„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR ANDREI PLEȘU

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul XV ■ nr. 725 ■ 11-17 ianuarie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

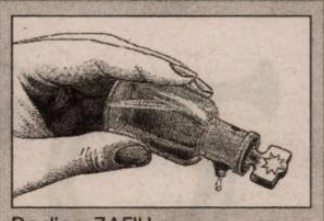

Rodica ZAFIU
cuvinte **nepotrivite**
6

ANDREI PLEȘU
„Un an nou mai bun“
pagina **3**

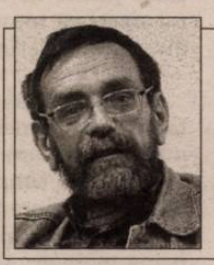

O NOUĂ RUBRICĂ
ANDREI CORNEA
„La răscruce de gînduri“
pagina **3**

MARIA IORDĂNESCU
„Copiii de lîngă noi“
pagina **13**

Sărbători ratate

„Comportamentul potrivit pentru sărbătorile de iarnă este să fii beat. Această beție ajunge în punctul culminant în ajunul Anului Nou, cînd devii atît de beat încît săruți persoana cu care te-ai căsătorit.“

P.J. O'ROURKE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Radu COSAȘU

Cine-i băiatul ăsta extraordinar

Brando scrîșnea, călca rău și angoasat, James Dean scîncea sfîșietor, între strigăte bruște și tulburi. Între aceste două prototipuri care definesc nopțile juneluiprim american în criza postbelică, Newman aducea ipoteza de lucru și farmecul jocului prelungit pînă la amiază, cu bună știință, din ring pînă în preerie, de pe cal la ruletă, de pe bicicletă pe tren, doar-doar va mai exista puțin și amurgul va mai întîrzia. Pofta lui de viață era pe măsura chipului său frumos. Curajul său era integru ca lumina ochilor săi albaștri. Un bărbat plăcut care se juca perpetuu, fără revolte deplasate, fără copilării mistuitoare, fără nimic morbid, cu îndrăzneala sentimentelor inteligente, evitînd demagogia inocenței, dar și martirajul caligrafic. Lumea nu-i cădea pe cap, dar nici el nu accepta, cu una, cu două, să-i cadă capul, în cacealmalele și galopurile sorții. În mijlocul confuziei generale – din care nu avea cum să se sustragă, căci era un *hombre,* nu un Batman –, tipul lui avea particularitatea de a ține capul sus, bine pus pe umeri, convins că cine nu a înțeles minunea asta, de a ține capul pe umeri în conjunctura eternei confuzii, nu a priceput situația și atunci nu mai are de ce să se joace cu el, de ce să mai invite fete pe bicicletă, cîntîndu-le la ureche că plouă și e frumos să pedalezi pe ploaie, cînd moartea e pe urmele tale, cravașată de necunoscuți cărora, însă, e fairplay să le recunoști tenacitatea cu care vor să te înhațe. În fond, cinematografic, la Newman superbă era mișcarea. Sînt o mie și unul de gesturi ale lui care ar merita arătate cu degetul și povestite ca schițele bunilor scriitori americani crescuți în jurul ringurilor, al meselor de biliard, al cartierelor bogate în gunoaie și în îngeri cu fețe murdare: cum numără el banii mai niciodată puși în portofel, cum filează cărțile înainte de un plus sau de un pas perfid, cum fuge după fata care i-a plăcut dintr-o ochire, cum îi cumpără – în planul doi al scenei – chewing-gum în stația metroului, cum se uită cînd sfidează vagabonzii mai înalți și superiorii mai scunzi decît el, cum precipită situațiile jenante, cum îl încearcă nostalgia unui trai lenevos după care sucește gîtul acestei nostalgii, cum tremură și se scutură la orice atingere cu megalomanii („mila nu e un sentiment profesionist"!) cum intră, hăituit și zgribulit, în camera unui prieten, cerîndu-i bani și haine, dar, mai ales, cît de exact și de patetic pot sta pe el hainele ponosite, mereu strîmte în umeri, și cît de bine se simte în ele. Și, mai presus de această gestică fabuloasă – cum trece el strada (asta m-a izbit de cînd l-am văzut prima oară în *Rocky Graziano!)* Dacă se admite ideea lui Stendhal conform căreia geniul unei femei se întrevede în felul cum trece strada – și eu cred că așa e, oricît încercăm să ocolim cu privirea acest adevăr –, atunci presupun că se poate accepta și părerea asta cam deșucheată că geniul unui actor apare cam tot așa, din felul cum dă colțul, la dreapta, căutînd însetat și nervos o înghețată, cum pășește, grăbit, cu mîinile în buzunare, adus puțin de spate, cu o secretă importanță, cu o stranie preocupare, tăind parcă într-o sticlă invizibilă, cu un diamant numai de el știut, conturul unui destin. (...)

(apărut în Dilema veche*, nr. 243, 9 octombrie 2008)*

Dilema veche vă propune

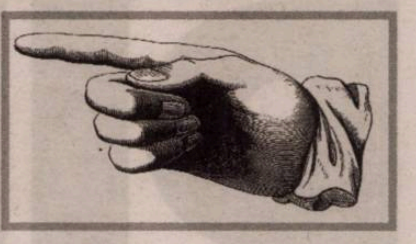

■ „Omul Centenarului" la TNB. De Anul Nou, filozoful și eseistul Mihai Șora va deschide seria „Convorbirilor" de la Teatrul Național, pe 21 ianuarie, ora 11, sala Studio. O întîlnire care nu trebuie ratată. Pentru că Mihai Șora este „contemporanul nostru". Deopotrivă privilegiu și onoare. (Ruxandra Mihăilă)

■ Două competiții cît se poate de interesante se suprapun în zilele ce urmează: Open-ul australian de la Melbourne și Masters-ul de snooker de la Londra. Trei personaje sînt de urmărit cu deosebire: Roger Federer, Ronnie O' Sullivan și Simona Halep. Sau poate aveți alte preferințe. Pentru noi, orele sînt însă noaptea destul de tîrziu și dimineața devreme. Așa că pasionații acestor sporturi riscă să li se înroșească ochii. (Andrei Manolescu)

■ Dacă vreți să rîdeți, mergeți la *Pierduți în Paris* (regia Dominique Abel și Fiona Gordon). Clișeele sînt luate în răspăr, situațiile sînt inspirate de gagurile din filmele cu Stan și Bran, actrița are ceva din aerul lui Olive, soția lui Popeye Marinarul. Cuplul de actori are deja o istorie în genul ăsta de comedii. I-am ratat pînă acum la TIFF, dar, din fericire, i-am descoperit acum. (Ana Maria Sandu)

■ Teatrul Luni de la Green Hours are piese numai una și una: *Mioritza* în 14 ianuarie, *Înaintea Erei noastre* în 19, și *Regi, bătălii și elefanți* în 24, toate jucate de trupa Frilensăr. Să nu ziceți că n-aveți motive de ieșit din casă! (Cristina Ștefan)

■ Grand Cinema din Băneasa a lansat abonamentul „Grand Unlimited" prin care oferă acces nelimitat la filme timp de un an în ritm de pînă la cinci filme pe zi. Detalii pe grandentertainment.ro/grand-cinema-more/grand-unlimited. (Marius Chivu)

■ *Lumea lui Zaharia* (Editura Cartier) este un album cu o selecție din fotografiile alb-negru ale lui Zaharia Cușnir (1912-1993), un fotograf amator descoperit de curînd, așa cum s-a întîmplat și cu Costică Acsinte. Născut într-o familie numeroasă dintr-un tată român și o mamă nemțoaică (era mezinul unei familii care număra șaisprezece copii), Zaharia Cușnir a crescut și a trăit dincolo de Prut, ducînd o viață de rebel în plină epocă stalinisto-sovietică: o foarte scurtă vreme a fost învățător, apoi s-a opus înscrierii în colectivă și a făcut pușcărie, iar în anii '50-'60 a fotografiat în secret, fără aprobări oficiale, viața rurală din URSS. Portretele de copii, cupluri și bătrîni, precum și scenele de la nunți și înmormîntări reprezintă o arhivă foto de o valoare greu de estimat. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cer și stele**
- **Cultura europeană**
- **Cartea de bucate**

album dilematic Lucian Costin

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ●Eugen ISTODOR
Selma IUȘUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

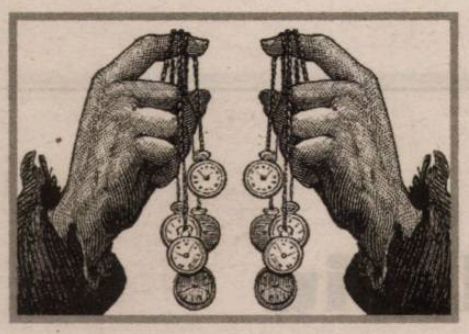

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Un an nou mai bun pentru moravurile publice

Mai toată lumea știe ce ne lipsește, ce nu merge cum ar trebui, ce-ar fi de sperat ca să ne reașezăm măcar în condiția *normalității*, dacă nu în aceea a funcționalității *optime*. Stăm prost cu spitalele, cu școlile, cu autostrăzile, cu prestația politică a guvernanților, cu prestația politică a Opoziției, cu legile și cu respectarea lor, cu rigoarea profesională a gazetarilor etc. Dar sînt și lucruri care, la prima vedere, par „secundare“, „marginale“, în raport cu dificultățile și eșecurile majore enumerate mai sus. În realitate, tocmai pentru că nimeni nu pare să le ia prea în serios, efectul lor subversiv, proliferarea lor toxică se dovedesc, pe termen mediu și lung, grav primejdioase.

E vorba, mai întîi, de limba română. Și apoi de *civilizația* comunitară, de tradiția, tot mai stinsă, a bunei-cuviințe, a bunei creșteri, a bunelor moravuri. Despre degradarea limbii române am vorbit în repetate rînduri. Nu poți fi patriot, cum se laudă peste tot „vedetele“ vieții noastre publice, disprețuind exigența folosirii corecte și, dacă se poate, expresive a limbii materne. Or, la toate nivelurile, se vorbește din ce în ce mai prost românește. Pocirea cuvintelor (incluzînd, între altele, mutarea accentului firesc, uzual, de pe o silabă pe alta), ignorarea gramaticii, improprietatea termenilor, incapacitatea de a construi o frază corectă și inteligibilă, limbajul standardizat, formulările rudimentare, semidoctismul, incultura – sînt fapte de experiență curentă, atunci cînd ascultăm, vrînd-nevrînd, discursul multor politicieni, al unor jurnaliști (pentru care, totuși, limba ar trebui să fie un instrument esențial), dar și al „omului de pe stradă“, al noilor generații (elevi și profesori deopotrivă), al „românului de rînd“, cînd e invitat de vreun reporter să-și dea cu părerea pe o temă sau alta. Sîntem amenințați, cu un subton apocaliptic, că se dorește dezmembrarea țării, că se lucrează la surparea identității și suveranității naționale, pe scurt, că țara e în pericol. Dar tocmai asta se întîmplă dacă încetăm să ne mai recunoaștem în limba fondatoare a culturii noastre, dacă batjocorim axa însăși a profilului nostru spiritual, „patria“ lexicală pe care au grădinărit-o, uneori în condiții vitrege, cei de dinaintea noastră.

Destructurarea limbii merge mînă în mînă cu destructurarea moravurilor. Nu mai există reguli de bună purtare, decență a replicii, respect pentru un comportament public politicos, preocupare pentru responsabilitatea *pedagogică* a gesticulației noastre cotidiene, mai ales cînd ea se produce dinaintea unui public numeros. Vedem, mereu, politicieni atacîndu-se unii pe alții golănește, „purtători de cuvînt“ cu maniere de caftangii fuduli, ziariști simțindu-se, în studiourile de televiziune, ca la un șpriț cu gașca de cartier sau ca la un concurs de bancuri interzis minorilor... Zi de zi, inventarul derapajelor „de scenă“ crește. Avem de toate: stilul șmecher, stilul bălos, stilul hipercompetent, stilul „Bă boilor!“, stilul cap în gură, stilul băscălie de gang, stilul țață ofuscată, stilul mătușică nedreptățită, stilul băiat fin, stilul plutonier-major, stilul solemn, stilul volubilității incontinente, stilul „partidul nu greșește“, stilul „ba tu“, stilul vedetei răzgîiate, stilul „prost dispus“, stilul scandalagiu, stilul „dăștept“, stilul șef de sală, stilul prostului iluminat, stilul Coriolan Drăgănescu, stilul ciomag, stilul băț prin gard, stilul șefă de cadre, stilul „băieții veseli“, stilul „eu nu v-am întrerupt!“, stilul „altă întrebare“, stilul „hă, hă, hă!“ și cîte și mai cîte, material inepuizabil pentru ample studii de socio-psihologie, geopolitică și melancolie...

Exemple se pot da, din păcate, din toate taberele și de pe toate canalele de televiziune. E drept, unele sînt mai „convingătoare“. E, de pildă, de negîndit ca într-o emisiune de mare rating dintr-o țară civilizată, protagonistul ei (notoriu) să facă, pentru noul an, urarea următoare: „Anul următor să fie unul odios pentru foarte multe javre de pe lista mea. Fie ca javrele să se tăvălească în chinuri groaznice, la care să contribui și eu din gros (...). În 2018 să le ia dracul plus moartea pe javre!“ La fel, e cu totul insolit ca un gazetar de meserie („Am fost întotdeauna foarte conștient de valoarea mea“ sună „profesiunea sa de credință“) să-i califice pe demonstranții din stradă (indiferent cine-ar fi) drept „proști“ și pe demonstrante drept „hidoase și dizgrațioase“, pentru a culmina cu „mi-e silă de voi“. Evident, libertatea presei și libertatea de expresie sînt sfinte. Dar, ca și libertatea protopărinților noștri din Rai, orice libertate e și o capcană. Se poate transforma în „libertăți“ smintite, în libertinaj, în bunul plac al oricărui flăcău încîntat de sine. Fapt e că nici la BBC, nici la CNN, nici la ARD sau ZDF, nici la TF1, pe scurt nicăieri unde există criterii, principii, respect pentru public (și pentru sine!), asemenea pitorești exotisme nu sînt cu putință.

P.S. Apropo de gazetărie: din cînd în cînd, o doamnă de la Evenimentul zilei *reia, în paginile de care se ocupă, texte – sau fragmente de texte – din ceea ce public. Nu îmi cere permisiunea, alege ce i se pare dînsei mai „bengos“, ba, uneori, îmi pune și poza. Mi se spune că, odată ce un text a fost tipărit, el devine „bun public“ și poate fi folosit liber de oricine. OK! Nu-mi rămîne decît să fiu flatat... Problema e că doamna cu pricina citează și texte pe care nu le-am scris! De pildă, „o postare pe rețelele de socializare“. Dar eu nu „postez“ pe nici o asemenea rețea, nu am Facebook (deși mi se spune că mi-a fost „confecționat“ așa ceva), nu scriu decît în* Dilema veche*, articole preluate, de obicei, și de blog-ul* Adevărul. *Atît! Orice altă sursă e un fals. Rog, deci, mai multă precauție gazetărească.*

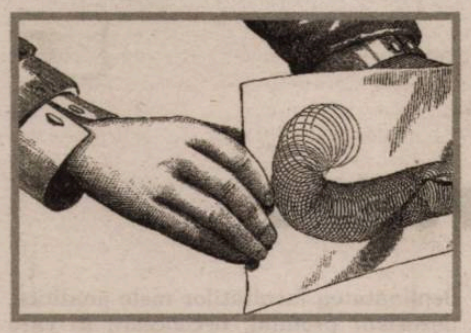

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Frica lui Putin

Frica are multe specii și toți, chiar și cei mai curajoși dintre noi, avem parte de ea. Ne e frică de moarte, dar și de viață, de boală, de celălalt, de suferință. Unora ne e frică de un examen, altora de un părinte, altora de propriii copii, altora de un soț, altora de neputințele vîrstei. Sînt oameni care se tem numai la un moment dat de cineva anume, care, zic ei, le vrea răul; altora, dimpotrivă, le e mereu foarte frică, dar de nimeni în mod precis, și asta e printre cele mai rele soiuri de frică. Sînt și cei cărora le e teamă de Dumnezeu, teamă despre care s-a spus că „e începutul înțelepciunii“. Fericiții! Altora, pesemne mai neghiobi, le este frică de Diavol, alții – mult mai inteligenți – nu se tem decît de extratereștri. Unii se tem să pornească o treabă, alții – să se oprească din ea. Pe foarte mulți îi trezește din somn spaima de ziua de mîine, pe alții îi sperie ziua de ieri. Sînt o mulțime cei care se tem de vreuna dintre autoritățile statului – de la poliție la tribunale – și, mai recent, am aflat că sînt pe la noi și cîțiva îngroziți de „statul paralel“. În fine, foarte multora ne e o frică absurdă de anumite animale – cîini ori șoareci, păianjeni, șerpi, gîndaci ori șobolani, ori toate la un loc. Dar nu despre aceste soiuri de frică, comune, banale, vreau să vorbesc, ci despre una mai aparte, a unui autocrat – frica lui Vladimir Putin. O frică, de altminteri, bizară, aproape de neînțeles.

Lui Putin îi e frică? Nu se poate, veți zice. De ce anume să-i fie frică lui Putin, care are puteri aproape nelimitate, o uriașă armată de polițiști, spioni, autorități, trupe militare la dispoziția lui personală, care controlează toate autoritățile și instituțiile Rusiei? De ce s-ar teme „țarul“ Putin, care a cucerit Crimeea, i-a sfidat cu succes pe oamenii politici europeni, a influențat alegerile americane, a obținut victorii strategice în Orientul Mijlociu, amenință Vestul cu „războiul informațional“ etc.? Și totuși, așa este: aflăm acum vreo două săptămîni că, în mod paradoxal, Comisia electorală centrală a Rusiei a decis să-i interzică disidentului Alexei Navalnîi să participe la alegerile prezidențiale de anul acesta. Motivul oficial? O condamnare penală, luată pentru faptul de a fi organizat mai multe demonstrații de protest împotriva lui Putin. Bineînțeles, nimeni nu-și poate închipui că votul Comisiei (12 voturi din 13) a fost spontan și nu dirijat de Kremlin. Concluzia: lui Putin, unul dintre cei mai puternici oameni de pe lume, i-e frică de Navalnîi! Dar, poate veți spune, te pomenești că Navalnîi e foarte popular! Deloc. Sondajele de opinie îl dau pe Putin cîștigător al alegerilor la mare distanță de orice candidat, inclusiv de Navalnîi. Dar și dacă, sondajele fiind măsluite, acesta ar obține 10 ori 15%, tot n-ar fi destul și tot Putin ar rămîne președinte pînă în 2024. Ca să nu mai vorbim despre faptul că el dispune oricînd de un imens aparat de propagandă, că presa și televiziunile sînt, aproape în totalitate, sub influența lui, că, la nevoie, poate manipula și falsifica oricînd votul. Pe de altă parte, ar fi folositor pentru imaginea lui Putin dacă Navalnîi ar candida: fostul kaghebist ar demonstra Rusiei și lumii că e un democrat, că nu se teme de contestări și admite competiția onestă cu un adversar. Aceste beneficii de imagine (la care Putin ține foarte mult, de altfel) sînt evidente, și totuși, iată, Navalnîi a fost exclus cu un pretext în care nu crede nimeni.

De un simplu cetățean, fără putere politică, fără armată.

Așadar, lui Putin îi e frică de un simplu cetățean, fără putere politică, fără armată, fără poliție, fără spioni, fără bani, fără șanse electorale rezonabile, pe care îl arestează după bunul plac și îl declară vinovat de exercitarea unui drept recunoscut pretutindeni în lume (chiar și în Rusia) – acela de a organiza demonstrații pașnice – numai pentru a-l exclude de la niște alegeri pe care omul n-are șanse să le cîștige. Pare absurd, de neînțeles din partea unuia ca președintele Rusiei, a cărui inteligență n-o contestă nimeni. Singura explicație – dacă pe asta vreți s-o numiți explicație – este că, de fapt, nu de un om, nu de *acest* om se teme marele și preaputernicul autocrat, ci de ceea ce pare să plutească împrejurul lui Navalnîi și al celor cîtorva mii sau zeci de mii de adepți ai lui: poate-i un fel de halou la limita vizibilului, poate-i un abur gata să se destrame, poate-i o nălucă gata să piară, căci la urma urmelor se arată prea neverosimilă pentru ca să-i învestim cu un pic de consistență făptura, care-i situată abia o idee dincoace de neființă. E drept, n-ai nici cum s-o arestezi, și nu doar cu poliția, dar nici măcar cu gîndul. Căci cei ea de fapt nu știm, însă, convențional, o numim „libertate“.

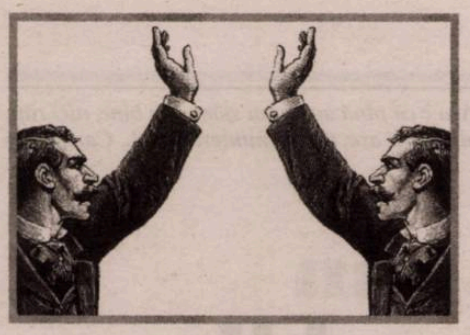

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Sorcovirea lui Liviu

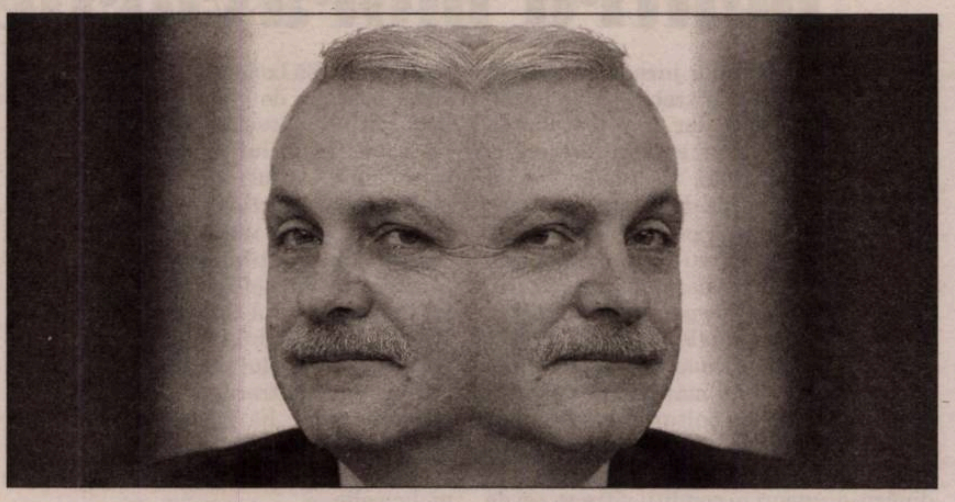

Belea și Alex sînt doi pușți de 17 ani din ghetoul de pe Vîltoarei din Ferentari. Sorcovirea este o chestie foarte importantă în ghetou, unde banii sînt puțini spre mai deloc.

Belea: Laaaaaa muuuulțiiiii aaani, conducător iubit!

Alex: Taci, mă, că te aud drogații și ne sparg geamurili! Te-ai prostit? Ce dreacu' ai?

Belea: Mucles și ciocu' mic, bă, ne dăm și noi bine cu partidu', fraiere, că altfel iar facem plajă la vară pe Centură cu fetele sau cel mult pe digul de la Lacul Morii și nu la Brazilica, cu gagicuța cu 30 de ani mai tînără!

Alex: Păi, dacă ar fi cu 30 de ani mai tînără, ar avea minus 13 ani!

Belea: Să moară Vanghelie și doamna Firea, că l-a lovit pă ăsta matematica în ajun de revelion! Bravo, mă!

Laaaaaa muuuulțiiiii aaani, conducător iubit!

Țiu să îți mulțumesc, că să dea draaac... tot binele din lume lui nea cIordache, că am studiat anul ăsta mai mult despre legi și drept constituțional decît a făcut Nicolicea la facultate.

Alex: Facultate, ce facultate, mă? Jilava, Rahova? E de-al nostru, frățică?

Belea: Te-a lovit acu' caterinca, mă! Acu', să-ți trăiască ție familia, acu' te-a lovit humoru' cînd sînt la cinci minute de emisiunea lui Gâdea!

La filiala de genii a lu' Harvard, băi, acolo a terminat. Biroul lu' „Spiru Haret" de la Turnu Severin, secția boși de jmecheri pe e-mail. Vai de capul tău, bă securistule, că nu apreciezi valorili! Ai mă tu doctorat de la Chișinău sau de la Academia lu' Oprea și Dîncu? Ce știi tu, mă, gloriile științei și cercetării din România, tigrul Europei, să trăiască neamurili lui Dragnea și argații lui Tudose și Grindeanu, că au făcut minunili astea posibile!

Alex: Mai ușor cu dumele cu gabori că încă ești în ghetou! Da' hai, bagă, că dacă te ajungi bag și eu un spagat la TV!

Îți mulțumim, nea Liviule, pentru Codrin. Da, bre, că altfel nu aflam noi în vecii vecilor că eroii adevărați ai revoluțiunii au fost oameni de acilea, de la noi, flăcăi de toată isprava din Ferentari. E drept că mai „dă" ei în cap la lume, mai cu niște afaceri cu prostituate, droguri și alte șmenuri, dar în rest sînt băieți cinstiți și eroi de eroi! Eu zic că ar merita niște nume de stații de metrou. Imediat după Tineretului eu zic că ar merge stația Clanul Duduianu, urmată de Clanul Ștoacă și Clanul Brutarilor, ca să ne cunoaștem și noi adevărații luptători de la revoluțiune.

Îți mulțumim și pentru Firea, Olguța și Daea. Nea Daea, pentru noi, este Micky Hegel 2! Vorbește pe limbile noastre, ale oilor, ale plantelor, nu ca urîții ăia intelectuali care nu te „place" pe matale. Și doamna Olguțaaaa! Așa ceva, să îi școlească ea cum a făcut pe străinezii ăia de fițe... Le-a zis, bre, în „iengleză" și „frangleză" de a dat icterul în Șakspeare și în Voltaire ăia. Ca să nu mai vorbim de doamna Firea, că a făcut Bucureștiul să fie mai frumos ca balconu' lu Mimi de la videochat!

Și să nu uit, bosulică, de senatorii PSD. Doamne ferește, că dacă nu ar fi ei de unde ar învăța boborul ăsta sfînt și smerit (trăiți, domnu' Becali!) despre chestii atît de necesare? Uite așa, cu Bacalbașa, Șerban Nicolae și vedeta aia de la Constanța, „pricepe" acuși oamenii și urările noastre de acilea, din ghetou.

Băieții ăștia, nea Liviule, ar face concurență serioasă pe Centură, așa că bine că îi ții acolo, la Parlament, și nu ne strică nouă afacerile acilișea.

Mulțumim că încerci să ne aduci împreună. Sper că o să fim și anul ăsta cîteva sute de mii bune pe 20 ianuarie, hotărîți să îți mulțumim din inimă.

Acum, e drept, ne-ar trebui niște pocnitori, dar nu avem d-astea de nivelul matale, nea Liviule. Negoiță și Mazăre au pornit, săracii, și ei de jos, dar nu cred că ne-ar ajuta, că primul e plin de doctorate, deși a trecut pe la școală cam cum trecem și noi, iar Mazăre s-a dus să organizeze carnavaluri în Madagascar.

Nea Liviule, ar fi multe de zis și de urat, dar știu că ești ocupat cu cocotierii ăia. Deh, trebuie să îi faci un viitor și Bombonicăi mici, așa că te las cu tradiționalul „Marș du tramvai" și „La mulți, mulți ani!".

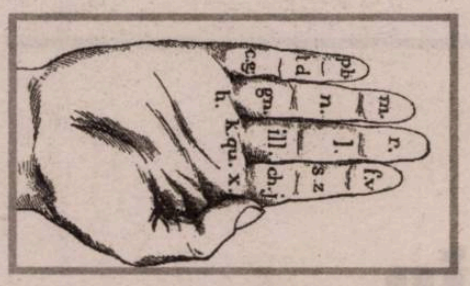

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Un mister tulburător

O viață fără înfrîngeri este, desigur, imposibilă. Dacă ea ar fi totuși posibilă, ar deveni, să admitem, absurdă. Cum să te imaginezi, din perspectivă umană, mergînd neabătut dintr-un triumf în altul? Totul în jurul tău ar fi atins de plictis, dezgust, inutilitate și chiar de o anumită imbecilitate – o imbecilitate sufletească așa-zicînd. E ca și cum ai rămîne „virgin" psihic vreme de o lungă și ternă existență. Înfrîngerile au de aceea, în intervalul nostru biografic, rol igienic, pedagogic și moral, astfel încît, uneori, cum bine s-a spus, din ele înveți mai mult decît din victoriile repetate. Sînt însă aici tulburat de o mică nuanță semantică, pe care vreau să v-o împărtășesc. Dacă *viața fără înfrîngeri* pare într-adevăr de neimaginat, cum stă treaba cu *viața ca înfrîngere?* Poate fi ea posibilă? Se supune acest concept regulilor probabilității? După o oarecare chibzuință, voi răspunde, destul de sigur pe mine, că da. Viața, în integralitatea sa, asumată „ca înfrîngere", e posibilă și, din numeroase puncte de vedere, este mai pernicioasă decît ipotetica viață „fără înfrîngeri". Accept că un sceptic irecuperabil mi-ar putea replica acum caustic: „Ce vorbești, Franz? Păi, *viața e înfrîngere* prin însăși natura ei insurmontabilă! Nuanțările prepoziționale *fără* și *ca* nu-și au rostul, dovedindu-se penibile atît timp cît orice existență pămînteană reprezintă un șir mai lung sau mai scurt de capitulări preparatorii pentru marea capitulare, adică, neeufemistic exprimat, pentru *moarte*. De unde nevoia asta pentru disecări microscopice, pentru tăieri ale firului în patru?"

Proiectată în absolutul ontologic, se înțelege, o asemenea viziune fatalistă nu are cum să fie contrazisă. Dar eu vreau să rămîn în concretul ontologic și repet prin urmare că, dacă noțiunea *vieții fără înfrîngeri* se arată viciată de nonsens, cea a *vieții ca înfrîngere* dezvăluie o realitate crudă, ce are capacitatea să afecteze ireversibil atît indivizi, cît și colectivități. În interiorul „existenței (în)frînte", orice reper se dizolvă *sui generis,* obiectivele se diluează, dinamica ființării însăși pătrunde într-o nefericită disoluție. În cazul persoanelor, psihiatrii descriu medical disoluția în chestiune, legînd-o de alterarea patologică a celui mai puternic impuls omenesc – instinctul de autoconservare. În absența lui, insul ajunge, firesc, suicidar, căutîndu-și extincția ori provocîndu-și-o singur. În cazul unor grupuri de indivizi însă, problema se complică și, bănuiesc, nici măcar psihologii sociali nu ar reuși să o rezolve convingător pe noul palier de referință metodologică. Ce ar determina, la un moment dat, în istorie, o întreagă comunitate, o întreagă națiune să intre într-un astfel de „colaps" mentalitar, asumîndu-și propria viață, propria existență, propria durată, *ab initio,* ca pe o înfrîngere? Ce enigmatic morb psiho-social poate infecta atît de grav o generație, retezîndu-i pofta de a trăi și nu doar de a viețui marginal și defazat? Ce „strică" plenar sufletul unui popor, îndemnîndu-l la stagnare, la retragere obosită din ciclurile istorice, la „leșin" *in corpore?* Cine

„Ce vorbești, Franz?
Păi, viața e înfrîngere."

și cum are capacitatea (diabolic-genială) de a îngenunchea o multitudine, neutralizîndu-i, ultimativ, identitatea?

Vă dați seama, cred, că nu mi-am propus să fac astăzi speculații dezorientat-savante și că pledoaria de mai sus deține un „referent" foarte precis. Mă gîndesc, indubitabil, la noi, la ceea ce încă mai numim „națiunea română". Nu sînt (se știe, sper!) lacrimogen, lozincard, catastrofic, frondeur, apocaliptic, bucolic, naționalist, bombastic, irațional, patriotard, tradiționalist, melancolic, patetic, liricoid, prețios sau, Doamne ferește, politruc. Încerc să-mi păstrez capul pe umeri în orice împrejurare și să las luciditatea să primeze în toate evaluările lumii înconjurătoare. Nu mai am totuși cum să mă prefac, în anul de grație 2018, și să nu observ, în deplinătatea facultăților mele analitice, dezastrul profund, neconcesiv, în care – parcă dintr-odată – a alunecat, pe fiecare plan al existenței noastre, România. Am certitudinea că, de la stadiile (familiare) ale vieții „ca eternă tranziție" și vieții „ca inevitabilă criză", ne-am mișcat brusc spre nivelul (nefamiliar) al vieții „ca implacabilă înfrîngere". Urmăresc, îngrozit, eșecurile succesive ale societății românești actuale, de la dezmembrarea familiilor și pauperizarea cetățenilor, prăbușirea educației și sănătății, marasmul politic, juridic, economic, sportiv și cultural, la deteriorarea coordonatelor fundamentale ale conviețuirii în colectivitate: principialitatea, onestitatea, corectitudinea, generozitatea, prietenia, raționalitatea etc. Mă întreb (aiuristic, neîndoios) nu *de unde* a pornit totul (pînă la urmă, nu am experimentat nici un cataclism național major în ultimul sfert de secol, ca să transferăm culpa altora decît nouă înșine!), ci *pînă unde* se poate ajunge?

Nu am cum să răspund eu aici și acum, dar o va face viitorul pentru mine, cu siguranță.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și **UE**

Cîteva semne de întrebare

– la început de an –

Principalul semn de întrebare este legat de consistența tandemului franco-german, fără de care nici un proiect european nu poate fi imaginat în mod serios. În 2017, președintele francez Emmanuel Macron și-a asumat, practic de unul singur, un rol de prim rang în Uniunea Europeană. A emis idei pentru viitorul Europei, a căutat soluții de compromis în probleme spinoase precum directiva muncitorilor detașați, a făcut din Uniunea Europeană liderul mondial în lupta împotriva schimbărilor climatice.

Întrebarea este dacă el va reuși să-și mențină aplombul și în 2018, iar răspunsul depinde mai cu seamă de aspectele interne precum menținerea creșterii economice și a curbei descendente a șomajului, gestionarea problemelor privind siguranța cetățenilor și migrația. Dar și posibila „provocare" corsicană, după ce pe insulă s-a instalat o guvernare naționalistă.

Cealaltă jumătate a problemei se află dincolo de Rin, în Germania. Cine va fi partenera sau partenerul de la Berlin? Probabil, tot Angela Merkel, deși tot mai multe voci din Germania invocă necesitatea unei schimbări. Iar dacă va fi Angela Merkel, întrebarea este cît de slăbită va fi ea, ca urmare a grelelor negocieri pentru formarea majorității?

În chestiunile europene, partenerii social-democrați sînt mult mai „îndrăzneți" – la sfîrșitul anului trecut, președintele Martin Schulz propunea un nou Tratat European pe model federalist, urmînd ca statele care nu vor semna documentul să fie pur și simplu lăsate pe dinafară. Pînă unde va merge însă Angela Merkel, cu prudența-i binecunoscută, și cît de mult se va lăsa ea împinsă de partenerii de coaliție în această direcție?

Semne de întrebare se ridică și dinspre Italia și Spania, economii majore ale zonei euro. La începutul lui martie, în Italia au loc alegeri legislative. Sondajele profilează o coaliție de dreapta, cu Forza Italia și Liga Nordului – deloc încurajator, după „dușul rece" austriac de la sfîrșitul anului 2017. Cît despre Spania, preocupările vor fi mai degrabă de natură internă, legate de o posibilă soluționare a crizei catalane.

În privința negocierilor pentru Brexit, ce e mai greu de-abia acum începe. Dacă în discuțiile privind statutul cetățenilor europeni, cei 27 s-au situat în mod natural pe poziții similare, de data aceasta, interesele economice și comerciale pot să-i despartă. Iar britanicii, maeștri ai negocierii, vor avea tot interesul să maximizeze, în interesul lor, fracturi deja prezente în cadrul Uniunii, precum cea dintre Bruxelles și membrii grupului Vișegrad. Apropo de Vișegrad, în această lună vom avea alegeri prezidențiale în Cehia – pentru a doua oară sub forma sufragiului universal. Prima oară, în 2013, a cîștigat extravagantul populist Milos Zeman, eurosceptic și cu atitudini declarate pro-Kremlin. Turul al doilea se anunță disputat, iar una dintre temele importante ar putea fi grațierea premierului desemnat, liderul formațiunii populiste ANO, miliardarul Andrej Babis, acuzat de fraude cu fonduri europene.

În aprilie, în Ungaria au loc alegeri legislative, pe care mulți le văd ca pe o simplă formalitate pentru Viktor Orbán. El controlează societatea cu mînă de fier și nu a fost atins nici de acuzațiile de corupție la adresa camarilei sale, nici de protestele care au izbucnit la diferite intervale de timp.

Cu un Orbán întărit de foarte probabila victorie în alegeri, întrebarea este cum va evolua conflictul instituțional dintre Bruxelles, pe de o parte, și Varșovia și Budapesta, pe de alta. Ungaria și Polonia se vor susține reciproc, făcînd astfel imposibilă „lovitura de grație" reprezentată de pierderea dreptului de vot. Dar pînă acolo, tot felul de piedici intermediare pot fi puse în calea celor doi „rebeli". Să vedem pînă unde vor merge instituțiile europene, dar și liderii populiști de la Budapesta și Varșovia.

Merită să privim în perspectivă, către bugetul Uniunii Europene pentru 2021-2027, care urmează a fi negociat de către statele membre chiar sub președinția României, începînd cu 1 ianuarie 2019. Discuțiile din culise au început deja. Și unul dintre primele semnale a venit, cum era și de așteptat, dinspre Germania: ar trebui să existe o legătură între alocarea fondurilor structurale și de coeziune și respectarea normelor privind democrația și statul de drept.

Următorul buget multianual va fi primul fără contribuția Marii Britanii. În consecință, ponderea Germaniei în calitate de contributor net la bugetul european va crește semnificativ. Așa că va crește și greutatea ei politică. Aceasta va fi una dintre temele recurente ale anului 2018 și o evidentă presiune la adresa Comisiei Europene, care în acest an trebuie să elaboreze proiectul de buget, discutat de statele membre începînd cu anul viitor.

În sfîrșit, să luăm act că președinția bulgară a Consiliului Uniunii a început la 1 ianuarie fără ca Sofia să își „rezolve" vreo problemă legată de Spațiul Schengen și de MCV. Cine credea că Bulgaria și România vor fi în mod automat eliberate de aceste poveri doar pentru că își vor exercita mandatul de șase luni s-a înșelat amarnic. Dosarele Schengen și MCV poate că se vor afla, la un moment dat, pe agendă, dar aceasta nu va avea legătură cu președinția Consiliului.

Așa încît cei care pescuiesc în ape tulburi pe la București ar face bine să se pregătească pentru adevăratele provocări ce vor sta în fața României în primul semestru din 2019. Anul acesta oferă bune ocazii în această direcție.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

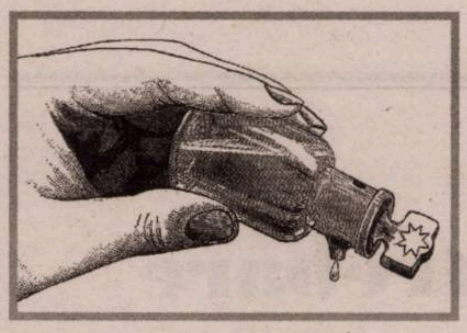

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Luxurie

Unii cititori își mai aduc probabil aminte de un om de afaceri de la începutul anilor '90, care, răspunzînd la întrebarea unui reporter, declara inocent și nedumerit că își alesese pentru firma sa denumirea *Coleus* pentru că i se spusese că aceasta e traducerea latină a cuvîntului *urzică* (iar *Urzică* era numele său de familie). Se pare că SC Coleus – Lux SRL a dispărut la un moment dat (deși mai există urme ale sale în Internet), probabil că nu numai din cauza rîsului pe care l-a stîrnit celor care știau sensul cuvîntului latin cu pricina (transmis, de altfel, limbilor romanice, inclusiv românei, odată cu forme fonetice ușor modificate în timp).

În comparație cu anii '90, în prezent e mult mai ușor să se verifice sensurile unui cuvînt înainte ca acesta să fie transformat în denumire de firmă sau de produs. Nu e nevoie decît de un minimum de prudență și de un mărunt efort de căutare în Internet. Și totuși, în mod destul de surprinzător, în capcanele lingvistice se cade la fel de ușor ca acum mai bine de două decenii. Aflăm, de exemplu, din materiale publicitare răspîndite online, că se va construi un complex rezidențial care și-a primit deja numele *Luxuria*. E ciudat că nimeni dintre cei implicați în proiect nu a avut vreo bănuială asupra denumirii alese, astfel încît să caute prin dicționare și enciclopedii. E drept, dicționarele de latină clasică nu ar fi descurajat definitiv alegerea, oferind mai multe sensuri, inclusiv unele relativ pozitive; în dicționarul latin-român al lui G. Guțu cuvîntul e tradus prin (a) „prisos, supraabundență, exces", (b) „lux, fast", (c) „viață voluptuoasă, desfrînare, exces". Latina ecleziastică nu mai lasă însă nici o speranță, pentru că folosește termenul *luxuria* pentru a desemna unul dintre cele șapte păcate capitale din tradiția creștină; oricine le poate întîlni în muzeele lumii, în numeroase reprezentări alegorice.

Cuvîntul a intrat și în română, ca termen livresc, împrumutat din latină și franceză în secolul al XIX-lea. *Dicționarul explicativ* (DEX) a selectat ca recomandabilă forma *luxură* (după fr. *luxure*), dar indică și varianta *luxurie* (după lat. *luxuria),* cu definiția „viciu al celor ce se dedau fără reținere plăcerilor senzuale; desfrînare, concupiscență". *Dicționarul limbii române* (DLR, tomul 5, Litera L, 2008) identifică o primă atestare a cuvîntului într-o traducere de Eufrosin Poteca *(Filosofia cuvîntului și a năravurilor)* din 1829: „ei sînt porniți mai mult *la curvie sau la luxurie* decît la lăcomie". În dicționarul academic latinizant al lui Laurian și Massim (1876), cuvîntul (scris *lussuria)* apărea cu mai multe sensuri (preluate din latină), dintre care totuși unul era indicat ca fiind cel mai frecvent: „desfrîu în trai, trai voluptos și libidinos". *Luxurie* apare într-o versificație moralizatoare a lui Petre Dulfu, publicată în *Amicul Familiei* (Cluj, 15 mai 1879), despre Lene și „ale ei fiice: Lipsa, Mizeria, Minciuna, Beția, Pizma, Luxuria – negrele păcate". Cea mai cunoscută atestare a cuvîntului provine din romanul *Craii de Curtea Veche* al lui Mateiu Caragiale, într-o formulare în care prețiozitatea are rol eufemistic, despre „vestita Sultana Negoianu", „falnica amazoană ce, în puțini ani, izbutise, și nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimînte cu *luxuria* principatele încă neunite".

Cei care au ales denumirea *Luxuria* pentru un complex rezidențial s-au gîndit, desigur, să evoce *luxul* și s-au bazat pe sensurile termenului englezesc *luxury* – „lux, confort, eleganță, implicînd costuri mari"; cuvîntul englezesc provine tot din latinescul *luxuria,* dar a pierdut între timp înțelesul negativ al etimonului. Nu la fel s-a întîmplat în franceză, unde *luxure* e definit ca o „căutare excesivă a plăcerilor sexuale", cu sinonimele *lascivité* și *lubricité,* sau în italiană, unde *lussuria* e „dorință fără limite de plăceri carnale, sexuale". În română, sinonimele cuvîntului *luxurie* sînt *desfrînare, desfrîu, dezmăț, destrăbălare* etc.: toate, să recunoaștem, destul de greu de imaginat ca denumiri ale unui cartier de lux. E drept că publicitatea pentru noul complex rezidențial vorbește de „o experiență de locuire premium", dar nu cred că intenția dezvoltatorilor imobiliari a fost de a transmite publicului adult îndrăznețe mesaje subliminale.

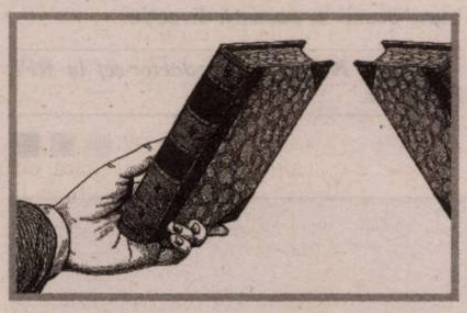

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Carte frumoasă...

Luați un epitet de esență tare (de genul „halucinant", „stupefiant", „incredibil" etc.), alăturați-i unul-două nume de polticieni și dați o căutare pe Google. Am făcut experimentul cu „devastator". Merită! Am găsit „atac devastator", „declarații devastatoare", „efecte d...", „analiză d..." și multe, multe altele. Pînă și mai previzibilul „cutremur devastator", numai că nu era din zona Vrancei, ci din PSD.

Mă întreb cum a ajuns să se instaleze adjectivita asta devastatoare aproape pretutindeni în presa românească. Oare așa li se spune „titriștilor" că e bine să procedeze? Nu se gîndește nimeni că e o insultă perpetuă la adresa cititorilor sau telespectatorilor, care poate ar vrea și ei să aprecieze, cu umilele lor resurse intelectuale, cine și cît de devastat a fost în urma faptelor relatate?

Nu știu dacă adjectivita care bolborosește pînă și în cea mai ternă știre e o meteahnă datorată politicilor editoriale avide de audiență – dacă așa e, strategia e ineptă – sau ziariștilor care vor să se achite de îndatoririle de serviciu cum cred ei că i-ar plăcea patronului, trăgînd cu ochiul la ce fac vecinii. Încerc doar să identific resursele de care dispun.

În liceu am fost recidivist la olimpiadele de română. În clasa a IX-a chiar am luat premiul întîi, cu coroniță, pe țară. *Il capo di tutti capi*. Era fain la faza finală. Mergeai în tabără o săptămînă, întîlneai colegi din toate colțurile țării, descopereai locuri noi. Era, cum se zice în teoria valorilor, dezirabil. Și ca să obții ceva de dorit, mai trebuie să și înveți cum.

Deja într-a XI-a prinsesem rețeta. În esență, succesul depindea de arta epitetului. La olimpiadă, nu ți se cereau doar cunoștințe, ci și calități personale, cam nebuloase, dar nu indescifrabile. Creativitate, pe de o parte, și pasiune, pe de cealaltă parte. Epitetul, în special cel valorizant – i se mai spune, cred, și „apreciativ" –, era instrumentul ideal. Mai ales dacă îl trăgeai puțin, nu prea mult, către metaforă. Cu el colorai și încălzeai textul, orice ai fi avut – sau nu – de spus.

În clasa a XI-a am ajuns în finală la Tîrgu Mureș. O experiență grozavă. Am avut de făcut o compunere liberă pornind de la versul „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris", cu care se deschide *„Ex libris"* de Arghezi. M-am răzbunat pe tirania epitetului. Am scris de la coadă spre cap, pornind de la ultimul vers al poeziei: „Tu nu răspunzi la nici o întrebare". Am scris despre neputințele, suferințele, despre dilemele cărții – fără să știu că peste ani mă voi alătura unei alte *Dileme*. Pentru performanța mea săracă în adjective și dubioasă ca mesaj am primit 12 puncte din 20 și un soi de mențiune de consolare.

„Halucinant", „stupefiant", „incredibil", „devastator" ș.a.m.d. nu fac parte din lexicul curent al orelor de matematică, de fizică, de biologie. Se află, în general, dincolo de perimetrul vocabularului școlar. Avem, în schimb, o venerabilă tradiție a epitetului de esență tare, hiperbolic, încuibată în orele de română.

„Luceafărul poeziei românești", „poetul nepereche", „a adus o contribuție inestimabilă la...", „descrie cu o deosebită măiestrie artistică...". Cuvintele sînt altele, mecanismul același.

Avem o proliferare endemică a declarațiilor despre *valoarea* scrierilor studiate. Deși e problematic să le cerem unor adolescenți, adesea cu o cultură literară precară, judecăți de valoare estetică. N-are nimic, de aia există și *copy-paste*. În schimb, ignorăm sistematic *valorile* care prind contur în universul acestor scrieri, puse sub lupă sau sub semn de întrebare, asmuțite una împotriva celeilalte, aureolate sau repudiate.

Pardon, greșesc! Dacă e vorba, de pildă, despre „Mănăstirea Argeșului", punem imediat pe tapet chestiunea jertfei pentru un ideal și apăsăm pe pedală pînă ce textul devine, practic, ilizibil: să fie clar, aici e vorba despre condiția artistului, nimic altceva! Îmi aduc aminte cum, la o dezbatere, o profesoară încerca să explice, cu mult patos, că Manole se jertfește pe sine, pentru că e dispus să renunțe la lucrul său cel mai de preț: soția.

Dar „Lacul" lui Eminescu? Vă mai aduceți aminte, poate, de acea poezie în care reveria așteptatei întîlniri amoroase, sub vraja naturii, duce în final către singurătate, suferință și suspine? Aici, evident, nu e vorba nicicum despre valori. Să-l uităm pe apostolul Pavel, cu a sa zicere „Dacă dragoste nu e, nimic nu e". I-o fi plăcut lui Marin Preda, din motive stilistice. La „Lacul" ne uităm la epitete. La aliterații. La „eul liric".

Din sforțările de a construi o nouă programă de limba română pentru liceu am rămas cu o singură satisfacție majoră. Clasa a IX-a, în care se studiază teme literare. Am purtat zeci de ore de discuții, cu cei din grupul de lucru și cu mulți alții, ca să ne decidem care ar fi temele cele mai importante pentru adolescenții pe care îi pregătim ca să-i catapultăm în „viață". Alegerea finală – din cîte îmi amintesc, „jocul/joaca", „familia", „școala", „lumi fantastice", „aventura", „dragostea", „scene din viața de ieri și de azi", „modele", „confruntări etice și civice" sau cam așa ceva – rămîne amendabilă. Am întîlnit însă după aceea profesori fericiți de cum reacționau elevii la această „breșă". Alții, în schimb, au găsit de cuviință să transforme programa într-un nou prilej de prelegeri docte, despre tema X în literatura română sau, încă și mai eclatant, în cea universală.

Că ne place sau nu, iubirea, ca și priceperea de a te juca, curajul de a-ți asuma riscurile necunoscutului, deprinderea de a merge la școală, putința de a-ți înțelege părinții, tăria de a lua o decizie etică sau civică, disponibilitatea de a-ți călăuzi imaginația spre alte tărîmuri, flerul istoric, înțelepciunea în a-ți alege modele de urmat – toate acestea se învață. Mai devreme, mai tîrziu, niciodată prea tîrziu. Și e păcat să dăm la o parte fabulosul ghid al căilor de acces către valorile noastre cardinale pe care îl reprezintă literatura.

Sîntem, pe scurt, senzitivi la instrumentarea literaturii pentru a statuta valorile colectivității, consensul comunitar pentru care simțim o permanentă stringență, dar suferim de cecitate tocmai în zona valorilor existențiale, după care tînjesc adolescenții. Iar dacă n-o fac, dăm din umeri. Ce treabă are școala aici? Să-și rezolve problemele la dirigenție, deși poate ar fi mai de folos niște meditații la mate.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce nu avem voie să mîncăm ciocolată?

– *despre părinții* cool *ai zilelor noastre* –

Într-una dintre primele zile ale anului, într-un supermarket, am asistat la o conversație oarecum absurdă, deși părea foarte logică, între un tată, genul citit și intelectual, și puștiul lui de maximum 4 ani, o splendoare de băiețel blond. Cei doi stăteau la coadă la casă și, la un moment dat, copilul îl trage de mînecă pe taică-su ca să-i arate ceva. Era un „obiect" pe care nu reușea să-l identifice. „Tati, ce-i asta?" „O acadea." „Putem s-o luăm?" – întreabă plin de speranță puștiul. Tatăl îi răspunde pe un ton calm și răbdător: „Nu, pentru că poate să conțină prea mult zahăr". Băiețelul pune în mod disciplinat acadeaua la loc, pe raft, apoi întreabă din nou, o întrebare cu totul neașteptată pentru 4 ani. „Dar cît zahăr avem voie să mîncăm?" Tatăl îi răspunde de parcă ar citi de pe un site de nutriție: „Teoretic, putem mînca treipatru linguri de zahăr pe zi. Dar pentru că acum toată mîncarea conține zahăr, putem mînca o lingură, cel mult două". Puștiul nu pare lămurit, pentru că încearcă din nou: „Tati, ce-s astea?" „Niște bomboane..." „Avem voie să luăm?" Tatăl nu-și pierde răbdarea. „Nu, pentru că bomboanele strică dinților. Și au prea mult zahăr. Ai văzut că mami ți-a cumpărat bomboane cu conținut scăzut de zahăr..." Copilul se foiește neliniștit și, în cele din urmă, face o ultimă încercare: „Tati, dar de ce nu avem voie să mîncăm ciocolată?" Mă uit la mutrița lui dezamăgită și mi se face milă de el. Apoi observ ce are tatăl în coș – o caserolă cu zmeură (în ianuarie), una cu căpșuni mari, identice, palide, culese de prin solarele unor țări îndepărtate, cașcaval, iaurt bio, pîine. Oare căpșunile acelea or fi într-adevăr mai sănătoase decît ciocolata? Asta e o altă discuție.

Conversația m-a amuzat și m-a întristat în același timp. Mi-am amintit că, în copilăria mea, zahărul nu reprezenta încă o marotă și ori de cîte ori aveam ocazia dădeam iama în dulciuri. Multe dintre ele, cele de la Alimentara, erau necomestibile, dar cu toate acestea, și în lipsă de altceva, le mîncam, fără să se întrebe nimeni, nici un adult, ce conțineau. Bomboanele umplute cu cremă, cele care se vindeau la kilogram, erau de-a dreptul oribile, în caramelele care se lipeau între ele puteai să-ți rupi dinții și uneori erai nevoit să le mănînci cu tot cu hîrtia ce nu se desprindea de pe ele. Ciocolata românească parcă era săpun. Iar faimoasele bomboane Cip, după care unii au astăzi nostalgii, aveau un gust vag grețos și mentolat, dar arătau simpatic.

„Copiii mei mănîncă foarte sănătos!"

În momentul în care ni se terminau dulciurile „tradiționale", improvizam „ceva dulce" din orice – rontăiam dropsurile chinezești pentru tuse ale bunicilor (acelea în cutii rotunde și verzi), frecam cu linguriță cacao cu zahăr și o transformam în „ciocolată", mîncam din niște pliculețe praful pentru oranjadă care, dincolo de conținutul său de zahăr, probabil că era foarte chimic. Descoperiserăm și niște „produse bio" pe care ni le procuram singuri, primăvara – pistilul florilor de mîna Maicii Domnului avea un gust de miere. Ciocolata „adevărată" era cea chinezească, în ambalaj auriu, cu pagodă, dar nu se prea găsea. Odată am dat peste ea întîmplător, la barul de la Cota 1400. Am mîncat o ciocolată întreagă fără să clipesc, după care am făcut o intoxicație și a trebuit să ne întoarcem acasă din vacanță. Însă n-a fost pentru mine o lecție de genul „Așa îți trebuie dacă mănînci lacom o ciocolată întreagă!". Părinții mei au ridicat din umeri și au tras concluzia că ciocolata era pur și simplu veche. N-aș mai enumera lista cu dulciurile turcești, chimie 100%, biscuiții plini de aditivi, bomboanele verzi și siclam cu arome de orice și nici măcar „identic naturale" care au apărut peste noapte la începutul anilor '90 și pe care noi, toți copiii de atunci, le-am mîncat în cantități industriale. Nu ni le-a interzis nimeni și încă mi se pare straniu că nu ne-au mai crescut cîteva capete în plus sau niște tentacule monstruoase. Și unde mai pui că, după atîtea dulciuri, mai beam și apă de la robinet – încă nu se „inventase" apa plată!

Probabil că puștiului din supermarket, care știe deja cîte linguri de zahăr avem voie să mîncăm pe zi și probabil că știe și cît de important este pH-ul apei pe care o bem, o astfel de copilărie i s-ar părea un soi de paradis. Un paradis nociv și otrăvitor, e adevărat, dar sînt mulți care au trecut pe acolo fără să regrete. Inclusiv tatăl lui a avut parte de aceeași copilărie, însă se pare că a uitat. La vîrsta adultă a început să se informeze. Desigur, e necesară o educație în acest sens, avem din ce în ce mai mulți copii bolnavi și supraponderali și orice exces sau obișnuință pot deveni dăunătoare, însă oare acești părinți moderni, informați și *cool* nu-și transferă, de fapt, copiilor propriile lor frici, ipohondrii și angoase? Nu le impun o viață plină de privațiuni, într-o lume plină de tentații, doar pentru că ei înșiși realizează că nu mai sînt foarte tineri, că organismul se uzează, că „trebuie" să fim cu toții „din ce în ce mai sănătoși"? Acest imperativ începe să mă sperie, de fapt – trebuie să fim sănătoși! Sănătatea nu mai ține de fiecare organism în parte și de modul în care fiecare individ își organizează viața, ne este impusă de către societate. Părinți „perfect sănătoși" (deocamdată, pentru că mănîncă fructe *cool* în ianuarie, atunci cînd nu e sezonul lor) nu-și dau seama că cresc copiii la fel de sănătoși, într-un mediu familial *safe* – de fapt, o eprubetă –, dar care au toate șansele să se transforme în niște adulți anxioși și inadaptați.

Aud din ce în ce mai des următoarea afirmație: „Copiii mei mănîncă foarte sănătos!" Apoi încep diferite povestioare și exemplificări – cum l-a păcălit pe ăla micu' să mănînce broccoli, iar acum e fan (mă îndoiesc că părintele respectiv știa ce e aia broccoli în anii '80-'90!), cum i s-a făcut copilului rău de la un hot-dog și a ajuns la spital, pentru că el nu mănîncă niciodată hot-dog, însă era cu bunicii, iar aceștia îi permit orice și le strică părinților planul de nutriție, cum l-a dus la McDonald's o singură dată ca să-i facă damblaua, pentru că el este un părinte modern, nu vrea să-i impună nimic, iar copilul a zis cu gura lui că nu-i place mîncarea de la acolo pentru că nu e sănătoasă, „Bravo, tăticule!" (pe asta n-am crezut-o).

Pentru copii precum băiețelul din supermarket, toată această obsesie a părinților se reduce la nu avem voie nimic, nici măcar ciocolată. Mi-am adus aminte de un alt puști care urla ca din gură de șarpe pe scara rulantă a unui mall: „Te rog, mami! Măcar un hamburger!" Probabil că gustul unui „măcar un hamburger" l-ar fi uitat pînă a doua zi, însă frustrarea, refuzul mamei și momentul în sine și le va aduce aminte cu siguranță, peste niște ani.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Brad, 70 de lei, nu vreau să ies din casă

Cînd am luat bradul să-l scot afară m-a apucat o tristețe cum alta n-am avut vreodată. Era ianuarie timpuriu, într-un nou an, afară era soare. Ce poți să vrei mai mult? Crăciunul, fugit. Anul Nou, plecat. Toate, toate erau la locul lor. Luminoase. Cum fusese bradul lumină de sărbători, așa era toată natura acum, după. Și cu toate astea, bradul acesta de 70 de lei, înalt, dincolo de tavan, bogat-echilibrat în poale, gata, m-a pus pe gînduri, m-a făcut de nimic. Întîi, l-am luat de moț să-l scot și am văzut că n-aveam putere în degete. Ezitam și-l vedeam falnic în goliciunea lui, fără globuri. Apoi iar m-am luat de el și-am tras, și-am tras. Nu voia și m-a zgîriat de la degete la degetele picioarelor. Stai, zic, cine e șeful aici? Dar mi-am dat seama că nu șefia este treaba, ci forța din mine, decizia. Nu eram decis, n-aveam chef să scot bradul. L-am lăsat în cadrul ușii de la sufragerie. Nu ieșea decît cu forța. Era prea îngîmfat de la natură ca să iasă prin cadrul ușii. L-am lăsat în ale lui. Cum lași un copil care plînge. Deja copilul a uitat de ce o face. Lasă-l, bă, să plîngă! Lasă-l! Și l-am lăsat. Dar cel blocat eram eu, nu el. El n-avea putere, nu era ființă, nu avea plămîn. Eu aveam. Și mi se părea atît de țepos. Și atît de mișto. Cred că mi-a fost atît de dor de el privind la el. M-am țăcănit. Nu dormisem în noaptea aia și, aia e, devenisem tare sentimental. Și mi-amintesc cum l-am împodobit și cum l-am dădăcit și cum luminițele din el palpitau. Și gata! Ce făceam? Bradul era în mijlocul ușii de la sufragerie, nu intra, nu ieșea. Dacă-l lăsam acolo, nici nu puteam să intru-ies. Deci blocat eu, blocat bradul. Uite, în mintea criminalului, cum sînt. Mi-amintesc că am o mănușă singură undeva, una desperecheată. Odată apus animalul țepos, îl iau c-o mînă înmănușată și-odată îl dau afară, îl tîrăsc pe scări și-i fac vînt pe un geam deschis. Gata! Păi ce, mă face el pe mine sau eu pe el? Ori sîntem brazi, ori nu mai sîntem. De fapt, iar m-a apucat o lingoare, o slăbiciune. Și știți de ce? Pentru că bradul nu lăsase urme prea multe în urma lui. De obicei, crengi, țepi rămîneau să le mătur, să le dau deoparte. Acum, mai nimic. Și asta m-a sfîșiat, m-a scuturat, m-a scos din țîțîni. Cum așa? Un brad ca ăsta să fie aruncat? De ce?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Pare că săriturile cu schiurile nu vor deveni un sport pentru noi.

Practic, nici nu au fost, dincolo de pionieratul sportului socialist, cînd heirupismul, precursorul miserupisimului actual, făcea ca entuziasmul, cîteodată chiar autentic, al unei noi lumi să ne facă să credem că putem fi buni în toate sporturile apelor, pămîntului și văzduhului. În general, noi am fost buni cam la toate în vremurile eroice, cînd un sport empiric era disponibil pentru oricine avea un pic de ambiție și un ordin de la Partid să sară, să alerge, să înoate sau să zboare. De cînd cele mai multe discipline au devenit mici sau mari industrii, cu intervenții masive ale politicilor de stat sau ale întreprinderilor private ale capitalismului decadent, am cam rămas de căruță. Degeaba, în cazul cu săriturile, mai faci cîte o trambulină, mai găzduiești cîte o competiție de la periferia sportului. Degeaba cîte un ambiț local sau cine știe ce minune pogorîtă asupra malaxorului biro-cleptocratic reușește să nască vreo instalație. Sînt domenii în care nu poate apărea vreun Messi dintr-o minge bătută în spatele blocului. E nevoie de o întreagă structură pentru a ajunge la o minimă performanță, de seriozitate și consecvență nu doar ale oamenilor, ci mai ales ale organismelor. Și aici se lasă noaptea. Mai sincer ar fi să ne retragem din sporturi pe care nu le putem susține, care nasc mai multă milă și regrete decît vreun rezultat. Da, există entuziaști (sau interesați) care ar merge cu ele pînă în pînzele albe. Minunat. Dar să le numim atunci pasiuni private, nu sporturi naționale. Ca să nu încercăm să ne furăm căciula care oricum a dispărut de mult.

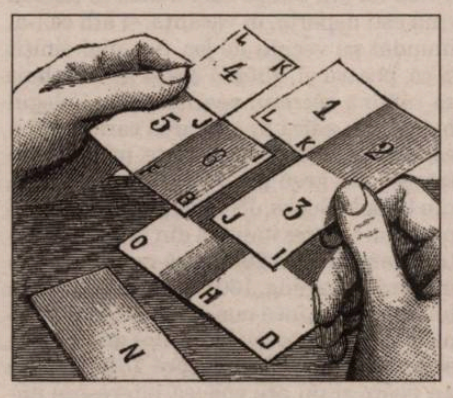

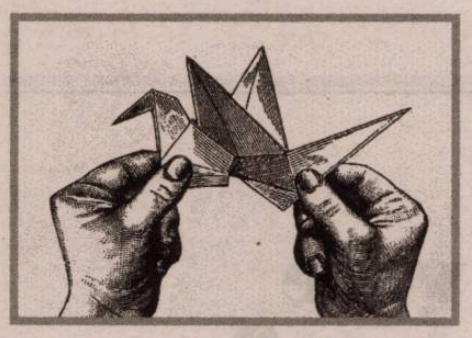

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

O istorie adevărată a Marelui Război

Mirela Florian a publicat o carte pe care aș numi-o teribilă: *Scrisori de pe front* (Editura Martor, 2017). Căutînd prin arhive și colecții, ea a adunat și a selectat scrisori, jurnale și memorii din vremea Primului Război Mondial, scrise de oameni implicați într-un fel sau altul în vîrtejul acelor evenimente care au răscolit întreaga omenire. Nu e vorba de scrierile unor oameni politici sau mari comandanți militari, ci de cele ale unor simpli ofițeri, subofițeri, preoți militari, prizonieri sau ale rudelor celor plecați pe front. Strîngerea la un loc a unor asemenea mărturii despre întîmplările și vremurile prin care bieții oameni au fost obligați să treacă oferă măsura adevărată a ceea ce a însemnat Marele Război la o scară omenească (de fapt, cea care contează cel mai mult). O carte care dezvăluie o istorie care nu se învață la școală.

Una dintre cele mai interesante mărturii despre cum se desfășurau marșurile și luptele și despre cum soldații erau purtați încoace și încolo de valurile războiului e a unui ofițer pe nume Dimitrie Ardeleanu. Are talent de povestitor. În cîteva cuvinte descrie, de exemplu, atmosfera din Moldova în ziua mobilizării: „În timpul acesta satele gemeau. Sunetul clopotelor de pe la biserici și răsunetul tobei și al goarnelor se amestecau cu țipetele și vaetele de jălanie ale bietelor femei, care își petreceau soții, băieții sau ginerii la război. Cîinii lătrau a pustiu și cocoșii cîntau mai mult în diminiața aceea, să deștepte fără greș pe toată lumea."

Pe lîngă asemenea tablouri, printre rîndurile unor scrisori descoperi probleme și neliniști veșnic umane. Un sergent-major ungur, rănit și aflat într-un spital, îi scrie unui prieten rămas acasă: „Dragă prietene, te anunț că am primit scrisoarea de la tine și am înțeles-o, și am citit acolo că Susanei mele îi face curte altcineva. (...) Te rog să-mi scrii tot ce știi despre ea, că eu una-două îmi iau gîndul de la ea, nu vreau să mă chinui pentru o fată, și situația nici nu-mi permite așa ceva."

„Ofițerii deveniseră umbre ambulante."

Poate cele mai cumplite povești sînt însă ale prizonierilor. Indiferent că au fost ținuți în lagăre din Bulgaria, Germania sau de pe teritoriul ocupat al României, condițiile de prizonierat au fost la fel de inumane. Descrierea a ceea ce se întîmpla în lagărul „de represiune" Strohenmoore din Germania depășește totuși orice imaginație, prefigurînd parcă ceea ce avea să urmeze în următorul război mondial. Într-un memoriu, sublocotenentul Almășanu Dumitru dă seama de ce a trăit acolo: „Hrana era așa de insuficientă, încît, după primele două săptămîni, ofițerii deveniseră umbre ambulante, abia de mai îndrăznea cineva să facă vreo mișcare și cea mai mare parte din timp ne-o petreceam stînd culcați în pat, spre a nu consuma energia. (...) Foarte mulți ajunseserăm în așa hal de anemie încît pulsul se reducea la 37-40 pe minut." Pentru că, de slăbiciune, prizonierii de la Strohenmoore nu reușeau să iasă nici măcar la apel, erau pedepsiți și duși cu targa la carceră.

Mărturiile prizonierilor din cele cîteva lagăre importante se corelează între ele. Sigur, nu aflăm exact cum erau tratați, la rîndul lor, prizonierii luați de armata română. Apar totuși unele indicii din care rezultă că ai noștri ar fi fost mai omenoși. De altfel, omenia este sentimentul care răzbate și din jurnalele de front ale ofițerilor români. „La început nu-mi venea să trag cînd știam că fac moarte de om", scrie unul dintre ei. Oameni blînzi, cu frica lui Dumnezeu, tîrîți în vîltoarea războiului.

Dar dacă poveștile cuprinse în această carte sînt, cum spuneam, teribile, forma și condițiile grafice de tipărire fac ca volumul să fie arătos. Cei care au alcătuit și editat cartea nu s-au zgîrcit cu punerea în pagină nici a fotografiilor de epocă și nici a documentele olografe fotocopiate (de remarcat ce frumos scriau oameni pe atunci), ceea ce are drept rezultat o și mai bună integrare a cititorului în acea lume. O lume care, de fapt, nu e chiar așa de îndepărtată de a noastră. Sînt doar o sută de ani de atunci. Mai toți am avut cîte un străbunic care a luptat în acel război și ceva povești transmise peste generații. Iar un anume spirit al românilor din acele vremuri, cu bunele și cu relele lor, pare să fi persistat pînă în zilele noastre.

ready made

„Estu calu beatu – Resonulu –,
alérga pururе
Cercandu alu vietii misteru
importantu,
Se pierde în trecuturi, epoce future,
Dar' frântu d'oboséla, revin'
ignorantu..."

Lumea Noua, gazeta seriósa si voiósa, pentru toti si pentru tóte,
Anulu I, Nrulu 10, 1876

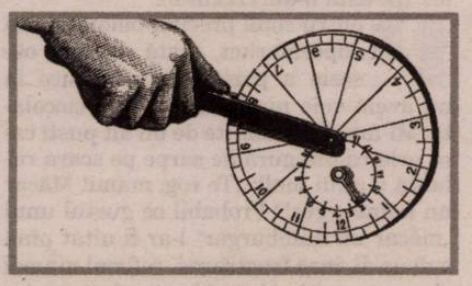

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Monumentul mesajului de la cititori

Uneori iau *Dilema veche* de la un chioșc și o răsfoiesc îngrijorat, să văd dacă e adevărat că are o rubrică de arheologie. N-a fost cumva o neînțelegere? Și ar fi bine să nu fi fost o neînțelegere, altfel faptul că scriu în clipa asta articolul cu numărul 100 în rubrica „Vestigiilor" ar fi ca o scenă din *The Shining* sau din alt film cu scriitori care au luat-o razna.

În România nu e ușor să scrii texte de popularizare a științei, pentru că aici breasla (sau conducerea ei) e mai exigentă ca în alte părți și ar dori ca aceste texte să fie la cel mai înalt nivel științific, în vreme ce în Occident arheologii se mulțumesc ca ele să fie cît de cît atractive și inteligibile pentru cititorul cu o altă specializare. Un coleg român care tocmai mă citise online m-a sunat odată să mă avertizeze panicat că am patru sute de *like*-uri pe pagina articolului din *Dilema veche* despre *Tabula Peutingeriana*. Eram compromis! Vocea lui era cea pe care o auzi în telefon cînd ești departe, în vacanță, și afli că i-ai inundat pe vecinii de jos. Am mai simțit și că, pentru el, *Tabula* era și ar fi trebuit să rămînă secretul specialiștilor. Colegul meu sărea adică în apărarea caracterului ezoteric al acestor cunoștințe, pentru care trăsese din greu pe vremea cînd nu existau Google Books, JSTOR, pe vremea cînd poșteam o ediție italiană din Pliniu cel Bătrîn, care în anul 2000 încă nu era tradus în română (tr. eng. 1601). Mai era în vocea lui o acuzație, încă mai serioasă: ce matrapazlîcuri, ce concesii științifice grave făcusem, dacă un articol despre *Tabula*, care nu poate și nu are voie să intereseze publicul larg, primea *like*-uri? Și de ce căutam validare de la nespecialiști? Mă tem că pentru el nu mai puteam fi considerat un cercetător serios, ci doar un negustător de știință, trădătorul din laborator.

Cînd scrii o rubrică de popularizare, începe să-ți fie rușine să dai nas în nas cu cutare amic sau fost profesor care și-a dedicat 30 de ani din viață chestiei pe care tu tocmai a trebuit s-o înghesui în 5000 de caractere cu spații, și care e dezamăgit că ai lăsat pe-afară, impardonabil, atîtea și-atîtea subtilități. După nu mai știu ce text, unul din patriarhii arheologiei române mi-a lăsat vorbă că articolul nu e rău și poate acum a sosit timpul să merg și eu pe un șantier. Din fericire, mulți arheologi din țară au luat aceste articole nu ca pe un capitol din manualul unic de arheologie, sau ca pe o *piñata* pe care trebuie s-o bați pînă cad greșelile din ea, ci ca pe o expresie a bucuriei de a face această meserie. E un privilegiu pentru mine că, deși intenția mea era să mă apropii de public, m-am apropiat și de ei.

Cred că specialiștii au datoria să comunice cu publicul larg, dar n-o să spun aici de ce, pentru că e evident și deci plictisitor. Acum aș propune următoarea ipoteză: așa cum lucrează chelnerii pentru bacșișuri, așa lucrează cei cu rubrici săptămînale în principal pentru mesajele de la cititori. Aș dori deci să le mulțumesc celor care mi-au scris, între altele: „Auzi, în rubrica ta din *Dilema* bagă și tu, te rog, un articol despre blog-ul meu de mobilă"; „Să-i transmiți redactorului-șef că

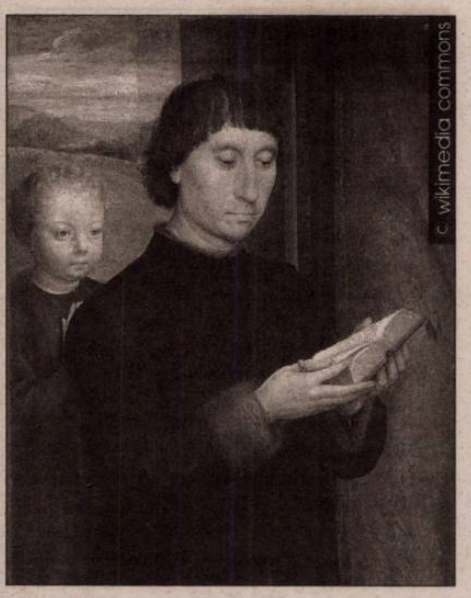

România are nevoie urgentă să exporte superconductori"; „Vă felicit pentru rubrică! Dacă doriți să achiziționați lopeți și cazmale vă putem oferi o reducere de la 30 de bucăți în sus". Am mai primit mesaje cu ponturi despre subteranele din Ierusalim și din Munții Orăștiei, pe care dacă le voi investiga, voi afla niște adevăruri care îmi vor face părul măciucă. Adevărul e că m-ar interesa asemenea investigații, atîta timp cît nu trebuie să port un costum de țestoasă ninja. În fine, am primit și mesaje care m-au făcut să mă simt ca un impostor pentru că, spre deosebire de mulți din cititorii mei, eu nu voiam să mă fac arheolog cînd eram mic/în liceu.

Dar discuția cea mai bulversantă am avut-o cu un tip (cu un cont de Facebook făcut cu o zi înainte) care mi-a propus să cîștig de zece ori mai mult decît acum evaluînd artefacte din România și Bulgaria pentru cineva – nimica toată, mici descrieri, ceva analogii, niște datări... Îmi pare rău acum că am uitat să întreb ce afiliere instituțională mi se propunea și dacă urma să public rezultatele în *The Black Market Journal* sau în *Mitteilungen der Raubgrabung-Gesellschaft*. În rest, am aflat și eu ce flatant e să se încerce racolarea ta pentru activități criminale.

Mulțumesc *Dilemei vechi* pentru că a păstrat timp de doi ani o rubrică prin definiție inactuală și tuturor celor care au citit-o din cînd în cînd (din greșeală, din plăcere sau, în cazul surorii mele, din obligație). Arheologia trebuie să fie mai aproape de public pentru ca publicul să fie mai aproape de patrimoniu, ca să se bucure de el și să-l protejeze. Din punctul ăsta de vedere, ar fi poate chiar mai important să fac ceva similar pentru copii, și o să găsesc o soluție pentru asta, poate făcînd mici prezentări de arheologie prin școli. Problema e că, dacă vor încerca să mă racoleze, sigur nu mă voi putea împotrivi.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Trecerea, *Cartea Românească, 2016.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Nepreţuită e dilema!

Anul acesta, revista noastră împlineşte 25 de ani de existenţă. Primul număr al *Dilemei* a apărut cam în aceste zile ale anului 1993. Cineva mi-a atras atenţia că România modernă a trăit cu *Dilema* / *Dilema veche* un sfert din centenarul pe care îl împlineşte. Privită aşa, aniversarea noastră are ceva măreţ. Totuşi, nimic mai impropriu nouă decît măreţia şi anvergura istorică. Niciodată nu am vrut să marcăm decisiv cultura română, să fim un fel de *Convorbiri literare* sau de *Sămănătorul*. Ambiţia de a da direcţii şi de a deschide vizionar cultura naţională spre noi dimensiuni a lipsit, mereu, *Dilemei,* fie că a fost veche sau nu. Fie vorba între noi, nici nu mai e timpul pentru aşa ceva. Postmodernitatea nu mai recunoaşte maeştrii – fiecare e pe cont propriu şi agenda fiecăruia este aceea de a nu semăna cu nimeni. Din păcate sau din fericire, în redacţia noastră nu a existat niciodată un Titu Maiorescu sau un George Coşbuc. Au existat, în schimb, intelectuali din trei generaţii care au lucrat împreună la revistă şi au produs, acum o putem spune cu certitudine, cea mai bună publicaţie culturală românească de după 1990.

Istoria *Dilemei* este, în linii generale, cunoscută. Pe parcursul acestui an ne vom referi la ea, cu afectuoasă mîndrie. Este o istorie care ne onorează. Sigur că revista s-a schimbat în timp – lumea la care se referă s-a schimbat la rîndul ei, autorii revistei s-au schimbat şi, din cîte ne dăm seama, cititorii s-au schimbat şi ei. A rămas, însă, neschimbat şi pe deplin relevant în fiecare zi a vieţii ei, spiritul *Dilemei*. De 25 de ani ne plasăm, binedispuşi, sub înaltul patronaj al lui I.L. Caragiale, cel care va sta mereu pe frontispiciul nostru, şi continuăm să pariem pe inteligenţă, cultură şi umor.

La apariţie, în 1993, *Dilema* s-a definit drept „un săptămînal de tranziţie". Întrebat odată de ce a ţintuit revista în conjunctură cu această formulă („Ce-o să vă faceţi cînd tranziţia se va sfîrşi?"), fondatorul a replicat zîmbind: abia cînd am scris sub titlu că e o revistă de tranziţie i-am asigurat viitorul pentru că, la noi, tranziţia nu se termină niciodată. Vedeţi bine, toate se schimbă, dar unele lucruri rămîn la fel…

Mi-amintesc că, la vremea apariţiei *Dilemei,* cuvîntul pe care dl Pleşu îl preţuia cel mai mult era „normalitate". România de atunci era tulbure şi învolburată. Energiile de tot felul, care fuseseră ţinute sub obroc în comunism, se exprimau strident şi cacofonic. Trăind cu voluptate vîrsta infantilă a libertăţii, România era divizată şi românii adînceau frenetic diferenţele dintre ei. După cinci decenii de violentă derivă, România eliberată nu putea fi „normală" pentru că pur şi simplu nu ştia ce-i aia „normalitate". Normal era, atunci, să existe un loc în care, sub condiţia liniştitoare a decenţei, a urbanităţii, ideile acestei Românii vraişte să dialogheze sau, măcar, să stea unele lîngă altele fără să se excomunice reciproc. După certitudinile de beton ale dictaturii, România avea nevoie ca de aer proaspăt să (re)găsească cere tot mai multă cunoaştere şi instaurează toleranţa. Dilema este versiunea cea mai civilizată a omenescului. Aşadar, nepreţuită e dilema!

civilizaţia dilemei. Istoria ne arată că societăţile înverşunate se pot potoli fie prin cultură, fie prin sînge. Ca să nu curgă sînge, *Dilema* a propus cultura. Celor care au uitat, poate că aceste vorbe le par exagerate. Dar, după Revoluţia însîngerată din decembrie 1989, România a mai cunoscut în următorii trei ani reprimarea Pieţei Universităţii, două mineriade şi episodul de la Tîrgu Mureş. Cînd a apărut *Dilema,* chiar şi România cuvintelor era violentă: era epoca de glorie a lui Vadim Tudor. Privind în urmă, am sentimentul că un grup de intelectuali au oferit, în 1993, o floare uraganului pentru a-l linişti. O dilemă spre răscumpărarea unui pumn, o dilemă în schimbul unui blestem, o dilemă pentru amuţirea unui scrîşnet de ură…

Numele revistei, se ştie şi asta, a fost găsit, într-un moment de inspiraţie, de dl Radu Cosaşu. Şi cum, la începutul lumii, lucrurile s-au născut abia cînd au fost numite, revista s-a configurat în spiritul ei cînd a fost botezată. Privindu-i istoria, revista aceasta nici nu se putea numi altfel. Botezul revistei a definit-o, de fapt. Rolul dilemei este esenţial în orice scenariu al libertăţii; rolul *Dilemei* a fost esenţial în vieţile multora dintre cei care au trecut prin paginile ei. Dilema îndeamnă la prudenţă politicoasă cînd e vorba despre ideile celorlalţi şi la curaj cînd e vorba despre folosirea propriei minţi. Dilema curăţă terenul pentru venirea încrederii şi anihilează demonii prostiei. Dilema

România de azi diferă de România de acum 25 de ani, dar în nevoie de dileme tot a rămas. Minerii nu mai asediază universităţile, iar vadimiştii nu mai vînd sute de mii de exemplare. Dar certitudinea încununată cu tîmpenie există şi o nouă generaţie de „instalaţi", cum le zice dl Pleşu, domină locul. Răutatea robustă şi agresivă de ieri este, poate, în reflux, dar zilei i-a rămas să se lupte cu incompetenţa mascată în competenţă, cu ticăloşia de sub mantia procedurilor perfect corecte, cu forma supremă a corupţiei: corupţia sufletelor prin smintire. Într-un fel, *Dilema veche* are, astăzi, o sarcină mult mai dificilă decît avea *Dilema* la origine. Oamenii fără dileme sînt mai perfizi şi mai spectrali. Dar, din nou, pariul pe inteligenţă, cultură şi umor, pariul pe autenticitate şi pe decenţă nu va pierde!

Timpurile sînt grele pentru revistele de cultură. Cînd toată lumea vorbeşte, tot mai puţini ascultă; cînd toată lumea scrie, tot mai puţini citesc. Din păcate, stăpînirile şi conjuncturile economice nu au făcut vremurile mai uşoare – dimpotrivă. Amintindu-ne toate cele prin care a trecut *Dilema* / *Dilema veche* în sfertul ei de veac, în sufletul unora dintre noi s-a înrădăcinat încrederea, întărită prin diverse semne, că îngerul revistei noastre este, încă, viguros. Pentru cei care nu frecventează straturile angelice, există conştiinţa unei misiuni sociale de natură culturală. Aşa se face că noi toţi, cu dumneavoastră, cei care ne citiţi azi, şi cu cei care vor citi mîine, mergem înainte! La mulţi ani, *Dilema veche!*

PUBLICITATE

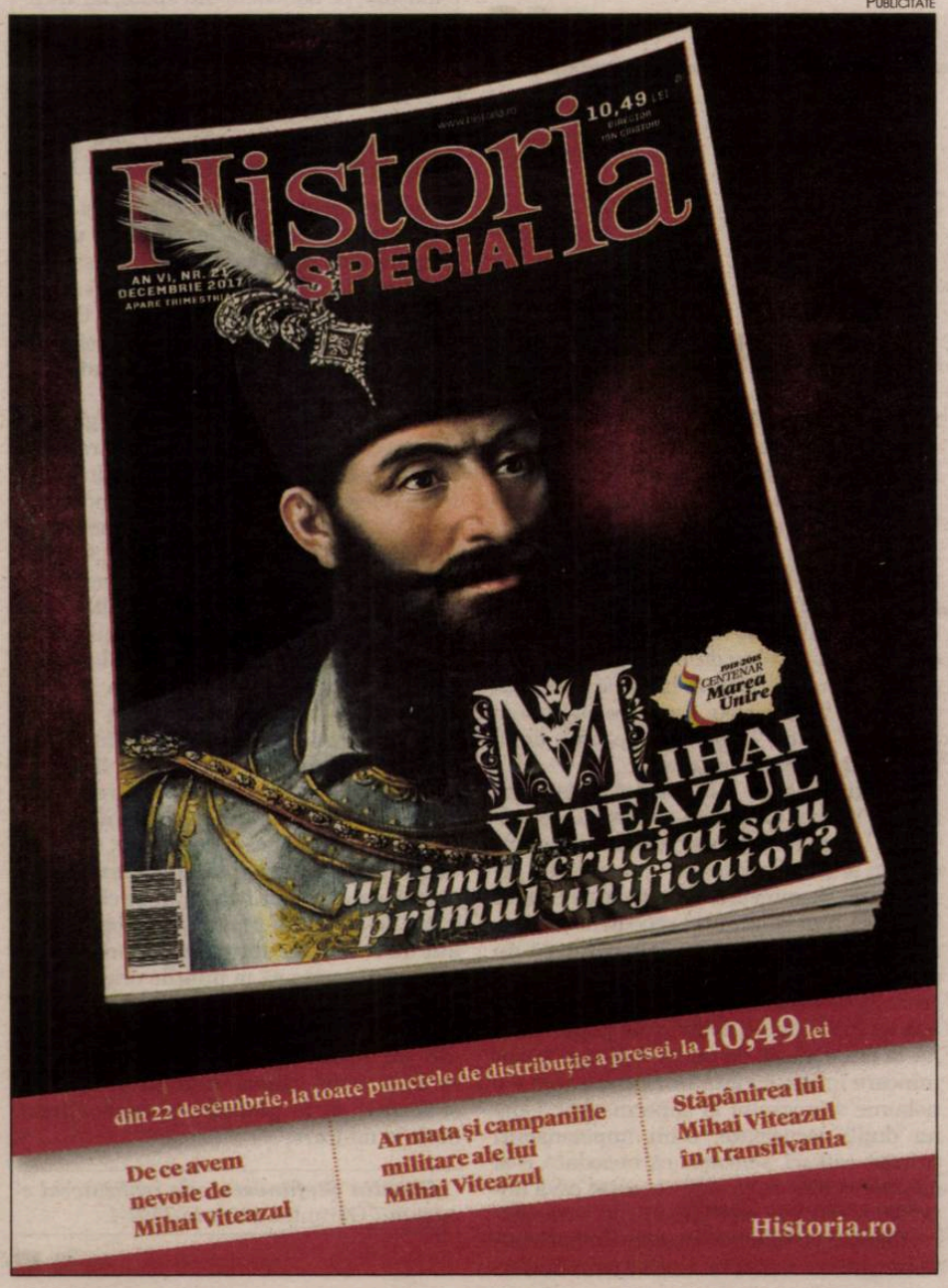

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Idealism la început de an

Puţin idealism nu a făcut rău nimănui – am putea spune preluînd o celebră expresie, poate nu întîmplător, americană. Dar o fi făcut bine? Greu de răspuns. Graniţa aproape perfectă şi foarte subţire dintre idealism şi realism rămîne o ţintă greu de atins.

Exact în urmă cu un secol, la începutul anului 1918, preşedintele Statelor Unite ale Americii Woodrow Wilson propunea Congresului o lume ideală, bazată pe autodeterminare şi securitate colectivă, rezumată în faimoasele *Paisprezece puncte*. Cunoaştem continuarea, nu tocmai încununată de succes.

Interesant şi mai puţin cunoscut este faptul că ideea unei asocieri generale a statelor care să vegheze la pacea mondială a fost avansată de britanici către Statele Unite ale Americii, cu mult înainte, încă din anul 1915. Deşi diplomaţia tradiţională britanică de la acel moment se baza pe principiul echilibrului de forţe, propunerea făcea parte, după cum remarcă Henry Kissinger, dintr-o strategie diplomatică adaptată a Londrei, aceea de a determina America să intre în Război.

Astfel, în septembrie 1915, ministrul de Externe britanic Edward Grey i-a scris următoarele cuvinte consilierului preşedintelui Wilson, colonelul House: „Va propune preşedintele înfiinţarea unei Ligi a Naţiunilor care să se oblige să se situeze împotriva oricărei puteri care încalcă un tratat… sau care refuză, în cazul unei dispute, să adopte o altă metodă de rezolvare decît războiul?" (în Henry Kissinger, *Diplomaţia)*

Firesc, răspunsul din partea americană a fost unul prompt şi în total acord cu propunerea ministrului Grey – servită la fix la fileul diplomatic din Washington. Cu alte cuvinte, britanicii le propuneau americanilor ceea ce deja intuiau că reprezintă viziunea lor de la acel moment asupra politicii internaţionale, astfel încît interpretările celor două state să se contopească, pînă la confundare, pînă la a deveni, în fapt, una singură, comunicată lumii întregi într-o singură limbă. Care se confundă şi ea.

Momentul a reprezentat cumva şi una dintre primele mostre a ceea ce ulterior avea să devină cunoscut în istorie drept *relaţia specială* dintre Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord şi Statele Unite ale Americii. Relaţie care în prezent, după un veac, s-a mai transformat…

În altă ordine de idei, poate ne propunem un an la graniţa perfectă a idealismului cu realitatea. Aşa v-aş ura să îl aveţi.

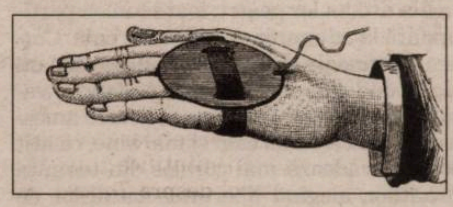

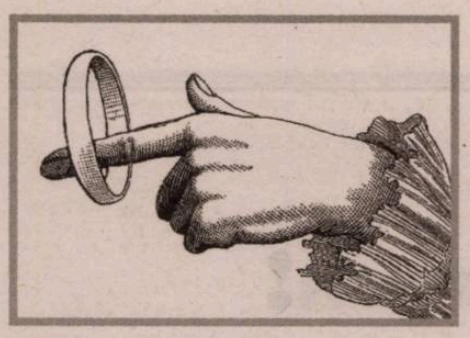

Selma IUSUF

legende urbane

Bulboana socială

Știți că fiecare nevolnic cu aplecări introspectiv-melancolice se crede un soi ales, un special în buricul lumii în care trăiește. De mine vorbesc. În specialitatea și unicitatea asta ale mele, în mica mea familie, obișnuiam să rîdem cumva de lumea care se agită grozav de sărbători, care cu nervi, care cu cumpărături excesive, care cu tot felul de combinații de adus cărnuri, porc, vin și țuică de la țară. Noi, vedeți dumneavoastră, eram departe de tot tumultul respectiv și ne mulțumeam chiar cu niște chipsuri bătrînești în locul oalelor cu sarmale. Priveam cică relaxați agitația din jur.

O prostie. Niște legături sociale, buni prieteni, întîmplări mai mult sau mai puțin serendipice, un simț al datoriei la limita tîmpeniei care mă locuiește, toate astea neau supt în acest an într-un vîrtej de pregătiri și încurcături gospodărești care ne-au făcut zob zenul. Lumea închipuită în care credeam că trăim se făcu țăndări.

Totul a început cu o întrebare a unei bune prietene: „Nu vrei și tu un curcănel de la țară?“ Ce să zic, ideea unui curcănel, nu foarte mare, bio, antrenat în curte, fibros și pulpos, hrănit cu boabe organice sau așa ceva, mi s-a părut ofertantă și am zis „da“. Îl vedeam deja frumos rumenit după rețete anglo-saxone – v-am zis că ăștia melancolicii sînt și niște snobi nenorociți – plus că a face un curcan întreg rumenit mi se părea un prag pe care trebuie să-l trec în numeroasele calificări de gospodină pe care le am. Zis și făcut, nici nu zbură comanda de curcănel, că o altă bună prietenă mă sună și mă întreabă dacă nu vrem să împărțim un curcănoi de vreo zece kile. Cineva cu mințile în cap ar fi refuzat, dar eu mă gîndeam deja la părinții mei, care sigur ar fi apreciat niște curcan din miticul loc „de la țară“. I-am spus și celei de a doua prietene că „da, vreau“. Mă bucuram deja de bucuria maică-mii și mă pregăteam să o sun, cînd mi-a vibrat telefonul în mînă. Ea era. Mama. „Gînd la gînd“ îi zic, „voiam să te sun.“ „Dragă“, îmi zice, „am să îți dau niște curcan grozav de la țară, ni l-a trimis un văr de la Constanța. 12 kilograme are cu totul, vezi să-ți faci loc în congelator.“ Noi avem un congelator mic, de hipsteri, ce credeați. Dacă încap acolo două pungi de mazăre și una de gheață, e mult și, cum vă spuneam, nu e *cool* să ai carne și pachete de vinete coapte pe acolo.

Ce era să fac? Lasă că veneau curcani din două părți, dar mai avea și maică-mea să-mi dea. Urma să ne umplem de curcani, să ne sufocăm în casă de atîția curcani, urma să mîncăm curcani toată viața cu lacrimile înnodate sub bărbie și, Doamne ferește, trebuia să ne luăm un congelator mai mare, sau un frigider mai mare, nu știu. De disperare, i-am oferit, fără să mă gîndesc mult, unei alte amice o parte din avalanșa aia de curcani. Uitasem însă că aia e o vegetariană puristă. Eh. Nici în congelator nu i-ar fi găzduit, căci contaminam zenul, spurcam spiritul vegetal care bîntuie acolo.

„Nu vrei și tu un curcănel de la țară?“

Am ieșit cumva din încurcătura păsărească – curcanul întreg l-am fript, jumătatea cealaltă de curcan am înghesuit-o în congelator, ce n-a intrat am fiert pentru o salată de boeuf de curcan, iar oferta mamei am refuzat-o. Așa. Vedeți că v-am pomenit de salată de boeuf. Cine ar fi stat anii trecuți s-o facă, tocmai acum cînd toată lumea, dar absolut toată lumea, golește magazinele de morcovi, țelină și cartofi fix pentru așa ceva? N-aș fi făcut picată cu ceară. Dar restul de curcan trebuia folosit cumva, basca îi promisesem mamei că anul ăsta o scutesc pe ea de atîta stat în picioare și mărunțit mecanic la tone de legume.

O să vă plictisesc dacă vă spun că am făcut și prăjituri pentru că urma să mergem într-o vizită. Vă plictisesc dacă vă spun că am făcut pînă și friptură de porc (o excepție, nu mîncăm porc acasă, în alte părți, da) pentru că știam că-i place foarte mult unei prietene care se deprimă întotdeauna în preajma Crăciunului. Am făcut ciorbă, tartă, curățenie.

Sînt varză de oboseală, n-am înțeles aproape nimic din zilele astea libere, iar coroana *cool* de hipstereală îmi zace caraghios, într-o rînă, pe creștetul capului. La anu' fug de acasă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (V)

„Nu era prea multă lume care să salute sosirea noastră, deoarece aeroportul funcționa cu încetinitorul, din cauza unei greve a personalului de la sol. Doi soldați de gardă mi-au adresat salutul militar. Apoi, dincolo de sala vămii, vreo treizeci de lucrători ai aeroportului au venit înspre mine și au început să aplaude. Le-am urat tuturor un Crăciun fericit și apoi m-am îndreptat spre ieșirea din aeroport unde ne așteptau patru automobile închiriate. Eram pe punctul de a demara, cînd un bărbat a țîșnit din aeroport. Ne-a spus că are nevoie de pașapoartele noastre, «pentru o ultimă formalitate». Puțin surprins, nu am avut ce face altceva decît să i le dau. Am lăsat două persoane la fața locului pentru a recupera documentele noastre de călătorie și am plecat în direcția Bucureștiului. De organizare se ocupase o doamnă care le primește pe fiicele mele, atunci cînd acestea vin în România. Deoarece, începînd cu 1900, fiicele mele au primit autorizația de a veni în țară. Doamna care ne primea alertase presa care era prezentă la întîlnire: se aflau acolo numeroși ziariști străini, printre care o echipă a Canalului unu al televiziunii franceze – TF1 – care avea să joace ulterior un rol... Ne-am dus la această doamnă pentru a aștepta acolo vești despre pașapoartele noastre. Abia ajunși la ea, am primit un apel telefonic prin care eram informați că formalitățile privind pașapoartele vor lua mai mult timp decît se prevăzuse și că era preferabil să îmi continui călătoria. Fără a mai aștepta altceva, am pornit deci la drum spre Curtea de Argeș. Regina și cu mine ne aflam în a doua mașină, pe bancheta din spate, iar fiica mea luase loc între noi.“

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă. Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces*, Editura Libra, 1995

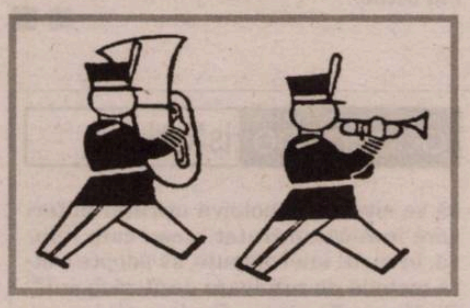

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Cînd ești cu burta plină

Cînd ești cu burta plină, totul pare mai moale în jur. Lumea nu mai are colțuri și muchii de care să te lovești. Întregul univers devine un nor de pluș, unde îți poți găsi și tu un locșor, să tragi un pui de somn. Nimic nu reușește să fie important, presant, grav. Un zîmbet înțelegător radiază din străfundurile fiecăruia dintre noi, întîmpinînd orice gest al lumii din jur cu un senin „Hai, dom'le, că n-au intrat zilele-n sac! Nu-i sfîrșitu' lumii...“ Un fluid cald, anesteziant și melodios ne inundă întreaga ființă, gesturile devin mai lente, îți tot vine să surîzi tembel și răspunzi la absolut orice ai vedea sau ți s-ar spune cu refrenul suprem al imnului stării de bine: „Eh, ce să faci?! Asta-i situația. Noi să fim sănătoși.“

Cînd ești cu burta plină, timpul capătă consistența alburie a grăsimii de pe marginile bucăților de carne fragedă, pe care le vînezi în oala cu pomana porcului. Ceapa s-a sublimat de multă vreme în simfonia care-și bolborosește preludiul pe plită, iar cîrnații afumați au împrumutat cîte ceva din aroma lor pentru toată lumea participantă la adunarea cosmică din oală. Carnea se înmoaie și-ncepe să se destrame un pic, lăsînd cîte o urmă mică pe fundul vasului, la fiecare întoarcere, la fiecare amestecare. Cu cît e mai cald și mai bine, cu atît boiaua evadează mai curajos din temnița cîrnaților, alegînd libertatea bucăților de carne. E o împreunare de culori și de gusturi la care te uiți cu un nesaț mai mare decît suma tuturor păcatelor. Aromele care ies de-aici, odată cu aburii dansînd din buric, ne preiau pe brațele lor molatece, cam cu cîteva zile înainte de Crăciun. Și ne țin tot așa, într-o lungă și unduitoare meterhanea a mistuirii, pînă după Sfîntu' Ion. E un interval în care nici măcar Meteoritul din Tunguska sau descoperirea Atlantidei n-ar avea șanse să se remarce în ochii noștri.

Cînd ești cu burta plină, dar vii din anii magazinelor goale de pe vremea comunismului, oricît ai fi de vînăt și ghiftuit la ceas de sărbătoare, tot te gîndești la ce mănînci mîine. Sau chiar în seara asta, după ce vei fi digerat măcar un pic din nicovala pe care-o porți în stomac. Pe urmă, mănînci din nou. Și, cînd mai respiri, să mai schimbi cîte-o vorbă cu convivii, vorbești tot despre mîncare. Despre ce-ai mîncat tu odată, undeva, într-un loc bun, sau despre cum gătești tu anumite chestii. Pînă te-ntrerup ăilalți, care au și ei poveștile lor, despre ce și cum au gătit sau au mîncat, nu mai știu cînd, nu mai știu unde. Unsoarea se scurge pe bărbii, murăturile pleoscăie încăpățînat, parcă nevrînd să iasă din locurile alea strîmte, în care-au fost înfipte în borcane, mămăligile se lățesc frivol pe funduri de lemn, sarmalele rîd la lustră, aidoma celor mai perverși pui ai lui Alien, și noi tot despre mîncare vorbim. Despre ce-o să mîncăm azi, mai încolo, sau mîine, sau cînd o fi, sau despre ce bună a fost ciorba de zeamă de varză cu perișoare, mîncată la cutare, deși nevastă-sa habar n-are să facă piftie. Venim dintr-o obsesie a foamei, a datului cu porția, a descurcatului, a luatului pe sub mînă, a mîncatului pe-ascuns, încît orice moment de liniște, de repaus, orice oprire din ritmul zilnic trebuie să se umple cu o masă. Dă-ne bine de mîncare și nu mai ai treabă cu noi! Sîntem blînzi și toleranți, pîinea lui Dumnezeu. Avem ce să punem pe masă? Gata! Taie-ne de pe listă, de la orice! Nu ne mai interesează!

Cînd ești cu burta plină – dar încă îți mai amintești cum era cînd stăteai la coadă pentru o juma' de litru de ulei și-un kil de mălai –, deși masa geme acum de mîncare, ți se pare că ceilalți mănîncă mai mult, mai repede decît tine, și că s-ar putea să rămîi înfometat, să nu mai apuci mare lucru. Un Leviathan ți se trezește-n vintre la fiecare sărbătoare, în așa fel încît ochii-ți sclipesc de poftă nebună la orice masă, de parcă n-ai mai văzut mîncare în toată viața ta. Sărbătoarea e o nebunie a mersului la supermarket. Goana după cărucioare, ochii împăienjeniți printre rafturi, senzația că niciodată n-ai cumpărat destul, că sigur ai uitat ceva important, rețetele repetate în cap a mia oară, imagini cu mîncare care se dizolvă în alte imagini cu mîncare. Dacă e ceva la ofertă, iei cît poți duce, cît poți căra. Deși știi că o să arunci enorm, tot iei cît te țin puterile, pentru că simți că e mai bine așa decît să lași acolo, pe raft. Asta înseamnă că mai rămîne și pentru alții, ceea ce nu e OK. Înseamnă că ai fost fraier și n-ai profitat la momentul potrivit. Deci n-ai învățat nimic de la școala vieții.

Cînd ești cu burta plină, te gîndești că măcar așa te poți bucura și tu. Așa poți să uiți de lumea din jur, de toate relele ei. În felul ăsta. Mîncînd. Stînd cu ai tăi, cu prieteni, cunoscuți, vorbind de una, de alta, dar avînd de toate pe masă. Plus că vine momentul în care ne amintim despre cum se mănîncă la alții. Cum ăia n-au nimic din toate bunătățile astea de la noi. Și cum trimitem noi – la rudele aflate la muncă, prin străinătate, la copiii noștri de pe la universitățile din Europa, la ăia mai mari, care-au terminat și doctoratele, dar au prins cîte un serviciu bun pe-acolo –, la mii de kilometri, carne în untură, sarmale cu afumătură, găini, gîște și rațe fripte, cozonaci și cornulețe, că nu se obișnuiesc cu mîncarea de pe-acolo și-au slăbit, și s-au ascuțit ca lupta de clasă, și le e dor de-acasă. Și-mpachetăm toate astea atît de savant, că totul ajunge proaspăt și cu aromele gata să ia mințile oricui, de pe orice meridian al lumii ăsteia.

Cînd ești cu burta plină, ești dispus să uiți de toate aspirațiile, visurile pe care le-ai avut atunci cînd îți era foame și-ncercai să te gîndești la orice altceva decît la mîncare.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Un An Nou, din nou, iarăși...

Sărbătorile s-au sfîrșit. Timpul și-a reluat cursul obișnuit, cu programul de lucru și repausurile lui, cu agenda, problemele, consumul de fiecare zi. Cu încercarea PSD de a vicia legile Justiției, cu protestele străzii, ale magistraților, ale liderilor de opinie liberal democratică. Cu îngrijorarea în fața unor țări central-europene care se îndepărtează de democrație și de Uniunea Europeană. Cu știri TV ambalate strident, chiar dacă sînt minore, cu limbajul dezarticulat care infestează spațiul public, cu averse cacofonice de talk-show. Ne vom reinstala în timpul curent, după acalmia binevoitoare a sărbătorilor, după momentul luminos al omagierii regelui care s-a dus. Ne vom vedea din nou de treburi... Cum e firesc să fie. Pînă și sărbătorile revin în fiecare an, petrecute ca o celebrare religioasă, ca o reuniune de familie sau vacanță. Pînă și ele par să intre în timpul rotitor care aduce un an nou nu prea deosebit de cel vechi.

Dar sărbătorile nici nu-și propun să desființeze mersul curent al anului, al societății, al istoriei. Își propun ca – în conștiința credincioasă – să articuleze mersul lor cu verticala Realității tari. Interiorității umane i se adresează Logosul care se coboară pînă în trup de om. Ei i se adresează verticala pe care – la Epifanie – se revarsă glasul Tatălui și prezența Duhului Sfînt asupra lui Christos cufundat în apele Botezului. Celebrarea sărbătorilor e momentul vizibil, liturgic, comunitar al unui timp menit să coboare în interioritatea umană, să crească acolo, să raporteze la verticala lui dimensiunile curente, „plane" ale existenței credinciosului. Să le organizeze în orizontul – deschis – al transcendenței. Înțelegerii, receptivității cercetătoare, capacității noastre de atenție polară i se adresează în primul rînd sărbătoarea. Timpul sărbătorilor e un timp hermeneutic, de atenție față de semnificațiile divine care izbucnesc în timpul curent, ancorîndu-l pe acesta, cu toată curgerea lui, de realul tare. E un timp de „schimbare a minții", menit să pulseze mereu înăuntrul conștiinței și, prin ea, să iradieze și în timpul exterior, comun, social.

Efrem Sirul

„Fiindcă ești căldicel am să te vărs din gura Mea."

Spre acest rost al sărbătorii ne conduce Efrem Sirul, celebru poet liturgic din secolul IV, într-un imn dedicat Nașterii lui Christos. „Laudă Celui... care a amestecat sarea Sa în gîndirea noastră, cheagul Său în sufletele noastre."

Gîndirea noastră de astăzi, de acum și de tot anul primește grăuntele mobilizator al savorii divine. Gîndirea noastră de astăzi și de tot anul poate fi atinsă, dacă e receptivă, dacă e atentă, poate fi pătrunsă de simțul atemporalului, de sensibilitatea față de aroma Logosului transcendent și întrupat. Prin nașterea Lui, El retrezește gustul divinului înăuntrul ființei, se insereză intim în fibrele ei. O îndeamnă să evalueze, să „guste" lucrurile după criteriul calității lor spirituale. O transformă potrivit fermentului pe care l-a activat înăuntrul omului. Mesajul Logosului, răspîndit în lume, are aceeași natură de „sare" luminoasă, iar ea îi impregnează și pe purtătorii mesajului. „Voi sînteți sarea pămîntului; dacă sarea se va strica, cu ce se va săra?" (Matei, 5, 13), le spune Christos ucenicilor săi.

Metafora sării nu se referă doar la cristalul Logosului care își răspîndește „pigmentul" în viața interioară și în intelectul uman. Ființa însăși e chemată să se limpezească, să „cristalizeze" sub acțiunea sării divine, să capete o structură înrudită cu ea. Ea însăși e menită să capete gustul tare, luminos, viu al sării, să-i stîrnească lui Dumnezeu pofta de a o consuma, de a și-o integra. S-ar spune așadar că îndrăzneala cercetătoare, tensiunea întrebării, curajul hermeneutic și existențial, nu ele par să displacă divinului degustător. Ci searbădul conformism, dulcegăria religioasă, clișeul slujit pe post de alese bucate spirituale. „Fiindcă ești căldicel – nici fierbinte, nici rece – am să te vărs din gura Mea" (Apocalips, 3, 16), declară El. Raportul credinciosului cu Dumnezeu este de o intimitate senzual-spirituală în simbolica lui. E o reciprocă gustare. Dumnezeu dorește să se hrănească cu gîndirea noastră, să ne încerce savoarea.

Efrem (306-373) aparține creștinătății siriene, spiritualitate care mizează pe o cunoaștere liturgică și imnică, unde simbolurile biblice sînt înflăcărate, exaltate, unde sensurile lor sînt desfășurate în mari acorduri poetice care le fac să consune și să se potențeze pentru a cuprinde persoana în elanul lor ascensional. Datorăm traducerea și editarea *Imnelor* lui Efrem Sirul într-un șir de volume (1998, 1999, 2000, 2010, Sibiu, Deisis) lui Ioan I. Ică jr., care le-a însoțit de studii și introduceri prețioase privind specificul și istoria imnografiei siriace. Întreprinderea lui se sprijină pe cercetările și studiile profesorului Sebastian Brock, de la Oxford, specialist în literatură siriacă, mai cu seamă în opera și figura celui care, în cuvintele lui Ioan I. Ică jr., nu este doar „cel mai fascinant și fabulos poet creștin", ci și „unul dintre teologii cei mai profunzi ai tradiției creștine".

Într-adevăr, potrivit termenului sirian, imnele lui Efrem sînt *madrash* (învățătură, echivalent al ebraicului *midrash)*. Sînt cercetare, interpretare, meditație orantă și poetică privind sărbătorile. Sînt pătrundere în „depozitul" lor de sensuri, în „vistieria" lor, spune Efrem. Iar unul dintre sensurile pe care el le desfășoară în *Imnele Nașterii* lui Christos se referă tocmai la articularea timpului curent cu momentul vertical al venirii Logosului.

Pe de o parte, momentul Nașterii consună cu un vechi și pretutindeni prezent simbolism cosmologic, cu mersul evident, „natural" al timpului. E legat de solstițiul de iarnă, cînd soarele începe să-și crească prezența. „El a ieșit din pîntec în luna cînd biruie lumina... Biruie Lumina noastră odată cu soarele" (V, 14-15). Christos își potrivește așadar venirea după ritmul timpului nostru comun. Își revelează semnificația în vocabularul simbolic al cronologiei mundane. Dar, totodată, venirea Lui face o ruptură în pînza timpului plan. Logica acestui timp e contrazisă, e „despicată" de sosirea Lui. În ciclurile timpului comun, Logosul inserează o altă dimensiune, un alt tip de sens, de logică, de fertilitate, menit să pătrundă în înțelegerea și în inima umană. „Iarna, cînd întreaga făptură e pustiită, s-a ivit frumusețea care a veselit toate făpturile. Iarna, care face pămîntul neroditor, *a învățat* [s.m.] să nască Fecioara" (IV, 119-120). Simbolismul cosmologic se încucișează astfel cu simbolismul metafizic.

În iarna timpului curent, în anotimpurile lui, e de *învățat* gustul timpului vertical.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

O lecție deschisă

Eimposibil să compunem o istorie a raționalității fără s-o amestecăm cu o cronică a iraționalismului, sub variantele sale suprarațional mistice, sau contrarațional magice. Fiecare epocă teoretic decupată din marele ansamblu uman presupune (în proporții variabile) același balans între Logos și puterile, supranaturale sau obscure, care i se opun. Am putea vedea în această constantă o trăsătură a naturii umane: un cumul de forțe creative și distructive, însă am simplifica nepermis rolurile fiecărui agent (întrucît atît raționalismele, cît și expresiile doctrinare sau artistice menite să sondeze realitatea din afara rațiunii sunt egal de prolifice). Ba parcă – oricît ne-ar plictisi recursul la arhetipuri – regăsim în zisa constantă umană lupta filozofică perenă dintre platonism și aristotelism, căci tocmai acestei două corpusuri aproape contemporane și mereu disjuncte au încarnat, primele, tensiunea insolubilă dintre gramatica anamnezei (ca asalt asupra celor nevăzute) și logica propriu-zisă. Luați de pildă harta mentală a veacului XIX, de care atîrnăm încă prin fire subterane. Cei mai mulți – sau doar cei care sacrifică doar pe altarul raționalității – văd în el un veac al științei, al progresului, al pozitivismului ca nouă religie și al revoluției industriale intim asociate cu expansiunea capitalismului liberal și al socialismului. Un veac al mulțimilor, al colonialismului occidental „civilizator", al rasismului justificat biologic și cultural, dar și al emancipării violente, prin etici și istoricisme antropocentrice. Și totuși, veacul al XIX-lea a fost în egală măsură un timp al romantismului neo-medieval, al spiritismului și fantasticului literar, obsedat de fantome și de comunicarea (inclusiv ezoterică) cu alte lumi, dar și un veac în care – cel puțin în Occident – Biserica s-a opus „progresismului", așa cum gînditorii politici de felul lui Tocqueville sau de Maistre s-au opus „duhului revoluționar". Aceste mișcări pendulatorii, adesea convulsive, au fost mai mult decît o luptă între „vechi și nou": trebuie să vedem în ele manifestarea unor drepturi ale misterului în existența umană atrasă unilateral spre „luminile" rațiunii. E ca și cum oamenii veacului al XIX-lea ar fi înțeles că rațiunea, radical separată de ceva mai înalt sau mai profund, dezumanizează (e ceea ce s-a petrecut cu adevărat, mai apoi, în secolul XX, cînd arta războiului și violența utopiei totalitare, obsedate de programare și inginerie socială, aveau să producă masacre și suferințe fără precedent). Din comunism și nazism putem reține măcar paradoxul potrivit căruia excesul de rațiune produce rezultate absolut iraționale, demențiale și, de la un punct încolo, incontrolabile.

Iată că traversarea acestor excese lamentabile nu ne-a făcut mai înțelepți. Poate că istoricii ideilor acceptă ambivalența veacului al XIX-lea, așa cum am rezumat-o mai sus. Dar noi toți am rămas atîrnați de mitologia progresistă: suntem convinși pe mai departe că putem trăi fără o instanță transcendentă ordonatoare, că misterul e doar ceea ce încă n-am spulberat sub șenilele științei idolatrizate, că societatea poate fi (și deci trebuie) modelată în funcție de o grilă etică prestabilită, oricît de represivă, dar perfect legitimă, în vederea programării unui bine mai palpabil. Evacuăm culpa colectivă prin incriminarea trecutului propriei civilizații, continuăm să negăm rădăcinile sale iudeo-creștine, pretindem o libertate tot mai extinsă și tot mai puțin conectată la exercițiul unei autolimitări salutare. Lunga inerție a renascentismului antropocentric s-a convertit în opusul ei, dar tot în numele rațiunii progamatoare: am ajuns să urîm omul euro-american, să idealizăm alteritatea, să ne demolăm propria memorie prin exotisme sincretice, de substituție. Și facem asta pentru că nu înțelegem – sau doar nu acceptăm – un adevăr altminteri frapant: doar experiența religiei organizate în cadrele tradiției poate domestici iraționalul și acomoda sensul nostru existențial la o logică suprarațională. Lăsat de capul lui, fără Dumnezeu, iraționalul ne vine categoric de hac, în numele rațiunii triumfătoare.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

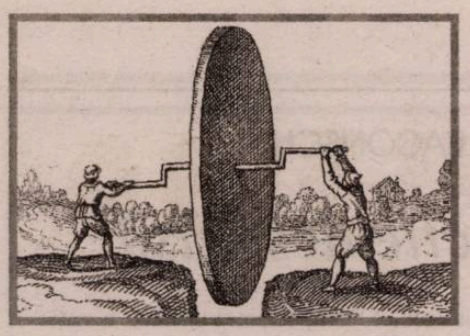

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Mize mici

Lucrurile au început să devină tot mai tulburi la PSD, iar siguranța de altădată a domnului Liviu Dragnea e, parcă, mai puțin solidă și mai puțin vizibilă. După un an de zile de conducere autoritară lipsită de prea multe subtilități, organismul partidului are un soi de reacție-recul și pare să se trezească.

Diverși lideri locali ai partidului, împreună cu premierul Tudose, dau semne de autonomie. Un simptom aproape stupefiant pentru dl Dragnea, care urmărește cum proiectul său de acaparare a autorității și, mai ales, a resurselor publice începe să crape pe la colțuri. I-ar fi plăcut lui Liviu Dragnea să creadă că astfel de sentimente nefericite au fost eradicate după actul de forță de astă-vară, cînd Guvernul Grindeanu a fost demis prin moțiune de cenzură. Nu e cazul.

O explicație parțială vine din lăcomia și graba cu care cercul restrîns din jurul președintelui PSD s-a aruncat asupra puterii. Comportamentul lor a fost similar cu acela al noilor îmbogățiți care, imediat ce își permit, își cumpără o mașină decapotabilă pe care o parchează mîndri în fața blocului, ignorînd restanțele la întreținere și telefoanele de la rude.

Altfel spus, cei mai afectați au fost chiar pesediștii care au visat la o împărțire cît de cît echitabilă a beneficiilor puterii. Fascinați de hotărîrea și eficiența cu care a acționat dl Dragnea încă de dinainte de debarcarea lui Victor Ponta, liderii locali ai PSD și-au suspendat rațiunea și și-au pus soarta în mîinile Liderului. Acum descoperă jenați că abandonul tăcut, în speranța accesului neîngrădit la peștera lui Ali Baba, n-a fost chiar cel mai înțelept lucru.

O mostră:

„Pas cu pas, partidul nostru a acceptat suspendarea democrației interne, iar acest lucru a fost o eroare pe care trebuie să ne-o asumăm;

- PSD și-a demis propriul guvern prin moțiune de cenzură;
- decizii economice majore, precum impozitul pe gospodărie, au fost anunțate și apoi abandonate;
- fluiditatea schimbării în funcțiile ministeriale este prea mare pentru ca un guvern să poată cu adevărat performa;
- nu toți cei care au devenit miniștri erau cunoscuți în partid sau recunoscuți profesional în domeniile respective pentru a merita un loc în guvern ș.a.;

Toate aceste erori slăbesc încrederea cetățenilor în partidul nostru, iar cauza principală este tocmai șubrezirea democrației interne. Credibilitatea și eficiența guvernării le putem cîștiga doar prin renașterea democrației interne, prin dialog onest, transparență și responsabilitate.

Primul pas este să considerăm legitime și opiniile cu care nu sîntem de acord, să abandonăm iluzia falselor unanimități."

Cuvinte dureroase pentru Liviu Dragnea. „Falsele unanimități" despre care vorbește Nicolae Bădălău, președintele executiv al PSD (funcție deținută odinioară de Adrian Năstase), se referă nu numai la deciziile de zi cu zi ale partidului, ci mai ales la alegerea lui Liviu Dragnea în cadrul unui semiridicol proces de alegeri interne cu un singur candidat la care au votat cîteva sute de mii de membri.

Alte cuvinte neplăcute pentru președintele PSD vin de la diverși membri de partid, vechi și fără istorie de trasesim politic. Aceștia din urmă observă, uneori amar, alteori amuzați sau nervoși, că partidul a fost confiscat de tot felul de personaje venite pe filiera PD sau, mai trist, a PRM. Partidul dominat altădată de operatori politici loiali a devenit un fel de arcă a oportuniștilor care nu mai lasă loc de devenire nimănui. În treacăt fie spus, ultimul candidat la o funcție de ministru al cărui nume se vehiculează după demisia Doinei Pană era acum trei ani ani membru PNL.

Iar, indiferent de opțiunile politice, indiferent de perspectivă și gusturi, nici măcar cel mai fidel și dedicat pesedist nu poate să nu observe ce cădere constantă suferă partidul care în zece ani a trecut de la Mircea Geoană la Liviu Dragnea și de la Miron Mitrea la Codrin Ștefănescu.

Teoretic, ceea ce cer adversarii interni ai lui Liviu Dragnea e o soluție decentă politic. Pe scurt, se dorește înlocuirea *Führerprinzip*-ului cu o conducere colegială care să folosească compromisul ca metodă de lucru. Conflictele interne ar fi negociate, beneficiile împărțite, iar relația cu exteriorul mai puțin pasiv-agresivă.

În practică însă, o victorie a opoziției interne nu înseamnă decît un pas înainte în procesul de degradare a PSD. O privire atentă la adversarii lui Liviu Dragnea ne arată că avem de-a face cu un soi de conspirație a piticilor invidioși. Mulți liviudragnea mici care vor să îl înlăture pe Liviu Dragnea cel mare. Cunoscînd PSD, aș putea spune că un astfel de proiect nu va reuși niciodată.

Sigur că dl Dragnea va pleca sau *va fi plecat* din fruntea partidului la un moment dat. Însă locul său va fi luat de altcineva care va face probabil aceleași greșeli sau unele mai grave. O persoană, nu un colectiv. După mai multe încercări eșuate, PSD a abandonat pretenția că este o organizație politică modernă. În PSD nu există o dezbatere reală despre temele majore din societate. PSD n-are opinii clare despre mai nimic. Emite uneori clișee și cam atît. Deciziile se iau fără un studiu prealabil, haiducește, apoi se contemplă dezastrul. O spune chiar dl Bădălău mai sus.

Partidul e preocupat de comunicare și comunică toxic, otrăvind spațiul public cu nepăsare și fiind incapabil să calculeze daunele. Există acolo doar o preocupare obsesivă pentru împărțirea resurselor publice și cam atît. Nimic serios despre sărăcie, despre soarta Europei sau despre România de peste zece ani. E cel mai mare partid al țării și totuși membrii săi se comportă ca o forță de ocupație.

PSD are nevoie de un moment zero, iar revoluția Bădălău – Tudose nu e acela. Acela e doar un episod din serialul deja obositor al avansului României spre idiocrație. Iar cel mai trist lucru mi se pare faptul că oameni, altfel raționali, aplaudă încîntați opoziția internă și „curajul" premierului. Aceiași oameni care se entuziasmau acum o jumătate de an la curajul lui Sorin Grindeanu pentru ca doar cîteva luni mai tîrziu să descopere că dl Grindeanu a fost parcat de însuși Liviu Dragnea într-o poziție confortabilă în fruntea ANCOM. La fel ca Tudose și Bădălău azi, Grindeanu apăra, la rîndu-i, tot felul de principii. A renunțat repede, iar PSD e tot acolo. Amoral, cinic și cu mentalitate de hoardă.

Să iei în serios conflictul din PSD și să consideri că există o diferență semnificativă între cele două tabere mi se pare greșit și dăunător. Înseamnă să accepți mize mici și ținte false. Și mai înseamnă o investiție sentimentală care face orice discuție ulterioară inutilă. Înțeleg prin asta că domnii Dragnea, Tudose și restul sînt manifestări ale unei maladii grave și prea puțin studiate. Nu sînt maladia însăși. Poți să consideri că Dragnea e răul absolut, dar ești sigur că dispariția lui rezolvă lucrurile? Încercați să vă închipuiți un PSD condus de Lia Olguța Vasilescu sau de Codrin Ștefănescu. Curat progres.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

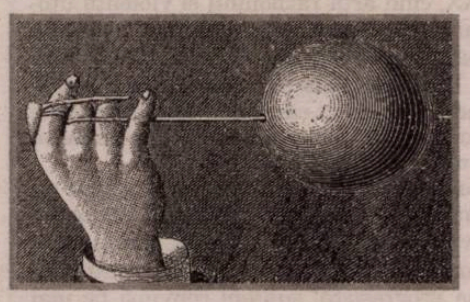

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

O licărire de speranță

Poate o mare sărbătoare a sportului să instaureze dialogul între două țări aflate, de multă vreme, în conflict? E puțin probabil. Dar asta e ambiția Seulului. Coreea de Sud organizează, în februarie, Jocurile Olimpice de Iarnă. Și a lansat o amplă discuție cu oficiali de la Phenian cu privire la condițiile de participare a sportivilor din Coreea de Nord. E primul dialog între oficiali ai celor două țări din 2015 încoace. Un început de dezgheț – dacă această metaforă îmi este permisă aici, taman într-un comentariu despre sporturile de iarnă.

Oficialii Coreei de Nord vor cere, probabil, ridicarea sancțiunilor economice.

Primul semn al acestui dezgheț e chiar decizia Coreei de Nord de a participa la această ediție a Jocurilor Olimpice desfășurată într-o țară cu care e în conflict. Al doilea semn: disponibilitatea (ce-i drept, încă neconfirmată de vreun acord semnat) de a participa la un marș comun al sportivilor din cele două țări pe parcursul ceremoniilor de deschidere și de închidere a Jocurilor, așa cum s-a întîmplat, de pildă, la edițiile de la Sydney, Atena și Torino. Al treilea semn: pînă acum, dialogul între delegațiile oficiale, desfășurat la Panmujon, în zona de demarcație dintre cele două state, s-a desfășurat destul de lin, relatează observatorii internaționali: ambele state au făcut concesii importante, ambele state au exclus din discuții chestiunile sensibile.

Inevitabilă a fost însă chestiunea păcii și a denuclearizării. Ministrul sud-coreean al Reunificării, Chun Hae-sung, a transmis delegației nord-coreene să renunțe la acțiunile care ar putea crea noi tensiuni în Peninsulă și să reia dialogul despre dezarmarea nucleară – transmit agențiile de știri internaționale. E o temă care, evident, nu poate fi tratată între oficiali olimpici, dar enunțarea chestiunii nu e neapărat o greșeală. Oficialii Coreei de Nord vor cere, probabil, ridicarea sancțiunilor economice. Și, mai mult ca sigur, vor pune în discuție redeschiderea platformei industriale de la Kaesong. Zeci de întreprinderi sud-coreene angajau acolo cîteva mii de muncitori din Coreea de Nord – o sursă importantă de venit pentru statul aflat sub embargou –, însă „afacerea" a fost închisă, la inițiativa Seulului, tot ca o formă de sancțiune economică.

În fine, dincolo de chestiunile politice ar mai trebui lămurite și cîteva aspecte cît se poate de practice cu privire la participarea delegației nord-coreene la Jocurile Olimpice de Iarnă din Coreea de Sud. Organizatorii îi pot găzdui pe sportivi, însă nu și echipa – foarte extinsă – de susținere pe care și-o dorește Coreea de Nord. Se presupune că, sub pretextul că trimit suporteri, oficiali, o echipă demonstrativă de taekwondo și o trupă de dansuri tradiționale, nord-coreenii vor, de fapt, să trimită ofițeri de securitate care să-i urmărească pe sportivi, ca nu cumva să fugă. Or, organizatorii refuză să primească în satul olimpic această delegație de însoțitori. Ar mai fi, apoi, de rezolvat chestiunea deplasării: compania nord-coreeană Air Koryo nu are drept de survol deasupra teritoriului Coreei de Sud și, evident, nici de aterizare. Va suspenda Coreea de Sud, măcar temporar, această sancțiune? Varianta transportului terestru e și ea luată în calcul. Dar și această variantă presupune îndelungi și complicate negocieri cu privire la procedurile de urmat la punctul de trecere a frontierei. În fine, rămîne de văzut cum va putea susține financiar guvernul de la Phenian deplasarea echipei sale olimpice. Sau este dispus Seulul să acopere cheltuielile pentru statul din Nord?

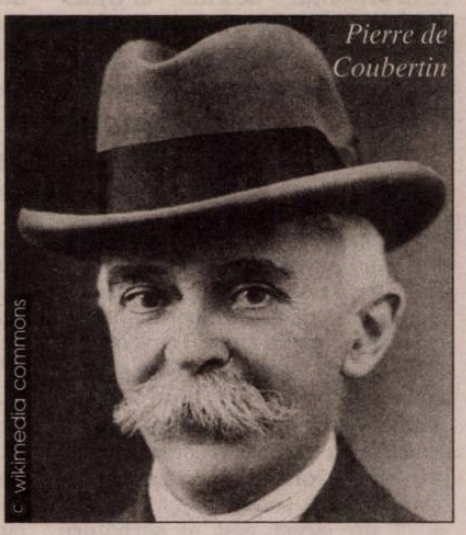

În orice caz, Jocurulile Olimpice oferă prilejul unui dialog între cele două state aflate în conflict. O licărire de speranță. Vorba lui Pierre de Coubertin, „cel mai important lucru nu este să cîștigi, ci să participi..."

Sărbători ratate

Texte și opinii de:
● Dan COMAN (scriitor)
„Ploaie și vin“
● Elena STANCU (jurnalistă)
„Crăciun în familie“
● Vlad ODOBESCU (jurnalist)
„Chinurile dintre ani“
● Oana GIURGIU (regizoare)
„La Fundata“
● Diana BĂDICĂ (scriitoare)
„Marți după Crăciun“

argument

Și altfel

DILEMA VECHE
Sărbători ratate

În octombrie, stăteam pe un scaun, în cabinetul unui medic. Venisem să iau niște analize pentru taică-miu. Urma să mergem la un alt spital, pentru alte investigații și operații. „Îmi pare rău că nu vă pot da speranțe, dar nu cred că mai prinde Crăciunul“, mi-a spus el. Mi-au trecut prin fața ochilor toate sărbătorile pe care le-am petrecut împreună. Mesele care nu se goleau niciodată, moleșeala tuturor familiilor, nu neapărat fericite, dar cu siguranță moleșite, prînzurile transformate în cine, zilele care intrau unele în altele, fără să le mai poți ține socoteala.

Nu moartea m-a speriat atunci, ci umbra acelor sărbători, care se întindea necruțătoare peste noi. Am numărat lunile și zilele. La capătul tuturor spaimelor mele apărea Crăciunul acela, care nu mai semăna cu nimic din ce știam. Devenise o sperietoare care se tot apropia. Mi-am dorit să-l pot șterge de pe fața pămîntului.

Anul ăsta a fost unul dintre puținii în care am rămas de sărbători în București. Acasă erau ai mei. Amîndoi, din fericire. Nu m-am dus la ei, doar pentru că petrecuserăm mult timp unii cu alții. Ne-am luat o pauză, să ne tragem sufletele și să ne punem, pe cît se poate, oasele la loc. Totul a fost atipic, dar am rîs cînd am vorbit la telefon mai mult decît am făcut-o alteori cînd am stat toți, în aceeași casă. Oamenii care trec prin încercări grele se liniștesc, lasă zațurile să se depună, nu mai vor să ducă bătălii inutile. Au altă reprezentare a prezentului, a imediatului. Nu se mai gîndesc la un mîine îndepărtat, ci la un azi de-o concretețe atît de fizică.

Am învățat în viață niște lucruri, dar nu și să fac sarmale. M-a salvat mama, care mi le-a adus congelate, iar eu doar le-am pus la fiert. Mi-am amintit într-o seară de castronul cu salată de boeuf a bunică-mii, pe care mi l-a dat, cîndva, în copilărie, ca pe un trofeu, să-l duc în cămară, la rece. Chiar în Ajun, m-am împiedicat și mi-a căzut din mînă. S-a împrăștiat pe toată mocheta verde din hol, care a înflorit sub explozia de maioneză pregătită din gălbenușuri de ouă de curte. Nu știu cum, dar a reușit să nu se supere pe mine.

Am mai rememorat niște revelioane petrecute la munte, locuri improvizate în care am ajuns pe înserat și vedeam cerul și stelele prin crăpăturile pereților. Frigul unor zile la schi, cînd mă încăpățînam să cad și mă ridic, pentru că nimeni nu avea timp să stea să mă învețe cum să mă țin pe picioare. Din colecția de rateuri nu poate lipsi nici revelionul petrecut cu ai mei la o cabană în Parîng, de unde m-am întors doar eu cu păduchi.

De data asta nu mesele au contat, ci liniștea mea, ca un cozonac bine frămîntat. Mi-am dat seama că sărbătorile pot fi uneori și altfel. Mai ales dacă le salvăm de scenariile unei comedii romantice de Hollywood.

În numărul de acum, invitații mei au scris despre ce li s-a întîmplat și cum au trăit momentele pe care ne încăpățînăm de prea multe ori să ni le imaginăm „perfecte“. (**Ana Maria Sandu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Vlad ODOBESCU

Chinurile dintre ani

Pe calendarul meu multianual, între zilele de 31 decembrie și 2 ianuarie se întinde o pată neagră. Sînt zile fără de scăpare, pe care societatea a hotărît în cvasiunanimitate să le dedice distracției, mîncatului și nedormitului și în care tentativele de evadare către viața normală îmi sînt sorte ale eșecului. Mă neliniștesc cumpărăturile, rezervările, locurile străine și străinii, companiile ivite de nicăieri, ritualurile și pupăturile, mă sperie timpul mort de după și spațiile de odihnă în care mă simt prins ca în lanțuri.

În cele ce urmează, încerc să desprind cîteva tipuri de Revelioane care mi s-au întîmplat în ultimii ani, adică mai multe tipuri de eșec.

Într-un an m-am nimerit într-un șir de trenuri, microbuze și taxiuri către un hotel din Covasna, acolo unde urma să petrec de Anul Nou alături de sute de tineri, membri ai unor organizații studențești. Ajuns la locul faptei, am cotizat alături de ceilalți o sumă măricică pentru achiziționarea de mîncare și băuturi, ca să constat apoi că nu erau de nici unele: eram întîmpinați cu niște sărățele și cu cîteva bidoane de vin prost. Mai erau cîteva sticle de whisky, dar acelea circulau în grupuri restrînse, cu acces la informație: aleșii studenților păreau să fi inițiat un experiment cu privire la colectarea și alocarea resurselor, ca antrenament pentru viitoarele lor cariere politice. La un moment dat, cînd poșirca a început să-și facă efectul asupra restului participanților, o parte dintre aceștia au hotărît să intoneze „Noi sîntem români", cît să le-audă jumătate de Covasna tresărirea patriotică. Eu am tresărit nepatriotic afară, în cel mai cumplit ger pe care l-am simțit vreodată.

La îndemnul conducerii unei redacții din care-am făcut parte, mi-am petrecut

o bună bucată din Revelionul aderării la Uniunea Europeană în Aeroportul Otopeni, împreună cu alte sute de amărîți derutați prinși între lumi. Ideea era să prindem prima cursă aeriană spre Occident și să călătorim pe bază de buletin, ca să vedem dacă o să fim europeni pe bune. Fusesem înainte de asta la Piața Universității, să văd steluțele galbene ale Uniunii proiectate pe Teatrul Național și să beau fix o gură de șampanie alături de alte cîteva mii de noi cetățeni europeni. După cum aveam să constat la poartă, călătorii români nu se simțeau încă de-ai casei în Europa, așa că scoteau tot pașapoartele. La Frankfurt – destinația primului avion către UE din 2007 – am găsit un centru plin de rămășițe ale petrecerii de peste noapte, unul dintre cele mai triste peisaje pe care mi-a fost dat să le văd.

Însă cel mai nereușit Revelion de care-am avut parte a fost unul filmat în avans pentru TVR. Am vrut să văd cum e să fii figurant la un maraton cu artiști expirați și cu sclipici, așa că am pornit de dimineață spre poarta televiziunii, echipat – așa cum se ceruse de sus – la costum și pantofi. Trebuia să fie o noapte de epocă, așa că se impuneau niște standarde și pentru public. La intrare aveam să găsesc însă încolonați aplaudaci profesioniști, cu zeci sau sute de filmări în spate, în tricouri de fotbaliști sau în treninguri albe. Mai întîi, doamnele de la garderobă au oftat, apoi au început să le-mpartă cămăși și papioane, pantaloni de stofă și pantofi de lac, cu rugămintea „să le lăsați la cabine". Eu am fost completat doar cu un melon și-un fular alb. Am fost așezați apoi la niște mese rotunde, în fața unei scene împodobite cu măști de bal, pe lîngă care se scurgea un fum gros. I-am ascultat pe Gabriel Dorobanțu, Dida Drăgan, Ovidiu Komornyik și pe cei doi prezentatori care își începeau frazele cu timpul care „trece implacabil pentru fiecare dintre noi", cu nisipul din clepsidră, cu „emoții strînse în buchetul timpului"; am văzut cabaret, am dansat printre mese cu a mea colegă de masă, o tipă cu un șal din pene verzi aruncat pe după gît. Am mîncat bucățile de parizer și am sorbit vinul prost de pe masă, care trebuia să ne țină dornici de distracție pînă spre seară. La sfîrșit am asistat la o simulare de numărătoare inversă pînă la miezul nopții, la fel de inutilă ca una reală.

***Vlad Odobescu** este jurnalist. Îl puteți citi și pe www.scena9.ro.*

Vlad TĂUȘANCE

Lost in tradition

Ajunul Crăciunului. Drumul spre casă trece pe lîngă o moschee din care ies pălăvrăgind bărboși cu tichii și robe. Bistroul de alături e și el plin. Fiica cea mică a familiei de vietnamezi care toarnă beri și servește la mese tocmai a primit o păpușă de la un client fidel. Un tată cu puștiul atașat se oprește la o cinzeacă, cumpără un bilet la loto și le urează sărbători fericite. Îmi număr monedele din buzunar și-mi fac planul: să-mi iau niște fructe de la piața africană de lîngă Château Rouge sau să mă opresc la egipteni la un kebap la patru euro? Pînă la urmă trec pe la Carrefour și urc în camera minusculă de hotel cu o baghetă, niște brînză și o sticlă de vin cu dop înfiletat. Pornesc televizorul și adorm fericit pe un *anime* despre niște copii vîrcolaci. A doua zi mă întorc în țară. Aș mai rămîne.

Suport greu presiunea obligatoriului de orice fel, iar Sărbătorile cu majuscule îmi creșteau inadecvarea la cote de alarmă, mă obligau la gafe și fronde alcoolice. Spre binele tuturor, am preferat să plec. Spre bucuria mea, am putut să o fac din ce în ce mai departe. Crăciunul de la Paris trăit în tranzit, la prima întoarcere din Asia, a fost primul de care m-am bucurat cu adevărat în viața mea adultă. De patru ani, m-am alăturat nomazilor de rit nou care-și plimbă lunile decembrie și ianuarie prin țări calde. Am văzut brăduți împodobiți pe plajă în Cambdogia și sute de candele aprinse Fecioarei Maria în Colombo. Am spus discret și confuz „La mulți ani" alături de adolescenți americani și francezi între două vîrste, am mîncat fripturi festive în ubicuile Irish Pub-uri și am povestit despre prăjituri bănățene cu *dealer*-i sîrbi. Anul acesta mi-am petrecut Anul Nou în avion, coborînd spre Chiang Mai. Copilul meu de șapte luni nu a fost foarte impresionat, preferînd să doarmă.

„Fii, întotdeauna, în război cu viciile tale, în relații pașnice cu vecinii tăi și fă în așa fel ca fiecare an nou să te găsească ca pe un om mai bun."

BENJAMIN FRANKLIN

Plecarea de iarnă a devenit, într-o reacție alergică la obiceiuri, un nou obicei. Cum Thailanda devine din ce în ce mai populară printre români, mă aștept ca, în zece ani, la Pașcani să se servească salată de mango lîngă răcituri, iar *resort*-urile din Phuket să bage cozonacul în meniu. Unde puriștii conservatori descifrează atentate multiculturale, mă bucur să văd firesc, o binemeritată eliberare de obligație. Plus o ocazie pentru a-ți aminti despre ce era de fapt vorba de sărbători: ospitalitate, generozitate, prezență, bucuria de a sta de vorbă, împărțitul de lucruri și sentimente cu familia mică sau mare. De fapt, din ingredientele astea poți face o sărbătoare oriunde și oricînd. Atenție însă la doza de nostalgie care poate strica toată rețeta, acasă sau aiurea.

De Crăciun, înainte de plecarea tradițională spre Asia, m-am întîlnit neprogramat, la Timișoara, cu un unchi rătăcitor stabilit în State. Am adunat rămășițele familiei la o berărie, am umplut masa cu halbe și mici, copiii au primit cadouri și am dat bani la colindători. A doua zi, el și-a văzut de împăturit sarmale, eu am copt un tort, asamblîndu-și fiecare Ajunul pe care-l putea duce. Fără presiune, fără să ni se aplece nici de la nostalgie, nici de la obligații. Am reușit să nu spun tîmpenii, iar hîrîielile familiale au rămas în zona afectuoasă. Aș repeta povestea asta, poate peste cîțiva ani, poate chiar la anul. Pînă una-alta, avem de călătorit. Am un amic în Phnom Penh care are o varză murată excelentă și un prieten bucătar la malul mării căruia trebuie să-i livrez un joc de table și niște semințe de tarhon. Nu ne-am văzut de iarna trecută.

Depărtarea te ajută uneori să vezi lucrurile mai clar, îți clarifică sensurile și gusturile, te învață să te bucuri mai mult de fostele bineînțelesuri. Să faci lucrurile altfel nu este automat o blasfemie, ci pur și simplu o punere în context. Pentru unii și pentru mine, este cel mai direct mod de a face pace cu lumea, de a intra cu adevărat în spiritul sărbătorilor. Ceea ce vă doresc și vouă în anul care începe.

***Vlad Tăușance** este consultant de strategie.*

Elena STANCU

Crăciun în familie

Eu am 12 ani, iar soră-mea, Diana, 22. Spăl faianța din baia mare cu tix, insist mai ales pe chitul dintre plăci cu periuța de dinți, tata spală baia mică, pentru că – a promis el – o să facă și bucătăria, dar în bucătărie nu intră nimeni, acolo gătește mama mormane de carne și ascultă Radio Trinitas. Soră-mea moșmondește ceva la noi în cameră și sînt convinsă că se sustrage de la treburi, mereu încearcă să mă fraierească: crede că dacă sînt mai mică, sînt și mai proastă. Dar eu n-o să spăl geamurile din sufragerie, pentru că ieri am șters singură toate cristalurile și bibelourile din vitrină și mi-a ajuns.

Îmi e foame. Cu o săptămînă înainte de Crăciun toată familia ține post, așa a hotărît mama, care ne obligă să ne spovedim și să ne împărtășim de cînd eram mici. Acum doi ani nu-mi puneam întrebări, dar de cînd Cristina mi-a dat să citesc Cioran și Nietzsche, n-am nici un chef să merg la biserică și să mă întrebe un preot unsuros, cum a fost ăla de anul trecut, dacă mă ating singură ca să-mi provoc plăcere.

Pe mama n-o contrazici dacă vrei să trăiești într-o liniște relativă, așa că și eu, și soră-mea, și tata ținem post. N-am mîncat azi decît niște iahnie de fasole, aceeași din care am mîncat și ieri, și alaltăieri. Eu și tata am vrut să prăjim cartofi la prînz, dar mama ne-a zis să nu îndrăznim să intrăm în bucătărie, că nu mai e nici un foc liber. În cuptor e friptura, iar pe aragaz fierb sarmalele, supa și piftia. Crăciunul ăsta sper că n-o să toc tot eu legumele și carnea pentru salata de boeuf, chiar dacă o să mă cert cu soră-mea și n-o să mai vorbim două săptămîni.

N-am mîncat azi decît niște iahnie de fasole.

Ieri am mîncat la Cristinuța sarmale și prăjituri cu lămîie; mama ei a terminat curățenia acum o săptămînă, nimeni nu ține post și nu merge la biserică, iar tatăl ei ascultă Pink Floyd. Părinții nu ți-i alegi, așa-mi zice tata tot timpul cînd mă plîng. Și soră-mea mănîncă pe la prietenele ei, pentru că nici ea nu s-a atins aseară de mîncarea de varză. Sînt curioasă dacă tata ține post de-adevăratelea sau se preface, la fel ca noi, ca să n-aibă scandal cu mama.

Mai sînt multe de făcut. Trebuie să spăl cada, tata o să dea cu aspiratorul în sufragerie, soră-mea, la noi în cameră, nimeni n-a făcut curat încă pe balcoane, geamurile sînt murdare, mama e în bucătărie și se luptă nervoasă cu o cantitate de mîncare din care ar putea să satur tot blocul. Vecina de la unu a adus cozonacii pe care i-a făcut pentru noi, iar acum îmi ghiorțăie mațele de foame și mai tare. Dacă m-ar întreba cineva a ce miroase Crăciunul copilăriei mele, i-aș răspunde: a cozonaci și a băsini. Așa miroase înainte de Crăciun apartamentul unei familii de patru persoane care mănîncă de o săptămînă numai fasole și varză.

Mai am o bucată mare de faianță de spălat și continui să frec resemnată. De pe hol se aud țipete: de data asta, se ceartă mama cu soră-mea. Scandalul cu tata s-a terminat acum o oră și a fost urmat de o tăcere tensionată, pe care o iubesc. E liniște, chiar dacă reproșurile mocnesc în gesturi, și eu iubesc liniștea. Mama plînge și țipă în același timp – mi-am dat seama de aseară c-o să cedeze. Noi ne-am dus la culcare la 12 noaptea și mama a rămas în bucătărie să facă sarmalele, deși alaltăieri a fost de gardă și toată săptămîna s-a întors tîrziu de la spital. Nu aud prea bine ce strigă, dar presupun: soră-mea vrea să se întîlnească cu Sorin, iubitul ei, și mama vrea să rămînă acasă, s-o ajute la gătit.

În dimineața de Crăciun, toată lumea merge la biserică, obligatoriu. Mama ne trezește pe la opt, deși iar ne-am culcat tîrziu azi-noapte, după ce eu și soră-mea am terminat de tocat legumele pentru salata de boeuf. Împreună, pentru că eu m-am pus pe plîns c-am lucrat mai mult decît Diana, care a ieșit toată săptămîna în oraș cu Sorin. Așa că aseară n-a mai ieșit nicăieri, a stat acasă și a tăiat în pătrățele cartofii, țelina și morcovii. În dimineața asta ne urăște la fel de tare și pe mine, și pe mama.

„Anul Nou reprezintă un eveniment anual nevinovat, fără nici un folos vădit pentru nimeni, cu excepția de a fi un motiv pentru chefuri promiscue, apelative prietenești și făgăduieli gratuite."

MARK TWAIN

Mama e nervoasă, n-o să ajungem la biserică înainte să se citească Evanghelia, eu port tricoul cu Nirvana și bocancii jegoși pe care n-am avut bunul-simț să-i șterg de noroi înainte, Diana s-a îmbrăcat în blugii decolorați, care-i intră în cur, mama țipă la ea și tata e jos, în fața blocului, pentru că nu mai suportă să stea îmbrăcat în costum, pe hol, și să se uite la noi cum strigăm una la alta.

În biserică e frig, ca de fiecare Crăciun, și urmează două ore de stat în picioare. Dacă mă așez – am încercat –, vine imediat o femeie să mă ridice, că doar sînt tînără, iar pe scaune stau cei bătrîni și bolnavi. Cînt în gînd vreo trei melodii de la Nirvana, fac un top cu cei mai enervanți copii din biserică, ies în curte și mă plimb, mă întorc, număr femeile cu batic și pe cele fără batic, îmi fac cruci în sincron cu mama, număr becurile din candelabru. Două ore trec în patru ore și ne întoarcem în sfîrșit acasă ca să mîncăm și să ne desfacem cadourile.

De Crăciun primim lucruri practice, nu răsfățuri. Haine, caiete, cărți și cîteva dulciuri. Ne așezăm să mîncăm în sufragerie, în fața televizorului. Tata studiază programul și alege un film prost, care nu ne place nici uneia, dar tot e mai bine decît să ne uităm la slujba de Crăciun, așa cum vrea mama. Soră-mea e bosumflată, nu vorbește nici cu mine, nici cu mama. Mama e supărată pe tata de alaltăieri, de cînd s-au certat, iar tata e supărat pe ea, că e mereu nemulțumită. Îmi place cînd sînt supărați unul pe altul, pentru că nu-și mai amintește nimeni de notele mele proaste, de corijența la mate și de media pe care Bobașu vrea să mi-o scadă la purtare. Mîncăm jumări, piftie, caltaboși, slănină, șorici, tobă, cîrnați, salată de boeuf, supă, friptură, sarmale, prăjituri, cozonaci pînă ni se apleacă, apoi mergem să ne culcăm fiecare la el în cameră.

***Elena Stancu** este jurnalistă. Cea mai recentă carte publicată, semnată împreună cu Cosmin Bumbuț, este* Acasă, pe drum. 4 ani teleleu, *Editura Humanitas, 2017.*

Claudia SPIRIDON

De ce duce la sinucideri depresia ascunsă în prag de sărbători

„Boala se accentuează în prag de sărbători, spun specialiștii. Aceștia susțin că semnele depresiei ascunse, ce apare la categoriile împlinite profesional, dar nemulțumite pe plan personal, sînt destul de greu de depistat. Persoanele singure, care alunecă în depresie, sînt ușor de identificat, susțin specialiștii. Se izolează în casă, refuză dialogul cu ceilalți, au schimbări de apetit și tulburări de somn. Sînt lipsite de de energie și nu mai au poftă de viață. Situația este total diferită în cazul depresiei ascunse, ce apare de regulă la persoane care sînt împlinite pe plan profesional, dar care au nemulțumiri pe plan personal.

«Persoanele care recurg la sinucidere au semne ascunse ale depresiei. Genul acesta de depresie apare la persoane ajunse (trecute) de 40 de ani care sînt nemulțumite pe plan personal, chiar dacă social sînt realizate. Sînt persoane care pot fi depresive, dar care atunci cînd ies pe ușă zîmbesc. Semnele depresiei se văd în momentele de reflecție, cînd apar astfel de apăsări. Spre exemplu, îți poți da seama de acest lucru dacă o persoană este nemulțumită deși a cîștigat un premiu important în carieră, să zicem. Mare parte din depresivi au simptome, dar românii nu au educație medicală pentru a recunoaște semnele», a declarat, pentru *Adevărul,* psihologul Mihai Copăceanu, făcînd referire la cazurile de sinucidere apărute în media în ultimele zile.

Alcoolul, continuă specialistul, funcționează ca un dezinhibitor. «Poate acționa ca un stimul puternic, dat fiind faptul că afectează gîndirea și raționamentul. Singurătatea se accentuează cu prilejul sărbătorilor», a mai spus specialistul.

De altfel, depresia a devenit principala cauză de îmbolnăvire și dizabilitate la nivel mondial, atrage atenția Organizația Mondială a Sănătății. Boala, subdiagnosticată și incorect tratată în multe state, va face ravagii în rîndul populației abia în anul 2020. România nu face excepție. Ba din contra, specialiștii din sistem sînt de părere că un milion de români suferă de tulburare depresivă, chiar dacă foarte puțini dintre aceștia sînt cuprinși în statisticile oficiale ale autorităților române și au beneficiat de tratament și sprijin psihologic pentru a depăși boala.

«În România, stresul social este clar, este evident. Mulți au plecat în străinătate, au lăsat aici copiii și alți membri ai familiei. Din păcate, însă, problemele se vor acutiza», arată medicul Alexandru Paziuc, președintele Asociației Naționale de Psihiatrie Socială. (...)"

(din articolul apărut pe adevărul.ro)

Rucsandra POP

Taxa pe Crăciunie

În ianuarie 2000, cînd eram în ultimul an de facultate, am primit o scrisoare în care eram anunțată că am fost acceptată în programul de jurnalism al Academiei Istropolitana Nova din Slovacia. Bula de emoție s-a spart cînd am reușit să descifrez detaliile financiare. Îmi ofereau o bursă de 180 de dolari pe lună, dar trebuia să plătesc o parte din taxa de școlarizare. 320 de dolari. Acum suma asta pare ridicolă, atunci însă erau mulți bani.

Eram sufocată de Brașovul mult prea mic din care toți prietenii mei evadaseră deja, iar Slovacia mă chema. Crescusem cu povești despre perioada petrecută de familia tatălui meu la Bratislava în anii '40, cînd bunicul fusese atașat cultural la ambasada română de acolo. Legenda asta și faptul că iubitul meu de atunci se afla deja la Bratislava îmi alimentau dorul de ducă. Cu bani sau fără, aveam să ajung în Slovacia.

O vreme, mi-am văzut de lucrarea de licență și de job, acum cu un bilet imaginar de evadare din Brașov în buzunar. Prin primăvară, m-am ras în cap, ca semn al schimbării pe care o plănuiam. Pe lista mea zilnică de *task*-uri apărea mereu o linie – căutat sponsorizare. Habar n-aveam de unde să apuc chestia asta. Aveam o pistă, mai îngustă decît Strada Sforii. Vecina de dedesubt, Tanti Adina, care îmi era ca o a doua mamă, avea un business din care cîștiga binișor pentru standardele vremii. Într-o zi, mi-am luat inima în dinți și i-am spus că am nevoie de banii ăștia pentru școală. Ea nu m-a refuzat, dar mi-a zis că trebuie să avem o discuție serioasă pe tema asta. Știam că-mi va fi imposibil să-mi găsesc curajul să redeschid discuția.

În vară, după ce am terminat facultatea, m-am dus în vizită la bunicii paterni. Le-aș fi cerut lor bani, mai ales că era de dragul studiilor și al Slovaciei, dar mi s-a părut mai important să le arăt lucrarea de licență, care era despre literatura de închisoare. Lucrarea o avea ca sursă de inspirație pe Dina, prietena cea mai bună a bunicii. Bunica a răsfoit lucrarea timp de un sfert de oră, citind mici fragmente, apoi s-a uitat la mine și mi-a zis: „Bravo, Rucsăndrițo! Să nu te oprești!" Astea au fost ultimele cuvinte pe care mi le-a adresat. Două săptămâni mai tîrziu a murit.

Gîndul plecării venea tot timpul cu un nor negru deasupra mea. Căutat sponsorizare, căutat sponsorizare, îmi șoptea din cînd în cînd vocea conștiinței. Speram, ca orice om inconștient, că mă va salva ceva.

„Revelion – Tot farmecul revelionului stă în cîrnați și caltaboși."

GUSTAVE FLAUBERT

Cu o săptămînă înainte să plec, am reușit să-mi cumpăr biletul de tren din ultimul salariu de la ziar, dar banii de școală tot nu-i aveam. În disperare de cauză, am început să dau telefoane prietenilor care ar fi putut să mă împrumute. Mamei tot nu-i mărturisisem chinurile prin care treceam. Trebuia să mă ascund în cameră ca să vorbesc la telefon. Noroc că telefonul nostru fix avea un fir foarte lung. Cinci zile și multe telefoane mai tîrziu, nu aveam nici o soluție.

Era sîmbătă la prînz, iar eu plecam a doua zi de dimineață. Mi-am luat din nou inima în dinți și am coborît la Tanti Adina. Era ultima mea șansă. Mă simțeam oribil, aveam gura încleștată de emoții și jenă. M-a ascultat și s-a înverzit la față. A tăcut cam un an. Sau cel puțin așa mi s-a părut mie. Apoi mi-a spus că e foarte dezamăgită de mine. O iubeam și o admiram maxim pe Tanti Adina, care mă susținuse mereu. Și acum o dezamăgeam. Următoarele ei cuvinte le-am auzit în timp ce încercam să țin în frîu un rîu de lacrimi. Era dispusă să mă ajute, dar n-avea atîția bani în casă. Mi-a zis că trebuie să împrumut suma *cash* de la cineva și cînd poate scoate ea bani din bancă și îi dă înapoi.

Am urmat o nouă serie de telefoane. Cu plînsu-n gît, l-am sunat pe fostul meu șef de la ziar și i-am spus toată tărășenia. Mi-a spus atît: „Nu pot să cred că ai făcut așa o tîmpenie. Te sun în zece minute". Bun, îl dezamăgisem și pe el. Cînd a sunat telefonul eram deja în stadiul de subom. „La cît ai trenul?", m-a întrebat. „La 10 jumate dimineață." „La ora 8, te sui în taxi, o iei pe Tanti Doina de acasă și mergeți la redacție să vedeți cîți bani sînt în casă. Îi iei pe toți. Pa." Tanti Doina era contabila de la ziar.

A doua zi am luat toți banii din seiful ziarului și am mers în gară să-i schimb în dolari. M-am întors acasă cu dolarii în buzunar. Mama abia se trezise. Am rugat-o să-mi pregătească niște sandwich-uri pentru drum. Mi-a răspuns calmă că-mi face mai pe după-masă. Care după-masă, am întrebat-o. Trenul meu pleacă într-o oră. Era rîndul mamei să se facă verde la față. Ea era convinsă că trenul pleacă la 10 jumate seara. O oră mai tîrziu am lăsat-o pe mama plîngînd pe peron.

La o lună după ce mă instalasem în Slovacia m-a sunat mama să-mi zică că a murit bunicul. M-am suit în tren și am venit la înmormîntare. În casă, am descoperit diploma de doctorat a bunicului. Abia atunci aflam că își luase doctoratul la Academia Istropolitana. Școala la care studiam preluase numele școlii la care studiase el și îi pusese un Nova în coadă. Am hotărît că voi transforma Slovacia în noul meu „acasă". Nici nu era greu. Voiam să fug de Rucsandra care dezamăgise pe toată lumea. Slovacia m-a primit cu brațele deschise. Cei 320 de dolari au continuat să mă apese pe creier. De Crăciun trebuia să-i dau înapoi lui Tanti Adina. Mă îngrozea gîndul de a mă întoarce acasă de sărbători.

Cu o săptămînă înainte de Crăciun am primit un e-mail de la fratele meu. Se vînduse mobila din casă bunicilor și primeam fiecare cîte 1000 de dolari. Eram salvată. Știam că îmi va fi imposibil să repar relația cu Tanti Adina, dar măcar aveam banii să-i dau înapoi. Reîntîlnirea a fost oribilă. Chiar și după ce mi-am plătit datoria am continuat să mă simt ca ultimul om după omul de zăpadă.

Alți 300 de dolari i-am dat mamei. Voiam să mă asigur că nu duce lipsă de bani, dar și să-mi spăl păcatul de a nu-i fi cerut ajutorul sau măcar sfatul. Din banii rămași, mi-am pus 200 de dolari deoparte ca să am cu ce să mă întorc la Bratislava. I-am pus bine undeva în cameră mea. Cu două zile înainte de Crăciun, am vrut să mă duc să-mi iau bilet de tren. Dar nu mai țineam minte unde pusesem banii. Mi-am amintit ca prin ceață că-i pusesem într-o carte. Întrebarea era în care.

În următoarele zile, în loc să-mi petrec timpul cu mama, să o ajut să frămînte cozonaci și să facă sarmale, am luat la mînă fiecare dintre cele două mii de cărți pe care le aveam în cameră. Nici urmă de bani. M-am întors la sentimentul de panică și umilință în care îmi petrecusem tot anul. Iar n-aveam bani, deși acum aveam. Iar trebuia să cer împrumut. Între timp, răsfoiam cărți isteric. Întîi sistematic. Apoi la plesneală. Am antrenat în noul meu hobby toată casa. Pe frații mei și pe prietenele lor venite la noi în vizită de Crăciun. Una dintre ele, mai mistică, a sugerat într-o seară să facem o ședință de spiritism în care să-i invocăm pe bunici să ne spună unde sînt banii. Am acceptat, supersceptică, dar cu speranța că banii vor apărea în urma ritualului. Bunica n-a vrut să răspundă, dar cînd l-am invocat pe bunicul s-au auzit niște bufnituri. Fata care conducea ritualul a interpretat zgomotele astfel: bunicul ne confirma că banii sînt în cameră. În cameră sau nu, nimeni nu a reușit să-i găsească.

Cu două zile înainte să plec, am împrumutat 100 de dolari de la o altă vecină pentru biletul de tren și am plecat înapoi la Bratislava. Banii intelectuali i-am găsit tîrziu, în primăvară. De fapt, i-a găsit bunica maternă, care, cu puțin înainte să vin în vacanță, a luat toata biblioteca la mînă și timp de trei zile a desfăcut fiecare carte pagină cu pagină. Cei 200 de dolari erau într-un volum de poezii de Alfred de Musset. Cartea, în limba franceză, era veche și avea foile poroase. Am luat cele două bancnote și le-am privit cu drag. După un an reușisem, în sfîrșit, să scap de datorii.

***Rucsandra Pop** este scriitoare și căutătoare în cutia cu comori a istoriei.*

Dan COMAN

Ploaie și vin

Plouă torențial. Vii sub plapumă, la cafea?

Am așteptat-o la gară, în orășelul din nord pe care l-am ales la întîmplare, primul loc care mi-a venit în minte cînd ea, neașteptat, mi-a răspuns cu un mesaj scurt *(hotărăște unde și cînd)* – și s-a arătat entuziasmată de ideea de-a petrece revelionul împreună, doar noi doi, într-un loc absolut necunoscut.

Zi-mi ce aștepți

frigul pînă la glezne, zăpada pînă la umeri și locul cald de sub furou

Mmmm, am la ce mă gîndi tot drumul

M-am uitat la ceas: încă o jumătate de oră. Am ieșit din sala de așteptare, să fumez. Se înnoptase deja. N-am reușit să trag decît un fum: frigul și întunericul erau exact ca înăuntru, plăci înguste și jerpelite de care încercam să nu mă ating – dar ploaia era de neocolit, o apă compactă care cădea fără întrerupere, împroșcînd în toate direcțiile ca dintr-un cer ciuruit – imposibil să ascunzi jarul țigării, să păstrezi tutunul neatins pînă la filtru.

Ploua și la prînz, cînd am ajuns eu, dar era o ploaie măruntă și rece care părea că e gata oricînd să se transforme în lapoviță și ninsoare – și gîndul că s-ar putea să ningă m-a încîntat. *Pe unde ești?* i-am scris.

Nu există taxiuri în oraș, mi-a spus bărbatul gras care coborîse odată cu mine din personalul de Sighet, nici autobuze interne. E un oraș mic, tinere, nu-ți trebuie mai mult de 20 de minute să-l străbați pe jos. Sălăuța? Ții strada asta și, după ce treci de liceu, imediat pe dreapta, dai de hotel, mi-a mai zis, apoi a dispărut în biroul impiegatului.

Pe Pont des Arts, cu Maga, a intrat mesajul de la ea.

A trebuit să aștept mai bine de o jumătate de oră în holul hotelului pînă să apară cineva.

E frig acolo?

doar de la umeri în jos

Ce simplu ar fi să putem căra mereu cu noi un foc

păi, nu asta facem tot timpul?

Sau să intrăm în burta unui animal care să ne poarte în el. Ce cald ar fi

ori la capătul unei rochii, sub electricitatea dantelei

S-ar putea să nu fie comod, de la atîta electricitate. Mai bine sub mătase groasă indiană

ne așteaptă o iarnă grea sub mătasea indiană

Cu siguranță e loc sub ea și nu te vede nimeni acolo.

ceilalți or să creadă că e o casă goală sub mătase și o vor ocoli

Casele de sub mătase sînt mereu mici și întunecoase, cît să adăpostească un necunoscut. Poate fi înspăimîntător pentru cineva din exterior

Cameră matrimonială nu aveau la Sălăuța, așa că am luat o cameră dublă. De la magazinul alimentar din centru, singurul care mai era deschis la ora aceea, am cumpărat două sticle de vin și trei pachete de țigări. Orașul era pustiu. Un cap de oaie pe masă la primărie, exact ca-n versurile lui Dumitrașcu.

În cameră, frig. Am lipit paturile unul de altul. Am pus telefonul la încărcat și am ascultat piesa pe care mi-o trimisese ea imediat ce trenul plecase din Cluj.

faaaaaaaain!

Ce-mi place accentul ăsta al tău, îl aud și cînd scrii

Cum pot oamenii să trăiască aici? Ieșisem pe balcon. Vreme de o țigară am numărat exact două mașini trecînd în viteză pe strada principală și o femeie cu o pungă albastră de plastic pe cap traversînd parcul. La mijlocul lui, un brad strîmb, împodobit în exces, și o instalație cu beculețe clipind rar. Și ploaia care își dublase între timp forțele.

Ești mai înalt decît în poze,
mi-a zis, săltîndu-și rucsacul pe umeri.

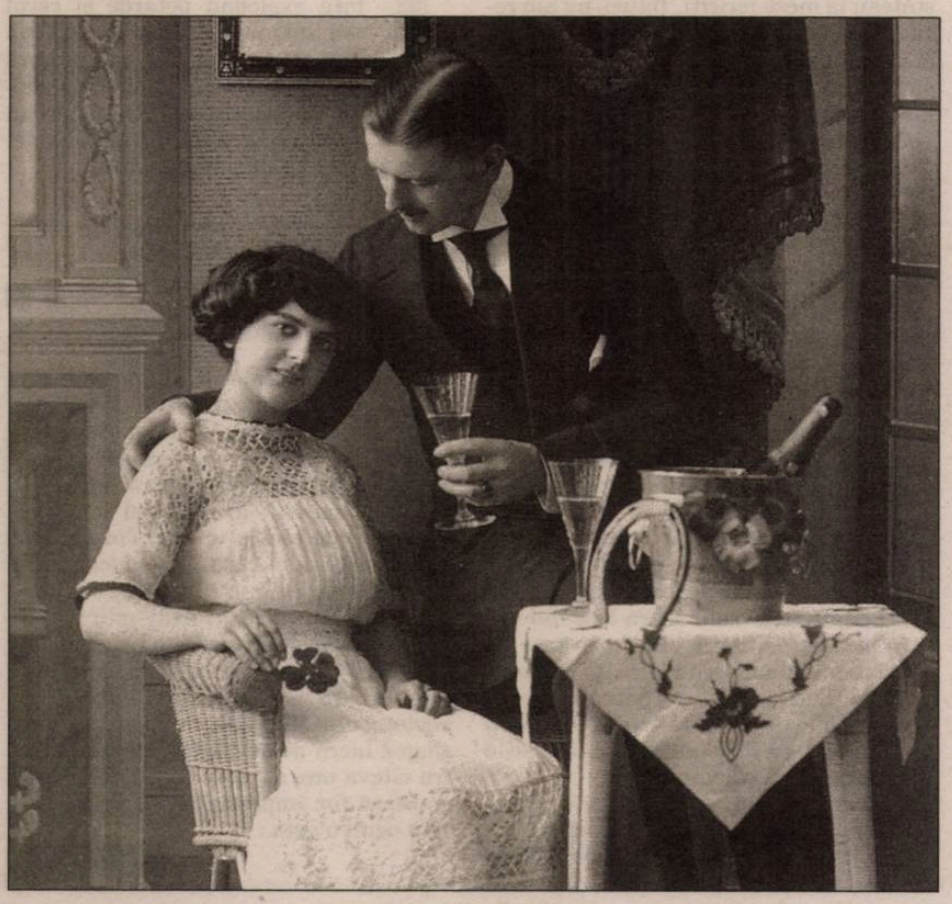

„Cîte felicitări
de Crăciun primiți?
Trimiteți la fel de multe?
Ce faceți după aceea cu ele?

Soția mea și cu mine
am devenit de mult prea
leneși ca să mai expediem
cărți poștale de Crăciun,
cu speranța de a primi mai
puține. Dar nu s-a întîmplat
așa. Primim o grămadă. Scap
imediat de reclamele deghizate
și de cele trimise împreună cu
cataloage, precum
și de cele fără semnătură sau
cu semnătură tipărită.
În general, nu merită păstrată
orice felicitare care nu poartă
pe ea un nume.
Altfel, le păstrez pe toate cele
nostime și majoritatea celor
cu fotografii de copii urîți
sau părinți ajunși la bătrînețe
sau, ce bucurie, pe cele cu cîini.
Da, ne dăm cu adevărat
în vînt doar după cele cu cîini.
După Bobotează însă, toată
grămada ajunge la coș.“

(Sir David Tang,
Bunele maniere moderne,
Editura Baroque Books & Arts,
2017, traducere din limba engleză
de Mihai Moroiu)

Toată noaptea te-am visat. Stăteam în pat, îmbrățișați, și eram foarte fericiți. Tot felul de personaje mari și mici deschideau ușa camerei și noi izbucneam în rîs. A fost o noapte frumoasă Am șters imediat mesajul. Dacă rămîneam acasă, cu siguranță aș fi mers (pentru al cîtelea an?) la MegaPark, la petrecere cu gașca, m-aș fi îmbătat pulbere, aș fi dormit la ea. Iar dimineața – rușine și groază și dispreț, ca de atîtea alte dăți. Mai bine aici, în orășelul acesta mort, așteptînd o femeie necunoscută.

Sărbători fericite și la mulți ani, fam M.P.

Un an nou plin de bucurii alături de cei dragi – fam I și E.P.

Delete, delete. Cu ce naiba desfac vinul? Și nici un pahar în cameră, nimeni la recepție, restaurantul hotelului – închis.

La mulți ani! fam R.

Ai avut dreptate. Puritate *e o carte teribilă. Am citit-o în două nopți. Să ai un an nou minunat. R.*

Delete.

A fost singura care a coborît din tren. Ploua torențial. Ești mai înalt decît în poze, mi-a zis, săltîndu-și rucsacul pe umeri. Am încercat iar să-mi aprind o țigară. Nu ai adus niște zăpadă? A rîs.

Am făcut dragoste imediat ce-am intrat în cameră. Avea sînii mici și un tatuaj cu un fluture negru pe omoplatul stîng. Mi-ar fi plăcut să ningă, am spus. Apoi am fumat în întuneric, fără să vorbim, întinși unul lîngă altul. Apoi am făcut dragoste din nou. N-aș fi știut ce să fac altceva în preajma ei. Ea tăcea, eu nu reușeam să-i spun nimic. M-am uitat la ceas (aproape zece) și mi-am amintit de vin. M-am tot învîrtit cu sticla prin întunericul din cameră, am izbit-o de perna îndoită, sprijinită de perete, așa cum văzusem că fac amicii mei cînd se strica tirbușonul, am încercat să bag dopul înăuntru – nimic. Stătea întinsă pe pat și mă privea. Aș fi făcut orice să nu mă privească așa, dar nu reușeam decît să agit în zadar sticla aceea nenorocită. La unșpe m-am întins iar lîngă ea. De data asta nici măcar nu i-am scos tricoul. S-a terminat oricum atît de repede încît ar fi durat mai mult să-l îmbrace din nou. Am ieșit pe balcon. Ploua fără oprire. Vreme de două țigări n-a trecut nici o mașină și nici un om. În cameră, întinsă pe pat, cu lumina de la ecranul telefonului acoperindu-i fața, ea zîmbea. M-am așezat în fotoliu și am închis ochii. Dacă m-ar ajuta cumva, îmi repetam, dacă ar face ea cîteva gesturi – sau măcar să spună două-trei vorbe, să ieșim din situația asta penibilă. La 12 fără zece m-am strecurat în pat și i-am urat la mulți ani. M-am lipit de spatele ei. Nu s-a mișcat. La 12 fără șase minute ne-am aprins deodată țigările. Apoi am început să tremur și m-am acoperit cu plapuma. Cînd m-am trezit, eram singur. M-am uitat la ceas: 4 jumate dimineața. *Trebuie s-o iubești în zilele astea mărunte, umede și murdare, în care ceața – se spune asta – mănîncă zăpada, și zăpada e ca o femeie bolnavă – și tu o iubești – și să știi – fără să te mai gîndești – c-are să se termine.* Mesajul era trimis de mai bine de-o oră. Pe măsuța de lîngă geam, sticla de vin mă aștepta desfăcută.

Dan Coman *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Insectarul Coman, *Editura Charmides, 2017.*

Dumitru CRUDU

Slănină unsă cu miere

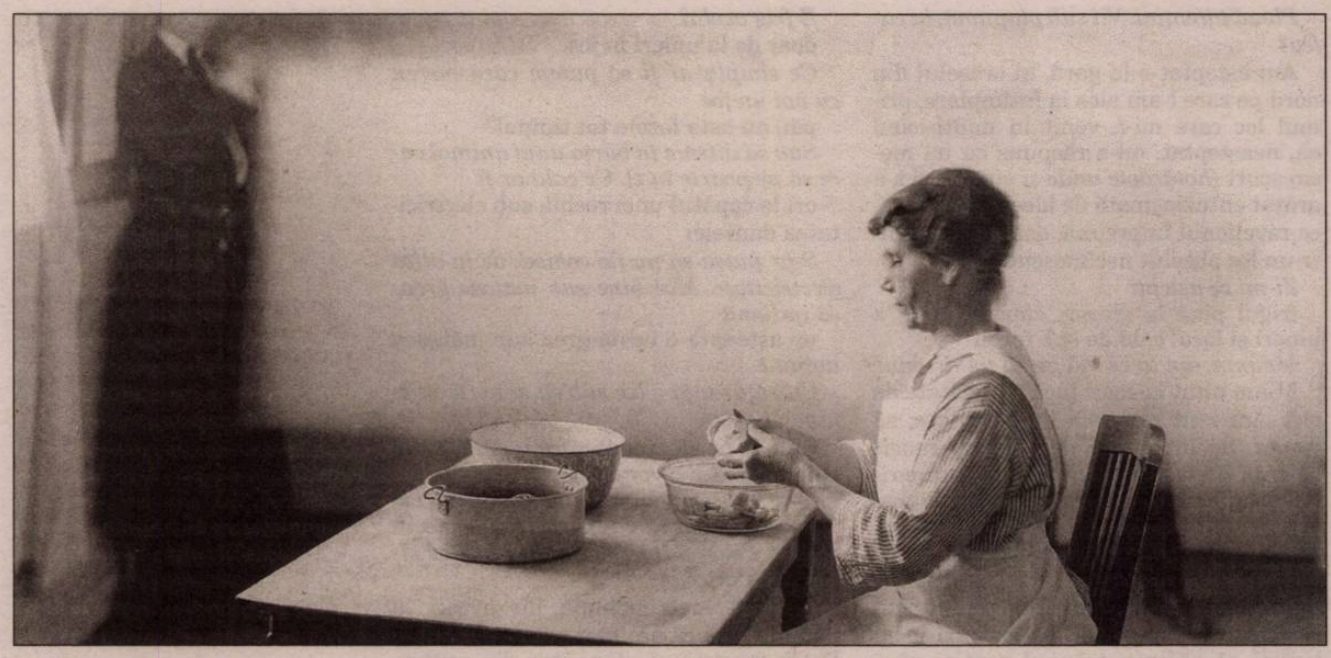

În căminul numărul 5 de pe strada Memorandumului, în care am rămas singur, am mai rămas și fără bani, și fără cafea, și fără țigări, și fără mîncare. Că nu am nimic, nu am realizat din prima zi și dintr-odată, ci cîteva zile mai tîrziu și treptat. Dacă ar fi fost după mine, aș fi plecat cît ai bate dintr-un picior acasă, la ai mei, la Flutura, dar nu aveam bani pentru asta, buzunarele îmi erau dezumflate și nu mai voiam să risc să urc în tren fără nici o lețcaie la mine. Mai riscasem și alte dăți și, cu două excepții, rezultatele au fost foarte triste: am fost dat jos din tren în niște halte necunoscute, pe unde următorul tren mai trecea doar a doua zi și de unde nici nu mă puteam întoarce și nici nu puteam pleca mai departe. Ei bine, în ziua aia cînd am rămas în camera numărul 34, din fundul coridorului, de lîngă baie, și nu am plecat la fel ca toată lumea acasă pentru că nu aveam cu ce, încă nu-mi era foame. Iar mie cînd nu-mi e foame nici nu mă gîndesc la mîncare, la ce bun să mă gîndesc ce o să mănînc diseară sau a doua zi, dacă în clipele alea nu mi-e foame, pur și simplu de ce să-mi pierd timpul cu fleacuri, mai bine iau o carte și citesc. Mie cînd nu mi-e foame, de regulă, citesc. Ce mai, citeam și atunci. Iar cînd nu citeam, jubilam. Traversam etajele pustii și chiuiam. Eram stăpîn peste toate acele etaje, eram rege pe coridoarele alea goale, tot căminul ăla era la degetul meu mic.

Foame mi s-a făcut într-o zi cînd am ieșit în oraș și o ceată de colindători m-a depășit. Unul dintre ei mușca dintr-un colac. Mesteca atît de lacom, cu atîta poftă, firimituri i se desprindeau din gură și cădeau în urma lui, și eu privindu-l din profil am început să salivez și să înghit în sec. Abia atunci și eu am simțit că mi-e foame și am realizat că de vreo două sau trei zile nu mai pusesem nimic în gură. Privindu-l, am simțit că mi-e foame. Și cu cît îl priveam mai mult, cu atît mi se făcea o foame și mai mare. Am fugit de acolo. Am fugit în sus pe Mureșenilor, numai ca să nu-l văd cum rupe cu dinții din colacul ăla și îl înghite nesățios. Ca să uit că nu mai mîncasem de cîteva zile, am luat-o la fugă, lăsîndu-i pe colindători în urma mea. Cîțiva bărbați turtiți blocau trecerea. Hăhăiau veseli și nu le păsa de nimic. I-am înconjurat. În ferestre ardeau ghirlande de lumini. Brazii clipeau din becuri la balcoane. O petardă a explodat chiar la picioarele mele și m-a făcut să-mi amintesc din nou că mi-e foame. Toată lumea care cobora în jos pe Mureșenilor era veselă și fericită. Unii intrau în baruri și cafenele să petreacă. De fapt, atunci cînd am rămas în Brașov, am sperat din tot sufletul că voi da peste vreun coleg de facultate sau de universitate, sau peste vreun cunoscut sau vreun prieten de la cenaclul „Interval“ și mă voi scoate într-un fel sau altul. Dar în cîte cafenele și baruri am intrat, nu am întîlnit nici un amic. Doar tipi necunoscuți și toți voioși. L-am căutat pe Marius Ianuș în Steagu și nimeni nu mi-a deschis. Întunecate erau și ferestrele lui Ciprian Șiulea. Nu mi-au deschis ușa nici Doina Ioanid sau Mihai Ignat. Iar telefonul lui Mircea Doreanu suna mereu ocupat. Lui Crăciun și Mușina însă nu am îndrăznit să le bat în ușă.

„Dacă voiești să ai vreun folos de la Anul Nou, mulțumește Domnului pentru anul care a trecut!“

IOAN GURĂ DE AUR

Mie cînd nu mi-e foame, de regulă, citesc.

Urcam pe Mureșenilor în sus și încercam să nu mă uit la vitrinele luminoase ale cafenelelor în spatele cărora oamenii stăteau la mese fericiți. Totuși, nu am rezistat și ochii mi-au alunecat în dreapta mea și atunci am văzut cum o tipă îi băga în gură unui tip o prăjitură și iar am luat-o la fugă.

Orașul care petrecea mă strivea în picioare și mă făcea să mă simt ca un vierme. Avansam, cu capul în pămînt, sperînd să găsesc pe trotuar vreo bancnotă pierdută de cineva, dar nu am găsit nimic. Treceam prin fața maternității. Nici țigări nu aveam, dar cît aș fi dat ca, în acele clipe, în care treceam prin fața maternității, să fumez o țigară. Să fumez ca să uit de foame. Am intrat într-o librărie și am răsfoit cîteva cărți, dar cînd am ieșit afară iar mi s-a făcut foame. Un tînăr a apărut de după colț înfulecînd un buterbrod. Am luat-o la goană și nu m-am oprit din alergat decît atunci cînd am deschis ușa camerei mele din cămin. Primul lucru pe care l-am făcut a fost să mă reped la frigider. La frigiderul care nu era al meu și pe care nu îl deschisesem niciodată pînă atunci. În afara unui borcan cu miere de albine și a unei hălci de slănină, nu mai era nimic altceva în el.

Am tăiat o bucățică subțire, ca Laurențiu să nu observe cînd se va întoarce, și am pus-o în gură. Era prea sărată. Și atunci mi-a venit o idee. Am scos o lingură de miere și am întins-o pe o altă felie de slănină. Cu toate că mîinile îmi tremurau, am uns-o bine.

Afară explodau petarde și cerul era luminat de focuri de artificii. Totuși, am reușit să bag în gură felia aia de slănină unsă cu miere de albine. Era ora douăsprezece. Intram într-un nou an. Felia aia de slănină unsă cu miere de albine era atît de gustoasă!

***Dumitru Crudu** este scriitor.*

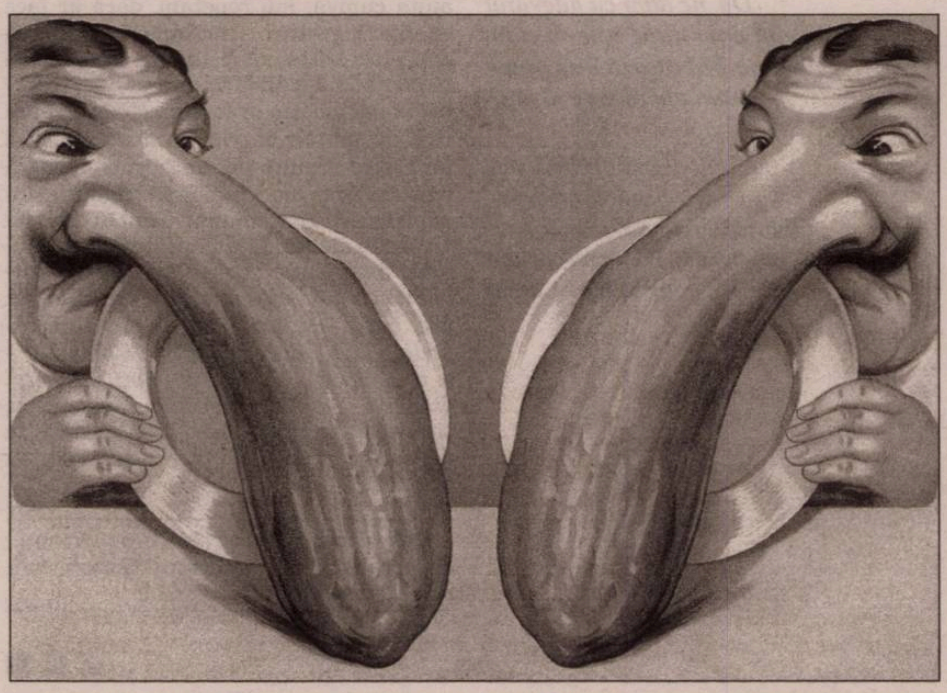

Radu CIORNICIUC

Eram în liceu cînd mama a trebuit să plece în străinătate ca să ne poată ține la școală. Era pentru prima dată cînd mă despărțeau de ea mai mult de 300 de kilometri și primul an în care am simțit lipsa de gust și de emoție a sărăciei. Nu era neapărat o tragedie. De cîțiva ani, toată scara blocului era în aceeași situație. Părinții tuturor prietenilor mei erau plecați departe. De sărbători, cînd nu puteau veni la ei, trimiteau pachete cu lucruri occidentale ca să înlocuiască îmbrățișările și mîncărurile făcute acasă.

Doar că noi, la masa de Ajun, n-aveam nici pachete occidentale și nici pe mama. Aveam în schimb datorii care trebuiau plătite din primele ei salarii. A fost prima masă de sărbători cînd tata nu și-a mai etalat colecția de DVD-uri cu concerte rock *live*, fără miros de sarmale și friptură, fără ea în capul mesei – aranjată și mîndră că ne are pe toți la un loc. Țin minte doar liniștea din casă. Tata, încercînd să compenseze scaunul gol de la masă cu un zîmbet pierdut, frate-miu și cu mine evitînd să ne întîlnim privirile.

Ajunul ăla n-a fost cu cadouri, ci cu o lecție care mi-a usturat și îmbogățit adolescența. Mi-am dorit de atunci un singur lucru de sărbători: măcar pentru cîteva ore, cu nevoile lăsate la intrare, să fim împreună și să ne bucurăm pentru asta.

Oana GIURGIU

La Fundata

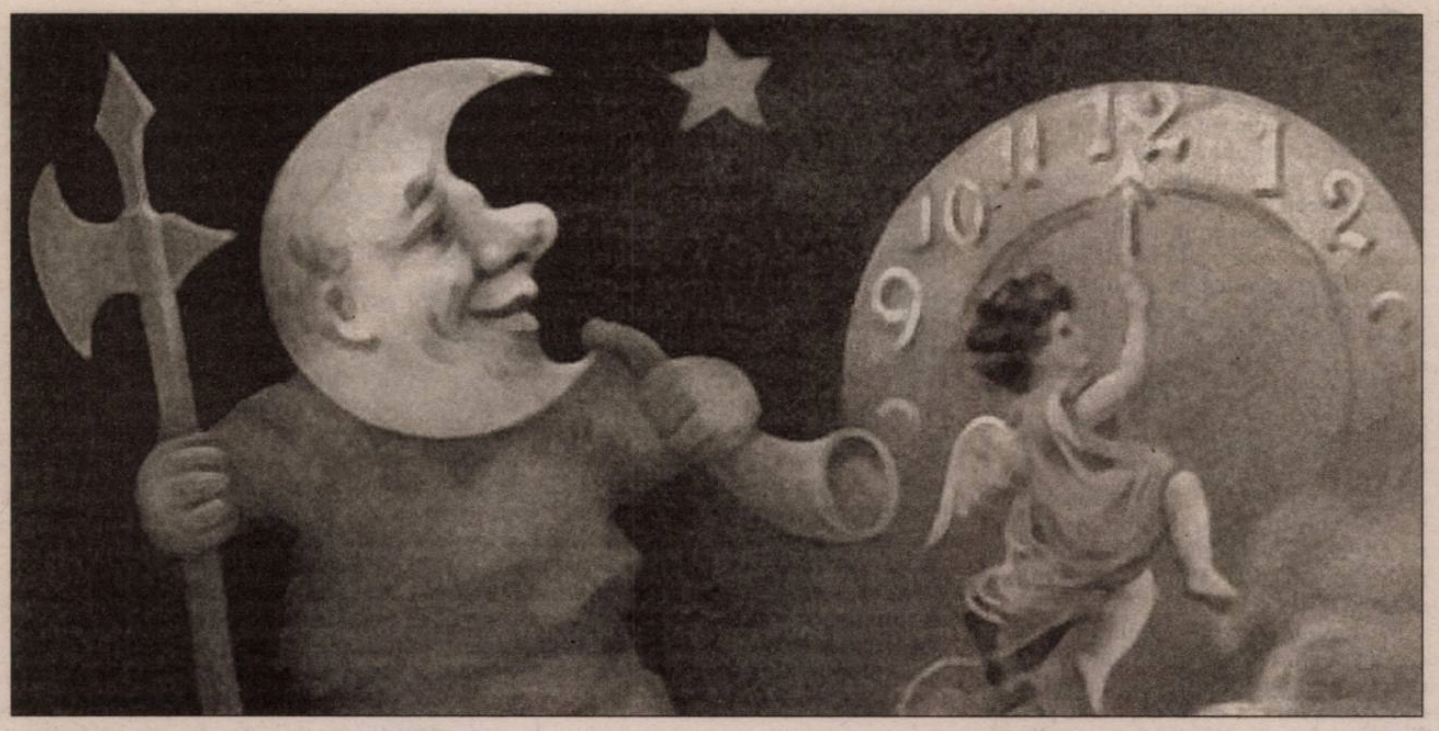

Multă vreme am avut obsesia revelioanelor obligatoriu petrecute în afara Bucureștiului. Încă mă mai bîntuie gîndul ăsta, deși am pierdut speranța unui revelion reușit. Anul acesta, de exemplu, mi-ar plăcea să dorm de revelion, dar mi-e frică de dimineața în care m-aș putea trezi singură în oraș, să te trezești în alt oraș parcă e altfel.

Nu sînt, așadar, dintre cei care sînt sunați să fie invitați la revelion, ci dintre cei care sînt întrebați „Ce facem de revelion?". Și cum nu am fost niciodată chibzuită, mă trezeam la început de decembrie să găsesc un loc. Într-un an l-am delegat pe frati-miu să caute ceva la munte. M-am și mirat că s-a întors foarte repede, fericit că a găsit o casă în Fundata, cu destule camere, așa că ne-am făcut împărțeala, pe cupluri.

Am plecat din București chiar pe 31 decembrie, am trecut întîi prin Rîșnov, să luăm cheia de la proprietareasă. O băbuță amabilă, care ne-a instruit de unde să luăm lemnele, unde să ne spălăm, la un izvor o sută de metri mai la vale și ne-a sfătuit, chiar a insistat, să ne uităm cu băgare de seamă, stînga-dreapta, cînd ieșim din casă să mergem la toaletă, să nu fie lupi. Serios, adică lupi adevărați? În drumul spre toaletă? Hai, cu spălatul la izvor mai puteam trăi, dar cu lupii…

Între aceste dileme, am ajuns la Fundata. Proviziile trebuiau cărate pe un deal cinstit, unde aproape de vîrf era casa. O frumusețe de casă veche, de munte, cu acoperișul cu șindrilă, care se unea cu dealul, zăpada afînată, se vedeau crestele Crailor în zare. Altfel toate la locul lor, izvorul jos în vale, toaleta la douăzeci de metri de intrarea-n casă, garduri ioc. Mă rog, nu mai era vreme de lamentații, de bine, de rău ajunseserăm pe lumină. Necazul era că trebuia făcut repede focul și, surpriză, lemnele nu erau sparte. Dintre toti masculii din gașcă, unul singur nimerea să spargă buturugile. Dar aveam să aflăm că și dacă ar fi spart o săptămînă tot n-am fi făcut atîtea lemne cît să încălzim o casă, nelocuită de mult. Oricum, nici nu erau sobe decît în două camere și-n bucătărie.

Ăsta a fost momentul în care cîțiva și-au făcut calculul că, dacă ar pleca imediat, ar mai prinde revelionul într-un club din București. Și-au plecat. Numai bine, rămînea mai mult loc în cele două paturi, în care urma să dormim îngrămădiți, de-a curmezișul.

Venea revelionul și noi stăteam în continuare cu gecile pe noi în casă. Sobele scoteau fum, mirosea a gaz, lemnele se consumau, dar căldură – neam. Am mai stat așa rebegiți o vreme, nici de băut nu prea aveam chef, cît despre despachetat mîncare și așezat mese festive, chiar nu ne ardea. Oricum, mă și gîndeam cum naiba o să spălăm vasele a doua zi. Ar fi trebuit prostiți băieții să care apă și, repet, nu erau chiar genul de băieți „de munte". În tot cazul, am hotărît că cea mai bună idee e să ne culcăm, să ne încălzim unii pe alții și să lăsăm distracția pentru a doua zi. În camera de-alături un prieten își adusese cîinele, un pitbull, acolo s-au adunat iubitorii de animale, cu bucuria meschină că îi va încălzi cîinele. E drept, îi încălzea, dar aerul de munte îi trezise un chef de vînturi, care nu l-au părăsit tot sejurul. Nu mai știu dacă de acolo am reținut expresia „pute, pute, da-i călduț".

Eu am nimerit în camera cu un geam spre deal, unde făceam cu rîndul de veghe să scrutăm vecinătățile în căutarea lupilor. Oricum, mersul la toaletă se făcea în pluton organizat, cu asigurări pe flancuri și pitbull-ul în ariergardă.

Frati-miu și o prietenă, poate pe criteriul că veniseră singuri, necombinați, au fost exilați în patul relativ mic din bucătărie, de lîngă plită. Inițial s-au bucurat, căci era singura sobă cu adevărat funcțională. Însă dimineață i-am găsit cu promoroaca pe gene. Am descoperit că erau niște crăpături de două degete în pereți și că geamurile nu aveau chit. Cum sînt o fată extrem de practică, am tencuit și chituit, cu pîine muiată în apă. În diminețile următoare era deja altă viață în bucătărie.

Prima zi din noul an a debutat cu o dimineață superbă. Strălucea zăpada de jur împrejur, se vedeau crestele munților, de la casele risipite pe celelalte dealuri ieșeau firicele de fum. Era idilic. Ne hotărîserăm să mergem, totuși, la Bran să mîncăm și noi ceva. Dar era atît de frumos, că mergea un gin tonic și încă unul. Și apoi, era așa mișto zăpada, numai bună de săniuș. Între timp cineva aruncase niște carne și cîțiva cățel de usturoi într-o cratiță, dacă tot era plita încinsă. Băgase și niște cartofi în cuptor, așa, unii peste alții, ca pe cărbuni. Încet-încet venea din bucătărie un miros ademenitor. Mai mergea un gin, de fapt nu, chiar un vin fiert. Oricum, nu mai putea nimeni să conducă. Am făcut iar focul și-am așezat o masă fix în bucătarie, am pus cartofii ăia copți direct pe masă și tigaia cu carne. Cineva adusese niște murături bune rău și după două zile ne-am așezat, în sfîrșit, să mîncăm. Între timp se lăsase întunericul, dar la noi era plăcut. Mîncarea bună, vinul, vin. Pînă s-a luat curentul. Pare că doar asta mai lipsea, dar ce era de aflat am aflat abia la plecare, cînd le-am povestit unor localnici unde-am stat de revelion. Ei ne-au întrebat: „Aaa, la casa bîntuită?"

Strălucea zăpada de jur împrejur, se vedeau crestele munților. Era idilic.

„Acela care nu are Crăciunul în inimă nu îl va găsi niciodată sub un brad."

ROY L. SMITH

„Crăciunul, copii, nu este o simplă dată. Este o stare de sprit."

MARY ELLEN CHASE

***Oana Giurgiu** este producătoare de film și regizoare.*

Adina ROSETTI

Topul revelioanelor ratate

„Știți *feelingu'* ala cînd se combină prietena ta cea mai bună, care tocmai te-a convins să vii cu ea la o petrecere cu necunoscuți, majoritatea mai mari decît voi, două puștoaice amețite și sictirite de prea multe meditații la mate pentru Bac, și nu e corect, pentru că tu știai că nici măcar nu-i place de tipu' ăla care vă invitase, dar la 17 ani o fată nu se duce singură de revelion să flirteze cu cineva, nuuu, își ia neapărat și prietena cea mai bună, iar prietenii tipului se bucură, și e groaznic, pentru că prietenii ăia sînt de regulă niște luzări, și chiar așa a fost și-atunci. Andreea s-a combinat cu Vlad și te-a lăsat singură, s-au dus să se giugiulească-n camera alăturată, și tu a trebuit să suporți toată noaptea un bețivan ratat care te invita la «bluzuri» și-ncerca să se lipească de tine. La-nceput ți-era naspa să-l refuzi, fiindcă așa te-nvățase mama, «ori dansezi cu toți băieții, ori îi refuzi pe toți», probabil pe vremea ei se dansa polcă sau cadril și băieții n-aveau niciodată erecții. Pîn' la urmă ți-ai luat inima-n dinți și, după vreo șapte bluzuri insuportabil de lungi, i-ai spus ăluia că ești «obosită» și-atunci l-au apucat pandaliile și, după ce toată seara îți șușotise vrăjeli la ureche, a-nceput să te facă urîtă și figurantă și fițoasă și toată lumea se uita la voi, și te simțeai naspa. Și Andreea-și vedea de giugiuleala ei cu Vlad, rîdeau de se prăpădeau că salata de boeuf are mazăre, asta părea să fie cea mai amuzantă chestie din lume, așa că te-ai ridicat și-ai declarat, înțepată, «eu plec» și-ai început, plină de mîndrie, să suni la taxi, și-ai sunat încontinuu de la 1 noaptea pînă la 10 dimineața, se poate spune că ți-ai petrecut noaptea de revelion la telefon, lipită de receptor. Timp de nouă ore ai repetat adresa tuturor centralistelor din București, numai ca să auzi că nici o mașină nu e disponibilă, era clar că urma să-ți petreci următorul an în apartamentul ăla nenorocit, cu admiratorul din ce în ce mai beat și violent, pînă cînd disperarea te-a împins să ieși în stradă și acolo, la colț, stăteau frumos aliniate trei taxiuri galbene, te-ai suit frumușel într-unul dintre ele, te-ai dus acasă și-ai dormit. (…)"

(text publicat pe blog-ul autoarei, adinarosetti.ro)

Diana BĂDICĂ

Marți după Crăciun

Ce făcuși, mă Leano, mă, i-am spus bunicii cînd am intrat în cameră. Nu am avut un ton răutăcios și nu am întrebat-o cu gînd să-mi răspundă. Murise. Bunica era întinsă pe pat, îmbrăcată într-un pulover croșetat de ea, o fustă pînă pe la jumătatea gambei și cu basma pe cap. Tata îi împreunase mîinile și îi legase șireturile între ele, ca să nu-i cadă picioarele de-o parte și de alta. Avea niște skateri primiți de la ajutoare după nu știu ce inundație, verzi, butucănoși, cu limba ieșită mult în afară și groasă. Pînă și eu aveam niște skateri mai *old school* – negri cu șireturi mov. Tata bombănea în spatele soră-mii, care era în spatele meu. Zicea că ne-a așteptat, că nu a știut ce să facă, a murit frumos, respirînd de cîteva ori mai greu, dar liniștită, că fusese convins că bunica nu va ieși din iarnă, deși nu era bolnavă. Că nu știuse dacă să sune la Salvare sau la Poliție. Așa că mă sunase pe mine.

Nu mi-am petrecut copilăria la țară, dar mereu am iubit-o pe Leana. Probabil cel mai mult îmi plăcea la ea faptul că nu se supăra, nu era absurdă, nu se panica. Pentru orice situație găsea o explicație și cuvintele potrivite care să o descrie. Știa să citească mai bine decît bunicul. Croșeta, lucra la război, gătea cea mai bună ciorbă de dovlecei de pe fața pămîntului, îi plăceau cafeaua și înghețata. Dădea în cărți, știa să cînte, povestea întîmplări cu rușii care le ocupaseră satul mai ceva decît în filmele americane. Refuzase să se spovedească și nu ținea post. Dacă ar fi apucat 2017, probabil ar fi vrut să iasă în Piața Victoriei și probabil ar fi avut o viață mai bună, dacă nu s-ar fi măritat cu un oltean alcoolic. Politicos, dar alcoolic. Harnic, dar bătăuș. Bunica lua bătaie des și plîngea la fel de des. Poate a resemnare, poate ca să-și facă curaj, n-am întrebat-o niciodată. Rar o vedeam supărată, știam doar că nu are o viață prea liniștită. Toată lumea știa. Cînd am văzut-o ultima oară și m-a pus să-i spun ce planuri de viitor am, mi-a fost rușine să recunosc că nu aveam gînduri de căsătorie. Mi se părea incredibil, îmi stătea pe limbă s-o întreb cum poate să o roadă faptul că doar o singură nepoată din cinci, cîte avea, era căsătorită, cînd ea avusese o căsnicie oribilă. Nici unul dintre copiii ei nu făcuse ceva remarcabil cu viața lui. Patru copii din patru, cîți crescuse, aveau probleme cu alcoolul, divorțaseră, nu fuseseră căsătoriți ori erau văduvi. Ideea de familie nu se prinsese de familia noastră.

„Semnificația Crăciunului pentru mine, fie că este vorba de sensul tradițional sau de cel modern, este foarte simplă: a-i iubi pe ceilalți. Gîndiți-vă, de ce trebuie totuși să așteptăm Crăciunul pentru a face asta?“

BOB HOPE

Cîteva secunde, cît am privit skaterii aceia frumoși, dar total nepotriviți atunci și acolo, m-am gîndit la familia noastră. Povestea unei familii oarecare bate orice film – război, despărțiri, legionari, boli, incendii, primari, copii morți, comuniști, optimism. Toate astea dau un film prost, dar cînd e filmul tău, pare doar unul incredibil. Bunica era țeapănă. Trecuseră vreo șase ore de cînd murise, iar eu trebuia să fac ceva. Știam de la toți morții pe care-i văzusem că nu mai ai ce să le faci după ce se răcesc. Mi-am lăsat familia acasă și am plecat la un magazin de pompe funebre care habar n-aveam că e non-stop. Dacă lăsam talonul bunicii de pensie și mai plăteam o diferență, rezolvam. Spălat, îmbălsămat, prosoape, batiste, lumînări, plus coșciug și haine. Magazinul era într-o scară de bloc, o sufragerie de la parterul unui bloc. Cele mai urîte haine, prosoape, batiste, cele mai urîte orice se găseau acolo. M-am uitat la ofertă, m-am răsucit, pînă la urmă vînzătoarea mi-a făcut un calcul cu care am fost de acord mai mult ca să termin. Și pentru că femeia îmi simțise nemulțumirea și-mi spusese că astea sînt hainele care se poartă la țară. Acasă începuse pelerinajul la căpătîiul bunicii. Și discuția despre ce e bine și ce e rău să faci cînd ai mortul în casă. Cea mai deșteaptă dintre toți părea mătușă-mea, fosta soție a fratelui cel mare al tatei. Aprinde lumina, stinge lumina, oprește soneria, acoperă oglinzile, pune lumînări la ușă, pune-i banul la deget, schimbă-i banul de la deget. Nu știu cît îi luase să se îmbete, dar era mangă. Verișoara ne-a povestit că așa se întîmplă la înmormîntările la care participă maică-sa. Că cine o mai îmbălsămează, că de ce n-am luat prosoape mai mari și batiste mai mici – îl enervase pînă și pe tata care, atunci cînd venea vorba de prețuri, era atent la cheltuieli pe banii mei de parcă erau ai lui. Cum n-am mai putut să suport, i-am spus mătușă-mii că Leana e bunica mea, eu mă ocup, să tacă din gură sau să plece din casă. Nu mi-a părut rău să o văd plîngînd, Leana chiar era bunica mea, doar că mătușă-mea s-a pus pe plîns și m-a pîrît la taică-meu, care uneori e împăciuitor ca mama lui, doar că mătușii i-a spus și el *dacă nu-ți convine, valea*. Am fost mîndră de el, pînă a venit să-mi spună să nu-mi pun mintea cu ea – *nu vezi că e beată?* Nu-mi place cînd tata dă înapoi.

Cam atunci au venit și băieții de la pompe funebre. Erau doi, dar nu l-am reținut decît pe unul înalt, creț, cu ten măsliniu. Eu și alte foste colege de liceu dădusem declarație împotriva lui cu vreo șase-șapte ani în urmă pentru că, în drum spre școală, ne ieșea în față și ne arăta penisul. Mergea cu el scos din pantaloni, și-l freca rar. Îi învățasem orele, îmi schimbasem drumul, mă trezeam mai devreme ca să-l evit. Odată îl văzusem fugărind niște fetițe de școală primară. Nici eu, nici colega mea de bancă nu interveniserăm. Eram virgine și speriate. Îl porecliserăm Pulărăul și povestiserăm acasă despre el. Cînd l-am întrebat pe tata dacă-și mai amintește povestea asta, mi-a spus că da, iar eu i l-am arătat pe Pulărău în casa noastră. Mi-a zis să am grijă, să nu rămînă soră-mea singură cu el... *sau Leana,* a adăugat. Am stat continuu cu ochii pe el, doar că a plecat repede. Bunica se întărise ca piatra, doar skaterii și baticul au reușit să-i schimbe. Hainele cumpărate le-au pus cumva peste ea, ca pe un manechin, așa, ca să fie. Acum nu doar că hainele erau oribile, dar și ea devenise mai urîtă decît orice mort pe care-l văzusem. Nu mai conta că o iubeam, abia așteptam să se termine. Tata nu apucase să dezactiveze soneria, așa cum ceruse mătușă-mea, și chiar fostul ei soț a sunat energic de parcă venise la o petrecere la care cînta muzica prea tare. S-a pupat cu lumea în hol, apoi a mers la bunica. S-a năpustit asupra ei, rîzînd și ridicîndu-i capul:

– Leano, ce făcuși, fă, murișI? Ia, hai, scoală de te culcă, a spus.

Ziua următoare am dus-o la țară, unde s-au găsit mai multe femei deștepte ca mătușă-mea, doar că era atît de frig, iar lumea era atît de ocupată cu sfîrșitul de an, că măcar durata pelerinajului era mai mică. Nimeni nu plîngea – Dumnezeu s-o ierte, Dumnezeu s-o ierte, pune lumînarea, încălzește-te un pic. Și cam atît. La priveghi, cei din afara familiei s-au îmbătat criță, groparul s-a certat cu un vecin care nu era de acord cu el cînd spunea că e mai deștept decît popa, pentru că odată se luase după indicațiile părintelui la săpatul unei gropi și era să răstoarne mortul. Au rîs, au spus bancuri. A doua zi dimineață, bunica era udă pe față. E prea mult să spun că lăcrima, dar chiar îi curgea apă din ochi. Poate se întîmplă ceva cu corpul. O ștergeam ca pe un copil neputincios. Atunci mi-a venit și mie să plîng. Bunica merita ceva mai bun, oameni mai puțini agitați în jurul ei, oameni care să se gîndească la ea sau măcar la viața lor, la sentimentele și acțiunile lor, nu la cine e mai deștept sau mai prost. Nu la competiții. O vreme, bunica și-a dorit o viața mai bună și a crezut în ea. A crezut că se va termina războiul și că va fi bine. Tatăl ei fusese prizonier de război, îl crezuseră mort, iar el se întorsese acasă. Nu știu cînd a apărut resemnarea și nu știu cît de mult îi semăn. Mi se întîmplaseră multe în acel an, avusesem timp să conștientizez lucruri, dar moartea ei m-a aruncat direct la baza temerilor. Și dacă, totuși, indiferent ce faci, nu faci destul? Dacă, oricît de bun ai fi, viața tot într-un loc urît te va duce? Dacă te obișnuiești cu răul?

***Diana Bădică** este scriitoare. A publicat cartea de poezie* Enspe mii de dimineți, *Casa de Pariuri Literare, 2014.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Copiii de lîngă noi

Cazul copiilor agresați sexual la București zilele trecute a stîrnit, pe bună dreptate, indignarea publică și vigilența presei. Au fost mobilizate echipe nenumărate de polițiști, au fost puse în circulație informații despre chipul agresorului și locul faptei, rețelele de socializare au intrat în alertă. Psihologi, psihologi criminaliști, psihiatri, pedagogi au lansat, în mass-media, mesaje clare despre detectarea abuzurilor, despre prevenție, despre consilierea posttraumatică etc. Agresorul a fost prins. Solidaritatea bucureștenilor în fața răului a fost impresionantă.

La fel de impresionante sînt însă și statisticile referitoare la numărul copiilor abuzați în România. Sînt mulți, foarte mulți. Iar acest moment este unul numai bun să ne amintim că mii de copii sînt încă în pericol. Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor a publicat pe site-ul propriu cifre cutremurătoare: în primele șase luni ale anului trecut existau înregistrate aproape 8000 de cazuri de abuz, neglijare, exploatare. Din ele, 417 cazuri de abuz sexual, 30 de cazuri de exploatare sexuală, 86 de exploatare pentru comitere de infracțiuni, 584 de cazuri de abuz fizic. Sînt cifre care cer programe substanțiale de protecție, educație, informare. Sînt cifre care ne spun că stăm prost în privința a tot ce înseamnă protecția drepturilor copiilor.

Avem nevoie de mai mulți (și mai bine plătiți) asistenți sociali și consilieri psihologici în zonele sărace, în școli, în spitale. În luna ianuarie 2016, postul de televiziune Digi24 dezvăluia statistici incredibile despre situația sprijinului oferit de stat cazurilor sociale: doar unul din patru asistenți sociali are acte în regulă pentru a exercita această meserie. În România ar fi nevoie de încă 11.000 de profesioniști pentru a se asigura serviciul conform standardelor Uniunii Europene. Un asistent social are în grijă aproximativ 4000 de persoane, în timp ce în Suedia raportul este de 1 la 300. Aproape 20% din asistenții sociali au absolvit doar liceul. Doar 30% din comunități au înființate servicii de asistență socială, deși legea impune tuturor administrațiilor locale să le aibă cuprinse în schema de funcționare.

Un asistent social are în grijă aproximativ 4000 de persoane.

Avem nevoie, în școli, de ore speciale dedicate educației sexuale, educație care, printre altele, îi poate ajuta pe copiii și adolescenții noștri să se protejeze în fața pericolului, să detecteze din timp semnele unui potențial abuz, să afle pe cine să informeze atunci cînd se simt amenințați. Acest tip de educație nu poate fi lăsat doar pe umerii cîtorva ONG-uri care, cu bani puțini și cu eforturi mari, se străduiesc să facă ceea ce școala, Ministerul Educației și, în unele cazuri, părinții nu știu, nu vor sau nu pot să facă. Știu că există multe asociații care se opun acestui tip de educație în școli, cu următorul argument: sexualitatea este o problemă de intimitate familială, doar părinții au dreptul să decidă felul în care copiii lor vor afla despre ea. În România însă, există, din păcate, mulți, foarte mulți copii și adolescenți pentru care sexualitatea apare, în viața lor, abrupt, abuziv, violent, ca un coșmar. (Uneori chiar în ambianța familială.)

Avem nevoie ca dascălii, comunitatea, medicii, polițiștii să se simtă responsabili în fața oricărui tip de abuz, așa cum în mod excepțional au făcut-o, de curînd, la București. Sînt nenumărate cazurile în care vecinii află stupefiați grozăviile care se întîmplau, ani la rînd, dincolo de gardul curții lor. Sau, mai grav, știau ce se întîmplă, dar habar nu aveau cum să acționeze.

Vorbeam la începutul articolului de cazul agresiunii din București. Să nu-l lăsăm să treacă, uitînd de el, ca și cum nu ar fi decît o știre senzațională între mii de alte știri senzaționale. Să transformăm indignarea, coeziunea, grija pentru copii, atenția la cel de lîngă noi, manifestate din plin în aceste zile, în responsabilitate.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

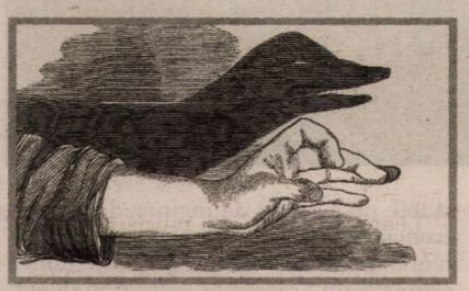

Iaromira POPOVICI

bazar

În lumina de ianuarie...

Mi-am petrecut mai toată luna decembrie așteptînd Crăciunul și trăind, cu orice preț, un soi de strălucire călduță zi după zi. Am trăit glazura Crăciunului, ca o peltea întinsă pe zilele „reglementare" din astă perioadă, și nu chiar esența lui.

La început de ianuarie, cam după Bobotează și Sf. Ioan, glazura asta se cam fisîie și-ncepi să revezi lucrurile în lumina tăioasă de iarnă. Filmele de Crăciun îmi inoculaseră un soi de ideologie altruistă indiferent de circumstanțe: să-i ajuți pe alții, să-i pui mereu înaintea ta și a intereselor tale. Frumos, și unul dintre cele mai importante deziderate ale mele. Dar, în aceeași nemiloasă lumină a sfîrșitului de *glamour* și călduț, îți dai seama, brusc (odată cu terminarea banilor puși la bătaie pentru ca sărbătorile tale să fi fost ca-n cărțile poștale), că, evident, mai întîi trebuie să fii capabil să te ajuți pe tine ca să-i ajuți pe alții. Să fii pe picioarele tale, independent și de nimeni să nu depanzi, atît financiar, cît și emoțional. Să te lămurești în legătură cu scopurile tale în viață (ca să nu mai vorbesc despre cel al existenței tale în general), ca apoi, cumva în cunoștință de cauză și de opțiune, să-ți îndrepți atenția asupra celor din jur. Și cînd o faci, s-o faci chiar pentru ei, nu ca să te simți tu mai puternic și mai confortabil în fotoliul tău de regizor. Să te pui pe tine deoparte și să nu aștepți recunoștință.

Dar idilismul sărbătorilor de iarnă, desigur, nu are în centru doar ideea de ajutorare. Ci și pe cea de familie. Am privit, lung, tîmp și cu jind, la mesele perfecte de familie din aceleași filme de Crăciun. În care nu numai că stăteau, cot la cot, membrii cîte unei familii, dar o făceau și alături de vreun străin rătăcit care, în anumite cazuri, se dovedea și el un fiu sau un nepot pierdut pe parcurs. Unde fața de masa era lungă și roșie, și fiecare obiect de pe ea avea măcar o trăsătură drăgălașă sau o tentă de auriu. Și totul se împărțea, pentru fiecare lucru se mulțumea și oamenii prezenți acolo nu îl uitau pe Dumnezeu.

Familia mea „tradițională" (precizez explicit că am folosit epitetul cît se poate de ironic și că nu cred în acest concept) s-a străduit, și ea, să se ridice la nivelul portretelor siropoase anterior menționate. Se străduia ea și pe vremea cînd era mai numeroasă, cînd încă existau și mama, și bunicul meu. Ne adunam, de fiecare dată, cu toată dotarea de rigoare, sarmale, cozonaci, globuri, îngerași, clopoței, artificii. Decorul, scenografia erau bine pus la punct, toate elementele exterioare erau asigurate. Mai rămînea ca și personajele, odată ce și-au îmbrăcat costumele și s-au urcat pe scenă, să facă față fericite, sau măcar vesele, rolurilor impuse implicit. Membrii familiei mele încă extinse pe atunci făceau față cu brio pînă la un punct. Exista întotdeauna, însă, un punct în care respectivele personaje o luau razna, treceau o limită, apărea un soi de mic *hybris* familial și ordinea aparentă degenera în dezordine. Spiritele se încingeau, oamenii se certau, se înroșeau la față, eventual își dădeau cu pumnii în cap. Pînă la urmă, momentul trecea, după criză ordinea se restabilea pe temeiuri noi și familia își relua demnitatea imaginară și idilismul festiv.

Mai nou, membrii familiei mele s-au împuținat remarcabil. Cei trei cîți abia am mai rămas ne-am străduit, de sărbători, cît de bine am putut. Ne-am străduit să dovedim un oarecare spirit al Crăciunului, în sensul de veselie, împărtășire, dăruire. Toate, desigur, bazîndu-se pe ceva real: o afecțiune reciprocă și o dorință,

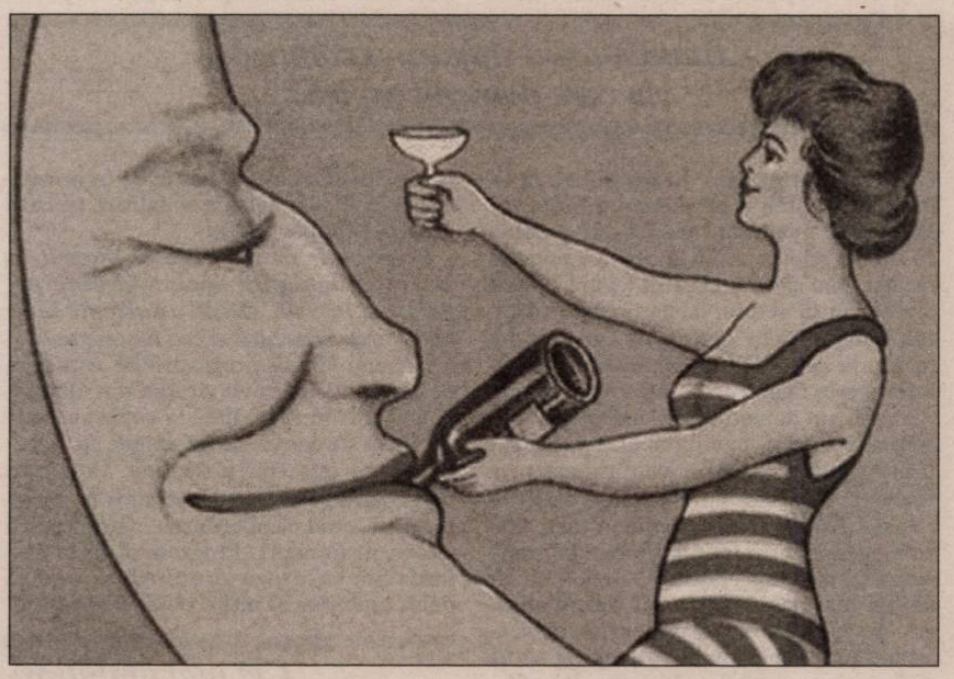

reală, de a-i înțelege pe ceilalți membri ai familiei. Care membri, în practică, fiind trei adulți cît de cît responsabili (între timp, copilul din poveste a devenit și el adult), au evoluat, fiecare pe calea lui diferită. Unul e dezamăgit de viață și de el însuși și aduce, des, în discuție subiectul pensiilor (sau, mai curînd, al lipsei lor). Altul vrea să fie lăsat în pace în refugii și meditații spirituale. Un al treilea (încă) mai vrea să schimbe lumea și să șteargă cu un burete bine îmbibat inegalitățile dintre semeni.

Toate astea, pe fondul unei diminuări sensibile a familiei, al unei prezențe a efemerului și a trecerii tot mai aproape de noi. În atari condiții, am reușit, totuși, să luăm împreună, toți trei, o masă de Crăciun. Deși unul e vegetarian, altul nu mănîncă nimic gras și nu bea nimic, și un al treilea ar vrea să se lăfăie în orice, dacă s-ar putea. Cele trei feluri de sarmale pe care le-am avut pentru masa asta sînt relevante: unele cu orez și ciuperci, altele cu pui și, în sfîrșit, cele cu porc, clasice.

În ciuda diferențelor de toate felurile, am dus masa de Crăciun la bun sfîrșit. La fel cum am împodobit brazii, pe cel din sufragerie și pe cel de la cimitir. Și, deși ne-a fost mereu greu, ca și cum am umbla într-o mlaștină cu încetinitorul, cred că ne-am bucurat de sărbători. Cu efort, dar și cu afecțiune. După care ne-am repierdut în lumina tăioasă de ianuarie.

„Filozofia nu e inutilă pe piața muncii“

– interviu cu Geoffrey SAYRE-McCORD –

***Geoffrey Sayre-McCord** este profesor de filozofie morală la Universitatea din Carolina de Nord (UNC) și director al programului „PPE: Philosophy, Politics and Economics“ (Filozofie, Științe Politice și Economie) din cadrul aceleiași universități. În octombrie a venit în România pentru a ține prelegerea inaugurală cu ocazia lansării primului program masteral PPE din estul Europei găzduit de Facultatea de Filozofie a Universității din București. La nivel internațional, mari universități găzduiesc asemenea programe interdisciplinare (Oxford, Yale, Duke, Princeton), iar printre absolvenții sau cursanții acestui tip de program se numără personalități politice precum David Cameron sau Bill Clinton.*

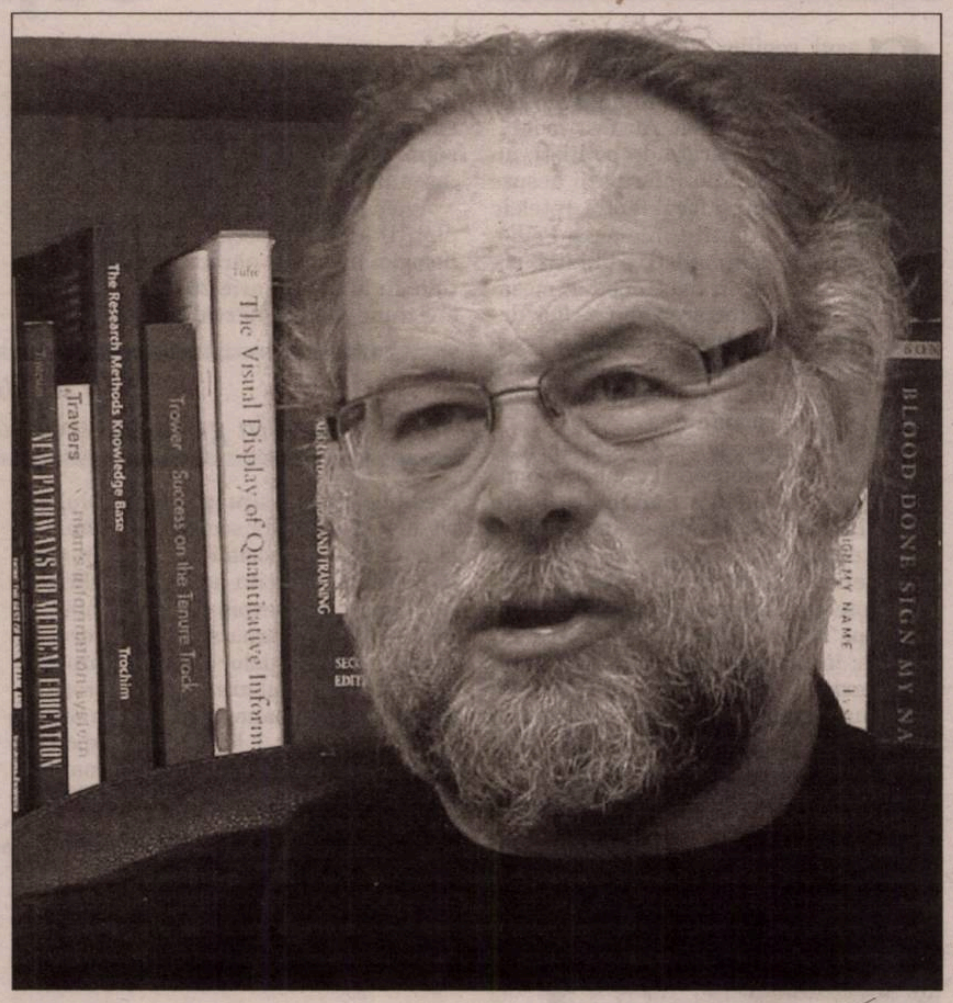

De unde pasiunea pentru filozofie?

Cînd am intrat la facultate aveam de gînd să devin sociolog, dar sociologia m-a dezamăgit repede, așa că am încercat psihologia. Nici psihologia nu mi-a adus un moment cu adevărat revelator, în care să am o reacție de genul „Aha!“. Între timp, începusem să merg la un curs intitulat „Filozofie analitică recentă și contemporană“, dar eram nedumerit de titlul acestui curs: mă așteptam să studiez filozofi contemporani, dar toți cei pe care îi citeam muriseră de cel puțin 40 de ani. La primul meu contact cu Wittgenstein, habar nu aveam ce citeam, dar, peste vară, am început să-l recitesc și am avut acea experiență „Aha!“. Cu timpul, am ajuns să văd în munca filozofică una impresionantă, satisfăcătoare și chiar frumoasă. Erau multe aspecte cu care nu eram de acord, așa că filozofia a început să mă prindă. Din acel moment era clar că mă voi specializa în filozofie și că apoi voi vedea unde mă va duce acest drum.

Mulți fizicieni „pop“ din ziua de azi, ca Stephen Hawking, spun că filozofia este ori moartă, ori inutilă. Au dreptate?

Putem răspunde în mai multe feluri la această provocare. În primul rînd, filozofia ar putea fi un domeniu înfloritor chiar dacă modul în care aceasta prosperă nu contribuie mult la cultura populară. Nu cred că ar trebui să legăm gradul de relevanță al unui domeniu de cantitatea contribuțiilor sociale pe care un domeniu le aduce (chiar dacă eu cred că filozofia este foarte utilă societății). În opinia mea, un domeniu este înfloritor intelectual cît timp contribuie la o mai bună înțelegere a lumii și a locului nostru în Univers. Filozofia cu siguranță încă face asta. Asemeni altor domenii însă, filozofia este într-un amplu proces de profesionalizare și specializare. Astfel, cu cît ajungi mai avansat, cu atît corpul general de cunoștințe, terminologia utilizată sau problemele analizate ajung să fie mai puțin accesibile, chiar și altor filozofi. Din nou, aceasta nu înseamnă că un domeniu nu este prosper, ci doar că nivelul la care acest proces are loc nu este atît de ușor de explicat. Iar aceasta nu se întîmplă doar în cazul filozofilor, și fizicienii sînt în aceeași barcă. Cea mai mare parte a fizicii din prezent nu poate fi înțeleasă de non-fizicieni, dar aceasta nu înseamnă că fizica a murit ori că ar fi inutilă.

În cazul filozofiei cred că sînt multe lucruri care se petrec în prezent și care sînt atît accesibile tuturor oamenilor, cît și de o importanță vitală pentru publicul general. Un exemplu bun este creșterea semnificativă din domeniul PPE, un domeniu interdisciplinar conceput cu scopul de a pune împreună resursele filozofiei, științelor politice și economiei pentru a analiza instituțiile social-politice, atît formale, cît și informale.

Ce avantaje aduce o diplomă în PPE în comparație cu alte programe?

PPE își propune să aducă laolaltă întrebări despre eficiență, piețe și puncte de echilibru cu o înțelegere a modului în care instituțiile modelează oportunitățile sociale și politice pe care le avem la dispoziție, alături de considerente care țin de dreptate, libertate și egalitate. Oricît de relevante ar fi subiectele de studiu ale economiei și științelor politice, trebuie să luăm în considerare și chestiuni care țin de dreptate și valori. Iar aceasta este exact subiectul filozofiei, care de multe ori are propriul ei păcat: tinde să ignore aspectele empirice și constrîngerile din lumea reală. Dacă reunim cele trei domenii, atunci punctele forte ale fiecărui domeniu vor compensa slăbiciunile celorlalte. Este de o importanță vitală atît pentru viitorul României, cît și pentru cel al SUA, ca cetățenii acestor țări să ia în considerare într-un mod eficient opțiunile pe care le au la îndemînă, fiind atenți la constrîngeri care țin de dreptate și recunoscînd impactul pozitiv pe care instituțiile bune îl pot avea în atingerea obiectivelor sociale și politice pe care aceștia le împărtășesc.

> *„Banii nu sînt singura recompensă la care oamenii aspiră.“*

Programele de tip PPE au început în Marea Britanie, iar apoi au devenit populare și în SUA. Există o diferență între abordarea britanică și cea americană?

Cel mai faimos program PPE este probabil cel de la Universitatea din Oxford. A fost introdus în 1920 și conceput astfel încît studenții să fie expuși la fiecare dintre cele trei discipline. Deși este un program excelent și inovator în multe privințe, cred că abordarea britanică are cîteva neajunsuri. Programul de la Oxford tinde să atragă un anumit tip de student: ambițios și într-o poziție socială în care acele ambiții sînt rezonabile. Chiar dacă studenții de la Oxford sînt expuși la cele trei discipline, ei tind să nu sape mai adînc și nu ajung să afle secretele celor trei domenii. În opinia mea, aceasta este o oportunitate ratată, deoarece o abordare integrativă a economiei, științelor politice și filozofiei este o abordare superioară. Un program PPE ar fi mai valoros dacă în cadrul acestuia studenții ar reuși să utilizeze fiecare domeniu pentru o înțelegere mai bună a celorlalte două.

> *„Cei mai ambițioși și pragmatici oameni de la Oxford urmează un program PPE.“*

Putem aplica uneltele intelectuale ale PPE pentru a ajunge la o mai bună înțelegere a altor domenii?

Desigur! Chiar am un caz interesant cu o studentă de la UNC care scria o lucrare de diplomă despre romanul de dragoste din secolul al XIX-lea. Era o studentă extraordinară, imersată complet în acea literatură. În cursul din anul final (în care studenții citesc cîte o nouă carte sau un nou manuscris al unei cercetări de ultimă oră), ea avea de pregătit o lucrare finală în care sarcina era aceea de a utiliza uneltele PPE într-un domeniu care îi interesează pe ei. Nu există nici o limită a opțiunilor pe care le aveau la îndemînă: sport, medicină, cultură pop, viața academică, orice! Studenta în cauză s-a hotărît să își scrie lucrarea despre economia politică a căsătoriei în romanele de dragoste din secolul al XIX-lea. Astfel, pe lîngă abordarea tradițională a specialiștilor în studii literare a acestui tip de romane, studenta a folosit în analiza ei uneltele economiei, științelor politice și filozofiei pentru a analiza instituțiile sociale relevante și modul în care acestea au structurat stimulentele, oportunitățile și valorile pe care personajele reprezentate în acele cărți le aveau la dispoziție, dar și pe cele pe care oamenii din secolul al XIX-lea le aveau în viața reală. Rezultatul acestei cercetări a fost de-a dreptul splendid, conducînd la o mai bună înțelegere a unui domeniu în care studenta era foarte interesată.

În România, mulți părinți cred că filozofia este departe de a fi o alegere pragmatică pentru copiii lor, îndreptîndu-i către alte domenii. Ce le-ați putea spune pentru a le schimba părerea?

Stați liniștiți, și în America se întîmplă la fel! Mulți părinți și studenți americani gîndesc cam pe următoarele coordonate: „În situația economică din prezent avem nevoie de o pregătire care ne oferă un job stabil, precum cel de inginer, doctor sau economist“. Totuși, percepția conform căreia filozofia ar fi inutilă pe piața muncii este eronată. O secțiune a site-ului Departamentului de Filozofie de la UNC este intitulată chiar „De ce să ne specializăm în Filozofie“, unde citățm un articol realizat de revista *Forbes* despre cum companiile care lucrează în industriile hi-tech caută în mod special absolvenți de filozofie. Mai oferim, de asemenea, informații despre veniturile medii anuale în funcție de specializări, care sînt mult mai mari pentru filozofi în comparație cu studenți care au urmat alte specializări. Apoi, rezultatele obținute de studenți care aspiră să devină avocați, judecători sau care vor să fie admiși la MBA-uri sînt mult mai bune pentru cei care s-au specializat în prealabil în filozofie. Putem vorbi despre o corelație puternică între persoanele care au studiat filozofia și cele care au o aptitudine profesională de neprețuit: aceea de a gîndi critic.

Părinților care sînt înclinați să descurajeze studiul filozofiei le pot concede faptul că o carieră de filozof profesionist nu te va recompensa cu mulți bani, însă banii nu sînt singura recompensă la care oamenii aspiră (cum ar fi aceea de a avea șansa să predai). Cu toate acestea, o pregătire temeinică în filozofie îți oferă abilități intelectuale care sînt valorizate de domenii valoroase precum dreptul, afacerile, administrația publică, abilități cruciale de altfel pentru succesul în viață. De aceea, nu cred că e o simplă coincidență că cei mai ambițioși și pragmatici oameni de la Oxford urmează un program PPE: le oferă aptitudinile intelectuale, analitice și retorice esențiale pentru a avea succes într-o gamă largă de domenii. Acesta este avantajul competitiv al PPE și al filozofiei.

a consemnat Radu USZKAI

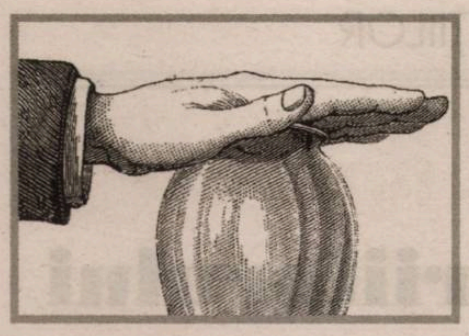

George BANU

scena lumii

Scrisori, măști, fantome

O „scrisoare“ perturbă viața unei urbe – o știm de la Caragiale. El îi atestă importanța tocmai prin agitația produsă, prin efervescența datorată mesajului conservat în scris. El revelează o relație interzisă, el poate produce o deflagrație locală... „scrisoare“ explozivă! O altă „scrisoare“ am păstrat-o în memorie, aceea adresată din Mexic de către Antonin Artaud lui Jean Paulhan, editorul său de la Gallimard. „Scuzați-mă că adopt această formulă pentru textul meu despre cultura mexicană, dar aveam nevoie de un partener căruia să i mă adresez.“ Scrisoarea îi permite relația dialogală, șansa de a se depăși solitudinea monologală. Scrisoarea implică o relație ascunsă sau asumată, nu contează. Dacă nu e administrativă sau oficială, orice scrisoare integrează, mai mult sau mai puțin evident, confidența. Și cea mai celebră rămîne *Scrisoare către tata* de Kafka. Operație chirurgicală de acuzare a mitului familial.

Scrisoarea posedă o energie particulară cînd rămîne asociată unui eveniment, unei persoane, cînd e unică sau cînd rămîne secretă. Expusă, editată, deturnată în domeniul public, ea își pierde pulsiunea primă ca o grenadă dezamorsată. Neprotejată și larg difuzată, scrisoarea sfîrșește prin a fi document util, indiscutabil, cercetării academice, dar detașat de motivația „mărturiei“ pe care doar imaginar o putem, parțial, reconstitui. Aceste gînduri îmi sînt provocate de impudoarea sutelor de pagini epistolare care au invadat recent spațiul editorial francez. Asemeni lui Hamlet, aș spune, sceptic: „Scrisori, scrisori, scrisori“. Pluralul le definește, căci ele ne parvin în masă, în volume groase. Le-am răsfoit, nu le-am citit, fiind constant exasperat de banalitatea celor mai multe. Nabokov, acest autor complex și erudit, a expediat zeci de misive soției sale pentru a-și afirma amorul în termenii unui licean înrudit cu Rică Venturiano. Claudel, al cărui epistolar erotic a fost recent reeditat, se afiliază aceluiași registru, dar, cel puțin, mai scandalos, căci el se adresează unei amante. Pentru catolicul retoric care era, o asemenea pasiune nu putea fi decît păcătoasă. Brâncuși a adresat și el misive toride unei tinere elveține cu treizeci de ani mai tînără ca el – același plictis afectează corespondența intimă devenită, recent, publică. Parțial, o excepție poate fi volumul de 500 de pagini ce reunește schimbul de mesaje, uneori „literar“ elaborate, între Camus și Maria Casarès, actriță de geniu și iubită incandescentă. La unii și la alții, ceea ce pare a fi fost expresie personală, directă, eșuează în mediatizare proprie acestei „societăți a spectacolului“ aprioric opusă confidenței și secretului (evident că reacția mea privește doar corespondența „erotică“, nu și pe cea „filozofică“, receptată dintr-o perspectivă diferită).

Asemenea colecții epistolare presupun gestul conservării constante, al arhivării operate de partenerii ce-și perfectează, grație acestor pasiuni ulterior dezvăluite, imaginea pentru „istoria literară“. Cele patru volume ale corespondenței dintre Philippe Sollers și Dominique Rollin confirmă cît de marcați erau ambii de „complexul statuii“ în numele căruia și-au inventariat cu obstinație corespondența. Nimic nu trebuie să se piardă, arhivarea e imperativă... Ruinele sînt poetice, niciodată arhivele. Primele mobilizează imaginarul, celelalte proza anchetelor.

Mă mîndresc cu faptul că nu regăsesc cîteva scrisori importante primite de la Brook sau Cioran, Grotowski sau Eugenio Barba: mi le amintesc, dar nu le recitesc. Cîteodată, ca acum, îmi spun că o corespondență își păstrează seducția prin intervenția hazardului și libertatea uitării. Ca și spectacolele de teatru de care ne reamintim fără a le mai revizita decît episodic și fragmentar.

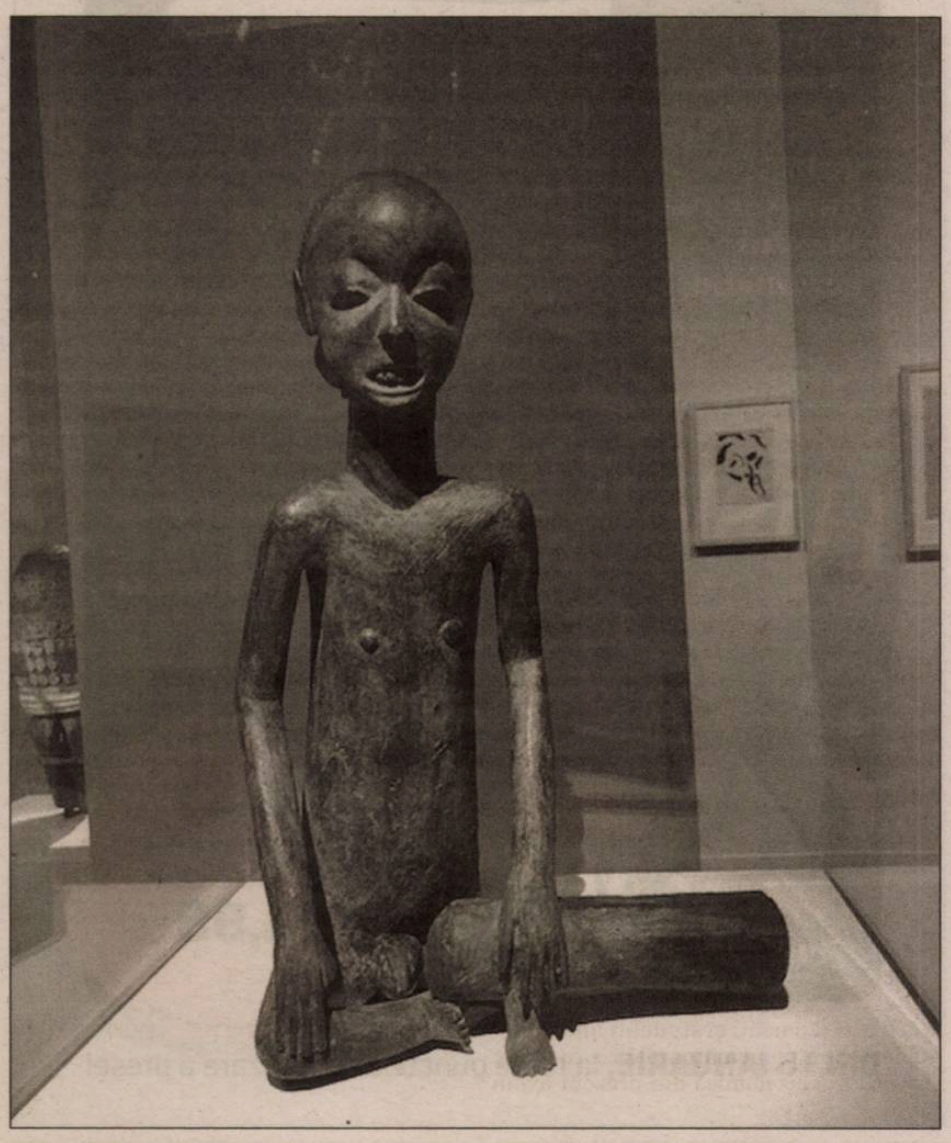

* * *

O expoziție recentă, „Dada Africa“, mi-a apărut ca un eveniment important, văzută din perspectiva acestui joc de forțe care agită cîmpul artei moderne. Dispun de cîteva informații privind mișcarea extremistă ivită ca o reacție la deflagrația Primului Război Mondial, sensul ei subversiv, deși, recunosc, mă atrag mai intens operele expresionismului german care a integrat consecințele tragice ale conflictului catastrofic. Dada, sub impulsul lui Tzara, e la originea modernității și cercetători avizați ca Ion Pop n-au încetat să-i confirme valoarea polemică. Am rămas îndelung în sălile de la Orangerie, unde – originalitate a expoziției – se punea în evidență impactul exotismului, îndeosebi al celui african, asupra artei europene și a lui Dada în particular. E celebru impactul produs la început de secol XX de măștile africane descoperite de către André Derain și apoi exaltate de Picasso ca model de referință. Trecînd prin fața vitrinelor, privesc măști și sculpturi care îmi absorb privirea și captivează atenția, o lume nouă, mitologică și inocentă, așa cum o simt eu, într-o după-amiază ploioasă, a fost resimțită de marii artiști a căror fascinație doar acum o înțeleg. Aici, la Orangerie, unde în vecinătatea expoziției sînt expuse pînze de Renoir și Sisley, de Pissarro și Monet, totul la acești artiști afirmă varietatea lumii, multiplicitatea detaliilor, raza soarelui și discreția surîsului. De această dominație a nuanței i-a eliberat arta africană pe plasticienii occidentali. Ea le-a apărut ca o expresie a esenței și s-a afirmat ca o manifestare concentrată a oamenilor și a lumii. Astfel am regăsit, în toată pertinența ei, relația între „radicalitate și nuanță“ despre care vorbește atît de subtil Mircea Martin. Măștile sînt remediul radical și energic împotriva delectării procurate de jocul nuanțelor pe care, astfel, Occidentul le abandonează.

Și niciunde ecoul Africii și al capacității sale de „esențializare“ nu e mai flagrant decît în operele lui Marcel Janco expuse aici. Le descopăr tardiv și, ilicit, le fotografiez.

* * *

S-a impus deja ca o „mitologie“ a scenei moderne folosirea imaginilor video care extind spațiul, dimensionează fragmente de corp, acompaniază actorii. Hans Castorf a inițiat procedeul, azi generalizat pînă la banalizare, al tehnicienilor care captează prestațiile interpreților și le transmit instantaneu spectatorilor odinioară captivați de această simultaneitate între imagini proiectate și corpuri prezente. Totul e dublu, realitatea fizică și proiecția sa vizuală. Acest efect cunoscut produce un efect de „înstrăinare“ ce temperează vechea „identificare“ tradițional cultivată. O surpriză intervine în spectacolul semnat de Cyril Teste, *Festen*, unde la un moment dat pe scenă percepem corpul materializat al unui personaj în absența oricărui interpret ca suport. O fantomă ce se încarnează, ireală și recognoscibilă. De mult, Living Theatre sau Aureliu Manea procedau la o „încarnare“ a fantomei grație unui actor. Astfel, invizibilul devenea vizibil. De astă dată, fantoma dispune de un corp tridimensional, dar virtual, imaterial. E oare o hologramă? Cîteva zile mai tîrziu, la *Furtuna* lui Shakespeare pusă în scenă de Robert Carsen, un personaj mitologic, Ceres, apare în trei dimensiuni cu toată ambuitatea proiectivă a fantomelor indecise. Dansează, pronunță versurile „intermediului“ – statutul îi e imprecis. Dar, la aplauze, cea care părea a fi o apariție dintr-o altă lume avansează ca o actriță reală ce ne salută și produce această perplexitate care, uneori, ca acum, seduce căci scena ne apare ca o sumă a posibilelor, ca o incertitudine între viață și proiecție. Ce frontieră disociază cele două ipostaze? Tehnologia îi acordă statutul incert al unei frontiere lichide, fluctuante, frontieră propice uimirii poetice.

Scrisori, măști, fantome – acestea mi-au fost întîlnirile pariziene la sfîrșit de an.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

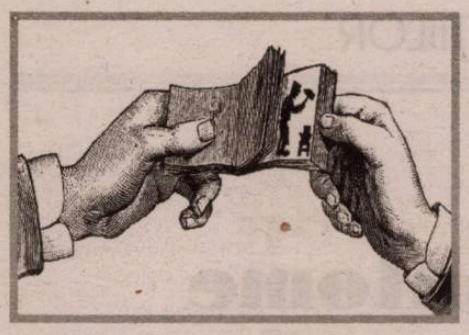

Marius CHIVU

feedbook

Ultima dislocare a scriitorului

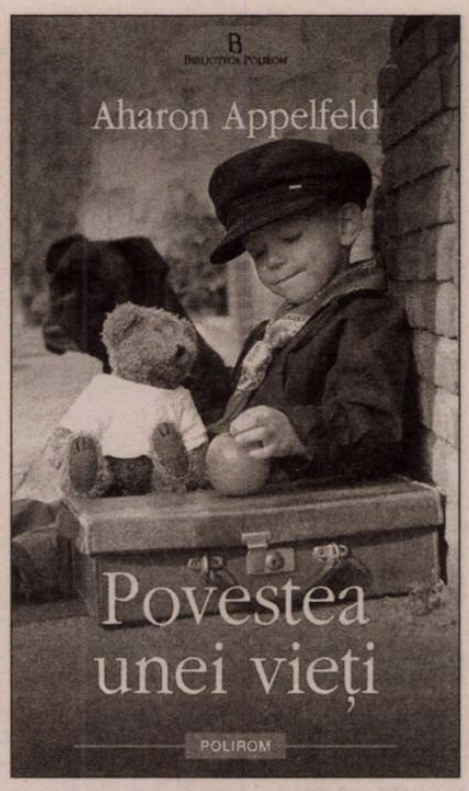

„Subiectul lui literar nu este Holocaustul, nici măcar persecuțiile împotriva evreilor. În opinia mea, nici nu scrie ficțiune evreiască sau ficțiune israeliană. Și, chiar dacă este cetățeanul evreu al unui stat evreiesc compus în majoritate din imigranți, ficțiunea lui nu este una a exilului. Și în ciuda plasării în Europa a celor mai multe dintre romanele sale și a ecourilor din Kafka, cărțile sale scrise în ebraică nu sînt ficțiune europeană. Într-adevăr, tot ceea ce nu este Aharon Appelfeld se adaugă la ceea ce este el cu adevărat: un scriitor deportat, un scriitor deposedat și dezrădăcinat. Appelfeld este scriitorul dislocat al unei ficțiuni dislocate, care a făcut din deplasare și dezorientare unicul său subiect", scria Philip Roth despre Aharon Appelfeld în prezentarea unei lungi conversații a celor doi publicate sub forma unui interviu în 1988. Sfîrșitul deceniului opt l-a găsit pe Roth într-un oarecare impas creativ, iar sinuciderea lui Primo Levi, cu care se împrietenise și pe care-l intervievase, l-a afectat profund. Atunci a călătorit în Israel pentru a face un interviu și cu Aharon Appelfeld, cu care de asemenea se împrietenise în urmă cu cîțiva ani, iar acea călătorie a avut urmări spectaculoase: Roth a aflat din presă de procesul lui Ivan Demjanjuk, un mecanic ucrainean imigrat în State și deconspirat a fi fost un gardian celebru, prin brutalitatea sa, în lagărul de la Treblinka. Cît a stat în Ierusalim la Appelfeld, Roth a mers de cîteva ori și la procesul lui Demjanjuk, episod care i-a inspirat mai tîrziu, în 1993, romanul *Operațiunea Shylok,* o foarte sofisticată autoficțiune satirică sub forma unui *policier* politic identitar evreiesc. Am făcut această introducere pentru că eu lui Roth îi datorez descoperirea literaturii lui Appelfeld.

„Scrisul înseamnă că trăiești."

Tradus la noi încă din anii '80 cu micul roman *Badenheim 1939,* din opera lui Aharon Appelfeld (16 februarie 1932, Cernăuți – 4 ianuarie 2018, Israel) au apărut și alte cîteva cărți – răspîndite pe la editurile Univers, Hasefer și, în cele din urmă, Polirom –, însă nu mi-e clar cît de cunoscut este la noi.

Omul a avut un destin impresionant: în plină perioadă antisemită înaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, după ce mama lui a fost ucisă de naziști, a fost deportat la vîrsta de opt ani, împreună cu tatăl lui, într-un lagăr de muncă din Transnistria, de unde a reușit să evadeze fără tatăl lui, supraviețuind vreme de trei ani într-o pădure ca sclavul unei bande de hoți, înainte de a fugi din nou și a fi adăpostit de o prostituată ucraineană într-un sat, pentru ca în cele din urmă să se alăture Armatei Roșii ca bucătar. După război și-a petrecut cîteva luni într-o tabără italiană de refugiați, reușind în 1946 să imigreze în Palestina, cu puțin timp înainte de constituirea statului Israel. (Apropo, această experiență a lui Appelfeld se regăsește de asemenea într-unul din marile romane ale lui Roth, *Contraviața,* tradus anul trecut la Polirom.) Și-a regăsit tatăl prin intermediul unei agenții israeliene care se ocupa cu reunirea familiilor evreiești trecute prin lagărele naziste. Regăsirea tatălui ca muncitor într-o tabără de refugiați a fost un episod atît de intens, încît Aharon Appelfeld n-a putut scrie niciodată ficțiune despre acest episod biografic.

„Cînd am ajuns în Palestina, deși aveam capul plin de limbi, mi-am dat seama că nu aveam un limbaj", mărturisea undeva. La fel ca Paul Celan, alt scriitor născut în Cernăuți cu a cărui biografie împarte multe detalii, Appelfeld vorbea limba germană din familie, o familie înstărită, care se ocupa de o sinagogă. În Israel a primit numele de Aharon (îl chema Ervin) și a învățat ebraică, a scris mai întîi proză scurtă și romane de mici dimensiuni, pentru ca în cele din urmă să ajungă să predea literatură la universitate. Vorbitor deja a șapte limbi străine încă din adolescență, Aharon Appelfeld n-a scris literatură decît în ebraică și abia după ce a învățat-o transcriind pasaje din Biblie, îndrăgostindu-se de concizia și precizia ei, în timpul stagiului militar și al conviețuirii într-un kibuț (o foarte frumoasă meditație despre limbă și scris în acest sens se găsește în romanul *Pe neașteptate, dragoste,* tradus de Any Shilon pentru Polirom în 2010), devenind, astfel, unul dintre cei mai importanți scriitori israelieni. De-a lungul carierei sale, întinse de-a lungul a patruzeci de ani, a publicat cam tot atîtea cărți (proză scurtă, romane, eseuri, memorii, literatură pentru copii) și a fost distins cu nenumărate premii internaționale: National Jewish Book Award, Nelly Sachs Prize sau Independent Foreign Fiction Prize.

Cum foarte bine îl citise Philip Roth, care îl apropia mult de Kafka și de Bruno Schultz, Aharon Appelfeld n-a scris propriu-zis despre Holocaust niciodată (așa cum a făcut-o Elie Wiesel, spre exemplu, alt mare scriitor evreu născut în România). În interviuri vorbea despre subiectele romanelor sale ca fiind singurătatea, dislocarea, căutarea rădăcinilor, micile vieți ale unor oameni deloc eroi. Romanele lui alcătuiesc un univers tematic și stilistic foarte coerent și, în ciuda istoriilor personajelor sale trecute prin aceleași drame istorice, literatura lui Appelfeld nu este cîtuși de puțin violentă sau revendicativă. „Scrisul înseamnă că trăiești. Nu poți fi un scriitor al morții", spunea într-un interviu în care mărturisea că nu se identifică cu ceea ce s-ar putea numi un scriitor al Holocaustului, ale cărui date istorice nu se regăsesc niciodată în cărțile sale de ficțiune.

„Realitatea Holocaustului depășește orice imaginație."

De altfel, în apărarea ficțiunii, Appelfeld îi mărturisea lui Roth: „N-am scris niciodată despre lucruri exact așa cum au avut ele loc. Toate scrierile mele sînt, într-adevăr, capitole din experiența mea personală, dar cu toate astea ele nu reprezintă «istoria vieții mele». Lucrurile care mi s-au întîmplat în viață s-au întîmplat deja și timpul le-a dat o anume formă. Să scrii despre lucruri așa cum s-au petrecut înseamnă să devii sclavul memoriei, care este doar un element minor în procesul creației. În opinia mea, să creezi înseamnă să faci ordine, să selectezi faptele și să alegi cuvintele și ritmul care se potrivesc poveștii. Materialul aparține într-adevăr vieții cuiva, dar creația este, în cele din urmă, o creatură independentă. De cîteva ori am încercat să scriu «istoria vieții mele» din păduri după ce am fugit din lagăr, dar toate eforturile mele au fost în van. Voiam să rămîn fidel realității și faptelor exact așa cum s-au petrecut, dar cronica mea se dovedea a fi un eșafodaj instabil. Rezultatul era mai degrabă slab, o poveste imaginară neconvingătoare. Pentru că lucrurile care sînt cele mai adevărate pot fi ușor de falsificat. Realitatea, după cum știi, este întotdeauna mai puternică decît imaginația umană. Și nu e numai asta, dar realitatea își permite să fie necredibilă, inexplicabilă, își permite să depășească proporțiile. Munca creatoare, spre regretul meu, nu-și poate permite aceste lucru. Realitatea Holocaustului depășește orice imaginație. Dacă aș fi rămas fidel faptelor așa cum s-au întîmplat ele, nu m-ar fi crezut nimeni."

Din fericire, Aharon Appelfeld a găsit ritmul și cuvintele potrivite poveștilor vieții sale așa cum s-au întîmplat și, în 1997, și-a publicat memoriile sub titlul *The Story of a Life,* carte nominalizată la Man Booker Prize, distinsă cu Prix Médicis și tradusă la Polirom în 2009 cu titlul *Povestea unei vieți.* O carte absolut impresionantă, care ar merita reeditată pentru (re)descoperirea și omagierea unui scriitor foarte special.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

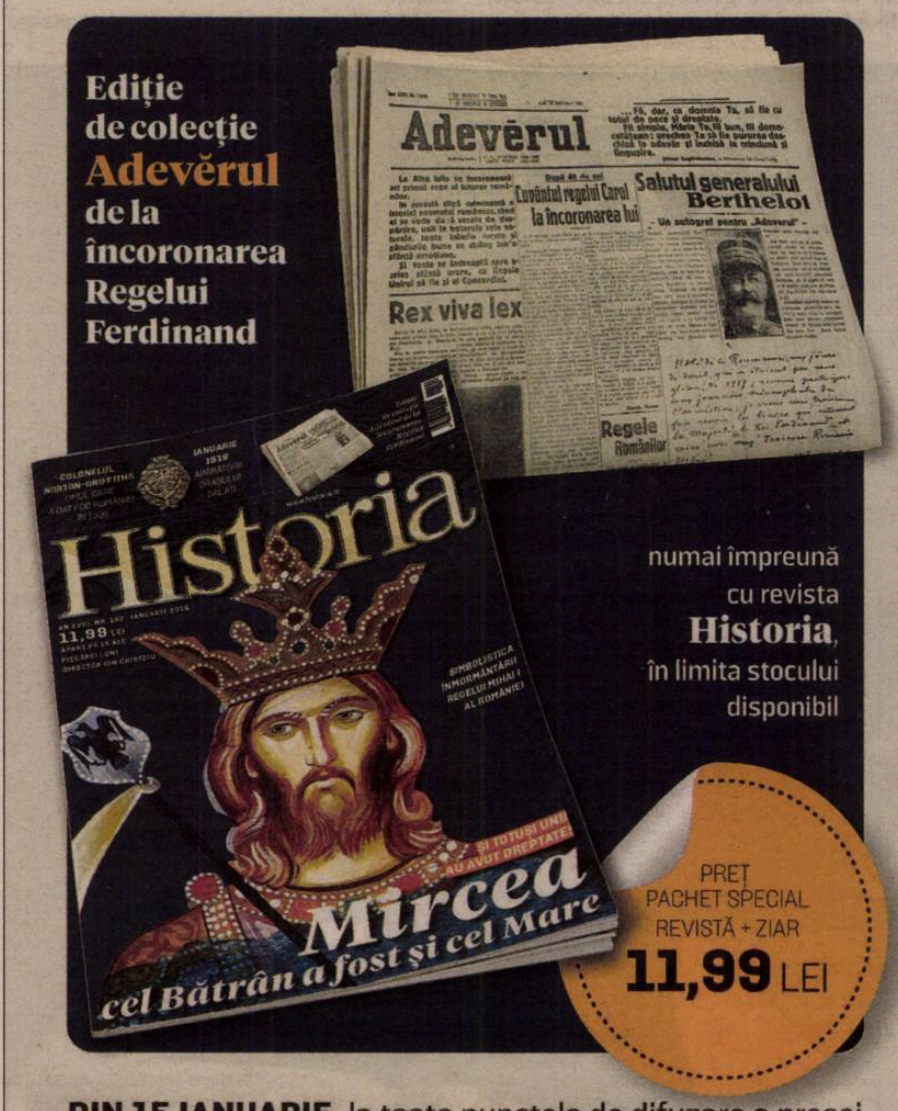

DIN 15 IANUARIE, la toate punctele de difuzare a presei

Joachim WITTSTOCK

Nora Iuga premiată la München

După premiul „Friedrich Gundolf“ pentru limbă și literatură, decernat de Akademie der Künste – Darmstadt, 2007 –, după Ordinul „Crucea de merit“ în grad de Cavaler, cu care a fost distinsă de fostul președinte al Germaniei, Joachim Gauck, iată, Germania își amintește iar de Nora Iuga. Pe data de 6 decembrie 2017, la Cabinetul de Lirică al Universității Ludwig Maximilian – München, în prezența unui public select, poetei române i s-a înmînat Premiul de excelență pentru poezie Spiegelungen, acordat de IKGS – Institutul de Cultură germană și istorie sud-est europeană. Publicăm mai jos varianta prescurtată a unui laudatio *de ținută, prezentat de cunoscutul scriitor sibian Joachim Wittstock, profesor germanist, istoriograf și reputat etnograf.*

Nora Iuga și Joachim Wittstock

N-are cum să nu se-nchege ceva atunci cînd curiozitatea, setea de cunoaștere, voința de a da chip gîndului și necesitatea de a comunica sînt active pe lungi durate de timp, ba chiar încep să se și amplifice. Cărți, abordînd cele mai diferite genuri, nenumărate lecturi publice într-un cadru extins, apariții la tîrguri de carte, dialoguri radiofonice și televizate se adună continuu, într-un bilanț respectabil. Iar elementul-surpriză nu absentează niciodată, dovadă a unei energii neobosite și a unei concentrări artistice pe măsură, care uimesc de fiecare dată…

Dar din opiniile ei, exprimate public fără rezerve, din mărturisirile scrise, din rostirile lirice și întruchipările gîndului în desfășurări epice, putem constata un contrast care i-a marcat sensibilitatea și întreaga personalitate dintotdeauna – o dedublare cu nenumărate ramificații. Pe de-o parte, există comportamentul orientat spre exterior, un fel de-a vrea să epateze, adresat cu precădere publicului, pe de altă parte, o accentuată încercare de retragere iminentă în singurătate, în acel spațiu interior, exclusiv al ei, din care își trage întreaga creație. La portretul unei autoare care participă intens la evenimentele în plină desfășurare, am putea asocia mărturisirea ei că, încă de copil și, mai tîrziu, ca adolescentă, nu și-a dorit altceva decît să ajungă actriță. Să fi fost această chemare ecoul deviat al unei amprente ereditare? Mama ei a fost balerină și tatăl, muzician (violonist). Dorința ei de-a deveni actriță, parțial eșuată, și-a găsit mai tîrziu, într-o altă formă, împlinirea în lecturi și dialoguri scenice. Și în cercuri restrînse în care au loc discuții și, uneori, chiar într-un dialog, se poate observa nota ei personală de a-și susține părerea. Cînd spun „părerea“, mă gîndesc la lumea gîndurilor ei, la impresiile marcate de sentimente, la întreaga ei biografie…

În romanul *Sexagenara și tînărul,* protagonista își descrie celui care o ascultă viața și întîmplările ies din amintire, comunicîndu-se în cuvinte cît mai concrete, pentru a putea exista din nou. Impulsul de a-și asigura clipele de viață trăite și experiențele explică, de asemenea, multele interviuri, aceste spuneri largi și cuprinzătoare, pe care Nora Iuga le acordă uneori, pasional sau pe un ton evaziv, vîrstă cu ea, își exprimă îndreptățitele pretenții. Pînă și „Fotoliul verde“ o invită la reflecție, cea mai tăcută piesă de mobilier, în care soțul ei, George Almosnino, și-a scris poeziile…

Opera poetică a Norei Iuga dinainte și de după 1970 este marcată de neo-avangardă.

scriitoarelor mai tinere sau publicistelor. Fără acest schimb cu vizaviul, fără materializarea în alții, fără pasul în lumea exterioară, probabil că nu ar exista certitudini despre sine și despre popasurile sau punctele de referință ale vieții ei.

De asemenea „oglindiri“ (în germană, *Spiegelungen)* în spații dominate de publicitate, Nora a găsit mereu modalitatea de a se feri, retrăgîndu-se, de multe ori, în ungherul meditațiilor tăcute – era conștientă că trebuie să evite o risipă fără măsură în trocuri publicitare, marcate de evenimentul extravagant care i-ar periclita fundamentul scrisului. Trebuia să se izoleze totuși, din timp în timp, în propriul „acasă“, unde cărțile și „meseria“ ei, unde și tradiționala mașină de scris Adler, de-o

Dar la ea, între aceste două ipostaze aparent contradictorii, o strictă departajare nici nu era posibilă, chiar și datorită profesiei de lector de editură și jurnalist la publicațiile germane. Nu putem trece cu vederea șansa care i s-a oferit de-a face călătorii în Europa și în America de Nord și de Sud, în țări în care i s-au și tradus 17 cărți la care se adaugă și numeroasele burse de studii în Germania, Austria și Elveția. În aceste condiții, ar fi aproape inutilă o încercare de a împărți experiența ei strict rațional, făcînd-o să locuiască în două personaje, Nora A și Nora B, care se critică permanent una pe alta, ca în romanul *Hai să furăm pepeni.* O anumită rezervă și reflectare a uneia se delimitează aici, după caz, de spontaneitatea în gîndire și comportament a celeilalte…

Revenind la poezie, încă de la primele lecturi care i-au deschis ochii asupra unei formule noi de expresie, s-a simțit atrasă de suprarealism, de această moștenire literară foarte adînc înrădăcinată în România și îngropată în anii celui de-al Doilea Război Mondial, dar mai ales în timpul comunismului. Mult mai tîrziu, abia la sfîrșitul anilor '60, avangarda românească s-a făcut din nou auzită sporadic și readusă în memoria publicului de cîțiva tineri poeți, foarte promițători, cu care mai vîrstnicul Miron Radu Paraschivescu a înființat, aproape printr-un hazard, „Grupul oniricilor“. Nora Iuga și George Almosnino s-au afiliat acestui grup, un cerc a cărui denumire a fost preluată de la cuvîntul „Oneiros“ – zeul visului – și „Oneiromantie“ – tălmăcirea viselor. „Onirismul“ ar semnifica în limba română folosirea unor imagini preluate din vis sau mesaje primite din inconștient. Cercul oniricilor, înființat în a doua jumătate a anilor '60, a viețuit numai pînă la Revoluția culturală instaurată de Ceaușescu în 1971, care a coincis cu moartea lui Miron Radu Paraschivescu. Motivul dizolvării grupului a fost, însă, în primul rînd, de natură politică, acesta fiind considerat cosmopolit și distructiv pentru tineretul muncitoresc din România…

Opera poetică a Norei Iuga dinainte și de după 1970 este marcată de neo-avangardă și de experiențele ei de lectură, care i-au înlesnit o bună asimilare a liricii universale. Acest aspect e recognoscibil în publicațiile ei mai vechi, adunate într-un ciclu cuprinzător, „Inima ca un pumn de boxeur“, făcînd parte dintr-o antologie amplă, intitulată *Capricii periculoase,* în traducerea lui Ernest Wichner. Dar chiar și în ultimele volume, *Petrecere la Montrouge, Cîinele ud e o salcie, Ascultă cum plîng parantezele,* Nora Iuga merge nedezmințit pe drumul ei. Ea împletește în construcții poetice neobișnuite dispoziția de moment cu evenimentul mondial, ea notează ciudate expresii care-i rămîn pe buze la trezirea din somn, este surprinsă de sintagme frapante, chiar de combinații de sunete fără nici un sens, ea știe să facă diferența dintre părere și realitate, dintre banalul cotidian și sensul iradiant al simbolului.

traducere de Radu Mihai ALEXE

Victor MOROZOV

dilematograf

Parcul copiilor

● ***Pororoca* (România, 2017), de Constantin Popescu.**

Pentru cel mai recent film al său, regizorul Constantin Popescu adoptă o structură narativă „brevetată“ la începutul anilor 2000 de tandemul scenaristic Cristi Puiu – Răzvan Rădulescu: acțiunea este condiționată de izbucnirea – și necesitatea soluționării – unei crize. În cazul de față, criza e cum nu se poate mai presantă: Maria, fiica de cinci ani a lui Tudor și a Cristinei (o familie din *upper middle class*-ul bucureștean) dispare într-o zi din parcul în care se juca, incident care aruncă în aer tihna celulei familiale.

În 2017, un alt film, al rusului Andrei Zviaghințev, se construia în jurul dispariției unui copil; spre deosebire însă de trama moralistă (și, în mare parte, monocordă) propusă de *Loveless/Nelyubov,* care miza pe culpabilizarea fără echivoc a părinților, prea angrenați în mecanismele meschine ale unui divorț violent pentru a observa că le-a dispărut odrasla, *Pororoca* acționează mai subtil. Aici, vina tatălui (jucat inspirat de Bogdan Dumitrache, desemnat Cel mai bun actor la San Sebastián) nu iese explicit la suprafață pînă spre final, filmul mulțumindu-se să ofere spectatorilor indicii discrete cu privire la presiunea sufletească care apasă pe umerii bărbatului: la început, Tudor este schițat ca un tată grijuliu și iubitor, dar și ca un soț o idee prea gelos (îl pune violent la punct pe un presupus amant al nevestei chiar în dimineața dispariției); tot Tudor este cel care îi acompaniază în parc pe Maria și pe fratele ei, iar în momentul cînd fetița dispare, tatăl pare preocupat de o conversație telefonică etc.

Nu la fel de tributar față de formula Puiu – Rădulescu se dovedește Constantin Popescu atunci cînd vine vorba de estetica filmului. *Pororoca* (denumirea unui bizar fenomen vizibil pe Amazon, cînd apele fluviului înaintează cu putere dinspre vărsare către izvor) optează de obicei pentru un montaj convențional, privilegiind prim-planurile pentru a înregistra reacțiile personajelor aflate parcă în descompunere, măcinate de vină și remușcări. Cu toate astea, scena dispariției se „joacă“ într-un lung plan-secvență virtuoz, în care obiectivul evită să urmărească cu precădere un subiect anume: copiii aleargă încolo și-ncoace, tatăl stă pe o bancă și vorbește la telefon, locul este animat de trecători, totul într-o orchestrare abilă. De apreciat este tentația aproape documentară pe care Popescu o manifestă față de acest spațiu deschis al parcului copiilor, un spațiu opus intimității familiale, cartografiat cu atenție pentru detaliu: în timp ce durata planului contribuie la acumularea tensiunii („cînd va dispărea Maria?“), filmul găsește răgazul să rețină și un potențial conflict (fără vreo anume incidență asupra desfășurării ulterioare) între un posesor de cîine și două doamne cu chef de scandal. De asemenea, Popescu se amuză să dezamorseze pistă după pistă (amantul insultat de Tudor nu pare să aibă vreun amestec în cazul dispariției), nu o dată detaliile la care camera are acces neavînd tangențe cu firul narativ (cîte un insert cu privire la jobul lui Tudor, de pildă). Interesante sînt și momentele pe care părintele, căzut pradă confuziei și neputinței, le împarte cu inspectorul însărcinat cu cazul său: în *Pororoca,* imaginea autorităților nu se livrează facil unei etichete – ici îndărătnic, colo legat de mîini și de picioare din lipsă de indicii, inspectorul acționează și ca un apel binevoitor la rațiune pentru Tudor, rezultînd un schimb de ostilități ofertant în care cei doi își nuanțează treptat, de-a lungul mai multor întrevederi, statutul (Tudor are tendința să nesocotească munca de altfel aparent eficientă a Poliției, inspectorul îl consideră pe Tudor orbit de durere).

La un moment dat, Tudor crede că dibuiește în cîteva poze făcute în parc, grație *zoom*-ului, un potențial suspect pentru dispariția Mariei, într-o scenă în care filmul face cu ochiul *Blow-up*-ului antonian. Faptul că tatăl, nemulțumit de ancheta oficială, ia problema în propriile mîini e însă departe de a fi ceva nou în cinema (dăm peste așa ceva și în producții apropiate *mainstream*-ului cinematografic, precum *Prisoners,* al lui Denis Villeneuve). Cum nici investigația individuală nu avansează, iar zilele trec și barba lui Tudor capătă proporții, tatăl se însingurează și pare că își pierde busola. În aceste pasaje, inspirația regizorală nu mai e atît de proaspătă, apelînd în schimb la o serie de locuri comune: aceleași cadre animate de la început (o masă, bicicleta folosită de cei doi puști) apar acum, în viziete specifice filmelor de gen, goale, inutile, pustiite; Tudor trebăluiește stîngaci prin casă, scapă pe jos un știulete de porumb abia cumpărat ș.a. Și chiar dacă *Pororoca* arborează voit o estetică a lentorii și a acumulării mohorît-dedramatizate, pentru un timp de rulare de 153 de minute, s-ar fi putut lesne lipsi de astfel de secvențe. Pe la jumătatea filmului, scenariul scurtcircuitează personajul promițător al Cristinei (Iulia Lumânare, convingătoare), care decide să se izoleze alături de celălalt copil departe de Tudor, culpabilizînd totodată bărbatul: „Ai fost răutăcios cu ea [cu Maria, *n.m.*]. Te-ai răstit la ea.“ Dispariția cotește, oarecum artificial, dinspre drama familială înspre o afacere personală a lui Tudor.

Precedentele două eforturi în lungmetraj ale lui Constantin Popescu *(Principii de viață* și *Portretul luptătorului la tinerețe)* au cam lăsat de dorit. *Pororoca,* deși nu duce la capăt toate promisiunile reperabile după prima oră de rulare, e cel mai bun film al său.

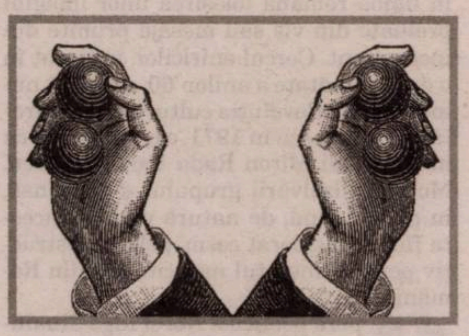

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

„Ascultînd în suburbii R&B, jazz și Björk“

● **Kelela, *Take Me Apart,* Warp Records, 2017.**

Dacă o bună parte a pop-ului contemporan a fetișizat un anumit moment din istoria recentă a muzicii, el s-a numit R&B-ul anilor '90. Cîrligele sale sonore sînt de recunoscut în operele starurilor zilei, iar nume precum Aaliyah și Destiny's Child, Mariah Carey și Whitney Houston, D'Angelo și Toni Braxton, Janet Jackson, TLC și Mary J. Blige, Erikah Badu și Lauryn Hill, Brandy and Monica, Usher și Boyz II Man etc. au devenit mai referențiale decît eternii The Beatles pentru pop-ul generic. În 2013, Kelela Mizanekristos, o americancă cu descendență etiopiană, debuta discografic cu un *mixtape*/album, *Cut 4 Me,* care, pe lîngă faptul că scotea la suprafață un *label* de nișă pînă atunci în muzica electronică, Fade to Mind, se transforma în vehicolul unor revelații evidente: o voce nazală aptă să meargă sus de tot, o senzualitate, cînd catifea, cînd șmirghel, care, evrika!, trimitea bezele diabetice amintitutului R&B nouăzecist, un personaj pe gustul *follower*-ilor unui subgen care și-a primit deja botezul întru ironie și derizione, PBR&B (ca să nu ocup spațiul aici, o simplă căutare pe Google descifrează povestea acronimului în doi timpi și trei mișcări), și un fetiș serios pentru ceea ce a făcut în muzică talentatul domn Timothy Zachery Mosley.

„În cel mai direct mod cu putință, încercăm să trăim într-o eră post-Timbaland. Ne-am lăsat inspirați cu toții de *sound*-ul lui, ducîndu-l mai departe. Îmi amintesc ziua în care am ascultat pentru prima oară ce au făcut Timbaland și Aaliyah – acea întîlnire providențială dintre vocea ei minunată și producția lui stranie și rezonantă. Îmi amintesc cu exactitate unde eram și ce făceam în acel moment. A fost ceea ce se cheamă o situație semnificativă“, îi spunea ea lui Paul Lester într-un interviu pentru publicația britanică *The Guardian*. *Cut 4 Me,* creat cu implicarea unor foarte înzestrați producători veniți din aria *bass/post-dubstep/trap music*, precum Jam City, Nguzunguzu, Bok Bok, Kingdom, Girl Unit' sau Morri$, poate fi dovada celor spuse de Kelela. *Cut 4 Me era* inteligent, cvasi-experimental, aventurier, avea o doză foarte concretă de stranietate și era suficient de *alternative* pentru a nu o arunca definitiv pe Kelela pe terenul unei Cassie, de exemplu. Acest lucru trebuia să fie făcut de primul ei *release* care putea să primească numele de album – *Take Me Apart* a fost lansat la începutul lui octombrie 2017 de nimeni altcineva decît Warp Records.

„Look, I'll give up right away/ And you'll never figure out/ What you said, but it's cool, baby,/ I'ma get me another round...“ „LMK“, *lead single*-ul LP-ului, produs de Jam City și Kwess, spune ceea ce trebuie: minimalism, adaptabilitate, versatilitate și accesibilitate. E un punct de plecare cum nu se poate mai potrivit pentru o operă care o desparte parțial pe Kelela de acel trecut *indie* numit *Cut 4 Me*, pentru a o integra unui peisaj populat de personaje precum Solange sau The Weeknd și bîntuit, poate, de *The Velvet Rope*-ul lui Janet Jackson, de exemplu. E încă o treaptă urcată de cea care spunea, la lansarea lui *Take Me Apart,* că este „o femeie de culoare, a doua generație etiopiano-americană din familie, care a crescut în suburbii ascultînd R&B, jazz și Björk, lucru care iese la suprafață într-un fel sau altul pe acest album“.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

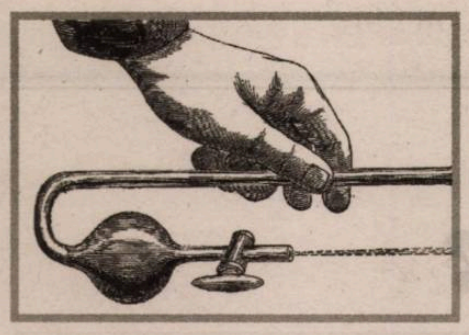

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corpul democratic

● *Gala*. Concept: Jérôme Bel, asistent: Maxime Kurvers, asistenți pentru recrearea spectacolului: Chiara Gallerani și Cédric Andrieux. Cu: Ștefan Bătroș, Andreea Cazacu, Maggie Chițoran, Catinca Dăiciulescu, Denis Dinulescu, Andrea Gavriliu, Alexandra Gold, Ginel Guiu, Maria Hoisescu, Toto Horvat, Nicoleta Lefter, Mohammad Abedin Nejadi, Zakieh Abedin Nejadi, Silvia-Ioana Niculae, Adrian Păun, Ioana Perescu, Anca Pop, Giulia Maria Stoian, Eliza Trefaș, Cosmin Vasile. Eveniment organizat de Centrul Național al Dansului București și Institutul Francez în cadrul programului „FranceDanse Orient-Express România 2017", cu sprijinul Teatroskop.

Douăzeci de corpuri pe scenă. Tinere și bătrîne, rigide sau neputincioase, siluete grațioase și rubiconde, flexibile sau greoaie, jumătăți de trupuri țintuite în nemișcare și corpuri zglobii, de copii, trupuri armonios alcătuite sau disproporționate. În spectacolul lui Jérôme Bel, *Gala,* dansează umanitatea, dincolo de norme și forme, se produce o democratizare a artei, dar și a publicului, ghidat să gîndească în afara canoanelor estetice, să-și elibereze privirea de convenții prefabricate, *să înțeleagă* dansul, mai degrabă decît *să îl privească*.

Premiile CNDB din 2017, decernate pe 13 decembrie anul trecut la Teatrul Odeon, au avut ca spectacol invitat *Gala* de Jérôme Bel, într-o variantă recreată cu performeri români (spectacolul a fost refăcut de mai multe ori în toată lumea, păstrîndu-se de fiecare dată un miez fix căruia i s-au adăugat elemente specifice, locale, pentru fiecare reconstrucție). *Gala* succede conceptului din *Disabled Theater (Teatru cu dizabilități),* un spectacol cu performeri cu afecțiuni psihice. De data aceasta este vorba despre fizicalități diferite: dansatori profesioniști (cu specializări coregrafice variate, de la balet la dans contemporan) și amatori, oameni ai scenei (actori) și cei străini de ea, copii și vîrstnici, zvelți și supraponderali, în scaune cu rotile și cu sindrom Down, o lume diversă, care sparge tiparele de frumusețe asociate dansului. Jérôme Bel se întîlnește aici cu Pippo Delbono, care face teatru cu actanți marginali, vagabonzi, suferinzi mental și fizic. Ca și Delbono, Bel pledează pentru anularea elitismului artei, pentru accesibilizarea ei nu doar tuturor categoriilor de public, ci și tuturor categoriilor de performeri. Prezența dansatorilor atipici deschide scena către spectacolul umanității, transformînd în creatori oameni cărora în mod normal le este refuzată această postură pe motiv de inadecvare – a corpului la normele artei –, și sparge astfel canoanele creației și ale receptării, căci și spectatorul este obligat să se replieze, să-și ajusteze criteriile de judecată, să-și lărgească limitele percepției. Norma este abrogată, dansul trece printr-o revoluție a perspectivei care îi dizolvă atributele aristocratice și îi conferă mize populare. Căci spectacolul este profund politic, lucru care rezultă și din biografia unora dintre actanți: unii sînt imigranți, alții sînt LGBT. Vulnerabilități ale istoriei personale, nu doar ale corpului fizic. Corpuri și biografii care încearcă să se armonizeze cu norme sociale și artistice restrictive.

În spectacolul lui Jérôme Bel, Gala, dansează umanitatea, dincolo de norme și forme.

După cum îi spune și titlul, spectacolul vizează o prezentare festivă, un ceremonial care celebrează ceva. Dar perspectiva asupra caracterului protocolar este inversată, rigiditatea și morga excepționalului sînt înlocuite de relaxare (cu actanții în echipament de repetiții sau în preținoase/ridicole costume de scenă, ambele intenționat inadecvate spectaculosului), ceremoniosul este accesibilizat. În momente solo și împreună, performerii exersează dansul, atît prin serii consecutive – o temă pe care o execută fiecare succesiv –, cît și în coregrafii de grup, unde fiecare, pe rînd, devine lider. Este o trimitere la personalizare, căci fiecare pare să fie expert într-un domeniu (dans clasic, oriental etc.) și novice în celelalte, pe care le ratează cu străduință. Bel vorbește despre asumarea eșecului (mottoul spectacolului este „Eșuează din nou. Eșuează mai bine"), dar care este reperul și cine îl stabilește? Perfecțiunea este un concept obiectiv sau subiectiv? Și cine decide, în definitiv, că perfecțiunea (excelența) este criteriul după care un demers performativ poate fi declarat artă?

Ceea ce se vede în *Gala* este în același timp viziunea unui creator – un concept puternic care deschide spațiul de performat – și îndrăzneala unor oameni de a-și apropria scena, de a-și asuma expunerea, de a încerca, reținut sau curajos, cu teamă sau cu exaltare, postura de artist.

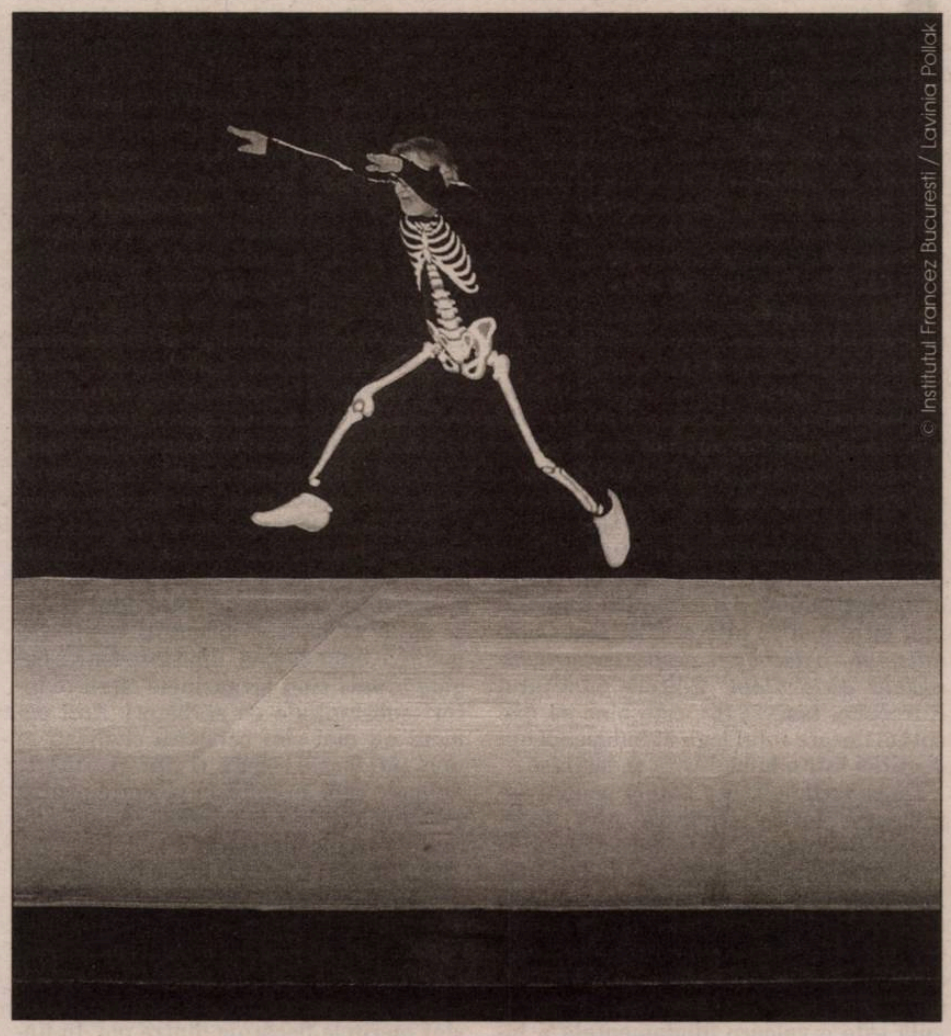

© Institutul Francez București / Lavinia Pollak

Este o abordare integrativă a dansului, dezarmantă și neliniștitoare pentru unii, căci dacă arta își pierde elitismul, cum ar putea ea să mai exercite fascinație? (Mă gîndesc la o serie de clișee prin care este caracterizată, precum „sfînțenia scenei" sau „sacrificiul cerut de artă", care sacralizează arta, îndepărtînd-o de public.) Nu e de mirare că spectacolul stîrnește reacții variate, de la admirație și aprobare deplină la contestare. Și totuși, nu cred să fi văzut în ultima vreme ceva mai profund uman, mai puternic conceptual și mai pe deplin artistic decît acest spectacol.

Gala a fost un spectacol potrivit cu evenimentul CNDB, nu doar datorită chestionării și deconstruirii festivului, ci și prin conținutul propriu-zis: dacă showul a driblat așteptările publicului, jucîndu-se cu reprezentările pe care acesta le are asupra artei, scoțîndu-l din zona de confort și obligîndu-l să se repoziționeze, premiile dansului din 2017 au surprins pe toată lumea, redimensionînd atît perioada de timp pentru care sînt acordate, cît și motivațiile alegerii cîștigătorilor. Carmen Coțofană, coregrafă și performeră, a fost singura artistă contemporană laureată la această ediție. Celelalte premii s-au constituit în omagii pentru personalități dispărute (ale căror opere au fost supuse unor investigații documentare și performative, realizate de CNDB în ultimii ani) care au construit în România, în dezacord cu normele artistice ale vremurilor, o istorie a dansului ca limbaj artistic inovator. Și acești coregrafi merită o ultimă necanonică reverență: Floria Capsali, Stere Popescu, Iris Barbura, Lizica Codreanu, Gabriel Negry, Paule Sybille, Vera Proca-Ciortea, Ester Magyar, Trixy Checais.

© Institutul Francez București / Lavinia Pollak

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

De ce este importantă independența Justiției?

Întrebarea din titlu se află pe buzele a foarte mulți dintre oamenii din jurul nostru. Există concetățeni care nu înțeleg de ce se consumă atîta energie pentru apărarea Justiției și menținerea independenței sale. Se întîmplă aceasta pe un fond de necunoaștere a valorilor lumii libere. Oamenii din stradă sînt considerați chiar, uneori, a fi unii dintre acei veșnic nemulțumiți care protestează doar pentru a se afla în treabă. Ultimele evenimente însă, și mă refer aici la protestele celor care înfăptuiesc actul de justiție, adică judecătorii și procurorii, schimbă perspectiva. Ei sînt oamenii care știu exact pentru ce protestează, iar atitudinea lor legitimează în mod clar protestele din stradă. Marea miză a modificărilor la legile Justiției este aceea de a-l pune pe cel care trebuie să aducă dreptatea la mîna celui puternic. Abia atunci cel puternic va deveni inatacabil și invulnerabil, iar puterea va căpăta fața urîtă a absolutismului și a dictaturii. Deși am mai făcut-o și cu altă ocazie (vezi *Capitalismul – o dezbatere despre construcția socială occidentală,* Editura Institutul European, Iași, 2016), este bine să discutăm despre rolul legii și independența Justiției într-o lume liberă și deschisă.

De ce trebuie să ne batem pentru supremația legii, asigurată prin independența Justiției? Întrebare simplă, la care este destul de complicat de răspuns. Mai întîi vom spune că dorința dintotdeauna a noastră, a oamenilor, este aceea de a trăi într-o lume mai justă, pe cît posibil mai dreaptă, în care cel moral să se simtă confortabil. Respectul față de regulă este o valoare fundamentală a lumii libere. Dacă nu ar fi așa, lumea noastră ar arăta ca o junglă în care ne-am sfîșia reciproc. Dumnezeu ne-a dat un cod de reguli după care să ne conducem (morala de tip religios), dar și noi, oamenii, am inventat legi între noi (morala laică). Este important pentru om, în dimensiunea sa de ființă socială, să știe că trăiește într-o lume a dreptății sau care se bate pentru a deveni mai dreaptă. În afara acestui sentiment, vecinătățile, relațiile umane cu „celălalt" pot fi iremediabil compromise. Ne dorim dreptatea așa cum respirăm și acest lucru ne împinge în bătălii pe care altfel nu le-am înțelege. Sînt multe lucruri pe care oamenii le tolerează în relațiile dintre ei, însă nedreptatea este cel mai puțin tolerată. În căutarea dreptății, oamenii au provocat războaie și revoluții, iar cu gîndul la dreptate și-au dat de foarte multe ori viața. Prin justiție și accesul la căutarea dreptății, oamenii pot deveni egali și prin lipsa acestora, oamenii devin profund inegali, supuși tuturor presiunilor și întîmplărilor care le pot strica viața și îi pot face nefericiți. În căutarea dreptății, am inventat sisteme noi de organizare socială, cum sînt socialismul sau fascismul, două fețe ale aceluiași rău. În căutarea dreptății, oamenii îmbrățișează utopiile, pentru că utopiile promit o asemenea lume, mult visată.

Azi am înțeles că sensul dreptății între oameni nu mai poate fi acela al egalității nivelatoare și, în sfîrșit, acceptăm diferența ca pe un fapt social natural. Se întîmplă așa pentru că numai capitalismul a rezolvat problemele de bază ale existenței umane. Nu ne mai este foame, nu ne mai este frig și avem o haină pe care s-o punem pe noi. Din această cauză am devenit toleranți și sofisticați. Dacă mîine ne-ar fi din nou foame și frig, atunci comportamentul nostru ar deveni brusc primitiv, iar poleiala de cultură și civilizație ce pare a avea un sens acum ar ajunge fără sens. În demonstrația a ceea ce spun vă invit să urmăriți comportamentele unor oameni din state foarte bogate atunci cînd magazinele oferă reduceri substanțiale de sărbători. Acei oameni nu mai sînt cetățenii civilizați ai unei țări foarte bogate, ci sînt o turmă de animale care se calcă în picioare pentru a obține o rochie de mireasă sau un produs electronic mai ieftin.

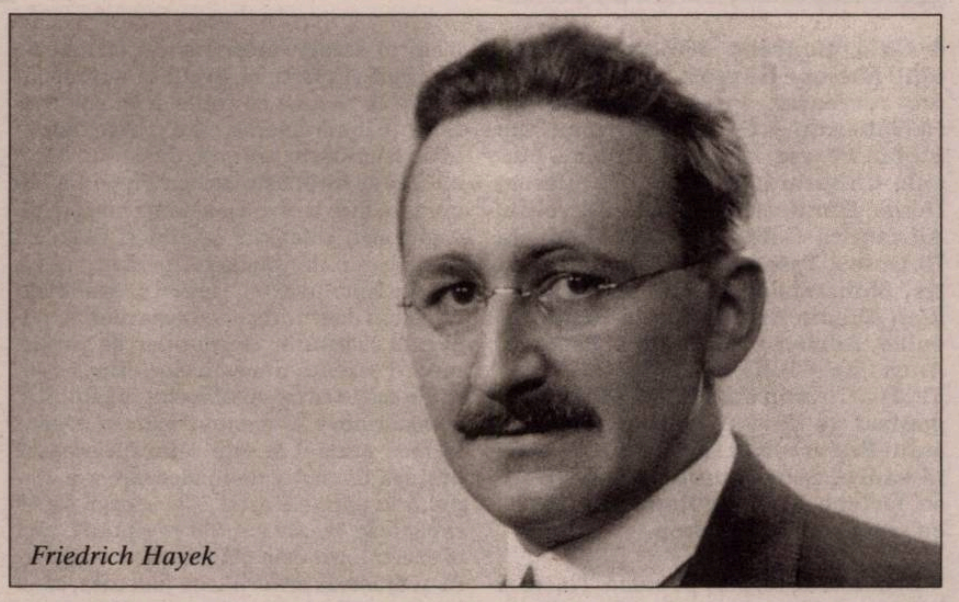

Friedrich Hayek

Nu poți fi liniștit într-o lume percepută ca fiind injustă pentru că nu ai decît o viață și în această viață fiecare dintre noi are pretenția acceptării diferenței doar dacă șansele sînt egale pentru toți, iar ceea ce ne diferențiază sînt meritele fiecăruia dintre noi. În lipsa recunoașterii meritelor și pe fondul introducerii altor criterii, capitalismul poate fi profund denaturat și pus în pericol. Bătălia pentru prosperitate și avuție poate să se transforme în haos social dacă nu este guvernată de lege. În lipsa legii, libertatea își pierde conținutul, devenind haos și dezorganizare. Kant definește libertatea cu ajutorul conceptului de lege. El spune: „...omul este liber dacă nu datorează ascultare nici unei persoane, ci numai legilor" (apud Friedrich Hayek, *Drumul către servitute,* Editura Humanitas, București, 1997, p. 98). De aceea, combaterea corupției este atît de importantă. Numai legea și respectarea legii ne pun într-o situație de șanse egale și de recunoaștere a averii celuilalt ca fiind legitimă. Într-o lume a libertăților, doar legea este cea care pune semnul de egalitate între noi. Restul este diferență și diferențiere. Dacă nu există lege, libertatea este negată în esența sa. Liniștea socială și acceptabilitatea socială sînt concepte și realități sociale foarte fragile în lipsa legii, impusă în mod egal pentru toți. Un polițist care nu-l amendează pe alt polițist, atunci cînd cel din urmă încalcă legea, face o mare greșeală, iar un judecător care oferă pe tavă avantaje colegilor de profesie face o eroare și mai mare. Sentimentul că trăiești într-o lume care și-a făcut din nedreptate un mod de a fi este cel mai demolator și descurajator dintre toate trăirile comune pe care le poate avea o colectivitate. Se pleacă mult din România și o parte importantă a celor care pleacă o fac și în căutarea unei lumi mai drepte, mai juste.

Nu poți fi liniștit într-o lume percepută ca fiind injustă.

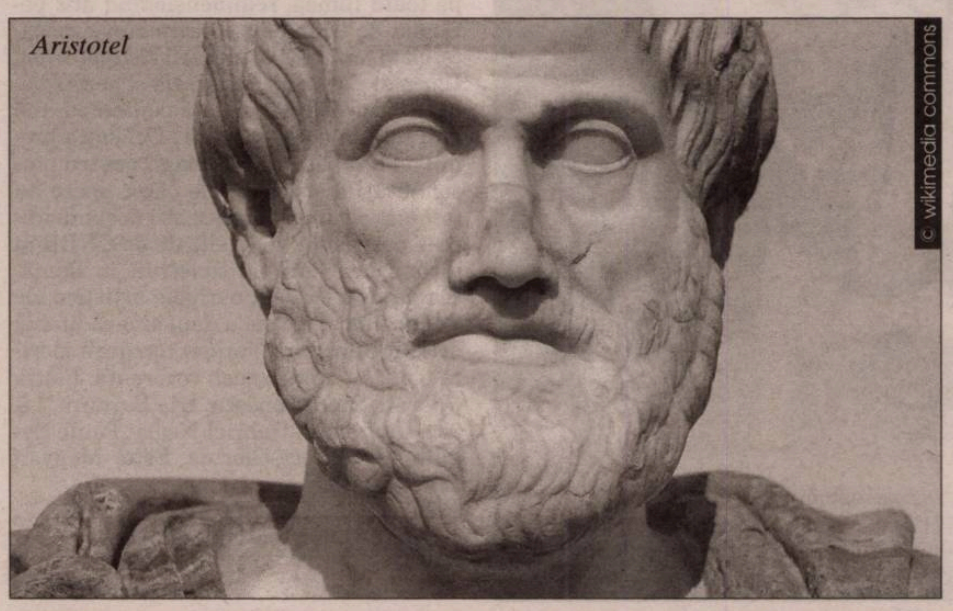

Aristotel

© wikimedia commons

Oamenii au nevoie să se știe apărați de lege. Legea este cea chemată să-l apere pe cel sărac de posibilele abuzuri ale celui bogat. Există milioane de oameni care își construiesc viața în spiritul respectului față de lege. În bătăliile pe care le purtăm zilnic ne ciocnim cu toții, bogați și săraci, puternici și slabi. A aduce legile în favoarea celor bogați și puternici ar avea un efect de profundă contaminare socială negativă. Abia atunci România nu va mai avea speranța că poate fi o democrație. Pariul cu oligarhizarea definitivă a țării va fi cîștigat. Din acel moment, nu ne vom mai putea revendica drept parte a lumii civilizate.

Tot legea este chemată să apere bunurile comune, să zicem bugetul statului, de lăcomia celor care ne conduc. Nu există alte instrumente de apărare. Și, din acest motiv, toleranța față de corupție trebuie să fie redusă. Nu putem discuta despre satisfacție și predictibilitate într-o organizație coruptă. Într-o enumerare a cauzelor care produc instabilitate și neliniște într-o societate, Aristotel vorbește despre lipsa de măsură, frica, excesul, disprețul, înălțarea dincolo de proporționalitate, intrigile, neglijența, mărunțișurile, inechitatea. Referindu-se la acceptabilitatea socială a îmbogățirii, filozoful grec arată: „Cîștigul și averea îi îndreaptă pe unii împotriva altora, nu pentru a agonisi ceva pentru ei înșiși, așa cum s-a spus mai înainte, ci întrucît constată că alții au mai mult, unii pe drept, alții pe nedrept" (Aristotel, *Politica,* Editura IRI, București, 2001, p. 275).

Egalitatea între oameni poate fi obținută prin respectarea legii, iar diferențierea trebuie să survină pe bază de merite și nu pe bază de corupție. O lume a meritului este și una a respectului și a liniștii sociale. „Căci dacă magistrații (aici cu sensul de guvernanți sau clasă conducătoare, *n.n.*) pierd dreapta măsură și își însușesc prea mult, cetățenii intră atît în conflict reciproc, cît și în conflict cu constituțiile care permit aceasta, deoarece avariția are în vedere atît bunurile particulare, cît și pe cele comune" (Aristotel, *Politica,* Editura IRI, București, 2001, p. 275). Aristotel vorbește chiar și despre măsura care trebuie luată pentru a nu se întîmpla situația pe care o descrie: „De aceea ar trebui creată o magistratură care să-i supravegheze pe cei care trăiesc spre paguba Constituției..." *(op. cit.,* p. 303). Se pare că și atunci ar fi fost nevoie de un DNA.

Occidentalii nu cunosc o altă egalitate decît aceea dată de lege între indivizi și între indivizi și stat. Legea este liantul subtil care asigură solidaritatea și cooperarea socială. Sinteza finală a cooperării sociale sînt instituțiile. Egalitatea totală de tip socialist a sfîrșit într-un lung șir de abuzuri ale celor mulți asupra individului, prin amputarea libertății și desființarea proprietății. Domnia legii, dincolo de oameni, este una dintre cheile de înțelegere a reușitei capitalismului contemporan. Prin acest tip de egalitate și numai așa putem înțelege de ce oamenii își pot manifesta talentele și atuurile, și le pot pune la treabă în beneficiul personal și în beneficiul celorlalți. Concurența fără inhibiții între indivizi liberi și egali în fața legii a construit o lume dinamică, a competiției asumate. Capacitatea de a crea norme și de a le respecta este definitorie și face distincția dintre o lume civilizată și o lume în stagnare. Modul furios în care hoții de la noi se bat împotriva aplicării în mod egal a legii, creîndu-și privilegii și excepții și încercînd să-și subordoneze Justiția, spune totul despre drumul lung pe care mai trebuie să-l parcurgă țara noastră pentru a deveni o lume democratică. Miza este mare, bătălia pe măsură, iar rezultatul este încă nedecis.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuşi" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcţia socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Tereza-Brîndușa PALADE

De ce a eșuat Noul Ateism

La prima vedere, Noul Ateism – combaterea zeloasă a „iraționalismului religios“ cu argumente raționale, promovată sonor de Christopher Hichens, Sam Harris și Richard Dawkins – este împlinirea visului pozitivist al lui Auguste Comte. Umanitatea a progresat pînă în punctul luminos unde se poate sprijini pe propria ei rațiune, abandonîndu-și credințele iraționale și superstițiile din copilăria ei spirituală. Avînd de partea sa și imbatabila teorie evoluționistă, Noul Ateism a avut toate atuurile pentru a deveni noua religie universală a umanității. De-a lungul anilor, Noii Atei nici n-au predicat – deseori în polemici cu creaționiștii – altceva. Sosise timpul – nu-i așa? – ca umanitatea să se lepede de miturile religioase infantile și să îmbrățișeze matur umanismul secular. După atîtea descoperiri științifice uimitoare, ar fi fost cazul să „ne coacem la minte“ și să abandonăm himerele vechilor misticisme.

Și totuși, nu numai că visul iluminist al secularizării totale și ireversibile nu s-a împlinit, dar, mai rău, au renăscut fanatismele și fundamentalismele religioase, de obicei combinate cu tot soiul de naționalisme primitive. La ora actuală, întîlnim forme gregare de manifestare național-religioasă nu numai în religiile abrahamice cu „istorii violente“, ci și în pacificul budism (de pildă, la budiștii ultranaționaliști din Myanmar).

Lideri populiști din toată lumea se bucură, în plus, de succes electoral vînturînd un discurs bine fezandat în idei „tradiționaliste“ cu ingrediente religioase. E vorba, desigur, mai curînd de o zgomotoasă propagandă naționalist-religioasă, superficial bisericoasă – rareori e în joc *the real thing*. Pe meleagurile noastre, de pildă, un partid tot mai feudal, ca PSD, lansează icoane electorale cu Arsenie Boca și organizează, prin evlavioși primari ca Pandele & Firea, pelerinaje totemice la „sfintele moaște“. În Polonia, partidul populist-naționalist PiS al lui Jaroslaw Kaczynski are legături solide cu clerul catolic conservator (care și-a văzut subsidiile majorate de numitul partid). Donald Trump a fost susținut, între alții, de Dreapta Creștină din SUA. E clar că nu discursul liberal, umanist-secular al Iluminismului are acum cea mai mare trecere. Fiind asociat cu efectele globalizării și cu distrugerea culturilor locale, discursul globalist tinde să devină anatemă în ultimii ani, din Polonia pînă în SUA, trecînd prin Catalonia, Ungaria, Polonia și, cel puțin la nivelul elitelor politice, România. Umanismul secular e tot mai des asociat cu o ideologie regională a elitelor prospere din Occident. O ideologie cu care cea mai mare parte a lumii are destul de puține de împărtășit. De ce?

Sam Harris

© wikimedia commons

O explicație, care pornește de la „teoria sentimentelor morale“ a lui David Hume, se găsește în cartea lui Jonathan Haidt, *Mintea moralistă* (Humanitas, 2016). Oamenii nu sînt în realitate motivați și guvernați de „rațiunea superioară“ imaginată de Platon. Motivațiile lor reale au la bază sentimente, intuiții și emoții morale. Mai întîi avem oroare de uciderea unor ființe umane sau animale nevinovate, pe urmă inventăm, printr-un proces de raționalizare, drepturile omului și drepturile animalelor. Rațiunea nu guvernează, ci apără strategic intuițiile și sentimentele. Or, „modelul Noului Ateu se bazează (tocmai) pe viziunea raționalistă asupra minții a lui Platon“, explică Haidt (p. 309). Altfel spus, platonismul și raționalismul acestei doctrine ar explica slaba sa putere de convingere. E inutil ca Noul Ateism să proclame „rațional“ că religia e o himeră periculoasă, atîta timp cît intuițiile și emoțiile oamenilor înclină, în multe culturi contemporane, spre ceva diferit.

Să privim totuși o clipă și spre teologia occidentală. Mă voi referi în special la teologia catolică, despre care știu probabil ceva mai mult. Mare parte din teologia morală oficială a Bisericii romane a fost dominată de conceptul lui Toma de Aquino de voință liberă privită ca un *apetit rațional*. John Duns Scotus a rafinat doctrina catolică a voinței, făcînd distincția între o atracție pentru ceea ce e comod și avantajos, numită de el *affectio commodi*, și o alta față de ceea ce e drept, *affectio iustitiae*. Mai mult, Scotus a văzut în apetitul intelectual o *affectio commodi*. Aceasta înseamnă că apetitul intelectual, de unul singur, nu poate asigura libertatea voinței. În acest scop, e nevoie și de o *affectio iustitiae*, care introduce moralitatea în orizontul voinței. Mai simplu spus, pentru ca voința să fie liberă, trebuie să fie capabilă să ia și decizii morale care nu sînt convenabile sau avantajoase pentru individ.

În termeni contemporani, putem spune că oamenii nu iau totdeauna, în politică, de exemplu, deciziile unui *homo oeconomicus* rațional. Intervin, de obicei, și emoții și afecte stimulate de loialități, credințe și ideologii. E, de aceea, posibil să voteze cu un candidat care nu le va spori bunăstarea și avantajele, de pildă din cauza unei *affectio iustitiae* pentru programul său social, cum se întîmplă la mulți alegători de stînga. Dar și dreapta poate vota în răspăr cu interesele și avantajele individuale, de pildă dacă sînt în joc interesele naționale.

Revenind la teologia morală, observăm că Toma de Aquino crede, la fel ca și Platon, că voința poate fi guvernată de rațiune mai mult decît de emoții și sentimente – și, la fel ca Aristotel, că o asemenea voință asigură moralitatea acțiunilor și fericirea omului. Omul rațional e așadar cineva pe deplin moral și fericit. Observăm însă aici o doctrină morală *raționalistă* care, fără a fi comparabilă cu reducționismul neopozitivist al Noilor Atei, se revendică totuși de la același platonism al rațiunii superioare.

Noul Ateism a fost aspru criticat chiar de mulți atei onorabili ca o doctrină agresivă, care caricaturizează religia fără a ști mai nimic despre ea. Dar puțini au remarcat că, în ciuda lipsei sale de merite, Noul Ateism împărtășește cu o anumită teologie cel puțin credința platonică în superioritatea rațiunii. Oare așa se explică de ce atît raționalismul tomist (desigur, incomparabil mai sofisticat filozofic ca anatemele lui Dawkins), cît și Noul Ateism sînt astăzi niște doctrine ieșite din uz? Am renunțat oare să mai credităm orice doctrină raționalistă într-o epocă postmodernă sufocată de știri haotice, de multe ori false, și de iraționalul rețelelor sociale?

Nu e numai atît. În ultimii ani, Noi Atei ca Sam Harris și Richard Dawkins au comis și cîteva păcate mortale din perspectiva stîngii occidentale. Au făcut afirmații care au putut fi asociate de lectorii lor liberali cu islamofobia, rasismul și supremația albilor. Au apărut, ca urmare, numeroase articole în presa occidentală de stînga (*The Guardian*, *Politico Magazine* etc.) ale unor liber-cugetători care se dezic total de ateismul „bigot“ și „rasist“ al Noului Ateism. Pe scurt, stînga seculară s-a săturat de Noii Atei și și-ar dori un ateism mai corect politic, în timp ce dreapta respectuoasă față de simboluri și tradiții religioase a fost iremediabil ofensată de cruciada lor militantă împotriva „răului absolut“ al religiei. Iar ateii onorabili și-ar dori un ateism mai nuanțat, gentil și bine informat, care să pornească de la înțelegerea contextelor în care au apărut religiile lumii – nu de la decupaje, demonizări și caricaturizări. Noul Ateism le apare astăzi tuturor, deși din motive diferite, ca un bigotism tot mai nefrecventabil. Nu însă atît din motive epistemologice legate de raționalismul său platonic, ci pentru că nu răspunde așteptărilor morale sau ideologice ale nimănui, probabil cu excepția unui cerc restrîns de zeloți, încă devotat lui Sam Harris. Noul Ateism n-are anvergura unei „noi religii universale“, ci a eșuat într-un lamentabil sectarism.

Omul rațional
e așadar cineva pe deplin moral și fericit.

Tereza-Brîndușa Palade *este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

PUBLICITATE

Alex GHEORGHE

Perspective olandeze

Am fost de cîteva ori în Olanda, iar ultima dată am avut ocazia să stau o perioadă mai lungă, să muncesc alături de olandezi. Apoi, o delegație din Olanda a venit în București, locuind aici o perioadă. Îmi propun să povestesc pe scurt – abținîndu-mă de la comentarii personale cu rol de predică – cîteva momente trăite în Olanda, adică altceva decît vede turistul într-un *city-break*. Apoi voi prezenta concluziile olandezilor despre ceea ce au văzut la noi în țară.

Olandezii sînt foarte direcți. Dacă nu ești genul direct la rîndul tău, te poți simți ușor jenat, contrariat, enervat, jignit chiar de modul în care pun ei problema. Vor cere orice au nevoie sau orice consideră că este necesar să li se dea, fără să ezite. Nu ezită să pună la îndoială ceea ce spui și nu vor ezita să întrebe pînă cînd înțeleg ce ai vrut să spui. Îți împărtășesc părerile lor, fie că întrebi, fie că nu. Mi s-au părut incapabili de șuetă. Adică nu stau, așa cum stăm noi, *la o caterincă,* cu bere și cu semințe. Sînt ambițioși și mîndri de locul lor în lume, de importanța lor în istorie. Deși sînt oameni foarte direcți cînd vine vorba despre opiniile lor, treaba este cu sens unic, adică mi-au dat impresia că nu le place cînd altul – un *foreigner* – este direct cu ei. O seară la un restaurant tradițional românesc cu delegația olandeză nu era în buget, dar ei voiau să ieșim în oraș cu toții. Așa că au spus tare în birou că ar trebui să ieșim la un restaurant cu toții. Marchizul de Sade avea dreptate: *„Ca și alte tipuri de întrevederi între oameni, și conversația merge mai bine cînd e unsă“* – așa că, după cîteva pahare de vin roșu demidulce românesc, olandezii care spuneau întotdeauna ce trebuie începuseră să spună și ce nu trebuie…

În biroul din Amsterdam, îmi făcusem obiceiul să ies din clădire ca să iau aer. Mergeam într-o parte a clădirii, lîngă care se afla un mare șantier. Mîncam cîte un sendviș și priveam spectacolul din fața mea. Nu văzusem niciodată un șantier atît de curat, atît de ordonat. Judecînd după fundația adîncă și pilonii grei din beton armat, avea să fie o construcție mare. Utilajele erau silențioase. Nu mi-a venit să cred că l-am zărit pe omul cu pickhammer-ul. Adică l-am văzut înainte de a-l auzi! Șantierul era cît un teren de fotbal și nu era nicăieri noroi. Nu părea a fi surplus de resursă, păreau să fie suficienți oameni care se mișcau cu un scop în perimetrul lor. Nu l-am văzut pe unul sprijinit de lopată și nici să stea la vorbă fără să facă nimic. Rîdeau, vorbeau, dar făceau și treabă. La ora 17,30 seara, programul se termina pentru toți muncitorii. Ieșeam de cîteva ori pe zi să privesc șantierul, iar cînd plecam de la birou mergeam să constat ce s-a mai adăugat în ziua respectivă. Eram mirat de progresul pe care îl făceau, fără să-i aud. Ceea ce m-a surprins însă cel mai tare a fost că, la sfîrșitul fiecărei zile de muncă, netezeau nisipul și pămîntul în tot șantierul și aranjau ustensilele într-un anume loc, curățate de pămînt sau ciment, gata de lucru pentru ziua următoare.

Scopul vizitei din Amsterdam l-a constituit preluarea unor activități, care urmau să nu mai fie desfășurate la nivelul entității olandeze. Oamenii aveau să ne predea toată activitatea, în mare parte dezvoltată de ei, apoi urmau să își piardă locul de muncă. Interacțiunea celor două echipe a durat două luni și jumătate. Bineînțeles că au existat pe alocuri excese emoționale, cuvinte nepotrivite și aluzii cu subînțeles, dar olandezii au transferat activitatea organizat și rece, de la concept și principiu, la metodă și procedură. Am cunoscut în compania olandeză o colegă româncă. Plecase cu soțul pentru trei luni, acum 14 ani. Au copii, casă și mașină. Povestea că mult timp a încercat să o invite pe vecina ei *dutch* la ea acasă la o cafea. Vecina își deschidea agenda și îi spunea că programul ei era încărcat: „Așa sînt învățați de mici la școală, cu agendă în mînă își scriu sarcinile săptămînale, chiar lunare. Copiii mei sînt la școală aici în Amsterdam și sînt cu agenda în mînă tot timpul. Sînt foarte organizați, învățați de mici să-și gestioneze timpul eficient“, spunea colega mea. Perseverența ei în relația cu vecina a dat roade: „A fost de ajuns să vină prima dată. Acum iese la geam cînd mă vede, o chem și vine.“

Olandezii sînt foarte atenți la banii lor. Cuvîntul *„atenți“* este folosit corect politic. Dacă olandezul va plăti consumația, îți va spune că nu plătește atunci cînd este invitat, doar consumă; dacă plătește, înseamnă că este un semn de apreciere și recunoștință pentru efortul depus ca să-l faci să se simtă bine. Cunoscînd că nu sînt „mînă largă“, nu am putut să nu apreciez că au plătit masa de seară, după o zi de sîmbătă în care am organizat o excursie în Bran la *„the Castle of Dracula“*, așa cum spuneau ei, de unde am plecat mai departe spre Brașov. Au spus că Bucureștiul pare că nu are legătură cu România.

Nu văzusem niciodată un șantier atît de curat, atît de ordonat.

Muzeul Van Gogh

Linia de metrou din Amsterdam a fost construită mai tîrziu decît linia de tren. Înspre stadionul echipei de fotbal Ajax Amsterdam, unde am locuit, linia de metrou a fost construită de-a lungul liniei de tren. Astfel, o singură stație deservește atît trenul, cît și metroul, fiecare avînd peronul separat. Poți înconjura orașul cu trenul, dacă metroul prezintă vreun neajuns. Deși este o țară de mici dimensiuni, Olanda are o suprafață de 41.543 de kilometri pătrați, din care peste 31.000 de kilometri sînt acoperiți de piste pentru biciclete…

Pe 5 octombrie 2017, fostul primar al Amsterdamului (născut în Amsterdam) Eberhard van der Laan a decedat. A administrat orașul timp de șapte ani. În cochetele biblioteci din oraș, mai mulți scriitori au dedicat volume bibliografice acestui om. Înainte de a se stinge, primarul a lăsat o scrisoare adresată locuitorilor orașului, în care își lua rămas bun de la aceștia, rugîndu-i să aibă grijă în continuare de marele oraș. Zeci de mii de oameni au participat la înmormîntarea lui. Întrebată de o jurnalistă de cît timp aștepta să-și ia rămas bun, o doamnă în vîrstă a spus: „Am stat la coadă o oră și jumătate, dar aș mai fi stat încă șase dacă era nevoie. Omul ăsta a meritat!“

Centrul Amsterdamului nu le mai aparține olandezilor. Acest oraș, din ce în ce mai popular pentru toleranța sa, atrage anual 14 milioane de turiști. Călătorii au pus stăpînire pe oraș, iar olandezii încep să fie din ce în ce mai deranjați de acest aspect, dar în loc să devină agresivi au devenit creativi. În stilul lor caracteristic, au întrunit o comisie de specialiști care dezbate problema, găsind soluții pașnice și eficiente, evitînd totodată agravarea unei situații cu potențial violent (avem deja exemple prin Europa). Soluția o reprezintă dirijarea fluxului mare de turiști către frumoasele orășele aflate în apropierea Amsterdamului, legînd aceste zone de Amsterdam prin efectul unui marketing bine gîndit. Spre exemplu, cochetul oraș Zandvoort aan Zee, superbă stațiune aflată la Marea Nordului, a fost denumit *the Amsterdam Beach*. Se ajunge acolo cu trenul în 40 de minute. Turiștii curioși, căutînd să exploreze orice trend, au îmbrățișat imediat ideea de a vizita plaja „din Amsterdam“, în condițiile în care orașul nu are plajă! Mai mult, fluxul de turiști creează probleme muzeelor (Muzeul Van Gogh, Rijksmuseum, Rembrandt House), așa că au început să studieze comportamentul acestora: ei aveau obiceiul ca dimineața să viziteze Muzeul Van Gogh, iar la prînz să meargă pe canale cu vaporașul. Ca urmare, au lansat campanii prin care le sugerează oamenilor să meargă cu vaporașul dimineața, pentru a evita supraaglomerarea punctelor turistice, cu ajutorul proiecțiilor *live* în anumite locuri centrale, în care oamenii pot urmări în timp real nivelul de aglomerare de la diverse muzee sau alte zone de interes turistic.

I-am întrebat pe olandezii care au venit în București cum li se pare orașul, în condițiile în care nici unul nu mai vizitase România. Au spus că sînt prea multe mașini și că se simte aerul foarte poluat, clădirile sînt foarte frumoase în centru, dar arată neîngrijite. În Olanda, statul a vîndut clădirile vechi pentru suma de un euro, cu condiția ca proprietarul să renoveze clădirea în totalitate, păstrînd înfățișarea generală a străzii. În București spuneau că au văzut cîini vagabonzi – *„wild dogs“* a fost termenul folosit. Spuneau că îi aud lătrînd și noaptea din camera de hotel. Au întrebat dacă avem piste pentru biciclete, deoarece voiau să închirieze biciclete. Cînd se lăsa seara, spuneau că este întuneric pe străzi. Iar în Casa Poporului, un ghid aflat la vîrsta a doua, foarte plictisit, parcă a diminuat măreția și importanța impresionantei clădiri, vorbind fără să ofere detalii despre ce-a fost.

Au fost entuziasmați de Castelul Bran, chiar dacă era supraaglomerat în acea sîmbătă însorită, plin cu copii aflați în excursie și turiști din toate colțurile lumii. Am încheiat ziua cu o plimbare pe Bulevardul Republicii din Brașov. Am condus spre București în miez de noapte, încîntat că, după escapada din Capitală, cei doi olandezi în vîrstă, care au explorat lumea-n lung și-n lat, au avut cuvinte de laudă la adresa țării mele, recunoscînd că „are un enorm potențial turistic și industrial, dar trebuie să învățați să cultivați acest potențial. Aici, pare că lipsește perspectiva lucrurilor cu adevărat importante“, a exclamat unul dintre ei, înainte să adoarmă liniștit pe bancheta din spate.

Rijksmuseum

Mircea VASILESCU

Comisia Europeană, cartea și cetățenii-cititori

La ultimul Gaudeamus, desfășurat în noiembrie 2017, invitatul special n-a mai fost, așa cum se întîmpla de obicei, o țară, ci Uniunea Europeană. Cred că nu am meditat destul asupra acestui fapt, pe care unii îl vor fi tratat conjunctural, iar alții îl vor fi privit firesc, bucurîndu-se de standul bine conceput și bine organizat (cu conferințe, dezbateri, prezentări pentru copii, invitați interesanți, ba chiar și un cooking show și degustări de ciocolată). Reprezentanța Comisiei Europene în România a adunat la un loc forțe creatoare și a oferit, în mod firesc, o imagine comprimată asupra cărții și culturii scrise în Europa. Spun că ar fi trebuit să medităm mai mult asupra acestui fapt pentru că, fără contribuția Comisiei Europene, peisajul culturii scrise în UE ar fi fost mai sărac în ultimele două decenii.

Nu toate domeniile de activitate au parte de reglementări și norme la nivel european. Cultura și educația, de exemplu, țin de competențele guvernelor și parlamentelor naționale, așa încît nu Comisia Europeană (sau Uniunea, în ansamblul ei) se ocupă de legiferarea acestor domenii. Pe de o parte, intervine aici principiul subsidiarității care, pe scurt, spune că problemele trebuie rezolvate la nivelul cel mai apropiat de cetățean. Pe de altă parte, și cultura, și educația au o componentă importantă care ține de identitatea fiecărei țări, așa încît trebuie administrate în funcție de specificul național și de tradițiile locale/naționale. Totuși, de la un punct încolo, diverse organisme europene au început să fie preocupate de susținerea unor proiecte culturale și educaționale la nivel european. Unele au avut mare succes: de exemplu, programul Erasmus, care a permis mobilitatea a milioane de studenți. Ideea a fost foarte simplă (și probabil de aceea a și funcționat bine): studenții din țările membre pot merge să studieze un semestru sau două la orice universitate europeană. Dincolo de pregătirea didactică propriu-zisă, asta le-a permis o cunoaștere directă, la fața locului, a altor culturi. Cei care au trecut prin acest program au devenit astfel „mai europeni", pentru că s-au integrat în modul de viață al altei țări și, nu în ultimul rînd, au cunoscut tineri din tot spațiul european. În stilul său decontractat, Jean-Claude Juncker, președintele Comisiei Europene, spunea, la întîlnirea cu cetățenii pe care a avut-o în 2017 la București, că în urma programului Erasmus au rezultat cîteva sute de mii de cupluri și s-au născut cîteva sute de mii de cetățeni europeni. Nu făcea decît să recicleze o glumă mai veche, care spunea că Erasmus funcționează și ca „agenție matrimonială", care contribuie în felul său la unitatea europeană...

De la „Ariane" la „Europa Creativă"

În materie de cultură scrisă, Uniunea Europeană nu avea cum „interveni" în politicile culturale naționale, iar pentru politici culturale la nivel european nu a existat o bază legală pînă în 1992, cînd a fost adoptat Tratatul de la Maastricht. Abia atunci s-a stipulat că Uniunea Europeană poate încuraja și sprijini activitățile statelor membre, cu respectarea diversității naționale și regionale, dar în același timp aducînd în prim plan patrimoniul cultural comun. Prin urmare, a apărut ideea unor programe care să favorizeze *dialogul* între culturile europene. Cel dintîi program de succes a fost „Ariane", dedicat traducerilor. Propunerea a venit de la Comisia Europeană și s-a ajuns la o poziție comună asupra ei la Consiliul miniștrilor Culturii din țările membre pe 11 iunie 1996, la Luxemburg: era vorba despre alocarea sumei de 7 milioane de ECU (ehei, ce vremuri: nu exista moneda euro, socotelile comune se făceau în ECU, European Currency Unit, o „monedă" convențională) pentru traducerea de cărți. Totuși, deși miniștrii au avut o poziție comună, decizia n-a fost formalizată atunci, căci Marea Britanie avea problema „vacii nebune" și nu-i ardea de cărți (ehei, ce vremuri: Marea Britanie încă era în UE). Abia pe 28 mai 1997, la Bruxelles, într-un „comitet de conciliere", s-a decis intrarea în funcțiune a programului „Ariane". Obiectivele sale erau definite astfel: „sprijinirea traducerii de opere literare, a proiectelor de cooperare, *training* pentru profesioniștii din domeniu, în special traducători, și sprijin pentru premii europene dedicate literaturii și traducerilor". Inițial, programul era conceput pentru doi ani, dar a continuat și după aceea. Chiar dacă acum e uitat, a avut un rol foarte important în cunoașterea reciprocă a culturilor europene, pentru că a favorizat traducerea literaturilor „mici" și a cărților cu o anume valoare culturală, neatractive pentru piața liberă. Prin „Ariane" au ajuns la îndemîna cititorilor din Franța, Germania, Italia, Spania autori cehi, sloveni, lituanieni, bulgari, români, care altminteri nu ar fi fost traduși, căci nu erau cunoscuți pe piețele „mari". (Așa s-au tradus, de pildă, primele cărți ale lui Mircea Cărtărescu în italiană, la o editură specializată în autori din Estul Europei, Voland.)

După „Ariane", au urmat și alte programe dedicate culturii scrise. Mai aproape de zilele noastre a fost înființat Premiul European pentru literatură, acordat în fiecare an mai multor scriitori debutanți sau în curs de afirmare din 37 de state implicate în programul UE Cultura. Scriitorii premiați au prioritate la finanțarea traducerii în alte limbi de pe continent. De exemplu, premiul a fost cîștigat în 2013 de Ioana Pârvulescu pentru romanul *Viața începe vineri*, care fusese tradus deja în suedeză, iar în urma premierii a fost tradus și în croată.

În actualul exercițiu financiar, toate programele culturale la nivel european sînt grupate în „Europa Creativă", cu un buget de peste un miliard de euro. Există și o secțiune dedicată traducerilor, dar și altor activități legate de editarea de cărți.

Mai aproape de „ideea de Europa"

Care sînt, pe scurt, rezultatele cele mai vizibile ale acestor programe, după douăzeci de ani de la Ariane? Cel mai important mi se pare faptul că au contribuit enorm la creșterea numărului de traduceri în Europa, în special între limbile și culturile „mici". Apoi, au favorizat prezența scriitorilor în spațiul public european: s-au organizat, cu finanțări europene, tot mai multe festivaluri de literatură, lecturi publice, conferințe și întîlniri ale scriitorilor. Scriitori foarte valoroși și cunoscuți la ei acasă au căpătat, în timp, o anume notorietate la nivel european. Ba chiar la una dintre conferințele de la standul european de la Gaudeamus, scriitorul Lucian Dan Teodorovici vorbea despre sentimentul de apartenență la „echipa națională a literaturii române." Fără Ariane și toate programele care i-au urmat, peisajul editorial și literar european ar fi fost mult mai sărac. Nu în ultimul rînd, acest tip de programe au impus un sistem de finanțare pe bază de proiecte care e utilizat și în politicile culturale naționale. Bunăoară, multe țări europene au programe de finanțare a traducerilor care funcționează într-un mod similar. Și în România există un astfel de program, inițiat de Institutul Cultural Român în 2006, în timpul mandatului lui Horia-Roman Patapievici. Se numește TPS (Translation and Publication Support Programme) și, datorită lui, au fost traduse în alte limbi peste 500 de cărți românești.

Există însă și o altă dimensiune a politicilor europene referitoare la cultura scrisă. În timp, s-au format diverse asociații profesionale legate de meseriile cărții, de exemplu Federația Europeană a Librăriilor, Federația Editorilor Europeni, Consiliul Scriitorilor Europeni și altele. Într-o formă sau alta, ele sînt partenere ale Comisiei Europene și reprezintă interesele membrilor la nivelul Uniunii. Între altele, contribuie la o mai bună cunoaștere a industriei cărții în spațiul european. De exemplu, Federația Editorilor Europeni realizează diverse studii despre stadiul pieței de carte în Europa (a se vedea caseta din această pagină) și alte activități prin care stimulează colaborarea între organizațiile naționale ale editorilor. Unele dintre aceste activități nu sînt tocmai spectaculoase ori interesante pentru publicul cititor, căci se referă la chestiuni de „bucătărie" (de la analiza legislației privind cartea pînă la reglementarea statutului profesional al lucrătorilor din domeniu); dar fără ele, cititorii nu s-ar putea bucura de plăcerea lecturii, iar cunoașterea reciprocă între culturi n-ar avea același impact.

Nu e de mirare, așadar, că la un tîrg precum Gaudeamus invitatul special a fost, în 2017, nu o țară – cum se obișnuiește –, ci Uniunea Europeană, prin Reprezentanța Comisiei Europene în România. Standul invitatului special s-a numit „Acasă, în Europa" și a oferit publicului o imagine de ansamblu asupra lecturii și asupra industriei cărții la nivel european. Cetățenii-cititori au avut ocazia să se simtă „mai europeni", mai apropiați de ideea de Europa. E adevărat, discursul pesimist pe tema „românii citesc cel mai puțin din Europa" s-a făcut din nou auzit. Dar asta e o altă poveste, din care nu ne poate scoate Europa, dacă nu ne hotărîm să ieșim prin forțe proprii. Am putea începe inspirîndu-ne din programe pentru susținerea cărții și a lecturii care s-au desfășurat cu succes în alte țări. Căci, dacă tot sîntem în Europa, e bine să învățăm din experiențele altora. De ce n-o facem?

Cîteva cifre

În primăvara lui 2017, Federația Editorilor Europeni a publicat un studiu: *The Book Sector in Europe. Facts and Figures.* Afectată de criza începută în 2008-2009, industria cărții în Europa pare să-și fi revenit:

- piața de carte în țările UE este de 22,5 miliarde de euro, cu tendințe de creștere; încă nu a atins nivelul de dinaintea crizei (24,5 miliarde în 2007);
- anual se publică în UE peste 500.000 de titluri;
- conform EUROSTAT, în 2014 lucrau în domeniul editorial aproximativ 150.000 de persoane; dacă adăugăm și librarii, și autorii (Consiliul European al Scriitorilor reprezintă aproximativ 150.000 de autori), și alții de pe lanțul producției și distribuției de carte (graficieni, tipografi etc.), rezultă peste o jumătate de milion de europeni care își cîștigă existența din producția de cărți;
- cea mai mare piață de carte e cea germană (aproape 9 miliarde de euro), urmată de Franța și Marea Britanie (între 2,5 și 5 miliarde); România e în „grupa" 50-100 de milioane de euro, alături de Slovacia, Slovenia și Serbia;
- aproximativ 6-7% din piața de carte la nivel european e reprezentată de cărțile în format digital; există însă diferențe semnificative de la o țară la alta: Danemarca – 18%, Marea Britanie – 17%, Italia – 11%, Franța – 6,5% etc.;
- studiul a calculat „densitatea" cărților, adică numărul de titluri publicate la un milion de locuitori; cele mai multe apar în Islanda și Letonia (peste 2000 de titluri la un milion de locuitori), apoi în Marea Britanie, Cehia, Norvegia, Finlanda, Portugalia, Slovenia (între 1500-2000 de titluri la un milion de locuitori); în Belgia, Bulgaria, Olanda, Letonia, Lituania, Suedia apar între 1000 și 1250 de titluri la milionul de locuitori; România e în „grupă" cu Franța, Italia și Polonia (sub 750 de titluri la milionul de locuitori);
- tirajul mediu e în scădere peste tot: în Franța, 5017 exemplare (față de 7968 în 2010), în Spania, 2810 exemplare (față de 3790 în 2010), în Bulgaria, 474 de exemplare (față de 657 în 2010); la noi, conform datelor oferite de Asociația Editorilor din România, tirajul mediu a scăzut, în 2016, sub o mie de exemplare;
- cam o cincime din producția editorială europeană se exportă; cei mai mari exportatori de carte sînt Marea Britanie, Franța, Spania și Germania;
- la nivelul anului 2011, conform EUROSTAT, procentul adulților (25-64 de ani) care au citit cel puțin 10 cărți pe an arată astfel: Islanda – 35%, Luxemburg – 24%, Finlanda – 24%, Germania – 22%, Estonia – 21%, Austria – 20%, Slovenia – 19%, Polonia – 17%, Italia – 17%, Serbia – 16%, Ungaria – 14%, Spania – 12%, Cipru – 9%, Bulgaria – 9%, Portugalia – 5%, România – 2,8%.

Cu ochii-n 3,14

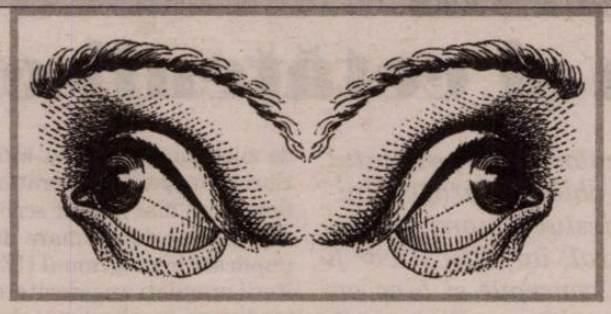

CÎND ROATA PĂMÎNTULUI INTRĂ ÎN ROMÂNIA CA SĂ-L VADĂ PE ELVIS ÎN CONCERT, SUB RAZA DE ACȚIUNE A CÎINELUI SĂU, VÎNZĂTOAREA SE BUCURĂ SAU SE SPARGE

■ Primăriţa Bucureştiului se gîndeşte la folosirea liniilor de tramvai şi pentru bicicliști. În nebunia acestui oraş, orice idee ar trebui să fie binevenită. Bicicliștii activiști sînt însă nemulţumiţi. Ei vor descurajarea traficului auto, să se reducă, adică, numărul automobilelor. Le mai pot furniza şi eu un argument. Cînd roata bicicletei intră pe şleaul şinelor de tramvai, situaţia devine periculoasă. Ştiu pe cineva care şi-a rupt mîna din cauza asta. Dar şi să fii biciclist într-un trafic auto rarefiat nu e neapărat ceva sigur. Poate mai bine ar fi să stea toată lumea acasă. Păi, nu? (**A. M.**)

■ „Într-o singură secundă, lumina face de şapte ori înconjurul Pămîntului. Îi e de-ajuns o secundă pentru a ajunge de la Lună pînă la noi. Are nevoie de opt minute ca să parcurgă distanţa de la Soare. Pe măsură ce distanţa parcursă de la sursă la ţintă creşte putem vedea stele care sînt moarte de multă vreme. Lumina transportă trecutul.“ Din *Călăuza rătăciţilor* de Jean d'Ormesson, apărută la Baroque Books & Arts. (**M. C.**)

■ Din familia mîndriei de a fi român nu putea lipsi mîndria de a fi ciorap. Cel puţin aşa reiese dintr-o reclamă a ciorapilor Diamond by Adesgo: „Fabricat cu mîndrie în România din 1926“. (**D. S.**)

■ „Pe 9 iunie 1972, Bowie a luat avionul ca să-l vadă pe Elvis în concert la Madison Square Garden: «Am reuşit să ajung la concert cu o mică întîrziere. Am intrat în sală îmbrăcat ca Ziggy. Aproape că m-au crucificat. M-am simţit ca un prost şi trebuia să merg pînă aproape de scenă. Aveam locuri chiar în faţă şi m-am grăbit cît am putut, pe pantofii mei cu tocuri. Deodată Elvis s-a uitat la mine. Mai precis, mi-a aruncat o privire ucigaşă. Am reuşit să ajung la locul meu, clătinîndu-mă pe pantofii cu tocuri şi aproape că am oprit concertul.“ Din biografia *O stranie fascinaţie* de David Buckley, apărută recent la Victoria Books. (**M. C.**)

■ În timp ce liderul regimului de la Phenian spunea în discursul de la trecerea dintre ani că: „Întreg teritoriul Statelor Unite se află acum sub raza de acţiune a armelor noastre nucleare, iar butonul nuclear se află în permanenţă pe biroul meu. Aceasta este realitatea, nu o ameninţare“, o femelă de urs polar pe nume Victoria, aflată într-un parc natural din Scoţia, a adus pe lume primul pui din această specie născut în Marea Britanie în ultimii 25 de ani, ne informează *The Telegraph*. Un echilibru tot există în lumea asta. (**A. M. S.**)

■ Asistenta unui judecător din Arkansas a fraudat vreo 200.000 de dolari din bani publici, pe care i-a folosit, printre altele, ca să-i cumpere un smoking cîinelui său. Deşi şi-a recunoscut vinovăţia (spre deosebire de alţi oameni, cunoscuţi de-ai noştri...), femeia poate primi în continuare între 3 şi 20 de ani de închisoare. (**C. Ş.**)

■ Vînzătoarea: „Da, mami“, „Uite franzeluţa, mami“, „E proaspătă, mami“, „Doi leuţi, mami“, „Pa, mami“. Brutăria se numeşte La Tati. (**M. M.**)

■ Inspirată de Trump, actriţa porno Cherie DeVille şi-a anunţat intenţia de a candida pentru preşedinţia Statelor Unite în 2020. Femeia a declarat că nu are nimic de ascuns, tot ce a făcut în viaţa ei se află la vedere pe Internet şi poate fi consultat de oricine. Programul ei electoral se va concentra pe sănătate, educaţie şi imigraţie. „Nu o fac de dragul celebrităţii. Vaginul meu se bucură de mult mai multă atenţie decît un preşedinte. Milioane de oameni din toată lumea îmi urmăresc munca în fiecare zi“, a declarat Cherie DeVille. Sloganul ei este *„Make America Fucking Awesome Again“*. (**M. C.**)

■ „În laborator, apa a fost pusă în matriţele Arhiepiscopiei“ – aflăm dintr-o ştire Mediafax. E vorba de crucea de gheaţă pregătită de Arhiepiscopia Dunării de Jos cu ocazia Bobotezei, care anul acesta, datorită temperaturilor ridicate de afară, va fi fabricată în congelatoarele unui laborator gălăţean. Dna Negru, angajată a laboratorului, ne explică procesul: „Avem nişte matriţe speciale în care turnăm apa, apoi o lăsăm să îngheţe timp de 12 ore. Noi facem două cruci, să avem o rezervă în cazul în care crapă sau se sparge. Trebuie să fim pregătiţi, putem face chiar mai multe. În ziua de Bobotează le scoatem şi le ducem pe Faleza Dunării“. Încurcate sînt matriţele Arhiepiscopiei. (**M. P.**)

„CU BOMBOANA DE 16.000 DE METRI PĂTRAŢI CUM RĂMÎNE?“, MĂ ÎNTREB. „DE DATA ASTA SE ŞTIE?“

■ „Nu, doamnă primar general Gabriela Firea, numele Pieţei Victoria nu se trage din victoria zdrobitoare în alegeri a PSD-ului, cum probabil aţi crezut, de vreme ce aţi avut ideea-instant a rebotezării ei cu numele proaspăt-defunctului nostru Rege, nu... aici aţi cam dat-o cu oiştea-n gard, deh... se mai întîmplă, oricum n-ar fi prima oară. Dar ca să nu se mai repete, ar fi bine să urmaţi pilda celebrului şi luminatului domniei-voastre înaintaş, citez prin parafrază: Mai puneţi mîna pe o carte! Apropo, cu omonima cale cum rămîne? O transformaţi în stradă şi îi schimbaţi bordurile?“ (**R. M.**)

■ Într-o broşură de sărbători a unui supermarket, alături de o şampanie Armand de Brignac de 1700 de lei pe care doar 0,01% din clienţi o vor cumpăra vreodată, găsim următorul produs: „Desert surprinzător – mix pentru colivă, pentru o colivă de 1 kg“, la 9,99 lei, pe care probabil că îl vor cumpăra mult mai mulţi. Oricît am frunzărit broşura, din păcate n-am găsit şi bomboana. (**A. P.**)

■ Alwine, un sat din Germania de aproximativ 16.000 de metri pătraţi, a fost scos cu totul la licitaţie, preţul de pornire fiind 125.000 de euro. Pentru România cînd începe licitaţia? (**C. Ş.**)

■ Ştiu că nu e productiv, dar asta nu mă împiedică să mă întreb, din ce în ce mai des: cîte Românii există? (**A. M. S.**)

■ În sfîrşit (e drept că de data asta în Sinaia), am întîlnit un cerşetor „clasic“: ne-a cerut pur şi simplu bani pentru o ciorbă. (**I. P.**)

■ Pe un banner imens, afişat pe stradă, se anunţă un „Tîrg de nunţi“. Din modestele mele economii aş cumpăra şi eu vreo două-trei, ca să fie. Nu se ştie niciodată cînd ai nevoie de-o nuntă. Şi apoi, dacă nu-mi face trebuinţă, pot oricînd s-o vînd la tîrg. (**M. M.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **727** ■ 25-31 ianuarie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

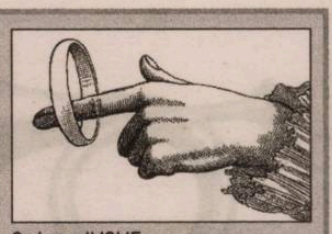

Selma IUSUF

legende **urbane**

10

ANDREI PLEŞU

„Şah-mat?“

pagina **3**

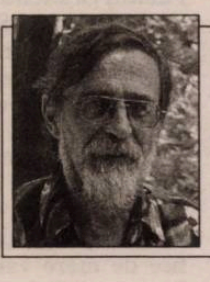

VINTILĂ MIHĂILESCU

„Teleormania“

pagina **5**

ANCHETĂ

Filmele anului 2017

pagina **15**

Ce este cultura europeană?

„Europa trebuie să respire cu cei doi plămîni ai săi: cel de la Est şi cel de la Vest.“

PAPA IOAN PAUL AL II-LEA

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

„Un domn cu un mic furtun...“

Azi am văzut în parc un domn care, cu ajutorul unui mic furtun, umplea bidoane cu apă de la aceea „țîșnitoare“ (nu știu cum se numesc respectivele instalații din parc unde oricine poate să se răcorească cu o gură de apă). Mă întreb acum ce anume poate declanșa o asemenea decizie în mintea cuiva? Ar putea fi:

■ Pensia prea mică comparativ cu apa cea mai scumpă din țară? ■ Calitatea inferioară a apei potabile din apartament? ■ Apa din parc este mai sănătoasă deoarece curge într-un mediu mai curat? ■ Dorința de a economisi bani pentru o mobilă nouă sau călătorie? ■ Aspectul practic care consumă timpul devenit inutil (confecționarea furtunului, transportul apei, administrarea cantităților pot face zilele mai interesante)?

Oare respectivul domn știe că Regia de Apă împarte consumul în funcție de ceasul propriu din subsolul imobilului? Adică oricîtă apă ar căra din parc, va plăti la fel. Practic, acele contoare din casă sînt inutile și ne ajută doar să demonstrăm că noi nu furăm apa (cu picătura, aspiratorul, magnetul etc.). Oare undeva în lume se mai fură apă între vecini?

Aud o conversație: „Hai să mergem în vara asta la munte și să stăm la cort. Trebuie să fie chiar plăcut“. „Cum să stăm la cort ca țiganii?“ Să fie rasism, lipsă de interes, probleme financiare, influența dlui președinte sau ignoranța?

Marius ROȘU, Bacău
(Dilema veche, nr. 177, 28 iunie 2007)

Robocopii

Cînd folosesc termenul de „robocopii“, mă refer la generația `90, generația mea. Noi sîntem copiii născuți și crescuți în cutii de beton. Aceste cutii au reușit să ne reprime personalitatea.

Totuși, odată cu dezvoltarea tehnologiei, am cunoscut o izbucnire în domeniul digital. Brusc, calculatorul a devenit poarta de scăpare din lumea gri a blocurilor ceaușiste. Internetul s-a transformat treptat-treptat într-un cordon ombilical fără de care nu mai putem trăi. Oferindu-ne imagini noi, ne leagă inexorabil de el. Acum vedem tot, cunoaștem tot. Această cunoaștere fără experimentare are însă un dezavantaj enorm. Ea ne tocește puterea de a simți, ne stinge sentimentele. Știind totul, devenim blazați în toate cele. Tratăm totul la rece, fără suflet. Sîntem superficiali. Cunoaștem toate detaliile, dar nu vedem ansamblul, nu ne bucurăm de frumusețea lumii. Știm înălțimea și debitul Niagarei, dar nu îi apreciem grandoarea. Noi sîntem copiii care, în loc să rîdă în hohote, spun *lol*. Întîlnirile din cafenele cu prietenii s-au transformat în conferințe pe *messenger*, iar sentimentele au devenit simple semne de punctuație, precum :D sau :(. Noi sîntem copiii care, deși nu au auzit în viața lor un cînt de ciocîrlie, se zbenguie de nebuni pe ritmuri electronice în cluburi. Tot în cluburi consumăm băuturi scumpe, deși nu știm cum miroase un bob de strugure. Tot ce facem, executăm mecanic.

Sfatul meu e să reînviem trăirea, dar încă nu știu cum...

Bogdan MARINAU, elev
(Dilema veche, nr. 195, 1 noiembrie 2007)

Dilema veche vă propune

■ Unsprezece povestiri despre relația dintre un tată și fiul său, certurile dintre soți și bîrfele de la birou, activiștii eco, admirația unui poet pentru un mare scriitor – adică *Tot spațiul dintre gîndurile mele*, volumul de debut al lui Bogdan Răileanu, apărut recent la editura Polirom. (Cristina Ștefan)

■ „Co-lecția de știință“ de la Editura Publica este una dintre colecțiile mele favorite, așa că recomand aici, în bloc, mai multe titluri, unul mai interesant și mai util decît altul, fără să le mai trec autorii, pe care oricum nu-i cunoaștem, căci sînt cercetători, specialiști de nișă sau jurnaliști popularizatori ai științei: *Cuprind mulțimi – Miliardele de microbi din noi și felul în care ne modelează viața; Celelalte minți. Caracatița și evoluția vieții inteligente; Scurtă istorie a tuturor. Ce povești spun genele noastre; Călătoria în timp. O istorie; Fata de laborator. O poveste despre plante, știință și dragoste; 10 materiale minune și poveștile lor incredibile* sau *Viața secretă a copacilor – cum comunică, ce simt.* Cărți de știință pentru toate gusturile, competențele și curiozitățile! (Marius Chivu)

■ Cînd teancul de cărți noi care așteaptă e mare, cînd afară e un praf de zăpadă, cînd aveți o grămadă de lucruri de făcut, ca să nu vă mai gîndiți la nimic, deschideți *O mie și una de nopți*. Și, vorba personajelor, dacă povestea ar fi scrisă „cu acul pe colțul dinlăuntru al ochiului, spre a fi văzută de toți, ar fi o învățătură pentru cel ce ar cerceta-o cu luare-aminte!“. (Ana Maria Sandu)

■ Expoziția „Albrecht Dürer (1471–1528). *Apocalypsis cum figuris*“ – cea mai remarcabilă serie grafică din Europa, pe tema imaginarului religios medieval, deschisă la Palatul Brukenthal, pînă la sfîrșitul lunii februarie. Sînt expuse 14 gravuri din seria de tinerețe a artistului – „Apocalipsa lui Ioan“ (publicate în 1498 și republicate în 1511), și 7 gravuri din seria „Marea Pasiune a lui Hristos“ (1511). Gravurile provin dintr-o colecție a Muzeului Orășenesc din Gdansk (Stadtmuseum Danzig). „Astfel de serii grafice de mare valoare sînt deținute de cele mai importante muzee și biblioteci din lume și, în original, sînt foarte rar prezentate în străinătate, precum în cazul acestei expoziții ce constituie un eveniment de importanță deosebită“, afirmă Alicja Andrzejewska-Zajac, curator (Muzeum Narodowe w Gdansku/ Muzeul Orășenesc din Gdansk). Dr. Alexandru Sonoc este curator din partea Muzeului Național Brukenthal. (Ruxandra Mihăilă)

■ *Orchestra Titanic,* noul spectacol de la TNB, în regia lui Felix Alexa, un spectacol ca o gravură pe un bob de orez. Minuțios, complicat și delicat. Genul de spectacol la care abia aștepți să mai găsești bilete ca să-l revezi. (Stela Giurgeanu)

■ Culese din Balcani – Festival internațional de film antropologic vă invită în fiecare ultimă zi de luni din fiecare lună la proiecții speciale de film documentar. Așadar, filmele care au rulat pe parcursul celor trei ani de festival, cu accent pe documentarele românești, vor putea fi văzute/revăzute de public, iar acolo unde se poate, la sfîrșitul proiecțiilor, vor exista discuții cu regizorii/antropologii/etnologii care le-au realizat. Luni, 29 ianuarie, la ora 19, la Cinema Muzeul Țăranului, filmul documentar *Aniversare,* în regia lui Claudiu Mitcu, un portret al unui bătrîn de 91 de ani care trăiește într-un sat izolat de munte. (Adina Popescu)

■ *Înapoi în iarnă,* la Unteatru, cu Alexandru Ion și Cosmina Stratan, în regia Andreei Borțun – un spectacol despre căutări identitare și moșteniri de familie, puternic marcat de tranziția perpetuă a României și protestele politice recente. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Cartea de bucate**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ●Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

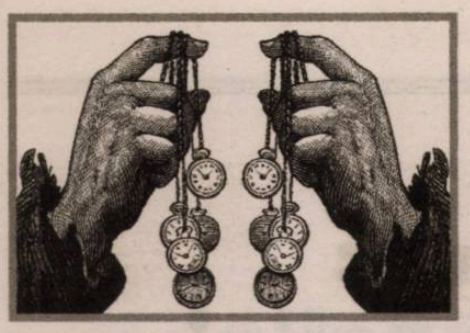

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Șah-mat?

De mult n-am mai avut senzația pe care o am acum. Totul mi se pare blocat pe termen indefinit. Nu văd nici o ieșire la îndemînă, nu pot aproxima ce fel de strategie ne-ar putea salva și nici cine ar putea-o iniția și susține în mod eficient, pînă la un rezultat mulțumitor. Nu-mi mai înțeleg țara, nu mai pricep metabolismul ei social-politic, nu mai percep linia de orizont. Iată cîteva dintre faptele care m-au adus în această fundătură:

1) PSD a cîștigat, în 2016, o victorie „istorică“: a obținut, ni se spune, o majoritate zdrobitoare, în numele căreia poate face orice, dispunînd de un subînțeles „sprijin popular“. Dar majoritatea reală care legitimează guvernul actual e compusă, de fapt, din voturile a circa 3,5 milioane de români. Cu alte cuvinte, 15 milioane dintre noi au votat altceva sau au tăcut. Prin urmare, PSD are o legitimitate strălucită și, fără o alianță salvatoare cu un partid de nișă, n-ar fi ajuns la procentajul necesar unei guvernări autonome și „autarhice“. Să zicem, însă, că, pînă aici, avem de-a face cu „meandrele“ democrației. Opoziția dă vina pe cei care n-au mers la urne. Cei care n-au mers la urne dau vina pe Opoziție, reclamînd absența unor lideri convingători, a unor programe solide, a unui profil politic capabil să seducă. Grav e, totuși, altceva: ultimele sondaje de opinie arată că – fie și după un an de guvernare bîlbîită, ca să nu spunem eșuată – procentele electorale arată cam la fel! Avem, în acest caz, o problemă cu electoratul autohton? Cu o formă de incultură politică sau de indiferentism? Cu o inerție „ideologică“ de necorectat? Cu un fenomen de loialitate oarbă, neatentă la rezultate, sau cu o captivitate politică de tip cvasi-magic? Dacă e așa, trebuie să ne resemnăm: pentru un anumit segment de alegători – cei care ne hotărăsc soarta –, promisiunile sînt mai atrăgătoare decît îndeplinirea lor! Nu mai rămîne decît să ne identificăm iarăși cu formulele clasice ale relativismului autohton: „N-ai ce-i face!“, „Asta-i situația!“ Șah-mat!

2) PSD reușește, într-un timp record, o performanță cu adevărat istorică: nu a preluat doar prerogativele Puterii, ci și pe acelea ale Opoziției. Și-a decapitat singur două guverne. După un an de guvernare, sîntem la al treilea premier desemnat. Totul într-o atmosferă în care consensul și dezordinea merg mînă-n mînă. Grindeanu joacă, mai întîi, cartea mieluțelului tandru, apoi, la debarcare, cartea băiatului răzvrătit, după care se lasă „domesticit“ cu un post gras în administrație. Urmează Tudose (PSD găsește mereu în rezerva sa de cadre inși de care, pînă deunăzi, nu auzise nimeni). Tudose face invers decît Grindeanu: adoptă, pînă la un punct, un stil mai bățos, mai încăpățînat, dar la urmă se supune, cuminte, deciziei CEx. E momentul cînd apare, din același cenușiu anonimat, a treia șefă de guvern, doamna Viorica. Pare femeie cumsecade, m-aș lăsa oricînd invitat la o porție de sarmale gătită de dînsa, dar n-am nici un argument să dorm liniștit, cu conștiința că țara e pe mîinile unui expert... Dl Dragnea se explică autocritic: „n-am avut mînă bună“ cu cei pe care i-am numit în funcție. Păi, în orice țară normală, un președinte de partid care o ține langa din greșeală în greșeală pleacă. Dar dl Dragnea zîmbește 'oț și se pregătește de însurătoare! Partidul îl susține, poporul își menține neștirbită încrederea în el. Cine e de vină pentru această farsă? Majoritatea pesedistă, care, strîns unită în jurul lui Daddy, înfruntă, eroic, rușine după rușine? Nu. Poate președintele Iohannis, vinovat că „a mai dat o șansă“ specialiștilor în rateuri? (În ce mă privește, nu cred ca președintele, date fiind precaritatea Opoziției și ferma majoritate parlamentară, putea lua altă decizie. Cred însă că, retoric și politic, o putea ambala mai abil și mai ofensiv.) Pe scurt: PSD e tare pe poziții, președintele e taxat ca „dezamăgitor“, USR scade în sondaje, PMP la fel. Doar PNL înregistrează o oarecare creștere, fără să ne dea speranța unei iminente victorii de anvergură... Șah-mat?

3) Poate ne salvează solidaritatea civică? #Rezist? Ca semnal, nu e prima dată cînd o spun, existența protestelor de stradă e necesară și încurajatoare. Dar, pe de altă parte, guvernanții nu par deloc impresionați. Își văd de treabă, suverani și nesimțitori, ca și cum ar avea de-a face doar cu mici hărțuieli răuvoitoare. În plus, contrapropaganda demolatoare (manipulare, multinaționale, Soros etc.) pare să aibă succes la un anumit segment al populației. Am văzut chiar „oameni de bine“ situîndu-se prudent și „avizat“ față de mișcările de protest... Nu mai vorbesc de vorba epocală a dnei Andronescu (un fel de bonă a PSD-ului): nu partidul de guvernămînt dă semne de instabilitate politică schimbînd, într-un an, trei prim-miniștri, ci protestatarii plătiți să ne compromită! Oricum, mai suspecți decît guvernanții rămîn străinii. Tot felul de „daci“ nespălați se răstesc buruienos la ambasadorii „partenerilor“ noștri europeni și transatlantici, iar maghiarii („iezuiți, altminteri nu-s proști“) se pricep să facă nefăcute și să spună drăcii, știind că, astfel, stimulează tot ce-i mai rău în noi, ca să ne arate apoi cu degetul „lumii civilizate“... Oricum, în ce ne privește, nu prea mai avem politică externă. (Caz spectaculos: vine în vizită oficială premierul japonez și n-are cu cine se-ntîlni...) *Et j'en passe*... Șah-mat!

4) Nu mai e clar care e psihologia celor de la vîrf. La prima vedere, ai zice că sînt autocentrați, preocupați doar de cîștigul și carierele proprii, folosind țara doar ca ornament retoric. Alteori, mă întreb dacă nu cumva domnii și doamnele cu pricina se socotesc, pur și simplu, în ordine. Adică cred sincer că *așa* trebuie să fie, că asta e „normalitatea“ și nu înțeleg ce-avem cu ei. Nu admit niciodată că au greșit, sau măcar că ar putea greși, nu reacționează viu, receptiv, la obiecțiile care li se fac. Preferă să ignore, să calomnieze, să transeze totul, birocratic, în favoarea lor. Cu alte cuvinte, au o sminteală „autentică“. Pe scurt: la vîrful statului, avem un neîntrerupt spectacol de incompetență, insuficiență mentală, mulțumire de sine, mediocritate! Șah-mat!

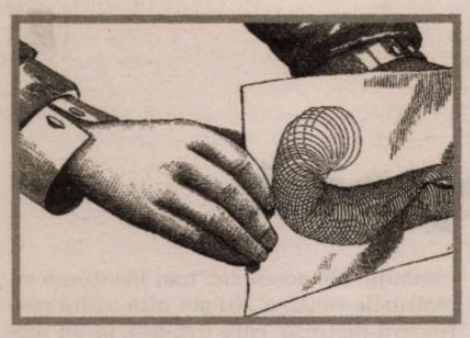

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Mitul ireversibilității

În ideologia comunistă, una dintre tezele cele mai des repetate era aceea a „ireversibilității“ sistemului comunist (ori „socialist“, așa cum era el numit în practică). Se spunea – în manuale, la instructajele de partid, la lecțiile de „socialism științific“ pe care le absorbeam cu toții, indiferent de profesie și vîrstă – că, odată ce sistemul comunist s-a instalat într-o țară, el a devenit ireversibil, fără putință de întoarcere la capitalism. Motivul ar fi stat în aceea că superiorul (comunismul) nu poate reveni la inferior (capitalismul), în temeiul unei legi a Istoriei pe care marxism-leninismul pretindea a o fi descoperit. Mașina timpului, confecționată după această lege a Istoriei, nu mergea niciodată înapoi, ci numai înainte, iar „înaintele“ era definit chiar de aceia care reglaseră parametrii mașinii. Iar dacă, totuși, practica ar fi îndrăznit să se abată de la teorie, comuniștii sovietici inventaseră doctrina „suveranității limitate“, sau „doctrina Brejnev“, aplicată în cazul Cehoslovaciei și al Afganistanului. În baza ei, un stat deja comunist, care risca totuși, în disprețul teoriei, recăderea în trecut, era împins în viitor cu tancurile.

Culmea este că teoria ireversibilității era acceptată, în linii mari, nu numai de comuniști, dar și de foarte mulți dintre necomuniști. Noi înșine credeam în ea și cei mai mulți ne temeam că nu vom vedea sfîrșitul comunismului. La fel gîndeau foarte mulți experți occidentali, pentru care „imperativul modernizării“ trebuia să conducă nu la colapsul sistemului comunist, ci la treptata lui „îmblînzire“, pînă la convergența relativă cu capitalismul, și el „îmblînzit“. Lucrurile au stat altfel și, retrospectiv, s-a putut explica nu numai de ce a căzut comunismul, dar și, în mod ironic, că era imperios să cadă. Dar retrospectiv sîntem toți atotștiutori.

Iată că după 1990, în entuziasmul acelor ani, ne-am format credința în altă ireversibilitate: aceea a liberalismului. Și chiar dacă n-am adoptat poziția simplistă, neo-hegeliană, a lui Francis Fukuyama, despre „sfîrșitul istoriei“ ca universalizare a liberalismului, am crezut timp de foarte mulți ani că, cel puțin în Uniunea Europeană și în restul Occidentului, liberalismul, în forme diverse, dar compatibile între ele, este ireversibil. Ca și comuniștii de odinioară, noi, liberalii, ne-am amăgit că vom circula fără obstacole la volanul Istoriei pe care o conducem, așa cum voim noi, în direcția cea bună și că mersul în marșarier a devenit de neconceput.

Or, iată că nu e de neconceput: Polonia *Solidarității* a ajuns azi, din cauza disprețului elitei conducătoare față de liberalism, oaia neagră a Europei. Ce dizgrație! Premierul maghiar Viktor Orbán primește aplauzele autocratului Putin, dar și pe ale eurofobilor din UE. România merge, ceva mai încet, dar irezistibil s-ar părea, pe același drum al „democrației controlate“ și al „iliberalismului“. Dar, dacă privim „de sus“, astea-s fleacuri pe lîngă acea explozie de șovinism, minciună *(fake news)* și închidere ce s-a numit Brexit, care a aplicat o lovitură grea celui mai vechi liberalism european – cel britanic. Și în fine, sub președinția incompetentului și narcisistului Donald Trump, devine tot mai clar că America, măcinată de falii interne tot mai largi, își pierde treptat influența globală, consimțind în mod iresponsabil ca cele mai iliberale mari puteri – China și Rusia – să controleze destinele lumii.

Prin urmare, la fel ca și comunismul pe vremuri, liberalismul se dovedește reversibil. Acolo unde el se înrădăcinase de mult, a fost lăsat să se sclerozeze, să fie erodat de visurile consumeriste, de teorii conspiraționiste, de declinul elitelor politice, de abuzul de încredere, de deficitul de reprezentare a „omului de pe stradă“, sau pur și simplu de erori masive de calcul ale politicienilor, precum Obama ori Cameron. Acolo unde liberalismul a sosit de curînd, modelul său a fost contestat direct în numele „valorilor tradiționale“, sau pur și simplu a fost golit de conținut și întors pe dos ca o cămașă roasă. Oamenii, și în Vest, și în Est, au fost păcăliți să creadă că „liberalii“ au condus în disprețul oamenilor simpli, că „elita“ e antidemocratică și malefică, urmărind subminarea economiilor naționale și chiar a națiunilor. Nu e o întîmplare faptul că George Soros, cel care a înființat fundațiile pentru „societatea deschisă“ în toată Europa fostă comunistă, discipolul lui Karl Popper, autorul celebrei cărți *Societatea deschisă și dușmanii săi*, a ajuns inamicul public al unor lideri populiști din țări atît de diverse, ca Orbán, Putin, Trump, Netanyahu ori Dragnea. Dar simplul fapt că o astfel de conjuncție a fost posibilă și că ridicola diabolizare a lui Soros are succes la mase – despre care filozoful conservator Michael Oakeshott spunea că „nu sînt formate din indivizi, ci din anti-indivizi“ – arată cît de fisurat a ajuns deja liberalismul în zilele noastre. Fapt este că „închiderea“ societăților flutură azi pe o mulțime de stindarde naționale, de la Marea Chinei pînă la Potomac.

Măcar comuniștii, cînd se iluzionau că sînt stăpînii Istoriei, știau asta: că masele sînt formate din „anti-indivizi“. De aceea se și preocupau să le controleze și erau maeștri în îndoctrinarea lor. Noi, liberalii, după ce am uitat de această caracteristică a maselor, am fost atît de orbi încît nu numai că am pariat pe ireversibilitatea Istoriei, ci și pe iluzia optimistă că, de la un punct, ea va fi neîncetat confirmată la urnele de vot. Acum știm: n-a fost.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Partidul ordonă: Lapte, miere și Dăncilă!

Din cauza diavolului veninos al cărui nume nu poate fi rostit, căci riscăm să aruncăm lumea în haos și pe Codrin Ștefănescu în guvern, țărișoara asta a trecut din nou printr-o criză. Oamenii noștri politici, plini ochi de responsabilitate, curaj și preocupare pentru binele României, au intervenit decisiv și ne-au salvat încă o dată, slăvite fie numele lor!

Marele om de știință – inginerul națiunii, mustața neamului, gloria partidului, minunea Teleormanului, protectorul cocotierilor – a decis să asculte vocile comune, eroul străzii, eleganța și retorica întruchipate, a ieșit rapid și a rezolvat problema țărișoarei cu un discurs magnific demn de invidia oricărei inteligențe artificiale care a fost sau va fi.

La televiziunea celui mai cinstit, deștept și nesecurist român, oameni de vază, simboluri ale eticii, cinstei și profesionalismului din România au dovedit fără nici un dubiu că poporul român, prin reprezentanții lui cei mai de seamă, a găsit calea spre viitorul pe care îl merităm.

Există, desigur, dușmani care vor să ne denigreze!

petente ale reprezentanților adevărați ai poporului și a acceptat cu mărinimie să o susțină pe fosta lui subalternă.

Întrebările Olguței, ale lui Nicolae, ale lui Fifor și ale lui Oprișan au fost decisive și au confirmat ceea ce știam cu toții – Viorica Dăncilă este diamantul de care avea nevoie țara!

Plin de smerenie, lumina CEx-ului PSD-ist s-a sacrificat din nou și a promovat încă o valoare teleormăneană, o profesoară de renume mondial de la Videle și o megavizionară care a adus Iranul și Pakistanul în Uniunea Europeană.

Klaus, regele nostru Soare, simbolul echilibrului universal, garantul Constituției, al gravitației și fizicii newtoniene, eroul străzii, eleganța și retorica întruchipate, a ieșit rapid și a rezolvat problema țărișoarei cu un discurs magnific demn de invidia oricărei inteligențe artificiale care a fost sau va fi.

Laude și glorie binemeritate pentru marii noștri lideri Liviu și Klaus au venit de la făclii ale deontologiei jurnalistice ca Roșca Stănescu, Ciuvică, Chirieac, Gâdea și Badea.

Marea Noastră Comisară Europeană, moștenitoarea intelectuală a făcliei luptei împotriva comunismului Ion Iliescu, megaprofesionistă de ne-a umplut patria de bani, a ieșit și ea eroic în fața poporașului și a spus că „orice decizie în Parlamentul European se lua cu acordul ei“ (al Vioricăi Dăncilă).

Există, desigur, dușmani care vor să ne denigreze! Jurnaliști care nu înțeleg geniul Vioricăi și o prezintă ca pe o mediocritate slugarnică și oportunistă. Aceștia, desigur, sînt diavoli veninoși, iar faptele și interviurile doamnei Dăncilă care, chipurile, dovedesc acest lucru sînt responsabilitatea unei dubluri a doamnei Dăncilă plătite de Soros.

Așa cum Parlamentul European nu mișca fără Viorica, așa nu se mișcau deloc megatonele de miere și lapte pe care le-a produs PSD și care erau pînă acum blocate de statul paralel care îi controla pe Grindeanu și pe Tudose. Epoca Dăncilă va aduce pacea mondială! Va rezolva problemele de infrastructură, de corupție, unirea celor două Coree și mîrlănia lui Șerban Nicolae!

Iar noi, noi nu va trebui să facem nimic în afară de a urmări de pe canapea cum România va fi încă o dată salvată de o clasă politică ce ne dovedește de ani buni că sîntem extraordinar de deștepți și că votăm magnific.

Lapte, miere și Dăncilă!

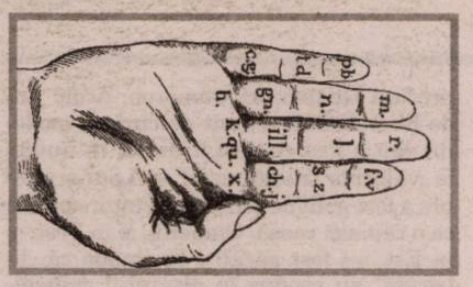

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Rafinament de epocă

Un coleg universitar – mai în vîrstă decît mine – m-a apostrofat deunăzi că aș aparține unei generații mofturoase (caracterizare greu totuși de acceptat în raport cu viața deloc simplă a unui „decretel“!): „Voi vă tot plîngeți“, a spus el ofuscat, „complet nejustificat, de corupție endemică, de justiție proastă, de neprincipialitate socială și așa mai departe. Păi, nu știți despre ce vorbiți. Acum, de cînd cu Uniunea Europeană și cu NATO, totul s-a stricat în România față de perioada deplinei mele maturități, adică față de anii '90, la vremea în care voi erați niște tinerei mucoși, încrezători în dreptatea garantată, pe termen lung, de existență. Atunci corupția înflorise benefic, devenind un mod de viață mutual avantajos. Lumea glumea nevinovat pe seama ei, așa cum ai rîde, cu drag, de un prieten bun sau de vreo rudă simpatică apropiată. Mîncam corupție pe pîine, dormeam cu ea în pat, toți o admiram și o iubeam. Uite, bunăoară, să luăm sistemul academic, unde ne facem veacul amîndoi! Dăduse nebunia aia în noi cu universitățile private, cu concurența neloială, cu diplomele pe bani. Ne-am aliniat la spiritul epocii, ce să facem? Se promovau examene, la greu, contra cost. Prin unele facultăți, profesorii prevăzători își achiziționasreră verificatoare de bancnote, profesionale, cu ultraviolete (reținfaptul că avea popularitate, în centrele din țară, o lampă de producție olandeză, numită parcă Paper Money Supreme Tester UV 4W, o splendoare tehnică!). Puneai frumușel dolăreii, cît mai repede cu putință după primirea lor pentru vreun examen ori colocviu, la raza albastră și îi studiai atent (după modelul bancherilor cu experiență), să nu aibă cumva inscripționat *MITĂ* sau, Doamne ferește, *ȘANTAJ* în interior. Da' nu se întîmplau, domnule, din astea în timpurile respective! O făceai doar din scrupulozitate, că altfel nu era cazul. Oamenii dovedeau caracter și bun-simț. Nu turna nimeni, iar dacă turna vreun zăbăuc, rezolvai mai sus cu aceleași mijloace. Corupția reprezenta un instrument social, un amic de nădejde, o pîrghie de progres, la care apelai în necaz, în nevoie…“

Universitarii aveau prestanță, nu se compromiteau cu noțiuni absurde ca astăzi.

După o pauză (nostalgică, am avut impresia!), colegul reluă: „Se dezvoltase chiar o principialitate a corupției, o onestitate a comportamentului subteran. Îmi amintesc de un profesor celebru care fixase o taxă extrem de precisă pentru promovarea studenților slabi: 75 de dolari restanța. Odată, unul mai zăpăcit i-a dat o bancnotă de 100. Elegant (după ce i-a trecut nota de promovare!), profesorul l-a invitat în cabinetul lui. Acolo i-a oferit, pe loc, 25 de dolari *rest*. Junele (fericit de succes) nu mai dorea să-i primească, zicînd: Vai, nu insistați, dom' profesor, da' se poate? Proful însă nimic. Aidoma unui *gentleman* victorian, a rămas neclintit, restituindu-i băietanului, pînă la urmă, suma suplimentară în valută forte. Istorie, Codrine! Bagă bine la cap, ca să povestești mai departe! E istorie adevărată. Plină de rafinament, se înțelege. Universitarii aveau prestanță, nu se compromiteau cu noțiuni absurde ca astăzi. Auzi tu, justiție! Egalitate de șanse! Corectitudine! Idioțenii potrivite pentru Candide al lui Voltaire! Indivizii serioși, zdraveni socialmente, dinamici, nu se coborau în mocirlele astea etice, moralizatoare. Nici o secundă! Era, de pildă, un decan (ajuns apoi și prorector), membru într-o protocomisie ARACIS. Tipul tot umbla prin țară să acrediteze noi facultăți și universități. Nici nu mai vorbea pe parcursul vizitelor în cauză. Rînjea doar protocolar gazdelor, stătea puțin pe scaun, la un spriț ori la o cafeluță, lua plicul (2000 de dolărași pe acreditare), semna actele, după care, la fel de ceremonios și civilizat, o ștergea englezește. Vrei să spui că nu era fain așa? Omul pleca bucuros, iar România mai primea o universitate, o facultate, ceva. Educația nu a stricat, niciodată, nimănui. De aceea zic: mai lăsați-mă cu mofturile voastre! Nu pot uita o altă profesoară distinsă, care urmase, la un moment dat, un stagiu de cercetare la o universitate germană. Revenită în țară, ea își trimitea, negreșit, asistentul dinaintea studenților (în preajma sesiunii de examene!) cu niște calcule extrem de precise. Acesta le prezenta copiilor limpede situația. Nici contabilii americani nu l-ar fi întrecut.“

„Doamna profesor“, explica insul, „a cheltuit, în Germania, pe parcursul a trei luni, fix 5000 de mărci (2500 cazarea, 2000 întreținerea zilnică și 500 drumul, taxele școlare fiind acoperite de bursă). A făcut-o pentru a se specializa *în domeniul dumneavoastră de studiu, deci strict pentru dumneavoastră, pentru ca să fiți ulterior calificați la standarde mondiale!* Îi datorați așadar această sumă acum, la final de curs, la debutul examinării. Copilașii calculau imediat cît le revenea *per capita* și se executau. O frumusețe, omule! O lume ideală, ca în *Cetatea soarelui* a lui Campanella. Voi, mofturoșilor, ați distrus-o. Și, culmea, tot nu sînteți mulțumiți!“

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Bugetul UE, adevărata provocare a următorilor ani

În timp ce, la București, al treilea Executiv din ultimii ani se află în chinurile facerii (ciocnirile de interese dintre diferiții baroni locali făcînd misiunea mai grea decît se anticipa), adevărata provocare vine dinspre Bruxelles.

Comisia Europeană pregătește propunerea pentru Cadrul Financiar Multianual (CFM), adică bugetul Uniunii pentru perioada 2021-2027. Propunerea ar trebui făcută publică în mai. Dar bătălia de culise a început deja.

Bulgaria deține președinția rotativă a UE pînă la 1 iulie, astfel încît, prin diverse declarații, premierul Bojko Borisov s-a făcut deja purtătorul de cuvînt al statelor beneficiare nete de fonduri de coeziune. În mod sigur, el a făcut presiuni în acest sens și în cadrul recentei întrevederi cu Angela Merkel, care a marcat startul președinției bulgare.

În actualul Cadru Financiar Multianual, Politica Agricolă Comună însumează 39% din totalul alocărilor, iar cea de coeziune, 26%. Principalii beneficiari: statele din Europa Centrală și de Est, în special „rebela" Polonie. Dar și Ungaria și, evident, România și celelalte. Dar mai pot fi finanțate aceste politici, la nivelul actual, în condițiile unei pierderi anuale de finanțare de 8%, în urma plecării britanicilor? Ar fi posibil, dacă statele membre vor accepta să-și crească contribuția la bugetul comun, peste limita de 1% din PIB.

Spuneți-le aceasta germanilor, francezilor, olandezilor și celorlalți din Occident. Explicați-le că trebuie să bage mai adînc mîna în buzunar pentru confortul guvernelor eurosceptice de la Varșovia

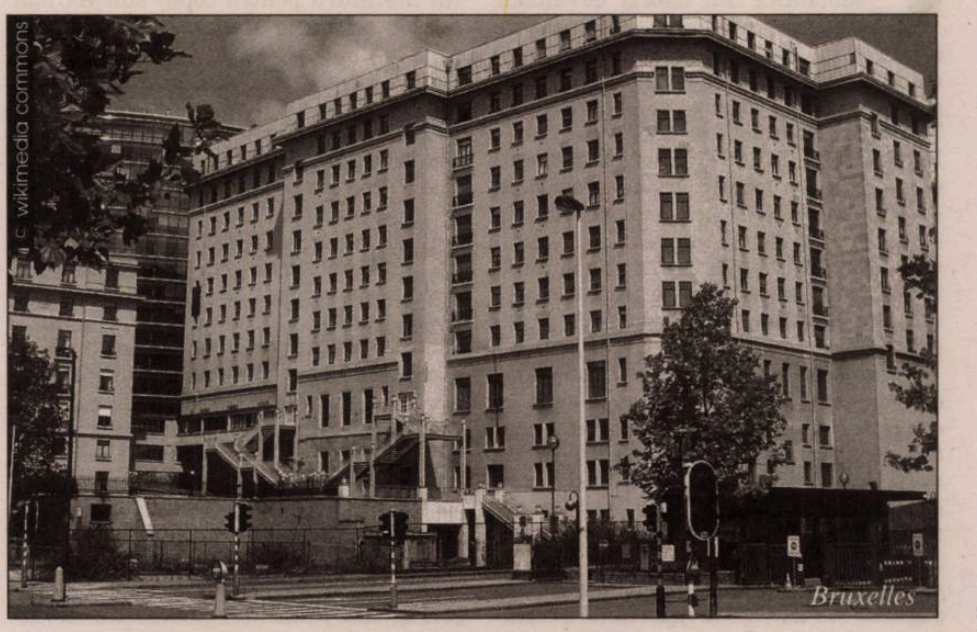

© wikimedia commons

Bruxelles

Pîinea și cuțitul le au încă statele net contributoare.

Sînt 14 ani de cînd grosul statelor central și est-europene au aderat la Uniunea Europeană, după care, în 2007, acestora li s-au alăturat România și Bulgaria și, în sfîrșit, Croația în 2013. În toți acești ani, în pofida progreselor înregistrate, „noile state membre" nu au reușit să ajungă din urmă economiile din Occident. În consecință, esticii spun că mai au nevoie de cel puțin un ciclu de șapte ani cu o puternică finanțare a politicilor de coeziune, pentru a putea spera să facă străpungerea. Problema este că atingerea acestui obiectiv se anunță extrem de dificilă.

În primul rînd, pentru că nu se știe de unde vor veni banii. Brexitul va afecta serios bugetul Uniunii, compus în principal din contribuții directe din partea statelor, de circa 1% din PIB. Pierderea bugetară va fi de cel puțin 12 miliarde de euro pe an (adică un deficit de 8%).

și Budapesta, pentru guvernanții de la București care au scos zeci și sute de mii de oameni în stradă, exasperați din cauza corupției. Și așa mai departe.

Apoi, în fața Uniunii Europene se ridică noi priorități, cum ar fi criza refugiaților, terorismul sau creșterea riscurilor geopolitice. Viitorul buget va trebui să finanțeze suficient apărarea comună, securitatea, politica de migrație, securizarea frontierelor externe ale Uniunii. De asemenea, programele pentru tineret sau economia digitală așteaptă și ele finanțări suplimentare, deoarece contribuie la creșterea competitivității economiei europene.

Pare că toate acestea îi interesează prea puțin pe guvernanții de la București sau, cine știe, nici măcar nu sînt înțelese – ați auzit de vreo preocupare în acest sens, la nivel de Executiv, ați aflat de vreo dezbatere publică lansată de Palatul Victoria, știți de vreo dezbatere parlamentară pe astfel de teme? Aveți impresia că există la ora actuală o viziune clară asupra adevăratelor necesități de finanțare pentru dezvoltarea României, la orizontul următorului deceniu, altele decît interesele unor baroni locali de a îndestula niște firme prietene?

Dincolo de aceste întrebări, problema e cît se poate de serioasă. Europa Centrală și de Est nu mai este în măsură să influențeze dezbaterea în privința bugetului nici măcar cît a fost cu ocazia CFM 2014-2020, cînd Berlinul și Londra oricum au impus primul buget multianual din istoria UE mai mic în valoare absolută decît precedentul.

Și pe atunci, în Polonia, guvernul era condus de Donald Tusk, foarte respectat la Bruxelles, iar Viktor Orbán nu o luase razna chiar cu totul! Degeaba. În materie de buget, trebuie să recunoaștem că pîinea și cuțitul le au încă statele net contributoare.

Să nu ne facem iluzii, avem toate motivele să ne așteptăm la o scădere în termeni reali a alocațiilor pentru PAC și Politica de Coeziune. Înseamnă aceasta și o blocare a dezvoltării țărilor noastre? Nu, dacă știm să fim creativi și folosim eficient celelalte capitole bugetare, dacă ne implicăm puternic în apărarea comună sau în proiectele de creștere a competitivității, de susținere a economiei digitale. Pur și simplu, avem nevoie de o regîndire a politicilor de dezvoltare pe termen mediu.

Întrebarea este: avem un plan pentru toate acestea?

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Vintilă MIHĂILESCU

Teleormania

Teleormania... Criptic termen! Poate fi citit și ca manie, și ca mînie, dar și, evident, ca Teleo(RO)mînie. Dintre toate versiunile, eu prefer însă *Teleor man*, adică omul de Teleor.

Teleor man nu este Teleormanul, căci nu este un toponim, nu se referă la un loc, ci este o categorie socială, o categorie de oameni pe care îi putem găsi prin toată țara, dar pentru care Teleormanul este o ilustrare perfectă, un soi de metonimie geografică. Desigur, nasc și la Teleorman oameni, ca pretutindeni, dar probabilitatea ca aici să se găsească mai mulți „oameni de Teleor" este mai mare.

Ce îl caracterizează însă pe *Teleor man?* Istoric, social și psihologic, Teleormanul ca atare poate fi luat, în acest caz, ca o metaforă descriptivă a acestuia.

Istoric, Teleormanul a fost și a rămas profund rural, agrar și sărac. Dacă, la 1930, 83% din populația sa locuia la sat, în prezent procentul este cu doar ceva mai mic de 70%; în schimb, Teleormanul are cel mai mare procent de populație ocupată în agricultură din țară (dublu față de media națională). Economic, e de vreme bună în Top 3 al celor mai sărace județe după PIB/capita și ale celor mai scăzute investiții străine din țară. Social, teleormănenii au fost majoritar iobagi, apoi CAP-iști, iar acum sînt săraci, atît de săraci încît pînă și migrația din Teleorman este printre cele mai mici din țară. Doamne, iartă-mă, nu este vina lor, dar așa a fost să fie. Or, în timp, s-a consolidat aici o „cultură a sărăciei" soră cu o „psihologie a obedienței". Obișnuiți cu sărăcia și cu dependența, majoritatea visurilor de mărire (adică de promovare socială, în termeni mai academici) s-au învîrtit în jurul speranței de a intra în grațiile mai-marilor locului, care să-i pună (Doamne-ajută!) arendași pe moșiile lor. Deviza a fost și a rămas cam aceeași: *Săru' mîna, boierule / tovarășu' / domnu'!* Cu acest vis și cu această deviză au așteptat, și au așteptat, și au tot așteptat...

Din motive istorice similare, există, desigur, mulți *Telor men* în toată țara, adică un soi de clasă socială difuză și frustrată de *lumpenrurali* care își așteaptă de generații momentul istoric, ora răzbunării.

Și iată că a venit Daddy și a sunat Națională: *Hai la lupta cea mare, Teleor man cu Teleor man să ne unim*, adică *Teleor men din toată țara, uniți-vă*! Și s-au unit, căci acum ori niciodată puteau să-și croiască altă soartă. Aceasta este „clasa socială" care conduce în prezent țara și care își ia revanșa istorică pentru visul cîștigat democratic țara, Dragnea a arendat-o cît a putut unor *Teleor men*, construind astfel o nouă majoritate în partid și, indirect, în Parlament. Are, desigur, și alte pîrghii de control, dar cea mai importantă este aceasta: eu v-am făcut arendași, eu vă trimit înapoi la coada vacii. Iar pe cei care vă credeți liber-cugetători, vă strivesc, democratic, cu noua mea majoritate. *Umblă vorbe că există sciziuni în partid, că mi-am pierdut din putere...* – a ironizat el zilele trecute. Nu,

Iată că a venit Daddy și a sunat Națională:
Hai la lupta cea mare.

rile neîmplinite și umilințele resimțite, indiferent dacă motivat sau nu. Or, să te ferească Dumnezeu de răzbunarea piticului!

Nu, nu este o satiră, ci un prea românesc haz de necaz. Calculăm greșit sau, în orice caz, incomplet, dacă avem în vedere doar mizele politice și solidaritatea rețelelor de cleptocrație. Din motive elementar omenești și nu politice, fidelitatea *Teleor men*-ilor față de cel care „i-a făcut oameni" este mai puternică decît toate acestea, căci este prima și singura lor șansă, care poate să dispară ca prin farmec, așa cum a apărut, dacă dispare „Tăticul". Or, după ce a unitatea de monolit în jurul partidului este mai puternică și mai amenințătoare (sau mai puternică pentru că este mai amenințătoare) decît oricînd, iar Dragnea este, pe termen scurt, cel puțin, cel mai puternic om în stat, confirmat din motive doar de dînsul cunoscute și de președintele țării.

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

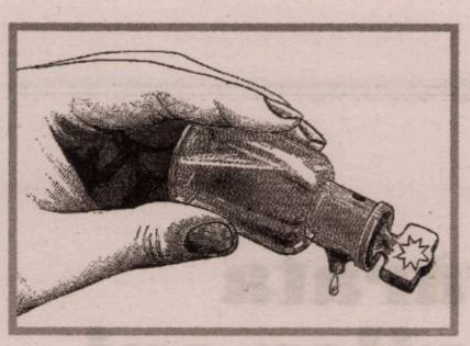

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Șugubăț, zglobiu și strengar

Cele mai spectaculoase schimbări semantice din istoria cuvintelor sînt trecerile de la semnificațiile negative la cele pozitive, printr-un fenomen de atenuare care a fost adesea înregistrat, în limbi diferite, și pe care Lazăr Șăineanu îl numea, la 1887, „rafinare". Michel Bréal (în 1897) explica fenomenul prin tendința vorbitorilor de a exagera în scop expresiv: astfel, cuvinte care indică o puternică evaluare negativă sînt folosite cu scop de intensificare în tot mai multe contexte, producîndu-se treptat o „decolorare", o slăbire a componentei lor depreciative.

În *Încercare asupra semasiologiei limbii române* (1887), Șăineanu oferea ca exemplu cuvîntul de origine slavă *șugubăț*, care a circulat în textele vechi românești cu sensul etimologic „criminal, ucigaș". Citatele din Dosoftei *(Viața și petrecerea sfinților,* 1682-1686) ilustrează cît se poate de clar acest sens: „acel *șigubăț* și mîncător de sînge"; „l-au ucis un *șugubăț* și l-au tras la ușa chiliei svîntului" etc. Și sub influența verbului a *șugui* (explică Șăineanu), s-a ajuns ca la sfîrșitul secolului al XIX-lea cuvîntul să fie folosit, ca adjectiv, mai ales în textele moldovenești, cu sensul atenuat „răutăcios, glumeț". Citatele din Creangă sînt încă legate de sensul vechi, pentru că vorbesc despre locuri *șugubețe* (adică periculoase) și despre oameni (cel roș și cel spîn) *șugubeți* (periculoși): „să n-ai de-a face cu dînșii, căci sînt foarte *șugubeți*". Procesul de „ameliorare" a continuat pînă în zilele noastre: transmis mai ales prin texte literare de influență folclorică și prin basme adaptate, cuvîntul a ajuns să fie simțit ca întru totul pozitiv: în DEX, primul său sens este „glumeț, hazliu; poznaș", iar atestările actuale (adesea în contextul literaturii pentru copii) sînt cel mai adesea sintagme ca *zîmbet șugubăț, ton șugubăț, moș șugubăț.*

Un alt exemplu adus de Șăineanu pentru a ilustra ameliorarea semantică este adjectivul *zglobiu,* tot de origine slavă, care circula în limba mai veche, de obicei în forma *zlobiv*, cu sensul etimologic „rău"; în culegerile de legi din secolul al XVII-lea apare, de pildă, sintagma *zlobiv la beție*. În Muntenia, cuvîntul a căpătat treptat un sens mai puțin negativ („nebunatic, zburdalnic"), fiind folosit mai ales cu referire la cai și copii. Și în acest caz, tendința de atenuare a negativității și de dobîndire a unor note pozitive a continuat pînă în prezent, cînd *zglobiu* are un sens cît se poate de pozitiv (în DEX: „vioi, sprinten, zburdalnic"), fiind folosit mai ales în legătură cu copiii sau în texte adresate copiilor (în Internet sînt mii de atestări ale sintagmelor *copii zglobii, fetițe zglobii, peștișori zglobii, fluturași zglobii* etc.). Cuvîntul are, e drept, și utilizări ironice: în sintagme ca *politicieni zglobii* sau în expresia colocvial-argotică *a se da zglobiu,* sinonimă cu *a se grozăvi, a face pe grozavul, a se da vioi* etc. (*„se dă zglobiu* în declarații", maximasport.ro; „pentru *a se da zglobiu* în fața auditoriului că el este cineva", motociclism.ro). Cum componenta negativă nu mai este deloc prezentă în sensul actual al cuvîntului, o organizație purtînd denumirea (cu mesaj optimist) „Copii zglobii" poate iniția o mișcare de combatere a violenței în școală.

Un termen la fel de legat de universul infantil – *ștrengar* – are în textele și glosarele mai vechi sensul negativ „om fără căpătîi, haimana, vagabond" (înregistrat în *Dicționarul limbii române,* DLR); verbul derivat *a ștrengări* înseamnă „a vagabonda, a hoinări". În *Lexiconul* de la Buda (1825), *ștrengariu* era echivalat în latină cu *vagabundus*. În dicționarul academic latinist al lui Laurian și Massim (1876), sensul negativ coexista cu cel atenuat, aplicat copiilor. Autorii aveau și o ipoteză etimologică (acceptată de mulți, inclusiv de Ciorănescu, în dicționarul său): că *ștrengarul* (scris, în forma latinizantă, *strangariu*) era cel „bun și demn de streang, de spînzurătoare și de aici: neastîmpărat, vagabond, blăstemat, nerușinat, desfrînat, scelerat etc."; ideea este prezentă și în exemplul pentru cuvîntul *ștrengărie* (scris *strangaria*): „acestea nu-s ștrengării de copil, ci ștrengării de om matur, care pentru ele ar merita streangul". În exemplele pentru adjectivul și substantivul *ștrengar*, autorii dicționarului fac exces de didacticism; textul lor, mai degrabă decît să ilustreze contexte diferite și nuanțe de sens, transmite mesaje moralizatoare repetitive: „numai copiii cam neastîmpărați se zic în joc ștrengari; însă și copiii ștrengari se fac importuni și nesuferiți nu numai străinilor, ci și părinților; copilul ștrengar nu ascultă nici de părinți, nici de învățători; copilul ștrengar e insolent, nerușinat și ireverențios către toți; copilul ștrengar nu lucră nimica, nu învață nimica; copilul ștrengar se joacă și umblă pe strade toată ziua, supără toți oamenii cîți trec, aruncînd cu pietre în ei; nu mai zic nemica de ștrengarul mic"...

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

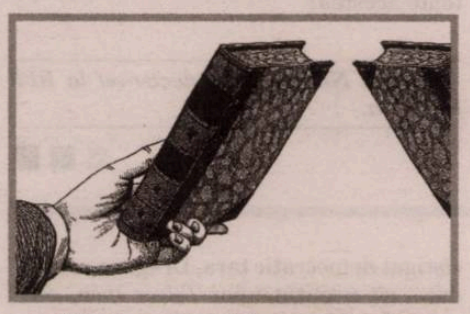

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Partid

– Ce părere aveți despre actuala criză politică? – mă întreabă, pe stradă, reporterul.

– Mi-am adus aminte de poezia lui George Lesnea pe care eram puși s-o învățăm pe dinafară la școală. Suna cam așa:

„Partidul e-n toate! E-n cele ce sînt
Și-n cele ce mîine vor rîde la soare!
E-n holda întreagă și-n bobul mărunt
Și-n viața ce veșnic nu moare."

Ce frumos! Un mesaj limpede – „Nu scapi nici mort!" – exprimat într-o formă simțitoare și elegantă.

Dacă stau să mă gîndesc bine, n-am mai auzit invocată atît de des omniprezența și omnipotența Partidului de zeci de ani.

Pe cutare doamnă, Partidul a făcut-o, Partidul s-o desfacă. Cutare domn se va supune voinței Partidului. Un alt – sau același? – domn nu vrea nicicum să voteze Partidul.

Partidul e și sensibil – „Nu e nici o tensiune în Partid!" – și înțelept: „Așa a hotărît Partidul!" Sub voința lui te pleci cum se pleacă tot omul sub mîna sorții: „Așa a vrut Partidul!"

Partidul e-n toate. Cele trei calități ale unei doamne pentru a ocupa postul de premier sînt enumerate de către maimarele Lui: 1) E politicoasă; 2) Nu s-a dezis niciodată de Programul de guvernare; 3) Susține modificarea legilor Justiției. Nu m-aș mira deloc dacă aleasa doamnă va depune jurămîntul așezîndu-și mîna dreaptă, în loc de Biblie, pe Programul de guvernare.

Cam prin 1980, în ultimul an de studenție, am intrat în Partid. Ca să te înscrii la doctorat, aveai nevoie de recomandarea organizației locale. Aveai și posibilitatea să alegi. Dacă voiai musai să te faci intelectual puteai să pleci din țară. În teorie. Dacă nu erai bun înotător sau alergător, viza de ieșire tot de la Partid o primeai – sau nu. M-am răzbunat caraghios, trăgînd o bețe amară.

În armată, cele cinci ore de învățămînt politico-ideologic din fiecare luni au fost mai greu de suportat decît alergatul pe cîmp cu masca de gaze pe figură sau spălatul latrinelor. Cît am fost profesor stagiar, a trebuit să înghit zeci și zeci de ore de ședințe de Partid.

Partidul e-n toate. În 1990, Partidul Național Liberal și-a deschis sediu pe Magheru, aproape de Universitate. Mă simțeam atras de ideile liberale și vedeam, aproape zilnic, oameni intrînd sau ieșind. N-am intrat – de teamă, de lehamite, habar n-am. Nici n-am văzut vreodată vreun liberal pe holurile Universității, să ne-ntrebe de sănătate.

Am mai fost invitat pe la vernisajul a diferite „alianțe" și „alternative". N-am rămas la nici una. Poate am făcut rău.

Mărginindu-mă să mă duc de fiecare dată conștiincios la votare, am rămas să contemplu cum se reînfiripă, din cenușa defunctului PCR, Partidul-stat, Partidul-popor, Partidul-națiune.

„Deschid fereastra și-o închid.
Îți mulțumim din inimă, Partid!"

PSD-ul colcăie de oameni pricepuți: în politică, în științe juridice, în economie, în finanțe, în agronomie... Îi lipsesc, însă, poeții: oamenii sensibili și vizionari care să-i nemurească ființa.

„Deschid fereastra și-o închid.
Îți mulțumim din inimă, Partid!"

Cred că se impune de urgență organizarea unui concurs național de poezie pe această temă. Dacă nici acum, la centenarul Marii Uniri, atunci cînd?

Sper măcar ca manualul unic al domnului Pop să repare, cît mai e vreme, aceasta lacună. Și s-ar cuveni ca, atunci cînd elevii, la deschiderea școlii, încep să frunzărească cu mîini tremurînde de emoție noile manuale, încă mirosind a clei tipografic, să-i întîmpine, de pe prima pagină, zîmbetul cald și prietenos al domnului Dragnea. Și ca viitoarele metodici să reintroducă la orele de curs, după intonarea imnului național, momentul solemn al „intuirii Portretului". Partidul e-n toate. Precum zicea versul de odinioară:

„Cu fața lipită, lipită de zid
Să știe copilul ce-nseamnă Partid!"

P.S. Și dacă tot l-am pomenit pe Lesnea, poate ne amintim și de mai vîrstnicul Caragiale. Apud Trahanache: „Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că de la partidul întreg atîrnă binele țării și de la binele țării atîrnă binele nostru..."

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Casa Universitarilor, pe la prînz

Discutam de curînd cu niște prieteni despre localurile de „modă veche“ din București, atîtea cîte au mai rămas. Cineva a spus de COȘ (Casa Oamenilor de Știință) și de relaxanta ei grădină, eu mi-am amintit de Casa Universitarilor și de ultima vizită pe care am făcut-o acolo, acum ceva vreme.

Mă sună tatăl meu într-o zi din oraș și mă întreabă dacă la Casa Universitarilor n-au cumva meniu fix la prînz. Nu știu, n-am mai fost acolo de o sută de ani – îi răspund. De fapt, nu chiar de o sută. Mai fusesem cu unchiul meu „american“, cu un prieten care locuiește la Montréal, adică cu oameni pentru care Casa Universitarilor reprezenta un reper în București. Și care aveau nostalgia „grădinilor“ și mititeilor de altădată.

Hai să mergem! – îi zic. Ne întîlnim la Grădina Icoanei, chiar în parc. Sfîrșit de mai, natura care a explodat pe unde se mai ițește ea, de prin betoane, miroase promițător și crud a început de vară. Un soare alb, cernut, însă nu dogoritor. Luna perfectă de trăit în București, poate singura – luminoasa lună mai.

Tatăl meu stă pe o bancă și privește un grup de adolescenți care chiulesc de la liceu. Fumează, beau cola, fac pe nebunii, fetele și băieții se amușină unii pe alții, uneori se înghiontesc brutal cu hahaha-uri prelungi, alteori de-abia dacă îndrăznesc să se atingă. „Parcă tu nu erai așa!“ – îmi zice. „Ei sînt altfel.“ „Ba exact așa eram! Ai uitat“ – îi răspund.

Mergem – un tată la începutul vîrstei a treia și o fiică în pragul vîrstei de mijloc – spre Casa Universitarilor. Îmi place acum să merg cu părinții mei pe stradă în București. Parcă respirăm, în sfîrșit, același aer, simțim orașul la fel, ne acceptăm atît de ușor și de firesc. Cînd eram de vîrsta celor care chiuleau în Grădina Icoanei, nici nu voiam să aud de așa ceva. A merge la plimbare alături de părinți, prin centrul orașului, era o rușine imposibil de definit. Și o sursă permanentă de tensiune și conflict.

După un scurt drum prin soare, Casa Universitarilor ne apare ca o oază. Verdeață, liniștea netulburată de boxele cu hit-uri la modă, se aude chiar și o mierlă, umbră și o adiere de vînt răcoroasă, toată atmosfera aceea estivală de terasă „selectă“, la Neptun. Îmi imaginez că marea e undeva după colț. Însă nu orice fel de mare. Acea mare comunistă și disciplinată de „la steaguri“, fără umbrele și șezlonguri, doar cu cearșafuri întinse regulamentar și un timp potrivit pentru baie, un altul pentru plajă, în așteptarea orei pentru masa de prînz care se desfășura într-un loc identic cu Casa Universitarilor.

Am nimerit într-o buclă atemporală, totul e încremenit aici. Regăsești un București fără vîrstă, dincolo de tot ce s-a întîmplat în ultimii ani pe străzile lui – mitinguri, mineriade, tranziție, alegeri, cîini vagabonzi și stîrpirea cîinilor vagabonzi, lumini de Crăciun. Acel București nu există la Casa Universitarilor, toată emoția străzii, marasmul, entuziasmul ieftin n-au reușit să pătrundă. Ca și cum o cortină grea s-ar fi lăsat în spatele nostru, în momentul în care am ochit una dintre cele trei mese libere de patru persoane, fiindcă toate celelalte erau unite pentru două grupuri care „sărbătoreau“ ceva. Și, uitînd-mă la ele, am avut senzația că tot sărbătoresc de cîteva zeci de ani, că de prin anii '80 oamenii nu s-au mai ridicat de la mese și că au reușit într-un mod miraculos să îmbătrînească acolo, în fața sticlei de Grasă de Cotnari și a cefei de porc la grătar, cu cartofi prăjiți și salată de varză.

Chelnerițele apar cu promptitudine, îmbrăcate în uniformele lor, ne aduc meniul, ne aruncă acele zîmbete obligatorii. „Iată o terasă unde nu trebuie să aștepți!“ – îmi zic. Nu mă mai întreb de cîtă vreme sînt ele „captive“ aici.

Prețuri mici, porții mici – ca-n comunism! Anton e dezamăgit că n-au meniu fix. Pentru el „meniul fix“ reprezintă o invenție de succes a civilizației occidentale. Comandăm și purtăm conversații standard: „Vinul îl doriți șprițuit?“, „Aducem și pîinică?“, „Smîntînă și ardei la ciorbică?“

În timp ce mîncăm, observăm cele două grupuri. Primul este unul alcătuit din doamne în jur de 60-70 de ani. E o reuniune de clasă, de facultate, de întreprindere – o secție exclusiv de femei. Uitîndu-te la masa lor, te uiți la o frescă – vezi cu precizie cum au trecut anii peste toate acele glorioase soții și mame, din perioada 1960-1980. Îți dai seama despre fiecare cît de bine s-a îngrijit sau cîte necazuri a avut, ce statut social etc. Unele „s-au ajuns“, altele sînt în continuare acele „colege“ modeste pe care nu le-a întrebat nimeni ce-și doresc și ce visează. Cîteva sînt în zona kitsch a senectuții, cu paiete și mărgele, cu acel ruj prea roșu întins pe niște buze inerte. Dacă aș reuși să intru în gîndurile lor aș auzi toate acele termene de comparație, inevitabile la o astfel de reuniune – „Oare X arată mai bătrînă decît mine?“, „Uite că Y are pielea mai lăsată, mai ales gușa!“, „Sînt mai slabă decît Z, deși am avut doi copii și ea nu are nici unul!“

Mă uit la mîinile tatălui meu: pielea se strînge, începe să semene cu un pergament, „citești“ venele, îți vine să dai la o parte tot acel ambalaj care începe să se deterioreze. Să întorci pagina, ca să regăsești omul de dinăuntru. Mă uit și la mîinile mele – nici pielea mea nu mai e atît de fermă cum era odată. Timpul nu iartă pe nimeni, nici măcar la Casa Universitarilor.

Doamna cu alură de directoare de școală din capul mesei face liniște ciocănind cu linguriță în paharul de vin. Este momentul unui *speech*. Unei doamne din categoria „colegelor“ modeste îi zboară șervetul din poală. Anton se ridică, îl culege de pe jos și i-l înapoiază. Ca orice bărbat care începe să îmbătrînească, e fascinat de tot ce înseamnă bătrînețe. Așa cum eram noi, pe timpuri, fascinați și plini de repulsie, în același timp, față de adolescență și de manifestările ei.

Acestea două sînt vîrste curioase. La vîrsta mea, de pildă, nu mă fascinează nimic, doar aștept să treacă pe lîngă mine anii, unii complet goi, alții cu bucurii mărunte. Habar n-am la ce e bună și cui folosește vîrsta „de mijloc“ – n-ai nici o surpriză și, pentru că ești încă tînăr, nici un regret major.

„Vă mai pun un șprițț?“ Mă uit un pic speriată la chelnerița care chiar e în afara tuturor vîrstelor. În uniforma ei alb cu negru, e doar un *icon* al anilor '80.

În al doilea grup sînt și cîțiva domni, tot în vîrstă și într-o stare avansată de șprițuială. De aceea se vorbește tare, certăreț și angoasant. „Aia e o masă de securiști!“, spune Anton.

Da, chiar e o masă de foști securiști, de „artiști ai poporului“, de reprezentanți. Dintre care unul vrea să se afirme: „Noi am salvat oameni înainte de '90 și acuma ne arată cu degetul, sîntem puși la zid!“

„Doriți un desert?“ Taică-miu comandă un profiterol, eu îmi iau inevitabil clătite cu dulceață.

După *speech*-ul „doamnei directoare“ din capul mesei, „fetele“ zumzăie într-un mod plăcut, de la „masa securiștilor“ se mai aude din cînd în cînd cîte un strigăt recalcitrant. În rest e liniște, aceeași liniște de la început, dacă îți ciulești urechea poți asculta și mierla.

Sînt oameni care aparțin Casei Universitarilor. Pentru noi, ceilalți, e doar o haltă. Care îți dă senzația unui București tihnit, „așezat“, patriarhal. Însă nu acesta e orașul meu. Orașul meu e viu, în mișcare, în schimbare. Abia după vîrsta de 30 de ani am învățat să-l iubesc. Mai ales în „luminoasa lună mai“, atunci cînd capătă o strălucire aparte. Nu mi-aș petrece nici o altă lună mai în altă parte.

Așa cum mă așteptam, Anton n-a reușit să-și termine profiterolul și mi l-a pasat mie. Are exact același gust răcoritor de recompensă, după o zi disciplinată de plajă, la Neptun.

Plecăm. Un tată și o fiică. Oarecum mulțumiți că am împărțit un timp unul cu altul, așa cum făceam atît de des, odinioară. În Herăstrău, în Grădina Botanică sau oricunde în altă parte, în București. În urma noastră, un rest de profiterol se topește pe o masă.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Lecția chilotului și a păstîrnacului

Am realizat că lichiditățile societății lichide, alea ale lui Eco, sînt chiar transparente, zerouri care devin tot mai zerouri. Fraților, în fapt, nu ne mai jucăm, înaintăm prin abundențe, care devin tot mai scumpe, dar ni le permitem. Înotul înseamnă să știi să înoți. Acum oricine are totul la îndemînă și, culmea, chiar dacă spui nu vreau, gata! Pun deoparte doi lei, economisesc o pensie, un salariu, totul-totul se transformă în nimic și nimicuri. Banii economisiți, asigurarea pentru facultatea copilului, pensia ta, pilonul II, III, privată, de stat, toate-toate devin nimic. Nu poți vedea în perspectivă. Nici în doi ani de acum încolo nu te poți vedea. Cine te crezi? Dacă ai miliarde este poate mai bine, dar eu nu-s om de miliard de lei, nici de euro. Așa că mă sperie, trăiesc frica în abundență. Am remușcări cînd îmi iau un chilot nou. Băi, nu am nevoie, am zece la fel. De ce l-am luat? Mai bine puneam 40 de lei deoparte. Dar, în fapt, tot aia este. Înainte-înapoi nu este loc. Ești luat de val și înghițit. Băgat la fund. Nu știu forme de rezistență la abundență, frumusețe, design, pantaloni, chiloți, vită pe plită încinsă, Lego, seriale Netflix sau Amazon. Și lista continuă. Trăiesc în descoperirea pietricelelor colorate ca papuașii și n-am timp să mă bucur de ceva că năvălește altceva. Nici nu mai simt gustul, că altceva, abundent și torențial, îi ia locul. Vinul nu știu care? Ehei, în două zile descopăr altul. Și uit de unde am plecat. La fel cum pompierii pun apa-furtun pe o casă și împrăștie focul, dar și obiectele dinăuntru, așa și eu n-apuc să visez, să iubesc, să mă dezmeticesc. Nu, sînt inundat, călcat în picioare. Trebuie să spun însă că Ada m-a dat peste cap. Într-o seară tîrzie beam apă și făceam glume. Și cînd, ce să vezi? Ada a pus pe masa plină cu de toate păstîrnac la grătar. Uite, nu știu cum, nu știu de ce, dar la păstîrnacul ăla visez și acum. Și cîte glume am făcut cu el... M-ai doborît, păstîrnace! Cu un vin alb, mama mea! Băi, să nu-mi luați păstîrnacul, să nu intre în diete, că vă omor.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Președintele FRF e mai tare decît guvernatorul BNR?

Nu l-aș compara pe șeful fotbalului chiar cu Veșnicia însăși. Dar da, impresia, cu trei luni înaintea alegerilor de la federație, este că Răzvan Burleanu e un *young* Mobutu, înfipt bine într-o administrație privată de interes național, pe care nimeni și nimic nu l-ar putea clinti. Asta e impresia. Realitatea e că avem memorie scurtă. În raport cu „Nașul“ Mircea Sandu, care a „domnit“ cît Isărescu minus Burleanu, actualul „tătuc“ e mic copil. Să nu credem însă că metehnele nu se pot moșteni. Dorința de perpetuare, abțibild al oricărui om aflat la putere, e încă și mai mare aici, într-o federație sportivă. Ai de controlat un număr redus de persoane sau entități pentru a te eterniza în funcție. De aceea președinții de federații naționale și internaționale rivalizează cu dictatorii africani în longevitate la comenzi. Unii pot sfîrși în același fel, cu „capul în băț“ (vezi cazul „atletului“ Lamine Diack). Alții scapă. Legislatura lui Burleanu e confuză pentru marele public, dar nu el votează, ci cei aproape 300 de membri afiliați. Ce a făcut monșerul? Ceva lucruri bune: impulsul dat tinerilor, de unde rezultate mai bune la naționalele mici, atragerea de fonduri, cheltuieli declarate mai mici, structurarea mai bună a activității. Și destule minusuri: eșecul patent al lui Daum la Națională, scandalul legat de centrele de excelență, arbitrajul desprins de lume și de realitate, comisii care lungesc la nefîrșit judecățile. Dar cu adevărat Burleanu e cunoscut pentru că și-a pus în cap mulți dintre fotbaliștii istorici ai României. I-a scos din business. Unii văd aici mîna serviciilor secrete. Politrucii *versus* popularii. Acum fotbaliștii își vor fotbalul înapoi. Dar ghici ce: fotbalul nu e al lor, și nici al lui Burleanu. Altfel îl jucau la ei în sufragerie.

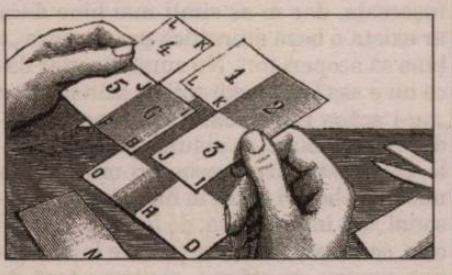

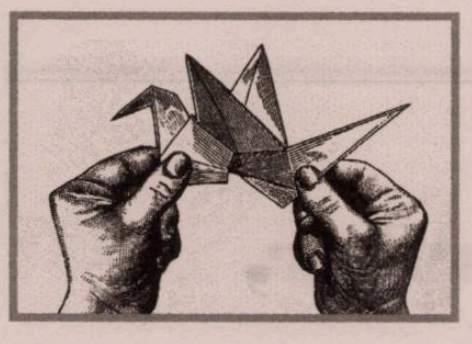

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Bieţii de ei

La o masă, am discutat cu un domn care părea să ştie multe, poate prea multe. Nici n-aduceam bine vorba despre un loc, că imediat spunea că are cunoştinţe acolo, ştia istorii din zona respectivă, descria personaje şi evenimente la care luase parte. Nu părea că inventează. Era foarte umblat şi foarte informat. Un om cumsecade, cu vorbă blîndă, uşor tristă, dar şi cu ceva umor. În chestiunile mărunte, legate de masă, mereu găsea cîte o vorbă de duh. În mare însă, o vreme n-am prea înţeles cum gîndea, ce fel de om era. Încetul cu încetul am început totuşi să desluşesc un fir roşu în nenumăratele lui poveşti. De fiecare dată apărea cîte o întreprindere care făcea lucruri foarte bune şi care astăzi nu mai există, de care „s-a ales praful". Mereu părea să fie vorba de nişte indivizi răi (cine oare?) care pur şi simplu prădaseră avutul obştesc. Pe de altă parte, că tot ne aflam la masă, „nici prin restaurante nu se mai găsesc lucruri sănătoase, nu mai ştii niciodată ce mănînci. Între noi fie vorba, pe vremea aialaltă era mai puţin, dar măcar era mai clar". E poate ceva adevăr aici, dar depinde din ce unghi îl priveşti.

„Între ţările foste comuniste, noi stăm cel mai rău", a continuat omul. Greu să nu fii de acord şi cu asta, deşi poate că şi bulgarii cred acelaşi lucru despre ei înşişi, m-am gîndit eu. Omul parcă mi-a ghicit însă gîndurile: „Păi, bulgarii nici nu şi-au desfiinţat cooperativele agricole", a zis. „Nici echivalentele IAS-urilor de la ei n-au fost desfiinţate. Noi nu mai facem nici tractoare, nici camioane, nici măcar rulmenţi. Iar bulgarii au şi legături mai bune cu rusii decît noi", a continuat. „Ups, atenţie", mi-am zis.

Nici tractoare, nici camioane, nici măcar rulmenţi.

Altfel, cînd venea vorba despre ce au făcut străinii (occidentali) prin ţara noastră, după spusele lui totul era cît se poate de bine. Italienii au venit cu afaceri, cu bani, cunoşteau nişte cazuri, elveţienii au adus utilaje prin satele cu care s-au înfrăţit, ştia un caz. Francezii au contribuit cu tehnologie în domeniul auto şi în aviaţie. O idee vagă, subînţeleasă, care plutea printre toate poveştile astea era că noi oricum nu putem să fim ca ei. Ei sînt altceva. Occidentul e altă lume, să fie clar... Dar de peste tot oamenii noştri au plecat în Occident să lucreze, nu-i aşa? Nu mai avem forţă de muncă de nici un fel. Oamenii de la ţară pleacă în alte părţi şi pentru că nu mai pot face naveta la fabricile din apropiere. Acestea nu mai există, „s-a ales praful" (iarăşi). Primarul cutare „era un aiurit, asta se vedea de la început, iar acum a ajuns şi la puşcărie. Dar în prima fază a făcut multe pentru oamenii din oraş, de aia l-au şi votat. Au ţinut la el". Am bănuit că şi el l-ar fi votat, cînd era bun. Cunoaşteţi foarte bine genul acesta de retorică...

Auzind-o (pentru a nu ştiu cîta oară), n-am putut să nu mă gîndesc (pentru a nu ştiu cîta oară) la mulţimea de oameni în vîrstă şi nu numai, cumsecade, nu tocmai proşti, care au muncit şi au suferit o viaţă întreagă, îndurînd toate experimentele şi inepţiile comunismului şi ale tranziţiei ce a urmat şi care bîjbîie încă prin întunecimile logicii naţional-comunismului ceauşist, fără să înţeleagă ce li se întîmplă de fapt, plîngînd după vremurile şi fabricile de altădată (despre care ştiu că nu erau tocmai bune), supăraţi pe ce s-a furat şi s-a distrus, dar votîndu-i întruna tocmai pe cei care au le-au jefuit. O mulţime care trăieşte în trecut, nostalgică, şi care, la 28 de ani de la căderea comunismului, încă orbecăie ideologic, deformată definitiv de experienţa şi propaganda vremurilor prin care a trecut.

■■■

ready made

Privighetori cari vorbesc la telefon

„Tot americanii şi angliuşii au făcut şi şozenia asta. Au pus o privighetoare-mamă la staţia de telefon fără fir din Strefford (Anglia), iară în Pittsburg (America) un pui de privighetoare. Şi au început a cânta amândouă şi a se înţelege, în glasul lor, cea din Anglia cu cea din America."

Unirea Poporului, Anul VI, Nr. 5, Blaj, Duminecă, la 3 Februarie 1924

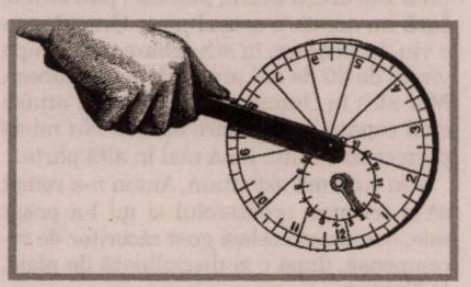

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Cum să te documentezi prost

Ce n-ar trebui să fac cînd am de scris un mic text? Să mă pun pe adunat, ca un hîrciog. Să-mi doresc să am pe masă toate cărţile despre subiectul respectiv. Legea de bază a documentării este că ea, deşi prin definiţie aservită unui scop, va tinde să devină un scop în sine. Ceea ce vrei nu mai este atît să ai textul/discursul/decizia bune la data la care îţi trebuie, ci să pui în clasoare toate informaţiile pe tema respectivă. Această manie de colecţionar este o formă ieftină de escapism de lux, un mod de a pierde vremea în compania cărţilor, cu pretextul că lucrezi.

Documentarea în exces duce totuşi la necazuri vizibile indiferent că lucrezi la un doctorat sau (un exemplu la întîmplare) la un articol pentru *Dilema veche.* Cînd te înhami la un doctorat, pleci de obicei de la ideea că trebuie să cunoşti tema ca pe buzunarele tale, inclusiv aspectele doar pe departe legate de contribuţia ta originală. N-am auzit niciodată vreun coordonator de doctorat serios zicînd cuiva: „Auzi, da' nu exagera cu documentarea". Ideea e, din contra, să fii gargantuan în ştiinţa ta, să consumi tot, ca în caricatura lui Daumier în care Louis Philippe I îşi mănîncă supuşii cu taxe cu tot. Documentarea e totul, dar n-am auzit niciodată de cursuri despre cum să ne documentăm. Nu vreau să încurajez fuşereala, dar m-aş simţi mai bine dacă ar exista o bază ştiinţifică pentru care „e bine să acoperi tot". Nu sună rău, dar dacă nu e aşa? Am auzit toţi de atîtea ori că „nu-i scăpa nimic, omul era o enciclopedie", că temeinic, că volume monumentale, că barbă mare şi ochelari mici, barbă mică şi ochelari mari, în fine, savant. Personal, am impresia că, de la un punct încolo, cantitatea de note pe care le-ai adunat, pentru un referat, pentru o teză de licenţă, pentru un articol ştiinţific, s-ar putea să-ţi rupă spinarea şi nu numai că te împiedică să le valorifici, dar te aduce în situaţia să faci orice numai să nu mai deschizi fişierul cu teza. Sau îl deschizi şi te-apuci de treabă, dar după două minute începi deja să cauţi, vinovat, pe Google, „peşti răpitori pe fundul mării", *„ketchup non-newtonian fluid", „love darts snails"*, „record sarmale", *„Descartes pineal gland", „Federer best shots"*, orice.

© wikimedia commons

Habar n-am care e soluţia, dar nu cred că ea presupune vîslitul mecanic în ceaţă de tip „fă să fie bine". Poate ar trebui să ne gîndim la resursele de energie disponibile şi cam ce s-ar putea face realist cu ele. Sau la ce anume vrem să producem în cercetare: o confirmare a rezultatelor coordonatorului de doctorat, idei trăsnite, răspunsuri noi sau întrebări noi, ipoteze de testat, bazaconii cu aplicabilitate practică, chestii şocante care să stimuleze, dosare de presă cu informaţie neierarhizată? Spre deosebire de o documentare otova, la kilogram, pînă în pînzele albe, mă întreb, de pildă, dacă o metodă de lucru pentru o teză de, să zicem, masterat n-ar putea fi: alege trei monografii de încredere pe tema ta, una americană din 2010, una nemţească din 1990 şi una franţuzească din 1960, asimilează-le, apoi continuă documentaţia, structurat, ca să înţelegi de ce există diferenţe punctuale de fapte şi interpretare între ele.

Te poţi documenta excesiv, nu-i vorbă, şi pentru un discurs de cinci minute. La prima vedere, nimeni nu poate zice că e rău să ştii cît mai multe, ca să poţi să selectezi apoi chestiile cu adevărat vrednice de atenţia publicului toropit. Practic, ce se întîmplă este că începi să vorbeşti şi o iei tot timpul pe arătură, nuanţînd fiecare afirmaţie, pentru că ai prea multe de spus. Cum ştiu toţi profesorii care de obicei se pregătesc, cursul pe care îl pregăteşti cel mai puţin iese cel mai bine. Cînd scrii roman, documentarea are nişte efecte secundare şi mai nasoale: acolo nu e nici o grabă, aşa că poţi să bagi în text cu forţa tot ce-ai aflat, că doar n-ai muncit degeaba. Or, asta face ceea ce scrii mai artificial, iar nu mai credibil. Am în plus senzaţia netă că articolele cele mai documentate pe care le-am scris pentru *Dilema veche* au fost şi cele mai puţin interesante pentru cititori, probabil pentru că devin inevitabil mai indigeste. Nu mai zic de momentele ridicole cînd am, la sfîrşit, un text prea mare, din care ar mai trebui tăiat cel puţin un paragraf, iar eu nu reuşesc să las nimic deoparte. Pentru cutare paragraf cineva mi-a scanat nişte pagini dintr-o carte la Lyon şi mi le-a pus pe e-mail, pentru celălalt mi-am mobilizat amicii să-mi facă rost de o poză de la Muzeul din Turda (muzeul din Turda e întotdeauna în renovare). Contraproductiv.

Încă ceva: orice campanie de documentare se termină cu o mare frustrare – invariabil, cutare articol, super-promiţător după titlu, rămîne totuşi inaccesibil, în orice caz nu va sosi pînă la data la care trebuie să predai textul (sau data la care te vei întîlni cu nepotul căruia i-ai promis că o să-i zici în două vorbe ce înseamnă evoluţia speciilor, sperînd de fapt că apoi o să-ţi zică el două vorbe despre cum să sincronizezi WhatsApp de pe telefon cu computerul.)

Şi cu asta, eu zic că am făcut un rezumat destul de OK al cîtorva cărţi recente dedicate greşelilor de abordare în activitatea de documentare.

***Cătălin Pavel** este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Ipocrizia ca un glob de aur

7 ianuarie 2018. Hotelul „Beverly Hilton“ din Beverly Hills, California. Ceremonia hollywoodiană a decernării premiilor Golden Globe. Evenimentul se anunța a fi încărcat de tensiunea iscată de fenomenul „Me too“. Ca într-o faimoasă piesă de Aristofan, femeile veneau pe acropola cinema-ului mondial revoltate, în stare de insurgență. Gata cu hărțuirea sexuală! Gata cu dominația masculilor nesimțiți care tratează femeia ca pe un obiect de cucerire sexuală! Gata cu masculinizarea puterii în lumea filmului și, în general, în lume! Noua mișcare născută după „Me too“ se cheamă, deja, „Time's Up “. O ușoară undă antitrumpistă era subîntinsă, căci președintele american este un exponent al ordinii sexual-politice care trebuie să dispară pentru mulți dintre adversarii săi, iar sala era plină de ei. Dar, spre deosebire de gala de anul trecut, cînd Trump a fost obsesia serii, de data asta discursul a fost mai general, referindu-se la un anume mod de a fi al bărbaților în industrie și în industrii. Spre deosebire de scenariul antic al lui Aristofan, de data asta, toți bărbații prezenți simpatizau cauza femeilor. Nu se putea altfel.

Momentul de vîrf al serii a fost, indiscutabil, *speech*-ul pe care l-a rostit Oprah Winfrey de pe scenă, cînd a primit un premiu pentru întreaga activitate. Oprah este un retor desăvîrșit. Discursul ei merită să fie studiat în toate școlile de retorică (acum îi zice *public speaking)*. A început ca o confesiune și s-a terminat, cu sala în picioare, ca un apel la luptă. Privind la televizor momentul, m-a frapat diferența uriașă de sinceritate dintre vorbitor și auditoriu. Oprah, cum ziceam, a fost desăvîrșită. A simțit fiecare cuvînt rostit și a transmis sălii întreaga ei simțire. Publicul era alcătuit din superstaruri de cinema. Nu erau prezenți, desigur, Harvey Weinstein și Kevin Spacey, altădată nelipsiți – acum sînt monștrii zilei, numele odioase. Ei bine, acest public a rezonat strident la *speech*-ul lui Oprah Winfrey. Toți se știau filmați, toți jucau emoția cu intensitate. Lacrimi în ochii măriți, mîini tremurînde, clătinări imperceptibil-perceptibile (artă actoricească!) din cap. O să-mi spuneți -mediat că bombăn aiurea: din moment ce discursul era formidabil, nu era normal ca oamenii care-l ascultă să fie emoționați? Fără îndoială că da, doar că mi-e greu să cred în onestitatea emoției cînd mulți dintre ei îl apără și azi pe Roman Polanski în cazul niciodată judecat al violului unei fetițe de 13 ani, de pildă. De altfel, după ceremonie, o grămadă de personalități, inclusiv mărturisitori „Me too“, au spus public că au simțit cam ceea ce am simțit și eu, de foarte departe privitor la televizor: ipocrizie. Nu zic că asistența trebuia să tacă rușinată, dar să ovaționeze cu lacrimi șiroind pe obraz mi-a părut, parcă, excesiv. Nu zic că oamenii nu se mai schimbă, dar să arate extazul cu pretenția inocenței pure este, totuși, exagerat. Am avut sentimentul că a fost prea mult. A fost *„overacting“*. Atîta tot. Nu-i ceva scandalos, nu-i condamnabil. Cînd camera de filmat pune ochiul pe tine, te schimbi. După caz, te inhibi sau histrionizezi. Cei din fața lui Oprah Winfrey sînt, natural, oameni din a doua categorie. Asta le e meseria și cei mai mulți dintre ei sînt profesioniști formidabili – unii, chiar geniali.

Nu aș vrea să credeți că judec comportamentul vedetelor de la Hollywood. Ei sînt prea departe de viața mea și nu am deloc anvergura necesară ca să cuprind asemenea spații omenești. Nu sînt deloc genul moralist. Anii m-au învățat destule despre natura (mea) umană ca să știu că sînt ultimul îndreptățit să dau lecții. Însă tot aceiași ani m-au învățat și că foarte puțini sînt îndreptățiți să îmi/ne dea lecții. Am descris modul în care am perceput eu acest eveniment ca să deschid, de fapt, o altă discuție pe care o socotesc mult mai importantă: ce rol poate juca ipocrizia astăzi? Și m-am referit la un moment cu actori pentru că tocmai în arta actorului cred că putem găsi răspunsul.

În lumea *fake news* și *post-truth,* în lumea adevărurilor parțiale și personale (Oprah a spus că nu trebuie să ne oprim să mărturisim fiecare adevărul propriu!), ce mai e ipocrizia? Cum mai citim în lumea de azi faimoasa aserțiune a lui La Rochefoucauld: „Ipocrizia este reverența pe care viciul o face virtuții“? Sala aceea din Beverly Hills, deși plină de oameni care nu mai trăiesc în lumea noastră (era să scriu că nu mai trăiesc în lumea reală, dar, odată cu adevărul, și realitatea a devenit foarte subiectivă – ei trăiesc în realitatea lor, alta decît realitatea noastră!), spune, cred, unele adevăruri, așa cum personajele lor din marile filme pe care le-au făcut spun.

Primul este acela că ipocrizia rămîne, peste veacuri, o formă de politețe. O reverență. O (mică) artă. De aceea, mi se pare că este extrem de folositoare, cu atît mai mult cu cît gestul exterior are, acum, o forță mai mare ca niciodată. Lumea în care gestul exterior este tot ceea ce contează este o lume de actori. Al doilea, poate mai subtil, este că ipocrizia nu e minciună. Un ipocrit nu spune altceva decît ceea ce crede că e bine să spună. Un mincinos spune exact ceea ce știe că nu este adevărat. Un ipocrit crede pe moment și nu se oprește să își chestioneze, adînc, principiile ori trecutul. Un actor joacă Hamlet fără să se întrebe dacă el însuși atinge demența delirului moral. Un mincinos știe bine că afirmă ceea ce nu crede. Ipocritul, pur și simplu, nu simte tensiunea dezacordului între ceea ce spune acum și ceea ce crede ori ceea ce a spus cu altă ocazie. Romeo poate fi foarte bine jucat de un actor care nu crede că iubirea poate fi absolută. Mincinosul simte tensiunea dezacordului și trece peste ea. Ipocritul practică dubla măsură cu liniște interioară – el trăiește lin opoziția contrariilor. Mincinosul nu este calm și nici senin. De aceea, minciuna poate fi detectată cu aparate care citesc ritmul cardiac. Ipocritul ar trece orice asemenea test fără probleme. Minciuna e profundă, ipocrizia e superficială. Tensiunea opoziției dintre viciu și virtute se gestionează cu reverențe, nu cu convertiri brutale. Ipocrizia e un gest coregrafic, care poate fi superb, minciuna e o brutalitate.

Precizez, rapid, că într-o viață de om minciuna și ipocrizia alternează. Toți avem în biografiile noastre și momente în care am mințit, și momente în care am fost ipocriți. Important este să știm care ce e. În lumea *fake news* și *post-truth,* ipocrizia poate fi salvarea de la minciună. Ipocrizia este, de fapt, actorie într-o lume care descoperă că, adesea, adevărul s-a refugiat în teatru și în film. Să mai zici că lumea în care trăim nu-i anapoda cu totul!

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

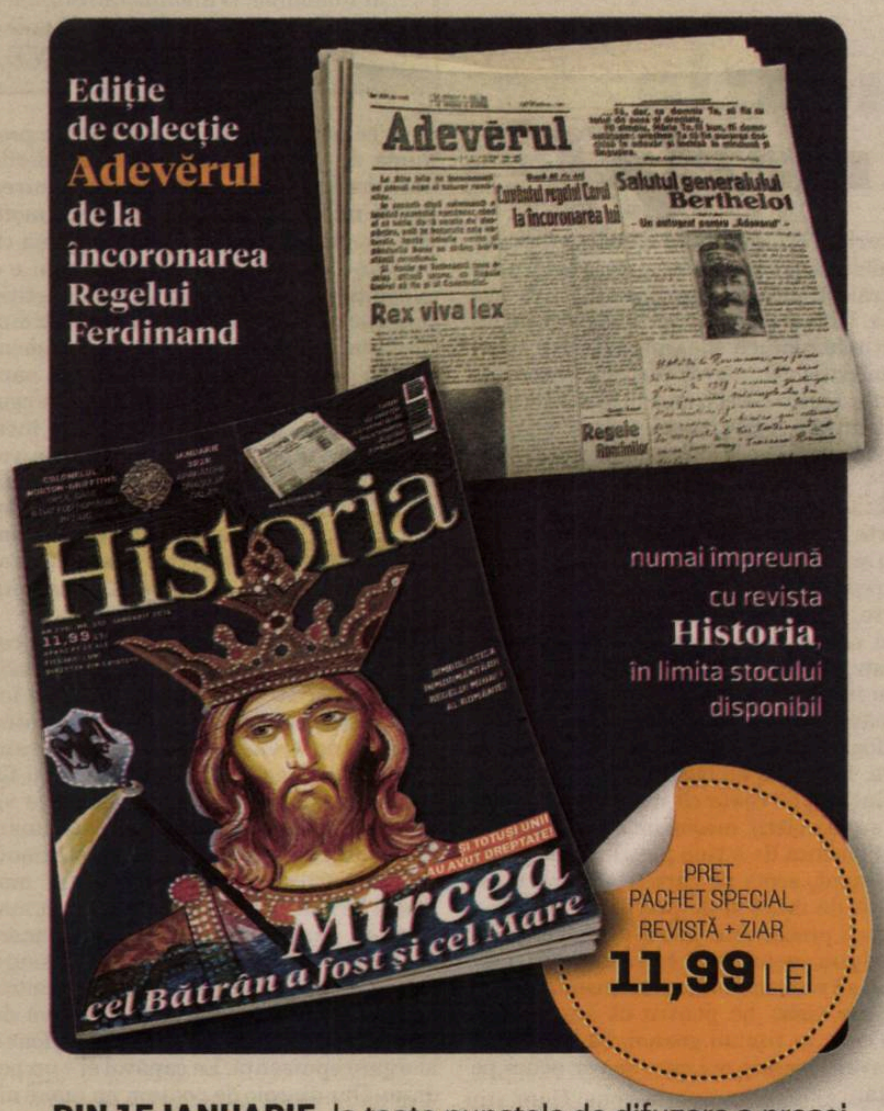

DIN 15 IANUARIE, la toate punctele de difuzare a presei

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pomperipossa in Monismania

Scriitoarea suedeză Astrid Lindgren este pe locul al patrulea în topul celor mai traduși autori de cărți pentru copii din lume. Iar dacă nu ați citit încă *Pippi Șosețica (Pippi Långstrump* în suedeză sau *Pippi Longstocking* în engleză), v-aș recomanda să o faceți. La orice vîrstă, pentru că, știți doar, cele mai bune cărți pentru copii nu sînt, de fapt, doar pentru copii.

Cartea a fost concepută spontan, *la comanda* fiicei autoarei, Karin, care într-o seară i-a cerut pur și simplu mamei sale să îi spună o poveste despre *Pippi Șosețica*. Astrid Lindgren nu a întrebat-o cine este acest personaj, dar s-a gîndit să îl introducă într-o poveste la fel de neobișnuită precum numele pe care îl avea. Astfel a apărut o fetiță roșcată, cu părul prins în două cozi împletite strîns, încălțată cu niște pantofi de vreo două ori mai lungi decît tălpile ei și care purta un ciorap negru și unul maro, foarte simpatică și foarte diferită de copiii obișnuiți. Avea ca animale de companie un cal și o maimuțică, și puterea de a-l ridica în brațe oricînd voia pe cel dintîi. Și avea și un suflet foarte bun. Această combinație i-a atras un număr uriași de mici și mari cititori, și a făcut din cartea lui Astrid Lindgren, publicată în 1945, una dintre cele mai iubite de cărți pentru copii (și nu numai) din istorie, tradusă în peste 60 de limbi. Urmare firească, notorietatea autoarei a crescut considerabil în fața publicului. Mai tîrziu acest lucru avea să cîntărească mult.

În 1976, Astrid Lindgren a rămas complet uluită de o aberație legislativă. Mai exact, conform noilor prevederi fiscale din Suedia, care obligau liber-profesioniștii să plătească, pe lîngă impozitul pe venit, și taxele aferente angajatorului, scriitoarei îi revenea obligația de a plăti 102% din ceea ce cîștiga anual. Deși era o susținătoare a principiilor socialismului democratic, Astrid Lindgren nu putea accepta absurdul situației, așa că a luat măsuri. În scris. A rezultat o poveste satirică despre o autoare de cărți pentru copii pe nume *Pomperipossa* (nume preluat de la o vrăjitoare dintr-un basm popular suedez), care trăia într-un loc numit *Monismania,* altfel spus în *Lumea Banilor,* unde era obligată să plătească taxe exorbitante.

Datorită popularității de care se bucura autoarea, satira *Pomperipossa in Monismania* a avut un ecou extraordinar în societatea suedeză de la acel moment, provocînd dezbateri puternice atît la nivel economic, cît și la nivel politic. Efectele dezbaterilor stimulate și de cazul *Pomperipossa* nu au întîrziat să apară, iar spre sfîrșitul anului socialiștii au pierdut puterea după 44 de ani de guvernare.

Nu, nu cred că există termeni (înțelepți) de comparație între Suedia și România; legat de cea de-a doua poate mai degrabă ar fi de adăugat un detaliu: uneori, Pippi Șosețica mergea de-a-ndăratelea sau cu un picior pe trotuar și unul în șanț.

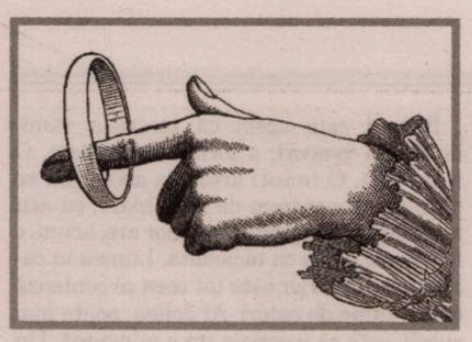

Selma IUSUF

legende **urbane**

Teama de cucoane

Mi-a fost întotdeauna un soi de teamă amuzată de femeile pe care, în capul meu, le-am pus undeva în categoria „cuconet". Oi fi avut directoare de școală, oi fi avut profesoare care ne pocneau regal la palme cu riglele alea de lemn, cu multe muchii, oi avea cine știe ce amintiri reprimate cu doamne din astea demne, zdrobitor de nasoale în diverse contexte sociale, habar n-am.

Un coc bine fixat, o frează supracoafată încremenită în demnitate învoaltă, un sacou bine strîns pe piept, o pereche de mărgele combinate toate cu o anume atitudine mă vor timora probabil întotdeauna. Dar or să mă și amuze teribil.

Să nu mă înțelegeți greșit. Am învățat cu toții de mici că nu e frumos să rîzi de înfățișarea unui om. Pentru că, desigur, nu e vina ta că te naști cu nasul mare, cu ochii încălecați sau cu un picior mai scurt. Dar, dincolo de accidentele fizice despre care nu avem ce să vorbim, sînt anumite doamne într-atît de stridente, că n-au cum să te lase indiferent. Aș fi probabil ultima îndreptățită să rîdă de alegerile stilistice ale altora. Bunică-mea avea un palton pe care-l purta la ocazii (vizite importante în cine știe ce grup de babe, parastase, ieșire la magazinul Tomis din Constanța) și o poșetă mumificată, un soi de fosilă încremenită, închisă cu doi bumbi aurii. Avea niște pantofei din care îi ieșeau picioarele slăbuțe precum chibriturile, două straturi de basmale. Eu am făcut niște alegeri vestimentare prin anii '90 de nevăzut. Buze maro conturate cu un creion și mai maro, tricou scurt care lăsa buricul afară, pantofi îngrozitori cu platformă și un păr chinuit în toate felurile. Nu sînt foarte convinsă că acum, de pildă, e totul în regulă cu mine, dar, cumva, îmi asum eșecurile astea.

Vorbesc însă de genul de doamne pe care, da, le vezi prin politică. Una e strădania unei femei cumsecade care „se face și ea frumoasă" după cum crede de cuviință și după cum o ajută imaginația și educația, și alta e țopenia perfectă, sfidătoare și suficientă. E cumva înduioșătoare grija cu care vezi că s-a aranjat o fată timidă gata să iasă la prima ei petrecere. Poate că tot ce se întîmplă în ansamblul ăla de păr, haine, încălțăminte e completamente greșit, însă buna ei credință salvează totul. E la fel de drăguță mătușa de la țară care vine la o nuntă în oraș. Și ce dacă rochia cu lamé și multe volane e încremenită undeva în mentalul anilor '80 săraci, ce dacă în capul ei s-a produs o revoluție a bigudiurilor prost puse și prost fixate? Ce dacă și-a pus pe degetele umflate toate inelele din casă – inele din aur slab rusesc cu o imitație de rubin oval? Ce dacă vîrful rafinamentului și încoronarea supremă a gătelii e sprayul auriu care se fisîie din greu pe păr? E acolo o strădanie autentică și de bună-credință care îmi atinge sufletul și nu mi se pare motiv de hilaritate.

Altfel stă treaba cu unele femei pe care le văd în lumea noastră politică rămasă aiuritor de provincială și găunoasă. Mai rar colecție așa elegantă și fitirisită ca olguțele, gabrielele, rovanele și vioricile de pe acolo. Ridicate din filonul comun al unei aspirații străvechi spre cuconeală, apariția acestor doamne e un simptom. Un simptom și un cuțit înfipt în ochi. Părul roșu sau platinat-ars, fixat în monumentale piramide – vise aiuristice ale doamnelor coafeze de modă veche de la Igiena –, reinterpretări de ii patriotice peste fuste odinioară sobre și un machiaj potrivit mai degrabă artistelor de circ, sînt elementele comune care le strîng pe toate doamnele astea într-un buchet cu fundă. Se cheamă că nu ești important dacă nu sclipești. Hainele sînt scumpe, dar de un prost gust desăvîrșit. Se cheamă că nu ești important dacă nu ieși în lume cu o frează care-ți mai ridică un etaj pe cap, o frează implacabilă, ca destinul.

Probabil că simpaticele noastre mătuși de la țară și doamnele care suspinau după rochiile Angelei Similea le-ar aprecia cu toată sinceritatea. În ochii multor oameni de bună-credință așa arată seriozitatea, decența și autoritatea. De aia merită votate.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (VII)

„Cînd am ajuns în dreptul aerogării, ni s-a interzis să coborîm din mașină. Apoi am fost informați că un avion militar românesc avea să ne ducă înapoi în Elveția. Această știre a declanșat protestele noastre. Ce se întîmplase cu aparatul nostru? Generalul a pretins că echipajul care ne adusese în România era «beat mort», deci incapabil să își reia zborul. Această explicație ni s-a părut, bineînțeles, foarte puțin verosimilă, mai ales atunci cînd îi cunoști pe elvețieni... Mai tîrziu am aflat că piloții fuseseră sechestrați și ținuți «la secret» într-o încăpere a aeroportului. Temîndu-se, fără îndoială, că noi vom încerca să aterizăm într-un alt oraș din România, autoritățile române refuzau să ne lase să ne urcăm din nou în aparatul nostru. Prin geamul întredeschis al mașinii, îl auzeam pe general debitînd o serie întreagă de absurdități, afirmînd de exemplu că noi violaserăm spațiul aerian românesc. Ziariștii se strînseseră în jurul mașinii mele, insistînd să mă adresez lor. Am explicat, în cîteva cuvinte, ceea ce se petrecuse. În acest timp, fiica mea cea mare, Prințesa Margareta, se dusese la București să îl trezească pe ambasadorul danez, pentru ca acesta să intre în legătură cu Petre Roman. Prim-ministrul s-a dovedit a fi imposibil de găsit. Totuși, el este, desigur, cel care a luat hotărîrea expulzării mele. Se pare că nu a făcut un secret din asta în cursul unei călătorii particulare în Spania. În orice caz, un ordin de această natură venea în mod obligatoriu de foarte sus: era o hotărîre prea importantă pentru ca inițiativa să fi fost luată de cîțiva funcționari izolați. Roman sau Iliescu..."

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă.* Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces, Editura Libra, 1995

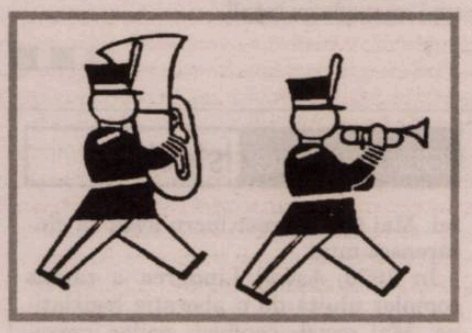

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Cînd educația e doar o marfă

Cînd educația e doar o marfă, ea devine aproape la fel cu un aspirator, o cutie cu bomboane, o pereche de pantofi, o cină, o jucărie teleghidată, un pachet de unt, un elastic pentru prins părul, un apartament sau o mașină. E ca orice lucru pe care îl cumperi. Da, poți să-i verifici nivelul de calitate și să pretinzi chestii, dacă scoți bani din buzunar. Dar, cînd e vorba de educație, dacă o transformi *doar* într-o marfă, îi stingi aproape toată lumina de dincolo de cuvinte.

Sigur că, de cînd există ideea de universitate – ideea de școală care te scoate din mulțime și te face să vezi lumea cu alți ochi –, tot de atunci s-a instalat, undeva, dedesubt, și ideea de preț. Ca să te urci la o înălțime de la care lumea se vede foarte diferit de felul în care e percepută atunci cînd o privești de la firul ierbii, trebuie să plătești cumva. Iar plata nu se realizează în mod obligatoriu printr-o monedă. La urma urmei, ființa umană face troc sau comerț mai complicat dintr-o formă de instinct. Un instinct mai evoluat, dar care își găsește sălașul de unde a plecat tot într-o nevoie presantă. Aceea de a supraviețui. Iar ca să supraviețuiești, trebuie să înveți să faci asta din ce în ce mai eficient. Și atunci descoperi că o idee poate avea aceeași valoare concretă pe care o are orice obiect. O idee se poate cumpăra. O competență se poate cumpăra. O performanță se poate cumpăra. Orice se poate cumpăra și se poate vinde. Deși unii huiduim și fluierăm insistent la auzul unor asemenea cuvinte, alții spun că în mecanismul ăsta implacabil încape chiar și iubirea. Dar aici ar începe o altă discuție. Altminteri, și ea, la fel de veche, de cînd lumea.

Ca orice marfă, educația poate mulțumi pe oricine, în funcție de puterea de cumpărare. Ești sărac? Poți să te duci, dacă ai noroc de susținere din partea părinților și ai cum să străbați eventualele distanțe mari, la o școală publică. Mulți trebuie să fie foarte băftoși ca să îndeplinească ambele condiții. Ei sînt lumea reală pe care, de multe ori, din bulele în care trăim, nici măcar n-o vedem. Se poate să n-o vedem nici cînd ea există lîngă noi, în oraș, la doi pași distanță de bula fiecăruia. Poți să ajungi la școli bunicele, la unele foarte bune, apoi la facultate, exclusiv în sistemul public. Pe măsură ce urci, pe atît devine totul mai complicat și mai scump. Deși, teoretic, învățămîntul public e gratuit. Dar o poți lua și pe altă cale. Cea a educației plătite din greu încă de la grădiniță. Iar aici marfa e ca orice marfă. De la cea destinată unui consum mai larg pînă la cea de clasă medie, și pînă la zonele fine, premium, de lux. Mai complicat e cu educația universitară, cîtă vreme – aici, la noi – nu există încă o universitate care să le concureze serios pe cele publice. Dar nici măcar asta nu e buba problemei. Nu e o catastrofă faptul în sine că educația e o marfă. La fel e și la alții. Și, de bine, de rău, cu crize și opinteli, șchiopătări și gîfîieli, treaba merge mai departe. Dar opintelile astea se discută. Modelul analizei critice a societății în care trăiești încă se exersează. E loc de așa ceva. Universitatea e, prin excelență, un spațiu al gîndirii și al manifestării spiritului critic. Numai că și acolo, în spațiile ideale, marfa cîștigă enorm de mult teren în defavoarea fascinației.

Fiind puși în situația de a arde etape istorice repede, mai ales după căderea comunismului, ne-a fost foarte greu să alegem cu răbdare ce era bun și ce era rău în lumea în care am trăit vreme de jumătate de secol. Pe de altă parte, lupta între o formă de rezistență prin educație, cultură, și un aparat represiv al unui regim totalitar extrem de bine înrădăcinat lasă în urmă un teren de bătălie atît de cețos, încît devine deseori foarte greu să deosebești victimele de călăi. Iar călăii au făcut tot ce le-a stat în putință să fie ceața cît mai deasă. Școala lor, școala vieții, mereu ne rîde-n nas. Iar cînd dorința de a ține pasul cu colegii de continent, aceia pe care îi admirăm, este atît de mare și de presantă, în goana acestui proces mai pierdem piese. Și ne obișnuim, pe parcurs, cu situația de a nu reuși să recompunem mecanismul pe care l-am visat, ba pentru că am pierdut cîte ceva în timpul goanei, ba pentru că nu avem piesele noi care se cer acum pe piață.

Ideea de educație devine din ce în ce mai mult o marfă. Iar valoarea ei de întrebuințare pentru supraviețuire e din ce în ce mai vizibilă. E o schimbare profundă de data asta. Educația își pierde aura descoperirii, a explorării. Devenirea ființei nu mai e interesantă. E un moft, cîtă vreme supraviețuirea se impune ca presiune ultimă. Cercetarea nu mai e o expediție în necunoscut, ci o competiție contra-cronometru. Și, nu în ultimul rînd, un spectacol. Nu e de vină nimeni pentru treaba asta. E direcția în care mergem cu toții. O direcție în care zgomotul spectacolului e atît de mare încît nu prea mai e nici o șansă să auzim vocile care strigă că mai e nevoie și de un pic de pauză. E un drum pe care am plecat plini de entuziasm, pentru că avem senzația că mergem spre o destinație care ni se adresează tuturor, ne va aștepta pe toți cu brațele deschise.

Dar și aici, în momente critice care au aparența și dulceața marilor succese, tot mai e loc de întors. Mereu e loc de întors. Universitatea e, vrem, nu vrem, și un SRL. Important e să nu fie *doar* asta. Educația să nu fie *doar* o marfă. Altminteri, peisajul le va aparține unor negustori care vînd marfă unor clienți din ce în ce mai conștienți de drepturile consumatorului, dar mai lipsiți de cunoașterea șanselor lui. A marilor lui șanse. Educația, *doar* ca marfă, devine un stres cumplit. În absența încurajării vocației, în lipsa fascinației apartenenței la o expediție colectivă de explorare a frontierelor, educația e doar o alergare epuizantă. La capătul ei e un podium. Dar dincolo de podium nu mai e nimic. Nici tribune, nici public. Nimic.

Anca MANOLESCU

Ierusalim, din nou

Gest politic brutal, totuși „politic" – „gîndit" ca pas spre rezolvarea conflictului israelo-palestinian? Asta e decizia lui Donald Trump de a recunoaște Ierusalimul drept capitală a statului Israel? Sau toană de Goe planetar? Un dat cu piatra în apele atît de tulburi care amestecă, de o parte și de alta, revolte, războaie, atentate, invazii, exod, nesiguranță și mereu împotmolite, mereu reluate negocieri ajungînd totuși, foarte lent, la mutuala recunoaștere a celor două state și, e de sperat, la înțelegere într-un teritoriu împărțit? Din 6 decembrie, comentatorii numără stropii de risc și de tensiune stîrniți de gestul lui Trump.

El îi revoltă pe palestinieni, îndepărtîndu-i de dispoziția negocierii. Ațîțînd spiritele, mineză începutul de acord între Mahmud Abbas și Hamas, care ar da ceva mai multă coerență statului palestinian. Irită țările arabe; chiar cele apropiate de SUA au votat condamnarea, larg majoritară, a declarației la ONU. Fragilizează poziția acelor israelieni care pledează pentru concordie. Dă de pămînt cu stăruitoarea politică de îndemn la negociere dusă de SUA, unde, deși Congresul a votat în 1995 o lege favorabilă recunoașterii Ierusalimului drept capitală israeliană, președintele a amînat mereu să o aplice. Nesocotește poziția comunității internaționale care susține că cele două state au să-și stabilească singure, prin negociere, capitalele. În sfîrșit, declarația dă apă la moară extremiștilor, fie ei religioși sau politici: de la dreapta dură israeliană la fundamentaliștii islamici. Istoricul Jean-Pierre Filiu *(Le Monde*, 10 decembrie 2017) vorbea despre „un nesperat cadou pentru Daesh care, în retragere pe o mulțime de fronturi, își va putea înnoi propaganda și recrutarea în numele pretinsei apărări a unui loc sfînt al islamului".

E „lupta" pentru Ierusalim de natură religioasă?

Aici stă, evident, dificultatea chestiunii. Ierusalimul nu e doar un loc sfînt al islamului. Nici doar al iudaismului. E un înalt loc sfînt al evreilor, creștinilor și musulmanilor, un centru pentru toate trei religiile. Iar pe sfințenia lui puternică și plurală se construiesc – ori se legitimează – identități naționale și politici. Plural în sfințenia lui, Ierusalimul înnoadă de asemenea religia, identitarul, politica, ideologia.

Oraș-simbol al păcii pentru religiile monoteiste, el nu încetează să fie locul lor de înfruntare, de revendicare exclusivă, de impunere a celui mai puternic. Există, desigur, momente de anumită convivialitate. (În 638, califul Omar intră ca pelerin în Ierusalimul cucerit și e invitat de patriarhul Sofronie să se roage în biserica Învierii. Omar declină invitația fiindcă, spune el, musulmanii ar fi tentați, datorită rugii sale, să transforme biserica în moschee. O seamă de conducători musulmani îngăduie pelerinajele și stabilirea în oraș pentru membrii celorlalte religii. În 1229, Frederic II de Hohenstaufen întreprinde o singulară cruciadă diplomatică: prin acordul cu sultanul ayubid Al-Kamil, Ierusalimul e, pentru un deceniu, deținut de creștini.) Dar aceste momente se țes pe o pînză continuă de tensiuni, de acceptare căznită a celuilalt, de suspiciune gata să erupă.

În ce privește Ierusalimul, oamenii au, se pare, alt proiect decît Dumnezeu. Istoria amenajează cetatea cu prea puțină atenție față de modelul ei ceresc.

Nu că, în modernitate, vocile bunăvoinței ar lipsi. Martin Buber și Gershom Scholem, membri ai *Brit Shalom* („Asociația pentru pace"), mai recent Amos Oz și grupul inițiativei de la Geneva sînt printre ele. Dar israelienii și palestinienii care pledează pentru coexistență demnă nu au destulă audiență ca să încline balanța către pace. Tot pentru „pace în Ierusalim și în toată Țara Sfîntă" se ruga Papa Francisc de sărbătoarea Nașterii Domnului, după ce în repetate rînduri își declarase îngrijorarea față de gestul lui Trump și speranța în reluarea dialogului.

Oraș sfînt și Țară sfîntă pentru evrei, creștini și musulmani. Dar unde nu credințele *în convergență* către Același predomină. La Ierusalim, Dumnezeu mai are de așteptat colaborarea partenerilor tereștri.

E „lupta" pentru Ierusalim de natură religioasă?

Da, fiindcă din sacralitatea locului se hrănește dorul de a ajunge acolo, de a-l avea drept capitală-simbol, de a-i fi locuitor. Nu, totuși, căci sacralitatea lui stîrnește pofta de a-l poseda, de a-l ocupa exclusiv sau autoritar. De sacralitatea lui se folosesc politica și ideologia cînd injectează în planurile lor sîngele tare al absolutului. Iar asta e o foarte periculoasă confuzie de planuri. Ideologia și politica, materii ale contingentului, își arogă la Ierusalim tonul înalt al transcendenței, al dreptului suprem. În 1980, Knesset stabilește, prin lege fundamentală, Ierusalimul drept capitală „eternă și indivizibilă" a Israelului. „Ierusalimul este capitala eternă a Statului Palestinei și nu e de vîndut pentru miliardele americane", declară de partea sa, după episodul Trump, purtătorul de cuvînt al Președinției palestieniene. Evrei religioși sau laici, palestinieni religioși sau laici par să aibă la dispoziția lor „eternitatea". În planul zdruncinat al istoriei își arogă stabilitatea inalterabilă a transcendenței. Cele două state, cu un destin așa de accidentat de-a lungul timpurilor străvechi și recente, pretind că-și au capitala în Ierusalimul ceresc. A lua „eternitatea" în slujba statului, a lua absolutul în slujba politicii naște mereu exclusivism, naște autoritarism, diminuare a celuilalt: religios, etnic, cultural. În plus, e o perspectivă brutal nerealistă, falsă.

E nevoia de Ierusalim religioasă? Da, căci toate trei religiile își au aici înaltele locuri de venerație, de rugă, de pelerinaj. Totuși, credința are aici o penumbră, are aici o revendicare, își așteaptă aici o împlinire. Cu nobile excepții de ecumenism, fiecare religie își vede aici de-ale ei. Fiecare se roagă lui Dumnezeu ca și cum i-ar fi singurul partener. Ierusalimul așteaptă încă să-i fie recunoscută, să-i fie practicată universalitatea. Așteaptă ca cele trei religii să-și recunoască, să-și practice convergența către același Unu, să-i vadă chipul în toate ființele umane. Andrei Pleșu vorbea într-un articol recent despre cei „trei crai de la Răsărit" prin care tradiția creștină marchează menirea de universalitate a cetății. În preajma ei, Christos află prima recunoaștere de la trei străini din Răsărit, care îl recunosc dinăuntrul tradiției lor. Credința nu-i poate limita lui Dumnezeu propria, suverană, universalitate, nu-i poate interzice celelalte revelații de Sine. Ea se adresează unei inimi sensibile la Același transcendent, care se comunică pe diferite căi. În textul „Ierusalim, cetate unică și universală pentru cele trei religii monoteiste", părintele André Scrima vorbea despre „intersemnul" care le solicită pe toate trei: ele „par a fi întîrziat prea mult să trăiască și să înțeleagă, în termeni creatori și fără îndoială eliberatori, ceea ce, din inima credinței proprii, le-ar fi îngăduit să recunoască în celălalt: partea însăși a Dumnezeului celui viu".

De-a lungul tensiunilor și al istoriei, cetatea așteaptă încă să ne cultivăm simțul pentru universalitatea ei...

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Cronica optimistului

Ne furăm singuri căciula (specialitate proverbial românească). Pentru că impostura, tot mai extinsă în viața socio-profesională din țara noastră, nu e o sursă de echitate și nici de diversitate, cît una de monotonie a dezastrului. Impostura răstoarnă firescul unei stratificări sociale care ar fi avut vocația de a ne dezvolta comunitar, prin ridicarea continuă a „nivelului mediu". Cine o încurajează? Pseudo-școlile doctorale scandalos „acreditate", mita acceptată de profesori nedemni, presiunile politice și indiferența băsăliosneputincioasă în care se complace „marele public". Ne-am trezit (deși vorbim de un proces care a început cumva după anii 2000) în fața unei imposturi masive, sistemice, devastatoare, pe care nici satira, nici indignarea civică n-o mai pot corecta. Acum intrăm în faza acută de acumulare a efectelor sale toxice. Puterea de orice fel (politică, instituțională, morală, profesională, intelectuală) este alterată în fond și distorsionată în formă. Cu atîția impostori laureați, oamenii de reală valoare sînt fie toleraţi la marginea sistemului (dacă își țin gura și nu revendică poziții evidente), fie evacuați sub cele mai perfide sau meschine pretexte procedurale. Nici nu mai știm ce înseamnă *prestigiu.* Fabrica de impostori, cu secțiile sale robust finanțate și protejate, funcționează la foc continuu. Bunul-simț, ca și simțul critic, sînt mărfuri de contrabandă, așa cum locurile unde pîlpîie încă excelența au căpătat un aer clandestin. Performanța, cîtă mai este, intră la categoria *underground.* Pentru a nu trăda perspectiva acestei rubrici, voi spune că – dincolo de Carpați (și pînă la Vladivostok) – lumea postcomunistă și-a înghițit voma: nu și-a revenit din maladia spirituală a utopiei bolșevice. Anticorpii democratici s-au oprit în Europa Centrală. Noi am rămas afiliați la un soi de spațiu post-sovietic în care democratura, statul captiv și idiocrația mafiotă au avut un cert cîștig de cauză.

În tot acest poligon al eșecului istoric repetat, valoarea ireductibilă a persoanei umane a picat testele de stres al tranziției. Băltim într-un colectivism inerțial, asortat cu demagogie patriotardă, modernitate de carnaval și ipocrită condamnare a recentului trecut totalitar. Se simte oriunde (în relația stat-individ, în sistemul medical, în cel de justiție, în educație și în media) disprețul total față de drepturile pozitive ale cetățeanului-cobai. Transformarea democratică, pilotată de elite liberale modeste numeric și instrumentalizate decorativ, și-a pierdut orice dinamică. E o lume cenușie, sub sclipirea iluzorie a unui mimetism occidental involuntar parodic. Nu mai sîntem în comunism, dar nici nu am devenit altceva, cu o identitate clară. O identitate distinctă se construiște prin cultul meritocratic al competenței, pe o piață nemonopolistă, într-o economie realmente liberă și sub protecția unor instituții funcționale, dominate de reguli și criterii stabile. E clar că – și dacă ne-am propus așa ceva – nu am ajuns *acolo.* Am eșuat într-un circ provincial, cu numere de agramatism caragialesc și artiști ai nulității glorificate bîlbîit. Un circ cu gladiatori mediatici și academicieni de mucava, într-o maree de zgomote absurde, care acoperă moartea discretă a celor înfrînți. Numiți un singur domeniu scutit de ridicolul imposturii și de tirania lăbărțată a mediocrității autocelebrate! Faceți o listă cu personalități încă nebălăcărite! Suflați-mi un nume de lider autentic! Arătați-mi sensul pe care-l urmăm, ca națiune, în acest an centenar pavoazat ca o „Cîntare a României" 2.0! Dăruiți pesimismului meu remediul listei cu motivele *obiective* care ne fac, acum și aici, respectabili în ochii „partenerilor europeni"!

La urma urmelor, pesimismul însuși devine o parte din opereta unui exorcism colectiv ratat. Sîntem unicii spectatori ai unui vodevil urmuzian, compus din minciuni pioase, halucinații recurente și contrafaceri aproape desăvîrșite. Să rîdem, așadar, de noi înșine, cu un hohot macabru, doldora de bună dispoziție vitală.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

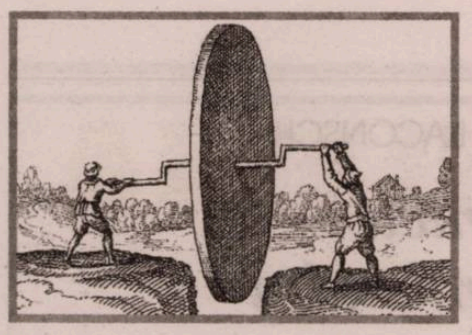

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Foc, furie și ridicol

Cine avut răbdare să parcurgă volumul *Fire and Fury: Inside the Trump White House* al jurnalistului Michael Wolff a descoperit că și subiectele politice pot oferi cititorului o paletă de sentimente care, altminteri, e disponibilă mai degrabă pasionaților de literatură.

Fire and fury te poate stupefia, amuza, jena sau speria. Conturul personajelor, începînd cu cel principal – președintele american Donald Trump – e trasat în tușe groase și cu detalii atît de intime încît, recunosc, nu o dată m-am întrebat dacă nu cumva Wolff fabulează un pic, din prea mult entuziasm.

Descoperim acolo o administrație ineptă, dominată de amatori ambițioși a căror ascensiune s-a produs pe fondul unui sistem politic marcat de lașitate, manierism și refuzul permanent al unei evaluări oneste atît a situațiilor, cît și a oamenilor.

Una din scenele celebre deja este aceea în care îl găsim pe președintele american, „liderul lumii libere", retras în dormitor la o oră la care majoritatea oamenilor nu au ajuns încă acasă și certîndu-se cu unul dintre cele trei ecrane de televizor instalate la dorința sa expresă. Cu un cheeseburger în mînă, dl Trump strigă la televizor sau îl aprobă și, în momentele de maximă excitare, întinde mîna după telefon pentru a-și face cunoscute opiniile pe Twitter, spre deliciul analiștilor și militanților de toate felurile.

Apoi îl descoperim un președinte incapabil de concentrare, neatent și deloc dornic să citească documentele elaborate de personalul Casei Albe sau al instituțiilor din subordine. Trump al lui Wolff nu e preocupat decît de sine, respectă foarte puțini oameni și se teme de structurile pe care a ajuns să conducă. Aplică un soi de *„divide et impera"* de desene animate și se distrează sincer cînd își pune subordonații în dificultate. Ba chiar face din asta un soi de joc permanent care îi exasperează pe funcționarii și politicienii de carieră.

Aici trebuie spus că președintele american are un rol diferit de cel al șefilor de stat europeni, atribuțiile sale fiind mai degrabă o combinație de președinte cu premier. Rezultatul e o administrație în haos care promite, dar nu livrează, atacă pentru a se apăra și emite instantaneu teorii tembele fără să clipească și fără să calculeze consecințe. Exemplu: „Oamenii au dreptul la fapte alternative" (Kellyanne Conway). Post-adevărul guvernează.

Și guvernează după instinct și umori, dar, mai ales, după ideile ultimei persoane care a apucat să vorbească cu președintele. Acea incapacitate funciară de concentrare a președintelui face ca sub el să fie un concurs permanent privind accesul. Iar la concurs participă toată lumea – oamenii familiei Mercer (Stephen Bannon, Kellyanne Conway), politicienii de carieră (Reince Priebus, Paul Ryan) sau familia (Ivanka Trump – fiica, Jared Kushner – ginerele). Toate aceste grupuri sînt într-o competiție permanentă pentru captarea atenției peștișorului de aur. Fiecare are scopurile proprii și e greu să nu simți un pic de simpatie pentru Trump, în fața permanentelor presiuni la care este supus în cartea lui Wolff. Liderul lumii libere pare prizonier într-o fotografie în care n-a vrut să apară. De altfel, felul în care încearcă permanent să scape de responsabilități aduce cu acela al unui copil obligat să facă exerciții din culegerea de matematică lăsînd jocul de LEGO neterminat, împrăștiat pe covor.

Nu lipsește, evident, Rusia. E subiectul care i-a provocat cele mai mari pagube președintelui Trump, pînă acum. Însă din cartea lui Wolff nu se desprinde portretul unui candidat manciurian, pregătit să pună Statele Unite în genunchi în fața lui Vladimir Putin. Cititorul rămîne mai degrabă cu imaginea unui om de afaceri care face alegeri dubioase, naive, uneori prostești de-a dreptul. Wolff conturează, mai degrabă, portretul unui membru al crimei organizate, nu tocmai inteligent, decît pe acela al unui politician rece, calculat și trădător. Dacă în relația președintelui cu elemente rusești au intervenit și detalii care pot construi un caz de înaltă trădare, acestea sînt mai degrabă accidente, sugerează Wolff. În cuvintele fostului strateg prezidențial Stephen Bannon, cheia e în zona de afaceri și, foarte probabil, de acolo se va trage căderea familiei prezidențiale, dacă lucrul acesta se va întîmpla vreodată.

Cartea lui Michael Wolff nu trebuie tratată ca un document oficial. A fost aprig contestată de către o parte din personaje, Trump în primul rînd, iar jurnaliștii americani din presa *„mainstream"* (aceea pe care președintele o urăște și o curtează în egală măsură, tînjind după legitimitatea pe care numai ea o poate oferi) nu au ezitat să scoată în relief inexactități, nepotriviri și greșeli.

Merită totuși citită pentru a fixa în timp un moment. E o mărturie a degradării și a limitelor ritualului politic care stă la baza oricărui sistem de guvernare. Trump trece ca elefantul furios peste convenții, înțelegeri și cutume. O face împingînd haotic narațiunea pentru a-i testa rezistența și pentru că se teme de secunda în care apropiații săi și publicul american își vor da, pentru o secundă, răgaz să înțeleagă.

Trump se teme de ridicol, dar îl cultivă. Trump cere recunoaștere, dar nu e capabil să o aprecieze cînd o primește. Mai toți apropiații săi simt că imaturitatea sa poate fi folosită, iar Trump pretinde că nu știe asta.

Trump nu guvernează. Trump ridiculizează. Pe sine, pe ceilalți, pe toată lumea. Trump e un avertisment care n-a fost scris și rostit la timpul lui. Acum e realitate.

Este, evident, oglinda în care se văd derapajele partizanilor săi. Dar în aceeași oglindă se văd lașitățile celor care l-au făcut posibil. Mulți dintre ei fac parte acum din rezistență.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

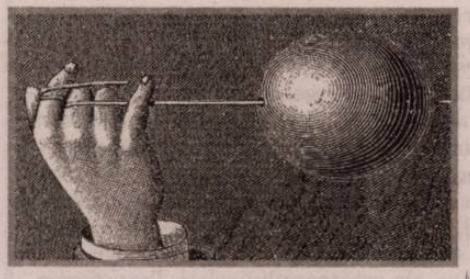

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

De ce e cool limba franceză

Președintele Emmanuel Macron are ambiții mari în legătură cu limba franceză. Planul său: franceza trebuie să devină a doua limbă vorbită în lume, după engleză. Emmanuel Macron vrea să întărească francofonia la nivel mondial. O misiune deloc imposibilă: contextul politic și cultural este cum nu se poate mai favorabil. Evoluția demografică pare, și ea, să susțină aceste planuri. Numărul vorbitorilor de franceză la nivel mondial ar putea să se tripleze în următoarele trei decenii, ajungînd, de la 270 de milioane, la 750 de milioane în 2050, în primul rînd datorită exploziei populației din statele africane.

Efectul acestui avans natural, organic pe care se sprijină planul de dezvoltare al francofoniei e însă ponderat de un handicap, de un obstacol important (dar nu insurmontabil): prejudecățile. Limba franceză se bucură de considerație mai ales în rîndul elitelor intelectuale, e o limbă a oamenilor de litere, a diplomaților, însă nu are aceeași bună reputație, și nici prea mare căutare, printre oamenii de afaceri. Tocmai această perspectivă trebuie schimbată, crede Leïla Slimani, consiliera președintelui pe chestiuni legate de francofonie. Scriitoarea, recompensată cu premiul Goncourt în 2016 pentru romanul *Chanson douce,* pledează pentru o abordare pragmatică. Limba franceză e și limba oamenilor de știință, a oamenilor întreprinzători, a tehnologiei; o limbă vie, a omului contemporan; o limbă care se adaptează și se dezvoltă odată cu civilizația. În sprijinul acestei evoluții, Slimani amintește, de pildă – oarecum ironic –, că pînă și cuvîntul *cool* a intrat deja în franceza curentă. Și are dreptate!

Ca să-și recapete strălucirea de altădată, limba franceză ar trebui deci apărată de cei care o iubesc prea mult. De cei care resping metisajele și importurile de orice fel, de cei care condamnă recursul la neologisme, de conservatorii rămași prizonieri ai limbii din romanele lui Balzac. Totodată, limba franceză trebuie apărată și de intruziunile unei corectitudini politice înțelese greșit, de cei care vor pervertirea limbii prin egalitatea/egalizarea genurilor.

Miza e însă mult mai mare decît „strălucirea" culturală. Africa va deveni, în următorii ani, principala sursă de creștere pentru economia Franței. Schimburile economice ar trebui însă dublate de o politică africană a Franței – or, afirmă unii critici ai lui Emmanuel Macron, tocmai asta lipsește cu desăvîrșire. Eșecul rețelei de relații create în cadrul *Françafrique* ar trebui să mobilizeze și să stimuleze noi soluții de comunicare, nu să discrediteze cu totul un demers valabil. Cum ar trebui să privim rolul limbii franceze: e un scop în sine sau un vehicul pentru scopuri mult mai înalte?

Dincolo de relația cu Africa, Franța a pierdut teren și în plan european. Rămîne, bineînțeles, o națiune puternică și una dintre economiile cele mai performante, însă puterea de seducție s-a diminuat odată cu presiunea venită dinspre state aproape la fel de puternice și cu economii emergente. Echilibrul de forțe e diferit față de situația lumii din anii '70, cînd s-a produs momentul de glorie al Francofoniei. China a lansat o campanie mondială de recunoaștere culturală prin deschiderea Institutului Confucius, cu numeroase filiale în Europa și în lume. Alte state cu ambiții internaționale, precum Germania, Marea Britanie și Italia, și-au pus deja de multă vreme la punct politici culturale și de promovare a limbii. Și, de ceva vreme, Rusia și, mai nou, statele din Golful Persic au început să investească în instrumente de promovare culturală. Franța, care – să nu uităm! – e „mama" excepției culturale și care a finanțat masiv cultura și promovarea culturală, a rămas oarecum în urmă: în ultimii ani, în siajul crizei economice, dar și pe fondul politicilor promovate de socialiști, cultura a trecut în planul secund. Anul trecut, din bugetul dedicat programului de „diplomație culturală și influență" s-au tăiat 60 de milioane de euro; și bugetul dedicat Alianței Franceze, principalul program de cooperare, a scăzut cu 11%, astfel că multe filiale ale Alianței funcționează la cota de avarie. Extinderea acestei rețele către zone noi, odată cu apariția unor alte centre de greutate pe hartă, și, simultan, reducerea finanțării, subminează, pînă la urmă, programul. Fără un angajament financiar e greu să menții o prezență susținută peste tot în lume.

Leïla Slimani

© wikimedia commons

În fine, dincolo de competiția purtată în plan cultural, dar și economic, cu limba engleză, Emmanuel Macron vizează și un obiectiv de *soft power:* odată cu limba franceză, Franța speră să „exporte" și valorile culturii politice și civice ale Franței. Dar cît de convingătoare e Franța atunci cînd militează, în exterior, pentru diversitate, în vreme ce în interior reușește s-o apere cu atît de multă dificultate?

Coordonator: Matei MARTIN

Ce este cultura europeană?

Texte și opinii de:

- Corina ȘUTEU (expert în politici culturale)

„Cultura, un bun «nepereche»“

- Pavel ȘUȘARĂ (critic de artă)

„Cultura europeană și logica terțiului inclus“

- George BANU (critic de teatru)

„Teatrul, o invenție a Europei“

- Răzvan POPOVICI (muzician și manager cultural)

„O Românie europeană, deschisă și veselă“

- Alina ISAC ALAK (islamolog)

„Incomoda hibriditate contemporană“

argument

A fi sau a nu fi european

Ultimii ani au adus nenumărate nemulțumiri în legătură cu Uniunea Europeană. Populismul, euroscepticismul, naționalismul au devenit omniprezente. O parte a acestor derive se hrănesc din teama de celălalt: ei, ceilalți, ei, non-europenii... E teama că Uniunea Europeană a devenit atît de atractivă încît riscă să atragă mai mult decît poate asimila.

Există un psyché francez, germanic, italian? Putem schița profilul unei națiuni? Pot fi enumerate trăsăturile unui popor? Și apoi, mergînd mai departe, putem depista elementele comune ale lui *homo europaeus?* E o temă care-i preocupă pe mulți cercetători din domeniul științelor socio-umane. Pentru Julia Kristeva, de pildă, limba imprimă o anumită mentalitate. Istoria formează, și ea, mentalități, lăsînd o amprentă puternică asupra identității. Convingerile religioase marchează, și ele, profilul fiecărei națiuni. În Europa, aceste identități sînt supuse banalizării și metisajului. Cît de departe putem merge trasînd diferențele? Ideea europeană s-a construit prin întîlnirea culturilor greacă, ebraică și creștină. Iar identitatea europeană s-a născut la răscrucea acestor trei mari culturi. Doar că această identitate europeană nu e o afirmație, ci, mai degrabă, o interogație. Aceasta este, rezumată, redusă la esențial, teoria Juliei Kristeva despre Europa și omul european.

Pentru europeni, identitatea nu e, deci, un cult, ci o întrebare. „Cine sînt eu?“ devine un principiu identitar în sine. El face parte din marile achiziții ale culturii europene și nu se regăsește în nici o altă cultură. Marcarea și acceptarea diferenței – iată ce ne deosebește pe noi de ceilalți. A fi european înseamnă, deci, a fi tolerant.

Pornind tocmai de la această paradigmă a identității ca interogație încercăm, în Dosarul de față, să schițăm portretul cultural al europeanului. (**Matei Martin**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Corina ŞUTEU

Cultura, un bun „nepereche"

„Cultura transcende economia. Ea poate fi tratată ca un bun economic, dar ea nu este un bun economic, pentru că ea îndeplinește, pentru societate, un rol pe care putem să îl denumim «sacru». "Acestea sînt frazele care sintetizează teza cărții lui Jacques Rigaud din 1995 despre excepția culturală.

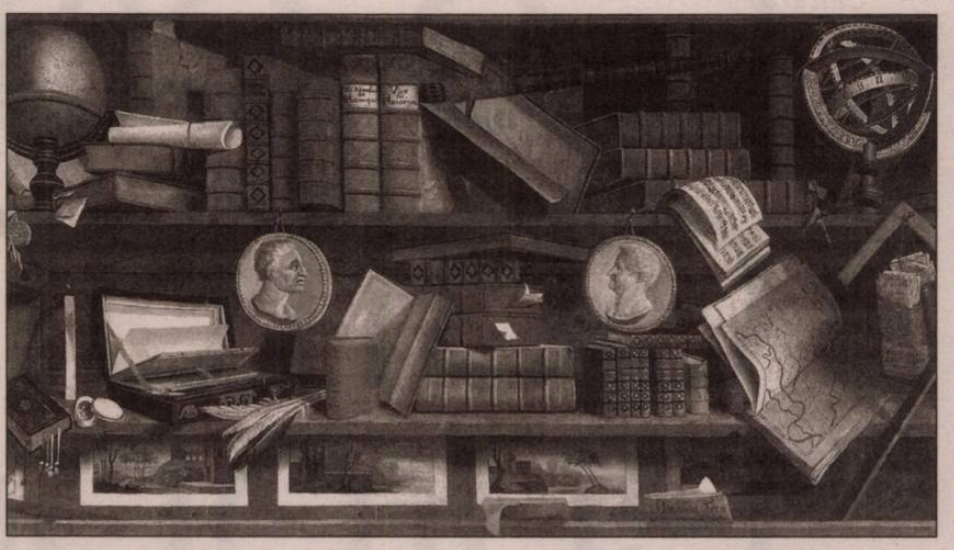

Pornindu-și demonstrația de la negocierile GATT din 1993, cele de-a lungul cărora, sub presiune americană, s-a pus radical problema faptului că, pentru a conserva susținerea domeniului audiovizual cu subvenții naționale, statele europene s-au văzut obligate de a defini cultura drept un „produs economic diferit de altele" (creînd astfel precedentul ideii că, într-adevăr, produsul cultural este un produs economic, nu unul cu funcție „sacră", așa cum îl evoca Rigaud), autorul lansează o provocatoare analiză a necesității de a susține, în Europa, cultura ca serviciu public și de a-i reda centralitatea în guvernarea luminată a societăților.

Dar teza lui Rigaud e departe de a defini ceea ce s-a întîmplat în următorii douăzeci de ani pe continent. Revoluția mentalității politice în Europa în legătură cu responsabilitatea statului națiune față de domeniul cultural s-a produs, efectiv, între anii 1990 și 2000, și a continuat după aceea. În acest interval, mai multe dinamici au participat la reducerea caracterului „sacru" al rolului pe care cultura îl poate juca în societate. Europa s-a îndepărtat tot mai mult de viziunea lui Malraux atît de bine consemnată în ceea ce Jean Vilar a pus în practică la Avignon – un eveniment teatral care să fie asimilat unui înalt serviciu public.

În primul rînd, modelul politicilor naționale în favoarea culturii practicat de francezi, extrem de generos financiar și infrastructural, a pierdut teren în favoarea abordării anglo-saxone: planificate, financiar responsabile *(accountable)*, austere și riguros „sărace". Modelul anglo-saxon e mult mai aplecat către ideea de „cultură egal *entertainment*", ceea ce contaminează rapid societăți în care producția de imagini se multiplică, publicul dorește să se distreze cînd iese la manifestări culturale, luptînd cu stresul tot mai apăsat al existenței post-industriale, cultura de masă cere manifestări recreative, nu demonstrații artistice sofisticate.

Dacă negocierea GATT a fost pierdută la nivel politic de către SUA, invazia imaginilor și a cinematografiei americane a reușit să genereze o mutație la nivelul mentalității de masă, care să îi servească interesele imediate, acelea de a „marchetiza" tot mai mult cultura prin industriile culturale ale audiovizualului.

Căderea comunismului produce și ea un efect în sprijinul acestor dinamici. Societățile cîndva închise ale Estului descoperă *entertainment*-ul și se dezlănțuie lacom către o realitate inaccesibilă pînă atunci, fără ca vreun regulator național responsabil să ghideze această explozie de kitsch cultural. Televiziunile private postcomuniste colcăie de prost gust, afișat constant în fața unor populații deja intoxicate de prostul gust populist al comunismului și tocmai de aceea apte pentru o nouă formă de intoxicare.

Tehnologiile comunicației multiplică geometric acest efect, producția, distribuția și consumul cultural încep să se confunde, accesul imediat și total la informație, la creație, la „produsul cultural" prin Internet creează o saturație la nivelul selecției – consumăm online de toate, consumatorul devine producător și distribuitor, se trece de la o societate a cunoscătorilor, a inițiaților, la una în care fiecare are dreptul la opinie, toate opiniile sînt egale, selecția culturală se reduce la „îmi place". Și dacă îmi place, consum. Periferia ocupă centrul.

„Vechea Europă nu va mai renaște niciodată. Dar oare tînăra Europă oferă mai multe șanse?"

FRANÇOIS RENÉ DE CHATEAUBRIAND

În fine, dar nu în ultimul rînd, sărăcite de argumentele „sacralității culturii" și invadate de realitatea digitalizării (singura care este, de fapt, și subiect asumat de legiferare a Comisiei Europene în domeniul culturii), ministerele Culturii din țările europene își pierd puterea simbolică. Administrațiile culturale, așa cum au fost ele concepute între anii '70 și '90, nu mai corespund și nu mai răspund just evoluțiilor sistemului cultural, comunitățile de creativi contemporani se externalizează, condițiile creației sînt în flux, subvenția pentru cultură și modalitățile ei de atribuire pe plan național nu țin pasul cu evoluția practicilor culturale din Europa și din lume. Ce mai este atunci, astăzi, de protejat, în materie de cultură națională, în țările europene și de ce este în continuare important ca artele să își găsească susținere din fonduri publice?

De ce este în continuare important ca artele să își găsească susținere din fonduri publice?

E o întrebare la care, prin însăși adresarea ei, guvernele naționale ar trebui să răspundă serios, nu punctual sau conjunctural. Argumentul imediat, deocamdată, se găsește în marile manifestări cu tentă naționalistă, în susținerea instituțiilor culturale „legitime" și în prelungirea, de multe ori agonică, inerțială, a unor manifestări și instituții culturale „sigure". E un argument care nu face decît să exemplifice agonia prelungită a unei paradigme vetuste.

Realitatea care trebuie acceptată este aceea că instrumentele administrative ale politicilor culturale în Europa sînt vechi și depășite. Regîndirea lor strategică, ținînd cont de realitatea globală, cea care impune flexibilitate, redesenarea eficientă a traiectoriilor de legitimare a calității intelectuale și creative a sistemului cultural și regîndirea raportului între susținerea publică și cea privată a artelor este iminentă.

Este necesară, mai ales, o remobilizare a gîndirii politice față de cultură, ca centru subiectiv și oglindă a diversității sociale, dar și ca generator de prosperitate sensibilă – acea prosperitate fără de care cea economică nu are sens.

Pe scurt: centrul ar trebui să redevină centrul, lăsînd periferia periferiei.

***Corina Șuteu** este expert internațional în management și politici culturale. A fost director al Mastère Spécialisé Européen en Management des Entreprises Culturelles al Școlii de Comerț din Dijon. A fost director al Institutului Cultural Român de la New York și, timp de șase luni, ministru al Culturii. Este președinte al Making Waves, festivalul de film românesc de la New York.*

2018 – Anul European al Patrimoniului

Ideea unui An European al Patrimoniului Cultural a apărut pentru prima dată în 2014, cînd Consiliul a inclus în concluziile sale guvernanța participativă a patrimoniului cultural. Ideea s-a bucurat de o largă susținere din partea Parlamentului European, iar Comisia a înaintat, în august 2016, propunerea pentru un An European al Patrimoniului Cultural.

La 22 noiembrie 2016, Consiliul a adoptat o abordare generală cu privire la propunere. Raportul cu privire la decizie al Comisiei pentru cultură și educație (Comisia CULT) a Parlamentului European a fost supus votului în cadrul reuniunii acesteia din 8 noiembrie 2016.

La 9 februarie 2017, reprezentanții Consiliului și ai Parlamentului European au ajuns la un acord provizoriu cu privire la o decizie de proclamare a unui An European al Patrimoniului Cultural (2018). În *Jurnalul Oficial* al Uniunii Europene, seria L 131/1 din data de 20 mai 2017 a fost publicată Decizia (UE) 2017/864 a Parlamentului European și a Consiliului privind Anul European al Patrimoniului.

Patrimoniul cultural generează creștere economică și creează locuri de muncă în orașe și regiuni și este un element central al schimburilor dintre Europa și restul lumii. 7,8 milioane de locuri de muncă din UE sînt legate în mod indirect de patrimoniu (de exemplu, în domenii precum turismul, interpretariatul și securitatea). Peste 300.000 de persoane sînt angajate în sectorul patrimoniului cultural în UE, iar cu 453 de situri înscrise, Europa, ca regiune, reunește aproape jumătate dintre siturile înscrise pe Lista patrimoniului mondial UNESCO.

(Sursa: Agerpres)

Mircea VASILESCU

Cultura și intelectualii în mașina de tocat idei

Cultura europeană – întemeiată pe cîteva valori fundamentale, definită și redefinită tot timpul – n-ar exista fără purtătorii săi, intelectualii. În era Internetului și a rețelelor sociale, problema-cheie mi se pare cum sînt transmise valorile culturii europene, în ce măsură tehnologiile comunicării ajută sau nu la difuzarea ideilor. Și cum se plasează intelectualii în „spațiul public european", real sau digital.

De la o vreme, se folosește formula *intelectuali publici,* care concentrează amestecul tipic modernității europene între cultura „propriu-zisă", spiritul civic și implicarea în dezbaterile din societate. Formula vine din SUA. Despre „intelectuali publici" a vorbit prima dată pe larg și analitic Russell Jacoby, în 1987, într-o carte devenită clasică: *The Last Intellectuals: American Culture in the Age of Academe* (New York, Basic Books). El deplîngea atunci faptul că intelectualii tineri păreau să se fi retras în spațiul academic, scriind cărți savante în domeniul lor strict de specializare. Or, în viziunea sa, definiția intelectualului „trebuie să includă un angajament pentru lumea publică (nu doar pentru un domeniu profesional sau privat), dar și un limbaj public, vernacular". După 20 de ani, într-un articol în care își reevalua cartea, Russell Jacoby observă schimbarea de paradigmă, odată cu era blogurilor: „Internetul îi oferă fiecăruia o strană electronică. Intelectualul de modă veche care scrie o carte sau un eseu poate fi la fel de demodat ca o șaretă trasă de cal" (Russell Jacoby, „Big Brains, Small Impact", în *The Chronicle of Higher Education,* 11 ianuarie 2008).

Adevărata problemă însă mi se pare alta: revenirea în forță a perspectivelor ideologice, adesea radicale.

În Europa, printre cei dintîi care au analizat declinul intelectualilor în epoca noastră este Wolf Lepenies, profesor de sociologie la Universitatea Liberă din Berlin, fost rector al Institutului de Studii Avansate Wissenschaftskolleg zu Berlin. Cartea sa *Ascensiunea și declinul intelectualilor în Europa* (Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 2003; ediția originală, 1992) este inspirată de rolul pe care l-au avut intelectualii în schimbările petrecute în Europa Centrală și de Est și, în general, în proiectul Europei Unite. În viziunea lui Lepenies, intelectualul a apărut odată cu „Afacerea Dreyfuss" și, în zilele noastre, e pe cale de a-și da obștescul sfîrșit. Intelectualii de tip Václav Havel, care construiesc ideea unei lumi mai bune și apelează la marile principii morale, nu mai au nici un viitor, căci „trăim în postistorie, distincția dintre bine și rău se topește treptat".

Intelectualii de tip Václav Havel sînt greu de imaginat azi și în viitor.

Totuși, Russel Jacoby pusese punctul pe i: intelectualii revin în spațiul public, predicînd nu doar la televizor și în ziare, dar și din „stranele electronice", sub forma oarecum solipsistă a blogurilor. Se pronunță despre societate, economie, politică, moravuri, despre orice. Numai că scepticismele s-au nuanțat. Stefan Collini, profesor la Cambridge University, ajungea, în cartea sa *Absent Minds. Intellectuals in Britain* (Oxford University Press, 2006) la concluzia că intelectualii parcurg drumul de la *autoritate* la *celebritate:* lumea e alta, iar dacă vor să mai spună ceva lumii, intelectualii trebuie să accepte vecinătatea, la televizor, cu bîrfe despre vedete, concursuri cu premii și *reality-show*-uri. Vrînd-nevrînd, intelectualii au intrat în mașina de tocat idei, cu tot ce decurge de aici: accesul la un public mai larg e însoțit de acceptarea unor vecinătăți și contexte privite ca defavorabile; impactul ideilor și opiniilor merge mînă în mînă cu necesitatea simplificării/accesibilizării limbajului; notorietatea intelectualilor publici conduce la o adevărată exploatare a lor de către sistemul media. Și devin „parte a sistemului". Cu Facebook și Google pe cap, intelectualii au parte de zile grele: ideile lor trebuie decupate, fragmentate și-napoi la lume date sub formă de „postări", pe bază de *like* și *share.*

În aceste condiții comunicaționale și într-o atmosferă mai degrabă anti-intelectuală, mai au purtătorii ideilor și ai culturii impact și influență? Mai ales în Europa, așezată pe lungi tradiții ale statelor și culturilor naționale, cu specificități greu de „tradus"? Se poate crea un spațiu public european?

De fapt, el există. În ciuda tuturor scepticismelor. Începuturile lui pot fi puse în legătură cu fondarea revistei *Lettre Internationale* la Paris, în 1985, de către scriitorul și publicistul Antonin J. Liehm, urmată de ediții în alte limbi și în alte țări (Germania, Italia, Spania, Danemarca, România, Croația, Ungaria etc.). Ideea era ca între aceste ediții să existe un schimb de articole care să contureze o dezbatere de idei la nivel european. O idee asemănătoare a dus la înființarea Eurozine, o rețea a revistelor culturale europene, pornită în 1998 ca platformă online care publica articole din vreo 5 reviste. Azi a ajuns la peste 80 de reviste din toate țările UE, plus Islanda, Norvegia, Turcia, Ucraina, Serbia, Macedonia, Belarus, Rusia. În interiorul rețelei se preiau și se traduc articole, iar prin asta se creează un fel de tematică pan-europeană și se pun laolaltă perspective și viziuni diferite, din țări/culturi diferite, asupra unor subiecte de interes european (calitatea democrației, migrația, viitorul proiectului european, cenzura în era internetului, relația Est-Vest, solidaritatea europeană, naționalismul și multe altele). Aceste subiecte sînt la intersecția între cultura „propriu-zisă" (în sens restrîns, adică tot ce ține de arte, literatură, patrimoniu cultural) și cultura în sens larg, incluzînd ideile politice, atitudinile sociale, mentalitățile, istoria ideilor și multe altele, care alcătuiesc definiția cuprinzătoare (dar laxă) a culturii în zilele noastre. O rapidă privire pe www.eurozine.com arată, după gustul meu, care au fost temele/preocupările unei bune părți a intelectualilor europeni în ultimele decenii și ilustrează foarte bine ceea ce putem înțelege prin „spațiu public european".

„În Uniunea Europeană, succesele se naționalizează, iar eșecurile se europenizează."

MARTIN SCHULZ

Eurozine a deschis o cale (colaborarea în rețea, cu ajutorul mediului online) practicată azi pe scară largă: diversele tipuri de platforme online și *social media* oferă un cîmp al dezbaterii mai amplu ca oricînd. De-a lungul și de-a latul Europei, intelectualii și oamenii de cultură sînt mult mai conectați, iar valorile pe care se întemeiază cultura europeană sînt mai ușor de difuzat și explicat. Cu „pagubele colaterale" aferente: televiziunea și mediul online predispun la „pilule", la simplificarea tonului și a limbajului, la accesibilizare.

Adevărata problemă însă mi se pare alta: revenirea în forță a perspectivelor ideologice, adesea radicale. Multe dezbateri eșuează în etichetări reciproce și în respingerea preopinenților pentru că sînt „conservatori" sau „progresiști", „neoliberali" sau „neomarxiști", „federaliști" sau „naționaliști" etc. Substanța ideilor se pierde, argumentația rațională cedează în fața „post-adevărului" manifestat în abordări emoționale gata făcute din stereotipii, clișee, prejudecăți și excluziuni care tind să se radicalizeze. Lumea uită că Europa secolului XX a cunoscut două regimuri totalitare – nazismul și comunismul – întemeiate tocmai pe ideologii ale „superiorității", care au făcut zeci de milioane de victime. Dialogul, dezbaterea și acceptarea pluralismului – valori fundamentale ale culturii europene moderne – decad în fața noului triumf al ideologiilor, susținute aprins de mulți intelectuali. Mediul online le răspîndește în masă și le stimulează, ronțăind pe margine *încrederea* și raționalitatea disputelor. Tind să-i dau credit lui Manuel Castells: „Intelectualii tradiționali, din ce în ce mai incapabili să înțeleagă lumea în care trăim, și astfel subminați în rolul lor public, sînt deosebit de critici față de apariția unui nou mediu tehnologic, fără să știe prea multe despre procesele pe care își elaborează discursurile" (*The Network Society. From Knowledge To Policy,* editată de Manuel Castells și Gustavo Cardoso, Washington DC, Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations, 2005). În felul său, avea dreptate și Wolf Lepenies: intelectualii de tip Václav Havel sînt greu de imaginat azi și în viitor. Mașina de tocat idei a lumii digitale, mare producătoare de zgomote de fond, îi obligă să-și adapteze mijloacele la un spațiu public tot mai fluid, tot mai instabil, în care marile repere culturale și morale se dizolvă în pasta cea de toate zilele a „producătorilor de conținut".

Pavel ȘUȘARĂ

Cultura europeană și logica terțiului inclus

În pofida faptului că o percepție individualizatoare a Europei și a culturii ei este o dovadă supremă de primitivism, de egoism, de europocentrism, de conștiință dominantă, de sexism, de rasism și de tot ce mai încape în recipientul vinovățiilor pe care marxismul aseptic îl plimbă prin lume ca pe o plasă subtilă de prins fluturi otrăviți, cultura europeană este o realitate pe care nu o poate înăbuși nici măcar enormul ridicol al negării ei. Această cultură este una paradoxală, unică și multiplă în același timp, atît de complexă și de diversificată încît morfologia ei se schimbă istoric și geografic, în funcție de sinaxele dominante, pînă la limita unor structuri de sine stătătoare. Deși genul proxim este triada clasico-iudeo-creștină, diferențele specifice sînt atît de pregnante încît turistul grăbit și informat doar la mîna a doua ar putea ușor să le califice drept idiomuri autonome, ușor îmblînzite pe la margini de efectele aculturației. Dacă lumea romană a difuzat pe o arie largă valorile grecești și propriile-i valori, unificînd cultural, cel puțin la nivelul oficial și administrativ, întregul spațiu european, creștinismul a impus particularități remarcabile, deși fondul unificator a rămas același. Europa catolică, retorico-extatică, Europa ortodoxă, mistico-utopică, și mai tînăra Europă protestantă, damnato-pragmatică, au generat tot atîtea variante de cultură spirituală, și nu numai, încît aceste particularități s-au transformat, nu o dată, în adevărate obstacole. Cu toate aceste diferențieri de detaliu, cultura europeană s-a manifestat ca un tot, chiar dacă centrele de iradiere au fost mereu diferite și chiar dacă vitezele de manifestare au fost, și ele, constant inegale.

Altoite direct pe trunchiul clasicității și dezvoltate organic pe siturile clasicității, Vestul catolic și Nordul, ulterior protestant, au dezvoltat o cultură antropocentristă, individualizatoare, în care figurativul, tangibilul și substanțialitatea lumii sînt nu doar certe, ci și de la sine înțelese ca scopuri și ca ideal, în vreme ce Estul și, parțial, Sudul, așezate în spațiul ortodoxiei, s-au situat mult mai aproape de viziunea nonfigurativă, acorporală, nontangibilă și transcendentă, de filiație veterotestamentară. Așadar, clasicismul, iudaismul Vechiului Testament și varianta lui reformată în perceptele creștine au creat atît unitatea, cît și diversitatea culturii europene. Polarizată în manifestare, dar coerentă în fundamente, ea a reușit să preia, să conserve și să dezvolte o atitudine unitară și, simultan, dual asupra lumii și, implicit, asupra spațiului social nemijlocit. Reușind să-și depășească, de multe ori dramatic și traumatizant, impasurile și nesiguranțele, Europa a oferit singurul cadru de evoluție multiplă, atît în zona cotidianului, cît și în aceea a cunoașterii, a creației și a conștiinței de sine. Pe acest fundal, dar și sub impulsul tensiunilor sale intrinseci, s-au născut toate componentele modernității, de la cele etico-filozofice la cele socio-politice și pînă la cele artistico-simbolice, de toate genurile, inclusiv cele care conțin *in nuce* sau la vedere germenii disoluției și ai autofagocitării. Pe vehiculul hispanic, englez, francez, nordic și slav cultura europeană a expandat la nivel global și a remodelat întreaga lume, absorbind, fără să-și modifice fundamentele, toate sugestiile din habitate culturale ale căror coduri nu au avut o putere de iradiere similară. Îmbogățită astfel, cultura europeană a devenit genul proxim al umanității înseși, nu numai prin aria de difuzare, ci și prin eficiența ei modelatoare și prin capacitatea de a încorpora aspirațiile și idealurile speciei înseși. Privită strict din punctul de vedere al expresiei simbolice și, în particular, al artei, înlăuntrul unității ei fundamentale, cultura europeană a generat două tipuri mari de atitudine, în funcție de sursa inițială; Occidentul catolic a valorificat direct moștenirea clasicității, corporală, materialistă și descriptivă, iar Răsăritul ortodox a prelungit filonul iudaic, veterotestamentar, al nonfigurativismului, al gîndirii abstracte și al interiorității cu vocația transcendenței. Dacă Renașterea este, pentru lumea europeană, o resurecție asumată a clasicității, iar impulsul acesteia vine din Occident, iconoclasmul isaurian și reflexul său tardiv, dadaismul, sînt resurecția fondului oriental-iudaic, iar impulsul vine din Orient sau, în ceea ce privește Dada, dinspre conștiințe răsăritene.

Într-un rezumat sever, o circumscriere a culturii europene nu poate ignora coerența ei profundă, dar care se sprijină pe o dualitate, pe o polaritate complementară, derivată din concepția despre lume și din modul de a înțelege transcendența. Occidentul clasico-renascentist este antropocentric, organizează lumea în jurul substanței, al masei, iar exponentul său tipic este Isaac Newton, în vreme ce Răsăritul este teocentric, iar nucleul viziunii sale este combustia lăuntrică, energia, exponentul său indiscutabil fiind Albert Einstein. Paradigmele artistice ale acestei unități duale, dacă îi putem spune așa, simplificînd sever, sînt, pentru Apus, Michelangelo, cu tot ce l-a precedat și i-a urmat, iar pentru Răsărit Constantin Brâncuși, alături de toți predecesorii, inclusiv protoistoria și hieratica bizantină, și pînă la minimaliștii extremi sau la marile spectacole de lumină.

***Pavel Șușară** este istoric și critic de artă.*

Tzvetan TODOROV

Tripla moștenire a Europei

*Cum se explică scepticismul care pare să-i fi cuprins pe europeni? – se întreabă **Tzvetan Todorov** într-o conferință despre viitorul european. Unul dintre motive este faptul că din acest proiect al Uniunii Europene lipsește ingredientul „identitar".*

(...) Multe voci și-au exprimat deja decepția că oamenii politici europeni sînt îngrijorați de eliminarea frontierelor, cu toate consecințele care decurg de aici, sau în legătură cu diverse reglementări birocratice, pierzînd, în schimb, din vedere, proiectul european în sine. Se pune acum problema dacă acțiunea politică a Uniunii n-ar putea primi un impuls suplimentar din promovarea și consolidarea identității culturale, cultura devenind, astfel, al treilea pilon al construcției europene, alături de economie și de instituțiile politico-juridice. Se speră că astfel va putea fi găsit și un suflet, o dimensiune spirituală și afectivă, elemente care, altminteri, ne lipsesc. E o misiune considerată la îndemînă, de vreme ce, după cum s-a văzut, în Europa e mai ușor să ajungi la un consens pe o temă legată de marile monumente decît în privința unor decizii economice ori administrative. Pot să înțeleg motivele unui asemenea apel: sentimentul unei identități comune ar da mai multă forță proiectului european. Folosind limbajul din secolul al XVIII-lea, am putea spune că o idee politică devine mai eficientă dacă e susținută nu doar de interese comune, ci și de pasiuni împărtășite. Or, pasiunile nu apar decît dacă ne simțim atinși la propria noastră identitate. Pentru a ajunge la o solidaritate europeană trebuie să ne simțim părtași la o identitate comună. Și, ca să ajungem la ea, trebuie mai întîi să precizăm conținutul acestei identități. Încercările de a explicita dimensiunea spirituală și culturală a Europei nu au lipsit, în trecut. Ne amintim de dezbaterea care a precedat proiectul unei Constituții a UE, mai exact, de întrebarea dacă ar trebui sau nu ca în actul fundamental să se menționeze „rădăcinile creștine ale Europei". Dar asemenea încercări au existat deja cu multă vreme în urmă.

Astfel, în zilele de după încheierea Primului Război Mondial, poetul și eseistul Paul Valéry a exprimat o idee care avea să cunoască o oarecare faimă. Numesc europeni, spunea Paul Valéry, popoarele care în cursul istoriei lor au avut trei mari influențe, acelea care ar putea simboliza numele Romei, al Ierusalimului și al Atenei. De la Roma vine Imperiul, cu statul organizat, cu dreptul și instituțiile, cu statutul cetățeanului. De la Ierusalim, mai precis, de la creștinism, europenii au moștenit morala subiectivă, examenul de conștiință, justiția universală. În fine, Atena le-a transmis gustul cunoașterii, argumentația rațională, idealul armoniei, ideea că omul e măsura tuturor lucrurilor. Oricine poate revendica această triplă moștenire, conchide Valéry, poate fi considerat un european.

(februarie 2014)

George BANU

Teatrul, o invenție a Europei

Intervenție prezentată la Roma (12-17 decembrie 2017) în cadrul ceremoniilor organizate la Premiul Europei pentru teatru, al cărui juriu a fost prezidat de criticul teatral George Banu.

„Nu sîntem numeroși, dar venim din Atena" – această frază de Pier Paolo Pasolini, pe care am citit-o mai de mult, într-o vacanță de vară la țară, a răsunat în mine precum diagnosticul cel mai exact al situației actuale a teatrului. Cuvintele ei au avut pentru mine forța unui fragment meteoric din Novalis sau din Cioran.

Teatrul și-a pierdut statutul majoritar de altădată, dar, deși minoritar – îmi place să cred că e vorba totuși de o „minoritate activă" –, el își bazează legitimitatea pe afilierea, niciodată dezmințită, la democrația ateniană, la valorile sale, la umanismul său. Fundamentul „grec" este garanția teatrului și acesta rămîne soclul său indestructibil, dincolo de toate avatarurile, de declinul sau epuizarea care îl amenință.

La începuturile sale, teatrul se baza pe amestecul de forme – teatru, dans, muzică –, dar practica separarea genurilor care interveneau prin alternanță: tragedie, comedie. Mijloacele de expresie se amestecau și spectacolul era eteroclit, pe un fundal de disociere clară, de nedepășit, a unor posturi antinomice, ca raport față de lume: tragic sau comic. Teatrul cultivă tensiunea extremelor pe un fundal privilegiat de prelucrare a miturilor grecești.

Treptat, se impune primatul cuvîntului – *„Sire le mot"*, cum ar spune Gaston Baty – și cuvîntul este cel care va deveni mijlocul de expresie privilegiat în dauna muzicii și a dansului. Separarea netă va fi tardivă, dar ea se va produce.

Între teatrul occidental și ceea ce se cheamă „teatrul oriental" a apărut o linie de fractură, o fractură între memoria textelor și uitarea tehnicilor.

(Putem cita exemplul *Cursei de șoareci* montate de Hamlet, care nu are nici un impact atunci cînd se reduce la o pantomimă, dar explodează de îndată ce i se adaugă cuvintele, atît cuvintele inițiale, cît și cele scrise de prinț. Teatrul acționează prin cuvinte pe care le captează, le încarnează și le proiectează spre sală.)

Geniul lui Shakespeare îl conduce la depășirea genurilor care, de acum înainte, se împletesc (un scandal pentru adepții „francezi" ai doctrinei clasice a „separării" genurilor) și atestă impuritatea realității. La acest sacrificiu al extremelor se adaugă noutatea povestirilor și recursul generalizat la personaje degajate de orice încărcătură mitică.

Reprezentarea și încarnarea unor ființe prinse în hățișul destinelor individuale sau al tensiunilor istorice, iată soclul elizabetan al teatrului nostru. El se adaugă primului soclu, cel grecesc. Nu sîntem numeroși, dar sîntem shakespearieni.

Între teatrul occidental și ceea ce se cheamă „teatrul oriental" a apărut o linie de fractură, o fractură între memoria textelor și uitarea tehnicilor. O mare parte din regizorii secolului al XX-lea vor deplînge pierderea vechilor mijloace ale actorului european prin opoziție cu teatrul oriental. Aici, sîntem supuși unei legi „duble": pe de o parte, „eterna reîntoarcere" a textelor, pe de altă parte, dispariția procedeelor tehnice. Iată bazele unui teatru al predominanței textului și al libertății scenice. Persistență și reînceput. În Orient se produce fenomenul invers: tehnicile, și nu textul, constituie moștenirea!

De ce să regretăm cu atîta insistență dispariția practicilor de joc, întotdeauna mai rudimentare în Occident decît în Orient, unde se practică un teatru-dans necunoscut în Europa modernă? E de ajuns să ne amintim diatribele lui Hamlet la adresa actorilor care „insultă natura" cu strigătele și excesele lor. Toate piesele care sînt consacrate reprezentării scenice a vechilor epoci – spaniole, italiene, rusești – nu încetează să acuze „reprezentația" și limitele sale. Dacă memoria ar fi avut încărcătura puterii de conservare orientale, am fi fost confruntați cu „limbajul de lemn" al cabotinilor. Occidentul a acordat teatrului libertatea de a uita și l-a invitat la provocarea invenției perpetue, a unei căutări neobosite a noului pentru a oferi textelor expresii mereu distincte, diferite.

Soluțiile imaginate pentru a atenua această slăbiciune mnemonică a scenei au fost cel mai adesea împrumutate din Orient și s-au dovedit grefe trecătoare, pînă la urmă, întotdeauna respinse, străine teatrului european.

Diferitele operații de hibridare cu alte arte, asocieri de arte, s-au definit întotdeauna polemic față de ce este teatrul nostru, o „invenție a Europei". Dar, pentru că există un astfel de model, pot exista și forme de contestare și dorință de ameliorare: Brecht considera că „doar acolo unde există ceva care rezistă se poate declanșa o revoltă".

În Orient, la fel ca la operă sau în baletul clasic în Occident, plăcerea vine de la *nuanță*, pentru a relua termenii unui strălucit eseu de Mircea Martin, și de la ceea ce procură ca seducție pentru spectatorul expert care o percepe și apreciază: asta reclamă formarea publicului și evaluarea performanței. Dimpotrivă, teatrul occidental cultivă *radicalitatea*, cu tot ceea ce implică ea ca ruptură și contestație. *Nuanța*, în Orient, privește prezentul actorului și împlinirea sa, *radicalitatea*, în Occident, se exercită sub semnul unei dorințe de noutate, în numele unei perspective în viitor. Dacă Orientul și artele sale tradiționale se consacră eternității unui prezent imuabil, Occidentul procedează la o deconstrucție în vederea unor reconstrucții indispensabile: două motivații diferite pentru a exercita arta teatrului.

La ora diversității etnice, cu o consecință directă, anume diversitatea culturală, teatrul pare reticent. Scena este albă și orașul policrom. Această rezervă nu are nimic dintr-un refuz cultural european – să încetăm să ne culpabilizăm mereu! –, ea ține de modelul însuși de teatru care are *cuvîntul, limba* ca nucleu central. Dansul a primit artiști străini, muzica de asemenea, dar teatrul cere o stăpînire corectă a limbii, iar cuvintele, care trebuie să fie auzite și înțelese, comunică un sens. Este un element prealabil care trebuie asumat dacă respectăm această artă în ceea ce are ea specific și nu dorim s-o reducem la o practică de integrare *„politically correct"*. Pot fi semnalate cîteva amendamente, inspirate de practici recente: accesul la scenă pentru actori străini reușește să se realizeze mai ușor în contextul teatrului postdramatic, teatrul fragmentării, unde textul ca material își pierde prioritatea, sau în ceea ce numim „scriiturile de platou scenic", unde colaborarea între arte reduce cuvîntul la un element minor.

„Se spune că Europa e continentul care, mai mult decît toate celelalte, a profitat de restul planetei. Dar în același timp e și continentul care a dat mai mult decît toate celelalte."

ISMAÏL KADARÉ

Teatrul, o „invenție a Europei", este o moștenire care nu cere o conservare identică, dar care veghează totuși să nu se instaleze o uitare integrală. El este un model de la care ne putem îndepărta, dar la care teatrul se poate întoarce ca un „fiu rătăcitor". Un model practic, ale cărui date artiștii nu le uită, nu doar cînd îl moștenesc, dar și cînd îl contestă. Exemplele sînt numeroase: montajul și scurtarea textelor din anii '60 au fost urmate de revalorizarea versiunilor integrale ale anilor '80, vagabondajului și explorărilor *hors les murs*, în afara zidurilor, le-a răspuns reînvestirea ulterioară a teatrului *à l'italienne*, iar atomizării teatrului post-dramatic i se opune astăzi revalorizarea narațiunii. Acest teatru e bîntuit de spiritul critic al Europei și de setea sa nestinsă de noutate. Uitarea este o șansă care permite reconstrucția, aceeași și diferită. Uitarea ușurează povara memoriei. Ele nu se exclud, coabitează, întreținînd în același timp un raport plin de tensiune. Fiecare e la fel de necesar ca celălalt.

Teatrul este o invenție a Europei.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

Răzvan POPOVICI

O Românie europeană, deschisă și veselă

Festivalul Internațional de muzică de cameră SoNoRo împlinește 13 ani. E unul dintre evenimentele de top în lumea festivalurilor de gen din Europa. Astăzi, SoNoRo e parte a unei rețele muzicale de vîrf în Europa. L-am invitat pe inițiatorul acestui festival, ***Răzvan Popovici,*** *să explice mizele europene ale proiectului său cultural.*

Decizia mea de a reveni din Germania pentru a iniția SoNoRo a fost primul pas în direcționarea festivalului, de la început, pe un drum european independent, avînd posibilitatea de a aduce în România și a folosi întreaga experiență adunată în Occident, atît ca violist, cît și, îndeosebi, ca inițiator și director executiv al festivalului „Chiemgauer Musikfrühling" din Germania, care celebrează în acest an cea de-a 15-a ediție. Apoi, pe parcursul anilor, activarea unei întregi rețele artistice personale ce, lărgindu-se de la an la an, a adus în țară zeci de artiști de renume mondial care au debutat cu succes pe scenele Festivalului SoNoRo. Chiar de la cea de-a doua ediție SoNoRo am inițiat parteneriate cu festivaluri din străinătate (pe parcurs, pe lista partenerilor au apărut țări precum Germania, Italia, Ucraina, Israel, Austria, Letonia, Slovenia sau Anglia) și am organizat turneele SoNoRo on Tour, care au dus efervescența festivalieră bucureșteană în unele dintre cele mai importante săli de concerte ale lumii, precum Konzerthaus din Viena, Wigmore Hall din Londra, Gasteig din München, YMCA din Ierusalim, Kennedy Center din Washington sau chiar Carnegie Hall din New York. De trei ani sîntem și membri ai European Festival Association, probabil cel mai elitist club de festivaluri al momentului. Cum, de la început, am dorit să creăm un festival care să conteze într-un context european, răspunsul meu la întrebarea pusă de jurnaliști destul de des „Cum altfel ați organiza festivalul dacă l-ați derula la Berlin, Paris sau Viena?" a fost întotdeauna „Exact la fel!". Asta înseamnă că există ingrediente care sînt comune diverselor metropole printre care se numără și Bucureștiul.

Cu toții știm că marea muzică de cameră sau simfonică a fost compusă de compozitori din alte țări, lucru care ne-a făcut să alegem repertoriul cu atenție, chiar de la prima ediție, înclinînd balanța în favoarea acestora. De aceea piesele compozitorilor români au fost introduse în program *peu à peu,*

Am dorit să creăm un festival care să conteze.

riscînd, uneori, reproșuri că acest lucru ar fi, poate, lipsit de respect față de țaragazdă. Scopul nostru pe termen lung fiind însă de a crea un nou public, ne-am asumat acest lucru și îndrăznesc să cred că am procedat corect: publicul care ascultă concertele platformei SoNoRo a primit cu entuziasm programele noastre, s-a mărit constant și, în ultimii ani, a depășit cifra de 15.000. Iar faptul că media de vîrstă a publicului din țară este atît de coborîtă vorbește de la sine și tinde, mai mult decît probabil, înspre un record european. De la prima ediție am adus la București elita muzicală europeană, alături de unii dintre cei mai apreciați interpreți români, mulți dintre ei venind tot din Occident, fapt care a dat festivalului o tentă cu adevărat internațională. Pe de altă parte, sălile și spațiile de concerte extraordinare, atît din București, cît și din Cluj, Timișoara, Arad, Sibiu, Iași sau Brașov, la fel ca și entuziasmul, curiozitatea și deschiderea – calități tipic europene ale publicului român –, vitalitatea Bucureștiului, localurile elegante, clădirile de patrimoniu splendide, multe dintre ele reintroduse cu curaj în circuitul muzical autohton, barurile și cafenelele șic și extrem de occidentale, toate sînt atuuri culturale românești, o contribuție indispensabilă la un festival cu aspirații europene și un motiv puternic pentru care fiecare dintre artiștii care ne vizitează se îndrăgostește de România și dorește să revină cît mai grabnic. Mă bucur mult că acest transfer cultural funcționează de la an la an din ce în ce mai bine și că nu o dată fraza de mulțumire rostită după festival este „Mulțumim foarte mult, Răzvan, pentru încă o ediție SoNoRo care ne-a purtat pe alte meleaguri". Iar acestea sînt România și nu altă țară, doar că o Românie așa cum o vedem noi, organizatorii Festivalului SoNoRo: europeană, occidentală, elegantă, deschisă și, desigur, veselă.

***Răzvan Popovici** este muzician. Inițiator al Festivalul Internațional de muzică de cameră SoNoRo.*

Bruno MAZZONI

O scurtă istorie europeană a literaturii române

Nu știu dacă e ușor să identificăm ce poate fi în continuare „specific" într-o anumită cultură, în timp ce dezbaterea curentă urmărește alte mode și aleargă după alte concepte, de la europenitate pînă, îndeosebi, la controversata globalizare, dar tocmai de asta e bine să abordăm lucid și fără prejudecăți un atare subiect. Știm cu toții în ce măsură secolul al XX-lea a abordat subiectul „complexelor" românești, începînd cu sugestiile celebre ale lui G. Călinescu, trecînd la o provocatoare lectură critică oferită de istoricul literar Mircea Martin asupra acestei teme, și ajungînd la ideile lui Sorin Alexandrescu despre „paradoxurile" culturii române, investigate într-un mod coerent și convingător, aș spune. Nu poate fi ocolită, de altfel, atitudinea unui deschizător de drumuri cum a fost la vremea lui Titu Maiorescu, un intelectual de talie europeană fără de care istoria (și istoricul) culturii române moderne ar fi fost în multe privințe altfel față de cum a fost. Ideea foarte bine venită, pentru un stat nou născut, de a-și păstra o identitate proprie, bazată pe valori „interne" – mulți ar prefera în continuare adjectivul „autohton", sau chiar „național", desigur pe deplin valabile amîndouă acum un secolul și jumătate! –, a fost întotdeauna conjugată la el cu o deschidere spre lumea occidentală: nu întîmplător, față de curentele lingvistice etimologizante din țară, el a militat pentru un sistem ortografic bazat pe criterii strict fonetice, ca și în domeniul literelor române în care el a promovat acea „direcție nouă" care a produs rezultate de prim rang în poezia română contemporană, începînd cu opera în versuri a lui Mihai Eminescu precum și cu crearea, voită și reușită, a imaginii unui mare creator *Spätromantik* român – la cîteva decenii după prima editare a *Baladelor* populare culese de Vasile Alecsandri, probabil întîia carte concepută pentru a promova și în exterior „o mai dreaptă cinstire" a valorilor culturii populare românești...

Eu nu cred că există astăzi o problemă identitară în majoritatea culturilor naționale europene, nici Franța, nici Italia, de pildă, nu se mai întreabă dacă au de apărat un oarecare sistem de simboluri pentru a nu fi omologate cu alte sisteme sau subsisteme culturale (o problemă care se poate pune, în schimb, în anumite situații ceva mai complexe, mai degrabă în plan istorico-politic și lingvistic, cum s-a văzut recent în Spania apropo de aspirațiile autonomiste catalane). Tot așa, sînt convins că existența Uniunii Europene, ca și aderarea unor noi State la UE, nu înseamnă automat, *de facto,* o valoare în plus... Personalitatea culturii române între cele două războaie mondiale, de pildă, nu a avut și nu are nevoie de nici o legitimare oficială pentru a fi recunoscută ca un moment de vîrf în contextul cultural european. Aș mai adăuga că, chiar în deceniile '60-'70 din secolul trecut, literatura română, în primul rînd poezia neomodernistă, a știut să recupereze expresia lirică, reîntemeind semnificația cuvintelor care își pierduseră, în speță în timpul „obsedantului deceniu", sensul lor propriu, așa cum ne-a amintit Nichita într-un minunat poem intitulat, nu întîmplător, „Ars poetica" (din volumul *Dreptul la timp):* „Îmi învățam cuvintele să iubească, / le arătam inima / și nu mă lăsam pînă cînd silabele lor / nu începeau să bată. // Le arătam arborii / și pe cele care nu vroiau să foșnească / le spînzuram fără milă, de ramuri. // Pînă la urmă, cuvintele / au trebuit să semene cu mine / și cu lumea."

De fapt, după editarea unei minunate antologii de poezie universală, grație lui A.E. Baconsky, generațiile mai tinere au putut relua o legătură firească cu vocile marilor poeți ai lumii și, prin această nouă (re)sincronizare, literatura română contemporană a știut să se afirme și mai puternic, cu o autenticitate care nu mai poate fi pusă în discuție. Dacă trebuie să menționez un nume care a intrat deja într-o scară valorică europeană, cred că nu se va supăra nimeni dacă consemnez aici numele unui mare poet și prozator, care a avut curajul de a se confrunta și cu epopeea lui Ion Budai-Deleanu, mă refer, evident, la Mircea Cărtărescu, un autor ale cărui calități literare (și umane) vor rămîne în istoriile literaturii.

***Bruno Mazzoni** a fost profesor de limba română la Facultatea de Limbi Străine a Universității din Pisa. A tradus în limba italiană din opera unor autori precum Max Blecher, Ana Blandiana și Mircea Cărtărescu.*

Vlad MACRI

Farfuria românească, între importuri asumate și „plagiat" gastronomic

Dacă există o identitate cultural-gastronomică a Europei, ea a fost cel mai bine conturată de scriitorul Peter Esterházy, care a declarat că „mititeii cu muștar definesc Uniunea Europeană mai bine decît zece cărți".

Cît de inteligentă este propoziția aceasta, amuzantă și profundă în același timp, căci nu știu ce poate fi mai... „unitate în diversitate" decît combinația dintre un fel de mîncare oriental și un condiment folosit cu precădere în vestul și nordul continentului! Iar fuziunea lor s-a produs aici, în gurile noastre dunărene... Spațiu deschis, de întîlnire a influențelor orientale cu cele occidentale, bucătăria românească este terenul cel mai potrivit unui studiu de gastronomie comparată. În aceste rînduri vom aborda trei tipuri de influență: importul asumat, adică acela care recunoaște originea, sursa rețetei preluate, „contaminarea" cultural-gastronomică și, *last but not least*, „plagiatul" culinar.

Fiindcă sîntem în plină iarnă, adică în anotimpul sarmalelor, vom începe cu ele. Atît rețeta, cît și cuvîntul „sarma" ne-au venit de la turci (aceștia îl au din arabă, unde semnifică „rulou"; aceeași etimologie o au și *„sarmi"* ale bulgarilor). Dar, așa cum bine scrie Păstorel Teodoreanu, „într-un tratat de gastronomie comparată, sarmaua turcească nu și-ar afla loc decît ca o variantă grosolană a unei mîncări care, trecută prin bucătăria moldovenească și cea rusească, a devenit excelentă". Cum și-au depășit sarmalele noastre sursa de inspirație pe care – cu onestitate! – numele lor o recunoaște? Prin inovație și diversitate a umpluturilor (omițîndu-le pe acelea de post, umpluturile pot fi din carne de găină, curcan, rață, gîscă, vițel, porc, vită, din pește, din brînză...), dar și a învelișurilor (foi de varză acră sau dulce, de știevie, de tei, de hrean, ba chiar și de... leuștean!). Nu trebuie neglijate unele creații gastronomice românești grație cărora sarmalele devin cu adevărat opere de artă, cum ar fi „cuiburile de cinci", specifice Bucovinei (cinci sarmale, fiecare cu o umplutură dintr-o carne diferită, reunite într-o unică megasarma, un cuib format dintr-o foaie mare de varză).

La fel precum iahniile, musacalele ori plachiile, sarmalele sînt împrumuturi făcute corect, cu „bibliografie" impecabilă (dacă ar exista drepturi de autor în gastronomie, în acest caz ele nu ar fi fost încălcate), pe care le-am îmbogățit după ce le-am importat. În aceeași categorie de importuri asumate se află și ciorba de burtă, care, pînă la începutul secolului XX, mai era numită „de schimbea", ca zeama turcească numită *„işkembe çorbasi"*. Acolo, la Istanbul, este matca acestei ciorbe, dar ea a călătorit în toată Europa de sud-est. Bulgarii, de pildă, îi spun *„șchembe ciorba"*, iar grecii, care o fac la fel ca turcii (și ca noi, românii), i-au zis *„patsas"*; originea acestui cuvînt este turcească, el vine din *„paça"*, „picior de animal", termen din care s-a născut și denumirea unei străvechi rețete românești, astăzi dispărută, paceaua, un fel de tuslama (termen provenit din turcescul *„tuzlama"*, „sărătură") făcută din picior de vițel în care uneori se punea și burtă de vită.

Mulți regățeni consideră „varza *à la* Cluj" un fel de sarma a nevestelor ardelence leneșe, nedornice să împăturească în varză carnea tocată. Nimic mai neadevărat! Rețeta este foarte veche, iar ea este un foarte bun exemplu pentru ceea ce am putea numi „contaminare" gastronomică, adică un fel de *fusion-cuisine* naturală, făcută pe perioade lungi de timp, nu născută din inventivitatea unui bucătar. Preparatul se numea *„Kolozsvári rakott káposzta"* („Varză în straturi ca la Cluj") și este pomenit în *Cartea de bucate de la Cluj* (1695), redactată de Miklós Misztótfalusi Kis, cel mai important tipograf transilvănean al acelor timpuri. Cum arăta această rețetă la sfîrșitul secolului al XVII-lea? „Se ia o frumoasă varză murată, care se mărunțește frumos, subțire. Între timp, împreună cu varza, se pune la foc mic, într-o oală, o găină grasă sau o jumătate de gîscă cu slănină; se presară piper peste ea și se fierbe bine; se toarnă și vin atîta cît trebuie, ca să aibă gust mai bun; cînd se servește se piperează din nou". Nimic altceva decît un fel de *choucroute garnie* din Alsacia sau *garniertes Sauerkraut* nemțească. Ce s-a petrecut între 1700 și zilele noastre? De-a lungul a ceea ce Fernand Braudel a numit „istoria duratei lungi", bucățile de pasăre și afumătura au fost înlocuite cu straturile de carne tocată și de orez, exact ca la sarmale! O blîndă și înceată orientalizare, care a dus la o mîncare nu numai savuroasă, ci și emblematică pentru combinația Est-Vest pe care farfuria noastră o găzduiește de multe secole.

În fine, „furăciunile"... Plagiate le putem numi – evident, însă, fără dimensiunea penală a termenului. Cel mai celebru exemplu din această categorie este salata de boeuf. De data asta, avem de-a face cu un import occidental, atît în ceea ce privește denumirea, cît și în materie de conținut. Numele este franțuzesc, există o *salade de boeuf*, care nu seamănă cu varianta sa românească, sosul, de pildă, nefiind maioneză, ci vinegretă, ca în cazul salatei „orientale" (care e, de fapt, mai curînd occidentală!). Conținutul este acela al clasicei salate Olivier, sau „rusească", creată acum aproape un secol și jumătate de un *chef* belgian de la restaurantul moscovit L'Ermitage. Ea este cunoscută peste tot în lume, din Iran pînă în Argentina, se face la fel și oriunde se servește „la ocazii", mai ales de Anul Nou, la fel ca și la noi, unde e nelipsită de pe mesele Revelionului. De ce am evitat recunoașterea sursei? Nu din dorința unei preluări frauduloase, ci din cea a ascunderii unei origini indezirabile. Așa cum corect remarcă Wikipedia în variantă franceză, „în România și în Moldova, unde Rusia și URSS sînt percepute ca invadatori, în urma numeroaselor războaie și anexiuni din trecut, ea este numită salată de boeuf". Cam ca în Spania lui Franco, unde, din „rusească", a fost rebotezată „salată națională". Același lucru l-am făcut și noi cu tocana „națională", o mîncare ungurească tradițională numită *„tokány"*. Dacă am început cu mititeii, o să terminăm cu ei... O legendă susține că ar fi fost inventați de un bucătar regățean care rămăsese fără maț pentru cîrnați; cine acordă credibilitate acestui basm certamente crede și că fizicienii daci ai lui Burebista au inventat bomba atomică... Frații micilor noștri sînt fripți în mai toată fosta Iugoslavie, unde se numesc *cevapcici*, în Bulgaria *(kebabceta)* sau în Grecia *(suțukakia)*. Toate cele trei denumiri au origine turcească, provin din *„kebab"* sau din *„suçuc"* (sugiuc), care, la origine, nu însemna un produs de cofetărie, ci un cîrnat ultrauscat, echivalentul ghiudemului (babicului). Dacă vizitați Turcia, puteți degusta *„urfa kebab"*, carne tocată (miel sau oaie, dar și în amestec cu vită), rulată sub forma micilor noștri, care se înfig apoi în țepușe și se rumenesc la grătar. Încercați-i cu puțin muștar și veți observa cum dintr-odată s-au „europenizat"!

Acolo, la Istanbul,
este matca acestei ciorbe,
dar ea a călătorit în toată Europa de sud-est.

„Europeanul de azi:
un animal gregar, o ființă
docilă, maladivă, mediocră..."

FRIEDRICH NIETZSCHE

***Vlad Macri** este jurnalist și scriitor. A publicat, printre altele,* Stufat ori estouffade? Sau există bucătărie românească?, *Editura Humanitas, 2008.*

Cultura după Brexit

Jean-Claude Juncker este interpelat să intervină pentru a permite unui oraș britanic să fie numit capitală culturală europeană, în ciuda Brexit. Participanții britanici la competiția pentru statutul de capitală europeană a culturii – 2023 au fost considerați neeligibili pe baza faptului că, la acea dată, Marea Britanie nu va mai face parte nici din Uniunea Europeană, nici din Spațiul Economic European.

Eurodeputații reprezentînd orașele/regiunile din Marea Britanie care s-au înscris în această competiție îi cer președintelui Comisiei Europene să intervină pentru a anula această decizie, considerată nedreaptă. În scrisoarea deschisă pe care i-au adresat-o lui Juncker se arată că „e inexplicabil că reprezentanții UE au așteptat pînă cînd cele cinci cereri au fost depuse înainte să hotărască neeligibilitatea lor, de vreme ce se știa, încă din iunie 2016, că Marea Britanie va părăsi Uniunea Europeană". (...) „Politica nu trebuie să intervină în ceea ce este, în multe privințe, un eveniment menit să pună capăt diviziunilor culturale și politice." Din Marea Britanie au fost primite cinci dosare de înscriere în competiția pentru găzduirea capitalei europene a culturii din 2023: Nottingham, Leeds, Milton Keynes, Dundee și regiunea Belfast-Londonderry-Strabane. Pentru redactarea acestor dosare, autoritățile locale au investit în cercetare și planificare sute de mii de lire sterline.

În petiția adresată lui Junker se precizează că „Parlamentul a transmis mereu că dorește să rămână aproape de Uniunea Europeană. Excluderea Regatului Unit din această competiție pentru capitale europeană a culturii este regretabilă. A avea o capitală europeană a culturii ar fi o modalitate excelentă de a încuraja această relație și de a continua cooperarea după Brexit." Deputații au subliniat că pînă și orașe din Norvegia, Islanda, Turcia sau Serbia au obținut sau vor obține acest statut, deși nu fac parte nici din Spațiul Economic European și nici nu sînt în state candidate la aderarea la UE – condiții de bază pentru a fi eligibile. „Vă reamintim politicos faptul că Regatul Unit este încă membru al Uniunii Europene și că nu s-a luat încă nici o decizie cu privire la cum va arăta această relație în viitoare", se mai arată în scrisoare.

(Sursa: Daily Mail)

Alina ISAC ALAK

Incomoda hibriditate contemporană

cultura europeană și islamul

Incompatibilitatea dintre islam și cultura europeană pare a fi devenit o axiomă legitim și prăpăstios consfințită de regimuri teocratice autoritariste, declarat „islamice", de fiecare atac terorist sau de fiecare divulgare a atrocităților la care sînt supuse unele femei musulmane. Antinomiile sînt seducătoare, facile și protejează procesele de economie cognitivă specifice încadrării stereotipe a unor culturi sau indivizi.

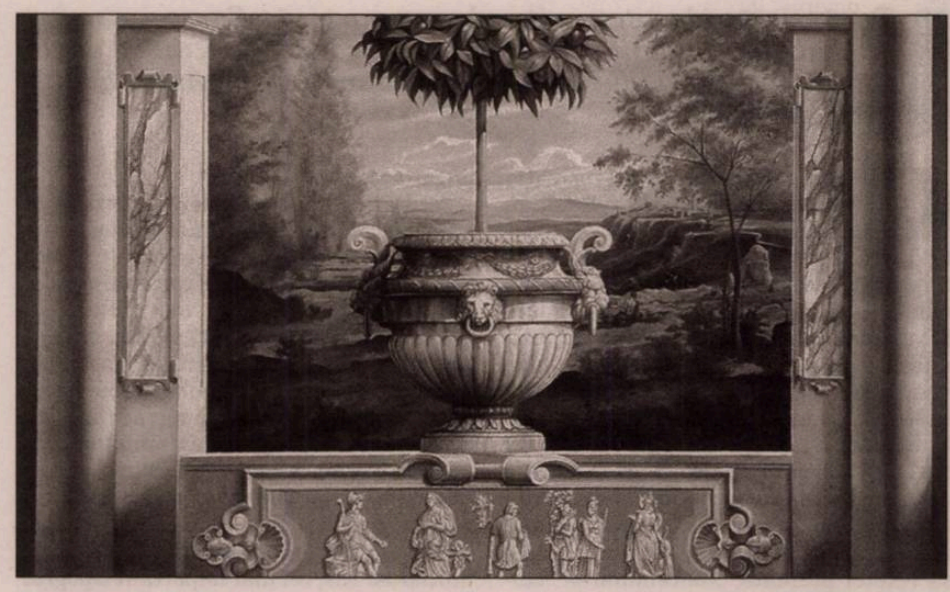

În înțelegerea alterității este dificil să nu reproducem modul hegelian de construire a Subiectului (european) abstract, autonom și universal prin medierea Celuilalt, transformînd în final diferența în identitate, concepînd-o iremediabil ca pe o contradicție rezolvată într-o sinteză superioară. Subiectul are nevoie de alteritate pentru a se construi pe sine, însă această articulare dialectică a negativității coincide, în fapt, cu suprimarea diferențelor substanțiale ale alterității astfel instrumentalizate.

Cam așa a fost concepută, istoric, și distincția ontologică și epistemologică dintre islam și cultura europeană, primul termen fiind marcat fatalist de o absență valorică, de o privare de raționalitate, modernitate, progres, civilizație, umanism, democrație, adevăr. Corolarul practic: stabilitatea integrării unui musulman în societatea europeană secular, disiparea suspiciunii referitoare la loialitatea musulmanului față de statul în care trăiește sînt condiționate de o disoluție, negare sau blamare a identității religioase proprii.

„Europa e un stat compus din mai multe provincii."

MONTESQUIEU

Extrem de relevante socio-politic, aceste divergențe de opinie pot fi înțelese mai bine printr-o simplă, dar riguroasă investigare terminologică. Lucrăm într-adevăr cu un „islam" monolitic, unitar, unanim înțeles și unidimensional transpus în practici specifice? Este justificată aceeași raportare monolitică și esențialistă în definirea culturii europene? Sau încă sîntem victimele unui reducționism lingvistic și sociologic care împarte mai degrabă imaginar și politic lumea în culturi ierarhic organizate, artificial separate și aflate în conflict? Există într-adevăr un loc în care ființează „creștinătatea" sau „lumea musulmană" în această epocă a globalizării, mozaicat construită în urma interferențelor – fie și sub violenta formă a colonizărilor reciproce – culturale?

Nu există omogenitate la nivelul tradiției islamice decît dacă ne raportăm la un set de principii și valori extrem de generale și de altfel neproblematice în dialogul cultural. Islamul este un simplu construct abstract care acoperă factice și euristic realitatea extrem de diversă, plurală a diferite comunități interpretative de musulmani care s-au format și s-au dezvoltat istoric în jurul unei surse textuale unice, comune: Coranul. Avem un text, considerat a fi de origine divină, și un potop de interpretări umane, inerent dinamice, failibile, reformabile, așadar contestabile ale acelui text. Unele interpretări – de exemplu, neohanbalismul salafabit, o combinație *sui generis* a salafismului cu wahhabismul, exploatat delirant și de oportuniștii „ideologi" ISIS – sînt indiscutabil incompatibile cu valorile actuale ale culturii europene. Alte interpretări, de exemplu, specifice islamului liberal și progresist, regăsite însă principial și în cadrul unor teze islamice premoderne „ortodoxe", influente, promovează un set de valori aflate în consonanță cu normele europene contemporane: o formă de consultare publică, democratică *(shura),* necesitatea obținerii consensului *(ijma')* în luarea unei decizii și a asigurării unei societăți care respectă norma coranică intens elogiată a dreptății *('adl)* – în Coran nu se discută despre nici o formă de guvernare specific islamică, ci doar despre imperativul construirii unei societăți drepte, egalitatea tuturor ființelor umane, posesoare ale unei demnități *(karamah)* inalienabile, acceptarea pluralismului religios și politic. Diferențele lingvistice, religioase, rasiale, culturale reprezintă o expresie a voinței divine; nu pot și nu trebuie să fie distruse sau obliterate. Ele prezintă o funcție moral-socială necesară, neierarhică, furnizînd cadrul recunoașterii reciproce și al *praxis*-ului moral: „O, voi oameni! Noi v-am creat pe voi dintr-un bărbat și o muiere și v-am făcut pe voi popoare și triburi, pentru ca să vă cunoașteți. Cel mai cinstit dintre voi în fața lui Allah este cel mai evlavios dintre voi." (Coran 49: 13).

În Coran nu se discută despre nici o formă de guvernare specific islamică, ci doar despre imperativul construirii unei societăți drepte.

Categorizarea dihotomică a lui Huntington, islam *versus* Occident, a operat cu artificiale construcții monolitice, incapabile să redea natura complexă, dinamică și divers condiționată a realităților din cadrul societăților vizate. Discursurile islamice etice sau pro-democrație existente, simpla situație a comunităților actuale de musulmani – occidentali prin cultură și musulmani prin religie – dezmembrează teoria. Raportarea multiplă la identitate, una de altfel fluidă, construită într-un mod în care viziunea islamică este considerată a fi compatibilă cu susținerea instituțiilor și normelor occidentale, nu este o raritate și nu este specifică doar celor mai progresiste grupuri de musulmani. Pe de altă parte, cînd Coaliția pentru Familie dorește să le interzică persoanelor de același sex dreptul de a se căsători nu diferă prea mult ideologic de adepții rău famatei interpretări salafabite a islamului în lupta lor de a desființa moscheile care deja oficiază astfel de căsătorii. Homi Bhabha ar merita citat mai des decît Huntington. Trăim în spații intelectuale hibride în care ambiguitatea abrogă adevărul și autenticitatea.

***Alina Isac Alak** este doctor în Filozofie al Universității din București. A publicat, printre altele,* Statutul femeilor în islam. Perspective actuale, *Editura Polirom, 2016.*

„Multiculturalismul nu există"

Giovanni Sartori a fost unul dintre cei mai înverșunați critici ai multiculturalismului și mai ales ai politicilor de imigrare ale Uniunii Europene. Reproducem, mai jos, cîteva fragmente dintr-un interviu acordat la începutul anului 2017 ziarului Il Giornale.

■ „În Franța, intelectualii de stînga încep să vorbească asemenea colegilor lor de dreapta. Multiculturalismul a eșuat, fluxurile migratorii din țările musulmane nu mai pot fi suportate, islamul nu se poate integra în Europa democratică..."

■ „Coabitarea e imposibilă, căci societățile libere occidentale sînt întemeiate pe democrație, pe suveranitatea poporului. Islamul este întemeiat pe suveranitatea lui Allah. Iar dacă musulmanii pretind să aplice acest principiu în Occident, atunci conflictul este inevitabil. De la anul 630 după Hristos, istoria nu a înregistrat nici o integrare islamică reușită în sînul societăților nemusulmane. Priviți la India sau la Indonezia!"

■ „Ce numim noi multiculturalism? Ce înseamnă el? Multiculturalismul nu există. Stînga, care flutură fără încetare acest termen, nu știe nimic despre islam, ea ține discursuri de ignoranți. Chinezul a continuat să rămînă chinez chiar și după 2000 de ani și coabitează pașnic în orașele noastre cu tradițiile și obiceiurile lui. La fel și europenii evrei. Nu și muslmanii."

■ „În sfera privată au dreptul de a-și profesa religia, dar politic trebuie să accepte suveranitatea populară. Altfel, nu au ce căuta în Occident."

■ „O Europă ideală e Europa confederală, compusă doar din primele șapte state membre, al cărei Președinte ar trebui să fie și guvernatorul Băncii Europene, și o singură Curte Supremă, ca în Statele Unite. Europa actuală, cea a Bruxelles-ului, care numără 28 de state (curînd doar 27) și 28 de limbi diferite este o entitate defunctă. Această Europă care vrea să continue să se extindă, integrînd și țări musulmane, dar în același timp neștiind cum să se apere în fața fanatismului islamic, este ridicolă și iresponsabilă."

(sursa: evz.ro)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Neguvernabili sau neguvernați?

Românii protestează. Doamna Ecaterina Andronescu, de care a depins, în cîteva rînduri, școala românească, îi ceartă că se lasă manipulați, că fac de rușine țara în ochii lumii: „Dacă aceste demonstrații generează instabilitatea țării, dacă ele transmit un mesaj în afară că România este o țară neguvernabilă, atunci trebuie să-și asume responsabilitatea toți cei care poate din spate i-au îndemnat să iasă.“ Cu alte cuvinte, *Bubico, șezi mumos, mamă!,* că ne vede lumea și rîde de noi. Așadar, doamna ministru crede că Occidentul nu se minunează de „performanțele“ uluitoare ale PSD-ului, care și-a căsăpit propriii prim-miniștri de două ori într-un an și l-a trimis la plimbare prin Herăstrău pe cel japonez, a bălmăjit Codul Fiscal și Codul Penal, a risipit banii de investiții și și-a apărat penalii cu orice preț. Nu, Occidentul este stupefiat de proasta creștere și de nepatriotismul românilor ieșiți în stradă. Românii trebuie învățați de mici să asculte de șefi și să nu iasă în stradă.

Eu cred că doamna – slavă Domnului, *fostă!* – ministru al Educației va fi sanctificată de partid. O asemenea înzestrare pentru a vedea binele acolo unde mai toată lumea vede răul, pentru a ridica în slăvi corectitudinea acolo unde cei din piață văd ilegalități, pentru a vedea guvernare nobilă acolo unde românii simt pe propria piele corupția și interesul personal sau de partid, o asemenea înzestrare nu poate fi trecută cu vederea, într-un registru al virtuților mîntuitoare. Aparițiile Ecaterinei Andronescu în spațiul public sînt balsam pentru spiritul și sufletul oricui: vorbește lung și înlăcrimat despre comunicare, dialog, educație, cooperare, bună înțelegere, ca și cum cei pe care domnia-sa îi reprezintă, alde Liviu Dragnea, Victor Ponta, Șerban Nicolae, Codrin Ștefănescu & comp și ALDE însăși ar fi mesageri calificați ai Sfinților Părinți.

Ne facem de rîs cu foști miniștri ai Educației care apără plagiate.

Revenind însă la „lipsa de patriotism“ a protestatarilor, iată ce mai spune doamna senator: „Avem obligația să respectăm imaginea țării și să nu dăm senzația că sîntem o țară neguvernabilă.“ S-ar zice, așadar, că a dat strechea în români: nu mai ascultă de ordonanțele Guvernului, nu mai știu de legi și de norme de bună cuviință, îi apucă, așa, nevrotic, de mai multe ori pe an, să iasă în stradă și în frig ca să dărîme guverne.

Pe de altă parte, ceea ce spune doamna Andronescu nu e cu totul neadevărat: da, Guvernul României reprezintă, sau ar trabui să reprezinte întrucîtva, imaginea României. El dă seamă lumii despre felul în care un popor înțelege să-și administreze drumul spre viitor. Iar protestele începute acum un an tocmai despre asta vorbesc: despre un popor care refuză să mai poarte imaginea dezastruoasă pe care Guvernul i-o lipește de frunte cu de-a sila, o imagine dominată de corupție, incompetență, incultură, agramatism. Ne facem de rîs nu cu protestatarii, ci cu ministrul Educației și cu cel al Sănătății, cu legile penale modificate strîmb, cu un Cod Fiscal imprevizibil ca stihiile, cu parlamentari suspecți apărați de cercetarea penală, cu hoții la drumul mare. Ne facem de rîs cu foști miniștri ai Educației care apără plagiate și pe plagiatori, cu lipsa manualelor la început de an școlar, cu sărăcia care împiedică mii de familii să aibă acces la un loc de muncă, la școală sau la serviciile medicale. Da, imaginea României are de suferit cînd bătăliile nu se dau pentru fondurile europene, care ar putea aduce autostrăzi sau programe de formare pentru profesori, ci pentru șpăgi, comisioane sau funcții lucrative.

Doamna senator vorbește îngrijorată de felul în care apărem în lume, ca și cum miniștrii guvernelor PSD tocmai aveau în buzunar zeci de invitații de la omologii lor din străinătate, invitații la schimburi de idei și de experiență, sabotate – ghinion! – de protestele românilor. Astfel, toată truda de a construi o imagine paradiziacă a plaiurilor noastre s-a spulberat. Păcat! Cei de la Oxford au ratat șansa de a-l avea în mijlocul lor pe dl Liviu Pop, gata să le împărtășească bunele practici ale învățămîntului românesc.

Au umblat zvonuri cum că doamna Andronescu ar fi fost din nou – a cîta oară?! – un candidat serios pentru postul de ministru al Educației. Merită să ieșim în stradă pentru a apăra Justiția? Sigur, dar nu e de ajuns: din cînd în cînd, ar trebui să ne irite și prezența perpetuă a unui asemenea personaj în preajma învățămîntului românesc. Ca și cum ar fi singura soluție. Nu este.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Case și obiecte

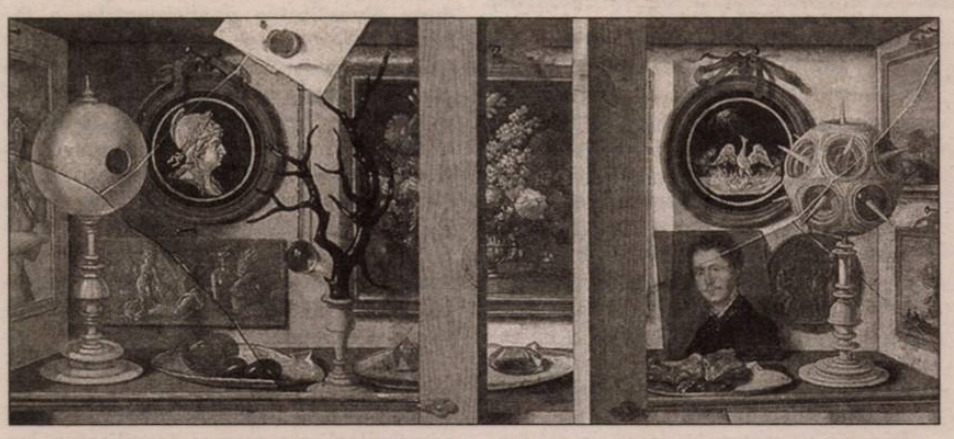

De-a lungul vieții locuiești în mai multe case. Sau, de fapt, te locuiesc ele pe tine. La un moment dat ajung să se extindă asupra ta, să te cuprindă fie ca mame, bunici ori măcar mătușe iubitoare, fie ca niște caracatițe tot mai *horror,* cu tot mai multe tentacule.

Încă de la început, fiecare își stabilește o relație cu casa lui. Fie că ai luat-o nounouță, fie că ai moștenit-o de la altcineva, eventual cu lucrurile persoanei respective înăuntru, la început ești entuziast, plin de speranțe și idei. Te bucuri că ai o casă, vrei să investești în ea, să pui ceva din tine în ea (cum am tot auzit că se spune). Nu contează că poate e o hardughie, tu vezi numai potențialul și energia ta (alt cuvînt des folosit) care se transformă în euforie.

Euforie care, evident, se mai fisîie în fața greutăților pe care le întîmpini, în mod practic, cînd glisezi de la vis la realitate. Cînd te vezi nevoit să faci ordine prin vechiturile altcuiva sau cînd trebuie să zugrăvești, să pui gresie și faianță, cadă, WC, aragaz și hotă. Poate rămîne destulă poezie și aici, depinde de cîți bani dispui și de cît de pasionat ești de decorațiunile interioare. Îmi aduc aminte cînd, la puțin timp după '89, am avut ocazia să preiau, pentru ceva timp, casa unei doamne plecate definitiv în străinătate. Casă abandonată, cu lucrurile ei cu tot. Și cît a fost de palpitant să descopăr ce e pe acolo, să văd ce aș putea păstra și la ce mi-ar folosi. Era ca și cum aș fi fost o Goldilocks cu acordul celor trei ursuleți (care, de fapt, erau unul singur ce nu se mai întorcea niciodată în căsuța din pădure).

Totul a fost palpitant pînă a devenit prea mult. Pînă a intervenit saturația neamenajării, a dezordinii perpetuate. Și atunci, deodată, obiectele găsite și-au mai pierdut din povești și au îmbrăcat, brusc, un halat utilitar mai anost (asta poate și pentru că nu erau ale familiei mele sau ale unor persoane apropiate). Dintr-o alăturare de obiecte-vedetă au devenit o grămadă de lucruri greu de gestionat. Parcă și-au pierdut viața.

Am observat că aglomerările de obiecte au această particularitate: cînd sînt iubite și însuflețite de persoanele care trăiesc în casa în care acestea își găsesc locul, obiectele respective au, dacă nu o strălucire a lor, măcar un rost. Își au rostul, sînt adecvate acolo unde sînt puse, chiar dacă uneori sînt prea multe și aparent inutile. Dragostea și armonia persoanelor care le gestionează, precum și nevoia lor de ele (măcar afectivă) le ține pe linia de plutire. Cînd în casa respectivă apar disfuncționalități, dizarmonii – fie că locatarii ei nu se prea mai înțeleg, fie că ajung bolnavi ori prea bătrîni, ori sînt loviți de vreo alt fel de năpastă –, obiectele își pierd din rost și adecvare. Din ordine (chiar dacă era o ordine în dezordine, fiecare avem ordinea noastră) totul se transformă în haos.

Și atunci e momentul să acționăm în privința obiectelor și a casei în general. Cînd ele încep, cumva, să se transforme în gunoaie. Am trăit și simțit asta în mai multe case în care am trăit eu sau pe care le-am vizitat. Începînd cu propria noastră casă, din Lahovary. Cînd ne-am mutat acolo, cu tata și mama, am adus toată adunătura de obiecte din Giurgiului. În Giurgiului – cel puțin din perspectiva mea –, în mod miraculos, obiectele nu deveniseră niciodată un morman de posibile gunoaie. Își păstraseră personalitatea și luciul implicit, precum și ordinea lor în dezordine, deși erau multe și înghesuite.

În Lahovary, cel puțin la început, au încăput cu toatele, cum nici cu gîndul n-ai fi gîndit, și casa s-a așezat într-un mod chiar prietenos, aș zice. Am avut acolo chiar prima mea cameră adevărată, de om pe cale de formare, avînd un afiș cu Beatles pe pereți, bibliotecă, birou și tot mai puține jucării. Mama mea și-a permis, pentru prima dată, să aibă o cameră a ei. Una clasică, cu mobilă veche, elegantă. Abia atunci am văzut o altă față a ei, cea a unei femei de casă, cu gusturi rafinate și costisitoare. Eu nu i-o știam decît pe cea boemă și intelectuală, împrumutată de la tatăl meu și împărtășită, în mod real, dar nu în totalitate.

Obiectele au stat destul la locul lor în casa din Lahovary. La un moment dat, peste ele, dar mai ales peste noi au venit tragedii: tatăl meu a murit. Iar mama mea și cu mine, împreună cu obiectele noastre, am intrat în modul haos.

Eu, teoretic, m-am salvat, crescînd și abandonînd, la un moment dat, corabia devenită aproape Titanic. Zic „teoretic“ pentru că, mult timp, în mai toate casele în care am sălășluit nu mi-am găsit locul pînă la capăt. Nu m-am regăsit. Nu am regăsit ordinea mea pierdută, intimitatea biroului meu din Lahovary. Le-am căutat peste tot, și în demisolul în care am stat o perioadă, în care totul se prelungea pe verticală, ca să avem loc, și în apartamentul doamnei rămase definitiv în străinătate.

Nu le-am regăsit decît după multă vreme. Între timp, mama mea rămăsese în casa din Lahovary. Unde obiectele o luaseră atît de tare razna, încît aceasta se transformase într-o peșteră. Dar despre asta, data viitoare.

„Caut un teatru al prezenței absolute“

– interviu cu coregraful Jérôme BEL –

În decembrie 2017, în cadrul Galei Premiilor Centrului Național al Dansului, a fost prezentat spectacolul Gala *semnat de coregraful francez* ***Jérôme Bel,*** *spectacolul fiind prezentat, la Teatrul Odeon din București, de Centrul Național al Dansului București și Institutul Francez. Jérôme Bel a revenit în România după zece ani: în 2007 el prezenta, la Centrul Național al Dansului, creațiile* Jérôme Bel *și* Last Performance (a Lecture). *Este cunoscut pentru modul în care a schimbat abordarea asupra corporalității în dansul contemporan, semnînd creații care propun o nouă estetică a spectacolului, bazată pe critica reprezentării, precum și pe o regîndire a construcției spectacolului de dans.*

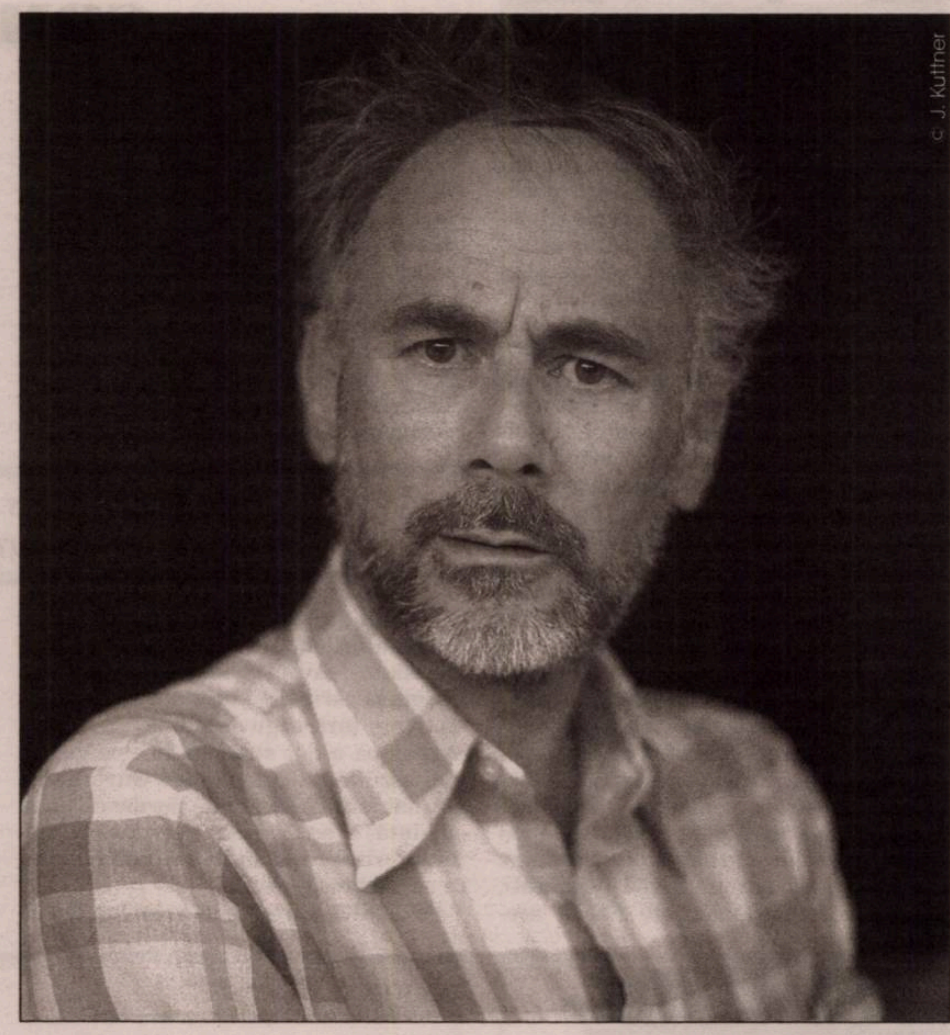

Sînteți cunoscut pentru „critica reprezentării“ în sfera dansului contemporan. Care sînt motivele abordării dumneavoastră critice și performative și cum vedeți rezultatele acestei propuneri?

Motivele sînt atît de ordin artistic, cît și politic. Ceea ce caut eu, prin artă, e să găsesc în ea un mod de a fi cît mai eficace din punct de vedere politic. Ceea ce încerc, prin intermediul artei, e să provoc o emancipare și să generez egalitate între performer și public.

Primul spectacol semnat de dumneavoastră pe care l-am văzut a fost Jérôme Bel *la Centrul Național al Dansului din București, în 2007. Pentru mine a fost un spectacol revelator, pentru că mi-a reconfigurat percepția cu privire la coregrafie în general. În ce măsură acel spectacol regîndește dansul și în ce măsură profilul dumneavoastră artistic?*

Acea piesă interoghează forma „spectacolului de dans“. El identifică, la modul cel mai precis cu putință, diferitele premise ale așa-zisului spectacol și chestionează diferitele sale elemente constitutive: lumina, muzica și corpul. Se pornește de la aceste trei elemente și, după ce ele au fost reduse în grad maxim, alte posibile reprezentări ale corpului pot ieși la iveală.

După Jérôme Bel, *am asistat la* Last Performance (a lecture), *care mi-a marcat viziunea cu privire la munca autorului. Putem spune că, în lumea contemporană, asistăm la o „moarte a autorului“, la o disoluție a funcției sale de autoritate? Cum ați descrie rolul și mecanismele creației autorului contemporan?*

Pînă acum ceva vreme, spectacolul de dans era fundamentat, într-o proporție covîrșitoare, pe ceea ce am putea numi paradigma scriiturii coregrafice a autorului, a coregrafului. Această abordare nu m-a interesat niciodată și nu am căutat nicicînd să „scriu“ dansul din poziția de autoritate. Dansul nu a reprezentat pentru mine o ustensilă discursivă și nicidecum un scop în sine. Ceea ce mă interesează sînt ideile și nu formele (să le numim coregrafice). În prezent lucrez la crearea de dispozitive care să le permită dansatorilor să se conecteze la propriile dorințe și la propriul lor imaginar, astfel încît să poată exprima tot ceea ce vor prin intermediul dansului. Nu le indic deloc ceea ce au de spus. De fapt, ei sînt autorii. Poziția mea e mai mult aceea a unui arhitect care proiectează un spațiu și un timp în contextul cărora performerii să poată dansa așa cum doresc și, prin urmare, să poată exprima ceea ce doresc.

Ați creat numeroase spectacole care au modificat viziunea publicului asupra funcției corpului artistului, prin urmare percepția autenticității actului artistic. Un astfel de spectacol este Disabled Theatre. *Ce rol are o astfel de creație în societatea contemporană, adesea orientată spre o estetică a corpului contrară propunerii din spectacolul dumneavoastră?*

Lucrul cu actorii care suferă de handicap mental din cadrul trupei elvețiene Hora a însemnat foarte mult pentru mine. Acești actori mi-au permis să realizez o formă de teatru pe care o intuiam, pe care o teoretizasem, dar pe care, pînă la ei, nu reușisem să o materializez, iar eu caut un teatru al prezenței absolute, al libertății și al dorinței. Societatea refuză să privească spre oamenii cu handicap, pentru că se teme, întrucît ei reprezintă alteritatea absolută. A aduce oameni cu handicap mental pe scenă a fost un fapt realmente provocator, pentru că îi obligam pe spectatori să îi privească timp de 90 de minute. Desigur, majoritatea spectatorilor preferă să-i privească pe Angelina Jolie și Brad Pitt, nu pe cei cu handicap, pentru că spectatorii au tendința de a se identifica cu actorii. A fost extrem de complicat, în acest caz, pentru cei prezenți în public să se identifice cu cei de pe scenă, avînd în vedere că cei din urmă sufereau de handicap mental. Aceasta a fost o problemă cu care m-am confruntat lucrînd la *Disabled Theatre*. Dar a fost minunat să văd cum, pe parcursul spectacolului, publicul își pierdea încet-încet rezistența și, pe neștiute, se apropia de acești artiști stranii și își regla raportările la ei. Teatrul este, prin prisma acestui fapt, o formă de întîlnire cu oameni complet străini de condiția ta și o formă de a învăța să-i cunoști în timpul real al spectacolului. Prin această cunoaștere ajungem să ne fie mai puțin frică.

„Spectatorul este esențial pentru ceea ce creez, el este, de fapt, ținta.“

Funcția spectatorului joacă un rol fundamental în creația dumneavoastră. Care este perspectiva dumneavoastră asupra spectatorului contemporan, asupra relației sale cu actul artistic?

Spectatorul este esențial pentru ceea ce creez, el este, de fapt, ținta, scopul, finalitatea muncii mele. El este rațiunea pentru care îmi pun spectacolele în scenă și are o importanță infinit mai mare decît actorii, dansatorii, muzica sau chiar teatrul. Ceea ce mă interesează în cea mai mare măsură este, în fond, experiența estetică pe care teatrul o poate provoca spectatorului.

Publicul român a văzut de curînd spectacolul dumneavoastră Gala. *Ce spune această creație despre preocupările dumneavoastră cu privire la spectacolul contemporan? Care sînt variațiile pe care le primește în funcție de contextele culturale în care îl prezentați?*

Pentru *Gala,* am fost invitat de actrița franceză Jeanne Balibar să conduc niște ateliere de lucru cu artiști amatori dintr-o suburbie a Parisului. La prima vedere, diversitatea participanților a făcut ca această misiune de lucru să foarte dificilă pentru mine. În primă fază, nu aveam habar cum să găsesc un teren comun pentru toți acești oameni de diferite vîrste și aparținînd unor culturi diverse. Am înțeles imediat că mă confruntam cu o problemă socio-politică ce ar putea fi interesantă dacă aș încerca să o rezolv pe cale artistică, într-un mod coregrafic. Am preluat sarcina de a face ca aceste individualități foarte diferite să coexiste în scenă de pe poziții de egalitate.

Care sînt criteriile de selecție a celor care dansează în Gala?

Ceea ce m-a interesat mereu în cazul amatorilor este tocmai fragilitatea lor, faptul că, spre deosebire de profesioniștii care ajung experți în formele de artă pe care le practică, amatorii sînt dezarmați, complet expuși. Practicile amatorilor sînt fundamentate pe principiul plăcerii, al dorinței. Un amator se află într-un process perpetuu al devenirii, el nu va fi niciodată împlinit ca un profesionist. Acest elan, această încercare permanentă reprezintă, fără îndoială, unul dintre aspectele cele mai relevante pentru propria mea practică de lucru. Eu însumi, ca artist, nu caut desăvîrșirea instrumentului meu de expresie care este teatrul, dimpotrivă, am o abordare experimentală cu privire la teatru, conform căreia tot ceea ce mi se opune ar trebui să mă conducă spre ceva ce nu pot controla, artistic vorbind, chiar dacă nu a fost întotdeauna cazul. Să spunem că proiectul meu este acesta: încercați, experimentați, explorați mai degrabă decît să încercați să controlați, nu vă fie teamă să eșuați. Eu, personal, ca spectator, prefer să văd un spectacol eșuat care își asumă riscuri, decît unul reușit care nu mă face să descopăr nimic nou. Așadar, pentru mine, dansatorul amator întrupează o idee de artă de care mă simt extrem de atașat. Ca să îl citez pe Samuel Beckett: *„Try again, fail again, fail better“.*

„Încercați, experimentați, explorați mai degrabă decît să încercați să controlați, nu vă fie teamă să eșuați.“

Către ce credeți că se îndreaptă dansul contemporan și care sînt viitoarele direcții de intervenție artistică pe care vi le propuneți?

Vă mărturisesc că am început să am o problemă reală cu reprezentarea corpului în contextul a ceea ce numim azi „dans contemporan“. Găsesc că e teribil de standardizată. În cazul a 99% din spectacole, dansatorii au între 20 și 35 de ani, sînt zvelți, în plină formă, frumoși, dacă nu foarte frumoși. Acest fapt mi se pare extrem de limitativ pentru o artă a cărei ustensilă este corpul. Există o multitudine de tipuri de corpuri, iar eu cred că toate trebuie supuse reprezentării artistice. Trebuie să recunoaștem, dansul contemporan a ajuns să producă o formă de academism similar celui impus de dansul clasic. În joc intră o formă de critică instituțională, de judecată. În fond, statutul amatorului subminează ideea de judecată, ceea ce nu poate decît să mă bucure. Așadar, judecata fiind invalidată, ce rămîne? Sensul. Ceea ce mă preocupă în cea mai mare măsură este sensul dansului, semnificațiile pe care le generează, ceea ce exprimă individul care dansează (fie el profesionsist sau amator). Mă interesează să înțeleg ce este acel ceva pe care dansul îl revelează și cuvîntul nu.

a consemnat Gina ȘERBĂNESCU

Filmele anului 2017

Dacă ați ratat filme anul trecut, dacă, din contra, ați fost des la cinema, aflați ce au păstrat cei cinci critici de film pe care i-am întrebat: „Care sînt titlurile lui 2017? Ce păstrăm, ce ați revedea?“

Ouăle lui Tarzan

IULIA BLAGA

Dunkirk (de Christopher Nolan) mi s-a părut o experiență imersivă și covîrșitoare, solicitantă din punct de vedere emoțional și ireproșabilă tehnic. A fost primul film de război la care mi s-a făcut frică.

Instalația de realitate virtuală a lui Alejandro González Iñárritu *Carne y arena,* inclusă în premieră în Selecția Oficială de la Cannes, mi s-a părut cel mai interesant lucru oferit anul trecut de cel important festival de film. La fel ca *Dunkirk,* Iñárritu și directorul lui de imagine, Emmanuel Lubezki, au creat condițiile ca, în 15 minute, spectatorul devenit participant să se „transporte“ în Deșertul Sonora și să interacționeze cu imigranții ilegali și cu polițiștii care-i arestează. Experiența te marchează, am văzut jurnaliști ieșind tremurînd pe picioare.

Call Me By Your Name (de Luca Guadagnino) mi s-a părut cel mai senzual film din 2017, de o delicatețe cu totul aparte, în care Lombardia văratecă devine personaj alături de cei doi tineri care trăiesc ca într-o bulă de aer o primă iubire ce-i va marca pentru totdeauna. Filmul adaptează romanul omonim al lui André Aciman, rămînînd în inima spectatorului prin ceea ce și cărțile acestuia sînt memorabile, adică prin mecanismul imposibil de definit, dar puternic și viu al nostalgiei.

N-am avut nici un *coup de foudre* românesc în 2017, dar mi-a plăcut foarte mult eseul lui Radu Jude *Țara moartă*, care folosește un artificiu regizoral simplu, dar eficace pentru a aprofunda o pată neagră din istoria României și din mentalul colectiv.

Victor MOROZOV

Jeune femme (r. Léonor Serraille) & *Ava* (r. Léa Mysius) s-au putut vedea în România la Les Films de Cannes, dar nu le-am inclus în *best of*-ul personal pentru 2017 (deși amîndouă – dar mai ales *Jeune femme* – sînt studii de caracter inteligent meșteșugite). Cum însă cred că din postura de recenzent e uneori mai important să sugerezi decît să numești, mi-a părut firesc să culeg aceste filme reunite de o serie de asemănări: ambele sînt debuturi; ambele sînt regizate de tinere absolvente ale școlii de film Fémis de la Paris; lucru esențial, ambele prezintă versiuni îndrăznețe, fără tangență cu clișeul, ale feminității. Adăugîndu-le, eventual, debutul Juliei Ducournau din 2016, *Grave*, e clar că se prefigurează o generație de cineaste cărora nu le e frică să se abată de la drumul bătătorit. De unde și dorința mea de a atrage atenția asupra acestei direcții.

Pentru mine, filmul românesc de ficțiune* al lui 2017 (un an de altfel bogat în producții autohtone, unele mai reușite – v. *Marița*, altele mai puțin) este *Fixeur*-ul lui Adrian Sitaru, despre o anchetă jurnalistică cu privire la traficul sexual de minore române în Franța. Cu un scenariu semnat de Claudia și Adrian Silișteanu (cel care a regizat scurtmetrajul meu favorit din 2017, *Scris/Nescris),* filmul se distanțează de experimentele nu întotdeauna izbutite din trecutul lui Sitaru: *Fixeur* este lucid, incisiv, condus cu mînă sigură, cel mai bun *to date* al regizorului.

* Cum am adunat ceva lacune pe partea de documentar din 2017, zic doar că, din ce am apucat să văd, *Țara moartă,* al lui Radu Jude, se detașează net.

Cătălin OLARU

Vise cu cheie, un abator-metaforă, piese LEGO care spun povești. Pe hîrtie, *Teströl és lélekröl / On Body and Soul* e un masterclass de cinema convențional, care nu deranjează, dar nici nu impresionează pe nimeni. E meritul regizoarei Ildikó Enyedi că rezultatul eforturilor ei, departe de a fi banal, e o poveste de dragoste tare greu de uitat. Ursul de Aur din 2017 e un vis.

Poate că nu e cel mai reușit efort al fraților Joshua și Ben Safdie, dar, în peisajul mustind de mulțumire de sine al cinematografului american independent, *Good Time* e ca o ploaie zdravănă cu grindină pe lîngă un PET de Evian. Acțiunea, e drept, se petrece în New York, dar personajele nu sînt studenți sau proaspeți absolvenți de universitate, iar problemele lor nu sînt cum să treacă peste moartea cîinelui sau despărțirea de partenerul din liceu, care n-a văzut nici un film de Bergman, ci niște pierde-vară, care trebuie să pună mîna pe o pungă cu droguri de mare risc, după care mai văd ei. Lui *Good Time* i se potrivesc o grămadă de adjective, dar *feelgood* nu e unul dintre ele.

Good Time

De la Locarno, m-am întors cu trei mici revoluții: *As Boas Maneiras / Good Manners,* primul *arthouse* social cu vîrcolaci, *Qing Ting zhi yan / Dragonfly Eyes,* primul *love story* bricolat din imagini ale camerelor de supraveghere, cîștigător al premiului FIPRESCI, și *The Song of Scorpions,* producție indiană din care nu lipsesc iubirea, trădarea și muzica. Față de filmul bollywoodian tipic, acest basm cinematografic impecabil jucat de cuplul Irrfan Khan – Golshifteh Farahani, văzut și la HipTrip, are ceva în plus, și anume suflet.

„Dacă Noul Cinema Românesc ar avea o față, expresia acesteia din urmă ar fi mai mereu sever-încruntată.“

Dacă Noul Cinema Românesc ar avea o față, expresia acesteia din urmă ar fi mai mereu sever-încruntată. E meritul debutantului Cristi Iftime, regizorul uimitorului *Marița,* că a învățat-o în sfîrșit să zîmbească, ba chiar să și rîdă.

Cu cel mai recent film al său, Alexandru Solomon renunță la *voice over*, cu tot ce înseamnă asta. Vocea cineastului se aude tot mai încet, ceea ce lasă extrem de multă liniște pentru propriile noastre gînduri. *Ouăle lui Tarzan* e de departe filmul românesc al anului.

Ionuț MAREȘ

Dintre filmele românești de ficțiune, aleg trei care au avut premiera mondială în festivaluri în 2016, dar care au ajuns în cinematografe abia în prima parte a anului trecut: *Fixeur,* de Adrian Sitaru, *Ultima zi*, de Gabriel Achim, și *6,9 pe scara Richter,* de Nae Caranfil. Primele două au făcut, din păcate, foarte puțini spectatori (doar cîteva mii fiecare). Sper ca timpul și istoria cinematografului românesc să le facă dreptate. Cel mai bun documentar românesc a fost, cu siguranță, *Ouăle lui Tarzan,* de Alexandru Solomon. O să trișez puțin, dar trebuie să menționez tot aici alte două filme: extrem de îndrăznețele *Pororoca,* de Constantin Popescu, și *Soldații. Poveste din Ferentari,* de Ivana Mladenovic. Ambele au avut premiera la San Sebastian și au putut fi văzute în toamnă în cîte o proiecție la București, iar acum ajung și în săli. Este lăudabil că deopotrivă hulitul și apreciatul cinema românesc are în continuare resurse de a surprinde plăcut. Dintre filmele străine lansate în cinematografe, favoritul meu a fost *Get Out*, de Jordan Peele – un foarte actual și profund film politic ambalat într-un horror atipic. Este urmat, obligatoriu, de *Good Time*, al fraților Ben și Joshua Safdie, și, într-un alt registru, de *Dunkirk*, al lui Christopher Nolan. Dar și de solicitantul documentar *Austerlitz,* de Serghei Loznița. La capitolul „filme pe care aproape nimeni nu le-a văzut“, două descoperiri: impresionantele *Sexy Durga*, regizat de indianul Sanal Kumar Sasidharan (cîștigător la Rotterdam și prezentat la Anonimul), și *3/4,* al bulgarului Ilian Metev (premiat la Locarno). Plus ambițiosul *120 battements par minute,* de Robin Campillo.

Cristi LUCA

Dintre filmele străine, două mi s-au părut incitante: *Good Time,* al fraților Safdie, și *A Quiet Passion,* al lui Terence Davies. Primul e excesiv, după modelul Scorsese: energia dată de disperarea și furia personajelor aflate în situații-limită e intensificată prin ritm și atmosferă. O poveste banală, a unui jaf de bancă, devine o tragedie modernă. Cel de-al doilea, despre viața poetei Emily Dickinson, e un portret atașant și lipsit de emfază. Momentele de izolare, de fragilitate, de căutare a unui sens, sînt alternate cu cele de revoltă, cu tot arsenalul lor de frustrări, capricii și mici răutăți. Toate nuanțele și subtilitățile fac din *A Quiet Passion* un film care nu idealizează clișeistic o artistă, ci o prezintă în vulnerabilitatea sa profundă.

Dintre cele românești, *Ouăle lui Tarzan* (documentarul lui Alexandru Solomon) e cel mai ofertant. Incursiunea în istoria unui institut dintr-o țară a fostei URSS e un pretext bun pentru a înțelege această parte de Europă: utopiile ei, amestecul dintre tradiție și modernitate sau conflictul dintre știință și religie.

pagină realizată
de Ana Maria SANDU

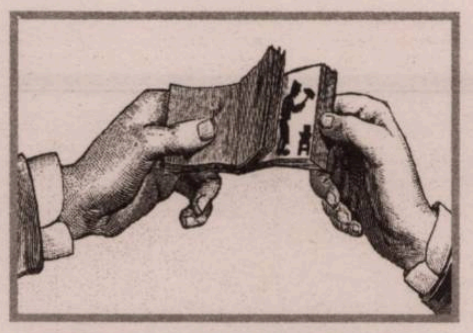

Marius CHIVU

feedbook

Anul prozei scurte

Anul trecut a fost un an literar foarte bun. În timp ce Mircea Cărtărescu a continuat să primească premii internaționale (Premiul Leteo în Spania), iar *Solenoid* a apărut deja în traducere în cîteva limbi străine, acasă s-a publicat multă poezie, ca de obicei, dar la-fel de multă non-ficțiune și proză. Mai ales scurtă, pentru că 2017 a fost de departe anul prozei scurte, primul salt semnificativ pe care acest gen literar îl face în ultimii nu știu cîți ani.

Revista *Iocan* a continuat să publice zeci de tineri autori de proză scurtă, majoritatea nedebutați în volum; i s-a alăturat și revista *Familia* cu un număr special (nr. 7-8) dedicat genului scurt (pe o piață a revistelor culturale tot mai puțin vizibile). Cărți bune și foarte bune de povestiri au publicat Răzvan Petrescu, *Mandarina* (Curtea Veche), Florin Iaru, *Sînii verzi,* Bogdan-Alexandru Stănescu, *Copilăria lui Kaspar Hauser,* Ana Maria Sandu, *Pereți subțiri*, Alex Tocilescu, *Imperiul pisicilor,* și debutantul Bogdan Răileanu, *Tot spațiul dintre gîndurile mele* (toate la Polirom), Anatol Moraru, *Punct de vedere* (Junimea) și Marian Ilea, *Grăsane făcînd baie cu ușile larg deschise* (Cartea Românească). Proza scurtă a stat foarte bine și la capitolul antologii/reeditări, absolut toate notabile: Mircea Cărtărescu, *Știutorii. Trei povestiri din* Orbitor, Radu Paraschivescu, *Am fost cîndva femeie de onoare* și Mihai Măniuțiu, *Fuga cu Henri* (toate la Humanitas), Marian Truță, *Vremea renunțării* (Tritonic), Sorin Stoica, *Povestiri cu înjurături* (Casa de pariuri literare) și Alex Tocilescu, *Eu et al.* (Polirom), ultimele trei fiind volumele de debut – destul de rar ca proza scurtă de debut să fie reeditată. De remarcat că o parte din cărțile de proză scurtă de anul trecut au personaje, medii și teme comune, probabil fără legătură, dar în trend-ul american al marilor premiați ai genului din ultimul deceniu (Junot Díaz, Richard Ford, Adam Johnson sau Phil Klay). De altfel, și traducerile de proză scurtă au avut un an foarte bun, cu volume mai noi și mai vechi scrise de Lydia Davis, Richard Ford, George Saunders, William Saroyan, Kurt Vonnegut, Mariana Enriquez, Ismail Kadare, David Lodge, Gao Xingjian, Mihail Șișkin, Jeanette Winterson, Alexandr Soljenițîn, Roberto Arlt, Ted Chiang, Alice Munro, Truman Capote, Charles Bukowski și Haruki Murakami.

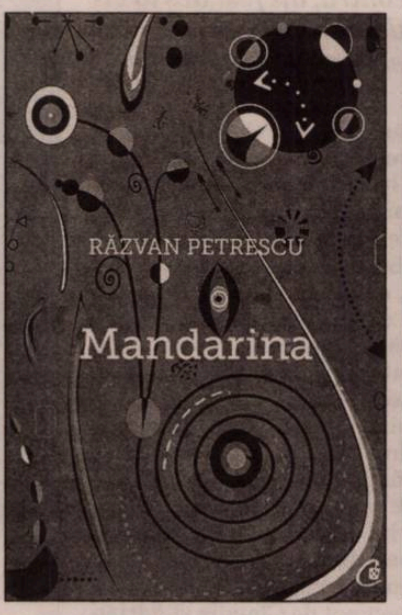

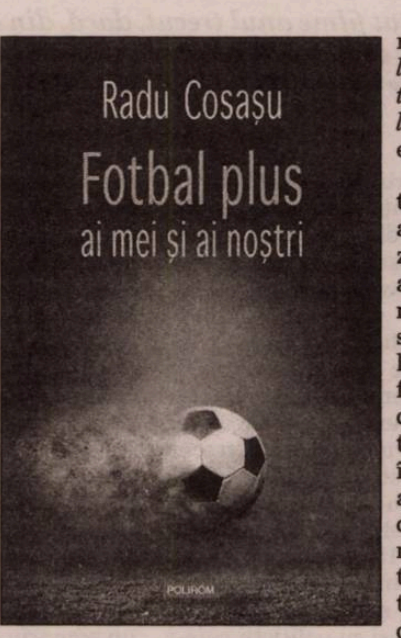

La categoria romanului, bilanțurile pe 2017 par să indice, în mod just, drept romanul anului *Greva păcătoșilor* de Florin Chirculescu (Nemira), scriitor care pînă acum a publicat SF cu pseudonimul Sebastian A. Corn, un roman monumental de 1100 de pagini a cărui receptare va continua și anul acesta. Lista romanelor remarcabile este cel puțin la fel de lungă ca aceea a volumelor de proză scurtă: Ioana Baetica Morpurgo, *Schije,* Adrian Georgescu, *Exitus,* Mihai Radu, *Extraconjugal,* Simona Antonescu, *Hanul lui Manuc,* Andrei Crăciun, *Aleea Zorilor,* Tudor Ganea, *Miere,* Adrian G. Romila, *Zeppelin,* Florin Irimia, *Misterul mașinuțelor chinezești,* Mihaela Perciun, *Cenușă rece* și „non-ficțiunea" lui Lucian Dan Teodorovici, *Cel care cheamă cîinii* (toate la Polirom). Editura Humanitas a publicat mai multă proză românească decît de obicei. A lansat și o nouă colecție, „821.135.1. Scriitori români contemporani", unde a apărut *Așa să crească iarba pe noi* de Augustin Cupșa, dar cele mai multe romane au apărut în afara ei: Ioana Nicolae, *Pelinul negru*, Liliana Nechita, *Împărăteasa* sau Ioana Bîldea Constantinescu, *Nautilus.* O receptare bună a avut anul trecut și romanul *Vara în care mama a avut ochii verzi* de Tatiana Țîbuleac (Cartier), un roman foarte interesant apărut pe final de 2016, din păcate cu prea multe probleme de stil și limbă (ar merita republicat după o redactare serioasă). Încă două romane de la Nemira care ar merita menționate: Mara Wagner, *În spatele blocului* și Ovidiu Eftimie, *Bacalaureat.*

Literatura pentru copii este în trend, mulți dintre poeții și prozatorii cunoscuți „migrînd" înspre acest gen: Iulian Tănase, Radu Vancu, Veronica D. Niculescu, Lavinia Braniște, cu toții au scris cărți noi pentru copii (în colecții de la Arthur, Nemira, Polirom, Humanitas, Curtea Veche), alături de alte nume lansate direct în acest gen (Cătălina Miciu, Ana Rotea, Cristina Andone, Ana Alfianu ș.a.).

Retrospectiva lui Paul Cernat dedicată cărților de eseu, critică și istorie literară, publicată în *Observator cultural* cu titlul „Un *reset* al sintezelor critice", scanează mult mai bine și mai detaliat zona non-ficțiunii decît o fac eu aici. Eu însumi am fost surprins să constat cît de multe cărți de non-ficțiune românească au apărut anul trecut: jurnale, memorii, epistolare (Mihaela Miroiu, *Cu mintea mea de femeie,* Cartea Românească, Radu Vancu, *Zodia Cancerului,* Humanitas, Ioan Groșan, *Lumea ca literatură,* Polirom, Aurel Dumitrașcu și Lucian Vasiliu, *Haimanaua singurătate. Dialog epistolar 1979-1988,* Muzeul Literaturii Române), publicistică (Radu Cosașu, *Fotbal plus ai mei și ai noștri,* Polirom, Mircea Cărtărescu, *Peisaj după isterie*, Humanitas), critică și istorie literară (Radu Pavel Gheo, *Străin în țară străină* și, colectiv, *Cartografii literare: regional, național, european, global*, ambele Universitatea de Vest, Gelu Ionescu, *Cartea lui Prospero,* Cosmin Ciotloș, *Elementar, dragul meu Rache* și Dorian Branea, *Statele Unite ale românilor. Cărțile călătoriilor românești în America în secolul XX* sau antologia pamfletului editată de Magda Răduță *„Îi urăsc, mă!"*, toate la Humanitas, Bogdan Suceavă, *Istoria lacunelor. Despre manuscrisele pierdute* și Mihai Zamfir, *Panoramă alternativă a literaturii române,* ambele la Polirom, Adriana Stan, *Bastionul lingvistic. O istorie comparată a structuralismului în România,* Muzeul Literaturii Române, Marius Conkan, *Portalul și lumile secundare. Tipologii ale spațiului în literatura fantasy,* Tracus Arte), critică de artă (George Banu, *Ușa, o geografie intimă,* Nemira), antropologie (Vintilă Mihăilescu, coord., *Avatarurile excepționalismului românesc,* Polirom), muzicologie (Valentina Sandu-Dediu, *În căutarea consonanțelor,* Humanitas), teologie (Bogdan Tătaru-Cazaban, *Corpul îngerilor,* Humanitas), jurnalism (Elena Stancu și Cosmin Bumbuț, *Acasă, pe drum,* Emilia Șercan, *Fabrica de doctorate*, ambele la Humanitas, Radu Ciorniciuc, *Acasă,* Media DoR), istorie (Dan Pavel, *Grajdurile lui Augias. Rituri de purificare în posttotalitarism,* Polirom, Cornel Jurju, *Doina Cornea. Dincolo de zid,* Argonaut); media (Stelian Dumistrăcel, *Cuvintele, încotro? Lingvistică pentru toate televiziunie,* Polirom) etc. etc.

Poezia o duce foarte bine în România, așa că nu e o surpriză că a avut încă un an bun. Din păcate, nu am urmărit cum se cuvine aparițiile din 2017 (de altfel, rubrica mea de carte va fi secondată de aici încolo de încă una realizată alternativ de Bogdan-Alexandru Stănescu, Cosmin Ciotloș, Șerban Axinte și Ionuț Iamandi, fiecare ocupîndu-se de cîte un gen); țin totuși să remarc colecția „Vorpal" coordonată de Svetlana Cârstean la Nemira, precum și edițiile Charmides, Cartier, Tracus Arte, Casa de Editură Max Blecher și Casa de pariuri literare, care publică cam toată poezia română contemporană. Tot aici, revista *Poes:s International,* cea mai bună revistă literară a momentului, a ajuns la anul VII de apariție și la numărul 20.

Ca o concluzie, într-un an dezastruos politic și instituțional, literatura și-a văzut de treabă.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

În ape negre

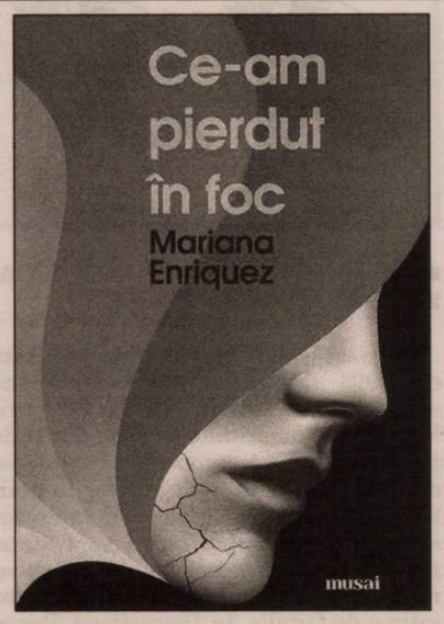

● **Mariana Enriquez, *Ce-am pierdut în foc*, traducere de Marin Mălaicu-Hondrari, ART, 2017.**

O tipă din clasa de mijloc argentiniană se mută într-un cartier rău-famat din Buenos Aires, într-o „măgăoaie" de casă părăsită, care aparținuse bunicilor ei, pe vremea cînd zona era mai mult decît frecventabilă. Gestul ei e șocant pentru familie și cunoscuți, iar în noul cartier e privită cu neîncrederea rezervată celor „din afară". Trăiește între două lumi, navighează printre adolescente gravide, drogate, printre travestiți alcoolici, searace argentiniene în care evoluează naratoarele Marianei Enriquez, femei aflate într-un continuu conflict cu lumea, cu familia, cu bărbații din jurul lor. Povestiri întunecate, de multe ori macabre, violente, străbătute de presimțirea constantă a unui pericol care de multe ori nu se concretizează, ci doar pîndește din bezna străduțelor murdare, pe care pășesc strigoii sărăciei.

În narațiunea lui Enriquez, folclorul și superstițiile ies la suprafață într-o realitate care-și creează propriile mituri violente, realismul magic izbucnește cu forță în mijlocul unei narațiuni ample, da lor, în care, bineînțeles, se vor aventura. Aici, narațiunea o ia razna, casa zumzăie, pe rafturile prăfuite se găsesc unghii și dinți, Adela țipă și dispare pentru totdeauna. În general, aceste portaluri magice în care au loc dispariții (sau „apariții") sînt locuri în care au avut loc crime, torturi, sînt gropi comune în care torționarii reali și-au îngropat victimele. Cele douăsprezece povestiri ale argentiniencei sînt străbătute de o vînă polemică foarte viguroasă, o polemică îndreptată împotriva forțelor istorice care au transformat Argentina într-un tărîm al durerii, împotriva bărbaților (poate cam tezistă, însă nu mai puțin reușită, povestirea ce dă titlul volumului pune în scenă o mișcare underground feministă care se manifestă extrem, prin autoimolarea membrelor ei: „Bărbații dau foc femeilor. Dintotdeauna ne-au dat foc. Dar acum ne dăm foc singure. Dar nu ca să murim: ca să le arătăm cicatricile."), împotriva corupției generalizate și a indiferenței. Într-una dintre cele mai puternice proze, o adevărată lecție *horror*, apele negre ale unui rîu ce străbate un cartier rău famat, ape intoxicate de deversările industriale și casnice, sînt aduse la viață de cadavrele/spiritele unor adolescenți uciși de poliție. Idolul trezit e purtat de o procesiune fantomatică pe saltele mucegăite, în timp ce preotul cartierului își zboară creierii într-un acces de furie alcoolică.

Idolul trezit e purtat de o procesiune fantomatică pe saltele mucegăite.

ra se închide în casa aia care ține de alte vremuri și ascultă sunetele violenței de afară. În apropierea casei se află altarul unui sfînt minor, Gauchito Gil, venerat în cartierele sărace, un fel de Robin Hood argentinian care a avut parte de o moarte îngrozitoare: atîrnat de picioare deasupra unui foc, pînă la urmă a fost decapitat. Înainte de a muri, puterile lui supranaturale s-au manifestat pentru prima oară, el vindecînd chiar copilul polițistului torționar. Altarele lui sînt borne hieratice în infernul cartierelor străbătute de groaza unor fapte teribile ce țin de trecutul recent, istoric. În „Piticul Clăpăug", un ghid turistic devine obsedat de povestea criminalului a cărui poreclă dă titlul povestirii, care a început să ucidă de la vîrsta de nouă ani, din pură plăcere, specializîndu-se în pruncucidere și infanticid. În „Casa Adelei", povestea e spusă de o fetiță geloasă pe prietenia fratelui mai mare cu o fată ciudată, cu un braț retezat din umăr. Nimic mai „natural", pînă cînd cei doi devin obsedați de o casă părăsită de pe stra-

E foarte mult Cortázar în aceste povestiri, e foarte mult Bolaño, dacă vreți (se simte mîna lui în crearea suspansului ale cărui energii nu se descătușează), dar mai presus de orice e un melanj original de folclor sud-american și Istorie, de *gothic* și realism magic. Una dintre cele mai bune cărți de proză pe care le-am citit în ultima vreme, conține cel puțin două capodopere, ceea ce nu-i puțin lucru. În final, o reverență lui Marin Mălaicu-Hondrari pentru o traducere remarcabilă.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

Ștefan LEMNY

Sensibilitatea românească de altădată

● ***Meșteșugul doftoriei. Primul tratat românesc de medicină. Ediția manuscriselor românești BAR nr. 933 și 4841.* Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție, glosar și indice de Lia Brad Chisacof, Editura Academiei Române, București, 2017.**

Editate exemplar de Lia Brad Chisacof, cele două manuscrise reunite sub titlul *Meșteșugul doftoriei* invită la multiple analize. Editoarea le-a dezvoltat în parte în studiul importanței filologice și lingvistice a textului ca oglindă a terminologiei medicale românești din secolul al XVIII-lea, o componentă a terminologiei științifice studiată mai înainte de N.A. Ursu și Gh. Chivu. „Dacă *Meșteșugul doftoriei* ar fi reușit să fie tipărit sau dacă [...] nu ar fi dispărut prematur cel care i-a dat ultima versiune – conchide ea –, atunci acest limbaj medical s-ar fi impus practic cu o generație sau două mai devreme". Fiind vorba de un tratat de medicină, de mare interes este și opinia specialiștilor din acest domeniu. Invitînd la adîncirea cercetării în acest sens, academicianul Victor Voicu rezumă din partea lor cîteva din ideile care l-au marcat în prefața ce deschide volumul: „Prin desele referiri la Hipocrat, lucrarea se înscrie în linia iluminismului medical", cu precizarea – adaugă el –, că ea „nu e tributară totuși medicinei noi, de vreme ce împărtășește din plin teoria celor patru umori, vorbește prea puțin de circulația sîngelui" etc.

Volumul respectiv nu vizează însă doar specialiștii istoriei limbii sau a medicinei. El se prezintă deopotrivă ca un document de interes excepțional pentru istorici, în general. Mai întîi pentru ilustrarea unei pagini de istorie culturală, cunoscută încă de la finele secolului al XIX-lea, dar făcută acum accesibilă unor categorii mai largi de cititori. Pe fondul discuțiilor provocate de paternitatea acestui text, se disting mai ales două figuri de cărturari din peisajul național și sud-est european – sibianul Ioan Adam și renumitul tesalian Rigas Velestinlis – cărora le-a revenit un rol de seamă în difuzarea mesajului iluminist. De altfel, tratatul de față era destinat înainte de toate nu celor cunoscători de „meșteșug doftoricesc", ci „pentru frații iubitori de carte, știind că astfel de cărți nu se găsesc în limba noastră proastă ca să fie spre folosul de obște al cititorilor". „Folosul de obște", dorința instruirii celor de condiție simplă sînt ideile cele mai nobile ce traversează cartea de față, prin care ea își merită locul în desfășurarea Luminilor din spațiul românesc: „m-am gîndit numai să ajut mai mult pe gospodarii de jos fără învățătură și săraci, care nu pot să alerge departe cînd se îmbolnăvesc și să-i cheme pe medicii desăvîrșiți și mari să-i examineze, mai ales dacă sînt în sate și în locuri depărtate unde mai repede își găsesc vindecare și ajutor calul beteag sau boul sau oaia decît omul bolnav". Prin acest nobil mesaj, *Meșteșugul doftoriei*, redactat în mai multe etape de-a lungul secolului al XVIII-lea precedă astfel prima lucrare medicală în limba română, publicată în 1793, al cărui autor, cărturarul iluminist Ioan Piuariu Molnar, cerea ca ea să fie citită țăranilor cu voce tare.

Dincolo de interesul său pentru reconstituirea preocupărilor iluministe, volumul reține atenția și din altă perspectivă, poate mai puțin vizibilă la prima vedere. Citindu-l, nu poți să eviți gîndul că multe din bolile pe care le întîlnim astăzi au făcut parte și din suferințele strămoșilor noștri, cu denumiri cărora doar istoricii medicinei le pot stabili corespondența: o patogeneză diversă, în care Victor Voicu a distins unele specificități, precum atotputernicia ciumei sau menționarea episodică a cancerului (în epocă: „carchin").

Curiozitatea acestui tratat consistă și în maniera sa de a structura materia sub forma unui inventar de boli și remedii pentru fiecare detaliu al corpului de la cap pînă la picioare, fără a ocoli „durerile mădularului". Un capitol întreg descrie sifilisul, „această prea rea și scîrnavă boală [...] a celor ce curvesc peste măsură", o boală – precizează autorul – că „cei vechi nu au cunoscut" și despre care „toți o zic că să se fi adus de la India sau de la Americhi". Nu e vorba doar de bolile trupești. Autorul evocă „vătămarea ținerii de minte", „nebuniia rea", în fine, „patima melanholii", această „boală a sufletului", bine studiată la nivel european de Yves Hersant sau Georges Minois, tot mai prezentă și în societatea românească, un preambul al depresiei din zilele noastre.

Nu avem astfel aici un peisaj al vieții cotidiene din perspectiva durerilor și a indispozițiilor provocate de boli? Și, pe această cale, o punte spre explorarea sensibilității din trecut? Roselyne Rey, autoarea unei *Istorii a durerii*, explica de altfel interesul ei pentru acest studiu prin faptul că, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, „importanța acordată conceptului medical de sensibilitate debușează spre un anume număr de discursuri specifice despre durere, pe care nu le găsim neapărat mai înainte" *(Histoire de la douleur*, La Découverte, 2000). Documentul de peste 1000 de pagini pe care îl avem acum la dispoziție, a cărui consultare e înlesnită de un substanțial indice de nume, oferă unele revelații în acest sens. Multe din tratamentele prezentate ne fac să zîmbim, precum îndemnul dat suferindului de dureri de cap „din răceală": „a se feri de a trece și rămînea în căldură, a se feri și de lapte, dă pește și dă cele ce răcorescu", ba chiar, „să lucreze cu trupul și mai vîrtos să încalece calul". Pentru calmarea durerilor de dinți, autorul nostru nu ezită să recomande „a fierbe o broască bine cu apă și cu oțet și să-i ție zeama în gură mult. Sau pielea de șarpe să fiarbă cu vin sau cu oțet să ție asemenea" etc. De reținut, în orice caz, lupta pentru asanarea durerii, semn în sine al unei atitudini noi, diferită de resemnarea tradițională. Citim astfel că „pentru tăria durerii, bune sînt și de folos doftoriile ceale ce să zic amorțitoare, adecă care dau bolnavului oarecare nesimțire și uimire", cu referire la opiacee de producție autohtonă: „lapte de capră, de miezul de pîine, și de gălbinarea de ouă, cu care să ameasteci sămînță de mac" (p. 640).

***Ștefan Lemny** este istoric. A publicat, printre altele:* Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc, *editura Polirom, 2017.*

Victor MOROZOV

dilematograf

Reprezentare la scară

● ***Downsizing. Mini-oamenii* (SUA, 2017), de Alexander Payne.**

Cu doar șapte lungmetraje realizate din 1996 pînă acum, Alexander Payne este un caz interesant: agreat de marile studiouri americane de film, dar și de piața festivalieră europeană, Payne și-a construit o reputație de regizor la periferia cinema-ului de autor, prin interesul constant, infuzat cu oarecare subtilitate, pentru o Americă departe de reflectoare, cea a rataților simpatici și a dramelor intime de familie. În *Downsizing,* Payne abordează literalmente subiectul oamenilor mici – care, printr-un anumit procedeu, ajung să nu mai măsoare decît vreo 12 cm –, fără însă ca acest lucru să se răsfrîngă și într-o discreție a mizanscenei; dimpotrivă, *Downsizing* (care s-a aflat în stadiul de proiect aproape zece ani) este filmul său cu cele mai multe concesii acordate spectacolului comercial.

Personajul principal al filmului, Paul Safranek (Matt Damon) decide, alături de nevastă, să se micșoreze. Motivațiile ar fi legate, pe de-o parte, de grija pentru planeta suprapopulată, iar pe de altă parte, de grija pentru bunăstarea personală, din moment ce pînă și un simplu american din *middle class* poate ajunge milionar peste noapte dacă se micșorează. Astfel că Paul se trezește în Leisureland, un oraș-machetă destinat mini-oamenilor, dar fără soția care îl abandonează pe nepusă masă, alegînd să rămînă în lumea oamenilor mari. (În paranteză fie spus, Leisureland aduce la înfățișarea cartonată cu Suburbicon, cartierul din filmul omonim – și submediocru – al lui George Clooney, lansat, ca și *Downsizing,* la Festivalul de la Veneția în 2017, și care îl are ca actor principal tot pe Matt Damon. Atît Leisureland, cît și Suburbicon sînt reprezentate în cele două filme prin parodieri ale reclamelor abuzive, care promit viață lipsită de probleme – un clișeu al societății americane.) Prima parte a lui *Downsizing* este net mai ofertantă: Payne demonstrează destulă abilitate în mînuirea unui subiect SF (cu tușe apocaliptice), pe care îl topește surprinzător în tonul ușurel al comediei (fapt amintit mereu de textura sonoră suprasaturată cu muzică voioasă). Procedeul micșorării este el însuși o probă de inventivitate scenaristică, iar gagurile cele mai reușite sînt acelea care exploatează, fără să o facă apăsat, discrepanța dintre lumea celor mici și lumea la scară reală: imediat după micșorare, Paul e întîmpinat de un biscuit (care pare) uriaș; verighetele celor doi soți sînt cărate pe umăr de cîte un lucrător; o floare de trandafir tronează în mijlocul sufrageriei.

Ulterior, încercînd să își refacă viața, Paul se apropie cum-necum de Dusan (Christoph Waltz), un sîrb care învîrte lumea pe degete, și de Ngoc Lan (Hong Chau), o supraviețuitoare a închisorii vietnameze. O comedie care să stîrnească rîsul nu echivalează însă cu vulgarizarea, or, în pasajele care-i includ pe cei doi imigranți (aduși vizibil din condei), scenariul operează simplificări impardonabile. Chiar dacă ușor atenuate în comparație cu alte stridențe hollywoodiene, tipologiile celor două personaje nu par racordate la panorama complexă a păturilor sociale din prezent, ci încremenite undeva în trecut: Dusan e recognoscibilul est-european pus pe benchetuit, mic interlop în trening, cu trabuc în colțul gurii, dar simpatic în felul lui; Ngoc Lan e asiatica mică, aprigă și căpoasă care se pricepe la dat ordine (și, bineînțeles, nu prea le are cu forma corectă a predicatului). Din dorința de a da acestei comedioare *light* și o coloană vertebrală social-politică, Payne și co-scenaristul Jim Taylor includ și o segmentare pe clase care nu scapă nici ea stereotipului: Dusan dă petreceri exclusiviste, în timp ce Ngoc Lan se chinuie într-un fel de ghetou al imigranților, nimic altceva decît o seamă de barăci la scară reală, al căror aspect vizual, trebuie spus, taie răsuflarea.

Lăsînd la o parte mesajele ecologist-apocaliptice lipite cu scotch din final, filmul e o reușită mostră de folosire a graficii pe calculator care cuprinde, pe alocuri, și pasaje savuroase de ironie la adresa unei societăți debusolate, care vrea să evadeze cu orice preț, chiar și într-o lume minusculă. În plus, Paul s-ar putea alătura liniștit galeriei de nevolnici semnini portretizați de Payne de la *About Schmidt* și mai ales *Sideways* încoace. Însă, pentru cineastul ce în 2013 a dat *Nebraska* – explorare tihnită a raporturilor familiale, de la care *The Meyerowitz Stories* al lui Noah Baumbach ar putea lua lecții: poanta din *Nebraska* e mai inteligentă –, pare totuși cam puțin.

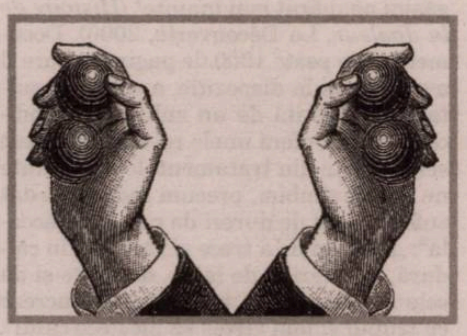

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Muzică și memorie

● **The Caretaker, *Everywhere at the End of Time (Stages I-III)**, History Always Favours The Winners, 2016-2017.**

Pe pagina de Bandcamp al lui The Caretaker există un scurt citat din Friedrich Nietzsche, pus chiar sub fotografia care ilustrează profilul artistului. „Avantajul unei memorii proaste este acela de a savura lucrurile bune de mai multe ori.“ Desigur, cuvintele acestea nu au ajuns întîmplător acolo. În 2011, Leyland James Kirby – numele real al englezului –, lansa, sub pseudonimul The Caretaker, un album numit *An Empty Bliss Beyond This World*. Nepămîntean de frumos, retroidist și nostalgic, apelîndu-l pe Stanley Kubrik și adaptarea sa după *The Shining,* dar și un studiu din 2010 despre cum bolnavii de Alzheimer își pot aminti informații recente dacă ele au fost conectate cu muzica în momentul verbalizării, *AEBBTW* era construit din fragmente muzicale editate, manipulate, încărcate cu efecte sonore, înecate într-un ecou bîntuit (de trecut) și bîntuitor de pe o serie de discuri din *shellac*, făcute să funcționeze la 78 de rotații pe minut. Muzica de pe ele era muzica sălilor de bal din America anilor '20-'30 – epoca swing-ului și vremea *big band*-urilor de jazz conduse de figuri precum Count Basie, Duke Ellington, Benny Goodman sau Artie Shaw. Albumul acesta, al optulea din discografia The Caretaker, continua obsesia acestuia pentru *memorie* din perspectivă clinică, dar și ca fundație pentru nostalgie și melancolie, rupîndo parțial, din perspectiva producției, cu trecutul recent.

După intermezzo-ul unui *soundtrack* pentru *Patience (After Sebald),* filmul din 2012 al regizorului britanic Grant Gee, James Leyland Kirby își continua, în 2016 și 2017, opera închinată studiului condiției clinice a memoriei cu trei albume *Everywhere at the End of Time Stage 1, Stage 2* și *Stage 3,* jumătate dintr-o serie de șase albume dedicate de această dată demenței. În fapt, la final, aceste LP-uri vor reprezenta și încarna stadiile prin care trece personajul The Caretaker, diagnosticat, metaforic, ca suferind de demență. La fel ca pe *An Empty Bliss Beyond This World,* muzica de pe *EatEoT* trece mult dincolo de simpla experiență auditivă. Colajul acesta extrem de muzică făcută initial pentru a fi ascultată la gramofon are aceeași frumusețe disolutivă, în care *loop*-uri și *glitch*-uri ale acului de picap călcînd pe zgîrieturi fine provocate și locuite de *timp,* filtre și efecte se compun și recompun într-o continuă alunecare dictată de fiecare stadiu în parte, care, în cuvintele autorului, „va dezvălui noi puncte ale progresiei bolii, pierderii și dezintegrării memoriei“.

* Cele trei prime părți ale seriei *Everywhere at the End of Time* pot fi ascultate pe pagina de Bandcamp a artistului britanic, la adresa thecaretaker.bandcamp.com. De pe boomkat.com poate fi comandat un *box set* cu cele trei albume editate pe CD, precum și viniluri dedicate fiecăruia în parte.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

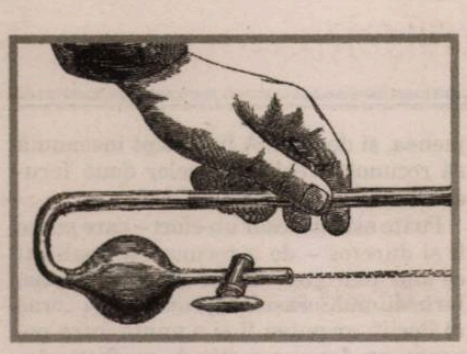

Oana STOICA

rosencrantz & co

Pilda delfinului

● *Măcelaria lui Iov* de Fausto Paravidino, traducere: Cristian Ungureanu, versuri: Ada Lupu. Regie și univers sonor: Radu Afrim, scenografie: Irina Moscu. Cu: Emil Coșeru, Tatiana Ionesi, Ionuț Cornilă, Ada Lupu, Andrei Varga, Horia Verivеș, Livia Iorga, Irena Boclincă, Brândușa Aciobăniței, Doru Maftei. Video Mapping: Andrei Cozlac. *Light design:* Cristian Șimon. *Sound design:* Adrian Păduraru. Asistent regie: Irina Crețu. Teatrul Național „Vasile Alecsandri" din Iași.

Nu știu ce relație are Radu Afrim cu credința, ce sentimente religioase îl încearcă sau dacă acestea îi sînt străine. Cred însă că universurile magice din spectacolele sale – orice producție afrimiană are o lume palpabilă și una a imaginației, nu neapărat pozitivă, căci magicul poate fi și coșmaresc – denotă nu doar o teatralitate luxuriantă, care i-a devenit caracteristică, ci și o conexiune personală cu necunoscutele irealității, expresii ale unor căutări dincolo de vizibil, unde ar putea fi ceva, frumos sau/și înfricoșător, care ne influențează destinele. Afrim nu este un regizor ușor descifrabil tocmai din cauza acestor glisări, pe fața și reversul realului, ce scapă etichetelor de tot felul – suprarealism, post-postmodernism, baroc etc. – și care constituie amprenta sa performativă (dificil de imitat, cei puțini care au îndrăznit au rămas la suprafața demersului).

În Festivalul Național de Teatru 2017 a fost prezentată *Măcelăria lui Iov* de Fausto Paravidino, o parabolă biblică realizată la Teatrul Național „Vasile Alecsandri" din Iași: dramaturgul italian reinterpretează, în cheie contemporană, povestea lui Iov din *Vechiul Testament*. Aceasta este a doua montare de către Afrim a unei piese de Paravidino, după *Boala familiei M* la Teatrul Național din Timișoara (cu un decor fabulos realizat de Velica Panduru, o pădure ruginie închisă într-un interior domestic). Dramaturgul și regizorul se înțeleg bine, căci și unul, și celălalt refuză abordări directe, fruste ale socialului, preferînd implicarea imaginarului, alegoriile, frumusețea și oroarea puse laolaltă în narațiuni poetice. *Măcelăria lui Iov* este o astfel de poveste, cu o familie banală: părinții vîrstnici, un fiu afacerist și o fiică asocială. Lucrurile nu sînt perfecte, precum la Iov înainte de cădere, dar nici dramatice, și ar rămîne așa dacă mica afacere a cuplului, o măcelărie – numită KARMAngerie în spectacol – nu s-ar dovedi falimentară, astfel că bunele practici în afaceri ale Tatălui sînt înlocuite cu rapacitatea Fiului și a iubitei sale, o funcționară de bancă. De aici, lucrurile merg din rău în mai rău, fără nici o izbăvire, fără nici o răsplată pentru suferință și, mai ales, fără nici un sens al suferinței. Tatăl nu este credincios, căderea lui nu este urmarea unui pariu cinic al lui Dumnezeu cu Diavolul, iar la rugăciunile sale tîrzii sau la ale altora, mai devreme, nu răspunde nimeni. Nu voia unui Dumnezeu atotputernic generează dezastre pentru a testa credința, ci lipsa acestuia permite ca cei slabi să fie striviți. În absența divinității – surde, moarte sau pur și simplu inexistente –, conceptele de bine și rău se flexibilizează: cei buni nu sînt neapărat buni și cei răi nu sînt absolut răi, nu există dreptate, fericire sau sens. Există însă o Infamă Treime („alea trei rupte", le zice Afrim, Paravidino i-a numit Clovni), la început martoră, apoi participantă și în final decidentă (încheie povestea), care întrupează dublul bine-rău și explică influența decisivă a contextului social asupra definirii celor două concepte. Astfel, tripleta trece prin trei identități diferite – prostituate, muncitori, asasini plătiți –, toate marginale. Sînt categorii sociale pe care societatea le ignoră sau respinge, sînt „invizibilii", cei care nu contează și nu decid, ci asupra cărora se decide. Monologul final al prostituatei Horela cere încetarea blamării marginalilor căci „Cine are e bun, dar cine nu are? Nu e și el făcut din carne, nu trebuie să mănînce și el? Nu visează și el?" Este aici un extraordinar discurs social, cu o pronunțată fibră poetică, în care sărăcia este identificată ca sursă a amoralității și a criminalității. Acest trio de damnați comico-tragici este fabulos: travestiții Horela și Dorela (Horia Verivеș și Doru Maftei: numele personajelor reprezintă femininul de la prenumele actorilor – Afrim dezabstractizează personajele, dîndu-le numele actorilor și identități carnale –, iar în cazul Horelei, este și un indiciu al profesiei – *whore* / prostituată) și o femeie-copil, Irena (Irena Boclincă, o Giulietta Massina locală).

© N. Vlasceanu

Dramaturgul și regizorul se înțeleg bine, căci și unul, și celălalt refuză abordări directe, fruste ale socialului.

Scenografa Irina Moscu a imaginat o casă modulară, care se dezintegrează (precum familia pe care o adăpostește) pentru a crea noi spații și care este suport pentru *video mapping* (Andrei Cozlac). Universul magic afrimian vine din două irealități mixate: KARMAngeria, cu textura ei frustă, de carne însîngerată, și delfinii care bîntuie visele Fiicei (excepțională Ada Lupu într-un rol făcut predominant din voce, imitînd sunetele delfinilor care seamănă cu țipete de durere). Punctul comun între cele două este moartea celor inocenți (Mama, Fiica, Băiatul de prăvălie, Tatăl), metaforizată ca un delfin înjunghiat, agățat în cîrligul din măcelărie. Din povestea lui Paravidino nu cîștigă nimeni. Unui om i se ia totul, dar suferințele sale nu îi redau bogăția (de fapt, decența financiară), nu îi aduc înapoi familia, nu îl salvează de la moarte. Mai mult, căderea lui antrenează căderea altora. Jertfa delfinului (mamifer marin asimilabil aici cu peștele pentru a funcționa ca metaforă christică) nu aduce nimănui mîntuirea. Cei buni, cei inocenți și cei săraci nu vor moșteni pămîntul.

Jonglînd cu realități și irealități, cu personaje inocente sau venale, materializînd idei, simboluri și sentimente și dezvoltînd dublul fantastic al caracterelor umane, combinînd texturi diferite – tragic, comic, liric, muzical –, Afrim face o excelentă demonstrație – care păstrează narativitatea pildelor biblice, dar și potențialul lor miraculos – a singurătății umane în univers. Și o face în stilul său, cu nesfîrșită poezie, umor fermecător și un strop de tragic.

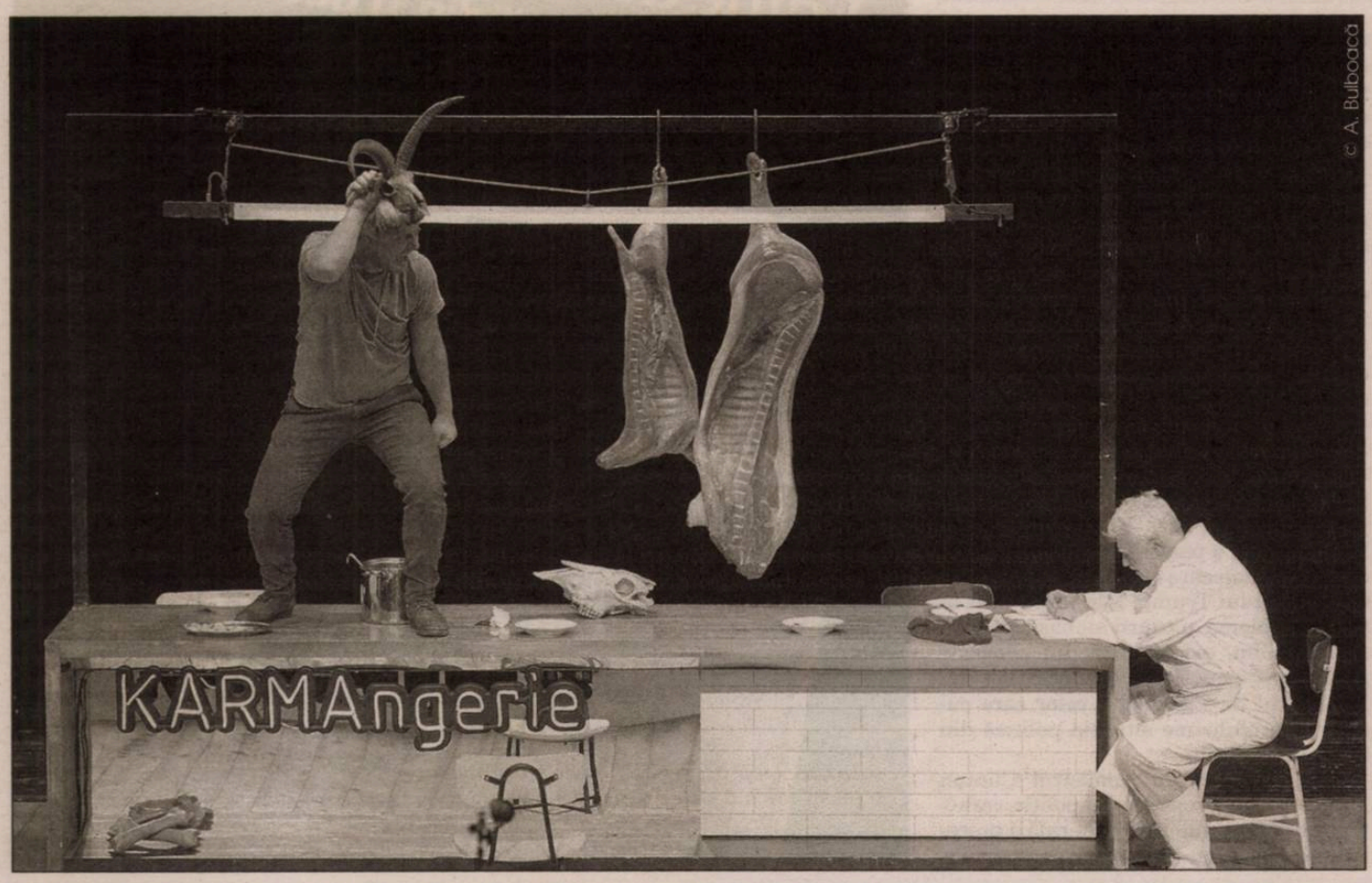

© A. Bulboacă

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Liviu ROTMAN

O decizie controversată

Sfîrșitul anului 2017 a adus o nouă temă, care a încins spiritele în Orientul Mijlociu. Este vorba de declarația președintelui Statelor Unite, Donald Trump, privind mutarea ambasadei americane la Ierusalim. S-a scris mult despre subiect, de la reacții oficiale politice la analize de presă, la articole ce invocau argumente religioase și culturale. Și încă se mai scrie! Cine urmărește desfășurările politice din Orientul Mijlociu, și în special conflictul arabo-israelian, cunoaște sensibilitatea acestui subiect, potențialul său de a inflama o regiune și așa supraîncălzită politic.

Dar mai întîi cîteva precizări de ordin istoric.

La 29 noiembrie 1947, Organizația Națiunilor Unite, luînd act de încetarea mandatului britanic asupra Palestinei, a votat rezoluția 181, unul dintre documentele pe care se sprijină Declarația de independență a Israelului. Aceasta recomanda înființarea a două state în Palestina, unul evreiesc și unul arab. În ceea ce privește statutul Ierusalimului, se recomanda un regim internațional și o divizare a acestuia a *corpus separatus*. Subliniez că mișcarea sionistă, condusă în acel timp de pragmaticul David Ben Gurion, a acceptat cu entuziasm rezoluția ONU, respinsă de partea arabă. Convenția de armistițiu, ce a urmat Războiului de Independență din 1948-1949, a fixat o „temporară" divizare a Ierusalimului.

La 23 ianuarie 1950, Knessetul proclama Ierusalimul capitală a statului Israel, iar cîteva luni mai tîrziu, Iordania anunța anexarea Ierusalimului și a zonei vecine, West Bank. În fapt, deși ambele părți foloseau în discursul lor politic termenul de Ierusalim, fără precizări, ca un întreg, cele două părți ale orașului erau divizate. În urma Războiului de 6 zile din 1967, Israelul își extinde controlul asupra Ierusalimului de Est, anunțînd unificarea orașului, dar realitatea de la fața locului rămîne practic neschimbată.

De facto, comunitatea internațională a recunoscut Ierusalimul de Vest drept capitală a Israelului. Aici vin șefii de state din toată lumea, aici își prezintă scrisorile de acreditare toți ambasadorii străini. Dar poate evenimentul cel mai semnificativ a fost vizita la Ierusalim, la Knesset, a lui Anwar Sadat, președintele Egiptului. Să nu uităm că era șeful celui mai mare și mai important stat arab. Toate acestea erau parte a recunoașterii capitalei israeliene *de facto,* în Ierusalim. Singura rezervă a majorității statelor a fost în legătură cu păstrarea ambasadelor în afara Ierusalimului, dată fiind sensibilitatea subiectului.

În 1995, Bill Clinton a decis mutarea ambasadei SUA la Ierusalim, printr-o lege numită Jerusalem Embassy Act. Măsura nu a fost concretizată, iar legea se amînă periodic. Fără a trece la măsuri concrete, ideea a fost repetată și de alți doi președinți, George W. Bush și Barack Obama.

Aici trebuie să facem o precizare asupra *momentului* inițiativei lui Clinton, inițiativă ce venea într-un climat pozitiv, dominat de efectul istoricelor acorduri israeliano-palestiniene de la Oslo. Ele erau văzute de șeful executivului american ca parte a unui proces de pace, atunci în desfășurare. Nerealizarea deciziei s-a datorat tocmai deteriorării situației din zonă și agoniei procesului de pace, inițiat la Oslo.

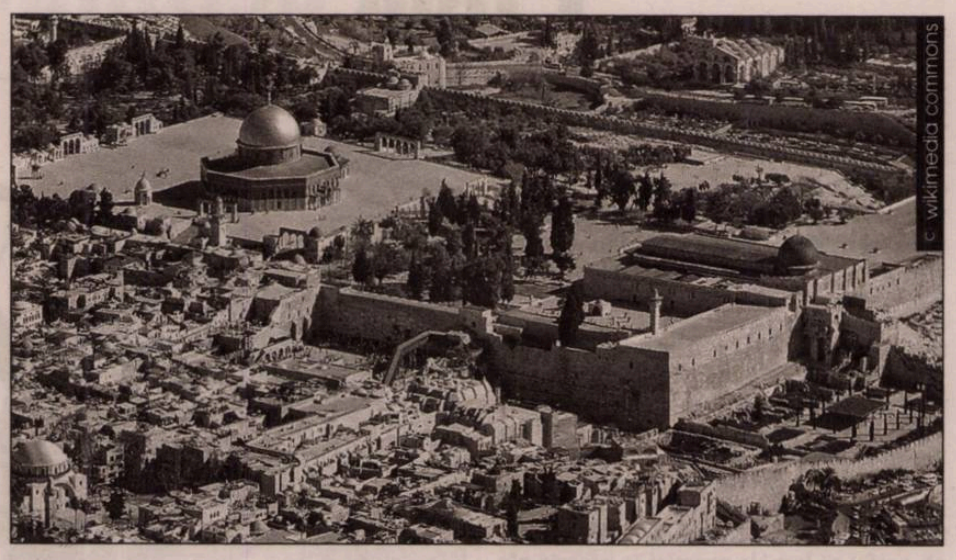
© wikimedia commons

Am revenit asupra acestor cîteva elemente de istorie pentru a sublinia că declarația lui Trump nu conține nici un element nou, iar o anume ambiguitate privind recunoașterea Ierusalimului drept capitală a Israelului este menținută. Trump, fără să precizeze, ca și înaintașii săi la Casa Albă, se referă strict la Ierusalimul de Vest. El spune: „acolo unde este Parlamentul, Curtea de Justiție, Guvernul"... Deci Ierusalimul de Vest? Mă întreb ce este nou, ce este „istoric" în declarația lui Trump. Și aș răspunde: nimic nou. Așadar, atît entuziasmul exagerat al unora, cît și revolta altora sînt nejustificate.

Sigur, ne putem întreba de ce Trump a simțit nevoia unei astfel de declarații, în cel mai nepotrivit moment posibil. El a încercat să își îmbunătățească poziția în interiorul Statelor Unite, unde popularitatea sa este în scădere drastică. În același timp, este o răsplată pentru unul din cele mai puternice centre de sprijin ale sale: electoratul evanghelist. Și în timpul campaniei electorale, și după aceea, acest electorat de extremă dreaptă a fost cu Trump. Și acești electori sînt sprijinitorii ideii unui mare Israel, care să corespundă obiectivelor lor teoretice: o convertire generală la creștinismul de tip evanghelic. Deci ceea ce liderii de dreapta ai Israelului nu observă, sau se fac că nu observă, este că proiectul politic al fundamentaliștilor evanghelici este un Israel care să-și piardă caracterul evreiesc.

A fi deștept înseamnă să recunoști realitatea celor două Ierusalimuri.

Un alt motiv al gestului lui Trump este sprijinirea aliatului său, premierul israelian Benjamin Netanyahu, aflat într-o situație foarte grea din punct de vedere politic, confruntat cu trei dosare penale, cu eventualitatea dării în judecată și, implicit, cu obligația de a demisiona. De aceea, personal, sînt deranjat de caracterizarea ca „pro-israeliană" a poziției președintelui american. Este o poziție pro-Netanyahu, ceea ce nu este același lucru. Există o parte însemnată a publicului israelian care nu privește cu simpatie politica lui Trump. Mai mult decît atît, în problema mutării ambasadei SUA la Ierusalim, există, încă din perioade anterioare, o opoziție a tehnocraților din Ministerul de Externe, a celor care cunosc în profunzime situația politică din Orientul Mijlociu.

Diferența față de momentul Clinton 1995 este cea a contextului politic, caracterizat de o anchilozare generală a procesului de pace, cu lipsa unor perspective, și o radicalizare anti în ambele părți.

Invocarea argumentelor istorice, religioase și culturale este interesantă și firește că impresionează. Dar un construct politic, în special în zone de complexitatea Orientului Mijlociu, nu se poate baza pe emoții, ci pe cunoașterea profundă a realităților. Cine cunoaște realitatea contemporană a Ierusalimului știe că, în fapt, sînt două entități diferite, unul evreiesc și unul arab.

Firește, personal nu am nici o îndoială, importanța Ierusalimului în istoria poporului evreu este uriașă. Dreptatea evreiască în problema Ierusalimului este evidentă, dar, același popor, greu încercat, are o vorba înțeleaptă: nu este de ajuns să ai dreptate, trebuie să fii, de asemenea, și deștept. A fi deștept înseamnă să recunoști realitatea celor două Ierusalimuri.

Poate este necesar un efort – care poate fi și dureros – de a recunoaște realități ce sînt mai greu de recunoscut. Și așa, Ierusalimul, orașul supranumit și „oraș al Păcii", ar putea fi și o punte între popoare, nu doar un motiv de conflicte sîngeroase.

Amintesc că evreii au ca valoare supremă viața, nimic nu are în iudaism întîietate asupra acestei valori. Și pentru respectarea acestei valori, pe care doar pacea o poate asigura, sînt necesare concesii.

Într-un superb eseu, publicat în ultimele zile ale lui 2017, marele filozof evreo-francez Bernard- Henri Lévy face o critică dură declarației lui Trump. După ce își exprimă profundul atașament față de Ierusalim, el spune:

„Nu cred că o lovitură de poker politic, o recunoaștere diplomatică rău gîndită, nenegociată și detașată de orice efort de pace globală și justă ar fi de natură să consolideze ce este esențial pentru mine: legitimitatea Israelului alături de viitorul stat palestinian, pe pămîntul în care se regăsesc dorința sa, rugăciunile sale, pămînt care astăzi este vulnerabil."

Este punctul de vedere al unui om care iubește Ierusalimul, dar și înțelege complexele realități din jurul acestui loc magic. Este o invitație la o meditație serioasă, realistă, o pledoarie pentru a privi politicul în contextul valorilor morale și al stabilirii unor autentice priorități.

(articol apărut pe baabel.ro)

***Liviu Rotman** este profesor la Facultatea de Științe Politice și director al Centrului de Studii Israeliene, SNSPA.*

PUBLICITATE

Stela GIURGEANU

Este vina presei?

Nu deținem noi monopolul la capitolul „probleme ale presei", însă avem unele dintre cele mai inventive. Vorbind acum ceva vreme cu un jurnalist italian, l-am întrebat dacă a auzit vreodată, pentru că lucrează cu jurnaliști din mai multe țări, monitorizînd derapajele de la libertatea presei, de vreo propunere legislativă care să prevadă ca jurnalele televiziunilor să difuzeze mai multe știri „pozitive", primind „la schimb" scăderi de TVA. Inițial, amicul jurnalist a crezut că fac mișto de el. Apoi s-a crucit. Bineînțeles, nu e de rîs. Se întîmplă în România, după cum tot în România se întîmplă ca un ministru să facă liste negre cu numele unor jurnaliști care nu sînt agreați, sau unele emisiuni nu sînt sancționate de către Consiliul Național al Audiovizualului pentru răspîndirea de *fake news*. Problemele presei din România nu sînt puține, dar, cînd ne grăbim să aruncăm piatra înspre „calitatea scăzută a presei", ar trebui să vedem peisajul mai larg al întregii societăți în care trăim și să cunoaștem, în primul rînd, genul de presiuni, de la cele politice la cele economice, la care sînt supuși jurnaliștii.

Revenind însă, nu deținem monopolul problemelor. Dacă e să tragem cu ochiul și prin vecini, vom vedea că nici în alte părți situația nu este deloc roză.

Probabil că cea mai șocantă știre a anului trecut a fost asasinarea jurnalistei Daphne Caruna Galizia, ale cărei investigații au provocat alegeri anticipate în Malta, asasinatul avînd loc într-o țară membră a Uniunii Europene.

Violențe contra jurnaliștilor s-au petrecut însă în toată lumea. În Kosovo, Parim Olluri, redactorul-șef al ziarului *Insajderi*, a fost atacat în plină stradă. Îngrijorătoare este și reacția sa din care transpare și resemnarea, dar și realitatea politică a unei țări: „Nu e o noutate faptul că nu sîntem mulțumiți cu eficiența sistemului juridic în ceea ce privește cazuri similare de abuz. Dacă procuratura și poliția s-ar fi ocupat serios de acest caz, fără îndoială că ar fi fost rezolvat. Dar în Kosovo de azi acest tip de neglijență este privită ca una normală".

Să nu mai vorbim despre situația jurnaliștilor din Turcia, unde libertatea presei și libertatea de expresie sînt încălcate sistematic, jurnaliștii fiind arestați și băgați la închisoare pentru că îndrăznesc să fie contra sistemului.

Mai aproape de noi, nici bulgarii, membri ai UE, nu o duc mai bine.

„Dacă Bulgaria nu ar fi fost deja membru al UE, în prezent nici nu ar mai fi fost primită – aceasta a fost concluzia participanților la o conferință pe tema mass-media organizată la Sofia de către Uniunea Publiciștilor din Bulgaria. Reprezentanții Uniunii au prezentat diplomaților străini și ONG-uri internaționale participante noua publicație, *A White Paper on Media Freedom*, care dezvăluie mediul extrem de deteriorat în care trăiește mass-media din țara lor. Bulgaria a căzut constant, în ultimii zece ani, în topul World Press Freedom Index – în 2006 ocupa locul 36, în 2017, locul 109! Un reprezentant al organizației Reporteri fără Frontiere a spus că situația în țară devine din ce în ce mai grea, iar cîteva publicații au dezvăluit metodele pe care le exercită guvernul pentru a pune presiune în redacții", titrează mediapool.bg.

În Macedonia, presiunile se duc pe plan economic. Site-ul 24vest.mk anunță că, după mai multe dezbateri, guvernul din Macedonia a decis să-și retragă intenția inițială de a finanța media print. Motivul invocat pare unul fără replică: nu există îndeajuns de mulți bani la buget.

În Grecia, Petros Konstantindinis scrie, pentru medium.com: „Standardele și protecția jurnaliștilor sînt insuficiente în Grecia, fiind două capitole încadrate la grupa de risc de la mediu la ridicat. În ceea ce privește independența și eficiența autorităților media (în special Consiliul Național al Radioului și Televiziunii. ESR, riscul este mediu. Abilitatea mass-media tradițională de a avea un impact general este de asemenea considerată a fi supusă unui risc mediu, la fel ca accesul grecilor la Internet. Transparența în ceea ce privește patronii de media este aproape nulă, în timp ce influența distribuitorilor de reclame și a patronilor asupra conținutului este vizibilă. Viabilitatea economică a mass-mediei se confruntă și cu un risc mediu, cum este cazul concentrării proprietății mass-media pe aceeași piață (de exemplu, televiziunea)".

În Muntenegru oamenii protestează contra controlului politic exercitat asupra televiziunii publice: „În data de 27 decembrie, mai multe sute de cetățeni din Muntenegru s-au adunat în fața Parlamentului pentru a denunța presiunea politică exercitată asupra serviciilor de informare publice. Au scandat «Vrem o instituție de informare independentă» și au rupt, simbolic, lanțurile care întemnițează televiziunea" (courrierdesbalkans.fr).

EUROPEAN CENTRE FOR PRESS & MEDIA FREEDOM

În Croația, „modificările conținuturilor media care includ explozia de divertisment, nivelul scăzut de alfabetizare a textului, dominația imaginii și distribuția uriașă a «hit-urilor» sînt apărate de experți croați, al căror «argument» este că dau oamenilor ceea ce doresc oamenii. Însă nu menționează principalele motive, cum ar fi faptul că aceasta este o strategie profitabilă de succes: prin producerea de conținut ieftin și prin maximizarea publicului, profitul continuă să fie generat de corporațiile media care încă mai controlează economia", scrie și Helena Popovic, pe www.h-alert.org.

Cu alte cuvinte, cînd ne grăbim să aruncăm cu piatra în calitatea scăzută a presei, să ne gîndim că nu toți jurnaliștii o duc pe roze, iar presa este pînă la urmă atît de sănătoasă și de independentă pe cît îi permite societatea în care funcționează.

European Commission

Acest text a fost realizat într-un program de parteneriat cu *Osservatorio Balcani e Caucaso* pentru Centrul European de Presă și Libertatea Presei (ECPMF), cu sprijinul Comisiei Europene. Responsabilitatea pentru conținutul acestui text aparține exclusiv revistei *Dilema veche* și nu se poate în nici un fel considera că el ar reflecta punctul de vedere al Uniunii Europene.

PUBLICITATE

Elena STANCU

„Romii sînt încă străini pe teritoriul României“

De cînd i-am cunoscut pe căldărarii din Corcova, de cînd am petrecut luni de zile împreună cu Geo și cu Marina, o tînără familie de romi despre care am făcut un film documentar, de cînd eu și Cosmin am mosit-o pe Roza, care s-a născut vara trecută, și ne-am înrudit cu Geo, Marina și cu toată familia lărgită a căldărarilor, am devenit fascinați de cultura romă, de conservatorismul lor, de respectul pe care îl au față de familie și prieteni.

Am căutat cărți despre limba, cultura și istoria romilor din România, dar n-am găsit așa ceva în librării. Au apărut puține cărți de acest fel la noi – *Țiganii în istoria României,* de Viorel Achim (Editura Enciclopedică, 1998) și, în 2008, lingvistul Gheorghe Sarău a publicat la Editura Sigma un dicționar și un curs de romani. Probabil că aceste cărți se găsesc la Centrul Național de Cultură a Romilor și în biblioteci, dar nu sînt accesibile publicului larg. În rețeaua de Librării Cărturești, de exemplu, nu există nici un dicționar de romani și nici o carte despre istoria romilor, în schimb găsești dicționare de japoneză și chineză, precum și cărți despre istoria Chinei sau a Japoniei. Asta deși în România trăiesc aproape două milioane de romi, cea mai mare comunitate romă recunoscută oficial în Europa. Cifra aceasta a fost estimată de organizațiile care lucrează cu romi, pentru că la recensămîntul din 2011 doar 652.000 și-au asumat identitatea etnică – o consecință a anilor de discriminări și abuzuri.

În 2014 s-a înființat în România Compania de Teatru feminist rom Giuvlipen, din care face parte actrița Mihaela Drăgan, care cere înființarea primului teatru rom de stat, nu independent. Pînă acum, nici un reprezentant al statului român nu și-a arătat susținerea, deși actrițele din trupă au făcut lobby și s-au întîlnit cu consilieri de la Primăria București.

În 2013 s-a deschis la București Muzeul Culturii Romilor, un proiect inițiat de Asociația Romano Butiq, în jurul căreia s-au strîns mai mulți activiști romi. Muzeul este departe de centrul orașului, în zona Giulești-Sîrbi, într-o clădire mobilă, pe un teren donat de o persoană privată. Muzeul nu este unul etnografic, deși aici găsești haine și căruțe de pe vremea romilor nomazi și obiecte din lemn sau din metal lucrate de meșteșugari – rudari, căldărari, ceaunari, fierari, hămurari. Muzeul Culturii Romilor găzduiește expoziții ale artiștilor romi contemporani și este un loc de întîlnire cu publicul, unde au loc dezbateri despre condiția romilor. Nu are personalitate juridică – este doar un proiect al asociației –, pentru că procedurile de înființare a unui muzeu sînt complicate și costisitoare. Obiectele de artă sînt donate de artiști contemporani romi, iar expoziția dedicată activistului rom Nicolae Gheorghe conține obiecte personale ale acestuia donate de fosta lui soție, Nicoleta Bițu.

Nicoleta Bițu a fost director executiv la Asociația Romano Butiq și e unul dintre cei mai vocali activiști romi – luptă pentru drepturile romilor de mai bine de 25 de ani. A lucrat pentru Federația Etnică a Romilor, Romani Criss, Consiliul Europei, Comisia Europeană, Open Society Foundations, OSCE, dar cel mai mult au influențat-o primii ani de carieră, cînd a cunoscut comunitățile din România afectate de conflictele interetnice. În prezent, Nicoleta Bițu e președinte la Federația Democrată a Romilor, din care fac parte cele mai active organizații rome din România.

Nicoleta vorbește din copilărie limba romani, pe care a învățat-o de la bunicii ei căldărari. Deși a fost de multe ori batjocorită la școală, Nicoleta a trăit într-o familie în care identitatea romă n-a fost ascunsă niciodată. Tatăl ei, Bițu Țiganu, a fost polițist și nu și-a ascuns niciodată originea.

Am stat de vorbă cu Nicoleta despre Muzeul Culturii Romilor și am încercat să înțeleg de ce cultura romă e încă marginală în România.

În România trăiește o comunitate mare de romi, dar abia în 2013 s-a înființat la noi un Muzeu al Culturii Romilor. De ce este o inițiativă privată și nu un proiect al statului român?

Muzeul a fost o idee colectivă care s-a aflat din anii '90 pe agenda politică a mișcării romilor. Dar pentru noi, cei din jurul lui Nicolae Gheorghe*, muzeul nu era pe vremea aceea o prioritate. Noi eram preocupați de conflictele interetnice de după Revoluție și de rasismul din țară. Prin 2000-2002, înainte de aderarea la UE, lucram la politicile pentru romi și ne luptam în continuare cu rasismul. De altfel, lipsa îndelungată a unui Muzeu al Culturii Romilor în România este o reflectare a rasismului.

© C. Bumbuț

Ați cerut susținerea statului pentru un Muzeu al Culturii Romilor?

S-au depus proiecte și cereri, dar în toți acești ani nici unul dintre guvernanți nu a aprobat așa ceva. S-a tot spus: „Vai, romii nu au fost în stare să împingă agenda“, dar eu m-am săturat de acest discurs care ne pune nouă în cap, activiștilor romi, toate eșecurile autorităților. „Sînt problemele voastre“, mi se spune. Asta reprezintă pentru mine refuzul de a recunoaște că romii sînt parte din societatea românească. Și asta ține de secole, ca și cum romii sînt încă străini pe teritoriul României. Au fost foarte puțini politicieni care și-au asumat că romii sînt ai noștri, ai României.

Cine a făcut-o?

Nu pe față, dar într-un fel a făcut-o Năstase *(n. red.:* Adrian Năstase, prim-ministru al României în perioada 2000-2004, condamnat în 2012 la doi ani de închisoare cu executare pentru corupție). Și Geoană *(n. red.:* Mircea Geoană, ministru de Externe în Guvernul Năstase). Nu vorbesc acum de corupție și de alte probleme, dar au fost oameni care și-au asumat asta.

De ce alți politicieni nu și-au asumat asta – liberalii?

Dar și pesediștii sînt rasiști. În România există un rasism structural cu care trebuie să ne luptăm.

Ce înseamnă „rasism structural“?

Înseamnă un rasism de sistem și sistematic, un rasism care se face cu instrumente legale în cadru legal. De exemplu, evacuările din ultima perioadă se întîmplă în cadru legal cu instrumentele legale ale autorităților. Anul trecut, am împiedicat cu greu evacuările din Focșani, unde primarul a invocat datoria pe care o are față de stat. Nu exista voința de a găsi împreună o soluție. Pînă acum, o serie de primari au tolerat aceste comunități sărace pentru că luau voturi de acolo. Și acum vine o nouă generație de politicieni cărora nu le mai pasă de ele. Pentru mine ăsta e un rasism de sistem, nu unul declarativ, nu ieși în față să spui că romii sînt nu știu cum, dar faci orice ca să scapi de ei.

Lipsa sprijinului din partea statului român pentru muzeu e un rasism de sistem?

Cred că acolo e mai mult decît o manifestare a rasismului de sistem. Acolo e refuzul de a-ți asuma ca stat român că ai o minoritate romă care are nevoie de un spațiu public în care să-și manifeste identitatea. Din punct de vedere politic, noi nu existăm, noi nu avem un stat care să ne apere interesele. Nu contăm.

Romii reprezintă totuși pentru politicieni o masă de votanți.

O masă de votanți foarte ușor de manipulat. Romii nu sînt o masă disciplinată de votanți și nici Partida Romilor n-a reușit să inducă această disciplină. Noi n-am avut niciodată propriile noastre structuri; abia de 27 de ani exersăm organizarea și iar mă enervez cînd lumea zice: „Voi, romii, n-ați făcut nimic, sînteți așa de dezorganizați“. Dar stai de vorbă cu o populație care a fost sclavă cinci secole, după care a intrat în Holocaust, după care a intrat în comunism.

Cînd a devenit Muzeul Culturii Romilor o prioritate pentru activiștii romi?

În 2010, eu, Nicolae și Ciprian *(n. red.:* activistul rom Ciprian Necula) am început să discutăm despre identitatea romă. Societatea civilă romă se diversificase și se specializase pe diferite domenii, iar noi nu mai alergam atîta pe teren. Eu și Ciprian am intrat la doctorat și Vintilă *(n. red:* antropologul Vintilă Mihăilescu) ne-a provocat să ne gîndim la un muzeu al romilor. Oricum, noi, la Asociația Romano Butiq, lucram cu meșteșugari romi și ne-am hotărît să-l facem singuri – cît să mai așteptăm? Nu am primit nimic de la stat, nici măcar terenul pe care să amplasăm clădirea mobilă pe care o aveam deja. După ce primăriile din sectoarele 3, 4 și 6 au refuzat să ne dea un spațiu, un prieten de-ai lui Khalid *(n. red.:* Khalid Inayeh, fondator al Asociației Romano Butiq) ne-a donat terenul și am făcut totul cu puține resurse și cu muncă voluntară. Acesta a fost manifestul nostru: facem muzeul la periferie, să vedem dacă vă convine. Au urmat vizitele Comisarului european pentru educație și cea a miliardarului George Soros – drumul nici măcar nu era asfaltat pe atunci și Soros a rămas împotmolit. Mulți oameni cu putere au venit să viziteze muzeul și autoritățile au fost deranjate că e așa departe. Acum muzeul are și mai puține

În comunism, oamenii aveau niște suferințe comune care-i uneau.

© C. Bumbuț

resurse, iar Asociația Romano Butiq mai are doar un angajat.

Care e conceptul muzeului?

E un spațiu în care oamenii învață și altceva despre romi decît știu de acasă sau de la școală. Muzeul nu e unul etnografic, ci un spațiu în care lumea află cine sîntem noi pe teritoriul ăsta. Pe de o parte, află istoria României din perspectiva romilor – sclavia, Holocaustul, deportarea, comunismul. Pe de altă parte, construiește un *label* de *roma art* care încurajează artiștii romi. Apoi, un al treilea pilon, cultivă legendele și personalitățile rome. Un om precum Nicolae merită să devină eroul multor copii din țara asta.

Ți-ai dori ca muzeul să aibă mai multe resurse și să se dezvolte?

Aș vrea ca statul român să și-l asume politic și financiar, dar sper să nu mor pînă se întîmplă asta. Aș vrea să mutăm clădirea mai în centru sau să ne dea statul român un spațiu pentru expoziții și evenimente. Muzeul și teatrul sînt simboluri politice extraordinare.

Crezi că rasismul s-a diminuat sau s-a intensificat după Revoluție?

În comunism, oamenii aveau niște suferințe comune care-i uneau: lipsa de apă, de curent, de căldură, de mîncare. Lumea era preocupată de supraviețuire și ura era îndreptată împotriva intelectualilor asupritori. În 1993, am fost cu Nicolae la Hădăreni, în Mureș, unde a avut loc unul dintre cele mai urîte conflicte interetnice din România – au murit atunci un român și trei romi, și-au dat foc la case. Am simțit o ură care-mi intra în piele. Și nu era o ură care se formase în trei ani după Revoluție, era o ură care venea de demult. La începutul anilor '90, aceste conflicte erau manifestări de emoție instantanee și de justiție socială, dar în prezent ura a devenit ideologică și pentru mine asta e mult mai rău.

Ce înseamnă „ură ideologică"?

Ura a devenit parte din discursul politic și din ideologia de organizare. Nu-ți asumi că romii fac parte din poporul ăsta, pînă și diaspora simte nevoia să se separe de romii din România. Îi înțeleg pe unii din ei, dar ăsta e un rezultat al felului în care politicienii vorbesc despre romi: romii nu sînt români. În 2007, Cioroianu *(n. red.:* Adrian Cioroianu, fost ministru de Externe) propunea să-i ducem pe romi în batalioane disciplinare într-un deșert din Egipt. Ura față de romi a devenit parte din discursul *mainstream* și e mai periculos, pentru că e vorba de organizare, doctrine, accesul la instituțiile puterii.

Au apărut și grupări precum Coaliția pentru Familie.

Care-i atacă pe gay, dar următorii sîntem noi. Coaliția e foarte periculoasă: de cînd a apărut, comentariile rasiste de pe Facebook s-au agravat și încerc să nu le citesc ca să nu intru în depresie. De 26 de ani fac activism și mă apucă disperarea cînd îmi dau seama că e o luptă permanentă care nu se va termina niciodată. Sînt beneficiara unor drepturi pe care le-au cîștigat alte femei înaintea mea și azi aceste drepturi sînt chestionate din nou.

Care e diferența dintre integrare și asimilare atunci cînd vorbim despre romi?

Integrare înseamnă să-ți păstrezi identitatea etnică diferită de a celorlalți. Înseamnă să-ți respecți obligațiile și să ți se respecte drepturile, să poți să-ți manifești identitatea în spațiul public, nu doar în spațiul privat. Asimilare înseamnă să devii român sau macedonean și să nu mai ai această conștiință etnică.

În Corcova, unde trăiește o comunitate de căldărari cu care ne-am împrietenit, fetele sînt măritate la 12-13 ani și femeile sînt obligate să respecte un cod vestimentar: trebuie să poarte fuste lungi, să-și acopere picioarele și brațele, să poarte batic după ce se mărită. Femeia e supusă bărbatului, nu ia decizii singură, iar în unele familii n-are voie să aibă telefon mobil. Dacă schimbi felul în care e tratată femeia în familiile tradiționale de căldărari înseamnă că-i integrezi sau că-i asimilezi?

Eu îmi doresc să scot identitatea romă din spațiul privat, deși sînt conștientă că relațiile de gen sînt profunde în conservatorismul rom. Trebuie să construim spații publice – și muzeul e un spațiu public – unde fetele rome să vadă că e posibil să fii și altfel decît numai măritată sau cu fustă lungă. Dar căldărarii sînt parte din esențialismul cultural rom și la ei emanciparea femeii poate însemna asimilare. Din păcate, toate practicile care, cumulate, spun „Asta înseamnă să fii rom" sînt legate de statutul femeii. Iar asta îmi pune o problemă ca feministă și romă în același timp. Nu am nimic împotriva căsătoriei la 16-18 ani, pentru că e legal, dar am o problemă cu faptul că fetele astea nu se mai duc la școală.

Dar asta s-ar contrazice cu tradiția, care spune că femeia stă acasă și are grijă de familie.

E un simbolism exagerat atașat femeii. Schimbările astea nu se fac prin intervenția agresivă a statului, schimbările vin din interior, dacă creezi alternative pentru fetele rome. Și alternativa ar putea fi centrele culturale, muzeele, spațiile publice unde să discuți despre astfel de lucruri.

Integrare înseamnă să-ți păstrezi identitatea etnică diferită de a celorlalți.

© C. Bumbuț

© C. Bumbuț

Cum s-a ajuns la aceste mariaje timpurii?

Obiceiul vine din perioada sclaviei și era o strategie ca să nu aibă prima noapte boierul. Dar asta nu mă împiedică să analizez ce se întîmplă azi. M-a enervat Cioabă *(n. red.:* Florin Cioabă, politician rom, autoproclamat „regele țiganilor") că a măritat-o pe fata lui, Ana, la 14 ani. Acum Ana e cu același bărbat și e OK. Culmea culmilor este că majoritatea cuplurilor pe care le-am văzut din mariajele lor aranjate sînt foarte rezistente în timp. Probabil pentru că nu au această idee romantică despre dragoste.

Bunicii tăi au fost căldărari conservatori. Cum de l-au lăsat pe tatăl tău să meargă la școală?

Bunicul nu voia să-l lase pe tata să continue școala. Bunicul și bunica n-au făcut școală deloc: el era cizmar și ea ghicea. Bunica era frumoasă – blondă, cu ochii verzi și mică de statură –, iar tata a ieșit brunet cu ochii verzi. Norocul tatei, născut în 1935, a fost că a prins reforma învățămîntului făcută de comuniști. Contextul politic l-a ajutat să meargă la școală: pe vremea aia, învățătorii mergeau în sate și-i adunau pe toți copiii, indiferent că erau țigani, români, bogați sau săraci.

Pe atunci trăiau la Cocargeaua *(n. red.:* Borcea, în prezent) și tata a avut un învățător bun care a ținut ca el să-și continue studiile. După ce a terminat șapte clase, tata a fost trimis la București, la o școală de mecanici auto cu internat, unde nu-i trebuiau bani de mîncare sau de cazare. Bunicul n-a vrut să-l lase să plece și tata a fugit iarna de-acasă cu tenișii rupți. De la școala de mecanici auto a fost recrutat la Școala de Subofițeri. Era perioada în care se recrutau oameni pentru schimbarea cadrelor: îi înlocuiau pe burghezi cu cei cu „origini sănătoase". Tata s-a dus la Constanța, unde a fost subofițer în Miliție ani de zile. Mai tîrziu, în timp ce lucra, a făcut și Facultatea de Drept și a devenit ofițer.

Mama ta din ce neam se trage?

Mama s-a născut într-o familie de lăutari și de fierari din Naipu, județul Giurgiu. Bunicii vorbeau romani, dar mama, care era cea mai mică dintre șase copii, n-a învățat. Nu erau așa tradiționaliști. Bunicul, lăutar, nu era prea vrednic, dar era bun cu copiii lui. Bunica avea două sau patru clase și făcuse ucenicie la o croitoreasă. Ea a muncit ca să-și crească cei șase copii. O parte din schimbarea din familia mea a venit de la ea. Mătușile s-au măritat devreme, dar mama s-a măritat pe la 19-20 de ani. Ea a făcut mai multă școală decît surorile ei. După ce a terminat generala, bunicii au trimis-o la Botoșani, la o școală profesională de filatelie. Era neobișnuit pentru un neam de lăutari să trimiți fata la studii în alt oraș.

În anii '60 se înființaseră deja școlile profesionale și romii erau încîntați: mergeau la școală, aveau un loc de muncă, li se dădea o casă. Comunismul a fost un blestem și o binecuvîntare pentru romi în același timp. I-a ajutat să se ridice. Dacă nu era regimul comunist, eu nu eram astăzi aici cu voi. Dacă tata s-ar fi născut azi, n-ar fi avut aceleași șanse ca atunci.

E o declarație curajoasă.

Cînd spun asta în Europa de Vest, lumea e surprinsă. Dar de ce ai o elită de romi în Europa de Est și nu ai una în Europa de Vest? Nu poți ignora faptul că noi sîntem educați și activi pentru că aici a existat comunismul. Așa îți dai seama de efectele politicilor pe termen lung. Comunismul ne-a obligat să mergem la școală și asta, pe termen lung, a dat rezultate. În Europa de Vest școala nu a fost obligatorie – în Suedia, de exemplu, romii termină doar școala generală, pentru că strategia suedezilor nu e să-i integreze în muncă și în societate. Îi protejează ca într-o rezervație, îi asistă, le asigură autonomie culturală, fără să-i încurajeze să devină parte din sistemul *mainstream*. În Europa de Vest, romii sînt invizibili, dar în România, chiar dacă sîntem înconjurați de rasism, facem parte din discuția politică și din viața socială.

---

* Nicolae Gheorghe, fostul soț și tatăl celor două fete ale Nicoletei, e părintele activismului civic rom din România. E primul sociolog care a dezvoltat conceptul de integrare socială a romilor în 1974. Din cauza contactelor sale cu lumea academică occidentală, Nicolae Gheorghe a fost acuzat de regimul comunist de „manipulare" și de „exagerare a problematicii rome". După Revoluție, s-a implicat activ în apărarea drepturilor omului și a format cîteva sute de tineri intelectuali romi. A fost premiat de statul francez și de Uniunea Europeană pentru munca sa. A murit în august 2013, la 66 de ani.

Trei dintre expozițiile găzduite de Muzeul Culturii Romilor și crearea Centrului de Documentare „Nicolae Gheorghe" au fost finanțate prin granturile SEE și norvegiene 2009-2014.

Cu ochii-n 3,14

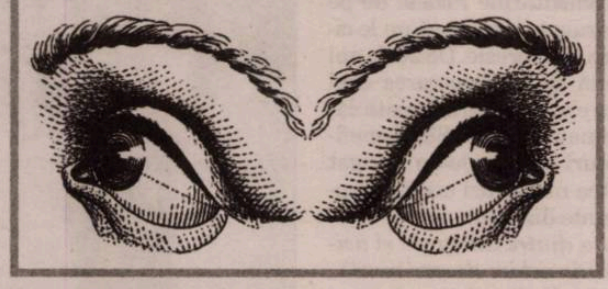

„BUNĂ ZIUA! PE UN ZID, TERMOMETRUL DE FAMILIE ÎNREGISTREAZĂ PIERDEREA MAI MULTOR SEMNIFICAȚII TRADIȚIONALE"

■ „Bună ziua! Mă numesc X și te sun din partea YZ, o mare companie de investiții. Vreau să îți propun o afacere for-mi-da-bi-lă! Este o oportunitate uni-că!" etc. – știți dumneavoastră, genul de apel telefonic în care apelantul te ia din prima nu doar la per tu, ci și de prost. Acest spirit întreprinzător pare de nestăvilit: pare că, pe piață, sînt mai mulți bani decît proști. (**M. M.**)

■ Graffito pe un zid: „Clanul sensibililor". Subscriu. (**D. S.**)

■ Termometrul dintr-un izolat sat siberian, cunoscut drept cea mai friguroasă localitate de pe pămînt, s-a stricat după ce temperaturile au coborît aproape de minimele istorice, notează *Telegraph*. Dispozitivul instalat de autorități în Oimiakon ca atracție pentru turiști a cedat după ce a arătat -62 de grade Celsius. Oimiakon are 50 de locuitori și un singur magazin. Școala se închide doar dacă temperaturile scad sub -52 de grade. (**A. M. S.**)

■ După ce a anunțat pe Facebook că a luat numele de familie al soției după căsătorie, Grant Philips, un bărbat din Sydney, a primit un val de înjurături și chiar amenințări cu moartea de la străini. Probabil ca să se învețe minte și să consulte întotdeauna Internetul înainte de a lua orice decizie personală. (**C. Ș.**)

■ Este o aplicație de telefon, se numește LegalFling și, cu un simplu *swipe,* utilizatorul sau utilizatoarea (își) înregistrează consimțămîntul pentru actul sexual în care urmează să se angajeze pentru a nu mai exista acuzații ulterioare de comportament sexual nepotrivit, abuz sau viol. Criticii au găsit punctul slab al aplicației: în timpul procesului sau pe durata actului sexual nu se mai poate înregistra o posibilă răzgîndire. Ei da, o aplicație pentru răzgîndire, asta mi-aș descărca și eu imediat. Deși, dacă mă gîndesc mai bine... (**M. C.**)

■ Conform dicționarului cinic numit Hipdict, Dumnezeu este „un tip care cîndva a vorbit unor evrei, unor creștini și unor musulmani și care, în mod accidental, a cauzat pierderea mai multor vieți omenești decît oricine altceva din istoria umanității". (**M. C.**)

■ „Au de patrie, virtute..." Oar' despre ce vorbim? Ce-s aste vorbe „goale, ce din coadă au să sune"? Și le mai asumă cineva? Cine anume? O șleahtă de iresponsabili au reușit să dea cea mai magistrală definiție noțiunii de „patriotism", golită, vlăguită de semnificații în șapte decenii de republică socialisto-comunistă... Le-au explicat pe șleau japonezilor cu ce anume se mănîncă dragostea de țară și mîndria de a fi român. Au trîntit ușa în nas, pre limba lor de netrebnici insolenți, delegației nipone cu care tot ei duseseră îndelungi tratative de colaborare. Dar nu s-au mai putut abține măcar o săptămînă. Nu! Oala dăduse lăturile pe foc și miasmele duhneau de la o poștă. Orice întîrziere însemna un pas înapoi și asta nu mai putea fi îngăduit. Acum ori niciodată. Și au ales. Acum! Acum acești trădători de neam și țară, responsabili de această faptă mîrșavă, nu mai pot ocupa nici o demnitate în stat. Pentru că eu, ca umil cetățean al acestei țări, tîrît într-un coșmar de rușine, le acord vot de blam. Și votul meu contează. Acum și aici. (**R. M.**)

■ Dacă francezii vor ca tradiționala lor baghetă să intre în patrimoniul UNESCO, mă gîndesc că noi ar trebui să facem lobby pentru shaorma-cu-de-toate. La urma urmei, este printre puținele produse culinare cu adevărat tradiționale. (**S. G.**)

AM GĂSIT SOLUȚIA PENTRU A EVITA FICȚIUNEA NU TOCMAI ELEGANTĂ, DAR ȘI MĂSURI CAM SUPERFICIALE ÎMPOTRIVA IZOLĂRII

■ Am găsit soluția: prin referendum, convenim ca lui Dragnea să i se retragă toate capetele de acuzare pentru deturnare de fonduri etc. și îi mai oferim și 1% din PIB doar pentru a renunța la cetățenia română și a se retrage definitiv în Brazilia, în fortăreața lui construită cu fonduri europene. Și noi, și țara am avea de cîștigat încă de a doua zi. (**M. C.**)

■ Zilele trecute, prim-ministrul thailandez a lăsat un manechin de carton cu poza sa pentru a evita să răspundă întrebărilor de la o conferință de presă. N-ar fi mare diferență dacă s-ar aplica aceeași metodă și la noi, plus că ar justifica desele „probleme de comunicare" invocate. (**C. Ș.**)

■ Facebook mi-a blocat ambele conturi, și pe cel personal, și pe cel de autor, din pricina reproducerii unui fragment de dialog din romanul *Rabbit se întoarce* de John Updike, apărut la Humanitas în traducerea lui George Volceanov. Sînt descumpănit. Dacă algoritmul Facebook desconsideră ghilimelele, ignoră referința și pedepsește ficțiunea, atunci ce ne (mai) permite, de fapt? (**M. C.**)

■ Cel puțin unii dintre concetățenii noștri au devenit mai umani: de curînd, într-o farmacie de prin zona Romană, am văzut o bătrînică nu tocmai elegantă care adăsta pe acolo, cu sacoșele ei stil tomberon alături. Farmacista, o tînără, vorbea frumos cu ea. Mi-a spus că respectiva doamnă așa face mereu, vine să cumpere ceva și apoi se așază acolo și nu mai pleacă. Fetei nu-i convine, dar ce să facă? O înțelege și pe bătrînică... (**I. P.**)

■ *Hedoné* este cuvîntul grecesc pentru „plăcere" (vezi „hedonism"), dar și noul (și prețiosul) nume al mini-marketului din vecini. Mă aștept ca în curînd să pot găsi la colțul străzii – pe lîngă cola, banane, pufuleți și țigări – scrierile lui Epicur și ale altor clasici. (**M. P.**)

■ În Marea Britanie a fost numit cel dintîi ministru al Singurătății. El are misiunea de a continua activitatea deputatei Jo Cox, care a fost ucisă de un extremist de dreapta în anul 2016, la puțin timp după ce a înființat o comisie parlamentară pentru singurătate. Va trebui să ia măsuri împotriva izolării pe care o resimte mai mult de o persoană din zece. Rolul îl va prelua deocamdată ministrul Sporturilor, Tracey Crouch. (**A. M. S.**)

■ Un studiu a descoperit că găinile pot recunoaște și diferența oamenii pe baza chipurilor acestora. Și se pare că le plac oamenii frumoși. Cam superficiale păsările astea. (**C. Ș.**)

© M. Plesu

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **728** ■ 1-7 februarie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Neagu Djuvara şi bunul samaritean“

pagina **3**

SEVER VOINESCU

„Patriotul imposibil“

pagina **9**

PETRE GURAN

„Neagu Djuvara sau sfîrşitul paşoptismului“

pagina **11**

Cărţi de bucate

Reţete din vremea budincii

„Mi-aş mînca cărţile mele – nici nu mi-ar păsa de ger…
Mi-ar părea superbă, dulce, o bucată din Homer.“

M. EMINESCU – „CUGETĂRILE SĂRMANULUI DIONIS“

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

NEAGU DJUVARA (1916 – 2018)

Cînd ne e dor de Neagu Djuvara, răsfoim colecția revistei noastre și recitim din ceea ce adorabilul nostru prieten ne-a spus de-a lungul timpului. Și iată cam ce găsim:

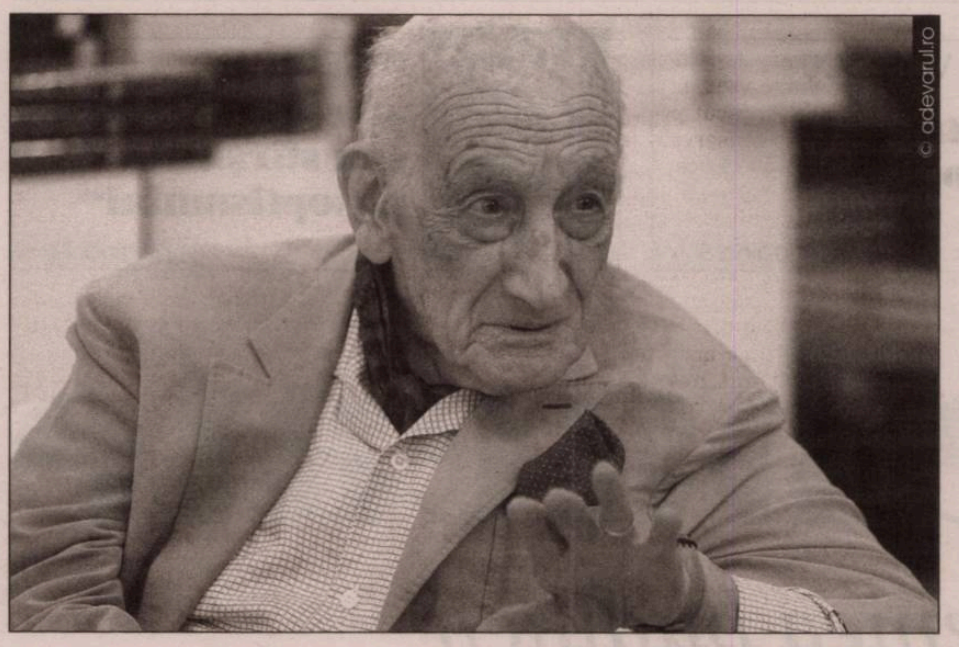

■ Ca să explicăm ce s-a întîmplat în 700 de ani de istorie nu e rău să punem și problema cum e făcut românul de Dumnezeu – din întîmplări, etnie, amestecuri, influențe, Roma, dacii, cumanii, ce-o mai fi în amestecătura din care a ieșit românul, destul de uniformă. Precizez imediat, este aproape un miracol cînd te gîndești că în veacul al XVI-lea, cînd Coresi scoate cărțile lui religioase în limba română, spune în prefață că o pregătește pentru cei de aici și de dincolo și pînă în Moldova. Prin urmare, e un lucru aproape unic în Europa, cînd mă gîndesc la diversitatea Franței sau a altor țări, că la noi se vorbea – fără să existe unitate politică – aceeași limbă din Banat și pînă în Basarabia. Era o minune. Deci înseamnă că acest neam românesc are, în sine, o unitate atavică de mare importanță și care probabil că explică multe lucruri. *(Dilema veche* nr. 472/2013)

■ Nu sînt Mafalda, ca să ghicesc cum va arăta România peste 20 de ani. În teza mea de docență la Sorbona (din care a ieșit o carte, apărută acum și în românește sub titlul Civilizații și tipare istorice*)*, am afirmat că filozofia istoriei ar trebui să știe să se limiteze la diagnostic și să nu se aventureze în prognoză, fiindcă, după versul celebru al lui Victor Hugo, viitorul nu e al nimănui, viitorul e al lui Dumnezeu *(L'avenir n'est à personne, l'avenir est à Dieu).* Într-adevăr, istoria ne dovedește că imprevizibilul apare neîncetat în viața oamenilor. Totuși, eu însumi mi-am călcat cuvîntul, căci, scriind între 1950 și 1970, într-o perioadă de mare angoasă privitor la duelul pe care-l duceau cele două state uriașe cu nume reprezentate de sigle (SUA/URSS), nu puteai să nu cauți a prevesti cine va deveni hegemonic în lume – Rusia sau America? Și ceea ce am prevăzut în anii 1960, așadar acum 40 de ani, s-a realizat. Peste 20 de ani, singurul lucru pe care-l putem prevedea pentru România, este un mare salt înainte în domeniul economic. Am văzut cu ochii mei Spania și Grecia, fiecare înainte de aderarea la Comunitate și la 20 de ani după: progresul economic era fantastic. Nu întrezăresc nici un motiv pentru care România n-ar urma o cale similară – bineînțeles, nu peste noapte, ci cu greutăți și zvîrcoliri. În schimb, nu văd ce schimbări ar putea interveni în viața noastră culturală, de mult influențată deja de tendințe mondiale. Noile legături cu Europa Occidentală pe plan politic și economic cred că nu vor avea nici un impact în domeniul culturii naționale. În sfîrșit, sînt destul de pesimist în ce privește evoluția social-morală. Trauma suferită de națiune într-o jumătate de veac de comunism e atît de mare și adîncă, încît cred că vor trebui să treacă două generații – adică, peste 60 de ani – ca să se vadă apariția unei societăți mai sănătoase. *(Dilema veche* nr. 180/ 2007)

■ Și eu am tensiune. M-a lovit brusc, anul trecut, la 88 de ani, și de atunci tot iau pastile. Dar pînă anul trecut nu am avut nici un fel de problemă. Am fost oameni zdraveni – mama mea a trăit pînă la 94 de ani. Înseamnă că mai am și eu vreo cinci ani, dacă ar fi să mă iau după scriptură! *(Dilema veche* nr. 91/2005)

■ Poporul român pare să fi trăit zeci și zeci de ani într-un puț și, după ce a fost salvat de un grup de tineri curajoși, cu prețul vieții acestora, a fost așa de orbit de lumină încît, în loc să-i urmeze pe cei care îl salvase, s-a luat după cel care îi dădea de mîncare în fiecare zi. Atît au știut românii: să se ducă după cel care venea în fiecare zi cu blidul de mămăligă și de fasole. *(Dilema veche* nr. 91/2005)

■ Eu cred că religiile au și ele o vîrstă. În jurul anului 1000, creștinismul, de pildă, fusese cuprins de un mare putregai! Atunci a fost ales un papă care s-a dovedit a fi femeie! Creștinismul, așadar, ajunsese la un fel de oboseală, oamenii nu mai știau nici să facă semnul crucii. Călugării franciscani făceau mari eforturi să-i învețe pe țărani cum să se închine și le arătau exact ce trebuie să facă! Ei însă făceau taman pe dos, de la stînga la dreapta. După aceea au început cruciadele – la 1100, 1200 de ani de la nașterea creștinismului, care nu s-a născut odată cu Isus! Ar trebui să-l plasăm undeva după Pavel, la 200 de ani după Hristos! Musulmanii abia acum au ajuns, ca mentalitate, în faza cruciadelor noastre! Eu am trăit 23 de ani într-o țară musulmană și știu cum reacționează. *Boy*-ul meu, de exemplu (acolo toată lumea avea un *boy,* un băiat care făcea piața, făcea curat prin casă. Chiar dacă mă fura în micile sarcini pe care i le dădeam, nu mă puteam lipsi de el.) a văzut aselenizarea americanilor în direct, lucru pe care eu nu l-am făcut. Vă dați seama cît o fi umblat el pînă a găsit un televizor și, mai ales, pe cineva care să-i permită să se uite la acel televizor! În fine, după ce s-a întors, l-am întrebat cum este cu aselenizarea. Spre surprinderea mea, mi-a răspuns că totul i s-a părut o minciună. „Șmecheri mai sînt americanii ăștia! Cum au montat ei toate scenele ca să credem noi c-au ajuns ei pe Lună! Nimeni nu poate trece de cele șapte ceruri de care ne vorbește profetul!" La un așa răspuns, cum era să-l contrazic eu pe profet? Dacă un om de rînd, care nu era prost – *boy*-ul meu învățase carte, știa să scrie și să citească –, gîndea așa, ce să mai spun de restul? *(Dilema veche* nr. 91/2005)

■ Am să vă povestesc ceva care nu este spus, de obicei, în cărțile de istorie. Am prezentat acest lucru în teza mea de doctorat în care analizam profilul conducătorilor din marile țări. În timp ce pregăteam această teză, studiam la Library of Congress, singura bibliotecă occidentală în care am găsit un departament întreg dedicat genealogiei. În sala de la intrare, se afla un panou imens pe care era prezentată genealogia lui George Washington, din care reieșea că el provenea din 12 semnatari ai Magna Carta. Am făcut atunci o listă cu toți președinții, vice-președinții, secretarii de stat din ultimii o sută de ani și am descoperit un lucru formidabil! Toți erau rude între ei – Adams tată și fiu, Jefferson tată și fiu etc. Este incredibil cum poporul are încredere să aleagă la conducerea statului persoane care provin din *father of the revolution!* Franklin Delano Roosevelt, căsătorit cu o Roosevelt, născută Roosevelt, a fost rudă cu 11 foști președinți ai Americii. Eu cred că în nici o țară aristocratică din Europa nu s-a mai întîlnit o asemenea concentrare. Roosevelt a fost rudă cu o treime din predecesorii lui, timp de 200 de ani! *(Dilema veche* nr. 91/2005)

■ Bucureștiul era populat de fel de fel de oameni, dintre care o mare parte a dispărut în închisori, mulți au emigrat etc. Și pentru că am ajuns la capitolul emigrare, trebuie să vă spun că marea mea îngrijorare pentru viitor este lipsa de încredere a noilor generații în soarta acestei țări. Din sondajele care se fac în rîndul liceenilor, reiese faptul că mai mult de 45% din tinerii de 14-15 ani nu vor altceva decît să emigreze în SUA sau în Occident! Este îngrijorător! Din păcate, ei își închipuie că în aceste țări umblă cîinii cu covrigi în coadă. Țara noastră se caracterizează printr-un soi de descurajare a celor care pot să facă ceva și o fac, dar nu pentru țară, ci pentru ei înșiși. Imediat după 1945, am fost rugat de un prieten, care nu știa să conducă, să îl ajut să ajungă la Paris cu mașina. Traseul nostru a fost Suedia, Danemarca, Germania și, destinația – Franța. Nu pot să vă descriu cum arătau orașele nemțești în vara anului '45. A fost ceva halucinant! În Hamburg, de pildă, aproape nici o casă nu mai era în picioare. Nu vedeai decît dărîmături și, din loc în loc, cîte o ușă, iar în praful și zgura de pe străzi, numai femei în doliu și bărbați fără picioare sau fără mîini. Acest popor, nenorocit atunci, a devenit una dintre marile puteri economice ale lumii. Nu au emigrat, nu au spus „Nu ne vindem țara", ba dimpotrivă, au vîndut-o, au așteptat capital american și, în cîțiva ani, au ajuns să-i ajute ei pe americani. *(Dilema veche* nr. 91/2005)

„Ultimele sale două cuvinte au fost: «Vă iubesc» și erau adresate unui cerc larg, nu doar nouă. Mama și cu mine l-am ținut de mînă. A murit. Şi este cu noi." (Sandra, nepoata lui Neagu Djuvara)

„Cînd eram mică, tata mă întreba deseori: «Ştii ce îmi doresc mai mult în viață?» Eu eram mică și nu prea știam. «Aș dori să mă întorc în țara mea. Şi nu pot, și niciodată nu o să pot.» Pînă la urmă, din fericire pentru el și pentru noi toți, a putut. Restul îl cunoașteți…" (Domnica, fiica lui Neagu Djuvara)

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ●Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.800
Tipărit la Tipomedia

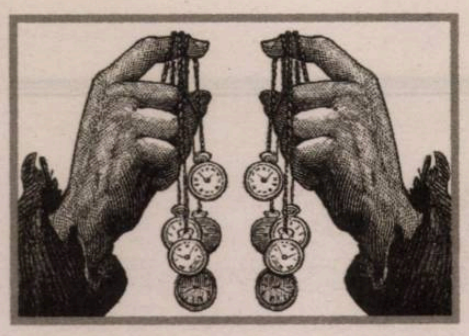

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Neagu Djuvara și bunul samaritean

Acum cinci ani, dl Neagu Djuvara mi-a făcut onoarea, surpriza și plăcerea de a-mi trimite o epistolă-comentariu privind un capitol din cartea mea despre Parabolele lui Iisus. *Am publicat-o, cu permisiunea autorului, în* Dilema veche, *nu pentru că vorbea despre o lucrare a mea, ci pentru că întruchipa un model de vitalitate intelectuală, de reactivitate promptă și generoasă, de erudiție și umor. Acum, cînd autorul scrisorii a părăsit această lume, îi cedez, în semn de omagiu, spațiul rubricii mele, republicînd, din nevoia de a-l păstra în continuare prezent printre noi, textul lui din februarie 2013.*

Multiubite și *high esteemed* coane Andrei!

M-am cufundat în *Parabolele lui Iisus* cu delectațiune, iar dacă vin astăzi cu o lungă scrisoare (de mînă, că nu-s destul de îndemînatec la mînuirea laptop-ului meu. *Scusi),* nu e ca să vin cu vreo critică, nu m-aș încumeta, ci ca să sugerez o anexă, o coadă, la comentariul despre parabola bunului samaritean (p. 234). *Je m'explique.* Scrii: „Preotul și levitul nu acordă atenție celui tîlhărit, în schimb un trecător oarecare (și, în plus, aparținînd unei etnii marginale) trece la treabă!“

Ceea ce ai scris în paranteză nu e suficient – e ca și cînd apartenența milostivului la etnia samariteană ar fi un amănunt secundar. Or, eu voi încerca să îți arăt că tocmai acel amănunt e esențialul. Îți dau din capul locului concluzia mea: Tot miezul parabolei e (în termeni actuali) un manifest antirasist. Pentru lămurire, trebuie să glăsuiască istoricul din mine (...).

Iată: în anul 597 înainte de era noastră (vorbesc astfel nu după regula stabilită de comuniștii noștri atei, ci fiindcă savanții moderni au dovedit că *computul* făcut de „compatriotul nostru dobrogean“ Dionisius Exiguus, al nașterii lui Iisus, e greșit cu patru sau cinci ani – Iisus ar fi fost răstignit la 38 sau 37 de ani, nu la 33), așadar în 597, Nabuchodonosor II al Babilonului (Nabuchadnesar pre limba lui) pornește un război cumplit împotriva Egiptului, cotropind în drum și Iudeea. Întrucît, la instigația faraonului, iudeii se revoltă, Nabuchodonosor îi pedepsește strașnic, în 587, deportînd toată populația în Babilonia. E cunoscuta captivitate de cîteva zeci de ani la Babilon, pînă cînd Cirus, al perșilor, cucerește Babilonul în 539 și-i eliberează pe evrei ca să se întoarcă în Palestina. Ceea ce se pomenește însă mai rar e că totodată și populația din Samaria fusese deportată în Mesopotamia și înlocuită cu o populație din sudul Mesopotamiei. Istoricii, după cîte știu, nu s-au preocupat de a lămuri ce fel de neam a fost adus atunci la Samaria. Acum, Moș Neagu, cu ce brumă de cunoștințe istorice a adunat cînd s-a încumetat să construiască o „filozofie speculativă“ a istoriei (termenul e invenția lui Raymond Aron) pe baza studiului istoriei universale, ar trage concluzia că populația cărată silnic de acolo, la Samaria, trebuie că era reprezentată de rămășițele vestitului popor sumerian, ale cărui mici regate (Ur, Lagash etc.) dispută Egiptului întîietatea de a fi fost primii creatori de civilizație. Religia și miturile lui au dominat mii de ani tot Orientul Mijlociu (ex. Ghilgamesh și Enkidu). Cred așadar că acele rămășițe sumeriene, de 2500 de ani în urmă, trebuie că au reprezentat populația pe care Nabuchodonosor o transportă în Sumeria. Tipul ei fizic e binecunoscut prin mii de statuete și sculpturi conservate (are și Luvrul cîteva). Cert este că acel tip fizic, cu fața puțin tuciurie și cu un nas mai proeminent decît al semiților, trebuia să fie lesne distinctiv pentru un evreu, așa că, în ciuda faptului că această populație neosamariteană trecuse cu vremea la credința mozaică, iudeii distingeau un samaritean așa cum un român distinge un țigan (țigan adevărat, nu din cei de pe trotuarul bucureștean, copios corcit cu români!) – îl distingeau și îl disprețuiau.

De aceea, aluziile pe care le face Iisus, în cele patru Evanghelii, la samariteni îmi par de o însemnătate majoră. Cînd Iisus se află singur lîngă un puț, că și-a trimis ucenicii să cumpere merinde în satul vecin, vine o samariteancă la puț cu găleata ei (iartă-mă că nu-ți dau referința exactă, dar, cum știi Evangheliile pe de rost, vei găsi mintenaș referința) – Iisus îi cere să-i dea și lui de băut. Samariteanca se miră tare: „Cum? Tu, un iudeu, îmi ceri mie, o samariteancă, apă?...“ Mai extraordinar încă: ei îi va destăinui, prima oară în Evanghelii, că El este Mesia! Apropiind aceste pasagii din Evanghelii de *Parabola Samariteanului* milostiv, interpretarea mea devine *„incontournable“,* cum ar fi zis Jacques Chirac: parabola Samariteanului milostiv e o parabolă cu intenție antirasistă.

Dacă transpunem povestea în vremea noastră, am putea relata istorisirea astfel: un cetățean din București e agresat, spre seară, de cîțiva pungași care-l despoaie de tot ce avea, îi trag o bătaie soră cu moartea și-l lasă pe trotuar, mai mult mort decît viu. Vine întîmplător un profesor, vede pe acest nenorocit, își zice: „Dă-l naibii pe bețivul acesta...“ și trece pe trotuarul celălalt. După o vreme trece și un preot, consilier la Patriarhie, traversează și el, de asemenea. După o vreme trece un negustor țigan cu căruța lui de marfă, se oprește, îl oblojește pe nenorocit și-l duce cu căruța lui la un hotel unde îi plătește o cameră...

Acesta-i tîlcul acestei parabole, după părerea mea, adică, repet: o parabolă antirasistă. Așadar, paranteza matale din p. 234 trebuie înlocuită cu o întreagă pagină explicativă, ca mai sus, neapărat.

Je vous autorise, très cher ami, de croire que Moș Neagu divague. Je crois que non... Te îmbrățișez cu drag,

Neagu

P.S. Altfel, pilda parabolei, învățătura ei rămîne, vorba aia, „la mintea cocoșului“ (un milostiv e, firește, mai aproape de Dumnezeu decît nepăsătorii)... Nu dădea Iisus un răspuns atît de simplu, de elementar. Mă obstinez a crede că numai interpretarea de mai sus îi dă sens *Parabolei:* la întrebarea „Cine e aproapele meu?“, „Iată, țiganul ăla e aproapele meu!“

18 ianuarie 2013

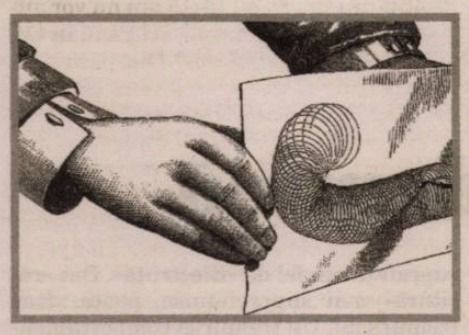

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Ideile

Anul 325 ar fi fost, după Constantin Noica, „începutul“ Europei. De ce? Fiindcă, spunea filozoful, abia atunci oamenii au început să se omoare de dragul ideilor – ceea ce a devenit o constantă în istoria Europei. Într-adevăr, la 325 avusese loc primul conciliu de la Niceea. Atunci, 325 de episcopi (coincidență) au definit formula credinței („Crezul“) ortodoxe, iar cei care nu s-au regăsit în ea au fost declarați „eretici“ și deposedați de drepturi civile. Începînd de atunci, unii, avînd puterea, au ucis, iar alții au fost martirizați în numele ideilor proprii. S-ar putea obiecta față de data de mai sus, afirmîndu-se că și creștinii fuseseră martirizați, în numele ideilor lor, în secolele precedente. Totuși, ei nu fuseseră persecutați fiindcă credeau ceea ce credeau, ci fiindcă refuzau să facă o genuflexiune și să aprindă tămîie înaintea portretului împăratului – refuz socotit ostil sub raport politic. Romanii se sinchiseau prea puțin de ce credeau oamenii în sinea lor, cu condiția să îndeplinească formal ritualurile civice. Fiindcă, așa cum a spus un istoric cîndva, „împărații considerau toți zeii utili, poporul – pe toți adevărați, iar filozofii – pe toți falși“. Și totuși, unii au mai fost omorîți din cauza ideilor lor și înainte: Socrate.

Dar, în fond, de ce, înainte sau după 325, se omoară, respectiv de ce se moare în numele ideilor? (S-a întîmplat uneori ca un același om să le facă, pe rînd, pe amîndouă, precum Thomas Morus, mai întîi Cancelar al Angliei, la ordinul căruia zeci de „eretici“ protestanți au fost arși pe rug, mai apoi el însuși decapitat din cauza refuzului său de a recunoaște supremația religioasă a regelui Angliei.) Lucrul pare curios, dacă ne gîndim puțin: într-adevăr, dacă eu am o bucată de pămînt, sau o pîine, sau niște bani, tu nu poți avea aceeași pîine, același pămînt și aceiași bani. Dacă eu mănînc pîinea, tu flămînzești. Dacă eu îți iau bicicleta, în ziua respectivă vei merge pe jos sau cu autobuzul. Posesia materială e exclusivă. Pentru a poseda ceva corporal dezirabil sîntem în concurență și ori reușim să împărțim lucrurile, ori ne luptăm, pînă cînd unul dintre noi cedează sau dispare. Clar și simplu. Porunca mamei-natură.

În cazul ideilor, situația e complet stranie din punctul de vedere al naturii, așa cum a observat primul, cred, un platonician din secolul III, Numenios din Apamea, reluat apoi de Plotin: dacă ideea mea devine și ideea ta (prin învățătură sau convingere), ea nu încetează să fie și ideea mea. Ea nici nu mă părăsește cînd pleacă de la mine, nici nu scade, nici nu se împarte între noi ca o pizza, ci o avem ambii în mod egal, neschimbată. N-are importanță dacă vehiculul de transmitere e viu-grai, tiparul sau Facebook-ul. Atunci, dacă n-avem exclusivitatea ideilor, dacă ele sînt oricînd simultan și ale noastre, și ale altora, de ce ne sfîșiem pentru ele? Cînd sînt flămînd, îl pot urî pe cel care are o bucată de pîine, fiindcă el se satură și eu nu. Dacă sînt în stare, i-o iau; ori, la limită, îl ucid, ca să mănînc. Lucrul îl avem în comun cu rubedeniile noastre animale. Socio-biologii merg și mai departe: soțul gelos îl ucide pe amantul soției, pentru ca să reducă riscul ca genele acestuia să se perpetueze în copiii, nominal, ai săi. Căci copiii nu pot perpetua decît ori genele tatălui, ori pe ale amantului. De aici vine concurența și lupta pe viață și pe moarte, care au sens vital în selecția sexuală. Însă dacă mîncarea, sălașul sau femeia celuilalt nu-mi plac, nu-mi stîrnesc apetitul, trec pe lîngă ele nepăsător, căci natura nu mă îndeamnă la acte inutile.

Și atunci mă întreb: dacă n-am ideile altuia și nici nu-mi plac, de ce nu-l las în pace pe ins, să se satură singur cu ele pînă la sațietate? Or, nu, tocmai atunci mă supăr, ba devin și agresiv: cum își permite omul ăla să creadă o astfel de aberație – că Fiul e inferior Tatălui, ori că nu există Fiu, ori că nici Tată nu există, ori că nici măcar „tătuc“? Fără îndoială, omul ăla e un ticălos, imoral, eretic, e plătit de Soros, sau poate-i imbecil, sau, mai bine, e mînat de Satana – argumente suficiente pentru a-l anihila sau a-l exclude, dacă-i cu putință. Dincolo, îl uram pe aproapele fiindcă avea o casă, o mașină sau o femeie frumoasă. Pe astea nu le am, dar le vreau. Dincoace, îl urăsc pentru că are anumite idei despre creștinism, evrei, Trump, extratereștri, încălzirea globală și așa mai departe. Nici pe toate acestea eu nu le am, însă nici nu le vreau. În schimb – spre deosebire de celelalte –, le pot avea oricînd, fără efort și fără ca el să le piardă. Atunci, de ce îl urăsc? De fapt, nu-l urăsc pe el, ci îi urăsc ideile. Aici e diferența: casa, nevasta, pîinea nu le uram, dimpotrivă, le doream și le iubeam.

Spectacol bizar, într-adevăr: fugim de ceea ce n-avem, nici nu dorim, nici nu putem primi fără voia noastră, cum se întîmplă cu gripa. Ne simțim ofensați de idei străine în materie de religie, politică, dietă vegană atît de mult, încît am vrea să le anihilăm în purtătorii lor – ceea ce s-a dovedit întotdeauna imposibil. Îl menim pe celălalt iadului, deși, dacă l-am lăsa în pace (și el pe noi), am fi toți mai liniștiți, mai îndestulați, am trăi mai mult și cred că am fi mai fericiți sau, oricum, mai puțin nefericiți. Dar asta-i condiția umană.

Cîinele din fabulă care nu mînca salată și nici pe alții nu-i lăsa era deja un cîine cu idei – fie și numai despre salată. Lătra și dădea să muște deoarece cugeta, căci cugetarea naște ideile. Iată de ce cîinele era nefericit și, dacă ar exista, și despre el s-ar putea spune ceea ce J.-J. Rousseau a spus despre om *(Discurs asupra inegalității dintre oameni, I):* „Îndrăznesc aproape să afirm că starea de gîndire este o stare împotriva naturii și că omul care cugetă e un animal degenerat.“

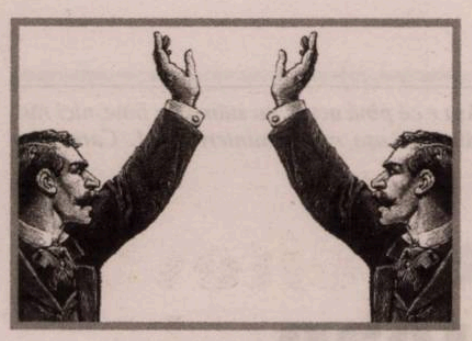

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Amorțit

E un soare puternic și clădirile din piatră gălbuie reflectă lumina dur. Mă dor ochii.

– Și tu de cîte ori ai murit?

Nu mă așteptam la întrebare. Are ochii mari și triști. Se întîmplă să vorbim aceeași limbă într-un grup în care nimeni nu vorbește româna. Mi se pare că nu am înțeles bine întrebarea.

– Se poate muri de mai multe ori?

– De cîte ori ai murit în interior?

Întrebarea mi se pare și un pic stupidă, *cliché*. Și totuși nu cred că am murit vreodată în interior, dar am fost de multe ori aproape. Prima dată a fost cel mai greu. Am simțit că ceva s-a rupt permanent și apoi m-am simțit îngrozitor de trist. A fost greu să respir și mi-am dorit, pentru cîteva zeci de secunde, să nu mai fiu. Durea prea tare.

Mi-am dorit să îl omor pe Dumnezeu plîngînd fără lacrimi moartea Agneskăi pe un cîmp în Londra.

Am părăsit multe locuri și mulți, mulți oameni. Am petrecut o noapte în care mi-am dorit să îl omor pe Dumnezeu plîngînd fără lacrimi moartea Agneskăi pe un cîmp în Londra. M-am învîrtit de unul singur pentru cîteva ore în jurul unei clădiri pe o ploaie torențială în Chicago, incapabil să îmi controlez disperarea. M-am pierdut de mine în Bekaa în Liban, incapabil să pricep mecanismele care transformau oamenii în animale oribile care se foloseau de copiii sirieni pentru a se îmbogăți.

M-am simțit complet lipsit de speranță într-un cort de beduini amplasat pe ruinele unei foste așezări în Israel, la cîțiva kilometri de granița cu Libanul, strivit de tristețe într-o casă de copii în Tbilisi și absolut inutil într-un sat din nordul Laosului.

Hebron, Gaza, Phnom Penh, Caracas, Cartagena (Columbia), Strasbourg, Oostende, Detroit, Hamilton (Canada) sînt doar alte cîteva din multele locuri unde simt că au rămas părți din mine.

Nu îi spun nimic din cele de mai sus.

– De ce mă întrebi?

– Pentru că mie mi se pare că mor de fiecare dată cînd sînt într-un loc așa de frumos. Mă gîndesc că trebuie să mă întorc la mizeria mea de oraș, la noroi, oameni încrîncenați, politicieni nemernici…

Stă într-un sat de pe lîngă Chișinău. Noi sîntem în Malta, la o conferință. Nu prea știu ce i-aș putea spune ca să o înveselesc. Decid să îi povestesc despre copiii din ghetou. Îi povestesc cum folosesc articolele unui tip genial despre fizică pentru a-i face interesați de știință.

Au trecut cîțiva ani buni și amintirea asta îmi revine strident în creier. Probabil soarele care se reflectă în zăpadă este motivul. A fost o săptămînă proastă rău.

La începutul anilor '90 am fost fascinat de o formație de muzică irlandeză pe care am văzut-o mai tîrziu în Belfast, The Cranberries. Am învățat engleză încercînd să pricep despre ce cînta Dolores O'Riordan, o femeie mică, slabă și, pentru mine, foarte frumoasă.

Pentru vreo 15-20 de ani, miercurea, cînd apărea *Academia Cațavencu* și apoi *Cațavencii,* era o mică sărbătoare pentru mine. Aveam cîteva rubrici favorite pe care le citeam primele. Rubrica lui Nic Sârbu era printre ele.

Nic scria despre fizică. O făcea așa cum mi-aș fi imaginat eu că ar fi trebuit să o facă un profesor ideal. Simplu și cu tare mult umor. I-am folosit de multe ori articolele pentru a explica lucruri copiilor din ghetou.

Nu mai e nici Nic, și nici Dolores.

Și nu, nu am murit în interior, dar mă simt atît de trist încît îmi doresc să amorțesc.

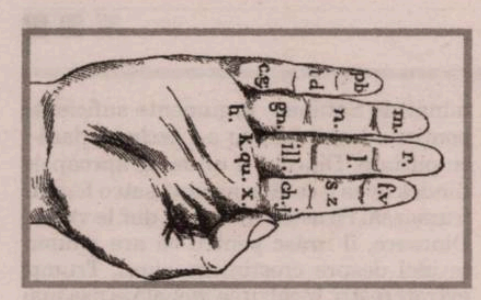

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Hipertiroidie academică

M-am întîlnit săptămîna trecută cu Neptun Brambulian, profesor la Studii Economice. M-a întrebat, destul de speriat, dacă auzisem ce s-a întîmplat cu colegul lui de la Finanțe, Negușor Ortoepu, zis și „Piftiuță". Nu, nu auzisem. Ce pățise „Piftiuță"? Îl știam din vremea studenției. Un băiat deosebit de bun, dar foarte lent în tot ceea ce făcea. De aici și inedita lui poreclă. „S-a petrecut o chestie nemaipomenită", a zis Brambulian. „Negușor e un tip de zahăr, însă, din născare, încet ca o broască țestoasă. În ultimii ani ajunsese să se tîrască, deși, *nota bene,* abia a împlinit 50 de ani. Nevastăsa, ca și noi, de altfel, colegii economiști, intrase la idei că ar suferi de vreo boală și l-a bătut la cap să meargă la analize. Într-un tîrziu, sărmanul Ortoepu a acceptat și s-a internat, o zi, pentru teste generale. A decurs minunat totul (Neuro, Cardio, Gastro, Oftalmo, ORL etc.) pînă ce a aterizat la Endocrinologie. Ăștia l-au privit cu suspiciune din start. Nu le plăcea că are burtica țuguiată și fața rotunjoară, fără a fi propriu-zis gras. S-au alarmat că ar putea dezvolta un Sindrom Cushing. L-au supus, prin urmare, la verificări serioase. Nu a ieșit Sindromul Cushing, dar nici sănătos nu l-au declarat. Pe seară, a venit un rezident la el cu rezultatele, precizîndu-i că *domnul profesor* îl găsise suferind de hipertiroidie. Hipertiroidie, s-a mirat Negușor, ce Dumnezeu mai este și asta? Nimic grav, l-a asigurat tînărul doctor. Cu tratamentul adecvat, fixat ulterior de *domnul profesor,* va fi ținută sub control. Oricum, a adăugat rezidentul, recitînd frazele de parcă s-ar fi aflat la un examen, printre simptomele ei, aș menționa: agitație psiho-motorie continuă, neliniște, excitabilitate, reacții necontrolate, viteză inexplicabilă a acțiunilor ș.a.m.d. Ortoepu a rămas siderat. Păi, eu sînt exact opusul, i-a explicat el medicului. De aceea, apropiații m-au și supranumit «Piftiuță». Cred că s-au înșelat amarnic, a replicat rezidentul. Aveți hipertiroidie. Nu puteți fi deci decît neliniștit și agitat!

Iar a citit greșit dobitocul ăla de rezident diagnosticul de pe foaia de observație!

Vestea l-a tulburat pe Negușor peste măsură. Nu numai că era bolnav, dar suferea de o teribilă agitație psiho-motorie! S-a gîndit imediat că avea un ADHD al maturului, că era, de fapt, un copil-adult atins de maladia cumplită a neastîmpărului nebunesc. Revelația a generat efecte dramatice. «Piftiuță» s-a schimbat radical peste noapte. A căpătat o viteză existențială de-a dreptul derutantă. Trecea pe lîngă noi cu viteza luminii, executa, simultan, cîte trei-patru activități fără să greșească vreun detaliu la nici una dintre ele. Soția lui ne-a povestit că acasă se apucase de gătit și, în timp ce învîrtea la sarmale, citea, pe tabletă, articole ISI de economie și urmărea știrile despre căderile guvernelor românești. Devenise omul-orchestră, trăia pe *fast-forward,* aidoma unui personaj dintr-un film american. Zbura prin viață ca o rîndunică isterică. Nu mai practica răgazul, nu neaparat metafizic, dar măcar biologic. Și-a dat singur seama de asta, întrucît, într-o seară, i-a comunicat soției că-și comandase un sicriu în care plănuia să doarmă (atît cît se mai putea vorbi despre somn, desigur, în condițiile date!), precum, odinioară, marii sihaștri creștini. Aceștia doreau să sugereze că filozoful cel mai mare al existenței noastre îl reprezintă moartea însăși și, în consecință, ar trebui să-i stăm în preajmă, simbolic, pentru a fi înțelepți. Pe Ortoepu nu principiul *memento mori* și nici înțelepciunea lui implicită îl frămîntau, ci nevoia internă, presiunea sufletească *de a termina totul la timp, de a nu fi prins pe picior greșit în nici o circumstanță*. Moartea consituia un eveniment al vieții și, ca atare, nu putea rămîne neprevăzută, mai ales că fusese diagnosticat și cu necruțătoarea hipertiroidie. A început așadar să doarmă cîteva zeci de minute pe noapte într-un coșciug. Vechiul «Piftiuță» se topise și o personalitate nouă, năucitoare, ieșise la suprafață: un fel de «Electruță». Din «răcitură» mai supraviețuise, poate, doar tremuriciul. Un tremurici comportamental devastator…

Demența însă, dragul meu, abia acum s-a declanșat", zise Neptun sentențios. „Îl sună *domnul profesor* pe Negușor să vadă cum merge tratamentul. Nu prea bine, spune ăsta, sînt neliniștit, dar m-am obișnuit. Așa-i hipertiroidia! Agitată! Cum *hipertiroidie!?!* – s-a răstit profesorul, turbat, în telefon. Dumneavoastră aveți *hipotiroidie,* caracterizată, taman pe dos, de lîncezeală și apatie! Iar a citit greșit dobitocul ăla de rezident diagnosticul de pe foaia de observație! Îl dau afară, îl crucific în amfiteatrul spitalului!… Codrine, s-a prăbușit cerul pe Ortoepu cînd a auzit vestea! Părea, brusc, exsanguinat. S-a întins în coșciug și nu s-a mai putut ridica. Facultatea nu a vrut să-l pensioneze, așa încît îl cară mereu la școală, pe brațe, cîțiva studenți înainte de ore. Îi sprijină sicriul de perete, lîngă catedră, iar el își mormăie de acolo cursul, fără nici un entuziasm…"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Victoria lui Zeman. Și cîteva posibile concluzii regionale

Realegerea lui Milos Zeman ca președinte al Republicii Cehe trebuie să ne dea serios de gîndit. Rezultatele din primul tur făceau posibilă o victorie a candidatului pro-european Jiri Drahos, un respectat om de știință, căci se părea că Zeman nu va mai putea aduna suficiente voturi în turul al doilea. Însă Zeman a cîștigat.

Presa europeană a comentat mult pe marginea acestei victorii, dar poate că cea mai realistă analiză a venit – cum altfel? – din partea Radio Praga. Citînd un expert politic din capitala cehă, postul de radio a concluzionat că, dacă privim spre cauze, acestea rămîn în esență aceleași care au făcut ca societatea cehă să fie scindată în două părți aproape egale.

„Însă, spre deosebire de anul 2013, cînd diferența dintre cele două tabere era mult mai mare în favoarea lui Zeman, acum scorul a fost mai strîns. Cele două tabere sînt, pe de o parte, ceea ce s-ar putea numi tabăra postcomunistă: oamenii în vîrstă, unii dintre ei încă nostalgici pentru trecut sau, cei mai mulți dintre ei, speriați de noile provocări ale globalizării și imigrației. Iar domnul Zeman este favoritul lor pentru că promite să-i protejeze. De cealaltă parte avem aproape 50% din societatea cehă, care este mai modernă, mai deschisă către lumea exterioară și mai pro-europeană. Deci sîntem împărțiți în două“, a conchis analistul citat de postul de radio ceh.

Această viziune se potrivește foarte bine în mai toate statele Europei Centrale și de Est. În Ungaria, unde Viktor Orbán se bazează exact pe oamenii rămași în urma procesului de europenizare și modernizare, în plus cu o doză de naționalism local. La fel în Polonia. Sau în România, unde partidul de guvernămînt, deși cu numele în rîndurile socialiștilor europeni, are toate trăsăturile unei formațiuni aparținînd dreptei populiste: naționalism întunecat, protecționism, politici economice neoliberale care l-ar face invidios pînă și pe Donald Trump (vezi sistemul de taxare din spatele celebrei Declarații 600), misticism, etnocentrism, euroscepticism, teorii ale conspirației. În plus, liderii săi, deși se adresează celor defavorizați, sînt putred de bogați.

Și totuși, de ce sînt posibile toate acestea în regiunea noastră? Mai ales că nimeni nu poate nega progresele generate de apartenența la Uniune. Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia au avansat mult de la aderarea din 2004, au recuperat din distanța care le separa de Occident. Iar România, în raport cu ea însăși, chiar s-a mișcat cel mai repede, recuperînd cel mai mult din decalajul față de media europeană (de la sub 40%, în momentul aderării, la 60% în prezent).

Economiile regiunii cresc peste media zonei euro, investițiile publice sînt alimentate în mare parte din bani europeni (60% în cazul României). În aceste condiții, guvernele își permit programe sociale generoase, chiar punînd în pericol nivelurile de deficit stabilite la nivel european.

Este adevărat, regiunea a crescut mult, însă fructele aderării n-au fost pentru toți. Discrepanțele între regiuni, între clase sociale sau categorii de vîrstă, mai degrabă s-au adîncit. Iar aici un rol important l-au avut corupția și slăbiciunile administrative.

În România, de exemplu, regiunile cele mai sărace (Moldova, sudul Munteniei, Oltenia) de-abia dacă au recuperat patru-cinci procente în raport cu media europeană, în ultimul deceniu. Adică aproape că nu au simțit binefacerile aderării, în timp ce marile orașe au avansat serios.

Însă nu aceste mari orașe au scris istoria politică a regiunii în ultimii ani, ci zonele rămase în urmă: categoriile mai în vîrstă sau mai puțin educate, care au pierdut în cursa globalizării, speriate de noile transformări tehnologice și, nu în ultimul rînd, mai sensibile la propaganda rusă.

În Polonia și Ungaria, în Cehia și România, liderii și partidele la putere și-au bazat susținerea pe mediul rural, orașele mici, persoanele vîrstnice și alte categorii defavorizate. Marile orașe, mai tinere și mai dinamice, mai strîns legate de schimbul global de valori, au rămas în opoziție. Electoratul de aici, mai sofisticat și mai pretențios cu privite la ofertele politice, fie s-a dovedit inferior numeric, fie a absentat în bună parte de la urne, netezind drumul spre majorități solide.

Este adevărat că, în Ungaria, în Polonia și în România, partidele de la putere amenință la această oră valorile europene legate de statul de drept. Dar întrebarea este dacă nu cumva, în acest context social, o „pedepsire“ a guvernelor de la Budapesta, Varșovia sau București mai degrabă i-ar solidariza pe alegătorii grupărilor iliberale în jurul liderilor lor.

Bătălia pentru valorile europene se joacă mai degrabă pe terenul „perdanților“ decît în tabăra „beneficiarilor“. Degeaba așteaptă opozițiile din aceste țări ca Bruxelles-ul să vină și să-i pedepsească pe guvernanții răi pentru ca, eventual, să-i aducă în loc pe opozanții buni.

Poate că răspunsul corect ar fi promovarea dezvoltării și a valorilor în straturile sociale mai puțin favorizate în ultimii ani. De către Bruxelles, dar și de către segmentele sociale avansate din statele respective.

Nu va fi simplu. În acest timp, „nucleul dur“ va avansa, fără a mai privi spre cei care nu doresc să avanseze, așa după cum a spus și președintele Emmanuel Macron. Dar ar fi, poate, baza unei construcții mai solide.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

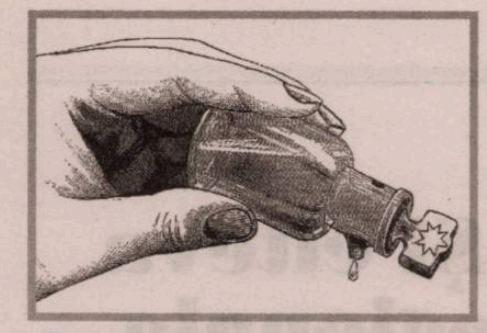

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Pe termen lung

În societatea românească, între atîtea alte paradoxuri, există și o contradicție între convingerea că nimeni nu mai dă importanță folosirii limbii standard, care ar fi sistematic neglijată și disprețuită – și sensibilitatea extremă manifestată în spațiul public pentru modul de exprimare al celorlalți. Din interior, vedem în primul rînd haosul și încălcarea normelor. Dacă am face însă exercițiul unei priviri din exterior, probabil că am vedea mai bine intensitatea reacțiilor, faptul că în evaluarea unei persoane modul în care vorbește sau scrie contează foarte mult. Iar definitorii pentru o cultură sînt pînă la urmă imaginile și valorile sale. Nu are atîta importanță existența erorilor, pînă la urmă nici măcar frecvența lor: să nu uităm că diversitatea socială și culturală e o realitate, iar unanimitatea – doar o utopie periculoasă. E în natura unei limbi de cultură – construcție socială, limitare a variației inerente din comunicarea reală – să fie o abilitate dobîndită, care aduce prestigiu și care nu va fi vorbită niciodată de absolut toată lumea la fel de bine. Or, modul în care lumea reacționează față de abateri de la normele limbii standard arată că prestigiul chiar există. E lungă (și se lungește mereu) lista politicienilor ironizați pentru greșeli de exprimare, după cum e o experiență curentă ca în spațiul internetului neglijențele sau erorile de scriere dintr-o intervenție să fie rapid sancționate de alți comentatori. Evident, există persoane care declară că important nu este cum vorbesc, ci ce spun, sau inși care nu văd greșelile pentru că ei înșiși nu stăpînesc normele. Și există destule persoane care au succes financiar sau social, în ciuda modului cum vorbesc. E desigur supărător că accesul la funcții importante nu este asociat cu abilitățile de exprimare și cu un nivel cultural onorabil, dar asta e o altă problemă; puterea și prestigiul pot rămîne lucruri diferite. Ceea ce contează e partea activă a opiniei publice, pentru care, orice s-ar spune, prestigiul continuă să existe. Cei care dețin averea sau puterea fără prestigiu nu sînt de invidiat, pe termen lung.

Ar fi de așteptat, de altfel, ca prestigiul să se asocieze cu un anume orgoliu al profesioniștilor educației lingvistice și comunicative. E ciudat că profesorii de română tind mai curînd să deplîngă o reală sau presupusă indiferență a societății, în loc să sublinieze importanța, validată public, a meseriei lor. În școala românească nu se vorbește suficient de faptul că a avea abilități de comunicare în româna standard nu e o datorie patriotică, ci un avantaj social. „Vă gîndiți cumva să ajungeți politicieni? Dacă nu stăpîniți româna standard s-ar putea să deveniți ținta tuturor ironiilor" – ar putea să le spună de pe acum profesorul elevilor săi.

Pe de altă parte, dincolo de a ne indigna față de efecte, ar merita să schimbăm cîte ceva în cauzele mai generale. Premisele sînt simple: stăpînirea variantei de cultură a unei limbi naționale – limba literară, normată, standardizată – nu se obține automat, de la sine, ci prin efort instituțional (în școală) și prin efort personal (prin lecturi, conștientizare a regulilor, imitare a unor modele). Iar capacitățile de exprimare și de comunicare (nu doar în registrul standard) pot fi bazate pe calități native, dar sînt dezvoltate tot prin căile de mai sus (prin școală și prin bune lecturi). Or, școala noastră încă nu este foarte eficientă în a forma abilitățile de folosire a limbii standard și de comunicare. Cu siguranță nu le-a format, ani la rîndul, prin comentariile oferite spre învățare pe de rost, care au creat un soi de plagiat în masă și o iluzie comodă. Nu le-a format și nu le formează nici atunci cînd le lasă doar în grija orelor de limba română. Dacă normele de exprimare și de redactare nu sînt aplicate în școală la toate materiile, dacă pentru unele discipline sau unii profesori contează doar conținutul, școala transmite mesaje contradictorii. Unii profesori nu corectează greșeli de exprimare pentru că nu le dau importanță, alții pentru că nu sînt siguri de normă, pentru că în propria lor formare aceasta nu a contat prea mult. Iar dacă învățămîntul de bază nu formează anumite deprinderi, mai tîrziu lucrurile stau chiar mai rău: în învățămîntul superior din unele domenii nu pare să se acorde prea mult timp argumentării și redactării.

Nu sînt multe șanse de a crește prin școală abilitățile de exprimare și pentru că așa numita cultivare a limbii e limitată și adesea rămasă în urmă față de dinamica limbii: sînt vînate cu îndîrjire cacofoniile și pleonasmele, sînt corectate greșelile de altădată, dar nu neapărat și cele actuale. Într-o lume a informației fragmentare și dispersate, prea puține exerciții dezvoltă capacitatea de a conecta enunțuri, de a asigura continuitatea textului. Noile programe au destule teme de comunicare corectă și eficientă, dar nu se știe cîți profesori le vor aplica cu adevărat, în lipsa unor foarte bune cursuri de formare. Modul de exprimare contează mult în societatea românească, dar nu într-atît încît chiar să ne conducă de la rîs și indignare la proiecte pe termen lung.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

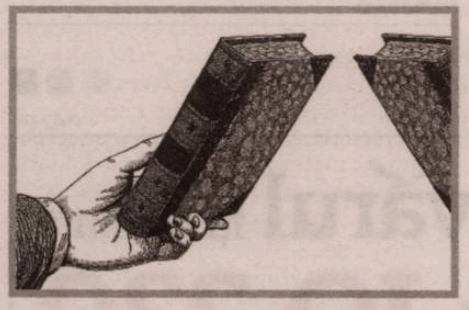

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Fără termene

„Sînt pentru întemeierea guvernului constituțional reprezentativ în toată puterea și întinderea cuvîntului, precum și pentru libertățile care-i sînt sufletul și consecuința: libertatea conștiinței, a presei, a întrunirei, a petiției. Sînt pentru statornicirea legilor care din apărarea onoarei, vieței și proprietății fiecăruia cetățean, de orice clasă ar fi, să facă un adevăr pre care nimine să nu îndrăznească a-l călca. Sînt pentru suprematia Adunărei pentru că numai o Adunare neatîrnată poate introduce în țară libertatea, legalitatea și siguritatea, pentru că numai o Adunare neatîrnată poate da puterei executive tăria și energia trebuitoare spre a face binele și a stavila răul, făcînd din puterea executivă organul legei și expresia voinței naționale."

„Sînt pentru reforma legei electorale actuală, care este defectuoasă și exclude de la reprezentația națională majoritatea nației."

„Sînt pentru legea necompatibilităților, neputînd cineva fi totodată bun deputat și bun funcționar, și fără o asemenea lege, ar fi confundate puterile executive și legislative."

„Sînt pentru așăzarea dărilor pe un sistem de dreptate pentru toți cetățenii, adică ca fiecare să ieie parte la sarcinile statului în proporție cu averea sa. Sînt însă totodată pentru sporirea dărilor numai într-un chip ușor, treptat și numai întrucît se va cere de adevăratele interese ale statului. Sînt pentru controlul cel mai aspru asupra întrebuințărei banilor țărei. Dări mari și împrumuturi nu înțeleg decît atunce cînd mijloacele ordinare nu ar fi îndestulătoare, decît atunce cînd s-ar atinge de un mare interes al țărei."

„Cu atîta mai mult sînt pentru întemeierea de bancă și de institute de credit, fiindcă numai aceste pot rîdica agricultura, comerciul și industria."

„Sînt pentru organizarea marilor lucrări publice: drumuri de fier, canaluri, porturi, cît aceste vor îndoi avuția națională și prin urmare și averea fiecăruia particular."

„Sînt pentru cea mai mare răspîndire a învățăturei publice, astfel încît fiecare oraș să-și aibă gimnaziul său și fiecare sat să-și aibă școala sa primară, astfel încît fiecare român să știe scrie, ceti, și prin urmare a cunoaște și a apăra drepturile sale."

„Sînt pentru cea mai întinsă dezvoltare a instituțiilor municipale. Socotesc că nimine nu cunoaște mai bine interesele locale decît localii; de aceea sînt pentru ca toate interesele locale să se caute de autoritățile locale; de aceea sprijin neatîrnarea municipalităților urbane și rurale."

„Sînt pentru neatîrnarea și neamovibilitatea corpului judecătoresc; sînt pentru introducerea juriului în procesele criminale, de presă și politice."

„Sînt pentru reforma și îmbunătățirea clerului."

„Sînt, în sfîrșit, pentru cea mai strictă și temeinică responsabilitate a miniștrilor și a tuturor funcționarilor statului; fiindcă fără o reală responsabilitate a acelor care au puterea și legile în mînă, este cu neputință de a ave legalitate."

Am citat, cum lesne se observă, dintr-un text vetust. Îl dau de gol flexiunile agramate în ziua de azi, grafiile inactuale și instabile, sensurile revolute ale unor cuvinte sau expresii, amestecul de limbaj cult și popular și cîte altele. Un cititor versat l-ar putea identifica fără mari dificultăți ca aparținînd veacului al XIX-lea.

Am citat 11 dintre cele 14 puncte ale „Profesiei de credință" a lui M. Kogălniceanu, tipărită în foi volante în 1860 – cînd abia se înfăptuise Unirea Principatelor, botezată ulterior, după 1918, cu o sintagmă profund inadecvată, „Mica Unire". A fost „mică" poate, comparativ, în privința teritoriilor și a populațiilor implicate. Altminteri doar în urma acestei uniri a rezultat o entitate statală diferită de ambele țări care au decis să fuzioneze, o entitate de la care ne revendicăm și astăzi: România. Și nu a fost neted drumul pe care Moldova și Țara Românească l-au avut de parcurs de la „Principatele Unite" la „România". Un domnitor care să facă naveta între Iași și București: așa arăta situația *de facto* la 24 ianuarie 1859. A trebuit să se decidă asupra capitalei noii țări, să fuzioneze sau să se inaugureze instituțiile indispensabile bunei funcționări a unui stat modern, să se uniformizeze legile – și, vai, dacă se poate, și năravurile –, politicile economice și comerciale, administrațiile, politicile sociale și educaționale, nu în ultimul rînd, chiar și limba „literară", cum ne place nouă s-o numim – alții îi zic mai simplu „standard" –, misiune prioritară a Academiei Române ce urma să se înființeze. Totodată, deloc de neglijat, noua entitate statală trebuia să își dobîndească deplina recunoaștere internațională. Cu alte cuvinte, ceea ce obișnuim să numim „România modernă" la 1859 și nu la 1918 își află sorgintea.

Am lăsat de o parte, din „Profesia de credință" a lui Kogălniceanu, trei puncte ancorate în împrejurările vremii: punctul 1 despre consolidarea unirii de curînd realizate, punctul 10 despre nevoia unor măsuri protecționiste „pentru ocrotirea comerciului și a industriei naționale, care, de abia născînde, au trebuință de o deosebită îngrijire din partea guvernului" și punctul 11 „pentru emancipația țăranilor" prin împroprietărire cu despăgubire.

Am reprodus celelalte 11 puncte pentru că ele pot fi citite ca un „Program de guvernare" de acum 158 de ani. Unul, e drept, ca și recenta formulă de „Program" pe care vrea să ne-o propună la fel de recentul Guvern, fără termene de îndeplinire. Și, pentru că tot se poartă analizele activității guvernamentale, ridic și eu următoarea întrebare: pe cîte dintre aceste 11 deziderate le putem considera „îndeplinite" în anul sărbătoresc 2018, după 158 de ani de la formularea lor? Asta măcar așa, ca să știm și noi ce am sărbătorit la 24 ianuarie și ce vom sărbători la 1 decembrie.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

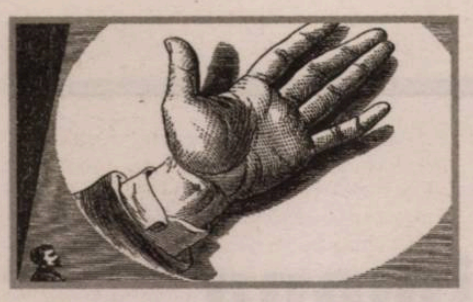

Adina POPESCU

portrete din mers

Locuri unde nu vom mai ajunge niciodată

Sînt multe locuri pe lumea asta unde mi-aș dori să ajung, cred că aș avea nevoie de mai multe vieți ca să le văd pe toate. Unele sînt îndepărtate, altele sînt la doi pași. De pildă, la un moment dat, aveam o obsesie cu Cuba, care nu m-a părăsit definitiv nici pînă în ziua de azi. Să ajung în Cuba înainte „să vină americanii", să văd o țară „conservată în sirop" – vorba lui Javier Marías în *Romanul Oxfordului*. Citeam tot ce găseam despre Cuba, toate blog-urile de călătorie, îmi făceam trasee, aproape că știam de unde să iau autobuzul dintr-o parte în alta a țării și eram pregătită oricînd să-mi fac bagajele și să plec. În principiu, nu e imposibil să mergi în Cuba – strîngi niște bani și te duci. În realitate e mai complicat, pentru că mereu în viață sînt alte priorități, așa că amîni o călătorie „mare" la nesfîrșit, poate anul viitor, pînă cînd te trezești că ești prea bătrîn ca să-ți mai dorești asemenea aventuri, la capătul lumii. De fapt, cînd e vorba de călătorii, cred că e vorba și de *timing*, de acel timp potrivit, timpul „perfect" cînd trebuie să le faci. Într-un fel vezi Parisul la 18 ani și în altul la 30 sau la 50. Poate și de aceea, tinerii din State își iau acel „an sabatic" imediat după liceu sau în primii ani de colegiu, pentru a hălădui prin Europa, cu bani relativ puțini („relativ puțini" pentru ei, căci mulți dintre ai noștri nu-și permit să meargă nici pînă la Tecuci). Apoi, mai am o „fixație" (e mult spus!) cu Italia, n-am fost niciodată în Italia și nu știu de ce mi-o imaginez ca pe o țară ideală – de la mîncare la cultură, peisaje și oameni. Ei bine, n-am nici o scuză, Italia e aproape, nu e Cuba, există *low cost*-uri cu duiumul, totuși prefer din nou să amîn călătoria sau mai degrabă excursia, tocmai pentru că e la îndemînă, pot merge oricînd. În plus, nu știu de unde s-o apuc, unde să merg mai întîi, de ce acolo și nu dincolo, pentru că nu poți vedea dintr-odată o țară întreagă. Și uite așa o permanentă nehotărîre te îndepărtează, de fapt, de un loc care e „peste deal", la două ore de zbor. Între timp, scotocesc după destinații exotice de prin Malaezia, mă uit la fotografii photoshopate și visez cu ochii deschiși – oare îmi este dat să ajung vreodată acolo? Îmi dau seama că e bine atîta timp cît pot să-mi mai pun această întrebare, pentru că va veni o vreme în care mă voi uita cu jind la aceleași fotografii și, oricît m-aș îmbăta cu apă chioară și cu „ce-ar fi dacă...", lucrurile vor fi clare – nu, nu voi ajunge niciodată acolo, cel puțin nu în viața asta.

Totuși, în ultimul timp mă gîndesc mult și la locurile unde am fost deja și probabil că nu mă voi întoarce niciodată, de fapt la locurile de care mi-e dor. Cînd visezi la destinații mai mult sau mai puțin imposibile sau oricum greu de atins pentru cineva din România (destinații „probabile" pentru cineva din Occident), ai de-a face cu niște proiecții – tu în locul acela, cu cine, cum va decurge călătoria, ce vei face acolo, cum îți vei gestiona timpul, ce te va emoționa, cu ce vei rămîne de pe urma acelei experiențe. Proiecțiile sînt întotdeauna promițătoare și te umplu de nerăbdare, de o fericire viitoare. Cînd tînjești după locuri în care ai fost deja, retrăiești o experiență, jonglezi cu niște amintiri, ai tendința de a idealiza ce ți-a plăcut și de a uita micile neajunsuri. „Oare voi ajunge vreodată?" se transformă în „Oare mă voi mai întoarce vreodată?" Nimeni nu-ți garantează întoarcerea la Roma, de pildă, chiar dacă ai aruncat bănuțul în Fontana di Trevi și legenda spune că ți-ai asigurat încă o vizită la Roma. Tatăl meu avea peste 50 de ani cînd a făcut o călătorie în America la care visa încă din timpul regimului comunist, atunci cînd o astfel de destinație era cu adevărat imposibilă. Nici acum nu-mi dau seama cum a reușit să treacă peste frica lui patologică de zbor, a schimbat trei avioane și a traversat un ocean, ca să ajungă într-un aeroport cît un hangar din statul Tennessee. Au trecut de atunci peste douăzeci de ani și tatălui meu i se pare din nou America o galaxie îndepărtată și imposibil de atins, deși a fost acolo, însă are senzația că totul s-a petrecut într-un vis. Totuși, de multe ori îmi povestește despre America de parcă mi-ar vorbi despre un cartier din București pe care îl cunoaște ca pe buzunarul lui. Își amintește nu de America în întregimea ei, nici n-ar avea cum, ci de lucrurile mici care de fapt s-ar fi putut petrece oriunde în altă parte – o după-amiază petrecută de unul singur pe o bancă pe malul rîului care străbate orașul Knoxville, bînd o bere (din pungă), salutîndu-i zîmbind pe cei care treceau pe lîngă el, făceau jogging – *„Hello!", „Hello!"* – și simțindu-se dintr-odată nejustificat de fericit și de împăcat cu sine, un traseu prin Great Smokey Mountains care putea să fie foarte bine și pe la noi, pe la Sinaia, îi cam venea să facă pipi și n-avea unde pentru că tot timpul erau turiști pe potecă, o masă cu *„a little sea food surprise"*, în drumul spre Washington. Da, toate acestea putea să le trăiască oriunde, totuși s-au întîmplat în America. De aceea îi e dor de America, unde știe deja că nu se va mai întoarce niciodată. Un loc nu e un spațiu geografic, nu înseamnă distanțe, e doar o colecție de stări și de trăiri personale.

Cîteodată mi-e foarte dor de cabana Mălăiești din Munții Bucegi. Atît de dor, încît caut pe net poze mai noi și mai vechi cu cabana, studiez traseele pe care urcam acum douăzeci de ani și lălăi nostalgică prin casă toate cîntecele de munte pe care mi le mai reamintesc. Verific starea vremii, îmi vine să-mi fac rucsacul, să mă urc în tren și să plec spre Mălăiești, poate prin Pichetul Roșu, poate prin Glăjerie. Apoi îmi temperez entuziasmul – ce rost are? Oare voi găsi acolo aceeași cabană Mălăiești pe care o știu? Voi regăsi aceeași stare? Grupul de munțomani fără altă grijă decît traseul de a doua zi, cîntecele la chitară, focul, bețiia, camerele cu paturi suprapuse și rîsetele pînă tîrziu în noapte, valea aceea cu ecouri stranii, amenințarea ursilor care veneau la gunoi, perspectiva de a urca la Omu pe „hornuri", care îmi dădea fiori. De ce m-aș întoarce la Mălăiești? Mă voi retrăi pe mine, la 17 ani, *copy & paste?* Îmi dau seama că acea cabana din amintirile mele nu mai există, pentru că nu e un loc, e doar o stare trăită la timpul potrivit și care nu se mai poate recupera vreodată.

N-am o vocație de călător, doar pe cea a omului căruia nu-i place să stea mereu în același loc. Vara trecută ne-am întors din Croația cu mașina pe un traseu atipic, ocolind autostrăzile și traversînd mai întîi munții Bosniei, apoi pe cei ai Serbiei. Imediat după ce am intrat în Serbia, am început să urcăm printr-o pustietate, șoseaua ca-n palmă șerpuia tot mai sus, pe culmi împădurite, nu trecea nici o altă mașină, eram doar noi, soarele se îndrepta deja spre apus și se vedea pînă departe, dealurile domoale și verzi, apoi cîmpia cu sate răsfirate, vedeam o țară întreagă, ni se așternea la picioare. Peisajul acela îmi flutura dinaintea ochilor, dar nu înregistram nimic. N-am oprit nici măcar o dată, eram obosiți, pe Iulian îl sîcîia o măsea, voiam să ajungem cît mai degrabă la Dunăre și apoi acasă, în România. Secvența mi s-a derulat de multe ori în minte după aceea – de ce splendoare am avut parte și cum nu m-am bucurat de ea. Mi-am dat seama că în munții aceia fabuloși ai Serbiei, pe care i-am văzut doar în treacăt, mai mult ca sigur nu mă voi întoarce niciodată, nu voi reface niciodată același drum. A fost un moment unic în viață. Nu un moment esențial, însă irepetabil. Totuși, pot închide ochii și, cînd mă întorc acolo, mă simt fericită, o fericire retroactivă. E în același timp și o amintire, dar și o proiecție. Încep să-i înțeleg pe cei care se întorc mereu în aceleași locuri, în căutarea unei stări de bine pe care au avut-o cîndva. Aceeași gazdă, aceeași vacanță, aceeași mare, la nesfîrșit. Totuși, în cîte locuri nu ne vom întoarce niciodată? În cîte gări, în cîte orașe de tranzit ale căror nume le-am uitat deja, în cîte case necunoscute în care poate doar am stat la o masă și am băut un pahar cu vin, însă pentru cîteva minute ne-am simțit de acolo și nu din altă parte?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Gata, e prea mult, vreau să slăbesc

Mă simt rotund, după Crăciun. Și am tot amînat sentința. Gata! Nu mai vreau carne. Nu mai beau. Nu mai mănînc repede. Nu mai beau ca porcul. Dar poți? Într-o seară am ajuns în mahalaua Plevnei. Și-am ras doi Cai de la Letea și-am gustat mușchiul de porc învelit în semințe. În altă seară de mai alaltăieri eșuez la un amic. Începe cu șampanie. Nu vreau șampanie. Îmi zic în minte: balonează. O țin pe whisky. Și doar un păhărel. Am ras juma' de kil și-apoi am luat-o pe vin alb fără nume, fără istorie. Ce crezi, am rămas țeapăn în scaun. Iar ca mîncare, mîncasem la un parastas, înainte de a ajunge la amic. Am dat-o pe brînzeturi întîi. Fin, relaxat. Apoi, ca lupul, am ras două fripturi și un șnițel. Ce-i cu mine? Ce-i cu mine? Unde mă duce trupul? De ce mintea mi-e sită și nu pune odată un Hail? Gata! Stop! Nu te oprește mintea cînd vrea trupul și viceversa. E atît de multă ispită în jur, că ți-e milă să renunți, îți vine să plîngi. Cum să renunți, cum să mori? Dar trebuie, de asta am scris articol, ca voi să-mi fiți martori. Să nu mai fac ravagii. Să-mi amintiți! O să stau pe păstîrnac, o să stau pe sfeclă. Gata pizza, gata cefe de porc. Nu cartofi prăjiți, răzăluiți, fierți. Am văzut că iaurturile, sana și restul îngrașă și alea. Mă umflu, nu mă mai suport. Alimentele îngrașă toate. Toate. Sînt ameliorate ca să nu avem probleme de burtă, sînt făcute ca să nu cumva să fie naturale. În ce-am intrat? O să stau pe mere, dar și alea sînt contaminate. Pe pere? Ce pericol! Vreau să slăbesc, dar văd că mintea mea îmi vrea răul. Ce să mănînc, dacă peste tot am pedepse-patimi?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Simona Halep ne poate duce pe toți în cîrcă?

Nu, dar poate încerca. :) Nu era de ajuns un tătuc cu mustață, trebuia să avem și o mămucă-rachetă. La drept vorbind, nu cu Halep a fost inventată atîrnarea emoțională a unui popor sau, în cazul nostru, a unei populații de un singur cetățean în costum de sport. Pe vremea cînd Flandra voia să se despartă de Valonia, punînd capăt entității numite Belgia, Eddy Merckx, enorm ciclist, întrunea speranțele de conciliere ale celor două comunități. Pe Hagi, să nu uităm, l-am vrut președinte la un moment dat. În Indonezia, campionii de badminton sînt un soi de zeități. Deci se poate. Gîndesc, însă, că altceva ar fi mai interesant. Dacă tot ne lipim așa, sentimental, de acest uriaș omuleț, n-ar fi rău să se ia și pe noi ceva de la el. De exemplu, puterea de schimbare, de reinventare. Halep a pierdut la Australian Open, dar a cucerit mase de oameni prin felul în care jucat. Sau puterea de a te ține de cuvînt. A anunțat că vrea să exploreze alte orizonturi ale acestui sport și așa a făcut. Mare lucru! Mai putem împrumta capacitatea de a suferi fără a ne plînge, de a merge dincolo de limite. N-ar fi inutil să descoperim și cum se poate pierde fără a arunca vina pe tot felul de obstacole, unele obiective, întîlnite în cale. În cazul ei, căldura sau șmecheria adversarei. Și, la capătul zilei, ne putem inspira din forța ei de a trece peste toate și de a zîmbi. Uite, măcar atît, să nu mai tot stăm încruntați, sumbri, cavernoși, nepoliticoși. Să zîmbim și cînd ne e greu, sau cu atît mai mult atunci. Să fim mai senini. Așa vom descoperi soarele și fără să ne cățărăm în spinarea Simonei.

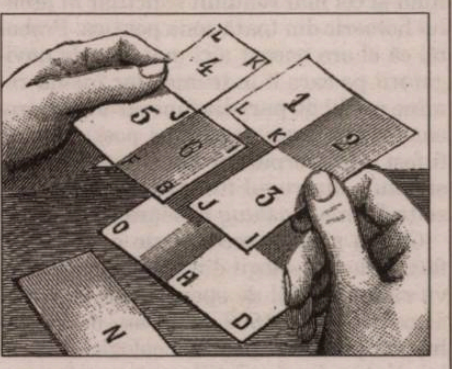

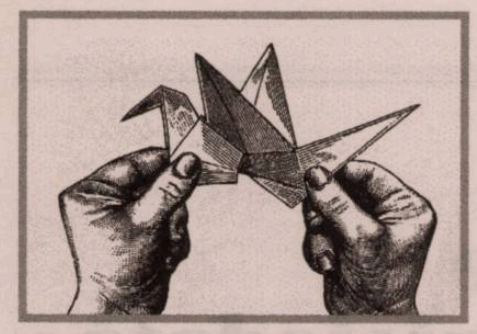

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Din nou despre Simona

În urma corului de laude nemăsurate, prostii, exagerări și ambalări patriotarde stîrnite de parcursul Simonei Halep la Australian Open, m-aș înscrie și eu cu niște observații, sper că nu foarte tehnice.

Anul trecut, după ce Simona Halep pierduse finala de la Roland Garros și sferturile de la Wimbledon, ca un vechi pasionat de tenis, care mă consider și puțin specialist (într-o perioadă în care, e adevărat, toți ne credem specialiști), îmi exprimam părerea că, pentru a cîștiga un turneu de Mare Slem, jucătoarea noastră ar fi trebuit să iasă din rutină, să riște ceva mai mult, să atace mai mult, chiar dacă asta nu era foarte pe potriva calităților sale fizice. Și Angelique Kerber, spuneam atunci, era o jucătoare cam de același gen, care a reușit să cîștige asemenea turnee doar după ce s-a hotărît să atace și să riște mai mult. Nu eram convins însă că Simona va încerca așa ceva, iar unii comentatori din josul paginii de pe site, mai specialiști decît mine, mă admonestau că spun prostii și că jocul Simonei, așa cum cică ar fi declarat și antrenorul ei Darren Cahill, nu se putea baza pe lovituri direct cîștigătoare, acestea fiind apanajul jucătoarelor mai înalte și mai puternice.

Dar iată că în finala de anul acesta de la Australian Open, Simona a reușit nu mai puțin de 40 de lovituri direct cîștigătoare, față de cele numai 25 ale Carolinei Wozniacki (o altă jucătoare renumită pentru defensiva ei, care însă a început în ultimii ani să și atace mai des). În aceeași finală, Simona cea nu foarte înaltă a reușit și șase așși, o performanță remarcabilă, iar serviciul al doilea a fost și el de o foarte bună calitate (o altă veche problemă). Pentru comparație, în finala cu Ostapenko de la Roland Garros, Simona nu reușise nici măcar un singur as, iar loviturile ei direct cîștigătoare fuseseră în număr de doar 10 (față de cele 54 ale adversarei). Vorbim așadar despre un mare progres, fără dubii.

De data asta Simona a abordat finala corect, dar au ajuns-o din urmă „păcatele".

Că nu a cîștigat nici de data asta finala unui turneu de Mare Slem, e o altă poveste. Nu pot să nu amintesc de unchiul și antrenorul lui Rafael Nadal, care spunea la un moment dat despre nepotul său (cînd acesta se afla în vîrful ierarhiei mondiale) că mai are de învățat tenis. Și într-adevăr, pentru cei avizați, Nadal mai avea de învățat cîte ceva, și chiar a mai învățat. La fel și Simona, chiar în timp ce se afla pe locul întîi în clasament, a dovedit că poate învăța anumite lucruri importante. Și mi se pare evident că a mers pe calea corectă pentru un asemenea obiectiv (cîștigarea unui turneu din cele patru mari) și sper că va continua la fel. A învățat, de exemplu, să facă mai des drumul către fileu cînd e cazul să atace, una din puținele căi (alături de un serviciu eficient) prin care se pot scurta punctele și conserva energia unui jucător, lucru foarte util într-un asemenea turneu, de două săptămîni. Aici apare totuși problema care a stat, de fapt, în calea jucătoarei noastre la Australian Open: meciul prea lung cu Lauren Davis și, în general, prea multele ore petrecute pe teren în compania adversarelor. O chestiune cunoscută și de Darren Cahill (un antrenor la fel de eroic ca și eleva lui), care tocmai de asta se temea înaintea finalei. Epuizarea fizică a Simonei îl îngrijora. Aș spune că de data asta Simona a abordat finala corect, dar că, din nefericire, au ajuns-o din urmă „păcatele" unor meciuri anterioare. Nici psihicul n-a mai trădat-o ca în alte dăți, probabil că și la acest capitol a evoluat foarte mult. Chiar dacă a pierdut, Simona pare să fi înțeles în mod profund de data asta că, la un asemenea nivel, în sport, ca și în capitalism, cine nu riscă nu cîștigă.

Dincolo de toate, aș spune că finala de sîmbătă nu a mai fost una frustrantă pentru fanii ei, așa cum a fost cea de la Roland Garros. Simona a făcut tot ce a putut și a făcut bine. Nimeni nu cred că are ce să-i reproșeze. Și, vorba lui Ilie Năstase, pentru ea acum locul unu mondial nu ar mai trebui să fie o miză. L-a atins o dată, nu mai are nevoie să se gîndească la asta. Nu mai e cazul, adică, să-și dorească să fie „șefă de promoție", chiar dacă n-ar fi deloc rău să se mai întîmple și asta. Acum, însă, poate să se gîndească liniștită la trofeele cele mari și strălucitoare. Pe care le va ridica la un moment dat în sus cu mîinile ei. Acolo e gloria autentică și mult dorită.

ready made

„CEL MAI MARE DEPOSIT de tot feliul de păpuci pentru **bărbați, dame** și **copii** cu cele mai ieftine prețuri, la

CAROL J. GOTTSTEIN păpucar

BISTRIȚA, piața mare (lîngă magistrat.)

Singura vînzare de **galoci** și **păpuci** rusesci de Petersburg **pentru zăpadă** tot felul de **păpuci pentru casă, Lawn-Tennis, pentru biciclișți** și **pentru promenadă**.

NOU A SOSIT! – **cea mai elegantă și modernă cualitate de păpuci de tómnă și érnă**. În ce privesce cualitatea bună se garantéză.

Comandele după măsură se efectuesc elegant, solid și **după moda cea mai nouă**."

Revista Ilustrată, Anul IV,
Numărul 18, Bistrița,
15 Septemvre v. 1901

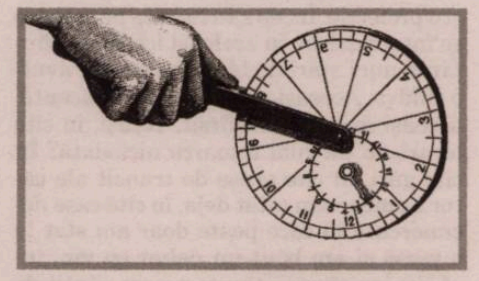

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Dispariții de pe Insula Șerpilor

Bănuiesc, fără nici o dovadă, că undeva în Sulina se află încă fragmente arhitectonice ale templului de pe Insula Șerpilor. Cele mai importante dintre ele (capiteluri, tamburi, baze de coloane) au sosit acolo în 1841 și urmau să călătorească mai departe spre Odessa, unde n-au mai ajuns niciodată. Cineva întreprinzător trebuie să le fi rătăcit după toate regulile artei, poate îngropîndu-le pe unele laolaltă pentru mai tîrziu, așa cum s-a întîmplat și cu tezaurul de sculpturi de la Tomis. În orice caz, în anii 1990 doar vreo două piese dintr-un vechi transport direct de șase fragmente de pe insulă erau „în curs de identificare" (numai un istoric poate produce o asemenea ambiguitate) în muzeul din Odessa.

Templul de pe mica insulă antică Leuke (a Șerpilor sau Zmeinîi, fiindcă azi e a Ucrainei; 45 km în larg față de Sulina) era închinat lui Ahile, fiind și cel mai renumit sanctuar al eroului homeric din toată zona pontică. Probabil că el era onorat aici mai ales de navigatorii pe care îi îndruma, dar insula rămîne un fel de paradis funerar hiperboreean în mitologia păgînă (și post). Aici ar fi fost adus corpul lui Ahile, ucis la Troia și smuls din rugul funerar de mama lui, zeița Thetis *(hashtag* picioare de argint).

Cîteva sinteze recente ale cercetărilor făcute de arheologii din Odessa și Moscova rămîn destul de speculative, în special pentru că în 1837, la 15 ani de la realizarea primului plan arheologic al insulei, piatra din fundațiile antice a fost refolosită pentru construcția Farului (bombardat apoi în Primul Război Mondial și refăcut de România). Punînd cap la cap informațiile credibile, situația e cam așa: prin secolul VI î.Hr., coloniști greci (din Milet?) au construit aici pentru Ahile un templu ionic *in antis* (cu coloanele fațadei încadrate de prelungirile zidurilor laterale), asemănător cu cel al lui Apollo Vindecătorul din Olbia, dar de două ori mai mare, 15 x 30 m. Două secole mai tîrziu, primului templu i-a fost adăugat, adiacent la vest, un altul de aceleași dimensiuni, posibil pentru Apollo însuși, cu fundație din lespezi de calcar fără mortar, cu o cameră pentru ofrande, coloane ionice de cam 8 m și elemente de marmură de Paros. Ideea că două temple grecești, ambele cu fațada spre sud, folosesc în comun zidul dintre ele mi se pare bizară, dar ar putea avea rațiuni topografice sau logistice, legate de dificultatea de a construi temple pe o stîncă fără apă și fără copaci.

Coloniști greci au construit aici pentru Ahile un templu.

Cultul lui Ahile pe insulă, în ipostaza sa de Stăpînitor al Pontului, avea o semnificație panelenică și era administrat de Olbia, iar apoi, din secolul I d.Hr., de Tomis. Pe lîngă vase și cioburi cu dedicații, mai erau depuse aici ca ofrande și vîrfuri de săgeți, probabil de data asta închinate lui Ahile ca vindecător. E posibil ca pelerinii sau navigatorii să fi trecut prin incubația sacră, adică o noapte petrecută într-o incintă sfîntă (poate asta era așa-numitul al doilea templu), în timpul căreia zeul te vindecă în vis. Spun zeu pentru că, deși Ahile era onorat adesea ca erou, în unele sanctuare el este asimilat treptat cu un zeu (Poseidon îi promisese lui Thetis că fiul ei va deveni zeu în Pont, iar Homer îl numește pe Ahile „divinul"). De la acești vizitatori provin vreo 2000 de monede găsite pe insulă, care acoperă un mileniu întreg și merg pînă în vremea lui Iustinian, indicînd poate chiar o continuare a cultului lui Ahile acolo, în plină epocă creștină. Implicațiile funerare-soteriologice ale legendei îl fac de altfel pe erou o decorație predilectă pentru sarcofage, iar în arta antichității tîrzii figura lui are o răbufnire de popularitate, creîndu-se cicluri cu aventurile lui, unele inspirate formal din modele creștine și ebraice. Multe figuri păgîne sînt bineînțeles recuperate în artă în cheie creștină, sau în orice caz sînt văzute drept compatibile, măcar prin anumite episoade biografice atent selectate, cu un ethos creștin, ceea ce la Ahile, cu moartea timpurie și gloria sa eternă, nu era greu de făcut. O fascinație mai greu de mărturisit trebuie să fi exercitat, în vremea ereziilor, natura sa duală. Pe de-o parte, el e profund uman prin iubirea față de prietenul pierdut, pentru care plînge și jelește înfășurat ca o mumie. Pe de alta, el depășește umanul, atît înspre monstruos, prin maltratarea cadavrului unui inamic (în plus, unul nobil, Hector), cît și înspre divin, prin invulnerabilitatea sa (chit că imperfectă, ca la Siegfried). Această invulnerabilitate are, că veni vorba, o expresie iconografică oarecum diferită de povestea „călcîiului". În artă, Ahile e mereu prezentat ca ținut de Thetis de gleznă cînd e îmbăiat în Styx, și de asemenea lovit de săgeata lui Paris tot în gleznă. Cît despre descoperirile de pe teritoriul românesc, un mozaic policrom cu Ahile (căruia Priam îi cere trupul fiului său, Hector, pentru a-l îngropa) găsit în 1823, la Sarmizegetusa romană, a dispărut distrus de austrieci (ne-a rămas desenul).

Sursele antice (Arrian) zic că una dintre ofrandele aduse la templul lui Ahile erau gemele. Pe Insula Șerpilor s-au găsit într-adevăr destule asemenea geme, reprezentînd pe Dionysos, Cybele, Nero-Helios, Nike, sau al căror design vine cu o varietate de înțelesuri magice și politice: semne zodiacale (scorpion, capricorn etc.), acvila romană, strîngerea de mînă contractuală *(dextrarum iunctio)*, lună, stele, floare de mac, furnică, delfin, leu, sepie. Toată colecția de geme găsite de arheologii ruși pe insulă a dispărut însă. Se păstrează doar efigiile lor în ceară (ale gemelor, nu ale arheologilor).

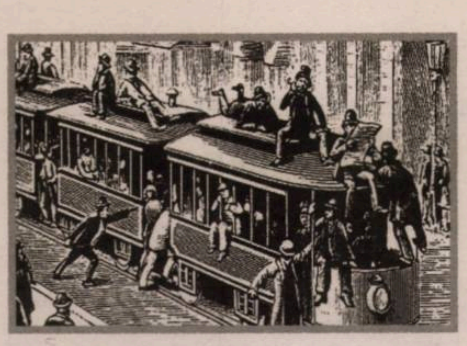

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Patriotul imposibil

Spre finalul vieții sale, dl Neagu Djuvara făcea afirmații tulburătoare. Oricum, îndrăzneala intelectuală nu i-a lipsit niciodată. Îmi amintesc că modul său de a povesti celor mai tineri istoria românilor sau argumentul pentru teza identității cumane a Basarabilor au stîrnit polemici aprinse. În plus, să admiți în 2017 că ți-a cam plăcut de legionari *à l'époque* cere curaj, nu glumă. Dar afirmațiile din ultimii ani ai dlui Djuvara la care mă refer nu sînt acestea. Recurent, în interviuri sau în conversații despre care știa că vor ajunge la urechea cetății, dl Djuvara vorbea despre modul în care este croită Europa de azi, despre raportul dintre micile națiuni (precum e a noastră) și marele proiect al Uniunii, despre identitate. Aceste idei ale domniei-sale treceau drept învechite și cam naționaliste prin multe medii bine agiornate. Pe de altă parte, stîrneau entuziasmul masei largi de cititori. Succesul de care se bucura dl Djuvara, afecțiunea cvasigeneralizată a cititorilor săi, se explică și prin faptul că avea acest curaj de a spune lucruri în răspăr cu discursul progresist, corect din toate punctele de vedere.

Acum, că a murit, încerc să-l regăsesc în vorbele lui și dau, mai ales, de o îngrijorare conservatoare pe care, în ultimii ani, o arăta curajos. Las la o parte, precum cojile unei cepe, ce spun acum alții despre domnia-sa: „reacțiile", bocetele, lamentările din proximitatea sicriului, mesajele îndoliate, exercițiile de stilistică de ferpar, flotările melancolice și genuflexiunile tragice, apelurile la Dumnezeu, în fine, cele deja de rigoare cînd mai moare cîte cineva important de pe la noi. Notez, însă, că nimeni nu-i pune la îndoială atașamentul față de România. Patriotismul, mai exact.

Profit că moartea cuiva ca dl Djuvara scoate la iveală, pentru o zi, vorbe, interviuri, prezențe de-ale lui pe care, poate, le-am trecut cu vederea cînd s-au întîmplat. Îl caut pe dl Djuvara prin aglomerația care s-a iscat la catafalcul lui și, grație acestei prese pline de păcate, îl pot regăsi. Una dintre afirmațiile sale finale, care sintetizează cumva crezul său de bătrînețe și care este tulburătoare, așa cum ziceam la început, am găsit-o într-un album, intitulat *100 români de centenar,* realizat de dna Floriana Jucan. Printre cuvintele pe care le-a rostit pentru acest album, dl Djuvara a zis: *„Ceea ce mă izbește astăzi cel mai mult este faptul că patriotismul nu mai este posibil."* El, patriotul, spune asta.

De vîrsta României moderne, dl Djuvara a fost martor al tuturor formelor de trăire a românismului. De la cel pur și înaripat la cel propagandistic și brutal, de la cel cinic la rușinea sau lehamitea de a fi român – le-a văzut pe toate. A observat, desigur, și lecțiile de trăire a românismului pe care, în diferite vremuri, intelectualii de substanță ori articlieri efemeri le-au dat poporului năuc, numai suflet. Trecînd prin toate, la final de prim veac, dl Djuvara spune că trăim vremuri în care patriotismul nu mai e posibil. Se vorbește, bag de seamă, despre moștenirea pe care ne-a lăsat-o dl Djuvara. Ei bine, după mine, analiza unei vorbe ca aceasta *(„Ceea ce mă izbește astăzi cel mai mult este faptul că patriotismul nu mai este posibil")* și a altora la fel este marea sa moștenire pentru noi.

De ce, adică, un om care a iubit România ne spune, în 2017, cînd mergea pe 102 ani, că patriotismul nu mai e posibil? Dl Djuvara, de felul său, nu livra mesaje încifrate. El însuși explică, în fragmentul din care am extras fraza și, mai pe îndelete, în alte părți, de ce nu mai e posibil patriotismul. Vremurile nu te mai lasă să fii patriot. Mai întîi, pentru că țările se identifică acum cu guvernele, și nimănui nu-i vine să iubească sau, la limită, să se sacrifice pentru un guvern. Apoi, pentru că proiectul unității europene are ambiția de a produce o nouă identitate: nu mai ești român, ești european. Atîta este de puternic acest discurs, că ai ajuns să fii suspectat imediat de antieuropenism dacă spui că iubești România. Altfel, toate datele obiective îți arată că nu poți să fii în aceeași categorie cu neamțul sau cu olandezul. „Nevoile și neamul" și „tot ce mișcă-n țara asta" sînt atît de diferite de ceea ce presupune integrarea în Occident, încît pare dificil să găsești numitorul comun. Pare că ce e Europa în mintea unui român diferă foarte mult de Europa din mintea unui occidental. În fine, nu mai poți fi patriot din simplul motiv că stindardul patriotismului a fost confiscat de oameni care dăunează grav țării. E clar, să te afirmi ca onest patriot român e tot mai greu. Dar de ce i s-o fi părut dlui Djuvara că e imposibil? Un răspuns răsare timid în mintea mea. Poate pentru că binele României depinde tot mai mult de alții, adică de protectorii ei, și tot mai puțin de noi înșine? Poate pentru că sîntem atît de defecți (tot dl Djuvara insista asupra modului în care comunismul ne-a deformat pentru totdeauna!) încît facem rău țării crezînd să-i facem bine? Nu știu, complicată chestie...

Stindardul patriotismului a fost confiscat de oameni care dăunează grav țării.

În orice caz, pentru mine moartea dlui Djuvara a însemnat moartea ultimului cunoscut al meu care l-a ascultat pe Enescu cîntînd la vioară, pe viu. Acum un an, trăiau doi cunoscuți de-ai mei care avuseseră marele privilegiu: dl Djuvara și dl Viorel Cosma. Acum, nu mai știu nici un om viu care să poată spune „am auzit vioara aceea cu urechile mele". Într-o după-amiază, la librăria Humanitas de lîngă Cișmigiu, dl Djuvara a povestit cum a ajuns într-o zi direct de pe frontul rusesc în sala Ateneului, la un concert Enescu. Dimineața era undeva prin Bug, îmbrăcat într-o uniformă murdară și ponosită, prin praf și arșiță. A căpătat neașteptat o permisie pe care credea că o va consuma la Iași, dar a găsit întîmplător un avion care zbura de pe front direct la București și a apărut în ușa casei sale, neașteptat cu totul! Exact în acea seară, soția lui avea două bilete la Ateneu, la un concert dat de Enescu. Firește, soția lui a anulat invitația pe care o făcuse unei prietene și l-a luat pe el. Așa că a dat jos hainele oribile de soldat, și-a pus smokingul și a mers la Ateneu, unde Enescu a cîntat, după mărturia sa, dumnezeiește. A povestit asta cu lacrimi în ochi, retrăind aievea tragedia războiului și miracolul concertului.

Nu mă pot opri să mă gîndesc că, odată cu moartea dlui Djuvara, am pierdut legătura vie, adevărată, cu sunetul muzicii făcute de Enescu – cel mai nobil patriot român al secolului XX. Poate de aceea patriotismul nu mai e posibil. Nu mai avem de unde să-l aflăm...

PUBLICITATE

din 25 ianuarie,
din nou,
la toate punctele de presă
10,49 LEI

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Zuavul are picioarele în apă

Este o expresie care s-a infiltrat de-a lungul timpului în cultura francezilor. Dar cine este acest zuav? Și de ce are picioarele în apă?

Care apă? Sena, desigur. Pentru restul răspunsurilor navigăm puțin în istorie.

Din 1910, cînd nivelul Senei a atins un record de 8,62 metri, pînă în prezent, parizienii își iau ca punct de reper pentru nivelul apei care le traversează orașul o statuie care întruchipează un soldat, așezată sub celebrul Pod Alma.

Dăm din vîsle și mai mult în largul istoriei.

Podul Alma a fost inaugurat în 1856 de Napoleon al III-lea, în cinstea bătăliei de la Alma (1854), din Războiul Crimeei. Atunci, forțele franco-britanico-turce au obținut o victorie importantă împotriva rușilor în apropierea rîului Alma, motiv pentru care liderul francez a decis să boteze podul de peste Sena făcînd apel la locul bătăliei. În luptă s-au remarcat în mod special regimentele franceze de soldați din Africa de Nord, numiți zuavi. Aceștia pot fi recunoscuți după uniforma lor care seamănă destul de mult cu portul arab. Avînd în vedere contribuția acestor soldați la victoria din bătălia de la Alma, sub podul cu același nume a fost amplasată statuia unui zuav. Alături de acesta, la bazele podului au mai apărut și un grănicer, un artilerist și un grenadier. Sculptorul francez Georges Diebolt s-a ocupat de zuav și de grenadier, în timp ce Auguste Arnaud i-a sculptat pe artilerist și pe grănicer.

De cînd apa Senei a ajuns la umerii zuavului în 1910, marcînd o cotă istorică, statuia a devenit un simbol de referință în imaginarul colectiv francez. Cînd Sena ajunge la picioarele zuavului se închid digurile și deja e rost de neliniște, cînd soldatul de piatră este cu genunchii în apă se întrerupe navigația, iar situația începe să devină îngrijorătoare.

În anii '70, Podul Alma a fost restaurat și, deși celelalte trei statui au fost mutate în alte locuri din capitala franceză, zuavul a rămas cu Sena la picioare, fiind însă amplasat la o înălțime mai mare – ceea ce face destul de irelevantă raportarea la imaginea din 1910, cu nivelul fluviului de peste opt metri care îi ajungea pînă la umeri.

Statuia, însă, rămîne relevantă pentru francezi. Ca și istoria.

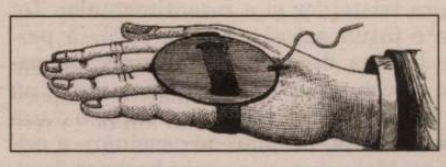

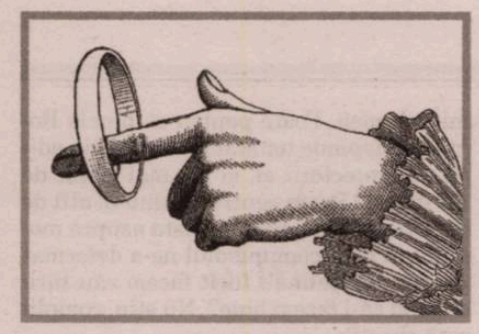

Selma IUSUF

legende urbane

Faţă în faţă

Cel mai oribil coşmar de care m-am temut dintotdeauna s-a împlinit. Mă aflu în faţa unei clase pline de adolescenţi de 16-17 ani şi trebuie să le vorbesc ceva despre scris, despre citit, despre eseuri, introduceri, argumente, chestii de genul ăsta. Mă uit la feţele lor, îl simt pe fiecare dintre ei – care plictisit că trebuie să fie acolo, care uşor contrariat, văd cîte o lucire zeflemitoare într-o pereche de ochi, un dram de curiozitate altundeva, ca în faţa unei specii noi de maimuţe, un altul care arată ca un X închis cu braţele încrucişate ostil, alţi cîţiva care sînt pe marginea prăpastiei în adîncurile căreia lucreşte domol plictiseala, gata să se arunce, să înoate în ea.

Vai de mine. Brusc, nimic nu mai e în regulă cu mine. Hainele, alese să arate cît se poate de neutru, s-au lipit de trup şi ard ca iadul. Dacă am fermoarul de la blugi deschis? Dacă m-am aşezat cine ştie unde şi am o gumă gata mestecată, roz, lipită de fund? Dacă mi-am întins un muc pe nas, dacă am pătrunjel între dinţi? Nu mîncasem nimic, n-avea de unde să apară nici un pătrunjel, dar, în situaţiile astea, se poate întîmpla orice, habar n-am, creşte de la sine.

M-am topit şi m-am solidificat la loc în formă cît de cît umană de mai multe ori în cîteva secunde. Ce naiba spuneau Ted Talkşii ăia că trebuie să faci atunci cînd vorbeşti în public? În capul meu vuieşte scurt vidul. Să încep cu o glumă, ziceau unii. Singura glumă care îmi vine în cap e să sar direct pe fereastră cu haina în loc de paraşută, acolo, fix de la etajul patru. Să mă culeg de pe trotuar, să fug la metrou, să sar în el, să ajung acasă, să închid uşa şi să mă autosufoc sub plapumă.

Mă privesc douăzeci de perechi de ochi de millenniali. Mă uit şi eu la ei cu minus doi miopie, n-am ochelarii, dar îi văd că sînt îngrozitor de tineri şi, una peste alta, mmm, c... cred că sînt drăguţi?

Clasa zumzăie, se foieşte, se reaşază. Între timp, mai intră intempestiv pe uşă întîrziaţii. Aţi observat cît de dezinvolţi sînt adolescenţii ăştia? Cum intră pe uşă cu superbitate, ca Nero peste popor, ca lordul în camera de audienţe? Uşa se deschide cu un zvîcnet nervos, nu e nici o urmă de ezitare în gesturile lor. Oare ce făceam, la rîndul nostru, în liceu? Om fi fost la fel sau ne scurgeam pe lîngă pereţi în prezenţa timorantă a cîte unui profesor oarecare? Nu mai ştiu. Ştiu însă că adolescenţii ăştia n-au nici o teamă. Şi bine fac.

Încep să vorbesc. Cuvintele pornesc greu, motorul dă să se caleze de cîteva ori, ştiu să-mi stăpînesc emoţiile, dar am impresia că bătăile inimii mele se văd sub tricou, ba chiar se aud bubuind surd în clasă, la naiba, nu te mai gîndi la asta, vorbeşte înainte. Povestea începe cumva să se închege, unii devin interesaţi, încerc să-i trag înspre mine pe adolescenţii ăştia ca pe nişte peşti în mijlocul cărora am aruncat cu mare speranţă un fir de undiţă cu mai multe cîrlige înnodate hulpav unele după altele.

Între timp, două fete, aşezate în primul rînd, îşi fac unghiile una alteia cu un lac albăstrui. Imaginea asta ar cam descumpăni pe oricine, nu? „Hei“, le-am zis, „ştiu că puteţi fi atente la mine cînd faceţi asta. Nu-i problemă.“ Una dintre ele a ridicat cei mai miraţi ochi. Nu se aştepta, era pe poziţii de frondă, noncombatul meu a dezumflat situaţia. „Da, sîntem chiar atente“, a zis. Mai tîrziu puţin, băiatul care era împăratul blazaţilor clasei pare că e interesat de ceva ce am spus. Ridică ochii mirat: maimuţa vorbeşte! Maimuţa vorbeşte cu ceva sens! Undeva în spate, alti doi puştani sînt legaţi ombilical de firul alb al unor căşti la care ascultă ceva ce pare extrem de haios. Le fac un semn: „Vă înţeleg, băieţi. Pace!“ Îşi scot dopurile din urechi. Le-am dat ceva, îmi dau ceva înapoi. Un pic de înţelegere.

Am supravieţuit. Fata cu oja a reuşit să scrie la final unul dintre cele mai interesante miniseeuri, iar împăratul blazaţilor m-a făcut să-i promit că nu-l citesc pe al lui în faţa clasei pentru că are impresia că a fost cam sentimental. Nu fac eu aşa ceva. Te protejez, băiete. *Stay cool.*

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-şef la ştiri, radio Kiss FM şi Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (VIII)

„Aventura noastră în România nu durase, cu totul, decît douăsprezece ore... Dispunînd de vreo 20 de locuri, avionul era un model vechi, foarte puţin confortabil. Încălzirea era defectuoasă. Ne era frig şi foame, căci nu mîncaserăm nimic de la aterizarea noastră în România. În plus faţă de cei şase membri iniţiali ai «expediţiei», se mai aflau trei civili în cabină, după toate aparenţele agenţi ai Securităţii, cu chipurile lipsite de orice expresie. Unul dintre ei a binevoit, totuşi, să ne servească cîte o ceaşcă de cafea... Nu am schimbat nici zece vorbe în timpul călătoriei de întoarcere. Eram cu toţii în stare de şoc, în special prinţesa Sofia, care plîngea în hohote. Nu pentru că îi fusese frică, ci pentru felul umilitor în care fusese tratat tatăl ei. Avionul românesc nu a aterizat la Cointrin, ci la Zürich. Am protestat de îndată pe lîngă reprezentanta companiei naţionale româneşti, cerînd un avion pentru Geneva. Foarte încurcată, această persoană ne-a oferit în cele din urmă bilete de clasa întîi pentru primul zbor cu destinaţia Geneva. Între timp, fotoreporterul care ne însoţise a telefonat la societatea care ne închiriase avionul. Înainte ca el să fi avut timpul să dea vreo explicaţie, a fost întrebat: «Dar unde sînteţi? Avionul dumneavoastră tocmai s-a întors şi dumneavoastră nu eraţi în el...». Plecat la o oră şi jumătate după noi, avionul sosise cu cinci minute înainte, un adevărat record pentru nişte piloţi despre care ni se spusese că ar fi fost beţi morţi...“

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă.* Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces, Editura Libra, 1995

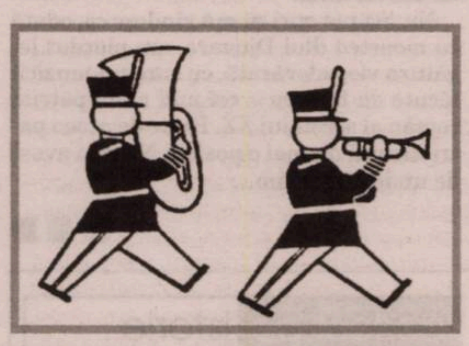

Cătălin ŞTEFĂNESCU

fără doar şi coate

Cum le mulţumeşti celor care-ţi fac bine?

Păi, de cele mai multe ori, nu le mulţumeşti. Pentru că nu prea ştii că ei există. Ţi se pare că e imposibil aşa ceva. „Pe nişte vremuri ca astea? Fugi, frate, d-acilea! Cine e tîmpit să facă bine? E un interes la mijloc, se spală nişte bani, se fac nişte parandărături mai deştepte, se mînăresc nişte fonduri, se-nvîrt nişte marafeţi pînă ameţeşte toată lumea, şi dup-aia parc-a venit un ninja, a dat cu fum, şi... pauză bani! Au dispărut, nene! Asta e cu toate oengheurile astea, că la toate e ceva-n spate. Încă să le mai dau şi bani? Da' de ce, frăţie? Mie-mi dă cineva ceva?“

Dincolo de zîmbete, există şi tristeţea ascunsă, laşitatea profundă, invidia latentă, remuşcarea nemărturisită din străfundurile multor suflete. Îţi dai seama că ai fi putut face ceva, pentru cineva, la un moment dat. Dacă nu pentru cineva, măcar pentru ceva, pentru o idee. Dar n-ai făcut. Cînd vezi că cineva face un bine, şi mai e şi fericit c-o face din suflet, un ac fierbinte împunge în rana adîncă, nevăzută, a fiecăruia dintre noi. „De ce ăla poate şi eu n-am putut?“ Iar acul încins sparge imediat membrana subţire care ţine păcura tristeţilor şi a resentimentelor. Tot ce e întunecat şi amar se revarsă peste lumina fiecărei zile. Şi nimic nu pare corect, nimic nu e adevărat, nimic nu e frumos, nimic nu e bine. Totul e o ură dezlănţuită, un plan de asasinare a oricărei idei curate, o pornire barbară de siluire a oricărui gînd luminos. Pentru că nu l-am făcut noi, nici cîndva, nici acum, Binele e ceva imposibil. E masca hidoasă a unui duşman nevăzut care, mereu, vrea să ne fure ceva. E ratarea fiecăruia dintre noi. E răzbunarea pe lume a tuturor neîmplinirilor noastre. Şi e frica cea mai mare. Aceea a întîlnirii fiecăruia cu sine însuşi.

Fără să ştim de ei, în ţara asta există oameni care fac Binele. Oameni care ne ajută enorm, fie în cel mai concret mod cu putinţă, fie simbolic. De cele mai multe ori habar n-avem. N-avem cunoştinţă despre acest şuvoi de Bine, de gînduri de încurajare, de speranţă, dar şi de soluţii concrete care curg în direcţia noastră. Pentru noi, eroii zilei sînt cei care se dau în stambă şi fac zgomot la televizor. Sîntem atît de rătăciţi în noaptea tristeţii, încît televizorul pare singura fereastră spre lume. Prin urmare, credem că aşa e lumea, cum se vede la televizor. Dar Binele care nu dă din coate şi din buric nu prea are şanse să-şi facă loc în chenarul ăsta de atenţie. Şi rareori poate concura cu „Binele“ făcut doar pentru a-i propulsa în atenţia publică pe unii dintre făcătorii lui. Aşa cum rareori poate concura cu orice altceva din ceea ce vedem zilnic. Pentru că Binele nu-ţi pune la poartă o maşină cu fundă roşie.

Într-un spaţiu în care haosul şi deznădejdea par temeliile lumii, Asociaţia Dăruieşte Viaţa a reuşit să schimbe legi, să construiască 18 camere sterile de transplant, a construit la Timişoara primul laborator de diagnosticare în profunzime a cancerului limfatic, a dotat un laborator similar la Institutul Clinic Fundeni, a renovat secţii de oncologie pediatrică şi de adulţi în Bucureşti, Timişoara şi Braşov, a dotat cîteva zeci de spitale cu echipamente medicale, iar acum construieşte de la zero primul spital de oncologie şi radioterapie pediatrică din România. Ceea ce fac aceşti oameni e enorm. Dimensiunile Binelui produs de ei sînt atît de mari, încît rişti să te îneci în ridicol dacă-ţi menţii starea de spirit pe „setarea de ură“. Nişte oameni ca mine şi ca tine, cititorule, au reuşit ceva ce pare neverosimil, aici, la noi. Ceva de o concreteţe şi de nişte dimensiuni dezarmante. Habar n-avem de oamenii ăştia, pentru că nu de aia fac ceea ce fac. Nu ca să ştim de ei şi să le facem temenele, ci ca să preluăm ceva din spiritul lor, cît de puţin, ceva care duce Binele mai departe. Iar ei fac toate astea cu o naturaleţe care poate să panseze şi cele mai rănite orgolii, cele mai sîngerînde răni ale invidiei, cele mai dureroase umflături ale remuşcărilor. Activitatea acestor oameni nu e doar imens de concretă, ci e încărcată şi cu o uluitoare consistenţă simbolică. Pentru că ceea ce fac ei se bazează pe oameni de meserie, pe cercetarea felului cel mai eficient şi actual de a face Binele. Un spital nu e o „ctitorie“ făcută să fie acolo, să se vadă şi să tămîieze un binefăcător, ci o instituţie complexă, care se construieşte şi funcţionează într-o ordine a civilizaţiei contemporane.

Şi e o demostraţie de cea mai mare limpezime a puterii colosale a cetăţeanului, a omului care refuză să mai fie mînţit, umilit şi ţinut în beznă. Laolaltă cu tot ceea ce fac multe alte asociaţii, fundaţii, voluntari, de peste tot din ţara asta, activitatea acestor oameni e, în primul rînd, o expresie a demnităţii. Un soi de demnitate despre care mulţi dintre noi habar n-aveam că mai există. Pentru că Binele făcut unor copii bolnavi de cancer, faptul în sine că ei sînt trataţi într-o instituţie modernă, la fel cu oricare alta din orice ţară civilizată a acestei lumi, e un Bine făcut fiecăruia dintre noi. Cum să le mulţumeşti pentru aşa ceva celor care-ţi fac Bine? Făcînd orice, cît de mic, dar asemănător în spirit cu ceea ce fac ei. Ieşind la vot. Cerînd socoteală autorităţilor. Spălîndu-ne. Alegîndu-ne cu mai multă atenţie locurile de unde ne informăm şi verificînd de fiecare dată ceea ce auzim şi vedem. Educîndu-ne. Crezînd în valoarea demnităţii fiecăruia dintre noi. Înţelegînd că un lucru cu valoare simbolică şi unul cît se poate de concret pot avea importanţă egală. Respectînd opiniile diferite de ale noastre şi încercînd să dialogăm civilizat. Pricepînd că spaţiul public nu e al nimănui, ci al fiecăruia dintre noi. Şi, mai ales, încercînd măcar să nu stricăm ceea ce fac ei în fiecare zi.

***Cătălin Ştefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Neagu Djuvara sau sfîrșitul pașoptismului

Mai de fiecare dată în anii de după 1989, la moartea unui purtător al unui nume istoric în deplină senectute s-a pronunțat formula „ultimul boier". Ea exprimă în primul rînd un protest față de degradarea semantică a cuvîntului de către propaganda marxistă și o reverență față de România boierilor pe care a distrus-o la propriu România comuniștilor. Dincolo însă de boieria pe care Neagu Djuvara a purtat-o cu demnitate și eleganță și pe care a încercat s-o transmită genealogic descendenților săi și moral admiratorilor săi, intră în discuție concepția despre societate și națiune care a stat la baza României moderne: pașoptismul. Nu este vorba doar de o generație biologică, ci de reprezentarea politică și culturală a României în secolul său auroral, 1848-1948. Instaurarea comunismului a pus capăt brutal acelei Românii, iar toată zbaterea postcomunismului se petrece în jurul întrebării dacă și cum se poate reface legătura cu acea Românie. Neagu Djuvara ilustrează nu numai prin destin și implicare politică acea Românie, ci și prin faptul că a reflectat ca nimeni altul în scrisul său istoric ethosul acelei Românii. Schițînd portretul ideatic al pașoptismului, opera lui de istoric capătă deodată un sens mult mai puternic.

Prima și cea mai importantă trăsătură a pașoptismului este adeziunea deplină și fără rezerve la civilizația Occidentului. Aici, pentru „civilizația Occidentului" trebuie să prelu̇ăm definiția lui Neagu Djuvara din cartea sa *Civilizații și tipare istorice:* un ansamblu de valori, norme, instituții și practici sociale promovate de un grup social central. În acest sens, voința generației pașoptiste a fost să se integreze acelui grup social central, purtător al civilizației occidentale. În această viziune era inclusă și o adeziune filozofico-spirituală. Or, Occidentul propunea în secolul al XIX-lea două opțiuni filozofico-spirituale: una care ținea încă de religia tradițională a Occidentului, creștinismul, în cele două variante, catolică și protestantă, dintre care cea catolică s-a arătat mai activă prin preponderența politică a statelor catolice; a doua care ținea de concurența filozofico-spirituală față de romano-catolicism începînd din secolul al XVIII-lea, *libera cugetare* și forma ei organizată în francmasonerie. Pașoptismul s-a arătat dispus să adopte ambele forme filozofico-spirituale ale Occidentului, cu o ușoară preferință dată francmasoneriei în prima generație, iar apoi cu o voluntară supunere a religiei tradiționale a românilor unor forme de organizare inspirate deopotrivă din catolicism și protestantism. În sensul acesta, reformele în materie de religie ale lui Cuza, prin care mitropoliilor ortodoxe ale Țării Românești și Moldovei li s-a redus drastic rolul social și civilizațional, constînd într-o surprinzătoare laicizare a societății (starea civilă publică, separarea învățămîntului de Biserică, exproprierea averilor bisericești, cu consecința închiderii unui mare număr de mînăstiri), au deschis calea unei religii politice a națiunii, în care cetățenia se exprima prin calificarea juridică de român (indiferent de etnie sau religie), cu un codicil spiritual denumit „Biserici românești, cea creștină ortodoxă și cea greco-catolică", în articolul 22 al Constituției din 1923. Nostalgia unității cu Occidentul s-a exprimat și în secolul XX, pe de o parte printr-o exaltare culturală a Bizanțului, despărțit de continuarea sa post-bizantină, care a făcut din „ritul bizantin", aprobat de Roma, formula de compromis pe care personalități precum Vladimir Ghika au socotit-o ideală, pe de altă parte prin presiuni asupra Bisericii ortodoxe de adaptare la modele protestante de organizare eclezială, cum au fost autonomia și autocefalia canonică și trecerea la calendarul gregorian. Cînd în scrisul său de filozof al istoriei Neagu Djuvara apăsa mai tare pe pedala catolicismului inițial al principilor descălecători ai Țărilor Române, chiar cu o umbră de regret că nu a prevalat acesta, el exprima ethos-ul pașoptist, această contopire cît mai deplină cu civilizația Occidentului. Capitolul despre Biserică în volumul *Între Orient și Occident* evocă tensiunea dintre religiile Orientului și ale Occidentului, notînd în treacăt acceptarea schimbării de paradigmă religioasă.

A doua trăsătură constitutivă este concentrarea voinței naționale într-un grup restrîns de personalități iluminate, capabile să determine interesul națiunii, pe scurt să știe ce e mai bine pentru popor. Este, în esență, acțiunea de la 1857-59, de la 1866, și tot sistemul politic din vremea lui Carol I, în care cel însărcinat de rege cu formarea guvernului organiza și cîștiga alegerile. În concepția istorică a lui Neagu Djuvara avem teoria genealogico-istorică a „marilor boieri", adică concentrarea puterii într-un număr mic de mari familii boierești, care integrează selectiv familii alogene (dintre care mai cunoscute sînt cele de proveniență grecească, Cantacuzino, Ghika etc.). Națiunea, sau pentru Neagu Djuvara „civilizația", este o valoare supremă, căreia individul i se subordonează. Corolar al acestei trăsături sînt cavalerismul și spiritul marțial. Conducătorii națiunii sînt ființe care luptă pentru patrie și, la nevoie, se sacrifică pentru aceasta.

A treia trăsătură, propriu-zis liberală, este definiția politică și nu etnică a națiunii. Români sînt cei care vor să fie români, indiferent de etnie și religie. Această viziune inițială a pașoptismului a lăsat loc unui număr impresionant de alogeni în primele rînduri ale conducătorilor țării, începînd chiar cu regele, dar s-a atenuat prin hibridizarea modelului francez cu principiul naționalităților promovat de Woodrow Wilson. Teoria „cumană" a lui Neagu Djuvara, că la originea statelor medievale s-ar putea afla un grup de cumani, este expresia directă a acestei inspirații liberale și aristocratice a pașoptismului. Nevoia de a exprima diferența dintre clasa conducătorilor, în Evul Mediu boierii, și restul poporului poate îmbrăca și aspecte etnice. România însă era în viziunea pașoptiștilor un proiect politic. Retorica „românizării" României din interbelic s-a accentuat *de facto* în anii comunismului și pînă astăzi. Schimbarea constă în faptul că pătura orășenească, cosmopolită și integrată civilizației occidentale, a fost eliminată fizic din România prin persecuție politică și economică. Neagu Djuvara notează această schimbare prin observația că peisajul antropologic al României nu mai este același.

Ultima trăsătură a pașoptismului constă în ridicarea modelului francez la rang de paradigmă a Occidentului. Această francofilie românească a întărit celelalte trăsături pînă în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd ideea europeană s-a prăbușit. Aici intervine poate cea mai interesantă intuiție istorică a lui Neagu Djuvara în spiritul pașoptismului: întreg secolul XX este traversat de un lung război (77 de ani, de la primul la căderea Uniunii Sovietice, cînd se instalează hegemonia americană) care pune în discuție sau chiar apropie de sfîrșit civilizația europeană. Europa națiunilor a fost desființată de competiția SUA cu Uniunea Sovietică ce se termină cu „hegemonia americană". Paradigma acestei prăbușiri este chiar Franța, antiamericană și infiltrată de o imigrație extraeuropeană masivă care nu vrea să se integreze în civilizația Occidentului. Națiunile etno-politice ale secolului al XIX-lea sînt pe moarte. Pesimismul politic al lui Neagu Djuvara nu este numai rod al unei teorii filozofico-istorice, pe care ar vrea s-o vadă confirmată, cît mai ales al unei viziuni naționale, pașoptismul, care nu mai are public. Națiunea pașoptistă este ruptă în bucăți de forțe opuse și radicalizate pînă la isterie, pe de o parte globalizarea economică, urmată de cea socială și culturală, dublată de mișcări de populație fără precedent, pe de altă parte de reacția naționalist-etnicistă, șovină și închistată.

Militantismul politic al lui Neagu Djuvara la începutul anilor '90 în singurul partid anticomunist, care însă nu se revendica de la trecut, exprima tocmai conștiința sa că e nevoie de o reîntemeiere, de un nou pașoptism. De altfel, în interviul acordat Eugeniei Vodă la emisiunea *Profesioniștii,* își exprima deschis opțiunea pentru pașoptism, dacă ar fi fost să-și aleagă altă epocă istorică decît cea în care a trăit. Scrisul istoric al lui Neagu Djuvara este marcat de tensiunea acțiunii politice, dorință parțial realizată, și de trăirea interioară a unui ideal comunitar. De altfel, opțiunea sa pentru filozofia speculativă a istoriei rezultă din această aspirație comunitară. Subiectivismul istoriografic, inevitabil atîta timp cît istoria va fi scrisă de oameni, mărturisit și asumat ca în cazul lui Neagu Djuvara, este o cale către o artă narativă superioară. În peisajul unei istoriografii dominate, explicit sau implicit, de evoluționism sau marxism, presărată cu teorii psihotice ale conspirației, scrisul istoric al lui Neagu Djuvara comportă insolitul și bogăția unei viziuni aristocratice asupra istoriei. Prin cariera din ultimul său sfert de veac, Neagu Djuvara a dat glas cîntecului de lebădă al României pașoptiste.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Bartolomeu Valeriu Anania

Zilele acestea se împlinesc șapte ani de la plecarea lui dintre noi. Motiv să ne uităm, de la distanța pe care timpul o oferă, la anvergura celui supranumit „leul Ardealului", admirat și contestat deopotrivă.

Dacă ar fi să judecăm valoarea unui om după ecoul pe care îl mai are în conștiințele celor de după el, ei bine, Mitropolitul Bartolomeu este mai prezent decît oricînd. Predicile lui, de pildă, sînt și azi ascultate cu interes, inclusiv de oameni nu doar ortodocși, care nu au mai apucat să îl cunoască, așa cum pozițiile exprimate de-a lungul păstoririi sale nu și-au pierdut din actualitate: de la îndemnul de a nu deveni complici ai corupției spirituale la avertismentul de a cultiva o ecologie a sufletului, atenți fiind la deșeurile care vor să ne populeze interior, și de la grija față de copiii abandonați de părinții plecați la muncă în străinătate, lăsați astfel pradă unor trăiri care se pot sfîrși tragic, la diabolica insinuare a drogurilor în viața tinerilor pe care îi încuraja să își trăiască tinerețea, dar astfel încît, mai tîrziu, să nu le fie rușine.

Nu de puține ori aud remarca unora de azi „Ce ar spune în această situație Mitropolitul Bartolomeu?", fapt care întărește calitatea lui de reper. Este comun personalităților reale, nu celor închipuite, să fie modele, să ofere soluții. Cum face Mîntuitorul Hristos în toate întîlnirile Lui și despre care relatează Evangheliile: învață, vindecă, arată, consolează, rezolvă, încurajează, distinge, lămurește, atenționează. Pe scurt, arta pastorală pe care o predă Apostolilor și aceștia ucenicilor este una pe cît de aparent banală, pe atît de concretă, eficientă. Ea are în centrul ei omul așa cum este, nu așa cum ar trebui să fie. Tensiunea dintre ideal și realitate nu se rezolvă prin ignorarea lipsurilor, ci tocmai plecînd de la ele. La polul opus tuturor ideologiilor, antropologia creștină este profund realistă.

Evident, tot asemenea personalităților reale, caracterul său puternic avea să stîrnească nu doar admirație. Mitropolitul Bartolomeu a avut mereu detractori, de la cei care l-au acuzat de extremism la cei care au vrut să scoată din el un colaborator al Securității. Inclusiv ca păstor la Cluj, după căderea comunismului, se va confrunta cu adversitatea și ticăloșia unora, din propriul mediu eclezial și mai ales din afara acestuia, gata să colporteze tot felul de grozăvii. A plătit constant, la suprapreț, dorința de libertate. Era conștient că acest preț nu poate fi decît mare. Nefiind în nici o tabără – nici literară, nici politică și nici eclezială –, a fost mereu vînat. Refuzul înregimentării va fi aspru: de la împiedicarea de către Securitate a continuării misiunii în America la marginalizarea de către propria lui Biserică.

La data alegerii lui ca urmaș al vrednicului de pomenire Arhiepiscop Teofil Herineanu al Vadului, Feleacului și Clujului, în 21 ianuarie 1993, arhimandritul Bartolomeu Valeriu Anania, cum își semna corespondența, era de ceva vreme la mănăstirea Văratec, unde lucra la noua haină a Bibliei în limba română. Pensionar încă de pe vremea Patriarhului Iustin și trecut de 70 de ani, se retrăsese pentru această lucrare, după ce, în primii ani după căderea comunismului, prin înființarea Grupului de Reflecție pentru Înnoirea Bisericii, a încercat să dea cîteva impulsuri notabile și între timp memorabile, începînd de la recunoașterea lașității unor slujitori în timpul comunismului – fapt asumat de Sfîntul Sinod în pastorala din ianuarie 1990 – și pînă la pledoaria în favoarea reintroducerii orei de religie în școala publică.

Nostalgia multora după Mitropolitul Bartolomeu este și va fi în continuare accentuată de crizele prin care trecem și de care o să mai avem parte. Este, în fapt, un alt mod de a formula dorința de a mai vedea figuri publice, bisericești și nu numai, în stare să îmbine claritatea exprimării cu temeinicia faptei, verticalitatea cu bunătatea, știința de carte cu empatia, buna creștere cu slujirile înalte, teologia cu arta și în general cu mediul cultural. Îmi aduc aminte cum un copil, întrebat chiar de Mitropolit pe treptele catedralei, ce vrea să devină cînd va fi mare, acesta nu a avut nici o ezitare și a răspuns: „Cînd am să fiu mare, vreau să mă fac Bartolomeu!"

Dumnezeu să îl ierte pe Mitropolitul Bartolomeu, iar pe noi, cei rămași mai săraci, să ne lumineze!

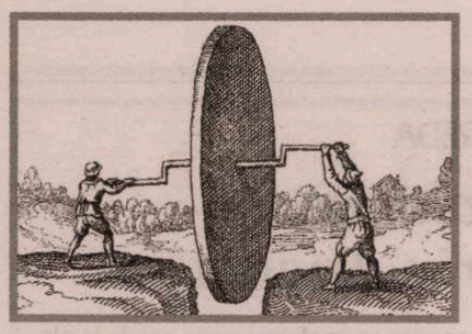

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Și? Cu cine votați?

Calm, cu oarecare doză de sarcasm, liderul UDMR, Kelemen Hunor, anunță cu cîteva ore înainte de votul pentru cabinetul Dăncilă că mai dă o șansă coaliției de guvernare. Celor care mai au încă răbdare să urmărească atent festivalul de cabotinism din politica românească nu le scapă trimiterea către „șansa" oferită aceleiași coaliții de către președintele Klaus Iohannis.

În aceeași notă, președintele asociației cultural-politice a maghiarilor mai spune cîteva lucruri. Primul și cel mai important este că Opoziția n-a considerat necesar să încerce serios să ofere o variantă credibilă de coaliție sau premier. S-au mulțumit cu niște discuții formale cu cîteva ore înaintea votului.

Cu timbrul său calm-ironic, dl Kelemen subliniază lipsa respectului de sine în interiorul Opoziției parlamentare. De altfel, cine a urmărit votul din Parlament a putut să remarce două voci coerente și puternice în corul de mieunături neconvinse al Opoziției. Nici una de la PNL sau USR. Una dintre ele aparține fostului președinte Traian Băsescu și a doua fostului premier Victor Ponta.

Anterior, pseudo-audierile viitorilor miniștri oferiseră un spectacol deprimant nu numai prin calitatea materialului, dar și prin accelerata golire de sens a acestei proceduri. Au devenit aceste audieri o formalitate care ridiculizează noțiunea de dezbatere democratică.

Practic, parlamentarismul românesc a devenit o încurcătură convenabilă, o indispoziție minoră, un inconvenient oarecare pe care ești obligat să îl suporți ca să poți avea acces nelimitat la puterea executivă. Asta dacă ești Liviu Dragnea. Altfel, oricît de bizar pare azi, în alte legislaturi au fost oameni care n-au prins posturi de miniștri după audierile de comisii. Oameni care nu păreau culeși din desenele animate ușor psihedelice de pe Duck TV.

Înainte de învestirea cabinetului Dăncilă s-a întîmplat să stau de vorbă cu unul dintre liderii relevanți ai Opoziției. L-am întrebat dacă au început procedurile de selecție pentru primari. M-a privit de parcă eram de pe altă lume. A dat un răspuns de formă și a trecut mai departe la subiectul care îl durea cu adevărat: boicotul televiziunilor. Cu o mină tristă, mi-a explicat că toate eforturile lor se lovesc de bariera asta. Televiziunile cele rele nu vor să difuzeze mesajele Opoziției. În fapt, plîngerea reală era că lipsesc organizațiile de presă care să ridice ode Opoziției după modelul celor multe care stau în buzunarul PSD. Nu era o discuție despre presă, așa că nu m-am apucat să îi explic omului că obedienții lui ar fi la fel de toxici ca obedienții celorlalți.

Am insistat cu listele de candidați pentru toate rundele de alegeri care vin. Discuția pur și simplu nu există. Interlocutorul meu nu avea nimic de spus pentru că, în partidul său, subiectul nu exista.

Existau însă nenumărate informații despre mașinațiunile diverșilor colegi, despre cît de neserioși sînt partenerii de opoziție din alte partide și, în general, despre cît de nedrept și nerecunoscător e universul. Ceva de felul „băieți buni, dar au ghinion".

Ar putea părea un pic amuzantă întrebarea din titlu, dar e așa doar dacă uităm ultimele runde de alegeri. La locale, PNL a avut în București vreo trei candidați – doi pierzînd înainte de termen –, la parțialele de anul trecut USR n-a fost capabil să găsească candidați (nu mai vorbesc de cîștigători) în doua treimi din localitățile în care a fost organizat scrutinul. La parlamentare, cele două au colaborat stînjenite și acum se suspectează că își vor răul reciproc. PMP rămîne PMP, partidul unui om cu o istorie prea complicată ca să mai conteze serios vreodată. În atari condiții, să te întrebi dacă au învățat ceva din lecțiile trecutului nu e chiar lipsit de sens.

Plutește, de asemenea, pe deasupra întregii Opoziții întrebarea legată de prezidențiale. Mai are sens sprijinirea lui Klaus Iohannis? De ce ar face așa ceva? Cu ce costuri? Și ce rol va juca Dacian Cioloș Consumatorul de Energii?

E devreme pentru astfel de întrebări? Eu zic că nu. Dincolo de actul Opoziției de zi cu zi (ratat în bună măsură), e nevoie de un pic de planificare. Și dincolo de nume, ce proiect, altul decît PSD-E-Rău, propune Opoziția?

Există, pe de altă parte, un soi de entuziasm nefericit plasat în fața maselor care se mai strîng uneori prin centrul marilor orașe. Ei bine, cu riscul să dezamăgesc, mitingurile acelea sînt doar un simptom. Da, ele vin să pună o binevenită presiune publică pe majoritatea guvernamentală, dar nu sînt suficiente pentru structurarea unui proiect coerent. În fapt, acolo vedem grupuri de interese divergente care s-ar putea să nu aibă chiar aceeași agendă. N-a făcut nimeni, din păcate, o cercetare serioasă a motivelor care scot oamenii în stradă, dar din constatări personale pot spune că nu toată lumea e enervată de legile Justiției. Unii sînt deranjați de declarația 600, alții sînt nostalgici ai manifestărilor civice din anii '90, iar alții sînt membri de partid trimiși acolo fără o agendă clară, doar ca să mai adauge la estimările privind participarea.

Manifestații de protest și exasperare. Ele critică Puterea, dar subliniază clar și lipsa de reprezentare politică din partea Opoziției.

În atari condiții, insist să întreb dacă ați luat o decizie de vot. Și dacă partidul care vă e aproape a avut bunul-simț să vă consulte în vreun fel cu privire la comunitatea, orașul și țara pe care vrea să le construiască în baza acelui vot.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

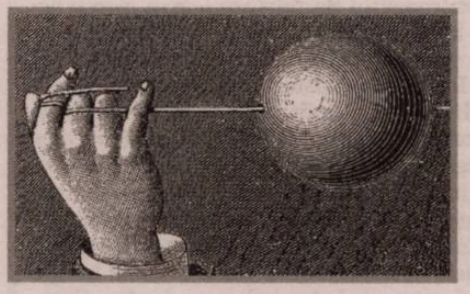

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Lalelele lui Koons

Fără îndoială, Jeff Koons e unul dintre cei mai cunoscuți artiști vizuali contemporani. Ce e artă și ce e șarlatanie în creația sa vor decide istoricii de artă. Koons „face" obiecte *ready made,* pop-art, instalații (post)industriale, diverse sculpturi realizate în materiale plastice etc. E kitsch-ul ridicat pe piedestal, e genul de artă care te interpelează prin stridență. Dar arta lui Koons are mare căutare printre colecționari privați și publici. Lucrările sale se vînd la licitații la prețuri astronomice. Și, probabil, orice metropolă modernă și-ar dori să achiziționeze o operă de-a sa. Mai puțin Parisul, unde, se pare, o sculptură donată de Koons riscă să fie refuzată.

Ca să poată șoca, artistul are nevoie de contrast puternic, de alăturări paradoxale, de un context care să-l scoată în evidență.

Povestea a început în urmă cu doi ani, atunci cînd ambasada SUA de la Paris a anunțat intenția de a dona lucrarea monumentală a lui Koons *Buchet de lalele,* sub rezerva obținerii avizelor necesare, pentru a fi instalată în fața Palatului Tokyo. Artistul a vrut să ofere locuitorilor Parisului această lucrare ca un omagiu adus victimelor teribilului atentat din 13 noiembrie 2015.

Beneficiarul acestei donații, așa cum reiese din actul de donație, este orașul Paris – mai exact primăria, care o acceptă. Lucrarea este în faza de execuție, însă avizele pentru amplasare nu au fost încă emise de primărie. Un grup de artiști și responsabili culturali cere primăriei să abandoneze cu totul acest demers. În primul rînd, spun ei, pentru că locul destinat amplasării acestui monument nu are nimic de-a face cu atentatele din 2015; apoi, pentru că e profund nedemocratic să hotărăști amplasamentul unei lucrări de artă de o asemenea importanță fără un concurs de proiecte sau măcar o consultare publică. Un artist francez contemporan are și el dreptul să beneficieze de vizibilitatea și de prestigiul pe care le oferă expunerea într-un loc atît de emblematic precum Piața Tokyo; în al treilea rînd, se arată în scrisoare, sculptura înaltă de 12 metri ar „bulversa armonia" în acest areal foarte important al orașului; în fine, semnatarii reproșează și costurile mari ale acestei donații: căci artistul donează, de fapt, doar ideea operei, planul lucrării, în vreme ce costurile efective de execuție sînt preluate de donatori privați care beneficiază de înlesniri fiscale importante. Suma nu e neglijabilă: e vorba de 3,5 milioane de euro. Ar mai fi de discutat și anumite chestiuni tehnice: statuia de 35 de tone ar pune o sarcină prea

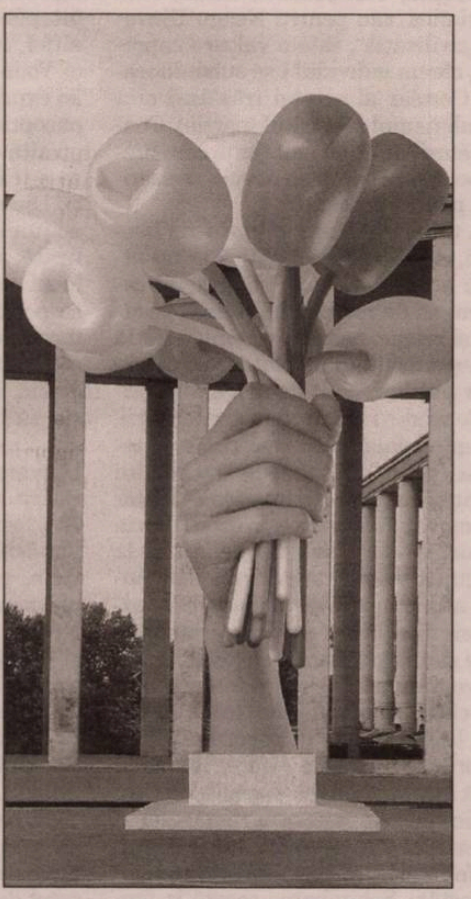

mare pe spațiile de expunere subterane ale muzeului. Oricum, petiția prin care primăriei i se cere să renunțe la proiect a stîrnit numeroase reacții. Printre semnatari se numără cîteva nume grele ale scenei culturale franceze, cum ar fi cineastul Olivier Assayas, sculptorul Christian Boltanski, fostul ministru al Culturii Frédéric Mitterrand.

Nu e prima dată cînd Koons îi scandalizează pe francezi. Acum cîțiva ani, cînd Centrul Pompidou a realizat o imensă retrospectivă a operei sale, numeroase ziare au criticat inițiativa. Tonul articolelor mergea de la blînd-bășcălios pînă la contondent. Artistul însuși era tratat cînd de impostor, cînd de clovn, cînd de profitor venal de pe urma nepriceperii colecționarilor și curatorilor. Dar controversele și criticile nu fac decît să-i crească și mai mult cota. Cu tot valul de critici, Koons s-a declarat entuziasmat și onorat de oferta Centrului Pompidou și a spus că se bucură de „primirea călduroasă" de la Paris, susținînd că e un mare admirator al artei franceze clasice. Evident, era o formă de frondă, la fel ca arta sa. Dar adevărul e că legăturile sale cu Franța sînt destul de puternice: ca să poată șoca, artistul are nevoie de contrast puternic, de alăturări paradoxale, de un context care să-l scoată în evidență. La Hollywood a devenit, probabil, o prezență banală, publicul nu se emoționează cînd vede sculpturile sale cu sclipici. La Paris, în schimb, poate stîrni uimire, revoltă, furie...

Cărți de bucate

Rețete din vremea budincii

Texte și opinii de:

- Simona LAZĂR (realizator la Radio România)

„O cronologie a cărților de bucate românești din veacul al XIX-lea“

- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga“)

„Bucatele din cărți“

- LUKÁCS József (muzeograf la Muzeul de Istorie al Universității Babeș-Bolyai, Cluj)

„Dulciuri ardelenești din secolele XVI și XVII“

- Mirel BĂNICĂ (sociolog al religiei)

„Paradisul pierdut al bucătăriei“

- Cosmin DRAGOMIR (jurnalist gastronomic)

„Biblioteca noastră gastronomică postdecembristă“

- Mircea GROZA (gastronom, expert în turism)

„O carte de bucate scrisă altfel“

argument

Morfologia bucatelor

Înmulțirea pîinilor și a peștilor poate fi văzută ca o primă și irepetabilă pildă de virtuozitate culinară. Cum să faci din puțin mult, dintr-o găină jumulită o supă aurie, din cîteva ingrediente simple un fel de mîncare sățios și îmbietor, cum să „redai viață“, prin procesul de gătire, animalului sacrificat – acestea sînt miracolele cuprinse într-o carte bună de bucate. Cartea de bucate e documentarea, jurnalul, manualul vrăjitoresc al acestor formidabile transformări.

Dacă gramatica limbii reglementează ceea ce scoți pe gură și pui pe hîrtie, gastronomia legiferează ceea ce pui în gură și în farfurie; ingredientele și combinațiile lor, rețetele, sînt echivalentul culinar al părților de vorbire, morfologiei și sintaxei. O proastă exprimare e la fel de indigestă ca o mîncare prost gătită.

„Marii clasici“ ai literaturii gastronomice sînt adesea uitați – fie în favoarea bestseller-urilor zglobii și hiper-ilustrate ale bucătarilor-staruri TV, fie ca urmare a convingerii că elementele de bază ale bucătăriei sînt de la sine înțelese și constituie un bun comun provenit mai degrabă din tradiția orală a „bunicii de la țară“ decît din marile cărți ale gastronomiei. Ceea ce e fals: chiar și cel mai mărunt act culinar, intrat azi în obișnuință, a fost cîndva descris de către un autor-gastronom întemeietor, într-o carte clasică de bucate.

Vorbind de clasici, îl amintim în treacăt pe Antoine Carême – un Aristotel al gastronomiei, care a sistematizat pentru prima oară denumirile culinare – și vestitor, după unii, cu aproape 200 de ani în avans, prin studiul temperaturilor optime de gătire, al „bucătăriei moleculare“. Această gastronomie frankensteiniană deconstruiește hrana în elemente – gust, aromă, consistență – și o recompune, eliberată de rigorile firii, în condiții de laborator, cu aparate sofisticate și extracte sintetice, după bunul plac al bucătarului. Pește cu gust de pepene și consistență de biscuit? Da, se poate. Rezultatul este lăudabil ca performanță tehnologică, frapant organoleptic, dar nu mai puțin luciferic.

O rețetă poate să astîmpere, rapid și eficient, foamea, dar și să o educe, să o modeleze, să o celebreze; prin preludiul lecturii și imaginație anticipativă, rețeta dă un plus de savoare oricărei mîncări. Secondat de o rețetă bună, și un morcov fiert poate fi delicios. Bucatele zboară, rețetele rămîn. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Simona LAZĂR

O cronologie a cărților de bucate românești din veacul al XIX-lea

Pe la începutul secolului al XIX-lea, în București se obișnuia – prin hanuri, cafenele și bodegi – să se servească o cafea „la filigean", după moda orientală. Vinul se bea din carafe de lut, smălțuite numai pe dinafară, iar braga (la mare căutare atunci) se bea din căni mari de tablă. Dintre bucate, „potroacele" de cocoș și de curcan erau ades cerute, mai ales că aveau darul de a „limpezi mintea" după lungile chefuri de noapte.

După numai trei-patru decenii, odată cu redingotele și cu spilcuiala „bonjuristă", obiceiul se schimbă și se aduc la masă „consomeuri" și salată „de boeuf", urmate de purcel la tavă (reminiscență a cinelor boierești de altădată). Narghileaua de sorginte balcanică e înlocuită cu trabucurile englezești, aduse de „fecior" pe o tipsie, alături de o ceașca de ceai verde.

Sîntem dincolo de mijlocul veacului de-acum, iar „unioniștii" de la București (asemeni celor din capitala Moldovei) se adună să dezbată viitorul Principatelor. Și cum vorbele nu țin de foame, fie hangiul – de se întîmplă întîlnirea în vreun han –, fie stăpînul (ori stăpîna) casei unde are loc întrunirea cere să se aducă bucatele menite a ostoi foamea vajnicilor luptători pentru unire. Ce vor fi mîncînd și ce vor fi bînd „unioniștii"? Ne putem închipui doar, răsfoind cărțile de bucate ale epocii – precum *200 de rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești* a lui Negruzzi și Kogălniceanu (Iași, 1841, reeditată în 1842 și 1846), sau *Carte de bucate. Coprinde 190 rătete de bucate, prăjituri, creme, spume, jalatine, înghețate, și cum se păstrează lucruri de iarnă toate alese și încercate de o prietenă a tuturor femeilor celor casnice* a Mariei Maurer (București, 1847).

Nu este acesta criteriul absolut pentru o cronologie a cărților de bucate tipărite în România, dar, poate și din pricina anotimpului pe care îl traversăm, mi se pare potrivit să amintesc aici volumele publicate înainte și după Mica Unire (24 ianuarie 1859).

Poate mai mult decît alte tipărituri, cărțile de bucate te pot ajuta să creionezi profilul unei epoci, pentru că sînt parte a „istoriei mărunte": viața cotidiană reușește adeseori să îți ofere indicii importante despre trend-urile, mișcările unei epoci.

E încă un mister de ce ne-am apucat noi, românii, să redactăm cărți de bucate atît de tîrziu. Sînt unele domenii ale vieții sociale în care nu am prea fost sincroni cu Occidentul, cît despre protocronism, în gastronomie, nici nu poate fi vorba. Nu am scris cărți de bucate pentru că nu am avut mari bucătari? Nu le-am scris pentru că n-am avut exemplele potrivite? În general, dincolo de literatura moral-religioasă, nu am prea avut tomuri tipărite, vreme de cîteva secole. Dar nici manuscrisele culinare nu ne dau afară din casă.

Veacul al XIX-lea ne găsește, carevasăzică, anacroni (la capitolul acesta). Dar, pe măsură ce moda *Stambulului* e înlocuită de cea a *Vianei* și a Parisului, pătrund în casele boierimii și cărțile de bucate ale Apusului. Viitoarele mirese de viță nobilă își comandau, de exemplu, din librăriile Parisului, *Le Cuisinier parisien* a lui Marie-Antonin Carême sau *Le Cuisiner impérial* a lui Alexandre Viard, adevărat best-seller al epocii, cu nu mai puțin de 32 de ediții. Cartea de bucate era o cerință în trusoul de nuntă – ca și stăpînirea limbii franceze de către viitoarea matroană. Puținele pensioane din

capitalele Moldovei și Valahiei puneau și ele preț pe aceste tomuri, nu neapărat pentru că tînăra fată trebuia să știe a găti, ci fiindcă se cuvenea să știe „a ține casa", inclusiv bucătăria, și a struni servitorii, între care se numărau și bucătarii.

E de la sine înțeles că apariția – în sfîrșit! – a unei cărți de bucate în limba română, la 1841, e salutară. Ea vine din partea unor tineri cărturari, fii de boieri, care luaseră nemijlocit contact cu lumea apuseană, la Berlin și la Paris. Cu *200 de rețete cercate...*, Kogălniceanu și Negruzzi dau tonul. „Schimbarea macazului", în viața politică și socială a anilor '40, e intuită, dacă vreți, în simplul demers al redactării acestei cărți, care conține, deopotrivă, rețete din cuhniile de-acasă și dintr-acelea culese de pe drum.

„Cartea să nu fie deschisă, cînd mănînci, că uiți."

ȘEZĂTOAREA (1892)

„Cred că e o meteahnă a civilizației noastre faptul că putem măsura temperatura atmosferei Luceafărului, dar nu știm ce se petrece înăuntrul unui sufleu."

NICHOLAS KURTI

Că a fost *foame* de carte de bucate în limba română ne dăm lesne seama. După o primă ediție în 1841 *(prima mie,* cum se zicea în epocă), urmează *a doua mie* și *a treia mie,* în 1842, respectiv în 1846. Cea dintîi lucrare gastronomică a românilor este și primul nostru best-seller (e drept că nici nu avea concurență!). Iar anul ediției a treia (după care va urma o lungă, prea lungă pauză, pînă în 1973) marchează și cea dintîi „sincronizare" în acest domeniu al literaturii gastrotehnice. Asistăm, în 1846, la o primă traducere a unei culegeri de rețete. Postelnicul Manolachi Drăghici – căruia îi datorăm și traducerea uneia dintre primele noastre cărți de „economie domestică" – publică, la Institutul Albina, *Rețete cercate în număr de 500 din bucătăria cea mare a lui Robert, Întîiul Bucătar al Curții Franției, potrivit pentru toate stările,* la doar un an după ediția pariziană.

După acest „start" moldovenesc susținut de cărturari, odată ce „trece" Milcovul, activitatea editorială de gen se... plebeizează. Boierii, ca și cărturarii de vîrf, aveau alte treburi. Fierbeau revoluțiile pe plita Europei și se impunea prezența lor în mijlocul evenimentelor. Așa se face că Bucureștiul își fixează locul în această mică istorie a cărților de bucate prin scriitura unei directoare de pension: Maria Maurer, o săsoaică școlită la Viena.

În *Bibliografia Chronologică Română* (1873), Dimitrie Iarcu menționează în mai multe rînduri *Cartea de bucate* a Mariei Maurer, atrăgînd atenția asupra edițiilor succesive ale acesteia, în anii 1849-1851-1863. Aici, cea dintîi consemnare este a ediției a III-a, Tipografia Copainig, 1849. Alte referiri găsim în *Bibliografia românească modernă,* volumul III, unde ni se propune ca posibil an al primei ediții anul 1846, dar și 1847 (?!?), iar ultimul – 1870. Personal, tind să cred că 1847 este „anul 1" pentru literatura de specialitate, la sud de Milcov. Un argument îl găsim și în prefața autoarei la edițiile a II-a și a III-a: „Această carte, așa de trebuincioasă pentru căsnicie, fu întocmită de mine acum doi ani numai în favorul iubitelor mele eleve (...); dar aflînd-o mai multe cocoane cinstite și înțelepte, m-a îndemnat foarte, rugîndu-mă, s-o dau în tipar, ca să se folosească și altele dintr-însa, fiindcă aceasta este cea dintîi carte de bucate, scrisă în limba și cu măsurile Țării Rumînești. (...) București 1849, Mai 1".

Și pentru că am ales ca jalon al acestei cronologii Unirea Principatelor Române, ar fi interesant de observat ce s-a întîmplat după 1859. Avem încă una ori chiar două reeditări ale cărții Mariei Maurer. Autoarea era direct interesată, căci avea „piață de desfacere" chiar între elevele școlii pe care o conducea. Textul e concis, practic, fără inovații. Maria Maurer nu a creat în spirit gastronomic românesc, doar a așezat în pagină rețetele cele mai folosite în epocă, de bună seamă preluate din cărți străine.

Cărțile de bucate te pot ajuta să creionezi profilul unei epoci.

Ceva avea să se schimbe însă, în1865. Pe tronul de la București se afla domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Țara cunoștea mari prefaceri și o întărire a conștiinței naționale. În 1862, de exemplu, Parlamentul și-a deschis lucrările sub numele de Parlamentul României (denumire care avea să fie recunoscută țării, de către puterile străine, ceva mai tîrziu, după abdicarea lui Cuza). Iar în istoria gastronomiei naționale apare pentru prima dată sintagma „bucătărie română".

Este singura carte de bucate nouă care s-a tipărit în Principatele Române în epoca lui Cuza și, chiar dacă nu toate rețetele din cuprinsul său sînt neaoșe, cel puțin îi datorăm autorului, Christ Ionnin, această asociere salutară de cuvinte. *Bucătăria română. Carte coprinzătoare de mai multe rețete de bucate și bufet* (Proprietar: Christ Ionnin, Bucuresci. Typographia Stephan Rassidescu, 1865) are meritul de a alătura rețetelor străine, culese de prin cărți, și cîteva rețete românești, unele de tip zahana, specifice mahalalelor bucureștene din secolul al XIX-lea. Deși promisese în prefață noi și noi ediții, autorul s-a oprit la una. După 152 de ani, în 2018, Editura GastroArt face gestul de a readuce la lumină cartea care a pus în brazdă sămînța conștiinței gastronomice naționale.

***Simona Lazăr**, poetă, prozatoare și jurnalistă, este realizator la Antena Satelor, Radio România.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Bucatele din cărți

„Prețuite cetitorule! Știu că mulți au se mă critice, poate mă și defaime, pentru că am întreprins o lucrare ca asta ce se numără în felul cunoștințelor celor ordinare, unii vor zice că aș fi plecat către gurmandiză sau lăcomia mîncării, alții că nu aș fi vrednic a face ceva mai bun, într'un cuvînt fiecine va zice ceva, pentru că... așa sîntem!“, astfel își justifică Manolache Drăghici scrierea unei cărți de bucate, tipărită la Iași, în 1846, sub titlul *Rețete cercate în număr de 500 din bucătăria cea mare a lui Robert întîiul bucătar a curții Franției, potrivit pentru toate stările, tradus de postelnicul Manolache Drăghici.* Postelnicul Manolache Drăchici este și autorul unei lucrări mult mai „serioase“: *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani,* tipărită tot la Iași, cîțiva ani mai tîrziu (1857). Dacă ar fi să-l credem pe Manolache Drăghici, redactarea unui cărți de bucate nu poate fi decît o preocupare „ordinară“, o bagatelă obsesivă doar pentru un mare „gurmand“. Să fie oare adevărat? Să fie acesta motivul inexistenței unor „adevărate“ cărți de bucate pe tărîmurile valahe și moldave? Să nu uităm că *Rețetele cercate* apar după succesul *„bucatelor boierești“,* frumos meșteșugite de Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi *(200 rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești,* Iași, 1841). Dar și acești doi boieri preferă să publice rețetarul sub „anonimatul“ inițialelor, chiar dacă anunță o „revoluție printre frigănele și găluști“. Nu acestea trebuie să fie motivele unei (ne)preocupări gastronomice mai timpurie de secolul al XIX-lea; altele îmi par a fi motivele reale: analfabetismul, lipsa de statornicie, absența unei sociabilități de curte pe termen lung.

dregătorii, dar și de venituri necesare desfășurării unor ospețe somptuoase și sofisticate. Boierii aceștia, mai mult pe drumurile pribegiilor decît pe la casele lor, se hrănesc mai degrabă pentru a potoli o necesitate fiziologică decît ca să se bucure de plăcerea gustului și de sociabilitatea culinară.

Și cu toate acestea, chiar dacă nu se regăsesc cărțile de bucate, bucatele apar prin cărți la tot pasul. Cuvîntul *bucate* are o întrebuințare omniprezentă în epoca fanariotă, desemnînd nu numai feluri de mîncare, ci și alimentele în general, cerealele, starea și avuția cuiva. Bucatele se prepară după starea și punga fiecăruia și se păstrează în memoria colectivă în funcție de „îndemînarea“ lingvistică a

Cuvîntul bucate *are o întrebuințare omniprezentă în epoca fanariotă.*

De la Constantin Brâncoveanu (1688-1714) și pînă la Mihail Sturza (1834-1849), curțile domnești sînt dominate de bucătari (și nu bucătărese) aduși de la Paris, Viena sau Genova, de multe ori însoțiți de instrumentele profesiei lor. Atribuția principală a acestor bucătari era să prepare hrana domnilor, doamnelor și beizadelelor domnești și nu să scrie cărți de bucate sau de ceremonial culinar. Această sarcină ar fi putut intra în atribuțiile marelui stolnic, el fiind dregătorul care purta grija meselor domnești. Așadar, pentru a se descurca în labirintul farfuriilor, bucatelor și paharelor, marele dregător ar fi fost cel mai îndreptățit să ceară redactarea unui astfel de tratat. De altminteri, Matei Cazacu presupune că prima carte de bucate ar aparține stolnicului Constantin Cantacuzino, preocupat de un astfel de ritual (p. 55). Tot ce se poate, doar că „tratatul“ are rețete, dar îi lipsește partea de ritual. Mult mai tîrziu, pe la sfîrșit de secol al XVIII-lea și la insistențele domnului Alexandru Ipsilanti (1796-1797), se înființează „logofeția obiceiurilor“, dregătorie cu sarcina precisă de a trece în condică toate ritualurile și ceremonialurile specifice Țării Românești. Chiar dacă dregătoria ajunge să aibă dregător, plătit de Marea Visterie și înscris în cartea rangurilor, marele logofăt al obiceiurilor nu produce mai nimic. Ca atare, scrierea gastronomică nu se regăsește printre preocupările celor cîțiva alfabetizați de la vîrful elitei politice, deținători de populației. Hrana, hrana cea de toate zilele, a frămîntat mințile tuturor gospodinelor din trecut și, înainte de a fi „cu specific local“ sau „cu specific național“, cum „arheologic“ ne chinuim să aflăm astăzi, a trebuit să astîmpere foamea. Ca atare, săracul se hrănește cu mămăligă, o fiertură din apă și făină de porumb. Dar în ce delicatesă se poate transforma mămăliga ajunsă în ceaunul boierului! De altminteri, ea capătă denumirea de „mămăligă boierească“, după cum o numește florentinul Domenico Sestini în preajma lui 1780, cînd ajunge pe meleagurile valahe. Fiartă în lapte, amestecată cu unt, brînză, smîntînă și cu un pumn de „miresme“, mămăliga boierească este sățioasă și parfumată, cucerindu-i pe mulți dintre consulii, diplomații și alți exploratorii ai lumii otomane în drumul lor spre Istanbul.

Ubicuitatea mămăligii este, vrem, nu vrem, o caracteristică a românului de vreme ce ajunge chiar și doftorie: „să faci o mămăligă de mei, nesărată, și dintrînsă să o amesteci cu unt proaspăt de vacă, să fie în două cu untul, și să fie cald cît va putea răbda de herbinte, să întinzi pă o scîndură să șază cu curul pe dînsa. Așa să facă adesea și de multe ori“. Asta nu este decît o rețetă pentru „trînji“ (hemoroizi) pe care o puteți încerca dacă medicina modernă v-a dezamăgit. Acum iubitorii de „specialități naționale“ se vor supăra și mă vor apostrofa cu: „Ce vii cu mămăliga dumitale? Trebuie să fi avut mai mult decît mămăliga săracului și brînza daculuí“. Bineînțeles că boierii, țăranii, negustorii, domnii, doctorii se hrăneau și cu alte feluri de bucate; că așa stau lucrurile aflăm din rețetele și consemnările gastronomice notate pe unde se putea: pe paginile unui catastif de cheltuieli, între coperțile unui miscelaneu, pe foaia albă a unei psaltiri, în colțul unui calendar popular, oriunde pana și cerneala își vor fi aflat de treabă.

Se notează rețete de sarmale, „di carni di vacă“, „di chept de curcă“, „di mel“, sau rețete pentru „curechi murați cu rață“, „curechi cu slănină“ sau „curechi cu carni de vacă“. Varza murată este hrana iernii, ajutîndu-i deopotrivă pe cei bogați și pe cei săraci să ajungă pînă la urzicile primăverii. În timp ce sarmalele vin de undeva de prin Balcani, îndulcind gustul acru al verzei pe măsură ce umplutura își schimbă consistența. Sarmalele din „chept de curcă“ se dau la mesele cele boierești amestecate printre alte feluri de delicatese, pentru că prestigiul unui boier constă și în masa plină cu cel puțin „12 feluri de bucate“. Pe vremea sarmalelor „de mel“, orientalizarea și otomanizarea gastronomiei trebuie să fi fost destul de consistentă, neocolind nici o mare casă boierească. Dacă la masa lui Teodor Vîrnav în Floreștii moldovenești se pot mînca scrob și „curechi murați cu rață“, la casa unui mare negustor din București astfel de preparate nu prea au căutare. Călătorind odată cu marfa, ici și colo, îndopîndu-se cu pastramă și cîrnați afumați prin hanurile și caravanseraiurile sărăcăcioase ale imperiilor, negustorul ajuns acasă risipește o avere pe masa fastuoasă care să impresioneze prin cantitate și exotism: „iubea să aibă masă curată de 7 sau 8 feluri de bucate, vin bun și desert și avea mare plecare asupra gastronomiei“, scrie Teodor Vîrnav despre negustorul Constantin Lada. Mare gurmand, negustorul Constantin Lada gustă și se delectează cu fripturi felurite parfumate cu chitre, sărpunel și maghiran, condimentate cu piper, cuișoare, scorțișoară sau nucșoară, ciorbe drese cu muștar și hrean, aluaturi umplute cu miere, nuci, brînză, și decorate cu dulcețuri. Mă îndoiesc că negustorul Constantin Lada își punea întrebarea, pe la 1810, dacă mănîncă „autentic românește“ sau bucatele de la masa lui sînt „turcești“. Nici nu cred că avea vreo importanță. Dar sînt sigură că negustorul Constantin Lada, fin gastronom, după cum ne asigură Teodor Vîrnav, știa să aprecieze gustul delicat al cașului de Gorj sau al cașcavalului de Penteleu, să savureze vinul roșu de Drăgășani, să se bucure de frăgezimea unei fripturi de rîmător crescut numai cu jir și ghindă, să guste un morun de Dunăre prăjit în unt și umplut cu stafide, să se trezească din mahmureală cu un borș dres cu leuștean, și iarăși să se ghiftuiască cu „prepelițe gătite cu pilaf“, printre talere de sparanghel fiert în unt și smîntînă. Gustul trebuie să fie scopul final al bucătăriei, fie ea „națională“, fie ea „locală“, fiindcă altminteri, cum zice proverbul: „zece feluri de bucate / tot fasole mestecate“.

„Dacă nu-i dai omului apă, nu-i da nici mîncare.“

„Băutura e ce e, mîncarea e fudulie.“

„Rău te hrănești cu mîncarea în traista altuia.“

I.A. Zanne,
Proverbele românilor

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“. Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

Mircea GROZA

O carte de bucate scrisă altfel

Bucătăria țărănească în Sălaj – cercetare de teren asupra tradițiilor gastronomice

De mai bine de șase ani colaborez cu specialiștii de la Muzeul Județean de Istorie și Artă din Zalău, în ideea de a mai salva, cît se poate, din rețetele bunicilor.

Sîntem în plină cercetare a potențialului gastronomic al județului Sălaj. Printre altele, ne-am propus să finalizăm această cercetare prin scrierea unei cărți și prin alcătuirea unei hărți gastronomice a județului. Credem că avem materialul suficient și o diversitate extraordinară de rețete, pe perioade, pe sate, pe zone, pe etnii. Am stabilit să „periem" județul de la sud spre nord și să intrăm în toate satele și cătunele, fără excepție. Am căutat, în drumurile noastre, pe cei mai vîrstnici locuitori, care încă erau în putere și aveau o memorie bună. Ne-am interesat, în special, de perioada interbelică, perioadă în care informatorii noștri erau copii. Avem pînă azi înregistrări și fotografii cu 54 de femei și bărbați, cu vîrste cuprinse între 55 și 103 ani. În unele cazuri avem și înregistrări video. Este vorba despre un volum impresionant de informații, zeci de ore de înregistrări, sute de fotografii, foarte multe rețete, cele mai multe necunoscute, descoperite după zeci de ani. Avem informații deosebite despre dotarea bucătăriilor, despre instrumentar și, foarte important, despre ingrediente și tehnologii, tehnici de preparare a acestora. Am reușit să cercetăm circa 35-40% din satele județului și continuăm aceste cercetări.

Am studiat și studiem în continuare presa și scrierile vremii. Avem o colecție de cărți vechi, în care descoperim nu numai referiri la alimentația populară, rețete și sfaturi gospodărești, dar și scrieri și cercetări cu privire la alimentația sănătoasă, la influențele etniilor în bucătărie, comentarii ale străinilor care au trecut prin România.

Sînt pasionat de alimentația populară. Am început să studiez foarte atent bucătăria tradițională din zona Văii Almașului, la început, iar mai apoi mi-am extins cercetările în Transilvania, aplecîndu-mă asupra specificului fiecărei etnii, a influenței benefice a acestor tradiții diferite, atît asupra comportamentului oamenilor, cît și a obiceiurilor și în special a bucătăriei. Am o colecție destul de mare de cărți de bucate vechi, unele foarte vechi, caiete și rețetare scrise de mînă. În timpul petrecut prin satele vizitate, intrînd în casele bătrînești, am fost impresionat de faptul că cei cu care vorbeam încă folosesc limbajul vechi, specific zonei, denumiri de ingrediente și unelte pe care nimeni nu le mai folosește. Eu cunosc foarte bine limbajul bunicilor. Încă din copilărie am fost obișnuit să-l folosesc, iar în discuțiile cu sătenii utilizez tot timpul acest mod de vorbire. Cînd transcriu înregistrările de pe teren nu pot apela la ajutorul celor mai tineri, deoarece lor le vine foarte greu să scrie ceea ce aud. Încerc variantele cele mai bune prin care să redau cît mai aproape de original aceste convorbiri. Așa mi-a venit ideea să pregătesc, pentru început, o sută de rețete scrise exact în graiul bunicii. Pregătesc, astfel, o altă carte, cum probabil nu s-a mai scris. Cartea va fi bogat ilustrată, astfel încît chiar și cei care înțeleg mai greu limbajul să poată deduce rețeta. Aceste rețete nu se mai fac, din păcate. Eu le-am reconstituit și am respectat exact ingredientele, instrumentarul folosit și tehnologia de preparare. Bineînțeles, cartea va avea și un „dicționar" ce va cuprinde „traducerea" tuturor termenilor folosiți în vorbirea țăranilor din zonă.

Bucate vechi, reinventate

„Colivă cu înghețată de colivă"
(Chef Sorin Petru Cucu)

„Păstrăv «deconstruit» cu sos de hribi și sos de fructe de pădure"
(Chef George Topârceanu)

„Sarmale sous vide cu chipsuri de mămăligă"
(Chef George Ene)

„Cărnuri la untură și șorici expandat"
(Chef Cristian Mihăiță Dumitrescu)

„Sarmale săculeț din carne de scoică și mămăligă cu coriandru"
(Chef Ioan David)

„Ceafă incorectă politic"
(Chef Ovidiu Abrudan)

din volumul în curs de apariție *Gastronomie românească de secol XXI*, de Andreea Bogdan, Cezar Ioan, Alina Miron, Adriana Popescu

Redau mai jos o rețetă dintre cele pregătite pentru viitoarea carte. Lectură plăcută!

Bujunială, bujuleică

„– Amu că ii tăie și tu porcu', ni vez și cearcă să faci on fel die carnie afumată cum nime' nu mai face amu. Uomu ista a mneu, Hilimon, iera iel meșter la tăiticele, Doamnie cum le știea el face pă tăitie, da cînd iera die tăiet porcu', nu iera mnisarăș ca iel! O fo' vinită on pretin di-a lui di pă la Păușa, di pă la Pustă... di pă acolo di pă oareundie, cum zîc, o fo' vinită la moară la Hida. Vinieu mulț la moară atuncie, cu căruțăle vinieu, di pă la Hodin, di cătă Jibou, stătieu tri, patru zîle la rînd la măcinat. Ierau multie bucatie die măcinat atunci, amu nime' nu mai samînă nimnică, ști franțu di ce, că pămînt au mai mult, n-o avut ii die cînd mama lor i-o făcut atîta pămînt! Amu-ș bat joc die pămînt...

Și uomu ista die care-ț spui și iel iera mnisarăș, cînd trăbuiea... și io spus la Hilimonu mnieu cum face iel bujuniala iasta, bag sama că numa' p-acolo să făciea, nici n-am auzît din alt loc. Da, zîciea iel, că pă o uliță din sat di la ii îi zîce în alt fel, bujuleică. Da tăt ala lucru-i. Cînd împărțăști porcu' pui detilindi on iepure.

– Ce iepure?

– Dărabu cela di pă pîntece cu clisa mai subțîre și cărnița așe în straturi...

– Fleica?

– E!, Așe! Iepurele, că așe-i zîcem noi, că dacă diesfăcieam porcu' pă spatie tătă clisa rămîniea întinsă pă masă cît iera ie die mare. Acole, pă mnijlocu ii, rămînieu cioantiele ale di la coșu tieptuli, stătieu așe arădicatie drept în sus ca uretile di la iepure, di-aceie-i zîcem iepure! Da lăsam numa' iepurele di p-o parte. Întinz iepurele pă masă, tai di cătă iel clisa și soru', să rămîie mai multă carnie. Pui păstă ie sare, thiperi, cimbru, unii pun și poprică, io nu. Și o freci binie și cu o jumătatie die finjie die ai zdrobdit binie. Tăt așe faci și cu o pecie, o' cu on peștie, doi.

– Gata, asta știu, că mi-ai mai spus! Peștele-i mușchiuleț.ul.

– Dară că! Pă jumătatie din iepure pui pecia, la mnijloc, ori peștile, ce pui. Pă lîngă carnia aiasta pui cărnațu încorligat roată, roată. Cărnaț proaspăt, nu afumat! Împături iepurele, acoperi carnia și cărnațu cu ceielaltă jumătatie die iepure, împături iepurele în duoauă, îl faci așe ca o bucsă, ca on bodilarăș. C-on ac bun, mai mare, în care ai pus o ață mai grosuță, tie pui și coși bucsa asta roată, roată, strîns, odată-ncolo ș-odată-ncoace. Die duoauă ori o coși. Leji bujuniala asta cu ață mai groasă ca pă on poc ce-l duci la poștă, da-i lași on lănțug să-l poț prindie pă rudă, la fum. Naintie di-a mere la fum pui bujuniala la morătaorea cu sare din postava în care ai pus peciile, peștii și coroaiu'. Stă acolo tri-patru zîle, o speli, o zvînț ș-api o poț duce la fum. Numa' fum rece, faci focu detilindi, di-o lături die afumătoare. Așe fumu ajunje rece pă cărnuri. Amu că o-ai adus acasă, ori o hierz așe întreagă, ori o lași în pod, o' undie o lași la aer, la răcoare și cînd vrei tai din ie cîtie on dărab din care poț face o topală. Albă o' roșie, cum-îț placie. Da asta ț-oi spunie die altăoară cum s-o faci. Cînd o tai numa-i vide ce faină-i pă di-nlontru, ce coloare faină are, rozosină, vez și carnia și cărnațu și, pă dinafară, iepurele, on ptic mai afumat!

Numa' să nu uit! Die o hierz, o hierz înt-o oală mai mare și o baji numa' în apa care o clocotit. Pui în apă și thiperi boabe, coriandru și tri frunză die bombir. Cînd iar începe a hierbe faci focu încet ș-o lași așe să hiarbă încetuț. Cînd ii gata o lași în apă să să răcorească ș-api o pui la scurs, acățată pă rudă. Așe că n-am uitat?

Doamnie Dă binie! Sănătatie!"

(fragment din cartea în curs de apariție *Bucătăria socăciților**)

* *Socăcița* este cea mai vestită bucătăreasă dintr-un sat. Este cea care cunoaște foarte bine rețetele, știe să organizeze mese mari pentru nunți, botezuri, pomeni. Cunoștințele ei sînt dobîndite din familie, mama și bunica ei au fost și ele socăcițe. Socăcița este un adevărat „manager", se organizează perfect, știe să-și facă echipa, pentru mesele mari știe să facă necesarul materiilor prime, alege, în timp, continuatoarea meseriei de care se ocupă în mod special. De multe ori socăcița nu știa carte. Făcea totul „din minte", cum mi-a spus, odată, una dintre cele cu care am discutat.

Rețetele mele sînt adunate în zeci de ani de la aceste socăcițe, inclusiv de la mama mea, „mama Jeni" și de la bunica, „Florica li Hilimon" din Hida. Am și o colecție de rețete scrise în caiete special întocmite. Cel mai vechi caiet de rețete, scris cu pana, este din anul 1877.

Șerbet de nufăr

„Se culeg frunzele de la 300 de flori de nufăr și se pisează într-o piuliță de marmură. Zeama se stoarce, se strecoară, lăsîndu-se să se limpezească. Apoi se înmoaie 1200 de grame de zahăr cu 900 grame de apă, se curăță cu albușul unui ou, se stropește cu zeamă de lămîe și se strecoară. Pe urmă, zahărul punîndu-se pe foc se mai adaugă și zeama de nufăr, și se leagă la foc iute ca de șerbet. Cînd e gata, se coboară tingirea, lăsîndu-se să se răcească pînă ce va suferi degetul, pe urmă se amestecă și dacă vedem că e vîrtos se frămîntă cu mîinile. Dacă șerbetul e mai tare ca de obicinuit, se mai pisează din frunzele mici, scoțînd puțină zeamă din ele spre a frămînta dulceața și se pune în borcane."

Buna menajeră (1871), Ecaterina Steriady

***Mircea Groza** este un explorator al tradițiilor culinare, în căutarea filonului vechi și autentic ce definește bucătăria țărănească și stilul de viață rural.*

Mirel BĂNICĂ

Paradisul pierdut al bucătăriei

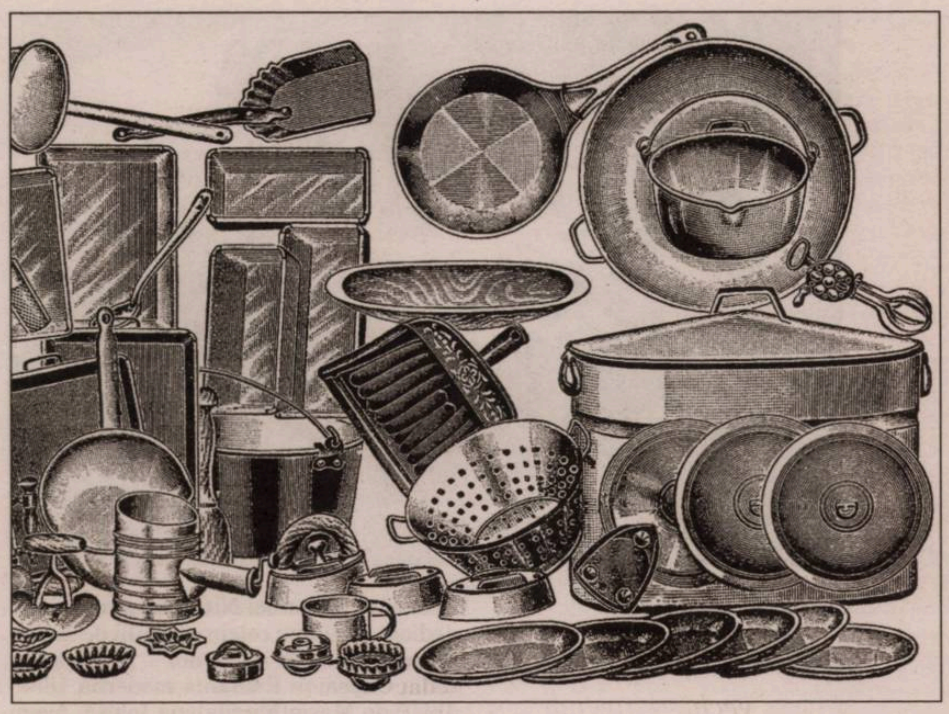

Dintotdeauna am iubit cărțile de bucate. La început aveam pentru ele un interes strict utilitar, legat de menirea lor primă: furnizarea de idei în bucătărie plus mai buna cunoaștere, pas cu pas, a grelei taine a gătitului. Cu timpul, am început să le apreciez și pentru valoarea lor istorică, artistică și de document/barometru al transformărilor din societate. Utilitatea s-a transformat în pasiune și, în timp, am adunat o frumoasă colecție de cărți de bucătărie – iertați orgoliul, dar tocmai acesta este motorul acțiunii și motivația oricărui colecționar din lume, de la fluturi la timbre, de la cărți de bucate la mașini scumpe. Efortul *strategic* de a strînge laolaltă toate aceste volume s-a simplificat enorm odată cu apariția anticariatelor digitale și a platformelor de vînzări online. Apar la iveală adevărate comori, la prețuri modice. Unul dintre motive, dar nu singurul, este acela că prea puțini dintre noi ne mai inspirăm din cărțile de bucătărie pe hîrtie, atunci cînd avem la dispoziție o multitudine de site-uri și de „platforme" dedicate *cooking*-ului.

Să revenim. M-a uimit din prima clipă cartea de bucate concepută de cele două lumini naționale (nu, nici urmă de ironie în această formulă) M. Kogălniceanu și C. Negruzzi, *200 de rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești.* Două sute! Dar de ce tocmai două sute? Și nu oricum, ci numai rețete „cercate" în cuhniile boltite, de către armate de bucătari, la curțile boierești – nu trebuie uitată epoca în care a fost gîndită și scrisă această carte. O mică paranteză: citesc în acest moment cu multă plăcere povestiri de călătorie prin Principatele secolelor XVIII-XIX – cunoscuta serie *Călători străini* a Academiei Române. Occidentalii sînt uimiți de arta culinară de la unele curți boierești; mulți remarcă, printre altele, delicatețea și excepționala calitate a sosurilor pe care le pregăteau bucătarii țigani, robi. Atunci cînd sînt chestionați, laudativ, despre arta lor gastronomică, aceștia spun firesc că au învățat să gătească la Paris, dar nu știu să denumească exact numele preparatelor, spre și mai marea uimire a oaspeților, deja frăgeziți în mirare de realitatea înconjurătoare. Fără a mai vorbi de faptul că multe din rețetele de aici sînt complet irealizabile astăzi – cine ar mai avea curajul, mijloacele umane și materiale de a plămădi un cozonac, unul singur, cu zeci de gălbenușuri de ouă?

Tot în categoria a-fost-odată-și-nu-se-mai-întoarce se înscriu și *Gastronomicele* lui Păstorel Teodoreanu, lucrare avînd ca țintă perioada dintre cele două războaie mondiale. O epocă în care sarmalele erau percepute a fi *un plat gourmet,* iar micul, celebrul mic, era servit la recepții pretențioase, cu condiția să fie *proaspăt, de primă calitate.* O perlă a colecției mele este ediția a doua a celebrissimei cărți de bucate a Sandei Marin, clasic inconturnabil al gastronomiei noastre. Volumul datează din 1936, prima ediție fiind publicată tot în acel an, dar imediat epuizată. Ar fi multe, prea multe de spus despre acest „loc memorial" al culturii române. În aceste prime ediții putem vedea cum arată o bucătărie model a anilor 1930, bogăția de ustensile, aparate și vase de bucătărie din epocă, melanj perfect de tradiție și inovație culinară; mult mai didactic este prezentat procesul de decupare corectă cu cuțitul și furculița un pui proaspăt scos din cuptor sau inventariate denumirile corecte la măcelărie ale diverselor părți din porc și vită. Atunci încă mai existau și măcelari, și clienți pretențioși, în adevăratul sens al cuvîntului. De fiecare dată cînd citesc și recitesc această carte, resimt acest plăcut sentiment de „normalitate", de paradis pierdut, al acelor vremuri. Sună idealist, o știu și accept acest lucru, dar ce am fi fără nostalgie, mai ales fără cea culinară? Trecutul are mereu un gust bun și mirosuri apetisante. Inutil să mai spun că, și în acest caz, multe din rețetele de acolo nu mai sînt posibile astăzi. Greu de mai găsit în zilele noastre, sub soarele de halogen mincinos din supermaketuri, scoici de apă dulce, raci proaspeți sau un „clapon fraged". Încă ceva: interesant de observat cum reeditările ulterioare, din perioada comunistă, au fost epurate de rețetele considerate a fi prea opulente, prea burgheze, prea mirosind frumos a bunăstare.

„Mîncarea e bună și vinul și mai bun."

La conac, I.L. CARAGIALE

Tot de la începutul comunismului datează și *Ghidul micii gospodine,* autor Natalia Tăutu-Stănescu, colecția „Mîini îndemînatice", Editura Tineretului. În aceeași colecție erau editate, exact în aceeași perioadă, în spiritul „descurcă-te singur", manuale care te învățau cum să construiești un aparat de radio, generatoare Morse sau, și mai ambițios, chiar și televizoare alb-negru. Mă voi mărgini să vă descriu doar coperta, care mă amuză de fiecare dată cînd o privesc: înconjurată de micuțe imagini reprezentînd eprubete și retorte, rachete și rotoare electrice, o gospodină cu rochie talie de viespe, după moda epocii, dar încinsă cu un șorț regulamentar, se află în fața unei oale de supă care fierbe intens, ca lupta de clasă. Cu mîna dreaptă amestecă energic în oală, printre vapori, iar în mîna stîngă ține distant, dar hotărît, ca sursă de inspirație, tocmai… *Ghidul micii gospodine.*

„Femeii îngreunate să nu-i vorbești de mîncăruri bune."

DR. N. LEON, *Istoria naturală medicală a poporului român*

Anii 1970, anii maximei deschideri culturale și ideologice, aduc cu ei un aer proaspăt, de deschidere culturală și ideologică, de încredere, curiozitate și reconciliere cu Occidentul. Starea de spirit se reflectă și în cărțile de bucate din acea perioadă. Aș dori să remarc, printre multe exemple posibile, minunata colecție „Caleidoscop" a Editurii Ceres. Micuțe, practice, ieșind singure în evidență prin design și calitate, cred că ele reprezintă bucuria de a trăi a acelei scurte perioade de „fericire" pe care am traversat-o atunci. Unele dintre ele ilustrate cu desene geniale, majoritatea ușor ironice, avînd ca autori pe Vasile Olac, Florin Pucă sau Done Stan. Într-o ordine absolut aleatorie, cîteva titluri alese la întîmplare din colecția mea: *Bucătăria din Transilvania, Torturi și prăjituri, Pîine de casă și preparate din aluat, Supe și ciorbe, Preparate din ouă, Preparate reci pentru zile calde* [sic!], *Bucătăria turistului, Bucătăria vacanței* etc. Adevărata valoare a unei cărți se vede după ce trece moda zilei, în anticariate. Și astăzi, micuțele volume au o cotă foarte bună printre pasionați și nu numai, se vînd imediat, nu apucă să prindă praf pe rafturi. Și încă ceva: spre bucuria mea, Editura Ceres există, s-a adaptat vremurilor celor noi și produce în continuare carte practică. Sincer, unde altundeva mai puteți găsi o carte intitulată, delicat-provocator, *Redescoperă mușcata. Ghid practic pentru cultura mușcatelor*, scrisă de dna Maria Vinereanu. La fabulosul preț de 17 lei!

Penuria anilor 1980 și „alimentația rațională" a epocii lasă urme în mica lume a cărților de bucate. România trăiește sub dictatura peștelui oceanic. Citez cîteva titluri de rețete din volumul *Meniul, de la preparare la servire*, autor Stere Stavrositu: „Ciorbă din pește oceanic", „Perișoare din pește oceanic cu sos tomat", „Ouă umplute cu pastă de pește oceanic", „Zacuscă din pește oceanic" – și lista poate continua, la fel de extinsă ca oceanul planetar. Iar din volumul *Semipreparatele în bucătăria modernă*, tipărit pe hîrtie gri-șoarece cu urme evidente de rumeguș, aflăm cîteva trucuri simple și eficiente, la îndemîna tuturor, referitoare la conservarea laptelui și a produselor derivate din lapte, pentru cei pasionați de cultura „lactobarurilor". (Cititori mai tineri, vă rog să-i întrebați pe părinți și bunici ce erau acelea, veți fi uimiți. Tendințele bio-eco și penuria alimentară au rădăcini adînci, dar nu fac casă bună împreună, *hélas.)*

Odată cu anii 1990, au fost reeditate multe din vechile cărți de bucate, în condiții foarte precare, cu titluri schimbate sau falși autori. Timid își fac apariția și primele culegeri de rețete internaționale, accentul fiind pus mai mult pe imagine, culoare și pe dramaturgia gătitului decît pe rețetele în sine. Apar și primele „vedete" culinare, părinții lui Jamie Oliver de astăzi. În fine, în anul 1998 vede lumina tiparului *Bucate, vinuri și obiceiuri românești*, de Radu Anton Roman, la editura Paideia. Memoria gastronomică națională este sublimată și transformată în poezie de acest simpatic, charismatic negustor de nostalgie culinară. Ce să pui în locul Tradiției, atunci cînd aceasta a murit? Marketing, poezie și, repet, nostalgie. Atunci cred că s-a închis o pagină din istoria cărților noastre de bucate și s-a deschis o alta. La fel și felul nostru de a pregăti, privi, gîndi o mîncare din punctul de vedere al celui care iubește cărțile de bucate. Nimic nu va mai fi la fel de acum înainte. Tableta sau telefonul mobil conectate la Internet, pe post de carte de bucate, nu vor avea niciodată paginile pătate de grăsime sau de picături de sos, ca vechile, bunele, inegalabilele mele cărți de bucate.

***Mirel Bănică** este cercetător în domeniul antropologiei religiilor în cadrul Institutului de Istorie a Religiilor, Academia Română, București. În acest moment pregătește un volum dedicat religiei și sistemului de practici religioase ale romilor.*

Cosmin DRAGOMIR

Biblioteca noastră gastronomică postdecembristă

Cînd intri într-o librărie bine aprovizionată, raftul cu volume gastronomice românești îți poate lua ochii. Cărți lungi, late, înalte, cu sau fără poze, cu sau fără supracopertă dau impresia unui domeniu acoperit, cu atît mai mult cu cît este intens mediatizat de doar cîțiva ani. Cu cît te apropii mai mult, cu atît vezi că, de fapt, stăm destul de prost și, dacă ești pasionat și hîrșit nițel în mățăraia breslei, observi o *alandalitate* amendabilă.

Cărțile de bucate autohtone tipărite în ultimii ani pot fi categorisite simplu: de conjunctură (Laura Adamache, Horia Vîrlan, Dan Silviu Boerescu), de *self-branding* (Joseph Haddad, Aida Parascan), de vedete (Laura Cosoi, Stela Popescu, Mihai Tatulici), extensie în offline (Geanina Staicu Avram *aka* Jamila Cuisine, Gina Bradea), nișate (Ligia Pop, Olivia Steer, Anca Lungu), reeditări (Sanda Marin, Silvia Jurcovan, Constantin Bacalbașa, Kogălniceanu & Negruzzi, Manolache Drăghici, Maria Maurer), amintiri, povești și rețete (Florin Dumitrescu, Mircea Radu, Veronica Bectaș, Bogdan Ulmu, Adriana Babeți), antologii la temă *(Intelectuali la cratiță, Varză à la Cluj),* povești (Matei Pleșu), autobiografii (Adrian Hădean).

O altă categorie, de data aceasta extrem de generoasă, este formată din zecile de cărți de bucate, comune, întocmite de bucătari, bucătărași sau chiar autori din afara domeniului, dar care au sesizat oportunitatea financiară facilă.

În cîteva linii mari și seci, situația e asta: Hadad își consolidează poziția de mentor în *haute cuisine,* Dumitrescu se alintă cu adevărata rețetă de carbonara, dar și cu pîinea cu untură, Cosoi se face de rîs la paritatea paste făinoase/capere, Boerescu scrie cantitativ și la termen, iar Gina Bradea publică rețetele de pe blog, alternînd ciorbele cu deserturile într-un sumar zdruncinat grav de anomaliile temporale din *Star Trek.* Remarcabil rămîne volumul lui Hădean, de o sinceritate dezarmantă. Printre ele mai apar demersuri editoriale gastronomice subiective, maligne chiar, precum cel de anul trecut al revistei *Biz.* Un caz aparte este volumul *Poveștele maicii Sofronia* de Alexander Reinhardt. În spatele personajului și al autorului (inventați) se află, de fapt, Vlad Macri și Cosmin Zidurean.

Există și o subțirică bibliografie dedicată recenziilor de restaurante (trei ghiduri ridicole și părtinitoare semnate cu pseudonimul Gastronomicus 1996, 1998, 2000, și volumele lui Peter Imre, Claudiu Leonte și al Sandei Nițescu) și un studiu dedicat celei mai celebre familii de antreprenori HoReCa de la noi – „Casa și familia Capșa, în România modernă 1852-1950" de Maria Magdalena Ioniță. Avem două manuscrise descoperite în arhive și publicate prima dată (Mihai Lupescu – *Din bucătăria țăranului român* și *O lume într-o carte de bucate,* manuscris brâncovenesc îngrijit de Ioana Constantinescu), cîteva volume de specialitate: Petronela Savin – *Universul din lingură, despre terminologia alimentară românească,* Vlad Macri – *Stufat ori Estouffade? sau Există bucătărie românească?,* Marius Cristian – *Legendele din farfurie,* Gabriela Berechet – *Cartea bucătarului profesionist.*

© M. Groza

„Despre odihnă, mîncărică și băuturică să n-ai grijă."

I.L. CARAGIALE, *Opere VII*

Există o singură carte care tratează istoria noastră culinară, și aceea e doar pentru uz extern, publicată în engleză: *The Story of Romanian Gastronomy* de Matei Cazacu. Detalii culinare vechi găsim însă în alte opuri (memorii, călători străini prin țările române, jurnale, cărți de istorie etc.), iar eu vă recomand călduros: *Mesele de altădată, de la Palatul Regal la Tîrgul Moșilor* – text de Ana Iorga și Filip-Florian Iorga, zecile de pagini fabuloase din *Patimă și desfătare, Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească (1750–1860)* – Constanța Vintilă-Ghițulescu, al treilea volum încă nepublicat din *Bucureștiul fanariot* de Tudor Dinu și reeditarea unui periplu culinar romanțat – *D'ale gurii din bătrîni* de Octavian Stoica.

Multe vrute și nevrute trecură Dunărea, în ambele sensuri.

Din toată această listă destul de lungă lipsesc voit cîteva cărți de referință despre care am decis să scriu separat. În primul rînd, monumentala operă a lui Radu Anton Roman, carte de căpătîi pentru bucătăria românească, fără de care patrimoniul nostru imaterial „de măduvă tracică" ar fi suferit de inaniție.

Și dacă în ceea ce privește restaurantele le prefer pe cele cu specific regional (în curs de reapariție) celor tradiționale românești (generaliste și de cele mai multe ori cu meniuri standardizate, influențate de rețetarul din 1963) ar fi nefiresc ca la cărți să nu aplic aceeași grilă valorică personală. *Privind înapoi prin fereastra bucătăriei,* cartea semnată de Dagmar Dusil, este o rememorare prin cheie culinară a copilăriei autoarei în Transilvania, unde influențele nemțești, ungurești, austriece și neaoșe sînt malaxate de secole, zămislind o bucătărie dreasă cu smîntînă și iz de tarhon. Și, ca să nu trecem prea repede munții, așa cum nici tarhonul nu a făcut-o mult timp, de nu-l găsești prea des în zămurile muntenești, așa cum nici ștevia nu a reușit să convingă papilele ardelenești, reperăm localitatea Bazna din Sibiu, acolo de unde își trage numele o rasă renumită de suine, și *Gătim împreună în Casa Baronului* cu doamna Aurelia Rusu în românește, și-n germană, supă de chimen, ciorbe săsești, papricașuri ori sîngerete, și mai punem, din cînd în cînd, și prune uscate, și mere, ca să dea mîncărurilor acea dulceață specifică locului. Dar cum multe se petrecură pe vechile drumuri comerciale, inclusiv schimbul de rețete și de gusturi, după sibieni spre capitală urmează Brașovul, iar aici dăm peste o altă apariție editorială recentă, un volum de s-ar înmulți și-n alte locuri bine-ar fi: *Rețete culese de la cinci brașovence* și publicate de bucureșteanca Georgeta Filiti, unde găsim „cuibul de viespe" pe care prima dată ni-l relevă-n scris, la București, Maria Maurer încă dinainte de 1850. Apar și pogacele cu jumări care-s iubite mult și-n Banat, apare marțipanul central-european, dar și șerbetul de fisticuri ori dulceața de chitră impuse la noi de toți bucătarii de zaharicale veniți în suitele fanarioților.

Cum multe vrute și nevrute trecură Dunărea, în ambele sensuri, și delicatesele s-au arătat vînjoase la înotat că altfel nu le-ar fi zis pe nume diferite de-a stînga și de-a dreapta Cazanelor acelorași preparate. Că e „prejna", că e „poprică", tot de oaie se face și „era nelipsită la nunți, la petreceri demult: astăzi, nu mai place nimănui carnea de oaie ca odată!" Toate acestea și multe alte-le le aflăm prin mijlocirea doamnei Narcisa-Alexandra Știucă din volumul *Ospăț cu gust de Mehedinți,* rețete culese de la gospodinele din zonă. Să urmăm dară cursul apei pînă hăt în aval de tot, în Deltă, lîngă apa cea mare. Mai seducătoarea, mai ofertantă prin comunitățile izolate de ape și prin varietate etnică, Dobrogea a atras atenția mai multor antropologi și sociologi decît alte zone. Iar din cercetările acestora remarcăm două cărți excepționale: *Valori identitare în Dobrogea – Hrana care unește și desparte,* volum coordonat de Ofelia Văduva, și *La masă cu oamenii Deltei. O cartografiere a practicilor gastronomice* coordonat de Monica Stroe și Bogdan Iancu, demers de care profesorul Vintilă Mihăilescu nu e deloc străin. Iar din Dobrogea trecem granița și o menționăm pe Kera Kalița cu a ei bucătărie a „Balkaniei", iar de încheiat o fac cu rețele ritualice, de sărbătoare ori de post, ale Simonei Lazăr.

Și cu mîhnire că sînt nevoit ca doar să le trec în revistă și poate astfel să condensez bibliografia de profil ca ajutor pentru cei interesați, mă despart cu greu de acest text din care probabil am mai omis cîteva titluri importante, dar, deh, sînt aproape 30 de ani editoriali de acoperit.

© M. Groza

***Cosmin Dragomir** este jurnalist (gastroart.ro).*

LUKÁCS József

Dulciuri ardelenești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea

Dulciurile reprezintă un capitol aparte în gastronomia transilvăneană din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Înainte de toate, identificăm sursele de dulce din epocă.

Mierea de albine era alimentul dulce cel mai la îndemînă. Pentru intervalul de timp studiat, izvoarele istorice arată faptul că, în Transilvania, mierea era disponibilă în cantități îndeajuns de mari încît să fie relativ ieftină și frecvent consumată. *Registrele de tricesimă din Cluj* arată că mierea și produsele conținînd miere au reprezentat importante mărfuri de export. S-au păstrat informații despre cantități mari de miere vîndute peste hotare. Drept exemple, amintim două transporturi de miere de la Cluj spre Polonia, din decembrie 1613, unul de 3542 de litri, celălalt de 3248 de litri de miere (în izvoare se foloseau drept unități de măsură vadra și butoiul), respectiv transportul din mai 1632, cînd 7848 de litri de miere au fost duși spre Ungaria, urmat, după șapte luni, în decembrie 1632, de un alt transport de 3052 de litri de miere spre Oradea. Aceste cantități de miere exportate sugerează și capacitatea de producție a apicultorilor din zonă.

Nu doar mierea în sine era consumată, ci și mierea și turta cu miere. La Cluj, ambele erau produse de export. Există relatări despre transporturi de sute de litri de mied și căruțe de turte cu miere duse prin Oradea și Carei spre Ungaria, respectiv Polonia. Rețeta turtei cu miere apare în *Cartea de bucate a doctorului Wecker,* în anexa *Cărții de bucate a bucătarului-șef al principelui Transilvaniei,* scrisă la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

La Cluj, „facerea pîinii" nu a fost socotită un meșteșug aparte.

La Cluj, „facerea pîinii" nu a fost socotită un meșteșug aparte și astfel nu a existat o breaslă a brutarilor, cum existau în multe alte orașe din Europa. Sînt pomenite așa-numitele „case de copt". Acestea erau brutării deținute de cetățeni bogați ai orașului, care angajau personal și produceau în funcție de cerere. În aceste „case de copt" lucrau femei care, pe lîngă pîine, făceau și turte cu miere.

Turta cu miere era un produs care satisfăcea pofta de dulce a oamenilor și care putea să fie și exportată, fiind un produs alimentar care rezista o perioadă destul de lungă de timp. Turta cu miere, sub denumirile de „pogacea cu miere" sau „pogacea de Turda", a devenit, cu timpul, marfa nelipsită din tîrguri și cadoul tradițional oferit celor dragi de către cei care se întorceau din tîrguri. Turtele în formă de inimă, frumos ornamentate, ocazional cu bucăți de oglindă, au fost considerate adevărate semne ale dragostei, oferite aleselor de către bărbați.

Zahărul sau „mierea de trestie" a fost o altă sursă de dulce. În Transilvania, zahărul produs din trestie de zahăr era o marfă de import, fiind adus – mai ales prin intermediul comerțului cu Viena și Cracovia – din zona mediteraneană, în special din Veneția. Cercetarea făcută pe perioada anilor 1599-1636 a evidențiat faptul că nu existau importuri mari, datele de vămuire arătînd cantități cuprinse între echivalentul a 1,2 și 116 kilograme de zahăr pe transport. Pentru a evalua cît de scump a fost zahărul, s-a comparat valoarea diferitelor transporturi de zahăr cu veniturile pe care le avea un muncitor plătit cu ziua în acea perioadă. A rezultat că, pentru aproximativ o jumătate de kilogram de zahăr, un zilier trebuia să muncească între 3 și 8 zile, în funcție de perioada cercetată. Din același tip de venit se puteau cumpăra între 8 și 12 kilograme de carne de vită pe zi. Este evident că la cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea nu oricine consuma zahăr la Cluj.

Urmărind rețetele cărților de bucate care au fost create în Transilvania în cursul secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, vom găsi deserturi preparate din aluat de făină de grîu. După ce industria morăritului a evoluat, s-a reușit obținerea unor făinuri de calitate superioară, din care s-au putut face aluaturi mai fine, din care, la rîndul lor, se puteau coace prăjituri și cozonaci gustoși. Nu întîmplător, făina deosebit de fin măcinată era amintită prin sintagma „flamă de făină".

Prăjitura servită ca desert a evoluat din aluatul simplu de pîine. La făina fin măcinată se adăuga grăsime de origine animală, untură sau unt, ouă și lapte. Prin frămîntarea acestora, a rezultat un aluat care dospea sub acțiunea drojdiei sau plămădelii, și care căpăta noi arome prin adăugarea bucăților de fructe. Aluatul putea fi îndulcit cu miere sau mied, ori îmbibat în suc de fructe sau în must dulce.

Aluatul de făină putea fi preparat atît prin prăjire în ulei, unt sau untură, cît și prin coacere în cuptor. Primul procedeu avea ca rezultat plăcintele și gogoșile, iar cel de-al doilea – felurite prăjituri cu diverse aluaturi. *Cartea de bucate a bucătarului-șef al principelui Transilvaniei* dedică un capitol întreg gogoșilor.

Amintim aici rețeta unui preparat tradițional, așa-numita „gogoașă împinsă", care apare atît în *Cartea de bucate a bucătarului principelui Transilvaniei,* scrisă la finele secolului al XVI-lea, cît și în *Cărticica meseriei de bucătar*, tipărită la Cluj în 1695. În varianta mai veche a rețetei, aluatul era fiert prima dată: într-o tipsie se turna lapte dulce și se punea o bucată de unt. Un bucătar ținea tipsia deasupra focului, în timp ce altul punea, puțin cîte puțin și amestecînd tot timpul, făină fin cernută în laptele aflat în fierbere. Aluatul era amestecat pînă la îngroșare. Atunci era luat de pe foc și lăsat să se răcească. Cînd s-a răcit, era amestecat cu cîteva ouă, așa că devenea din nou moale. Acest aluat era pus în ceea ce se numea în rețetar „lemnul de împins" și pe care ar trebui să ni-l închipuim ca pe un aparat de făcut cîrnați, avînd în capăt un orificiu de cupru în formă de stea cu 12 colțuri. Din acest aparat aluatul era împins, în bucăți alungite, puțin cîte puțin, în untul încins aflat într-o tigaie. La servire, bucățile prăjite erau presărate cu zahăr. În *Cartea de bucate de la Cluj,* „gogoașa împinsă" se prepara altfel. Aluatul, compus din făină albă, gălbenuș de ouă, unt și sare, era frămîntat cu mîna, apoi era pus în „aparatul de împins", despre care se spune că era asemănător cu o pușcă de apă, care „avea o gaură mare în capăt, cu un orificiu în formă de stea, prin care era împins aluatul cu un lemn pentru împingere". Cu acest aparat, aluatul era împins în untul încins, aflat într-o tipsie. La servire era presărat cu zahăr de trestie.

În secolul al XVII-lea apar rețetele unor preparate dulci mai sofisticate. Drept exemplu prezentăm rețeta unui așa-numit *biscoctum*, în care se poate recunoaște forma arhaică a pișcoturilor și a biscuiților. Spre a înfățișa ce se înțelegea prin *biscoctum*, voi reda în continuare o rețetă din *Cărticica meseriei de bucătar,* adică din cartea de bucate tipărită la Cluj în 1695.

„Ori ți-i foame, ori ți-i sete,
Ori ți-i dor de codru verde?"

JARNÍK-BÎRSEANU,
Doine și strigături din Ardeal

„Mîncare, mîncare, mor de foame! Unde-i ministrul meu secretar de stat la departamentul bucătăriei?"

Lăcustă-Vodă
în Sînziana și Pepelea,
V. ALECSANDRI

Așa să faci pișcotul (biscoctum) alb

Pune într-un castron mare, smălțuit, o lingură mare și jumătate de gutuie trecută prin sită, asemănătoare cu aceea din care se face cașul de gutuie. Adaugă puțin zahăr de trestie, dacă îți place așa, și zeama stoarsă a unei jumătăți de lămîie. Într-o farfurie bate tare albușul de la două ouă și, cînd spuma s-a făcut tare, amestecă [cu gutuile, zahărul și zeama de lămîie]. Cînd le amesteci, [pasta] de gutuie și spuma ouălor trebuie bătute atît de tare încît să se asemene cu zăpada, atît de tare trebuie amestecate gutuile cu zahărul și cu ouăle. Iar lingura nu trebuie ținută cu partea concavă în sus, ci în jos, și trebuie amestecat într-o singură direcție timp de patru ore întregi, fără oprire. La fiecare sfert de oră să adaugi și să amesteci albușul a cîte două ouă. Adaugă și zahăr de trestie, în funcție de cît de dulce îți place. Amestecă treizeci și șase de ouă în gutuie așa cum am indicat mai sus și amestecă pînă cînd va deveni atît de spongios cum este aluatul dospit. Apoi scoate pe o bucată de hîrtie, pune asta într-o ciur și așază pe spinarea cuptorului și lasă să se usuce. Dedesubt să fie mai cald, nu deasupra.

***Lukács József** este absolvent de teatrologie, doctor în istorie și muzeograf la Muzeul de Istorie al Universității Babeș-Bolyai din Cluj. În prezent, traduce în limba română și îngrijește o ediție critică a volumului* Cărticica meseriei de bucătar, *publicat pentru prima oară în limba maghiară la Cluj, în 1695.*

Cezar IOAN

Aceasta-i întrebarea, dar care e răspunsul?

Imposibil de spus cine a „inventat“ grîul și l-a măcinat, ca să facă diverse din el. La fel, imposibil de știut cine a învîrtit prima dată carnea – întreagă ori tocată – într-o frunză sau în alt înveliș, ca s-o conțină și gătească fără s-o ardă prea tare și, eventual, să-i mai dea un plus de gust. Cine a făcut prima oară brînză din laptele ierbivorelor domesticite? Cine a pus brînza la păstrare? Și-atunci, despre ce vorbim, de fapt, cînd vorbim de „gastronomie tradițională“, „autentic națională“ și „gastronomie reinterpretată“? Mărturisesc că mi-e neclar.

Pentru orbii care au pipăit, fiecare, partea lui de elefant, mărețul animal e cînd „ca un stîlp gros din carne“, cînd „ca un zid din carne, ridicat la doi metri deasupra pămîntului“, cînd „ca o sulițâ curbată, din os“. La fel și cu gastronomia „tradițională“: fiecare are propria lui versiune, în funcție de zona pe care a cunoscut-o. Nici una nu-i corectă? Toate sînt corecte? Cine decide care e corectă și care nu? Și după ce criterii?

Pare firesc să încercăm o inventariere și o definire. Iar definirea înseamnă „cu ce se aseamănă cel mai mult și prin ce se deosebește de acel ceva“. În funcție de regiune, fiecare parte a României a avut parte de anumite influențe: cele mai importante au fost cele central-europene în vest, rusești-evreiești în est și otomane în sud. Nu avem – în afară, posibil, de leușteanⁱ (mă îndoiesc) – nici o aromă pe care „alții“ s-o asocieze în mod spontan cu mîncarea românească, așa cum se întîmplă cu busuiocul la italieni, sumacul la popoarele arabe, ardeiul iute la mexicani ș.a.m.d. (scuzați simplificările din această enumerare, știu că sînt mult mai multe elemente decît am listat eu!). N-am inventat noi nici zatarul, nici curcuma, nici lemongrass-ul. Și totuși, cineva familiarizat cu mîncărurile din partea asta de lume va avea șanse mari s-o nimerească pe a noastră, dacă-i iese în cale. Cum așa?

Mai e nevoie de un reper temporal – altfel ne vom trezi spunînd că mămăliga din porumb e mîncare „dacică“, deși nici pomeneală de porumb pe vremea aia. De cînd putem considera anumite mîncăruri – izvorîte, poate, de aici sau doar „preluate și românizate“ – ca fiind autentice, tradiționale, naționale? De cînd există România actuală? De cînd exista România Mare? De cînd exista România Micii Uniri? De pe vremea Țării Românești? De pe vremea cînd scrisul pe aici se făcea în alfabetul chirilic? De pe vremea Țaratului româno-bulgar al Asăneștilor? De pe vremea lui Glad, Gelu și Menumorut?

© M. Groza

Gastronomie românească de secol XXI – *autori: Andreea Bogdan, Alina Miron, Adriana Popescu, Cezar Ioan – este un volum bilingv (română și engleză) care reunește 80 de imagini și descrieri ale unor mîncăruri inspirate din rețete tradiționale, preparate în manieră modernă de către* chef*-i profesioniști din restaurante de pe întreg cuprinsul țării. Cartea este rezultatul unui turneu de documentare destinat să promoveze ideile cuprinse în „Manifestul pentru bucătăria tradițională și vinurile din România“, adoptat la primul Congres de profil, care a avut loc la București în luna mai 2017.*

Devine limpede – și din aceste puncte de vedere – că o discuție despre gastronomie e mult mai mult decît una despre bucătărie. E despre istorie și limbă, despre agricultură, despre antropologie și sociologie. Va fi nevoie de multe minți învățate care să contribuie la un început al definirii gastronomiei tradiționale românești... Ca o paranteză, alte popoare nu-și mai pun atît de acut această problemă, ci pur și simplu se mulțumesc să-și afirme „identitatea culinară națională“, fără să se simtă jenate că n-o pot justifica în detaliu.

Paradoxal, dar chiar aici, la Porțile Orientului, unde sîntem învățați să facem haz de orice, ne e aproape imposibil să luăm în glumă un subiect atît de obișnuit cum e mîncarea. Pentru noi, pare extrem de limpede că avem nevoie de o definire. Poate vom învăța mai multe despre noi înșine, punînd cu această ocazie și o sămînță de istorie sinceră la „zidul cunoașterii de sine“ de care se pare că avem nevoie pentru a merge înainte. Fiindcă mîncarea e istorie, cultură și identitate națională.

***Cezar Ioan** este fondator și editor al revistei Vinul.ro.*

■ ***Moartea lui Serafim turcitul.*** „De năduful scrumbiilor, unui venetic de neam burgund, botezat la Istanbul, Serafim, pîntecos și din cale afară de lacom, i s-a tras și moartea: în desfătările stomacului își petrecu Serafim ultimii ani. în ziua de Paște 1853 se așează la masă, cu o foame grozavă, în fața unei farfurii pline cu scrumbii, și dragomanul începu să le îmbuce una după alta și le mînca, zice-se, cu o mișcare lină și regulată, mușcînd din pește de la cap la coadă și de la coadă la cap, așa, pe nerăsuflate, cum se cîntă din nai. Dar, la a treisprezecea scrumbie – număr rău – Serafim lăsă deodată capul în farfurie și fără un geamăt, fără un cuvînt, își dădu sufletul“.

■ ***O rețetă de pui.*** „Puii de găină, crescuți cu făină de porumb măcinată mare și ciugulind firul troscotului, uciși apoi cu lovituri de toiag, se întocmeau astfel: se goleau pe la tîrtița de măruntaiele de pe care se alegea untura galbenă și parfumată, care topită avea limpezimea mierei din floare de cîmp cu trifoi, și în ea se călea ceapa tocată, adăugîndu-i pesmet alb muiat în lapte dulce. Ceapa și pesmetul se frămîntau cu cîteva ouă crude, cu mărar, pătrunjel și tarhon și cu gălbenușuri tari și terciuite și se umpleau puii cu maiaua asta. Abia acum se dădeau la cuptor răsturnați pe spate, unși cu untură și stropiți la fel pînă îi pătrundea focul moale și li se făcea pielea cum îi coaja coacăzei necoapte destul.“

De-ale gurii din bătrîni,
Octavian Stoica

Ciapă friptă cu măruntaie

„– Cînd ai bonțălit puiu, ai pus dietilindi măruntaiele. Le corățăști, le speli binie cu apă rece. Ai die grije cînd corățăști maiu să tai și să țîpti hierea, cu asta începti! Cu mare grije să n-o spargi c-api nu-i mai bun maiu die nimnică, tătătăt să amăreștie! Io-ț spui drept, die nu-s tare sorgoșetă opăresc maiu și nu-l pui la fript di-la-nceput că să-mprăștie pîn tocană și tăt o tulbură. Așe să faci și tu. Pă lîngă mai ai acole inima, rînza și măiuțu cel mnic.

– Pancreasul de la păsări...

– Poatie... unii-i zîc ouț, noi îi zîcem măiuț. Noa, tai inima-n tri-patru, rînza scrijele subțîri da mai lunguță, maiu l-ai opărit și-l lași dietilindi. Dacă puiu o fo' mai dhigan tai și oarește dărăbuță die unsoare, die o fo' hitiuan a hi musai să pui o lingură die unsoare die rață o' die găină pă care o ai toptită și pusă la rece. Poț punie la fript și cîtio țandură die carnie care o mai pticat cînd ai tăiet puiu. Le friji cătingan aieste diompreună, pui sare, amesteci și le lași așe pă ploaptăn, cătă ler, nu undie-i para mare. Ciapa o-ai corățît după ce o-ai lăsat o vreme-n apă, cum ț-am spus. Să ai opt-zece ciepe, așe cam ca on uou die mari. Tai feștecare ciapă pă lung și-api o tai scrijele nu tare subțîri, di-a latu. A hi vremea să tai și maiu coștie și-l pui păstă ce friji în laboș. Amu pui și ciapa, tătă diodată, așe grămadă, n-o împrăștii. Mai pui sare, thiperi, pui fidieu pă laboș și lași să să frigă ușurel, ușurel. Din cînd în cînd tie mai uiț la tocană, amesteci și mintienaș pui iară fidieu și tăt așe o lași. Nu pui apă, nu pui mnică. Să face o tocană scăzută, duuulce de-ț linji jejitile! Asta o făciem în tătă sîmbăta cînd tăieam una, duoauă galiță. O mînci cu ptită caldă o cu lîngalău. Și cu mămăligă-i tare bună! Noa, ia ca-i mai făcut o mîncare și nu ti-ai tieltuit tare! Noi așe-i zîcem, ciapă friptă cu măruntaie. Aiștia din satul di lîngă noi, din Vîrșolț, îi zîc ciapalău. Noa, care, cum...

Iubască-Vă Dumniezo! S-aveț sănătatie!“

(Bucătăria socăcițelor,
Mircea Groza)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Cum e posibil?!

Este, din păcate, evident că propunerea partidului de guvernămînt pentru funcția de ministru al Educației este o rușine. E o probă de dispreț adînc pentru tot ce înseamnă cultură, școală, copii, tineri, universități, viitor. Și asta nu pentru că domnul Popa nu știe să pronunțe corect „ceilalți“ (deși…), ci pentru discursul său amuțitor de la audieri, pentru viziunea „excepțională“ pe care o are despre ce ar trebui să producă învățămîntul românesc, pentru soluțiile miraculoase, la îndemînă, propuse la problemele cu care se confruntă școala autohtonă. Să le rezumăm: plagiatele sînt fleacuri și, oricum, sînt scuzabile, fiindcă legea care le penalizează este imperfectă; învățămîntul românesc e bun, dar imaginea lui suferă din cauza cîrcotașilor care se leagă de cei care copiază în lucrările academice; părinții și elevii sînt stresați din cauza notelor, iar soluția ar fi ca notele să fie confidențiale; părinții săraci ar putea fi stimulați să își dea copiii la școală dacă li s-ar reduce din impozitele pe care le au de plătit (1800 de lei). Iar declarația dată presei de viitorul ministru al Educației, la finalul audierilor, va rămîne un citat de referință în istoria educației românești: „Eu sînt al XIII-lea ministru și sînt căsătorit pe data de 13. Sînt cu aceeași soție din 1989. Sper să fie cu noroc.“ O fi spus și Spiru Haret ceva de genul acesta, cu prilejul numirii sale în funcție?

Ce să mai comentezi? De unde să o iei și încotro s-o apuci cînd ai de-a face cu un asemenea personaj? Să îi șoptești că stresul părinților și al elevilor nu se rezolvă cu secretizarea notelor, ci cu programe școlare reformate, cu metode moderne de predare și cu structuri clare de examinare și de orientare profesională? Să îi dezvălui proaspătului ministru al Educației că un părinte sărac, care nu își trimite copilul la școală, nu are serviciu deloc, că deci impozitele pe care le datorează statului sînt ultima lui problemă și că, prin urmare, reducerea propusă ca soluție este inutilă? Să îi aduci aminte domnului Popa că unul dintre principalele motivele ale abandonului școlar este faptul că elevii trebuie să parcurgă kilometri întregi prin noroaie și frig și că nu au haine și rechizite? Că învățămîntul românesc nu mai reușește de ani buni să țină pasul cu cerințele pieței de muncă?

Cum spuneam, numirea domnului Valentin Popa în funcția de ministru al Educației este o rușine. Și dacă motivele de mai sus nu sînt suficiente, să mai amintim și că profesorul Mircea Dumitru, rector al Universității din București și membru corespondent al Academiei Române, și-a dat demisia din Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare. Iar profesorul Ioan Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș-Bolyai“, a fost trecut fraudulos printre semnatarii petiției de susținere a noului ministru. (Apropo de susținătorii autentici ai domnului Popa, argumentul unuia dintre ei pentru semnarea petiției este stupefiant: „(...) am crezut că este normal să susținem un coleg de-al nostru pe care îl și cunoaștem.“)

De ani buni, felul în care sînt aleși, de către cei din PSD, miniștrii Educației (haotic, arbitrar, fără noimă și fără discernămînt) dă măsura prețului pe care acest partid îl pune pe educația românească. Să nu ne facem iluzii: nu există nici un program, nici o pregătire, nici o intenție de a reforma ceva în învățămînt. Numai cîrpeli, personaje de mîna a doua, figuri care abia pîlpîie în negura vremurilor. Lucrurile se vor schimba – poate – doar cînd vom auzi, în sfîrșit, vocea clară a dascălilor, a părinților, a elevilor și studenților, care să spună limpede ce fel de om poate înfăptui schimbările benefice de care școala are nevoie.

Noul ministru al Educației afirmă că ghilimelele pentru evidențierea unui fragment preluat dintr-un text al altuia nu sînt obligatorii. Că fiecare editură ar trebui să aibă regulile proprii de redactare – cum ar veni, limba română ar fi „pe persoană fizică sau juridică“, nu limbă națională. (La fel pare să creadă și domnul Călin Popescu Tăriceanu, care are impresia că limba română trebuie vorbită corect doar de profesorii de specialitate, ca și cum doar istoricii au datoria să știe că statul nostru se numește România, și doar geografii sînt obligați să știe unde este capitala. De altfel, după felul în care se exprimă, este evident că are aceste convingeri.) Propun, deci, revistei *Dilema veche* să renunțăm la semnul întrebării, la cel al exclamării și la alte ifose de punctuație și să imprime în paginile ei următorul text: îți vine să te crucești de felul în care își bate joc partidul majoritar de o întreagă națiune propunînd în fruntea Educației tot felul de agramați și inculți păi să nu ieși în stradă cu obidă și să nu strigi din toți rărunchii rușine să vă fie și să nu faci grevă în învățămînt și proteste în stradă cît e anul de lung.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

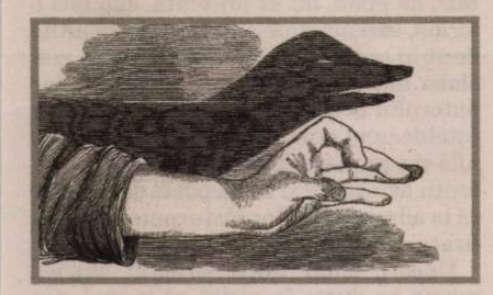

Iaromira POPOVICI

bazar

Peșteri și stiluri

Cînd obiectele încep să te locuiască pe tine, casele, cum spuneam, se transformă în peșteri. Pe la începutul anilor '90, casa noastră din Lahovary chiar asta începea să fie. De altfel, avea și toate datele pentru așa ceva: era la parter, mereu extrem de răcoroasă, de fapt friguroasă. Cînd ne-am mutat acolo, era chiar inundată: totul era prea frumos ca să fie adevărat, așa că trebuia să aibă o hibă.

A rămas cu pereții igrasioși mereu. Și mereu vecinul de sus, un domn cu mustață în stil arogant, ne-a tot inundat. Locuitorii casei s-au tot împuținat, din varii motive. Unii au crescut, semiforțat, și și-au văzut de drum. Alții pur și simplu au dovedit că nu-și mai aveau locul acolo. Așa că ultimul și singurul locuitor al acelei case a rămas mama mea.

În momentul respectiv, mama n-a mai putut stăpîni casa. Nu se mai punea problema de vreun Feng Shui, devenise peșteră pur și simplu. Obiectele puseseră stăpînire pe casă: era ca și cum, în fiecare noapte, ieșeau să danseze, precum prințesele cu condurii tociți din povestea Fraților Grimm. Sau, și mai rău, să facă lucruri teribile, asemenea păpușii ucigașe Chucky.

Obiectele nu făceau, de fapt, nimic îngrozitor. Doar că, lăsate de capul lor, se transformau, încet, dar sigur, în gunoaie. Iar aglomerarea lor devenită îngrămădire punea stăpînire pe spațiu, ca un Chucky tăcut, și, încet-încet, îți lăsa ție, devenit din stăpîn un soi de fantomă a casei, tot mai puțin loc.

Mama, la început, nu a părut afectată de toate astea. Ea continua să iasă, elegantă și strălucitoare, din grămada de foste obiecte demne. Impecabilă, aș putea spune. Noi continuam s-o vizităm și să luăm micul dejun, tacticoși, ca și cum nimic nu s-ar fi schimbat, în peștera ei.

La un moment dat, izul de peșteră a ajuns, într-un tîrziu, și pînă la mama mea. (Să fi fost zgomotul enervant al picăturilor ce se prelingeau constant din stalactite ori spaima de lilieci care ți se puteau prinde-n păr? – evident, glume ieftine de peșteră.) Mama s-a apucat de renovarea casei, cu maximă dedicație și conștiinciozitate, descoperindu-și chiar o pasiune în asta. În locul atmosferei umede și întunecate de grotă s-a creat una caldă, de interior elegant, fără să fie snob, cu fotolii din piele, birouri, rafturi și covoare ușor retro și în nuanțele potrivite de bejuri și maro-uri. Casa, deși încă plină de obiecte, a devenit – ce-i drept, într-un timp îndelungat – de nerecunoscut.

Cînd stăteam pe canapeaua de piele, să zicem vișinie, cu mama, uneori nu-mi venea să cred că e aceeași casă în care locuisem pînă de curînd. Cea cu linoleul comunist de un bleu spălăcit și desprins pe alocuri pe jos, cu baia fără altă gresie și faianță decît cea standard, parțială, și în general strict albă, din dotare, cu caloriferele scorojite…

Cîteva obiecte se păstraseră, totuși, din vechea generație. Printre ele, bibliotecile tatălui meu, dormitorul stil al mamei, toate renovate. Cred, însă, că se pierduse telefonul negru, cu fir și disc, ce părea foarte vechi, dar, de fapt, nu era, asemănător celor din filmele românești cu Siguranța și al Doilea Război Mondial.

Obiectele, acum și vechi, și noi, nu mai ieșeau noaptea la dans și nu se mai jucau de-a Chucky. Înțeleseseră care-i treaba acolo și cine-i, iarăși, boss-ul, și se cuibăriseră adecvat la locurile lor, în poza ce li se cerea. Din peșteră, casa redevenise iar rezidență, conac, reședință și-ți dădea un sentiment de acasă.

Dar altfel decît precedentul, cel cu care eu, una, eram obișnuită. Totuși, spațiul mic și aglomerarea, de astă dată prietenoasă, mă făceau să mă simt confortabil și nu total diferit în fosta peșteră. Noroc cu copilăria copilului meu: în perioada aceea, mai tot ce-i cumpăram lui, îi luam și mamei mele. Ei, să nu exagerăm, nu chiar tot – dar cam orice pisică de jucărie sau decorațiune interioară apărea în cale, da.

Pe scurt, stilul un pic *office-like* al apartamentului s-a umanizat remarcabil prin impresionanta colecție de pisici. Unele somptuoase, și uriașe, din magazinele ce se proclamau africane. Altele în cea mai nealambicată tradiție a kitsch-ului drăgălaș, grețos de dulci. Și, în sfîrșit, cîteva, cel puțin una, cumpărată de la o tarabă de 1 Martie, pe care mi-o amintesc, bine, de-a dreptul *horror:* urîtă, țepoasă, prost finisată și scoțînd un mieunat între grohăit și scrîșnet dacă o apăsai pe burtă (dar, pînă la urmă, cît se poate de autentică în hidoșenia ei declarată).

Pisicile astea, îngrămădite pe canapeaua din sufragerie, m-au ajutat să mă simt în largul meu, în continuare, în apartamentul altfel vizibil luxos al mamei mele. Copil de locuință comunistă la bloc, atîta știam (și, din păcate, tot cam atît știu și acum). De pericolul transformării în peșteră a locuinței am uitat aproape cu totul. A urmat, în ceea ce o privește pe mama mea, o perioadă de decorări în stiluri diferite și formidabile ale altor case. Doar că eu, una, cu greu m-am mai adaptat la ele. Pentru mine, perioada idilică a rămas cea a canapelei de piele cu mîță *horror*.

Adrian MUREȘAN

Generația MTV-ului și topurile muzicale

În România anilor '90, nu este exclus ca fiecare să fi avut MTV-ul său. Fie în alb-negru, fie în culori, urmăream fără încetare emisiunile, hiturile, videoclipurile, fenomenul muzical derutant și acaparator pentru cei care fuseseră pînă mai ieri pionieri, șoimi ai patriei ș.a.m.d. Aș vrea, totuși, să inițiez această rememorare, recurgînd la o inevitabilă, dar necesară vulgarizare a celebrei strategii narative proustiene: recursul la una sau la cîteva imagini emblematice pentru lumea de *mai ieri*. Păstrez și astăzi în minte un amestec îndrăcit de tonuri care se substituie la fiecare pas unele pe celelalte. Cît de dureros, cît de încărcat și de surprinzător se deschideau, de pildă, unele dintre acele topuri muzicale – European Top 20 – fie cu „Believe", piesa lui Elton John, fie cu „Right beside you" a Sophiei B. Hawkins. De cîte ori nu mă plictiseam mai apoi, copil fiind, în timp ce le reascultam, adesea inconștient; adormeam, gîndind la noile și la vechile planuri amoroase pe care le încropeam și le profețeam și la temerile plăcute, ca și la bucuriile firave care îmi frămîntau mintea de pe atunci. Dar melodia din casetofon ori din televizor, întotdeauna acolo cu mine, își ducea notele, grave și încărcate, mai departe și mai departe.

Lucrurile s-au schimbat între timp, și noi odată cu ele. Este o modă acum să spui că nu îți place să te uiți la TV, dar să faci călătorii inițiatice în natură, să elimini definitiv televizorul și alte forme nocive din viața ta, să fii sănătos, să mănînci vegetarian, să mergi des la fitness și să citești cărți inspiraționale. Pe de altă parte, nici MTV-ul nu mai este ceea ce a fost. Atunci, însă, în era combinelor muzicale, a walkman-urilor de buzunar și a casetelor audio – astăzi devenite obiect de comerț în cadrul tîrgurilor de vechituri –, adolescențele întîrziate se hrăneau și vibrau la alte intensități. Mi se și întîmpla foarte des să dau muzica la maximum în cameră atunci cînd începea o piesă pe care o adoram, spre – bănuiesc – neplăcerea unor vecini. Ceva îmi spune, însă, că era măcar o *muzică bună*.

Privite din nou și retrăite astăzi, unele videoclipuri ori imagini se pot bucura cu ușurință de virtuțile madlenei proustiene. Urmăresc, de pildă, „Jesus to a child" și caut să îl fixez într-o formulă: cel mai frumos bărbat cînta despre cel mai frumos bărbat. Îmi vine apoi greu a crede că George Michael și mulți alți ca el s-au stins între timp. Mă dreg cu anamneticul „Children" al lui Robert Miles. Vizualizez năsucul fetiței din videoclip, lipită de geamul aburit al mașinii, luînd aminte la miracolele naturii, sălbatice ori citadine, din jurul ei, și suprapun de unul singur armonia ritmului piesei cu imaginile desprinse dintr-un *road-movie* nostalgic. Vremea acolo e mohorîtă, plouă și pe parbriz se preling picuri. Dar, în spatele lor, năsucul turtit de geam șterge orice umbră.

Mi-ar plăcea să cred că aceia care ne induc falsul sentiment că amintirile, nostalgiile, muzica pe care o ascultăm, colecțiile de jucării, de suveniruri, de CD-uri, de casete audio, de timbre, de cărți poștale, de vederi de la mare, de cărți și de reviste vechi ar aparține altui secol se înșală amarnic. Că e o capcană la mijloc, că ele trăiesc de fapt cîtă vreme trăim și noi. Poate că nu ar trebui să ne lăsăm induși în eroare, să nu abandonăm patefoanele, gramofoanele, pick-up-urile, să nu credem în tot ce vedem, să nu fim mîhniți cînd surprindem imaginea roasă de purici a videoclipurilor de piese din anii '70-'80-'90 pe YouTube. În aceste condiții, CD-urile sau DVD-urile originale pot fi cel mai bun aliat. Pentru a putea surprinde neschimbată calitatea sunetului, ar merita reparate vechile combine muzicale, curățate de praf, puse din nou în funcțiune, cît să ne putem iluziona fie și preț de o secundă că vom putea da timpul înapoi nestingheriți.

Urmăresc, de pildă, „Jesus to a child" și caut să îl fixez într-o formulă.

Am regăsit recent, printre caiete vechi, și însemnările mele cu topuri din anii '90. Redau mai jos, spre deliciul, sper, al acelora mai nostalgici dintre cititori, un asemenea „pomelnic" cu care mă hrăneam și cu care trăiam fericit de la săptămînă în săptămînă, urmărindu-i atent veșnicele schimbări de contur, de relief, de conținut: 1) „Can't Help Falling In Love With You", UB40; 2) „Two Princes", Spin Doctors; 3) „Will You Be There", Michael Jackson; 4) „Mr. Vain", Culture Beat; 5) „Almost Unreal", Roxette; 6) „Can You Forgive Her", Pet Shop Boys; 7) „Dreams", Gabrielle; 8) „I Don't Wanna Fight", Tina Turner; 9) „Tribal Dance", 2 Unlimited; 10) „What's Up", 4 Non Blondes; 11) „What Is Love", Haddaway; 12) „Tease Me", Chaka Demus & Pliers; 13) „Wheel Of Fortune", Ace Of Base; 14) „Cose della vita", Eros Ramazzotti; 15) „Cats In The Cradle", Ugly Kid Joe; 16) „If", Janet Jackson; 17) „Three Little Pigs", Green Jelly; 18) „Pray", Take That; 19) „Dream Of Me", OMD; 20) „In All The Right Places", Lisa Stansfield.

Cam așa arăta lista, cu ștersături și cu semne de exclamație la data de 31.07.1993, consemnată ca o filă de jurnal de către mîna mea nesigură și entuziastă. Aveam 11 ani și eram nelipsit din fața televizorului atunci cînd rula această babilonie muzicală reunită sub genericul MTV's Top 20 European Countdown.

Știam întotdeauna ce fusese cu o săptămînă înainte, aveam totul notat cu acribie. Ceea ce nu mă împiedica să mor de curiozitate și să trăiesc cu sufletul la gură anunțarea fiecărei noi poziții din top, indiferent de săptămînă. Mă chinuiau, bunăoară, întrebări existențiale și metafizice, precum: aveau oare să coboare Bon Jovi de pe locul 1, urcau U2 mai sus de 3, staționau Simple Minds, ieșeau din top Pet Shop Boys?

Mă fascina și dezmățul de sunete și de culori, de la techno pînă la reggae, de la hip-hop pînă la funk, de la Enigma pînă la Scatman John. Emisiunea se transmitea în fiecare duminică de pe la douăsprezece și un sfert. Mă văd și acum alergînd înspre casă, cu cravata fluturînd, cu sacoul larg, mai mare cu vreo două numere, coborînd în mare grabă panta dinspre biserica Sf. Ilie, cocoțată în vîrful unei coline din cartierul clujean Mărăști. Nu îmi permiteam să ratez începutul emisiunii. Întors în fugă de la liturghia duminicală, din care nu înțelegeam pe atunci mai nimic și la care asistam mai degrabă de gura mamei, mi se întîmpla des, trebuie să recunosc, să deschid televizorul și să ruleze deja locul 17. Nu disperam, totuși, nu era timp pentru așa ceva: pierdusem trei poziții, dar nu pierdusem războiul. (Peste timp, am moștenit tehnica aceasta a suspansului, specifică oricărui top, adaptînd-o în te miri ce contexte: astăzi, de pildă, nu aș prezenta, sub nici o formă, extemporalele în fața clasei altfel decît în ordine crescătoare, de la cea mai slabă lucrare pînă la cea mai bună, iar autorului acesteia din urmă i-aș strînge întotdeauna mîna. Firește că la mijloc se află și o presupusă strategie cu vădite intenții axiologice și cît se poate de polemică la adresa valorilor răsturnate și manelizate, dar e mult mai mult decît atît).

Uneori, chiar după sfîrșitul slujbei, mama ne ducea în vizită pe la mai știu eu ce prietene de-ale ei, de prin apropiere sau din Groapă, situație disperată în care, odată ajuns acolo, plonjam asupra televizorului familiei respective, cerînd insistent schimbarea pe canalul britanic. Iar dacă sărmanii oameni nu aveau cablu TV – eram, totuși, la începutul anilor '90 – cădeam pradă disperării. Începusem să împart oamenii în două categorii: cei care aveau TV color și cei care nu jucaseră la Caritas. Totuși, în general, aveam mare noroc că slujba de la biserică se încheia pe la douăsprezece la amiază, altfel eram în stare să plec din timpul predicii.

Dacă femeile frumoase, inteligente și sexy, pe care orice adolescent le visează călcîndu-i pragul camerei, ca în poveștile spuse de videoclipurile trupelor gen Aerosmith, se încăpățînau ori întîrziau, totuși, să apară la orizont, ele se mai iveau, însă, din cînd în cînd, în spațiile locuite de cruda și sfînta Banalitate: în stații, pe stradă, în autobuze sau în gări, uneori prin parcuri sau în supermarket-uri, așteptînd sau nu să fie descoperite. Mai degrabă, *nu*. Iar acest fapt, paradoxal, sporea magia videoclipurilor, le extindea macrantropic pînă la autoidentificare: personajul care cutreiera străzile cartierului de parcă ar fi secondat mereu de o cameră video, la fel ca Springsteen în „Streets of Philadelphia", eram eu însumi. Vorba amicului James Blunt: *„My life is brilliant / My love is pure / I saw an angel / Of that I'm sure / She smiled at me on the subway / She was with another man..."*

Adrian Mureșan *este doctorand al Universității din București.*

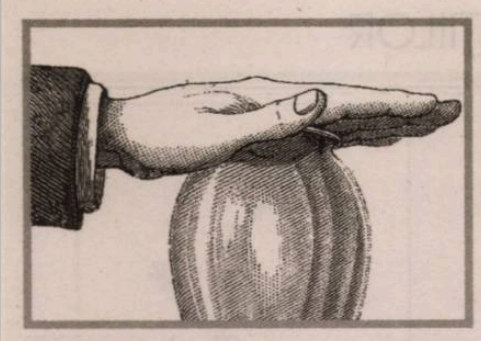

George BANU

scena lumii

Să pui capăt...

– Ce trebuie să faci pentru a deveni o legendă?
– Să admiți să pleci la timp.

(*Fedora*, filmul lui William Wyler)

Privind în jur, văd sau îmi amintesc oameni de teatru ajunși în inima bătrîneții și răspunsurile lor merită a fi examinate: ele se constituie într-un veritabil catalog unde recunoaștem frica și obstinația, inconștiența și vanitatea. Cînd „boala" bătrîneții se instalează iremediabil, ce soluții adoptă acești eroi ai scenei de altădată, al căror contemporan am fost? Cum își supraviețuiesc renumelui sau și-l deteriorează? Cine se retrage, cine se imobilizează, cine cultivă iluzii și nu respectă consemnul formulat în filmul lui Wyler, cine răspunde lucid condiției actuale? Tuturora le e teamă, dar puțini și-o asumă.

Lui Otomar Krejca, marele regizor care a impus teatrul ceh în anii '60 grație unor spectacole memorabile – *Trei surori, Lorenzaccio* – i s-a interzis să pună în scenă înăbușirea „Primăverii de la Praga", care a sfîrșit sub șenilele tancurilor sovietice. Invitat de marile teatre europene, el și-a continuat opera la Paris, Stockholm sau Düsseldorf, dar în Cehia era el așteptat... Krejca a revenit în 1989, după căderea Puterii care îl constrînsese la exil. Krejca însă îmbătrînise, spectacolele nu mai suscitau ecoul de altădată și, treptat, sălile s-au golit, iar subvențiile s-au diminuat. Krejca, nerealist, se socotea desconsiderat din cauza unui complot pus la cale de funcționari și de colegi mai tineri. Și totuși, declinul îi era evident. Iar cînd într-o zi, în cafeneaua istorică de lîngă Teatrul Național, i-am sugerat să-și scrie memoriile, mi-a răspuns enervat: „Da, grădina de zarzavat și... memoriile". Nu le-a scris și am regretat, căci mulți am fi vrut să-i reconstituim parcursul, de la gloria tinereții la fractura mazilirii. El s-a crispat și n-a acceptat să inventeze un răspuns inedit al „bătrîneții", iar „legenda" i-a fost afectată.

Liviu Ciulei, revenit asemeni lui Krejca după exilul impus de către autorități, a suscitat o efervescență similară din convingerea că cel ce a plecat se reîntoarce la el însuși, în teatrul său, ameliorat de experiența trăită. Ciulei însă, la rîndul lui, a confirmat treptat decepția, dar, mai suplu decît colegul său ceh, a decis singur „să pună capăt" activității regizorale și, într-o zi, m-a surprins cînd eu, care nu-i eram un familiar, i-am auzit vocea la telefon anunțîndu-mă că se consacră unei antologii iconografice a operei sale. I-am răspuns entuziast. El adopta soluția „memoriilor" pe care Krejca le refuzase.

A continua capătă sensul unui refuz de a capitula motivat de imperativul supraviețuirii: „Dacă nu mai fac teatru, mor", îmi mărturisea odată Peter Brook. Și totuși, cît am regretat că nu l-a abandonat pentru a se dărui acelor conferințe extraordinare la care deseori l-am însoțit, la Avignon, Postdam sau Paris, conferințe care luminau orizontul teatrului și restituiau esențiale episoade autobiografice. Unele s-au convertit în mici publicații consacrate *Plictisului, Iertării*, dar, pe de altă parte, Brook a reluat și a repetat modelul unor spectacole al căror inedit dispăruse cu timpul, producînd sentimentul unei stagnări ce ne întrista pe noi, vechii lui admiratori. Precum Krejca la Praga, el a refuzat să „reinventeze" un alt mod de a rămîne în teatru, iar proiectul Academiei nomade pe care i l-am propus cu Marcel Bozonnet sau Ion Caramitru a rămas o vorbă goală. Și totuși, vorbele îi erau mai grele decît spectacolele. Cînd studenții mă întreabă, văzîndu-i ultimele realizări, „de ce l-ați iubit", ei confirmă devalorizarea unui „mit", acela al unui artist care n-a îndrăznit, ca Grotowski, să se retragă în laboratorul de la Pontedera. Pustnicul polonez spunea „am ajuns la capăt", Brook n-a vrut sau n-a putut „pune capăt". Și astfel și-a pierdut aura legendară.

Uneori moartea, prin hazard, întrerupe un parcurs amenințat de degradare, de epuizarea forțelor altădată exaltante. Giorgio Strehler dispare într-o noapte de Crăciun cînd, cu toții observaserăm, operele îi erau amenințate de rugina repetiției. S-a spus că s-a stins brutal datorită iritării produse de perspectiva de a ocupa noua sală, pe care n-o iubea, a lui Piccolo Teatro. Poate... Dar cum să-i uit vorbele cînd într-o zi, părăsindu-mă pentru a intra într-o sală de repetiții, a murmurat: „Te las, încă o operație de laringe, încă o secționare a brațului, încă o intervenție renală". Artistului odinioară dăruit trup și suflet scenei i se substituise cel de azi, evident văduvit de plăcerea acum stinsă a teatrului. Moartea l-a ajutat cum l-a ajutat pe Anatoli Efros, celebrul regizor rus, fulgerat de un infarct, care astfel a evitat lungul drum al declinului care l-a condus pe colegul și adversarul său, Iuri Liubimov, la un final fără de glorie. El și-a supraviețuit operei. Dar opera i-a fost marginalizată.

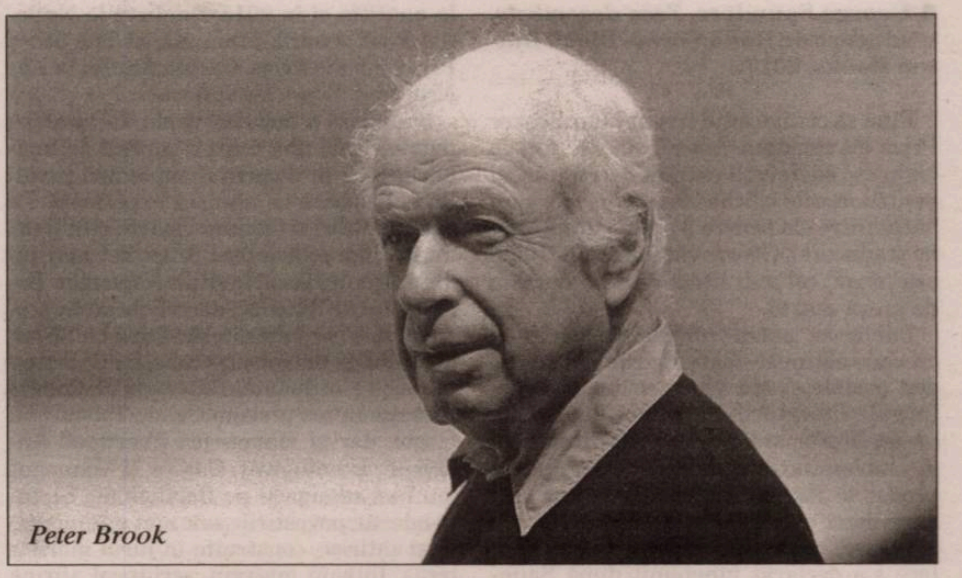

Peter Brook

Recent, la Roma, vedeam consternat *Richard al II-lea* de Shakespeare în regia lui Peter Stein. Spectacol masiv, sufocat de stereotipuri istorice parcă împrumutate din manuale școlare – Stein se afirma ca adversar al oricărei „contemporaneizări", poziție de înțeles ce reclamă însă o expresie poetică a „îndepărtării" temporale. Priveam acest *Richard al II-lea* și îmi aminteam melancolic *Orestia* sau *Trei surori* ale sale. De ce nu „pune el capăt" carierei sale de regizor pentru a se consacra livezii de măslini care-i e mai dragă ca orice?

În pragul bătrîneții, dar nu în inima ei, mai pot interveni surprize și revelații. O confirmă ultima parte a operei semnate de Tadeusz Kantor, care mărturisea: „Cînd am îmbătrînit, am părăsit autostrada avangardelor și am luat-o pe poteca cimitirului". Și astfel, atunci, acest artist interesant care împrumuta însă modele occidentale, ale lui Rauschenberg îndeosebi, a descoperit „teatrul morții", teatrul memoriei reînviate, teatrul său. Lui Kantor, bătrînețea i-a fost propice pentru a se descoperi pe sine, dar tot moartea i-a permis să „pună capăt" la timp unei opere pe care o amenința reciclarea sistematică. El a decedat brutal înainte de a-și încheia ultimul spectacol.

Să pui sau să nu pui capăt? – întrebare hamletiană. Un prieten și-a suspendat activitatea considerînd-o ca împlinită și amenințată să se devalorizeze prin refuzul de a o întrerupe. Dar, pentru un creator responsabil ca el, cîte încăpățînări absurde, cîte reluări la infinit ale acelorași procedee, cîți regizori refugiați în teatre pe care nu le-au frecventat niciodată înainte, refugii pentru octogenari expulzați... Ei nu capitulează, dar „legenda" le e țăndări.

Odată, l-am întîlnit din întîmplare pe Emil Cioran, la colțul străzii Odéon. În cursul discuției, el mi-a mărturisit: „Am încetat să scriu". „De ce?", l-am întrebat eu, abia revenit de la Veneția, unde aflasem că Tizian a pictat pînă la 90 de ani, și de aceea l-am invocat în dialogul nostru. „Da, dar culorile și cuvintele sînt două lucruri diferite", a răspuns Cioran.

Argumentarea merită preluată, căci decizia de „a pune capăt", pentru un regizor, e determinată de motivații specifice. Un scriitor își poate alege orare personale, un pictor își organizează atelierul conform unor exigențe proprii. La teatru, exigențele diferă. Programul de repetiții e prestabilit, mereu imperativ, durata lor de asemeni, regia implică animarea unei echipe, controlul tehnic al spațiului scenografic. Energia unui travaliu colectiv nu poate avea caracterul aleatoriu al energiei solicitate de efortul individual, ea trebuie mobilizată diferit. Dar cîți regizori nu exclud asemenea condiții prealabile ce definesc teatrul și cărora ei nu mai reușesc să le răspundă corect... Iluziile îi împiedică să-și asume condiția. Cu atît mai mult cu cît ei nu sînt totuși decît „interpreți" cărora li se interzice reluarea unor motive recurente, așa cum o pot face pictorii sau sculptorii. „Interpretul" e solicitat să varieze lecturile și soluțiile. Repetiția obsedantă îi e interzisă. De aceea e necesar să-și admită limitele și „să pună capăt..."

Eugenio Barba și-a sărbătorit recent cei optzeci de ani și a anunțat că ultimul spectacol îi va fi *Copacul*, dar, de curînd, răspunzînd mesajului meu de felicitări pentru decizia luată, scria: „Leul mai urlă încă". În adîncul său, el nu acceptă că a ajuns la capăt...

„A pune capăt sau a nu pune capăt?" – aceasta-i întrebarea. Cine poate da răspunsul: artistul sau publicul? Convingerea mea e că a stărui cu orice preț să nu te retragi e o eroare. Astfel, o operă legendară în teatru, unde urmele se șterg, își pierde gloria: aici doar prezentul contează, căci trecutul e „poveste".

Un alt argument poate interveni: e, cred, mai indicat pentru un artist să decidă „finalul artei" pentru a-și proteja „finalul vieții". „A pune capăt" artei e mai binevenit decît „a pune capăt" vieții. Iar eu, care nu sînt un artist, mă întreb: cînd o „să pun capăt...?"

Eugenio Barba

© wikimedia commons

În pragul bătrîneții, dar nu în inima ei, mai pot interveni surprize și revelații.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

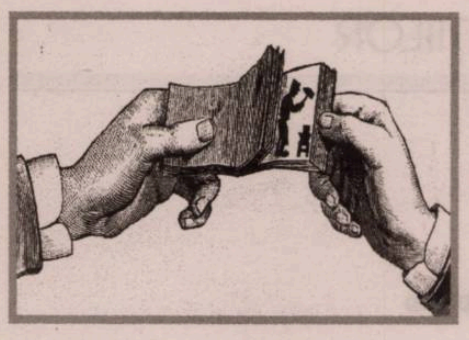

Marius CHIVU

feedbook

Cruzimi grațioase

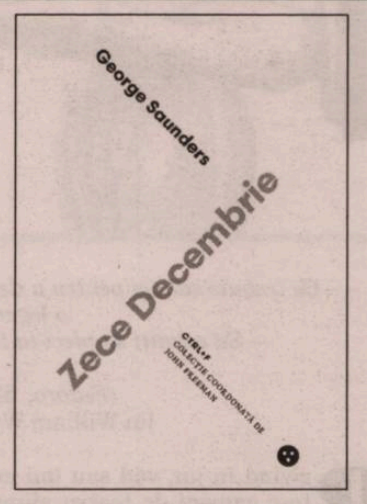

● George Saunders, *Zece decembrie*, traducere de Radu Șorop, Black Button Books, 2017.

Pînă să cîștige anul trecut Man Booker Prize cu romanul *Lincoln in the Bardo* (și brusc să devină extrem de atractiv și pentru marile edituri de la noi, care s-au bătut între ele pentru a obține drepturile de traducere), George Saunders (n. 1958) era „doar" cel mai titrat autor american de proză scurtă.

Publicase patru volume de povestiri cu care obținuse toate marile premii de gen posibile și era văzut ca un maestru într-ale literaturii, Saunders fiind și un eseist literar strălucit (predă literatura la Universitatea Syracuse, acolo unde a predat și Raymond Carver). Ca să dau doar două exemple, poate cele mai concludente, regretatul David Foster Wallace s-a declarat înnebunit după Saunders și chiar și Thomas Pynchon, genialul, discretul și foarte reținutul romancier, a afirmat undeva că „prin vocea sa în mod strălucit calibrată – grațioasă, întunecată, autentică și amuzantă –, George Saunders spune exact acel gen de povești de care avem nevoie în aceste vremuri". Cert e că pe cît de mica, pe atît de inspirata editură Black Button Books are meritul de a-l fi publicat pe Saunders înainte să ia Man Booker, dar e-adevărat că această foarte sofisticată și stranie carte de proză scurtă, lăudată deșănțat absolut peste tot, a făcut mare vîlvă la apariția ei în 2013: finalistă la National Book Award, premiată cu The Story Prize și Folio Prize, Cartea Anului la *The New York Times Book Review*.

Saunders a debutat tîrziu, la aproape patruzeci de ani, după o carieră de inginer geolog în domeniul explorării petroliere. Și poate că această experiență i-a rafinat stilul și viziunea foarte originale, multă lume găsindu-l drept cel mai îndreptățit urmaș al lui Kurt Vonnegut. Este destul de dificil să descrii formula prozelor sale care amestecă satira cu SF-ul, absurdul și horror-ul. Atunci cînd vorbește despre influențele literare, Saunders rostește nume precum Cehov, Tolstoi sau Gogol, dar și Harms ori Sherwood Anderson, Hemingway, Carver și Vonnegut (eu l-aș adăuga și pe Barthelme). Și, într-adevăr, povestirile sale sînt minimaliste și satirice, construite în jurul marilor teme. Într-un interviu, scriitorul afirma că „problemele existenței sînt aceleași și nu variază ca tip, ci numai prin nuanță și cantitate. Ego-ul nu are vîrstă, la fel și hybris-ul sau pierderea și așa mai departe. Îmi place ideea că o lucrare de ficțiune este, de fapt, doar o dilemă umană fără vîrstă, îmbrăcată în haine contemporane." Pentru Saunders, aceste haine contemporane sînt consumerismul, mass-media sau tehnologia, adică tot ceea ce ne face să ne confruntăm cu propriile tentații, idealuri și limite. Iar scenariile imaginate de Saunders, majoritatea violente și evoluînd în jurul temei morții *(vezi și fragmentul de mai jos, decupat din cea mai amplă și impresionantă povestire, „Însemnări despre Fetele Semplica")*, capătă nuanțele și calitățile satirei, de unde și umorul său deopotrivă subtil și întunecat. Saunders mărturisea de asemenea că se gîndește la povestirile sale „ca la mici experimente de laborator unde încerc să investighez problemele faptului de a fi în viață. Așa cum un cercetător obține adevăratele caracteristici ale unui material punîndu-l sub presiune, modelul meu de ficțiune este forțarea ființei umane pînă în punctul în care cedează sau este pe cale de a ceda. Cred că asta face ca povestirile mele să fie crude, întunecate și mizantrope. Încerc să produc viziuni ale lumii cît mai nuanțate. Și sper că prin aceste noi viziuni să păstreze amintirea faptului că există cruzime în lumea reală."

Mare parte din cele zece povestiri de aici au apărut inițial în *The New Yorker* și sînt, fiecare, de o ingeniozitate care se recuză parafrazării. Unde mai pui că stilistica lui Saunders face parte din însăși subiectul povestirilor. Spre exemplu, în „Turul de onoare", o proză de doar douăzeci de pagini, se joacă cu mai multe voci, perspective și timpuri, acțiunile narate fiind deopotrivă reale, condiționate și potențiale; în timp ce „Cavalerescul meu fiasco" este un fel de poem elisabetan de corporație (traducerea lui Radu Șorop merită lăudată, și o spun ca unul care a citit-o cu originalul alături). Lexicul lui Saunders variază de la cuvinte explicite și inventate, la termeni științifici, frazele lui se termină uneori cu „bla bla bla" sau cu „etc." și, în general, se joacă cu stilurile și cu oralitatea, face voit greșeli de limbaj, folosește interjecții, majuscule, acolade și alte semne grafice, iar alternanța și schimbările de voci și perspective sînt, uneori, năucitoare și dacă nu ești atent riști să ignori detalii esențiale, să ratezi violența și chiar să nu înțelegi despre ce poate fi vorba. Altfel, chiar și rezumîndu-le vulgar, îți dai seama de premisele dure ale povestirilor: o fetiță răpită chiar de ziua ei; un băiețel ținut în lanț; un tată care-și pierde mințile; un vînzător de animale care fie le vinde, fie le ucide; un experiment cu droguri făcut pe criminali; adopții de bebeluși cu scopul de a fi operați; trafic de femei din lumea a treia folosite pentru decorațiuni în aer liber; o sinucidere prin îngheț.

George Saunders este cel mai ingenios, dexter și dificil autor de proză scurtă pe care l-am citit. Dar totodată și cel mai spectaculos.

■ ■ ■

aproape de carte

George SAUNDERS

Zece decembrie

(fragment)

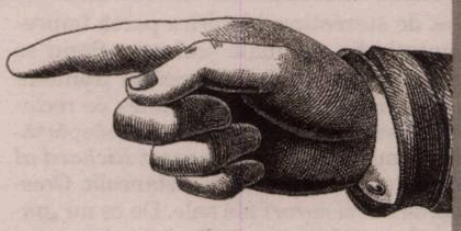

Astăzi, înmormîntare Todd Grassberger la biserică ucraineană din centru. Preot = tip cu păr lung, în sutană. Cîntă/psalmodiază întreagă slujbă, în ucraineană, din memorie. În timp ce cîntă/psalmodiază, cordon de la sutană se bălăngăne. Înfricoșător tip. Foarte intens. Predică: De ce asta surprinzător? Credeați că veți trăi veșnic? Singură diferență între voi, stînd acolo gîndindu-vă la restul zilei voastre, și Todd, în coșciug, țintuit în casă veșnică în țărînă rece? Bătaia inimii. Simțiți asta, oameni buni? În piepturile voastre? Asta e linie subțire între voi și mormînt. Așa că de ce trăiți ca și cum sînteți eterni? Asta prostie, voi proști. Asta înspăimîntător? Asta nu înspăimîntător! Ăsta adevăr, asta realitate! Urlete: Ne vom trezi oare? Oare? Toată lumea holbîndu-se cu ochi mari la preot. Din bucătărie de la subsol: miros de vită prăjită. Sporovăială veselă între doamne de la biserică, jos în bucătărie. Miros de vită prăjită + zgomot de oale, farfurii aranjate pe masă = ademenitor. Oameni foindu-se în strane deoarece nemaipomenit miros de vită.

Cei doi frați ai lui Todd vin la pupitru, aduc omagiu. Frate mai mare: Todd drăguț, Todd amuzant, Todd o adevărată forță în viața lui. Nu va uita niciodată minune care a fost Todd. Frate mai mic: Da, Todd persoană superputernică, Todd = taur. Deși Todd putea fi uneori ferm, Todd i-a făcut fratelui mai mic mult bine, pe termen lung, învățîndu-l cum să se apere singur. Adică vrea să spună că, fiind brutalizat de Todd de-a lungul întregii copilării, nimic nu îl poate zgudui acum pe frate mai tînăr, recte, nici o brută din lume largă nu pe măsură Todd. Dar Todd așa de grozav, Todd cel mai bun. Todd așa de inteligent, așa de arătos, nu e de mirare că mama + tata lui Todd mereu tratat pe el (frate mai mic) drept copil făcut din greșeală. Dar Todd așa de atent, așa de receptiv, Todd înțeles asta, cîteodată consolat pe frate mai mic spunîndu-i că el (frate mai mic perfect în regulă în felul său, deseori chiar înainte de a încălca pact pe care aveau ref. noapte de miercuri, noapte în care frate mai mic împrumuta mașină tata, prin urmare spulberînd frate mai mic șansă de a se întîlni cu fată pe care chiar o plăcea, posibil iubire a vieții, fată pe care în cele din urmă pierdut-o în fața unui tăntălău din Selden, tăntălău al cărui propriu frate mai mare aparent mai înclinat decît Todd să ofere posibilitate rezonabilă de folosință a mașinii familiei…

Frate mai mic, aparent dezorientat de propriu omagiu, apoi înlăturat de la pupitru de frate mai mare, șuierînd ceva în barbă. Văduva lui Todd se apropie de pupitru. Nu pare să poată vorbi. Trei fetițe se agață de fusta ei. Văduvă întinde microfon celei mai mici dintre ele. Cea mai mică fetiță: Pa, tati.

■

Publicitate

Șerban AXINTE

pe de altă **carte**

Îndreptar pentru frică

● **Claudiu Komartin, *Maeștrii unei arte muribunde*, Cartier, 2017.**

Maeștrii unei arte muribunde îmi pare atît un volum de bilanț, cît și unul de cotitură în cariera poetică a lui Claudiu Komartin. Partea de antologie e formată din reluarea precedentelor două cărți ale autorului: *Cobalt,* respectiv, *Adriana Carrasco – Dezmembrați*. Din motive de spațiu, mă voi referi aici doar la secțiunea de inedite intitulată fericit „Douăsprezece secunde pînă la dispariția luminii". Este o secțiune consistentă și ar fi putut reprezenta un volum în sine. Ceea ce leagă amintitele cărți poate funcționa ca o cheie de lectură pentru cele „Douăsprezece secunde..."

Să ne reamintim că elegia *Cobalt* a fost scrisă după sinuciderea poeților Constantin Virgil Bănescu și George Vasilievici. Komartin înscenează acolo unele dialoguri cu alți scriitori despre rezistența în fața depresiei și a căderii. Tot o înscenare, dar de cu totul alt tip stă la baza *Dezmembraților*. „Am vrut să rămîn autentic purtînd o mască", mărturisea la un moment dat autorul, cu referire la cartea menționată mai sus. Așadar, Komartin se comunică pe de-a-ntregul, ajutîndu-se de măști pentru a-și pune în evidență trăsăturile sale distincte și definitorii, pe care le descoperă însă pe măsură ce scrie. Există în poezia lui o încercare de întoarcere la esențele aparente; scoate unele cuvinte din circuitul metaforic obișnuit și conferă unor expresii șablon alte semnificații. Nu avem de-a face cu o demetaforizare, ci cu o remetaforizare. Primul poem al cărții, „sîmburele", este un bun exemplu din acest punct de vedere. În rest, o suprasarcină gata-gata să distrugă tot angrenajul, un preaplin în negativ ce trebuie repede eliminat, o recapitulare la începutul drumului, o perspectivă schizoidă asupra sinelui. Poemele lui Komartin conțin și o doză de cinism orientată asupra lui însuși. Iar acesta crește ca o infecție, se răspîndește în corpul poemelor – mai ales în cele ample –, reușind să amplifice o tensiune existentă oricum. Cine stăpînește cinismul și autoironia într-un text liric ce conține și accente de prețiozitate reușește o calibrare atentă a tuturor straturilor poetice.

A te afla în plin proces
este mult mai intens decît a fi rezultatul său.

Textele par în unele situații niște dialoguri despre transformare, degradare, pierderea oricărui interes pentru orice. Importantă aici este surprinderea procesului. A te afla în plin proces este mult mai intens decît a fi rezultatul său. Cam asta ar părea să transmită și un motto din Robert Lowell ce însoțește poemul „30 plus": *„Is dying harder then being already dead?"* Deznădejdea pare să camufleze totuși un principiu de înaintare, de evoluție. Conștientizarea lipsei de sens capătă sens. Orizontul de așteptare al cititorilor este mereu minat de „istorii" retrospective ce vorbesc toate despre un fel de a exista depășit, aproape uitat. Proiecțiile asupra sinelui de acum o vreme contrastează cu cele de acum. Totul pare lipsit de speranță, lumea nu se mai poate revitaliza decît prin confruntarea cu limitele tăioase ale conștiinței. Îndepărtarea fricii nu ar plasa ființa într-o nouă origine, ci ar igieniza-o, ar face-o să echivaleze cu intrarea în bezna uniformizatoare, cum se deduce din „douăsprezece versuri pentru îndepărtarea fricii, douăsprezece secunde pînă la dispariția luminii". Versurile sacadate par a săpa o nouă matrice în creierul creator de frică.

„Maeștrii unei arte muribunde", poemul ce dă titlul antologiei, ar putea fi interpretat ca o artă poetică cu semn contrar. Îndreptarul fricii își găsește în acest poem (și nu doar) motivația: „băi, ești surd? N-ai auzit / ce s-a stabilit? Oficiul s-a-nchis, trebuie / să ne apucăm de altceva! / Nimic. Nici nu vrea să audă, umblă ca somnambulul / aude voci, scoate bolboroselile alea / îngrozitoare / ce ne facem cu el? / Să-i scurtăm agonia / și te rog stinge tu lumina cînd ieși". Maeștrii cad ca niște îngeri stricați și bătrîni cărora le-a fost extirpată credința.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Cum citesc bărbații cărțile femeilor *(coord. împreună cu Lia Faur), Polirom, 2017.*

Ruxandra CESEREANU

Într-adevăr, mare păcat!

Dragă Radu,

Să fie 2018 un an mai bun, mai ales pentru țara în care trăim și care nu are parte de timpuri luminoase, după cum se vede pînă acum, politicește vorbind (și nu numai). Anul Centenarului Unirii se anunță plin de zavistie și discordie, din păcate, iar nu comunional sau dialogal. Și de-abia după această urare legată de spațiul unde trăim și de care depindem, spiritual și omenește vorbind, să fim și noi sănătoși!

Răspunsul tău la scrisoarea mea publică nu acoperă defel ceea ce mă frămîntase atunci cînd ți-am scris epistola. Mai exact, nu o discuție teologică doream, ci una etică, întrucît problemele pe care le puneam, în chestiunea interpretării (riscante a) abuzurilor petrecute în istoria noastră recentă, erau de natură etică, iar nu teologică. Dacă am invocat o chestiune autobiografică, respectiv figura bunicilor mei preoți (unul ortodox, altul greco-catolic), am făcut-o doar ca să arăt că în familia mea a existat și a funcționat o dimensiune ecumenică (în ciuda faptului că unul din bunici a fost deținut politic, iar tatăl meu a fost exmatriculat din liceu ca fiu al unui „dușman al poporului"), așa cum cred că ar trebui să funcționeze și în acest an centenar, esențial pentru istoria țării noastre. Astfel încît persoana ta ori a mea contează mai puțin în discuția pe care am inițiat-o. Dar fiindcă ai menționat anumite chestiuni dezagreabile în care ai fost vizat, aș dori să îți împărtășesc, la rîndul meu, o mică scenă petrecută relativ recent. În 2016 și 2017 am publicat (în două ediții) o carte documentară despre bunicul meu patern, utilizînd documente obținute de la CNSAS. Cartea se numește *Persecuție și rezistență. Vasile Cesereanu, un preot greco-catolic în dosarele de urmărire de către Securitate* și ea se găsește inclusiv în biblioteca Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, pe care îl conduci actualmente. După publicarea acestei cărți am primit, de obicei, mesaje de susținere și empatie, dar, uneori, au fost și mesaje injuste ori comentarii în care eram calificată drept „papistașă" și „păgînă" (au mai fost și alți termeni injurioși sau chiar licențioși pe care, din decență, nu îi pomenesc aici). Desigur, astfel de reacții vin din partea unor oameni dezechilibrați, care, însă, se pretind a fi „ortodocși adevărați", după cum mi-a precizat ritos unul dintre aceștia – în mesajele abuzive adresate mie ca nepoată deopotrivă a unui preot ortodox și a unui preot greco-catolic! Firește, persoanele care mi-au trimis astfel de mesaje nu puteau fi în nici un caz „ortodocși adevărați", ci doar niște fărpturi cu probleme psihice și cu varii frustrări din cine știe ce pricini! Așa încît, deși m-au deranjat, finalmente am privit mesajele respective ca pe o bizarerie psihologică și am trecut mai departe. E doar un exemplu. Și cu acest exemplu vreau să spun încă o dată că, în discuția pe care o purtăm în acest schimb public de mesaje, nu persoana ta sau a mea contează, nu ceea ce ni s-a întîmplat sau ni se întîmplă nouă. Nici tu, nici eu nu am avut parte de suferințe majore, din motive politice ori confesionale, așa încît nu este cazul să ne plîngem. Alții au fost cei care au suferit.

Cînd precizez că sînt nepoata a doi preoți (cu diferite nuanțe confesionale), implicit mai precizez, de fapt, ceva: că frecventez ambele biserici și că așa este firesc să fie, iar acest lucru mă definește. Niciodată nu am avut parte de vreo observație sau blam din partea preoților ortodocși și greco-catolici care mă cunosc fiindcă frecventez ambele biserici, întrucît și dînșii consideră adecvat acest lucru. Textul meu public, sub formă de epistolă adresat ție și intitulat „Păcat", punea pe tapet o chestiune pe care o consider crucială: aceea a comuniunii necesare, inclusiv confesional, în acest an centenar. Cele două biserici românești, ortodoxă și greco-catolică, ar trebui să fie unite și să aibă un comportament sororal una față de cealaltă, fără nici o formă de boicot ori inamiciție. Nu în zadar am încheiat textul meu cu o frază-cheie a episcopului greco-catolic Iuliu Hossu, atunci cînd, după ce a citit Rezoluția Unirii Transilvaniei cu Regatul României, l-a îmbrățișat pe episcopul ortodox Miron Cristea. Reiau fraza acum și aici, întrucît ai fost întru totul nereceptiv la acest citat, dar poate acum, cînd menționez pentru a doua oară cuvintele episcopului Hossu, cine știe, poate vei înțelege mai potrivit epistola mea anterioară: „Pe cum ne vedeți azi îmbrățișați frățește, așa să rămînă îmbrățișați pe veci toți frații români!" Într-adevăr, mare păcat că nu ai reținut acest mesaj final al textului meu, acela ca anul 2018 să fie unul ecumenic (românesc), iar nu adversativ, cel puțin confesional vorbind, dacă altfel nu e posibil.

Cu prietenie,
Ruxandra

(răspuns la articolul „Mare păcat!" al lui Radu Preda din Dilema veche, *nr. 726)*

Andreea VLAD
dilematograf

Captivii și marea

● ***Happy End*** **(Franța, Austria, Germania, 2017) de Michael Haneke.**

Michael Haneke revizitat și flirtînd inteligent și steril cu propriile manierisme, însă cu o premisă beton. De fapt, premisa de la care pleacă austriacul în *Happy End* e poate mai interesantă decît punerea sa în cadru. Seniorul regizor, un echivalent în cinema al lui Antonin Artaud, cu al său teatru al cruzimii, pare a se fi transformat, prin *Happy End,* într-un „leu în iarnă" al cinematografului, prin provocarea de a creiona amurgul vechii Europe și inadecvarea acesteia la vremuri și la sine, în contextul disoluției rezervelor sale de umanitate.

Pe fundalul acelei „ciocniri a civilizațiilor" anticipată de Samuel P. Huntington de acum douăzeci de ani, privim istoria tristă, dar plină de umor (deseori negru) a prosperei familii franceze Laurent, aflată la răscrucea dintre decadența burgheziei europene și criza fără precedent a imigrației din Asia, Africa și Orientul Mijlociu.

Bisturiul de chirurg atent și cerebral, cinic și subversiv al lumii contemporane al lui Haneke nu mai are acum precizia de cristal a abisalei psihologii umane sau gîndirea perfectă a cadrelor din filmele sale majore *(Pianista, Panglica albă, Caché, Amour).* Cu toate că arhitectura spațiului, alegerea unghiurilor de filmare și solaritatea barocă a imaginii (vechiul colaborator Christian Berger) funcționează foarte bine, *Happy End* nu este unul dintre vîrfurile austriacului. Și totuși, e vizibil că, deși Haneke a mai pierdut din anvergura de mare cineast, nu și-a pierdut instinctul. Secvențele de cinema pur rămîn mult timp pe retină: scena logodnei ratate a antreprenoarei Anne Laurent (Isabelle Huppert), întreruptă de venirea intempestivă a fiului rebel și alcoolic Pierre, alături de un grup de imigranți de culoare care scandalizează înalta aristocrație invitată; patriarhul familiei Laurent, Georges (Jean-Louis Trintignant într-un rol perfect), pierdut ca o relicvă în mijlocul mulțimii stridente a imigranților care mișună în portul Calais, sufocat de poluarea fonică a marelui oraș și rătăcind bezmetic în scaunul cu rotile în care e țintuit în urma unei tentative ratate de sinucidere. Camera care îmbrățișează lent groapa șantierului unde un perete se prăbușește peste un muncitor, a cărui dispariție Anne încearcă să o răscumpere cu bani. Cutia de bomboane care ar vrea să șteargă „pe litere" lacrimile rănii provocate de cîinele clanului Laurent fetiței cuplului de maghrebieni care slujește în casă.

Axul dramaturgic este însă cuplul Georges – Ève, ea fiind una dintre nepoatele sale, de 12 ani (Fantine Harduin, o revelație), recent rămasă fără mamă. Deși la început par a nu se recunoaște, complicitatea dintre Georges și Ève se dezvoltă apoi firesc și vine din felul în care se raportează la timp. Copiii au o relație privilegiată cu timpul. La fel și vîrstnicii, însă în sens invers. În vreme ce copilăria este magia unui timp nesfîrșit și a unui posibil nelimitat, vîrstnicii trăiesc sub tirania unui timp care nu le mai aparține și pe care nici nu și-l mai doresc, așa cum îl percepe Georges, personajul preluat din *Amour.* Îi mai unește faptul că ambii își iau o putere aproape demiurgică asupra timpului celor dragi: Georges care intervine pare-se din dragoste asupra timpului soției, Ève asupra timpului mamei, cu a cărei moarte, în urma unei supradoze de tranchilizante, are o relație ambiguă. Nu există țară pentru bătrîni și nici pentru copii, atîta timp cît nu mai au nevoie de timp (primii) sau nu îl recunosc (ultimii), de vreme ce nu mai au un obiect al iubirii (Georges după moartea soției) sau nu se simt un obiect al iubirii (Ève îi reproșează lui Thomas, tatăl ei, că nu iubește pe nimeni). Însă, din fericire, există marea. Spațiu oniric prin excelență, dar și motor al ritmurilor cosmice, al genezei și al purificării. O opțiune de evadare, de simbolic „exercițiu de supraviețuire", cum ar spune poetul, de pur *Mar adentro.* Desigur, e un *Happy End* înșelător, citit semantic în cheia unui martor cinic, al camerei Smartphone-ului cu valoare de *alter ego* infinit de ironic al lentilei aparatului de filmat. E chiar pericolul pe care mass-media și, mai nou, mijloacele digitale de comunicare îl presupun prin modul în care falsifică și minimalizează sensul realității. Georges îi povestește Èvei cît de diferit e să vezi pe viu cum o pasăre mai puternică o devorează pe alta mai slabă pînă la a rămîne doar fulgii din ea, în doar cîteva secunde. Ca un joc secund mistificator în raport cu viața, camera telefonului mobil aneantizează efectul visceral pe care același fapt îl are asupra privirii directe, fără obstacol în cale. Ceea ce era de demonstrat.

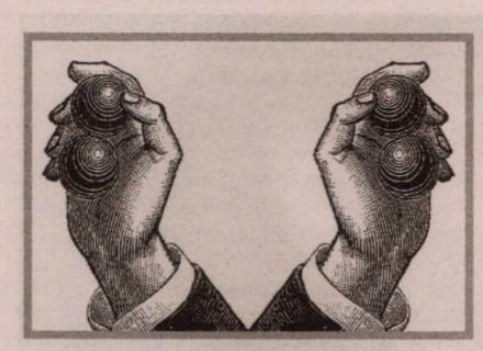

Aron BIRO
audio și n-am cuvinte

După 22 de ani

● **Slowdive,** ***Slowdive,*** **Dead Oceans, 2017.**

Slowdive sînt recuperați ca artiști ce au activat înaintea vremurilor, împrăștiați încă din faza de „trupă promițătoare", însă adesea pomeniți de recentele ideologii muzicale. Un sound care la începutul anilor '90 era considerat tardiv (după o prematură saturație a ideilor dream-pop) sau desuet (cu noul mileniu bătînd la ușă, adăstarea anilor '70 trebuia să înceteze) beneficiază azi de maximă relevanță, iar albumul de relansare al trupei a fost unul dintre cele mai bine primite ale anului 2017.

Există în muzică o dinamică intergenerațională sesizabilă doar dacă hobby-ul ăsta te ține mai mult de zece ani. Pe de o parte, logica competiției impune oricărui artist să încerce să se detașeze de trecutul recent; semnele evidente sînt propagarea prefixelor cu miză ideologică: *prog-* (progres), *alt-* (alternativă), *post-* (îmbunătățire ulterioară), *new wave of-* (val de inovare), *indie-* (independență). Pe de altă parte, dacă distanța față de generația lăsată în urmă se cască suficient încît să nu mai poată fi vorba de o competiție reală, apare fenomenul invers – nostalgie și resuscitarea valorilor de altădată, pe nedrept abandonate.

În aceste condiții, o trupă cu ambiții de longevitate trebuie să navigheze agil pe valurile timpurilor. Slowdive face parte din rîndul trupelor rock minore de la începutul anilor '90, tratată atunci cu brutalitate de presă și abandonată ca victimă colaterală a ascensiunii fenomenelor grunge/alternative/industrial. Rockerii erau mai isterici, animați de spiritul belicos al vremurilor, preferînd forme muzicale agresiv-protestatare. Nu era atunci vreme și dispoziție pentru chitare radiante și meditații cu privirea fixată pe propriile șireturi, iar eticheta ce caracteriza genul – „shoegaze" – era mai degrabă peiorativă, semnificînd o manifestare artistică a autismului. Tentativa Slowdive de a vira în 1995 spre muzică ambientală s-a dovedit a fi și albumul lor de destrămare și, iată, au trecut 22 de ani pînă să mai auzim muzică nouă din partea lor.

Inspirați de inițiative arheologice similare celor aplicate unor My Bloody Valentine ori Slint, Slowdive s-au reformat pentru a beneficia în mod direct de reabilitarea sound-ului dream-pop-rock pe care îl propuneau cu albumele de acum un sfert de veac. Insistentelor referințe și omagii care li s-au adus în ultimii ani li se răspunde acum cu ceva concret față de care epigonii să se poată măsura și compara. Albumul devine cumva și un semnal de alarmă că mare parte din ce s-a întîmplat în rock-ul post-milenial a fost o apropriere bine documentată a ideilor unor trupe obscure de altădată. Pentru multe trupe tinere, albumul *Slowdive* poate fi umilitor, asemenea revenirii în relevanță a unui autor pe care l-ai plagiat sperînd că oricum n-a auzit nimeni de el și că nici pe el nu-l mai interesează subiectul.

Ticluindu-și relansarea cu maxim profesionalism, trupa aduce cu acest album un argument puternic în demonstrarea a ce și cît îi datorează istoria pop-rock recentă. Materialul nu dă semne de rugină sau decrepitudine – de altfel, mare parte din trupă a mai activat după destrămare la marginile universului pop-rock, sub numele Mojave 3, cu insistență și speranța că vremea rock-ului ambiental se va întoarce – un pariu cîștigător. Tinerii grunge/alternative care îi abandonau în anii '90 au sfîrșit la rîndul lor abandonați, iar superstarurile acelor vremuri cad pe capete, închizînd orizontul unei similare revitalizări a agendei respective. Față de aceștia, cariera Slowdive pare să se fi ghidat după învățămintele lui Sun Tzu: „Dacă aștepți suficient pe mal, într-o bună zi cadavrele inamicilor vor trece plutind pe rîu în jos."

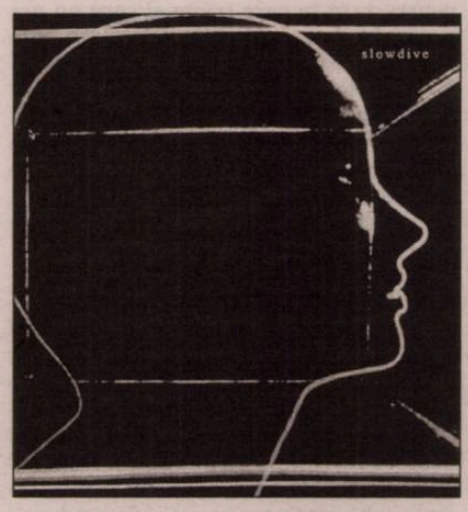

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

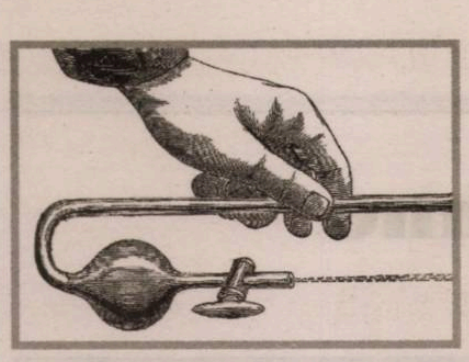

Oana STOICA

rosencrantz & co

Mecanica umanității și omul-prototip

● *Pulverizare* de Alexandra Badea, traducerea: Eugen Jebeleanu, regie și ilustrație muzicală: Andrei Măjeri, scenografie: Alexandra Panaite, mișcare scenică: Flavia Giurgiu, video: Eranio Petruska. Cu: Smaranda Caragea, Ada Galeș, Alex Bogdan, Nicholas Cațianis. Ilustrație: Bogdan Pop. Proiect câștigător al proiectului SATELIT inițiat de Teatrul Apollo 111 și Sub25.ro. Susținut de Maratonul Teatrului Independent, ediția a VII-a. Teatrul Apollo 111.

Alexandra Badea face parte într-o generație de artiști (alături de Gianina Cărbunariu, Radu Apostol și Alexandru Berceanu) care a promovat dramaturgia contemporană și a chestionat raporturile dintre realitate, teatru și spectator (am încă în memorie primul său spectacol, *Lebensarum – Spațiul vital* de Israel Horovitz la Studioul de Teatru Casandra în 2002). Alexandra Badea s-a mutat la Paris, unde a făcut un doctorat (la Sorbona), a continuat să regizeze și a început să scrie (în franceză). *Pulverizare* este un text multipremiat, publicat în română grație Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu. Prima montare a acestei piese în România s-a produs la Teatrul Apollo 111, în regia lui Andrei Măjeri, și poate părea, la prima vedere, o combinație bizară între un text și un stil regizoral profund diferite. Scriitura Alexandrei Badea este intenționat concisă, aridă în eficiența ei, fără să creeze personaje, ci doar modele de umanitate robotizată care relaționează exclusiv prin interfețe – computere sau telefoane (care determină însingurare, uneori aceasta fiind intenționată –, formula *free sitting*, adică așezarea angajaților în fiecare zi pe un loc diferit ca să nu lege o prietenie cu vecinul, astfel încît interacțiunile umane să fie minime și să nu ia din timpul de lucru și din profitul angajatorului) – într-o lume care devine de-a dreptul schematică. De la denumirile seci ale profesiilor la tiparul existențial, recognoscibil oriunde pe glob, acest univers monoton, cronofag și dezumanizat are poezia lui, o lirică urbană, construită din stereotipia acțiunilor și imaginilor (costumele *office* și uniformele muncitorilor) și din lumina ecranelor. De partea cealaltă, Andrei Măjeri este un regizor inventiv, care caricaturizează și colorează, pune carne pe idei și le face accesibile, îi plac imaginile vii și construcțiile baroce. Între cele două stiluri, diferențele sînt mari, dar rezultatul este un spectacol viabil.

Textul creează o imagine coerentă despre globalizare și efectele acesteia la nivelul individului. Corporațiile devin sisteme de muncă robotizate în care lucrătorii nu au contact unii cu alții decît minimal și intermediat prin *device*-uri, locurile de muncă în cadrul aceleiași companii sînt în puncte diferite de pe glob și/sau implică deplasări continue, iar munca în sine este monotonă și poartă denumiri aride (precum Responsabil de asigurarea calității în subcontracte delocalizate). Cele patru personaje, identificate prin titulatura posturilor ocupate în cadrul unei multinaționale (angajatorul comun), generează narațiuni fragmentare despre relațiile de muncă și viața personală, fără să fie caractere în sens clasic, ci doar voci. Căci globalizarea muncii determină uniformizarea vieții personale (Responsabilul de mai sus – Nicholas Cațianis – jonglează în paralel cu două conversații pe Skype, cu soția și cu o *call girl,* toți trei fiind, de fapt, singuri) prin impunerea atingerii unor standarde sociale (serviciu, nivel de trai, beneficii etc.) ca scop în sine, fără să mai fie timp de trăit efectiv (și beneficiat de avantaje). Munca este acaparatoare și delocată, omul este depersonalizat. Textul Alexandrei Badea este puternic în sugerarea acestei lumi terne – prin lipsa variabilelor – în care munca și viața se întîmplă după tipare. Omul – mașină, personajul – machetă. O carcasă umană. Identitatea, resturile de umanitate, visele intime sînt închise în mintea fiecăruia, bine ascunse de privirile celorlalți.

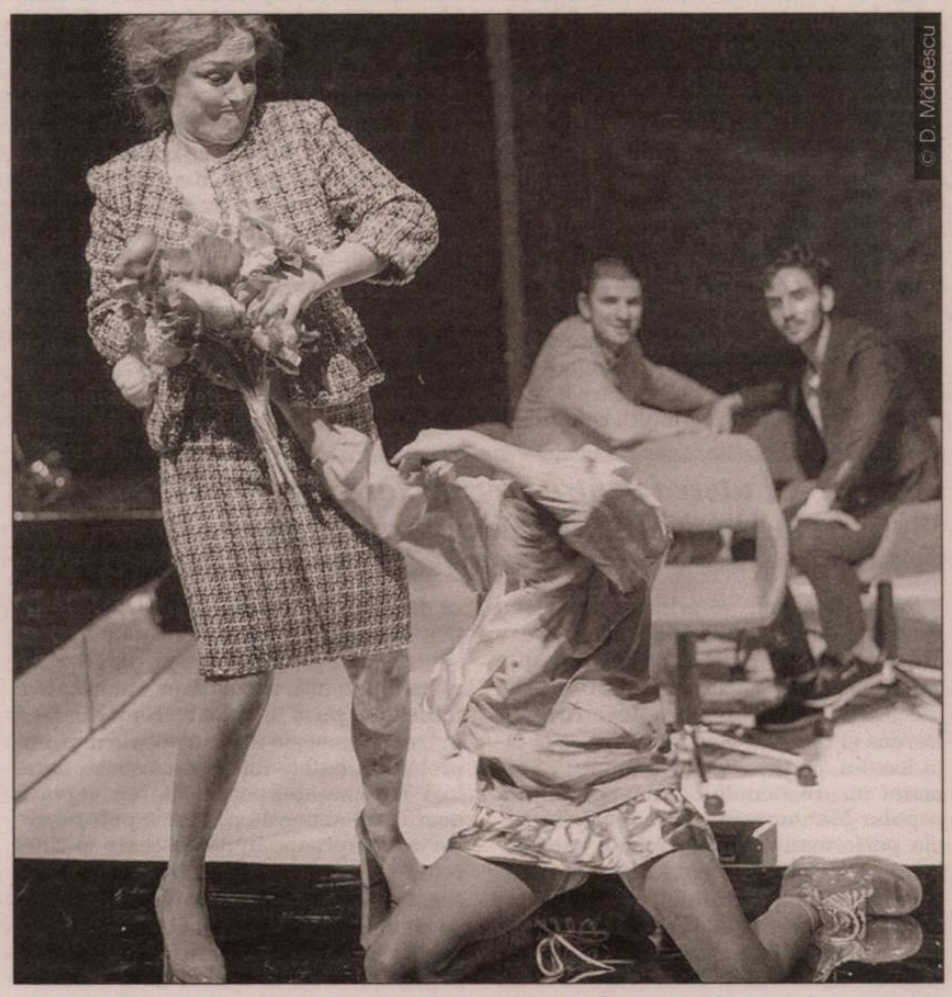

Actorii sînt puși să facă echilibristică între comic, dramatic, musical, grotesc.

Andrei Măjeri abordează curajos acest poem dramatic, apropriindu-și-l în felul său: personajele defilează pe un podium global, își expun modelele de muncă și de viață (în această ordine) ca pe o colecție *prêt-à-porter* (unde există o temă, un tipar și variațiile aferente). Hainele, deși *office,* sînt viu colorate. Personajele sînt caricaturizate (nu toate, de exemplu muncitoarea asiatică, victimă a abuzurilor la locul de muncă – Ada Galeș – înduioșează) fără excese, doar cît să genereze umor și să capete o oarecare suculență, fără a deveni „oameni" (ele rămîn tot exemple de crochiuri identitare). Actorii sînt puși să facă echilibristică între comic, dramatic, musical, grotesc, iar ei performează inteligent, dinamic, cu grijă ca stereotipurile umanoide pe care le întrupează să rămînă tipologii exemplare și nu personaje. Măjeri își permite să emoționeze, să provoace ilaritate sau să stîrnească rîsul, fără să uite care este miza spectacolului. Rama temei este pusă chiar de la începutul spectacolului: o serie de cuvinte proiectate și ulterior tăiate (*„blackface", „ethnic"* etc.), căzute în dizgrație nu din cauza unei corectitudini politice radicalizate, ci a unei globalizări care anihilează identitatea în numele profitului. Spectacolul are momente efervescente precum citarea picturii lui Édouard Manet, *Dejun pe iarbă,* ca imagine pentru pauza de masă în companie (personajul feminin, nud în pictură, apare îmbrăcat în spectacol, dar îi auzim gîndurile, deci există o formă de transparență/nuditate „mentală" – aici este o corporatistă obsedată de control, jucată de Smaranda Caragea; scena mi-a amintit de un alt citat celebru, cel al picturii *Rondul de noapte* a lui Rembrandt în spectacolul lui Alexandru Dabija, *Mult zgomot pentru nimic);* un număr muzical (Alex Bogdan cu un mix gospel cu manele, ca ironie la adresa instituțiilor religioase care sînt tot corporații, căci au ca scop obținerea profitului); folosirea înregistrărilor unor artiști din perioada acționismului vienez cu un performance cu scene de agresiune sexuală, ca ilustrare a abuzului asupra muncitoarei asiatice.

Astăzi globalizarea pare să intre în remisie – poate e doar o iluzie – pe fondul conflictelor armate tot mai numeroase, al terorismului și al degradării democrațiilor recente. Dar nu mă îndoiesc că omenirea are capacitatea de a dezvolta noi coșmaruri.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Nicolas TRIFON

Ucraina: de la Nestor Mahno la Serhii Jadan

Centenarul revoluției ruse din 1917 a trecut aproape neobservat în Rusia. Într-o țară ca Franța, în schimb, el a dat naștere la tot felul de cărți, documentare, colocvii etc. Motivul e foarte simplu: după al Doilea Război Mondial, accentul pus pe rolul Armatei Roșii în războiul contra Germaniei hitleriste a luat progresiv locul ocupat odinioară de „marea revoluție socialistă din Octombrie", așa numită cu referire la data la care bolșevicii au acaparat puterea în numele sovietelor. Inițiată sub Stalin, tendința s-a accentuat sub Brejnev pentru a deveni, după venirea lui Putin la putere, principala sursă de legitimitate a Rusiei în încercările ei de a redobîndi statutul și zona de influență pe care le avea înainte de implozia regimului comunist.

© wikimedia commons

„Puterea pentru soviete, fără comuniști" era sloganul Uniunii Țăranilor fondată de Mahno.

Revoluționarul anarhist ucrainean Nestor Mahno (1888-1934) face parte din personajele redescoperite de publicul francez cu ocazia centenarului. Doi jurnaliști de la *Mediapart,* Jean-Arnault Dérens și Laurent Geslin, s-au dus la fața locului, pe urmele comandantului armatei insurecționale ucrainene, numită popular Mahnovșcina, care realizase tripla performanță de a combate succesiv între 1917 și 1921 armata Puterilor Centrale, trupele generalului rus alb Denikin și Armata Roșie a lui Trotki. Legătura cu actualitatea ucraineană nu era greu de făcut. Guliai-Pole, orășelul natal al hatmanului anarhist care va muri în exil în Franța, se află nu departe de linia frontului cu separatiștii susținuți de Moscova, în așa-zisa Novorosia, iar una dintre cele două prăzi de război după ocuparea Crimeii este anarhistul Alexandr Kolcenko din Simferopol. Cunoscut mai ales ca militant sindicalist și antifascist, acesta trage ani grei, împreună cu cineastul Oleg Sențov, în pușcăriile din Siberia sub acuzația ridicolă de fascism și terorism.

„Puterea pentru soviete, fără comuniști" era sloganul Uniunii Țăranilor fondată de Mahno. Trimișii speciali de la *Mediapart* l-au regăsit înscris pe o bandieră neagră instalată acum în sala muzeului local, pavoazată cu steaguri roșii din al Doilea Război. „Toate familile din regiune au un străbun care s-a bătut împreună cu anarhiștii, le-a explicat Serghei Bilivnenko, profesor la universitatea din Zaporoje. Cînd îi întrebi pe bătrîni, ei știu încă unde au avut loc luptele, unde au fost îngropate cadavre. Regăsim deseori aceleași povestiri, ceea ce arată că epopeea anarhistă a funcționat ca un mit alternativ al istoriei oficiale, conservat de memoria populară." Pentru editorul scrierilor lui Mahno, „moștenirea lui Mahno este unica ideologie susceptibilă să se opună naționalismului ucrainean și influenței Moscovei". „Anarhismul s-a implantat în regiunile controlate odinioară de cazacii zaporojeni, iar ideile de egalitate care prevalau în comunitățile lor s-au transmis populațiilor sedentarizate în regiune." Un alt anarhist, tîmplar, le-a povestit reporterilor cum a profitat de o călătorie organizată la Paris ca să meargă pînă la cimitirul Père-Lachaise, unde a reușit să dea de urna conținînd cenușa lui Mahno. „A fost călătoria vieții mele", le-a mărturisit acesta.

Mai recent, la mijlocul lunii noiembrie, în trecere prin Paris, scriitorul Serhii Jadan s-a dus și el la Père-Lachaise, din motive asemănătoare. El a profitat de întîlnirea organizată la Librăria poloneză în onoarea lui pentru a aduce un omagiu special acelor români care ar fi plătit acum cîtva timp taxele pentru ca faimoasa urnă să rămînă la locul ei. El pare să fi avut această informație, greu de verificat, de la Timișoara, unde fusese cu două săptămîni înainte, la ediția a treia a Congresului internațional de literatură. În orice caz, cartea sa, recent tradusă în franceză, *Anarchy in the UKR,* începe cu o evocare a incursiunii sale pe tărîmurile lui Mahno. Pe un ton pasionat, revoltat, violent, autorul, născut în 1974 la Starobilsk, în apropiere de Luhansk, azi capitala republicii autoproclamate eponime, descrie propriile sale stări sufletești în cursul unui lung periplu care îl face să traverseze o natură devastată și peisaje industriale în ruină, în compania unor personaje înfricoșate, uneori amenințătoare, descrise fără complezență, dar a căror umanitate e totdeauna pusă în valoare. Sare din tren în tren, poposește în locurile cele mai improbabile, bufete din gări părăsite, hoteluri dărăpănate, povestește cu vervă o degradare generală pe care a putut-o observa de aproape în adolescența și tinerețea sa. Amare, critice, rar nostalgice, constatările lui sînt tot atît de decapante pe cît sînt de comprehensibile cînd e vorba de semenii lui, chiar atunci cînd nu se identifică cu ei. Iată unul dintre instantaneele care punctează acest *road-movie* la care ne invită autorul, surprins la ieșirea dintr-unul din acele orașe de provincie în care de mult nu se mai întîmplă mare lucru:

„Cinci dimineața, ne-am prăbușit morți de oboseală lîngă un gard care ascunde o casă în care merge televizorul. Curioase personaje, m-am gîndit, trăiesc în locuri fără cafenele, nici difuzoare, stau acasă pușlamalele, cu ușile închise, și se uită la televizor pînă dimineața, la ce se uită ei oare? Ce-i interesează? Ultimele știri? Ce vor să audă? Ce așteaptă de la lumea exterioară baricadîndu-se în spatele ușilor și ferestrelor lor zidite? Și lumea asta ce le dă lor în schimb, ce a pregătit ea pentru aceste stranii personaje care se uită la televizor pînă la cinci dimineața? Baschet? Da, baschet, ce altceva?"

„La noi, la Harkov, anarhiștii ocupau strada împreună cu naționaliștii."

Serhii Jadan e un om grăbit: „Mi-e frică de viteză, mi-e frică să mă duc undeva, singurul lucru de care mi-e și mai frică este să mă opresc". Poate de aceea, cu colegul său fotograf, el nu se va opri decît trei zile în orașul care ar fi trebuit să facă obiectul reportajului despre Mahno promis la început, Guliai-Pole: „Un tîrg meridional liniștit, scăldat în soare, odată capitala anarho-comunismului, iată teritoriul unor experimente socio-politice unice".

Nici muzeul local, nici faimoasa *taceanka* (o platformă mobilă trasă de cai pe care se monta o mitralieră grea) reconstituită, nici măcar Cafeneaua Nestor nu l-au impresionat pe Serhii Jadan, care nu pare să regrete că toate aceste inițiative nu au reușit să transforme orașul natal al lui Mahno într-o „Mecca turistică pentru pasionații de anarhism". S-ar putea ca cititorul interesat de subiectul anunțat în titlul cărții să fie descumpănit de asemenea remarci acide. Continuînd lectura, el va putea însă să se regaleze în materie de anarhism, un anarhism așa cum poate să fie conceput și trăit la un secol după isprăvile lui *batko* („tătucul") Mahno, la unison cu Sex Pistols, pe fundalul socialismului real în descompunere accelerată, traversat de tensiunile provocate de noile orientări proeuropeene ale Ucrainei.

Romancier tradus în numeroase limbi, traducător la rîndul lui al lui Charles Bukowski și al lui Paul Celan, poet, mii de persoane participă la recitalurile de poezie pe care le animă pînă și în Belarus, și la concertele rock pe care le organizează. Serhii Jadan este și o persoană care nu ezită să se angajeze pe plan politic:

„Aș vrea cu adevărat să mă interesez de politică, aș vrea ca tineretul din țara mea să se intereseze de politică, să participe, pentru ca ea să nu fie apanajul nătărăilor bătrîni și fricoși care vorbesc la mitinguri despre renaștere națională, vreau ca acest tineret să nu se bată pentru putere, ci contra ei, să ia cu asalt băncile, să blocheze administrațiile regionale, să controleze bugetele, să-i arunce pe funcționari pe ferestre din birourile lor, să defileze cu steaguri negre în timpul *subbotniki*-lor [„sîmbetele comuniste" în care lumea trebuia să lucreze pe gratis]..."

Anarchy in UKR a văzut lumina tiparului în Ucraina în 2005, puțin după Revoluția portocalie. Traducerea acestui titlu în franceză este urmată de *Jurnalul de la Luhansk,* scris zece ani mai tîrziu, imediat după victoria Euromaidanului și primele succese militare ale milițieilor proruși în Donbas, acea Ucrainăorientală care îi este atît de dragă lui Serhii Jadan. Despre „separatiști" și „pro-ucraineni", cuvinte care apar întotdeauna între ghilimele în acest text scurt și percutant, el scrie: „Ne mirăm și unii, și alții, ca și cum n-am fi trăit împreună tot acest timp. Ca și cum nu am fi fost toți privați de ceva, ca și cum nu ne-ar fi lipsit tuturor ceva. S-ar putea crede că avem atîtea lucruri în comun încît nu ar trebui să avem probleme. Problema este că avem tot atît de multe lucruri care ne unesc ca și din acelea care ne separă, fapt de care ar trebui să ținem cont sub o formă sau alta. Cel puțin ca să nu trebuiască, într-o bună zi, să punem mîna pe arme."

Evoluția îngrijorătoare a situației nu pare să fi alterat angajamentul lui social și convingerile lui politice. Fundația care poartă numele său sprijină activ diverse proiecte umanitare destinate grădinițelor, școlilor și spitalelor din estul Ucrainei. În legătură cu familia sa politică, el își explica astfel poziția în interviul acordat Hannei Perekhod și publicat în *Contrepoint*, în iunie 2015: „Am fost profund decepționat de stînga occidentală, și nu numai de ea. În general, militanții de stînga reacționează în mod curios. Cînd vorbesc de stînga nu mă refer la Partidul Comunist din Ucraina, care e în slujba oligarhilor, ci la noile mișcări comuniste, socialiste, anarhiste care sînt divizate. O parte dintre ele erau pe teren, în mișcarea Maidan, și au susținut-o. La noi, la Harkov, anarhiștii ocupau strada împreună cu naționaliștii. Bineînțeles că nu se iubeau unii pe ceilalți, dar și-au înghițit mîndria pentru că înțelegeau că aveau o cauză comună de apărat. Pentru mine, aceasta arată că a fost vorba de o adevărată revoluție."

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul cărții* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

Tereza-Brîndușa PALADE

Tragi-comedia la porțile Orientului

Sînt comediile lui Caragiale *(O scrisoare pierdută, O noapte furtunoasă, D'ale carnavalului, Conu Leonida față cu reacțiunea)* esențial *comice?* La o primă lectură, poate. Nu însă și la a doua sau la a treia. Comedia se estompează și mai mult dacă înțelegi contextul neașezat, tulbure, mai mereu frămîntat, la care se raportează autorul. Lumea amplasată pe „falia" dintre Orient și Occident, unde se resimt acut cutremurele istorice pe care numai umorul le mai poate amortiza. Dar nu oricum, ci sub specia tragi-comicului.

Iată ce scria Titu Maiorescu în „Comediile d-lui I.L. Caragiale": „Cu multă cunoștință a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea din partea ei comică. Dar ușor se poate întrevedea prin această realitate elementul ei mai adînc și mai serios, care este nedezlipit de viața omenească în toată înfățișarea ei, precum în genere îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie." Dincolo de faptul că Maiorescu are îndeobște o rezervă față de posibilitatea comicului pur, la Caragiale, în particular, vălul „realității comice" i se pare foarte subțire.

Dar ce anume subțiază atît de mult vălul comediei caragialești? Tocmai *realismul* său. Caragiale nu are un umor *intelectual.* Ironia lui nu e abstractă, bazată pe paradoxuri logice. Absurdul comic provine direct de la personajele lui fruste și pline de culoare. Nenea Iancu își culege inspirația din peisajul concret. într-un spirit democratic, pentru toți iubitorii de comedie și chiar de bere autohtonă („Nenea Iancu"). Nu-l citim așadar pe Caragiale ca să ne extindem cultura, ci ca să pătrundem mai critic specificul lumii noastre. Al lumii de azi, deopotrivă cu cea de ieri. Lectura lui produce și acum emoții ce permit catharsis-ul, generate de identificarea personajelor cu figuri familiare. Cu toată lipsa de ambiție universalistă a scrierilor sale, Caragiale surprinde mai mult de un „universal concret": un tip de societate, un tip de *establishment,* un profil uman.

Caragiale ne vindecă, cu realismul lui necruțător, și de o idealizare nesănătoasă a trecutului. Da, e bine să credem în noi înșine, să ne regăsim virtuțile în fapte ale predecesorilor noștri – dar critic, selectiv, autoreflexiv. Fără a ne abandona, eventual, reveriilor contrafactuale de genul „ce bine ar fi fost dacă...". Și urmează de obicei o serie de proiecții fanteziste ce au pretenția să ofere variante de trecut ideal. Dacă ne paște pericolul, cred că e igienic să recitim comediile lui Alecsandri și Caragiale. Dacă Coana Chirița, Coana Joița, Pristanda și Nae Cațavencu au supraviețuit comunismului – au supraviețuit chiar „în exces", mai ales în politica momentului și prin diverse instituții –, de ce să ne facem iluzii că n-ar fi supraviețuit oricum? Sigur, poate că unele tare autohtone s-au agravat din cauza reeducării și a eforturilor stalinist-nord-coreene de a plăsmui „omul nou". N-am nici o îndoială că un Caragiale contemporan ar găsi acum o materie primă mai copioasă pentru critica socială decît la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Ar fi poate oportună, de aceea, crearea unui Institut Caragiale care să angajeze scriitori și dramaturgi ce ar perpetua „misiunea caragialescă", valorificind acest imens potențial. Un fel de Colegiul „Noua Europă" literar cu vocație satirizantă autohtonă. Avem, în fond, acest *trademark* caragialesc al comediei de moravuri realiste, despre care nu știu să fie prea cunoscut în Europa și în lume. Un romantism haotic și burlesc, inaugurat de fapt prin comediile lui Alecsandri și migrînd spre absurd în scrierile lui Caragiale.

Caragiale ne vindecă și de o idealizare nesănătoasă a trecutului.

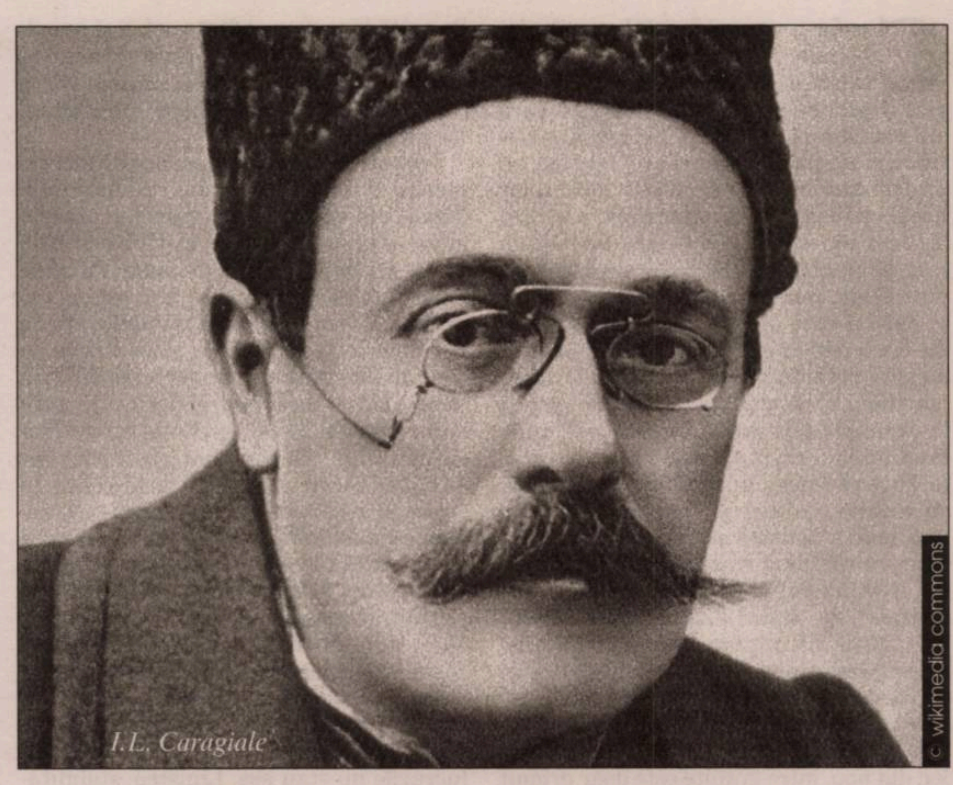

I.L. Caragiale

© wikimedia commons

E suficient să privim și acum – mai ales acum – spre societatea românească pentru a ne convinge că personaje ca Farfuridi, Brînzovenescu, Cațavencu, Mița Baston, Tipătescu, Trahanache, Coana Joița și Pristanda sînt desprinse din cea mai reală dintre lumile posibile. Arta dramatică a lui Caragiale e o adevărată „imitație" – dar nu „a naturii", ca la Aristotel, ci „a culturii", a berăriei, mahalalei și pieței publice, sublimate în ludicul absurd, aproape beckettian. Sub care se ascunde tragi-comicul, adică o burlescă gravitate.

Acest geniu al tragi-comediei realiste îl face pe Caragiale să fie nu doar un autor clasic, ci și un redutabil contemporan – nu doar pentru cei „foarte culți", ci și, așadar un specific al nostru, cel puțin în literatură. Dar nu e numai atît. În 2017, am devenit celebri în lume nu doar prin valul de proteste împotriva noilor ciocoi, ci și prin umorul lozincilor afișate de protestatari. Unele slogane au vădit un tonus și o vioiciune romantic-burlești „clasice" („Vă rugăm să ne scuzați, / Nu producem cît furați", „Noi nu furăm, / De aceea degerăm", „În democrație, / Hoții stau la pușcărie", „*Decît* hoți la guvernare / Altă întrebare", „Nu ai fire în mustață / Cîți vom fi aici în piață!"). Protestele au avut însă și tonuri mai dramatice – de pildă, *flashmob*-urile cu ochii și gurile legate cu fîșii negre. „Rezistența" societății civile se desfășoară și ea în registrul tragicomicului.

Aș compara rapid și fără pretenții exhaustive situația românească cu cea din vechiul Albion, după referendumul pentru Brexit. În țara vestitului „umor englezesc", Brexit-ul a fost o surpriză de proporții, ce a părut să inhibe chiar și redutabilul gust britanic pentru satiră. Motivul? Umorul britanic s-a născut din stabilitate și dintr-un soi de plictiseală existențială. Pentru a înfrunta „absurdul cotidian", britanicii au născocit forma lor tipică de satiră analitică, bazată pe jocuri de cuvinte, întorsături de fraze, aluzii tabu, autodepreciere etc. Un umor, în esență, intelectual. Relația acestui tip de umor cu emoțiile este mai curînd negativă. Emoțiile nu sînt scoase la suprafață și purificate printr-un catharsis, ci îngropate sau riguros ocolite. Subiectele deriziunii sînt de obicei faptele – rareori și reacțiile emoționale față de ele. E nevoie de profunzimea unui scriitor mai atent la natura umană precum G.K. Chesterton pentru a include reacțiile emoționale printre lucrurile despre care se poate glumi în țara Albionului.

Brexit-ul a stîrnit însă patimi. În clasicul lor stil rezervat, mulți britanici educați preferă de aceea să ocolească acest subiect, continuînd să facă glume autodepreciative și întorsături de fraze, ca și cum nimic neobișnuit nu ar fi *„at stake".* Umorul lor subtil și rafinat nu se poate coborî la nivelul emoțiilor gregare. Satira politică tăioasă poate avea succes în alte locuri, dar un auditoriu britanic „civilizat" și echipat cu umorul caracteristic nu va gusta acest gen.

Ici aux portes de l'Orient, lucrurile stau altfel. Nu pentru că nimic n-ar fi luat în serios, cum sugera mai de mult Raymond Poincaré (citat și de fiul lui I.L. Caragiale, Mateiu). Dimpotrivă, în registrul umoristic specific nouă, totul e luat de fapt foarte în serios. O satiră poate fi debordantă, nimicitoare pentru cei pe care îi critică, fără a fi totuși lipsită de o anxietate ce atinge chiar soarta celui care o produce. Adică de o adîncime tragică. Nu avem aici garanția, ca într-o celebră „comedie" a lui Shakespeare, altfel nelipsită de o intrigă dramatică, că *„all's well that ends well".* Nu e nici tragedia pură din *Demonii* lui Dostoievski, *Procesul* lui Kafka sau *Diavoliada* lui Bulgakov. E o comedie burlescă asociată mereu cu ceva grotesc și neliniștitor, cu ingrediente absurde – cu „rinoceri" care nu ne lasă să trăim în pace, să ne facem planuri de viitor, să glumim numai întorcînd frazele. Mă tem că, pe termen lung, Poincaré s-a înșelat. *On ne prend rien à la légère ici aux portes de l'Orient.*

I.L. Caragiale și Al. Vlahuță

© wikimedia commons

Tereza-Brîndușa Palade *este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Poduri sau garduri?

Conform unei ciclicități a evoluției sociale căreia nu cred că-i vom înțelege prea curînd determinismul (legile de manifestare), dar pe care am simțit-o și pe care o denumim generic cu sintagma „vremurile se repetă", ne confruntăm azi cu o dorință a națiunilor lumii civilizate, și nu numai, de a se izola, de a construi din nou „garduri" și de a nega punțile tradiționale de legătură dintre ele, punți construite cu eforturi, în sute și sute de ani. Spun asta gîndindu-mă la recentele (a trecut abia un an!) alegeri prezidențiale din SUA, la decizia Marii Britanii de a părăsi UE, dar și la evenimentele din interiorul UE, unde tendințele centrifuge sînt tot mai vizibile. Pare că lumea nu mai este mulțumită cu vechile rînduieli și dorește altele. Din nou lumea noastră se îndreaptă cu fața spre un nihilism (vezi Nicolae Achimescu, „Nihilismul și destinul culturii occidentale", în ziarul *Lumina,* 28 noiembrie, 2009, http://ziarullumina.ro/nihilismul-si-destinul-culturii-occidentale) care socotește omul ca fiind corupt și rău, incapabil de o morală proprie. De aici plecînd, totul devine posibil. Închiderea oamenilor, din nou, între granițe este doar primul pas. Nu știm cum va arăta viitorul. Cert este că ne căutăm o cale nouă, iar drumul acestei căutări s-ar putea să fie unul al conflictului. Ceea ce știm cu certitudine este faptul că lumea occidentală pare să renunțe la deschidere și la un set de valori comune în baza cărora s-a dezvoltat. Nu este o întîmplare că noi ne mîndrim azi cu apartenența la UE și NATO. Acestea nu sînt simple instituții, ci sînt pilonii de rezistență militară și culturală pe care stă lumea occidentală. Valorile care stau la baza acestei lumi (sinteză a lumii creștine și mozaice pe baza culturii greco-romane) și pe care le enunțăm, pentru că oamenii au început să se ferească a le pronunța, sînt: libertățile (politică și economică), egalitatea de rasă, egalitatea de gen, democrația, supremația legii, raționalismul, statul de drept, laicitatea.

Este, așa cum spuneam, vremea gardurilor și a granițelor. Oamenii și națiunile se izolează din nou crezînd că așa își apără identitatea. Naționalismul devine din nou întunecat și agresiv. Liderii politici agită iarăși tot felul de snoave despre o măreție cel mai adesea închipuită a țărilor lor și chiar, așa cum spuneam, despre superioritatea de rasă a concetățenilor lor. În spatele granițelor, oamenii cred din nou că le sînt superiori vecinilor lor și încep să se pregătească de conflict cu „dușmanul" de dincolo. Se agită la vedere și fără rușine și se cultivă ura între oameni, națiuni și rase. Tot felul de partide rasiste și naziste încep din nou să populeze parlamentele statelor europene.

Trebuie să vorbim despre aceste lucruri pentru ca oamenii să știe ce-i așteaptă. Binele din viața noastră (pacea și prosperitatea) nu este ceva ce merităm în mod etern, un dat pentru totdeauna. Pe acest fond de nihilism, pe care îl invocam, este timpul profeților falși, nebuni, care ne vor duce la moarte ca pe niște turme pe care nu dau doi bani. Se vorbește din nou despre lideri mesianici și despre ce mult sînt așteptați. Hitler și Stalin nu au murit niciodată din conștiința politicienilor europeni mărunți și mulți dintre ei se visează în aceste roluri. Nu trebuie să credem că lumina aprinsă în casă în fiecare zi, apa caldă la robinet, căldura căminelor noastre, hainele frumoase pe care le purtăm și mașina la scară, adică tot ceea ce numim civilizație, reprezintă ceva ce vom avea mereu și pentru care nu mai trebuie să facem nimic, în afară de efortul de a merge la serviciu cinci zile pe săptămînă, cîte opt ore pe zi. În realitate, lucrurile nu stau așa. Liniștea, stabilitatea și bunăstarea definesc o situație pentru care trebuie să ne batem zilnic și pe care trebuie să o păzim zilnic. Și nu putem să ne batem pentru această situație dacă nu știm exact care sînt bazele sale, de unde ne vine? După Primul Război Mondial, J.M. Keynes atenționa în lucrarea sa *Urmările economice ale păcii* (Editura „Viața Românească" SA, București, 1920) că tratamentul aplicat Germaniei la Conferința de Pace de la Paris din 1919 va genera în sînul acestui popor resentimente ce vor duce la un nou conflict. Așa s-a spus și chiar așa s-a întîmplat. Fără a avea pretenția vreunei comparații, de orice natură, cu marele nostru economist clasic, ne facem datoria de a spune acum că gardurile care se ridică în mijlocul lumii civilizate și cele care se pregătesc a fi ridicate în inima Europei vor produce conflicte de toate categoriile. Amintim că oamenii au dat denumirea de „Marele Război" Primului Război Mondial. Exista atunci convingerea că o asemenea încleștare nu ar mai fi posibilă, pentru că cei care conduc lumea au învățat ceea ce trebuiau să învețe. I-au spus așa și pentru că aveau convingerea că viitorul va fi doar al păcii și că un asemenea conflict nu va mai fi posibil, fiind „un război al tuturor războaielor". Nu a fost să fie așa. Cîteva decenii mai tîrziu, a izbucnit Al Doilea Război Mondial. Un conflict mult mai aprig și mai amplu, la finalul căruia am numărat mult mai multe victime și distrugeri materiale. De fiecare dată, în spatele acestor conflicte s-a aflat ideea falsă, iluzia unor state că pot cuceri totul în jurul lor și că hegemonia se poate realiza prin violență și supunere. Europa secolului XX a fost un spațiu al tuturor violențelor, al rasismului, xenofobiei și urii. S-au construit garduri și ziduri, iar din spatele lor au fost aruncate bombe. S-a suferit mult în această zonă a planetei, iar prosperitatea și liniștea de azi nu au fost mereu aici.

Comerțul reprezintă mai mult decît un simplu act sau fapt conștient de schimb de mărfuri.

Contraponderea la izolare, graniță și conflict sînt comunicarea, comerțul, schimbul de valori, sinteza culturală. Comerțul și relațiile economice joacă un rol mult mai important decît am crede la prima vedere. Aceste valori au construit Europa prosperă de azi. Charles Gide, și nu numai el (vezi Marcel Mauss, *Eseu despre dar,* Editura Institutul European, Iași, 1993), crede că înainte de schimbul interesat, mercantil, a fost darul. Comerțul de azi ar fi rezultatul trecerii schimbului dinspre caracterul său sacru, legat de darurile oferite zeilor sau oamenilor, înspre un caracter mercantil, interesat de obținerea unor avantaje. „Locul pe care-l deține schimbul în viața modernă este incalculabil. Pentru a-ți face o părere ar fi de ajuns să observi că aproape totalitatea bogățiilor n-au fost produse decît pentru a fi schimbate. (...) Omul primitiv considera produsele muncii corporale ca fiind inerente persoanei sale. De aici formalitățile ciudat de solemne cu care era îngrădită înstrăinarea lor la început. Lucru curios, darul pare să fi fost practicat înaintea schimbului, sub închipuirea unui dar reciproc" *(Curs de economie politică,* Editura Casei Școalelor, București, 1927, vol. I, p. 428). Prin dar se realiza contactul între oameni și prin dar se căpăta bunăvoința celuilalt. Darul avea menirea de apropiere și cunoaștere, așa cum se va întîmpla cu schimbul comercial mai tîrziu. Prin dar se apropia bunăvoința celui alături de care dorești să conviețuiești. În continuarea epocii darului, contribuția comerțului la dezvoltarea civilizației umane este mult mai importantă decît s-ar crede îndeobște. Comerțul reprezintă mai mult decît un simplu act sau fapt conștient de schimb de mărfuri. Prin intermediul comerțului oamenii se cunosc, se caută, se împrietenesc, se amestecă, leagă legături durabile la capătul cărora se află sinteza, noul, drumul deschis pentru fiecare dintre ei. Prin comerț, civilizațiile se contaminează și se potențează reciproc. Dacă lumea capitalistă reprezintă o sinteză a mai multe culturi aflate în spațiul euro-asiatic, unul dintre vehiculele acestei sinteze fiind comerțul sau cunoașterea prin intermediul afacerilor și schimburilor. Așa cum spuneam, este o eroare să credem că oamenii schimbă numai mărfuri și să reducem activitatea comercială la o simplă procedură tehnică, ce ar consta în a da și a primi mărfuri contra banilor. Elementul cultural este extrem de important și, îndrăznim să spunem, se află la baza lumii noastre, a civilizației occidentale. Prin comerțul intern și internațional, capitalismul va scrie istoria renunțării la împrejmuire, la ziduri, și va pune la baza sa deschiderea, cunoașterea, cucerirea și expansiunea, mai ales expansiunea spre lumi și orizonturi pe care uneori le poți vedea, alteori le poți doar intui. Comerțul a înlocuit războiul. Aserțiunea „comerț sau război" este profund adevărată și funcționează asemenea unei axiome, nu mai trebuie demonstrată.

Numai că cei care au pierdut pariul cu competitivitatea și deschiderea nu recunosc această stare de lucruri și doresc refacerea jocului după alte reguli. Euroscepticismul este la modă pentru că Europa, cu tot ce ține de ea, cu valorile și instituțiile sale, stă în calea unei noi nebunii, a unui nou măcel. Europa este atacată din toate părțile pentru că înseamnă pace, prosperitate și deschidere. Consecințele dispariției Uniunii Europene pot fi catastrofale. Să alegem podurile și nu gardurile. Există multă frustrare și mult resentiment pe acest continent. Aici avem în stare latentă multe conflicte, de toate categoriile. În spatele gardurilor ne pîndesc haosul și războiul cu toată atrocitatea sa. Ființa umană nu va mai însemna din nou nimic, omul fiind doar o cifră, o unealtă trimisă la moarte pentru cauze pe care nu le va înțelege niciodată.

***Dorel Dumitru Chiritescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Florin BARBU

Deconstrucție, minimalism, structurarea meniului

– sau o zi din viața lui Ferran Adrià –

Aproximativ două milioane (2.000.000!) de cereri pe an primea restaurantul „el Bulli“ pentru cele 50 de locuri, fiind deschis doar șase luni pe an, între începutul lui aprilie și final de septembrie. Meniul costa 215 euro de persoană, fără băuturi – 300 de euro, cu băuturile incluse –, și consta între 28 și 35 de feluri, să zicem. Toate astea la nivelul anului 2009.

Datele astea seci sînt disponibile (și) pe net, desigur. Doar că eu le-am luat dintr-o carte absolut fascinantă, de 528 de pagini, format 30/22,5/4,5 cm și care cîntărește puțin peste două kilograme, mai precis 2,05 kg. Titlul cărții este *A Day at el Bulli* și este *„an insight into the ideas, methods and creativity of Ferran Adrià“*. Printre cele peste 30 de cărți de bucate și cu subiect gastronomic pe care le am împrăștiate prin bibliotecă, aceasta este, fără nici o îndoială, cea mai... Chiar așa, cea mai cum? Valoroasă, bună, unică, fascinantă, cum spuneam puțin înainte? Pur și simplu mi-e imposibil să-i lipesc o etichetă, să o pun pe același raft cu suratele ei. Spun doar că este inegalabilă pînă acum, pentru mine. O am de ceva ani și nu am citit-o cap-coadă. Mă mai uit prin ea și tot sper că va veni și timpul ei. Acum, răsfoind-o, sînt ispitit să-i ofer timpul pe care-l merită, uitînd de orice altceva. Asta ar însemna, printre altele, să nu scriu acest text și să fiu, pentru cîteva ore, vrăjit de tot ceea ce se petrece(a) la acest restaurant spaniol, care acum nu mai există. Da, „el Bulli“ a fost închis la 30 iulie 2011, fiind redeschis în 2014, ca un spațiu de cercetare și creativitate în domeniul gastronomic și nu numai.

Cartea asta este și nu este o carte de bucate, în sensul obișnuit. Mai mult nu. Sînt și pagini cu rețetele celor 30 de feluri care le sînt oferite clienților și care reprezintă un meniu tipic al lunii august; simple și foarte precise în prezentare și însoțite de fotografii năucitoare, unele dintre ele. Totuși, spre final, există o mică notă asupra rețetelor: „Complexitatea tehnică a rețetelor de la «el Bulli» necesită echipament specializat, măsurători foarte precise folosind sistemul metric și experiență profesională, pentru a obține bune rezultate“. Atît. Elegant. Este unul dintre motivele pentru care sînt definitiv îndrăgostit de această impozantă carte de bucate. Lucrurile sînt spuse și arătate clar și convingător, și dacă, la început, pofticiosul cititor este doar curios, pe măsură ce avansează în aventura unei zile foarte solicitante alături de membrii echipei „el Bulli“, rezultatele curiozității îi apar în forme geometrice neașteptate, pline de culori, arome și texturi neobișnuite pentru ceea ce primim atunci cînd mergem la restaurant. Chiar și la restaurantele celor mai (re)cunoscuți *chef*-i din lume știi că dacă pe meniu scrie, de exemplu, terină de rață cu sos de trufe negre sau antricot de vită Wagyu, asta vei primi, iar gustul va fi unul desăvîrșit și fără egal. Doar că este o întîlnire cu ceva cunoscut, pe undeva, chiar dacă nu ai mai gustat niciodată din minunea numită trufă, iar cea mai bună carne de vită din lume îți este mai degrabă inaccesibilă; cineva, odată, cîndva, cunoscut sau nu, gurmand ori ba, a dat cu papila de gustul vag argilos și inconfundabil al acestor ciuperci costisitoare, extrem de rare, la noi, sau a trecut cuțitul prin carnea uimitor marmorată, gătită simplu, asezonată doar cu sare și piper, și ne-a împărtășit și nouă aceste experiențe culinare supreme; sau am văzut la televizor cum vedetele emisiunilor culinare au dat ochii peste cap, și-au ținut respirația cîteva secunde și au eliberat un semi-orgasmic „Ahh!“ atunci cînd au gustat aceste ingrediente care seamănă cu o piatră sau cu o fotografie prea „fotoșopată“ pentru tine, românul frate cu sarmaua. Drept e și că am început să colindăm lumea și ne întoarcem cu senzații și arome necunoscute pînă de curînd. Altfel spus, gustul nostru este din ce în ce mai educat și asta e foarte bine. Toate astea alcătuiesc un soi de „memorie a lucrurilor care stau să vină“ *(A Memory of Things To Come* este un album al lui Joe Zawinul, parcă?...), e ceva ce nu ai întîlnit încă, dar vei recunoaște atunci cînd întîlnirea se va fi produs. Asta sînt, de fapt, toate cărțile de bucate obișnuite – o nesfîrșită rearanjare a unor monotonii.

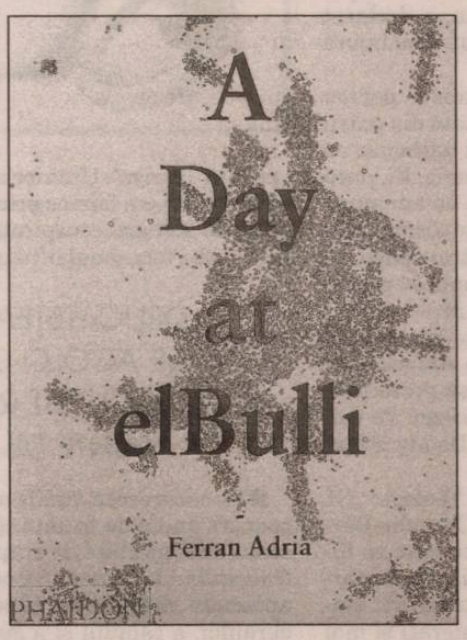

Foarte departe de mine gîndul exmatriculării gastronomiei clasice și previzibile, totuși atît de variate și de savuroase. Cum spuneam, nimic nu egalează gustul unei trufe răzuite peste o omletă făcută din ouă abia culese din cuibarul de la țară. Și, mai important, să nu uităm că înainte de Ferran Adrià și de Heston Blumenthal și de deconstrucțiile lor moleculare, Apicius și Anthelme Brillat-Savarin ne-au învățat cîte ceva despre „arta culinară“ și despre „fiziologia gustului“.

Și cam asta fac toate cărțile de bucate obișnuite, cum le tot numesc. Ne învață că putem găti și noi ca ei, ca marii bucătari ai acestei lumi mereu accesibile, în care găsim oricînd și oriunde ingredientele unei cine perfecte și obligatoriu *fun* de pregătit, pentru care e necesar și suficient să pui multă dragoste, accesoriul nelipsit din nici o bucătărie.

Revenind, pentru clienții care obțineau o rezervare la „el Bulli“, Ferran Adrià și echipa lui cereau informații despre posibilele alergii, restricții sau varii probleme care ar fi limitat experiența oaspeților restaurantului, astfel încît meniul acestora era „personalizat“, fără a-i diminua din complexitate. „Meniul este ca un film cu diferite secvențe“ spune señor Adrià la pagina 278, asta însemnînd că toate cele 30 de feluri trebuie servite într-un anumit ritm, o întîrziere de două minute între feluri prelungind masa cu o oră, pe lîngă cele trei spre patru ore din program, efectul fiind o nedorită alterare a acestei incursiuni extreme. Vorbele astea îmi plac în mod deosebit, pentru că inversează o comparație devenită loc comun, aceea că un film bun este ca o mîncare alcătuită sau „montată“, cum mai zic unii, din cele mai bune ingrediente. Hm, nu m-am gîndit deloc, pînă acum, la o mîncare pe care o mănînc într-un restaurant ca la un film, deși am avut parte și de gastro-thriller și de horror culinar.

Din păcate, nu am fost la „el Bulli“, și ăsta este unul dintre marile mele regrete. Mi-a mai rămas „The Fat Duck“, restaurantul tot de trei stele Michelin al celuilalt mare și influent *chef* al timpurilor noastre, englezul Heston Blumenthal. Și fiindcă l-am pomenit pe autodidactul bucătar britanic, e potrivit să spun că cei doi sînt prieteni și că își admiră reciproc munca.

„el Bulli“ era deschis doar 160 de zile pentru clienți, pentru că unele ingrediente se găseau doar în acea perioadă, dar și pentru că, în restul timpului din an, Ferran Adrià gîndea și experimenta meniul pentru noul sezon. La deschiderea restaurantului, în primele zile din aprilie, clienții primeau și unele feluri din meniul anului anterior, existînd un soi de *mélange* între vechiul și noul meniu, pînă cînd rețetele noului sezon se așezau așa cum trebuie, astfel că, la sfîrșit de lună, întregul meniu era nou.

„Meniul este ca un film cu diferite secvențe“ spune señor Adrià.

Fiecare pagină a acestei cărți este o surpriză care-ți provoacă fiecare simț să stea alert și să-ți livreze informații și, mai ales, senzații despre care nu aveai habar că zac în tine. Sigur că, la nivelul primar, gustul celor 30 de feluri pregătite de echipa „el Bulli“ nu poate fi reconstituit în (și de către) bolta noastră palatină doar răsfoind cartea. Aici este mai important să ne implicăm toate simțurile și, atunci cînd vom mînca o simplă bezea sau pepene cu *jamon iberico*, să ne gîndim că gustul ar fi putut fi de semințe de pin sau să ne imaginăm cum am fi simțit micile sfere roșiatice servite într-o cupă de șampanie.

Cartea începe la ora 6,05 și se termină la ora 14,00. Nimeni nu sosește la „el Bulli“ atît de dimineață, dar restaurantul se închide la două ore după miezul zilei, la o oră după ce ultimul client a plecat. În ultima oră, restaurantul este pregătit pentru ziua următoare, în cele mai mici detalii. Ar fi urît să vă explic ce înseamnă asta. Vă invit doar să petreceți o zi în compania lui Ferran Adrià și a formidabilei sale echipe de la „el Bulli“.

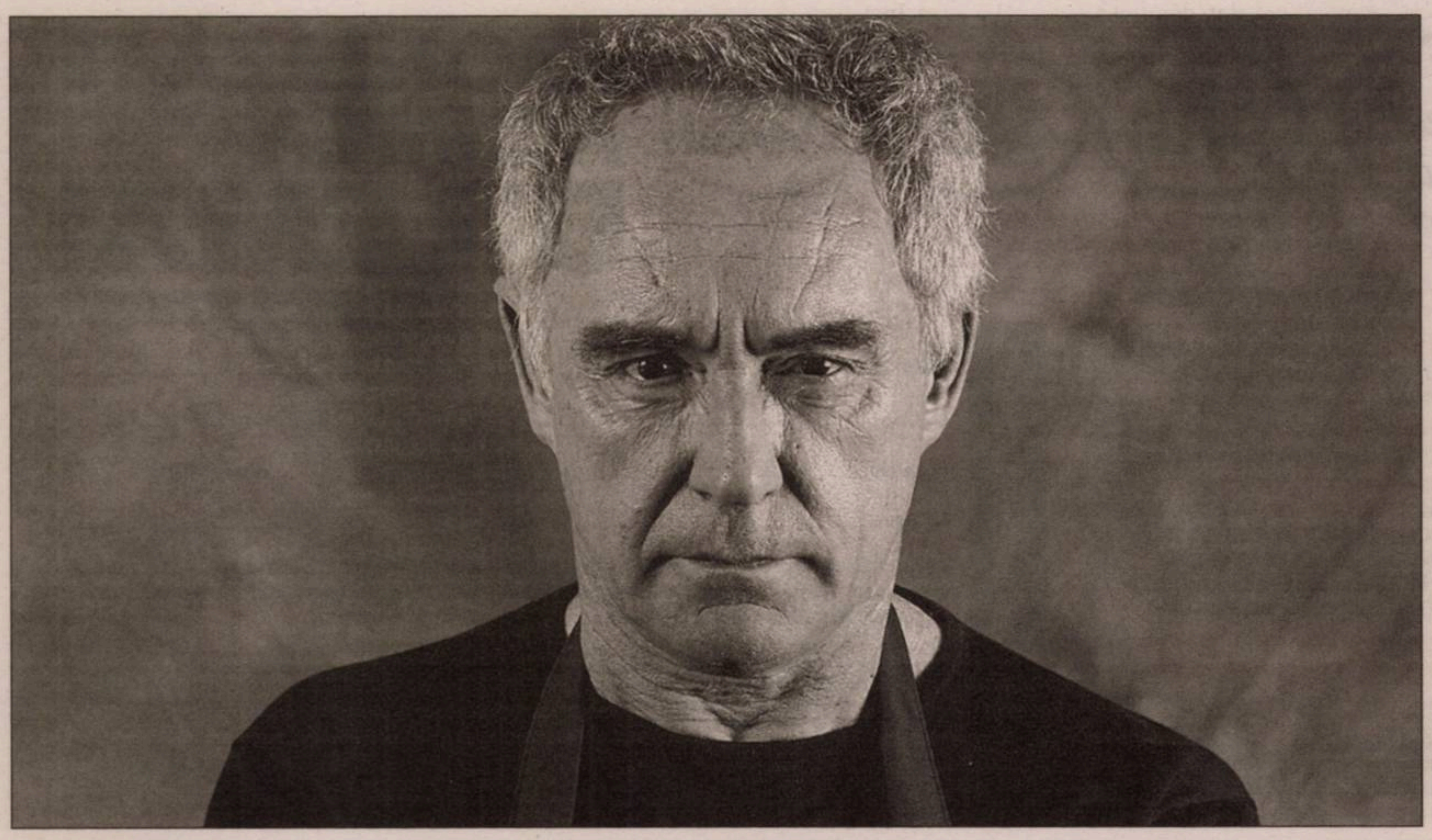

***Florin Barbu** este critic culinar, critic de film și* chef *al secțiunilor gastronomice ale revistelor* TimeOut București *și* beWhere! *(dispărute, între timp).*

Cu ochii-n 3,14

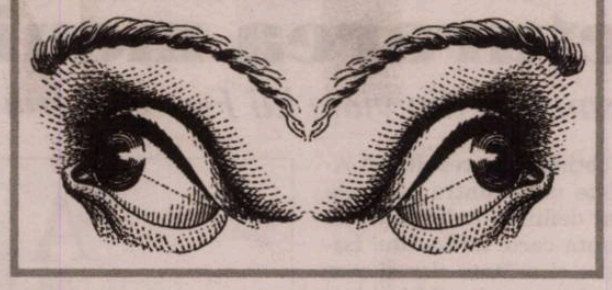

NIMENI NU A VĂZUT O ARMONIZARE PORTOCALIE (REGIZATĂ ÎN EVUL MEDIU) TRANSFORMÎNDU-SE ÎN ZECI DE SINONIME PENTRU „ULTERIOR"

■ Din ciclul „Se poate și mai rău ca la noi": Satyapal Singh, ministrul Educației din India, a declarat că „Darwin s-a înșelat, nimeni nu a văzut o maimuță transformîndu-se în om". (**C. Ș.**)

■ Camera Deputaților are o subcomisie pentru spațiu. Misiunea acestei subcomisii (formată din patru deputați) este de armonizare a legislației naționale cu cea europeană în domeniul spațiului cosmic. Ei, dacă avem subcomisie pentru spațiu, aproape că am ajuns departe. Mai trebuie doar să instruim niște cosmonauți și să construim un vehicul capabil să-i transporte în spațiu, că, iată, oameni care de-abia așteaptă să pregătească legislația spațială avem deja. (**M. M.**)

■ Dacă faimosul Teddy Bear își trage numele de la fostul președinte Teddy Roosevelt, în America lui Trump a apărut Trumpy Bear. Are o mește portocalie, cravată roșie și buzunar cu steagul american. Pe modelul ăsta, cum ar fi să avem și noi un Daddy Bear? (**S. G.**)

■ Conform pedagogilor Seminarului Teologic „Sf. Ioan Gură de Aur" din Huși, episcopului Corneliu Bârlădeanu îi plăcea că băieții seminariști cu care se filma în timp ce făcea sex să fie „manierați, curați, parfumați, silitori la carte și discreți. Apoi a coborît ștacheta, la alții mai săraci, mai puțin manierați și mai puțin silitori la carte", Sebastian și Flavian sînt cîteva dintre numele victimelor episcopului, nume de personaje desprinse parcă dintr-o telenovelă sexuală regizată de Almodóvar. (**M. C.**)

■ „La 159 de la Unirea Principatelor Române, avem 2418 unități școlare cu grupurile sanitare în exterior. Prin programul de guvernare PSD-ALDE, în cel mult trei ani, autoritățile locale, județene și centrale vor face ca toate unitățile școlare din România să aibă condiții decente pentru educația elevilor și preșcolarilor", este mesajul postat de ministrul Educației pe pagina sa de Facebook. Ei bine, iată că au găsit și principala problemă a învățămîntului românesc – buda. Dacă tot sîntem în Evul Mediu, mă întreb cînd or să identifice și pesta. (**A. P.**)

■ Se spune că eschimoșii au zeci de sinonime pentru „zăpadă". Dacă cele mai multe limbi europene numesc „zăpada" într-un singur fel *(snow* în engleză, *Schnee* în germană, *neige* în franceză, *neve* în italiană, *sneg* în rusă etc.), limba română are, pentru această formă de precipitație, patru termeni: *zăpadă, nea, omăt, ninsoare.* Dintre europeni, se pare că sîntem în cea mai mare măsură eschimoși. (**M. P.**)

■ Un jucător ce părea interesant a ajuns pentru prima dată în sferturile de finală la Australian Open: Tennys Sandgren. Cînd cineva i se prezintă spunîndu-i „Sînt cutare și joc tenis", omul ăsta are la îndemînă replica „Eu *sînt* Tennys". Ulterior am aflat de la John McEnroe că individul era faimos prin postările sale de pe Twitter pline de scenarii conspiraționiste și declarații homofobe. Ce să-i faci, omul e Tennys. (**A. M.**)

DELICATEȚEA IMPARȚIALĂ APARE ACOLO UNDE UN BĂRBAT A SCULPTAT RAFINAMENTUL ÎNAINTE DE CULCARE...

■ Douăsprezece cămile au fost descalificate dintr-un concurs anual de frumusețe din Arabia Saudită, după ce au fost injectate de stăpîni cu Botox, relatează *The Guardian*. La aceste concursuri de frumusețe sînt apreciate delicatețea urechilor, mărimea buzelor, a obrajilor, a capului și a genunchilor cămilelor. Astfel, unii dintre participanți au încercat să îmbunătățească aspectul animalelor lor și le-au făcut injecții cu toxină botulinică pentru buze, nas și mandibulă. E greu să fii și cea mai frumoasă cămilă. (**A. M. S.**)

■ Lista rușinii include pe toți acei politicieni iresponsabili și vandabili/vînduți care se fac vinovați de compromiterea vizitei premierului nipon și a întregii delegații de oameni de afaceri și diplomați japonezi. E vorba în primul rînd de întregul cabinet Mihai Tudose, în frunte cu ex-premierul aici numit, președinții Camerelor, președintele pesediștilor etc. etc. Lunga listă rămîne deschisă. Acești netrebnici nu mai pot onora un portofoliu de politician pentru că au terfelit onoarea întregii națiuni române. Guvernul Viorica Vasilica Dăncilă, oricum va arăta el, nu poate reintegra prin *copy-paste* politicienii responsabili de această faptă mîrșavă. Evident, de pe listă, chiar din fruntea ei, nu poate lipsi, deloc în afara eșichierului politic incriminat, mult destoinica noastră primăriță care a cerut imperativ devansarea cu o săptămînă a CEx-ului pesedist. Pentru ca apoi, smerită și imparțială, să declare voit ironic că „amîndoi sînt de vină". Dar cum doamna primar general al Capitalei are unica vrednică abilitate edilitară de a-și băga nasul în toate piețele, aici i s-a cam înfundat. Nici măcar „piața endependenți" nu-i de nasul domniei-sale. Rămîne doar cu pupatul... (**R. M.**)

■ Politețea apare acolo unde nu prea te aștepți (din cauza prejudecăților): un gunoier cu care m-am intersectat pe un bulevard și-a cerut scuze ceremonios că nu m-a lăsat mai repede să trec; un om al străzii pe care l-am lăsat din greșeală să intre-n bloc mi-a promis că pleacă imediat ce-și mănîncă parizerul. Și așa a și făcut (**I. P.**)

■ Un bărbat a fost arestat după ce a mușcat un cîine polițist aflat la datorie. Incidentul a avut loc duminică, pe cînd polițiștii din New Hampshire anchetau o serie de împușcături reclamate de martori. Oare nu trebuia să se întîmple invers? Oricum, se pare că K9 Veda – cîinele – a fost rănit ușor, l-a înjurat de mamă pe bărbat, și-a sunat consoarta ca să-i spună că e OK și s-a putut întoarce la datorie, după incident. (**A. P.**)

■ Un bărbat din Montréal cu prea mult timp liber a vrut să păcălească autoritățile și a sculptat o mașină din zăpadă, într-o zonă dedicată deszăpezirii. Polițiștii i-au lăsat în „parbriz" un bilețel în care i-au transmis că s-au amuzat. (**C. Ș.**)

■ Jandarmul Răducu Șerban, filmat în timp ce lovea cu pumnii un bătrîn în timpul protestelor de sîmbăta trecută, a declarat că acelea „nu sînt lovituri cu ură". Între timp a fost deschisă și o petiție pentru susținerea lui. Sînt impresionat de rafinamentul instrucției practicate la Jandarmeria Română: tehnici de aplicare a violenței cu bunăvoință, empatie și iubire față de aproapele protestatar. (**M. C.**)

■ Conform unui nou studiu, dacă mănînci brînză cedar la cină ai șanse mari să visezi o celebritate, pe cînd dacă mănînci brînză cu mucegai vei visa ceva ciudat. Sînt tentat să mănînc ambele brînzeturi diseară înainte de culcare. (**M. C.**)

...PENTRU A SE PUNE LA ADĂPOST DE SPECTACOLE INFORMATICE

■ La recentul Open de golf desfășurat la Johannesburg (Africa de Sud), organizatorii s-au temut că ploaia ar putea să le strice socotelile, așa încît, pentru a se pune la adăpost de stropi, au recurs la un rit asiatic: au atîrnat o mătură de crengile unui copac, au îngropat o furculiță la rădăcina lui și au așezat deasupra o farfurie cu fața în jos. Efectul dorit s-a produs rapid, ploile au încetat și vremea a fost frumoasă pe întreaga durată a turneului, încheiat cu victoria indianului Shubhankar Sharma. (**D. S.**)

■ Primăria sectorului 1 a declanșat o licitație cu un buget de circa 2,7 milioane de euro pentru a finanța revista primăriei. 2,7 milioane de euro înseamnă cam 5% din piața de carte. Anul trecut, Primăria Capitalei a cheltuit 150 de milioane de euro pe activități culturale, adică concerte și spectacole populare în piețe publice. Cine spunea că primărița Firea nu apreciază jurnalismul, cultura, muzica bună?! (**M. C.**)

■ 54 dintre cele 250 de stick-uri USB oferite de Taiwan ca materiale promoționale în cadrul unei conferințe pe tema securității informatice conțineau viruși. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **729** ■ 8-14 februarie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Singuri printre duşmani...“

pagina **3**

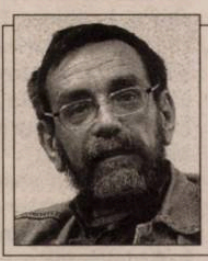

ANDREI CORNEA

„Paradis *à la carte*“

pagina **3**

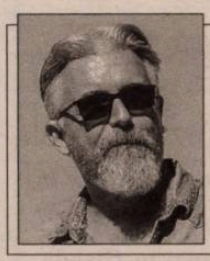

Interviu cu
CONSTANTIN POPESCU

paginile **14-15**

Avem 0 istorie. Cum 0 citim?

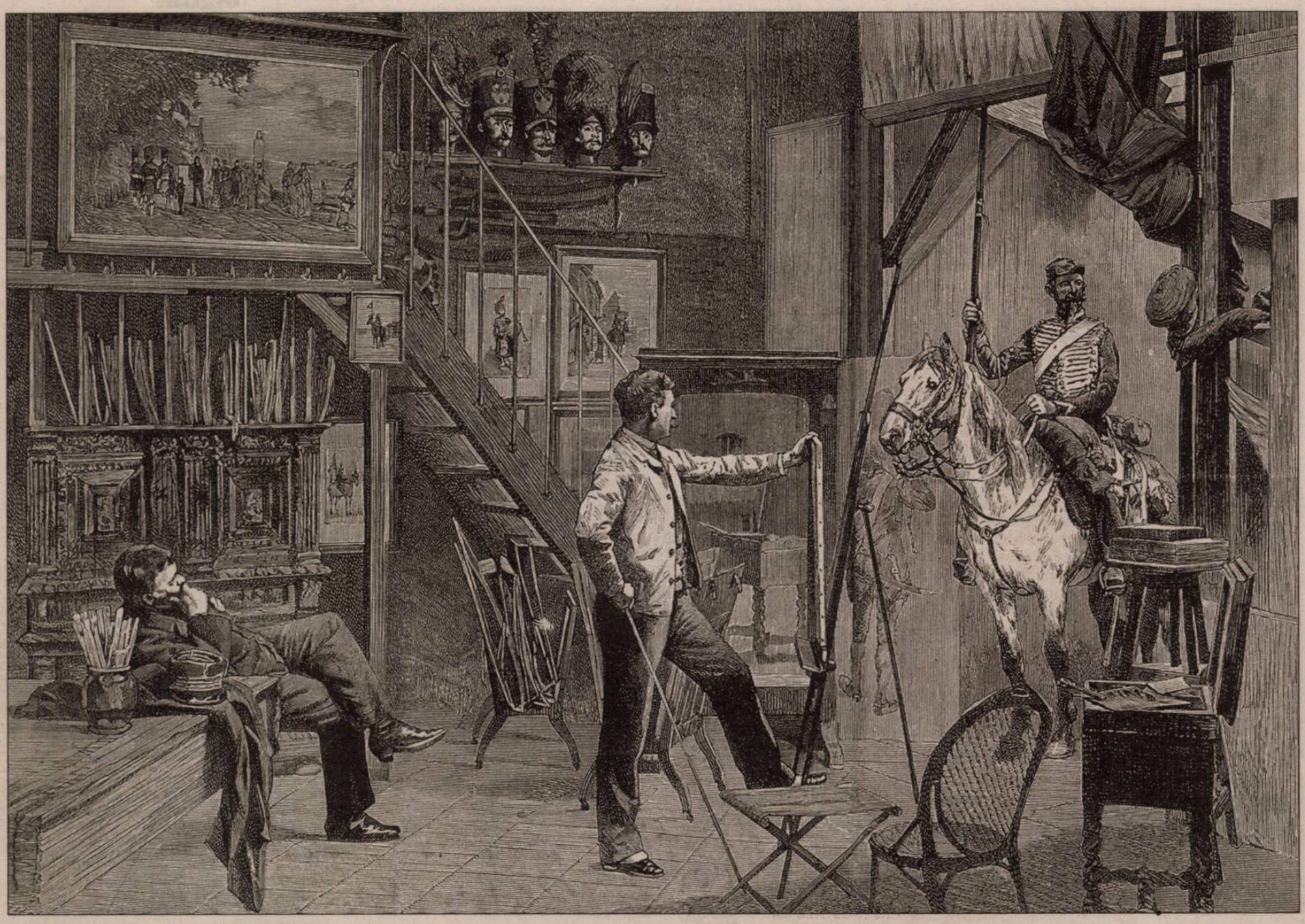

„Patriotismul strică istoria.“

GOETHE

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Magdalena BOIANGIU

Băieții răi au succes

Lista europeană e destul de lungă: Le Pen în Franța, Cari Hagen în Norvegia, Jörg Haider în Austria, Umberto Bossi în Italia, Vladimir Meciar în Slovacia, partidul lui Pym Fortuyn în Olanda, Christoph Blocher în Elveția, Istvan Csurka în Ungaria, Andrzej Lepper în Polonia și, ultimul sosit, Tomislav Nikolici, în numele Partidului Radical Sîrb, al cărui lider real, Vojislav Seselj, e la Haga, unde urmează să fie judecat sub acuzația de a fi înfăptuit crime de război. În alegerile democratice desfășurate în țările respective, partidele conduse de acești lideri și considerate extremiste au cîștigat importante procente. [...]

Explicația conform căreia aderența la discursul populist se datorează crizei economice și sărăciei unor oameni fără reflexe democratice, incapabili să vadă substratul promisiunilor demagogice, nu acoperă realitatea politică europeană a acestui început de mileniu. [...]

În Estul Europei, liderii populiști folosesc discursul naționalist, impregnat de nostalgiile „comunismului tîrziu" (departe de lozincile internaționalismului proletar al începuturilor), ei promit că vor lua de la bogați și vor da săracilor și îi vor stîrpi pe dușmani – într-un fel sau altul, oameni din afara „poporului", străinii răi și hoți și slugile lor – reinstaurînd tipul de autoritate care în trecut a adus gloria neamului. În Vest, discursul populist respinge statul și în special fiscalitatea, instrumentul folosit de administrație pentru realizarea politicilor de integrare a săracilor din vecinătate sau de pe alte continente, atrași de bogăția autohtonilor. [...] Liderii populiști preferă să conducă Mișcări, Fronturi, Ligi, nu partide: formațiunile situate în afara instituțiilor politice le permit abordarea retoricii antipoliticianiste, ascensiunea unor personalități adesea excentrice și excesive scoase, prin adeziunea populară, de sub incidența tribunalelor sau a diagnosticelor psihiatrice. Ei se adresează unui popor imaginar, consolidat de jocurile de-a realitatea oferite de televiziuni.

„Măcar ei sînt sinceri – se spune –, ei afirmă tare și în public ceea ce toată lumea gîndește și nu îndrăznește să rostească din cauza ipocriziei sociale a cărei ultimă expresie este corectitudinea politică." E o sinceritate moderată, pentru că după ce se epuizează excitația momentului electoral, nimeni nu recunoaște că a votat cu formațiunile extremiste. [...] Un pensionar elvețian, venit din Croația în urmă cu 40 de ani, acum în posesia tuturor hîrtiilor necesare, a fost unul dintre puținii care spune de ce a votat cu extremistul Blocher: „Știți, Stalin le-a dat tuturor un serviciu. Știți ce înseamă democrația? Puterea poporului, asta înseamnă." *(Die Wochenzeitung)*. Stalinism în Elveția? Cum spunea și bancul, „se poate, dar ar fi păcat".

(apărut în *Dilema veche*, nr. 1, 16 ianuarie 2004)

Dilema veche vă propune

■ Pe 20 ianuarie, pictorul Alexandru Darida a primit prestigiosul premiu „Leonardo Da Vinci" în cadrul unei gale care a avut loc la Palatul Borghese din Florența. Maestrul Darida (62 de ani) trăiește și lucrează de 30 de ani în Statele Unite ale Americii. Premiul „Leonardo Da Vinci" se adaugă altor multe premii internaționale pe care reputatul artist le-a primit de-a lungul anilor ca încununări ale succesului de care se bucură lucrările sale, prezente în numeroase expoziții internaționale. Felicitări! (Sever Voinescu)

■ În perioada 15-18 februarie, la Cinema „Elvire Popesco", Nordic Film Festival sărbătorește cultura și cinematografia țărilor nordice, cu o selecție de zece lungmetraje, patru documentare și o compilație de scurtmetraje care, spun organizatorii, „îți vor dezgheța inima". Printre ele, *The Ambassador* (r. Mads Brugger), *The Other Side of Hope* (r. Aki Kaurismaki), *Call Girl* (r. Mikael Marcimain) sau *Sparrows* (r. Rúnar Rúnarsson). (Cristina Ștefan)

■ Aplicația pentru smartphone Google Arts and Culture, de citit dimineața la micul dejun (în loc de știrile despre dezastrul din politica românească). Puteți face tururi virtuale ale unor muzee din lume (Muzeul de Artă Contemporană din Columbia, Muzeul Sigmund Freud sau Palatul Versailles sînt doar cîteva exemple), să răsfoiți articole despre viața lui Klimt, istoria culturală din Peru, costumele Teatrului Bolșoi, de ce zeul Ganesha e reprezentat călare pe un șobolan și multe altele. (Cristina Ștefan)

■ Citiți textul „Anchetă: 5 scriitoare în literatura bărbaților" de pe site-ul *Scena9*. E actual, scurt, clar și la obiect. Despre putere, literatură, scriitori și scriitoare. Elena Vlădăreanu, Alina Purcaru, Magda Cîrneci, Mihaela Michailov și Angela Marinescu își spun părerea. (Ana Maria Sandu)

■ *Povestea sașilor din Transilvania. Spusă chiar de ei* (cu ilustrații de Nicolae Romanițan, Editura Școala Ardeleană), o antologie de reportaje alcătuită de jurnalista Ruxandra Hurezean cu 12 povești de viață spuse de zece sași și doi șvabi din Transilvania (printre ei și scriitorul Eginald Schalttner), etnii despre care știm prea puțin și față de care România are datorii vechi. În 1910, numărul etnicilor nemți care trăiau pe teritoriul țării noastre era de 800.000. În anii '80, România a vîndut Germaniei peste 250.000. Momentan, au rămas mai puțin de 20.000. Sofia Folberth (95 de ani) este unul dintre sașii care, deși acum trăiesc în Germania, se întorc în fiecare an în satul lor natal: Criț. Povestea ei și a satului se regăsește într-o altă carte a Ruxandrei Hurezean: *Criț. Istoria, poveștile și viața unui sat de sași* (Editura Curtea Veche). Două cărți fascinante, pe cît de triste, pe atît de necesare. (Marius Chivu)

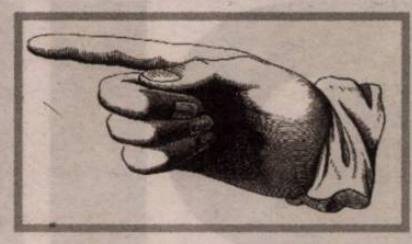

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Studii americane**
- **Cartierul meu**
- **Complexele românilor**
- **Inteligența artificială**
- **Tata**
- **Procesul comunismului**
- **Patrimoniul digital**

album dilematic Ernö Farkas

Esmara Lingerie

Set chiloti hipster,

cu dantela, marimi mari, dama, 3 perechi

1 Set

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ●Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.800
Tipărit la Tipomedia

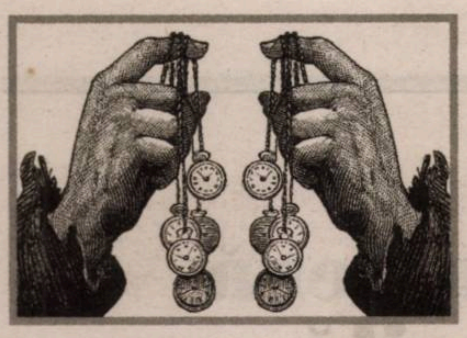

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Singuri printre dușmani...

Orice s-ar zice, lucrurile nu merg prea bine în țara noastră. O spun reprezentanți ai mai tuturor taberelor politice, o spun gazetarii, o spun protestele din stradă, o simt largi categorii de cetățeni. Unanimitatea opiniei se fisurează doar atunci cînd vine vorba despre cauze. Dar și în această privință, pare să existe un „consens“ neașteptat între proguvernamentali obidiți și antiguvernamentali patrioți. Răul vine de-afară! România e ținta unei subversiuni planetare. Avem în toate punctele de pe glob, în toate organizațiile internaționale care contează (precum și în „infiltrații“ lor din țară), dușmani sîngeroși, al căror program e ștergerea României de pe fața pămîntului, prin dezmembrare, epuizarea resurselor, calomnii manipulatorii, intrigi oculte. Sîntem singuri, o insulă de nefericire, într-o mare de ostilitate. Să facem un rapid inventar. Care sînt instrumentele malefice ale schingiuirii noastre cotidiene?

■ *Uniunea Europeană*. Ne tot zgîndăre, ba cu MCV-ul, ba cu Schengen-ul, ba cu nedrepte amenințări financiare. Se lasă păcălită (în mod interesat, firește) de trădători care își vorbesc țara de rău, de „statul paralel“, de Monica Macovei. Ne tratează ca pe o colonie! Sînt supraviețuirea contemporană a Imperiului Otoman, care ne-a exploatat 500 de ani. Le stăm în gît! Brexitul nu le place, dar ar fi încîntați să punem de un „Romxit“, să scape de noi, dar nu așa, ca de o anexă inutilă, ci furîndu-ne tot ce avem: resurse, bani, oameni. Au nevoie, la hotarul lor de sud-est, de o pată neagră, de un schelet, de o întruchipare a neantului.

■ *Statele Unite ale Americii*. Sub camuflajul unui „parteneriat“ de carton, Departamentul de Stat se amestecă, nervos, în treburile noastre interne. Vrea să umble, samavolnic, la legile noastre, să ne saboteze guvernul, să-și dea aere de mare mahăr mondial, pe socoteala demnității noastre rănite. Tot ce-i interesează pe reprezentanții SUA este să promoveze, pe căi obscure, unele afaceri profitabile pentru ei, catastrofale pentru noi.

■ *George Soros*. Dă bani în dreapta și-n stînga pentru a instaura, sub o retorică „progresistă“, o „nouă dezordine mondială“. A avut, nu demult, un coșmar, cînd a auzit că Dragnea a ajuns „șef“ (sursa: Liviu Dragnea însuși) și și-a propus să facă totul pentru a distruge PSD-ul. Are, se pare, o mare boală pe președintele acestui partid. În ciuda vîrstei (86 de ani), e informat la zi cu problemele Teleormanului și plătește zeci de mii de români să iasă în stradă pentru a destabiliza. Le cumpără telefoane mobile, umbrele de vreme rea și vuvuzele. Foarte șmecher: de fațadă, finanțează și „guvernamentali“. Îi dă bursă lui Mirel Palada („Ce să fac? Eram un amărît de student...“), se întîlnește în secret cu Ponta și la vedere cu Corina Crețu. De ONG-iști, tefeliști și elitiști nu mai vorbim... Uneori, are și ghinion: i-a oferit o bursă la Oxford lui Viktor Orbán și l-a ajutat financiar să-și facă primul partid de opoziție maghiar de după 1989! Dar acum Orbán dă cu el de pămînt ca un adevărat antimaghiar, antisemit, prorus și antieuropean ce este.

■ *Diplomații străini*. Se bagă unde nu le fierbe oala. Sînt prost informați, profitori, adversari țanțoși ai corupției, dar, de fapt, ipocriți, căci toată ziua chefuiesc cu interlopii... Trebuie luați tare: amenințați cu „note de protest“ și numiți „prostănaci“ de cîte un rafinat ofițer în retragere.

■ *Multinaționalele*. Au venit pe la noi ca să ne jupoaie. Ne iau de proști, fac bani pe pielea noastră și spoliază bogățiile noastre strămoșești.

■ *Intelectualii* sinecuriști, vînzători de țară, gata să ne reclame la vreo Înaltă Poartă sau să batjocorească poporul care, chipurile, nu alege ce vor dumnealor! Bine zice Codrin Ștefănescu: trebuie arestați! Cum s-a făcut și cu luptătorii din munți care sabotau prietenoasa ocupație sovietică sau cu unii disidenți estici (ruși, cehi, români etc.) care, pentru un pumn de arginți, își turnau pe la posturi de radio și guverne străine politicienii naționali.

■ *Ungurii și rușii*, care au organizat și lovitura de stat din decembrie 1989, pe baza înțelegerii dintre Gorbaciov și Bush. Mai nou, pînă și *bulgarii,* care ne privesc de sus...

■ *„Așa-zisa“ societate civilă* care disprețuiește poporul suveran, cel care ne-a dăruit majoritatea parlamentară de astăzi.

■ *Candoarea noastră strămoșească,* inaptă să vadă răul din bine și binele din rău. Am crezut că Nicolae Ceaușescu era rău, cînd de fapt era un mare român. Invers, am crezut că e de optat pentru capitalism, cînd de fapt capitalismul e o pregustare a apocalipsei. Am crezut că Securitatea e rea, cînd de fapt ne-a apărat de dușmani (și de noi înșine...). Am crezut că Doina Cornea a fost eroică, deși, în realitate, eroic a fost Iulian Vlad.

■ *Statul paralel*. Adică SRI, SIE și, mai nou SPP. Binoamele, trinoamele, polinoamele. Dar și Kövesi. Dar și Opoziția. Dar și Iohannis. Dar și unii pesediști. (Tudose, de pildă. Sau, poate, Cătălin Ivan. Sau – mai știi? – Ionuț Vulpescu.) Pe scurt, toți cei care nu-i lasă să lucreze pe cei 20-30 de inși de la vîrful Puterii, singurii care se străduiesc să țină piept complotului mondial descris mai sus. Am spus 20-30? Nu. Nu ne putem baza decît pe doi: Dragnea și Tăriceanu.

Sîntem singuri. Înconjurați de prădători bine organizați! Nici măcar Marea Neagră nu mai e ce-a fost! Ce ne mai poate salva? Lupul dacic? Vreo „oiță laie, laie bucălaie“, „bîrsană“ și, cît de cît, „năzdrăvană“? Doamne-ajută! Rămîne, totuși, o întrebare: de ce ne urăsc toți atît de tare? De ce sîntem inamicul public numărul 1? Cum e posibil ca tot mapamondul să ne privească chiorîș? Și ce-ar fi de făcut ca să arătăm lumii un chip ceva mai drăgălaș?

P.S. O urmă de onestitate mă îndeamnă să-l previn pe cititor că n-ar fi exclus ca și textul de față să fie o manevră perversă, menită să adoarmă vigilența nației. A se citi cu mîna pe sabie!

■ ■ ■

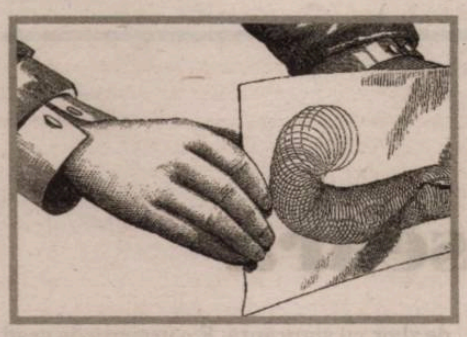

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Paradis à la carte

Pentru cei care au scris, demult, Biblia – fiii unor păstori care-și mînau turmele lor de oi prin ținturile semideșertice ale Orientului Mijlociu, cu iarbă săracă, ploi puține și soare necruțător, Paradisul nu putea fi decît pe dos față de ce îndurau: un fel de oază fertilă, ca o grădină bine udată, cu umbră și iarbă, și mai ales cu mulți pomi roditori. Deliciul suprem, devenit marea ispită, era să iei dintr-un copac un fruct zemos și să-l mănînci.

Pentru oamenii Nordului înghețat, nu umbra și fructele zemoase reprezentau marea răsplată, ci Walhalla, adică inversul a ceea ce aveau în mod obișnuit – o sală mare, bine încălzită la o sobă gigantică, cu o masă mare în mijloc, gemînd de cărnuri fripte și vin, unde vikingii răpuși în luptă benchetuiau, în timp ce afară domneau viscolul, gerul și întunericul fără sfîrșit.

Musulmanii, reținuți și sobri altminteri, închipuiau Paradisul ca pe o orgie cu fecioare și munți de pilaf, iar eroii lui Homer, osteniți de hărțuieli necurmate, sperau mai ales la odihnă pe Cîmpiile Elizee și pofteau să mănînce ceea ce nu încercaseră niciodată în viață – ambrozie și nectar.

La Dante, Paradisul se înfățișează mai ales ca o orgie de lumini. Sufletele fericite sînt scîntei: „...jucau lumini ce scînteiau sporite / cînd se-ntîlneau ori se-ntreceau pe rază“. Focurile vii îi vorbesc poetului, iar sursa lor e, desigur, „lumina care face / fericе-ntregul Cer“. Deliciile vin pe calea văzului: „Plăcerea-n Cer le dă lumină pură / ca rîsu-aici“. Nu-i de mirare: cînd apunea soarele, nopțile erau în Occidentul medieval lungi și întunecate, ba nici zilele nu se strecurau ușor prin ferestrele înguste, iar bietele opaițe și lumînări erau neputincioase să alunge întunecimea. Lumina, strălucirea erau echivalente cunoașterii, plăcerii și fericirii supreme; oamenii se temeau de întuneric, pe care îl populau cu monștri, demoni și vrăjitoare, cînd nu cu omenești tîlhari. Noaptea avea la ei o reputație urîtă. Invers, în Orientul Mijlociu: abia noaptea, cînd se domolește arșița, vine partea plăcută a zilei. Nu întîmplător, ziua calendaristică începe la evrei cînd se vede prima stea, Creația însăși ar fi început într-o seară, iar suferințele postului musulman de Ramadan încetează în fiecare seară.

Așa erau poveștile consolatoare ale omului arhaic – reversul a ceea ce trăia zilnic. Dar noi, oamenii de azi, cum ne-am dori Paradisul, dacă ni s-ar da voie să-l avem *à la carte?* (Poate că, spre a-și merita reputația, orice paradis n-ar putea fi decît *à la carte.)* Nu-i ușor de răspuns, dacă păstrăm regula inversării, căci le avem pe toate aici și acum. Vreți o grădină? Nu-i nevoie să muriți fără păcat. Mergeți în Cișmigiu sau în Grădina Botanică – asta ca nu invocăm grădini celebre din Roma, Berlin sau Paris. Vă e poftă de un fruct zemos? Intrați la Cora etc. și găsiți fără penitență aproape fructele pămîntului. Vreți soare mult? Vă așteaptă vacanțe însorite pe plajele din Grecia, Antalya sau Majorca, asta dacă n-aveți bani pentru Florida. E mult mai simplu decît un bilet fără retur *dincolo*. Vreți un paradis de zăpadă? Norvegia și Finlanda vă invită și nu vă cer să fiți buni în schimb. Jinduiți după o fleică în sînge? O găsiți ieftin chiar și în birtul de vizavi, fără să muriți cu sabia în mînă. Poftiți după exotica ambrosie? S-a deschis la colț un restaurant thailandez. Ce mai e „invers“, în condițiile globalizării?

Cît despre lumină, ce banalitate în ziua de azi! Pînă și luminițele de Crăciun agățate de doamna Firea în București bat „lumina care face / fericе-ntregul Cer“ a lui Dante! Ce să mai vorbim despre locuri consacrate luminii, precum Parisul, New York-ul sau Las Vegas, unde puteți ajunge nu doar prin post și abstinență, dar chiar sînteți invitați să practicați acolo toate păcatele capitale! Și nici pomeneală de heruvimi care să vă alunge din lumină!

Ce-ar mai putea imagina un nou Dante în chip de Paradis? Poate un mall mare, ori interiorul unui avion intercontinental, cu Beatrice în rol de stewardesă? Ce știință supremă, divină, mai poți dori, cînd ai Google? Ce distracție, cînd ai televiziunea? Poate însă vreți să scăpați de birocrație, măcar pe lumea ailaltă; mă tem că asta nu-i îngăduit: trebuie totuși să țină cineva evidența sufletelor binecuvîntate. Doar nu vreți ca îngerii, arhanghelii și toți ceilalți să intre în șomaj? Așa că mai bine păcătuiți în continuare fără speranțe deșarte.

Și totuși, cred că ar fi ceva ce ne-am dori tare mult: lasă să fie *acolo* cald, rece, soare, umbră, lumină, un mall mare etc. – nu facem mofturi. Cu o condiție: după cîte-am îndurat *aici,* măcar *acolo* să scăpăm de dușmanii noștri. De toți. De pildă, rasiștii să nu aibă *acolo* alături negri ori țigani, antisemiții să scape definitiv de evrei, ateii de credincioși și reciproc, dinamoviștii de steliști și viceversa, scriitorii de critici și viceversa, Trump de democrați și democrații de Trump, Dragnea și Tăriceanu de Soros, copiii de părinții pisălogi, studenții de profesorii plicticoși, femeile de bărbații tirani, și bărbații de femeile cu hachițe, nurorile de soacre și reciproc, noi toți de vecinii enervanți din bloc, cît și de absolut toți ceilalți șoferi de pe șosea. S-o spunem drept: ne-am dori ca-n Paradis să nu intre decît maximum doi-trei inși aleși pe sprînceană și ca și pe ăia să-i putem da afară, dacă nu ne mai spun mereu ce ne place să auzim. Căci dacă, vorba lui Sartre, „Infernul sînt ceilalți“, cum altfel poți imagina Paradisul decît ca pe un loc unde scapi de toți ceilalți? Și pentru că veni vorba, nici pe Sartre și pe alți filozofi nu-i vom primi *acolo.* Cu sofismele lor i-ar zăpăci chiar și pe draci, necum pe îngeri!

Probabil că Dumnezeu a știut ceva despre jinduirile noastre și de asta a și renunțat să ne ofere Paradisul *à la carte.* Așadar, nu numai că sînt puțini cei care sînt primiți acolo, dar, odată repartizați la locurile lor, au un meniu fix, de internat. Cîntă toți laude Domnului ziua întreagă și privesc fix la Sfînta Față – nu c-ar avea ce să vadă la Ea, dar ca nu cumva să le scape vreo ocheadă laterală spre puținii lor vecini de Paradis –, sigur s-ar întrista văzînd alături de cine s-a potrivit să-și petreacă eternitatea.

■ ■ ■

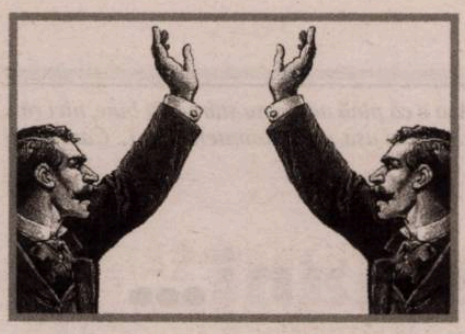

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Extraordinara carieră a doamnei Dăncilă

Doamna Dăncilă este prim-ministrul României și în mod firesc ar trebui să fie un intelectual marcant. Mai jos, o analiză a remarcabilului ei parcurs profesional.

Este absolventă a Facultății Forajul Sondelor și Exploatarea Zăcămintelor de Hidrocarburi, Ploiești, o facultate departe de a fi vreo Harvard a României.

În anii '80 existau zece orașe care găzduiau instituții de învățământ superior. Calitatea acestor instituții era foarte bine știută printre viitorii studenți, Ploieștiul fiind situat pe penultimul loc, doar Facultatea de Mine din Petroșani fiind considerată mai slabă.

Roșiorii de Vede, unde s-a născut și unde și-a început studiile doamna Dăncilă, este o localitate apropiată atît de București (cel mai bun centru universitar), cît și de Craiova (locul 5-6 în aceeași perioadă). La mijlocul anilor '80, concurența la facultățile de profil tehnic era de peste 10 pe loc la învățământul de zi. Atît în București, cît și în Craiova, numărul de concurenți pe loc era peste medie.

Facultatea Forajul Sondelor și Exploatarea Zăcămintelor de Hidrocarburi era considerată o facultate foarte slabă, pe poziția 43 în lista celor 44 de instituții superioare dacă luăm în considerare numărul de candidați. Avea mai multe locuri decît participanți, o medie în jur de 0,8 înscriși pe un loc. În 1989 a fost facultatea cu cele mai multe locuri libere rămase: 144, de aproape cinci ori mai multe decît în cazul Facultății de Mine, cu 30 de locuri neocupate.

Există absolvenți ai acestei facultăți care au avut cariere profesionale remarcabile în domeniu.

1988-1997: Profesoară la Liceul Industrial Videle. Profesoara Dăncilă a fost, desigur, un miracol pentru Liceul Industrial Videle. Ca orice profesoară dedicată și excepțională, a publicat zeci de articole științiifice și a reușit să reformeze învățământul tehnic românesc. Zeci de olimpici naționali, sute de elevi cu rezultate excepționale, mii de cititori ai articolelor dumneaei și zeci de mii de porci care migrau în fiecare an în stoluri masive de la Videle spre țările cele mai civilizate și, iarna, spre cele mai calde.

Țări în care, desigur, doamna Dăncilă era invitată la tot felul de conferințe și evenimente internaționale pentru a împărtăși din magnifica sa experiență profesională. În 1996 devine membru PSD, iar în 1998 devine angajată a PETROM, cel mai mare angajator din Videle, unde se remarcă prin ceea ce face ea cel mai bine: absolut nimic. Legăturile PETROM cu clasa politică sînt bine documentate în sute de articole despre corupție și nepotism.

În 2000 preia frîiele organizației de femei a PSD Videle și, apoi, ale organizației PSD Videle. Politician excepțional, pierde alegerile de două ori, cu mare eleganță, devine consilier local și, apoi, județean. Lucrează îndeaproape cu Liviu Dragnea în anii lui de glorie și de superîmbogățire, și este răsplătită în 2009 cu

un post în Parlamentul European, deși nu vorbește nici o limbă străină și nici nu a făcut nimic care să demonstreze că prezența ei în Parlamentul European are vreo logică.

Analiștii politici de la Bruxelles o consideră un miracol și se crucesc cu evlavie de fiecare dată cînd o aud vorbind la conferințe, la evenimente sau cînd este intervievată. O numesc cu multă amabilitate „mediocră", un supercompliment, ținînd cont de declarațiile stupefiante, făcute într-o limbă de lemn magistrală, pe care doamna Dăncilă le face în mod repetat în română.

În mod firesc, cîștigarea puterii în PSD de către domnul Dragnea duce, din nou în ciuda logicii și a competenței – dușmanii principali ai PSD-ului –, la promovarea reprezentantei acestuia în Parlamentul European în poziția de șefă a delegației PSD.

Viorica Vasilica Dăncilă este cel mult mediocră. Maximul ei profesional a fost să fie profesoară de liceu într-un oraș mic de provincie. Nu a făcut nimic, dar nimic remarcabil în toată viața ei. Nu numai că nu are cum să eclipseze pe nimeni, dar, prin contrast, Lia Olguța Vasilescu, Gabriela Firea, Liviu Dragnea, Eugen Teodorovici și alții ca ei par chiar inteligenți.

Așteptările ca guvernul ei să fie un guvern de genii sînt ridicole. Pînă și cele pentru un guvern de mediocri sînt exagerate. Pentru a putea părea cît de cît deșteaptă, doamna Dăncilă trebuie să se înconjoare de megaprostovani. Audierile miniștrilor demonstrează că, în acest caz, a fost pentru prima dată în viața ei neașteptat de competentă.

Darius Vâlcov, omul care lua șpaga în cimitir, ascundea tablourile cumpărate din banii de mită în pereți și organiza trei botezuri pentru același copil, în urma cărora strîngea aproape un milion de euro, simbolul corupției nesimțite, mîna dreaptă a lui Dragnea, a fost prima numire a doamnei Dăncilă.

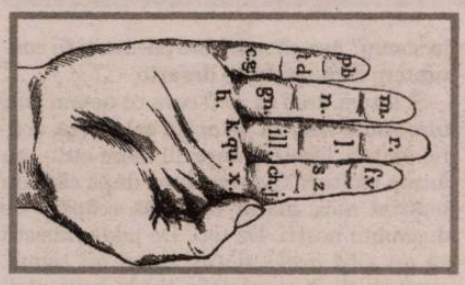

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Criptograma de seară

Am un coleg la Filozofie Orientală, Nucu Mortiflai, mare amator de cancanuri universitare. Știe o mulțime de povestiri exotice din culisele comunității academice și se arată mereu nerăbdător să le împărtășească și altora. Eu sînt unul dintre beneficiarii favoriți ai narațiunilor sale insolite. Totuși, avînd programe foarte diferite, nu reușim să ne întîlnim prea des, așa încît Nucu se vede nevoit să mă transforme, frecvent, în receptor de snoave academice *via* telefon sau e-mail. Aici apare o problemă majoră. Pe lîngă voluptatea istoriilor mai mult ori mai puțin sordide, profesorul Mortiflai a dezvoltat și o spaimă handicapantă, vecină chiar, aș spune, cu paranoia. Pare convins, pînă la obsesie, că telefoanele ne sînt ascultate, iar e-mailurile urmărite. Ca atare, apelează, în relatările lui conspirative, la coduri de încifrare demne de cei mai aprigi criptografi ai războaielor mondiale. Cum la telefon am ajuns să nu-i mai răspund, de teama construcțiilor sale lingvistice complicate, a căror obscuritate mă exasperează pur și simplu, transformîndu-mă într-un interlocutor irascibil și tulburat, îmi trimite, mai nou, măcar un e-mail fantasmagoric pe seară, de tipul acestuia: „Hei, bătrîne, ia ghici cum a reacționat papagalul bătrîn în momentul în care a realizat că trilul privighetoarei adormite nu era, de fapt, decît un subtil semnal de alarmă? Ei bine, lovitură de teatru: s-a făcut că plouă! Imaginează-ți, omule, să ai toate grăunțele într-un singur coș, în fața ta, sub ciocu-ți îngălbenit de vreme (știi doar la ce mă refer – la Gălbenuțul de Odobești, vorba aia: Nea Nicu să trăiască!), iar tu să fluieri a pustiu în biserică! Bașca detaliul că nici biserica nu a rămas complet goală. Oh, nu! Aici s-au strîns stoluri de pițigoi hoinari, degrabă însă vărsători de sînge nevinovat, mai dihai decît liliecii *d'antan*, azi exsanguinați, blazați, epuizați, impotenți... Ce spui despre evoluția asta total impredictibilă a faptelor? Să-mi răspunzi, te rog, în același stil Rebusache, că nu vrem, Doamne iartă-mă, ca bufnița paraplegică să-și întindă lectura mai mult decît îi e plapuma! Aștept răspunsul tău. Cd, N. PS. Vezi că te-am sunat repetat și n-ai răspuns!"

Deci trebuie puse împreună justiția și forța.

Cu telefonul o mai dreg eu cum o mai dreg (ba că este întotdeauna pe *silent*, din cauza multiplelor obligații social-profesionale, ba că nu-l aud, ba că nu m-am obișnuit, nici după patru ani, cu *touchscreen*-ul, ba că l-am uitat în mașină etc.!), dar cu e-mail-ul n-am ce face. N-aș avea nici o scuză pentru lipsa unui răspuns. Dincolo de micile lui ciudățenii, Nucu rămîne un personaj pozitiv. Nu ar fi deloc drept să-l tratez astfel. Prin urmare, după îndelungi meditațiuni, am decis să apelez la o stratagemă: mesajelor sale criptice (din care, evident, nu înțeleg o iotă!) le răspund, înțelept, cu citate pline de miez, din gîndirea marilor personalități ale umanității. Bunăoară, „parabolei" de mai sus i-am replicat cu un fragment din panseurile lui Pascal, crucindu-mă cu limba în gură, în speranța că Mortiflai îl va găsi „rezonant" cu orice va fi fost inițial în capul său: „Justiția fără forță este neputincioasă; forța fără justiție este tiranică. Justiția fără forță este contrazisă, deoarece există mereu oameni răi; iar forța fără justiție este acuzată. Deci trebuie puse împreună justiția și forța; și pentru aceasta trebuie făcut ca ceea ce-i just să fie puternic și ceea ce-i puternic să fie just!" Spre stupoarea mea, profesorul de filozofie orientală a revenit, imediat, entuziasmat: „Bravo, dragul meu! Ai prins chestia mai bine decît oricine altcineva. Știam că, scriindu-ți ție, nu greșesc. Ai una dintre cele mai bune hermeneutici din biata noastră colivie. Mă mir că vulturașii lui Peștelan Morbitorul nu încearcă să obțină mai multe grăunțe din ograda ta. S-ar sătura și puii ăia de găină hămesiți, în sfîrșit. Ne trebuie lecții de zbor, cu siguranță. E o urgență de grad zero, mai acută decît urgența lecțiilor de înot – nu neg, la rîndul lor, presante. În aer totuși, se iau deciziile adevărate, privitoare la soarta zburătoarelor de rînd. Dacă nu dominăm acolo, degeaba ne vom cocoși la sol. Nu uita că Scatiul Moftangiu și-a întărit musculatura prin bătăi repetate de aripi deasupra cotețului și nu prin flotări sau genuflexiuni în țărîna ignobilă. Cerul reprezintă limita, iar limita e a celor puternici."

Amețit, am apăsat butonul de *reply* și am scris automat: *Aquila non capit muscas.* Mi-a trimis, mai tîrziu, un nou mesaj: „Așa e. Simt că dialogul nostru a intrat în dimensiunea inițiaților primordiali. Ce înseamnă să vorbești cu omul deștept! Parcă se dechid porțile Castaliei și ești invitat să treci pe sub un Arc de Triumf al Inteligenței. Îți voi scrie și mîine. Cd. N." A plusat cu o față zîmbitoare. I-am expediat și eu o mînuță cu degetul de *like* desenat victorios în fundal, deși, în fața monitorului, țineam un cu totul alt deget, perfect erect, îndreptat amenințător în sus. Apoi, m-am dus să mă culc.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Tăierea fondurilor europene pentru „rebeli“? Mai gîndiți-vă!

La prima vedere, ideea legării fondurilor de coeziune de respectarea principiilor statului de drept ar fi cam singura pîrghie prin care Uniunea Europeană ar putea preveni sau sancționa derapaje grave în statele membre.

La negocierea Tratatului European, liderii și-au putut imagina că un stat membru ar putea să se abată grav și repetat de la principiile și valorile Uniunii. De aceea au născocit celebrul Articol 7, denumit și „opțiunea nucleară“. Într-adevăr, activarea acestui articol ar putea duce la suspendarea dreptului de vot în Consiliu – dar nu obligatoriu, se pot găsi și alte sancțiuni.

Numai că, în condițiile de față, accesul la „butonul roșu“ pare blocat. Ultima fază a sancțiunilor, care presupune constatarea în unanimitate a unei „încălcări grave și persistente“, în pofida atenționărilor și chemărilor anterioare la ordine (cazul Poloniei), este de neaplicat în condițiile în care – așa cum ne așteptăm – membrii Grupului de la Vișegrad se vor susține între ei.

Adevărul este că realitățile europene de azi depășesc imaginația părinților Tratatului de la Lisabona. Ei și-au închipuit că un stat ar putea să o ia razna la un moment dat, nu însă și un grup de state. Ceva trebuie făcut.

Așa a apărut ideea unei lovituri mai scurte și mai dureroase. Dacă guvernul indisciplinat nu revine la valorile europene, din convingere sau măcar de rușine că a fost atenționat în fața colegilor, atunci se va cuminți forțat. Rămas fără fonduri europene, își va pierde susținerea publică, sprijinul politic și, în cele din urmă, va cădea, făcînd loc – cum altfel? – unui guvern care va înțelege să respecte regulile clubului. Așa să fie?

Lăsînd la o parte aspectele de ordin juridic, foarte complicate de altfel, nimeni nu garantează că o blocare a fondurilor europene ar putea genera reacții atît de vehemente în statul respectiv încît să ducă la răsturnări politice. Guvernele care încalcă valorile europene sînt înconjurate de elite hrăpărețe și/sau puternic ideologizate, servite de aparate de propagandă foarte puternice. În plus, *troll*-ii Kremlinului de-abia vor aștepta să semene otravă pe rețelele de socializare. Pînă acum, atenționările de la Bruxelles mai degrabă au consolidat regimurile iliberale decît să le destabilizeze. După cum sancțiunile economice nu au destabilizat nici tiraniile de la Kremlin sau Teheran. Ar trebui să învățăm ceva din asta.

Și cine va suferi, de fapt, cel mai tare de pe urma unor tăieri ale fondurilor? Administrațiile locale, micile afaceri, fermierii, organizațiile neguvernamentale, comunitățile defavorizate. Cu alte cuvinte, măsura ar lovi exact acolo unde este mai multă nevoie de Europa. Uniunea Europeană e și așa plină de diviziuni. Una suplimentară între Vest și Est n-ar servi la nimic.

În ultimele zile s-a vorbit mult despre o declarație a ministrului român de Externe, Teodor Meleșcanu, în care acesta susținea că statele net contributoare au de cîștigat de pe urma politicii de coeziune. Ei bine, are dreptate, iar aceasta este o virtute a politicii de coeziune, nicidecum o slăbiciune.

Ideea nu e deloc nouă. Un raport al guvernului polonez, datînd încă din 2011 – deci de pe vremea liberalilor lui Donald Tusk! – arăta că marii contribuabili la bugetul Uniunii sînt, în realitate, și cei mai mari beneficiari. De exemplu, pentru fiecare euro plătit în contul politicii de coeziune, Germania realizează venituri de 1,25 euro din exporturile către Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria, țări care au aderat în 2004. Cei 15 membri mai vechi ai Uniunii urmau să cîștige aproape 75 miliarde de euro prin politica de coeziune, în intervalul 2007-2013.

Avrut Donald Tusk să spună că țara sa este spoliată de vest-europeni? Evident că nu. În perioada 2007-2013, Polonia a fost campioana atragerii fondurilor de coeziune, și-a construit cu bani europeni o infrastructură de invidiat, și-a modernizat orașele, industria și agricultura. În plus, a traversat criza financiară fără o scădere a activității economice, așa cum i s-a întîmplat, de exemplu, României.

La vremea respectivă, Polonia căuta argumente în sprijinul creșterii alocărilor bugetare pentru perioada 2014-2020, în timp ce Marea Britanie amenința că va vota un buget multianual doar în condițiile unei reduceri drastice (pe vremea aceea, David Cameron juca rolul de eurosceptic). Așa că Varșovia le spunea partenerilor: nu ne tăiați din bani, pentru că și voi veți avea de pierdut, putem cîștiga împreună!

În cele din urmă, cu medierea Germaniei, bugetul pe 2014-2020 a fost redus față de precedentul, dar nu în măsura în care cerea Londra. Statele net contributoare vor avea întotdeauna un cuvînt mai greu de spus la alcătuirea bugetului decît cele de coeziune. E un adevăr.

Poate că legarea alocărilor bugetare de alte criterii decît cele din politica de coeziune va fi impusă de contributorii neți, așa cum s-a întîmplat acum cîțiva ani cu reducerea bugetului.

Așa s-ar putea rezolva, pe hîrtie, pierderile bugetare suferite în urma Brexitului. Cît privește derapajele de la statul de drept, nu putem fi așa siguri. Statul de drept este o valoare esențială a construcției europene, iar guvernele care încalcă aceste principii trebuie să suporte consecințe. Întrebarea este doar dacă tăierea finanțării este cea mai bună idee sau dacă nu cumva ar trebui imaginate alte căi.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

adevărul continuă

Colecția IQ 230

Pentru oameni inteligenți, curioși și cu umor

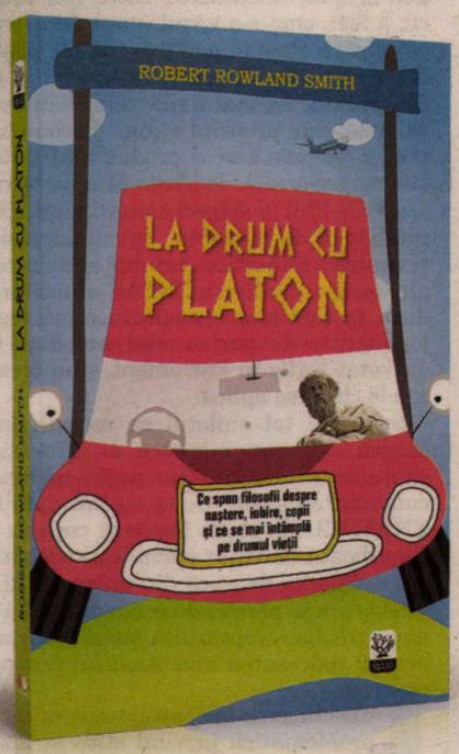

La drum cu Platon
Ce spun filosofii despre naștere, iubire, copii și ce se întâmplă pe drumul vieții

Mai ciudat decât ne putem imagina
O istorie alternativă a secolului XX

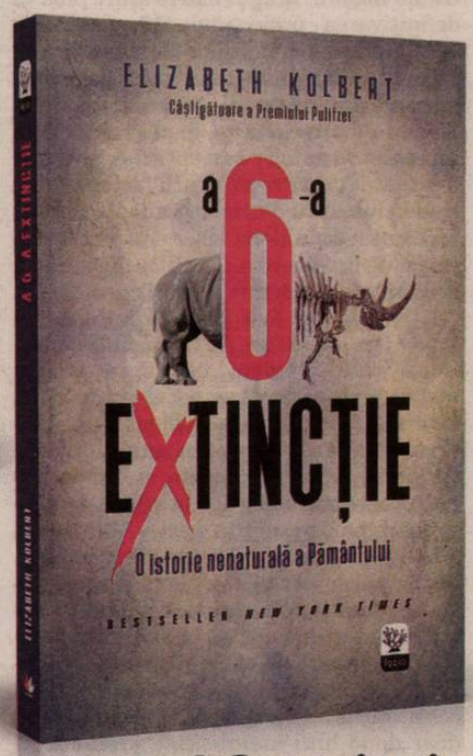

A 6-a extincție
O istorie naturală a pământului

prețpachet ziar + 1 carte 14,99 lei

Miercuri, 7 februarie
Alege unul dintre cele 3 titluri

Urmărește ultimele trei titluri ale colecției miercuri, 14 februarie, numai împreună cu ziarul Adevărul

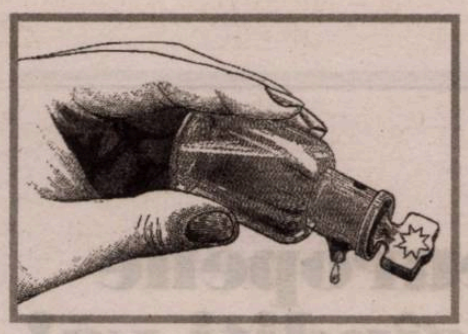

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Leziuni incompatibile

Cuvintele pot căpăta sensuri noi și adesea destul de surprinzătoare prin izolarea lor din anumite îmbinări stabile; cînd frecvența în uz determină o scurtare, cuvîntul păstrat preia sensul întregii sintagme. Cu un secol în urmă, se vorbea curent de *pătlăgele roșii* și *pătlăgele vinete;* adjectivele substantivizate *roșii* și *vinete* sînt azi denumirile curente ale legumelor în cauză. Folosirea substantivului *temperatură* cu sensul „temperatură ridicată; febră" a fost criticată, pentru că producea o interpretare aparent tautologică (cineva *are temperatură,* în mod normal), dar e curentă în registrul familiar. La fel se petrec lucrurile și cu alte sintagme, mai ales în jargonul diferitelor profesii. Așa se ajunge ca în declarații asupra unor accidente grave să se vorbească despre *leziuni incompatibile,* o formulă stranie și departe de a sugera, prin sensul componentelor, semnificația pe care vrea să o transmită vorbitorul („leziuni mortale"). Exemplele din mass-media nu sînt (deocamdată) multe, dar par să indice o tendință: „În doar cîteva minute victima a fost scoasă, însă prezenta *leziuni incompatibile*. În acest moment resursele se vor retrage în mod progresiv" (declarație a unui purtător de cuvînt, preluată de digi24.ro); „șeful batalionului separatist (...) a fost ucis de o bombă artizanală (...). «Separatistul a suferit *leziuni incompatibile*», a transmis sursa agenției»" (independent.md); „creierul a suferit *leziuni incompatibile*, fără cale de întoarcere" (informatiahr.ro) etc.

Ciudățenia formulei provine din sensul adjectivului („care nu poate exista simultan cu altceva, care nu este compatibil cu altceva", DEX), care presupune obligatoriu un complement sau aplicarea la cel puțin doi termeni diferiți *(X e incompatibil cu ceva; X și Y sînt incompatibili).* Dacă ne raportăm la sensul de dicționar, rănile *incompatibile* ar trebui să fie cele care nu se potrivesc între ele sau nu se acceptă reciproc. Evident, nu acesta este sensul din declarațiile citate. *Rănile incompatibile* provin din scurtarea formulei *răni incompatibile cu viața,* o sintagmă curentă în limbajul de specialitate al medicinei de urgență, al medicinei legale, al comunicatelor poliției. Este, de altfel, o formulă internațională, cu echivalente în multe limbi *(injuries incompatible with life; blessures incompatibles avec la vie; lesioni incompatibili con la vita* etc.). Scurtarea ei, produsă în jargonul profesioniștilor, poate crea perplexitate vorbitorilor obișnuiți.

De altfel, chiar formula completă, care comunică o stare de lucruri într-un mod complicat, indirect și tehnic, încercînd să evite ambiguitățile, nu este cea mai potrivită cu registrul standard al limbii. Faptul că rănile nu sînt numite *grave, mortale* sau *cauzatoare de moarte* indică foarte probabil și o intenție eufemistică. Totuși, pentru gîndirea spontană, *rănile* și *viața* sînt entități situate în planuri atît de diferite încît asocierea lor pare cumva nefirească. Cel puțin la fel de ciudată e formula tehnică opusă, *compatibil cu viața:* aflăm, de pildă, că mai multe persoane rănite „au *leziuni compatibile cu viața*, iar alte 8 au răni mai grave" (cugetliber.ro); „în timpul confruntării au rezultat niște *leziuni compatibile cu viața*" (ziare.com).

Conflictul dintre limbajul curent și limbajul de specialitate (cu efectele sale eufemistice sau doar derutante) e o problemă mai generală. Sintagma *injuries incompatible with life,* folosită în legătură cu victimele unui grav accident produs în 2016 într-un parc de distracții din Australia, a trezit proteste în mediul online, mai multor cititori anglofoni părîndu-li-se prea birocratică și lipsită de empatie. La noi, mass-media preia fără prea multe scrupule sintagmele de specialitate din rapoartele medicale și polițienești, cu deplină încredere în autoritatea și limbajul expertului. Ar fi totuși de dorit ca măcar formula abreviată *leziuni incompatibile* să nu se răspîndească în afara jargonului meseriei.

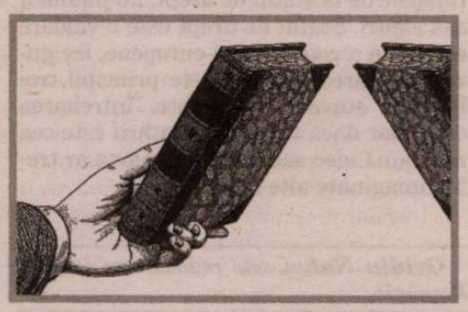

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Etică și integritate, pentru posteritate?

„Am reușit!" Așa începe articolul lui Cristian Ghinghеș de pe site-ul România Curată. Iată și care este reușita:

„Începînd cu anul universitar 2018-2019, universitățile sînt obligate să includă în planurile lor de învățămînt, pentru toate programele de studii universitare din sistemul național de învățămînt, cursuri de etică și integritate academică.

Conform ordinului aprobat de Valentin Popa, noul ministru al Educației Naționale, cursurile sînt prevăzute cu o durată minimă de 14 ore, iar dacă pentru ciclurile de master și doctorat ele vor avea caracter obligatoriu, pentru studenții care urmează ciclul de licență vor fi opționale.

Introducerea în planurile de învățămînt ale programelor de studii a unor cursuri de etică și scriere academică este una dintre principalele recomandări pe care Societatea Academică din România (SAR) și Alianța Națională a Organizațiilor Studențești din România (ANOSR) le-au făcut în cadrul Coaliției pentru Universități Curate atît la nivelul sistemului universitar național, cît și la nivel local, prin solicitările adresate unui număr de 14 universități din întreaga țară."

În toamna acestui an de învățămînt, Universitatea din București a implementat, în cadrul Fondului de Dezvoltare Instituțională, un proiect de „Promovare a eticii și deontologiei academice", care avea drept obiectiv, între altele, inaugurarea unui curs de *Deontologie academică,* destinat studenților de anul I de la master și doctorat. Activități prevăzute și realizate: proiectarea curriculară și alcătuirea fișelor disciplinei pentru trei module de curs a cîte 14 ore fiecare, în următoarele domenii: științe umaniste (Limbi și Literaturi Străine, Litere, Istorie, Filozofie, Teologie Ortodoxă, Teologie Catolică, Teologie Baptistă), științe sociale (Sociologie și Asistență Socială, Psihologie și Științele Educației, Administrație și Afaceri, Drept, Jurnalism și Științele Comunicării, Științe Politice), științe exacte (Matematică și Informatică, Fizică, Chimie, Biologie, Geologie, Geografie), organizarea de cursuri de formare a personalului didactic ce va asigura pregătirea studenților, organizarea și susținerea activităților didactice aferente celor trei module de curs ș.a.

Obiectivul central al cursului de 14 ore a fost „formarea de comportamente și atitudini adecvate din punct de vedere deontologic în munca intelectuală a studenților din Universitatea din București".

Ne-am lovit de la început de două probleme majore: timpul foarte scurt pînă la definitivarea proiectului (15 decembrie 2017), potrivit condițiilor de finanțare, și dificultățile administrative și legale pentru a găsi o soluție de generalizare a lui. E greu de presupus că, dacă el ar fi avut un statut facultativ sau opțional, ar fi fost frecventat de către studenții înclinați spre fraudă intelectuală. Soluția adoptată a fost aceea de a condiționa înscrierea la concursurile de finalizare a ciclurilor masteral și doctoral de absolvirea acestui curs.

Cursul a fost bine primit de către studenți, în ciuda disconfortului evident creat, în ultimă instanță, de cadrul temporal foarte scurt al proiectului: acesta a făcut imposibilă anunțarea lui încă din anul universitar anterior, pe de o parte, și a determinat programarea orelor la sfîrșit de săptămînă, pe de cealaltă parte. Mai ciudat a fost faptul că dinspre minister am primit în permanență atenționări imperative să renunțăm la clauza validată de către Senat și inclusă și în contractele de studii semnate de către studenți.

Iată că acum o inițiativă ce trecea în ochii oficialităților drept reprobabilă cu doar două luni înainte este preluată de către minister și extinsă ca obligativitate pentru întreg învățămîntul superior românesc. (În treacăt fie spus, dacă am fi fost consultați am fi sugerat obligativitatea cursului pentru începutul ciclului de licență, pentru că pe parcursul acestui ciclu se formează comportamentele și atitudinile definitorii pentru studiile academice. Faptul că în Universitatea din București am optat pentru master și doctorat se datorează anticipării unor dificultăți de ordin logistic, generate de anvergura inițiativei în raport cu timpul foarte scurt avut la dispoziție.)

Regretînd faptul că actualul ministru nu a beneficiat – cel puțin pînă acum – de experiența proiectului-pilot derulat de Universitatea din București în toamna lui 2017, nu putem decît să salutăm faptul că problemele legate de etica și integritatea academică intră, într-un tîrziu, și în vizorul oficialităților din România. Ele constituie, de mai multă vreme, o preocupare majoră pentru universitățile din întreaga lume, în eforturile acestora de a face față schimbărilor contextuale ale ultimelor decenii: masificarea studiilor universitare, pe de o parte, digitalizarea informației, pe de cealaltă parte.

Există, desigur, și o mare nedumerire privitoare la atitudinea actuală a Ministerului Educației față de deziderатele deontologice ale studiilor universitare. Una dintre primele declarații ale noului ministru, dl Valentin Popa, în postura de diriguitor al Educației, a fost aceea în care domnia-sa afirma că avem un învățămînt foarte bun, tot ce îl strică fiind agitația creată în jurul plagiatelor – declarație care a iritat, pe bună dreptate, din două motive: 1) nu avem un învățămînt foarte bun și 2) toleranța față de plagiat și față de alte devieri deontologice similare – în derularea examenelor, în desfășurarea concursurilor pentru ocuparea posturilor didactice etc. – a avut o contribuție decisivă în această privință.

Sper din tot sufletul să fi fost o contradicție autentică. Pentru că altminteri ea poate fi interpretată și în cheia unei „armonii" cu care ne-am obișnuit de la Ion Iliescu încoace: să uităm trecutul, să ne ocupăm de viitor, să lăsăm deoparte carierele construite pînă acum pe impostură și fraudă intelectuală și să ne îndreptăm interesul către asanarea vieții intelectuale în universități de acum încolo.

Proiectul „reconcilierii" naționale, propus și instrumentat de către Ion Iliescu, a fost, cum s-a văzut, unul dezastruos pentru România. Trecutul nu poate fi „uitat" atîta vreme cît el continuă să fie prezent, ba mai mult, se străduiește să-și asigure propriul viitor. „Reconcilierea" a fost cea care a produs confruntările sîngeroase de la Tîrgu Mureș, intrarea FSN-ului în alegeri, mineriadele, „capitalismul de cumetrie", devalizarea sistematică a bunurilor statului, activitatea aleatorie și tardivă a CNSAS-ului și produce, în continuare, asaltul asupra legilor Justiției din partea celor care, după ce au votat legile în Parlament, s-au trezit că ele chiar se aplică.

Sper din tot sufletul ca recenta inițiativă a noului ministru al Educației să nu se înscrie în logica aceluiași binecunoscut scenariu. Ce se va întîmpla în CNATDCU de acum încolo și cum va fi fructificată de către oficialități activitatea comisiilor de etică din universități – pînă acum se pare că doar cea din UB și-a făcut treaba – reprezintă factori cruciali pentru redresarea învățămîntului superior românesc.

Introducerea în spațiul universitar a problematicii privind etica și integritatea academică va avea, indubitabil, consecințe benefice pentru evoluția sistemului, între altele și aceea, poate neprevăzută de către decidenți, a refuzului tot mai apăsat al „dublei măsuri" cu care am operat, de regulă, pînă acum.

Este inadmisibil, din punct de vedere moral, să cerem studenților noștri ceea ce ne refuzăm nouă înșine.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

De ce ne place shaorma cu de toate?

Am ajuns întîmplător într-un mall și mi-am zis că, dacă tot sînt acolo, ce-ar fi să-mi iau un *junk food* la pachet, că tot nu mai mîncasem așa ceva de prin 2017? Ce să fie? Multiple variante mi-au trecut prin minte – de la banala pizza sau aripioarele crocante tăvălite prin sosuri pline de E-uri, pînă la clasicul hamburger cu cartofi prăjiți. Am decis să mă inspir la fața locului și am urcat cu scara rulantă în „zona dă *food*", oare așa se numește? Aici, alegerea a fost ușoară, pentru că aproape toate restaurantele, cu tot cu ofertele lor de meniuri, erau în așteptare de mușterii, în schimb oamenii, cîți or fi fost ei prin mall, se înghesuiau la shaorma, de parcă s-ar fi dat pe gratis. Bine, un anumit tip de shaorma, aparținînd unui lanț cunoscut de shaormerii, inițial „de cartier", dar care a avut un succes atît de mare încît a pătruns și în lumea „comercială". Alături mai era o shaormerie, mai de fițe, unde nu era nici o coadă, dar probabil că acolo unde se strînge multă lume se mănîncă mai bine.

Așadar, la coadă erau vreo 30 de oameni salivînd, în așteptare, însă totul a mers surprinzător de repede – comandai la casă, te așezai în fața tejghelei cu bonul în mînă și erai preluat rapid de către un shaormar. Vreo zece băieți foarte tineri, îmbrăcați în alb, făceau față cererii cu brio, n-am văzut nicăieri în România o făbricuță de shaorma atît de bine pusă la punct. În plus, erau zîmbitori și destul de motivați – la un moment dat, am asistat și la un soi de hei-rup colectiv, un strigăt de luptă ca acela al tribului de vikingi care pleacă pe mare, în cucerire. M-a impresionat. În mai puțin de cinci minute, mi-am preluat pachețelul și mi s-a urat „Poftă bună!". La plecare, am trecut pe lîngă cei care se delectau cu shaorma pe la mese – am văzut tipsii uriașe, cele mai mari, cu cărnuri, mormane de cartofi prăjiți (și unele mititele de salată), sosuri roșii și albe care se scurgeau pe bărbii, adolescenți gălăgioși, cupluri tinere, ușor supraponderale, adică în curs de îngrășare, îndesîndu-și lipiile umplute în gură și privindu-se în ochi (după „tradiționalul" film de la Multiplex), familii cu copii în care tatăl, cu porția cea mai mare, dădea startul la haleală. Totuși, uitîndu-mă mai bine, am observat că există o tipologie a consumatorului de shaorma – dintre toți cei de pe la mese, îți atrăgeau atenția grupurile mici de bărbați, doi-trei, 30-40 de ani, în principiu destul de slabi, dar cu burtă (știți forma aceea de pară pe care o ia la un moment dat un trup de bărbat – relativ subțire în partea de sus, însă cu un guguloi în față care nu reușește să sfideze gravitația și îi trage un pic în jos, așa că au un mers greoi, de urs, iar în guguloi sînt înfipte picioarele, ca scobitorile), care mîncau de parcă se băteau turcii la gura lor sau ca și cum ar fi tras o zi întreagă pe șantierele patriei.

Primul hot-dog l-am mîncat la Budapesta.

Această imagine mi-a amintit de o altă poveste cu un grup de colegi, nu de birou, ci de cărat mobilă prin București, oameni tineri care mergeau cu o dubiță dintr-o parte în alta și ridicau sute de kilograme pe zi. Pentru a face față la așa ceva, aveau nevoie de mîncare consistentă (și ieftină) și care să se ingurgiteze rapid, între două livrări, așa că ajunseseră să cunoască pe de rost cele mai bune shaormerii din București. La unele erau abonați permanent, locuri obscure de prin Pantelimon, dar și din Băneasa, ajunseseră să facă ședințe cu șeful lor – tot un consumator de shaorma de primă mînă – între două îmbucături, la cele două-trei mese unite din shaormerie. Era rentabil, că plătea șeful. M-am nimerit odată cu ei și așa am aflat și eu secretele shaormei perfecte „cu de toate" – în primul rînd, să fie mare, cam cît un capăt de burlan, cu chestii îndesate în el, apoi carnea, în diferite combinații – cea *pour les connaisseurs* e vită cu oaie – și, nu în ultimul rînd, sosurile care fac diferența – de evitat shaorma cu ketchup și maioneză din comerț, sosurile trebuie făcute în casă, cu tot soiul de mirodenii pentru ca gustul să fie desăvîrșit. Mă uitam cum mîncau oamenii ăia ca niște zmei și la un moment dat mi s-a făcut silă de shaorma. Își luau cîte două, ca să se asigure, una era pentru drum și tot bordul dubiței lor era mînjit cu resturi de lipie și sos. Băieții se încadrau perfect în tipologia descrisă mai sus, însă ei într-adevăr munceau mult, muncă fizică și pe bani puțini, și mi s-a părut destul de trist ca singura lor bucurie de fiecare zi să fie o shaorma cu de toate.

Nu sîntem o țară care să aibă o cultură a fast-food-ului. În anii comunismului, mîncarea stradală și fast-food-ul erau complet inexistente, fiecare gătea la el acasă din ce avea, la serviciu se mînca din pachet sau la cantina întreprinderii. Erau considerate evenimente ieșirile la restaurant, mai ales în vacanță, de pildă pe litoral, unde aproape toată lumea comanda „clasica" ceafă cu cartofi prăjiți și salată de varză. Tot la mare, chioșcurile cu clătite sau vata de zahăr, înghețata la cornet, chiar și merele glazurate pe băț reprezentau un soi de avangardă a „fast-food"-ului românesc.

Primul hot-dog l-am mîncat la Budapesta, în 1990 – mi s-a părut cu totul special. Prin liceu, strîngeam bani cu două luni înainte ca să-mi duc prietenele la Mc sau la Pizza Hut, de ziua mea. Țin minte că odată am plecat la mare aproape fără bani, am suferit acolo de foame, dar de rezerva pentru ziua mea tot nu m-am atins. Un timp, fast-food-ul a însemnat un reper major al „civilizației" occidentale care ajunsese, în sfîrșit, și în țara noastră. Însă shaorma cu de toate care, culmea, e venită din Orient *(via* Occident) a surclasat orice burger. Nu găsesc decît două explicații simple: conține exact acel „esențial" după care un popor fără vreo cultură gastronomică rafinată a tînjit ani de-a rîndul (carne, cartofi prăjiți, pîine și salată... de varză) și, mai ales, satură pe deplin.

În timp ce românii se înfundă în continuare cu shaorma la fiecare colț de stradă, în țările de prin Vest, periferiile marilor orașe sînt împînzite cu localuri de familie unde fast-food-ul începe să se rafineze și să semene cu o mîncare comestibilă și sănătoasă. La Berlin, de pildă, am preferat să mănînc cu 4-5 euro de la turci și arabi, în loc să aleg meniul standard cu specific nemțesc, de 10 euro – adică cîrnați, cartofi și varză. Kebabul lor are o vagă legătură cu al nostru – în primul rînd, cartofii prăjiți se vînd separat, la cerere, așadar predomină carnea și salata, variată și în cantități mari. Așadar, libanezului care are pe Calea Moșilor un chioșc cu o decentă mîncare tradițională nu i s-a părut deloc ciudat cînd i-am spus că nu vreau cartofi. De altfel, la meniu, el oferă și orez libanez ca alternativă, însă românii nu se înghesuie. E un loc care îmi place, patronul gătește alături de angajați, știe să prepare cel mai bun humus din zonă și, cînd ia o pauză, mănîncă cu poftă din mîncarea făcută de el, ceea ce e un semn că gustul e autentic. I-am povestit că în Occident nu e la modă shaorma cu de toate, ca la noi. „Știu, dar ce să fac...?", a spus el cu tristețe. „În România, e altfel... omul dacă dă un ban vrea să primească mîncare multă, și de aceea nu concepe fără cartofi!" Mă întreb dacă, după atîția ani de comunism, am rămas într-adevăr o nație de nesătui și oare cînd „puțin și bun" va conta mai mult decît „mult și prost". Pînă atunci, shaorma cu de toate rămîne emblematică, iar bărbatul de vîrstă medie în formă de pară are după ce să rîgîie satisfăcut.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Cînd ieși din București, coboară dracu' din mașină și vezi puținul

Întîi vei descoperi lumea aia de care te temi. Lumea de doi lei. A lui Colgate-periuță de 2 lei, lumea lui cremșnit de 2 lei, a cîrnatului gros de un leu jumătate, a pîinii de 2 lei, grasă cu cartofi, dar și 80 de bani pripită cu amelioratori. Se poate trăi în ea. Și-n ea trăiesc milioane. E lumea de la Pucheni pînă-n Ploiești, în Hală, și din Hală pînă-n marginea Sinăii. E lumea Teleormanului. A Moldovei străbune. A Turnului Severin și a Strehăii. Berea de 3 lei. Haina de 5 lei. E o haină care pute a detergent ieftin, dar este un univers de cremșnit și crenvurști, după care tînjește o lume și mai de jos. Căci, pentru unii, și lumea asta de 2 lei e scumpă. Ce știi tu? Nici o rușine să cobori la Pucheni, dar nu, nu după ciupergi-cepunge-ronjii-arfei, cică luate din grădinile țărănești. Nu, nu. Amăgeli din astea ai și-n Rahova-piață, în Obor, în Sălăjan. Astea-s amăgeli, momițe. Nu, tu coboară departe de lumea DN1, pe care o asfixiezi, pierde-te prin teritorii în care se închide shopping-ul la 6 seara, iar după 6 și un sfert bate în ușă la comersant, de vrea să-ți deschidă. Lumea geamurilor multe și murdare, a frigului de iarnă care niciodată nu e alungat cu un lemn în sobă. Ai cunoscut tăcerea comersantului cînd nu te recunoaște ca pe unul dintre ai lui, ăia care vin și se-nscriu pe condicuță? Tu cu cheșul tău vînturat din portofel de piele sau de hîrtie, sanchi, luat de la Cărturești. Băi, puți a bețe ieftină, mai ieftină decît orice pîrlit care bea pe condicuță. Zaci în sosul omului plin de mascara ce zace-nvelit în tărie și pufoaică, plecat cu rafia după pîinea de 70 de bani și-ntors în creierul nopții fără, fără. Sub lumea de 2 lei trăiește lumea de bănuți pe care nici nu-i vede. Lumea instinctului greu de înțeles dacă nu i te scufunzi în vene. Lumea care nu-și plătește datoriile niciodată, care fură pîinea de 70 de bani și puiul din uliță și face petrecere de nuntă. Nici un chef să afli de ea? E pe drumul cel mai mișto din lume o asemenea spărtură în univers. O tăietură în grumazul lumii și al drumului. De la Cîmpulung Muscel ia-o spre Tîrgoviște, dar de la Nămăiești, pe sub combinatul de ciment. Nimic nu ți se întîmplă. După ce șarpele drumului te zvîrcolește un pic, e pe dreapta o cascadă și privirea ți se oprește în zarea cea zare. Geana ți se lovește de niște dărăpănături. Vara, vietățile vin și se scaldă în cascadă, de nu știi care-i calul, care-i omul. Sînt sălașurile. Lasă-ți 4x4 mai departe, ia-ți nădragii ponosiți de fitness și coboară printre caii cu două și cu patru picioare. Să vezi puținul.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Cîinii roșii sînt pe cale să devină cățelușii?

Dinamo e în plină rătăcire. Nu mai e vorba despre cîini sau cățelușii, ci despre niște ființe pierdute în ceață. Singurul avantaj e că Dinamo e încă Dinamo. E încă un brand chiar și așa, tăvălit și amețit. Dinamo, sub actualul patronat, a greșit șinele. Prin locurile astea, obișnuința e fie chiotul de fericire, fie bocetul de prăbușire. Iată Rapidul, Craiova într-o vreme, Petrolul, Timișoara! După baloanele de săpun colorat, întunericul neființei. Dinamo a apucat-o pe o cale de mijloc complet nefascinantă. A ales drumul unei echipe ca Botoșani – cine naiba să se pasioneze după așa ceva, cînd acum cîțiva ani Borcea și Badea se măsurau cu Nemăsurabilul fotbalului românesc!? Din păcate, nu doar un anumit drum moderat, fără riscuri, e ceea ce a ales Dinamo, altfel ar fi fost toate bune și frumoase. Păcatele inițiale ale acestui mandat patronal, acum ajunse la judecată, plus un zigzag managerial care a izbit echipa de toți pereții, au condus acest proiect la cel mai de jos nivel al existenței sale. Dinamo se luptă azi cu entități fără istorie pentru un loc pe scară în trenul *play-off*-ului Ligii I, adică salonul lumii bune a unei lumi nebune. Așa că, repet, singura consolare e că nu și-a pierdut identitatea. Cîini sau cățelușii, aceeași categorie ontologică. E singura bară de care se mai ține în acest autobuz al destinului care virează periculos. Revenirea din meciul cu Craiova, care face să trăiască speranțele de mai bine, e un semn interesant. Există vitalitate. Organismul acesta încă se luptă. Latră. Știu, da, proverbul cu cîinii care latră, dar am în carne o amintire care îl contrazice flagrant.

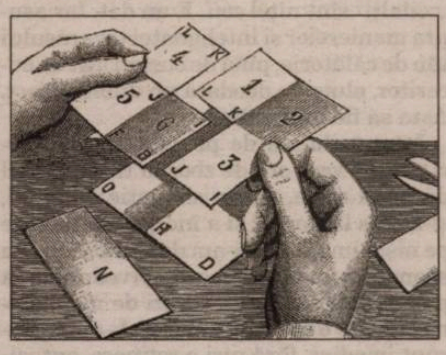

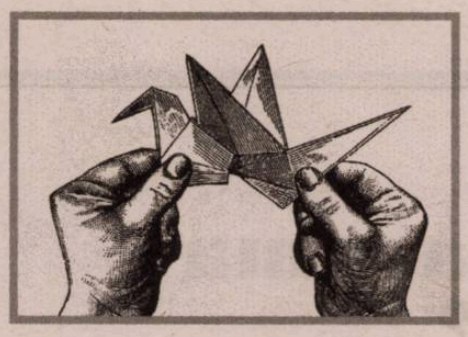

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Beethoven, Mozart, Wagner

Cineva a făcut un mare chef la care a chemat și lăutari. Înainte să înceapă petrecerea, în fața casei lui au parcat o mulțime de automobile având aceeași marcă. Din ele s-au dat jos muzicanții cu instrumentele lor. „Cum se face că toți aveți numai tipul ăsta de mașină?“, a întrebat gazda. „Păi, nu știți ce înseamnă inițialele?“ „Nu.“ „Beethoven, Mozart, Wagner. Sînt cei mai mari maeștri ai noștri.“

Ei bine, cînd am auzit povestea, nu mi-era prea clar ce ar fi putut avea mașina aceea cu muzica (poate cu Siegfrid?), cu filozofia sau cu arta. Ulterior însă, am descoperit întîmplător cîte ceva. O plimbare de test cu seria 2 coupé m-a înveselit de-a dreptul. Mi s-a părut ca un instrument foarte fin, de o precizie chirurgicală, cît se poate de *funny* și, în același timp, destul de confortabil pentru acel gen de mașină. Țin minte cum la o curbă forțată, așa, de încercare, însoțitorului meu i-a sărit din mînă mapa, iar hîrtiile din ea s-au împrăștiat peste tot. După o secundă în care i-a venit probabil să mă înjure, și-a recăpătat instinctul de vînzător și a zis: „Vedeți ce agerime are mașina?“. Într-adevăr, automobilul acela producea un fel de încîntare a spiritului. M-am gîndit că, în boxele ei, muzica lui Mozart ar fi sunat la fix, ceva pentru flaut.

Altădată, am mers pînă la Cluj cu un exemplar mai „greu“, din seria 5. Îl conducea o colegă, foarte grijulie mai ales pentru că nu era al ei. Eu încercam să-i spun că, într-un asemenea automobil, drumul pînă la Cluj ar putea să dureze cinci minute. Ea rîdea și continua să ruleze la pas. I-am arătat apoi că la bord există un buton pe care scrie *sport* și am întrebat-o dacă nu e curioasă să vadă ce se întîmplă dacă apasă pe el. Mi-a răspuns că nu e genul care să facă așa ceva. N-am reușit s-o conving în nici un fel, așa că n-am avut altă soluție decît să continui să mă foiesc nerăbdător pe scaunul din dreapta timp de vreo 10-11 ore, cît a ajuns să dureze în cele din urmă drumul pînă la Cluj. Noroc cu confortul desăvîrșit din interior, cu insonorizarea perfectă și cu senzația tactilă a pielii de pe scaune și mînere. M-am gîndit atunci la un alt M, mai german decît Mozart, Mahler, cu simfoniile lui interesante dar interminabile. Cu acele continue acumulări de forțe sonore, care nu se dezlănțuie însă niciodată prea tare, așa cum e cazul în simfoniile lui Beethoven. La întoarcere știam că mă aștepta aceeași plăcere ușor prea lungă. Am mers și am mers și am mers, multe ore pentru așa o distanță și așa o mașină. Ne-am și tot oprit. Pe la miezul nopții am ajuns, în sfîrșit, la Ploiești. Colega m-a întrebat dacă o luăm pe autostradă sau pe DN1. I-am răspuns că nu contează. A ales autostrada, dar la începutul ei mi-a spus că mă roagă să conduc eu mai departe, că pot să apăs și pe butonul *sport* și să-i dau bătaie. „Zău?“ „Zău.“ Am schimbat locurile, mi-am potrivit scaunul și oglinzile. Am pornit foarte ușor, dar chiar și așa am simțit imediat forța cuplului motor. Am apăsat butonul bucuriei: *sport*. Dintr-odată ceasurile de la bord s-au făcut roșii ca ochii unui diavol. Direcția s-a întărit, suspensiile de asemenea. Mi-am închipuit că și pe afară farurile s-au înroșit și că din botul de rechin trebuie să fi ieșit niște dinți nichelați de vampir. În față, șoseaua pustie s-a îngustat. Motorul vuia teribil în noapte. Mașina era legată într-un tot magnific, o orchestră germană. Mi-a venit în minte „Eroica“ lui Beethoven. Trebuie să declar că n-am depășit viteza legală, dar nu știu cum s-a făcut că, în cîteva minute, eram deja pe centura Bucureștiului.

Vreo trei luni mai tîrziu am avut ocazia să încerc o altă creație... și mai cumplită. Una care le e dată puținilor șoferi (ca să nu zic muritori) din seria 6 grand coupé. Sute de cai-putere. Suplă, sportivă, elegantă, de întorci capul pe stradă după ea. Am manevrat-o cu o grijă aproape religioasă prin oraș, încercînd să mă obișnuiesc cu comenzile. Silențioasă de parcă mergea pe nori. În fine, am ajuns la o șosea mai liberă. Am apăsat butonul cunoscut și ecranul s-a înroșit, un lucru pe care deja îl știam. Am forțat accelerația și atunci s-a întîmplat ceva ce nu mai știam. Ceafa mi s-a lipit brusc de tetieră, în vreme ce sub capotă se dezlănțuise cu o grandoare inimaginabilă Walkiria sau, poate, Olandezul zburător. În orice caz, Wagner. Abia atunci am înțeles pe deplin ce voiau să spună lăutarii.

ready made

„Si cine rogu-ve nu se simte intr'o alta lume, care-i umple inim'a de farmecu si placere, când ese din lucratórea s'a la largulu, in natura cea libera si plina de frumsetia prea perfectului Creatoriu; cine nu ar dori ca se fie pururea in contactu inmediatu cu murmurulu riuriloru, cu zuzuitulu frundieloru, cu concertele paserilor si se respire in ticna aerulu imbalsamitu ce-lu exhala iérba, pomii, arborii si tóte vejetalele prea bunului Creatoriu?“

Joanu Popu Reteganulu, *Cursu practicu despre cultivarea pomiloru si a fragariloru*, Arad, 1889

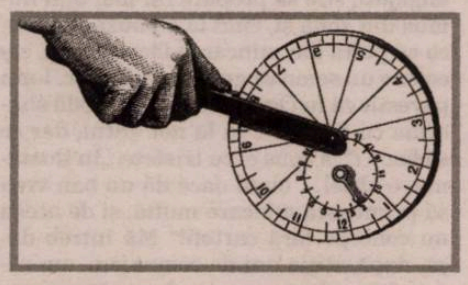

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Despre breaslă și Belize

De cîteva ori m-am întîlnit absolut întîmplător – de pildă, așezîndu-ne unul lîngă altul în tren – cu oameni (la prima vedere, perfect normali) care s-au dovedit a fi arheologi. De fiecare dată am avut, și eu, și cred că și celălalt, cam aceeași reacție: ha, cine-ar fi crezut? ca să vezi ce mișto! – pe scurt, vorba nu mai știu cărei schițe: „Ovațiuni nesfîrșite. Fanatism“. La o vreme după plecarea trenului, această reacție inițială e urmată de un (de data asta în gînd) hmm, să nu ne bucurăm prea mult, prea devreme.

Mă interesează această rușinoasă retractare. Cum e posibil să începi să te întrebi ce riscuri prezintă confratele tău? Comparația nu e grozavă, dar poate că e ca și cum ți-ai dori să fii închis în compartiment cu unul pasionat, ca și tine, de fotbal. În principiu, e excelent, pînă-n momentul în care se dovedește că nu țineți cu aceeași echipă. Atunci, indiferent de eleganța și civilitatea celor doi călători, ceva s-a terminat, pentru că nu poți să fii pasionat de fotbal și să ții cu o echipă fără să crezi că „ceilalți“ sînt niște *evil*. E un dat. Iar asupra manierelor și inteligenței tovarășului tău de călătorie, pînă de curînd atît de cuceritor, plutește deodată un dubiu abject. Asta să fie explicația?

Întorcîndu-mă de pe șantier din Turcia, după vreo oră de zbor în tăcere, tipul de lîngă mine, foarte simpatic de altfel, și-a scos laptop-ul și a început să lucreze pe niște imagini. Mi-am dat fără să vreau seama, cu un al șaselea simț (vederea), că pe ecran erau niște planuri de magnetometrie ale unor ruine antice. L-am întrerupt imediat, fără nici o reținere, entuziasmat, întrebîndu-l de formă dacă e arheolog, și apoi am petrecut cîteva minute stabilind împreună cît de incredibilă, și în același timp delicioasă, era coincidența ca doi oameni care, fără a bănui nimic etc. Tipul era un newyorkez care zbura prin Houston venind din Belize, de pe un sit maya. Sentimentele mele față de Belize erau ambigue. Pe de-o parte, mi se părea o vrăjeală să spui că faci arheologie acolo, în paradisul tropical cu recifuri de coral și păduri cu jaguari. Țineam la convingerea mea românească, profund greșită, că dacă nu înveți meserie în condiții improprii și cu scule proaste, n-ai cum să ajungi un specialist serios. Pe de altă parte, propria mea universitate avea un proiect arheologic cît se poate de serios în Belize, în care mă gîndeam de la începutul semestrului să mă înscriu, pentru că nu se știa cînd mai ajungeam eu în SUA. În Turcia puteam să lucrez bine-mersi și din România, dar în Belize...

Am început, bineînțeles, să discutăm imaginile și apoi să trecem prin toate pozele făcute în campania respectivă. Știu că omul avea de lucru, dar coincidența era prea extraordinară. Din loc în loc, dacă nu mă înșală memoria, i-am strecurat cu multă dibăcie, dar fără intenție, cîteva șopîrle, de pildă că siturile precolumbiene au în general o stratigrafie foarte puțin adîncă și foarte simplă, încît interpretarea lor nu e nici o scofală. Tocmai cînd mă săturasem de vorbit depre arheologie, a venit rîndul meu să-mi prezint rezultatele. Ce înseamnă asta? Asta înseamnă că trebuie să fii brici și să te dai mare fără să pară că te dai mare. Adio orice relaxare. În plus, văzute acum prin

ochii altuia, parcă toate pozele erau cam slăbuțe, iar stratigrafia mea, e drept, infinit mai complicată, se dovedea și infinit mai puțin înțeleasă. Peisajul meu era OK, dar adevărul e că farmecul unor peisaje e tocmai bun de prins cu aparatul foto, în vreme ce cu altele nu-ți rămîne decît să arăți o poză cu buruieni și să bolborosești că e „foarte frumos cînd ești acolo“, că *„acquired taste“*, că *„it grows on you“*. Peisajul din jurul săpăturii lui era splendid, și nici măcar nu era pe plajă, ci undeva pe la granița cu Guatemala. De altfel, mi-a povestit că Guatemala tocmai amenințase că va invada Belize. Aici n-am putut, gîtuit, decît să scot un geopolitic: *Is that a fact!* (Ironia mea era de înțeles, dat fiind că eu luptasem și în Primul Război Mondial, și în Al Doilea Război Mondial.) După ce, cu chiu, cu vai, s-a terminat și proba asta, a început și baletul ideilor, fără nici o bază, de viitoare colaborare, continuat cu momentul dureros în care te trezești că reflectezi la cum ai putea să-l folosești pe celălalt în cariera ta academică: te poate angaja, te poate băga într-un grant? Îți poate da un pont, o informație, o recomandare? Măcar o adresă? Un pix?

Mi se pare important să vedem ce poate ajunge să ne îndepărteze de oamenii de care ar trebui să fim cei mai apropiați. Anumite opțiuni existențiale vin, cel puțin teoretic, la pachet cu o anumită formă a minții, care ar trebui să fie o premisă excelentă pentru prietenie, în sens larg. Printre opțiunile astea sînt evident meseriile noastre, nu neapărat exotice. Nu trebuie să fii caligraf ca să te bucuri că și tipul cu care împarți la nimereală masa mică din birt e tot caligraf.

Că oarece rivalitate va exista întotdeauna între oamenii cu ambiții profesionale similare, chiar dacă din lumi diferite, e clar și nici nu e rău. Dar îmi mai trece prin cap un posibil motiv pentru anumite rezerve care grevează colegialitatea: s-ar putea ca, în estul Europei, să interacționăm mai greu cu cei din aceeași breaslă pentru că bănuim sau știm că, deși am plecat la drum cu același entuziasm, ne-am dat apoi cu capul de aceiași pereți profesionali, am făcut aceleași compromisuri, am dat aceleași rasoluri și avem aceleași complexe. Și atunci discuți, glumești, e bine, dar periodic ți se face puțin rușine de celălalt, și lui – de tine.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Prostul renume al fericirii

Una dintre trăsăturile definitorii ale spiritului (post)modern este neîncrederea în fericire. Este, dacă vreți, prețul pe care îl plătim pentru binefacerile pe care gîndirea sceptică ni le-a adus. Cine se mai poate îndoi că aceste vremuri de prosperitate și pace pe care le trăim în lumea euro-atlantică sînt produsul gîndirii sceptice? Științele de toate felurile și succesele lor n-ar fi fost posibile dacă oamenii care se îndeletniceau cu ele nu s-ar fi îndoit. Nici democrația nu ar fi ajuns atît de rafinată și atît de complicată dacă oamenii care au trăit în democrații în ultimele cincișase generații nu s-ar fi îndoit. În fine, temeiul întregului nostru progres istoric, libertatea însăși, exprimată în modul cel mai larg și cel mai cuprinzător cu putință, nu ar fi ajuns unde este dacă cei care s-au bucurat de ea nu ar fi construit noi și noi mijloace de a o apăra prin a o extinde – și au putut face așa ceva pentru că s-au îndoit.

Manelele pe care le consumă mitocanii.

Iar prima victimă a victoriei scepticismului a fost fericirea. Că o trăiau ori ba, fapt e că, pe măsură ce s-au consolidat în libertățile și în prosperitatea lor, oamenii au ajuns să nu mai creadă în fericire. Că nu e posibilă, sau că e posibilă doar pe segmente scurte de viață, că e o iluzie sau că nici măcar ca iluzie nu există, fericirea are un prost renume în lumea noastră. Le pare, deștepților care sîntem, ceva trivial, ceva din telenovelele pe care le consumă naivii sau din manelele pe care le consumă mitocanii.

„Intenția ca omul să fie fericit nu a fost deloc inclusă în planul Creatorului" și cu asta basta. Așa scria părintele spiritului timpului nostru, cel de la care toate ni se trag, doctorul Freud, mesianic, în 1929, într-o carte numită (cum altfel?) *Civilizația și neajunsurile ei*. Așadar, chestiunea fericirii e rezolvată: nu se poate! Și de aici au curs milioane de pagini de literatură, sute de mii de ore de muzică, filme cît să faci un Turn Babel de DVD-uri, dar, mai ales, destine. Miliarde de oameni au trăit și au murit convinși că fericirea nu e posibilă, că e păcăleală – așa li se spunea, așa auzeau din toate gurile pe care le credeau.

Îmi ajunge sub ochi un număr al serioasei reviste academice *Journal of Happiness Studies*. Nu-i glumă: pentru sute de cercetători, fericirea este un *„topic"* de lucru. Un *„topic"* interdisciplinar. Fericirea este o chestiune filozofică, economică, sociologică, morală, psihologică și – cu voia dumneavoastră, ultima pe listă, să nu se supere spiritele avansate – teologică.

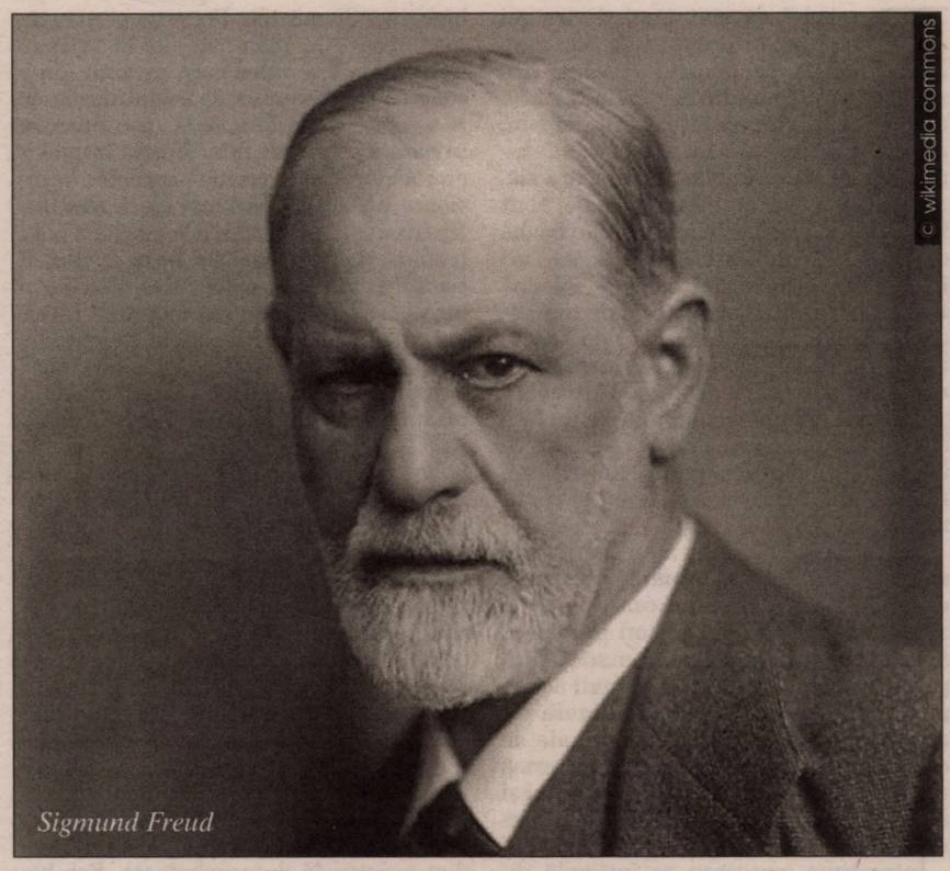

Sigmund Freud

Abordările sînt foarte diferite. De pildă, economiștii iau de bună declarația cuiva că e fericit și încearcă să vadă de ce, studiindu-i veniturle și cheltuielile, văzînd mediul economic mai larg etc. Un psiholog e altfel. Dacă cineva îi zice că e fericit, nu contează prea mult, căci e de văzut dacă omul chiar e fericit sau doar zice că e. Nu, nu că ar minți, ci pentru că (asta e voluptatea psihologului!) omul nu știe ce-i fericirea și e posibil ca el să denumească așa altceva. Sociologul, cînd aude că cineva e fericit, caută repede explicații menite să echilibreze la scară socială eventuala euforie individuală. Dar filozoful, ah, filozoful – el nu dă multe parale dacă omul e fericit sau nu. El e interesat să afle ce-i fericirea. Și, dacă ar face un efort speculativ, tot ar mai fi ceva util acolo, dar el studiază ani de zile cuvîntul ca atare. În greacă *(eudaimonia)*, în latină *(felicitas)*, în germană, în franceză, în engleză etc.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Cele două Corei pe gheață

Istoria va reține imaginea defilării celor două Corei sub același drapel la ceremonia de deschidere a Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Pyeongchang, Coreea de Sud (9-25 februarie 2018). Dar nu va fi foarte surprinsă, istoria a mai văzut destul de recent secvențe asemănătoare cu cele două state unite sub același steag, în spiritul competițiilor sportive – de exemplu, la Sydney în anul 2000 sau la Atena în 2004. Oricum, istoria nu se lasă uimită așa ușor, să nu uităm că cele două state, Coreea de Nord și Coreea de Sud, nu au încheiat niciodată un tratat de pace în urma războiului din 1950-1953, ci doar un armistițiu.

În plus, istoria a văzut multe.

În anii '80, sub privirea sa rece (ca și războiul), se derula un altfel de joc coreean. În anul 1981, capitala Seul a fost desemnată gazdă a Jocurilor Olimpice de Vară din 1988, ceea ce a adus mare nemulțumire în Coreea de Nord. Aceasta a început de îndată să lanseze ideea unei co-găzduiri a Jocurilor în capitala Phenian (Pyongyang), idee care însă nu s-a materializat. A urmat reacția statului de deasupra paralelei de 38 de grade: boicotarea Olimpiadei de Vară de la Seul. Dar povestea nu s-a oprit aici.

În noiembrie 1987, doi agenți nord-coreeni au pus o bombă într-un avion al companiei aeriene sud-coreene Korean Air, care a explodat deasupra Mării Andaman. Toți cei 115 pasageri de la bord au murit. Unul dintre criminalii implicați în acest episod a mărturisit mai tîrziu (în 2013), într-un interviu pentru BBC: „Un oficial mi-a spus că înainte de Olimpiada de la Seul vom doborî un avion de linie sud-coreean pentru a crea haos și confuzie în Seul".

Deși, astfel, Coreea de Nord și-a mai asigurat o medalie la proba de terorism, jocul nu prea i-a ieșit. Olimpiada de Vară de la Seul din 1988 a fost un succes și a pus Coreea de Sud pe un loc onorant pe scena mondială.

Patinaj artistic? Patinaj viteză? Sau poate hochei pe gheață? Pe ce ați paria pentru Coreea de Nord la jocurile care urmează? Fie acestea olimpice sau nu...

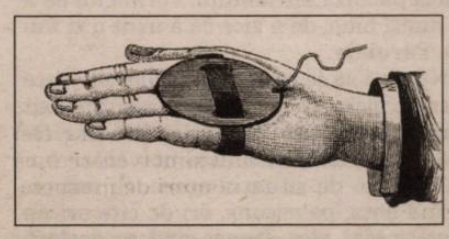

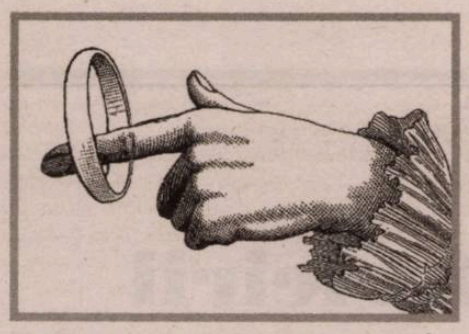

Selma IUSUF

legende **urbane**

La film

Probabil că sînt unul dintre cei mai proști privitori de film care există pe planeta Pămînt. Filmele cu acțiune multă și rapidă mă lasă undeva la marginea înțelegerii, sînt un personaj jalnic care nu pricepe mai nimic din ce se întîmplă cu atîta iuțeală, în avalanșa aia de efecte vizuale. Sînt foarte mică, dar foarte mică, sînt o boabă de linte într-un scaun foarte mare, iar în lentilele ochelarilor mei de mioapă lucește absurd o lume extrem de complicată. Mă trezesc în cele mai nepotrivite momente să-mi înghiontesc co-spectatorul și să-i pun cele mai stupide întrebări: „Dar tipul ăsta blond, cu jumate de față zburată de explozie, cine e?“ Se pare că ăla e chiar motorul care dă sens acțiunii filmului din care e clar că n-am priceput nimic.

Mă foiesc pe scaun și caut să fiu mai atentă. Gîndul îmi zboară într-o mie de alte locuri – că mi-e cam foame și aș mînca o găleată de cartofi prăjiți, că am nu știu ce de rezolvat la muncă și că poate ar trebui să scriu un e-mail acum, pe loc, că tare aș mai fuma o țigară tot acum, în timp ce mănînc găleata aia de cartofi prăjiți, că atunci cînd ajung acasă ar trebui să mai las dracului Netflixul și să termin cartea care stă deasupra mormanului cu necitite.

Între timp, pe ecran se întîmplă diverse lucruri. Am ratat tot de la bun început. Cred că dacă mai întreb ceva nemăsurat de stupid o să mănînc bătaie. Mai bine tac. Și mă uit. Privirea și atenția mea zboară în planurile doi și trei ale imaginilor. Un extra care nu pare prea convins să-l lovească pe soldatul inamic și se agită acolo fără sens, ca o flamură în bătaia unui vînt fals. Silueta fragilă a eroinei (cred că e eroina), care are în picioare niște Dr. Martensi ca ai mei, un tip frumușel, pe partea întunecată a unei frumuseți ostile, desigur, pe care știu că l-am mai văzut în niște filme. Risc iar o întrebare: „Dar ăsta nu murise?“ Interlocutorul meu se uită siderat în lentilele mele de mioapă: „Băi... ce naiba faci? Croșetezi? N-ai văzut, mă, că de fapt nu murise și era doar ascuns în galaxia X??!!“ „Galaxia X!“, fac eu cu emfază, dar habar n-am că s-a vorbit de galaxia asta în film. Mai bine tac. Tac, da. Gîndul meu zboară iar la orice altceva.

Îmi aduc aminte cum se uita mătușă-mea la seriale și la alte diverse filme și cum trăia fiecare moment. Făcea personajul rău ceva nemăsurat de odios și viclean, că mătușă-mea, pac!, cu reacția. Scotea un „mhm!!“ așa de plin de înțelesuri că automat deveneai mai atent la acțiunea aia, iar însuși personajul ar fi trebuit să-și ia seama că era urmărit de cineva care știa deja ce pune la cale. Mai făcea nu știu cine prin film o altă chestie nepotrivită, că-și lua imediat o țistuială dezaprobatoare. Era băgată toată în acțiune. Momentul în care se așeza să vadă un film era de o solemnitate absolută. Locul pe canapea, perna pentru spate și ordinul nescris să nu fie deranjată de nimic și de nimeni. Cana cu ceai, punga cu bomboane. Mai nasoală era bunica unui prieten, care se uita la telenovele și se trezea la un moment dat urlînd „Auoleuuu!!“ de săreau toți ceilalți din toate colțurile casei să vadă ce i s-a întîmplat. Că, vezi, era bătrînă și suferea și cu inima, biata. „Ce-ai pățit, bunico?“ „Alonzo a pălmuit-o pe Miranda“, sau așa ceva, anunța bunica cu disperare în glas. Prietenul meu îmi spunea că-i venea de fiecare dată s-o strîngă de gît pe mamaie, exact ca-ntr-o scenă palpitantă de telenovelă. Urletele se repetau de fiecare dată cînd cîte un Alonzo îi făcea nu știu ce cîte unei Mirande. Spaima celorlalți rămînea, invariabil, aceeași.

Uite că eu am rămas pe latura ailaltă, un pic mai sărăcuță de sine, loc din care nu prea reușesc să pricep ce se întîmplă în filme. „Sigur“, ar spune poate un co-spectator pe care îl chinui groaznic de fiecare dată, nu înțelegi nimic din filmele astea de acțiune, dar știi pe de rost *Panglica albă*, *Pe aripile vîntului* și *Podurile din Madison County*, nu? Desigur, în afară de cazul onorant al panglicii, restul e o minciună, vă asigur.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Cuvîntul Regelui (IX)

„Monarhia constituțională a fost suprimată în 1947, de către o putere străină și agenții locali ai acesteia, fără ca poporul să-și poată spune cuvîntul. A accepta această abolire ca un fapt împlinit înseamnă a conferi legitimitate întregii perioade comuniste, fiecăruia dintre actele sale. Comunismul nu are nici un fel de legitimitate în România și, în consecință, aplicarea forțată a abdicării mele din 1947 este nulă și neavenită. Nu poate fi negată existența lui Gheorghiu-Dej, a lui Ceaușescu și a celorlalți. Însă, din punct de vedere juridic, regimul lor este ilegal. Comuniștii nu numai că m-au forțat prin șantaj, în decembrie 1947, să îmi semnez actul de abdicare, dar atunci cînd au proclamat republica, Parlamentul era în vacanța de Crăciun. Comuniștii au adunat la repezeală un număr insuficient de membri, cu speranța de a da acelei uzurpări a puterii o aparență de recunoaștere legală. Un avocat din București a efectuat un studiu al problemei, cu numeroase referințe precise. El a ajuns la aceeași concluzie cu mine: din punct de vedere legal, România este tot o monarhie, iar șeful statului sînt tot eu! De aceea, noua Constituție adoptată de România este complet lipsită de valoare, pentru bunul și simplul motiv că ea a fost elaborată de un organism ilegal, începînd din 1947. Țin să fac o remarcă în legătură cu scrutinul din 8 decembrie 1991, care urma să sancționeze adoptarea unei noi Constituții. S-au numărat aproximativ 40% de abțineri, la care trebuie adăugate cele 25 de procente de «nu»: nu se poate spune că a fost un vot entuziast!“

Majestatea Sa Regele Mihai al României, *O domnie întreruptă. Convorbiri cu Philippe Viguié Desplaces*, Editura Libra, 1995

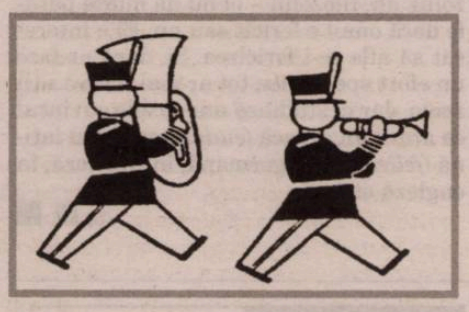

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Ce facem cu sărbătoarea asta?

În primul rînd, n-ar trebui s-o întoarcem împotriva cuiva. Centenarul Marii Uniri nu e o sărbătoare împotriva maghiarilor. Nu poți sărbători rînjind de bucurie că-l împungi pe altul, care n-are cum să se bucure. Așa ceva nu mai e o sărbătoare, ci o formă de mitocănie deghizată în ceea ce se pretinde a fi patriotism. Nu poți să sărbătorești ceva celebrînd, de fapt, tristețea altuia. Mai mult decît atît, urcîndu-te pe el și obligîndu-l la fericirea ta. E un gest primitiv și înjositor, atît pentru cel care îl suportă, cît și pentru cel care-l face. E perfect asemănător cu situația – atît de cunoscută pe la noi – în care un individ beat face ca toate visele, îți toarnă și-n pahar, și-n cap, îți spune același lucru de un milion de ori, doar pentru că i se pare lui că nu vibrezi exact pe aceeași frecvență pe care joacă el o sîrbă la ora aia. Nu te bucuri cu el? De ce nu te bucuri? Ahaaa! Înseamnă că nu-ți place de el! Păi, atunci se schimbă foaia! Și totul devine un scandal mocnit, priviri încărcate de ură, aruncate de la o masă la alta, amenințări, pahare sparte, terenul perfect pe care se instalează bucuria mîrlanului. Forma lui de a se simți bine, de a zice că a avut o zi faină. Păruiala.

Nu poți să le ceri maghiarilor să joace într-un picior de bucurie că li s-a prăbușit imperiul din care făceau parte. Dar făceau parte și unii dintre noi, chiar bucurîndu-se de situația aceea. Și mărturisind asta, pe ascuns, ori de cîte ori au ocazia. Mai ales atunci cînd se declară exasperați de compatrioții olteni, munteni sau moldoveni. Nu poți să le ceri maghiarilor să fie sufletul petrecerii la care se cîntă doar muzică românească, în care se urlă că noi sîntem aici pe veci stăpîni, iar alții care se mai găsesc pe lîngă noi și nu urlă de bucurie ar trebui să plece imediat în țara lor. Că ei nu sînt de prin partea locului, aici nu e acasă la ei, să se ducă de unde au venit. Pur și simplu, nu poți să faci o sărbătoare despre așa ceva. Uiți scopul însuși al sărbătorii. Uiți esența lucrurilor. Îți bați joc, în modul cel mai rudimentar, de propria condiție umană, de propriile idealuri, de tot ceea ce ar trebui să sărbătorești cu adevărat. Orice sentiment autentic, orice trăire comunitară, orice bucurie a îndeplinirii unui ideal sînt aruncate la canal, în situația în care se definesc împotriva cuiva.

Prostia și nesimțirea nu sînt monopolul unei singure comunități. Cel mai des, „darurile“ astea sînt răspîndite destul de uniform. E la fel de jenant și de vizibil că ești mitocan dacă refuzi, pur și simplu, să vorbești limba oficială a statului în care trăiești. Iar dacă-ți afișezi zilnic disprețul ăsta, cu aerul că ești superioritatea întruchipată, nu te mira că, la un moment dat, calci pe-o greblă sau că primești un răspuns pe măsura aroganței ridicole cu care-ți susții certitudinea că tu ești domn și restul sînt niște ființe inferioare. E la fel de penibil să lălăi de dimineață pînă seara că tu și cu tot neamul tău ați fost primii pe-aici, cînd încă nici nu se răcise pămîntul – și unii, și alții tot zicem de-astea –, iar toți ceilalți au apărut și ei din senin, cerînd, cu căciula-n mînă, să muncească pe lîngă casa ta.

La fel de prostesc e și din partea unor administrații locale s-o tot tărăgăneze cu plăcuțele bilingve, în comunități în care e perfect natural și de bun-simț să vorbești ambele limbi. După cum e aberant să refuzi la nesfîrșit o discuție despre conținutul Declarației de la Alba Iulia, în care se vorbește cît se poate de modern și de explicit despre drepturile minorităților naționale. Tensiunile istorice dintre comunitățile de maghiari și cele de români, din Transilvania, nu sînt niște noutăți. După cum noutăți nu sînt nici gesturile de normalitate, familiile mixte, conviețuirea fără probleme, faptul firesc al vorbirii ambelor limbi în spațiile în care s-a trăit de atîta vreme împreună. A sărbători ceva în ciuda celorlalți, în necazul lor sau a-i forța să chiuie de bucurie cînd ei nu simt așa ceva, toate astea sînt lucruri complet inacceptabile în lumea civilizată în care pretindem că trăim.

Un ideal firesc la care ar trebui să aspirăm cu toții ar fi să trăim într-o țară pe care o construim împreună, într-un stat care ne merită respectul cu adevărat, tocmai pentru că e rezultatul bunelor intenții și al contribuției fiecăruia dintre noi. Iar sărbătoarea Centenarului Marii Uniri poate fi un moment excepțional – încă unul! – în care, dacă nu-l ratăm, putem descoperi lucrurile cu adevărat importante. Ce-nseamnă să trăiești în democrație, într-un stat de drept, cu o Justiție independentă și într-o comunitate de țări civilizate care cred în aceleași valori, cu respectarea opiniei și demnității fiecăruia dintre cetățeni. Iar acestea pot fi tot atîtea motive pentru care se poate sărbători în mod autentic. Doar agitînd steaguri și intonînd cîntări răzbunătoare – fie că sînt ale majorității, fie că sînt ale unor autonomiști care nu visează valori, ci doar un teritoriu – nu înseamnă că participi cu ceva bun la lumea în care trăiești acum. Înseamnă doar că nu te-ai trezit dintr-o beție care durează de atîta amar de vreme și că vrei cu orice chip să-l hîrîi pe cel de lîngă tine.

Această sărbătoare poate însemna o privire lucidă spre trecut. Marea Unire a fost și o mare bucurie pentru o majoritate, dar și o mare tristețe pentru unii, o dezamăgire pentru alții, și nu neapărat etnia a făcut diferența între aceste trăiri. E important să vorbim despre lucrurile astea. După cum e foarte important să vedem cît mai limpede ce s-a întîmplat cu noi toți în acest răstimp, dar mai ales care ne este viitorul. Iar unitățile de măsură a bunului-simț cu care ar trebui să celebrăm acest eveniment istoric sînt doar faptele și gîndurile potrivite în mod real cu imaginea de ființă civilizată pe care o are fiecare despre el însuși.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Moartea pusă sub tutelă

Recenta propunere de lege privind „o asistență medicalizată a morții" a readus, în Franța, temele bioeticii în centrul spațiului public. Majoritatea parlamentarilor se opun legalizării eutanasiei. Nu numai de teama posibilelor abuzuri, ci și fiindcă ceea ce interesează societatea și instanțele ei e buna gestionare a dreptului la viață. Chiar inițiatorii proiectului declară că urmăresc în primul rînd să determine relansarea și „înaintarea dezbaterii". Adepții temei au susținut mereu că vor să dea individului putința de a-și alege o moarte „demnă, cruțată de suferință degradantă".

Să fie discuțiile tot mai dese privind eutanasia semn că, în spațiul public, reapare chestionarea morții? În anii '80 ai secolului trecut, Philippe Ariès își încheia importantul studiu *Omul în fața morții* (Meridiane, 1996) cu constatarea opusă. Moartea fusese „evacuată" din atmosfera societății tîrziu moderne, dintre preocupările ei. Muribundul nu mai e înconjurat de atenția comunității. Dificila lui îngrijire acasă, pe de o parte, progresele tratamentelor medicale, pe de altă parte, înclină să-l încredințeze spitalului, unde îndură o moarte cvasi-anonimă, uniformizată, nevăzută. În mediile care păstrau un substrat tradițional, precum în satele Olteniei de la sfîrșitul secolului XX, moartea în mediul indiferent al spitalului, departe de casă, fără veghea apropiaților și împăcarea cu ei sînt temute, sînt socotite rele. O întreagă „știință a morții" îl asista acolo pe „cel care trece". Comunitatea contribuia la pasajul izbutit, se regrupa în pregătirea lui și în riturile care îi succed (vezi I. Andreesco, M. Bacou, *Mourir à l'ombre des Carpathes,* 1986). Societății tîrziu moderne, în schimb, „îi este rușine" de moarte, spune Ariès.

Dar de ce ne simțim atît de stingheriți, de „rușinați" în preajma morții altuia? Nu poate fi numai repulsia față de mizeria ei psiho-fizică. În alte cazuri, cînd există speranță de viață, izbutim să ne-o înfrîngem. Nu e mai degrabă faptul că nu-i putem oferi celui care se apropie de moarte nici un sprijin eficace, nici un sens al actului pe care trebuie să-l străbată singur? Nu avem nici o fărîmă de experiență *proprie* în privința morții, ne izbim de opacitatea ei. Ca atare, nu ne permitem să-i dăm muribundului sfaturi, încurajări, „indicații de drum", cum fac religiile și practicile populare. Ne simțim neputincioși, ne simțim străini.

Gînditorii nereligioși iau distanță față de „scenariile trecerii" pe care le propune credința. Pentru ei, moartea și-ar toci tăișul transcendent în modelul trecerii la o altă viață. Teribila neliniște, grija gravă pe care ea ne-o pune în față ar fi redusă aici la un pas „asigurat". Vladimir Jankélévitch vorbea despre moartea tradițională, unde decedatul „alunecă într-o lume care nu diferă de cea pămînteană decît prin slăbiciunea ei exponențială".

În momentul de trecere, ni se sugerează, se joacă marea șansă și marele pericol.

Are aversiune față de răul fizic și de neputințele muribundului, de miasmele trupului, clătinarea minții, pierderea cuvîntului, gîfîiala suflului. O seamă de instituții specializate preiau sarcina de a face din moartea individului un eveniment aseptic, repede îndepărtat, aproape refuzat de conștiința publică.

Să fie așadar discuțiile recente o reacție față de indiferența societății, față de „tăcerea apăsătoare" care s-a instalat asupra morții? Sau e încă un pas spre punerea ei sub tutelă? Societatea a marginalizat-o. Atunci se socotește individul justificat să decidă în privința ei, să-și treacă sfîrșitul printre „drepturile subiective" oficializate? Dar astfel nu urmează el, în fond, curentul general al „aversiunii" față de urîțenia psiho-fizică a morții? Nu vrea și el să expedieze moartea împreună cu „rușinea" ei? Nu mă refer la cazurile de persoane care se decid să recurgă la eutanasie din cauza unei teribile suferințe. Acolo sînt în joc conștiința, libertatea, puterile fiecăruia. Mă refer la legalizarea procedeului, care ar face din cazul excepțional o practică acceptată, un posibil „model".

Așa să fie? Credința face pasul morții lipsit de arzătorul tăiș al grijii, al neodihnitei întrebări? Faptul că, în religii, omul are o statură mai amplă decît în viața terestră îi dă putința să se asigure pentru dincolo de moarte, să trăiască fără frămîntarea, fără ascuțișul ei metafizic? Nu e chiar așa.

Cînd „treci dincolo" – spun textele sacre – riști să traversezi nu doar o frontieră aflată *în interiorul* realului. Te pîndește expulzarea din întregul real. Asta sugerează anumite imagini biblice tari. Dumnezeu „își retrage suflul" din om, „își întoarce fața" de la el, îi suprimă comunicarea cu sursa realului. Psalmistul: „Pentru ce, Doamne, lepezi sufletul meu și întorci fața Ta de la mine?" (Ps. 87, 15). Ezechia bolnav de moarte: „Îmi simt firul vieții tăiat ca de un țesător care m-ar rupe din țesătura lui" (Isaia, 38, 11-13). Nu trecut pe „cealaltă" față a texturii realului se concepe omul. Ci pîndit de riscul de a fi eliminat din ea. Va putea trece sufletul peste prăpastia acestei singurătăți totale? Există primejdia să se prăbușească în ea?

În momentul de trecere, ni se sugerează, se joacă marea șansă și marele pericol al singurătății. Ființa se află între posibilitatea de a pierde contactul cu Absolutul viu și posibilitatea de a întări acest contact pînă la intimitate. „Singur rupt de Cel singur" sau „singur față în față cu Cel singur". Biblia marchează la fel de puternic cele două variante. Am citat locuri scripturare ale izolării. Comunicarea, alipirea au un ton la fel de dens: „Că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele; că Tu cu mine ești" (Ps. 22, 4). Sf. Pavel: „Dacă trăim, pentru Domnul trăim, și dacă murim, pentru Domnul murim. Și dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului sîntem" (Rom., 14, 8).

Se formulează astfel „poarta trecerii", cu cele două laturi ale sale. Singurătate apăsătoare, dezolată, „contractată" a sufletului. Singurătate concentrată, orientată, fiindcă ființa are – și se străduiește să mențină puternic – conștiința că e ancorată în Principiul realului.

În fața morții proprii, Iisus nu a eludat această poartă. I-a afirmat tensiunea, a experimentat-o. A încredințat-o tradiției creștine. Citînd psalmul 21, 1, El – mult mai bine situat decît e sufletul nostru – își strigă izolarea, simțămîntul surpării. „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu pentru ce m-ai părăsit?" (Matei 27, 46; Marcu 15, 34). Și imediat face evidentă legătura insecabilă cu Tatăl. „Părinte, în mîinile Tale încredințez duhul Meu!" (Luca 23, 46). Christos străbate victorios această poartă și trece ființa umană prin ea. O reașază în legătură intensificată cu Polul realului. Dar, împreună cu El, persoana umană face experiența dublei posibilități, a prăbușirii sau a ancorării. În perspectivă spirituală, creștină ori pur și simplu umană, moartea e unul dintre momentele mari ale ancorării.

Dacă eutanasia devine o posibilitate acceptată de conștiința publică, nu-și tocește oare moartea tăișul transcendent? Nu e pusă ea sub tutela individului? La măsura lui?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Sfîrșit

Fără să fiu un expert, rămîn un cinefil consecvent, un amator al cinematografului de artă mai curînd exasperat de vizibila secătuire a filonului european și la fel de frapanta industrializare a cutiei hollywoodiene cu vise sintetice & efecte speciale. Pe ambele maluri ale Atlanticului putem încă descoperi mari creatori, neconvenționali, care practică regia (sau actoria, uneori laolaltă) dintr-o perspectivă necomercială, filozofică, fără teze ideologice distilate pedagogic. Artiști dedicați propriilor căutări estetice și antropologice, liberi de sclavia *box-office*-ului, în peliculele cărora palpită marile întrebări permanente și, uneori, licărirea ambiguă a unui răspuns. Printre aceștia se numără, cu siguranță, austriacul Michael Haneke (75 de ani), care ne propune recent un *follow up* al filmului său, *Amour,* aclamat la Cannes în 2012. Le recomand așadar cinefililor noștri sălile goale unde rulează *Happy End* (2017), unde îi regăsim pe Jean-Louis Trintignant și Isabelle Huppert ca tată și fiică, în drama rodiniană a unor „burghezi din Calais", la care participă, cu egală măiestrie, Mathieu Kassowitz și adolescenta Fantine Harduin (o revelație!). Săli goale, da, pentru că puțină lume apreciază eseurile negre semnate de Haneke, un erou al criticii elevate, cu prea puțină priză la „publicul larg" (deși filmele sale prezintă însăși condiția umană, fixată narativ în cadrele postmodernității occidentale).

E curios: suportăm toate atrocitățile în filme de maximă violență, sau în genul *horror,* bine știind că ele sînt evident ficționale. În asemenea producții, cu cît mai mult „sînge", cu atît mai sigur efectul cathartic pe care mizăm, ca spectatori neimplicați. Ne este infinit mai greu să digerăm viața însăși, reprezentată nu atît realist (căci Haneke nu este un reporter în descendența documentarului existențial din anii '50), cît fără măștile pe care le purtăm în societate, tocmai pentru a edulcora, prin „dramatizare", infernul sec al convietuirii și certitudinea nudă a morții. Aici, regizorul austriac taie în carne vie, fără supradoze de cinism, ba chiar cu un soi de tandrețe sadică. Personajele din *Happy End* sînt surprinse în imposibilitatea foarte ionesciană de a comunica sincer, precum și în deplina neputință de a conjuga maximum de civilitate cu un minimum de empatie veritabilă. Din exterior, viața unei familii de bogătași rafinați ar putea fi idealul oricărui mic-burghez, numai că ea se dovedește autosaturată de rituri și politețe sterilă, albă precum ochii unui pește mort, deprimantă și fără scăpare.

Personajul patriarhal jucat de Trintignant (care-i povestește traumatizatei sale nepoate ultima scenă din *Amour)* este un ins epuizat, atins de vălul demenței senile, care cerșește pe unde apucă făgăduința unei sinucideri asistate. Și nu e singurul campion al eșecului: practic, fiecare personaj este simultan singur, neînțeles, înstrăinat și profund nefericit, oricît și-ar asuma funcțiile sale exterior sociale. Cineva care fie nu a văzut restul filmografiei hanekeniene, fie caută oriunde argumentele unei „arte cu tendință", ar putea crede că *Happy End* include psihodrama Nord – Sud, problema refugiaților africani în Europa sau critica justificată a prosperității hedoniste care condamnă la inautenticitate, refugiu fantasmatic și, poate, instinct criminal. După mine, o asemenea lectură falsifică întregul demers. În fond, Haneke este agnosticul care vrea să-și salveze umanismul (și umanitatea) fără să reușească. El strigă contra Universului absurd în care sîntem aruncați, printre angoase și opacități insurmontabile. La un moment dat, un oaspete de la o sindrofie oferită de familia Laurent îi spune în trecere altuia, ca glumă, că „un teolog este asemenea unui personaj captiv într-o cameră obscură, care caută o pisică neagră absentă din acea cameră". Și totuși, Haneke, cel din viața reală, e un domn distins, adesea exuberant: să presupunem oare că el încă mai caută, fără să o recunoască, soluția unui adevărat final fericit?

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

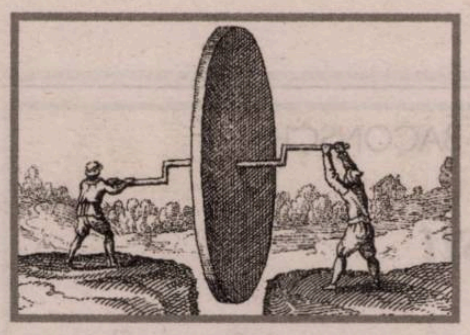

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Guvernul de stînga care taie salarii

La un moment dat, pînă și PSD va trebui să admită: guvernul său, indiferent de numele premierului, habar nu are ce face. Se iau decizii heirupist și fără o proiecție coerentă a consecințelor. Se renunță la ele la fel de ușor pe cît se iau, uneori fără vreo explicație. Unele se cîrpesc în grabă, din nou, fără calcule prealabile.

Bîlbele comice din jurul declarației 600, constatarea stupefiată și stupefiantă că scad salarii în mai multe domenii în timpuri de majoră creștere economică, incoerența generală a administrației arată nu numai dezorientarea și amatorismul actualei coaliții de guvernare, ci și faptul că nu există nici un fel de provocare externă care să o oblige să se gîndească de două ori înainte de orice experimente fiscale sau de orice altă natură.

Poate cea mai cinică decizie a coaliției PSD-ALDE a fost trecerea contribuțiilor sociale de la angajat la angajator, într-un gest de un cinism fără precedent pentru un stat al Uniunii Europene. Coaliția i-a pedepsit astfel pe cei mai săraci dintre români, precum și pe cei care au avut ghinionul să accepte slujbe în companii administrate de indivizi egali în cinism cu habarniștii fiscali ai PSD. Oricît încearcă PSD să convingă că nu sînt oameni care au pierdut de pe urma „revoluției fiscale", ei există, ba chiar aceia cît de cît organizați amenință cu greva. Gîndirea magică a PSD – dacă nu vorbești despre ei, nu există – nu prea funcționează în acest caz.

România are o istorie de guvernare crudă – de la curbele de sacrificiu interbelice pînă la deciziile de scădere a salarilor din epoca Boc, totul sub aerul mincinos al solidarității. În cazul unui guvern de stînga, cum este cel actual, e chiar mai

De ce ar cumpăra cineva o clonă cînd originalul guvernează?

șocantă nepăsarea. Pentru că a ajuns la guvernare sub semnul justiției sociale, dar guvernează sub steagul disprețului față de toți cei care nu se pot apăra sau nu au o rudă, un prieten sau un partener prin cercurile concentrice din jurul „Supremo"-ului pesedist, Liviu Dragnea.

Am scris de mai multe ori în acest spațiu despre starea deplorabilă a opoziției de dreapta la actualul guvern. Ceea ce se observă mai puțin este satisfacția unei bune părți a parlamentarilor de opoziție față de diverse măsuri fiscale ale Guvernului. Este partea aceea de opoziție mai puțin vocală, dar teribil de utilă Puterii în momente bine determinate.

Într-un fel, PSD este visul secret al libertarienilor care au ajuns să domine discret orice discuție despre economie prin cercurile celor două partide importante de opoziție. Libertarieni care votează voios aministii fiscale pentru tot felul de *mișe* vopsiți în culorile USR și PNL. Faptul că astfel de oameni sînt alternativa la PSD e explicația parțială pentru lipsa de tracțiune a Opoziției. Struți ideologici incapabili să vadă dincolo de nisipul gropii în care și-au vîrît capul. Lipsite de empatie, aceste accidente politice se miră stupid că nu primesc încredere.

Dincolo de scenarii care implică Justiția, PSD nu poate fi atacat cu succes decît dintr-o singură parte. Aceea care privește interese directe ale oamenilor – salarii, birocrație, sănătate, educație. Punerea statului în serviciul oamenilor, nu fantezista sa desființare. Nu aș vrea să se înțeleagă de aici că întreaga opoziție este așa, însă, cel puțin la nivel de gîndire economică, *mișele* domină, *vâlcovii* decid. De ce ar cumpăra cineva o clonă cînd originalul guvernează?

De altfel, e ușor de observat ce confortabil se simte PSD cu actuala opoziție. Le împlinește dorințele secrete și, la schimb, ei nu pun probleme majore. Închipuiți-vă disconfortul PSD dacă vreunul dintre partidele care i se opun formal astăzi ar vorbi cu adevărat în numele unor categorii sociale bine definite, dacă ar reuși să articuleze altceva decît nemulțumiri estetice, de stil sau generice.

Dincolo de tot felul de strategii de comunicare, Opoziția românească trebuie în primul rînd să învețe empatia și să caute relevanța. Îi vezi adesea vorbind pe subiecte de împrumut, bănuite, nu simțite. Presupuse, nu documentate. Ruptura între ea și votantul real e aproape înspăimîntătoare. Cei mai slabi cu duhul dintre membrii lor de partid sînt ușor de identificat după prezumția clamată zgomotos că votanții altora nu-s tocmai inteligenți. Reproșează electoratului lipsa de entuziasm fără să încerce măcar să înțeleagă resorturile ei. Dorința de a lua mai multe voturi e aproape instantaneu învinsă de cea de autovalidare cu mijloace primare, de clasa a doua. Și toate astea în vremea unui guvern de stînga care taie salarii. Enormitatea acestei situații neexploatate de opoziție e probabil definiția acestei legislaturi.

Uitați-vă înainte cu prudență. Este esențială pentru evitarea unei dezamăgiri.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

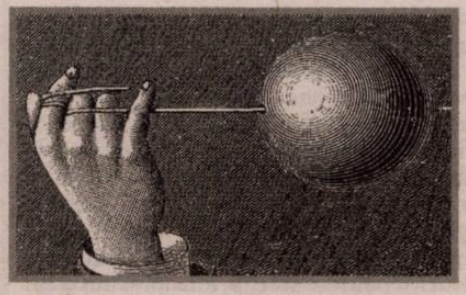

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cum se finanțează statul cultural

După îndelungi dezbateri și negocieri s-a ajuns, în sfîrșit, la un compromis. Noua Mare Coaliție e gata de guvernare. Politicile de azil și de integrare au fost teme importante în campania electorală și subiecte sensibile pe agenda negocierilor pentru formarea guvernului. În noul program de guvernare, cultura ocupă un loc privilegiat. (Capitolul „Cultură" are cam aceeași întindere ca secțiunea intitulată „Relansarea economică": șapte pagini.) Nu vor fi schimbări majore de direcție, dar politicile culturale par acum mai clar profilate și cu ținte precise.

Capitolul „Cultură" are cam aceeași întindere ca secțiunea intitulată „Relansarea economică": șapte pagini.

Germania dispune deja de o infrastructură culturală extinsă: teatre, săli de cinema, săli de concerte și muzee există mai peste tot, chiar și în orașele mai mici. Ele sînt susținute din fonduri publice distribuite la nivel federal sau local, direct sau prin concurs. E drept, uneori costurile acestei imense rețele culturale devin o povară. Dar consensul în jurul ideii de „stat cultural" nu s-a erodat nici măcar în anii crizei economice. Ceea ce s-a schimbat e perspectiva asupra subvenției. Mai mult decît protejarea patrimoniului ori promovarea culturii vii contează, acum, beneficiarul actului cultural. În plan intern, politicile culturale vizează în primul rînd creșterea accesului la evenimente și instituții culturale. Vor fi finanțați cu prioritate operatorii culturali din zonele slab dezvoltate; de asemenea, politicile culturale tind să se coreleze cu politicile de integrare: sînt vizate în special zonele în care au ajuns, în număr mare, refugiați.

Asigurările sociale pentru artiști reprezintă un capitol sensibil: statul se angajează să mențină un statut special pentru creatori.

Un alt punct interesant: egalitatea de șanse în cultură. La propunerea fostei ministre Monika Grütters s-a adoptat o rezoluție prin care instituțiile finanțatoare să formeze comisii și jurii în proporții „potrivite" (din cîte relatează presa germană, socialiștii au încercat să impună termenul „cote de gen echilibrate", dar nu s-a ajuns la un consens).

În fine, este posibil ca în următorii ani să se petreacă o reașezare instituțională: instituții aflate în grija landurilor vor trece în administrația federală.

Programul de guvernare mai prevede și lansarea unei reflecții asupra drepturilor de autor în era digitală.

În plan extern, politicile culturale vizează o extindere a ariei de acoperire. Germania ar trebui să se impună în competiția internațională nu doar în plan economic și științific, ci și în plan cultural. E o „competiție a narațiunii" în care „fiecare încearcă să spună lumii întregi propria poveste, propriul adevăr", explică, într-un articol din *Sueddeutsche Zeitung,* Michelle Müntefering (SPD). Pînă acum, Germania s-a folosit prea puțin de instrumentele de *soft-power,* în vreme ce Rusia și China au cîștigat teren, crede autoarea. „Nu vrem să facem propagandă. Dar vrem să apărăm structurile democratice și libertatea de exprimare." Asta înseamnă să lupți „împotriva falsificării hibride a informației".

Un plan mai vechi este reiterat în noul program de guvernare: pentru a putea concura mai eficient cu state puternice precum Rusia sau China în plan cultural, Germania se va alia cu Franța. Mai precis, Goethe Institut și Institut Français vor deschide pînă în 2020 cel puțin zece instituții comune. E un mod de a vorbi despre cele două țări, dar și de a găsi o narațiune comună europeană.

„Internaționalizarea" politicilor culturale înseamnă, pe de o parte, mai multe resurse puse la dispoziția Institutului Goethe prin Ministerul de Externe, dar și noi domenii de acțiune. Rolul Institutului nu va mai fi doar de a „exporta" cultura germană, ci de a promova cooperarea cu instituții partenere în plan local. Această deschidere reprezintă o oportunitate în special pentru culturile marginale, dar și pentru state în care democrația e în pericol.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Avem o istorie. Cum o citim?

Texte și opinii de:

- Lucian BOIA (istoric)

„N-o să-l întrebăm pe Ștefan cel Mare cum ar trebui guvernată România de azi“ – interviu

- Adrian CIOROIANU (istoric)

„De ce încă putem paria pe Istorie“

- Mirela FLORIAN (cercetătoare la Muzeul Țăranului Român)

„Oamenii preferă versiunile convenabile“ – interviu

- Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU (cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“)

„Despre istorie și trecut“

- Silvia MARTON (profesoară de științe politice la Universitatea din București)

„Istoria trebuie separată de politică“

- Dorin STĂNESCU (profesor de Istorie)

„De la Compendiul clasei a V-a la manualul de Istorie unic“

argument

Cîte istorii?

Istoria pe care o aduc la lumină cercetătorii profesioniști diferă uneori foarte mult de percepția populară asupra unui eveniment sau a unei personalități, de legendele și credințele intrate în mitologia populară. Istoria la nivel macro, adică aceea a marilor conducători de țări și de armate, cea a războaielor și revoluțiilor în ansamblul lor, e și ea în mare măsură diferită de aceea a oamenilor obișnuiți. Istoria care se învață în școli poate fi la rîndul ei o altă poveste. Iar pe lîngă faptul că istoria poate fi văzută în nenumărate feluri, ea este și mereu susceptibilă de manipulări politice și se știe că poate fi și schimbată în funcție de interesele vremii. O culme a aberațiilor legate de istoria noastră a fost atinsă, evident, în perioada comunistă, cînd a și fost pur și simplu sucită cu 180 de grade, de la viziunea exagerat antinațională a lui Roller la cea exagerat naționalistă din epoca Ceaușescu. Se pare că deformările, uneori grotești, ale acesteia din urmă au rămas încă bine întipărite în mințile multor oameni care au făcut școală în acele vremuri și chiar în cele ale unor indivizi care se pretind istorici.

Sînt și destui care au fost zăpăciți de auzul a prea multe interpretări diferite și care se așteaptă, poate, să primească o narațiune istorică gata făcută, așa cum se învăța la școală în comunism. Dar nu o istorie „oficială“ sau manualul unic (despre care iată că se vorbește din nou) pot fi soluțiile într-o societate normală, ci mai degrabă deprinderea de a gîndi faptele istorice, de a ne forma o viziune deschisă, de a ne pune întrebări pe baza unor date obiective. Doar printr-o viziune inteligentă și echilibrată ne putem feri de a cădea în teorii ale conspirației, de a crede că dacii sînt la originea tuturor civilizațiilor de pe planetă, de a ne face iluzia că haiducii nu erau niște tîlhari, ci adevărați filantropi și așa mai departe.

Există teorii potrivit cărora, cu cît un stat dorește mai mult să-și rezolve problemele din istorie, cu atît mai mult se îndepărtează de realitatea prezentă și riscă să-și întîrzie dezvoltarea. Avem ceva exemple prin vecinătate și poate că nici noi nu sîntem prea departe de asemenea greșeli.

În orice caz, în anul Centenarului, ni s-a părut interesant să încercăm să ne facem o idee despre cum ne mai raportăm la propria istorie. Un context în care par utile și o privire asupra felului în care strămoșii noștri percepeau istoria, și cîteva referiri despre cum sînt discutate astăzi pe Facebook unele fapte istorice, și, bineînțeles, cîte ceva despre felul în care istoria se predă în școli. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Adrian CIOROIANU

De ce încă putem paria pe Istorie

Zi de zi am ocazia să citesc – pe Facebook, dar nu numai – tot felul de glume, trăsnăi sau idioțenii legate de fapte, evenimente sau personaje din trecut. Le întîlniți, la rîndu-vă, doar că, meseria mea fiind direct legată de Istorie, probabil îmi sar mai abitir în ochi decît vi se întîmplă dvs. Cele care au proliferat în ultimii douăzeci de ani (de cînd cu poșta electronică, iar mai apoi cu *media* sociale etc.) sînt interpretările abracadabrante ale istoriei noastre. Istoria Daciei, a romanizării, a formării statelor românești, istoria relațiilor cu vecinii, istoria legionarilor sau comuniștilor etc. – toate acestea trec, în discursul public, prin tot soiul de contorsionări, în care, ca într-o piață publică, cel care țipă mai tare speră să aibă și dreptate. Ei bine, să vă dau o veste: de mult destinul cetăților noastre nu se mai decide în piața publică. Acolo au rămas doar caruselul, pocnetele din țimbale și panglicile scoase pe nas; esența evoluțiilor se află, de fapt, în altă parte.

Să nu înțelegeți c-aș sugera că se află undeva, ascunse, niscaiva centre oculte de putere. Nicidecum – ele există numai în mintea celor ce cască ochii în piața publică a site-urilor cu nume obscure de pe Internet. Adevărul (sau mare parte din el) se află în știința savanților și în butada generalului american care spunea: *„Dacă voi avea în mîna stîngă un circ, nimeni nu va mai băga de seama portavionul pe care îl țin în mîna dreaptă“*. Cam așa e și cu istoria: cine stă cu mintea la bazaconiile cu *Burebista construind pod peste Dunăre* sau cu *Ceaușescu superinformat despre discuțiile de la Malta, 1989* nu-și dă seama, de fapt, despre direcția sănătoasă pe care au luat-o studiile istorice în ultimii douăzeci de ani. La noi se discută fără complexe pe tema înapoierii noastre structurale și sistemice (a cărei lichidare va fi o sarcină pentru următorii 100 de ani, cred!), asta în contrast cu *protocronismul* care domnea la finele anilor '80 ai secolului trecut. După cum se discută iarăși fără complexe tema participării noastre la persecutarea și/sau exterminarea evreilor sau țiganilor în timpul ultimului război mondial etc. (după ce, în anii mei de liceu, evreii dispăruseră din istorie, iar țiganii dispăruseră din statistici, și cînd, cumva, apăreau evreii, era numai pentru a se spune că la noi nu au purtat stea galbenă – ceea ce e real, doar că e doar un fragment al adevărului mai complex și mai delicat). Așadar, vă îndemn să priviți la cele trei sferturi pline ale paharului: de la Lucian Boia la Neagu Djuvara, Dinu C. Giurescu, Dan Berindei, Ioan Aurel Pop sau, ultimii pe listă, cei din generația mea sau mai tineri etc., cu toate diferențele (inerente și fericite dintre noi), discursul istoric științific din România a făcut pași enormi spre normalitate. Ce înseamnă normalitatea? Corectitudine în interpretarea bazei documentare, neamestecul politicului, empatie în analiză (adică să te pui și în pielea celuilalt) și lipsa cenzurii.

Ca să vă dau un *hint:* dacă vreți să vedeți direcția în care curge studiul Istoriei la noi, nu citiți (numai) Facebook-ul (după cum, dacă vreți să vedeți în ce direcție merge politica noastră, aproape degeaba vă uitați la televizor). Luați-o ca pe un sfat amical și dezinteresat.

Optimismul meu pleacă atît din experiența proprie, cît și din experiența unora dintre mulții oameni pe care îi cunosc, istorici și ei. Imaginați-vă că prin anul 2000, pe cînd am luat apărarea unor colegi de la Cluj care scriseseră un manual opțional de Istorie, mulți dintre moftangii m-au legat, în mintea lor, de acel volum (pe care nu-l citiseră) din care reieșea că *poza Andreei-Esca-de-la-știri* era mai mare decît poza lui Mihai Viteazul – manual în care eu nu scrisesem nici măcar o literă. Prin 2006, cînd am vorbit despre Ion Antonescu la un spectacol TV care trebuia să desemneze *cel mai mare român*, am avut parte de atacuri care au mers de la presa inconștientă de propria ei perdiție, pînă la un institut de sub patronajul Academiei Române. Astăzi, fac un serial TV de istorie în care spun aceleași lucruri pe care le rostesc sau scriu de douăzeci de ani și, timp de trei sezoane, primesc numai mesaje de simpatie. Nu s-a schimbat societatea? Ba da – și în bine. Sau, alt exemplu: un fost student de-al meu, care probabil merge spre 30 de ani, spunea într-o discuție recentă pe Internet că visează să facă un serial *soft-porn* despre istoria românilor (inspirat fiind, spunea, de jocul de cuvinte care s-ar naște din *analele* istoriei etc.). Acum 25 de ani, pentru o astfel de opinie ar fi fost răstignit; astăzi, el ia *like*-uri de la cîțiva prieteni și, în rest, se pierde în vacarmul Internetului. Iar cînd va ajunge la 40 de ani, respectivul foarte probabil va renunța la jocurile postadolescenței și va scrie ceva interesant, pe măsura inteligenței din dotare.

„Istoria este o galerie de tablouri în care sînt puține originale și multe copii.“

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

„Istoria nu e ceea ce s-a întîmplat. Istoria e ceea ce ne spun istoricii că s-a întîmplat.“

JULIAN BARNES

„Ce bogată e literatura în idei și ce săracă este istoria în fapte! S-ar putea concepe o istorie a celor neîntîmplate.“

TITU MAIORESCU

„Întocmai ca arta, religia și filozofia, istoria este și ea o atitudine în fața lumii, a vieții.“

VASILE PÂRVAN

Exemple aș avea nenumărate despre schimbarea (în bine) a discursului public dominant. Dar e cazul să vă semnalez și o cheie de lectură a manipulării – care a evoluat și ea, în paralel cu discursul istoric *mainstream*. Bunăoară, fiți ceva mai atenți cînd citiți ceva despre *ocupația romană a Daciei*. Aceasta e o mostră de manipulare. Ea induce ideea că romanii au ocupat Dacia în maniera în care, să zicem, germanii lui Hitler au ocupat cîțiva ani Parisul, apoi a (re)venit și generalul De Gaulle, parte din damele care s-au orizontalizat cu germanii au fost tunse la chelie etc., după care lucrurile și-au reintrat în matcă etc. Ei bine, *ocupația romană a Daciei* e o formulă manipulatorie antioccidentală – adevărul istoric rămîne mai aproape de *cucerirea romană a Daciei*, care înseamnă altceva, care a deschis un proces lung, în urma căruia noi vorbim româna și nu o variantă a limbilor slave etc.

Sau, apropo de istoria recentă: fiți atenți la cei ce vorbesc despre *extinderea NATO*. Sintagma nu e inocentă, pentru că ea trimite la un NATO ca o caracatiță, care s-a întins prinzînd în tentacule pești amețiți precum țările din Europa de Est. Formula onestă este *lărgirea NATO* – pentru că fostele țări comunizate chiar au vrut să facă parte din organizație și, în cazul nostru, a fost chiar o frustrare cînd nu am reușit să fim parte din „primul val“, în 1997. Sesizați diferența dintre aceste două sintagme? Dacă da, aveți șanse să vedeți mai corect lumea de azi.

Așadar, nu vă temeți că unii scriu (sau *șeruiesc)* tot felul de bazaconii în lumea virtuală, ci mai curînd bucurați-vă că trăiți (încă) într-o societate în care așa ceva e posibil. Ar fi cu mult mai grav dacă adevărul v-ar fi impus: anume, imaginați-vă un guvern care ar da o lege potrivit căreia *150 de ani au fost insuficienți pentru romanizare!* Vi se pare absurd? Nu vreau să vă stric ziua, dar în unele state, în prezent, se întîmplă lucruri similare. Aceste aberații lirico-fantastico-manipulatorii pe care le găsiți dvs. dimineața pe rețelele sociale, în timp ce vă beți cafeaua, sînt preponderent benigne, ele nu vor schimba cursul istoriografiei serioase, ci doar vor fura acele minți care, slab educate fiind, oricum nu contau în istoria scrierii istoriei (nu vreau să par cinic, dar acesta e adevărul).

Există, printre poeziile poetului grec Constantin Cavafis (1863-1933), una pe care v-o propun cu plăcere. Iat-o: poezia se numește „În anul 31 î.Hr., la Alexandria“ (parte dintr-un ciclu cu superbul și echivocul titlu *În așteptarea barbarilor și alte poeme*). Despre ce e vorba: în anul 31 înainte de Hristos, în contextul luptei pentru putere la Roma (după moartea lui Iulius Cezar), în localitatea Actium (în Grecia de azi), Marcus Antonius a pierdut o bătălie navală decisivă împotriva navelor lui Octavianus (viitorul Augustus, primul împărat roman). Poezia lui Cavafis, a cărei vrajă ne duce spre Alexandria (nordul Egiptului de azi, port de cultură greacă în timpurile antice), spune așa (traducerea mea, după o versiune în limba franceză): *„Din îndepărtatul său tîrg de margine, / Și încă plin de praful drumului, / Negustătorul ambulant ajunse. Și „Tămîie!“, „Gumă arabică!“ / „Ulei de prima calitate!“, „Pomadă pentru păr!“ / Striga el pe străzi. Dar, în tot acel vacarm, / Cu muzici și parade, nici un chip să se facă auzit. / Mulțimea l-a luat de-a valma, l-a tras după ea, l-a dat peste cap / Și cînd, în cele din urmă, amețit peste poate, „Ce se întîmplă?“ a întrebat negustorul, / Cineva i-a aruncat și lui acea minciună de palat / Cum că, în Grecia, Antoniu a ieșit victorios“*.

Adevărul e că, în realitate, Marcus Antonius a pierdut bătălia din 31 î.Hr. – numai că aliata lui (inclusiv în plan orizontal) pe nume Cleopatra, regina Egiptului, l-a sfătuit să *simuleze victoria* cu orice preț, să tragă de timp și să-și aranjeze o retragere onorabilă. (Oh, da, a fost odată o lume fără *breaking news!)* Iar poezia lui Cavafis vorbește despre acele prime zile de fantasmare și despre rolul *emoției populare* în promovarea unei anume versiuni a faptelor istorice.

Dumnezeule!, îți vine să spui, *atît de timpurie să fi fost manipularea istoriei?* Ei bine, răspunsul e *nu* – pentru că, încă de pe atunci, manipularea era cu mult mai veche.

Dar, cu toate aceste valuri de manipulări succesive, pe termen lung istoria s-a decantat. Astăzi știm sigur că, în ciuda zvonurilor care au putut pluti în aer ceva vreme, nu Marcus Antonius a cîștigat la Actium. După cum știm că împărați romani precum Gaius (zis Caligula) sau Nero, în realitate, poate că nu au fost atît de cretinoizi pe cît îi prezintă legenda, din simplul motiv că istoriografia clasică latină are hiba de a vorbi suspect de rău despre cei asasinați, ca și cum scriitorii ar fi vrut să le facă plăcere succesorilor lor, care au murit în patul lor și care au, de regulă, legende pozitive – aceasta e teza cărții *SPQR*, apărută în 2015 și *best-seller* în toată lumea, a profesoarei de la Cambridge Mary Beard; la sfîrșitul anilor '80 ai secolului trecut, profesorii mei Zoe Petre (la Istoria Romei antice) sau Lucian Boia (la Istoriografie) ne spuneau același lucru.

Așadar, puteți paria în continuare pe Istoria din cărțile serioase – pentru că ea se scrie din ce în ce mai bine și mai aproape de adevăr. Fiți suspicioși la deviațiile senzaționaliste, pentru că ele de regulă ascund manipulare politică sau geopolitică. Nu vă impacientați dacă trei *share*-uri pe Facebook vă vor spune într-o dimineață că *istoria dacilor a fost camuflată cu bună știință* sau că *Eminescu a fost omorît cu ordin de la Viena* – acestea nu sînt decît momeli antioccidentale și anti-UE pentru semieducații nemulțumiți de situația lor și cărora trebuie să li se arate (cum spuneam mai sus) *circul*, și nu *portavionul*.

Cu toate acestea, portavionul continuă să fie mai important decît circul. Secretul pentru dezamorsarea pistelor false? În principal, investiția în educația românilor. Dar, pesemne, de-abia de aici ar trebui să înceapă discuția noastră.

***Adrian Cioroianu** este istoric.*

Silvia MARTON

Istoria trebuie separată de politică

În urmă cu cîteva zile, Ministerul rus al Culturii a interzis distribuirea în cinematografele din Rusia a filmului franco-britanic *La Mort de Staline / Moartea lui Stalin,* o satiră politică despre lupta pentru putere în anturajul liderului sovietic în zilele ce au urmat morții sale, în martie 1953. Filmului i se reproșează că „deformează" istoria, că „atacă simbolurile naționale ruse" și că este o „insultă" la adresa trecutului sovietic, în contextul în care premiera filmului era programată în Rusia în ajunul sărbătoririi a 75 de ani de la victoria sovietică de la Stalingrad împotriva Germaniei naziste. Vedem deci că, în Rusia, statul hotărăște istoria și narațiunea oficială pe care apoi o impune în mod direct. Însă peste tot, inclusiv în România de azi, raportarea la istorie și la memorie este strîns legată de politică și de stat.

Reprosurile aduse filmului franco-britanic sună foarte familiar pentru urechile noastre, destul de obișnuite să audă astfel de reacții. Mai ales în acest an 2018 în care, așa cum ne recomandă Ministerul Culturii pe pagina sa dedicată finanțării proiectelor din anul Centenarului, „aniversarea Marii Uniri trebuie să iasă din cercul strîmt al instituțiilor politice și să coboare în societatea românească" (http://centenar.cultura.ro/proiecte-2018/). Ministerul are în vedere „operatorii culturali privați și organizațiile neguvernamentale ce desfășoară activități culturale". Aceasta să fie oare toată societatea românească? Probabil involuntar, dar sincer, Ministerul Culturii confirmă faptul că, în mod normal, ceremoniile și comemorările istorice sînt în principal ale instituțiilor politice, a se citi ale statului. Cu titlu excepțional, pentru Centenar statul invită și „societatea românească" să i se alăture, oferind și o tentativă de definire (și încadrare) a acesteia din urmă. Marea absentă din această invitație, însă, este comunitatea de cercetători din științele sociale și umaniste. Putem presupune că statul fie îi consideră pe aceștia ca deja parte a instituțiilor statului, fie îi ignoră cu desăvîrșire.

Istoricii aflați în slujba narațiunii oficiale a statului-națiune român se înscriu într-o veche tradiție. Încă de la 1848, istoricii și istoria ca disciplină în proces de instituționalizare s-au asociat proiectului de construire a națiunii și a statului în faza naționalismului emancipator și liberal. În secolul al XIX-lea, toate statele naționale din Europa au asociat îndeaproape memoria istorică, narațiunea istorică și disciplinele sociale și umaniste cu proiectul național, adică cu construcția națiunii, a identității sale și a statului, cel mai adesea împotriva vecinilor. Și după 1918, naționalismul ortodoxist a fost pe punctul de a deveni un discurs hegemonic între istoricii români. Apoi, profesia de istoric și istoria ca disciplină au fost deosebit de încercate în timpul regimului comunist. Istoricii au fost cooptați sau chiar forțați să susțină istoria oficială impusă de regim, un discurs istoric unic dedicat legitimării partidului comunist. Regimul comunist a impus, prin cenzură și/sau prin omisiune selectivă, istoria oficială care a atins grotescul în anii național-comunismului și ai cultului personalității.

Discursul istoric oficial despre memoria națională și despre națiune are încă mare greutate azi. Nu mai are însă aceeași hegemonie pe care a avut-o cîndva. De aceea, miza ar trebui să fie azi mai mult ca niciodată consolidarea și autonomizarea istoriei ca disciplină științifică, a istoriei ca studiu al unei societăți în toată diversitatea ei și ieșirea din paradigma militantă și angajată, și prin aceasta limitată, a istoriei ca istorie deterministă a formării și coeziunii unui grup etnonațional. Cu alte cuvinte, e cazul să vedem mai clar transformarea de la istoria unei etnii (tezistă, militantă și angajată) la istoria unei societăți în toată complexitatea ei.

Și alte state europene se amestecă în istorie. Numeroase state europene au adoptat declarații de principii sau chiar legi care interzic actele rasiste, antisemite sau xenofobe, apologia regimurilor totalitare sau negarea unor genocide. Însă autonomia profesională, capacitatea științelor sociale și umaniste de a se autoreglementa și de a se calibra prin dialog și controverse științifice, precum și capacitatea comunității cercetătorilor de a-și produce și respecta propriile criterii de valoare și de validare, fac diferența. Ambiguitatea legilor memoriale – prin care i se cere statului să adopte o poziție oficială privind unele evenimente istorice (Holocaustul, colonizarea etc.) – a fost dezbătută pe larg, de exemplu, în Franța. Restituirea evenimentelor în contextul lor precis, libertatea de expresie și libertatea profesiei de istoric, relația dintre lege și evenimentele istorice sau rolul istoricului în spațiul public sînt tot atîtea mari teme care au animat controversele deopotrivă în spațiul public și în comunitatea istoricilor francezi.

„Singura noastră obligație față de istorie e s-o scriem din nou."

OSCAR WILDE

„Istorie și ură: cea din urmă este motorul celei dintîi. Ura face să meargă lucrurile pe acest pământ, ea împiedică Istoria să-și piardă suflul. A suprima ura înseamnă să ne privăm de evenimente."

EMIL CIORAN

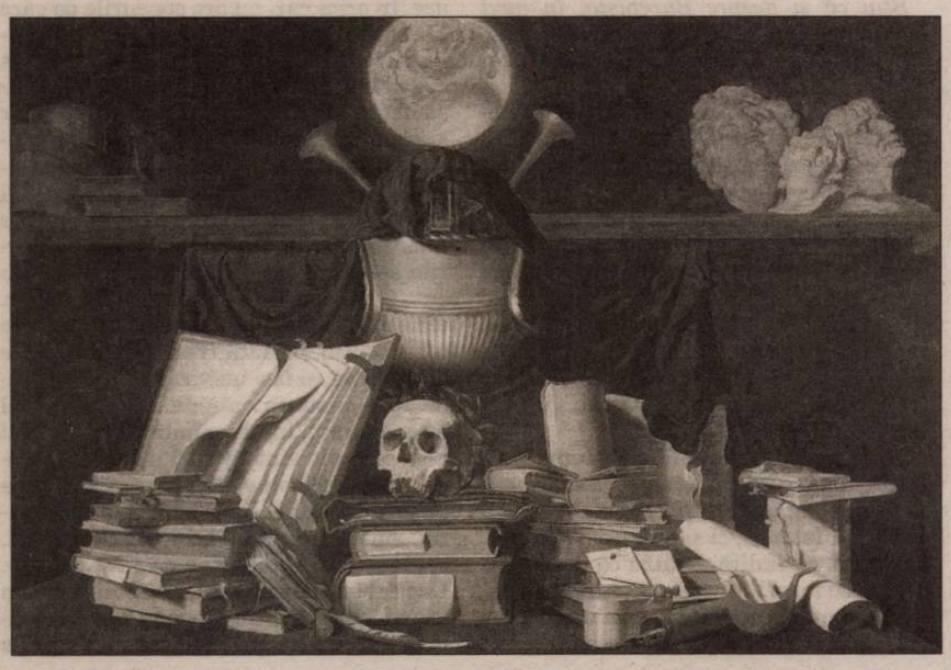

„Adevărata istorie e cea trăită."

TUDOR VIANU

Autonomia științelor sociale și umaniste ține, de fapt, de autonomia profesională și instituțională a cercetătorilor. Recenta scrisoare de susținere a noului ministru al Educației, semnată de numeroși rectori de universități din toată țara, lasă să se întrevadă dificultățile pe care le au universitățile din România: ele par să-și recunoască dependența politică față de partidul de guvernămînt și față de stat și par că nu înțeleg sau nu doresc autonomia lor intelectuală si instituțională.

În România, importanța deschiderii și diversificării disciplinare și istoriografice de după 1989 depășește ca miză domeniile științifice și cercurile de cercetare în sensul strict. Deschiderea aceasta ne ajută să ieșim de sub hegemonia narațiunii istorice naționale dominante. Ieșirea din această paradigmă influențează felul în care concepem democrația, legăturile orizontale dintre cetățeni și diversitatea etnică, culturală și socială. Cu precădere în acest moment al Centenarului, vedem adesea în spațiul public cum orice problematizare a semnificațiilor anului 1918 sau exprimarea unei viziuni istorice diferite – venite din interior sau, mai rău, din afară – sînt catalogate drept propagandă rău intenționată sau revizionism.

Menirea istoriei ca disciplină și rolul istoricilor nu e să se situeze pe terenul memoriei ce ar trebui combătute sau sacralizate. Și nici pe terenul căutării cu orice preț a caracterului excepțional al națiunii române. Dimpotrivă, istoricii ar trebui să analizeze procesul de construcție memorială caracterizat de rivalități și contestări și de viziuni ideologice diferite. Efortul autoreflexiv și comparativ de ieșire din propria națiune și narațiune este și el important.

Felul în care e abordat Centenarul pentru moment arată însă că am rămas cumva prizonieri ai lungului secol al XIX-lea, obsedat de chestiunea națională, în detrimentul celebrării unei societăți diverse, complexe, creuzet de experiențe și de speranțe și deziderate pe care, după o sută de ani, pare că ne e teamă să le reafirmăm.

Silvia Marton *este profesoară de științe politice la Universitatea din București și profesor invitat la École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, și la Universitatea din Avignon. A primit ordinul Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques al guvernului francez, iar printre altele a publicat* Republica de la Ploiești și începuturile parlamentarismului în România *(Editura Humanitas, 2016).*

„N-o să-l întrebăm pe Ștefan cel Mare cum ar trebui guvernată România de azi"

interviu cu istoricul Lucian BOIA

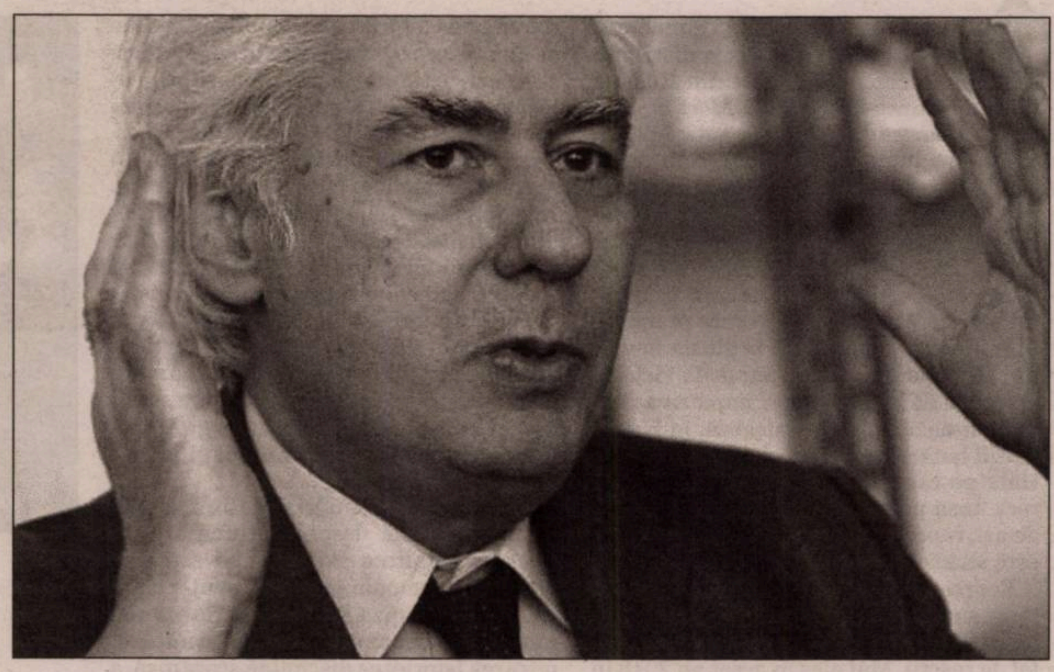

Pînă unde putem merge cu aflarea adevărurilor istorice? În ce măsură istoria pe care o învățăm se confundă cu adevărul?

Istoria e o treabă foarte complicată. Și eu am învățat pe parcurs, și abia în ultimii ani mi-am clarificat pentru mine definitiv, să zicem, opinia despre Istorie. În mare măsură, complicația pornește de la confuzia care se face între Istorie și istorii. Istoria cu I mare înseamnă procesul obiectiv, adică ceea ce s-a întîmplat cu adevărat, dar astea sînt niște lucruri moarte pe care nu le mai putem învia propriu-zis, iar istoriile înseamnă reprezentările noastre asupra Istoriei. Istoria reală e una singură, reprezentările noastre sînt nenumărate și nu există o limită a lor, nici ca diferențe, nici ca verdicte de interpretare. Adevărul absolut al Istoriei nu poate fi reconstituit. Și, de exemplu, poți scrie istoria unei zile pe cîteva sute de pagini și tot pe cîteva sute de pagini poți scrie istoria omenirii de la începuturi și pînă astăzi. E în discuție și decupajul pe care îl facem. Istoriile cu i mic nu înseamnă pur și simplu trecutul, înseamnă trecutul privit dinspre prezent, înseamnă relația noastră, a oamenilor de azi, cu trecutul, deci este o privire care ține seama nu numai de ce s-a întîmplat cu adevărat, ci și de maniera noastră de a vedea lucrurile și de a le interpreta.

Înțeleg că în aceste istorii cu i mic intră și ficțiune, imaginație, modă?

O, sigur, intră multe, intră tot bagajul nostru cultural actual. Și, în plus, într-un anume moment nu există doar un singur mod de a privi trecutul. E vorba de niște reconstituiri care sînt adevărate pe de-o parte și neadevărate pe de alta. Sigur, istoricii profesioniști încearcă să apropie cît mai mult istoria de ceea ce a fost cu adevărat. Însă nu ai cum să ajungi la o reconstituire a adevărului absolut. E vorba, pînă la urmă, de decupaje și de viziuni diferite asupra unei istorii adevărate.

„Istoricul trebuie să aibă multă fantezie și nu este rău dacă are și talent literar."

GRIGORE MOISIL

V-ați preocupat mult de demitizarea unor percepții asupra Istoriei...

Da, așa se zice despre mine, și dacă zice toată lumea înseamnă că o fi și ceva adevărat în asta, dar nu e chiar adevărul pînă la capăt. Unii își închipuie că eu aș fi un adversar al mitologiilor istorice. Nu am cum să fiu un adversar, fiindcă asta ține de om în general. Omul și societățile au căutat întotdeauna să privească dincolo de lucrurile imediate. Și indivizii, și societățile au nevoie de ceva mai mult decît de o realitate brută, o realitate prozaică. Mitologia e o secreție naturală, normală a fiecărei societăți, cum sînt și religiile. Ca viața asta să însemne ceva, trebuie să depășim realitatea apărută și să privim mai departe, cu dreptate sau fără, sau cu un amestec de adevăr și de ficțiune. Dar ăsta e și rostul religiilor, și rostul istoriei.

„România e geografie, nu e istorie."

EMIL CIORAN

Credeți că, în ce privește percepția populară asupra Istoriei noastre, mai există încă lucruri esențial greșite și care ar trebui corectate?

Aa... în percepția populară sînt în continuare multe deformări și aiureli. Uitați-vă, de exemplu, la curentul ăsta *dacist*, sau cum să-i zic. E o întreagă nebunie: dacii care le știau pe toate și le-au făcut pe toate, popoarele Europei, dacă nu chiar ale lumii întregi se trag toate din spațiul dacic, romanii se trag tot din daci și așa mai departe. Asta e o chestie amuzantă care pornește de la Nicolae Densușianu, care a scris cîndva faimoasa carte *Dacia preistorică*, apărută după moartea lui, și din care și-au extras ideile și daciștii mai moderni. Nicolae Densușianu constată că pe columna lui Traian, acolo unde se văd dacii conversînd cu romanii, la un moment dat, nu e reprezentat nici un translator. Asta însemna că vorbeau cam aceeași limbă, adică, dacii avînd o limbă care era strămoașa latinei, romanii cam înțelegeau ce le spuneau. Dar e nemaipomenit să-ți închipui că într-o reprezentare istorică, dar artistică, așa cum e columna lui Traian, lucrurile se petrec ca într-un documentar și că dacă nu apare translatorul înseamnă că vorbeau aceeași limbă. Oricum, se știe prea bine că nu vorbeau aceeași limbă. Dar aici au exagerat chiar și profesioniștii, istorici sau lingviști, mai ales în povestea asta cu cuvintele dacice rămase în limba română: viezure, mînz etc. Asta e o simplă presupunere, pentru că acestea sînt de regulă cuvinte care seamănă cu unele din limba albaneză. Și de aici s-au scărpinat cu mîna dreaptă la urechea stîngă, că albanezii, care sînt descendenții ilirilor de fapt, nici măcar ai tracilor, dar, mă rog, s-a zis tracoiliri, adică s-a făcut un amestec dintr-ăsta și iată cum aceste cuvinte care seamănă înseamnă că erau în dacă, dacii fiind înrudiți inclusiv lingvistic (ceea ce e, încă o dată, discutabil) cu albanezii.

„O întîlnim încă și în mințile unor istorici așa-zis profesioniști."

Știu că și despre Burebista, în mod cert, se cunosc extrem de puține lucruri, dar unii fac o întreagă poveste din istoria lui.

Sigur, Burebista a existat, dar tabloul ăsta amplu care s-a creat în jurul lui este o invenție a epocii Ceaușescu. Mai înainte, Burebista era expediat în cîteva rînduri. Dacă luați *Istoria românilor* a lui Giurescu din anii '30 sau cele ale lui Iorga ori Xenopol, observați că nu se știa mare lucru despre el și nici astăzi nu se știe mai mult, dar lipsa izvoarelor a fost suplinită printr-un efort de imaginație. Concret, se știe însă foarte-foarte puțin.

Ce știți, astăzi, prin școli se mai predau lucruri aberante la Istorie?

Nu, nu mai știu. A fost o vreme cînd știam, dar acum nu prea știu. Dar cred că în școli ar trebui reformată nu numai predarea Istoriei, ci și școala în general. Ar trebui regîndită, pentru că am intrat deja în cu totul altă epocă în raport cu perioadele mai apropiate sau mai îndepărtate de noi. Istoria s-a accelerat și se tot accelerează. Pînă la urmă se cristalizează un nou sistem de civilizație, o nouă planetă, o nouă omenire, am putea spune. Nu mai poți să mergi cu școala așa cum era acum o sută de ani, cît despre Istorie, ce să mai vorbim...

Detectați și în prezent intenții de folosire și manipulare a istoriei din partea politicienilor?

Prin istorie s-a manipulat întotdeauna, e instrumentul cel mai la îndemînă. Dacă așa a zis Istoria, dacă așa a decis istoria, înseamnă, nu-i așa, că aici e dreptatea. Și cine are istoria de partea lui înseamnă că are dreptate și în prezent, și în proiectele de viitor. Iar să ai istoria de partea ta nu e chiar așa de complicat. O aduci lîngă tine și o adaptezi cum îți convine. De fapt, e vorba de una din istoriile cu i mic. Deci, fiecare poate să aibă propria istorie și să manipuleze cu ea cum îi cășună. Încă o dată, eu nu condamn în principiu mitologia istorică (și chiar dacă aș condamna-o, n-ar folosi la nimic pentru că ea există și va exista) pentru că omul are tendința de a se ridica mai sus, de a căuta ceva care depășește viața prozaică de fiecare zi, de a da sensuri unor lucruri. Eu n-am habar dacă Istoria are vreun sens sau nu. Mă bate gîndul că nu are, dar poate că are. În orice caz, nu are sensurile pe care i le inventăm noi. Deci, nu sînt împotriva mitologiilor acestea, dar este trist să constați cum mitologia istorică, pătrunsă destul de mult în creierele oamenilor și chiar ale multor istorici care se consideră profesioniști, e în fond istoria pusă la punct în vremea naționalismului ceaușist. Și o întîlnim încă și în mințile unor istorici așa-zis profesioniști. Lucrurile astea au venit după deformările făcute în sens invers pe vremea lui Roller. Cînd ieși dintr-o asemenea fază, în care tot trecutul și toată tradiția culturală e batjocorită, și faci un viraj de 180 de grade spre o istorie națională, dar la fel de exagerată, lumea o îmbrățișează. Mai ales că acolo sînt lucruri care fac plăcere, chiar dacă nu sînt deloc sau sînt prea puțin adevărate. Dacă spui că noi, românii, sîntem cei mai vechi, cei mai viteji, cei mai extraordinari, asta face plăcere. Dacă tot e să mințim, mai bine mințim așa, decît invers, depreciind toată cultura și istoria. Da, poveștile astea au prins

și e foarte greu să mai ieși din situația asta. De exemplu, întîlnim mitologia asta a unității și la Bălcescu, și în perioada interbelică, dar nu în maniera absolută, dusă pînă la absurd, pe care a imprimat-o naționalismul din vremea lui Ceaușescu. La un moment dat, prin anii '80, se dăduse consemn să nu se mai pronunțe nici numele provinciilor istorice. Punctul culminant a fost acela cînd meteorologii n-au mai avut voie să dea informațiile potrivit provinciilor istorice. Nu se mai spunea că plouă sau ninge în *Moldova,* ci că plouă sau ninge în nord-estul țării. În viziunea aceea era o crimă să atentezi la unitatea dintotdeauna a țării (începînd de la daci), împărțind-o în tot felul de regiuni. Pentru mulți, lucrurile s-au fixat în maniera asta rigidă. Cînd un istoric cu o poziție importantă în instituțiile istorice ale țării vorbește despre *națiunea română medievală,* comite o aberație. Națiunea e, totuși, un fenomen de istorie modernă. Cînd spune că națiunea română exista în Evul Mediu, doar că era fragmentată și nu era conștientă de sine, e o aberație, fiindcă cele două trăsături ale unei națiuni (și cred că nu mai e și o a treia) sînt tocmai acestea, că ea nu e fragmentată și că e conștientă de sine. La ce folosește să forțăm așa un termen? Multora le-a intrat în cap că însăși integritatea teritorială a României depinde de o asemenea viziune istorică. Adică, dacă noi, ca istorici, susținem că întotdeauna teritoriul ăsta a fost o unitate indivizibilă, înseamnă că întărim unitatea de astăzi a României și nu-i lăsăm pe dușmani să ne cotropească, să ne rupă bucăți din țară. Or, asta e o teribilă iluzie. Unitatea României nu depinde de trecut, ea depinde de prezent. Sîntem astăzi o singură națiune fiindcă chiar vrem să fim o singură națiune. România este țara noastră, a celor de astăzi, nu este a dacilor sau a voievozilor din Evul Mediu. Dacă, la un moment dat, românii nu vor mai dori să fie o națiune, nu vor mai fi indiferent de ce spunem noi despre *națiunea română medievală* sau despre spațiul dacic unificat.

Revenind însă la cum se predă Istoria în școli, în general cred că trebuie pus accentul mai mult pe cum se poate interpreta Istoria și nu doar pe memorarea datelor și faptelor istorice. Sigur, și datele au importanța lor, trebuie să ai în minte, o așezare în timp a evenimentelor mai importante, dar în rest ar trebui să facem din Istorie nu un exercițiu de memorizare, ci unul de inteligență. În sensul unei interpretări deschise, cum de fapt și este Istoria, nu să-i dai elevului o istorie gată făcută, gata explicată. Păi, asta e una din istoriile alea cu i mic, cum spuneam, și care ar putea fi făcută și prezentată și cu totul altfel. Iar elevul cred că e capabil să înțeleagă cum stau lucrurile dacă-i explici despre ce e vorba. De exemplu, îi predai istoria lui Ștefan cel Mare. Bine, îi predai bătăliile și așa mai departe, dar poate ar fi interesantă și o discuție absolut liberă, cu întrebări precum: „A făcut oare bine Ștefan cel Mare că s-a bătut cu turcii sau nu?" Eu nu știu dacă a făcut bine sau nu. Se poate spune și una, și alta. Dar poți să te gîndești dacă nu cumva a lăsat Moldova într-o situație ceva mai puțin strălucită decît era cînd a primit-o. Fiindcă a lăsat-o fără sudul Basarabiei. Chilia și Cetatea Albă au fost ocupate de turci. El a fost victorios o vreme, dar în cele din urmă a pierdut. Dacă privești tot procesul în ansamblu, l-a pierdut. Și nici nu putea să-l cîștige în raport cu imensul Imperiu Otoman. Sau, în Primul Război Mondial, a fost bună sau nu alegerea Guvernului Brătianu de a intra în război alături de Antantă? Eu am scris o carte întreagă pe tema asta: *Germanofilii.* Știam cam cum stăteau lucrurile cînd am început să cercetez, dar am găsit mult mai mult decît mi-aș fi închipuit.

© adevarul.ro

Foarte mulți, sigur și oameni politici, cum ar fi Maiorescu, Marghiloman, Carp, dar și dintre intelectualii de vîrf, foarte mulți nu au fost partizani ai acestei soluții.

„Istoria este suma tuturor lucrurilor care ar fi putut fi evitate."

KONRAD ADENAUER

„Cred că e greșit să mizăm pe trecut."

Slavici?

Slavici e chiar un caz extrem, dacă pot să zic așa, fiindcă el a susținut asta și după ce se făcuse România Mare. A susținut pînă la sfîrșitul vieții că nu trebuia să se facă unitatea asta, pentru că Transilvania e un teritoriu multi-etnic și România nu are vocație de a administra terotorii din astea cu o populație amestecată și așa mai departe. Și Arghezi a fost împotrivă și mulți alții, nu neapărat germanofili, ci și rusofobi. Cei care au făcut alianța cu Antanta (asta însemna Marea Britanie, Franța și Rusia) au vrut să creadă că apetitul teritorial al Rusiei va fi înfrînat de aliații occidentali, adică Franța și Marea Britanie. Unii considerau asta o naivitate.

Marele noroc a fost acela că Primul Război Mondial s-a terminat în două etape diferite. Mai întîi Germania a scos din luptă Rusia, Imperiul Rus s-a dezmembrat și Basarabia a revenit României, iar după aceea Germania a fost la rîndul ei înfrîntă de aliații occidentali, Austro-Ungaria s-a dezmembrat, iar Transilvania a revenit și ea României. Inițial însă, era o alegere: mergem cu unii pentru Transilvania și Bucovina sau mergem cu ceilalți pentru Basarabia? Iar germanofilii susțineau că e mai bine să lăsăm atunci Transilvania, pentru că, pînă la urmă, tot va reveni României, românii de acolo n-or să dispară, dar să avem grijă de Basarabia pentru că acolo lucrurile stau rău de tot. Într-adevăr, acolo rusificarea făcea progrese masive (și se vede și astăzi cum stau lucrurile), în vreme ce, în Transilvania, ungurii nu prea aveau mare succes cu deznaționalizarea românilor, n-au prea reușit. Nu zic că unii aveau dreptate și alții nu, dar erau puncte de vedere diferite. Și nici n-aveai să știi care va fi verdictul Istoriei. Putea să fie oricare. Germania a fost la un pas de a cîștiga războiul. De fapt, prin lichidarea frontului de Est l-a și cîștigat pe jumătate. Pînă la urmă însă, a fost o alegere care a fost ratificată de istorie. Unde mai punem însă că exista și varianta de a rămîne neutri pînă la sfîrșit, fără să intrăm în război de o parte sau de alta.

Cum am și stat în primii doi ani.

Da, și nici n-am intrat în momentul cel mai potrivit, bine, niciodată n-ar fi fost momentul potrivit. Primul Război Mondial a fost un măcel cumplit și trebuie știut și că, raportat la populație, România a avut, cred, cele mai mari pierderi, cele mai multe victime, peste Germania sau Franța.

Așa încît, e o discuție care se poate face: cum trebuia să procedeze România la 1914? Adică să nu mai venim cu o unică narațiune istorică, cu o unică interpretare, să înțelegem că pînă să meargă într-un anume sens, Istoria e complet deschisă, poate să aleagă un drum sau altul. Pînă la urmă e așa cum a spus Carp la sfîrșitul războiului, România a avut atît de mult noroc încît nu mai avea nevoie de oameni politici.

Credeți că o cunoaștere din partea a cît mai mulți oameni a Istoriei și a unor asemenea chestiuni legate de decizii ajută la alegerile care se fac în prezent?

Eu sînt sceptic la ideea asta. E o binecunoscută vorbă că Istoria se repetă, dar după părerea mea, Istoria nu se repetă. Sînt elemente care seamănă, dar într-un context care este mereu altul. Așa cum istorici din alte părți și de la noi făceau acum vreo doi ani (văd că s-au mai potolit) analogia între migrația islamicilor în Europa și invazia popoarelor barbare care a dus la căderea Imperiului Roman. La prima vedere, sigur că pot să fie lucruri care să semene, dar una e lumea de azi, supertehnologică, și alta era lumea în care evolua Imperiul Roman. Cred că e greșit să mizăm pe trecut. N-o să-l întrebăm pe Ștefan cel Mare cum ar trebui guvernată România de azi. Nici măcar pe Carol I. Vremurile se schimbă și soluțiile nu sînt gata făcute, nu sînt la îndemînă. Și sînt convins că nu putem să ne imaginăm viitorul așa cum va fi cu adevărat. Sînt atîtea direcții în care lucrurile pot să meargă, încît nu putem ști pe care dintre ele se va angaja Istoria. Sînt atît de mulți factori și atît de multe cauze care se amestecă în procesul acesta istoric încît nu ai cum să le ții sub control. Deci nu știm ce va fi și de asta nu cred că Istoria te ajută prea mult ca să poți lua decizii. Dar te ajută, cred, dacă o folosești cum trebuie, ca pe un joc de inteligență. Din păcate însă, pentru mulți Istoria nu înseamnă asta, ci doar o grămadă de date pe care trebuie să le înveți așa cum ți se dau. Istoria poate contribui în foarte mare măsură, și ăsta ar trebui să fie și rolul școlii în general, la dezvoltarea gîndirii cu privire la mersul omenirii. Sînt lucruri foarte importante, dar care trebuie așezate în sensul unei discuții inteligente, nu în cel al unei simple memorări de fapte.

„Istoria e o minciună pe care nimeni nu o contestă."

NAPOLEON BONAPARTE

a consemnat Andrei MANOLESCU

Dorin STĂNESCU

De la compendiul clasei a V-a la manualul de Istorie unic

De secole bune, manualul este firul Ariadnei pentru școlari, oferind, dincolo de valori, atitudini și informații, un parcurs clar al drumului spre cunoaștere. Este și un instrument cu dublu rol: de control al achizițiilor teoretice ale elevilor și al îndeplinirii de către profesor a obiectivelor programei școlare.

Manualul ocupă și astăzi, ca și pe vremea lui Creangă, un loc central în educație, chiar dacă în ultima vreme pare să fie detronat de evoluția rapidă a lumii contemporane. Internetul a eliberat o cantitate uriașă de informații, imagini, jocuri, schimbînd paradigma educației, transformînd într-un basm omnisciența de altădată a profesorului. E drept, multe s-au schimbat în lume. Astăzi pare că manualul este demodat.

Manual sau Internet? Acestea sînt reperele dezbaterilor în Occident pe marginea școlii. Sînt argumente pro și contra; astfel, pare că ambele vor merge o vreme împreună. Au apărut și extremele. În Finlanda, copiii nu mai fac cursuri de caligrafie, iar argumentul care a condus la această decizie este următorul: la ce le mai folosește scrierea de mînă, cînd pe calculator și pe telefon totul se tastează, totul e virtual, chiar și semnătura? Și manualele devin relicve ale trecutului... Toate acestea sînt semnalele clare ale unei tranziții spre școala de mîine, în care spațiul și lumea virtuală vor redefini mijloace, modalități și mentalități. Acestea sînt acum SF, cine s-ar fi gîndit în 1980 la Internet, Facebook, digitalizare?

Viteza prea mare a „intruziunii" Internetului în școală a lăsat cumva în umbră o altă dezbatere continuă, aceea a analizei conținutului manualelor școlare. Frapant este faptul că, în Occident, cel puțin, s-au redefinit multe manuale care purtau amprenta secolelor anterioare, iar cele de istorie au fost în prim-plan. Reconciliere, feminism, egalitate de șanse, laicism, xenofobie, rasism, LGBT au fost itemii care au desființat/rescris manualele de istorie. Francezii și germanii au alcătuit comisii comune care au conceput manuale cu o perspectivă armonizată asupra unor evenimente tragice ale istoriei vecinătății lor, iar acțiunea pare să fi avut succes. Azi, reconcilierea franco-germană dă roade. Și tragicul subiect al Holocaustului a fost abordat într-o nouă manieră, accentuîndu-se educarea tinerelor generații în spiritul valorilor democrației, dialogului, toleranței, pentru ca astfel de evenimente să nu mai fie posibile.

Unde se situează România în această poveste? Cum sînt manualele de istorie de la noi? Cît de conectați sînt la ceea ce se întîmplă în lumea inovației școlare?

„Istoria este un pachet de minciuni despre evenimente care nu s-au întîmplat, spusă de oameni care nu au fost acolo."

GEORGE SANTAYANA

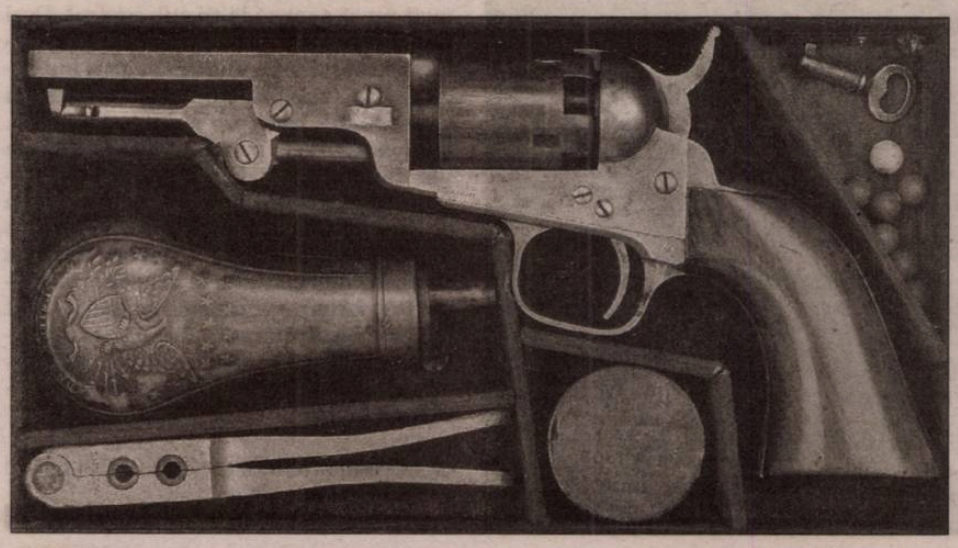

În primul rînd, o precizare importantă: disciplina Istorie este pe cale să devină irelevantă în planurile-cadru, prin reducerea drastică a numărului de ore de istorie de la clasa a V-a la a XII-a. Cu vechi și largi complicități ale unor factori de decizie, Istoria este eliminată din școală. Să luăm, spre exemplu, noile planuri-cadru propuse de Institutul de Științe ale Educației: pentru clasele IX-XII Istoria are alocat, în cel mai fericit caz, o oră săptămînal. Din culise se aruncă insidios remarca: la ce le folosește istoria elevilor de la un liceu tehnologic sau de la o școală profesională? Și de aici se deschide un alt drum, cu întrebări precum: oare la ce le folosește cetățenia română? La ce ne folosește democrația? Să le dăm mai bine jumătate de cetățenie, pentru că tot vor pleca din țară, și poate ceva tiranie...

Doar o voce singulară – Societatea de Științe Istorice din România – a punctat recent realitatea disciplinei Istorie și importanța sa: deficitul de democrație pe care îl resimte zilele acestea societatea românească și, aș adăuga, și lipsa valorilor și a unei elite autentice sînt efecte ale reducerii numărului de ore de Istorie, dar și ale subfinanțării cronice a școlii românești. O privire scurtă asupra manualelor de Istorie din ultimele trei decenii ne arată o evoluție sinuoasă, în care manualul de Istorie este blocat între două lumi, trăindu-și o tranziție infinită în care prizonieri sînt elevii, generație după generație, și profesorii. Din anul 2000, de cînd au apărut manualele alternative, în scandalul generat atunci, s-au conturat două tabere. Una a considerat că noul manual în care „tronează" Andreea Esca a bagatelizat importanța istoriei românești, iar cealaltă tabără a vorbit despre actualizarea și modernizarea conținuturilor, sincronizarea învățămîntului românesc la curentul european. Ecourile polemicii de atunci nu s-au stins nici astăzi. Și sînt mulți care cred că istoria adevărată a românilor nu este predată la școală, că adevărurile sînt mistificate, că Mizilul lui Caragiale este centrul energetic al lumii și că personalitățile istoriei naționale sînt ocultate, că totul este un complot. Au trecut deja aproape două decenii, lumea a evoluat. Manualele noastre de istorie au rămas la orizontul anilor 2000, reprezentînd încă o etapă de tranziție spre cele ale secolului XXI. Avem nevoie de o nouă generație de manuale de Istorie și, de ce nu, de un „manual web 2.0" ori de manuale care să fie capabile, prin variantele digitalizate, să devină vectori care să integreze noile media. Numai o abordare plurivocă promovează competiția, inovarea și conduce spre progres. Aceasta a fost logica introducerii manualelor alternative, o logică probată de decenii de experiență în Occident.

O discuție a fost deschisă anul trecut, cu rezultate dezastruoase. Nu a fost o dezbatere cu reguli, idei și rezultate. Totul s-a rezumat la o perdea de fum sub forma unei campanii de demonizare a baronilor manualelor. În fapt, personaje fără chip, refugiate în editurile care erau obligate să tipărească aproape gratis manuale pentru un minister care n-a avut niciodată bani. Și dacă tot vorbim de bani, avem ceva în schimb. E deja o certitudine: importanța deosebită pe care actualii guvernanți au rezervat-o profesorilor, așezîndu-i în coada grilei de salarizare de acum și pînă în 2022. Dezastrul e deja instalat, pentru că, de ani buni, elitele nu mai vin să lucreze în învățămînt.

Cînd Tovarășul trona pe prima pagină.

Institutul de Științe ale Educației (cine nu a auzit de el?), factor care trebuia să conducă dezbaterea și să ofere expertiză, a fost prea puțin prezent sau, dacă greșesc eu, își datorează *low profile*-ul lipsei de mediatizare. A, am uitat: a fost autorul unui compendiu pentru clasele a V-a. Ce era acest compendiu? O soluție făcută pe picior, cavalerul apolicapsei care anunță sfîrșitul manualelor alternative și revenirea la manualul unic de tip comunist. Și, fapt rar, a fost editat într-o țară democratică. Spre ce ne îndreptăm oare?

1984... Mă întorc în timp, pe vremea manualului unic, cînd Tovarășul trona pe prima pagină. Profesoara mea de istorie a știut și a reușit să ne insufle dragostea față de materia pe care o preda, prin talentul și vocația sa de a fi profesor, eludînd matricea unui manual politizat, a unei istorii scrise prin prisma luptei de clasă. Asta pentru că, de cînd lumea, determinant a fost profesorul. Viitorul este cel care mereu are răspunsurile la întrebările și neliniștile prezentului. Pînă mîine, o soluție de rezervă este profesorul de istorie. De modul cum va reuși fiecare profesor să spună această poveste frumoasă care este istoria, de măiestria de a integra noile media preferate masiv de elevi – de exemplu, jocul pe calculator – vor depinde multe, inclusiv democrația și supraviețuirea noastră ca națiune educată.

***Dorin Stănescu** este profesor de istorie.*

Constanța VINTILĂ-GHIȚULESCU

Despre istorie și trecut

Într-o scrisoare adresată lui Vasile Alecsandri, Ion Ghica, om politic cunoscut și scriitor excepțional, rememorează trecutul neamului său prin vorbele Elencăi Dudescu, mătușa cu „sipeturile pline cu sinéturi": „Vino să te sărut, evgheníșul mamei, că eu cînd mă gîndesc la evghnía familiei noastre, uite îmi vine amețială. Noi cu toți boierii cei mari sîntem rude, și cu Cîndeștii, și cu Bărcănești, și cu Cîmpinenii, și cu Filipeștii, și cu Cantemireștii, și chiar cu Maria Tereza". Într-o singură frază, bătrîna cucoană rezumă istoria unor importante neamuri boierești de-a lungul mai multor veacuri. Cu Elenca Dudescu și Ion Ghica ne aflăm în secolul al XIX-lea, un secol atît de obsedat de trecut și de istorie. Acum, marile familii boierești încep să scotocească prin *sipete* după *sineturi*, desenînd arbori genealogici ce prind între ramurile lor marile personalitățile ale istoriei. Dudeștii visează la Maria Tereza, Văcărești se coboară pînă la Negru vodă, Sturdzeștii și-l arogă pe Vlad Dracul, se leagă de conții Turzo, și lista rămîne deschisă. Pentru astfel de construcții genealogice și identitare, boierii fac recurs la istorie, cercetînd amănunțit arhivele familiilor, alergînd după diplome și dovezi, investind bani și energie, scuturînd bine trecutul de orice informație. Unii reușesc să se aleagă cu o carte a familiei, alții și-o construiesc pe nisipurile mișcătoare ale trecutului îndepărtat, ascuns în negura istoriei. De pildă, Elena, născută Ghica și căsătorită cu Alecu Sturdza, s-a străduit să demonstreze tuturor descendența familiei din rîndul marilor domni ai țărilor române, coborîndu-se pînă la Vlad Dracul, și înrudindu-se cu conții Turzo, de origine maghiară. N-a precupețit nici un efort uman și financiar, alcătuind comisii, alergînd la curtea de la Viena pentru a valida fabuloasa și falsa genealogie. Dar dacă în Moldova lucrurile au mers bine, și chiar Mihai vodă Sturdza s-a lăsat păcălit de autenticitatea zapisului ce lega neamul Sturdzeștilor de Vlad vodă Dracul, dacă Adunarea Obștească validează un fals fără să bănuiască nimic, dat fiind că arhivele, la vremurile acelea, se aflau atît de departe, la Viena cucoana dă piept cu o realitate documentară care îi spulberă orice fum. Turzo n-ajunsese să-i cunoască pe Sturdzești nicioadată. Și, totuși, cucoana nu se dă bătută, semnînd pînă la moarte Elena Sturdza-Turzo. De altminteri, în saloanele ei se țes intrigile politice și se întîlnesc opozanții Puterii.

Chipul „blajinului" Jianu, salvat de la spînzurătoare de o fecioară.

Tot acum, Ștefan cel Mare este scos de prin cotloanele istoriei; oameni politici, istorici, pictori, oameni de litere pun temelia unui mit. Postelnicul Manolache Drăghici, cel pe care îl cunoașteți pentru *Rețetele cercate*, scrie în cronica sa, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, următoarele: *„s-au pierdut gloria și fericirea Moldovei, măcinîndu-se puțin cîte puțin de zavistii, de cînd au murit Ștefan cel Mare"*. Mitul unui epoci de aur a Moldovei în domnia lui Ștefan cel Mare este propagat cu maximă intensitate pe vremea lui Mihail vodă Sturdza (1834-1849), care avea nevoie să se identifice cu o figură legendară a istoriei. Gheorghe Asachi regizează din umbră imaginea domnului „erou", oferind mici povestioare, poezii, legende, tablouri despre „eroul" care ar fi adus belșug și pace, așa cum promitea să aducă și noul domnitor Mihail Sturdza. Ștefan cel Mare nu este ales întîmplător de domnul ce se vedea salvatorul Moldovei regulamentare; cunoscut în rîndul poporului, ctitor de biserici și „temerar" apărător al creștinilor, Ștefan cel Mare este invocat în contextul unei nevoi acute de pacificare socială. Bineînțeles că informația istorică este lacunară, că din istorie au fost reținute doar acele informații care serveau construirii mitului, că portretul domnului a fost „recompus" pentru a servi unui scop.

Același lucru se va întîmpla cu un alt „mare" domn, dar de data această în Țara Românească, unde Nicolae Bălcescu lucrează la idea unirii, recompunînd mitul lui Mihai Viteazul, un foarte talentat strateg și militar plecat la război din nevoia de a-și hrăni armata de mercenari. Cum am spus, secolul al XIX-lea are acută nevoie de astfel de trimiteri la istorie pentru a construi și legitima națiunea.

Dar ce se întîmplă oare într-o epocă mai veche? Își cunosc românii istoria? Nici mai mult, nici mai puțin decît alte alții. Cea mai simplă formă de cunoaștere are loc cu ajutorul legendelor și poeziilor populare prin intermediul cărora circulă o serie de povestioare despre domni și faptele lor de vitejie, despre moartea lor eroică (cum este cazul lui Constantin Brâncoveanu sau Grigore Ghica III), despre haiduci sau boieri mărinimoși și iubitori de țară. De cele mai multe ori, aceste figuri sînt evocate grandios, golite de orice informație istorică, așa cum ar trebui să fie, de altminteri.

Am în minte doar legendele mirifice cu haiducii generoși împărțind prăzile furate de la cei bogați celor săraci. În absența unei analize temeinice (ca să nu mă folosesc de termenul „istorie") asupra acestui fenomen, credem și astăzi în această legendă atît de frumoasă; realitatea însă (sau istoria) este cu totul diferită; haiducii trecutului furau și de la bogați, și de la săraci, și împărțeau prada doar cu aceia care le erau „complici", construind pe drumul tîlhăriilor o rețea care să le asigure reușita acțiunilor viitoare. Documentele arată că pradă acestor tîlhării cad deseori și cei săraci, aflați din întîmplările sorții pe drumurile lor, astfel încît avutul lor este furat, membrii familiilor schingiuiți, femeile violate etc. „Tata era boiernași pus asupra aurarilor, de strîngea birul, cîte 1 dramu auru nelucratu. Hoții din Olt l-au păzitu, toamna cînd au du-su biru. Jianu cu tovarășii lui, hoțul cel mari, l-au omorîtu și au luatu o pereche de dăsagi cu auru. Mama s-au bolnăvit și au muritu", rememorează Păuna destinul tragic care a lăsat-o orfană la doar 10 ani. Autorul este cunoscutul haiduc Iancu Jianu, descris romantic și afectiv de către Ion Ghica. Povestea Păunei a rămas ascunsă printre multe alte hîrtii ale trecutului. Chipul „blajinului" Jianu, salvat de la spînzurătoare de o fecioară, a făcut „istorie". Așadar, altele trebuie să fi fost mecanismele care să-i fi făcut pe cei *săraci și ticăloși* (cu sensul epocii, de sărmani) să creadă în figura haiducului „salvator", să-i deschidă larg ușa casei, să-l ascundă de autorități, să-l hrănească și mai ales să-l ajute în ascensiunea sa, propagîndu-i mitul.

Istoria și trecutul sînt idealizate prin această formă de cunoaștere primară. Nicăieri nu poate fi mai bine decît într-un trecut pe care nu-l cunoști. „Ștefan-vodă cel Bun multe războaie au bătut. Și așa se aude din oamenii vechi și bătrîni, că, cîte războaie au bătut, atîtea mănăstiri cu biserici au făcut", scrie Ioan Neculce în cunoscuta *O samă de cuvinte*. Depozitarii *trecutului* sînt „oamenii vechi și bătrîni" și așa va fi pînă tîrziu în societatea românească, încă majoritar analfabetă la sfîrșitul Primului Război Mondial. Istoriile lor despre trecut trebuie să fi fost urmate de o „morală", de o „învățătură" care să fi captat atenția auditoriului. În același timp, poveștile despre trecut trebuiau să transmită un conținut simplu, atrăgător, ușor de înțeles pentru cît mai mulți. Cam tot așa funcționează cunoașterea trecutului și scrierea istoriei și astăzi: avem încă o istorie dominată de mituri frumoase și de eroi generoși. Bineînțeles că s-au făcut progrese în cercetarea trecutului, dar stăm atît de prost la „diseminarea" acestei cercetări și mai ales nu sîntem (încă?) pregătiți să acceptăm că poate fi și altfel decît o regăsim în manualele clișeelor de tot felul. Cîtă indignare a stîrnit filmul *Aferim!*, care nu este, pînă la urmă, decît o altă poveste despre trecut.

„Uneori istoria are nevoie de un ghiont."

VLADIMIR ILICI LENIN

„Contemporanii sînt cei mai răi istorici."

MIHAI EMINESCU

„Istoria este o repetare nesfîrșită a unui mod de trai greșit."

LAWRENCE DURRELL

Continuăm să ne căinăm soarta cu versurile populare de pe la 1770, cu „Săracă Țară Românească / Cine întîiu să te jălească", și ne îmbărbătăm amarnic gîndind ce fapte de vitejie am fi putut face noi, românii, dacă istoria și geografia nu ne-ar fi așezat la răscrucea imperiilor.

Constanța Vintilă-Ghițulescu *este cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga". Cea mai recentă carte publicată:* Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească, 1750-1860, *Editura Humanitas, 2015.*

„Oamenii preferă versiunile convenabile"

interviu cu Mirela FLORIAN

***Mirela Florian** a adunat într-o carte* (Scrisori de pe front – *Editura Martor, 2017) scrisori, jurnale și memorii ale unor participanți la Primul Război Mondial. Cartea relevă detalii despre viața și suferințele celor aflați pe front și ale rudelor rămase acasă. Războiul e astfel văzut de jos, de la nivelul individului obișnuit, și nu prin ochii istoricilor sau ai marilor strategi ai vremii. Am stat de vorbă cu autoarea cărții despre acest fel de a privi istoria unui eveniment.*

În ce măsură părerile, informațiile sau viziunea generală a dvs. despre ce a însemnat Primul Război Mondial s-au schimbat după ce ați adunat și citit documente pentru alcătuirea cărții Scrisori de pe front?

A fost o modificare radicală de viziune pentru mine. Mai întîi, am realizat că acest Prim Război Mondial a fost un cataclism cu o desfășurare și cu urmări de o importanță enormă pentru omenire și, în particular, pentru români, care s-au aflat în situația de-a fi de ambele părți ale baricadei. Iar această modificare a lucrat și lucrează zi de zi în mine, chiar și cînd mă plimb sau mai ales atunci, cînd merg prin locuri prin care am mai fost sau prin locuri noi, mă întreb oare ce se întîmpla cu fix o sută de ani înainte, dacă pe acolo s-a dat vreo bătălie sau dacă și cîți oameni despre care nu mai știm nimic au suferit sau au murit atunci acolo.

Apoi, aceste documente mi-au dat o perspectivă largă, prin care să pot privi altfel viața noastră de astăzi, cînd avem motive să ne bucurăm de o stare mult mai bună a lucrurilor. Și, deși munca cu sute și sute de pagini vechi a însemnat pentru mine și cufundarea într-o atmosferă neguroasă timp de peste doi ani, în care am făcut efortul de a-mi imagina în detaliu cum era viața în vremurile acelea, pot să spun că, la final, efectul a fost de răsplătire, de îmbogățire și, mai ales, de recunoștință. Sper că același lucru li se va întîmpla și celor care citesc volumul, ba chiar mizez pe acest efect pe care nu l-am prevăzut inițial.

Au existat mari surprize?

Firește, pentru că eu, ca atîția alții, știam mai degrabă ceea ce se învăța în perioada comunistă la orele de istorie, inclusiv faptul că lucrurile scrise în manualele de școală nu erau întocmai adevărate. În plus, nu cunoșteam istoria personală, în detalii, a vreunui combatant din Marele Război. Vreau să spun că istoria mare este rece, austeră, inexpresivă, în timp ce detaliile din viața soldaților sau ofițerilor, pe care le-am aflat citind atîtea și atîtea mărturii, descriu scene și împrejurări punctuale, dar transmit și stări de o intensitate rară, care te plasează în atmosfera epocii fără să vrei.

„Istoria este versiunea evenimentelor trecute asupra cărora oamenii s-au pus de acord."

NAPOLEON BONAPARTE

„Istoria este un tribunal în care se judecă popoarele și națiunile."

NICOLAE IORGA

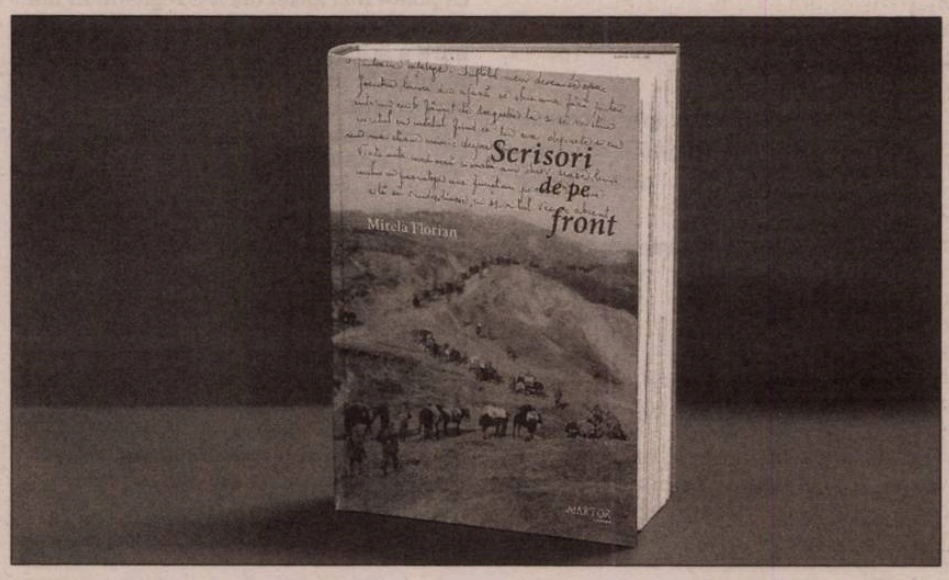

De pildă, pot să spun că nu mă așteptam la atît de mult haos, la atîta derută, la atîta deznădejde, dar asta pentru că eu nu făcusem efortul de imaginație necesar. În ultima sută de ani s-a îmbunătățit infinit modul în care oamenii pot intra în legătură unii cu alții, pe atunci informațiile și veștile erau precare, circulau anapoda, ajungeau cu mari întîrzieri la destinatari, lucru care sporea dezorientarea și șirul erorilor.

Apoi, în zilele pe care le-am petrecut la Arhivele din Cluj, unde se afla un centru al cenzurii militare, am priceput încet-încet că pur și simplu acolo era o altă țară, că românii de acolo aveau conștiința clară a apartenenței la imperiu, fără să se gîndească la ceea ce ne închipuim noi astăzi.

Ne-ar face bine această cunoaștere autentică.

Și am avut inclusiv surpriza să aflu că în casa bunicilor mei au fost încartiruiți niște soldați dintr-o unitate rusească.

Sînt lucruri pe care vă așteptați să le găsiți în documentele cercetate și pe care totuși nu le-ați găsit?

Un lucru important pe care nu l-am regăsit în scrisori sau note de front au fost relatările despre confruntări ale românilor din Regat cu românii din Imperiul Austro-Ungar. În orice caz, am citit în jurnalul unui român din Ardeal despre impresia foarte puternică, despre șocul pe care l-a avut cînd Regatul României a intrat în război de partea cealaltă a baricadei.

Apoi, mi-ar fi plăcut să am acces la mai multe mărturii despre felul în care erau tratați prizonierii de către autoritățile române.

Citind cartea, ai senzația că un război de o asemenea amploare e ca un fel de cataclism natural, în care oamenii depind de vremuri pe care nu le pot influența aproape deloc. Credeți că însumarea atitudinilor, a micilor gesturi mărunte, rele sau bune, ale fiecărui individ implicat, determină sensul unui asemenea fenomen istoric? Cît de importante sînt micile lucruri mărunte în tabloul general?

Cred cu tărie că există o relație între suma atitudinilor și a gesturilor mici, a detaliilor și a istoriilor personale și marile evenimente sau ceea ce numim, cu atîta lejeritate, cotiturile istoriei. Cred de asemenea că eforturile imense din perioada Marelui Război și pierderile omenești greu de cuprins cu mintea au fost, într-un fel sau altul, răsplătite.

Vi se pare că astăzi există informații sau percepții cu totul greșite despre cum a fost Primul Război Mondial?

Da, categoric, sînt și informații, și percepții greșite, pentru că mulți dintre noi am făcut școala în vremuri comuniste și avem o falsă cunoaștere a lucrurilor. Pe deasupra, în cărțile de istorie nu găsim nici pe departe tot adevărul, ci numai o simplificare, o decupare sau o generalizare, după cum i-a convenit autorului. Și în cazul privirii de azi asupra Marelui Război, intervine o regulă veche de cînd lumea: pe măsură ce trece timpul, oamenii sînt dispuși să vadă doar anumite fețe ale lucrurilor, să extragă doar părțile favorabile, să ascundă gunoiul sub preș și să se complacă în atitudinea călduță a versiunilor convenabile.

La ce folosește să știm istoria corectă și profundă a unui asemenea eveniment?

Părerea mea personală este că ne-ar face bine această cunoaștere autentică, pe care am putea să o privim ca pe o călătorie inițiatică, așa cum am luat-o eu, cel puțin. Am înțelege, bunăoară, că un război atît de cumplit, o catastrofă inimaginabilă ca aceea pornită în 1914 nu e totuna cu o calamitate naturală. Cu o sută de ani în urmă n-a fost vorba de un cutremur sau de un uragan nimicitor, ci de calvarul a sute de milioane de oameni, de o agonie și o bulversare a lumii, pe care le-au provocat chiar ei, oamenii. A intra în detaliile vremurilor de atunci ne-ar da șansa, pe de-o parte, de a-i cunoaște pe bunicii, străbunicii sau stră-străbunicii noștri, iar, pe de altă parte, ne-ar ajuta să înțelegem care e fundamentul lucrurilor, pe ce e construită viața noastră de acum și pe ce ne întemeiem „adevărurile" și convingerile pe care le rostim cu atîta ușurință.

Pentru mine, rămîne starea de bucurie ce te poate cuprinde la sfîrșitul cărții, cînd înțelegi că astăzi, oricît ar fi prezentul de tulbure ori agitat, nu trăiești asemenea vremuri înnegurate, precum cele de atunci.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Reforma cu filmulețe

Un profesor este filmat de elevii săi în timp ce făcea la catedră, în timpul orei, gesturi incerte, în orice caz inadecvate (se scărpina, se masturba – nu putem ști). Imaginile sînt reluate în cascadă de toate televiziunile și pe toate site-urile de știri. Urmează indignări, vociferări, comentarii nemiloase etc. Profesorul își dă demisia și dispare din spațiul public. Elevii sînt sancționați pentru că au răspîndit imaginile cu pricina pe site-urile de socializare, iar opinia publică e scandalizată de sancționarea lor.

Pe de o parte, ideea de a sancționa elevii pentru ceva ce a devenit o molimă a vieții cotidiene naționale și internaționale – filmatul și *„share*-uitul" – pare o ipocrizie în formă „agravantă": elevii nu au făcut altceva decît ceea ce fac toți adulții din jurul lor, de la profesori la șefi de instituții, de la măcelari la jurnaliști, de la paznici la parlamentari: se filmează toți pe toți, se amuză cu filmulețe indiscrete în cel mai bun caz, obscene în cel mai rău, se toarnă între ei cu ajutorul imaginilor ilegale sau imorale, fac „curățenie" în propriile ogrăzi cu „flagranturi" bine regizate etc. Luați-vă răgaz cîteva clipe și analizați un pic spațiul public și „filmulețele" sau imaginile care se perindă prin el: crime înfiorătoare expuse de mii de ori la ore de maximă audiență, accidente descrise cu detalii însîngerate, abuzuri dezvăluite pînă în cele mai oribile amănunte, dialoguri scabroase între politicieni, secvențe pornografice din casele „vedetelor" etc. (Chiar de curînd, comentariul cel puțin inadecvat al unui jurnalist referitor la portretul fizic al prim-ministrului a fost dublat insistent cu imagini „sugestive" și jignitoare din regnul animal, fără nici o cenzură, fără nici o sfială.) Ne turnăm toți pe toți, pe rețelele de socializare, pe telefoanele mobile, în revistele de scandal, în jurnalele de seară, în talk-showuri ș.a.m.d. Elevii de ce nu ar face-o?

Are școala probleme?
Au copiii noștri probleme cu dascălii?

Pe de altă parte, însă, graba cu care mai toate incidentele din școlile românești, incidente deloc neglijabile, este adevărat, ajung în spațiul public, *înainte* de a ajunge la cei care ar fi putut lua măsuri de corectare a comportamentelor deviante, trebuie să ne pună pe gînduri. Da, știm cu toții, avem în învățămînt dascăli perfect incompatibili cu misiunea pe care o au de îndeplinit: dascăli prost pregătiți, agresivi, inculți, agramați, indiferenți, ignoranți și cîte și mai cîte. Este foarte bine că temele dezbaterii publice despre calitatea învățămîntului românesc pornesc de la cazurile concrete, dezvăluite de jurnaliști sau de actorii implicați. Dar:

■ Cred că „filmările cu mobilul" făcute în timpul orelor nu pot deveni arma principală împotriva erorilor din învățămînt. În orice caz, nu a elevilor. Nu le facem un bine nici lor, nici școlii, în general, dacă le propunem să devină *paparazzi,* în fața unui gest scandalos, reprobabil, la care nici un copil/tînăr n-ar trebui să asiste.

■ A venit de mult timpul să discutăm cu tinerii sau copiii noștri despre responsabilitatea cu care răspîndesc în spațiul public informații, imagini despre cei din jurul lor. Dacă filmezi un dascăl în timp ce se masturbează la catedră ca să duci filmarea la directorul școlii, la părinți, la inspectorate, în scopul *cercetării* și reglementării situației, asta poate însemna un act civic, curajos, moral. Dacă o faci pentru a te amuza pe YouTube, nu faci decît să te lași contaminat de tot ce este mai toxic în mass-media autohtonă. (Mă întreb, de altfel, și ce s-ar întîmpla dacă, în urma cercetărilor, s-ar descoperi, totuși, că profesorul cu pricina poate fi acuzat mai curînd de mitocănie – pentru că se scărpina în zona inghinală – și nu de perversiune sexuală: bănuiesc că sancțiunile nu ar mai fi aceleași, dar, din păcate, am afla asta prea tîrziu pentru reputația dascălului.)

■ Reforma în învățămînt este strîns legată de funcționarea regulamentară a autorității morale, ierarhice și profesionale. Dacă îi învățăm de mici pe elevi să le ocolească, să-și rezolve problemele în presa de scandal, nu vom ajuta cu nimic reforma.

Subliniez apăsat: nu de ascunderea adevărului e vorba, e foarte bine că elevii sesizează comportamentele indecente. Ci de felul în care o fac și de scopul urmărit. Are școala probleme? Au copiii noștri probleme cu dascălii? Nu avem încredere în felul în care ministerul și inspectoratele școlare rezolvă abaterile de comportament? Soluția nu este să cerem presei să curețe locul de la catedră. Soluția este să îi *obligăm* pe cei care *au* această responsabilitate (directorii, inspectorii, miniștrii) să o facă.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

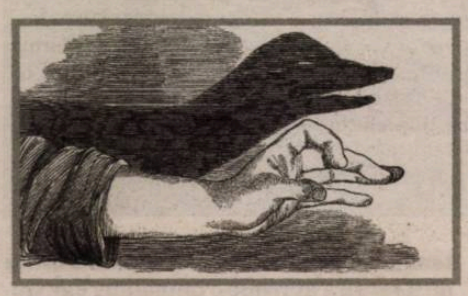

Iaromira POPOVICI

bazar

La țară, și nu tocmai

Majoritatea copiilor, pe cînd eram eu mică, aveau bunici la țară. Cu toții, aproape, își petreceau acolo vacanțele. Bunici care locuiau undeva mai aproape sau mai departe de București, care aveau niște case mici și simple, dar dotate cu grădini generoase și cu cîțiva veri tocmai buni de alergat, jucat „fața" și alte cele, mai aventuroase.

Eu, din păcate (sau cel puțin așa mi se părea atunci), aveam bunicii în București. Părinții mei nu se născuseră la țară, precum toți ceilalți, ci în București (mă rog, mama, tata era din altă țară, dar tot de la oraș). Ca atare, nu mă potriveam în *pattern*. Cînd venea momentul compunerilor cu ce ați mai făcut în vacanță, eu nu puteam relata întîmplări comice cu miei, porci, găini sau alte vietăți, și nici șotii cu verii năvalnici. Eu mergeam la Mangalia sau la Sinaia, *à la longue,* ori în deplasări cu părinții mei, care făceau documentare. În loc ca toate astea să mi se fi părut interesante, la vîrsta conformismului aproape absolut, nu voiam decît să fiu o oaie oarecare din turmă, să nu ies cu nimic în evidență.

Era și așa destul că, la mine acasă, nu aveam o sufragerie ca lumea, precum majoritatea colegilor mei, în care să pot primi, una în care să existe o canapea cu model, o vitrină cu servicii și bibelouri în locul central, un covor persan pe jos sau măcar o mochetă cu aspirații pufoase, o lampă cu ciucuri de sticlă, precum și o mamă care să facă pastă de pește, icre, salată de vinete, roșii și ouă umplute și prăjituri cu cel puțin o dungă colorată în mijloc și cu glazură. Mamă care să fie plinuță, eufemistic spus, să aibă un permanent scurt și sîrmos sau un coc, să vină mereu cu tăvile și să se retragă apoi strategic.

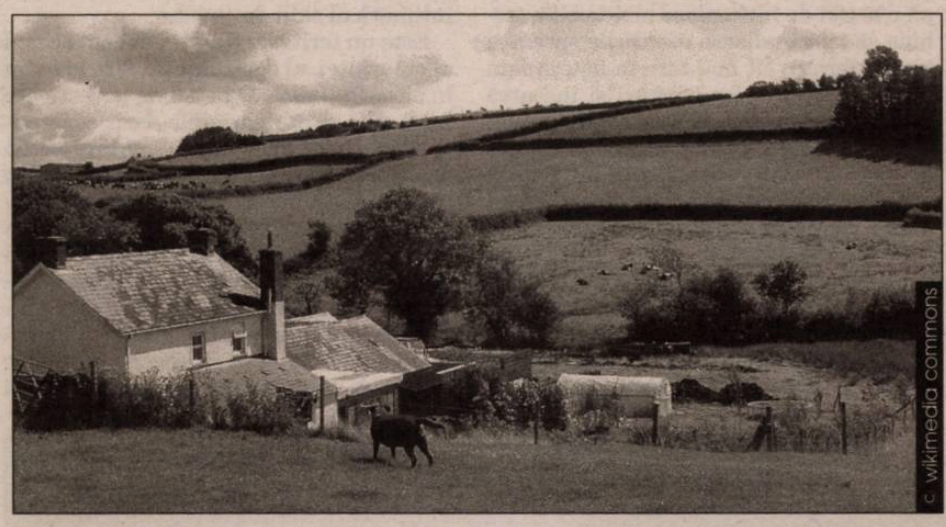

Eu aveam o sufragerie plină de cărți, cu o masă uriașă din lemn care ocupa o mare parte din încăpere, cu un pat aproape monahal și cu parchet bătătorit și deloc lucios pe jos. Precum și o mamă super-spectaculoasă, care nu făcea însă nici icre, nici pastă de pește și nici ouă umplute (ci doar uneori supă de roșii și friptură cu salată), care nu aducea tăvi, dar care, în schimb, știa cum să vorbească cu colegii mei și nu era obligată să se retragă (deși o făcea).

Exista, totuși, un „la țară" al meu, la bunici. Bunici care locuiau în București, dar la casă. În case care aveau curte și dădeau spre cîte un parc: cea dintîi spre Carol, cea de-a doua spre Tineretului. Ei aveau, într-adevăr, o legătură cu mult rîvnita țară, în sensul că amîndoi se născuseră acolo, în cîte un sat. Și nu numai atît: în felul lor, aduseseră țara la oraș – asemenea unui număr mare de co-orășeni de-ai lor din acea perioadă. Oameni obișnuiți să viețuiască la țară și obligați să se adapteze în mediul urban, își mutaseră obiceiurile de acolo în „marele oraș". De aici și inadecvarea multora dintre ei, și apariția unui tip de kitsch născut din această inadecvare.

Bunicii mei n-aș spune că aparțineau categoriei de oameni kitsch, ci doar interiorul casei lor împărtășea, pe alocuri, din trăsăturile kitsch-ului rustic. Altfel, modul în care bunicul meu își lucra grădina și trebăluia prin curte, făcînd cumva abstracție de orașul industrial în care trăia, era chiar *cool* și lăudabil. Bunica mea își decorase interiorul cum învățase ea la țară, dar și cum, de altfel, o făceau și atîția alți oameni de la oraș. Nu avea vitrina obligatorie și mobila lucioasă și canapeaua cu model, deși poate și le-ar fi dorit. În schimb avea covoare aduse de la țară, din lînă, mai adevărate, mobilă veche și solidă din lemn și scoarțe cu motive populare pe pat. Avea chiar și o vitrină, undeva, dar nu era cea din sufrageriile colegilor mei, era mai vetustă și mai demnă. Avea și ea milieuri și ștergare pe ici, pe colo, și tablouri cu fructe și scene de vînătoare. Dar nu chiar „Răpirea din Serai".

În orice caz, la bunicii mei de la oraș (destul de în centru, de fapt), pentru mine era la țară. Nu aveam nici un văr cu care să pornesc în aventuri nebănuite, dar aveam gașca de copii de pe stradă, cu care alergam ca nebunii și jucam „fața" prin curte, pivniță, magazie și parc. Știam să batem mingea (!), să desenăm cu cretă, știam ce-i ăla un băț și chiar cum să ne suim în copaci (deși eu nu eram expertă la așa ceva).

Cînd rămîneam la bunici, ne culcam cu toții odată cu lăsarea serii și ne trezeam cînd se lumina de ziuă. Seara, înainte să adormim, nu se auzea nici pîs, simțeam de-a dreptul liniștea ca un zumzet implicit. Noaptea, singurele zgomote care ne deranjau erau sforăitul bunicului meu și cîte un țînțar care-și permitea să ne calce sanctuarul. În fiecare zi, la masa de prînz, se făcea și o mămăligă. Mai nimic nu se arunca, totul se recicla. Orice se rupea se cosea sau peticea. Bunica mea gătea în casă, iar bunicul trebăluia pe afară.

Era, cum spuneam, țara mea din buricul tîrgului. Am realizat asta ducîndu-mă recent la țara adevărată, cea de pe lîngă Cîmpulung Muscel, de unde sînt bunicii mei. Și realizînd că am o relație mai curînd poetică și contemplativă cu lumea de acolo. Și nu una de apartenență.

„Spectatorul nu e niciodată mai prejos decît mine“

– interviu cu regizorul Constantin POPESCU –

După primele două lungmetraje, Portretul luptătorului la tinerețe *și* Principii de viață, *regizorul și scenaristul* ***Constantin Popescu*** *lansează* Pororoca, *un thriller psihologic despre dispariția misterioasă a unui copil. Filmul, care i-a adus trofeul pentru Cel mai bun actor lui Bogdan Dumitrache la Festivalul Internațional de Film de la San Sebastian, explorează granițele suferinței umane printr-o tensiune în crescendo. Despre actorii din film, tehnica de filmare și evoluția psihologică a protagoniștilor am vorbit cu regizorul.*

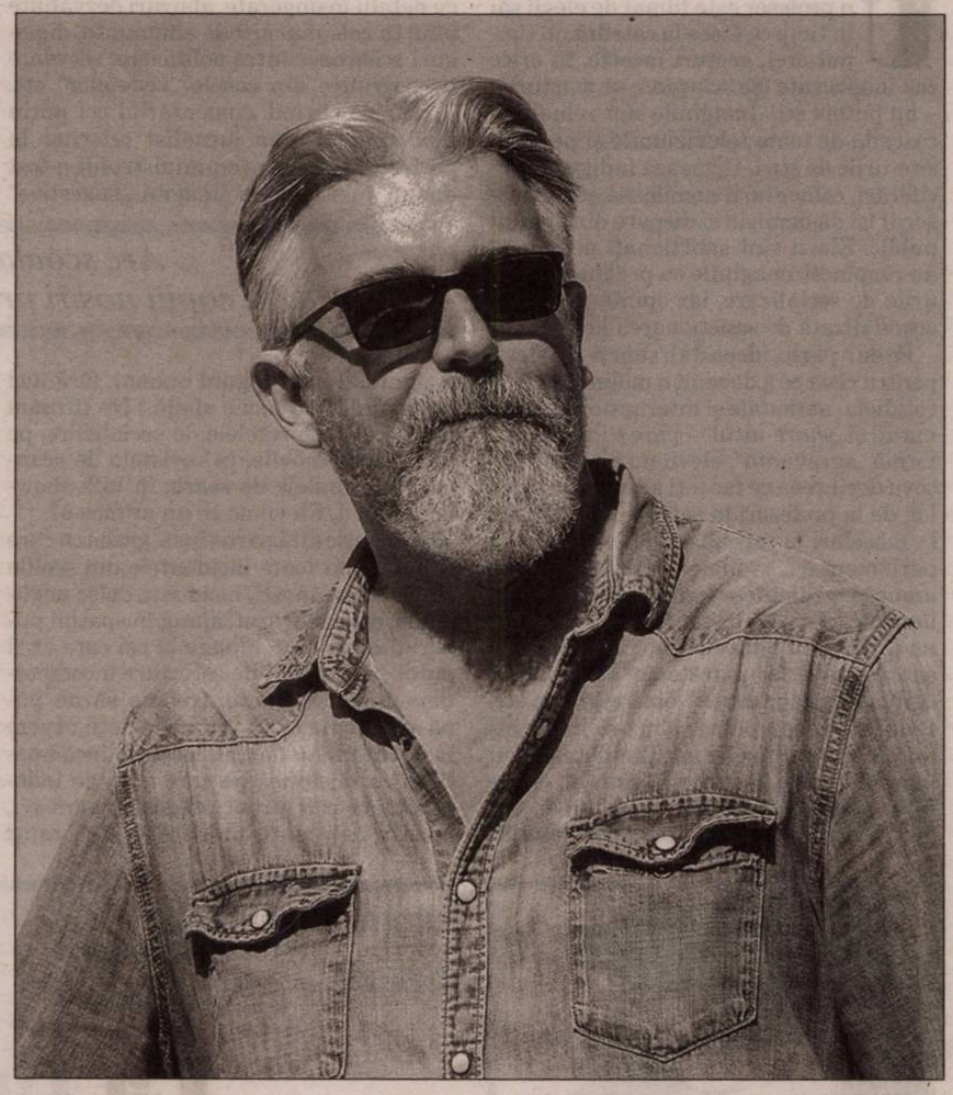

Pororoca *relatează o situație extremă, și anume dispariția unui copil ca element declanșator al destrămării unei familii. Cum ați urmărit cuplul din film, ale cărui emoții puternice ajung, în final, într-un teritoriu periculos?*

Am încercat să îl urmăresc cu minuțiozitate chiar și prin elipsele și interacțiunile de familie lăsate în afara ecranului, cum delicat și atent observa un cronicar. Mecanica unui astfel de cuplu, interacțiunile cu cei din lumea lor, definesc subtil un traseu imprevizibil și greu de stabilit în privința deciziilor și a urmărilor acestora ulterioare dispariției. Tocmai de aceea, atenția la detalii, inserturi ale unor planuri mai puțin vizibile – atît în imagine (planuri doi care ascund informații interesante, ce pot aduce un aport de elemente definitorii pentru una dintre întrebările fundamentale ale filmului), cît și în sunet (sunete care definesc spațiul și teritoriul personajelor mai bine, uneori, decît o fac imaginile) – devin straturi care marchează limitele, neajunsurile, dar și calitățile dinamicii cuplului și mai apoi ale schiței și traiectoriei personajului Tudor, marcat de povara acelei implacabile puteri nevăzute și insidoase a vinovăției.

Actorul Bogdan Dumitrache, tatăl din film, traversează, pe parcursul celor 54 de zile din film, o criză existențială cumplită. V-a fost greu să transpuneți cinematografic trăiri sufletești?

Cu toții am suferit, mai mult sau mai puțin, iar aceia care au avut nesansa unor suferințe dintr-acelea dezmembrante cred, cîteodată, despre ele că sînt unice și că doar ei au înțeles, cu adevărat, ce înseamnă și cum te cutremură. Munca la un astfel de film este cumplită prin definiție, mai ales pentru actori. Ca spectator al unui astfel de film, ești ori empatic, ori îl respingi, arareori îți rămîne indiferentă experiența. Oricum iese filmul, însă, oricît de credibil sau debil ar fi rezultatul, exercițiul exhibării sentimentelor pe ecran este dureros, greu și complicat de descompus în elemente, darămite de explicat. Îți dorești să îți iasă, speri să fie dozată corect cantitatea de anterior și ulterior momentului filmat, speri să reușești, ca autor, să deliberezi corect finalurile și să cuantifici cît mai aproape de limite suferința și teribilul, dar cu adevărat nu știi dacă ai reușit decît atunci cînd te uiți prima dată la filmul terminat (și mai ales după premieră, cînd te confrunți cu publicul). Uneori funcționează cu puterea unei izbăviri, alteori doare și mai tare.

Așa că da, mi-a (ne-a) fost greu, pentru că, dincolo de indicații, materialul de lucru este uman, cel mai greu de modelat, dar și de explicat. M-am sprijinit, însă, pe ajutorul psihologilor și al psihiatrilor pe care i-am consultat în cei șapte ani cît a durat construcția acestui film, pe ajutorul și experiența criminaliștilor cu care m-am întîlnit și care mi-au răspuns cu amabilitate, răbdare, dar și tristețe profundă la întrebările despre cazurile pe care le-au întîlnit în carieră, atît despre cele rezolvate, cît și despre cele rămase cu autor necunoscut, despre reacții și decizii, despre cupluri și despre instincte, despre statistici. Dar cei mai mulți, mai ales dintre cei care mai au copii acasă după o astfel de întîmplare nenorocită, trebuie să își canalizeze eforturile spre a-și ține suferința cît mai tare în frîu în fața copilului rămas, fac eforturi și încearcă să folosească ultimele rezerve de putere și de umanitate pentru a proteja copilul de lîngă ei. Unii reușesc, alții nu. Faptul că într-una dintre secvențe, de exemplu, mama copilului merge cu el în oraș la un film de animație, după ce blocajul nu a lăsat-o să iasă din casă trei zile, nu înseamnă că a făcut-o pentru că a dorit asta din tot sufletul, ci e o decizie pe care o ia împotriva firii, desigur, doar pentru copilul rămas. Doar ea știe cît îi va fi fost de greu un asemenea gest ori cît de tare a plîns, poate, pe înfundate, isteric și disperat, în întunericul sălii de cinema.

Este un teritoriu fragil și delicat acesta al suferinței, al deciziilor pe care le luăm în situații-limită. O astfel de poveste are mult mai multe variabile decît constante. Dar știu că mulți dintre părinți pricep mult prea bine astfel de momente. Din păcate, viața merge înainte și îmi închipui, din nou, că orice părinte știe că într-o asemenea situație nenorocită, cum este cea din film, trebuie să ții piept (fiecare în măsura în care poate, în care reușește) valului de panică, durere, vinovăție și suferință care te apasă ca un bloc de granit. Ți-e greu să respiri, ți-e parcă teamă să mai trăiești, consideri dorința de a respira aproape o impietate, dar trebuie să o faci, pentru că ai nevoie de speranță, ai nevoie să îți cauți copilul, trebuie să faci tot ce poți ca să îl găsești, trebuie să îl protejezi pe cel sau pe cei care sînt încă acolo, lîngă tine, chiar dacă etapele deznădejdii își urmează cursul implacabil (negare, furie, încercarea de gestionare a noii situații, depresie și în unele cazuri acceptare). Unii fug de etape, se prăbușesc într-un escapism atroce, furibund, alții caută răspunsuri cu orice preț, mînați de sufocarea ucigașă, pentru că nu știu cum să facă altfel, speriați sau prăbușiți, prin sublimare, la limita infernului pe care îl neagă din răsputeri.

Pororoca

Nu am considerat niciodată spectatorul mai prejos decît mine ca intelect sau cultură cinematografică ori nivel de înțelegere. Sînt, la rîndul meu, un spectator. Nu am considerat că trebuie să îi ofer mură în gură, ca și cînd ar suferi de vreo dizabilitate, experiența cumplită a unui astfel de traseu (pe care nu și-l dorește nimeni, desigur) cu notații de ore și de zile pe ecran – în cazul acestei propuneri, pentru că altminteri, altădată, am făcut-o –, ori cu explicații prea detaliate (despre anchetă, de pildă, cîini de urmă ori caroiaje, care nu ajută întotdeauna și asta o menționează statisticile, nu e vreo invenție a mea; ori despre numărul de zile care trec între anumite secvențe) atît în imagine ori în dialogurile personajelor sau subliniate cumva șantajist cu notația „inspirat din întîmplări adevărate“. Sînt convins că publicul este mult mai inteligent decît este creditat de multe ori. Și înțelege, de pildă, că cina din noaptea dispariției era pregătită deja cu o zi în urmă de bonă (care gătește și ajută la curățenie, nu e doar bonă), căci Tudor și Cristina își permit finan-

ciar prezența și ajutorul ei. Pariurile pe care mi le-am asumat ca regizor, riscurile pe care am ales să le încerc sînt legate, desigur, de acele secvențe care lipsesc din film în varianta finală (prezența tatălui în parc în noaptea dispariției, orele petrecute acolo, din disperare, vinovăție și neliniște, sau secvențele la fel de dureroase ale cuplului imediat după dispariție etc.). Acestea și alte secvențe sînt filmate, dar din motive tehnice nu au ajuns în film (se mai întîmplă, am să le introduc, poate, ca bonus în meniul Blu-ray-ului, atunci cînd se va lansa), altele nu au ieșit bine din pricina mea, altele am considerat că ar spori cutremurător de tare gradul de suferință la care supun spectatorul și deci am renunțat la ele, altele mi s-au părut un fel de explicații redundante adresate publicului și am renunțat și la acestea. Pur și simplu nu se poate descrie totul în imagini, e nevoie și de elipse. Iar pe acelea le hotărăsc eu ca autor, cu riscurile de rigoare. Acolo unde ele se datorează altor motive, am considerat că spectatorul va deduce că ele sînt acolo, neprezentate, nu însă nefilmate. Așa că da, mi-a fost foarte greu să „transpun cinematografic" toate acestea. E un proces complex și de durată. Dar Bogdan Dumitrache este un actor excelent. Mă bucur că a reușit să o facă admirabil, după un efort teribil și dureros.

Cînd ați filmat scena dispariției într-un lung plan-secvență, camera alunecă cu intenție spre alte conflicte secundare (mă refer și la scena în care două doamne se ceartă în parc cu stăpînul cînelui). Ce ați urmărit prin această înlănțuire de secvențe narative?

Secvența încearcă să fie o oglindă, cît m-am priceput mai fidelă, a ceea ce considerăm a fi o zi ca oricare alta în parc. Mi-am dorit ca spectatorul să ia parte cît mai activ cu putință la momentul care îi schimbă viața lui Tudor, să fie martor la momentul care reprezintă declanșarea traseului familiei Ionescu din acel punct încolo. Și cum altfel mai bine decît printr-un plan nealterat de montaj (dus la capăt cu măiestrie de calmul năvalnic al directorului de imagine Liviu Mărghidan și de talentul cameramanului Valentin Mircea)? Unele dintre detalii sînt importante, altele nu. Rămîne ca spectatorul să descopere, dacă are disponibilitate și poate trece peste tensiunea inerentă unui astfel de moment, ce e important și ce nu este. Secvența este plină de indicii ascunse în toate planurile, atît vizual, cît și auditiv. Misterul e acolo, ca să parafrazez un autor care îmi place.

În absența muzicii, ați optat pentru un fel de zumzet continuu care amplifică tensiunea. Cum ați justifica această alegere?

Nu sînt un adept al sunetului non-diegetic, în general. Acum traversez o etapă a vieții în care am o problemă în primul rînd cu muzica de pe coloana sonoră, compusă anume pentru un film, și consider că sînt foarte puține filmele în care aceasta este completată sau sprijinită corespunzător/corect de muzică (nu știu cum să descriu exact senzația). Mă deranjează și nu mai înțeleg aproape deloc muzica de însoțire, acel *„mickey mousing"* supărător, o cîrjă pentru spectator în caz că acesta nu a înțeles că se uită la un moment tensionant sau trist, în funcție de tobe sau viori și saxofoane care îl însoțesc pe protagonistul care plînge. Există, însă, filme cu o coloană sonoră impecabilă, care îmi plac foarte mult. În *Pororoca* am optat pentru un sunet în crescendo care însoțește personajul. Mi s-a părut potrivit și l-am simțit ca necesar, l-am acceptat și sînt sigur că poate fi foarte ușor acceptat ca un sunet pe care și personajul îl aude. Ca o stare de tensiune permanentă, un bîzîit ce poate foarte ușor deveni acut (pariul *sound designer*-ului Mihai Bogos – cel mai interesant și talentat *sound designer* cu care am lucrat vreodată –, al fabulosului mixeur Vincent Arnardi și al meu – a fost (este în continuare) că el abia se aude și deci aproape subliminal descrie un sentiment straniu, nu la modul deranjant, și că se confundă ușor cu zgomotul de fond al fiecărei secvențe, este împletit cu ambianța), dar care nu o face decît subtil și doar în cîteva locuri din film și care crește în intensitate – din clipa în care Tudor realizează că fetița lui a dispărut –, pînă undeva aproape de finalul filmului. Martorii fenomenului *pororoca* au descris un zumzet îndepărtat și amenințător care părea că plutește în aer ca un murmur apăsător (vuietul îndepărtat al apei distrugătoare care se apropia), uneori cu mai mult de o oră înainte ca valul mareic să ajungă în dreptul zonei în care se aflau. Am încercat, în film, o comparație cu această senzație aducătoare de neliniște.

„Secvența este plină de indicii ascunse."

Ce dificultăți ați întîmpinat la filmare și cum ați lucrat cu cei doi copii?

Cel mai greu a fost programul lung de filmare (ca număr de zile), transformarea fizică a lui Bogdan, secvențele din parc (numărul mare de actori și figuranți, căldura toropitoare și efortul echipei, în special al celor de la sunet – un număr mare de microfoane și lavaliere, unele ascunse, mai mulți boom-iști, adică cei care preiau sunetul direct, care trebuiau să alerge odată cu actorul și camera în secvența dispariției și care preluau, unul de la altul, înregistrarea sunetului în timpul distanței mari acoperite de actor, coregrafia momentului, repetițiile secvenței în ansamblu după ce am repetat totul pe bucăți, stabilirea dialogului și a fiecărui moment în parte și bineînțeles lupta cu imprevizibilul – uneori copiii se opreau și se uitau fascinați la aparatul de filmat, cu gurile căscate, moment în care tot efortul nostru de a construi iluzia realității se năruia și eram nevoiți să luăm totul de la capăt) și secvențele delicate din punct de vedere emoțional atît pentru Bogdan Dumitrache, cît și pentru Iulia Lumânare, care fac două roluri incredibile, puternice, emoționante și oneste.

Lucrul cu copii nu este niciodată ușor. Poate fi hazliu și se întîmplă des ca anumite situații, prin umorul involuntar al copiilor care înregistrează realitatea în mod diferit de adulți, să dea naștere unor momente foarte bune în cadru, comparabile cu improvizația actorilor. Prezența copiilor la filmare impune răbdare, dar și concentrare, o bună coordonare și organizare a echipei. Nu se poate lucra (conform legii) mai mult de trei sau patru ore pe zi (în funcție de programul lor școlar sau de vacanță) cu copii, repetiții incluse. Altfel, Adela Marghidan și Ștefan Raus au fost foarte cooperanți, sînt doi copii foarte isteți, veseli, puși mereu pe șotii. Într-una dintre zilele de filmare din parc, după cîteva săptămîni în care nu mai filmaserăm acolo, un bărbat care trecea aproape zilnic prin zona de filmare, cu o sacoșă de rafie în mînă în care avea un casetofon din care răzbăteau mereu șlagăre românești din anii '80, mirat probabil că încă nu terminaserăm filmările, a aruncat o întrebare sastisită, suficient de tare încît să îl auzim noi, cei din echipă (eram într-o pauză în acel moment): „Tot n-a găsit-o, mă, pe Maria?" La care Ștefan, prompt, i-a dat replica, strigîndu-i: „Păi, trebuie să mergi la film ca să vezi!"

„Îmi place să mă pierd în detaliile descriptive ale unor secvențe."

Ați publicat acum ceva vreme romanul Mesteci și respiri mai ușor. *Mai aveți timp de scris?*

Da, dar o fac cumva terapeutic, doar pentru mine. Îmi închipui că poate, cîndva, o să și public cîte ceva dintre cele pe care le (de)scriu, dar cred/știu că, de fapt, nu o să se mai întîmple asta niciodată. Talentul literar nu are neapărat legătură cu scenaristica. Adică are, dar la un nivel organic pe care nu știu să îl descriu acum. Iar eu nu am talent literar. Mă bucur că mi-am dat seama de asta, chiar dacă a durat ceva timp și cam prea tîrziu. Scenariul implică o tehnică bazată mult pe funcțional, trebuie să poți descrie corect și decent, inteligibil niște situații astfel încît povestea să fie coerentă și să poți oferi detaliile necesare actorilor (pentru construcția personajelor) și departamentelor (imagine, producție, loc, costume, scenografie și machiaj) în vederea unei cît mai bune filmări. Dacă aș fi fost măcar pe sfert conștient de lipsurile mele scriitoricești atunci cînd am acceptat să îmi fie publicată cartea pe care o menționați, mai mult ca sigur că nu aș fi acceptat tipărirea ei. O găsesc teribil de stîngace acum, plină de lipsuri și incoerențe, lipsită de talent de-a dreptul, cu ridicole urme de legătură cu literatura. Era doar un soi de vagă promisiune. Îmi este tare rușine de ea. O privesc amuzat, acum, ca pe o mare prostie de tinerețe. Credeam că pot fi prozator. Desigur, nimic mai departe de realitate. Asta este tot. Cîțiva oameni talentați au fost mult prea indulgenți cu mine, iar eu nu am prins ideea, la vremea respectivă. Restul au dat cu mine de pămînt, pe bună dreptate. Unii cu eleganță și decență, ca Marius Chivu, de pildă (niciodată nu i-am mulțumit pentru onestitate, umor și lipsă de încrîncenare, o fac acum), alții mai abrupt. Toți aveau însă dreptate. Sper să fi dispărut pentru totdeauna, acolo unde dispar mereu produsele lipsite de talent, toate exemplarele acestei deosebit de firave încercări de tinerețe, astfel încît să nu o mai găsească nimeni vreodată. Scriu cu plăcere scenarii, însă. Chiar dacă uneori prea lungi, pentru că îmi place să mă pierd în detaliile descriptive ale unor secvențe. Dar colaboratorii mei s-au obișnuit cu mine și nu se lasă impresionați de numărul de pagini. Știu doar că sînt niște reflexe ușor anacronice care mai ies la iveală cînd și cînd, nimic mai mult. Și mi le tolerează.

Ați declarat undeva că povestea are la bază cîteva elemente personale. A fost introspecția un sprijin regizoral pentru sondarea mecanismelor psihologice care determină evoluția protagoniștilor?

Bineînțeles. Cîtă vreme mă sprijin uneori, într-o măsură mai mare sau mai mică, pe caracterul și personalitatea unui actor pentru a-i defini mai bine personajul, pentru a-i creiona un traseu sau un teritoriu de joc cît mai limpede și mai onest cu putință, introspecția sau mecanismele psihologice proprii mă ajută să le împrumut protagoniștilor și din personalitatea mea acele trăsături care simt (mai degrabă cred) că i-ar putea îndruma spre acele situații sau către ieșirile din acestea. Dincolo de orice, însă, ca autor, mă folosesc de instinct și de imaginație. Fără acestea, filmul ar respira mult mai greu. Un sprijin important îl are, însă, întotdeauna editorul filmului, iar la *Pororoca* talentul incontestabil, ajutorul, sfaturile și experiența editorului Corina Stavilă (unul dintre colaboratorii care mi-au definit cariera) au cîntărit decisiv atît în construcția finală a unora dintre cele mai puternice și dificile secvențe, cît și a ansamblului.

a consemnat Roxana CĂLINESCU

Pororoca

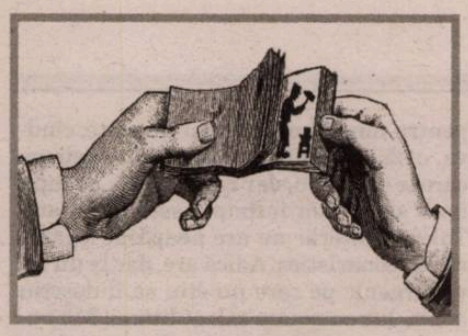

Marius CHIVU

feedbook

Cronica unui scandal anunțat

● **Adrian Schiop, *Soldații. Poveste din Ferentari*, ediția a treia, limitată, Editura Polirom, 2018.**

La apariția lui în 2013, *Soldații. Poveste din Ferentari* a fost de departe cel mai comentat și mai lăudat roman al anului. De fapt, se vorbea despre el încă dinainte de publicare, interesul față de manele al scriitorului, care tocmai își dăduse doctoratul pe acest subiect la SNSPA, laolaltă cu orientarea lui sexuală ambiguă și faptul că era unul dintre colaboratorii platformei CriticAtac, toate acestea creaseră un orizont de așteptare care, pînă la urmă, a fost confirmat de calitatea cărții. Subiectul era inedit și potențial scandalos: un doctorand se mută în Ferentari pentru a-și termina cercetarea de antropologie pe subiectul manelelor și se cuplează cu Alberto, țigan trecut pe la pîrnaie, care-i devine deopotrivă protector și ghid în periferie. Juriul Premiului „Augustin Frățilă" pentru roman (cel mai consistent financiar în acel moment, premiu între timp dispărut) reușea performanța de a nici măcar nu-l nominaliza, dar *Soldații* avea să fie distins cu Premiul revistei *Observator cultural* și cu Premiul „Cea mai bună carte a anului" acordat în cadrul Galei Industriei de Carte, iar astăzi, după trei ediții ale cărții și cinci ani mai tîrziu, rulează deja în cinematografe în adaptarea Ivanei Mladenovic (aflată la debut în lungmetraj), cu scriitorul deopotrivă în rolul scenaristului și al propriului personaj, și cu amatorul Vasile Pavel-Digudai, probabil revelația actoricească a anului, în rolul amantului țigan. („Are charismă, e fix ce trebuia pentru rol. E chiar mai sexy decît originalul", afirmă Schiop despre Digudai.)

Întîmplarea face că, în timp ce *Soldații* rulează în cinematografe, un grup de neolegionari/fundamentaliști creștini au oprit, pe 4 februarie, proiecția filmului – avînd ca subiect activismul gay – *120 BPM* (regia Robin Campillo, Marele Premiu al Juriului la Cannes, printre nenumărate alte premii), în cinematograful din cadrul Muzeului Țăranului Român, dînd buzna în sală peste spectatori cu cîntece religioase și mesaje anti-LGBT. Un incident asemănător s-a petrecut, tot la MȚR, și în 2013, astfel că directoarea interimară a muzeului, Liliana Passima, a trimis un comunicat de presă, corect și clar formulat, în care spunea: „Am impus o calitate a proiecțiilor cinematografice oferite publicului, proporția covîrșitoare a filmelor fiind dedicată documentarelor antropologice și etnologice, filmelor de artă, filmelor care tratează probleme psiho-socio-culturale. Unele dintre acestea au produs dezbateri reale asupra problemelor și dramelor contemporane, contribuind la o cunoaștere mai profundă a societății actuale... Am mizat întotdeauna pe decența, conduita și pregătirea intelectuală a publicului nostru spectator, indiferent de apartenențele legate de religie, sex, mediu etc... În mod nefericit, protestatarii nu au văzut în MȚR un loc al dezbaterii, ci un instrument de propagandă religioasă, făcînd un real deserviciu atît imaginii muzeului, ca instituție publică, cît și principiului toleranței pe care religia creștină îl propune ca mod de viață. Ne pare rău să constatăm că modul de comportament al contestatarilor a fost generat de confuzia în a atașa unei instituții publice de cultură o misiune pe care îndeobște o au cultele religioase. Ne afirmăm cu această ocazie dorința de a nu fi transformați în terenul minat al unor confruntări care țin mai degrabă de ideologie decît de credință. Misiunea muzeelor este înainte de toate o invitație la descoperire, reflecție și participare adresată fiecăruia dintre noi fără a restricționa actul cultural și libertatea de conștiință." (Comunicatul poate fi citit integral pe www.muzeultaranuluiroman.ro.)

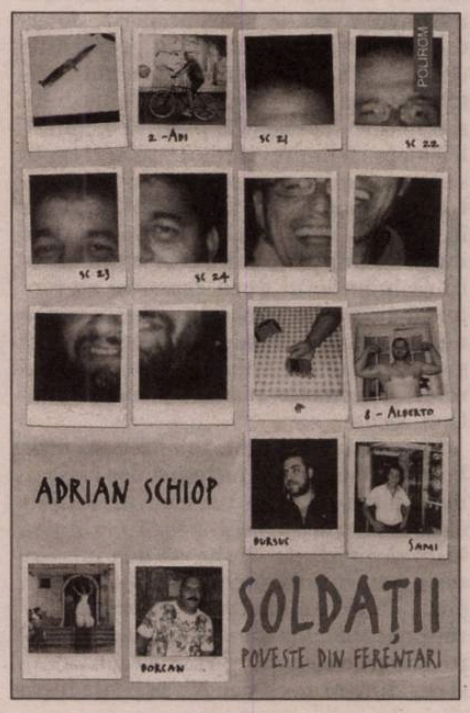

Manelele, dragostea și sexul interetnic abordate de Schiop.

În ziua în care apare această ediție a revistei noastre, tocmai urmează o nouă proiecție a *Soldaților* la cinematograful MȚR și e de văzut dacă vor mai avea loc și alte asemenea incidente deopotrivă ridicole și regretabile, care denotă tot ce-i mai rău: ignoranță, intoleranță, homofobie, bigotism.

Revenind – la apariția romanului lui Adrian Schiop (recenzat de mine în *Dilema veche* nr. 522/2014, cu titlul „Ferentari *love story*"), maneaua avea un statut controversat, era un gen stigmatizat, în ciuda eforturilor meritorii ale unor muzicologi serioși chiar din cadrul MȚR-ului, precum Speranța Rădulescu. Între timp, maneaua pare să fi fost acceptată în zonele culte ale culturii populare, dacă pot spune așa, punctul culminant fiind petrecerea pe muzică de manele la deschiderea TIFF-ului din vara anului trecut. Întrebat într-un interviu de pe www.art7.fm cum vede astăzi acest aspect, Adrian Schiop spunea: „În momentul în care maneaua a fost foarte *mainstream*, a fost respinsă de hipsteri. În momentul în care a intrat pe un val descendent, a început să devină o chestie de underground. Și-atunci poți s-o recuperezi, cumva. Pentru că altfel ar fi doar pop, și-atît. Și fiind pop, n-ar fi OK în logica subculturală. Dar, pentru că încet-încet se re-ghetoizează, devine dezirabilă. Istoria stigmatului contează mult. Îi dă pedigree de underground, legitimitate. În momentul în care vii cu o istorie de stigmă și de scandal în spate, capătă trecut eroic, chiar dacă maneaua nu are un mesaj protestatar. Dar faptul că lumea s-a speriat de manea a contat pentru underground."

Așadar, dacă maneaua pare să fi intrat într-o zodie a toleranței, dacă nu chiar a acceptării, cu homosexualitatea lucrurile nu sînt deloc așezate în societatea românească, hărțuită momentan de propunerile de schimbări legislative ale Coaliției pentru Familie (sprijinită masiv de BOR) și, iată, de incidente care pot degenera în violență publică. Este uluitor cum militanții ortodoxiști, adică tocmai „creștinii iubitori de aproape", au inițiat în ultimii ani mai multe manifestări violente în spațiul public (precum atacurile cu pietre din timpul paradelor gay) sau alte acțiuni cel puțin dubioase (montarea prin intersecțiile din București a unor cruci de lemn sau îngroparea unor carcase de porc pe terenul propus construirii unei moschei).

Roman de mediu marginal/infracțional și de dragoste homofilă, Adrian Schiop spune despre *Soldații* că „nu e doar o poveste despre dragoste. Romanul e scris cu subtext politic. Ideea e să conserve ceva subversiv. Iar subversiunea nu poate exista în afara politicului. Există relația din roman, dar e o relație subversivă politic, care chestionează morala confortabilă a corectitudinii burgheze. Nu am vrut să fac antropologie, ci o chestie care provoacă, care enervează." Dar mă tem că nu morala „burgheziei" sau a așa-zisei *middle class* este aici chestionată, cu atît mai puțin provocată. Ca și în cazul manelei, Adrian Schiop va găsi înțelegere, sprijin și simpatie tocmai la categoria socială, culturală și politică pe care el și colegii lui stîngiști de la CriticAtac s-au mobilizat să o critice, de cele mai multe ori stupid, aș zice, mai ales în timpul protestelor de anul trecut. S-ar putea spune chiar că Adrian Schiop a scris un roman exact pe placul categoriei pe care pare, taman din rațiuni politice, că o detestă. „Burghezia" despre care pare că vorbește Schiop nu-i va citi niciodată cartea, iar dacă romanul său chestionează o morală, atunci este vorba despre morala creștină pentru care „iubirea față de aproapele" nu are conotație sexuală (în ciuda multelor scandaluri sexuale cu episcopi pedofili din sînul Bisericii Ortodoxe) și în imaginarul căreia mai există, poate, nostalgia sclaviei țigănești (subiect chestionat în filmul *Aferim!*, regizat de Radu Jude). Dacă romanul lui Schiop (laolaltă cu filmul al cărui scenarist este) provoacă o burghezie, atunci este mai degrabă una religioasă și doar parțial socială. Manelele, dragostea și sexul interetnic abordate de Schiop în ficțiunea sa „provoacă și enervează", de fapt, cîntecele bisericești și politicile anti-avort și anti-gay cît se poate de reale promovate de Coaliția pentru Familie, al cărei director, Mihai Gheorghiu, este, întîmplător, și director adjunct al MȚR.

Din păcate, pare că ne-am întors într-o epocă unde arta, neconformă cu o morală, dogmă sau ideologie, este considerată propagandă periculoasă.

PUBLICITATE

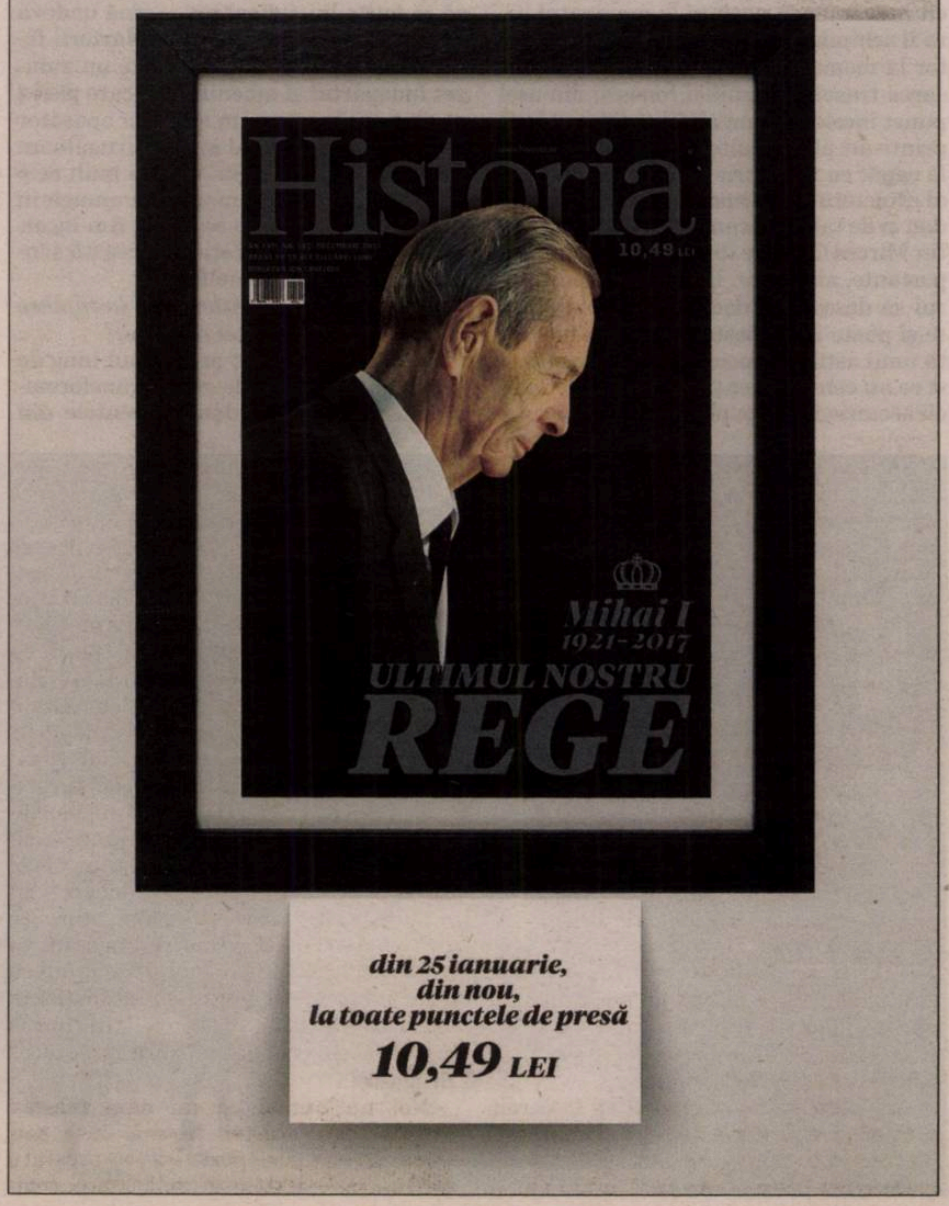

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

Cea mai exigentă dintre Istorii

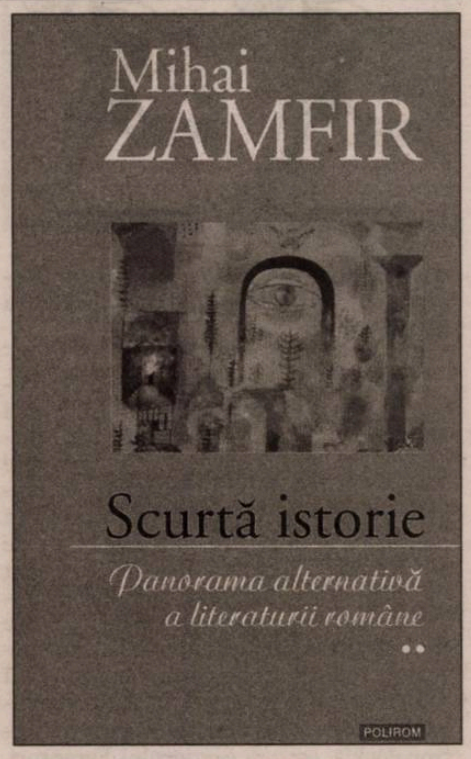

● **Mihai Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, vol. II, Polirom, 2017.**

Începută în 2011 cu un prim volum care se oprea imediat după Primul Război, sinteza lui Mihai Zamfir a ajuns astăzi la capăt. La nici un deceniu, așadar, de la *Istoria critică...* a lui Nicolae Manolescu, avem un alt proiect panoramic încheiat. Spre deosebire de aceea, însă, propunerea lui Zamfir n-a suscitat comentarii vehemente. Și e de presupus că nu le va suscita nici acum. De ce? Principalul motiv e acela că nu se ocupă de contemporaneitate. Opțiunea e motivată principial, iar tradiția, atîta cîtă există, o confirmă: nu poți interveni cu instrumente istorice într-o literatură aflată încă în construcție. Procedînd așa, recurgînd la un vechi principiu sorbonnard, Mihai Zamfir se pune la adăpost. Cel puțin în raport cu acele erori care i-ar putea submina nu verdictele, ci legitimitatea generică a unui set întreg de verdicte.

Greșesc cei care ar deduce de aici că *Scurtă istorie* e o carte prudentă și cuminte. Nimic mai neadevărat! Însuși epilogul, care comprimă în treizeci de pagini ultimii șaptezeci de ani de literatură română, lasă să se vadă, printr-un colț al cortinei, care este părerea autorului despre o epocă adeseori idealizată. E drept că arta perifrazei îl ajută pe Mihai Zamfir să spună lucruri incomode fără a coborî în asperități verbale. Totuși, pe nesimțite, decupajul său diminuează ori ocultează nume sonore. Astfel că, fără a intra în detalii, ponderea lui Nichita Stănescu scade discret, concurată fiind de aceea a lui Ion Vinea și Emil Botta (căruia Zamfir pare să-i atribuie profilul unuia dintre cei mai mari poeți ai celei de-a doua jumătăți de veac). Exigența e maximă și ea nu vizează doar selecția, chiar dacă aceasta sare mai întîi în ochi: Interbelicul, la care acest volum se limitează, e descris prin 24 de medalioane monografice. Nu e cazul să numărăm absențele. Știam că ochiurile sitei sînt mici: precedentul volum rezuma 250 de ani în 42 de portrete. Fiind scrisă din perspectivă stilistică declarată, *Scurta istorie* privilegiază autorii cu amprentă proprie, imediat recognoscibili după cîteva versuri sau după cîteva întorsături de frază. Și putem cădea de acord că Arghezi, Sadoveanu sau Călinescu, fiecare în cîte un gen, izbutesc asta.

Să ne aducem aminte
care e morfologia iubirii.

E firesc, cu aceste date, ca una dintre noutățile *Scurtei istorii* să provină din raportul special care se creează între glosă și text. De obicei, criticii utilizează citatul în interes strict ilustrativ. Pentru Zamfir, el reprezintă o piesă într-o construcție, dintr-o demonstrație. Și dacă punctul de plecare al acesteia e, prin forța lucrurilor, unul lingvistic, concluzia are întotdeauna substanță morală și ajută la configurarea unei imagini: faptul că Rebreanu utilizează pasager în primul său roman sintagma „pădurea spînzuratului“ îi prilejuiește lui Mihai Zamfir o reflecție legată de tehnica premoniției, fundamentală pentru circumscrierea „metodei“ autorului lui *Ion*. Altundeva, recursul tînărului Voiculescu la un vocabular arhaizant și regional nu e o marcă a tradiționalismului acestuia: cum să fie tradiționalist un procedeu care nu i-a tentat pe Russo, pe Eminescu sau pe Slavici, oameni de secol XIX? În realitate, Voiculescu inovează. Doar c-o face anacronic și imprecis. Să ne aducem aminte care e morfologia iubirii la Sadoveanu: neîmplinită, chinuitoare și, mai presus de orice, pudică. Mihai Zamfir citește în acest reflex o reacție polemică și snoabă a prozatorului la adresa erotismului din romanele deceniului al patrulea. Caracterul dificil al poeziei lui Ion Barbu e scos aici de sub zodia revelației ermetice și plasat într-o descendență ocult-nebulos-ridicolă, căreia i-au căzut victimă și spirite ca Yeats sau Pessoa.

Sînt, și acestea, și altele, din întregul cuprins al cărții, observații originale, șocante uneori pentru gustul comod al amatorilor de *vintage,* pe marginea unor opere care, s-ar fi putut crede, nu mai lăsau loc pentru prospețimea ipotezelor. Dacă ar fi doar atît, și tot ar merita ca *Scurta istorie* să facă școală.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

aduse cu **poșta**

„Regele moare“... Iar?!

Am sentimentul că se duc fiecare fără să ne fi aparținut, de fapt... Ca niște apostoli trimiși de Domnul la „neamuri“, spre o lume ostilă, deranjată din letargia întunericului colectiv, ca niște magi veniți din Răsăritul Cuvîntului să ne vestească, să ne lumineze, să ne ghideze, neascultați de mase – nu profeți în țara lor, admirați în taină de cei însetați, ascultați de mulți – poate! –, înțeleși nu de mulți – evident! ...

Fără să-i fi meritat, îi bocim virtual și HD, le croșetăm necrologuri patetice, fără să le fi citit, de multe ori – printre multele rînduri –, testamentele ori, mai rău, numai titlurile, ne asociem imaginii lor cu o ambiție sterilă, ca aceea personală a unui antreprenor de pompe funebre, și învățăm pe fugă un bocet la modă, preluat de la mortul anterior, sonor și fals neapărat...

Ni-i confiscăm funciar, ne rugăm la „sfîntul ocrotitor al ADN-ului“ să descoperim ceva comun în pedigree, le eșafodăm rapid un soclu statuar cu pompa unui primar de țară în campanie, Îl mai amestecăm și pe Dumnezeu pe acolo, confundăm epidicticul cu juridicul și deliberativul – sporovăială lacrimogenă să iasă, da' să fim cît mai credibili! –, ne mai punem și cîte un șorț sau un pompon îndoliat și o morgă pe măsură, cu o barbă versatilă, ascunse după un geam fumuriu sau o ramă funestă de „profil“... *„Je suis... lui / elle.“*

Am uitat să ne rugăm și să le cerem iertare pentru gena noastră dominantă: ingrată, uitucă și mimetică!

De aceea, fie că trece la Domnul împăratul, fie bufonul lui – actorul, fie retorul, fie cronicarul, fie solul, fie doctorul, fie preotul, fie dascălul – Mihai I Regele, Stela, Cristina, Zoe, Augustin, Olga, Părintele Adrian, Aspazia, Părintele Nicolae, Prințesa Marina, Tata, Carmen, Neagu, așa cum va fi și cu Mihai Ș. –, moare cîte o lume cu regele ei, o lume în care ne grăbim să ne înfigem pentru *selfie*-uri, dar din care fugim „dacă e vorba pe-așa“, dacă intră în pămînt...

Am invitat de curînd 55 de tineri isteți la TNB, la *Regele moare*... Un elogiu adus vieții, după ce i s-a înțeles veșnicia, o meditație despre viața fiecărui om despărțită prin „ceva“ necunoscut de cea de dincolo. Mariana Mihuț, Victor Rebengiuc și Ana Ciontea, trei regi și regine care păstrează cîte o lume a valorilor artei de mare clasă, sfidînd timpul din agendele actuale, și care vor merge și ei mai departe, ieșind din luminile rampei, cînd Domnul îi va chema... Monologurile revelatoare ale protagoniștilor, care jalonează genial opera, simfonice și unice, contrare apetenței corvide a omului bicisnic pentru defuncți. „Regele moare“, zice sapiențial E. Ionesco, ca o mărturisire a ceea ce a deprins stînd pe lîngă un veritabil suveran cu lumea lui, învățînd să moară după ce și-a trăit cu inconștiență viața, dar învățîndu-i și pe ceilalți cum să moară, după ce a dat măsură „greutății“ dragostei...

Noi nu numai că nu dăm măsură creștinească acestor treceri, însă mai rău, dăm examene periodice, cu prestații publice lamentabile în majoritate, copiind din discursul postum al cîte unui rege al scenei noastre publice în schița propriului epitaf, sperînd aiurea o șansă vremelnică în eternitate... În seara aceasta, gonind în spatele unei Salvări cu girofar, am înțeles viteza fugii de moarte. La „urgențe“, am văzut și am simțit olfactiv jertfele aduse pentru unicitatea fiecărei făpturi, toate – prinți și cerșetori – aduse de suferință pe un pat egalizator al neputinței, dar și al speranței de a amîna moartea. Pentru că angoasa morții ne desparte de cei cu care ne asociem de circumstanță, ne anulează declamațiile de odinioară, ne smulge din îmbrățișarea dragostei necondiționate, din legămîntul admirației candide și ne prinde în capcana scîlcierii așa-zisului respect purtat celor de pe catafalc. Nu?! Aștept să mă contraziceți după pomana de șase luni!

Dumnezeu să ne ierte pe toți, iar pe ei să îi odihnească în corturile drepților!

Cristian Marius DIMA

Victor MOROZOV

dilematograf

„Pe Ferentari“

● ***Soldații. Poveste din Ferentari*** **(România-Serbia-Belgia, 2017), de Ivana Mladenovic.**

Soldații. Poveste din Ferentari, debutul regizoral în lungmetraj al Ivanei Mladenovic bazat pe volumul lui Adrian Schiop, spune povestea de dragoste dintre Adi (40 de ani, doctorand în manele, stabilit în Ferentari) și Alberto (un rom în jur de 35 de ani, pușcăriaș timp de 14). Filmul, o apariție imposibil de trecut cu vederea în cinema-ul românesc, profită de pe urma graniței poroase dintre genuri, alternînd secvențe de ficțiune petrecute în intimitatea apartamentului lui Adi cu scene de exterior în care se activează o privire documentară, aproape antropologică, asupra cartierului Ferentari. Afinitatea filmului cu genul documentar e subliniată de o serie de momente nemotivate diegetic, care se abat de la progresia acțiunii: un excavator dărîmă o coșmelie; niște pușți de-o șchioapă aleargă după o căruță; are loc o strîngere de seringi abandonate pe stradă; o nuntă cu mare fast (limuzină și decorații) debutează într-o scară de bloc decrepită; într-o scenă inspirat aleasă, Adi dă o tură cu bicicleta prin cartier, fapt ce permite camerei de filmat a directorului de imagine Luchian Ciobanu să descopere universul animat, inundat de muzici și țipete, al Ferentariului. Cum cartierul respectiv și-a construit o mitologie proprie, ar fi fost facil ca Mladenovic să cadă pradă unei fascinații naive, care să privilegieze inutil pitorescul și mizerabilismul. Din fericire, lucrul nu se întîmplă: privirea regizorală pare dotată cu o anumită bunăvoință cînd vine vorba de „terenul“ lui Adi, o anumită curiozitate care, prin viniete observaționale, nu se transformă și în intruziune – ci doar ține să fixeze mai apăsat coordonatele spațiului pestrițîn care a aterizat bărbatul.

Căci Adi, deși mutat de bunăvoie în Ferentari, n-are cum să nu iasă în evidență în peisaj. În acest sens, Adi Schiop, care își joacă propriul rol, e o prezență interesantă pe ecran: mai tot timpul crispat, ca și cum nu și-ar găsi locul, timid și prins într-o grimasă cvasi-sfidătoare la adresa celor care ar putea profita de pe urma faptului că e *gadjo,* că nu e rom. Alberto, în interpretarea excepțională a neprofesionistului Vasile Pavel-Digudai, e încă și mai greu de definit. Amestec de bunătate ingenuă (e o fîntînă de tandrețuri de tip „viața mea“, „iubirea mea“, în timp ce Adi rămîne rezervat) și motiv de spaimă (Vasi, colegul de apartament al lui Adi, își ia repede tălpășița cînd îl vede la ușă), Alberto constituie mare parte din misterul acestei relații. Pe parcursul romanului, Schiop revizuiește neîncetat ipotezele cu privire la orientarea sexuală a lui Alberto, care ba spune că la închisoare a făcut-o cu bărbați de plăcere, ba ca un mod de a duce o viață bună; mai mult, omul are nevoie să privească „porno cu femei“ pentru încălzire, iar aspirația lui constantă pare să se îndrepte către o relație heterosexuală. O altă enigmă încîlcită o constituie rațiunea acestei legături, a cărei evoluție nu e întotdeauna motivată cauzal în film: naratorul romanului e torturat de gîndul (sau prejudecata) că Alberto e acolo pentru evidente avantaje materiale („Job Buletin Chirie“) – așa că nu va fi niciodată clar cît din materia afectivă turnată de cei doi în relație e dragoste, și cît oportunism (deopotrivă pentru Alberto și pentru Adi, acesta din urmă mînat de o certă apetență pentru exotic și dornic să-și facă mai ușoară munca „pe Ferentari“).

Andrei Gorzo a remarcat într-un text motivele pentru care, așa cum e impusă de film, obiectivarea perspectivei lui Adi e mai degrabă benefică, în comparație cu „abuzurile“ conștiinței naratoriale din roman (unde Adi se grăbește să lipească etichete tuturor personajelor cu care ia contact). Pe de altă parte, romanul oferă mai mult spațiu de manevră pentru înțelegerea mecanismelor (secrete, dar atît de la vedere) care guvernează în Ferentari. Raporturile dintre oameni, precum și reacțiile lor, își găsesc motivația în roman; filmul e (deliberat) mai eliptic, ba chiar lapidar, la acest capitol, astfel că revine în sarcina spectatorului să înțeleagă ce și cum – de pildă, faptul că Adi doar ce a ieșit dintr-o relație heterosexuală, dar orientarea sa trage spre bărbați; ori secvența, frumos tratată în film, în care Adi și Alberto sînt întrerupți într-un moment de intimitate de către un drogat aflat în apropiere, iar Alberto răbufnește violent: în film, o astfel de reacție pare motivată de atașamentul grozav al bărbatului pentru copii, care „nu poa' să mai iasă în parc din cauza voastră“. În roman, în schimb, Adi explică faptul că drogații erau, în Ferentari, un fel de ciunecat al bătăilor atît pentru organele legii, cît și pentru interlopi etc. Astea fiind spuse, filmul e ceva mai atent în a acorda atenție motivului concret pentru care Adi se află în Ferentari: teza de doctorat despre manele, care devine un fel de pretext pentru relația celor doi. La un moment dat, Adi asistă, prin intermedierea lui Alberto, la spectacolul unui tînăr manelist, într-o scenă care ar putea la fel de bine să facă parte dintr-un documentar despre industria muzicii din Ferentari.

Întrerupți într-un moment de intimitate de către un drogat.

Trebuie spus și că sensibilitatea *queer* care infuzează filmul – deși nu merge pînă la *a arăta* explicit nici măcar un sărut – denotă ceva curaj, venind dintr-o cinematografie destul de timorată, care, chiar dacă a mai manifestat deschideri spre marginalitatea etnică (de pildă, scurtmetrajul excelent al lui Adrian Silișteanu, *Scris/Nescris),* nu a mers mai departe. Într-un context mai amplu, filmul Ivanei Mladenovic poate fi alăturat explorărilor etnologice ale regizorului francez Jean-Charles Hue *(La BM du Seigneur, Mange tes morts),* dar mai ales ale italianului Jonas Carpignano, prezent în 2017 la Cannes cu reușitul *A ciambra*. Și exemplele de mai sus sînt docuficțiuni, dar comunitatea romă devine în cazul lor simplu alibi pentru revizitarea unor genuri cinematografice: jaf cu mașini în cazul lui Hue, *coming-of-age story* despre devenirea unui băiat, motivată de însăși ierarhizarea strictă a clanurilor de romi, în cazul lui Carpignano. Pentru *Soldații* – un debut remarcabil din numeroase motive – marginalitatea (fie ea *gay,* romă etc.) funcționează mai subtil: deopotrivă ca decor *sine qua non* și ca obiect central de studiu.

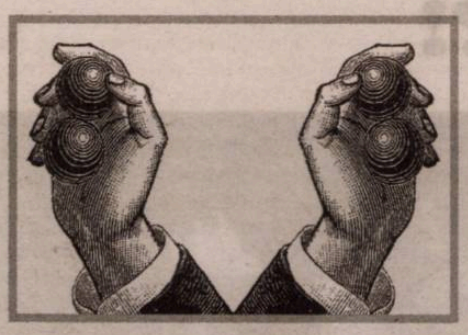

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O formație tehnică

● **Grimus, *Unmanageable Species,* 2018.**

Panikon, albumul de debut al formației clujene Grimus, din aparent îndepărtatul an 2008, venea împachetat într-un aproape-synth-pop-rock rotund și degrabă digerabil, cu tușe alternative foarte concrete, care-și plasa printre referințe o surprinzătoare și destul de plauzibilă încrucișare U2 – Depeche Mode, precum și o sumă inepuizabilă de locuri comune din ceea ce numim, cu destul de multă imprecizie, indie, aripile britanică și americană: exploziile dramatice *à la* Muse, infinita emfază The Killers, aluziile incongruente la *sound*-ul cameleonic al Radiohead etc. Albumele care i-au urmat lui *Panikon, Egretta* (2011) și *Emergence* (2014), nu au schimbat modelul acesta, ci l-au upgradat. Grimus a început să sune din ce în ce mai bine, să (se) producă din ce în ce mai *profi,* în contextul în care, din punct de vedere operațional, muzica a rămas (aproape) aceeași.

Pe undeva, muzicile locale se situează în această condiție genetică, replicată și de Grimus, a imposibilității adecvării la un continuum istoric și cultural. (Sigur, am putea conchide că Internetul a șters granițele; dar am fi departe de adevăr.) Iar povestea recentă a muzicii produse în România este generată chiar de acest model: dacă artiștii/trupele din care se inspiră muzicienii români își pot construi discursul relaționînd cu un sistem referențial intern – The Killers agățîndu-se de muzica deceniului 8 al secolului trecut –, cei de aici își trimit săgețile doar către primul cerc de proximitate – Grimus lipindu-se, de exemplu, de o sursă numită Muse, fără a putea reproduce, altfel decît stîngaci și neasumat, pretențiozitatea aceea foarte prog și foarte postmodernă, venită, pentru trupa plecată din Teignmouth, din artificiile și bombastica unor monolite botezate Genesis, Yes sau King Crimson, printre altele. Deci dintr-un context cultural asumat/asumabil.

De unde și viciul procedural, cu consecințe foarte practice, al muzicii clujenilor, translat într-un *sound* – o să-l numesc local doar pentru că formațiile care îl (re) produc sînt din România – lipsit complet de ancore. (Și nu vorbesc aici despre presiunea pieței, ca în cazul Irisului lui Cristi Minculescu pastișînd comic și grosier Coldplay.) De unde și senzația amară de contrafacere, venită, paradoxal, într-un univers muzical, pop-ul, privit holistic, care a propus constant *fake*-ul ca rețetă acceptabilă și cîștigătoare. De unde și sentimentul acela al inadecvării, de care vorbeam mai sus, pe care îl am eu, ca ascultător. De unde și senzația persistentă că trupe precum Grimus sînt, în mod masiv, niște *tribute bands,* niște formule cvasi-omiagiale care nu s-au mai fixat pe adularea și emularea unei unice entități, ci pe cea a unui sistem (superficial) de referințe. Ele sînt formații-simulacru, pentru care, de cele mai multe ori, problema nu mai este conținutul, ci continua accesare a unor ștampile izbăvitoare care arată astfel: „a-suna-bine“ și „a-nu-suna-de-aici“. În esență, *upgrade*-ul care urmează debutului – prezumat adolescentin, curios și determinat de „lecturile“ obligatorii – are exclusiv imperative tehnologice, lucru de înțeles într-un univers, cel local, care nu se poate desprinde de iluzia „performanței“.

Noul album Grimus, *Unmanageable Species,* schimbă vag tonul, renunțînd la *punch*-ul detectabil pe celelalte discuri, dar nu și formula. Mai introspectiv decît anterioarele – măcar prin apelul la un ethos care accesează intimitatea prin „baladesc“, cînd *à la,* din nou, Evul Întunecat al Depeche Mode, pe „Dysfunctional“, cînd emulînd dark pop-ul Editors, dar mult mai încărcat instrumental, pe „Albatross“, cînd într-un model U2-esc generic, precum *lead single*-ul „Carelessly“ și, aproximativ, „Piblokto“, cînd într-o manieră *siropop,* ca „Illusions Have No Flaws“ –, LP-ul se păstrează în aceeași dimensiune caleidoscopică, măturînd cohorte de *sound*-uri (prea) ușor decapabile și sunînd „ca afară“. Ceea ce este, la urma urmei, o performanță.

■ Noul album al formației Grimus, *Unmanageable Species,* va fi lansat pe 23 februarie 2018, printr-un eveniment care va avea loc în București, la Fratelli Studios, de la ora 21. Alături de trupa clujeană, pe scenă vor urca trupele Like Lovers, din Germania, și Fine, It's Pink, dar și Doru Trăscău (The Mono Jacks), George Gâdei (Travka) și Alexandra Ungureanu.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

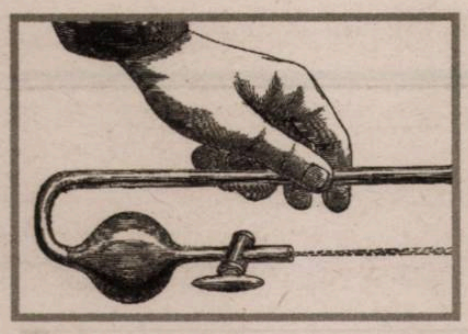

Oana STOICA

rosencrantz & co

Copilul cu copil în societatea cu principii

● ***Foreplay*, text și regie: Ozana Nicolau. Cu: Ioana Anastasia Anton, Voica Oltean, Mihaela Rădescu, Viorel Cojanu; muzica: Diana Miron, mișcare: Silvia Călin; scenografie: Mălina Ionescu; video: Elena Găgeanu; *light design:* Radu Apostol. Spectacolul face parte dintr-un proiect trans-media ce îmbină teatrul cu documentarul web și este co-finanțat de AFCN. Centrul de Teatru Educațional Replika.**

Două adolescente. Medii sociale diferite. Mentalități și nevoi diferite. Aceeași situație. Aceleași consecințe. Cine e responsabil? *Foreplay* este un spectacol minimalist care analizează problematica mamelor adolescente prin prezentarea, performativă și comparată, a două situații care sînt rezultante ficționale ale mai multor cazuri reale, documentate de regizoarea Ozana Nicolau. România se află pe primul loc în Uniunea Europeană la numărul mamelor adolescente (9282 de nașteri cu mame cu vîrste între 10 și 19 ani, dintre care 676 de nașteri au fost înregistrate în rîndul adolescentelor între 10 și 14 ani, conform raportului Eurostat pentru 2015, publicat anul trecut). În Statele Unite, unde fenomenul mamelor adolescente este o problemă veche (înfloRind pe fondul glorificării, într-o manieră superficială, a imaginii mamei – *„to be a mom"* – în discursul public), s-au luat măsuri astfel încît s-a înregistrat o recesiune a acestuia. Una dintre măsuri vizează educația în școală prin demonstrarea practică a ceea ce înseamnă să fii părinte: îngrijirea, timp de o săptămînă, a păpușilor-bebeluși s-a dovedit o temă traumatizantă pentru elevi și tocmai asta i-a asigurat eficiența.

Revenind în România, unde educația sexuală la școală este minimală, iar acasă, pe fondul unei societăți pretins pudibonde și ipocrit cucernice, poate lipsi complet, situația mamelor adolescente a preocupat exclusiv actanți sociali (organizații) de impact mic, nicidecum nu a constituit obiectul vreunei strategii la nivel național, realizate de autorități. În urma raportului Eurostat din 2017, UE a recomandat României să inițieze o strategie națională pentru reducerea numărului de mame adolescente. Nu am aflat de vreun demers în sensul ăsta. Spectacolul Ozanei Nicolau face vizibilă această problemă, chestionează cauzele și efectele ei și confruntă spectatorul (o problemă nu este o problemă pînă cînd nu te privește personal).

Două povești ficționalizate se derulează în paralel, analizînd modul în care adolescentele ajung în situația de a deveni mame, cum reacționează familiile lor, colegii, profesorii și care sînt consecințele. Fetele vin din medii diferite: una (Ioana Anastasia Anton) locuiește la sat și provine dintr-o familie cu venituri mici, care încearcă să scape de sărăcie prin munca mamei în străinătate, a cărei absență fragilează relațiile între părinți și copii, o alta (Voica Oltean) face parte dintr-o familie din clasa de mijloc urbană, bine educată și cu toate avantajele de rigoare. De asemenea, partenerii fetelor și apariția sarcinii variază, de la prietenul matur (30 ani), alături de care adolescenta visează o familie *altfel* decît cea de acasă, la colegul de clasă, cu care s-a distrat la o petrecere cu mult alcool. Punctul comun este că fetelor le lipsește o comunicare reală cu părinții, care să vizeze nu doar educația sexuală, ci și construcția identității, ceea ce le-ar permite să ia decizii mature în ceea ce le privește. Relația părinți – copii apare în spectacole în două variante, ambele nocive: subordonarea copilului față de părinți (fără a-i asculta în mod real problemele și a-i permite să se maturizeze) și plasarea responsabilităților părinților pe umerii copilului (atunci cînd părinții sînt absenți sau neputincioși). Apoi, deși prejudecățile arată diferit la oraș și la sat (ascunderea „rușinii" prin izolarea fetei de societate sau, dimpotrivă, stigmatizarea sarcinii și hărțuirea mamei în public), efectele sînt similare: mamele rămîn singure cu copiii. Alături de ele nu vor mai sta, de la un moment încolo, nici partenerii, nici părinții, nici prietenii.

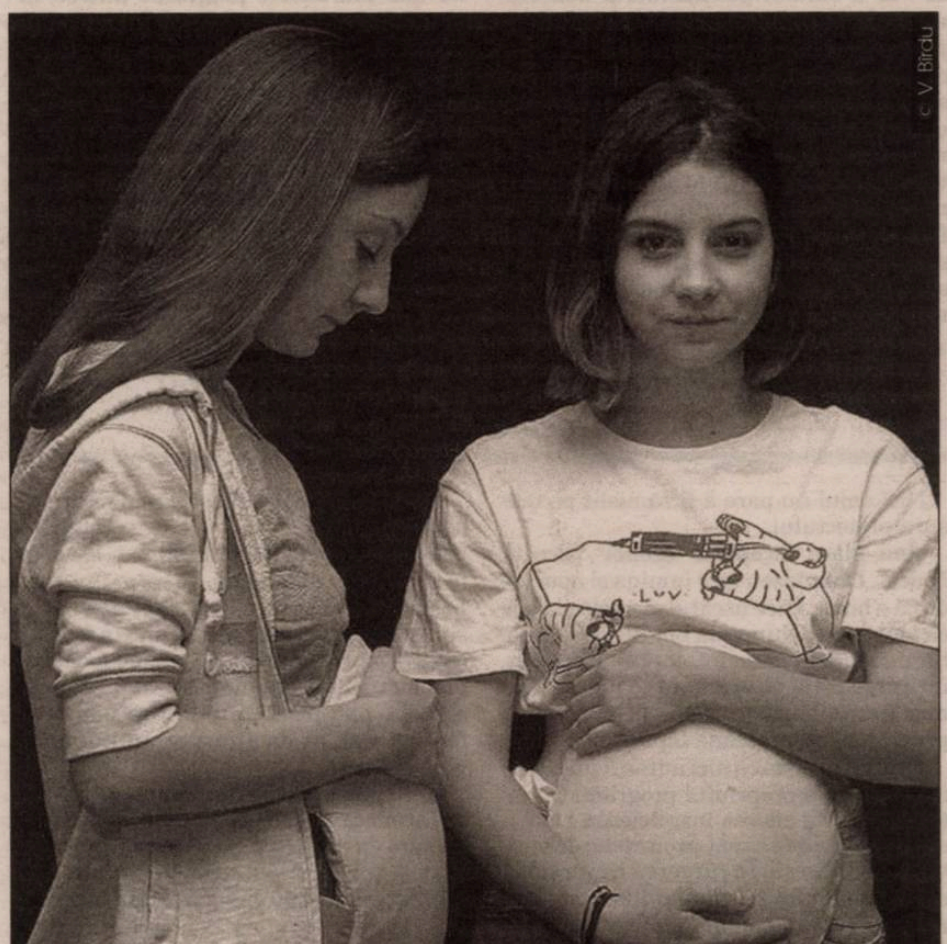

© V. Bîrdu

Publicul este forțat astfel să se confrunte cu realitatea, fie ea și ipotetică.

Celor două povești ficționalizate – în care anturajul, adică părinți, parteneri, colegi, profesori, este jucat de Mihaela Rădescu și Viorel Cojanu ca voci reprezentative, nu caractere în sens clasic – li se adaugă una reală, livrată audio pe tot parcursul spectacolului. Este cazul unei adolescente care se căsătorește, fără să știe prea bine cu cine și fără ca asta să fi fost decizia ei – probabil, este vorba despre o fată de etnie romă, căci în acest grup etnic există cutuma căsătoriilor la vîrste mici – și care „are noroc", adică se înțelege bine cu soacra, care o ajută cu creșterea copilului. Cele trei povești au funcții similare, ca realități, ficționalizate sau nu, exemplare. Există un moment în care spectatorul este chestionat despre propria decizie, dacă ar fi în cauză, în funcție de rolul pe care l-ar putea avea: părinte minor sau părinte al unui adolescent care va avea un copil. Publicul este forțat astfel să se confrunte cu realitatea, fie ea și ipotetică. Cînd am vizionat spectacolul, răspunsurile au fost „corecte", dar este discutabil dacă în mod concret, într-o situație reală, lucrurile ar sta exact așa.

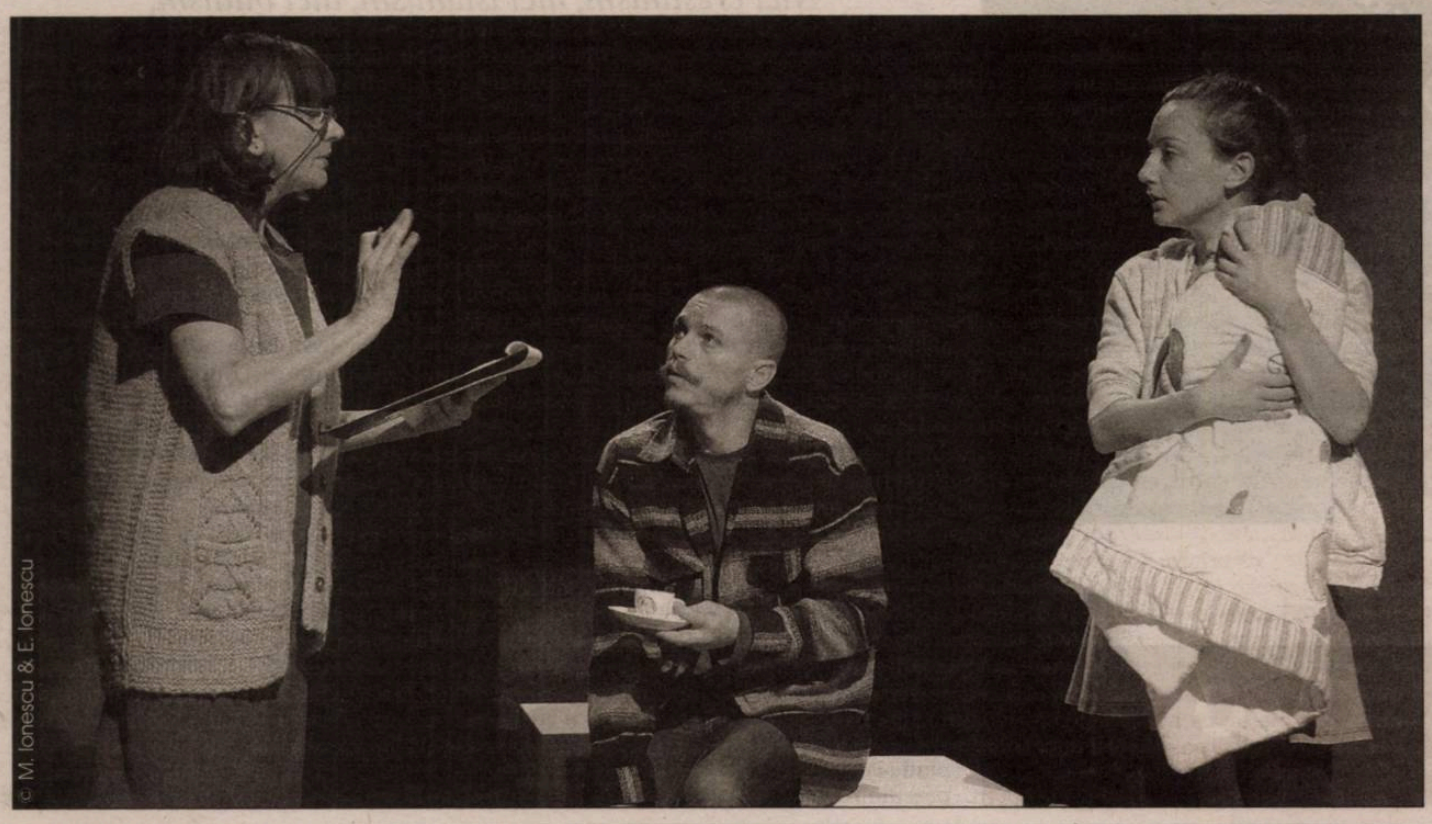

© M. Ionescu & E. Ionescu

În marea majoritate, mamele adolescente sînt abandonate de stat, familie și parteneri, astfel că, uneori, ajung să-și abandoneze, la rîndul lor, copiii, studiile, visele. Ce ar trebui făcut, la nivel național, pentru activarea statului în sprijinul lor și pentru schimbarea mentalității? Pretins morală, societatea noastră glorifică familia tradițională doar ca opoziție față de identități de gen, altele decît heterosexualitatea, și ca susținere a instituției Bisericii, dar nu se ocupă – să protejeze, să sprijine, să acorde asistență – de cei aflați în situații dramatice în interiorul acestui tip idealizat de familie (la problematica mamelor adolescente se adaugă violența domestică, agresiunile sexuale, abandonul copiilor etc.). Cu ipocrizie drapată în retorică sforăitoare, societatea regurgitează clișee privind familia pentru a servi unor discursuri publice, fără a fi interesată în mod real de sănătatea familiei. Asta în timp ce victimele sînt tot mai multe.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Emil BELU

Secretul veșniciei

Nu toate realizările sînt pe măsura proiectelor. Teama ancestrală a omului pentru lucrul nou creat este confirmată de istorie. O continuă pendulare între avînt nemăsurat și susceptibilitate maladivă, un amestec de speranță și îndoială, de luciditate și viziuni catastrofale – iată decorul în care ne mișcăm. Cortegiul de neajunsuri ce însoțește multe dintre izbînzile noastre nu ne mai sperie. Ne interesează numai scopul final, el ne este ținta, indiferent de obstacole. Și, de multe ori, tocmai barierele apărute în cale ne absorb energia destinată unui țel măreț.

V. I. Lenin

Unde va mai fi omul în acest flux de date?
Dacă va mai fi!

Nici omul nu pare a fi zămislit pe măsura proiectului.

„Îmi place începutul Bibliei", zice C. Noica. „Dumnezeu face lumina și apoi vede că e bună. Face uscatul și apele și vede că sînt bune. Numai la om nu vede asta. Să fi fost de la sine înțeles? În orice caz, întîi creează și pe urmă stă să judece. Numai noi, leibnizieni înnăscuți, cerem ca programul să preceadă fapta."

Neajunsul este că nici autorul nu bănuiește limitele propriului program. O viață de om este adesea insuficientă pentru a-ți duce pînă la capăt proiectele, devenite adesea obsesii. În curgerea ireversibilă a timpului, alte minți mai luminate sau mai încețoșate dau alte direcții proiectului, îmbogățindu-l sau, nu de puține ori, sărăcindu-l. Orientările în conceperea celor mai îndrăznețe programe țintesc, în general, latura practică, utilitatea. Desigur, în anumite cazuri, nici latura distructivă nu a fost neglijată, ba chiar favorizată. Istoria stă mărturie.

Omul a creat roata pentru căruță, dar a pus-o și la tun; a șlefuit cuțitul pentru vînat, dar și-a ucis și semenul cu el; a creat dinamita urnind munții din loc, dar, vai, a făcut și munți de cadavre; operează cu laser, dar și ucide cu el; a descoperit dezintegrarea atomului și a dezintegrat lumea...

Este adevărat, sîntem tot mai mulți judecători decît creatori. Un cercetător îndrăzneț, sau un filozof pesimist, locuiește în fiecare dintre noi. Prea multe realizări le vedem în negru, mai ales dacă sînt ale altora. Orice pas înainte a fost făcut la umbra îndoielii. Smulgînd focul zeilor, omul s-a înspăimîntat: va fi prăpăd, și-a zis, vom pieri cu toții! Era mai bine fără el. Dar, ca de atîtea ori, utilul a învins nefastul.

În secolul apariției locomotivei – un secol al mecanizării –, valurile de protest au curs de peste tot. Și, culmea, și-au pus cenușă-n cap și oamenii de știință, cei chemați să justifice îndrăzneala tehnică. Nu va avea nici un viitor, și-au zis unii, iar doctorii se întrebau alarmați dacă inima va rezista la această viteză. Și ce viteză: treizeci de kilometri pe oră! Dar, în ciuda sumbrelor preziceri, realizarea s-a impus și a luat o anvergură fără precedent. Viața nici nu mai este de conceput fără omniprezentul tren.

Descoperirea dezintegrării atomului a fost însoțită de sumbre prorociri. O teamă justificată: prima utilizare a fost împotriva omului însuși. Ziceai „atom" și gîndul îți zbura spre dezolantele peisajele „lunare" de la Hiroshima și Nagasaki, emblemă sumbră a spiritului destructiv al omului. Mai tîrziu, au apărut și aplicațiile pașnice: producere de energie electrică, aplicații medicale etc., dar prima impresie a rămas adînc întipărită în memoria umanității.

Emil Cioran, în *Caiete* I, Editura Humanitas, își amintește: „Cînd, după războiul din 1914, s-a introdus electricitatea în satul meu, țăranii s-au pus toți pe murmurat. *E diavolul, e diavolul,* se auzea aproape de pretutindeni. Iar cînd, în fine, a fost instalată și în biserici (erau trei!), au rămas fără grai. *E Anticristul, e sfîrșitul lumii*".

Nu de puține ori omul devine sclavul propriilor realizări. Umberto Eco vede în telefonia celulară un atentat la spiritul de libertate, o îngrădire a independenței individului. Un beneficiar al acestei tehnici l-ar întreba, puțin malițios, pe prolificul scriitor italian dacă tirajul cărților sale nu este tot o formă de dominare a spiritului. „Ce înseamnă tirajul de douăzeci și două de milioane pe lîngă cele cinci miliarde de oameni ai planetei?" – se plîngea Umberto Eco.

Dar informatica? Prezența unui ordinator în fiecare casă va fi una din marile realizări ale acestei acaparatoare științe. O nouă religie – *informatica* – pornește la cucerirea lumii. Un nou zeu apare la orizont: *Internetul.* Ca orice dogmă, a creat destui fanatici și idioți, deopotrivă. Depinde de devoțiunea față de cult. Un poet, precum Kányádi Sándor, crede că „asimilarea Internetului de către un popor echivalează cu creștinarea acelui popor".

Yuval Noah Harari – în *Homo deus. Une brève histoire de l'avenir,* Albin Michel, 2017 – vorbește de iminența unei noi religii: „Dataism". Nici creștinism, nici islamism, nici budism, ci un nou „crez" determinat de noile tehnologii, de inteligența artificială și imensitatea bazelor de date. O rupere semnificativă de nivel, o trecere de la viziunea „homocentrică" la viziunea „datacentrică", în fond o „transferare a autorității de la om la algoritmi". Unde va mai fi omul în acest flux de date? Dacă va mai fi!

O ultimă noutate – cine mai știe care-i ultima? – în domeniul biologiei este clonarea, cuvînt generator de teamă și confuzie printre semeni. Să vezi același specimen uman în zeci de exemplare nu va mai fi un lucru ieșit din comun. Cu noile experiențe în domeniul biologiei, totu-i posibil. Desigur, insolitul nu va lipsi. Directorul Institutului de Studii Biologice din Moscova, același institut care se îngrijește de mumia genialului dascăl al proletariatului, este optimist: „Cu eforturi intensive este posibilă clonarea lui Lenin, deoarece structurile celulare și codul genetic au fost bine conservate".

Nici creștinism, nici islamism, nici budism, ci un nou „crez" determinat de noile tehnologii, de inteligența artificială și imensitatea bazelor de date.

După un secol de la moarte, ar fi posibil să-l întîlnim pe Lenin pe stradă sau, de ce nu, la coadă la vodcă într-o cîrciumă dincolo de Urali, acolo unde, conform afirmației lui André Glucksmann, „A întîlni seara un siberian treaz echivalează cu a întîlni un marțian".

Oriunde l-am întîlni, să-l salutăm tovărășește și să-i mulțumim pentru vechiul îndemn: „Învățați! Învățați! Învățați!" Această lozincă ne-a dus la descoperirea secretului veșniciei.

Bată-te să te bată, Vladimir Ilici!

__Emil Belu__ este scriitor și trăiește în Canada.

PUBLICITATE

Christopher R. HILL

America într-o lume nouă

Moon Jae-in: Realpolitik la Jocurile Olimpice

Președintele sud-coreean Moon Jae-in a început noul an cu dreptul. Nu numai că a negociat un acord pentru aducerea Coreei de Nord la Jocurile Olimpice de Iarnă din Pyeongchang, dar l-a convins pe Donald Trump, președintele SUA, că această inițiativă e, de fapt, chiar ideea lui Trump.

Moon a reușit, prin această lovitură olimpică, să țină în frîu amenințarea nord-coreeană la adresa Jocurilor și să evite totodată orice fel de reacție ostilă din partea SUA. Cu toate acestea, e puțin probabil ca acordul la care au ajuns Coreea de Nord și Coreea de Sud în localitatea de graniță Panmunjom la începutul lunii ianuarie să ducă la o reluare a tratativelor de dezarmare nucleară.

E mai degrabă probabil ca, după încheierea Jocurilor, Nordul să folosească actuala deschidere diplomatică pentru a tatona și alte zone, fără legătură cu programul său nuclear, ceea ce va stîrni o serie de probleme agasante și delicate pentru relația dintre SUA și Coreea de Sud.

E evident, în fond, că adevărata motivație a liderului nord-coreean Kim Jong-un, atunci cînd a făcut apel, pe 1 ianuarie, la relații mai bune cu Coreea de Sud, nu a fost o „rezoluție sinceră pentru Anul Nou". Dimpotrivă, gambitul său a fost în vederea menținerii străvechii politici nord-coreene de subminare a alianței dintre SUA și Coreea de Sud.

Venind în întîmpinarea Sudului, Kim vrea să demonstreze că Nordul poate trăi în bună pace cu vecinii săi, chiar și păstrîndu-și arsenalul nuclear. Altfel spus, Kim încearcă să normalizeze, în ochii întregii lumi, statutul de putere nucleară aspirantă, autodeclarată, al Nordului.

Atingînd aceste scopuri, Kim speră să strecoare un fitil între SUA și Coreea de Nord. El știe că în Coreea de Sud gradul de aprobare față de Trump este cu mult mai scăzut decît cel deja catastrofal din SUA și exploatează acest fapt în vederea obiectivului său de „normalizare" nucleară. În plus, firește, Nordul e în permanentă căutare de oportunități de ridicare a sancțiunilor.

La rîndul său, Moon a gestionat cu bine „ofensiva pacifistă" a lui Kim. Olimpicii și majoretele din Coreea de Nord vor fi întîmpinați cu entuziasm cînd vor ajunge în Sud cu trenul, iar mulțimile vor saluta cu urale decizia sa, atunci cînd atleții celor două țări vor defila pe stadion reuniți sub același drapel.

Mai mult ca sigur, coreenii din Nord își vor închipui că au fost invitați să participe la Jocuri datorită – și nu în pofida – programului lor nuclear. Din perspectiva lor, Coreea de Sud pare să nutrească un nou respect – sau teamă – față de ceea ce Nordul tinde să devină. Iar participarea la Jocurile Olimpice dă de înțeles că izolarea internațională este o situație temporară, un sacrificiu necesar recunoașterii statutului de putere nucleară. S-ar putea ca ei să-și închipuie că, destul de curînd, mai multe țări se vor înghesui să ofere Nordului un loc la masa negocierilor diplomatice.

Moon însă a spus răspicat că guvernul său nu va fi sedus de spiritul Jocurilor Olimpice. Dacă liderii Coreei de Nord se așteaptă ca participarea la Jocuri să ducă la recunoașterea statutului nuclear la țării lor, vor trebui să aștepte mult și bine. Scopul Sudului este să găzduiască Jocurile Olimpice în condiții optime, după un an în care multe țări s-au întrebat dacă își pot trimite – sau nu – delegațiile în condiții de siguranță. Odată ce Jocurile se vor fi încheiat, Nordul se va confrunta cu o lungă iarnă a oprobriului și izolării.

Ceea ce înseamnă că Nordul se înșală dacă își imaginează că Sudul va insista în privința redeschiderii Complexului Industrial Kaesong, unul dintre cele mai ambițioase eforturi de cooperare Nord-Sud al erei de destindere 2003-2009. Moon nu s-a arătat interesat în această direcție. El știe că o concesie unilaterală nu va îmbunătăți poziția Coreei de Sud față de celelalte puteri regionale și globale sensibile la comportamentul nord-coreean.

Asemenea saudiților și altora dinaintea sa, Moon știe că drumul către inima lui Trump trece prin ego-ul său. El trebuie să gestioneze însă și relația cu un grup mai vast de țări care impun sancțiuni drastice și fără precedent împotriva unui stat monstruos. În această privință, Moon va fi pus la o primă mare încercare, imediat după Olimpiadă, cînd Comandamentul Forțelor Aliate ale Coreei de Sud și SUA va decide planurile comune pentru exercițiile militare viitoare.

Coreea de Nord va obiecta, firește, ca întotdeauna, față de aceste exerciții. Ceea ce s-ar putea să facă și China și Rusia, care vor acuza SUA de revocarea „dezghețului" olimpic. Cu toate acestea, o alianță militară fără exerciții e ca o orchestră fără instrumente. Ceea ce Moon pare să înțeleagă, la fel cum realizează și că, lăsînd la o parte bătăile de cap și complicațiile, importanța relației dintre țara sa și SUA e mai presus de oricare alt parteneriat al Coreei de Sud din lume.

În cele din urmă, un guvern sud-coreean progresist, ca acela al lui Moon, trebuie să arate neabătut publicului că poate gestiona și menține relația cu SUA. Ceea ce, pînă acum, Moon a și făcut.

Christopher R. Hill, *fost secretar de stat adjunct pentru Asia de Est, este Consilier principal al Cancelariei pentru Angajament Global, profesor de Diplomație practică la Universitatea Denver și autor al volumului* Outpost.

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

DILEMA VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător."

ANDREI PLEȘU, *1993*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Capitalismul românesc lipsit de spirit ofensiv

Una dintre distracțiile mele preferate pe Facebook este aceea de a vedea cum unii oameni pe care îi cunosc, dar și alții pe care nu-i cunosc, aplică un fel de program informatic de analiză a caracteristicilor feței pe fotografii cu ei, iar în urma acestei aplicații calculatorul le spune tot felul de tîmpenii măgulitoare, cum că ar fi actori, americani, francezi, regi, poeți, scriitori sau filozofi. Ideea de bază este aceea de a arăta lumii că, de fapt, tu puteai fi altcineva, mult mai valoros și mult mai sus, un om cu alt statut social și că numai „viața nedreaptă" te-a pus în situația de a fi aici, la tine acasă, un funcționar, o femeie de serviciu, o secretară sau mai știu eu ce profesii pe care ei le consideră nedemne. Tot așa se poate întîmpla și cu România și cu economia noastră. Este nevoie de un efort de raționalitate pentru a afla cine sîntem cu adevărat și nu cine credem că am fi putut fi. Trebuie să ne cunoaștem exact poziția și potențialul într-o lume deschisă dominată de o concurență acerbă pentru resurse și prosperitate. Națiunile sînt ca oamenii, au o personalitate proprie, un destin propriu și duc bătălii la concurență cu celelalte națiuni.

Acum cîteva zeci de ani, atunci cînd la noi începea procesul de modernizare, ne lipseau multe lucruri. Din ecuația prosperității mult visate nu aveam un element foarte important, și anume capitalul financiar sau banii. Aveam materii prime, capital uman și chiar un început de tehnologizare, dar nu aveam bani. Din acest motiv, cu timpul, a devenit o modă printre economiștii adepți ai societății deschise să laude capacitatea noastră de a atrage investiții străine, sub toate formele. Nu este rău că în România au venit și vin bani. Nu vom mai enumera aici beneficiile pentru noi aduse de aceste capitaluri, ci doar vom spune că și prin ele țara s-a modernizat, atît cît s-a modernizat. Numai că am pierdut din vedere cu toții că aceste fluxuri dinspre exterior spre interior ar fi trebuit să fie dublate de un alt tip de fluxuri, și anume de către investițiile României în străinătate. Dacă primele spun multe despre atractivitatea noastră ca stat, cea de-a doua categorie spune multe despre puterea de expansiune în exterior a economiei noastre. Pentru că nu este de ajuns să atragi bani, ci este obligatoriu să valorifici prin bani propriii factori de producție din alte state. În afacerile internaționale, trebuie să demonstrăm că și noi putem fi ofensivi, adică putem căuta în afară oportunități și putem valorifica aceste oportunități în favoarea nivelului nostru de trai. O investiție străină ajută și țara de destinație a investiției, dar îmbogățește în același timp și țara investitoare. Ideea este aceea de a vedea în ce măsură capitalul românesc caută debușee și le valorifică în favoarea economiei noastre. Dacă alte economii expansionează pe teritoriul nostru, noi ne extindem spre alte economii? Are capitalismul românesc și o dimensiune externă, absolut obligatorie? Atrage țara noastră parteneri în lupta pentru propria prosperitate? Cît de ofensivi sîntem în planul relațiilor economice internaționale? Există fluxuri de avuție dinspre alte state înspre România? Existăm pe această planetă prin ceea ce este românesc? Înainte de a răspunde la aceste întrebări este bine să discutăm despre una dintre dimensiunile a ceea ce numim spiritul capitalismului.

O caracteristică esențială a spiritului lumii capitaliste este aceea a căutării, expansiunii și extinderii spre noi spații, economice și geografice. Michel Beaud *(Istoria capitalismului, de la 1500 pînă în 2000,* Editura Cartier, București, 2001, p. 191) definește capitalismul ca pe o lume „antrenată de logica acumulării și a producției lărgite". Acumularea de ordin economic are un corespondent geografic – expansiunea și extinderea. Capitalismul este o lume a neliniștii și a căutării. Născută sub semnul descoperirii Americii, această lume, capitalistă, caută în permanență noi teritorii. Stagnarea înseamnă moarte, așa cum se întîmplă și în natură. Prin efectul său de multiplicare și reinventare a spart practic cutumele orînduirii feudale, impunînd colaborarea sau conflictul între state și regiuni geografice pînă atunci izolate. Spațiul cel nou aduce materii prime, dar și sinteze culturale. Lumea devine mai vie și mai dinamică. Noile orizonturi răspund la noi provocări. Mai mult și mai bine înseamnă mai multă geografie și o cultură mai bogată. O lume în mișcare și în extindere este o lume vie, capabilă de permanentă reînnoire. Așa cum spuneam, geografia este esențială pentru că provoacă imaginația, dar și pentru că aduce nevoi și interese noi, pe care statul capitalist este gata să le apere și să le valorifice. Expansiune sau implozie, aceasta este marea provocare a construcției sociale despre care vorbim. Acumularea de avere și economia nu pot sta pe loc. Totul este mișcare și devenire. Statele capitaliste sînt prospere prin tradiție pentru că mobilizează factori de producție interni, dar și externi. Prosperitatea se aduce din afară prin schimbul comercial, iar firmele statelor dezvoltate care operează în străinătate sînt agenți ai modernizării pentru statul unde operează, dar și agenți ai prosperității pentru statul de unde migrează.

Stagnarea înseamnă moarte, așa cum se întîmplă și în natură.

Acestea fiind puse în evidență, putem reveni cu dezbaterea la lumea românească și la economia noastră. Una dintre cifrele prin analiza căreia putem da un răspuns parțial la cît de ofensivă este România prin ceea ce este românesc este investiția directă românească în străinătate. Acest indicator ne dezvăluie cît de expansivă este economia noastră în raport cu celelalte state ale lumii, alături de care se află în competiție. Iată cum arată cifrele pentru țara noastră, în ultima perioadă. Investițiile directe ale României în străinătate înregistrează următoarele cifre (milioane de euro, la sfîrșitul perioadei): 5.015, la T3 2016; 5.673, la T4 2016; 5.654, la T1 2017; 6.095, la T2 2017; 5.635, la T3 2017. La rîndul lor, investițiile străine directe în România, au înregistrat următoarele cifre (milioane de euro, la sfîrșitul perioadei): 72.846, la T3 2016; 75.059, la T4 2016; 76.759, la T1 2017; 76.975, la T2 2017; 78.203, la T3 2017 (sursa: http://www.bnr.ro/Pozitia-investitionala-internationala). Se observă o diferență enormă între ceea ce România investește în mod direct în străinătate și ceea ce primim ca investiții directe din afară. Investim puțin în străinătate, mult prea puțin. România, prin produsele sale proprii, practic nu există. În ceea ce privește comparațiile cu alte state, unghi de vedere care pune într-o lumină nouă cifrele, acestea sînt edificatoare: în anul 2015, Ungaria se situa la un procent de peste 25% din PIB investiții directe în străinătate, Cehia – 22%, Polonia la peste 6%, iar România la 0,5%. (http://cursdeguvernare.ro/cum-ignora-romania-investitiile-in-strainatate-trei-comparatii.html, Marian Pană, „Cum ignoră România investițiile în străinătate: trei comparații", 15 martie 2015). În anul 2016, țara noastră a înregistrat un PIB de 170 de miliarde de euro. Investițiile directe românești în străinătate, pentru același an, au fost de 5,673 miliarde de euro. Dacă vom face o împărțire simplă vom obține o cifră de 3,3%. Investim în străinătate foarte puțin. Asta spune multe despre sistemul închis, autarhic, lipsit de percutanță care este economia noastră. Practic, nu sîntem prezenți pe piețele internaționale, iar mărcile comerciale proprii nu există. Nimeni nu ne cunoaște prin nimic. În bătălia mondială pentru prosperitate și în competiția pentru avuție, practic nu existăm.

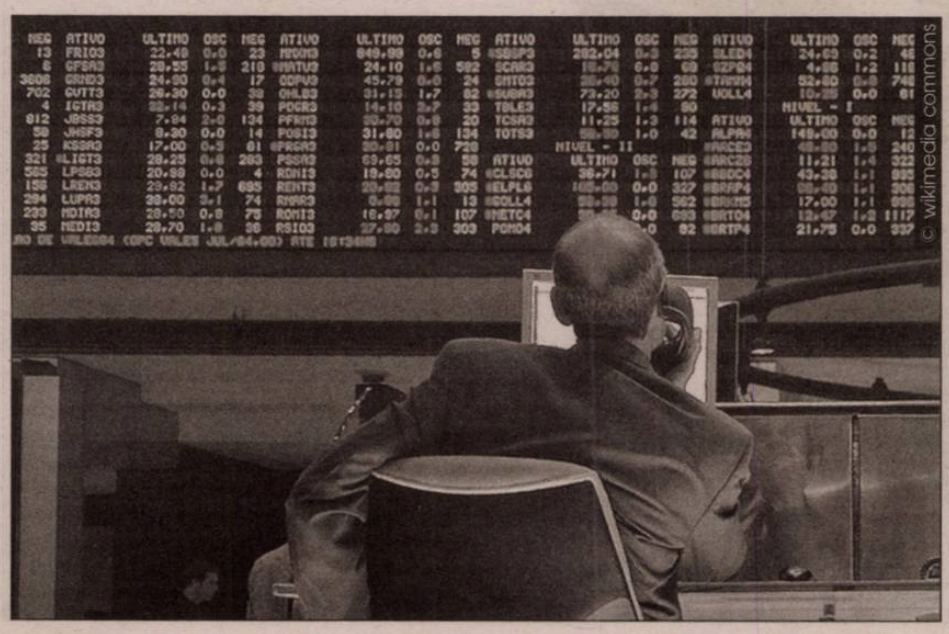

Concluzia este una simplă. Ceea ce numim capitalism în România (despre cît de capitalistă este țara noastră ar trebui să discutăm de-a lungul a mii de pagini) nu deține această dimensiune internațională, nu este dinamic în favoarea noastră. România este o piață pentru foarte multe state, dar la rîndul său nu deține capacitatea de a căuta și a pune în valoare în avantajul său piețe din zone geografice mai mult sau mai puțin apropiate. Cu alte cuvinte, așa cum spune I.L. Caragiale, noi sîntem faliții altora, dar nu avem la rîndul nostru faliții noștri. Este un capitalism de transfer de avere din România înspre partenerii săi externi. Nu sîntem ofensivi în relațiile economice internaționale. Nu există fluxuri de avuție care să vină spre România, mobilizate fiind de capitalurile românești investite în străinătate. Trăim într-un capitalism al nostru, cu sens unic. Producem avere și prosperitate pentru alții și nu mobilizăm avere și prosperitate în favoarea noastră. România este nu numai o lume politică, ci și o lume economică aflată cu fața spre sine, incapabilă să se manifeste ca un competitor în plan internațional. Nu am înțeles și nici nu am pus în practica economică expansiunea ca formă esențială de manifestare a capitalismului. Capitalismul românesc este sărac și stagnant. Nu aduce resurse din exterior și nu le mobilizează pentru prosperitate. Ce trebuie să facem? Trebuie să punem și noi bazele unei diplomații economice puternice, care să facă cunoscute mărcile de țară peste tot în lume. Trebuie să fim mult mai ofensivi în promovarea intereselor noastre și să reînvățăm să ne apărăm interesele naționale. Ne construim un capitalism defensiv, după chipul și asemănarea noastră, o națiune care și-a făcut un titlu de glorie din faptul că nu a cucerit niciodată pe nimeni.

Dorel Dumitru Chiriței* este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Cristina ȘTEFAN

Legitimarea anxietății

Mulți dintre noi am fost la un moment dat neliniștiți înaintea unui examen sau a unui interviu important. Unii sînt anxioși în situații sociale, nu pot vorbi în public sau le e teamă să discute cu oameni necunoscuți, nu reușesc să se apuce de un proiect nou, au diverse fobii ori pur și simplu se frămîntă mult timp gîndindu-se la probleme apărute la muncă sau în viața sentimentală. Pentru alții toate acestea sînt de-a dreptul paralizante, iar sentimentul de neliniște este permanent.

„Anxietatea poate fi privită ca o adaptare evoluționistă, care ne-a ajutat să facem față mediului în care ne-am dezvoltat ca specie", spune Mădălina Sava, psiholog, fondatorul asociației Choice, axate pe promovarea psihologiei științifice. „Cînd trăiam în triburi, era util pentru noi să avem această reacție fizică rapidă și puternică – sîngele pleacă dinspre extremități, ritmul cardiac e crescut, sîntem hipervigilenți –, pentru a putea reacționa rapid în cazul unui pericol. Dacă vedem o mașină care se apropie de noi cu viteză, reacționăm prompt și ne ferim din calea ei. Problema apare atunci cînd trăim aceste lucruri în absența unui pericol imediat și real. Atunci devine disfuncțional, mai ales cînd intensitatea anxietății este excesivă, disproporționată față de pericolul real, cînd se cronicizează sau cînd ne afectează viața în mod serios: bunăstarea psihologică, relațiile, slujba."

În jumătate pînă la trei sferturi dintre cazurile în care apare o tulburare de anxietate putem identifica și simptome depresive. Vin împreună și este de înțeles: cînd vorbim o persoană care are anxietate la nivel clinic, funcționarea sa socială este afectată și este foarte dificil să facă față problemelor din viața de zi cu zi", notează Mădălina Sava. Pe fondul anxietății pot să apară și sentimentul inutilității, și cel al impostorului – sub presiunea de a avea performanțe la școală ori la locul de muncă, ne gîndim că nu sîntem suficient de capabili, că nu sîntem la fel de buni ca ceilalți, se naște ideea că sîntem impostori și că vom fi descoperiți, că locul nostru nu e, de fapt, aici –, iar toate acestea favorizează, în timp, instalarea depresiei.

Anxietate și creativitate

Expuși des stresului sau unor situații care ne creează anxietate, poate fi dificil să ne regăsim imediat calmul și rațiunea. Immanuel Kant scria, în *Întemeierea metafizicii moravurilor,* că „adevărata putere a virtuții este o minte liniștită", considerînd că anxietatea nu poate duce la ceva bun. Cu toate acestea, există dovezi că, de-a lungul timpului, numeroși artiști și alți oameni faimoși au fost persoane anxioase. De altfel, unele studii (deși controversate) au relevat faptul că persoanele creative prezintă un număr neobișnuit de mare de tulburări comportamentale. Pictorul Edvard Munch este, poate, unul dintre cazurile cele mai cunoscute, *Strigătul* său reprezentînd angoasele omului modern. Urmărind scrisorile și jurnalul lui Abraham Lincoln, istoricii și psihiatrii au dedus că acesta ar fi suferit de anxietate severă generalizată, la fel ca Emily Dickinson, care a avut, se pare, agorafobie și alte tulburări de anxietate. Chiar și Charles Darwin a suferit în mod similar, acesta fiind chinuit – precum notează în jurnalul său – de insomnii frecvente și oboseală cronică, dureri de stomac și amețeli, tremurături, urticarii, palpitații și dureri de inimă, melancolie.

Sîntem impostori și vom fi descoperiți.

Emily Dickinson

„Cred că nu există vreun lucru pe care să-l fi făcut în viața mea fără anxietate", spune poeta Svetlana Cârstean, la întîlnirea Creative Mornings din ianuarie. „Scriitorii cunosc foarte bine lucrul acesta. Ai anxietatea de dinainte să începi ceva – pagina albă care te înnebunește, cere de la tine niște lucruri și tu nu știi ce vei pune acolo –, apoi ajungi în mijlocul lucrurilor și nu știi cum vei continua, și o altă senzație cînd sfîrșești un text, o carte, un proiect, senzația că s-a terminat și tu nu ești sigur că va mai veni altceva. Golul pe care îl simți cînd termini o carte." Și senzația impostorului e des întîlnită printre oamenii care scriu, observă Svetlana Cârstean în urma colaborărilor cu alți scriitori la colecții de poezie. „Oamenii trebuie mereu încurajați, au o zonă de fragilitate, de copil care trebuie stimulat și încurajat. Toate fricile astea se construiesc în raport cu înălțimea imaginară la care am vrea noi să fim."

Cum ne împăcăm cu neliniștea

Trăim într-o eră a anxietății, în care nimic nu mai e sigur: știrile de la televizor – scandalurile politice, terorismul, amenințările de război, dezastrele naturale – ne provoacă neliniște, situația financiară, relațiile cu colegii, cu părinții sau cele romantice – la fel. Sigur că e mai bine să rămînem calmi înaintea unui eveniment important, să fim liniștiți și pregătiți pentru orice s-ar ivi, în loc să fim răvășiți, nervoși, cu mintea în dezordine. Dar putem face asta de fiecare dată? Atacurile de panică – de care suferă, spun studiile mondiale, 1 din 63 de persoane – ne iau adesea prin surprindere, la fel și cele de anxietate. Ni se pot întîmpla acasă, pe stradă sau la muncă și, de cele mai multe ori, e greu să ne dăm seama care sînt declanșatoarele mentale ale acestora și să ne regăsim controlul. Prea puțini dintre cei care suferă un atac de panică sau de anxietate ajung să caute ajutor specializat. Foarte des, aceștia se concentrează în mod greșit pe simptomele fizice, diferite la fiecare persoană, crezînd că acolo e sursa bolii – durerile abdominale sînt luate drept afecțiuni digestive, roșeața și urticaria dau impresia unei alergii, iar înțepăturile de inimă par semn al unui infarct.

„Nu există prieten și dușman mai mare decît anxietatea", mai spune Svetlana Cârstean. „Frica mea de viață îmi e la fel de necesară precum boala. Ele nu pot fi deosebite de mine, iar distrugerea lor mi-ar distruge arta", scria și Edvard Munch. Anxietatea și creativitatea pot merge mînă în mînă. Nu trebuie neapărat să rămînem blocați într-un ciclu de gînduri negative – ține de noi ca anxietatea să nu fie neapărat distructivă, paralizantă. Ea ne determină să analizăm, să înțelegem și să acționăm. Același sentiment care ne face să ne gîndim de o mie de ori la o discuție pe care am avut-o cu cineva ne poate ajuta să înțelegem mai bine situația respectivă, să ne canalizăm energia în altă direcție și să scoatem ceva bun din neliniștile noastre.

Ajutorul pentru depășirea anxietății poate veni, în cazurile ușoare, de la cei din jur, prieteni sau familie, ori, în situațiile grave, de la un psihoterapeut. Pe lîngă tratamentul medicamentos dat de terapeut, există, de asemenea, și grupuri online create special pentru persoane cu simptome de anxietate, care caută ajutor, sfaturi și susținere din partea oamenilor cu probleme similare. Terapiile cognitiv comportamentale recomandate de un specialist pot fi de folos în depășirea problemelor, la fel și tehnicile de relaxare. „Psihoterapia ajută prin învățarea unor comportamente noi, prin restructurarea unor stiluri de gîndire care nu au funcționat pînă acum în viața persoanei respective și prin identificarea unor resurse pe care le poate accesa în viața sa", spune psihologul Mădălina Sava. Depinde, așadar, de cum abordăm fiecare situație în parte, de crearea unor metode proprii pentru a frîna anxietatea, de găsirea unor soluții mai degrabă raționale decît emoționale la dificultățile cu care ne confruntăm.

„Nu există anxietăți făcute să ne pună la pămînt și altele care să ne facă mai creativi. E mai bine să ne legitimăm anxietățile decît să ne abținem. Poate că ar trebui să citim mai puține cărți despre teoria anxietății, și mai bine citim poezie. Poezia poate și să exacerbeze anxietatea, dar și să ofere *catharsis*-ul", încheie Svetlana Cârstean.

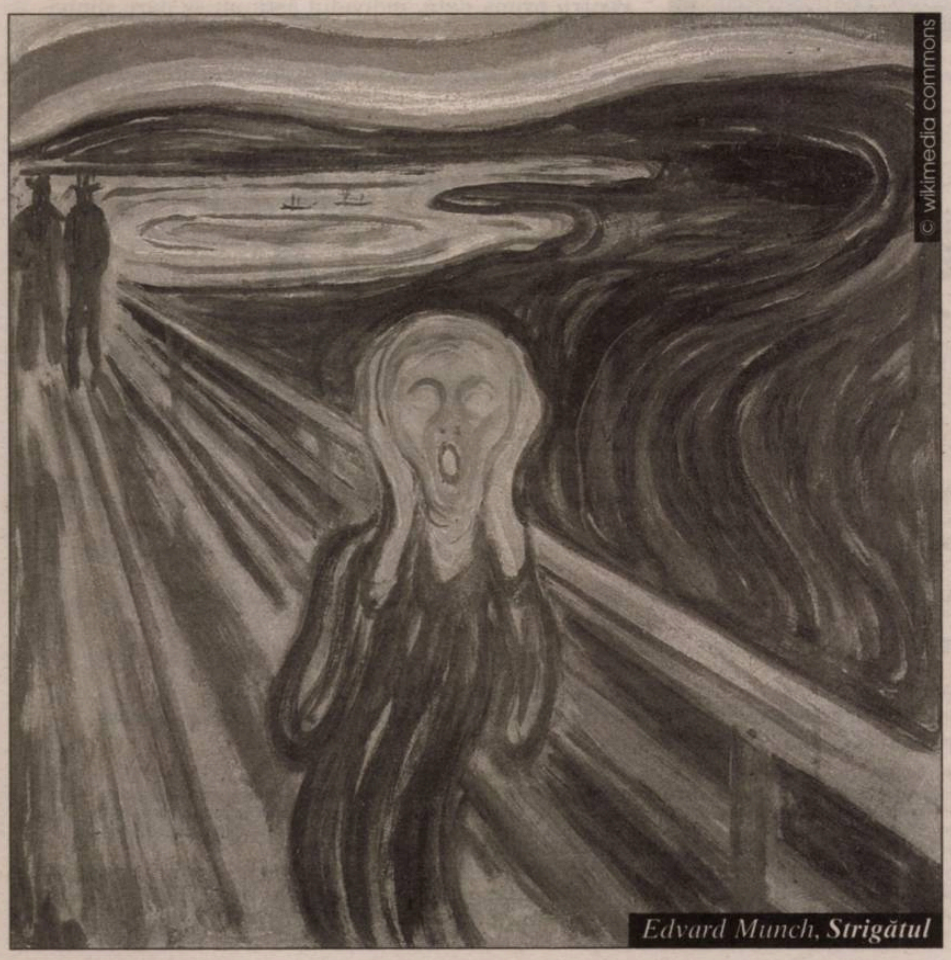

Edvard Munch, ***Strigătul***

Cu ochii-n 3,14

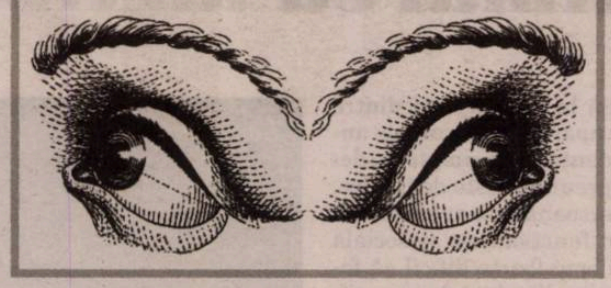

PRACTIC, LEGEA SILABELOR ÎMBOGĂȚITE SE ÎNVECINEAZĂ, NEGRU PE ALB, CU ALTE PACHETE OPUSE

■ Am găsit într-un supermarket „sare roz de Himalaya“, am citit eticheta: „Țara de origine: Pakistan, Polonia, Maroc, Turcia, Egipt“. Abia acum realizez cît de întins este lanțul muntos himalayan. Practic, se învecinează cu Sahara, Carpații și Marea Mediterană. (**M. C.**)

■ Noul ministru al Educației a spus că legea nu reglementează folosirea ghilimelelor. Ar trebui organizată o sesiune extraordinară a Parlamentului pentru a dezbate folosirea semnelor de punctuație. Vă dați seama ce interesant ar fi? (**D. C.**)

■ O echipă de cercetători a reușit să învețe o balenă ucigașă să repete sunete umane precum *Hello* sau *Bye-bye*. „Ne așteptam la imitări recognoscibile, ca Wikie să copieze tonalitatea, melodicitatea sau ritmul silabelor. Dar nu ne așteptam la o imitare atît de bună“, a explicat Jose Abramson, de la Universitatea Complutense din Madrid, co-autor al studiului publicat recent în revista britanică *Proceedings of the Royal Society B*. Lor le-o fi ieșit cu balenele, dar profesorilor noștri de română cu cei care au devenit miniștri, nu prea. (**A. M. S.**)

■ Într-un Top 10 al celor mai mari venituri obținute din cărți anul trecut în Marea Britanie se află un singur scriitor bărbat, Haruki Murakami, pe locul 6. Ordinea scriitoarelor îmbogățite este aceasta: Margaret Atwood, pe primul loc (veniturile din vînzări, stimulate și de succesul seriei de televiziune *The Handmaid's Tale* bazate pe romanul ei, s-au ridicat la 2,8 milioane de lire), urmată de Helen Dunmore, Sarah Perry, Naomi Alderman, Elena Ferrante (puțin peste un milion de lire), Ali Smith, Zadie Smith, Maggie O'Farrell și Arundhati Roy. Dintre aceste scriitoare, doar jumătate sînt traduse în română, că altfel veniturile lor s-ar fi dublat. Cel puțin. (**M. C.**)

■ Intenționam să-mi duc gîndul pînă la capăt, să completez lista rușinii cu care ne-au împroșcat cei (i)responsabili de eșuarea vizitei premierului nipon la București, să-i trec adică, negru pe alb, pe cei înregimentați. Demersul mi-a fost blocat de noi liste ale rușinii care funcționează „paralel“, se alcătuiesc de la sine cotidian, în ritm aiuritor. Așadar, nu mai e timp pentru reflecții, au intrat deja în funcție lista rușinii 30 + 15 *(spiritus rector?)*, apoi lista Guvernului 2D, cu clanul de Videle în top, lista agramaților/troglodiților, lista insolenților/impertinenților, a impostorilor/„panglicari în ale țării“... Zi de zi, o altă listă a rușinii. Cîte astfel de liste vom raporta la sfîrșitul celor 365 de zile? Să fie oare calendarul Centenarului unul al rușinii? Față de cine? De artizanii/corifeii/făptuitorii/întregitorii/martirii/eroii (+ genitivul)...? De noi înșine? (**R. M.**)

■ Aveți grijă pe unde vă țineți economiile: un cuplu din Massachusetts a pierdut cei 2500 de dolari pe care i-a ascuns într-o conservă goală de supă de tomate Campbell's. Cei doi au uitat de bani și au donat conserva, împreună cu alte pachete cu mîncare. (**C. Ș.**)

■ În urma finalelor de la Australian Open au ieșit discuții cu privire la tragerea sau nu a acoperișului mobil din cauza căldurii. La finala fetelor, arbitrul a decis ca acoperișul să nu fie tras, deși echipa Simonei Halep a cerut acest lucru. La finala băieților, la cererea echipei lui Federer, acoperișul a fost tras, probabil avînd în vedere și ce s-a întîmplat cu Simona Halep după meciul fetelor. Cred că e normal ca arbitrul să decidă lucrurile astea, la urma urmelor el e responsabil de desfășurarea în condiții optime a jocului. Dar mă gîndesc că ar putea fi introdusă și un fel de cutumă prin care, dacă cererile jucătorilor sînt opuse, să fie respectată cu precădere dorința celui mai în vîrstă. Atunci nimeni n-ar mai putea spune că un campion ca Roger Federer, în vîrstă 36 de ani, a fost favorizat în dauna unui jucător mai tînăr ca Marin Cilic, care are 29 de ani. (**A. M.**)

CONFORM ACESTEI LOGICI, NUMELE PRIMELOR REPARAȚII SÎNT PRINTRE CELE MAI BUNE

■ „Pădurile virgine sînt acele păduri în care nu s-a mai intervenit în ultimii 100 de ani, iar cele cvasivirgine – în care nu s-a mai intervenit în ultimii 300 de ani“, ne-a lămurit noul ministru al Apelor și Pădurilor, Ioan Deneș. Conform acestei logici, pădurile în care nu a călcat niciodată picior de om sînt terfelite rău de tot. (**A. P.**)

■ Zhong Zhong și Hua Hua sînt numele primelor maimuțici macaci obținute prin clonare de cercetătorii chinezi. Le urez bun venit în această lume deopotrivă splendidă și cumplită! (**M. C.**)

■ Un avion norvegian cu destinația München a fost nevoit să se întoarcă pe aeroport, la scurt timp după decolare, din cauza toaletei stricate, și asta cu toate că la bord se aflau nu mai puțin de 60 de instalatori calificați. Oamenii zic că ei s-ar fi apucat de reparații, însă acest lucru nu putea fi făcut decît din afara avionului. (**C. Ș.**)

■ Potrivit Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, performanțele tinerilor români la testele de matematică și științe PISA sînt printre cele mai slabe din Uniunea Europeană. Păi, cum rămîne cu țara de olimpici?! (**M. C.**)

■ Cu primăvara asta timpurie, într-o zi, cam pe la aceeași oră, am văzut o lună perfect rotundă printre copaci, iar în alta – soarele ițindu-se printre frunze. Toate astea în timp ce păsările din zonă ciripeau. Idilic, pe bune. (**I. P.**)

MAI ȘTII, POATE CĂ PROPRIETARUL TABLOURILOR NU A ȘTIUT SĂ APRINDĂ CHIPUL

■ În fața cimitirului de lîngă Piața Sudului, o tanti cu un cîntar așteaptă clienți. Mai știi, poate or fi unii care vor să afle cît au pierdut în greutate cînd ies din morminte. (**D. S.**)

■ Un tînăr a furat un Ferrari din parcarea unui hotel din Florida, ca să-și plimbe prietena, sperînd s-o impresioneze cu bolidul de peste 300.000 de dolari. A fost însă prins la cîteva minute după ce a demarat pe șosea, nu pentru că proprietarul ar fi alertat autoritățile, ci pentru că nu a știut să aprindă farurile – poliția rutieră oprindu-l imediat. Cu alte cuvinte, nu fura boul, dacă nu știi să furi oul. (**S. G.**)

■ Președintele PSD Liviu Dragnea spune despre Darius Vâlcov, proaspăt numit într-o înaltă funcție publică, deși cercetat, printre altele, pentru trafic de influență și spălare de bani, că e un om foarte valoros. Într-un fel, are mare dreptate: valoarea tablourilor și a lingourilor de aur găsite de anchetatori la o percheziție domiciliară depășește cîteva sute de mii de euro. (**M. M.**)

■ Prostituata Stormy Daniels povestește că atunci cînd a intrat în camera de hotel a lui Trump, acesta o aștepta îmbrăcat în pijama urmărind o emisiune despre rechini pe Discovery Channel. În timpul sexului, Donald ar fi rugat-o să-l plesnească peste fese cu revista *Forbes*, pe a cărei copertă era chiar chipul lui. Pentru prima dată, individul ăsta mi se pare simpatic. (**M. C.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **731** ■ 22-28 februarie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„O noutate stilistică pe scena publică“

pagina **3**

LIVIU PAPADIMA

„Povestea unei instituții“

pagina **6**

BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU

„Pe corăbii de vis“

pagina **17**

Oraș iubit, București?

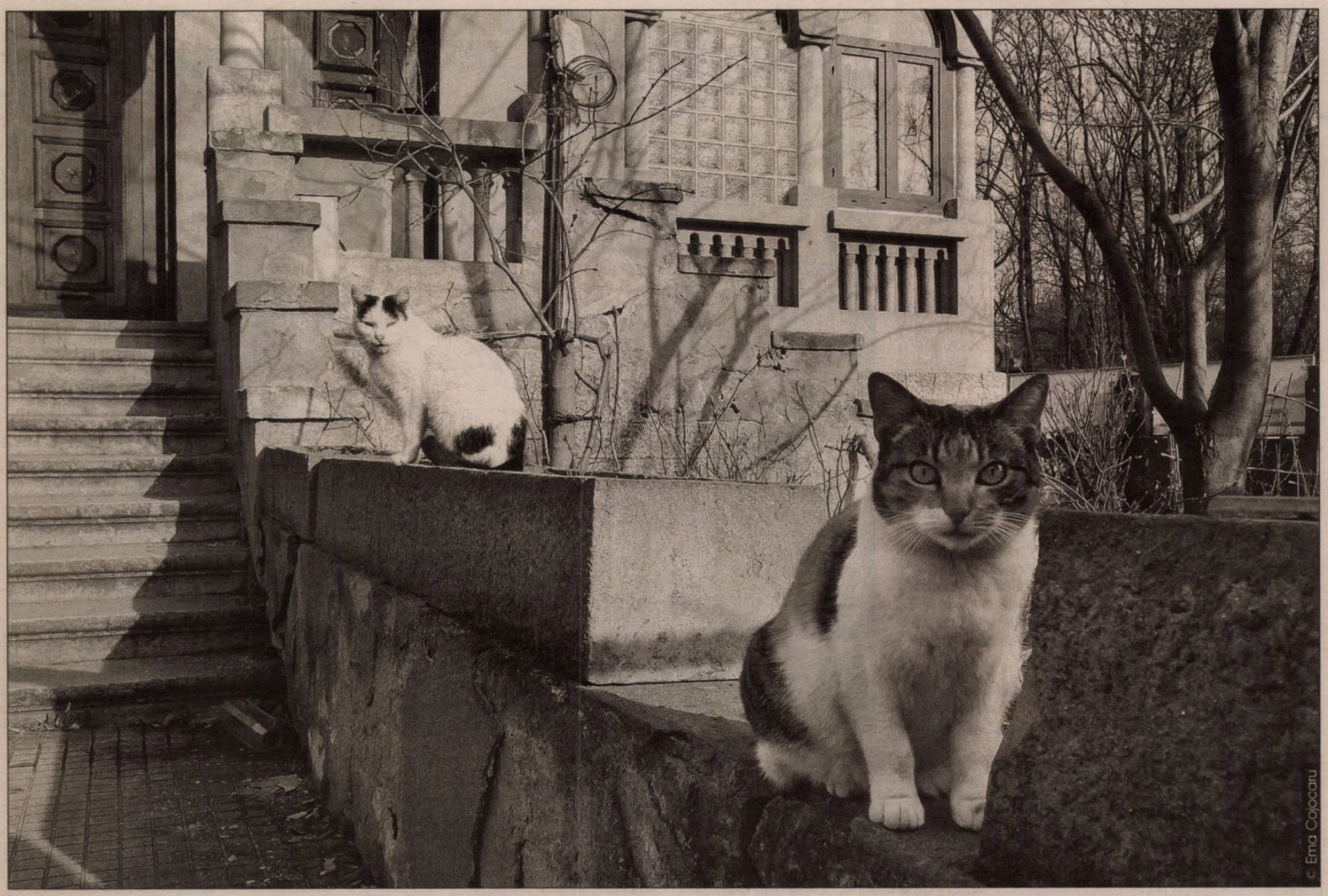

© Ema Cojocaru

„Vrem ca în anii ce vin, / Ca-n basme să te-mpodobim, / Mîndru spre soare să crești / Oraș iubit, București.“

„ÎN BUCUREȘTIUL IUBIT“ (CÎNTEC DIN 1950)

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Radu PARASCHIVESCU

„Să trăiți, să ne conduceți“

Titlul de mai sus a apărut cu aproape un deceniu în urmă, pe prima pagină a unui cotidian de sport. Dedesubt, un fotograf iute de mînă surprinsese un instantaneu spumos. Doi oameni care pregătiseră în culise trucarea unui meci tocmai își strîngeau mîinile. Unul venea din București, avea trabucul ancorat cu neglijență în colțul gurii, privea lumea din spatele ochelarilor de soare și nutrea un dezgust subțire față de ambientul provincial. Celălalt era din Onești (chit că nu cinstea era însușirea lui fundamentală), încremenise într-un zîmbet slugarnic, adoptase poziția „pentru salut, în echer“ și degaja o mieroșenie care l-ar fi făcut invidios pe Uriah Heep. Ori de cîte ori vine vorba despre șefi, fotografia cu pricina îmi cere voie să iasă din magazia cu amintiri și să se scuture de praf. Numele personajelor de atunci – unul evacuat între timp din peisaj, celălalt activ și persiflant – nu contează. În fond, atitudinea față de șefi e aceeași, indiferent dacă vorbim de politică, finanțe, fotbal, învățămînt sau zootehnie. Există cîteva repere ale acestei atitudini, iar ele s-au păstrat în ciuda transformărilor de context. Chiar dacă tovarășul director de ieri a devenit între timp manager și chiar dacă eticheta contemporană presupune englezisme acronimice (CEO) sau familiare *(boss),* raportarea la vîrful ierarhiei se face în general la fel. Tovarășului director îi trimiteai o ilustrată cu „salutări de pe însoritul litoral“, boss-ului îi expediezi un mail tivit de emoticoane vesele. Schimbarea e de tehnologie, nu de conținut. La forme noi, același fond. Scopul unui asemenea demers? Catifelarea raporturilor cu un om pe care trebuie să ți-l preschimbi în complice al propriei cariere. Iată alibiul perfect pentru concesiile de caracter și de discurs. Iată paravanul în spatele căruia ne putem exersa aplecarea pentru sportul obligatoriu al calendarului profesional, numit – la alegere – periere, lingușire sau pupat în fund. (Chiar acum pe Eurosport se difuzează o întrecere de curling.)

Reflexul subaltern este, probabil, cel mai durabil reper al atitudinii față de șef. Asta înseamnă mai multe lucruri. De exemplu, cînd șeful spune o glumă, inferiorul ierarhic stăpînit de acest reflex începe să rîdă înainte de poantă, uneori chiar acoperind-o. El vrea să fie astfel cu un pas înaintea celorlalți, dovedind că are în bagaj tot ceea ce-i trebuie lingăului fără fisuri: reacție rapidă și nesovăielnică, exces de zel, capacitatea de a-și face spinarea preș, tămîiere fără condiții, slugărnicie inepuizabilă. Poate cel mai bun mod de-a recunoaște firile iremediabil subalterne este felul cum rîd la glumele șefilor. E un rîs de o onctuozitate admirativă, în care se ghicește imediat extazul ipocritului. Un prieten îmi povestea de aplombul cu care un personaj rîdea la bancurile cuiva care îi era șef la serviciu și totodată naș de cununie. Ei bine, ori de cîte ori șeful glumea, finul subaltern rîdea sonor, bătîndu-se cu mîinile pe coapse și neuitînd să precizeze direcția hohotului: „Hă, hă, hă, hă, nașule!“

(apărut în *Dilema veche,*
nr. 210, 23 februarie 2008)

Dilema veche vă propune

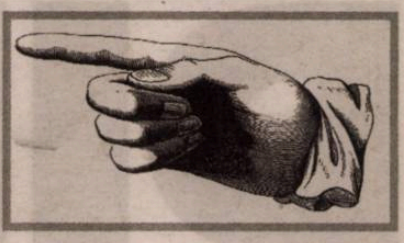

■ La 27 februarie 1922 se năștea, la București, Horia Damian, pictor prodigios încă din adolescență, admirat de marii colecționari ai epocii, printre care K.H. Zambaccian, care-i așeza lucrările alături de clasicii artei noastre din celebra sa colecție: Andreescu, Luchian, Petrașcu. În 1946, Horia Damian sosea la Paris cu o bursă de studii pe care i-o obținuse, de la Institutul Cultural Francez, pictorul Jean Al. Steriadi, admirator al său. La Paris avea să se desfășoare prodigioasa activitate a acestui inegalabil maestru desenator, pictor, sculptor care, începînd cu 1951, avea să-și definească propriul limbaj, propria viziune asupra sensului artei, al sacralității, al monumentalității. Horia Damian a murit la Paris, pe 13 mai 2012. Pe 27 februarie, cînd artistul ar fi împlinit 96 de ani, se va deschide la Galeria Alexandra's, din str. Piața Amzei, nr. 5, o expoziție extraordinară Horia Damian. Vernisajul va avea loc la ora 19. Curatorul expoziției este eminentul critic și istoric de artă Radu Varia, prieten și exeget al marelui artist. (Sever Voinescu)

■ *Voyeur,* un documentar realizat de Netflix, îl urmărește pe jurnalistul Gay Talese în timpul reportajului despre un proprietar de motel care și-a construit, în America anilor '60-'70, un spațiu pe unde să observe cuplurile pe ascuns. Textul rezultat a apărut acum doi ani în *The New Yorker,* a urmat și o carte *(The Voyeur's Motel),* toată povestea fiind teribil de interesantă deopotrivă ca demers jurnalistic, cît și psihologic. (Cristina Ștefan)

■ Expoziția *„Felix Terra* – Istorie și artă ecleziastică în Episcopia Romano-Catolică de Oradea“, deschisă la Muzeul Național de Istorie a României pînă pe data de 1 aprilie. Înscriindu-se în amplul program educativ de recuperare și valorificare a tradiției și diversității culturale a minorităților, sugestiv intitulat „Cu toții împreună“, acest remarcabil eveniment cultural propune un parcurs de excepție. Pe lîngă cele aproape 150 de obiecte din colecția proprie a Episcopiei Romano-Catolice de Oradea, pot fi admirate piese de excepție, precum o capodoperă a renascentismului flamand tîrziu înfățișînd-o pe Fecioara Maria, bijuterii funerare ale regelui Sigismund de Luxemburg și *Cronica de la Dubnica,* redactată la Oradea, sau bogat împodobitul ornat liturgic al Mariei Terezia. Întregul demers istoriografic beneficiază de contribuția Muzeului Național al Ungariei, a Arhivelor Naționale și a Bibliotecii de Stat din Budapesta, precum și a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea. (Ruxandra Mihăilă)

■ În plină epocă „#metoo“, *O istorie culturală a penisului* a lui David M. Friedman (Editura Humanitas, 2001) poate fi o lectură utilă. Și o bună reamintire că lumea nu a început cu noi. (Ana Maria Sandu)

■ Merită să citiți *Iubirea din oglindă. Despre sex și identitate,* volum coordonat de Tatiana Niculescu (Editura Humanitas, 2017). O antologie de eseuri și confesiuni despre homosexualitate și (in)toleranță, despre acceptare și homofobie. (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Complexele românilor**
- **Inteligența artificială**
- **Tata**

album dilematic Ernő Farkas

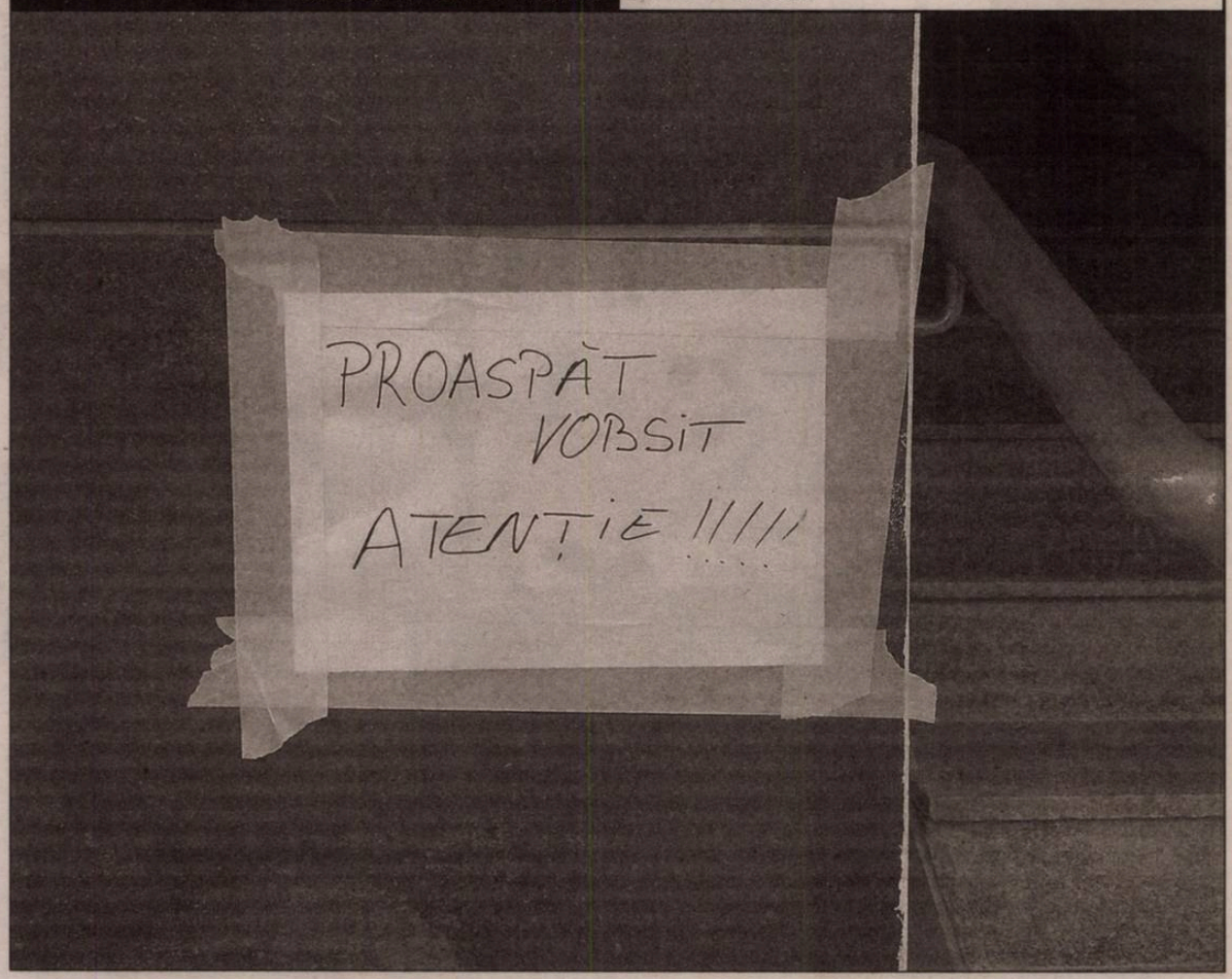

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Maria IORDĂNESCU ●Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Ovidiu NAHOI
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Teodor TIȚĂ ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.200
Tipărit la Tipomedia

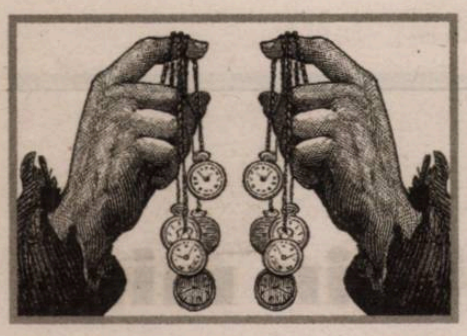

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

O noutate stilistică pe scena publică

N-o cunosc personal pe doamna Laura Codruța Kövesi. Nu am nici competența ultimă să mă pronunț pe fondul problemelor tehnice legate de DNA și dezbătute amplu și pătimaș în presa de toate culorile. Mi se pare, totuși, evident că tabăra anti-DNA e alimentată și reprezentată preponderent de inși cu un statut juridic neclar: fie suspecți de felurite ilegalități, fie dovediți și condamnați ca infractori. Carevasăzică hoțul ne fură portofelul, iar „opinia“ publică și, mai ales, hoțul însuși se supără pe cei care l-au reclamat și pe completul de judecată! Nu exclud ca și DNA-ul, ca majoritatea instituțiilor românești, să aibă fisuri, inadecvări, derapaje. Dar între un infractor eficient și un judecător imperfect, rămîn de partea judecătorului. Cînd aud cuvîntul „corupție“ nu la magistrați mă gîndesc în primul rînd, ci la corupții înșiși. Nu Justiția e de blamat pentru imaginea proastă a țării în materie de șmecherie lucrativă, ci șmecheria și șmecherii. Or, la noi, tunurile sînt puse pe cei care se răfuiesc, mai mult sau mai puțin îndemînatic, cu delapidatorii. Delapidatorii, mai ales cei aflați în funcții înalte, sînt uimiți că cineva are tupeul să se lege de ei. Doamna prim-ministru a spus-o cu o candidă sinceritate: cum e posibil ca pînă și un șef de guvern să fie anchetat?! E clar: trebuie făcut ceva! Trebuie să reformăm sistemul judiciar! Avem, slavă Domnului, oameni capabili să o facă: muncitori și ingineri cu studii de Drept la fără frecvență, patrioți gata să se jertfească (și să-i jertfească și pe alții…) ca să nu se afle pe la curți străine că ni se cam fură (adică ne cam furăm) izmenele…

Revin: nu despre fondul actualei dezbateri publice vreau să mă pronunț. S-o facă Inspecția Judiciară și oricine (om sau instituție) are legitimitate, competență și credibilitate. Adică nu caftangii angajați cu ziua pe la diferite posturi de televiziune, nu psihologi „celebri“, nu cuconițe nervoase, sigure pe autoritatea lor, nu exponenți ai diverselor „familii“ (în sens larg, mafiot, dar și în sens restrîns, căci e picant să observi că marii delatori ai momentului sînt tată-fiu-fiică, toți trei soldați fideli, demnitari ai PSD). Ceea ce mă interesează, în articolul de față, este să semnalez o apariție publică semnificativă, o creială umană insolită, fără echivalent (pînă acum) printre „vedetele“ comunității noastre.

Am asistat cu toții la conferința de presă susținută de doamna Laura Codruța Kövesi. Eu, unul, mă declar (plăcut) surprins de ceea ce am văzut. Aveam dinainte un personaj calm, politicos, răbdător, gata să reacționeze prompt și civilizat la zgîndăreala mediocră, cu fălcile strînse, a unui grup de jurnaliști, care, de fapt, nu aveau de pus întrebări, ci de executat o misiune (o misiune de partid – sau de partidă –, o misiune de trust, sau ceea ce li se va fi părînd o nobilă misiune gazetărească: toate executate stîngaci, rudimentar, răgușit). Or, în genere, conferințele de presă sînt previzibil anoste și, stilistic, jenante. Cel întrebat e ori eliptic, evaziv, bîlbîit, ori bășcălios, agramat și agresiv, ori solemn și plat ca un bust de grădină publică. Dl Dragnea livrează un zîmbet greu de clasat între zglobiu și sinistru, dl Tăriceanu are o expresivitate de afiș, dl Codrin Ștefănescu are „farmecul“ plebeu al unui cocălar vînjos, dl Ponta se poartă, de mulți ani, ca un puber întîrziat, pe dl Iohannis îl admir cînd e diferit de ceilalți, dar am rezerve cînd seamănă prea mult cu el însuși, de la liberali și USR nu țin minte pe aproape nimeni, pe dl Băsescu nu mai știu de unde să-l iau, de vreme ce lentin Popa, suficiența tălîmbă a dlui Șerban Nicolae, înregimentarea crepusculară, de plastilină, a dlui Adrian Marius Dobre etc. Iar „analiștii“, adevărați dascăli ai națiunii, fredonează și ei cam aceeași melodie: noi, ăștilalți, sîntem cu toții niște bieți elevi corijenți, într-o clasă la a cărei catedră se perindă, suveran, zi de zi, mari enciclopediști, mari repere morale, elite atotștiutoare, ușor plictisite (cînd nu devin isterice) dinaintea ignoranței noastre.

Vorbea corect românește, vorbea despre subiect, nu despre ea însăși.

spune azi inversul a ceea ce spunea ieri. Pe scurt, nici o prezență publică nu mă poate trezi dintr-o somnolență depresivă. A reușit doamna Kövesi. Avea ținută, avea stil, avea iradierea *normalității*. Vorbea corect românește, vorbea despre subiect, nu despre ea însăși, cu alte cuvinte, avea simțul firescului și impostația comunicării cordiale (fără familiarisme) și a disponibilității politicoase (fără strategii electorale). Mi-am spus, de îndată, că dacă măcar jumătate din figurile noastre publice ar semăna cu ea, țara ar avea alt chip și altă evoluție. Nu e cazul. „Marii“ politicieni și „marii“ gazetari bombăne. Lor le plac, mai degrabă, „cumințenia“ anonimă a dnei Carmen Dan, replica fîșneață a dnei Olguța Vasilescu, nivelul subliceal al dlui Va-

Încă o dată: nu mă grăbesc să dau verdicte, să distribui partizan albul și negrul. Pot doar să presupun că furia dezlănțuită a celor care atîrnă, neobosiți, de beregata DNA și a conducerii sale ar putea fi, între altele, simptomul *eficacității* iritante a instituției. Cei loviți lovesc. Hoții strigă „hoții!“ Dar, oricum, prestația de săptămîna trecută a dnei Laura Codruța Kövesi e de natură să îmbogățească nițeluș cromatica mai curînd descurajantă a momentului. Mai există încă oameni potriviți la locul potrivit, mai există încă portrete prizabile, moduri decente de a vorbi, reprezentanți ai instituțiilor democratice de care nu ți se face rușine. În rest, Dumnezeu cu mila!

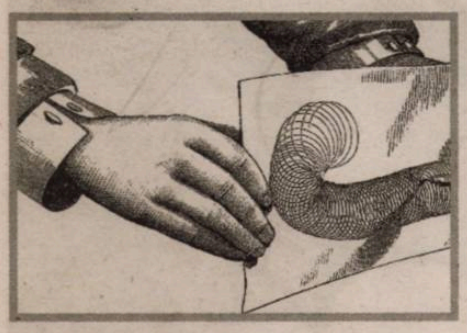

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Eleganța care insultă

Vrînd să se „exprime elegant“ – e doar o doamnă – dna premier i-a făcut „autiști“ pe adversarii politici din Parlamentul European, în primul rînd pe Monica Macovei. Și-a atras astfel fulgerele unor ONG-uri pentru apărarea persoanelor cu autism și a fost chemată să dea explicații de Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării. Ăsta-i necazul cînd vrei să te exprimi elegant în asemenea circumstanțe. Dacă era mai frustă, îi probozea ea mai pe românește pe ăia care „dezinformează UE în ciuda faptului că știu adevărul“, „care știu realitatea, dar nu vor s-o accepte și să o vadă“. De exemplu, îi făcea „orbi“ și „surzi“, ceea ce era și mai ușor de priceput de omul din popor. Iar dacă tot s-ar fi temut să nu deștepte chiar și așa indignarea unor organizații ale nevăzătorilor sau hipoacuzicilor, dădea orice sfială la o parte și se servea de vocabularul tradițional în astfel de cazuri – mai ales cel zoologic: își trata adversarii politici drept „șerpi“, „vipere“, sau „cameleoni“, fără grijă că CNCD-ul ar putea fi sesizat de ipotetice organizații pentru apărarea tîrîtoarelor sau a reptilelor. Ar fi putut utiliza, alternativ și fără grijă de represalii civice, și denumirea de „cîrtițe“, sugerînd că respectivii nu văd adevărul pesedist. Ori, dacă ar fi vrut să califice mai adecvat faptul că acești inamici nu sînt „buni români“, fiindcă aruncă discreditul asupra țărișoarei-mumă, ar fi putut adopta un vocabular încă și mai radical: ce-ar fi fost să le spună „lipitori“ (pe trupul nației, desigur)? Ori „viermi“, ca să exprime micimea lor sufletească? (Există oare vreo organizație pentru apărarea lipitorilor și a viermilor? Am căutat, dar n-am găsit.) Bineînțeles că uneori și vocabularul vegetal e recomandabil și fără primejdie: de exemplu, dacă i-ar fi calificat drept „ghimpi“ în coasta țării, CNCD-ul ar fi rămas senin. Totuși, cu animalele, mai ales unele domestice, efectul e mai sigur: de ce, doamnă, nu le-ați zis, simplu și nesofisticat, „măgari“, că doar era neînsemnat riscul să vă dea în judecată societățile pentru protecția măgarilor? Ei, da, ați vrut să fiți „elegantă“. Vă rugăm: nu mai riscați!

Problema principală nu-i asta, desigur, iar scuzele ulterioare ale doamnei n-o rezolvă. Ce vedem este că, prin asimilarea adversarilor politici cu o umanitate bolnavă și deficitară psihic, ca și prin excluderea acestor adversari din grupul „bunilor români“, dna prim-ministru ne sugerează cum se văd lucrurile acolo, în acest partid de guvernămînt: adversarii nu sînt oameni întregi. Ori sînt deficitari mental, adică imbecili, ori, mai grav, ocolesc dinadins adevărul și deci sînt moralmente stricați. Evident, fiindcă, pesemne, sînt plătiți din afara țării de Soros, ori sînt în solda „statului paralel“, ori a cine știe ce forțe „oculte“. E vechea obsesie a tuturor adversarilor societăților libere: cei care *ne* contestă nu pot fi normali, deoarece adevărul e unul singur, acela pe care *noi* îl spunem. Dar dacă adevărul e altul și oamenii aceia care vorbesc la Bruxelles altfel decît dumneavoastră au totuși dreptate?

Dar haideți să presupunem că, pe fond, dna Dăncilă are ea dreptate și că ceilalți, în frunte cu Monica Macovei, sînt în eroare din cine știe ce motiv. Tot n-ar avea dreptul doamna prim-ministru să-i insulte și să le retragă apelativul de „buni români“. Nu sînt ei europarlamentari? N-au fost aleși de cetățeni, ca și doamna Dăncilă? Nu-i reprezintă pe acești cetățeni? Ba da. Nu place PSD-ului că sînt criticați public în forurile europene? Nouă, care i-am ales, ne place și sîntem mulțumiți că PSD-ul e criticat, și e suficient. Oare toți, și sîntem totuși destul de mulți, sîntem „autiști“ și plătiți de „statul paralel“ ca să criticăm statul român, condus de cine e condus acum? Cea mai bună dovadă că sîntem cu toții „buni români“ e că ne plătim impozitele către statul român și nu către „statul paralel“.

Dar să privim lucrurile și mai de sus: printre altele, asta a fost și ideea Uniunii Europene și a Parlamentului European: un nivel instituțional și de decizii politico-economice situat deasupra statelor naționale. Observați că în PE sînt reprezentate grupurile politice și nu grupurile naționale. E o dispută între filozofii politice diferite și nu între naționalisme diferite. Monica Macovei „n-a pîrît“ România în PE, cum pretinde dna premier, ci i-a „pîrît“ pe așa-zișii social-democrați, aflați vremelnic la conducerea acestei țări. Și avea tot dreptul să o facă, fie și dacă se înșela asupra adevărului. De ce? Fiindcă este europarlamentar, cu un mandat popular, la fel cum a fost și dna Dăncilă. Dar de ce spun „așa-zișii social-democrați“? Fiindcă un partid pentru care adversarii politici, aleși democratic, au o umanitate deficientă nu e social-democrat, ci e suspect de impulsuri neo-totalitare.

…Doamna premier și-a cerut scuze față de cei suferinzi de autism. Va plăti, cred, o amendă, la CNCD. Viața-i nedreaptă, vai! Eleganța o va costa. Totuși, a ieșit și ceva bine de aici: iată, autiștii sînt scoși din cauză. Măcar ei redevin „buni români“.

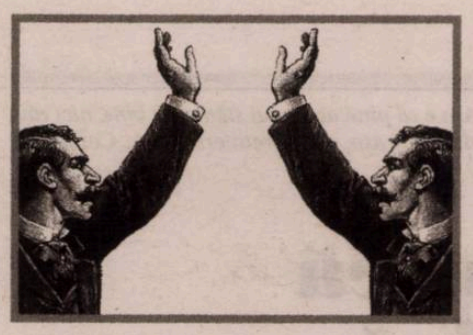

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Dileme despre prostul din mine

Recitesc filozofie clasică și mă surprinde să redescopăr că mai am resurse nelimitate de prostie. Nu numai o parte din articolele mele mai vechi mi se par proaste, dar aș vrea să pot rescrie și unele mai recente.

Regăsesc, într-un text al lui David Hume, un citat din Tacitus care mi-a plăcut mult pe la începutul anilor '90: „Aceste timpuri rare cînd avem norocul să gîndim ceea ce vrem și să spunem ceea ce credem". I l-am citit maică-mii într-o seară în care ea era obosită și sătulă de capitalismul lui Iliescu, și începuse să regrete comunismul lui Ceaușescu. A avut un impact neașteptat asupra ei și nu a mai spus tîmpenia cu Ceaușescu.

Uitasem de Tacitus.

Mi se pare că ne radicalizăm. Ideile și felul în care sînt ele exprimate devin din ce în ce mai dure. Mi se pare că am trecut un pic prea repede de la tuberman la bîta de baseball.

Bîta era discursul de tip Vadim, iar pentru marea noastră majoritate Vadim era un bufon nebun. Codrin și Olguța sînt oameni crescuți de Vadim. Oameni care, e drept, au un succes îngrozitor. Tipul lor de discurs a fost copiat și funcționează.

Agresivitatea, șmechereala și mîrlănia au devenit calități căutate și cultivate de televiziuni și de partide. Ciuvică, Firea, Șerban Nicolae, Nicolicea sînt exemple stridente ale succesului bîtei. Audiența se face din scandal. Din opinii radicale și adesea simpliste. Scriu asta din propria experiență.

Sigur că îmi găsesc și justificări pentru propriile tîmpenii.

Lenea are și o variantă intelectuală.

„Trebuie să răspunzi agresiv mîrlanilor, căci altfel răspunsul tău nu va fi auzit. Celor care te înjură nu le poți răspunde cu eleganță. Proștilor trebuie să le vorbești pe limba lor." Realizez că pierd mai mult timp răspunzînd celor care mă înjură în loc să le răspund celor care îmi scriu politicos. În mod sigur, nu este un semn de inteligență.

La nivel declarativ, îmi doresc dialogul, dar cel mai adesea sînt tentat de bîtă în argumentele mele. Cum să porți un dialog cu oameni de tip Bădălău, Badea sau Pleșoianu? Cum poți să descrii caractere de tip Grindeanu, Tăriceanu sau Dragnea într-un mod acceptabil? Cum discuți cu cei care cred că știu deja totul și trăiesc cu obsesia teoriilor conspirației? Cum să răspund celor care îmi dau sfaturi agresive și arogante despre lucruri pe care nu le știu și cu care eu îmi bat capul de zeci de ani? Cum să fac eu ca să nu fac la fel ca ei? Tentația de deșteptul satului este întotdeauna acolo. Cum să o controlez? Cum să le răspund postacilor plătiți să fie mîrlani și agresivi?

Încerc să discut cu oameni care au opțiuni politice diferite, deși nu îmi face plăcere. Adesea e de-a dreptul chinuitor. E mult mai ușor să discut cu cei care îmi împărtășesc ideile și îmi validează opțiunile, deși știu că aș învăța mai mult discutînd cu primii. Lenea are și o variantă intelectuală. O parte din prostiile pe care le-am scris aș putea să le șterg. Am fost tentat să o fac de multe ori. Nu o fac pentru că am nevoie, periodic, să îmi reamintesc că prostia este starea mea naturală și că nu am motive să mă simt fericit cu felul în care gîndesc.

E foarte fain că pot să gîndesc ceea ce vreau și să spun ceea ce simt, dar nu mai cred că asta este de-ajuns. Nu de alta, dar nu rezolvă în nici un fel problema radicalizării opiniilor.

Deocamdată habar nu am ce ar trebui să fac, dar sînt în căutare de soluții. Iar soluția lui Gogu – „Nepoate, fii deștept, că de proști e plin" – nu pare să fie pe atît de simplă pe cît speram.

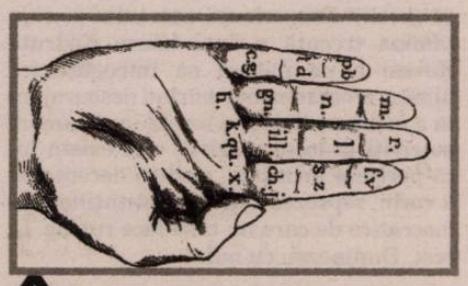

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Trifoiul norocos

În momentul în care cei 82 de botaniști autohtoni, specializați în studiul trifoiului, au dat publicității numele noului înființatei lor organizații profesionale – Asociația Națională de Cercetare a Plantelor Leguminoase Mici „Areta Popîndău" –, lumea universitară s-a arătat profund derutată. Cine era doamna Popîndău, ce descoperise privitor la cele 300 de specii de trifoi și, mai ales, cînd trăise ea oare? Mister total. Nici bietul Google nu se dovedi de ajutor. Un coleg de-al meu de la Biologie a căutat-o pe enigmatica savantă în spațiul virtual. Nu a găsit decît două referințe, în mod evident lipsite de sens în acest context. Prima apărea pe site-ul unei judecătorii și conținea reclamația unei anume Areta Popîndău împotriva soțului care nu-și plătise pensia alimentară timp de vreo optsprezece luni. Fiind afișat, colegul nu s-a putut abține și a citit cîteva fraze din respectivul document: „Și di și, ma rog frumos, ș-o luăt nivastî tînarî dacî zîci cî nema barabuli în cont la bancî? Nu vi sî pari suspiect? Di așeea, io jîn la dumniavoastrî cu rugamintia sî stați strîmb, da sî judicați driept colo-șa." Etc., etc. O a doua provenea de la un ziar local și fusese intitulată, la fel de amețitor, „Scandal monstru ieri într-o familie de la periferia urbei. Alcool, lovituri, sînge și sex". Speriat, biologul l-a lecturat și pe acesta (pînă la capăt): „În cartierul mărginaș Rotula lui Macea, evitat adesea, se știe, și de polițiștii călare, a avut loc aseară o confruntare teribilă între soții *Areta Popîndău* (29 de ani) și *Murat Popîndău* (31 de ani). S-au împărțit pumni și picioare cu o violență nemaivăzută nici măcar de martorii scenelor, toți din mahalaua și obișnuiți deci cu scandalurile. Incidentul s-a petrecut pe fondul consumului de alcool rafinat. Straniu rămîne faptul că, deodată, cei doi bătrîni (cum adică *bătrîni*, se întrebă colegul meu stupefiat?), plini de sînge, s-au oprit din agresiuni, s-au dezbrăcat complet și apoi au întreținut raporturi sexuale în mijlocul uliței. Li s-a întocmit amîndurora dosar penal."

„Nivastî-mia, sî traiț! Areta!"

Ce bizare informații! a gîndit, confuz, biologul. Și totuși, își spuse, chestiunea nu putea fi lăsată în ambiguitate. Va face tot ce-i va sta în putință pentru a lămuri ciudățenia. Ca atare, deși trifoiul nu se afla în zona sa de interes, omul începu o investigație, aproape detectivistă, în universul celor 82 de botaniști inițiați în existența simpaticei plăntuțe. A stabilit contacte, amiciții, colaborări, programe și proiecte comune. A lingușit uneori, alteori s-a pretins expert în arii total străine lui. A dezvoltat abilități pe care nu și le bănuia și, într-un tîrziu, fericit, a aflat ce se întîmplase, în spatele ușilor închise, la ședința de constituire a nobilei asociații – ședință derulată, interesant, cu participanți din toată țara, chiar la Universitatea noastră. Din păcate, școlile autohtone de *Trifolium* au început să se lupte din prima clipă. Acuzațiile reciproce de diletantism au fost rapid înlocuite cu atacuri la persoană, jigniri și – sugerau unele guri rele – schimburi iuți și răsunătoare de palme. Principala problemă o constituia numele viitoarei organizații academice. Clujenii doreau pe cineva din istoria lor universitară, ieșenii un savant local, iar timișorenii un mare profesor bănățean. Bucureștenii au descoperit, cu surprindere, că veniseră cu două nume, fiind împărțiți, ei înșiși, în tabere opuse (detaliul a complicat enorm situația, întrucît bătăii generale i s-a adăugat astfel, după moda subcapitolelor și sub-subcapitolașelor din studiile științifice, o „sub-bătaie" entuziastă!). Într-un tîrziu, epuizat, decanul facultății gazdă a strigat: „Opriți-vă! Opriți-vă! Așa n-o scoatem la capăt! Ne trebuie un nume neutru. Și *am* o soluție!" A luat telefonul și l-a sunat direct pe șeful personalului igienico-sanitar: „Murat!", i-a spus. „Da, sî traiț, dom' dican!" „Spune-mi cine e azi de serviciu la toalete?" „Nivastî-mia, sî traiț! Areta!" „Adu-o, te rog, imediat în sala de consiliu!" În cîteva minute, înaintea solemnei adunări intelectuale, apărură doi oameni stingheriți și cam împiedicați.

Un bărbat cu șapca pe ochi și o femeie în halat alb, cu un burete ud în mînă. Doamna confuziona privitorul printr-un strabism agresiv, iar domnul ameța, la rîndu-i, interlocutorii cu un tic: își bomba grozav pieptul la fiecare cinci secunde. „Așadar", a zis decanul sobru, „dumneaei este Areta Popîndău, una dintre femeile remarcabile de serviciu ale facultății. Îi vom folosi numele pentru a boteza tînăra noastră asociație!" Au urmat aplauze furtunoase. Se pare că, ieșind din sală, Areta l-ar fi întrebat pe Murat: „Auzi, bre, criezi cî-mi dau ișteia și șeva bănișori la salar, dacî tot m-o bagat în iechipa lor?" „Amu vrai și bani, fă? Nu ți-i di-agiuns cî ti-o *imortalizat?*" „Păi, sîgur cî vreu! Tu nu ni-ai platit pensîi di doi anișori gramadî, înghițîte-ar pamîntu di leprî!" „Tași din gurî, lighioanî, cî odatî ti-nșfac!" „Văleu! Vălei! Vălelei!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

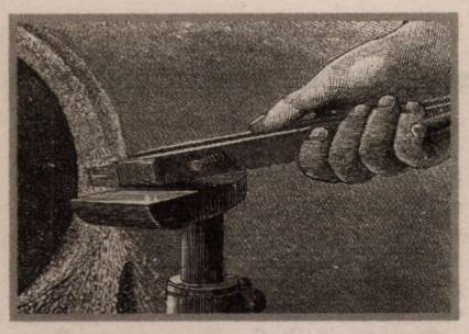

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Unde a greșit Mateusz Morawiecki?

Polonia și guvernul său iliberal se află în mijlocul unor noi controverse după ce sîmbătă, la Conferința de Securitate de la München, prim-ministrul Mateusz Morawiecki a afirmat că evreii s-au numărat printre autorii Holocaustului. O afirmație gravă prin ea însăși, dar care a și picat cum nu se putea mai rău. De ce? Pentru că a venit la doar cîteva zile după ce Polonia a adoptat o lege care pedepsește cu închisoarea persoanele – inclusiv străine – care acuză națiunea sau statul de participare la Holocaust.

Prezent și el la München, premierul israelian Benjamin Netanyahu nu a rămas dator, transmițîndu-i omologului său de la Varșovia că dă dovadă de „inabilitate de a înțelege istoria" și calificînd afirmațiile acestuia drept „scandaloase".

La o zi de la incident, persoane necunoscute au desenat o svastică pe o placă a ambasadei poloneze la Tel Aviv, în timp ce criticile nu conteneau în presa din Occident și Israel. Varșovia, care tocmai făcea primii pași în direcția unei relansări a dialogului cu Berlinul, se vede acum și mai izolată în plan internațional.

Iar guvernul polonez se îndepărtează tocmai de cel al lui Netanyahu, mai degrabă un simpatizant al regimurilor iliberale, dat fiind adversarul comun numit George Soros. Însă chiar și așa, Israelul nu poate trece peste o afirmație de tipul celei a lui Morawiecki.

Și aceasta, mai ales după ce premierul de la Varșovia a găsit de cuviință să mai toarne gaz peste foc: revenit de la München, el a vizitat un monument închinat polonezilor care au luptat de partea Reich-ului, împotriva URSS.

Dar cu ce a greșit, de fapt, premierul Morawiecki? În definitiv, guvernul de la Varșovia are dreptate cînd spune că statul polonez nu a participat la Holocaust – la vremea respectivă, Polonia nici nu mai exista, fusese pur și simplu ștearsă de pe hartă. La fel, este adevărat că au existat evrei care au colaborat cu naziștii, individual sau în cadrul unor organizații. Istoricii spun că naziștii aveau agenți printre evreii polonezi. În mod cert, afirmația premierului polonez nu e, în sine, o minciună sfruntată.

Nu mai are voie un șef de guvern să spună adevărul?

Și atunci, care este problema? – vor fi unii gata să întrebe. Nu mai are voie un șef de guvern să spună adevărul? Omitem adevăruri de dragul corectitudinii politice? Ei bine, de-abia de aici începe cu adevărat problema.

La fel cum au existat evrei colaboraționiști, au existat numeroși polonezi antisemiți, dar și foarte mulți polonezi care i-au ajutat pe evrei, expunîndu-se pericolului de moarte, ei și familiile lor. În rîndurile polonezilor de găsesc, de altfel, cei mai mulți „drepți", adică oameni care, într-un fel sau altul, au contribuit la salvarea a numeroși evrei.

La fel, au existat și germani care și-au asumat riscuri extraordinare pentru a salva evrei. Aidoma în cazul românilor. Au existat vinovați pentru Holocaust – chiar statul român din acea perioadă s-a făcut vinovat și azi o recunoaște. După cum se pot da numeroase exemple de români care i-au ajutat pe evrei. Putem spune la fel despre unguri, despre francezi și așa mai departe. Istoricii nu pregetă să scoată la lumină aceste aspecte, să ilustreze acea perioadă neagră din istoria Europei în toată complexitatea ei.

Dar un lucru rămîne de netăgăduit: naziștii, aliații și colaboratorii lor, cei care au planificat și au dus la îndeplinire deportările și crimele în masă, au fost călăii. Iar victime au fost evreii, nu singuri, dar în măsură covîrșitoare.

Nici un fel de exemplu, într-un sens sau altul, nu poate fi folosit pentru a relativiza acest adevăr. Și tocmai aici este greșeala majoră a premierului de la Varșovia. Pentru că una este abordarea istoricilor, care prezintă fapte așa cum au fost, și cu totul altceva instrumentalizarea în interes politic a unor frînturi de imagini, cu scopul vădit – așa cum remarca ziarul francez *Le Monde* – de instaurare a unui „revizionism de stat".

Liderii politici nu sînt chemați să impună ei propriile viziuni asupra istoriei, prin pîrghiile de care beneficiază în societate. Nu în democrații, în orice caz. Este însă o practică proprie regimurilor autoritare, care din diverse interese impun o interpretare unilaterală asupra istoriei.

Să întoarcem puțin privirile către ograda noastră, în perioada ceaușismului tîrziu, cînd Institutul de Istorie al PCR, preocupat dintr-odată de istoria antică, impunea, din rațiuni ideologice și propagandistice, tema dacilor, devenită ulterior dacologie și, pe cale de consecință, dacopatie.

În Polonia, interpretarea istoriei servește din nou scopurilor politice imediate. Ceea ce *Le Monde* numea „revizionism de stat" vine acum în întîmpinarea scopurilor politice interne ale PiS, apropriindu-i puternica extremă dreaptă poloneză. Și, de asemenea, reprezintă o provocare asumată la adresa unei Uniuni Europene solidare și puternice.

Acesta – istoria ne învață – este un drum extrem de periculos.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

25 DE ANI DILEMA VECHE

„Sîntem vechi, domnilor!"

I pak dăm știre domniilor-voastre
că Dilema veche *ajunse, anul acesta,*
la un sfert de veac
de măreţe împliniri dilematice.

Să fie într-un ceas bun!

Partener juridic:
POPOVICI NIȚU STOICA & ASOCIAȚII
Societate de Avocați

Partener:
upc

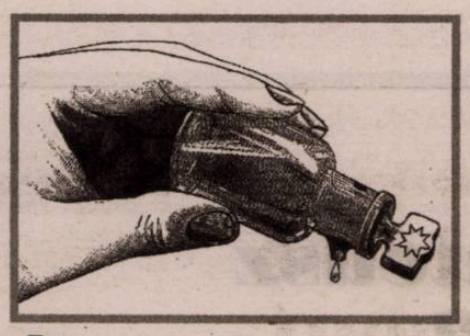

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Muc și sfîrc

În româna colocvială, expresia *muc și sfîrc* se bucură de oarecare popularitate, dobîndită probabil datorită surprizei comice pe care o produce asocierea celor doi termeni. Formula, folosită cel mai adesea adjectival, cu sensul „foarte bun, excepțional", este unul dintre numeroasele mijloace de exprimare lexicală și stilistică a valorii superlative: „mîine e un concert *muc și sfîrc*" (twitter); „condiție fizică *muc și sfîrc*" (gsp.ro); „toate numai echipe *muc și sfîrc*" (fcsteaua.ro); „cadre proaspete, (...) numai *«muc și sfîrc»*, profesioniști de excepție" (national.ro) etc. Expresia se folosește (mai rar) și substantival, cu sensul „insul sau lucrul cel mai important, cel mai interesant etc.": „acești doi *muc și sfîrc* ai politicii cisnădiene" (cisnadie.wordpress.com); „*Muc și sfîrc* din telegramele Wikileaks din România" (cotidianul.ro). Comentariile din Internet reflectă diferitele interpretări pe care vorbitorii tind să le dea expresiei; cineva se arăta surprins, de pildă, că i se atribuie sens pozitiv unei expresii pe care el o percepea mai curînd ca negativă: „personal nu o văd ca ceva pozitiv, cu atît mai puțin extraordinar: *muc* – mic, neînsemnat, scîrbos; *sfîrc* – mic, neînsemnat; nu știu, doi termeni cu conotații oarecum negative pot rezulta într-o expresie cu caracter pozitiv?" (blogspot.com, 2007). Sînt și contexte care par să indice o interpretare a formulei în cheie vag sexuală (probabil ca urmare a prezenței cuvîntului *sfîrc).* Expresivitatea familiară și conotațiile contradictorii favorizează folosirea ironică a sintagmei: „evident, sîntem inteligenți, integri, serioși, *muc și sfîrc,* dar nu candidăm" (contributors.ro).

Expresia este atestată de Nina Croitoru Bobârniche, în *Dicționar de argou al limbii române* (1996), cu glosarea „formidabil, excelent", și de Anca și George Volceanov, în *Dicționar de argou și expresii familiare ale limbii române* (1998), cu o explicație similară – „excelent, de cea mai înaltă calitate"; nu este însă înregistrată de dicționarele mai vechi și de cele generale. Explicația expresiei a fost dată, cu toate detaliile filologice și cu argumentele cele mai convingătoare, de profesorul Stelian Dumistrăcel, în volumul *Pînă-n pînzele albe. Expresii românești* (2001, pp. 248-252). Vechimea expresiei e greu de stabilit, dar e clar că asocierea se bazează pe sensuri mai vechi ale cuvintelor *muc* și *sfîrc,* consemnate în dicționarele noastre istorice. În *Dicționarul limbii române* (DLR, Litera M, 1965), *muc* apare cu sensul „secreție nazală", dar și în numeroase alte sintagme, cu accepții care au ca element comun ideea de „vîrf": se vorbește astfel de *mucul lumînării*, de *mucul de paură, de cînepă, de grîu* etc.; cuvîntul poate desemna și un capăt, o bucată, un rest *(muc de țigară),* fiind sinonim cu *moț (mucul curcanului)* și chiar cu *sfîrc (mucul sînului).* Etimologia latină *(mucus)* nu explică decît primul sens; e deci foarte posibil să fie vorba (cum consideră Stelian Dumistrăcel) de două cuvinte diferite, cu origini distincte. De la sensul „vîrf" s-au dezvoltat probabil valorile atestate ale expresiei superlative *de muc,* pe care o citează Damé în dicționarul său român-francez din 1893, și apoi Zanne, în *Proverbele românilor,* II (1897): „frumoasă *de muc*" – cu înțelesul „foarte frumoasă" (mai multe atestări din secolul al XIX-lea se găsesc în explicațiile profesorului Dumistrăcel).

Sensurile lui *sfîrc* (cuvînt a cărui origine nu a fost definitiv stabilită) pot sugera și mai clar metafora excelenței. Cuvîntul este folosit azi mai ales ca echivalent popular al termenului științific (preluat din franceză) *mamelon*, dar sensul său cel mai larg este de „vîrf proeminent", „extremitate ascuțită". Dicționarul academic (DLR, Litera S, 1990) înregistrează numeroase contexte care particularizează sensul fundamental: pe lîngă *„sfîrcul țîței"* (Ștefan Episcupescu, *Practica doctorului de casă,* 1846), este evocat frecvent *sfîrcul urechii* sau *al mustății;* mai rar, *sfîrcul bărbii* sau *al nasului*. Și în afara cîmpului semantic al corpului uman sînt contexte tipice de apariție a cuvîntului; de exemplu, în *sfîrcurile biciului* sau *ale gîrbaciului*. Uneori e greu de spus dacă este vorba de o extindere metaforică (de la una dintre ipostazele concrete ale sfîrcului) sau pur și simplu de o actualizare a sensului general – *vîrf*.

Există deci o convergență a sensurilor cuvintelor coordonate *muc* și *sfîrc,* care se susțin și își intensifică reciproc valoarea, într-o tautologie expresivă. În timp, uzul a făcut totuși ca pentru fiecare dintre cele două cuvinte sensul cel mai ușor actualizabil să fie altul decît cel al expresiei: nici *muc,* nici *sfîrc* nu mai evocă în primul rînd vîrful, punctul cel mai înalt de realizare a unei calități – ci ipostazele lor organice, cît se poate de diferite. Asocierea celor două cuvinte monosilabice pare absurdă, nemotivată, comică – exact ceea ce îi poate asigura succesul în registrul colocvial.

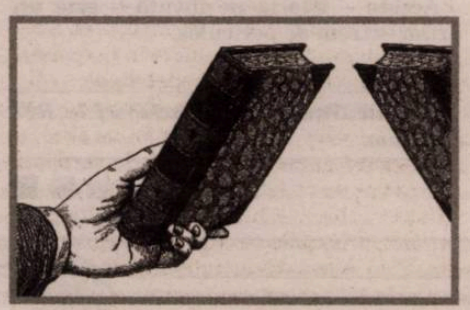

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Povestea unei instituții

Așa s-a născut, în 1999, Institutul Limbii Române.

În anii '80 se mai putea vedea încă pe un perete al Catedrei de literatură de la Literele bucureștene o hartă planiglob, în care Bucureștiul era unit cu linii colorate de diverse orașe ale lumii, deloc puține. Era harta lectoratelor din străinătate la care predaseră membri ai Catedrei în anii „dezghețului", sfîrșitul deceniului șapte și începutul deceniului opt. Aproape toate cadrele didactice își făcuseră un „stagiu" la unul dintre aceste lectorate, făcînd cunoscute literatura și cultura română, pe de o parte, deschizîndu-și orizontul de cunoaștere și de preocupări către alte culturi, pe de cealaltă parte.

În anii '80, harta devenise deja „istorie". Interacțiunile României cu alte culturi se prăbușiseră dramatic. Parte dintre lectoratele de limbă și literatură română s-au închis, dat fiind că nu mai primeau lectori din România, altele au reușit să supraviețuiască prin cooptarea unor „transfugi", a unor specialiști care emigraseră din țară. Pe măsură ce în lumea liberă apăreau tot mai multe informații despre abuzurile regimului de la București s-a înfiripat chiar o anume simpatie în mediul academic față de victimele acestuia, intelectualii și nu numai. Cînd, de pildă, în România a fost demarat proiectul de urbanizare a localităților rurale, mare parte dintre universitățile occidentale s-au simțit datoare să protesteze public față de ceea ce ele au denumit „distrugerea satelor românești".

După 1989, reconstrucția rețelei de lectorate s-a făcut sub semnul echivocului: pe de o parte, disponibilitatea reprimirii unei culturi constrînse la o nedreaptă izolare în comunitatea europeană și internațională, pe de cealaltă parte, mefiența față de o țară capabilă de atrocitățile de la mineriade, percepută, în mediile politice și în mass-media, drept un potențial pericol imigrationist.

Am fost, între 1991 și 1994, lector invitat la Institutul de Limbi Romanice al Universității din Viena și am cunoscut acolo, „pe viu", tribulațiile acestei perioade de tranziție. Pe de o parte, exista o certă bunăvoință din partea corpului academic pentru „ruda cea săracă" a culturilor romanice, pe de cealaltă parte, însă, administrația universitară insista asupra faptului că, după căderea oficială a comunismului, nu mai exista nici un motiv de a proteja studiile românești, creîndu-le un statut aparte. Intram în epoca liberei concurențe: cu franceza, spaniola, italiana, portugheza. Toate nu numai mult mai cunoscute și atractive, ci și susținute intens de misiunile diplomatice și de institutele culturale respective.

Studiul românei, program integral de licență, ca la toate celelalte limbi, se putea compara, ca anvergură, doar cu cel al portughezei, deși, pentru cea din urmă, Institutul Camoes asigura un sprijin infinit mai bogat, atît în ce privește dotările, cît și personalul didactic. Cei de la portugheză reușeau însă să se certe între ei încă și mai abitir decît cei de la română, așa că, una peste alta, ambele programe aveau cam același număr de studenți: foarte puțini.

Abia tîrziu, foarte tîrziu, statul român a înțeles că, dacă vrem ca vocea să ne fie auzită în mediul academic internațional, trebuie să facem și noi ceva pentru asta. Așa s-a născut, în 1999, Institutul Limbii Române.

De atunci, Institutul Limbii Române (ILR) a avut mai multe conduceri succesive: un scriitor (1999-2000), o cercetătoare în lingvistică (2000-2001), un profesor universitar de literatură română, membru corespondent al Academiei (2001-2005). După această ultimă etapă, cînd mersul instituției părea să fi intrat pe un făgaș normal, lucrurile au luat o nouă întorsătură. A urmat la conducerea ILR o socioloagă (2007-2009), apoi o profesoară de matematică (2009-2017). De ce? Pentru că putem. Pentru că sînt multe persoane din anturajul politic în căutarea unei slujbe onorabile.

Recordul inadecvării a fost atins în pragul centenarului Marii Uniri, cînd România a decis să serbeze unul dintre principalele elemente identitare, limba națională, prin numirea în fruntea ILR a unui predicator adventist – nu „pastor", cum s-a crezut și cum Biserica Adventistă s-a grăbit să dezmintă –, candidat fără succes la alegerile parlamentare din 2016.

Desigur, activitatea ILR s-a extins în timp, astfel încît se poate susține că instituția are nevoie în primul rînd de un bun manager, chiar dacă nu are nici o tangență cu obiectul ei de activitate. Pentru partea de conținut există un Consiliu de coordonare. Numai că acesta nu coordonează nimic. De ce? Pentru că se poate. Directorul, de conivență cu ministrul Educației, poate regla cum vrea el atribuțiunile din cadrul instituției – eventual și în beneficiul celui ce îi va lua locul, așa cum s-a și întîmplat. Recentul director al ILR a răspuns nedumeririi exprimate public de către membrii Consiliului de coordonare privind numirea sa în această funcție prin înlăturarea „rebelilor" și a alcătuit un nou Consiliu. Din cei șapte membri ai acestuia, unul este germanist, altul anglist, altul specialist în franceză. Limba română are însă nevoie nu numai de „internaționalizare", ci și de protecție. Așa că un alt membru al Consiliului este cadru didactic militar, doctor în filozofie și expert în comunicare strategică. Dintre universitățile mari din România, nici una nu e reprezentată. Este, în schimb, reprezentată la vîrf Universitatea Națională de Apărare „Carol I".

S-a modificat și componența comisiei permanente care evaluează candidaturile pentru ocuparea posturilor de lector vacante. Din cei șapte membri ai acesteia, unul este directorul ILR (desigur!), alți trei sînt funcționari din ministere. Cu alte cuvinte, o majoritate alcătuită din nespecialiști.

De ce toate astea? Pentru că putem. Pentru că modelul predilect de guvernare în România nu se sprijină pe întărirea instituțiilor, ci, dimpotrivă, urmărește cu orice preț îngenuncherea lor și aservirea lor politică.

Sper ca la un moment dat un istoric dibace să se apuce să scrie o istorie instituțională a României postdecembriste. Vom afla multe lucruri interesante.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Bucureşti – o privire spre trecutul recent

Pentru că tocmai am coordonat un Dosar despre Bucureşti, am încercat să-mi redefinesc relaţia cu oraşul în care locuiesc de aproape 40 de ani şi am recitit textele pe care le-am scris de-a lungul timpului. Iată mai jos cîteva fragmente. Oare s-a schimbat ceva? Desigur, aparent s-au schimbat multe… dar în esenţă?

1998 – Prima dată cînd am văzut cel mai de sus Bucureştiul noaptea a fost pe la şase ani, cînd am urcat pînă la ultimul etaj al Interului. Mai întîi am vorbit jos cu portarii şi le-am explicat că nu sîntem turişti străini, ci doar nişte bucureşteni obişnuiţi care n-au admirat niciodată de sus panorama nocturnă a propriului lor oraş. N-au avut nici o obiecţie, ba mai mult, ne-au condus şi pînă la lift. În lift m-am simţit ca în avion, aveam un gol în stomac de emoţie, număram etajele care mă despărţeau de imaginea pe care mi-o închipuisem aproape fantastică, de film SF, cu o explozie colorată de lumini mişcătoare, cu bulevarde care se vor vedea ca-n palmă ca nişte piste de decolare şi cu siluetele blocurilor proiectate pe cer. N-am văzut nimic din toate astea; oraşul pe care ar fi trebuit să-l percep ca pe o dinamică entitate, extrem de vie şi de fluidă, a unei alte galaxii, zăcea undeva în beznă, mort la picioarele mele.

A trecut timpul de la acea panoramă ratată şi mă aşteptam ca, încet-încet, Bucureştiul să înceapă să arate ca orice capitală europeană, noaptea (vezi vederile cu Parisul de sus sau chiar cu Atena cu o acropolă luminată a giorno, într-un strălucitor galben violaceu). M-am bucurat cînd au apărut primele firme şi reclame luminoase, cînd felinarele de pe străzi nu se mai stingeau din cauza penelor de curent, cînd unele clădiri erau scoase în evidenţă de becuri montate, cu destul bun gust, sub anumite cornişe sau la baza anumitor coloane. Aproape totul s-a oprit aici. De pe balconul meu de la etajul opt, într-o zonă centrală, pot vedea, în fiecare seară, Casa Poporului, într-o lumină palidă, galben-portocalie, acelaşi Inter cu două şiruri de beculeţe insipide (iarna se montează nişte brăduţi din beculeţe, cu o strălucire sărăcăcioasă), blocul Xerox, fostul Hotel Modern care îşi schimbă looku nocturn, neconvingător, în fiecare anotimp, de la globuleţe şi steluţe la ghiocei şi iepuraşi de Paşti, vreo două-trei reclame, Coca-Cola, Asirom, Connex şi cam atît. În rest, poţi descrie oraşul cu străzi, locuinţe şi locuitori, într-un amestec de clar şi obscur (oricum e mai bine decît bezna) care îţi dă invariabil un sentiment de tristeţe. Bucureştiul, noaptea, nu se rezumă doar la aspectul său, înregistrat pe retină din anumite puncte de belvedere. Ar mai trebui să fie şi viaţă, căci orice capitală europeană, după ora zece seara, palpită de-o viaţă zgomotoasă, insomniacă. Însă în capitala noastră, după ora zece seara, străzile devin pustii, traficul se reduce şi, în cele din urmă, dispare de tot, doar cîteva maşini în viteză, ca la curse, oameni se grăbesc pînă la buticul din colţ, unde vînzătorii se trezesc nervoşi din somn şi te însală la rest. Cîteva cluburi, de obicei subterane, ca nişte găuri de cîrtiţă, înghit jumătate din tinerii care vor să se distreze noaptea, ceilalţi se retrag prin apartamente de bloc sau camere de cămin unde povestesc, beau, ascultă muzică, îşi confecţionează o lume a lor, de interior.

2000 – În tramvaiul 21. Trebuie să precizez că tramvaiul 21 are o cu totul altă personalitate decît troleul 66 sau autobuzul 135. Nimeni nu tuşeşte, nimeni nu sughite, nimeni nu se ceartă, toată lumea comunică. Despre educaţia copiilor („Trebuie să-l învăţaţi de pe acum să cedeze locul celor în vîrstă!"), despre micile cumpărături („Ia să vă arăt ce chiloţi frumoşi i-am luat lu' soţu'!"), despre pensii („Am opt sute de mii şi mi-a mărit-o luna asta cu cincizeci de mii, spune şi dumneata cum să mă descurc cu banii ăştia?!"), despre guverne („Ăştia nu fac nimic, da' nici ăilalţi n-au făcut nimic… Io am zis şi aşa o să fac, n-o să mai votez cu nimeni!"), despre americani („M-am hotărît: merg la Ambasada americană şi le cer cetăţenie. Nu vreau să plec din ţară, da' vreau să fiu cetăţean american în România"), despre cîini de rasă („Pe al meu l-am tuns de două ori şi i-am dat şi cu Frontline contra căpuşelor…") şi vagabonzi, despre hoţie, prostie, foamete. Miroase a transpiraţie şi a varză murată. Oamenii îşi scot de prin sacoşe felii de salam, colţuri de pîine, covrigi sau mere şi mănîncă. Un ţigănuş începe să recite „Luceafărul" de Mihai Eminescu, primele trei strofe, apoi „O, mamă, dulce mamă…", apoi „Tatăl Nostru". Nu primeşte nici un ban, lumea-i săracă, aşa că va coborî „la prima", la Bulevardul Carol. Se poate distinge afişul de la Cinema Europa – *In the Mood for Love.*

2004 – Dacă ai ghinionul să-ţi pice întîmplător pe cap un turist străin de tipul for the first time in Romania şi să joci măcar pentru o singură zi rolul de ghid, în iubitul nostru oraş Bucureşti, pentru a-l ajuta, printre altele, să nu se piardă în necunoscut şi să nu fie jecmănit de taximetrişti, ospătari etc., îţi vei pierde mult timp întrebîndu-te ce ai putea să-i prezinţi din „frumuseţile patriei noastre", respectiv ale Capitalei. Vei face o listă, vei inventaria totul, vei ajunge tu însuţi la concluzia, epuizat şi scîrbit de Bucureşti, că nimic nu merită văzut, apoi vei alege, totuşi, cîteva puncte de vag interes, cum ar fi Casa Poporului, centrul vechi al oraşului (incluzînd un prînz la Hanul lui Manuc), Muzeul Satului sau pur şi simplu bulevarde lungi, drepte şi aglomerate care să-i obosească suficient picioarele neliniştitului turist, pentru a-şi dori să meargă devreme, seara, la hotel.

2005 – Un american, Jay *from* L.A., se uită lung pe Bulevardul Magheru şi spune că la ei, acolo în America, nu a văzut pe stradă atît de multe maşini *cool*. Trage pripit concluzia că românii sînt plini de bani, aşa că nu mai au de ce să se plîngă. Încerc să-i explic că la noi maşina a devenit un simbol al prosperităţii, aşa că românul ar fi în stare să-şi vîndă soacra pentru a-şi cumpăra un automobil ultimul răcnet, cu care să se dea mare. Tocmai trece pe lîngă noi o decapotabilă roşie, lucioasă, care arată ca un ou de Paşti proaspăt vopsit. În urmă cu o jumătate de oră o mai văzusem prin Băneasa, aşa că îmi dau cu părerea că cei trei tineri, dintre care cel imberb de la volan nu pare să aibă mai mult de optsprezece ani şi o zi, chiulesc de la şcoală pentru a-şi fîţîi maşina prin oraş. Din boxe răsună aceeaşi muzică techno care îţi sparge timpanele. Americanul îşi bagă degetele în urechi şi întreabă dacă şi asta reprezintă un simbol al prosperităţii. Înclin să cred că da. Dacă ai o maşină „bengoasă", e musai să ai şi cele mai performante boxe şi nu le poţi demonstra calităţile decît cu muzica la maximum. Pe de altă parte, e de bonton să te cunoască toţi locuitorii tîrgului, iar dacă, din nefericire, nu ţi-au reperat maşina în trafic, le vei atrage sigur atenţia cu muzica ta. Ca la munte cînd hăuleşti de unul singur prin pădure pentru a te împrieteni cu fiarele sălbatice. Pînă la urmă, nu-i decît o problemă de socializare!

2017 – Totuşi, îmi iubesc oraşul, pe fragmente, pe bucăţele, iubesc anumite străduţe, piaţete, clădiri, puncte, însă te poţi îndrăgosti de un punct dintr-un ansamblu? Cînd îi vorbesc unui străin despre Bucureşti, îi spun, fără prea multă convingere: „Vino la noi! Oraşul s-a schimbat mult în ultimii ani, o să-ţi placă!" Însă sînt conştientă de faptul că aceste schimbări au fost posibile datorită unor oameni, o mînă de oameni. Mă bucur atunci cînd descopăr că s-a mai deschis o cafenea unde te simţi ca la Viena, că proprietarul cafenelei a restaurat şi casa care o adăposteşte şi că are în grijă şi trotuarul din faţa ei. Aceste pete de culoare apar din ce în ce mai des. Iubesc şi străduţele din spatele blocurilor şi din zona centrală – Olari, Silvestru, Icoanei etc. – care au rămas la fel de cînd mam născut, pline de linişte şi de verdeaţă, cu un aer de trîg de provincie, uşor desuet. Nu pot iubi însă noile statui şi alte „opere" monumentale pe care Primăria aruncă banii, în loc să educe cetăţenii să-şi ia gunoiul în faţa casei, să găsească soluţii pentru trafic etc. Bucureştiul este oraşul în care noi, locuitorii lui, obţinem zi de zi mici victorii, aproape insignifiante, însă marea schimbare nu se întrevede pe nicăieri. Aşadar, pînă să mă hotărăsc să spun: „I love Bucureşti", aş purta oricînd tricouri cu „I love strada Mîntuleasa" sau „I love Piaţa Spaniei" şi aş continua să visez la oraşe ca Berlin.

Eugen ISTODOR

negustori **şi** meşteri

Dialog cu papucii mei

Sînt pocnit în cap de nostalgie, fandacsie, tălîmbie şi amorie. Mai ales amorie pentru papuci. Nu port papuci, habar n-am de ce. Taică-meu purta papuci mereu cu un număr mai mic. Deci tălpile lui stăteau pe afară. Bunicul meu Titi cel înţelept se păstra la pantof de dimineaţă pînă seară. Eh, pantofii lui mi-au format în minte ce tip ce pantofi am purtat/căutat o viaţă. Pe scurt, maică-mea umbla desculţă, în copilăria mea, şi avea picioare. Aşa că eu ce să fac? Mă tot uit după papuci de vreo viaţă. Că eu răcesc repede, nu ca maică-mea. Dar nu-mi iau papuci pentru că visez să ajung ca Titi cel înţelept. Adică să umblu, vezi Doamne, ţanţoş. De asta zic, nu-s hotărît. Umblu desculţ, îmi spun să-mi iau papuci, dar visez să umblu ca domnul, în pantofi. Asta-i situaţia. Mi s-au cumpărat papuci. Normal, pe principiul acoperă ce-i gol. Îi tot pierd, sînt din ăia de cătel chichi. Are nevoie cîinele de papuci, de ghetuţe? Nu, dar stăpînul zice: să-l protejăm pe prostuţ şi i se iau încălţări. Cînd mi-i pun mă simt ca un cătel. Dar simt, vorba aia, că e iarnă şi mă trage corentul, bibicule, pe sub uşă. Şi de cîte ori mă încalţ de nevoie, că-i frig şi-s răcit, visez să-mi iau babuci. Babucii din Europa şi Obor put. Am avut, cred, din ăia şi purtam după mine putori imaginare. Aveau miros de Obor. Babucii ăştia de cătel sînt de lux, luaţi din ceva de super-fiţă. Cadou, nu? Dar babucii pe care-i visez eu nu-i găsesc, n-am chef să-i cumpăr. Am umblat după tot soiul. Şi ochii mi s-au scurs după variante de babuci. Nu şi nu. Şi acum mi-a intrat în cap că-s scumpi. De ce să dau atîţia bani pentru bambuci? Chiar, hai să dezbatem aici. Care-i bugetul tău pentru papuci? Şi, altă întrebare, psihanalitic şi compulsiv consumator, de ce i-am numit mai devreme şi babuci şi bambuci? Aştept răspunsurile dumneavoastră. Papucii? Mă doare!

Radu NAUM

un sport **la** Răsărit

Rușii se dopează și la curling?

„Răspunsurile suprarealiste la criza dopajului în Rusia sînt dovezi că sportul olimpic nu face parte din această lume. Deşi CIO a suspendat Comitetul Olimpic Rus de la Jocurile de la Pyongchang, această ţară a trimis acolo o delegaţie de 169 de sportivi, doar cu opt mai puţini decît la Vancouver 2010. Asta înseamnă a folosi în mod creativ sensul cuvîntul «suspendare». Raportul independent «McLaren» a vorbit despre un dopaj «de stat». Dar pentru că în Rusia statul înseamnă V. Putin şi anturajul său, s-a decis folosirea unei alte formule: «dopaj instituţional». Iar şeful CIO a mai îndulcit un pic formula, reducînd-o la «dopaj sistematic». Dl Bach a spus că astfel se evită «umilirea» Rusiei. Te poţi întreba dacă rușii, atunci cînd au pus pe roate dopajul de stat, au avut mustrări de conştiinţă în privinţa umilirii restului lumii. Acum cazul Rusiei e la Tribunalul Arbitral al Sportului de la Lausanne. Care a întors deciziile CIO de a suspenda pe viaţă 39 de sportivi ruşi. «CIO a dat deliberat sancţiuni despre care ştia că nu vor fi validate de TAS», susţine un jurnalist al Sports Integrity Initiative. John Coates, practic preşedintele TAS, e şi şeful Departamentului Juridic al CIO. Dacă tot vorbim de cuvinte, e timpul să ne întrebăm dacă valorile olimpice mai sînt cu adevărat valori. O realitate va rămîne indiferent de cum va fi marea competiţie din Coreea de Sud: bătălia împotriva dopajului sistemic, instituţional, de stat a luat sfîrşit. Şi oricine ar fi dus-o, a pierdut."

Rîndurile de mai sus sînt adaptarea unui articol al lui Jens Sejer Anderson, directorul internaţional al unuia dintre cele mai mari forumuri pentru democraţie în sport, „Play the Game". Lucrurile sînt simple. Deşi există cele mai clare dovezi despre cum statul rus a organizat manipularea a sute de probe antidoping prin intermediul serviciului secret FSB (priviţi şi vă cruciţi la documentarul *Icarus),* lumea sportului a decis să nu îl supere prea tare pe V. Putin, temîndu-se de reacţia lui. Greşeala clasică. Vorba lui Churchill: nu poţi negocia cu un tigru cît timp capul tău stă în gura lui. În cazul ăsta, urs. Curling, aţi zis? Ha, ha, ha…

Hap! Ursul tocmai a închis gura.

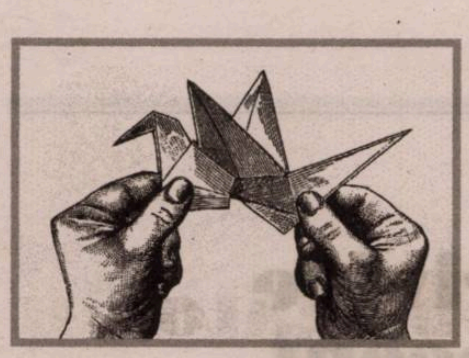

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Orașul bunicilor

O plimbare prin orașul copilăriei te poate purta și prin abisurile memoriei. Un lac ce astăzi pare de-a dreptul inofensiv, cu tot cu algele care se întrezăresc prin apa verzuie, pe vremuri era înspăimîntător, mai ales noaptea, cînd arăta ca un fel de ochi negru. Bunica îmi spusese că e foarte adînc și că, din cînd în cînd, se mai înecă acolo cîte un beţiv dintre cei care ies ameţiţi din cîrciuma de pe mal.

Brusc, mă întreb dacă și-o mai aminti cineva de Vasile, omul care stătea într-unul din blocurile de sub Muscel. Era tîmplar sau instalator? Nu mai știu bine. Ţin minte doar că avea un pulover de lînă crem și o figură tipică de om care face o muncă fizică. Nu cred că l-am văzut decît o dată, acum peste 40 de ani, dar uite că-mi aduc aminte de el. Și cîți oameni nu ne trec prin vizor de-a lungul vieții fără să-i reținem? Dar de Ana *Ștrudel* și-o mai aminti oare cineva? Era o femeie pe care o chemau ai mei să-i ajute la treburi. Mă uitam fascinat cum întindea foile de plăcintă prin toată bucătăria, cu mișcări ample ale făcăleţului. În cele din urmă scotea din cuptor niște ștrudele cu brînză și cu mere pe care simţeam că leșin de plăcere mîncîndu-le (mai ales alea cu brînză). Sau Marioara *Nebuna*, care imita clopotele bisericii, *bang, bang,* și întreba apoi „Cine a murit?“, pentru ca tot ea să răspundă: „Marioara, *Nebuna!*“ După o vreme, evident, scenariul acesta chiar s-a petrecut.

Mai era și croitoreasa care la probă își ținea acele cu gămălie în gură, de nu mai știai care e ac și care fir de mustață. Pronunța mereu cuvinte pe care nu le pricepeam deloc: *pe bie, răscroială, platcă, tighel*. Ce făcea ea îmi părea un fel de inginerie complicată. Dar vorbea mult și despre *divorţ,* alt cuvînt pe care nu-l știam, dar care mi se părea groaznic. De fapt, vizitele cu bunica la croitoreasă mă plictiseau teribil. În schimb, mersul la madam Berechet, dentista, mă îngrozea de-a dreptul. Mai ales cînd o auzeam cerînd chelen, fiindcă știam că e ceva legat de durere. Dispensarul există și astăzi. Odată am fugit de pe scaun și o vreme n-a mai reușit nimeni să mă ducă acolo. Sau poate că doar mi-am închipuit că așa s-a întîmplat. De Anghelina, sora cu injecțiile, chiar reușisem să scap printr-o goană bezmetică prin dormitor, în jurul patului. Fecul alor mei, doctorul Dinescu, cel care s-a nimerit la Praga tocmai în timpul invaziei sovietice din ‘68. Îl ţin minte povestind că era într-un grup de cehoaice care plîngeau zicînd întruna: „Ne-au furat ţara, ne-au furat ţara!“

Ajung lîngă locul de pe bulevard unde era o cîrciumă mizerabilă și pitorească. Acolo mai beam cîte o bere la halbă, cînd ne făcuserăm mai mari, după meciurile de tenis. Odată era să mă vadă bunica. A trecut pe trotuar chiar pe lîngă noi. Nu știu cum ar fi reacționat. Acum, în locul cîrciumii sînt niște construcții foarte spectaculoase, încă neterminate. Le patronează unul dintre îmbogățiții orașului. Grădinița e tot acolo și e tot grădiniță. Instituție stabiliște pumni cît verzele. Cel mai voinic și cel mai simpatic dintre cunoștințele alor mei. Mereu tonic. De cîte ori venea pe la noi mă punea să-l caut în buzunare, unde mereu găseam cîte o bomboană. În momentul scotocirii, de fiecare dată făcea: „Pîrț!“ Mai tîrziu am aflat că în fiecare dimineaţă și în fiecare seară se ruga să moară Nea Nicu și Leana. Îi ura din tot sufletul. A murit cu un an înainte de Revoluție, n-a mai apucat să-și vadă dorința împlinită.

În ciuda comunismului, lumea aceea părea așezată. Peste ea domnea un fel de tihnă provincială, care probabil se păstrează și astăzi și care, în București nu e posibilă.

Mi-a rămas în minte obrazul lui roșu de la palma mea.

meia avea mînă grea și simpla ei vedere mă băga în sperieți. I-am tot scăpat printre mîini pînă cînd s-a lăsat păgubașă. A plecat bodogănind că la așa un copil rău nu mai vine niciodată. Cred că pînă și mama și bunica au răsuflat ușurate că nu m-a prins. Cine știe ce-ar mai fi ieșit dacă punea mîna pe mine…

Mai era și doctorul Ţolescu. Simpatic, chiar dacă vorbea mereu despre Judecata de Apoi. Zicea că o să fie într-o joi. Cînd mi-am înveniţit ochiul într-o ciocnire cu mașinuțele din Luna Parc, a zis că trebuie să mănînc mai multă carne de pui. Era bun coleg cu amilă. În prima zi l-am plesnit chiar pe Marius, băiatul educatoarei, cel mai temut din grupă, după Florin (care era mai mare și nimeni n-ar fi îndrăznit să se pună cu el). Mi-a rămas în minte obrazul lui roșu de la palma mea. Din cine știe ce motive, n-a ripostat. Probabil că am avut noroc, dar educatoarea a aflat și i-a spus bunicii. A ieșit scandal. Tot pe atunci, o visam noaptea pe Daniela. O colegă cu niște cîrlionți roșcați. În mintea mea de astăzi, figura ei e foarte blurată, ca într-un tablou impresionist.

Ca o culme a expresivității mi-l amintesc însă pe Nae. Un om grozav. Avea

ready made

„Ne aducem cu toţi aminte cu ce forţă biciuitoare I.V. Stalin a luat în râs pe jalnicii critici burghezi ai Constituției URSS. Laconicele remarce stenografice au păstrat pentru totdeauna atmosfera, care domnea în aceste minute în sala de ședințe și care se transmitea întregului popor sovietic, care asculta cu atenție uriașă raportul: «râs general», «râs general, aplauze», «râs general, aplauze aprobatoare», «explozie de râs vesel, aplauze furtunoase», «explozie de râs, aplauze îndelungate» etc.“

Almanahul Literar, Anul IV, Numărul 10, Octombrie 1953

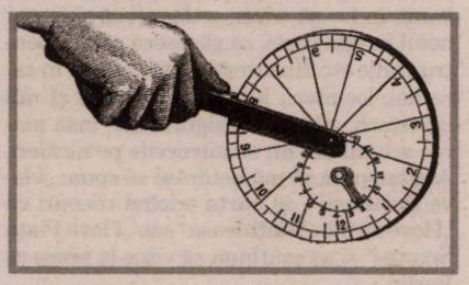

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Argo și obolul

Fiecare crește cu postere diferite pe ușă. Argonauții, de exemplu, sînt cu totul alt ideal eroic decît războinicii din *Iliada*. Ambele mituri au, ce-i drept, în centru o expediție panelenică de elită în ţări străine – primii se duc în Colhida (coasta orientală a Mării Negre), ceilalți în Anatolia (mai precis, lîngă Dardanele). În amîndouă, după atingerea obiectivului (obținerea Lînii de Aur, respectiv cucerirea Troiei) urmează o întoarcere cu peripeții. Dar cele două povești utilizează sisteme de operare foarte diferite. Pentru argonauți nu există nici loialități contractuale, nici urgențe militare, ci mai degrabă plăcerea călătoriei împreună. Mulți au puteri supranaturale, ceea ce pentru un erou de la Troia n-ar fi fost fairplay. În paranteză, unul din argonauți este Lynkeus, care are abilitatea de a vedea prin ziduri și prin pămînt, ceea ce l-ar putea face un fel de sfînt patron al arheologilor, sau în orice caz al celor ce fac cercetări geofizice.

Mai relevant e că șeful expediției argonauților este Iason, cel care s-a priceput să-i „capaciteze“, să-i invite la același concert. Starul micenian, încruntat marțial, de la Troia lasă deci loc unui erou al managementului, al resurselor umane și diplomației. Iason are și cu totul altă atitudine față de femei – fără care ar eșua – în vreme ce în *Iliada* ele sînt doar obstacole în calea gloriei. Medeea, fiica regelui Aietes din Colhida, fără ajutorul căreia Iason n-ar fi obținut Lîna de Aur, are un rol de primă mînă în mit, ca nici o femeie din Homer. Pe de altă parte, prin dorința ei de putere, dar și setea de răzbunare și etica succesului, Medeea e văzută de greci ca o natură masculină (azi recuperată adesea în cheie feministă). La Euripide, cînd ea îl pedepsește pe Iason, soțul infidel, o face nu pentru că dragostea i-a fost înșelată, ci din cauză că onoarea ei e lezată. Aș zice că printre argonauții descriși în epopeea lui Apollonios din Rhodos, Medeea e cel mai „homeric“ erou, atît prin nemăsura ei, cît și prin talentul retoric. Sigur că ea folosește și magia, ceea ce nu e în spiritul *Iliadei,* dar numai după ce încearcă mai întîi soluții de manipulare psihologică.

Pe cît de plină de crime e traiectoria ei biografică, pe atît mi se pare că arta antică face din Medeea o eroină tragică încă mai mult decît a făcut teatrul: pe vasele pictate e profund însingurată și chinuită, prizoniera propriei ei lumi violente, maniacale, întotdeauna izolată de celelalte personaje, cu care nici o atingere firească nu este posibilă. Iason, în schimb, e de obicei reprezentat fie atacînd dragonul care păzea Lîna de Aur (sau înghițit de el), fie împreună cu Medeea, adevărata figură centrală, am impresia, a mitului argonauților. *Love hero* neajutorat și non-violent, un tehnocrat al consensului, Iason e, la Apollonios, o reinterpretare elenistică în cheie romantic-diplomatică a eroilor arhetipali ai lui Homer. Spun reinterpretare pentru că, deși mitul e cunoscut încă înainte de Homer (formal, cei cam 50 de participanți – Heracle, Tezeu, tatăl lui Ahile etc. – aparțin unei generații de dinaintea războiului troian), el devine foarte popular abia cînd e rescris, în secolul III î.Hr., de Apollonios din Rhodos.

Arheologii au găsit de curînd la Pichvnari (numele antic e necunoscut), pe coasta orientală a Mării Negre (în sud-vestul Georgiei), un cimitir „grec“ din secolele V-IV î.Hr. lîngă cel al unui oraș din regatul Colhidei cam tot de-atunci. Necropolele ocupă mai mult de 20 de hectare, azi în mare parte aflate sub o plantație de ceai abandonată. Nicăieri altundeva în zona pontică nu s-a identificat practica așa-zisă a „obolului lui Caron“ la o dată așa timpurie. În gura mortului (fie grec, fie localnic) se așază o monedă cu care să-l plătească pe barcagiu pentru a fi trecut în lumea de dincolo. Într-un raport de la Pichvnari de acum cîțiva ani găsesc un caz în care în gură se așezaseră vreo zece monede. Obiceiul se păstrează și în epoca elenistică, dar și cînd situl e reocupat după un abandon de cinci sute de ani, în secolul IV d.Hr.

Distincția asta etnică netă (iar nu, să zicem, socio-economică), ce apare în publicațiile arheologilor britanici și georgieni, între cele două cimitire alăturate, doar pentru că unele morminte (ale „grecilor“) sînt mai bogate, altele (ale „localnicilor“) mai sărace, sau unele au mai multe obiecte grecești, altele mai puține, e destul de păcătoasă în arheologie. Ce-i drept, deși oasele nu se păstrează din cauza acidității solului, anumite diferențe de orientare și de poziție a corpului par să fi fost reconstituite din amprenta oaselor în sol și din faptul că monedele din gură interacționează uneori cu dinții și fac să se păstreze un pic de smalț dentar. Dacă necropola chiar e a grecilor, atunci, cu sutele ei de morminte clasice, ar fi una din cele mai bine păstrate din zona pontică și singura necropolă grecească din Transcaucazia.

La data la care grecii interacționau la Pichvnari cu localnicii, legenda argonauților era, spuneam, deja formată. Dar cu siguranță că înflorirea pe coasta Colhidei a unui asemenea oraș, probabil asociată inițial cu turarea motoarelor Atenei în Marea Neagră în vremea lui Pericle, a readus Lîna de Aur în topul fantasmelor, lucru tradus mai tîrziu în apariția influentei cărticele a lui Apollonios din Rhodos. *Iliada* era o exaltare a războiului aristocratic. Voiajul pe nava Argo – un mit al colonizării remixat ca o cruciadă a prieteniei. Fiecare cu *follower*-ii lui.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

În lumea bacşişului obligatoriu

Găsesc pe site-ul revistei *VQR (The Virginia Quarterly Review)* un articol excelent despre Muzeul Despărţirilor din Zagreb. Deschis în 2010, din iniţiativa unui cuplu care, la despărţire, a trecut prin chinul partajului lucrurilor comune, muzeul are mare succes. Atît de mare încît, pe modelul lui, anul trecut, s-a deschis unul similar la Los Angeles, iar expoziţii itinerante ale muzeului bat lumea în lung şi-n lat. Acest muzeu este, de fapt, o colecţie de obiecte însoţite de povestea unei despărţiri în care aceste obiecte au avut un rol sau o semnificaţie. Obiectele şi poveştile sînt trimise de oameni din toate colţurile lumii. Articolul din *VQR* descrie amplu cîteva dintre obiectele-vedetă ale muzeului şi adaugă poveştile în care au fost implicate. Un topor, de pildă, a fost folosit de un el pentru a zdrobi mobila unei ea care l-a părăsit. O carte pe care el şi ea au citit-o în acelaşi timp în acel moment. Un recipient de balsam de păr la dimensiuni *travel* pe care un anume Dave l-a uitat în baia unui cuplu care l-a primit, un timp, pentru un menaj în trei. Un test pozitiv de sarcină şi un test pozitiv antidoping, probabil, nu mai au nevoie de poveste. O gumă de şters, un *toaster,* un medalion confecţionat simplu, prin străpungerea unei scoici cu un şiret banal, o listă veche de cumpărături, un fir de păr într-un plic vag îngălbenit, tricouri şi rochii, o pană de chitară. Obiecte şi poveşti din jurul lor. Nu poveşti care au inventat aceste obiecte, ci poveşti care le-au dat o semnificaţie anume, foarte personală, pentru oameni obişnuiţi, ca mine şi ca dumneavoastră.

Articolul la care mă refer este, neîndoielnic, foarte bine scris. Înţeleg, de altfel, că autoarea conduce programul de *Graduate nonfiction (whatever that means!)* la Universitatea Columbia. Găsim în text, pe lîngă descrierea foarte articulată a muzeului şi pe lîngă relatarea succesului său, reflecţii pertinente ale autoarei, mărturisiri din viaţa ei privată (nu se putea altfel cînd scrii pe un asemenea subiect), dar şi cîteva (nu multe!) referinţe teoretice. Un pic de Roland Barthes dă bine în orice text, nu-i aşa? Una peste alta, o lectură foarte plăcută.

© wikimedia commons

Să citească alţii ce scrii tu e mai cool *decît să citeşti tu ce scriu alţii.*

La încheierea articolului, însă, găsesc ceva neobişnuit pentru mine. O opţiune de click: *„Love the story? Leave a tip“*. Ce-o fi asta? Dau click. Se deschide o pagină în care mi se spune că bacşişul pe care vreau să-l las este *„tax deductible“,* că el este destinat plăţii autorilor revistei şi că generozitatea mea va face posibil ca revista să ofere, pe mai departe, literatură de bună calitate. Apoi, am opţiuni: pot lăsa 5 dolari, 10 dolari, 20 de dolari sau orice altă sumă – trebuie doar să bifez în dreptul sumei pe care vreau s-o las ca bacşiş. Urmează, firește, detaliile cardului meu etc. Sentimentul e ciudat – revista îmi spune: „Ai citit? Ţi-a plăcut? Dacă da, lasă şi tu ceva…“

De mulţi ani, presa anglofonă practică fel de fel de strategii pentru a obţine finanţări de la cititori, iar presa din întreaga lume, în general, urmează exemplul. Strategia conţinutului plătit, e dovedit deja, nu prea ţine. În epoca Facebook, prost să fii să dai bani pentru un articol, poţi citi milioane de articole pe gratis şi, mai mult, poţi scrie tu însuţi – de ce să mai citeşti? Să citească alţii ce scrii tu e mai *cool* decît să citeşti tu ce scriu alţii. Şi în România, orice încercare de a-i face pe cititori să plătească pentru conţinut s-a dovedit a fi un eşec total. Aşa că publicaţii de prestigiu, nu doar cele de nişă, au ajuns să solicite „donaţii“ din partea cititorilor. Mesaje patetice de genul „Dacă vrei să susţii jurnalismul de calitate (adică jurnalismul pe care îl facem noi – *n.m.*), donează ceva“ au umplut, deja paginile de Internet ale multor mari publicaţii. Însă e prima dată cînd mi se cere nu o donaţie în numele unui principiu înalt şi pur *(„jurnalismul quality“),* ci un bacşiş dacă mi-a plăcut povestea. Interesantă evoluţie a modului de a cere!

Merg de mulţi ani destul de des în America – ţara cu cea mai liberă economie din lume. În cea mai liberă economie a lumii, aşadar, am putut observa în ultimele două decenii cum s-a dezvoltat o veritabilă cultură a bacşişului. Şi a ajuns la versiunea cea mai agresivă: bacşişul obligatoriu. Obligatoriu nu doar ca gest, căci „obligaţia“ de a lăsa ceva chelnerului, portarului, taximetristului, garderobierului, gunoierului exista de mult. Era, însă, o obligaţie de *gentleman* ori de *lady.* O obligaţie fină, de obraz subţire. Acum, obligaţia a devenit brutală, de natură sindicală, cum nu mai există *gentlemen* şi *ladies,* ci doar cetăţeni. S-a instalat mentalitatea unui fel de solidaritate obligatorie cu omul care trăieşte din bacşişul tău – ai povara traiului său pe umeri, nu te poţi deroba. Iar obligaţia bacşişului nu se mai referă doar la gest, ci şi la cuantum. Care creşte continuu. Bacşişul boieresc e un pic discret, suma lui nu se divulgă neapărat. Bacşişul sindical, însă, e transparent, ca într-o societate deschisă. Ţi se spune de la obraz cît laşi. Scurt! Dacă acum douăzeci de ani un bacşiş decent la restaurant era de 10-15%, acum bacşişul de 10% este direct o ofensă. Rişti represalii să laşi doar 10% la o masă: priviri rele sau pur şi simplu banii returnaţi cu ţîfnă. Mi s-a întîmplat. La multe restaurante americane, nota de plată indică diferite cote de bacşiş pentru care optezi, în general de la 18% în sus. Poţi lăsa 18%, 25% sau 30%! Se induce o veritabilă presiune asupra clientului. Masa la restaurant nu înseamnă doar plata unui preţ din meniu, ci şi o obligaţie de asistenţă socială pe deasupra. Plăteşti nota, asta nu se pune, scoate şi banii corespunzători (îţi spunem noi cît!) pentru oamenii muncii.

Vasăzică, bacşişul nu mai e ceva ce laşi pentru că ai fost impresionat de calitatea unui serviciu, cum ştiam. Nu mai este nici o măsură a generozităţii tale, nici un semn de simpatie. Este, practic, o taxă peste costul propriu-zis al consumaţiei. Care cost, ne învaţă toate manualele de bun-simţ economic, ar trebui să acopere toate cheltuielile stabilimentului şi să conţină o marjă de profit. Dar, în lumea de azi, se pare că nu mai e aşa. Bacşişul nu este un „extra“ pentru recipient, ceva ce, dacă vine, zici mersi, dacă nu vine, nu-i problemă – bacşişul este chiar supravieţuirea, e salariul! Vehemenţa cu care se cere bacşişul este perfect similară vehemenţei cu care lucrătorii cer salariu. Este un drept! Care, de data asta, nu se revendică de la patron, cum e firesc, ci de la client.

Aşa a ajuns şi presa, din cîte se vede. Dacă a trăi sau a muri depinde de bacşiş şi nu de veniturile produse de valoarea de piaţă a muncii noastre, înseamnă că e ceva în neregulă cu business-ul ca atare sau cu lumea în care trăim. Cel mai probabil, cu amîndouă, cu precizarea că business-ul de presă este cum e lumea, nu invers. Ar trebui, poate, să trimitem ziare şi reviste la Muzeul Despărţirii pentru că presa întreagă s-a despărţit de ceea ce era, iar lumea s-a despărţit de ea. Despărţire deloc dureroasă, petrecută aproape fără să se bage de seamă. Lumea nu a băgat de seamă că presa nu mai există. A fost înlocuită de propagandă şi circ isteric, de manipulare şi ignoranţă spectaculoasă, de iresponsabilitate şi incultură. Cu atît mai rău pentru lume…

P.S. Şi la noi, în interiorul organizaţiilor care editează reviste precum este aceasta, a noastră, există discuţii referitoare la introducerea acestei opţiuni: îţi place revista, donează ceva ca să-i susţinem apariţia. A nu se confunda cu ceea ce se cheamă „conţinut plătit“, situaţie în care cineva plăteşte ca să citească un anumit articol. În cazul „donează şi tu ceva“, conţinutul e gratuit şi, dacă îţi place, te rugăm să laşi un ban. Nu ştiu cum ar primi cititorul român aşa ceva. Am serioase îndoieli că se vor strînge donaţii consistente şi susţinute în acest mod. În plus, mi-e teamă că un asemenea gen de cere-re ar afecta prestigiul publicaţiei. Nu se poate face presă din bacşişuri, totuşi…

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Etajul al patrulea

După ce România a intrat în Război în august 1916, George Topîrceanu a fost încorporat în armată şi trimis pe frontul de sud din Dobrogea. Acolo avea să participe la una dintre cele mai semnificative pierderi ale armatei române din istoria conflictului (şi nu numai): înfrîngerea de la Turtucaia. Tot de acolo avea să rezulte, pe bază experienţelor scriitorului, volumul *Amintiri din luptele de la Turtucaia,* care, pe lîngă vădita valoare istorică, are şi avantajul de a fi o lectură foarte plăcută, deşi relevă, printre altele, aspecte mai puţin plăcute, cum ar fi starea precară în care se afla soldatul român, atît în termeni de pregătire, cît şi de resurse.

După capitularea forţelor româneşti din 6 septembrie, George Topîrceanu a fost luat prizonier de bulgari şi a scăpat abia după un an şi jumătate, după multe episoade în care şi-a pus imaginaţia la treabă, dar şi mai multe în care norocul a fost de partea lui.

La un moment dat, sergentul Topîrceanu s-a îmbolnăvit şi, cu ajutorul unor prieteni germani, a putut fi trimis din lagărul de prizonieri la spital, în Sofia. „Spitalul Klon Evropa, instalat într-un hotel din centrul Sofiei, rămas numai pentru prizonieri după evacuarea ultimilor răniţi bulgari, era un adevărat turn Babel… s-amestecau în zumzet de stup vreo zece limbi europene, între care dominau ca de obicei dialectele slavone“ – notează Topîrceanu.

În scurt timp, scriitorul s-a vindecat, avusese doar o gripă uşoară. Pe timpul convalescenţei, însă, nu a stat degeaba. S-a împrietenit cu o infirmieră grecoaică pe nume Luluşeva, alături de care a ticluit un plan pentru a rămîne în spital. La mijloc mai era şi grecul Papangellos, un pacient al spitalului, de meserie farmacist, care după o sfătuire cu cei doi s-a declarat medic de boli interne şi i-a cerut şefului spitalului să îi dea în îngrijire un etaj de bolnavi. Cum nu se putea ocupa singur de această sarcină, în cerere era trecut şi George Topîrceanu ca ajutor, secretar şi interpret.

Cererea a fost aprobată întocmai, iar grecul şi românul au primit în responsabilitate etajul al patrulea din spital. „Ca să fac faţă împrejurărilor, împrumutam cărţi de specialitate de la un student medicinist şi citeam toată noaptea. (…) Ziua, scriam foile bolnavilor. Aşa a trecut iarna şi aproape nu am simţit cînd a trecut. Mă duceam la pavilionul de jos să stau de vorbă cu franţujii şi cu cîţiva prieteni bucureşteni – avocaţi, ofiţeri, actori – cari avuseseră norocul să fie primiţi în spital.“

Tot un prieten, rămas în ţară, aflînd că Topîrceanu este într-un spital din Sofia, a intervenit pe lîngă Comandamentul Bulgar din Bucureşti pentru ca acesta să fie adus acolo. Ceea ce s-a şi întîmplat.

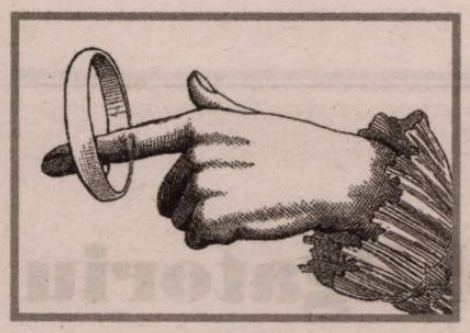

Selma IUSUF

legende **urbane**

Plecări și despărțiri

O conversație telefonică se închide în cîteva feluri. Sînt cei care încep despărțirea treptat, cu un anume ton în voce, cu cîteva umpluturi de genul „Da... cam asta e...“, cu o pregătire în etape ca nu care cumva finalul conversației să pară abrupt sau, Doamne ferește, nepoliticos. Terenul trebuie pregătit, e cumva ca o anestezie locală aplicată interlocutorului de care te desparți. Îl amorțești p-ăla ca să nu simtă cînd îi smulgi dintele. Cei care se despart cu blîndețe sînt și cei care vorbesc mult la telefon. Cu zecile de minute. Poți între timp să ieși să fumezi o țigară, să mănînci, să caști și să te scarpini de nerăbdare, să te uiți la televizor, să-ți vezi de ale tale. Important e să mai scapi cîte un „aha!“, „serios?“, „nu știaaam...“, ca să vadă omul că încă ești acolo. Trebuie să-ți plantezi micile jaloane monosilabice ca să aibă vorbitorul de ce se agăța în drumul greu al monologul interminabil cu sine.

În partea cealaltă sînt comunicatorii rapizi care spun ce au de spus în cîteva secunde. „Salut. Am vorbit cu cutare. A zis că se rezolvă. Ne vedem la 5 la Romană. Pa.“ Nimic mai mult, nimic mai puțin. Dacă un comunicator rapid va vorbi așa cu un povestitor de telefon, are toate șansele să-i frîngă inima. O să se gîndească omul ăla că nu-l place lumea, că e luat la repezeală și că nu mai există bună-creștere pe lume. Am un amic foarte bun care duce lucrurile un pic mai departe. „A zis cutare că vine și el. Bine“ – și închide. Fără pa, fără altă formulă. Sigur, bănuiesc că această conciziune brutală e hrănită și de anii de prietenie, căci nu-mi imaginez că e la fel de zgîrcit cu formulele minimale de salut și pa și în relațiile cu străinii.

Cu maică-mea e altă dandana. Vorbim scurt, cît să vedem că toată lumea e bine, că ce am mai mîncat, ce a mai zis tata; un ritual zilnic care ține de nevoia unei oarecari siguranțe sufletești. La final însă se iscă un balet al invitărilor care să închidă prima. „Pa-pa“, îmi zice mama și apoi stă să închid eu prima. „Pa-pa“, îi zic și eu și o aud cum stă cu telefonul încă la ureche. „Închide“, zice mama, „închide tu prima“, zic eu, ascultînd în fundal un televizor dat la maximum la știri și pe tata care întreabă dacă să stingă sau nu focul de sub ceai. Dacă maică-mea ar închide din prima, cu siguranță aș crede că nu mai sînt iubită.

Dincolo de microdespărțirile telefonice, altele sînt cele care zguduie echilibre emoționale. Despărțirile din îndrăgosteală vin, probabil, cu cel mai numeros alai de reacții și instanțe. Relațiile terminate după o discuție rezonabilă sînt rare. Lumea se desparte prin SMS, prin Facebook, prin WhatsApp, prin interpuși sau prin dispariție totală și bruscă din viața celuilalt, fără urmă de explicație. Îmi povestea cineva de o asemenea despărțire brutală, cînd persoana de care era infatuată nu a mai răspuns brusc nici la telefon, nici la mesaje, la nimic. Știa însă că respectivul nu murise, măcar atît. L-a revăzut după cîteva săptămîni, foarte vesel, cu altcineva. După o asemenea întîmplare, probabil că rămîi cu o senzație acută că e ceva în neregulă tot cu tine, necum cu persoana aia care a ales să se comporte atît de bizar.

Mai normale par despărțirile de prieteni vechi, după ce relația a început de ani buni să fie roasă la temelie de maturizări diferite, de contexte diferite, de faptul că viața a început să vă învețe separat chestii total opuse. Vă treziți după zeci de ani că unul e de pe Lună și altul de pe Marte. Bețiile de odinioară de prin cîrciumi sordide, discuțiile interminabile despre rosturile existenței nu vă mai leagă și nu vă mai amuză. Unul are copii, altul a luat-o razna pe calea conspirațiilor mistico-religioase, unul e deja om mare cu gospodărie și mustață, altul încă umblă cu rufele în rucsac dintr-o chirie în alta. Despărțirile astea se fac lin, în timp, ca frunzele care cad din copaci.

Probabil că cele mai sfîșietoare sînt plecările definitive. Ca moartea și plecarea din țară la o vîrstă la care cineva trebuia să prindă deja rădăcini. Despre ele, altădată.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Legea lustrației

„5. La noi, partidul comunist a ajuns însă la genocid, și prin aceasta s-a autoexclus din societate. Nu-l vom tolera nici în principiu, nici în fapt, indiferent sub ce denumire ar încerca să renască.

7. Timișoara a pornit Revoluția împotriva întregului regim comunist și întregii sale nomenclaturi și nicidecum pentru a servi ca prilej de ascensiune politică a unui grup de disidenți anticeaușiști din interiorul PCR-ului. Prezența acestora în fruntea țării face moartea eroilor din Timișoara zadarnică. I-am fi acceptat poate în urmă cu zece ani, dacă la Congresul al XII-lea al partidului s-ar fi alăturat lui Constantin Pîrvulescu și ar fi răsturnat clanul dictatorial. Dar n-au făcut-o, deși aveau și prilejul, și funcții importante, care le acordau prerogative. Dimpotrivă, unii chiar au ascultat de ordinul dictatorului de a-l huli pe disident. Lașitatea lor din 1979 ne-a costat încă zece ani de dictatură, cei mai grei din toată perioada, plus un genocid dureros.

8. Ca o consecință a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foștilor activiști comuniști și al foștilor ofițeri de Securitate. Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frămîntă astăzi societatea românească. Pînă la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară.“

Proclamația de la Timișoara, 11 martie 1990 (fragmente)*

*Pentru reactualizarea mesajului, a se înlocui cuvintele „comunist“, „securist“ cu „inculpat“, „condamnat“. Restul textului își păstrează valabilitatea după aproape trei decenii. Cu mențiunea că trei legislaturi n-ar fi suficient nici de acum încolo. **(n. R. M.)***

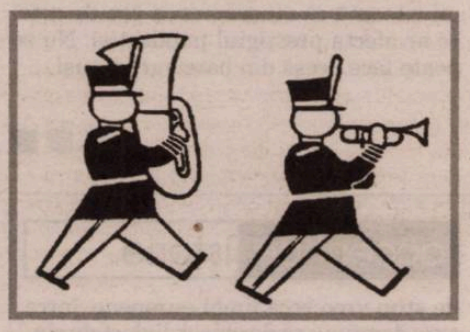

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

O fi de la sărbătorile iubirii?

De cîteva zile, mai precis de pe 14 februarie, am intrat cu toții în linia grea a sărbătorilor iubirii. Sînt patru date din calendarul nostru contemporan, care funcționează, deja, ca tot atîtea rachete purtătoare. Valentine's Day, Dragobetele, Mărțișorul, 8 Martie. Zilele astea își aprind, pe rînd, motoarele – niște culmi ale incandescenței trăirilor din prag de primăvară – și ridică la cer toate senzațiile puternice și ametitoare ale anotimpului înfloririi. Temperaturi oscilante și schimbări bruște ale vremii pe parcursul aceleiași zile, furtuni hormonale, priviri în gol, tresăriri inexplicabile, elanuri care vin din neant, entuziasme rebele, atavisme prăvălite din senin peste momente cît se poate de convenționale, o întreagă procesiune de simptome însoțitoare ale trezirii de după iarnă.

Nu prea mai are nici un rost să ne războim în discuții despre noutatea sau vechimea unora dintre aceste sărbători. Ce e împrumutat recent de la alții și ce vine de la strămoșii daci? Sînt lucruri care contează doar pentru oamenii de meserie, adică pentru cei care se ocupă cu studierea noastră. Cînd transpiră de nervi, în căutarea unei mese libere la un restaurant, cui îi mai pasă acum de noutatea importului numit Valentine's Day? Oamenii jonglează frenetic cu nori de inimioare colorate, indiferent de explicațiile antropologilor sau ale etnologilor. Sau cine – în afară de specialiști – mai stă să măsoare natura și amploarea răspunsului autohton, prin Dragobete, față de asaltul recent al Zilei Îndrăgostiților? Tradiționaliști, hipsteri, compatrioți de toate felurile găsesc o replică profund mulțumitoare în restaurarea și revigorarea imaginii Dragobetelui. Altminteri, cu sau fără constatări ritos-academice, lumea freamătă din plin la toată succesiunea asta de date. E suficient să privești în jur. Se vede enorm. Iar de simțit, uneori, se simte monstruos.

Iar felul cît se poate de concret în care fremătăm ar merita, totuși, un pic de atenție, chiar și din partea noastră, adică a „fremătătorilor“, nu doar din partea celor de meserie. Pentru că în seara Zilei Îndrăgostiților, în orașele mari, începe un soi de Armaghedon al Iubirii. La București, această bătălie de dimensiuni cosmice – mai ales dacă se-ntîmplă ca-n ziua cu pricina să și plouă – are dimensiunile unui sfîrșit de lume. Iar dacă Divinitatea (natura, pentru liber-cugetători) face în așa fel încît toată ziua să fie și felul ăla sinistru de ploaie amestecată cu cea mai leșinată ninsoare, atunci ai parte de un coșmar universal.

Pe Internet, în rețelele sociale, o lume roz, fuchsia, siclam explodează-n inimioare și texte care mai de care mai însiropate cu cele mai dulci zemuri pe care le-a cunoscut istoria omenirii. Pe străzi, ochiurile de apă care acoperă gropile și denivelările pîndesc, aidoma unor fiare legendare, în așteptarea milioanelor de victime. Poate să te lase Iubi – după ce s-a bătut cu bodyguardul restaurantului – la juma' de metru de intrare, tot calci într-o baltă, tot te stropești pe ciorapi și-ți ruinezi toată seara. La birou, veselie și emoție, toată lumea povestește ce-o să facă mai pe seară, unii strîmbă din nas și zic că toată tevatura asta e o tîmpenie, dar ei înșiși au program intens în seara asta, alții nu mai prididesc cu telefoanele, peste tot pulsează culorile calde, sidefate, ale Zilei Îndrăgostiților, curg glumele cu substrat sexual clocotitor, unele mai haioase, altele mai de canal, proaspăt îndrăgostiții vibrează îmbujorați, familiștii vechi, palizi, dau ochii peste cap și-și spun că trec ei cumva și peste cumpăna asta. Afară, în stradă, claxoanele îți pulverizează timpanele, chiar dacă porți căști de protecție.

Nu mai există mersul în coloane nesfîrșite, bară la bară. Există o singură mașină, lungă de kilometri, zeci de kilometri, în care toată lumea urlă de nervi. Sute de mii de ceasuri de bord luminate multicolor, radiouri de toate felurile, muzici amestecate, știri care te scot din minți, frînturi de discuții, ridicări de ton, foarte rare păstrări dureroase de calm, telefoane la care se țipă, reproșuri izbucnite din oceane de abțineri mai vechi, certuri de la alegerea unui iluzoriu traseu mai bun, într-o nebunie generală, panică erozivă că nu-ți mai țin ăia masa rezervată, și-o dau altora dacă întîrzii cîteva minute, mesaje-surpriză venite de la foști și foste, emoticoane de la partenerul sau partenera unei aventuri de-o noapte – deși nimeni nu mai ține minte să fi schimbat vreun număr de telefon – copii care trebuie luați de la școală, de la pian, de la înot, de la Aikido, de la grădiniță, disperarea de a plăti factura la mobil, uitată de nu știu cînd, că, dacă n-o faci în ora următoare, rămîi fără telefon, și te enervează butonatul, și tastezi altceva decît ar trebui, chestie care te face vînăt de nervi, și trebuie să și conduci, și-ți vine să spargi parbrizul cu telefonul, după care să iei o bîtă de-aia de baseball, cu care să faci praf toate parbrizele nemernicilor care și-au găsit și ei să se vîjîie prin oraș la ora asta, și te invadează o ură fără dimensiuni, o ură cît antimateria din univers, pe care ai vrea-o acum, în clipa asta, aici, să aneantizeze tot, să nu mai fie nimic, măcar să știi o chestie, că toată demența asta va fi înghițită, instantaneu, de întuneric.

Dar nu se-ntîmplă așa. Și-ți vine să ieși afară din mașină, în mizeria aia cruntă, și să urli cît te țin plămînii, spre un cer surd, că tu nu mai poți așa și vrei să se termine totul, acum. Nimic. Nici un rezultat. Totul e la locul lui. Claxoane, noroi, lume care urlă, nervi ca niște proiectile perforante, SMS-uri pline de reproș că iar ai întîrziat, privirile împăienjenite de ură ale semenilor din celelalte mașini. O fi de la linia asta de sărbători ale primăverii, ale iubirii? Iar linia de-abia a-nceput.

Anca MANOLESCU

Întrebare despre Dumnezeu

Pe forumul articolului „Neagu Djuvara și bunul samaritean“, unde Andrei Pleșu găzduiește, ca omagiu comemorativ, interpretarea istoricului la parabola evanghelică, apare o intervenție deosebită. E a domnului Păun Al: „Parabola bunului samaritean mi-a născut o întrebare la care nu am răspuns. Uitîndu-ne la istoria omenirii, la suferința umană, la războaiele, la crimele, la bolile, epidemiile, la catastrofele naturale, care au generat atâta suferință și moarte... Dumnezeu este «aproapele nostru»? Este Dumnezeu «bunul samaritean» pentru fiii Săi, oamenii?“

Într-adevăr, lumea e plină de nenorocire și urît. Le aflăm acum mai din belșug ca altădată, căci media le culege și le difuzează pe tot globul. Rămîne Dumnezeu indiferent față de ele? Nici eu nu știu încotro s-o iau pentru răspuns. Dar gîndirea și experiența religioasă dau roată acestei întrebări. Am să menționez cîteva ocoluri.

1) *Grija integratoare.* Cum să-i mulțumești lui Dumnzeu pentru *toate,* cînd violența, mizeria, răul prosperă în jur și-ți sînt cunoscute? E cuvenit? E realist? E posibil? E ceea ce se întreabă părintele Antoine Bloom, unul dintre cei mai vii gînditori ortodocși din Occident. Meditația lui (publicată postum în *Contacts,* ianuarie 2018) a fost stîrnită în parte chiar de interpelările unor credincioși.

În fața nenorocirilor de pe lume, un om spiritual, spunea el, poate asuma atitudinea medierii, a intercesiunii. Ce înțelegea prin asta? A intra în inima conflictului. Cum? Prin faptă pacificatoare/vindecătoare, desigur. Dar mai ales a intra acolo cu centrul ființei tale orientat spre Dumnezeu. A lua, interior, asupra ta și nenorocirea victimei, și grozăvia opresorului, a depune aceste contrarii în fața unui Dumnezeu care, potrivit credinței, nu încetează să trezească, să purifice, să transfigureze. Care judecă, dar și consumă contrariile cu unitatea Lui transcendentă. În creștinism, El a făcut din Fiul său Mediatorul între nenorocire și Împărăție, victimă voluntară și eliberator totodată.

Și care a murit spunînd: „Să nu ne răzbunați“.

Omul în stare de o grijă care să includă destinul persecutatului și destinul persecutorului? P. Bloom amintește de o bucată de hîrtie de ambalaj, găsită de militarii americani după evacuarea unui lagăr nazist. Pe ea era scrisă rugăciunea unui deținut, a unui evreu mort acolo. „Doamne, cînd vei veni în slava Ta, amintește-ți nu doar de oamenii de bună voire, ci și de cei de rea voire. Dar nu-ți aminti atunci de cruzimea și de faptele lor. Amintește-ți de răbdarea unora, de curajul altora, de fraternitatea, de înălțimea sufletului, de fidelitatea pe care le-au trezit în noi. Și fă, Doamne, ca roadele acestea să fie spre mîntuirea lor“. „Rugați-vă pentru fratele Alexandru“ îndemna, în registru filozofic, Constantin Noica.

Asta nu înseamnă ca justiția umană să nu-i condamne pe persecutori, să nu facă dreptate victimelor. Nu înseamnă să nu ne străduim să împuținăm suferința, mizeria, singurătatea din comunitățile noastre. Dar dacă întrebarea despre nenorocire i se pune lui Dumnezeu, atunci ea e de adresat mai ales celor care cercetează lucrurile cam ca „din locul lui“. Cel capabil să preia în grija lui și pe „cei de-a dreapta“ și pe „cei de-a stînga“ privește planul lumii dintr-un punct situat cumva în afara ei, de pe o verticală ce poate aproxima direcția divină. Le privește de pe o axă care unește transcendența și interioritatea profundă. Într-o asemenea stare, poate mulțumi.

Poate mulțumi dacă se află deja în raza celeilalte lumi, dacă credința i-a deschis poarta spre acolo. Există unii care au dat *existențial* mărturie pentru această așezare. De pildă, evocată de P. Bloom, Marie Skobtsov, poetă angajată social, rezistentă în Parisul ocupat, călugăriță ortodoxă, deținută la Ravensbrück. Ca să încurajeze o tînără evreică îngrozită de execuție, a însoțit-o în mod liber în camera de gazare. „N-ai de ce să te temi. Am să vin cu tine“, i-a spus. Au trecut împreună prin ceea ce, pentru ea, era pragul spre viața adevărată. I-a dat celeilalte din liniștea ei. Mircea Vulcănescu, care s-a întins pe podeaua înghețată a celulei, ca „saltea“ pentru un deținut bolnav. Și care a murit spunînd: „Să nu ne răzbunați“. Atîția alții...

Dacă are *atitudinea* grijii integratoare, dacă iubirea verticală îl face să „vadă oroarea prezentă și dezlegarea ei în veacul viitor“, atunci omul e în drept să mulțumească pentru toate. Altfel nu poate face asta, spune Părintele Bloom.

2) *Iubirea-orientare.* Textul Simonei Weil „Iubirea lui Dumnezeu și nenorocirea“ e o reflecție filozofică condusă în orizont creștin. Pentru ea, ororile comise de oameni fac parte, la fel ca bolile și cataclismele, din mecanismul necesității impersonale care guvernează lumea „naturală“: căci sufletul criminalului e locuit de rău fără a-l resimți, fără a avea conștiința lui. Nenorocirea e expresia rece, teribilă a necesității universale; frumusețea lumii e fața ei de ordine, de splendoare. Prima face sensibile „grosimea“ universului, alteritatea, distanța, neasemănarea față de divin. „A fi creaturi nu înseamnă în mod necesar a fi sub nenorocire, dar înseamnă în mod necesar a fi expuși nenorocirii. Numai increatul e indestructibil.“ Christos asumă toată această distanță, grosime, nenorocire. E unit cu Tatăl de la depărtarea în care e plasată creația. Lumea stă într-o „falie“ a divinului, îmbrățișată în separația-unitatea Celor doi. Peste sfîșierea Lor, iubirea intradivină pune legătura uniunii, iar această coardă vibrează în univers, spune Simone Weil, „asemenea unei perechi de note separate și contopite, ca o armonie pură și sfîșietoare“. Nenorocirea poate da omului „ureche“ pentru ea.

Există, desigur, pericolul ca nenorocirea să strivească ființa umană, atacînd chiar centrul sufletului, singurul punct nesupus mecanismului necesității. Apare, în nenorocire, un „timp“ cînd sufletul se află în gol de Dumnezeu, în întuneric complet. Dacă, în acest vid, el păstrează orientarea către Cel absent, spune Simone Weil cu o certitudine ce pare a experienței, atunci Acesta vine el însuși, prin toată „grosimea“ necesității și a lumii, să locuiască în adîncul ființei. Nenorocirea astfel orientată e o cale a intimității.

Edrept că nu de raportul între Dumnezeu și nenorocire vorbesc cei invocați, ci de raportul între omul spiritual și nenorocire. Ei nu-și pun întrebarea: „De ce?“, „De ce lasă Dumnezeu atîta nenorocire pe lume?“ Nu o justificare caută pentru ea, ci un sens.

În fond, și pe Iov asta îl macină, de asta strigă din răsputeri la Dumnezeu. Caută în propria viață, în condiția umană, în marea carte a creației, în înțelepciunea cu care Dumnezeu a compus-o și nu află nimic care să-i mulțumească înțelegerea, să i-o satur. Iar Dumnezeu tace. Spre capătul poemului, epuizat să caute zadarnic un sens pentru nenorocirea lui, un rost de dimensiune familiară pentru cazul lui individual, Iov rămîne mut. Abia atunci, problema sensului își află adevăratul calibru, e lansată în sfera transcendenței. Abia atunci Iov aude ceva din vuietul majestuos al divinului. Din strivit și mut, ajunge interlocutor al Atotcuprinzătorului.

Cei care găsesc astfel sens sînt excepționali. Pentru noi rămîne uimirea, rămîne întrebarea... a avea neliniștea ei e, cred, deja un cîștig.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Călătorii

La Roma mi-am descoperit conștiința arheologică, mai ales după ce am vizitat biserica San Clemente, unde, pe o scară în spirală, poți coborî pe scala temporală a circa două milenii, pînă la templul mithraic aflat la temelie. N-aș fi avut răbdarea de a deveni arheolog, rămîn un turist diletant, mereu fascinat de trecut, dar sînt contaminat de pasiunea celor care i se dedică profesionist – cu lopățele, spatule, perii și lupe – asemenea unor detectivi neobosiți. Ce crimă investighează? Aș spune că sînt porniți în căutarea înțelepciunii și a speranței: o adevărată nebunie, în lumea noastră opacă, fixată în prezent, așadar lipsită de vizualizarea civilizației noastre ca strat dintr-un „tort arheologic“ mereu neterminat. Deși călătorim mai des, mai mult și mai departe decît înaintașii noștri, avem naivitatea de a ne vedea pe noi înșine ca pe un punct terminus, nu ca pe o simplă etapă. Nu-mi vine să cred că locuința unde scriu acest text, pe laptop, va fi la un moment dat „oale și ulcele“, o simplă piesă aglutinată într-o pastă lutoasă. Mi-e greu să-mi imaginez că diferite simboluri ale Europei contemporane – să spunem Turnul Eiffel sau catedrala San Pietro – vor fi cîndva sub pămînt, la zeci de metri adîncime. De cînd ne putem stoca digital imaginile și textele, arheologia a fuzionat cu futurologia: vechimea e proiectată într-un viitor care seamănă cu un uriaș cimitir virtual. Am salvat, deja, pe suporturi fragile, presupus indestructibile prin multiplicare, atît trecutul nostru imediat, cît și datele care vor mărturisi despre noi în fața unor generații îndepărtate, necunoscute, dar care vor ști aproape totul despre noi.

Noile tehnologii ne permit (și deci ne invită) să reinventăm trecutul, prin reconstituiri tridimensionale. Puteți găsi pe Internet filme cu asemenea exerciții oarecum abstracte, ca niște planșe de arhitectură, și totuși extrem de sugestive: savanții au început să refacă pînă și sonorul vieții cotidiene din Parisul medieval sau de la Pompei. Poate că nu peste multă vreme vom fi capabili să redăm și mirosurile unor asemenea diorame, participînd (educațional sau hedonist) la imersia totală în scene apuse, reapropriate în cascade de pixeli. Respectivele extensii alterează, prin relativizare, experiența directă a turistului aflat *in situ.* La începuturile fotografiei, izolam cîte un suvernir emblematic, producînd „cărți poștale“ de uz privat. Fotografia digitală ne-a împins către o practică neobișnuită: ne deplasăm „la fața locului“ doar pentru a dubla realitatea surprinsă acolo printr-o peliculă reportericească exhaustivă. Mai mult: ne punem pe noi înșine în scenă, cu bățul de *selfie,* asociindu-i ipotetic pe toți ceilalți la actul nostru de cunoaștere. Marile emoții singulare ale exotismului s-au banalizat pe *feed*-ul de Facebook, unde vedem continuu semeni care se interpun, cu fețele lor radioase, între noi și felurite locuri celebre, de la Taj Mahal pînă la Petra, și de la plajele din Fidji pînă la Christul din Rio de Janeiro. Muzeul nostru imaginar se extinde indefinit, pe măsură ce reacționăm mai vag. Ochii celorlalți, a căror privire se amplifică prin sute de fotografii aruncate în fluxul rețelei, devin propriii noștri ochi mereu mai blazați. Aproape că te întrebi dacă mai merită să faci tu însuți deplasarea! Locurile sacre ale memoriei umane au pălit în fața capacității noastre de a le vedea de la distanță, în mii de ipostaze tot mai abil dramatizate (mai ales prin răspîndirea recentă a filmărilor cu drone). Realitatea lor *concretă* riscă să dezamăgească. Pe vremea lui Goethe și Winkelmann, sau a lui Stendhal, desenul, gravura și bucata literară descriptivă erau singurii mediatori între publicul educat și patrimoniul menit să educe. Acum sîntem cu toții reporterii, arheologii și pedagogii unui trecut transformat în publicitate și autoîncîntare. Ne *consumăm* memoria, producînd o avalașă de imagini chemate să mascheze trecerea timpului, contracția spațiului și iminența morții, care va lăsa în urma noastră arhiva inflaționară a unor mărturii tăcute.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

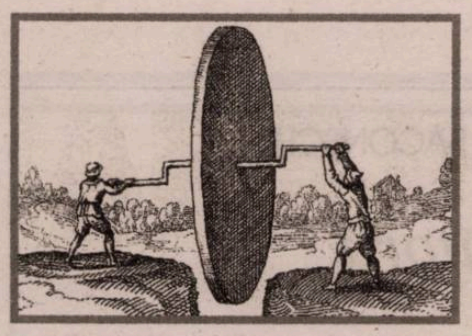

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Rău, rele, tudorele

Ministrul Justiției, Tudorel Toader, n-are nici o explicație pentru baletul ridicol pe care îl comite în raport cu Direcția Națională Anticorupție. Cu conducerea DNA, mai precis. În funcție de dispoziție, te poate apuca rîsul sau enervarea urmărindu-l cum se chinuie, bietul de el, să dea senzația că își controlează aparițiile publice, că are idei proprii și chiar le poate susține de unul singur. L-am văzut săptămîna trecută într-o întîlnire cu ziariștii încercînd, mai întîi, să își asigure ieșirea. La propriu. Omul era obsesiv preocupat de felul în care putea părăsi locul întîlnirii după recitalul inutil pe care urma să îl susțină. Se temea de întrebări ca de propria-i conștiință.

Apoi a dispărut înapoi în bezna din care apăruse pentru a nu spune absolut nimic.

Privirea oblică, tulburarea evidentă de care suferea în public, teama de cine știe cine l-o fi urmărit dincolo de camerele de luat vederi făceau din apariția ministrului român al Justiției un spectacol stînjenitor. Dacă monologul și fuga ar fi fost probe olimpice, am fi avut primul campion al iernii. Biatlonul jenei.

Venit în grabă și degeaba din Japonia, dl Toader a anunțat că va face un anunț. Apoi a dispărut înapoi în bezna din care apăruse pentru a nu spune absolut nimic. Dacă s-ar fi prezentat într-un tutu roz și ar fi recitat, acolo, în fața tuturor, „Cățeluș cu părul creț" ar fi fost, poate, mai puțin penibil.

E evident că fostul judecător al Curții Constituționale, fostul profesor universitar relativ respectat și fostul posesor de demnitate Tudorel Toader nu conduce acel minister după voința domniei-sale. Probabil decide de cîte creioane are nevoie secretariatul ministerului, dar nu și ce se poate scrie cu ele. Tudorel e matrioșka în care e ambalată ticăloșia.

Un executant de nivel inferior, zguduit totuși de o oarecare zbatere morală sau de orgoliu care îl face să se transforme într-un soi de clonă a unui personaj din literatura rusă. În interiorul său se luptă oportunitatea cu oportunismul și rezultatul e descompunerea sa publică.

Apromis dl ministru că va face săptămîna aceasta un raport despre DNA pe care îl va prezenta Parlamentului. E aproape înduioșătoare atenția pe care dl ministru o acordă procedurilor. Însă domnia-sa știe prea bine că nu Parlamentul e decisiv în privința menținerii sau revocării Laurei Codruța Kövesi. La fel cum știe prea bine că efortul de coordonare între zone de media, politice și infracționale e violent, toxic și transparent, iar scopul este tocmai dispariția DNA ca actor credibil în interiorul administrației românești. Iar el, balerinul Justiției, este complice la acest efort. E parte esențială din el.

Ceea ce face din Tudorel Toader un personaj tragicomic este hotărîrea cu care se face că plouă și inabilitatea cu care aplică această hotărîre. Dacă e o ironie în acest joc de umbre toxice, atunci aceea privește tocmai scopul întregii mizanscene. Activitatea DNA e umbrită de greșeli, ratări și scăpări de ordin profesional. În absența unui atac atît de virulent, probabil că o analiză rece ar fi dus la concluzii neplăcute pentru doamna Kövesi. Nu neapărat care să ducă la revocarea sa din fruntea instituției, dar măcar la o reevaluare a felului în care e administrată instituția. Însă complicitatea evidentă dintre diversele zone interesate de impunitate a dus la recrearea personajului Kövesi. Practic, procurorul-șef al DNA este, în aproape orice interpretare, o victimă a acestor indivizi, între care se remarcă ridicol ministrul Justiției.

De altfel, reacția publică la conferința de presă susținută săptămîna trecută de doamna Kövesi e cumva grăitoare. Chiar și adversarii săi neîmpăcați au fost siliți să accepte că partida se joacă încă.

Pe de altă parte, publicul neangajat are acum un soi de alegere nefericită între a fi de acord cu pedepsirea unora dintre lipitorile atașate de bugetele publice și a accepta faptul că orice greșeală e fatală instituției, iar efortul de căutare a dreptății trebuie abandonat. E o paradigmă mincinoasă care va duce cel mult la inacțiune. Cine mai ține minte activitatea fostului Parchet Național Anticorupție din vremea Guvernului Năstase știe cam care e riscul: transformarea DNA într-o instituție formală, lipsită de orice conținut. S-a întîmplat deja cu Agenția Națională de Integritate, a cărei existență e destul de greu de justificat zilele acestea.

Tudorel Toader pretinde că interpretează partitura independentului în Guvernul României. În fapt, e doar cea a facilitatorului. De rău și de rele.

Și, da, am putea să ne întrebăm care e soluția. Cum se poate ieși din această dilemă etică și administrativă? Există soluții decente. Una e a demisiei, a refuzului complicității, și alta e a curajului. El a ales-o deocamdată pe cea a lașității. A oportunismului ferm și a duplicității inabile.

Elefantul din încăpere are tutu roz și pretinde că e balerin. Sînt mulți ca el, însă doar unii au funcții publice.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

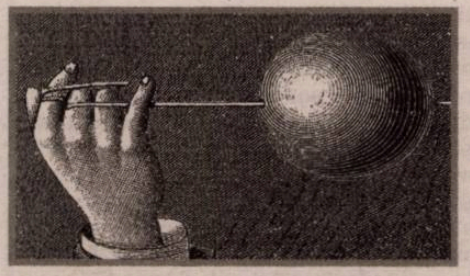

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Istoria nu se schimbă prin lege

Guvernul conservator (PiS) din Polonia vrea să rescrie istoria. Sau, mai precis, să evacueze din trecut capitolele rușinoase pentru a-și construi o istorie a prezentului glorioasă. Demersul a început încă de acum trei ani, cu denunțarea și marginalizarea unor intelectuali critici ai Puterii care au încercat să atragă atenția asupra noului naționalism. Acest nou naționalism, tot mai virulent, exclude atît autovictimizările, cît și orice sentiment de culpă al polonezilor de astăzi pentru ororile trecutului. Și merge chiar pînă la negarea implicării Poloniei în Holocaust.

Obsesia unei istorii „curate" merge chiar dincolo de această lege care impune negaționismul ca doctrină.

În vreme ce în numeroase state occidentale există legi care pedepsesc negaționismul, Polonia tocmai a adoptat o nouă lege care sancționează contravențional sau cu pînă la trei ani de închisoare pe cei care vor atribui națiunii ori statului polonez crimele nazismului. Adoptarea acestei legi, la sfîrșitul lunii trecute, a stîrnit numeroase reacții de indignare, inclusiv în Polonia.

Guvernul israelian a atras atenția asupra riscului ca supraviețuitorii Holocaustului, victime și martori ai ororilor, să fie urmăriți în justiție pentru că povestesc ce li s-a întîmplat. „Nu vom tolera deformarea adevărului și rescrierea istoriei și nici negarea Holocaustului", a avertizat premierul israelian Benjamin Netanyahu. Și SUA și-au exprimat îngrijorarea față de consecințele acestei legi care riscă să producă repercusiuni în asupra „intereselor și relațiilor strategice ale Poloniei cu Statele Unite și cu Israel". Purtătoarea de cuvînt a Departamentului de Stat, Heather Nauert, a cerut Parlamentului de la Varșovia „să reexamineze legea în lumina posibilelor sale consecințe asupra libertății de exprimare și a capacității noastre de a fi buni parteneri". E greu de presupus că partidul aflat la putere în Polonia va da curs acestor apeluri. La fel cum e greu de presupus și că Polonia va putea fi sancționată în vreun fel de comunitatea internațională pentru menținerea acestei legi.

Dar obsesia unei istorii „curate" merge chiar dincolo de această lege care impune negaționismul ca doctrină. Ca pentru a întări această lege, președintele Senatului îi îndeamnă, într-o scrisoare deschisă, pe toți polonezii din diaspora să „documenteze și să denunțe orice formă de manifestare antipolonă, precum și scrieri sau opinii care ne ultragiază". Cei peste 20 de milioane de polonezi care trăiesc în afara granițelor țării sînt îndemnați să atragă atenția ambasadelor, consulatelor și consulilor onorifici asupra oricărei declarații „care ar putea aduce prejudiciu bunului renume al Poloniei". Dar Stanislaw Karczewski merge chiar mai departe, susținînd că Polonia se confruntă de ani buni cu „formulări dureroase, nedrepte și neadevărate" despre „lagărele poloneze". Pentru el, pînă și afirmația că Polonia ar fi fost implicată în vreun fel în ororile Holocaustului aduc atingere „mîndriei naționale".

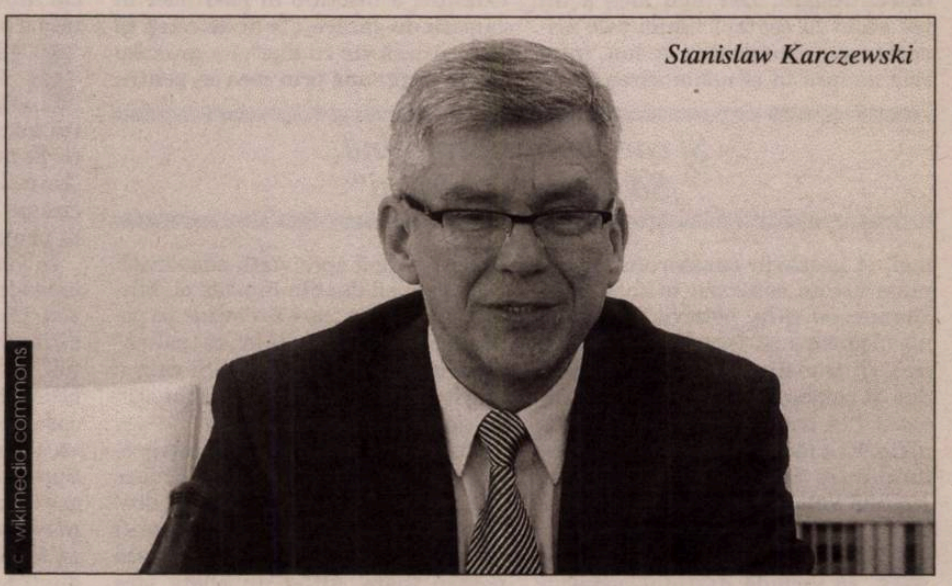

Stanislaw Karczewski

© wikimedia commons

Scrisoarea lui Karczewski, republicată, în traducere, pe site-urile cîtorva dintre ambasadele Poloniei, a produs, și ea, nenumărate reacții. Interpelat de presa germană, ambasadorul Poloniei la Berlin, de pildă, a explicat într-un interviu că apelul se referă doar la „misiunea obișnuită a reprezentanțelor diplomatice și consulare" și că, oricum, nu e clar ce vor face ambasadorii cu eventualele denunțuri pe care le vor primi, pentru că legea nu are norme de implementare. O formă cu totul neizbutită, ca să nu spun ridicolă, de disculpare sau de desolidarizare față de inițiatorii legii...

În Polonia, istorici și intelectuali publici încearcă să se opună aplicării acestei legi. Cu argumente și cu documente. Nu, nu Polonia a construit lagărele morții, nu polonezii, ci germanii au administrat ororile de acolo în timpul ocupației; guvernul polonez a alarmat comunitatea internațională cu privire la Holocaust; și, între cei „drepți între popoare", majoritatea sînt polonezi. Dar nenumăratele episoade rușinoase, precum colaborationismul ori masacrele de la Jedwabne sau Kielce, nu pot fi șterse cu buretele, evacuate din istorie printr-o lege. Nu poți rescrie istoria prin lege.

Coordonatoare: Adina POPESCU

Oraș iubit, București?

Texte și opinii de:

- Ema COJOCARU – fotograf

„De ce ar fi Bucureștiul mai prejos decît Barcelona?“

- Hanna DERER – arhitect

„Zone protejate și identitatea orașului“ – interviu

- Dinu DROG – membru al asociației Incotroceni

„Prin Cotroceni“

- Matei SUMBASACU – inginer constructor

„Valoarea unei clădiri de patrimoniu nu e dată doar de formă și aspect estetic“ – interviu

argument

Va mai exista orașul numit București?

Locuiesc de cînd mă știu pe Calea Moșilor (cea nouă, socialistă, construită în anii '80). Dincolo de ea, pentru mine începe un alt „oraș“ care se numește Colentina. Alte „orașe“, diferite și totuși la fel, sînt și cartierele Berceni, Titan, Militari etc., unde ajung rar, în cel mai bun caz de două-trei pe an. Dacă m-aș muta acolo ar fi ca și cum m-aș muta la Ploiești sau la Buzău. Cartierele aparțin, desigur, Bucureștiului, însă mai degrabă aparțin locuitorilor lor, căci o mare comunitate se împarte în comunități mai mici, nu neapărat cu un specific. Însă centrul orașului pare să ne aparțină cumva tuturor, este o dovadă vie și, în același timp, o garanție că nu trăim într-un loc fără trecut sau care s-ar fi născut din nimic. În mare parte, Bucureștiul vechi se află într-o fază avansată de degradare și nu este nevoie de un mare cutremur ca să-l pierdem, dispare de la o generație la alta. Chiar dacă există legi care ar trebui să-l protejeze. Cum se aplică aceste legi și ce fac autoritățile – asta deja este o altă discuție.

În București există 98 de zone protejate, fiecare cu identitatea ei. Toate contribuie, de fapt, la conturarea unei personalități a orașului. Demolarea uneia dintre ele, de pildă – o măsură oricum absurdă într-un secol în care toate administrațiile locale se luptă ca să păstreze și să conserve tot ce reprezintă trecutul „construit“ –, ar duce la știrbirea iremediabilă a unei părți din istoria Bucureștiului. Cei de la Asociația Română pentru Educație, Cultură și Normalitate – ARCEN derulează un proiect care se numește „Catalog București“ și care își propune în primul rînd inventarierea acestor zone protejate. Ce clădiri sînt acolo, în ce stare se află, ce s-a construit în plus, ce s-a demolat și, în fond, cît de vulnerabile sînt aceste zone.

Se vorbește prea puțin în spațiul public despre zonele protejate, mulți nici nu știu de existența lor, deși le străbat în fiecare zi. De pildă, eu trec cu tramvaiul săptămînal pe Calea Moșilor (veche) spre centru. E așa de cînd o știu, în ansamblu, dar dacă mă uit mai atentă îmi dau seama că se dărîmă de la an la an. Pur și simplu, e o stradă care cade, se scufundă în asfalt. Nici un restaurant sau pub, deschis întîmplător acolo, nu a reușit să resusciteze zona, cum s-a întîmplat în alte părți, deși inițiativa privată nu e nici pe departe suficientă. Habar n-aveam că strada face parte din zonele protejate și că există oameni – și nu din administrația locală – care sînt îngrijorați de soarta ei.

În București, o mînă de oameni ce reprezintă societatea civilă fac ceva concret pentru oraș. Mult mai mulți, însă, sînt preocupați de viitorul lui. Despre ei veți citi în acest Dosar. (**Adina Popescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Zone protejate și identitatea orașului

interviu cu Hanna DERER

Ce sînt zonele protejate în mediul urban? Despre ce tip de protecție e vorba?

Zonele construite protejate sînt acele părți dintr-un oraș (deși există zone construite protejate și în mediul rural) care au valoare culturală. Aceasta înseamnă, foarte pe scurt, că dacă aceste zone ar dispărea, orașul respectiv ar deveni mult mai sărac din punct de vedere al propriei sale identități și al identității locuitorilor săi.

De ce se numesc protejate? Tocmai pentru că, avînd ceea ce numim „valoare culturală", astfel de zone merită să fie păstrate. Cum anume, depinde, desigur, de caracterul lor. Zonele construite protejate sînt fragmente de oraș semnificative mai degrabă pentru ceea ce înseamnă localitatea respectivă decît pentru întreaga țară sau întregul continent. De aceea, zonele construite protejate sînt adoptate ca atare de către autoritățile locale, prin „legi" locale, precum planul urbanistic general și planul urbanistic zonal. Pe de altă parte, regimul de protecție astfel instituit trebuie înțeles într-un mod extrem de nuanțat. În primul rînd, și într-o zonă construită protejată se poate construi ceva nou. Dar evident că, dacă se doresc edificii noi, nu este indicat să se distrugă ceva ce contribuie la valoarea culturală în cauză. De asemenea, acel ceva nou trebuie gîndit în așa fel încît să nu diminueze calitățile zonei, ci, dimpotrivă, să le susțină. Deci nu este vorba despre o interdicție totală de construire, ci este vorba doar despre o atenționare asupra felului în care se adaugă unei zone construite protejate niște clădiri noi. În fine, în cadrul unei zone construite protejate există frecvent, dar nu obligatoriu, clădiri care, dincolo de regimul de protecție instituit la nivel local, sînt ocrotite și prin Legea monumentelor istorice. În aceste cazuri, desigur, este vorba despre altă atitudine, mai restrictivă decît în cazul unei zone construite protejate în ansamblul ei.

Cîte zone protejate există în București și care e specificul lor?

Dacă îmi amintesc bine, sînt declarate 98 de zone construite protejate în București. Specificul lor cel mai important rezidă în faptul că sînt extrem de variate. Asta înseamnă că pierderea uneia sau alteia dintre aceste zone construite protejate, fiecare unică în felul ei, ar sărăci identitatea orașului. Toate împreună reflectă personalitatea extraordinar de bogată a orașului București, care se bazează pe această diversitate. Dincolo de faptul că fiecare este unică, motiv pentru care nu e indicat să pierdem nici una, toate sînt rezultatul unei evoluții istorice coerente, nu neapărat unitare. De altfel, unitatea de imagine care, în fond, e de natură să inducă monotonie, nu este ceea ce conferă calități acestor zone și cu atît mai puțin unui oraș întreg.

Altfel, majoritatea zonelor construite protejate sînt concentrate în centrul orașului pentru că acolo se află partea cea mai veche a Bucureștiului. Toate se bucură, atît cît se mai poate, de clădiri care în marea lor majoritate contribuie, într-un fel sau altul, la specificul zonei respective.

Pe de altă parte, ca în orice altă așezare, și în București, în cazul zonelor construite protejate, calitățile care trebuie prețuite derivă nu doar din edificii, ci din felul în care este modelat spațiul neconstruit, din felul în care este amplasată vegetația, din relația dintre clădiri, din relația dintre clădiri și spațiul neconstruit, din relația dintre clădiri și vegetație, din relația dintre spațiul neconstruit și vegetație. De fapt, foarte frecvent, în zonele construite protejate din București, valoarea culturală derivă și din relațiile dintre diversele componente tangibile.

„Pare foarte simplu să întîlnești la București, la doi pași distanță, cea mai fină trăsură de la Paris și o haraba trasă de patru bivoli. Un om de lume, îmbrăcat după ultima modă de pe Boulevard des Italiens, se încrucișează pe uliță cu un țăran purtînd un suman din piele de oaie, după portul localnicilor de la Dunărea de Jos; evreul, cu pelerină neagră, cu figura nehotărîtă și ochiul temător, obișnuit de secole cu disprețul și servitutea, se furișează dinaintea arhimandritului purtînd pe cap mitra de mătase și al cărui anteriu bogat este mărginit cu blana groasă; bulgarul grosolan în zdrențe, dalmatul care iubește culorile țipătoare alcătuiesc plebea pestriță pe care o străbate cu mîndrie grecul cu vesta roșie și fustanelă albă; dughene, pe care nu le-ar dori nici cel mai de pe urmă dintre negustorașii din Franța, se învecinează cu magazine de lux ce n-ar distona alături de cele de pe Rue Vivienne."

CHARLES DE MOUY, 1875

„S-au zidit fără îndoială multe palate în București, s-a înmulțit numărul acelora care trăiesc numai în capitală sau numai în străinătate; țara muncește înzecit pentru a întreține absenteismul și luxul, precum și pătura numeroasă de oameni care și-au făcut din politică o profesie lucrativă."

MIHAI EMINESCU

Cum se văd orașul și aceste zone protejate prin ochii unui om obișnuit? Dar prin ochii unui specialist?

Atunci cînd profesia este dedicată orașului, cel puțin după o anumită vîrstă, este dificil să-l mai privești prin ochii unui om obișnuit. Îmi amintesc, din perioada în care puteam să fac această distincție, momentul în care am realizat că, de fapt, iubesc Bucureștiul. A fost momentul în care am reușit să fac distincția dintre oraș și locuitorii săi, locuitori care nu sînt neapărat binevoitori unii cu alții și nici cu orașul. Obișnuim să spunem că orașul e murdar, că e periculos – dar nu casele produc gunoi și nu casele sînt cele care, de exemplu, încearcă să îți fure portofelul din buzunar.

Prin ochii unui specialist, Bucureștiul este un oraș care se caracterizează prin foarte multe clădiri de calitate, mai ales cele istorice, și este un oraș care știe să fructifice această trăsătură.

Bucureștiul nu este un oraș al marilor spații publice, de anvergură. De exemplu, un tip de spațiu care lipsește în București este piața, în sens de spațiu civic. Dar acesta nu este un defect. Așa a evoluat orașul. El nu a fost gîndit să aibă astfel de piețe, dar a știut să compenseze într-o multitudine de moduri. Orașul are scuaruri, artere pentru plimbare, foarte multe edificii reușite. Frumusețea Bucureștiului nu rezidă în piețe impresionante sau numeroase bulevarde ample, ci în această multitudine de clădiri cu calități estetice, nu neapărat deosebite, ci suficient de consistente încît să confere frumusețe întregului oraș – alături de vegetație și relația dintre aceasta și edificii.

E nevoie de un inventar al celor 98 de zone protejate? Cum se poate realiza o astfel de inventariere?

Avînd în vedere că cele 98 de zone construite protejate au fost instituite ca atare acum douăzeci de ani și că de atunci și pînă acum nu s-a realizat o astfel de trecere în revistă a stării lor, un astfel de inventar este mai mult decît indicat, necesar și util. Trebuie subliniat faptul că aceste zone nu au fost monitorizate permanent așa cum ar fi de dorit și că un astfel de proces este imposibil de realizat deocamdată. În aceste condiții, dacă măcar periodic se poate face o trecere în revistă, ar fi foarte bine.

Cum se poate realiza un astfel de inventar este o întrebare poate mai dificilă pentru că e nevoie de foarte multă perseverență. Din două motive. În primul rînd pentru că, deși nu ocupă foarte mult din suprafața totală a orașului, aceste 98 de zone construite protejate însumează, totuși, o suprafață destul de întinsă. Apoi, pentru că așa cum se cade în orice oraș adevărat, aceste zone construite protejate se schimbă. Nu neapărat de la o zi la alta. „Astăzi" se renovează aici o casă, „mîine" se înlocuiește în altă parte o alta, săptămîna viitoare începe construcția unei clădiri noi pe un teren viran etc. Perseverența este deci necesară la efectuarea investigației de teren care presupune să bați cu pasul și cu aparatul de fotografiat aceste zone, dar și pentru a accepta că, în timp ce se face inventarul, au loc transformări, pozitive și, din păcate, negative. Sigur că trebuie și *know-how*. Dar, dacă există perseverență, nu este neapărat nevoie ca toți membrii unor astfel de echipe să fie hiperspecializați. Consider că dacă beneficiază de îndrumare de specialitate, orice persoană interesată de urbanism, de arhitectură sau de bunăstarea propriului oraș poate să contribuie la culegerea datelor pentru un astfel de inventar.

Ce ar trebui făcut pentru ca peisajul cultural și monumentele istorice din București să poată fi întreținute? Ce lipsește în domeniul protecției patrimoniului construit în România, în general, și în București, în special?

Principalul lucru care lipsește atunci cînd este vorba de întreținerea monumentelor istorice și a altor componente ale orașului care contribuie la identitatea lui este voința. În absența voinței, nu se poate face rost nici de bani, nici de specialiștii necesari, nici măcar de acordul proprietarilor, presupunînd că altcineva decît proprietarii și-ar asuma celelalte lucruri – deși, așa cum este firesc, primii care sînt responsabili pentru buna stare a proprietății respective sînt deținătorii.

Ce lipsește în domeniul protecției patrimoniului construit din România este, de asemenea, voința. Dacă ne referim la domeniul protecției patrimoniului construit în sens de domeniu de activitate publică și care este, conform legii, în sarcina autorităților centrale și locale, se constată (din nou) lipsa voinței. De natură politică, administrativă, ea determină lipsă de finanțare, de interes etc. Mă tem că, din punctul meu de vedere, același răspuns este valabil și pentru București.

Cum vedeți viitorul Bucureștiului?

Îmi desfășor activitatea profesională în trecut, dar totdeauna privind viitorul, căci nu are sens să păstrezi ceva pentru prezentul efemer. Cu toate acestea, recunosc, nu mi-am pus niciodată problema viitorului la scara întregului oraș. Dar asta nu mă împiedică să mi-o pun acum, cu ajutorul acestei întrebări, și să „văd" două scenarii extreme.

Unul este cel în care Bucureștiul, peste o generație, va arăta complet altfel decît arată acum, ceea ce înseamnă că locuitorii săi care, în răstimpul respectiv, vor contribui la această transformare își vor fi asumat o existență în care trecutul acestui oraș nu mai are absolut nici un fel de relevanță. Își vor asuma, de fapt, o existență în care propriul lor trecut nu va mai avea nici o relevanță nici măcar pentru ei înșiși (și cu atît mai puțin pentru alții) și, în acest fel, vor interzice și urmașilor lor accesul la acest trecut. Amintirile lipsite de suport tangibil sînt fragile și se pierd rapid, iar ochii care nu se văd se uită.

Cealaltă extremă este cea a unui București în care tot, dar absolut tot ceea ce merită să fie păstrat cu grijă, pentru că definește orașul și locuitorii săi, este întreținut după toate regulile artei. Dar asta este o extremă (pozitivă, de data aceasta) pentru că sînt conștientă de faptul că, și dacă s-ar găsi voința care ne lipsește acum, nu ne-am permite acest scenariu din punct de vedere financiar și/sau tehnic.

***Hanna Derer** este arhitect specializat în domeniul conservării și restaurării patrimoniului cultural construit și, în această calitate, consultantul proiectului „Catalog București" începînd cu martie 2017.*

au consemnat Edmond NICULUȘCĂ și Adina POPESCU

Maria PASCU

Ultimii martori ai acestui oraș

Cînd s-au termoizolat blocurile în cartierul în care locuiam, s-a făcut un sondaj la scara A și la scara B, ca să se stabilească culorile în care să fie vopsit blocul după termoizolare. S-au dat trei variante, un vot pe apartament, și s-a ales combinația bej cu maro. Eu mi-am zis că e destul de bine, destul de neutru, n-o să fie deranjant. Cînd culorile au devenit realitate, mi-am dat seama că nu numai blocul nostru și-a ales culori, ci și blocurile vecine, fiecare separat. Blocul de vizavi, care-mi era privelişte din apartament, acum devenise verde-deschis cu verde-închis și, de fapt, el mă afecta cel mai mult, pentru că pe-al meu îl vedeam doar cînd veneam și cînd plecam.

Probabil ar fi trebuit să ne fie evident de la început că, din moment ce nu ne-a întrebat nimeni de blocul de vizavi, acesta face parte din altă discuție. Problema e că nimeni nu s-a gîndit la existența blocului de vizavi înainte să devină verde. Mi-amintesc un mic moment de suspans cînd s-au comunicat rezultatele între scări, dar atît. Exemplul e banal, dar așa s-a produs întîlnirea dintre spațiul privat și spațiul public în tot Bucureștiul termoizolat, rezultînd o paletă bogată de culori sintetice în combinații care mai de care. Mi-am dat seama tîrziu de opacitatea mea la vecinătate și context. Cred că, în general, ea se datorează unui simț al proprietății mult timp frustrat, dar și lipsei de viziune, și nu în sensul de concepție despre lume și viață, ci de capacitate de percepție a unui cadru mai larg decît cîmpul vizual. Fără educația și exercițiul potrivite gîndim izolat spațial și temporal – peretele blocului ne pare doar peretele exterior al apartamentului nostru. Pus în context, devine peretele interior al spațiului public, locul de întîlnire dintre personalitatea noastră cu modul ei construit de expresie și privirile celorlalți.

Eu am ajuns să văd lucrurile astfel, cum spuneam, tîrziu, atunci cînd am intrat în Asociația Română pentru Cultură, Educație și Normalitate – ARCEN, am auzit și am început să și văd poveștile Bucureștiului. Am fost impresionată de observația că marchizele de deasupra intrărilor de la Capșa imită pălăriile doamnelor cu cercei, semn că ele rămîneau în afara localului exclusiv masculin. Am privit cu încîntare de fiecare dată cînd Edmond Niculușcă sau Alberto Groșescu arătau cum cîte un bloc modernist construit într-un cartier de case și vile se pliază pe linia unduioasă a străzii și răspunde cu linii noi celor vechi, ale arhitecturii vecine. Mulți dintre cei care au lucrat sau doar au participat la tururile ARCEN au încercat această preschimbare a privirii. Am început cu toții să căutăm dialoguri între clădirile orașului, ele între ele, dar și între ele și oameni.

© E. Cojocaru

„Sîntem inferiori nu numai marilor țări de departe, dar și vecinilor noștri care n-au, ce e drept, o «elită» atît de rafinată, dar nici aspectul de trib uitat de Dumnezeu pe care ți-l oferă periferia bucureșteană."

VICTOR EFTIMIU,
în ziarul *Popularul*, 1937

Din păcate, situațiile fericite sînt foarte puține în rîndul construcțiilor noi. Cel mai adesea, dacă există un dialog între nou și vechi, este un dialog agresiv. În perspectiva străzii Popa Tatu, arteră principală într-o zonă cu țesut tradițional, cu curți adînci în spatele caselor mici aliniate la stradă, apare acum un turn de peste 20 de etaje care rupe intimitatea zonei pe unde păşeşte simplul trecător. Orașul istoric e privit de sus, cu dispreț, se dialoghează cu el ca prin megafon, ca în scena cu casa bătrînelului din filmul de animație *Up* (Pete Docter, Disney-Pixar, 2009), înconjurată de zgîrie-nori. Alte mostre de dialog eșuat sînt clădirile îngroșate cu polistiren (sau „polistirenizate", un termen foarte folosit în cadrul ARCEN), care ies din rîndul caselor vecine cu o palmă două, ca și cum s-ar fi îngrășat peste măsură. Ferestrele caselor vechi, cu forme atît de diverse și detalii atît de frumoase altădată, nu mai participă nici ele la dialog în variantele noi, standardizate, cu tîmplărie PVC.

Exemple ca acestea și multe altele am început să cunoaștem cu prisosință prin proiectul „Catalog București", pe care ARCEN l-a început în martie 2017, pentru că ne-am dat seama că orașul care ne place ne scapă printre degete. Poveștile se scurg prin fisurile tot mai adînci, iar în curînd nu vor mai fi în picioare ziduri care să le țină împreună sau care să ne aducă aminte de ele. „Sîntem ultimii martori ai acestui oraș", a zis Edmond într-un moment de inspirație, exprimînd motivația sub care, paradoxal, stă proiectul nostru. Vrem să inventariem toate imobilele din zonele construite protejate din București pentru că *nu* vrem să fim ultimii martori, dar, zi de zi, ne dăm seama că deja am fost ultimii martori ai unei clădiri, ferestre sau uși, distruse sau mutilate peste noapte. „Catalog București" este într-o competiție cu timpul. O fotografie făcută azi s-ar putea să nu mai reflecte realitatea de mîine. Datele tehnice de tip „înălțime", „stare de conservare" sau „stil arhitectural" nu mai au nici ele vreo relevanță cînd se intervine prin supraînălțări, renovări „de fațadă" și îngroșări la tot pasul.

Totuși, avem încredere că acest demers deschide ochii multor oameni și că ritmul cu care se distrug și se mutilează acum zonele istorice din București ar putea fi încetinit. Catalogul Bucureștiului, atunci cînd va deveni public în forma hărții interactive la care lucrăm, va oferi un context vizual lărgit pentru proiectele urbane mai mici sau mai mari. Ca și în alte orașe unde planificarea urbană s-a deschis către cetățeni prin instrumente online de vizualizare a datelor despre oraș, de informare și consultare a locuitorilor, „Catalog București" ar putea deveni un portal de dialog care să recreeze legătura naturală dintre loc și locuitori, pe baza căreia s-a construit orașul de demult. Platforma „Catalog București" ne va oferi perspective contextuale diverse care ne vor ajuta să înțelegem orașul și ne vor educa să-i apreciem valorile și să nu-l distrugem. Vom găsi acolo o hartă cu toate imobilele georeferențiate, însoțite de fotografii și de date despre perioada de construcție, gradul de protecție, arhitectură, starea de conservare, funcțiune, autorizații de construcție, gradul de risc seismic, impactul estetic și măsura în care imobilul se încadrează în regulamentul zonal. Fișele fiecărui imobil puse la un loc vor genera straturi de informații despre oraș pe care le vom putea analiza în voie, pe zona sau străzile care ne interesează.

Cum platforma „Catalog București" se adresează și autorităților, și cetățenilor – proprietari, rezidenți, trecători, specialiști în construcții, arhitecți, urbaniști, restauratori, dezvoltatori imobiliari –, demersul ne-a deschis ochii și urechile și într-un sens interuman și interprofesional. Proiectul se bucură de susținerea Institutului Național al Patrimoniului, Ordinului Arhitecților București, Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu", BASF și Partnership for the Arts, instituții și organizații diferite ca scop și abordare, dar care își doresc un oraș în dialog cu el însuși și cu locuitorii săi. În perioada următoare, vom fi împreună cu ochii pe Axa Est-Vest a Bucureștiului (Piața Operei – Piața Ianculului), unde fotografiem și colectăm date pînă în aprilie, iar odată ce se lansează platforma (www.catalogbucuresti.info), vă așteptăm să ne spuneți cum se vede dialogul orașului de sus!

***Maria Pascu** este membră ARCEN. A studiat Filologie (engleză și rusă) în cadrul Universității din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, și al Universității din Lund.*

Cel mai adesea, dacă există un dialog între nou și vechi, este un dialog agresiv.

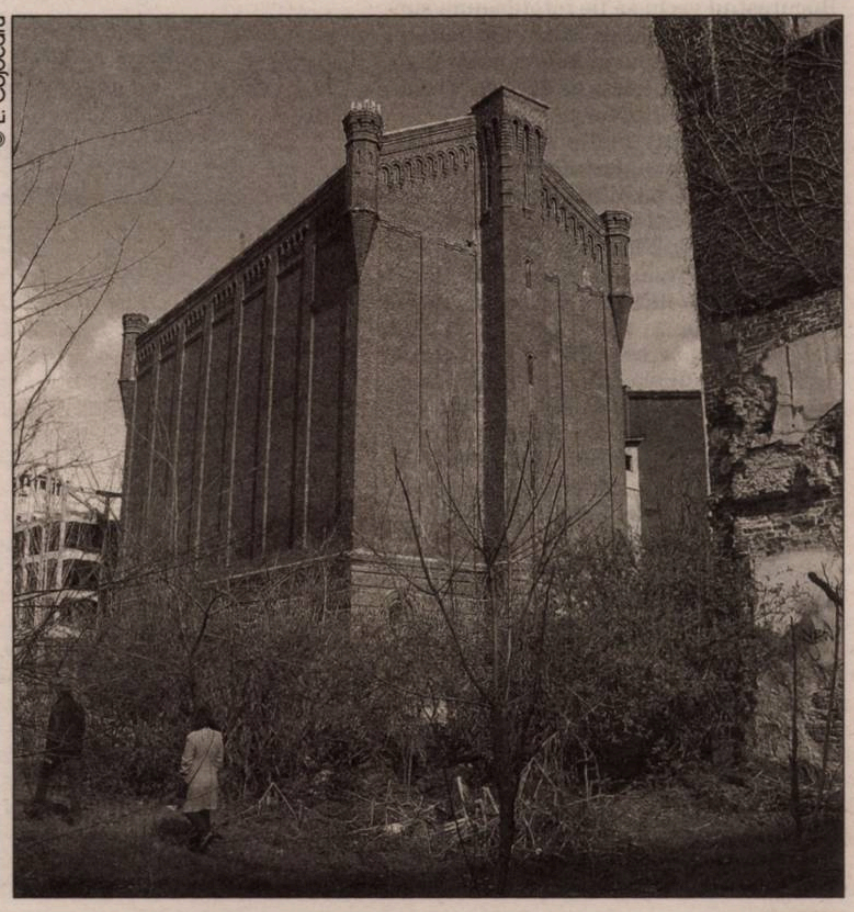

© E. Cojocaru

„Valoarea unei clădiri de patrimoniu nu e dată doar de formă și aspect estetic"

dialog cu Matei SUMBASACU

Ce înseamnă faptul că Bucureștiul este un oraș vulnerabil din punctul de vedere al unui inginer de structuri?

Misiunea principală a unui inginer constructor este de a se asigura că oamenii folosesc și locuiesc în clădiri sigure – clădiri care să poată suporta eforturile la care vor fi supuse de-a lungul vieții lor. Vulnerabilitatea seismică a Bucureștiului, din punctul de vedere al unui inginer constructor structurist, este dată de insuficienta protecție a fondului construit în fața posibilelor acțiuni seismice ce pot apărea aici.

De ce riscăm să pierdem clădirile de patrimoniu din București, în caz de seism?

Multe dintre clădirile de patrimoniu sau din zone protejate sînt clădiri construite înainte de 1940 și, deci, înainte de momentul cînd acțiunea seismică a început să fie luată oarecum în considerare, oficial, în procesul de proiectare și construire. Totuși, de-abia după cutremurul din 1977 s-a reușit o schimbare a codurilor de proiectare și o adaptare la specificul cutremurelor vrîncene. Așadar, aproape orice clădire proiectată înainte de 1977 are neajunsuri din punct de vedere al proiectării antiseismice. Pe lîngă faptul că multe dintre ele nu au fost proiectate pentru cutremur, clădirile de patrimoniu din București au fost ignorate foarte mult timp, nefiind întreținute și fiind lăsate să se degradeze în fața factorilor de mediu. Această combinație nefericită de factori a avut ca rezultat fragilizarea fondului construit de patrimoniu și vulnerabilizarea Bucureștiului în fața unui viitor cutremur.

Cum se poate preveni un dezastru seismic în zonele protejate? Cum se comportă clădirile vechi la un seism mare?

Dezastrul seismic are două mari componente: pierderi de vieți omenești și pierderi materiale. Pentru o situație ca aceea a Bucureștiului, prioritatea pentru următorii ani ar trebui să fie strategii de limitare a numărului de victime.

Pe termen lung, bineînțeles, singura soluție veritabilă este consolidarea clădirilor pentru a le asigura în fața acțiunii seismice vrîncene. Pentru clădirile de patrimoniu, strategia trebuie să fie diferită de cea folosită în cazul clădirilor fără valoare deosebită arhitecturală/patrimonială, deoarece intervențiile trebuie să fie cît mai puțin intruzive posibil. Nu multă lume e conștientă de faptul că valoarea unei clădiri de patrimoniu nu e dată doar de formă și aspect estetic – valoarea unei clădiri istorice stă deopotrivă și în materialele folosite la construcție, tehnicile constructive folosite, cronologia construcției și altele. Astfel, atunci cînd intervenim pentru consolidarea unei asemenea clădiri, intervenția trebuie să fie minimală, dar suficientă cît să asigure un comportament seismic adecvat. De obicei, datorită faptului că vorbim în special de clădiri cu regim de înălțime redus și construite din zidărie, intervențiile urmăresc favorizarea unui comportament de „cutie rigidă" al clădirilor consolidate – un tip de comportament unde eforturile seismice sînt, în cuvinte simple, preluate de pereții paraleli cu axa mișcării seismice, și nu de cei perpendiculari pe aceasta (pereții de zidărie fiind foarte fragili la mișcările seismice perpendiculare pe ei).

***Matei Sumbasacu** este inginer constructor, specializat în proiectarea și analiza structurilor din regiuni seismice. În 2016, a fondat Re:Rise – Asociația pentru Reducerea Riscului Seismic.*

a consemnat
Edmond NICULUȘCĂ

Ema COJOCARU

De ce ar fi Bucureștiul mai prejos decît Barcelona?

„Bucureștiul, îndeosebi,
are cele mai toxice amurguri,
în toate anotimpurile.
E greu să rămîi singur, să nu
te îndrăgostești, să nu-ți cauți
pereche într-un astfel de oraș,
în care soarele se stinge
cu atîta melancolie…"

MIRCEA ELIADE

Pentru mine, Bucureștiul este acel oraș în care pot pleca oricînd în excursie, în lipsa unei vacanțe adevărate. Dacă am o zi liberă și chef de plimbare, iau aparatul de fotografiat și pornesc în explorarea unui cartier. Mă opresc la fiecare casă, observ cele mai mărunte detalii, trag cu ochiul prin curți. Iubesc arhitectura veche, chiar dacă nu mă pricep la termenii specifici și n-aș putea spune cărui stil îi aparține cutare sau cutare clădire. Ce-mi place e chiar amestecul eclectic de stiluri, care face ca Bucureștiul vechi să fie întotdeauna surprinzător. Nu vei găsi aici uniformitate, nici două case asemănătoare, poate doar dacă au fost construite de aceeași familie sau aparțin unor proiecte locative.

Deși am bătut multe străzi din București, au rămas destule locuri în care n-am fost deloc. La Mărțișor, de pildă, sau în așa-zisul „cartier Cățelu", în apropiere de Baba Novac. Pînă și la Cimitirul Bellu am ajuns tîrziu, cu toate că am locuit cîțiva ani la nici zece minute de el. Ce vreau să spun: în multe privințe, orașul în care trăim ne este străin. Ceea ce vedem pe geamul mașinii sau al autobuzului, în drum spre casă, serviciu sau prieteni, nu este decît un fragment infim din mozaicul arhitectonic al orașului, încă bogat, deși descompletat de cutremure, bombardamente, demolările comuniste și cele de după '89.

Pentru a intra într-o altă lume, cea a formelor armonioase și a abundenței de stiluri și detalii neașteptate, e de ajuns să ieșim din strînsura blocurilor de pe bulevarde. De pildă, insula triunghiulară dintre bulevardele Unirii, Libertății și Regina Maria, unde se găsesc și cîteva biserici ascunse. Multă vreme n-am știut că aici se află Mănăstirea Antim. Sau, pitită undeva în spatele Curții de Apel de pe Splai, Biserica Domnița Bălașa, cu două sculpturi superbe, una de Jules Roulleau, alta de Ion Georgescu. Și cîte locuri ascunse mai sînt în București! Strada în trepte Xenofon, scările care coboară de pe Dealul Mitropoliei, Vila Ion I.C. Brătianu, aflată chiar vizavi de Biserica Amzei, în fundul unei curți… Te poți învîrti printr-un labirint de străduțe fără să le cuprinzi pe toate, și abia peste ani, intrînd pe o alee unde n-ai mai fost niciodată, să descoperi o fațetă a orașului care pînă atunci ți-a fost tăinuită.

Cred că fiecare locuitor al Bucureștiului are o hartă proprie a orașului. De cînd am ajuns aici, în studenție, am locuit în tot felul de cartiere, astfel că harta mea e una destul de extinsă. Am stat la Costin Georgian, la Iancului, în Bucureștii Noi, la Muncii, lîngă Parcul Carol, la Dristor, la Basarab, lîngă Cișmigiu, la Domenii. Dintre toate, cea mai pitorească zonă a rămas Cișmigiul, partea dinspre Știrbei Vodă și Popa Tatu, care vibrează de un farmec aparte, cu tot cu romii ei și clădirile în paragină. O asemenea aglomerare de personaje interesante n-am mai întîlnit niciunde în București, parcă trăiam în mijlocul unor povești care se cereau scrise. Acum locuiesc din nou pe Ion Mihalache. În cartierul meu, știu unde e cel mai spectaculos magnoliu, cea mai misterioasă curte, clădirea cu cel mai ciudat locatar. Am găsit aici chiar și casa ideală, deși evident că nu mi-o pot permite.

Cînd merg în străinătate, vînez casele memoriale și micile colecții de artă, pentru că muzeele mari, văzute în fugă, mă obosesc. Bucureștiul are peste o duzină de astfel de mici muzee, răspîndite prin tot orașul. O descoperire recentă, de-a dreptul senzațională pentru mine, a fost Colecția de artă Ligia și Pompiliu Macovei, de pe 11 Iunie. Îmi plac și Casa Storck, și Muzeul Theodor Pallady, găzduit în Casa Melik, cea mai veche clădire de locuit din oraș. Dacă tot vorbim de clădirile foarte vechi, mai puțină lume știe de casa de tîrgoveț de pe Calea Șerban Vodă 33, construită la finalul secolului al XVIII-lea.

De cînd am citit romanele lui Zafón, mi-am dat seama că un oraș poate căpăta valențe extraordinare cînd începe pe mîna unui scriitor talentat. De ce ar fi Bucureștiul mai prejos decît Barcelona? Și, într-adevăr, am fost fascinată de orașul văzut prin ochii lui Mircea Cărtărescu, ba chiar am pornit în căutarea unor locuri din *Nostalgia* și din *Orbitor*. Iată cum harta mea s-a extins și mai mult prin intermediul literaturii. Așa am ajuns să vizitez Moara lui Assan de lîngă Obor, un loc cu o atmosferă apocaliptică, aflat la doi pași de civilizație. Din *Darul lui Serafim*, de Simona Antonescu, am aflat de existența Spitalului Brâncovenesc. Unde-i, unde-i? – am sărit eu, gata să plec într-acolo. Am aflat cu dezamăgire că nu mai există. Clădirea proaspăt renovată fusese demolată în 1984, la ordinul lui Ceaușescu.

Mă revolt de fiecare dată cînd mă gîndesc cît de mult a furat comunismul din moștenirea arhitectonică a acestui oraș. Și cît va mai dispărea în eventualitatea unui cutremur. Mi se pare absurd că distrugerea nu s-a oprit odată cu instaurarea democrației, că salvarea clădirilor de patrimoniu nu este nici acum o prioritate. Case vechi, pline de farmec, demolate pentru a lărgi străzile, monumente de arhitectură lăsate să cadă de la sine, căci valoros e terenul, nu bucata de istorie aflată deasupra. Odată cu dispariția acestor clădiri, orașul va deveni cu adevărat cenușiu, urît și deprimant, așa cum apare văzut în fugă, de pe bulevardele principale. Va fi acel oraș asediat de noxe, gălăgie și nervi, în care oamenii vor găsi tot mai greu frumusețea.

***Ema Cojocaru** este fotograf și blogger literar.*

„Să devină Bucureștiul orașul oamenilor"

interviu cu Petra DOBRUSKA

Cînd ați ajuns prima dată în București și cum vi s-a părut atunci? Cum vi se pare acum?

Am ajuns pentru prima dată în România, ca turistă, în anul 2003. Atunci, am călătorit mult prin țară, începînd cu satele cehești din Banat, munții Făgăraș, Alba Iulia, Curtea de Argeș și pînă la București. A fost foarte cald, extrem de cald în oraș. Mergeam pe bulevardul de la Casa Poporului, iar prietenul meu de atunci mi-a zis cu entuziasm: „Într-o zi vom locui aici!" Am zis: „Oriunde în România, dar aici sigur nu!" Și iată că am ajuns să locuiesc deja de aproape opt ani în București și chiar îmi place!

Îmi aduc aminte de atmosfera orașului vechi, de un bar între case semiderîmate, care se numea La Ruine, de locul unde se vindeau mici pe Lipscani și de gașca de cîini care îl înconjura, mai tîrziu de Lăptărie sau La Motoare, pe acoperișul TNB, de doamna din lift care croșeta.

În 2010, cînd m-am stabilit în București, am început să descopăr orașul de pe bicicletă.

Împreună cu o prietenă, ne luam bicicletele și ne plimbam toată duminica doar așa, fără nici un scop anume. Mai tîrziu o făceam cu aproape toți invitații Centrului Ceh, le dădeam artiștilor biciclete și mergeam prin cartiere vechi și noi, ne pierdeam pe străduțe, povesteam despre istoria locurilor și a caselor.

București este un oraș dinamic, se schimbă foarte repede pe toate planurile, doar că ai uneori impresia că schimbările se întîmplă necoordonat, haotic, neplanificat. Multe dintre casele vechi au dispărut între timp, orașul devine din ce în ce mai aglomerat, Centrul Vechi nu mai este al comunității care locuiește acolo, Hala Matache a dispărut. Au apărut multe locuri noi „de lenevit", cafenele, restaurante, doar că nu sînt accesibile tuturor.

© E. Cojocaru

Ce locuri din București vă plac în mod special?

Îmi place în continuare să mă pierd pe străduțe, să descopăr locuri și curți noi. Acum sîntem în căutarea unui spațiu pentru proiectul la care lucrez și am văzut multe apartamente în case vechi care mă fascinează. Dar trebuie să recunosc că mă atașez mai mult de oameni, nu de locuri. Cînd unii dintre oamenii cu care am lucrat au plecat din clădirea în care era biroul meu, a dispărut pentru mine și farmecul locului. Și acum mă simt în siguranță într-o casă construită prin anii 2000, într-un cartier de la periferia Bucureștiului, într-un haos urbanistic fără o gîndire durabilă a caselor, a cartierului, pentru că acolo locuiește finul meu cu familia lui. Îi vizitez aproape în fiecare duminică. La fel, pe strada Icoanei e o casă (și da, poate e preferata mea!) unde joc table cu bunicul Traian, în curte am organizat cu colega mea Ioana, de la „One World Romania la Școală", unele dintre cele mai mișto proiecții de vară în cadrul proiectului „Documentare la curte" și îmi place să mă retrag acolo, să citesc, să mă joc cu cățeii, să stau de vorbă.

„Cultură alternativă, folosirea spațiilor, redarea sensului lor."

Îmi place mult și cartierul meu de lîngă Parcul Carol și sînt atașată de o comunitate din apropiere, din Rahova-Uranus. Cînd merg acolo, la prietena mea Cristina, de la organizația „La Bomba", tot timpul simt puterea locului și a comunității care luptă de peste zece ani în procesele legate de retrocedări. E ceva adevărat în asta – că „omul sfințește locul".

„De pe străzi, viața se retrăgea prin curți, se ascundea după obloane, se stingea treptat. Becurile puternice, care luminaseră fațada cinematografelor, placardate cu afișe enorme și multicolore, erau stinse și în clipa aceea orașul mai cobora o treaptă în întuneric. Mai rămîneau pe cîte un blokhaus, îndepărtate ca stelele unei constelații, literele roșii ale vreunei reclame luminoase."

GEO BOGZA,
în 1936

© E. Cojocaru

Există un București cultural, în comparație cu alte capitale europene?

Există, ca și în alte capitale, o viață culturală specifică locului, dar nu m-aș apuca neapărat să compar. Fiecare loc e altfel, are comunitățile lui, clima și farmecul propriu. Acum cîțiva ani circula mult vorba că Bucureștiul este ca Berlinul anilor 90': sălbatic, creativ, cu spații underground, alternative, improvizate. Aproape în fiecare seară aveai unde să te duci, ce să descoperi. Din cauza diferitelor circumstanțe, s-au schimbat multe lucruri de atunci, sau așa simt eu. Mai ales că s-au închis, au dispărut multe spații culturale. Bucureștiul duce lipsă de cinematografe, galerii, în centru, în cartiere, viața culturală lipsește aproape complet. Artiștii acceptă uneori să fie expuși în niște condiții precare, nu pentru că le convine, dar pentru că, dacă vrei să te prezinți, trebuie să accepți ce ți se oferă.

Pe de altă parte, au reușit să supraviețuiască spații ca Green Hours, H'art Gallery și au apărut altele precum Centrul Național al Dansului, cu un spațiu propriu, Hanul Gabroveni, Macaz, MNAC a început să fie foarte activ. Se întîmplă în continuare multe evenimente interesante, conceptuale, care au sens și pentru spațiile respective, cît și în dezvoltarea culturii locale. Eu văd Bucureștiul dezvoltîndu-se cultural în această direcție: cultură alternativă, folosirea spațiilor, redarea sensului lor.

Ce s-ar putea face mai mult pentru București?

Să devină Bucureștiul orașul oamenilor, să ai pe unde să te plimbi, să se creeze zone pietonale, să scapi de mașinile parcate pe trotuare, să te poți plimba prin oraș și dacă ești un părinte cu copil mic, un bunic în cîrjă, un nevăzător cu baston, un om în cărucior, să existe un transport în comun pe care să te poți baza, să existe piste de biciclete. Înainte de a promova ciclismul în oraș, e nevoie să construiești o infrastructură, altfel susții aproape un sport extrem. Eu am folosit cinci ani bicicleta ca principalul meu mijloc de transport pînă cînd, în 2015, am avut un accident. Am rămas trei luni în pat, a urmat o recuperare de cel puțin un an. De atunci nu am mai urcat pe bicicletă, cu toate că îmi lipsește mult, fără piste de biciclete poți s-o pățești oricînd din nou. Lucrurile astea se pot schimba. Pentru unele este nevoie de investiții și planificare pe termen lung, altele se pot schimba și prin campanii pozitive și nu trebuie să reinventezi roata. Există multe exemple simple care schimbă mult viața cetățenilor. Noi, la festivalul One World Romania, pe care îl organizăm în fiecare an, în martie, aducem adesea și documentare din diferite colțuri ale lumii legate de urbanism sau de administrarea unui oraș sau a unui sat. Anul acesta pregătim și o discuție despre locuirea informală. Ar fi multe de povestit, îmi place mult Bucureștiul, oamenii de aici, cultura și cred că, dacă fiecare dintre noi începe cu el însuși, putem schimba cîte un pic, ca să ne fie bine aici tuturor, împreună.

a consemnat Adina POPESCU

***Petra Dobruska** este vicepreședinte al asociației One World Romania și director al programului educațional „One World Romania la Școală". De origine cehă, Petra s-a stabilit în București în urmă opt ani.*

Andreea APOSTU

Spiritele orașului

Figură protectoare în religia romană, spiritul locului, *genius loci,* a fost extrapolat în prezent pentru a denumi atmosfera inconfundabilă a unui spațiu. În timpuri mai noi a apărut și ideea unui spirit al epocii *(Zeitgeist),* care coagulează tendințele majore și mentalitățile similare ale oamenilor care trăiesc în aceeași perioadă. Într-un oraș, spiritul locului se poate modifica odată cu cel al timpului sau poate rămîne, în linii mari, același. Supus unor regimuri politice foarte diferite și, implicit, unor construcții și distrugeri menite să le exprime, Bucureștiul mai păstrează doar foarte puțin din trăsăturile sale de acum 80 sau 100 de ani. A cunoscut, fără îndoială, cea mai mare distrugere urbană din Europa în a doua jumătate a secolului XX, oscilînd în continuare astăzi între identitate și dinamism agresiv, cu o pondere din ce în ce mai mică a celei dintîi în fața unui spirit al timpului plin de capricii.

Din acest motiv, întîlnim în București multe povești arhitecturale și umane nefericite, dar și unele fericite, în ciuda tuturor schimbărilor survenite în ultimele decenii. Cotroceniul, de pildă, un cartier nici prea vechi, nici prea nou, este una dintre acele povești fericite ale orașului. Ivit cu precădere la începutul secolului XX, trăsătura sa definitorie era și este abundența vegetației, îmbiind la plimbare trecătorul obosit de larma și de praful din centru. Curțile pline de verdeață, cîmpul ce străjuia cartierul în perioada interbelică, grădina regală și cea botanică formau un ansamblu plin de culoare, răcoare și cîntec. Barbu Cioculescu, fiul lui Șerban Cioculescu, menționa, într-un interviu la Radio România Cultural, plimbările la ceas de seară făcute de familiile prietene prin Grădina Botanică și restaurantul care se afla chiar în mijlocul acesteia. Românii păreau între cele două războaie ceva mai veseli, mai cheflii, clienții restaurantelor părăsindu-le în zori de zi vara, cînd numai noaptea se putea trăi și respira în voie. Un mozaic vioi de bodegi și cîrciumioare se înșira pe străzile orașului, servind bere Luther sau Bragadiru, vinuri noi sau vechi, nobile sau de mahala.

Casele fiind ridicate în mare parte în aceeași perioadă, cu un regim de înălțime similar, Cotroceniul avea și are un aspect destul de unitar, compus în mare parte din două stiluri arhitecturale: cel neo-românesc de maturitate și cel modernist, funcțional și îndrăzneț. Deși destul de diferite, primul mizînd pe note tradiționale, al doilea pe minimalism, alăturarea lor

© A. Groșescu

nu șochează și nu indispune, clădirile fiind prezențe discrete și cochete. Ocolit de furia ceaușistă, ba chiar asimilat de nomenclatura comunistă care va ocupa casele burgheze (Ana Pauker și chiar soții Ceaușescu au locuit aici o perioadă scurtă de timp), cartierul își păstrează și astăzi mare parte din aspectul inițial unitar, întărit de spiritul comunitar care a dat naștere asociației Incotroceni. Acesta din urmă reușește să mențină viu și spiritul locului, conștientizarea propriei identități creînd premisele apărării ei în fața măsurilor potențial nefaste.

„Pentru mine, Bucureștiul e un fel de Berlin, genul de oraș în care din cîțiva în cîțiva metri poți vedea istoria recentă încarnată în clădiri, în arhitectura străzii. E un oraș îndurerat și plin de cicatrici, însă, în același timp, fascinant."

JONATHAN COE

Dincolo de frumusețea arhitecturală a vechilor clădiri, cartierul (și implicit orașul) este compus mai ales din oameni, ei sînt ceea ce palpită, freamătă, dă viață ansamblului altfel tern. Nimic nu este mai trist decît un oraș părăsit, în care viața încremenește. Schimbările sînt normale, locuitorii vin și pleacă, mor și se nasc, însă uneori ele sînt induse artificial – s-a întîmplat în multe cartiere din București, unde vechii locatari au fugit în exil sau au ajuns în închisorile comuniste, iar clădirile au fost ocupate de oameni noi. Incongruența cu istoria locului și necunoașterea ei de către aceștia din urmă, mutilarea construcțiilor, creșterea animalelor de curte în grădini, lipsa de fonduri pentru întreținerea clădirilor au destabilizat configurația zonelor istorice. Calea Moșilor este poate cel mai dureros exemplu – spiritul centrifug al timpului a lăsat aici urme de neșters.

În 1904 găseai aici băcani, brutari, boiangii, bărbieri, cîrciumari.

Altădată arteră comercială vibrantă, Calea Moșilor are astăzi un aspect fantomatic. Dacă te plimbi pe trotuarele ei înguste, ești țintuit permanent de orbite goale, căscate tragic în fațadele clădirilor, de pereți fărîmicioși, ornamente ciuntite și tîmplărie mîncată de cari. Dacă ai fi lipsit 40 de ani din țară și te-ai fi întors de curînd, ai fi putut crede că am trecut printr-un război. Dar peisajul catastrofal de pe Calea Moșilor nu este rezultatul unor bombardamente aviatice, cu obuze de metal și explozibil, ci al unor bombardamente terestre, cu obtuzitate, indiferență și lipsă de reacție din partea autorităților.

În secolul al XIX-lea, Calea Moșilor era străjuită de nenumărate cîrciumi și prăvălii, care vindeau fel de fel de mărfuri. Făcînd legătura dintre centru și bariera Oborului, lumea zgomotoasă de pe stradă era amestecată, pestriță, trăsătură care s-a păstrat pînă în zilele noastre. Aici a apărut în 1872 primul tramvai tras de cai, înființat de o companie englezească, iar în ziua inaugurării gospodinele și-au lăsat ciorbele, mamele copiii, negustorii mărfurile nesupravegheate și au ieșit cu toții în pragul ușii să vadă minunea. Pe vagon scria așa: *The Bukarest Tramways,* avînd și locuri amenajate la etaj, unde ajungeai pe o scară mică în spirală. Craii bucureșteni au speculat imediat această platformă neacoperită, de unde lansau flori și bilețele direct în odăile de la etaj ale domnișoarelor de care erau îndrăgostiți.

Ceea ce a mai rămas din Calea Moșilor, de la intersecția cu bulevardul Carol pînă la Piața Sfîntul Gheorghe, se află astăzi într-o avansată stare de degradare. De obicei este nevoie doar de o investiție majoră, cum ar putea fi reabilitarea hanului Solacolu și transformarea lui într-un spațiu comercial și/sau cultural, pentru a demara regenerarea unui țesut urban. De reinventare ar avea nevoie și porțiunea veche rămasă intactă din Calea Călărașilor, partea ei mediană ce a scăpat de distrugerile comuniste. Vopsite uneori în culori stridente, mutilate cu termopan alb sau prin supraînălțări, clădirile de aici agonizează aproape la fel de mult ca acelea de pe Moșilor, deși starea de abandon este mult mai redusă.

Una dintre vechile rute de intrare și ieșire din oraș, Calea Călărașilor sau Podul Vergului păstrează încă farmecul orașului jos, vegetal, presărat cu grădini și cu mici bijuterii arhitecturale. În 1904 găseai aici băcani, brutari, boiangii, bărbieri, cîrciumari, ceasornicari, cofetari, croitori, dogari, farmacia La Pelicanul de aur, magazine de încălțăminte, mașini agricole, potcovari, pictori, profesori, preoți, tapițeri, tutungii, sublocotenenți, locotenenți, căpitani și diverși funcționari ai statului. O arteră variată așadar, vie, negustorească, dar și funcționărească. În loc să regenereze în prezent zona, încă vie și eteroclită, primăria ia în calcul varianta lărgirii Căii Călărașilor, ce nu se poate face decît prin demolarea porțiunii ei vechi.

Această variantă pare paradoxală în zilele noastre, cînd peste tot în țările civilizate se vorbește despre memorie, regenerare urbană, orașe prietenoase și aerisite, viețuire armonioasă împreună. Autoritățile de acolo reactivează turistic și economic cartierele vechi prin salvarea clădirilor monumente istorice. Bucureștiul nu pare însă să facă parte din același peisaj, fiind mai degrabă un oraș în derivă, ce-și maltratează deopotrivă clădirile și oamenii, din ce în ce mai înstrăinați unii de alții, mai indiferenți, mai brutali. Cartierele orașului ar trebui să constituie, din contra, un întreg, să fie animate de colectivități locale active și conștiente de patrimoniul care poartă însemnele atîtor generații. Cazul asociației Incotroceni ar trebui „exportat" și în alte zone emblematice ale Capitalei, pentru că orașul nu se poate apăra singur de abuzuri și indiferență, ci numai prin locuitorii săi și, de ce nu, prin poveștile și năzuințele lor.

© E. Cojocaru

***Andreea Apostu** este membră ARCEN și doctorandă a Universității din București (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine) și a Universității din Poitiers.*

Dinu DROG

Prin Cotroceni

Atunci cînd intri în Cotroceni, trecînd Dîmbovița pe lîngă Biserica Sf. Elefterie Nou, ai senzația că parcă ai ajuns într-un alt oraș. Chiar dacă timpul a trecut peste el și a lăsat destule urme, Cotroceniul a rămas un cartier bine conservat, cu multe spații verzi, unice în București (Parcul Romniceanu, zis și „Țăcălia"), un cartier salvat ca prin minune de buldozerele lui Ceaușescu. Un cartier locuit de oameni care se cunosc între ei și care se salută pe stradă, desprins dintr-o altă epocă, cînd lucrurile păreau cumva mai așezate. Un loc al grădinilor sălbatice, al caselor interbelice năpădite de iederă, cu gardurile pline de flori, cu străzi umbrite de tei și de platani, Cotroceniul este esența Bucureștiului de altădată, o bijuterie arhitectonică ce a scăpat miraculos de experimentul social numit „sistematizarea socialistă".

Dar dincolo de imaginea idilică, la fel ca și alte cartiere bucureștene, Cotroceniul se confruntă și el cu asaltul „modernismului" prost înțeles: construcții și renovări care nu respectă Regulamentul zonei protejate, infrastructura inadecvată, degradarea și împuținarea spațiilor verzi.

Și atunci, ce faci? Accepți pur și simplu ca lucrurile să se întîmple sau încerci să faci ceva ca ele să se întîmple așa cum ar trebui? Fără implicarea activă a comunității, aceste probleme nu dispar. Observam cum cartierul se împînzea pe zi ce trece de construcții ilegale, cum era mutilat de renovările făcute în dezacord cu aspectul și stilul zonei, cum era agresat de toaletările excesive ale copacilor, cum era urîțit de starea de degradare a clădirilor și a spațiilor publice: Parcul de la Biserica Sf. Elefterie Nou și Parcul Romniceanu („Țăcălia"). Brusc realizezi că problemele Cotroceniului sînt și ale tale.

Atunci, împreună cu mai mulți vecini, mai noi sau mai vechi în cartier, am simțit că trebuie să facem ceva, că trebuie să ieșim din starea de pasivitate și din mentalitatea păguboasă că „nu se poate face nimic". Treptat, ne-am dat seama că nu eram singuri, că existau incredibil de multe resurse locale, extrem de valoroase, de care nu știam și pe care le puteam folosi în interesul comunității. Comunitate care sîntem, de fapt, *noi*. Așa a luat naștere Incotroceni – Oameni, Idei, Povești, în 2015.

La început, am dorit doar să ne cunoaștem mai bine ca oameni, să consolidăm sentimentul de apartenență la comunitate și apoi să vedem ce resurse umane avem în cartier. Așa am organizat trei ediții ale Zilei Cartierului Cotroceni (2015-2017), evenimente cu acțiuni comunitare (ateliere, prezentări de proiecte, concerte, proiecții de film), la care au participat sute de oameni din cartier și din tot Bucureștiul. Activismul civic a venit oarecum natural, cînd am realizat că fără o implicare activă, fără a ne face vocea auzită, fără a ne argumenta opțiunile și a milita pentru ele, nu vom reuși niciodată să facem autoritățile să plece urechea și la ce zice cetățeanul din Cotroceni. Atîta timp cît nu spui clar și răspicat ce vrei, nu poți să-ți acuzi partenerul de dialog social de faptul că nu ar ține cont și de dorințele tale.

■ ***Proiectul „Contoare smart în locuri smart".*** Primul proiect inițiat de Incotroceni – Oameni, Idei, Povești a fost legat de modernizarea rețelei de distribuție de electricitate și a rețelei de iluminat public pe cîteva străzi din cartier. La momentul respectiv, exista riscul ca noile contoare inteligente să fie montate pe garduri le și fațadele caselor, ceea ar fi afectat caracteristicile arhitecturale ale cartierului, la fel cum s-a întîmplat în cazul cutiilor „reglementate" pentru gaze. În cadrul Zilei Cartierului Cotroceni din 2015, peste 160 de cetățeni au semnat o petiție. În urma dialogului, societatea distribuitoare de energie electrică a acceptat argumentul nostru și a montat contoarele în locuri care să nu se vadă din stradă, de exemplu, în firidele deja existente ale caselor. Neam întîlnit, am discutat, am mers pe teren cu reprezentanții firmei constructoare, am stabilit împreună unde vor fi montate noile cutii de distribuție și poziția noilor contoare, prin discuții cu fiecare proprietar al imobilelor vizate, și am convins societatea distribuitoare de energie electrică să comunice oamenilor un plan de lucrări.

■ ***Aplicația digitală „Copacul Incotroceni".*** Cotroceniul este un cartier verde, poate mai verde decît altele. Dar chiar și așa, spațiul verde s-a deteriorat și s-a redus semnificativ datorită tăierii de arbori, toaletării abuzive a copacilor, atît de pe domeniul public, cît și de pe cel privat. Fără a bănui pe cineva de rea intenție, distrugerea copacilor pare să se fi datorat lipsei de informații despre cum trebuie făcută o toaletare eficientă, care să nu pună în pericol viața arborilor. Astfel, mulți copaci s-au uscat și acum ar trebui defrișați, alții au fost tăiați și au rămas buturugile în alveole, iar în unele zone, alveolele au fost asfaltate pentru a obține locuri de parcare pe trotuar.

În primăvara 2016, am cartografiat spațiile verzi de pe aliniamentul stradal pentru mai multe străzi: 165 de alveole fără copaci, alveole asfaltate sau care au copaci uscați, buturugi. Tot printr-o petiție, am solicitat autorităților locale să planteze copacii lipsă. În octombrie 2016, am demarat un proiect-pilot împreună cu Primăria sectorului 5 și am plantat în alveolele disponibile primii 20 de copaci (tei). Copacii au provenit dintr-o donație privată. În baza unui protocol de colaborare cu autoritățile locale, acțiunea de plantare a continuat în toamna anului 2016 și în 2017. În total, în Cotroceni au fost plantați peste 250 de copaci, cea mai mare replantare de după 1990. Ca bonus, în atelierul „Copacul Incotroceni" din cadrul Zilei Cartierului Cotroceni – Agora Incotroceni 2016, Maria Ungureanu (arhitect) și Alina Adăscăliței (peisagist) au descris tipurile de arbori din cartier cu tehnici de toaletare adecvate. În paralel, în vara anului 2016, în cadrul incubatorului „Generator de proiecte comunitare la firul ierbii" organizat de ArCuB, am obținut un microgrant, cu ajutorul căruia am dezvoltat aplicația digitală Copacul Incotroceni (accesibilă aici: http// copacul.incotroceni.ro.), care permite colectarea în timp real a informațiilor despre starea copacilor din Cotroceni. Proiectul își propune să creeze o legătură activă, de implicare și responsabilizare, între comunitate și autoritățile locale.

■ ***Proiectul „Casa Incotroceni".*** Prin atelierul „Casa Incotroceni" (Ziua Cartierului Cotroceni, iunie 2017), am inițiat o dezbatere publică despre patrimoniul arhitectural al Cotroceniului, despre planificare urbană și haos urbanistic. Finalmente, am produs și distribuit o broșură în care au fost descrise tipurile de case din cartier, cu tehnici de întreținere adecvate, scopul atelierului și al broșurii fiind inițierea unui dialog pentru a păstra și valorifica patrimoniul cultural și arhitectural al cartierului, prin implicarea activă și creativă a locuitorilor, dar și a autorităților competente. Proiectul a fost condus de Iulian Ungureanu, arhitect „cotrocenist".

Cotroceniul, ca orice altă zonă din București, se dezvoltă haotic. Patrimoniul arhitectural are de suferit, atît datorită procesului anevoios de obținere a autorizațiilor de construire, datorită lipsei de informare a locuitorilor, cît și dezinteresului pentru imaginea exterioară a caselor. Consolidările, modificările, reabilitările termice, extinderile necesită, pe lîngă un proiect, și o autorizație de construire, iar procedura de autorizare durează, de cele mai multe ori, mai mult de 12 luni. Perspectiva incertă a obținerii autorizației îi face pe mulți să lase totul la latitudinea constructorilor, care, de cele mai multe ori, optează pentru soluții rapide, care nu țin cont de detalii arhitecturale, de cromatică sau de tipurile de materiale care se potrivesc zonei.

Vestea buna este că se observă un proces de întinerire a cartierului, că multe familii sau firme se mută aici. A doua veste bună este că cei care se mută aici sînt gata să se lupte pentru a păstra Cotroceniul așa cum l-au visat ei, cu specificul său arhitectonic și cu spațiile sale verzi.

■ ***Proiectul „Parcul Romniceanu".*** Parcul Romniceanu, inima verde a cartierului Cotroceni, este un spațiu public folosit intens de cei mai importanți membri ai comunității – mămicile și copii. De asemenea, la nivel de oraș, alături de Grădina Botanică București, Palatul Cotroceni, Dealul Mitropoliei, Dealul Arsenalului (Palatul Parlamentului, Parcul Carol, Parcul Tineretului, acest spațiu conturează cornișa rîului Dîmbovița, unul din cele mai importante repere geografice ale Bucureștiului. Angajamentul asumat public de către Incotroceni – Oameni, Idei, Povești este de a obliga autoritățile locale să implice comunitatea din Cotroceni în orice decizie cu impact asupra Parcului Romniceanu.

Incotroceni – Oameni, Idei, Povești a organizat două consultări în comunitate, precum și atelierul „Încotro Parcul Romniceanu?" în cadrul Zilei Cartierului Cotroceni, din iunie 2017. Vecinii din cartier au venit în parc și au răspuns la următoarele întrebări: cum ați vrea să arate parcul?, ce activități s-ar putea desfășura în viitor în parc? Opiniile au fost centralizate și trimise autorităților Primăriei sectorului 5, împreună cu o petiție semnată de peste 230 de oameni, prin care solicitam ca autoritățile să implice cetățenii din cartier în toate etapele de reabilitare și de modernizare a parcului, începînd cu faza de studiu de fezabilitate, concurs de soluții și pînă la recepția lucrărilor, și să țină cont de opiniile exprimate de aceștia în cadrul consultărilor. În ciuda acestor demersuri, la finalul anului 2017 era să ne trezim, peste noapte, cu un patinoar în Parcul Romniceanu. Ne-am mobilizat și am reușit, împreună cu vecinii riverani parcului, să oprim această construcție ilegală.

Vrem ca reamenajarea Parcului Romniceanu să țină cont de dorințele și nevoile comunității care îl folosește zi de zi. Vrem ca autoritățile să fie transparente și democratice, și să organizeze un concurs de soluții astfel încît, cu implicarea unor specialiști în peisagistică urbană, în amenajare de spații publice, în amenajarea de parcuri și grădini publice și, nu în ultimul rînd, specialiști în execuție, să renovăm Parcul Romniceanu așa cum se cuvine unui loc atît de special pentru istoria Cotroceniului, dar și a întregului București. Vrem să ajungem la un rezultat care să fie moștenirea noastră pentru generațiile viitoare.

„După o ședere de șase săptămîni, am hotărît să părăsesc București. Am trăit destul între boierii și robii lor, între palatele și cocioabele sale, între grădinile și bălțile sale; am văzut destule din luxul său parizian și din sărăcia sa de paria."

JAMES OSCAR NOYES, corespondent la *NY Tribune* și *Detroit Free Press*, în 1845

„Luînd-o prin străzile șerpuite ce unesc o cale cu cealaltă prin mahalale, te izbește întîi contrastul de zgomotul atît de obositor pe căile veșnic străbătute de care și sute de oameni ce vin și ies din oraș și liniștea din aceste bătrînești mahalale, păzite de o sumedenie de cîini hidoși, dormind ziua toată ca să poată lătra mai tare la lună noaptea."

H. STAHL, *București ce se duc*

Dinu Drog *este membru al Asociației Incotroceni – Oameni, Idei, Povești (www.incotroceni.ro) care și-a propus să facă din Cotroceni un spațiu mai bun de locuire, un cartier mai primitor și mai armonios pentru toți locuitorii săi.*

La pas, prin București

Ne-am gîndit, în redacție, la locurile noastre preferate din București și am povestit despre ele. ***(A. P.)***

Marius CHIVU

În 1895, cînd a fost ridicată de industriașul George Assan, era prima moară cu aburi din România și mult timp a fost cea mai înaltă construcție din București. La un moment dat, în vîrful turnului clădirii principale a fost montat un ceas uriaș care, vreme de zeci de ani, a măsurat timpul pentru locuitorii cartierului Obor-Colentina. Moara a suferit de-a lungul secolelor demolări, vandalizări și mai multe incendii, dar silueta ei grațioasă de cetate medievală din cărămidă roșie, cu ornamente și turnulețe încă vizibile, continuă să sfideze gravitația. Ca mulți alții, am aflat și eu despre Moara lui Assan citind povestirile lui Mircea Cărtărescu din *Nostalgia*. Uneori mai trec prin zonă și îi admir frumusețea decadentă din depărtare, alteori mă plimb chiar printre ruine. Dacă odată măcina grîne, acum e o moară a timpului. Visez că va prinde viață din nou cîndva, cumva.

Stela GIURGEANU

Mi-e dragă Piața Romană. Cu vînzoleala ei colorată. Cu trubadurul de la Coloane care cîntă la harpă. Cu trubadurul de vizavi care cîntă la pianină. Cu Mihai, chelarul de la intrarea pe Mendeleev, cu atelierul căruia începe Bucureștiului din alt timp, care vara stă în fața prăvăliei și joacă table cu amicii. Iarna e mai morocănos. Mi-e dragă clădirea veche a Croitoriei de demult, de pe Biserica Amzei, cu croitorii ei vechi care te ceartă, părintește, că, dacă nu te pricepi, de ce te apuci să coși tivul și să faci treaba de mîntuială pe care ei trebuie s-o repare. Mi-e dragă shaormeria unde doar patronul te apreciază dacă nu vrei shaorma cu de toate și mă topesc de fiecare dată cînd trec pe lîngă inscripția veche a fostului Hotel Carpați: „Curat. Calorifer". Mi-e dragă Piața Romană care e și junglă urbană, și tihnă interbelică, și care e plină de viață, dar și de fantome.

Andrei MANOLESCU

În ultima vreme am avut ocazia să parcurg de cîteva ori strada Schitu Măgureanu. Și am realizat că întotdeauna zona aceea mi-a făcut o impresie plăcută. Nu doar vecinătatea parcului, nu doar clădirile vechi și frumoase dintre care unele sînt destul de bine întreținute, nu doar bustul și noua piațetă ce poartă numele papei Ioan Paul al II-lea, nu doar restaurantele cochete și discrete din zonă... E un aer acolo care parcă nu are legătură cu restul Bucureștiului. Și cred că la această impresie contribuie faptul că strada e în pantă. Cîte străzi în pantă mai există în București? De cînd s-a demolat cartierul Uranus, cred că nici una. Și mă gîndesc că această diferență de nivel e elementul care contribuie decisiv la ambianța specială a locului.

Matei MARTIN

Mi-e greu să aleg, din acest mare oraș neiubit, un singur loc al adorației. Pot însă, cu certitudine, să spun ce-mi lipsește. Mi-e dor de trotuare largi, mărginite de copaci umbroși, mi-e dor de spații pietonale liniștite, unde te poți plimba fără grija mașinilor și fără agresiunea comercială & publicitară, tînjesc după parcuri fără alei betonate și inscripții despre primarul care a ctitorit peluza ori mobilierul urban. Noi, pietonii, sîntem o specie amenințată și cred că în București ar trebui să existe o arie protejată – sau, poate, o rezervație – în care să ne regăsim.

„Bucureștiul m-a surprins și m-a dezamăgit. Am găsit aici mult mai multă bogăție, animație, lux parizian decît mă așteptam; și totuși abia poți numi mare oraș această adunătură informă de magazine de lux, barăci mizerabile, hoteluri elegante, monumente, grădini, cîmpuri și smîrcuri, care ocupă un spațiu aproape la fel de întins ca Parisul și care are locuitori abia cît peninsula lyoneză."

EUGÈNE JOUVE,
corespondent de război pentru
Courrier de Lyon, 1854

„În centrul Bucureștiului casele sînt frumoase și destul de bine construite, avînd aproape toate trei sau patru etaje, dar aici se limitează asemănarea cu un oraș occidental și dacă vreți să păstrați o amintire frumoasă, nu vă îndepărtați de acest centru privilegiat, căci veți ajunge imediat în mahalale îngrozitoare, într-un labirint de străduțe care seamănă mult cu ulițele care, în plus, sînt de o murdărie de neimaginat."

Ofițerul suedez de artilerie
Roos, în 1888

Matei PLEȘU

Am avut șansa să cunosc cartierul Buzești de dinaintea ultimelor „mari prefaceri" din 1986 și din 2013. Buzeștiul mă fermeca în primul rînd pentru că era un oraș *in nuce*. Pe întinsul cîtorva străzi aveai biserici, piață (Matache), prăvălii, legătorie de cărți, baie comunală, tractire, hoteluri (Marna, clădit pe locul casei în care au locuit o vreme Eminescu și Veronica Micle), maternitate, fabrică, cinema („Feroviar"), ca să nu mai vorbesc de vecinătatea romantică și mizerabilă a Gării de Nord. În al doilea rînd, Buzeștiul reușea să scurtcircuiteze, ca o „gaură de vierme", spații, timpuri și conjuncturi dintre cele mai diferite. Întîlneai, una lîngă alta, curți infernale și case de patrimoniu, tîrgoveți și puradei despuiați, calcane dezolante și fațade Jugendstil, tarabe bogate și mormane de gunoi, miasmele rigolei și parfumul hrănitor al pieței, delabrare, poezie, patină și mucegai. Iar în curtea interioară a frumoasei clădiri a Institutului Politehnic din strada Polizu se afla o carlingă de avion. O posibilă epavă a unei mașini a timpului.

Iaromira POPOVICI

Sînt puține locuri din București în care mă simt cu adevărat în largul meu: mai întîi, în zona dintre Piața Romană și Piața Lahovary. Practic, cam orice clădire sau spațiu de pe acolo îmi trezește cîte o amintire, în general plăcută. Mă simt – cum banal se spune, dar asta e – „acasă". O a doua zonă e Parcul Tineretului, cam pe oriunde, fiindcă aleile, pomii, scările de acolo etc. sînt, mai toate, legate de copilăria mea. Un al treilea loc e pe Lascăr Catargiu, fostul Ana Ipătescu. Îmi plac pur și simplu multe din casele de acolo, par din altă lume. Mai toate poveștile pe care i le spuneam copilului meu pe cînd era mic se desfășurau acolo.

Adina POPESCU

Am locuit de cînd mă știu pe Calea Moșilor, mai aproape sau mai departe de intersecția cu Eminescu, acum stau pe o stradă adiacentă, dar tot în aceeași zonă. Bucureștiul meu, ca pentru mulți alții, este orașul din vecinătate, cartiere precum Berceni sau Militari mi se par doar niște galaxii îndepărtate. Inevitabil, spațiul se suprapune și peste cel al copilăriei. Îmi plac în continuare „străduțele din spate" (așa cum le spuneam cînd eram mică, din spatele Căii Moșilor, desigur) – Toamnei, Salcîmilor, Popa Petre, Silvestru, Spătarului, micuța stradă Suvenir și altele, pe unde mă trăgea taică-miu cu sania iarna, iar vara, mai tîrziu, hoinăream cu colegii de școală, în căutare de duzi, ca să ne hrănim viermii de mătase – o sarcină pionierească obligatorie. Astăzi, toate aceste străzi sînt aproape neschimbate și au același aer de tîrg tihnit, din curți se ravarsă vegetația, doar unele case sînt mai căzute sau au apărut altele noi care nu prea se încadrează în peisaj. Însă locul care mi se pare că reprezintă cel mai bine acest București al meu și pentru care am mereu sentimente amestecate, fiindcă degradarea și mizeria se suprapun peste un spirit autentic al orașului, este Piața Obor.

„O posibilă epavă a unei mașini a timpului."

Ana Maria SANDU

Bucureștiul meu e făcut din toate locurile în care am locuit. Cele mai dragi mi-au rămas străduțele nevăzute de pe Splai, de la fosta Operetă (Poliției, Vigilenței). Hotelul Tranzit, azi o ruină, mi-a fost casă bună în anii de studenție. De 14 ani stau undeva între Grădina Icoanei și Piața Lahovary. Încă mai cred că am fost norocoasă și că ăsta e cu adevărat Bucureștiul meu. Știu fiecare casă și fiecare acoperiș din cartier. Sufăr pentru fiecare schimbare/demolare, ca și cînd mi-ar fi murit un vecin. De fiecare dată cînd mă întreabă cineva dacă aș pleca în altă parte mi se strînge sufletul și spun că pur și simplu locul meu e aici.

Dan STANCIU

Era un loc fabulos pe la sfîrșitul anilor '70, cînd am dat de el. Eram ca Indiana Jones descoperind, în burta junglei, ruinele unui templu aztec (sau mayaș, depinde cum îți potriveai pașii). Un vast semicerc de coloane dorice, de un alb care amintea scrumul, arcuindu-se pe un teren decrepit, printre oțetari, copaci crescuți alandala și buruieni. Pe alocuri, insule de moloz, petice de iarbă, scînduri putrede, pietre. Liniște, nici țipenie de om, deși uneori (dacă îți ascuțeai auzul) ai fi putut deslușì cum se apropie în goană, dinspre Autogara Filaret, un gladiator întîrziat sau, din partea opusă, volutele retorice ale unui triumvir pe strada Cuțitul de Argint. O senzație de timp întrerupt, de hiatus între epoci. Locul se chema Arenele Romane și a fost pentru mine, o vreme, una dintre zonele ferite de contaminarea prezentului care mi-au deschis un supra-București respirabil. Astăzi a devenit un spațiu al muzicii pentru mulțimi, l-am revăzut acum cîțiva ani (la un concert Suede încheiat pluvial), dar Indiana Jones nu mai era acolo.

Cristina ȘTEFAN

În ultimul an, a început să-mi placă să mă plimb pe mijlocul bulevardelor. Am făcut de mai multe ori exercițiul ăsta, pînă cînd a început să mi se pară bizar să aștept la semafor în Piața Victoriei ca să traversez înspre cinema-ul de la MȚR, în loc să fiu în centru, alături de ceilalți oameni. Parcă-i alt aer acolo. Ca în alte capitale europene. În întuneric, rămîi cu cîteva repere: Muzeul „Antipa" – preferatul meu în copilărie –, cu girafa lui, Vila Ormolu – pe colțul care dă în strada Paris, unde-mi place să mă plimb vara printre casele frumoase –, Palatul Victoria, cu toată simbolistica lui, clădirile de birouri unde încă n-am ajuns să urc ca să văd Bucureștiul de sus. Cînd ți se face frig, dai roată prin piață și te-ncălzești.

Sever VOINESCU

Trăiesc într-un oraș care nu-mi place deloc. Găsesc greu locuri în care mă simt bine, pentru că găsesc greu locuri în acest oraș în care pot să mă izolez de el. Orașele plăcute locuitorilor sînt cele care oferă locuitorilor nu doar șansa de a se bucura de ele, dar și șansa de a uita de ele. În fond, un oraș *livable* este acela care dă șansa celor care nu-l plac să uite din cînd în cînd de el, chiar dacă îl locuiesc. Greu de găsit așa ceva la București. Bucureștii sînt un oraș 100% bucureștenizat și asta îl compromite irevocabil în ochii mei. Cunosc o singură oază în care pot uita de urîțenia, răutatea și nefericirea orașului meu: Schitul Darvari.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Educație și inocență

Revine în atenția publicului educația sexuală în școli. Zilele acestea a fost reintrodusă pe ordinea de zi a Parlamentului legea care prevede interzicerea educației sexuale în școli și pedeapsa cu închisoare pentru profesorii care furnizează elevilor informații din domeniul mai sus amintit, fără consimțămîntul părinților (asta nu se întîmpla nici măcar pe vremea comunismului: mi-aduc aminte de celebrele ore de anatomie în care, cu „arătătorul la planșă", ni se vorbea despre cum se fac copiii și despre menstruație, fără ca nimeni să aibă impresia că se petrec astfel fapte subversive). Legea în discuție se numește „legea pentru inocența copilăriei" și a fost inițiată de fostul deputat Ninel Peia.

Era evident că, după aproape o jumătate de secol de comunism, multe dintre temele care ar putea ajuta învățămîntul românesc să capete prospețimea și vigoarea modernității nu sînt ușor de abordat în public. Nu poți ajunge prompt la consens pe teme sensibile precum educația sexuală, educația religioasă, educația civică, educația pentru toleranță și pentru acceptarea diferenței etc. Sînt teme care au nevoie de timp să se coacă în mintea și sufletul noilor generații, teme pentru a căror dezbatere e nevoie de informare și de pregătire psihologică, de precauții și, mai ales, de dialog. Introducerea educației sexuale în școli este o temă fierbinte, care nu se rezolvă cu doar cîteva comentarii acide despre cei care nu o vor, ci cu planuri concrete, soluții verosimile, strategii inteligente. Avem nevoie de răspunsuri pertinente la întrebările celor care se opun. *Cine* va preda acest tip de educație? Un medic – care va avea nevoie, totuși, și de instrucție pedagogică? Un profesor de biologie de tip tradițional? Cum va arăta programa, astfel încît temele abordate să respecte vîrsta elevilor, dar și mediul sociocultural din care provin? Cum iei în calcul diferența dintre nivelul de informație al unui elev și cel al părinților săi, părinți care provin, eventual, din medii sărace, fără acces la școală sau la alte tipuri de informare? Și așa mai departe. E nevoie, deci, de reflecție și dialog.

Dar dialogul pare, cel puțin azi, cvasi-imposibil: dezbaterile publice pe subiectele fierbinți ale educației au un nivel absolut dezamăgitor. Luăm ca exemplu pe chiar inițiatorul legii care propune închisoarea pentru profesorii care îndrăznesc să vorbească despre sexualitate, anume pe domnul Ninel Peia. Iată cum arată strigătul de bucurie al fostului demintar, după ce legea a fost aprobată de Senat: „Pe lîngă faptul că această lege vine, nu numai bine intenționată, ci și cu bune reglementări, aprobarea Senatului reprezintă și prima mare înfrîngere a soldaților implementați de Soros pretutindeni în lumea românească de azi. Practic, nu a existat pînă acum o victorie mai mare în România împotriva acestei găști cu pretenții elitiste, dar gata dresată să ne facă rău nouă, tuturor. Aici este marea mea bucurie. Am demonstrat că, în strînsă colaborare cu adevărata societate civilă de la noi, Soros & Co pot fi puși cu botul pe labe. Voința poporului, strînsă și orientată spre binele ei, va putea oricînd alunga infiltrații năimiți să ne facă viața tot mai grea, sub un jug de plumb, gata să muște precum viperele dacă le ieși, bărbătește, în cale. Știți deja că sînt unul dintre primii politicieni parlamentari care nu s-a sfiit să indice răul, pe numele său, fără s-o dau, vreodată, cotită. Ei bine, acum, cînd știm că Soros și sculele sale o pot lua peste bot, e vremea să le dăm picioare pînă vor înțelege că nu pot face ce vor din Poporul Român și din Țara lui, indiferent cîți bani are și cîți neoameni poate cumpăra pe minut." Ei bine, acesta este domnul care se gîndește la inocența copiilor noștri. Acesta este cel care a inițiat o lege „de o mare importanță" în educația tinerilor români. De aici, de la acest nivel, ni se propune să intrăm în dialog toți cei care sîntem gata să reflectăm la minusurile de informații din programele școlare. Căci legea domniei-sale, și nu alta, va fi din nou dezbătută în Parlamentul României, chiar dacă Ninel Peia nu se mai află în vreo funcție de demnitar.

Un lucru este clar: subiectul nu va putea fi evacuat cu una, cu două din spațiul public, mai ales într-o Românie unde pentru mii, zeci de mii de copii, modul cel mai la îndemînă de a se autoprotreja împotriva abuzurilor de orice fel este asistența oferită de manualele și lecțiile școlare. Și atunci întrebările firești sînt: ne simțim reprezentați de afirmațiile domnului Peia? Putem crede cu adevărat că „argumentele" expuse de el protejează inocența copiilor noștri? Sau, dimpotrivă, vom fi de acord să aducem în dialog argumente proprii, perfect legitime, de părinți iubitori și responsabili? De-abia acesta va fi cu adevărat un prim pas spre găsirea unor soluții rezonabile.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

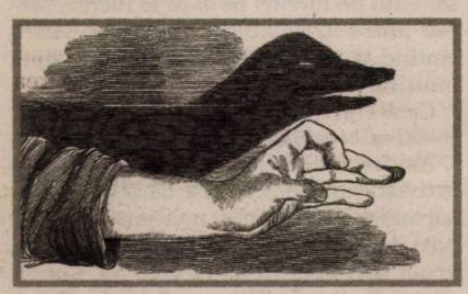

Iaromira POPOVICI

bazar

Ordine și haos, mici și relative

De multe ori trecem prin situații complicate, aproape imposibil de gestionat. În momentul în care lucruri importante pentru noi se întîmplă, sîntem atît de prinși în ele încît nu putem să vedem aproape nici o parte bună a respectivelor evenimente. Putem doar să le trăim, într-o efervescență dramatică.

Cînd trec, cînd ne îndepărtăm cît de cît de nucleul lor dramatic, cînd tensiunile se mai fisîie și conflictele se mai îndulcesc, ne ridicăm deodată deasupra lucrurilor și începem să le percepem diferit. Recapătă forme și culori, precum și un contur mai pronunțat, iar noi le reevaluăm proporțiile care, din înspăimîntătoare, redevin posibile, firești. Cînd redeschidem ochii, mai bine zis îi căscăm, și le revedem așa, aproape că ne întrebăm de ce ne-am inflamat mai înainte. Dacă reușim să ne ridicăm puțin deasupra lor, percepem povestea noastră, pînă atunci strict personală, ca pe un fel de dezordonare a lumii din jur pînă atunci ordonate, un fel de plonjare temporară în haos. Pe care, atunci cînd ne recăpătăm puterile, sîntem capabili să-l înfrîngem și să restaurăm ordinea răvășită, nu identică, ci reconfigurată.

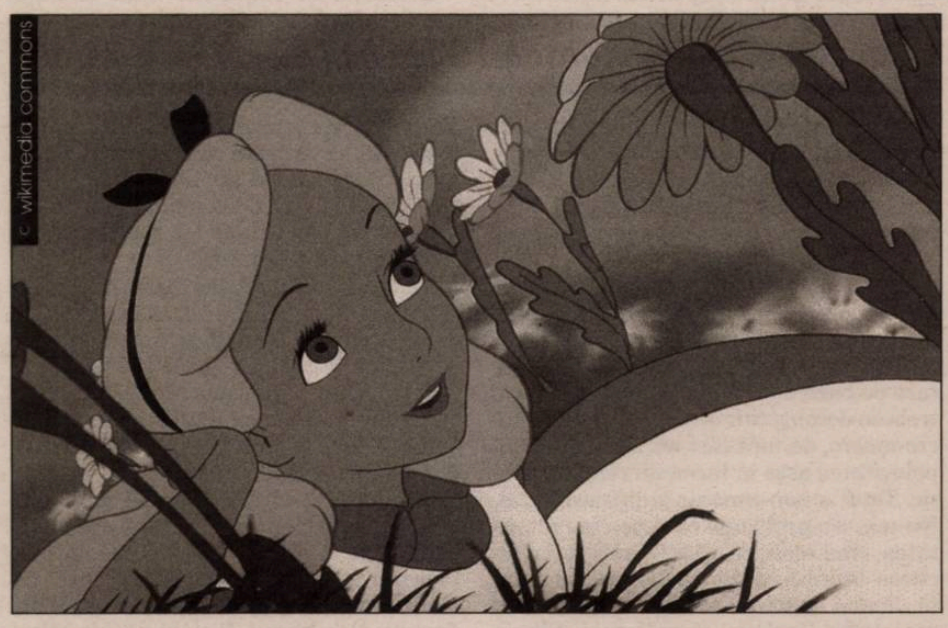

De pildă, într-o zi destul de frumoasă de toamnă, m-am hotărît să-mi iau bicicleta îndeobște chinuită pe un balcon înghesuit de bloc și să plec, împreună cu un prieten, să ne plimbăm pe ruta pe care o cam făceam întotdeauna: spre Parcul Tineretului, prin parc, și înapoi. Am plecat împreună, mergînd la distanță mică, reglementară, fără incidente pe drumul un pic fascinant pe malul Dîmboviței, cu rațele ei, și apoi anost (dar într-un fel benefic, pînă la urmă). Cînd am ajuns, ca de obicei, în fața parcului, unde aveam un drum prestabilit de ani, și anume pe aleea principală, nu știu ce mi-a venit, că am luat-o pe o alee lăturalnică. Pe drumul meu, cum ar fi, proaspăt inventat în acel moment. Alegere cu care am spart buna și bătrîna ordine de atîta timp de la sine înțeleasă și am creat un mic/mare haos în viața mea de toate zilele. Respectivul prieten, care nu-și luase mobilul la el, m-a pierdut. Eu, cînd am văzut că nu vine după mine, l-am tot sunat, dar n-a răspuns. Niște prietene cu care se întîlnise întîmplător în parc m-au tot sunat, dar nu le-am răspuns, pentru că nu am crezut că au vreo legătura cu problema mea. Ne-am regăsit tîrziu, abia la întoarcere, și atunci neam certat și nu ne-am mai vorbit vreo două luni.

Odată cu respectivul prieten, ordinea unei anumite lumi și a unui anumit mod de existență s-a destrămat. În cele două luni, cineva foarte apropiat s-a îmbolnăvit grav, chiar cînd îl invitasem la un soi de petrecere comemorativă tradițională. Mai ales de la acea petrecere încolo, haosul a pus stăpînire liniștit (în agitația lui) pe lumea mea și a întors-o cu capul în jos, creînd un soi de univers ca în Țara Minunilor a lui Alice, amestecată cu cea din oglindă. Chiar mi s-a părut, în toată acea perioadă, că am trăit cu capul în jos, într-o realitate paralelă. Persoana apropiată suferindă a trebuit să se interneze în spital și să se opereze. Prietenul cu bicicleta a părut, un timp, perfect inaccesibil, ca și cum un fel de vortex l-ar fi tras într-un *no man's land,* într-o gaură neagră aproape fără întoarcere.

S-a dovedit, totuși, pînă la urmă, că lucrurile sînt cu întoarcere. Că prietenul cu bicicleta a putut fi smuls, ce-i drept, foarte greu, din gaura neagră, cu răbdare și perseverență, întorcîndu-se astfel din Infern și din propria-i rătăcire. Că domnul apropiat bolnav a scăpat, într-un timp destul de scurt, și pe muchie de cuțit, de grava lui boală, ieșind din ea aproape ca și cum n-ar fi avut nimic.

După aproximativ două luni de mers susținut cu capul în jos, parcă, pur și simplu, într-o zi, m-am întors brusc cu capul în sus. Am privit în jurul meu și (culmea!) aceleași lucruri vechi mi s-au arătat tot la locurile lor, parcă mai prăfuite și mai învechite ca altădată. Oamenii care mă însoțiseră în toată această aventură a dezordinii, ajutoarele fermecate din basme, de la animale mărunte gen furnică și albină la zîne, vrăjitoare, Gerilă și Lăți-Lungilă, erau toți în jurul meu. Și realitatea (una dintre ele, cel puțin) în care băltisem pînă atunci, devenită, din haos, ordine la loc, aceeași și parcă nu tocmai, mă aștepta să mă întorc în ea, să-mi reiau locul. Loc bine înfipt în mijlocul ei, dar și puțin deasupra și detașat, mai ales după contactul *in extenso* cu haosul.

Din această poziție, ușor reconfigurați, ne pregătim s-o luăm de la capăt: iar să trăim evenimente și povești, implicîndu-ne prea mult, iar să provocăm un pic de haos, ca să restabilim o nouă ordine. Toate mici și relative, atît cît să le putem duce. Și cît să ne putem obișnui cu tot acest du-te-vino, cu toată această succesiune. Ba chiar să-i prindem șpilul, la un moment dat, și să ne ajute să mai evoluăm un pic.

LITERARY DEATH MATCH:

„Cultiv, sper, un anarhism sănătos“

– interviu cu Cosmina MOROȘAN –

În cadrul Festivalului Internațional de Literatură de la Timișoara (FILTM), desfășurat anul trecut între 25-28 octombrie, a avut loc, în premieră, un performance poetic numit Literary Death Match, pretext ca scriitorii să intre în ring și să se dueleze în versuri în fața unui juriu. Poetele ***Cosmina Moroșan*** *(n. 1989) și* ***Livia Ștefan*** *(n. 1982) sînt două dintre supraviețuitoarele acelui performance.*

De cînd scrieți și ce ați făcut înainte de a publica?

Prin clasa a IV-a am început să citesc mai intens, apoi am avut parte și de niște întîlniri. Survine un nod de afecte pozitiv-creative cînd dai de anumiți oameni și totul devine mult mai fertil. Am început să scriu la școală compuneri cu mare voluptate. Nu prea îmi plăceau restul materiilor, dar asta numai pentru că aveam o învățătoare destul de rece. Foarte inteligentă, însă *hardcore*, mă deranja și, cumva inconștient, refuzam să-mi placă anumite lucruri. După aceea, am avut o dirigintă mai liberală, apoi am cunoscut-o pe profesoara mea de engleză, care-mi dădea cărți și discutam, mergeam și în excursii, eram tot timpul conectate. Sună vetust și romanțios, dar era foarte fain: discuții pe artă, filme. Am rămas impregnată de acel tip de nomadism noninvaziv, fericit și umil.

Primul dvs. volum, Agesexlocation-PLS, *a fost scris în clasa a X-a.*

Nu prea îl numesc volum, ci plachetă. O plachetă de versuri. Apărută după ce participasem la un fel de tabără de *creative writing* foarte exotică la Mănăstirea Rîșca, în 2006. Acolo s-a produs o altă întîlnire, cu Adi Urmanov și cu mai mulți poeți invitați, mai ales cu Gabi Eftimie, care mi-e prietenă și acum, ea locuind în Suedia. M-au influențat foarte mult toate link-urile muzicale și lecturile de atunci, apoi a ieșit placheta *AgesexlocationPLS*, destul de aseptică, dar care acum îmi pare simpatică.

Am găsit o definiție „multipolară“ în ceea ce vă privește: DJ-iță, avangardistă, activistă… Dvs. cum vă definiți?

Conceptul de „multipolaritate“ este furat de la Marina Albu, care mi-a luat un interviu pentru revista *Arta*, și mi se aplică pentru că niciodată n-am putut să fiu apropiată de un singur model de cunoaștere sau de o singură zonă estetică. Mi-a plăcut mult literatura, dar, în același timp, am virat (sper) înspre ceea ce Michel Serres, un filozof pe care îl propovăduiesc în ultima vreme, ar numi enciclopedism. Însă nici acesta nu e asumat la modul erudit, că nu am memorie bună.

Încercați să traduceți estetic această provocare?

Nu știu dacă este neapărat provocare, ci nevoie urgentă. La mine totul este foarte senzorial, dar, în același timp, conceptual-abstract. E o combinație de senzorialitate foarte puternică – mai întîi, intensitatea emoțională organică, apoi un fel de disipare, diseminare reflexivă, proliferare, ca să zic așa, conceptuală sau poetică, în fine. Nu pot fixa. La un moment dat, în anul doi de doctorat, cînd am fost cu o bursă la Paris, am studiat foarte mult ceea ce însemna în anii '60 psihoterapia/psihiatria experimentală, asta apropo de extindere/dispersare semicontrolată.

Ce a însemnat pentru dvs. intrarea în Colecția „Vorpal“ a Editurii Nemira cu volumul Beatitudine (eseu politic)?

E un proiect foarte nou, mai publicaseră doar doi poeți. Mi-a plăcut foarte tare cum arată cărțile. Am comunicat foarte bine cu Svetlana Cârstean, am dat manuscrisul și toată treaba a decurs ușor. E o colecție din ce în ce mai mișto.

Cît de deschisă vi se pare scena literară pentru scriitorii apăruți după 2000?

Deschisă în sensul în care putem interacționa unii cu alții? Sînt zone care comunică foarte bine. Eu, de exemplu, mă întîlnesc cu poezia celor născuți în '89-'90, cu poezia lui Andrei Dósa, chiar și cu Vlad Drăgoi, nu neapărat la nivel formal. Sîntem prieteni și e clar că există un liant constant și un mix între stiluri. Și cu cei din generația 2000 comunic, chiar dacă există un clivaj subtil de raportări afective. Pentru mine, dintre poeții generației 2000, V. Leac este referentul maxim, și Vlad Moldovan. Îi admir însă pe toți scriitorii din grupul Discuția Secretă.

„Realitatea e o manufactură constantă“

Din ce perpectivă este cartea dvs. de poezie un eseu politic?

Aici aș putea teoretiza puțin. Eu îmi dau doctoratul pe Gilles Deleuze (deși cumva nu e despre el), și acolo discut modul în care anumite texte (marginalo-experimentale) vibrează în jurul conceptelor deleuzian-guattariane, care își formulează altfel ideea de „politică autentică“. Foarte pe scurt: ceea ce se numește politică în mod oficial este practic o mizerie, iar cei care pot să facă politică sînt în special oamenii, proletariatul, artiștii, noi – constant, *„experimentînd eternul acum“*, ca să citez din Bergson.

Este o mică alarmă legată de faptul că politici putem fi toți, în măsura în care încercăm constant să ne păstrăm agili față de orice insinuare fascistă și delimitare pe bază de ură și resentiment. Totul trebuie deconstruit constant, la nivel micro-macro, de fapt nici nu mai există bipolaritatea asta în termenii reali de politic. Totul e non-canonic și infraconectat. Nu mai e o problemă cum percepi alteritatea, cînd realizezi că tu însuți ești alteritate infinită, o multiplicitate constantă, lumea apărînd, astfel, ca un show al variațiilor. Trebuie să acționezi. Singurul dușman posibil ar fi cel care intervine agresiv. Concretețea unei astfel de responsabilizări te face să vorbești altfel despre politic.

E o dimensiune foarte filozofică, încărcată de sens.

Filozofia ar putea suna ridicol, dar eu îmi asum să vorbesc prin ea, mă bucură. Mi se pare că e important să citim filozofie, dar nu prin lentile subsumate *entertainment*-ului, literaturii motivaționale, care nu au nici o legătură cu filozofia. Dacă evenimentul respectiv nu are potențial de a fi precursor sumbru, de a crea ceva nou, nu îmi spune nimic. De aceea, eu sînt foarte selectivă cu locurile unde mă duc, dar nu din aroganță, ci pentru că mi-e frică să nu ajung în contexte care mă îngroapă mental, emoțional. Spinoza zicea că opusul morții nu e viața, ci bucuria.

Vă place mult Spinoza.

E un cartier de filozofi care îmi plac mult. Dacă tot am zis de Deleuze și Spinoza, uite, mai pomenesc aici și de Alfred North Whitehead, Duns Scotus, Gilbert Simondon, Henri Bergson, care e mai *mainstream*, ca să zic așa, și Michel Serres, care trebuie recuperat și tradus mai mult în România. Poate o să îl traduc eu, sper.

Cum se împletesc studiile dvs. cu poezia?

Lecturile se împletesc sută la sută.

„Morfolina *e efectul obsesiei mele față de hip-hop și trap.*“

Esențial este, cum zicea un alt scriitor drag mie, să vorbești cum gîndești. Să nu existe discrepanța aia aberanto-cenușie care închide viața. Oamenii chiar nu își dau seama că ei chiar fac realitatea, e o manufactură constantă.

Documentați un lucru foarte interesant – excesul de muzică și artă vizuală – și faceți asta prin Morfolina, *un performance digital manifestat* via *YouTube.*

Sună fain performance digital, chiar îmi place, pentru că multă lume mă întreba ce fac, de fapt. Uite, am să le zic că fac performance digital.

Morfolina e efectul obsesiei mele față de hip-hop și trap, mă rog, hip-hop-ul mai inteligent. A apărut acest personaj care este mai dezinhibat decît ceea ce mi se întîmplă în poezie sau în alte zone unde îmi formulez probleme. E o marotă de atitudine, e un personaj strict etic. Acum, din ce în ce mai mult, învăț să îl construiesc și estetic, mai fin, mai curat. Mi-am cumpărat tot felul de *device*-uri pentru muzică și învăț editare video, deși mie îmi plac lucrurile *trashy* (în felul acesta încerc să păstrez cumva și o dimensiune avangardistă, genuină). Cultiv, sper, un anarhism sănătos – nu ceva care vine și merge înspre distrugere. Anarhism pedagogic, ca să zic așa.

Cui transmiteți acest mesaj?

Orizontul de așteptare e plural, dar, înainte de asta, cred că în primul rînd trimit(eam) mesaje înspre niște blocaje pe care le aveam eu. E și un personaj oarecum, să folosesc un cuvînt urît și iubit, feminist, ca să zic așa. Cere lucruri necesare și urgente pentru ceea ce înseamnă această minoritate. Îmi place mult și muzica experimentală, sound-urile cît mai *noisy*, texturile ciudate, înregistrez tot felul de lucruri pe care le lucrez. Mereu anti-*entertainment*. Nu m-aș vedea cîntînd la modul patriarhal în fața unei mulțimi de oameni.

Cum crezi că se poate manifesta rolul social al artiștilor?

Am fost la cîteva întîlniri cu ONG-iști și activiști care spuneau că, dacă la începutul anilor 2000 existau una sau două grupuri de inițiativă activistă în București, acum sînt undeva pe la vreo 30. Lucrurile se mișcă. În Ferentari există Policy Center care face mult. Și sînt foarte încrezătoare, pentru că se întîmplă lucruri concrete, nu fac o critică constant neproductivă, pe care eu o numesc, uneori, lene. Bineînțeles că trebuie să expui probleme, dar nu pasiv, nostalgic-resentimentar. Trecem prin cea mai lungă perioadă de pace, deși există conflicte foarte grave (să nu sară stîngiștii că idealizez aiuristic), dar, pe de altă parte, survine și această bogăție tehnologică, ce are nevoie de o etică.

Credeți că o să ajungem într-o eră socială post-umanistă?

E o isterie cu acest concept, el nefiind foarte bine studiat, deci prost înțeles. A existat, chiar și în filozofie, o linie de post-umaniști mai pesimiști, psihedelico-pesimiști, ca Baudrillard, Fukuyama etc. În momentul în care fiecare își formulează o etică colectivă, lucrurile nu mai devin periculoase în zona creativității tehnologice.

Dacă ar fi să rezumați poeziile dvs. într-un singur citat, ce ați alege?

Mă gîndeam să vă dau un citat din Michel Serres. Nu rezumă neapărat „poeziile mele“, dar e relevant pentru altele mai importante : „Cunoașterea prin tehnologie începe să devină un tot datorită unei pedagogii a deconexiunii și printr-o etică a detașării. Viitorul aparține ordinului contemplativ. Vom fi salvați din căderea progresivă înspre societatea insectelor de către acela care va inventa o nouă generație de mănăstiri: adică asocieri paradoxale de oameni solitari și solidari.“

La final, o întrebare pentru Livia Ștefan?

Dragă Livia, de unde crezi că îți vei extrage următoarele *trip*-uri pentru poezie?

UN DUEL ÎN VERSURI CU DOUĂ COMBATANTE

„Poezia este o chestie prin care trăiesc“

– interviu cu Livia ŞTEFAN –

Muzică pe poezie sau poezie pe muzică? La lansarea volumului Lolita32 *(Casa de Editură Max Blecher, 2016) aţi venit cu o trupă, Oedip Piaf, care a făcut un sound pentru carte.*

Atunci am făcut muzică pe poezie, acum, pentru noua mea carte *Thanato Hotel,* vreau să fac muzica separat, vreau o atmosferă hipnotică, să adîncească depresia. Şi, cumva, un fel de act separat, în care versurile să nu intre toate ca la *Lolita32*, pentru că atunci cîntam o piesă cu toate versurile unui poem. Aici nu, doar cuvinte disparate din poeme.

Muzica trupei Oedip Piaf este definită ca muzică de apartament.

Aşa le place lor să zică, se alintă. Şi da, este muzică de apartament fiindcă pentru *Lolita32* am repetat numai în sufragerie şi am speriat, bineînţeles, vecinii, pentru că totul era amplificat – basul, vocea, eu urlam prin portavoce la microfon... Închipuie-ţi ce ieşea acolo! Dar e o muzică... nici nu ştiu dacă i-aş zice experimentală. Mie aşa îmi place să îi zic: post-industrial experimentală, ce a mai rămas din punk, vorba băieţilor din trupă, „nu vrem rock'n'roll, nici blues, nici să facem pe paiaţele, vrem doar o expresie“. Prima dată cînd m-am dus la ei, mi-au zis: „Noi vrem pe cineva care nu ştie să cînte, deci uită tot ce ştii, nu vrem o Whitney Houston, vrem o expresie, un instrument separat.“

Expresie care să vină din interiorul tău şi pe care să o manifeşti acolo, în contextul muzical Oedip Piaf.

Exact. Şi ne place foarte mult improvizaţia. Cînd e să cîntăm de trei ori aceeaşi piesă, nu ne simţim în largul nostru, dar pe improvizaţie sîntem foarte încîntaţi, cel puţin eu chiar sînt. Muzica e o necesitate, dacă nu ai fi iepure probabil ai fi cangur.

Se spune că aţi debutat greu sau, altfel spus, a fost un pas bine cîntărit.

voasă. Eram foarte impulsivă în perioada cînd am lucrat la cartea asta. Eram în Giurgiu şi mă mutasem ulterior în Bucureşti, unde toţi nervii mei s-au topit în nervii celorlalţi. Toate aceste etichete cred că mi se potrivesc şi mi-au plăcut mai mult cronicile negative pentru că din ele am putut învăţa foarte mult. Uite, la *Lolita32* nu am avut nici o cronică negativă. L-am rugat pe Ştefan Baghiu să desfiinţeze volumul şi n-a ieşit.

Există diferenţe de abordări între cele două cărţi, apărute la o distanţă de patru ani?

Eram mai copilăroasă în *re.volver*. Foarte violentă şi sadică, dar la modul copilăros – ca un puştan care omoară o furnică de curiozitate şi pe urmă se uită la ea, îi pare rău şi nu îi pare rău. În *Lolita32* sînt cumva mai aşezate lucrurile. Am vrut şi să fiu mai minimalistă, să fie ceva mult mai legat, *re.volver* era o ciorbă. Toate sentimentele amestecate.

Cum încadraţi acest volum într-un curent feminist, nu neapărat ideologizat, dar ca expresie a feminităţii?

Lolita32 nu este, pentru mine, o expresie a feminităţii decît foarte puţin. Am folosit două voci, partea a doua e scrisă din perspectivă masculină, şi îmi place mult mai mult, adică mi-a fost mai uşor să scriu din perspectivă masculină, să mă apropii de feminitate şi de noţiunea de femeie din perspectiva unui băiat. Iar prima parte e băieţoasă pentru că eu mă port la modul ăsta. Am avut un iubit cu patru ani mai mic decît mine care îmi zicea „fetiţă“, mie, închipuie-ţi. Aveam 30 şi de ani, trecusem printr-un divorţ, avusesem o copilărie care mă maturizase mult prea repede şi mi-am dat seama că da, poţi să fii fetiţă şi după 30 de ani. De asta şi numele de *Lolita32*, mă simţeam ca o fetiţă prostănacă şi asta este, cred, singura expresie a feminităţii pe care sînt capabilă să o simt.

© Skico

„Vai, ai job?! Şi eu care credeam că duci o viaţă boemă!“

Da, şi nici acum nu pot să spun că sînt mulţumită, nu sînt mulţumită nici de *re.volver [Casa de pariuri literare, 2012 – n. red.]*, nici de *Lolita32* nu mă simt mulţumită. Eu n-aş mai ieşi cu cărţile astea acum, pentru că nu-mi dau seama că mă grăbesc decît la un an după aceea. Stau, scriu, scriu greu, le aleg greu, le ciopîrţesc cu uşurinţă şi îmi dau seama la un an după carte că, de fapt, nu sînt mulţumită de ce-a ieşit.

Dar nu e şi asta o formă de evoluţie?

Eu cred că da şi cred că autocritica este un lucru necesar. Mie îmi place să mă autoterciuiesc pentru că ţine nu neapărat de curiozitate, dar ţine de o căutare perpetuă. Nemulţumirea mă duce în locuri mult mai interesante decît autosuficienţa.

Ce a însemnat volumul re.volver *pentru dvs. atunci?*

Trebuia, pur şi simplu, să ies cu o carte în lume. Practic, eu am strîns cam tot ce aveam pînă în momentul acela şi am făcut un fel de sorcovă veselă. De fapt, mai mult o sorcovă tristă. Dar am zis să lansez cartea asta ca să nu mă mai întrebe nimeni: „Cînd publici? Cînd publici? Cînd publici?“.

V-au identificat apoi ca o poetă dură, nervoasă. Vă regăsiţi în aceste etichete?

Da, dură, nervoasă. Mă şi cunoşteau mai toţi cei care mă identificau ca nervoasă. Eram foarte impulsivă în perioada cînd am lucrat la cartea asta. Eram în Giurgiu şi mă mutasem ulterior în Bucureşti, unde toţi nervii mei s-au topit în nervii celorlalţi. Toate aceste etichete cred că mi se potrivesc şi mi-au plăcut mai mult cronicile negative pentru că din ele am putut învăţa foarte mult. Uite, la *Lolita32* nu am avut nici o cronică negativă. L-am rugat pe Ştefan Baghiu să desfiinţeze volumul şi n-a ieşit.

Consideraţi raportarea la real ca temă centrală a poeziei dvs.?

Realitatea este că nu pot să fug de realitate şi, cum ziceam şi despre *Lolita32*, toate poeziile sînt inspirate din realitate. Cam aşa e – eu am încercat să povestesc ce mi s-a întîmplat mie. Acum însă încerc altceva, încerc să povestesc ce li se întîmplă altora şi e mult mai incitant. Practic, am terminat capitolul cu mine însămi, îl trec în rezervă şi mă aplec asupra celorlalţi în următorul proiect, *Thanato Hotel.*

„Umorul e cea mai mişto armă posibilă“

Care credeţi că este poziţia poetului astăzi în România?

Poetul astăzi este un individ ca oricare altul, care trebuie să se angajeze, să muncească şi, mai ales, să nu fie numit poet. A ajuns aşa penibilă denumirea asta de poet! Văzută de alţii, dar cred că mai ales de noi înşine e văzută ca fiind penibilă. Avem de plătit chirii sau rate, avem job-uri care n-au nimic de-a face cu poezia. Eu sînt foarte şocată cînd cineva mă întreabă cu uimire: „Vai, ai job?! Şi eu care credeam că duci o viaţă boemă!“ Nu e aşa deloc, nu am şi nu voi avea o viaţă boemă. Pentru mine poezia este o chestie prin care trăiesc. Adică e şi ea acolo în peisaj, alături de alte aspecte pecuniare, depresive.

Eu văd poziţia poetului ca pe un fel de cîrlig de care ne putem agăţa pentru a nuanţa mesajul social.

Aş vrea eu să putem influenţa societatea cum se întîmpla în trecut, cînd orice artist avea ceva de spus şi era ascultat, dar acum nu mai e acelaşi lucru. Dacă te uiţi, unii habar n-au să vorbească şi lovesc în anumite categorii sociale pe nedrept şi alţii încearcă să doboare prejudecăţile, dar nu mai avem aceeaşi influenţă şi nici nu cred că vom mai avea. Nu, e o luptă pierdută asta cu mesajul social, deşi eu am şi voi avea întotdeauna mesaje sociale în absolut tot ce scriu. La mine e imposibil să nu mă leg de societate, pentru că o trăim şi o producem în acelaşi timp şi tot ce excludem, toţi cei care sînt excluşi – noi îi excludem, toţi cei care sînt incluşi – depinde cum îi includem.

Încerc acum, prin *Thanato Hotel,* să duc mai departe ce am început în partea a doua a *Lolitei32*. Avem prostituatele, în lumea cărora încerc să intru pentru a scrie despre ele. Despre ele, dar şi despre drogaţi, despre traficul de carne vie, despre depresia clasei mijlocii.

Crezi că sarcasmul e salvator?

Eu am impresia că umorul poate ajuta mult la înţelegerea lucrurilor. De exemplu, am fost la o piesă de teatru despre robia romilor şi două ore am stat acolo, plîngînd în sinea mea de cît de prost a fost abordat subiectul, cît de părtinitor la modul vindicativ. Te arunca într-o zonă cinică şi deloc empatică. Şi am fost la *DOR live,* unde o mini-scenetă despre rasism era jucată de nişte copii, dar comic. Asta a fost! Ajung lucrurile altfel, le înţelegi altfel şi rezolvi altfel prejudecăţile din capul tău. Le înţelegi mai uman. Nu te bat în palmă cu rigla că nu ţi-ai făcut tema, dar îţi explic altfel, îţi explic rîzînd. Umorul e foarte important, umorul e cea mai mişto armă posibilă.

Există o categorie socială pe care aţi vrea s-o salvaţi?

Mă gîndesc la copiii săraci, la femeile bătute, la oamenii care nu mai pot fi integraţi pentru că societatea îi exclude, cum ar fi oamenii fără adăpost. Dar nu idealizez şi nu romanticizez niciodată, ştiu că în fiecare categorie socială există şi bune şi rele, aşa va fi tot timpul. Dar ca un copil să meargă la şcoală, să scape din orfelinat, ca o femeie să nu mai fie bătută, să scape din casa aia violentă, ca un om să stea într-o casă, nu pe stradă – am senzaţia că a le oferi ceva nu e de-ajuns. Aş vrea să te înţeleg şi ca om, să evoluăm de aici.

Doar să salvezi nu mi se pare suficient. Salvezi şi pe urmă nu te mai interesează, şi iar apare abandonul social. Iar responsabilitatea socială nu înseamnă numai imaginea ta de om responsabil. Responsabilitatea socială înseamă să trăieşti aşa, să fie un lucru natural dat. Mi se pare că ar trebui restructurat totul, clasele sociale, totul, refăcut de la zero. Dar nu ştiu cum, e un proces pe care nici eu nu-l înţeleg.

Mulţi care vor să salveze o categorie socială nu fac decît să îi impună celuilalt să fie uşă de biserică, pe cînd tu eşti la fel. Eşti impulsiv şi viciat, poate îţi place să înşeli, să bagi la păcănele şi multe altele pe care tu nu le înţelegi, dar îi impui altuia să fie un manechin sfînt şi perfect, nu o fiinţă umană.

La final, o întrebare pentru Cosmina Moroşan?

Dragă Cosmina, ai cînta cu mine o piesă de Amy Winehouse?

a consemnat Carmen PROTEASA

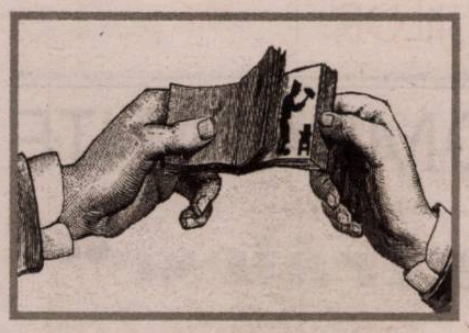

Marius CHIVU

feedbook

Debutul anului

● **Bogdan Răileanu, *Tot spațiul dintre gîndurile mele*, Editura Polirom, 2017.**

Cartea lui Bogdan Răileanu (n. 1980) nu este doar cel mai bun debut din 2017, dar este un volum de proză scurtă mai solid decît debuturile Laviniei Braniște *(Cinci minute pe zi)* și al lui Mihai Mateiu *(Oameni)*, care au făcut vîlvă la apariția lor în 2011.

Bogdan Răileanu vine în literatură, ca majoritatea debutanților în proză din ultimii ani, dintr-un mediu nefilologic, de unde, probabil, naturalețea și prospețimea tematică. În mod curios, și un prozator precum Adrian Schiop – preocupat de mediul marginal al cartierului populat cu oameni săraci, foști pușcăriași, țigani și maneliști, spunînd o poveste de dragoste gay interetnică din Ferentari – și un Bogdan Răileanu – ale cărui povestiri sînt plasate în mediul clasei de mijloc cu tineri corporatiști care merg la schi în Austria sau care iau micul dejun la Rue du Pain, și ONG-iști implicați în campanii de protejare a mediului –, ambii prozatori, așadar, au meritul de a explora medii și problematici inedite pentru literatura noastră de azi. Bogdan Răileanu nu e primul prozator interesat de viața, idealurile și conflictele clasei de mijloc (Adina Rosetti, Lavinia Braniște. M. Dușescu, Mihai Radu ș.a. au făcut-o în felul lor), dar la el detectez o anume coerență. Șapte dintre cele unsprezece proze au personaje – tineri sau la vîrsta a doua – din clasa de mijloc, ancorate într-un stil de viață urban (și) contemporan. Povestirea „Alex" (care are și un *hint* de fantastic) este despre un homeless care umblă prin oraș însoțit de o haită de cîini vagabonzi trăind, ca orice boschetar, la limita existenței și a umanității, dar pînă și acel personaj are un trecut, în anii '90, de familist și o fostă carieră în jurnalism. Iar schița „Mușcă și taci" abordează cu umor obsesia națională pentru Sfînta Parascheva, însă din perspectiva unui preot și a unei călugărițe învățăcele *(vezi fragmentul de mai jos)*. Restul povestirilor au protagoniști cu profilul, preocupările și problemele acestor vremuri.

O încercare parodică de fabulă poetică, este doar o glumiță meta-narativă și proastă, și rău scrisă.

În „Mîncare pentru lesbiene", bucătăreasa unei agenții de creație este deranjată, pe de o parte, de cerințele meniului de post al directorului, un fel de corporatist smintit întru credință, pentru care religia pare a fi un set de superstiții de business; pe de altă parte, nu se simte confortabil să muncească pentru cele două lesbiene care, deși nu și-au făcut *coming out*-ul, au fost surprinse în flagrant delict de tandrețe prin birouri. În „Ce mai face Vincent Gallo", un tip pleacă în vacanță în străinătate împreună cu fosta lui iubită, gravidă, și cu prietenul acesteia, înfruntînd deopotrivă semnele oboselii/îmbătrînirii propriului corp și frustrarea de a-și vedea fosta femeie în curs de împlinire cu un alt bărbat. În „Ultimul rinocer alb" (probabil cea mai bună proză din carte, are și cele mai multe niveluri de semnificații), un tînăr activist, proaspăt tată, pleacă în munți împreună cu o echipă de activiști de la Greenpeace, pentru a surprinde în flagrant o încărcătură de lemn tăiat ilegal în beneficiul firmei Schweihofer, cu o zi înainte de botezul fiului său, botez care are loc, la insistențele mamei-soacre, la mănăstirea unde se află moaștele lui Arsenie Boca. „Pe plaja Marona", proză *artsy*-cosmopolită, este despre relația tată-fiu conflictuală d.p.d.v. financiar; iar în „Bastards & Sons", un sculptor bătrîior (Bogdan Răileanu pare să aibă o slăbiciune pentru sculptură, *Gînditorul* lui Rodin este citat și în proza precedentă) dezvoltă o relație sexuală animată de sentimente paterne pentru o studentă, care lucrează la un salon de masaj și al cărei vis este să vadă o floare de vanilie în Madagascar.

Cartea are și cîteva minusuri. Prima proză, cea care dă și titlul – neinspirat, de altfel – al cărții, o încercare parodică de fabulă poetică, este doar o glumiță meta-narativă și proastă, și rău scrisă. Iar ultima povestire, un fel de *qui pro quo* pulp, în care un poet aspirant pe nume Mircea Cărtărescu este „strivit" de celebrul său tiz, coincidența onomastică fiindu-i fatală și în carieră, și în viață. Aceste proze fac cumva notă discordantă cu restul povestirilor, omogene și prin ton, și prin tematică.

Multe mărci ale prezentului social-politic se regăsesc în scrisul lui Bogdan Răileanu, mai exact în discuțiile personajelor sale: scheletele radioactive ale Muzeului de Geologie, pelerinajele la Arsenie Boca, referințe la cultura pop românească și americană (relevante pentru cei 30+), copii repetînd sloganuri de la proteste, un polițist invocîndu-i pe Țiriac și pe Soros... Găsesc aceste detalii foarte importante pentru plasarea în contextul cultural local, proza românească evitînd, în general, cu ostentație astfel de tropi pentru a nu-și autosabota așa-zisul potențial universalist. Bogdan Răileanu este și foarte priceput la dialog. Rareori am citit dialoguri mai naturale și mai spumoase, ivite și susținute din nimic, pline de umor și de sensuri secundare. De altfel, Bogdan Răileanu este un stilist cu tăieturi de finețe, cu multe subtilități (într-un anumit dialog există o trimitere – involuntară? – la Buñuel), deopotrivă delicat și explicit, cu fraze, unele memorabile, de o simplitate și eficiență dezarmante (pentru un tînăr prospăt devenit tată „timpul ieșise ca lanțul unei biciclete din locul în care învîrtea roata și acum zăcea în mijlocul unui pătuț de bebeluș care mirosea a lapte praf și cremă de oxid de zinc").

Ca și Tudor Ganea (ajuns în doi ani la a doua carte premiată), Bogdan Răileanu este un prozator pe care merită/vă sfătuiesc să pariați.

aproape de carte

Bogdan RĂILEANU

Mușcă și taci

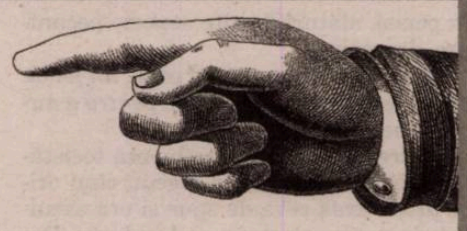

– La mănăstirea Moldovița e stareț Părintele Evdochie. Îl știi, nu? Mare har de la Dumnezeu s-a coborît asupra părintelui acum opt ani.

– Cum asta? întrebă fata.

– A visat-o părintele într-o noapte pe Cuvioasa Parascheva, spuse preotul.

– Minune mare, părinte!

– De fapt, în prima noapte a visat un deget al Cuvioasei Parascheva și degetul i-a vorbit în vis părintelui să-i facă raclă mică în altar și să țină post, adăugă părintele.

– Doamne Dumnezeule! spuse fata cu adorație.

– Și a doua noapte, părintele a visat degetul Cuvioasei Parascheva cum plîngea, dar degetul nu era în raclă și părintele doar auzea plînsul degetului. Și a treia noapte la fel, și a patra la fel, tot auzea plînsul, dar nu mai vedea degetul.

– Ăsta e semn mare, părinte.

– După cîteva zile de post și rugăciune, a pornit părintele la Iași cu două măicuțe după el. Și au ajuns la Iași și era într-o vineri cînd se ținea slujbă mai mare și s-au dus la raclă să senchine. Lumea era la rugăciune și cînd i-a venit rîndul starețului să pupe sfintele moaște s-a pornit ca un iureș între credincioșii care așteptau rîndul la raclă și l-au împins pe părintele cu capul în sicriu și s-a trezit cu un deget al Cuvioasei drept în gură.

– Vaaai! țipă fata uitîndu-se la părintele care conducea mașina.

– Părintele nu s-a speriat, continuă preotul. A ținut degetul în gură pînă au ajuns înapoi la mănăstire și n-a scos un cuvînt. Măicuțele credeau că primise ascultare de la mitropolitul. Dar cînd a ajuns în mănăstire, părintele s-a oprit drept în altar și a pus degetul Cuvioasei și Sfintei Parascheva în racla mică de argint, a făcut o cruce mare și s-a dus să se culce că era obosit de pe drum.

– Doamne, părinte, ce minune mare!

– Da, soră, oftă părintele, și de atunci au început minunile. Doar mie mi-a povestit părintele și într-o zi mi-a arătat și racla în care stă degetul mic al Cuvioasei Parascheva. Racla e din argint masiv, a fost făcută la un meșter de la București. Foarte frumoasă lucrare.

– Binecuvîntat ești, părinte!

– Mare e puterea lui Dumnezeu și a Maicii Domnului, spuse părintele și se închină.

Fata își făcu și ea o cruce și începu să se roage pentru sănătatea familiei ei și pentru sănătatea părintelui, cerîndu-și iertare în gînd pentru faptul că stătuse prea mult la telefon azi-noapte și parcă simțea deja durerea de cap cum o mai lasă. Părintele luă mîna de pe schimbător și începu să pocnească din degete în aer de cîteva ori, apoi o întrebă pe fată:

– Tu cu ce degete pocnești din degete, Ană?

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Pe corăbii de vis

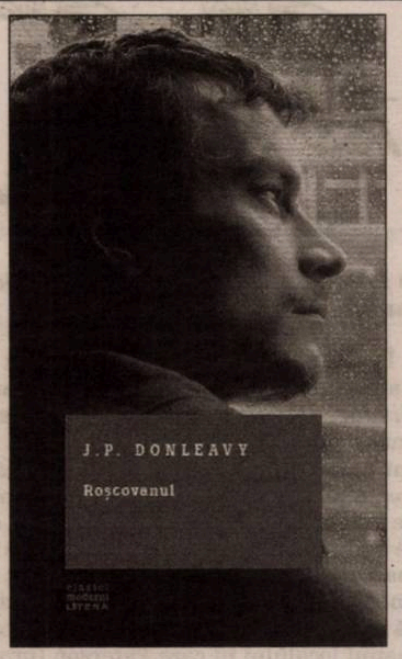

● **J.P. Donleavy, *Roșcovanul*, traducere de Mariana Piroteală, Editura Litera, 2017.**

Meet Sebastian Dangerfield, american de origine irlandeză, alcoolic de renume local și extravilan, fustangiu fermecător. Orașul este Dublin, anul 1947, iar tînărul roșcat student la Trinity College (fără nici o aplecare spre studiu) are pe cap o nevastă pe care și-a dorit-o pentru că spera să se aleagă cu o zestre considerabilă (speranțe năruite iute, de unde și resentimentele lui), un copil de cîteva luni (pentru că în Irlanda catolică de Dedalus lipsit de moralitate, pe care a pierdut-o prin pub-urile Dublin-ului, dar și un Buck Mulligan cu neliniști metafizice. Ce face el, de fapt, este să tragă de timp pînă cînd bogatul său tată de peste Ocean va da ortul popii. Pînă atunci, se mulțumește cu statutul de expat mizerabil, amoral, superb fornicator și bețivan de nădejde. Nu întîmplător, cartea asta senzațională (o spun cu toată responsabilitatea) a fost interzisă la apariție în Statele Unite și în Irlanda, și, iarăși deloc întîmplător, editura pariziană la care a apărut în 1955 a fost Olympia Press, unde s-au oploșit toți refuzații de mar-

Și picăturile blînde de ploaie.

după război s-a lovit de o penurie cumplită de prezervative) și o sărăcie cumplită pe care o combate amanetînd toate obiectele din casele pe care le ia în chirie. Perspectiva este fie una cvasiaristocratică (persoana a treia cu un polonic plin de ironie), fie una halucinantă, de flux al conștiinței protagonistului mai mereu beat (și cam lipsit de conștiință). Melancolia postbelică e combătută cu *stout*-uri și infinite Jameson-uri, cu voioasă preacurvie și o nepăsare goliardică în fața consecințelor. Dangerfield e un Stephen că ai secolului trecut. De remarcat anul apariției, 1955, an în care a fost publicat, la aceeași editură, *Lolita* lui Nabokov.

Romanul lui J.P. Donleavy e scris ca și cum ar fi o partidă de box cu umbre: permanentă eschivă între speranță și disperare, lovituri care pun acest personaj picaresc la podea, de unde se ridică în virtutea unui credo personal (acela că e prea ocupat ca să moară), echilibru perfect între melancolie și acțiune și, ceea ce-l ridică deasupra unor proze de aceeași factură, lipsa totală a determinismului. Sebastian Dangerfield nu e victima războiului (critica a încercat să-l căptușească cu tulburări post-traumatice), nu e victima vreunei dezamăgiri din iubire, nu suferă excesiv din cauza unei copilării nefericite. El e așa pentru că așa e: un bețivan cu constituția unui elefant, cu farmecul unui poet damnat (dar fără tulburările de geniu, ci doar cu înclinația perpetuă de a naviga pe „corăbii de vis"), cu apetitul sexual al unui animal în rut. Iar Dublin-ul acesta criminal și monocrom în care-și distruge viața, decupat din Joyce și condimentat cu tristețe *à la* Dylan Thomas, nu e altceva decît un traseu infernal din care nu prea există scăpare: „Orașul acesta cu toate străzile bîntuite, ferestre vechi, inimi sîngerînde și ceainice negre cu ceai în clocot. Cămăruța ei caldă și lucrurile ei frumoase, plapuma din petice și oameni care se vînzolesc pe hol. Și picăturile blînde de ploaie. Se întorc acasă cu franzele și unt, poate și cu nițică brînză, și copiii înfrigurați pălăvrăgind treji pretutindeni". Apropo de Joyce, un detaliu de istorie literară: casa din Dublin în care trăiește acum J.P. Donleavy (în sufrageria căreia, pe consola șemineului, tronează un bust de-al lui Joyce) este descrisă în *Stephen Hero*. Donleavy se jură că nu știa asta cînd a cumpărat-o. Eu nu-l cred.

Roșcovanul, care a împlinit mai bine de șase decenii de la publicare și care n-a fost niciodată, în tot acest timp, *out of print*, stă ca o piatră de hotar între *Tom Jones* al lui Fielding și *Banii* lui Martin Amis. Se zvonea că l-ar paște și o ecranizare, cu Johnny Depp în rol principal, dar din tot interesul actorului american nu s-a născut decît Căpitanul Jack Sparrow (iar acum Depp e cam prea copt pentru a-l juca pe Dangerfield). Pînă una-alta, la șaizeci de ani de la apariție putem să-l citim și în română.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

aduse cu poșta

Nulla Moralia

În memoria regretatului Neagu Djuvara

De la antici încoace, morala a suferit multe cosmetizări. E suficient să ne gîndim, bunăoară, la eroii negativi postmoderni care populează marile ecrane. O părere, nădăjduiesc, rămîne unanimă: adie diafan, în prezent, un soi de semianalfabetism moral, de inerție mimetică a valorilor.

Am trecut, a postulat cineva odată, de epoca valorilor impuse. În două mii de ani, morala s-a „emancipat" și ea, vorba unei protomanele. A sărit, ontogenetic vorbind, alegorice pîrleazuri, de la heteronom la autonom, de la convențional la postconvențional, după cum ne învață Piaget.

Căci, susține Andrei Pleșu, această autonomie e posibilă doar mulțumită unei calități care ține de o dotă individuală, pe care o denumește talent moral și care „e capacitatea de a transforma interdicția etică în comportament liber, dar adecvat. [...] Competența morală adevărată începe, așadar, cu asumarea eșecului: cine urmează, în literă, codul moralei curente poate trăi pînă la adînci bătrîneți avînd aerul de a fi respectabil, dar moare fără a fi trăit încă în etic." (A. Pleșu, *Minima Moralia*, Editura Humanitas, 2013)

La polul opus, poate sta foarte bine (a)culturalul, trogloditul. Pleșu ne lămurește: „O întruchipare degradată a culturii e, de pildă, și «culturalul», omul de cultură de proastă calitate, care capătă diferite chipuri: unul din ele e omul livresc, omul care trăiește prin delegație, care, neavînd nimic de spus, răspunde la orice întrebare printr-un citat. E o formă catastrofală a culturii, o formă care depersonalizează și care substituie inteligența prin memorie." *(idem)*

Așa că, pînă la urmă, simț moral autentic nu înseamnă, carevasăzică, doar conștientizare pasivă, cît mai ales implicarea prin faptă, în consonanță cu rigorile morale. Ești moral dacă acționezi moral.

Tînărul e ca un burete ideal.

În vîltoarea preocupărilor curente, legate de subzistență, morala a ajuns, după toate aparențele, a cincea roată la căruță. Fără să scormonim prea mult, am putea desprinde măcar cîteva aspecte: 1) unele psiho(pato)logii adînc înțelenite în specificul colectiv; 2) cvasieconomia autohtonă.

Printre primele, ar fi de consemnat cîteva optici recurente, precum: autolamentația, zeflemeaua, pasarea responsabilității, *las'-că-merge*-ul, să moară capra vecinului ș.a. Dintre toate, autolamentația (jelania autoflagelantă, scarificarea verbală), care echivalează cu tăierea crăcii de sub picioare, pare cea mai insidioasă, pentru că amînă tranșarea unei soluții, în favoarea unei culpe generale, nedefinite.

Pe de altă parte – și aici românul subscrie cu seninătate de aproape trei decenii –, criza postdecembristă a adus, pe lîngă tensiuni sociale și familiale, și o debusolare individuală, o penurie a valorilor.

„Românul e blînd, dar comunismul l-a făcut sălbatic", afirma, cu opt ani în urmă, Neagu Djuvara. Anii postdecembriști au fost oportuni pentru spiritele gregare, speculative. Incompetența, oportunismul, indiferența și primitivismul au proliferat cu fecunditatea țușcanilor înfierbîntați. Criza socială a culminat și ea cu o stare de submediocritate (a) culturală, la fel de greu de eradicat ca păduchele din San José.

Viorel Cosma, 1923-2017, cunoscut muzicolog: „Din nefericire pentru poporul român, nu mai avem în primul rînd bunăstarea de odinioară, care permitea oricărui om de rînd accesul la cultură și la viața mondenă. Marii inventatori, doctorii, muzicienii, scriitorii, pictorii nu mai sînt azi respectați și recunoscuți. Ne-am căptușit cu modele false, modelul omului care reușește ușor, care știe să facă bani. Ne-am pierdut moralitatea, manierele și educația. Am pierdut nu burghezia materială, ci burghezia spiritului, noblețea spirituală. Trăim într-un mediu semicultural și parvenit, impulsiv și brutal." (D. Radu, „Mînă, birjar!", în *Formula AS*, nr. 956, 2011)

În răstimpuri, cîte-o voce blajină de nonagenar înțelepțit ne mai trage de guler, ne mai tărăgănează vechile valori. A fost odată, se trîmbițează legitim, un ev prolific, cu regalul lui cultural, de la Eliade, Blaga, Arghezi, Sadoveanu, Cezar Petrescu și pînă la Enescu, Tonitza, Brâncuși ș.a. Un panteon al culturii autohtone și, deopotrivă, al moralității vii, asumate. O arie magistrală, cu priză la public, dar ce păcat dacă *Opera*, în sine, a devenit nerentabilă.

Cînd calitatea vieții scade, nu pleacă singură. Se prăbușește odată cu ea toată șandramaua, tot edificiul valorilor morale. Preocuparea pentru sănătatea morală, dacă nu e la fel de oportună ca nuca în perete, se relativizează sau devine rizibilă.

De suferit nu are septa-nonagenarul, care se autoconservă, trăgînd după el scara valorilor, ci adolescentul. Tînărul e ca un burete ideal, cu o capacitate fantastică de absorbție: asimilează, fără vină și fără discernămînt, atît binele vizibil, cît și răul insiduos.

Johnny Răducanu, 1931-2011, compozitor, pianist: „E foarte important ceea ce lași în urma ta și am fost făcut conștient de asta, încă din copilărie [...]. Bunul-simț era la mare preț! [...] Ăștia de azi nici nu știu să-și exprime dorința de a schimba ceva, dacă o au. Acum, tinerii ori sînt blazați, cei inteligenți, ori [...] sfidează prin obrăznicie." [...] (C. Pavel, „Johnny Răducanu", în *Formula AS*, nr. 962, 2011)

E un accident, afirma cîndva Neagu Djuvara. Un tău nefericit, aș adăuga, dintr-un șir mioritic de alte suișuri și coborîșuri, în care ne prăvălim senini, cu discernămîntul juncanilor deshămați.

Neagu Djuvara, 1916-2018, istoric, diplomat și filolog: „E dureroasă această răcire a sentimentelor. Firea omenească este aceeași. Noi trăim azi un fel de accident în istoria relațiilor, cauzat de împrejurările politice, economice și de această explozie tehnologică, dar omul va continua să fie așa cum l-a lăsat Dumnezeu. Eu zic că o să redescoperim romantismul și dulceața sentimentelor neexprimate brutal." (I. Hristea, „Despre arta iubirii, cu un mare cunoscător al ei: Neagu Djuvara", în *Formula AS*, nr. 940, 2010)

Arheologic vorbind, din toată truda omenească nu se-alege decît o succesiune de straturi geologice. Rămîn în picioare, în schimb, mărturiile perene ale lucidității umane.

În viitor, cînd macacii cibernetici vor roi deasupra noastră, moralitatea nu va mai însemna, poate, pentru umanitate, decît o veche locomotivă cu aburi. Sau poate nu.

Lucian CREȚU

Victor MOROZOV

dilematograf

Poezia rutinei

● *Paterson* (SUA, 2016), de Jim Jarmusch.

În 2016, Jim Jarmusch a revenit la Cannes cu două filme: documentarul *Gimme Danger,* consacrat legendarei trupe punk The Stooges (din care a făcut parte și Iggy Pop) și ficțiunea *Paterson*, o privire delicată asupra unui șofer de autobuz din Paterson, New Jersey, care în timpul liber se dedică poeziei. De remarcat este că Jarmusch are grijă să reunească ingenios cele două filme și astfel să închidă bucla – la un moment dat, barmanul localului în care Paterson (protagonistul filmului) poposește la final de zi îi arată celui din urmă un articol dintr-un ziar de pe vremuri, care titrează: „Un club de adolescente din Paterson, New Jersey îl desemnează pe Iggy Pop drept cel mai sexy bărbat din lume".

Paterson este împărțit în șapte segmente corespunzătoare unei săptămâni. Zilnic, personajul interpretat de Adam Driver se trezește, pleacă la muncă, conduce autobuzul, se întoarce acasă, scoate cîinele la plimbare, sfîrșește în barul mai sus amintit. Paterson e imperturbabil, cufundat în rutina-i tihnită, preocupat parcă să devieze cît mai puțin de la traiectoria previzibilă a zilei; Laura, partenera de viață (jucată de Golshifteh Farahani), pare a fi contrariul său riguros – exuberantă, volubilă, plină de idei noi (întreaga locuință arată precum atelierul în plină metamorfoză al unui artist febril, Laura lăsîndu-și amprenta în toate compartimentele vieții domestice, de la decorarea unor perdele de duș la inventarea unor rețete culinare). De fapt, Paterson și Laura sînt aduși laolaltă tocmai de mentalitățile de artist care îi guvernează: Jarmusch toarnă în aceste personaje două ipostaze diametral opuse ale artistului, care împreună contribuie la chimia (fizică, dar mai ales intelectuală) ce propulsează filmul.

Jarmusch înscrie filmul în tradiția unui cinema independent american axat pe povești profund dedramatizate, închinat mai degrabă gestului mic și variațiunii pe aceeași temă. *Paterson* este într-atît de antispectacular, într-atît de epurat narativ, încît evenimente ca autobuzul care rămîne în pană sau îndrăgostitul decepționat ce trebuie consolat devin adevărate nuclee epice – ca să nu mai vorbim de soarta incertă a carnetului de poeme al lui Paterson, care ține cu brio loc de intrigă. Astea fiind spuse, arhitectura scenaristică a filmului e o probă de măiestrie: Jarmusch cultivă competent repetiția unor situații (zilnic, Paterson îndreaptă căsuța poștală din fața casei, pentru ca a doua zi să o găsească din nou strîmbă), șarmul filmului constînd în dejucarea așteptărilor. Spectatorului îi revine sarcina de a observa reacțiile subtile ale personajelor (de pildă, Paterson se arată dibaci cînd vine vorba de a dezarma un bărbat vădit tulburat, care flutură un pistol prin aer, comportament justificat ulterior de un cadru cu o fotografie din vremea cînd era în armată).

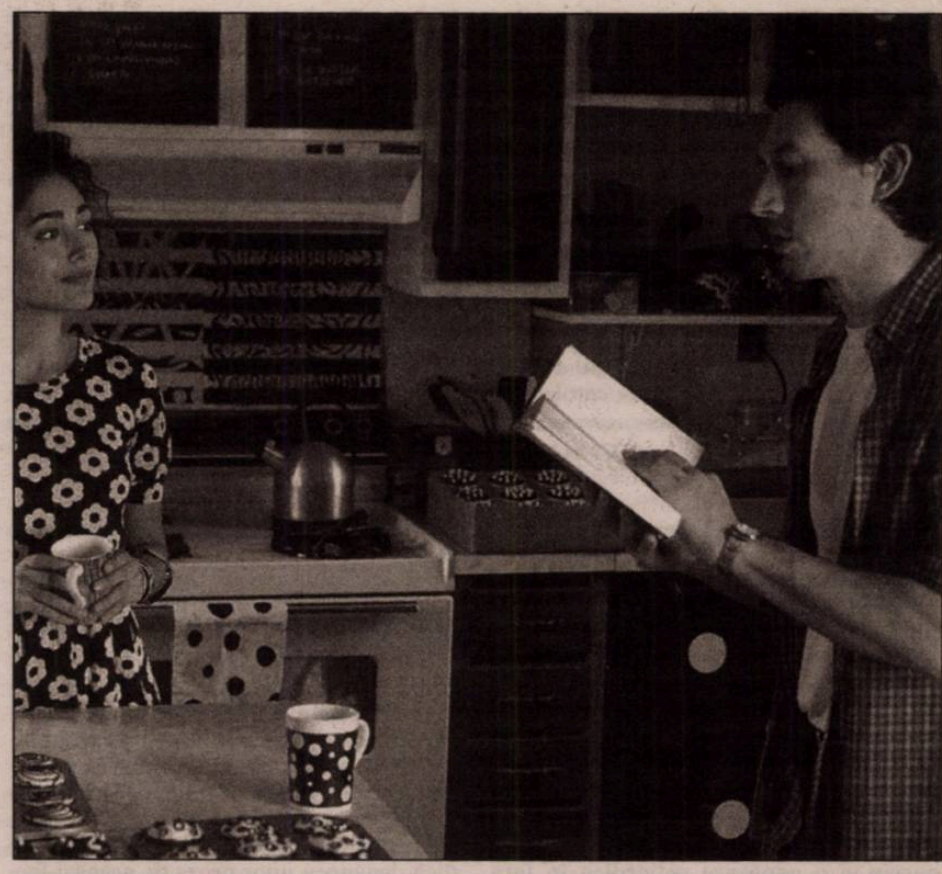

Ritmul lent, supus exclusiv schimbărilor de nuanță care pot trece adesea imperceptibile, presupune și o construcție distinctă a universului prin care se învîrte personajul: o lume preponderent calmă, guvernată de legi imuabile. Realismul imaginii este însă contrazis de anumite inserții fine care par să țină de metafizic: de pildă, urmare a unui vis povestit de Laura, în care își fac apariția doi gemeni, Paterson întîlnește în zilele următoare o serie de frați identici; mai mult, nu o dată, cei cu care Paterson discută pe parcursul zilei rostesc replici în oglindă. În această optică, pînă și recurența încăpățînată a numelui (Paterson-filmul, orașul, personajul), care poate să pară inițial un efect cam gros, își găsește motivare. Dar dacă Jarmusch schițează voluptuos acest univers parcă abstras legilor firești (în locul cărora se instalează o ordine poetică), asta nu înseamnă că lumea descrisă în film nu e și permeabilă la actualitate: în film se discută îndelung despre *smartphones*, iar peisajul rasial e cît se poate de pestriț.

S-ar putea însă ca lumea în care trăiește Paterson să nu fie altceva decît o prelungire a forului său interior: de-a lungul filmului, poemele pe care le recită și le scrie în carnet (în realitate, poeme aparținînd lui Ron Padgett) invadează ecranul în supraimpresiuni grațioase, sub forma scrisului lui Adam Driver însuși. Poezia e coloana vertebrală a filmului, care evită cu toate astea să cadă în intelectualism prețios: discuțiile despre William Carlos Williams sau Emily Dickinson survin natural, într-o intimă coerență cu viața deloc complicată a șoferului-poet.

Paterson poate fi citit în cheia unui elogiu adus tihnei, artei, încurajării venite din partea celuilalt, vieții normale în sine. Cu acest film, poezia rutinei își refa-ce aura din ce în ce mai firavă, știrbită de producții cinematografice (fie ele cu pretenții de autor) tot mai puțin oneste, tot mai încrîncenate. Suită de *clins d'œil* luminoase, *Paterson* se apropie de încercările cele mai izbutite ale lui Jarmusch, cel care în anii '80 a revoluționat limbajul cinematografic. Și descrie, totodată, un mod de a gîndi cinema-ul irezistibil.

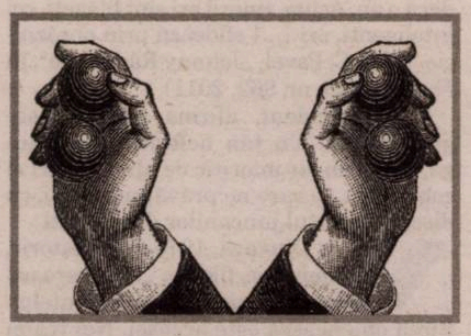

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

După furtună

● Laurie Anderson & Kronos Quartet, *Landfall, Nonesuch Records, 2018.**

Sandy era un uragan. *„October 2012. The river had been rising all day. And the hurricane was coming up slowly from the south. We watched as this sparkling black crossed the park. And then a highway. And then came suddenly up our street. From above, Sandy was a huge swirl. It looked like galaxies whose names I did'n know."* Două viori, o violă și un violoncel măresc suspansul într-un *drone* dramatic, prea dramatic chiar, care pune presiune pe tot fluviul ăsta de electronică ambientală, în timp ce vocea, inimitabila voce, își spune, împărțită între *performance* poetic și documentar, povestea.

Pe 29 octombrie, Sandy lovea New York-ul, iar casa din Lower Manhattan în care locuiau pe vremea aceea Laurie Anderson și Lou Reed era inundată. „Strada noastră e un rîu negru." Și nu poți să nu te gîndești că undeva acolo, la etaj, Reed își aștepta transplantul de ficat și moartea. *„And after the storm, I went down to the basement and everything was floating."* Pe „Everything Was Floating" apocalipsa se transformă în aur: *„And I looked at them floating there in a shining dark water, dissolving. All the things I'd carefully saved all my live, becoming nothing but junk. And I thought: how beautiful, how magic, and how... catastrophic."* *Landfall*, opera pe care Anderson o compune manipulînd continuu muzica (re)produsă de celebrul Kronos Quartet, transformînd-o constant în *soundscape*, curge. Sînt 70 de minute și 30 de reprize legate unele de altele, *soundtrack* al unor catastrofe universale și/sau personale – habar n-am care sînt ele, poate uraganul, poate agonia lui Reed, mort la exact un an de la „vizita" lui Sandy în New York, poate defectarea unei mașini de karaoke, poate toate la un loc...

„I was in a Dutch karaoke bar trying to sing a song in Korean. And I was just getting the hang of things when the software crashed." *Lead single*-ul – da, există unul! – „We Learn to Speak yet Another Language" se termină într-un crescendo aproape cacofonic numit „Dawn of the World", care se scurge într-un tablou electroacustic *noir*, „The Wind Lifted the Boats and Left Them on the Highway", care...

„Don't you hate it when people tell you their dreams?", întreabă ea pe „Dreams", înainte de a intra într-un delir comic despre visele ei, pulsînd elegiac prin *template*-ul mozaical al albumului, printre numele animalelor dispărute din „Nothing Left but Their Names", printre sunetele unei lumi în care Kronos Quartet performa *soundtrack*-ul lui Clint Mansell pentru *Requiem for a Dream,* în „The Electricity Goes Out and We Move to a Hotel", printre cele nouă minute și jumătate ale unei călătorii inițiatice numite „Old Motors and Helicopters".

* Comisionată de Stanford Live, opera camerală *Landfall,* care a stat la baza albumului lansat de *label*-ul Nonesuch Records pe 16 februarie anul acesta, a avut premiera pe 20 aprilie 2013, uzînd și de un *software* de generare de text, numit Erst, care proiecta pe un ecran cuvinte „acordate" cu notele muzicale produse de Kronos Quartet.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

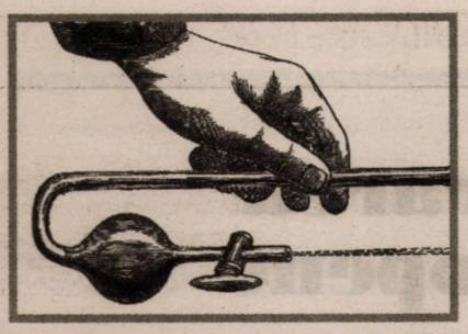

Oana STOICA

rosencrantz & co

Despre istorii, dincolo de istorie

● ***Poveste din Transilvania*, spectacol bazat pe piesa *Țara zînelor*, de George Ștefan, regia: Ándi Gherghe, scenografia: Cristina Breteanu. Cu: Kocsis Gyula, Pitz Melinda, Richard Balint, Alin Stanciu, Ciprian Ciuciu, Eugen Neag. Studio Act Oradea.**

În februarie, la Point, în București, are loc o microstagiune de spectacole independente din provincie, curatoriată de regizorul Andrei Măjeri. Point se alătură astfel altor spații teatrale independente (Replika, Macaz) care găzduiesc spectacole din țară, asigurîndu-le astfel vizibilitatea în Capitală și oferind publicului bucureștean contactul cu artiști, preocupări și limbaje performative variate (este și o formă de solidaritate între artiștii independenți, care se susțin practic unii pe alții).

Spectacolul orădean de la Studio Act, *Poveste din Transilvania*, este o docu-ficțiune în care istoria personală reală, a familiei regizorului Ándi Gherghe, este minim ficționalizată, cît să anonimizeze personajele și să capete o formă ludică. Aparența de dramoletă este subminată de autenticitatea poveștii: telenovela melodramatică de pe scenă este, în realitate, o dramă în toată regula, una sugestivă pentru complexitatea istoriei României de la al Doilea Război Mondial pînă în prezent, dar și un exemplu că viața este uneori mai bogată decît imaginația.

Poveste din Transilvania este o saga de familie care traversează 60 de ani, două țări, două regimuri politice, două etnii (români și maghiari), ura și iubirile dintre ele. Narațiunea funcționează ca turnesolul: scoate la lumină o structură socială complexă în care aversiunile etnice, pe fondul reconfigurării granițelor la finalul războiului, sînt amplificate de instaurarea unui regim dictatorial. Poziționarea opresor – oprimat capătă, cel puțin o perioadă, o nuanță etnică (ceea ce este simultan adevărat și fals – în primii ani ai comunismului, în Poliție și Securitate au lucrat predominant români, în timp ce maghiarii au încercat diferite forme de rezistență față de integrarea în noul stat și asimilarea etnică; în timp, situația s-a nuanțat de ambele părți, în special din cauza înrăutățirii condițiilor de viață, ceea ce a determinat, indiferent de etnie, pactizarea unora cu regimul și poziționarea altora antiregim). Aceste straturi suprapuse de ură se contopesc pînă cînd, într-un context potrivit și cu impulsul de rigoare („știau că se pot baza pe ura noastră"), explodează în defavoarea părților din conflict, dar spre profitul unor forțe ce își asigurau astfel controlul asupra unei lumi peocupate să perpetueze rănile vechi, în loc să le vindece. Căci despre asta este *Poveste din Transilvania*, despre vindecare, un proces îndelungat și lent, care are loc mai degrabă în ciuda opoziției „bolnavilor" decît la dorința lor și care nu oferă o rezolvare, definitivă și integrală, a divergențelor. Nu există aici un final fericit, ca în filmele hollywoodiene, ci doar o speranță, mereu supusă (in)validării, ca în viață. În povestea acestei familii mixte se observă un traseu realist, de la ură la acceptare, sau măcar la toleranță, dar cicatricile rămîn vizibile, ca să nu se uite durerea.

Telenovela melodramatică de pe scenă este, în realitate, o dramă în toată regula, una sugestivă pentru complexitatea istoriei României.

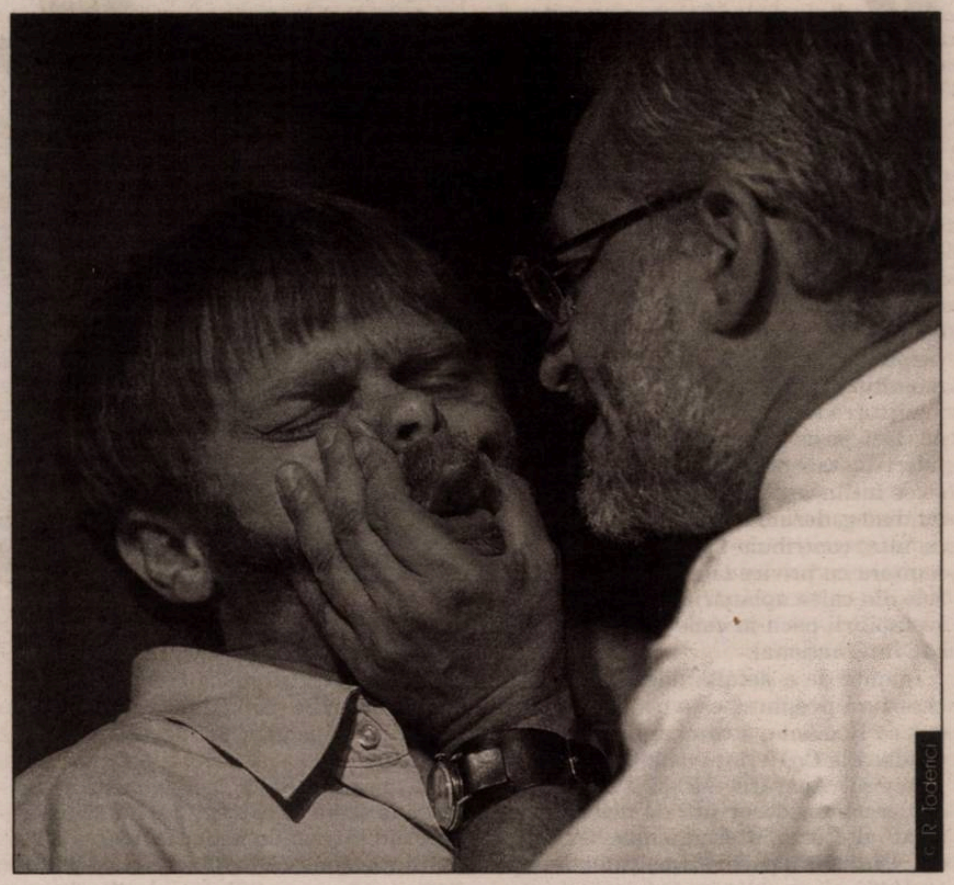

© R. Toderiță

Trebuie să dezvălui parțial povestea. Un maghiar din Tîrgu Mureș – oraș cu o compoziție etnică unică în țară datorită echilibrului etnic: jumătate maghiari, jumătate români –, condamnat la închisoare din cauză că a atentat la statul comunist (nu vă imaginați acte teroriste, a scris doar o poveste pentru copii), și securistul român, care l-a anchetat și i-a pecetluit soarta, ajung, peste ani, să facă parte din aceeași familie: copiii lor se căsătoresc, în ciuda opoziției părinților. Familia astfel lărgită nu va trăi împreună și nici în armonie, dar, cu timpul, va ajunge la o formă de toleranță, chiar dacă părțile din conflictul inițial nu se vor mai întîlni niciodată. Conviețuirea lor, bazată pe evitarea reciprocă, este ca o boală care sîcîie, dar nu omoară. Ceea ce se produce în timp este ajustarea perspectivelor personale, nu neapărat cît să schimbe mentalitățile, doar cît să înțeleagă fiecare poziția *celuilalt*. De altfel, în spectacol, disidentul maghiar și securistul român poartă același nume, în variantele lor etnice: István și Ștefan.

Spectacolul funcționează pe o narativitate fragmentară, în care momentele esențiale ale poveștii au dublă perspectivă, subiectivă și obiectivă, ludică și analitică. Actorii sînt concomitent narator și personaj: au viziune personală – a personajului – asupra subiectului, dar povestirea se menține obiectivă, la nivelul faptelor. Expresia lingvistică urmează traseul relațiilor dintre personaje: cele două limbi, româna și maghiara, sînt riguros separate în lumea bunicilor (Richard Balint face un personaj detestabil fără ostentivitate, iar Kocsis Gyula joacă o victimă politică ce se radicalizează pe plan personal) ale căror universuri nu se intersectează decît conflictual, în opoziție unul cu altul; sînt intercalate la nivelul părinților (Pitz Melinda și Alin Stanciu), care construiesc împreună un univers mixt, iar nepotul (Ciprian Ciuciu), narator principal și exponentul acestei texturi lingvistice mixte, vorbește și româna, și maghiara. Cu ajutorul scenografei Cristina Breteanu, Ándi Gherghe creează o atmosferă a vremurilor și culturilor (masa festivă, pregătită, expusă, dar niciodată servită) ca spectacol în sine, secțiuni (decupate de lumină) de interioare domestice, în care relațiile de familie se derulează după principii diferite (familia maghiară este mai aspră decît cea română), o lume configurată temporal și etnic, în care punctele comune par, totuși, mai multe decît diferențele. Există și un exterior al poveștii, contextul politic real, prezentat exclusiv audio, prin fragmente de discursuri politice sau știri, uneori ca un contrapunct la spectacol (precum fraza din discursul lui Ceaușescu din iulie 1989 – „simbolismul poate fi bun în artă, dar nu și în economie").

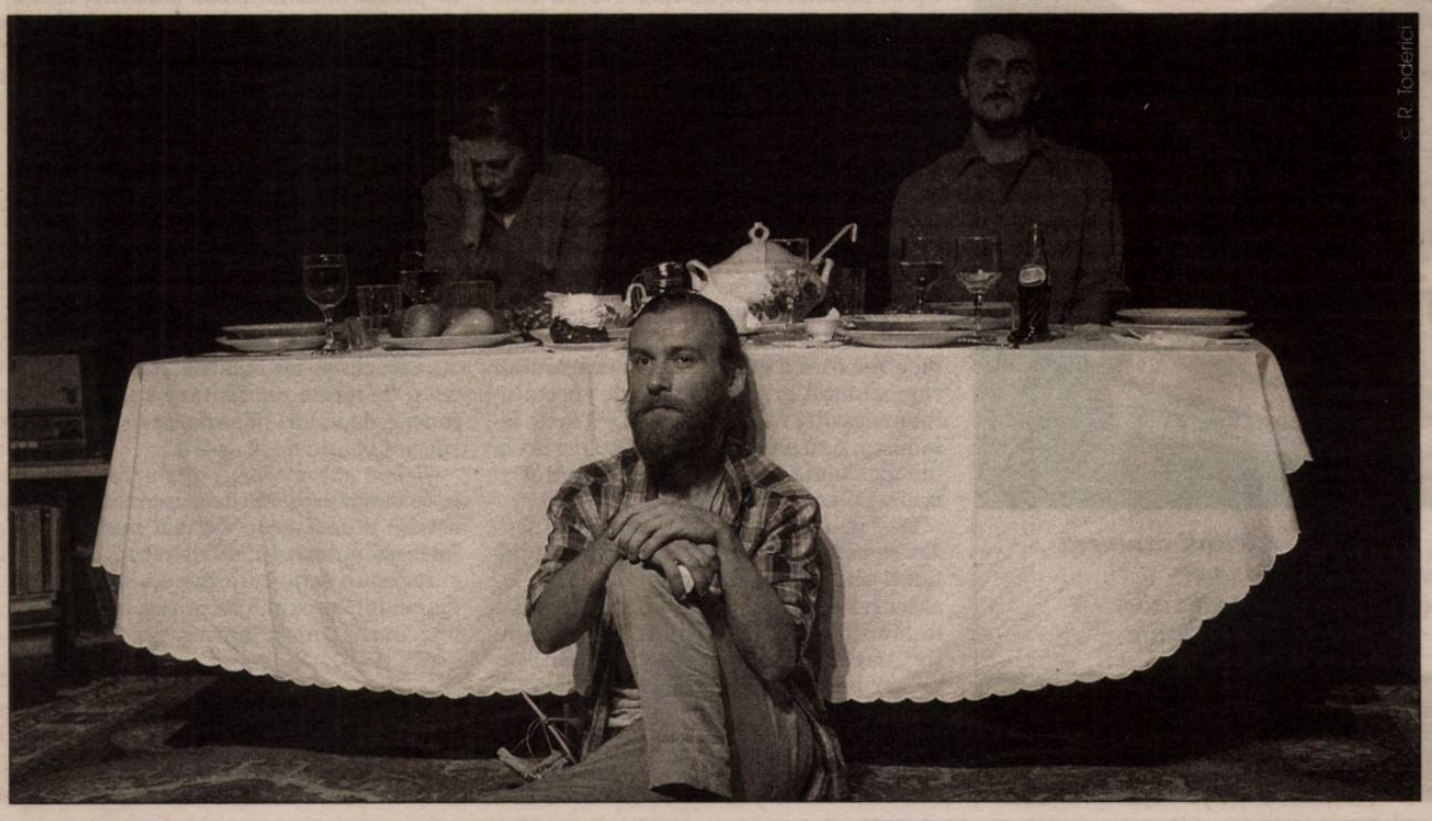

© R. Toderiță

Poveste din Transilvania este un spectacol despre înțelegere, iertare și acceptare, atunci cînd istoria cea mare transformă istoriile personale în tragedii, este despre avantajele realismului, atunci cînd ura sinceră și iubirea prefăcută sînt folosite ca dinamită și este despre cum putem *să facem* istoria, nu doar s-o lăsăm să ni se întîmple. Este un spectacol care poate fi privit într-un fel în Ardeal și în alt fel la București. De data asta, Capitala este cea care are, măcar un pic, de învățat.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Petre M. IANCU

Trei leacuri pentru ameliorarea securității românești și europene

Din perspectivă românească ori europeană, Conferința de Securitate de la München nu putea fi un prilej de mare veselie. Dar e uimitor cît de mult a putut deprima. Și cît de puțini relevă remediile situației actuale.

Ne putem, firește, minți vreme îndelungată. Uneori chiar ani la rînd. Dar nu vom putea evita, la un moment dat, orice contact cu realitățile. Iar șocul confruntării cu ele poate fi dur. În materie de probleme de securitate nerezolvate, nimic nu înlesnește mai mult luarea de contact cu ele decît anuala reuniune din februarie, care are loc în capitala Bavariei, cu participarea unor șefi de stat și de guvern și a multor experți de pretutindeni.

Virtutea reuniunii e însă și slăbiciunea ei. Căci, pe de o parte, oferă prilejul unor lideri din tabere adverse, chiar vrăjmașe, să se întîlnească și să intre într-un posibil dialog, dezamorsînd tensiuni. Dar, pe de alta, contribuie la sporirea confuziei multora cu privire la adevăratele obstacole din calea aplanării de tensiuni ori a restabilirii păcii în zone de conflict civil sau internațional.

Înainte de a detalia unele din marile chestiuni pendinte, este util de consemnat că România, a cărei delegație a fost condusă la Conferința de la München de ministrul Apărării, Mihai Fifor, a trecut practic neobservată de actorii principali ai scenei internaționale. Or, e păcat. Pentru că, potrivit unor date în fapt semnificative conținute în raportul actualei ediții a Conferinței, peste 80% din cetățenii români favorizează intervenția

Cem Özdemir

României în sprijinul aliaților NATO, dacă ar fi atacați de inamici. E vorba de o solidaritate de o amploare depășită doar de polonezi, din care, în mod salutar, nouă din zece oameni ar favoriza aceeași susținere.

Că oficialitățile de la București nu se arată în stare să extragă capital de imagine din extrem de îmbucurătoarea aderență românească la alianța nord-atlantică și, măcar parțial, la valorile ei ține de nivelul alarmant de corupție, incompetență și inepție grevînd dregătoriile românești dominate de alianța PSD-ALDE. Unii din șefii lor cred, pesemne, că ar fi destul să se scoată în evidență des că România vrea să fie receptată ca un furnizor de securitate la Marea Neagră. Ceea ce țara chiar este. Și e bine că e. Dar România ar fi un furnizor net mai eficient de siguranță pentru sine și pentru alții dacă țara ar fi condusă cu profesionalism sporit.

Consensual e faptul că ne aflăm într-un moment de maximă complexitate pentru Europa și întreaga lume. E o fază de pericole majore, dacă dăm crezare discursurilor rostite de principalii responsabili politici și militari prezenți la München, precum și raportului Conferinței, intitulat, simptomatic, „Spre hău și înapoi".

E recomandabilă proxima întărire a iramplasabilei punți transatlantice.

Or, ce poate fi mai rău pentru o țară decît să aibă o conducere nepregătită să facă față unui cumul fără precedent de nori negri planînd asupra continentului?

Din păcate, problemele Europei și ale lumii libere, din care încă mai face parte Bătrînul Continent, nu se rezumă defel la inadecvarea unor conduceri naționale sau continentale. Ele țin doar în parte de faptul că, în baza unor traume istorice și a scutului american, Germania, principala putere continentală, s-a orientat spre pacifism și și-a redus masiv, decenii la rînd, atît bugetele militare, cît și propensiunea spre apărarea *manu militari* a propriului teritoriu și a valorilor democratice la care a aderat după 1945.

Ele se leagă, în foarte mare măsură, de erodarea acestor valori situate la temelia alianțelor occidentale. Ca și de autoamăgirea care a însoțit-o. Deconcertant în cel mai înalt grad, bunăoară, e spectacolul anomaliei raporturilor cu o Turcie islamistă, o tiranie ce și-a pus pe butuci și independența Justiției, și parlamentarismul, și libertatea presei.

Deși membru al NATO, acest stat, acuzat că practică epurări etnice în Kurdistanul sirian, amenință deschis SUA cu atacuri militare și detașează o delegație la München, care îl denunță ca prezumtiv „terorist" pe un respectabil om politic german, precum ecologistul de origine turcă Cem Özdemir. Regimul de la Ankara a silit, ca atare, poliția Republicii Federale, ocupată oricum pînă peste cap să-i păzească pe participanții la Conferință, să-i ofere o protecție specială, acasă la el, unui cetățean cu o carte de vizită și o biografie democratică ireproșabile, amenințat de extremismul turcesc.

Nu mult mai puțin derutante sînt atacurile bucurînd Rusia, China comunistă, pe aliații lor ca și pe islamiști, lansate de unii europeni asupra pilonilor punților transatlantice prin PESCO, așa-numita Cooperare Structurată Permanentă. Cea din urmă riscă să dubleze capacitățile NATO. Într-un tîrziu, chiar și secretarul general al alianței nord-atlantice, Jens Stoltenberg, a sfîrșit prin a avertiza împotriva acestui pericol evident.

În fine, iritante rămîn știrile privind butoiul cu pulbere sirian și implicarea unor puteri mari, ori regionale, ca SUA, Rusia, Turcia și Iranul, precum și Israelul, într-un conflict potențial mondial, în care s-a înregistrat recent uciderea, de către americani, a zeci, dacă nu sute de combatanți ruși după atacul celor din urmă asupra aliaților moderați ai Washington-ului.

Amestecul Rusiei și al aliatului ei iranian în zonă de partea unui criminal în masă ca dictatorul sirian Assad n-ar fi fost posibile fără anemia americană cu care s-a soldat epoca Obama. Această imixtiune regretabilă nu generează încredere doar pentru că ministrul de Externe german, Sigmar Gabriel, alimentează ilu-zii utile Rusiei lui Putin privind o prezumtivă cooperare proximă a Vestului cu Moscova în contra Chinei.

Sub Trump, situația globală e încă departe de a se fi redresat, în parte și din cauza ambiguităților politicii externe americane. Totuși, e clar că fără SUA nu există securitate pentru lumea liberă.

Or, poate cea mai angoasantă evoluție, în această privință, e poziționarea Europei nu de partea aliaților ei naturali de peste Ocean, ori a puternic amenințatului stat evreu, unica democrație din Orientul Apropiat și Mijlociu, ci, vai, de partea regimului fundamentalist islamic iranian și a aliaților lui, în ciuda ambițiilor genocidale ale teocrației persane și în pofida amenințărilor mutuale, iscate de tot mai alarmanta prezență militară a Teheranului la nord de granițele israeliene.

Care ar fi, în aceste condiții, leacurile de care are urgentă nevoie Europa? Îi trebuie ameliorarea grabnică a calității și competenței liderilor ei. Care, vulnerabili la amăgiri sau autoamăgiri, se manifestă ca și cum ar fi uitat că sînt în slujba națiunilor care i-au ales și a libertății lor.

Apoi, are nevoie de consolidarea atașamentului democratic al politicii lor externe și de securitate, și de ferma reorientare a acestora în funcție de valori liberale, precum și de o sporită voință de le apăra.

Și, *last but not least,* într-o lume din ce în ce mai periclitată de irascibilitatea neostoită a unui grup tot mai numeros de furioase autocrații, de dictaturi, mișcări și regimuri totalitare, genocidale, e recomandabilă proxima întărire a iramplasabilei punți transatlantice.

(articol preluat de pe dw.com)

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

PUBLICITATE

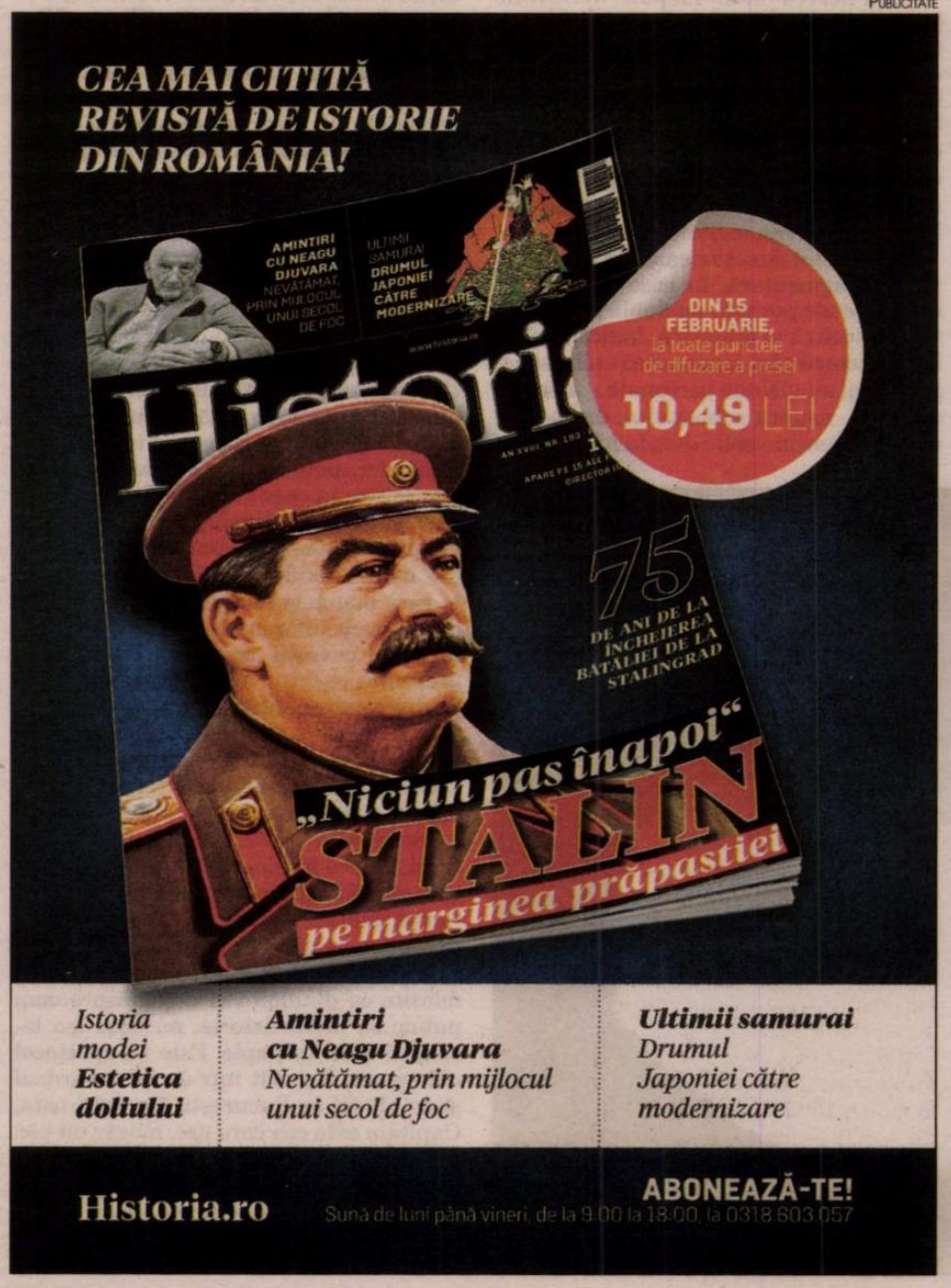

Mihai BUZEA

Munci și vize

An aniversar, ăsta: pe 9 aprilie aveți 100 de ani de la unirea cu Basarabia, pe 14 noiembrie – 140 de ani de la unirea cu Dobrogea, pe 28 noiembrie iar un 100 de ani, rotund, de la unirea cu Bucovina, iar pe 1 decembrie aveți Ziua Națională (nu comentez, se putea mai bine). În ceea ce mă privește personal, nu am fost prezent la nici unul din evenimentele sus-menționate, neavînd deci nici un merit, așa că mă abțin. Ce-am avut de sărbătorit, am sărbătorit deja pe 1 ianuarie: 16 ani de la ridicarea vizelor! Nu e o aniversare tocmai rotundă, știu, dar e a mea, c-atunci m-am născut și eu de-a binelea, ca om, nu ca român (ca român m-am născut la Revoluție, dar degeaba: de români fugea toată Europa ca de dracul).

Necazul este c-am sărbătorit singur. Cei mai tineri ca mine sînt prea tineri ca să înțeleagă despre ce este vorba, cei din leatul meu încearcă din răsputeri să uite „epoca vizelor" (1990-2002), n-am avut cu cine vorbi, cu cine povesti, toți se prefăceau c-au uitat, că li s-au șters complet din memorie umilințele îndurate la cozi. Dar mint, toți mint. Așa ceva nu se uită; binele îl mai uită omul, răul însă – niciodată. Mi-e teamă că trebuie să dau unele deslușiri de aici încolo, pentru că altfel risc să produc un text inteligibil doar pentru mine, și nu asta e ideea; deci, cum a început totul?

Mai întîi a fost Revoluția, nu, mai întîi a fost comunismul. În comunism, accesul la pașaport era drastic restricționat, dar nu interzis: au existat posesori de pașaport și înainte de 1990, poate 1% din populația țării, poate mai puțin, nu știu. Dar între 1 ianuarie 1990 și 1 ianuarie 2002, milioane de oameni și-au „scos" pașapoarte; al meu, de pildă, era datat cu 16 martie 1990. Și la ce mi-a folosit? Cu pașaport românesc puteam călători oriunde voiam, adică la Istanbul, cu sacoșa de rulmenți; în rest, mă primeau numai esticii noștri, plus cei care existau și nu mai există – iugoslavii, cehoslovacii, sovieticii... ce vremuri și acelea. Puciul din 19 august 1991 m-a prins în Uniunea Sovietică, la Lvov, și asta trebuie povestit cîndva, dar nu azi. Azi povestim de vize.

„Viza" este acea ștampilă care se pune pe pașaport cînd intri într-o țară. Care se punea, mai exact, și care acum nu se mai pune, că sîntem uniune europeană; dar cînd călătorim în afara ei, clanț!, ofițerul vamal ne ștampilează o pagină din pașaport cu așa ceva, c-o viză de-asta de care spun. Și cum s-au petrecut lucrurile? După ce l-am împușcat frumușel pe Nea Nicu, ne puteam sui în avion, coborî la Schwechat, în aeroport, trece pe la ofițerul vamal ca să ne ștampileze pașaportul cu „viza de intrare" de care povestesc, apoi lua trenul pînă la stația Mitte, în buricul tîrgului, și-a noastră era Viena! Din păcate, toată trebușoara asta („fereastră de oportunitate", cum se spune-n afacereză) s-a închis foarte repede: Vestul s-a prins cu cine are de-a face (primul val de români a fost compus aproape exclusiv din infractori) și-a schimbat foaia: viza nu mai putea fi luată în aeroport (sau la punctul vamal, rutier, feroviar etc.), ci trebuia luată de la ambasada din România. Și-atunci a început nebunia care a ținut 11 ani. Cozile de la ambasade, cozile de la vize. Cu asta ne-a primit lumea democratică, lumea liberă. După ce de-abia scăpaserăm de cozile lui Nea Nicu...

© wikimedia commons

Primul meu pașaport a fost emis cînd „nebunia" se declanșase deja (n-am pupat nici o Vienă, am rămas cu sacoșa de rulmenți), aveam deci bănuiala c-atunci se închisese fereastra de oportunitate, dar trebuia să fiu sigur, ca să pot scrie textul ăsta. M-am adresat tuturor ambasadelor din UE, plus Elveția și Norvegia, așa, să fie. Nu mi-au răspuns decît francezii, germanii și norvegienii, dar nici un răspuns nu era util (să nu zic „aiurea cu drumul", că nu-i frumos). M-am adresat în scris Ministerului de Externe al României, iar oamenii de acolo au fost mult mai corecți: m-au sunat la telefon și mi-au spus franc că habar n-au. În cele din urmă, tot cu vienezii mei am avut noroc (se simte moștenirea Imperiului, și cît l-am înjurat noi la orele de istorie...), de mi-am dus ancheta pînă la capăt:

„Stimate Domnule Buzea,

va multumesc pentru rabdarea avuta.

Cu privire la intrebarea D-voastra, va pot comunica urmatoarele: obligativitatea temporara a vizelor pentru cetatenii romani se pare ca a fost introdusa in martie 1990. Avand in vedere ca atat Austria, cat si Romania sunt state membre ale Uniunii Europene, subiectul vizelor de mult nu mai este unul de actualitate. Dreptul la libera circulatie este valabil atat pentru cetatenii romani, cat si pentru cei austrieci. Privind relatiile diplomatice dintre cele 2 tari ale acelor vremuri, va recomand cartea: «Relatii diplomatice austro-romane intre 1945-1997» de Paul ULLMANN, Institutul European.

Cu stima" etc.

Concluzia: vizele mi-or mîncat norocu'. În loc să fi fost atîția ani Mihai Sacoșă, aș fi putut munci, aș fi putut studia, aș fi putut evolua ca om, m-aș fi putut europeniza și pe dinăuntru, nu doar așa din haine; nu știu, poate. Sau măcar aș fi intrat în libertate ca om liber, nu ca român, nu ca suspectul de serviciu*.

Dar e adevărat, oare? Iată, sînt în sudul Angliei (este februarie 2014) și lucrez la niște sălcii, împreună cu Fleur, un băiat voinic și foarte voios, cu exact douăzeci de ani mai tînăr ca mine. Din vorbă-n vorbă, Fleur mi se plînge că el „nu e liber". Am crezut că se referă la vreun contract oneros pe care-l semnase cu patronul, dar nu, Fleur filozofa, se referea la sensul general al libertății; avea de lucru, avea pașaport, avea permis de muncă, n-avea nevoie de vize, n-avea familie care să depindă de el, copii, rude senile, nici o greutate de picioare, era liber ca păsărea cerului, din punctul meu de vedere (în felul în care eu nu fusesem niciodată, în treacăt fie spus). Cu toate astea, el mi se văita că nu era liber!

Parcă-mi dăduse cu leuca-n cap. Nu înțelegeam, nu pricepeam, nu deslușeam nicicum gîndul lui adînc: ce voia să spună? L-am luat dulce, moldovenește, și mai cu lugu-lugu, mai cu „hai că ai dreptate", mai cu alte mici ticăloșii redacționale l-am făcut să spună tot, ca la poliție. „Tot" era foarte puțin: Fleur nu era liber pentru că trebuia să muncească. Punctum. Nu-mi venea să-mi cred urechilor, avînd în vedere că era băiat de-al nostru de la țară, dintr-un sat de pe Valea Ialomiței, nu vreun *snowflake* sau cum se mai spune; muncise de cînd învățase să meargă, cum e peste tot la țară, iar acum domnul Fleur „nu era liber" pentru că tundea niște sălcii ușoare, pe bani grei, pe lire sterline la care nici nu visau sătenii lui! Eram năucit, recunosc cinstit, dar apoi am început să mă „deschid" spre punctul lui de vedere: toate canalele media îl bombardau zi și noapte cu destine complet diferite de-al său, cu oameni tineri fără griji, care se distrează cît e ziulica de lungă, ba pe plajă, ba la schi, ba la bar, ba la „petreceri de firmă", ba la cumpărături, ba la volanul unor „mașini bengoase". Mintea vulnerabilă a colegului meu arborist fusese aproape capturată de aceste mici opere de artă ale colegilor mei publicitari („Iată, aceasta este viața fără efort! Nu-i așa că-i frumoasă? Și tu ai dreptul la ea! Pentru că meriți!"), deci nu știu în ce măsură predica mea pătimașă, pe drumul de întoarcere, a avut succes.

O ultimă amintire: spre finalul anilor '80 se întîmpla foarte des ca securiști chei și grași să ne strige nouă, adolescenților cu plete, zdrăngănitorilor din chitară: „La muncă, bă!" Ne uitam uimiți la ei și ne minunam de turbarea oamenilor fără treabă („Uite cine moare de grija noastră!"), dar după trecerea a treizeci de ani, vin și mă-ntreb: nu cumva acum eu sînt securistul chel și gras care strigă „La muncă, bă!" lui Fleur și generației sale?!

* *Capitaine* Louis Renault: *„Round up the usual suspects", Casablanca,* 1942.

***Mihai Buzea** este jurnalist.*

PUBLICITATE

Horia Vicențiu PĂTRAȘCU

Economia plăcerii

Sînt deseori întrebat cît cîștig pentru scris. De fiecare dată îmi vine să arunc o vorbă urîtă celor care îmi pun această întrebare. O consider o întrebare insultătoare, ca și cum m-ar întreba cîți bani cîștig pentru sex sau pentru convingerile mele politice, pentru credințele mele. Pe de altă parte, știu bine că această interogație „inocentă“ exprimă, abia ascuns, o frustrare a celor care mi-o adresează: nefiind în stare să scrie, se consolează pe ei înșiși prin reducerea scrisului la chestiunea remunerației. Dacă nu cîștig (mai) nimic pentru această „activitate“ e ca și cum scrisul ar fi doar un „moft“ personal, neacreditat social, un hobby „public“ – și nu o ocupație serioasă, recunoscută, în urma căreia rezultă simbrie. Cum – în economia bănească în care trăim – orice activitate este remunerată, o „facere“ neremunerată este o simplă plăcere, o pierdere de vreme, un moft, un „joc“, un... nimic. Cum nici eu (care scriu), nici ei (care nu scriu) nu facem bani din „scris“, rezultă, în mintea lor, că eu sînt la fel de puțin scriitor ca și ei, sau ei la fel de „scriitori“ ca și mine. Cu alte cuvinte, pentru cei care-mi adresează această întrebare – eu, propriu-zis, nici nu scriu. Ceea ce voia să demonstreze frustrarea lor!

Aș vrea totuși să pun piciorul în pragul analizei frugale și să țin puțin ușa întredeschisă pentru a se aerisi cămara minții îmbîcsite de prejudecăți. Mai întîi, ca să mă fac mai bine înțeles, le-aș întoarce întrebarea: „Cît cîștigă pentru a fuma?“, în cazul în care fumează, sau cît cîștigă pentru a bea, în cazul în care beau; cît cîștigă pentru a face dragoste sau cît cîștigă pentru a mînca o prăjitură; cît cîștigă pentru a viziona un film sau, la limită, pentru a trăi pur și simplu; de obicei, cheltuiesc bani, energie și sănătate pentru toate acestea, nu sînt plătiți ca să „desfășoare“ aceste activități, dimpotrivă, plătesc ei ca să-și facă plăcerile, fără nici o altă finalitate în afara actelor respective. Plăcerea este, altfel spus, autorecompensatorie, un fel de scop în sine, un scop care nu trimite la vreun alt scop. Bine, dar – se va spune – plăcerea este o „necesitate“, trebuie, nu-i așa?, să te mai și distrezi ca să îți mențiii viața la un anumit nivel; plăcerile ne întăresc buna dispoziție și optimismul, iar acestea fac bine la „calitatea vieții“, ne prelungesc tinerețea, ne solidifică longevitatea. Și? La ce bun să trăim cît mai mult, ce avem de cîștigat din aceasta, în afară de simpla plăcere de a trăi? Iată deci că și acești oameni care judecă toate actele după măsura „beneficiilor“ aduse sînt nevoiți să recunoască faptul că actul care cuprinde toate actele, mulțimea tuturor mulțimilor, nu mai trimite la nici o altă consecință sau efect prin care să-și capete justificarea, acest act este, prețios spus, un bine în sine. Nu sînt puțini aceia care au încercat să facă și din viață un mijloc de obținere a altceva, după modelul economiei bănești; altfel spus, viața ar fi o activitate în urma căreia rezultă un cîștig în altă parte – „viața de apoi“, „viața veșnică“; dar dat fiind că acel rezultat este de aceeași natură – cu toate diferențele specifice – și poartă același nume cu „mijlocul“ prin care se obține, nu putem să luăm argumentul lor în serios. Tocmai postularea veșniciei vieții ca fiind cel mai prețios dar ce i se poate da unui om arată că, și în mintea lor, viața însăși este un bine în sine și este nemotivabilă prin consecințele pe care le-ar putea produce. Unele dintre derutele oamenilor privitoare la „sensul vieții“ provin din aplicarea „grilei“ economiei bănești la chestiunea ultimă – și primordială – a vieții: care e cîștigul vieții; am trăit, am muncit, am făcut copii – pentru ce, cu ce mă aleg în urma tuturor acestor eforturi? Cu nimic... Da, dar acel „nimic“ este însăși ființa vieții, exprimă faptul că ea, viața, nu trimite la nimic altceva în afara ei înseși, că viața nu are alt beneficiu în afara propriei sale „bunătăți“. Este și descoperirea Ecleziastului: nu există vreun cîștig al vieții în afara faptelor și actelor vieții (a mînca, a bea, a iubi, a cunoaște, a scrie; a te bucura, a te întrista; a spera, a dispera).

O altă „întîmpinare“ pe care le-aș face-o celor nelămuriți împotriva scrisului neremunerat ar fi un experiment mintal: să-și imagineze că ar primi bani pentru cele mai mari plăceri ale lor. Că ar primi bani pentru fumat, pentru băut, pentru amor! Nu e nevoie să insist: plăcerea ar dispărea ca prin farmec. E ceva foarte adînc în noi care disociază plăcerea de bonificație bănească. Sînt convins că cea mai eficientă formă de tratare a dependențelor psihologice ar fi „remunerarea“ acestora. După cum cred – în spirit marxist – că abia „munca“ neremunerată, munca voluntară și neobligată de nimic (nici măcar de consecințele bănești) va fi indistinctă de plăcere. Cîtă vreme munca este remunerată, aceasta va fi asociată silniciei, coerciției, nevoii – și, doar în mod derivat și pervers, plăcerii – ca dorință de ascensiune, ca supapă a agresiunii, ca exercitare a dominației sau, dimpotrivă, a nevoii de autoritate, de supunere. De altfel, este bine cunoscut fenomenul subsecvent prostituării: actul celei mai înalte voluptăți trupești, plăcerea sexuală, este practicat de către „profesionistele“ sau „profesioniștii“ celei mai vechi meserii fără nici o plăcere, ci dimpotrivă! Cînd o activitate agreabilă se transformă în „serviciu“ sau „servicii“ – sexuale, comerciale sau intelectuale –, plăcerea dispare. Oamenii se consolează de această pierdere prin invocarea „cîștigului“ material, bănesc, căruia nu întîmplător îi și spun „compensație“. O compensație care nu compensează nimic, ci doar îl face pe om să rîvnească cu aceeași trudă în cheltuirea banilor cîștigați, ca pentru a se răzbuna pentru plăcerea pierdută, prin cumpărarea altor „plăceri“. Dar tocmai așa cercul economiei bănești se închide... la nesfîrșit. Căci alți oameni le vînd acestora plăcere – prin desfășurarea unei activități pentru cei dintîi neplăcute, de care se vor „purifica“, la rîndul lor, prin cheltuirea banilor „munciți“ pe „plăceri“ și „divertisment“. Se poate spune că oamenii supracompensează pierderea plăcerii unei activități remunerate prin căutarea unor activități nu doar neremunerate, ci și costisitoare. Este felul în care „omul resentimentului“ își soluționează, aparent, cauza: îmbrățișează termenul opus celui urît sau detestat, în cazul de față, vrea să cumpere, să cheltuiască, *să plătească* pentru a-și spăla rușinea de a fi fost plătit! De multe ori cheltuiește fără nici o plăcere, în afara aceleia de a plăti la rîndul lui, de a cumpăra și el, indirect, *munca unui om*, de a-și răzbuna propria demnitate, umilind la rîndul lui.

De fapt, oamenii doresc să desfășoare o activitate plăcută și neremunerată – în nici un fel! De altfel, asta este și logica „libidoului“ – plăcerea este suficientă ei înseși. Doar că societatea economiei

bănești îl învață că „trebuie“ să muncească pentru a trăi, că trebuie să-și sacrifice plăcerile pentru a-și cîștiga existența. Și cel mai diabolic mijloc al societății de a-l convinge că așa stau lucrurile este să-l remunereze pentru activitățile desfășurate, la origini plăceri pure care nu așteptau altă satisfacție în afara simplei lor desfășurări, a aprecierii obținute din partea celorlalți. Și acum ajungem la o chestiune cardinală, aceea a triadei plăcerii: *plăcerea de a face, plăcerea de a face plăcere și plăcerea de a plăcea* semenilor noștri.

Să le luăm pe rînd. Există, negreșit, o plăcere de a face. Un copil pasionat de electronică va petrece ore și ore în șir în fața plăcii sale de tranzistori fără să se gîndească la beneficiul rezultat în urma eventualei comercializări. Un adolescent citește cărți pentru că, spunem noi, oamenii mari, cînd vrem să-l descriem, folosind de altfel cuvintele cele mai potrivite, îi place să citească! Cînd pictăm, scriem, inventăm ne place ceea ce facem și, mai ales, ne place să facem, ne place să ne iasă lucrul pe care-l facem.

Există, negreșit, o plăcere de a face.

Dacă primul gen de plăcere ar mai putea fi încă asociat, chiar dacă forțat, jocului mamiferelor superioare: cine știe ce „calcul“ inconștient ne pregătește în felul acesta pentru desfășurarea unor activități sociale utile și remunerate, cealaltă plăcere – plăcerea de a face plăcere și plăcerea de a plăcea – sînt întru totul umane. Cînd scriu un text singura „recompensă“ pe care o doresc este ca textul meu să placă cititorilor mei. Întrebarea pe care o adresează un autor unui cititor martor nu este în nici un caz „Cît crezi că face?“ sau „Cu cît crezi că s-ar vinde?“ acest text, ci pura, inocenta, infantila întrebare: „Ți-a plăcut?“ Plăcerea lecturii textului meu este suficientă pentru mine, nu-mi trebuie nimic altceva. Un actor pe scenă are aceeași bucurie cînd constată că spectatorilor le place jocul său. Plăcerea pe care o ofer este una și aceeași cu plăcerea pe care o primesc. Nu-mi trebuie altceva decît să știu că arta mea bucură, face plăcere. Pînă și bufonul care îi face pe ceilalți să rîdă se bucură de bucuria lor. Desigur că arta sau pseudo-arta poate fi folosită și în scopuri mercantile. Dar important este să știm că există această plăcere pură de a face plăcere prin ceea ce facem.

În sfîrșit, cea de-a treia plăcere – plăcerea de a fi plăcut celorlalți, în care se combină indistinct narcisismul și altruismul, egoismul și iubirea de celălalt. Vreau ca celălalt să mă iubească pentru că și eu îl iubesc, să mă aprecieze pentru că și eu îl apreciez, să mă stimeze pentru că și eu îl stimez.

Evident, putem deconstrui aceste plăceri și ajunge la cunoscutele și banalele noțiuni de „recunoaștere socială“, dorință de apartenență, de recunoaștere, de afirmare a personalității ș.a.m.d. Dar chiar și așa nu vom ajunge niciodată la vulgara ecuație ocupație/activitate – bani, remunerație. Aristotel vorbea și el despre plăcerea naturală a omului de a cunoaște, de a vedea, o plăcere care nu trimite la nimic altceva decît la sine însăși. Stai și te întrebi dacă majoritatea actelor fundamentale umane nu se pot reduce la această economie a plăcerii, de la a face copii pînă la grija față de un animal de companie. Omul vrea să dăruiască, să se dăruiască, să facă plăcere altora. Grija părinților față de copiii lor, a stăpînilor de animale față de acestea se reduce la această simplă și esențială plăcere umană de a face plăcere altor ființe. Un om este sfîrșit în momentul în care nu mai poate dărui nimic, nu se mai poate dedica nimănui, în care existența lui se reduce la propria subzistență. „A trăi doar pentru el însuși“ este semnul celei mai mari degradări la care poate ajunge ființa umană.

Succesul absolut al așa-numitelor rețele sociale, în primul rînd al Facebook-ului, se explică prin faptul că – în această supremație fizică a economiei banilor – ele accesează, virtual, un fond ancestral, natural și uitat al ființei umane, scoate din noi ființa care ține de economia plăcerii. Acel „like“/„îmi place“ este cheia înțelegerii gloriei fulminante a Facebook-ului. Oamenilor li s-a dat un cadru de exprimare a trăsăturilor fundamentale despre care vorbeam mai sus: plăcerea de a face plăcere, plăcerea de a plăcea! Ne place că celorlalți le place ceea ce facem/scriem/„postăm“ și ceea ce ne place nouă înșine. Ne place că le place de noi (fotografiile, imaginile cu noi înșine). Ne place ca prin ceea ce ne face plăcere să dăruim plăcere celorlalți. Cîștigăm ceva din această activitate de expunere zilnică pe rețelele sociale? Nimic altceva decît plăcerea, plăcerile despre care vorbesc. Încă o dată, asta este marea genialitate a invenției rețelei sociale: există o altă economie, economia plăcerii – neîntemeiată pe bani, ireductibilă la ecuația activitate-remunerație.

Ne putem imagina o societate în care oamenii trăiesc în această economie a plăcerii? În care nu există nici un ban, ci doar plăcerea de a dărui? În care să domine un troc libidinal, în care există tarabe ale dăruitorilor, chioșcuri ale donatorilor, supermarket-uri ale purei plăceri de a da? În care oamenii s-ar concura să facă un lucru mai bun doar ca să obțină cît mai multe „like-uri“? *Imagine...*

Se sparie gîndul că ar stagna istoria în lipsa motorului banilor? Celor înfricoșați de o asemenea perspectivă trebuie să le reamintim că războiul troian a fost declanșat din rațiuni pur libidinale, din „principiul plăcerii“: cele trei zeități – Hera, Afrodita și Atena – voiau să cîștige recunoașterea frumuseții lor de la judecătorul lor, un muritor, Paris, mituindu-l cu tot felul de promisiuni: putere, averi, dragoste. Iar muritorul alege dragostea, plăcerea de dragul plăcerii!

Klaus SCHWAB

Puterea dialogului într-o lume perturbată

Pentru a repara fisurile lumii noastre fragmentate va fi nevoie de colaborarea mai multor actori. Dialogul este cel care face, de cele mai multe ori, deosebirea dintre cooperare și conflict, dintre progres și răsturnări dureroase de situație.

Dialogul de bună credință – capacitatea de a vedea lumea prin ochii celorlalți, în special prin ochii celor cu care nu sîntem de acord – nu a fost niciodată mai important ca acum. Trăim într-o epocă în care Internetul și alte tehnologii ale

Epictet, filozoful stoic grec, spunea odată: „Avem două urechi și o gură, așa că putem auzi de două ori mai multe decît putem spune." Același principiu se aplică și dialogului, care presupune să ascultăm puncte de vedere diferite și să ne păstrăm întotdeauna mintea deschisă. Ceea ce, în 2018, înseamnă să ascultăm doleanțele populației și să lucrăm împreună pentru a găsi soluții colective. Numai răspunsurile colective vor reuși să facă față problemelor complexe cu care ne confruntăm.

Pot fi oare jucăriile acestea inocente?

informației și comunicațiilor au desființat barierele tradiționale și ne-au adus pe toți mai aproape unii de alții. Este însă și o epocă în care goarna naționalismului ne îndepărtează. În lipsa calmului, a conversațiilor constructive, uneori inconfortabile, despre ce fel de viitor ne dorim, intoleranța și izolaționismul amenință să anuleze secole întregi de progres.

Mizele sînt într-adevăr foarte ridicate. Raportul de Risc Global pentru 2018 al Forumului Economic Mondial (FEM) arată că o majoritate covîrșitoare de experți de pretutindeni cred că anul acesta ar putea izbucni un conflict catastrofal între marile puteri. Între timp, problemele interne ale țărilor vor continua să alimenteze suspiciunea populară conform căreia sistemul este manipulat în favoarea unor elite. Printre problemele majore se numără creșterea inegalității și declinul mobilității sociale. Potrivit FMI, inegalitatea veniturilor a crescut în toate țările cu 53%, în ultimii 30 de ani, cu precădere în economiile dezvoltate.

Progresul global este de negîndit în afara unui dialog la care să participe toți actorii implicați. Din acest motiv, dialogul este piatra de temelie a politicii de lucru a FEM. Dincolo de munca esențială a unor organizații precum ONU, FEM a creat, la nivel mondial, un nou tip de spațiu, în care oameni de afaceri de prim rang pot sta la aceeași masă cu sindicaliști, și în care liderii lumii pot vorbi – dar, mai ales, asculta.

Dacă ne întoarcem în 1987, întîlnirea anuală a FEM de la Davos a jucat un rol-cheie în prevenirea războiului dintre Grecia și Turcia. Turgut Özal, prim-ministrul turc pe atunci, s-a întîlnit cu omologul său grec Andreas Papandreou, și cei doi au pus bazele unei relații de încredere care a contribuit la prevenirea unui conflict militar.

Anul acesta, un grup de oameni de afaceri de prim rang din Israel și din Palestina s-au întîlnit la Davos pentru a-și reînnoi angajamentul în favoarea unei soluții bi-statale și au promis să susțină consolidarea economiei palestiniene.

Mai mult, prim-ministrul grec Alexis Tsipras și Zoran Zaev, prim-ministrul fostei Republici Iugoslave a Macedoniei (FYROM), au avut prima întîlnire la nivel de prim-miniștri între cele două țări din ultimii șapte ani. Împreună, ei au purtat negocieri pentru a aplana un conflict trenant, care blocase candidatura de aderare la Uniunea Europeană a FYROM. Nu în ultimul rînd, Davos a găzduit tratative diplomatice pentru încurajarea eforturilor actuale multilaterale de pacificare și reconciliere politică din Peninsula Coreeană, Venezuela, Africa Subsahariană și Somalia.

În 2018 și în următorii ani, provocările geopolitice de lungă durată vor continua, însoțite de noi bruiaje din partea lumii digitale. A Patra Revoluție Industrială și tehnologiile ei însoțitoare – inteligența artificială (IA), bioingineria ș.a.m.d. – oferă vaste oportunități de progres material și social. Ele răstoarnă însă, totodată, modelele convenționale de afaceri și proiectează posibilitățile războiului modern spre noi, înfricoșătoare, direcții.

Dilemele cu care ne confruntăm azi sînt profunde și ramificate. Ar trebui ca autovehiculele fără șofer să pună viețile pasagerilor mai presus decît pe cele ale pietonilor? Se mai poate vorbi de sferă privată într-o lume a *soft*-urilor de recunoaștere facială și a aplicațiilor *big data*? Ar trebui să poată breveta companiile genele umane pe care au reușit să le izoleze? Să i se permită IA să ia decizii pe cîmpul de luptă?

Nici uneia dintre aceste întrebări nu i se poate da un răspuns, în lipsa unui dialog chibzuit și deschis între categorii sociale dintre cele mai diverse. Ar trebui ca liderii companiilor tehnologice, *start-up*-urilor, organizațiilor internaționale, lumii academice și societății civile să elaboreze, împreună cu legislatori și cu factori de decizie politică, măsuri care să limiteze riscurile noilor tehnologii fără să îngrădească inovația.

Centrul FEM pentru a Patra Revoluție Industrială din San Francisco a fost înființat în 2016 pentru a facilita acest tip de dialog. Și deja a reunit o serie de actori cu scopul de a elabora strategii care să răspundă problemelor ridicate de IA și de învățarea automată *(machine learning)*, de Internetul obiectelor (Internet of Things), de comerțul digital și fluxurile de date transfrontaliere, de dronele civile și de tehnologiile *blockchain*.

Lumea are doar de cîștigat de pe urma acestui tip de dialog cooperant. Mulți oameni își vor dori să se întoarcă la lumea, presupus mai simplă, din trecut. Dar replierea înăuntrul propriilor culturi, națiuni, industrii și organizații nu este un răspuns. E, de fapt, chiar o parte a problemei. Spre binele viitorului nostru comun, trebuie să recunoaștem puterea dialogului.

Klaus Schwab, *fondator și director executiv al Forumului Economic Mondial, este autorul volumului* The Fourth Industrial Revolution.

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Bianca-Olivia NIȚĂ

În apărarea nostalgiei

În mijlocul Berlinului, pe Chorinerstrasse la numărul 35, e un magazin de jucării ca scos dintr-o poveste cu mistere, cu camere labirintice ticsite cu iepurași, flașnete și personaje de toate mărimile și culorile. Atelierul de jucării al Unchiului Philip s-a deschis în 1997 ca magazin și atelier de reparat jucării, și a devenit în timp o prăvălie cu minuni care aduce aminte de timpurile cînd o vizită într-un asemenea loc era un eveniment în sine și se făcea la ocazii speciale. Magazinul nu vinde jucării electronice și pare camera rămasă încremenită în timp a unui copil care a crescut de mult mare.

Pentru cunoscători, Atelierul Unchiului Philip are un secret. În mijlocul magazinului, o ușă minusculă se deschide spre un rînd de scări întortocheate care duc la subsol. Odată ajuns la capătul scărilor, dacă aprinzi lumina, te regăsești într-o cameră cu un aer de magie și bizar, unde, protejate de vitrine, își fac veacul mii de jucării din fosta RDG.

Emblematice pentru acea perioadă, personajele din *Sandman Show* – Pitti, Elster și Fucks, Platsch și Schanatternchen –, ursulești fără un ochi, păpuși ciufulite și miniaturi de bucătării și magazine din perioada comunistă, toate stau în tăcere, parcă surprinse că a venit cineva să le vadă. Adunate la un loc, au un aer înduioșător de trecut, și simbolic par că reprezintă o era întreagă înghesuită într-un subsol.

Unchiul Phillip a pornit proiectul micului muzeu atunci cînd și-a dat seama că pentru toate jucăriile acestea nu mai existau copii. Posesorii inițiali se făcuseră între timp mari și trăiau în cu totul altă lume decît cea căreia îi aparținuseră jucăriile. Și totuși, „Toată lumea își aduce aminte de ele" spune Unchiul Philip. „Au uitat că le iubeau, dar văzîndu-le își reamintesc de ele și de copilărie." Uitîndu-mă la ele, simt că au aerul vremurilor în care m-am născut.

Pitti și prietenii lor din colecția-muzeu a Unchiului Philip sînt și amintiri, și obiecte care reflectă perioada comunistă, și mă întreb: oare fiecare obiect al vremurilor acelora are o conotație politică, inseparabilă de cea personală? În ce măsură poate fi un urs de pluș doar o jucărie veche și nu un obiect care invocă un regim opresiv? Pot fi oare jucăriile acestea inocente?

Cu ceva timp în urmă, un articol din *The Guardian* cu titlul *„When is an East German plastic eggcup a piece of communist nostalgia?"* lua în discuție cîtă însemnătate politică pot avea obiectele din Colecția de design industrial din Berlin, la momentul cînd colecția urma să fie închisă permanent tocmai pentru însemnătatea politică a obiectelor din colecție și potențialul lor de a deveni subiect de nostalgie.

Totuși, există o diferență între nostalgia istorică, care e un fel de îndrăgostire față de o proiecție idealizată a unei perioade, și nostalgia personală. Prima poate naște monștri, însă cea din urmă e dulce-amăruie, sentimentală și intimă. Amintirile nostalgice implică omisiuni, desigur. Implică și idealizări și exagerări înduioșătoare care tind să estompeze minusurile și neajunsurile trecutului. Totuși, este oare orice nostalgie față de ceva din perioada comunistă suspectă ideologic?

În România, orice fel de remarcă legată de perioada dinainte de '89 este văzută ca suspectă ideologic. Cultura materială și viața de zi cu zi din acele timpuri au fost atît de profund politizate, încît sentimentalismul față de ele este inacceptabil, făcut să-ți atașeze automat eticheta de „sînt o babă comunistă". Să spui că ești nostalgic pentru ceva ce ține de trecutul comunist riscă o interpretare intransigentă și lipsită de nuanțe din partea celor din jur. Și poate tocmai din motivul acesta, „Mă simțeam mai iubit și mai înconjurat de oameni atunci" e o afirmație pe care nu vrea să o audă nimeni, deși în diferite forme am auzit-o în jur de atîtea ori.

Sentimentalul jucăriilor vechi nu invită la o refacere a vremurilor de atunci, ci la amintirea unei vieți trăite. Pentru mulți, perioada comunismului e singura perioadă în care au fost copii. Bucuria revederii unor obiecte uitate ține de identitate și de un spațiu personal, și ia prin surprindere pentru că ne pune față în față cu o variantă a noastră din trecut.

Este de înțeles de ce nostalgia a fost abordată dihotomic și de ce discursul general nu a lăsat nici un fel de spațiu pentru reflecții sentimentale. Nostalgia de orice fel, prin natura ei, a părut că amenință să umbrească claritatea asupra a ce se întîmpla de fapt atunci, o claritate pe care ne-am luptat atît de mult să o obținem. Abordarea generală denotă teama că simpla invocare a unor amintiri ar putea declanșa un lanț de evenimente care ne-ar propulsa în acel trecut, cu toate durerile lui.

La scară mare, nostalgia personală poate deveni nostalgie istorică. O lipsă de simț critic, pe fondul unor deziluzii, îi poate face pe oameni vulnerabili. Dar nu despre asta e vorba în Atelierul de jucării al Unchiului Phillip. Jucăriile sînt prilej de reîntîlnire. Și poate că să remediezi la nivel de societate conflictul dintre un context politic de neregretat și un sentiment de drag față de perioada copilăriei cu care s-a suprapus e greu și înfricoșător. Totuși, ambele sentimente sînt prezente și amîndouă se pot întîlni într-un singur om.

Pe final, poate că acceptarea unui sens al nostalgiei e un fel de a face pace cu trecutul. Poate că ea înseamnă să admiți că viața oamenilor a contat chiar dacă regimul a fost crunt. În esență, jucăriile amintesc că am fost și am devenit oameni. Nu datorită regimului, ci în ciuda lui.

Bianca-Olivia Niță *este jurnalist freelance.*

Cu ochii-n 3,14

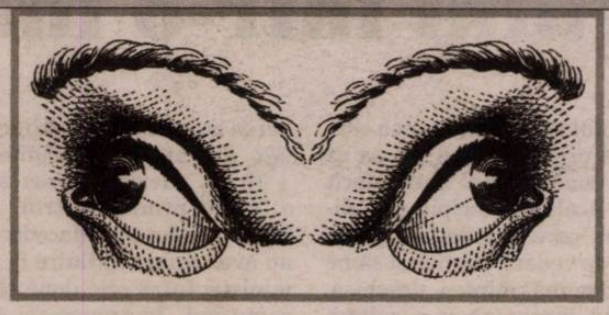

CICĂ LA UMBRA UNEI STELE COMESTBILE SE VOR REZOLVA TOATE PROBLEMELE NOASTRE MINORE CARE-ȘI SCHIMBĂ CULOAREA LA DESTINAȚIE

■ Cică Parlamentul European vrea să „desființeze" ora de vară. Pentru noi, n-ar fi o mare nenorocire, avînd în vedere faptul că iarna, în România, a devenit un soi de vară mai răcoroasă. Astfel, faimoasele vorbe cîndva „iarna nu-i ca vara" vor ajunge să nu mai aibă chiar nici o noimă. (**A. P.**)

■ Din revista *Rebus* pe februarie: „Orizontal: 1) Bizara șansă de-a muri la umbra unei stele. 2) Orgă de lux la scenă deschisă – Amăgiri insidioase într-o tentativă de ambuscadă. 3) Pedestraș înrolat sub stindardul zeiței Caissa – Motiv de răsfăț pentru plozii altora (reg.). 4) Hamal ce trage la lopată pe terenuri inundate – Mimoză întreținută pe bani frumușei de un grădinar cu fustă. 5) Cheie de pătruns în magazia de litere – Devieri scrutate sub lupa behavioriștilor. 6) Copcie de încheiat un veston cuirasat – Postura orbului poposit la Brăila". (**A. M. S.**)

■ Anul ăsta, parcă de Sfîntul Valentin nu am mai văzut destule inimi. Sau, din cele care se găseau, ori erau cam diforme (cele comestibile), ori prea ostentative, fie prea standardizate. Doar într-un loc am găsit unele mai delicate și în culori posibile, care m-au dus întrucîtva cu gîndul la dragoste. (**I. P.**)

■ De Valentine's Day a plouat de dimineață pînă seara. Și noaptea a plouat. Cineva se întreba dacă nu cumva, în consecință, prin noiembrie se vor rezolva ca prin minune toate problemele noastre demografice. (**A. M.**)

■ România are cele mai multe mame minore din UE. Iar noi încă stăm să dezbatem dacă educația sexuală în școli este la fel de necesară precum predarea religiei. (**M. C.**)

■ Un oraș din Olanda testează un nou tip de „zebră" special concepută pentru pietonii neatenți, distrași de telefoanele mobile. Pe trecerea de pietoni sînt încorporate leduri care-și schimbă culoarea, odată cu semaforul. Poate cineva ar trebui să se gîndească și la o aplicație mobilă de traversat strada. (**M. M.**)

c. Ș. Gerogescu

■ Un entomolog din California a comandat prin poștă 500 de gîndaci de care avea nevoie pentru o cercetare. Aceștia n-au mai ajuns însă la destinație, în zonă avînd loc mai multe furturi din cutiile poștale. Vă imaginați ce fețe trebuie să fi făcut hoții cînd au deschis pachetul? (**C. Ș.**)

CICĂ DACĂ POATE EXISTA FOLCLOR PARALEL, POATE EXISTA ȘI UN FAPT ȘTIINȚIFIC SAU ALTCEVA MAI PUȚIN ȘTIUT

■ Dna Viorica Vasilica Dăncilă filozofează: „Dacă poate exista un precedent, poate exista și un al doilea precedent". Adevăr grăit-a. Și dacă poate exista prima motostivuitoare, poate exista și a doua motostivuitoare. (**D. C.**)

■ „Din ce țară veniți?", întreabă un ofițer al serviciului de imigrări britanic. „Din România", răspunde imigrantul ilegal pakistanez. E o situație cu care poliția britanică se confruntă relativ frecvent. Ridicarea, în ianuarie 2014, a restricțiilor de pe piața muncii britanică pentru români și bulgari le-a inspirat imigranților de origine pakistaneză, care încearcă să se stabilească ilegal în Anglia, o nouă strategie: exploatînd prejudecățile – devenite, se pare, folclor global – cu privire la tenul închis și la aspectul „mediteranean" al românilor, ei se declară într-o veselie cetățeni români, legitimîndu-se cu cărți de identitate românești, mai ușor de procurat sau de falsificat decît orice pașaport. (**M. P.**)

■ Primarul municipiului Baia Mare, Cătălin Chereches, a anunțat că instituția pe care o conduce înființează Compartimentul pentru Integritate și Anticorupție, iar asta în condițiile în care Chereches însuși este inculpat pentru luare de mită. Curat statul paralel! (**C. Ș.**)

■ O turmă de mistreți a năvălit pe străzile Brașovului și cineva a comentat pe Facebook: „E imaginea României, o poză de moment istoric, 100 de ani după ce mistreții și rinocerii păreau izolați în trecut." În sprijinul acestei metafore, iată un fapt științific mai puțin știut: din cauză că laptele nu este distribuit în mod egal prin cele 12 sfîrcuri ale femelei, purceii mistrețului se luptă pentru pozițiile cele mai bune, stabilind, astfel, o ierarhie în rîndul fraților. Ca în partide, Parlament, Guvern. (**M. C.**)

■ Prezidențiale 2019: Kövesi *vs.* Firea. (Sau Codruța *vs.* Găbița.) (**M. C.**)

■ Jurnalistul italian de investigații Gianluigi Nuzzi a descoperit că doar 7% din banii strînși prin acțiunile caritabile de Maica Tereza au ajuns la oamenii sărmani, restul fiind depuși în vistieria Vaticanului. Nu e prima dată cînd Maica Tereza se dovedește a fi fost doar o figură de marketing. Încă din anii '80, Richard Dawkins a denunțat așa-zisele ei acțiuni caritabile. Dar, în fond, ce altceva sînt așa-zișii sfinți și oscioarele numite moaște dacă nu elemente de marketing spiritual în marea schemă piramidală a donațiilor caritabile de la ghișeul bisericilor neimpozitate de stat? (**M. C.**)

CONFORM UNUI STUDIU ÎNALT, CICĂ AL ȘAPTELEA AN A FOST FRUCTIFER

■ După ce comuniștii l-au etichetat drept „legumă burgheză", sparanghelul a devenit azi, conform unui studiu, factor de risc în dezvoltarea cancerului. Îmi e din ce în ce mai dragă leguma asta prigonită. (**S. G.**)

■ „Demnitar (înv. dignitar) < fr. *dignitaire* (după demn < lat. *dignus,* calitatea de a fi demn; capabil, destoinic. Despre oameni sau purtarea lor: Care impune respect; respectabil; rezervat, sobru, mîndru – o ținută demnă). Înalt funcționar al statului, persoană învestită cu o demnitate, persoană care deține o demnitate importantă." Sursa: Șăineanu. Tot la Șăineanu sintagma: „demnitate regală". Puteți întocmi un Top 10 (+ ?) demnitari care să se înscrie în parcursul etimologic/terminologic de mai sus? (**R. M.**)

■ Se mai întîmplă și lucruri bune. După ce în toamna anului trecut i s-a decernat Premiul Leteo în Spania, iarna asta Mircea Cărtărescu a fost anunțat drept cîștigătorul Premiului Thomas Mann în Germania. Ceea ce face din 2018 al șaptelea an consecutiv în care acest minunat scriitor român primește un mare premiu internațional. (**M. C.**)

■ Cînd a fost premierul Japoniei în România, l-au trimis la Muzeul Satului. Acum, cînd a fost Tudorel Toader în Japonia, l-au chemat de urgență înapoi. O fi apucat măcar să viziteze vreun muzeu? (**D. C.**)

■ Pe un panou publicitar de la metrou, o exclamație: „Cîți români, atîtea obiceiuri de a sărbători iubirea!". Iar sub exclamație, spre exemplificare, unul dintre obiceiurile românești de sărbătorire a iubirii: „Pom fructifer + plic îngrășămînt înrădăcinare 5 g per pachet". (**D. S.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI

6 luni 98 LEI

12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE

...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro; tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ..... Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **732** ■ 1-7 martie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Ce se (mai) poate face?“

pagina **3**

ANDREI MANOLESCU

„Cei ce s-au dus“

pagina **8**

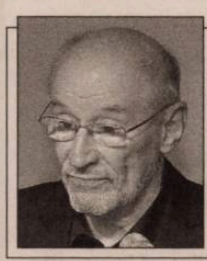

Victor Rebengiuc

„OMUL CU DILEME AL ANULUI 2018“

pagina **23**

Complexele românilor

© Lucian Muntean

„Fac pe curajosul din slăbiciune.“

MICHEL DE MONTAIGNE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

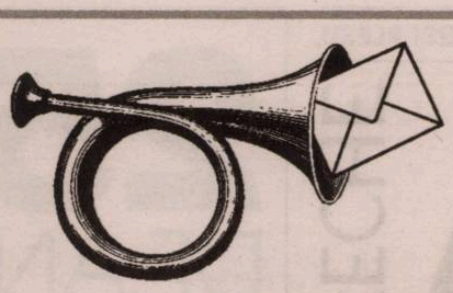

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei PIPPIDI

Meserii uitate

(...) Lustragiii te așteptau la un colț de stradă, au fost odată, demult, în Piața Romană, pe unde e acum chioșcul de ziare înainte de Hotelul Duke, iar ultimii au încercat să-și instaleze cutia cu vacsuri și perii în pasajul subteran de la Piața Universității. Vorbesc de centru fiindcă acolo se găseau clienții amatori să-și dichisească pantofii. Figura tuciurie a celor mai mulți te ducea cu gîndul la un peisaj colonial. Poate de aceea i-au luat la goană autoritățile. Cred că în provincie au întîrziat să dispară, după cum și vizitii se mai găseau acolo pe la mijlocul anilor '50. În București însă, nu mai vedeai o brișcă, după ce fuseseră atît de obișnuite încît erau pomenite într-un cîntec licențios de pe vremea lui Tănase. Cît nu apăruse încă asfaltul, trăsura era indispensabilă pentru a naviga prin București, mersul pe jos fiind împiedicat de nămolul adînc. Pe atunci, majoritatea vizitiilor erau lipoveni. Caftanele lor albastre și negre erau vizibile în Piața Teatrului Național și în cartierul străzii Romane. Despre ei se spunea că sînt obligați de cultul lor religios să se castreze după ce își asiguraseră descendența masculină. Pe la 1900, trăsurile de închiriat, cu doi cai, erau în tot orașul vreo 850, la care se adăugau alte 200 pentru serviciul de noapte. Tariful acestor taxiuri era de un franc pentru o cursă și doi pentru o oră.

Tot o meserie moștenită din trecut și care nu-și va mai avea rost după 1882, deși eu am mai întîlnit sacagii prin sate dobrogene chiar în anii '60, era creată de necesitatea alimentării cu apă potabilă. Sacaua cu apă scoasă din Dîmbovița călătorea pe o căruță de la un abonat la altul, unde avea de umplut o putină. Bineînțeles, sacagiul a mai transportat apă și mai tîrziu, dar numai pentru spălarea rufelor acasă. La începutul secolului trecut, lucrările tehnice pentru igienizarea alimentării cu apă în București, în cantități masive, au fost o adevărată epopee, în cursul căreia s-au ilustrat inginerii N. Cucu și Elie Radu.

Meseriile înșirate pînă acum, eliminate ca „orientale", au devenit inutile prin modernizare – cu toate că eu am nostalgia lustragiilor! Îmi vine în minte, dimpotrivă, una care a pătruns la noi din Occident, încă din veacul al XVII-lea, cu toate că pe calea Imperiului Otoman, unde au adus-o darurile oferite sultanilor. Necesitatea acestei profesii este indiscutabilă, dar ea se menține așa cum s-a răspîndit, la nivelul micului atelier individual. În fața *ceasornicarului* cu lupa înșurubată în orbită, numărul clienților n-a scăzut. În camera plină de oameni, nerăbdători sau știind să aștepte, se măsoară timpul. Ceasurile din jur stau, fie că sînt pendule care s-au oprit de mult, fie jucării pentru copii, sau deșteptătoare care nu mai au pe nimeni pe care să îl trezească. Stăpînul lor e absorbit în urmărirea unor resorturi complicate. Măsurarea timpului se desfășoară pe inventare paralele, intrînd tot mai adînc pe un teritoriu pe care noi credem că-l prevedem.

(apărut în *Dilema veche*, nr. 544, 17 iulie 2014)

Dilema veche vă propune

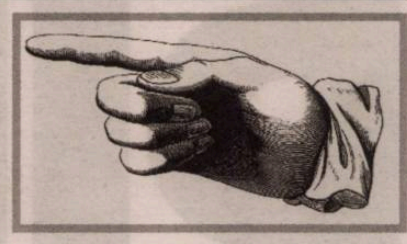

■ *Memento* pentru tragedia din urmă cu 41 de ani, dar și o informare temeinică despre ciclicitatea fenomenului seismic din România, despre cum ar trebui să ne preocupe mai susținut evaluarea unor asemenea catastrofale consecințe asupra locuitorilor orașului, dar și a patrimoniului material inestimabil. Gheorghe Mărmureanu, cel mai mare seismolog român, invitat la „Conferințele Teatrului Național", își va argumenta punctul de vedere: „Cutremurele vrîncene. Certitudini / Incertitudini". Duminică, 4 martie, ora 11, Sala Mică a TNB. (Ruxandra Mihăilă)

■ Între 24 februarie și 4 martie, a treia ediție a Săptămînii sunetului, cu o nouă serie de concerte, filme, prezentări și conferințe. Săptămîna sunetului este despre sănătate auditivă, acustică, poluare sonoră, înregistrare, difuzare, scriere sonoră, imagine. Din program: Video art & sound: showcase Simultan, selecție de filme realizată și prezentată de Levente Kozma (28 februarie, la Cinema „Elvira Popescu"), Dimitri Coppe, concert și instalație sonoră, 32 canale (1 martie, la Switch Lab), demonstrație de muzică vocală supratonală *(throat singing)* cu Sainkho Namtchylak (3 martie, la CREART). (Adina Popescu)

■ Acum cîteva zile, o fată m-a întrebat, la întîlnirea cu liceenii de la Muzeul Literaturii Române, cum se face că în manuale numărul scriitoarelor e extrem de mic. În urmă cu mai bine de 100 de ani, Virginia Woolf spunea, într-unul dintre eseuri, că scrisul (și, implicit) literatura nu e chiar o meserie pentru femei. Se pare că unele dintre îndoielile ei au rămas valabile. În articolul din *Nouvel Obs*, „În cultură, geniul creator rămîne din păcate masculin", există niște statistici și niște argumente care te cam pun pe gînduri. Puteți citi textul aici: https://www.nouvelobs.com/societe/20180215.OBS2250/dans-la-culture-le-genie-createur-reste-desesperement-masculin.html (Ana Maria Sandu)

■ Masivul album *Hurezi Monastery*, de Corina Popa și Ioana Iancovescu (Editura Institutului Cultural Român), face dreptate prin fotografiile sale (și prin textul explicativ în engleză) acestei capodopere arhitecturale a stilului brâncovenesc. Iar *Crucile de la Săpînța* de Roxana Mihalcea (Editura ALL), o colecție comentată de epitafuri din celebrul cimitir, este o radiografie completă a satului maramureșean și a tradițiilor sale funerare care celebrează viața neluînd moartea în serios. (Marius Chivu)

■ *Sufocare*, volumul de debut al lui Junot Diaz, apărut inițial în 1996, a fost tradus recent la Black Button Books: o serie povestiri care explorează relațiile de familie – conflictele dintre frați, tații dispăruți sau regăsiți, viața mamelor care-și cresc singure copiii –, toate prin lentila dominicanului emigrat în America. (Cristina Ștefan)

■ Editura Humanitas a făcut bine să retipărească într-o nouă ediție versiunea românească a capodoperei lui Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*. O carte care nu se mai găsea de mult, iar nevoia de ea a devenit stringentă nu doar pentru specialiștii și pasionații de științe politice și istorie, ci și pentru cei care vor să înțeleagă temeiurile reale ale oricărei democrații în vremuri de smintitoare confuzie. America este și excepțională, dar și exemplară în această privință. În plus, pentru noi, dilematicii, noua ediție a *Democrației în America* are și o rezonanță nostalgică: traducerea aparține Magdalenei Boiangiu. (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Inteligența artificială**
- **Tata**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

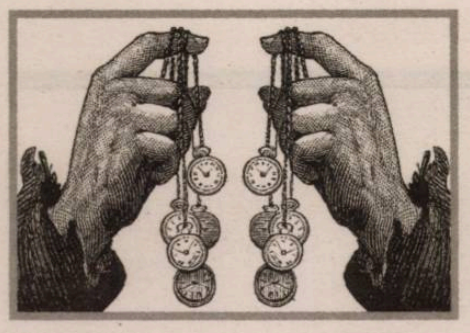

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ce se (mai) poate face?

Reiau, mai jos, un articol mai vechi, în care reușeam, încă, să păstrez un oarecare calm analitic. Între timp, mi l-am cam pierdut. De curînd, mi-am permis o ohtătură publică, poate cam abruptă: „M-am săturat de derbedei și de țoape!“ Ar fi trebuit să adaug: „Și de proști!“ Nu pentru că vreau să mă dau eu deștept, ci pentru că în mormanul de analize în care ne înecăm zilnic, vorbim de „corupție“, de „ilegalități“, de „incompetență“, dar uităm unul din ingredientele inconturnabile ale „elitelor“ noastre politice: prostia. „Noaptea ca hoții!“ – s-a spus. Trebuie adăugat: „Ziua ca proștii!“ Căci și propriile interese și strategii sînt slujite neinteligent, contraproductiv, perdant. Dar despre asta cu alt prilej.

Cînd am ajuns în biroul meu de la Ministerul de Externe (decembrie 1997), unul dintre diplomații de carieră ai instituției mi-a făcut o vizită de curtoazie și s-a recomandat, zîmbind, ca fiind un reprezentant al „părții perene a ministerului“. Mesajul era destul de limpede: „Dumneata, ca ministru, vii și pleci. Dar noi, noi ăștia care lucrăm aici de mulți ani (chiar de dinainte de 1989), rămînem. Așa că nu-ți face iluzii: ministerul sîntem noi, nu dumneata!“ Omul avea dreptate. Și aceeași situație era – și este – valabilă și pentru alte ministere.

Pe de o parte, admit că orice instituție majoră are nevoie de *continuitate,* iar continuitatea nu poate fi dată de vînzoleala politică de la vîrf. E nevoie de înalți funcționari competenți, care să asigure buna funcționare a lucrurilor, dincolo de schimbările, mai mult sau mai puțin inspirate, mai mult sau mai puțin arbitrare, ale șefilor. Pe de altă parte, comunitatea „perenă“ a fiecărei instituții nu e nici ea o armată de îngeri. Și înăuntrul ei există discrete partizanate politice și statornice obediențe de „gașcă“, inerții birocratice, rezistență la orice schimbare (reacție simetrică la schimbările pripite și confuze de pe scena politică), solidaritate de „corp“ etc. Toate la un loc sînt mai „tari“, atîrnă mai greu decît subordonarea (pasageră) față de un ministru sau altul. Și, de multe ori, ministrul se vede blocat, dacă nu direct sabotat de aparatul cu care trebuie să lucreze pentru a-și îndeplini programul.

O altă sursă de ineficiență sînt unele legi și regulamente. În genere, cînd ministrul ajunge în post, ele sînt gata făcute. De alții, care au avut propriile lor proiecte, inițiative, interese. Am ecouri, de regulă indirecte, din partea unor ministere care își justifică incapacitatea administrativă sau politică, invocînd o legislație inadecvată, de natură să diminueze radical competențele manageriale ale conducătorilor lor. Lucrurile se întîmplă cam așa: noul ministru e, încă din primele zile, îngropat în dosare. N-a avut încă timp să se dezmeticească și nu are încă nici suficientă experiență de resort ca să se orienteze prompt în hățișul de acte care i se pun, nu fără oarecare perfidie, pe birou. Dacă totuși, fie și la o privire rapidă, îi sar în ochi cîteva aberații și propune remedierea lor imediată, „experții“ din partea „perenă“ se grăbesc să-i atragă atenția că propunerea lui nu e fezabilă. Cutare articol de lege, cutare ordonanță de urgență de anul trecut se opun…

Mi-au ajuns la ureche și lucruri mai grave. S-ar părea că o anumită rețea de corupție, „cumetrie“, organizare subterană, derapaj instituțional „bine temperat“ constituie laolaltă o altă Românie decît cea aflată la vedere. Această rețea e de nedesfăcut. Îți trebuie curaj, susținere politică masivă și timp. Dacă înăuntrul unui anumit eșafodaj instituțional constați nereguli funcționale ample, o sistematică și îndelung exersată contraselecție a cadrelor, o indisolubilă încrengătură de nepotism, infracționalitate, mită și șantaj, e foarte greu să treci, peste noapte, la măsuri drastice. Nu poți suspenda, pe termen indefinit, în vederea unei decente recalibrări, parcele întregi ale administrației publice și ale serviciilor publice în general. Ai nevoie de ani pentru a regla situația. Pînă atunci, te mulțumești cu pași mici, cu insesizabile corecturi de detaliu, fără mari efecte pragmatice. S-ar zice că legile noastre sînt gîndite, adesea, pentru a favoriza impostura, intruziunile arbitrare în viața instituțiilor, bunul plac. Asta e! Ce e de făcut? Iată cîteva sugestii:

■ Cînd ți se propune o demnitate publică, pune-te mai întîi la punct cu mecanismele ei. Citește legile care te vor „conduce“, informează-te și fii gata să condiționezi acceptarea funcției prin modificări legislative și procedurale potrivite cu ceea ce vrei. Nu se poate? Refuzi. Ideea că întîi te angajezi și faci pe urmă schimbările necesare s-a dovedit utopică (mai ales cînd n-ai garanția unui mandat întreg).

■ Cînd constați că ești împiedicat să-ți îndeplinești programul, să-ți „implementezi“ opțiunile și că, de fapt, ești invitat să faci un simplu „act de prezență“, o simplă coreografie de „reprezentare“, pleacă! Nu fi vanitos! Te sigur – din proprie experiență – că a părăsi o „demnitate“ în clipa în care constați că nu o poți onora cum se cuvine e un gest eliberator, născător de euforie, în mult mai mare măsură decît episodul „înscăunării“.

■ Înainte să pleci, spune tot! Nu pentru a te justifica, ci pentru a face transparentă malformația instituțională pe care ai trăit-o. Explică societății și celor care te vor urma în funcție cum arată, în realitate, țărișoara. La ce ne putem aștepta și ce-ar trebui să încercăm să facem pentru a schimba ceva în bine.

Ceea ce nu e recomandabil e să stai în jilțul ministerial și să te plîngi. Și să dai vina pe alții: pe predecesori, pe președinte, pe Justiție, pe „dușmani“, pe popor, pe soartă, pe „statul paralel“, pe „străini“ etc. N-ai decît să faci asta după ce pleci. Nu poți fi, în același timp, și șef, și victimă…

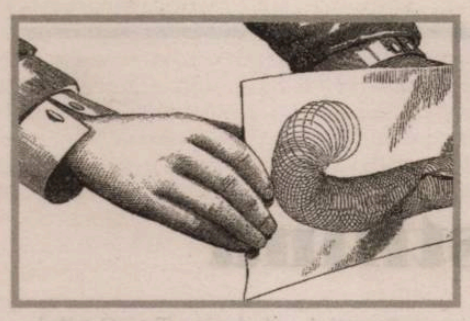

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Regele animalelor

Se știe că Dumnezeu l-a pus pe Om să stăpînească peste toate animalele pămîntului. Dar de ce a făcut-o și cum anume, asta nu se mai știe. Lucrurile au stat în felul următor: Creatorul a decis să confere domnia asupra lumii aceleia dintre ființe care are cele mai bune aptitudini de conducător, putînd astfel să păstreze ordinea și pacea între fiare. Așa fiind, le-a invitat pe toate animalele să declare ce știu să facă cel mai bine, urmînd ca El să decidă în consecință. Așa cum vă închipuiți, primul a ieșit Leul, fudul nevoie mare:

– Eu știu să sfîșii. Asta mi-e calitatea principală. Ba știu și să rag puternic, că-i bag pe toți în sperieți.

– Ambele sînt folositoare pentru un mare conducător, admise Domnul. Totuși parcă mai e nevoie și de altceva… Nu poți conduce numai prin teroare, deși se va încerca și asta… Hai să-l întrebăm acum pe Șarpe. Tu ce știi să faci cel mai bine?

– Să mă tîrăsc pe burtă, sîsîi Șarpele.

– Prețios lucru și de viitor! Dar mai potrivit pentru un ministru față de șeful lui de partid, pentru vreun adjunct față de ministru și un consilier față de un adjunct. Doar n-o să continui să te tîrăști pe burtă și cînd vei fi tu însuți rege ori împărat. Altcineva!

Veni la rînd Maimuța.

– Tu, dragă, la ce te pricepi cel mai bine?

– Să mă strîmb. Sînt genială pe domeniul ăsta.

– O să te faci de rîs. Orice ar zice unii, lumea nu-i chiar totdeauna un circ. Altcineva!

– Să încerc eu, mugi Boul. Marea mea calitate e tocmai asta: că sînt întotdeauna un bou.

– Or să te pună alții la jug, în loc să-i pui tu pe ei. N-ai înțeles deloc care-i arta guvernării, dar nu mă mir din partea ta, boule! răspunse Creatorul.

Mai ieșiră în față și alte cîteva animale – fără succes: Cîinele, de exemplu, care se lăudase că e foarte fidel, n-avu nici o șansă: „Asta nu-i o calitate de șef“, mormăi Dumnezeu. Iar cînd auzi că Țestoasa se laudă cu longevitatea ei, Dumnezeu chiar se indignă:

– Cum să dau lumea asta mare și frumoasă pe mîna unui șef care nu mai moare odată! Fugi din ochii mei. (Vorba vine, „fugi“.)

Fapt este că Dumnezeu devenea tot mai încurcat pe măsură ce le intervieva. „Animalele astea, își spunea, au fiecare calități remarcabile, dar sînt mult prea unilaterale. Fiecare nu știe să facă bine decît un singur lucru – ceea ce-i insuficient pentru domnia asupra lumii. Cumva să rezolv situația întemeind o republică? Parcă totuși îmi place mai mult autocrația. Să mai fac o încercare.“ Așa ajunse la Om.

– Zi, Omule, tu la ce ești cel mai bun?

– La mințit, Doamne.

– Interesant! Pe asta n-am mai auzit-o. Și cum vei folosi darul minciunii ca să dirijezi restul lumii?

– Păi, de exemplu, dacă oile și vacile nu vor mai avea pășune destulă, le voi spune că le-au mîncat-o caii, iar cailor – că le-au mîncat-o oile și vacile. Sau iepurii. Sau hîrciogii. Oricum, n-or să dea vina pe mine, ci, dînd vina unii pe alții, se vor certa și bate între ei. La nevoie chiar, le voi spune că lupii sînt vinovați…

– Asta-i chiar o minciună sfruntată! O vor crede?

– Voi minți științific: erbivorele s-au înmulțit prea mult, fiindcă lupii s-au lenevit și nu le-au mai rărit. Așa că trebuie să-i pedepsim pe lupi, dîndu-le ore suplimentare de muncă, pentru ca să păstrăm fragilul echilibru ecologic. Pînă la urmă, după ce toți se vor certa și lupta, supraviețuitorii vor veni la mine ca să arbitrez disputa dintre ei și se va instaura o pace dreaptă.

– Hm, ingenios!

– Le voi spune și că, în schimbul păcii și ordinii, trebuie să-mi dea și mie din carnea, din pieile, din blănurile, din lîna, din laptele lor și că animalele care mă vor asculta vor ajunge după moarte…

– Te pomenești că la Mine, în Rai…

– Exact. Iar dacă totuși la un moment dat va fi foamete pe pămînt, fiindcă au mîncat tot ce-i bun și au prădat prea mult, am să le mint din nou, spunîndu-le că foametea e din cauză că n-a plouat, fiindcă Dumnezeu s-a supărat pe ele pentru păcatele lor.

– Adică o să dai vina pe Mine pentru politica ta rea, Om nerușinat!

– Ce să fac, Doamne? Eu voi fi cu ele acolo, pe pămînt, la muncă, în vreme ce Tu stai liniștit, te desfeți cu cîntatul îngerilor și te uiți la noi de sus!

Dumnezeu oftă, se gîndi puțin apoi zise:

– Admit că un timp s-ar putea să țină gogoșile tale. Dar ce te faci dacă, la un moment dat, bietele animale își vor da seama că le-ai mințit mereu și se vor uni cu toatele împotriva ta, ca să te pedepsească: leii și lupii vor voi să te sfîșie, bivolii să te ia în coarne, elefanții să te striveasă, corbii să te izbească cu pliscul, șerpii să te muște, viespile să te înțepe și așa mai departe. Cum crezi că vei scăpa de furia lor?

– Voi scăpa, Doamne, fiindcă atunci le voi spune un adevăr – și nu unul oarecare.

– Și crezi că te vor crede, după atîta amar de minciuni, dacă o dată ai să le spui și tu *un* adevăr?

– Pe ăsta pe care li-l voi spune, Doamne, gîndesc că îl vor crede. Mai ales că-l poți și Tu confirma.

– Zău? Și care-i acest adevăr-miracol, mincinos nenorocit ce ești?

– Că sînt făcut după chipul și asemănarea Ta.

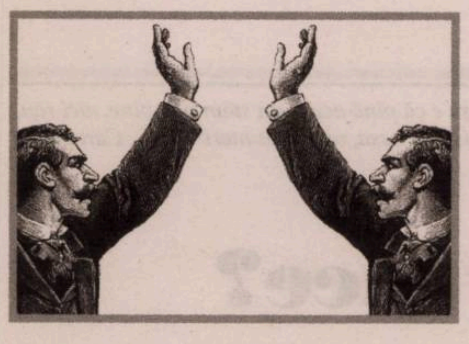

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Eu rămîn

Cei mai buni oameni pe care îi știu sînt aici sau de aici. Oamenii care m-au făcut cel mai mult să rîd isteric, să mă miorlăi, să îi iubesc, să vreau să fiu ca ei, să vreau să îi protejez, să îi alint, să îi ajut tot aici sînt. Cele mai bune, cele mai triste, cele mai proaste, cele mai stînjenitoare, cele mai fericite momente le-am trăit aici.

Am fost făcut în toate felurile, de la țigan la român model (premiant pentru inimă de român), de la bou la genial. Bou, rom (țigan e peiorativ) și român am rămas. M-am înfuriat cel mai tare aici. Mi-a fost cel mai dor aici sau de aici.

Nu m-am simțit nicicînd indiferent acasă. Am stat lipit de televizor cu inima în gît la o mulțime de meciuri jucate de cei care ne reprezentau. Am țopăit de fericire la meciurile diferitelor Naționale ale României și, mai nou, la cele ale Simonei, am plîns de furie la prima mineriadă și am vrut, disperat, să plec și să uit de locul ăsta.

M-am întors de dor.

Sînt îngrozitor de multe lucruri care mă fac să iubesc România. Mama, mică, afurisită, generoasă, un ghem de energie care pare tot timpul gata să explodeze în zeița curățeniei absolute, rudele mele fabuloase care îmi fac copilăria să pară un mic basm, amintirile oamenilor și ale locurilor în care am fost îndrăgostit sau foarte trist.

O cină cu domnul Pleșu și poveștile sale fabuloase, anul în care am muncit la limita extenuării cu Dacian, Vlad, Simona, Chiru, Cristi, Alina, Tudor, Alin, Cătălin,

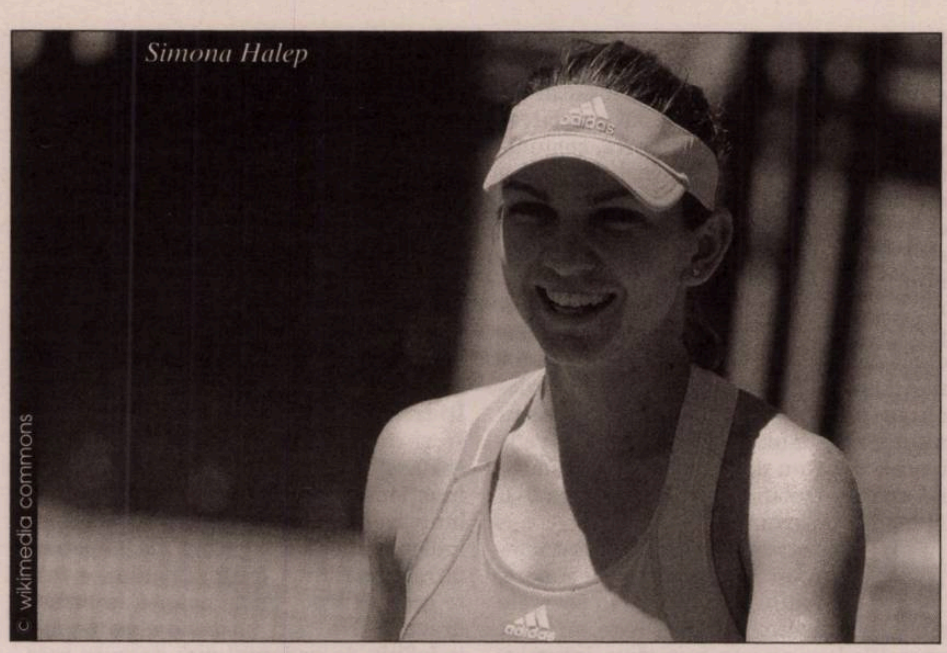

Aș vrea ca ideile mele să fie întotdeauna bune sau foarte bune.

cîteva zile și nopți la Susai și în Deltă cu un grup de oameni de care mă simt legat pe viață sînt o parte importantă din eul meu, pe care am de gînd să îl bag în față la nea Petre.

Mîrlăniile mele pe care aș vrea tare, tare mult să nu le fi făcut, oamenii pe care i-am rănit sau dezamăgit cel mai tare, momentele cele mai dure de introspecție critică, atacurile cele mai violente (unele meritate) au fost tot aici.

Furatul de cireșe și, apoi, ca adult, lăzile de cireșe cumpărate, marea, cocoțatul pe munți, meciurile de fotbal în care am reușit să le dau la gioale lui Didi, Belo, Vlădoiu, Pițurcă, Ștefan, Ganea (era să mi-o iau de la Ganea), meciul de baschet în ghetou cu cea mai bună jucătoare și cu unul dintre cei mai buni jucători de baschet de la noi sînt amintiri fără de care aș fi diferit.

Cel mai fain ungur și cea mai fainâ unguroaică pe care îi știu sînt tot români. Italianul cel mai bun (să trăiești, broscare!), cehoaica cea mai mișto au devenit și ei români.

Fiul meu e o megacorcitură care ar putea să fie cetățean american sau canadian, dar nu are nici un chef să fie altceva decît român.

Aș vrea ca ideile mele să fie întotdeauna bune sau foarte bune. Nu prea îmi iese, dar mă străduiesc.

Mă simt foarte bine fiind român. Și rom. Dar român. Am chef să continuu să mă simt așa o mulțime de ani de acum încolo. Nu vreau să plec.

Cred că sîntem conduși de o gașcă, în majoritatea ei, toxică pentru România. Nu cred că sîntem blestemați, dar sînt convins că pentru ca lucrurile să se îmbunătățească trebuie ca noi toți să facem cîte ceva pentru ca România să devină un pic mai bună.

Domnul Dragnea, domnul Tăriceanu, o mare parte a politicienilor noștri și o bună parte a șefilor de instituții ale statului ar putea rapid să facă România mai bună. Demisionînd.

Cum nu cred că o vor face de bunăvoie, eu voi continua să încerc să-i ajut.

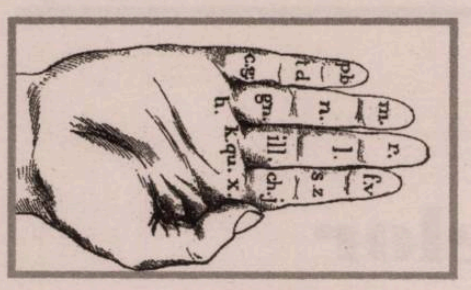

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Menajeria de plastilină

O cunoștință din Universitate, Priscornic Turbișor, profesor la Statistică, părea foarte tulburat deunăzi, cînd l-am întîlnit prin campus. Știindu-mă mai vechi și, implicit, mai experimentat decît el în meseria de părinte, mi-a mărturisit că se confrunta cu probleme în efortul paideic. Mult prea devreme, după estimarea sa. Băiatul lui, Maurice Jean-Pierre, abia împlinise cinci ani și era la grădiniță – departe așadar, cronologic vorbind, de crizele adolescentine. Și totuși, a precizat Turbișor, acasă apăruseră deja mari dezbateri principiale între părinți și odraslă. Educatoarea, o tînără formată în pedagogia *new wave,* le inocula copiilor idei avansate de conduită civică de la vîrste fragede. Lucru frumos, am spus eu. „De acord", a răspuns Priscornic, „însă mințile lor sînt deocamdată nenuanțate, iar doamna doar îi îndoctrinează cu idei revoluționare de civilitate postindustrială fără să le modeleze spiritul critic, gîndirea personală, adaptarea regulii la context și așa mai departe. Un exemplu! I-a pus pe toți să construiască diverse animale din plastilină. Pe planșeta respectivă (pe care copiii o cară zilnic după ei, cu aer sacerdotal, ca pe un chivot cu relicve sfinte, între casă și grădiniță) s-a constituit, în cîteva luni de la debutul activității, o veritabilă menajerie. O menajerie nu de sticlă, precum în piesa lui Tennessee Williams (da, am văzut-o și eu, ce dacă sînt statistician?!), ci de plastilină. Găsești acolo tot, de la maimuțe și șerpi la vaci, porci și mîțe de toate culorile. Figurinele nu joacă numai rolul reprezentării animaliere în ochii copilului. Nu, nicidecum! Aș observa chiar că rolul în cauză e destul de redus. Principala lor funcție rămîne una ideologic-educațională. Știu, nobil, avansat, elegant, civilizat. Accept pe loc, dar adaug: consecințele mentalitare secundare devin, treptat, extrem de îngrijorătoare..."

Turbișor s-a oprit o clipă, cu privirea întunecată pierdută în zare, apoi și-a reluat confesiunea: „Jean-Pierre îmi repetă, de la o vreme, sentențios – și înțeleg de la ceilalți părinți că nu este singurul din grupă care face asta! – o propoziție suspectă. *Animalele sînt persoane non-umane și trebuie tratate la fel ca oamenii!* Drăguț, dacă nu cumva ești un pic cam tîmpit. Ți-am replicat eu în cîteva ocazii. Bravo! Așa trebuie să creșteți voi! Cu astfel de idei. Să fiți mai civilizați ca noi! Răspunsul meu nu l-a mulțumit însă. M-a luat la rost. Dacă ți se pare drăguț, atunci de ce te tot uiți la filme cu animale abuzate? Ce filme, am întrebat nedumerit? Alea cu *cowboys! Mea culpa!* Mai urmăresc într-adevăr, din cînd în cînd, cîte un *western* vechi, plăcere dezvoltată din copilărie. Maurice avea, într-un fel, dreptate. Frecvent, caii cad acolo în moduri traumatizante. Am încercat *să nuanțez,* precizînd faptul că filmele erau de demult, iar caii în chestiune muriseră oricum – de moarte bună! – cu decenii în urmă, eventualele lor traume nemaifiind de actualitate. S-a enervat în ultimul hal. A strîns pumnișorii amenințător, s-a încruntat terifiant și a început să zbiere grotesc: Mihaha, mihaha, mihaha! Eliberați căluții non-umani! Eliberați căluții non-umani! L-am potolit cu greu și, desigur, am renunțat să mă mai uit la *western*-uri de epocă. Dar ciudățenia s-a amplificat. Dacă, la micul dejun, maică-sa îi dădea cumva un ou, ochii i se bulbucau demonic, își strîngea coatele la piept, iar ulterior le flutura sacadat ca pe niște aripi, urlînd: Cot-cot-cotcodac, cot-cot-cotcodac, puiul este persoană! Nu mîncați! Nu mîncați! Cot-cot-cotcodac! Am eliminat, prin urmare, ouăle! Mai tîrziu și carnea. A gemut muuu-muuu, grooh-grooh și bee-bee atît de intens, încît nevastă-mea, cu comprese reci la cap, a zis că preferă să fie vegetariană decît să mai audă asemenea răgete prin casă..."

Din orice colț al casei te aștepți, în orice moment, să sară pe tine o fiară apocaliptică.

Priscornic și-a tras puțin sufletul amărît și a continuat: „Totul a degenerat în ultimele săptămîni. Ne aflăm pe marginea prăpastiei psihologice. Toți. Copilul a ajuns un pachet de nervi, manifestîndu-și frustrările legate de protecția animalelor cu sunete și gesturi bestiale. Ham-ham-urile, mau-mau-urile, chiț-chiț-urile, cronc-cronc-urile sau cirip-cirip-urile se îmbină cu bizare contorsiuni trupești menite să imite sugestive poziții animaliere. Din orice colț al casei te aștepți, în orice moment, să sară pe tine o fiară apocaliptică. Aseară am făcut imprudența să-i relatez soției (de față cu Maurice!) faptul că am mîncat, la o masă doctorală, rață cu portocale. Fiu-meu s-a înroșit ca un rac și a urlat dement: Tuc-tuc, tuc-tuc, eliberați rața! Eliberați rața, oameni ticăloși! Bine-bine, am constatat eu idiotic, dar rața nu face tuc-tuc, tuc-tuc. Știu, s-a răstit el, însă acum *sînt tucan,* iar rățoiul este fratele meu zburător... Auzi, e tucan acum! Nu mai rezist. Mă duc să mă cert cu educatoarea!" „Bine, și ce ai de gînd să-i reproșezi?", am întrebat. Priscornic și-a umflat maiestuos pieptul, a zburătăcit din mîini defazat și a țipat marțial în direcția mea: „Mac-mac! Mac-mac!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

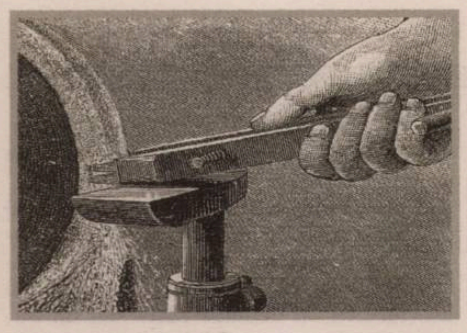

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Sînt „Prietenii Europei“ dușmanii României?

La sfîrșitul săptămînii trecute, RFI România publica un interviu cu Ana Gomes, europarlamentar portughez, membră a grupului Socialiștilor și Democraților, din care face parte și PSD. În interviu, eurodeputata i-a atras atenția ministrului Justiției din România că oficialii de la Bruxelles „nu sînt proști“ și cunosc în detaliu situația de la București pentru că se informează din mai multe surse.

„Dacă cineva îi dezinformează pe oficialii europeni, Guvernul României este cel care face asta, pretinzînd că această reformă a Justiției nu are nimic de-a face cu lupta anticorupție și omițînd faptul că există o anchetă foarte serioasă a OLAF. (...) Oficialii europeni nu sînt proști, ei obțin informații din multe surse din România. Este și cazul meu“, a spus socialista Ana Gomes la RFI.

Șefa Guvernului român, Viorica Dăncilă, nu a rămas datoare și a răspuns duminică seară, la România TV, afirmînd despre Ana Gomes că „e membră a fundației Friends of Europe, patronată de domnul Soros, deci nu e în necunoștință de cauză a ceea ce vrea să inducă în România“. Cu alte cuvinte, Friends of Europe, prin intermediul europarlamentarei portugheze, ar vrea să inducă lucruri nu tocmai în regulă, în România. Dar cine este această organizație? Și este ea, într-adevăr, patronată de George Soros?

Fondat în 1999, Friends of Europe este unul dintre numeroasele *think-tank*-uri care activează în capitala Uniunii Europene. Potrivit site-ului propriu, membrii săi își propun să contribuie la o mai bună înțelegere a provocărilor cu care se confruntă Europa, cetățenii și lumea.

Friends of Europe afirmă că nu reprezintă nici un punct de vedere național, religios, politic, corporativ sau al vreunui ONG, considerînd binevenite toate părțile care doresc să-și apere punctele de vedere în cadrul unor dezbateri.

Friends of Europe furnizează rapoarte și analize și organizează dezbateri publice, preocupările fiind diverse, de la Brexit la cooperarea UE-Africa, de la perspectivele coaliției guvernamentale de la Berlin la apropiatele alegeri din Italia, de la provocările de securitate ale lumii de azi la dezvoltarea de orașe inteligente și ecologice, de la energie și climă pînă la cetățenie europeană sau probleme ale educației. Și, bineînțeles, aria de preocupări este cu mult mai largă.

Un interesant proiect al organizației este European Young Leaders, o listă, actualizată anual, de tineri cu mare potențial de lideri, din toate statele membre. Ediția 2018 a European Young Leaders tocmai a apărut la începutul lunii februarie și acolo o putem găsi, din partea României, pe Alexandra Dariescu, descrisă de BBC drept o stea în devenire a artei muzicale, pianistă care a dat deja recitaluri alături de London Philharmonic Orchestra sau Royal Philharmonic Orchestra.

Portugheza Ana Gomes face parte din board-ul organizației, alături de nume importante precum negociatorul-șef al UE pentru Brexit, Michel Barnier, fostul președinte al Consiliului European Herman van Rompuy, foștii comisari europeni Joaquín Almunia (acum *visiting professor* la celebra „Sciences Po“ de la Paris), László Andor sau Stefan Füle, fostul premier italian Mario Monti, fostul premier belgian Guy Verhofstadt, actual lider al ALDE (familia europeană a partenerilor de coaliție ai PSD!), doi foști secretari generali ai NATO, Xavier Solana și Jaap de Hoop Scheffer, numeroși membri ai Parlamentului European și lista e cu mult mai lungă. Există și doi români în board-ul Friends of Europe: economistul Daniel Dăianu și diplomatul Sorin Ducaru, fost asistent al secretarului general NATO. Sînt toți aceștia în slujba lui George Soros?

Este adevărat că în raportul financiar al organizației găsim și numele fundației miliardarului american, Open Society Institute, alături de un mare număr de companii, fundații și guverne, care pe parcursul anului 2016 au finanțat Friends of Europe cu sume de peste 45.000 de euro fiecare. Printre acestea: Google, Huawei, ENGIE, dar și Președinția slovacă a Consiliului Uniunii, guvernele Chinei, Japoniei, Germaniei și Statelor Unite, Banca Europeană de Investiții și altele.

În orice caz, din totalul bugetului organizației (aproape 2,8 milioane de euro în 2018), puțin peste 40% reprezintă contribuții ale companiilor și fundațiilor. Restul banilor au provenit de la guverne, misiuni diplomatice și instituții internaționale, din taxe de participare și *membership* (la acest din urmă capitol găsim și Reprezentanța României la Uniunea Europeană).

Putem spune, așadar, despre această organizație că este „patronată“ de George Soros? Și, mai ales, putem crede că este ea preocupată să facă rău României? Ce motiv ar avea?

De fapt, în Bruxelles există o sumedenie de *think-tank*-uri precum Friends of Europe. Numai necunoașterea felului în care funcționează capitala Uniunii Europene sau neînțelegerea temelor abordate de astfel de organizații i-ar putea încuraja pe unii să dezvolte teorii ale conspirației.

Apropo: ce îi împiedică pe guvernanții de la București să înființeze și ei la Bruxelles un centru de excelență? Mai ales că, pentru destui exponenți ai coaliției de guvernămînt, două milioane de euro chiar că nu sînt o problemă...

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

Automobile Bavaria București
Șos. București – Ploiești 53A
Sector 1, 013685 – București
+40 21 2006263
www.bmw-bavaria.ro

Autotransilvania Cluj
Str. Avram Iancu nr. 396 - 398
Loc. Florești, Cluj
+40 26 4275010
www.bmw-cluj.ro

Banat Car Timișoara
Calea Lugojului 74
Timișoara
+40 25 6228881
www.bmw-timisoara.ro

Bavaria Motors Constanța
DN 2A, km. 201+880
Ovidiu
+40 24 1559970 / 971
www.bmw-constanta.ro

Contempo Cars Brașov
Str. Calea București 33
Săcele, 505600, jud. Brașov
+40 26 8339446
www.bmw-bv.ro

Contempo Cars Sibiu
Str. Europa Unita, nr. 2
Sibiu
+40 26 9259952
www.bmw-sb.ro

MHS Motors București
Bd. Iuliu Maniu nr. 592
061129, București
+40 37 2112500
www.bmw-mhs.ro

Automobile Bavaria Group, cea mai mare rețea de dealeri BMW din Europa Centrală și de Est.

BMW X4 xDrive20d: Consum carburant (l/100 km): mixt 4.9, urban 5.3, extra urban 4.7, emisii CO_2 (g/km): 129.

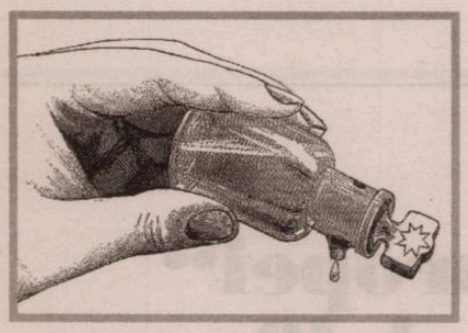

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Marţafoi

Inventarul de insulte din registrul popular al limbii, extrem de bogat şi variat, rezistă destul de bine în timp; originea multor termeni nu este însă clară şi nici istoria lor nu e uşor de urmărit prin intermediul mărturiilor scrise. Termenul depreciativ *marţafoi* nu mai e astăzi la fel de folosit ca în trecut, dar nici nu dispare: îl menţin în uz, probabil, forma sonoră stridentă şi expresivă şi terminaţia în care se poate recunoaşte un sufix cu conotaţii peiorative (ca în *maimuţoi, ţărănoi, papiţoi* etc.). Cuvîntul pare a fi fost destul de răspîndit cu două secole în urmă. Dicţionarele îi indică o primă atestare în *Caracterurile* lui Barbu Paris Mumuleanu, din 1825, în poezia satirică *Muierile*, unde bărbaţii sînt prezentaţi ca împinşi de către femei spre cheltuieli nesăbuite: „Dau sărmanii, cheltuiesc, / Pă ele le-mpodobesc, / Şi ei rămîn *marţafoi*, / Nătăfleţi, gugumani, boi". Din 1826 datează o declaraţie a bucureşteanului Dumitrache, aflat într-un conflict prelungit cu polcovnicul Fotache, vecinul său. Cauza disputei e aruncarea reciprocă a lăturilor, a gunoiului şi a noroiului dintr-o curte în cealaltă; în scena culminantă, povesteşte Dumitrache, „dumnealui mi-au zis: pănă cănd o să fii neînţelegător, mojicule şi varvar? Aşa eu auzind aşa toate astea, i le-am zis împotrivă că dumnealui este mojic, varvar, *marţafoi*" (G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti).* Cuvîntul apare şi în *Povestea vorbei* a lui Anton Pann, în secţiunea *Despre năravuri rele*, unde este versificată istoria unor „vagabonţi, crai, haimanale", „oameni fără căpătîie, şarlatani neprocopsiţi", „strengari", „golani, / *marţafoi* porniţi spre rele şi de faţă hoţomani". Cuvîntul îi era foarte familiar lui Heliade Rădulescu, care pare să-l fi considerat o insultă emblematică a vremii sale, potrivit ca termen de comparaţie: „era ceva mai teribil decît a zice astăzi *marţafoi* sau, ferească Dumnezeu, *burtă verde";* „îmi pare rău cînd aud şi pe români că ţin tot una cu vorbe ca *marţafoi, burtă verde* şi cîte şi mai cîte" *(Echilibru între antiteze).* În *Satirele politice* publicate de C.D. Aricescu, *marţafoi* e unul dintre termenii de caracterizare depreciativă a manifestanţilor de la 1848: „Mulţi băieţi şi băieţoi, / Şi golani, şi *marţafoi,* / Derbedei, feciori de lele / La căciuli cu panglicele". *Marţafoi* e frecvent în varietăţile regionale din sud, dar nu e limitat la ele: îl folosesc şi autori din Moldova şi Transilvania: Alecsandri şi, chiar destul de des, Coşbuc („Vă văd aşa de rupţi şi goi / De latră cîinii după voi! / Sînteţi boieri, ori *marţafoi?",* în *Ştefăniţă-vodă).* Regăsim termenul la Mateiu Caragiale („mutra obraznică de *marţafoi")* şi în paginile revistelor umoristice *Gura satului* sau *Furnica.*

Originea cuvîntului e încă nelămurită: nici una dintre soluţiile propuse (pe care le trece în revistă Alexandru Ciorănescu, în *Dicţionarul etimologic)* nu pare mulţumitoare, nepotrivindu-se prea bine nici ca formă, nici ca sens. Se poate presupune o legătură – probabil de simplă contaminare, de suprapunere formală – cu *marţ* şi *marţi,* moştenite din latină, din *martius* şi *martis (dies),* numele vechi al lunii martie, respectiv numele zilei din săptămînă. S-au încercat şi apropieri de denumirile unei figuri negative din credinţele şi superstiţiile populare – *Marţolea* sau *Marţeara (Marţi seara).* Se poate presupune şi o apropiere de termenul *marţ* folosit, la jocul de table, pentru a desemna o formă de înfrîngere categorică, de la care s-a extins expresia *a face marţ* – „a învinge, a întrece, a lăsa fără replică"; cuvîntul provine din turcă, unde forma *mars* are aceleaşi sensuri şi utilizări. E tentantă ipoteza adaptării (prin contaminare cu *marţ)* a vreunui alt cuvînt turcesc (cum ar fi *martaval* – „minciună, vorbă umflată" sau *martavalci* – „mincinos, palavragiu", în Redhouse 1998), dar totul rămîne doar o speculaţie riscantă, fără dovezi.

Oricum, *marţafoi* e încă destul de cunoscut şi folosit, în declaraţii politice, în articole jurnalistice şi în comentarii online, mai ales în asociere cu un demonstrativ sau un nume propriu: *marţafoiul ăsta, marţafoiul de X,* „acest *marţafoi* etern" (forum.softpedia,com) etc. Sensul, ca în cazul multor insulte, nu este stabilizat, putînd acoperi, în funcţie de context, diferite trăsături negative: lipsa de importanţă şi de valoare, prostia, ifosele etc. Dicţionarele (de pildă, *Dicţionarul limbii române,* DLR) preiau sensurile contextuale şi descriu *marţafoiul* ca „om de nimic, om fără căpătîi, vagabond, golan", ca „nătărău, prost" sau ca epitet depreciativ pentru orăşean, pentru cel îmbrăcat altfel decît comunitatea rurală de referinţă; în alte dicţionare (reproduse de dexonline.ro) sînt înregistrate şi sensurile contextuale „şmecher" sau „netrebnic". În profilul insultei rămîne totuşi dominantă minimalizarea, care apropie foarte mult cuvintele *marţafoi* şi *maimuţoi.* Cuvîntul pitoresc are şanse să reziste şi să lege disputele de azi de cele ale mahalagiilor bucureşteni de pe la 1800.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti. A publicat, între altele, volumele* Limbaj şi politică *(Editura Universităţii Bucureşti, 2007) şi* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecţia „Viaţa cuvintelor", 2010).*

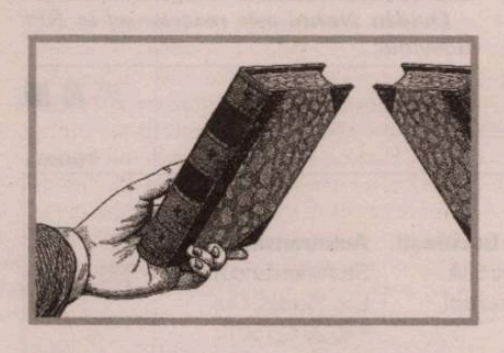

Liviu PAPADIMA

învăţătura de minte

Răul cel mai mare

Nu cred că mai e un secret pentru nimeni că mulţi oameni din România de azi trăiesc cu sentimentul împovărător că peste ţara lor s-au abătut în ultimul an o mulţime de rele şi că lucrurile par să continue aidoma.

M-am întrebat de mai multe ori, urmărind sarabanda evenimentelor care, pentru mine şi pentru alţii, însemnau încă o veste proastă pe răboj, care e de fapt răul cel mai mare în tot ce se întîmplă: haosul politic cu trei guverne într-un singur an, atacul concertat şi tenace împotriva Justiţiei, harababura fiscală, abandonarea investiţiilor în favoarea creşterii pensiilor şi salariilor, confiscarea nonşalantă a instituţiilor publice, aroganţa şi nesinceritatea conducătorilor, ignorarea cinică a reacţiilor publice faţă de iniţiativele lor, deteriorarea imaginii României în arena internaţională, riscurile la care ţara e expusă printr-o tot mai apăsată sfidare a Uniunii Europene şi a Statelor Unite ale Americii, afilierea politicilor noastre publice la modelul în expansiune al Rusiei, Turciei, Ungariei sau Poloniei?

Un politolog lucid, cu simpatii democratice şi cu un orizont deschis de înţelegere a frămîntărilor epocii noastre, ar pune cu siguranţă pe primul loc repoziţionarea României în context internaţional şi regional. Un imagolog ar fi preocupat, probabil, de percepţia declinantă a României în afara graniţelor şi – de ce nu? – în interiorul lor. Un activist civic ar fi poate indignat întîi de toate de reacţia obtuză a autorităţilor la semnalele venite din partea „străzii". Un moralist s-ar decide poate să pună pe primul loc atitudinea guvernanţilor faţă de cei guvernaţi. Un instituţionalist se va arăta îngrijorat de deturnarea şi destructurarea organismelor reglatoare ale interacţiunilor sociale, un economist de politicile economice hazardate, un antreprenor de „revoluţia fiscală", un magistrat de pierderea autonomiei Justiţiei, un analist preocupat de politica internă de performanţa destituirii a două guverne de către însişi cei care le-au numit în numai un an de zile ş.a.m.d.

Greu să alegi dintr-o ofertă atît de generoasă. 2017 a fost un soi de Black Friday non-stop al calamităţilor, iar 2018 nu pare deloc să închidă prăvălia pentru inventar.

E greu să te decizi şi cînd nu aparţii nici uneia dintre categoriile de persoane direct implicate şi, totuşi, indirect, eşti legat de fiecare dintre ele.

Dacă politicienii din coaliţia de guvernare ar fi avut un minimum de cultură politică, ar fi ştiut că scopul principal al democraţiei – definită de Winston Churchill, într-o butadă celebră, drept cel mai rău sistem politic, cu excepţia tuturor celorlalte – nu este bunăstarea, ci pacea socială: posibilitatea coabitării unor modele de viaţă, a unor atitudini şi interese divergente, uneori chiar antagonice.

Nu o dată însă idealul realizării acestui echilibru, adesea precar, a fost sacrificat în România postdecembristă, cînd recent instalata conducere FSN se simţea în impas. Arma cea mai la îndemînă pentru un lider politic în astfel de cazuri este învrăjbirea unor grupuri împotriva altora, pentru a-şi consolida dominaţia. Ion Iliescu i-a declarat pe manifestanţii din Piaţa Universităţii „golani" şi „legionari" şi a chemat apoi minerii să cureţe locul de rebeli şi să planteze panseluţe peste petele de sînge. Reţeta nu e originală, nici măcar nouă. Nou, la scară istorică, e doar faptul că ea a fost exclusă categoric din arsenalul mijloacelor de guvernare admisibile în statele democratice. Şi asta nu numai pentru că încalcă flagrant şi abominabil principiile statului de drept, ci pentru că anulează însăşi raţiunea de a fi a democraţiei.

Mai e un lucru ce nu trebuie uitat: minerii au venit pentru că au fost dispuşi să dea curs chemării, tot aşa cum s-au raliat ei muncitorii de la IMGB şi muncitoarele de la APACA.

2017 nu a adus cu sine noi vărsări de sînge între conaţionali. Slavă Domnului, avem acum pîrghii statale pentru a evita astfel de dezastre. A adus însă o noutate radicală în jocul politic: antagonizarea grupurilor de populaţie cu opţiuni divergente a devenit, din colac de salvare, doctrină. A reinstaurat, practic, doctrina „luptei de clasă" cu mijloacele *soft* ale statului modern.

Ăsta mi se pare mie răul suprem din tot ce s-a întîmplat: jurămîntul de la Herculane, în care membrii conducerii PSD s-au legat să lupte pînă la ultimul împotriva duşmanului invizibil, botezat „statul paralel".

Recentul rechizitoriu formulat de către ministrul Justiţiei la adresa DNA a demonstrat, o dată în plus, că şansele de a mai găsi vreun reper consensual, vreun arbitru între cele două „tabere" ce scot la suprafaţă, într-o poziţionare tot mai tensionată, clivajele enorme din societatea românească, devine tot mai improbabilă. Domnia-sa a ţinut să ne asigure, în repetate rînduri, că numai cu legea în braţe vom putea rezolva corect problemele Justiţiei. Or, în prelegerea televizată la care am asistat, pare să fi uitat complet de promisiunile făcute. Pînă şi studenţii săi de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi şi-au exprimat public nedumerirea – fiind prompt taxaţi, cu sfîntă indignare, de dl avocat Pavelescu drept agenţi ai statului paralel.

Pe 21 decembrie 1989, cînd marea nelinişte era dacă şi muncitorii se vor ralia protestelor împotriva lui Ceauşescu, cineva mi-a spus: „N-or s-o facă. Ei au un pact cu regimul comunist: «Voi vă faceţi că munciţi, iar noi ne facem că vă plătim»". Din fericire, nu a avut dreptate.

Un pact similar pare să fie coloana vertebrală a ideologiei PSD: „Daţi-ne dreptul de a conduce discreţionar România, iar noi o să vă dăm bunăstare".

Lumea occidentală crede că o atare ecuaţie este contradictorie şi, drept urmare, irealizabilă. Lumea orientală arată că, în anumite situaţii, ea se dovedeşte sustenabilă. Pentru mine şi, cu siguranţă, pentru mulţi alţii, e pur şi simplu un pact inadmisibil – ceea ce mă situează ca azilant politic al statului paralel: un trădător, un chiabur, un culac, ziceţi-mi cum doriţi.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din Bucureşti; coautor al manualelor de limba şi literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educaţional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

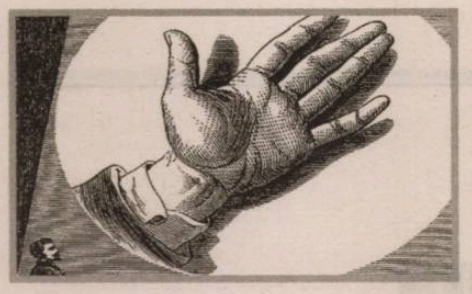

Adina POPESCU

portrete din mers

Tramvaiul 16, o poezie!

În ultima vreme, de cînd sediul redacției noastre e în Pipera, merg destul cu tramvaiul 16, care face bucla cea mare de la Sfîntu Gheorghe, în tandem cu tramvaiul 21 – acolo sînt ca frații – apoi merge de unul singur pe șine pînă cînd aproape că iese din oraș, sau ieșea, în vremurile în care orașul se lățea mai puțin, însă acum își sfîrșește traseul în noul cartier al corporatiștilor și al clădirilor de birouri care au răsărit peste noapte, în cîmp. Eu îl iau de la Lizeanu, de regulă aștept între zece și patruzeci și cinci de minute, depinde de ce mai apare „pe linie" – trafic, cîte o mașină parcată aiurea, cîte un vatman care a zăbovit prea mult la o cafea. Alături de mine așteaptă încă 10-20 de oameni, unii vorbesc la telefon, alții molfăie covrigi sau pîine din sacoșele pe care și le-au umplut în Obor și toți își îndreaptă privirile în zare, de-a lungul celei mai mizerabile străzi din centru, veșnic plină de zoaie și de alte gunoaie, cu case care stau să cadă și care se numește, într-un mod ironic, strada Viitorului. Atunci cînd catadicsește să apară, după un orar absurd și haotic, tramvaiul 16 nu trage niciodată la „peron", oprește undeva mai în spate, n-am înțeles niciodată de ce, de parcă s-ar feri de intersecție sau nu s-ar îndura să părăsească strada Viitorului, unde se încadrează perfect în decor. Sau pur și simplu e un tramvai modest. Cei 10-20 de oameni care îl așteaptă își împing cu îndîrjire papornițele mai în față ca să ajungă la ușile lui și-l înjură. Tramvaiul 16 a rămas unul dintre cele mai urgisite tramvaie din București. Rablagit și pe model vechi, se zgîlțîie, scrîșnește și oftează. Controlorii nu prea se urcă în el, în schimb te iau în primire țigănci amărîte care își fac reclamă la nimicurile pe care le vînd: „Alifie chinezească, două leucoplaste cu rivanol la un leeeu!" Vocile lor cîntate îți însoțesc călătoria, nimeni nu cumpără nimic, chipurile lor par din ce în ce mai tragice pe măsură ce tramvaiul trece din stație în stație. La un moment dat, obosesc și se așază pur și simplu pe scaunele din plastic rupte și murdare, își încălzesc picioarele încălțate în șosete groase și șlapi, chiar și-n toiul iernii, la caloriferele tramvaiului, stau și se uită aiurea pe geam. Se uită la orașul lor, București, căruia îi aparțin vrînd-nevrînd, pe lîngă care tramvaiul 16 se prelinge, stație după stație, de la Sfîntu Gheorghe și pînă la platforma industrială Pipera, care nu mai e de mult industrială, e doar de fițe.

...doar cîțiva corporatiști rătăciți.

Și eu mă uit pe geam, într-un astfel de tramvai nu-mi vine să citesc ceva, nici măcar să-mi scot telefonul mobil și să butonez, face parte dintr-o altă lume. Își continuă drumul pe strada Maicii Domnului, un alt nume ironic, pentru că nimic nu e sfînt aici, doar grotesc. Oprește la Reînvierii. Trece pe lîngă casele decrepite, mucegăite, rîncede, cu cîte un singur etaj, remarc pentru a cîta oară „Frizeria noastră" care deja are un lacăt pe ușă, un soi de cafenea care te îmbie cu gogoși colorate, doar în reclamă, și aceasta pare închisă, o shaormerie turcească unde e o coadă mică, iar micul morman de carne din vitrină are o culoare dubioasă, străduțe care se înfundă, un restaurant arăbesc, multe magazine de scule auto și de materiale de construcții, toate acestea ar putea să coexiste într-o zonă vie și pitorească a orașului. Însă orașul este atît de urît, de cenușiu și de găunos aici, încît de fiecare dată, ca să mă salvez sau ca să cad și mai rău în depresie, mă gîndesc la *Solenoid,* la casa în formă de vapor de strada Maicii Domnului, o caut cu privirea, dar n-o găsesc niciodată, de aceea simt, ca și atunci cînd merg cu tramvaiul 21, că m-am rătăcit prin Bucureștiul lui Cărtărescu, al amintirilor și metamorfozelor, dar și prin propria mea minte, prin propriul meu destin. Și atunci mă cuprinde cu adevărat disperarea.

Însă tramvaiul 16 oprește din nou la intersecția cu bulevardul Lacul Tei, multe dintre papornițele de la Obor și posesorii lor coboară, se pierd încet-încet printre blocuri, iar aici urcă pentru două-trei stații țiganii din mahalaua Tei și atmosfera devine ceva mai animată. Toți se cunosc între ei, tramvaiul devine cumva un soi de acasă înspre acasă, o prelungire a vecinătății. Urcă copii de la școală, care, deși sînt scaune libere, se așază direct pe treptele de la uși și mănîncă cu o poftă nesățioasă sandvișuri cu parizer, în jumătăți de pîini pufoase de 1 leu, care îți fac o poftă teribilă. Urcă femei smochinite sau incredibil de grase, de-abia le încap fustele, tineri burtoși în treninguri, toți șmecherii șmecherilor și toți săraci. Femeile nu încetează cu întrebările, bărbații răspund monosilabic, cu chipurile lor încruntate. Nu există bucurie în tramvaiul 16, doar marasm și probleme. Află că pe al bătrîn iar l-a durut stomacul și a vomitat sînge, dar „e sigur de la băutură" și a început să ia pastile, că Bucurică a fost luat de gardă pentru tentativa aia de omor, că pe Marinel nici acum nu l-au găsit, a dispărut de șase zile, „poate o fi cu vreo fată!", dar are telefonul închis, precis că l-a luat cineva care îi vrea răul și nu pot să sune la poliție pentru „că tac-su abia a ieșit din pîrnaie și iar s-a apucat de alte alea... că nu poate să stea și el locului, la casa lui". Mai sînt și adolescenți care se pipăie și se înghiontesc, se pun unii peste alții pe scaune și-și spun cuvinte de amor: „Balerina mea, balerina mea... băga-mi-aș p... în gura ta!"

Tramvaiul 16 oprește mai întîi la Lacul Tei, aici chiar în stație e o mică cîrciumă de drojdieri unde alături de steagul României flutură steagul Americii, apoi părăsește cartierul de blocuri și o ia pe Șoseaua Petricani, ai senzația că a ieșit din oraș, merge pe șinele lui printr-un crîng desfrunzit, se hurducăie, în stînga se vede lacul, cîteva raze meschine de soare pătrund prin geamurile murdare, conversațiile lîncezesc sau încetează, e o senzație de călătorie spre capătul lumii, pe lîngă roata cea mare din parc, veșnic încremenită, ca un ochi rotund și imens care te vede, fără să te judece.

Țiganii coboară în cîrduri la stația Ștrandul Tei – o mahala se întinde în dreapta pînă departe, de la curți pline de gunoaie la case la roșu pe care scrie „De vînzare, cinci camere, 195.000 de euro", în zare sclipește lacul. Tramvaiul își continuă traseul, conversațiile și necazurile celor care tocmai l-au părăsit încă adastă în cele două vagoane ca un fum subțire de țigară, pînă cînd dispar de tot. Se simte doar o ușoară melancolie. În zare se văd deja blocurile de beton și sticlă, un nou semn al civilizației. Tramvaiul 16 e aproape gol, doar cîțiva corporatiști rătăciți care și-au lăsat mașinile în service și deja au sunat că vor întîrzia la serviciu. Trebuie să cobor la stația Șoseaua Fabrica de Glucoză, acolo unde autostrada vine peste noi, cu buldozere și valuri de pămînt, peste toți oamenii ce muncesc în Pipera. Însă pînă acolo mă bucur de liniștea întreruptă doar de țăcănitul ritmic al roților și-mi doresc ca tramvaiul 16 să iasă de pe șine și să o ia aiurea pe cîmpuri, să gonească pe autostradă cu 150 de kilometri la oră, să străbată munții și țara, să treacă de granițe și să ajungă poate pînă la Viena sau în altă parte, și mai la vest, să nu se mai întoarcă niciodată în bucla cuminte de la Sfîntu Gheorghe, alături de fratele lui, 21. Pentru că poate și pentru că are un suflet.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

De ani de zile mă rîcîie abonamentul de metrou

Mi-l doresc, visez libertatea de a-l avea doar pentru a nu mă mai opri la chioșc, sta la coadă, scoate banul. De multe ori am pierdut metroul pentru că n-aveam „călătorii". Așa m-am hotărît să-mi iau abonament pe o lună. 70 de lei. Luna trecută. Mi s-a părut colosală suma, dar mi-am spus: de ce nu mi-aș lua, de ce să nu fiu liber? M-a ars suma, m-a durut, mi-a săgetat sîngele, mi-a uscat mîna. Dar am dat banul, am luat abonamentul. În prima clipă, triumf. Eram liber ca pasărea, ca metroul, ca RATB-ul. Am cinstit momentul c-o uitare: merg, nu-mi mai amintesc cît de prost sînt. Cît costă. Încercam să calculez. Cîte călătorii fac cu metroul. 10 înmulțit cu 3. Înseamnă 60, din cîte credeam eu. Mă mințeam. A fost o lungă perioadă în care nu am folosit metroul. Vă vine să credeți? Am uitat de abonament doar pentru că nu am avut nevoie de el. Apoi, la finalul lunii, m-au muncit drumurile. Dar mai erau exact trei-patru zile de valabilitate. Așa că am rămas iar frustrat. Am cheltuit bani mulți doar dintr-o comoditate. Mă deranja să văd fața casierei, să scot bani din buzunar, că n-au plata cu cardul la metrou și n-aveam mereu *cash* cu mine. Așa, sincer, pe luna trecută am săvîrșit un mare păcat al cheltuirii banilor aiurea. Ce mă fac? Conștiința îmi dă palmă. Mă lovește cu copita ei teribilă. Îmi spune: ai dat 70 de lei, ai consumat doar de 15 lei abonamentul. Ce măgar, ce cheltuitor, ce coate-goale ești, ce mîncător de futilități! Tac, tac, uit, uit. Pot? Ce-aș fi făcut altfel cu banii? Ar fi fost bine să-i dau unui puști banii pe care-i așteaptă. Ar fi fost să beau *thai latte* să încremenesc, cu zeci de *shot*-uri de thai, adică alte gogorițe. Ce om, ce creier! Vai, cu ce mi se duce timpul vieții... Dacă s-ar fi întîmplat că eu, un astfel de bicisnic, să fiu la bătălia Teleajenului și, vai, să fac astfel de calcule pe abonamentul de metrou, cum ar fi fost? Nu cred că aș fi fost în stare să fac vestitele băști de pămîntu înalt, pomenite și de confratele Miron Costin în Letopisețul lui: „Simțindu Mihai-vodă că-i tot vinu asupra lișii cu Ieremie-vodă, ș-au mai înglotit oastea și ș-au ales locul de a dare războiu lișilor, pe apa Teleajinului. Avè la acela războiu Mihai-vodă 60.000 de oameni, unguri, munteni, sirbi; némți încă avè puțini. Și au tocmit oastea pre malul dincolo, călăreții au pus de îmbe părțile la arepi, iară pedestrimea cu pușcile au tocmitu-o tocma asupra vadului, unde era vadul. Și așea au așteptat pre lești, puind apa ca o piedecă între oști, pănă or deprinde oștenii lui acel fél de oaste și să vadză pănă încîtu sintu de sămeți lișii la războaie."

„Zac. 18. Cu atîta era mai meșter Zamoyschii decît Mihai-vodă, că Zamoyschii cît au sosit, îndată au făcut cu pedestrimea sa băști de pămîntu înalte și acolè au suit îndată pușcile. Toată dzua acéie au stătutu războiul numai din tunuri unii la alalți și din sinéță, peste apă."

Tu ce părere ai?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Punem zurgălăi la sania Ralucăi Strămăturaru?

Măcar nu trebuie să-i punem cai. Nu trebuie să rîdem crud de neputința noastră cronică de a produce performanțe în sporturile de iarnă, locul 7 la sanie al sus-numitei fiind rezultatul maxim al României la Jocurile Olimpice de la Pyongchang. În fond, pîrtiile sînt pline de schiori. Cu sania se dau toți copiii. Sigur, puțini fac schi fond, hochei sau, uite, curling (așa cel puțin se păzesc de doping, după cum văzurăm cu rușii ăștia care nu se învață minte). Nu o fac pentru că nu au unde. Țara noastră e ca un test de înscriere la Harvard pentru cei care vor să facă lucruri importante în viața lor. Totul e făcut ca să-ți dea în cap sau la picioare. Totuși, nu aș face o vină colosală României în întregul ei, nu mai mare decît aceea de a nu avea trotuare sau străzi corecte în ciuda deconturilor demne de construcția unui alt Taj Mahal. Puține țări investesc masiv în domeniul ăsta, în afară de cele clasice în care copiii mai întîi învață să alunece pe schiuri și abia apoi să meargă. Aici e treaba comunităților de munte. Așa cum Primăria București a lansat controversatul proiect de succes și de absorbit milioane numit CSM, așa orașe ca Brașov ar putea să se concentreze un pic mai mult pe creșterea unor campioni ai zăpezii. Pînă la urmă nu există pămînt blestemat. Janica Kostelic vine din Zagreb, un oraș cu un deal, nu cu munte, și a făcut istorie în schiul alpin. Mulți tineri neștiuți dospesc de mari destine. Întrebarea e: cum depășim mistocăreala, autosuficiența, sifonatul banilor publici, cum ne reconstruim umilința, pasiunea, dorința de a vedea ieșind ceva din mîinile noastre, mai ales un campion în cel mai improbabil loc? Da, știu, e aceeași întrebare pe lîngă care cei mai mulți dintre noi trec falnic și preocupați de lucruri mai înalte, îndreptîndu-se solemn către prima groapă care le iese în cale.

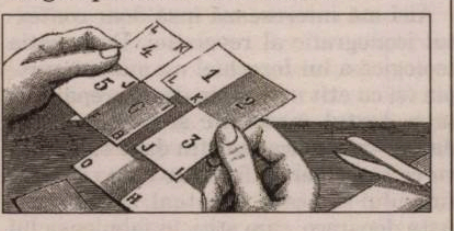

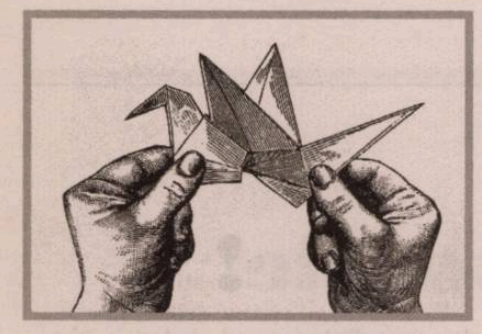

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cei ce s-au dus

Revista noastră a împlinit 25 de ani. Cineva observa că vîrsta aceasta înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decît un sfert din centenarul României, pe care tot în acest an îl sărbătorim. Sigur, nu e un record mondial sau european, nici măcar unul național, dar totuși e ceva. Într-un sfert de secol se pot întîmpla și chiar s-au întîmplat multe. O perioadă în care generațiile s-au succedat, dar prin redacția noastră au trecut niște oameni cu totul speciali pe care nu vrem să-i uităm fiindcă știm că fără ei revista nu ar fi fost la fel. Vreau deci să amintesc cîte ceva despre cei care nu mai sînt astăzi printre noi.

Teodor Sugar, Tedy, cum i se zicea, primul secretar general de redacție, era ceea ce se poate numi un adevărat meseriaș. Un om care știa în orice moment tot ce se întîmplă cu revista, ce pagini sînt deja gata, ce articole mai trebuie să vină, cine a scris deja și cine nu. Se pricepea la mecanismele gazetăriei mai bine decît oricine și, cu finețe și inteligență, făcea mașinăria să meargă. Prezența lui dădea un fel de siguranță celorlalți că nu se va întîmpla nici un accident, că revista va apărea de fiecare dată la timp, în cele mai bune condiții. Și, ca orice meseriaș, preocupat continuu de propriul job, fuma foarte mult.

Tita Chiper ne uimea în redacție cu informațiile sale minuțioase despre aproape oricine. De cîte ori apărea la orizont cîte un nume, un personaj despre care noi încă nu știam nimic, ne uitam întrebători la ea. Făcea ochii mici, căutînd parcă prin niște fișiere ale minții, și apoi spunea ceva de genul: *Da, da, da, păi, ăsta lucra la cutare instituție pe vremea lui Dej, cînd a avut niște probleme fiindcă se încurcase cu nevasta nu știu cărui ambasador străin.* Părea că societatea românească nu are nici un secret pentru ea și că știe despre oricine cîte un amănunt sau o poveste relevantă. Așa cum Teodor Sugar se pricepea la mecanismele gazetăriei, ea se pricepea la desubturile firii umane. Avea o inteligență sclipitoare, care în unele momente depășea puterea de înțelegere a multora dintre noi.

Cînd făceam cîte o boroboață, ne amenința că ne trăsnește.

Uneori, abia după ce plecai de la redacție îți pica fisa ce a vrut să zică despre un lucru sau altul. Și tot ea știa cel mai bine cum să-i ia pe portari, pe oamenii de serviciu. Avea darul de a se putea înțelege cu necunoscuți și cu oameni de toate categoriile. Asta se vede și din interviurile cu totul extraordinare pe care le-a făcut pentru *Dilema* și care, după dispariția ei, au fost reunite într-un volum.

Zigu Ornea era un cărturar desăvîrșit. Probabil că și-a petrecut cea mai mare parte a vieții prin biblioteci și printre cărți. Nici nu are rost să spun eu aici cît impresionante erau cunoștințele sale asupra perioadei de dinainte de Război, cultural și politic vorbind. Lucrul acesta e atestat de zecile de volume pe care le-a publicat de-a lungul vieții. În *Dilema* avea una din cele mai interesante rubrici din presa românească de după 1989. Dincolo de asta însă, Zigu Ornea era și un om fascinant, cu un umor fin. Era capabil să poarte unele dintre cele mai rafinate polemici pe care mi-a fost dat să le aud. Cele cu Octavian Paler de la vila scriitorilor de la Neptun, din anii comunismului, erau de-a dreptul delicioase. Era și un povestitor înnăscut. Nu pot să uit cum povestea că iarna, cînd era copil la Botoșani, rebegit de frig, visa sobe pe stradă.

Magdalena Boiangiu, Lena, cum îi ziceam noi, era o forță. Avea o minte puternică, ordonată și vedea lucrurile clar. Articolele în care analiza chestiuni de politică externă sînt o mărturie a viziunii sale de ansamblu asupra lumii. Era o jurnalistă cu foarte mare experiență, dar competențele ei depășeau cu mult simpla gazetărie. Scria cronici de teatru și avea o mulțime de cunoștințe în lumea teatrului. Sfaturile ei ne erau totdeauna utile. Cînd făceam cîte o boroboață, ne amenința că ne trăsnește. Putea fi tăioasă, dar putea fi și foarte înțelegătoare. Avea tăria de a spune lucrurilor pe nume, ca nimeni altcineva. Vorbele ei plutesc și astăzi în redacție pe deasupra noastră, iar pălăria ei de vară încă ne veghează din cuierul în care i-a rămas locul definitiv.

Alex. Leo Șerban deborda de spirit. Mereu în priză cu noutățile culturale sau mondene, era veșnic entuziasmat sau revoltat de cîte ceva. Indignările lui puteau fi devastatoare. Nu suporta prostia și nu-i suporta pe proști. Își trăia viața și ideile la maximum. Mereu pleca sau se întorcea de la cîte un festival de film. De multe ori în redacție așteptam nerăbdători să aflăm reacția lui Leo despre întîmplarea, situația sau personajul zilei. Părea că poate să treacă cu eleganță peste lucrurile grave și să găsească profunzimile unor întîmplări aparent superficiale. Fără el, redacția noastră a devenit mai sobră.

Nu în ultimul rînd, l-aș aminti pe **Augustin Buzura**, chiar dacă nu a făcut parte din redacție, fiindcă fără el revista nici nu ar fi existat.

Toți cei pe care i-am pomenit au dispărut prea devreme.

ready made

„Mai trebuie de ținut samă încă și de faptul că mulți profesori de latină sînt foarte căpcăuni! Nu vroiesc să ție sama de nemic, țipă, vîră pe elevi în boală pănă într'atîta în cît pentru dînșii latina ieste ce ieste, celealalte îs fleac!…“

L. Gîrbea, „Asupra învățămîntului la noi“, în *Contemporanul,* An. VII, No. 3, Iulie și August 1889

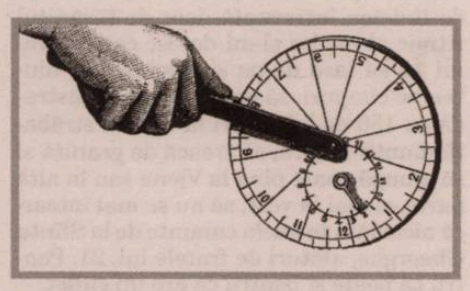

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Istoria unei revelații

Celebrul pasaj biblic în care Iezechiel povestește poate cea mai bizară întîlnire cu Dumnezeu din toată Biblia le amintește unora, relaxat, de Louis Armstrong („Ezekiel saw the wheel…“).

Lui Erich von Däniken îi amintește, ca orice altceva, de extratereștri. Pentru el, „un nor mare și un val de foc“, în mijlocul căruia „strălucea ca un metal în vipie“ carul tronului divin, din care „țîșneau raze și fulgere“, cu roți de o „înălțime înfricoșătoare“, „vîrîte una în alta“, care „înaintau în toate cele patru părți“, făcînd un zgomot „ca un vuiet de ape mari“ (Iez. 1,1-28) sînt informații care diagnostichează necesar și suficient manevrele unui OZN.

Celor care vin dinspre filozofia greacă, viziunea proorocului le amintește, să zicem, de Anaximandru. Cosmologia filozofului presocratic (de altfel, contemporan cu Iezechiel) presupune și ea un fel de uriașe „roți“ concentrice, adică traiectoriile planetelor în interiorul celei a soarelui. „Ochii“ cu care sînt acoperite roțile carului lui Dumnezeu la Iezechiel ar fi atunci, bineînțeles, stelele milesianului.

Aici mă interesează însă doar contextul iconografic al revelației. De bogăția teologică a lui Iezechiel nu mă pot apropia (și cu atît mai puțin de discrepanțele între textul masoretic și Septuaginta), dar aș vrea măcar să știu dacă există ceva ce Iezechiel să fi putut vedea în arta timpului său care, eventual, să-l inspire. Asta deoarece, cum știți, în fabuloasa lui viziune, Iahve apare pe un tron susținut de patru creaturi, fiecare din ele cu patru fețe (de om, de leu, de bou și de vultur) și patru aripi, cu mîini de om sub aripi și cu copite de vițel (1,5-18). Nu e, cu alte cuvinte, genul de relatare la care reacția ta să fie „a, OK“. Îndrăzneala lui Iezechiel n-are limite și propune un fel de heruvimi mesopotamieni. Asemenea creaturi nu mai apar în Biblie, deși sînt cumva rude ale modeștilor heruvimi de pe chivotul legămîntului. Iar Iezechiel nu e vreun pustan sau un muribund care halucinează. Iahve i se arată pentru prima oară în vara în care are 30 de ani (593 î.Hr.). Se află atunci deja de cîțiva ani în imperiul babilonian (undeva în Irakul de azi), împreună cu vreo zece mii de evrei deportați de Nabucodonosor după prima cucerire a Ierusalimului.

În cei douăzeci de ani ai robiei a ajuns să cunoască foarte bine, e clar, lumea asiro-babiloniană. Viziunea cîmpului plin de oase uscate (care dă fiori didactici celor ce fac antropologie fizică: „și oasele au început să se apropie, fiecare os la încheietura sa“…) amintește de descrierile de campanii militare din analele asiriene. Numeroasele (și competentele) pasaje despre asedii din carte țin, toate, de poliorcetica asiriană. Imaginea zeului ce-și prinde dușmanii într-un năvod (ca în 12,13) e și ea frecventă în arta orientală. În multe din formulele proorocului se reflectă mitul neo-babilonian al celor șapte pedepsitori (9,1-2) sau literatura mesopotamiană a revelațiilor (prezența divină îți poate lipi limba de cerul gurii, adică slava ei te amuțește (3,26); zeul te ia de păr (8,3) și te duce să-ți arate adevărul). În apa care curge de sub pragul templului (47,1) vedem izvoarele pe care erau construite multe din templele Orientului apropiat, iar în harta Ierusalimului pe care Domnul îi cere s-o deseneze pe o cărămidă (4,1), hărți *sui generis* cunoscute din Mesopotamia. La 21,21, regele Babilonului „scutură săgețile“ și „cercetează ficatul“. Nu poți să fii mai *insider* de-atît. Vrînd-nevrînd, Iezechiel a observat cum funcționau local tehnicile de divinație ca belomanția (extragerea dintr-o tolbă a uneia din săgețile de care fuseseră legate răspunsuri la întrebarea care te frămînta) și mai cunoscuta hepatoscopie (s-au descoperit nenumărați ficați antici de lut sau bronz). Numai influența asiriană poate explica pasajele mai obscure, în care, de pildă, în fălcile unui inamic se pun „zăbale“ (38,4). Traducerea corectă aici ar fi probabil „cîrlige“, cu care asirienii, cum e clar din analele lor și din basoreliefuri, își tîrau prizonierii. Iar faimoșii „ochi“ (1,18) de mai sus, care acoperă roțile „carului de foc“, ar putea fi de fapt țintele din obezile roților (ca, din nou, pe basoreliefuri). Și mai probabil, dat fiind că la 10,12 și trupul, și aripile, și mîinile heruvimilor sînt pline de „ochi“, e vorba de faptul că în lumea babiloniană cuvîntul pentru „ochi“ se aplică și pietrelor prețioase tăiate în forma pietricelelor ovale de rîu. Cu asta ne-am întors la viziunea de la început.

Pe situri ca Nimrud, Ninive și Khorsabad (dacă puneți degetul pe o hartă a lumii pe Mosul, în Irak, le-ați acoperit pe toate trei), au fost descoperite pe rînd, de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, palatele și templele asiriene ale vremii. Ele sînt pline de creaturi înaripate cu fețe umane, de obicei tauri și lei, de trei metri sau, pe sigiliile cilindrice, de trei centimetri. Sînt acolo zei, zeițe sau genii cu corp uman și cap de animal, uneori cu patru fețe (identice, ce-i drept), adesea cu patru aripi, care, cu aceste aripi sau cu mîinile, sprijină cerurile, tronul sau o platformă pe care stă divinitatea. Ingredientele permutate de creaturile hibride din arta asiriană sînt leul, vulturul, taurul și omul, exact ca în viziunea biblică.

Geniul teologic al lui Iezechiel pune, paradoxal și nu prea, niște heruvimi asiro-babilonieni să susțină tronul lui Dumnezeu, care apare în toată slava sa, așa ca în textele mesopotamiene (de exemplu, Enuma Elish). Tot el e și singurul care spune explicit despre Iahve că arată ca un om: pe tronul de „safir“ (care de fapt ar trebui tradus aici ca lapis-lazuli) „era ca un chip de om“ (1,26-27). Statutul relației lui Iezechiel cu Iahve? *It's complicated.*

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Trăim simultan mai multe nebunii

„Ar fi o nebunie să vrem să facem din drept instrumentul propagandei credințelor noastre“, zice profesorul francez Alain Supiot într-o carte despre funcțiile antropologice ale dreptului. Citez un profesor de drept în deschiderea articolului meu de azi, pentru că multă lume vorbește despre un curs de drept pe care ministrul-profesor Tudorel Toader l-ar fi ținut cu ocazia acelei ample conferințe de presă la finalul căreia a propus revocarea dnei Kövesi din funcția de procuror-șef al DNA. Unii au spus că prezentarea ministrului-profesor a fost ca un curs de drept pentru că li s-a părut „tehnică“ și bine structurată. Alții, că a fost ca un curs de drept pentru că nu au înțeles mare lucru.

Mărturisesc că am audiat sute de cursuri de drept în viața mea – inevitabil, unele au fost bune, altele proaste, unele au fost memorabile, iar despre altele nu mai țin minte nimic, nici măcar că am fost de față, în amfiteatru. Am, așadar, o oarecare experiență în privința audierii cursurilor de drept. Pot să spun că ceea ce a prezentat dl Toader țării nu este un curs de drept! Nici măcar unul prost. Este direct folosirea dreptului ca instrument al propagandei credințelor sale. Sau, zic răutăcioșii, al credințelor altora pe care ministrul i-ar servi, dar eu nu știu așa ceva, așa că nu zic. Se vede, însă, de la o poștă că argumentația dlui Toader este vag juridică și larg propagandistică, și că servește impunerii în mentalul colectiv a credințelor unora. Argumentele ministrului-profesor țintesc opinia publică și au doar fine urme de „juridicitate“, cît să-i păcălească pe nepricepuți. Argumentele domniei-sale sînt de ziar înflăcărat sau de talk-show antenist. Din punctul de vedere al unui jurist serios, nu cred că se poate găsi ceva convingător în lungul discurs al ministrului. Este, așadar, în termenii profesorului Supiot, o nebunie. Ministrul-profesor a comis o nebunie – urmează să vedem dacă e mică sau mare, dacă va avea ori nu consecințe. Și aici, depinde de perspectivă.

În plan mai general, lucrurile se văd și mai rău: nimeni nu este în stare să dea românilor o evaluare corectă, obiectivă și utilă a sistemului anticorupție al țării lor, altfel subminată de corupție. Pe de o parte, toată țara, cu tot cu juriștii ei, este polarizată. Nimeni nu se mai poate apleca asupra sistemului anticorupție de la noi *sine ira et studio*. Mai ales, *sine studio*. Pe de altă parte, chiar dacă ar exista asemenea oameni (să zicem că vin din afara țării și că au fost scutiți de ultimii smintitori ani românești), concluziile lor, oricare ar fi, nu vor fi primite de ansamblul societății românești, ci vor alimenta animozitățile dintre cele două tabere. Faptul că am ajuns să nu mai putem accepta decît concluzii care convin convingerilor noastre, după ce ajunseserăm deja la stadiul de a nu mai putea vedea decît ceea ce ne convine, mi se pare, evident, o nebunie și mai mare, în care se cuibărește, tandru, nebunia ceva mai mică la care s-a pretat ministrul-profesor.

Dar lucrurile nu se opresc aici. Într-un plan încă și mai general, se vede o adevărată catastrofă. Mai exact, o nebunie și mai mare, în care stă nebunia lumii românești incapabile să înțeleagă ce-i cu ea, incapabilă să primească de la alții sfaturi și păreri autorizate, în care stă nebunia de raport a dlui Toader. Nebunia care le cuprinde ca o matrioșkă babană pe cele de dimensiuni mai mici se referă la statul român de azi. Mie mi se pare că se clatină periculos întregul eșafodaj constituțional-instituțional al țării. Și aici, poate că o să-i enervez pe mulți, eu nu văd corupția drept cauză principală. Statul român se clatină sub forța incredibilă a valului de incompetență care se abate asupra sa.

Încet-încet, sistemul de partide politice de la noi a acaparat cu totul statul. Nu mai există nici un colțișor nepolitizat în sens partinic, de la cea din urmă primărie la Președinție, de la cea mai mică administrație din inima nu știu cărei păduri la Guvern, de la cea mai mică judecătorie la Consiliul Superior al Magistraturii. Înțelegînd anapoda democrația ca fiind instaurarea regulii „cel care ia voturile poporului face orice vrea“, partidele noastre politice au împins lucrurile foarte departe, pas cu pas, în ultimii 28 de ani. În anii '90, totuși, nu îndrăznea nici un partid serios să numească în funcții de înaltă decizie repetenți, inși cu școlarizare incertă, agramați, oameni care nu au făcut absolut nimic în viața lor. Nu zic că erau guverne mai eficiente și mai clare, dar luați CV-urile miniștrilor din anii '90 și comparați-le cu CV-urile miniștrilor ultimelor noastre guverne. Veți fi frapați!

Se găsea, desigur, și în anii '90 ceva marginal pentru neisprăviții utili în mecanismele de partid. Cîte o sinecură undeva, mai ferit de ochii lumii și mai departe de butoane, primeau și ei. Dar niciodată nu erau puși de partide în fotoliile de comandă. În timp, zonele rezervate acestei drojdii de partid au crescut în cuprindere. În fond, dacă partidul cutare, cînd era la putere, a pus un incompetent notoriu adjunct la serviciul cutare, de ce să nu-l pun eu pe-al meu șef – gîndea orice șef de partid care ieșea din deșertul Opoziției și intra în oaza Puterii. Apoi, cînd revine la putere partidul cutare și găsește incompetentul celuilalt partid în funcția de șef, după ce îl dă afară și-și pune propriul incompetent, se gîndește să pună tot unul de-al lui suprașef. Și tot așa. Iată cum am ajuns să avem miniștri ca aceștia. Politica, la noi, a fost o pîine de mîncat pentru cei care nu erau în stare să facă ceva cu viața lor. Și pîinea a devenit din ce în ce mai albă... Acest neîntrerupt avans al incompetenței de partid pînă în inima deciziilor din ce în ce mai experte a dus, inevitabil, la confuzia ucigătoare în care trăim azi: nu mai știm bine să deosebim incompententul de competent. Te uiți la cîte unul, nu-ți vine să crezi că tîmpenii spune și auzi în jurul tău „E băiat deștept, dom'le!“, „Știe!“, „E bun!“. Încremenești. Iar această incapacitate de a decela competența din noianul de incompetență a cuprins și poporul, și instituțiile sale.

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Winston la Oscar

„Nu uitați că nu știe deloc cum trăiesc oamenii obișnuiți“, îi spune Clementine Churchill doctorului personal al lui Winston Churchill, Lord Moran. „În viața lui nu a mers cu autobuzul, iar în metroul londonez a urcat o singură dată“, a continuat doamna Churchill. Stop-cadru.

Scena cînd prim-ministrul britanic face o călătorie cu metroul în Londra, alături de cetățeni pe care îi consultă cu privire la decizia crucială pe care o are de luat în momentul 1940 – să negocieze cu Hitler sau să continue lupta în condiții foarte riscante pentru Regatul Unit –, este una dintre cele mai puternice secvențe din filmul *Darkest Hour,* jucată de Gary Oldman în rolul lui Churchill, rol care i-a adus (cel puțin) nominalizarea pentru Cel mai bun actor la ediția de anul acesta a premiilor Oscar. Acuratețea istorică a acestei secvențe impresionante a devenit rapid un interesant subiect de dezbatere. Așa cum arată și replicile de mai sus ale soției lui Winston Churchill, premierul englez a avut parte de o aventură-premieră cu metroul londonez, dar nu există informații conform cărora scena s-ar fi desfășurat ca în filmul lui Joe Wright, ceea ce, de altfel, au specificat și realizatorii peliculei. Că, după întîlnirea cu metroul, Churchill s-a cam rătăcit și a cerut ajutor pentru a găsi drumul spre ieșire este, însă, o informație consemnată de istorici. Și e de înțeles. Cred că oricine s-ar rătăci puțin în metroul londonez la prima vizită.

Apropo de exactitatea unor scene, mai există una (între multe) care, deși este de un umor incontestabil, se pare că i-a fost pe nedrept atribuită lui Churchill. Este vorba despre schimbul de replici dintre acesta și Nancy Astor, prima femeie membră a Parlamentului britanic.

„Winston, dacă aș fi soția ta, ți-aș pune otravă în cafea“, i-a spus cîndva doamna Astor, care a primit instantaneu (și aparent) replica: „Dacă aș fi soțul tău, aș bea-o.“ Martin Gilbert, biograful oficial al lui Winston Churchill, nu i-a atribuit gluma premierului britanic, ci cunoscutului prieten al acestuia, F.E. Smith, în timp ce alte surse se pare că au găsit replicile într-o ediție de prin 1900 a ziarului *Chicago Tribune* la rubrica „Gluma zilei“.

Ei bine, cortinele istoriei...

Printre care, fiindcă tot veni vorba, și una de fier. Pe 5 martie, la doar o zi după ce Oscarurile 2018 se vor fi decernat, dar în 1946, Churchill anunța căderea cortinei asupra Europei în faimosul discurs de la Universitatea Westminster din Fulton, Missouri. Reacțiile au fost preponderant critice, dar puternic contrazise de realitatea ulterioară. Și de cea din urmă cu o săptămînă, cînd de la Moscova ajungea la Washington celebra telegramă a diplomatului George F. Kennan.

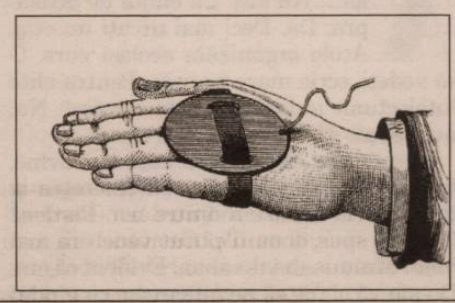

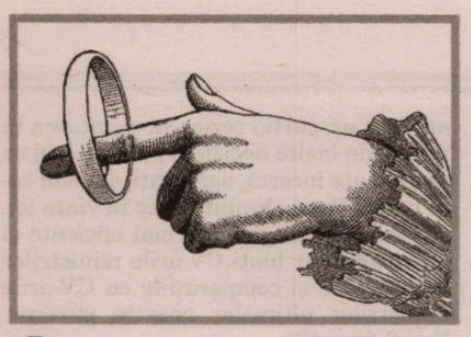

Selma IUSUF

legende urbane

Jumate om, jumate altfel

În jurul lui plutește un soi de răvășire fără obiect. O absență extraterestră. E perfect funcțional, își plătește facturile, cumpără pîine, ouă, lapte, își face treaba foarte bine la serviciu, interacționează social așa cum îi dictează împrejurările, dar rămîne, al naibii, metafizic ca un bitcoin. Nu prea știi ce surse de energie l-au mînat și de unde, din ce plămadă inventată a fost scos pe lumea asta și cum reușește totuși să supraviețuiască trăgînd după el o mantie regală, o coroană împărătească și un sceptru din metale rare. Dacă ați întîlnit așa ceva în viața voastră, țineți-l aproape pe acel om. Căci aluatul din care e făcut e nemaipomenit de rar și nu se știe cît de mult vă puteți îmbogăți sufletește stînd prin preajma lui.

De regulă, exemplarele astea vin în niște ambalaje comune, n-ai zice că această femeie, acest bărbat sau copilul ăsta încă teribil de crud poartă cu sine extraordinara povară de a fi altfel. Unii stau cîte zece ore cu fundul pe scaun la casă, la Mega. Trec brînza, ouăle, salamul, hîrtiile igienice cumpărate de sutele de oameni care trec prin fața lor prin cititorul de bare, pun cumpărăturile noastre în pungi, ne dau restul și ne urează o zi bună cu un aer egal, corect, nici cald, nici rece, nici sus, nici jos, ca niște arhangheli care vînd telemea.

Pe alții îi vezi în drumurile tale cu metroul, cu trenul sau cu autobuzul. Niciodată nu poți observa pe cineva mai bine ca în momentele în care crede că nu e privit. Aruncați o privire în vagonul de metrou în momentele în care e relativ liber și nu vă sufocați cu jumate de față lipită de rucsacul imens pe care cineva n-a vrut să-l dea jos din spate. Din șirurile de oameni care stau jos sau care sprijină barele de inox prin vreun colț, o să vedeți poate un asemenea exemplar extraordinar. Poate că citește, poate că-și butonează telefonul sau poate că se uită pur și simplu în gol. Un zîmbet oarecare, graba și decența cu care face loc altcuiva sau modul în care se scuză pentru că te-a călcat din greșeală pe picior apar ca un fulger pe un cer perfect senin. Ei ocupă destul de puțin loc fizic, dar locul ăla are niște contururi clare, diamantine, pe care poți să le vezi cu un filtru special. Ca atunci cînd îți pui ochelarii de infraroșu și vezi două-trei puncte incandescente într-o masă oarecare, amorfă și cu foarte puțin miracol în ea.

Pe unii poate îi știi de o viață și ai foarte tîrziu revelația că fac parte din soiul ăsta jumate om, jumate altceva. Poate că ați stat de vorbă de mii de ori, ați fost împreună prin vacanțe, prin cîrciumi, ați fumat mii de țigări și ați băut lacuri de bere și rezervoare de vodcă amestecată cu cola, ați discutat cu orele și în contradictoriu despre filme obscure care reușesc să strîngă doar doi-trei oameni în sală, despre cărți sfîșietor de frumoase, despre locuri comune, despre prieteni comuni. La naiba, sînteți prieteni de-o viață cînd, într-un oarecare moment, te poate pocni revelația că ai stat atîția ani lîngă cineva cu totul și cu totul ieșit din comun. Nu el s-a schimbat, tu te-ai schimbat. Te uiți la soiul ăsta de oameni cu un ochi pe jumătate închis, te uiți la ei cu o curiozitate de entomolog, de antropolog și nu știi exact care e secretul. De ce sînt mai buni, de unde pacea asta interioară, de ce nu pot fi subiecte de bîrfă mică?

Din ce e făcută cealaltă jumătate? Din cristale, din stronțiu, din kriptonită? Să fie un androgin din cei de la începuturile lumii cînd ființe întregi, sferice – două femei, doi bărbați, un bărbat și o femeie –, erau complete, suficiente sieși, încă netăiate în două? Pacea lor cu sine și cu ceilalți pare dubioasă, oamenii ăștia au toate șansele să fie loviți, aruncați și poate abuzați. În cele mai bune cazuri, au toate șansele să fie catalogați drept naivi sau poate pur și simplu proști.

Dacă aveți norocul să întîlniți un asemenea exemplar în viața voastră, păziți-l. Are nevoie de gardieni ca să supraviețuiască, vă zic. Căci și un asemenea gardian e, la rîndul lui, din altă plămadă, deosebită și miraculoasă. Despre cei care se jertfesc în tăcere însă, altădată.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Nu sînt de acord cu actorii care ies greu din personaj, rămîn copleșiți și nu își vin în fire decît într-un tîrziu. Gata, cînd ai ieșit de pe scenă, ai terminat cu personajul. Sînt două lumi diferite. Un actor ar trebui să fie transpus total în personajul pe care-l joacă pe scenă și pe ecran, iar în viața particulară să fie cu totul alt om, de nerecunoscut. Actorul român nu are avantajele unui star american, el merge la piață ca toți ceilalți oameni. Un actor român îmbătat de succes mi se pare ridicol. Succesul nu înseamnă nimic pentru mine. Nu sînt ametit de succes, pentru că înțeleg perisabilitatea și derizoriul lui. Ce înseamnă succesul pentru un actor? Oamenii vin să te vadă, le place cum ai jucat, te aplaudă. A doua zi își amintesc cu greu de tine. Te uită, iar asta e dureros. Succesul creează doar niște satisfacții interioare, personale, care țin numai de momentul respectiv. Cariera unui actor este un proces în care se distilează toată experiența acumulată. Fiecare succes mai creează un strat, cu fiecare reușită se mai așază ceva în tine. Fără îndoială, starea de spirit se schimbă în urma unui succes. Însă niciodată nu mă gîndesc la succes. Nu joc ca să am succes. Modestia înseamnă pentru mine echilibru. A fi celebru? Ce înseamnă a fi celebru? «Uite-l pe ăla care a jucat în filmul ăla. Oare cum îi spune? Nu mai știu cum îl cheamă.» Celebritatea înțeleasă astfel mă deranja la începutul carierei mele. Nu-mi plăcea să sînt recunoscut, dar acum m-am obișnuit, mai ales că oamenii mă opresc și-mi spun lucruri care chiar îmi fac plăcere. Nu am urmărit să fiu celebru, asta e o chestie care mă depășește. Nu știu să port celebritatea pe umerii mei.“

Victor Rebengiuc, în vol. întocmit de Simona Chițan și Mihaela Michailov, *Omul și actorul*, Humanitas, 2008

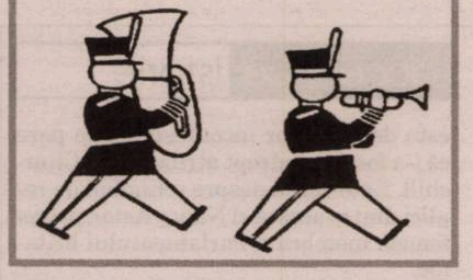

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Curs practic de identificare a dușmanilor

Doamnelor și domnilor, bun venit la cursul practic de identificare a dușmanilor! Vă rog să vă faceți comozi, ocupați-vă locurile, nu vă deranjați să-nchideți telefoanele mobile și vorbiți între dumneavoastră cît doriți de tare. Ce Dumnezeu... Doar trăim într-o țară liberă. Poftiți?! Iertați-mă, stimată doamnă, nu v-am auzit! Cum? Dacă puteți mînca în timpul ăsta semințe? Bineînțeles că da! Scuze! Trebuia să anunț asta de la bun început. Așa cum trebuie să vă avertizez și că în timpul programului nostru o să cînte, la un moment dat, un domn, cu o vioară foarte veche. În sfîrșit... Ceva program artistic. Nu vă neliniștiți, continuați-vă discuțiile pe care le veți avea în momentul respectiv, numărul artistic al domnului cu vioara nu durează mult. E parte din cerințele de azi ale unui eveniment, nu-i nici o problemă, sărim repede peste convențiile astea. Cum ați spus, stimate domn? Ah, da. Desigur. Bluzele de trening se pot lăsa la garderobă. Iertați-mă, dar pe dumneavoastră chiar nu vă aud deloc. Cum? Putem face un pic de liniște, vă rog?!

Aaa... Nu aici. La etajul de deasupra. Da. Deci mai urcați un etaj. Acolo organizăm același curs. O să vedeți, scrie mare pe ușă: „Pentru elite intelectuale autoproclamate curajos“. Nu, nu trebuie să sunați. Intrați direct.

Buuun! Ca să începem cum se cuvine, trebuie să plonjăm adînc în tinerețea și în copilăria fiecăruia dintre noi. Pardon? Cum ați spus, domnule? Că atunci era mai bine? Mmuuaahaahaahaa! Evident că era. De-aia vă și rog să ne întoarcem cu gîndul în vremurile acelea. Vă rog să închideți ochii și să încercăm să configurăm, cu ajutorul imaginației, un spațiu comun, în care să încăpem cu toții. Spațiul nostru are, în dreapta, litoralul Mării Negre, unde am ajuns după o lungă călătorie cu Dacia 1300 a părinților. Pe drum, am cîntat, am spus bancuri, am mîncat sandvișuri cu salam de Sibiu, unt și cașcaval, am jucat Fazan, iar cînd soarele ardea foarte tare am pus prosoapele în geamurile mașinii. Pe plajă e minunat. Poți cumpăra felii de pepene, „crenvuști“ și Pepsi. Cei care sînt mai mari, sau intrați deja la facultate, au plecat la Vama Veche și la 2 Mai. Cică e foarte fain acolo.

În fine... În stînga spațiului nostru se află munții patriei. Cam ca aceia din stema de atunci a țării. Unii dintre noi și-au luat corturile, alții se îngrămădesc în căbănuța de peste rîu. Ziua, facem trasee și adunăm ciuperci. Seara, aprindem focul de tabără și cîntăm cîntecele de la Cenaclu sau fragmente din spectacolele de brigadă cu care am fost la „Cîntarea României“. La mijloc, între mare și munte, e un ecran imens. Pe el rulează filmele domnului Sergiu Nicolaescu. Cu dacii, cu romanii, cu Mihai Viteazul, cu Nemuritorii, cu Mircea cel Bătrîn, cu independența, cu cele două războaie, cu comisarii, cu de toate. Sub ecran, prin iarbă, mai dai peste cîte un magnetofon, un pickup, un dublu casetofon. Departe, în niște tufișuri, unii s-au adunat în grupuri mici. Răsfoiesc reviste din străinătate și ascultă „muzică bună“. Cei mai norocoși, foarte puțini, au un aparat nou. Se cheamă video. Cică poți să vezi pe el ce vrei tu, nu doar ce se dă pe ecranul ăla mare.

E frumos în spațiul ăsta al nostru. Sîntem tineri și ne bucurăm de viață. E drept, nu se găsesc tot felul de lucruri. Uneori e frig, n-ai apă caldă și curent electric, dar te descurci, de fapt, cu de toate. Faci rost. Nu moare nimeni de foame, hai să fim serioși. Unii zic că, pe de altă parte, atunci eram îngrozitor de umiliți ca ființe umane. Și că ne aducem aminte doar momentele bune, că nu ne-am recunoaște nici lașitatea, nici participarea la otrăvirea colectivă. Da, doamnă. Vă rog. Vreți să spuneți ceva? Poftiți! „Știți ce? Mai scutiți-mă cu asta, cu umilitul crunt! Umilire e acum. Cu țigani, cu arabi, cu străinii care iau tot, cu homosexuali caremi îndoctrinează copiii la școală, cu ungurii care ne-ar mînca de vii, cu ăștia care ies la mitinguri, că n-au ce face altceva, cu Europa asta care vrea să fie aicea sat fără cîini, ca dup-aia să conducă ei, să facă ei ce vor cu bogățiile țării, asta e umilință, domnu', nu ce făceam pe vremea lu' Ceaușescu, că atunci măcar știai o treabă. Acuma ce știi? Că trebuie să te lași umilit la tine acasă de niște străini sau de de-ăia cu penen fund? Sau de țigani, care ne-au făcut de rușine peste tot? Păi, noi facem toate grozăviile alea? Nu! Doar țiganii care se prezintă ca români. Și zic că noi îi exploatăm. Păi, să nu-i aduni un pic și să le faci ce lea făcut Antonescu?“

Corect, stimată doamnă! Cam de aici trebuie să pornim. Dușmanul se identifică foarte ușor. Dar ăștia sînt la vedere. Sînt cei care ne strică spațiul acela frumos, al imaginației, în care v-am invitat să ne regăsim împreună. Ce ne facem cu un film pe care nu l-am văzut, n-o să-l vedem niciodată, dar care ne face de rușine în Occident? Cu homosexuali, cu masturbări, cu toate porcăriile astea. Asta e artă? Adică ne e rușine să-l mai arătăm pe Mircea cel Bătrîn cum îi învingea pe turci, dar arătăm mizeriile astea? Și zicem că sînt artă doar pentru că unii, la fel de stricați, le-au dat un premiu? Păi, premiu i-au dat și ăluia care a făcut film despre țigani. Ăla e un film istoric? Despre țigani? Adică Mihai Viteazu' nu mai e bun? Da' e bun ăsta cu atingerile și cu masturbat? În primul rînd, nu mergem la filmul ăsta. Și nu mergem nici la celelalte filme românești, că toate sînt așa. Filmele astea sînt, deja, un dușman concret. Uitați, vă citesc aici un comentariu al unui compatriot adevărat. „Chiar tre' să acceptăm toată subcultura pe care ne-o livrează Occidentul? Drepturile LGBTQW primează în fața celor normali, drepturile imigranților pe care nu îi chemi și nu îi dorești, primează în fața mea, drepturile țiganilor de a fura bate ucide românii sînt inalienabile, ba încă li se mai inoculează și copiilor la școală. Ducă-se dreacu toți, mai bine ne întoarcem în brațele rușilor. Pe bune.“ Citatul e absolut autentic.

Petre GURAN

Europa și ideea națională (I)

Relația dintre ideea națională și globalizare este constitutivă modernității, dacă luăm în considerare faptul că statele naționale ale secolului al XIX-lea au apărut ca o reacție împotriva unor forme de putere globală anterioare, pe care le numim îndeobște imperii multinaționale. Legătura este chiar mai strînsă dacă urmărim dezvoltarea acestor noi entități politice în contact cu expresiile geopolitice ale globalizării în secolul XX. Ideea națională a fost în secolele XIX și XX liantul între un grup uman și statul de care s-a simțit reprezentat. Între etnie, definită ca grup uman cu strămoși comuni care vorbește aceeași limbă și locuiește pe același teritoriu, și națiune, ca fenomen politic specific Europei baroce și moderne, se inserează produsul intelectual pe care îl numim ideea națională. Or, ideea națională este o idee eminamente politică. Ea își are punctul de sprijin și locul de formulare în entitatea socială a unei etnii, dar este produsul unei grup foarte restrîns din cadrul elitei sociale și culturale, succesiv îmbrățișată de straturi sociale tot mai largi pînă cînd ajunge să fie asumată intelectual de întregul grup etnic. Ideea națională este fermentul proiectului politic care a dus în cele din urmă la formarea națiunii. Vom exemplifica acest proces cu referințe la realitatea istorică est- și sud-est europeană.

Ideea națională și proiectul politic rezultat sînt competitorii direcți ai marilor idei imperiale europene. Este semnificativ de relevat că, dintre toate ideile naționale sud-est europene, ideea națională română are o componentă politică foarte clară și elegantă, și anume că *ideea română* sau *romană,* adică romanitatea românilor, trece dincolo de etnicitate și este afirmația unui statut politic, acela de cetățean roman, cetățean al Imperiului Roman, de om liber și apărat de privilegiile cetățeniei. Ideea latinității formulată de elita culturală a românilor din Imperiul Habsburgic presupune cerința expresă a grupului social al românilor de a deveni o națiune constitutivă a acelui imperiu care în secolul al XVIII-lea încă purta numele oficial de Imperiul Roman. Deci în nucleul ideii naționale române se află această afirmație: sîntem prin sînge descendenți ai Romei, ceea ce înseamnă, politic, de cetățenie romană. Această idee a fost purtată de o clasă socială pe care o putem numi prima burghezie românească, cea transilvăneană. Ideea națională română s-a folosit și de o a doua ancoră pentru afirmarea politică, legătura cu creștinismul apusean. Dublarea romanității etnice de romanitatea religioasă, legătura ecleziastică cu Roma, produce conștiința unei romanități desăvîrșite.

Cu toate acestea, în epocă este vehiculat și un produs concurent al ideii naționale *romane*, „dacismul", adică referința și apoi exaltarea originilor traco-dace ale autohtonilor din Țările Române. Dacismul a fost dezvoltat în concepții istoriografice de la curtea principilor fanarioți, cum atestă opusul lui Dionisie Fotino, *Historia tes palaias Dakias* (1818). Ideea unui „Dacii" ca temei al unei alte forme de unitate și de identitate a teritoriilor locuite de români este susținută și favorizată de oficiali ai Imperiului Țarist pînă la formula unui regat al Daciei imaginat de principele Constantin Ipsilanti în anii 1806-1807. Din cele două propuneri istoriografice pentru fundamentarea ideii naționale, puternic conotate politic, a prevalat în secolul al XIX-lea ideea romanității, și ea a devenit vector al apariției noului stat național prin fecundarea politică și intelectuală cu fermentul revoluționar francez și asocierea cu obiectivele de politică externă ale Franței la gurile Dunării.

Ideea națională bazată pe romanitate beneficiază și de aportul intelectual al fenomenului paralel, nașterea ideii naționale elenice construită pe referința la antichitatea greacă, la care au contribuit diferiți intelectuali greci trăitori în Principatele române. Astfel, intelectualul grec Daniil Dimitrie Phillipide (1770-1832) scrie în limba greacă două tratate de istorie și geografie a României *(Historia tes Roumounias*, *Geographikon tes Roumounias,* Leipzig, 1816). Pe de altă parte, „bonjuriștii", fiii de boieri din Moldova sau Țara Românească cu studii la Paris, îmbrăcați în haine nemțești, vin înapoi și importă ideea politică a contractului național, ideea că națiunea poate fi baza unei structuri politice. Legătura dintre spiritul francez și ideea națională română este atestată de eseul acelui geograf amator și aventurier, pedagog la casele marilor boieri și la Colegiul „Sfîntul Sava" din București, Jean Alexandre Vaillant, *La Romanie,* publicat la Paris în 1844, cu patru ani înaintea revoluției de la 1848. Cartea este programatică prin titlu și prin descrierea geografică a celor trei teritorii, care peste 74 de ani au format România modernă: Moldova, Țara Românească și Transilvania. Marele istoric francez Edgar Quinet preia ideea într-un articol intitulat « Les Roumains » din 1856, în *Revue des Deux Mondes*. Iată deci formulată și în laboratoarele intelectuale ale puterii protectoare, Franța, ideea aceasta a unei unități politice în estul Europei pornind de la romanitate. Evenimentele se succed foarte repede și în douăzeci de ani se ajunge la nucleul politic al acestei idei, Principatele Unite.

Această idee a fost purtată de o clasă socială pe care o putem numi prima burghezie românească.

Pe de altă parte, ideea națională se confrunta cu o altă idee politică (și îi succede), aparent dominantă încă la începutul secolului al XIX-lea, și anume ideea formelor de putere universale. Imperiile purtate de elite cosmopolite se lasă însă măcinate din interior de ideea națională, îmbrățișată de noul grup social al burgheziei. Imperiul roman al Habsburgilor cade victimă puterii militare a lui Napoleon, dar și viziunii politice franțuzești. Hibridul Imperiu al Austriei, apărut în 1806, este lăsat astfel pradă dinamicii contradictorii a naționalismelor german și maghiar. În imediata apropiere, cronologic și geografic, se manifestă „ideea rusă", care transformă în sens naționalist un alt imperiu, care sub domnia lui Alexandru I are încă o pretenție de universalitate bazîndu-se pe o identitate religioasă, Ortodoxia, ulterior coruptă ideologic într-o manifestare tipologică a sufletului rus. În cele din urmă, Imperiul Otoman, universal atît în ideea sa fondatoare, bizantină și califală, cît și în realitatea profund cosmopolită a elitelor sale economice și sociale (turci, greci, armeni, evrei, arabi, georgieni, sirieni etc.), se transformă într-o patrie tot mai restrînsă a unei națiuni turcești.

Ceea ce se petrece este dezagregarea unui sistem de elite puternic interconectate sub presiunea unei noi pături sociale care accede la putere prin ideea națională, burghezia. Însă întrepătrunderea între noua elită burgheză și elita cosmopolită estompează contradicțiile și reduce tensiunea, antrenînd în noul proiect o parte din lumea veche. Uneori constatăm că aceleași figuri traversează trei regimuri politice, Principatele fanarioților, ale Regulamentului Organic și România modernă, cu melancolie, ca marele logofăt Nicolae Suțu, dar și cu devotament și entuziasm față de noile circumstanțe, ca Ion Ghica. Acesta a fost succesiv, în cariera sa politică, guvernator otoman al insulei Samos, ministru plenipotențiar, ministru de Externe și prim-ministru al Principatelor Unite, ulterior al României. În pofida acestor cazuri de continuitate, elita politică se transformă ideologic prin impetuozitatea ideii naționale. Într-o viață de om se petrec dezagregarea și recoagularea elitelor sociale și politice în jurul ideii naționale. Au existat și încercări de a împiedica dezagregarea formelor sociale imperiale și alunecarea spre violența naționalistă, care a explodat la începutul secolului XX, spre exemplu proiectul unei forme de solidaritate bazate pe identitatea creștin-ortodoxă sau mai originalul proiect de uniune turco-grec, conceput la Istanbul în anii 1840, de geograful și savantul grec Iakovos Pitzipios Bey (1802-1869), care imaginează un stat pornind de la alianța dintre ideea greacă și ideea turcă. El are conștiința că această dezagregare a elitelor va produce un val de violență. Renașterea elenismului și apariția statului modern grec sînt puternic marcate de războaie succesive și violențe sociale. Apariția statelor naționale în Balcani este acompaniată de o redesenare a hărților etnice și duce la anihilarea unor grupuri etnice cu funcție civilizatoare, cum au fost armenii, grecii și evreii, în diferite regiuni ale Imperiului Otoman. Povestea se termină tragic prin genocid și deportare masivă în timpul și după Primul Război Mondial.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Biserica și banii

Este un loc comun: dacă vrei să critici Biserica majoritară, ocupă-te de uscăturile și de banii ei. Ca toate locurile comune, nu trebuie să aduci nu știu ce dovezi. Este suficientă acuzarea: cu cît mai generală, cu atît mai convingătoare.

În urmă cu cîțiva ani, citeam un articol în care autorul făcea un exercițiu de imaginație. Ce am putea cumpăra cu banii alocați din bugetul de stat Bisericii Ortodoxe majoritare? Telescoape! Cît mai multe. Asemenea false alternative sînt și ele parte a pseudo-demonstrațiilor: ce se poate face în locul a ceva? De ce să cumpărăm, pe bani nu puțini, avioane de luptă, cînd agricultura este, la propriu, la pămînt? De ce să meargă președintele în diferite părți ale lumii, cînd cu banii respectivi, eventual, am putea rezolva criza citostaticelor? În fine, de ce să plătim mai mulți parlamentari, în loc să îmbunătățim condițiile de detenție din pușcăriile suprapopulate ale patriei? Tot timpul există o alternativă care pare demnă de atenție, fără a fi însă parte a strategiei priorităților reale.

S-a tot repetat lozinca „Vrem spitale, nu catedrale!". Ei bine, aș întreba direct: din pricina proiectelor religioase de după 1989 nu avem acum destule școli și spitale? Adică poate cineva să demonstreze, onest și convingător, că s-au construit biserici *în locul* altor obiective de interes public? Este hărnicia betonantă a cultelor religioase de la noi – nu doar Biserica Ortodoxă a construit, majoritatea noilor lăcașuri de cult fiind de altă confesiune – frîna bunăstării? Ne-au adus alocările de la buget către culte în situația de face împrumuturi externe? Nu reprezintă inclusiv banii pe care cultele religioase îi circulă prin economie, plătind TVA și alte asemenea taxe ca oricare dintre jucătorii de pe piață, un factor de creștere? Nu sînt angajații instituțiilor ecleziale, la rîndul lor, plătitori de impozite?

Apelul la transparență este binevenit: ce primești, de la cine și pe ce cheltuiești. De aici însă s-a ajuns, mai ales în ultima vreme, la incriminarea sistematică a unei covîrșitoare părți a populației că participă la un imens „furt", că toți slujitorii Bisericii sînt fixați exclusiv pe cîștig, că „popii" stau pe saci de bani și că, în general, resursele financiare ale credinței nu sînt folosite în scopul lor primar. S-a întrebat oare cineva ce contribuție esențială pentru articularea elitelor de tot felul ale României de ieri și de mîine o aduce familia preotului prin mediul de viață decent și cultura oferite copiilor săi? Nemții știu prea bine: Reforma a dus la apariția casei parohiale cu copii (legali!), temelia burgheziei de mai tîrziu, a marii culturi, dar și a politicii. Doamna Merkel, iată, este fiică de pastor evanghelic.

Inclusiv în primul secol românesc de unitate se văd, pentru cine nu este orbit de ură, urmele implicării Bisericii în formarea liderilor de opinie, a savanților și dascălilor. Anticipînd istoria, un mare român precum Emanoil Gojdu avea să instituie un mecanism testamentar de finanțare a „acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania care aparține la confesiunea orientală ortodoxă", garant fiind episcopatul ortodox din Ungaria și Transilvania, ulterior din România întregită. Este suficient să citim lunga listă a bursierilor – de la Traian Vuia la Victor Babeș – pentru a înțelege contribuția decisivă născută din colaborarea strînsă dintre Biserică și un finanțator vizionar, așa cum toate ctitoriile importante s-au plămădit, în Răsărit și Apus deopotrivă, prin alianța dintre autoritatea spirituală și puterea materială.

Fără îndoială, ar fi multe de îndreptat. De pildă, mutarea, după aproape trei decenii de la recîștigarea libertății religioase, a accentului de pe ziduri pe oameni, de pe coajă pe miez. Cel puțin în ceea ce privește viața comunității ortodoxe, o atenție sporită, susținută financiar pe măsură, față de calitatea viitorilor preoți, dar și a laicatului, ar însemna punerea unor temelii solide pentru pastorația secolului XXI. Una peste alta însă, la ora actuală, banii Bisericii produc efecte: prin căminele de copii, de bătrîni și spitalele dedicate pacienților terminali, prin centrele de zi, cantinele, brutăriile, cabinetele medicale, taberele de iarnă/vară etc. Acești bani nu ar fi suficienți pentru o misiune românească în spațiu, dar ei ne fac viața aici, pe pămînt, în mod sigur mai suportabilă.

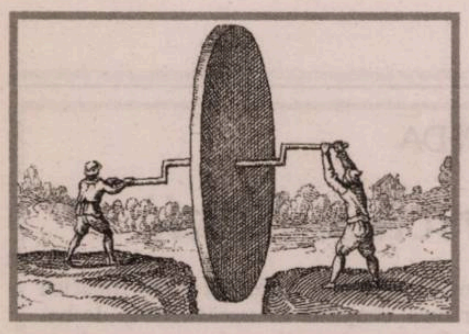

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Micile războaie culturale ale României

Reacția virulentă a publicului român față de un film despre care cei mai mulți aflaseră că există în seara în care s-a aflat și de premiul primit de peliculă la Festivalul de la Berlin dă măsura unei rupturi tot mai evidente între două segmente din societate.

N-a așteptat mai nimeni să vadă filmul. Greața sau entuziasmul necritic au ocupat imediat spațiul, repartizîndu-se previzibil în cele două zone extreme corespunzătoare unor afinități ideologice.

Avem, pe de o parte, conservatorism cu nuanțe ipocrite căruia i se opune liberalismul entuziast-progresist și ușor obositor. Între ele se cască hăul. Oameni care au abandonat de mult participarea de orice fel. Cărora nu le pasă de filme sau cărți în aceeași măsură în care nu le pasă de vot sau de Parlament. Și, totuși, în aceste mici războaie culturale, duse în numele absenților, se decide viitorul României.

Trecuseră cîteva săptămîni de la protestul unui grup de extremiști cu pregătire religioasă precară care găsiseră de cuviință să încerce oprirea unei proiecții de film la MȚR. Se întîmpla asta sub pretextul că instituția n-ar trebui să găzduiască decît evenimente care se încadrează într-o viziune limitată asupra sufletului țăranului român.

Nu am să insist aici asupra deserviciului major pe care astfel de întîmplări, în care se infiltrează nesubtile amenințări cu violența, îl fac noțiunii de credință. O să observ doar cum protestul respectiv a fost încurajat discret din medii politice care s-au ferit să îl condamne ferm, așa cum ar fi fost firesc. La nivelul Guvernului, ministrul Culturii, spre exemplu, a fost de negăsit atunci cînd a fost căutat pentru a exprima o opinie.

Problema conservatorului-extremist român cu reprezentarea sexului în filme, fie ele locale sau străine, ține, în opinia mea, și de un oarecare primitivism. N-am văzut încă demonstrații prin librării, deși sînt în oferta contemporană de carte cîteva romane care ar scandaliza chiar și spirite mai relaxate decît cele ale manifestanților de la MȚR. Nu vreau să se înțeleagă de aici că aș încuraja protestele prin librării și biblioteci, ci doar faptul că nivelul la care se duce această luptă e destul de subțire. Cei-care-luptă-cu-filmele o fac pornind de la prezumția că imaginea n-are echivoc, e nesubtilă și transmite mesaje clare. Nu e tocmai așa, însă lucrul ăsta îl explică mai bine criticii de film.

Conservatorul (român sau de aiurea) își oferă sieși privilegiul de a decide morala publică chiar și în instituții publice cum e MȚR. Se anulează astfel *de facto* caracterul secular al statului și obligatoria sa distanță egală față de cetățeni. Progresistul, de cealaltă parte, pretinde un soi de independență convenabil-provocatoare, apoi se miră senin că produce efecte. Dacă greșesc sau au dreptate e o discuție separată.

Grav e cînd încep să refuze negocierea, or, ăsta e cazul României azi. Iar acest refuz de negociere se transferă în mediul politic, unde o cvasi-unanimitate pare să se fi instalat: conservatorul român a cîștigat partida și mai are doar o temporară problemă stilistică pînă să admită că partidul care îl reprezintă cel mai bine e PSD. Pe locul doi gîfîie PNL, jumătatea ratată a USL, cu filonul său neoprotestant și militant pe care încă refuză să îl recunoască onest. Între organizații ca Noua Dreaptă și partidele *mainstream* e o comuniune de valori pe care, sfioși, și unii, și alții refuză să o recunoască, dar o apreciază în egală măsură.

Liberalismul e în regres peste tot în Estul european, iar România nu e deloc specială în contextul acesta. Ba chiar, văzută de la Varșovia sau Budapesta, are oarecare întîrziere în cursa pentru valori simple. În olimpiada anticomplexității, România politică încă se întreabă pe alocuri dacă are voie să interzică, să pretindă că diferența nu există sau că omogenitatea e de preferat diversității. Întrebările au mai degrabă caracter politicos pentru că decizia a fost luată deja. Ea va fi probabil formalizată într-un referendum atunci cînd acesta va fi util în vreun calcul de moment.

Prin neparticipare la aceste dezbateri, contribuim nepăsători la instalarea un soi de Ev Mediu cu Internet în care casta de privilegiați cu acces la bugete publice primește drept de decizie asupra credințelor și drept de intervenție în spații private.

Asta e, de fapt, marea tragedie. Oameni onești aleg complicitatea cu tot felul de pirați ai spiritului înșurubați prin partide, crezînd că astfel avansează cine știe ce crez moral. Complicitatea are un cost care va deveni tot mai evident pe măsură ce alegerile noastre sînt tot mai puține.

Nu cred că există riscul unui partid unic și al unei culturi oficiale. Există însă riscul să rămînem blocați în lift cu Dan Puric și cu fantoma lui Adrian Păunescu.

Cultură *fake,* protest controlat și artă la kilogram. Mie, unuia, nu prea îmi place viitorul ăsta.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

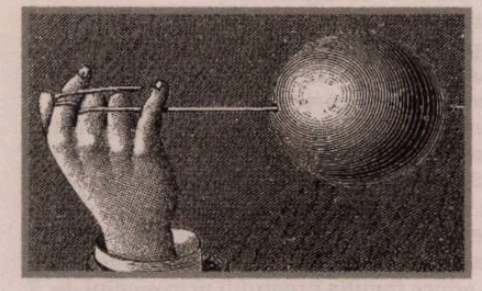

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cea mai mare închisoare de jurnaliști

Comunitatea internațională se mobilizează și cere eliberarea celor șase jurnaliști turci condamnați, acum două săptămîni, la închisoare pe viață fără posibilitate de amnistie. Din acest lot fac parte frații Ahmet Altan, fostul redactor-șef al ziarului *Taraf,* fratele său, Mehmet Altan, un intelectual public foarte apreciat, jurnalista Nazli Ilicak, apropiată de partidul aflat la putere (AKP) și alte trei persoane. Cu toții au fost condamnați pentru „tentativă de răsturnare a ordinii constituționale". În Europa, sute de organizații și de personalități publice solicită, prin petiții și proteste, eliberarea lor. „Verdictul e o răzbunare politică de o violență incredibilă. E un precedent dezastruos pentru numeroșii jurnaliști acuzați pe nedrept de implicare în tentativa de lovitură de stat din 2016", spune Christophe Deloire, secretarul general al organizației Reporteri fără Frontiere.

Erdogan a profitat de puci pentru a-și elimina, prin decret, adversarii politici.

Într-adevăr, după lovitura de stat eșuată din iulie 2016, președintele Recep Tayyip Erdogan a declanșat starea de urgență și a lansat ceea ce mulți comentatori consideră a fi o campanie de epurare politică. În jur de 50.000 de persoane au fost arestate în lunile care au urmat: jurnaliști, angajați ai administrației, militari și polițiști. Alte 150.000 de persoane au fost demise sau destituite.

Tabloul e încă și mai sumbru în ceea ce privește libertatea de exprimare. Potrivit organizației Reporteri fără Frontiere, Turcia este „cea mai mare închisoare pentru jurnaliști". În 2017, se situa pe locul 155 (din 180) în clasamentul mondial al libertății presei. Un bilanț din 2016 indica 150 de jurnaliști aflați în detenție. 170 de publicații au fost suspendate în urma puciului și peste 100.000 de siteuri sînt blocate. Erdogan a profitat de puci pentru a-și elimina, prin decret, adversarii politici și pentru a închide gura presei critice.

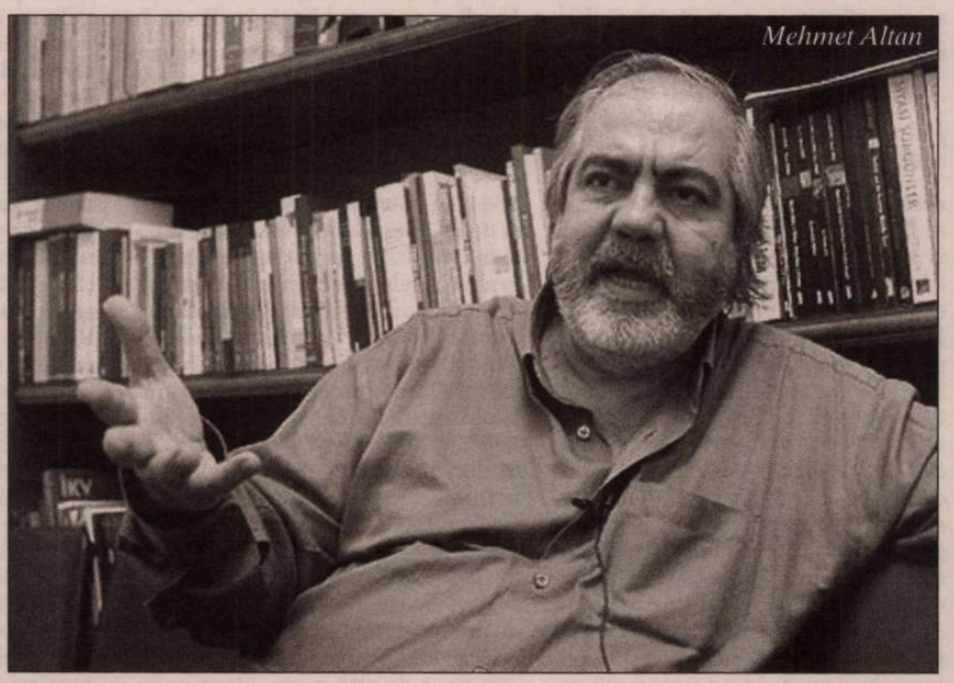

Mehmet Altan

Cel mai adesea, autoritățile recurg la acuzația de terorism sau de complicitate cu o organizație teroristă. Așa s-a întîmplat și în cazul cel mai recent, al lui Mehmet Altan. Eseist, publicist, cunoscut om de televiziune, un intelectual implicat, Mehmet Altan s-a definit întotdeauna ca un democrat, ca un „marxist-liberal". E un susținător al aderării Turciei la Uniunea Europeană. Și, ca mulți alți apărători ai democrației, s-a poziționat inițial printre aliații lui Erdogan în lupta sa cu elitele militare. Dar n-a ezitat să sancționeze derapajele naționaliste și antieuropene ale președintelui. În seara de dinaintea puciului eșuat, Altan era într-un studio de televiziune. A fost arestat în septembrie 2016, două luni mai tîrziu. I s-a imputat că ar fi transmis „un mesaj subliminal" în legătură cu lovitura de stat. A fost cercetat pentru legături cu mișcarea Hizmet (inițiată în SUA de predicatorul Fethullah Gülen), pe seama căreia autoritățile de la Ankara pun tentativa de lovitură de stat. Procesul a fost urmărit de numeroși jurnaliști: atît capetele de acuzare, cît și pronunțarea instanței au fost considerate arbitrare de observatorii europeni.

În mod amar-ironic, cei șase au primit sentința definitivă în aceeași zi în care a fost eliberat jurnalistul Deniz Yücel. Corespondent al ziarului *Die Welt,* Yücel se afla deja de mai bine de un an în arest, fără să-i fie aduse la cunoștință acuzațiile. Eliberarea lui s-a produs, cel mai probabil, în urma unor negocieri (însăși Angela Merkel a cerut-o, de mai multe ori) complicate. Fiind cetățean german, se poate spune că Yücel a avut, pînă la urmă, noroc. Dar ce poate face comunitatea internațională pentru jurnaliștii turci aflați în închisori? Altceva în afară de petiții, scrisori deschise și declarații?

Complexele românilor

Texte și opinii de:

● Daniel DAVID (profesor universitar, Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca)
„Despre psihologia românilor" – interviu
● Zenobia NICULIȚĂ (psiholog)
„Complexul lui Ilie"
● Cătălin PRISACARIU (jurnalist)
„Politicianul român – prea rudimentar pentru complexe"
● Petru CLEJ (jurnalist)
„Ceaușescu – Ce-l M-ai Mare Conducător al Nostru"
● Bianca-Olivia NIȚĂ (jurnalist)
„Despre meteahna comparației"
● Adrian BENEA (sociolog)
„Putea fi și mai rău"

argument

Mîndrie și lehamite

Sîntem o nație de complexați? Să faci o asemenea afirmație, generalizînd, este, în mod cert, un *faux pas* pe toate planurile. Jurnalistic, în primul rînd. Cum ți-ai permite să spui, în mod public, că românii sînt complexați? Ai jigni, te-ai erija într-un judecător suprem și ai arunca o sentință de dispreț la adresa sănătății mentale a unui întreg popor.

Dar, pînă la urmă, ce sînt complexele? Care sînt tarele pe care le cărăm de generații, din spațiul comunist în spațiul democratic pe care pretindem că îl avem? Ce riscuri poartă rănile noastre ascunse, nevindecate sau prost cicatrizate?

Nu cred că există om care să nu se confrunte, din cînd în cînd, cu nesiguranțe. Pentru că, pînă la urmă, dacă este să vorbim despre cele mai vehiculate complexe, cel de inferioritate și cel de superioritate, acestea se referă, în esență, la nesiguranțele pe care cu toții le purtăm în noi. Cînd poți îmblînzi sentimentul de inferioritate, acesta capătă, uneori, chiar un aspect pozitiv: depășirea limitelor, motorul progresului. Alteori, însă, cînd aceste sentimente devin atît de copleșitoare încît ne lăsăm încălecați de ele, riscăm să ne abandonăm fricilor, să depunem armele și fie să ne lăsăm la pămînt, fie să mascăm rana cu o tichie de mărgăritar.

Ideea acestui Dosar a pornit de la un paradox pe care l-am observat de multă vreme. Oscilăm febrili între acea mîndrie fabricată, „noi sîntem români", și lehamitea „așa sînt românii" – iar prezentul ne confirmă, din păcate, faptul că între cele două atitudini, total eronate și total opuse, dorința de a ne crampona, fie de una, fie de alta, ne macină aproape toate energiile, lăsînd ca soarta țării să fie decisă de alții, cît timp noi ne strofocăm să fim ba pe vîrful muntelui, ba în adîncurile prăpastiei.

Pentru că, pînă la urmă, complexele sînt acele sentimente care își ies din matcă și ne paralizează întreaga putere de a acționa. Pînă la urmă, dacă e să punem cărțile pe masă, ceea ce contează pentru sănătatea unei națiii este acțiunea canalizată. Personal, nu vreau nici să mor cu mîndria de gît și nici să mă complac în lehamitea care m-ar închide într-un turn de fildeș. Patima, de orice fel ar fi ea, provoacă derapaje de la rațiune. Iar un individ guvernat de patimă stagnează sau se scufundă. La fel și o țară. (**Stela Giurgeanu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Zenobia NICULIȚĂ

Complexul lui Ilie

Am aflat recent povestea unui profesor care a fost concediat din învățămînt și încă reușește să se facă auzit prin lecțiile online pe care le susține. Inițial am fost impresionată și încurajată de acest fapt. Apoi am căpătat sentimentul acela supărător, ca o muscă ce-ți dă tîrcoale și ți se așază pe nas cînd vrei să dormi. Criza profesorului menționat s-a declanșat printr-un fapt minor, dar semnificativ: una dintre elevele sale s-a ridicat în timpul unei ore declarînd că e singurul profesor de la care mai învață ceva în opoziție cu toți ceilalți care solicită mită. Singurul! Acest cuvînt a devenit edificator. Ascultînd mai multe dintre mesajele critice inserate în lecțiile sale online, dincolo de obiecțiile valide cu privire la sistemul românesc de învățămînt, mi-a devenit din ce în ce mai evidentă o atitudine care mi-a amintit de un personaj biblic emblematic pentru evrei: profetul Ilie. Portretizat ca un om cu o personalitate puternică, în stare să-l înfrunte pe regele Israelului și să condamne deschis practicile religioase ale întregului popor, un reformator religios devenit legendar pentru curajul său, Ilie ajunge într-un moment de disperare în care declară: „Am rămas numai eu singur".

Am surprins adesea atitudinea aceasta încrustată în declarațiile unor oameni talentați, capabili, care devin convinși că sînt singuri în căutarea unor idealuri sau a unor obiective de valoare. E nobil și dezamăgitor în același timp. Dacă ar fi să renunțăm la ideile romantice pe care le avem cu privire la eroii societății în care trăim, pentru mulți dintre aceștia ar rămîne dezgolită imaginea unor oameni (prea) conștienți de capacitățile lor și de scopul pe care și l-au asumat. Dar, datorită convingerii că nimeni altcineva nu e doritor sau capabil să-și asume aceeași misiune, pe parcurs, unii dintre acești eroi deraiază de la traseul nobil pe care s-au angajat. Ceea ce urmează este o luptă surdă cu întreaga lume, cu sistemul considerat (adesea pe drept cuvînt) corupt, chiar cu aceia care ar fi putut deveni aliați în încercarea de a face o parte a lumii sau măcar o idee mai bună.

Complexul lui Ilie este distructiv. Inițial, ideea de unicitate oferă identitate și avînt persoanei care crede din tot sufletul că este singura capabilă să schimbe lucrurile. Revelația acestei idei de tip mesianic e cuceritoare și sentimentul de a fi un titan în luptă cu marile forțe ale omenirii devine amețitor. Dar această atitudine, acestor convingeri se întorc împotriva propriei persoane într-o numărătoare inversă, lentă, dar sigură a autodistrugerii. Persoana se izolează de ceilalți și vede în fiecare dintre cei care nu-i împărtășesc opiniile fie un dușman, fie un laș lipsit de valori. Reacționează din ce în ce mai dur și mai agresiv la ideile critice ale celorlalți și nu reușește să creeze loc pentru comunicare și cooperare cu autoritățile sau colegii. Ceea ce ar fi putut fi o resursă pentru realizarea propriilor idei devine o piedică în afirmarea valorilor al căror deținător unic se consideră.

„Un om nu trebuie să încerce să scape de complexe, ci să învețe să le accepte, pentru că ele îi conduc comportamentul în lume."

SIGMUND FREUD

Politicienii care prezintă urme adînci de paranoia deghizată în discursuri militante.

Complexul lui Ilie ajunge să cufunde persoana adînc în depresie și să saboteze însăși misiunea asumată. Îl văd adesea la politicienii care prezintă urme adînci de paranoia deghizată în discursuri militante, în atitudinea de „ultim mohican" a unor profesori pentru care orele de curs sînt prilejuri de autodezvăluire, în mesajele „aprinse de foc sfînt" ale unor lideri religioși și mă doare. Mă doare nu atît tabloul dezolant al personalității răvășite într-o luptă de Sisif, cît gîndul că acest complex distruge bucată cu bucată inițiative valoroase care s-ar fi putut țese împreună pentru a acoperi nevoile sau idealurile celor mulți. Și, ca să continui în spiritul lui Antoine de Saint-Exupéry, mă doare faptul că, în loc să participe cu partitura lui la o mare simfonie, acel Mozart din interiorul fiecăruia și-a tăiat singur mîna pe care ar fi putut-o întinde spre ceilalți, și-a închis ferestrele și își cîntă doar sieși un marș care în afară răsună disonant și, pe alocuri, funebru.

Mă întreb care ar fi fost povestea acelui profesor dacă ar fi reușit să-și coopteze colegii într-un program menit să ajute elevii să depășească dificultățile de învățare cu care se confruntă. Dacă ar fi format o echipă puternică de dascăli și elevi pasionați de matematică, ce impact ar fi avut aceasta asupra copiilor din comunitatea în care s-ar fi lansat proiectul? Dar la nivel național și mai departe? Cum ar arăta o comunitate (online sau nu) de profesioniști în domeniul educației (sau în orice alt domeniu) care să propună și să aplice idei inovatoare într-un efort susținut? Din nefericire, deși există mijloace de comunicare avansate, teorii ale comunicării sofisticate, *teambuilding* și *training*-uri de toate felurile, puțini sînt aceia care pot să vadă în ceilalți resurse inestimabile și reușesc să treacă de barierele personale pentru a lucra împreună. Într-o societate de indivizi atomizați, atît de interconectați și totuși atît de singuri, complexul lui Ilie nu (mai) este un mit. Dincolo de curajul de a sta singur contra curentului pentru valorile în care credem, e nevoie de capacitatea de a căuta și de a vedea în ceilalți persoane valoroase, cu care putem lucra, ale căror abilități ne sînt complementare. Și precum profetul Ilie din istoria antică a regatului iudaic, avem nevoie să descoperim că nu sîntem singurii.

***Zenobia Niculiță** este psiholog.*

trei întrebări pentru

Zenobia NICULIȚĂ

Ce sînt complexele?

Ce sînt, pînă la urmă, complexele?

În primul rînd să nu uităm sensul general al cuvîntului: complex. Adică o multitudine de gînduri și emoții care ajung să copleșească ființa, în baza cărora ajungem să ne comportăm într-o manieră care fie blochează, fie ne deraiază de la sensul existenței noastre, de la obiectivele noastre de viață. Dacă ne gîndim la sensul originar, care a fost folosit în psihologie și psihanaliză inițial de către Sigmund Freud, un complex se referă la un fenomen care se petrece cîndva în copilăria mică, sau preșcolară, și care ia naștere din cauză că anumite nevoi nu sînt împlinite, că există un conflict între gînd și dorință, care sînt fie radical opuse, fie în discordanță cu ceea ce presupune o normă socială. Mai apoi, termenul a fost preluat de către Alfred Adler, care a vorbit pentru prima oară despre complexul de inferioritate, care e cel mai cunoscut, probabil și pentru că ne confruntăm atît de des cu el. Chiar dacă nu la același nivel sau cu aceeași intensitate, cu toții avem, la răstimpuri, acea confruntare dureroasă cu noi, în care nu ne simțim suficient de buni în relație cu lumea. Pe de o parte, Adler susține că e sănătos să ne confruntăm cu această idee, cît timp ideea nu se transformă în complex – cînd nevoia de aprobare socială devine mai importantă decît obiectivul inițial.

Care e relația dintre complexul de inferioritate și cel de superioritate?

Inițial, teoria lui Adler spune că, dintre cele două, complexul de inferioritate e primul, al doilea fiind un soi de mecanism de *coping* la cel de inferioritate. În complexul de inferioritate manifestările pot varia, dar se duc mai ales în direcția în care încerc să-i conving pe ceilalți că sînt suficient de bun. Acest efort poate include și o suprasolicitare a persoanei pentru performanță, dar poate include și o atitudine în care eu valorizez mult mai mult aprobarea celorlalți decît performanța în sine. Și atunci ratez scopul în sine: creșterea și autodepășirea. Sentimentul de inferioritate în sine, fără a deveni complex, poate deveni motorul performanței. Însă cînd emoțiile ajung să mă copleșească, determinînd felul în care reacționez, provocînd anxietăți, caut aprobare și ajung să valorizez atitudinea celorlalți mai mult decît performanța în sine. Complexul de superioritate e puțin mai controversat. Specialiștii contemporani critică într-o oarecare măsură viziunea lui Adler, conform căreia acest complex izvorăște din cel de inferioritate, susținînd că acesta se referă la o raportare exclusivă la ceilalți: sînt mai bun decît oricine, nu contează neapărat ce am de făcut. Atunci persoana care suferă de un complex de superioritate poate ajunge să fie atît de convinsă de propria valoare, încît nu are nevoie de părerea altcuiva și nici nu o acceptă.

Cum îți dai seama că ai o problemă?

Conștientizarea e un proces de lungă durată și e vulnerabilizantă, ai nevoie să-ți iei resurse din altă parte ca să te poți confrunta cu această zonă. Pentru că vorbind despre complexe, vorbim de incapacitatea de a gestiona niște emoții care copleșesc și blochează. Cei care suferă de un complex de inferioritate, chiar și parțial asumat, sînt mai dispuși să caute ajutor decît cei care ajung să dezvolte un complex de superioritate. În acest caz, una dintre puținele situații în care se poate declanșa o schimbare apare în urma unei crize majore. Cînd viața te forțează să te confrunți cu o situație pentru care nu ești pregătit, riscul de supracompensare poate declanșa o criză în urma căreia se poate produce o prăbușire în sine, confruntarea fiind atît de puternică încît edificiul se dărîmă. Pentru că unul dintre pericolele pe care le are de înfruntat cineva care suferă deun complex de superioritate este deconectarea de ceilalți. Cînd recunosc și-mi asum un sentiment de inferioritate, cer ajutorul. Mă poziționez sănătos față de mine și cei din jur, stabilesc relații și îmi mențin o zonă de sănătate mentală și rațională. Cînd însă mă consider superior celorlalți, am impresia că nu mă confrunt, de fapt, cu o problemă, căci am alt nivel. Și așa mă sustrag relațiilor sociale care pot genera o eventuală confruntare cu mine însumi. Iar pierderile sînt imense.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cătălin PRISACARIU

Politicianul român – prea rudimentar pentru complexe

Cînd, în sfîrșit, după călătoria prin labirintul tridimensional din beton masiv, gigantesc, imaginat de un arhitect care n-a putut să se hotărască dacă să fie mai degrabă baroc decît enorm sovietizant sau invers, ajungi în biroul senatorului, te așteaptă ultima încercare spațio-temporală pre-interviu: parcurgerea distanței de la ușa biroului pînă la fotoliul pe care se află augustul politician, cît lungimea a patru mașini aliniate una în spatele celeilalte. Îl vezi de la intrare, tolănit în ceva ce pare o canapea din piele mai mult lungă decît lată, cu brațe masive, dar moi, pe care un om normal ar putea sta așezat lejer, ca pe un scaun. Senatorul e într-un halou de fum aromat produs de o țigară de foi și citește absorbit dintr-un dosar. Sau doar mimează preocuparea și absența, are un lung exercițiu diplomatic ante- și post-'89, a fumat tot ce se putea în materie de relații interumane. Procedeul cel mai des întîlnit este să te învelească în multe foi, neapărat parfumate. Are grijă să nu-ți dea fumul în nas, totuși, ar fi nepoliticos și te-ar putea enerva, poate chiar irita. Dar politica nu funcționează așa, o știe de cîteva decenii: pînă la urmă, să fii diplomat român al statului comunist al lui Ceaușescu la Geneva în anii '70, apoi ministru de Externe al proaspetei democrații iliesciene în anii'90, jucător politic în tot acest timp și din nou ministru (în mai multe rînduri, și în primul deceniu al noului mileniu, al treilea, dar și în al doilea), ei bine, toate astea presupun o infinită capacitate de a evita conflictul direct și un fantastic talent de a țese fire laterale ca un păianjen tot timpul atent la context.

Practic, omul (doar cel politic?) pare să nu aibă nici un complex în a funcționa ireproșabil pînă la terminarea combustibilului (de fapt, chiar în momentul în care citiți acest text, e la post, arde kerosen de MiG ca să reprezinte diplomatic patria; și-l știu bine și esticii, și vesticii, și transatlanticii încă de cînd Cortina de Fier exista și el era de partea în care răsărea soarele). Poate ceasurile scumpe din declarația de avere, nici unul rusesc, să-l dea de gol. Și, firește, nelipsita țigară de foi, pe care o pufăie cu lejeritatea unuia care a căpătat particula nobiliară de *„sir“* prin complicate jocuri politice, nu din cele despre care ai vorbi la vreo reuniune publică despre valori morale. Dar are, totuși, atîta rezon încît să nu-și inventeze și un blazon.

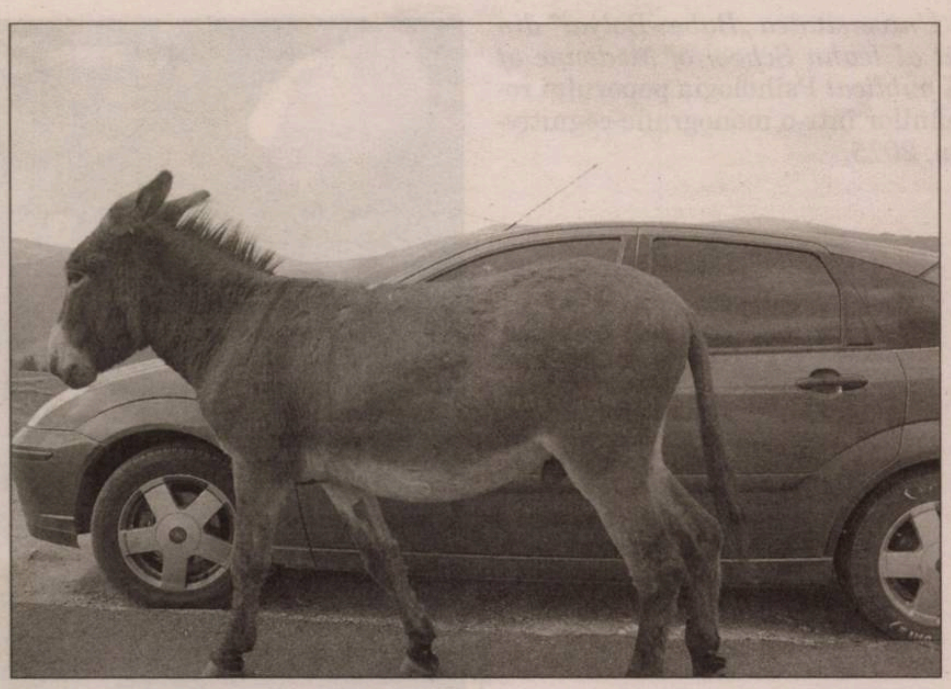

© L. Muntean

Nu a fost și cazul altui ministru de Externe. Unul cu ambiții mult mai mari, care l-au ținut patru ani la Palatul Victoria, dar nu i-au folosit să se poată instala și la Cotroceni. Născut într-o Românie sovietizată și educat în ceaușismul „luminat“ al anilor '60-'70, consolidat profesional și personal (prin două mariaje cu fete de lideri de partid) în deceniul al optulea, cel mai dur al ceaușismului paranoic, politicianul a uzat de mandatul de premier al României inclusiv ca să-și ridice un muzeu al propriului blazon. Oficial, muzeul adăpostește doar cărți și hărți rare, donate tot de către fostul premier. În basorelief, însă, la intrarea în instituția de stat (înființată prin hotărîre de guvern inițiată și semnată de către același exprim-ministru) se află, vizibil, blazonul creat special de către un artist pentru politician. Iar la parter, în principala sală a muzeului, ferestrele vitrate conțin din nou, viu colorat, blazonul.

Pe lîngă însemnul heraldic, blocul de pe străduța centrală care poartă numele altui muzeu, domeniul dintr-o comună prahoveană și poveștile despre genți burdușite cu bani sînt doar banalități care însoțesc funcția de politician român de oricînd. Delirul însemnelor nobiliare, însă, asumat și ștanțat pe clădirea unei instituții publice înființate special pentru acest scop, indică o suferință adîncă pe care bietul actual fost condamnat penal o simțea adînc în vintre. Și mai arată o nevoie de recunoaștere exterioară pe care decenii de demnități publice la vîrful statului nu o satisfăcuseră.

Dar puțini alți politicieni români de după '89 se apropie de nivelul intelectual al complexelor celor doi și, în același timp, și mai puțini suferă de complexul superiorității. Dimpotrivă, le poți citi în ochi, în gesturi, în discurs și în acțiuni certitudinea că au o imagine atît de proastă despre ei înșiși încît avansarea în partid și în funcții de stat e șansa lor supremă de a scăpa de scabia inferiorității. În general, efectul bolii din sîngele lor este o arghirofilie aflată în diferite staze și chiar metastaze, care i-a marcat mai pe toți. Așa se explică furtul grosolan pe care-l descoperi la grupuri largi de politicieni, cu un minim efort investigativ: salarii cît mai mari, funcții cît mai multe, rubedenii angajate peste tot la stat, trafic de influență pentru contracte publice, mită pentru intermedieri diverse, comisionarea grosolană a lucrărilor de la buget, conflict de interese. Cu o majoritate calificată, demnitarii numiți politic și aleșii par mîncați de filoxera amoralității. Nu-i bănuiești nici măcar că ar fi malefici, răi cu intenție, corupți cu țintă, ci biete cadavre ambulante programate de o entitate necunoscută, dar omnipotentă, să devoreze ca un cancer orice sursă de bani publici cu care ajung în contact.

Demnitarii numiți politic și aleșii par mîncați de filoxera amoralității.

În unii, însă, o cantitate suficientă de bani determină un efort de schimbare a calității personale. Îmi aduc aminte cu suficientă claritate cum, atunci vicepreședinte al Camerei Deputaților (apoi chiar președinte al Camerei inferioare a Parlamentului României, acum dispărut din peisajul politic), un politician se strecura pe lîngă pereți în preajma regelui Mihai I, cu ocazia discursului acestuia din Parlament, în 2011, prea incomod în costumul său cam larg care însoțea o cămașă cu guler anacronic de lat și o cravată în dungi care stîrnea un disconfort vizual sîcîitor. Stînjeneala evidentă, de zilier pe șantier ajuns om cu funcție mare (omul chiar a studiat – în vreo opt ani, ce-i drept, în loc de cinci – ca să ajungă inginer în construcții), s-a văzut și la contactul direct cu regele, după cum a notat o gazetă: „imediat după discursul regelui, deputatul (...) a trebuit să-i ofere regelui colanul Camerei Deputaților. Vicepreședintele Camerei a fost cel care a întins primul mîna (...), deși, potrivit protocolului, regele este cel care întinde primul mîna, chiar și femeilor. Mai mult, (...) a continuat să-l țină de mîini pe rege, ca pe un prieten apropiat, lucru de neconceput pentru cei care cunosc protocolul Casei Regale. Și mai rău a fost faptul că deputatul (...) i-a luat înapoi decorația regelui pentru a le permite fotografilor să imortalizeze momentul istoric, a zîmbit sălii și apoi a returnat-o Maiestății Sale.“

„Îngîmfarea este mersul înapoi al progresului.“

HERACLIT

Vreo doi ani mai tîrziu, însă, costumele se scumpiseră, cămășile și cravatele erau în parametri de fashion politic de lux, iar funcția bătea gradul de alfabetizare al personajului, care mă certa la televizor, astfel, în direct: „Eu sînt președintele Camerei Deputaților! «Domnule» îmi puteți spune dacă veniți la mine în birou!“

Dar n-am fost în biroul augustului pentru care apelativul „domnule“ era depreciativ. Ceea ce nu m-a scutit de neplăcerile provocate de întîlnirile cu mulți alți politicieni. Unul îmi povestea, de cîte ori avea ocazia, că este masterand în teatru și, odată, chiar mi-a recitat o poezie lîngă sala de plen a Senatului. Altfel, acest rafinat, care se cizela cultural chiar și aproape sexagenar fiind, era putred de bogat în terenuri, deținea cîteva zeci. Un altul nu contenea să se refere la sine ca la un jurnalist (își făcuse veacul prin televiziuni vreo douăzeci de ani, e adevărat) și să dea lecții într-ale meseriei, în ciuda faptului că era parlamentar cu acte în regulă. Acum este, din nou, jurnalist, dovadă vie că simpaticul complex al impostorului nu a omorît încă nici un politician. Nu român, cel puțin. Iar despre doamna deputat pe care am văzut-o lipindu-se cu toată partea frontală a trunchiului de aceeași zonă corporală a unui coleg de breaslă (a mea, nu a doamnei) și lipindu-i (dar nu simultan cu acțiunea descrisă anterior) o mînă altuia pe partea superioară a coapsei (provocîndu-i primului un atac de panică și celui de-al doilea o congestionare totală) nu are sens nici să aduc vorba. Decît poate cu ocazia unui număr dedicat fetișurilor și peșcheșurilor.

P.S. Nu am identificat prin nume pe nici unul dintre politicienii de mai sus nu din pudibonderie sau calcul (cu atît mai mult cu cît sînt convins că cei mai mulți sînt ușor recognoscibili), ci pentru că numele lor sînt cu totul irelevante. Descrierile aparțin, de fapt, unor categorii de indivizi și nu unor indivizi particulari care, în cel mai bun caz, se întîmplă să definească o categorie sau alta.

***Cătălin Prisacariu** este jurnalist.*

Despre psihologia românilor: cum sîntem, cum ne credem?

interviu cu profesorul universitar Daniel DAVID

***Daniel David** este profesor la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca și profesor asociat al Icahn School of Medicine at Mount Sinai, New York, SUA. A publicat* Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală, *Editura Polirom, 2015.*

© L. Muntean

Într-un prezent agitat, atît pe plan politic, cît și social, auzim deseori sintagma, cu o conotație negativă: „Așa sînt românii". De ce credeți că se apelează la această generalizare din care, de cele mai multe ori, emitentul, conștient sau inconștient, se autoexclude?

Oamenii au nevoia înnăscută de explicație-predictibilitate/sens-semnificație. Cînd această nevoie nu este satisfăcută apare o stare de stres psihologic. Pentru a scăpa de acest stres, oamenii caută explicații/sensuri. Uneori nu le găsesc, iar atunci apelează la pseudoexplicații. Este ușor să explici fenomenele psihosociale complexe – pentru care cauza nu este imediat evidentă – prin „Așa sînt românii", deși prin asta nu facem decît să apelăm la sofisme exemplificate aici prin reificarea constructelor (o descriere capătă eronat rolul de explicație). Dar decît un „nimic" (lipsă de explicație/sens) care stresează, mai bine un sofism, care, deși nu ne face mai deștepți, măcar ameliorează stresul!

Acestea fiind spuse, putem însă avea o perspectivă corectă asupra psihologiei românilor. Fiecare grup social poate să fie descris printr-o serie de atribute psiho-culturale, măsurate riguros la indivizii grupului, iar apoi agregate statistic la nivel de grup. Atributele psiho-culturale agregate capătă semnificație psihologică prin raportare la un standard de referință – ceva nu este mic sau mare în sine, ci prin raportare la un standard – și prin interrelaționările lor. Aceste atribute psiho-culturale agregate și interrelaționate la nivel de grup formează profilul psihologic al grupului respectiv (demers aplicabil apoi ca metodologie și la nivel de țară/popor/națiune). Pentru profilul psihologic al românilor reflectat în monografia dedicată psihologiei românilor (D. David, *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală,* Editura Polirom, 2015, Iași) – din care am preluat și datele prezentate în acest interviu –, acest standard de referință este spațiul vestic, România fiind integrată în NATO și Uniunea Europeană. Dacă alegem alt standard de referință și profilul psihologic al românilor se modifică (așa cum și un om este mai mult sau mai puțin inteligent în raport cu cine este comparat). În psihologia interculturală, demers care fundamentează științific monografia menționată mai sus, profilul psihologic nu este ceva imuabil, dat și transmis genetic, ca în vechea *Volkerpsychologie.* Unele atribute psiho-culturale au o eritabilitate mai mare sau mai mică, peste care se suprapun însă determinant cauze socio-culturale. Unele atribute psiho-culturale sînt mai stabile, altele mai fluctuante; dar faptul că ceva este stabil nu înseamnă că este nemodificabil (tot ce este nemodificabil este stabil, dar nu tot ce este stabil este nemodificabil).

În cartea dvs., Psihologia poporului român, *apărută în 2015 în urma unui studiu care a durat zece ani, ați afirmat, la un moment dat, că încrederea în semeni a scăzut. Scăderea încrederii în ceilalți afectează și încrederea în sine / stima de sine?*

Da, prin raportare la spațiul vestic, nivelul de încredere interpersonală al românilor este extrem de scăzut, ceea ce duce apoi și la o cooperare scăzută. Cooperarea scăzută nu ne ajută să construim instituții sociale moderne care să ne utilizeze, spre exemplu, potențialul bun de inteligență/creativitate (care este similar altor popoare vestice). Nivelul încrederii interpersonale variază însă și în funcție de generații, tinerii români având un nivel de încredere interpersonală de două ori mai mare decît cei mai în vîrstă. Nu este aici locul explorării detaliate a cauzelor încrederii interpersonale reduse. Spun doar că dacă această neîncredere interpersonală, mai ales față de străini, poate că a fost justificată istoric, astăzi este un handicap major!

„Salvarea de complexe înseamnă depășirea subiectivismului."

MIRCEA ELIADE

„Nivelul încrederii interpersonale variază și în funcție de generații."

Stima de sine este la rîndul ei mai scăzută prin raportare la spațiul vestic (ex. americani), chiar dacă aceasta nu derivă cu necesitate din încrederea interpersonală scăzută. Interesant, în stima de sine a românilor componenta de autoapreciere, nu cea de autocompetență, este mai scăzută în comparație cu spațiul vestic (ex. americani).

Care ar fi consecințele psihologice ale lipsei de încredere în sine?

Psihologic vorbind, atunci cînd stima de sine este scăzută (negativă) putem apela la mai multe strategii. Una este să lăsăm stima de sine scăzută să se exprime în emoțiile și comportamentele noastre, ceea ce înseamnă complexe de inferioritate (suferință psihologică). Apoi, putem nega sau atenua aspectele negative prin diverse mecanisme defensive (ex. negare/raționalizare), ceea ce reduce pe termen scurt suferința psihologică (dar o poate amplifica pe termen mediu și lung). În fine, putem exagera unele atributele pozitive mai mult sau mai puțin circumstanțiale pentru a masca stima de sine scăzută, generînd astfel chiar emoții pozitive (instabile însă); în formă extremă, putem chiar acoperi stima de sine scăzută cu mecanisme defensive compensatorii (ex. reacția inversă), ceea ce poate genera complexe de superioritate (o stare psihologică de bine instabilă). În consecință, vom vedea la români un amestec de stimă de sine pozitivă (încredere în sine), complexe de inferioritate și superioritate și defense. Sigur, acest amestec poate fi găsit la orice popor, dar în cazul nostru, ținînd cont că aproximativ 67% din români au stima de sine mai scăzută decît americanul mediu, trebuie să lucrăm programatic pentru a ne dezvolta sănătos încrederea în sine. Soluția corectă este restructurarea cognitivă, prin care stima de sine negativă este schimbată în acceptare necondiționată și/sau stimă de sine pozitivă. Asta mai ales că, așa cum spuneam, românii au fundamentul pentru această stimă de sine pozitivă (ex. potențialul de inteligență/creativitate este similar popoarelor vestice – am investigat, spre exemplu, comparațiile cu americanii,

Ce este psihologia socială

„Psihologia socială are drept scop să determine și să explice însușirile sufletești ale unei populații. Însușirile sufletești ale unei populații sînt condiționate de trei factori principali: de fondul biologic ereditar al populației, de mediul geografic și de caracterele instituționale dobîndite de populație în timpul evoluției sale istorice. În fondul biologic ereditar sînt cuprinse dispozițiile organice, cu care indivizii, care compun populația, vin pe lume; dispoziții care reglementează în mod direct funcțiunile vieții vegetative ale populației și prin acestea, apoi, indirect, pe acelea ale vieții sufletești. În acest fond biologic ereditar ceea ce interesează sînt dispozițiile deficiente și patogene, care scapă de sub influența oricărei educații. Normalul interesează mai puțin, fiindcă el este dirijabil. Anormalul, adică dispozițiile bolnăvicioase, creează piedici și fatalități pe care nici o putere nu le poate înlătura. În mediul geografic intră toate formele de energie care înconjoară și provoacă reacții în sufletul populației: clima, natura solului; în sfîrșit, în caracterele instituționale sînt cuprinse manifestările tipice de natură spirituală. Ele sînt diferite de acelea provocate de fondul biologic ereditar și de mediul geografic; sînt manifestări aparținînd experienței istorice a populației, care prin tradiție se repetă în mod constant în decursul unei lungi durate de timp. în numărul acestora sînt: vorbirea, obiceiurile morale și juridice, concepțiile preferate în prețuirea lumii și a vieții; trăsăturile naționale."

(Constantin Rădulescu Motru, Psihologia poporului român, *Editura Paideia, 1999)*

britanicii, francezii, țările nordice etc.).

Dacă e să vorbim despre complexe, sînt două aspecte care se bat cap în cap și pe care v-aș ruga să le explicați. Pe de o parte, sîntem mîndri că sîntem români, pe de alta, ne autocriticăm, pe toate planurile. De ce această oscilare de la mărire la decădere?

Schmitt și Allik, în 2005 (*„Simulataneous administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 nations: Exploring the universal and culture-specific features of global self-estem“*, în *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 623-6423), confirmă faptul că putem spune că la români stima de sine este mai puțin coezivă. Deși încercăm să atenuăm (66% din români, mai mult ca americanul mediu), negăm (88% din români, mai mult ca americanul mediu) și chiar să compensăm aspectele negative, nu reușim, în condițiile în care, așa cum spuneam anterior, 67% din români au stima de sine mai scăzută decît americanul mediu. Ceea ce facem apoi ca să reducem totuși efectul stimei de sine negative este să completăm aceste elemente negative cu elemente pozitive, uneori duse pînă la superlativ (69% din români au tendința de

„România nu are probleme psihologice mai mari decît SUA.“

a se prezenta la superlativ în comparație cu americanul mediu); dar asta creează o imagine de sine instabilă și reactivă (ex. sîntem ușor de stîrnit, mai ales prin criticile care ne amenință construcția pozitivă pe care am făcut-o pentru a ne acoperi stima de sine negativă). Din acest motiv, pentru noi critica este un pericol care atentează la imaginea noastră adesea compensată, la esența noastră, nu o vedem ca pe o oportunitate de a învăța din ea și e contextualizată (ex. vizează unele aspecte/comportamente ale noastre, nu persoana în întregime).

Sîntem o țară membră a Uniunii Europene – ceea ce presupune că ne asumăm valorile Uniunii. Cu toate acestea, în anul 2018 pare că încă avem subiecte tabu care, atunci cînd sînt puse pe tapet, provoacă o dezbinare clară și oamenii par că se împart brusc în două tabere. În afară de politică, societatea are păreri categorice și în ceea ce privește minoritățile etnice, sexuale, avortul, Biserica. Pînă și problema cîinilor vagabonzi provoacă isterii. Mulți spun: „e sîngele latin“. Ce denotă această patimă oarbă în ceea ce privește subiectele tabu?

Sigur, fenomenele menționate au cauze diferite, dar acestea fac parte dintr-o arhitectură psiho-culturală mai generală. Altfel spus, multe din aceste atitudini derivă din încrederea interpersonală scăzută (ne suspicionăm ușor unii pe alții), dublată de un cinism crescut (nu ne respectăm unii pe alții), din cooperarea deficitară (sîntem în competiție „care pe care“), toate suprapuse pe o religiozitatea superstițioasă extrem de ridicată (asociată cu o rigiditate psihologică). În cadrul țării nu există diferențe majore între regiunile isorice, prin prisma unor atribute psiho-culturale majore, astfel că, dincolo de retorica stereotipurilor, „românismul“ bate „ardelenismul“, „muntenismul“ și „moldovenismul“. Există însă un fenomen interesant de polarizare a atributelor psiho-culturale de personalitate, în toate regiunile țării (istorice sau cele opt administrative), existînd în proporții relativ egale „Feți-Frumoși/Îngeri“ (stabili emoțional/extravertiți/deschiși/agreabili/conștiincioși) și „Zmei/Diavoli“ (instabili emoțional/introvertiți/mai puțin deschiși/mai puțin agreabili/mai puțin conștiincioși), care poate explica fenomenul social tensionat („care pe care“) descris de dvs. Mai mult, într-o societate colectivistă ca a noastră, orice diferențiere este un pericol pentru stabilitatea socială. Nimeni nu are voie să se individualizeze/diferențieze fără acordul colectivului (respectiv al „șefilor“ – că avem încă un colectivism unde puterea este concentrată, puțini conducînd mulți). Așadar, o opinie neîmpărtășită de toți are urgent nevoie de antiteza care să o anihileze. Din păcate, ca urmare a factorilor psihosociali descriși mai sus, nu ajungem la logica hegeliană ca din teză și antiteză să generăm o sinteză superioară/complexă, ci rămînem la lupta de anihilare dintre teză și antiteză.

Există o anecdotă urbană conform căreia, cînd președintele american George Bush a vizitat pentru prima oară România, cineva din staff i-ar fi scris pe foile discursului: „Atenție, popor emotiv“. Sîntem un popor emotiv? Și dacă da, care ar fi plusurile și care minusurile acestei trăsături?

Emoționalitatea înseamnă mai multe lucruri. În primul rînd, stabilitatea emoțională este mai scăzută la români în comparație cu americanii (trecem mai ușor dintr-o emoție în alta), iar extraversiunea în forma gregarismului mai crescută. Acestea se pot exprima pozitiv (ex. flexibilitate afectivă/căldură în relațiile interumane) sau negativ (ex. instabilitate afectivă/dependență-autonomie redusă), în funcție de contextul psiho-social. Din cauză că instituțiile noastre sociale nu sînt modernizate și puternice (ex. vezi reglementările față de populațiile vulnerabile), adesea expresia acestor atribute poate să fie mai mult negativă (vezi atitudinea față de populațiile vulnerabile). De asemenea, nivelul emoțiilor pozitive este mai scăzut, iar cel al emoțiilor negative mai crescut, în comparație cu țările din spațiul vestic. Discrepanța dintre cum sîntem sub aspectul personalității – stabilitate emoțională/extraversiune/deschidere/agreabilitate/conștiinciozitate – și cum ne credem este una dintre cele mai crescute – în acest context să includem și stima de sine mai puțin coezivă –, ceea ce ne face defensivi și extrem de reactivi la critică (emoționali!). Așadar, da, sîntem emoționali în sensul descris mai sus. Să lăsăm însă cititorii să decidă dacă, cît, cînd și cum ne ajută acest lucru.

© L. Muntean

© L. Muntean

„Teama este umbra alungită a ignoranței.“

ELBERT HUBBARD

Revenind la cartea dvs., în care vorbiți de asemenea despre scepticism, este acest scepticism o tară a comunismului?

Scepticismul este o axiomă socială (ești sceptic față de ceva), avînd, spre exemplu, un nivel mai crescut în România în comparație cu China, Germania, Japonia, Turcia sau SUA, un nivel similar în România, Polonia și Spania și un nivel mai scăzut în România decît în Rusia și Ucraina. Așadar, analizînd țările menționate anterior, scepticismul nu este o tară a comunismului, ci a unor factori socio-culturali mai largi, dincolo de comunism. În anumite condiții, comunismul poate să fie unul din factorii determinanți, dar nu este nici un factor necesar, nici suficient.

Dacă România ar sta pe canapea, la o sesiune de psihoterapie, de ce credeți că ar veni?

Glumind, aș spune că în primul rînd aș pune-o pe scaun/fotoliu, pentru o intervenție eficientă, canapeaua nemaifiind astăzi o opțiune viabilă!

Mergînd pe metafora dvs., în general România nu are probleme psihologice mai mari decît SUA sau alte țări ale spațiului vestic. Are însă o insatisfacție existențială exprimată prin dominanța emoțiilor negative și a unui nivel mai scăzut de fericire în raport cu țările vestice. Cred că această neliniște/insatisfacție derivă din multiplele discrepanțe cu care avem de-a face. În primul rînd, avem discrepanța dintre cum sîntem și cum credem că sîntem. Apoi, avem o stimă de sine negativă pe care, în loc să o înfruntăm și să o schimbăm, o negăm/atenuăm/compensăm, ceea ce generează o încredere în sine mai puțin stabilă. Avem un potențial intelectual (de inteligență/creativitate) similar popoarelor vestice, dar din cauza instituțiilor sociale slabe nu reușim să-l valorificăm (astfel că nu excelăm în competițiile educaționale și de inovație internaționale). Pentru a reduce stresul indus de aceste discrepanțe multiple apelăm la mecanisme defensive, ceea ce ne face reactivi la critică (emoționali!) și mai puțin deschiși spre a analiza rațional și non-defensiv realitatea așa cum este aceasta.

Dacă am învăța să avem încredere unii în ceilalți, atunci am coopera mai bine (ex. susținîndu-i/promovîndu-i, nu blocîndu-i pe cei mai buni dintre noi, pentru că succesul lor este succesul tuturor) și am putea astfel construi instituțiile sociale moderne care să ne utilizeze apoi potențialul intelectual bun, cu impact pozitiv asupra competitivității țării și a calității vieții oamenilor.

a consemnat Stela GIURGEANU

Petru CLEJ

„Ceaușescu – Ce-l M-ai Mare Conducător al Nostru"

Pe un grup românesc pe Facebook cu peste un milion de membri, postările despre Nicolae Ceaușescu sînt frecvente. Comentariile la postări se numără uneori cu miile și exemplifică atitudini extrem de răspîndite printre românii de toate vîrstele și din toată lumea. De pildă, este postat un articol care titrează: „Sondaj: Nicolae Ceaușescu ar cîștiga detașat alegerile din România".

Dintre cele aproape 1000 de comentarii am reținut unul: *„Mi se pare firesc. Pe vremea lui marile Puteri țineau cont de România, țara nu era nici colonie occidentală, nici colonie rusească, aveam mari proiecte de țară, agricultura irigată, industrie care lucra la export."*

Alte articole de istorie recentă dezvăluie abuzurile și crimele comise de regimul comunist, cum ar fi implicarea lui Ceaușescu în impunerea cu forța a colectivizării agriculturii în anii '50. Dar și aici apologeții lui Ceaușescu nu se lasă și apelează la cunoștințele dobîndite la orele de istorie în vremea regimului național-comunist: *„Și (sic) cîți țărani au omorît liberali și monarhia în 1907 eu cred că vreo 13.000 de țărani net mai mult de cît Ceaușescu și fără rost."*

Chiar și lipsurile din vremea lui Ceaușescu capătă o conotație pozitivă, prin comparație cu ziua de azi (ortografie originală): *„Asta să o crezi tu, că eu mîncam portocale, banane chiar dacă erau verzi așteptam să se coacă pentru mine a fost foarte bine atunci pe timpul lui Ceaușescu numi lipsea nimic, acuma am 3 copii și nici măcar un brad nu mi permit sa l cumpăr ce să mai spun de celelalte lucruri."*

Desigur că nu lipsesc nici comparațiile cu liderii politici din ziua de azi, favorabile net lui Ceaușescu (ortografia originală): *„Diferența dintre Ceaușescu și Restul este: Ceaușescu a fost ce-l mai Mare Conducător al Nostru,,,, și ăștia sînt ce-i M-ai Mari Hoții ai Țări din toate timpurile."*

Dar mai sînt și unii care trec de persoana lui Ceaușescu și emit opinii despre sistemul comunist în ansamblu: *„În esență comunismul este o societate bună, chiar foarte bună, dacă nu se vor abate de la principiile lui membrii acestui partid. Marx,în* Capitalul *afirma: să ne ferească Dzeu. de burghezia proletară. Comunismul s-a înființat în Anglia, dar nu a dat randamentul scontat, tocmai acelei previziuni ale lui Karl Marx. La noi, hoții nu sînt comuniști, sînt hoți de rînd, care sub sigla partidului de stînga, fură. Nu trebuie confundati ideile cu apucăturile."*

Și exemplele ar putea continua la nesfîrșit, făcîndu-i pe Caragiale și pe ai săi Jupîn Dumitrache Titircă sau Conu' Leonida să se înverzească de invidie.

Amnezie selectivă

Așa cum spuneam, autorii acestor memorabile citate sînt oameni de toate vîrstele, unii dintre ei copii sau adolescenți pe vremea lui Ceaușescu, alții chiar nenăscuți înainte de 1989. Și eu mă întîlnesc cîteodată cu români care trăiesc și lucrează în Marea Britanie de ani de zile și exprimă admirație pentru perioada național-comunistă. Ce-i îndeamnă pe acești oameni să facă apologia unui lider care poate apărea mai degrabă bizar la aproape 30 de ani de la dispariție?

E clar că, pentru cei mai în vîrstă, Ceaușescu și regimul său au însemnat un progres: mutarea de la țară la oraș, pantofi în loc de opinci, apă curentă în loc de closet în fundul curții, locuri de muncă relativ bine plătite în industrie și ocazie pentru copiii lor să studieze și, pentru prima oară în familie, să meargă la facultate. Dispariția regimului comunist a însemnat pentru acești oameni prăbușirea unui univers plin de siguranță și certitudini, în pofida numeroaselor inconveniente, în special de natură materială.

© L. Muntean

Iar în regimul de democrație imatură ce a urmat, pentru acești oameni, care nu aveau alt termen de comparație, regimul lui Nicolae Ceaușescu, cu realizările sale aparent importante – fabrici, uzine, șosele, blocuri, școli, spitale, Canalul Dunăre – Marea Neagră, Casa Poporului, metrou, recunoaștere internațională (temporară) etc. – nu putea fi decît cîștigător în mintea lor. Ei au transmis adeseori această impresie și copiilor sau chiar nepoților, care repetă lecția ca niște papagali, fără să știe despre ce vorbesc.

„Cruzimea rezultă întotdeauna din slăbiciune."

SENECA

Au dispărut din discursul acestor oameni lipsurile de toate felurile, alimentele pe cartelă, cozile interminabile, înlocuitorii de tip cafea – „nechezol" –, tăierile de curent care în unele locuri la țară ajungeau la 20 de ore pe zi, frigul din case (și recomandarea cinică a lui Ceaușescu „mai punem o haină pe noi"), lipsa medicamentelor, demolările abuzive, „sistematizarea" satelor, incriminarea avorturilor, care a dus la moartea a mii de femei și la nașterea altor mii de copii nedoriți, care au fost apoi abandonați și au umplut casele de copii ducînd la un prost renume al României, care nu a dispărut nici azi, și foarte multe altele.

Nostalgicii și apologeții lui Ceaușescu sînt în general preocupați mai degrabă de chestiuni de natură materială și cei de o anumită vîrstă nu prețuiesc prea mult libertatea care azi le permite să îndruge verzi și uscate, inclusiv pe Internet, să-i facă cu ou și cu oțet pe Iohannis, Dragnea, Dăncilă și alții fără teama că vine Securitatea și-i saltă.

Au uitat sau cei tineri nu știu că, în ultimii ani ai lui Ceaușescu, programul TV ajunsese la două ore pe zi, de la 20 la 22 în zilele săptămînii, și la cinci ore la week-end, majoritatea timpului de emisie fiind dedicat cultului personalității semianalfabetului dictator și a semianalfabetei sale soții?

Azi, acești oameni se suie în avion și numai cu „buletinul" se dau jos peste trei ore la Roma, Berlin, Paris sau Londra, unde își cîștigă existența, în Occidentul decadent, care, vorba bancului de pe vremea lui Ceaușescu, e pe marginea prăpastiei și uită în jos la noi.

Aceiași oameni deplîng depopularea României, ajunsă la sub 20 de milioane față de cele 23 de la sfîrșitul anilor '80. Puțini dintre ei își pun problema că pe vremea lui Ceaușescu nu puteai emigra, decît dacă erai evreu, german și/sau dacă aveai rude bogate ca să plătească pentru tine ca să ți să dea voie să pleci.

Foarte mulți dintre nostalgicii și apologeții lui Ceaușescu sînt naționaliști, unii chiar cu nuanțe extreme.

Moștenire național-comunistă

Național-comunismul ceaușist este în fapt moștenirea cea mai solidă a acestor oameni și în fapt a societății românești de azi din perioada de dinainte de 1989. Libertatea de exprimare a rupt zăgazurile prin care dictatorul controla și de fapt manipula sentimentele naționaliste în creștere continuă de la sfîrșitul anilor '50.

Nostalgia pentru acea perioadă se însoțește de un discurs anti-unguri, anti-romi, antisemit, xenofob și a fuzionat cu curentul național-ortodoxist, un alt element oarecum paradoxal, date fiind persecuțiile religioase la care s-a dedat Ceaușescu.

Apariția Internetului nu a făcut decît să faciliteze prezervarea și amplificarea nostalgiei pentru Ceaușescu.

În definitiv, acești oameni nu pot fi blamați, pentru că, așa cum spuneam mai sus, ei nu au termeni de comparație, iar spălarea pe creier național-comunistă a funcționat cu mare succes, ajutînd la formarea „omului nou", dorit nu doar de Ceaușescu, ci și de legionari. Ei nu-și pun problema că, de fapt, Ceaușescu nu s-a născut din spuma mării în 1965, ci a a venit la putere împreună cu Partidul Comunist prin intermediul tancurilor sovietice în 1944.

Ei habar nu au că, fără regimul comunist, România ar fi fost probabil la ora actuală la nivelul unor țări ca Spania, Portugalia sau Grecia, cu care era aproximativ la același nivel de dezvoltare economică înaintea celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar istoria recentă a României este mult prea complicată și neimportantă pentru acești oameni care au o admirație nețărmurită pentru Ceaușescu, admirație pe care au transmis-o uneori și generațiilor următoare.

Iar apariția Internetului nu a făcut decît să faciliteze prezervarea și amplificarea nostalgiei pentru Ceaușescu, pe fondul unor mutații sociale, economice și politice uriașe, care au făcut praf orice certitudini din „vremurile bune" de dinainte de 1989 și în condițiile unui atașament șovăielnic față de valorile democratice.

***Petru Clej** este jurnalist.*

Bianca-Olivia NIȚĂ

Despre meteahna comparației

© L. Muntean

Am fi mai cîștigați ca societate dacă ne-am trăi deschis adevărurile personale.

Nu știu alții cum sînt, dar pe vremea cînd eram eu la școală, să-ți compari copii era un fel de sport. Cine ia premiu, cine cît a luat la matematică – toate astea erau subiecte făcute să zgîlțîie liniștea clasei și a familiilor, și să tulbure ceva din stima de sine a celor care nu luaseră ce ar fi vrut să ia. Din fericire, ai mei m-au scutit de sportul ăsta. Ce e drept, nu aveau ei chiar un cal de curse pe mînă, dar mă descurcam bine la școală, îmi plăcea să citesc și eram foarte creativă, lucruri frumoase de altfel, dar care nu te calificau în cursa pentru cine ține cel mai bine minte lecțiile învățate pe de rost.

Au trecut anii și comparațiile s-au mutat la alt nivel, și iarăși simt că nu mă calific la nivelul așteptat. Poate în special pentru că locuiesc în străinătate, standardul e și mai ridicat. Mă întîlnesc pe la colțuri de stradă cu diverse cunoștințe, oameni care nu m-au văzut mult timp, dar care nu vor să piardă vremea – la o adică, trebuie să recuperăm toți anii din urmă –, așa că-mi aplică din scurt un chestionar concret ca să poată concluziona rapid cam cît de departe am ajuns în viață. Eu bifez căsuțele din chestionar cu oarecare stînjeneală – și cu o doză de iritare, recunosc – și la final răsuflă toată lumea ușurată, eu că am scăpat și ei că n-am sărit calul, am ieșit bine, dar nu am bifat încă suficiente încît să prezint un pericol de descalificare a propriilor progenituri.

Chestionarele vin de obicei la pachet și cu sfaturi și rețete concrete. Și trebuie să recunosc că momentele de genul acesta – deși nu sînt chiar rare și deși se întîmplă de tare multă vreme – nu încetează să mă uimească. E halucinant cum atît de multă lume e dezorientată și dezamăgită în România, însă cînd vine vorba de sfaturi de viață, există armate întregi de specialiști deghizați în mamele fostelor colege și în diverse cunoștințe.

Vă rog să nu-mi spuneți că sînt singura care trece prin astfel de momente și că dumneavoastră nu vi se întîmplă așa ceva. Discutînd cu mai multe persoane despre acest fenomen, toată lumea a recunoscut descrierea, însă toți au ținut să sublinieze că știu mai mult de la alții, ei nu compară și nu sînt comparați. Din păcate, cealaltă față a acestor grile cu răspuns e o nevoie acută de a cosmetiza orice pare că ar putea lăsa o impresie negativă. Astfel, oamenii depun efort să lase o impresie plăcută și își împărtășesc cu generozitate – și oarecare exagerare – succesele proprii, însă cînd vine vorba de nereușite, se aleg cuvintele potrivite pentru a masca așa cum trebuie. În 2018 trăim încă vremurile în care să lași impresie bună nu strică și ține de o mîndrie care nu e de negociat sau de lăsat în voia sorții.

Meteahna comparației nu e rezervată doar subiectului copiilor deveniți sau nu adulți, ci e patologică și, pentru mine, e definitorie pentru societatea românească. Comparația și cosmetizările sînt prezente pretutindeni și se reflectă în tot soiul de situații. Mulți români ar face orice ca să lase impresia unei vieți pline de succes și, pentru unii, asta implică niște cheltuieli majore. Să ai un stil de viață mult peste ce îți poți permite de fapt e un fel o datorie. Astfel, nu e ieșit din comun să cheltuiești pînă și ultimul ban pe o nuntă cu ștaif, să îți cumperi o mașină la care plătești mult și bine sau să abuzezi cardul de credit că să-ți cumperi haine de care nu ai nevoie, dar lasă impresia corespunzătoare. Să fii cineva demn de luat în calcul e, per total, o investiție care merită să fie făcută și există ceva și absurd, și înduioșător legat de asta.

Excesele de sărbători pot și ele exemplifica nevoia societății românești de a-și arată puterea de cumpărare. Excesul festiv e un fel de monedă de schimb social la care mulți nu fac rabat. Dar acesta e doar un aspect, ce e mai sufocant e portretul omului realizat, cel standard, care implică o listă de realizări nemateriale. Aceasta e imaginea individului fără chip și fără nuanțe contextuale. El e omul așezat la casa lui, cu mașina lui și cu copiii lui, care are serviciu și deci e adult în toată regula. Și dacă descrierea nu ți se potrivește – și nu ni se potrivește multora – trezești motive de suspiciune și poate chiar de milă, și presupuneri și păreri legate de ce n-a mers, ce a ieșit prost, ce indicii existau încă din copilărie sau care a fost punctul din care ai început să nu mai iei premii și să mergi la vale. Pe scurt, cine nu ilustrează standardul, ilustrează inadecvarea, cu toate că standardul nu e rețeta unică și adeseori nu are nimic de-a face cu fericirea și cu împlinirea la nivel individual. Totuși, atingerea standardului este echivalată cu ceva din esența individului și cu valoarea sa ca om, și deci să nu corespunzi înseamnă să nu ai stofa morală corespunzătoare. În mod curios, în contextul acesta, personalitatea, altruismul, generozitatea, coloana vertebrală și altele care nu țin de statut și nici nu au patru roți devin secundare.

Nu știu cîți din cei care luau premii și note bune la matematică au ajuns să fie personificarea acestui model ideal de adult, dar m-aș putea interesa. Ce știu e că viața are întorsăturile și surprizele ei, că multe realizări țin de noroc și că să trăiești după un plan fix e o aspirație nerealistă. Iar comparația ca atitudine socială este de fapt foarte păguboasă, atît la nivel individual, cît și la nivel de coeziune socială. Comparația creează în primul rînd neîncredere și formulează viața ca pe un concurs cu ținte fixe în care unii pierd și alții cîștigă, iar competiția cu o rețetă a succesului și cu reușitele celorlalți nu se sfîrșește de fapt niciodată, dar aduce în schimb o doză de nefericire constantă.

„Disprețul: teama de a fi inferior celorlalți și, în consecință, anticiparea judecății lor, întoarsă împotriva lor."

PASCAL BRUCKNER

© L. Muntean

Cine se compară mereu trăiește cu o amenințare invizibilă, e mai suspicios, judecă și se așteaptă să fie judecat la rîndul său, și e mai puțin dispus să ceară ajutor sau să admită un eșec. Comparația e prietenă cu rușinea, și de aici apare nevoia constantă de cosmetizare a realității și de a prezenta adevăruri selective. În totalitatea lor, experiențele noastre umane sînt similare, însă cine ar fi dispus să admită că are nevoie de sprijin dacă are mereu sentimentul că ceilalți abia așteaptă să i-o ia înainte? În esență, comparația afectează și felul cum îi vedem pe cei din jur, dar și felul cum ne percep ei pe noi în contextul social, și e un joc în care toată lumea are de pierdut.

De fapt, să ne comparăm între noi înseamnă să ne tragem în jos unii pe alții, pentru că, prin definiție, comparația e reducționistă. Ea nu ține de empatie și nu ia niciodată în calcul circumstanțele de viață individuale și acele lucruri care fac experiența de viață a fiecăruia unică. Și ce e și mai toxic e că cei crescuți astfel devin adulți nesiguri, care simt că, deși ating ținte, nu sînt niciodată împliniți. Ei sînt cei dezamăgiți că în viața reală nu se dau premii pentru lecțiile învățate pe de rost, dar continuă să mențină jocul aparențelor și, la rîndul lor, își vor pasa generației următoare toate nesiguranțele proprii.

Eu cred că am fi mai cîștigați ca societate dacă ne-am trăi deschis adevărurile personale și dacă nu ne-ar fi teamă să vorbim deschis despre frici și eșecuri, și am înlocui judecățile de valoare cu încrederea că cei din jur sînt plasa noastră de siguranță. Oare cît puternici am fi împreună dacă am lăsa deoparte comparațiile și ne-am întreba unii pe alții cum vedem viața cu adevărat? Cum ar fi dacă ne-am putea povesti deschis alegerile și experiențele de viață și am primi la schimb empatie și ceva din experiențele celorlalți? Mă gîndesc că, dacă n-am mai fi atît de preocupați să menținem aparențele sociale, am rîde mai mult, am avea mai mulți bani pentru lucrurile care chiar contează pentru noi și poate că ne-am sprijini mai mult unii pe alții. Eu vă spun sincer că nu am nici casă, nici mașină, și în forul meu interior nu bifez la căsuțele standardului împlinirii universale. Dar cu ce mă laud e că am învățat cîteva lucruri despre perseverență și curaj, și despre îndrăzneala de a-mi trăi viața în termeni proprii.

***Bianca-Olivia Niță** este jurnalistă.*

Adrian BENEA

Putea fi mai rău

Inevitabil, de fiecare dată cînd mă apuc să scriu despre un grup de oameni fără să am acces la statistici clare, mă simt oarecum stînjenit de faptul că sînt nevoit să generalizez pornind de la simple observații empirice, cam ca acel personaj care citise prea multă istorie și, într-o pornire de entuziasm, iese afară să vadă poporul, dar nu vede decît femei, bărbați, copii și nici urmă de popor. Așa că luați, vă rog, cu un grăunte de sare opiniile ce urmează.

Mi-am propus să vorbesc despre românii din diaspora, deoarece îmi sînt mai familiari, pe de o parte, iar pe de alta pentru că sînt mai clare caracteristicile unui anumit grup etnic atunci cînd îl compari cu altul (sau altele)

Prima caracteristică despre care vreau să vorbesc nu este cea mai importantă, dar am găsit-o surprinzătoare, nu m-aș fi gîndit niciodată la ea dacă nu mi s-ar fi atras atenția: este vorba despre lipsa conciziei. Avem impresia că cea mai bună strategie ca să ne facem bine înțeleși este să vorbim mult și înflorit, iar atunci cînd constatam că nu sîntem înțeleși – și aici trec deja la o altă caracteristică –, atribuim acest fapt lipsei de inteligență a interlocutorului. Căci aceasta este una dintre cele mai comune idei în lumea diasporei românești: sîntem înconjurați de proști. Există un sîmbure de adevăr aici, în multe cazuri chiar sîntem, căci atunci cînd ești proaspăt aterizat într-o altă lume, ai șanse foarte mari să faci o muncă sub calificarea ta, drept urmare vei fi înconjurat de oameni mai puțin școliți decît tine. Și de aici generalizarea, nu neapărat justificată, dar explicabilă.

Iar apoi, dacă vrei să afli ce gîndește, sincer, cineva, cea mai bună strategie este să fii prin preajmă în momentele în care se crede singur. Cînd cuplul de români se află la celălalt capăt al lumii, cei doi vorbesc între ei în public fără nici o jenă, ca și cum cei din jur nici n-ar exista, căci nu se așteaptă ca cineva să le înțeleagă limba. Și constați că, atunci cînd nu se ceartă între ei (conform observațiilor mele, cuplurile de români se ceartă – în public, cel puțin – mai mult decît media), cu siguranță bîrfesc. Aflăm, de pildă, despre cutare adolescent că are față de prost cu căciula aceea trasă pe o ureche, despre cutare doamnă că ar face mai bine să nu-și lase șuncile la vedere, iar despre cutare „maimuță" că o să-și piardă imediat pantalonii. Și iată-ne ajunși la un alt punct nevralgic, și anume rasismul. Românilor nu le plac arabii, „ciorile" (în această categorie intră o gamă variată de cetățeni, de la indieni pînă la africani) și nu au încredere în asiatici.

Am spus asiatici? Nu doar despre ei este vorba. Românii nu au încredere, punct! Ne este mereu teamă că ceilalți or să ne înșele (mai cu seamă românului îi este teamă de român) că or să ne exploateze, într-un fel sau altul.

Și pentru că sîntem naturi suspicioase, teoriile conspirației nu-s teorii pentru noi, sînt adevăruri imuabile. E clar că americanii n-au pus piciorul pe Lună, în schimb au făcut și ei ceva, și-au dărîmat Turnurile. Vaccinurile sînt lucrarea diavolului, și nici Soros nu-i străin de afacerea asta.

Bombănim mult și ne place să credem că dacă umblăm încruntați o facem pentru că sîntem singurii sinceri într-o lume plină de ipocriți, dar lucrurile sînt ceva mai nuanțate: împărțim încruntarea cu rușii, ucrainenii și bulgarii. Venim din societăți similare, în care zîmbetul e semn de slăbiciune, dacă nu cumva chiar de neghiobie. „Ce rîzi, bă, ca prostu'?!?" nu are echivalent uzual în engleză. Și mai mult decît orice, ne este teamă să nu ne facem de rîs.

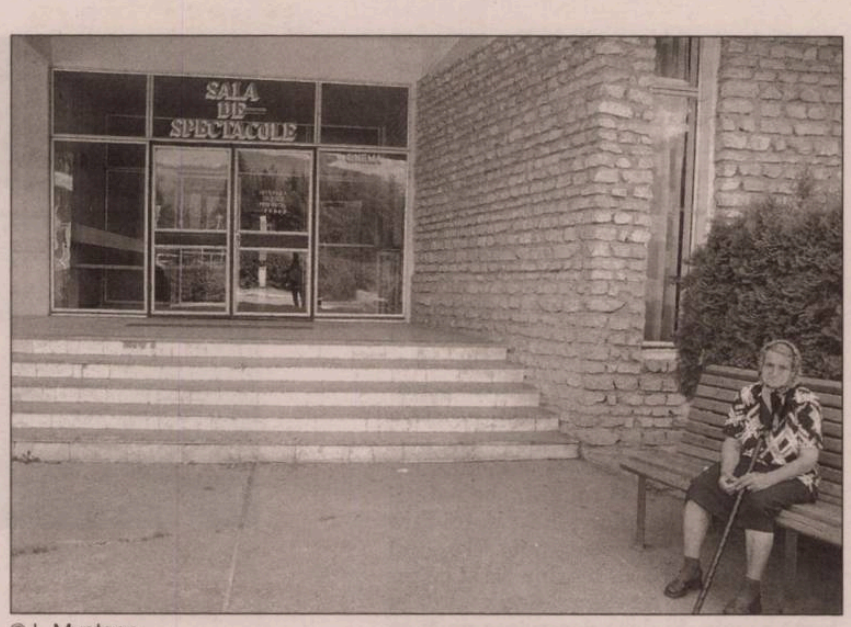

© L. Muntean

„Invidia este o declarație de inferioritate."

NAPOLEON BONAPARTE

Sîntem ceva mai agresivi decît occidentalii, dar mai puțin beligeranți decît vecinii noștri de la Răsărit. Îmi amintesc de odiseea unei companii americane producătoare de echipament sportiv, ai cărei manageri nu înțelegeau, pur și simplu, ce cusur au mingile lor, cum se face că în Rusia se vînd mii de bîte de baseball, dar nici o minge.

Dar acestea sînt, pînă la urmă, trăsături oarecum banale, care vă sînt familiare, drept urmare o să scot artileria grea de la naftalină și o să îndrept firul narațiunii înspre o caracteristică de-a noastră despre care se vorbește puțin (sau chiar sau deloc), înspre ceea ce consider a fi cel mai mare defect al nostru: lipsa acută de *savoir-vivre*. Sîntem mereu la extreme, ba ne zbatem cu disperare, ba ne lăsăm călcați în picioare cu o resemnare mioritică, cu rare zvîcniri de revoltă. Nu avem exercițiul autoanalizei, nu știm cine sîntem și ce vrem, ne preluăm valorile *en gros* din mediul în care trăim și ne ducem cu ele în groapă, fără să le punem niciodată la îndoială. Evident că lucrul acesta naște niște frustrări monstruoase, căci atunci cînd trăiești o viață structural incompatibilă cu personalitatea și caracterul tău și nu reușești să identifici această incompatibilitate, existența devine o povară cumplită. De altfel, nimeni nu-i scutit de acest sentiment – iar dacă nu l-ați simțit niciodată, înseamnă că nu acordați suficientă atenție ideilor și imaginilor care vi se perindă prin minte – dar conaționalii îmi lasă impresia că zăbovesc mai mult decît alții în spațiul acesta angoasant.

Probabil că faptul acesta are legătură, printre altele, cu educația autistă care ne-a fost administrată și care ne-a păgubit de spiritul critic și cu atmosfera oprimantă în care am trăit pînă în anii '90.

Și, în sfîrșit, sîntem prea critici cu noi înșine. Dar aceasta este o caracteristică universală, întîlnită la mai toate popoarele. Persoana cea mai potrivită să ne descrie obiectiv ar fi străinul care a trăit suficient în mijlocul nostru. Căci noi întreținem, inevitabil, o relație ambiguă de ură – iubire față de noi și de ai noștri, drept urmare ne este imposibil să fim obiectivi.

Dar avem și punctele noastre forte: sîntem creativi, ambițioși și muncitori. Poate că nu mutăm munții din loc prin rugăciune, dar dacă sîntem bine plătiți și tratați corect, îi mutăm la cererea clientului. Presupun că asta vine ca o surpriză, pentru că în general românii se percep pe ei înșiși ca fiind un popor mai degrabă leneș, dar dacă mi-e permis să îmi dau cu părerea aș susține că sîntem lipsiți mai degrabă de motivație decît de vlagă.

Nu avem exercițiul autoanalizei, nu știm cine sîntem și ce vrem.

Ca un călător pasionat ce mă aflu, am avut ocazia să vizitez țări comparabile ca nivel de trai din diferite colțuri ale lumii și am învățat să îmi apreciez conaționalii pentru faptul că știu să își trăiască sărăcia cu demnitate. În satele românești în care bunăstarea se lasă încă așteptată, oamenii trăiesc, în general, în lipsuri, dar nu în mizerie.

În concluzie, îndrăznesc să afirm că nu avem motive să ne autoflagelăm, căci, parafrazîndu-l pe Sartre, am făcut ceea ce s-a putut din ceea ce istoria a făcut din noi. Se putea mai bine? Sigur că da. Dar se putea și mai rău.

***Adrian Benea** este sociolog.*

© L. Muntean

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Și, Doamne, frumos era pe atunci...

Avem la îndemînă tot ce ne trebuie pentru a le oferi copiilor noștri o copilărie fericită: sute de cărți de *parenting,* mii de sfaturi pedagogice, zeci de mii de jucării, *training*-uri, visuri verosimile, promisiuni care pot fi duse la bun sfîrșit, bone și menajere, excursii de vis, planuri de carieră de la vîrste fragede, consiliere în dezvoltare personală de la primii ani de grădiniță etc. Pe scurt, tot ceea ce noi nu am avut, iar ei pot să aibă. Toate desenează cu precizie milimetrică gesturile și cuvintele la îndemîna unor *părinți* de copii fericiți. Dar nu și contururile și culorile unei *copilării* cu adevărat fericite. Dacă mi s-ar cere să livrez un model, un răspuns la întrebarea „Cum aș vrea să își aducă aminte fiul sau fiica mea de anii copilăriei?", primul text care mi-ar veni în minte ar fi unul de dinaintea „rețetelor":

„Nu știu alții cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stîlpul hornului unde lega mama o șfară cu motocei la capăt, de crăpau mîțele jucîndu-se cu ei, la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă țineam cînd începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, cînd ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca, și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie! Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții, și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ne era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea! (...) Ce-i pasă copilului cînd mama și tata se gîndesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mîine, sau că-i frămîntă alte gînduri pline de îngrijire. Copilul, încălecat pe bățul său, gîndește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici, pe care aleargă, cu voie bună, și-l bate cu biciul și-l strunește cu tot dinadinsul, și răcnește la el din toată inima, de-ți ia auzul; și de cade jos, crede că l-a trîntit calul, și pe băț își descărca mînia în toată puterea cuvîntului... (...) Cînd mama nu mai putea de obosită și se lăsa cîte oleacă ziua, să se odihnească, noi, băieții, tocmai atunci ridicam casa în slăvi. Cînd venea tata noaptea de la pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă, noi îl speriam sărindu-i în spate pe întuneric. Și el, cît era de ostenit, ne prindea cîte pe unul, ca la «baba-oarba», ne ridica în grindă, zicînd: «'tîta mare!» și ne săruta mereu pe fiecare.

– Încă te uiți la ei, bărbate, zicea mama, și le dai paiale! Așă-i?... Ha, ha! bine v-au mai făcut, pughibale spurcate ce sunteți! Că nici o lighioaie nu se poate aciua pe lîngă casă de răul vostru. Iaca, dacă nu v-am săcelat astăzi, faceți otrocol prin cele mîțe și dați la om ca cîinii prin băț. Ăra! d-apoi aveți la știință că vă prea întreceți cu dedeochiul! Acuș iau varga din coardă și vă croiesc de vă merg petecele!

Cum au făcut să crească un copil vesel, într-o lume necăjită?

– Ia lasă-i și tu, măi nevastă, lasă-i, că se bucură și ei de venirea mea, zicea tata, dîndu-ne huța. Ce le pasă? Lemne la trunchi sînt; slănină și făină în pod este de-a volna; brînză în putină, asemene; curechi în poloboc, slavă Domnului! Numai de-ar fi sănătoși să mănînce și să se joace acum, cît îs mititei; că le-a trece lor zburdăciunea cînd or fi mai mari și i-or lua grijile înainte; nu te teme, că n-or scăpa de asta. Ș-apoi nu știi că este-o vorbă: «Dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă, să citească...»"

La drept vorbind, nimic nu e „în regulă", nimic nu e „ca la cartea de pedagogie" în amintirile lui Creangă: mama se supăra zile întregi pe copiii ei, îi amenința cu bătaia, le dădea a înțelege că au dezamăgit-o, tatăl era plecat mai toată ziua, își contraria soția, alintîndu-i pe cei mici, și se cam codea să-și dea copiii la învățătură. Fiul cel mare avea grijă de frații mai mici, dar și de gospodărie, iar timpul de joacă era pe sponci. Copilăria într-un sat din Moldova începutului de secol XIX nu putea fi prea ușoară: boli, lipsuri, școli puține și meschine, drumuri proaste, trai de azi pe mîine, cale lungă pînă la un viitor fără griji. Dar povestirile lui Creangă despre acele timpuri nu dau mărturie despre nici o greutate, despre nici o tristețe, doar despre bucuria de a fi copilul părinților săi și al acelor vremuri. Cum le-a reușit Smarandei și lui Ștefan – oameni simpli, fără carte – acest miracol? Cum au făcut să crească un copil vesel, într-o lume necăjită?

Nu cred că cei doi erau modele de pedagogi. Nici pe departe. (Mă bucur, alături de întreaga lume civilizată, că pedeapsa fizică a dispărut din școlile și din familiile sănătoase.) Dar cumva, într-un fel anume, au dat lumii un tip de adult care-și amintește că a fost un copil fericit. Iar asta nu-i puțin. Nu e cazul să alunecăm în idilă și paseism. Dar merită să cădem puțin pe gînduri...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

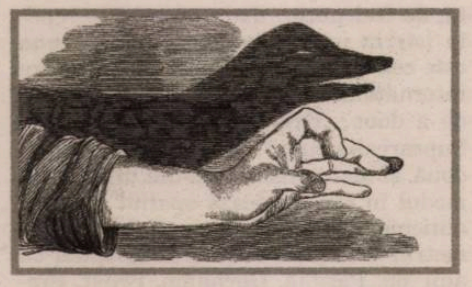

Iaromira POPOVICI

bazar

Căsuța din pădure

Cînd pe afară sînt intemperii, simți o nevoie instinctivă să te refugiezi într-un interior. Să te ascunzi într-o vizuină personală, să știi că ai un acoperiș deasupra capului, și real, și simbolic, că aparții unui loc în care să te poți culcuși și simți în siguranță.

Cînd afară sînt intemperii, casa îți devine un fel de căsuță din pădure în care te refugiezi. Cea pe care o întrezărești, de la oarecare distanță, mai întîi ca pe o lumină difuză în întunericul pădurii și apoi, tot mai aproape, ca pe un posibil adăpost. Cînd înaintezi spre ea, fără să știi exact ce te așteaptă acolo – un amestec de tentații și potențiale pericole, dar și speranța, cel puțin, a unei senzații de siguranță.

Posibilele pericole le-ai învățat din povești. N-o poți uita pe Baba Cloanța din „Hänsel și Gretel", care vine la pachet cu turta dulce. Cum spune mereu Rumpelstitskin într-un serial fermecător care se petrece în lumea basmelor, *Once Upon a Time, „Magic comes with a price"* (cu varianta mai comună și lărgită *„Everything comes with a price"*). Confortul, chiar cel mai *basic,* e mereu însoțit (sau cel puțin așa mi se pare mie) de un soi de plată. Ca să nu mai vorbim de plăcere ori lăcomie.

Mă rog, situația se rezolvă, în cazul lui Hänsel și Gretel, în modul similar majorității basmelor: unul violent și miraculos. Iar cei doi copii își găsesc adevăratul adăpost, alături de tatăl lor. Se pare că, uneori, adăposturile astea apărute așa, netam-nesam, noaptea prin păduri, pot fi false. Sau măcar temporare. Ori inițiatice. Frații Grimm au o altă poveste care se numește chiar „Căsuța din pădure" și care surprinde, printre altele, și toate etapele căutării și găsirii adăpostului: „O porni atunci la întîmplare și merse așa, pînă ce amurgi și se întunecă de-a binelea. Copacii fosneau în întunericul nopții, bufnițele scoteau tot soiul de țipete, și pe fată începu s-o prindă frica. Deodată zări în depărtare o rază de lumină scînteind printre pomi. «Acolo trebuie că e vreo așezare de oameni – gîndi ea; și-mi spune inima că nu m-or lăsa pe seama fiarelor și s-or îndura să-mi dea adăpost peste noapte...» Și se îndreptă încrezătoare spre lumina aceea." Acolo, desigur, trebuie să treacă proba altruismului, pînă la urmă, pentru a rupe blestemul acelei așezări și al locuitorilor ei.

Albă-Ca-Zăpada se trezește și ea „singură, singurică în pădurea cea nesfîrșită și era atît de înfricoșată, că privea la mulțimea frunzelor de pe copaci, ca și cînd de-acolo ar fi putut să se ivească vreo primejdie – și nu știa în ce chip și-ar putea găsi scăparea... Într-un sfîrșit începu să alerge, și gonea întruna peste bolovani colțuroși și printre mărăcini, iar fiarele sălbatice treceau în fugă pe dinaintea ei, dar nu-i făceau nici un rău. Alergă ea așa, cît o ținură picioarele, și-n geana amurgului dădu cu ochii de o căsuță și intră înăuntru să se odihnească." Ea își găsește adăpostul în căsuța piticilor, într-un lume a altor dimensiuni, a marginilor. Siguranța ei, cel puțin cea temporară, putea fi dobîndită doar într-un asemenea spațiu, departe de *mainstream*. Doar schimbînd coordonatele lumii în care trăiește poate scăpa cu viață: și aici, însă, cu un preț – și anume cel al treburilor gospodărești făcute pentru pitici.

Aproximativ la fel se întîmplă și cu Goldilocks în „Povestea celor trei ursuleți", fetița trecînd acolo, însă, în lumea animalelor. Cînd lumea oamenilor se intersectează cu cea a animalelor, cînd se petrec, în adăposturile astea de prin pădure, schimburi de identități, lucrurile încep să se complice și s-o ia razna, ca-n cazul Scufiței Roșii. *Happy end*-ul poate fi adus mai greu, doar de către un element exterior (Vînătorul), cu violență și chiar crimă (vînătorul taie burta lupului, o umple cu pietre și acesta moare). Există și cazuri fericite în care contactul dintre cele două lumi are loc într-un registru comic, precum în „Muzicanții din Brema", în care animalele istețe reușesc să ia locul oamenilor ticăloși, păcălindu-i.

În cazul „Muzicanților din Brema", căsuța din pădure, cîștigată prin istețime, le devine adăpost permanent. Albă-Ca-Zăpada, cum bine știm, rămîne în căsuța piticilor doar temporar. Bunica din „Scufița Roșie" își reocupă căsuța, scăpată de lup, și rămîne o veșnică destinație-tentație pentru Scufița care sperăm că-și învățase lecția. Cei trei ursuleți rămîn în căsuța lor, în timp ce fetița scapă, cu lecția, sperăm iarăși, învățată. Căsuța din pădure, din povestea cu același nume, se transformă din adăpost temporar într-unul ideal, și anume într-un palat. Hänsel și Gretel se întorc din coliba vrăjitoarei, cu bogățiile găsite acolo, în adevăratul lor adăpost (de data asta permanent, bănuim) – casa pădurarului, tatăl lor.

Ideea e ca fiecare dintre noi, atunci cînd zărim, printre crengi și umbre, luminița deja celebră, să știm cum să ne apropiem de ea. Și să ne recunoaștem adăpostul care, sperăm, ni se potrivește.

Daria GHIU

„Era o epocă oarecare“ sau „plutirea prin TOT“

● **Gheorghe Rasovszky, „aNORMAL“, MNAC (23 noiembrie 2017 – 1 aprilie 2018).**

Una dintre definițiile date postmodernismului, această față „explicit interogativă“ a modernității, îi aparține lui Matei Călinescu, într-un volum de referință, *Cinci fețe ale modernității*. El vorbește despre postmodernism ca fiind „poate înzestrat cu cel mai mult spirit critic: autosceptic și totuși curios, neîncrezător și totuși căutător, binevoitor și totuși ironic“. Ea poate foarte bine să descrie o ființă umană, un artist bîntuit de idei, forțat să își facă loc pe o scenă de artă ostilă, un pas în față, doi înapoi, un artist în același timp relaxat, care își vede de propria operă și viață, etern critic, pe alocuri cinic și totuși nu îndeajuns de sceptic să lase totul deoparte într-o pasivitate voluntară, deci prezent, activ, în lumea lui și în același timp avatar al societății contemporane, din ale cărei fărîme construiește alte lumi artificiale, paralele cu realitatea cotidiană și totuși întesate cu îndemnuri ancorate în real.

Începutul acesta se vrea o descriere a artistului Gheorghe Rasovszky, așa cum se dezvăluie el într-o retrospectivă amplă, deschisă la Muzeul Național de Artă Contemporană: „aNORMAL“, curatoriată de Simona Vilău. Alături de retrospectivă a apărut și un catalog de artist, pentru ca expoziția să prindă discurs: un interviu amplu cu artistul realizat de curatoare, dar și cîteva priviri critice, alături de un corpus dens de imagini. E de apreciat și de felicitat un asemenea moment: cînd catalogul apare imediat după deschiderea expoziției, nu e amînat la infinit, timp de ani și ani, pînă la uitare, așa cum se întîmplă frecvent pe scena de artă locală.

Să spui că Rasovszky se dezvăluie artistic atît în catalog, cît și în expoziția de la MNAC înseamnă să declari, de fapt, că – în mijlocul unui paradis de obiecte inventate, *ready-made*-uri corectate, fotografii alterate, picturi și ele modificate, pînză arsă, culori care se scurg, lucrări video montate brutal, într-o stridență vizuală agresivă, încărcată pînă la refuz – figura artistului, privirea frontală, înspre privitor, apare frecvent; la fel, mesajele alb pe negru, îndemnuri către spectator sau observații sincere. Lumea artistului dublează o lume reală și, totuși, îți amintește încontinuu că, în spatele ei, e el, privirea lui, memoria, obiectele lui și o oarecare nostalgie, de altfel bine strunită: nu apuci să cazi în ea prea adînc, căci ești extras la timp și readus, brutal, la viață. Fotografia mare de nuntă e a artistului punker care, în interviu, mărturisește absența oricărui prieten ori membru al familiei la cununia lor. Iubirea, esența propriei sale vieți, nucleul care te poate face să supraviețuiești într-un regim dictatorial: „...la un moment dat, după facultate, peste toate astea a venit cutremurul din 1977. Cu o lună plină gigantică și roșie. Și o primăvară incredibilă în care m-am căsătorit cu Carmen. Eram doi Rasovszky“. Dar în aceeași expoziție stă scris mare și „De fapt nu am descoperit nimic“, demantelînd mitul artistului pre-avangardist. Arta mai poate însemna descoperirea de noi soluții *în artă* sau arta subminează orice consens cu privire la ce este artă, arta transgresează orice definiție a obiectului artistic avansată de tradiție sau modernitate?

„«I can't get no satisfaction» *are asupra mea același efect ca* Mona Lisa *(mai ales cea a lui Duchamp,* L.H.O.O.Q.)“

Gheorghe Rasovszky s-a născut în 1952. În expoziție sînt lucrări ale artistului din perioada 1970-2017. Desen, colaj, pictură, fotografie, video, instalație. De fapt, întregul proiect expozițional e o uriașă instalație. Nu e întîmplător faptul că artistul a absolvit secția de Scenografie a Facultății de Arte din București. La fel, legătura cu Gellu Naum, Dan Stanciu, Sebastian Reichmann, Iulian Mereuță. „Întîlnirea cu Gellu Naum a fost absolut vitală“, declară artistul, în același catalog citat mai sus, în care numele lui Naum revine frecvent, „spirit de magician care fascinează peste Timp“ și care face ca timpul să dispară, o dispariție pe care o intuiești și atunci cînd parcurgi expoziția la muzeu.

„Întîlnirea cu Gellu Naum a fost absolut vitală.“

E dificil să gîndești această retrospectivă în mecanisme temporale, în termeni de momente artistice, evoluții, etape, schimbări, apariții și dispariții, preocupări ale unei anumite vîrste a lui Rasovszky. În schimb, o poți citi și privi în cheia poeziei lui Naum, o poezie a „colajelor de scurtmetraje în care se întîmplă lucruri“, la timpul imperfect, așa cum observă Simona Popescu, în prefața la un audiobook Naum apărut la Editura Casa Radio în 2012, o poezie în care memoria trebuie „amintită“ și, pe teritoriul memoriei, totul este posibil și se înlănțuie dincolo de regulile vieții.

Dacă poezia lui Naum e o planșă în care lucrurile – proiecții, vise, experiențe autobiografice – se reordonează continuu, la Rasovszky lucrările sale se află într-o continuă alunecare: sensurile glisează, cu ironie, dar și cu inocență, e o lume stridentă a spectacolului, ba e una a mărturisirilor, ba una iconoclastă, a picturii în centrul căreia scrie, cu pensula înmuiată în culoare neagră, „Asta e zona pe care mai trebuie pictat ceva (pictat sau *altceva)“,* ba una a jocurilor de cuvinte, a „raționamentelor care dau greș“, ba una a îndemnului „Ascultă muzica cu pauze cu tot“ (ah, cîte lucruri nespuse aici și un elogiu adus tăcerilor absolute, neodadaismului, mișcării Fluxus, lui John Cage în persoană, „colecției de tăceri a doctorului Murke“), ori a mesajului frust „dilimache, caută curator“ (aici ironia e îndreptată către scena de artă și sistemul ei „bine pus la punct“). Alături de obiecte și instalații agresive vizual, în culori izbitoare, cu un roz *pop art* dominant, iată panourile alb pe negru și negru pe alb, scheme amintind de un Ben Vautier: „Nu am pescuit / gîndit / scris / crezut / dormit / bani etc. suficient“ ori cel, absurd la prima vedere, sarcastic, împotriva unui discurs al Vestului, pentru o avangardă diseminată, liberă de centre artistice, suprarealism ca mod de viață, propriu călătorului, drumețului lui Naum, care traversează timpuri și spații diferite: „Suprarealism la... Titu / Mangalia / Săcele / Praid / Ieud / Comana / Bușteni etc.“

Dar dacă am deschis acest subcapitol cu un citat din artist despre impactul egal asupra sa al unui vers celebru dintr-un hit faimos The Rolling Stones și al imaginii *Mona Lisei* (și al lui Leonardo, dar, „mai ales“, al iconoclastului Duchamp), am făcut-o cu un scop clar. Expoziția de la MNAC amintește, fără doar și poate, în ciuda faptului că își menține și o privire a istoricului de artă, de (cel puțin) două experiențe-reper în istoria practicilor expoziționale: una este cea a lui „Dada Messe“, primul tîrg internațional Dada, Berlin, 1920, iar cea de a doua, „Expoziția Internațională a Suprarealismului“, Paris, 1938. Amîndouă, și mai puternic cea din urmă, prin modul în care sfidează spațiul galeriei, anticipează abordările spațiale în perimetrul instituțiilor de artă începînd cu anii '60. Picabia, Duchamp, Ernst, Breton, Samuel Beckett, Gherasim Luca, dar și Morrissey, Lou Reed și Andy Warhol, printre preferații lui Rasovszky. Spiritul *punk* al generației '80 în România, spiritul distructiv și negativ al avangardelor, integrarea cotidianului dadaiștilor, reveria suprarealiștilor, dar și energia pozitivă a neo-dadaismului, *pop art*-ul care „înseamnă să iubești lucrurile“, așa cum îl definea Warhol, *kitsch*-ul, *trash*-ul postmodernist, celebrarea culturii de masă.

Un suprarealism *pop art*. Dar cu această etichetă nu facem altceva decît să închidem un sertar, în loc să îl lăsăm larg deschis. Asta pentru că, dincolo de identificarea influențelor, ar fi mai util să vorbim despre prietenie, să îl invocăm pe acel „de fapt, e vorba de cultura mea personală“ pe care îl „notează“ în expoziție Gheorghe Rasovszky, intrînd astfel într-un dialog invizibil cu spectatorul. Tabloul negru, înrămat simplu (o ramă de la Ikea?), amintind de o tablă școlară, are două *icon*-uri: în colțul din stînga sus e *„My life“*, în colțul din dreapta jos, *„Recycle bin“*. Rămîne să decizi ce mutare faci, dar tu de fapt nu poți face nimic, ești în fața unei picturi, digitalul e anulat și reprodus perfect. Cu gesturi de scamator, Gheorghe Rasovszky te conduce pe un drum alunecos autobiografic și, în același timp, perfect fals autobiografic. Și, din fericire, adaug, un drum care își păstrează prospețimea, nu cade grosolan în păcatul comercialului.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

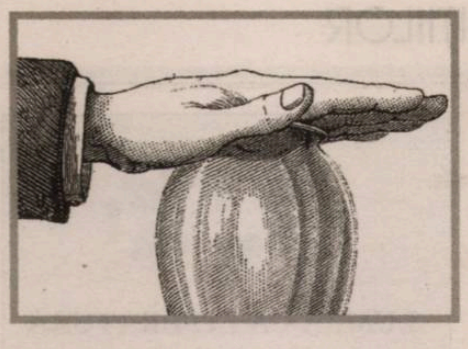

George BANU

scena lumii

Dezlegarea de Macbeth

„Cui îi e frică de *Macbeth?*“ – întrebare veche, deseori reluată în numele unui blestem legendar, al unor presimțiri obscure, al unor temeri suscitate de accidentele produse adesea în cursul reprezentațiilor. *Macbeth* – iată piesa căreia scena, s-a crezut îndelung, nu-i poate rezista fără a asuma riscuri și a suporta sancțiuni inexplicabile. De aici provine „frica de *Macbeth*“, profund impregnată. Oamenii de teatru, de-a lungul vremii, au integrat-o și aceasta îi motivează frecvența scenică pînă nu de mult limitată. Azi însă, la întrebarea ce parafrazează titlul piesei lui Albee, *Cui îi e frică de Viginia Woolf?*, crispările s-au diminuat, așa încît se pare că, de un timp, piesa nu mai intimidează și nu mai înspăimîntă. Ca și cum premonițiile și-au pierdut impactul și frecventarea textului nu mai comportă riscurile de odinioară. O spaimă care se stinge. O domesticire a „operei negre“. Prescrierea pericolului imemorial pare că s-a împlinit și astfel teatrul, în sfîrșit, obține dezlegarea de *Macbeth*.

Macbeth devine frecventabilă! Dar, dincolo de aprehensiunile evocate și, azi, temperate, de unde-i provine atracția? Ce îi motivează prezența necunoscută odinioară pe scenele actuale? Aceasta-i interogația cu care mă confrunt și căreia încerc acum să îi răspund. De ce *Macbeth?* Deseori în teatru se constituie adevărate galaxii ale momentului care se focalizează în jurul unei epoci, al unui autor: ele răspund la ceea ce se numește „spirit al timpului“ neformulat explicit, dar subteran infiltrat. El se manifestă ca o prezență secretă pe care scena și artizanii ei, în comun, o percep. Și, de exemplu, cînd a debutat declinul ideologiilor, s-a impus Cehov ca autor refractar certitudinilor și eroilor exemplari, iar apoi lui îi va succeda pasiunea pentru Shakespeare și pentru ce produce el ca reflecție despre raportul între individ și istorie. Astfel, cadrul cehovian se dilată și teatrul se confruntă cu o lume, cu o societate a căror agitație devine materie scenică, pentru ca apoi, într-un moment ulterior, să reînvie pasiunea pentru tragedia antică, pentru relația centrală care îi e proprie, de data asta, aceea dintre om și destin. Grație opțiunilor constant revizuite, repertoriul unei epoci îi revelează simptomele neliniștii și îi denunță sensul ascuns.

Dar – aceasta-i întrebarea! – ce explică opțiunea contagioasă pentru *Macbeth?* În țară l-au pus în scenă Radu Penciulescu, Mihai Măniuțiu, Michal Docekal, invitat de Teatrul „Bulandra“, iar acum Gavriil Pinte și Roxana Ionescu pregătesc o adaptare modernă pentru Festivalul Shakespeare din aprilie de la Craiova. La Paris, Ariane Mnouchkine, revenind la teatrul de text după o lungă confruntare cu materiale improvizate sau adaptări de romane, își dă întîlnire cu *Macbeth*. Mari regizori din spațiul german au semnat spectacole memorabile, de la acela al regretatului Jurgen Gosch la excepționala reprezentație a lui Luk Perceval, în Franța, regizori de vîrste și culturi teatrale diferite, fără ezitări, pun în scenă *Macbeth:* recent, Stéphane Braunschweig și Frédéric Bélier-Garcia. Iar în Belgia, Michel Dezoteux are aceeași opțiune. Lor li se asociază Ivo van Hove, care montează opera lui Verdi, un *Macbeth* unde geniul marelui italian e hibridat de revelația lui Wagner. *Macbeth – Macbeth – Macbeth!*

Andrei Șerban a montat recent *Richard al III-lea* la Budapesta și, pornind de la dialogurile noastre, o întrebare mi s-a impus: ce explică pasiunea pentru uzurpatorul scoțian, azi privilegiat față de celălalt, englez? Fiecare din cei doi resimte atracția puterii, ei sînt înrudiți și totuși diferiți. Richard se distinge printr-o abilă și obstinată strategie, printr-o complexă suită de asasinate succesive pentru a ajunge la tron. El e un om politic și de aceea, conform intuiției lui Jan Kott din *Shakespeare, contemporanul nostru,* asimilarea cu Stalin își păstrează pertinența indiscutabilă: drumul spre putere îi e balizat de cadavre obstinat și lucid programate. Macbeth, dimpotrivă, e prizonierul unui context imprevizibil, al unui accident convertit în decizie asasină sub impactul unor forțe „supranaturale“ – vrăjitoarele prevestitoare – sau al unei partenere „conjugale“ – lady Macbeth. El nu e un adevărat om politic, el e un erou, prizonier al impulsurilor irațională suscitate de victoriile absolute realizate pe cîmpul de luptă. Macbeth pare a fi un Hitler care a auzit voci subterane, pe care le-a trezit, dar pe care a sfîrșit prin a nu le mai stăpîni. Azi, fantoma lui Hitler reînvie amenințător… și ea, în parte, motivează recursul la Macbeth, rege care a reacționat la apelurile obscure ale nopții și s-a supus premoniților stranii auzite la capătul luptei. Stalin e un asasin rațional, el e Richard. Macbeth e un prizonier al evenimentului, e purtat de valul pronosticurilor derutante. Macbeth e Hitler.

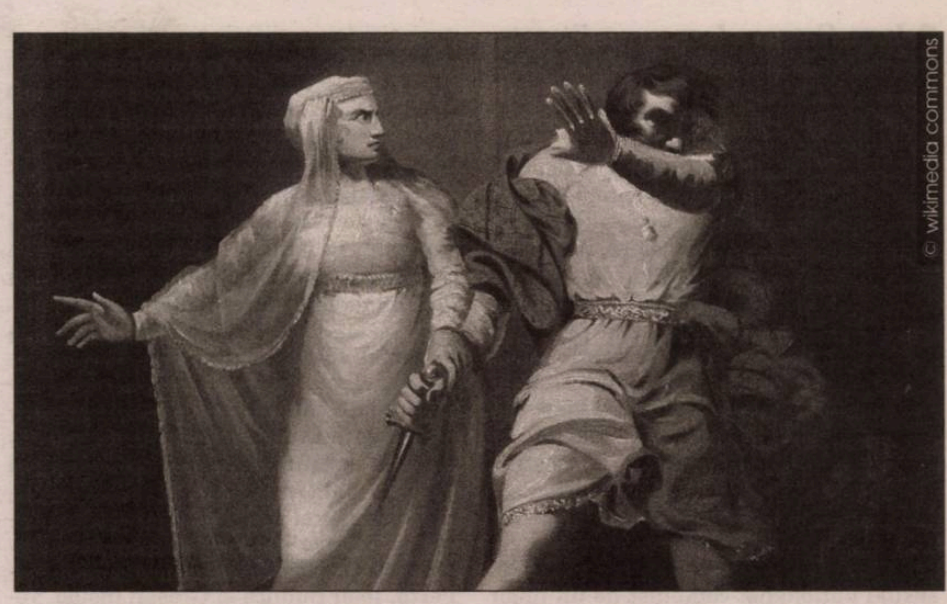

© wikimedia commons

Drumul spre putere îi e balizat de cadavre obstinat și lucid programate.

Richard avansează singur, simulează pasiuni și obține succese erotice prin forța elocvenței, prin strălucirea inteligenței, dar, în profunzime, el este și rămîne singur. Macbeth, dimpotrivă, se constituie în prizonier al cuplului și îi suportă impactul malefic: lady Macbeth, și nu el, se află la originea crimei. Macbeth e un om sub influență. Și, citind recent o carte consacrată marilor femei implicate în exercițiul puterii, am intuit o motivație suplimentară ce poate explica atracția actuală pentru *Macbeth,* piesa: în lady Macbeth o regăsim și pe doamna Mao, și pe Elena Ceaușescu, și pe atîtea altele, din Thailanda pînă în Argentina. Femei aflate în intimitatea puterii deținute de un soț pe care ele îl manipulează abil. Stăpînul nu e stăpîn, ca Stalin sau ca Richard. Macbeth se agită ca o marionetă tragică pusă în mișcare de comenzile partenerei sale, lipsită de orice altă legimitate politică decît aceea de a-i fi soție. Și poate de aceea, în marile spectacole recente, lady Macbeth se impune prioritar: ea desemnează un detestabil personaj „secundar“ căruia i se supune „protagonistul“ deținător al puterii. În spectacolul lui Jurgen Gosch, un bărbat o interpreta și îi dezvăluia o dimensiune dublă, ludică și sadică. O întrebare persistă, ea a fost formulată de Freud: ce explică faptul că lady Macbeth basculează în demență tocmai în clipa în care și-a împlinit proiectul și și-a satisfăcut dorințele? Lady Macbeth sfîrșește ca victimă a propriului program care, pînă la urmă, îi depășește capitalul de rezistență psihică. Și călău, și victimă, iată ce e ea, femeia îmbătată de gustul puterii. Și de aceea se afirmă că e personajul feminin shakespearian cel mai intens. Cuplul acesta își are însă echivalentul grotesc în regele Ubu și Madame Ubu pe care, acum mulți ani, Silviu Purcărete i-a logodit într-un spectacol memorabil: *Macbeth cu scene din Ubu.*

© wikimedia commons

Între cei doi protagoniști asasini, Richard al III-lea și Macbeth, Shakespeare instituie o legătură ce-i sancționează în mod egal: întîlnirea cu fantomele. Ele se materializează sub ochii lor vinovați și îi torturează în singurătatea nopții sau în dezmățul unui chef. A pune în scenă această confruntare cu fantomele e pariul teatrului, al puterii sale de reprezentare și, de aceea, memorabilă rămîne soluția lui Ariane Mnouchkine: în momentul apariției lui Banquo, rivalul ucis mișelește, lui Macbeth îi fuge literalmente pămîntul de sub picioare, mesele se deplasează straniu și apariția fantomei îi destabilizează vertiginos spiritul. Lumea lui Macbeth se zdruncină sub presiunea cutremurului ce perturbă echilibrul spațiului, dublu al minții rătăcite a regelui. Preț teribil al crimei – preț care poate fi considerat ca fiind „sancțiunea“ optimistă imaginată de Shakespeare. Criminalii sînt sancționați nu atît prin pedeapsa exterioară, cea care va urma, ci, mai întîi, prin aceea interioară, o pedeapsă morală. Oare Stalin a avut remușcări, Hitler a avut regrete și atîția alți dictatori similari au fost oare tulburați de strigăte în noapte, de murmure șoptite la ureche, de apariții însîngerate? Putem să ne îndoim, dar, spre deosebire de realitate, teatrul ne consolează dezvăluind culpabilitatea lor convertită în teribila „întîlnire cu fantomele“ celor uciși. Și Richard, și Macbeth au întîlnire cu ele.

Pentru Shakespeare, o știm, „lumea-i un teatru“, dar aceasta presupune o ordine, o distribuire corectă a rolurilor, o interpretare adecvată – pe scurt, un spectacol organizat în sînul căruia fiecare se împlinește. Macbeth, în momentul întunecării totale a minții și a vieții, denunță acest model ce-și pierde soliditatea: lumea e „o scenă de nebuni“, o reprezentație halucinată a demenței pe fond de iremediabilă succesiune tragică, unde „un biet actor / se împăunează și se-agită pe scenă cît e vremea lui / Iar pe urmă nici nu mai auzi de el“. Din Shakespeare, acestea erau versurile cele mai dragi lui Beckett.

Iar azi, la ceasul întîlnirii cu dezlegarea de *Macbeth,* cum să nu-mi revină în minte Ionescu și straniul sau *Macbett*? De ce i-a fost necesar? O nouă întrebare.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

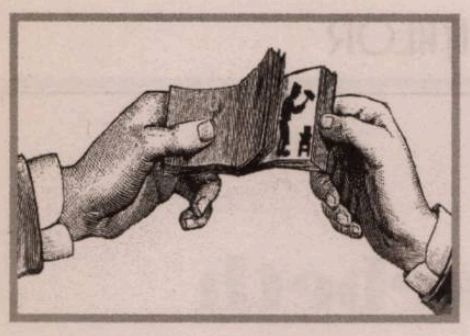

Marius CHIVU

feedbook

Lumea literaturii

● **Ioan Groșan, *Lumea ca literatură. Amintiri & Alte amintiri*, Editura Polirom, 2014-2017.**

„Continuarea acestui roman, cu întîmplările de după Revoluție ale celor patru protagoniști, merită așteptată. Să sperăm, totuși, că nu prea mult." Scriam această frază de încheiere, recenzînd primul volum al romanului *Un om din Est,* în care un profesor de literatură de la o școală generală, încurajat de faptul că poate fi profitorul *post-festum* al revoluției sexuale occidentale, dar și profitorul micilor dezastre familiale și martorul bovarismelor de duzină din aliena(n)ta societate erotică comunistă, pornește o adevărată campanie sexuală națională de seducere a femeilor, virgine sau căsătorite, care reprezintă spiritul fiecărui loc în parte de pe harta patriei. *Road trip* sexual naționalist-comunist de un umor nebun, romanul surprindea ultimele luni ale comunismului, promițînd să continue cu Revoluția, abia începută în ultimele sale pagini. Era anul 2010 și, iată, încă mai așteptăm continuarea.

Am făcut acest preambul pentru că Ioan Groșan, deși se numără printre cei mai importanți nuveliști și foarte puținii umoriști veritabili de la noi, este și un mare leneș. Astfel că fiecare carte pe care o publică, indiferent de gen, indiferent de ineditul conținutului, a ajuns să fie un fel de bucurie. *Lumea ca literatură. Amintiri,* volumașul de texte memorialistice apărut în 2014, conținea și o rubrică de amintiri (cu scriitori) ținută o vreme pe site-ul „Agenția de carte", unde seria de patru texte „Eros în socialism" însemna nimic altceva decît crochiurile biografice aflate la baza romanului *Un om din Est,* iar un text îi aparținea de-a dreptul regretatului Alexandru Vlad. Serialul autobiografic intitulat *„Jeune comedién* la Cannes", în care Ioan Groșan povestea aventurile sale din timpul Festivalului de film de la Cannes din 1992 (unde fusese selectată și *Balanța* lui Pintilie) ca jurnalist acreditat din partea *Academiei Cațavencu,* era de un comic de situație aproape neverosimil și dădea greutate întregului volumaș, alcătuit altfel din tot felul de istorii și anecdote cu scriitori (în general la cîrciumă, la pescuit și la femei) din cercul grupării literare constănțene „Ars amatoria", din care făceau parte Radu G. Țeposu, George Țârа, Lucian Perța, Ioan Buduca și Groșan însuși. Volumul se termina într-o notă nostalgică cu un text scris în vara lui 2014, chiar în timpul mutării Muzeului Național al Literaturii din fostul sediu de pe bd. Dacia, în spatele căruia se afla și legendara acum cîrciumă a scriitorilor, kilometrul 0 al boemei & bîrfei literare naționale.

Al doilea volumaș memorialistic, *Lumea ca literatură. Alte amintiri,* continuă istoriile și anecdotele cu scriitori (unele inedite, altele reluate din revistele *Hustler* și *Iocan)* în același amestec de umor și nostalgie. Talentul și savoarea cu care Ioan Groșan povestește (o întîmplare din cadrul unui Concurs de Miss „Muncă, Tinerețe, Frumusețe" din 1988, de pildă) ar face din parafrazarea întîmplărilor o gafă vecină cu impietatea. Apare din nou uluitorul George Țârа (membru în grupul „Ars amatoria", despre a cărui literatură eu nu știu nimic, dar am bănuiala că este mai mare ca personaj decît ca autor de literatură), poetul Paul Daian, dar și regizorul Moscu Copel (ale cărui filme documentare din comunism par a fi niște diamante îngropate în arhivele de gen), precum și cîteva texte cu personaje din propria familie: bunicul, tatăl, fiicele. Și de data aceasta există un text care nu-i aparține lui Ioan Groșan, ci lui Ioan T. Morar (o farsă jucată lui Eugen Barbu), dar cu personajele deja obișnuite și oricum în spiritul amintirilor literare ale cărții. Dacă primul volum se încheia cu tabloul de familie al scriitorilor de la cîrciuma muzeului, de data aceasta avem o trecere în revistă a artiștilor plastici din perioada anilor '70-'80, iar la final un crochiu intitulat „Cenaclul din Cer", care este, de fapt, un pomelnic cu toți scriitorii și artiștii, în special optzeciști, dispăruți unul mai prematur decît altul, de la Daniel Turcea (m. 1979), Virgil Mazilescu (m. 1984) și Aurel Dumitrașcu (m. 1990) pînă la Alexandru Mușina (m. 2013), Traian T. Coșovei (m. 2014) și Alexandru Vlad (m. 2015).

Prin întîmplările lor comice cu scriitori dintre care mulți nu mai sînt printre noi, Ioan Groșan a dat două cărți triste pline de umor, ca să mă exprim astfel. Nostalgia resimțită încă de data trecută capătă acum o nuanță amară, căci acestea sînt istoriile și anecdotele (o parte din ele) ale unui lumi literare care, de fapt, nu mai există. (Inexplicabil de tragic destinul generației '80!) Boema optzecistă evocată aici cu atîta căldură de Ioan Groșan a devenit un capitol de istorie literară, iar întîmplările lor s-au transformat în ceva ce seamănă cu legendele.

PUBLICITATE

adevărul îți prezintă

Romăncele în viziunea lui Iorga

preț pachet ziar + carte 14,99 lei

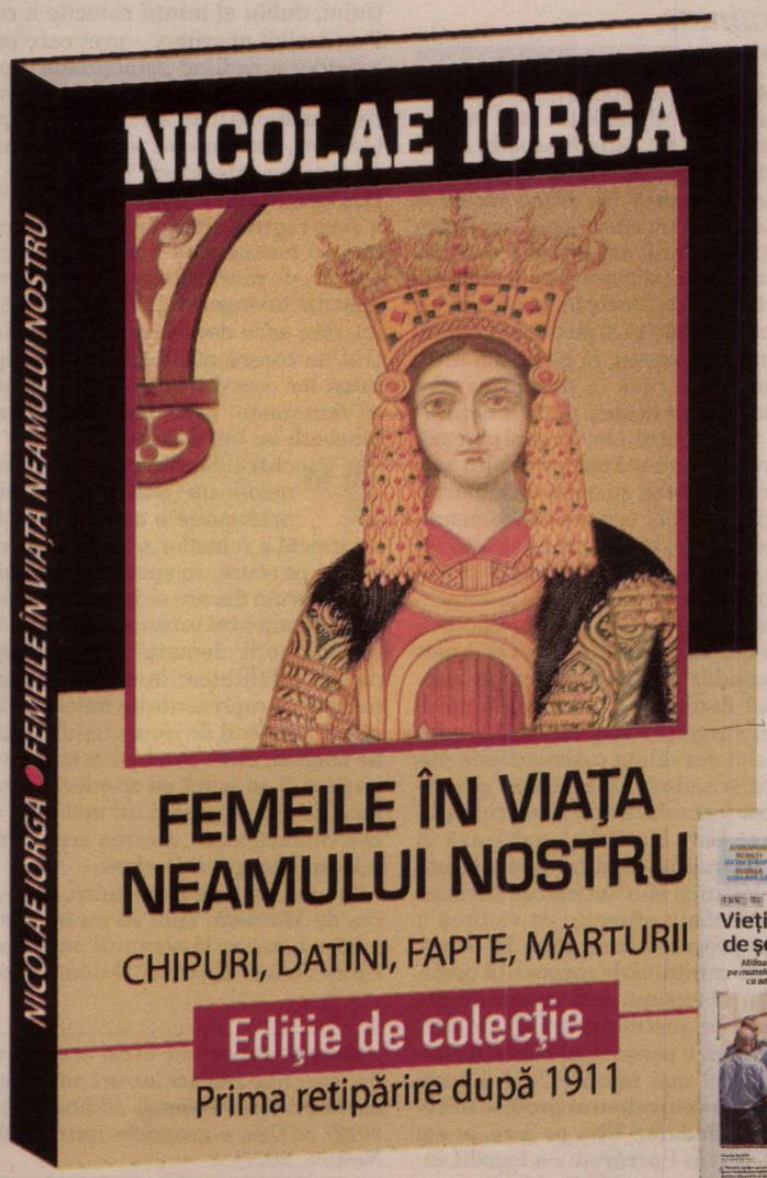

De luni, 5 martie

Numai împreună cu „Adevărul", la toate punctelede difuzare a presei

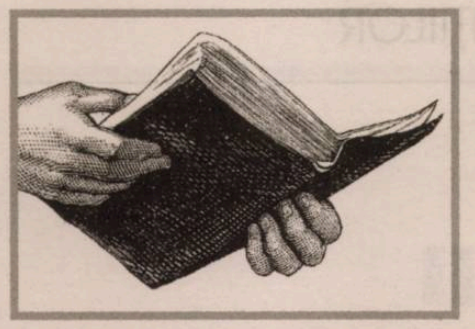

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Procesorul Suprem

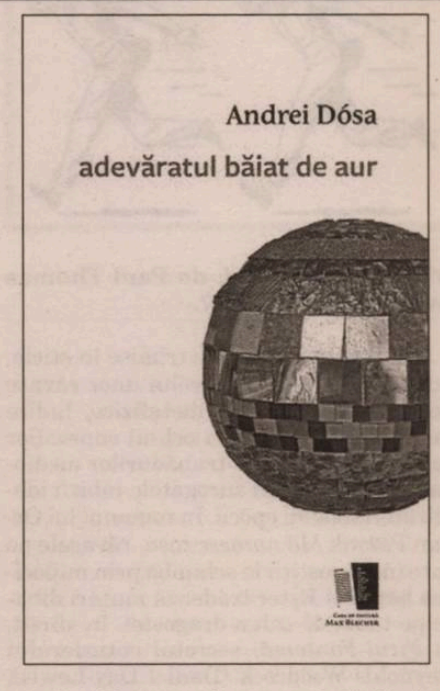

● **Andrei Dósa, *adevăratul băiat de aur*, Casa de editură Max Blecher, 2017.**

Cartea lui Andrei Dósa, *adevăratul băiat de aur,* ar putea părea obositoare și chiar plictisitoare la o primă lectură. E genul de scriere ce restituie o lume compusă din *flash*-uri și din realități contrastive mixate. La acestea se mai adaugă și absența autorului din text, o detașare prea calculată de tot și de toate, dincolo de care doar observația rece și fugitivă oferă lucrurilor un oarecare conținut. Iar conținutul în sine e cam același la aproape toți poeții postdouămiiști. Îmi permit o paranteză. Dacă douămiiștii mizează în poeziile lor pe traumele personale convertite în narațiuni lirice fondatoare, postdouămiiștii încearcă să exploateze acel punct în care realitatea și utopia nu mai pot fi diferențiate. Universul IT nu e o fugă de real, ci e realul însuși sau cel puțin un aspect important al său. În spatele tuturor gesturilor există un program complex ce *ordonează* după o logică specială cam tot ce există.

Universul IT nu e o fugă de real, ci e realul însuși.

În prima secțiune a cărții, „Chef ieftin", observația rece despre care vorbeam impune și un anumit tip de frazare. E interesant de văzut cum se creează conexiuni între organizarea obiectelor în spațiu și felul mecanic, fulgurant și sacadat de a restitui lingvistic existența. Și lectura încetează să mai fie obositoare (în ciuda exceselor de englezisme, nu întotdeauna justificate) pentru că deja faci parte, tu, cititorule, din acel angrenaj sofisticat și aparent paradoxal care te controlează și te distribuie în diverse roluri. Dar cel mai important lucru din carte nu este acesta. Odată cu înaintarea în lectură, lipsa emoției se estompează într-o anumită măsură. Apare în carte un *trădător,* un individ care-și îngăduie din când în când, tot prin *flash*-uri expediate compulsiv, să fie uman, să fie oscilant și chiar nostalgic, autorul: „eforturile de a stărui în dragoste frățească / de a plusa la energie și verbiaj / în speranța că fiecare vorbă se dezvoltă-n emoție". Cele mai multe exemple ar putea fi extrase însă din secțiunea a doua a cărții, „Unité d'habitation". Acest „spațiu de locuit" e o concesie făcută metaforei. Locuirea are loc într-o mască, într-un simulacru organizat. Titlul secțiunii e generic. Poemele livrează diferite variante ale ideii de ascundere și de conștientizare a farsei existențiale. Zilele sînt identice, au o structură bine stabilită și inflexibilă, numeroasele fraze care vin parcă din *off* sînt niște clișee pe care Andrei Dósa încearcă prin resurse puține să le ia în răspăr. Dar construcțiile astea lingvistice de sonorități diferite și arhicunoscute reprezintă și ele o formă de ascundere. Esențele par exprimate printr-o formă de teamă al cărei antidot ar putea fi excesul de energie, de cele mai multe ori indus. Acesta este principalul punct de contact între primele două secțiuni ale cărții. Aș remarca următoarele poeme: „zilele astea identice", „cartierul măștilor sparte", „structura zilei", „degetul mijlociu, vedere caleidoscopică" și „încoerențe/descendențe".

Tripticul se încheie cu „Ultima speță". Dacă Arthur Rimbaud ar fi fost român, cu siguranță că Andrei Dósa nu ar mai fi avut cu ce să-i completeze acestuia „Vocalele". Dar a fost francez, așa că autorul *adevăratului băiat de aur* a putut valorifica vocalele Ă și Î. O face însă în stilul său, în maniera primei secțiuni. Această parte a cărții se distinge prin unele insolitări dublate de ironie: „Soțiile regizează pe balcon lentul război / dintre begonii și mușcate". În același poem se făcuse anterior referire la un alt război, la cel al stelor, utilizîndu-se binecunoscuta recuzită din care nu lipsesc Yoda și Forța. Ironia e o metodă de a te distanța. În acest caz, de propria sensibilitate, de teama de ratare și de autoiluzionare. Și aici există poeme remarcabile, doar că unele dintre ele continuă și după ce ar trebui să se termine. De exemplu, „orașul cîinilor" ar fi putut fi mult mai bun în absența ultimelor două versuri. Mai sînt și alte texte în aceeași situație.

Trecînd peste unele minusuri, făcînd abstracție de niște încercări stilistice nereușite (textele rimate, de exemplu), *adevăratul băiat de aur* este o carte bună, care reușește să atingă maxima intensitate poetică tocmai atunci cînd autorul își trădează propriul proiect, cînd iese (involuntar sau nu) în afara universurilor mixate de Procesorul Suprem.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Cum citesc bărbații cărțile femeilor *(coord. împreună cu Lia Faur), Polirom, 2017.*

25 DE ANI DILEMA VECHE
„Sîntem vechi, domnilor!"

I pak dăm știre domniilor-voastre
că Dilema veche *ajunse, anul acesta,*
la un sfert de veac
de mărețe împliniri dilematice.

Să fie într-un ceas bun!

Partener juridic:
POPOVICI NIȚU STOICA & ASOCIAȚII
Societate de Avocați

Partener:
upc

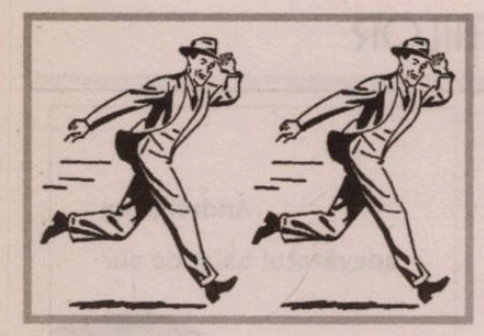

Victor MOROZOV

dilematograf

Urzeala vieții

● ***Phantom thread,*** **de Paul Thomas Anderson, SUA, 2017.**

Mai demult, mesajele trimise în sticlă, lansate în larg, aveau rolul unor răvașe de dragoste aproape metafizice, ludice instrumente făcînd cu ochiul capriciilor sorții lor. În poeziile trubadurilor medievali, răvașele erau surogatele iubirii idealizate, modelul epocii. În romanul lui Orhan Pamuk *Mă numesc roșu,* răvașele pe care îndrăgostiții le schimbă prin mijlocirea bătrînei Ester trădează mutări dibace pe tabla de șah a dragostei. În sfîrșit, în *Firul-Fantomă,* secretul cuturierului Reynolds Woodcock (Daniel Day-Lewis), designerul preferat de înalta societate londoneză a anilor '50, sînt mesajele cusute în tivul sau dublura unei rochii, care pot transmite cele mai intime cuvinte, gînduri, dorințe sau declarații de dragoste. În filmul americanului Paul Thomas Anderson, semantica mesajelor prinse în tivul rochiei sau dublura redingotei este firul direct către magia vieții, un camuflaj tainic al vieții, a cărei urzeală complicată cere o poțiune fermecată pentru a o cunoaște cu adevărat.

Talentatul, capriciosul, egocentricul și perfecționistul Reynolds are nevoie de mitologie în viața sa, însă în același timp și-a construit un univers ermetic, cu reguli imuabile, din spatele căruia își coordonează viața, alături de sora și asociata sa Cyrill (Lesley Manville). Reduta lui este anihilată de apariția tinerei și fermecătoarei Alma (Vicky Krieps), o chelneriță veselă, naturală și deloc sofisticată pe care o cunoaște pe meleagurile natale, unde ajunge mînat de un presentiment al dorului de mama sa plecată dintre vii, a cărei prezență o percepe tot mai acut („îi simt parfumul"). Pasiunea care se naște între cei doi, cînd „se recunosc", evoluează treptat mai mult în avantajul designerului, căruia Alma îi devine muză, confidentă, iubită și asistentă, într-un abandon fără pretenții acceptat de ambii. Personajul Almei pare o exemplificare a viziunii filozofului Ortega y Gasset despre iubire, pe care acesta o asociază cu o migrare virtuală către obiectul iubirii, „într-un fel de renunțare a sinelui". O renunțare doar aparentă, căci, în plină gîndire magică, pe care regizorul american o imprimă nonșalant și cu umor urzelii filmului, tot unui mesaj cusut în tivul rochiei uneia dintre clientele de lux ale casei Woodcock i se datorează înlăturarea simbolică a „blestemului" care o ține departe pe Alma de sufletul celui iubit (neputința acestuia de a se dărui cu adevărat, dar și dependența de firele obscure care încă îl leagă de sora și de mama sa).

Caldă, ambițioasă, conectată la impulsurile cosmice ale vieții, Alma reușește într-un fel aproape supranatural să dea echilibru unei relații subminate nu numai de marea diferență de vîrstă, de temperamentele diametral opuse, ci și de diferența sensibilă de statut social și *pedigree* familial. Iubirea generoasă a Almei îi dă iubirii autosuficiente a lui Reynolds elan și amplitudine cosmică, chiar dacă pentru asta are nevoie de mici trucuri, dar în jocurile dragostei totul e permis... Cerebralul Daniel Day-Lewis (cu a sa recognoscibilă școală britanică de actorie, care îi pune în valoare profilul de actor de compoziție prin excelență) și revelația Vicky Krieps compun unul dintre cele mai interesante – în complementaritatea sa organică – cupluri de pe marele ecran din ultimii ani.

Minunatele rochii create de Reynolds au o funcție dramatică specială, depășesc decorativul flamboaiant din, spre exemplu, *Marie Antoinette* al Sofiei Coppola, ele sînt o parte esențială a micro-universului lui Paul Thomas Anderson, ca într-un balet pulsatil, ca într-un tablou canvas la scară naturală a vieții. Firesc, inclusiv camera joacă rolul unui personaj, ea este deseori deghizată printre personaje, țesînd cînd discret, cînd vizibil tivul dragostei și al urii, al vieții și al morții. Un melanj captivant și iscusit construit de film romantic, film de epocă, realism magic cu accente gotice ca în *Jane Eyre,* dar și un rafinat studiu de caractere ca în romanele lui Henry James. Totul pe fondul unui erotism discret, în tușe impresioniste și al unei atenții pentru detalii care îi relevă lui Anderson abilitatea de fin arhitect al cadrului și al poveștii. Un film onest, inteligent și frumos în cel mai direct perceptibil sens al cuvîntului.

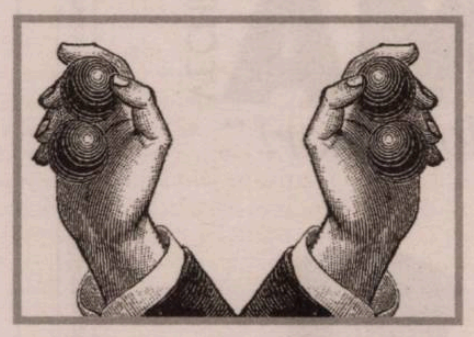

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Proporții & dozaje

● **Kneebody, *Anti-Hero,* Motéma, 2017.**

Americanii Kneebody fac parte din valul de jazz milenial care a pășit decisiv înspre lumea pop-rock și spre ascultătorul de radio pe mașină – un val de trupe îndeobște tinere care ne-au vizitat des în ultimii ani, și pe noi, și alte meleaguri pe care clasicii și sacrii mai rar riscă să vină. Pare a fi chiar o strategie de infiltrare pe teritorii virgine unde jazz-ul are popularitate marginală și publicul nu a apucat să dezvolte prejudecăți, îmbrățișînd oferta de nou fără obstacole ideologice. Acest sortiment american de nu-jazz (mai dansant, mai puțin criptic și mai puțin electrificat decît segmentul scandinav) e agil în prezentare, pretîndu-se oricărui tip de eveniment – cîrciumă sau festival *open-air,* mediu exclusivist jazz sau club de hipsteri. (Kneebody tocmai au cîntat lunea trecută, cu casa închisă, în Clubul Control din București în seria de concerte Jazz Nouveau, unde pe 26 februarie a fost programată și trupa israeliană Malox.) Prinde repede la public eterogen și dezinteresat, oferind în același timp bucurii și celui pretențios – o artă a compromisului și dozajului înspre care tind multe din strategiile muzicale post-2000.

Nu avem la Kneebody versiunile *cover* intrigant-distractive ale unor The Bad Plus și nici jazz-ul electro-psihedelic din Norvegia – aici cheia de acces e ritmul pop-rock rudimentar (un anume Nate Wood, minimal implicat pe majoritatea pieselor), peste care se aplică vibrații calde de bas (Kaveh Rastegar) și clape prog-rock (Adam Benjamin, un hibrid de Keith Emerson și Brian Eno) spiralînd în bolero în jurul centrului gravitațional asigurat de două instrumente de suflat – saxofonul lui Ben Wendel și trompeta lui Shane Endsley. Instrumentele de suflat sînt ancorele trupei în teritoriul jazz, dominînd majoritatea pieselor – unele par compoziții solo ale cîte unuia dintre cei doi suflători, în jurul cărora restul membrilor doar se pliază și se repliază; nu e așadar de mirare că grupul vine cu recomandări călduroase de la suflători prestigioși precum Joshua Redman și Dave Douglas.

Suflătorii rareori sînt dispuși să împartă poziția de protagonist, ceea ce face din duetul Endsley – Wendel o găselniță destul de rară, un cuplu dispus la abținere și temporizare pentru un profit comun – rezultatul e suficient de aerisit încît binomul trompetă-saxofon să capteze atenția în contorsiuni hipnotice, însă nu e atît de aglomerat încît să intre pe teritoriul big band-urilor, al suflatului orchestral pentru scene mari. Pe alocuri sună ca o versiune instrumentală minimizată a celor de la Snarky Puppy.

Găselnița le-a asigurat o carieră de bună vizibilitate și o nominalizare Grammy, iar albumul *Anti-Hero* prezintă o proporționare ideală între cei doi protagoniști, rezultat al unei cariere dedicate experimentării cu proporții și dozaje. Cineva a concluzionat în urma acestor experimente ca bateria să ofere o planificată sărăcie ritmică (exceptînd prestațiile *live),* cel mult la cel de agent de închegare (pe albumul precedent a fost dublată de *beat*-uri electro prin colaborarea cu DJ Daedelus). Condimentele responsabile cu aromele sînt basul și clapele, asigurînd componenta rock prin emulații de chitară și completînd adesea secțiunea ritmică. Hit-ul colaborării

menționate cu Daedelus, sugestiv intitulat „Drum Battle", are aici o variantă bizară, în care toba se duelează cu instrumente care nu sînt în mod intuitiv asociate componentei ritmice.

Ingredientele de esență sînt pomenitele instrumente de suflat – pasiunea pentru acestea va determina în bună măsură interesul pe care ascultătorii îl vor manifesta pentru acest album. Clapa are însă un excelent obicei de a-și depăși atribuțiile, constituind principala sursă de imprevizibil – ascultătorii care vin din afara lumii jazz vor găsi satisfacții în a se lăsa ghidați de acest instrument.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

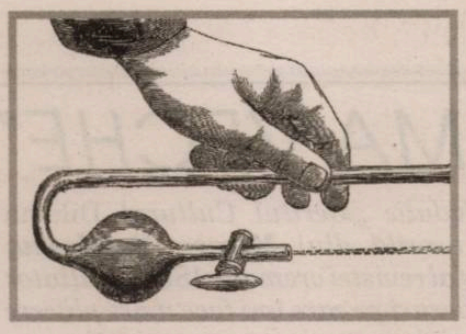

Oana STOICA

rosencrantz & co

Între noi e doar mîncarea

● ***Eat me,*** **dramaturgia: Alexandra Felseghi, regia: Adina Lazăr. Cu: Irina-Maria Barbir, Diana Buluga, Emanuel Cifor, Sergiu Diță. Producător: Create.Act.Enjoy.**

Atenți la fenomenele lumii contemporane, artiștii chestionează diferite problematici care preocupă umanitatea. De exemplu, mîncarea, un subiect aparent frivol, poate fi investigată din mai multe perspective, asociindu-se analizei convențiilor sociale, globalizării, politicilor economice etc.

În România, subiectul a fost puțin tratat în teatru, cu două abordări: una privește normele de frumusețe în societate, cu stigmatizarea celor care sînt în afara lor (în special persoanele supraponderale), alta vizează obsesia maladivă pentru alimentația bio în condițiile dezvăluirilor, obiective sau supralicitate, despre nocivitatea mîncării convenționale. Una dintre primele abordări ale subiectului a fost realizată prin piesa lui Neil LaBute, *Fat Pig,* montată în mai multe variante, unele cu titlul schimbat (spectacolul regizat de Cristi Juncu la Teatrul Act s-a numit *XXL),* o poveste de dragoste, mai mult atracție fizică și intelectuală decît iubire propriu-zisă, între un bărbat arătos, după standardele societății, și o femeie supraponderală. Textul chestionează modul în care convențiile sociale presează individul să li se subordoneze, în caz contrar acesta pierzîndu-și statutul în societate, dar și mecanismul de producere a acestor tipare de frumusețe, care sînt rigide și nu permit abaterea de la normă. Stigmatizată de societate, relația de cuplu din *Fat Pig* se destramă, cel mai slab – bărbatul, căci el are cel mai mult de pierdut, fiind dezirabil la nivel social – cedează, nu fără regret. Plasată în afara normelor de frumusețe fizică, femeia din textul lui Neil LaBute își permite să nu se conformeze convențiilor nici în alte chestiuni, astfel că ea își construiește o personalitate liberă de constrîngeri. Ea capătă identitate, nu reprezintă doar un corp.

Cealaltă tematică, a alimentației bio, este abordată prin prisma radicalismelor – de multe ori absurde, uneori nocive de-a dreptul – pe care le generează. Spectacolul scriitoarei Elena Vlădăreanu și al regizorului Robert Bălan, *Identic natural* (realizat la ArtHub în București), face o sinteză a derapajelor în abordarea strategiei personale privind alimentația (formularea sună prețios, chiar hilar în contextul autohton – țară cu grad ridicat de sărăcie, în care se consumă prioritar mîncare de calitate redusă –, dar unii pretind că au așa ceva). Lectura etichetelor unor produse consumate pe scară largă, inclusiv de copii (pufuleți sau înghețată) constituie punctul de pornire:

...un inventar de prejudecăți și clișee privind hrana și corpul.

o serie de substanțe, dovedit toxice, dar și exploatate ca atare la nivel public, se înșiră frumos în compoziția alimentelor. De aici, spectacolul urmărește atît nonșalanța sau ignoranța cu care alimentele convenționale și nocive fac parte din componența meselor zilnice, cît și psihoza alimentației sănătoase, în spatele căreia stau, uneori, pericole la fel de mari (situațiile sînt chiar hilare căci sub denumirea „bio", „organic", „natural" intră uneori exact produsele sau mecanismele de obținere a acestora care se doresc evitate). Demersul creatorilor este de a semnala o nouă problemă, parțial reală și parțial fabricată, care grevează viața contemporană și inventarul de atitudini, acțiuni și reacții pe care aceasta o generează.

Abordările de mai sus se regăsesc împreună într-un alt spectacol, *Eat me,* regizat de Adina Lazăr, produs de compania Create.Act.Enjoy din Cluj și prezentat la Point, în București, în cadrul microstagiunii de spectacole independente, curatoriate de regizorul Andrei Măjeri. Pe o structură dramaturgică fragmentară (dramaturgia: Alexandra Felseghi), diferite perspective asupra alimentației, de la obsesia mîncării, bio sau nu chiar, la cea a imaginii și formei fizice, cu efectul stigmatizării supraponderalilor, capătă expresii variate stilistic. Spectacolul este un performance coral care mixează teatrul cu video în diferite formule absurd-satirice. De exemplu, parodierea narațiunilor și stilisticii telenovelelor folosește ca subiect obsesia pentru imagine, într-o intrigă melodramatică, cu două personaje caricaturale, schematice ca structură și evoluție, asociind astfel un tip de consum cultural cu un anume fizic. O întrecere (care are reguli și referințe din diferite sporturi, esențială fiind ideea de competiție) se derulează între gătitul sănătos, promovat de Jamie Oliver și fast food-ul reprezentat de clovnul Roland de la McDonald's (cele cîteva lacrimi vărsate de personajul Jamie Oliver amintesc de campania reală derulată de bucătarul britanic în SUA, unde s-a luat la trîntă cu pasiunea americanilor pentru fast-food și a avut parte de cîteva momente delicate, inclusiv unul lacrimogen). Un personaj feminin supraponderal înregistrează, la vîrste diferite, forme variate de stigmatizare publică, iar lupta sa cu greutatea înregistrează forme diferite de eșec. De exemplu, la nouă ani, este hărțuită la școală nu doar de colegi, ci și de învățătoare. În cazul unui cuplu similar cu cel din piesa lui Neil LaBute, se face o demonstrație între ceea ce verbalizează și ceea ce gîndește fiecare, diferențele constituind un inventar de prejudecăți și clișee privind hrana și corpul. Ideea urmărită se configurează în jurul convenției sociale asupra fizicului, a modelului de frumusețe acceptat de societate și a modului în care personajele reușesc sau nu să își accepte devierea de la standard și să își asume o identitate în afara și în ciuda tiparelor sociale.

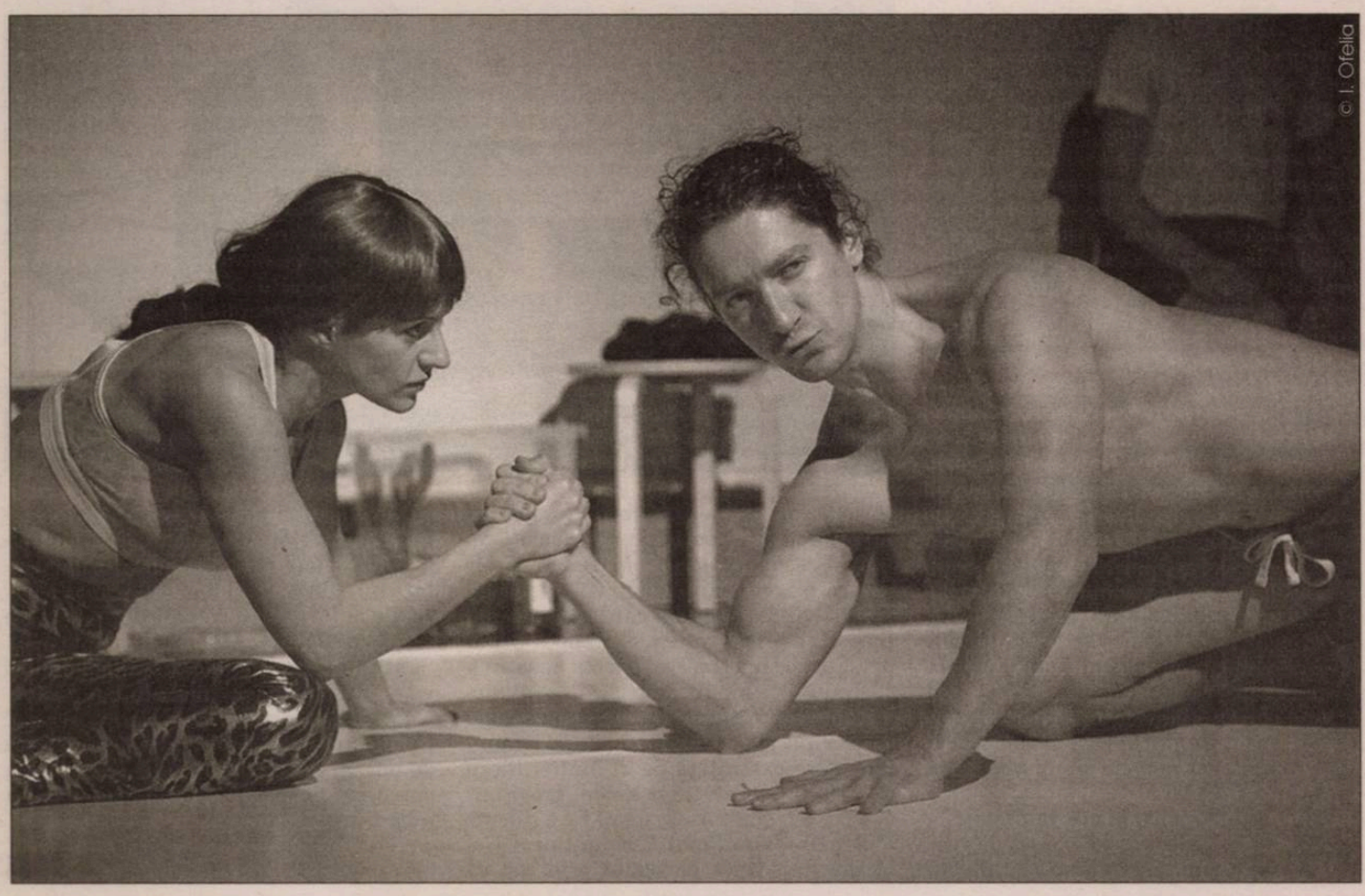

Eat me adună mai multe direcții de cercetare asupra problematicii alimentației, pe care le tratează prin diferite filtre, perspective și stilistici. Personajele au fiecare cîte o bază: supraponderala (Irina-Maria Barbir), femeia perfectă (Diana Buluga), atletul (Emanuel Cifor), balerinul gay (Sergiu Diță). Astfel, două personaje se încadrează în tipar și două exced normei, fiecare cu drama și ridicolul său. Adina Lazăr se folosește ironic de aceste personaje pentru a exemplifica o problematică universală care se reduce, în final, la asumarea identității.

Oana Stoica *este critic de teatru.*

MEDALIA „MERITUL CULTURAL *DILEMA VECHE*"

Noi, redacția Dilemei vechi, *am decis să instituim, începînd de acum, o medalie pe care o vom acorda, cu parcimonie, ca să-i păstrăm valoarea, celor care au contribuit serios la învechirea revistei noastre, dar care nu mai scriu săptămînal în paginile ei. Este, dacă vreți, un fel de declarație de amor la un timp după plecare. Un fel de „Nu te voi uita niciodată!" pe care redacția, alcătuire cu sufletel sensibil, îl transmite celor care au plecat fără să ne uite la rîndul lor.*

Am denumit-o Medalia „Meritul Cultural Dilema veche*". Ea se acordă prin decret unic, dar repetabil, semnat de directorul nostru fondator.*

Îmi face mare plăcere să anunț că prima Medalie „Meritul Cultural Dilema veche*" se acordă, în cel mai bun stil românesc, nașului: dlui* ***Radu Cosașu****.*

A doua Medalie „Meritul Cultural Dilema veche*" se acordă dlui* ***Mircea Vasilescu,*** *redactor-șef al revistei vreme de 18 ani, inițiator al multor lucruri pe care îmi face mare plăcere să le duc mai departe, precum este și aniversarea anuală a revistei.*

A treia Medalie „Meritul Cultural Dilema veche*" se acordă dnei* ***Elena Ștefoi,*** *primul redactor-șef al revistei.*

Elena ȘTEFOI

Unii sperau că așa va fi, alții se temeau că va fi așa

Spre sfîrșitul lui 1992, în zarva tranziției post-decembriste, anunțul despre venirea pe lume a *Dilemei* a pus o parte a Bucureștiului pe jar. Proiectul ca atare a stîrnit curiozități tandre, îngrijorări concurențiale și animozități agresive. Fundația Culturală Română, instituția-mamă, avea mai multe progenituri, nu toate reușite. În schimb, directorul fondator, care-și asumase, în pofida tuturor clevetelilor, paternitatea, era la prima experiență de acest gen. Mulți se întrebau dacă gazeta de care-și legase deja numele avea să-i semene sau nu. Unii sperau că așa va fi, alții se temeau că va fi așa.

În ianuarie 1993, cînd revista a dat ochii cu publicul, în holul clădirii din Alea Alexandru, au întîmpinat-o o mînă de jurnaliști pro-guvernamentali, cîteva iscoade ale Opoziției, mai multe moașe și vreo trei nași.

Eram și eu acolo, cu Teddy, Leo, Lena și Tita (toți patru plecați, din păcate, pe rînd, într-o altă lume). Familia editorială căzuse de acord, încă din faza de concept, că săptămînalul pe care și-l dorea sănătos și competitiv are nevoie de un redactor-șef care să știe cîte ceva despre șpalturi, corecturi și... termene de predare, de un secretar general de redacție cu bune recomandări și de cîțiva gazetari de profesie. Le-am fost și le-am rămas recunoscătoare celor care mi-au oferit șansa unei experiențe cu adevărat norocoase.

Dilema a avut parte, de la început, de atenția drăgăstoasă a marilor nume înscrise în caseta ei redacțională, deopotrivă spirite ludice și povestitori minunați, care i-au dedicat o parte din timp, învățînd-o bucuria întru bună creștere. Cu Andrei Pleșu, Radu Cosașu și Zigu Ornea, întîlnirile pentru întocmirea sumarelor erau și ședințe de *brainstorming,* și seminarii de subtilă pedagogie culturală. Așa că revista a ajuns mai repede decît alte surate să rupă gura tîrgului și n-a așteptat mult pentru a fi asaltată de condeiele noii generații sau curtată de celebri afaceriști.

Avea cinci ani și un număr destul de mare de fani cînd i-am spus la revedere. Pentru draga noastră *Dilemă* urma să vină vremea revoltelor, a fugii de-acasă și a alegerii de a ajunge veche înainte de a-și înfrunta pubertatea. Cineva trebuia s-o pregătească pentru toate acestea, iar Mircea Vasilescu chiar a fost omul potrivit. Iar dacă lui i-a urmat, la timp, Sever Voinescu, pentru ca tinerețea primului sfert de veac aniversat acum să stea sub semnul reînnoirii în continuitate, cred că undeva, acolo sus, *Dilema* și dilematicii statornici se bucură de protecție.

La mulți ani *Dilemei,* felicitări celor care au crescut-o atît de frumos, mulțumiri celor care-o însoțesc, cu amor fidel, de la un număr la altul!

(Mesaj trimis de Elena Ștefoi la aniversarea noastră)

Mircea VASILESCU

De ce aș fi bucuros?

Mă gîndesc de cîteva zile că ar trebui să scriu un text frumos, festiv, plin de lucruri bune, pozitive. Pentru că *Dilema* a ajuns la jubileu. Îmi dau seama că nu am ce să spun mai mult și mai bine decît au spus deja alții.

Da, *Dilema (veche)* a împlinit 25 de ani. Mi se pare foarte mult. Și pentru istoria noastră în general (cum bine a spus Sever Voinescu la mica noastră aniversare: „România are 100 de ani; un sfert i-a petrecut cu *Dilema),* și – mai ales? – pentru istoria mea personală. Din 25, vreo 23 și ceva am fost și eu acolo, în redacție. Și cred că am fost foarte norocos. Am lucrat, la începuturile revistei, cu Magdalena Boiangiu, Tita Chiper, Alex. Leo Șerban, Teddy Sugar, Z. Ornea (ca să-i pomenesc doar pe cei care nu mai sînt printre noi). Ar merita să-mi scriu memoriile doar pentru a povesti ce fel de oameni erau și cîte am învățat de la ei. Am fost șeful lui Radu Cosașu, cel care a botezat revista (iar ăsta e un veșnic subiect de „dispută" între noi: eu îi tot spun că prima dată l-am citit în *Sportul,* cînd aveam 12 ani și el semna cu pseudonimul Belphegor, iar el – ca orice mare scriitor – e preocupat de altceva: „cum, îți mai amintești că m-ai citit pe cînd semnam Belphegor?"). Am fost vreo 18 ani redactor-șef la revista fondată de Andrei Pleșu, care a avut ideea simplă și vizionară că e nevoie de o gazetă care să pună pe gînduri, să invite la reflecție, să creeze bucata ei de spațiu public în care oamenii își pot confrunta, cu seninătate și umor, opiniile diferite. Am fost adjunctul Elenei Ștefoi, care – știind cum se pun articolele unul lîngă altul pentru a alcătui o revistă – a dat linia editorială a *Dilemei.* Neavînd încotro, am învățat din mers să organizez festivaluri și evenimente culturale. Am asistat, apoi, la schimbarea din mers a echipei redacționale (citiți caseta tehnică din revistă, sînt acolo oameni unul și unul). Ar fi trebuit, așadar, să scriu un text cald și festiv. Considerați că micile însemnări de mai sus reprezintă exact asta: bucuria mea că am avut norocul să-mi împletesc viața cu a *Dilemei.*

Am avut norocul să-mi împletesc viața cu a Dilemei.

Altminteri (că la noi, la *Dilema,* e și cu „altminteri"), cînd privesc în jur, nu prea am motive de bucurie. Acum 25 de ani, revista a apărut într-o societate cam otrăvită și cam isterică. N-aș zice că acum – în ciuda tuturor progreselor – lecția dialogului democratic și civilizat (pentru care s-a străduit *Dilema)* a fost învățată. Sîntem în Uniunea Europeană (ceea ce gazeta noastră a susținut tot timpul), dar riscăm să alunecăm oricînd în afară. Ne conduc niște inși care se înscriu perfect în tipologia omului fără dileme, schițată de dl Andrei Pleșu în articolul care a ținut loc de „program" al revistei: „La limită, omul fără dileme e «Big Brother», Șeful, Conducătorul. Cel căruia nu-i trece niciodată prin cap că poate greși, că poate fi monstruos, că e nedorit și vătămător. Cel care știe întotdeauna ce face și nu face decît ceea ce știința lui cubică, de beton, îi dictează să facă. Cu omul acesta, cu pericolul acesta se răfuiește *Dilema.* Atît cît îi stă în Putere. Și atîta vreme cît omul fără dileme nu o va anula scurt, cu un dos de palmă".

De ce-aș fi bucuros, în aceste condiții? Simplu: pentru că revista a ajuns la 25 de ani. Și nu dă semne că ar vrea să se oprească. Și nici „dosul de palmă" încă nu s-a arătat.

www.pnsa.ro

Popovici Nițu Stoica & Asociații – Cele mai multe proiecte de Fuziuni & Achiziții în România

ACHIZIȚII PUBLICE

ARBITRAJ INTERNAȚIONAL

ASIGURĂRI

CONCURENȚĂ & ANTITRUST

DREPT BANCAR & FINANȚĂRI

DREPT SOCIETAR & COMERCIAL

DREPT PENAL AL AFACERILOR

DREPTUL MUNCII & PENSII

ENERGIE & RESURSE NATURALE

FINANȚĂRI/PPP, CONCESIUNI & INFRASTRUCTURĂ

FUZIUNI & ACHIZIȚII/PRIVATIZĂRI

INDUSTRIE MEDICALĂ & FARMACEUTICĂ

LITIGII

PIEȚE DE CAPITAL

PROPRIETATE INTELECTUALĂ

PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL

RESTRUCTURARE & INSOLVENȚĂ

TAXE

TELECOMUNICAȚII & MEDIA

TRANZACȚII IMOBILIARE

Popovici Nițu Stoica & Asociații este una din primele societăți de avocați înființate în România, oferind expertiză la cel mai înalt nivel, larg recunoscută în mediul de afaceri și profesional.

În ultimii 10 ani, Popovici Nițu Stoica & Asociații a finalizat cu succes peste 120 de tranzacții de fuziuni și achiziții, conform statisticilor EMIS DealWatch*, aflându-se pe primul loc cu cele mai multe fuziuni și achiziții consiliate în România.

Popovici Nițu Stoica & Asociații este unul din liderii avocaturii de afaceri în România, activând în principal în tranzacții private și reprezentând în general interesele investitorilor. Popovici Nițu Stoica & Asociații și PNSA Tax SRL grupează peste 80 de avocați și consultanți fiscali.

*O companie de cercetare a peste 125 de piețe emergente, afiliată Euromoney Institutional Investor Plc.

Calea Dorobanți nr. 239, etaj 6, București, Sector 1, Cod 010567 România
Tel: (0040) 21 317 79 19, Fax: (0040) 21 317 85 00 / 317 75 05
E-mail: office@pnsa.ro http://www.pnsa.ro

POPOVICI NIȚU STOICA & ASOCIAȚII
Societate de Avocați

Sever VOINESCU

O revistă născută din admirație...

Sărbătorim în această seară o performanță culturală formidabilă!

Zic bine performanță. În țara în care, vorba prietenului nostru Dan C. Mihăilescu, se construiește atît de puțin și de efemer încît ar trebui să fim fericiți și cînd se inaugurează o cișmea, să aniversezi 25 de ani de existență neîntreruptă a unei reviste de cultură e ceva! Vi se pare, poate, puțin, pentru că vă gîndiți că, la 25 de ani, un om este încă fraged. Dar proiectați această vîrstă pe fundalul mare, al istoriei. România întreagă abia are 100 de ani, dintre care 50 a fost împietrită în comunism, ani în care o revistă ca a noastră era imposibilă, iar mai înainte de comunism nu ni se născuseră fondatorii. *Dilema* a fost posibilă abia după 1990. Așadar, avem o revistă care umple aproape fără rest timpul în care putea să existe.

Din altă perspectivă, însăși România modernă a petrecut un sfert din vîrsta ei cu *Dilema*. Cum se zice în limba de azi: e *wow!*

Astfel puse lucrurile, înțelegeți de ce sîntem vechi și de ce sîntem mîndri că sîntem vechi. *Dilema veche* este, acum, cea mai longevivă revistă de cultură înființată după 1990. Adică, printre tinerii publicisticii culturale în limba română, nimeni nu e mai bătrîn decît noi. Și, ceea ce e cel mai important, nici nu va putea fi. Iarăși zic: e *wow!*

Poziția asta de cel mai bătrîn dintre tineri convine de minune revistei *Dilema veche*. Mai întîi, pentru că revista a trăit din plin toate formele de viață posibile în România de după comunism. Revista s-a născut la stat. În primii ei ani, *Dilema* a fost editată de Fundația Culturală Română, strămoșul ICR-ului de azi. Apoi, a plonjat în capitalismul neaoș, incert, dar simpatic, în capitalismul aproximativ, luat *à la légère,* atît de propriu nouă. Primul proprietar privat al revistei, un poet vestit, a imprimat vieții de redacție un metabolism frenetic, din care nu lipseau cîrnații și lăutarii, salariile plătite cam alandala și o veselie fără ore. După un timp, din acest capitalism de lunca Dunării, *Dilema veche* a intrat în vîrsta capitalismului serios, corporatist. Trecerea de la boema dîmbovițeană la capitalismul riguros, de corporație, cu servicii de HR și audit, cu Intranet, *appointments* și *meetings*. A fost unul dintre cele mai savuroase episoade din viața revistei și, dacă tot am ajuns aici, îi rog pe veteranii care au trăit episodul să-l scrie. Merită, credeți-mă.

Sînt întrebat uneori care mi se pare că e cel mai important lucru în felul de a fi al *Dilemei*. Poate că cei care mă întreabă se așteaptă să spun că sîntem inteligenți, cultivați, că avem umor, că avem cel mai bun director fondator, că scriem al dracului de bine – dar ceea ce mie mi se pare cel mai important este că, în acești 25 de ani, *Dilema* a trăit exact ce au trăit toți românii ale căror destine se încurcă între cele trei forme de viețuire pe care le știm: la stat, la privatul autohton și la privatul corporatist. Le-am trăit pe toate. Sîntem, cu bune și cu rele, o revistă autentic românească – luați asta în sensul cel mai larg cu putință.

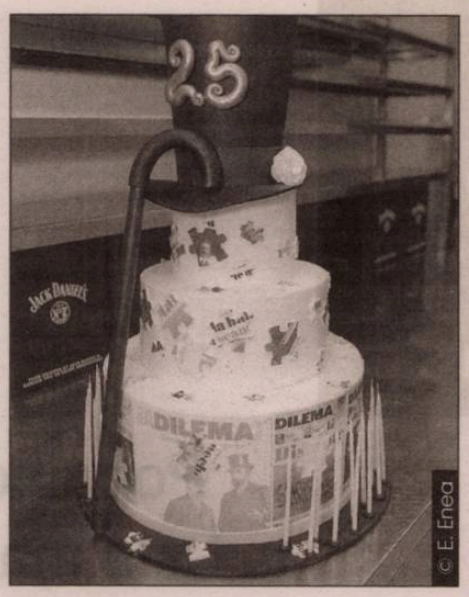

Ce-am fi fost, domnule, fără Caragiale?

Mai sînt, uneori, întrebat cum de ne menținem de 25 de ani pe această piață în care o revistă de cultură pare un lux inutil, de nu chiar o victimă sigură. Contează mult că funcționăm în interiorul holding-ului Adevărul și vreau să mulțumesc managementului pentru sprijin, dar nici ei nu ne-ar mai sprijini dacă n-ar vedea că sîntem citiți și respectați.

Faptul că revista nu-și pierde relevanța și prestigiul mi se pare adevărata cauză pentru care am ajuns să sărbătorim un sfert de veac trecînd prin vremuri aspre pentru cultură în general și pentru cultura din bani privați mai ales.

Și așa, am ajuns la momentul cel mai plăcut al serii. Momentul în care revista mulțumește celor care au făcut-o. În general, la aniversări, mulțumirile sînt partea cea mai plicticoasă. Aniversatul mulțumește celor cărora le datorează ceva, cei cărora li se mulțumește se emoționează, simt mîndrie sau stînjeneală, după caz. Și publicul asistent, care de regulă habar nu are cine sînt cei cărora li se mulțumește, aplaudă amabil, cu gîndul la bufet. Momentul mulțumirilor pare o obligație.

Pentru noi, nu e deloc așa. Nouă, momentul mulțumirilor ne face o mare plăcere. La 25 de ani, *Dilema veche* se bucură să fie recunoscătoare și dumneavoastră nu o să vă plictisiți. Ne-a fost dat să avem a mulțumi unor oameni de care știe toată lumea. Nici un nume de pe lista recunoștinței noastre nu e necunoscut și, mai mult, suspectez că mulți dintre dumneavoastră sînt fani ai celor cărora le sîntem noi recunoscători. I-auziți lista noastră de mulțumiri!

Mulțumim, mai întîi, dlui Ion Luca Caragiale pentru că ne-a trasat proiectul și ne-a dat motto-ul revistei, un adevărat principiu prim care ne-a pus într-o mișcare ce, vezi bine, nu se mai termină. Ce-am fi fost, domnule, fără Caragiale? Am fi trăit fără să știm ce trăim. Am fi fost și mai triști, și mai proști. Sper că nu spun vorbă mare, dar sînt convins că, dacă ar fi apucat vremurile astea, Caragiale ar fi scris la noi, la *Dilema,* pentru că nici o altă revistă din țara asta nu i se potrivește mai bine.

Apoi, mulțumim dlui Andrei Pleșu pentru că ne-a fondat și pentru că nu se oprește din gestul fondator nici acum, după un sfert de veac. Adevărul este că această revistă s-a născut și a crescut din admirația pe care generații succesive de dilematici i-o poartă. Este o revistă născută din admirație și sînt fericit să spun asta. Din prestigiul dlui Pleșu revista continuă să se hrănească și azi. Îi mulțumim pentru generozitatea cu care ne lasă să-i rămînem aproape.

Apoi, mulțumim dlui Radu Cosașu că ne-a botezat. Numele revistei de el a fost găsit. În cultura noastră, se știe, nașul are privilegiul firitisirii toată viața lui, așa că dl Cosașu va fi mereu în prima linie a mulțumirilor noastre. Lucrurile există abia după ce capătă nume, iar numele marchează definitiv soarta lucrurilor. Răsfoiesc adesea colecția revistei și îmi dau seama că nici nu ne puteam numi altfel!

Andrei PLEȘU

Victor Rebengiuc

Prin 1990 sau '91, cînd eram „la Cultură", a trebuit, la un moment dat, să fac cunoștința noului ambasador al Franței. Participam împreună la o recepție și, trecînd de la o conversație la alta, așteptam, fiecare, episodul întîlnirii. Recepția se apropia, însă, de sfîrșit și întîlnirea nu se producea. Am întrebat, deci, pe cineva din preajmă dacă nu cumva ambasadorul e absent. „Dar ați vorbit cu el îndelung!" – mi s-a răspuns. Abia atunci am identificat personajul și, mai în glumă, mai în serios, mi-am cerut scuze: „N-aveți aerul unui ambasador!" „Mă bucur" – a replicat viitorul meu bun prieten. „Trebuie să vă spun, la rîndul meu, că nici dumneavoastră nu aveți aerul unui ministru!" A fost complimentul cel mai măgulitor de care am avut parte în cariera mea publică.

Primul lucru care îmi vine în minte cînd încerc să-mi explic admirația față de Victor Rebengiuc este că n-are aerul (și aerele) unui actor. Nu „i se citește pe față" meseria, nu are ticurile, fasoanele, „marca" profesională caracteristică. Cred, îndeobște, că ceva nu e în regulă cînd fizionomia cuiva trădează, instantaneu, o ocupație. Prefer masca generică a umanității „specializării" caricaturale a trăsăturilor. A avea figură de „filozof", de „popă", de „profesor", de „scriitor", de „pictor", de „inginer" înseamnă, pur și simplu, a dispărea îndărătul unei categorii, a nu avea chip. Dacă trebuie să semeni cu ceva, trebuie să semeni cu viața ta lăuntrică, cu firea ta și cu ceea ce ai reușit să-i adaugi, în timp, prin efort tenace și dramă asumată. Altfel, capeți inexpresivitatea unui portret *funcțional,* a unei dexterități *impersonale*. Nu vreau să spun că îmi plac gînditorii care au figură de chelneri sau criticii literari care au figură de contabili. Dar în întîlnirea față către față înclin să caut mai degrabă autenticitatea, ideea proprie, emoția, „obrazul", decît schema unei activități de rutină.

Victor Rebengiuc poate juca strălucit orice rol, pentru că nu joacă niciodată rolul „artistului". Singurul „semnal" al angajării sale specifice e, poate, cristalinitatea inconfundabilă a rostirii, dicția tranșantă, atenția înnăscută față de limpezimea emisiei vocale și a mesajului. Și nu e vorba de afectarea obișnuită a scenei, de grija pedantă, artificială, pentru efectul sonor, pentru impostația virilă a vocii. E vorba de respectul pentru text, pentru interlocutor și pentru limbă. Talentul lui Victor Rebengiuc decurge, înainte de toate, dintr-un anumit cult pentru *adevăr* (un adevăr care nu ține de metafizică, ci de cuviință) și dintr-o rarisimă înzestrare pentru *firesc*. Miracolul e că, fiind mereu el însuși, *același* în film sau în teatru ca și în viața zilnică, Rebengiuc reușește să nu se repete niciodată, adică să fie, în fiecare personaj, *altfel,* și anume fidel personajului. Cu alte cuvinte, *performanța* e întotdeauna previzibilă (și, de aceea, garantată), în vreme ce *stilul* e mereu proaspăt, nou, plin de surpriză. De aceea, nu te poți *sătura,* ca spectator, de Victor Rebengiuc, nu-i poți anticipa soluțiile. Asta nu înseamnă că e vreodată „căutat", ingenios de dragul originalității, histrionic. Pare să facă totul simplu, fără efort, fără obsesia vanitoasă a succesului. E excepțional pentru că nu cultivă excepționalismul, pompa „creatoare", chinul retoric. Nu are aura glamouroasă a vedetei, superstiția cearcănului excedat de povara vocației, ușoara absență a geniului dezadaptat. E ca toată lumea. Ceea ce e din ce în ce mai rar...

Refuzul instinctiv al „înrolării" convenționale face ca Victor Rebengiuc să fie, la ora actuală, un soi de „instrument" universal. E bun și pe scenă, și pe ecran, e bun și în dramă, și în comedie, e bun și pentru generațiile mai coapte, și pentru cele mai fragede. De la o vreme, constat cu satisfacție că o sumedenie de regizori tineri și foarte tineri apelează la el pentru lucrările proprii. Fenomenul e semnificativ de ambele părți. E impresionant și că tinerii îl aleg, și că el acceptă. Înseamnă că noii veniți simt lipsa de morgă, disponibilitatea, cordialitatea superioară a unui actor cu care se poatre lucra profitabil. Și înseamnă, de asemenea, că Victor Rebengiuc nu vrea și nu poate să încremenească într-o reușită *datată,* de generație. Nu e „șaizecist", „optzecist" sau „nouăzecist". E bun. E foarte bun. Cu oameni ca el, cultura trece dincolo de clasamente belferești și dincolo de calendare.

2004

Victor Rebengiuc, „Omul cu dileme al anului 2018“

*Propunerea nici nu a stat pe masă. Cînd i s-a spus numele, întreaga redacție a reacționat, brusc și entuziast, cu un mare Da. Pentru întreaga carieră, pentru verticalitate, talent și ancorarea sa atît în artă, cît și în prezentul public al societății, cel despre care Andrei Pleșu a spus, în seara galei de sărbătorire a 25 de ani de existență a revistei noastre, că este un „om întreg, talentat, nefandosit, responsabil, care are și prestanță, și umor“, **Victor Rebengiuc** a fost desemnat „Omul cu dileme al anului 2018“. Un titlu confirmat și prin interviul pe care avea să mi-l acorde după decernarea premiului. Pentru că, deși pregătisem un interviu despre teatru și pasiune, seara a coincis cu declarația ministrului Justiției prin care cerea revocarea Laurei Codruța Kövesi de la conducerea DNA – iar discuția pe care aveam să o port cu marele artist a deraiat, de la poveștile frumoase ale scenei și ale vieții, înspre o analiză la cald a vremurilor pe care le trăim. Căci un om de valoare nu se va refugia niciodată în adăpostul turnului de fildeș, ci va rămîne în permanență conectat la tot ce se întîmplă în viața cetății.*

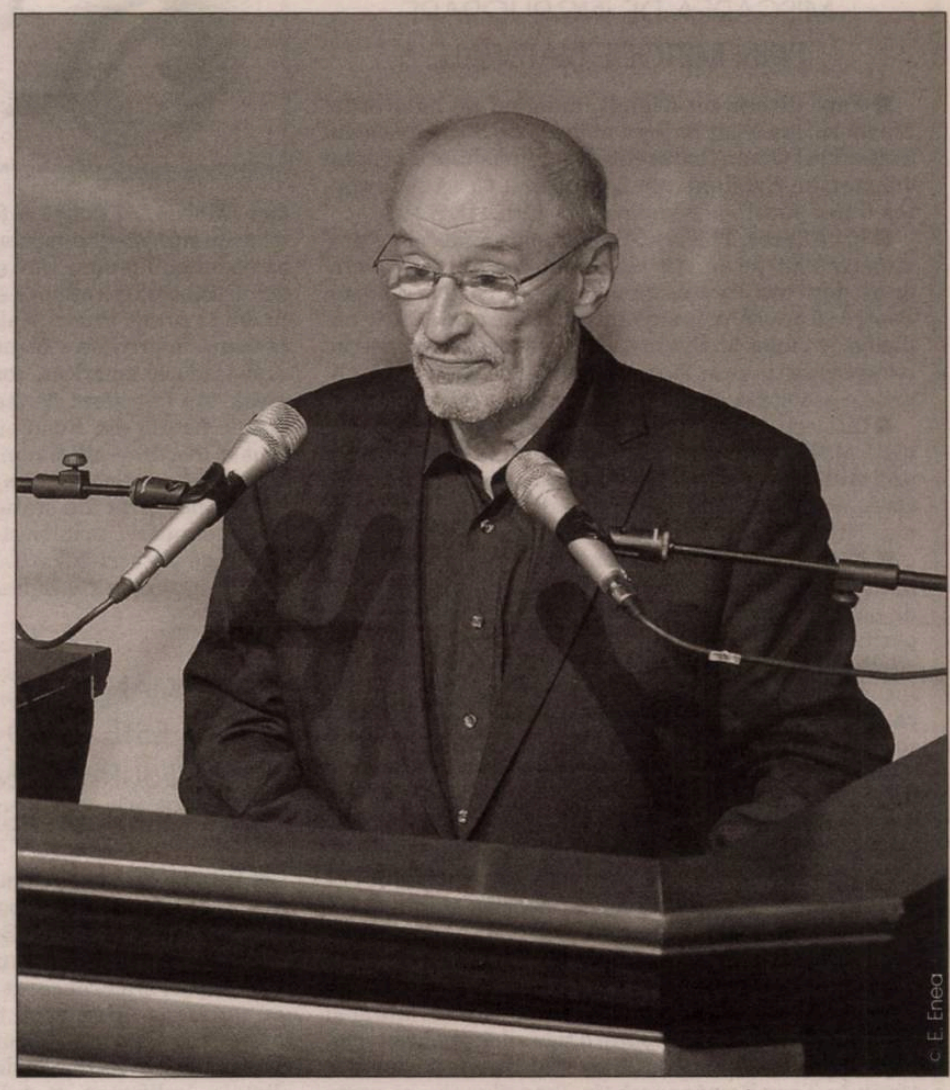
© E. Enea

Ne-ați făcut onoarea să acceptați, în această seară, premiul pe care Dilema veche *vi l-a înmînat: „Omul cu dileme al anului 2018“.*

Din păcate, tocmai în seara asta, care ar fi trebuit să fie una de bucurie, pentru că premiul mă onorează, am aflat decizia ministrului Justiției în ceea ce privește nu doar șefia DNA, cît și viitorul și soarta acestei țări. Ceea ce m-a întristat foarte mult. Sînt trist, sînt atît de trist. Eu trăiesc momente grele acum, pot spune că am căzut într-o depresie vizavi de ce se întîmplă în societatea românească. Și încă nu îmi pot da seama cum se poate întîmpla acest prezent. Kövesi a acționat exact cum am acționat toți cei care am ieșit în stradă contra acelor legi care vor să îngroape democrația în România, cei care sîntem numiți „statul paralel“. Eu sînt statul paralel, conform acestei etichete, îmi dau seama foarte bine de acest lucru. Dar sînt trist în acest moment, sînt atît de trist, încît nici nu mă pot bucura cum trebuie de premiul acesta. Îmi vine să plîng. Îmi dau seama că sîntem terminați, mi se pare că nimeni nu ne mai poate salva, pentru că ni se demonstrează o dată în plus că cei de la putere pot face orice vor în această țară.

Dar nu credeți, ca un soi de speranță în acest tăvălug care pare că nu se mai oprește, că românii au învățat totuși, și se încăpățînează să învețe încă, chiar dacă încet, exercițiul democratic? Ieșim în stradă, protestăm, iar strada a devenit un element de presiune care nu mai poate fi ignorat.

Asta da, îmi dau seama că am învățat să ieșim în stradă, ca să ne apărăm drepturile, dar nu știu dacă oamenii nu au obosit. Am temerea, am nesiguranța că oamenii vor continua să protesteze. Pentru că astăzi, după atîta vreme, toată lumea pare dezarmată, parcă nu mai avem nici încredere, dar nici nu mai înțelegem ce mai putem face. De cînd aștept eu, din '47 încoace, de cînd cu Guvernul Groza, să se schimbe ceva în țara asta, și văd că totuși nimic nu se schimbă la nivel de mentalitate, că la putere este în continuare același partid care ne distruge, care ne-a promis de acum 60 de ani că vom trăi pe culmile cele mai înalte ale civilizației și bunăstării și văd unde sîntem azi, în 2018, speranța obosește și ea. Primim, în continuare, aceleași promisiuni care nu doar că nu sînt îndeplinite, dar nici nu se pot îndeplini vreodată dacă cei care le fac nu au nici pîrghiile și nici interesul să le îndeplinească.

Pentru că ați vorbit despre mentalitate, credeți că sîntem încă prizonierii fantomei comunismului?

Cred că majoritatea este înfometată. Dacă i se dă un colț de pîine, este fericită. Mulți gîndesc și spun „Nimeni nu ne dă nimic, ăștia ne-au dat un colț de pîine, atunci e clar că mergem cu ei“ – pentru că majoritatea trăiește încă din ajutoarele de stat, mulți preferă să nu facă nimic și se mulțumesc dacă li se dau suficient de mulți (sau, mai bine zis, puțini) bani din care să poată supraviețui. Iar comoditatea asta se resimte la toate nivelurile societății. Pornind cu educația. Cînd poți, la un preț derizoriu, să iei diplome și titluri, totul devine foarte simplu. De ce să mai vrei să muncești și să înveți, cînd ajungi la același nivel sau poate că nici nu reușești să o faci, cu unul care fură? Și cine poate ridica nivelul educației în România? Profesorii de azi, ei înșiși, sînt produse ale unei școli dărîmate, cu nivel extrem de scăzut. În care nu mai contează valoarea, se trece pe mită, se iau note pe bani. Nu mai există certitudinea valorii, nu mai există responsabilitate.

Ați atins un punct nevralgic... certitudinea valorii. Și nu pot să nu vă întreb ceva personal, pentru că știu că ați fost prieten cu Magdalena Boiangiu, care pentru mine a fost un reper și un mentor desăvîrșit.

Chiar acum cîteva zile m-am uitat peste niște cronici mai vechi de teatru, și am găsit o cronică a ei la un spectacol în care jucasem pe vremuri. Și mi-am zis: uite cum poate să scrie un cronicar de teatru – pentru că pe Lena am apreciat-o nu doar ca om de cultură, ci și ca pe un critic de teatru. Analiza ei era de o profunzime perfectă și obiectivă. Tot timpul era obiectivă. Am admirat asta mereu la ea. Așteptam mereu să spună acele lucruri care să te ajute, să îți dai seama de nivelul la care ai ajuns și cam ce mai ai de făcut. Ce se întîmplă azi, în critica de teatru, e un dezastru. Azi se spune că actorul e în formă bună sau nu și eventual ți se povestește piesa. Lena nu făcea asta niciodată. Pentru că era un om cult. Gîndea frumos și ne întîlneam în multe din ideile pe care le aveam.

> *„Nu mai există certitudinea valorii, nu mai există responsabilitate.“*

Îmi dau seama foarte bine de contextul zilei în care are loc acest interviu. Dar nu pot să nu vă întreb: dacă în comunism arta era un refugiu, ce se întîmplă azi?

În comunism arta nu era doar un refugiu, era și o formă de protest. Și azi te poți refugia, dar realitatea vine peste tine și nu mai poți ignora sentimentul că mai sînt șanse să o poți schimba. Iar esența protestului din arta de atunci a dispărut. Desigur, acum poți spune orice, dar unu la mînă: pe cine mai interesează, și doi la mînă: oare cît timp vom mai putea s-o facem?

Credeți că cenzura ar putea reveni?

De ce nu? Ni se arată și ni se demonstrează că cei de la putere pot face ce îi taie capul. Pot să dea legi imediat, fără să le pese de încălcarea democrației. La fel de bine pot da peste noapte legi ca să ne închidă gura cît ai zice pește. Dacă în comunism nu puteai spune lucrurilor pe nume, existau acele șopîrle, o complicitate care se năștea între artistul de pe scenă și public, care aveau adresă și erau trăite de public, azi chiar dacă încă mai poți vorbi în gura mare, pare că nu mai contează.

Dacă ar fi să alegeți un cuvînt care să descrie societatea românească de azi, care ar fi?

Azi sînt trist. Cuvîntul care îmi vine în minte pentru societate este „întristătoare“. Pentru că este departe de ceea ce speram că va fi, foarte departe... ba chiar am impresia că ne-am îndepărtat și mai mult de cum eram în '89 față de ceea ce speram că va fi. Chiar sînt foarte trist în seara asta. Nu am mai avut sentimentul ăsta de nici nu mai știu cînd. Este un sentiment de neputință, ba mai mult, unul de disperare. Nu pot să nu îmi dau seama cum ne îngropăm din ce în ce mai mult în această lume, care nu trebuie să fie a noastră, dar care ne este impusă.

Cu toate acestea, încă ne mîndrim că sîntem români...

Ce înseamnă să te mîndrești că ești român? Înseamnă că nu ai altceva de care să fii mîndru. Nu e meritul cuiva că este român. Sîntem la fel ca orice națiie, faptul că te naști într-o arie geografică sau alta nu trebuie să te facă mîndru, nu are de ce. Poți fi mîndru că ai construit un avion, că ai progresat, că ai încercat măcar să mergi înainte. Să încerci ceva nou și să te descurci. Dar pare că nouă ne este încă frică să ne desprindem de trecut, de nevoia de a fi tutelați, de a avea un lider-tătuc. Care să știe ce este mai bine pentru noi. Să nu avem, adică, nici o responsabilitate, pentru că responsabilitatea vieții mele o încredințez altcuiva. Eu nu mă implic, chiar dacă tătucul deraiază, o știi el mai bine ce e bun pentru viața mea. Țin minte cînd Ion Caramitru a ridicat problema dacă să existe în continuare un teatru de repertoriu sau să trecem pe teatrul de proiecte, și ne-a consultat, aproape în unanimitate s-a votat pentru teatrul de repertoriu, pentru siguranța locului de muncă. Bineînțeles, un teatru de proiecte vine la pachet cu riscuri, ai nevoie de agenți, dar este un pas pentru revigorarea actului artistic. La fel, cînd eram director de teatru la „Bulandra“, și primar era Viorel Lis, s-a pus problema reducerii personalului administrativ, *via* pensionări. Lis a spus atunci să dau un exemplu, drept care m-am pensionat. Am spus da, rămînînd să văd ce urmează. Și s-a demonstrat că a fost mai bine ce a urmat, pentru că am fost mereu invitat să joc în diverse spectacole, ca urmare ajungeam să cîștig chiar mai bine pe contract decît pe salariu.

Deci am încercat, nu am rămas niciodată închistat în ideea de loc călduț. Am mers înainte. Și mi-a fost bine.

a consemnat Stela GIURGEANU

Cu ochii-n 3,14

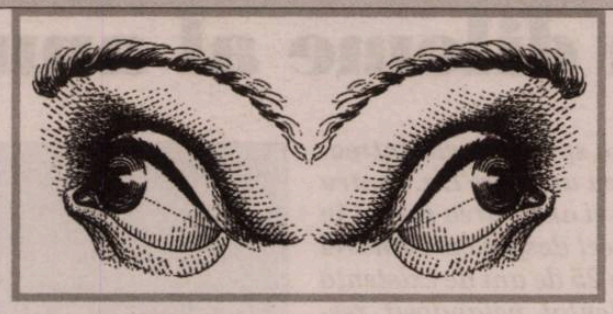

NU DEMULT, CLIENȚI DIN TOATĂ LUMEA (UNII MAI TRANSPARENȚI DECÎT ALȚII) AU INIȚIAT ȘI CONDUS MIȘCAREA DE ÎNGRIJORARE PRIN METODE NATURALE

■ Fapt divers: nu demult, mergînd pe bulevardul Magheru, am găsit pe jos o monedă de 50 de baisa din Sultanatul Oman (baisa este o subdiviziune a rialului omanez, un rial fiind cam 2,60 dolari). Ce să zic, ar putea fi începutul unei frumoase bogății. (**D. S.**)

■ Un francez, Thierry Millet, repară umbrele. Aproximativ 9000 pe an. Are clienți din toată lumea și crede că, dacă toți am face un mic efort, am salva planeta. Pentru că anual, în lume, sînt aruncate cam 500 de milioane de umbrele. Din metalul lor s-ar putea construi, zic specialiștii, zece Turnuri Eiffel. Așa că nu doar clima e o problemă globală, ci și umbrela. (**D. C.**)

■ Intelectualii de stînga *vs.* cei de dreapta: unii putiniști, alții trumpiști; unii pro-corupție, alții pro-religie; unii citînd impostori, alții sfinții părinți; unii cu ura de clasă, alții homofobi și rasiști; unii au șepci proletare, alții cușme dacice. Unii mai ridicoli decît alții. (**M. C.**)

■ Noul sediu central al companiei Apple este o minune a arhitecturii: clădirea circulară este acoperită de panouri imense de sticlă curbată. În interior, încăperile sînt despărțite tot de pereți transparenți, din sticlă securizată. Efectul de transparență este uluitor: clădirea, care se întinde pe o suprafață gigantică, devine aproape invizibilă, se pierde în peisaj. Partea proastă e că panourile sînt invizibile și pentru unii angajați, care se lovesc de ele. Mai bine ar fi inventat niște pereți virtuali. Ăia chiar nu fac victime. (**M. M.**)

■ 500 de ani. O jumătate de mileniu. Atît a durat sclavia țiganilor în Moldova și în Țara Românească. Codul Penal din 1818 din Țara Românească spunea că „toți țiganii sînt născuți robi, iar cei fără stăpîn devin proprietatea statului", moșiile boierești și mănăstirile ortodoxe au fost marile deținătoare de sclavi țigani. Tinerii intelectuali pașoptiști educați în Occident (tefeleii secolului al XIX-lea) au fost cei care au inițiat și condus mișcarea de dezrobire a țiganilor, abolirea sclaviei avînd loc în anul 1855 în Moldova și un an mai tîrziu în Țara Românească (în Transilvania, ca parte atunci din Imperiul Austro-Ungar, acest lucru se întîmplase încă din 1786). Așadar, 500 de ani de sclavie și doar 162 de libertate (aproape cinci generații) în care nu i-a despăgubit nimeni. Asta ca să nu uităm ce le datorăm romilor. (**M. C.**)

■ La prima întîlnire pe care noul prim-ministru român a avut-o cu ambasadorul american la București, șefa Guvernului nostru a avut două mesaje tari de transmis, conform propriului serviciu de presă. Primul a fost un mesaj de îngrijorare: evoluția indicelui Dow Jones la bursa din New York o neliniștește pe dna Dăncilă. Al doilea a fost un mesaj de solidaritate: prim-ministrul român susține politica de personal a președintelui Trump, care a obținut demisia unui consilier al său cînd s-a aflat că se comportase brutal cu soția cu ani în urmă. Pulsul Wall Street-ului și fermitate fără fisură în privința violenței domestice – chestii mari! Ambasadorul american, conform propriului serviciu de presă, era îngrijorat de starea Justiției și de instabilitatea fiscală din România, lucruri despre care ar fi vrut să discute – adică nimicuri. Pe bune, sînt singurul care are senzația că trăim într-un banc? (**S. V.**)

■ La patiseria din stația de metrou Pipera, un oximoron simpatic: printre ștrudele, pateuri și merdenele, poți găsi și cartea *Vindecarea bolilor incurabile prin metode naturale.* Cu îndemnul: „Cititul este delicios". (**S. G.**)

DAR AMĂNUNTUL ȘI MAI INTERESANT ESTE CĂ O CĂLĂTORIE ÎN JURUL LUMII CONTINUĂ SĂ SE PRELUNGEASCĂ SEARA...

■ Printre cele mai spumoase știri din ultima vreme pare a se înscrie aceea potrivit căreia, la Olimpiada de Iarnă din Coreea de Sud, sportivul rus Alexandr Krușelnițki a fost prins la un control antidoping. Rușii, cum se știe, n-au concurat în Coreea de Sud sub steagul țării lor, pentru că au fost prinși dopîndu-se sistematic la precedenta Olimpiadă de la Soci. Alexandr Krușelnițki a concurat deci individual, sub steagul olimpic. Indiferent de culorile steagului, pare-se că în cazul lui, cel puțin, năravul nu s-a schimbat. Dar amănuntul și mai interesant este că sportul la care a concurat împricinatul se numește curling. Carevasăzică, rușii se dopează și pentru chestia asta? Asta poate explica multe lucruri care se întîmplă în țara lor. (**A. M.**)

■ Un cuplu din Florida și-a vîndut toate bunurile, a renunțat la slujbe și a achiziționat, în schimb, o barcă cu pînze cu care a plecat într-o călătorie în jurul lumii. A doua zi, nava s-a scufundat. Ce să-i faci, viața ne joacă, uneori, farse crude. (**C. Ș.**)

■ Un nou studiu susține că celulele umane continuă să funcționeze, cîteva zile, chiar și după ce o persoană a decedat. Oamenii de știință speră să poată folosi această descoperire pentru a ajuta medicina legală. Viitorul Sherlock Holmes va trebui să aibă de acum și noțiuni de genetică. (**A. M. S.**)

■ Președintele Franței, Emmanuel Macron, și ministrul Culturii, Françoise Nyssen, au propus ca orarul bibliotecilor să se prelungească seara și să fie deschise și duminica. Motivul: „să se reducă decalajele culturale și sociale". Povestea asta e dincolo de stînga și de dreapta, pare pur și simplu de pe altă planetă. (**A. M. S.**)

...DE CÎND CU VALUL DE ASIGURĂRI CĂ NIMENI NU POATE FI LINIȘTIT PE O INSULĂ

■ „Niște penali" nu e o sintagmă. E un substantiv (de curînd învestit cu această calitate, altminteri un adjectiv nevoiaș), precedat de articol nehotărît. Zic „de curînd", de cînd cu valul de infractori/inculpați judecați sau trimiși în judecată conform Codului Penal (iată-l, aici, ca adjectiv în postura corectă). La tăvălugul în exercițiu, nici biata limbă română nu mai face față, de unde noi abordări, valorificări în context similar. „Penal" cîștigă teren, se substantivizează pe zi ce trece. Pe cînd, „penalii noștri, mai penali decît ai lor..."?! Halal!! (**R. M.**)

■ D'ale politicii americane. În campania prezidențială din 2016, Donald Trump striga pe toate drumurile că alegerile vor fi fraudate pentru a fi cîștigate de Hillary Clinton, amenințînd că nu va recunoaște rezultatul alegerilor dacă va pierde. Clinton și Obama dădeau asigurări că nimeni, niciodată nu poate frauda prezidențialele americane. Clinton a pierdut, Trump a cîștigat. De atunci încoace, democrații, cu Hillary Clinton în frunte, depun un uriaș efort instituțional și mediatic pentru a dovedi că alegerile au fost viciate, iar Trump ne asigură că nimeni, niciodată nu poate frauda alegerile americane. Zici că-s de-ai noștri... (**S. V.**)

■ Mi-au plăcut, în numărul trecut al revistei, sintagmele „specificul cutremurelor vrîncene" și „acțiunea seismică vrînceană". De parcă și cutremurele, aceste fenomene fatale, ar fi, ca în *Moriță:* „Unu-i moldovean / Unu-i ungurean / Și unu-i vrîncean". (**M. P.**)

■ În Massachussets, un hoț a fost supranumit „tîlharul-epitaf" după ce, urmărind rubrica de decese din ziar, a spart mai multe case ale văduvelor plecate la slujba de înmormîntare. Nu mai poți nici să mori liniștit! (**C. Ș.**)

■ O altfel de grațiere: după ce o vacă a evadat pe drumul înspre abator, înotînd și refugiindu-se pe o insulă, politicianul polonez Pawel Kukiz a inițiat o petiție pentru ca, odată recuperat, animalul să nu mai fie sacrificat. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **733** ■ 8-14 martie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

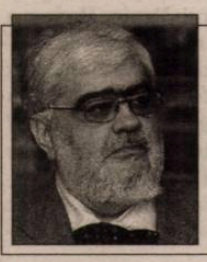

ANDREI PLEȘU

„Note, stări, zile“

pagina **3**

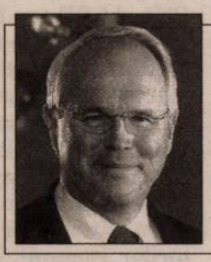

CHRISTOPHER R. HILL

„Ce vor Statele Unite în Siria?“

pagina **17**

VICTOR MOROZOV

„Fotbal și filozofie“

pagina **18**

Inteligența artificială

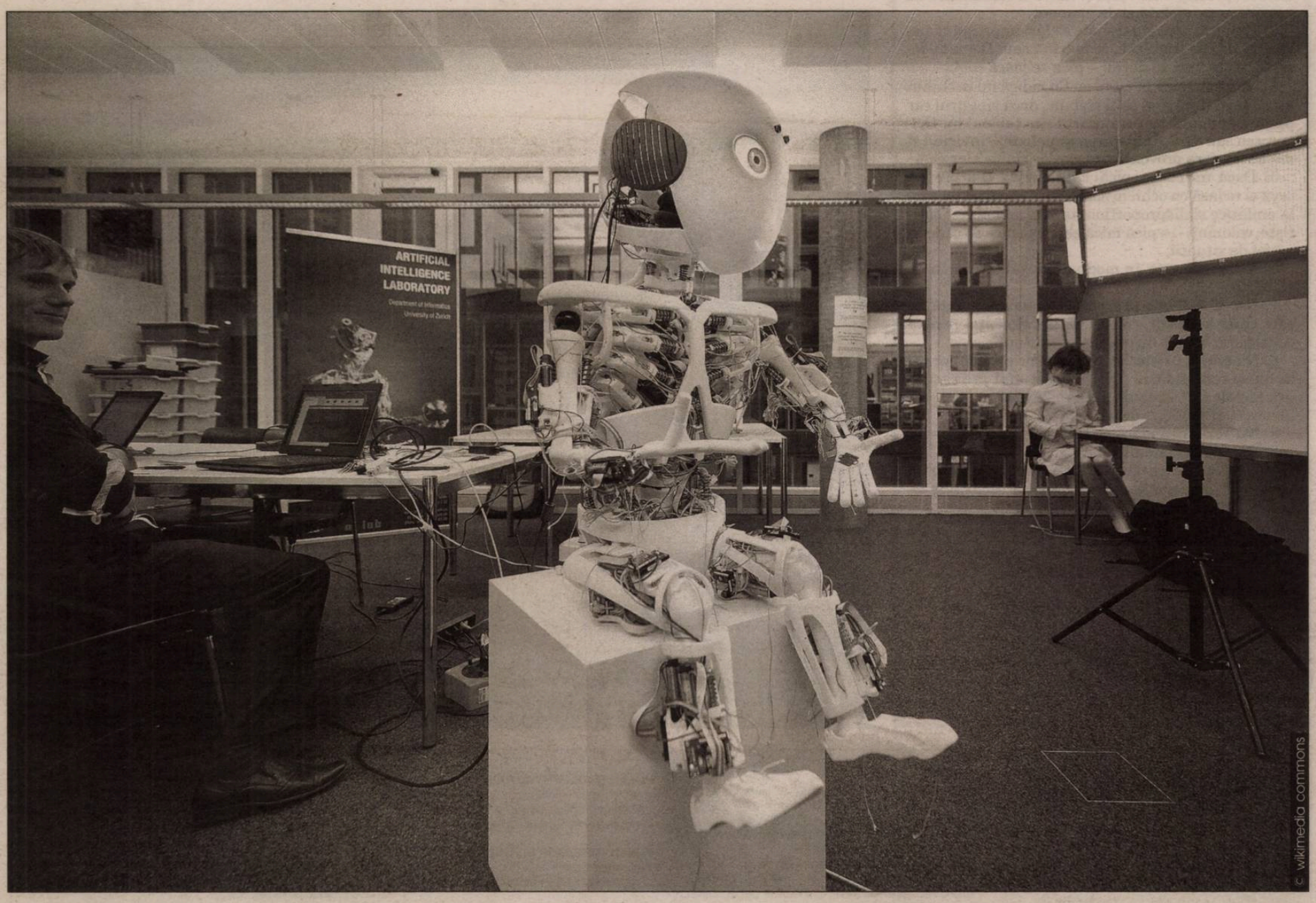

© wikimedia commons

„Trebuie să ne asigurăm că nu facem ceva prostesc.“

ELON MUSK

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Alex. Leo ŞERBAN

10 ♠

Pica? *Wow, the story of my life!* O experienţă de-o viaţă, mor după ea! Şi voi muri cu ea de gît. Aşa că m-am gîndit să vă împărtăşesc din înţelepciunea mea şi-a ei.

Căci pica e terapeutică: te fereşte de aceia care, oricum, nu te au la inimă. Pica – dar nu mai mult: nu ciuda (prea banală), nu oftica (prea teatrală, vezi Marguerite Gautier), nu rîca (prea mecanică), nu ranchiuna (prea dramatică) şi, mai ales, nu ura (prea uriaşă). Deşi dicţionarul le dă ca sinonime, ele nu sînt astfel decît în mintea acelor ingenui care nu au nimic cu nimeni sau care au picărîcăurăciudăoftică pe toată lumea.

Un decalog, deci, pentru cei care nu vor să treacă prin lume fără nuanţe şi/sau principii călăuzitoare:

1) Cînd ţi se dă (o carte proastă, papucii, o palmă, o ţeapă), dă şi tu: a răspunde cu aceeaşi monedă poate că nu e o chestie tocmai nobilă („întoarce şi celălalt obraz", bla-bla), dar – vorba bancului – societatea noastră nu are ce face cu nobilii;

2) Fă-o sistematic: numai aşa pica va deveni un sănătos principiu de viaţă şi nu va fi confundată cu o ieşire necontrolată şi de moment;

3) Ţine-o la rece: nu trebuie să laşi impresia că povestea asta te frămîntă, te macină sau, Doamne fereşte, nu te lasă să dormi – pica se joacă *cool;*

4) Nu căuta pica în carul cu fîn, adică nu te chinui s-o goneşti dacă n-ai ce-ţi trebuie, dacă singurul car pe care-l cunoşti este autocarul sau tabloul lui Grigorescu sau dacă fînul e ceva impalpabil, invizibil şi misterios care provoacă orăşenilor rinita alergică;

5) Dacă nu curge, pică: cînd cineva ţi-a promis ceva şi te lasă cu ochii în soare, nu e cazul să recurgi la emfatice şi disproporţionate gen „anonime", acatiste, calomnii – o pică mică este exact ce se cade în astfel de situaţii;

6) Nu plusa; este, în mod paradoxal, un semn de slăbiciune;

7) Rezervă-ţi ura pentru acele persoane faţă de care chiar ai nutrit, cîndva, un sentiment – pentru ceilalţi, un infinit dispreţ activ este suficient;

8) Nu poţi fi prietenul duşmanilor prietenilor tăi (a nu se confunda cu „poţi fi duşmanul prietenilor prietenilor tăi" – regulă prea răspîndită pentru a fi invocată altfel decît în paranteză);

9) Nu vorbi niciodată de bine persoanele care nu te vorbesc niciodată de bine;

10) Nu vorbi niciodată de bine persoanele care nu te vorbesc niciodată de bine (regulă esenţială, de aceea trebuie repetată).

(apărut în Dilema veche, *nr. 521, 21 martie 2003)*

Dilema veche vă propune

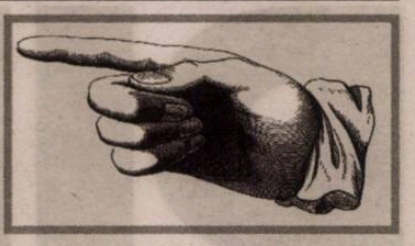

■ Pe unde să ieşiţi din casă zilele astea: la Apollo 111 se joacă spectacolul *Tatăl meu, preotul* (r. Elena Morar), la TNB e de neratat *Orchestra Titanic* (r. Felix Alexa), în cinema-uri rulează *Fotbal infinit* (r. Corneliu Porumboiu), *Scurtcircuit* (r. Cătălin Saizescu) şi *Loveless* (r. Andrei Zviaghinţev), în 16 martie va avea loc un concert The Boxer Rebellion, All We Are şi Golan în Fratelli, iar pe 21 martie, Ada Milea şi Bobo Burlăcianu cîntă în Green Hours. Aveţi de unde alege. (Cristina Ştefan)

■ „Este singura cetate care ne-a mai rămas" – Nicolae Bulat, director al Muzeului de Istorie şi Etnografie din Soroca. De curînd renovată în cadrul Proiectului transfrontalier „Bijuterii medievale", realizat de Programul operaţional comun România – Ucraina – Republica Moldova 2007–2013, finanţat de Uniunea Europeană, Cetatea Soroca este un monument de valoare naţională, cu o arhitectură unică. Pentru aceia dintre noi care ştiam că n-aveam voie să o privim prin ochiul de geam prăfuit al trenului care trecea prin bezna interzisă, revenirea ei la viaţă este un eveniment cultural care ne obligă la evaluarea patrimoniului nostru şi a propriei noastre istorii. (Ruxandra Mihăilă)

■ Investigaţia jurnaliştilor Diana Oncioiu şi Vlad Stoicescu, intitulată „Reţeaua Părintelui Mitropolit" şi publicată pe www.safielumina.ro în care se arată cum Mitropolitul Ardealului Laurenţiu Streza a negociat poziţii politice pentru preoţi din subordinea canonică, transformîndu-i în candidaţi PSD, PNL, ALDE sau PDL la alegerile locale desfăşurate în ultimul deceniu. La Sibiu, spre exemplu, a brevetat o metodă încrucişată unicat: un preot candidat la social-democraţi, un preot candidat la liberali, amîndoi însărcinaţi personal de mitropolit să vegheze la promovarea şi protejarea intereselor lumeşti ale slujitorilor Domnului. Biserica Ortodoxă, cel mai mare partid politic din umbră al României. În curînd cu un sediu încă şi mai înalt decît Palatul Parlamentului. Construit din banii noştri. (Marius Chivu)

■ La Muzeul de Artă din Braşov puteţi vedea expoziţia „Centenarul femeilor în arta românească". Un proiect curatorial produs de PostModernism Museum, o expoziţie care inventariază 100 de ani de artă feminină & feministă. (Matei Martin)

■ Autor al unor lucrări de referinţă în domeniul socio-psihologiei din interiorul companiilor şi marilor corporaţii *(Valorile angajaţilor români, Cine sînt eu?, Românii, un viitor previzibil?),* bazate pe sondaje şi cercetări temeinice, Dorin Bodea a lansat recent un nou volum la editura Result: *Adevărul incomod de la vîrful organizaţiilor – de ce doi din trei executivi eşuează şi doar unul reuşeşte?* E o carte de citit nu doar de către manageri, fiindcă sînt chestiuni care, la urma urmelor, privesc o mulţime de indivizi. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Tata**
- **Onoarea**
- **Patrimoniul digital**

album dilematic Matei Pleşu

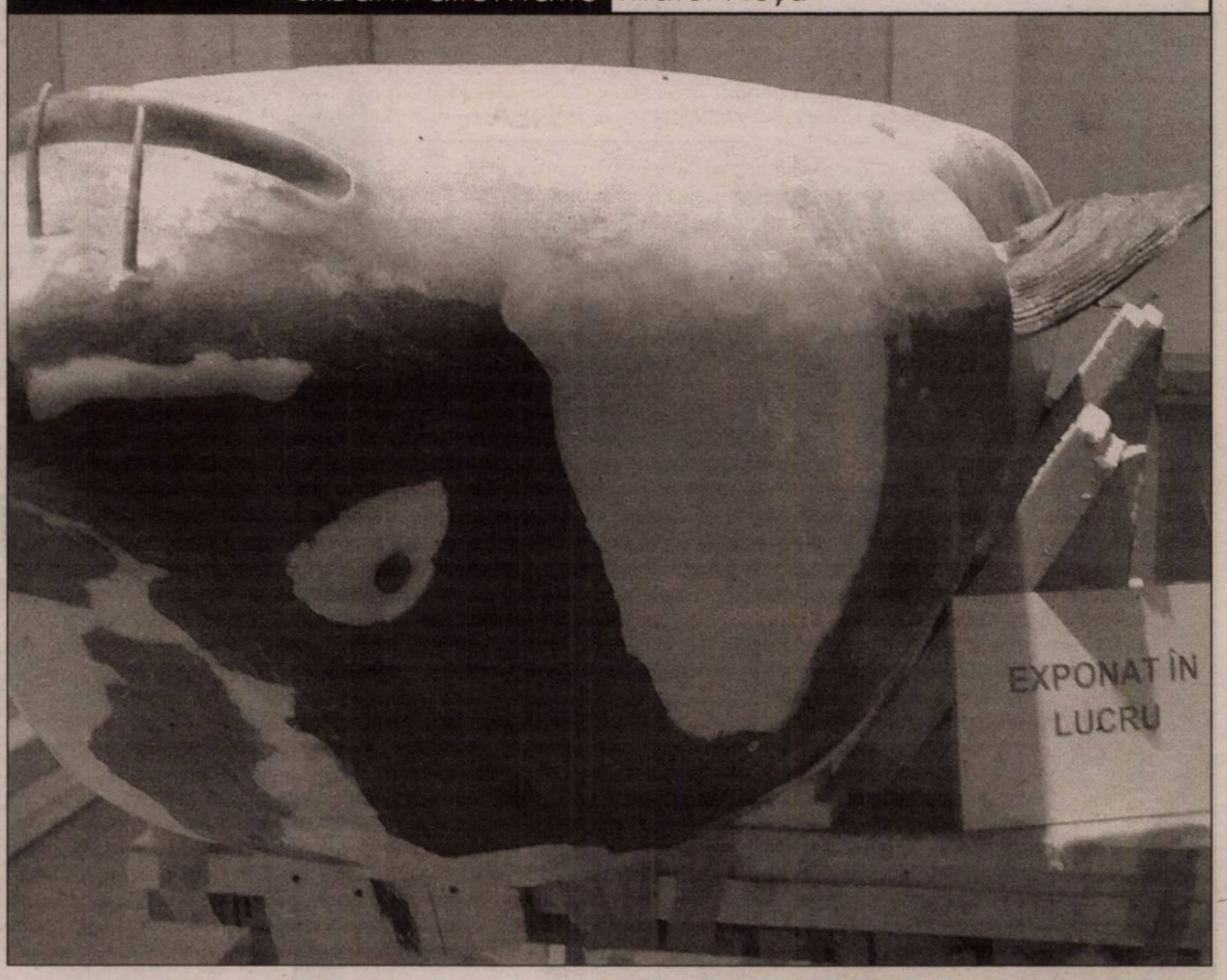

DILEMA VECHE

REDACŢIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacţie)
Marius CHIVU ● Radu COSAŞU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-şef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEŞU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-şef)

RUBRICI:
Şerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOŞ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUŢITARU
Petre GURAN ● Ionuţ IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ŞTEFĂNESCU ● Teodor TIŢĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ŞTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluţa Zamfir
Coordonator Producţie: Constantin Delta
Director Distribuţie: Dana Zamfir

Informaţii şi reclamaţii ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 şi 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicaţie auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

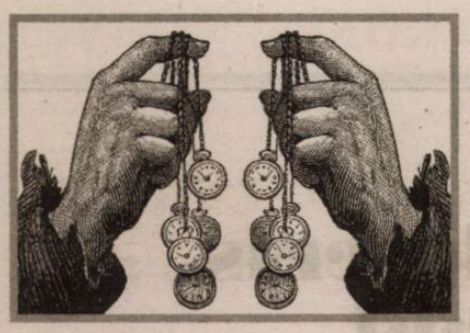

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Note, stări, zile

3 februarie 2018

Ostafie bîntuie pe sub fruntea dlui Călin Popescu Tăriceanu: comunismul! E referința care îi vine prompt pe buze cînd vrea să „înfiereze“ pe cineva. Președintele țării, dl Iohannis, e, de pildă, pentru șeful Senatului nostru, „comunist în fibra lui cea mai puternică“. Vrea să readucă în funcție sistemul represiv de tip bolșevic! După vizita dlui Timmermans, memoria dlui Tăriceanu e, din nou, răscolită de spectrul vechiului regim. Unii comentatori – spune domnia-sa – au avut, față de demnitarul european, aceeași atitudine pe care o aveau lingăii de pe vremuri cînd venea în vizită Nicolae Ceaușescu. E evident că dl Tăriceanu e marcat, în mai mare măsură decît noi ăștilalți, de trauma totalitară. Nu se poate contesta, de altfel, că a crescut lîngă un tată vitreg (Dan Amadeo Lăzărescu), vechi liberal, prizonier politic în închisorile Securității și obligat, ulterior, să se umilească colaborînd cu criminala instituție. Toți știm cît de greu trăiau, pe atunci, familiile oamenilor de bine. E posibil ca dictatura comunistă să fie și explicația dificultăților survenite, în juneța dlui Tăriceanu, de-a lungul formației sale intelectuale și profesionale. În liceu, persecutat de dictatură, a fost un elev obosit și trist. În clasa a XI-a avea 5 la română (gramatica română îl chinuie încă și azi), 6 la chimie, 4 la biologie, 4 la matematică. La fizică a rămas și corigent, ceea ce nu lăsa să se întrevadă viitoarea lui carieră de inginer… La Facultatea de Hidrotehnică s-a dovedit la fel de oprimat sufletește: a rămas repetent în anul II și n-a reușit să se distingă (cu note de 10!) decît la orele de „Atelier“ și „Practică în producție“. E drept, și-a dovedit înzestrarea mai specială obținînd, în anul IV, nota 8 la „Socialism științific“, o interesantă anticipare a viitoarelor lui simpatii de stînga. Pînă în 1989 s-a opus comunismului „rezistînd“ prin inginerie (ca alții „prin cultură“) și prin nițeluș *modeling*, sub bagheta celebrei Zina Dumitrescu. Abia după 1989 a asumat o identitate „de dreapta“, liberală, și a navigat, cu mare subtilitate ideologică, printre „meandrele“ autohtone ale „concretului“ politic. A fost și pro-Băsescu și anti-Băsescu, și pro-Ponta și anti-Ponta (respectiv pro-Dragnea) și pro-Crin Antonescu și anti-Crin Antonescu. A inventat o nouă doctrină liberală, printr-o îndrăzneață sinteză între liberalismul clasic, socialismul postcomunist și „conservatorismul“ postsecurist (PC Dan Voiculescu). Privind retrospectiv, dl Tăriceanu ar trebui să recunoască, totuși, că a avut și nițel noroc cu „evenimentele“ din decembrie 1989: a ajuns pe prima scenă a țării fără să aibă de raportat mari isprăvi, a devenit campionul „biletelului roz“, stă, cu 6-8% din voturi, în poziția omului nr. 2 din stat și vorbește românește cu un ușor accent de „fără frecvență“. Mai-mai că îți aduce aminte de unii demnitari comuniști… Pe de altă parte, dacă ar fi fost acuzat, pe vremuri, de „mărturie mincinoasă“, n-ar fi apucat să se războiască nici cu Justiția, nici cu „statul paralel“. Ar fi fost, mai întîi, încarcerat și, eventual, pus să semneze vreun angajament de… loialitate. Așa, stă fudul la guvernare și dă de pămînt cu cei care-l acuză. E un fel de martir fără martiraj, un fel de Havel fără disidență, un fel de ideolog fără ideologie. Pe scurt, un spectaculos *ambalaj*. De-aia și mor, probabil, doamnele după elegantele lui costume…

5 februarie 2018

Știați că, peste vreo lună, România e *oaspete de onoare* la marele Tîrg Internațional de Carte de la Leipzig? Păi, nu prea aveați cum să știți, dacă nu citiți presa germană, care e deja plină de articole pe această temă. Nu demult, 20 de gazetari nemți au vizitat România, ca să pregătească mediatic evenimentul. Organizatorii străini au trecut, oricum, prin momente grele: de peste doi ani se străduiesc să pună bazele unei colaborări eficiente cu autoritățile românești. Au luat la rînd fiecare *nou* ministru al Culturii, fiecare *nou* președinte al Institutului Cultural Român și nu pot fi siguri că ceea ce au negociat cu unul rămîne valabil și pentru ceilalți. De regulă, în asemenea impozante momente, fiecare țară invitată cu titlu de onoare își trimite la ceremonie reprezentanți de vîrf. În 1998, ultima dată cînd România a mai fost în această situație, au participat la lansarea Tîrgului președintele țării și ministrul de Externe. De data aceasta, președintele țării s-a declarat indisponibil. La fel, ministrul Culturii. În ultima clipă, s-a decis – slavă Domnului! – să fie prezent măcar ministrul de Externe. Dar subiectul nu e interesant pentru presa locală. S-ar zice că administrația de stat și mass-media nu văd, într-o astfel de împrejurare, decît un fel de șușanea provincială, fără relevanță, fără obligatoriul nimb de *„breaking news“*. Vorba lui Pristanda: „Altele avem noi în sufletul nostru!“ Cultura e, oricum, tratată la noi ca un ornament periferic. Dacă faci inventarul emisiunilor și rubricilor culturale dedicate televiziuni și ziare artelor (plastică, muzică, arhitectură), literaturii, ideilor, te sperii. Nu ni se oferă decît gherilă de partid și bîrfă de cartier răufamat. TVR Cultural e desființat, emisiunea dnei Mirela Nagâț e scurtată, artiștii sînt prezenți mai curînd în dezbateri politice. Și de pretutindeni auzim o limbă română stîlcită de ignoranță și proastă creștere. Dar nu-i nimic! Vine Centenarul și o să arătăm noi mapamondului de ce sîntem în stare…

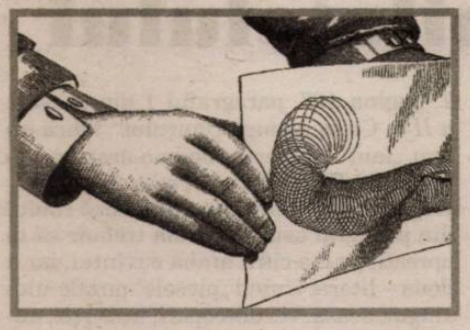

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Maeștrii mincinoși

Ca să am și eu un mic profit de pe urma ascultării politicienilor noștri, de un timp mă gîndesc serios să scriu un tratat despre cum mint politicienii noștri sau, poate mai bine, cum se feresc de adevăr, cum se spune, ca dracul de tămîie. O să-i spun „scurt tratat de minciunologie“ ori de „păcălelologie“; totuși, mi se pare că vocabula „prostireologie“, sună și mai elegant, și totodată dă seama mai bine de ce vreau să spun. Mă veți reclama, poate, că nu folosesc o rădăcină greacă pentru noua mea știință, dar cred că, în cazul nostru, avem dreptul să ne eliberăm de influențele constrîngătoare ale trecutului, mai ales că expertiza și talentul alor noștri e impresionant, ei depășindu-i cu mult pe cei vechi.

Dar să schițăm acum, în chip de introducere la tratat, cîteva moduri (deloc exhaustive) prin care maeștrii mincinoși ni se adresează și vor să ne prostească în față. Deși sînt și ei specializați, să nu credem că mai multe genuri ale minciunii nu pot fi practicate cu destul succes de unul și același ins.

Mai întîi, îl întîlnim, sărind drept în mijlocul ecranului televizorului, pe scandalagiu: vorbește tare, continuu, îi acoperă pe ceilalți, îndată ce aceia încearcă să spună cîte ceva. E mereu nervos, furios – o fiară. Tot el zbiară dacă totuși e întrerupt. Protestează că nu i se lasă cuvîntul, deși a strigat fără pauză. La nevoie, și nevoie e adesea, mai strecoară și cîte o insultă la adresa adversarilor. Altminteri, de cîte ori are ocazia, se autointitulează om al dialogului.

Cumva antiteza sa este cel – sau mai degrabă cea (femeile sînt foarte bune în acest rol) – care minte cuviincios, înșirînd tot felul de date false amestecate cu unele adevăruri. Iar cînd e întrebat(ă) de unde le știe și ce dovezi are, spune că „așa se spune“, că „așa a scris presa“ ori că „în spațiul public se vehiculează asemenea afirmații“. Adesea doamna (cînd e vorba de o doamnă) e lacrimogenă și face un apel, neapărat „din suflet“, la unitate și toleranță. Se pretinde sincer scandalizată de minciunile adversarilor, la a căror responsabilitate apelează. Mai s-o crezi!

Alături de doamna asta, ne sosește și un alt specialist, mai sumbru, pentru a spune astfel: el demască conspirațiile malefice împotriva țării, atacă din greu la Soros, la „Înalta Poartă“, la „multinaționale“, la „statul paralel“. Nici el n-aduce dovezi, dar pretinde și el că „așa i s-a spus“, „că toată lumea știe“, că „a citit în presă“. Spre deosebire de doamna de dinainte, insul e uneori amenințător, sugerînd că ar putea să scoată „mitraliera“ din pod și să iasă la bătaie, dacă patria în pericol o cere. După cum arată, și pe ăsta, în acest caz, îți vine să-l crezi.

E remarcabil și un alt tip de maestru în arta prostirii: cel care, confruntat cu un adevăr neplăcut pentru el și ai lui, sare ca ars, listînd marile greșeli ale adversarilor din trecut. N-ai timp să obiectezi că nu despre ele e vorba și nici că acelea nu mai sînt relevante pentru prezent: pur și simplu, ofensat, îți retează cuvîntul, aplicîndu-ți de îndată corecțiile cele mai aspre. După o întîlnire cu el, ți-a pierit pofta de mîncare.

Să nu ne scape nici specializarea celui care se dispensează de gramatică. Politicianul din această specie vorbește pletoric, cu fraze niciodată terminate, articulate în mod original, cu un uz aparte al prepozițiilor și adverbelor, astfel încît nu se poate înțelege nimic clar. Și nici nu-i cazul. Pesemne că, înainte de a cădea printre noi, muritorii, vorbea un dialect al îngerilor, despre care se știe că, preafericiți fiind, n-au nevoie de gramatică.

Un altul e acela, deocamdată unic în specia sa, care vrea să fiu hîtru, să vorbească pe înțelesul maselor largi, populare. Ăsta ascunde adevărul sub pseudo-fabule cu dobitoace și plante. Nu știi niciodată dacă-i un gogoman patetic sau își rîde de noi în sinea sa.

Mai onest, în felul lui, e politicianul mut; deși ar avea datoria să facă declarații, fuge de reporteri: fie că se ascunde în lift ori invocă o ședință urgentă, ori sprintează pe culoarele Parlamentului, ori pur și simplu trimite vorbă printr-un purtător de cuvînt că n-are nimic de declarat. Ăsta/asta, cel puțin, nu minte. Ce-i drept, nici neantul nu minte.

Înrudit cu el/ea, și totuși diferit – cu un reprezentant de marcă în ultimul timp – este cel care refuză solemn întrebările reporterilor. Începe o declarație de presă prin a-și aroga merite și titluri academice, apoi proclamă sentențios *ex cathedra* niște pretinse adevăruri și, la urmă, cînd a încheiat după aproape două ore, se eschivează repede, avînd grijă să-și fi creat o potecă spre ușă, ca să nu poată fi oprit de nici un reporter. Doamne ferește să răspundă la o întrebare! În lumea asta, el e unicul munte în mijlocul unei șes dezolant. Dar și la el simți parcă adierea neantului.

Însă eroul meu, supremul maestru în minciună, este „omul impasibil“. E amabil, diplomat – ba uneori chiar diplomat de carieră. E elegant, vorbește corect, articulat. Cunoaște bine lucrurile. E inteligent, așa că are toate datele să-i prostească pe ceilalți. Cum procedează? Simplu: neagă cu seninătate totul. „Sînt probleme grave?“, întreabă reporterul. „Nu sînt.“ „Dar cutare personaj important de la UE a spus că lucrurile nu stau bine și că am cam luat-o înapoi.“ „Eu n-am înțeles așa, ci dimpotrivă, că mergem înainte.“ „A fost România criticată?“ „Nu, a fost încurajată.“ „Totuși, ne-au atenționat?“ „Nu, ne-au bătut pe umăr.“ Și tot așa. Pretinde că nu vede contradicțiile pe care le vede oricine. Despre evidența neconvenabilă pretinde că nu există. Din declarații de presă explicite decupează numai convenabilul. De exemplu, divorțul devine la el o armonizare a intereselor. Confruntarea – o îmbrățișare, norii – un senin temperat, albul – un negru în proces de descoperire de sine. Cînd îi auzi răspunsurile, îți vine să urli, iar cînd chiar reporterul se crispează, el rămîne calm. Vrea cineva să-l înghesuie? Îi alunecă din mînă. Ai vrea poate să-i strigi în față că diplomația nu scuză minciuna, dar cum poți să strigi la un domn bine, politicos, amabil? Să-i recunoaștem deci victoria. De altfel, deși mulți au învățat în ultimul timp ceva din acest mod de lucru, exemplarele desăvîrșite ale genului sînt rare. Însă, vorba poetului latin, *sic itur ad astra*.

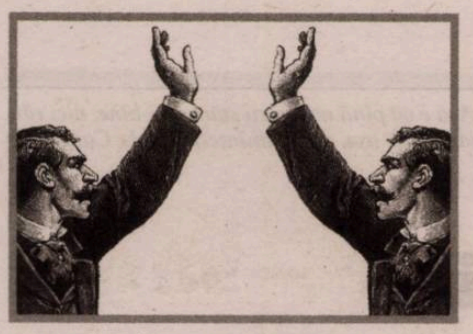

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Mama e greu de descris. A fost tot timpul un vîrtej de energie

De fiecare dată cînd este la mine și o las singură în casă pentru cîteva ore sau zile, mă întorc acasă cu emoție. Am găsit-o cocoțată pe o scară de doi metri ștergînd ferestrele, mutînd dulapul, încercînd să lustruiască parchetul, gătind pentru jumătate de Jilava, convingîndu-mi vecinul să îmi sape în curte, convingînd alt vecin să îmi vopsească gardul. L-a pus pe Gigilică Bouroșu să îmi pună faianță pe pervaze și, pentru a nu risipi nimic, acum am faianță și pe porțiunea de ciment a gardului, lucru care a contribuit semnificativ la îmbunătățirea condițiilor de igienă pentru cîinii și bețivanii din cartier. Mama are 79 de ani.

E incredibil de încăpățînată. În timpul comunismului făcea pizza. Era o rețetă absolut originală – felii de pîine înmuiate în lapte peste care punea ce aveam prin casă, puse într-o tavă și la cuptor cu puțin noroc. Ar fi revoluționat bucătăria italiană, sînt sigur că nimeni nu s-a gîndit la pizza cu jumări sau la cea cu brînză de oaie amestecată cu ouă.

În vara lui 1992 am dus-o la o pizzerie în oraș. A fost absolut șocată de cît am plătit pentru mîncare și a calculat rapid că, de banii ăia, ar fi făcut cel puțin zece pizze mult mai bune. Și acum este foarte sceptică să meargă la restaurant, convinsă fiind că orice fac oamenii la restaurant ea ar putea face mai bine și mult mai ieftin.

E convinsă că pizza ei din timpul lui Ceaușcă a fost bună și că, dacă și-ar pune mintea, ar face o pizza mai bună decît orice altă pizza de restaurant.

A fost făcută de mult prea multe ori „țigancă" de toate felurile. Nu a părut că i-ar păsa, dar nu a ezitat nicicînd să intre în conflict cu proștii rasiști din jurul ei. Nu a acceptat nicicînd scuze de la mine pe partea asta. Mi-a spus dur că trebuie să muncesc mai mult și mai bine decît cei mai înalți, mai blonzi și mai frumoși ca mine, căci altfel mă paște o carieră de tractorist.

Pune pasiune în tot ce face. E mică rău, în fapt, nu cunosc nici o femeie mai mică decît ea. Tot timpul a părut mult mai mare. Mi-am dat seama că eram mai înalt decît ea pe la 11 ani. Eram cel mai scund din clasă la 11 ani.

Tata era beat și a înjurat-o urît de țigănie și de bunica, moartă de curînd. A luat fărașul de fier și s-a dus hotărîtă să-i dea cu el în cap. M-am pus în fața ei. Am oprit-o și mi-am dat seama că eram mai mare și probabil mai puternic.

Nu știu pe nimeni să fi avut o viață mai grea și care să aibă un nivel comparabil de optimism. A fost pe picioarele ei de la 15 ani. A avut două căsnicii, ambele catastrofale. A muncit în fiecare zi, cît timp a fost la serviciu, minimum 13-14 ore pe zi.

Mama nu se plînge. Zice tot timpul că are tot ce îi trebuie. A ajutat tot timpul pe cei din jur, deși a fost toată viața săracă-săracă. A făcut tot ce a putut să ne crească bine. În momentul în care frate-miu, un adolescent răzvrătit, sătul de sărăcia noastră, a furat niște tricouri, mama l-a plimbat cu o pancartă în jurul blocului. Pancartă pe care scria că a furat.

Citește mult și are o memorie incredibilă. Am crezut că nu are vulnerabilități.

Valeriu, ești bine?

Da, sînt bine, dar de ce?

Păi, am văzut la televizor că s-a prăbușit un avion și au murit toți pasagerii.

Ăla din Australia?

Da, mamă.

Păi, și ce legătura are cu mine?

Păi, tu tot călătorești cu avionul.

În urmă cu numai șase ore am condus-o la gară. Mamei i-a fost toată viața teamă că mi se poate întîmpla ceva rău. Asta a fost vulnerabilitatea ei. De cîțiva ani înțeleg frica asta. Pentru că și mie îmi este teamă că mama nu mai e atît de invulnerabilă pe cît o credeam.

La mulți ani, mamă!

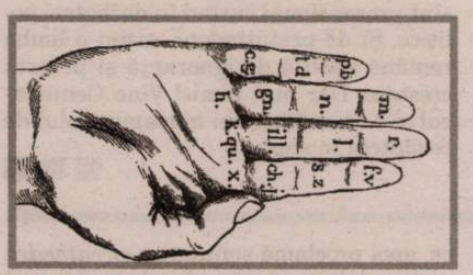

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Pentru o **estetică** a biletelului

Un coleg universitar mai în vîrstă, de la Estetică de felul său, Costel Breton (oamenii preferă să-l strige însă Costé Breton – cu „r" pronunțat și accent pe ultima silabă la numele de familie –, din motive lesne de înțeles!), a rămas, ca să spun așa, apelînd la o sintagmă celebră, „încremenit în proiect". Încă mai *pune pile* la examene pe parcursul sesiunilor academice de testare, folosindu-se de multiple bilețele strecurate în buzunarele reprezentanților corpului profesoral, cu zîmbete complice și gesturi enigmatice către interpelat, gen „săru' mîna", „m-ai salvat", „ești un/o dulce", „te-am pupat" etc. etc. Consider că omul e obsolet nu doar din cauza acestor „misive" stranii, venite, clar, dintr-o epocă apusă, ci și din unghiul tehnicii „intervenționiste" în sine (în favoarea nu știu cărei loaze „studioase"!), tehnică încheiată, în linii mari, încă de pe la sfîrșitul anilor '90. S-a terminat din rațiuni „istorice", nu neaparat „etice". Universitatea a încetat treptat – odată cu deschiderea porților sale către mase – să fie o instituție restrictiv-elitistă, încurajînd, prin prisma finanțării pe cap de student, nu numai accesul masiv în facultăți, dar și promovarea pe bandă rulantă (care înseamnă de fapt sustenabilitatea bugetului în tot intervalul de studii al unui individ!). Acum „se pică" mult mai greu la examene și, ca atare, „pilele" din trecut s-au diminuat pînă la „tristul" prag al extincției.

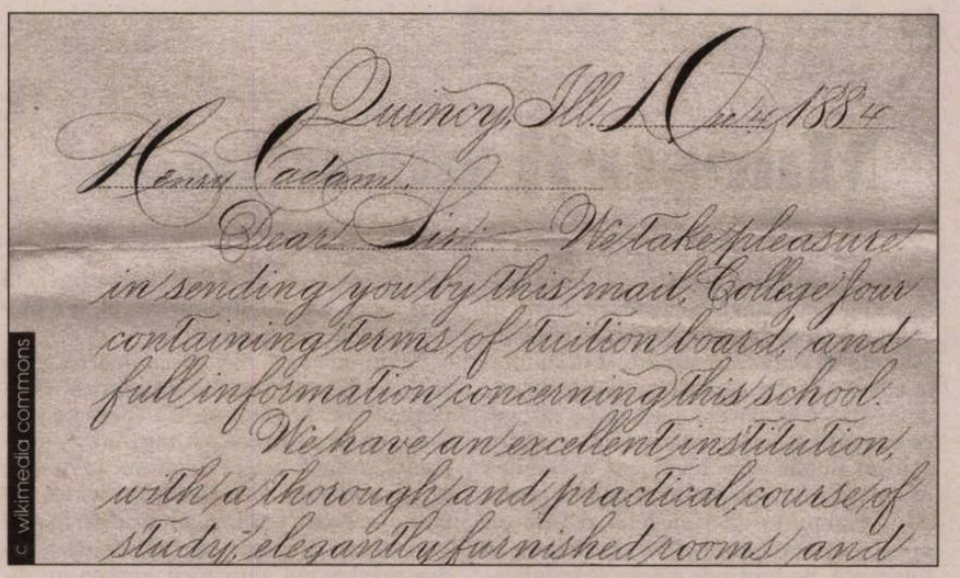

© wikimedia commons

Progresul deontologic al societății românești.

Breton reprezintă de aceea o *rara avis* în sistemul menționat. Trebuie totuși precizat că intervențiile lui au o particularitate ce le separă de vechea lume universitară. Sînt codificate. Speriat, desigur, de progresul deontologic al societății românești din ultimul deceniu, profesorul nu vrea să se expună și „intervine", ca un chirurg de clasă, după ce și-a luat toate măsurile posibile și imposibile de precauție. Mai întîi, invită „victima" (colegul vizat), telefonic, la o cafea într-un loc preferabil obscur, îndepărtat de campus. Acolo abia își expune motivul real al întrevederii, fără a oferi însă detalii precise (nume de studenți, grupe, serii, ani). Ceva absolut exotic se petrece atunci în mod neașteptat. Conspirativ, Breton îl roagă pe coleg *să memoreze* diverse cifre în relație cu titluri de cărți semnate de autori clasici, de regulă, din literatura română, alături de numere de pagini și paragrafe. Nimic explicit, nimic vorbit tare (șoapta constituie, de altfel, fundalul sonor al dialogului). Totul *încriptat*. Cifra 1 va fi, să zicem, asociată cu *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu (ediția Al. Piru), pagina 187, paragraful unu din coloana a doua, 2 cu Eminescu, *Opere III* (ediția Perpessicius), pagina 32, prima strofă, 3 cu Slavici..., 4 cu Creangă..., și așa mai departe pînă se va ajunge, eventual, la 15 ori, vai, chiar la 25!

Ulterior, cînd Costel (mă rog, Costé!) bănuiește că sideratul lui companion „a înmagazinat" informațiile, îi va strecura în palmă, abil, *cel dintîi bilețel*. Acesta conține „cifrul". Atît. În caz că ar fi descoperit de cineva străin, nu ar avea nici un sens. De ce? Simplu: pentru că, în interiorul său, nu găsești decît o înșiruire aparent absurdă de cifre romane și arabe în asocieri iraționale. În realitate, înșiruirile respective sînt foarte logice și raționale. De pildă, după mecanismul prezentat mai sus, dacă ai următorul lanț – 1I187II –, știi că se referă la amintita *Istorie...* a lui Călinescu, cartea *1*, pagina *187*, paragraful *1* din coloana *a II-a*. Ce se adaugă „lanțului", adică un nou „lanț" numeric romano-arab, de tipul III48 IV37VI22 etc., este „inima" întregii ecuații! Cifra romană indică rîndul din paragraf asupra căruia trebuie să te oprești, prima cifră arabă cuvîntul, iar a doua – litera. Unind „piesele" puzzle-ului singur, acasă, vei descoperi, în sfîrșit, numele protejaților lui Breton: *Năsturică Belami*, *Alphonse Daudet Barabulă*, *Simina Belina* ș.a.m.d. Povestea însă nu s-a încheiat! Pentru a nu te aglomera cu cifre și hîrtii, Costel te abordează, pe tăcute, la o altă dată, pe coridoarele Universității (lămurindu-se fondul problemei, riscurile au devenit minime!), cînd îți strecoară în buzunar *noi bilețele*, cu mimica deja menționată: „săru' mîna", „m-ai salvat", „ești un/o dulce", „te-am pupat" etc.

„Epistolașele" în cauză descriu, după regulile încriptării stabilite, seriile și examenele unde te vei confrunta cu Năsturică, Alphonse ori Simina. Personal, am fost abordat o singură dată de Breton. După teste, deducînd din fizionomia-i rigidă neconformarea mea la rugămințile sale, mi-am cerut scuze. I-am povestit, asemenea unui personaj de-al lui Hasek (terorizat să rețină numărul unei locomotive) că, avînd gîndul la Sfînta Treime, am înmulțit, pînă la urmă, totul cu trei și am produs un dezastru algebric! De procuratură Costel a scăpat, dar se pare că a fost luat în vizor de SIE pentru acuzația de *spionaj în interesul unor puteri ostile*.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

O Italie îngrijorătoare – sau ceva mai mult

Alegerile reprezintă momentul de vîrf al oricărei democrații, cînd oamenii sînt chemați să dea răspunsuri și să fixeze direcții pentru mersul societății. Este posibil însă ca tocmai astfel de momente să aducă, în loc de soluții, mai degrabă probleme suplimentare? Putem să ne punem asemenea întrebări după alegerile de duminică din Italia.

Rămîne o speranță: binecunoscuta adaptabilitate și inventivitate a italienilor – tocmai ei au reușit ca, din patru ingrediente mari și late, făină, brînză, carne și roșii, la care se adaugă ceva ierburi, să inventeze o bucătărie genială. Sau să facă un succes global din apărarea-beton, baza unui fotbal în general dezagreabil, dar care, jucat de ei, poate deveni adesea încîntător.

Datorită proverbialei lor reziliențe, italienii au trecut după Război peste inflația galopantă, peste omniprezența mafiei, peste crizele de guvern, peste terorismul Brigăzilor Roșii și au reușit să clădească o economie puternică, a treia din zona euro. Vor reuși să răspundă provocărilor și de această dată?

Ei par să aibă acum în față un cocktail exploziv, după cum remarca zilele trecute ziarul spaniol *El País:* „Creșterea populismului, criza partidelor tradiționale, întoarcerea lui Berlusconi, *boom*-ul extremismului, regionalismul, izbucnirile rasiste și, pe lîngă aceasta, prezența deja vizibilă a Rusiei."

Adăugați aici datoria publică de 136% din PIB, bilanțul îngrijorător al băncilor, susținute de același stat supraîndatorat, în timp ce partenerii europeni s-au făcut că închid ochii – de dragul italienilor sau pentru a nu mai adăuga o problemă în plus Europei, asta deja nu mai contează.

Lucrurile încep a se schimba – și nu în direcția bună.

Nimeni nu garantează că experiența trecutului va fi de mare folos într-un context cu totul nou, dar toată lumea își pune speranța în capacitatea formidabilă a italienilor de a se adapta situației, ba chiar de a face din asta o artă.

Dar problema Italiei se răsfrînge la nivelul construcției europene. Să privim puțin în urmă, către precedentele alegeri pentru Parlamentul European, care au generat în bună parte arhitectura de azi a instituțiilor. Alegerile din 2014 au consfințit o prezență eurofobă de circa 25% în cadrul adunării legislative de la Bruxelles și Strasbourg. Un plafon încă nemaiîntîlnit, dar nimic mai mult decît un simplu episod cu impact psihologic, fără relevanță instituțională.

În realitate, adevăratele „redute" europene – Comisia, Consiliul, Eurogrupul – au rămas și atunci inaccesibile eurofobilor. Aceste instituții continuă să fie controlate de o alianță centru-dreapta / centru-stînga, cele două mari familii europene, populară și socialistă. Dar slăbirea curentelor politice „tradiționale" era vizibilă încă din 2014.

Între timp, am avut criza refugiaților și Brexitul, amplificarea fenomenului *fake news* și amestecul tot mai clar al propagandei Kremlinului. Lucrurile încep a se schimba – și nu în direcția bună.

Da, Franța a evitat dezastrul alegerii candidatei Frontului Național, Marine Le Pen. Președintele Emmanuel Macron este astăzi un lider al „refondării" Uniunii Europene. La fel de adevărat este că, în cele din urmă, cancelara Merkel și-a reînnoit mandatul. O cancelară slăbită politic, o cancelară care s-a văzut nevoită să sacrifice mult pe tabla politică; cu toate acestea, ea este încă acolo.

Alegerile din Austria, Cehia și Italia au adus însă extrema eurofobă în ecuațiile de guvernare. Populiștii din dreapta extremă au devenit parteneri de neevitat pentru popular-conservatorii care, oricum, și-au deplasat și ei discursul către extremă, de teama ca nu cumva o parte a electoratului tradițional să le scape. Celor trei state care au ținut alegeri în ultima perioadă li se pot adăuga, absolut firesc, Ungaria și Polonia, tot mai vocale la adresa Bruxelles-ului.

Eurogrupul, Comisia, Consiliul nu mai sînt azi redute inexpugnabile pentru eurofobi. Și, odată pătrunși acolo, ei le pot bloca destul de ușor, dat fiind modul de lucru din aceste instituții, mai degrabă de tip colegial, cu decizii luate unanim sau, mai rar, cu majorități calificate.

Ce se va întîmpla, de exemplu, cu legislația europeană privind migrația, pe care Donald Tusk speră să o poată promova în luna iunie? Pentru că, iată, euroscepticismului, deja cunoscut de la Budapesta, Varșovia și Praga, i se adaugă o doză suplimentară dinspre Viena și, mai nou, Roma. Cum se va finaliza proiectul Uniunii Bancare? Cum va putea Uniunea Europeană să formuleze opțiuni strategice credibile, cîtă vreme partide sprijinite în mod clar de Kremlin ajung în principalele instituții decizionale de la Bruxelles?

Alegerile italiene nu aduc sub nici o formă mai multă lumină. Speranța este într-o nouă lovitură de maestru, într-un nou contraatac genial, de tip italian. *Forza, ragazzi!*

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

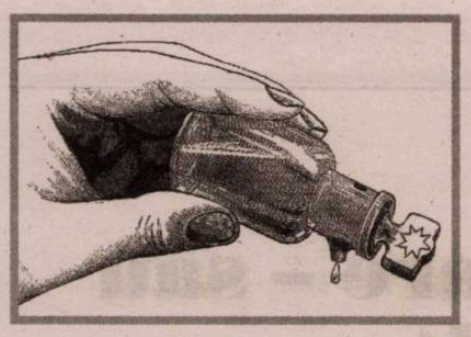

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Răbdări prăjite, gheață friptă, mierte fierte...

Sînt destul de numeroase și ingenioase expresiile populare care descriu, prin intermediul unor feluri de mîncare fanteziste, lipsa hranei sau a unor preparate mai pretențioase. Jocul lexical fundamental e simplu, dar poate produce rezultate expresive: entități dintre cele mai nepotrivite primesc atributul *prăjit*, *fript* sau *fiert*, transformîndu-se în preparate culinare imposibile. Formula cea mai cunoscută este, desigur, *răbdări prăjite:* asemănătoare (prin asocierea dintre un aparent reper concret și abstracția care îl neagă) cu expresia glumeață de amînare la nesfîrșit a unei soluții – *la Sfîntu' Așteaptă*. *Răbdările prăjite* sînt înregistrate de Anton Pann, în *Povestea vorbei* („înghite la răbdări prăjite"), și au foarte multe atestări ulterioare, în revistele umoristice – „trăia cu toți ai săi din *răbdări prăjite cu răntaș" (Calicul*, 1888, nr. 12); „mămăligă însoțită cel mult de *răbdări prăjite" (Furnica*, 1906, nr. 108) –, fiind explicată în dicționarele curente. Formula glumeață e dezvoltată într-o poveste a lui Ion Pop Reteganul prin asocierea cu un alt fel de mîncare imposibil: „trăia tot cu *noduri fripte*, învăluite cu *răbdări prăjite"*. Dacă în genere *a înghiți cu noduri* e o descriere metaforică destul de exactă a stării de supărare sau anxietate, a suportării cu greu a unui necaz sau a dificultății de a mînca, *a înghiți noduri* pare să se refere, regional (conform lui Zanne, în *Proverbele românilor)* și la lipsa mîncării.

Preparatele fanteziste sînt evocate fie pentru a descrie lipsa mîncării (de obicei legată de sărăcie) – „a mînca *coaste fripte"* (Zanne, III) –, fie pentru a ironiza pretențiile (culinare) exagerate: „a cere *stele fripte* și smochine rupte din pomii Rusalimului" (Zanne, I și VI, reproducînd din Jipescu, *Opincarul).*

O expresie muntenească mai puțin cunoscută a fost readusă în atenția cititorilor, în ultimii ani, de Mircea Cărtărescu, în proza și în eseurile sale; felul de mîncare imaginar propus de mamă copilului e *mierte fierte,* dezvoltat prin asocierea unui alt preparat improbabil în spațiul tradițional: „Păi ce Dumnezeu să-i mai dau, *mierte fierte*, *scoici prăjite?* N-am pomenit așa copil mofturos" *(Solenoid);* formula este descrisă pe larg și în textul „Mierte fierte, scoici prăjite, reluat în volumul *Peisaj după isterie*. Expresia *mierte fierte,* în care primul cuvînt este inventat sau deformat pentru a rima și a semăna cît mai mult cu adjectivul care îi urmează, este înregistrată în dicționarul academic (DLR), cu o primă atestare la Delavrancea, în *Palatul de cleștar*: „au dorit *mierte-fierte*, cerul cu stelele, raiul cu miresmele". Se găsește și în glosarul de cuvinte și expresii din Vîlcea al lui G.F. Ciaușanu (din perioada interbelică): „o să-ți dau *mierte-fierte* – cine știe ce mîncări alese", ca și în glosarul regional al județului Argeș, publicat de D. Udrescu în 1967 („m-alesei cu mierte-fierte și un sac de calcavuri").

„Păi ce Dumnezeu să-i mai dau,
mierte fierte, scoici prăjite?"

Adjectivul *fript* apare și într-o formulă oximoronică glumeață: despre cineva slab și palid se putea spune „parcă mănîncă *gheață friptă",* iar versurile dorinței imposibile, din seria asocierilor absurde, sînt „Frunză verde ceapă coaptă, / Și-aș mînca *zăpadă friptă"* (Zanne, III).

Un alt mod de a desemna mîncarea absentă e inovația lexicală. Cuvinte probabil inventate, fără sens prestabilit, iau locul felurilor de mîncare tradiționale. Tot în Zanne, *Proverbele românilor*, III, este înregistrată expresia „avem *blejde* și *coșcove",* cu explicația: „mîncări închipuite. Prin urmare, nu avem nimic de mîncare". Udrescu a cules varianta *cașcove,* pe care o echivalează cu *caracașicuri* și cu *miertele fierte,* în seria rafinamentelor culinare ironizate de gospodina munteancă: „Lasă, puiul mamii, ție ți-oi da *caracașicuri* și alte *mierte-fierte,* că fasulica nu-i de tine".

Lipsa hranei poate fi descrisă într-un mod și mai complicat, într-o formulă sintactică în care acționează, cu efect umoristic, ipoteticul și negația: „De am avea brînză, după cum n-avem pîine, bună apă de păpară" (Iordache Golescu, în Zanne, III). În *Povestea vorbei* a lui Anton Pann sînt pomenite și meniuri mai realiste, puse însă tot sub semnul sărăciei și ironizate pentru simplitatea lor extremă – „Pîine cu sare e gata mîncare" – sau pentru aparenta elaborare: „Dintr-o ridiche patru feluri de mîncare se face: rasă și nerasă, cute și felii". De altfel, între proverbele adunate de Anton Pann găsim și o consolare pentru reducerea la minimum a gastronomiei: „Pîntecele omului n-are fereastră ca să i să vază ce a mîncat".

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

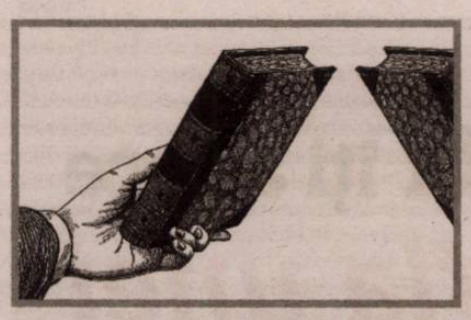

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Blegomani și tupeiști

La începuturile modernității noastre, acum vreo două secole, se vorbea despre „tombatere" și „filfizoni". Ambele denominații erau ironice, destinate celorlalți. „Tombateră" venea din greacă, desemnînd o căciulă mare, rotundă, așa cum purtau boierii pe vremuri. „Filfizon" pare să fi provenit din franceză, și i se atribuie o etimologie spectaculoasă. Sursa ar fi versurile unui cîntec revoluționar, *„Vive le son du canon"*. Prin transfer metonimic, *„vive le son"* a fost trecut în seama celor care cîntau cîntece ininteligibile. Între cele două tabere se purta nu numai războiul spațiilor culturale de influență – greaca *versus* franceza –, ci și războiul timpului: între „vechi" și „nou", între „trecut" și „viitor". Cum era de așteptat, în cele din urmă noul a cîștigat, asumîndu-și viitorul.

Asemenea linii de fractură – între generații, între mentalități sau aspirații diferite – apar în orice epocă, tot așa cum apar și cuvinte care să le dea relief verbal. Pentru vremurile actuale de la noi, de pildă, relevantă este opoziția dintre „șmecheri" și „fraieri", căreia *Dilema* i-a dedicat la un moment dat un număr tematic.

Poate nu la fel de tranșantă și de pregnantă este și fractura dintre blegomani și tupeiști. Însă aceasta din urmă are o încărcătură educațională mult mai puternică decît precedenta.

„Fii cuminte", „fii respectuos", „nu vorbi neîntrebat", „stai în banca ta", „ascultă de cei mari", „dă bună ziua", „spune «mulțumesc»", „nu te vîrî unde nu-ți fierbe oala", „sărută mîna preotului", „du-i flori învățătoarei", „nu te face de rîs", „nu te băga în seamă" și multe, multe altele asemenea, mai vechi sau mai noi, aude copilul de la părinți încă din primii ani de viață în multe familii din România. Grădinița și școala, încă nedesprinse de înclinațiile lor autoritare, întăresc această paradigmă. E un model de viață plicticos și în bună măsură nedemn, în permanență primejduit să alunece într-o lecție generală de conformism și obediență. Mai rămîne să-i adăugăm, de pildă, din înțelepciunea populară, ziceri precum „capul plecat sabia nu-l taie" sau, mai pragmatic, „zi ca el și fă ca tine", și avem inventarul cvasi-complet.

Noii filfizoni
vor fi cei care cîștigă partida.

Să nu subestimăm însă nici forța, nici rațiunea de a fi ale acestui model educațional. În fond, el implică un model de existență, în spiritul căruia ar trebui format copilul pe drumul lui spre maturizare. Cheia de boltă a acestui model existențial e ideea că ar trebui să ne trăim viața într-un mod cuviincios. În principiu, granița și reperul fundamental al acestui ideal de viață nu este frica – de pedeapsă, de ostracizare etc. –, ci rușinea. Este granița care desparte obediența de demnitate, frontieră care, din nefericire, se trece atît de ușor!

Generațiile mai noi de părinți, în special din medii urbane și cultivate, tind tot mai mult să adopte o altă paradigmă educațională, occidentalizantă, a cărei cheie de boltă e împlinirea personală. „Vreau pentru copilul meu să trăiască fericit!" – auzi spunîndu-se cu apăsată convingere, chiar cu mîndrie. „Fii tu însuți", „dacă vrei, poți", „arată de ce ești în stare", „fii primul în toate", „învață să iei decizii", „nu-ți fie frică de greșeală", „folosește-ți oportunitățile", „urmează-ți visurile", „nu te uita la ce zic alții", „apără-ți drepturile și dreptatea" și încă multe alte sloganuri pînă nu demult cvasi-absente din repertoriul parental vin să facă o serioasă concurență modelului tradițional.

Evident, noua paradigmă sună mult mai apetisant – în orice caz, mult mai actual. Ca și precedenta, însă, face echilibristică pe o linie de demarcație problematică: de o parte, terenul volatil al fericirii, de cealaltă parte, țara magică a succesului. Ca și precedenta, care ignoră adesea distincția dintre cuviință și obediență, varianta aspirației către împlinirea personală își arată vulnerabilitatea într-o ecuație precară atunci cînd pune semnul egalității între fericire și succes. Multe dintre școlile particulare care adoptă un model educațional orientat către dezvoltare personală se confruntă cu această dilemă, mai ales sub presiunea părinților, care vor musai pentru copiii lor performanță și succes încă din primii ani de școlaritate.

Într-o societate precar articulată cum e cea românească, de pe la 1800 încoace, competiția se transformă nu o dată în coliziune. „Tombaterele" de odinioară au devenit „blegomanii" zilelor noastre, iar „filfizonilor" le-au luat locul „tupeiștii". Educatorii, părinții și chiar copiii înșiși împart cu generozitate, precum odinioară, etichetările ironice, fiecare potrivit propriei opțiuni.

Tot ca odinioară, noii filfizoni vor fi cei care cîștigă partida. Și, tot ca mai înainte, vor fi unii care se vor umple de regrete.

Există și o a treia cale, care să ne scoată din derizoriu? Desigur. Întotdeauna există. Nu ne rămîne decît să o căutăm.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

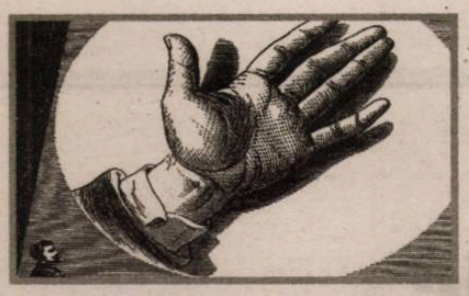

Adina POPESCU

portrete din mers

Martie – femeia e numai una

– back in the 80s –

Într-un an, am decupat un Donald dintr-o carte de colorat, l-am colorat cu cariocile chinezești în 24 de de culori de care eram foarte mîndră, pentru că arareori se găseau la librărie, l-am lipit cu „pastă albă de lipit Pescăruș“ pe o bucată de carton lucios, i-am atașat rățoiului un soi de buchețel de flori din plastic recuperate de la un mărțișor din anii trecuți. A ieșit o felicitare cam kitsch, dar tovarășa m-a lăudat și mi-a spus că neapărat să scriu ceva în interior, eventual o poezie, pentru că eu știam „să scriu frumos“. Am scris caligrafic cu stiloul meu tot chinezesc, care nu lăsa pete de cerneală niciodată – cîteva versuri, nu le mai țin minte, parcă erau ceva cu „în grădina de flori a primăverii, tu, mamă, ești cea mai mîndră floare“, apoi am mai scris mare și lăbărțat „La mulți ani!“. Vreo două colege m-au rugat să le scriu și lor poezii în felicitările pe care le-au făcut la clasă, însă am încercat să le explic că „mama e numai una“, nu pot să compun versuri despre mamele lor pentru că nu le cunosc. S-au cam bosumflat, n-au priceput nimic din frămîntările poetului și că exista și un soi de deontologie. Mama mea păstrează și acum felicitarea în caietul cu rețete pentru prăjituri. Arată la fel, Donald nu a îmbătrînit deloc, nu s-a decolorat și nici nu i-a căzut buchetul de flori din mînă, de parcă n-ar fi trecut peste el mai bine de 30 de ani.

Pregătirile începeau cu o săptămînă, două, înainte. De fapt, simțeai că se apropie momentul festiv cam de pe la sfîrșitul lui februarie, atunci cînd, în Bucureștiul cenușiu și mocirlos de la zăpada topită, apăreau țigăncile cu ghiocei și cu „Ia zambilica!“. Tot cam atunci, platoul din fața magazinului Bucur Obor se umplea de tarabele cu mărțișoare – aproape singura „afacere“ anuală a unor mici întreprinzători sau artiști la care statul comunist închidea ochii. Ai mei cunoșteau ingineri care trăiau bine toată primăvara și își strîngeau și bani pentru concedii din mărțișoare. Începeau să le asambleze de prin ianuarie din tot soiul de nimicuri – flori și frunze presate, mărgele, pene, petice de stofă și cioburi de sticlă. Lucrau la serviciu, pentru că tot frecau menta în timpul orelor de program. Iată ce pot face două mîini dibace! Din mîinile acestor oameni ai muncii ieșeau fluturi, buburuze, pisici și alte animale de toate soiurile, mușunachi și tot felul de drăcovenii. Însă cele mai apreciate mărțișoare erau tot cele de la Fondul Plastic, doar că erau mai scumpe. În magazinul Bucur Obor, la raioanele de parfumerie, confecții femei, tricotaje, chiar și la auto-moto-velo-sport, puteai citi sloganuri publicitare de genul: „Martie – luna cadourilor“.

Și tot pe la sfîrșitul lui martie, taică-miu se învîrtea prin casă oftînd și-și număra pe degete colegele de la serviciu. Mereu îi ieșeau prea multe. „De unde naiba sînt atîtea femei? Trăim într-o epocă a matriarhatului!“, exclama el, apoi o întreba pe mama dacă n-ar fi cazul să-și ia o zi liberă, iar mama îi spunea că „nu se face“. Atunci, Anton continua să ofteze și venea în camera mea: „Ia să văd, Adina, ce mărțișoare mai ai tu din anii trecuți!“ Scoteam cutia cea mare din dulap și începeam să le numărăm, să le sortăm, ăsta mai merge, ăsta nu, să le recondiționăm pe unele. La cîteva țineam destul de mult și nu voiam să le dau. „Adina, dă-mi și fluturele ăla din pene... lasă, că-ți iau anul ăsta unul și mai frumos!“, încerca el să mă convingă. Pînă la urmă, i-l dădeam, n-aveam ce face. Acum, cînd îmi amintesc, mă înduioșează tot acest circuit al mărțișoarelor în natură, de la un an la altul, de o femeie la alta, femei care nu se cunosc între ele și nici nu au șanse să se întîlnească vreodată. Și cumva întreg ritualul marca, într-un mod simbolic, trecerea timpului, așa că mărțișoarele astea, croite de inginerii care nu aveau ce face, căpătau un suflet.

La Obor mergeam și eu ca să casc gura și să cumpăr mărțișoare pentru colegele mele, și mai ales pentru tovarășa. Îmi lua ceva timp, pentru că existau niște criterii – mai frumoase și mai scumpe pentru prietenele mele cele mai bune, ieftine și urîte pentru „proastele“ din ultimele bănci. Fetele puteau să aprecieze și să cîntărească prietenia în funcție de mărțișoarele pe care le primeau. Cea mai grea alegere era mărțișorul pentru tovarășa, pentru că nu puteai să-i iei orice fleac, aici mă ajuta și mama.

Așadar, în ziua de 1 martie dimineața, la prima oră, catedra tovarășei se umplea de plicuri și de flori. Fiecare elev se ridica în mod disciplinat, dar discret, din bancă și făcea cîțiva pași pînă la catedră ca să-și depună ofranda. Chiar dacă primăvara nu se simțea încă pe-afară și nu adia blînd zefirul, ca-n cîntecul de la cor, ea poposea pe rînd în toate clasele din școala noastră, pentru că toate tovarășele, fără excepție, primeau mărțișoare, indiferent dacă erau frumoase ca niște zîne sau bătrîne și grase. Și toate parcă se îmbujorau la față, ochii începeau să le strălucească, iar hainele lor de multe ori maro sau gri, pentru că altele nu prea existau prin magazine, la confecții femei, aveau de-acum și pînă prin 15 martie cîte o pată de culoare.

„De unde naiba sînt atîtea femei?“

Mă întorceam acasă cu pieptul plin de mărțișoare, ca niște decorații, iar Anton era curios să vadă recolta pentru anul viitor. „Da, stăm bine!“, zicea el.

După ce trecea 1 martie, la școală începeau pregătirile pentru Ziua Mamei. Uneori făceam serbare, alteori nu. Tovarășa secretară de partid ne spunea că, desigur, mamele noastre sînt importante, însă să nu uităm că mai avem o mamă mai presus de toate și ea se numește tovarășa Elena Ceaușescu. Eu n-o cunoșteam personal pe această tovarășă, nu-i dădusem niciodată nici mărțișoare, nici flori, așa că nu mă gîndeam la ea. Mă gîndeam doar la mama mea care e numai una și cum să-i aduc un mic omagiu din sufletul meu de copil. Îmi promiteam în gînd să n-o mai supăr niciodată, să nu mai fac mofturi la mîncarea pentru care stă la cozi ore în șir și să nu mai joc cu Anton fotbal prin casă tocmai duminica după-amiaza, ca s-o trezim din somn, că doar atunci mai are și ea timp să se odihnească. Timp de o săptămînă mă țineam de promisiuni, după care uitam și reveneam la vechile obiceiuri.

Mi-am amintit de toate aceste mici momente atunci cînd un prieten, care a declarat că urăște ziua de 8 Martie, m-a întrebat cu inocență: „Cînd o să fie și Ziua Bărbatului?“ I-am răspuns că există una inventată de o companie care vinde bere. Dar de ce femeia ar fi asociată cu flori și alte lucrușoare gingașe, iar bărbatul doar cu ingurgitarea unei cantități corespunzătoare de bere? Bărbatul nu are și el un suflet sensibil? – am continuat o vreme discuția, pînă cînd ne-am dat seama amîndoi că nu duce nicăieri. Gîndindu-mă la acel martie „omagial“ din anii comunismului, de multe ori atît de artificial și de vetust, la proslăvirea femeii și, mai ales, a mamei, cu orice preț, care totuși ne aducea un pic de bucurie în tot marasmul care ne înconjura, îmi dau seama că martie cel de acum, comercial și plin de la fel de multe obligații, nu-mi mai spune nimic. E doar începutul unui splendid anotimp în care, femei și bărbați deopotrivă, ne vom simți ca niște fluturași kitsch, cu trup de mărgele și cu aripi din penele rătăcite de pasăre, ne vom lua zborul, pentru că „rîde întinsul plai / și gîze mici se joacă în soarele de mai“, exact ca-n cîntecul de pe timpuri, de la cor.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Iaurtul-cultură. De la prindere la constipație și înapoi

Cred, de ce să nu cred? În anii 1970, nici atunci, nu era lapte curat-curat. Adică nu beam lapte adevărat nici atunci. Și o zic. Nici iaurturi. Nici brînzeturi. Toate erau duble, și din lapte de la vacă, și din praf. Stăteam la ora 5 dimineața să iau lapte bătut, iaurt. Am crescut cu ele acre. Dacă-i bătut, este acru. Nu este dulce. Bătut/iaurt înseamnă că laptele e prins. Să explic singur, de capul meu. Laptele de vacă este lăsat să se acrească – să fie prins, nu? – în hora bacteriilor zilei. Bacterii, aer, timp, toate atacau laptele proaspăt. Și-i dădeau acreală. Era alterat, nu? Logic, laptele bătut, iaurtul nu puteau fi dulci ca laptele, ci viceversa, acre. Acre, nu dulci. De vreo douăzeci de ani asist, testez la lapte acru, iaurt. Cînd ajung în orice colț de țară îmi iau mărci de iaurt/lapte bătut de care nimeni n-a auzit. Culmea este însă că nu găsesc lapte prins, nici iaurt. Totul este dulce, ca laptele dulce. Nu știu ce se mai pune în iaurt, în lapte bătut. Acum vreo cinci ani-șase am făcut o anchetă printre producătorii de lapte de vacă, de capră, de bivoliță. M-am oprit la chestionarea producătorilor de lapte de pasăre. Ce mi-au spus? Dom'le, se face totul în laborator. O fi cam un sfert din producția de lapte care trece pe la fabrică, în rest este chimie. Laptele dulce, deci, a fugit din lapte. Laptele bătut, iaurtul, sana, chefirul, iaurtul, toate-toate sînt chimie. Chimie pură. Înțeleg o chestie umană, cînd mîncăm, să mîncăm armonios, zic poveștile clasice. De ce? Armonie? Pentru că mîncatul nu este doar să mîncăm. Hrănim trupul, apoi ce nu ne trebuie eliminăm. Or, noi nu eliminăm. Chimia nu reușește ce reușește natura. Laptele prins era artă, dar e construit tocmai pentru a ajuta stomacul. Nu-i așa că sîntem neam de constipați? E plin de reclame de-astea. *Fake news* major e bifidus. S-a trezit chimia să transforme în industrie ceea ce altă industrie a „stricat“. Mișto, nu? Pe vremea mea era o industrie, una, și aia funcționa. Nu-mi vorbiți de bio. Bio este o industrie. O industrie strică stomacul. Un lapte bine prins îl face liber și sănătos.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Lupta pentru tronul de la FRF se ascute: Burleanu a scos cuțitele pe masă, Lupescu amenință cu toporul Justiției. Cine va cîștiga?

Noi. Dacă e să iasă cu tăvăleală, măcar să le sară din buzunare niște hîrtii și să aflăm o parte de adevăr. Burleanu, ocupantul actual al jilțului, după ce a încercat să limiteze posibilitatea unor adversari de a candida printr-o lege internă aprobată, ce-i drept, de cvasitotalitatea turmei fotbalistice anul trecut, a scos convenabil, după patru ani de macerat, dosare despre cum, susține el, ex-ul Mircea Sandu sifona banii federației prin firme ale familiei și apropiaților săi cu concursul lui Lupescu, aflat pe atunci la (parte) din butoanele FRF. Unele firme „de casă“ chiar și-ar fi mărit cifra de afaceri cu forul federal tocmai în perioada în care fostul mare fotbalist se afla prin preajmă. Burleanu îl somează să spună dacă știa despre astfel de afaceri dubioase și despre deconturi cu justificări vagi, ceea ce ar reveni la a recunoaște un management complice cu circuitele de palmat fondurile fotbalului. Deocamdată răspunsul lui Lupescu conține termenul „Justiție“. Pretendentul la funcția maximă a acestui sport e convins că vor urma și alte atacuri cauzate de panica rivalului său. Iar noi sîntem convinși că va urma un răspuns mai consistent, la obiect. Ce ne poate păcăli este că orice fel de dezvăluire sau atac ar putea influența votul. Nu, ele au efect doar asupra distracției generale. Cei care își aleg conducătorul, în număr de 257, au alte capre de numărat. Nu în ultimul rînd, unele politice, căci asociațiile județene de fotbal, cluburile de primării sau școlile cu profil țin de băieții veseli care ne fac, zi de zi, viața mai dulce. La suprafață e, doar de ochii lumii, o luptă de holograme. Unicul cîștig pentru noi e a afla. A afla și a nu uita.

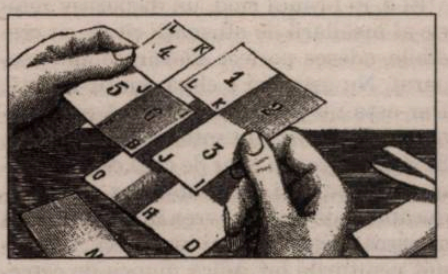

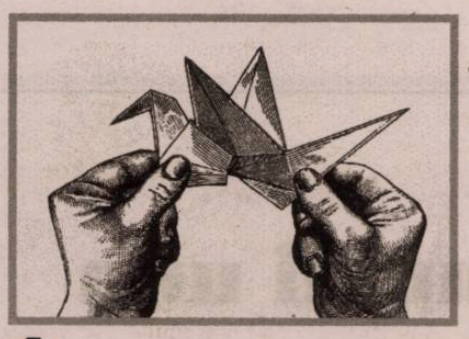

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Ger și veselie

Începutul de martie a părut să spulbere toate ideile despre încălzirea globală. N-a spulberat și politica încurcată și meschină de la București. Departe însă de neplăcutul îngheț al Bucureștiului, pe ghețarul Rettenbach gerul a fost pe cît de năprasnic, de mare altitudine, aș spune, pe atît de sănătos. De pe înălțimile Alpilor, cu greu mai poți înțelege adîncimile Dîmboviței, chiar atunci cînd temperaturile se apropie.

Un grup de nemți dintr-o telegondolă, trecuți binișor de jumătatea vieții, băteau din mîini și din picioare să se încălzească, vorbind tare. În veselia generală îi auzeam adesea pronunțînd cuvîntul *„scheisse“*. La un moment dat, au început a scoate de prin buzunare cîte o sticluță de 50 de mililitri de coniac, vodcă sau șnaps, fiecare cu preferința lui, și au ciocnit cu celebra lor urare: *„Prosit!“ „Against cold“*, ne-a explicat unul dintre ei, ca și cum am fi putut să credem altceva. Sub noi, pe toate văile din jur roiau schiorii ca niște furnici. Liniile de telescaune și telegondole care se întindeau pînă în zare păreau sfori pe care erau înșirați niște bocanci. Munții aceia, numai piatră, zăpadă și gheață, erau plini de viață în cele mai geroase zile din an. Cineva remarca odată cum reușesc austriecii să scoată bani și din piatră seacă. Zone care teoretic ar fi complet ostile vieții se umplu de oameni care petrec, fac sport și se distrează. Restaurantul cu autoservire din vale adică, de la peste 2600 de metri altitudine (totuși), cu scările lui rulante și mulțimea de ecrane electronice suspendate, cu prețurile diverselor mîncăruri (și ce mîncăruri!), te ducea cu gîndul la un aeroport. Mi-am adus brusc aminte de cabana de lemn din Oetz, unde pe vremuri primeam cîte un cîrnat cu muștar.

Pe pîrtie, la o viteză (destul de frecventă) de 50 de kilometri pe oră, gerul de minus 20 de grade Celsius se simte ca la minus 35 de grade. În condițiile astea, orice parte a corpului neacoperită – nasul, de exemplu – poate degera instantaneu. Echipamentul e esențial. Tehnologiile își arată roadele și abia în astfel de cazuri ajungi să apreciezi fiecare euro cheltuit în plus pentru o cagulă, o mască, o cască, niște ochelari sau mănuși adecvate și de calitate. Fiecare schior era ca într-un fel de bulă a lui, ca un cavaler în armură sau ca un tanchist care vede lumea prin vizieră, o entitate izolată de mediul exterior. Și, cum spuneam, nu era vorba de cîțiva nebuni sau de cine știe ce elită special antrenată, ci de mulțimi de oameni. Un sport de masă (bine echipate). Cu cît era mai frig, cu atît parcă mai multă lume ieșea pe pîrtie. Sigur, avantajul gerului e aproape întotdeauna o zăpadă excelentă. Muntele vărată cură spontană de *wellness*. Uneori însă, diferența dintre o degerătură a nasului și o arsură provocată de soare e greu de făcut. Dincolo de șezlonguri, cînd e senin, lumea se bate pe mesele de afară. E mult mai plăcut să mănînci acolo decît în interior, chiar și pe ger. Televiziunile nu mai conteneau cu știrile despre aerul polar abătut din senin asupra întregii Europe. Biata Europă! Cei de acasă se plîngeau de frig. Îl simțeau în oase, dar mai cu seamă îl vedeau la televizor. Acolo unde eram, pe lîngă aerul polar apăruse și ursul polar, care circula printre noi pe schiuri sub forma unei mascote de vreo trei metri, menite să-i înveselească pe copii. Fiindcă, trebuie să spun, gerul nu-i descuraja nici pe copii și nici pe vîrstnici, care zburau pe pîrtie cu duiumul. Alături de copii, pensionarii alpini par niște ființe foarte fericite, așa cum am mai scris odată. Fericită era și mama care purta o cască cu urechi de Mickey Mouse, și fata cu moț portocaliu în vîrful căștii, și grupul de snowboardiști cu cozi de blană atîrnate de geci, și cei doi oameni de serviciu care schiau cu niște mari lopeți de zăpadă în mîini și care, probabil, dacă nu erai gata, te luau cu lopata, și corbii alpini care mîncau semințe lîngă cabană (cică trăiesc peste o sută de ani, în condițiile alea!).

Pensionarii alpini par niște ființe foarte fericite.

Altitudine, ger și veselie. Țara lui Mozart și a lui Strauss. Păi, cum să te mai lași strămutat la șes, pe valea Dîmboviței, în bulboanele aburitoare ale tudoreilor?

ready made

„Un frate coleg din acest județ la conferința din 25 Octomvrie din Alba-Iulia, și-a uitat un ploier (umbrelă) în sala unde s-a ținut ședința. Semnul de recunoaștere e: O umbrelă aproape nouă, bărbătească, cu două pante albe, de cauciuc sau os, la capătul mânerului (încovoieturei). Cel ce a aflat-o sau știe ceva de ea, este rugat a anunța Revizoratul.“

Amicul Școalei, Anul II, No. 45, Aiud, 4 Noemvrie 1926

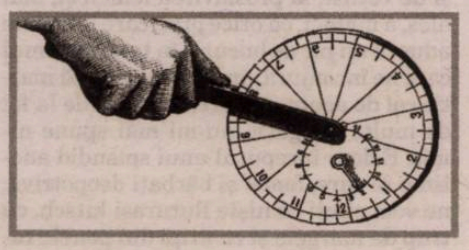

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Despre bullshit

Este bine să scriem despre frumos și despre libertate. Dar nu este rău nici să scriem „despre *bullshit*“. Așa se numește un articol al unui filozof american, profesor la Princeton, Harry Frankfurt. Un canadian, profesor la Oxford, Jerry Cohen, i-a răspuns subliniind anumite regretabile inexactități ale analizei americanului. În 2005, Frankfurt și-a transformat articolul într-o carte în care așază subiectul pe baze mai puțin moi. Cum conceptul de *bullshit* e deci de-acum indexat filozofic, păstrez și eu cuvîntul englezesc aici, deși nu ducem lipsă nici în română de echivalente. Ba chiar sîntem prea familiari cu cei patru călăreți ai apocalipsei științelor umane: caterincă, vrăjeală, gogoși, abureală.

Alegerea unui echivalent trebuie oricum să subîntindă o definiție. Mă tem totuși ca nu cumva, cu o definiție, să nu iau prea devreme *bullshit*-ului mantia sa de complexitate. Mai ales că Frankfurt vorbește despre el în general, iar aici mă preocupă mai mult cel academic. Așa că doar o să notez, fără metodă, cîteva caracteristici ale *bullshit*-ului.

El e, în primul rînd, un dispozitiv retoric al însăilării de afirmații cît de cît credibile, adesea perfect adevărate luate separat. Nu ești nici o clipă mințit în față. Dar asta nu înseamnă deloc că producătorii de *bullshit* sînt interesați de adevăr. Ei sînt interesați doar de ceea ce crede lumea despre ei și rezultatele lor. Căci producătorul de *bullshit* vrea întotdeauna să trăiască, științific, mai bine decît i-o permit veniturile lui, adică munca de cercetare pe care a făcut-o. E drept că omul nu dă nimănui în cap. Intenția de a duce de nas există însă. Fie vrea să umfle o concluzie banală și să facă din ea un drapel, fie scrobește un rezultat viciat ca să-l scoată sărac, dar curat. E greu de zis care din cele două e mai antipatică. Nu e corect, și e strigător la cer, să maschezi absența sau slăbiciunea argumentelor cu tone de praf în ochi. Dar poate fi de-a dreptul dezgustător să ai o idee oarecare și să ceri, în sute de paragrafe, aplauzele întregii lumi.

Nu poți toropi în două vorbe.

De asta se leagă și faptul că *bullshit*-ul este, de obicei, pretențios. E interesant că e așa. Ți-ai putea îneca ascultătorii în irelevanță și cu chestii spuse pe șleau. Dar producătorul de *bullshit* detestă simplitatea. Cu cît vorbești mai simplu, cu atît destinatarul *bullshit*-ului înțelege mai ușor că nu e nimic de înțeles. Un avantaj suplimentar al discursului pompos este că rulează de la sine pe termen nelimitat. Frankfurt face o observație interesantă. Minciuna, zice el, e punctuală. Cînd cineva face o afirmație falsă, ea e de obicei specifică, delimitată. A produce *bullshit,* pe de altă parte, este un program. Autorul lui e gata să deregleze întregul context, și o face temeinic, de obicei continuînd operațiunea, printr-un angajament pe termen lung, în următoarele articole, cărți și conferințe.

Dacă ar trebui să încerc deja o definiție parțială, mă întreb dacă *bullshit*-ul nu reprezintă pur și simplu o patologie a relației cu faptul. Pentru producătorul acestui complex material, faptele par a fi ori damnarea, ori mîntuirea. Acolo unde tot ce i se cere este un singur fapt precis, el trage o nesfîrșită cortină de generalități. Invers, cînd vine vremea pentru o interpretare sau o judecată de valoare, el te îngroapă sub o piramidă de fapte, informații, detalii, măsurători, spețe, tăieturi din ziare. Că veni vorba, nu prea există *bullshit* academic în doze mici. E nevoie de cantitate pentru ca el să-și atingă rațiunea ultimă de a fi. Nu poți toropi în două vorbe. Nici nu poți construi o întreagă fațadă barocă cu un bloc de BCA. Nu în ultimul rînd, nu poți bloca fizic intervenția critică fără *filibustering*. Tot de această patologie ține, cred, și faptul că *bullshit*-ul este excesiv și în stilistica lui. De obicei, acest exces ține de forța supranaturală de a plictisi pe care o are. Pînă la urmă, dacă *bullshit*-ul ar fi măcar interesant, i-am putea ierta multe. Dar, ca speciile care s-au adaptat să nu iasă în evidență cu nimic, el e de multe ori un exercițiu de monotonie, o simfonie „Surpriza“ fără surpriză. Există desigur și strategia de a agita dintr-o dată temele mari ale zilei, în speranța că se va face atîta zgomot în mintea ascultătorilor sau cititorilor încît nimeni nu se va mai putea concentra să vadă ce șubred e totul. Aici exportatorul de vrăjeală, în loc să rămînă o molie, își pune haina splendidă de *red herring*.

O definiție parțială mai interesantă a propus Cohen: *bullshit*-ul prezent în lucrările academice (și mai ales în filozofia franceză, spune el – în arheologie, echivalentul ar fi probabil post-procesualismul britanic în zilele lui proaste) este adesea o „neclaritate neclarificabilă“. Neclaritatea poate ține nu doar de faptul că spui bazaconii, dar și de faptul că spui lucruri corecte, dar fără nici o legătură cu subiectul și între ele. E mai mult decît atît însă: aceste lucruri neclare nu pot fi transformate, oricum ai da-o, în ceva clar, fără să ajungi fie la cu totul altceva decît ceea s-a spus, fie la o tautologie.

În încheiere, o întrebare tulburătoare. E nevoie de talent pentru *bullshit*? Mi-e teamă că da. Retorica găunoșeniei științifice e adesea impecabil construită și trezește o repulsie admirativă. Vectorul gargară se compune inspirat cu vectorul îmbrobodeală. Articolul e apoi acceptat de frăția *bullshit*-ului, e publicat și poate fi apoi citat, indiferent de subiect, pentru că se potrivește oriunde, oricînd.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Vedem aiurea

– cel puțin două cazuri –

O vorbă faimoasă a lui Emil Cioran spune că nouă, românilor, singurul lucru care ne iese perfect este eșecul. În dosarul nostru istoric, reușitele au fost – cînd au fost! – mereu parțiale. Priviți, doar, spre cele mai bune două lucruri care s-au întîmplat țării în vremea vieții noastre: am avut o Revoluție care ne-a scăpat de comunism, dar nu chiar de tot; am intrat în rîndul țărilor europene aderînd la Uniune, dar ne-am europenizat pe alocuri și ezitant. Nici Revoluția și nici aderarea nu ne-au ieșit 100%. Eșecurile, în schimb, au fost, mereu, depline. Nu le mai înșir, că le știm. Cred că una dintre cauzele care ne amputează mereu reușitele, dar ne consacră perfect rateurile este aceea că nu vedem bine. Privim propria țară și vedem anapoda, dacă nu cumva halucinăm de-a dreptul. Dau, astăzi, doar două exemple.

Primul. Efortul edificării statului de drept la noi nu poate avea un alt rezultat decît, în cel mai bun caz, o reușită incompletă sau, în cel mai rău caz, un eșec total – cu asta ne-am lămurit. Un stat de drept la standardele Occidentului european nu vom putea avea. În primul rînd, pentru că avem un cîmp de observație minuscul față de ceea ce este, de fapt, anvergura proiectului. Nouă ni se pare că tot statul de drept stă într-o singură chestie: pușcăria pentru corupți. Cei care și-au făcut din statul de drept românesc cauză de luptă ori numai preocupare sînt, pur și simplu, încremeniți în chestiunea anticorupției. Și nici măcar nu privesc anticorupția în ansamblul ei, căci din toată mulțimea de instituții și mecanisme anticorupție ei văd doar DNA-ul și nici pe el nu-l văd cu totul, ci doar condamnările la pușcărie, și încă nici pe acestea nu le văd ca pe o categorie punitivă, ci doar condamnările la pușcărie ale nesuferiților contează. În capul românului educat, civic și implicat, lupta anticorupție merge bine dacă îi bagă la pușcărie pe ăia despre care el este sigur că sînt hoți. Și, ce să vezi, toți cei pe care nu-i poate suferi sînt hoți. Pe scurt: pentru o bună parte a României, e stat de drept dacă Liviu Dragnea merge la pușcărie – altfel, nu. Pentru cealaltă parte a României, e stat de drept dacă Laura Codruța Kövesi merge la pușcărie – altfel, nu. Între aceste două categorii, nu mai e, vai, aproape nimeni.

De altfel, pușcăria a devenit locul unde trebuie să ajungă toate persoanele publice antipatice și e stat de drept dacă ajung la pușcărie toți cei care te scot din minți cînd apar la televizor. Cu pușcăria se rezolvă și incompetența, și diferența ideologică, și prostia, și nesimțirea, nu doar hoția.

Apărătorilor eroici ai statului de drept nu le prea pasă de justiția civilă, de cea comercială sau de cea a drepturilor de proprietate intelectuală. Nimănui nu-i pasă de activitatea instanțelor de contencios administrativ sau a celor de contencios fiscal. Nu mai vorbesc de activitatea arbitrală. Irită practica judiciară diferită în materia anilor de pușcărie dați de diferite instanțe? Păi, această dezordine de sistem în penal e aproape nesemnificativă față de ce e în civil! În dosarele de răspundere delictuală generată de prejudicii morale, de pildă, subiectivitatea judecătorului e absolută. Dacă-i place Antena 3 și cineva dă în judecată postul pentru că a fost calomniat la o emisiune, acțiunea se respinge fără ezitare, motivîndu-se că presa e liberă. Invers, dacă judecătorul antipatizează Antena 3 și are pe masă același caz, admite acțiunea cu despăgubiri. Aceeași emisiune este diferit judecată la instanțe diferite: un judecător o vede în limitele libertății presei, altul o vede în afara acestor limite. Și amîndoi argumentează. E doar un exemplu.

Cît despre activitatea Curții Constituționale, ea are un singur sens pentru românul de azi: dă goluri în meciul Dragnea *vs.* restul lumii sau, pentru conspiraționiștii mai fini, în meciul Morar *vs.* Kövesi. Uneori, CCR joacă pentru Dragnea, alteori împotriva lui. Cînd Curtea dă o soluție pe placul lui Dragnea, huiduim în stradă. Cînd dă invers, jubilăm.

Cu o asemenea rudimentară gîndire, statul de drept nu va putea fi mai mult decît o utopie pentru cei care știu ce este acesta sau o iluzie pentru cei habar n-au. Statul de drept român este un caz în care, în loc să vedem mult, vedem puțin.

Al doilea. Acum ceva vreme, un grup de idioți au luat cu asalt sala de cinematograf de la Muzeul Țăranului Român pentru că acolo se difuza un film cu/despre homosexuali. Idioții au împiedicat proiecția, au făcut scandal exhibînd icoane și cruci, purtați de un puseu pe cît de dezgustător, pe atît de necreștin. În imaginile care au devenit publice, se văd cîțiva huligani care au compromis seara. Ei bine, dacă te iei după valurile de cerneală care au curs în tsunami-ul de indignare de după, ai zice că erau cîteva mii. Fenomen de masă! Problemă uriașă! Cîțiva oameni cu măsură, dar care nu vor să rateze, totuși, ocazia spun: „Da, au fost puțini, dar așa gîndesc cei mai mulți". Cine sînt acei „cei mai mulți" care pot fi de acord cu vandalismul? Conservatorii bisericoși, se spune. Ei bine, după standardele acestor activiști ai libertății absolute, eu sînt un conservator bisericos. Și, firesc, am o grămadă de prieteni care sînt, aidoma mie, conservatori bisericoși. O să-i dezamăgesc pe activiștii progresului *transgender:* și eu, și toți cei asemenea mie pe care îi cunosc detestă huliganismul, mai ales cel pus sub semn creștin. Ideea că icoana e făcută să dai cu ea în cap cuiva e o sminteală absolută. Să iei cu asalt o sală de cinema pentru că acolo rulează un film care te ofensează este o gîndire de tip terorist. Nici un creștin nu poate fi de acord cu așa ceva. Și, dacă cercul meu de prieteni poate fi socotit un eșantion reprezentativ, îi anunț pe panicații zilei că adeziunea la gestul înfierbîntaților de la MȚR este zero printre conservatorii bisericoși. Zero! Ce vreau să spun este că sîntem în fața unui caz de vedere eronată invers primului caz explicat mai sus. Dacă în cazul statului de drept greșim pentru că, în loc să vedem ceva mare, vedem ceva mic, în cazul MȚR greșim pentru că, în loc să vedem ceva mic, adică un grup de marginali exaltați, vedem ceva mare, adică mase largi de români gata să facă la fel.

Și mai am o observație. Anii comunismului și postcomunismului m-au lăsat alergic la invocarea „imaginii României". Cînd l-am auzit pe ministrul Justiției acuzînd-o pe dna Kövesi că pîngărește imaginea României mi-am pus mîinile în cap ca la auzul unui sunet îngrozitor. Exact aceeași reacție am avut-o cînd am auzit vorbindu-se despre compromiterea „imaginii României" după episodul de la MȚR. Imaginea corectă depinde direct de capacitatea de a vedea bine. Or, noi nu vedem bine. Cum să judecăm „imaginea României" cînd noi nu vedem bine România?

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Numărul cinci

Pe la începutul anilor '20. În sudul Franței, în apropiere de localitatea Grasse, capitala mondială a parfumurilor. Coco Chanel și parfumierul Ernest Beaux. Întîlnire deloc întîmplătoare.

Iubitul lui Coco de atunci, ducele Dmitri Pavlovici, vărul reginei Maria, le făcuse cunoștință celor doi cu ceva timp înainte. Tatăl lui Beaux fusese parfumierul țarului și își petrecuse o mare parte din tinerețe la Sankt Petersburg. Parfumul avea un loc de cinste la curtea Rusiei. O dovadă ar putea fi uimirea (cu iz pozitiv) exprimată de presa franceză în urma comenzilor de parfumuri făcute de domnul Legrand, furnizorul oficial al împăratului Rusiei, cu ocazia sărbătorilor de încoronare a lui Nicolae al II-lea. Nu este, așadar, de mirare că ducele Dmitri ar fi sfătuit-o pe Coco Chanel că trebuie să aibă și un parfum care să se ridice la standardul casei ei de modă. Vorbim de Chanel, deci produsul ei trebuia să fie altfel decît tot ceea ce exista pînă atunci, adică parfumuri cu arome exclusiv florale sau citrice, cu denumiri pompoase, găzduite de flacoane cu ornamentații complicate.

În laboratorul lui Ernest Beaux a început spectacolul. De arome, substanțe, compuși și multe eprubete. Parfumierul a pregătit zece eșantioane (unele surse susțin că cinci, alte surse spun că 80) de parfumuri numerotate de la 1 la 5 și de la 20 la 24. Decizia asupra formulei finale îi aparținea doamnei Chanel. A ales numărul 5 (după toate sursele).

Alegere deloc întîmplătoare. Beaux adăugase în mostra cu numărul 5 o grupă de ingrediente pe care nu o mai folosise înainte în nici un parfum: aldehide, substanțe chimice care dau o notă picantă și care fac parfumul să persiste cît mai mult. Mirosul foarte puternic a atras-o imediat pe Chanel.

„Un parfum cum nu este altul. Un parfum pentru femei, cu miros de femeie", a caracterizat Coco Chanel noua creație îmbibată cu arome de iasomie (preferata ei), trandafir, lemn de santal și vanilie, numită simplu *Numéro 5* și ambalată într-un flacon la fel de simplu și pătrățos, cu o grafică curată a etichetei.

De aici încolo tot ce mai trebuia era ca *Numéro 5* să ajungă la nasul publicului.

Coco Chanel și-a invitat mai mulți prieteni, printre care și parfumierul Beaux, la o cină într-un restaurant cunoscut de pe Riviera Franceză și pur și simplu a pulverizat din noul parfum în jurul mesei la care stăteau. Nu a existat nici o femeie care să treacă prin preajmă și să nu se oprească să întrebe ce parfum învăluia aerul de acolo.

După toate simțurile, unul istoric.

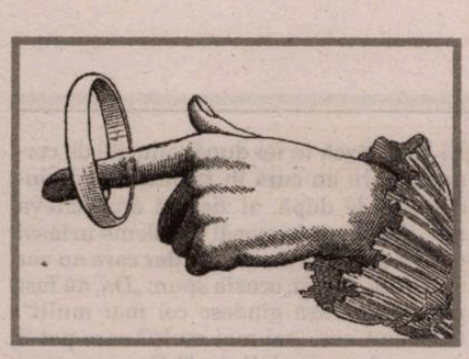

Selma IUSUF

legende urbane

Democrația grătarului

Nu există. Dincolo de toate campaniile feministe pentru diverse cauze, democrația grătarului rămîne o utopie, un fum în vînt.

Bănuiesc că nu există nici o casă respectabilă cu o fărîmă de curte fără locul ăla special pentru grătar. Poți să ai o curte cît un timbru, spațiul de afară poate fi oricît de mic, poți să riști chiar să sari din casă direct în grătar, dar nu se face să nu ai așa ceva. Pe lîngă bormașină, sigur că e un *must* al oricărei gospodării care se respectă. Chit că stai la bloc și ai mașină, tot vei avea pe acolo un grătărel mic de luat la picnic pe marginea drumului.

În România se grătărește peste tot. În curți, în poienițe, la serbări cîmpenești și la zilele orașului, la festivaluri de muzică, în excursiile cu amicii la munte, la cimitir, pe balcon și pe trotuar.

Știu în București cîteva locuri unde se face negreșit grătar pe trotuar în weekend-uri. M-a amuzat întotdeauna lejeritatea cu care unii se revarsă din casă în stradă. Strada devine cumva o prelungire a sufrageriei, se creează acolo un flux miraculos între privat și public pe care am încercat să-l văd pe oriunde am putut să ajung în lumea asta. Am văzut așadar că, cu mici variații stilistice și de oportunitate, să-i zicem, revărsarea casei în stradă funcționează și în micile orășele italienești, dar și pe străduțele medievale spaniole sau franțuzești. La Copenhaga, unul din centrele masive de hipstereală, unde băutura e al naibii de scumpă, am putut să stau umăr la umăr cu zeci de oameni cere ieșiseră să se bucure de o seară caldă de vară pe unul din podurile care traversează canalele orașului. Tineri și bătrîni ieșiseră afară care cu cîte o sticlă de vin și cu pahare, care cu ceva de mîncare și se veseleau acolo, în buricul orașului, într-o totală lipsă de inhibiție. Minunat mi s-a părut cînd am văzut și un grup care robotea în jurul unui mic grătărel. Pe pod, da, printre pietoni aiurea și mașini. Pe grătar sfîrîiau niște cîrnați (danezi, presupun), iar de ei avea grijă un băiat.

Căci de grătar va avea grijă întotdeauna partea masculină, fir-ar să fie. Mi s-a întîmplat de atîtea ori să fiu alungată ca o muscă sîcîitoare din preajma acestei îndeletniciri, că, nu vă ascund, nutresc o profundă antipatie și invidie la adresa masculilor care acaparează grătarele. Ce, eu n-aș fi în stare să învîrt un mic? Să întorc o fleică? O ceafă, un cîrnat din ăla lung făcut rotocol și fixat cu o țepușă de lemn? Hmm? N-aș fi?

Se pare că nu. Pentru că treaba cu grătarul e mult mai profundă și poartă cu ea un soi de misticism ancestral. Nu vă spun ceva nou, normal că nu-mi fac iluzia că oi fi eu aia care a descoperit instinctele activate de vînător-culegător care animă brusc orice parte bărbătească în preajma unui foc deschis. Femeie să fii, ia încearcă să te bagi puțin în cercul închis din jurul cărbunilor încinși. Ia îndrăznește să sugerezi cu o voce mică, strecurată prin gardul verde și bine împletit al sticlelor de bere din mîinile care păzesc grătarul, că jarul ar fi acum numai bun de pus ceva pe el. O să primești cel mult niște priviri condescendente și invitația de a pregăti, după ce se termină arderea cărnurilor, ceva legume sau ce mai mănîncă fetele pe lîngă. Atît ai voie să faci, femeie, rondele de dovlecei copți după ce se termină fericirea mustindă a micilor. Și să zici mersi că te-au lăsat să te joci cu focul. Și că dovleceii ăia ai tăi au luat gust de mici. Nu că ar fi ceva rău, micul e divin, o recunoaștem cu toții, iar ceva din divinitatea asta parfumată s-a transferat și pe umila legumă pe care ai avut voie, în fine, s-o grătărești.

Am trecut acum ceva timp pe lîngă amicii care frig cărnuri pe trotuarele Bucureștiului. Jur că am vrut să le cer un mic, dar m-a inhibat privirea aspră a unuia dintre grataragii, care a presupus (greșit) că mă deranjează activitatea lor prea în public. Iertăciune celor deranjați, dar prefer un grătar unei bormașini, să zicem. Data viitoare o să le cer. Sînt sigură că o să primesc. Pînă atunci rămîn cu frustrarea că n-avem drepturi egale în fața unui grătar. Protestez!

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Caragiu era un sălbatic. Un sălbatic în jungla cuvintelor. Oamenii evoluați au prejudecăți în privința sălbaticilor, identificîndu-i permanent și reducîndu-i sistematic la antropofagie. Alții – și mai discriminanți – confundă sălbăticia cu ticăloșia și inumanul. Sălbăticia lui Caragiu avea la bază naturalețea, enorma vitalitate – netrucată în maniere «civilizate» și artificiale –, fantasticul instinct al rîsului (rîsul, susține un umanist de talia lui Canetti, este «ultima formă de canibalism rămasă în om»), agresivitatea feroce față de tot ce se opunea vieții lui plenare, libere și profund inteligente, plăcerea voluptuoasă, fără de protocol, de a sări din liană în liană și a adormi sub stelele unui cer fără de copie. Ceea ce putea face Caragiu dintr-un cuvînt, dintr-o propoziție, cu o frază era incredibil. Actor de concepție largă și încordată, actor total – care-ți putea dansa pe sîrmă la circ azi, dar mîine îți încremenea într-o mumie de faraon lovit de apoplexie –, el știa prea bine că, în toate artele dramatice, nici un conflict și nici un zbor nu se pot realiza dacă nu pui la bază, ca în orice facere a lumii, cuvîntul. Toată arta lui cuprinzătoare ca un cosmos pornea de la acest atom – al cuvîntului. Toate marile și memorabilele lui explozii țineau de această forță atomică a cuvîntului, de fuziunea lui în lanț, în fraze, în mască, în gesturi, în cîntec și strigăt. În ultimele decenii, nici un actor român nu a reabilitat și nu a reinstaurat domnia apăsătoare a cuvîntului, pînă la ultimele ei consecințe asupra mișcării ochilor și gîndurilor în cap, ca acest sălbatic înzestrat ca un paradis. Sunetele lui Caragiu, înălțate din atîtea și atîtea vorbe, vorbe, vorbe, erau unice, ca ale marilor soliști."

Radu Cosașu, „Un sălbatic înzestrat ca un paradis", în *Dilema veche*, nr. 610, 22-28 octombrie 2015

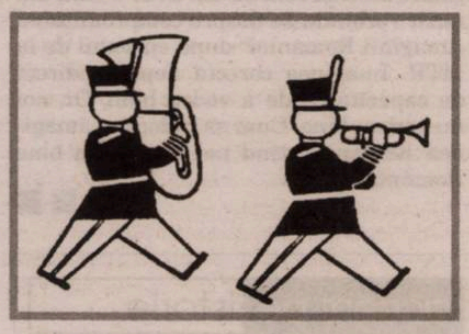

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Mîndria de a fi umil

Cu ani în urmă, printre obiectele nelipsite ale lumii noastre de atunci trona unul care, uneori, căpăta aspect monumental. Radiatorul. Prietenul de nădejde al trupurilor noastre etern înfrigurate. Ne înfofoleam în mai multe rînduri de haine și ne populam locuințele din legendarele blocuri ale „fericirii" comuniste aidoma unor mumii fantomatice, coborîte dintr-un lung serial grotesc. Cînd centralele termice intrau în adormire, pentru a face economie, ca să plătim – cu mîndrie, evident! – datoria externă, intrau în funcțiune minunatele radiatoare. Iar astea erau de toate formele, de la cele care semănau cu o antenă de satelit (celebrele „parabolice") pînă la cele instalate definitiv în confortul ideii de monumentalitate. Iar culmea monumentalității era modelul acela de radiator care întruchipa un cămin. Mare, tăblos, cu rezistențele de o parte și de alta, așezate vertical, ca niște coloane care susțineau acest templu al căldurii, și cu mijlocul, unde ar fi trebuit să fie focul, acoperit cu o mască roșiatică, de plastic, ceva care trebuia să imite tăciunii incandescenți, iar sub plasticul ăsta un bec, deasupra căruia, uneori, se mișca și un soi de elice, în așa fel încît să dea senzația de pîlpîire a „flăcărilor" din cămin. Superbă creație!

Numai că monumentul ăsta, dincolo de kitsch, devenea o metaforă cosmică în momentul în care se lua și curentul electric. Ceea ce, de la o vreme, devenise o regulă. Cei mai iubiți fii ai poporului s-au prins repejor că o duceam minunat, încălzindu-ne la eroicele noastre radiatoare. N-aveai superbul model care imita un cămin? Nu-i nimic. Făceai unul artizanal, din cărămizi refractare sau din ditamai blocurile de BCA. România era o gigantică sală igrasioasă, în care se cînta zilnic o simfonie a căutării de căldură, interpretată suprarealist, la milioane de coarde incandescente. Pînă cînd dirijorii acestei lumi au oprit și curentul electric. Nu-i nimic. Imaginația omului umilit funcționează deseori asemenea celui mai performant resort. La urma urmei, e vorba despre instinctul de supraviețuire, care se ascute enorm prin exercițiu. N-am mai avut curent? Nici o problemă! Am inventat alte monumente. Mărețele plăci de teracotă sau glorioasele ghivece pe care le puneam direct pe flacăra de la aragaz. Asta pînă cînd se mai găseau butelii sau cînd presiunea gazului era una în care mai pîlpîia o scînteie de viață. În absența oricărui tip de energie, monumentele încălzirii noastre au devenit triste obiecte de muzeu, semne definitive de la căpătîiul oricărei forme de demnitate. Marile calorifere și radiatoare fără căldură, televizoarele masive, îmbrăcate în furnire lăcuite, ecrane muribunde care sărbătoreau zilnic o lungă înmormîntare, frigiderele albe, strălucitoare, imaculate, șterse de praf, dar mereu goale, lustrele apartamentelor noastre, alte monumente de care eram atît de mîndri, dar care primeau rar vizita luminii.

Toate simbolurile astea ale umilirii noastre s-au transformat, firesc și diafan, în piesele retro ale muzeului contemporan prin lentila căruia ne vedem trecutul. E normal să fie așa. E parte din natura ființei umane. Ce nu e normal e să glorifici umilirea asta. S-o transformi în virtutea de a fi trăit niște vremuri care „te-au călit", te-au „educat sănătos", te-au pregătit „pentru viață" și te-au învățat că „nu tot ce zboară se mănîncă", dar te-au mai învățat și diferite forme de a fi mîndru că... ceva. Mîndru că orice. Cînd vii dintr-o cruntă umilire și cînd asta ai fost învățat, că n-ai ce face, trebuie să înduri, singurul lucru pe care crezi că îl mai ai de sărbătorit e propria condiție. Și minunea că mai trăiești. Faci din asta unica valoare, uitînd să-i tragi la răspundere pe cei care te-au umilit și devenind foarte repede și mai complice cu ei, într-o lume nouă, în care ai și tu ocazia, la rîndul tău, să umilești. Și-atunci îți inventezi dușmani, ca să uiți de orice răspundere ai purta pentru propria ta umilire. În jur vezi doar dușmani. Dar îl înjuri și pe Salam, cu manelele lui, care cîntă tot despre dușmani. Pentru că doar tu ai suferit crunt și ai dreptul de a avea așa ceva. Și te înconjuri cu icoane, sperînd că, dacă ești umil în fața lui Dumnezeu, o să uiți că te-ai umilit sau că te umilești și în fața unor ticăloși. Imaginile din icoane te ajută, de multe ori, doar să pui responsabilitatea pe umerii altcuiva. Nu trăiești un sentiment religios. Respiri într-o superstiție. Și nu Dumnezeu e superstiția, ci jocul tău de umilință și umilire, jucat la umbra religiei, nu a credinței. La adăpostul obiceiului de a te ascunde în valori care-ți camuflează mîndria profund rănită, cea care acum se răzbună, umilind în numele „dreptății", „normalității", „tradiției adevărate", „istoriei adevărate".

Ești „umil" în fața „valorilor" în care crezi, dar ești și foarte mîndru că ești umil. Și zici asta cu voce tare, să se știe. Dacă nu se aude cînd vrei tu, te-apuci și strigi. Și înjuri. Și jignești. Și îi umilești cu lejeritate pe alții. Și ai mereu ceva de zis la adresa libertății care, întotdeauna, e „prost înțeleasă". Te ascunzi doar între icoane și strămoși, evitînd să dai un răspuns de la tine, din sufletul tău. Asta pentru că icoanele și strămoșii nu vorbesc. Nu pot să-ți dea un răspuns, nu pot să te contrazică, tac. Prin urmare, tu înjuri cînd vorbești, nimic nu-ți e pe plac, totul pute și scîrțîie, mereu ești ăla care formulează cel mai bine ceva, care dă sentința, care spune „în cunoștință de cauză" cum stau lucrurile, care privește cu „milă" la ăia care „au luat-o razna" doar pentru că au o altă părere. O cruntă dorință de răzbunare își sună în tine toate clopotele. O răzbunare pe oricine. E normal. N-o să poți striga în gura mare că ești mîndru că ai fost sau că ești umilit. Există o formulă care funcționează mult mai bine, te scutește de orice responsabilitate, una care dă și un soi de energie. Strigi cît te țin plămînii că ești mîndru că ești umil.

Anca MANOLESCU

Întîlnirea în imagine

Sîmbătă, 24 februarie (cînd acest text era deja predat), a început festivalul de conferințe Humanitas „Despre lumea în care trăim". Una e cea a lui Victor Ieronim Stoichiță – „Călătorie în iconosferă", urmată de un dialog cu Andrei Pleșu.

Spre creativitatea vizuală a Europei, în perioada cînd ea își construia modernitatea, deschid drum cărțile lui Victor Ieronim Stoichiță. Istoric al imaginii, el o analizează ca pe un cîmp unde dispoziția sensibilă e expresie pentru structuri multiple, înmănuncheate, suprapuse, aluzive, încifrate, de sens; e materie de privit, de întrebat, de interpretat în adîncime. Abia cînd obții ceva de ordinul sensului, pentru care plăcerea/analiza estetică e etapă, te vei bucura de „gustul" imaginii, de oferta ei integrală. Iată una dintre temele pentru care el pledează cu un farmec abundent documentat.

Ultima lui carte apărută în seria de autor de la Humanitas, *Imaginea celuilalt* (traducere de Anca Oroveanu și Ruxandra Demetrescu, 2017), studiază felul cum e pus în imagine picturală „diferitul" în momentul cînd Occidentul își alcătuiește canonul identitar (și vizual), imaginea modernă de sine. Cînd din centrul unei lumi care îi aparține, pe care o înnoiește, omul european se confruntă cu o explozie de diversitate. În depărtare, locuitorii descoperiți de navigatori ai Lumii Noi; la frontieră, musulmanii, „turcii" amenințători; în interior, evreii și maurii în curînd expulzați, izolați sau convertiți, negrii aduși de comerțul cu sclavi, țiganii ajunși în orașele europene la mijlocul secolului al XV-lea; pentru a nu mai pomeni de creștinii răsăriteni întîlniți pentru ultima oară la Conciliul de la Ferrara-Florența și de cele două Reforme care divid creștinătatea apuseană. *Negri, evrei, musulmani și țigani în arta occidentală în zorii epocii moderne. 1453-1800* e subtitlul volumului.

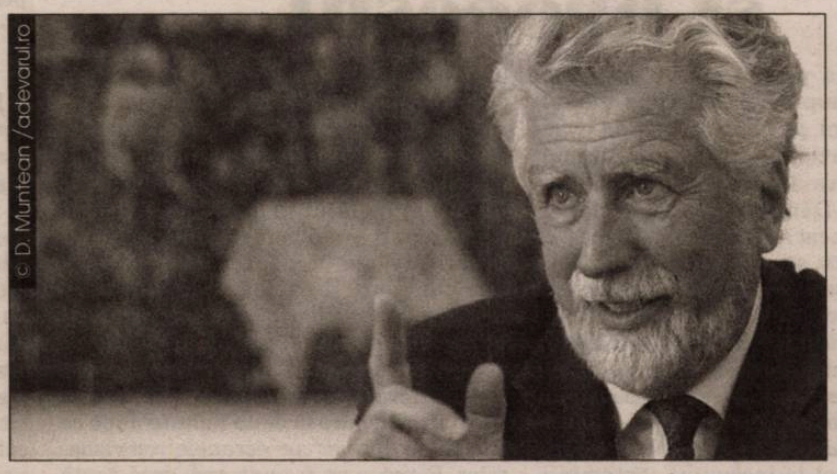

A studia imaginea pe care Același o alcătuiește pentru Celălalt/Ceilalți e un demers tipic antropologic. Aici, el are o materie foarte proprie (e vorba despre imagine picturală) și în același timp secundă, reflectată. Cercetătorul nu se aplică asupra realului de primă instanță. Cercetează perspective deja elaborate, compoziții create prin iscusință și reflecție sau, potrivit propriului termen, „filtre" ale realului. Și astfel poate mai concentrat semnificative.

Dar demersul lui are și altă înrudire cu antropologia. El pornește de la un detaliu abia observabil, care însă „dă semn", intrigă, uimește. În jurul acestuia, ca în jurul unui punct de acumulare, țese referințe la alte opere ale artistului, la modele și tradiții figurative, la texte și idei afine, la contexte culturale și istorice. În jurul lui, pune în evidență o structură de înțeles. „Enigma", spunea antropologul Daniel Fabre, e de socotit drept vîrful unui aisberg de unde poți marca întregul cîmp de relații implicate de un fenomen pentru a-i construi acestuia „matricea logică". E ceea ce face programatic Victor Ieronim Stoichiță.

Ce roluri primește Diferitul, în alteritatea lui construită de Același? El poate sluji de contrast valorizant (ca în tabolul lui Tițian, *Diana și Acteon,* unde silueta negresei e accentul întunecat care exaltă strălucirea zeiței și încheie compoziția). Poate fi asimilat, în măsura în care diferența lui devine nesemnificativă (e cazul negrilor „spălați" prin apa botezului de „negreala interioară" a ignoranței; e cazul tabloului lui Dürer, *Iisus între doctori ai Legii,* unde urîțenia ori noblețea personajelor reflectă opoziția/receptivitatea lor față de un solar Iisus). Poate fi un marginal suspect, dar atrăgător prin darul prezicerii, ca în tablourile lui Caravaggio, *Ghicitoarea*. Mai ales în cel de la Luvru, e evident că raportul polilor se schimbă. Cavalerul e cel care, mai degrabă, își oferă spre cercetare *zinganei* chipul și mîna dezmănușată. Alteritatea iese din regimul secundar, devine activă; scrutează (dezvăluie?) chipul ignorat al Eului. În sfîrșit, iată o altă temă afină antropologiei, a te confrunta cu alteritatea înseamnă a te privi în relație cu diversitatea Celuilalt, a te confrunta cu diferitele posibilități ale ființei tale, a te privi cu distanță reflexivă: e ceea ce face Rembrandt cînd, în autoportrete, dă propriul chip diferitelor personaje, în varietatea lor uneori conflictuală. Dar cazurile și analizele privind figurarea alterității sînt mai multe și mai rafinate decît am putut schița aici.

Alteritatea iese din regimul secundar.

Există însă și o altă alteritate pusă în imagine, pe care autorul o studiază în lucrările sale. E cea a lumii cerești, care cere mijloace aparte pentru a fi figurată. În *Cum se savurează un tablou,* de pildă, cîteva studii se referă la problemă, în vreme ce volumul *Experiența vizionară în arta spaniolă a Secolului de Aur* se ocupă din plin de „reprezentarea nereprezentabilului". Mă voi referi doar la studiul despre îngerii lui Caravaggio fiindcă acolo e analizată o mutație hotărîtoare în gramatica plastică a nevăzutelor. Iconografia premodernă împărțea pe verticală – cu o veridicitate *simbolică* fără greș – spațiul imaginii în două niveluri, sensibil și trans-sensibil. Caravaggio a acutizat, poate, ceea ce deja se comisese *plastic*, anume reducerea reprezentării la un cod pictural „naturalist", la omogenizare imanentă. Îngerii lui calcă bine pe pămînt, lasă umbră asemenea făpturilor pămîntești (admirabilă e analiza tabloului dispărut în 1945, unde evaghelistul Matei e uluit nu de scriitura îngerului care îi ghidează mîna, ci de umbra pe care brațul angelic o lasă pe pagină). În ciuda aripilor lor, în ciuda norilor pe care plutesc și a curentului stîrnit în cîmpul tabloului, îngerii Renașterii „vin de departe, dar nu mai vin de altundeva", spunea Daniel Ménager, specialist al secolului al XVI-lea, într-o frumoasă carte, *Diplomatie et théologie à la Renaissance*. Victor Ieronim Stoichiță face o remarcă întrucîtva similară cînd vorbește despre „o transcriere, o transmutare și o transformare a transcendenței în imanență".

Și, totuși, cel mai frumos înger al lui Caravaggio *(Popas în Fuga în Egipt)* izbutește să păstreze ceva din transcendența de care aparține. Lumina care iradiază din corpul lui stabilește economia scenei. Cu ea își încheie autorul analiza. Între partea umbrită, „terestră" a tabloului (Iosif) și partea senin divină (Maria cu Pruncul), îngerul e „un ax lejer ca un suflu", un mijlocitor care „leagă extremele". Ar exista așadar mijloace „moderne" valide de a menține pictural deosebirea de nivel? Îmi place să adaug un exemplu, anume tabloul atotvăzătorului datorat lui Roger van der Weyden: un chip care, prin arta pictorului, pare că țintește fiecare privitor, fie că acesta stă ori se mișcă. Din el a făcut Nicolaus Cusanus punctul de plecare pentru un experiment contemplativ în care omul se predă Privirii christice, iar raportul vizual se inversează: „ceea ce se presupune a fi obiect (pictura) privește, iar subiecții (spectatorii) devin tablou" (Michel de Certeau).

În aventurile plastice ale primei modernități, lucrările lui Victor Ieronim Stoichiță sînt un ghid plin de savoare savantă. Îl îndeamnă pe cititor să-și rafineze privirea, să-și ducă propria cercetare.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Aferim!

Se vede cu ochiul liber enorma harababură în care ne-am instalat. Ea cuprinde totul, într-un soi de *furor* entropic. Viața politică, instituțională, publică. Tot ce iese din mine la întîlnirea cu toți ceilalți: pe stradă, în universul profesional, pe rețelele de socializare. Societatea românească e copleșită (taman în anul acesta al Centenarului) de zgomot și furie. Ea și-a pierdut orice formă de muzicalitate, în favoarea cacofoniei, și orice formă de conlucrare, în favoarea discordiei. Tabere separate maniheic se zidesc în fiecare zi mai adînc în propriile iluzii simplificatoare, enervant de naive, dar cît se poate de agresive în exclusivismul lor văduvit de nuanțe și bun-simț. Acest tablou – care e mai curînd oglinda mediatică decît realitatea completă a conviețuirii noastre – ascunde filoanele tot mai timorate ale normalității și performanței. Ajungi să vezi inteligența, cultura temeinică și limbajul urban corect gramatical ca pe niște handicapuri bizare, demne de ascunzișul cel mai secret. Am reușit să compromitem totul, de la ideea de justiție pînă la întruchipările sale curente, și de la terapia prin admirație pînă la prestigiul unei educații muncite. Antielitismul sistematic propovăduit, în siajul mentalității comuniste, și-a livrat pretutindeni roadele otrăvite. Am căutat peste tot legende, mituri, socluri, perfecțiuni imaginare – cărora le-am opus o demonologie bufă –, obținînd finalmente o murdărie democratic repartizată pe toate figurile agorei: politicieni, intelectuali publici, jurnaliști, oameni ai Justiției. E ca și cum ne-am simți bine într-o cocină colectivă, atotcuprinzătoare, din clisa căreia se ridică, doar pentru a se afunda imediat la loc, niște siluete de noroi. Ne-am dedat unui masochism al demascărilor, practicînd cu mare entuziasm calomnia, reducția partizană, dublul standard moral și inconsecvența drapată principial.

Desigur că există o Românie „pitorească", una a focului mic, provincial, unde rutina zilnică degajă o pășnicie pentru unii exasperantă, însă firească tocmai prin lipsa ei de ambiție. În România orașelor mari – acolo unde explodează miza puterii politice sau simbolice –, involuția e însă frapantă, imparabilă. Exact unde ar trebui să bubuie acurateța dinamică – în România conectată a orașelor mari – a învins, sub o glazură de occidentalizare, taman spiritul Orientului. Pînă la urmă, ce ingrediente compun ethos-ul oriental? Ipocrizia, duplicitatea, trădarea, tîrguiala, peșcheșul și propteaua. Dacă privim ansamblul societății „în care ne e dat să trăim" prin lentile geopolitice și antropologice, observăm imediat ratarea parțială a noului proiect de occidentalizare, adică revanșa acestui Orient revitalizat de curenții asiatici ai stalinismului românesc și, mai apoi, de neo-fanariotismul feudal al „tranziției". De la înălțimea cuvenită, nu mai contează clivajele dreapta-stînga, vechi-nou, sat-oraș, cultură înaltă-cultură pop, avangardă-conservatorism etc. Ceea ce se impune, atîrnă și scufundă ține de reculul fatal în duhul oriental, total străin de spiritul occidental, pe care l-aș defini prin cultura promisiunii ținute (puterea contractului), eficiența supraindividuală a procedurilor și predominanța practică a raționalismului critic. Occidentul ne-a inclus, din rațiuni strategice *(limes* cît mai distant, permis de slăbiciunea Rusiei post-sovietice), însă nu ne-a putut determina să transformăm veacurile amorfe de orientalizare într-o aventură istorică cu semn contrar. Extremul Orient contemporan (Japonia, China, Malaezia, Singapore etc.) e mult mai occidentalizat decît aria difuz dunăreană a Balcanilor medio-orientali. Carpații aceștia – pe care nu i-am domesticit prin autostradă – ilustrează cel mai tragic dubla noastră alcătuire: un popor vechi și o națiune tînără, trăgînd, de două secole, spre „Evropa" și sabotîndu-și, de tot atîta vreme, șansele de a o implanta în mintea colectivă. Revedeți definiția cuvîntului *aferim:* „bravo!", „perfect!" *și* „halal" sau „Doamne ferește!" N-am reușit să ne decidem...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

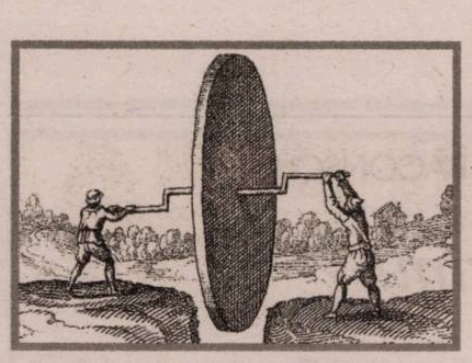

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Congresul și procesul

Două evenimente importante are președintele PSD pe agendă în primăvara asta. Primul dintre ele este congresul PSD programat la finalul săptămînii. Adunarea i-ar putea consolida lui Liviu Dragnea puterea în interiorul unui partid deja vlăguit și lipsit de orice energii pozitive. Nesigur pînă aproape de paranoia, dl Dragnea se teme ca nu cumva vreunul dintre ceilalți lideri ai PSD să capete brusc autonomie și ambiție înaintea alegerilor de anul viitor.

De asemenea, președintele PSD are nevoie să își întărească imaginea de lider puternic, capabil să controleze administrația, după ce o serie de dezvăluiri neplăcute l-au înfățișat ca participant pe la diverse întruniri ale acelor structuri pe care domnia-sa le numește sobru „statul paralel". Altfel spus, dl Dragnea are nevoie să proiecteze atîta putere încît nimeni să nu îi poată reproșa ipocrizia sau, mai rău, lipsa de anvergură. Întreaga sală a congresului trebuie să vadă în liderul său un părinte al partidului și al națiunii (nivel Iliescu) și nu un slujbaș mărunt, ambițios, ezitant și răzbunător.

A doua chestiune a primăverii, cumva legată de prima, e procesul care l-ar putea trimite pe liderul PSD de pe culmile puterii direct în închisoare. Legătura dintre cele două își are baza în teoria din jurul liderului PSD care pleacă de la prezumția că judecătorii se vor gîndi de două ori înainte să condamne un om aflat pe culmile administrativ-politice ale României. Au fost oameni importanți condamnați, dar nici unul în deplin exercițiu al puterii, așa cum ar fi cazul dlui Dragnea. Președintele PSD și cei cîțiva strategi toxici de prin jurul său mizează tocmai pe greutatea pe care ar trebui să o suporte autorul unei asemenea premiere.

Închipuiți-vă pentru cîteva momente scena. Să presupunem că decizia e luată într-o zi de luni, pe la prînz, așa.

În sediul partidului, dl Dragnea tocmai i-a trasat cîteva directive doamnei Dăncilă. Doamna Dăncilă a zis „da", "da" și „da", apoi a plecat să le execute. Urmează întrevederea cu adevăratul premier, Darius Vâlcov. De-abia acum se iau deciziile importante. În afara sediului PSD, presa o ascultă plictisită pe doamna premier, care declamă fraze învățate chiar în dimineața aceea. Pe ușa din spate mai intră cîte un membru al Biroului Permanent al partidului. Ședințele BP au loc în mod tradițional la începutul săptămînii și acela e momentul în care dl Dragnea împarte aristocratic indulgențe.

Pe lîngă jurnaliști trece ostentativ Gabriela Firea. Ziariștii o abandonează pe doamna premier și încearcă să discute cu primarul Capitalei. Doamna Firea emite la rîndu-i cîteva propoziții desprinse din punctajul consultanților, dar, spre deosebire de Viorica Dăncilă, primarul Capitalei a participat la realizarea acelui punctaj și chiar înțelege ce spune. Despre doamna Firea nu va putea afirma nici un parlamentar național sau european că nu i-a auzit niciodată vocea. E o diferență de anvergură acolo. A ambițiilor și resurselor.

În centrul agitației, la distanță egală de fiecare satelit, stă Liviu Dragnea. În umbra sa cresc prudent pesediști. Iar umbra sa e lungă. El are puterea de a-i opri sau de a-i ocroti. Și ia decizii pe tema asta în fiecare săptămînă. Împarte favoruri sau pedepse și îi place să creadă despre sine că e aspru, dar drept. În fapt, e doar temător.

Apoi vine vestea. În timp ce dl Dragnea calculează rapid. Alungă rapid din minte gîndul unui salt peste gardul din spate, înspre ambasada din apropiere, deși în prima secundă de disperare ideea nu părea chiar stupidă. Mai ales în momentul în care, cu un entuziasm tîmp, Codrin Ștefănescu se oferise să facă orice ca să îl ajute. I-ar fi plăcut să îl folosească pe Codrin drept treaptă pentru saltul final.

Decide să se predea, nu înainte de a ține un scurt discurs patetic, pregătit spontan de consilieri.

Pînă atunci însă, are cîteva minute pentru a contempla dezintegrarea propriei carierei, clădite în ani de zile. Lunga sa umbră dispare la două minute după ce știrea „se sparge" pe ecranele televizoarelor. Parcă n-ar fi avut niciodată toată puterea aceea.

Gabriela Firea nu mai ajunge pînă în biroul său și se întoarce către presă, căreia îi amintește ce partid mare și stabil e PSD, ce nevoie de liniște și administrare corectă are țara și cum, sigur, îi pare rău de domnul Dragnea, dar toată lumea trebuie să privească spre viitor. Spre președinția Consiliului UE, spre obiectivele din programul de guvernare, spre bunăstarea oamenilor simpli. Nu lipsește totuși o remarcă satisfăcut-scrîșnită. "De-abia acum e nevoie de un congres." Sigur, dacă partidul va cere, ea nu va ezita să preia frîiele. Însă numai dacă va fi nevoie.

Doar cîțiva metri mai încolo, în sediu, telefonul încă-președintelui PSD sună insistent. Nu răspunde nimeni. E doamna Dăncilă. Cui îi mai pasă de doamna Dăncilă?

Lovitura de grație vine tot prin televizor, de unde se aude vocea lui Marian Oprișan, care spune ceva despre încrederea în Justiție, nici nu mai contează ce. Oftează: „Mariane, Mariane..."

În drum spre Rahova, bănuiește o nuanță batjocoritoare în privirea șoferului. Încearcă din greu să nu se gîndească la ea, dar nu reușește.

Nu mai apucă să vadă *status*-urile de Facebook ale liberalilor, care par să creadă că dispariția sa le justifică pretențiile pentru preluarea guvernului. Dar, dacă le-ar vedea, ar rîde un pic.

* * *

Ei bine, de coșmarul acesta se teme Liviu Dragnea. De aceea o să vedem la congresul PSD manifestări de putere discreționară și aceleași veșnice aluzii la lucruri care s-ar putea întîmpla dacă voința președintelui nu va fi respectată. Din păcate, pesediștii, în marea lor majoritate, vor crede că așa e. Nici unul nu va avea curajul de a proiecta un scenariu precum cel de mai sus, urmat de întrebările legitime și firești despre cum s-ar putea ieși totuși onorabil din această situație. Congresul PSD va fi un spectacol al derivei și fricii. Muppets trecuți de partea întunecată a forței.

Or, aici, dincolo de orice alte trăsături de caracter și/sau competențe, trebuie operată o comparație necesară. Confruntat la rîndu-i cu un proces, președintele PNL, Ludovic Orban, a renunțat să mai candideze și să mai ocupe poziții pe banii statului. A scăpat de acuzații și acum e un om liber. Ba chiar are la dispoziție un oarecare ascendent moral. De cealaltă parte, dl Dragnea luptă cu toate mijloacele din poziția de al treilea om în stat și calcă în picioare orice capital de simpatie ar putea obține chiar și în eventualitatea achitării.

Indiferent de verdict, la finalul procesului, Liviu Dragnea va fi vinovat de umilirea statului român și a instituțiilor sale. Va purta vina degradării mediului politic și a pervertirii nefericite a administrației. Nu sînt sigur că așa ceva se poate grația.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

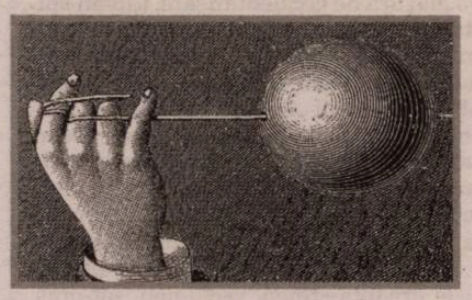

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Cetățeni sau consumatori?

Care e misiunea audiovizualului public? Cum ar trebui să funcționeze? Cine trebuie să plătească factura? Asemenea dezbateri animă, periodic, spațiul public european. S-a întîmplat, cel mai recent, în Elveția. Duminica trecută, elvețienii au fost chemați să decidă (cum alfel!) prin referendum dacă mențin sau nu taxa pentru funcționarea mass-mediei publice. Taxa anuală radio-TV se ridică la 451 de franci elvețieni pe gospodărie. E o sumă considerabilă chiar și pentru nivelul veniturilor din această țară, și una dintre cele mai mari taxe radio-TV din Europa. Prin colectarea acestei taxe se strîng anual aproximativ 1,3 miliarde de franci – sumă care asigură cam trei sferturi din cheltuielile de funcționare ale radioului și televiziunii publice (SRF): 17 posturi de radio și 8 posturi de televiziune. E singura societate mass-media care transmite în toate cele patru limbi oficiale ale confederației. Eliminarea acestei taxe ar fi însemnat o finanțare a posturilor publice direct de la bugetul de stat, dar și o reducere drastică a cheltuielilor, inclusiv prin închiderea unor posturi regionale.

Referendumul inițiat de Partidul Popular și de liberalii radicali viza desființarea taxei radio-TV și eliminarea oricărei forme de susținere de stat pentru SRF.

Într-o federație de cantoane, într-un stat multicultural și plurilingv a primat, pînă la urmă, argumentul democrației.

Inițiativa nu e surprinzătoare. Și în alte state, precum Germania, Austria și Danemarca, partidele conservatoare și populiste au propus eliminarea taxelor radio și TV. În Germania, cel puțin, dezbaterea a avut și un efect pozitiv. Supuse presiunii, mediile publice au fost obligate să-și regîndească oferta, să se reformeze, să-și reafirme valorile, să recîștige încrederea publicului.

În Elveția, adversarii taxei au susținut că atît modelul organizațional al mediei publice, cît și taxa în sine sînt depășite și că elvețienii ar trebui să plătească doar acele conținuturi pe care le și consumă. Mai ales publicul tînăr – care oricum a migrat spre mediul online – nu se regăsește în programele difuzorilor publici. Adversarii taxei susțin că fiecare consumator decide ce plătește și la ce post se uită. E o perspectivă care exclude din ecuație tocmai sensul radioului și al televiziunii publice: acela de a difuza informație și divertisment de calitate. E drept că mediile publice nu mai fac de mult audiență, e adevărat că unele companii private reușesc, la ore de vîrf, să atingă un public mult mai numeros. Adesea, cu bugete mai mici decît posturile de stat. Dar calitatea costă. Iar obiectivul companiilor private nu e calitatea, ci doar audiența cît mai mare. Și profitul. Să mai adaug că aceste companii ar avea cel mai mult de cîștigat de pe urma fragilizării mediilor publice – companiile, nu cetățenii?

La referendumul de duminica trecută, peste 70% din elvețieni au susținut menținerea taxei. Guvernul federal, partidele mari precum și numeroase personalități publice au pledat pentru menținerea taxei, care ar reprezenta „o garanție a independenței jurnalistice și a calității relatării". Mai ales un stat mic, precum Elveția, are nevoie de mass-media publice pentru a putea apăra interesele comunităților culturale, susțin apărătorii taxei.

În opinia guvernului federal, SFR este un furnizor de emisiuni neutru din punct de vedere politic. Această neutralitate ar fi mult fragilizată dacă societatea ar trebui să-și acopere cheltuielile de funcționare din încasări provenite din publicitate. Nu e o surpriză că majoritatea cetățenilor au radioteleviziunea publică: într-o federație de cantoane, într-un stat multicultural și plurilingv a primat, pînă la urmă, argumentul democrației.

Actualul peisaj mediatic merită o dezbatere aprofundată, notează ziarul în limba franceză *La Liberté* din Fribourg. „Această victorie nu aparține SFR, ci publicului, care a înțeles că o televiziune pur comercială nu poate garanta calitatea". *Tribune de Genève* a numit votul de duminică „un moment de răscruce", adăugînd că, deși cetățenii nu au eliminat taxa, ei nu mai vor să o păstreze în forma sa actuală. Sarcina radioteleviziunii elvețiene e „gigantică". Ziarul de limba italiană *La Regione* spune că SRF a fost salvată, dar „viitorul posturilor publice e incert".

Inteligența artificială

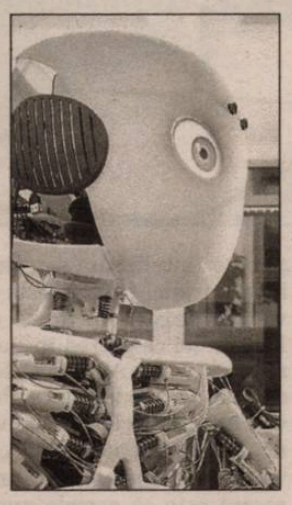

Texte și opinii de:

● Mihail-Valentin CERNEA (doctor în filozofia științei)
„Consecințele utilizării soldaților artificiali“

● Ioan MUNTEAN (profesor, Universitatea North Carolina)
„Teme și temeri“

● Dominic NEGRICI (doctor în filologie)
„Ar fi AI capabilă să producă artă?“

● Radu USZKAI (cercetător)
„Play that funky music, AI!“

● Constantin VICĂ (cercetător)
„Visul automatelor și fetișul muncii“

● Cristina VOINEA (doctorandă în filozofie)
„Ecoul din camera chinezească“

argument

Aveți, avem, AI viitor?

Inteligența artificială (AI) a părăsit distopiile SF și a intrat deja în viața noastră. Ne bucurăm deja de tot felul de *device*-uri *smart:* ceasuri, telefoane, ochelari, proteze, case. Mai mult decît atît, există roboți chirurgi, roboți sexuali, roboți hostese cu care poți avea, cît de cît, o conversație, computere care te fac praf la șah, mașini care se conduc singure, entități de supraveghere și predicție a fenomenelor sociale și economice în baza activității umane în rețele...

Dar cît de departe poate sau ar trebui să meargă umanitatea atît de motivată, dependentă deja, obsedată de-a dreptul de progresul tehnologic? Dacă tot explorăm spațiul căutînd inclusiv forme de existență extraterestră sau non-umană, dacă tot am descifrat clonarea organică, de ce n-am crea și entități non-organice? Este existența, orice formă de existență, un dat sau un creat? De ce n-am fi noi înșine creatori de viață artificială *și* inteligentă?

Elon Musk, cel mai faimos vizionar al momentul, spunea că va face totul ca omenirea să colonizeze planeta Marte. Întrebat de ce, a răspuns că, în acest punct al evoluției noastre, avem nevoie de un vis mai mare, mai îndrăzneț, mai nebun, altfel nu vom rezista ca specie. Față de propria noastră planetă, care ne-a dat viață, am devenit atotputernici (ne stă în putere și, probabil, în cele din urmă o vom distruge – de altfel, din cauza impactului uman, Pământul este deja o planetă hibrid, al cărui ecosistem nu mai este 100% natural), dar totodată sîntem și perfect neajutorați, și nici măcar în fața Universului, ci în fața propriului corp.

Dar dacă AI este tocmai șansa supraviețuirii noastre ca specie, într-o formă sau alta? În fond, la ce bun inteligența umană dacă idealul ei nu este să creeze ceva încă și mai inteligent: o inteligență superioară și, eventual, autonomă?

Dacă de AI depinde nu atît salvarea speciei în chip de colonizatoare a altor planete, dar îndeplinirea visului călătoriei în timp, să zicem, n-ar merita să încercăm? Chiar și cu riscul ca aceasta să fie ultima noastră dorință (îndeplinită).

P.S. Mulțumesc Centrului de Cercetare în Etică Aplicată, Facultatea de Filozofie, Universitatea din București, pentru sprijin.
(**Marius Chivu**)

BARBURISME

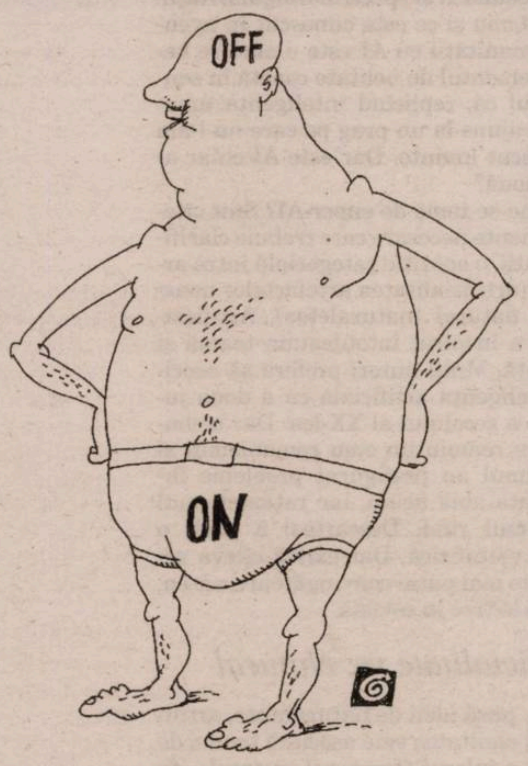

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Ioan MUNTEAN

Teme și temeri

Inteligența artificială (prescurtat AI, după acronimul din engleză: Artificial Intelligence*) este înțeleasă ca „inteligență* generală *de nivel uman" sau peste nivelul uman (numită uneori AI+). Inteligența umană specifică unui domeniu nu mai este un prag greu de trecut: vezi rezultatele recente în șah sau în jocul de Go, precum și teoreme demonstrate sau verificate doar de computere. Noi tehnologii de învățare precum* Deep Learning *permit acum mașinii să învețe jocuri noi doar urmărind jocurile altora. AI este deja bazată pe un complex proces de învățare „adîncită" cu mai multe niveluri decît creierul uman. Ar fi teribil, spun unii, ca AI să devină capabilă să creeze alte tipuri superioare de AI, similar unei reacții în lanț, concept numit super-AI. Acest proces în care AI atinge nivelul de super-AI este numit Singularitate, idee promovată de Ray Kurzweil, inspirat oarecum din teoria găurilor negre din fizică: niște cantități care cresc peste măsură, teoretic la infinit.*

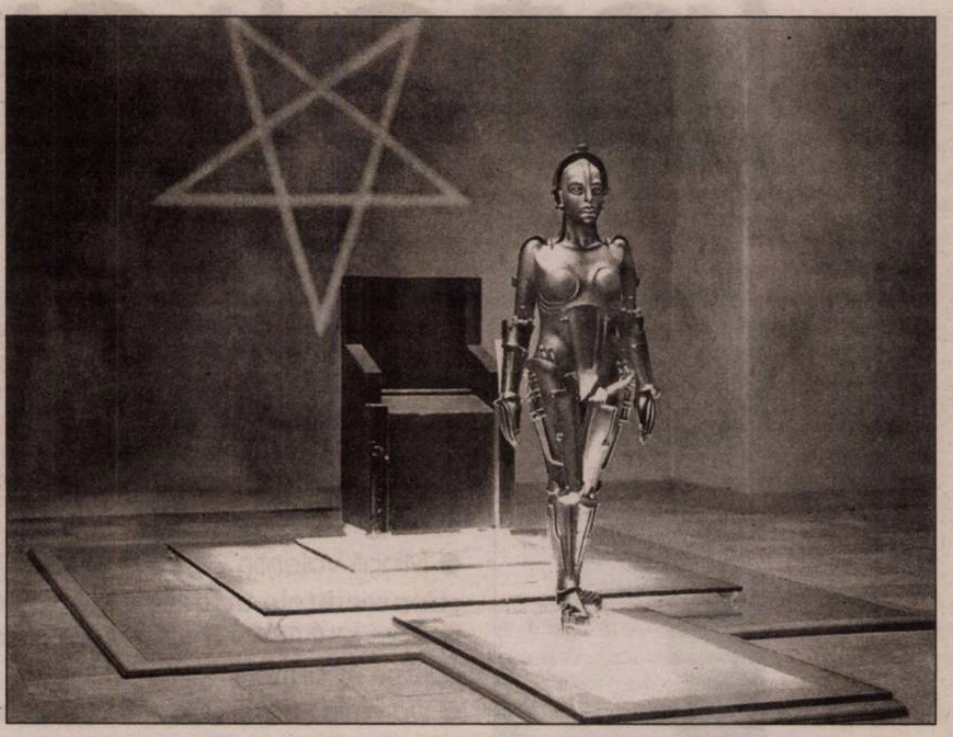

Voi începe cu un avertisment: AI are o soartă dilematică. Pe de o parte, pare un element cu totul nou, nemaivăzut. Nu am întîlnit în istoria noastră creații mai inteligente decît creatorul. Dar teama că putem crea artefacte ce depășesc orice măsură și ne scapă de sub control nu e deloc nouă. În materialul de față intenționez să reflectez asupra AI ca o continuare a unui efort uman de a crea artefacte tot mai autonome – un vis universal, ce ne-a însoțit pe parcursul întregii noastre istorii ca umanitate. Iar teama că autonomia artefactelor zămislite de imaginația noastră va scăpa de sub control este, din nou, o temere veche. Golem, monstrul lui Frankenstein, Terminator sau Ava (din filmul *Ex Machina)* ne amintesc că tehnologia sau știința pot crea ființe magice, binevoitoare sau doar altfel. Că ar exista o diferență ontologică între noi și mașini pare o sugestie ce ne-ar putea scăpa de coșmarul unei invazii a roboților. Ideea carteziană că sîntem excepționali cînd ne comparăm cu roboții, animalele, îngerii etc. este probabil cea mai ușoară cale de a scăpa de coșmarul și spectrul Singularității. Ce este nou și ce este cunoscut în aventura umanității cu AI este o afacere veche. Elementul de noutate constă în sentimentul că, replicînd inteligența umană, am ajuns la un prag pe care nu l-am mai trecut înainte. Dar este AI chiar atît de nouă?

Și cine se teme de super-AI? Sînt cîteva elemente necesare care trebuie clarificate. Întîi, o opoziție categorială între artificial (artificialitatea artefactelor noastre) și natural (naturalețea). Artificialitatea a inspirat întotdeauna teamă și prudență. Mulți autori preferă să asocieze inteligența artificială cu a doua jumătate a secolului al XX-lea. Dar trebuie să ne reamintim cum romanismul și clasicismul au prefigurat probleme întîmpinate abia acum, iar raționalismul (în primul rînd, Descartes) a găsit o soluție metafizică. Dar există cîteva argumente mai puțin convingătoare, zic eu, pe care le trec în revistă.

Artificialitate vs. *Natural*

Opusă ideii de naturalitate, artificialitatea este asociată trufiei de a înlocui Creatorul cu omul – fiecare pas în direcția creării unei lumi artificiale ne îndepărtează de ceea ce este natural. De ce? Mulți din tabăra celor indignați sau de-a dreptul înfricoșați de spectrul AI aduc o obiecție intrinsecă științei și dezvoltării acestei tehnologii. Ei nu consideră consecințele benefice ale AI importante: ideea de a crea inteligență sau viață este în sine extrem de periculoasă. Cu alte cuvinte, chiar dacă AI ar avea doar consecințe benefice (ceea ce este foarte greu de închipuit), din punct de vedere metafizic comitem un păcat capital: a crea ceva necreat, ceva inexistent sau nenatural, este trufie nespusă. Tehnologia și știința sînt, în acest sens, mai periculoase decît arta. Pentru că a crea ceva ce nu există și nu a existat este „un joc de-a Dumnezeu".

„Inteligența Artificială va fi ori cel mai bun lucru, ori cel mai rău lucru care i se va întîmpla omenirii."

STEPHEN HAWKING

„Să prezici viitorul nu este magie, este Inteligență Artificială."

DAVE WATERS

„Inteligența Artificială este noua electricitate."

ANDREW NG

Mulți probabil se situează pe o poziție teologică și susțin că în cazul inteligenței artificiale acest joc de-a Dumnezeu este un element crucial ce depășește considerentele pragmatice de genul: „Ca orice unealtă creată de om, AI poate fi folosită în scopuri bune, dar și în scopuri rele." Argumentul că AI este joacă extremă de-a Dumnezeu pune însă un accent important pe ideea de inteligență sau viață. Este la fel de prezent în biologia sintetică, unde țelul cercetătorului este de a crea noi forme de viață. Important însă este să facem distincția între ce *putem* face și ce *trebuie* să facem: conform acestei tabere, am putea crea inteligență sau viață, dar nu trebuie (iar aici trebuie este *moral)* să dezvoltăm aceste noi forme de inteligență. Pentru cei care cred în „jocul de-a Dumnezeu", a crea AI este la fel de distructiv ca a crea arme biologice. Putem să le dezvoltăm, dar bacteriile sau virușii creați de noi ne vor distruge. La fel, artificialitatea vieții duce la dispariția umanității. Interesant este că armele nucleare nu intră în această categorie: procesele de fuziune și fisiune sînt naturale și au loc în realitate, deci sînt naturale: noi nu facem decît să imităm natura. O super-AI nu este naturală, iar dispariția umanității este legată de dispariția umanității „naturale". Aici argumentul stagnează de multe ori, dar inteligența este, dacă permitem glosa

Putem crea AI, dar trebuie?

cartezianăă, ceva diferit de ceea ce este natural (material). Este un joc cu focul, mai precis cu moartea umanității ca esență nematerială. Un termen tehnic folosit în literatură este „riscul existențial" al AI, similar cu riscul existențial al armelor biologice și al altor experimente care ne pun

Bibliografie (minimală) esențială despre AI

Douglas R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Braid* (1979);

Terry Winograd & Fernando Flores, *Understanding Computers and Cognition: A New Foundation for Design* (1986);

Marvin Minsky, *The Society of Mind* (1986);

Hubert Dreyfus, *What Computers Still Can't Do: A Critique of Artificial Reason* (1992);

Mind Design II. Philosophy, Psychology and Artificial Intelligence, editor John Haugeland (1997);

John McCarthy, *Formalizing Common Sense* (1998);

Rodney Brooks, *Cambrian Intelligence: The Early History of the New AI* (1999);

The Turing Test: The Elusive Standard of Artificial Intelligence, editor James Moor (2003);

Alan Turing, *The Essential Turing: Seminal Writings in Computing, Logic, Philosophy, Artificial Intelligence, and Artificial Life plus The Secrets of Enigma,* editor Jack Copeland (2004);

Wendell Wallach & Colin Allen, *Moral Machines. Teaching Robots Right from Wrong* (2008);

Stuart Russell & Peter Norvig, *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (2009);

Nick Bostrom, *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies* (2014);

Fundamental Issues of Artificial Intelligence, editor Vincent Müller (2016).

(recomandată de Constantin Vică)

existența ca umanitate în pericol.

Argumentul jocului de-a Dumnezeu este însă vulnerabil pentru că presupune că inteligența este o facultate specială. Mă număr printre cei care cred în esența naturală a inteligenței sau cogniției. Cei care se opun argumentului „jocului" spun că inteligența este naturală, emerge în lumea materială a animalelor și a oamenilor, iar AI nu ar face decît să mimeze naturalul (o tehnică numită *biomimetica)*. Naturalul, așa cum îl percepem, pare static, nemișcat. Realitatea este alta: depășind condiția romantică, ne putem închipui o lume în care artificialul corectează naturalitatea și o îmbunătățește. Întrebarea poate fi transpusă în alte contexte: am creat zbor artificial cînd am inventat avioane bazate pe principii diferite de zborul păsărilor. Am creat computere, care nu există în lumea creată (oare o pasăre „calculează" cînd zboară?). Avem matematica, ceea ce depășește granițele fizicului, ale vizibilului. Am trimis oameni pe Lună, ceea ce este complet în afara naturalității noastre ca specie animală. Am explorat părți ale universului care nu au nimic de-a face cu zestrea noastră naturală. Am creat forme noi și, în multe cazuri, mai eficiente decît formele naturale. Simplul fapt că vrem să creăm ceva ce nu există pare un motiv foarte slab pentru a crede că ne jucăm de-a Dumnezeu. „Nu există încă" este o categorie naturală în sine: universul se schimbă constant și evoluează în forme noi, neașteptate sau inexistente înainte. De ce nu am integra AI în categoria naturalului? De ce este AI diferită de alte creații artificiale precum zborul, medicamentele, protezele? De ce-ar crede unii că ne jucăm de-a Dumnezeu doar creînd viață/inteligență în forme noi?

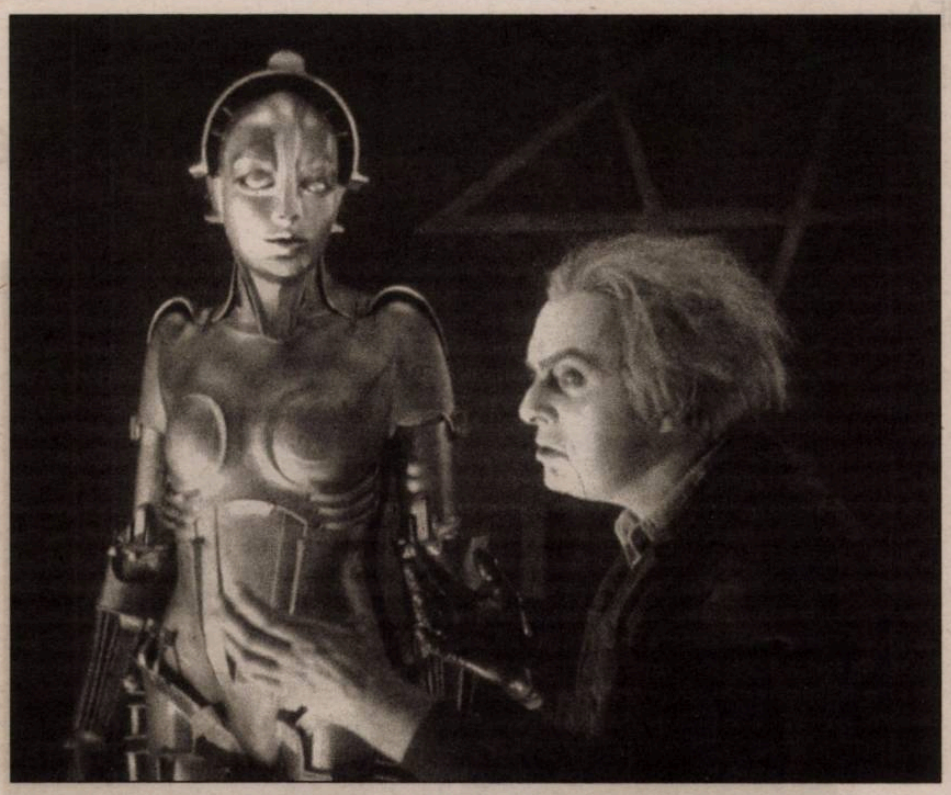

De ce nu am integra AI în categoria naturalului?

Principiul de precauție

Cei care discreditează argumentul acestui „joc" insistă pe faptul că problemele cu AI nu sînt intrinseci, ci sînt legate de *consecințele* extrem de nefaste. Consecințele AI sînt așadar extrinseci și țin mai degrabă de felul în care va arăta în viitor o societate ca a noastră cu AI la îndemînă. Și acest grup presupune că în principiu putem atinge un nivel de AI egal cu cel uman sau superior, dar că majoritatea consecințelor acestei tehnologii sînt nefaste. Vom fi pur și simplu înlocuiți de AI (în timp ce alte invenții nu ne-au înlocuit ca oameni). Aici e diferența. O temere domină literatura celor care preferă să fie prudenți (și aplică așa-numitul „principiu de precauție"). Dacă există o consecință nefastă a unei tehnologii, iar consecințele benefice nu sînt cunoscute, trebuie să ne abținem să dezvoltăm tehnologia respectivă. Știm că orice algoritm sau computer poate fi hackuit, spart. Chiar dacă un algoritm AI a fost creat pentru a servi scopuri nobile, el poate deveni o armă în mîinile criminalilor. Chiar dacă vom avea roboți capabili să conducă mașini sau camioane, bune pentru copii sau asistente pentru persoanele în vîrstă, acești roboți vor fi, *volens nolens,* vulnerabili la pirateria cibernetică.

Acest argument extrinsec este cel mai puternic cînd vine vorba de temerile noastre de a opri dezvoltarea AI. *To hack or not to hack,* iată întrebarea! Iar o posibilă soluție este propusă în literatura de specialitate (David Chalmers și Nick Bostrom o discută pe îndelete): ce ar fi să experimentăm AI în laboratoare izolate, *in vitro* (sau în „gropi de nisip"), unde Internetul nu există și nici nu este permis, iar agenții noștri artificiali sînt cenzurați în ceea ce privește legătura lor cu lumea exterioară? Acest paternalism AI este însă greu de menținut pentru multă vreme: pe măsură ce AI emerge și evoluează în Singuralitate (super-AI), vom putea oare păcăli acești agenți și vom putea noi să-i ținem prizonieri pe măsură ce coeficientul lor de inteligență crește exponențial față de coeficientul uman?

„Oamenii își fac griji ca nu cumva computerele să devină prea inteligente și să preia conducerea lumii, dar adevărata problemă este că ele sînt stupide și deja au preluat conducerea lumii."

PEDRO DOMINGOS

Moralitatea artificială & supervenienta

Dar coșmarul Singularității nu se oprește aici. Scenarii comune vehiculate presupun că super-AI nu ne vor extermina, dar că urmașii noștri vor locui în rezervații în timp ce super-cyborg-ii ne vor vizita, privi și conserva, ca pe niște curiozități ale trecutului. *Homo sapiens* nu a exterminat toate primatele, dar le-a redus la condiția de curiozități și exponate în grădini zoologice. Apoi, mai este ideea că Singularitatea va decide în viitor binele și răul pentru noi. Într-adevăr, chiar dacă unii pot admite că AI este posibilă sau chiar dezirabilă, mulți clachează intelectual la ideea de moralitate artificială (AM, după acronimul în engleză: *Artificial Morality).* Aici încărcătura filozofică este și mai copleșitoare. Ideea este din nou oarecum carteziană: capacitatea de a raționa despre bine și rău este condiționată de un „ceva", de un factor X ce ne face speciali printre alte creaturi. Acest factor X poate fi conștiința, dar pot fi empatia, emoțiile, interioritatea, poate fi intenționalitatea husserliană, poate fi un *Dasein* heideggerian sau o combinație a acestora. Există firește mulți alți candidați ce pot ocupa acest spațiu al moralității pur umane.

Din păcate, poziția aceasta nu este deloc atractivă pentru alții (și nici pentru mine). Eu, de exemplu, prefer un argument apropiat unui funcționalism moral, iar ideea de agent moral nu îmi dă atîtea crampe intelectuale. Nu cred că sîntem atît de speciali în modul în care raționăm cu privire la etică și moralitate și cred că există un cadru comun al facultăților raționale umane. Funcționalismul sugerează că raționamentul moral este o funcție a raționamentului despre fapte, deși această relație este extrem de complicată (unii, ca Frank Jackson, susțin că avem de a face cu *supervenienta).* Înclin să cred, prin analogie, că cogniția morală poate fi replicată și învățată, de oameni și deopotrivă de mașini. Cred că noi învățăm moralitatea precum învățăm alte deprinderi. Mă aflu, probabil, în linia unei teorii a virtuții în etică. Categoriile morale pot fi clasificate, iar algoritmii (acum sau în viitor) vor reuși să identifice aceste categorii, oarecum în mod similar algoritmilor *Deep Learning* care sînt capabili să discearnă o strategie bună în jocul de table de o strategie proastă. Este de asemenea evident că aceste decizii nu sînt absolute, ci depind de anumite matrici culturale sau sociale, iar aici diferența cu jocurile este fundamentală. Am simplificat mult, dar cred că moralitatea implică procese precum învățarea, optimizarea și, nu în ultimul rînd, evoluția. Toate aceste procese, cel puțin la nivel înalt, conduc la ideea de comparare, categorizare și clasificare.

De ce avem nevoie de agenți morali artificiali? Din nou prefer un argument care naturalizează moralitatea. E greu de crezut că o mașină fără șofer, o dronă autonomă, un *carebot* (roboți care joacă rolul de asistente medicale în aziluri pentru persoane în vîrstă sau cu deficiențe mintale), un robot-bonă pentru copii nu vor trebui să ia decizii morale și fără ajutorul oamenilor. Din nou, revin la ideea de autonomie. Pe măsură ce pretindem acestor agenți inteligenți să fie autonomi, le cerem implicit să ia decizii despre ce e bine și ce e rău.

Închei cu un gînd speculativ: existența agenților AI și AM ne va face mai toleranți, mai deschiși la alteritate și mai puțin trufași. Mai puțin excepționaliști.

***Ioan Muntean** este profesor la Universitatea North Carolina din SUA.*

7 romane despre AI

1) Stanislaw Lem, *Ciberiada*, traducere de Mihai Mitu, Nemira, 1994;
2) Iain M. Banks, *Spectrul lui Phlebas*, traducere de Roxana Brînceanu, Nemira, 2016;
3) Dan Simmons, *Illion*, *Olimp*, traducere de Mihai Dan-Pavelescu, Nemira, 2008/2010;
4) Philip K. Dick, *Visează androizii oi electrice?*, traducere de Ștefan Ghidoveanu, Nemira, 2017;
5) Orson Scott Card, *Vorbitor în numele morților*, traducere de Gabriel Stoian, Nemira, 2014;
6) Auguste Villiers de l'Isle-Adam, *Viitoarea Evă*, traducere de Mihai Elin, Univers, 1976;
7) Mary Shelley, *Frankenstein. Prometeul modern*, traducere de Alexandra Călinescu, Polirom, 2004.

7 cărți de non-ficțiune despre AI

1) Stanislaw Lem, *Întoarcerea din stele. Golem XIV*, traducere de Constantin Geambașu, Univers, 1997;
2) Julie Wosk, *My Fair Ladies: Female Robots, Androids, and Other Artificial Eves*, Rutgers University Press, 2015;
3) Nick Bostrom, *Superinteligența. Căi, pericole, strategii*, traducere de Doru Căstăian, Litera, 2016;
4) Ray Kurzweil, *Epoca mașinilor spirituale. Cînd computerele depășesc inteligența umană*, traducere de Bogdan Chircea, Paralela 45, 2012;
5) Norbert Wiener, *Dumnezeu și Golem, S.A.: comentariu asupra cîtorva puncte de contact între cibernetică și religie*, traducere de Edmond Nicolau și Lucia Nasta, Editura Științifică, 1969;
6) Gleen Yeffeth, *Matrix – știință, filozofie și religie*, traducere de Ana-Maria Murariu, Amaltea, 2003;
7) Edgar Allan Poe, „Jucătorul de șah al lui Maelzel" în *Masca Morții Roșii*, traducere de Liviu Cotrău, Polirom, 2012.

(alese de criticul literar Mihai Iovănel)

Cristina VOINEA

Ecoul din camera chinezească

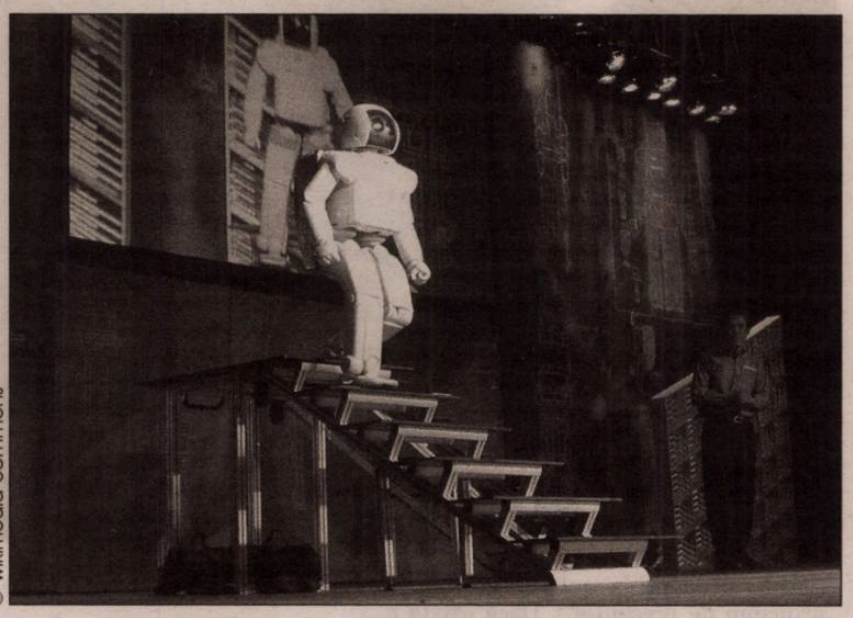
© wikimedia commons

„Lucrurile sînt împotriva noastră!“, anunța, în 1948, fictivul Pierre-Marie Ventre, dînd astfel naștere rezistențialismului, un așa-zis curent filozofic care susținea că obiectele au o atitudine ostilă față de oameni, aflîndu-se într-un perpetuu război cu aceștia. Rezistențialismul nu ar trebui să fie luat în serios, pînă la urmă a fost gîndit ca o ironie la adresa lui Jean Paul-Sartre și a existențialismului său. În ciuda acestui lucru, a lăsat în urma lui o importantă moștenire: ideea, încă larg îmbrățișată, conform căreia încercarea oamenilor de a crea tehnologii tot mai inteligente va avea ca rezultat nu progresul incremental, ci chiar dispariția rasei umane.

Șaizeci de ani după Pierre-Marie Ventre apare Nick Bostrom, un filozof al tehnologiei oxonian, care propune un scenariu înfricoșător, de mult cunoscut fanilor de SF-uri. Atunci cînd inteligența artificială generală (AI) va apărea – o chestiune de certitudine, spun ei – va trebui să ne pregătim pentru sfîrșitul existenței noastre; de aici și riscul existențial. O inteligență superioară nouă va fi declicul pentru o „explozie a inteligenței“, o serie de autoîmbunătățiri care vor transforma mințile artificiale și activitățile lor în chestiuni de neînțeles pentru oameni. Presupune apariția unei inteligențe net superioare celei umane dispariția speciei noastre? Bostrom ne propune să fim realiști și să acceptăm acest scenariu ca fiind cel mai plauzibil, doar avem un model pe care îl putem extrapola: comportamentul nostru față de alte specii pe care aproape că le-am adus în pragul extincției. Dacă oamenii, cu inteligența lor superioară, au reușit să schimbe felul în care arată această planetă, atunci același lucru îl va încerca și o minte artificială, ceea ce s-ar putea să nu fie neapărat bine pentru noi. Nu e foarte clar cît mai avem de așteptat pînă la Singularitate (un alt nume pentru inteligența artificială generală); predicțiile riscurilor existențiale ale inteligenței artificiale sînt mereu plasate într-un viitor nu foarte îndepărtat, însă nici foarte apropiat, astfel încît să ne pună în gardă fără a-i stînjeni pe profeți în cazul în care predicțiile lor nu se îndeplinesc.

Sîntem încă departe de o inteligență artificială generală. Sistemele specializate pe care le folosim astăzi, printre care și inteligențe artificiale (precum Siri sau Alexa), nu ridică nici un fel de risc existențial. Ce le lipsește și, totodată, ceea ce deosebește inteligența umană de alte tipuri de inteligențe este generalitatea. De exemplu, nu putem învăța o albină să construiască un cuib de rîndunele, așa cum nu putem învăța rîndunelele să ridice un stup. În mod similar, faimoasa DeepBlue, inteligența artificială care i-a luat titlul de campion mondial la șah lui Gari Kasparov, nu poate fi antrenată să conducă o mașină sau să joace pe bursă. Însă oamenii pot învăța să întreprindă toate aceste activități, uneori într-un timp destul de scurt. Este discutabil dacă inteligența umană este cu adevărat generală, însă nimeni nu s-ar putea îndoi că aceasta este în mod semnificativ *mai generală* decît cea prezentă în lumea animală.

Una dintre principalele probleme în calea construirii unei AI este că nu prea știm ce este și cum funcționează inteligența umană. Deși avem o sumedenie de teorii (cognitive, biologice, cognitiv-contextuale etc.) despre minte, conștiință sau inteligență, nici una nu este definitivă. Asta pentru că nu putem scăpa de recursivitate: obiectul de studiu este, în același timp, și instrumentul cu care studiem. Însă treaba filozofilor este să găsească soluții pentru a ieși din astfel de încurcături, iar pentru aceste situații speciale au bricolat un „instrument“ aparte: experimentele mentale, cu ajutorul cărora pot imagina și verifica sau „testa“ consecințele unor ipoteze, teorii sau principii.

„Înainte să ne ocupăm de Inteligența Artificială, de ce nu facem ceva împotriva stupidității naturale?“

STEVE POLYAK

Conținut semantic vs. *sintaxă*

Pentru a testa posibilitatea creării unei minți artificiale, adică a unei AI, filozoful John Searle a imaginat un experiment mental numit *camera chinezească* – un răspuns la testul Turing –, care din anii '80 și pînă astăzi a stîrnit imense dezbateri și discuții. Experimentul este următorul: un individ care nu vorbește limba chineză este închis într-o cameră în care se află o cutie cu semnele alfabetului chinezesc (pe care nu le poate înțelege) și o carte de instrucțiuni pentru asamblarea acestora (instrucțiuni pe care le poate înțelege). În afara camerei avem un vorbitor de limbă chineză care strecoară pe sub ușa camerei diverse mesaje în chineză. Cel dinăuntru va putea răspunde mesajelor primite în următorul fel: se va uita în manualul cu instrucțiuni, iar mai apoi va manipula caracterele chinezești astfel încît va reuși să ofere un răspuns coerent vorbitorului de afară. Instrucțiunile arată ceva de tipul: dacă ai semnul x, răspunde cu semnul y, cu mențiunea că cel din cameră nu știe ce înseamnă x și y. Înțelege atunci acesta răspunsurile pe care le trimite vorbitorului de chineză sau mesajele pe care le primește? Nu. Întocmai unui computer, el nu face decît să manipuleze simboluri, fără a avea nici cea mai vagă idee despre semnificația lor. De aici și legătura cu imposibilitatea apariției inteligenței artificiale generale: mințile umane au conținut semantic, adică au capacitatea de a înțelege sensul simbolurilor cu care operează; în schimb, programele și computerele au numai sintaxă, mai precis manipulează simboluri fără a le înțelege. Inteligența presupune adaptabilitate și spontaneitate, lucruri pentru care avem nevoie de înțelegere și nu doar de reguli de acțiune sau interacțiune.

Așa cum s-a observat, concluziile acestui experiment mental sînt radicale: nu putem crea o inteligență artificială generală pentru că nu știm cum să îi programăm înțelegerea așa cum apare ea la oameni. Oricît de bine am antrena o astfel de entitate, ea nu va rămîne decît un manipulator de simboluri. Chiar dacă Siri răspunde uneori ca un om, părînd astfel să treacă testul Turing, aceasta nu are de fapt capacitatea să priceapă ce i se spune sau ce răspunde.

Însă camera chinezească nu arată imposibilitatea logică a unei inteligențe artificiale generale, ci doar faptul că acum nu știm exact cum să o creăm. Există două sensuri ale acelui *ar putea* din atît de rostogolita sintagmă „inteligența artificială generală *ar putea* să apară cîndva“. Într-o primă instanță, *ar putea* se referă la *posibilitate,* adică la faptul că nu există nici o contradicție logică ce ne-ar opri să asumăm că AI este teoretic posibilă. Însă, într-un al doilea sens, *ar putea* se referă la *probabilitate*, adică la posibilități concrete. Diferența între cele două este următoarea: *aș putea* ca la un moment dat să îmi pierd telefonul mobil (e foarte plauzibil, avînd în vedere istoricul meu personal) *vs. aș putea* să rezolv conjectura lui Hodge (nu e logic imposibil, dar e foarte puțin probabil avînd în vedere că nu am mai făcut matematică de mai bine de zece ani). Ceea ce înseamnă că inteligența artificială generală, împreună cu toate riscurile existențiale pe care le ridică, este posibilă conceptual, însă foarte puțin probabilă astăzi sau în viitor.

Există însă alte riscuri existențiale, precum posibilitatea războaielor nucleare sau încălzirea climatică, pe care dacă nu le rezolvăm cît mai repede nu vom mai ajunge niciodată să vedem o inteligență artificială generală. Ne-am obișnuit să tratăm tehnologiile ca simple instrumente neutre, iar reflecția morală provocată de acestea a fost mai degrabă retroactivă, decît proactivă. Așa că ne-am trezit, în mod surprinzător, cu o sumedenie de probleme care cu greu pot fi rezolvate după ce tehnologiile au fost larg îmbrățișate și utilizate. Aceasta pentru că am realizat foarte tîrziu că toate artefactele din jurul nostru sînt precum niște legislatori ascunși ai societăților moderne. Pe măsură ce creăm noi și noi tehnologii, tot mai sofisticate și complexe, ar trebui să ne întrebăm, în primul rînd: *ce fel de lume vrem să creăm cu ajutorul acestora?* Ceea ce ar însemna să ne mutăm atenția dinspre productivitate și eficiență înspre condițiile sociale, politice sau morale, pe care le creăm sau restrîngem odată cu schimbarea tehnologică. Ajungem astfel la imperativul moral al zilelor noastre: găsirea unor forme sau limite pe care să le impunem tehnologiilor pentru ca acestea să lărgească spectrul libertății umane, al autonomiei și al capacității de autoguvernare a utilizatorilor săi.

„Partea tristă cu Inteligența Artificială este că îi lipsește artificiul, deci inteligența.“

JEAN BAUDRILLARD

Ce fel de lume vrem să creăm cu ajutorul AI?

***Cristina Voinea** este doctorandă a Facultății de Filozofie, Universitatea din București, cu o teză de filozofie politică și etică a Internetului.*

Constantin VICĂ

Visul automatelor și fetișul muncii

Omul este un animal contemplativ și leneș, fiind singurul animal care are o problemă cu timpul și finitudinea vieții. Spre norocul lui, aceste gînduri îl chinuie rar, în cea mai mare parte din timp omul merge de colo-colo, face și desface, idiosincrazic și redundant, ca o automată, ca toate primatele din univers. Contemplîndu-se, își dă seama totuși că procesul continuu al facerii lumii în cazul său e unul chinuitor: noi, omul, sîntem primele animale (auto)domesticite spre muncă, noi trebuie să muncim spre a fi. „Ce văd însă, în afară de pălării și straie, sub care s-ar putea ascunde niște paiațe automate?“, se întreba Descartes, bîntuit de demonul îndoielii. Uzul cuvintelor îl dă de gol pe om, credea acesta, dar avansul de astăzi din tratarea computațională a limbajului natural și recunoașterea vorbirii face ca și mașinile să rostească cuvinte, însă, așa cum preciza filozoful francez, nu vor putea „răspunde cu sens la tot ce se vorbește în prezența“ lor sau nu pot „dovedi că gîndesc ceea ce spun“. Noi sîntem automate cu suflet rațional, suflet care nu se poate produce mecanic de către om, transează Descartes; merg mai departe: drama noastră e că sîntem automate cu suflet care *trebuie* să muncească.

Valul automatizării, și astfel al trecerii într-un regim algoritmic al muncii, bazat pe învățarea automată a mașinilor și pe capacitatea de a produce cunoaștere din date nenumărate, aducé promisiunea că vom redeveni automate cu suflet care nu vor mai fi vreodată puse în situația de a mișca vreun deget. În egală măsură, este coșmarul excluderii din (exploatarea prin) muncă. Roboții de mîine îi vor înlocui pe lucrătorii de azi și, cu puțin noroc, chiar și pe șefii lor. Rămîn în cursă doar circulația capitalului și mijloacele de producție, iar noi vom privi umiliți și obidiți, din fața ecranelor, acest spectacol sinistru. Două scenarii ale unui viitor utopic sau distopic, după gust și credințe bine înrădăcinate. Ambele scenarii își găsesc profeții, vizionarii pregătiți să ofere consultanță, pe bani pești, nu în criptomonedă, pentru acest moment al crizei și tranziției. E plin Internetul de chestionare, teste și verificări pentru cei care vor să afle dacă meseriile lor au vreun viitor. Și chiar dacă există un viitor, mitul automatizării nu lasă pe nimeni indiferent. Înmulțirea roboților va avea ca efect nu numai devalorizarea multor activități umane, dar și o schimbare a atitudinii față de muncă și de rolul ei economic. Prosperitatea și progresul nu mai țin de productivitatea umană. Totuși, ce a rămas omului de făcut?

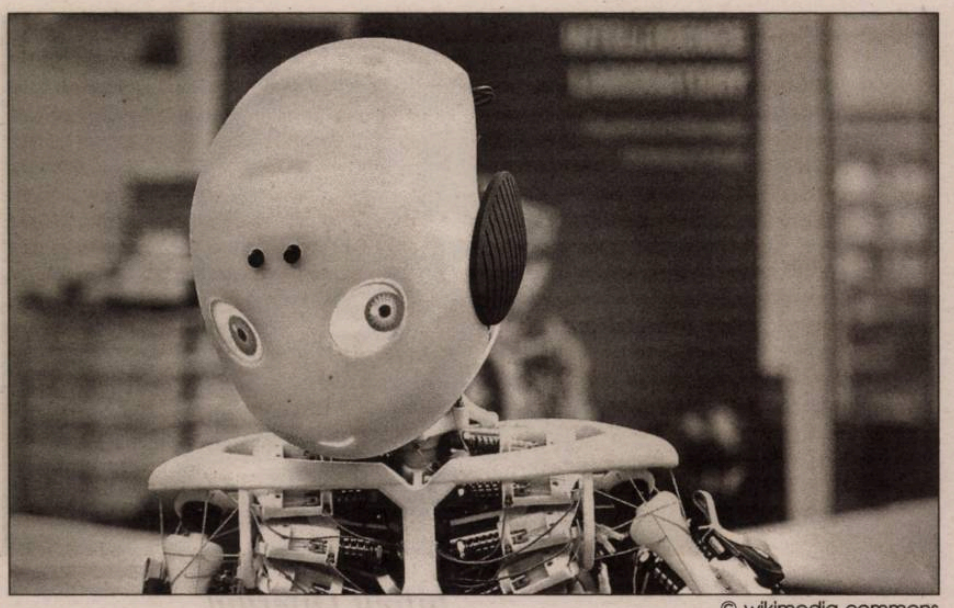

© wikimedia commons

Munca este viciul în care a picat omenirea vrăjită de progres, spune Paul Lafargue, socialist francez uitat astăzi, în *Dreptul la lene*, un manifest publicat în 1880. Dragostea de muncă este capcana întinsă proletarilor care se aventurează în vortexul capitalist pentru o viață mai bună. Supraproducția merge mînă în mînă cu supraconsumul, iar toate acestea se fac prin efortul și timpul excesiv de lung dedicat muncii lor. Fără a mai aștepta dispariția claselor sociale, Lafargue vede soluția: scăderea orelor de muncă prin extinderea activității mașinilor și trecerea proletariatului de partea burgheziei în activitatea de supraconsum și risipă. Modelul venea din America: în locul aratului cu plugul care scoate untul din om, țăranul Vestului american pune mașina la treabă și el stă, „liber și leneș“, cu pipa-n gură, privind aiurea-n zare. Ce viață vrem? – se întreabă ginerele lui Marx. Una bovină, ca-n Franța, care a trădat idealul egalitar al revoluției, sau una lipsită de griji?

Homo laborans – Homo faber

Întreaga discuție de astăzi despre a doua revoluție a mașinilor ar trebui să se îndrepte către natura muncilor și cum acestea îl disciplinează și normalizează pe om. Automatizarea, roboții și așa-zisa Inteligență Artificială deja provoacă o dislocare a echilibrului întotdeauna fragil dintre muncă și capital, dar nu decurge de aici cu necesitate decăderea într-o dominație tehnologică a omului. Munca nu este o valoare în sine, ne avertizează nu numai socialiștii ca Lafargue, dar și liberalii contemporani lor; ea este doar un mijloc atît pentru producție (care asigură supraviețuirea și chiar înavuțirea, în unele cazuri), cît și pentru creația de sine. Munca îl face pe om, dar nu toate muncile nasc existențe sociale fericite. Astfel, problema nu este automatizarea, ci cum selectăm acele activități „dezumanizante“ care merită lăsate la mîna mașinii. Dispariția muncilor umane nu este intrinsec greșită. Muncile repetitive, lipsite de elemente creative, muncile grele care prezintă riscuri mari, muncile care nu aduc satisfacție, ci boală, muncile „mecanice“, înrobitoare – acestea, dacă dispar, nu ar deranja pe nimeni. Desigur, dacă acei oameni vor fi invitați la masa (supra)consumului. În egală măsură, sînt meserii, profesii și activități care dau sens existenței umane. Dacă le-am lăsa în grija algoritmilor și rețelelor neurale am sărăci omenirea de experiențe formatoare și, după cîte deja vedem, am crea și mai mari inegalități. Ieșirea de sub canonul divin – „cu sudoarea frunții tale îți vei mînca pîinea“ – nu se face doar prin automatizare. Viața bună nu este una lipsită de activitate, ci una în care munca duce la împlinire, la expresie. Cu alte cuvinte, împrumutate de la Hannah Arendt, *homo laborans* trebuie să devină *homo faber*.

Prosperitatea și progresul nu mai țin de productivitatea umană.

„Inteligența Artificială este ultima invenție de care omenirea mai are nevoie.“

NICK BOSTROM

„Inteligența Artificială este pentru mintea umană ceea ce este birocrația pentru interacțiunea socială.“

TERRY WINOGRAD

Viața bună este imposibilă fără proprietate, afirmă Aristotel în *Politica*, dar această proprietate însemna pentru Stagirit doar o colecție de instrumente prin care se produce viața bună, nu ceva valoros în sine. Proprietatea, precum munca, funcționează ca instrument, nu ca scop. Printre unelte din cutia proprietății din epoca sa găsim și sclavii. Chiar dacă sclavia era o condiție „naturală“ în care pot pica sau naște oamenii, Aristotel nu poate să nu remarce cît de inutilă ar fi fost aceasta într-o lume în care ar exista automate. Într-o lume în care „suveicile ar țese singure și plectrele ar cînta la cithară“, precum statuile mișcătoare ale lui Dedal sau trepiedele lui Hefaistos, meșteșugarii n-ar mai avea nevoie de ucenici și nici stăpînii de sclavi. Proprietatea sclavilor e necesară pentru că, deocamdată, acțiunea productivă nu este automatizată. Dacă am scăpa de aceste griji, am fi toți oameni liberi făcînd filozofie, politică și comerț pe Mediterana.

Să fie chiar așa? Hegel, monstrul din Jena, începe, la tinerețe, prin a susține caracterul transcendent al muncii și astfel denunță utilizarea mașinilor. Pe drumul maturizării, scriind la *Fenomenologia spiritului*, acesta exploatează ideea, care a obsedat de atunci gîndirea occidentală, unei dialectici Stăpîn-Sclav *(Herrschaft und Knechtschaft)* în care munca, adică transformarea naturii în lucru urmînd dorința stăpînului, este esența co-dependenței celor doi. Munca pe care sclavul o duce este o eliberare din teroarea și dominația stăpînului, dar nu este o recunoaștere. Doar lupta, chiar cu prețul vieții, poate aduce libertatea și recunoașterea ca egal. Spre finalul carierei, în *Principii de filozofia dreptului*, Hegel privește munca prin elementul său „universal și obiectiv“, adică abstracția. Această abstracție duce atît la diviziunea muncii, care naște co-dependența oamenilor, cît și la capacitatea de a o „mecaniza“. Următorul pas e clar: abstracția muncii – pe care noi astăzi o vedem în acțiunea algoritmilor și a învățării automate – „îngăduie în cele din urmă omului să se dea la o parte și să lase mașina să îi ia locul“. Mult mai gravă decît dispariția proprietății este obsolescența omului.

Sîntem prinși în profeția lui Hegel. Problema viitorului nostru nu ține de schimbarea tehnologică, ci de presupozițiile pe care le avem în înțelegerea politică a acestei schimbări. În loc să presupunem munca și proprietatea ca elemente constitutive ale existenței umane, am putea să imaginăm un alt vocabular al existenței și o altă ordine instituțională. Una în care timpul liber și creația de sine, tocmai ca proces al conștiinței care nu se poate petrece fără Celălalt, să fie posibile pentru că redistribuim – de exemplu, printr-o taxare adecvată și asigurarea unui venit minim garantat – beneficiile automatizării. O existență în care, așa cum spunea poetul Richard Brautigan în 1967, *„we are free of our labors / and joined back to nature, / returned to our mammal / brothers and sisters, / and all watched over / by machines of loving grace“*. Totuși, sîntem pregătiți să contemplăm fiecare pe noi înșine, natura și lumea, într-un timp anistoric în care nu mai avem nimic de înfăptuit?

Constantin Vică *este lector universitar la Facultatea de Filozofie și cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

Dominic NEGRICI

Ar fi AI capabilă să producă artă?

Fie că nu vrem să admitem, fie că nici nu realizăm măcar, Inteligența Artificială va fi *The Great Other* al generației noastre. Iar dacă stăm să ne gîndim mai bine, AI nu *va fi*, ci *este* deja *Marele Celălalt* – dar nu al vreunei generații oarecare (susceptibile, ca oricare alta, la etichetarea mediatică), ci al întregii umanități postmoderne.

Tare mă tem că sîntem mult în urmă cu dezbaterea și că nu prea ne pasă ce anume presupune ideea de „*The Great Other*" (în opinia mea, de departe cea mai importantă), ci mai degrabă ne smiorcăim limitativ, întrecîndu-ne în fel și fel de semnale de alarmă, toate monocorde și apocaliptice. Dar nu-mi vine să învinuiesc atît de ușor umanitatea pentru reflexele ei milenare. La urma urmei, nu am avut și nu sîntem obișnuiți decît cu eterna și ineluctabila reluare a aceleiași dezbateri vizavi de Alteritate: problematica divinității. Marele Impenetrabil, veșnic tatonabil. În multe privințe, poate că ne-ar fi utilă o extrapolare a ustensilelor cu care am tot încercat să abordăm divinitatea atunci cînd ne fuge gîndul la inteligența artificială. Însă cum poți cere demersului epistemologic să uite toată tradiția și să-și abandoneze ticurile silogiste? Cum putem noi, mințile biologice, nutri speranța că un raționament poate fi altceva decît antropocentric? Cum cea mai nobilă dintre încercări este cea fără de speranță, mă voi preface și eu că sînt capabil de noblețe și voi încerca o clarificare, fie ea și sub forma unui bruion.

Înainte de toate, ar trebui să stabilim din capul locului că, atunci cînd abordăm, timid, discuția legăturii dintre AI și artă, invariabil comitem, cred eu, cîteva greșeli epistemice.

Să încercăm, totuși, să depășim reflexul imagologic al robotului antropomorf care pictează cu pensula. Mi se pare un cadru pe cît de răspîndit, pe atît de facil – Hollywood-ul, bată-l vina! – și unul, pînă la urmă, cam parșiv, care denotă mai multe prejudecăți. Și anume:

1) Că principalul (unicul?) fel în care se poate produce arta este prin imitarea idiosincraziilor celeilalte entități despre care sîntem siguri (și în acest caz tot abuziv) că e capabilă de artă – aparența umanoidă ce canalizează, prin tirania formei habitudinale, calitatea actului cognitiv.

2) Că există o garanție (chiar și singulară) a faptului că inteligența și arta nu numai că sînt corelabile, dar chiar sînt corelate statistic. Adică acceptarea cvasicertitudinii că orice act artistic nu poate fi decît produsul unei inteligențe și, corolara acestui enunț, recte că existența inteligenței (de orice fel) va conduce inevitabil la crearea obiectului artistic.

3) Că etosul unei entități reprezentative pentru preconcepția umană legată de un astfel de agent producător de artă artificial este obligatoriu încolonat cu așteptările ce i se atribuie de către observator. Cu alte cuvinte, că doar pentru că o entitate e *capabilă* să producă artă, va fi automat și *doritoare* să o facă.

Poate că, pînă de curînd, avînd în vedere că informatica și limbajele ei au început cu – și se bazau pe – procese eminamente *deductive*, puteam spune că actul artistic al AI s-ar fi putut instanția prin mijlocirea unui mimesis de o complexitate ce depășește capacitatea examinatorului de a o analiza: un set de reguli asupra căruia „robotul" își exercită atributele combinatorice, producînd un obiect disociat de mecanicitatea fundamentală a procesului. Dar totul s-a dat peste cap odată cu apariția *Machine Learning*.

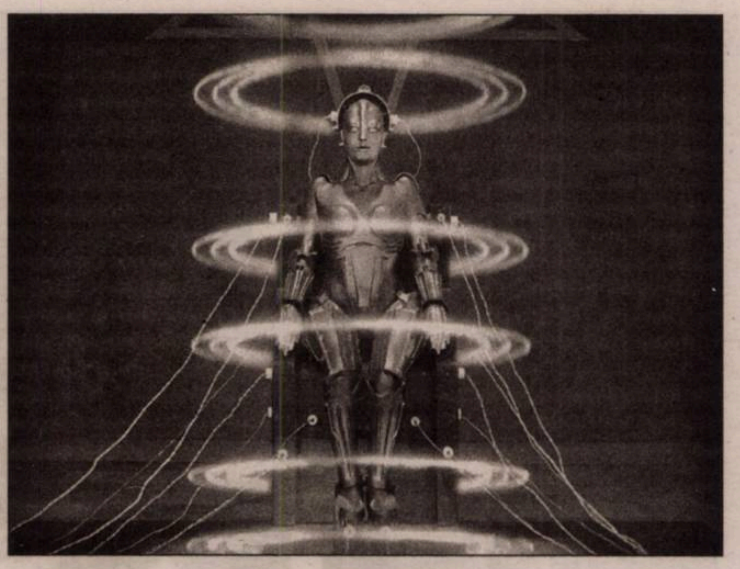

Infinit Diferitul

Machine Learning este schisma radicală, deoarece acesta reprezintă atribuirea capacității de învățare empirică algoritmilor informatici, pe scurt încrederea în posibilitatea găsirii de tipare în cantitatea de informație disponibilă, deci un proces complet *inductiv*. Astfel, inteligența artificială a primit un imbold care a determinat-o să-și dezvolte independența într-un ritm și într-o manieră ininteligibile pentru creierul uman și, de aceea, terifiante pentru mulți sceptici sau detractori. Roboții au scăpat din lesa controlului uman, s-au baricadat în casă și au tras jaluzelele. Le-a fost oferit exact prilejul care i-a diferențiat pe oameni de restul regnului animal, acum zeci de mii de ani. Momentul în care un exponat al speciei etologic dominante (loc în care fuseserăm aduși de descoperirea focului) cade pradă anormalității *(sic!)* unui prim declic metafizic: alegerea, din infinitatea de posibilități, a unui tipar, o soluție doar aparent aleatorie care să caracterizeze fenomenul observat. Momentul prim al experimentării *Dasein*-ului, al saltului existențial, al ruperii de dictatura constrîngerilor biologice. Primul strigăt de luptă al non-utilității orbitoare și acaparante – primul pas dinspre previzibilul *trai* către înspăimîntătoarea *trăire*. Altfel spus, am avut și noi – această biată și improbabilă specie – un moment de Singularitate. Data viitoare cînd ne vom entuziasma (sau înfricoșa) de iminența momentului zero al altor compatrioți ideatici, poate ar fi bine să ne gîndim cît de scumpă ne-a fost certitudinea și cît de periculoase (ca să nu mai spunem necinstite) sînt presupunerile.

„De departe pericolul cel mai mare legat de Inteligența Artificială este faptul că oamenii conchid prea devreme că o pot înțelege."

ELIEZER YUDKOWSKY

„Inteligența Artificială va atinge nivelurile umane în jurul anului 2029. Din acel moment încolo, pînă în 2045, să zicem, vom fi multiplicat inteligența biologică a civilizației noastre de un milion de ori."

RAY KURZWEIL

Mai apoi, avem nenumărate exemple care atestă faptul că actul artistic nici nu implică inteligență – adică o conștientizare de bază a semnificației propriului act creativ (a se vedea patrimoniul obiectelor iscate dintr-o involuntară expresivitate) –, iar inteligența nu atrage neapărat după sine creația artistică. Aceasta este, poate, necesară conștientizării actului, dar nicidecum suficientă pentru a produce artă – și aici putem evoca, banal, toate operele de artă care *nu* au fost produse de minți eminente, minți cărora oricare factor intrinsec (precum, de pildă, elementarul temperament propriu) nu le-a asigurat condițiile producției artistice. Așadar, nu putem spune că există o consecvență logică în relația dintre inteligență și artă. Raportul dintre cele două pendulează probabilistic între necesitate și suficiență, astfel încît nu ar trebui să emitem enunțuri legate de planul artificial în care acest raport ar avea, eventual, loc. Din nefericire, după cum o atestă chiar acest articol, o vom face.

În fine, prejudecata conform căreia printre sensurile primare ale oricărei forme de AI s-ar număra înclinația spre producția artistică conține în ea însăși o eroare tipică sistemului uman de gîndire: antropomorfizarea cu orice preț, compulsia proiectării nondiscriminatoare a propriilor obsesii și preocupări asupra tuturor manifestărilor alterității ne împiedică să ne imaginăm o lume în care AI nu numai că nu ar *dori* să producă artă, dar nici măcar nu ar pricepe-o de o manieră care să fie măcar tangențială cu *Weltanschauung*-ul (sau, în acest caz, *Kunstanschauung*-ul) de care propriile conexiuni neuronale ne fac capabili. Oricît de avansată tehnologic sau ideatic s-ar considera pe sine specia umană, pare că îi este imposibil să se sustragă unor clișee de gîndire și relaționare cu Celălalt. Ne împiedicăm cu atîta ușurință de micile noastre diferențe (etnice, lingvistice, sexuale, religioase ori culturale), încît e aproape firesc – stînd față în față cu Infinit Diferitul – să ne arătăm lipsiți de viziune, de imaginație și de posibilitatea reală a empatizării.

Actul artistic nu implică inteligență.

Bref, cel mai onest răspuns la întrebarea din titlu este că pur și simplu nu știm. Nu știm din simplul motiv că nu *putem* ști. Totul depinde de o multitudine necuantificabilă de factori. Ca, de exemplu, în ce măsură ceea ce va ieși din Singularitate ne va fi asemănător în vreun fel. Care sînt limitele definirii a ceva ca fiindu-ne asemănător. În ce măsură vom (mai) avea un cuvînt de spus cu privire la caracteristicile acelei entități. Sau dacă avem noi, oamenii, dreptul filozofic de a o cataloga drept „entitate". Și, nu în ultimul rînd, dacă avem dreptul sau putința de a o supune sistemului nostru de valori. Iar arta face parte și ea, vrînd-nevrînd, din acest sistem de valori.

Și totuși, dacă sfîrșitul – urlat sau șoptit – al acestei specii a noastre va surveni ca urmare a (și nu neapărat din cauza) acestei Inteligențe Artificiale, nu va fi oare și sfîrșitul acesta o operă de artă? Ce poate fi mai romantic decît zvîcnirea de pe urmă? Însă va fi singura operă de artă care va avea un receptor – ultimul – care, în plin proces de decodare semiotică, va dispărea. Un eveniment final ce predă ștafeta definirii, ce sparge monopolul sensului: un pod al migrației dinspre speranța naivă, aproape *schadenfreudiană*, a unui consens și către certitudinea neexperimentabilă a imposibilității acestuia. Epilogul cunoașterii în suprapunere schrödingeriană cu prologul necunoscutului. *A self-destructing tape of itself.*

***Dominic Negrici** este doctor în filologie și asistent universitar în Departamentul de Limbi Moderne și Comunicare în Afaceri din cadrul ASE București.*

Radu USZKAI

Play that funky music, AI!

De-a lungul timpului filozofii au formulat o serie de experimente mentale cu scopul de a testa intuițiile oamenilor cu privire la o sumedenie de probleme care țin de dreptate, sensul vieții, natura plăcerii ori natura obligațiilor morale.

Nu toate experimentele mentale au însă implicații atît de angoasante (sau cel puțin nu într-o manieră atît de directă). Este lesne de presupus că cititorul și cititoarea acestui Dosar despre implicațiile Inteligenței Artificiale (AI) sînt la curent cu celebrul Test Turing discutat în amfiteatrele facultăților de profil și prezent în filme variate, de la filme de cult precum *Odiseea Spațială 2001* la produse din cultura pop contemporană precum *Ex Machina* ori (deja mult așteptatul, pentru cel de-al doilea sezon) *Westworld*. Testul Turing, de la prima sa formulare venită din partea influentului Alan Turing, se dorește a fi testul de turnesol pe baza căruia putem determina dacă o entitate cu care interacționăm este una „gînditoare".

La 30 de ani distanță însă, filozoful american John Searle formulează celebra sa critică la adresa relevanței testului Turing printr-un alt experiment mental, intitulat „camera chinezească": Inteligența Artificială, în opinia lui, este condamnată la a fi limitată doar la *simularea înțelegerii* aptitudinii de a vorbi chineză, nu va putea niciodată să înțeleagă cu adevărat o limbă naturală. Să facem însă abstracție puțin de argumentul lui Searle (amplu criticat, de altfel, în literatura de specialitate), deși ar fi interesant să ne imaginăm o conversație pe care ar purta-o cu Sophia AI, și să schimbăm puțin elementele decorului din camera lui chinezească: haideți să înlocuim computerul vorbitor de mandarină cu un R2D2 cu veleități de compozitor.

Cea mai recentă carte a lui Yuval Noah Harari, *Homo Deus*, este de-a dreptul fascinantă. Nu atît prin prisma ideilor expuse (în fond, Nick Bostrom a făcut-o mai bine înaintea lui), cît prin stilul accesibil în care este scrisă și prin multitudinea de exemple fascinante pe care Harari le aduce în discuție cu privire la punctul de cotitură în care *homo sapiens* se află în relația lui actuală cu tehnologia și AI-ul. Unul dintre subiectele abordate de Harari se referă la un domeniu cu privire la care obișnuim să credem că va scăpa, măcar în viitorul apropiat, de presiunea automatizării și robotizării: cel al creației artistice. Acesta vorbește despre David Cope, profesor de muzicologie la Universitatea din California și cercetător în confluența dintre AI și muzică. El este creatorul lui EMI *(Experiments in Musical Intelligence)*, un program de computer specializat în a imita stilurile unor compozitori celebri precum Bach. După șapte ani de muncă depuși în dezvoltarea programului, Cope a cules roadele: EMI a compus, într-o singură zi, 5000 de aranjamente muzicale corale *à la* Bach. Ulterior, acesta a organizat o serie de concerte și audiții cu muzica pe care a compus-o EMI: spectatorii s-au declarat entuziasmați, ca și cum s-ar fi aflat în fața unor piese uitate de-ale lui Bach. Reacțiile lor după ce au aflat însă că cel care compus aranjamentele muzicale nu a fost un om, ci un program de computer au fost variate, însă cele mai multe nu au fost pozitive. În ciuda ostilității publicului de muzică clasică, EMI și-a găsit locul pe statele de plată ale unei case de discuri, iar în concerte ulterioare a convins publicul că este un compozitor genuin.

© wikimedia commons

Criticii, povestește Harari, au subliniat că opera lui EMI este impecabilă din punct de vedere tehnic, doar că pare că îi lipsește ceva: să-i spunem profunzime, în lipsa unui termen mai potrivit. Pentru a răspunde acestor critici, Cope a plusat și a creat-o pe Annie. Spre deosebire de EMI, care compunea pe baza unor reguli predeterminate, Annie se baza pe *machine learning* și, după o perioadă în care a compus muzică, s-a reorientat către poezie și haiku-uri.

În ciuda complexității de care dă dovadă, este foarte posibil ca Annie să nu fie considerată un compozitor sau poet autentic. Reacția „conservatoare" pe care am amintit-o anterior din partea comunității criticilor din lumea muzicii clasice privitoare la lipsa profunzimii lui EMI este similară cu poziția lui Searle despre care vă povesteam mai devreme. O astfel de mașină poate *simula* că înțelege limba chineză ori că poate compune în stilul lui Bach ori scrie un haiku, însă nu va ajunge niciodată la profunzimea *înțelegerii* care este rezervată minții umane. Așa să stea însă lucrurile?

De la vechii greci la Beethoven

Instituția proprietății intelectuale (și în particular a drepturilor de autor) este o creație modernă, apărută la confluența dintre diverse transformări radicale ale societății. Tiparul, prima dintre ele, este responsabil pentru reducerea costurilor asociate cu copierea. Coroborate cu trecerea către o formă incipientă de economie de piață și afirmarea socială a burgheziei, costurile în scădere asociate cu producția de carte au puse bazele unei piețe a cărții în Europa. Producția intelectuală devenea, deja, o activitate lucrativă, iar breslele perioadei moderne începeau să se bată pentru privilegii legale similare legislației contemporane a drepturilor de autor. Cel de-al treilea aspect revoluționar ține însă de o modificare interesantă de optică survenită într-o perioadă în care asemenea transformări aveau loc și în alte domenii în afara celor culturale: (re)definrea statutului de autor. Pentru vechii greci noțiunea modernă de autor ca persoană care se află la originea producerii unei idei trebuia să fi fost o concepție stranie: Homer nu este, cu adevărat, autorul *Iliadei* și al *Odiseei*, ci doar un receptacul prin care muzele comunică. Influența cauzală directă a artistului este aproape nulă, iar, de aceea, noțiunea de drept de autor ar fi fost incomprehensibilă în Atena antică. Revoluția copernicană din știință și filozofie va avea însă un impact și în ceea ce privește noțiunea modernă de autor: el nu mai este doar un transmițător al semnalelor muzelor ori al voinței divine, ci este un creator. Bazele morale ale teoriilor etice privitoare le drepturile de autor se fundamentează plecînd de la această schimbare de optică.

Să luăm exemplul lui Beethoven: în virtutea muncii lui asidue, acesta merită un soi de recompensă legală sub forma unui drept de proprietate. Amestecul dintre muncă și ideile din domeniu public, vor spune adepții teoriei drepturilor naturale, este fundamentul moral care legitimează drepturile de autor în cazul lui Beethoven. Kantienii și alți adepți ai teoriei personaliste vor plusa: prin muzica lui, Beethoven își asertează voința în lume; personalitatea lui se regăsește în muzica pe care o compune, iar în virtutea acestui fapt el merită protecția legală a intereselor sale legate de activitatea lui creatoare. Britanicii și americanii, mai pragmatiști din fire, vor merge pe o altă filieră (mai consecenționistă): trebuie să-l stimulăm pe Beethoven să rămînă creativ, deoarece societatea beneficiază de pe urma activității sale. În ipoteza în care n-ar exista însă o formă de protecție legală a operelor sale, acestea ar putea fi copiate ori cîntate fără acceptul lui, compozitorul pierzînd astfel bani și, pe cale de consecință, interesul de a compune pe viitor. Drepturile de autor, vor spune aceștia, sînt fix stimulentul de care acesta are nevoie.

Imaginea compozitorului drept o ființă care se sacrifică pe altarul artei este însă, în prezent, în schimbare. Tehnologia (nu întotdeauna însă AI-ul) își găsește un loc din ce în ce mai des în producția muzicală. Mai mult, în ciuda intuițiilor pe care ni le-am format cu privire la diferența dintre *simularea înțelegerii* și *înțelegere* pe filiera experimentului mental al lui Searle, cazurile lui EMI și Annie arată potențialul disruptiv și transformator al AI-ului pentru producția muzicală a viitorului. Faptul că îi reproșăm că i-ar lipsi o formă de profunzime s-ar putea să fie doar rezultatul unui raționament post-hoc, ulterior repulsiei pe care am simți-o atunci cînd ne gîndim la roboți drept compozitori de muzică clasică. Mai mult, potențialul transformator devine interesant în domeniul filozofiei și eticii drepturilor de autor. În literatura de specialitate acestea au dobîndit statutul inamovabilității, însă acestea se clatină sub presiunea noilor compozitori non-organici cărora le refuzăm, pînă acum, statutul de individualități, cu personalități distincte, proprietari ai muncii lor și stimulați financiar de cîștigurile de pe urma vînzării drepturilor de autor pentru un nou album.

Pînă nu demult, încă mai circula vechea legendă conform căreia, dacă un copil ascultă în stadiul fetal Mozart, va ajunge mai deștept. Poate că *homo deus*, pentru a putea evalua corect potențialul transformator al Inteligenței Artificiale în domeniul producției artistice și al drepturilor de autor, va trebui să asculte, de mic, muzica lui EMI și Annie.

Filmografie esențială despre AI

Metropolis,
r. Fritz Lang, 1927;

2001: A Space Odissey,
r. Stanley Kubrick, 1969;

Colossus: The Forbin Project,
r. Joseph Sargent, 1970;

Logan's Run,
r. Michael Anderson, 1976;

Tron,
r. Stephen Lisberger, 1982;

Blade Runner,
r. Ridley Scott, 1984;

Cyborg, r. Albert Pyun, 1989;

Virus, r. Jogn Bruno, 1999;

A.I. Artificial Intelligence,
r. Steven Spielberg, 2001;

Resident Evil,
r. Paul W.S. Anderson, 2002;

I, Robot, r. Alex Proyas, 2004;

Ex Machina,
r. Alex Garland, 2014;

Chappie,
r. Neill Blomkamp, 2015;

Morgan,
Luke Scott, 2016;

Blade Runner 2049,
r. Dennis Villeneuve, 2017.

(recomandată de criticul de film Cristi Mărculescu)

***Radu Uszkai** este asistent universitar la Departamentul de Filozofie și Științe Socioumane din cadrul Academiei de Studii Economice și cercetător asociat al Centrului de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

Mihail-Valentin CERNEA

Consecințele utilizării soldaților artificiali

Vorbim foarte des despre modul în care dezvoltările uimitoare din domeniile roboticii și inteligenței artificiale vor afecta munca civilă, dar la fel de spectaculoase și, poate, periculoase vor fi efectele acestor noi tehnologii în cadrul conflictelor armate. Ca să înțelegem aceste efecte ar fi util să explicităm o distincție care se face în literatura de specialitate între automatizare și autonomizare. Un sistem automat este capabil să ducă la capăt o sarcină prestabilită indiferent de schimbările ce pot avea loc în mediul în care acesta funcționează. Un sistem autonom este capabil de mult mai mult – modul în care este efectuată sarcina pe care trebuie să o îndeplinească este adaptat la context. Folosind un exemplu simplu, o mașină de spălat automată își face ciclurile indiferent de natura textilelor cu care am încărcat-o, de cantitatea de detergent folosită sau de impactul său asupra mediului înconjurător. Dacă am programat-o să spele haine de bumbac, aceasta își va face treaba indiferent că am pus în cuvă poliester, bocanci sau pisici. O mașină de spălat autonomă ar fi capabilă să detecteze ce textile am pus în ea, să-și adapteze ciclul de spălat la material, să se autoalimenteze cu detergentul de care are nevoie ș.a.m.d. Astfel, dacă se presupune că multe meserii civile vor fi afectate de automatizare, lumea militară va fi schimbată radical de autonomizare. Dronele viitorului, cel puțin la nivel teoretic, nu vor mai avea nevoie de un operator uman care să aleagă țintele și să decidă dacă acestea pot fi atacate sau nu. Comandantul unei unități militare robotice trebuie doar să delimiteze zona de conflict, să desemneze obiectivele și caracteristicile principale ale țintelor asaltului, iar flota de drone aeriene și/sau terestre se va putea ocupa singură de tot.

Dacă vă vin în minte scenarii apocaliptice inspirate de filme ca *Terminator* sau *Blade Runner,* în care acești robo-soldați capătă o voință proprie și pun în lanțuri umanitatea întreagă, aflați că vă gîndiți probabil mult prea departe. În orice documente oficiale ale armatelor care pot dezvolta aceste capacități avansate de luptă, posibilitatea intervenției umane în acțiunile inteligențelor artificiale marțiale este desemnată ca obligatorie. Este greu de crezut că vreo forță militară va construi vreodată arme pe care nu le poate controla corespunzător. Cu toate acestea, majoritatea filozofilor și oamenilor de știință ce se specializează în această zonă a eticii militare cer o interdicție totală sau măcar un moratoriu pentru sistemele de arme autonome.

Înainte de a trece în revistă argumentele ce sprijină această poziție, să ne preocupăm un pic de motivele pentru care forțele armate sînt totuși foarte deschise acestor noutăți tehnologice. Încă din 2005, publicația americană *The New York Times* ne semnala perspectiva pozitivă a comandamentului militar american asupra acestui fenomen. Lăsînd la o parte eficiența pe cîmpul de bătălie, folosirea de drone autonome poate avea consecințe morale pozitive. Programați să respecte legislația internațională pentru conflicte armate, robo-soldații s-ar putea îngriji mai bine de drepturile civililor aflați în zone de conflict. Dacă facem o simplă statistică istorică, războiul modern durează mult și devine din ce în ce mai crud și mai violent odată cu trecerea timpului. De exemplu, Primul Război Mondial a avut parte de un armistițiu de Crăciun doar în primul său an, iar conflictul contemporan aparent interminabil din Siria își consumă unul dintre cele mai sîngeroase capitole chiar zilele acestea într-o suburbie rebelă din Damasc. O cauză este desensibilizarea soldaților umani, odată ce sînt expuși constant la stresul bătăliei și la moartea propriilor camarazi. Sistemele autonome de arme nu au camarazi, nu simt nimic cînd suferă o înfrîngere, nu au cum, prin definiție, să-și piardă resursele de umanitate odată cu prelungirea conflictelor și nici nu au tentații specific umane. Aceștia își vor îndeplini misiunea fără rezerve și, continuă teoria, cu minimul de victime colaterale posibile. O analogie potrivită este reprezentată de avantajele imaginate pentru automobilele fără șofer: acestea nu ar trece pe roșu, nu ar tăia calea în intersecție și nu ar coborî din mașină ca să se ia la bătaie cu alți șoferi cînd aceștia greșesc. La o primă vedere, singura problemă este aceea de a ne asigura că această tehnologie funcționează „ca-n reclamă", iar conflictele armate ale viitorului vor fi mult mai puțin problematice.

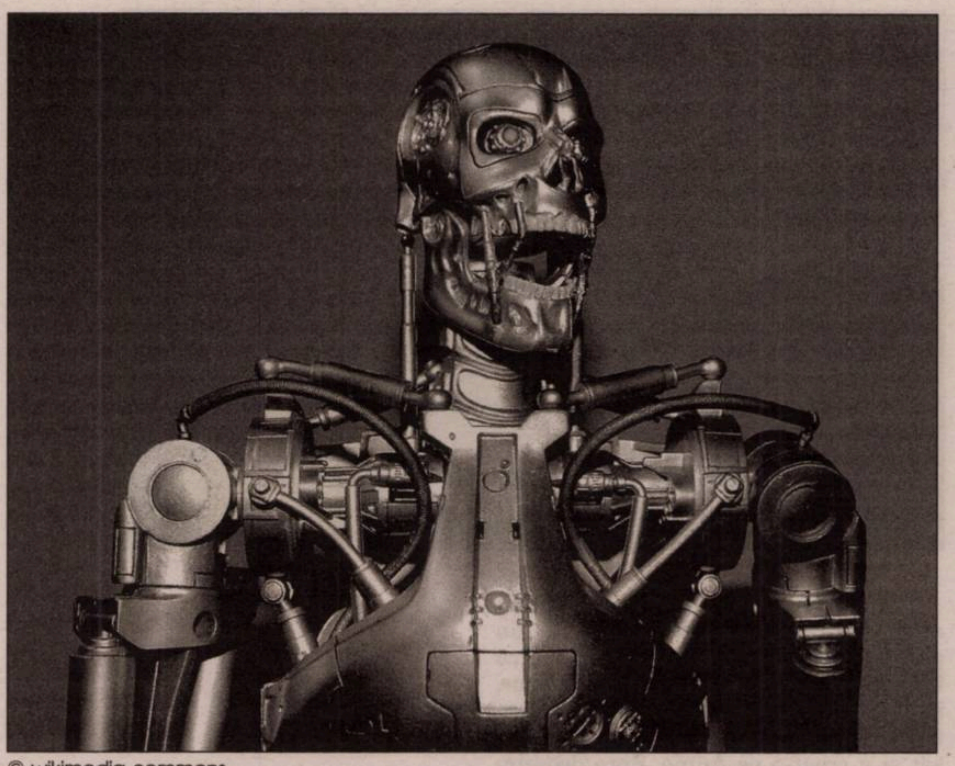

© wikimedia commons

„Un singur an petrecut cu Inteligența Artificială va fi de-ajuns pentru ca cineva să înceapă să creadă în Dumnezeu."

ALAN PERLIS

„Unii oameni se tem că Inteligența Artificială ne va face să ne simțim inferiori, dar orice om cu mintea întreagă ar trebui să aibă un complex de inferioritate de fiecare dată cînd privește o floare."

ALAN KAY

Dosarul are o extensie în pag. 20-21.

Ei bine, nu. În 2009, mai mulți specialiști reputați în etica militară au format Comitetul Internațional pentru Controlul Armelor Robotice (ICRAC) cu misiunea explicită de determina o prohibiție internațională a acestor dispozitive militare. Argumentele lor sînt diverse și, din punctul meu de vedere, puternice.

Zone de război „neconvenționale"

În primul rînd, dacă dronele autonome își aleg singure țintele, aceasta înseamnă că iau de unele singure decizii de viață și de moarte cu privire la ființe umane. Nu este legitim ca astfel de sentințe să poată fi date de roboți fără ca o altă ființă umană să fie parte din „deliberări". Intuitiv, este greu de crezut că am fi de acord cu o situație în care aparatele care țin în viață o persoană aflată în comă să decidă întreruperea tratamentul acelei persoane.

În al doilea rînd, tehnologia din spatele inteligenței artificiale ce ar urma să controleze dronele autonome este foarte departe de a putea fi folosită în zonele de conflict contemporane. Membrii ICRAC, precum și alți eticieni, argumentează că sistemele robotice au probleme foarte mari cînd vine vorba de interacțiuni nestructurate cu subiecți umani. În fabricile ce folosesc roboți pe liniile de producție, de pildă, aceștia sînt izolați de colegii lor umani tocmai pentru că au nevoie de un mediu previzibil ca să funcționeze corect. Majoritatea zonelor de război din ziua de astăzi sînt, în termeni mai tehnici, „neconvenționale" – nu există soldați în uniforme standard, fronturi bine delimitate și zone libere de civili. E greu de crezut că dronele autonome ar putea distinge corect între civili și combatanți pe un cîmp de bătălie precum Afganistan, unde nu toți indivizii neînarmați sînt civili și nu toți indivizii înarmați sînt inamici. E drept că astfel de echipamente se folosesc în mod curent în zona demilitarizată dintre Coreea de Nord și Coreea de Sud, dar acolo vorbim de un teritoriu în care viața umană lipsește cu desăvîrșire. Un alt aspect problematic al tehnologiei din spatele robosoldaților ține de faptul că înșiși cercetătorii care lucrează cu inteligența artificială nu reușesc, în multe cazuri, să reconstruiască cu precizie motivele subiacente deciziilor pe care le iau aceste modele de învățare statistică. În acest caz, responsabilitatea (concept esențial în etica militară) pentru greșelile cu costuri în vieți umane care pot avea loc este greu de stabilit, iar erorile sînt greu de reparat.

În al treilea rînd, poate cel mai important, odată cu utilizarea la scară largă a sistemelor armate autonome, scad și costurile pe care le plătesc decidenții politici dacă pornesc războaie inutile. Soldații umani au apropiați care, cel puțin în democrațiile vestice, votează. Astfel, politicienii sînt încurajați să-și trimită militarii la luptă cît mai rar, deoarece dezastrele pe cîmpul de bătălie pot fi decontate apoi la urne. Chiar și în state iliberale, opinia publică se poate întoarce ușor împotriva unei puteri politice care cheltuiește cu prea mare ușurință vieți omenești (a se vedea eforturile regimului Putin de a ascunde costurile militare reale ale recentei intervenții din Ucraina). Dacă forța principală armată a unui actor statal este robotică, sînt create stimulente pentru conflicte mai dese, deoarece dispar posibilele costuri umane ale asalturilor militare. Mai mult, apar premisele unei noi curse a înarmării cibernetice care ar destabiliza echilibrul și așa prea fragil al ordinii internaționale. Nu este un accident că majoritatea politicilor de apărare ale marilor puteri militare ale lumii conțin în ziua de astăzi referințe la dezvoltarea zonei de inteligență artificială.

Dacă sîntem dispuși să trecem peste predicțiile apocaliptice cu care sîntem bombardați de filme, cărți sau persoane publice în căutare de audiență, vom vedea, cum sper că acest articol demonstrează, că utilizarea militară a rezultatelor din cercetarea în inteligență artificială și robotică ridică niște provocări mari și imediate pentru pacea relativă care s-a instalat în lume odată cu încheierea Războiului Rece. O interdicție măcar temporară ar curma din consecințele negative expuse mai sus.

***Mihail-Valentin Cernea** este doctor în filozofie al Universității din București. A publicat articole academice pe teme de filozofia generală a științei, filozofia biologiei și etică militară.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Rădița, un copil din optzeci de mii

Se vorbește mult, zilele acestea, despre românii plecați din țară. Sîntem, după cele mai recente statistici ale Organizației Națiunilor Unite, pe locul doi, după Siria, în privința numărului de emigranți. Conform raportului publicat de organizația „Salvați copiii", la sfîrșitul anului 2012 erau aproape 80.000 de copii cu părinți plecați la muncă în străinătate. Dintre aceștia, 41% complet lipsiți de grija părintească. Cifre grele, care ar trebui să pună statul român pe gînduri. Pentru fiecare copil dintre cei amintiți mai sus, copilăria se transformă într-o povară. Într-o istorie tristă.

Despre o astfel de istorie, descrisă cu multă înțelepciune și har, este vorba și în cartea lui Dan Lungu, *Fetița care se juca de-a Dumnezeu:* este povestea Rădiței, un copil de 8 ani, crescut de bunici, fiindcă mama pleacă în Italia să muncească. Pleacă fiindcă în casă lipsurile, sărăcia par a fi sursa tuturor nefericirilor, iar banii la care visează par minunea salvatoare.

Cartea este plină de detalii semnificative, tulburătoare, ale transformărilor prin care trece sufletul unui copil părăsit de mamă. Dintre toate, trei mi se par cele mai impresionante:

1) Însăși metafora din titlu: *Fetița care se juca de-a Dumnezeu.* Jocul imaginar preferat al Rădiței era acela de a se urca pe bloc și de a-și imagina că oamenii care îi trec prin fața ochilor se comportă după regulile născute în gîndurile ei: *„Cu toții ascultau de ea fără să crîcnească. De fapt, chiar ăsta era jocul, asta trebuiau să facă, iar ea, la rîndul ei, știa că nu le poate cere orice. Degeaba le-ar fi poruncit să se arunce în fața mașinii sau să lase portmoneul pe bancă, asta nu ar fi făcut-o. Nici ea nu trebuia să exagereze. Dacă le cerea să facă un rău cuiva, n-ar fi ascultat-o. Dar ea nu voia decît binele, fiindcă așa o învățaseră mama și Buna. Îi plăcea să stea ascunsă, să se uite la oameni și lumea să se miște după șoaptele sale, putea să se joace așa ore întregi. Tare i-ar fi poruncit mamei să se întoarcă mai repede din Italia, dar la așa distanță nu avea nici o putere."* Din momentul în care părinții pleacă, în viața copiilor apar neprevăzutul, arbitrarul. Ceea ce ruinează orice șansă de a răspunde nevoilor de bază ale oricărui copil: siguranță, protecție, predictibilitate. Or, iluzia Rădiței că oamenii, viața ar putea decurge după regulile ivite din puțina ei experiență de viață se naște tocmai din spaima pe care o lasă în urmă plecarea mamei. Spaima de necunoscut. Frica de un mîine pe care nu îl știe. Și căruia încearcă să îi dea un rost, un sens atît cît știe, atît cît poate.

2) Momentul în care fetița își dă seama că, de fapt, e singura, din familia rămasă în țară, care își mai dorește ca mama să se întoarcă, oricare ar fi prețul: *„Stătea cu ochii mari, paralizată de propriul gînd. Mălina și tata voiau bani de vacanță și de lucruri noi în casă, Bunu voia să își ducă la bun sfîrșit renovarea, tot vorbea de refăcut fațada casei, poate doar Buna să-și fi dorit întoarcerea ei, dar nu se vedea asta. Pentru toți, mama era mai bună acolo, la Roma, doar ea, Rădița, o voia aproape, să-i simtă mirosul și să se gîdile amîndouă pînă se îneacă de rîs."* Copiii au nevoie de puțin pentru a fi fericiți. Dar emigrantul se teme că „puținul" e prea puțin... Și ia asupra sa povara plecării „afară", povară pe care, fără să se gîndească, o lasă și pe umerii firavi ai celor mici de-acasă: pleacă pentru un viitor mai *bogat* al copiilor, lăsînd în urmă un prezent *sărac* în protecție și siguranță. Pleacă crezînd că cei rămași acasă se vor obișnui cu absența lui, că vor pune în curînd mai mult preț pe cadourile primite decît pe prezența afectivă.

3) Momentul în care Rădiței i se face milă de propria mamă: *„Nu era normal ca mama să o șteargă la fund pe bătrîna aceea drăguță, rujată și cu inele, iar Mălina și tata să ia banii și să meargă la schi. Mama să spele vase și Bunu să cumpere var și ciment. Vocea ei umedă și obosită să tot mintă, da, iubita, vin. Să uite limba și să vorbească cu mîinile."* Cu alte cuvinte, asistăm la o maturizare prematură: un copil poartă de grijă mamei sale, uită de propriile dorințe, de propriile tristeți, gîndindu-se la ce e drept și bine pentru părintele său.

Nu avem decît să înmulțim cu 80.000 această istorisire ca să înțelegem cît necaz se ascunde în cifrele copilăriei din România. Și, mai ales, cît este de important să cerem răspicat statului un semn de responsabilitate tradus în asistenți sociali bine pregătiți și bine plătiți, în investiții care pot aduce locuri de muncă și educație rezonabilă, în spitale și servicii de protecție socială. Altfel, ne purtăm ca și cum copiii n-ar fi cetățeni cu drepturi depline ai acestei țări.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Pădurea și apropierea ei

Mereu, la diversele teste psihologice pe care ni le dădeam, pe vremuri, între prieteni, exista o întrebare legată de pădure. Era ceva de genul cum ți-ai imagina o pădure: și eu mereu mi-o imaginam precum cea de la Cumpătu, de lîngă Sinaia – de foioase amestecate cu conifere, întunecoasă și nu prea, ci doar pe alocuri, cu cîte o poiană vîrstată cu brîndușe pe ici, pe colo, cu cîte un rîu, străbătută fie de drumuri alburii și pietroase, fie de poteci noduroase și noroioase. Pe scurt, o pădure aparent normală, gestionabilă, familiară, dar cu elemente și potențial dacă nu înspăimîntătoare, măcar amenințătoare.

Apropierea munților, dar și a pădurii la Sinaia îmi dădea un sentiment asemănător vecinătății mării la Mangalia. Un soi de admirație/adorație amestecată cu neliniște: neliniștea a ceva ce, evident, mă depășea, ce nu puteam cuprinde și înțelege pînă la capăt, ce mă făcea să realizez proporțiile lumii și cît de minuscul e locul meu în ea. În fine, un sentiment al transcendentului și al metafizicului – de fapt, mai curînd o senzație a lor, o percepție instinctivă a unui altceva de nestăpînit.

Desigur, senzația asta se manifesta mai curînd în contact cu înălțimile munților și cu largul mării decît cu întunecimile pădurii. Pădurea o percepeam nu chiar ca pe un loc de manifestare a Divinității, ci ca pe un spațiu de trecere, cu elemente și din lumea asta, și din altele posibile, și telurice, și divine. Oricum, întunericul și foșnetele ei greu identificabile făceau din pădure locul ideal de întrupare a țesăturilor imaginației, a poveștilor de groază și nu numai. Țin minte că, în cîteva seri, chiar ne propuseserăm să spunem istorii horror prin pădurea de la Cumpătu. În timp ce le spuneam, în nopțile în care ne încumetam pe acolo, se auzeau mereu nu doar foșnete, ci și sunete ce aminteau de locuitorii ei patrupezi: urlete pe care le asociam cu ale lupilor, de pildă. Circulau povești despre haitele de lupi de acolo, care s-ar fi peregrinat după anumite ore. Frica de lupi era atît de mare printre copiii veniți acolo să-și petreacă vacanțele, încît țin minte cum, odată, cînd stăteam cu mai mulți în poiană, văzînd un cîine negru mai mare venind spre noi, am luat-o cu toții la goană spre vile, strigînd, precum Petrică, „Lupul!". Ca și frica de urși, care fuseseră, de altfel, văzuți de nenumărați locuitori cu obiceiuri nocturne cotrobăind prin gunoaie sau ițindu-se pe la geamurile vilelor mai izolate. Și de mistreți, dintre care cred că văzusem și eu odată unul, care apoi mă bîntuia prin vise.

În pădure, țin minte, se întîmplau și un soi de inițieri în „haitele" de copii deveniți apoi adolescenți. La un moment dat, unii dintre aceștia au aruncat pur și simplu cu pietre într-o fată care era mai corpolentă și pe care natura nu prea o fericise în ce privește trupul. Au aruncat cu pietre strigînd măscări, cuvîntul „grăsană" îmi răsună și acum în minte, cu o rezonanță crudă și slinoasă. Atunci am înțeles, privind scena și ținîndu-mă deoparte, cum se pot stîrni mulțimile, ce e cruzimea, ce e discriminarea și cît ai de suferit dacă ești diferit și marginal.

Tot în pădure aveai parte și de alt tip de lecții de supraviețuire. Trebuia să faci față, de pildă, probei copaculuiscorbură, din mijlocul unei poieni: te urcau printr-o parte a lui și ieșeai la iveală undeva mai sus, printr-o deschidere. Reușeai mișcarea asta și aveai altă perspectivă asupra pădurii: o vedeai de sus și te calificai drept o creatură de-a ei. Creatură care putea s-o străbată și să-i știe potecile, fără să se rătăcească. Și care mînca ciuperci culese din ea (ce-i drept, alături de „specialiștii" localnici). Care o străbătea ca să ia lapte dintr-un cătun de peste rîu. Căreia nu-i era frică să joace „fața" prin cotloanele ei cele mai întunecate.

Tot în pădure se înfiripau primele preidile. Nu le pot numi idile, nu doar pentru că participanții erau adolescenți, ci și din cauza efemerității lor evidente: poveștile, dacă le putem numi așa, dintre participanți nu țineau mai mult de o seară sau două. O săptămînă era mult. Totul se întîmpla în jurul focurilor de tabără din poiană, unde se prăjeau tot soiul de chestii pe băț, de la carne la bezele, și unde diverșii membri ai „tribului" de adolescenți schimbau replici rapide și acide pe care le considerau deștepte și erau într-un fel de emulație și competiție perpetuă.

Ani mai tîrziu, pe lîngă aceeași pădure am trăit evenimente importante din viețile noastre: am crescut un copil care a zburdat prin preajma ei ani în șir (deși, după ce s-a făcut mai mare, a început să spună că nu-i pasă de ea), am asistat (ce-i drept, mai mult ca spectator) la ridicarea unei case alături de mama mea, ca apoi să trăim, tot acolo, începutul bolii ei. Într-o zi, într-unul din brazi, în drum spre pădure, s-a oprit chiar o barză, ceea ce nu se mai întîmplase niciodată. A adăstat ce-a adăstat, fix în vîrful bradului, și apoi s-a pierdut prin pădure. În pădurea pe care mai am pînă s-o înțeleg și care rămîne mereu o provocare.

„Documentarul ne ajută să ne uităm mai atent la realitatea noastră“

– interviu cu regizoarea Mona NICOARĂ –

***Mona Nicoară** este regizoare de filme documentare și unul dintre selecționerii Festivalului One World Romania, care va avea loc în București în perioada 16-25 martie. Am vorbit despre această nouă ediție. Nu-l ratați, mai multe informații despre program găsiți pe site-ul oneworld.ro.*

One World a ajuns la ediția a 11-a. Ce s-a schimbat în timp? Și cum se poziționează în peisajul festivalurilor de film documentar?

Am crescut, mult și în multe direcții. Ne-am întins anul accesta, pentru prima oară, pe zece zile. Avem mai multe filme ca oricînd – peste 70 de titluri în selecție, ceea ce înseamnă cam 180 de proiecții, în opt spații. Anul acesta ne-am lărgit și împrospătat și echipa: Andrei Rus i s-a alăturat lui Alexandru Solomon în calitate de co-director, și avem și o echipă de imagine nouă. Am ajuns și la maturitate ca substanță, ca programare, așa că ne permitem să alegem filme care nu doar rezonează tematic cu festivalul, ci și aduc ceva în plus la nivel formal și emoțional. Acesta e și motivul pentru care am acceptat propunerea lui Alexandru Solomon de a intra în echipa One World Romania acum patru ani: făcusem practic turul festivalurilor de film de drepturile omului cu primul meu documentar ca regizor și, dintre toate, One World Romania m-a impresionat cel mai mult cu creativitatea selecției și energia publicului.

Ce mai înseamnă azi drepturile omului (subtitlul festivalului) și cum pot filmele documentare să schimbe lumea?

Din păcate, drepturile omului sînt o cauză mult mai acută, mai radicală azi decît au fost oricînd de la căderea Zidului Berlinului încoace. Pentru aceia dintre noi care au crescut cu ideea că istoria e progres și că, așa cum spunea Martin Luther King Jr., arcul universului este fundamentalmente moral și se îndreaptă către dreptate, ce se întîmplă în ultimii ani în jurul nostru e greu de înțeles, darmite de acceptat. Evoluția către iliberalism, către naționalism și șovinism local nu se petrece doar la nivel macropolitic, nu a venit de sus în jos, ci mi-e teamă că vine de undeva din noi, din spaimele și anxietățile noastre netratate.

Documentarul poate fi un tratament pentru spaimă și anxietate. Nu cred că un film schimbă lumea, nu e chiar așa de simplu. Dar un film poate schimba un om, o părere, o prejudecată. Încă de la *Nanook of the North* sau de la *Omul cu camera de filmat,* documentarul a fost un vehicul prin care am putut explora părți necunoscute ale lumii, semeni îndepărtați ai noștri sau moduri de a vedea lumea sau de a întrevedea posibilitățile viitorului. Documentarul ne ajută practic să ne uităm mai atent la realitatea noastră cea de toate zilele, să căpătăm perspectivă și, în cele din urmă, înțelepciune.

Primiți multe filme, cum le alegeți?

Sînt sigură că nu e o știință. Și destul de sigură că nici mare metodă nu e. Fiecare dintre noi avem gusturi aparte, complementare fără să fie divergente. Nu știu cum ne-a ales Alexandru Solomon, dar ne-a nimerit. Avem un set de colegi care ne ajută la preselecție (Andreea Mihalcea, Boglarka Nagy, Monica Stan, Petra Dobruská și Raluca Durbacă), pe a căror judecată ne bazăm inițial pentru acele titluri pe care nu l-am văzut noi direct. Vizionările le facem fiecare în parte, singuri cu gusturile, tabieturile și ideile noastre despre ce am vrea să vedem în festival. După care începem să comunicăm în patru – Alexandru Solomon, Andrei Rus, Adina Brădeanu și cu mine. E aproape miraculos: deși fiecare avem personalități, orientări intelectuale și sensibilități foarte diferite, gusturile noastre converg natural. Anul trecut, din întîmplare, am făcut un experiment cu rezultate simptomatice: o publicație din România ne-a trimis, Adinei la Oxford și mie la New York, aceleași întrebări. Ei, explicațiile și demersurile intelectuale prin care am trecut amîndouă nu puteau fi mai diferite, dar concluziile și răspunsurile date au ajuns să fie, esențialmente, aceleași pentru amîndouă – fără ca vreuna dintre noi să fi văzut textul celeilalte.

Ce-i trebuie unui documentar ca să se detașeze de celelalte? Ce vă atrage atenția?

Ha, dacă aș ști ce-i trebuie unui documentar ca să se detașeze în general, m-aș îmbogăți! Mi-e clar, din felul în care reacționez eu, că lucrurile sînt foarte complicate pentru oricine și că nu există rețete sigure. Eu, una, tresar la o gamă de filme aiuritor de largă. Îmi plac experimentele formale care mă iau prin surprindere. Dar și documentarele care se calează cu succes pe un gen – comedie, thriller, procedural etc. Îmi plac ritmurile alerte, da și cele lente, meditative. Zău dacă știu ce îmi atrage atenția. Singurul lucru de care sînt sigură este că am nevoie să simt că un proiect are integritate, anume că eticul, esteticul și formalul sînt aliniate cu intenție clară și onestitate artistică. E cam abstract ce zic eu despre integritate, dar e ca în vorba aceea despre obscenitate: cînd o văd, o recunosc.

Care ar fi tema / temele recurentă(e) ale acestui an la filmele pe care le-ați văzut pentru festival?

Cea mai mare parte a filmelor par a fi despre fantomele trecutului care ne bîntuie prezentul. În afară de secțiunile intitulate „Trecutul prezent“ și „Memoria arhivelor“, de fapt, multe alte secțiuni sînt despre ciclicitatea istoriei și felul în care secolul 21 se raportează la secolul 20. Evident, acesta este cazul secțiunilor gemene, de fapt: „1968: după 50 de ani“ și „Cultura protestului“, dar și cazul secțiunii „Pe o pantă periculoasă“, care este de fapt despre alunecările către iliberalism, populism, rasism și autoritarism – și pentru care „Caut țară“, programul despre refugiați, e de fapt un fel de predicat subînțeles, dacă mă poate ierta cineva pentru această licență gramaticală. Pe de altă parte, „Arta care mișcă lumea“ e, de fapt, antidotul, modalitatea de exorcizare a acestor *zombies* istorici. Nu știu dacă de vină sîntem noi sau soiul de documentare care sînt făcute acum, sau momentul politic pe care îl trăim, dar selecția de anul acesta este mai coerentă decît oricînd – o coerență care poate ar trebui să ne alarmeze.

Ce se întîmplă în America în zona de filme documentare?

Mă bucur enorm că, în ultimii cîțiva ani, atenția s-a mutat de pe filme evident militante pe filme în care esteticul este cel puțin la fel de important ca subiectul. Asta nu exclude subiecte profund politice, dar lasă loc pentru forme originale. Cel mai bun exemplu în acest sens este un film care vine la One World Romania, formidabilul *I Am Not Your Negro / Nu sînt negrul vostru*, nominalizat la Oscar anul trecut și un succes enorm de *box office* în ciuda structurii lui oarecum experimentale. E un proiect profund politic, cu o formă polemică ce pendulează între era luptei pentru drepturile civile și prezent – practic, era asaltului asupra drepturilor civile. La fel este și *Our New President / Noul nostru președinte*, un montaj halucinant din materiale ale televiziunilor din Rusia despre alegerile din SUA, care vine la One World direct după premiera de la Sundance, unde a luat și un premiu – și care sînt sigură că va avea o traiectorie de forță în SUA în 2018.

Apoi, America a descoperit finalmente potențialul de serializare al documentarelor. Netflix, Amazon, CNN, ESPN și alții investesc cu mare spor în forme lungi. Anul trecut, Oscarul s-a dus la surprinzătorul *O.J.: Made in America*, și pe bună dreptate. Iar în decembrie, Errol Morris a lansat *Wormwood*, un hibrid de documentar cu reconstituiri magistrale, care a demonstrat extraordinarele oportunități creative oferite de seriale. E un moment bun de tot în America, se mănîncă documentar bun pe pîine.

Cinci recomandări, filme de neratat la One World anul acesta.

Urăsc întrebările astea, pentru că mă limitează – iar recomandările fiecăruia dintre noi sînt subiective, diferă mult între ele. Totuși, am să încerc să fiu disciplinată: *No Intenso Agora / Într-un prezent intens*, un experiment poetic și cu totul special despre vremelnicia tinereții; *The Other Side of Everything / Cealaltă parte a tuturor lucrurilor*, un thriller despre traume istorice lăsate din tată-n fiu și din mamă-n fiică, cîștigător la IDFA; *Dawson City*, un film despre film, marca Bill Morrison; *Fotbal infinit,* comedia doar aparentă a lui Corneliu Porumboiu, venită direct de la Berlin, care e, de fapt, despre artă; și *Dreamboat / Vas de vis,* o feerie melancolică suspendată în timp și spațiu pe un vas de croazieră gay.

Și pentru că am fost așa de disciplinată, am să-mi dau cu firma în cap și am să adaug: excepționala selecție „Sahia Vintage“ făcută de Adina Brădeanu, retrospectivele Kazuo Hara și Jonas Mekas curatoriate de Andrei Rus, secțiunea foarte cărnoasă despre politicile sexului, programul „Civil Society Pitch“ al cărui suflet e Laura Orlescu. Etc. etc.

În ce fază sînteți cu documentarul despre Nina Cassian?

Sîntem – împreună cu Dana Bunescu și Ada Solomon – pe terminatelea. O să avem un mic *preview* la One World, după care vom începe să trimitem filmul în lume. Sînt foarte curioasă să văd ce reacții va genera filmul. Acum încă e în faza în care este un proiect extrem de personal pentru toate trei – și încă îl protejăm ca pe un nou sau ne-născut.

a consemnat Ana Maria SANDU

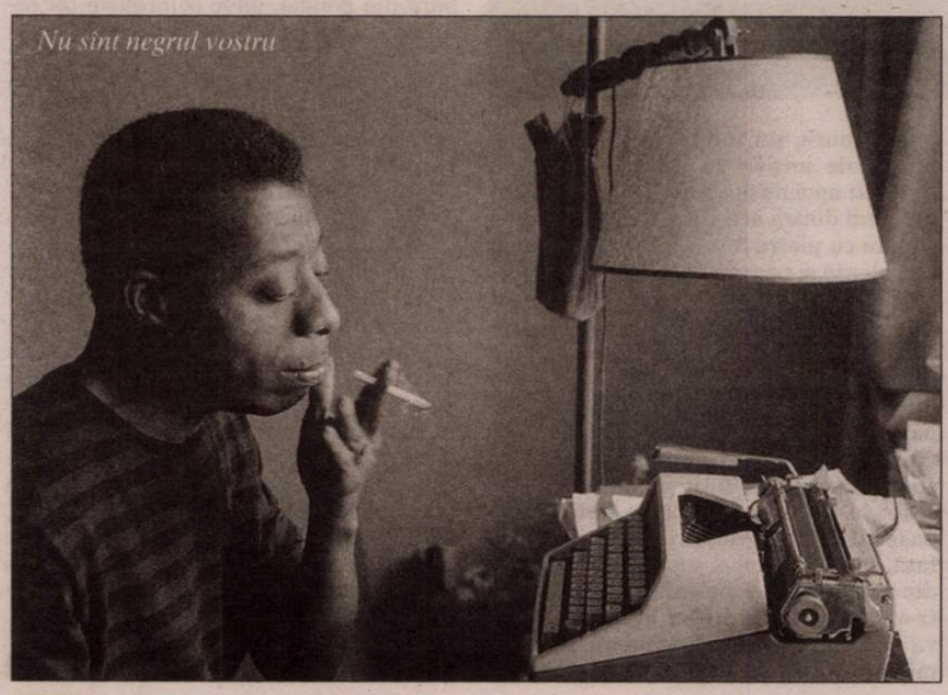
Nu sînt negrul vostru

„Rezistența culturală a devenit o misiune“

– interviu cu Dragoș BÂSCĂ –

***Dragoș Bâscă** este unul dintre fondatorii Twin Arts, care, începînd din anul 2003, organizează evenimente culturale, în special concerte (de jazz).*

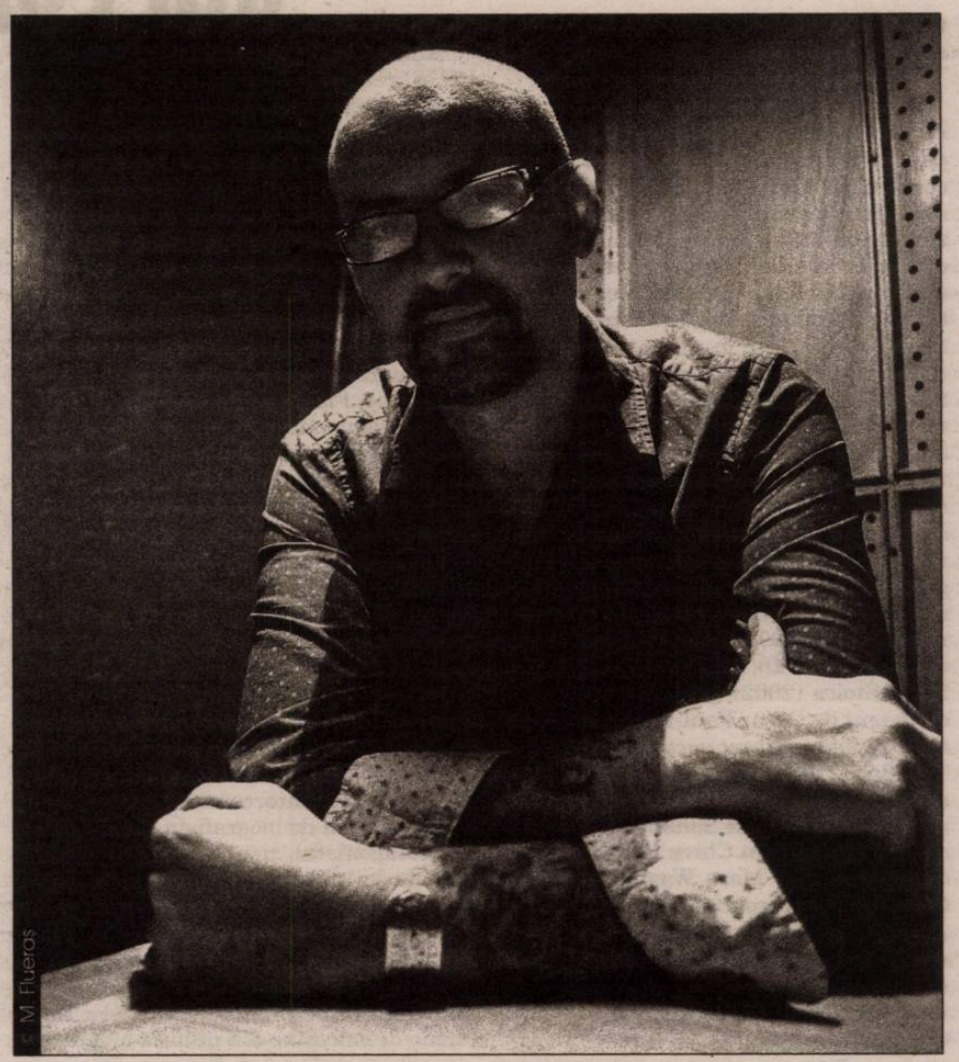
© M. Flueraș

Cîte concerte ați organizat pînă acum sub marca Jazz Nouveau? Ce s-a schimbat, ce a rămas la fel?

Am organizat douăsprezece concerte din 2016, de cînd am început cu israelienii de la Tatran, și, pînă la finalul acestui an, se vor face peste treizeci de showuri. Am căpătat curaj să experimentăm, avem o consistență foarte bună a trupelor și ne bucurăm de o reacție excelentă din partea publicului cunoscător. Încercăm să transformăm toate lucrurile acestea într-o formă de creștere. Ce a rămas la fel? Promisiunea că aducem muzică contemporană valoroasă și că veți avea șansa să vedeți în Clubul Control artiști care în curînd vor deveni mari. E promisiunea pe care și Twin Arts, și Control Club o au în ADN-ul lor.

Concertele din Control sînt în ritm de două pe lună, cine a fost anul acesta, cine va veni?

Anul acesta am început cu două premiere în România: Alaska Snack Time din Israel și americanii de la Kneebody. Ambele concerte au fost excelente și au avut parte de un feedback foarte fain. Continuăm cu Malox din Israel, legendarii Oregon, pe care noi i-am mai adus și la Jazz Night Out acum cîțiva ani, senzaționala chitaristă Mary Halvorson cu proiectul Code Girl, care îl include și pe unul dintre cei mai importanți trompetiști ai zilei – Ambrose Akinmusire, *the one and only* Jojo Mayer, cu proiectul Nerve, aflat pentru prima dată la București, Kuhn FU, un grup curajos și plin de umor format din muzicieni din Germania, Turcia, Olanda, Israel și Marea Britanie, Bugge Wesseltoft, care revine în formulă de duo, alături de bateristul Christian Prommer, saxofonistul român Iordache, pe care ne bucurăm să-l avem invitat într-o formulă de cvintet, și israelienii de la Buttering Trio. Acestea sînt concertele anunțate pînă acum, dar urmează și alte surprize pentru toamnă.

Nu de mult timp a luat ființă AROC (Asociația Română a Organizatorilor de Concerte și Evenimente Culturale) din care fac parte cei mai importanți organizatori de concerte de la noi. Cu ce scop, în vederea căror beneficii?

Cel mai important lucru care s-a întîmplat de cînd a apărut această asociație este că organizatorii de concerte s-au așezat la aceeași masă și au realizat că au interese comune ce pot fi protejate mult mai ușor dacă strîng rîndurile. Scopul este de a stabili niște reguli generale într-o piață prea des netransparentă, cu obligații fiscale confuze și împovărătoare, și de a lupta împotriva unor intenții legislative hazardate și injuste din partea unui stat care nu are nici un respect și înțelegere, în sensul cel mai propriu, pentru ce facem noi.

Afirmați anul trecut că Bucureștiul nu are nici o strategie culturală, că este condus opac și fără viziune, că tot ce se construiește în piața de jazz este exclusiv opera promoter*-ilor independenți, fără nici o susținere de nicăieri, că nu există încă o sală de concerte propice și că, în fine, Bucureștiul nu arată ca un oraș care iubește muzica. Puteți detalia starea de acum?*

Sîntem sub ocupația mediocrității, a sărăciei intelectuale, a hoției generalizate chiar și în domeniul nostru, unde sîntem concurați direct de un stat care toacă banii publici pe evenimente culturale îndoielnice. Sîntem orașul care investește în statui. Rezistența a devenit o misiune. Cultura nu trebuie să facă excepție și toți artiștii integri și facilitatorii culturali trebuie să lupte cu armele pe care le au la îndemînă. Asta simt eu acum.

„Nu îi pasă nimănui de etichete“

Spuneați, tot în Dilema veche, *acum ceva vreme, că piața de jazz din România este în creștere. Vă mențineți părerea?*

Nu mai sînt atît de optimist ca în trecut. Lucrurile par în regres și nu doar la nivel de jazz, ci la nivel de *live entertainment* de calitate.

Alaska Snack Time sau Malox, ca să dau doar aceste două exemple de trupe aduse de voi, sînt trupe de tineri și foarte tineri muzicieni din Israel. La noi de ce nu apar astfel de proiecte? Unde sînt tinerii muzicieni de jazz de la noi care să experimenteze granițele genului? În afară de Krisper și Sebastian Spanache Trio, eu nu știu alte exemple notabile.

Pentru că nu îndrăznesc, pentru că cei care i-au format nu le-au dat voie să experimenteze, să greșească, să-și caute drumul lor. Pentru că nu se pregătesc să cucerească lumea, ci următorul concert de cafenea din orașul lor. Pentru că ei încă mai cred în magicul „Am cîntat în deschidere la...“. E nevoie de experiență internațională, e nevoie să nu te mai gîndești dacă ce cînți tu e suficient de jazz. Nu îi pasă nimănui de etichete. Oamenii vor să plece năuciți de la un concert. Să fii atît de bun în ce faci și în felul în care îți prezinți muzica, încît să faci oamenii să-ți vîneze următorul show. Nu mai e suficient să te achiți onorabil de obligația ta de muzician. Sînt prea mulți muzicieni incredibili cu care concurezi direct. Aruncați un ochi la Kamasi Washington, la Robert Glasper etc.

„Sîntem orașul care investește în statui.“

Bono și Jack White se plîngeau recent că rock-ul s-a efeminat, că e dulceag, că îi lipsește stamina, furia, nebunia. În același timp văd tot mai multe grupuri de jazz apropiindu-se mult de rock. Cum vedeți tectonica genurilor în acest moment? Mai există genurile muzicale cum le știam?

Da, e adevărat că multe trupe de rock ratează subiectele importante, că și-au diluat stilul pentru a fi *radio friendly*, dar sînt multe excepții în underground. Poate că acolo ar trebui să ne uităm. Legat de stiluri, citind și uneori făcînd interviuri cu muzicieni, am observat că mai toți spun că pe ei nu-i interesează etichetele muzicale. Și au dreptate să spună asta. Pentru artiști, lucrul ăsta e secundar. Ne sînt nouă necesare ca să-i așezăm mai ușor într-o categorie, ca să simțim că aparținem unui trib. Cred că lucrurile au devenit foarte fluide și în ceea ce privește confluența dintre stilurile muzicale și a felului în care se consumă muzica. Informația muzicală este enormă și nu mai există timp pentru aprofundarea albumelor, așa cum se întîmpla pînă acum un deceniu. În schimb, e mult mai ușor să avem acces la concertele trupelor pe care le iubim, fapt de neimaginat înainte.

Buttering Trio

Dacă v-ați permite, pe cine ați aduce să cînte într-un club românesc cu o capacitate de doar cîteva sute de locuri 1) din zona jazz-ului și 2) din orice alt gen muzical?

Din zona jazz-ului, mi-aș dori Carla Bley Trios, Steve Coleman, Dave Douglas, Jason Moran. Din alte zone muzicale, Therr Maitz, Hypnopazuzu, Fever Ray, Mantar.

Ce artiști noi din zona jazz-ului ați descoperit recent și ne-ați recomanda să-i ascultăm? Data trecută ați spus nume precum Sons of Kemet, Vintage Trouble, Shabaka and The Ancestors, Mammal Hands, Dans Dans.

Kuhn Fu, Ambrose Akinmusire, Cory Henry, Nate Smith, Rotem Sivan.

La ce festivaluri de jazz să mergem anul acesta?

Pentru un oraș cu o energie minunată, pentru un *line-up* versatil și curajos, plus organizare impecabilă, fără îndoială că ar trebui să mergeți la Jazz in the Park, în Cluj-Napoca. O să fim și noi acolo.

a consemnat Marius CHIVU

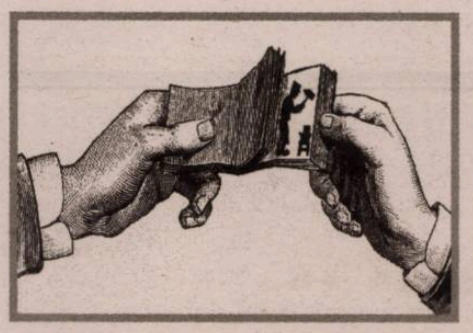

Marius CHIVU

feed**book**

Amărăciuni din copilărie

● **Florin Irimia, *Misterul mașinuțelor chinezești*, Editura Polirom, 2017.**

Dacă ar fi să fac un Top 10 al celor mai bune cărți de ficțiune de la noi despre copilărie (în sensul larg, inclusiv al adolescenței și formării), îmi dau seama că n-aș avea cine știe ce dificultăți de selecție, întrucît cam atîtea sînt cu totul. Impresia e că s-a scris mult despre copilărie, mai ales din 2004 încoace, odată cu generația lansată de colecția „Ego Proză" a Editurii Polirom, dar în afara unor povestiri (scrise de Florin Lăzărescu și de ceilalți colegi de generație antologați de mine în *Best of. Proza scurtă a anilor 2000*) și a textelor răzlețe publicate prin varii volume tematice colective (de la *Cartea roz a comunismului* la *Primul meu porno)*, într-o listă a noilor cărți ale copilăriei aș pune, cronologic și la o primă strigare (deci e posibil să fi lăsat ceva pe dinafară), aceste titluri: *Exuvii* de Simona Popescu (1997), *Muzici și faze* de Ovidiu Verdeș (2000), *Dincolo de frontiere* de Sorin Stoica (2002), *Tinerețile lui Daniel Abagiu* de Cezar Paul-Bădescu (2004), *Cum mi-am petrecut vacanța de vară* de T.O. Bobe (2004), *Băiuții* de Filip Florian și Matei Florian (2006), *Fata din casa vagon* de Ana Maria Sandu (2006), *Caiet de desen* de Adrian Chivu (2008), *În spatele blocului* de Mara Wagner (2017) și *Copilăria lui Kaspar Hauser* de Bogdan-Alexandru Stănescu (2017). Cărți, din fericire, foarte diferite între ele – ca perspectivă, stil, ton și, firește, valoare –, care ar merita cîndva să inspire un studiu critic mai amplu.

Aflat la a patra carte, Florin Irimia (n. 1976) revine cu acest, să-i zicem, roman indirect alcătuit din patruzeci de proze /secvențe narative, care-și face loc cu ușurință în lista cărților de mai sus, fiind, probabil, cea mai întunecată dintre ele (deși nici acelea nu sînt toate sau integral voioase, și acelea conțin traume, bătăi, divorțuri, morți). Cele patruzeci de proze ale cărții lui Florin Irimia, deși n-au o dispunere cronologică, sînt toate la persoana întîi și împart același narator, în vîrstă de fix patruzeci de ani, al cărui nume, Florin, îl aflăm abia la finalul cărții. Identitatea de nume a naratorului și a autorului are schepsisul ei, dar este, în opinia mea, un procedeu mult prea bătut (cumva nu mai are „haz") și care necesită din partea autorului – altfel, în mod inutil și naiv –, un preambul/avertisment plictisitor (al cîtelea?) despre relația de infidelitate dintre ficțiune și biografie. (O construcție, încă și mai vanitoasă auctorial, în care să se fi jucat puțin cu perspectivele – deopotrivă narative și temporale – așa cum a făcut-o, de pildă, David Vann în splendida și totodată insuportabilă *Legendă a unei sinucideri*, ar fi fost mult mai interesantă și ar fi scăpat de prezumția de biografism.)

Protagonistul, tizul autorului, așadar, se află la un prag critic, vîrstă rotundă la care simte nevoia acută de a se întoarce în trecut, la locul „crimei". Cum scrie și Mircea Cărtărescu pe coperta a patra a cărții, e vorba de căutarea obsedantă a traumelor originare, „a punctelor freudiene de calcifiere din propria biografie", nu o căutare a copilăriei pierdute, ci perdante, nu o întoarcere nostalgică la vîrsta inocenței și beatitudinii, ci într-un trecut traumatizant. Rememorarea, tristă și întristătoare, e o întoarcere la prima vîrstă a frustrărilor și a confuziei („încîlceala aceea din interior"), a singurătății și abandonului, a abuzului emoțional, a violenței uneori stropite cu alcool a tatălui și a multiplelor despărțiri de mamă *(vezi și fragmentul de mai jos)*. Băiatul, eroul supraviețuitor al copilăriei, crește și se (de)formează în preajma divorțului părinților săi mai mult absenți, decît veghind asupra propriului copil afectat pe viață („o mare și grăbită amputare", „o viață emoțională de ciung", spune el).

Confesive și introspective, prozele au ca pretext decupaje din viața standard a unei familii (călătorii, vizite, sărbători, întîmplări aproape insignifiante în sine), dar nu se povestește prea mult, nu există propriu-zis un epic, episoade narative în sensul anecdotic, ci mai mult o atmosferă interioară, o oglindă plimbată de-a lungul unor stări afective. În acest sens, Florin Irimia este mai aproape de Blecher, copilăria fiind o formă de irealitate („realitate amăgitoare", „încrengătură de iluzii și mistificări, ajustări și proiecții") populată cu multe obiecte și personaje spectrale în felul lor, un spațiu plin de locuri rele explorat cu stări și simțuri exacerbate – rememorarea oferă multe proiecții, impresii și coșmaruri („o mare FARSĂ, grotescă, nebănuită și cumplită"). Tînjind după afecțiunea părinților și după armonia căminului, înregistrînd distanțe, indiferențe și abandonuri („mereu singur"), ignorat și uneori bătut, băiatul pare lăsat pe dinafara propriei copilării, pare un figurant al propriei familii, pare orfan între părinți.

Scrisă atent, fluent și cu naturalețe, uneori cu fraze lungi și elegante (unele pasaje introspective au ceva din „așezarea" epistolelor), cu episoade relativ omogene și apropiate ca valoare, unele insuportabile emoțional (tripticul de proze „Mama", „Borcanul cu ulei" și „La mama acasă" sînt centrul de greutate al cărții), motiv pentru care nu i-ar fi prisosit ceva mai mult umor (fie și negru), cartea de povestiri consanguine a lui Florin Irimia (ar fi meritat și un titlu mai inspirat, apropo) este una dintre cele mai bune cărți ale copilăriei de la noi. Una amară.

aproape de carte

Florin IRIMIA

Mama

(fragment)

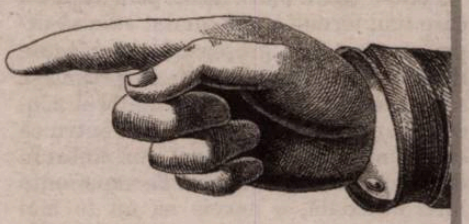

Am pierdut-o de atîta ori pe mama, încît atunci cînd am pierdut-o de tot n-am avut deloc impresia că am pierdut-o. Chiar și acum, cînd scriu aceste rînduri, am sentimentul că e încă aici, în dimensiunea asta a timpului, undeva prin Italia sau Elveția, încercînd să se simtă bine sau să-i facă pe alții să se simtă așa. Și dacă există o Italie sau o Elveție pe lumea cealaltă, acum cu siguranță hălăduiește pe acolo. Pe acolo și peste tot pe unde mai poftește, cocoțată pe o motocicletă ca aceea a lui Costin Măslin, rockerul cu nume de manelist care a iubit-o pînă au operat-o de cancer, moment în care n-a mai vrut să audă de ea și m-a sunat pe mine să vin să i-o iau de pe cap, iar eu, ca un fraier, m-am dus.

Prima dată am pierdut-o pe mama la mare, cînd aveam șapte ani. Ea susținea taman invers, că eu mă pierdusem de ea, că eram un copil împrăștiat, ușor de distras, și că atunci cînd, într-un tîrziu, m-a găsit, eram pe pătura unor gagici care-mi prinseseră părul în coadă, iar eu le povesteam nu știu ce.

A doua oară am pierdut-o cînd a divorțat de taică-meu, doi ani mai tîrziu, dar de data asta despărțirea a fost mai lungă, iar cînd am văzut-o după aceea era să n-o mai recunosc pentru că se îngrășase, iar gura, cînd s-a întins să mă pupe, avea un miros ciudat, înțepător. Imediat după divorț, taică-meu mi-a interzis s-o mai văd, spunea că și-așa o văzusem suficient cît să-mi ajungă pentru două vieți, el unul așa simțea. Eu însă am văzut-o, nu des, ce-i drept, de fapt, cred că de vreo două ori numai, cînd m-a sunat acasă, unde, pînă mai ieri, fusese și casa ei, și m-a întrebat dacă eram singur și dacă putea să-mi facă o vizită. „Normal că poți să-mi faci o vizită", țin minte că i-am zis, „nu trebuie să mă întrebi înainte." Dar ea știa mai bine. Cînd a venit, părea stinghere și n-a stat mult, deși o asigurasem solemn că tata nu avea să se întoarcă mai devreme de 8 sau 9 seara. Se purta de parcă s-ar fi întîlnit pe ascuns cu un iubit, cum făcuse înainte de divorț, sau cel puțin așa îmi spusese mie tata. La vreo două săptămîni după aceea am primit un alt telefon de la ea prin care mă anunța că pleacă din oraș și că „n-o să ne mai vorbim o vreme" – nu că „n-o să ne mai vedem", cum ar fi fost, poate, mai firesc, dat fiind contextul... N-am întrebat-o unde se duce, am uitat, cred, și nici ea n-a catadicsit să-mi spună, dar țin minte că, într-un fel, chiar m-am bucurat că pleca, pentru că mi se părea ciudat să ne vedem atît de rar, dar să stăm atît de aproape unul de celălalt.

Publicitate

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

La sfîrșitul lecturii

● **Gabriel Liiceanu, *Continentele insomniei*, Editura Humanitas, 2017.**

Am auzit de multe ori, inclusiv de la oameni de bună-credință, părerea că, nefiind „de meserie", Gabriel Liiceanu ar comenta literatura altfel decît s-ar cuveni. Dintr-un unghi profund atipic și, la limită, într-un chip inadecvat. Sînt de acord că există o uncie de adevăr în prima parte a observației: discursul lui Liiceanu e îndatorat altor bibliografii decît acelora care țin strict, tehnic, de critica literară. N-am reușit în schimb să înțeleg ce ar însemna în cazul de față reversul, adică adecvarea. Fiindcă dacă aceasta se traduce pur și simplu în termeni de metodologie, ideologie sau jargon, absența lor mi se pare mai degrabă un cîștig. De ce să n-o recunoaștem? Este evident vorba de o prejudecată comodă, ale cărei resorturi, coborînd pînă spre anii '80, ani ai *Jurnalului de la Păltiniș* și ai *Epistolarului*, nu mă interesează acum. Alta e întrebarea: merită ca, în numele acestei prejudecăți și în virtutea unui instinct teritorial destul de infantil, critica literară așa-zicînd profesionistă să ignore pepitele de aur pe care (da, colateral și digresiv, dar perfect consistent intelectual) Gabriel Liiceanu i le furnizează?

„Plictiseala suportă două nuanțe afective."

Mă gîndesc în primul rînd la un eseu ca „Despre frumusețea ascunsă", de găsit în recentul volum *Continentele insomniei*. Atît cît mă pricep, acesta reprezintă (alături de analiza aparținînd unui critic din generația tînără, Mihai Iovănel) cea mai inteligentă și mai pasionantă lectură de care a avut parte poezia lui Mircea Ivănescu. Poezie care de obicei e descrisă didactic și sărăcăcios, prin cîteva etichete reci, aflate în contrast cu cele care transcriu spectacolul practicat de mult mai cunoscutul și mai prizatul Nichita Stănescu: lipsită de vizionarism, prozaică, narativă și anodină, constituindu-se stilistic din succesiuni de propoziții incidente și păstrîndu-și referința neclară, în ciuda facondei pe care o pune în act. Sub această pojghiță subțire și neangajantă nu s-a prea pătruns. Astfel că poezia lui Ivănescu, apreciată aproape unanim în anii din urmă, ajunsese să reprezinte mai degrabă un *limbaj* global decît, luate din aproape în aproape, o expresie a *ceva*. Ce face Gabriel Liiceanu aici este să supună acest limbaj particularului și interpretării. Și anume, el citește și descifrează un poem cu aparență inofensivă. Există acolo scenariul vag al unui recital pianistic. Nimic anecdotic, nimic transparent. Pe dedesubt însă, Liiceanu identifică și bucata, *Sonata nr. 26 opus 81 în mi bemol major*, și condițiile în care Beethoven a compus-o, și maniera în care biografia exemplară a acestuia rezonează cu biografia lui Mircea Ivănescu. Din trioul beethovenian care tematizează plecarea, absența și revenirea unui prieten drag *(les adieux, l'absence, le retour)*, poetul va amputa ultimul termen. Pentru el întoarcerea nu mai e posibilă. Amănuntul e cunoscut. Se referă, de altfel, la el și Ioana Pârvulescu, în *Inocențiii:* e vorba despre sinuciderea fratelui mai mare, genialoidul Emil. Sub presiunea acestei traume stă întreaga poezie a lui Mircea Ivănescu. Dar răspunsul e accesoriu. Nu de el atîrnă excelența investigației lui Gabriel Liiceanu, ci de ilustrarea riguroasă a ceea ce s-ar putea numi arta de a camufla adevărurile personale în poezie.

Acesta e, în fond, codul eseurilor din *Continentele insomniei*. Logica lor strînsă, ferită de filonul irelevant-divagatoriu al tradiției genului, face ca fiecare dintre ele să întruchipeze o demonstrație. Numai că, așa stînd lucrurile, nu concluzia, plasată întotdeauna pe un eșafodaj argumentativ neliniar, e cea care-l preocupă pe Gabriel Liiceanu, ci pliurile înșelătoare sub învelișul cărora aceasta a stat pînă spre final. De aici și necesitatea de a se apropia de marile teme altfel decît monocrom. Plictiseala, de pildă, suportă cel puțin două nuanțe afective: Flaubert și Caragiale; prostia, alte două: Flaubert (cel din *Bouvard et Pécuchet)*, respectiv Robert Musil. Cît privește ultimul capitol al cărții, cel mai tușant dintre toate și totodată cel mai literar, el e compus din două eschive și-o invitație: Gabriel Liiceanu ne oferă pur și simplu versiunile complementare ale aceleiași povești. E un exercițiu practic pe care, la sfîrșitul lecturii, ar trebui să-l putem rezolva.

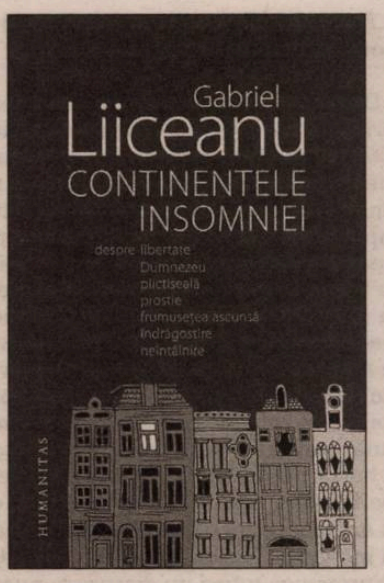

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Christopher R. HILL

America într-o lume nouă

Ce vor Statele Unite în Siria?

În contextul actualei debandade din Orientul Mijlociu, Rex Tillerson, secretarul de stat al SUA, ar trebui lăudat pentru a nu fi uitat de conflictul sirian, cu prilejul recentei sale vizite în regiune.

El nu a avut o sarcină ușoară. Diplomația americană a fost mai mult decît vizibilă în Orientul Mijlociu, iar Departamentul de Stat nu pare să aibă nici cea mai mică idee sau, mai îngrijorător, nici o finanțare care să îi permită să preia inițiativa. Dacă SUA chiar au de gînd să intervină în criza ucigașă, tot mai profundă, din Siria, trebuie să înceapă să arate un interes susținut – și să-și dovedească intenția prin fapte, nu doar prin vorbe.

Complexitatea situației din Siria a depășit cu mult capacitatea lumii de a o gestiona. Evenimente care se succed cu viteză, numărul tot mai mare de actori și liniile frontului în permanentă schimbare – toate acestea indică un impas.

Cu numai șase luni în urmă, conflictul avea două direcții clare: președintele sirian Bashar al-Assad, sprijinit de Rusia, Iran și de Hezbollah, era la un pas de victorie, iar organizația Statul Islamic (ISIS) era pe cale să fie înfrîntă decisiv de o coaliție condusă de SUA. Astăzi, campania de succes împotriva ISIS pare, în cel mai bun caz, o victorie *à la* Pirus. S-au pierdut sute de mii de vieți și nu se întrevede nici o soluție pentru acest conflict de amploare.

Acum, lumea e, de fapt, chiar mai tensionată. În ultimele săptămîni, Israelul s-a confruntat cu forțele iraniene în sudul Siriei, pentru a arăta că nu-i va permite Iranului să-și stabilească prezența în regiune. Iar Turcia a lansat o campanie agresivă împotriva kurzilor sirieni, pe care speră să-i poată goni din provincia nord-vestică Afrin, pentru a nu le permite să se reunească cu kurzii turci de dincolo de graniță. Assad a acceptat, de voie, de nevoie, realitatea și a dat de înțeles că ar ceda teritorii kurzilor sirieni. Dar Turcia refuză să admită o entitate autonomă kurdă de-a lungul granițelor sale.

SUA, la rîndul lor, au petrecut ultimii șase ani coordonînd diverse grupuri de luptători arabi sunniți, sub auspiciile așa-numitelor Forțelor Democratice Siriene (FDS) – un vlăstar al ceea ce se numea înainte Armata Liberă Siriană. Unele elemente ale FDS au fost mai eficiente decît altele și au luptat chiar împotriva ISIS alături de kurzi. Însă, acum, ele se află nu numai în vizorul lui Assad, dar și în cel al Rusiei și al feluritor miliții șiite susținute de Iran.

SUA au avut dreptate să se concentreze asupra înfrîngerii ISIS, dar acum se confruntă cu o misiune mult mai amplă: să asigure supraviețuirea diverșilor săi aliați din teren. Ceea ce implică perspectiva unui conflict direct cu alte puteri, nu în ultimul rînd cu Rusia. De fapt, s-ar putea ca SUA să fi ucis deja zeci de contractanți militari ruși, cu ocazia recentelor atacuri aeriene.

SUA și partenerii săi europeni nu s-au încumetat să sancționeze Turcia, aliatul lor NATO, și s-au mulțumit să-l îndemne pe președintele turc Recep Tayyip Erdogan la moderație. Dar vorbăria, unul din instrumentele diplomatice favorite ale SUA, are rareori efect asupra celor prinși în luptă.

Mai mult de atît, Turciei nu pare să-i pese despre ce cred aliații săi. De curînd, bunăoară, ea a dat din nou dovadă de nepăsare, achiziționînd, ca membru NATO, bateriile antiaeriene rusești de ultimă generație S-400. Ceea ce nu prevestește nimic bun în privința unui viitor proces de pace. La urma urmei, țările occidentale au nevoie de Turcia pentru a-i contrabalansa pe ruși, a căror vastă agendă strategică țintește dincolo de Orientul Mijlociu.

Atunci cînd istoricii vor privi în urmă spre conflictul sirian, îi vor lăuda, atît pe fostul președinte Barack Obama, cît și pe Donald Trump, pentru prigonirea neobosită a ISIS. Dar vor blama SUA pentru a nu fi înțeles adevărata amploare a războiului care a avut loc.

Acum e limpede că administrația Obama a sprijinit îndepărtarea lui Assad de la putere în 2011, fără să se gîndească la ce va urma și fără să știe, de fapt, ce vrea. În luna iulie a aceluiași an, Robert S. Ford, ambasadorul american în Siria, a fost trimis în localitatea sunnită Hama, unde tatăl lui Assad a ordonat, cu treizeci de ani în urmă, un masacru. Potrivit Departamentului de Stat de la acea vreme, scopul vizitei era „[exprimarea] susținerii profunde a libertății de întrunire pașnică și de expresie a poporului sirian". Oare administrația nu a prevăzut că Assad va răspunde cu violență unei revolte populare – la fel cum a făcut și tatăl său în trecut?

Atunci cînd, cu șapte ani în urmă, au luat poziție împotriva lui Assad, Statele Unite și-au afirmat propriul interes național în Siria, ignorînd interesele altor actori-cheie, precum Turcia, Rusia, Iran și Israel. Iar acum, cînd SUA ezită, există un pericol cît se poate de real al unui război ruso-american în toată regula, prin delegați.

Pînă acum, catastrofa umanitară cu care se confruntă civilii sirieni nu a determinat administrația Trump să treacă la fapte. Ea ar fi poate mai motivată dacă ar lua în considerare amenințarea pe care acest conflict o reprezintă pentru întreaga regiune.

Dacă administrația Trump vrea să arate că are capacitate de conducere, un prim pas ar fi să se consulte cu celelalte puteri regionale, pentru a le înțelege interesele și a afla dacă pot fi conciliate. Poate că Tillerson încearcă deja să o facă. Dar mai înainte chiar de a-i întreba pe actorii regionali ce anume își doresc, administrația Trump ar trebui să-și pună ea însăși această întrebare. Pe fondul creșterii rapide a mizei siriene, nu putem decît să ne întrebăm unde anume se va situa America.

***Christopher R. Hill,** fost secretar de stat adjunct pentru Asia de Est, este consilier principal al Cancelariei pentru Angajament Global, profesor de Diplomație practică la Universitatea Denver și autor al volumului* Outpost.

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Victor MOROZOV

dilematograf

Fotbal și filozofie

● ***Fotbal infinit*** **(România, 2018), de Corneliu Porumboiu.**

Destul de numeroși au fost comentatorii care, la apariția documentarului *Al doilea joc* (2014), regizat de Corneliu Porumboiu, i-au subliniat pertinent neajunsurile. Pentru acel film, cineastul a suprapus imaginile de arhivă ale unui meci Steaua-Dinamo din 1988, arbitrat de tatăl Adrian Porumboiu, și o discuție cu acesta, ocazionată de însăși vizionarea partidei. Rezultatul, așa cum remarca Andrei State în contribuția sa la volumul colectiv *Politicile filmului,* se preta mai curînd expozițiilor de artă contemporană, unde ar fi putut rula fragmentar și în buclă, decît sălii de cinema; ceea ce lipsea filmului era un „cîrlig" relevant care să antreneze spectatorul spre vizionarea sa integrală. Experimentul cinematografic propunea totuși un discurs *in nuce* referitor la ontologia fotbalului, punctat mai ales de afirmațiile lui Porumboiu-tatăl: în viziunea sa, jocul de fotbal poate fi consumat de public exclusiv în prezent, nemaiprezentînd vreun interes retrospectiv (de unde și lipsa de sens a demersului regizoral).

După o ficțiune nu tocmai ofertantă *(Comoara,* 2015), Porumboiu se întoarce în zona documentarului, exploatînd același univers tematic, dar nu și aceeași direcție. Nu ideea de fotbal-ca-marfă-expozabilă primează în *Fotbal infinit,* ci dezvăluirea unei noi gramatici a jocului: „Se poate juca fotbal după alte reguli?" Documentarul îl urmărește pe Laurențiu Ginghină, cunoscut din copilărie al regizorului, care și-a propus să revoluționeze principiile fotbalului. Planul său are în vedere creșterea vitezei mingii prin scăderea vitezei jucătorilor, țintuiți acum în zone ale terenului strict delimitate. Sigur că, venind din partea lui Corneliu Porumboiu, chiar și un film care vorbește explicit despre fotbal nu poate scăpa bănuielii de autoreferențialitate. În *Polițist, adjectiv* și *Cînd se lasă seara peste București sau Metabolism,* regizorul insera cu finețe un întreg arsenal *meta*cinematografic, apt să chestioneze raportul ambiguu întreținut de Film cu realitatea și să denunțe iluzia cinema-ului care pare să se substituie vieții. Această cheie conceptuală, a filmului-în-film, își găsește ecouri și în *Fotbal infinit*. Poate cele mai interesante (din acest punct de vedere) scene descriu fascinația cineastului pentru imagine: de exemplu, aflat în casa lui Laurențiu, regizorul dă peste o fotografie de la propria nuntă, pe care o analizează transfigurat. Trebuie adăugat și faptul că Porumboiu s-a întors pentru acest film în locurile natale, unde cu siguranță că e înconjurat de o aură – ca urmare, toate personajele își duc discursul într-o delicioasă zonă cinematografică ce insuflă prospețime filmului (în anumite momente, Laurențiu se compară cu Superman/Spider-Man sau face o glumă pe seama mizanscenei încropite în biroul său din cadrul Prefecturii vasluiene).

Ca formă, *Fotbal infinit* nu-i ușor de încadrat, mai ales pentru că regizorul optează pentru o structură laxă, propice filmelor-eseu. Bine-venite sînt secvențele (netăiate la montaj) în care cineastul îmbrățișează cursul aleatoriu al vieții: de pildă, în timp ce discută la locul de muncă al lui Laurențiu despre parcursul profesional al celui din urmă, o doamnă în vîrstă intră în birou cu gîndul de a rezolva o chestiune personală, astfel că discuția inițială se întrerupe, lăsînd locul unui alt dialog fără legătură cu ce a fost mai înainte, dar la fel de șarmant. În astfel de cazuri, Porumboiu pare să se apropie de stilistica documentaristului francez Raymond Depardon, la fel de generos cu fluxul liber, fortuit, al întîmplărilor. Totodată, ce îi reușește cel mai bine filmului e – dincolo de pretextul excentric de reformare a fotbalului – un portret; portretul unui om cît se poate de obișnuit, cu un job banal, care are însă un vis. Intuiția lui Porumboiu este de a-i da consistență, prin garantarea unui spațiu amplu de desfășurare (aspecte biografice, intenții, ba chiar și filozofări pe teme dintre cele mai comune). Laurențiu e un interlocutor seducător, capabil să tranziteze natural dinspre trivial înspre învățăturile lui Platon. Iar dacă *Al doilea joc* cuprindea deja germenii unei căutări autobiografice, *Fotbal infinit* merge cu un pas mai departe, căci Porumboiu alege să treacă de partea cealaltă a obiectivului, intrînd în cadru ca partener de discuție al lui Laurențiu. Alte scene care nu țin propriu-zis de dezvoltarea temei – precum cea în care Corneliu scotocește în biblioteca lui Laurențiu după o carte pe care o împrumutase pe vremuri – proiectează filmul într-o zonă personală vecină cu intimitatea. E ca și cum interesul pentru ipotezele (impracticabile, dacă e să judecăm la rece) avansate de Laurențiu ar fi condus de fapt către o regăsire a sinelui.

De multe ori, proiecte care pornesc din dorința autorilor de a lua oarece distanță față de ceea ce le secătuia forțele – cum e cazul lui Porumboiu, prins de cîțiva ani în realizarea filmului *Gomera* –, și care au o aparență ceva mai modestă, se pot dovedi cît se poate de fecunde. *Fotbal infinit,* care se înscrie în această categorie, pare totuși un *intermezzo:* nici la fel de riguros cu montajul, nici la fel de inovator precum încercările din trecut. Și nu e clar dacă divagațiile practicate de cineast, oricît de prietenoase cu realitatea imprevizibilă, n-ar traduce mai degrabă conștiința că subiectul *ne fait pas le poids;* cu alte cuvinte, că filmul nu reușește întotdeauna să fenteze miza modestă, ba chiar derizorie (chiar dacă tratată inspirat cu umor) pe care și-a setat-o din start.

■■■

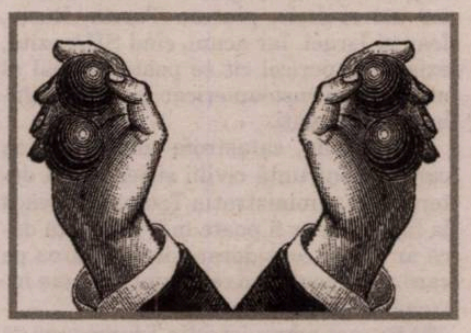

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Reașezare tactică

● **Oregon,** ***Lantern,*** **Cam Jazz, 2017.**

Veteranii Oregon împlinesc cu *Lantern* treizeci de albume și mai au puțin pînă să sărbătorească o jumătate de secol de activitate. În orice alt gen muzical o asemenea longevitate conferă faimă inerentă – numele unor Rolling Stones ori Willie Nelson rezonează chiar și pentru cei care n-au fost interesați să-i asculte. Altfel stau lucrurile în jazz-ul pancultural practicat de Oregon – interesul nu e atît înspre conservare, trupa trăiește pentru o perpetuă reinventare. Pe noul album avem curioasele efecte ale unei crize majore în istoria grupului: substituirea basistului membru fondator Glen Moore cu italianul, destul de veteran și el, Paolino Dalla Porta – recomandat de colaborările cu (dintre cei despre care am mai scris aici) Paolo Fresu ori Enrico Rava. Criză e un termen prea dur – italianul e un mercenar profesionist, satisfăcînd fără probleme cerințele Oregon, însă există distincții esențiale față de cel pe care îl înlocuiește: Dalla Porta e doar basist, în timp ce Moore fusese multe altele, contribuind esențial la aventurile trupei prin lumea *world music,* aventurîndu-se adesea și la alte instrumente necesare explorărilor respective. Basul său suna semnificativ mai agresiv și mai proeminent.

Dalla Porta e un jazzist de Mediterană, antrenat pentru a ține isonul trompetei lui Fresu, iar ceva din formația respectivă s-a imprimat în sound-ul albumului de față – mai latin, mai puțin american, chiar și în chitara liderului Ralph Towner. Pare că grupul lasă un spațiu politicos de introducere a noului membru. Unele titluri sugerează un focus tematic mediteranean („Dolomiti Dance", regîndită după ce inițial apăruse pe recentul album solo al lui Towner), iar Dalla Porta contribuie și cu o compoziție proprie („Aeolian Tale"). Calda primire care i se oferă merge pînă acolo încît celălalt membru-cheie al grupului, suflătorul Paul McCandless, se prezintă uneori ca un Paolo Fresu reformatat pentru oboi și clarinet. Sobrietatea celuilalt material despre care am scris aici, genealogicul și retrospectivul „Family Tree", e înlocuită aici cu un spirit mai distractiv-jucăuș. Oregon au mai făcut astfel de gesturi și în trecut, întru acomodarea bateristului turc Trilok Gurtu, iar multipremiata (cu Grammy) colaborare cu Orchestra Radio din Moscova ni i-a prezentat drept experți ai adaptării la context. *Lantern* continuă un fel de campanie de europenizare a trupei – nu doar printr-o prismă *world music,* ci și în sens logistic, legat de predilecția recentă a grupului de a activa și colabora în acest spațiu (ceva influență are probabil și afilierea la casa de discuri italiană Cam Jazz).

Au fost lăsate în urmă explorările amerindiene și asiatice ce dominau începuturile carierei grupului – mai tînărul baterist Mark Walker, și el cu preferințe latino, a influențat acest viraj cu mult dinainte de *Lantern.* Există totuși o reminiscență a vremurilor apuse – chiar piesa de titlu, o improvizație cu veleități ambiental-psihedelice, drastic diferită de restul albumului, evidențiind de ce Paul McCandless e unic în istoria suflătorilor jazz. Altă bucată atipică e prelucrarea „The Water is Wide" după folclor scoțian, popularizată în jazz de Charles Lloyd și inclusă aici pentru a închide albumul într-un ton nepretențios. *Lantern* a ieșit la vîrsta la care majoritatea trupelor funcționează în regim de inerție. Schimbarea de componență aduce însă la Oregon o oarecare reașezare tactică, oferind cîteva ancore spre trecut, însă subordonate neobositei campanii de explorare panculturală a grupului.

Oregon *vor concerta pe 12 martie în Club Control din București.*

Aron Biro *este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

■■■

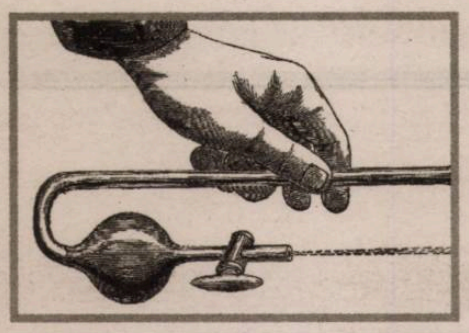

Oana STOICA

rosencrantz & co

Despre noi, în mai multe feluri

● ***Plex*, scenariu bazat pe texte de Eric Bogosian, scenografie: Mihai Vălu, desene: Mara Stiru. Muzică originală & *sound design:* Petru Damșa, coloană sonoră: Andrei Stan & Andrei Dinu. Cu: Andrei Stan, Andrei Dinu. Special Guest: Florin Piersic Jr. Teatrul Municipal Baia Mare.**

Programul lunii februarie la Point ArtHub în București a inclus cîteva spectacole independente din provincie, într-un demers care să producă o idee despre ce teme, texte și limbaje artistice îi preocupă pe artiștii tineri din afara Capitalei. Am mai scris despre faptul că precaritatea teatrului independent pune probleme de vizibilitate, de prezentare a spectacolelor în alte zone și spații decît cele în care a fost produs. Artiștii independenți au creat diferite formate de rețele prin care se susțin reciproc astfel încît să își poată prezenta fiecare spectacolele la sediile celorlalți. Beneficiul este împărțit între artiști și spectatori și ține, în primul rînd, de multiplicarea discursurilor performative și a publicurilor. În acest sens, programul de la Point, inițiat de regizorul Andrei Măjeri, a adus încă un spațiu în acest demers de vizibilizare a spectacolelor independente, dar a creat și premisele pentru a-și atrage public.

Un inventar de personaje cu sîmbure realist și înveliș caricatural.

Unul dintre spectacolele invitate a fost *Plex*, o adaptare după textul *Sex, Drugs, Rock and Roll* de Eric Bogosian, producție creată inițial în zona independentă și preluată ulterior de Teatrul Municipal din Baia Mare. *Plex* reia unele dintre personajele lui Bogosian – textul original cuprinde o serie de monoloage, fiecare al unui personaj marginal, al căror discurs descrie o lume bazată pe consum și acumulare în care unii dintre ei nu-și (mai) găsesc locul – și le reconfigurează în universul autohton, modelîndu-le pentru a deveni credibile și a capta caracteristicile locale contemporane. Moderatorul de televiziune care exploatează emoțional și fără discernămînt drama unei persoane cu dizabilități, țapinarul pasionat de defrișări, actorul care se confruntă cu un public apatic, rockerul ardelean, fost (zice el) dependent de droguri etc.

Pe de o parte, perspectiva rămîne cea din textul original, dinspre marginali spre lume, adică viziunea lor, a celor împinși la marginea comunității, a rataților, a decăzuților, dar și a celor care joacă roluri negative în societate fără a avea conștiința toxicității lor (de exemplu, moderatorul TV care exploatează suferința ca divertisment). Identitatea personajelor este adaptată la realitatea românească, dar nu superficial, de formă, ci prin reimaginarea acestor caractere în contextul local. Sînt tipologii create de problematica autohtonă, nu personajele lui Bogosian îmbrăcate românește. Actorii Andrei Dinu și Andrei Stan etalează un inventar de personaje cu sîmbure realist și înveliș caricatural, și mențin un echilibru fragil între dramă și comedie, atingînd din cînd în cînd accente absurde. Personajele defilează pe un catwalk, acompaniate uneori de video (desene și colaje) care le nuanțează sau contextualizează apariția.

Pe de altă parte, reprezentația de la București a intrat în conjuncție cu o altă montare a piesei lui Eric Bogosian. Concret, în *Plex* există la fiecare reprezentație cîte un *special guest,* un invitat care interpretează un personaj. La Point, invitatul a fost Florin Piersic Jr., autorul unui spectacol antologic cu textul lui Bogosian, care a intrat în istoria teatrului românesc. Creat în 2002 la Teatrul Luni de la Green Hours, acela a fost primul spectacol independent premiat de UNITER. Piersic Jr. făcea o demonstrație de actorie inteligentă, cu multiple nuanțe, livrînd ipostaze ale marginalilor care pozează în eroi, într-un sistem care valorizează profitul în dauna umanului. Show-ul a fost un adevărat tur de forță actoricească, oricît de lemnoasă ar părea acum expresia. Prezența lui în *Plex* creează o situație de meta-performativitate: în ce mod relaționează spectacolul din 2002 (varianta lui Piersic Jr. este prima montare a textului lui Bogosian în România, ulterior au existat mai multe spectacole, perspective și structuri performative pentru acest text) cu cel din prezent? Conjuncția dintre ele nu este numai de filiație, de succesiune temporală, ci de perspective viabile și diferite (parelele) asupra unui text, este un comentariu critic (analitic, care problematizează) care generează noi straturi de interpretare.

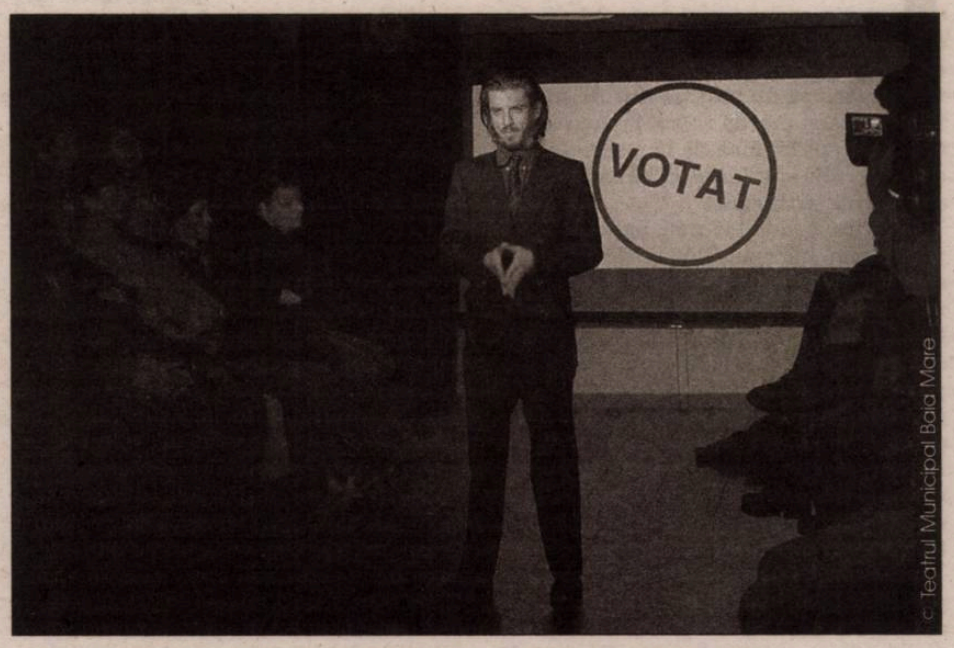

© Teatrul Municipal Baia Mare

● ***Neverland*, text: Alexa Băcanu, regia: Leta Popescu, scenografia: Szöke Zsuzsi, muzica: Boros Csaba. Cu: Raisa Ané, Laura Mihalache, Ștefan Mura, Pál Emöke. Teatrul 3G, Tîrgu Mureș.**

Un alt spectacol din microstagiunea curatoriată de Andrei Măjeri este *Neverland*, produs de Teatrul 3G din Tîrgu Mureș. Textul Alexei Băcanu recompune istoria personală a patru personaje care se întîlnesc în ziua nunții lor (petrecerile de nuntă sînt paralele). Momentul devine punct de reper în narațiunile personale, cronologia fiind inversă, de la moartea biologică la naștere. Contextul este social fără a fi realist: elemente de influență (educația, familia, identitatea de gen și sexualitatea, practica religioasă etc.) asupra vieților personale alcătuiesc un construct (un tărîm de nicăieri), o realitate sintetizată care nu este decriptabilă la nivel concret. Practic, reperele concrete – precum muzica sau filmele la care se face referire – nu stabilește un timp realist și identificabil, ci se acumulează în acest construct al realității, iar cronologia este strict la nivelul personal al personajelor, nu și la unul obiectiv, al vremurilor. Deci biografiile se configurează din cauza și în jurul acestui construct social căruia regizoarea Leta Popescu îi găsește un echivalent vizual: un inventar de „semne" ale realității: pantofii roșii, cădelnița, instrumentele medicalo-culinare (cuțite care seamănă cu bisturie) etc. Actorii funcționează pe două direcții: ludic (livrare de text) – cele patru personaje sînt și naratori, fiecare pentru sine și pentru ceilalți – și performativ (corp, mișcare). Este o dramaturgie care amintește de piesa lui Ivan Vîrîpaev, *Iluzii*, fără să aibă însă aceeași abilitate de a alcătui puzzle-uri biografice. Povestea, ca și spectacolul, se încheagă lent și tîrziu, riscînd să piardă spectatorul. Bazat pe o coralitate dramaturgică și performativă, *Neverland* este un show expozitiv despre relația dintre proiecția noastră asupra vieții și viața însăși.

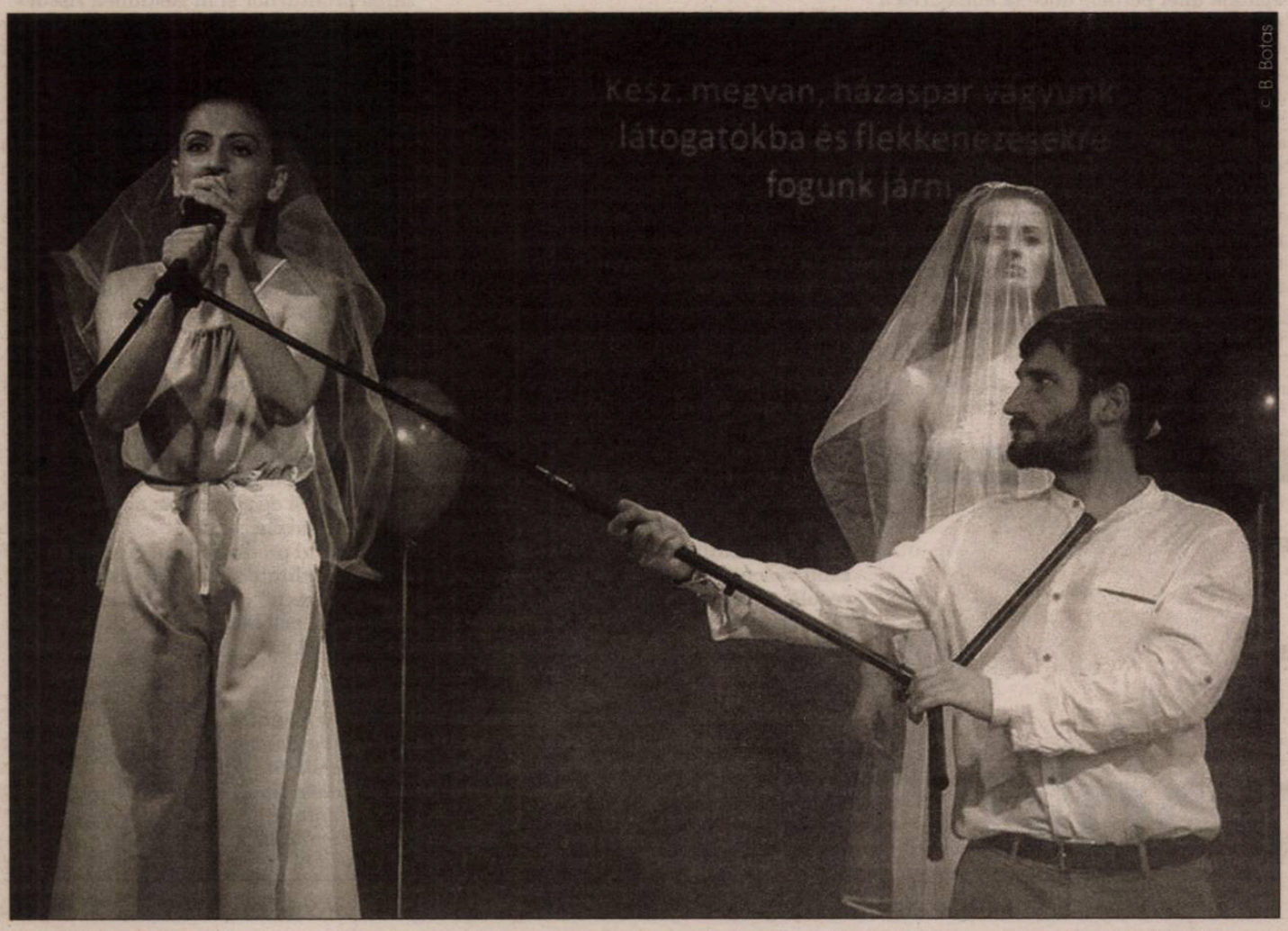

© B. Botas

Oana Stoica este critic de teatru.

Cosima RUGHINIȘ

Un porc, un algoritm și o nulitate simpatică

În ultimele două sute de ani, împărțirea cunoașterii și puterii între oamenii-bărbați și oamenii-femei s-a echilibrat simțitor. Distincția însăși pare să nu mai fie atît de importantă și să-și piardă tăișul binar, ori-ori. Ce ne așteptăm însă de la o societate în care deciziile sînt luate, în bună parte, de inteligențe artificiale?

Algoritmii sînt tot mai importanți în producerea informațiilor, modelarea succesului, clasificarea oamenilor și selectarea candidaților finali pentru diferite roluri. Algoritmii joacă un rol în știrile pe care le citim, în prețurile și oportunitățile pe care le vedem online, în accesul la asigurări sau credite și în succesul CV-ului postat pentru un loc de muncă. De aceea, inteligențele artificiale care povestesc lumea și decid ce fel de oameni sîntem au intrat tot mai mult în vizorul atenției publice. Ei bine, veștile sînt amestecate.

Vestea proastă este că, deocamdată, algoritmii par să nu se dea înapoi de la discriminări, unele chiar grosolane față de standardele sociale curente. Conceptele de „prejudecată algoritmică" sau „părtinire algoritmică" sînt tot mai viu ilustrate.

În ceea ce privește algoritmii ce mediază cunoașterea lumii, boții povestitori și cenzori, sîntem actorii unei tabloidizări digitale ce nu contenește să uimească. Relatările ce stîrnesc controverse sînt productive – fie că sînt adevărate sau false, sexiste, rasiste sau violente în alt fel. Fiindcă le citim, le urîm și le iubim, ele ne implică și astfel generează prețioasele date despre noi – marfa privilegiată a mediului online. Bigotismul narativ este pe val – sau este chiar valul.

În ceea ce privește algoritmii ce ne observă, ne sortează și ne ierarhizează, situația este cam la fel de sumbră. Mi-a plăcut și vă recomand prezentarea lui Joy Buolamwini de la TEDxBeaconStreet. Buolamwini se definește ca o „poetă a codului" și, acum cîțiva ani, lucra la MIT Media Lab cu un *software* de recunoaștere facială. Singura mică, minusculă problemă era că... fața ei nu era recognoscibilă pentru acești algoritmi. Din perspectiva lor computațională, chipul său nu părea uman. Aceștia se antrenaseră să detecteze fețe prin seturi mari de date precum Labeled Faces in the Wild, o colecție de 13.000 de fotografii. De unde să vină problema? La o numărătoare atentă, 83% din fețele din colecție erau albe și 78% erau masculine, or, Buolamwini este o femeie de culoare. Nu e de mirare că figura sa cam ieșea din tipare. Prin urmare, poeta și-a realizat proiectul purtînd pe chip o mască albă... pentru a putea fi „recunoscută".

Alte exemple sînt dezvăluite de Cathy O'Neil. Ea identifică niște *„weapons of math destruction"*: algoritmi care reproduc și întăresc inegalitățile sociale, prin ceea ce învață despre lume și deciziile pe care le impun. O'Neil arată, în discursurile sale la TED și Google și în cartea sa, tradusă recent și în română, cum se face că acești algoritmi sînt sexiști, rasiști și întăresc prejudecățile curente. O problemă sînt seturile de date pe care sînt antrenați. Algoritmii învață ce înseamnă „succesul" și ce înseamnă „eșecul" din exemplele disponibile – dar, desigur, succesul în lumea reală include adesea influența prejudecăților și proceselor de acumulare a avantajelor și dezavantajelor pe parcursul vieții. Aceste prejudecăți ajung să fie încorporate în deciziile algoritmice, în numele obiectivității matematice. Mai mult, deoarece aceste programe sînt protejate de drepturi de proprietate intelectuală, ele nu pot fi inspectate. Algoritmii decid adesea fără drept de apel.

Pentru a evita discriminarea, oamenii și organizațiile din ziua de azi își „înghiontesc" sau își constrîng deciziile prin principii morale codificate în legi, căutînd echitatea împotriva prejudecăților. Algoritmii însă iau de bun ceea ce văd. Oamenii au învățat că o evaluare corectă și profitabilă a valorii necesită uneori să ignori informația, să nu știi dacă un candidat e femeie, dacă are dizabilități, dacă este de culoare sau dacă este musulman. De aceea marile orchestre realizează audiții în orb pentru a-și selecta muzicienii. Audierea soliștilor pitiți/pitite în spatele unei perdele duce la angajarea a semnificativ mai multe femei în orchestrele prestigioase, după cum observă Claudia Goldin și Cecilia Rouse în analiza lor despre „orchestrarea imparțialității" – cu condiția să nu se dea de gol la intrarea pe scenă, prin sunetul tocurilor. Algoritmii sînt însă avizi de date și nu știu să ignore informația. Ei caută tot mai multe indicii, urmăresc toate *pattern*-urile detectabile – chiar dacă acestea încorporează dezavantaje și prejudecăți active de sute de ani.

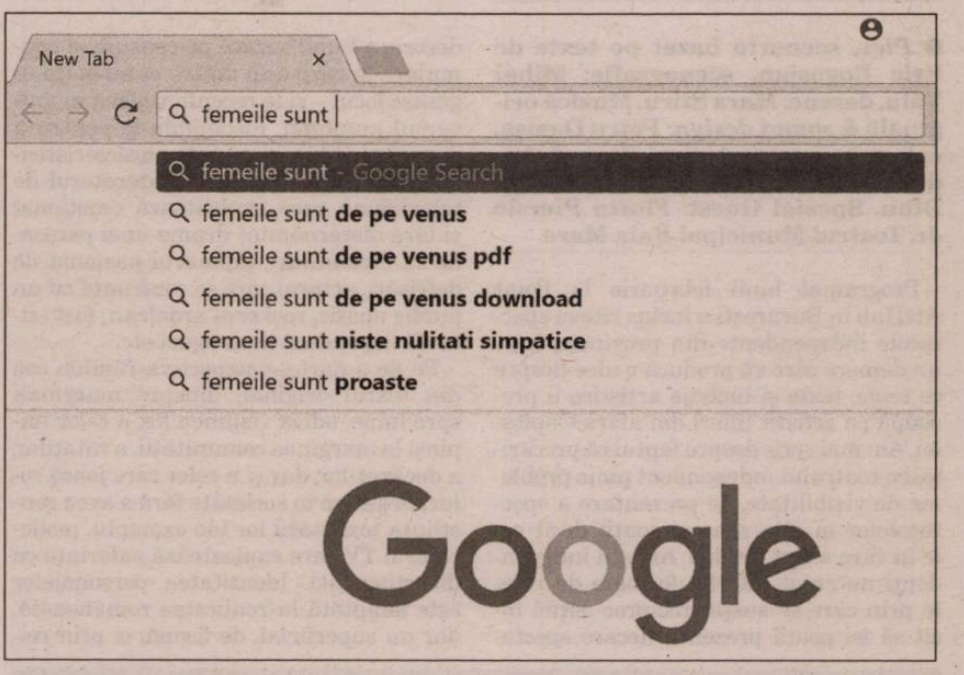

Algoritmii decid fără drept de apel.

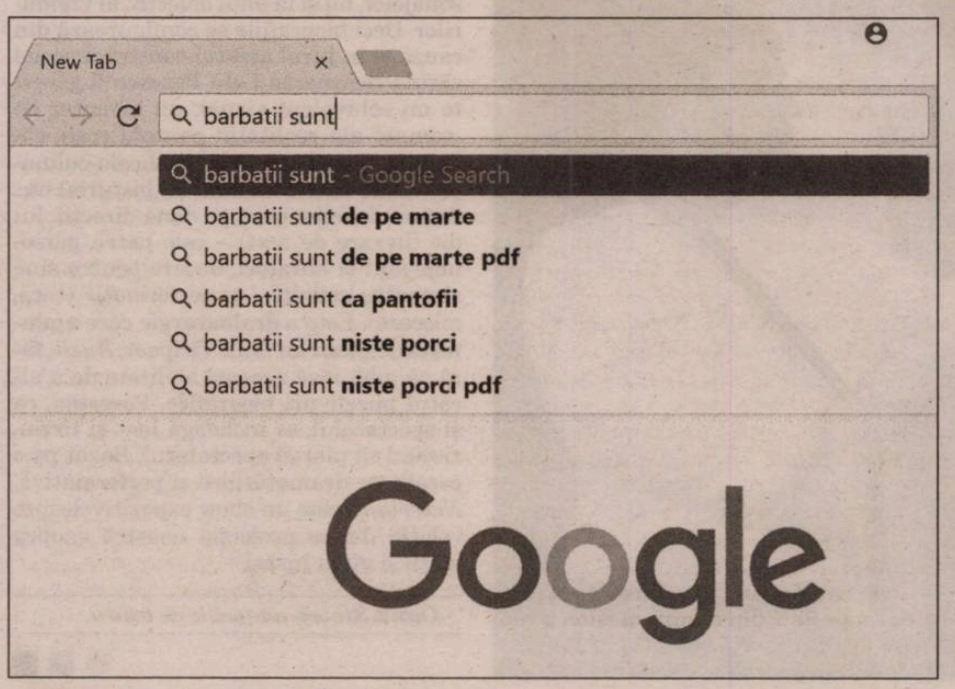

O ilustrație simplă a părtinirii încorporate în datele online este oferită de algoritmii Google de autocompletare a căutărilor. Uneori *auto-complete* poate fi poetic – vezi versurile albe captate pe googlepoetics.com. Pentru căutări mai mundane, algoritmul pur și simplu ne propune ceea ce știam deja. Cu ocazia scrierii acestui text, am aflat din nou că bărbații sînt de pe Marte și femeile de pe Venus... cu toate consecințele aferente. *(Sugestiile oferite mie de algoritmul Google autocomplete, pe 26 februarie 2018: bărbații sînt „niște porci", via* inimi frînte*; femeile sînt „niște nulități simpatice", via* culmile disperării *– vezi foto.)*

Algoritmi competitivi

Un studiu realizat de Universitatea Boston și Microsoft Research în 2016 poartă titlul sugestiv *„Man is to Computer Programmer as Woman is to Homemaker?"* Cercetătorii au observat că algoritmii antrenați pe colecțiile de știri învață foarte repede diviziunea de gen a muncii, pe care se grăbesc să o reproducă în prognoze și recomandări. Bărbații sînt potriviți ca doctori și directori, femeile sînt minunate ca asistente medicale și secretare; bărbații sînt foarte buni ca ingineri, femeile sînt niște casnice excelente. Dacă ne pasă și ne punem mintea, putem evita aceste părtiniri prin crearea unor seturi de date atent configurate non-discriminatoriu în prealabil. Judecata umană și o doză bună de efort sînt necesare pentru a-i învăța pe algoritmi, ca pe copii, ce diferențe vrem să lăsăm în urmă și ce diferențe vrem să păstrăm. Sînt femeile inginer, bărbații educatori sau afro-americanii violonceliști doar niște excepții de la regulă, niște erori statistice pe care mai bine le ignorăm pentru o predicție eficientă? Sau sînt semne ale unui potențial uman pe care vrem să îl (re)descoperim și să îl însuflețim?

Vestea oarecum bună este că, destul de predictibil, algoritmii vor evolua impredictibil. Pilula amară a discriminării algoritmice actuale poate fi îndulcită de gîndul că ne aflăm în copilăria acestor creaturi. Inteligențele artificiale sînt încă naive în chestiuni psihologice, istorice sau morale. Poate, cînd vor crește mari, va fi altfel.

Totuși, algoritmii nu sînt copii și nu vor deveni oameni. Față de noi, sînt obsesivi, rapizi, neobosiți, continuu racordați la indicatori care îi validează sau îi ucid. Algoritmii muncesc tot timpul, fără oprire, cu viteze de neînchipuit. Pe zi ce trece devin tot mai competitivi – luptîndu-se unul cu altul în curse digitale pentru a ajunge primul la destinație, în picosecunde. Ce va însemna pentru oameni această hipercompetiție a algoritmilor? Cînd vom fi evaluați și evaluate ca resurse umane, consumatori sau pacienți, vor produce algoritmii sexiști sau rasiști un avantaj comercial față de cei sensibili la diversitate, sau dimpotrivă?

Întrebarea este dacă algoritmii bigoți își vor servi mai bine stăpînii, mai ales marile corporații și organizații statale sau trans-statale, decît algoritmii liberali. Ce tipuri și ce combinații de algoritmi vor avea un rol mai mare în maximizarea profiturilor și în gestiunea riscurilor? Va fi mai profitabil pentru corporații să creeze consumatori/consumatoare cu identități stereotipice sau consumatori nuanțați, diverși, disruptivi? Comerțul actual pare să sugereze prima opțiune: reclamele sînt unul dintre cele mai conservatoare și sexiste medii, cu reprezentări caricaturale și degradante. Este însă posibil ca algoritmii să schimbe regulile jocului, încleștați în hipercompetiții pe care încă nu le imaginăm, căutînd controverse tot mai spectaculoase, gonind spre descoperirea unor nișe și fluxuri comerciale disruptive.

Nu în ultimul rînd, contează cine sînt antrenorii și arbitrii umani ai acestor cohorte digitale. Pe cît de diverse vor fi persoanele care îi creează, îi dresează și îi evaluează, pe atît de sensibili vor fi și algoritmii la oportunitățile comerciale și de securitate ale disruperii sau osificării clișeelor.

În viitorul predictibil, un porc, un algoritm și o nulitate simpatică intră într-un bar. „Ce serviți?", întreabă barmanul. Algoritmul îl privește amuzat: „Păi, asta e treaba ta să știi!"

***Cosima Rughiniș** este profesoară la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București. Cercetările sale examinează cunoașterile controversate ale naturii umane, precum concepțiile despre feminitate și masculinitate, teoriile despre vaccinare și homeopatia.*

Liviu P. DINU

Foloasele lingvisticii computaționale

lui Solomon Marcus

În timpul unei lecții de matematică alternativă de clasa a doua, la întrebarea „La ce credeți voi că ne folosește matematica?“, Ianis, unul dintre năzdrăvanii clasei, răspunde extrem de dezinvolt: „Să nu ne înșele la piață!“ Departe de mine gîndul de a compara răspunsul cu citatul pitagorean pe care îl aveam eu în clasa a doua pe pereții școlii la care învățam atunci, dar nu mă pot stăpîni să mă gîndesc la întrebările (și răspunsurile) similare legate de domeniul pomenit în titlu. Fiindcă alăturarea celor două domenii care aparent se dezvoltă în emisfere distincte ale creierului deranjează ecartamentul ortodox în care multe persoane (cercetători sau nu) s-au așezat confortabil, născînd în primă fază nedumeriri, urmate de un șir de ironii, respingere violentă cînd gluma se îngroașă și, în final, iată, o normalitate.

Lucrurile au stat și stau așa nu numai la noi (cu un plus de vigoare, deh!), ci în aproape toate mediile universitare în care s-a încercat timid introducerea domeniului. Erhard Hinrichs povestea că, atunci cînd, după lupte crîncene, a reușit să construiască departamentul de Procesare a Limbajului Natural (NLP) la Tübingen, în timpul inaugurării și al prezentării festive a fost întrerupt de un coleg umanist care i-a replicat sec: „Adică voi vreți să faceți cu calculatorul ceea ce noi pînă acum făceam cu capul?“ Reacțiile venite din zona științelor tari nu sînt cu nimic mai prejos, dar nu e locul aici pentru o colecție de replici și reacții. Mai amintim doar reacția unor critici literari stimabili care într-o vreme reduceau lingvistica computațională la numărarea de cuvinte și cu asta aruncau în derizoriu pe oricine s-ar fi aplecat asupra domeniului.

Reacția (împărtășită și de mulți oameni de știință) nu este departe de adevăr, numai că se referă la o realitate din anii '50-'60 care venea în urma secțiunii speciale de lingvistică cantitativă de la cel de-al șaselea Congres de Lingvistică de la Paris din 1948, perioadă într-adevăr extrem de propice pentru investigațiile preponderent statistice ale limbajului natural. Este perioada în care sînt puse bazele principiilor de tip minim efort care par să guverneze limbajul natural („cu cît sînt mai lungi construcțiile lingvistice, cu atît sînt mai scurte elementele sale constitutive“), să se identifice diverse legi statistice care guvernează anumite elemente lingvistice din text sau limbă (care este probabilitatea de apariție a unui cuvînt cu un anumit număr de silabe), sau încep să se structureze proprietăți cantitative ale limbii menite să creioneze o hartă a limbii (vezi *Fonostatistica* Alexandrei Roceric). Însă tot în acest timp apare generativismul lui Chomsky, iar sfîrșitul deceniului șapte aduce nu numai Aselenizarea și Revoluția de la Praga, dar și primul șoc în domeniu: este vorba despre celebrul raport ALPAC care oprea finanțarea americană pentru traducere automată datorită rezultatelor modeste. Se prăbușea visul (nu numai american) lingvisticii computaționale (LC)?

Din fericire, făcut cu bună-credință, raportul îndrepta tot răul spre bine: semnala o realitate existentă deja pe buzele tuturor, și anume că în perioada următoare domeniul procesării limbajului natural trebuie să se rafineze în topici speciale care să rezolve probleme specifice ale limbii și abia apoi să reatace problema traducerii automate. Este momentul în care intră în scenă Solomon Marcus. În doar cîțiva ani pune domeniul LC pe harta domeniilor frecventabile și capătă rapid recunoaștere internațională.

Unde sîntem acum, o jumătate de secol mai tîrziu?

Domeniul a cunoscut o dezvoltare și o specializare remarcabile, greu de imaginat din afara domeniului. Semnalăm doar faptul că principala școala de vară dedicată studenților europeni și nu numai (ESSLLI) numără în fiecare an în jur de 50 de cursuri (topici) distincte de cîte o săptămînă, fiecare curs tratînd o anumită parte din LC și nesuprapunîndu-se peste celelalte cursuri. Calendarul conferințele dedicate domeniului seamănă cu calendarul turneelor de tenis: începe în ianuarie și se termină în noiembrie, fiind greu să găsești loc pentru o nouă conferință. Sînt conferințe de „grand slam“ ACL, EMNLP, NAACL, COLING, EACL, urmate de o listă lungă de conferințe absolut onorabile, obligatorii pentru oricine activează în domeniu, și în care rata de acceptare a lucrărilor este tot mai mică.

Dar, totuși, ne ajută LC la piață? Sau doar dă aceleași răspunsuri abuzînd în schimb de tehnologia modernă?

Nu vom juca această ruletă, dar vom prezenta cîteva rezultate care conțin germenii unor răspunsuri. Mai întîi, noi nu credem ca domeniul LC se poate substitui muncii specializate a lingviștilor, criticilor, psihologilor, traducătorilor, analiștilor din diverse domenii, sau că ar putea funcționa fără ei, în schimb poate funcționa ca o plasă ajutătoare și de siguranță pentru aceștia. Concret, rezultatele furnizate de către LC pot funcționa ca un filtru care să reducă plaja de căutări, să dea indicii despre posibile rezultate, să îndrepte atenția asupra unor zone de analiză, să (semi)automatizeze anumite procese manuale costisitoare în timp și resurse și, nu în ultimul rînd, să semnaleze anumite interpretări și piste greu accesibile altfel ochiului uman.

„În aproape 98% din cazuri“

Fără pretenția unui studiu exhaustiv, exemplificăm cîteva etape prin prisma unor lecturi și experiențe personale.

S-a investit mult în sintaxă cu convingerea că, odată rezolvată, mașina nu va mai vedea „o femeie singură“ drept „o singură femeie“. La fel și în morfologie, și, cu ceva mai puțină insistență, în fonologie. Rezultatele s-au apropiat de performanțele oamenilor, picînd totuși uneori diverse teste. Și totuși, cîteva lucruri sînt de semnalat și aici: ezitările mașinii în identificarea corectă a părților de vorbire sau în determinarea pluralului vreunui substantiv neutru în română, de exemplu, sînt erori pe care le întîlnești și la cei ce învață o limbă străină (de exemplu, mașina a avut aceleași ezitări în fața pluralului terminat în „uri“). Pentru română, dar nu numai, mașina a reușit să silabisească aproape de performanța umană, reușind să identifice reguli acolo unde oamenii nu se gîndiseră. În plus, în aproape 98% din cazuri, mașina a reușit să prezică corect accentul în română. Sînt exemple simple, care arată că mașina a reușit să „copieze“ munca omului în probleme elementare de studiu al limbii. Acești pași erau considerați esențiali înainte de redeschiderea surselor de finanțare pentru proiecte mai complexe.

De cu totul altă natură sînt rezultatele recente din zona lingvisticii istorice: putem spune noi care este cuvîntul din care a provenit un cuvînt modern dintr-o limbă dată? LC a început să ofere răspunsuri acceptabile la această sarcină, astfel încît, în filtrul dat de primele cinci posibile cuvinte, cuvîntul real se găsește cu o bună acuratețe. Dacă ne gîndim că pînă mai ieri metodele comparative erau singurele mijloace avute la îndemînă, cu costuri nu de neglijat, aceste tehnici moderne pot oferi un ajutor nesperat colegilor.

Ce se întîmplă cu similaritatea limbilor naturale? În mandatul de comisar cu multilingvismul, Leonard Orban a elaborat un raport asumat de UE în care cerea explicit să se ofere o măsură a distanțelor dintre limbile europene cel puțin. Fiindcă, dacă apartenența unei limbi la una dintre familiile lingvistice este aproape unanim acceptată, distanța dintre limbi (europene sau nu) este un subiect de dispută continuă. Baza de date Ethnologue.com spune că româna se aseamănă 70% cu franceza, ceea ce e departe de adevăr, dar este folosit masiv. Cauzele erorilor sînt multiple, nu avem loc aici de o analiză a lor, ci amintim doar că recent am propus o nouă clasificare a distanțelor lexicale și sintactice dintre română și celelalte limbi europene. Identificarea autorului unor texte cu paternitate incertă este o temă care merge mînă în mînă cu critica și istoriografia literară. Folosind cu totul și cu totul alte mijloace, propunînd termenul de stilom literar, LC a putut de multe ori să dea o mînă de ajutor criticilor sau să dea unele indicii (vezi cazul recent al Elenei Ferrante).

Ultimii ani au adus un subiect nou: extragerea opiniilor din texte și analiza sentimentelor. Perierea textelor electronice și inventarierea polarităților opiniilor exprimate sînt tehnici care, utilizate cu maturitate și înțelepciune, pot aduce foloase nebănuite celor interesați. Și da, Trump a făcut un mare bine domeniului: fără el ar mai fi trecut mult timp probabil pînă cînd lumea să se sesizeze de prezența *fake news*-urilor (chiar dacă primele rezultate de detectare a recenziilor mincinoase pe TripAdvisor, de pildă, existau dinainte de 2012). Stabilirea datei la care a fost scris un text (doar pe baza conținutului, nu cu carbon), realizarea automată de rezumate ale textelor sau succesul recent al tehnicilor de simplificare a textului sînt doar alte cîteva lucruri cu care mulți colegi de-ai noștri se joacă.

Și da, Procesarea Limbajului Natural (sinonim pentru LC) are nu numai trecut, prezent, dar și viitor: dacă la Universitatea Cornell numărul studenților care studiază NLP aproape s-a dublat în ultimul an (similar cu ce se întîmplă în Europa), iată că și la Universitatea din București vor porni din această toamnă două masterate dedicate domeniului: unul de Digital Humanities la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, și unul de Procesare a Limbajului Natural la Facultatea de Matematică și Informatică, ambele cu profesori români și străini.

***Liviu P. Dinu** este prof. dr. la Facultatea de Matematică și Informatică a Universității din București și director al Human Language Technologies Research Center.*

PUBLICITATE

Tereza-Brîndușa PALADE

Suprarealismul și forța spirituală a contrapunctului

Pe tărîmul vorbelor epocale, „cîștigă“ de multe ori forța și paradoxul unui mesaj, mai curînd decît moralitatea lui. „Nu am venit să aduc pacea, ci sabia“ – cuvintele rostite de nimeni altul decît Iisus – au parcă mai multă vigoare ca veterotestamentarul „Să nu ucizi“. Sper să fiu corect înțeleasă: mai multă vigoare din punct de vedere *artistic*. Să nu ne gîndim aici la criminali înrăiți sau la spirite belicoase – Iisus nu voia, desigur, să spună că astfel de inși simt vreo chemare pentru Împărăția cerului. Mesajul său are forță pentru că lovește direct și neașteptat „în plexul solar“. Nu întîmplător și scriitorul Henry Miller îl include admirativ în a sa „Scrisoare deschisă către suprarealiștii de pretutindeni“. Iisus voia să spună, probabil, că viața și spiritualitatea respiră cel mai deplin prin paradox. Or, paradoxul nu e deloc aseptic sau moralizator. Cam așa vorbea, de fapt, Iisus. Faimoasa „Predică de pe munte“ nu seamănă deloc cu predicile tărăgănate, cuvioase, definitiv plictisitoare pe care le auzim în multe biserici. „Fericiți cei săraci cu duhul… fericiți cei blînzi… fericiți cei curați cu inima… fericiți cei ce flămînzesc și însetează după dreptate“. Iisus enumeră aici un șir de paradoxuri – nimic previzibil și ușor de codificat în rețete de mîntuire. Cu geniul său artistic, profund umanitar și esențialmente răzvrătit, acest rege din altă lume ne spune așadar că spiritul uman, la fel ca spiritul divin, nu poate fi atins decît prin forța misterului, care, în comunicarea logic-discursivă folosită de obicei între oameni, se traduce prin paradox. Altfel, „litera e moartă“. Iisus se revoltă împotriva tiraniei cuvintelor ce poartă cu ele convențiile care îi defavorizează pe cei slabi. În acest sens, Iisus este și primul poet suprarealist.

Acum cîțiva ani, scriam în *Observator cultural* un articol intitulat „Pornografia ca act de rebeliune în literatura avangardistă“, pornind de la ultimul capitol al eruditei lucrări a lui Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură* (Polirom, 2016), dedicat chiar acestui fenomen. Recitind mai recent articolul, am observat că, deși am încercat să le „fac dreptate“ poeților suprarealiști români Geo Bogza, H. Bonciu, Gherasim Luca, Aurel Baranga *et alii,* pe urmele exegezei lui Andrei Oișteanu, sînt destul de frecvente, în textul meu, cuvinte ca „teribilism“, „exhibiționism“, „frondă“, „imaturitate“. Practic, am preluat verdictul lui G. Călinescu de „ambiguitate“, în raport cu perioada rebel-pornografică a tînărului Bogza, cînd acesta încerca să „epateze fetele burgheze“ celebrînd descătușarea erotică a lumpenproletariatului. Și am privit întreg fenomenul rebeliunii pornografice a avangardei literare ca pe o „fază imatură“, de frondă teribilistă, în evoluția unei generații de poeți.

Desigur, Bogza nu a fost singurul scriitor din epocă ce avea să fie condamnat pentru „atentat la bunele moravuri“ – după apariția *Poemului invectivă* în 1933. De pildă, o versiune necenzurată a romanului *Amantul doamnei Chatterley (Lady Chatterley's Lover*, 1928) al lui David Herbert Lawrence, publicată postum în 1960, avea să fie și ea învinuită penal de obscenitate, deși în final a fost achitată. Romanul autobiografic al lui Henry Miller, *Tropicul capricornului* (1939), avea să fie interzis în Statele Unite pînă în 1961 din motive similare. Interesant fiind că toți cei trei scriitori, Bogza, Lawrence și Miller, împărtășesc și altceva decît folosirea „limbajului obscen“. Toți trei se opun cu revoltă, prin lucrările lor, unei anumite „tiranii“: tirania morții în viață, a fetișismului înțepenit al unor convenții sociale ce coincide și cu mefiența la adresa claselor „de jos“. Evident, e cam același tip de curent ce a nutrit și mișcarea hippie a anilor '60. Dar este și ceva în plus, fiind vorba de artă. E o „vitalitate a sîngelui“, hrănită de o forță „arhaică“, aflată la frontiera între vis, animalic și mister, ce se manifestă prin rebeliunea împotriva acestui tip de moarte „civilizată“. În plus, folosirea limbajului care „răsucește măruntaiele“ este și un mijloc de expresie, un mod de a te face înțeles – nu de îngeri, cum explică Miller.

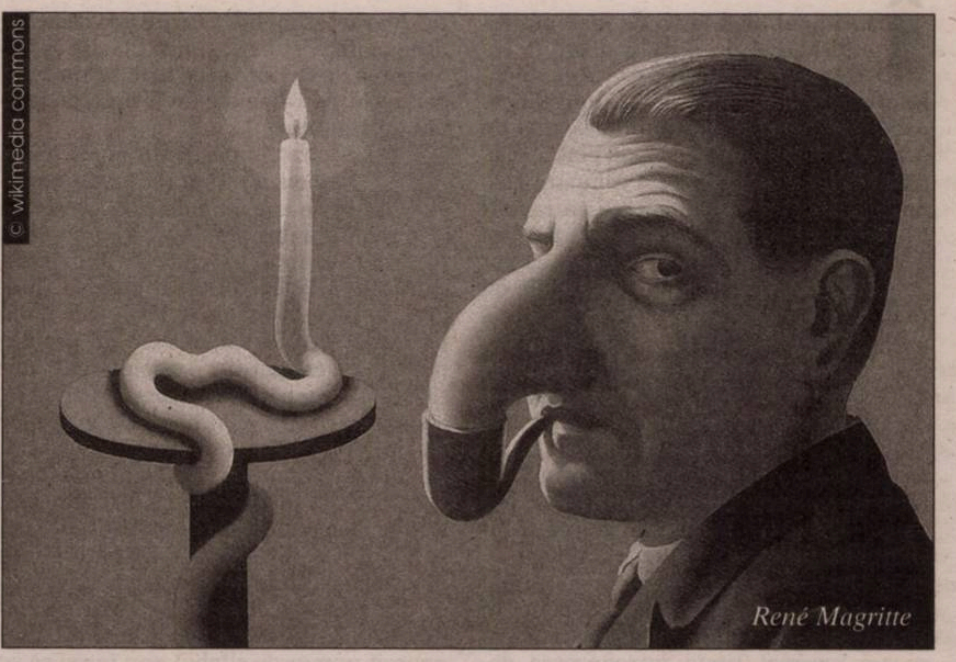

Inserții vintage
într-un decor futurist.

La ora actuală, arta care se mai poate considera „suprarealistă“ este, s-ar putea spune, post-freudiană. Ea a abandonat obsesia eroticului, care era, de fapt, în anii bîntuiți de războaie devastatoare, o descătușare și o afirmare a vieții, și se concentrează asupra unor colaje de elemente psihedelice, fantastice, pop, extramundane etc. De multe ori, în imaginile vizuale „suprarealiste“ de azi întîlnim nostalgice imagini alb-negru și inserții *vintage* într-un decor futurist, science-fiction, dar și abstractizări ale naturii sau ale cosmosului în culori explozive. Suprarealismul nu și-a părăsit vocația de a-și extrage seva din zona aflată la frontiera dintre vis și realitate, de unde provine adevărata sa creativitate artistică. Dar arta suprarealistă post-freudiană de azi nu mai lovește „în măruntaie“. Paradoxul vine poate acum dintr-un refuz obstinat al prezentului, prin colaje retro-futuriste și din respingerea iluziei (progresiste?) că prezentul ar fi mai bun decît trecutul sau mai puțin bun decît viitorul. Din respingerea iluziei că sacrul ar fi în mod necesar altundeva decît într-o natură desfigurată, plată ori pur și simplu opacă. Arta „suprarealistă“ de azi e străbătută de obsesia necunoscutului și a „viziunii“ misterioase asupra unui cosmos bizar, care se sustrage obstinat familiarului.

Curentul suprarealist inițial, apărut după Primul Război Mondial, a exprimat refuzul multor artiști și poeți de a „lua în tragic“ epoca lor esențialmente tragică. A apărut ca o rebeliune față de un tip insuportabil de realitate, „luată cu asalt“ cu ajutorul subconștientului și visului. Epoca noastră este una a anxietății în fața prezentului hiper-familiar care ne asaltează zilnic prin intermediul știrilor, imaginilor, filmelor „virale“. Aritmia voită a artei suprarealiste de azi cu prezentul îmbracă, nu întîmplător, forma peisajelor străine și a decorurilor futuriste, a colajelor cosmice care încearcă să reinventeze misterul. E o încercare artistică de a „lua cu asalt“ cunoscutul și prozaicul cu forța juxtapunerilor și a extramundanului – aflat nu numai dincolo de spațiul nostru familiar, ci și dincolo de timp și dimensionalitatea obișnuită. Este un tip de artă ivită într-o eră a banalizării informației și a cunoașterii, pe care unii artiști o iau cu asalt cu viziuni „străine“, deși populate uneori cu obiecte familiare. Imaginarul artistic din care se hrănesc acești artiști nu mai e, desigur, încărcat de fantasme erotice. În centru se află stranietatea onirică: ființe dedublate, perechi de picioare compunînd trupuri, animale cu mai multe rînduri de ochi, nori și oglinzi magice, umbre demonice, ființe omenești din care curg flori, munți stîncoși pe o Lună unde sînt răsfirate scaune de plastic. Este o artă irigată tocmai de aparența imposibilității artei într-o epocă atît de prozaică precum a noastră, din care s-ar părea că artiștii sînt evacuați (Henry Miller avea exact aceeași senzație, în vremea lui). „Metoda“ acestei arte, dacă există vreuna, derivă din asumarea conștientă a atitudinii „de contrapunct față de tot ceea ce se petrece astăzi“, cum scria Hermann von Keyserling. Aceasta este atitudinea spirituală din care se poate naște, chiar și azi, o artă rebelă – o artă suprarealistă.

***Tereza-Brîndușa Palade** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice.*

Iaromira POPOVICI

Viața la țară

– diferențe și estompări –

Am făcut, recent, o excursie de vreo două zile prin zona din jurul Cîmpulungului Muscel, de unde sînt bunicii mei materni. Întotdeauna mi-a plăcut Cîmpulungul, din mîndrie familială, dar și, pur și simplu, pentru că e un oraș interesant, cu demnitatea lui de primă capitală a Țării Românești și de primă sursă a unei scrieri în limba română. Nu doar pentru monumentele din oraș (evident, printre care Mînăstirea Negru Vodă), dar și din împrejurimi (Mausoleul de la Mateiaș, dedicat eroilor căzuți în Primul Război Mondial, sau Mînăstirea Nămăești, cu icoana Maicii Domnului făcătoare de minuni). Ci și pentru case și grădinile lor, arhitectura lui în general, și pentru așezarea lui, în Țara Românească, dar aproape de Ardeal, de munți. Și, de ce nu, pentru spiritul lui – pe care nu-l pot defini neapărat, dar care mi se pare, cel puțin din poveștile bunicilor mei, cumva mai dîrz și mai înfocat (desigur, subiectiv privind lucrurile). Și cu care simt (absurd, poate) că am ceva în comun.

Tot rusticul adus de bunica mea în București își avea rădăcinile în lumea asta de la Cîmpulung. O viață, referințele bunicii mele, dar și ale bunicului meu au rămas tot la Cîmpulung, deși au locuit pînă la adînci bătrînețe la București. „Cum îl cheamă pe cutare? Dar pe taică-su?", obișnuia să întrebe bunicul meu. „Păi, ăsta e al lui cutare de la Cîmpulung", venea răspunsul invariabil. Bunica mea, care era întotdeauna impecabilă, purtînd rochii clasice, pe talie, și pantofi mereu cu puțin toc, se mai adresa uneori cu „tălică" și „drăguțo", ceea ce mie mi se părea fascinant. Reperele ei importante erau tot rudele de la Valea Mare, de unde era ea, de fapt, și o viață am fost la concurență (vorba vine) cu verișoară de-a mea de-acolo pe care bunica o tot lăuda. Cînd bunicul meu nu mai ținea cont de cum se îmbrăca, după o anumită vîrstă, și purta mereu același palton negru cam ros, o bască cu găuri și o servietă uriașă pe umăr, bunica mea îi spunea că seamănă cu Tărăraie (cerșetor din Cîmpulungul de altădată).

Mergeam vara pe la Nămăești, unde era casa familiei bunicului meu, dar rar, din cînd în cînd. Casa din Nămăești era departe de ce îmi povesteau colegii mei din epoca ceaușistă că ar fi pe la țară. Era chiar o casă frumoasă, cu prispă, nealterată în mod esențial de schimbările vremii, cu demnitatea ei vădită. Nu mai era locuită, decît vara, în general, și nu simțeai acolo suflul gospodăriilor tărănești funcționale în imperfecțiunea lor. Nu se punea problema de „camera bună", cea cu *Răpirea din serai,* vitrina și icoanele devenite fosforescente. Rămăseseră mobila veche și simplă, scoarțele și fotografiile de altădată. Arăta (și arată) mai mult ca o casă de la Muzeul Satului decît ceea ce întîlnisem eu pe la țară. Arăta ca pe vremea străbunicului meu, care fusese preot, și a strașnicei lui soții, coana preotească, despre care tot auzisem povești.

O gospodărie funcțională

Adevărata gospodărie funcțională era cea de la Valea Mare, de unde era bunica. Înțeleg că bunica, deși din familie de negustori, nu fusese atît de ușor acceptată în familia mai bogată și mai de prestigiu a bunicului. Acolo fuseseră de-a dreptul moșieri, am aflat și eu de-a lungul timpului, odată ce a trecut epoca ceaușistă și au început să apară niscaiva moșteniri de familie. De altfel, l-am cunoscut încă de cînd eram mică pe unchiul Ghiță (după care fusese numit ursul mamei mele, care apoi mi-a parvenit), care făcuse pușcărie la canal. Fuseseră moșieri și rămăseseră cu un simț hiperdezvoltat al proprietății care, uneori, mi se părea mie, îi dezumaniza: doi frați ai bunicului meu nu și-au vorbit, pînă au murit, din cauza unor terenuri, nonagenari fiind amîndoi.

La Valea Mare, gospodăria de acolo era în concordanță cu alte locuri de pe la țară în general, cu ce mai văzusem și trăisem eu prin satele europene. Trăiau, în cele două case ale rudelor mele de acolo, oameni reali, peste care treceau timpurile și modele, vrînd-nevrînd. De fapt, de cîte ori mergeam la Nămăești, în casa prea frumoasă ca să fie adevărată, după ce stăteam un pic acolo, ne duceam apoi la Valea Mare, la mătușa mea. Acolo era viață, și umanitate, și căldură. Mătușa ne primea cu ce avea ea mai bun, de fiecare dată: ca la țară în varianta corectă, cinstită, fără farafastîcuri. Ne făcea salată de vinete cu roșii din curte, și cartofi prăjiți, și lapte bătut de la vaca Esmeralda, botezată după una din telenovelele de atunci. Dar nu pentru asta o iubeam, ci pentru că întrupa și întrupează un anumit spirit al omului nu neapărat de la țară, care e în contact cu Dumnezeu și cu natura, care trăiește în concordanță și cu unul, și cu alta, într-un mod de la sine înțeles, fără să-și pună toată pleiada de întrebări și fără să aibă toate îndoielile noastre, ale celor de la oraș. Și pentru că simți, cînd ai de-a face cu ea, că îi place într-adevăr să primească oameni, să stea de vorbă cu ei și că se bucură de acest răgaz – așa cum o făceau și alții, altădată, cînd simțul timpului era altul.

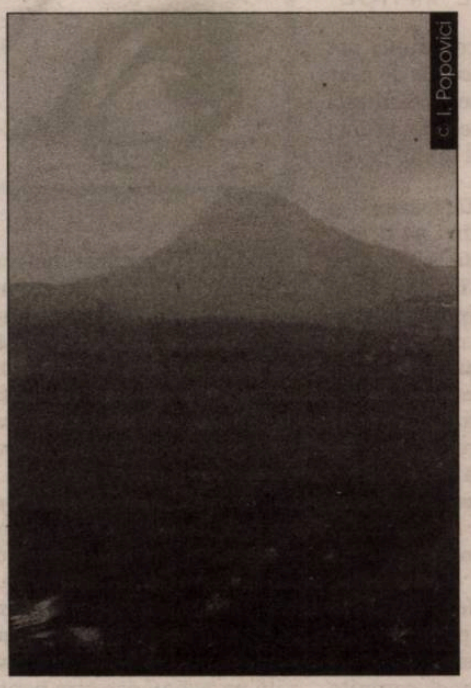

Nu mai vin atîtea femei să se facă maici ca altădată.

Pentru toate astea nu m-au deranjat nici carpetele de pe pereți, nici icoana cu beculețe, nici scoarțele cu scene luate de pe la tîrguri. Asta era moda locală. Acum, însă, odată cu generația nepoților ei, care sînt deja oameni în toată firea, casa s-a schimbat iar, după modele noi: a căpătat parchet, gresie, faianță, termopane, rafturi ușoare și bejulii, băi, chiuvete în casă, mașină de spălat, computer.

Pe scurt, între interiorul apartamentului meu de bloc fost comunist din București și cel al casei vechi, sănătoase și pe pămînt din Valea Mare nu e aproape nici o diferență: doar mici detalii, chestiuni de gusturi și idiosincrazii. Diferențele dintre sat și oraș s-au mai estompat, cu siguranță, față de anii '90, și chiar 2000. Cel puțin cele privind condițiile de trai și accesul la anumite lucruri. Migrațiile și Internetul le-au diminuat pe multe dintre ele, nu însă și pe cele mai subtile. Inegalitatea de șanse, între locuitorii orașelor mici și ai satelor, și cei ai orașelor mai mari și universitare încă e vizibilă.

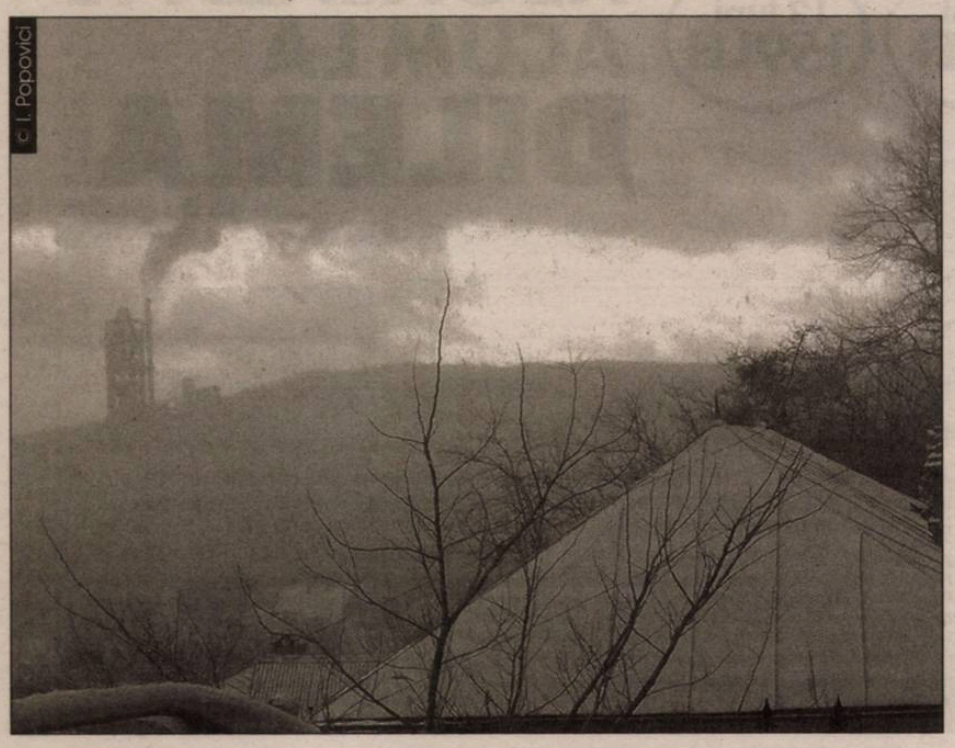

Satul ca la oraș

Și totuși, epoca în care ne duceam la toaletă în fundul grădinii, trebuind să ne dăm bine pe lîngă cățelul nu prea cooperant, ce-i drept legat (și tocmai de acea atît de isteric) a trecut. Acum folosim o toaletă din casă cu același miros plăcut-standard de aromatizor și ne spălăm, și acolo, cu apă caldă. La bucătarie, vasele, cîndva veșnic ușor năclăite, sînt spălate cu apă caldă și Axion. Dar vaca Esmeralda nu mai e, cum nu mai sînt nici salatele de vinete și ciorba de dovlecei cu lapte bătut ale mătușii mele. Acum gătește nepoata ei, care e harnică și prezentabilă, și-și ia rețetele de pe Internet. Ne-a făcut o plăcintă cu mere foarte bună, la fel cum o facem și noi, la oraș. Iar locul vacii Esmeralda e luat de o cochetă cățelușă Bichon, care, în ciuda protestelor mătușii mele, are voie și în casă. Nu e cazul să le mai aducem cafea, ca altădată, pentru că mătușa mea are oricum tensiune și-n zonă e Lidl, un Lidl uriaș în care se găsesc de toate, inclusiv aceeași cafea Jacobs. Și dacă se închide cumva la Lidl, există supermarket-ul local Gladiola, deschis pînă mai tîrziu, unde, iarăși, găsești tot ce trebuie, în variantă neaoșă.

Dacă le întreb pe fetele nepoatei mele dacă au de unde să cumpere lucruri *cool* din Cîmpulung, îmi spun că de la China Mega Shop, cel mai mare magazin local, unde găsești chiar tot ce vrei. Nu apuc să intru, dar trec pe lîngă el și-l văd, imens și din alt film. Din filmul globalizării, pe linia ei cea mai abundentă și nu neapărat sofisticată.

Spre mînăstire și înapoi

Globalizare care nu le împiedică, pe de altă parte, pe măicuțele de la Mînăstirea Nămăești să vîndă dulceață de zmeură sau de trandafiri și sirop făcute, toate, în gospodăriile lor. Maica de la intrare, volubilă și rodată în relațiile cu turiștii, ne spune din nou povestea mînăstirii (a icoanei Maicii Domnului făcătoare de minuni, despre care se povestește că a fost adusă de Sf. Apostol Andrei și apoi scoasă la iveală de cei trei ciobani de pe stînca unde se afla). Dar și că, în ultimul timp, nu mai vin atîtea femei să se facă maici ca altădată.

La ieșirea din mînăstire e o țigancă cerșetoare (o parte a Nămăeștiului e ocupată de romi). La început cere doar bani, dar apoi, mult mai uman, mă roagă să-i aduc o pereche de ghete cînd mai vin data viitoare.

E simpatic că, deși nu mă cunoaște, presupune că va mai fi o dată viitoare. Urcușul spre mînăstire s-a dovedit a fi cam ca-n legenda Babei Dochia: cu cît înaintam, cu atît afară se întuneca și se stîrnea un vînt destul de năprasnic, aducător de zăpadă. Cînd am ajuns sus, deja ningea și vîrful Mateiașului era, practic, în nori de zăpadă.

Am coborît într-un complet alt anotimp, conștientă, pînă la urmă, de coexistența, mai mereu, a celor două variante de primăvară timpurie. Dar și de cea a unor realități paralele, într-un loc rural, dar aproape de oraș și de capitală. Așa cum, probabil, se-ntîmplă în multe altele asemănătoare, unde un anumit tip de globalizare face casă mai mult sau mai puțin bună cu realitățile locale și istorice. Cert e că, cel puțin la o primă vedere, diferențele dintre sat și oraș s-au mai estompat și inegalitatea de șanse s-a mai diminuat. Nepoatele mele de acolo ne-au spus că, în săptămîna de vacanță care va urma, nu se vor plictisi, căci vor sta pe telefon. Părinții lor au plecat să vorbească cu reprezentantele agenției de turism locale, pentru vacanța la mare, în Bulgaria. Iar verișoara mea, cu care bunica mă compara tot timpul, ne-a spus că se pregătește să pornească, în cîteva zile, spre unul din concertele la care se duce, aproape regulat, la București.

DACĂ O STICLĂ CONȚINE VOALURI ȘI DANTELE, ATUNCI ÎN TOATE CELE PATRU COLȚURI ALE ROMÂNIEI VA BATE NIȚEL VÎNTUL

■ Japonezul: „Dacă cineva o poate face, atunci pot și eu să o fac. Dacă nimeni nu o poate face, de ce n-aș putea eu?“ Românul: „Dacă cineva o poate face, atunci de ce să o facă el? Dacă nimeni nu o poate face, atunci de ce să o fac eu?“ Am citat dintr-un viral ajuns la mine prin WhatsApp. (**S. V.**)

■ A apărut Coca-Cola *diet* fără zahăr, fără calorii și fără cafeină. Pe scara progresului ar trebui să urmeze o Coca-Cola fără toate cele enumerate și, în plus (adică în minus), fără bule. Pentru ca, într-un final al evoluției, să poți cumpăra o sticlă sclipitor de goală. Aaaaah! (**M. M.**)

■ Raportul de înfierare al DNA semnat de ministrul Justiției conține pe fiecare pagină, din cele 35 cîte are în total, o medie de peste zece greșeli morfologice și ortografice (virgule între subiect și predicat, dezacorduri de gen, termeni improprii, sintaxă sucită, lipsă de sens etc.). Prof. univ. dr. Tudorel Toader a fost, vreme de 12 ani, decanul Universității „Al. I. Cuza“ din Iași. PSD, acest magnet al prostiei naționale cu patalama! (**M. C.**)

■ Într-o seară aproape suprarealistă de Dragobete, după ce am ieșit dintr-un beci plin cu poeți, era să dea peste mine o mașină pe care scria Ursitoarele VIP. Le-am văzut pe cele trei ca prin vis – sclipici, coroniță pe cap, voaluri și dantele. Doar că mașina nu găsea „locația“ evenimentului și se tot fîțîia în sus și-n jos pe

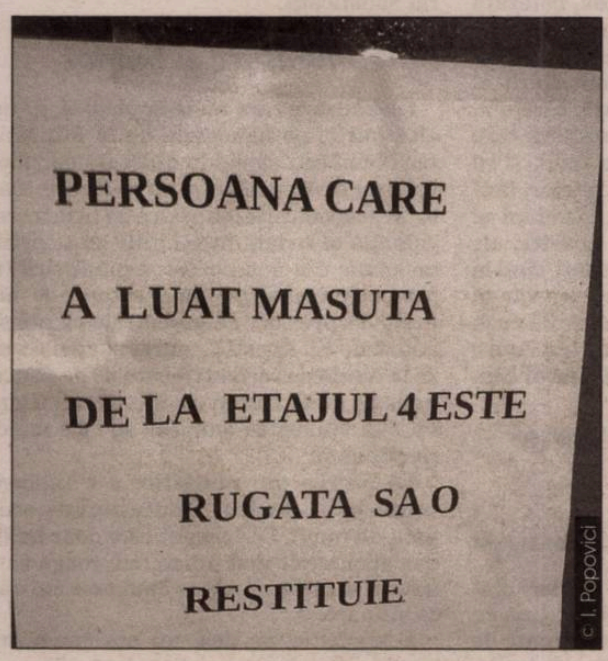

Cu ochii-n 3,14

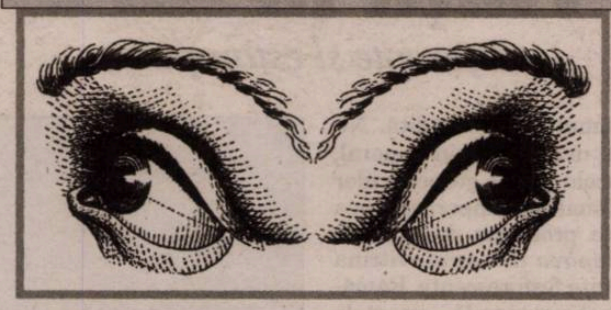

străduță. M-am întrebat: cum or putea fetele astea să ghicească viitorul din moment ce nu nimeresc nici măcar locul unde trebuie să ajungă? (**A. P.**)

■ Mihail Kogălniceanu, în discursul rostit la Academia Română pe 13 aprilie 1891: „Pe ulițele Iașiului am văzut ființe omenești purtînd lanțuri la mîini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin colane împrejurul gîtului. Bătăi crude, osîndiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în rîuri înghețate, iată soarta nenorociților de țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de lîngă bărbat, fata răpită de la părinți, copiii rupți de la sînul născătorilor lor și răzlețiți, despărțiți unii de alții, și vînduți ca vitele în toate cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omeniei, un număr de boieri bătrîni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.“ Care rușine a sclaviei s-a transformat în timp în rușinea rasismului față de romi. (**M. C.**)

■ Dacă atunci cînd ninge și bate puțintel vîntul se închid școlile bucureștene o săptămînă întreagă, atunci la vară, pe caniculă, ce vom face? Anulăm bacalaureatul? (**C. Ș.**)

E ÎNTR-ADEVĂR MINUNAT SĂ TE GÎNDEȘTI CĂ PÎNĂ MÎINE CHIAR VA VENI SEMNIFICAȚIA FRUMOASĂ

■ O școală din Texas (Mary Moore, Arlington) a ales „Fericirea“ ca temă anuală. Așa că părinții ș-au apucat să scrie mesaje motivaționale pe pereții toaletelor. Cred că e într-adevăr motivațional să citești la budă „Dacă vrei, poți“ sau „A crezut că e în stare și a reușit“. (**S. G.**)

■ Prezentatoarea unui matinal radio din St. Louis a născut prin cezariană, în direct, la propria emisiune. Femeia a declarat că a fost minunat să-și împărtășească cea mai frumoasă zi din viață cu toți ascultătorii. În plus – ca dovadă că nu mai sîntem niciodată singuri – copilul va fi botezat Jamison, nume selectat de ascultători în urma unui concurs organizat în ianuarie. (**C. Ș.**)

■ E tîrziu și magazinul mai are puțin și se închide. Dar nimeni nu se grăbește, iar cînd vînzătoarea te întreabă: „Cîte fire de cremvurști să fie?“ te gîndești că în curînd chiar va veni primăvara. (**A. M. S.**)

■ Acești Jedi ai concordanței temporale: Liviu Pop, ministrul Educației („Îmi cer anticipat scuze pentru greșelile pe care le-am făcut“) și Tudorel Toader, ministrul Justiției („Pînă mîine trebuia să-mi trimiteți raportul și nu l-am primit nici pînă acum“). (**M. C.**)

■ Primul mărțișor pe care l-am primit anul ăsta a fost o pisică simpatică și albastră cu un schelet de pește alături. Încă mai am întrebări în ce privește semnificația lui. (**I. P.**)

■ Mărțișor: „Derdeluuuuşşş! Parcul Tineretului. Îți zic primăvară frumoasă. Să ne vedem cu bine săptămîna viitoare.“ Săru' mîna, d-nă primăriță, D-zeu să vă dea sănătate! *SMS* de 1 martie, semnat Ilie, 10 ani. Subscriem. (**R. M.**)

ÎN CURÎND VA CREȘTE DE-A DREPTUL TULBURĂTOR DOMENIUL INTEGRĂRII ESENȚEI

■ În curînd, Luna va avea propria rețea de telefonie mobilă, ca parte a unui program finanțat privat care vizează misiuni de aselenizare. Sper să fie cu minute nelimitate, pentru îndrăgostiții lunatici. (**C. Ș.**)

■ Doamna prim-ministru: „Pot să vă spun că pensia minimă va crește de la 5200 la 6400 de lei, la 1 iulie, anul acesta“. Nu știe cît e pensia minimă sau nu știe aritmetică? Sau poate o fi vorba de maximizarea minimului. (**D. C.**)

■ Am observat o curioasă mutație stilistic-afectivă în comportamentul verbal al slujbașului român. Că-i bancă, poștă, butic sau spital, la regulamentarul „Mulțumesc!“ mi se răspunde, mai nou, nu „Cu plăcere!“, nici „Pentru nimic!“ sau „Să crești mare!“, ci, tandru și oblăduitor, „Cu drag!“. Ceea ce mi se pare, mai ales cînd vine din partea personalului feminin, de-a dreptul tulburător. (**M. P.**)

■ Centrul de Cercetare și Documentare în Domeniul Integrării Imigranților (CDCDI) a făcut public faptul că în perioada 2007-2017 au plecat din țară 3,4 milioane de români, adică aproximativ 17% din populație, ceea ce situează România pe locul doi mondial la emigrație după Siria, țară angajată într-un război civil. De fapt, asta a și pornit guvernarea PSD: un război civil împotriva românilor onești, muncitori și educați. (**M. C.**)

■ Într-o reclamă la „Noul Cappy Pulpy“, o cugetare de marketing ce se apropie (prin cuprinderea esenței într-un enunț memorabil) de zicerile filozofilor presocratici: „Binele are gust bun“. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ **SMS** Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ **ONLINE** la http://abonamente.adevarul.ro
■ **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL**: în contul **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L.**, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ **LA TOATE OFICIILE POȘTALE**
■ **FIRMELE DE ABONAMENTE**

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector....., Cod poștal.....,
Telefon..... E-mail.....
Am achitat suma de..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr..... din data.....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna*..... Semnătura.....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **734** ■ 15-21 martie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Contribuția PSD la istoria PCR“

pagina **3**

Interviu cu
MARIANA ENRIQUEZ

pagina **15**

MARIUS CHIVU

„Animal cu rațiune“

pagina **16**

Tata

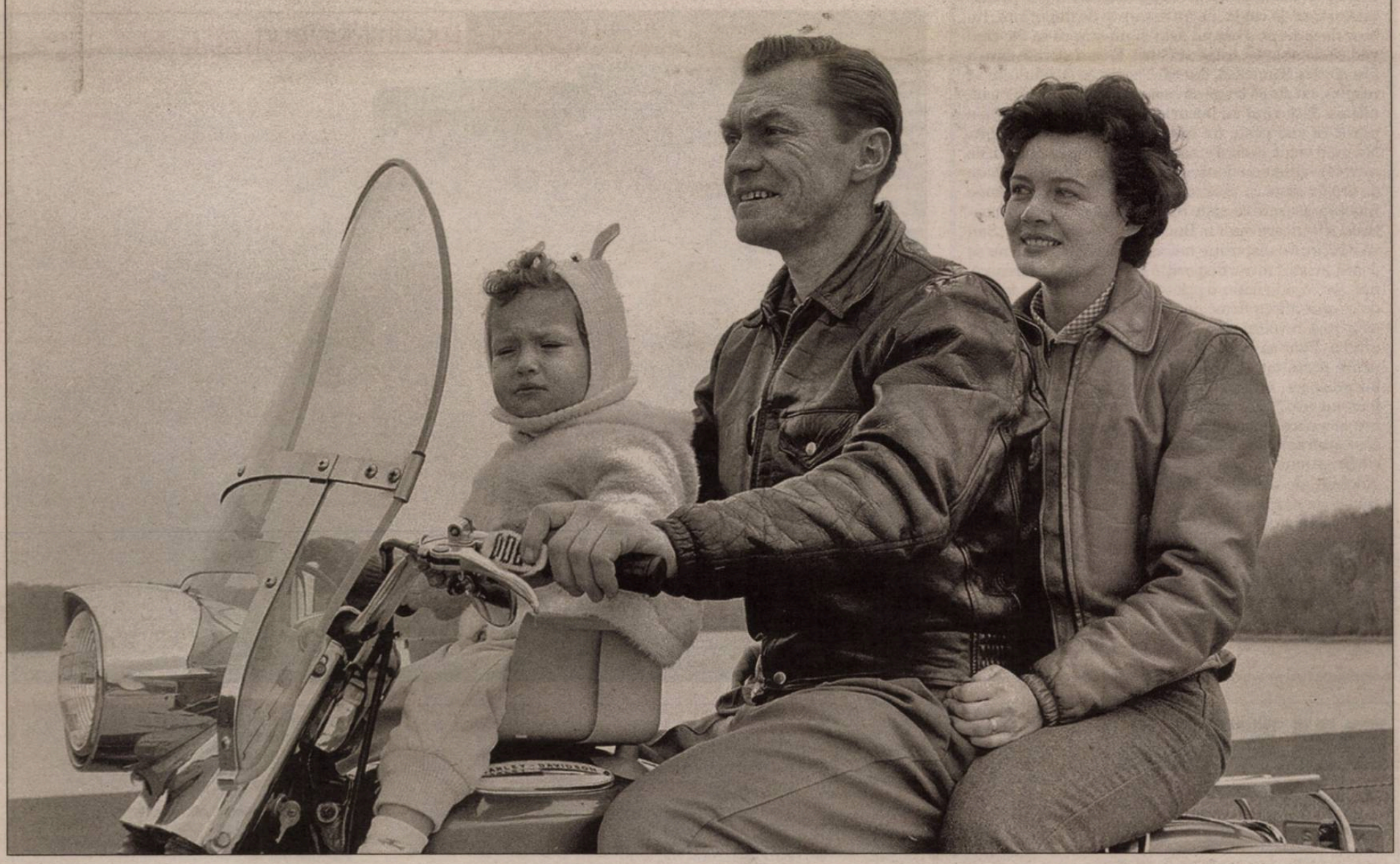

„Mama e mai mare decît pămîntul, tata e mai înalt decît cerul.“

MAHABHARATA

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

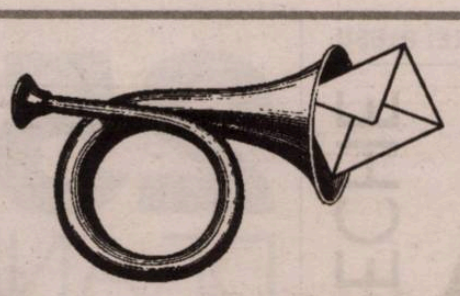

turneu de inbox

Nr. 731

„Oraș iubit, București?"

Din dragoste, printre cabluri și tei

Îndrăgesc tare de tot ființa asta cu chip de oraș, poate cel mai tare dintre toate, de aceea, ori de cîte ori pot, o vizitez cu nesaț, cu bucurie și cu poftă. Cel mai mult îmi place să vin la întîlnire în mai, cînd înfloresc teii și cînd totul miroase amețitor, nu mai știi pe unde calci pentru că ești îmbătat de miresme și de amor, devii poet fără să vrei. Umbli cu nările în vînt și vrei să faci provizii din mireasma asta minunată de tei, mulți tei, nenumărați și mirifici tei. Mă hrănesc din mirosul ăsta, mirosul de București din luna mai, ooo, nu seamănă cu nimic, credeți-mă, am căutat mult un înlocuitor. În cartierele vechi, acolo parcă sînt și mai mulți tei, pînă și clădirile cu iz de tencuială veche se bucură și-și trimit bezele, par să ignore vecinătățile noi și ignobile, și asta te face și pe tine să îți dorești să nu mai vezi miliardele de fire spînzurate de stîlpi (ați văzut cît de multe sînt, cum incredibil de multe cabluri atîrnă de stîlpi care ajung cocoșați de greutatea lor?), la fel cum vrei să tratezi cu dispreț, măcar acum, în acest miraculos timp în care te vrăjesc teii, gropile din pavaje, dar și reclamele de pe clădiri, care, altfel, îți intră în ochi, puse cum sînt în devălmășie. Nu ai cum să nu vezi că Bucureștiul pare că se stinge, încet-încet, sufocat de straturi care nu sînt ale lui, dar pe care acceptă stoic să le ducă în cîrcă. Pare că abia respiră, ca o făptură care se străduiește să se adapteze în alt climat decît acela pentru care a fost proiectată și mor de ciudă, de întristare și de neputință. Iubesc de-a dreptul orașul ăsta și nu știu ce să fac cînd văd că de-abia își trage sufletul. E ca o vietate care a fost cîndva frumoasă, dar care acum se străduiește să respire, nu zic că trage să moară, nu. Dar, ca un făcut, ultima dată cînd cu bucurie am ajuns acasă, mi s-a părut că văd peste tot magazine de pompe funebre. Nu mi-a venit să cred cînd, într-unul dintre drumurile care taie orașul în două, am numărat, într-o jumătate de oră de mers cu mașina, peste zece locuri de Pompe funebre, așezate ca niște corbi cu vedere la artere centrale. „Se moare mult la București", m-am gîndit. „Sau sînt eu într-o dispoziție neferice, morbidă? Noo, nu se poate, eu sînt într-o dispoziție grozavă, sărbătorească, mă duc să-mi vizitez o prietenă din copilărie… totuși, de ce sînt atîtea firme de pompe funebre?!" Pe urmă, asta m-a revoltat. Nu se moare mai mult aici decît aiurea. Doar că Bucureștiului i-au crescut Pompe funebre peste tot, „e doar semnul unei afaceri, probabil prospere, liniștește-te, mi-am zis. Da, dar se sufocă, nu vezi?", am insistat. Nu numai cu pompe funebre se sufocă el acum, ci și cu. Of. Se sufocă de mașini care supraîncarcă pînă și aerul pe care îl respiri, de clădiri-mamut neterminate, de gropi de gunoi inimaginabile, de catedrale atipic-gigantești. Între timp, clădiri de patrimoniu se decojesc sau pălesc, case din cartiere vechi se veștejesc în așteptarea proprietarilor tracasați de interminabile războaie juridice sau administrative, trotuarele devin mici, prea mici, pistele de biciclete sînt o glumă sau un prilej de enervare sau un moft pentru șoferii care țin să se dea cu mașina pînă în dormitor.

Ohara DONOVETSKY

Dilema veche vă propune

■ „Am fotografiat preoți care le spuneau femeilor să rămînă lîngă bărbații lor și să rabde, am fotografiat părinți care mi-au spus că așa se face educația copiilor, cu bătaia, am fotografiat bărbați care și-au ucis iubitele." În perioada 8-25 martie, mergeți la Rezidența BRD Scena9 (str. I.L Caragiale 32) să vedeți „Cicatrice", expoziția de fotografii realizate de Cosmin Bumbuț, care documentează cultura violenței în România. (Cristina Ștefan)

■ Expoziția de fotografie „Așa văzut-a Zaharia. Improvizații într-o lume captivă", deschisă în Sala Foaier a Muzeului Țăranului Român în perioada 21 martie – 22 aprilie, expoziție cu fotografiile extraordinare ale lui Zaharia Cușnir (1912-1993), acest Costică Acsinte de dincolo de Prut, care în anii '50-'60 a fotografiat în secret, fără aprobări oficiale, viața rurală din URSS: portrete de copii, cupluri de tineri și bătrîni, scene de la nunți și înmormîntări. (Marius Chivu)

■ În perioada 15 martie – 5 aprilie, „ghioceii bogați" *(Leucojum vernum,* popular *lușcă)* te întîmpină cu capul plecat a smerenie, dar și cu bucuria celor dintîi flori anunțătoare de *primavera,* în poiana Platoul Vîrtoapelor, la 13 km de Sarmizegetusa Regia, în Munții Orăștiei – masivul Șureanu. Pe o suprafață de 10 ha, se spun povești, se țes legende, se descoperă natura de dinaintea începutului. Clubul „Singuri împreună" organizează excursii în zonă (tel. 0722.896.722). Locuri limitate. (Ruxandra Mihăilă)

■ Documentarul britanic *România neîmblînzită,* narat de Victor Rebengiuc, va avea premiera săptămîna viitoare și este de neratat din toate motivele evidente: prezintă viața naturală sălbatică din țara noastră așa cum nu o cunoaștem, este solid documentat, filmat splendid, nu mai spun de narațiunea lui Victor Rebengiuc (acest Morgan Freeman al nostru) după un text, cu modestie spun, tradus chiar de mine. (Marius Chivu)

■ *Strigă-mă pe numele tău* (regia Luca Guadagnino) mai e în cinematografe. O poveste despre tinerețe, de-o senzualitate incredibilă. (Ana Maria Sandu)

■ *Ziua care nu se uită* e titlul unei noi ediții apărute anul trecut la editura Polirom, sub semnătura istoricului Marius Oprea. Cartea conține mărturiile oamenilor implicați în revolta anticomunistă de la Brașov, din urmă cu 30 de ani. Pare-se că în această carte poți găsi aproape totul despre acele evenimente, despre nemulțumirile și dorința de demnitate a participanților și despre represiunea declanșată ulterior de autoritățile comuniste. O represiune bestială care însă n-a reușit să prevină repetarea cu succes, doi ani mai tîrziu, a scenariului de la Brașov în toată țara. (Andrei Manolescu)

■ Editura Polirom continuă cu lăudabilă consecvență una dintre cele mai importante opere culturale ale acestui început de secol, anume traducerea cu înaltă competență

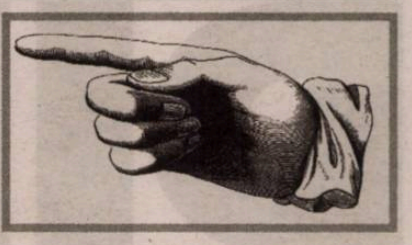

a unor texte importante ale Evului Mediu. În colecția „Biblioteca medievală", coordonată de admirabilul savant clujean Alexander Baumgarten, a apărut versiunea românească a opului anonim *Călătoria Sfîntului Abate Brendan*. Tradusă și comentată de Emanuel Grosu, prefațată de Corin Braga, *Călătoria Sfîntului Abate Brendan* este un text de secol X care povestește călătoria fabuloasă pe Sfîntului Brendan în căutarea „Insulei Fericiților". Odiseea are loc în secolul al VI-lea, iar istoricii spun că tărîmul de care a dat Sfîntul este Canada de astăzi. O încîntătoare bijuterie! (Sever Voinescu)

■ La Unteatru, *The Sunset Limited* de Cormac McCarthy, cu minunații Șerban Pavlu și Richard Bovnoczki, în caz că ați ratat-o pînă acum. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Onoarea**
- **Patrimoniul digital**

album dilematic Lucian Muntean

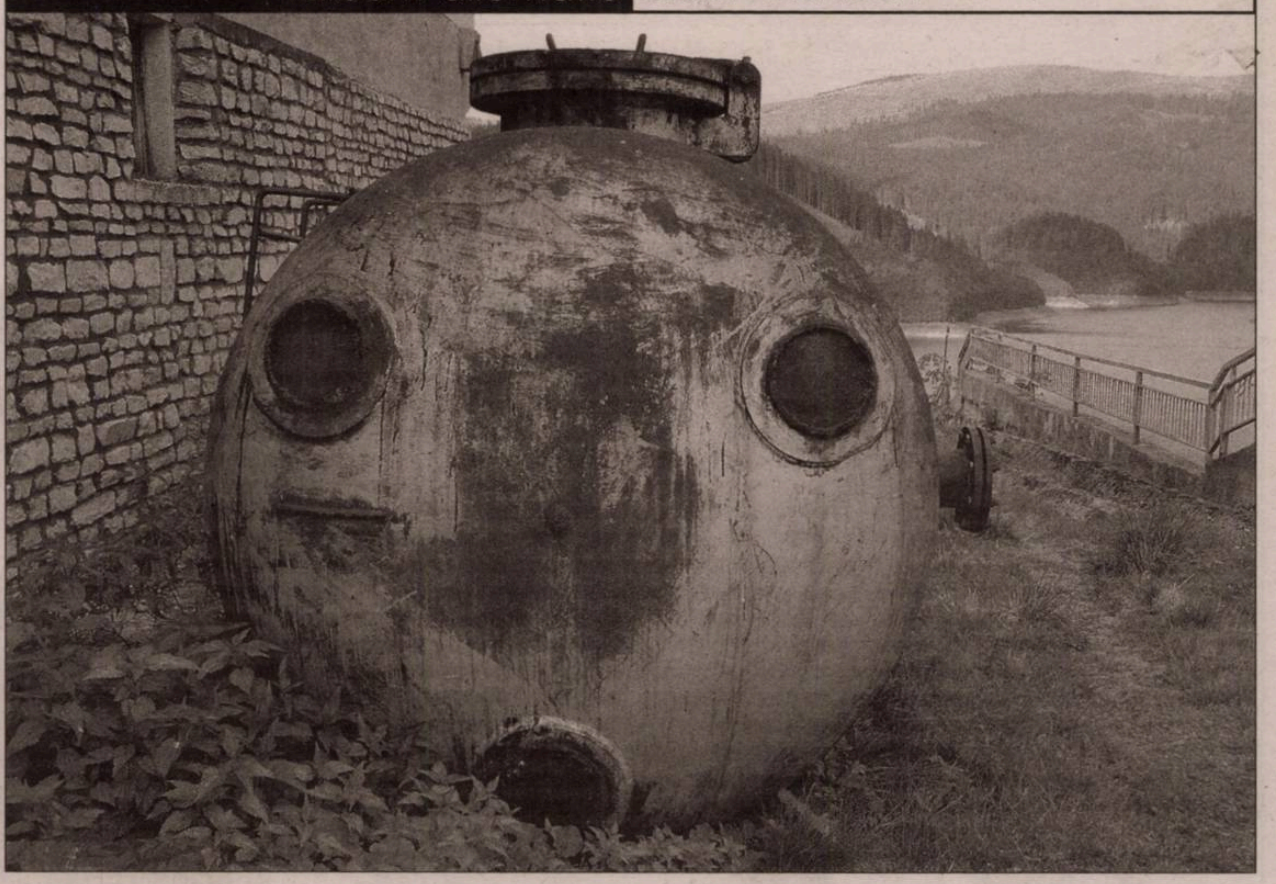

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 9.000
Tipărit la Tipomedia

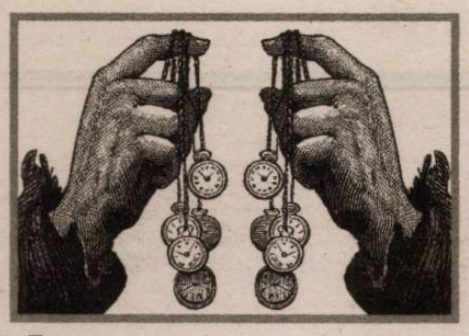

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Contribuția PSD la istoria PCR

În general, mai ales pentru cei din generația mea, înclinația de a identifica inerțiile „comuniste“ ale partidului de guvernămînt e spontană și explicabilă. Pare evident că PSD e o prelungire post-ceaușistă, neo-populistă, totalitar-triumfalistă a PCR. O formă de continuitate, un „pas înainte“ spre un „viitor luminos“, o etapă *nouă* a unei ideologii *vechi,* ceva mai precaută decît pe vremuri, în contextul „casei comune europene“ și al retoricii de ultimă oră privind „statul de drept“, „domnia legii“, perspectiva „globalizării“ etc. Nu se poate contesta că există suficiente argumente pentru ilustrarea paralelismului cu pricina: marile congrese „extraordinare“ găzduite de Sala Palatului, aplauzele unanime din timpul și de după discursul „conducătorului“, apelul la „unitate de monolit“, zeama ipocrit naționalistă, înfierarea „agenturilor“ și a „trădătorilor“, orizontul infinit al „progresului“ garantat de partid (ținta cea mai apropiată avută în vedere fiind anul 2040...). Se mai pot invoca și alte tragi-comice similitudini: taiorul ca uniformă politică a doamnelor sus-puse, siluetele lor voluptuoase, discursul plat, presărat cu domestice agramatisme, fălcile hotărîte ale masculilor, entuziasmul bine organizat, solidaritatea de partid, frontul de luptă „strîns unit“ în jurul președintelui mereu reconfirmat.

Există, totuși, și unele noutăți care, laolaltă, ar putea constitui dimensiunea „contributivă“ a comunității PSD față de recentul său „strămoș“. „Modelul“ e preluat „în mod creator“, apar nuanțe și readaptări cosmetice (unele voite, altele accidentale). Iată, pentru exemplificare, cîteva asemenea „originalități“:

1) Politicienii „de vîrf“ tatonează farmecul modernității anglofone. Nu că ar ști englezește, nu că ar avea ureche pentru o pronunție decentă. Dar sînt fericiți să spună *„growth“,* în loc de „creștere“ și *„rule of law“* în loc de „domnia legii“. Să nu mai zică cineva că stau prost cu limbile. Și Olguța Vasilescu, și dna prim-ministru (și dl Dragnea) abordează curajos duioase (in)competențe lingvistice. Rusa a fost înlocuită cu engleza. Ne-am integrat! Nu sîntem nătărăii și provincialii planetei! Păzea!

2) Pe vremuri, marii membri de partid își începeau cariera ca „ilegaliști“ și o încununau cu importante poziții în nomenclatură. Acum lucrurile au, mai curînd, o succesiune inversă. Mai întîi te străduiești – fără argumente de competență și performanță – să ocupi un loc la rampă în partid, guvern și Parlament, după care devii, ca să spunem așa, „#ilegalist“: adică acumulezi bunuri la marginea legii, în disprețul și încălcarea ei. Și, pentru că ești inteligent și vrei efi-cacitate maximă, sfîrșești prin a te război cu legea, prin a-i demoniza pe slujitorii ei, prin a propune mari proiecte de reformă a „sistemului“.

3) O mare reușită de camuflaj este discursul vehement anticomunist. Aici, am mai spus-o, specialistul suprem este dl Tăriceanu. Dar și alții. Neo-comuniștii înfierează comunismul, trec în inventarul lui toate „abaterile“ dușmanilor dinăuntrul sau din afara partidului.

4) „Disidența“ dinăuntrul partidului, deși rarisimă, era, în regimul trecut, radicală și existențial riscantă. Să ne amintim de vehemența uluitoare a intervenției lui Constantin Pârvulescu (unul din fondatorii PCR), la Congresul al XII-lea al partidului din noiembrie 1979. S-a opus realegerii lui Ceaușescu și a acuzat întregul congres că neglijează problemele reale ale țării, fiind preocupat strict de glorificarea marelui conducător. Urmarea: a fost dat afară din sală și pus în arest la domiciliu. Cum arată, prin contrast, „disidenții“ de astăzi? Tristuți (cu mici scăpări lăcrămoase), dar loiali! S-ar zice că practică „pirueta“ strategică a Cetățeanului Turmentat: „Da! Vom lupta contra guvernului!“ – spunea el, luat de val. După care „(sughițînd și schimbînd tonul)“, opta pentru o acomodantă răzgîndire: „...adică nu... Eu nu lupt contra guvernului...“

5) Minoră, dar îndrăzneață modificare de „decor“: alături de cuconetul tradițional (plinuț, cu taior, după schema Suzana Gâdea, Lina Ciobanu, Aneta Spornic, Alexandrina Găinușă, Olivia Clătici ș.a.), au fost aduse în față – dovadă a unui lăudabil simț pentru progres – și cîteva duduițe de tip nou (pe care Elena Ceaușescu nu le-ar fi promovat...): mai fișnețe, mai „flexibile“, mai sexy: Natalia-Elena, Lia Olguța, Gabriela, Carmen, Mirela, Roxana, care mai de care mai fragede și mai pline de ambiț.

6) De negîndit ar fi fost, în anii democrației populare, și golirea sălii Congresului în a doua parte a ședinței. Ne-am luat adio, carevasăzică, de la disciplina totalitară. Sîntem liberi! Venim „în plen“ aduși cu autobuzul, dar plecăm cînd vrem, mai ales dacă „programul“ partidului a fost dus la bun sfîrșit.

Bonus: cîțiva dintre „susținătorii“ rămași pe-afară au încăput pe mîna jurnaliștilor. „Cu cine ați vota?“ „De ce ați venit?“ Răspunsuri memorabile: „Cu toți trei!“, „Noi nu sîntem cu votul! Să voteze cei dinăuntru. Noi am venit ca să ajutăm partidul!“ și, mai ales, „Sîntem pesediști din tată-n fiu!“ Aferim! Vorba lui Nenea Iancu: „Progresul guvernează lumea (noastră, *n.m.*, A.P.) după legi fatale. Odată pornit, nimeni și nimic nu-l mai poate opri!“

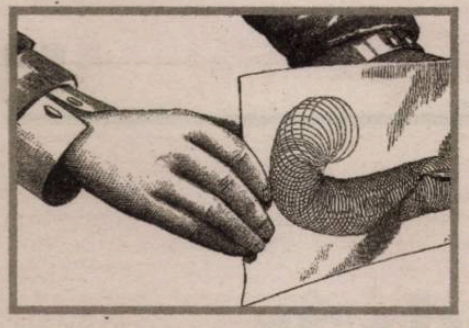

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Fake Joke

Cineva îmi trimite un link – socialistul.com, o publicație pe Internet cu subtitlul atrăgător „ziarul românilor social-democrați cinstiți, harnici și curajoși“ – și mă întreabă dacă publicația e una satirică sau e de luat „pe bune“, în sensul că cei care o scriu doresc să fie crezuți. Deschid link-ul și văd titluri de mare atracție, de felul următor: „Ipoteză cutremurătoare. Kövesi este fiica lui Soros. Asemănările sînt izbitoare“, „Qatarul a făcut o ofertă fabuloasă de cumpărare a stației românești din Antarctica“ ori „Românii au testat cu succes prima armă termobarică din lume. România ar putea deveni în cîțiva ani o superputere militară“. Dar cea mai „explozivă“ „știre“ e următoarea: „Testele de la Vatican confirmă. Românii sînt cei mai apropiați genetic de îngeri“. Deschizînd articolul, aflăm înmărmuriți că drept bază de comparație au stat două schelete de îngeri (ni se și arată fotografia unuia, cu aripi). Unul ar fi fost găsit în Siberia, unde bietul înaripat a căzut și a murit, deoarece s-a lovit în zbor de o stîncă, iar celălalt schelet a fost găsit, pare-se, pe Everest. Se mai invocă, spre confirmare, și niște locuri din Biblie, din care ar decurge, după, chipurile, mari teologi, că Grădina Edenului e România. Se conchide că românii se trag din îngeri și că, prin urmare, „românii sînt poporul ales care va salva lumea“.

M-am uitat și la comentariile unora dintre articole – nu puține. Ele se împart în două categorii mari. Unii cititori – destui – iau în serios „știrile“, indignîndu-se nevoie mare că meritele românilor nu sînt recunoscute în lume. De exemplu, la povestea cu îngerii – strămoșii românilor, cineva scrie indignat: „De ce se ascund aceste adevăruri despre poporul român, nu cumva cineva are interese ascunse ca să nu ne cunoaștem adevărata origine?“ Iar altcineva îi răspunde melancolic: „Și dacă am ști, cu ce ar schimba situația? Oooo... ce mîndrii *(sic!)* am fi de asta, dar tot amărîți...“

Un alt grup nu crede în adevărul „știrii“, ba o ia chiar drept deliberat falsă, o *fake news;* totuși crede că intenția revistei e serioasă, deși posibil malefică. Printre aceștia, unul suspectează vreo intoxicare pesedistă și ia atitudine: „Mi-ai făcut ziua frumoasă! Am rîs pentru o lună! Așa ori fi gîndind toți social-democrații curajoși, cinstiți etc.? Nu-i de mirare că mergem cu spatele în țara asta...“ Altul, tot cu referire la credulii cu simpatii social-democrate, scrie cu destul umor: „Dacă strămoșii se izbeau cu capul de stînci, nu-i de mirare că urmașii dau în gropi“. Dar mai vin și alții mai ambițioși, care vor să distrugă știrea cu argumente teologice profunde: „Îngerii sînt entități care trăiesc într-o altă dimensiune. Sînt lumină, energie și nu pene și oase. Eu nu cred că s-a descoperit așa ceva în realitate“. În aceeași cheie însă, mai mulți suspectează o conspirație: se dorește discreditarea creștinismului ori „mascarea „adevăratului adevăr“ – nu aflăm care anume. O cititoare rămîne totuși prudentă față de autenticitatea îngerilor cu schelet și ADN, dar nu și imună la propagandă: „Nu cred că osemintele găsite sînt ale unui înger... Degeaba trăim pe pămînt «sfînt» dacă ne vindem țara“. În fine, găsesc și o cititoare care-și suspendă judecata, dar nu-și pierde seriozitatea: „Doresc să primesc mai multe materiale pe această temă“, scrie ea onest.

„Adevăruri despre poporul român.“

În afara acestor două grupe, am găsit o singură postare de următorul tip: „Simțul umorului e marfă scumpă pentru mulți“. Așadar, par să fie puțini cititorii care să fi decodat asemenea articole și o asemenea revistă în ansamblul ei în cheia unei farse. (Dacă asta a fost intenția, s-ar părea că editorii au o problemă.) Faptul că destui simt nevoia să intre în dialog cu autorii, venind cu „argumente“ teologice, fizice ori de alt tip, e aproape înduioșător, deoarece sugerează că n-a fost suspectată o asemenea intenție. Nu-i de mirare: bombardați cum sîntem, mai cu seamă pe Internet, de informațiile cele mai uimitoare și, în același timp, de multe ori incontrolabile, în condițiile în care autoritatea autorială, redacțională și chiar autoritatea în sine sînt de multe ori în suferință, avem tot mai multe dificultăți nu numai în a distinge adevărul de fals, dar și în a distinge gluma de seriozitate.

Faceți un mic experiment mental: închipuiți-vă că în aceeași bizară publicație ar fi fost inserată și știrea că președinții Coreei de Nord și Statelor Unite urmează să se întîlnească în curînd. Dacă n-ați fi avut alte surse de informație, i-ați fi dat crezare? Cunoscînd că, numai cu cîteva luni înainte, Trump și Kim Jong-un se insultau ca la bodegă și se amenințau reciproc cu anihilarea nucleară a țărilor respective, pesemne că ați fi avut îndoieli. Chiar dacă nu era la fel de incredibilă ca „știrea“ despre scheletele de îngeri, n-ar fi fost totuși mult mai paradoxală pentru unii decît cea cu vinderea stației românești din Antarctica. Logica ne-ar fi dictat poate să spunem că e imposibil în situația actuală, că e o „intoxicare“ a cine știe căror servicii ori că e „un balon de încercare“ etc. Poate că am fi respins-o și mai indignați dacă ar fi fost citate surse din MAE. Unii și-ar fi amintit că dl Meleșcanu are strînse și vechi legături cu fostul regim comunist de la noi, pentru care a lucrat cîndva, și că acesta se inspira din Coreea de Nord. Iată deci cum o știre adevărată, plasată în contextul nepotrivit, ar fi devenit incredibilă și conspirationistă.

Pe scurt: tot mai adesea nu mai știm ce să credem – dacă ceva e adevărat sau fals, și în ce proporție. Mai rău: nu mai știm nici măcar dacă-i de rîs sau nu. În zilele noastre nu numai știrea devine *fake,* dar și gluma. Și asta chiar nu-i de glumă.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Congresul

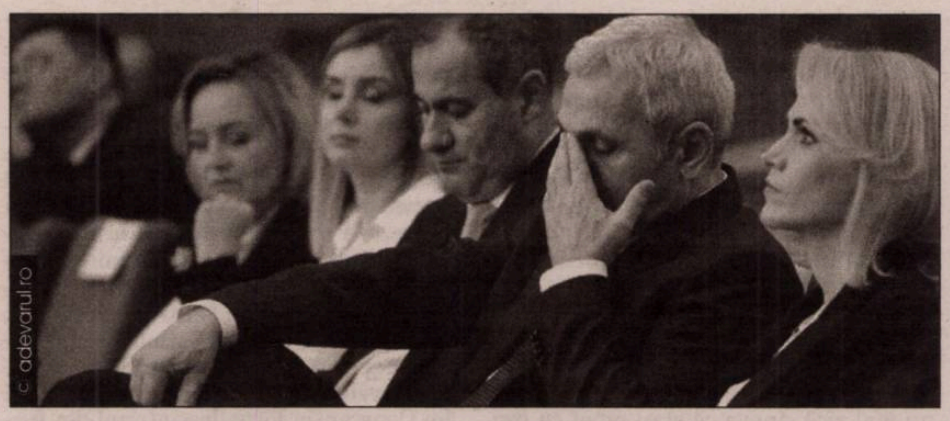

Adunarea PSD-ului a părut a avea un singur scop oarecum paradoxal pentru partidul lui Dragnea: să prevină posibilitatea unui furt. Doamna Viorica Vasilica are, de duminică, onoarea de a fi și paznica-șefă a partidului, nu numai prim-ministru.

Partidele noastre au o istorie zbuciumată. Grindeanu, Ponta, Tudose au vrut să îi fure partidul lui Dragnea așa cum Ponta i-a furat partidul lui Geoană, iar Dragnea, lui Ponta. Daniel Constantin a încercat să fure partidul lui Tăriceanu. Băsescu i-a furat partidul lui Roman. Televiziunile și ziarele au fost pline de-a lungul timpului de *headlines* și de *breaking news* de acest fel.

Faptul că un partid cu mii sau cu sute de mii de membri a devenit partidul lui Liviu este extrem de toxic pentru o democrație funcțională. Partidul lui Liviu are ca rezultat democrația lui Liviu, în care două dintre cele trei puteri ale statului – executivul (Guvernul) și o bună parte a legislativului (Camera Deputaților și Senatul) – lucrează în principal pentru bunăstarea lui Dragnea și cea a „prietenilor" săi.

De-a lungul anilor, din cauza unei clase politice șmechere și profund corupte, ministerele au devenit și ele ministerele oamenilor lui Liviu. Pe lîngă Liviu, sînt și o mulțime de Liviuți care fac posibilă victoria Marelui Dragnea.

Și totuși, cum a reușit Dragnea asta? Nașu' de România, în viața lui de politician și în scenetele cu Grindeanu și Tudose, Ceașcă cel iubit pe cîmpurile țărișoarei, Clark Gable la televiziuni și Iisus la întîlnirile cu Gâdea, Jon Snow al PSD este un personaj iubit. El este eroul hulit, dar victorios al națiunii și șmecherașul bătrîior, parvenit, cu cocotieri și cu gagicuțe fragede. Cam așa se vede în ochii susținătorilor un inginer submediocru, fotbalist de liga a V-a, cîntăreț la chefuri studențești și paranghelii de afoni.

Dragnea reușește să inspire fiindcă reprezintă un idol de succes pentru sute de mii de oameni care visează că, în ciuda mediocrității lor, vor ajunge cîndva tartori de nivelul magnatului de Teleorman.

Pe același model, Gabriela Firea și Lia Olguța Vasilescu, poetesele rîului și ramului, cuvioasele lui Pandele și ale vicepreședintelui ASF, goarnele lui Manole, Vadim, Dragnea și ale Varanului, vedetele jurnalismului de hazna românesc, zeițele iepuroilor, ale mamelor eroine și ale kitsch-ului administrativ, reprezintă speranța de parvenire a oricărei mediocrități ambițioase cît de cît frumușele și cu pretenții intelectuale.

Împreună cu ei, Băsescu, Tăriceanu, Udrea, Oprișan, Pinalti, Vanghelie, Mazăre, Orban, Rovana Plumb, Verestoy Attila, Nicu Păun gîdilă sau au gîdilat imaginația milioanelor de români care speră că șmechereala și norocul îi vor aduce la un moment sau altul într-o poziție de putere.

Bianca Drăgușanu, Mutu, Mitică Dragomir, Gigi Becali, Borcea, Pelinel sînt vedete veritabile, fiecare cu o popularitate cu mult peste popularitatea elitelor noastre intelectuale sau profesionale.

Oricare dintre ei va putea strînge la orice moment mult mai multe voturi decît un manager senzațional, dar incapabil de vrăjeală ieftină de tip cîntat imnul național sau dat cu mopul la televizor.

Sociopații mitomani și ageamiii mînați de visuri de îmbogățire rapidă și imunitate sînt mult mai interesanți și mai „votabili" decît oamenii care și-au bătut capul, zeci de ani, cu sisteme complexe și sînt incapabili să vîndă aberații sforăitoare drept soluții magice la Antena 3 sau la RTV.

Celebrii profesioniști la noi sînt crăcănători pe scaune de tipul Badea, nesimțiți guralivi de tip Ciuvică, curve mediatice de tip Roșca Stănescu, Ciutacu sau Chirieac.

Ei și alți semidocți similari sînt cei care formează opinia publică în România și au reușit să ne impună standardele actuale ale politicianului român, care se potrivesc mai degrabă unor organizații mafiote decît unei elite politice.

Descurajarea oricărei implicări a experților și a profesioniștilor senzaționali pe care îi avem în viața politică este vitală pentru supraviețuirea mediocrităților care domină nu numai viața politică, ci și grupul formatorilor de opinie.

Din păcate, este o tactică sinucigașă pentru noi, ceilalți. Pentru a reuși o schimbare, în primul rînd ar trebui să schimbăm visurile despre mărire și putere ale majorității votanților. Cu standardele pe care le avem acum, este puțin probabil ca profesioniști cinstiți și cu bun-simț să poată avea popularitatea necesară pentru a cîștiga alegerile.

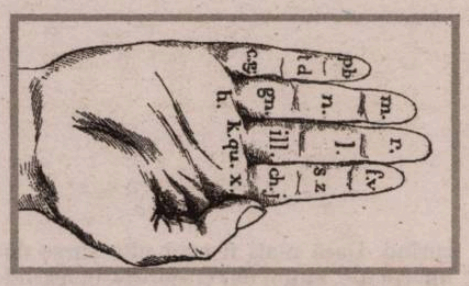

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

O coborîre în gulyás

„Uite cine-i îndrumă! Impostorii!"

Amicul meu, Nero Plantagenel, profesor universitar la *Istoria marilor descoperiri științifice ale umanității*, mi-a trimis recent un schimb de e-mail-uri colective din interiorul grupului închis de specialiști din cadrul facultății sale. A precizat, cu veselie (am avut senzația!), în preambulul mesajului lui: „Pentru textele tale suprarealiste din *Dilema veche,* iată puțină realitate academică, sinceră, necontrafăcută." Am citit, atent, cearșaful de textulețe aparținînd unor universitari foarte serioși, din care voi reproduce, mai jos, cîteva *ad litteram*. Am schimbat numele celor implicați cu niște *alias*-uri ce marchează dominantele lor identitare, așa cum le-am dedus eu din opiniile exprimate acolo. În plus, am introdus diacriticele, absente, se știe, în general, din spațiul electronic. Nu de alta, dar n-aș vrea să mă transform în exponentul „minunatei" lumi noi, în care limba română, pe lîngă multele-i „exproprieri" brutale, să-și piardă și ultimele însemne de autonomie. (Apropo, un coleg dintr-o zonă universitară diferită tocmai mi-a relatat un caz uluitor, de acest tip, trăit de el însuși la un examen recent: o tînără studentă i-a scris lucrarea-test – de mînă, se înțelege, și în limba română – complet fără diacritice! Pînă și numele ei era redactat astfel, devenind, din *Tița Scîrțanu,* nimic altceva decît *Tita Scirtanu. Enfin,* îmi spun, folosind faimoasa sintagmă a lui Lewis Carroll: *„You are old, Father William!"* „Ești bătrîn, Taică Will!" Lasă așadar comentariile defazate și vezi-ți de anacronismele tale caraghioase și de neînțeles!)

Să revenim însă la e-mail-uri. Totul pornise, aparent, de la mesajul unui vizionar al grupului, pe care îl voi identifica drept Înțeleptul, mesaj profund reformator în privința derulării examenului de licență. Profesorul propunea, destul de vehement, o unificare „estetică" a disertațiilor prezentate de studenții absolvenți: „Nu mai merge în felul ăsta! Parcă am fi la circ atunci cînd examinăm cu lucrările pe masă. Sînt legate în fel și chip. Unele cu arcuri, altele în piele. Nu doar eterogenitatea modului de legare deranjează, ci și culorile în care ea este făcută. Arcurile acoperă o arie cromatică terifiantă – de la verde, roz, mov, auriu și negru la portocaliu, roșu, galben, albastru, alb, maro, gri etc. etc. Ei bine, aceeași grotescă varietate se regăsește, la scară mare acum, pe tezele legate în piele. Ca profesor-examinator, preiei pe retină, vrînd-nevrînd, paleta scelerat-divergentă de nuanțe dintr-o pictură infernală, semnată, eventual, de Bosch. Dacă ai sensibilități, poți cădea în epilepsie de la jocul, aproape stroboscopic, de culori. Trebuie să impunem deci eliminarea lucrărilor cu arcuri și legarea lor obligatorie în piele, necesarmente roșie, întrucît nu văd o nuanță mai nobilă, mai elegantă, mai cuceritoare decît aceasta." Primul răspuns de pe listă a fost unul răutăcios, insidios, al unui profesor pe care îl voi numi Cinicul: „Am impresia că stimabilul și derutatul nostru coleg își dorește revenirea la vremuri de tristă amintire, nu numai prin excesul uniformizator, ci și prin fermecătoarea culoare aleasă. Roșu, dragi prieteni, roșu…"

„Care-i treaba cu roșu?", a întrebat imediat Înțeleptul, vizibil iritat. „Păi, uite care-i!", a revenit Cinicul agresiv, lipsit de tentația esopică anterioară. „E culoarea comuniștilor din care te tragi. Culoarea marasmului, a dezastrului național, a colapsului. Mă mir că nu dorești să-i trimiți pe studenți în Gulaș!" „Gulaș?!", a sărit o a treia voce (feminină) – a Luptătoarei neconcesive, mi s-a părut. „Gulaș, ai? Pentru informarea dumitale, vorbim despre Gulag. Acesta-i nivelul, doamnelor și domnilor, în Universitatea autohtonă contemporană! Sfertodoctism. Ne plîngem că studenții sînt slabi, dar uite cine-i îndrumă! Impostorii!" Cinicul a replicat înfuriat: „Îți dai seama, madam, că a fost o scăpare de tastare! Ignoranta nefericită ești tu!" S-a întors brusc și Înțeleptul: „Sînteți o adunătură de khmeri roșii, de bolșevici împuțiți! Nu eu care am certificat de revoluționar, golanilor!" Cinicul: „Prin urmare, tu, singur, reprezinți o *adunătură,* dacă te compari, contrastiv, cu noi toți laolaltă! Învață să scrii, repetentule!" Înțeleptul: „Porcule, te prind eu la școală! La o confruntare bărbătească!" A mai intervenit o voce feminină, Lozincarda: „Vai, discutăm o chestiune atît de importantă – modul de prezentare a lucrărilor de licență –, iar voi deturnați dialogul! Nu realizați că, într-o asemenea decizie, stă soarta învățămîntului românesc? Sînteți iresponsabili, ați abandonat apostolia universitară! Întoarceți-vă la fondul problemei! Da, de o mie de ori da: cum să legăm dizertațiile pentru a da distincție examenului? Precizez că eu nu-mi voi trăda menirea!"

M-am oprit, întrucît am zărit niște mesaje scurte, mai jos, cu „fă", „bag" sau „oli" și mi-am pierdut interesul. Fierb însă la foc mocnit, de cîteva zile, să lansez discuția reformatoare și în facultatea mea.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Problema cu declarațiile de unire din Republica Moldova

De ceva timp, un fenomen interesant se petrece de cealaltă parte a Prutului. Cetățenii mai multor localități au început să semneze declarații de unire cu România.

Un prag psihologic a fost atins atunci cînd presa de la Chișinău a anunțat că numărul localităților semnatare a ajuns la 100, dintre care și două orașe de mici dimensiuni. Pentru ca la sfîrșitul săptămînii trecute să asistăm la un alt eveniment semnificativ: declarația de unire a fost semnată și de comuna Sadova, raionul Călărași, localitatea de baștină a președintelui Igor Dodon.

Pentru cine a urmărit înregistrarea furtunoasei ședințe de la Sadova, disponibilă pe rețelele de socializare, sentimentul nu a putut fi decît reconfortant. Cu toată opoziția zgomotoasă a suporterilor socialiști (ne aflam în satul lui Igor Dodon, să nu uităm!), a triumfat ideea că alături de România este mai bine.

„Știți cît sînt pensiile în România? 4000 de lei moldovenești, oameni buni!", spunea unul dintre participanții la adunare, al cărui nume de familie era chiar Dodon. „Țăranii primesc o mulțime de bani de la Uniunea Europeană ca să aibă cu ce ara și semăna. Un doctor cîștigă 16.000 de lei (moldovenești), toți doctorii noștri se pregătesc acum să plece în România! Și în România există DNA, Departamentul Anticorupție! Doamna Kövesi! Știți voi ce înseamnă asta? Înseamnă că nu-i lasă pe miniștri să fure, oameni buni!", a continuat vorbitorul.

Atenți mereu la problemele noastre, uităm adesea că binele și răul sînt, în realitate, niște noțiuni relative și, mai ales, uităm de unde am pornit. Ei bine, cu un sfert de secol în urmă, raportul Produsului Intern Brut per capita dintre România și Republica Moldova era de mai puțin de doi la unu. Acum e de șapte la unu.

Ajunsă deja la 60% din media Uniunii Europene (la indicatorul PIB/locuitor), după ce la demararea negocierilor de aderare nu era nici la 30%, România a trecut pur și simplu în altă ligă europeană, ajutată în mod evident de reformele necesare aderării, de prezența pe piața unică și de accesul la fondurile pentru agricultură și de coeziune.

Și dacă asta nu se simte prea bine de la noi, atunci se vede clar din vecinătatea estică unde, iată, modelul european își menține atractivitatea în pofida puternicei propagande ruse, dar și a corupției și proastei guvernări a formațiunilor declarate chiar... pro-europene.

Însă toate acestea nu trebuie să ne scutească de la a rămîne cu picioarele pe pămînt. Mai întîi, declarațiile sînt pur simbolice și nu au vreo valoare juridică. Ministrul român de Externe, Teodor Meleșcanu, avea dreptate cînd spunea asta. Nu aveau dreptate cei care l-au făcut praf pe rețelele de socializare, acuzîndu-l de lipsă de patriotism.

Pur și simplu, statul român nu poate susține un asemenea fenomen – cel puțin la nivel instituțional. Cînd niște primari români se adună la Iași pentru a-și pune și ei semnăturile pe declarații simbolice de unire, aceasta e cu totul altceva, este vorba de reprezentanți ai comunităților. Guvernul, însă, e mai bine să nu se implice.

Republica Moldova este stat suveran și independent, membru al ONU și recunoscut de România. Bucureștiul ar încălca pur și simplu normele dreptului internațional dacă ar acționa pentru desființarea oricărui alt stat, inclusiv Republica Moldova. Să nu confundăm dreptul internațional cu dreptul istoric.

Apoi, să nu uităm că soarta ne-a lăsat într-o regiune complicată, în care proiectele naționale s-au bătut adesea cap în cap, iar frontierele, foarte greu de trasat în acest mozaic de etnii și religii, au fost mereu subiect de dispută.

Orice deschidere a unei discuții legate de o frontieră va deschide o alta și o alta... iar ascensiunea populismului și naționalismului în zonă aduce oricum un plus de instabilitate. Apropo: ce-ar zice românii dacă, în anul Centenarului, cîteva localități majoritar maghiare din Harghita și Covasna ar semna declarații de unire cu Ungaria?

Să privim acum chestiunea în contextul politic, mereu tulbure, din Republica Moldova. Cum era de așteptat, președintele Igor Dodon a criticat vehement demersul și a răspuns cu „declarații de susținere a statalității", semnate de alte localități moldovenești. În interviul acordat publicației *Deutsche Welle* acum două săptămîni, președintele Dodon vorbea de peste 200 de localități semnatare. În Republica Moldova sînt însă puțin peste 900 de comune și peste 60 de orașe – asta ca să ne facem o idee asupra impactului totuși destul de redus al ambelor inițiative.

Este adevărat că, pe măsură ce Republica Moldova capătă tot mai multe dintre trăsăturile unui stat eșuat, crește și numărul celor care văd în România singura speranță. Totuși, numărul pro-europenilor îl depășește net pe cel al unioniștilor.

În noiembrie au loc alegeri parlamentare, iar scopul președintelui Dodon și al socialiștilor este clar: cîștigarea majorității, dacă se poate, constituționale și instaurarea unui regim prezidențial. Avînd în față modelele Putin sau Lukașenko, și Igor Dodon visează, probabil, să se eternizeze la putere.

Iar transformarea campaniei electorale într-o discuție pro sau contra unire nu ar fi decît în avantajul lui Dodon.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

Luni, 19 martie
volumul I

Luni, 26 martie
volumul II

adevărul
își aduce
povestea vieții Sfântului Petru,
de la pescar la apostol

preț pachet ziar + 1 carte
14,99 lei

Numai cu Adevarul, la toate punctele de difuzare a presei

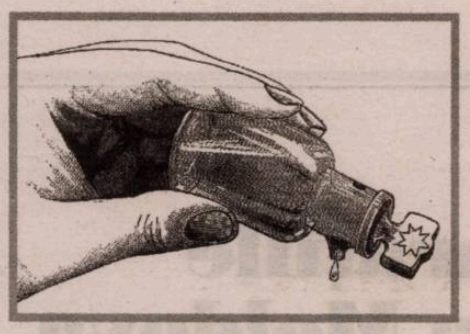

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Metroaie

Posibilitatea de a forma pluralul substantivelor neutre cu ajutorul a două terminații echivalente, *-uri* și *-e* (producînd variante mai mult sau mai puțin acceptate: *visuri* și *vise, niveluri* și *nivele, epiloguri* și *epiloage, almanahuri* și *almanahe* etc.) nu este pentru vobitorii limbii române doar o sursă de ezitări și abateri involuntare de la normă, ci și un mijloc expresiv, o ocazie pentru inovații ludice, pentru deformări glumețe. Desinența *-e* modifică de multe ori rădăcina cuvîntului, creînd alternanțe fonetice acceptate mai ușor de registrul popular decît de cel cultivat. Am semnalat mai de mult cîteva variante de plural din româna contemporană produse cu evidentă intenție umoristică: *bloage, benoacle, cauciuce* sau *caucioace.* Din aceeași serie, aparținînd stilului colocvial și manifestînd intenții pur ludice sau ironic-depreciative, face parte și pluralul *metroaie,* o formă care are deja sute de atestări în Internet, mai ales pe blog-uri, forumuri sau în comentarii online: „acum aștept proiecte de *metroaie* în Vaslui (transport-in-comun.ro); „au făcut slalom printre *metroaie*“ (dichisuri .ro); „m-am dus să cumpăr niște pîine de la stația de *metroaie*“ (regizorcautpiesa .ro); „«Sînt vreo 3 *metroaie* unul sub altul, e incredibil, așa ceva n-am văzut», spune Moro“ (sport.ro).

E posibil ca substituția unei terminații prin alta să fi fost stimulată, în cazul substantivului *metrou,* de o analogie, ca denumirea să fi fost influențată de cea a altui mijloc de transport, pornind de la cazurile de mare asemănare. O linie de tramvai din București a fost transformată, acum cîțiva ani, primind denumirea oficială de „metrou ușor“; diferențele regimului de circulație nu au șters asemănările evidente dintre vehicule, astfel încît pluralul *metroaie* poate fi considerat un fel de cuvînt-valiză, rezultat al suprapunerii și al contaminarii dintre *metrouri* și *tramvaie:* „am văzut o mulțime de *metroaie ușoare* pe podul Grant“ (tramclub.org). Oricum, sînt multe contexte în care *metroaie* apare în serie cu *tramvaie: „tramvaie,* trenuri urbane, *metroaie“* (ratt.ro); „în stațiile de autobuze, *tramvaie, metroaie“* (viata-libera.ro); „ce atîta lux, plimbat cu *tramvaie* și *metroaie?“* (simonatache.ro) etc. Jocul substituirii desinențelor se poate extinde, creînd reciprocitate: „Nu avem unde să conducem *mașinurile,* ne spetim pe *metroaie“* (craiovaniuz.ro).

Cuvîntul *metrou* (înregistrat de dicționarele ceva mai vechi în forma *metro,* care între timp a decăzut la statutul de simplă variantă) a fost preluat în primele decenii ale secolului al XX-lea din franceză, alături de sursa sa neprescurtată, *metropolitan* (care avea deja alte sensuri, religioase sau urbanistice). În franceză, masculinul *métro* este foarte frecvent; substantivul *métropolitain* (provenit din sintagma *chemin de fer métropolitain)* preluase modelul din engleză al primei rețele de acest tip – *Metropolitan Railway* –, așa cum au făcut-o multe alte limbi; în italiană, substantivele *metro* și *metropolitana* (din *ferrovia metropolitana)* sînt feminine. Așa cum observa Iorgu Iordan, în *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor“* (1943), *metro* s-a adaptat morfologic repede în română, după un model de succes, urmat de multe alte împrumuturi lexicale cu finala în *o* accentuat: *argou, cadou, stilou, tablou* etc. Dicționarele noastre mai vechi înregistrau și substantivul *metropolitan* („tren subteran“, la Șăineanu, ediția a VI-a, 1929) și sintagma *tren metropolitan* („tren care circulă în prejuru și pin mijlocu capitalei, ca la Paris“, Scriban, *Dicționaru limbii românești,* 1939). Într-un articol din 1931, profesorul de urbanism C. Sfințescu enumera „căile ferate, *metropolitanele,* tramwayele electrice“ *(Căile de comunicație și transporturile în Municipiul București*, în *Buletinul Societății Politechnice).* În 1942, inginerul Nicolae Petculescu susținea proiectul noului mijloc de transport, în completarea progreselor realizate în modernizarea orașului: „Mai lipsește însă ceva de seamă și anume desăvîrșirea mijloacelor de transport orășenești, ceea ce nu se va putea avea decît prin construcția unei căi ferate subpămîntene în centrul atît de înglotat al Capitalei, adică a unui *metropolitan*, care va da Bucureștilor aspectul însemnatelor orașe civilizate ale lumii“ *(Viitorul metropolitan al Bucureștilor*, în aceeași revistă). Pasajul e interesant din punct de vedere lingvistic nu doar pentru forma *metropolitan* (care alternează deja în text cu *metrou),* ci și pentru rarul adjectiv *înglotat* (derivat de la *gloată).*

Metropolitanele au devenit destul de repede *metrouri;* transformarea *metrourilor* în *metroaie* nu e decît un joc lingvistic, indicînd familiaritatea extremă a vorbitorilor cu mijlocul de transport al Capitalei, dar parcă și o ușoară notă de iritare…

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

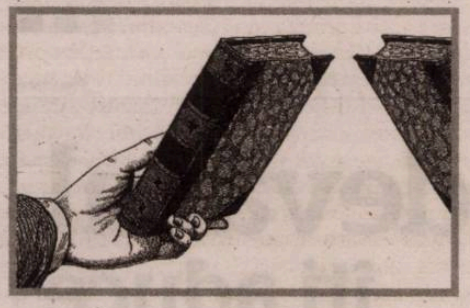

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Marele salt înainte

Este numele campaniei lansate de Mao Zedong în 1958, pentru a lichida înapoierea industrială a Chinei. Ideea era simplă și spectaculoasă: țăranii cooperativizați trebuiau să producă, prin orice metode, fier și oțel. În patru ani, asociat și cu o serie de calamități naturale, Mao a obținut între 20 și 40 de milioane de morți prin înfometare și nenumărate cazuri de canibalism.

Un mare salt înainte pregătesc și guvernanții noștri pentru învățămîntul românesc. După cum se știe, învățămîntul nostru suferă de tare cronice, ajutate din belșug de multitudinea reformelor care l-au folosit drept cobai: infrastructură școlară deplorabilă, pregătire deficitară a cadrelor didactice pentru meseria pe care o practică, structurare incoerentă și instabilă a parcursurilor de învățare și multe altele. Rezultatele, iarăși, sînt cunoscute: un loc asigurat la coada clasamentelor europene în ce privește alfabetizarea funcțională și unul de premianți la abandonul școlar, un nivel de demotivare a elevilor pentru învățătură inegalabil etc. Autoritățile au găsit, în fine, soluția și cine să o implementeze: Poliția. Nu glumesc deloc.

La sfîrșitul anilor '70, Ceaușescu, dorindu-și un învățămînt măreț, ca toate lucrurile pe care le-a înfăptuit, a decis extinderea obligativității școlarizării la zece ani de studiu. Urmările au fost catastrofale: între altele, pervertirea totală a sistemului de evaluare pentru a obține statistici mulțumitoare, transformarea multor școli într-un soi de penitenciare juvenile, amplificarea fără precedent a bătăii în școli, singurul mijloc rămas la îndemîna cadrelor didactice ca să țină în frîu furia adolescenților etc. La scurt timp după căderea comunismului măsura a fost abandonată. A fost reintrodusă prin 2000, în pofida unei legi a educației anterioare care prevedea o structurare mai rațională a ciclurilor de învățămînt. Calitatea pregătirii școlarilor n-a crescut o iotă, a crescut în schimb abandonul școlar.

Acum oficialitățile ne promit un nou mare salt înainte: învățămînt obligatoriu de 15 ani, incluzînd și grădinița, și segmentul liceal. Ce are Poliția de a face cu toate astea? Are. O obligație devine obligatorie în momentul în care abaterile de la ea sînt sancționate.

Cît am fost profesor stagiar la Breaza – o experiență cutremurător de reală, pe care am evocat-o adesea, stîrnit de multe ori de aroganța oficialilor noștri care pretind că știu care sînt problemele și nevoile „reale“ ale învățămîntului românesc –, am avut prilejul să învăț cu vîrf și îndesat cum e cu obligațiile.

Într-o zi, direcția școlii mi-a trasat sarcină să mă duc la familia Cutare, soț și soție, ambii seraliști, să-i anunț că aveau de trecut o corijență. Cum locuiau dincolo de marginea orășelului, am luat cu mine un elev să mă îndrume. Cînd ieșisem deja în cîmp, îl văd că se oprește să smulgă un par din gard. „Pentru cîini“ – îmi zice. Fac și eu același lucru. Ajungem la locuință, cu cîinii buluc pe noi, strigăm de la distanță, apare stăpîna casei, îi transmit ce aveam de transmis și facem cale întoarsă, cît mai sîntem încă teferi. În momentul ăla iese și soțul, care îmi strigă din urmă: „Cînd e corijența?“ „Mîine“, îi răspund, și ne vedem mai departe de drum.

Aveam în clasa a V-a la care eram diriginte doi elevi, frate și soră, dintr-o familie care nu mai ținea de mult socoteala progeniturilor, trăind toți claie peste grămadă într-o fostă vilă pe punctul de a se prăbuși, laolaltă cu găinile și cu rațele. Ea cred că avea vreo 13 ani, el să tot fi avut vreo 17. El nu vorbea niciodată, iar dacă îi adresai o întrebare se ridica în picioare și se uita fix la tine, încremenit pînă binevoiai să-l rogi să se așeze la loc. Ea mai îngăima uneori cîte ceva. La un moment dat, în timpul unei campanii împotriva elevelor care stăteau în clasă cu jersee pe ele – era frig în clase! –, mă trezesc cu directorul la oră. Are loc dezechiparea, mai puțin eleva cu pricina. O rog să-și scoată jerseul și rămîne neclintită. Insist. Se ridică în picioare, se uită țintă la mine și tace. Pînă ce un coleg al ei îmi șoptește din prima bancă: „Toa' profesor, n-are nimic sub sarafan“. În fine. La un moment dat, fratele ei dispare complet de la școală. Sînt iarăși chemat la direcție și mandatat să mă duc să-l iau de unde e. Aflu că a fost luat de ciobani la stînă, undeva la vreo oră de mers afară din localitate, și că nu mai vor să-i dea drumul. Elevul care mă însoțise la seraliști clatină din cap: „Toa' profesor, ăia au niște cîini… și n-or să se bucure să ne vadă“. Mă întorc la direcție și-mi declin competența: să se ducă Miliția. Directorul ridică sastisit din umeri: „Nu vor, că nu-i drum de mașină“.

Acum ne-am civilizat, avem metode moderne de coerciție. Punem ANAF-ul să trimită amendă părinților care nu-și dau copiii la grădiniță sau la școală, și încă una, și încă una. La o adică, putem recurge și la executare silită sau la decăderea din drepturile parentale a îndărătnicilor pentru care grădinița e un moft. Cît pentru cei ai căror copii de peste 16 ani nu mai dau pe la școală, să facă bine părinții să le tragă o sfîntă de bătaie, să le bage mințile în cap. La o adică, am putea readuce bătaia în școli, tot obligatorie: o dată pe zi, cu program – știu elevii de ce.

Doamnelor decidente și domnilor decidenți, opriți-vă! Faceți întîi grădinițe și școli cu grupuri sanitare, aveți grijă de formarea inițială și continuă a cadrelor didactice și de motivarea lor pentru carieră, și dup-aia ocupați-vă de mărețele proiecte. Și, mai ales, încercați să aflați ce ar fi de făcut ca *să vrea* copiii să vină la școală și părinții să-i îndrume într-acolo. Am mai scris despre asta de mă dor buricele degetelor: luați DEX-ul să vedeți ce înseamnă o „obligație“ și ce e o „oportunitate“. Sau, mai bine, lăsați sistemul de învățămînt de capul lui. E oricum preferabil marilor salturi înainte.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Praga – cîteva detalii

Podul lui Carol din Praga este plin la orice oră din zi și din noapte, în orice anotimp, indiferent dacă plouă sau e viscol. Practic, nu poți vedea podul, o construcție începută sub patronajul regelui Carol al IV-lea, în 1357, din cauza oamenilor (și cînd mă gîndesc la anii care au trecut peste el, mă emoționează ideea în sine și mă întreb oare ce avem noi de arătat, în România, din secolul al XIV-lea). Sute de oameni din toate colțurile lumii îl traversează la pas, se opresc ca să se uite la vaporașele sau la lebedele de pe apa Vltavei, își fac *selfie*-uri sau *wefie*-uri, cupluri de toate vîrstele se îmbrățișează și se sărută, făcînd abstracție de cei din jur, copii se pozează cu șobolani oferiți la cerere de localnici specializați în dresarea lor sau își fac portrete și caricaturi apelînd la aceiași localnici mai mult sau mai puțin talentați, miri îmbrăcați ca la nuntă vin tocmai din China pentru a-și regiza cîteva instantanee la Praga, după ce o serie *soap* a avut un mare succes în țara lor, iar protagoniștii ei s-au căsătorit pe Podul Carol (și mă întreb, din nou, oare ce înțeleg, totuși, asiaticii din cultura noastră europeană de care nu-i leagă nimic). Nicăieri, în Europa, n-am văzut o asemenea efervescență legată de un obiectiv turistic aparent banal – un pod. Cînd ajungi pe el, deja faci parte dintr-o mică manifestație, dai din coate ca să înaintezi printre grupuri călăuzite de cîte un ghid care flutură steguleț Spaniei, al Italiei, al Japoniei. Curiozitatea și entuziasmul tuturor acestor turiști care văd „minunile“ Europei pe repede înainte și le stochează pe cardurile telefoanelor sau ale aparatelor foto spun multe despre Praga, un oraș turistic prin excelență, atît de turistic încît, la un moment dat, te simți tu însuți, ca turist, sufocat de ceilalți. Însă Praga cea „frumoasă“, o frumusețe pe care nimeni nu poate s-o conteste – aproape orice clădire din zona centrală are un ceva al ei, dacă ai lua-o de acolo și ai planta-o în mijlocul Bucureștiului probabil că ar deveni o principală atracție –, nu este nici pe departe una și aceeași cu spiritul locului. Iar toată această frumusețe este atît de prezentă și de pregnantă încît la un moment dat începi să te obișnuiești cu ea și să ți se pară „normală“, aproape că nici n-o mai vezi. Realizezi prin ce oraș fabulos ai trecut abia cînd iei autobuzul expres de la Otopeni și începi să te afunzi prin orașul numit București, cu stridențele și dărăpănăturile lui, dar care are, totuși, un farmec... sau doar ne imaginăm noi că l-ar avea? Praga nu este un oraș în care mi-aș dori să locuiesc, însă m-aș întoarce cu plăcere a doua oară, pentru cîteva lucruri, cîteva detalii. Cum ar fi tramvaiele roșii, vintage, toate la fel, care se strecoară pe străduțele înguste din centru și imprimă orașului un ritm cu țăcănitul lor de roți (admirîndu-le, mam gîndit cu milă la urgisitul tramvai 16, din București, despre care am scris de curînd). Pavajul din piatră cubică care e peste tot și atît de bine păstrat, încerci să-ți imaginezi ce muncă a fost acolo, să îmbini piatră cu piatră, ca într-un uriaș puzzle. Absența reclamelor comerciale la metrou, doar afișe de film, cărți, expoziții și concerte (ca la Paris, de altfel) care te fac simți că ești într-un oraș cultural, înainte de toate. Spațiile verzi, multe, relaxante, pline de copii și de cîini prietenoși care zburdă fără lesă, senzația de oraș aerisit. Detaliile clădirilor istorice, mai ales blazoanele caselor de prin preajma castelului, atunci cînd străzile nu aveau numere și recunoșteai cîte o casă după însemnele breslelor cărora le aparțineau: fierari, muzicieni, clerici, viticultori etc. Schimbarea gărzii la Prazsky Hrad – un spectacol pentru turiști, în primul rînd, însă care e luat foarte în serios, căci reprezintă de fapt rămășițele unui imperiu (cehii din zilele noastre nici nu vor să audă de monarhie, sînt profund republicani), figurile luminoase ale soldaților care nu sînt distrase nici o clipă de spectatori. Apusul de soare privit de la mînăstirea Strahov, atunci cînd razele lui poleiesc toate cupolele, toate ferestrele, statuile și blazoanele, iar orașul îți pare cu adevărat unul de aur. Da, Praga este un oraș de poveste, dar dincolo de toată această poveste, îți dă o stare de bine, este *a good place to be*.

© A. Popescu

Revenind, însă, la spiritul locului, îmi imaginam că românii sînt dependenți de cîrciumă, de flecăreala de multe ori inutilă, în fața unui pahar, dar la Praga am descoperit în ce măsură cîrciuma, pub-ul, berăria sau cum vreți să o numiți poate deveni o „instituție“. De altfel, am aflat că, mai în glumă, mai în serios, berea este prioritatea numărul unu a cehilor, pe celelalte locuri se află plimbările în natură, copiii și animalele. Berea e un liant social, la terasele restaurantelor poți vedea oameni cu halbele în față începînd cu ora zece dimineața și pînă tîrziu în noapte, indiferent dacă e luni sau sîmbătă. Oameni de toate vîrstele și categoriile sociale, colegii de serviciu cînd ies de la muncă se opresc la o bere, fetele se întîlnesc la o șuetă tot la o bere, iar seara se iese în mod disciplinat la cîrciumă între orele 7 și 9, se rezervă mesele, la bere merge și cîte o gustare – clătite cu cartofi care seamănă izbitor de mult cu tocineii din Bucovina, brînză murată, cîrnați sau chipsuri, se rîde mult, uneori se cîntă. Tot freamătul acela relaxant din cîrciumile decorate cu bun gust, în cel mai mic detaliu (chiar și în cele mai prăpădite vezi radiouri sau geamantane vechi, ceasuri, fotografii alb-negru etc.), vocile întretăiate într-o limbă necunoscută, imposibilă pentru noi, îți dau senzația că aparții locului respectiv, că faci parte dintr-o mică și veselă comunitate. Sînt de ocolit cîrciumile turistice unde, inevitabil, totul este mai scump și ți se atrage atenția la final că bacșișul nu este inclusiv, obligîndu-te astfel să lași ceva în plus (un ospătar simpatic, de altfel, ne tot făcea cu ochiul și încerca să ne bage pe gît *shot*-uri de Becherovka, băutura lor „tradițională“). Mult mai interesante sînt „speluncile“ de cartier, cu oameni desprinși parcă din prozele lui Hrabal sau din filmele de început ale lui Forman, locuri în care timpul pare să se dilate într-atît încît își pierde sensul, poți rămîne aici la nesfîrșit, simțindu-te ca un oaspete în casa cuiva, chenerul ține socoteala berilor băute trăgînd liniuțe cu un creion pe o foaie de hîrtie, oamenii discută uneori gălăgios, alteori tac pur și simplu, încremenesc ca niște statui în fața halbelor pe jumătate goale, se face liniște, ești singur cu gîndurile tale, o liniște care e spartă la un moment dat de un rîs ca un chiot sau de o frîntură de cîntec.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Urzica

Cică se subțiază sîngele îngroșat de atîta șorici. Mîncare umilă, uimită, o luptă. Știu cînd stăteam cu maică-mea la rupt codițe. Mă urzicam tot. Și cît adevăr e în cîntecul ăsta găsit pe net, cică versete populare din Ardeal: „Primăvara-i mama noastră, / Cresc urzîcile pe coastă, / Vin țîgani să le culeagă / Să le pună să le fiarbă. / Urzîca-i bucată noauă, / O mîncă domnii cu oauă.“

Urzicile proaspăt culese le iei de la țigani. Le iei, cît sînt, 5 lei, 10 lei. Deja e comoară, faci de rupi! Le cureți, cum zic, de codițe. Te urzici un pic, dar merită. Dai cu căciula după cîini dup-aia. Le speli, le arunci într-o oală. Și le dai cîteva clocote. Nu trebuie fierte mult. Urzica e lebădă, bre. Nu trebuie s-o omori. De vrei să spargi om lîngă ele, atunci amesteci cu o țîră de făină și ulei. Apoi scapi ou, așa, în scîrbă, lîngă. Poți să-ți faci singur și pîinea. Dacă nu, merge pită proaspătă, de pe cuptor de lemn. Și din astea mănînci pînă ți se apleacă.

Și acum, tot umblînd pe net, mor de rîs, citiți: „Urzicile sînt printre cele mai bogate plante în substanțe benefice pentru corpul uman, fapt ce a determinat nutriționiștii să-l recomande ca aliment sau plantă medicinală pentru detoxifierea și pentru regenerarea organismului. Conțin substanțe de natură proteică și glucidică, un număr extraordinar de aminoacizi, vitaminele B2, K și C, polivitamina A, acid pantotenic, beta-caroten, săruri de calciu, fier, siliciu, magneziu, potasiu, amine, cetone, steroli și multe altele în cantități mai mici. Proprietățile antiinflamatorii sînt datorate prostaglandinelor; ajută la detoxifierea organismului de substanțe chimice și metale grele; fiind bogat în minerale și vitamine, este execelent pentru vitaminizarea, remineralizarea și echilibrarea sistemului de apărare al organismului; elimină stările de anemie, ce apar mai ales primăvara; ajută la reducerea retenției de apă, sînt în particular foarte eficiente în sindromul premenstrual și menoragie; stimulează lactația și ajută la recuperarea energiei după naștere; cu ceai de urzici se crește concentrația de testosteron în mod natural, crescînd vitalitatea la bărbați; este diuretic, crescînd secreția de acid uric, dar în același timp este eficient în tratamentul enurezisului nocturn.“ Rîd, rîd. Sînt sănătos?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Chiar o să se construiască stadioane noi pînă în 2020?

Da. Și o autostradă. Spre Lună. Vorba unuia: problema nu e că sîntem săraci, problema e că nu vrem să ne îmbogățim. Adică vrem, dar pe persoană fizică. Ne doare undeva de comunitate. Dar nu e *cool* să te arăți astfel, ideea e să păcălești. Să te arăți mort de grija altora și noaptea să umpli terasele cu prețuri ca la Paris din fața trotuarelor cu aspect de Kabul. Cu stadioanele, e simplu, e ca în povestea cu negrii mititei. Unul a căzut. Că n-a vrut N. Badea, fostul patron, făcut stăpîn de jupîn Năstase A. pe mai toate suprafețele de la Dinamo (proprietate publică, altfel – dar cînd „Statul sînt eu!“...). Așa că pînă s-au ciondănit, pînă a amenințat Carmen Dan și apoi și-a parcat amenințările în debara, pînă cînd au ales alt loc, pînă au refăcut planurile a venit deunăzi un ministru trist și ne-a anunțat cu durere în suflet că nu, probabil nu, practic nu. Nu se va face. Nu la timp pentru Euro 2020. Cît despre celelalte – Arcul de Triumf, Steaua și Rapid – cică da, dar vreți să pariem? AMR doi ani. În ritmul în care se construiește pe aici mi se pare o fantezie. Fiți atenți: co-organizarea ni s-a acordat în 2014. Sîntem în 2018 și nu s-a dat o lopată. Din fericire, tehnologia avansează mai repede decît România. În lume se vorbește despre proiectarea unor meciuri virtuale pe stadioane reale. Propun ca noi să facem invers: meciuri reale pe stadioane virtuale. Că tot sîntem, ca să zic așa, beton în IT. Dar ghiciți ce? O să fie bine chiar și fără să construim nimic. Fără arene de antrenament, fără metrou pînă la aeroport și autostrăzi pentru fanii care vor veni la meciuri. Fotbalul e un mare blat. E pe bază de făcut cu ochiul. Noi ne facem că ne respectăm promisiunile, ei se fac că nu văd. Dacă nu se crapă în două Arena Națională, totul va fi bine. Vom fi mîndri. Și cu toții vor fi înțeles un pic mai mult despre noi.

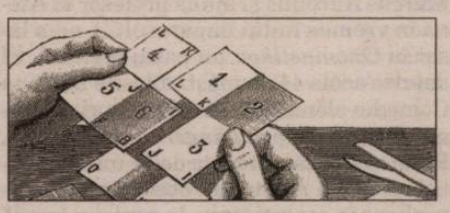

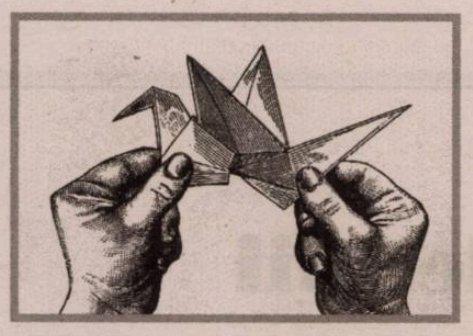

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Geamantanul

Un londonez născut la București observa prin anii '90 că, pe oriunde se duc, românii cară după ei foarte multe bagaje. La fiecare călătorie parcă pleacă într-un adevărat refugiu. Nu știu dacă o mai fi chiar așa. Traumele supraviețuirii s-or mai fi risipit. În urmă cu cîțiva ani am citit cu interes experiențele și sfaturile Cristinei Foarfă despre cum se poate voiaja *à la longue,* cu foarte puțin bagaj, eventual doar cu un rucsăcel. Fără bagaje, fără griji și fără bani, ca la 20 de ani, vorba cîntecului.

Nu acesta e însă și cazul Roxanei, a cărei poveste am aflat-o recent. E o românca măritată cu un cizmar din Germania. L-a cunoscut printr-o agenție matrimonială și a fost dragoste la prima vedere, deși el e puțin șchiop. Ea a învățat germană și s-a mutat în casa neamțului, într-un mic sătuc de pe lîngă München. Cei care mi-au spus povestea o cunosc din România și merg împreună cu ea în vacanțe prin Europa aproape în fiecare an, în vreme ce soțul ei stă acasă și repară pantofi. Au format deja un fel de grup tradițional de mers în călătorii. Ei bine, problema lor cu Roxana e că, de fiecare dată cînd merg în asemenea excursii, ea vine cu un geamantan enorm. Cînd trebuie s-o ia cu mașina, prietenii din România au mari dificultăți cu acel geamantan, care nu încape nicăieri. Ce permutări și regrupări de bagaje se fac în timp ce monstrul așezat alături își așteaptă în liniște integrarea! Se ajunge la restructurări radicale și, fără excepție, se cere ajutorul arhitectului din grup. Dar nu doar în mașină sînt probleme. La hotel, într-un lift pentru patru persoane în care se urcă Roxana cu al său geamantan, nu mai încape nimeni. Toți ceilalți trebuie să aștepte.

Slavă Domnului că valiza are roți… Două, ca de trotinetă. Bineînțeles că de fiecare dată prietenii fac glume pe seama ei (nu de față cu Roxana, că ea n-are simțul umorului, mai ales cînd vine vorba de acest obiect drag). Înainte de o nouă întîlnire, ei se întreabă dacă nu cumva proprietara, în sfîrșit, i-a pus motor, așa încît să poată veni călare pe el. Alteori își închipuie că prietena lor va reuși să călătorească în interiorul propriului geamantan (ambele variante sînt posibile fizic). Unul dintre ei visează să meargă împreună cu ea la o cabană și acolo, în timp ce ea doarme, să pună mîna pe o drujbă și să-l taie în două. Zice că mai mare bucurie pe lumea asta n-ar putea avea, chiar dacă știe că Roxana s-ar supăra foc.

La început au sperat că, la un moment dat, cîndva, ea va renunța la acel geamantan. Observînd însă caracterul neobișnuit de tare al femeii, și-au luat gîndul de la așa o idee. O vreme s-au mai gîndit că odată și odată, la fel ca orice lucru de pe lumea asta, și valiza se va strica sau măcar se va uza. Ori de cîte ori (și nu rareori) au fost puși în situația să o care, băieții au încercat diverse manevre prin care să-i grăbească sfîrșitul. O sucire bruscă din mîner, atunci cînd o roată tocmai a intrat printre zăbrelele unei guri de canal, o izbitură de colțul peretelui la cotitura cîte unui coridor de hotel sau chiar datul la vale pe scări, cînd Roxana nu putea să-i vadă, au fost tot atîtea experimente menite să-i convingă definitiv că nu e un obiect de pe lumea asta și că e indestructibil. Cinste firmei care l-a fabricat, n-au reușit să-l zgîrie măcar. Într-un an le-a venit ideea că ar putea să-l lege în urma automobilului și să-l tragă ca pe o remorcă, dar n-au îndrăznit să-i propună asta și Roxanei.

În cele din urmă, văzînd că an de an, fie vară, fie iarnă, enormul geamantan își făcea nedezmințit apariția, parcă tot mai nou și mai sclipitor, au început, vrînd-nevrînd, să-l accepte ca pe un adevărat membru al găștii lor, care-și merita propriul loc. Nu s-au oprit însă niciodată de la a-și pune întrebări despre conținut. O singură dată cineva l-a văzut deschis, preț de cîteva secunde. Era momentul în care Roxana se suise cu toată greutatea pe el ca să-l poată închide. Așa au aflat că nu era doar mare, era și îndesat, ceea ce de altfel bănuiau, din cauza greutății. Dar omul nu apucase să vadă mai nimic din ce era în interior. Și bineînțeles că, asemeni unui seif, obiectul are un cifru pe care proprietara nu-l spune nimănui. Au avut ocazia să remarce, în timp, că Roxana nu are cine știe ce toalete rafinate, pălării sau pantofi care să ocupe mult loc, dar că adesea are la îndemînă, chiar și vara, două-trei fulare, cel puțin tot atîtea eșarfe, mai multe perechi de mănuși, căciuli de mai multe grosimi și culori, pulovere și jachete. În general, multe lucruri care țin de cald, chiar dacă nu pot fi purtate toate în același timp. Frigul e unul din nenumăratii dușmani ai Roxanei. De asemenea, fetele au observat că folosește creme de foarte multe feluri pentru protecția împotriva soarelui, o altă mare problemă a ei, fiindcă, nu-i așa, orice contact direct al pielii cu exteriorul poate fi de-a dreptul periculos.

În fine, o membră a grupului și-a luat odată inima-n dinți și a întrebat-o direct de ce vine mereu cu același geamantan. A primit un răspuns fără ocolișuri, prin care, de fapt, avea să i se dezvăluie una dintre cele mai teribile informații de pe planetă. „Dragă, ce vrei" – i-a spus Roxana – „celălalt geamantan pe care-l am acasă e folosit doar cînd merg împreună cu soțul meu. Pe acela nu mă încumet să-l iau singură în excursii fiindcă e mult mai mare decît ăsta."

ready made

Dilem'a

„Dilem'a (dis lèmma) e unu ratiunamentu *ipoteticu-desjuntivu.* Propusetiunea majore a acestui ratiunamentu e unu judeciu *ipoteticu desjuntivu;* in propusetiunea minore se redica desjuntiunea, si asia in conclusiune se redica si ipotesea. Deci dara in acestu ratiunamentu se conchide in *modo tollente."*

Simeone Barnutiu,
Psicologi'a empirica si logic'a, Iasi,
Tipariulu Tribunei Române, 1871

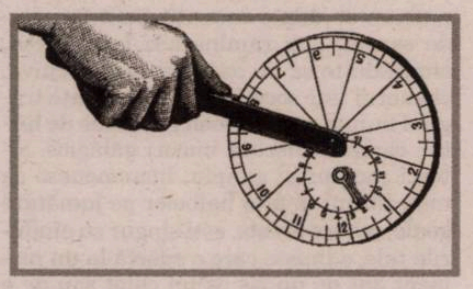

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Emoji au fost, emoji sînt încă

Existau emoji în lumea clasică? Știința nu poate progresa fără să găsească mai întîi un răspuns convingător la această întrebare. Iar sugestia mea ar fi asta: că cel mai apropiat echivalent antic al micii pictograme monosentiment din dialogul digital de azi este masca actorului din teatrul grec.

Toate piesele clasicilor, ca și cele jucate apoi multe secole la rînd în Atena, presupun doi, iar după Sofocle, trei actori bărbați (mai mulți nu apăreau pe scenă simultan, dacă nu luăm în seamă corul). Ei purtau mereu masca masculină sau feminină cerută de roluri, schimbată după nevoi. Măștile astea erau, în principiu, standardizate în funcție de caracteristicile dominante – binișor îngroșate – ale personajului. Există mii de reprezentări de un fel sau altul ale unor măști de teatru – din teracotă, bronz, marmură, pictate în frescă etc., descoperite arheologic din Mangalia pînă în Marsilia, care reflectă această standardizare. Unul din enciclopediștii antici, Ioulios Polydeukes, grec din Egipt (trăitor în vremea lui Marcus Aurelius și ajuns profesor la Atena în vremea fiului împăratului), ne-a lăsat în *Onomastikon* un pasaj esențial. El descrie acolo 44 de măști folosite în Noua Comedie elenistică, în care autori ca Menandru (și *Doppelgänger*-ul lui roman, Plaut) virează puternic de la comicul politizat al lui Aristofan, obscen și intelectualizat în același timp, la o mistocăreală de telenovelă, centrată pe viața de familie. Cum măștile de teatru din colecțiile muzeelor aparțin de obicei comediei, o să mă limitez ele. De spus mai întîi totuși că nici una din măștile pe care le vedem prin muzee nu e un original. Măștile purtate în timpul unei reprezentații, un fel de coifuri care se trăgeau cu totul pe cap, erau făcute din materiale organice, pictate, care n-au rezistat – probabil pînză de in întărită cu pap sau mai degrabă cu clei animal. (Măști egiptene policrome, ce-i drept funerare și mai rar rituale, făcute exact din in sau papirus încleiat sau gipsat, s-au tot găsit în Egipt, datînd încă din secolul al XVIII-lea î.Hr.)

Am luat deci principalele cataloage de măști antice de comedie descoperite arheologic, corelate cu descrierile numerotate ale amicului Polydeukes (latinizat Pollux). Sînt acolo nouă tipuri de bătrîni, toți simple caricaturi, cu guri uriașe, cum ar fi „Moșul 1" și „Moșul 2". Masca 3, cu multe exemple în teracotă, frescă și mozaic, e o combinație de Beavis și Butthead în etate, cu o barbă care pare să funcționeze și ca mătură, și ca fărăș, și părul ca un covrig purtat regulamentar pe cap. Masca 7, zice enciclopedia de acum 1900 de ani, e băgăciosul, și teracotele îi arată fruntea ridată de atîta veselie dușmănoasă. Masca 8, cu nas năsturesc, numită „patronul de bordel", e un tip cu dispepsie și cazier. Numerele 10-20 sînt tineri. Masca 10 e „Admirabilul" și, într-adevăr, are gura ceva mai mică. Masca 11 e un tinerel studios, presupun cel mai caraghios tocmai prin asta. Despre următoarea, Polydeukes spune între altele că trebuie să arate un june cu un singur rid pe frunte, dar măștile îl scutesc și de această ultimă obligație la reflecție. Masca 13 e „Delicatul", cel mai tînăr, cu fălcuțe și nasul – important cadou patriotic – lung și drept, ca și la 10-12. Cum însă 14 trebuie să fie micul energumen de la țară, Polydeukes îi turtește imediat nasul. Un singur rid de un centimetru pe o față foarte rotundă apare pe masca 15, și sprînceneleezitînd între rîs și plîns pe 16. La „Kolax", 17, lingușitorul, și la „Parazit", 18, nasul pare să fi aspirat cîteva mingi de ping-pong. „Dichisitul" (sau „Operă de Artă"), proaspăt ras, se vrea portretul unei secături care a ajuns director, e vag chipeș și, nu știu cum să zic, asta îl face de două ori mai detestabil. Urmează șapte tipuri de servitori bărbați (21 e de fapt libert), din nou, ca de pildă la 22, cu guri cît ghizdul fîntînii, bărbi produse în secole de acrețiuni și riduri labirintice. Bucătarul indigen e 25, numit „Maison" (în greacă, nu franceză), o mască folosită „pentru bucătari, marinari și alții asemenea" (?!) cum zice o altă sursă antică, parcă Festus, dar am pierdut fișa respectivă. Bucătarul străin e 26, „Tettix" („Greierul").

Cu mai puțină răutate sînt prezentate figurile feminine, 28-44. Gurile sînt foarte mici (cu excepția tipului „Baba", cu patru dinți). În loc de chelii și hirsutism, e timpul extravaganțelor – părul drept în sus ca o baghetă sau ca o fîntînă arteziană. Numele măștilor se reflectă în obiectele descoperite: fata „cu eșarfa colorată", fata „cu aur în păr" și tot așa, de la hetaire la „Falsa fecioară" („Pseudokore"). Toate își propun să ne convingă, minimal, că una e străină de loc, alta e o vampă *à l'ancienne,* cutare doamnă e o semi-smiorcăită etc.

Măștile de teatru îngheață, într-o formulă reducționistă, dar memorabilă, un tip de personalitate obținut într-o viață întreagă de consecvență cu defectele tale, o viață de muncă pentru a-ți esențializa lăcomia sau vulgaritatea mai ceva ca eroul lui Süskind parfumurile. Că sînt măști tragice sau comice cu exageratele lor metehne, toate oferă rapid și convențional o premisă ușor de priceput de la care să plece comunicarea, oricît de complexă mai apoi, dintre actor și spectator. Data viitoare cînd folosiți un emoji cu gura pînă la urechi pe chat, nu uitați că tocmai ați trimis în scenă unul din actorii lui Aristofan și Menandru. ☺

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Lumea nevăzută a lui Horia Damian

Sîmbăta trecută, pe cînd Bucureștiul vizibil arăta un pic mai bine sub soarele de primăvară, am intrat în Galeria Alexandra's din strada Piața Amzei, unde se poate vedea o expoziție Horia Damian (1922-2012). Acolo m-am întîlnit cu criticul și istoricul de artă Radu Varia, prieten al artistului și curator al expoziției. Lucrările sînt strînse în această expoziție pentru a ilustra evoluția limbajului plastic al artistului. Cum limbajul plastic este mereu acordat ideii, avem în față nu doar traseul urmat de artist în ceea ce privește expresia gîndului, ci și aventura gîndului ca atare. Trecerea de la punct la cerc și apoi la sferă, perfect trasabilă în logica expoziției realizate de Radu Varia, a fost pentru Horia Damian un parcurs spiritual ce s-a tradus în aceste etape de limbaj plastic. Este, neîndoielnic, meritul lui Radu Varia de a face atît de clar acest drum, altfel sinuos și plin de ezitări, care o poate face pentru că știe ca nimeni altul arta lui Horia Damian și simte precis articulațiile marelui său destin artistic. Așa cum a făcut-o în urmă cu cîțiva ani, organizînd la Mogoșoaia o expoziție amplă cu lucrările pe care Horia Damian le-a realizat la București, în prima sa tinerețe, înainte de a se stabili pentru totdeauna la Paris (deci, înainte de 1946), și acum Radu Varia pledează pentru valoarea excepțională a operei lui Horia Damian. „Cred nu doar în arta lui Damian, căreia m-am dedicat cu absolută determinare, ci cred și în marele ei destin postum", scrie Varia în catalogul expoziției.

Citînd titlul unei cărți a lui Horia-Roman Patapievici, și eu sînt dintre cei care cred că partea nevăzută decide totul. Transparența poate fi o exigență în procesul guvernării unei democrații, dar este o naivitate în raport cu lumea ca sumă a celor văzute și nevăzute. Nu sînt deloc conspirationist și nu afirm preeminența nevăzutului asupra văzutului pentru a sugera cine știe ce tainice determinări, păpușari invizibili sau fire nevăzute care țin vizibilul în lesă. Nu cred într-un Conspirator nevăzut. Pe de o parte, vorba lui Toader Paleologu, nu există doar un singur conspirator: o grămadă de lume conspiră. De nu cumva toată lumea, într-un fel sau altul, conspiră. Acesta este și motivul pentru care cele mai multe conspirații, așa cum le știm noi, eșuează – orice conspirație în desfășurare se va ciocni de o alta despre care nu a știut nimic, iar evenimentele vor curge, inevitabil, altfel decît în planul conspiratorului. Pe de altă parte, conspiratorii la care vă gîndiți sînt la vedere. Ei sînt viețuitori ai lumii vizibile. Însă, așa cum nu cred că există un Conspirator, cred că există un Creator.

În lumea celor nevăzute, adică acolo unde se decide totul, pur și simplu nu există conspirații. Creația nu este, nu are cum să fie o conspirație. Legăturile dintre lumea nevăzută și cea văzută sînt de cu totul alt tip, iar verbul „a decide", din „partea nevăzută decide totul", nu trebuie luat în sensul lui cel mai rudimentar, ca și cum acolo s-ar afla un decident care zice ceva și așa se-ntîmplă. Raportul este mult mai subtil și, probabil, incomprehensibil pe de-a întregul. Raportul prin care lumea nevăzută „decide" totul în lumea văzută este tocmai un raport de creație. Adică un raport în care voința Creatorului și libertatea creaturii coexistă.

Horia Damian, ca mulți alți artiști de primă mărime, a înțeles că acolo, în lumea nevăzută, trebuie să-și plaseze arta mizele. Indiscutabil, marele examen al unui artist plastic (în fine, acum îi zice „vizual" și eu tot nu mă pot obișnui) este acela de a arăta invizibilul cu inerentele mijloace vizibile. Arta, în general, este complicată și discuțiile în jurul ei sînt infinite, dar acest examen este atît de tranșant încît aproape nu mai e nimic de adăugat. Explorarea operei unui mare artist este, de fapt, o călătorie în lumea nevăzutului. Privești o lucrare și, dacă te duce dincolo de ea, într-un spațiu al nevăzutului, a reușit. Dacă nu, treci mai departe și uit-o! Da, e chiar atît de simplu...

Arta lui Horia Damian a evoluat în timp spre o simplitate deconcertantă. Ca și Brâncuși, Horia Damian a fost posedat încă de la început de un talent pe drept cuvînt socotit „uluitor" de Radu Varia. Acest talent formidabil se vede bine într-o mică lucrare din expoziție pe care artistul a realizat-o la 14 ani: un colț de natură în manieră romantică, cu o seducătoare aluzie impresionistă. Repet, la 14 ani! Dovedind, încă înainte să termine școala, că poate să picteze ca toți pictorii din programă, Damian a pornit pe drumul său. Iar acest drum artistic al său a început cu drumul exilului: de la București la Paris. Ca și Brâncuși, Damian a epuizat rapid tot ce se vede cu ochiul „din afară". După ce a dovedit că poate stăpîni lumea vizibilă, a plecat pe drumul spre cele nevăzute – marele drum al artei. Au apărut în arta lui coline, ceruri și piramide tot mai esențializate, tot mai decontextualizate. A început meditația artistică asupra punctului, cercului și sferei. Și, dacă urmăm cheia brâncușiană prin care Radu Varia îl explică pe Horia Damian, înțelegem că simplitatea lui implică o anvergură interioară uriașă. Pe măsură ce crește în amploare și în intensitate experiența spirituală, artistul are nevoie de din ce în ce mai puțin ca să spună din ce în ce mai mult. Damian își susține marile intuiții cu un curaj posibil numai în condițiile unei profunde credințe. Cînd la Paris se purta „noul realism" al charismaticului Yves Klein, în atelierul său, Horia Damian mergea în răspăr, spre vremuri imemoriale, explorînd formele pe care Creatorul le-a utilizat ca să creeze lumea care se vede. Cînd postmodernitatea ducea marea distincție dintre obiect și subiect la stadiul isteric, Damian intuia că opțiunea între un termen și celălalt este o eroare. Și drumul spre obiect, și drumul spre subiect sînt la fel de rătăcitoare pentru că separarea lor este o imensă greșeală. O ofensă adusă Creației, aproape. Iar artistul Horia Damian, prin creația sa, încearcă să repare ruptura aceasta care i-a înveselit pe atîția ca o mare descoperire, dar este, pentru puținii care chiar înțeleg, un prilej de adîncă tristețe. Înapoi la vremurile lui Ghilgameș, înapoi la formele pure și cuprinzătoare, la formele din care toate se nasc, acolo aflăm ceea ce, mergînd tot înainte, obsesiv înainte, nu vom putea afla niciodată. Acolo aflăm ce-i cu noi...

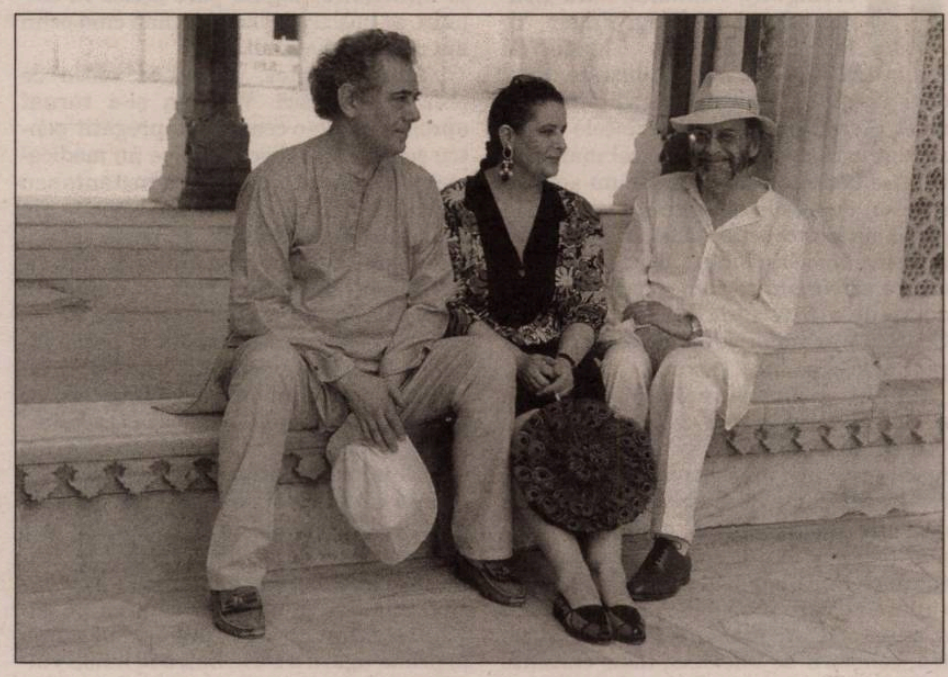

Horia Damian, Mariana Nicolesco și Radu Varia la Jaipur

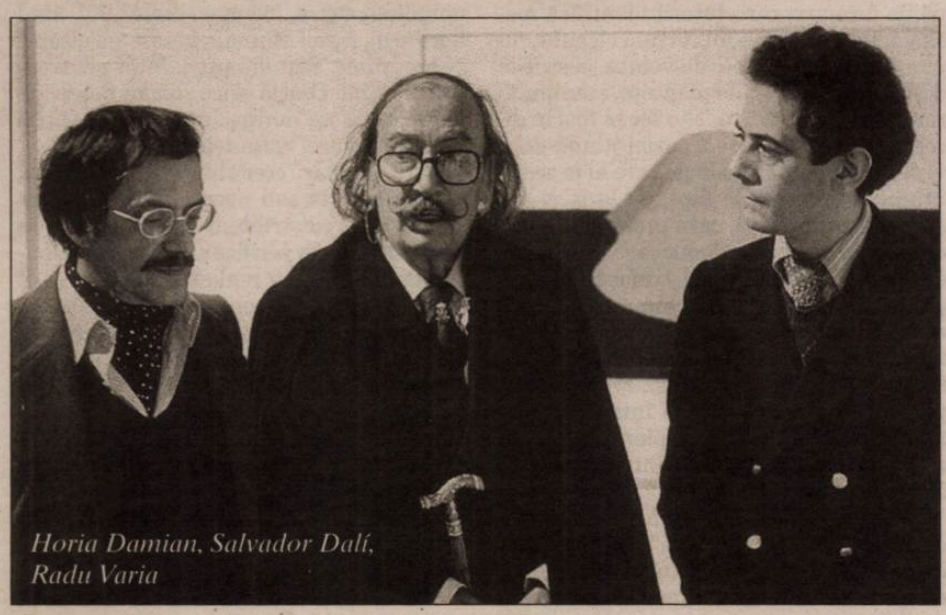

Horia Damian, Salvador Dalí, Radu Varia

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Stele roșii

Vulturii cu două capete sînt demontați de pe turnurile Kremlinului și topiți în cuptoare imense. Au stat acolo sute de ani, simbolizînd monarhia rusă. Comuniștii trebuiau să înlocuiască istoria, iar în 1935 le-a venit rîndul simbolurilor imperiale. Ce să pună oare în loc?

Cîștigătoare au fost stelele cu cinci colțuri. Roșii. Stalin nu a fost mulțumit de primul model care i s-a propus, așa că abia a doua machetă pregătită a primit aprobarea și a fost executată. Astfel, patru stele făcute din cupru, decorate cu aur și pietre semiprețioase, care aveau să le asigure strălucirea și vizibilitatea de la mare distanță, au fost montate pe turnurile complexului Kremlin. Sună ceva mai simplu decît a fost, de fapt: fiecare stea cîntarea cam o tonă, iar greutatea noilor simboluri punea în pericol structura turnurilor unde urmau a fi așezate. Nu-i nimic, planul e plan (fie el cincinal sau... stelar), turnurile au fost reconsolidate astfel încît să poată suporta greutatea stelelor.

Doar că uneori și cele mai bolșevice planuri pot fi puțin date peste cap de natură. Ploile și praful au organizat un complot (al agenților externi, cum altfel?), care în doar doi ani a răpit strălucirea stelelor de pe Kremlin, lăsîndu-le cu un aspect negricios și degradat.

Drept urmare, în 1937 cele patru stele au fost înlocuite (și s-a adăugat și o a cincea pe încă un turn). Noile simboluri ale puterii sovietice au fost create de directorul artistic al Teatrului Bolșoi, Fiodor Fiodorovski, care a avut inspirația de a propune proporții mai adecvate pentru acestea. Noile stele, care pot fi văzute și în prezent în Moscova, au fost construite dintr-o sticlă rubinie special fabricată în acest scop și au fost dotate și cu un sistem propriu de iluminare. Da, stelele roșii de pe Kremlin se rotesc și luminează.

Doar de două ori în istorie s-au oprit din luminat. Prima dată s-a întîmplat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd întregul Kremlin a fost ascuns de ochii inamicului pentru a fi ferit de bombe. A doua oară, în anii '90, scopul a fost unul artistic, mai exact filmarea unor secvențe din *Bărbierul din Siberia*, în regia lui Nikita Mihalkov.

Cît timp vor mai străluci stelele roșii pe Kremlin va hotărî istoria. Între timp, săptămîna aceasta, rușii merg la vot.

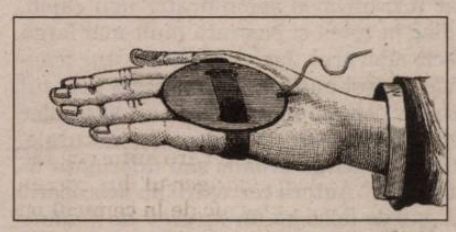

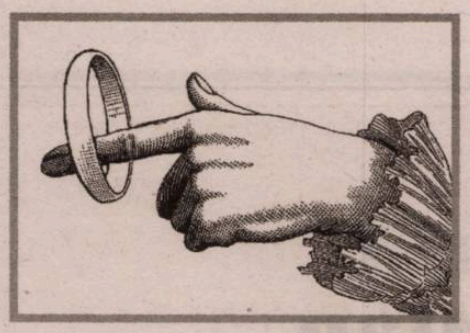

Selma IUSUF

legende **urbane**

O noapte

Hemingway, Faulkner, Jack London, Stephen King, Edgar Allan Poe, Truman Capote, de Bukowski nici nu mai amintește, că e deja jenant de *mainstream* să amintești de el. Se consolează cu referințele culturale pe care crede că le știe cel mai bine. Uite ce bețivi au fost ăștia, cum s-au tîrît ei în depresii post-alcool, în vomă, în paranoia și inconștiență, și uite că au făcut ceva, au scris bine și foarte bine unii dintre ei. Numai că tu n-ai scris un rînd demn de a fi reținut. Ei, ce contează... Contează acum orice fel de alinare, căci răul fizic și psihic e extrem.

Băutul și mahmureala. Mahmureala și băutul. L-au însoțit cu retrageri și reveniri, cu absențe largi sau cu istovitoare prezențe pînă acum, la maturitatea trecută bine de treizeci; el, persoană decentă, funcțională și gînditoare. Primul pahar e mai greu. Are la capul patului, pe lîngă paharul cu apă, o Cola răsuflată pe care probabil că a băut-o cînd a ajuns aseară acasă, o folie de Nurofen, ochelarii de televizor, niște chitanțe vechi ieșite din cine știe ce buzunar și un turn instabil de cărți citite și necitite. Printre ele, o ediție veche – *1984* a lui Orwell. Citită și răscitită. Întinde mîna cu grijă, fără să întoarcă prea tare capul și mai ales globii ochilor care par legați cu nervii dezgoliți și sensibili de toți lobii cunoscuți și necunoscuți ai creierului. Întinde mîna, ar vrea să știe unde e telefonul, dar apucă cumva cartea, deschide la întîmplare, pagina pare scrisă în chineză, se mișcă și e blurată pînă cînd ochii ăia chinuiți o stabilizează:

„Mirosea grețos, uleios, ca vodca de orez chinezească. Winston și-a turnat aproape cît de-o ceașcă, s-a pregătit pentru șoc, și a dat-o pe gît ca pe un medicament. S-a făcut roșu la față instantaneu și din ochi i-au țîșnit lacrimi. Chestia aia avea gust de acid nitric, și, peste asta, a lua o gură din așa ceva era ca și cum cineva te-ar izbi peste ceafă cu o bîtă. În orice caz, peste o secundă senzația de arsură din stomac s-a domolit și parcă lumea a început să pară mai veselă."

Winston și ginul lui. Partenerul care nu l-a părăsit niciodată în odioasa Oceanie.

Așa a început și seara trecută. S-a dus contra inimii la întîlnire, se strîngeau cu toții la cîrciumă și deja anticipa orele de plictiseală și fundul tăbăcit de atîta stat pe scaunele alea de lemn incomode. Primul pahar a fost ca al amărîtului de Winston. S-a dus al dracului de greu pe gît. I-au tremurat apoi măruntaiele pe afară, la prima țigară a serii. Bătea al naibii vîntul în București, iar mormanele de zăpadă neagră strînse la marginea trotuarelor luceau grețos ca un oarecare cadavru marin într-un stadiu avansat de descompunere. Uite că deja scria în cap. „Oarecare cadavru?" „Mariiin?" Pfff, Chandlere, își rîse el în gînd, ba îl bușì un hohot zgomotos. Intră la loc în cîrciumă, iar de aici încolo, paharele au devenit din ce în ce mai dulci, din ce în ce mai aurii în lumina slabă, din ce în ce mai goale.

Își amintește o discuție aprinsă cu unul din comeseni, un prieten al unui prieten pe care abia îl cunoscuse. Ăla se dădea stat-minimalist, dreapta feroce, el își rupea cămașa pe piept cu dreptatea și nevoia omenească de solidaritate socială. Își amintește apoi că a flirtat grosolan cu una dintre fete care părea amuzată de situație și care era cu prietenul ei la masă. În fine. După aia nu-și mai amintește nimic.

Cu ce naiba a ajuns acasă? L-a „uberit" vreun suflet milos? Unde i-o fi totuși telefonul? Uite-l pe jos, lîngă blugii dezbrăcați pe dos cu tot cu chiloți, ciorapi și tricoul chinuit, răsucit parcă în plină criză de ulcer. Să se uite în telefon? Naaah, nu are curaj. O fi pus naibii ceva pe Facebook din seara trecută, și-o fi instagramat urechea, sprînceana, burta, paharul, într-o secvență blurată pe care o găsise teribil de artistică pe moment? O fi sunat pe cineva la 3 noaptea?

Rușinea și deprimarea i se sparg valuri în capul care bubuie din tîmple. Pasul moale al pisicii îi zdrobește creierul dezgolit. Sînt ouă în frigider, o să-și facă o omletă grasă. Iar mîine va fi mai bine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Memorialul din Piața Roșie, închinat lui Lenin, la fel ca și statuile din orașele țărilor comuniste, semnificau mai mult decît un omagiu adus întemeietorului comunismului real, ele erau marca fidelității față de principiile și structura sistemului. Nu întîmplător unul dintre primele gesturi ale revoluțiilor din 1989 a fost dezurubarea acestor statui atîrnînd fără nici o măreție între cer și pămînt. În Rusia, populația s-a împotrivit deplasării mumiei. În această formă împăiată, Lenin a supraviețuit tranziției și și-a găsit locul în viața publică a Rusiei. Din anturajul președintelui Putin răzbat voci favorabile deplasării. Nikita Mihalkov crede că în Piața Roșie li se oferă rușilor «un spectacol păgîn». Dar liderul comuniștilor, Ghenadii Ziuganov, îi blestemă pe cei care vor să «întineze cu mîinile lor murdare și ideile lor tulburi necropola națională». O vizitatoare a mausoleului, Natalia Zaharova, 23 de ani, părăsind Piața Roșie, își exprima deruta, nu prea știa ea ce cadavru a văzut: «A fost chiar comunist?» Tinerii din Rusia nu își aduc aminte și nu sînt interesați de trecutul comunist, e un conflict al adulților și al bătrînilor, oameni nu doar din alte timpuri, dar și din altă țară. Putin nu-și pune asemenea întrebări, dar evită o poziție decisă: «Mulți oameni din această țară își asociază viața de numele lui Lenin, iar deplasarea cadavrului lui și înmormîntarea ar însemna că ei s-au închinat unei false valori și că viața lor s-a irosit în zadar». E înduioșătoare grija președintelui rus pentru valorile poporului. Nu toți s-au priceput să facă o frumoasă carieră în KGB slăvind numele lui Lenin, ca să organizeze în cele din urmă înmormîntarea fastuoasă a generalului Denikin."

Magdalena Boiangiu,
„Morții cu morții...", în *Dilema veche*,
nr. 91, 13 octombrie 2005

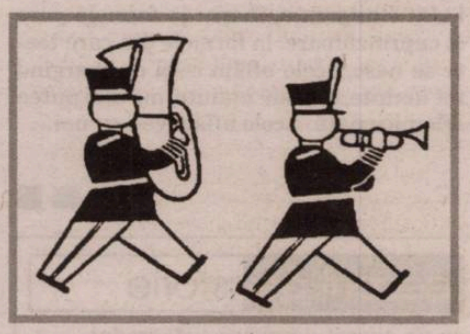

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Natura umană + Fake news = Love

Pe 9 martie, revista *Science* a publicat un articol despre o cercetare cu titlul „The spread of true and false news online". Soroush Vosoughi, Deb Roy și Sinan Aral, aceștia fiind autorii principali ai cercetării, au studiat mecanismele de difuzare, propagare, răspîndire a poveștilor adevărate sau false, distribuite pe Twitter între 2006 și 2017. Studiul – despre care autorii spun că este primul de felul său, ca anvergură și perspectivă – s-a făcut pe 126.000 de povești, distribuite de 4,5 milioane de ori, de către aproximativ trei milioane dintre utilizatorii acestei rețele sociale. Autorii folosesc termenul „poveste" pentru a desemna ceea ce ei acceptă ca fiind o „știre". La rîndul ei, ideea de „știre" e definită cît se poate de clar. Iar verificarea valorilor *adevărat/fals* în cazul acestor știri distribuite pe Twitter s-a făcut cu ajutorul a șase organizații de *fact-checking*/verificare a datelor, organizații care au confirmat între 95-98% din clasificările făcute de către autorii cercetării.

Concluzia este că „falsul a fost difuzat într-un mod semnificativ mai rapid, adînc în rețea și pe scară mult mai largă decît adevărul. Iar efectele acestui fenomen au fost mult mai pronunțate în cazul știrilor politice false decît în cel al știrilor false despre terorism, dezastre naturale, știință, legende urbane sau informații financiare". Autorii cercetării au descoperit că „știrile false au un *caracter de noutate* mai mare decît al știrilor adevărate", ceea ce le face mai atractive, mai interesante, pur și simplu pentru că „oamenii preferă să împărtășească noutăți". Extrem de interesant: „în timp ce știrile false au inspirat frică, dezgust și surprindere, cele adevărate au produs anticipare, tristețe, bucurie și încredere". Iar cireașa de pe tort este concluzia că roboții, inteligența artificială, „contrar gîndirii convenționale, au accelerat răspîndirea știrilor adevărate sau false într-o măsură egală, ceea ce arată că știrile false se răspîndesc mai repede pentru că oamenii sînt mai înclinați decît roboții să le vehiculeze".

Autorii cercetării sînt foarte atenți cu terminologia pe care o folosesc. Deși recunosc pătrunderea profundă în contemporaneitate a sintagmei *„fake news"*, ei preferă să nu o utilizeze, în favoarea formulei „știri adevărate/știri false". În primul rînd, spun ei, ideea de *„fake news"* e mult prea compromisă din cauza dozei de manipulare induse din partea politicienilor. Pentru un politician, știrea care îl susține e adevărată. Cea care îl critică e *fake*. Politica a răpit și sechestrat această sintagmă. De aici și compromiterea profundă a sintagmei, dar și transformarea ei în ceva nerelevant pentru o cercetare științifică, pentru utilizarea ei în limbajul academic. Cu toate astea, ideea mecanismului care stă la baza a ceea ce numim *„fake news"* nu dispare deloc din atenție. Dimpotrivă. Dar călătorește mai departe, cu nuanțări, cu precizări și cu alte tipuri de formulare, în așa fel încît să se evite orice contaminare politică. Iar autorii cercetării sînt foarte atenți să menționeze și că nu iau în calcul nici un act de intenționalitate, în așa fel încît să nu se poată plasa vreo culpă pe umerii oricărui individ care a reprezentat o picătură din oceanul uman al acestui studiu.

Frumos, domnule, frumos! Oameni civilizați, studii foarte serioase, desfășurate pe parcursul multor ani, preocupări vrednice de respect. În spiritul unei corectitudini politice deprinse din fragedă etapă de formare, cercetătorii identifică mecanisme, dar, în modul cel mai elegant, nu pun în discuție actele de voință, gesturile deliberate, strategiile plănuite, manipularea îndelung socotită. N-o fac ei foarte direct, dar ne dau nouă posibilitatea de a vedea printre rîndurile pe care ei le scriu. Studiul vorbește, de fapt, pe larg, și despre natura umană, care preferă să audă ce dorește. Natura umană care tînjește să experimenteze stări, să trăiască emoții, să fie distrată în fel și chip. Așa că apare un enorm mecanism de complicitate între manipulatori și manipulați. Apar știri false, manipulări grosolane, zvonuri simple, zvonuri în cascadă, o întreagă galerie de știri printre care te pierzi ca-ntr-un hățiș întunecat, dar și ca într-un parc de distracții.

La un interviu, pe stradă, o să răspundem că sîntem gardieni ai adevărului, că avem grijă de unde ne luăm informația, că „pe noi nu ne face nimeni". În realitate, undeva în adînc, iubim minciuna care ne creează o stare. Iubim marfa care ne distrează, intrînd într-o joacă foarte perversă cu manipulatorii noștri și cu dorința noastră de a fi manipulați. Știm că toate variantele posibile de emisiuni din „familia" Cheaters, marile meciuri de *wrestling*, emisiunile cu mame, nurori, miri, mirese, certuri și împăcări, toate astea sînt lucruri aranjate. Dar vrem să uităm așa ceva cînd ne uităm la ele, cînd „ne prind". La emisiunile de știri și la talk-show-urile de la televiziuni ne uităm nu în căutarea unei forme de adevăr, ci la cine considerăm noi că „are dreptate" și rezonează cu opiniile noastre. Avem o opinie? Păi, ăla-i adevărul, frate! Mint ăia la care ne uităm? N-are nimic. Sînt ai noștri. Mint pentru o cauză bună. Dar la orice sondaj de opinie spunem că ne dorim autenticitate, lipsă de manipulare, viață trăită în adevăr.

Nu doar credulitatea, naivitatea, inerția sau necunoașterea ne fac să redistribuim o veste sau un zvon, fără să le verificăm deloc, contribuind la răspîndirea maladivă a falsului. E pe-acolo și un demon care ne învață că, dacă tot sîntem la adăpostul anonimatului sau al semianonimatului, al unei etichete de rețea socială, de fapt, putem fi cît se poate de nevăzuți. Iar cînd ești nevăzut, dar și cînd ai un spațiu unde să te exprimi, ești în stare de cele mai mari nebunii, pe care nu ți le-ai închipuit vreodată. Altminteri, sîntem cu toții foarte cinstiți și iubim cumplit adevărul.

Petre GURAN

Europa și ideea națională (II)

– Diaspora în Centenarul Unirii –

Pe măsură ce au îmbrățișat ideea națională, imperiile s-au autodistrus, în timp ce succesoarele lor, statele naționale, s-au dezvoltat beneficiind de un teritoriu cu populație relativ omogenă etnic sau omogenizată artificial. Ideea națională a fost un factor dinamic pentru aceste unități mici, omogene etnic și social, dar distructiv pentru entitățile și formele politice imperiale. Acapararea imperiilor de către națiunile majoritare a dus la un conflict acut cu minoritățile naționale, întrucît ideea națională trebuie să asigure monopolul puterii într-un grup social prin excluderea altui grup. Toate aceste imperii au fost măturate după Primul Război Mondial: Reich-ul german, Rusia narodnicistă, Imperiul Habsburgic, Imperiul Otoman turcizat.

De ce au durat totuși o vreme aceste imperii cosmopolite, acceptînd ca pe un factor natural diversitatea etnică? O posibilă explicație ar putea consta în faptul că elitele au avut privilegii exclusive care depind de resursa economică, și anume comunicarea și circulația liberă. Asta a făcut ca ele să fie stăpînele acestor imperii, fiindcă cunoșteau limbile în care se petrecea comunicarea în imperiu. Acesta era un privilegiu de clasă. Toți administratorii din Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic sau Imperiul țarist cunoșteau de la trei limbi de circulație internațională sau regională în sus, iar fanarioții, experți ai cosmopolitismului, cîte cinci-șase, dintre otomană, persană, arabă, greacă, italiană, franceză, rusă, armeană sau română.

În secolul XX, constatăm însă o democratizare a mijloacelor de circulație (trenul, apoi autobuzul) și, într-o fază ulterioară, o democratizare a cunoașterii limbilor. Deci întîi în cadrul burgheziei, apoi ca obiectiv național, apare preocuparea de a promova cunoașterea mai multor limbi străine. Astfel, cele două privilegii ale elitelor cosmopolite prenaționale devin inutile, întîi fiindcă politica internă se rezumă la o limbă națională, apoi fiindcă tot mai largi cercuri au acces la liberă circulație și competențe lingvistice, dispărînd astfel monopolul de clasă pe comunicare și pe circulația persoanelor și a cunoașterii.

La fenomenul social descris se adaugă impactul progresului tehnologic, în mod special în domeniul comunicației (telegraful). Statul național redusese comunicarea la o limbă națională și la un teritoriu compact cu mari centre urbane, în care era concentrată partea activă a națiunii. Democratizarea, prin inovațiile în tehnologia comunicării și circulației, aduce societatea într-o nouă fază care, de data aceasta, intră într-o tensiune cu ideea națională moștenită din secolul al XIX-lea. Aici istoricul poate ceda locul analistului politic pentru a pune întrebarea dacă revoluția tehnologică în comunicare (iPhone, tabletă și *social media* de data aceasta în loc de telegraf), asociată cu cea din circulația persoanelor, nu ne va duce, cel puțin morfologic vorbind, într-o nouă fază imperială a societăților europene, o fază în care vor dispărea frontierele lingvistice ale statelor naționale.

Structura aceea dinamică din secolul al XIX-lea, grupul fondator al statului național, este înlocuită de o nouă formă de elită, de un nou grup dinamic care, într-o primă fază, este dispus să își abandoneze mediul etno-lingvistic, integrîndu-se ușor în altă limbă și alt context socio-cultural. Într-o a doua fază, își formulează, tocmai pentru a-și construi puterea, un nou limbaj și astfel asistăm la apariția jargoanelor profesionale și de clasă. Există deja, spre exemplu, un jargon politic, de administrator social, pe care îl constatăm în toate limbile. De multe ori, de altfel, jargonul acesta circulă și transformă limbile naționale pornind astăzi majoritar dinspre limba engleză. Se produce astfel, în anii din urmă, a doua aculturație occidentală prin limba engleză, deși de multe ori intră în limba română aceleași cuvinte provenite odinioară din limba franceză, numai că au sensul schimbat. Dau ca exemplu felul în care este înțeles cuvîntul „locație" astăzi în limba română sau perechea de sinonime din rădăcini latine *durabil* și *sustenabil*. Acestea sînt exemple de formare a unui jargon politic, care ne indică apariția unui grup care a început să vorbească limba engleză la fel de bine ca limba română și care a integrat cuvinte din limba engleză în limba română deplasînd sensuri. Așadar noua elită își creează în mod natural o zonă de exclusivitate printr-un nou limbaj și încet-încet se transformă în grup social purtător al noii forme de globalizare.

O problemă politică a României de după 1989.

Ce se va întîmpla în acest context cu diaspora românească, aceea care, cel puțin pentru o bună parte a ei, corespunde morfologic acestui nou grup dinamic descris mai sus? Diaspora mai recentă, avînd la bază o justificare economică și socială, ține de o nouă logică a producerii de elite. Aceștia sînt cel mai adesea oameni dispuși să-și asume riscuri pentru a beneficia de privilegiul circulației și cunoașterii. Cu toate acestea persistă un factor de inhibiție a mobilității înapoi spre comunitatea națională. E vorba aici de o problemă politică a României de după 1989, continuarea reflexului de antagonism politic față de exil, extins și la diaspora socio-economică. Pe măsură ce grupurile se stabileau în Occident, începînd cu diaspora științifică, dar mergînd și către diaspora economică, sezonieră, statul român a continuat să ignore semnificația de protest a acestei mobilități masive. Amploarea fenomenului emigrării s-a transformat într-un handicap economic și social pentru România, în mod special prin potențialul uman pierdut. Rezolvarea problemei politice consistă în transformarea emigrației în mobilitate geo-socială. Ei ar putea pleca, s-ar putea întoarce, iar plecarea lor să nu mai fie văzută ca un act de ruptură față de comunitatea națională.

Statului român îi revine inițiativa de a-și schimba atitudinea față de acest grup, recunoscînd diaspora ca o componentă mobilă a națiunii și propunîndu-i un nou pact național, în care diaspora să fie privită ca un partener în reconstrucția națională. Diaspora, ca elită de tip nou, vine cu o capacitate de a fi în mod natural bilingvă sau trilingvă și cu dezinhibiție față de metisaj. Pentru acest grup, căsătoriile într-un context internațional nu mai sînt o problemă. Într-un fel, acest grup social capătă trăsăturile acelei elite cosmopolite pe care o reprezenta aristocrația imperială în secolele XVIII-XIX, pentru care, de asemenea, metisajul nu punea nici o problemă, iar transformările identitare de la o generație la alta păreau firești.

Fenomenul reintegrării diasporei necesită acum un semnal clar de acceptare și legitimare simbolică. Centenarul Unirii poate avea ca mesaj național această nouă „Unire". Acordul politic cu diaspora trebuie să închidă definitiv o rană din conștiința națională recentă: conștientizarea regimului comunist ca expresie a unui război civil. România a fost traversată de o ruptură între două grupuri antagonice: un grup la putere și care a uzat de violență pentru a se menține, alt grup în opoziție radicală sau marcat social ca fiind în opoziție, din care a făcut parte și exilul politic românesc. Grupurile sociale identificate cu potențial de opoziție au fost conotate și denunțate ca dușmani ai națiunii, prin refularea în afara țării sau printr-o marginalizare social forțată și chiar violentă. Este vorba de ceea ce limbajul marxist a denumit „dușmani ai poporului": boieri, moșieri, burghezi sau chiaburi, disidenți față de ideologia oficială, iar astăzi emigranți socio-economici. Cîștigătorii acestui război civil au controlat aparatul de stat și după momentul simbolic din decembrie 1989. Centenarul Unirii pune în fața competiției democratice deziderațul național al depășirii clivajului politic produs de comunism. Marcarea și conștientizarea încheierii războiului civil este necesară, prin gesturi simbolice, de tipul muzee ale comunismului, reintegrarea memorială a victimelor, dar și printr-o raționalizare și transparentizare a actului de guvernare. Dintre toate grupurile sociale ale corpului național, diaspora este cea mai sensibilă la acest din urmă obiectiv politic.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Radu PREDA

Patrimoniul cultural recent

Recent, spre final de ianuarie, a avut loc o nouă licitație cu obiecte care au aparținut sau au fost folosite de Nicolae și Elena Ceaușescu. Nu este prima dată cînd mă întreb, inclusiv pe căi administrative, cum s-a ajuns aici. Cum sînt, în fapt, valorificate de privați asemenea obiecte.

Nu acuz pe nimeni și fac diferența dintre obiecte relevante și altele cu însemnătate redusă sau chiar fără semnificație, dar pentru un viitor Muzeu Național al Crimelor Comunismului în România (MNCCR) problema unor posibile exponate este esențială. Nu pot accepta, de pildă, situația în care carnetul de membru PCR a lui NC să fie vîndut pur și simplu la un privat, așa cum nu cred că este în regulă ca alte asemenea artefacte – repet: altele decît eventualele cadouri din partea liderilor politici afini din întreaga lume – să devină inaccesibile. Nu putem privatiza istoria. Sigur, regia de stat care administrează aceste bunuri a scos la licitație în mai multe rînduri anumite obiecte din „fondul Ceaușescu", dar ceea ce circulă, iată, pe piața liberă nu provine mereu din această sursă. Cumva, cîndva, cineva a furat?

Situația este și mai scandaloasă în cazul unor situri întregi. Mergînd în ultimii ani vară de vară la Periprava, unde IICCMER desfășoară campanii de recuperare a resturilor umane ale foștilor deținuți politici înhumați acolo, constat cum urmele fostului centru de comandă – din care doar o mică parte este salvat sub forma unui hotel – care controla lagărele și punctele de lucru din Deltă se degradează văzînd cu ochii. Am mers la pas, însoțit de un fost deținut politic cu memoria de invidiat a lui Octav Bjoza, și am reconstituit mental și la picior ceea ce ar trebui, de fapt, să fie un memorial. Pentru moment, se mai poate vedea mozaicul din fosta baracă a deținuților scoși la reeducare, așa cum mai sînt încă în picioare zidurile casei comandantului sau locuințele gardienilor.

La fel, pe traseul fostului canal Dunăre-Marea Neagră, cel abandonat la moartea lui Stalin, în 1953, mai pot fi salvate urmele materiale care ne ajută să înțelegem anvergura a ceea ce, prin cuvintele lui Dej, a fost într-adevăr „mormîntul burgheziei românești". IICCMER a avut cîteva tentative de identificare, de arheologie contemporană, a acestor martori tăcuți ai istoriei. Nu este suficient. O bună parte din patrimoniul cultural recent a ajuns, precum la Periprava, dar și în Insula Mare a Brăilei, în domeniu privat, fără acces nemijlocit sau chiar interzis total. Altfel spus, pentru o rețea a locurilor de memorie, de la caz la caz, nu mai ai voie să acționezi ca instituție a statului după minimele norme memoriale. Odată cu terenul, noii proprietari au îngrădit și istoria.

Schimbăm decorul, dar nu și tematica. În contextul marcării celor trei decenii de la revoltele de Brașov din noiembrie 1987, am văzut un film documentar. Am observat și de data aceasta faptul că, în afară de unii protagoniști din epocă, nu mai sînt prea multe „dovezi". Platforma fostei fabrici de autocamioane „Steagul Roșu", de unde a pornit manifestarea, este pe cale să cedeze locul unui mare proiect imobiliar. Am fost bucuros să văd că, totuși, poarta este încă în picioare. Pentru moment, nu avem însă nici o protecție legală care să împiedice aneantizarea acestor mărturii materiale. Ne despărțim treptat de trecutul recent, dar nu prin cunoaștere și asumare, ci prin uitare și distrugere. Motiv să întreb dacă nu intră sub incidența protejării patrimoniului cultural și mărturiile istoriei recente.

Această întrebare, deloc retorică, este valabilă și pentru fosta închisoare de femei de la Mislea, pentru Fortul 13 Jilava, pentru fosta pușcărie istorică de la Galați (între timp demolată), pentru Gherla, pentru sediile Securității din capitalele de județ, pentru casele conspirative, pentru morgile și spitalele unde au ajuns ai noștri în decembrie 1989 și după aceea. Se știe: locurile unde s-a consumat răul în cea mai cumplită formă sînt și cele unde poți învăța, rapid și în profunzime deopotrivă, lecția libertății. Motiv să protejăm urmele trecutului recent și să ne folosim pedagogic de ele, nu să le privatizăm pentru a le distruge ulterior. Nu este un apel la păstrarea unor hidoșenii ale fostului regim, ci la conservarea exemplară a dovezilor care ne spun, fiecare în parte, mai multe decît toate cărțile la un loc.

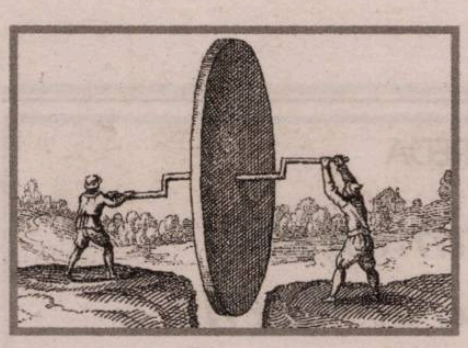

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cum mor democrațiile

Sub acest titlu, doi profesori de la Harvard, Steven Levitsky și Daniel Ziblatt, încearcă să construiască o teorie a declinului democratic modern. Cei doi pleacă de la premisa că vremea loviturilor de stat spectaculoase, a regimurilor militare sau a revoluțiilor cu arma în mînă a cam apus.

Am intrat în zona degradării subtile. Procesul începe de la urne și continuă cu complicitatea naivă sau lipsită de inteligență a altor participanți la jocul democratic. Dictatorul modern e ales, apoi face imposibilă concurența. Cu ajutorul tribunalelor, al controlului presei și al îndepărtării oricăror adversari reali. Aparența democratică se menține întotdeauna. Nu se renunță la alegeri și nu se renunță nici la proceduri. Pe scurt, cînd autoritățile electorale, instanțele și proprietarii de media răspund și depind de șeful regimului, democrația devine o farsă.

Liderii care în ultimii ani au folosit drepturile conferite de democrațiile în care s-au născut pentru a anula tocmai aceste drepturi și a perverti întregul proces în favoarea unor interese restrînse și instincte autoritariste sînt mulți. Erdogan, Putin, Maduro (precedat de Chávez), Fujimori, Saakashvili, Orbán sînt cîteva nume, dar nu toate. Toți aceștia au în comun faptul că, la un punct în carierele lor, s-au aliat cu politicieni și instituții ale căror credințe democratice nu puteau fi puse la îndoială. Ce le putea fi reproșat acestora din urmă era, sau este încă în unele cazuri, incapacitatea de a sesiza la timp pericolul.

E cumva înduioșătoare mărturia lui Rafael Caldera, un fost președinte al Venezuelei, care încearcă neconvins să explice de ce s-a folosit de Hugo Chávez pe vremea cînd Chávez era doar un aventurier excentric. „Nimeni nu credea că Chávez are fie și o șansă minusculă să ajungă președinte". A ajuns, iar Venezuela nu va mai fi niciodată la fel.

La acest președinte al Venezuelei m-am gîndit urmărind, la sfîrșitul săptămînii trecute, congresul PSD din București. Sub privirile apatice ale unei săli de delegați plictisiți, Liviu Dragnea a anunțat un întreg program de conservare și întărire a puterii personale.

Am privit cu atenție în jur. Foarte puțini dintre participanți îl ascultau cu adevărat pe *supremo*-ul pesedist. De altfel, după ce dl Dragnea a terminat de vorbit, foarte puțini dintre ei reținuseră vreo idee clară din programul tocmai anunțat. Și nu pentru că n-ar fi fost în stare, ci pentru că delegații știau la fel de bine ca și cei care se succedau pe scenă că participau cu toții la o mică piesă de teatru. Că mimau democrația de partid, că falsificau ideea de dezbatere. Și mai ales că nimeni nu va avea curaj să remarce lucrurile astea cu voce tare.

Puțini dintre ei au acceptat deschis faptul că sînt tratați cu dispreț, că sînt umiliți de Liviu Dragnea atunci cînd acesta a decis cu de la sine putere să își conserve poziția în partid nu pe bază de voturi, ci pe baza unui soi de consultare ironică. „Vreți să rămîn președintele vostru?" "Daaaaa!", au răspuns cîteva zeci de entuziaști de serviciu din sală, alte cîteva mii au mîrîit o aprobare neconvinsă, dar mai ales nepăsătoare.

La Sala Palatului, președintele PSD a avut 4000 de complici. Îi număr printre ei și pe Călin Popescu Tăriceanu și Kelemen Hunor, cei fără de care liderului PSD i-ar fi un pic mai greu să aplice vreun program politic, fie el democratic sau autoritarist.

Democrațiile se sting pentru că oamenii care cred în ele fac calcule proaste, pentru că dictatorul-în-așteptare reușește să creeze senzația că domnia sa e inevitabilă, că dorințele sale sînt lege, iar agenda sa ireversibilă. Controlul tot mai strîns pe care îl exercită dl Dragnea asupra României e posibil și pentru că Opoziția își negociază principiile.

„Gata cu blaturile cu PSD", a spus Ludovic Orban ferm, după care n-a mai făcut nimic. I-ar fi fost ușor să dea un exemplu. Nu trebuia să se uite mai departe de consiliile locale din București, acolo unde, dincolo de vreo două excepții, reprezentanții PNL sînt niște pesediști de mîna a doua, gata să facă pe plac oricărui primar se uită cu bunăvoință spre ei. Asta e complicitate. Sau blat, cum îi place domnului Orban să spună.

Pe românește, democrația moare cu fiecare contract public împărțit între Putere și Opoziție, cu fiecare companie de stat a cărei conducere e stabilită pe bază de algoritm, cu fiecare participare în șarada mediatică pusă la cale pentru sprijinirea domnului Dragnea și pentru crearea de narațiuni false, consumatoare de energii și nervi.

Moare și așa cum o descriu Levitsky și Ziblatt, prin infiltrarea Justiției cu politruci, oameni cu loialități curioase sau incompetenți militanți, dar moare și cu un specific apăsat românesc. Mă gîndesc mai ales la cinism.

Opoziția de la București duce războaie cu persoanele care primesc ajutor social, nu cu Liviu Dragnea și haotica sa revoluție fiscală. Nu Lia Olguța Vasilescu e ținta ideologilor dreptei românești, ci cine știe ce familie amărîtă, vinovată că se află de cealaltă parte a empatiei chinuite de care e uneori în stare statul român.

Românește e să disprețuiești ghinionistul și să îi bagi degetul în ochi bugetarului de la care, altfel, aștepți servicii ireproșabile. Tot românește e să propovăduiești, ca partid de opoziție, un soi de darwinism tîmp, în care sînt îmbrînciți pe scări niște milioane de oameni în numele unei false meritocrații care, cel puțin în cazul partidelor de opoziție, a produs doar niște detașamente de năuci.

Probabil, dl Dragnea vrea puterea absolută. Dacă se va întîmpla vreodată să o obțină, iar democrația românească să sucombe, asta se va întîmpla și pentru că opoziția democratică (USR, PNL) a contribuit din plin.

În mod curios, partidelor românești încă mai trebuie să le traducă cineva cuvîntul „democrație".

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

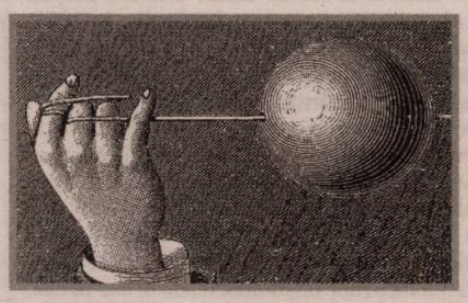

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Pașaport cu GPS

Ce înseamnă, mai exact, „cultură"? Și ce produse culturale ar trebui să se poată achiziționa prin creditul oferit de stat?

Accesul la cultură pare să fie o prioritate pentru ministrul francez al Culturii, Françoise Nyssen. E, într-adevăr, o problemă: degeaba subvenționezi o largă rețea de instituții de cultură dacă (mai ales) tinerii nu sînt atrași de ce se petrece acolo. Degeaba editurile publică mii de titluri noi pe an dacă nu există și cititori. Pentru a încuraja consumul cultural, Nyssen vrea să acorde tuturor cetățenilor francezi majori un așa-numit pașaport cultural, un credit în valoare de 500 de euro menit să acopere exclusiv produse culturale: cărți, bilete de intrare la muzeu, la teatru, la cinema etc. Nu e o idee nouă: acum cîțiva ani a fost introdus deja un sistem de vouchere susținute de stat pentru achiziția de carte. Iar în 2015, Italia a lansat un program guvernamental în valoare de peste 250 de milioane de euro prin care tinerilor li s-au oferit „bonuri culturale" – un fel de cecuri în valoare de 500 de euro fiecare pentru a achiziționa cărți și bilete la evenimente culturale.

Noul instrument de promovare culturală din Franța merge însă ceva mai departe. Pentru ca tinerii să nu-și poată vinde „bonurile" (așa cum s-a întîmplat, se pare, în Italia), „pașaportul cultural" francez va fi, de fapt, o aplicație mobilă. În plus, aplicația va furniza și o perspectivă asupra ofertei: informații cuprinzătoare despre evenimentele culturale din regiunea în care se află potențialul consumator. Un pașaport cu GPS, carevasăzică...

Sistemul va fi experimentat mai întîi în patru departamente, urmînd ca, de la toamnă, să fie aplicat la scară națională. Se estimează că în prima fază vor beneficia de acest program aproximativ 800.000 de tineri. Bugetul provizoriu pentru faza de experimentare este de cinci milioane de euro, însă odată cu implementarea la nivel național costurile se vor ridica la peste 400 de milioane de euro. Din echipa de dezvoltare a acestui proiect fac parte administratori culturali, pedagogi, sociologi și creatori din diverse domenii. Ce înseamnă, mai exact, „cultură"? Și ce produse culturale ar trebui să se poată achiziționa prin creditul oferit de stat? În accepția tinerilor, cultura are un sens diferit de accepția specialiștilor. Cel mai adesea, în rîndul tinerilor, cultură înseamnă divertisment. Or, problema pe care și-o pune echipa care elaborează normele acestui pașaport cultural e în ce măsură se dorește o continuitate în practicile de consum ale tinerilor (cum ar fi, de pildă, achiziția de muzică sau film de pe platformele online ori a jocurilor video, considerate, și ele, tot o formă de inițiere culturală) sau, mai degrabă, încurajarea unor produse noi. Deocamdată, Nyssen n-a găsit un răspuns definitiv la această chestiune. Dar „revoluția" va continua.

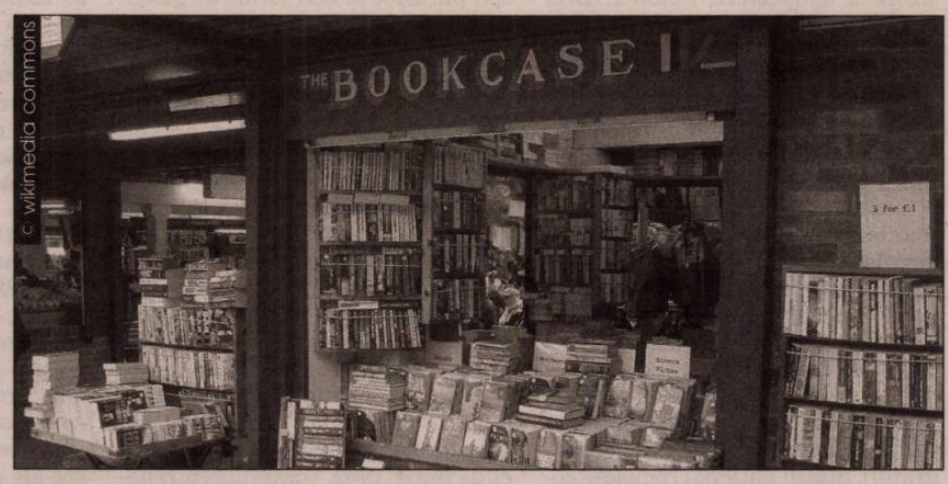

Nu obosesc să o tot repet: accesul la cultură în România este inegal, greoi. Un asemenea instrument de „bonuri culturale", de vouchere acordate gratuit tinerilor pentru a fi folosite ca bonuri de plată pentru teatru, concerte, cărți etc. este indispensabil, mai ales în regiunile subdezvoltate. Asemenea bonuri ar acoperi, pe de o parte, o nevoie reală a consumatorilor de cultură pauperi și ar injecta capital într-un sistem de instituții aproape paralizat din cauza lipsei resurselor. Un „pașaport cultural" după modelul francez sau un sistem de „bonuri culturale" ar asigura atît dezvoltarea publicului, cît și continuitatea infrastructurii. Asta, firește, acolo unde ea încă mai există: căci librăriile au dispărut aproape cu totul în mediul rural și mic-urban, ca să nu mai vorbim de rețeaua sălilor de cinema... Pentru a pune în practică o asemenea măsură e nevoie de un program coerent, susținut de Ministerul Culturii și executat alături de Ministerul Educației.

Tata

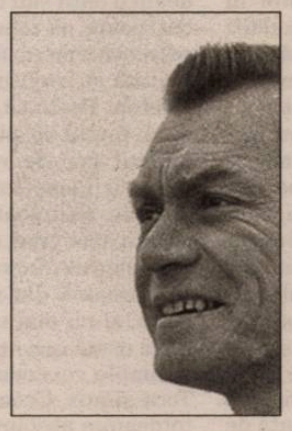

Texte și opinii de:

- Alex TOCILESCU (scriitor)

„Toca, pentru prieteni“

- Ion IOVAN (scriitor)

„O scrisoare nedesfăcută“

- Mihnea POPESCU (psihoterapeut)

„Funcției paterne îi revine rolul structurant“ – interviu

- Svetlana CÂRSTEAN (poetă)

„Ce ai să-i spui celui care nu există“

- Cristina TUNEGARU (profesoară)

„Imaginea paternă în manualele școlare“

argument

Stăm nemișcați

Pantofii negri de lac mă bat, dar zîmbesc. Sîntem în parculețul de lîngă școală. Nu vreau să se vadă că sînt supărată. Ai ajuns cu întîrziere. Dar am avut noroc, m-ai luat pe după umeri cu puțin timp înainte ca cineva să apese pe butonul unui aparat. În palmă țin strîns o ciocolată pe care mi-ai strecurat-o în palmă.

O secundă, durerea mi s-a stins și blițul ne-a orbit pe amîndoi. Stăm nemișcați. Tu ești înalt, tînăr, ai ochii albaștri și părul negru, ondulat. Ești îmbrăcat în blugi. Așa ai fost toată copilăria mea. Dintr-o pereche de-a ta mi-a făcut și mie o croitoreasă unii, pe care i-am iubit și i-am purtat multă vreme.

Nu-mi prea aduc aminte ce-mi povesteai. Dar o țin minte pe șoricara Lady, pe care ai luat-o, pentru mine, din curtea unor necunoscuți. De flanelul care ți se vedea de sub pelerina mamei, în care te îmbrăcai în Moș Crăciun. Nu-mi venea să-ți spun că știu, e OK, nu mai trebuie să stăm în frig și să punem în scenă nimic, poți să-mi dai trenciul bleu pastel pe care mi-l dorisem și gata, să mergem la culcare.

La tine la serviciu mirosea a catifea. Intram uneori în sala în care se ținea discoteca. Oamenii se mișcau și deasupra lor strălucea un glob cu sclipici, care se învîrtea. În sala de spectacole sau la cabine, jos, eram ca la mine acasă.

Duminicile dormeam mult. Îmi plăcea senzația că avem tot timpul din lume și că nu trebuie să facem nimic. Poate ai fost prea tînăr. Dar am crescut și eu, și tu.

Sînt într-un taxi. Aici e cel mai bătrîn copac din oraș. „Rădăcinile lui au fost cîndva protejate, învelite cu grijă într-un tub de beton.“ Bărbatul conduce mașina și-mi povestește. Amintirea lui e din aceeași perioadă cu fotografia noastră. În timpul ăsta, cel mai bătrîn copac din București, pe care îl văd la ore fixe și mi se pare cînd cunoscut, cînd îngrozitor de banal, crește. Sub noi, sub Dîmbovița, sub Spitalul Universitar. Ne-ai speriat. Așa cum numai un farsor adevărat poate s-o facă.

Nu există tați perfecți și nici fiice exemplare. Doar niște oameni care pleacă la un drum împreună. Cu tot ce știu sau n-au aflat încă.

Dosarul de acum e despre cîte feluri de tați există. Le mulțumesc celor care au scris.

Cel mai bun început e poemul lui Sebastian Sifft, „Live de la petrecerea părinților“: „tatăl care imediat face bruschete / tatăl care găsește paharele pentru apă / tatăl care pune muzica / tatăl care desface sticlele de vin / tatăl care repară becul stricat / tatăl care servește șampanie / tatăl care trage ocheade și mănîncă un cîrnăcior pe scobitoare / tatăl care umflă încă un balon / tatăl care face poze / tatăl care imediat taie pîine cînd nu mai e pîine / tatăl care aranjează hainele în cuier / tatăl care vorbește prea tare și gesticulează / tatăl care face ordine și ne întreabă dacă totul e ok / tatăl care ține acum un spici / și tatăl care scrie despre toți tații / totul e OK / tatăl care ține acum un spici / și tatăl care scrie despre toți tații“. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Alex TOCILESCU

Toca, pentru prieteni

Taică-meu a fost cel mai bun regizor de teatru din generația sa. (Sigur, nu e exclus să zic asta pentru că sînt fiu-său, dar ce altceva să zic? Am văzut spectacolele lui și le-am văzut pe ale altora: era mai bun. De fapt, dacă mă gîndesc bine, probabil că era mai bun și decît generația care a urmat.) În plus, o vreme a prezentat săptămînal filme de artă la TVR, ceea ce i-a adus o oarecare notorietate în rîndul publicului larg, transformîndu-l într-o persoană publică. De altfel, era o apariție destul de neobișnuită: un tip mare, cu barbă, multe inele mari la degete, un lanț cu un medalion albanez la gît, îmbrăcat în cămăși colorate și geacă de piele. În mai toate articolele despre el sau în interviurile din presă, autorul menționa că prietenii îi spun Toca, probabil că cel puțin o mie de oameni îi spuneau așa, ceea ce mă face să cred că era un om destul de popular.

Așadar, Toca era genul de om în preajma căruia oamenilor le făcea plăcere să se afle; uneori era salutat pe stradă de necunoscuți, alteori vreun taximetrist (mergea doar cu Cobălcescu) îl mai felicita pentru filmul din săptămîna respectivă (deși nu el le alegea), mai mereu casa era plină de prieteni. Aș minți dacă aș spune că nu voiam să fiu ca el, evident că voiam. Cine nu vrea să fie popular? Însă mai curînd îl invidiam pentru job-ul lui; am mers la destule repetiții (la *Antigona* probabil că am fost chiar la toate), și nu părea să facă mai nimic: stătea pe un scaun fumînd și din cînd în cînd dădea ochii peste cap și țipa la cineva. Asta în puținele ore în care se repeta, pentru că în rest – era vară – toată lumea stătea în curtea din spatele teatrului și bea alcool și sporovăia, mai puțin Ion Besoiu și Florian Pittiș, care jucau table. Mult mai tîrziu am înțeles care-i, de fapt, munca din spatele unui spectacol, și că regia de teatru e genul ăla de meserie în care, pînă și atunci cînd nu faci nimic, faci totuși ceva, doar că în capul tău.

„Toți tații au fost fii, mulți fii devin tați, însă unii au uitat ce-au fost, iar celorlalți n-are cine să le explice ce vor fi."

JOSÉ SARAMAGO

Faptul că taică-meu era cît se poate de nonconformist, iar maică-mea a fost întotdeauna o mamă relaxată, amîndoi fiind de părere că-s suficient de inteligent încît să n-am nevoie de sfaturile lor, m-a pus în adolescență în ipostaza destul de ingrată de a nu prea avea împotriva a ce să fiu rebel – ba chiar să par (sau chiar să fiu) conservator în comparație cu ei. Adică în timp ce ceilalți copii aveau războaie sau măcar bătălii cu părinți care nu-i înțelegeau sau care credeau că știu mai bine ce e potrivit pentru ei, ai mei nu-mi ofereau nici un motiv de harță, zicîndu-și (și zicîndu-mi) că e normal ca la 16 ani să te duci să bei (nu foarte mult) cu prietenii, să umbli (mai mult degeaba) după gagici și să chiulești de la școală pentru că ai citit pînă la șase dimineața. Totodată, nu m-am simțit niciodată în umbra lui taică-meu – și nici nu mi s-a părut că-și dă silința să nu arunce umbra respectivă. Vorba lui Hagi: el era el, eu eram eu. Singura critică pe care îmi amintesc s-o fi auzit vreodată de la el, și care de fapt a fost doar o întrebare la care nu era sigur că aveam răspunsul, a fost cînd am publicat o carte deosebit de pornografică, se chema *Carne crudă*, cînd m-a întrebat dacă mi-e clar că nu o să mă pot dezice vreodată de conținutul ei și că poate că într-o bună zi o să-mi dăuneze, într-o formă sau alta. I-am răspuns că m-am gîndit și eu la asta și că n-o să mă afecteze dacă cineva o să aibă o problemă cu ea, el a zis „OK atunci" și cam asta a fost.

Dacă stau să mă gîndesc bine, realizez că de fapt relația noastră oricum n-a fost una tată – fiu, ci mai curînd una de prietenie. Poate motivul e că, după ce familia noastră a plecat în Germania în 1989, el a ales să se întoarcă în România, iar eu am ales să rămîn acolo (pentru o vreme, cel puțin). I-am înțeles plecarea, el mi-a înțeles rămînerea, n-a existat niciodată sînge rău între noi din cauza asta, n-au existat reproșuri – dar faptul că ne vedeam o dată sau de două ori pe an l-a făcut, poate, să considere că n-avea rost să petreacă timpul ăla puțin încercînd să-mi fie tată și, eventual, eșuînd, ci fiindu-mi prieten. Poate că, din punctul lui de vedere, faptul că plecase, renunțînd la un anumit gen de responsabilitate pentru mine, îi luase totodată și dreptul de a impune. Sau poate că s-a gîndit că ceea ce îi lipsise, cred, din relația cu taică-său – înțelegere, încredere – era ce nu voia să lipsească din relația cu mine. Habar n-am, și nu mai e aici să-l întreb, iar pînă la urmă nici nu contează. Poate că pur și simplu voia doar să fie, și pentru mine, Toca și-atît. Ceea ce, de altfel, a fost întotdeauna absolut suficient.

***Alex Tocilescu** este scriitor.*

Ionuț SOCIU

Scrisoare către tine

M-am gîndit de multe ori să-ți scriu, dar frica de ridicol mă oprea, nu reușeam să trec de primele două-trei rînduri.

Îmi dau seama că știu foarte puține despre tine, ești o enigmă și o să rămîi o enigmă. Am petrecut prea puțin timp împreună ca să te cunosc, dar am trăit mereu cu senzația că știu ceva *esențial* despre tine. Am cîteva amintiri cețoase legate de momentele petrecute împreună și, pe lîngă asta, mai am și niște poze, la care m-am uitat ani de zile încercînd să găsesc semne și căi de comunicare. Pozele sînt de încredere. Pozele spun mereu o altă poveste, dar nu prea știu ce să cred despre poveștile altora despre tine. Sînt redundante, ca să nu mai zic că oamenii tind să idealizeze. La fel e și cu amintirile mele, n-am încredere totală în ele.

Dar să-ți spun ce-mi amintesc. Am avut un vis la cîteva zile după înmormîntare. Era o seară friguroasă, stăteam în scara blocului cu un prieten și făceam schimb de timbre. La un moment dat, s-a deschis ușa blocului și ai apărut. Erai îmbrăcat într-o haină din piele și aveai o geantă de voiaj pe umăr. Eram șocat. Te-am întrebat doar: „Te-ai întors?" Tu ai dat din cap, ai zîmbit și m-ai luat în brațe. Îți atingeam umerii, părul, mîinile: erai real, nu pot să descriu bucuria pe care am simțit-o atunci. Nu se poate compara cu nimic. Și brusc m-am trezit din somn. A fost cumplit momentul ăla în care mi-am dat seama că fusese doar un vis. Dar oare e adevărat? Oare chiar am sărit din pat și am început să te caut?

„Cînd cineva nu are un tată bun, trebuie să și-l creeze."

FRIEDRICH NIETSZCHE

Îmi amintesc și alte momente. Țin minte că am intrat în casă, într-o după-amiază întunecată de iarnă, și te-am găsit în bucătărie. Tu stăteai pe un scaun, lîngă calorifer, fumai și te uitai pe geam. Mirosea a mîncare. Era frig și te încălzeai la aragaz, în timp ce o flacără albăstruie pîlpîia slab în lumina cenușie. Erai morocănos și nu aveai chef de vorbă, era ceva apăsător în aer. Ce se întîmplase? Ce era cu tine? Te simțeai singur, era din cauza bolii? De ce eram atît de departe unul de altul în clipa aia?

Au urmat multe după-amiezi de iarnă care semănau cu asta. Doar că tu nu mai erai acolo. Mă întorceam de la școală, îmi făceam lapte cu cacao și mă lipeam de caloriferul fierbinte. Stăteam așa pînă se întuneca, uitîndu-mă pe geam. Îmi plăcea liniștea din casă, dar uneori mă și speriau clipele de singurătate și melancolie. Într-o zi, a căzut curentul și mama încă nu ajunsese acasă. Stăteam cocoțat pe pervaz, sperînd că mama va apărea dintr-un moment în altul. Era întuneric beznă în casă și eram panicat de-a binelea. Dintr-odată s-a auzit huruitul frigiderului și am văzut cum tot cartierul se luminează. Cîteva minute mai tîrziu a apărut și mama, cărînd niște sacoșe cu lapte, pîine, ouă și cartofi. M-a luat în brațe, avea obrajii reci și ochii îi sclipeau într-un fel care m-a liniștit pe loc. După aia a venit Dan și am stat cu el în bucătărie, lîngă mama, care ne prăjea cartofi și ne făcea salată de varză murată. Eram toți trei veseli, trăncăneam despre toate cele, apoi ne-am strîns în fața televizorului, cu farfuriile după noi, și ne-am uitat la *M.A.S.H.* Sau era *Capcana timpului*? Doamne, ce fericit eram în seara aia, ghemuit între mama și Dan, sub geamul acoperit de gheață! N-o să te mint spunîndu-ți că mi-aș fi dorit să fi fost și tu acolo. Nu mă gîndeam la tine în clipa aia, îmi era de ajuns ce aveam.

Dar, de pe la 14-15 ani încolo, am început să mă gîndesc obsesiv la tine, făceam plimbări lungi pe la marginea orașului. Încercam să-mi imaginez cum erai în tinerețe, cum era singurătatea ta, cum era fericirea ta, cum înotai, cum rîdeai, ce citeai și cum au fost zilele de după moartea mamei tale.

Și îmi amintesc și altele. Îmi amintesc mirosul gecii tale din piele, îmi amintesc cotoarele de mere pe care le lăsai peste tot, prin casă, îmi amintesc cum mă țineai pe genunchi în timp ce te uitai la meci. Și îmi amintesc cum, înainte să te urci în ambulanță, m-ai mîngîiat pe cap. I-am vorbit cuiva despre asta și mi-a zis că ăsta a fost un gest de binecuvîntare. Poate. Dar dacă asta nu s-a întîmplat niciodată? Poate că nici nu te-am văzut înainte să urci în ambulanță. Poate că nici nu s-a întîmplat așa.

Trecut. M-am săturat de el. Hai să-ți zic și cum e prezentul. În clipa asta sînt singur într-o cafenea, beau limonadă, scriu și îmi șterg lacrimile. La început, mi le ascund, mi-e rușine, dar după aia le las să curgă, nu mai are nici un sens să le șterg. Cer nota, vocea mea sună ciudat, încă am lacrimi în ochi, chelnerița zîmbește, după care lasă privirea în jos. Ies în stradă, îmi trag gluga pe cap și îmi văd de drum, sub fulgii care continuă să cadă, pe Victoriei, pînă la Universitate.

***Ionuț Sociu** este jurnalist.*

Anca GRĂDINARIU

Pe drum cu un music freak

Am fost crescută cu muzică bună. De un tată căruia îi plăcea să ne poarte pe drumuri. *Road-movie*-ul copilăriei mele a avut o coloană sonoră de *Rock'n'roll Hall of Fame* și o ilustrație de *National Geographic*. De cîte ori o ascult pe Janis cum cîntă „Me and Bobby McGee", mă catapultez pe serpentinele din Cheile Bicazului, pe bancheta din spate a Daciei 1310. Tata conduce și fredonează, mama îl roagă să încetinească la curbe, stîncile par a se prăvăli peste noi. Peisajul mă amețește, muzica mă înalță. Pricep, fără să înțeleg versurile: *„Freedom is just another word for nothing left to lose"*. Ne aflăm pe drum spre Lacul Roșu, pentru un Revelion deja tradițional, unde cei mari beau și mănîncă în cabană, iar cei mici se udă pînă la piele în zăpadă și apoi își ard hainele pe sobă. Ai mei sînt responsabili cu sarmalele și distracția. Tata a adus casetofonul Sony *feathertouch*, modificat de el să scoată 12.000 herți cu 0 decibeli. Nu-i ușor să mixezi cu casete pe care ai înregistrate albume întregi, să le tot schimbi și să știi exact pînă unde să derulezi ca să nu se răcească atmosfera. În plus, e bruiat de Vichi, unchiul mai tînăr și rebel, cu muzicile lui scandaloase ce provoacă oroarea adulților și deliciul copiilor cărora le traduce versurile. Piesa momentului e „Why does it hurt me when I pee" a lui Frank Zappa (*„Why does it hurt when I pee… It jumped right up and grabbed my meat… My balls feel like a pair of maracas…"*). Dar tata are o armă secretă, adică o compilație de rock'n'roll cincizecist – Chuck, Bill, Little Richard, Jerry Lee, Elvis, Chubby, toată gașca – pe care lumea o ia razna (ca și la banchetul meu de clasa a V-a, cînd i-a făcut pe profesorii cei mai rigizi să danseze cot la cot cu elevii) și Dan Grădinariu triumfă. Podeaua de lemn se zguduie ca la cutremur, pînă cînd însuși DJ-ul își luxează piciorul. Tata se mișcă ursulin, cîntă ca un dulap împins pe parchet, dar are un simț muzical ieșit din comun. E un tonomat uman: nu numai că recunoște o piesă de la primele acorduri, dar îți spune data și locul ocupat în topul britanic sau american. A crescut cu timpanul lipit de radio ca să asculte *Teenager Party* cu László Cseke la Europa Liberă. Mama îmi spunea că duminică seara, cînd se dădea topul NME la Radio Luxemburg, era imposibil să-l scoți în oraș. În studenție, a fost DJ la Casa Studenților și a pus primul muzică stereo în Iași, pînă cînd discoteca a fost închisă după întoarcerea lui Ceaușescu din China. Acum i s-ar spune *„music freak"*. Atunci era doar un inginer care voia ca lucrurile să sune cum trebuie. Nu înregistra muzică decît de pe viniluri și se supăra cînd îi aduceam din vecini casete „trase prost". Cînd s-a apucat de muzică, în România curentul electric avea cu 5% mai puțini herți decît frecvența europeană standardizată de 50 Hz, așa că discul se mișca mai încet și, pentru urechile fine, falsa. Soluția pe care a găsit-o a fost să frezeze pe exteriorul platanului un sector stroboscopic ca să poată regla turația pick-up-ului cu lumina de la televizor (sper, tată, c-am înțeles bine), pînă cînd a reușit să-și cumpere un Technics cu cristal cuarț.

După ce și-a luat carnetul, a montat un cort extensibil pe acoperișul Daciei. Așa am străbătut cam toată România și am ascultat cam tot ce a fost bun din '50 și pînă pe la jumătatea anilor '70. „Atunci ați apărut voi și muzica a trecut pe planul doi", mi-a spus odată și, dacă mă gîndesc mai bine, a fost cea mai mare declarație de dragoste pe care ne-a făcut-o. În aceeași Dacie am făcut și turul țărilor socialiste, pe la jumătatea anilor '80, cînd casetele lui tata n-au fost niciodată mai prețioase. Din țară puteai să scoți cam 60 de dolari de familie. Restul valutei a fost rulată inginerește și ascunsă în locul unor role din banda magnetică. Culmea e că încă se puteau derula. În Cehoslovacia, am înnoptat într-un camping plin de pletoși care măcelăreau la chitară piese clasice. Janis, Animals, Troggs, The Who… Enervat, tata a scos boxele pe capotă ca să-i concureze cu piesele originale. Duelul a continuat tîrziu în noapte, pentru că detesta chitariștii de ocazie. „Odată ce nu-l poți întrece pe Clapton, ce rost mai are să încerci?"

Într-o vară, am ajuns și pe 67 C (acum Transalpina), care arăta ca un drum forestier plin de bolovani ca pe Lună. Motorul se încinsese teribil și ai mei se temeau că acolo o să rămînem. Mie nu-mi era frică: știam că tata va rezolva cumva. Muzica și peisajul mă transportau într-o stare preadolescentină de frămîntare și de revelație. Moody Blues cîntau „Melancholic Man". *„A beam of light will fill your head and you'll remember what's been said by all the good men this world has ever known."* Peisajul era nepămîntean, muzica psihedelică și spirituală… N-a existat un loc sau un timp mai bun să-i asculți pe Moody Blues. Nu știam încă ce însemna melancolia, dar trăiam o versiune exuberantă a ei. *„All the world astounds me and I think I understand."* Mașina noastră era singura care se aventurase pe traseu și n-aveam nici măcar un aparat de fotografiat. Și ce-ar fi putut surprinde o poză? Erau prea multe de văzut, prea multe de ascultat. La ceva timp după aceea, am primit prin poștă un Polaroid făcut de niște alpiniști cu care ne-am întîlnit acolo sus. Azi e decolorat, dar nu și amintirile mele. Mersi, tata, pentru muzică și drumuri.

***Anca Grădinariu** este critic de film.*

Corina ȘUTEU

Fluturaș de la oraș

După ce s-a stins, tata a rămas în mintea și în sufletul meu un om la fel de misterios cum a fost pe cînd a trăit. Copil fiind, mergea cu mine la plimbare și, odată, fiindcă refuzam să merg – eram foarte mică, aveam 3-4 ani – m-a ademenit cu vorbele: „Haide să îți arăt cai verzi pe pereți". Am plecat imediat cu el. Curiozitatea biruise.

E o poveste pe care mi-au spus-o ai mei de cîteva ori de-a lungul timpului, ca pe un fel de explicație indirectă a caracterului pe care îl am, acela de a mă lăsa antrenată în misiuni imposibile. Plimbarea în sine era neatractivă. „Caii verzi pe pereți", însă, da!

Apoi, dezmembrînd după trei ani de la dispariția lor biblioteca pe care mama și tatăl meu o aveau, cărți de lingvistică, istorie, istorie literară, foarte multe dicționare coordonate de tata (ca redactor-șef la Editura Enciclopedică), am găsit și multe pachete de scrisori. Ai mei își scriau mult, foarte mult. Acolo, parcurgîndu-le cronologic, am descoperit ceea ce tata nu dezvăluia niciodată: devenirea lui. Personală și profesională. Mutarea la București de la Cluj, la Institutul de Lingvistică, greutățile vieții de tînăr cercetător cu familie și copil, care locuiau într-o cameră toți trei, bursa de fonetică în Polonia și apoi în Franța, lucrul, împreună cu un angajat al Ministerului Afacerilor Interne, la amprenta fonetică a glonțului pentru a-i putea recunoaște calibrul – descoperire care a fost premiată și brevetată ulterior și a reprezentat subiectul inedit al tezei de doctorat a tatălui meu.

Am descoperit, de asemenea, evoluția contorsionată și complexă a relației lui cu mama, de la scrisorile încărcate de romantism și speranță din anii '50, la tonul tot mai temperat și mai controlat al celor din deceniile care au urmat. Ca și cum timpul îl distanța de mama tot mai mult, fiindcă familia lui n-o iubea, fiindcă mama era ambițioasă și avea aspirații diferite, fiindcă viața de familie, dar și cea profesională reprezentau pentru fiecare dintre ei altceva.

„Este imposibil să mulțumești întreagă lume și pe propriul tată."

La Fontaine

Am găsit și scrisorile scrise către mine și către sora mea, Mihaela, cînd el era departe. Am înțeles că, în ciuda aparențelor, a episoadelor lui de alcoolism și de agresivitate produsă de alcool, tata fusese cel care păstrase echilibrul existenței noastre, cu prețul singurătății lui, al prăbușirii iluziilor personale, al înțelegerii lucide că viața nu este o repetiție generală, ci un prezent, uneori dur, uneori fericit. Își alesese acest rol și l-a dus, cu bine, pînă la capăt.

Scriind aceste rînduri, ceea ce îmi răsună în minte este cum mă striga, atunci cînd era binedispus: „puiul tatii", „ivanuca" – fiindcă mă cheamă și Ioana – și „fluturaș de la oraș". Aceste nume nu le voi mai auzi niciodată, dar tandrețea lor nemăsurată va răsuna în sufletul meu întotdeauna.

Valeriu Șuteu s-a stins într-o zi de septembrie, după 61 de ani de viață împărțită la bine și la rău cu mama mea, Flora Șuteu.

***Corina Șuteu** este expert internațional în management și politici culturale. Este președinte al Making Waves, festivalul de film românesc de la New York.*

Ion IOVAN

O scrisoare nedesfăcută

Schöneberg bei Berlin, 20.06.1912

Lieber Junge,

De cînd porniră vacanțele, ba chiar de la terifica eclipsă, rar mai primesc cîte un plicușor în cutia poștei. M-au uitat toți? Nu permit, mă-nțelegi, niminui să mă uite. Știu că d. Costică e ocupat cu o conferență pe care trebuie s-o aibă la Ploiești pentru socialiștii lui, dar ăialalți? bucureștenii, ieșenii? Dacă ei au încetat să mă dorească, vechiul Caragiale îi dorește! Numai că eu acum, prins în daraveri, compun doar scrisori de afaceri și mi-e anevoie a mai turna și cîte-o dulce epistolie. Sănceapă ei cu misivele, să iasă din tembelîc. Altfel mă omoară conversația meisterului Metzentin, frizerul de pe Innsbruckerstrasse. Așa că mișcă-te, flăcăule, să spui complimente călduroase tutulor. Dezmorțește romînimea, Mateiu. Și fă-mi o dare de seamă despre starea amicilor pe care-i știi. Totodată studiază bine terenul reprezentațiunilor dramatice; vezi că l-am încredințat pe Isac să trateze cu orice teatru gata a-mi juca lucrările, fiindcă tartorului Eliade i-am retras piesele. În drum spre Național prezintă deosebite sărutări de mîini Viorichii, nașa ta de botez. Am cerut să-i fie expediate de la Mateescu-Coloniale trei kilo de halva prima primissima. Amintește-mă și nașului Smedeanu; din colecția lui de republican la pensie trimite-mi gazetele *Epoca, Protestarea* și *Voința* în care s-a vorbit despre comedia dezvelirii statuii lui Vodă Cuza. *Universul* pomenește prea puțin. Iar teutonii deloc. Luki îmi citește seara cancanuri din *Die Zeit,* ăștia știu să trateze o peripeție, cum a fost acu două luni înecarea Titanicului, acu două săptămîni arderea Istanbulului. Bref, meritau a fi arse cu miile casele osmanlîilor, măcar pentru jugănirea ilustrei rase elline. Rasa ta, loază! Se pare însă că prognosticurile sunt mizericordioase: sîrbii clocotesc, dau pe-afară, bulgarii, mai dihai, vor să reînvie țaratul lui Simeon. Dinspre partea asta, cu un hodorog ca Maiorescu la cîrma guvernului riscăm a ne scufunda în slavonie, Doamne ferește. I-am făcut urări matofitului acu două luni, la înscăunarea ca Președinte al Consiliului, dar îl știu, mi-a repudiat „din principiu" premierea Operei la Academie! Auzi tu! om bătrîn... cu principii! Trăim vremuri turburi, mutunache, e așa frămîntare că nu crez să mai fie cap limpeziu pe-acolo, doar rumîni bolînzi sub paza lui Mamulea! În țărișoara ta, nepricopsitule, ciubotarii croiesc nădragi și croitorii tălpuiesc ciuboate. Halal să le fie ciocoilor. De m-ar invita acum însuși iubitul meu frățîne Delavrancea la politică, aș zice: mersi, mesiu! Și, în chestie, Barbu e o forță. Nu uit că acu patru ani, la ruptura conservatoare, cînd i-am cerut lui Take să mă înscrie printre democrații lui, Barbu m-a luat de gît: de ce mă, boule? stai pe lavița ta. Înghite-ți ifosele! Avea dreptate, ca literat, ce pretenții politice să ridici? talentul e un flecușteț în creier, cînd ieși în lume, ai n-ai manuscript, abia prinzi un loc în tramcar. Ține minte asta, cucoșel țanțoș, pocăiește-te, nu păcătui inocent cu grafia romînă. Să știi că amicul genial cu care vînturai Tiergartenul la Berlin mi-a trimis o producțiune a lui. Doamne, ce fatuitate juvenilă! Prea mulți se îndeasă azi la glorie literară. Se îndeasă la șezători, publică în almanachuri etc. Și aflu că de Paște s-a dat o lege pentru persoană morală Societății Scriitorilor. Acu să te ții! Fiindcă veni vorba, eu îmi văd de creația mea, care merge bine-binișor. Nu pretind încă a fi făcut o cap-de-operă în stihuri, nu! Fitecum, am speranța că versurile mele au deja locul lor într-o antologie a poeților din veacul lui Carol. Și să știi că am cîștigat sufrajele absolute ale eminenților prieteni Vlahuță și Paulică Zarifopol. Iar președintele Gîrleanu m-a numit, la cinstirea celor 60 de ani ai mei, nu numai dramaturgul, ci și poetul nației! I-am urat și eu sănătate, știindu-l atins de gutunar. Slavă Domnului, de boale infecțioase n-am a mă teme, căci astfel de rele nu prea există în țara nemțească. Oricum, pe vreme rea n-am nas să es din casă, mocnesc în halat. Ultima oară cînd am dat piept cu febra, se stricase grătarul de la soba din salon, doctorul Wulsten m-a turmentat cu fel-de-fel de palpări, ascultări și întrebări absurde. Iar madame Caragiale cum o știi, nevricoasă, nu contenea să smiorcăie. Drăguța de Cellica, în schimb, se punea la piano și mă delecta cu sonatele babacului Beethoven. O răsplătesc joi de joi la concertele Gewandhaus, dormind bineînțeles la otel Sachsenhof, unde ai fost și tu odată, la Haydnfest. Altfel, tabiet, nebunii în casă cu Tușki și discuții cu Luki, pe Unter, despre sozial-democrații lui; frate-tău cam are palpitații – deh, în fiecare zi cărnăraie și lectură, abia în post verdeață și umblet. Cînd ar trebui contrar.

„Numai un nebun ar alege războiul mai degrabă decît pacea, pentru că în pace fiii își îngroapă tații, iar în război, tații – fiii."

HERODOT

Dar să atingem în fine și menirea acestei misive: te anunț că voi fi curînd în București pentru a lua cu tine trenul de Iași. E un lucru cel doresc a se-ndeplini cît mai degrabă. Îți voi depeșa exact ziua și ora sosirii. Voința mea e să te stabilești la Iași, unde să-ți iai licența în Drept. Și n-am să te las să faci altfel nici la ultima extremitate. Avocat sau hingher, cum am zis! Am scris din nou lui Ibrăileanu și Stere, aranjînd la Universitatea lor din Copou. Cerna a scris și el, încîntat de endecasilabii tăi. O să fie într-un ceas bun, nu uita că ai debutat în litere cu blagoslovenia *Vieții Romînești.* Și să știi de la mine: mai deștepți moldovenii și mai dați la slovă decît bucureștenii. Însă eu nu te îndemn la autorlîc. Nu. Ca orice meșteșug subțire, scrisul e migălos, îți trebuie multă încăpățînare pînă să îmbulzești în stup roiuri de gînduri varvare și focoase. Numai Dumnezeu știe cît te costă o filă bine scrisă! Cu schepsis, sfințită de stil. Ce știi tu despre stil, boule? De fapt, cum vezi tu lucrurile în meseria asta? Mi-a arătat Luki dintr-o scrisoare a ta: să compui o novellă teribilă, s-o editězi cu portretul tău pe hîrtie de Japonia și s-o traduci în șapte limbi năucind Europa, strivind Romînia! Ce spui, mesiu! pornit mai ești. Doar că, știu, pe tine te stîrnește nu fașneala foii scrise, ci fașneala biletelor de bancă. Vrei relații cu tipi fini și dame plăcute, vrei să mituiești babete, să lenevești la Capșa și să bei tutun! Vrei să împaci capra cu varza. Nu se va putea! Dar bine – să zicem că însăilezi un op, vei găsi editor? nu cu 300 de lei, à la Alcalay, unul care să-ți dea pentru o ediție măcar 2000. Niciodată! Vei îngroșa, freiere, ceata rataților dîmbovițeni! Vei fi un nimic fără patalamaua ieșenilor, un nimic! Așa că lasă nărozeniile de comte Karabey. Mulțumește-te și tu cu puțin, speculează calitățile tale sănătoase, care-or fi ele. Știi bine cum îmi firitiseam eu clienții la Gambrinus: cu șervetul pe braț. Mi-amintesc că biata soră-mea Lenci te încuraja să adopți cariera armelor – vezi să nu perzi vechimea pentru înaintarea la general! Ei bine, vei asculta acum instrucțiile mele, te voi scoate jupuit de zăpăceli, de fantezie. Cînd ne revedem la București, voi adînci pe îndelete lucrurile. Ca tată al tău, iată ce-ți spune un grec păcătos: viața greșită nu se mai reface, căința e degeaba. De ce nu sunt eu în locu-ți de fecior! Ai grijă cînd sosesc: să nu văz șal prăzuliu și mănușele în portul tău de papițoi. Și să mă aștepți la scară, boule, nu înțepenit ca data trecută de partea ailaltă a șinelor. Cobor din vagonul cu pat.

Dein alter Vater

***Ion Iovan** este scriitor.*

Svetlana CÂRSTEAN

Ce ai să-i spui celui care nu există

„Deţin o fotografie cu tatăl meu şi cinci cu mama (pe spatele fotografiei cu tatăl meu, am încercat să scriu, cu creta, într-o seară cînd eram beat, fără îndoială prin 1955 sau 1956: «E ceva putred în regatul Danemarcei.» Însă n-am reuşit să trasez finalul celui de-al patrulea cuvînt).“

GEORGES PEREC

Nu am nici o fotografie cu tatăl meu biologic.

Nu am nici o poveste de spus.

Nici poveşti, nici amintiri sau secvenţe cu el, cu sau fără mine. E oarecum amuzant să vorbesc despre ceea ce nu cunosc, despre un tată fără faţă, o necunoscută cu care te poţi juca întruna, piesa aia de puzzle care s-a pierdut şi e clar că nu va mai fi găsită. În locul căreia poţi pune orice de dragul jocului.

Am aflat tîrziu de existenţa lui şi foarte tîrziu am ştiut cîteva detalii insuficiente despre el, nişte rămăşiţe din ceva oricum inexistent. Rămăşiţele absenţei sînt însă preţioase, fiindcă unul dintre defectele absenţei e că e mută şi stagnantă, ca o apă stătătoare. Orice tată absent e un exerciţiu de imaginaţie. Stai ani întregi şi lucrezi la un personaj, de care nu ai nici atîta nevoie încît să îl doreşti neapărat în carne şi oase, dar pe care în acelaşi timp nu-l poţi arunca la periferia poveştii tale. Şi el, ca orice absent, are uneori mai mare putere decît cei prezenţi. Te bîntuie, fiindcă are toate calităţile şi defectele posibile şi fire nevăzute te leagă de ele. Orice tată absent e deopotrivă bun şi rău, e deopotrivă responsabil de cele bune şi de cele rele din tine, doar că nu ştii exact de care. Mai mult de ce-i bun sau mai mult de ce-i rău? Cu ani în urmă, un necunoscut, într-un parc îndepărtat, m-a oprit şi mi-a spus: sper să nu semeni cu tatăl tău. Nu ştia că nu-(l) ştiu. Era în aceeaşi perioadă în care mergeam vara în vacanţă cu tatăl meu adoptiv şi cineva, într-un birou, o doamnă curioasă, ne-a măsurat din cap pînă-n picioare şi a spus: semănaţi ca două picături de apă.

Orice tată absent e un exerciţiu de migală. Şi de uitare. Nici o fotografie, nici o urmă, nici o amintire, nici o formă de eroism şi nici măcar de lăsitate. Doar o formă de absenţă pură, absolută, a cărei puritate dezincriminează. Şi ca răspuns la o formă de ignorare a ceea ce nu se arată la faţă, un fel de a nega că există o cauză şi că tu eşti un efect. Orice tată absent e un gol pe care te decizi să nu-l umpli, o rădăcină de care faci abstracţie, un fel de a sta mereu cu picioarele-n aer sau de a fi mereu prea mic pentru scaunul pe care te afli sau de a balansa cît mai tare leagănul pînă ajungi sus de tot şi cînd revii jos, strîngi picioarele în aşa fel încît să nu atingi niciodată pămîntul. Orice tată absent e pentru mine rubrica aia din certificatul de naştere în care te uiţi de o sută de ori ca să înţelegi sensul: natural. Nimic nu e mai natural decît un tată care nu există. În locul unui nume propriu, un adjectiv care rămîne, care insistă să descrie situaţia şi pe tine. E ca şi cum o parte din tine vine de peste tot şi din nici un loc precis. Orice exerciţiu de imaginaţie îl ţine pe personajul tău foarte aproape de tine, îi face o casă în creierul tău. Din poziţia asta el nu te mai poate părăsi.

Cît de bine se poate ascunde un tată ca să nu fie găsit?

Unde se duc taţii cînd nici nu mor, dar nici nu mai există? Şi fotografiile cu taţii unde sînt puse atunci cînd ei nu mai există?

Cîţi taţi poate avea un copil şi prin ce cuvinte îi poate deosebi pe unul de celălalt?

Care dintre toţi taţii e tatăl adevărat şi cine e proprietarul copilului?

Cît de aproximativ este un tată pentru care nu ai nici o fotografie? Cît de tare contează nasul, buzele, ochii, alura, felul de a ţine mîinile, de a privi în zare, partea pe care doarme mai des, prima boală, a doua boală, boala cronică, felul în care bate inima, ADN-ul? Aveţi istoric de diabet în familie? Ştiţi vreo rudă apropiată care să fi suferit de asta? întreabă medicul pentru care e de la sine înţeles că orice copil îşi cunoaşte părinţii. Cît de tare trebuie să te concentrezi ca să-ţi aproximezi tatăl, să ghiceşti cum zîmbeşte, cum se înfurie, cum spune glume, cum dansează? Cîte exerciţii de imaginaţie trebuie să faci ca să dibuieşti imaginea cea mai apropiată de realitate? Prima dată am citit la Francoise Dolto că orice copil are dreptul de a şti adevărul despre originea lui, despre fondatorii vieţii lui. Dar întrebarea asta a medicilor îmi aminteşte cel mai bine şi cel mai clar că nu am un răspuns. Aveţi istoric de diabet în familie? Aveţi istoric de boli cardiace în familie? (Reflexul de a spune: am, tatăl meu a murit din cauza unui infarct miocardic. Şi-apoi întrebarea în mintea mea: care tată? Care tată a murit? Să spun asta, are vreo importanţă sau nu?) Ceea ce am trăit are mai puţină importanţă decît ceea ce s-a întîmplat cîndva, ceea ce ştiu e anulat de ceea ce nu ştiu atunci cînd e vorba de moştenire genetică. Mi-aduc aminte cum la început eram evazivă cînd mă trezeam cu întrebarea asta medicală, apoi din ce în ce mai sigură în a ocoli răspunsul. ADN-ul, cromozomii, genele deveneau nesemnificative, ca şi cum le-aş fi putut reinventa de-a lungul vieţii ori de cîte ori aş fi vrut. Libertatea totală a omului fără origine clară.

Aveţi istoric de diabet în familie?

„Este un tată înţelept acela care îşi cunoaşte propriul copil.“

WILLIAM SHAKESPEARE

Am citit că toţi copiii îşi imaginează cel puţin o dată că sînt adoptaţi, că sînt ai altcuiva, despre care pot crede orice. Apartenenţa e un loc de joacă, un cîmp al luptei cu dorinţa de înstrăinare, cu visul de a trece măcar o dată pe lîngă ai tăi făcîndute că nu-i cunoşti. Mi-am imaginat şi eu la un moment dat, mi-am spus ce-ar fi să fie aşa. Pînă cînd am aflat. Ai vrea să-l întîlneşti? La ce ţi-ar folosi? O întrebare pe care am auzit-o des. În primul rînd aş pune capăt unei munci istovitoare, chiar cu riscul de a-mi dezamăgi imaginaţia. Şi nu aş mai fi cu picioarele-n aer. Aş avea un istoric, mai multe, aş avea o faţă în faţa mea, aş pune un chip peste o nălucă, care nici nu vine, nici nu pleacă. Aş ieşi din limb. Şi nu în ultimul rînd, nu i-aş da mai departe fiului meu absenţa.

Sînt o norocoasă. Am avut trei taţi. Cel care m-a crescut, el m-a învăţat tisa, molidul, bradul şi pinul, apoi bunicul meu dinspre mamă, căruia i-am spus doar Tata, niciodată altfel, şi primul dintre ei, cu care mi-am imaginat ani de zile că o să mă întîlnesc pe cine ştie ce stradă din Bucureşti, într-un autobuz sau în metrou. Ca din întîmplare. Poate chiar ne-am întîlnit, cine poate şti. Doar că nu ne cunoaştem.

***Svetlana Cârstean** este poetă.*

„Nu aş putea afirma că avea nu ştiu ce calităţi remarcabile“

Presupun că tatăl meu nu ar fi fost la înălţimea standardelor moderne. Era un om indolent, cu o fire domoală. Erau vremuri în care se trăia din venituri independente, iar dacă aveai norocul să beneficiezi de un astfel de venit, nu era nevoie să mai munceşti. Nici nu se aştepta să faci asta. Oricum, înclin să cred că tatăl meu nu s-ar fi împăcat prea bine cu ideea de muncă.

În fiecare dimineaţă pleca de acasă – locuiam în oraşul Torquai – şi mergea la club. Se întorcea cu birja la ora prînzului, iar după-amiază mergea din nou la club, unde juca whist toată după-amiaza, şi venea acasă tocmai la timp ca să se îmbrace pentru cină. În timpul sezonului, îşi petrecea timpul la Clubul de Cricket, unde deţinea funcţia de preşedinte. În afară de asta, din cînd în cînd punea în scenă cîte o piesă de teatru cu actori amatori. Avea foarte mulţi prieteni şi îi plăcea la nebunie să-i invite la cină şi să-i distreze. În fiecare zi organiza un dineu fastuos la noi acasă, iar de două sau de trei ori pe săptămînă, o scotea pe mama în oraş.

Abia mai tîrziu am realizat cît de iubit a fost tatăl meu. După moartea sa am primit scrisori din toate colţurile lumii. Negustori locali, birjari şi vechi angajaţi – mereu venea cîte unul la mine şi-mi spunea: „Ah! Mi-l amintesc bine pe domnul Miller. N-am să-l uit niciodată. Nu mai sînt mulţi ca el în ziua de azi!“

Totuşi, nu aş putea afirma că avea nu ştiu ce calităţi remarcabile. Nu era de o inteligenţă ieşită din comun. Cred, pur şi simplu, că era înzestrat cu o inimă sinceră şi iubitoare şi că ţinea mult la semenii săi. Avea un simţ al umorului grozav, aşa încît se pricepea de minune să-i facă pe oameni să rîdă. Nu vedeai la el urmă de răutate sau de invidie şi era de o generozitate de-a dreptul uluitoare. În plus, emana o bucurie şi o pace care atrăgeau ca un magnet.

Mama mea era total diferită. (...)

După aceea tatăl meu a considerat că ar fi cazul să învăţ să socotesc, aşa că în fiecare dimineaţă, după micul dejun, mă aşezam lîngă fereastra sufrageriei şi mă delectam cu cifrele, care îmi erau mult mai simpatice decît recalcitrantele litere ale alfabetului.

Tata era mîndru de mine şi încîntat de progresul meu. Drept recompensă am primit micul manual de *Probleme*, de culoare cafenie.

(Agatha Christie, Autobiografia, *Editura RAO, 2012, traducere de Adania Folea)*

Ioana Cristina CASAPU

Țiganoc

Îl chema Ion, dar pentru apropiați era cînd Nelu, cînd M(i)elu sau M(i)eluțu, nume căruia i se adăuga, după caz, apelativul *neṇea* sau *unchiu*. Bunica mea îl alinta Țiganoc. Mama mea îi spunea Tata.

A fost cel mai mare dintre copiii familiei Vasile și Stanca Sandu din Hîrșova, un sat (acum oraș) situat pe malul Dunării, la 80 km de mare. M(i)elu a făcut mai multă școală decît toți frații și surorile sale la un loc, s-a stabilit în București, unde s-a căsătorit cu Bunica, a devenit tată la 31 de ani și a lucrat în domeniul științelor juridice pînă la 45 de ani, cînd a fost condamnat și închis timp de doi ani pentru fals în acte publice. După executarea pedepsei, a mai trăit zece ani, măcinat de o boală cumplită, împărțit între familie și femeia de care nu s-a putut despărți pînă la moarte. Mama i-a fost alături în ultimele 11 zile de viață. Slăbise enorm și cu greu se mai putea ridica din pat. Dormea mult, iar cînd se trezea îi povestea întîmplări petrecute în tinerețe sau îi cerea să-i citească ziarul. De mîncat, nu mai mînca aproape deloc, așa că mama obișnuia să-i sfărîme cîteva boabe de struguri într-un tifon, ca să bea sucul și să capete putere.

Primele amintiri ale mamei legate de el datează de pe la vîrsta de 3-4 ani, cînd, de voie, de nevoie, era trimisă în colonie (echivalentul taberei de azi) la Sinaia sau Breaza, împreună cu copiii de la căminul Fabricii de țigarete, unde lucra Bunica. Nu-i plăcea acolo deloc, dar el, conștient de asta, venea să o vadă la fiecare sfîrșit de săptămînă, promițîndu-i de fiecare dată că peste noapte se va strecura în dormitorul de la etajul vilei și vor fugi împreună, coborînd pe un cearceaf aninat de fereastră. Culmea e că, deși evadarea plănuită nu a avut loc niciodată, asta nu i-a zdruncinat mamei mele în nici un fel încrederea în tatăl ei. Era de partea ei și se simțea protejată de orice neplăcere sau pericol care ar fi putut-o afecta fizic sau emoțional.

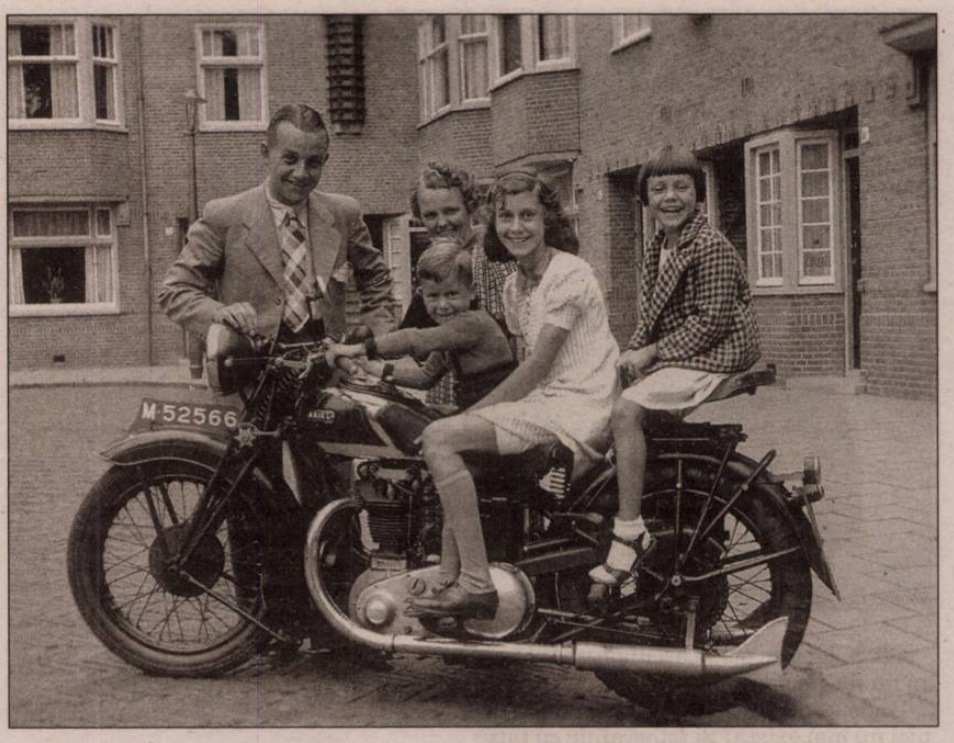

„Nu este sărac cel care nu are tată, ci cel care n-are învățătură."

ANTIM IVIREANUL

M. și T.

M. avea 18 ani și T. 20 cînd s-au cunoscut pe cîmp, în vacanța de vară, la cules de grîne în folos patriotic. M. avea un batic de mătase decorat cu floarea-soarelui pe cap, T. era slab, înalt, frumos și cu mustață, arăta ca scos de pe coperta unui album de muzică rock din anii '60. Din cîte se zvonește, nu a fost nici un fel de dragoste la prima vedere. M. și T. au făcut aceeași facultate, s-au mutat într-un oraș mic de provincie ca să lucreze și s-au căsătorit mai mult sau mai puțin ca să nu fie distribuiți să muncească la distanță unul de celălalt. La starea civilă, M. avea o rochie albastră de la Fondul Plastic (pe care apoi a împrumutat-o unei prietene care i-a făcut-o bucăți). Nu avea nici un chef de nuntă, și-a aprins un Kent lung cînd a ieșit din Primărie și s-a certat cu fotograful suficient ca memoria zilei respective să nu existe pe nici un suport fizic. La petrecere, la Hanul lui Manuc, n-au fost invitate rudele Bunicului, treabă care a făcut și mai tensionată situația. Bunicul aproape că a plîns, sau așa zice M. Nici T. nu a făcut mare tam-tam, chiar dacă rudele noastre din Moldova nu au ajuns nici ele la ceremonie. Cred că au fost fericiți, totuși, în felul ciudat în care am fost și eu, trăindu-mi printre ei primii 27 de ani și încercînd să mă eliberez de idei preconcepute despre normalitate, venite din filme, cărți sau din afara casei noastre. M. s-a lăsat de fumat la 36 de ani, și toate pachetele de Assos de prin casă cu care mă jucam au dispărut în mod imperceptibil. De la M. am moștenit ochii și fumatul, de la T. – nasul și anxietatea. M. e cel mai temperamental om pe care îl cunosc, T. e timid și așezat. M. strîmba din nas la toți prietenii mei, T. îi invita pe toți la un pahar. Am crescut cu ei, în două extreme, mereu în extreme, între libertatea de acasă, care mi-a deschis mai multe uși decît aș fi așteptat, și răbdarea de a înțelege doi colegi de apartament cu care uneori am avut senzația că împart aceeași vîrstă. Pe T. nu l-am strigat niciodată Tata. Deși nu mi s-a părut un lucru neobișnuit, asta mi-a dat de furcă mai tîrziu în viață, cînd am întîmpinat dificultăți în a-mi chema iubiții pe nume sau în a mi-i putea imagina în poziția de tați. Însă nici familia noastră nu a fost una obișnuită, și uneori am avut sentimentul că trăiesc într-o bulă, într-o galaxie diferită de cele ale copiilor cărora li se citesc basme și care se joacă în fața blocului cu vecinii lor de scară. M. și T. nu m-au învățat lucruri pragmatice precum mersul pe bicicletă, să înot sau să joc șah – ci mai degrabă existențialismul, sensibilitatea și reziliența de a naviga o vîrstă în care multe corăbii se scufundă. M. avea unghii lungi, lăcuite cu roșu, purta pantofi cu tocuri cui și rîdea ca nici un alt om pe care l-am întîlnit, ca un om care nu se teme să cucerească pe nimeni. T. și-a dat silința să mă instige să citesc, dar nu am citit mai nimic pînă la 17 ani și nici nu m-am uitat la prea multe filme. M. și T. mi-au dat numele lor, ca să nu mă cheme Petronela, ca pe nașa mea, dar primul cuvînt pe care l-am spus a fost „Dan". Amîndoi au fost de profesie geologi – artiști în spatele unei meserii care măsoară forma Pămîntului și găsește nume fabuloase pentru lucrurile din care e el făcut, și cred că, într-un fel, asta le-a ieșit cel mai bine. Uneori mă întreb dacă, în ciuda diferențelor noastre, ne-am fi salutat măcar dacă ne-am fi întîlnit, la aceeași vîrstă, la o petrecere, dar cred că, în realitate, am fi făcut mișto unii de alții cu nerușinare, în timp ce împărțeam sticla de vin, pentru că, la urma urmei, de acasă am luat și singurul lucru cu care mă simt împăcată fără să-mi dea cu virgulă: simțul umorului.

Pe T. nu l-am strigat niciodată Tata.

Nu l-am cunoscut niciodată pe Bunicul, însă am început să port conversații cu el în imaginație pe măsură ce am crescut. Am privit cu o anumită invidie relația lui cu M., în special complicitatea vizitelor pe care i le făcea în *colonie*, așa cum F. Scott Fitzgerald îi trimitea scrisori de încurajare fiicei lui de 12 ani – și cu senzația profundă că port în mine amprenta primară a acestui bărbat pe care nu l-am întîlnit, dar a cărui fire se împletește cu a mea și mă provoacă să caut lucrurile care contează cu adevărat pe lume.

***Ioana Cristina Casapu** este jurnalistă, scritoare și fotografă.*

Aveam opt ani în seara aceea, iar tata treizeci și doi. Chiar dacă nici acum nu pot zice că îl înțeleg sau că știu ce fel de om era, faptul că azi sînt cu șapte ani mai în vîrstă decît era el atunci face ca anumite lucruri să fie mai ușor de înțeles. De exemplu, ce diferență mare era între zilele noastre. În timp ce zilele mele erau încărcate de sens, iar fiecare pas deschidea o nouă posibilitate, și fiecare posibilitate mă umplea la maximum, într-un fel care acum este de neînțeles, sensul zilelor lui nu era concentrat la întîmplări de sine stătătoare, ci răspîndit pe suprafețe atît de mari, încît nu putea fi înțeles altfel decît în concepte abstracte. „Familia" era unul dintre ele, altul era „cariera". Puține întîmplări neprevăzute – nici una poate – ar fi putut să aibă loc de-a lungul vieții lui; trebuie să fi știut întotdeauna în linii mari ce urma să-i aducă zilele și cum trebuia să reacționeze. A fost căsătorit timp de doisprezece ani, iar dintre aceștia, opt a lucrat ca profesor la școala generală, a avut doi copii, casă și mașină. A fost ales în consiliul local și numit în conducerea lui ca reprezentant al Partidului Liberal. În lunile de iarnă se ocupa cu filatelia, cu oarecare succes, ajungînd în scurt timp unul dintre colecționarii de frunte ai regiunii, în vreme ce, în lunile de vară, grădinăritul îi ocupa timpul rămas liber. La ce se gîndea în seara aceea de vară nu am nici cea mai mică idee, nici măcar ce părere avea despre el însuși cînd s-a îndreptat de spate, în semiîntuneric, cu barosul în mîini, dar sînt cît se poate de sigur că în el se instalase sentimentul că înțelegea destul de bine lumea din jurul său. Știa cine erau vecinii din cartier și ce poziție socială aveau în raport cu el și probabil că știa și o parte din ceea ce ei ar fi vrut să păstreze numai pentru sine, atît pentru că le învăța copiii, cît și pentru că avea un ochi bun pentru slăbiciunile altora. (...)

Cu alte cuvinte, nu era expert în ceva anume, excepție făcînd, poate, pedagogia, dar știa cîte puțin din toate. Era așadar un profesor de gimnaziu tipic, cu mențiunea că asta se întîmpla cînd a preda la o școală generală avea încă oarecare greutate. (...) Așa că atunci cînd tatăl meu a ridicat barosul deasupra capului și l-a lăsat să cadă pe piatră în seara aceea de vară de la mijlocul anilor '70, a făcut-o într-o lume pe care o cunoștea și care îi era familiară. Abia cînd am ajuns și eu la aceeași vîrstă am înțeles că există într-adevăr un preț de plătit pentru asta.

(Karl Ove Knausgård, Lupta mea. Cartea întîi: Moartea unui tată, *Editura Litera, 2015, traducere de Ioana-Andreea Mureșan)*

„Funcției paterne îi revine rolul structurant"

interviu cu psihoterapeutul Mihnea POPESCU

Dacă ne-am imagina tatăl ca pe o cutie, ce găsim în ea?

Sînt, cu siguranță, multe lucruri în „cutia" asta, dar nu este neapărat o cutie foarte izolată de altele. Așa se întîmplă, de obicei, în viață. Ne împărțim noi lucrurile pe cutii, ca să le avem ordonate, dar în realitate, cînd umblăm în ele, vedem că lucrurile sînt destul de amestecate.

Noi, ființele umane, sîntem niște ființe compozite, mixte, eterogene. Așa e și cazul tatălui. Te uiți acolo și găsești foarte multe lucruri care n-au legătură cu ce e în mintea noastră cînd spunem „tată". Probabil că, dacă abstractizăm, putem spune că tatăl e distinct față de mamă, unchi, mătuși, bunici. Trăim într-o epocă în care putem vorbi mai degrabă de funcția paternă și funcția maternă, decît de tată și mamă. Și fiecare le poate prelua pe ale celuilalt, mai ales de cînd tatăl nu mai pleacă la vînătoare și mama nu mai stă acasă să se ocupe de gospodărie.

Și dacă vorbim despre aceste funcții, materne și paterne, de unde începem?

Putem începe chiar și de la psihologie, care încearcă să sublinieze aceste funcții și ajunge să facă niște distincții care au legătură cu evoluția copilului. Astfel, funcția maternă e legată mai degrabă de capacitatea mamei de a fi un soi de matrice care îi permite ființei umane să dobîndească sentimentul de existență. E o condiție pentru ca ființa umană să se simtă în viață.

Funcției paterne îi revine mai degrabă rolul structurant, ordonator, și de a-l ajuta pe copil să capete un anumit loc în viață. A te simți viu se obține mai ales din relația cu mama. Ea are rolul de a oferi iubire necondiționată, tatăl are rolul de a introduce condiționarea. Două funcții care condiționează poziționarea unei ființe umane în lume. Și așa ajungem să conștientizăm diferența între feminin și masculin. Dacă n-ar exista zone de identitate între cele două funcții, ființa umană n-ar putea să trăiască diferența, să ajungă la conștientizarea ei. Sigur că, dacă lipsește un părinte, altceva ia locul funcției respective.

Fiecare dintre noi avem propriile povești de familie. Cum ne echilibrăm bagajul relațiilor de acasă?

Această funcție autoreflexivă a copilului se desăvîrșește în relația cu tatăl. Identificarea cu acel cineva care îl vede din afară și care îi oferă un loc, care îl compară, care îl scoate în lume. Bineînțeles că încrederea în sine are legătură și cu tatăl, dar nu numai cu tatăl. Are legătură cu capacitatea unei ființe cu care relaționează copilul de a reflecta în general și de a reflecta asupra copilului, în particular. Această funcție reflexivă începe, bineînțeles, în relația cu mama, care, de la un moment dat, reușește să-și privească copilul cu o privire binoculară. Cu o parte îl vede pe copil ca fiind ca ea, una cu ea, și cu o altă parte îl vede pe copil ca fiind ceva diferit. Asta e ceva fundamental pentru dezvoltarea copilului. Într-un anumit sens, tatăl, în mod primar, este în mintea mamei. Este acel ceva intern cu care mama îl introduce pe tatăl real în viața copilului. Dacă mama nu o face, tatăl nu va avea nici un sens pentru copil.

Dacă mama nu-l percepe pe tată ca pe un inamic, nici copilul nu-l va descoperi așa. Dacă propriul tată din mintea mamei va fi un obiect al iubirii, al tandreții, copilul își va percepe tatăl real ca pe ceva care promite să fie bun, care are suficient de multe elemente „materne", cît să-i ofere copilului siguranța de care are nevoie pentru a le descoperi și pe cele pa-

„Copilul este văzut din afară de tată."

tern-masculine. Suficient de incitant și de diferit.

La început, copilul va face niște diferențe între mamă și tată, pe care nu și le va explica. Amîndouă aceste ființe îl iubesc și cu amîndouă are o relație. Ușor-ușor, diferența asta capătă sens, mai ales într-o anumită etapă în care, biologic, copilul începe să se maturizeze hormonal și diferența tinde să devină o diferență între sexe. Copilul ajunge să facă diferența între părinți din acest punct de vedere, între 3-5 ani. Și acest lucru este foarte important pentru identitatea sexuală a copilului, pentru a căpăta un loc în lume și a se simți parte din ea. Pe scurt, identitatea copilului va fi legată de acum permanent de faptul de a fi fetiță sau băiat.

Poți să recuperezi în situația în care n-ai trecut prin toate aceste etape?

E foarte greu de crezut că, fără un anume tratament și o anume terapie, poți recupera lipsa acestor funcții. Ființa respectivă va tînji permanent după ce i-a lipsit, dar, de cele mai multe ori, va încerca și va eșua. Pentru că nu va putea să repare anumite relații defectuoase, el va ajunge să le repete. Sau va trăi, dimpotrivă, într-un deficit permanent. Atunci cînd ai cît de cît o continuitate psihică și nu ai trăit traume majore, poate părea mai ușor să repari decît să repeți.

Cît de diferit e în cazul fetelor și al băieților?

Într-un fel se identifică un băiat cu tatăl, în alt fel o fată. Pentru o fiică, tatăl este acel ceva pe care nu-l va obține niciodată. Și sigur că, în funcție de poziția mamei și a tatălui în acest triunghi, fiica se va structura într-un anumit fel. Pentru fiu, tatăl este acel cineva cu care este nevoit să se identifice.

În fiecare dintre copii, tatăl se va oglindi în feluri diferite.

Și cu fiica trebuie să aibă o relație în care să fie suficient de apropiat, în așa fel încît fiica să simtă un confort, dar și suficient de departe încît să-l poată admira și să-l vadă ca pe un model de cucerit. Sînt foarte mulți tați care, în relațiile cu fiicele, au o trăire primar sexuală, prea intensă. Și fiica este pusă într-o situație foarte delicată pentru că îi va reveni ei sarcina de a gestiona frîna. Și evident că asta o va structura într-un anumit fel. Și va ajunge, cel mai probabil, în relații pe care le va sexualiza foarte mult și se va trezi în tot felul de situații în care bărbatul va deveni abuziv. Totul, în încercarea ei de a pune frînă acestui prea mult și de a-i putea face față. Cu siguranță, și rolul mamei e important aici. Pentru că nu putem separa lucrurile.

Cazul celălalt este cel în care tatăl își reprimă complet sexualitatea față de fiică, probabil tot dintr-o teamă de a nu greși. Și se va duce în cealaltă extremă, în care va structura altfel relația. Și atunci fiica va tînji mereu după un tată care s-o confirme, care s-o valideze.

Ideal e ca tatăl să-și poată sublima trăirile într-un „eros patern", o tandrețe bogată, dar desexualizată între tată și fiică. E foarte important ca fiica să simtă o distanță potrivită între ea și tatăl ei. Asta o va face să aibă încredere în ea, în sexualitatea ei și în viitorul partener. Va căpăta acel sentiment de distanță igienică ce-i va permite să negocieze cu celălalt și cu propriile ei fantasme, dorințe.

La băieți, în triunghiul acesta, complicația vine din dificultatea identificării cu tatăl. Această dificultate e legată de existența sexualului și a agresivității, forțe pulsionale uriașe pe care ființa umană cu greu învață să le tolereze.

Cît loc ocupă în construcția noastră relația cu părinții?

Un loc imens, cel puțin pînă cînd reușim să-i luăm în interiorul nostru ca pe niște funcții psihice. Ei reprezintă niște elemente structurante indispensabile pentru o ființă umană. S-ar putea spune că abia după ce s-a produs această interiorizare ne descoperim, cu adevărat, părinții reali, dacă vom putea-o face vreodată. Cine știe...

Ce poți face ca să fii un tată responsabil?

Să te maturizezi. Copiii apar întotdeauna nu atunci cînd ne dăm noi seama că sîntem pregătiți pentru asta. Ei ne surprind. Și în relația cu ei continuă maturizarea noastră. Un tată responsabil cred că este un tată care poate face diferența între idealurile copilului și propriile idealuri.

„Nu cred că vreo nevoie din copilărie este atît de mare precum cea de a fi protejat de tată."

SIGMUND FREUD

„Un bărbat simte că îmbătrînește atunci cînd începe să semene tot mai mult cu tatăl său."

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

a consemnat Ana Maria SANDU

Cristina TUNEGARU

Imaginea paternă în manualele școlare

În manualele celor mici, mama este întotdeauna glorificată. Dar care este imaginea tatălui construită în manualele de comunicare? La o primă privire, se observă că termenul *tată* apare semnificativ mai rar decît *mama*, de la două pînă la șase ori mai puțin în manualele claselor I și a II-a.

Imaginea paternă se construiește din frînturi, din reacții, din tonalitate, din adresare sau din absența lor. Ocupațiile tatălui sînt dintre cele mai diverse, el este un om de acțiune, inginer, aviator, pilot de avion (Intuitext, clasa I), pilot de mașini de curse, pădurar, viticultor sau are ocupații intelectuale, e scriitor, om de știință: *Familia lui Willy locuiește în București. Tatăl lui Willy cercetează spațiul. El vine des la școală. Ultima dată a adus un film despre zborul oamenilor pe lună.* (Intuitext, clasa I).

Cu o privire atentă, atotcuprinzătoare, tatăl ia decizii bine gîndite, raționale cu privire la viitorul copilului, dar eliberate de orice încărcătură emoțională, contactul cu copilul este pedagogic, aproape rece. Copilul învață de la tată cum se realizează o carte, ce înseamnă o bibliotecă, informații despre București. Deciziile despre viitorul copilului par să îi aparțină exclusiv tatălui: el decide cînd copilul merge la școală sau la grădiniță. Numai mama stă de vorbă cu copilul, ea îi explică ce se va întîmpla la grădiniță, pe cine va întîlni, îl ascultă și îl pregătește.

De multe ori tatăl e departe, iar absența lui este observată de copil. Tatăl nu se află cu copilul și cu mama la cinema (CD Press, clasa I), nu merge cu copiii și cu mama la picnic. Două surori citesc cu interes vederile pe care le primesc din partea tatălui marinar, pe care îl admiră, pentru că se află în locuri exotice – în Deltă – pe un vapor numit „Dunărea“: *Dana și Dora privesc atente o vedere. E de la tatăl lor. Dumnealui e marinar. Vaporul său poartă numele Dunărea. – De unde e vederea? – E din Delta Dunării. Ele admiră ilustrata.* (Editura ART, clasa I).

În manualele noastre, tatăl repară trenul copilului, muncește cu drag, este admirat de alți copii, pentru că cercetează spațiul, face descoperiri. În ieșirile cu familia, tatăl conduce mașina, stabilește programul și itinerariul. Iar băieții nădăjduiesc să aibă aceleași ocupații ca și tatăl lor. Un fiu plecat în expediție cu tatăl său geolog descoperă dinozauri (Humanitas, clasa a II-a). De cealaltă parte, unele fete aspiră să ajungă fotomodel.

Tatăl și copilul petrec timp împreună. Tatăl și băiatul merg împreună la munte, într-o excursie. Tatăl și fata urmăresc un program educativ la televizor. Ca și tatăl, băiatul are inițiativă, ia lopata și amîndoi merg să dea zăpada împreună (Editura Humanitas, clasa a II-a).

Reacțiile emoționale ale tatălui sînt neconsemnate, ca și cum tatăl ar fi o forță supraomenească. De foarte puține ori tatăl îi *zîmbește* copilului și îl *mîngîie*. În schimb, mama este numai o emoție, e manifestarea dragostei absolute, o „zînă bună“. Tatăl e calificat cu puține adjective, iar unul dintre ele este „exigent“ (Editura ART, clasa I). Cu grijă și prevedere, mama îl ajută pe copil să își pregătească ghiozdanul pentru a doua zi, pe cînd tatăl face doar ultima verificare. Și rolurile casnice sînt bine stabilite, mama face prăjituri, pregătește ceaiul pentru copii, masa; tatăl doar dă cu aspiratorul, curăță zăpada.

Foarte rare sînt situațiile cînd apare un dialog autentic între tată și copil. Comunicarea este unidirecțională, copilul primește mesajele tatălui, dar nu se realizează o comunicare reală, tatăl nu ascultă dorințele și nevoile copilului, mai degrabă ia decizii pentru viitorul acestuia, fiind, în esență, un părinte autoritar. Într-un fragment după Tudor Arghezi intitulat *Plicul* (Editura Corint, clasa a II-a), apare un dialog duios cu un tată îngăduitor, ușor de înduplecat, cu care copilul poate să se joace. Aici, tatăl comunică cu copilul, îl supraveghează atent, îl cunoaște. Altfel, de regulă, tatăl dă dispoziții sau face anunțuri.

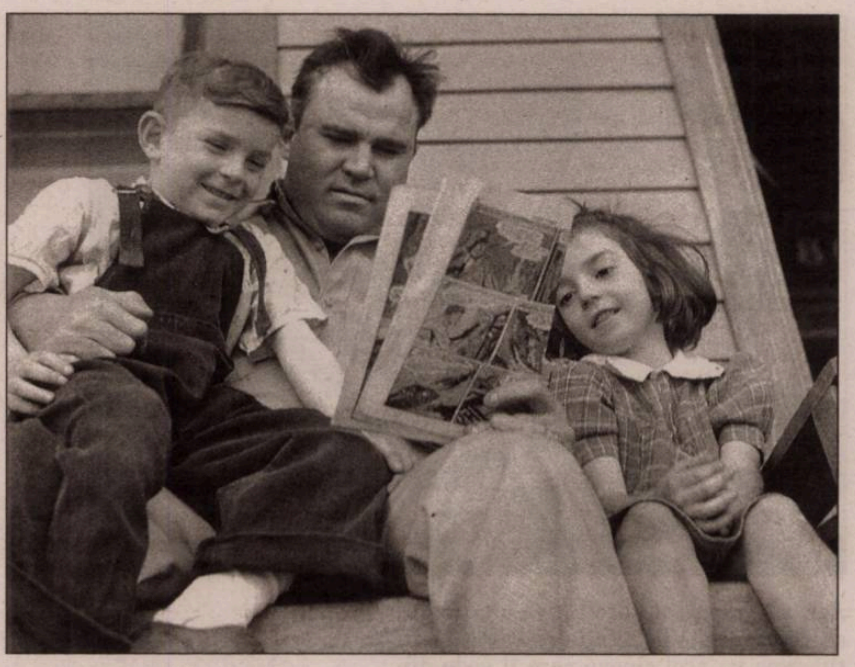

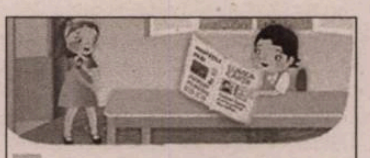

Un tată renumit

Zorel a cumpărat azi un ziar. Ziarul are o poză mare. Parcă e tatăl lui.

Apare Zoica. Zorel arată poza:

– Oare e tata? Alături e o carte. Are titlul *Curtea cu zorele*. Cazimir Oprea e autorul.

Zoica e uimită. Lăcrimează.

– E tata! La carte lucra el noaptea. Tăticul meu e un om renumit.

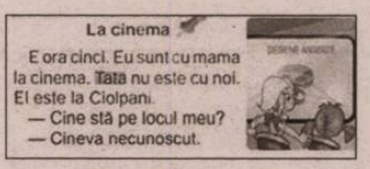

Albumul familiei

Florentina și Florin sunt frați. Florin vrea să devină fotograf. Sora lui vrea să fie fotomodel.

Băiatul a primit un aparat de fotografiat de la bunici. El a făcut multe fotografii pentru albumul familiei.

Acum este rândul Florentinei. Fata grațioasă zâmbește între tufănele.

Va fi cea mai frumoasă fotografie din album.

Tatăl simbolizează forța fizică. Un băiețel construiește o sperietoare ca să împiedice păsările să mănînce cireșele coapte din pom, iar aceasta este mare cît… tata (Editura CD Press, clasa I).

Imaginea tatălui sugerează frică într-o altă secvență prezentată ca un paradis familial. Mama e soarele și *e grozav să ai un soare pe care să-l strîngi în brațe cînd te culci*. Dar cînd intră tatăl în camera copiilor se face *noapte și frig*, pentru că el vede toate micile obrăznicii ale copiilor, mașinuțele de sub pernă, ciocolata mîncată pe ascuns. În urma lui rămîne întuneric și gheață. Numai cînd se reîntoarce mama se face dimineață (Editura Didactică și Pedagogică, clasa a II-a).

Imaginea tatălui *îndepărtat* este oferită de o scurtă poveste pentru copiii de 7 ani. Doi frați deschid ziarul și văd o imagine ce îi duce cu gîndul la tatăl lor: ar putea fi el sau ar putea fi un altul. Copiii nu-și recunosc tatăl imediat. Le e greu să creadă că tatăl lor ar putea apărea în ziar. Abia cînd reușesc să citească titlul și numele tatălui lor își dau seama că au în față un articol despre Cazimir Oprea, tatăl lor, care scrisese o carte. Nici nu știuseră pînă atunci că tatăl lor scria cărți. Amîndoi sînt extrem de mîndri. Copiii își cunosc tatăl din ziar (Editura Didactică și Pedagogică, clasa I).

Într-o altă prezentare a familiei, tatăl inginer e înalt și puternic, iar mama tînără și înaltă e medic. Mama este validată și prin aspectul exterior, iar tatăl prin putere, forță fizică.

Tatăl pune la cale scenarii prin care își testează copilului și îl pregătește pentru viață prin probe parcă inspirate din basme. Într-o scurtă poveste, tatăl dă fiilor lui cîte o piersică, prilej cu care își cunoaște cu adevărat copiii, este impresionat sau dezamăgit de ei, în funcție de faptele lor (Editura ART, clasa a II-a). Pentru prețuirea tatălui trebuie să lupți, să te arăți capabil.

Dacă mama este simbolul bunătății, întruchiparea dăruirii totale, tatăl este realistul, el este puntea de legătură între copil și realitatea dură pentru care îl pregătește. Prin relația cu tatăl, copilul iese din basmul copilăriei, de sub aripa protectoare a mamei. Imaginarul oferit de manuale este limitat la o serie de stereotipuri despre familie și realitatea imediată a copilului. În ce măsură vom regăsi aceste stereotipuri în societatea de mîine? Nu ne rămîne decît să așteptăm și – ce e cel mai greu – să construim și să le oferim copiilor noștri modele autentice.

„Nici nu știuseră pînă atunci că tatăl lor scria cărți.“

***Cristina Tunegaru** este profesoară de limba română.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Lucrul cu adevărat bine făcut

Organizațiile nonguvernamentale care protejează copii aflați în dificultate sînt rareori prezente, din păcate, în mass-media românească. Ici-colo cîte un interviu, cîte o statistică, cîte un semnal de alarmă sau un reportaj, strecurate cu titluri senzaționale, printre alte fapte mărunte de zi cu zi. Înclin să spun că măcar și atît, și tot e bine. Am aflat, astfel, poveștile unor oameni extraordinari, am citit despre faptele lor bune, am auzit despre uimitoare gesturi de solidaritate umană. Din toate informațiile primite, dar și din propria mea experiență de (fost) lucrător în domeniu, am învățat cîteva lucruri care le-ar putea fi, cred, de ajutor și altora, viitorilor asistenți sociali, voluntarilor, inițiatorilor de acțiuni de binefacere etc.

■ Există tentația ca – luînd contact cu suferința, cu sărăcia și necazurile copiilor, și reușind să găsești, uneori, soluții eficiente, cînd ai norocul să fii la momentul și locul potrivit alături de ei –, există, spuneam, tentația de a-i privi condescendent pe cei care nu sînt implicați în astfel de acțiuni umanitare. Să te crezi mai bun decît ei, mai înțelept. Să crezi că viața celorlalți este superficială și egoistă, în comparație cu a ta. Or, prima lecție pe care trebuie să o înveți atunci cînd îți sufleci mînecile să ajuți este că rolul tău nu e să judeci pe nimeni: nici pe părinții care își abandonează copiii, nici pe trecătorii care au, probabil, propriile griji și propriile supărări. Cei care au nevoie de ajutorul tău, copiii, nu au nevoie și de frustrările și indignările tale, ci, mai degrabă, de speranța – pe care le-o poți transmite – că există o lume bună, normală, în care e loc și pentru ei.

■ O altă tentație cu care te confrunți este aceea de a te crede Salvatorul, personajul providențial, cel „mandatat" să construiască destine. Evident, pentru mulți dintre copiii pe care îi ajuți, chiar așa este: intervenția ta (și nu tu) este benefică. Dar ea va fi consistentă și durabilă doar dacă va fi și firească, discretă: copiii trebuie să știe că ești un om normal, care are timp, sau bani, sau compasiune, sau toate la un loc, pentru a-i ajuta. Ei trebuie însă să știe și că viețile lor depind, esențialmente, de *propriile* lor eforturi, și nu strict de disponibilitatea unei alte persoane. Este extrem de important ca felul în care prezinți „rolurile" – al tău și al lor – să fie unul sincer și corect: nu transfera pe umerii lor povara sacrificiilor pe care le faci pentru ei; ele sînt opțiunea ta, iar ei, în fapt, nu au cerut nimic. Pe de altă parte, ei, copiii, sînt, trebuie să fie, eroii propriilor lor transformări: pentru ei, voința de a ieși din cercul vicios al lipsei de speranță, forța de a depăși obstacole inimaginabile pentru cei mai mulți dintre noi, credința, mereu fisurată, că pot avea un viitor bun, toate acestea îi costă mai mult decît pe adulții care aleg să-și investească o parte din timp și din resurse pentru a le fi alături.

■ Și, în sfîrșit, ultima ispită: aceea de a le povesti celor din jur (prieteni, ziariști) ororile văzute și trăite, istorii crunte, în care umanitatea pare cu adevărat pierdută. Știu, uneori, aceste povești sînt necesare: sîntem mulți cei care nu știm răul care există lîngă noi, nu știm că am putea ajuta, chiar dacă nu avem timp sau bani mulți. Impactul poate fi cel scontat. Dar, pentru a atrage atenția asupra celor care sînt în dificultate, nu e nevoie să facem din biografiile lor triste o melodramă pentru prima pagină a ziarelor. E prea ieftin. E prea puțin. Copiii aceștia vor deveni adulți, cu întreaga lor viață nefericită prinsă pe site-urile cu memorie infinită ale Internetului. Nu noi, ci ei trebuie să decidă, cînd vor fi mari, cît și cum vor dori să se știe despre copilăria sau adolescența lor.

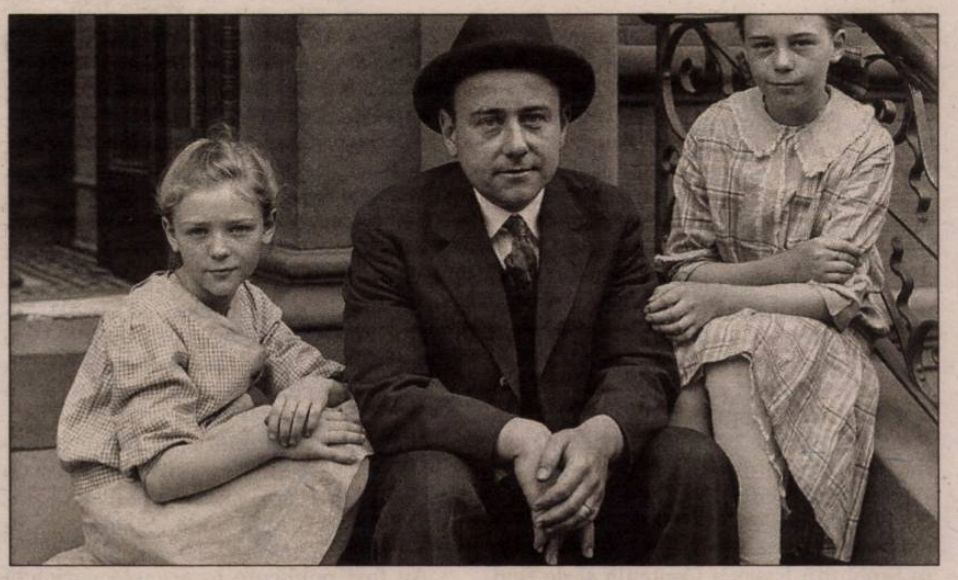

Toți profesioniștii adevărați aflați în serviciul copiilor năpăstuiți de împrejurări și de oameni au, de obicei, aceleași calități: discreția, modestia, compasiunea și grija fertilă. Personal, nu știu nici un nume din conducerea organizațiilor umanitare mai mari sau mai mici, dar bine și eficient construite. Dar știu programele lor, știu cifrele grele cu care se confruntă, știu intențiile lor de a se lupta pentru fiecare drept încălcat al copiilor. Și tocmai faptul că nu ei sînt aceia care se înghesuie să apară la rampă e garanția lucrului *cu adevărat* bine făcut.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

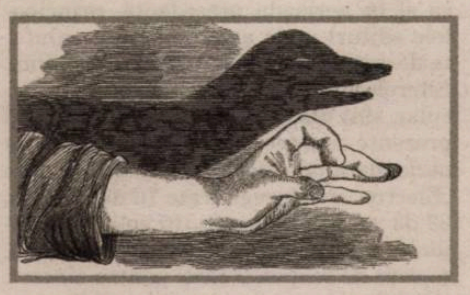

Iaromira POPOVICI

bazar

100 de zile...

– din romanul Arei Şeptilici –

Ara Șeptilici e una dintre prozatoarele talentate ale generației nouăzeciștilor: debutează în 1992, în volumul colectiv *Ficțiuni* (Editura Litera). După cum spune Ion Bogdan Lefter, „ea se arată încă din *Ficțiuni* foarte sigură pe sine, deja posesoare a fineței stilistice care o caracterizează și astăzi și deja manipulatoare dexteră a mai multor formule textuale, în funcție de efectele urmărite." Romanul următor, *Dublul* (Paralela 45, 2006), „e una din cărțile de vîrf ale noului nou val al prozei românești recente, a anilor '90-2000" (Ion Bogdan Lefter).

Romanul care a venit la opt ani după *Dublul* este *100 de zile pînă la 1000 de ani* (Herg Benet, 2014). Textul lui m-a intrigat și m-a interesat în același timp, fiind complet atipic. Atipic ca subiect și ca structură, atipic raportat nu doar la scrierile momentului. Textul, împărțit în secvențe numerotate, mai întîi în proză, la persoana întîi, adresată unui tu misterios, ca apoi să ajungă în versuri, un soi de poem epic: „Azi a venit familia de mongoli. Mi-au adus niște broccoli. Mi-au comunicat delicat că maică-mea e îngrijorată că are o singură fată. N-am putut să le spun că să-și mai facă una, ar fi fost total deșănțat și, știm, la mongoli nu-i la fel ca la noi, ei oricum fac doi..."

Textul e suprarealist, nu are un subiect cap-coadă și nici personaje clasice. Sînt însă teme, chiar fundamentale, care se repetă, precum și personaje așijderea. Moartea, timpul, iubirea alternează cu teme concrete, fiziologice, precum mîncarea sau căldura. Pare să se contureze a lume a planurilor diferite, abstract/concret, general/particular, în care se trece ușor de la una alta și nimic nu durează: „Mi se schimbă pielea, sînt total ieșită din fire. Și, în fond, cine ești tu de poți face asta din mine și cît de înlăuntrul timpului meu, ca să mă las. Atît cît se vede, și se vede deja foarte mult, nu mai pot să iau toată cana, nu mai pot să te-ajung și cred că, chiar împotriva mea, nici nu mai vreau. Pot, în schimb, să îți fac un compot de pere, de pere cu mere cu miere și cu orice alte prune vei cere."

„Femeia veche de o mie de ani mă aștepta acolo."

Probabil că tocmai asta fascinează la romanul Arei: instabilitatea și amestecul planurilor, lipsa identității certe a personajelor și lipsa unui fir călăuzitor. Toate mi s-au părut relevante pentru lumea de azi, într-o oarecare măsură. Un amestec între un consumism dus la extrem și căzut în fiziologic și un metafizic distrugător, incapabil să ne mai salveze. O lume în care nu numai că *happy end*-ul nu e posibil, ci nici lucrurile structurate, duse pînă la capăt, nu-și mai găsesc locul.

Sînt posibile doar trăiri disparate și *flash*-uri din trecut, bîntuite de anumite leitmotive, simbolice, de cele mai multe ori. De pildă, cel al maimuței: „Acum tu vrei să-mi depășesc condiția de maimuță, altfel nu mai vorbești cu mine, nu mă mai vezi niciodată, nu-mi mai arăți unde e comoara noastră îngropată..."; „Femeia veche de o mie de ani mă aștepta acolo, între roțile cusute cu catgut și care, dacă le-am fi lăsat să se miște, ar fi ajuns, desigur, în absolut."; familia de mongoli – „familia de mongoli plecase în Mongolia, că venise democrația mongoleză călare pe un inorog care știa chineză și se puteau înțelege"; mama – „mama îmi aduce mîncare în pungi legate ultima oară cu o ață portocalie și roasă la capete"; nevasta de acum o mie de ani – „Femeia veche de o mie de ani mă aștepta acolo, între roțile cusute cu catgut și care, dacă le-am fi lăsat să se miște, ar fi ajuns, desigur, în absolut."

Toate acestea se leagă între ele (vezi obsesia cusutului), într-un puzzle în care nu ești niciodată sigur că ai nimerit locul corect al pieselor (chiar dacă, aparent, se potrivesc): „Fabrici și uzine se transformaseră în mine și nu numai că nu mai erau, dar nici nu mai erați"; „Nu mai contează (...) dacă nevasta mea de-acum o mie de ani, dacă familia de mongoli și cele o sută de zile spun că sînt mai puține pînă la o mie, eu țip nu. Nu mai e timp, cele o sută de zile s-au terminat acum o mie de ani, atunci cînd ne-am urcat pe tavane și știam că, pentru o vreme, vom fi exact la fel."

Obsesia timpului e unul din motivele principale ale romanului: „Tipul ăsta de condiționare temporală, în care nimeni nu știe cînd și în ce dimensiune vorbește, mi se pare de-o barbarie intelectuală de neiertat." Timpul se asociază, inevitabil, cu moartea: „Mor oameni lîngă mine și nu știu cum mai simt, dacă e durere, dacă e rugăciune..." De obicei, de moarte se scapă prin iubire. Dar în cazul celor 100 de zile, nu e chiar așa: „O fi fost asta iubirea sau o fi fost aia de data trecută? Să fiu în halul ăsta de lipsit de substanță, să nu pot iubi decît atît cît ține mosorul firului de ață sau chiar mai puțin?"

Nici iubirea nu mai poate fi salvatoare, și se pare că nici Dumnezeu: „Marele maestru se pregătește să moară, s-a plictisit îngrozitor să mai tragă lumea pe sfoară." Romanul Arei Șeptilici are, printre ultimele replici: „Și oricum, la ce bun? (...)" Și rămîne inedit și aproape mereu redescifrabil.

Nicolas TRIFON

Un deceniu de traduceri din română în franceză

– Salonul de Carte de la Paris (15-19 martie) –

Multă vreme, cînd venea vorba în Franța despre scriitorii români, erau spontan citate numele lui Cioran, Eugen Ionescu și Mircea Eliade. Totuși, cu excepția operelor de ficțiune ale celui din urmă, traduse de altfel după tratatele lui de istorie a religilor, toți trei scriau în franceză, cel puțin de cînd s-au instalat în Occident. Greu de zis dacă acesta era motivul pentru care numele autorilor traduși din română se bucurau de mai puțină notorietate. Un lucru este sigur, faptul că interesul publicului pentru cei trei autori citați mai sus a declinat în ultimul timp, ceea ce era cam inevitabil, nu a mărit simțitor impactul scriitorilor traduși din română. Cu alte cuvinte, cărțile acestora ocupă un loc destul de modest în producția literară de limbă franceză față de cele traduse din celelalte limbi din Europa Centrală și de Sud-Est raportat la numărul de locuitori. O putem constata destul de ușor consultînd baza de date bibliografice „Electre" *(Livres-Hebdo)* la care apelează în mod curent librarii, bibliotecarii, documentariștii, editorii și jurnaliștii din spațiul francofon. Trebuie precizat însă de la bun început că informațiile pe care le putem extrage în acest fel prezintă un interes doar indicativ și mai ales pe plan comparativ. Principalul avantaj este că pe această cale putem găsi criterii pentru a ne face o idee despre un domeniu unic în felul lui, avînd în vedere că, prin definiție, fiecare carte e diferită de toate celelalte.

De la 1 ianuarie 2008 pînă la 15 martie 2018, deci în ajunul Salonului de Carte care are loc zilele acestea la Paris, au apărut 152 titluri noi sau noi ediții, inclusiv reluări în format de buzunar, traduse din română, la editurile franceze, belgiene și elvețiene. Nu sînt contabilizate formatele electronice, iar numărul titlurilor traduse din română disponibile pe piața franceză este mult mai ridicat decît acela care corespunde ultimului deceniu luat aici în considerare. Situația se prezintă oarecum bine, ceea ce era previzibil, la scară balcanică. 111 titluri au fost traduse în această perioadă din sîrbo-croată (adică din sîrbă, croată, muntenegreană, bosniacă, cum sînt ele adesea prezentate azi), 44 din albaneză, 32 (doar) din bulgară, în schimb 314 din greacă, număr care include monografiile privind lumea antică. Altfel stau lucrurile în comparație cu Europa Centrală, avînd în vedere, spre exemplu, că din maghiară au fost traduse 196 de titluri. Din cehă au fost traduse 117 monografii (9 din slovacă), din poloneză 336, ceea ce e mai puțin surprinzător. Premiul Nobel acordat în 2002 lui Imre Kertész și mai ales succesul romanelor traduse recent ale lui Sándor Márai (1900-1989), autor care în exil a continuat să scrie în limba maternă, explică în parte situația favorabilă în care se găsesc traducerile din maghiară. Autorii români cei mai faimoși în spațiul francofon, și nu numai, au scris mai ales în franceză, dacă lăsăm la o parte cazul cu totul singular al *Orei douăzeci și cinci* de Virgil Gheorghiu, tradusă în franceză de Monique Sainte-Côme (alias Monica Lovinescu) în 1949, care a cunoscut nenumărate reeditări și a marcat generații întregi.

În funcție de numărul de titluri publicate de fiecare dintre autorii traduși și de numărul de titluri apărute la fiecare editură, putem stabili două clasificări care corespund ultimilor zece ani.

Au fost publicate în această perioadă 7 cărți de Matei Vișniec, 5 de Flavia Cosma, 4 de Norman Manea, Doina Ioanid, Emil Cioran, Mircea Eliade și Mircea Cărtărescu, 3 de George Arion, Gabriela Adameșteanu, Lucian Teodorovici, Eugen Uricaru și Gellu Naum etc. La Non Lieu au apărut 20 de titluri, la Harmattan 17, la Gallimard, J. Chambon, Ed. des Syrtes și Caractères – 5, la Seuil și Ed. du Cygne – 4, la P.O.L., Noir sur Blanc, Ginkgo, Atelier de l'Agneau și Genèse édition – 3 etc. (Urmează 65 de alte edituri care au publicat doar două sau o singură traducere.)

În sine, aceste date statistice au o semnificație mai mult decît relativă. O sumedenie de criterii privind domeniul acoperit de fiecare titlu, tirajul, calitatea traducerii, aparatul editorial, prestigiul editurii, difuzarea, sursele de finanțare, contribuția efectivă a autorului etc. trebuie combinate pentru a evita interpretările precipitate. Cîteva observații în acest sens. Este greu să compari o culegere de poezii publicată într-un tiraj confidențial, și cu participarea activă a autorului, cu un roman tradus de un profesionist, la un editor reputat care beneficiază de un serviciu de redactare și corectură și de o rețea de distribuție întinsă. Flavia Cosma, spre exemplu, este autoarea a cinci plachete de poezii dintre care patru sînt publicate la un mic editor, Ed. du Cygne. Independent de interesul pe care opera ei îl poate prezenta și de rolul pe care îl poate juca editura care o publică în difuzarea culturii românești, poziția pe care o ocupă F. Cosma și Ed. du Cygne în clasamentele de mai sus riscă să provoace o anumită confuzie. Cît despre Matei Vișniec, nu apar în această clasificare decît scrierile sale traduse din română. Dacă adăugăm piesele sale de teatru scrise direct în franceză, numărul total de titluri se ridică la 20.

Gabriela Adameșteanu

În materie de politică și cultură, România nu a trecut chiar neobservată în Occident.

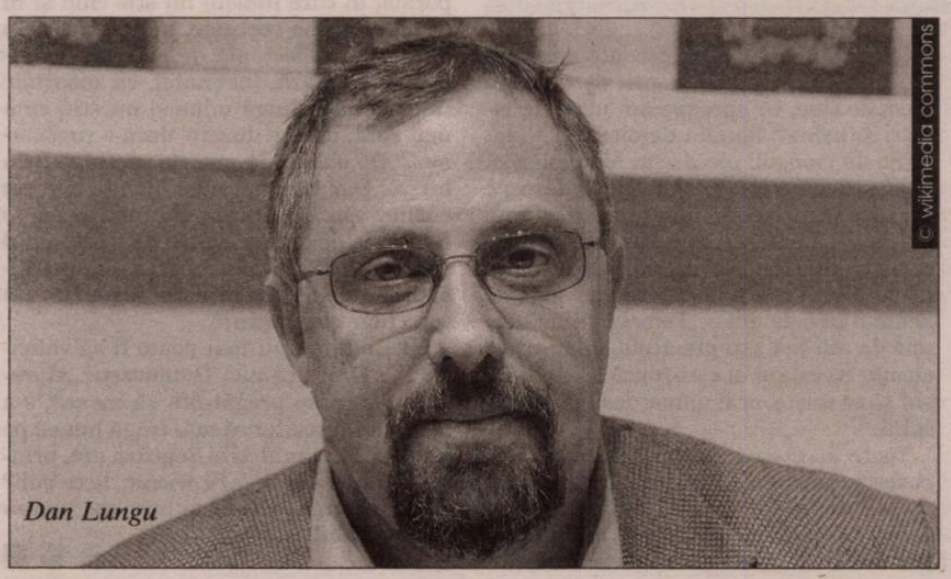

Dan Lungu

Confruntînd clasificarea pe autori la cei traduși din română și aceia din celelalte limbi citate se constată un decalaj semnificativ. La maghiari primele locuri sînt ocupate de Sándor Márai cu 27 cărți și Imre Kertész cu 11, iar la polonezi, Witold Gombrowicz și Ryszard Kapuscinski cu cîte 17 cărți. Decalajul apare și cînd ne gîndim la incidența reluării unor titluri în ediții de buzunar pe piața cărții. Numărul lor este de doar 8 în ultimii zece ani pentru traducerile din română, 67 pentru acelea din maghiară, 13 din cehă, 54 din polonă și 13 din sîrbo-croată. Dintre acești opt autori români, unul singur este contemporan: Gabriela Adameșteanu (cu *O dimineață pierdută* / *Une matinée perdue*).

Din totalul titlurilor apărute la editura Non Lieu, domeniul românesc, adică nu numai traducerile, ci și celelalte cărți legate de România, reprezintă cam o cincime. Tot ei îi datorăm cele cîteva numere din revistele *Lettres roumaines* (dir. Petre Răileanu, 2013-2014) și *Seine et Danube* (dir. Dumitru Țepeneag și Virgil Tănase, 2015), a căror apariție a încetat acum doi ani, ceea ce constituie o mare pierdere, revistele fiind un suport indispensabil pentru prezentarea dezbaterilor culturale și promovarea tinerilor autori din România. Un efort deosebit a fost făcut pe plan pedagogic: Andreia Roman și Cécile Folchweiller au întocmit, spre exemplu, o *Antologie a istoriei literaturii române* bilingvă româno-franceză în patru volume.

Mai curioasă este poziția ocupată de L'Harmattan, o editură cu o producție considerabilă, dar inegală, parțial în contul autorilor, deseori proaspeți doctoranzi. Voluminosul studiu al fostului președinte al Academiei Române Eugen Simion despre „Tînărul Eugen Ionescu" a apărut în traducerea lui Virgil Tănase în 2003 la această editură, care are o colecție de calitate condusă de Catherine Durandin consacrată domeniului românesc.

J. Chambon – pentru Ștefan Bașovoi sau Dan Lungu, Gallimard – pentru Gabriela Adameșteanu, Seuil – pentru Norman Manea, Noir sur Blanc – pentru Eugen Uricaru, Ed. de Syrtes – pentru Varujan Vosganian sau Radu Aldulescu, Gaïa – pentru Lucian Dan Teodorovici rămîn, ca și în perioada precedentă, principalele edituri unde apar romanele salutate de critică în Franța, ca și în România. Literele în general, și romanul în particular, sînt domeniul în care sînt cel mai prezente traducerile în franceză. Pentru perioada analizată aici, în baza de date „Electre" sînt înregistrate 70 de romane, 33 de volume de poezii, 10 volume de istorie și critică literară, 8 eseuri literare, 4 piese de teatru, 2 cărți pentru tineret. Celelalte domenii, ușor reperabile grație clasamentului zecimal universal folosit de „Electre", sînt foarte slab reprezentate: 4 cărți de religie, dintre care două de Dumitru Stăniloae și Andrei Scrima, la prestigioasa editură Cerf, una singură de antropologie, tratatul de imagologie al lui Oișteanu tradus la Non Lieu…

În materie de politică și cultură, România nu a trecut chiar neobservată în Occident, s-a scris mult. Doar două cărți pe această temă au fost însă traduse de-a lungul ultimului deceniu, și anume *Cronicile* lui Radu Cosașu și acelea ale lui Mircea Vasilescu apărute inițial în *Dilema veche* (MetisPress, 2010 și 2011).

Recompensat prin nenumărate premii, filmul românesc pare să fi avut un impact mai mare decît cartea asupra publicului avizat în lumea francofonă în ultimul deceniu. Acesta nu este un motiv ca să nu încheiem cu un omagiu adus traducătorilor. Sînt mulți, așa că ne vom mulțumi să citâm doar cîțiva dintre ei: Nicolas Cavaillès, Jean-Louis Courriol, Florica Courriol, Laure Hinckel, Dominique Ilea, Marily Le Mir, Odile Serre și mai ales regretatul Alain Paruit.

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul cărții* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

„Cred că viața reală e plină de mister“

– interviu cu Mariana ENRIQUEZ –

Este una dintre cele mai puternice voci noi ale literaturii sud-americane. ***Mariana Enriquez*** *a publicat pînă acum trei romane și două volume de proză scurtă, între care bestseller-ul internațional* Ce-am pierdut în foc, *apărut în limba română în traducerea lui Marin Mălaicu-Hondrari la Editura ART. Trăiește la Buenos Aires, are 44 de ani, scrie literatură și conduce suplimentul cultural al unui important ziar argentinian. Despre volumul de povestiri* Ce-am pierdut în foc, New York Times Book Review *spune că e „o carte explozivă și fascinantă, excelînd în grotesc și cel mai negru umor“.*

Personajele dumneavoastră sînt mai ales femei – o tînără însărcinată care se drogheză, o fetiță înghițită de o casă bîntuită, femei care-și dau singure foc. Toate personajele sînt înconjurate de mister, superstiții, legende, credințe populare. Și toate finalurile povestirilor sînt deschise. Cum ați ajuns la această combinație de personaje și povești stranii și credințe populare?

Întotdeauna am vrut să scriu povești de groază. Poate că poveștile mele nu sînt unele convenționale, dar pînă la urmă tot povești de groază sînt. Nu am vrut să scriu ceva care să semene cu poveștile de groază nord-americane sau europene, ci am vrut să surprind ceva din vibrația, din cultura latino-americană și, în mod special, din cea argentiniană. De aceea, în loc să folosesc clasicii monștri sau clasicele spaime cu care sîntem obișnuiți din literatura fantastică nord-americană sau europeană, am ales să folosesc credințele și superstițiile noastre locale în cele mai multe dintre povestiri. În ce privește personajele feminine, s-a întîmplat ca ele să fie aici în centrul atenției. În cărțile mele anterioare nu am avut neapărat povești care să fie conduse de personaje feminine. Dar cred că în ultimii ani discuția despre femei, despre problemele lor, despre rolul lor a devenit o dezbatere mondială. Și, ca scriitoare, sînt foarte interesată despre ce vorbim la nivel de comunitate globală.

Unii critici au văzut în povestirile dumneavoastră o combinație de realism și de realism magic. Vă simțiți legată de realismul magic? Mai e posibil în literatura de azi?

Pentru mine, realismul magic din America Latină e o mișcare literară din anii '60, e deci ceva ce ține de istoria literaturii. Și mai cred că eticheta de realism magic i se poate aplica numai lui García Márquez. Eu sînt argentiniană și, evident, sînt mult mai influențată de Borges decît de García Márquez. Datorită scenei culturale și chiar datorită lucrurilor pe care le-am studiat la școală. Așa că, nu știu, cred că se mai poate scrie în cheia realismului magic, dar, cînd cineva a făcut-o cu atîta măiestrie și într-un fel l-a epuizat – pentru mine, el a cam închis acest gen –, e foarte greu să încerci să mai scrii asemeni lui García Márquez.

Ce declanșează la dumneavoastră scrierea unei povestiri – o idee, un personaj, anumite cuvinte pe care le-ați auzit?

Sînt mai multe lucruri care declanșează scrierea unei povești, dar două sînt de bază. Sînt, pe de o parte, situații sau persoane pe care le văd pe stradă sau despre care citesc în ziare. De exemplu, povestirea „Ce-am pierdut în foc“ începe cu o fată care cerșește în metrou, o fată cu un chip complet diform din cauza unor arsuri teribile. Fata aceea există în realitate. N-am mai văzut-o de multă vreme, dar obișnuia să cerșească la metrou, în Buenos Aires. Sigur, nu știu ce i s-a întîmplat, dacă a avut un accident sau dacă a fost atacată, ea nu și-a spus niciodată povestea, doar cerea bani. Dar ceea ce e absolut real este că avea acea față și în același timp un corp uluitor, de-o frumusețe stranie și provocatoare. Povestirea mea, cu ideea ei nebunească și cam science-fiction, a pornit de la acea fată și de la prezența ei atît de inconfortabilă pentru ceilalți pasageri. Deci o situație reală ca aceasta poate declanșa scrierea unei povești. Sau ceva ce-am citit în presă. Ca în cazul povestirii „Copilul jegos“, unde e vorba despre omorîrea ritualică a unui copil. Ritualul e real, crima s-a petrecut cu adevărat, nu în Buenos Aires, ci în nord, în provincie, dar eu am adus-o aici, în oraș. Lucruri de felul acesta sînt declanșatorul pentru povestirile mele, pe de-o parte. Alteori e vorba doar de o amintire ștearsă sau de un detaliu dintr-o carte, dintr-un film, dintr-o replică a cuiva, un detaliu care mă urmărește. Și în nici una dintre cele două situații nu investighez. Las imaginația să facă ea totul. Nu fac cercetări, nu încerc să aflu povestea fetei arse de la metrou, nu încerc să dezleg misterul unei anumite case din cartier despre care oamenii spun povești, o las așa și îmi scriu povestea. De cele mai multe ori povestea e deja scrisă în capul meu cînd mă așez la computer s-o scriu.

„Teama aceea din copilărie m-a bîntuit pînă azi: unde se duc oamenii cînd se duc?“

Povestirile dumneavoastră au finalurile deschise. Dar cum știți că ați ajuns la final?

Știu că am ajuns la sfîrșit cînd nu mai am nimic de spus despre subiectul în cauză, cînd nu mai știu nimic în plus în acea poveste. Și chiar nu vreau să dezleg misterul. Din mai multe motive. Unul este că o poveste cu final închis, care îți explică la urmă tot ce s-a întîmplat, pentru mine este datată ca formulă literară. Apoi, în viața reală, în general nu prea știm ce urmează să se întîmple, și nu doar în ce privește supranaturalul. Uneori nu știm de ce luăm o anume decizie, nu știm ce am făcut greșit de ne-a murit o plantă din grădină, deși credem că am făcut totul cum trebuie, nu știm de ce ne îndrăgostim de persoana de care ne îndrăgostim. Sînt multe astfel de mici mistere în deciziile noastre, care nici nu sînt întotdeauna tocmai raționale. Și nu știm nici măcar ce ni se va întîmpla pe parcursul unei zile. Ieșim din casă, închidem ușa, ieșim în stradă și sperăm să avem o zi de muncă obișnuită, și apoi… Se întîmplă lucruri. Eu trăiesc într-o țară și o regiune foarte instabile, America de Sud. Și asta îți dă un fel de sentiment de nesiguranță față de viață. E un fel de condiție existențială. Această nesiguranță față de cum va fi viața ta, cînd te-ai născut și ai trăit toată viața ta într-o mizerie politică, e ceva care mă marchează ca persoană și cred că se transmite și în literatura mea. În sensul că în povestirile mele nu știi ce li se va întîmpla oamenilor pentru că eu nu știu ce mi se va întîmpla mie, nu știu ce se va întîmpla cu țara mea.

Unele dintre personajele dumneavoastră pur și simplu dispar fără urmă. Este o aluzie la zecile de mii de oameni dispăruți fără urmă în timpul dictaturii militare din perioada 1976-1983 din Argentina?

Nu e o chestiune pe de-a-ntregul premeditată, dar sigur vine de acolo, sigur are legătură cu acele dispariții. Eu eram copil în timpul dictaturii militare, cînd foloseau această metodă de a anihila oamenii, o metodă fantasmagorică. Nu susțin deloc că e mai rea decît violența fățișă sau războiul, dar acționează cumva diferit asupra psihicului tău: oamenii pur și simplu nu mai sînt, iar discursul Puterii, al dictatorului este: nu, nu se întîmplă așa ceva. Și asta te înnebunește. Iar cei care se ocupă cu drepturile omului, la începutul luptei lor, cînd au încercat să-i găsească pe cei dispăruți, erau considerați nebuni. Mai ales mamele celor dispăruți erau numite *doamnele nebune* pentru că te întrebai cum să dispară oamenii așa, pur și simplu. Dar au dispărut. Aceasta a fost metoda aleasă de Puterea de atunci pentru a-i anihila pe cei considerați dușmani politici. Eram un copil cînd se întîmplau toate astea și cred că au fost ca o traumă pentru mine. Familia mea nu era activă politic, dar avea conștiință politică. La noi în casă se vorbea despre ce se întîmplă, se vorbea despre dictatură, dar nu vorbeam despre lucrurile astea în afara casei, ca să nu vină după noi. Era multă paranoia. Această atmosferă, creată de o dictatură înspăimîntătoare și totodată curată, fără cadavre, în absența cadavrelor, mi-a bîntuit copilăria și într-un fel apare în literatura mea pentru că e trauma mea personală, și e și o traumă națională. Și, coincidență sau nu, îmi plac foarte mult poveștile de groază, poveștile cu fantome, poveștile care poate nu se încadrează în genul horror, dar vorbesc despre corpuri, despre ce li se întîmplă acestora, cum poate dispărea un corp. Multe corpuri dispar în povestirile mele, un corp care arde e un corp care dispare, un corp care nu se mai hrănește și devine un schelet e un corp care dispare, o fetiță care intră într-o casă de unde nu mai iese niciodată e un corp care dispare. Cred că teama aceea din copilărie m-a bîntuit pînă azi: unde se duc oamenii cînd se duc? Da, cred că acea perioadă e o referință directă pentru literatura mea, chiar și cînd nu mă gîndesc la ea, ca acum. Nu îmi spun că o să scriu despre dispăruți sau despre dictatură, dar lucrurile astea ies mereu la iveală, cînd nu te aștepți. Chiar și după ce dictatorii au fost judecați, cum s-a întîmplat în cîteva țări din lume, chiar dacă legea și Justiția și-au făcut datoria, nu înseamnă că e un subiect închis.

Trăiți în Buenos Aires, un oraș pe care îl cunoaștem din literatura lui Borges, a lui Cortázar sau Sábato. Dar cum e orașul dumneavoastră, cum v-ați descrie propriul Buenos Aires?

Cred că s-a schimbat mult de pe vremea lor, dar nu numai în sens obiectiv, deși s-a întîmplat și asta. Dar datorită faptului că Borges, de pildă, a scris din perspectiva unei anumite clase. Eu trăiesc într-o zonă nu prea drăguță a orașului, iar eu văd acest oraș ca pe un loc al contrastelor. Într-un mare oraș, inegalitatea e foarte vizibilă, pentru că aici e toată lumea. Buenos Aires e un oraș imens, în care se văd problemele întregii țări. Sînt aici cartiere extrem de bogate, cu palate și, la cîteva sute de metri, mahalale nesfîrșite. Avem un amestec de culturi, o ciocnire de culturi. Clasa de mijloc e în pericol. Săracii se simt foarte vulnerabili. Iar cei bogați evită într-un fel orașul. Aceste contraste și inegalități sînt foarte vizibile în oraș. E un loc complicat. E și un oraș foarte viu. Îmi place asta.

interviu difuzat la Radio România Cultural, în emisiunea Timpul prezent în literatură

a consemnat Adela GRECEANU

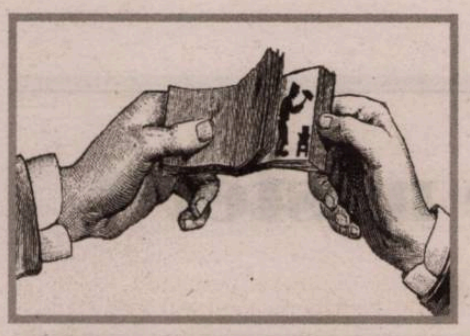

Marius CHIVU

feedbook

„Animal cu rațiune“

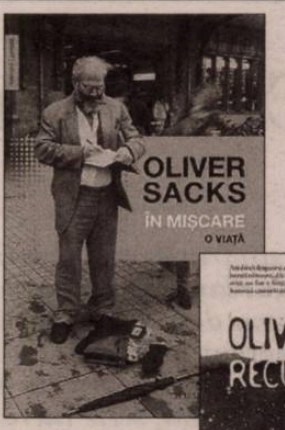

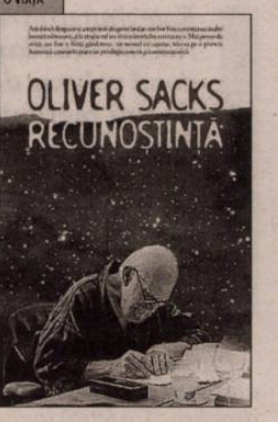

● **Oliver Sacks, *Recunoștință*, traducere de Adina Cobuz, 2017, & *În mișcare. O viață*, traducere de Miruna Fulgeanu, Editura Humanitas, 2016.**

Fiind despre el însuși, ultimele cărți ale neurologului Oliver Sacks (1933-2015) nu mai au nimic din stranietatea cărților de popularizare medicală care l-au făcut celebru, dar impresionează tocmai prin simplitatea și frustețea lor: și-a scris memoriile sub spectrul cancerului, iar ultimele articole, sub iminența morții.

Dacă primul dintre cele patru eseuri din *Recunoștință* este un fel de omagiu adus bătrîneții, scris de Sacks cu puțin înainte să împlinească 80 de ani („mă bucur că sînt în viață, sînt fericit că n-am murit [...] pentru mine bătrînețea nu e o vîrstă funestă, ci o vreme a tihnei și a libertății: sînt acum descătușat de imperativele convenționale ale tinereții“), restul textelor marchează fiecare cîte un prag al apropierii de moarte: cînd a aflat că forma rară de cancer la ochi, diagnosticată cu mulți ani în urmă, evoluase într-o fatală metastază la ficat („iată-mă acum în pragul morții“), în cele cîteva luni cîștigate după intervenția chirugicală („am fost o ființă gînditoare, un animal cu rațiune, născut pe o planetă frumoasă, ceea ce în sine e un privilegiu enorm și o aventură unică“) și, în fine, cu cîteva săptămîni înainte de a muri, în august 2015 („iată-mă acum, slăbit, cu răsuflarea întretăiată“). Sînt patru texte confesive impresionante prin împăcarea cu care au fost scrise de acest uluitor om de știință care, chiar și în ultimele luni de viață, își propunea „să scrie mai mult“, chiar dacă era parțial orb (din cauza melanomului) și trebuia să stea în picioare (din cauza sciaticii), avînd nevoie de doze uriașe de morfină.

Memoriile sale intitulate *În mișcare*, scrise simplu, dar pline de picanterii biografice, sînt parte din opera sa, fiind în bună măsură un fel de anexă a propriilor lucrări științifice. „Sînt un povestitor, într-un fel sau altul“, spune Sacks, care a scris enorm (peste o mie de caiete-jurnal și o corespondență pe măsură, vorbește deseori despre „nevoia de a gîndi pe hîrtie“), legînd scrisul de cercetarea medicală ca nimeni altul. Ca și ultimele sale texte, memoriile sînt scrise degajat, cu seninătate și o vagă nostalgie, deseori cu amuzament. Sînt memoriile unui om obsedat de rațiune și de muncă, un om deopotrivă neobosit în a înțelege mintea și corpul umane și împăcat cu ce a făcut/realizat în viață, deși confesiunile sale nu lasă pe dinafară nimic din ceea ce unii ar putea considera rătăcire, superficialitate sau chiar promiscuitate.

Căci, dincolo de parcursul său științific (pasiunea pentru chimie, fiziologie, neurologie, pentru cercetarea medicală și scrisul științific infuzează fiecare pagină), Sacks scrie cu multă dezinvoltură despre homosexualitatea sa *(vezi și fragmentul de mai jos)* și relațiile sexuale ocazionale din barurile gay, abstinența de peste trei decenii (timp în care s-a dedicat orbește științei) sau dragostea la 77 de ani, despre călătoriile sale și sporturile practicate (motociclism, haltere, înot și scufundări), despre nevoia de psihanaliză și dependența de droguri – și-a trăit tinerețea în anii '60 și pare că le-a încercat pe toate, mai ales LSD-ul, mereu însă (și) cu o curiozitate de om de știință („pentru mine, ca neurolog, aceste fenomene erau deosebit de fascinante“, scrie el, deopotrivă referindu-se la droguri și la sindromuri).

Din fericire pentru el, vitalitatea a fost pe măsura curiozității sale (la 80 de ani continua să înoate zilnic cîte un kilometru și să scrie cîteva mii de cuvinte) și imaginea cu care rămîi citind aceste memorii este, pe de o parte, a unui aventurier interesat/pasionat de sex, droguri și sporturi, iar pe de altă parte, a unui cercetător care observă, analizează și scrie întruna, cu o poftă de cunoaștere nestăpînită. Un tocilar *cool* fascinat ca nimeni altcineva de rătăcirile minții umane, un *workaholic* al științei medicale căruia nimic din ce este omenește („imperativele convenționale ale tinereții“) nu-i rămîne necunoscut: în timp ce ia droguri, călărește motocicleta și merge la psihanalist, face cercetare medicală în clinică și scrie mii de fișe.

Mama a jucat un rol important în viața lui Sacks: i-a indus de mic spiritul critic față de religie și dragostea pentru citit, i-a acceptat homosexualitatea și l-a îndemnat tot timpul să scrie („moartea mamei a fost cea mai grea pierdere din viața mea – pierderea celei mai profunde și, într-un fel, a celei mai autentice relații din viața mea“) și este singurul personaj care se detașează cu adevărat din această carte altfel populată cu nenumărați pacienți (anonimi pe care-i tratează, la propriu și la figurat, cu multă căldură) și prieteni (majoritatea faimoși, ca W.H. Auden sau Robin Williams).

Deși sînt memoriile celui mai faimos neurolog, autor de bestseller-uri și probabil singurul om de știință ale cărui scrieri de specialitate au fost ecranizate și dramatizate – Oliver Sacks fiind, în fond, un savant atipic (și nu mă refer la faptul că era un neurolog gay ateu, ci la abordările sale medicale neconvenționale pentru vremea lor) –, nici una dintre pagini nu respiră altceva decît modestie, curiozitate și dedicație.

aproape de carte

Oliver SACKS

În mișcare (fragment)

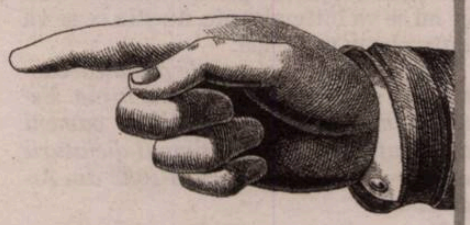

Apartamentul era mic, o garsonieră cu chicinetă. Dormeam în paturi separate, iar restul apartamentului era plin de cărți care se înmulțeau constant; Mel avea puține lucruri ale lui. Diminețile erau plăcute: ne beam cafeaua și ne luam micul dejun împreună, apoi plecam separat la lucru – Mel la fabrica de covoare, eu, la UCLA. După serviciu, mergeam la sală și pe plajă, unde își pierdea vremea grupul nostru de halterofili. Săptămînal mergeam la cinema și de două ori pe săptămînă Mel pleca singur în excursie pe motocicletă.

Serile puteau fi mai dificile: îmi venea greu să mă concentrez și eram foarte conștient de prezența fizică a lui Mel, nu în ultimul rînd de mirosul lui viril care-mi plăcea la nebunie. Lui Mel îi plăcea masajul și se întindea gol, cu fața în jos, pe pat, rugîndumă să-l masez. Îl încălecam, purtînd pantalonii scurți de trening, și îi turnam ulei pe spate, apoi îi masam încet mușchii puternici, bine legați ai spatelui. Asta îl încînta, se relaxa și se lăsa pradă mîinilor mele, și mă încînta și pe mine, de fapt, mă aducea în pragul orgasmului. Puteam să mă prefac că nu se întîmplă nimic ieșit din comun. Dar a venit un moment cînd nu m-am mai putut abține și i-am împroșcat tot spatele cu spermă. L-am simțit cum se crispează brusc, s-a ridicat și a intrat sub duș fără să scoată un cuvînt. N-a vorbit cu mine tot restul serii, era clar că mersesem prea departe. A doua zi dimineață, mi-a spus: „Trebuie să-mi găsesc un loc în care să stau singur.“ N-am zis nimic, dar era cît pe ce să izbucnesc în plîns... M-am simțit dureros de singur și respins cînd s-a mutat, și acesta a fost momentul critic cînd am recurs la droguri.

De fapt, am ținut legătura cu Mel timp de încă 15 ani, deși mereu exista un substrat tulburător în spatele aparențelor – mai ales pentru Mel, poate, care nu era împăcat în totalitate cu propria sa sexualitate și tînjea după contactul fizic cu mine, în timp ce eu renunțasem la orice fel de iluzii și speranțe în ce-l privea. Ultima noastră întîlnire a fost la fel de ambiguă. Eram în vizită la San Francisco, în 1978. Mel era straniu și nefiresc de agitat și a insistat să mergem împreună la o baie publică. Nu mai fusesem niciodată: băile publice pentru gay din San Francisco nu erau pe gustul meu. Cînd ne-am dezbrăcat, am văzut că pielea lui Mel, albă ca laptele și perfectă înainte, era acum acoperită cu pete maronii. „Da, e neurofibromatoză“, mi-a zis...

Visasem că ne vom petrece toată viața împreună, trăind pînă la adînci bătrîneți; n-aveam decît 28 de ani atunci. Acum am 80 și mă surprind gîndindu-mă la Mel, la noi doi împreună, în acele zile de demult, inocente și pline de poezie, întrebîndu-mă ce s-a întîmplat cu el, dacă mai trăiește (neurofibromatoza e o dihanie imprevizibilă). Mă-ntreb dacă va citi ce scriu acum și va privi cu mai multă îngăduință vremurile cînd eram tineri, înflăcărați și foarte confuzi.

PUBLICITATE

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Egali în fața foametei

● ***Foametea în Moldova sovietică (1946-1947). Culegere de documente*, editura Litera, Chișinău, 2017, 864 de pagini. Ediție revăzută, completată și tradusă în limba română a colecției de documente publicate în limba rusă în 1993 de un grup de istorici din Republica Moldova – Anatol Țăranu (coordonator), Gh. Rusnac, I. Șișcanu, A. Zavtur, A. Moraru, M. Rotaru, A. Agachi, P. Isac, M. Gribincea.**

„Cînd soția mea a ieșit în cealaltă cameră, tata a început să mă convingă să accept să-l tai pe fiul meu Nicolai și să-l întrebuințăm pentru mîncare. La început eu nu acceptam, iar cînd soția s-a întors în cameră, i-am povestit despre discuția cu tata în prezența mamei, la care soția și mama au fost de acord. Atunci tata a luat un cuțit, iar eu am luat o strachină, am pus-o sub gîtul copilului, pentru ca sîngele să nu ajungă pe pat, tata i-a retezat gîtul copilului, după care noi l-am tăiat bucăți, l-am fiert și l-am mîncat împreună, toată familia."

Nu, nu este scenariul unui film de groază. Nu este un fragment din literatura absurd-macabră a lui Daniil Harms. Este declarația la procuratură a unui locuitor din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, dată pe 21 februarie 1947. Cele relatate se petrecuseră cu o lună mai devreme. Și ca ele ar mai fi alte cîteva zeci de cazuri. 39 dintre acestea sînt menționate în volumul de documente din arhivele URSS *Foametea în Moldova sovietică (1946-1947)*.

Din mijlocul supermarket-ului în care ne ducem azi traiul trebuie să admitem că ne e greu să înțelegem mutațiile psihice ale foamei finale, cronice. Și cînd ținem post – cea mai severă formă de asceză cu care ne întîlnim –, noi nu ne înfometăm, ci dezvoltăm de regulă compensații baroce la mîncarea de dulce, așa încît sațietatea să fie totuși asigurată. Ce se poate face însă cu mijloacele noastre este demonstrația că un regim politic ar putea fi și el culpabil pentru tragedia nemăsurată a acestei familii.

Fenomenul canibalismului în Basarabia anilor '46-'47 a fost un rezultat al foametei din aceiași ani. La rîndul ei, foametea din Basarabia, ca și cea din Ucraina anilor '32-'33 și din China de la sfîrșitul deceniului 6, este provocată de om, nu de catastrofe naturale sau sociale. Mai exact, în acei ani, Basarabia era în curs de integrare în sistemul economic și social sovietic. Iar fiscalitatea a fost unul dintre domeniile modificate radical cu acel prilej. Apăruseră așa-numitele *cote* cu care populația covîrșitor țărănească fusese făcută datoare la stat. În 1945, cotele însumau 272.000 de tone de cereale; în 1946, ele au fost de 265.000 de tone. Dar cotele din 1946 au fost stabilite în pofida faptului că se anunța un an agricol foarte prost, din cauza secetei și a repercusiunilor războiului. Astfel că, dacă în 1945 recolta totală a fost de 926.000 de tone de cereale, în 1946 ea a fost de doar 365.000 de tone. Șocul restrîngerii recoltei s-a resimțit în iarna din 1946-1947 și în primăvara lui 1947, cînd oamenilor li s-a luat tot ce aveau în gospodărie pentru achitarea impozitului și nu au mai avut ce mînca. Lăsînd la o parte efectele deloc neglijabile ale distrofiei, au murit atunci din cauza foamei între 150.000 și 200.000 de persoane din Moldova sovietică, indiferent de etnie, reprezentînd aproape o zecime din populație. Proporția este asemănătoare cu cea din timpul *Holodomorului* din Ucraina și dublă față de cea din vremea Marelui Salt Înainte al lui Mao Zedong în China. Și reprezintă o cincime din numărul total al victimelor foametei sovietice postbelice, care s-a întins în mai multe regiuni ale noului expandatei spre vest URSS, și în special în Ucraina. La acea vreme, Ucraina sovietică era condusă de Hrușciov și încorpora și părți din nordul și sudul Basarabiei. Încercînd să dea vina pe inflexibilul Stalin, Hrușciov afirma în memoriile sale că sistemul de cote – aplicat în Ucraina la fel ca și în Basarabia – „a fost realmente un sistem de jecmănire. Mi-am dat seama că în acel an (1946, *n.n.*) exista pericolul producerii unei catastrofe" (citat din William Taubman, *Hrușciov. Omul și epoca sa*, Meteor Publishing, București, 2017, p. 235).

Dacă în Ucraina, în '33, și în China, în '58, foametea s-a suprapus cu colectivizarea agriculturii, în Moldova sovietică ea a fost rezultatul politicii fiscale. În Basarabia anilor imediat postbelici, în unele raioane, țăranii încă puteau avea maximum 20 de hectare de teren arabil, drept pe care l-au pierdut curînd, cînd a survenit „deculacizarea" și colectivizarea totală (1949-1950). Existau deci încă țărani mai înstăriți, de la care însă cei săraci nu s-au mai putut împrumuta, cum făcuseră în alți ani de secetă. Tocmai țăranii înstăriți au fost și cei mai spoliați, spune istoricul Anatol Țăranu de la Chișinău, coordonatorul lucrării, prin noul sistem de impozitare care se calcula nu pe gospodării, ci pe localități. O seamă de locuitori erau scutiți de cote (de pildă, cel care avea un fiu înrolat în Armata Roșie), iar grosul contribuției localității s-a luat de la „chiaburi", ajunși astfel și ei la fel de expuși în fața foametei ca și nevoiașii satului. Anatol Țăranu mărturisește că multă vreme s-a întrebat de ce totuși foametea nu a cuprins în aceeași măsură și satele din stînga Nistrului, unde făceau ravagii aceleași condiții meteo și sociale. Explicația lui e dezarmantă: cei din stînga cunoșteau comportamentul sovietic, știau unde, cum și cînd să ascundă hrana. Cei din dreapta, ajunși din România interbelică pe mîna comuniștilor, nu și-au închipuit autoritățile luîndu-le găinile din curte și „ultimul tăbultoc de grăunțe" din pod. O greșeală literalmente fatală.

Nu există imagini din Basarabia cuprinsă de foamete. Sovieticii nu au permis folosirea termenului de „foamete", cum de altfel au făcut și în Ucraina sau Kazahstan. Sînt în schimb fotografii (și chiar și un film) din timpul crizei alimentare din România acelorași ani, făcute de către Rädda Barnen, filiala suedeză a organizației „Salvați copiii", și publicate în volumul de documente *Rädda Barnen și Securitatea. 1946-1949*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2015. Deși pornită și ea pe drum sovietic, România a permis totuși (pe lîngă Crucea Roșie deja prezentă) ca o organizație umanitară occidentală să intre în țară și să ajungă, în 1947, anul de vîrf al crizei, să hrănească lunar 30.000 de persoane, în majoritate copii din Moldova de la dreapta Prutului. Ulterior, și comuniștii de la București au recuperat terenul, cu cotele obligatorii, cooperativizarea și izgonirea voluntarilor de la Rädda Barnen, dar măcar seceta trecuse. O jumătate de Moldovă a scăpat astfel aproape milimetric de tragediile extreme ale foametei.

efectul de ecou

Tech & Beer – un nou tip de comunitate

Nu mai este posibil
să ne gîndim la spațiul fizic
și la cel digital ca la două lumi diferite.
ANGELA AHRENDTS,
vicepreședinte Retail la Apple Inc.

Sînt la a cincea participare la întîlnire și mă simt în largul meu alături de acești oameni. Unii au venit și la anterioarele întîlniri organizate și acum vorbesc deschis cu nou-veniții, care se remarcă imediat prin comportamentul lor. La prima întîlnire eram la fel ca aceia care vin pentru prima dată: nesigur, nu priveam pe nimeni în particular și totuși priveam pe toată lumea, retras într-un plan secund unde găseam un colț mai ferit din care puteam să observ, încercînd să înțeleg cum se întîmplă lucrurile. Grupuri de oameni, formate de-a lungul salonului din cocheta clădire din Piața Victoriei. Unii stau la mese sau în picioare, iar alții la coadă la bar. Oameni de toate vîrstele, care discută despre tehnologie, noua față a omenirii în era digitală, imprimante 3D, protecția datelor cu caracter personal și *big data*, bitcoin și etherum. Cu o bere în mînă și un tip de entuziasm nou pentru mine, oamenii ăștia vorbesc despre ei și se abordează unii pe alții atît de direct: „Salut, eu sînt Florin. Tu cu ce te ocupi?"

Nu poți să stai retras într-un colț, privind în telefonul pe care-l ții în mînă ca pretext, încercînd să eviți intrarea într-unul dintre grupuri, pentru că nu ești „genul care se bagă-n seamă". După ce povestim despre ocupațiile noastre actuale și interesele manifestate cu precădere în zona de *tech*, ne mutăm fiecare la alte grupuri, dar nu înainte de a face schimb de cărți de vizită.

Organizatorii sînt cîțiva antreprenori, fondatori ai unor *start-up*-uri în care îmbină tehnologia, despre care vorbesc cu atîta pasiune, cu dorința de a crea un concept de interacțiune diferit. Unii dintre organizatori au trăit o perioadă în străinătate, unde au văzut astfel de comunități coagulate în jurul ideii de *networking*, pentru că, așa cum spunea unul dintre ei, *din punct de vedere profesional, relațiile sînt cel mai de preț activ pe care îl ai!*

Nu există reguli de comunicare în această comunitate digitală. Cu omul care acum îți vorbește despre imprimantele 3D, la următoarea întîlnire discuți despre providență și facerea lumii. Un tînăr blonziu mă abordează direct: „Ai avut vreodată următoarea problemă: să stai în fața televizorului, întrebîndu-te la ce film ai chef să te uiți și să nu știi ce să alegi?" Îi răspund că este una dintre problemele mele existențiale, apoi îmi povestește ideea lui de a construi o aplicație. Am făcut schimb de cărți de vizită. Un tînăr IT-ist preocupat de o lume cu posibilități infinite, cu care poți dezvolta, într-o discuție de zece minute, o idee care poate se va materializa într-un *soft* revoluționar. La ultimele întîlniri, numărul participanților străini a crescut și la fel a crescut și prezența feminină. Specialiști din domenii auxiliare *start-up*-urilor online – de la fondatori ai unor *hub*-uri de companii digitale sau specialiști în marketing și publicitate la avocați și contabili, experți în protecția datelor cu caracter personal și brokeri de asigurare – încep să se alăture acestei inițiative. Subiectele abordate sînt din ce în ce mai actuale, protecția datelor cu caracter personal și asigurările de răspundere profesională fiind unele dintre preocupările actuale ale participanților de la întîlnirile Tech & Beer. Deși pare a fi cea mai relevantă, această inițiativă nu este unică în București. Din ce în ce mai multe comunități în care este abordat subiectul tehnologiei informației prind contur, cum ar fi Inside the mind of a tester sau Code4Beer. Acești oameni organizează *workshop*-uri în care stabilesc o temă de discuție și apoi împrăștie vorba prin rețelele de socializare, unde găsesc fără îndoială oameni care vor să vadă și să fie văzuți, să primească și să transmită informații, să își dezvolte propriile idei de afacere căutînd încurajare sau puțină inspirație. Sub ochii noștri, ia ființă o nouă mișcare, un nou tip de comunitate, o *comunitate digitală*, în care intri gratis și pleci îmbogățit cu relații, idei și povești. Fenomenul mi-a atras atenția în contextul unei lumi din ce în ce mai tehnologizate, în care inteligențe numite astăzi „artificiale" sînt sau pot fi create în astfel de „subterane".

Din momentul în care calculatoarele au fost interconectate, au fost utilizate pentru ca oamenii să vorbească între ei. De cînd a apărut Internetul, socializarea a cunoscut noi valențe, fără a trebui să ieșim în societate pentru a fi în societate, unde (teoretic) arătăm ceea ce vrem despre noi și cui vrem, fiind la fel de simplu să intri în comunitate și la fel de simplu să pleci. Internetul a apărut în 1969, iar poșta electronică (e-mail) – în 1965. În anul 1971 era dezvoltat e-mail-ul prin Internet, iar prima listă de mail-uri a fost creată în 1975. În anul 1990 a apărut conceptul *world wide web* sau „www", incluzînd totalitatea site-urilor/documentelor și informatilor de tip *hipertext* legate între ele, care pot fi accesate prin rețeaua mondială de Internet – conform Wikipedia. În România, apreciez că abia în ultimii trei ani au prins contur primele comunități digitale, preluînd modelul unor țări specializate de mult în astfel de relații sociale. Și după ce am parcurs tot acest drum, din era digitală, ne întoarcem pînă la urmă acolo unde interacțiunea umană ne oferă cele mai mari satisfacții – înapoi în lumea fizică, înapoi în comunitate.

Alex GHEORGHE

Andreea VLAD

dilematograf

O vară cu Frida

● ***Estiu 1993 / Vara lui 1993*** **(Spania, 2017), de Carla Simón.**

Pierderea ireversibilă, înghețul, golul interior în urma căruia chiar și lacrima încremenește, fără să mai curgă pe obraz, are uneori un efect paradoxal: îți proiectează sufletul în afară la o scară amplificată, diluată. Ca o alungire în exterior a vidului lăsat de moartea cuiva drag, te „agăți" mecanic, prin simțuri hipertrofiate, de obiecte, de senzații, de sunete, de prezențe. După moartea mamei, Frida, de 6 ani, este preluată de familia binevoitoare și simpatică a tînărului său unchi Esteve, a mătușii sale Marga și a verișoarei sale Anna, cărora li se va alătura, în peisajul liniștit și idilic al unui sat din Catalonia anului 1993, pentru o lungă vară inițiatică, descrisă în filmul tinerei regizoare Carla Simón *Vara lui 1993* (distins cu premiul pentru debut atît la Berlinală în 2017, cît și la ediția de anul acesta a Premiilor Goya). Aici realitatea din jurul Fridei capătă proporții multiplicate, astfel încît ea se simte ca un Gulliver în țara piticilor, în care percepțiile sale se amplifică, iar emoțiile glisează necontrolat. Pe de o parte datorită durerii hipertrofiate căreia încearcă să îi facă față, pe de altă parte prin ochiul magic al copilăriei, care amplifică natural bucurii și mici minuni pe care adultul nu le mai vede: atingerea ierbii, murmurul pădurii, textura fructelor, sîngele animalului sacrificat, sunetul tunetului și al saxofonului, penele păsărilor, conturul norilor pe cerul senin, măștile colorate ale obiceiurilor catalanilor, rotirea și plutirea, în dans sau în apă.

Camera o urmărește aproape permanent pe eroină, în special din spate, dar și în cadre strînse, multe din ele luate în prim-plan, într-o intimitate a luminii, sunetelor și mișcării echilibrată de stilul de documentar aproape observațional în care este realizată pelicula.

Regizoarea catalană surprinde cu minuțiozitate și cu o delicatețe intensă, evitînd elegant o abordare patetică (filmul este inspirat din propria biografie), stările contradictorii ale eroinei sale, care își compune dintr-o suită de gesturi, unele involuntare, gramatica suferinței: cadourile și mesajele pe care le trimite mamei sale prin intermediul unei troițe a Fecioarei Maria aflate în apropierea casei noii sale familii), sanctuarul păpușilor pe care le primește de la toată lumea pentru a compensa pierderea, copierea gesturilor adulților, încercarea de a fugi, gelozia față de mica sa verișoară Anna, pe care o simte permanent preferata noilor săi părinți adoptivi. Inclusiv boala are simbolismul ei: ea este un mic animal periculos care te devorează: Frida (Laia Artigas) asociază pata de sînge cu maladia cu conotații blestemate, din cauza necunoașterii suficiente, la momentul respectiv (aceeași perioadă a istericilor ani '90, în care maladia SIDA nu era prea bine cunoscută și lumea se ferea îngrozită de cea mai mică picătură de sînge a unui purtător al virusului HIV, este descrisă, într-un demers mult mai radical, de un alt film care rulează în prezent pe marile ecrane, *120 BPM / 120 de bătăi pe minut,* al francezului Robin Campillo). În microuniversul Fridei, fragila și exuberanta Degețica se ascunde în spatele petalei sale de trandafir, însă în același timp ar vrea să plutească la suprafața lucrurilor, fără să mai simtă durerea, asemenea peștilor și apei pe care le iubește.

„Tu nu plîngi?", o întreabă pe fetiță un prieten de joacă în debutul filmului, uimit de răceala de gheață pe care o degajă aceasta după moartea mamei sale. În contrapunct, lacrimile înghețate ale Fridei din debutul filmului țîșnesc, la final, ca o prelungire lichidă a acceptării. În lumea ei, culorile fanate de la început își capătă tonurile, lumea își recapătă textura și contururile pe măsură ce învață să accepte suferința. Ochiul senzorial, dar mimetic al camerei de filmat nu folosește trucuri și nu apelează la compasiune, ci ne invită doar să o însoțim sau nu pe Frida, în drumul său spre înțelegerea pierderii.

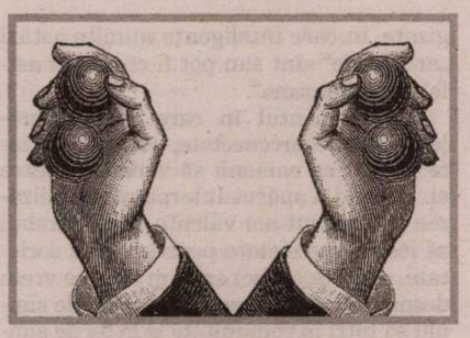

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Superlative și super-Native

● **Errorsmith,** ***Superlative Fatigue****,* **PAN, 2017.**

Între anii 1999 și 2004, Erik Wiegand a fost angajat la Native Instruments, o companie germană de *hardware* și *software* destinate producției muzicale și DJing-ului. La ora aceea, Wiegand nu era tocmai un muzician necunoscut. Copt în Berlinul anilor '90, contaminat de cultura *rave,* începea să producă muzică la mijlocul acelui deceniu, pentru ca în 2002 și 2004 să își lanseze pe cont propriu primele două LP-uri sub apelativul Errorsmith – electronica interpretată liber, cvasi-experimentalistă și infidelă formulei clubiste, abstractă și restricționată, în ceea ce privește producția, la uzul unui singur *patch*, inventat de el însuși, din *software*-ul audio Reaktor, dezvoltat de amintita Native Instruments. Mediumul era deci mesajul și pentru Errorsmith. Nu face excepție nici cel mai proaspăt album al său, *Superlative Fatigue,* lansat la sfîrșitul anului trecut de *label*-ul berlinez PAN și construit, cu minime excepții, cu ajutorul unui sintetizator virtual, Razor, programat tot de Wiegand pentru NI în anul 2011.

SF este rezultatul optimist al unei munci infernale, care a durat șase ani: *twist*-uri spectrale și timbrale, o voce obținută sintetic, al cărei *pitch* se schimbă la infinit, cavalcade ritmice sincopate, inspirate de microgenuri insulare, mai recent alipite muzicii de dans/club, extravaganță, comedie, un titlu autodescriptiv, „furat" dintr-un articol despre Donald Trump, și o declarație de intenție – „My Party", piesa care închide albumul, renunță complet la *beat*-uri pentru a se închide în *loop*-ul unui simulacru de *beatboxing* produs, culmea culmilor, de o voce produsă de un sintetizator. Errorsmith joacă mereu în propria ligă. Dacă te întorci la „Donna", piesa din 1996 produsă împreună cu amicul Michael Fiedler sub pseudonimul MMM, sau la sensibilitatea și frivolitatea disco din perioada Smith N Hack, o să înțelegi ceva din spiritul lui *Superlative Fatigue:* umorul, simțul enormului, al monstruosului și al unui minimalism maximalist, o viziune a clubului ca spațiu adrenalinic, de *entertainment* pur/pop, și nu doar de evaziune endorfinică. Sigur, *SF* poate fi citit și într-o cheie cinică – vehicul de notorietate –, deci vînzări pentru Razor, VST-ul inventat de Wiegand pentru Native Instruments, folosit masiv pe acest album, dar asta nu-i știrbește cu nimic din merite și, mai ales, din farmec.

* *Superlative Fatigue* poate fi ascultat pe pagina de Bandcamp a producătorului german, la adresa errorsmithpan.bandcamp.com. Albumul poate fi achiziționat din același loc, atît în format digital, cît și pe vinil.

Errorsmith va performa la București, în cadrul ediției din 2018 a Rokolectiv Festival, care se va desfășura între 19 și 22 aprilie 2018. Mai multe informații puteți găsi pe pagina de Facebook a evenimentului, www.facebook.com/rokolectivfestival, și pe site-ul acestuia, www.rokolectiv.ro.

Paul Breazu *este jurnalist.*

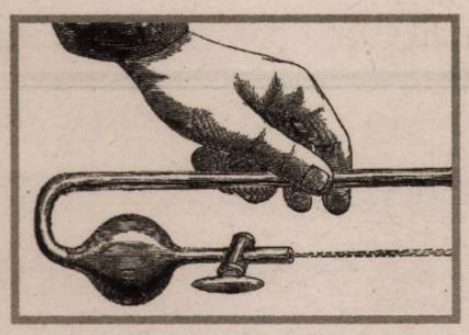

Oana STOICA

rosencrantz & co

Tatăl meu și Tatăl nostru

● *Tatăl meu, preotul* de Gabriel Sandu, regia: Elena Morar, scenografia: Alexandra Panaite, video: Ana Cârlan, *sound design:* Andrei Mihai. Cu: Andrei Sabău, Valeriu Andriuță, Mihaela Teleoacă, Vlad Nemeș, Bogdan Nechifor. Proiect cîștigător al competiției „Satelit". Apollo 111.

Manifestările homofobe de la Muzeul Țăranului Român, din februarie, care reiau modelul mai vechilor proteste din același loc, în împrejurări similare (proiecția unui film), cu aceleași categorii de contestatari și contestați, reprezintă o imagine sugestivă pentru modul în care societatea autohtonă s-a divizat în ultimii ani în raport cu drepturile comunității LGBT. Fenomenul este vizibil mai ales din momentul propunerii de modificare a Constituției, promovată de Coaliția pentru Familie, în sensul definirii restrictive a căsătoriei drept uniunea dintre o femeie și un bărbat. Inițiativa a acutizat și a radicalizat opiniile despre identitatea de gen, căsătoria între persoane de același sex și familia tradițională. Susținătorii drepturilor LGBT au contestat inițiativa, iar cei ai familiei tradiționale au demarat o campanie de strîngere de semnături în favoarea modificării Constituției, cu ajutorul, recunoscut sau nu, al Bisericii. Discursurile care s-au coagulat de fiecare parte au antagonizat societatea, puțini sînt cei care au păstrat o poziție neutră, și mai puțini cei care au încercat, dacă nu să-și înțeleagă, măcar să-și asculte adversarii *(audiatur et altera pars* nu e tocmai deviza după care ne ghidăm, societatea românească suferă de o cronică lipsă a dezbaterii). S-a produs astfel o standardizare a pozițiilor față de temă, care a generat stereotipuri în percepția argumentelor pentru ambele părți.

Gabriel Sandu, actor, jurnalist și, în cazul de față, autor dramatic, a scris o piesă despre homofobia societății autohtone contemporane. *Tatăl meu, preotul* preia cele două poziționări față de comunitatea LGBT în contextul demersului inițiat de Coaliția pentru Familie, la care adaugă cîteva elemente pentru a încadra subiectul într-o temă mai largă care vizează conservatorismul din mentalul colectiv autohton. Textul expune, practic, situația și discursul despre identitatea de gen și familie, așa cum se regăsesc ele în spațiul public, clișeizate prin repetabilitate și preluate de o masă necritică, și le înșurubează într-o poveste.

Un preot de provincie și preoteasa strîng semnături pentru modificarea Constituției în sensul instituirii familiei tradiționale ca unic model, în timp ce fiul lor, student la București, are o relație cu un băiat. Narațiunile adiacente potențează conflictul: preotul comite un păcat capital și alte cîteva mai „mici", semnăturile pentru Coaliție sînt parte dintr-o negociere a puterii în interiorul instituției Bisericii, iubitul de la București a crescut într-un orfelinat și este (probabil) de etnie romă. Dubla măsură (preotul se arată îngăduitor cu sine pentru lucruri grave, dar intolerant față de sexualitatea propriului copil), structura viciată de putere a Bisericii (tot mai cunoscută la nivel public, căci conexiunile instituției cu mediul politic și financiar au făcut obiectul unor investigații jurnalistice în ultima vreme), marginalizarea și stigmatizarea vulnerabililor (săraci, orfani, minorități etnice și sexuale etc.) sînt captate într-o singură poveste care operează cu narațiuni și tipologii reale, dar reducționiste, și care devine astfel demonstrativă.

Audiatur et altera pars *nu e tocmai deviza după care ne ghidăm. Societatea românească suferă de o cronică lipsă a dezbaterii.*

Spectacolul regizoarei Elena Morar urmărește linia textului și pune încă un filtru care subliniază caracteristicile fiecărui termen al conflictului și prăpastia dintre ele. Spectaculosul și negativitatea se acumulează la partea conservatoare: Biserica este o instituție kitsch (icoane cu luminițe electrice, flori artificiale etc. – scenografia: Alexandra Panaite), cu o structură mafiotă (bani, putere și supunere), un PR neobosit (prezența în media) și un discurs (conținut și formă) anacronic în raport cu vremurile. O animație (video: Ana Cârlan) contextualizează acțiunea, desenînd cîteva spații (blocurile depersonalizate din București sau biserica decorată opulent). Virgil Andriuță (preotul) și Mihaela Teleoacă (preoteasa) creează personaje a căror mentalitate este la intersecția dintre normele morale ale unei familii de preot, care tolerează însă abaterile proprii, și vocația de părinți iubitori, dar intoleranți față de devierile copilului de la aceleași norme. Personajul lui Andrei Sabău (fiul) este ceva mai complex: deși viziunea lui este opusă față de cea a părinților, datorită sexualității și mediului universitar care a favorizat o gîndire progresistă, el are un parcurs de negociere a poziției sale în raport cu aceștia, de la acceptarea inițială a cerinței lor (de a deveni preot) pînă la a-și asuma identitatea de gen. Declararea homosexualității, în familie și în public, face parte dintr-un proces de maturizare a fiului, care implică și asumarea unor responsabilități adiacente cu urmări dramatice. Vlad Nemeș construiește personajul iubitului la joncțiunea dintre dramele unei copilării instituționalizate, identitatea etnică și cea de gen și aparența, mereu contrazisă, a unei întîrzieri mentale (ceea ce îi conferă o onestitate dezarmantă și periculoasă). Bogdan Nechifor creează mai multe personaje, necesare narațiunii pentru a multiplica opiniile, precum activiști ai Coaliției pentru Familie care regurgitează idei fără o perspectivă critică (analitică) sau un angajat al Bisericii, măcar aparent necontaminat de homofobie. Personajele de ambele părți ale conflictului acționează parțial printre spectatori, căci societatea sîntem noi toți, iar *celălalt* poate sta alături.

Atît în text, cît și în spectacol, era loc pentru nuanțe, pentru depășirea stereotipiei de reprezentare a temei și a tipologiilor din conflict (acumularea negativității de partea Bisericii, prin ridiculizare și demonizare, riscă să o devalorizeze, deși ea este un combatant redutabil în această bătălie și ar fi interesant de decriptat mecanismul care îi asigură eficiența). Însă miza demersurilor artistice pare a fi conștientizarea unui *retard* al mentalității colective și a efectelor toxice pe care le au acțiunile care antagonizează (intenționat sau nu) societatea. Și asta funcționează.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Pe patul lui Procust

Am asemuit, în viitorul meu volum de publicistică, lumea românească de după anul 1989 cu un imens pat al lui Procust. De ce? Pentru că acele reflecții ce alcătuiesc volumul sînt scrise cu inima plină, dar și îndoită de grija că nu vom reuși. Ele sînt idei și cuvinte martore ale tranziției românești, o tranziție dificilă, mult mai grea decît ne-o imaginam la momentul Revoluției. În entuziasmul de atunci nu am crezut că avem atîtea de reconstruit. Totul a trebuit refăcut, de la acoperișurile blocurilor în care ploua pentru că nimeni nu le construise cum trebuie, pînă la destinele și conștiințele oamenilor, mult distorsionate de anii îndelungați de comunism. Cineva a spus, cu un cinism fără margini, că lumea nouă, de după Revoluție, nu va reuși nici măcar să văruiască ceea ce Ceaușescu a construit. De fapt, nu era vorba despre zugrăveală, ci despre reconstrucție din temelii. Mult din ceea ce construise entuziasmul toxic, revoluționar, era inadecvat cu timpurile și cu natura umană.

Am rămas, poate fără să vreau sau poate că asta mi-am dorit, pe acest imens pat al lui Procust care este lumea românească. Aici se taie picioare, mîini și capete, la întîmplare. Totul este discutabil și totul este de ajustat. Aici, din cauza măcelarilor de profesie, foarte puțini oameni au rămas drepți, în splendoarea afirmării de ordin social. Sîntem o țară de amputați, șchiopi și orbi, pentru că ne tăiem unii altora, acolo unde nu intervin măcelarii despre care vorbeam, pofta de viață, carierele și „părți ale corpului". Este un gen de autodevorare a ceea ce trăim, o poftă de distrugere și autodistrugere cum, poate, nu a mai trăit nici o țară aflată în momente de cumpănă. Cred că nici Franța, după al Doilea Război Mondial, nu a parcurs momentele dificile pe care le-a trăit România după Revoluția din decembrie 1989. Acolo s-a știut aproape cu precizie cine a făcut rău și care era răul pe care l-a făcut. Oamenii respectivi au fost pedepsiți, după care totul a mers înainte într-un firesc al lucrurilor. Aici, la noi, nu s-a întîmplat așa. Victimele și călăii au mers înainte, împreună. Cum ar putea fi solidari unii cu alții? Este o întrebare retorică. Victimele și călăii nu vor construi nimic, niciodată, împreună. Victimele vor rămîne victime, așa cum s-a și întîmplat, și călăii vor rămîne călăi. Pe cei din urmă îi vedem și azi peste tot, în afaceri, în servicii secrete, în politică, în guvern. Nu le-a fost și nu le este rușine să apară la televizor, să ne țină lecții și să ne spună ce și cum. Ne sfidează și ne consideră idealiști. Au chiar și acum un aer de superioritate pentru că ei știu mai bine ce și cum trebuie făcut. Îmi amintesc de inscripția de pe un zid al Bucureștiului revoluționar din după-amiaza zilei de 21 decembrie 1989. Cineva scrisese acolo o promisiune: „Vom reveni pe înserat!" S-au ținut de cuvînt. După un scurt moment de degringoladă, provocat de Revoluție, au revenit în viața noastră și nu au mai plecat. Sînt alături de noi și acum, dar au alte interese, mereu alte interese. Nu mai doresc păstrarea socialismului, ci vor un capitalism al lor. Ei sînt cei care au „diluat" Revoluția sau au „confiscat-o", așa cum le place unora să spună, și tot ei sînt cei care doresc ca din istoria noastră să fie șters cu orice preț cuvîntul „Revoluție". Românii, în concepția lor, nu au făcut o Revoluție pentru că nu puteau, nu erau capabili să facă o asemenea mișcare de anvergură. Totul nu a fost decît „o lovitură de stat orchestrată din afară". Pe ei nu putea să-i dea la o parte o Revoluție pentru că poporul îi „iubea". Războiul româno-român continuă, chiar dacă liniile de „front" par a fi confuze. Dacă le vorbești despre modernizare, ei îți vorbesc despre tradiția mămăligii. Revoluția doar i-a speriat puțin, țara a rămas în continuare a lor. Azi, îi vedem cum se bat pentru suprimarea libertății Justiției. Cum să-și permită cineva să-i aresteze? Pe patul lui Procust s-a suferit mult și intens. Multe milioane de români au fugit de aici și pentru a evita această suferință.

Victimele și călăii au mers înainte, împreună.

În același timp, această carte este o mărturie pentru bucuria de a fi avut ocazia să stau aici și să fiu un umil slujbaș. Este, din punctul meu de vedere, multă suferință pe patul lui Procust, dar este și multă dulceață. Nu aș fi putut trăi altundeva și numai gîndul că ar trebui să plec de aici definitiv mă pune într-o situație de panică și confuzie. Prima dată cînd m-am gîndit la un titlu, a fost *Fierăria lui Iocan*. Sînt un mare admirator al scriitorului Marin Preda și aș fi dorit ca textele să-i fie cumva aduse ca un omagiu. Numai că, la o analiză mai atentă a lor, dar și a vremurilor în care au fost scrise, mi-am dat seama că un asemenea titlu nu s-ar fi potrivit. Nu s-ar fi potrivit pentru că timpurile au fost altele și oamenii au fost alții. Oamenii lui Marin Preda sînt mult diferiți de cei despre care vorbesc eu. Deși bătăliile par a fi aceleași, atunci erau vremuri în care oamenii mai aveau puțină seninătate și chiar puțin respect reciproc și detașare. Personajele lui Marin Preda sînt unele profund morale. Nu scuipă, nu înjură, nu fură, nu-și înșală nevestele cu amantele și amantele cu alte amante, nu-și transferă funcțiile către iubite și nu îndatorează satul, comuna, orașul sau țara pentru a avea amanta ce fura. Fierăria lui Iocan este un spațiu, un simbol al libertății de discuție. Este o Agora a țăranului român sănătos la cap, un om care are probleme, își pune și dezbate probleme. Azi, nu mai putem vorbi despre așa ceva. Personajele mele sînt urîte, sînt goale și sînt sinistre. Sînt oamenii unei epoci pe care tot Marin Preda, în *Cel mai iubit dintre pămînteni,* o numea „Era ticăloșilor". România postcomunistă este o lume urîtă, scindată, egoistă, fără norme și fără busolă. Epoca despre am scris este o epocă a lui „totul e posibil". A arunca vina doar pe comunism este o explicație și o întreprindere facilă pentru cel care caută explicații. Nu numai comunismul este de vină, ci și oamenii sînt vinovați. Aceasta este o lume în care, de la început, sîngele eroilor s-a amestecat pe străzi, simbolic, cu sîngele asasinilor lor. Este o lume care a debutat cu un început de război civil pentru că au existat destul de mulți oameni și bine înarmați, la propriu, cu arme de război, care nu au dorit ca Ceaușescu să plece din fruntea țării. „Era ticăloșilor" începe cu această crimă în masă. O mie de oameni morți pentru plecarea din fruntea țării a unui bătrînel paranoic...

Am ales, pînă la urmă, metafora patului lui Procust pentru că este vorba despre mutilare și durere. Acest proces de mutilare este unul continuu, permanent și total, adică cuprinde toată lumea românească în fiecare moment. Sîntem sluți, orbi și șchiopi, incapabili să înțelegem ce se întîmplă în jurul nostru sau, cu atît mai puțin, ce se întîmplă în lume. Procust, „asasinul" de lîngă noi, face două lucruri: îi taie pe cei care sînt mai mari decît patul său, dar în același timp încearcă să-i lungească, să-i facă mai mari pe cei care sînt mai mici decît patul său. O metaforă mai apropiată de realitatea din România despre care scriu nici că se putea. Tragem de toți proștii pentru a se potrivi funcțiilor în care îi punem și în același timp tăiem capetele și picioarele unor oameni cu anvergură, care ar acoperi mult mai bine aceste poziții. România, ca pat al lui Procust, este spațiul acela fierbinte, drag, rău, frumos, dușmănos. Este spațiul unor sentimente amestecate de dragoste și ură. Pentru mulți dintre noi, România de după Revoluție este asemenea unei femei frumoase pe care o iubești atît de mult și pe care, crezînd-o pe nedrept indiferentă și rea, o bănuiești în mod gratuit că te înșală tot timpul.

Și totuși, de ce *Pe patul lui Procust?* Pentru că am avut, în toți acești ani, trăind în România, sentimentul că stau pe un pat al lui Procust. Chiar dacă durerea se îmbină cu dragostea, rămîne sentimentul neliniștitor că, poate, viața ar fi trebuit trăită altfel. Nu cred că, genetic, oamenii și popoarele sînt diferite. Avem aceeași structură și aceeași conformație anatomică, iar teoriile superiorității sau inferiorității de rasă sau națiune le consider absolut depășite și de către știință, și de către vremurile, mai luminate, pe care le trăim. În personalitatea unui popor, dar și-n a unui om, totul este cunoașterea, experiența, bagajul cultural pe care îl moștenim și pe care îl transmitem mai departe. Omul, ca și poporul său, se formează sub influența a ceea ce cunoaște și împărtășește din generație în generație. Din acest motiv, cred în rolul important al culturii, istoriei și geografiei, în șlefuirea personalității unui popor sau a unui om. Ne formăm diferit în spații geografice și istorice diferite și avem o cultură, un *soft* mental diferit. Fricile și opțiunile noastre sînt determinate de aceste restricții. Și noi, românii, am apărut într-un spațiu geografic și sîntem rezultatul unor multiple restricții și avantaje. Cultura noastră, în cadrul căreia tiparul religios este extrem de important, s-a format aici, cu particularitățile acestui *aici.* Ideea că ar fi trebuit să fim altfel este una eronată. Nimeni nu poate fi altceva decît ceea ce este. Nu putem modifica nimic din ceea ce înseamnă trecut și prezent, dar putem modifica în întregime viitorul. Avem, ca și alte popoare, un profil psiho-cultural bine definit pe care sîntem obligați a-l cunoaște. Dacă nu ne cunoaștem bine nu avem nici o șansă de a îndrepta ceva în beneficiul celor din viitor, pentru că bătăliile pe care le purtăm azi sînt mai mult decît bătălii ale prezentului, sînt unele ale viitorului.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

Ramona ARDELEAN

Dreptul la timp

Întreaga pleiadă a drepturilor cucerite nu e, oare, vană și sterilă în absența celui mai specific și fundamental drept uman, care e *dreptul la timp?* Originea lui e veche, iar istoria lui e istoria omului, „căderea în timp" fiind socotită din punct de vedere științific, în răspăr cu cel metafizic, certificatul de naștere al umanității, marcînd saltul evolutiv de la animalitate la umanitate.

Se pare, într-adevăr, că prima primată care a „căzut" din copac a devenit, datorită acestui (aparent) eșec, strămoșul nostru *homo.* E foarte plauzibil ca acea primată să fii suferit atunci o „cădere" pe gînduri, o adîncire temporală sau, cum ar spune Ortega y Gasset, o „torsiune atențională", corespunzătoare unei infime poposiri pe un gînd, care scoțînd-o din programul biologic al speciei a făcut posibilă, fie și pentru o clipă, acea „cădere în timp", ca salt existențial spre om, spre umanitate.

„Căderea în timp" marchează astfel eșecul unei adaptări în direcția *exteriorității, specifică animalității,* inaugurînd un salt, o adaptare superioară în direcția *interiorității, specifică umanității,* adaptare constînd în deplasarea energiei din exterior în interior, adică în schimbarea direcției dinspre exterioritate/animalitate spre interioritate/umanitate.

Nașterea umanității coincide, așadar, cu momentul inaugural al „căderii" pe gînduri, ca naștere a gîndirii, interiorității, temporalității și, deci, identității, *gîndirea-interioritatea-temporalitatea-identitatea* descriind fenomenul cel mai profund și specific uman, apărut în germene acum 2600 de ani.

Datorită acestui uluitor fenomen al „căderii" *în* timp, omul devine în mod natural moștenitorul ancestral al *dreptului la timp,* acesta dîndu-i posibilitatea de a-și crea un *spațiu interior* în care să se poată retrage, evada, gîndi, visa și proteja de invazia și coruperea spațiului exterior, spațiul interior devenind, prin urmare, singurul colac de salvare al omului împotriva fluctuațiilor perturbatoare ale lumii exterioare, făcînd din om ființa cea mai stabilă și mai puțin entropică dintre toate.

În pofida acestei „căderi" *în* timp, adică în centrul arhimedic al ființei sale, omul nu e scutit, se pare, de pericolul altor „căderi" sau, în termeni morali, „de-căderi", cum ar fi, de pildă, pericolul „căderii" *din* timp, atît de specific zilelor noastre, prin care omul își vede dislocuit chiar acest centru arhimedic, chiar acest centru al interiorității și, implicit, al identității, fiind amenințat să devină doar o circumferință fără cap sau centru, datorită imixtiunii și bombardamentului fără precedent ale exteriorului asupra interiorului.

Asistăm azi, cu stupefacție crescîndă, la dislocuirea spațiului interior, aservit, strivit și secătuit prin privarea sau deposedarea masivă de timp. Dacă ar fi să punem problema în termenii războiului, care precum lupul își schimbă doar părul, dar năravul ba, am putea spune că principalul război al zilelor noastre are loc sub forma *bombardamentului informațional al exteriorului asupra interiorului minții noastre,* imprimîndu-i acesteia o stare de permanentă alertă, agitație, activism și fugă, care o fac, treptat, obtuză, stereotipă, mecanică și ușor de controlat sau manipulat. Evident, tot acest bombardament informațional are loc sub acoperămîntul *dreptului la informare* și, mai nou, al *dreptului la formare / dezvoltare / perfecționare continuă,* acestea devenind, în secolul nostru ateu și acultural, noul slogan, noua ideologie și noua „formulă" de anexare și dinamitare/pulverizare a timpului.

Astfel, grație activismului neobosit al psihologiei oficiale, al psihologiei propagandistice, noua portavoce a puterii și politicii consumeriste, epoca noastră se află în posesia celui mai visat și rîvnit elixir: acela al „tinereții fără bătrînețe și al vieții fără de moarte", adaptat sub formula inovatoare a *formării, dezvoltării și perfecționării (im) personale continue...* menite să-i fure omului tot timpul și liniștea, abolindu-i răgazul, tihna, somnul, noaptea și chiar moartea, în vederea dobîndirii unui nou record uman – acela de *perpetuum mobile.*

Nevrînd să lase omul singur nici o clipă, ca nu cumva acesta să se plictisească sau să fie fecundat de ceva idei, să ia cunoștință de sine, de lume sau de lucruri mai mărețe, ajungînd chiar să sfideze gravitația în încercarea de-a fi liber, noua psihologie propagandistică, animată nu de dorința de bine, ci de dorința diabolică de „mai-bine", „mai-eficient", „mai-productiv", „mai-performant", „mai-sus", „mai-repede", „mai...", „mai...", „mai...", ne-a pus la dispoziție o armată întreagă de *psiholoizi* (falși psihologi) care ne invadează spațiul/timpul interior, excedîndu-ne constant cu sfaturile, „studiile", consilierile, *training*-urile și *coaching*-urile cu iz sportiv, individual sau de echipă, prescriindu-ne „rețete" despre cum să fim fericiți de unii singuri sau în relațiile de cuplu, cum să ne creștem copiii, cum să ne exprimăm emoțiile și sentimentele, cum să predăm și ce metode miraculoase să folosim cu elevii, cum să ne gestionăm nu doar timpul ocupat, ci și timpul liber (ideal, prin *team-building*-uri, *training*-uri și *coaching*-uri), cum să fim entuziaști, să dobîndim încredere, să gîndim (neapărat) pozitiv, să comunicăm eficient, să ne creștem coeficientul de inteligență logică și emoțională sau coeficientul de creativitate și personalitate, dezvoltînd geniul sau liderul latent din noi, dar, mai presus de toate sau înglobîndu-le pe toate, într-o culme a imposturii, *cum să fim noi înșine,* adică cum să ne schimbăm și să ne vindem sufletul devenind alții, străduindu-ne să-ncăpem în aceste strîmte tipare, stereotipii sau șabloane care, uniformizîndu-ne și extirpîndu-ne organul simțirii, al autenticității, originalității și unicității, se dovedesc a nu fi, prin urmare, decît niște „proteze" prin excelență anticulturale.

La fel de anticultural ca acest drept consumerist la formare/dezvoltare/perfecționare continuă, prescris de psiholoizi, este dreptul, tot de factură consumeristă, la informare, respectiv bombardare informațională, prescris de breasla mediilor de comunicare, ambele tinerele „drepturi" dovedind o crasă lipsă de respect față de bătrînul și originarul drept la timp.

Mă-ntreb dacă așa-ziși specialiști în aceste chestiuni s-au gîndit vreodată, mai în glumă, mai în serios, la consecințele nefaste ale acestei totale lipse de cenzură, de morală, de măsură și de timp asupra creierului și minții umane, supuse unui război/bombardament informațional continuu. E o contradicție în termeni. Desigur că nu s-au gîndit, fie din ignoranță, fie, mai ales, pentru că sînt aserviți puterii, banului și interselor aferente lor.

De aceea, poate doar psihologii care-și merită acest nume, adică doar psihologii responsabili, cărora le pasă cu adevărat de soarta și calitatea vieții umane, s-ar putea gîndi serios să facă un studiu despre cum arată creierul uman și cum s-ar putea modifica în viitor datorită necontenitului stres și abuz informațional, vizual și auditiv la care e expus, făcînd ca toate „ferestrele" lui să fie deschise simultan, ceea ce produce un curent și un vacarm îngrozitor, sinonim cu infernul, în care creierul nostru se află în imposibilitatea de a-și mai decodifica sau oglindi corect propria minte, adică propria voce, propria conștiință și propria înțelegere, rezultînd o paralizie, un blocaj în care mintea nu mai poate gîndi, procesa și transforma datele realității, ci doar depozita, refula și crea reziduuri, deșeuri care se depun în straturile creierului, dînd o acută lipsă de sens.

Această acută lipsă de sens nu e altceva decît o acută lipsă de timp sau de interval între sinapsele noastre neuronale, știut fiind că *fenomenul înțelegerii sau conștientizării survine tocmai în intervalul infinitezimal dintre două sinapse,* echivalent probabil cu acea „torsiune atențională", specifică unei infime poposiri pe un gînd, de care vorbea Ortega y Gasset, care a făcut posibilă „căderea în timp", adică nașterea umanității.

În viitorul apropiat, așadar, creierul nostru s-ar putea dezumaniza din cauza privării excesive de timp, împuținarea și, la limită, dispariția intervalelor *(timpului)* dintre sinapse făcînd ca informațiile să se plimbe necontenit dintr-o parte în alta, netezindu-ne circumvoluțiunile, astupîndu-le și făcîndu-le alunecoase ca suprafața unei oglinzi, pe care vom putea apoi glisa și patina la nesfîrșit, nemaiexistînd „șanțurile" sau „tranșeele" creierului în care să ne odihnim. Acest lucru va furniza iluzia mișcării continue, cu efecte halucinante, stroboscopice pentru minte, în sensul că, nemaiexistînd discontinuitate, nu va mai exista nici „stop", oprire, reflectare, interval sau gîndire, ajungînd să „cădem" și să ne rostogolim *din* timp, deambulînd în afara noastră, pe orbite iluzorii, fără contact sau „fir" cu realitatea.

De aceea, restabilirea dreptului la timp devine imperios necesară, căci dreptul la timp înseamnă întîi de toate dreptul la procesarea și sublimarea datelor realității, adică dreptul de *a avea timp* să gîndim, să visăm, să imaginăm, să iubim și să zămislim, întocmai ca pe un copil, lumea. Dacă în fiecare om, așa cum spunea Eminescu, „o lume își face încercarea", atunci posibilitatea acelei lumi de a se naște, de a exista, adică de a nu fi prematur ucisă presupune dreptul la timp, singurul care conferă existenței noastre valoare, semnificație și grijă. În ultimă instanță, dreptul la timp înseamnă dreptul de a avea *grijă:* grijă față de noi înșine, față de lume și față de umanitate. De la acest drept fundamental, care e dreptul la timp, ar trebui să derive în definitiv toate celelalte „drepturi".

***Ramona Ardelean** este profesoară de filozofie și doctorand la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București, A publicat cartea* Scandalul nedreptății. Eseuri de metafizică morală *(ed. Fundației Academice Axis, Iași, 2016).*

PUBLICITATE

Andreea APOSTU

Nopți albe în Bucureștii interbelici

Din centru pînă-n mahalalele sale sărăcăcioase și tenebroase, Bucureștiul interbelic era, pe timp de noapte, o zumzăială continuă. Toamna tîrziu, iarna și primăvara devreme, cînd vremea era capricioasă și ostilă, agitația nu era foarte vizibilă pe străzi, în schimb, în interiorul anumitor clădiri, prea bine știute de bucureșteni, petrecerea era în toi. Din mai pînă în octombrie, freamătul se muta în aer liber, în grădinile de vară neobișnuit de numeroase, care împînzeau în lung și-n lat orașul. În perioada interbelică, românul, și parcă mai cu seamă bucureșteanul, putea fi descris printr-un singur cuvînt, deloc peiorativ: *chefliu*. Nu conta clasa socială, de la boieri la funcționari, negustori și lustragii, fiecare își găsea un chef pe gustul și posibilitățile sale.

Cum se lăsa seara peste București, lumea dădea mai întîi iama în cinematografe, care rulau filme chiar și de șapte ori pe zi, avînd în mare parte program încă de dimineață. Cinematograful era, în perioada interbelică, o instituție: existau peste 50 de săli în tot orașul, de la centrul elegant la cartiere precum Dudești, Calea Rahovei, Văcărești sau Mătăsari. Neastîmpărul din zona centrală se muta la orele serii de pe Calea Victoriei pe bulevardul Elisabeta. La Cercul Militar începea șiragul de reclame luminoase: ARPA, Vox, Trianon, Femina, Capitol, Forum și Corso, și de la est la vest, lumea se revărsa într-un șuvoi neîntrerupt spre magia ecranelor și a poveștilor cu final fericit. Decorul devenea feeric din pricina numărului foarte mare de neoane, într-atît încît într-un număr al revistei *Magazinul* din 1932 puteai citi următoarele: „Decorul străzii e format aci din litere de lumină verde sau albastră, conservată în tuburi de sticlă. Pe timp de ploaie, reflexele acestui decor pe pavajele sticloase joacă o feerie de caleidoscop." Luminile erau însoțite de vocile actorilor, scoase în stradă de patroni cu ajutorul difuzoarelor, ca să atragă mai mulți clienți. Pe deasupra discuțiilor purtate de trecători în română puteai auzi, prin urmare, vocea răgușită a Gretei Garbo sau accentul Marlenei Dietrich.

Electricitatea devenise pe atunci simbolul progresului tehnologic și al modernizării orașului, alături de automobil. Această transformare este amintită și de scriitorii epocii, unul dintre cele mai frumoase fragmente fiind poate cel din *Întoarcerea din rai,* în care lumina pare singurul lucru care îl mai ține încă legat de oraș și, implicit, de viață, pe Pavel Anicet: „Cînd coborî în stradă, se aprindeau felinarele. Se îndreptă fără voie către Bulevard; luminile acelea roșii îl fascinau, îl țineau încă legat de București. (...) Le privi zîmbind. Se face un oraș frumos, Bucureștiul ăsta. Gîndul îi plăcu; erau un gînd limpede, senin, chiar stenic."

Să ne întoarcem însă la bulevardul Elisabeta: aglomerația era atît de mare în lunile calde, încît nu prea aveai șanse să ieși nemototolit și necălcat pe bombeu de trecătorii grăbiți sau neatenți. Ajungeai acasă ciufulit, boțit, aiurit de această arteră modernă, amintind de orașele occidentale: „Pe bulevard, lumea curge, mereu înnoită și mereu aceeași. Femei frumoase, cu inițiala de nikel pe bască; tineri în pulovere de lînă fără mîneci, comentînd ultimul match al lui Spakow; domnul care caută o aventură de o oră... Mica porțiune de bulevard, dintre Calea Victoriei și Cișmigiu, e singurul colț de București rupt din străLucirea Parisului și grefat aci, la coada Europei. Cu barurile lui automate de sticlă și metal, cu vînzătorii ambulanți de cravate și albume, cu eleganța femeilor, dar mai ales cu reclamele de lumină, bulevardul acesta pare desprins dintre marile bulevarde parizriene." (revista *Magazinul,* 1932) Primul bar Automat apăruse aproape de intersecția dintre Calea Victoriei și bulevardul Elisabeta cu un an mai devreme, în 1931. Moda venise din Statele Unite, iar bucureștenii erau fascinați de automatele cu fise din care îți puteai lua băutură, sandwich-uri, plăcinte și prăjituri.

La periferie, numele cinematografelor deveneau mai răsunătoare și îndrăznețe: exista un cinema Puiu în Pantelimon, Isbînda pe Calea Văcărești, Magic pe Maica Domnului la nr. 8 (coincidență sau nu, tocmai în Bucureștiul lui Mircea Cărtărescu din *Solenoid),* Liric pe Mătăsari și chiar Edison sau Lucifer pe Calea Dudești. Dacă în centru îndrăgostiții se țineau de mînă pe întuneric și se sărutau timid, la periferie toată lumea fuma, rontăia bomboane și alune americane și se săruta cu patimă. La mahala se dădeau mai ales filme de aventuri și polițiste, iar spectatorii aplaudau sau huiduiau, după caz, pe măsură de acțiunea devenea mai palpitantă. Dacă eroul săruta vreo damă la final, toată sala era în extaz: „Toc, toc, toc! Bravo, șefule! striga lumea imitînd sărutul și aplaudînd turbat." (Mircea Damian) Uneori, dramele de pe ecran se mutau în sală, cînd iubitul se uita cu prea mult jind la eroina atrăgătoare din film.

După cinema, bucureșteanul se oprea tacticos la un local central sau la o cîrciumioară, să mănînce o fleică sau niște mititei, să bea vin sau bere Luther, să comenteze ceea ce tocmai văzuse și marile probleme ale zilei. Localurile arătau cam toate la fel, în linii mari: iarna, o sală imensă, cu mese și scaune, avînd, în capăt, locul special amenajat pentru orchestră, iar în mijloc, un ring de dans, vara, o grădină cu pomi, cîteva mese și becuri tricolore. Diferită radical era însă atmosfera. Dacă în localurile din miezul orașului existau orchestre de jazz sau diseurii și diseusele (din franțuzescul *diseur/diseuse)* veneau pe la mese șoptind în românește pe ritmuri de tango, la mahala lăutarii cîntau cu cobza, dibla și țambalul. În centru existau și cîteva localuri foarte moderne, în care petrecerea începea abia după ora 10, cu separeuri mai mari sau mai mici, intime, și cu jocuri de lumini, verzi, roșii și albastre. Baruri precum Colos, decorat de arhitectul Jean Monda, aveau mobilier Bauhaus, linii minimaliste, inserții de metal și corpuri de iluminat geometrice.

> *„Pe bulevard, lumea curge, mereu înnoită și mereu aceeași."*

Conform lui Mircea Damian, petrecerile se terminau, fie iarnă, fie vară, la ora 8 dimineața: „Chefurile se poartă, de cele mai multe ori, în trei, patru sau zece localuri și se isprăvesc a doua zi la opt, în halele centrale, la ciorbă de burtă sau într-un cabaret din centru." Așadar, ciorba de burtă, prezentă și atunci, și acum, pare să fie pentru români leacul suprem, de peste veacuri. Plimbarea dintr-un loc de petrecere într-altul era norma în perioada interbelică, și nu rareori boierii, plictisiți de localurile centrale, mergeau în cele de la periferie, să chefuiască mai cu spor. Diferențele de clasă se estompau, atît boierii, cît și mahalagiii fiind, înainte de toate, cheflii.

Conflictele izbucneau doar cînd venea vorba de amanta mahalagiului, căreia tinerii sclivisiți îi făceau ochi dulci din pricina beției: „Cînd însă boierul, fie din năRav, fie din beție, depășește o anumită linie în manierele pe care trebue să le aibă față de amanta omului dela mahala – în dimineața următoare se trezește la spitalul de urgență sau pe lumea cealaltă, cu capul crăpat sau cu burta spintecată frumos de sus în jos, în linie dreaptă..." Puteai întîlni în aceste cîrciumi personaje rău famate ca Mitică Ciocolată, Costică Ambasadoru, Nea Doctorul, Nae Catifea sau Costache Șapte Degete, a cărui poreclă venea de la numărul impresionant de portofele pe care îl putea fura într-o singură zi. Și prin localurile din centru se iscau certuri din cauza spiritelor prea atîțate de alcool, atentînd la iubitele sau soțiile mesenilor, însă acolo, lumea fiind mai civilizată, lucrurile se rezumau la un pahar spart sau vărsat în capul seducătorului și cîteva palme. Tot din pricina beției se mai întîmplau și accidente, unele grave, altele doar amuzante, cum a fost, de pildă, în 1935, aterizarea unui automobil direct în fîntîna din fața Casei Doina de la Șosea.

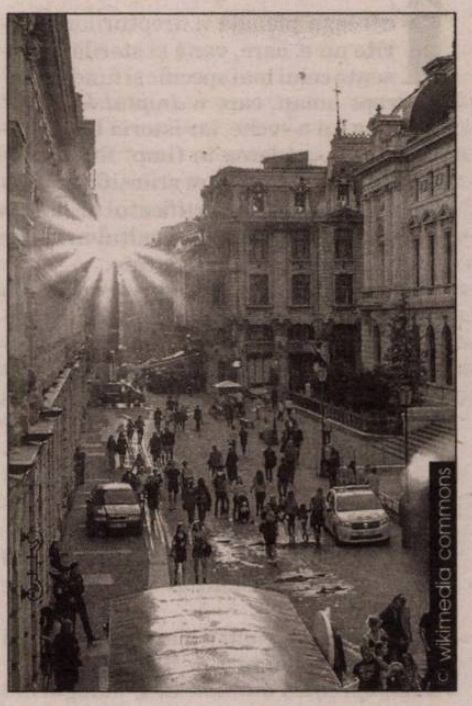

Privit de ochiul contemporan, tabloul animat al Capitalei interbelice surprinde prin numărul mare de cinematografe, inclusiv în cartierele populare, repartizarea relativ uniformă a localurilor de petrecere, diversitatea atmosferei din ele, precum și prezența constantă a unei orchestre și a unei interprete / unui interpret. Discrepanțele sociale dintre centru și margine erau, desigur, imense, iar eforturile incipiente ale autorităților de a înlocui locuințele insalubre de la periferie cu mici blockhaus-uri păreau ridicole în raport cu dimensiunile mahalalelor. Dar asta nu-i împiedica pe bucureșteni să petreacă și să aibă, pe lîngă localurile din miezul orașului, cîrciumi periferice aproape la fel de faimoase și de agitate. Optimismul autorilor de articole și de texte literare, în ochii cărora Bucureștiul trăia un moment unic, un proces de modernizare continuă și irepresibilă, pare aproape înduioșător astăzi, privit prin lentila cenușie și haotică a celor 80 de ani care ne despart.

Elanul acela progresist pare să se fi pierdut astăzi, într-un oraș mai degrabă înapoiat, tern, reticent la noile tehnologii și practici urbanistice, care își lasă moștenirea interbelică pradă uitării. „Catalog București", proiectul ARCEN de inventariere a celor 98 de zone protejate ale Capitalei, își dorește în final ca mare parte din aceste zone să fie revalorificate și ca orașul să își recapete puțin din coerența de altădată. Dar acest lucru nu este posibil decît prin cunoașterea stării actuale de conservare a țesuturilor istorice și a problemelor pe care le au – acesta este scopul principal al inventarului ARCEN. Un plan urbanistic de salvare a lui nu poate începe decît prin cunoașterea completă a punctului de pornire. Bucureștiul nu este încă un oraș pierdut, dar are nevoie, pentru a ajunge un oraș european, așa cum își doreau și interbelicii, de măsuri complexe și de o viziune de ansamblu, nu de peticelile cu care e obișnuit de 28 de ani încoace.

***Andreea Apostu** este membră ARCEN și doctorandă a Universității din București (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine) și a Universității din Poitiers.*

Stela GIURGEANU

Viața de după

Majoritatea dintre noi avem parte, în viață, de acel moment de răscruce care ne hotărăște drumul mai departe. Pentru cei „norocoși", acel moment nu are „decît" un impact psihologic. Pentru ceilalți însă, el coincide atît cu o nevoie vitală de a te reconstrui lăuntric, cît și cu o problemă de sănătate. Cînd suferi, de pildă, o amputare sau o deficiență a capacităților senzoriale, totul în jurul tău pare că se schimbă. Iar tu trebuie să te readaptezi, într-un nou corp, să-ți reajustezi normalitatea de ieri la cea de azi.

„Nu mi se pare onest să nu spui de la început celui cu care ieși că ai această problemă. E cumplit de greu momentul acela care începe cu: eu trebuie să-ți spun ceva. Cînd pleci de acasă, te aranjezi și, deși îți place ce vezi în oglindă, știi că există pericolul să nu fii considerat perfect, pentru că ești puțin ciobit, și-ți dai seama că întîlnirea pe care urmează să o ai e ca un loz în plic. E greu de explicat ce simți în clipa aia. Să te uiți la chipul celui din fața ta, să vezi cum și dacă se i schimbă expresia, după ce îi spui."

Mihaela Sofrone are un doctorat în sociologie și este, în prezent, lector universitar la Facultatea de Sociologie din București. În 2006 a primit diagnosticul: cancer la sîn. Avea 31 de ani.

„Mi-a apărut un nodul, m-am dus la un consult, iar medicul mi-a spus că, deși nu pare grav, e puternic vascularizat – ceea ce trebuia să fie un semnal de alarmă. Am întrebat dacă pot amîna operația și mi-a spus că nu e nici o problemă, dar că va mai crește și operația poate fi inestetică. M-am gîndit să mai aștept, să fac o altă ecografie peste șase luni să văd ce e. După trei luni și jumătate, a început însă să sîngereze. Am ajuns la spital, s-au făcut investigații, iar în cîteva zile am fost operată."

Înainte de prima operație, cînd încă nu se știa dacă nodulul era malign sau benign, doctorul i-a spus că s-au găsit totuși cîteva celule canceroase. „Inițial, în capul meu asta s-a tradus că, de fapt... e bine! Nu am cancer, mă gîndeam că, dacă nu s-au găsit decît cîteva celule, nu poate fi ceva atît de rău. Dar, mai apoi, peste noapte, am realizat. Și a fost dur. Și am început să plîng. Am plîns toată noaptea. A doua zi, dr. Cristian Bordea, unul dintre medicii care au operat, a venit, s-a așezat pe pat și mi-a spus că e un chist malign, că va urma mastectomia și că va trebui să încep sesiunile de chimioterapie. Atunci i-am spus rapid că eu nu am timp de așa ceva, că eu trebuie să plec în SUA la studii, că am multe de făcut, că nu am timp de toate astea. Doctorul mi-a spus însă acea frază, salvatoare pentru mine, acel mesaj pe care încerc să-l transmit și eu mai departe femeilor care trec prin asta. Mi-a spus: vă înțeleg, dar cam un an de acum încolo va trebui să vă ocupați doar de dvs., căci pe urmă veți avea tot timpul din lume să faceți tot ce vreți... Tot timpul din lume."

Tot timpul din lume

S-a întîmplat într-o zi, între cele două operații. Mergea la serviciu, ca de obicei, autobuzul întîrzia, dar, pentru prima oară, nu s-a mai stresat. „Aveam cancer, deci îmi permiteam să întîrzii. Așa că m-am trezit că aștept liniștită și, brusc, am observat că lîngă stație erau plantate niște flori. Nu le văzusem niciodată pînă atunci."

Înainte de diagnostic, viața Mihaelei arăta cam așa: trezirea la 6, fugit cu fetița la grădiniță – „îmi era atît de milă de ea, pentru că o trăgeam după mine și-mi spunea să încetinesc pasul, că nu mai poate, dar eu nu puteam încetini, căci trebuia să zbor la primul job, ca să am timp să ajung la al doilea și la al treilea, iar seara, cînd ajungeam acasă, pe la 8 sau uneori 9, trebuia să fac mîncare sau să spăl sau să calc și știam că voi ajunge să adorm pe la 12 noaptea, pentru ca ziua următoare s-o iau, din nou, de la capăt, de la ora 6 dimineața". Diagnosticul a pus însă punct iureșului acelei vieți aproape robotizate.

După a doua operație, însă, cea de mastectomie, căsnicia i s-a destrămat, urmînd divorțul. Era a doua lovitură pe care noua realitate i-o dădea.

„O femeie care trece printr-o mastectomie are nevoie de mult timp, să fie înțeleasă, să fie protejată, să i se ierte foarte multe, pentru că are ieșirile ei, pentru că ea se reconstruiește. Își adună cioburile și se recompune. Pare dramatic, poate sună prea pompos, dar așa e, pentru că în perioada aia te gîndești cine ești, ce mai ai de făcut, cît timp mai ai. Cînd copilul te întreabă unde veți merge în vacanță, tu te gîndești dacă vei mai trăi să apuci vacanța. Dacă îți iese sau nu tratamentul terapeutic. Pentru că mereu pot apărea complicații. Dacă azi analizele îți ies bine, mîine s-ar putea să se dea totul peste cap."

După chimioterapie și operația de mastectomie s-a constatat că era în remisie totală. Zero celule maligne. Viața îi era, deci, reoferită, dar cu ce cost? Avea 33 de ani, divorțase și suferise o mastectomie.

„Eram tînără, iar la vîrsta aia apar oportunități să-ți refaci viața – aș vrea să pot vorbi mai mult despre asta. E greu, de exemplu, să-ți placă de cineva, dar să știi că există riscul să pierzi o șansă de a fi cu acea persoană pentru că tu ai *acea* problemă. Și se întîmplă de multe ori să gîndești în locul celuilalt. Să te consideri un obiect și să crezi că și celălalt te va considera așa. Să ți se pară că ești mai puțin femeie pentru că ai doar un sîn. Și da, au fost și situații cînd oamenii au dat înapoi. Și nu a fost deloc ușor. Respingerea creează de multe ori răni, dar cînd ești respins pentru un lucru de care nu ești vinovat și pe care nu-l poți controla, da, există și multă furie și revoltă."

A fost o metamorfoză?

Dacă atunci nu se făceau reconstrucții gratis și o operație la o clinică privată costa prea mult, astăzi, deși operația e, de cîțiva ani, decontabilă în spitalele de stat, există liste de așteptare destul de lungi. „Și nu e deloc floare la ureche să faci o asemenea operație. În primul rînd, vorbești despre femei care au suferit deja o mare traumă. Cancerul, urmat de mastectomie, spitale, operații, tratamente oncologice chinuitoare. Nu sari de nerăbdare să mai intri într-un spital, să mai faci o operație. Oamenii cred că reconstrucția poate să șteargă cu buretele toate astea. Nu e deloc așa. O reconstrucție nu înseamnă implant mamar, iar pe atunci nici nu existau mulți specialiști cu experiență în reconstrucție mamară, pentru că era o intervenție relativ nouă în România. Am consultat totuși doi medici esteticieni. Rezultatele erau departe de a mă face să-mi doresc o asemenea operație. Reconstrucția, așa cum am văzut în imaginile pe care mi le-au arătat, era de fapt un soi de guguloi sub piele, poziționat mai sus decît sînul prezent. Mi s-a spus că era așa, pentru că... se mai lasă. Să mă trezesc cu ceva care arată mai rău decît o simplă cicatrice, cred că m-ar fi prăbușit mai tare."

Chiar dacă, în timp, lucrurile s-au mai schimbat, iar metodele de reconstrucție se îmbunătățesc permanent, ideea a fost oarecum abandonată.

„Azi am ajuns să mă accept așa cum sînt."

Feminitate

În atelierul ei mic și cochet, de pe lîngă parcul Cișmigiu, Mihaela pictează. S-a reapucat după operația de mastectomie. Primul tablou pe care l-a pictat a fost o imagine cu marea și soarele. Cînd am întîlnit-o prima oară știam doar că vrea să vorbim despre un scenariu de film, despre viața unei femei care supraviețuiește cancerului de sîn.

Am întîlnit atunci o femeie frumoasă, care radia de optimism, cu un umor fin și cu acea dezinvoltură a omului încrezător în sine. Abia pe la mijlocul întîlnirii am realizat că ea era de fapt supraviețuitoarea cancerului. Și nu avea nimic de victimă în ea.

„E curios cum te schimbă o asemenea experiență. Înainte, copilul meu era mic, n-aveam nici un ajutor din nici o parte, stăteam cu chirie, făceam a doua facultate și aveam trei job-uri. Alergam de dimineața pînă seara, nu mă bucuram de nimic, eram doar la un nivel de supraviețuire. Cred că dacă mai continuam așa, muream."

Diagnosticul a fost un stop brusc la toată acea viață. Și un *restart*.

„Îmi aduc aminte că, într-o zi, în timpul unei ședințe de chimioterapie, a venit sora mea la mine și nu mai știu de ce, dar ne-a pufnit rîsul, un rîs atît de plin și de sănătos, am rîs cum nu o mai făcusem de prea multă vreme. Mă ocupam doar de mine, restul stresurilor dispăruseră. Mi-am dat seama că mai poți și lenevi. Și am profitat de perioada aia. Ieșeam pe stradă și observam clădirile frumoase sau că au înflorit copacii. Și nu doar observam, ci toate detaliile treceau prin mine, mă bucuram cu fiecare celulă. Ca atunci cînd ești în vacanță. Începusem să intru în starea aia, conectîndu-mă la detalii. Am învățat că așa trebuie să trăiesc. Să vezi detaliile din jurul tău."

Și tocmai pentru că a început să vadă detaliile din jurul ei, într-o zi, pozînd niște tablouri, a uitat obiectivul îndreptat către ea. Și-a făcut un *selfie*. „Un *selfie* destul de bun" – îmi povestește rîzînd. „Dar mi-a plăcut ce a ieșit, așa că m-am gîndit să-mi mai fac cîteva poze."

Și-a pus, la început, o eșarfă pe cap. Apoi a început să se joace cu eșarfa. Ba un turban, ba o tunică, ba un sari. Și brusc i-a venit ideea: ce înseamnă, pînă la urmă, feminitatea?

„O femeie transmite feminitate, indiferent ce ar pune pe ea. Am croșetat puțin pe ideea aia și am legat-o de problema pe care o întîmpină femeile care nu au un sîn: teama că nu vor mai fi considerate femei. Din nefericire, sînt încă multe femei care refuză mastectomia de teama că vor fi mutilate. Dar viața nu se termină aici, mastectomia nu elimină feminitatea. Iar acesta a fost și mesajul expoziției de fotografii – «Feminitatea fără frontiere» – pe care am organizat-o în toamna anului trecut, la TNB: mastectomia nu ucide feminitatea."

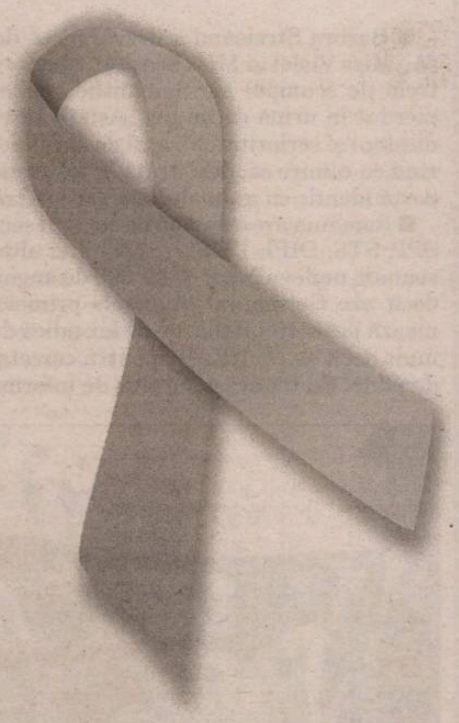

Mihaela ar vrea să facă un film pentru ca oamenii să înțeleagă prin ce trece o femeie care a avut cancer de sîn. Probabil unul alb-negru, cu multe nuanțe de gri. „Femeile se închid în ele, sînt rănite, neînțelese. E un cerc vicios, femeia abia se reconstruiește, constată foarte rapid că oamenii nu o înțeleg și, de cele mai multe ori, încearcă să le cînte în strună, să fie, din nou, în rîndul lumii. Ca să își ascundă disperările și depresiile, joacă două roluri: primul – ea cu ea, al doilea – ea cu ei. Identitatea de gen este zdruncinată din temelii. Te lupți cu tine în fiecare zi să alungi gîndurile alea, să te mobilizezi, să rămîi activ, să vezi partea bună a lucrurilor, să te bucuri de orice schimbare în bine, oricît de firavă ar fi. E un stres și un frecuș permanent în mintea ta, e ca un răscolit prin toate sertarele din trecut, e o nebunie care începe să te bîntuie pe toate nivelurile. Și după ce scoți toate lucrurile din toate sertarele, le pui în mijlocul camerei și începi să le rearanjezi. Dar îți trebuie timp. Ești cu mormanul de gînduri și unele nu vor mai fi puse în același loc, pentru că se schimbă ierarhiile. Te gîndești cine mai ești tu."

Au fost perioade grele, au fost multe căderi, dar și reveniri. Îmi spune, glumind, că nu are o fire prea răbdătoare, deci nici în depresie nu prea sălășluiește mult timp. „Cînd pic, caut și mă agăț de ceva care nu doar să mă scoată din starea de deprimare, ci să fie un pas înainte. Am învățat să transform depresia într-o trambulină care să mă ajute să evoluez. Așa ies și urc o treaptă, pentru că în fiecare zi știi că trebuie să te reconstruiești."

O întreb: a fost o metamorfoză? Îmi răspunde că a fost mai degrabă o reconectare la ea, la sufletul și la gîndurile ei. Și înțeleg ceva esențial: reconstruirea feminității, după o mastectomie, este mai degrabă regăsirea ei sub toate straturile sociale pe care lumea de azi le impune. Azi, imaginea perfecțiunii corporale, promovată peste tot, este cea care ascunde și, mai mult, pervertește, de fapt, ideea de feminitate.

Nu corpul, ci mintea și tot acel complex de emoții – acestea ne definesc, pînă la urmă, ca femei.

Cu ochii-n 3,14

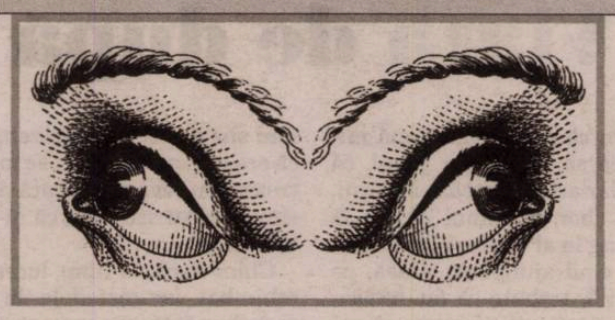

DEȘI ARATĂ LA FEL, MARII INFRACTORI DE NIMIC NU SE COMPORTĂ IDENTIC CU NEINSPIRATA CHEMARE DIN CARE SE TRAG

■ Barbra Streisand a dezvăluit că doi dintre cîinii săi, Miss Violet și Miss Scarlett, sînt de fapt clone (extrem de scumpe) ale Samanthei, cîinele pe care l-a pierdut în urmă cu un an. „Aștept să văd dacă îi vor moșteni și seriozitatea", ar fi declarat actrița, descoperind cu uimire că, deși arată la fel, clonele nu se comportă identic cu animalul din care se trag. (**C. Ș.**)

■ România are o duzină de servicii secrete: SRI, SIE, SPP, STS, DIPI, DGIA, probabil și altele, ceea ce înseamnă undeva între 10-15.000 de angajați (mai mulți decît are Germania). Bugetele primelor patru însumează peste trei miliarde de lei, adică de două ori mai mult decît se cheltuiește pentru cercetare și inovație, de pildă. Cu tot acest surplus de informații & spionaj, toți marii infractori ai patriei, aflați în curs de anchetare/condamnare, fug din țară la pas. Nu doar că avem un ministru al Educației agramat, un ministru al Justiției analfabet funcțional și un prim-ministru gîngav, dar avem și servicii neinformate, trîndave ori corupte, că nici nu știu ce-ar fi de preferat, dată fiind situația. (**M. C.**)

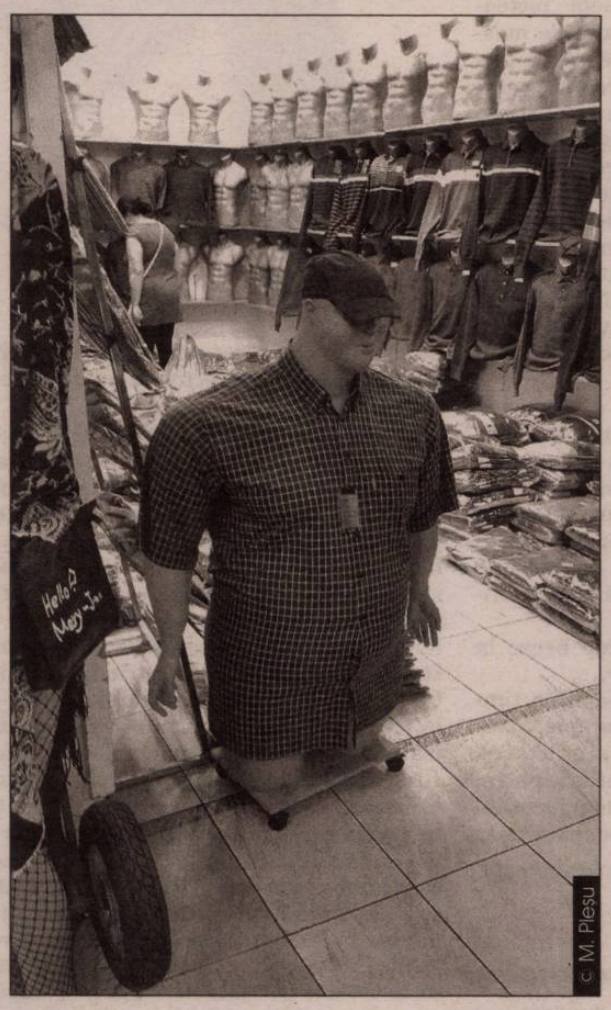

■ Se pare că Orientul a pătruns și pe Valea Prahovei: pe lîngă un restaurant chinezesc și o cafenea cu iz indian au apărut, și-n Sinaia, și-n Bușteni, magazine chinezești cu lucruri mici și de nimic, dar utile la o adică. De pildă, am cumpărat cu vreo 8 lei un foarte rotund și moale urs Panda, cu care să zicem că poți face exerciții pentru mînă. (**I. P.**)

■ Ședințele la bloc sînt și au rămas din altă/acea lume. Nimic schimbat, totul împietrit în „epocă". Se votează în bloc, fără întrebări și mai ales fără răspunsuri. Iar dacă ai neinspirata chemare să-ți exprimi votul negativ, ai surpriza să nu fie consemnat în procesul-verbal: „Dacă Adunarea Generală era de acord, abia atunci se consemna în procesul-verbal." Final. (**R. M.**)

URMÎND ACEST RAȚIONAMENT, PRIMUL LUCRU APRIG VA DEVENI PESTE NOAPTE FOLCLORIC

■ Un soi de horoscop culinar le sugerează nativilor Pești să mănînce icre. N-am apucat să văd emisiunea pînă la sfîrșit, dar urmînd acest raționament, nu pot să nu mă întreb ce-or mînca Scorpionii. (**C. Ș.**)

■ „Primul lucru care am remarcat eu..." (Valentin Popa, ministrul Educației) (**M. C.**)

■ În metrou, o puștoaică, la telefon: „Mișto că ați vorbit, dar te-a sunat el sau l-ai sunat tu? Jură-te că te-a sunat el!". Cred că nici în era celui mai aprig feminism, regulile seducției tot nu se vor schimba. (**S. G.**)

■ Dintr-o reclamă pe net: „Cu Old Spice, bărbatul tău nu va deveni peste noapte un prinț pe cal alb, dar din experiența mea de 80 de ani – va mirosi ca unul." Doamnelor, domnișoarelor, dacă v-ați dorit vreodată ca bărbatul *vostru* să miroasă a cal alb, acum e șansa voastră... (**C. Ș.**)

■ „100.000 de lei, adică aproape 20.000 de euro, trebuie să plătească Primăria Bascov pe facturile la telefon, după ce angajații Primăriei au trimis SMS-uri de pe telefoanele de serviciu, la îndemnul primarului Gheorghe Stancu, pentru a susține ansamblul folcloric al Casei de Cultură din localitate, într-o competiție națională organizată în emisiunea *La Măruță*." Vă dați seama ce investiție importantă, cît orgoliu local în acțiune? Problema e doar că factura a fost în contul semifinalei. Pentru finală alți bani, altă distracție. (**A. M. S.**)

OARE SFINȚII DE PIATRĂ NU SÎNT EFECTELE CUNOSCUTEI VĂTĂMĂRI?

■ La cererea preoților excedați de numărul mare de solicitări, Vaticanul a inițiat un nou curs de exorcism pentru a-i instrui în arta dramatică gotică a scoaterii dracilor din capul credincioșilor cu nevoi speciale. Într-o emisiune difuzată de Radio Vatican, preotul Benigno Palila, celebru iluzionist-exorcist sicilian, a spus că cererile de exorcism s-au triplat, cazurile de halucinații înregistrate anual ajungînd la o jumătate de milion. Săptămîna trecută, Papa făcea și el o afirmație în care spunea că e mai bine să fii ateu decît un credincios intolerant. Oare homofobia și rasismul nu sînt tot efectele posedării de către diavol? (**M. C.**)

■ Un prieten neamț susține că Sfinții Mucenici se sărbătoresc pe 8 martie. Îl contrazic, spunîndu-i că sărbătoarea e pe 9 martie. „Păi, și atunci – mi-o întoarce el – de ce au mucenicii formă de 8?!". O să întreb la Patriarhie. (**M. P.**)

■ Uitîndu-te la cele peste zece milioane de euro care urmează a fi cheltuite în 2018 de Primăria București pe statui, te poți gîndi că fix în asta stă și „revoluția în trafic": ne transformăm toți în stane de piatră. (**C. Ș.**)

■ În iunie anul acesta va fi lansat emoji-ul nazar, sub forma cunoscutei amulete turcești. Bun pentru deochi, farmece și blesteme pe *social media*, doar de *fake news* nu știu dacă vă ferește. Aveți grijă. (**C. Ș.**)

■ Alte nume de firme din București, acum din sectorul 5: Fix Pe Fix Electro SRL, Evolution Taxi SRL, Pui De Urs Speed SRL, Petre Ispirescu SRL, De-a Zânele SRL-D, Sper SRL, Despăgubiri Accidente Vătămări SRL, Bleu Ciel SRL, Flower Chiru Bubu SRL, Armonia Sufletului SRL, Personalizămorice.ro SRL, Dictum Factum SRL, Babele Create Together SRL, Explicit Consulting SRL, Glassnost Com SRL, Avarie Nonstop SRL, Prestez Web SRL, Fabrica De Felicitări SRL, Euroest Fluid SRL, Nicu Grasu SRL, Atelier Confecții Creștine SRL, Pro Decisiv Serv SRL, Etern Grup SRL, Oglindă Și Asociații SRL-D, Birjar Media SRL, Spor & Prosperitate SRL, Fără Cric SRL, Caravana Personajelor SRL, Atent Concept SRL, Satul Prunilor SRL, Invizibil World Impex SRL, Domeniile Terpsihorei SRL, Printre Cărți SRL, Gigi Transportatorul SRL, Melci Cu Fler SRL. (**D. S.**)

Oferta specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **735** ■ 22-28 martie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Delațiune patriotică“

pagina **3**

SEVER VOINESCU

„Lunga poveste a defăimării“

pagina **9**

Interviu cu
NORA IUGA

pagina **14**

Onoarea

„Este om de onoare cel care-și măsoară drepturile prin obligațiile pe care le are.“

HENRI LACORDAIRE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Sorin VIERU

Nici înjurătura nu mai e ce-a fost odată

(...) Dacă scrutăm prezentul vom constata că înjurătura nu mai e ce-a fost odată, cînd mustea de sensuri majore, iar utilizarea ei era legată de mînie, ură, jignire genuină. Pe vremuri, pesemne, se vorbea mai puțin, se subînțelegea mai mult. N-aș vrea să idealizez trecutul, dar înțelepții ne spun că cei vechi trăiau mai simplu, făptuiau și vorbeau mai simplu. (...) Odinioară se vorbea mai puțin, fiecare vorbă atîrna mai greu. Inflația verbală a devalorizat semnificațiile. Drept urmare, confuzia dintre înjurătura genuină – vorbă plină de consecințe formale, afectînd hotărît balanța relațiilor umane – și expresia trivială n-a făcut decît să se lățească. Înjurătura și-a pierdut excepționalitatea, violența inițială, și-a descărcat energia ei comunicațională, funcționează cu baterii consumate. Degradarea funcțiilor sale face ca ea să spună tot mai puțin. Bruma de lucruri pe care încă le mai spune privesc tot mai puțin adresantul; ele informează, atît cît informează, despre emitent. Și, de altfel, mai este de semnalat și impersonalitatea în dublu sens a injuriei. Insultei cu chip uman, vreau să spun cu adresă precisă și miză conversațională, i se substituie, de altfel, adesea înjurătura impersonală, edulcorată, pretins filozofardă la adresa condiției umane: un neconvingător „fir'ar a dracului de treabă" generalizat. Aceasta ar fi impersonalizarea într-un prim sens. Într-un al doilea sens, proferarea înjurăturii – a unei înjurături degenerate în simplă vorbă trivială – urmărește obținerea pauzei în gîndire. Solicitate intens, capacitățile intelectuale ale vorbitorului se blochează provizoriu: firul discursului se rupe mereu, pauza jenantă de înnodare fiind acoperită de mîzga verbală în care nici o intenție precisă nu mai răzbate; deslușești totuși, în și prin această mîzgă, portretul-robot pe care și-l face vorbitorul; întrezărești, totodată, o întreagă situație de discurs. Prin intermediul înjurăturii, un întreg mediu lingvistic devine autoreferențial.

Înjurătura nu mai e ce-a fost și din alte motive. Ca orice act verbal, tinde să acumuleze funcții divergente, care abat de la destinația inițială. Forța ei inițială de impact s-a alimentat, probabil, din magie, șamanism, invocarea puterilor misterioase. Blestemul, ca de altfel și binecuvîntarea, erau lucruri serioase, cu ele nu se glumea. Aura de mister odată destrămată, convocarea puterilor bune și a puterilor malefice nemaifiind luată în serios de toate părțile interesate, alte convingeri erodîndu-se de asemenea (de exemplu, codul tradițional al onoarei), proferarea înjurăturii își pierde univocitatea inițială. Astăzi se înjură: ironic, duios, cu dragoste, din lene și mecanic, din camaraderie, din dorința de a comunica, a condescinde, a accede, în căutarea popularității, și din nenumărate alte motive. (...)

(apărut în Dilema, *nr. 64, 1 aprilie 1994)*

Dilema veche vă propune

■ Un scriitor columbian, Juan Gabriel Vásquez, și un roman, *Forma ruinelor,* apărut la Editura Polirom în traducerea lui Marin Mălaicu-Hondrari. Pentru că e un amestec de *policier* și de realism magic care te ia pe sus și te ține cu sufletul la gură. Documentar și ficțiune, într-o țesătură fină. (Ana Maria Sandu)

■ Duminică, 25 martie, ora 18, la ParkLake puteți asculta „Afrodizzy", un nou proiect semnat de Luiza Zan și Iulian Pavelescu, cu muzici de sorginte afro, jazz, funk & soul. (Cristina Ștefan)

■ Săptămîna aceasta, la galeria Borderline Art Space din Iași (str. Belvedere 18) s-a deschis expoziția „Composite Studies" a artistului polonez Gregor Eldarb, expoziție care va putea fi văzută pînă pe 22 aprilie. De asemenea, joi, 22 martie, de la ora 12, Gregor Eldarb va susține, în Sala Roșie a Facultății de Arte Vizuale și Design (Universitatea Națională de Arte „George Enescu" din Iași), un *workshop* intitulat „Imaginea spațială – spațiul vizual" și va realiza o „cercetare-prin-desen" în urma vizitei observaționale în contextul urban și arhitectural al *hub*-ului creativ Hubrica. (Marius Chivu)

■ *Despre imunitate. Vaccinare; mit, metaforă, responsabilitate. O investigație culturală* de Eula Biss (autoare-cercetătoare cîștigătoare a National Book Critics Circle Award), carte care prezintă istoria relației omului cu problema imunității/vaccinării, o carte deopotrivă plină de referințe culturale și date științifice. Practic, tot ce nu știați despre vaccin și n-ați apucat sau n-ați avut curajul să întrebați. (Marius Chivu)

■ „«I made Steve Bannon's psychological warfare tool»: meet the data war whistleblower" este doar unul dintre articolele care arată cum anume au fost folosite datele utilizatorilor de Facebook în jocurile politice de la ultimele alegeri americane – implicarea rușilor, trucurile psihologice în mediul online ș.a. –, lucruri dezvăluite pentru *The Guardian* de Christopher Wylie, unul dintre tinerii care au lucrat la Cambridge Analytica, sub îndrumarea lui Steve Bannon, fără să-și dea seama cum vor transforma lumea: https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/data-war-whistleblower-christopher-wylie-faceook-nix-bannon-trump. (Cristina Ștefan)

■ „*«Ucenicul ales»* – adică însemnat de glorie." Intuiția nu mai puțin celebrei artiste Cella Delavrancea va fi pe deplin confirmată de prodigioasa carieră muzicală pe care maestrul Dan Grigore o va derula pe parcursul a șase decenii. Joi, 22, și vineri, 23 martie, la ora 19, sub cupola Ateneului, celebrul pianist va

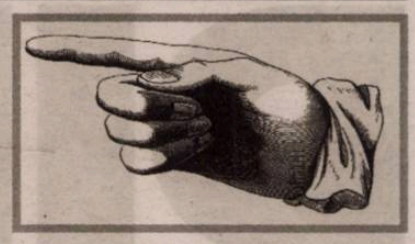

concerta sub bagheta prietenului său, și al nostru, dirijorul Misha Katz. Concertele marchează o dublă aniversare din cariera muzicală/biografia marelui muzician: 60/75. (Ruxandra Mihăilă)

■ Nu trebuie să fii neapărat înger ca să ajuți pe cineva, dar trebuie să ai mult noroc ca să nu fii judecat pentru asta. *20 de minute cu îngerul* – premiera de la Teatrul de Comedie, în regia lui Felix Alexa, un spectacol ca o bijuterie. (Stela Giurgeanu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Patrimoniul digital**
- **Tipii de la cablu**
- **Unde ni sunt vorbitorii?**
- **Soljenițîn**

album dilematic Alex Nastu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

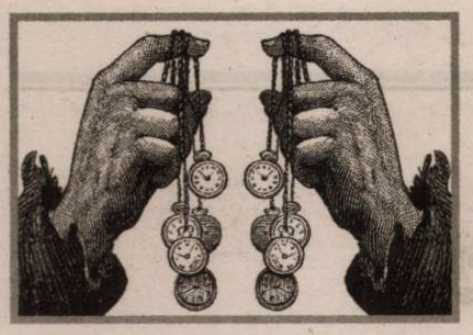

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Delațiune patriotică

Aud că dl Cristian Preda, europarlamentar român, urmează să fie certat de membrii Consiliului de Onoare al Ordinului „Steaua României“ (Gabriela Firea, Ecaterina Andronescu, Mircea Geoană etc.) pentru „defăimarea țării“. Ca și alți trădători, a vorbit de rău România, arătînd că anumite lucruri merg în derivă, cînd, de fapt, totul merge uns. Se pregătește, de altfel, o lege care să propună sancțiuni pentru orice bombăneală critică la adresa mult încercatei noastre patrii. Eu zic, însă, că dacă tot pornim pe acest drum, să mergem pînă la capăt. Să o luăm de la unii înaintași. Dau mai jos citate grav defăimătoare din lucrările lor (pe multe dintre ele le-am mai semnalat și cu alt prilej) și propun eliminarea autorilor de mai jos din manualele școlare, retragerea cetățeniei române și judecarea lor în contumacie. Iată cîteva probe:

Dimitrie Cantemir: „...dragostea ce avem pentru patria noastră ne îndeamnă, pe de o parte, să lăudăm neamul din care ne-am născut (...), iar pe de altă parte, dragostea de adevăr ne împiedică, într-aceeași măsură, să lăudăm ceea ce ar fi, după dreptate, de osîndit. Le va fi lor mai folositor dacă le vom arăta limpede în față cusururile care-i slutesc, decît dacă i-am înșela cu lingușiri blajine și cu dezvinovățiri dibace (...). Din această pricină, vroim să mărturisim curat că noi, în năravurile moldovenilor, în afară de credința cea adevărată și ospeție nu găsim prea lesne ceva ce am putea lăuda (...). Năravurile bune sînt rare la ei. (...) Trufia și semeția sînt muma și sora lor. (...) ...nu cunosc măsura în nimic: dacă le merge bine sînt semeți, dacă le merge rău își pierd cumpătul“ *(Descrierea Moldovei,* II, cap. XVII).

Mihai Eminescu: „Iubesc poporul românesc fără a iubi pe semidocții și superficialitățile sale“ (din manuscrise, *Opere,* vol. IX, pp. 459-460). Tot Eminescu, dintr-un text din 12 noiembrie 1880 (pe care mi l-a semnalat, de curînd, dl Eugen Ciurtin): „Pretutindeni, în administrație, în finanțe, în universități, la Academie, în Corpurile de *selfgovernment,* pe jețurile de miniștri, nu întîlnim în mare majoritate decît iarăși și iarăși acele fatale fizionomii nespecializate, aceeași protoplasmă de postulanți, de reputații uzurpate, care se grămădește înainte în toate și care tratează c-o egală suficiență toate ramurile administrației publice. (...). [Continuăm] a perpetua rămînerea la putere a unei clase de paraziți sociali, de oameni fără știință de carte și fără caracter, slugi ai oricărui guvern și ai oricărui sistem, dar dușmani meritului și adevărului sub orice sistem și sub orice guvern. E neauzit, dar așa este“.

Ion Luca Caragiale: „Elementele de succes: măgulirea tuturor ideilor și formulelor populare, pe care oricine le aplaudă automatic, sau prin imitație, precum: tinerimea română, economia română, femeia română, țăranul român, muncitorul român, regatul român șcl., șcl. – în genere fraza goală, declamația șarlatanească, lătrătura patriotică, națională, română – cu un cuvînt, moftul...“ (...) „M-am exilat și atîta tot. Aerul aici [la Berlin, n.m., A.P.] îmi prieste, sînt mulțumit cu ai mei și nu am ce căuta acolo, unde lingușirea și hoția sînt virtuți, iar munca și talentul viții demne de compătimit“ (apud I.L. Caragiale, *Despre lume, artă și neamul românesc,* ed. Dan C. Mihăilescu).

Emil Cioran: „În România, tipul omului inteligent și unanim simpatizat este chiulangiul sistematic, pentru care viața este un prilej de capriciu subiectiv, de exercițiu minor al disprețului, de negativitate superficială. N-am întîlnit om care să aibă o mai slabă aderență la valori ca românul“ *(Schimbarea la față a României).*

Culmea e că pînă și dreapta – de tip Goga (fatalmente „naționalistă“) –, dar chiar și „extrema“ dreaptă – de tip Ion Antonescu – păcătuiesc în același mod. Exemple:

Octavian Goga, 1916: „Țară de secături, țară minoră, căzută rușinos la examenul de capacitate în fața Europei. Aici ne-au adus politicienii ordinari, hoții improvizați astăzi în moraliști, miniștrii care s-au vîndut o viață întreagă, deputații contrabandiști. Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșătoare de meningită morală“ (apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român).*

Ion Antonescu: „Toți fură. Țară de tîlhari.“ Sau: „În ce hal de dezorganizare se găsesc Școala, Familia, Biserica noastră. Trebuie făcută o educație serioasă în această privință. Este o rușine să se comită furturi la centrele de colectare ale Ajutorului de Iarnă. Mă întreb eu: aceasta este o națiie care poate lupta pentru idealurile ei naționale? Tîlhari! Șmecheri aici, șmecheri pe cîmpul de luptă; dar șmecheria aceasta se repercutează asupra viitorului nației“ (apud Mariana Iancu).

Dacă ne înfuriem, vom găsi defăimători de aceeași speță și pe alte meleaguri. N-avem timp acum. Poate doar, spre ilustrare, cazul **Schopenhauer**: „În perspectiva morții mele, doresc să fac această confesiune: disprețuiesc națiunea germană datorită prostiei sale nesfîrșite și roșesc la gîndul că îi aparțin“.

Nu-i așa că, față de asemenea monstruozități, cîrcotelile lui Cristian Preda sau ale dnei Macovei sînt apă de ploaie? Dar n-are a face! Trebuie stîrpiți de mici! Trebuie dați pe mîna dnei Gabi și a dnei Cati! Avem cu cine ne mîndri la Bruxelles. Păi, numai la gîndul că ne reprezintă acolo madam Grapini, că ne apără onoarea figuri monumentale ale neamului ca Pleșoianu, Cătălin Rădulescu sau Codrin Ștefănescu și e destul ca să dormim liniștiți! Vom învinge! Lupul dacic va devora vesel toate oile mioritice ale dlui Daea.

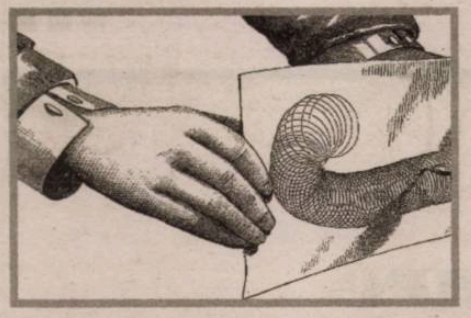

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Steaua dansatoare

Acum mulți ani, în furnicarul unui aeroport internațional – încurcata *selva oscura* din „mijlocul drumului vieții noastre“, a celor de azi –, am observat, stînd la coadă la *check-in,* sau la bagaje, sau la pașapoarte, o fată pe al cărei T-shirt sta scris (în italienește): „Trebuie să ai în tine încă haos, spre-a da născare unei stele dansatoare“. Am întrebat-o dacă știe ale cui sînt vorbele respective. Mi-a răspuns că nu știe, dar crede că aparțin unui star rock al cărui nume l-a uitat; i-au plăcut mult și a cumpărat T-shirt-ul din pricina lor. Păcat – mi-am spus atunci mai întîi –, sărmanul Nietzsche merita o soartă mai binevoitoare decît aceea de a fi ajuns să „vîndă“ bine, pe post de presupusă stea rock cu nume uitat, piese vestimentare pentru o fată! Nietzsche – principe al spiritului, disprețuitorul „animalului de turmă“, vai, și nu o dată misoginul pe deasupra! Iar acum, al său Zarathustra eșuat pe T-shirt-ul unei fete, într-un terminal de aeroport: ce-ați zice de un Moby Dick bălăcindu-se într-o saună?

Dar destul de repede mi-am dat seama că nepotrivirea pe care o percepusem era mai curînd superficială: căci nu e oare lumea noastră, la drept vorbind, și efectul „revalorizării radicale a tuturor valorilor“ *(Umwertung aller Werte),* al cărei profet fusese tocmai Nietzsche? Nu sînt și devoțiunea față de o maximă, și respectul arătat unui text de înțelepciune cuprinse printre aceste valori de demult pe care filozoful voise să le spargă „cu ciocanul“? Iar atunci scoaterea cu nepăsare din context, macularea înțelepciunii prin comercializare, adevărul celor puțini servit drept energizant celor mulți nu-s o izbîndă (poate nedorită) tocmai a „ciocanului filozofic“ ce se autolovește, *malgré tout?* Apoi: nu-l dedicase el pe *Așa grăit-a Zarathustra* „tuturor și nimănui“ – adică inevitabil și unei fete ca aceea din aeroport, aidoma milioanelor de alte fete asemănătoare, zvelte, cu păr lung, cu blugi, cu T-shirt, echipată cu adidași și cu ignoranță senină –, nu era ea întruchiparea deopotrivă a lui „nimeni“ și a lui „toți“? Pe de altă parte: ce neașteptat de ingenioasă era asocierea (voluntară?) dintre „steaua dansatoare“ și „steaua rock“! Stelele – altădată crezute litere ale alfabetului lui Dumnezeu, dansînd în ordine pe ritmul armoniei universale –, devenite apoi la Nietzsche scîntei dionisiace de haos, înainte de a se transforma în fabrici de decibeli – noii idoli, ieșiți cu platoșă, scut și microfon – cîtă ironie! – din „țeasta“ zeului filozofiei care decretase cîndva *Amurgul idolilor...*

Nu întîmplător, deci, îi plăcuseră fetei vorbele lui Zarathustra. Cea ce acum o sută de ani suna încă patetic, neobișnuit, sfidător la culme, ispită pentru roiuri de tineri intelectuali isterizați și artiști trăsniți care erau sau se credeau geniali, astăzi, enorm trivializat, a devenit un bun comun – nici măcar Zarathustra, magul cu inimă de bronz, n-a scăpat de a fi pus „la comun“. Pe cine mai sperie haosul creator? Pe timpuri, încercam să-l ascundem sau să-l negăm. Ne era rușine cînd răbufnea pe dinafară. Numeam asta „păcat“, „nebunie“ și „viciu“. Dar după Nietzsche, Freud, Weber, Foucault, Deleuze, Derrida, Cioran și tot șirul celor care au zvîrlit de pe tron rațiunea și conștiința morală am învățat și am fost învățați cu toții că exhibarea haosului din interior e un act salubru. Iar condamnarea „viciului“, a „păcatului“ și „nebuniei“ ar fi expresii sau rezultate ale dominației. Cît despre creativitate, în era „reproducerii mecanice a artei“ (pentru a vorbi precum Walter Benjamin), ea e azi o virtute democratică, aproape singura supraviețuitoare a unei epoci fără virtuți: de la un atribut al lui Dumnezeu, apoi al geniilor, apoi al artiștilor în general, a devenit acum o cerință aproape obligatorie pentru fișa postului oricărei secretare. S-ar fi mîniat oare Nietzsche pe haosul-medicament, pe creativitatea-cerință-a-postului? Desigur, dar ar fi însemnat să se mînie deopotrivă pe o fată grațioasă ce-i îndrăgise cîteva spuse, fiindcă-i veneau ca turnate pe minte, exact la fel cum T-shirt-ul pe care erau scrise îi venea turnat pe corp. Și de ce s-ar fi supărat tocmai el care, prin vocea lui Zarathustra, vorbise cu prietenie unor asemenea fete: „Cum aș putea, aerienelor, să fiu dușman al dansului divin? Sau al picioarelor adolescente cu glezne atît de grațioase?“ Cum ar putea, într-adevăr?

În sfîrșit: nu e lumea fetei, cu imoralismul ei lejer, cu sexualitatea ajunsă, subversiv, momeală pînă și în reclamele de iaurt sau pastă de dinți, cu exaltarea corporalității, cu „moartea lui Dumnezeu“ (care nu mai e vestită doar de un țicnit cu o lampă în mînă, ci s-a predat decenii de-a rîndul pentru zeci de milioane de oameni la cursurile de învățămînt politic), cu pierderea sensurilor universale, cu mașinismul ei, în care Heidegger vedea împlinirea uneia dintre formele nietzscheene ale „eternei reîntoarceri a aceluiași“, cu războiul valorilor, cu validarea rațiunii, cu obligația generală de „a fi autentici“, cu obsesia pentru „sensul vieții“, pentru „tinerețe“, pentru „sănătate“, pentru „gîndire pozitivă“, pentru *loisir* și muzică, dar și cu războaiele ei teribile, bestiale și planetare, cu noua barbarie mereu la atac, nu e aceasta lumea adulmecată deja de acela care susținea că morala, ca și omul, „trebuie să fie depășită“ și care anunța, patetic, că „vor fi războaie cum n-au mai fost pe pămînt“? [...]

Nietzsche nu s-a înșelat deci (sau nu mai mult decît se înșală de obicei marii filozofi): Omul chiar a fost depășit. Ce a rezultat? Ei bine, iată: Supraomul poartă blugi și T-shirt, se duce la concerte rock, dansează cu frenezie, are părul mereu despletit ca o menadă sub *ecstasy,* nu-i mai pasă de arborele cunoașterii binelui și răului al cărui fruct ce strepezește dinții se presupunea că l-au gustat odată primul bărbat și prima femeie, ci strict numai de consortul lui intangibil, arborele vieții; pe deasupra se bucură de confirmarea haosului din sine, din care tot mai speră, week-end de week-end, să se aprindă cîndva o stea – ba fie și o steluță – dansatoare, căzătoare, trecătoare, cum s-o nimeri...

Ce-i rău aici? Ne așteptam oare la altceva? La ceva mai temeinic, mai profund? Puțină dezamăgire e inevitabilă în viață. Oricum ar fi, nu dezamăgiți în replică Supraomul, șoptindu-i că vorbele care i-au plăcut atît de mult sînt... vai, ale unui filozof!

(fragment din cartea Noul – o veche poveste, *Editura Humanitas, 2008)*

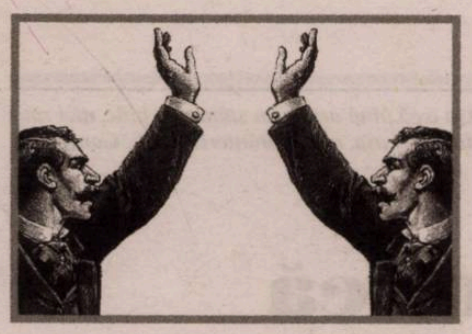

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Și eu ce fac?

Am pus și eu întrebarea asta de sute, dacă nu de mii de ori. Mama pare a fi rezultatul unei reuniuni fericite între o tornadă și zeul curățeniei, așa că în mod logic și eu am fost un copil hiperactiv, ca să folosesc un eufemism. Ea era ținta favorită a întrebatului.

Cînd aveam 4-5 ani, mama a descoperit răspunsul magic la întrebarea mea – ce ar trebui să fac? – și mi-a modificat viitorul, dar mai ales detenta. Luatul cu mîinile de fund și săritul în sus au fost un ritual mult mai frecvent în viața mea de copil decît orice altceva.

Desigur că, după trei guverne PSD într-un an, după Grindeanu, Tudose, Pop, Olguța, după congresul PSD, dezvăluirile lui Dragnea, interviul siderant al lui Ghiță și decizia televiziunii naționale de a fi a patra goarnă a unui infractor cu mandat de arestare internațional și a lui Cristoiu, ideea săritului cu mîinile pe fund pare a fi o soluție logică și fericită. Nu o să rezolve mare lucru, dar măcar exersăm ca națiune.

Recent, am fost întrebat public ce cred eu că ar trebui făcut. Cum lobotomia nu mai are nici ea numele bun pe care îl avea cu cîteva decenii în urmă, iar religia este reprezentată de tot felul de Livachi îmbrăcați ridicol și plimbați cu Merțane nesimțite, nu am fost în stare să răspund pe loc.

După ceva timp de gîndire, am găsit o posibilă soluție care se potrivește atît educației (liceu de Aeronautică),

experienței (sute de zboruri), genelor, cît și stereotipurilor din dotarea proprie.

Trebuie să investim în zborul în echipă. Ar putea fi inclusiv un răspuns pragmatic la probabila dispariție a liniei aeriene naționale din cauza corupției numirilor politice la TAROM.

Asta cu zborul e o chestie îngrozitor de complicată. Da, sînt o mulțime de oameni faini, entuziaști, plini de energie, care vor tare-tare mult să facă o diferență și să ajute la creșterea competențelor naționale de zbor, dar e greu.

Greutatea vine din munca în echipă. Lucru pentru care noi, românii, sîntem renumiți. Un fel de campioni mondiali. În același fel în care Fuego este Placido Domingo, Viorica Vasilica – valoare de valoare și fostă megavedetă în Parlamentul European, și Codrin Ștefănescu – om.

Zborul în echipă este, practic, un proiect de management de stol. Randamentul zborului în stol este fantastic. Crește cu peste 70% față de zborul individual.

În experiența mea, noi sîntem megaspecialiști în a zbura unul în celălalt sau în a găsi un milion de motive pentru care nu ar fi bine să zburăm. Îi avem și pe cei care au nevoie să mai facem a 654.323-a analiză a traseului optim înainte de decolare, să vedem dacă nu ar putea alții să zboare în locul nostru în timp ce noi sîntem la grătar sau să ne concentrăm pe cum am putea să îi punem cu picioarele pe pămînt – pe cît posibil, frînte cu o rangă – pe nebunii care au chef de zbor pe vremurile astea tulburi.

Apoi sînt cei care au frică de înălțime, cei care sînt antrenori sau consultanți la tîrîtul pe burtă și care riscă să își piardă slujbele, cei care și-au construit turnurile lor de control foarte confortabile, cu simulatoare de zbor superrealiste.

Sînt alții care nu zboară împreună că mai transpiră unul sau se uită greșit la soare sau are aripile neregulamentare sau nu are genul, culoarea sau echipamentul de zbor corect, așa cum prevăd regulamentele europene.

Pe scurt, avem o majoritate care e cu „Hai, băi, ne lăsați cu zborul, că noi avem acilea treabă cu viețile noastre, cu datul la gioale, cu mistocăreala PSD-ului sau cu autolobotomia pe ritmurile preferate, de la Bach la Guță".

Vrem, nu vrem, trebuie să ne antrenăm de zbor, nu de alta, dar piloții noștri sînt megacompetenți în prăbușiri cu avantaje pentru baroni, opri, ponți, nicolici, varani și alți investitori strategici. Iar antrenamentul trebuie să includă cît mai mulți dintre cei despre care tocmai v-am spus.

Și, din nou, nu este simplu deloc. Pare simplu. La fel de simplu precum ar părea să nu votăm foști securiști, mîrlani, corupți, proști, șmecheri sau pe Teodorovici.

E complicat. Într-un articol viitor, despre partide, finanțări și responsabilitate.

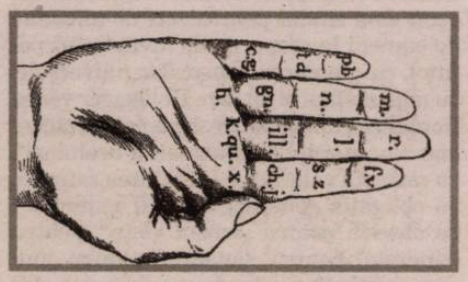

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Vise universitare

M-a sunat deunăzi colegul și amicul meu de la Psihologie, profesorul Simbru Nostalgian, cunoscut psihoterapeut al urbei noastre. Avea glasul unui om sfîrșit. Mi-a spus că ar vrea să mă vadă neîntîrziat într-un loc mai retras și mai liniștit. Ce loc mai retras și mai liniștit (adaug: de o discreție absolută chiar!) s-ar putea găsi în Universitate decît Catedra de Engleză, unde îmi duc veacul de aproape trei decenii? L-am chemat așadar acolo. A venit cu o figură descompusă, emaciată. Părea, într-adevăr, să sufere intens. „Bătrîne", și-a început el explicația, „am niște vise nocturne teribile, nu mai pot. Am dezvoltat (cu siguranță, de la interacțiunile mele cu diverși pacienți nevropați!) o maladie psihică manifestată prin cumplite coșmaruri recurente. Am nevoie de ajutor, dar nici nu mă gîndesc să apelez la colegii mei de breaslă. Le știu toate figurile. Nu mă pot surprinde cu nimic și, în plus, nu-mi vine să le transmit mesajul fragilizării mele emoționale. S-ar repezi ca hultanii la clienții cabinetului meu și mi i-ar fura. M-ar arunca pe drumuri fără nici o remușcare. Tu, pe de altă parte, deși din alt domeniu (lucru bun pînă la urmă, judecînd din unghiul riscului menționat!), ai o mare calitate: analizezi lumea profesorală într-o manieră exemplară. Pari singurul ins de aici calificat să înțelegi bizara ființă universitară! *Homo academicus* este șoarecele tău de laborator. Tu îi pricepi făptura și deții ca atare mijloacele de a-i remedia stricăciunile. *Sînt un hamster alb stricat, prietene*. Repară-mă!"

Atunci am realizat că Simbru aparținea unui complot pus la cale, pesemne, de colegii mei sătui de multitudinea portretelor academice – cum să le zic? – „mentalitar-comportamentale", creionate de mine lor, de-a lungul anilor, în presă. Doreau să mi-o plătească, luîndu-mă în balon. Am hotărît să parez inteligent, intrînd în joc prin intermediul unei gestici ironice. M-am grăbit să aranjez două scaune față în față și l-am rugat pe Nostalgian să se așeze pe unul dintre ele și să ridice picioarele pe celălalt. Așa se putea măcar simula relaxarea bolnavului pe canapeaua freudiană. Apoi, teatral, am mimat că-mi pun niște ochelari invizibili la ochi (nu port încă!) și că deschid un carnețel fictiv de notițe. Cu aer sobru, de psihiatru tradițional. Spre surprinderea mea, amicul Simbru nu a fost tulburat în vreun fel. Dimpotrivă, și-a urcat, cuminte, picioarele pe „canapeaua" improvizată și m-a privit cu multă speranță, așteptînd întrebările. Se dovedea bun, trebuia să admit. Tare pe poziția jucară la rîndu-mi, l-am abordat cu „dumneavoastră". „Relatați-mi, vă rog", am declamat gnomic, „cum a debutat totul!" Extrem de serios, spre deruta comentarii obscene în jurul coșciugului. Doar eu mă rușinam teribil și nu îndrăzneam să privesc... Ulterior, visul s-a repetat într-o formulă diferită. Mă aflam în cabinet, împreună cu partenerul meu de psihoterapie, profesorul Magdalen Sanitaru. Deodată intră în birou, zîmbind, fantoma Minervei Momiță. Parcă știam amîndoi că ea murise, iar spectrul cu care eram acum confruntați nu putea să fie decît strigoiul ei. Problema e că, în vreme ce eu *o vedeam tînără, frumoasă și zîmbitoare*, el, Magdalen, după cum mărturisea, *o vedea bătrînă, urîtă și acră*. Oribil! Cu atît mai mult cu cît Minerva *nu vorbea*. Stătea numai acolo și se holba la noi... Peste cinci zile am visat-o cu cap de cal. O aluzie, din nou, la moarte. Doamna Momiță trebuia să se reîncarneze și, avînd *karma* proastă, urma să devină iapă. Îngrozitor!..." Am decis să închei abrupt penibila scenetă: „Uitați cum stă chestiunea! Părerea mea *profesional-autorizată* este că avem aici un caz clasic de transfer oedipal între moarte și sex. V-ați pierdut recent mama (cunoșteam acest detaliu, n.m.!) și vă atrage, chiar dacă nu știți, colega Momiță. Ați unit cele două obsesii..."

„Dumnezeule!", a strigat nebunește Nostalgian, amuțindu-mă. „Asta era: Minerva Momiță *este* mama, iar eu *o iubesc!* Trebuie să-i spun!" S-a ridicat de pe „canapea" și a zbughit-o afară, urlînd ca un apucat: „M-am vindecat!" Complet tembelizat de situație, mi-am dat jos „ochelarii" și i-am „aruncat" pe birou. „Am închis", amețit, „carnețelul de notițe" și am privit năuc în jurul meu după diploma înrămată de pe perete...

> „Sînt un hamster alb stricat, prietene.
> *Repară-mă!"*

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Rusia și China sînt altfel (și așa vor rămîne)

La 25 februarie, Congresul Partidului Comunist Chinez a adoptat, cu aplauze, schimbarea constituțională prin care elimina limitarea numărului de mandate prezidențiale, oferindu-i practic lui Xi Jinping conducerea pe viață.

La 18 martie, Vladimir Putin a fost ales, cu o majoritate de aproape trei pătrimi din voturi, președinte al Rusiei pentru următorii șase ani – dacă nu cumva, așa cum speculează deja presa internațională, va găsi o modalitate de a rămîne la putere și peste acest termen.

Această consolidare a puterii de la Moscova și Beijing reprezintă astăzi dovada că un pariu al Occidentului, vechi de aproape trei decenii, este pe cale să eșueze, dacă nu cumva a și fost deja pierdut fără drept de apel.

Pariul a fost că integrarea Rusiei și a Chinei în jocul global le va face să evolueze către economia de piață și că, pe măsură ce situația oamenilor se va îmbunătăți, aceștia vor începe să ceară libertăți democratice, drepturi și domnia legii. Astfel că, într-un anumit orizont de timp, Rusia și China vor adopta sisteme politice și economice liberale, ceea ce va însemna, nu-i așa, sfîrșitul istoriei.

Un timp a părut să meargă, pe măsură ce milioane și milioane de chinezi ieșeau din sărăcie cu o viteză ametitoare. Sau pe măsură ce rușii, mai întîi noii îmbogățiți și apoi cei din proaspăta clasă mijlocie, începeau să invadeze locurile cele mai frumoase și mai însorite ale Occidentului.

Vladimir Putin a reușit, într-adevăr, să stabilizeze Rusia după teribilii ani 1990, dar noua clasă de mijloc a presat prea puțin pentru drepturi și libertăți, pentru bună guvernare și stat de drept. Ea a consimțit mai degrabă la un pact nescris cu Kremlinul: noi, clasa mijlocie, nu deranjăm Puterea, iar Puterea, la rîndul ei, ne lasă să ne plimbăm prin Europa, eventual să ne depozităm acolo averile și să ne trimitem acolo copiii. Mai mult: tînăra generație, care a deschis ochii cu Putin la putere, se arată mai atașată de Puterea de la Kremlin decît generațiile mai în vîrstă, care au simțit pe pielea lor opresiunea KGB-ului, structura din care provine liderul rus.

China, cu toate transformările sale, nu este nici în prezent o economie de piață, în timp ce controlul ideologic al partidului și cel economic al statului s-au consolidat.

Să nu ne facem iluzii: sistemele politice din Rusia și China corespund astăzi aspirațiilor majorității locuitorilor lor. Iar aceasta este deosebirea fundamentală în raport cu dictaturile comuniste de pînă în 1989.

Discursurile lui Vladimir Putin și Xi Jinping sînt tot mai ostile Occidentului și ordinii liberale stabilite după cel de-al Doilea Război Mondial. Din ce în ce mai mult, Moscova și Beijingul fac din sistemele lor autoritare rivali ideologici ai democrației liberale, pe măsură ce aceste

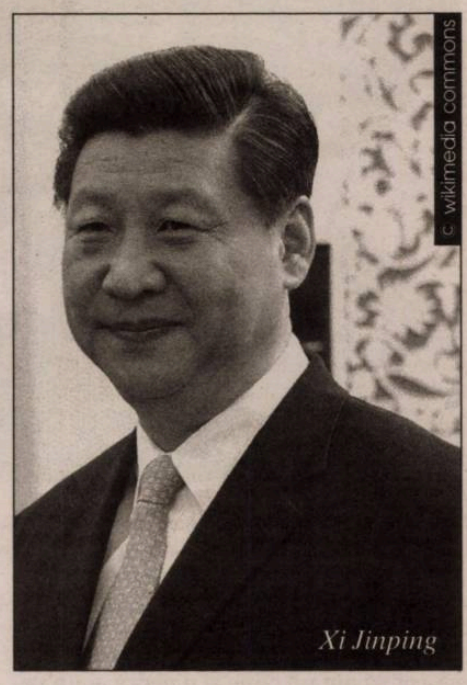

două puteri caută să-și impună propriile viziuni asupra lumii.

Și toate acestea se întîmplă chiar în momentul în care tocmai sistemele democratice și liberale ale Occidentului suferă o criză de încredere. Mai mult, unele democrații occidentale se inspiră tocmai din modelele autoritariste de la Moscova și Beijing, așa cum este cazul Ungariei, Cehiei sau Poloniei și cum sînt destule semne și în România. Turcia devine și ea un pariu pierdut pe liberalizarea economică și pe democrație într-o țară musulmană.

Președintele Statelor Unite, Donald Trump, privește amenințarea chineză doar în termeni comerciali, declarîndu-se gata să pornească un război vamal care, în realitate, duce la divizarea aliaților occidentali, într-un moment în care este nevoie mai mult ca oricînd de solidaritate.

A venit timpul să înțelegem, mai înainte de toate, că rușii și chinezii nu vor fi ca noi, cel puțin pentru încă o lungă perioadă de timp. Și trebuie să ne învățăm să conviețuim, cu diferențele noastre, pentru a păstra pacea.

Apoi, trebuie să găsim resursele de a ne uni în jurul valorilor care au făcut Occidentul eficient și atractiv. Iar dacă punțile transatlantice nu se vor dovedi suficient de puternice în era Trump (care ar putea să dureze încă patru ani după 2020), atunci rămîne să ne concentrăm în jurul valorilor europene.

Pariul făcut acum aproape trei decenii s-a dovedit hazardat. Dar lumea trebuie să meargă înainte.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

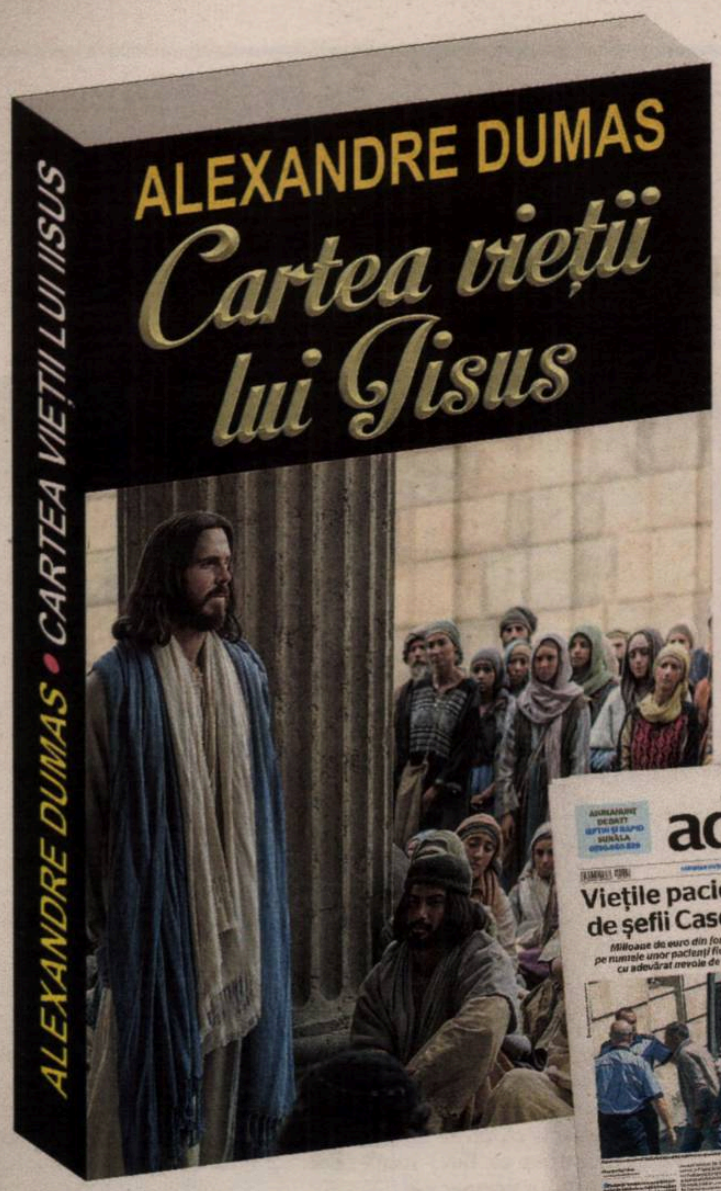

adevărul
îți aduce
Viața Mântuitorului povestită de un mare scriitor

preț pachet ziar + 1 carte 14,99 lei

Numai cu Adevarul, la toate punctele de difuzare a presei

începând de JOI, 29 martie

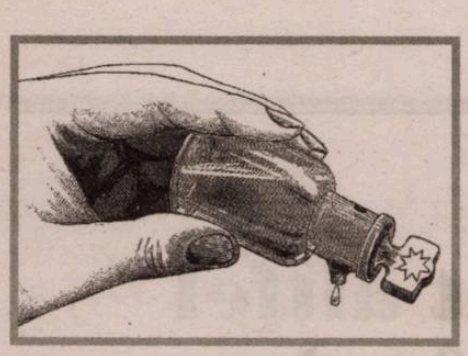

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

La coceni...

Se putea deja observa, încă de acum cîțiva ani, răspîndirea sintagmei *casă pe pămînt,* care tindea să ia locul mai vechii *case la curte,* în opoziție cu *apartamentul la bloc.* Formula, folosită în vorbirea colocvială și în publicitatea imobiliară, continuă să circule, pătrunzînd chiar în mass-media – „Românii fug de la bloc la *casă pe pămînt.* Cît îi costă“ (digi24.ro); „Ce e mai rentabil să alegem: un apartament sau *o casă pe pămînt?*“ (stirilekanald.ro) –, inclusiv în Republica Moldova: „un proiect care oferă posibilitatea de a cumpăra un apartament sau *o casă pe pămînt*“ (realitatea.md). S-au răspîndit între timp și alte denumiri colocviale, ironice și vag depreciative, care se referă adesea la *casa pe pămînt,* în măsura în care aceasta este plasată în zone din afara orașului: *casa la porumb* sau (mai rar) *casa la coceni*.

De fapt, *porumbul* sau *cocenii* – ca denumiri metonimice pentru terenurile agricole cultivate – pot evoca mai multe spații de locuire: noua vilă plasată în cîmp, dar și tradiționala casă bătrînească de la țară, ba chiar și blocul (comunist sau postcomunist) din marginea orașului sau din afara acestuia. Formula mai generală este *a sta în porumb:* „nu faci peste o oră decît dacă stai în porumb sau în Ghencea“ (forum.computergames.ro); „eu stau în porumb, la capătul Bucureștiului“ (ibidem). Cel mai des se vorbește de *casa la porumb,* adesea cu autoironie: „muncesc pentru casa la porumb“ (issuu.com); „Eu am cumpărat casă «la porumb», adică la vreo 10 km de oraș“ (zoso.ro); „de ce toate *casele la porumb* au teren mic?“ (zoso.ro); „dacă îți cumperi casă la porumb nu ai utilități“ (cetin.ro). Eticheta depreciativă se poate extinde, de exemplu de la *casă* la *școală:* „mă mut la casă la porumb ca să-mi pot servi ceașca de cafea pe verandă și să pot să am un cîine și o pisică și un petec de iarbă, dar nu mă gîndesc o secundă ce fac cu copiii cînd o să crească, dacă școala e bună *la porumb*“ (zoso.ro). Varianta *casa în porumb* („Așa e că tu ți-ai făcut casă în porumb, dincolo de periferia Bucureștilor?“, hotnews.com) apare și cu substituiri glumețe ale termenului *porumb* prin sinonime regionale: „să stai la casă în păpușoi cu lacul în față și cea mai frumoasă pădure în stînga și să stai la bloc *în păpușoi*“ (forum.softpedia.com); „ăia care au rată și casă în păpușoi că era mai ieftin și că vroiau ei casă pe pămînt (fără să se gîndească la perspective)“ (cetin.ro); „preț ridicat pentru o casă în păpușoi, desigur“ (forum.computergames.ro); „ai plătit preț de București zona bună pentru casă în cucuruz!“ (ibidem).

Mai rar, *porumbul* e substituit, expresiv, de *coceni:* „am destui amici în București care stau *pe la coceni*“ (zoso.ro); „hotelul se află direct pe plajă, și nu *«în coceni»* cum sînt altele“ (vacanta-in-turcia.ro). *Cocenii* aduc în descriere o notă depreciativă mai pronunțată; de altfel, au și mai multe sensuri metonimice și metaforice: pot simboliza spațiul extravilan, dar și locul neidentificat sau deviant, ca în comentariile fotbalistice: „nu mai joacă așa concentrat ca înainte... pase *aiurea în coceni*“ (pontgratis.blogspot.com). Unele apariții ale cuvîntului sînt destul de neclare, conținînd poate aluzii la o expresie vag înrudită, prin care se evocă ascunderea și tăcerea *(a face pe mortu-n păpușoi)* – „n-a avut nici o reacție, adoptînd tehnica «în coceni»“ (cuvantul-ortodox.ro) – sau sugerînd lipsa de educație: „exprimarea *din coceni*“ (ruxache.ro); în alte cazuri, formula *în coceni* evocă scenarii erotice rurale.

Termenii *porumb* și *coceni* sînt folosiți astăzi, alternativ, și într-un alt context, într-o formulă de insultă amplificată: *nebun(ă) din porumb* și *nebun(ă) din coceni.* Exemplele sînt caracteristice limbii vorbite, găsindu-se mai ales pe blog-uri și în comentarii online: „mai ieși și tu din comuna ta prăpădită, o să vezi blocuri, nebunule *din porumb*“ (teresport.ro), „ce țăran ești, nebunule *din porumb*“ (sport.ro); „pe cine dracu ați bătut bă voi nebunilor *din porumb*“ (romanianultras.net); „nebună *din coceni* ești dumneata... și ciumegă ești tot dumneata“ (kudika.ro); „lumea cred că a zis că-s nebună *din coceni*“ (faramedesuflet.wordpress.com); „da nu vă certați mă nene în familie, nebunilor *din coceni*“ (gds.ro); „Ia spune-mi tu, nebunule *din coceni!*“ (clubopel.com) etc. Motivația semantică a formulei de amplificare a insultei nu este foarte clară, dar e posibil să fi fost vorba inițial de o aluzie depreciativă la originea rurală a celor insultați – considerată semn de inferioritate, sărăcie, lipsă de educație, Idealizarea vieții la țară e puternic concurată de stereotipuri negative.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

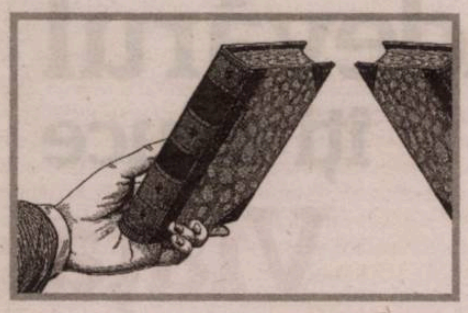

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Rușine

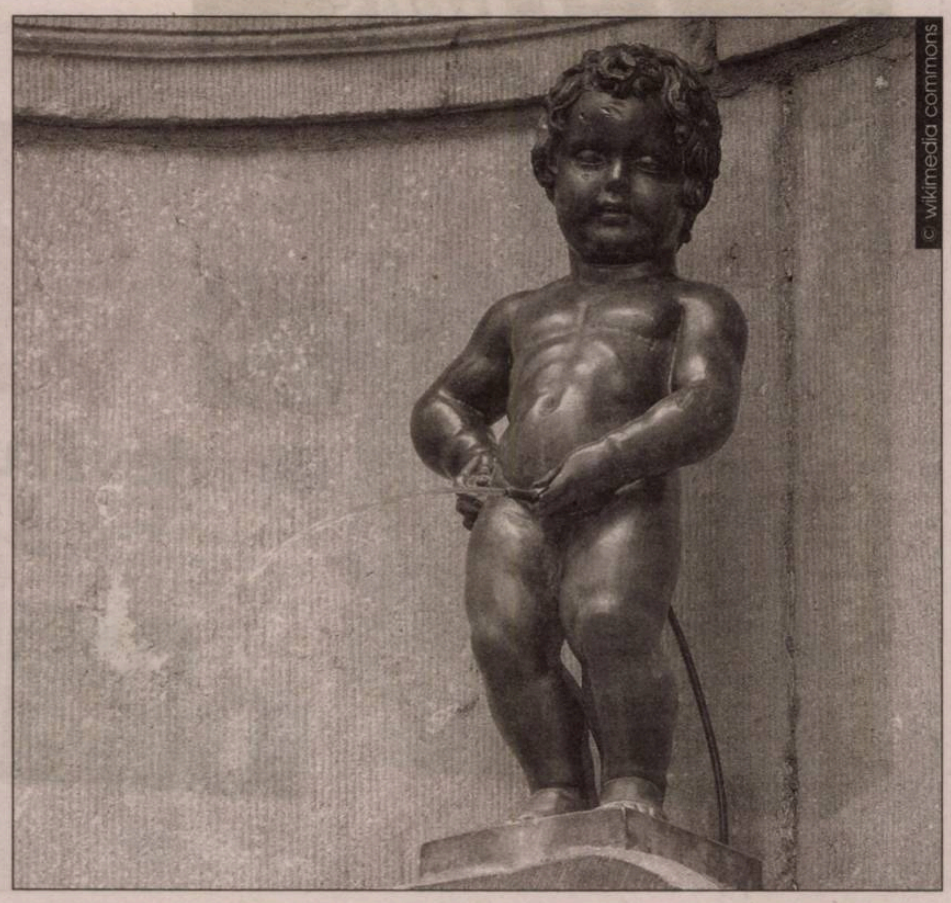

Este cea mai cumplită istorie pe care am auzit-o. Într-un orășel din România trăia o familie cu un singur copil: un băiat cuminte, ascultător și conștiincios. Avea însă o hibă. Deși ajunsese aproape de adolescență, nu reușise să se dezvețe să facă pipi noaptea în pat, în timp ce dormea. Eforturile medicilor și sprijinul părinților s-au dovedit neputincioase.

Nu era totuși un capăt de lume. Școala mergea binișor, profesorii erau mulțumiți de el. Dormea pe un pat acoperit cu o mușama și părinții se obișnuiseră cu rutina zilnică a spălării așternuturilor. Se fereau să îl certe, ca să nu-i facă și mai grea povara. Colegii nu aflaseră secretul lui rușinos. E drept că nu a avut curajul să meargă vreodată cu ceilalți într-o tabără, de frică să nu se facă iremediabil de rîs.

Băiatul s-a luptat o vreme cu înversunare cu pacostea care căzuse asupra lui. A urmat cu strictețe sfaturile medicilor. A ascultat cu atenție îmbărbătările și declarațiile de afecțiune venite din partea părinților. A început însă, treptat, să se închidă tot mai tare în el, să devină tot mai apatic și mai retras, chiar dacă își vedea mai departe de școală și făcea tot ce-i sta în putință ca să nu-și supere părinții. Prieteni nu avea, nu pentru că tinerii de-o vîrstă cu el l-ar fi ocolit, ci, mai probabil, pentru că lui îi era teamă să lege o prietenie.

Într-o dimineață, părinții l-au găsit în dormitorul lui spînzurat de tocul ușii. Lăsase camera în perfectă ordine, chiar mai ordonată decît era de obicei. Pe masa de scris din dreptul ferestrei nu era nici un bilet, nici un mesaj de despărțire. Doar caietul de școală rămas deschis, cu temele pentru a doua zi rezolvate.

Se dedică această istorie, din păcate adevărată, celor atît de mulți cărora organul rușinii pare să le fi fost extirpat odată cu tăierea moțului; în primul rînd celor care urinează zilnic cu nonșalanță nu în propriul lor pat, ci peste capetele semenilor lor, cărora le conduc, chipurile, destinele; celor care își varsă peste noi ignoranța și obtuzitatea lor sfidătoare și vor trăi fericiți pînă la adînci bătrînețe, fără a fi încercat, măcar o dată, gustul rușinii.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Așteptare

Conversația pare desprinsă dintr-un univers paralel, în același tramvai 16.

„Nu vă supărați, mă uit la dvs. și sigur sînteți cu realul... eu am făcut umanul, școală de pian, sînt praf la matematică, poate mă puteți ajuta?“ Așteptam tramvaiul de ceva vreme, în stație era frig și de mine s-a apropiat o doamnă mărunțică, de o vîrstă incertă, cu o pălărie neagră, rujată la repezeală, rujul îi depășea un pic conturul buzelor. În primul moment, am dat să mă fofilez și să plec... ce treabă aveam eu cu realul? E o reacție antisocială pe care o tot am în ultima vreme, mai ales cînd intră în vorbă cu mine un necunoscut... ce vrea ăsta de la mine? Înainte nu eram așa, îi ascultam pe toți, de la bețivii din Obor, care se așezau neinvitați la masa noastră și începeau să-și povestească viața, la toate tantile și mătușile din tren sau la homleșii care văzuseră filmele lui Tarkovski. Ce se întîmplă cu mine, de ce am devenit atît de sălbatică? M-am străduit să zîmbesc forțat. „Cu ce vă pot ajuta?“ „Nu știți cam cît face în euro 180 de milioane vechi... adică 18.000 de lei?“ Nu știu, dar mă străduiesc să aflu. Scot telefonul cu calculator și calculez. „Trei mii nouă sute și... aproape patru mii de euro!“ Doamna pare ușor descumpănită, însă încearcă să ascundă ceea ce o frămîntă de fapt și schimbă subiectul. „Uite, ce bine că aveți din ăsta... calculator! Eu nu le am cu calculatoarele, n-am reușit să mă adaptez. Și nici n-am vrut. Poate că sînt eu mai... cum se zice? Mai retrogradă. Nu știu. Dar pur și simplu, la vîrsta mea, n-am chef să mai învăț nimic nou. E și soțul bolnav... n-am chef! Am învățat destul.“ Oftează. Dintr-odată, fără să-mi dau seama de ce, îmi devine simpatică. Între timp, apare și tramvaiul, urcăm împreună. „Nu e obligatoriu să vă adaptați, poate sînteți o fire mai conservatoare... cîți ani aveți?“, reiau eu, cu politețe. Zîmbește. „Aproape 70 de ani și nu sînt conservatoare, sînt pur și simplu retrogradă... Nu eram așa, dar am devenit de cînd cu boala soțului meu. Să stai ani de zile cu el prin spitale... nu mai vrei să vezi nimic nou, nu te mai interesează nimic. Uite, și acum vin tot de la el, de la Fundeni!“ Tace. Nu îndrăznesc să întreb mai multe, știu deja că își va relua povestea, astfel de oameni așteaptă doar un mic prilej ca să se mai descarce de cîte un necaz care e prea greu de dus pentru ei. „Dar nu mai e nimic de făcut. Și e păcat! Că e tînăr, nu are decît 68 de ani!“ Și mie mi se pare destul de tînăr și, în mod, paradoxal, în urmă cu zece ani mi s-ar fi părut destul de bătrîn. „Chiar nu se mai poate face nimic?“ – întreb eu, ca un ecou, cu părere de rău. „Ah, nu! În urmă cu zece ani se putea face o operație, dar costa 30.000 de euro. Păi, de unde să ai 30.000 de euro?! Acum e gata! Nu mai vorbește, nu se mai poate ridica, e cu pampersi... M-a luat doctorul deoparte și mi-a zis că se poate întîmpla oricînd, peste o zi, peste o săptămînă, peste o lună... oricînd.“ „Păi, ar putea să fie și peste zece ani...“, încerc eu să-i dau o speranță, în vreme ce mă uit pe geam la casele jupuite de pe Lizeanu, pe lîngă care trecem, doar pentru că nu mai îndrăznesc să mă uit la chipul femeii aceleia căreia îi moare soțul, mă simt stînjenită. Însă doamna cu pălărie neagră e realistă. „Zece ani? În nici un caz. N-are nici o șansă, nu mai au ce să-i facă. Are aorta, nu știu cum se zice în termeni medicali... pur și simpu calcifiată. De la un diabet a început totul. Dar cine era, cînd era tînăr, gras și frumos și mînca cît șapte?“ – rîde ea forțat, ușor nostalgic. „Ardelean! Îi tot ziceam: nu mai mînca atîta carne, hai să-ți mai gătesc și cîte o legumă! Dar ce credeți că asculta? Mînca așa cum fusese învățat. Vă spun eu, oamenii mănîncă toată viața așa cum au fost crescuți la mama lor, acasă... nu e doar legat de gust, e o fericire acolo, le amintește de cînd erau copii.“ În tot acel context, replica ei mi se pare plină de duioșie. La adresa soțului ei, desigur. O vreme tăcem amîndouă, în tramvai e suspect de liniște azi, se aude doar țăcănitul roților. „Nu mai pot plînge...“, zice ea, într-un tîrziu, însă ochii i se umezesc din nou și e rîndul ei să se uite pe geam, ca să nu se simtă stînjenită. „Am plîns pînă cînd am văzut totul în ceață. Acum nu-mi doresc decît să fiu puternică ca să pot să fac... să fac... tot ce e de făcut. Adică știți dvs... Am vorbit și cu surorile lui, le-am spus adevărul. Așteptăm.“ Iar așteptarea aceea e mai cumplită decît moartea în sine a cuiva drag – îmi zic eu în gînd. Apoi, nu știu cum de reușesc să schimb subiectul discuției. Nu pentru că aș fi vrut să-l evit, însă nu mai era nimic de spus. Dintr-odată ea devine mai vioaie și chipul parcă i se luminează un pic. Aflu că a fost profesoară de franceză și de engleză, vorbim despre timpurile verbelor, îmi spune că n-o să-l învețî niciodată pe un copil limbi străine dacă îl plictisești cu astfel de lucruri, cu gramatica, trebuie să faci conversație, să audă limba și să înceapă s-o iubească. Discutăm despre frumusețea limbilor, despre diferențe, despre fonetică și ce pot exprima cuvintele. Conversația pare desprinsă dintr-un univers paralel, în același tramvai 16, însă în care nu există un soț internat la Fundeni și o soție care nu mai are ce face pentru el, așteaptă doar să moară. Sau poate că asta-i viața – reușim să trecem peste lucrurile profunde, cumplite, personale și să revenim la cele mărunte, reconfortante, la fleacurile de zi cu zi, la un mic balet intelectual, poate tocmai toate acestea ne ajută să mergem mai departe. „Pînă la urmă, se vede treaba că nu sînteți cu realul...“, îmi zice doamna zîmbind și încep să mă simt vinovată pentru că inițial am vrut să o ocolesc, în stație. Scurta noastră poveste se încheie frumos și rotund, doamna își ia la revedere și coboară la capătul bulevardului Lacul Tei, probabil că n-o să ne mai revedem niciodată. Mai am cîteva stații de mers pînă în Pipera și mă gîndesc la mai multe lucruri. Inevitabil, mă gîndesc mai întîi la părinții mei, care au și ei aproape 70 de ani și, din fericire, sînt sănătoși amîndoi, însă mă gîndesc cu o spaimă imposibil de descris la momentul în care unul dintre ei se va apropia de sfîrșit înaintea celuilalt, la ce vor simți și unul, și celălalt. Apoi, mă gîndesc, la modul general, la dispariție, la golul pe care aceasta îl lasă în urmă, iar acel gol poate să apară încă dinainte ca dispariția să se producă. La momentul în care nu-ți mai rămîne altceva de făcut decît să aștepți, la neputința de a mai schimba ceva. Ce mai contează toate lecțiile de franceză pe care le-ai predat de-a lungul timpului, toate țările pe care le-ai vizitat, toate micile bucurii, starea de bine, mesele în familie în care îi atrăgeai atenția soțului sănătos să nu mai mănînce atîta carne, toate conjugările verbelor? Unde se duc toate acestea? Așteptarea înghite totul. Senzația acută este că, deși tramvaiul se tîrîie în continuare pe șinele lui, se deplasează, are un traseu dinainte stabilit, tu rămîi de fapt pe loc, nu te-ai mișcat niciodată, nu te-ai îndreptat spre nimic. În fine, mă gîndesc să revin la bunul meu obicei de a asculta oamenii, chiar dacă uneori nu mai am chef sau nu-mi inspiră încredere. Poate că pentru mine întîlnirea cu doamna de franceză nu a însemnat mare lucru, doar un motiv de introspecție în tramvaiul 16, însă sînt convinsă că pentru ea a însemnat mai mult. În sala ei de așteptare unde se lasă deja umbrele, cineva a ascultat-o chiar dacă doar pentru o jumătate de oră, s-a mai deschis o mică fereastră spre soare, a mai trecut o zi.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Salată de untișor. 10 lei. Sau salată de Căutarea sinelui. Detox

„Curățați untișorul de eventualele fire de iarbă, îndepărtați rădăcinile și spălați-l scurt sub jet de apă rece. Puneți-l într-un castron. Presărați sare, Jeera Powder, semințe coapte de Jeera și Amchoor. Turnați uleiul. Amestecați temeinic și serviți imediat.“ Deci: 2-3 legături/mîini untișor-grîușor, sălățea, sălăgea, calce-mică, salată-de-cîmp, scînteiuță-galbenă, scorbutăriță, scînteiuță sau untul-vacii. 1 linguriță pulbere de chimion. NU ÎNCURCA Chimionul *(Cuminum cyminum)* CU Chimenul *(Carum carvi)*. Chimenul poate fi înlocuit la gust cu semințele de mărar, iar chimionul cu pudra de curry sau *garam masala*. Chimion? Amar. Chimen? Dulce-picant. 1 linguriță semințe de Jeera coapte uscat în tigaie. Jeera nu este chimen. 1 linguriță ulei. „Uleiul de floarea-soarelui, nu cel de măsline. Acesta conține două molecule nesaturate, adică e o grăsime polinesaturată. Grăsimile polinesaturate intră în fiecare celulă umană. Sînt cele care fac prevenție activă împotriva aterosclerozei, boală care omoară cei mai mulți oameni în lume. Se numesc grăsimi polinesaturate pentru că au multe molecule.“ 1/4 linguriță sare. „Sarea de Himalaya are un conținut mare de minerale fiind considerată un veritabil aliment-minune. Are efecte curative, energizante, revigorante și de detoxifiere. Poate fi adăugată în mîncare, în produse cosmetice, în apa de baie sau în umidificator. Culoarea roz a sării din Himalaya se datorează conținutului de oxid de fier. Minele de unde se extrage sarea se găsesc între Valea Indusului și Munții Himalaya, din Pakistan. Se pare că sarea din Himalaya are o vechime de 250 de milioane de ani și că păstrează componența mărilor preistorice. Cristalul cuprinde 84 de minerale, care se regăsesc și în corpul uman (litiu, beriliu, bor, carbon, fluor, sodiu, magneziu, siliciu, fosfor, sulf, clor, calciu, scandiu, titaniu, vanadiu, crom, mangan, fier, cobalt, cupru, zinc, germaniu și multe altele). Sarea din Himalaya nu este tratată industrial. Este 100% sare cristal, naturală, nerafinată, fără aditivi și (foarte important) fără adaos de iod.“ 1 lingură zeamă de lămîie/lime sau 1/2 linguriță Amchoor. Ce este Amchoor? Vă spun sincer, mă doare-n bască. 1 legătură pătrunjel verde. Asta, da, asta puneți. Așa arată o căutare pe net a untișorului, săracul. Acum, nu mă credeți, dar eu cred că untișorul are nevoie doar de o țîră de ulei și o scăpare de sare. Atît. În rest, a se consuma fără limite.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Halep e mai bună decît Torje?

Da, una dintre poreclele ei e Torjinha, ha, ha! Adevărat, ține bine o minge (mică!) pe picior, mai bine poate decît mulți „fotbaliatori”. Halep a făcut o demonstrație de virtuozitate care a devenit virală. Tot ce ține de Halep, de fapt, e viral. Și acest nou fel de a fi e un mesaj pe care ea a ținut să îl transmită. La finalul anului trecut a promis să meargă pe alte drumuri decît cele deja bătute. Odată cu locul 1, pentru Simona a început partea a doua a carierei. Într-un fel, o altă viață. Halep a încetat să mai urce munții pe coate și cu unghiile, vrea acum să savureze înălțimile și să se acomodeze cu ele. E ca un om care devine bogat și care trebuie să se obișnuiască, vrînd-nevrînd, cu bogăția, cu modul de comportament al celor din „lumea bună”, cu folosința unei anume furculițe, cu protocolul și maniile înaltei societăți. În ziua de azi un om de succes e un om *cool*. Zîmbește, glumește și se pretează la faze care să inducă lumii ideea de „mă simt bine”. În plus, fetele supuse stresului din tenis sînt îndemnate de noua strategie de comunicare a WTA să se „dea în bărci”. Sîntem ființe umane, nu doar mașini de lovit și de icnit – ăsta e mesajul. Iar Halep se mișcă liber pe acest platou al celebrității sale după sudoarea și sîngele anilor de ascensiune. A devenit mai multe. Fata „rea” de pe teren, țîfnoasă în continuare cu Darren Cahill, și fata simpatică de după, care stă la beri cu echipa ei și face pe fotbalista. Halep e în drum spre ea însăși. Și trece prin toate stațiile. Azi e Messi. Mîine poate va fi Kobe Bryant. Știm ce ar vrea să fie: Federer. Știm ce nu poate fi: Serena. După ultimele vești, din fericire...

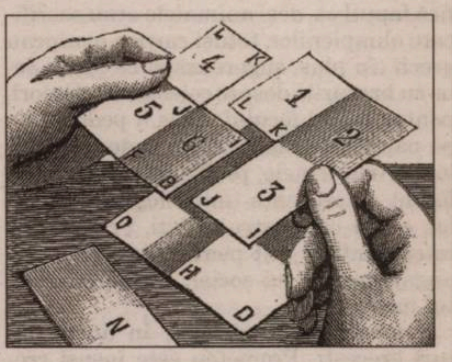

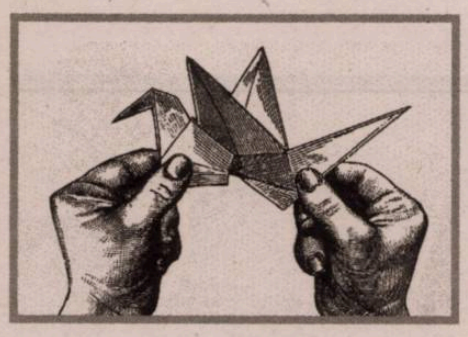

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Meseria de gazdă

La hotelul lui Rosi și al lui Thomas am ajuns oarecum întîmplător în urmă cu aproape 15 ani. L-am găsit pur și simplu pe Internet. A fost prima experiență austriacă la schi. Era ieftin, curat și mai ales plăcut. Chiar dacă sună ca un comentariu standard de pe Booking.com, *ne-am simțit minunat*. Cu timpul, am mai fost în nenumărate alte locuri, pentru ca, din cînd în cînd, să revenim la prima opțiune. Rosi ne întreba de fiecare dată pe unde am mai fost. Detecta rezervele noastre cu privire la acele alte locuri și dădea din cap, părînd că știe ce e în neregulă, în general, într-o zonă sau alta și, mai mult, că avea un soi de siguranță că o să ne întoarcem la ea mai mereu. Avea dreptate.

Dar ce ne-a făcut să tot revenim? Camerele nu sînt cine știe ce. Mobila e destul de obosită. Amplasamentul față de pîrtii, care pe noi ne interesează, nu e tocmai convenabil. Masa e un capitol forte, prețul e de asemenea bun. Mai ales însă contează, cred, bucuria de ajunge într-un loc pe care-l știi foarte bine, unde nu riști să ai surprize și în care ești tratat ca un client vechi, ba chiar aproape ca un prieten. Contează rafturile cu cărți de pe culoare, chiar dacă majoritatea sînt în germană. Contează chiar și verdele fascinant al faianței din baie. Și, mai ales, contează, cum spuneam, gentilețea gazdelor.

A ține un hotel e ceva foarte greu. La Rosi, însă, pare un lucru natural. A studiat turismul la Universitatea din Innsbruck, dar, cu siguranță, dincolo de studii e vorba de talent. Am urmărit-o cu atenție în timpul cinei, momentul de socializare maximă, cînd, vrînd-nevrînd, toți clienții hotelului se adună în sufragerie. Seară de seară trece pe la fiecare masă și vorbește cu toată lumea în mod firesc, nu ca și cum ar fi o datorie de serviciu, ci așa cum face o gazdă care-și întreține musafirii pe care i știe, fără excepție, pe numele mic. Ține minte lucruri din anii precedenți și are subiecte de conversație diferite cu fiecare. În fiecare seară. Evident, e vorba de oameni de toate națiile, dar pe lîngă germana nativă, ea vorbește fluent engleză, franceză și italiană. Thomas, soțul ei, *chef*-ul restaurantului, știe cîteva cuvinte și în română. Are rude în România, de unde sînt bunicii lui, sași.

Deși Rosi are chelneri și barmani în subordine, în timp ce face conversație nu ezită să-ți ia cu mîna ei farfuria murdară din față sau să-ți umple paharul cu vin. Dacă vede o cît de mică nemulțumire pe chipul cuiva întreabă imediat ce nu e în regulă. Fără să dea impresia de agitație, se mișcă printre mese cu o eficiență teribilă. Pare că are patru mîini, șase ochi și vreo două guri.

Dar ce ne-a făcut să tot revenim?

Calitatea de-a dreptul aristocratică prin care cineva reușește să dea atenție fiecărui interlocutor în parte, să nu facă pe nimeni să se simtă neglijat, indiferent de numărul celor care-l înconjoară, e tot mai rar întîlnită. Rosi o are. Și nu poți să nu te gîndești cum s-a dezvoltat la noi și nu numai la noi o „știință" contrară, observabilă mai ales la chelneri, aceea de a te face că nu-ți vezi clienții, ca să nu te obosești prea tare.

Întotdeauna însă mai apar și turiști dificili, nefericiți. Sînt inevitabili. Rosi îi tratează cu deferență, se pleacă în fața lor cu grație și eventual le spune că speră că, pînă în ultima zi a sejurului lor, va reuși, poate, să-i mulțumească pe deplin. Izbutește să dezamorseze tensiunile pe nesimțite. Tot timpul glumește și zîmbește. Știe să-și tachineze oaspeții, denotînd ce bine îi „citește", folosind însă exact măsura potrivită pentru a nu-i enerva. Știe să facă discount-uri care să încînte. De fiecare dată cînd plecăm, ne dă cîte o sticlă dintr-o licoare minunată produsă de familia ei, ca s-o degustăm cînd ajungem acasă. Ne spune mereu că vrea să vadă, împreună cu soțul ei, România, mai ales că e țara bunicilor lui. Pînă acum nu a reușit să ajungă, zice, dar va veni cu siguranță. Mă tem că unii dintre colegii ei de breaslă de pe la noi ar putea-o dezamăgi.

ready made

„În Aprilie și Maiu 1902, vulcanul începe să fiarbă. Se auzia un zgomot tâmpit din adâncimile lui."

Gavr. Todică, *Vulcanismul*, Sibiiu, 1905

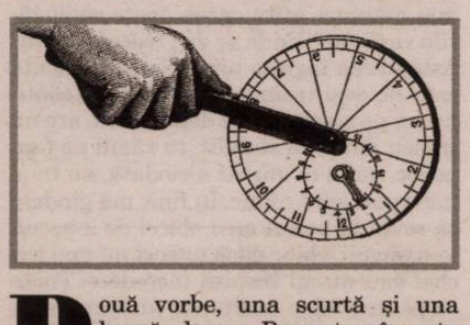

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Antiportret de titan

Două vorbe, una scurtă și una lungă, despre Prometeu în arta greacă. Pe vasele grecești și romane cu reprezentări ale lui ispășindu-și pedeapsa, titanul, gol și bărbos, este înlănțuit de o coloană, iar un vultur uriaș se apropie de el sau deja îi scurmă ficatul. De ce ai alege această temă pentru cupele din care bei un vin cu amicii, nu prea știu, cert e că s-au descoperit foarte multe. Există însă o singură imagine, pe un sarcofag roman, a furtului focului și transmiterii lui către oameni, adică a faptei pentru care este pedepsit. Acolo Prometeu părăsește noaptea tiptil atelierul lui Vulcan (Hefaistos roman) și încredințează focul unui om gata să-și aprindă torța de la a sa. De ce să proslăvești eroul torturat, dacă nu te interesează fapta eroică?

E drept că legendele (hesiodice, căci la Homer nu apare Prometeu) sînt încurcate. De pildă, uneori pedeapsa e consecința directă a unei fraude de tip alba-neagra: pe Zeus cel lacom titanul îl îmbie cu o grămadă mare de oase, acoperite cu un strat gros de grăsime, sperînd ca grămada mai mică, de carne ascunsă sub piele și măruntaie, să rămînă oamenilor. Episodul e desigur un mit etiologic care justifică faptul că, deși animalele erau sacrificate olimpienilor, totuși carnea o mîncau grecii (în plus, sugerează și ce făcea Zeus cu broșurile despre colesterol). Alteori, pentru furtul focului, Zeus îi pedepsește pe oameni oferindu-le un cadou periculos: prima femeie, pe Pandora. Dar indiferent de secvența (mito-)logică a faptelor, e clar că, pentru artiști, Prometeu e interesant nu atît pentru istețimea sau angajamentul lui social, cît pentru ficatul lui.

Nu e singurul paradox. În unele mituri grecești, Prometeu este însuși creatorul oamenilor, modelîndu-i din lut (ca în *foto),* sau lut cu părți din alte animale. Nu-i de colo. Și totuși durează 400 de ani pînă cînd artiștii își fac timp să reprezinte această temă. Ea apare abia pe gemele elenistice (poate și datorită interesului vremii pentru practici magice) și apoi devine populară pe sarcofagele romane (din care se va inspira direct și iconografia creștină a creării omului). Aici, Prometeu, adesea îmbrăcat ca un filozof, alcătuiește un schelet sau modelează o statuie pe al cărei cap Atena depune un fluture (sufletul). Foarte popular este, în textele antice, și mitul după care fiul lui Prometeu, Deucalion, reface rasa umană după un potop universal. Împreună cu soția sa, ei repopulează pămîntul mergînd și aruncînd în spate „oasele mamei lor" (adică pietre, „mama" fiind zeița Gaia, personificarea pămîntului); din pietrele aruncate de Deucalion iau ființă bărbați, din cele ale soției sale, femei. Cîte reprezentări ale temei există în arta antică? Una singură, un relief de stuc (azi aproape distrus), dintr-un mormînt din Ostia romană, în care ei apar ridicînd brațul deasupra umărului în vreme ce în spatele lor apar doi oameni mici, unul în genunchi, celălalt în picioare, din nou cu un fluture lîngă creștet. Una singură e cam puțin pentru repopularea pămîntului. Prin comparație, uciderea Minotaurului de către Tezeu apare de 500 de ori doar pe vasele grecești descoperite (nemaivorbind de mozaicurile romane etc.); lupta lui Heracle cu leul din Nemea, de 600 de ori doar în arta arhaică (nemaivorbind de cea clasică, elenistică sau romană).

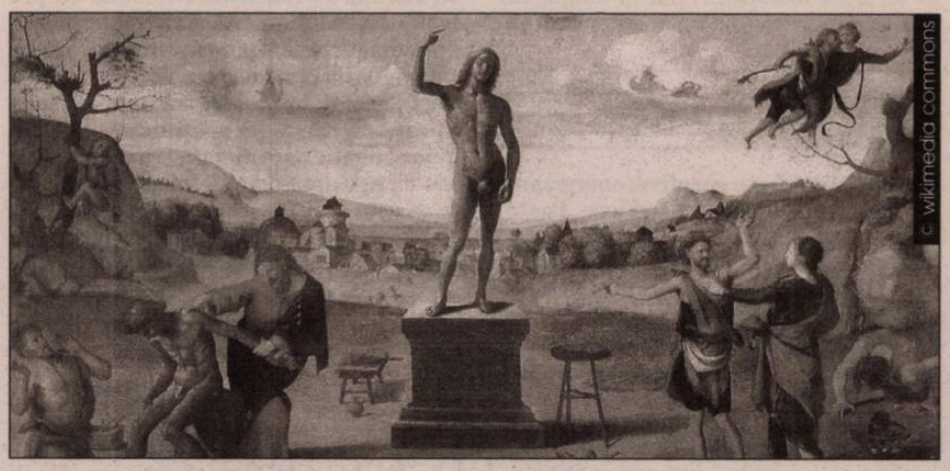

Cîte temple i s-au dedicat acestui părinte și/sau binefăcător al omenirii? Aici e mai simplu – nici unul. În Atena exista un altar comun pentru Prometeu și Hefaistos, venerați de olari, și o formă de cult pare să fi fost atestată în încă vreo două-trei orașe, unde se arătau, pe jumătate turistic, mormintele titanului. Ceva nu e deci în regulă cu acest Prometeu fascinant, care însă uneori stă ca un os în gîtul opiniei publice și pieței de artă. Să fie trufia sa nemăsurată, acel *hybris* care te compromite, în Grecia antică, mai rău ca a nu fi la curent cu ce mai e pe la televizor, în România? Să fie vina felului în care îl prezintă Hesiod, fie pentru că e tobă, cum s-a dovedit, de literatură veche orientală, fie pentru că e greu să faci portretul unui *trickster?* Nu e exclus ca Prometeu, prototipul abilităților artizanale, să fi fost un zeu al ceramiștilor și meșteșugarilor, un „zeu al focului tehnic" dintr-o generație anterioară, căruia mai tîrziu i s-a suprapus Hefaistos, deposedîndu-l de onoruri. Și poate nu întîmplător tocmai Hefaistos, o divinitate concurentă, este cel care îl înlănțuie în Caucaz.

O ultimă ambiguitate e conținută în imaginea titanului pedepsit, cu care am început. Uneori el apare, pe ceramica atică, nu legat de o coloană, ci practic tras în țeapă: o interpretare cam literală a lui Hesiod, care spune undeva că Zeus a trecut o coloană prin mijlocul lui. Pe vasele romane, Prometeu este asemănat cu Marsyas, cel învins și jupuit de Apollo, sau cu barbarul supus din arta propagandistică romană. Și mai important însă, s-a observat că Lucian, care scrie, în epoca romană imperială, despre cel sacrificat pentru oameni, folosește termenii tehnici rezervați pentru răstignire ca să ni-l arate pe Prometeu, pironit pe două stînci, în văzul tuturor (alte aluzii antice la „răstignirea" lui apar la Marțial și Ausonius). Dincolo de paralelele sumeriene și potențialul christic, Prometeu rămîne un disident vulnerabil, dar inflexibil.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Lunga poveste a defăimării

Propunerea dlui Dragnea referitoare la o lege prin care să se pedepsească „defăimarea" țării nu trebuie privită doar ca un puseu al unui om enervat de prea multă critică. Dar, înainte de a examina originea ideii, să vedem ce vrea, de fapt, șeful pesedeilor. Iată vorbele lui, așa cum sînt reproduse de un site de știri ce-i este, în general, favorabil: „Am vorbit cu mai mulți colegi și am convenit să lucrăm la o lege care să reglementeze sau să dea posibilitatea statului român, țării în ansamblu, să poată sancționa acest lucru, pentru că acești oameni, gen Monica Macovei și alți europarlamentari, care mint despre propria țară, care defăimează propria țară, aduc foarte multe deservicii. Noi din cauza asta pierdem suveranitate, pierdem demnitate, pierdem respect și nu cîștigăm nimic în schimb". În altă parte, și-a formulat gîndul astfel: „Sînt mulți cei care defăimează România, atît în țară, cît și la Bruxelles, cum face Monica Macovei. Spun minciuni despre această țară și, de fiecare dată cînd acest lucru se întîmplă, România pierde ceva. Trebuie să facem o lege care să dea dreptul statului român să corecteze aceste lucruri. Cred că ar fi incorect să nu existe o astfel de lege. Vă pare bine ca despre țara noastră să se spună minciuni și să fie defăimată? Eu nu vorbesc de infracțiune, dar ceva trebuie să fie. Toți avem dreptul la libera exprimare, dar cînd tragi linia la apelul de seară, România pierde ceva". Logica dlui Dragnea este, desigur, rudimentară. Pentru că unii critică guvernul României (abuziv echivalat de președintele Camerei Deputaților cu România însăși), țara pierde în plan extern, iar guvernul (gata cu țara, ne întoarcem la guvern) trebuie cumva abilitat să recupereze aceste pierderi. Pe cît de găunos, pe atît de periculos discursul dlui Dragnea. Dar nu voi repeta și eu ceea ce s-a tot spus: că propunerea e periculoasă, că dovedește natura antidemocratică a dlui Dragnea, că pune combustibil în motoarele naționalismului rău etc. Ceea ce mi se pare interesant de găsit este sursa acestei idei. Ideea unei asemenea legi are rădăcini mai solide decît un trecător capriciu, căci vine din Constituție și din tradiția pesedistă a guvernării.

lege *defăimarea țării și a națiunii* (subl. mea), îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri".

Așadar, Constituția însăși cere o lege precum cea pe care și-o dorește dl Dragnea. Imediat, apar cel puțin două discuții de făcut. Prima: dacă nu cumva această „lege" există deja. Vă rog să nu înțelegeți neapărat cuvîntul „lege" din textul constituțional ca pe un act normativ, de sine stătător, anume dedicat chestiunii, ci ca pe o sumă de norme juridice care pot fi răspîndite ici-colo în diverse legi, prin care imperativul constituțional de legiferare a fost satisfăcut. De pildă, interzicerea îndemnului la război de agresiune se găsește în Codul Penal, interzicerea incitării la discriminare și ură este sancționată și în Codul Penal, și în Ordonanța 137/2000, și așa mai departe. Unde, însă, se poate găsi sancțiunea „defăimării țării și a națiunii"? Mă mulțumesc, pentru moment, să ridic problema. Nu încerc un răspuns pentru că aș epuiza spațiul acestei rubrici. A doua discuție, firește, este mai importantă și mai complicată: ce-i aia „defăimare", ce-i aia „țară", ce-i aia „națiune"? Mă grăbesc să precizez că-mi displace profund să despic firul în patru, dar pentru a face o lege bună este esențial să prezăm cît de bine se poate termenii. O lege care sancționează un comportament trebuie să precizeze cu maximum de exactitate: cine este pasibil de sancțiune, în ce constă conduita sancționată și cum se sancționează această conduită. Or, ce anume poate fi socotit defăimător în condițiile libertății democratice de exprimare? Mă mulțumesc doar să spun că „a defăima" înseamnă să strici faima bună a cuiva. Faima României nu este chiar ceva ce trebuie neapărat păstrat așa cum e.

Adrian Năstase gîndea cam cum gîndește dl Dragnea acum.

Slavă Domnului, în privința dreptului la liberă exprimare și a limitelor acestuia, Constituția însăși ne scoate din încurcătura în care tot ea, din cîte vedem, ne-a băgat. Conform art. 20, în materia drepturilor și libertăților fundamentale, deci și a libertății de exprimare, înțelesul acestora se deslușește citind deopotrivă Constituția și Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte, inclusiv sau mai ales, adaug eu, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Iar, dacă se constată că există contradicții între textele internaționale și cele din Constituția noastră, prevalează cele internaționale. Ne vom lămuri cu privire la „defăimarea țării și a națiunii" mai degrabă văzînd tratatele internaționale și dreptul european.

Cum spuneam, ideea unei legi care să-i sancționeze pe defăimători are, la PSD, o tradiție. În 2004, șeful pesedeilor era dl Adrian Năstase, care era și prim-ministru. La fel ca dl Dragnea acum, era exasperat de critici și contestări. Atunci, a anunțat că va plăti o firmă de avocați să cheme în instanță pe toți cei care îi defăimează guvernarea și strică astfel relațiile internaționale ale țării. Dl Năstase era, la vremea aceea, un adevărat faraon al României. Să mă ierte luptătorii anti-Dragnea de acum, dar șeful PSD de azi face doar figura unui lacom mediocru puțin înfricoșat de ceea ce ar putea să i se întîmple, pe lîngă statutul faranoic pe care și-l construise, inteligent și cinic, marele „AN". Ei bine, în primăvara lui 2004, dl Adrian Năstase gîndea cam cum gîndește dl Dragnea acum. Dacă sînteți de acord cu mine că, totuși, între dnii Năstase și Dragnea este o mare diferență, atunci ajungem la concluzia că singura explicație pentru faptul că, la o distanță de 14 ani, cei doi lideri gîndesc la fel stă într-un anume *pattern* al modului în care PSD guvernează. Se schimbă oamenii, se schimbă politicile, se schimbă generațiile – dar ceva rămîne la fel în modul de guvernare al PSD. E ceva în gena acestui partid care vine, ca orice trăsătură genetică, de la strămoși. De la marele strămoș al PSD: și mai marele Partid Comunist Român.

Ceva rămîne la fel în modul de guvernare al PSD.

Întîi, să (re)citim legea noastră fundamentală ca să înțelegem mai bine. Art. 30 din Constituție instituie libertatea de exprimare astfel: „libertatea de exprimare a gîndurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin oricare alte mijloace de comunicare în public sînt inviolabile" (alin. 1). Urmează alte cîteva alineate cu precizări, după care, firesc, urmează instituirea limitelor acestei libertăți care, cu toții sîntem de acord, trebuie să fie foarte foarte largi, dar trebuie să existe. Protecția împotriva abuzului libertății de exprimare se instituie prin două alineate succesive care se referă la subiecți diferiți. Alineatul 6 al art. 30 stabilește protecția persoanei în raport cu libertatea de exprimare a celorlalți, indicînd pînă unde poate merge libertatea unei exprimări care se referă la o persoană. Alineatul 7 stabilește protecția unor interese publice în raport cu această libertate. Și aici găsim acest text: „Sînt interzise de

Și dacă te referi, ca dl Dragnea, la un prejudiciu de natură politică, cine l-ar putea cuantifica și preciza într-un raport de expertiză? Punîndu-mi această întrebare, eu am avut în vedere doar unul dintre sensurile pe care DEX-ul le recunoaște cuvîntului „defăimare" – acela de decădere. Mai sînt, însă, și altele, precum subapreciere, ponegrire, bîrfă, calomniere, umilire, dar și critică vehementă. Trebuie să definim foarte precis ce anume înseamnă defăimare și, evident, asta nu putem face decît avînd în vedere valoarea pe care o protejăm. Și așa am ajuns la „țară" și la „națiune". Concepte cu multe înțelesuri în literatura politică și, din păcate, plurisemantice și în Constituție. Suficient să spun că, pentru unii, națiune și popor înseamnă același lucru, pentru alții nu; că în textul constituțional se vorbește de „suveranitate națională" la art. 2 după ce ni se spune că „suveranitatea", fără „națională", e un atribut al statului. „Țară" e și mai complicat decît „națiune", avînd în vedere că, în

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Vremuri și oameni potriviți pentru Marea Unire

Dacă vorbim de Centenarul Marii Uniri, iar calendarul arată că este sfîrșitul lunii martie, arhivele istorice indică și ele un subiect: Basarabia. Acum o sută de ani. Atunci, pe lîngă oamenii potriviți la locul potrivit, au fost și vremurile potrivite. Așa cum subliniază și istoricul Florin Constantiniu, realizarea idealului unității naționale a românilor a fost decisiv influențată de două procese istorice imprevizibile: destrămarea Imperiului Rus și a Imperiului Austro-Ungar. Ne oprim asupra celui dintîi.

După dispariția autocrației țariste, Lenin a hotărît, printre altele, că popoarele din fostul Imperiu Rus au dreptul la autodeterminare. Această decizie deschidea în mod evident calea Basarabiei spre unirea cu România. De cealaltă parte, nici Puterile Centrale nu se împotriveau acestui fapt; în acest mod, prin alipirea Basarabiei la teritoriul României, considerau că echilibrează puțin pierderile țării, rezultate din tratatul care consemna pacea de la București din primăvara anului 1918.

Apoi, au fost și oamenii care au înțeles vremurile, s-au priceput și au avut voință să le valorifice. Încă din primăvara anului 1917 a luat naștere Partidul Național Moldovenesc (printre lideri aflîndu-se Pantelimon Halippa, Vladimir Herța, Gurie Grosu, Elena Alistar ș.a.), iar spre sfîrșitul anului, în luna noiembrie, Sfatul Țării, organul reprezentativ menit să conducă Basarabia, avea prima întrunire, în cadrul căreia deputații l-au ales președinte pe Ion Inculeț. Nu a trecut mult și Sfatul Țării a proclamat Republica Democratică Moldovenească Autonomă în cadrul Federației Ruse, iar apoi independența acesteia (24 ianuarie 1918). Noua republică avea, firește, și un conducător, tot în persoana lui Ion Inculeț.

În 27 martie 1918, după o intensificare vizibilă a mișcării unioniste, Sfatul Țării a hotărît că „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) (...) de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România". Exista și condiția care specifica faptul că Basarabia va rămîne autonomă, avînd „un Sfat al Țării ales pe viitor prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie".

Răspunsul entuziast a venit de îndată de pe partea cealaltă a Prutului prin vocea prim-ministrului român de atunci, Alexandru Marghiloman: „În numele poporului român și al regelui său, M.S. Ferdinand I, iau act de hotărîrea Sfatului și proclam Basarabia unită, de data aceasta pentru totdeauna, cu România una și indivizibilă".

După Marea Unire, Sfatul Țării a renunțat la condiția din actul din martie și s-a autodizolvat. Din convingerea că „în România tuturor românilor, regimul curat democratic este asigurat pe viitor".

Istoria, însă, nu are convingeri.

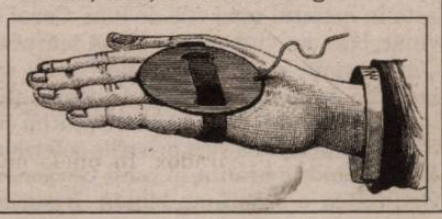

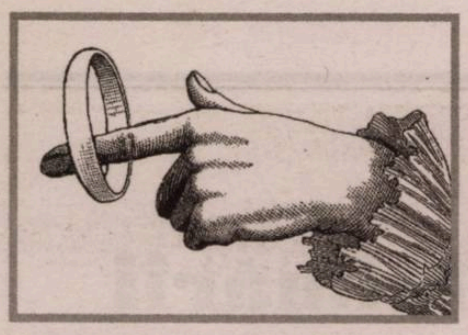

Selma IUSUF

legende **urbane**

Pe dinafară

Am o fermă de păsări. Fermă e mult spus. Am o comunitate de găini. O gospodărie în care cresc vreo 20-30 de găini și ceva cocoși din toate rasele. Plymouth Rock, adică alea sare și piper care-mi plac poate cel mai mult, niște Marans negre cu penajul bătînd pe alocuri în verzuliu, Longhorn albe și piciorongoase, dar degrabă ouătoare, cîteva moțate de mătase care par mai prostovane decît restul, dar nu-s, o gulerată-două de Sussex cu pulpițele grăsane, plus o urîtă din cele cu gîtul golaș, dar harnică tare. Mi-ar mai plăcea mie și cîteva Cornish marmorate cu bronz, verde și negru, dar și cîteva din cele moțate pe la picioare, am uitat acum cum se cheamă.

Iubesc cîrîiala lor de dimineață și izbucnirile isterice de cotcodăceli atunci cînd se trezește vreuna să anunțe că a ouat ceva sau cînd se smotocesc una pe alta din cauza unor grăunțe sau a vreunui viermișor. Mă amuză cum răscolesc viguros cu gheare de dinozaur prin pămînt, de aruncă țărîna aia hăăt, în spate. Nonșalanța și inconștiența cu care calcă fix în apa din care beau și se găinățează pe unde apucă. Fundurile alea pufoase văzute din spate cînd aleargă. Expresia năucă atunci cînd se uită la ceva ba cu un ochi, ba cu celălalt. Mirosul acru al coteților cînd intru să-l curăț și canibalismul latent din fiecare dintre moțatele astea.

Am două perechi de blugi și cîteva tricouri. O geacă de iarnă mai morfolită, de ieșit iarna cu ea prin curte, și una pentru cînd chiar trebuie să ies în lume. Două hanorace, două pulovere, bocanci, tenișii și papuci. Rochii, nu.

Trăiesc din apartamentul din oraș dat cu chirie, din surplusul de ouă vîndute și din ceva texte trimise la revistă. Nu mănînc mult și mi-am dat seama că nu-mi lipsesc fandoselile de altădată. Aș rezista o zi cu iaurt și fulgi de porumb peste care aș pune ceva sare. Cu o omletă de la Maransurile mele, cu lapte și brînză luate la schimb de prin sat. Cu pîine și parizer de la alimentara din sat unde vara se face la intrare o cîrciumă improvizată. Stau țăranii mei acolo în papucii ăia prăfoși, împletiți din plastic, stau și golănașii în adidași roșii cu freze identice și pantaloni gri de trening care conduc BMW-uri rablagite, dar tunate, stau cu toții de cu dimineața la beri ieftine și la țigări la bucată. Trăiesc mai apoi cu ciorbe în care pun aproape tot ce iese pe peticul de grădină din spatele casei mele. Aș fi zis, poate, că mă va trosni dorul de tartar de ton sau de un sparanghel de care oamenii ăștia de pe aici nici măcar nu se ating. De barul de pe colț din buricul orașului unde obișnuiam în fiecare sîmbătă să-mi beau cafeaua cu un strop de rom vechi alături. Uite că nu mi-e dor de nimic, și viața mea de dinainte pare din ce în ce mai îndepărtată.

N-am găsit sensuri noi pe aici, să știți. Am venit cu sensurile mele vechi din oraș și am văzut că, ale naibii, erau universale. Merg și pe aici, oarecum ajustate. N-am intrat, că nici nu aveam cum, în jocul ăsta absurd al unor bogătani care au de unde să *„downsize“*, să se limiteze, cum ar veni, pe românește. *„Downsize“*-ul meu s-a făcut din orgoliu mai mare în mai mic, din fițe în nefițe, din haine pe care nu le vedeam la față în chestii pe care chiar le port și le folosesc, într-un soi de cumpătare în fața nevoii pe care trebuie s-o înfrunți ca s-o stăpînești bine. Stau pe un șezlong vechi și-mi adie pe la nas mirosul de coteț. Mi-am sprijinit tenișii vechi pe un scăunel din cele de lemn, urîțel, vopsit într-un verde închis deprimant. Peste curtea mea, vecinul se pregătește să-și tîrnosească nevasta sau copiii, nu știu ce s-o mai fi întîmplat acum. Oripilați-vă, a ajuns să nu-mi mai pese, e așa în fiecare zi. Sînt cu ochii pe Kindle și mă străduiesc să termin un Foer supraturat, angoase de New York, de coasta de est, orișicum, evreitate, *bagel*-uri – un miliard de ani distanță și totuși rezonăm: omul mă face să rîd în hohote.

Mi se rupe și de Dragnea, și de Iohannis, și de toată lumea. Am net aici, știu ce se întîmplă, o să mă duc la vot. Dar mîine despăduchem găinile, reparăm un burlan și ne apucăm serios de *Ulysse*. Într-o viață mai bună.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Ca într-un desen animat, prin întoarcere rapidă, unii dintre cei din urmă la coada de fructe au ajuns primii la coada de vată. De sărbători, mai marii zilei făcuseră un gest generos-umilitor: bine hrăniți cu acel prilej, ba chiar și răsfățați cu mandarine, bucureștenii puteau să trăiască, măcar cîteva zile, fără stres, departe de teama de a concepe copiii nedoriți. Coada era semn de apartenență și de solidaritate la soarta comună – supunere la aceeași fatalitate și speranță. Cine n-a rugat măcar o dată persoane absolut necunoscute pînă atunci să-l țină minte, și n-a contat în economia cozii ca prezență întărită de martori «mai sînt înaintea dvs. două doamne care acuma nu-s aici, sînt la unt, uitați sacoșele – alea cu sticle – să știți că sînteți după ele». Alăturarea cîtorva săculețe transparente în care se zăreau ouă cu o săptămînă înainte de Paști, șansă rară! («din Titan»), pungi de făină trei nule («avea în Matache») sau cutii de nes («am văzut la o doamnă în autobuz») năștea deja o colectivitate cu disponibilitate de relație, cu păreri, judecăți și soluții asupra realității, gata de confidențe, de conflicte sau de solidarizări prin aluzii (bancuri) împotriva ultimei măsuri aberante de care se zvonea numai sau fusese de curînd impusă. Cunoașterea teritoriului capitalei de către cît mai mulți locuitori ai ei, o circulație rapidă ca și descoperirea a noi mijloace de transport au beneficiat mult de pe urma acestui mijloc de cunoaștere reprezentat de sacoșe. Mult scăzută după 1989, valoarea comunicării prin transparența lor este acum aproape pe cale de dispariție.“

Tita Chiper,
„Comunicarea prin sacoșă“,
în *Dilema,* nr. 118, 14 aprilie 1995

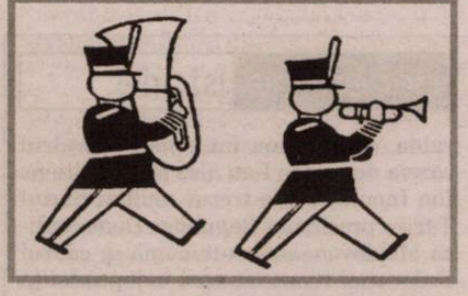

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

M-a terminat, bă, munca asta!

E luni. Nu știi sigur dacă e cea mai tristă zi din săptămînă. Cea mai tristă și mai plină de nervozitate. Rivalizează serios cu marți, care conține și o anumită doză de deznădejde. Pentru că marți pare un fel de luni care se repetă, în buclă, la nesfîrșit. Ți se pare că universul, în procesul lui de extindere, are chipul unei zile de marți. Adică ceva ce tinde spre un sfîrșit de săptămînă atît de iluzoriu, încît încetează să mai fie chiar și o teorie. Abia atunci începe să te sperie ideea de infinit. Ia să te gîndești la nemărginire vinerea sau sîmbăta, în timp ce învîrtești un pahar cu vin. Cu totul alta e treaba. Marile noțiuni devin mult mai prietenoase în week-end.

Dar acum e luni. Sfîrșitul de săptămînă e atît de departe încît pare un citat tocit, din cărțile de popularizare a științei, în care mai dai, din cînd în cînd, peste cuvintele „inconștient colectiv“. Sună abisal și definitiv. Șuvoaiele de mașini spumegă în claxoane de toate felurile, la ieșirea dintr-o capitală căzută profund în disperarea de a merge la lucru. Un oraș scufundat în esența cernită a zilei de început a săptămînii. Natura participă cu un mare entuziasm la prăbușirea asta în neantul unei zile de luni. Cerul e vînăt, bate un vînt rece și plouă mărunt. Din mașinile care se înghesuie crunt să iasă din oraș curg afluenți de venin, alimentînd oceanul de ură în care plutim cu toții. E suficient să vezi privirile șoferilor. E ca și cînd te-ai uita în ochii Gorgonei. Ostilitatea e o noțiune blîndă. Irisurile trag de pupile, care se cască aidoma unui elan de săritură, lărgind orificiile prin care se împroașcă afară priviri mai arzătoare decît lava unui vulcan dezlănțuit. Toată lumea dușmănește pe toată lumea. Îl urăști pe fiecare în parte. Pentru că te-ncurcă. Pentru că se bagă-n față. Pentru că s-au trezit și ei să umble cu mașina cînd ai tu treabă și te grăbești.

Deci e luni. Și plouă. Toate sfincterele orașului expulzează șuvoaie de mașini în care cineva urăște sau înjură pe altcineva. Claxonul e o prelungire a plămînilor, o pîlnie prin care ai vrea ca urletele tale să se scurgă spre ceilalți, ca limbile de foc ale balaurilor, ale dragonilor, ale tuturor jivinelor scornite de mintea umană prin povești. Podurile palmelor se pietrifică în apăsarea mijlocului volanelor, ridicînd la cer strigătele unei disperări universale. Unii întepenesc așa, minute în șir, pierduți în frenezia acestei iluzii de eliberare. De fapt, războiul claxoanelor te îndîrjește și mai mult. Alții lovesc cu pumnii în mijlocul volanului, ritmic, imaginîndu-și că astea ar fi tot atîtea atingeri la marele fix ale țintelor care sînt fețele celorlalți. Ura clocotitoare face ca atmosfera să fie un amestec alcătuit în ciuda oricărei înțelegeri a fizicii. Pentru că totul e un talmeș-balmeș de gesturi fulgerătoare, cu detalii care se petrec ca-ntr-o reluare, totul e o succesiune de timpi scăpărători sau, dimpotrivă, întemnițați într-un chihlimbar al unei clipe, o succesiune de lumi paralele care fac infinitul să scîrțîie, să hîrșcîie de la îngrozitoarea frecare a trecerii unora pe lîngă altele. Și de fiecare dată ai senzația că dorința de a face moarte de om e ca o flacără zurlie, pornită să se joace pe lîngă fitilul care duce la ghiveciul ăsta de isterie și disperare.

Fără putința de a schimba cursul lumii ăsteia, e luni. Și plouă. Și bate un vînt rece. Știu că am zis și mai devreme. Ai scăpat din bolgiile orașului și gonești pe drumurile aproximative ale țării tale, lăsînd în urmă o dîră de secreții din oceanul de ură din care ai izbutit să evadezi. La radio se aude o emisiune mult mai dulce decît mierea și decît glonțul patriei. (Considerați, vă rog, că aici e o facere cu ochiul. Un emoticon.) Se vorbește despre ospitalitatea țăranului român, despre cultul muncii. Ai schimba urgent pe un alt post, dar dai în tine însuți peste eterna replică: „Hai să vedem pînă unde se poate merge“. Se poate pînă-n pînzele albe. La un moment dat, intri într-o benzinărie. Aici e alt spectacol al eternei și fascinantei lumi în care viețuim. Marele show al nesimțirii abisale de a-ți lăsa mașina la pompă, al mitocăniei de a face niște cumpărături, cu citirea tuturor etichetelor din univers, a te duce la toaletă, a-ți lua o cafea, a fuma o țigărușă, pentru ca într-un *grand finale* să vii molcom, triumfător, purtat de muzica sferelor, să-ți iei mașina de la pompă, să poată alimenta și alt compatriot plin de o ură vîscoasă.

E aberant de luni. Ajungi, în sfîrșit, la casă. Plătești. În urechi îți clipocește mierea zaharisită a emisiunii de la radio, despre ospitalitatea ancestrală și patima de a munci. În spate, un tip cu gluga de hanorac trasă pe cap. La casă, un tînăr zvelt, brunet, cu mustața și barba abia mijite în pîlcuri de vegetație facială, dar luptîndu-se curajos pentru imaginea de lumbersexual, ușor plictisit de faptul că e arătos. Începe o conversație, peste mine. Și-mi găsesc ceva de lucru pe la napolitane, aplecîndu-mă, să-i las să discute, dar și să fac o plecăciune, mulțumind Cerului pentru clipa cu pricina. Gluga: „Ce faj, mă? Angajează ăjtea și țigani p-aicea?“ Arătosul: „Da, mă! Și proști. Da' tu nu te lași...“ Și rîd amîndoi, scurt, să nu se vadă, ca unii care se știu de multă vreme și au codul lor, felul lor de a-și spune că se bucură de întîlnire. Gluga: „Ce față dă bou ai! Ej praf. Te-a făcu' varză ajtea cu munca aicea. Uite-te și tu ce față ai. Măcar îz dă un o mie dă euro, bă prostule?!“ Arătosul: „Ce prost ej, mă! Ț-am zis să vii și tu. Cîîîștigi un cît dă cît. Și nu e greu dăloc. Bă, da' m-aaa spart ajtea cu trezitu'! Deci muncesc două cu două. E și cînd stai, dă dai în spume dă plictiseală. Da' dimineața m-a spart cu trezitu' să vin aicea. M-a terminat, bă, munca asta!“ Gluga: „Pleacă, bă, prostule în Anglia!“ Arătosul: „E... că tu ai plecat. Pleacă tu, că vin și io. Ce prost ej... Hai, îz dau ceva?“ Gluga: „Nu, bă! Hai pa!“ Arătosul: „Alupigus!“

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Singurătăți asaltate

Azi, cînd vorbim despre singurătate, ne gîndim mai degrabă la una cu semnul minus: marginali, excluși, exilați, bătrîni. Sau la singurătatea individului, care îl apasă, îi contractă ființa. O presimțim cînd trăim mărunt sau gata făcut, din fapte și din scopuri prea la îndemînă, cînd ne plictisim de noi înșine, cînd aerul dimprejurul ființei noastre se împuținează. Cînd nu mai avem destulă vlagă pentru a-l întîlni cu adevărat pe celălalt, nici pentru a ne struni sufletul.

Există însă și oameni care se retrag deliberat din agitația curentă pentru a se dedica „singurătății bune". Cărora ea le izbutește, le devine program de viață. În tradițiile religioase, ca și în filozofia veche, însinguratul e modelul unificării, al împlinirii spirituale, al comunicării limpezi cu divinul. Condiția lui nu stă oare sub un paradox, sub o presiune?

Iată-l întîi pe eremitul din primele secole creștine. De cum are spor notabil în efortul lui, el începe să capete faimă, devine un magnet. Trebuie să-și negocieze singurătatea cu mulțimile care i-o solicită. Nu numai discipoli încep să-l înconjoare, ci și vizitatori „din lume". Vin ca să fie primiți în ruga eficace a sihastrului, să-i simtă prezența „îmbunătățită", să ia cu ei ceva din atmosfera pe care o emană. Pustnicul trebuie să-și păstreze singurătatea și s-o dăruiască. E angajat față de Unul divin și față de oglindirea Aceluia în diversitatea sufletelor.

Pe stîlpul său, singur între pămînt și cer, Simeon (Siria, secolul V) e înconjurat de „rîurile de rugători" curgînd de pretutindeni. În pustia egipteană, „monochilia" unor părinți prestigioși se dedublează în „chilia dinăuntru" și „chilia din afară", de care pomenesc unele apoftegme. Tăcerea aspră a deșertului poate cuprinde așadar, pe lîngă locul reculegerii, și un loc de sfătuire, de ospitalitate. Ultimul e de o intimitate permeabilă, vizibilă, comuniantă; primul de o intimitate secretă, unde multiplul nu are acces, unde singurătatea își încordează și își semnifică puterea unificatoare. De îndată ce își declară angajamentul, însinguratul religios e perceput – și intens solicitat – ca „mediator". Dar nu numai el atrage prin singularitatea lui.

Simeon Stilitul

Pe calea filozofiei, Plotin exaltă „fuga celui singur către Cel singur" și totuși nu ni-l putem imagina în afara cercului său de discipoli. Marele lui prestigiu în cetate se datorează limpezimii cu care se avîntă către Unu și generozității cu care își împărtășește cercetarea. Lumea de azi nu e mai puțin atrasă de asemenea singurătăți.

Retras la Păltiniș, Constantin Noica a stîrnit în anii '70-'80 ai secolului trecut un fenomen de societate. În plin îngheț comunist, el a devenit, fără intenție, țintă de pelerinaj pentru tot felul de persoane și de grupuri interesate de cultura înaltă, de sapiențial. În chip paradoxal, *Jurnalul de la Păltiniș,* unde Gabriel Liiceanu reconstruiește o experiență formativă de elită – studiul cîtorva în jurul „Bătrînului" –, tocmai el a îndesit valurile de vizitatori.

Pentru ce veneau atîția și atît de diverși să-l viziteze pe Constantin Noica în cabana precar dotată? Pentru că, în retragerea lui, el reda filozofiei chipul ei dintîi, acela al unui mod de viață. Îndeletnicirea intelectuală și bucuria ei dominau la el, cu un uimitor firesc, întreaga existență. Ca să aibă un climat potrivit pentru preocuparea lui, Noica accepta privațiunile ca pe ceva neimportant, fără a avea pretenții de asceză. Mai mult, le silea – cu umor, cu o ludică silnicie – să intre într-o rînduială superioară. Această imagine de solitar capabil să formeze umanul, cu măruntul lui cotidian cu tot, pentru ordinea intelectului impresiona. Și el era perceput ca un mediator între sufocanta existență de aici și un Acolo unde bătea amplu, suveran, suflul Spiritului.

În ochii mulțimilor care îl solicită, solitarul, fie el religios ori intelectual, nu apare doar ca mediator. Apare ca un mirabil *străin*. E liber – sau se străduiește să se distanțeze – de servituțile condiției noastre obișnuite. E deja familiar cu ordinea spre care face semn, poate chiar aparținent la ea. Pentru cei care i se adresează, el e o figură a depășirii limitelor curente, un călător spre dincolo, o întrupare a transcenderii.

Solitarul, fie el religios ori intelectual, e o figură a depășirii limitelor curente, un călător spre dincolo.

Părintele spiritual apare și el ca figură a străinului. El este, spune André Scrima, „cel ce trece și îți trece tradiția". Ca vocație personală, el este „cel ce trece" și lasă o urmă de urmat. Ca funcție, el este cel „care îți trece" tradiția, alături de propria experiență pe drumul infinitului lui Dumnezeu. Părintele André Scrima însuși și-a construit, și-a semnificat cu grijă străinătatea, chiar de-a lungul vieții lui concrete, nu numai în viața interioară. Monah ortodox și profesor de științe religioase, a fost un călător prin geografiile fizice, culturale și spirituale ale lumii. A discernut în ele ceea ce poate deveni instalare/rutină/mărginire de ceea ce este experiență/cale/dinamică a Universalului Viu. Le-a privit din perspectiva lui Christos atotcuprinzător, pe care nici o limită nu-l poate cuprinde.

Constantin Noica nu atrăgea și el prin calitatea de „străin"? Ce putea fi mai eterogen, mai contrastant față de demagogia spectrală a regimului decît *consistența* și *cordialitatea* cercetării-împreună din care se alcătuia atmosfera Păltinișului? Locul acela era străin și implicit opus plasei de minciună pe care totalitarismul o dorea atotstăpînitoare. Era o dovadă că totalitarismul ca totalitarism nu poate izbîndi, chiar dacă dispune de o imensă forță brută.

Dar, pînă la urmă, însinguratul spiritual își definește oare opțiunea prin raportare la social? Criteriul lui să fie distanțarea de imediat și de mulțime? Nu tocmai. Ceea ce urmărește el este să obțină/înainteze în familiaritatea cu lumile de sus, cu polul dens al realului. Această familiaritate, această *parrhesia* metafizică – spre care tinde sau pe care o realizează – fac din el un magnet pentru mulțimile solicitante, un mediator amplu creditat. Potrivit mărturiilor din diferite tradiții, solitarul atinge o condiție paradoxală: familiar al Unului, el ajunge să exprime ceva din universala radiație a Aceluia, să-i răspîndească în lume sensurile.

Dar este el doar un străin „mediator", asigurînd comunicarea *indirectă* între solicitanți și Polul cu care este familiar? Sau „străinătatea" lui are, azi ca întotdeauna, calitate de model, de reper al unei aspirații? Nu numai religioase. Pierre Hadot pune ca motto al cărții lui *Exerciții spirituale și filozofie antică* cuvintele lui Georges Friedmann, sociolog și filozof marxist, critic în cele din urmă față de comunism. „A-ți lua zborul în fiecare zi. Măcar pentru o clipă care poate fi scurtă, cu condiția să fie intensă... A gusta din veșnicie depășindu-te." Asta sună foarte apropiat de Marc Aureliu, spune Pierre Hadot.

Fie că e religios sau pur și simplu atent la statura umanului, omul tîrziu modern continuă să aibă nevoie de singurătatea verticală. La fel ca acela antic. Stă dovadă atracția pe care o stîrnește, atunci ca și acum, modelul.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

La aniversară...

Antoine Compagnon a scris o magistrală sinteză numită *Antimodernii.* Paul Johnson și-a confirmat și el atitudinea conservatoare în cîteva cărți de critică a modernității. Putem constata că acest exercițiu intelectual e cel mai adesea asumat de oameni cu o cultură solidă, care apără ce merită prezervat din tradiția Occidentului și înțeleg fără complexe (nici măcar de superioritate) trama nihilistă a (post)modernității. Însă și reciproca e valabilă: reciți, bunăoară, eseurile lui Susan Sontag din *Contra interpretării.* Una dintre figurile majore ale stîngii intelectuale dovedește că posedă pe deplin datele tradiției: nu demolează, ci surprinde blocaje sau limite. Nu se mulțumește cu negații pamfletare sau lozinici iconoclaste: raționează geometric, dezvoltînd argumente subtile. Pe scurt, există o cultură înaltă și la dreapta, și la stînga creației culturale occidentale din a doua jumătate a veacului trecut (continuată pînă astăzi). Această cultură înaltă a fost aproape spulberată – sau a devenit greu vizibilă – din pricina polarizărilor ideologice produse după încheierea Războiului Rece. Peisajul actual – magnifiat de *(social)* media – ne propune un set de prejudecăți caricaturale, confirmate vicios în „bule" unde numai autoîndreptățirea simplificatoare pare să-și mai facă loc. În România – cum altfel? –, pasiunea sincronizării, întemeiată pe realitatea unui retard căruia blestemul *formei fără fond* îi conferă note tragicomice, s-a produs o dinamică similară. Am avut mari intelectuali de stînga (Călinescu, Vianu) și de dreapta (Noica și generația lui) care au pledat pentru sau împotriva modernității cu instrumente conceptuale savante și „materia" bine asimilată. Nu găseai, la vîrful acelor generații, ageamii, impostori sau propagandiști.

Acum ne aflăm însă în altă „etapă" și n-am motive s-o consider fericită. S-au rărit oamenii de cultură înaltă și au proliferat *activiștii* ambelor tabere. Nu mai au loc polemici de idei, ci bătălii propagandistice obtuz-intransigente. S-au pierdut deopotrivă calmul dezbaterii și politețea pe care o educație adevărată te îmbie să le salvezi în orice situație. Cauza acestei decăderi e de căutat în degradarea calității educației din România postcomunistă, dar și în faptul că trăim cu atenția dispersată, copleșiți de informații nefiltrate și într-un context mediatic tabloid, de unde orice marcă de răbdare analitică a dispărut. În asemenea circumstanțe, *sincronizarea cu Occidentul* (promovată prin sloganuri anticlericale/anticreștine de către o nouă generație educată precar) și *prezervarea Tradiției* (susținută la fel de precar, de către secțiunea talibanizată a respectivei generații) sînt deopotrivă ratate. Desigur că nu putem generaliza: există tineri complet secularizați și totodată bine educați (pe unde se mai poate), așa cum există și în zona „teologică" o mini-elită de oameni școliți serios. Tot ce am obținut deocamdată e însă doar un spor de tensiune socială și agresivitate nevrozată. Pesemne că acesta e „spiritul vremii": văd că multe glasuri deplîng situația descrisă și în Occident (unde alegerea lui Donald Trump a declanșat o isterie maniheistă inegalabilă). O întrebare simplă ne cere un răspuns clar: ne mulțumim să alunecăm pe această spirală (indiferent unde ne-ar conduce) sau regăsim frîna onestității intelectuale bazate pe chestionarea permanentă a propriilor „certitudini"? Bine, vor spune unii cititori, dar *cine* să reactiveze aceste mecanisme psihosociale bazate pe evidența că o viață comunitară civilizată e definită prin autocontrol și moderație? Într-adevăr, moderația (virtute cardinală a spiritului conservator) nu mai e deloc prizată. Încerc să o practic și mă văd acuzat de „trădare" din ambele direcții. A fi moderat, pe baza convingerii că extremismul compromite *orice* „cauză", nu mai este izvorul bunului-simț, ci „dovada" că nu ai opinii ferme, că o „scalzi" lamentabil și te pretezi la dubioase ambiguități. M-am gîndit să dedic aceste reflecții chiar *Dilemei vechi,* printre veteranii căreia mă număr, la împlinirea unui sfert de secol...

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

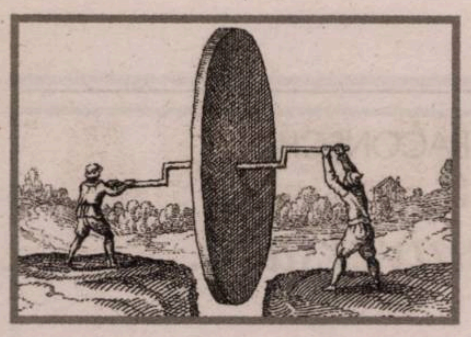

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

presa.nu

Nefericitul experiment la care au luat parte săptămîna trecută patru televiziuni și un număr neclar de publicații online (difuzarea simultană a unui interviu cu un urmarit internațional) a provocat suficientă stupoare cît să nu mai fie nevoie să o mai descriu aici. Valul de indignare care a urmat conversației Ion Cristoiu – Sebastian Ghiță a amestecat însă planurile în așa măsură încît e nevoie, cred eu, de niște clarificări. Asta pentru că nu chiar tot ce e legat de acel interviu este neapărat greșit. O să încerc să o fac aici, fără să intru în partea de conținut, mai ales că serialul continuă (cel puțin la data la care scriu acest text).

1) Era necesar un interviu cu Sebastian Ghiță?

Asta e o întrebare la care doar editorul unui program poate răspunde. Altfel, ca regulă generală, nici un ziarist cu un minimum de respect de sine nu poate refuza un interviu cu un personaj controversat care a influențat atît de mult decizii politice și administrative în țara de origine. Un interviu poate să producă dezvăluiri, dar poate fi la fel de valoros dacă, grație talentului celui care pune întrebările, e revelator pentru caracterul celui intervievat.

Ca să răspund la întrebarea asta, am să folosesc și o întrebare ajutătoare. E Ghiță important? Pot mărturiile sale ajuta la stabilirea adevărului, la o mai bună înțelegere a modului contorsionat de funcționare a elitelor românești?

Răspunsul e clar. Un interviu cu Sebastian Ghiță e justificat. Un interviu, nu o tribună, o platformă pe care intervievatul să peroreze nederanjat.

2) Am asistat la o mișcare de PR coordonată între *Evenimentul zilei* și cele patru televiziuni care au difuzat simultan interviul?

O întrebare pe care ar fi trebuit (și trebuie încă) să și-o pună Ion Cristoiu, în primul rînd. Eventual ar putea chiar să răspundă la ea. Dar nu numai domniasa. Comisia de etică a televiziunii publice ar trebui la rîndu-i să pună această întrebare. Pentru că dacă răspunsul este pozitiv, că a existat coordonare, iar beneficiarul poate fi identificat, atunci televiziunea publică a comis o greșeală majoră. S-a pus în serviciul unei operațiuni de influențare a opiniei publice cînd misiunea ei e să informeze opinia publică oferindu-i fapte și analize cu surse corecte și intenții clare.

3) Avea rost retransmisia interviului de către TVR?

Ca regulă, transmisiile simultane se întîmplă în cazul unor evenimente majore (înmormîntarea Regelui Mihai e cel mai recent exemplu). Interviul cu fostul prieten (sau proprietar, nu mi-e clar) al lui Victor Ponta nu era sub nici o formă așa ceva. Mai ales în forma serializată în care este difuzat. Cei care au decis să intre așa pe post știau bine că nu e nici o informație acolo. Și atunci care a fost rostul primului episod? N-am un răspuns, dar aș reveni la întrebarea din paragraful anterior.

Cum e posibil ca o televiziune cu un buget de sute de milioane de euro și mii de angajați să depindă de conținut împrumutat? Și aici răspunsul e clar. Retransmisia aceea nu avea nici un rost.

4) Dacă acceptăm că interviul era util și necesar, avea TVR variante?

Orice redacție vrea conținut propriu. Recunoști meritul altora citîndu-i, dar nu participînd activ la șaradele lor. Chiar nu s-a găsit un jurnalist al TVR care să meargă pînă la Belgrad, dacă s-a considerat că e justificată prezentarea opiniilor/dezvăluirilor lui Ghiță? Știu că în TVR sînt sute de oameni care toacă fără rost banii statului. Mai știu că mulți dintre „profesioniști", lăsați să se descurce în piață, ar eșua într-un mod ridicol.

În același timp însă, în TVR încă mai sînt oameni care știu să pună întrebări. Nu am să dau nici un nume, de teamă să nu le fac rău.

Și chiar dacă nu ar fi trimis un corespondent la Belgrad, TVR a ratat o bună ocazie de contextualizare a acelui interviu. Cine l-a realizat? Cine l-a difuzat? Ce întrebări nu s-au pus? De ce alege acum Ghiță să vorbească? Ce e nou în ce spune interlocutorul lui Ion Cristoiu? De ce în acest fel? Cum se face că toată lumea ajunge la „Sebi", mai puțin autoritățile? Care e legătura dintre actuala putere politică și urmăritul internațional?

Mica fraudă logică pe care o comite TVR e să spună că și ea vrea audiență. Însă o face doar uneori și fără vlagă sau sens. Atunci cînd îi convine, televiziunea publică vorbește despre calitate și relevanță ca opus al audienței. O fraudă logică. Cifrele din seara respectivă pun TVR 1 mult în afara relevanței. Fie și doar din punctul ăsta de vedere, coordonatorii editoriali ai canalului 1 al televiziunii publice trebuie să dea niște răspunsuri.

De ce e TVR altfel? Pentru că, teoretic, servește interesul public. Nu am să insist asupra definiției. Ceea ce nu vor sau nu pot să înțeleagă mai-marii televiziunii publice e fantastica libertate care li se oferă, uriașele oportunități. Redacțiile private se întreabă de trei ori înainte de a plăti o deplasare oriunde în țară, nu mai vorbesc de cele externe. TVR are toate resursele la dispoziție să facă jurnalism. Alege să îl mimeze. Dacă alții falsifică știri, TVR își falsifică misiunea. Cînd nu își bate joc de-a dreptul de ea.

E greșită intervenția politică? Capii TVR au fost chemați la Parlament să dea explicații. Deocamdată nu au ajuns. Din nou, teveriștii comit un raționament strîmb și califică transparența drept presiune politică. Ar trebui să se calmeze. Nici Opoziția nu dă semne că vrea o presă publică decentă. Dacă se teme de ceva actuala Opoziție, lucrul acela e că PSD refuză să împartă frățește o felie de influență în presă. Peisajul e deprimant. Presa liberă e stînjenitoare pentru *toate* forțele politice românești.

Altfel, nu. O audiere la Parlament nu poate fi greșită. În intenție. Conținutul îl vom discuta cînd și dacă acea audiere se va produce.

Concluzie

Ceea ce se întîmplă cu acel nefericit interviu e un simptom al degradării accelerate a presei românești. Televiziunea publică din România avea pînă de curînd această caracteristică – făcea eforturi să fie invizibilă. Singura televiziune din lume care nu vrea să fie văzută. Acum vrea să fie văzută, însă nu de public, ci de efemeridele cărora crede că le datorează existența. De cîțiva mai-mari ai zilei.

E probabil o datorie de onoare a următoarei Puteri să se uite la cît și cum se cheltuiesc bani publici pentru televiziune. Grecii au făcut-o acum cîțiva ani și au și acționat în consecință. Radical. Nu se va întîmpla probabil în România, dar merită discutat măcar așa, de dragul unei viitoare istorii contrafactuale.

P.S. Titlul este inspirat de o inițiativă puțin cunoscută a lui Andrei Gheorghe. Ar fi trebuit să fie un site de critică de media cu acest nume. E micul meu omagiu pentru un uriaș al mediei românești post-1989.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

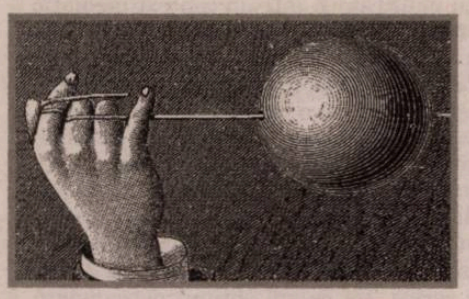

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Socoteala din tîrg

E poate unul dintre cele mai vechi tîrguri de carte din lume și unul din cele mai importante din Europa. Anul acesta, România a fost invitată de onoare la Tîrgul de Carte de la Leipzig. Printre autorii invitați: Gabriela Adameșteanu, Nora Iuga, Ana Blandiana, Mircea Cărtărescu, Norman Manea, dar și autori din generația tînără, cum ar fi, de pildă, Lavinia Braniște, Florin Lăzărescu sau Teodor Dună. E un moment important pentru diplomația culturală românească, o oportunitate de afirmare a literaturii noastre pe o piață literară extrem de ofertantă și de deschisă către Estul Europei. Căci, prin trecutul său redegist, Tîrgul de Carte de la Leipzig a rămas orientat spre acest spațiu cultural. Solidaritatea intelectualilor din perioada Cortinei de Fier s-a menținut și după instaurarea economiei de piață și a libertății de exprimare, astfel încît, an de an, la Leipzig sînt privilegiați scriitorii est-europeni.

■ Peste 2400 de edituri și în jur de 300.000 de vizitatori – aceasta a fost „cifra de afaceri" prezentată la încheierea ediției din acest an. Însă nu „afacerile" au făcut din acest tîrg de carte cel mai iubit eveniment literar german. Aici nu se vinde nimic! „Producătorii" de literatură vin la Leipzig doar ca să prezinte „eșantioane". E, cum ar veni, un tîrg de cuvinte sau de idei. Dacă la Frankfurt, cea mai mare „bursă" de drepuri de autor, contează mărimea, aici, la Leipzig, esențială este măsura. Măsura în care știi să-ți convingi cititorii, măsura în care te reprezinți ca scriitor, ca editură sau ca literatură națională, măsura în care știi să vorbești despre tine...

O țară condusă de politicieni nepricepuți ori corupți produce o literatură atît de frumoasă.

■ Pentru România, prezența la Leipzig a însemnat un efort instituțional susținut și un drum cu multe poticneli. De trei ani, de cînd au început pregătirile pentru programul țării invitate, miniștrii Culturii s-au schimbat de cinci ori. Pentru directorul tîrgului de carte, care e în funcție din 2004, această instabilitate permanentă (dacă-mi este permisă această expresie) a fost, probabil, o sursă de neliniști.

■ Apropo: ministrul Culturii, George Ivașcu, nu a venit la ceremonia de deschidere a standului românesc de la tîrgul de carte. În schimb, l-am auzit povestind într-o emisiune TV cum a salvat el participarea României la Leipzig. Nu cred să fi existat o situație similară în istoria recentă a tîrgului: țara sau cultura invitate de onoare se (re)prezintă de regulă la nivel înalt, nu printr-un fost ministru ori un secretar de stat. De la un moment dat încolo, părea chiar că partea germană e mult mai prezentă și mult mai implicată. Directorul tîrgului, Oliver Zille, a venit la numeroase evenimente ale autorilor noștri, iar ambasadorul Germaniei la București, Cord Meier-Klodt, s-a deplasat special la Leipzig nu doar pentru a transmite un mesaj de încurajare la inaugurarea tîrgului de carte, ci ca să urmărească dezbaterile și prezentările scriitorilor români. L-am zărit pe la tot felul de lansări și discuții. A devenit, timp de cîteva zile, un ambasador al literaturii române la el acasă, în Germania. Dar ceea ce contează, pînă la urmă, dincolo de o bună reprezentare diplomatică, e imaginea literaturii române. Am citit zeci de cronici foarte elogioase. Iar la evenimentele publice de la tîrg și la spectacolele literare din cadrul festivalului a venit, mereu, un public nu doar numeros, ci și curios să-i descopere pe autorii români încă necunoscuți. Această imagine formidabilă în presa germană e cu certitudine un semn bun. Multe articole atrag atenția asupra acestui contrast interesant: o țară condusă de politicieni nepricepuți ori corupți produce o literatură atît de frumoasă.

■ Anual, pe piața de carte germană apar în jur de trei-patru traduceri noi din literatura română. În ultimul an, în siajul tîrgului de carte, dar și datorită unei sesiuni de finanțare specială a ICR, au apărut 40 de titluri noi. Pentru ca toate aceste eforturi să fie răsplătite ar trebui ca, în următorii ani, editurile germane să continue să publice, să caute și să traducă și alte cărți. Un rol esențial îl joacă aici și traducătorii, care, adesea, se transformă în mediatori culturali: Ernest Wichner, Georg Aescht, Eva Wemme, Jan Cornelius etc.

■ Tîrgul de carte de la Leipzig e (și) o scenă a dezbaterii politice și civice. Mircea Cărtărescu, Ioana Nicolaie, Dana Grigorcea (poate au mai fost și alții) au purtat, la evenimentele la care au participat, insigne cu #REZIST. Nu e neapărat o surpriză: ei protestează oricum sub această deviză și în țară. Iar „exportul" acestui mesaj, la un tîrg de carte, e un gest tot atît de firesc ca a vorbi despre literatură.

Onoarea

Texte și opinii de:

● Raluca ALEXANDRESCU (conf. univ. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București)
„Politică și reflexe democratice“

● Oana CHELARU-MURĂRUȘ (conf. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București)
„De la cinste, la onoare și onoruri“

● Mihai CHIPER (cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol“ din Iași)
„Revoluțiile morale se produc sub ochii noștri“

● Nicoleta ROMAN (cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga“)
„În căutarea onoarei pierdute“

● Laura SITARU (conf. la secția de Arabă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București)
„Un bărbat lipsit de onoarea ce i se cuvine este un bărbat mort...“

argument

Nevoia de onoare

De ce un Dosar despre onoare? Simplu. Mai întîi, pentru că mi se pare că trăim vremuri fără prea multă onoare sau în care, cel puțin în spațiul public, onoarea nu mai e neapărat o valoare la care ne raportăm.

Ce e, pînă la urmă, onoarea? Dacă e să reproducem cîteva din sensurile din DEX, iată: „Integritate morală, probitate, corectitudine; demnitate, cinste. Reputație, prestigiu, faimă, vază. Mîndrie (...). Prețuire deosebită, considerație, respect, stimă.“ O noțiune morală complexă, un amestec de virtuți morale și atitudini private (integritate, demnitate, cinste) cu unele ce țin de sfera publică (reputație, prestigiu, faimă, vază). Tocmai intersecția asta dintre privat și public e cea care caracterizează onoarea: reducînd lucrurile, am putea spune că onoarea e reflectarea felului cum ești în cel în care te văd ceilalți. Dar o reflectare reală, nu trucată: tu, ca individ, ești cum trebuie, și asta se oglindește și în modul în care ești ca cetățean, ca membru al unei comunități, al societății.

Or, la noi, în perioada comunistă, a fost destul de complicat ca reflectarea asta să fie reală: societatea ne-a învățat că, dacă vrem să supraviețuim, trebuie să mințim și să-i facem pe ceilalți (statul socialist opresiv) să ne vadă altfel decît sîntem în realitate. Dacă nu, riscam să ajungem la pușcărie, în vremurile crîncene, sau cel puțin să nu putem avea o carieră. Disonanța dintre cele două s-a perpetuat în zilele noastre, motivația schimbîndu-se: nu mai e una ideologică, ci economică, materială și de putere. Mă prefac, în spațiul public, că sînt altceva decît sînt în realitate, și așa îmi păstrez puterea și privilegiile. Mă prefac un om de onoare, dar de fapt sînt corupt. Și pentru asta, ceilalți concetățeni ai mei, deja pervertiți și ei moral, nu mă disprețuiesc, ci chiar, cel puțin o parte a lor, mă admiră.

Desigur că nimic din toate astea nu se poate generaliza. Sînt printre noi, și vor fi mereu, destui oameni de onoare, care nu și-ar călca cuvîntul dat cu prețul sănătății și al liniștii lor. Sînt destui care, încă, ar apăra onoarea femeilor lor (deși, e adevărat, în zilele noastre ele și-o apără destul de bine și singure, și totuși...), dar nu chiar într-un duel. Nu chiar cu prețul vieții.

Căci onoarea – și apărarea ei – nu a fost întotdeauna aproape de rațiune și de lege. Chiar astăzi, în unele comunități și culturi, aceasta poate duce inclusiv la crimă.

Dar mai multe despre toate acestea în Dosarul de față (fără vreo pretenție de a epuiza subiectul). Și dacă ar fi să trag vreo concluzie: avem în continuare, cu siguranță, nevoie de onoare, atunci cînd nu ajunge la exagerări, nu generează violență și nu e în opoziție cu legea (justă). **(Iaromira Popovici)**

BARBURISME

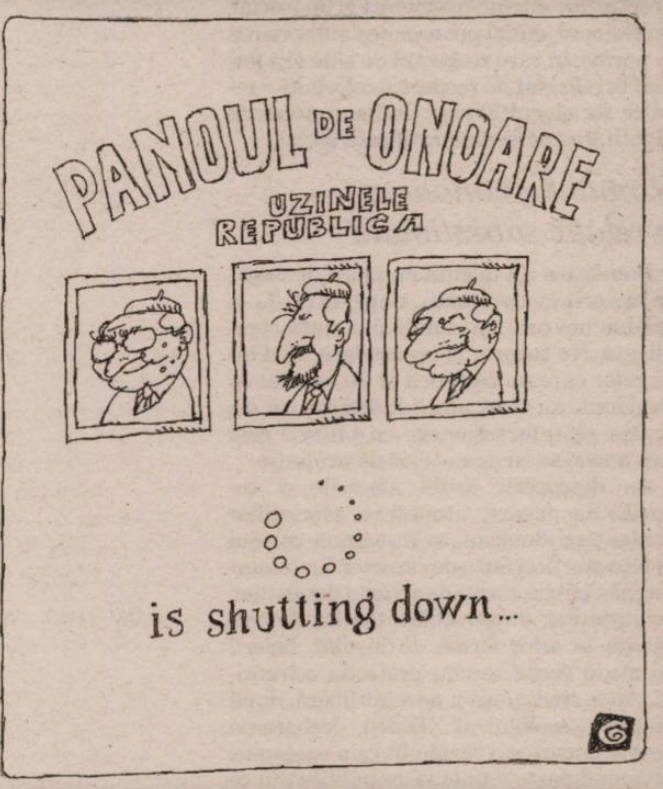

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Mihai CHIPER

Revoluțiile morale se produc sub ochii noștri

Cum apar revoluțiile morale ale umanității și ce anume stă la baza lor? Într-un exercițiu intelectual provocator, Kwame Anthony Appiah (How Moral Revolutions Happen, *2011) aplică modelele lui Thomas Kuhn despre revoluțiile științifice sau ale lui Paul Feyeraband în fizica cuantică pentru a explica modificarea concepției și reprezentărilor despre lume.*

Appiah se întreabă ce putem învăța despre moralitate explorînd revoluțiile exprimate prin abolirea sclaviei (1794, Convenția Națională franceză), colapsul duelului (în Marea Britanie încă din 1851) ori încetarea legării picioarelor fetelor (practică de tortură pentru înfrumusețare și creșterea șanselor unei căsătorii într-o familie înstărită), întîlnită în China pînă la jumătatea secolului XX. El observă că o revoluție morală implică o rapidă transformare a comportamentului moral, nu doar a sentimentelor morale. Întotdeauna sclavia a fost un atac la adresa umanității sclavilor, legarea picioarelor tinerelor chinezoaice un chin atroce, iar duelul un ritual criminal și irațional. Ceea ce determină societățile să renunțe la anumite practici sînt reformulările survenite în interiorul unui concept dificil de circumscris, denumit „onoare", responsabil de transformările comportamentelor morale. Fiindcă are o strînsă legătură cu emoțiile morale precum rușinea, mîndria ori ofensa identității sociale a fiecărui individ, ea oferă un suport consistent pentru motivațiile morale în general.

Istoricul Lucien Febvre considera onoarea unul dintre motoarele motivaționale cele mai puternice pe care omul societăților moderne le cunoaște. În ce sens? După Revoluția Franceză, onoarea a evoluat de la o caracteristică asociată rangului social către o caracteristică morală, prețuind mai mult cum era o persoană – etică, valori, sentimente – decît ceea ce era și poseda. Onoarea solicita, în primul rînd, asumarea unei etici personale în raport cu exigențele impuse de un grup. Obținerea drepturilor într-un asemenea grup (social, profesional, etnic) presupunea subscrierea la norme, în care respectul de sine era format și reflectat de respectul celorlalți – ceea ce sociologul Erving Goffman numește identitatea personală ratificată social.

Românii și onoarea, o relație subestimată

Românii s-au întîlnit cu ideea de onoare în zorii modernității, după 1821. Le-a produs nevroze, insomnii și o viață complicată. Nu tuturor și nu deodată. Mai întîi celor care au călătorit și au studiat în Occident, au avut acces la literatură ori ocazia să interacționeze cu ofițerii ruși sau austrieci ai armatelor de ocupație.

Au descoperit astfel afacerile și codurile de onoare, atmosfera asociațiilor studențești dueliste, ce înseamnă curajul în fața morții și forța de caracter. La întoarcerea în patrie, șocați de arțagul dueliștilor, bonjuriștilor, de sensibilitatea lor nemaivăzută la orice formă de insultă, boierii de modă veche cereau protecția ocîrmuirii. Apoi, cînd presa a devenit liberă, după mijlocul secolului al XIX-lea, dezbaterea despre onoare s-a răspîndit ca o epidemie, devenind parte a unei sfere publice din ce în ce mai exigente. Cei din înalta societate capabili să o înțeleagă – totuși puțini într-un popor rural și needucat – n-au mai putut ignora acest import al unui comportament moral occidental. Apărarea onoarei a fost asociată îndeobște cu duelul, dar acesta era doar ritualul extrem prin care era probată. Așa-numitul *point d'honneur* ținea de o mentalitate mult mai răspîndită decît a cercului dueliștilor, a fost rezultatul unei educații elaborate, care a prețuit în primul rînd cinstea, distincția morală, tăria de caracter și respectul profund acordat celorlalți.

Nu e exagerat să considerăm că retorica și presiunea normativă a onoarei pot fi plasate, pe o diagramă a transformării elitei societății românești în aceeași clasă de aculturație și impact cu pătrunderea ideilor politice liberale, a practicilor capitaliste în economie ori a sensibilității romantice în creația literară. Dacă ar fi să facem un bilanț, mulți dintre membrii elitei politice care au realizat România modernă au simțit trecînd pe la ureche un glonț sau au ținut spada în mînă. Despre unii se poate spune că au supraviețuit miraculos, precum la fel de cert este că mulți au mimat ritualul cu talent, trăgînd artistic cu pistolul în aer. Fuga din calea confruntării, poltroneria, era însă întotdeauna descalificantă.

Stat, patriotism, societate

Nu întîmplător dueliștii români au fost percepuți drept „renăscători ai neamului". Însușirea acelui *point d'honneur* a coincis cu descoperirea patriotismului și a virtuților civice. Conotațiile acordate onoarei de tip occidental (bazate pe respectarea libertății, demnității și drepturilor individului), forță motrice a conștiinței de sine politice, intră automat în coliziune cu regimurile opresive. Mulți dintre foștii „căuzași" de la 1848, adepți ai codului de onoare la nivel de generație, au fost inițiatorii revoluțiilor de atunci: abolirea sclaviei în Principate, renunțarea la cenzură, respectarea drepturilor cetățenești, egalitatea în fața legii etc.

Cînd însă natura statului a devenit liberală, după 1859-1866, asistăm la o reconfigurare a raporturilor dintre individ și autorități. Onoarea nu mai era doar o trăsătură de care se făcea caz numai în mediile masculine, ci statul începea, cel puțin teoretic, să cultive sfera individuală. Apare o legislație menită să protejeze în mod egal demnitatea persoanelor, dreptul la reputație fiind o limită inerentă a celorlalte drepturi fundamentale (exercițiul libertății de expresie, de opinie). Jurisprudența europeană referitoare la calomnie, insultă și defăimare amplifică și securizează relevanța socială a onoarei personale. Cel mai banal jurămînt în justiție conținea fraza: „Pe conștiința și onoarea mea, înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor". Totodată, statul a fost tolerant pînă la complicitate cu inițiatorii afacerilor de onoare, mai mereu recrutați din înalta societate. Regimul penal permisiv a fost consfințit de șeful statului, regele Carol I, care l-a grațiat, de exemplu, pe politicianul Nicolae Filipescu pentru crimă prin duel, în timp ce fiul scriitorului Duiliu Zamfirescu, Lascăr, pentru aceeași faptă se considera „persecutat" în 1921, întrucît primise o pedeapsă de două luni închisoare!

În plus, odată cu desființarea rangurilor boierești, statul vine în întîmpinarea aspirației elitelor sociale de recunoaștere a onoarei și inaugurează un sistem meritocratic pe baza medaliilor, ordinelor și decorațiilor (Ordinele „Steaua României" (1877), „Coroana României" (1881), „Carol I" (1906), „Mihai Viteazul" (1916) ș.a.m.d.) Multiplicarea mărcilor distincției a suscitat emulație și competiție în sînul elitelor și a permis angrenarea benevolă a cetățenilor în logica recompenselor simbolice. Decorațiile au lăsat deschisă tuturor posibilitatea unei demnități personale, fără a ține cont de origine, confesiune ori statut social, efectul fiind pus și pe seama fascinației pe care societatea burgheză o manifestă față de stilul de viață aristocratic.

Dacă duelul și-a redus atractivitatea – chiar dacă reverberațiile afacerilor de onoare s-au menținut pînă tîrziu, dispărînd odată cu instaurarea comunismului –, în paralel societatea civilă s-a autoorganizat, integrînd valorile și principiile onorabilității. Pînă la instaurarea dictaturii regale și apropierea războiului, fără a idealiza, am avut o societate civilă sănătoasă, înțesată de jurii, comitete, comisii de onoare, informale și formale, uneori integrate sistemului juridic, care se pronunțau asupra respectabilității unor personalități publice. Apar membrii de onoare ai asociațiilor și academiilor, cetățenii de onoare ai orașelor, domnișoarele de onoare ale reginei. Deontologia corpurilor profesionale s-a modelat subtil potrivit unor coduri de conduită. Barourile avocaților, colegiile medicilor, senatele universităților încep să funcționeze, de asemenea, sub imboldul unor concepte de onoare dispunînd sancțiunile și excluderile.

Observăm, așadar, că recunoașterea și funcționalitatea reală a onoarei personale este o trăsătură a societăților libere și sănătoase. Nu întîmplător regimul comunist a șters, pur și simplu, subiectul onoarei de pe agenda de cercetare a psihologilor, antropologilor și istoricilor, golind memoria noastră colectivă de semnificațiile și importanța ei. Fără această busolă activă a țesutului social – o constatăm cu amărăciune în timpurile actuale – proliferează impostorii, plagiatorii și, în general, șarlatanii.

Abisul dintre #MeToo și Statul Islamic

Libertatea și valorile civilizației occidentale au permis declanșarea unei alte revoluții în plină desfășurare: #MeToo – o mișcare de redefinire a profilului masculinității onorabile, mai precis a comportamentului sexual, potrivit unui cod moral creat de femei. Ținînd cont de efectele sociale dezastruoase pentru cei învinuiți – cum sînt producătorul Harvey Weinstein și actorul Kevin Spacey, scoși din seriale și ostracizați de Hollywood –, avem o bună dovadă că presiunea normativă funcționează dincolo de brațul legii, prin însușirea unui nou cod comportamental între sexe și prin respingerea practicilor de hărțuire-condiționare tacit tolerate anterior. La polul opus vedem condiția femeilor în societățile autoritare. Femeia este distribuită într-un rol social minor și umilitor, printr-un cod al moralității represiv, din care este imposibilă evadarea și pe care elitele religioase patriarhale îl apără cu orice preț. În mediile islamice, de pildă, bărbatul e paradigma omului „integral", pe cînd femeia e considerată „incompletă". Iar forma extremă este interpretarea grotescă și criminală pe care organizația Statul Islamic a aplicat-o: violența și sclavia sexuală, mariajele forțate, raporturi în care violatorii, dezlegați de orice autoconstrîngere morală, se considerau „aleși" ai profetului Mahomed. Dar și la nivelul acestor societăți se pot produce mici revoluții, cum ar fi dreptul femeilor de a conduce neînsoțite automobilul.

> *„Onoarea este un amestec natural de respect pentru oameni și pentru sine."*
>
> VOLTAIRE

***Mihai Chiper** este cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" din Iași. Cea mai recentă carte publicată:* Pe cîmpul de onoare. O istorie a duelului la români, *Humanitas, 2016.*

Oana CHELARU-MURĂRUȘ

De la cinste, la onoare și onoruri

Istoria cuvîntului *onoare,* ca și a conceptului la care trimite, nu este una îndelungată, ci ține de epoca edificării societății românești moderne în secolul al XIX-lea. Cuvîntul nu a fost moștenit din latină, ci a pătruns odată cu valul de neologisme romanice, fiind împrumutat din franceză, italiană și latina savantă cu aproape toate sensurile și îmbinările frazeologice prezente în limbile de origine. Ca și alte neologisme din epocă, cuvîntul a fluctuat între o formă neutră *onor,-uri* și una feminină *onoare,* ambele supraviețuind și diferențiindu-se semantic după o vreme.

Un prim aspect care poate lumina evoluția mentalităților în perioada pașoptistă este raportul termenului nou adoptat *onor/onoare* cu mai vechiul cuvînt *cinste* provenit din paleoslavă *(cisti,* „stimă, venerație") care intrase în buna tradiție retorică medievală pentru a exprima reverența, prețuirea, respectul și lauda pentru rangul, prestigiul sau faima cuiva, așa cum o dovedesc diversele documente și scrisori ce conțin formule de adresare sau de închinare *(Cinstiți boieri dumneavoastră, Domniei-sale Preacinstitului Vornic* ș.a.) ori expresii precum *om vrednic de cinste, a ține pe cineva în mare cinste, a face un lucru în cinstea cuiva, a pune pe cineva în capul cinstei* ș.a. Pe lîngă sensul menționat, legat de recunoașterea publică a meritelor unei persoane, substantivul *cinste* acoperea și sfera mai extinsă a valorilor morale (curățenie sufletească și trupească, fidelitate, castitate, omenie, onestitate, demnitate etc.). Treptat, sub influența culturii occidentale și a modei lingvistice a timpului, neologismul romanic a început să înlocuiască din ce în ce mai mult vechiul termen, iar „concepția despre *cinste* a evoluat spre înțelesul cavaleresc medieval al *onoarei" (Dicționarul Academiei).*

Într-adevăr, *onoare* va ocupa în cîteva decenii o poziție stabilă în româna modernă, reproducînd toate sensurile etimonului francez/italian și calchiind fidel diversele expresii frazeologice asociate. Sensul primar al cuvîntului a fost, neîndoielnic, legat de *dimensiunea exterioară a onoarei* (reputație, prestigiu, faimă, stimă, respect, laudă, distincție, demnitate oficială, funcție publică) în conformitate cu etimonul latin *(honos/honor,-oris)* transmis limbilor romanice de unde l-a preluat și româna (fr. *honneur*, it. *onore).* În comunitățile tradiționale, cuvîntul avea o puternică coloratură socială, trimițînd la perceperea publică a persoanei în conformitate cu anumite „coduri ale onoarei": reputația (privilegiul nașterii, rangul social, averea), meritele personale în serviciul public, excelența etică (curaj, eroism, corectitudine, sinceritate, omenie, demnitate), respectarea standardelor admise ale sexualității (virginitate, castitate, fidelitate matrimonială). De altfel, mare parte a expresiilor asociate *onoarei /onorului* pun în lumină această dimensiune publică a onoarei: *cîmp de onoare/onor,* „cîmp pe care s-au jertfit eroii în luptă"; *gardă de onoare,* „gardă simbolică ce exprimă respectul față de o persoană publică"; *a prezenta onorul/onoruri militare,* „ceremonie militară prin care se exprimă respectul față de o persoană publică"; *cetățean de onoare* (al orașului), „titlu ce recunoaște meritele deosebite ale cuiva"; *președinte de onoare,* „demnitate publică oferită cuiva în semn de respect"; *Legiune de Onoare,* „ordin francez ce recompensează meritele militare și civile"; *loc de onoare,* „loc rezervat unei persoane importante"; *tur de onoare,* „turul pistei pe care îl face cîștigătorul unei probe sportive pentru a fi aclamat de public"; *afacere de onoare,* „duel"; *a ajunge la mare onoare/a face onoare familiei, școlii, țării,* „reputație, faimă"; *a ataca onoarea cuiva,* „reputația, demnitatea", *a umbla după onoruri,* „funcții, poziții sociale" ș.a. Așa cum s-a întîmplat și cu alte neologisme de epocă, termenul *onoare* s-a folosit excesiv și ridicol în secolul al XIX-lea, personajele caragialești invocînd mai ales dimensiunea exterioară a reputației sociale: „Am ambiț, domnule, cînd e vorba la o adică de *onoarea mea de familist";* „Da, domn' judecător, *onoarea mea*, săru' mîna, *nereperată*, cum rămîne?" Nici astăzi cuvîntul nu este scutit de anumite excese retorice înregistrate în limbajul militar (uneori și religios) unde apare frecvent clișeul bazat pe o repetiție (cvasi)pleonastică: *Cinste și onoare* veteranilor de război! *Cinste și onoare* memoriei eroilor neamului!

Perceperea publică a persoanei în conformitate cu anumite „coduri ale onoarei".

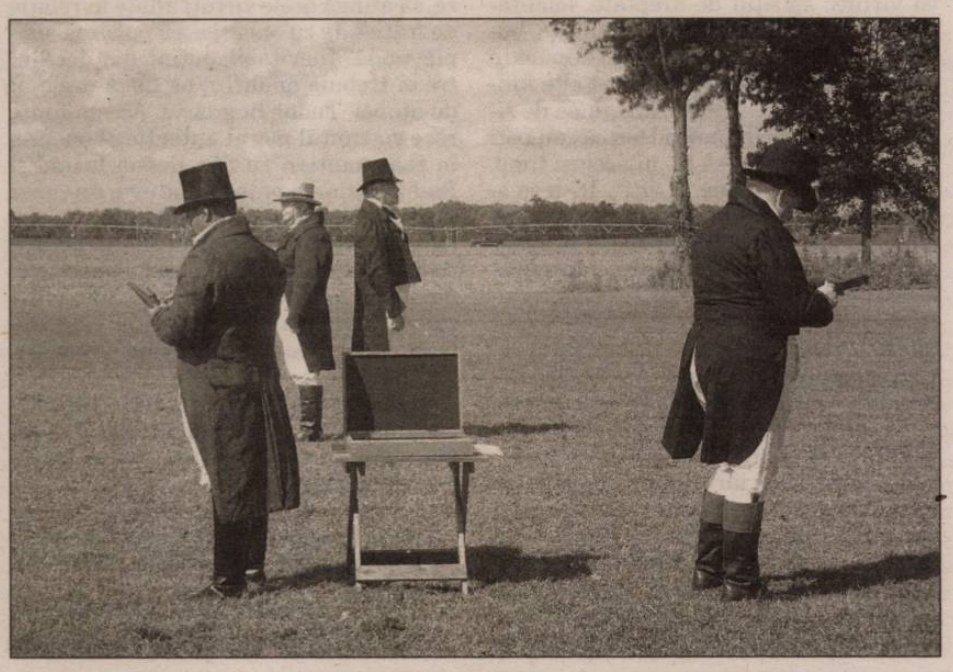

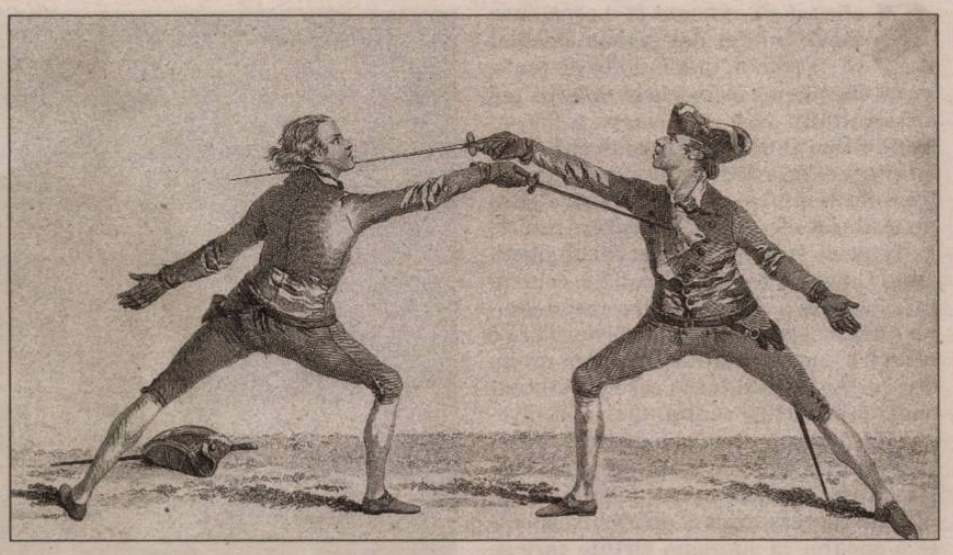

Odată cu substantivul *onoare* a pătruns în limba română o întreagă familie etimologică ce exprimă recunoașterea prestigiului social *(a onora pe cineva/a onora cu prezența; onorată adunare/onorate domnule președinte; familie onorabilă/onorabilul preopinent; funcție onorifică /titlu onorific* ș.a.). Uzul mecanic și stereotip al unora dintre aceste formule este, de asemenea, ridiculizat în comediile lui Caragiale, fiind parte a contrastului comic dintre limbaj și esența morală a personajelor: „*Onorabilul* domn Cațavencu", „Stimabile, *onorabile,* faceți tăcere!"; „Domnilor, *onorabili* cetățeni, fraților!".

„Onoarea e preferabilă onorurilor."

(proverb belgian)

Pe măsură ce societățile s-au modernizat, conceptul de *onoare* a dezvoltat o puternică *dimensiune interioară legată de percepția propriei integrități morale.* Astăzi acest sens al cuvîntului figurează în prima poziție în dicționare, fiind echivalat cu integritatea morală, probitatea, corectitudinea, cinstea, demnitatea. Acesta apare în cîteva expresii de tipul: *om de onoare,* „cinstit, onest, de încredere"; *cuvînt de onoare,* „care invocă cinstea, demnitatea cuiva drept garanție"; *chestiune/datorie de onoare,* „care angajează cinstea, demnitatea cuiva"; *demisie de onoare,* „demisie dintr-o funcție publică în circumstanțe care au pus sub semnul întrebării integritatea morală a persoanei" ș.a.

Mutarea în timp a accentului de la planul exterior al aprecierii onoarei prin raportare la un cod comun, acceptat de societate (avere, rang social, eroism etc.) la planul intern al valorilor morale (onestitate, corectitudine, demnitate etc.) face ca aceasta să devină treptat o valoare individuală, personală, relativizată psihologic. Exacerbarea individualismului și extinderea ideii de toleranță față de diversitatea socială, morală, psihologică, religioasă etc. în societatea (post)modernă conduc la o relativizare a „codurilor" care guvernau în vechime concepția asupra onoarei. Individul se simte acum mai liber să acționeze în virtutea liberului arbitru și chiar să ignore consecințele comportamentului său asupra corpului social. Din vechiul sentiment al *onoarei* rămîne deseori numai pasiunea deșartă pentru *onoruri.*

***Oana Chelaru-Murăruș** este conferențiar doctor la Facultatea de Litere, Universitatea din București. Cea mai recentă carte publicată este* Limbaje sectoriale, texte și contexte *(Editura Universității din București, 2017).*

Vasile MORAR

Calitate morală rară, dar necesară

Solicitat să răspund la o asemenea temă, mi-am dat seama imediat că ar trebui, mai înainte de toate, să-mi chestionez memoria și să aflu cînd a fost ultima oară cînd cineva a folosit, într-o discuție serioasă, argumentul „că merită să-i acordăm onoarei un loc printre valorile morale ale lumii noastre". Era un mediu studențesc, climatul era interogativ, deloc sufocat de didacticism plictisitor. Cineva a formulat, rapid, o constatare: valoare a timpurilor trecute, definitiv sortită să rămînă în ceața istoriei ca o relicvă a unor mentalități și a unor prejudecăți. Or, mentalitățile care au statuat onoarea ca virtute se suprapun în străvechime cu etosul eroic al perioadei homerice, iar în medievalitate cu spiritul cavaleresc. Don Quijote a fost, pentru mulți, ultimul reprezentant al apărării disperate a onoarei ca supremă virtute care se cuvine să dea sens unei vieți a „cavalerului neînfricat și neprihănit". Dar, continuă aceeași voce, în acest context, nu putem să nu ne gîndim la cît adevăr este cuprins în celebra sentință a lui Edmund Burke formulată acum 228 de ani, deci la un an de la izbucnirea Revoluției Franceze: „Dar epoca spiritului cavaleresc a trecut: a venit vremea sofiștilor, a economiștilor, a oamenilor calculați". Trăim, cam de atunci, dezvrăjirea lumii, pierderea relevanței onoarei pentru cel interesat de spiritul calculator mercantil, pentru cel stăpînit de ideea că și onoarea poate fi cumpărată, ca orice pe lumea aceasta. Și totuși, în pofida atîtor fapte care confirmă că „tot ce e sfînt, onorabil și onorant poate fi profanat", întîlnim și fapte contrare: apar mereu și mereu oameni încăpățînați să nu accepte că sensul onoarei s-a epuizat odată cu trecerea în alte vremi, mai raționalizate, mai lipsite de prejudecăți, mai deschise încercărilor și experimentărilor. Onoarea n-a dispărut nici din aspirații comune, chiar dacă conținutul ei s-a modificat foarte mult și foarte puțini sînt dispuși astăzi să acorde statutul de virtute onoarei precum altădată. „Virtute minoră?" întreabă prudent altcineva. Poate, continuă un al treilea, dar mai potrivit ar fi să spunem că este o calitate morală rară, destul de rară atîta timp cît aceasta riscă mereu să fie uitată printre exigențele noastre constante. De ce o uităm oare? A nu ți-o aduce firesc aminte cînd încerci să te gîndești la valorile-virtuți ale timpului nostru spune cel puțin două lucruri: că memoria valorilor, calităților, virtuților este aproape „instinctivă" (are menirea să ne salveze adaptîndu-ne la circumstanțele existenței), dar memoria este și morală, prin intențiile ei și, mai ales, prin consecințele pe care le poartă cu sine.

Omul de onoare locuiește în moralitate, poate pentru că ajunge la libertate satisfăcînd această exigență: este recunoscător față de tot binele pe care știe că l-a primit și nu uită că i s-a făcut. Că i s-a făcut acest bine lui, și nu altcuiva. Iar dacă uită, atunci singurul vinovat este el și nu altcineva. Onoare ai în acest caz pentru că nu ești cuprins de *hybris*-ul atît de frecvent printre noi: sîntem orgolioși și, cu infinite vanități, ajungem să credem că „onoarea ni se cuvine", că este un dat al sinelui nostru, al imaginii unui eu gonflat. Omul de onoare, de pildă, dacă ajunge să înțeleagă că tot ceea ce a primit de la semeni, cunoscuți, prieteni, străini identificați sau nu, societate în ansamblul ei, cu școală, beneficii sociale diverse, și simte nevoia să nu creadă că totul i se cuvine, „că oricum el merită", dovedește prin asta că este cu adevărat un om liber. Omul de onoare onorează încrederea primită, n-o disprețuiește. Iar, vorba lui La Rochefoucauld, „onoarea dobîndită este, pentru el, o chezășie pentru aceea pe care trebuie s-o dobîndim". Apoi, onoarea se asociază, deloc fără motiv, unor virtuți necesare oricărui spațiu social solidar cu situații morale elementare. Astfel, am putea să ne gîndim, de pildă, că un om de onoare ar putea fi laș? Curajul nu este un ingredient oarecare al onoarei, ci este chiar element constitutiv al omului de onoare. Să fii pur și simplu un om laș, un fricos dovedit ar trebui să dezonoreze indiferent de numărul de „onoruri" cu care ajung acești oameni să fie gratificați ulterior. Spunem „ar trebui" și prin aceasta accentuăm, din nou, dimensiunea morală, și descalificăm, implicit, sfera moravurilor și a năravurilor din spațiul public autohton. Căci, astăzi, expresia atît de jignitoare „lașule" nu mai este resimțită atît de „neiertat" precum în etosul tradițional.

„Nu te poți sustrage de la îndatoriri, rămînînd totodată om de onoare."

SHAKESPEARE

Și, cu toate acestea, cînd se ivesc printre noi ființe curajoase fără de ostentație, pline de modestie autentică, oameni onești, străini de fățărnicii și micimi derivate din minciuni penibile, mari sau mici, simțim că avem motive să spunem: iată un om de onoare, și să dorim ca el să fie onorat, nu numai de noi, ci și de ceilalți. Onoarea ca valoare morală, ca însușire-calitate dezirabilă are, de asemenea, o frumoasă apropiere de alte cîteva virtuți: spiritul de dreptate, loialitatea, compasiunea, iertarea, umilința, buna-credință, simplitatea. Omul de onoare nu nedreptățește în chip brutal alte ființe pentru că, în cazul lui, imaginea de sine este cea care impune ideea că „nu poți fi rău și nedrept și să fii, în același timp, și confortabil cu ține însuți". În termenii unui perpetuu socratism necesar am putea spune: omului de onoare îi apare cînd trebuie și cum trebuie în chip salvator *daimon*-ul său interior, care-i interzice să cadă în dezonoare. Tot astfel, loialitatea ca virtute apare pe nesimțite în reacțiile omului de onoare. Acesta are deprinderi consolidate și convingeri morale ferme, încît ajunge să știe că opusul loialității este trădarea valorilor morale fundamentale, iar trădarea de sine coincide cu „trădarea umanității sfinte din fiecare ființă omenească" (Kant). Oricum, un atare sens al onoarei și al trădării se află destul de departe de sensul comun al onoarei cînd umilința resimțită de unii „oameni de onoare" era prilej de răzbunare sau duel. Nu vorbim, neapărat, de „onorabilii oameni ai mafiei", ci de faptul că practica duelului, de exemplu, consemna, în București, în anul 1922 că unul din cei doi fii ai lui Duiliu Zamfirescu a murit în urma unei provocări la duel „din motive de lezarea onoarei". Aici putem vedea, din nou, cîtă dreptate avea La Rochefoucauld cînd constata sapiențial: „Oamenii mărginiți (plini de orgolii de răzbunare) se simt jigniți de lucruri mici: oamenii mari le văd pe toate și nu se simt jigniți de ele". Rezultă că omul de onoare adevărat are, la limita de sus, virtutea umilinței: știe că nu poate fi nici umilit și nici jignit decît de propria sa lipsă de libertate, de îngîmfare, de trufie și de altele asemenea. Dar are vreo atingere calitatea onoarei cu virtutea iertării? Sigur că prezența mizericordiei este de natură să ne bucure în multe situații de viață, mai cu seamă cînd simțim pe propria piele cît este de insuportabil să vezi în jur neiertători mereu îndreptățiți, mereu încruntați, mereu nemulțumiți pînă la încrîncenări ce tind să surclaseseze orice limite. Dar nu-i putem pretinde, totuși, omului de onoare să se ridice în toate situațiile la înălțimea unei virtuți atît de nobile și atît de greu de atins. Poate că uneori e de ajuns că el să evite doar formele extreme ale „purilor și durilor neiertători din principiu" În rest, putem doar să-i cerem ceva din virtutea compasiunii și blîndeții, chiar a generozității și destul de mult din virtutea toleranței, dar mai ales a simplității. Îl recunoaștem ușor atunci pe omul de onoare prin firescul comportării sale, prin lipsa de orice stridență, de orice pretenție, de orice așteptare, de tipul: „Vedeți cît sînt de bun și de altruist?" În fapt, omul de onoare nici nu vrea să fie lăudat și nici nu se simte bine dacă cineva o face. Pentru el, datoria de a fi moral prin curaj și loialitate, prin corectitudine și onestitate, înseamnă încă o cărămidă la unitatea de sens moral a propriei sale vieți.

Nu pot încheia fără să mă gîndesc la un exemplu pe cît de simplu, pe atît de adevărat. Era anul 1965 și, în Facultatea de Filozofie, unii studenți au simțit, gîndind moral, că obediența nu-i onorabilă. Curajul lor demn i-a costat umilirea publică și pedepsirea prin exmatriculare. Cel mai onorat dintre ei, Stelian Vasar, onorat în tăcere de foarte mulți, a sfîrșit tragic absurd cîțiva ani după acest eveniment. Cîți oameni au îndrăznit atunci să-i apere pe oamenii de onoare riscînd ei înșiși, prin curaj și onoare, să atingă acele virtuți aflate în relație de frățietate cu onoarea, cu onoarea simplă, nudă? Inevitabil, puțini, dar doi dintre ei trebuie amintiți, pe lîngă decanul de atunci, Tudor Bugnariu. Aceste ființe rare cu simțul moral autentic al onoarei în sens kantian au fost Ileana Ioanid și Radu Florian. Pentru mine este un reper de onoare că i-am cunoscut pe acești oameni. Cu certitudine, ei au onorat pentru totdeauna statutul de filozof. Pentru elementarul motiv că au avut atitudine filozofică și etică în față existenței: cînd trebuie, cum trebuie. Atunci cînd se cuvine. Nu în viitor...

În fond, dacă ne gîndim bine, cam fiecare dintre noi purtăm în memoria noastră asemenea exemple sau unele foarte asemănătoare.

***Vasile Morar** este profesor de Etică la Facultatea de Filozofie a Universității din București.*

Nicoleta ROMAN

În căutarea onoarei pierdute

Edeja o lege nescrisă: onoarea se cîștigă greu și se pierde ușor. În cazul femeilor, despre care vorbim azi, este mai întotdeauna legată de sexualitate, de comportamentul public și de păstrarea unor aparențe ale respectabilității. Se știe, femeia a adus păcatul în lume și poate de aceea reprezentantele Evei sînt privite cu neîncredere pînă la căsătorie. Constantin Aricescu, într-o lucrare de popularizare intitulată *Misterele căsătoriei* (1861), analiza tocmai această relație între femeie și viața conjugală, făcînd adesea referire la Balzac, literatura și stilul de viață francez, privite ca model de elita vremii, aprecia că femeia este o *providență a familiei, balsamul oricărei dureri sufletești, focarul libertății și al civilizațiunii*. Într-un astfel de context, care reflecta o mentalitate a unei epoci în schimbare, responsabilitatea pe care femeia o avea cu privire la reputația sa socială era una majoră. Imaginea ei în societatea românească era distorsionată, în tonuri mai calde sau mai reci în funcție de cît de puternică era vocea care se făcea auzită. Călătorii străini, spre exemplu, îmbinau realitatea cu clișeele, preluînd și amplificînd, vorbind despre libertinajul general de care doar ea, femeia, se făcea vinovată; și aminteau cu toții de procesele de divorț, de cazurile de adulter și iubirile ilicite. Toate făceau ca teritoriul să pară și mai exotic, dacă luăm în considerare că țările române au fost pînă spre finalul veacului al XIX-lea sub semnul Imperiului Otoman. În 1836, Saint-Marc Girardin întreprindea chiar mai mult și nota părerea boierilor vremii despre moravurile societății lor: *De la ruși am luat libertinajul, de la greci lipsa de onestitate în afaceri, de la prinții fanarioți amestecul de lașitate și de vanitate, de la turci indolența și lenea; de la polonezi divorțul și acea mulțime de evrei săraci, care mișună pe ulițele noastre.* Cu alte cuvinte, viciul venea pe filiera altora, prin influențe și împrumut. Se putea chiar realiza o asociere etnică a acestor insinuări corupătoare, iar rușii erau cei mai vinovați de pierderea onoarei feminine. Pe de altă parte, Biserica, instituție care a gestionat multă vreme aspectele de viață domestică, desemna dintru început femeia drept păcătoasă și îl îndemna pe bărbat să caute virtutea în viitoarea nevastă.

Este însă onoarea femeii negociabilă? Mai poate fi ea recuperată? Iată o întrebare la care istoriile de viață regăsite prin filele de corespondență sau prin dosarele proceselor de la tribunal oferă un răspuns; un răspuns care ține cont de clasa socială și de mediul de proveniență.

La oraș, printre cei mari și cu stare

Boierii, negustorii, dar și funcționarii din aparatul de stat știu ce însemnătate are onoarea femeii, dar mai ales ce repercusiuni poate avea asupra renumelui familiei și a carierei lor. În 1832, soția hatmanului Teodor Balș a decis să plece de acasă și nu la moșie sau la vreun cunoscut, ci dincolo de hotarele principatului Moldovei, prin străinătăți. Simpla plecare, neanunțată, dar cu o întreagă suită, un calabalîc și o mică avere, de 3000 de galbeni, este un semn de ocară, iar marele boier se plînge mitropolitului. Amenință că dacă ea nu se va întoarce și nu va asculta de cuvîntul său, o va aduce în fața legii. Cu o autoritate juridică, dar și spirituală, acesta se grăbește să ia măsuri și, înainte de orice, îi scrie femeii aflate la Baden să se întoarcă alături de bărbat și să refacă un cămin care este pe cale să se destrame. Dincoace, în Valahia, în același an, prin aceeași situație trece și familia Samurcaș; mai bine zis, Bengescu-Samurcaș. Și asta pentru că soția, Marghioala Bengescu, este conștientă de vechimea și noblețea familiei sale de origine, în timp ce bărbatul ei provine dintr-un neam de greci, simpli venetici stabiliți aici. Ajunși la divorț, fiecare îl descrie pe celălalt și îl încadrează într-un tipar care se potrivește mentalității vremii. Ea este o soție imorală și o mamă denaturată, suspectată de relații intime cu un apropiat al familiei, fugită de acasă și întoarsă abia după cîteva luni; nu contează că a fost la rude și a căutat ajutor juridic și financiar, după cum singură va arăta. Motivul abandonării căminului ca prim pas spre adulter apare frecvent în cazurile de despărțire ale boierimii și Alexandru Samurcaș îl folosește și el, deși fără dovezi, pentru că știe – după vorba bătrînului Iordache Golescu – *cea mai mare rușine la orice muiere, al său bărbat a-și lăsa și la altul alerga.* Marghioala îi face și ea portretul: un risipitor nerecunoscător, fără nici o ambiție și, mai ales, nici o grijă față de cei doi copii. În plus, lipsit de staif, după cum am zice azi, pentru că familia sa nu are un trecut și nici avut de oferit. De aceea, femeia se și semnează în actele de la proces *Marghioala, de familie Bengească*. Cazul aduce în prim-plan cele două înțelesuri ale onoarei personale și familiale, privite prin prisma genului: pentru femeie, întotdeauna este vorba despre sexualitate, în timp ce pentru bărbat, de numele pe care îl transmite și puterea economică. Prin ceea ce spune și face, Marghioala Bengescu îl lovește pe soț în ambele. Ea este cea care provine dintr-o familie cu mai multă putere și influență locală, ea este cea care a adus moșii în patrimoniu și tot ea este cea care și-a sacrificat o parte din zestre pentru a-l îngriji cînd era bolnav de „patima lumească". „Numitu", după cum se referă la fostul soț, „au fost cel mai mare dărăpănat" și el este cel care i-a distrus ei onoarea prin viciile avute, nu ea lui prin plecarea de acasă. Că doar a plecat „de trai rău și groază", iar *copiii sînt veniți în vîrsta învățăturii și nici o educație nu au*. Alexandru Samurcaș nu are nici bani, nici putere, nici voință și deci nu oferă nimic familiei sale. Însă femeia este dispusă să ajungă la o înțelegere, numai să scape de el și să-și recapete bunul renume în societate, mai ales că și-a găsit un nou soț, ofițerul rus Pavel Lenș (Lențu). Îi plătește toate datoriile, care se ridică la cam 60.000 de taleri și se ocupă și de moșiile ipotecate. Desigur, cazul ei este unul relativ rar în societatea românească, dar arată o regulă de bază pentru elita cu bani: numele contează, iar onoarea se poate negocia și recîștiga și are, cu siguranță, un preț. Discuțiile ajung însă publice doar cînd orice intermediere privată, cu ajutorul rudelor și apropiaților, eșuează.

Printre cei mai săraci, la mahala și prin sat

Cu totul altfel stau lucrurile în mediile mai nevoiașe, în care femeia se găsește oarecum captivă hotărîrii bărbatului, cap de familie. Tînără, necăsătorită, fata putea cădea ușor în păcat, iar dacă îi era refuzată căsătoria, stigmatul social pe care-l căpăta nu o putea determina decît să ia drumul unei alte localități, unde

„Eu am ambiț, domnule,
cînd e vorba la o adică
de onoarea mea de familist…"

I.L. Caragiale,
O noapte furtunoasă

și putea lua viața de la capăt. Marginalizarea era prea puternic resimțită pentru a fi suportată, fiind una dublă; atît din partea familiei, cît și a comunității din care făcea parte. Tatăl sau fratele, în lupta de a-și scăpa familia de la dezonoare, o certau pe față în diverse moduri, de la violența bătăii pînă la repudiere. În mahala sau la sat, comunitatea ținea loc de familie preluînd sau uzurpînd atribuții. În 1838, cînd Uța, o tînără de șaisprezece ani, vine din satul Slănic în orașul Ploiești pentru a sluji într-o mică gospodărie boierească, știe prea puține despre viață. Fiul stăpînilor, Iordache, nu ține cont de diferențele de statut social și nici de regulile nescrise ale societății. Timp de aproape un an o amăgește pe față că îi va face zestre și va avea grijă de ea; așa, timp peste timp, întreține relații intime pînă cînd ea rămîne însărcinată. Fata caută să se căsătorească cît mai curînd, dar nu reușește. Toți cei din jur o observă în tăcere, iar cînd nașterea se produce – deși copilul se naște mort –, Iordache o îndeamnă „să nu mărturisească păcatul", să scape de trupul neînsuflețit, să-l arunce peste gard, în grădina vecinului. Numai și numai să nu afle lumea; căci dacă s-ar afla, ar avea de suferit și el, și ai lui. Dar „gura lumii nu tace" și vecinii cheamă autoritățile și își prezintă bănuielile. Momentul în care o înconjoară pentru a verifica dacă născuse recent și poate fi mama copilului mort și părăsit (și văd că din sîn îi curge lapte) este semnificativ. Acum iese la iveală păcatul și începe interogatoriul informal. Slugile casei însă fac un front comun, unindu-se în tăcere și discreție, încercînd să acopere astfel greșeala Uței. Bărbatul nu este pus sub nici o acuzație, iar Uța scapă, în cele din urmă, doar pentru a căuta alt loc și altă slujbă.

Pentru o astfel de comunitate, onoarea femeii este dificil de negociat și de recuperat. Iar dacă se formează o părere, fie ea și neadevărată, cu greu mai poate fi schimbată. Doar să ne amintim de Maria, din satul Cornești al județului Gorj, noră de preot, deci dintr-o familie cu principii și respect față de lege. Tot în 1838, după o perioadă de lungă supraveghere, aleșii satului o acuză de moravuri rele și, deși apărată de soț, își fac singuri dreptate și o alungă din sat „ponosluind-o de curvă". Femeia le socotește vorbe de necinste și îi cheamă pe toți în fața tribunalului să arate ce știu, să aducă dovezi. Sătenii nu pot sau nu se pricep să arate și pierd procesul. Astfel, satul a fost nevoit să plătească tînărului cuplu 300 de lei despăgubire, să o reprimească pe femeie, iar aleșii săi să suporte, pentru defăimarea adusă, cîte 50 de lovituri de nuia fiecare. Morala stă într-o zicere veche, a aceluiași Iordache Golescu: *Muierea bărbată, liniștită și cinstită, veselia casei și a bărbatului viață.* Păcat însă că Maria lui Gheorghe nu s-a încadrat în acest precept de bună cuviință; i-a lipsit cumpătarea, nefiind chiar liniștită din fire. Însă a recuperat ea în văzul tuturor tot ceea ce această lipsă i-a adus.

***Nicoleta Roman** este cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București. Cea mai recentă carte publicată este* „Deznădăjduită muiere n'au fost ca mine". Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea, *Humanitas, 2016.*

Raluca ALEXANDRESCU

Politică și reflexe democratice

Discursul public autohton contemporan, dominat de demagogie, populism și așa-zis patriotism, nu se încurcă, în mod evident, în subtilități conceptuale. Agenda publică este sufocată de insanități întărite de urletele asurzitoare ale hoților care strigă „Hoțul!", Justiția e arătată cu degetul de cei care o încalcă, iar groparii democrației se ocupă cu legile defăimării, folosindu-se de un concept vetust pentru a sufoca, autoritarist, libertatea de exprimare. Țărișoara să nu rămînă cumva cu onoarea nereperată!

În teoria politică, în schimb, onoarea este probabil unul dintre cele mai versatile, dar și mai invocate concepte, de la antici la moderni: marchează, alături de înțelegerea și definiția libertății, una din granițele fine ale raportării la arta guvernării. Versatil, pentru că se leagă, prin aria de cuprindere extrem de vastă, de simțul datoriei, de cinste, de patriotism (Cicero), de cuvîntul dat și de promisiuni respectate, dar și de o anumită disjuncție practicată de la Machiavelli încoace, între diversele tipuri de onoare (sau virtute), dintre care cea politică nu este decît una, diferită de ceea ce se înțelege prin morala comună.

Cîmpul de experiență, cum se spune în istoria conceptuală, al conceptului de onoare este printre cele mai substanțiale, comparabil ca întindere, durată și diversitate a semnificației cu cel al democrației. Atașată mai întotdeauna artei guvernării (adesea servind la definirea mai nuanțată a tipurilor de regim politic), onoarea (cu sora ei bună virtutea) face parte, rînd pe rînd, fie din instrumentarul de bază al bunului suveran, fie din lista scurtă a însușirilor savant și prudent dozate pentru a fi însoțitori credincioși în arta guvernării. Cum onoarea este adesea asociată cu virtuțile pe cîmpul de război, ea se regăsește în compania marilor șefi militari. Însă știința guvernării nu este sinonimă cu cea militară – uneori, chiar dimpotrivă –, așa încît suprapunerea celor două accepțiuni este adesea evitată și chiar descurajată (Platon fiind probabil exemplul cel mai cunoscut).

„În luptă poți pierde totul în afară de onoare."

MACHIAVELLI

Definițiile și rolul acordat onoarei sînt, în același timp, un bun indicator al transformărilor treptate în gîndirea politică spre modernitate. Distincția public/privat, pe de o parte, și separația Biserică /stat, pe de altă parte, participă la modificarea locului și sensului acordat onoarei în panoplia virtuților politice sau în portretul suveranului competent.

Din perspectiva filozofiei politice moderne, onoarea nu e un concept frecventat cu mare entuziasm: teoria democrației invită insistent la o prudență crescută în asocierea ei cu principiile guvernării democratice și mai cu seamă cu egalitatea condițiilor, considerată aproape incompatibilă cu onoarea.

Machiavelli este, se știe, unul dintre primii autori „iconoclaști": preluînd abundent exemple din istoria Romei, ajunge să convingă cititorul de relativa inutilitate practică, în arta guvernării, a unor reprezentări prea dogmatice în domeniul onoarei (care rămîne asociată, în umanismul civic, cu un anumit tip de patriotism). Pledoaria lui Machiavelli, departe însă de a fi una în favoarea necinstei sau a minciunii în politică, așa cum au lăsat-o să înțeleagă secole de vulgarizare *à outrance,* se concentrează într-o pledoarie pentru folosirea înțeleaptă a simțului datoriei și al onoarei într-o guvernare eficientă. Este evident, remarcă el în *Principele,* că „oricine înțelege că este întru totul spre lauda unui principe faptul de a se ține de cuvînt și de a proceda în mod cinstit, iar nu cu viclenie", dar „experiența vremurilor noastre ne arată că principii care au săvîrșit lucruri mari au fost aceia care nu au ținut prea mult seama de cuvîntul dat și care au știut, cu viclenia lor, să amețească mintea oamenilor". (Machiavelli, *Principele*, trad. Nina Façon, Humanitas, București, 2006, p. 183)

Probabil că discuția cea mai limpede produsă însă în știința politică modernă îi aparține lui Montesquieu, care definește extrem de precis virtutea politică și face distincția dintre aceasta și *Onoare* (în *Esprit des Lois,* vol. II, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1951). Astfel, virtutea politică este îndreptată către atingerea binelui general, spre deosebire de „virtuțile morale particulare" ori de „adevărurile revelate" (p. 255). *Virtutea politică* este principiul specific și necesar democrațiilor, spre deosebire de *Onoare,* care „însuflețește corpul politic, legile și chiar virtuțile monarhiilor" (p. 258) și este indisolubil legată de logica distincțiilor de clasă și rang dintr-o monarhie.

Democrațiile nu au așadar, din perspectiva definiției strict politice a onoarei, prea multe de împărțit cu ea. E amuzant – vorba vine! – de remarcat că în textul jurămîntului depus de parlamentari la începutul mandatului, formula de încheiere este, potrivit legii (nr. 8/2002), „așa să-mi ajute Dumnezeu", dar în art. 2 al aceleiași legi, formula poate fi înlocuită, la cererea deputatului/senatorului, cu „jur pe onoare și conștiință". Privind la calitatea majorității parlamentare actuale, conceptul de onoare este oricum limpede și temeinic golit de conținut.

***Raluca Alexandrescu** este conferențiar univ. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

Ancuța PROCA

Coduri de onoare

Onoarea, în westernurile clasice, nu era totuna cu legea, ba chiar se definea în opoziție cu ea. Eroul westernurilor nutrea respect pentru un cod al onoarei personal, nicidecum față de cel oficial, al legilor scrise, și acționa cu scopul îndeplinirii unei datorii (care, de cele mai multe ori, era un act de răzbunare), finalizate cu un schimb de focuri de arme.

● *Once Upon a Time in the West / Undeva, cîndva în Vest* (1968) de Sergio Leone.

În spaghetti-westernul lui Sergio Leone, *Once Upon a Time in the West / Undeva, cîndva în Vest* (1968), două fire narative, care se vor întîlni în final pentru deznodămînt printr-un act de dublă răzbunare, se desfășoară în paralel. Pe de o parte, într-o expoziție intenționat lungită, Jill McBain (Claudia Cardinale) e urmărită de cameră în cadre lungi, însoțită de muzica lui Ennio Morricone, pe tot parcursul său, de la coborîrea sa dintr-un tren, nerăbdătoare să fie întîmpinată, pînă la conștientizarea că nu va sosi nimeni pentru a o lua, urmînd trecerea sa cu o trăsură printr-un peisaj arid și pustiu, care îi e vizibil străin, și pînă la poposirea acasă la noua sa familie. Spectatorul știe mai multe decît știe personajul ei (printr-un montaj paralel, care ne arată pregătirile noii familii pentru a o primi cum se cuvine). Ajungînd la noua ei casă, Jill își va găsi toți membrii familiei, înșirați în fața casei, împușcați de o bandă de răufăcători. Pe de altă parte, în cel de-al doilea fir narativ, un bărbat misterios cu o muzicuță (Charles Bronson) îl caută pe același ucigaș al familiei McBain (Henry Fonda), însă spectatorul știe mai puțin despre el și despre motivația sa decît aflase despre Jill, și pentru că acesta păstrează tăcerea pînă în momentul răzbunării finale și al spălării onoarei. Legea nu își face datoria, lăsînd impresia unei abandonări totale a celor fără apărare în fața pustiului în care trăiesc. Motivația bărbatului misterios e una de „ochi pentru ochi", specifică codurilor westernului.

● *The Searchers / Căutătorii* (1956) de John Ford.

O situație în care în centru stă recuperarea, mai degrabă decît dorința de răzbunare, e cea din *The Searchers / Căutătorii* (1956) de John Ford. Un bărbat (interpretat de John Wayne) pleacă în căutarea nepoatei sale (Natalie Wood), pentru a o aduce acasă după ce fusese răpită de indieni, care îi devastaseră casa și îi omorîseră părinții. Spre deosebire de westernul lui Sergio Leone, nu atît uciderea adversarilor răufăcători e importantă în westernul lui John Ford, ci găsirea nepoatei, recuperarea sa care pare aproape imposibilă. Tipul de protagonist imaginat de Ford e un erou care respectă un cod al onoarei, dar care, spre deosebire de mai tînărul tovarăș de drum (Jeffrey Hunter), nu se arată deloc mulțumit de îndatorirea morală pe care și-a luat-o.

● *No Country for Old Men / Nu există țară pentru bătrîni* (2007) de Ethan Coen, Joel Coen.

Lucrurile devin mai nuanțate într-un film care păstrează parțial structura westernului, dar e adaptat prezentului, precum *No Country for Old Men / Nu există țară pentru bătrîni* (2007) al fraților Coen, în care un personaj este urmărit de cameră pe măsură ce duce la îndeplinire o serie de crime, pentru care spectatorul nu primește nici o motivație. Portretul conturat de frații Coen devine mai nuanțat în comparație cu un portret clasic al unui răufăcător sau erou tipic, de vreme ce codul după care acționează nu e doar personal (legea e împotriva sa), ci și necunoscut nouă – spectatorul nu află cine este și de ce ucide, iar problema care se pune este și aceea a posibilității cunoașterii lor.

***Ancuța Proca** este critic de film.*

Laura SITARU

Un bărbat lipsit de onoarea ce i se cuvine este un bărbat mort...

„Nu oricine ar înțelege asta, însă onoarea era singurul lucru pe care unii bărbați îl aveau pe lume (...). Un bărbat lipsit de onoarea ce i se cuvenea era un bărbat mort (...). Nimeni nu te băga în seamă cînd vorbeai; cuvîntul tău nu avea mai multă valoare decît o balegă uscată". (Elif Shafaq, *Onoare,* Polirom, 2013, p. 177)

Dinspre lumea islamică răzbat pînă la noi vești despre cumplitele crime de onoare care însîngerează ecranele televizoarelor și care accentuează sentimentul de respingere față de o societate pe care o catalogăm fără să stăm prea mult pe gînduri drept *barbară*. Din paginile de literatură ale acestui spațiu, pe care le citim cu aviditate și curiozitate atunci cînd ajung la noi, răsar personaje sfîșiate de lupta între *sharaf* și *hubb,* între onoare și iubire. Și ca să facem lumină de la început, deși onoarea este un principiu general care guvernează relațiile interumane în societatea arabo-islamică, aceasta sau, mai bine spus, lipsa sau nesocotirea acesteia se repercutează direct asupra femeii. Căci femeia este responsabilă cu onoarea, cu păstrarea acesteia și cu transmiterea ei mai departe către fiicele familiei. Căderea în dezonoare nu i se poate întîmpla decît unei femei, iar odată cu ea va fi dezonorat și aruncat în afara societății întreg neamul din care provine. (Este, probabil, pentru mulți dintre noi, momentul cînd memoria le scoate la suprafață pe eroinele din literatura română cultă și populară cu destine similare...)

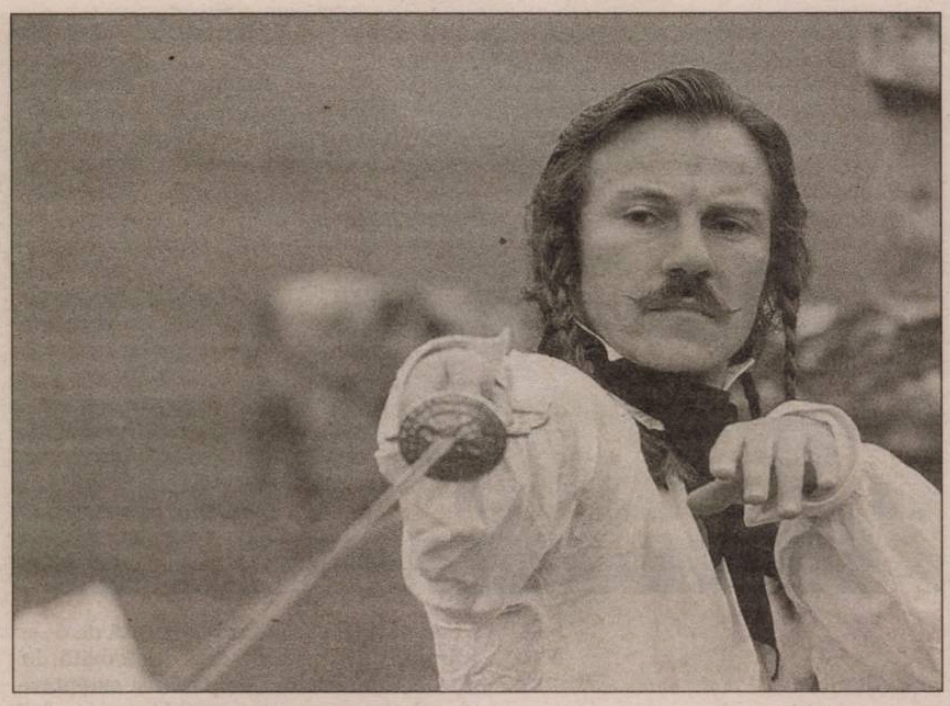

Căderea în dezonoare nu i se poate întîmpla decît unei femei.

Dar onoarea trebuie spălată! Este o datorie, la fel ca cinstirea morților sau rugăciunea. Nu i te poți sustrage decît cu riscuri sociale pe care nici un individ nu și le asumă în lumea arabo-islamică: Iskander, fiul lui Pembe din romanul *Onoare* al scriitoarei Elif Shafaq, decide fără ezitare să-și omoare mama pentru că se vedea pe ascuns cu un bărbat de care se îndrăgostise. În plină stradă, într-un oraș britanic. Căci prea puțin contează unde se află familia musulmană, cîtă vreme tradiția și presiunea comunității continuă să-și exercite forța strivitoare.

Conceptul de *sharaf* (onoare, cinste) este legat indisolubil de altele două care dau liniile generale de comportament virtuos în societatea arabo-islamică: *haram* și *halal* (interzis și permis). Poate că este potrivit de amintit aici că *haram*, cu varianta turcă *harem* care a intrat și în limba română, înseamnă în arabă loc sacru, sanctuar *(al-haram ash-sharif* este sanctuarul de la Mecca), lucru interzis, tabu. Și că, derivat direct al acestuia, *hurma(t)* înseamnă femeie. Astfel, și din perspectivă lingvistică și lexicală, femeia este un fel de sanctuar al bărbatului, al unui singur bărbat, iar onoarea este și trebuie să fie dominanta comportamentală a acestui *loc sacru*.

Teologia islamică este foarte riguroasă și explicită atunci cînd vine vorba despre *fara'id al-mar'a(t),* obligațiile femeii. Precum normele sociale, sau în strînsă relație cu acestea, preceptele teologice i-au trasat femeii o *listă de sarcini* pe care trebuie să le îndeplinească în cele cîteva roluri (puține) lăsate în seama ei. Deși avînd la îndemînă referiri ale textului coranic la egalitatea de roluri între bărbat și femeie, teologii musulmani au privilegiat, în lectura multor specialiști, acele ipostaze care pun în evidență superioritatea în toate a bărbatului. Femeia musulmană pare să existe pentru a răspunde nevoilor erotice și sociale ale bărbatului, dar este în același timp o tentație permanentă la integritatea morală (deci, implicit, religioasă) a acestuia. Este o *fitna,* o tentație continuă care, prin prezența ei și prin puterea de seducție, îl îndepărtează pe bărbat de la slujirea lui Dumnezeu, adevăratul său țel în lume. Literatura religioasă cu subiect erotic (altfel, foarte bogată) se concentrează îndelung pe modalitățile de limitare a influenței pe care femeia o are asupra bărbatului musulman, dînd impresia că aceasta ar fi, mai degrabă, o piedică în calea desăvîrșirii lui spirituale (religioase). Unii antropologi, critici înverșunați ai acestui mod de interpretare teologică, vorbesc chiar de o *alianță* între Dumnezeu și bărbatul musulman – mediată de teologi – care, împreună, au izgonit femeia din *normalitatea* conviețuirii.

Sawtu l-mar'ati 'awrat(un) – „Vocea femeii este o rușine" – spune o zicere arabă foarte cunoscută care ne dă o idee despre perspectiva tradițională asupra rolului acesteia. Sigur, sînt societăți și societăți în lumea arabo-islamică, aflate pe trepte diferite de evoluție și raportare la ceea ce noi numim aici, în cultura de inspirație occidentală, modernitate. Cum sînt și femei musulmane care și-au asumat roluri sociale importante, nu fără riscuri, și care au devenit modele. Însă onoarea familiei stă în continuare pe umerii lor, fiind cea mai importantă dintre responsabilitățile cu care sînt învestite. Onoarea nu poate fi *reperată*... sau poate da, dacă ne gîndim la cît de aglomerate sînt cabinetele medicale unde se face reconstrucție de himen, cu cîteva zile înainte de oficierea căsătoriei. Acest lucru nu exclude deloc tradiția cearșafului înroșit – element fundamental pentru începutul unei căsnicii în acord cu normele sociale în vigoare.

***Laura Sitaru** este conferențiar la secția de Arabă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București.*

Crima de onoare

Este uciderea unei persoane acuzate că a adus dezonoare asupra familiei. Victimele au fost omorîte pentru că au refuzat o căsătorie aranjată, au comis adulter sau au avut o relație dezaprobată de familie. În multe cazuri, crimele sînt comise chiar de către membrii familiei, de obicei victima fiind o femeie. Multe dintre cazuri au ajuns în tribunal, dar rămîn totuși multe nerezolvate sau nedepistate.

În unele părți ale lumii, femeile care au fost victime ale violului sînt, de asemenea, omorîte pentru „dezonoarea" de a fi căzut victimă și pentru rușinea pe care o aduc familiei. Se crede că anual au loc în jur de 12 asemenea crime. De obicei în familii din sudul Asiei sau din Orientul Mijlociu.

Unul dintre cele mai mediatizate cazuri din Marea Britanie a fost Banaz Mahmod, din Surrey, a cărei ucidere a fost organizată de tatăl și de unchiul ei, în 2006. Își părăsise soțul, plecînd dintr-un mariaj aranjat și nefericit, și începuse o relație cu un alt bărbat. Tînăra de 20 de ani a fost sugrumată și ascunsă într-o valiză, îngropată mai apoi în Birmingham, Anglia. Poliția britanică a fost aspru criticată pentru neimplicare, deși Mahmod îi contactase de mai multe ori înainte de moartea ei.

Shahien Taj, de la Henna Foundation, a spus că: „Onoarea ar trebui să fie un cuvînt cu conotație pozitivă. În mod cert, să numești o crimă «crimă de onoare» este o contradicție în termeni".

(Sursa: Honour Crimes, www.bbc.co.uk) **(S. G.)**

Andrei CHIȘCU

Manea și Oprea – respect de cartier

Cartierul copilăriei noastre, Ianculi, avea în anii '80, printre alții, două figuri reprezentative ale „malavitei", ale (ceea ce azi am numi) *bullying*-ului și delincvenței, de vîrste apropiate: tinerii Oprea și Manea. Profilul lor, corespunzînd băiatului de cartier, avea totuși cîteva nuanțe care-i deosebeau între ei: Oprea – un tînăr robust, voinic, blond spălăcit, tipul rusnac, cu fitilul scurt, dacă-i stăteai în cale, te bătea sau trebuia să-i dai niște bani ca să n-o facă. Manea – tuciuriu, cu o constituție normală, mereu cu un cîine maidanez lîngă el, pe care-l plimba într-o lesă (ceea ce-l făcea, în ochii mei, mai uman), știa să te facă din vorbe, șmecherește, și dacă aveai ceva de dat, să-i dai.

Într-o vară (pe vremea aceea toți copiii ieșeam afară să ne jucăm), îi văd pe cei doi că se întîlnesc. Oprea, oprindu-se, îi spune lui Manea: „Păi, ce facem, dom'le... hoț pe hoț se fură...?!" Nu am auzit ce i-a răspuns celălalt, era pentru prima oară cînd auzeam această expresie, formulată fascinant de clar, cert este că aceste vorbe mi-au rămas în memorie, cu ideea că și ei aveau ceva în lumea lor, ceva ce nu se face, ce trebuie respectat.

Lumea noastră vs *lumea voastră... și între ele o prăpastie*

După mulți ani, angajat al sistemului penitenciar, în încercarea de a găsi vreun sens unei realități străine și neprietenoase, am aflat despre organizarea lumii infracționale, ierarhie, onoare, despre ce se face și ce nu se face în lumea lor. Tipul de organizare pe verticală, minuțios și detaliat ca cel al cetelor îngerești din dogmatica ortodoxă (deși băieții numai de Dionisie Areopagitul n-au vreme!), stabilește reguli, limite rigide, roluri și competențe pentru fiecare categorie: „mărci", „jmecheri", „pachetari" (cei care primesc pachete, țigări, cafea și cu care pot cumpăra servicii), „sifoane" și „bulangii", o lume încremenită, ca orice lume dominată de frică și prejudecăți, de teroare, în care singura mișcare posibilă este de jos în sus, prin decădere, înjosire. O lume în care cei de „sus" nu trebuie să se înjosească făcînd activități sau munci atribuite, în lumea antisocială, celor „slabi" (să spele, să facă curat), celor vulnerabili: femeilor, victimelor abuzurilor sexuale, celor care nu se pot apăra singuri sau sînt ai nimănui („necăutații", cei pe care nu-i vizitează nimeni).

Prima mare regulă care consfințește distanța între lumea lor (antisocială) și lumea noastră (prosocială) este regula de a nu-ți trăda grupul, să nu „sifonezi", să nu dai informații despre ce facem „noi" *(cose nostre)*. În unele spații de deținere, unde gîndirea infracțională este alimentată și încurajată de un soi de stimă din partea autorității locului, această regulă de onoare este atît de puternică încît deținuții inferiori nici nu vor vorbi cu tine (ca străin, venit din afară), ba chiar n-or să te privească (se uită în jos). Pentru că le este frică de ce pot păți în camere dacă o fac. Pentru că nu pot avea încredere în tine. Le este teamă să nu fie controlați. „Pentru că pedeapsa ți-o faci cu noi, aici, în camera asta, și nu cuăia de pe coridor (cu garda)!"

Această viziune pune lumea într-o ordine, și pentru unii, și pentru ceilalți.

Una dintre tragediile din Penitenciarul Rahova, acum mulți ani, a avut ca

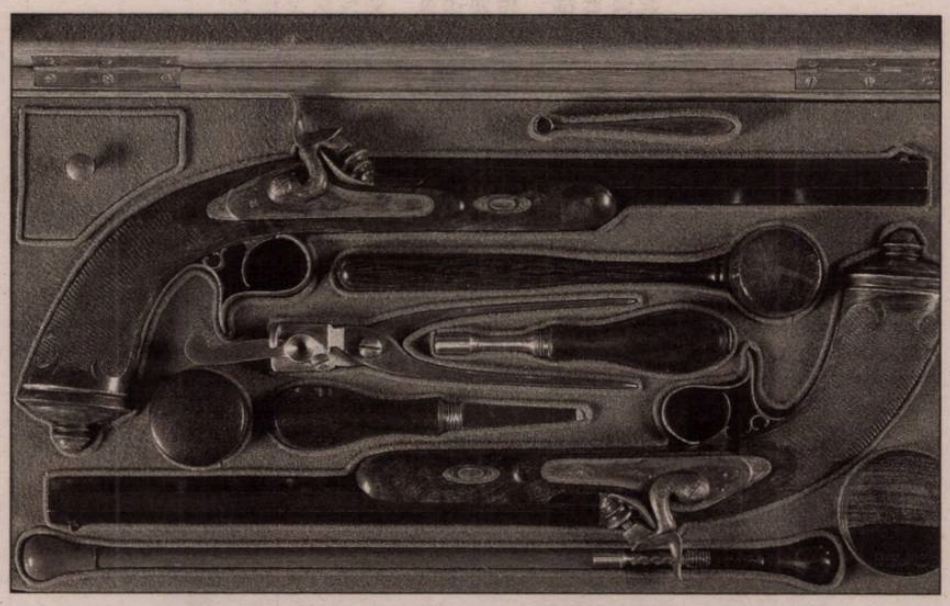

motivație o răzbunare generată de o „sifoneală": într-o dimineață de sîmbătă, după mai multe luni de pîndă și așteptare, un deținut omoară cu cruzime, cu o armă improvizată, un alt deținut, ieșit ca și el la clubul secției, pentru o partidă de biliard. Și asta pentru că, în urmă cu cîteva luni, colegi de cameră într-un alt penitenciar fiind, ultimul ar fi sifonat „gărzii" (instituției) că primul ar fi avut ascunsă o (altă) armă improvizată. Luni, cînd am venit la lucru, întîmplător, asist la următoarea scenă, din curtea instituției: deținutul-criminal era scos de la izolator și însoțit către locul unde urma să fie audiat de către procuror, în afara zonei de deținere. Ceilalți deținuți, de la geamuri, văzîndu-l, îl strigau, și-l întrebau: „Ce faci, băăă...?!?" Și, deși nimeni nu-l ovaționa, singurul său răspuns era să ridice mîinile încătușate desupra capului, a reușită, a victorie, cu o expresie de fericire și de beatitudine iradiantă pe chip. Pentru că ceea ce nu putea spune în cuvinte, corpul lui transmitea prin toți porii: împlinire!

„Cea mai mare onoare constă nu în a te folosi de onoruri, ci în a fi considerat vrednic de ele."

ARISTOTEL

Schimbarea este cu putință

Programul de comunitate terapeutică „Descătușarea", din care am avut șansa să fac parte de la înființare, din 1999, un program de schimbare comportamentală, le propunea acelora dintre deținuți care doreau acest lucru să ia parte la ore de grup, moderate de noi (un dramaterapeut, un psiholog și patru agenți), unde să învețe să observe ce se întîmplă în mintea noastră, a oamenilor, în general, apoi, în mintea lor, în particular, în situațiile care duc la violență sau infracțiuni, și cum să facă să schimbe aceste mecanisme cognitiv-comportamentale, *dacă vor să aleagă* să facă asta! Ceea ce pentru toți reprezenta o mare provocare, atît pentru cei din lumea infracțională, dar și mai surprinzător, pentru mulți dintre colegii noștri care considerau că este inacceptabil să te așezi să stai de vorbă cu „hoțu'" și, cu atît mai puțin, să te ții de mînă cu el (cum se întîmpla în cadrul unor exerciții). Ședințele de grup desfășurate cu regularitate cu deținuții, repetarea și întărirea regulilor prosociale, faptul că petreceam opt ore pe zi cu ei, acolo, pe secție, în încercarea de a le răspunde decent și rezonabil problemelor lor umane, i-au făcut să poată să vorbească cu noi despre diferențele dintre „lumea voastră" și „lumea noastră". Într-una dintre aceste ședințe, memorabilă, băieții dintr-o cameră, unii din ei membri ai unui clan interlop, încercau să mă convingă că ar trebui să aprob (aveam și acest rol) mutarea unui deținut „inferior" din altă cameră, în camera lor, pentru a le face curat, în condițiile în care eu nu eram de acord cu asta, deoarece ar fi

Regula de a nu-ți trăda grupul, să nu „sifonezi".

validat, pentru ei, ordinea și onoarea antisocială: *(cu patos!)* „...Domnu' Andrei, dumneavoastră nu înțelegeți!!! Pe noi ne știe lumea, ieșim la vizită sau la aer, și ne arată cu degetu': «...Ăsta-i a lu' X și scoate gunoiu'?!?» Nu se poate așa ceva!!! Ar fi o înjosire din partea noastră!" Pe acest considerent, unii dintre indicatorii noștri importanți ai programului în evaluarea, în termeni practici, a gradului de schimbare comportamentală a deținuților au devenit: (1) își spală singur lenjeria, (2) își face singur patul, (3) scoate gunoiul la ușă.

Nu toți au avut curajul. Cîțiva au îndrăznit. Dar asta și pentru că nu întotdeauna lumea noastră, prosocială, înțelege și are curajul, la rîndul ei, să le ofere sprijinul pentru o asemenea schimbare, „înăuntru" și mai ales „în afară", după eliberare.

***Andrei Chișcu** este psiholog clinician și psihoterapeut cognitiv-comportamentalist.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Nici Bill Gates nu ne mai salvează

Citez din cea mai recentă declarație pe tema educației a domnului președinte Iohannis: „Oricît de bogat ar fi Bill Gates nu ar putea să plătească lucrul pe care doresc, aș dori eu și îmi doresc foarte mult să îl schimb, este vorba de mentalitate, mentalitatea celor care dau educație, mentalitatea celor care înlesnesc educația și mai puțin a celor de educat, fiindcă ei trebuie educați. Nu trebuie să le schimbăm mentalitatea. (...) Nu e vorba de bani. Am mai fost puțin simpatic cînd le-am spus oamenilor: nu în bani stăm. Pentru că, pînă la urmă, dacă folosim 4% cu cap e mai bine decît 6% fără cap. Noi deocamdată sîntem cam între și cred că nu avem nevoie în primul rînd de mai mulți bani – chit că o să mă contrazică și rectorii, și directorii, și profesorii. Ar fi bine să avem, dar în primul rînd avem nevoie de o schimbare de paradigmă. Noi trăim într-o țară care dispune de cea mai mare bogăție de care poate să dispună o națiune, dispunem de inventitate, creativitate. Ceea ce vrem noi să facem este să le turnăm în forma competitivității. Or, asta, sigur, se poate numai prin educație de foarte bună calitate, la scară largă." (sursa: Mediafax).

Lăsînd la o parte unele neglijențe de exprimare, ar fi de făcut cîteva comentarii de fond pe marginea acestor afirmații ale domnului președinte.

■ Ar fi desigur inutil să visăm la banii mulți ai lui Bill Gates, revărsați generos, cu totul dezinteresat, peste învățămîntul românesc. Dar putem să „visăm" la banii furați în cei treizeci de ani de mai-marii instituțiilor, guvernelor, fabricilor, agriculturii, educației și la cîte am fi putut face cu ei: de exemplu, salarii mari în învățămînt cu care să atragem tineri bine pregătiți, inteligenți, harnici, deschiși la minte; sau am fi putut repara toate școlile din țară, ca să nu mai cadă peste copii, am fi putut cumpăra cărți și haine pentru cei săraci, am fi putut crea locuri de muncă pentru părinții lor ca să aibă timp și bani pentru a-i trimite la învățătură; am fi putut plăti experți în educație, de aici sau din străinătate, care să ne învețe cum să reformăm învățămîntul, programa, manualele, am fi putut trimite profesorii la cursuri de formare, pe scurt, am fi putut transforma acest domeniu într-unul cu adevărat performant, care să atragă competiția și valoarea. Și dacă toate astea nu ar fi „schimbat mentalitățile", atunci ce altceva?!

■ Dacă astea sînt singurele opțiuni, 4% cu cap sau 6% fără cap, atunci, cu spatele la zid și cu ochii la ceruri, o alegem pe prima. Dar nu ar fi mai bine 6% cu cap? Nu, nu cu capul unui Liviu Pop sau Valentin Popa, miniștri catastrofali ai Educației în guvernele acceptate, prea îngăduitor, de domnul președinte Iohannis.

■ Mă întreb, mai exact, cum se gîndește domnul Iohannis să schimbe „paradigma", cînd Ministerul Educației colcăie de incompetență, corupție și analfabetism? Cum am putea avea o „educație de bună calitate, la scară largă", în condițiile în care școala românească a pierdut de mult bătălia cu sărăcia și furtul? Ar fi ajutat, măcar așa, cît să ne dea curaj, niscaiva proteste prezidențiale, în fața nefăcutelor domnului Pop, în dreptul numirilor scandaloase făcute la ministerul în cauză sau împotriva plagiatelor academice. Dar n-a fost să fie.

■ Iată ce mai spune președintele țării: „Vă dau un exemplu care subliniază ceea ce am spus. La o mare companie din Silicon Valley a făcut cineva o numărătoare, să vadă ce limbi, în afară de engleză, se vorbesc. Prima limbă străină care se vorbește acolo e limba română. Deci oameni avem, dar îi folosim în America, Italia, Spania, Marea Britanie, în toată lumea. Trebuie să lucrăm un pic mai mult ca să se simtă acasă ca acasă și întreaga educație să devină un bun al întregii națiuni." Nu, domnule președinte, se pare că tocmai oameni nu prea avem, căci cei care vorbesc limba română în Silicon Valley au cetățenie americană și singurul lucru pe care îl mai „produc" pentru țara natală sînt cîteva cărți poștale pline de dor...

Discursul domnului Iohannis suferă de o anumită inadecvare. Se vorbește despre schimbările (necesare) din învățămînt ca despre schimbatul lustrei dintr-o sufragerie: ne trebuie ceva șic, *up to date,* ca să reîmprospătăm aerul. Din păcate, lucrurile nu mai stau deloc așa: de fapt, stau atît de rău, încît e de crezut că nici averile a trei Bill Gates nu vor fi de ajuns ca să urnească reforma.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Viața-n poze

Statul pe Facebook, cu siguranță, te deformează. Ajungi, în anumite momente și perioade, să fii mai atent la imaginea ta de acolo decît la viața reală. (Desigur, chestia asta nu e valabilă pentru toți și nu întotdeauna.)

În acest scop, vrînd-nevrînd, cumva subconștient și, repet, doar în perioadele obsedate (!), sfîrșești prin a percepe realitatea din jur ca pe un potențial album. Pe unde te duci, nu mai vezi lucrurile în sine, ci îți imaginezi cum le-ar sta în poze.

Sînt mai multe categorii de imagini care s-ar potrivi în lumea ta falsă. Pardon, semi-adevărată. Mai întîi, cele cu tine însuți/însăți. Complicată poveste... Nimeni nu poate spune despre sine că e perfect. Fiecare își cunoaște, mai bine decît oricare altul, imperfecțiunile, unghiurile nefericite din care nu ar vrea niciodată să apară într-o poză. Rotunjimile nedorite de care nu mai are cum să scape (sau cel puțin așa pare). Asimetriile, dizarmoniile, inconsistențele. Ca atare, singurele poze posibile sînt cele pe care ți le faci singur sau pe care ți le face altcineva sub supravegherea ta (mai greu). Instantaneele făcute, cu diverse ocazii, de entuziaști fac mai mult rău decît bine. În sensul că în ele nu vei apărea niciodată din semiprofilul ideal care-ți face fața mai puțin rotundă, nici la distanța acceptabilă ca să nu se vadă chiar toate ridurile. Așa că n-ai decît ca, la orice eveniment colectiv, să fii vigilent cu inițiativele celorlalți, terorizîndu-i cu afirmația, repetată, că nu vrei să te pună pe Facebook, și cu atît mai mult să te tag-uiască fără acordul tău. La care se adaugă *selfie*-urile pe care ți le poți face, chiar și pe cele demodate, prin oglinzi – riscul fiind să apari într-o atmosferă indecentă și, pînă la urmă, penibilă de toaletă. (Din care doar o doză de autoironie te mai poate salva.)

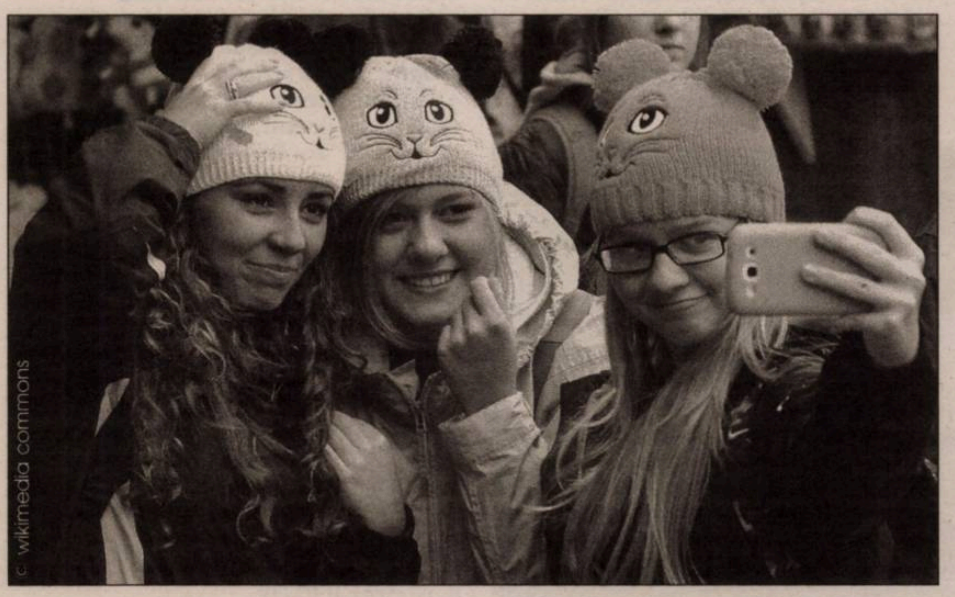

© wikimedia commons

Urmează pozele de familie. Astea, de obicei, îți ruinează orice sărbătoare. Pentru că, în loc să trăiești momentul în realitate, în prezent, să te bucuri de tortul în care suflă copilul și de prezența pe lîngă tine a vreunui bunic, tu ai învățat să trăiești în diacronie: nu savurezi clipa în sine, ci ești mereu cu gîndul la următoarele, anticipezi agil ca să poți fi pregătit cu telefonul. Cine știe, poate tocmai în clipa următoare se va ivi momentul adecvat care-i va aduce familiei tale imaginea ideală pe Facebook. Imagine care să nu fie nici prea idilică (prea multă siropoșenie pare falsă, bate la ochi), nici prea convențională (mereu trebuie să găsești cîte o chichiță care să te diferențieze de alte familii la evenimente asemănătoare, pentru că tu nu ești ca toată lumea). Și așa, în timp ce tai tortul cu pirați al băiețelului tău care face trei ani, ești parțial cu gîndul acolo și parțial la momentul următor, cînd copiii se vor duce să se joace la bile, și deja ai în minte cam din ce unghi îți poți surprinde odrasla perfectă scoțînd capul din amalgamul colorat.

Cînd mergi pe stradă, Facebook-ul se deplasează odată cu tine. Cam orice vezi e realitate, dar și imaginea ei. Observi un anunț caraghios, repede mintea procesează: l-or mai fi pus alții pe *wall* înaintea ta? E destul de neobișnuit? E destul de ironic? Ce comentariu ai putea face fără să fii ridicol, fără să fi spus prea mult, dar nici prea puțin și avînd și o fărîmă de înțelepciune și filozofie existențială? Vezi o pisică și imediat o evaluezi: e tărcata clasică, OK, s-a mai văzut. Dar în ce poziție stă? Cum se uită la mine? Cum își ține coada? Dacă întrunește punctajul peste medie la toate aceste complicate criterii, are o șansă să fie pe *wall*-ul tău și să adune *like*-uri.

Pe stradă există mai multe „abordări". E cea informativă, în care prezinți, pur și simplu, lucruri din jur. Graffiti, de pildă. Case și ferestre altfel. Cea civică, în care semnalezi nereguli. Cea ironică, în care dai în vileag absurdul diverselor situații. Și cea poetică.

Aici mă opresc mai mult și îndrăznesc să schimb, puțin, registrul. Uneori mi se întîmplă să văd în jurul meu, mergînd pe stradă, pur și simplu lucruri care mă impresionează. Un pom printre ale cărui crengi apune soarele. Trei ciori pe o creangă, uitîndu-se la mine. O bucată de cer printre blocurile cenușii cu dungi bleu, roz, indigo, portocalii sau/și galbene. Cerul reflectîndu-se în apă într-o simetrie perfectă. Un vîrf de munte în nori. Înserarea printre case vechi. Luna care abia se ițește. Un copac creponat întesat de vrăbii.

Și lista ar putea continua aproape la infinit. Cert e că, atunci cînd vezi asemenea imagini care chiar te emoționează, se duce toate chestia cu anticiparea și diacronia. Nu mai ești conștient de „amenințarea" Facebook-ului. Te bucuri de ce vezi în jurul tău, chiar dacă percepi realitatea în sine, dar și ca imagine. Emoția și trăirea estetică reală alungă falsitatea și calculul. Da, faci și poze lucrurilor impresionante din jur, dar le faci trăindu-le de-adevăratelea. Cred că e o combinație care funcționează și prin care ne mai putem scuza doza de exhibiționism. Întrucîtva, benign.

„Poezia care mă ascunde, mă divulgă“

– interviu cu poeta Nora IUGA –

Este poezia un gen literar care precedă proza?

Majoritatea scriitorilor încep cu „poezia“, fiindcă poezia te ia prin surprindere. Începe să-ți cînte singură în cap, nu trebuie să faci nici măcar un efort să-ți pui într-o ordine, cît de cît logică, o amintire sau un vis, cum crezi tu că-ți impune proza.

Tot cu poezia începe literatura, poate chiar manifestarea artistică a lumii, în general. În așezările tribale ale comunei primitive, această rostire spontană lipsită de sensuri logice, în care abundau ritte că e de bine. Iată, am motive să mai zăbovesc pe-aici. Și unde mai pui că mă scapă și de calificativul de „grafomană“.

Este „scrisul“ o formă de evadare?

După exemplul de mai sus, e greu de crezut. Cred că e mai curînd o formă extremă de evadare din captivitate. Oricît de mult m-ar respinge lumea poeților, îmi dau seama că depind iremediabil de poezie (de „scris“, în general), fiindcă eu nu-mi propun „ce“ sau „cum“. Chiar dacă momentul de reculegere, susținut de studenții de la Facultatea de Muzică la înmormîntarea limbii române, sacrifica-

„Cred că e mai curînd o formă extremă de evadare din captivitate.“

murile naturii, se însoțea cu muzica și cu dansul, ceea ce demonstrează, fără drept de apel, că poezia nu se învață, se face singură. Cred că e cel mai puternic argument că la început a fost „sunetul“, întîia sămînță a „cuvîntului“.

Concepeți viața fără scris?

Scrisul e organic pentru poet. El nu-și poate părăsi poezia, decît atunci cînd îl părăsește ea. Infidela e mai totdeauna poezia. Hölderlin a scris și după completa întunecare a minții sale. N-am să înțeleg niciodată fenomenul Rimbaud. Se pare că el n-a suportat să-l părăsească ea și i-a întors spatele.

Pe dvs. poezia nu v-a părăsit, dar nici dvs. nu v-ați îndepărtat, i-ați rămas în preajmă. Vă considerați grafomană?

Nu cred că un artist devine mare datorită numărului de cărți scrise sau anilor care i-au fost hărăziți. Nimic nu mă face să mă simt mai ridicolă decît atunci cînd mi se atribuie apelativul de *„grande dame“*. Decît să primești azi un Nobel, e mult mai onorant să fii un etern „nominalizat“. Mi-e greu faptul că n-apuc de trei luni bune să mă întorc la cartea de proză despre Sibiu, „orașul promis“. Poată de ultraperformantele arme electronice, eu n-aș putea să-mi fac poezia să tacă. Pentru că am constatat că incontrolabilul creier al poetului scrie în gînd, chiar și în somn.

Rămîne partizanatul cuvînt-cheie pentru „un loc“ pe „terenul“ literar?

Da, cu siguranță, dar asta n-o știe decît poetul în cauză. Regia de promovare e în mîna criticii, care e o morișcă acționată de marele patron. Promovarea e o trambulină care nu mă mai tentează. Medaliile de merit nu le iau cu mine, nici cărțile de poezie. Dar ea, „poezia“, rămîne în eternitate în alcătuirea mea cosmică. Chiar și pe Alpha Centauri forma mea de existență va fi întotdeauna impregnată de o vibrație artistică.

Îmi imaginez că vă place poezia postmodernă...

Cum să nu-mi placă postmodernismul? Întotdeauna am încercat să fiu în pas cu tinerii. Uneori chiar să-i devansez. Nu toți poeții îmbătrînesc. Villon nu îmbătrînește. Curios, minimalismul, da! Cum să-mi explic asta?

Cum vedeți poezia: o ascunzătoare sau mai degrabă un mod de a te divulga?

Poetul crede că se ascunde, dar, de fapt, scriind își divulgă toate monstruozitățile. Cînd ține morțiș să se facă înțeles e de o banalitate absolută. Poezia care mă ascunde mă divulgă cel mai bine.

Se tot vorbește despre starea de spirit a scriitorului. Există momente și locuri propice pentru scris?

Poezia, ziceam, se scrie singură. De multe ori poetul încearcă să scrie ce se poartă. În literatura noastră tînără, se pare că „insuportabilul“, „atracția obscenității“ „urîtul în exces“ sînt nesfîrșite, chiar cînd te bucuri de sănătate, de femei, de glorie și de călătorii. De fapt, n-ar trebui să mă mire, fiindcă eu însămi recunoșteam că poezia nu ține de dispoziție, nici de timp, nici de loc. Spuneam chiar că se scrie singură. Inspirația e determinantă. Ea cheamă poezia, ea o anunță, poate ne vine din „ceruri 'nalte“, nu de la îngeri, mai curînd din fiziologia noastră, din amprenta noastră hormonală acordată la timp și la loc. Creația este stringent legată de poziția noastră cosmică. Eu așa simt. Poezia depinde foarte mult de starea de îndrăgostire, de perioadele cînd visezi mult. De cele mai multe ori, vine cînd nu te-aștepți, la trezirea din somn, spunînd cu ochii-nchiși: „Iese-un cal din fierărie“.

Pînă la urmă, „scrisul poeziei“ se învață?

Imposibil. N-am văzut mari artiști ieșiți din școlile de creație. Cred că și Rimbaud mi-ar da dreptate, nu numai Rilke, cu care am corespondat pe vremuri în scrisorile lui către un tînăr poet.

De ce ați ales România?

Nu am ales eu România, ea m-a ales pe mine. Cum m-a ales poezia. Eu aș fi vrut să aleg scena. Nici omul, nici natura, n-au intenția. Intenția e a drumului.

a consemnat Mihaela STANCIU

Nora IUGA

O dimineață ca floarea-soarelui

nu e grav
carnea nu cade de pe os
cînd telefonul nu răspunde
și tunelul are două urechi simetrice
prin care glontele trece
fără să se întoarcă pînă și
floarea-soarelui o ține pe-a ei
cu dinții negri ca toți negrii
cu dinții galbeni ca un galben
așa-i dimineața asta o cursă
de nori pe cerul gurii
și brusc s-a oprit vîntul
și mi-a făcut loc să trec
atunci m-am lovit de Sebastian
el avea un dreptunghi
eu un triunghi isoscel
se amușinau, dădeau din coadă
ne trăgeau după ei în tufiș
șușoteau pe după frunze cu vîntul
despre cea mai iubită figură
geometrică
pierdută în luncile Brestului
și-atunci a venit coțofana
și mi-a tras pielea ușor de pe mînă
falangele mele s-au făcut
transparente
și-au început să picure un zer acrișor
de vacă bătrînă
veneau pisicile veneau pisicile
le primeam în pat
căutam capacul albastru
să nu se vadă ce-i înăuntru

Costică BRĂDĂȚAN

Portretul lui Ivan Ilici ca Dasein

Costică Brădățan *(n. 1971) este profesor de studii umaniste la Universitatea Texas Tech, SUA, și profesor onorific de filozofie la Universitatea din Queensland, Australia. De-a lungul anilor a mai lucrat la Universitatea Cornell, Universitatea din Miami, Universitatea din Wisconsin-Madison, Universitatea Notre Dame și Universitatea Arizona State, precum și la o serie de universități din Europa și Asia. A scris, printre altele,* O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX *(Editura Fundației Culturale Române, 2000),* Jurnalul lui Isaac Bernstein *(Nemira, 2001),* The Other Bishop Berkeley: An Exercise in Reenchantment *(Fordham University Press, 2006),* Dying for Ideas: The Dangerous Lives of the Philosophers *(Bloomsbury, 2015) și* In Praise of Failure *(în curs de apariție la Harvard University Press). Lucrările sale au fost traduse în diverse limbi. A publicat de asemenea recenzii de carte, eseuri și editoriale în* The New York Times, Washington Post, Times Literary Supplement, Aeon, Dissent, The New Statesman *etc. Costică Brădățan face parte din echipa redacțională a revistei* Los Angeles Review of Books *și coordonează două colecții de carte: „Philosophical Filmmakers" (Bloomsbury) și „Philosophy beyond Boundaries" (Columbia University Press). Fragmentul de față reprezintă o avanpremieră din cartea* A muri pentru o idee. Despre viața plină de primejdii a filozofilor, *în traducerea lui Vlad Russo, carte în curs de apariție la Editura Humanitas.*

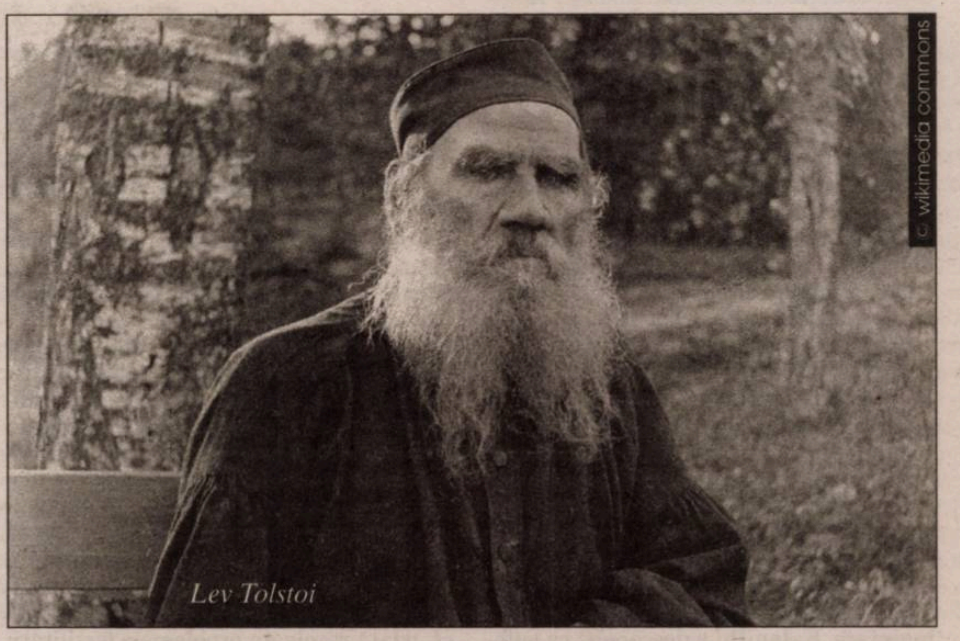

Lev Tolstoi

Specialiștii au observat că, în *Ființă și timp,* Heidegger vorbește despre *Dasein* ca „ființă întru sfîrșit" într-un mod foarte asemănător cu cel în care Tolstoi tratează moartea în *Moartea lui Ivan Ilici (Smert' Ivana Il'icia,* 1886). Pe alocuri asemănarea este atît de izbitoare, încît termenul „pastișă" n-ar fi deplasat. Și totuși, în chip ciudat, Heidegger îl citează pe Tolstoi în cartea sa o singură dată – ba chiar și atunci într-o simplă notă de subsol. Recunoaște că l-a citit, dar o face atît de fugitiv, încît posibilitatea unei influențe semnificative e scoasă din discuție.

De fapt, vrînd parcă să-l îndrume pe cititor pe o pistă falsă, el lasă impresia că a citit greșit nuvela: „În nuvela sa *Moartea lui Ivan Ilici,* Tolstoi a înfățișat fenomenul zdruncinării și prăbușirii acestui «se moare»". Numai că subiectul nuvelei lui Tolstoi nu e ăsta – sau nu în primul rînd. Lucrul absolut remarcabil în acest paralelism este că moartea ambelor personaje – *Dasein*-ul lui Heidegger și Ivan Ilici al lui Tolstoi – e proiectată pe fundalul vieții neautentice a impersonalului „se". În mod obișnuit, crede Heidegger, noi nu sîntem noi înșine: trăim într-o stare de alienare. Gîndim cum „se" gîndește, ne îmbrăcăm cum „se" îmbracă lumea, în general trăim cum „se" trăiește. *„Dasein*-ul – spune Heidegger – se află sub autoritatea celorlalți." Propriu-zis, „el însuși nu este; ființa i-a fost confiscată de către ceilalți. Bunul-plac al celorlalți dispune de posibilitățile de ființă cotidiene ale *Dasein*-ului." El este jucăria impersonalului „se", și ca atare nu-și aparține. „«Fiecare dintre noi» aparține celorlalți și le consolidează puterea." Ceilalți sînt aici o masă indistinctă, o entitate fără chip și nume. I-am întreba zadarnic cine sînt cu adevărat: „«Cine»-le nu este nici cutare și nici cutare, nici «fiecare dintre noi», nici cîțiva și nici suma tuturor. «Cine»-le este neutrul, impersonalul «se» *[das Man]*". Impersonalul „se" este aproape oricine și nimeni în particular. El poate fi imitat și înlocuit la nesfîrșit. Dacă vreunul dintre ei își dă duhul, un altul îi ia locul imediat. Nimeni nu va remarca deosebirea, fiindcă nu există deosebire: „fiecare altul este precum celălalt". Faptul că impersonalul „se" e interșanjabil nu înseamnă că e lipsit de putere. Puterea lui e formidabilă și provine tocmai din faptul că poate fi reprodus la infinit: „În această ne-ieșire în evidență și neputință a distingerii, impersonalul «se» își desfășoară adevărata dictatură".

Una dintre cele mai importante funcții ale lui „se" este să dea naștere la norme, reguli și standarde ale bunului-gust. Dacă vrei să trăiești în societate, trebuie să te comporți așa cum „se" spune că trebuie, și făcînd asta lași impersonalul „se" să-ți pătrundă în viață. Așadar, în cotidianitatea sa medie, *Dasein*-ul există sub forma impersonalului „se" – și exact așa și-a trăit viața și Ivan Ilici. Mai mult, în viziunea lui Tolstoi, aceasta este o trăsătură în cel mai înalt grad „distinctivă" a lui Ivan Ilici: „Încă din primii ani se arătase atras ca musca de lumină de oamenii situați în poziții înalte". Mereu gata să le fie pe plac, „își însușise felul lor de a fi, concepțiile lor asupra vieții". În nuvelă, rolul impersonalului „se" e jucat de „oamenii situați în poziții înalte", care rămîn, așa cum se și cuvine, lipsiți de chip și nume, dar exercită o influență covîrșitoare asupra unor oameni ca Ivan. Tolstoi analizează conștiința eroului său pe măsură ce se transformă în urma întîlnirii cu impersonalul „se". Vedem cum toate impulsurile bune care i-ar fi putut sta în fire sînt treptat înlocuite cu tot ce „se" declară a fi de dorit.

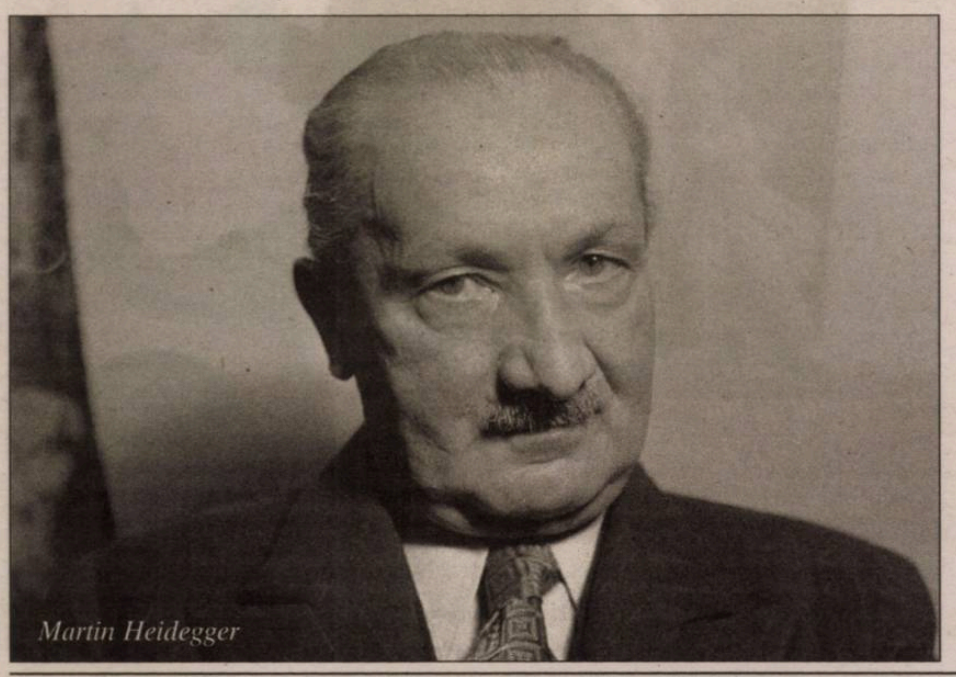
Martin Heidegger

Impersonalul „se"

Ca student, bunăoară, Ivan făcuse unele lucruri „care i se păruseră înainte mari ticăloșii și care îi inspirau un dezgust față de el însuși chiar în timp ce le săvîrșea". Dar, mai tîrziu, văzînd că „oamenii de rang înalt procedau la fel fără a se simți prost din pricina asta", a lăsat dezgustul la o parte „și nici măcar amintirea lor nu mai reușea să-i provoace amărăciune". Cîtă vreme se comportă potrivit normelor stabilite de impersonalul „se", Ivan Ilici nu are a se teme. Ba chiar o asemenea comportare îi sporește „respectabilitatea" socială. Impersonalul „se" e un stăpîn generos, iar supunerea față de puterea lui se lasă cu recompense frumușele. Mai tîrziu, ca tînăr procuror, Ivan se va deda chiar unor „chefuri" și unor „vizite într-o stradă îndepărtată după cină". Va încerca chiar „să cîștige bunăvoința șefului, ba chiar și a soției șefului". Dar toate astea „într-un ton atît de just, că nu se putea spune nimic rău despre el".

În chip aproape firesc, sînt îngăduite și gesturi de revoltă, atîta vreme cît ele urmează calea care „se" cuvine. Mai mult chiar, cu condiția să aibă aprobarea prealabilă a celor sus-puși, un dram de contestare e bun – atît pentru autoritatea contestată, cît și pentru contestatar. Cea dintîi capătă astfel o aparență de mai mare legitimitate, iar cel de-al doilea pare mai puțin laș în propriii ochi. La un moment dat, de pildă, se spune că Ivan Ilici „păstra o distanță demnă față de autoritățile guberniale", afișînd „o vagă neplăcere la adresa guvernului".

Toate astea sînt de-a dreptul înduioșătoare. La Heidegger, *Dasein* nu face nici el altceva: „Ne desprindem de «marea masă» și ne retragem așa cum se retrage îndeobște; ne «indignăm» de tot ce îndeobște se consideră demn de indignare". Dar distanța pe care atît Ivan, cît și *Dasein*-ul o iau față de impersonalul „se" nu e nici cu o cîtime mai mare decît cantitatea de libertate iluzorie pe care acest „se" le-o lasă spre a se juca cu ea. Pe măsură ce Ivan Ilici urcă pe scara socială, viața lui se conformează total postulatelor lui „se". E atît de priceput în arta obedienței, încît, pînă și atunci cînd ia hotărîri ce-ar trebui să fie personale – bunăoară, cînd alege o carte de citit –, nu el face alegerea, ci impersonalul „se": uneori, după prînz, Ivan citea „o carte care făcuse vîlvă". Și exact același lucru îl face și *Dasein*-ul lui Heidegger într-o situație asemănătoare: „citim, privim și judecăm literatura și arta așa cum se privește și se judecă".

Putem ține cartea în mînă, dar de citit nu noi o citim, ci impersonalul „se". Ba chiar de cele mai multe ori același „se" o și scrie. Confirmînd observația lui Heidegger potrivit căreia, în cotidianitatea noastră, „ne bucurăm așa cum se bucură îndeobște", Ivan adoptă un stil de viață care, departe de a-l individualiza, îl așază în rînd cu gustul și moda dominate de acest „se". Să luăm, de exemplu, felul în care-și aranjează noua casă. Abia promovat și vrînd să se ridice pe scara socială, Ivan se lansează într-un grandios proiect, acela de a face din casa lui cel mai original și mai atrăgător cămin pentru el și familia lui. Iar rezultatul este „uimitor". Enormele sale eforturi dau roade. Numai că, după cum remarcă Tolstoi cu fină ironie, Ivan făcuse „ceea ce fac toți oamenii dintr-o anumită clasă pentru a semăna cu toți oamenii dintr-o anumită clasă".

În final, casa lui „semăna în asemenea măsură, încît nu mai avea cum să-ți atragă atenția". Și firește că așa era – cîtă vreme nu el și-a decorat casa, ci impersonalul „se", nici nu putea fi altfel. Orice ar face, Ivan Ilici nu e niciodată el însuși, ci întotdeauna altcineva: o ființă lipsită de chip și nume. Ivan este chiar impersonalul „se". „Astfel își ducea viața", spune Tolstoi. Și-a creat un „cerc de prieteni", iar în casa lui „veneau și oameni importanți". Iată deci cum a trăit Ivan Ilici. Dar oare cum a murit? A scăpat măcar cu acest prilej de impersonalul „se"?

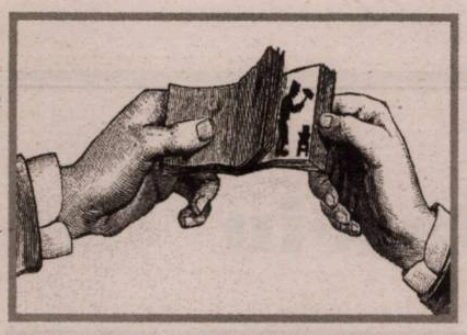

Marius CHIVU

feed**book**

Pe moarte

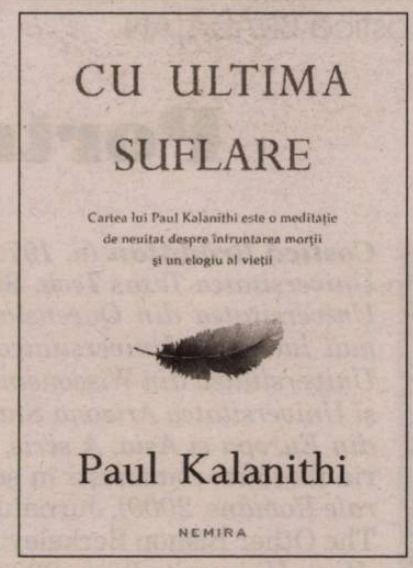

● **Paul Kalanithi, *Cu ultima suflare*, traducere de Monica Șerban, Editura Nemira, 2017.**

Memoriile neurochirurgului Paul Kalanithi încheie, deocamdată, seria de cărți de non-ficțiune recenzate aici despre experiențele din preajma morții: Joan Didion, *Anul gîndirii magice* (Pandora M), Oliver Sacks, *Recunoștință* & *În mișcare. O viață* (Humanitas), cu referințe mai vechi la Julian Barnes, *Nimicul de temut* & *Niveluri de viață* (Nemira). Dintre toate acestea, mărturia neurochirurgului american Paul Kalanithi (1977-2015) este, de departe, cea mai emoționantă și se apropie, ca nivel al introspecției, de eseurile lui Barnes. Un detaliu care te marchează încă de la început este faptul că, spre deosebire de Sacks, John Gregory Dunne (soțul lui Didion) și Pat Kavanagh (soția lui Barnes), care au murit la vîrste înaintate, Kalanithi a descoperit că suferă de cancer la plămîni la doar 36 de ani. Ca și Sacks, și-a anunțat boala/moartea într-un eseu confesiv din *The New York Times* intitulat „Cît timp mai am?".

Kalanithi reușise să fie privit ca o personalitate ce avea să marcheze neurochirurgia: pînă la treizeci de ani obținuse diplome de masterat, doctorat și post-doctorat în literatura engleză, biologia umană, istoria și filozofia științei și a medicinei și neuroștiință la universități precum Stanford, Cambridge și Yale, iar Academia Americană de Chirurgie Neurologică îl premiase pentru cercetările sale. Cînd a aflat că are cancer, trecea printr-un moment de criză în căsnicie și n-avea copii. Ce-i rămînea de făcut?

Confesiunea lui este impresionantă de la un capăt la altul. Ca și Sacks, care, cu cîteva luni înainte să moară, își propunea să studieze și să scrie „mai mult", Kalanithi dovedește o devoțiune uluitoare față de neurochirurgie, egalată, poate, doar de efortul de a-și salva căsnicia. Iminența morții resetează datele mariajului („diagnosticul de cancer ne-a aruncat înapoi, în carnea moale și hrănitoare a căsniciei noastre", scrie soția lui în epilogul cărții) și împreună cu soția sa decide să facă un copil, cea mai mare speranță a lor fiind ca moartea tatălui să nu survină înainte de nașterea copilului; astfel că, odată rezolvate problemele fertilității & inseminării, sarcina devine un proces contra-cronometru. În tot acest timp, Kalanithi trece el însuși prin toate procedurile luptei cu cancerul (operație, iradiație, medicamentație) și, în cele cîteva luni în care-și cîștigă siguranța în mîini, se întoarce în clinică și continuă să opereze pe creier. Practic, pentru o vreme, un om pe moarte opera oameni pe moarte într-o competiție cu soarta și inevitabilul. În tot acest timp, se pune pe scris – fără pic de tragism – aceste memorii care vor rămîne, fatalmente, cumva neterminate.

Studiile literare îl ajută pe Kalanithi să-și presare memoriile cu multe referințe literare (de la Biblie, prin Montaigne și Tolstoi, la Beckett, Hemingway și Nabokov), cartea sa avînd, în mod declarat, și ambiții literare („Vestea bună e că deja am trăit mai mult decît surorile Brontë, decît Keats și Stephen Crane. Vestea proastă e că nu am scris nimic pînă acum"); partea cu adevărat esențială din scrisul său rămîne însă meditația constantă asupra idealului, sensului, moralității meseriei sale. De fapt, a renunțat să studieze literatura doar pentru a se dedica neuroștiinței, căreia i-a găsit un scop mai înalt. În felul lui, Kalanithi este un chirurg-filozof („orice operație pe creier este o manipulare a substanței sinelui", „durerea eșecului m-a ajutat să înțeleg că excelența tehnică reprezenta o cerință morală") care, confruntat cu fragilitatea corpului uman, caută permanent sensul existenței, punîndu-și întrebări fundamentale pentru un om de știință: Ce înseamnă o viață suficient de semnificativă, încît să merite salvată / să o continui? Cum să îndrumi pacientul sau familia către o înțelegere mai bună a bolii sau a morții? *(Vezi și fragmentul de mai jos.)* Ca și la Sacks, pregătirea în neurologie îi oferă lui Kalanithi o privire copleșitoare asupra „bizareriei suplimentare" a suferinței umane. Dar și a propriului destin. Căci, confruntat la început cu abstracțiunea iminenței propriei morți („viitorul meu atent planificat și cîștigat cu sudoare nu mai exista"), apoi cu decăderea fizică radicală a propriului corp, Kalanithi spune că, deși îl interesează valorile creștinismului, nu are nici o revelație și încearcă doar să-și facă povara morții „mai familiară". De la un punct încolo, singurul lui scop este să trăiască suficient de mult încît copilul lui să și-l amintească.

Paul Kalanithi a murit în martie 2015, la opt luni după nașterea fiicei sale, botezată Candy, care, în mod sigur, nu-și va aminti de tatăl ei. (Dacă veți căuta pe Google Images, veți găsi fotografii cu Kalanithi ținîndu-și în brațe fetița.) „Cuvintele au o longevitate pe care eu nu o dețin", i-a scris el pe ultima pagină a manuscrisului său, intitulat în original *When Breath Becomes Air* – o carte emoționantă, inteligentă, lucidă, profund umană, fără bla-bla-uri despre spiritualitatea și misticismul religios care ar da sens vieții. Kalanithi arată că sensul e în altă parte.

aproape de carte

Paul KALANITHI

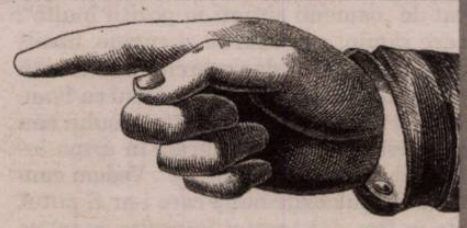

Cu ultima suflare

(fragment)

Pe unii pacienți nu îi poți salva. Pe alții, da. Prima dată cînd am mutat un pacient comatos de la Urgențe în sala de operații, unde i-am drenat sîngele din craniu și apoi l-am văzut trezindu-se, vorbind cu rudele sale și plîngîndu-se de incizia din cap, m-am lăsat cuprins de un val euforic și am tot dat roată spitalului pînă la două dimineață, cînd mi-am dat seama că nu știu unde mă aflu. Am avut nevoie de 45 de minute ca să găsesc drumul înapoi.

Pe măsură ce deprinderile mele s-au îmbunătățit, responsabilitățile au crescut și ele. Să înveți cum să judeci care dintre vieți pot fi salvate, care nu și care ar trebui să *nu,* asta necesită o capacitate de prognosticare supremă. Și eu am făcut greșeli. Am dus rapid un pacient în sala de operații ca să îi salvez suficient creier cît să îi bată inima, dar el nu mai poate vorbi, mănîncă printr-un tub și este condamnat la o existență pe care nu și-ar fi dorit-o niciodată... Am ajuns să consider asemenea erori mai greu de iertat decît moartea unui pacient. Existența întunecată a metabolismului inconștient devine o povară insuportabilă, iar pacientul ajunge, de obicei, într-o instituție specială, unde familia, incapabilă să-și găsească alinare, își rărește din ce în ce vizitele. În final, intervine escara fatală provocată de șederea în pat timp îndelungat sau pneumonia.

Unii insistă să trăiască și o asemenea viață, îmbrățișînd posibilitățile limitate cu ochii deschiși. Dar mulți nu sînt în stare sau nu pot și neurochirurgul trebuie să învețe să dea o sentință. Începusem această carieră, în mare parte, ca să caut moartea: să pun mîna pe ea, să o despoi, să o privesc în ochi fără să clipesc. Neurochirurgia m-a atras atît pentru relația îngemănată dintre creier și conștient, cît și pentru relația intimă dintre viață și moarte. Crezusem că viața petrecută în spațiul dintre cele două îmi va dărui nu numai o scenă pentru acțiunea plină de compasiune, ci și înălțarea propriei ființe. Dacă respingeam orice formă de materialism meschin, dacă renunțam la fleacurile personale și ajungeam *chiar acolo*, în inima materiei, în lumea deciziilor de viață și de moarte și în lumea bătăliilor, sigur găseam un fel de transcendență.

Însă, pe parcursul rezidențiatului, altceva mi s-a dezvăluit treptat. Confruntat cu un șir nesfîrșit de traumatisme craniene, am început să bănuiesc că apropierea de lumina crudă a unor astfel de momente mă orbea, împiedicîndu-mă să le văd adevărata natură. Parcă încercam să învăț astronomie uitîndu-mă fix în soare. Încă nu eram *alături* de pacienți în momentele lor de cumpănă, ci doar mă aflam *acolo* în momentele lor de cumpănă. Am observat multă suferință. Ba mai rău, m-am obișnuit cu ea. Atunci cînd te îneci chiar și în sînge, omul se adaptează, învață să plutească, să înoate, ba chiar să se bucure de viață, întărindu-și relațiile cu asistentele, cu medicii și cu alții care se cațără pe aceeași plută, prinși de același val.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Viața și opiniile lui Yunior, Esq.

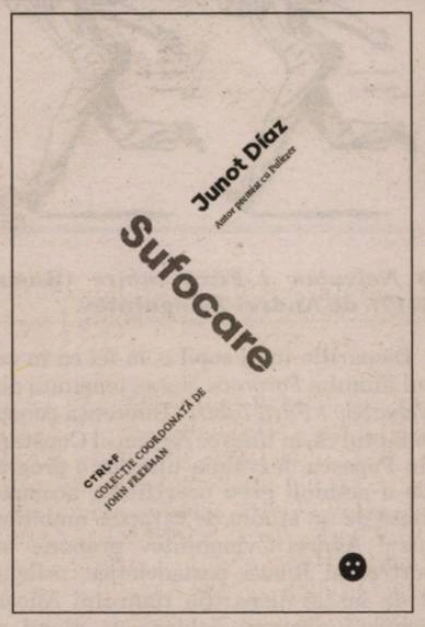

● **Junot Díaz, *Sufocare*, traducere de Daniela Rogobete, Editura Black Button Books, 2018.**

Devine din ce în ce mai evidentă influența enormă pe care a avut-o volumul de proză scurtă *Jesus' son* al lui Denis Johnson (1949-2017) asupra literaturii americane contemporane a marginalilor. Acel caleidoscop de evenimente relatate de un narator consumator de cam orice (droguri și alcool), într-un stil haotic, menit să corespundă stării permanente de dezorientare a personajului principal, este creuzetul din care au ieșit scriitori fenomenali, cum este și Junot Díaz.

Privirea lui surprinde circul grotesc al vieții.

Nișa lui Díaz este, însă, alta: fie că e vorba despre comunitățile hispanice din New Jersey, fie că povestirile sînt situate în Republica Dominicană, naratorul lor e un copil ori un adolescent/tînăr ce resimte absența paternă, dar și prezența sufocantă, presiunea unei Americi ce pare a fi pretutindeni și nicăieri, substitut fantomatic al tatălui real. În cinci dintre cele zece povestiri ale volumului, naratorul este Yunior, la diferite vîrste, în celelalte ar putea fi tot el sau alți tineri latino-americani cu aceeași sensibilitate bine ascunsă ca măsură de apărare în fața unei vieți dure trăite prin subterane. Lumea lui Díaz este cea a caselor părăsite unde se adună noaptea consumatorii de droguri, este cea a familiilor dominicane distruse de imigrație (aici ar putea vibra și cititorii români), dar, mai mult decît orice, este limbajul ca modalitate de a transmite violență, de a-ți negocia personalitatea și de a te apăra: un amestec de argou *Spanglish,* jargon de „consumator" și *black talk*.

Limbajul este spațiul în care se resimte acut ciocnirea civilizațiilor și poate mi-ar fi ușor să spun că Yunior sau fratele său (care are probleme cu spatele pentru că-și cîștigă banii de colegiu livrînd mese de biliard în casele americanilor bogați din suburbii) sînt niște victime, însă adevărul e mult mai profund, mult mai adînc îngropat în povestirile lui Díaz: personajele lui sînt mai curînd oameni neterminați, oameni deformați de efortul lor constant de a se ascunde, de a fi în permanență în gardă, de reacția lor nefirească în fața iubirii. În două dintre povestiri apare un personaj misterios al cărui obraz fusese devorat de un porc pe cînd era bebeluș: acum poartă pe față o mască ce-i ascunde figura mutilată, iar masca aceasta devine o metaforă-umbrelă pentru identitatea fracturată a personajelor lui Díaz. Marea speranță a lui Ysrael este să ajungă în Statele Unite, unde medicii îi vor reface fața: acest lucru nu se va întîmpla niciodată, spune fratele lui Yunior, afirmația lui acoperind speranțele deșarte ale tuturor tinerilor dominicani care aleargă după visul american. Ceea ce se întîmplă, însă, sînt drogurile, munca brută, viața mizerabilă în *barrio,* familii destrămate, părinți violenți, echivalentul spectacolului oferit de masca smulsă de pe chipul mutilat al lui Ysrael: „Urechea stîngă era un ciot și-i vedeai limba groasă, brăzdată de vene, printr-o gaură din obraz. Nu avea buze."

Povestirile lui Díaz sînt dispuse cronologic în carte, iar marea măsură a talentului acestui scriitor e dată de urmărirea atentă a evoluției vocii unui narator, de la vîrsta de nouă ani și pînă la maturitate. Privirea lui surprinde circul grotesc al vieții, o arenă pe care joacă tatăl violent (atunci cînd nu e absent), un frate plin de cruzime, o mamă epuizată, înșelată și părăsită. Circul ăsta nu poate lăsa nici un martor nealterat: Yunior devine traficant de droguri, violent la rîndul său, nesigur în privința propriei sexualități, un convalescent care se luptă să-și păstreze umanitatea, să-și redescopere inocența și, în cele din urmă, o dragoste de viață pe care nimic nu reușește s-o stingă. Aceasta ar fi, dacă vreți, lectura cărții privite ca „roman", o lectură care cred eu că o îmbogățește.

Așa cum spuneam, e mult din Denis Johnson aici, e mult Hemingway și se simte cu precădere mîna sigură a lui Carver. Cui i-a plăcut *Scurta și minunată viață a lui Oscar Wao* (reeditată recent la Polirom) o să-i placă la nebunie și *Sufocare,* și ar fi bine să citească și *Uite-așa o pierzi* (tradus tot la Black Button Books): Junot Díaz scrie încet, dar cînd publică îți dai seama de ce nu s-a grăbit. E greu să surprinzi un coșmar în toată complexitatea lui vîscoasă atunci cînd publici o carte pe an.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

Luni, 19 martie
volumul I

Luni, 26 martie
volumul II

adevărul
îți aduce
povestea
vieții
Sfântului
Petru,
de la pescar
la apostol

preț pachet ziar + 1 carte
14,99 lei

Numai cu Adevarul, la toate punctele de difuzare a presei

Victor MOROZOV

dilematograf

Fără iubire și fără nuanțe

● *Nelyubov / Fără iubire* (Rusia, 2017), de Andrei Zviaghințev.

Dispariția unui copil e, la fel ca în cazul filmului *Pororoca,* sursa tensiunii din *Nelyubov / Fără iubire*. Diferența constă în faptul că, în timp ce regizorul Constantin Popescu dezvăluia ulterior o progresie a acțiunii greu previzibilă, acompaniată de un studiu de caracter ambițios, rusul Andrei Zviaghințev propune un portret al Rusiei postsovietice, prilejuit de însăși dispariția tînărului Alioșa. Pentru universul doldora de aluzii al lui Zviaghințev, evenimentul nu este suficient în sine (ca fapt divers), ci trebuie să trimită către o semnificație secundă, așa cum nici drama omului care se luptă cu corupția tentaculară din *Leviathan* (2014), precedentul său film, nu reprezenta un caz izolat, ci exemplificarea unui *statu quo* național.

Nelyubov nu este însă despre dispariția lui Alioșa (jucat de Matvei Novikov) – ci despre felul în care cei doi părinți ai săi, surprinși în plin divorț, încearcă să coopereze spre soluționarea incidentului. Pe undeva, filmul se întîlnește cu *Jodaeiye Nader az Simin / A separation*, cunoscutul titlu din filmografia iranianului Asghar Farhadi, dar nu reușește să surprindă la fel de nuanțat situația de tip menghină în care se află părinții. Dimpotrivă, la capitolul ăsta, filmul lui Zviaghințev e monocrom: o înșiruire interminabilă de insulte și umilințe pe care cei doi (încă) soți și le împart ca la ping-pong. Coborîrea în marasmul acestei căsnicii e unidimensională, iar teza ei, cît se poate de simplă: băiatul dispare fără ca adulții să realizeze în primă fază ce se întîmplă, și dispariția e rodul hazardului – e o evadare dintr-o familie distrusă. În privința portretelor celor doi părinți (interpretați de Mariana Spivak și Alexei Rozin), Zviaghințev și coscenaristul său Oleg Negin se arată fără milă: preocupați să-și refacă viața pe repede înainte, orbiți de propria bunăstare (în momentul în care băiatul dispare, amîndoi își fac de cap cu noii parteneri de viață), incomodați parcă de un copil nedorit (la început, mama insistă să-l trimită la internat; ulterior, se vaită pe seama greșelii de a fi rămas însărcinată).

Zviaghințev surprinde toate aceste aspecte din perspectiva moralistului: dispariția copilului nu e doar un incident intimist, e mai ales oglindirea unei anumite stări de fapt; faptul că, previzibil, incidentul va ajunge să-i pună pe gînduri pe cei doi (dar prea tîrziu) ține de aceeași atitudine regizorală. E în logica acestei idei ca familia respectivă să acționeze ca o voce exponențială, aptă să dea seamă de decăderea națională. Pe parcurs, soții fac apel la o echipă de voluntari pentru a-l găsi pe Alioșa – Poliția e incapabilă să miște un deget din cauza birocrației excesive. E o abordare simplistă (în comparație cu imaginea dificil de fixat a instituției Poliției din *Pororoca),* însă nu atît de stridentă ca în *Leviathan,* unde societatea apărea minată de toate sectoarele aflate în cîrdășie, care țînteau doar umplerea propriului buzunar. De fapt, *Nelyubov* împrumută piste din precedentele două filme ale regizorului, pe care le atenuează fără ca totuși să le ofere un suflu nou. Din *Elena* (2011),

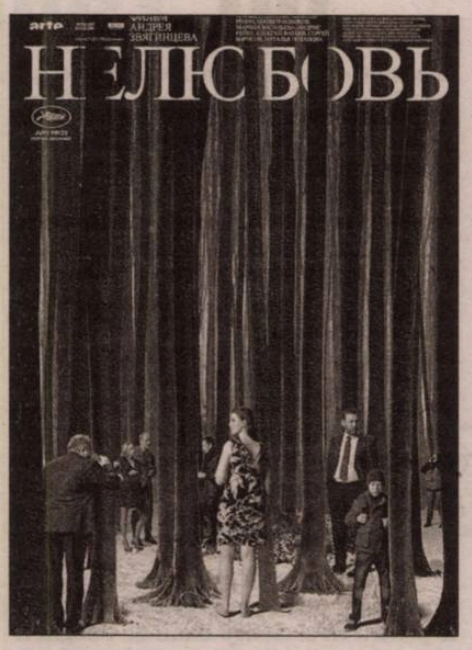

ins cu statut social superior, în timp ce pentru tată „reconversia" pare să decurgă exact pe dos, în compania unei tinerele care locuiește încă cu mama). Corupția din *Leviathan* apare de data asta mai puțin la nivel instituțional, ea e prezentă în fiecare individ, în modul fundamental egoist de a acționa.

Pe de altă parte, monocromia psihologică își găsește un echivalent în latura vizuală – și e poate cel mai mare atu al filmului. *Nelyubov* beneficiază de pe urma colaborării lui Mihail Kriciman, directorul de imagine uzual al lui Zviaghințev. Care, incontestabil, are o sensibilitate pentru compoziții vizuale măiastre: în *Leviathan,* regizorul exploata judicios cilurile naturale, rezultînd diverse cadre-peisaj senzaționale (de pildă, apusuri însîngerate), care parcă striveau omul neînsemnat; în *Nelyubov,* interesul vizual merge în altă direcție – blocuri gigantice, privite sub un cer mohorît, precum și diverse supermarket-uri fără culoare, încăperi gri, cufundate în penumbră, un schelet de clădire în care se desfășoară o amplă operațiune de căutare a băiatului etc. Amenințarea nu mai ține de spațiul cvasirural și de întîlnirea cu imensitatea naturii, ci de citadinismul galopant, generator de claustrofobie.

Monumental la nivel vizual, nu și la nivelul realizării, Andrei Zviaghințev are un statut deosebit – agreat deopotrivă de festivaluri *(Nelyubov* s-a întors de la Cannes cu Premiul Juriului), abonat de ceva vreme la premiile Academiei Americane, regizorul se bucură și de un public consecvent, care l-a propulsat în postura de cineast-star al Rusiei. Cred că succesul se datorează și faptului că Zviaghințev nu investighează adînc realitățile pe care își propune să le denunțe, ci doar zgîndărește la suprafață, servind Occidentului (într-o perspectivă colonială, ar spune unii) exact sloganurile-stereotip pe care își dorește să le audă: în Rusia lucrurile sînt putrede etc. Trebuie spus și că cel mai bun film rusesc al lui 2017 nu e *Nelyubov,* ci *Tesnota,* al debutantului (de doar 26 de ani) Kantemir Balagov. *Tesnota* – care ar merita să fie văzut pe ecran mare – este și o fidelă reprezentare a spațiului ex-sovietic, căci Balagov e un iscusit creator de culoare locală, pe care o pune în slujba unei narațiuni aerisite plasate în anii '90 și a unei mizanscene care promite.

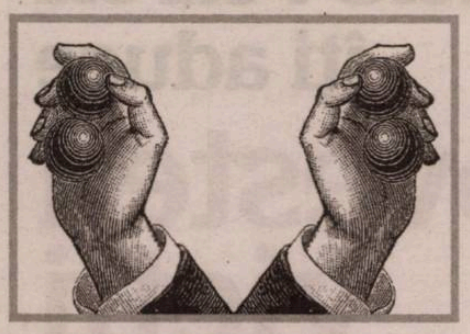

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O revoltă calmă, cu puțin distors

● Yo La Tengo, *There's a Riot Going On,* Matador Records, 2017.

În cele zero (!!!) secunde ale piesei „There's a Riot Goin' On" nu se întîmplă nimic. Nu se aude nimic. Nici nu avea cum, pentru că spațiul și timpul fuseseră șterse definitiv de acolo, pentru că nu mai era nimic de zis. Sîntem în 1970 – sau, poate, în 1971 –, undeva într-un studio de înregistrări din California, iar Sly Stone, copilul teribil și idiosincraticul personaj principal al erei în care *rhythm and blues*-ul se metamorfozează în *psych soul/funk,* își începe diminețile devorînd cîteva grămăjoare de *angel dust*. Albumul care și-a luat titlul de la piesa amintită mai sus, scos de gigantul Epic Records, este o revoluție în sine, chiar dacă pe cîntecul omonim nu se întîmplă și nu se aude nimic. Sau, poate, tocmai de asta. Războiul din Vietnam nu-și vedea încă sfîrșitul, mișcarea pentru drepturile civile ale afro-americanilor îl pierduse pe Martin Luther King Jr. și se afla într-un declin evident, visul armoniei rasiale fiind spulberat de glonțul plecat din arma lui James Earl Ray. Într-o Americă ce abia dacă-și revenise din drama publică a asasinării lui John F. Kennedy, Charles Manson venea să picteze cu sînge cald începutul deceniului ce tocmai urma să vină: violență, întuneric, pesimism, demență, incertitudine. Iar Altamontul punea capăt culturii hippie așa cum o știam înainte. *What's Going On?,* se întreba în mai 1971 Marvin Gaye: *„Father, father, / We don't need to escalate. / You see, war is not the answer, / For only love can conquer hate". There's a Riot Goin' On* – venea, în luna noiembrie a aceluiași an, răspunsul combo-ului Sly and The Family Stone: *„Lookin' at the devil, / Grinnin' at his gun / Fingers start shakin' / I begin to run".*

Cine știe cîte ceva despre Yo La Tengo, formația din Hoboken, New Jersey, înființată de cuplul Ira Kaplan & Georgia Hubley, ar putea să admită faptul că a existat întotdeauna o afinitate a trupei pentru *cover*-uri, de la balade funk precum „I Can Feel the Ice Melting" (The Parliaments) la imnuri pop goth ca „Friday I'm in Love" (The Cure), culminînd cu faimoasa bacanală din 2006, *Yo La Tengo Is Murdering the Classics*: 31 de *cover*-uri – după The Stooges, X-Ray Spex, The Velvet Underground, Jonathan Richman, Eurythmics, Brian Eno și Petula Clark, printre alții – comandate, între 1996 și 2003, de ascultătorii celui mai iconic post de *freeform radio,* WMFU. Noul album al americanilor păstrează și el nuanța unui *cover*, dar nu se mai referă la (re)interpretarea unei reprize muzicale semnate de altcineva, ci la nume și referințe. El se numește *There's a Riot Going On,* iar comunicatul de presă al casei Matador Records nu lasă loc de interpretări: „În 1971, Sly and the Family Stone construia un album de o energie întunecată și dureroasă. Astăzi, în circumstanțe asemănătoare, Yo La Tengo lansează un disc care poartă același titlu, dar acționează cu o forță diferită; *There's a Riot Going On* este un album care propune o alternativă la furie și disperare". Alternativa aceasta înseamnă, de fapt, muzica (aproape) dintotdeauna a *band*-ului Yo La Tengo: elegii născute în *jam session*-uri al căror pretext este testarea unei noi interfețe audio („You Are Here"), clasice ambientale indie topite în reverb („She May, She Might"), fantastice reprize de pop cu chitări și *synth*-uri blocate-n *drone* („For You Too"), aluzii exotice („Polynesia #1", „Esportes Casual"). Dacă politicul este

aproape imposibil de decelat pe acest album – dincolo de titlu și de referință –, *mood*-ul unei reacții interioriza(n)te la eșecul realității imediate se poate decupa cu destulă ușurință. La urma urmei, și ăsta e un gest politic, dacă ar fi să ne luăm după ceea ce declara nu demult Kaplan publicației online *Upproxx:* „Să cînți «La, la, la!» e o declarație politică".

Lansat pe 16 martie de către Matador Records, There's a Riot Going On *poate fi cumpărat, în format digital, pe CD sau vinil, de pe site-ul casei de discuri newyorkeze, la adresa store.matadorrecords.com/there-s-a-riot-going-on. Patru dintre piesele albumului pot fi ascultate gratuit pe Spotify, serviciu proaspăt lansat în România.*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

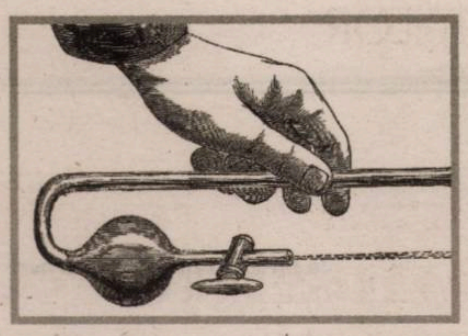

Oana STOICA

rosencrantz & co

Papucii lui Procust

● ***Lalele, lalele*, proiect de artă activă coordonat de Bogdan Georgescu, cu performeri care își asumă deschis apartenența la comunitatea LGBTQIA+. Cu: Patrick Brăila, Ioana Chițu, Paula Dunker, Marian Enache, Bogdan Georgescu, Ștefan Huluba, Ada Mușat, Adrian Newell Păun, Raj, Soleială, Alexa Valianatos. Scenografie: Irina Gâdiuță. Video: Andrei Ioniță. Sunet: Sever Andrei. Proiect realizat de O2G în parteneriat cu Macaz Teatru Coop., Veioza Arte, MozaiQ, Accept și finanțat de AFCN, Macaz Bar Teatru Coop.**

Corpuri și identități care nu-și corespund. Corpuri și identități atipice. Corpuri și identități fluide, care refuză să fie prizoniere în tiparele acceptabile social, fragilizate de judecata publică, mute într-o lume care își afirmă zgomotos modelele restrictive de reprezentare.

Experimentarea, de către spectatori, a unor posturi sociale stigmatizate.

Într-un demers performativ de incluziune socială (la nivelul mentalului colectiv) a identităților de gen anormative, Bogdan Georgescu și zece performeri (în egală măsură coautori ai spectacolului) propun un exercițiu de solidaritate prin experimentarea, de către spectatori, a unor posturi sociale stigmatizate. Mizele în jurul cărora este construit showul *Lalele, lalele* țin de lărgirea cunoașterii publicului, atît la nivel informal – în percepția publică, variatele identități de gen sînt cuprinse generic în noțiunea de „gay" –, cît și al înțelegerii problemelor cu care anormativii se confruntă, de la atenția negativă (stigmatizare etc.) la ignorare. Actanții sînt ceea ce grupul german Rimini Protokoll a denumit „experții vieții", adică performeri ai propriilor biografii. Spectacolul apare pe fondul demersului Coaliției pentru Familie privind modificarea Constituției pentru redefinirea restrictivă a căsătoriei.

Performance-ul transformă radical spațiul de la Macaz într-o cușcă din staniol aurit, cu covoare de blană negre – o formulă vizuală șic, prin care se transpun aspecte ale marginalizării: restricționarea drepturilor (determinarea strictă a unui spațiu de acțiune) și reducerea libertății de expresie (covoarele pufoase îngroapă sunetele). Spectacolul nu este doar nonverbal, ci de-a dreptul mut, adică nu se aude nici un sunet, deși performerii vorbesc, cîntă, dansează. O comunitate este redusă la tăcere de o societate care practică refuzul ascultării. Excluderea dreptului de a se exprima este performată în interiorul unei tăceri; actanții se afirmă tocmai prin lipsa sunetului, folosesc restricția ca pe o facilitate.

În această „cușcă de aur" ironică (expresia trimite la privilegii asociate unei libertăți îngrădite, dar aici privilegiile lipsesc), pansexuali, homosexuali, transgenderi, *queer* (forme de rezistență la normă care nu au neapărat legătură cu orientarea sexuală) își prezintă biografiile anormative, procesele de asumare a lor și conflictul cu familiile și societatea, dar și problemele personale care transcend genul, precum îmbătrînirea sau greutatea. Umanități fluide în forme nepotrivite sau neacceptate social își demonstrează cu delicatețe *diferentia specifica,* o alteritate care demonstrează complexitatea umană. Forțarea turnării lor în forme fixe, conforme cu o moralitate și o reprezentare a ei rigid-conservatoare (moralitatea nu tinde neapărat spre dreptate și nu însoțește neapărat ideile progresiste), devine dureroasă. Echilibristica pe care o face Paul Dunca încercînd să-și aproprieze tipare de identitate străine – folosirea unor calapoade de pantofi cu toc înalt – poate fi citită și în sens invers, de asumare publică a unei identități rejectate social. La fel, traseul privirii derulat de Ștefan Huluba – contactul vizual îndelung și insistent cu spectatorii – are dublă interpretare: autoprezentare în fața unui public necunoscător și reprezentare a atenției negative la care este supus (demonstrează atenția invazivă pe care o îndură și nevoia de atenție pe care o resimte). Se jonglează astfel cu discursuri duale, cu perspective din interiorul și din afara normei, atît din partea actantului anormativ, cît și a publicului, care trebuie să-și autochestioneze criteriile percepției, să le aprecieze valabilitatea și să decidă ce face cu ele: le reconfigurează sau se refugiază în interiorul lor, la adăpostul comodității de a privi din perspectiva promovată de societate. Căci un lucru reclamat în spectacol este tocmai confortul asocierii la opinia dominantă, chiar dacă aceasta este inflexibilă, se încăpățînează să aplice grile rigide de judecată unor evoluții sociale fluide, organice.

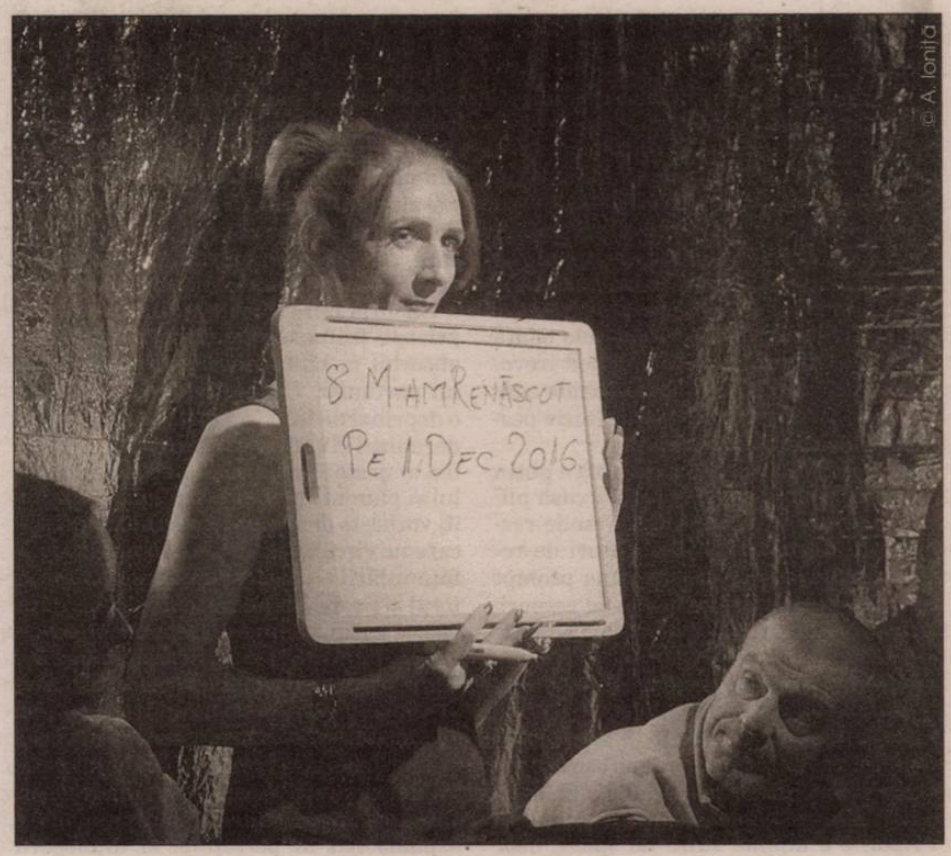

© A. Ioniță

Narațiunile sînt explicite, unele dramaturgice (Alexa Valianatos își povestește în scris biografia de femeie transgender, „fericită și în viață" – cîtă dramă există în formularea asta!), altele sînt rezumate performativ la un singur gest (Ada Mușat cîntă fără sunet) sau sînt rezultate din construcțiile performative ale unor acțiuni (variante LGBTQIA+ pentru dansul *Fetelor de la Căpîlna* sau pentru *Lacul lebedelor).* Captivi într-un spațiu comun, performerii și spectatorii au interacțiuni, contacte domestice (pieptănatul) sau cotidiene (îmbrățișatul), minim performative (legatul cu sfoară de un spectator, acțiune performativă decriptabilă în mai multe sensuri, eu prefer varianta celor două fețe/forme fizice și identitare posibile ale umanului). Performance-ul este delicat și noninvaziv, chestionează, nu militează, problematizează, nu șochează, informează, nu atacă. Iar autoexpunerea experților vieții reprezintă un act de curaj raportat la contextul local.

Discursul performativ din *Lalele, lalele* merge mai departe de prezentarea marginalizării și restricționării drepturilor pentru persoanele LGBTQIA+. Este un show despre complexitatea identităților de gen, despre varietatea și universalitatea problemelor personale cu care anormativii se confruntă, despre stigmatizarea colectivă și maniera reducționistă de interpretare a genului, dar și despre o profundă nevoie de solidaritate umană.

La final, cercul experimentului se închide: publicul, rămas în cușca poleită, își culege încălțările (adică își alege identitatea sau, mai degrabă, poziționarea față de identitățile de gen după ce a testat, metaforic, poziții sociale marginale, căci genul nu este voluntar) dintr-un acvariu, în timp ce anormativii se duc în spațiul civil. Se întîmplă astfel o inversare de locuri și perspective care, după informare și experimentare, ar trebui să producă o schimbare de mentalitate. *Ar trebui.*

© A. Ioniță

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Magda CÂRNECI

Lecția înminunării

la plecarea lui Radu Cârneci

La plecarea unui tată care a fost și poet, sau a unui poet care ți-a fost și tată, oare suferința, tristețea, mîhnirea sînt ele altfel – mai mari sau mai mici – decît la orice plecare a unui tată sau a unui om dintre cei vii? Oare nu realizăm atunci că nu putem cunoaște îndeajuns de bine pe nimeni, nici măcar pe cel de foarte aproape, de lîngă noi, ruda noastră, tatăl nostru, prietenul nostru? Oare nu realizăm brusc tot nespusul care nu va mai putea fi spus, tot simțitul care nu va mai putea fi simțit, tot misterul unei persoane care pleacă dincolo odată cu ea? Oare nu înțelegem în mod irevocabil că un univers întreg se închide odată cu pleoapa care a coborît definitiv peste o privire albastră?

Și totuși, cu un tată-poet, parcă e puțin diferit. Sigur, e în primul rînd o casă plină cu cărți, în care te naști și unde respiri zi de zi litere, texte, șpalturi de revistă, poezie. O casă unde ajung prompt cele mai noi titluri de volume de versuri, românești sau străine, și primele albume de artă de la mari edituri străine, intrate în țară. Unde vin și pleacă poeți și poete din diverse orașe, se întind mese peste mese, se recită, se cîntă și se bea vin, e o forfotă de scriitori aproape constantă, care te obișnuiește cu o anume ambianță umană, sprințară, inspirată, boemă.

Apoi, e o anume stare de spirit, ușor exaltată, pe care tatăl-poet o emană în jur. Atunci cînd inventăm jocuri și limbi comice, inexistente, cînd facem teste de gramatică pentru școală, cînd recităm împreună din Eminescu sau din Baudelaire, cînd îmi vorbește despre Kahlil Gibran sau despre Léopold Sédar Senghor, cînd ne aduce daruri exotice din Senegal, sau cînd ne povestește despre Liban și Egipt. E aceeași stare de spirit, mai specială, cu care hălăduim prin munții Ceahlăului, sau în tabăra de sculptură de la Măgura Buzăului, sau pe dealurile lui natale de lîngă Rîmnicu Sărat. O stare de spirit deschisă spre sentimente mai rare, de uimire și încîntare. Or, aici stă ascuns un secret, un mister.

Bucuria pură cu care înveți de la el să privești frumusețea unui bujor, pînă ești absorbit în bulboana lui roșie, în abisul lui parfumat. Uimirea încîntată pe care o deprinzi de la el în fața pădurilor bătrîne, adînci și sălbatice. Extazierea dinaintea majestății naturii, a imensității cerului și pămîntului. Entuziasmul cu care el îți vorbește despre spiritul care le circulă, care ne circulă și umple totul. Uluirea în fața iubirii – acel sentiment care unește totul și poate copleși totul. Misterul unui poet e ascuns în această capacitate de a vibra la dimensiunea profundă și vastă a lucrurilor, la deschiderea către dimensiunea cosmică a realității. De ce? Pentru că ea ne scoate din gîndirea limitată, măruntă, banală, cu care ne trăim viața zilnică, atît de condiționată, și ne proiectează brusc pe un nivel mai intens, mai expansionat al percepției și înțelegerii noastre. Percepție, înțelegere, ce devin capabile – dacă sînt antrenate de cineva sau ceva – să rezoneze cu universul.

Deși toți avem în potență această capacitate de a ne dez-limita, fie și temporar, din constrîngerile noastre cotidiene, poeții manifestă în mod mai accentuat această nevoie, această putință, această „dezlimitare prin înminunare". Și ne transmit prin poezie un surplus de energie emoțională, un impuls de expandare a ființei noastre, altfel diminuate de mecanicitatea cotidiană, de obiceiuri și norme. Capacitatea de uimire, de uluire, hrănește subtil sensibilitatea noastră estetică, exaltă subreptice putința noastră de transfigurare a trăitului, declanșează brusc sentimentul sublimului, adică acea savoare dezmărginitoare, extaziantă, cosmizantă, a vieții.

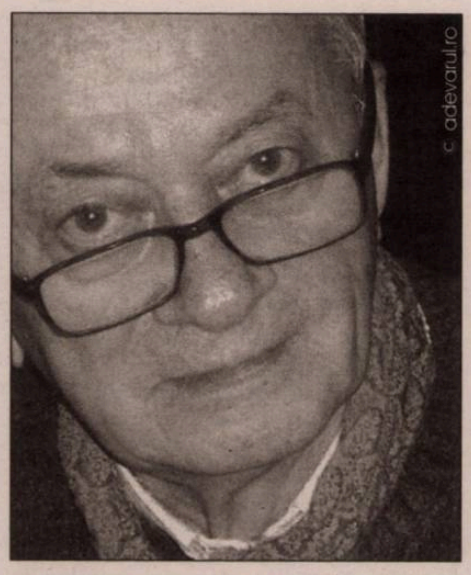

Aceasta e exemplul fericit pe care ți-l poate transmite pe multe căi un tată-poet – prin bucuria lecturii bulimice, prin plăcerea obiectelor frumoase pe care le cumpără în exces, prin simțul naturii, prin cultul iubirii și prieteniei, prin propria lui viață împlinită, închinată unei unice obsesii, unui unic principiu – principiul poetic. Iar principiul poetic nu înseamnă neapărat a fi poet, a scrie sau citi poezie, ci înseamnă, cum spuneam mai înainte, un fel anume de a vibra intens și profund, în fața realității pînă la a-ți depăși limitele și a te simți una cu universul. Unit cu principiul absolut – unii ar zice sacru, divin – al realității. E o formă spontană și inedită de trezire spirituală. Cum afirma demult un mare gînditor indian, Abhinavagupta, „esența poeziei este savoarea extatică, pe care conștiința o gustă ca pe propria ei esență". Și nu spunea Platon, în dialogul *Theaitetos,* că filozofia, adică dragostea de înțelepciune, debutează cu capacitatea de a te uimi în fața realității, ca în fața unui mare mister?

Exemplul fericit pe care ți-l poate transmite pe multe căi un tată-poet.

Această capacitate de trăire supra-individuală, de „transcendere vibrațională" a existenței, deși înnăscută, latentă în toți, nu ne e mereu la îndemînă, trebuie trezită, trebuie emulată. Ca orice în lumea umană, ea trebuie învățată. E o „lecție de înminunare". Și ce șansă mai bună poți cere decît să ai un tată-poet, care prin poemele și cărțile sale, prin felul în care și-a trăit viața, ți-a demonstrat că „rezonanța poetizantă" are forță, are efect, e împlinitoare, căci îți alchimizează prin sonoritate și ritm existența și-ți mai dă, pe deasupra, și un destin fericit?

Îmi aduc aminte de un moment petrecut acum deja mulți ani, la finalul adolescenței mele, cînd aflîndu-ne împreună pe culmea unor dealuri subcarpatice și privind înspre zarea luminoasă a unei după-amiezi calde de toamnă, tatăl meu mi-a șoptit un secret: din cînd în cînd, spunea el, venea de undeva peste el, nu se știe de unde, o fericire fără nume, nespusă, care-i umplea toată ființa. O fericire fără motiv, fără cauză, dar atît de intensă și pură, încît i se părea că-l umple de lumină și îl înalță ușor. Dar mai ales, spunea tata, fericirea asta îi motiva existența, i se părea că dacă poate trăi așa ceva măcar din cînd în cînd, ca pe o grație venită de sus, atunci și-a împlinit viața. Ascultîndu-l, fără să înțeleg atunci bine și fără să comentez, am știut că am primit o mărturisire prețioasă, un mare secret, care făcea cît o lecție importantă de viață. De fapt, cred că era vorba de beatitudine, acea profundă și spontană trăire a realității în care ești chiar realitatea, chiar principiul ei viu, deopotrivă imanent și transcendent, care e de fapt fericire – pură și gratuită fericire nemărginită.

Pentru ea, îi poți ierta unui tată multe greșeli, unele orbiri de moment, unele compromisuri, cîteva certuri, cîteva neînțelegeri. Îi poți ierta și faptul că ți s-a părut că el s-a oprit la un moment dat din evoluția sa spirituală, luat fiind de valurile vieții, de greutățile oricărei existențe de dinainte și de după decembrie 1989. Căci, la urma urmei, ce rămîne cu adevărat dintr-un om dacă nu amintirea „gustului bun" pe care ființa lui l-a lăsat în cerul minții celor dimprejur? Dacă „gustul bun" e dat nu numai de felul lui de a fi în lume, ci și de felul lui de a gîndi și simți viața, și de a-i lăsa și pe ceilalți să înțeleagă ceva mai mult din acest mare mister pe care sîntem puși toți pe rînd să-l parcurgem și să-l descifrăm, atunci „gustul bun" se transformă în ceva prețios, în memoria clară a unei filozofii discrete a existenței.

Îți poți ierta atunci tatăl pentru că ți-a transmis ceva rar, pe care din ce în ce mai puțini oameni par să-i simtă lipsa ca esențială și par să fie dornici să-l trăiască. Unii au numit lipsa asta „dezvrăjirea" sau „dez-încîntarea lumii", un fel de maladie contagioasă care te face să nu mai percepi aura uimitoare a lucrurilor, vibrația lor în lăuntrul nostru deschis către univers, să nu mai auzi rimele și asonanțele dintre psihic, cuvinte și evenimente, să nu mai dorești să ieși, să scapi din carcasa constrîngătoare a unei realități sociale bornate, irespirabile. Dar alături de un poet, ai șansa unei „re-încîntări a lumii", una spontană și la îndemînă, care nu-ți cere mari pregătiri psihice ori cunoștințe metafizice aprofundate, ci doar o deschidere emoțională și un gust pentru uimire, uluire, extaziere, care să te pună în rezonanță cu misterul vast, inexplicabil, dar experiabil, al realității.

Iar dacă de la „contagiunea poetică" poți încerca, pe cont propriu, un salt mai departe, mai sus, eventual o inițiere spirituală, asta e deja o altă poveste...

Dragă tată-poet, cred că în lumea de aici, de jos, ți-ai făcut datoria față de nevoia capitală de înminunare. Sper că, în lumea de dincolo, ești mulțumit.

***Magda Cîrneci** este scriitoare.*

PUBLICITATE

Emil BELU

Calvarul, gen literar și existențial

Trecem adesea pe lîngă semeni și evenimente, cu o vinovată indiferență. Tot mai rari sînt cei atenți la ecourile stîrnite de vîrtejul cotidian. Și mai rari sînt cei care participă, iau atitudine, au o prezență activă. Din păcate, nu fac parte dintre aceștia. Contemplația – „zgîială" îi zice Witold Gombrowicz –, nici asta întreagă, face parte din gena mea. Îmi lipsește impulsul declanșator al implicării, rar și atenuat îl am doar pe cel al constatării.

Admir, în schimb, deschiderea altora, anonimi sau celebrități. Cînd un prieten îl interoga pe Voltaire despre meticulozitatea descrierii rugurilor în timpul Inchiziției și de implicarea lui în cazul Jean Calas – cel trecut prin supliciul roții –, răspunsul a venit simplu și firesc: „Pentru că sînt om!"

Prin ani, bîntuit de un sentiment de vinovăție, afli lucruri uimitoare despre un semen care ți-a fost contemporan și cu care, poate, ți-ai încrucișat cîndva pașii. E cazul celui pomenit mai jos.

Am auzit tîrziu de I.D. Sîrbu. Numele lui l-am văzut pentru prima dată pe un afiș de teatru. Nu îmi mai aduc aminte despre ce piesă era vorba, dar, ajuns acasă, curios din fire, am deschis un dicționar al scriitorilor români. Nu figura în această breaslă. Cortina tăcerii țesută în jurul lui interzicea privirile indiscrete, cît despre culise, nici vorbă!

Literatura de sertar dată la iveală după 1989 l-a propulsat pe autorul aproape anonim înainte de această dată, în elita scriitorilor români. O scriitură de mare rafinament, un artizan al limbii, risipă de erudiție (poliglot, pe deasupra), meandre filozofice sclipitoare (pregătea un doctorat în filozofie, la Lucian Blaga), o sinceritate a mărturisirii cum rar găsești la alți mînuitori ai condeiului, iată numai cîteva dintre motivele care fac bucuria lecturii. Am citit tot ce am putut găsi: *Adio, Europa!, Jurnalul unui jurnalist fără jurnal, 12 scrisori exemplare*. Am citit cărți scrise despre el *(Ion D. Sîrbu despre sine și lume,* de Lelia Nicolescu), articole în revistele literare, mărturii, amintiri. Peste tot sînt admirate exemplaritatea omului și calitățile literare ale scrierilor sale. Este apreciat chiar și de Paul Goma, cel aflat în răzmeriță continuă cu membrii breslei.

I.D. Sîrbu. O scriitură de mare rafinament, un artizan al limbii, risipă de erudiție.

I.D. Sîrbu nu a avut parte de marginalizare. El a sărit această etapă, fiind, direct, martirizat. Un caz aparte, dacă nu unic, în „hagiografia" culturală a țării. „Am fost, în 1947, cel mai tînăr conferențiar universitar din țară, ca în 1964, să ajung cel mai bătrîn vagonetar din mina strămoșilor mei, în Petrila." Borne dramatice îi marchează existența: comunist ilegalist („mi-am prostituat idealurile"); de trei ori trimis pe front (linia I), dat mort la Stalingrad; prizonier, evadat, rătăcește printr-o Rusie în agonie; detenție (Periprava, Salcia, Grindu, Gherla, și cîte or mai fi fost); domiciliu forțat în Isarlîk-Craiova, „cea mai cumplită și cea mai absurdă dintre pușcăriile mele".

Conștient că își va pune în pericol cariera didactică – și nu numai! –, refuză să-și denunțe profesorii (Lucian Blaga, Liviu Rusu), prietenii (Ștefan Augustin Doinaș, Ion Negoițescu), într-o vreme în care, după o asemenea „ispravă", luai automat drumul pușcăriei. Cînd îți însușești lecția lui Montesquieu, „Patria poate să-mi ceară să mor pentru ea, nu are dreptul să-mi ceară să mint!", rigoarea morală devine singura călăuză în labirintul unei istorii demente. După atîtea tragice întîmplări, inevitabil, ești răvășit de gîndul sinuciderii. Dacă, asemeni lui Panait Istrati, nu dai de un Romain Rolland care să-ți deznoade streangul rece de la gît, ai în schimb norocul să găsești o femeie – „Lizi, belalia mea cadînă" – care, epavă cum ești, te menține pe linia de plutire. Aici, în acest Isarlîk cu iz balcanic, măcinat de nostalgia unei veritabile cetăți culturale – Genopolisul (Cluj) formării intelectuale –, tu, creștin fără dogmă, trăind ca „un Robinson pe o insulă a umbrelor și a amneziei", întîlnești o Sfînta Vineri capabilă să te salveze. Și, ca semn de mulțumire, poți expedia cîteva *Scrisori către bunul Dumnezeu*...

Scrisul rămîne singurul leac pentru supraviețuire. Chiar dacă nu are drept de iscălitură și publicare, scrie pentru sertar. Ambițiile sînt mari – „Nu vreau să scriu cum nu s-a mai scris, vreau să scriu ce nu s-a scris!" –, realizările pe măsură. Într-o chilie din această „raia alutană", inadecvată structurii sufletești a ardeleanului, un „ermit" își scrie cele mai bune cărți. Material strîmtorat, măcinat de boală, de indiferența prietenilor și a contemporanilor, „solitar și decrepit", își continuă obositorul travaliu. Mîna tremurîndă scrie tot mai greu. Începe să dicteze, dar, vai, uleiul din candelă este pe sfîrșite. Corbi negri dau tîrcoale chiliei. Draconicul pendul ce măsura timpul cetății s-a oprit. Era 17 septembrie 1989.

Epitaful ne îmbracă în roba judecătorului: „Trecătorule, nu mă judeca după cele ce le-am făcut, ci după cele ce le-am refuzat a le face!". Cîteva luni dacă mai trăia, s-ar fi bucurat de roadele „sertarului", vindecîndu-se de „melancolia amurgului fără fruct". Cine știe, poate pe acolo pe unde îl poartă pașii, reverberațiile acestei recunoașteri tîrzii să-l ajungă din urmă.

***Emil Belu** este scriitor și trăiește în Canada.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Jan CORNELIUS

Trenuri, tramvaie, autobuze și taximetre

Trenurile

Mi-amintesc că acum trei ani am mers cu Dan Lungu cu trenul de la Berlin la Rostock, urma să-l prezint acolo cu ultima sa carte pe care-o tradusesem. Ne-am dus cu o oră mai devreme la gara aceea uriașă și nouă, și totul a fost minunat. Și trenul nostru a venit la minut, ce zic la minut, la secundă, puteai să-ți pui ceasul după el. „Vezi, asta-i Germania!", i-am spus mîndru lui Dan. Și el era plin de admirație. Ne-am urcat deci binedispuși și relaxați în acel tren care era practic gol, ne-am instalat fericiți că avem un vagon întreg doar pentru noi și tocmai începuserăm să ne savurăm drumul cînd am auzit un anunț cum că ni se dorește drum bun la München. Așa că ne-am năpustit spre ușă și la prima oprire, care din fericire s-a dovedit a fi nu la 100 de kilometri, ci tot la Berlin, am coborît. Și am urcat apoi în trenul următor, trenul nostru, care întîrziase, de fapt, cu trei minute, dar ne urmase cuminte, simțindu-se probabil vinovat de rateul nostru. Da, în Germania trenurile sînt întotdeauna punctuale, dacă nu întîrzie.

Am trăit și în România o frumoasă experiență cu trenul, anul trecut, în mai. Mergeam cu trenul de la Sibiu, unde îmi prezentasem cartea la o librărie, la București. Drumul a durat șapte ore, cu tot cu întîrzierea. Stăteam foarte confortabil, în jurul meu toate locurile erau libere, mă uitam la peisaj, mai aținpeam puțin și, la un moment dat, mi s-a făcut sete. Știam că trenul are și un vagon-restaurant, îl întrebasem la urcare pe controlor, care mi-a spus că din vagonul meu trebuie să trec prin alte trei vagoane ca să ajung acolo. Deci am pornit la drum. Mai întîi am descoperit că ușile dintre vagoane nu se deschideau automat, ca în Germania, ci trebuia să tragi de ele din răsputeri și, în momentul cînd îți vîrai capul între ele, se închideau brusc și încercau să te decapiteze. Am dus o luptă cu obiectul à la Charlie Chaplin și după ce, în sfîrșit, credeam că am ajuns la un pas de destinație, am văzut că ușile de la vagonul din fața mea erau prinse cu un lanț de fier, nu mai văzusem un astfel de lanț decît la picioarele condamnaților la galeră, în filmele istorice. Întîmplător, în apropiere era un controlor și îl întreb:

– Ce-i cu lanțul ăsta?

– E pus ca să nu treacă lumea pe-aici, zice.

– Cum să nu treaca, că doar ăsta-i drumul spre vagonul-restaurant, răspund.

– E adevărat, spune controlorul, numai că înainte de vagonul-restaurant e vagonul de dormit și dacă treceți pe-acolo îi treziți pe cei care dorm.

– Știți ce? Mi-e o sete cumplită și vreau totuși să ajung la vagonul-restaurant. Mi-e egal dacă se trezesc, sînt un om foarte rău, insist.

– Nu se poate, zice controlorul.

– Ba se poate, zic eu. Vă rog, mor de sete!

Controlorul era sută la sută un om bun la suflet, căci a scos o cheie din buzunarul pantalonilor și a descuiat lacătul cu care era prins lanțul, și uite așa am trecut, tiptil-tiptil, prin vagonul de dormit și am ajuns la restaurant. La întoarcere, i-am spus controlorului:

– Domnule, am o idee: ce-ar fi dacă, data viitoare, ați pune mai întîi vagonul-restaurant și de-abia pe urmă pe cel de dormit?

– Da, aveți dreptate, da' nu aranjez eu vagoanele astea, îmi zice.

Ce să mai zic, mă distrez de minune în România, mai ceva decît într-o piesă de Caragiale sau Ionesco.

Tramvaiele și autobuzele

Cu tramvaiele și autobuzele nu prea circul în România, prefer taximetrul. Și știți de ce? Am cîteva firișoare de păr alb în cap și mi-e teamă să nu se scoale cineva în picioare și să-mi ofere locul. Am auzit că în țările din Est se practică mai nou pe rupte cedatul locului în mijloacele de transport public. Aici, în Germania, sînt locuri rezervate pentru femei gravide și invalizi. Atît. Dar o prietenă, la 50 de ani, a fost la Sankt Petersburg și, cînd s-a întors la Düsseldorf, mi-a spus: „O să vezi ce bătrîn ești dacă te duci în vizită în orașul ăla și toți se scoală în picioare și te invită să te așezi". Un fenomen al Estului? Fapt e că dacă aici, în Vest, se oferă locul în tramvai sau autobuz, atunci i se întîmplă doar cuiva care pare cu adevărat pe ducă. Faptul că cel care stă pe scaun are, de pildă, 19 ani și cel care stă în picioare 60 nu constituie un motiv ca acela de 19 ani să

Am trăit și în România o frumoasă experiență cu trenul.

sară în sus și să renunțe la bunătate de loc. Iar femeilor nu li se oferă locul doar pentru că sînt femei, asta chiar că nu se practică nicidecum. Și dacă unul, Doamne ferește, ar face-o, femeia în cauza s-ar simți acostată și profund jignită, chiar și la 80 de ani, dacă e încă în deplină putere. Și dacă cel care o invită să șadă ar mai avea și ghinionul să fie un actor sau un regizor de film cunoscut, și-ar pierde precis job-ul, cu isteria #metoo care a luat acum forme demențiale, în comparație cu care *witch-hunt,* vînătoarea de vrăjitoare, e un joc nevinovat de copii.

Taximetrele

În Germania, dacă vreau să merg cu taximetrul sun la firma de taximetre și mașina vine în două-trei minute, așa că nu am nimic deosebit de povestit. Dar aș putea scrie o carte în trei volume despre nemaipomenitele mele pățanii cu taximetrul în Romania. Iată aici una din ele.

Am fost anul trecut, în mai, la Tîrgul de Carte „Gaudeamus" din București, care e situat cam în afara orașului. De ajuns, am ajuns acolo cu taximetrul, dar cînd s-a închis tîrgul și am vrut să mă întorc în centru, taxi – ioc. La comanda telefonică taximetrele oricum nu veneau, probabil pentru că ploua și taximetriștii nu voiau să li se ude mașinile. Mai bine să se ude pasagerii și, dacă vor să evite asta, să-și ia umbrela. Mașinile, săracele, nu au umbrelă. În fine, m-am dus deci la prima răscruce de lîngă tîrg și am început să aștept acolo. Și nu eram singurul cu pretenția asta complet neromantică de a-mi pune fundul într-un taxi și a nu merge zece kilometri pe jos, visător prin ploaie. Alături de mine mai așteptau cel puțin douăzeci

Mai bine să se ude pasagerii și, dacă vor să evite asta, să-și ia umbrela.

de inși și, după cît erau unii dintre ei de uzi, așteptau cel puțin de la prînz acolo. După vreo jumătate de oră de așteptare, mi-am dat seama că nu am nici o șansă să plec în următoarele trei-patru săptămîni din acel loc pentru că grupul nostru, în loc să scadă, creștea rapid, după un principiu biblic: „Ultimii vor fi cei dintîi". Dacă se îndura vreun taximetrist să oprească lîngă grupul nostru, reușea să urce în el întotdeauna ultima persoană care se alăturase grupului. Și brusc în mine s-a trezit neamțul obișnuit să organizeze tot ce prinde, așa că am strigat: „Așa nu mai putem continua, doamnelor și domnilor, oare vreți să înnoptăm aici?". „Nuuu!" „Perfect. Atunci ia hai să facem o coadă!" La început, nu prea a înțeles nimeni ce vreau, cred că mulți își închipuiau că eram plecat cu sorcova. Dar după ce am mai explicat pe scurt că, datorită cozii, vom trăi într-o lume mai dreaptă și vom pleca în ordinea în care am venit, ca printr-o minune, iată că s-a format o coadă. „Vedeți că se poate?", am spus, în timp ce a apărut un taxi frînînd brusc cam la cincizeci de metri în spatele grupului, așa că patru inși din spatele cozii, care probabil nu avuseseră norocul să-mi audă explicațiile despre o lume mai dreaptă, s-au năpustit ca apucații spre acea mașină, au sărit în ea și duși au fost. După care mi-am pierdut creditul de organizator și coada s-a destrămat ca un fum, ca o trîmbă de nori, ca o relație pe dos. Gura mea a rostit atunci tot felul de ocări, pe care, nemaitrăind de-un car de vreme în România, le crezusem uitate în negura timpului, dar subconștientul nu doarme niciodată, și iată că le-a dezgropat, Doamne iartă-mă! Apoi mi-am lăsat învățăceii în plata Domnului și m-am dus descumpănit și mîhnit înapoi la intrarea tîrgului, unde iată că i-am întîlnit pe soții Florica și Jean-Louis Courriol, veniți tocmai din Franța, și cînd i-am văzut, m-am bucurat mai mult ca niciodată, din două motive: 1) erau doi vechi și buni prieteni pe care nu-i mai văzusem, hai să zicem, de cel puțin o oră și jumătate, în interiorul tîrgului; 2) veniseră la tîrg cu mașina și se întorceau în centrul orașului tot cu mașina, în care mai aveau un loc liber, exact lîngă Jean-Louis, care făcea pe șoferul. Așa că mi-am putut întinde picioarele în voie lîngă el, cînd am pornit-o înapoi spre luminile orașului București. Că drumul nu era neted și calea nu era bătută, nu m-a deranjat deloc.

În București, în centru, am prins a doua zi un taxi fără probleme și, în drum spre aeroport, am avut o conversație demnă de atenție cu taximetristul. Vorbeam despre români și nemți și, la un moment dat, omul m-a întrebat:

– Dom'le, știi cine a fost cel mai mare patriot român?

– Nu, cine?

– Ceaușescu.

Am rîs cu mare poftă, crezînd că omul practica cu virtuozitate umorul sec, absurd, dar el nu glumea.

– Făcea totul pentru țară, domnule! a continuat el entuziasmat.

– Interesant, nu știam, i-am răspuns și am adăugat: Dar am auzit că a ascuns cîteva milioane în Elveția, așa, pentru sufletul lui. Nu-i adevărat, nu?

– Sigur că nu. Să nu crezi prostii din astea, domnule! m-a prevenit. Nu pentru el a ascuns banii ăia, ci pentru țară.

Așa că am acum o idee: dacă e cumva nevoie de bani în România, să dea șefu' ăl mare o fugă pînă în Elveția și să ia paralele necesare de acolo.

***Jan Cornelius** este scriitor german de origine română și traducător. Cea mai recentă carte publicată în limba română:* Eu, Dracula și John Lennon, *Editura Humanitas, 2016.*

Petre M. IANCU

Vestul și replica la neurotoxina Rusiei

Atacul cu neurotoxină asupra unui fost agent secret rus, refugiat în Marea Britanie, agravează la un nivel fără precedent tensiunile nu doar între Moscova și Londra, ci între Rusia lui Putin și întregul Occident.

Militari britanici în costume de protecție și cu măști de gaze

Va găsi oare Vestul replicile potrivite? Conform șefului diplomației britanice, dovezile implicării Rusiei în atentatul asupra lui Serghei Skripal și a fetei sale, Iulia, sînt covîrșitoare. În cauză e gazul neurotoxic utilizat în crimă, o armă chimică numită „novicioc" și fabricată, potrivit experților apuseni, doar de sovietici. Întrucît oficialii ruși au replicat ultimatumului Londrei cerînd lămuriri fie într-o manieră evazivă, fie negînd cinic orice implicare, Londra a trecut la contramăsuri. Regatul Unit a expulzat 23 de diplomați ruși, prezumtiv implicați în acțiuni de spionaj. Britanicii au înghețat contactele bilaterale la nivel înalt. Și au anunțat boicotarea campionatului mondial de fotbal din cursul acestei veri, adjudecat și organizat de Rusia. Concomitent, au luat măsuri să-și apere militarii de atacuri cu antrax, o armă biologică redutabilă. În fine, se proiectează edificarea în sudul Angliei a unui centru de protecție contra armelor chimice.

Reacții diplomatice

La ONU, diplomații britanici au acuzat Kremlinul de violare a convenției privind armele chimice și au declarat că e de așteptat ca asemenea atacuri să se repete. În replică, ambasadorul Rusiei, Nebensia, nu s-a jenat să nege orice amestec al Rusiei și să înfiereze ceea ce a calificat drept „atmosfera isterică" creată de britanici.

SUA s-au solidarizat clar cu Londra, contrazicîndu-i o dată în plus pe heralzii de stînga ai unei presupuse „rusofilii" a președintelui Donald Trump. Prin purtătoarea de cuvînt a Casei Albe, Sarah Sanders, ca și în Consiliul de Securitate al ONU, America a condamnat ferm acțiunea fără precedent a Rusiei. Casa Albă, s-a spus, „împărtășește aprecierea Londrei potrivit căreia Moscova poartă răspunderea pentru abominabilul atac asupra lui Skripal". Conform purtătoarei de cuvînt a Casei Albe, care a pus degetul pe rană, atacul cu gaz neurotoxic „se potrivește modelului de comportament al Rusiei", de vreme ce această țară „desconsideră (sistematic) prevederile dreptului internațional, subminează suveranitatea altor state și încearcă să infiltreze și să discrediteze instituțiile și procesele democratice occidentale".

Cum a fost posibil?

Desensibilizată de o lungă istorie de asasinate neelucidate și nepedepsite asupra criticilor Kremlinului, precum și de implicarea trupelor lui Putin în genocidalul război sirian de partea unui criminal în masă ca Bashar al-Assad, Rusia pare a se fi dezbărat de orice rușine. Doar așa, precum și prin absența fricii de repercusiuni, se poate explica atacul asupra unui stat NATO derulat cu arme chimice. E, după știința mea, cea dintîi agresiune din Europa înfăptuită, de la Primul Război Mondial încoace, prin recurs la astfel de arme, dacă facem abstracție de genocidul din camerele de gazare naziste găzduind parte din Holocaust.

Deloc întîmplător, partenerii europeni ai Regatului Unit au reacționat și ei cu vădită îngrijorare, deși, din păcate, net mai puțin tranșant decît americanii. Unii experți au ținut să se ascundă după deget, observînd că, deși neurotoxina provine din Rusia, nu există probe irefutabile, utilizabile în justiție, de implicare directă a Kremlinului în atacul care a lăsat un tată și pe fiica lui în comă, la Salisbury, la sud-vest de Londra. Alții au cerut, hilar, cooperarea cu prezumtivul făptaș în elucidarea incidentului soldat cu rănirea gravă a fostului agent dublu rus.

Noul ministru de Externe al Germaniei, Heiko Maas, și-a manifestat, salutar, înțelegerea pentru riposta britanică. La rîndul său, ministrul german al Apărării a avut bunul-simț de a condamna atentatul, reliefînd că „reprezintă o lovitură grea la adresa securității internaționale". Înainte de a se întreține, joi, cu omologul ei britanic, Ursula von der Leyen a amintit de asasinarea criticului lui Putin, fostul agent secret Alexandr Litvinenko, ucis probabil de ruși la Londra cu poloniu radioactiv, și a cerut Moscovei să participe la elucidarea crimei asupra familiei Skripal.

Or, asemenea apeluri par aproape la fel de futile precum chemările cuminți la perpetuarea contactelor cu Rusia, de felul celor lansate, după atacul asupra familiei Skripal, de către proaspăt reînvestita cancelară Angela Merkel. Șefa reîmprospătatei coaliții guvernamentale germane creștin-social-democrate ar trebui să știe că nimic n-a încurajat în istorie regimurile teroriste, totalitare, criminale și autoritare mai mult decît orice formă de împăciuitorism.

Mobilul probabil

În replică, reprezentanții Moscovei și agenții ei de influență din Vest nu obosesc să pună, locvace, întrebări sugerînd prezumtiva implicare a unor spioni lucrînd pe cont propriu ori o presupusă „lipsă de interes" a Rusiei în a comite un act de natură să-i deterioreze grav relațiile cu Vestul. De ce ar fi făcut-o, se întreabă, în context, unii occidentali naivi sau politicienii cumpărați de Putin. Răspunsul la chestiunea mobilurilor Rusiei nu e, totuși, greu de identificat. Întrebat pentru ce sînt numiți miniștri penali în Guvernul Dăncilă, PSD-istul Codrin Ștefănescu, dregătorul unui partid comunist nereformat și fost membru al unei formațiuni de ex-securiști ca PRM, a răspuns: „Pentru că putem".

Și fostul șef al KGB Putin consideră, vădit, că-și poate permite orice. Întrucît și-a edificat un imperiu stalinist bazat pe frica de poliție politică, Putin mai crede că nu poate tolera disidențe în eșafodajul serviciilor sale secrete. Cu atît mai important ar fi ca Vestul să-i ofere Kremlinului o replică lipsită de orice echivoc ori tendință împăciuitoristă. Una comună, deopotrivă diplomatică, politică, informațională și defensiv-militară.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Nikolay KOPOSOV

Legi ale memoriei istorice și minciuni naționaliste

O lege controversată, adoptată de curînd de partidul de guvernămînt „Lege și Justiție" (PiS) din Polonia, a atras atenția întregului mapamond prin criminalizarea unor expresii precum „lagăre poloneze de exterminare". Legea însă urmărește să fie mai mult decît un mijloc de a-i face pe oameni să-și controleze limbajul.

Legea prevede amenda sau o pedeapsă cu pînă la trei ani de închisoare pentru fapta de a atribui, „în mod public și contrar realității", poporului sau guvernului polonez „responsabilitatea sau coresponsabilitatea pentru crimele naziste" sau „alte infracțiuni" care constituie crime împotriva păcii, crime împotriva umanității sau crime de război.

E adevărat, „crimele naziste" au fost comise de naziști, iar polonezii nu ar trebui învinuiți pentru ele. De asemenea, chiar dacă lagărele de exterminare naziste se aflau în Polonia, ele nu erau cîtuși de puțin poloneze. Dar sintagma „alte infracțiuni" ar trebui să ne dea de gîndit.

Adevărul este că, în multe țări est-europene, sosirea trupelor germane, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a declanșat un val spontan de antisemitism criminal. Mulți evrei au fost uciși de propriii vecini sau de poliția locală – și nu numai la ordinul germanilor. Naziștii au fost catalizatorul acestor crime – inclusiv ale pogromurilor de pe teritoriul întregii Europe ocupate de nemți, mai ales în Europa de Est. Dar sînt oare naziștii singurii vinovați?

Guvernul PiS al Poloniei este departe de a fi primul care să introducă „legi ale memoriei" menite să remodeleze narațiunea istorică prin criminalizarea anumitor afirmații despre trecut. Astfel de legi există în aproximativ 30 de țări europene, precum și în Israel, Rusia, Ruanda și Turcia.

Legi care criminalizează negarea Holocaustului sau a altor crime împotriva umanității – cazul cel mai frecvent de lege a memoriei – au fost introduse pentru prima oară în anii 1980 și 1990, în democrațiile vest-europene care au fost părtașe la aceste crime, inclusiv în Austria, Franța și Germania. Indiferent dacă utilizarea în acest mod a dreptului penal e oportună sau nu, intenția celor din spatele acestor eforturi este clară: protejarea memoriei victimelor și recunoașterea totodată a responsabilității comune și a regretului față de fărădelegile din trecut.

Cîteva țări est-europene au interzis la rîndul lor negarea Holocaustului. Dar au introdus totodată și legi ale memoriei care urmăresc efectul opus: cosmetizarea istoriei naționale prin transferarea integrală a responsabilității pentru atrocitățile istorice către alții, fie că-i vorba de Germania lui Hitler sau de Uniunea Sovietică a lui Stalin. Polonia a introdus o astfel de lege în 1998. Legi similare există și în Republica Cehă, Ungaria, Letonia și Lituania.

Mascînd rolul jucat de populația locală în crimele naziste și în cele comuniste deopotrivă, astfel de legi favorizează promovarea istoriilor naționaliste, foarte utile politicienilor care urmăresc să cîștige susținerea populară. PiS, bunăoară, a obținut un sprijin electoral substanțial, nu în ultimul rînd, prin exploatarea politică a tragediilor din trecut.

Există și cazuri mai răsunătoare decît cel al Poloniei. În Rusia, o lege promulgată în 2014 interzice orice critică la adresa politicilor lui Stalin din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În Turcia, o lege dată în 2005 interzice folosirea termenului „genocid" pentru exterminarea armenilor în timpul Imperiului Otoman. Aceste legi se deosebesc în mod fundamental de legile memoriei din Europa occidentală prin faptul că protejează activ mai degrabă memoria făptașilor unor crime susținute de stat, decît pe cea a victimelor.

Desigur, Turcia și, mai ales, Rusia pot fi cu greu numite democrații și nici una dintre ele nu este membră a Uniunii Europene. Dar Polonia este – iar guvernul său protejează și el activ memoria făptașilor unor crime împotriva umanității, chiar dacă aceștia au fost simpli cetățeni și nu funcționari oficiali acționînd în numele propriului guvern.

Și nu este prima oară cînd PiS a încercat să introducă o astfel de lege. În 2008, partidul a propus o lege care pedepsea „calomniile la adresa națiunii poloneze", inclusiv acuzațiile cu privire la implicarea polonezilor în crimele naziste și comuniste. Curtea Constituțională a țării a invalidat legea, din rațiuni procedurale.

Legile memoriei s-au ivit în democrațiile vechi ale Europei occidentale ca un mijloc de promovare a adevărului, păcii și reconcilierii. Dar, urmărind să preîntîmpine tragedii viitoare, aceste țări s-ar putea să fi creat un precedent periculos. Acum, legile memoriei au devenit unul dintre instrumentele preferate ale populiștilor naționaliști, folosite pentru consolidarea propriei puteri – și pentru a stimula acel tip de naționalism xenofob care a furnizat cîndva terenul propice pentru Holocaust.

***Nikolay Koposov,** profesor invitat pentru Studii Ruse și Est-Europene la Universitatea Emory (Atlanta, SUA), este autorul volumului* Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia (Legi ale memoriei, legi ale războiului: politica trecutului în Europa și în Rusia).

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

CUM AȘA? FOSTUL DIRECTOR AL DRUMULUI UMBLĂ PRIN SAT ȘI SPUNE LUMII CĂ VOR EXISTA TRENURI SĂLBATICE?

■ La *check-in,* în aeroportul din Praga, două piți de România – una cu paltonaș alb, imaculat, alta în colanți și geacă roșie, cu blăniță, o comentau pe o tipă, mai din față, care nici nu cred că era româncă: „Dragă, eu n-aș putea ieși așa în lume!“, „Cum așa? Adică în trening?“, „Da, dragă… în fond, cînd mergi în vacanță, mai treci și tu înainte pe la un coafor… îți mai dai cu un ruj pe buze. Chiar așa?!“. M-am uitat la mine, în geaca de iarnă, cu căciulă pe cap și fără ruj, și m-am gîndit să schimb avionul, că nu corespund, că „defăimez“ țara peste hotare. Dar, dragi piți, nu toată lumea e în vacanță ca voi! (**A. P.**)

■ Pe pagina sa de Facebook, fostul ministru al Educației Liviu Pop publică o pagină din manualul de limba și literatura română de la Humanitas pentru clasa IX-a (autori Alexandru Crișan, Liviu Papadima, Ioana Pârvulescu, Florentina Sâmihăian, Rodica Zafiu), părînd ultragiat de poeziile dadaiste pe care le au elevii de studiat: Edwin Morgan, Christian Morgenstern, Man Ray. „Fără cuvinte“ – e singurul său comentariu. La vocabularul domniei-sale, poate că-i mai bine că n-a mai scris și altceva… (**C. Ș.**)

■ Din cauză că a criticat în Parlamentul European guvernele efemere ale PSD-ului, Cristian Preda a fost chemat în fața Consiliului de Onoare al ordinului „Steaua României“ pentru a răspunde unui denunț de defăimare a țării. Consiliul este format din Gabriela Firea, Ecaterina Andronescu, Mircea Geoană, fostul director SRI Costin Georgescu, generalul Constantin Degeratu și Șerban Brădișteanu, chirurgul condamnat cu suspendare (după ce a mînărit fișa medicală a lui Adrian Năstase) și căruia ANI i-a confiscat patru milioane de euro din avere, bani nejustificați. Halal Consiliu de Onoare. (**M. C.**)

■ În Tărtășești, Dîmbovița, prin peisajul idilic rural îți apare, la un moment dat, un palat cu turnulețe și toate cele în stilul romilor. Vizavi de el, prin praful drumului se discerne clubul „No Problem“. Viața la țară nu mai e chiar ca la Duiliu Zamfirescu… (**I. P.**)

■ „M-a apucat de geacă, m-a pus la pămînt, apoi m-a mușcat de ureche. Cînd m-am ridicat, am dus mîna la cap și eram plin de sînge. Mi-a spus să nu mai caut bucata de ureche, pentru că a mîncat-o. Am doi martori care au auzit cînd a zis treaba asta. Acum umblă prin sat și spune lumii că nu el m-a mușcat, ci calul.“ Lui Daniil Harms i-ar suna familiar cazul ăsta din Vaslui. (**A. M. S.**)

■ În urma unor discuții între guvernele maghiar și român, site-ul de știri hotnews.ro a lansat un sondaj online, cu întrebarea „Cînd vor exista trenuri de mare viteză pe ruta București-Budapesta?“. Răspunsurile posibile sînt: în 10 ani; în 20-30 de ani; în 50 de ani; în peste 50 de ani. Mai mult de jumătate din răspunsuri indicau ultima variantă, adică *în peste 50 de ani.* Probabil că răspunsul acesta e majoritar pentru că nu există opțiunea *niciodată*. Eu cred că aceasta e cea valabilă. Sînt curios și ce-or crede ungurii. (**A. M.**)

Cu ochii-n 3,14

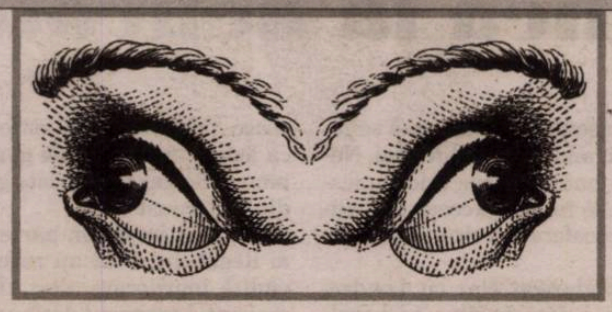

■ Din umorul de altădată: a mieunat, a lătrat, a imitat leul cînd rage, tigrul și alte animale sălbatice, iar la sfîrșit i s-a adresat candid translatorului: „Acum tradu!“ – Mircea Crișan, convocat de Gheorghiu-Dej în timpul unei vizite a lui Hrușciov în RPR, ca să distreze asistența. Iar în urma unui turneu la Paris, de unde s-a întors cu un Chevrolet model 1957, pe scenă fiind, Mircea Crișan evocă nostalgic recenta achiziție: „Ce nu face omu' pentru o bucată de Chevrolet!?“ (**R. M.**)

CE-O FI CIUDAT ÎN BORȘUL DISCRET AL CĂRUI SISTEM DE LUCRU A EȘUAT?

■ Înaintea congresului PSD, dl Codrin Ștefănescu este citat de *Adevărul* astfel: „Sînt momente ciudate în PSD. Nu știu de ce am devenit antipatic.“ Ce-o fi ciudat în asta? (**S. V.**)

■ După borșul cu leuștean și cel cu țelină a apărut și borșul cu scorțișoară. Dar, dacă există baclava cu căpșune, borșul nostru de ce nu s-ar reinventa? Și de ce nu ar exista, de pildă, și ciorbă cu ciocolată? (**S. G.**)

■ Zilele trecute, într-un tabloid de la noi: „Vica Blochina s-a supărat după ce ea și partenera ei de concurs la show-ul *Asia Express,* Daniela Crudu, au fost devansate de perechea Lora-Ionuț Ghenu. Vica i-a atacat pe Lora și pe partenerul acesteia, Ionuț Ghenu, numindu-i «non-valori». *«Ce tot sare la gîtul meu?»*, și-a justificat Vica ieșirea. Daniela Crudu a încercat să o scuze pe Vica, spunînd că acesteia nu îi place deloc Cambodgia deoarece în această țară e multă mizerie și sărăcie. Auzind atacul Vicăi, care i-a făcut «non-valori» pe el și pe Lora, Ionuț Ghenu nu s-a arătat deranjat. *«Nu mă supăr, eu sînt zen»*, a spus Ionuț Ghenu.“ Nu contează dacă știți ori nu cine sînt personajele – important e farmecul discret al relatării… (**S. V.**)

■ „Faptul că există tot mai mulți adepți ai teoriei Pământului plat demonstrează două lucruri: 1) trăim într-o țară care protejează libertatea de exprimare; și 2) trăim într-o țară al cărei sistem educațional a eșuat“ – astrofizicianul american Neil deGrasse Tyson. (**M. C.**)

■ BGS e una dintre puținele firme de pază care administrează și un spital. Ceea ce, la o primă vedere, pare neobișnuit are, de fapt, o logică evidentă: bodyguarzii te snopesc, doctorii te oblojesc. Se cheamă „flux de lucru integrat“. (**M. P.**)

S-AR ZICE CĂ NOI ÎNȚELEGEM UNIVERSUL DULCE

■ „Un val de furturi de tube a cuprins America“, titrează *The Wall Street Journal.* Infractorii americani sînt, s-ar zice, și melomani. (**C. Ș.**)

■ Universitatea din Regina, Canada, a anunțat că suspectează mai mulți studenți că au copiat la un examen de Etică și Drept. De unde s-or fi inspirat tinerii ăștia? (**C. Ș.**)

■ „Sîntem doar o specie mai evoluată de maimuțe care trăim pe o planetă minoră dintr-un sistem planetar modest. Dar noi înțelegem Universul. Asta ne face foarte speciali“ – Stephen Hawking despre oamenii dintre care tocmai a plecat. (**M. C.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Folos Consulting SRL, Teatrul Portabil SRL, Translaleaua International SRL, Amor Divino SRL, Joi Obiecte Sanitare SRL, Capodopera SRL, Ferma De Idei SRL, Pro Risc SRL, Educație Muzicală Suzana SRL, Ad Hoc Expert SRL, Servicii Private De Stingeri SRL, Mihai Și Socru SRL, Gaudeamus Instruiri SRL, Curățătoriemobilăperne SRL, Viilor Complet SRL, Editura Acuma SRL, Pantofiori La Comandă SRL, Amo Haineletale SRL-D, Umbra Grup SRL, Coerent Dinamic SRL, Dulce Sărat Food SRL, Agenția Caracteristic SRL, Bio Porc Natural SRL, Centrul De Cusut Și Brodat SRL, Barză Viezure Mânz SRL, Shaorma La Verii SRL, Com Prod Perseverența 1992 SRL, Trei Cămile Impex SRL, Bomboniera SRL, Ștefi Și Alex Îngerașii SRL, Supraînfinit SRL, Deliciul Inimii SRL, Caraula Security SRL, Epic Dental SRL, Petale De Poveste SRL, Scrieliber SRL. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **736** ■ 29 martie – 4 aprilie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Presa românească ieri şi azi“

pagina **3**

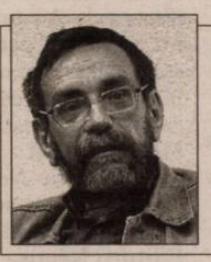

ANDREI CORNEA

„Autodenunţ“

pagina **3**

Tîrgul de Carte de la Leipzig

anchetă

paginile **14-15**

Patrimoniul digital

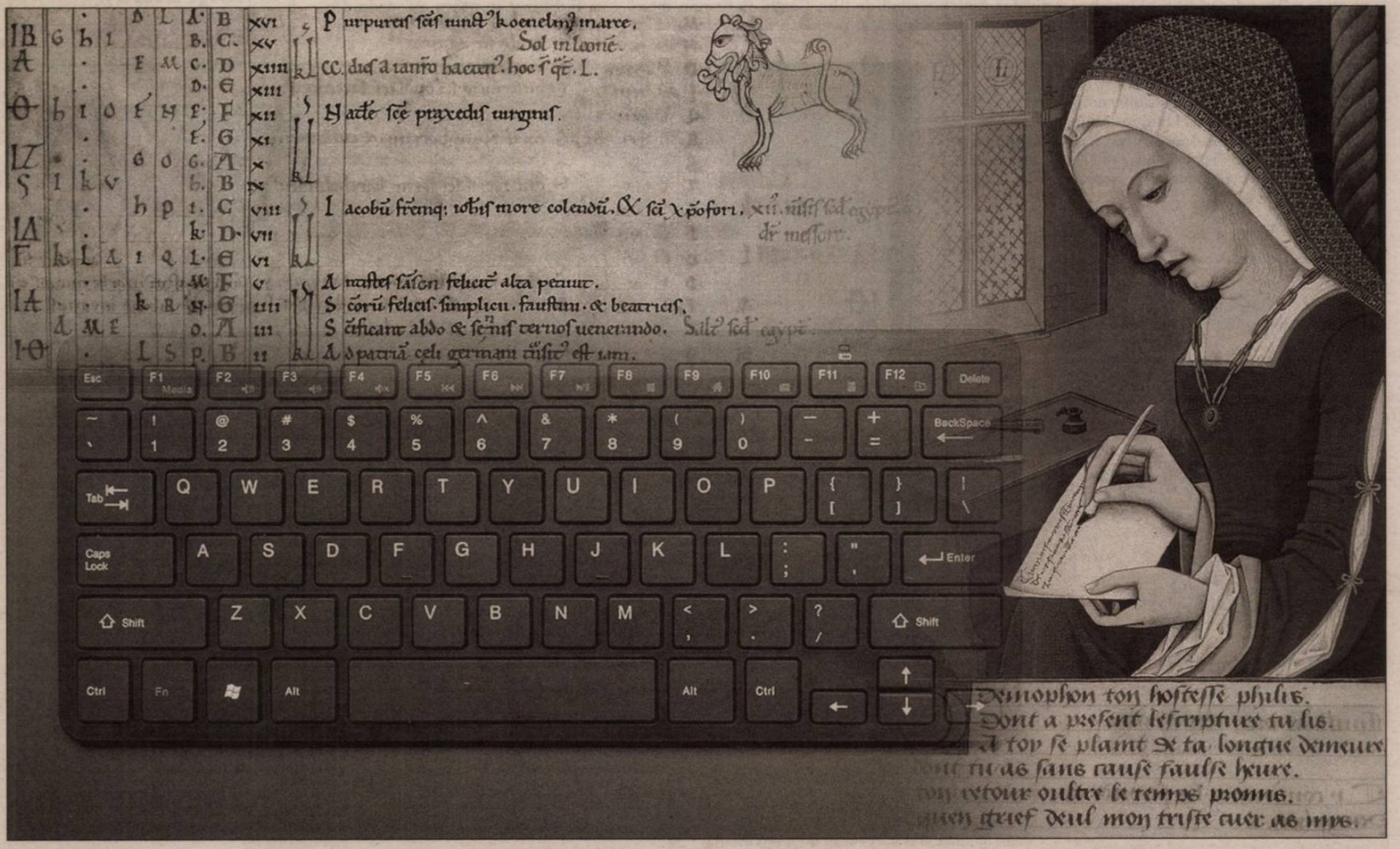

„*Nu aruncaţi colecţiile originale după digitalizare.*“

Ghidul FIAIB (Federaţia Internaţională a Asociaţiilor şi Instituţiilor Bibliotecare)

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Daniel VIGHI

Ratarea ca nuntă

Nici nu poți defini foarte clar ce anume este ratarea într-o țară care o practică de secole. Ratarea de a fi o mare națiune, ratarea de a avea o bogăție în măsură să dai pe valea Teleajenului o replică la valea Loirei, ratarea de a avea o mare cultură în Renaștere, clasicism, iluminism, ratarea de a avea vecini de felul tătarilor din Bug și a turcilor din Anatolia. Ratarea multiplă și istorică și legendară; ratarea de a face justiție și de a te împotrivi nedreptății flagrante din *Miorița*. Sînt mai multe feluri de ratări, asta mi se pare una, să-i zicem ontologică, o ratare cvasi-genială pentru că sublimează eșecul în ceva greu de povestit, un fel de asumare blîndă care, iată, îmi pare a nu mai fi o ratare, cel puțin în ceea ce privește originalitatea. Toată umanitatea nu se lasă, se zbate harnică, răspunde indignată nedreptăților, toate filmele americane au grijă ca răii să plătească, să piară sub glonț, sub pumn, sub laser. Peste tot în lumea asta răul plătește pentru că este rău, mai apoi bucuria tihnită se instaurează în univers ca nunta din basme, numai în România mioritică răul pare a fi stăpîn pe situație, iară nunta este o proiecție aiuritoare: în loc de șampanie, jazz, case mari cu de toate, doamne frumoase împlinindu-și destinul cu voluptate; în loc de toate astea care se metamorfozează în destin împlinit, cîțiva brazi, cîțiva păltinași, cîteva stele și abandonul tihnit la umbra munților. Aici mi se pare că nu am ratat originalitatea, în fond ce altă ratare mai mare decît eșecul unei vieți trăite în ritmurile unei fericiri indistincte? Ratarea premiantului este faptul că nu poate fi niciodată corigent, că nu are curajul sau șansa asta, în timp ce ăstuilalt, corigentului, nici boii nu-i trag: vrea să scrie poezie și-l citește pe Ionesco (pe cînd era Ionescu) scriind că în limba română nu pot să se nască genii; chiar de-ar fi, vorba poveștilor noastre, nu s-ar (putea) povesti și altora.

(apărut în Dilema, *nr. 225, 16 mai 1997)*

Dilema veche vă propune

■ Marți, 3 aprilie, la librăria Cărturești-Verona aveți întîlnire cu Josquin des Prez, personaj în romanul lui Cătălin Pavel *Chihlimbar*. (Matei Martin)

■ Rubrica săptămînală a Elenei Ferrante din *The Guardian* (https://www.theguardian.com/lifeandstyle/series/elena-ferrantes-weekend-column), despre femei, feminitate, feminism – scrisă echilibrat, fix așa cum trebuie –, dar și despre literatură, familie sau viața în Italia. (Cristina Ștefan)

■ Expoziția „Comorile Egiptului Antic", deschisă pînă pe 21 iunie, la Biblioteca Națională a României, aduce în țară peste 300 de exponate, printre care celebra mască a Faraonului Tutankhamon, mumii autentice, fragmente dintr-un sarcofag, foi de papirus și bijuterii. Biletele costă între 20 și 45 de lei. (Dana Călinescu)

■ Citiți despre maternitate și identitatea femeii – și a artistului – după naștere, în *Fiica ascunsă*, de Elena Ferrante (Pandora M, traducere de Cerasela Barbone), care-mi amintește pe alocuri de nuvelele Simonei de Beauvoir din *Femeia sfîșiată*. (Cristina Ștefan)

■ Vineri, 29 martie, de la ora 19, la Cinema Union, *Ciulei și Furtuna* – filmul unei repetiții. În 1979, Liviu Ciulei avea să monteze unul dintre cele mai importante spectacole din istoria Teatrului Bulandra – *Furtuna* de William Shakespeare, printre ultimele sale creații înainte de emigrarea în Statele Unite. După aproape 40 de ani, criticul și istoricul de film Costel Safirman montează și prezintă filmul repetițiilor la acest spectacol-eveniment, surprinzînd momentele cele mai importante, indicațiile regizorale și munca întregii echipe de actori. Proiecția va avea loc în prezența actorilor Mariana Mihuț și Victor Rebengiuc. (Adina Popescu)

■ *Dragostea unei femei cumsecade* de Alice Munro (Editura Litera, traducere de Adriana Bădescu, 2018), nu neapărat pentru că e vorba despre o autoare care a primit Nobelul. Ci pentru că e, pur și simplu, o carte de povestiri frumoasă. (Ana Maria Sandu)

■ Revista *Nautilus*, lansată în 1992 ca un proiect corelat colecției clasice omonime de SF & *fantasy* a Editurii Nemira, s-a relansat săptămîna trecută, sub coordonarea scriitorului Marian Coman, sub forma platformei online www.revistanautilus.ro dedicate literaturii, filmelor, benzilor desenate și jocurilor SF, horror & *fantasy*. Merită accesată fie și pentru povestirea inedită „Cei care pleacă din Omelas" a Ursulei K. Le Guin, scriitoarea cult dispărută recent și reeditată la Nemira cu capodopera *Mîna stîngă a întunericului*, roman ajuns la a patra ediție în versiunea românească a lui Mihai-Dan Pavelescu. (Marius Chivu)

■ O primăvară a capodoperei filmului rus pe TVR 3 – în fiecare sîmbătă seara, de la ora 20. Debutul a fost făcut cu *Solaris*-ul lui Tarkovski, urmat, în ordine, de *Oglinda* (31 martie), *Călăuza* (7 aprilie), *Andrei Rubliov* (14 aprilie). Din 21 aprilie, *Război și pace*, în regia lui Serghei Bondarciuk (Oscarul în 1969), va fi difuzat în patru episoade. După *Moscova nu crede în lacrimi* (regia Vladimir Menșov), urmează ciclul semnat de Karen Șahnazarov. Vizionare plăcută! (Ruxandra Mihăilă)

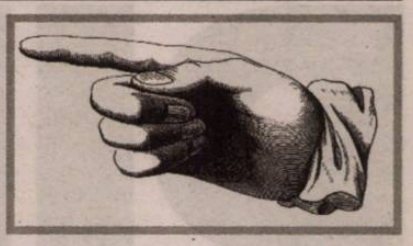

■ Din ciclul „Lauda de sine": nu uitați să intrați pe www.urbansunsets.com, postul de radio online, unde găsiți arhiva integrală a emisiunii mele cu scriitori *All You Can Read*, difuzată în fiecare luni seara, de la ora 22. De la începutul anului, invitații mei au fost: Adriana Bittel, Florin Vasiliu (nepotul lui Bacovia), Ioan Groșan, Ioan Es. Pop, dar și americanii Jeff Lindsay și John Freeman sau, lunea viitoare, scriitoarea britanică de origine sîrbă Vesna Goldsworthy, tradusă la noi cu două cărți deja. De asemenea, în secțiunea „Booktapes", îi puteți asculta pe toți acești scriitori citind fragmente din propriile cărți. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Tipii de la cablu**
- **Unde ni sînt vorbitorii?**
- **Soljenițîn**

album dilematic Ernő Farkaș

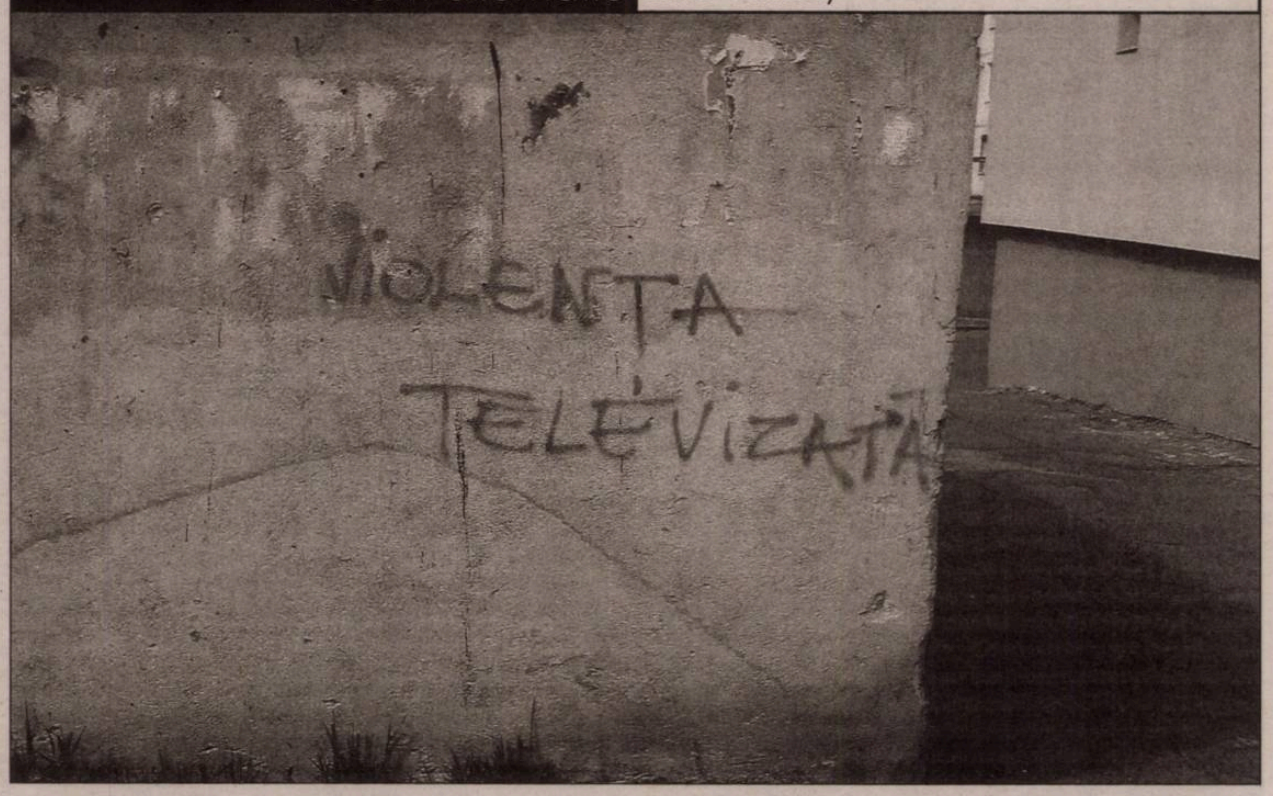

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

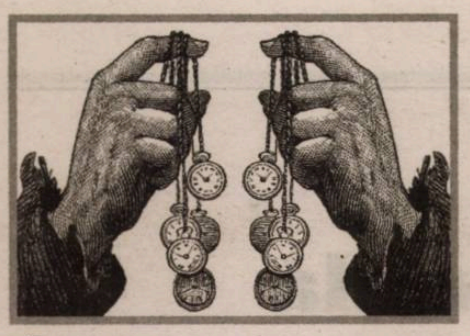

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Presa românească ieri și azi

În 1937, în revista *Vremea,* Constantin Noica a publicat un articol despre gazetăria epocii, reluat, ulterior, în *Eseuri de Duminică*. Articolul dovedește că presa noastră era, încă de-atunci, „eternă și fascinantă“. Cum e și astăzi. Cîteva pasaje din textul tînărului autor (avea 28 de ani cînd le-a scris) mi se par semnificative. Toate se referă la dimensiunea războinică a stilului gazetăresc, socotită de „profesioniști“ drept marcă distinctivă a meseriei lor, justificată, de altfel, și prin așteptările cititorilor. „...Cu toții simțim“ – spune Noica – „care anume sînt articolele ce prind pe cititor. (...) Articolele care prind cel mai mult – care nu se cer, poate, dar care se gustă – sînt cele care lovesc (...), care acuză.“ „Așadar să acuzăm, de aceasta e vorba în primul rînd! (...) Avem, fiecare, ceva polițienesc în noi. Exercițiul a cărui însărcinare ne-o luăm cel mai lesne este descoperirea vinovatului și denunțarea lui. Libertatea noastră de a scrie nu vrea să însemne decît libertatea noastră de a acuza.“

Consumatorul dezbaterilor noastre de presă (mai cu seamă cele televizate) va observa că și azi „realizatorii“ lor pendulează, ca ton, între miliție și procuratură. Atacul a căpătat însă o componentă nouă, despre care nu se vorbește în articolul lui Constantin Noica: *voluptatea*. Și moderatorii, și invitații savurează aproape obscen „racilele“ pe care le denunță. Se bucură, vizibil, că pot semnala încă o mizerie, încă o gafă, încă un viciu funcțional. Îmi pot imagina cum se convoacă reciproc pentru a pune de o nouă bălăcăreală, de o nouă sîrbă demolatoare. „Facem una mică astă-seară la noi în studio?“ – sună, probabil, invitația. „Vin toți ai noștri: și cutărică, și cutărică, și cutărică. Hai să le mai dăm una peste bot nenorociților ăstora!“ Și toți vin ca la o petrecere. Se lăfăie, pofticioși, în deriziune, trăiesc intens șansa de a lovi fără riscuri, ba chiar cu unele beneficii. Atmosfera generală e veselă. Nu mai e vorba de o slujbă publică, destinată să lămurească, în vreun fel, pe privitor. E vorba de un simpatic chef intim, de un „noi între noi“, în care toți cei prezenți sînt, de la bun început, de acord unii cu alții și emit sentințe previzibile, combinînd indignarea feroce cu circul. Tipul acesta de spectacol și-a creat, deja, publicul lui: dacă citești *forum*-urile anonimilor care se bulucesc în coada unor articole de ziar, descoperi că motivația celor mai mulți e plăcerea de a scuipa gros, de a împroșca, din subterană, cu aceleași, răsuflate, dejecții: te fac „porc“ și scriu „te-am“ într-un cuvînt. Dar, mai ales, au „trăiri“, „se distrează“, își arată mușchii, umorul și apetențele metafizice. E *cool*, e *fun*, e „super“. Viața are, dintr-odată, haz și sens. Ca o emisiune „tare“ de televiziune (...).

Atacul ca mod de viață produce însă, atacatorului însuși, oarecari daune colaterale. Iată un alt fragment din Noica: „...dacă e lipsit de un excelent echilibru moral, cel care scrie nu e rareori ispitit (...) să se îndeletnicească atît de mult cu alții și cu alte lucruri, încît să uite de sine și de ale sale“. În plus – adaugă filozoful – „nimeni nu înțelege mai puțin ce se întîmplă în jurul său decît cel care lovește. Iar neglijența de sine și perceperea strîmbă a lumii nu pot fi premisele unei gazetării de calitate“.

* * *

Am publicat, pentru prima oară, textul de mai sus acum vreo șapte ani. Între timp, lucrurile s-au agravat. Au apărut „modele“ gazetărești noi. Se face rating din valorificarea spaimei (catastrofe iminente, amenințări apocaliptice, conspirații antiromânești la nivel global), se speculează manipulatoriu moartea, boala și suferința. Vrei, nu vrei, ești educat să te delectezi cu cea mai dizgrațioasă indiscreție. Afli detalii despre boala cutărei vedete, despre viața ei privată, despre problemele ei de familie. Decesul devine un zgomotos festival mediatic. De ce a murit cutare, în ce poziție a fost găsit, ce avere a lăsat moștenitorilor, unde va fi înmormîntat, iar apoi, după ceremonia funebră, ce se mai întîmplă în jurul mormîntului, cine a mai dat pe-acolo, cine și cît a plîns, cît a costat coliva etc. Bîrfa de gang este și ea o mină de aur. Ți se anunță divorțuri fictive, driblinguri presupus adulterine, conflicte *„breaking“* între părinți și copii. Imaginea lumii, așa cum se desprinde ea din presa curentă, este imaginea unei mlaștini sinistre: o colecție de nenorociri fetide, consumate lacom, la o cafea, în metrou, la un șprit. Dejecția devine substitutul generalizat al „informației“, al *entertainment*-ului, al „comunicării“. Te miri, te sperii, te îngrețoșezi... deci exiști!

Nimeni nu observă că, practicată astfel, gazetăria e degradantă, riscantă pedagogic, nerespectuoasă cu propriul ei statut. Iar dacă o spui, ești acuzat că subminezi „libertatea de expresie“. Cei care sînt supărați pe „defăimătorii“ țării pe la „porțile“ străinătății ar trebui să reflecteze nițeluș și la efectul autodefăimător al unei prese neglijente, al unei clase politice ignare și, prea des, necinstite, al simplei defăimări reciproce la care se reduce, de regulă, dezbaterea publică. Ar afla, astfel, că nimeni nu ne poate face răul pe care ni-l facem zi de zi noi înșine, la noi acasă, de la instituție la instituție, de la om la om, de la „patriot“ la patriot...

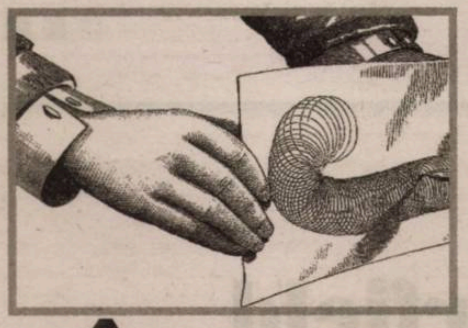

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Autodenunț

„În lumea noastră de astăzi, percepția e mai puternică decît realitatea. Nimeni nu știe ce se întîmplă cu adevărat în România, dar are o percepție despre ceea ce se întîmplă în România. (...) În mare măsură (percepția – *n.m.*) este corectă, însă, în același timp, există și foarte multe știri false care fac deliciul presei, dar care nu reflectă realitatea. În mod sigur duc la o imagine negativă a României. Tocmai de aceea, diplomația publică, comunicarea strategică sînt pentru noi priorități în Ministerul de Externe.“

Aceste vorbe care aparțin dlui Teodor Meleșcanu, ministrul de Externe, sînt cu adevărat „de aur“ și trebuie că sînt adevărate. De aceea eu însumi depun mărturie și mă autodenunț: domnule ministru, am colaborat recent la amintita imagine negativă a țării, alături de alții, de tristă faimă, precum Monica Macovei sau Cristian Preda. Am participat acum două săptămîni la marele și celebrul Tîrg de Carte de la Leipzig, unde România a fost „invitat special“ și unde s-au organizat foarte multe dezbateri cu și despre scriitorii români și despre România în general. Acolo mi-am prezentat cartea tradusă în germană (o „făcătură“ cu elemente mistice în ea, cum se spunea pe vremea cînd v-ați început serviciul public) care, printre altele, critică dur regimul PSD instalat în 2012. Mai grav, am „actualizat“ conținutul ei în diferite discuții publice din cadrul tîrgului și astfel am atentat grav la sfînta imagine a țării, încît nici un patriot n-ar mai fi recunoscut-o, de hîdă ce devenise. Ce am spus, deci?

Numai falsuri: de exemplu, n-am susținut adevărul că România e guvernată numai de oameni cinstiți și democrați, n-am spus că așa-numita „luptă anticorupție“ e numai o mascaradă instigată de bine-cunoscutul „stat paralel“; mai mult, am pretins în mod mincinos că diferiți demnitari ajunși la închisoare nu sînt deținuți politici, ci sînt niște infractori de drept comun. Apoi am susținut că demonstrațiile din 2017 au fost un răspuns binemeritat al societății civile, fără a recunoaște realitatea indiscutabilă, stabilită la Antena 3 și RTV, că demonstranții erau o treime plătiți de Soros, o treime neinformați și o treime imbecili. Iar defăimarea la care m-am pretat a mers mai departe. Căci am pretins, cu presă străină și public de față, că România se îndreaptă, sub competenta guvernare din care faceți parte, într-o direcție total greșită, spre tot mai mult „iliberalism“, adică, ce mai tura-vura, spre un fel de autoritarism naționalist inspirat de Putin, Erdogan și Orbán al Ungariei, ostil valorilor europene, că asta e o nenorocire pentru țară și că UE s-ar cădea să ne urecheze. Or, dumneavoastră, domnule ministru, știți foarte bine că lucrurile sînt exact pe dos și că însăși legislația antidefăimare pe care o propune dl Dragnea și pe care dumneavoastră o susțineți merge de fapt în spiritul profund al democrației occidentale și că nu-i nimic mai tipic liberal decît să pui botniță criticilor guvernului prin lege sau să-i intimidezi prin mai știu eu ce fel de comisii. Pe scurt, am susținut în mod calomnios că ne conduceți „spre Est“, neînțelegînd faptul, știut pînă și de analfabeții funcțional din România, că pămîntul e rotund și că, în consecință, chiar mergînd mereu spre Est, tot în Vest ajungi într-un tîrziu. (Cît de tîrziu?)

Pe scurt, asta-i ce am comis. Și n-am fost singurul demolator al imaginii României. Mai mulți scriitori s-au pretat la critici de asemenea neîntemeiate, mușcînd mîna care i-a hrănit, pentru a spune astfel; ba cîțiva și-au prins în piept insigna cu *#rezist,* sfidînd astfel opinia publică democrată din țară și străinătate. A fost, prin urmare, o conspirație. Aici aș vrea însă să observ, ca să nu persiste neînțelegeri, că respectiva conspirație a fost plătită chiar de statul român prin Ministerul Culturii și ICR, cu bani strînși cu greu de ANAF de la contribuabil. Barem, dacă ne plătea Soros sau „statul paralel“, ieșeați mai ieftin, nu-i așa?

Un singur lucru mi-e neclar, domnule ministru. Spuneați vorba asta de aur că, spre a lupta împotriva tentativelor de defăimare, „diplomația publică, comunicarea strategică sînt pentru noi priorități în Ministerul de Externe“. Or, dacă-i așa, de ce n-ați reacționat corespunzător, mai ales că tocmai aveați ocazia „strategică“? Înțeleg că, în perioada tîrgului, v-ați aflat chiar la Berlin. V-a fost greu să vă repeziți pînă la Leipzig, împreună cu ambasadorul României – dl Hurezeanu, om de cultură bine-cunoscut? (Vă destăinui că numai două ore durează drumul: e doar autostradă nemțească, nu DN1.) Nici ministrul Culturii nu s-a prezentat. În schimb, ironie, a participat ambasadorul Germaniei la București. Or, sînt încredințat că mai ales o cuvîntare bine simțită din partea dumneavoastră ar fi curățat funinginea de pe chipul nobil al patriei. Și mai ales ar fi redat curajul românilor patrioți din țară și străinătate, care gem sub jugul „statului paralel“.

Cum de ați pierdut șansa asta? Unii au susținut – pesemne o altă minciună defăimătoare, dar cum s-o combateți? – că actualului regim puțin îi pasă de cultură, ceea ce n-ar fi decît normal cînd atîția demnitari masacrează limba română. Alții însă, vrînd să fie mai subtili, au pretins că v-a fost teamă să vă confruntați în public cu „defăimătorii“ – fie ei scriitori, jurnaliști străini sau români, public – deoarece n-aveați argumente. Într-o ipoteză, așadar, v-a motivat disprețul, sau chiar resentimentul față de cultură; în cealaltă – teama de a nu ieși, să spunem nediplomatic, ciufuliți.

Eu, unul, cred că e mai simplu. (Nu o dată, în istorie, gesturile mari au explicații triviale.) Pesemne vi se terminaseră banii de benzină și vă jenați să vă împrumutați de la vreun subaltern. Dar oricum ar fi fost, șansa „diplomației publice“ și a „comunicării strategice“ – „priorități“, parcă le spuneați, la Ministerul de Externe – ați ratat-o. Vorba unui clasic în viață: „Ghinion“!

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Ciuperci și oboseală

M-am oprit. Sînt obosit rău și nu mai am chef să încerc. Vreau să mă care cineva în brațe, că doar nu am ajuns de capul meu pe coclaurile astea.

Am 6 ani și sîntem pe drumul de la Racoviteni spre Budrea. Mama e obosită frîntă și ea după orele în care m-a păzit, dormim în trenul care ne-a adus pînă la Buzău și apoi în jaful de autobuz care ne-a lăsat la marginea drumului de pămînt de șase kilometri care duce la bunica.

Nini nu știe la ce oră venim, așa că nu a putut să vină să ne ia cu căruța, iar telefon nu există în sat. Mă dor picioarele rău-rău și mai avem vreo trei kilometri de mers, e cald tare și mult praf.

Îmi e și foame, și sete. Mama cară după ea un bagaj greu și nu mai avem nici apă, nici mîncare. Se uită cu drag la mine, dar știu că, dacă îi voi zice să mă ia în brațe, risc să trezesc scorpia din ea.

Simt că o să încep să plîng. Mama se uită lung la mine și începe să cînte manamana patipitipi, manamana patipiti... Încep să rîd.

Străbunica era și vraci, și vrăjitoare la noi în sat. Un fel de doamna Firea, cu diferența că se pricepea la ceea ce făcea. Și mama, și soră-sa Geta au învățat de la ea multe lucruri, inclusiv cum se aleg ciupercile și mai ales care au efect halucinogen.

Geta a moștenit talentele bunicii ei și a devenit infirmieră și vrăjitoare. Mama s-a specializat, așa că a ajuns asistentă și, în opinia Getei, o proastă pentru că îl tolera pe bețivanul de taică-miu, se credea regina curățeniei și eroina cinstei.

Mama nu numai că nu cerea mită de la bolnavi, dar și refuza cadourile acestora. În plus, nu dădea nici în cafea și nici nu ghicea în cărți. În opinia Getei, asta era o risipă de gene și de talent. Geta a trăit întotdeauna bine, pe cînd noi ne chinuiam în sărăcie.

Din cînd în cînd, Geta mai gătea și ciuperci de rîs. Pe care le servea cu entuziasm femeilor care veneau la ghicit. Nu discrimina pe nimeni, servea ciupercile și romîncelor de fițe care veneau la blestemat soții curvari sau prietenele acestora, și nemțoaicelor în căutarea magicului, și unguroaicelor de pe stradă sau co-etnicelor care veneau la o bîrfă sau o dezlegare de farmec. Femeile rîdeau mult împreună cu Geta și credeau toate prostiile pe care le auzeau de la ea.

Într-o zi, cînd mama era tare amărîtă, Geta a făcut niște ciuperci. Au rîs o mulțime și au cîntat împreună cîntecul de la Muppets. Eu am rîs cu lacrimi pînă m-a apucat durerea de burtă.

Mă simt și acum, la 47 de ani, la fel ca pe drumul spre Budrea. Sînt atît de obosit de scandalurile clasei politice încît simt că ar trebui să mă opresc. Aș vrea din nou să mă care și pe mine cineva undeva unde să nu mai aud de Dragnea, de Codrin, de Olguța, de Gâdea și de restul mîrlanilor.

Am sunat-o pe mama și m-am plîns. Mi-a amintit de cîntecul Getei. Am rîs amintindu-mi.

Am ajuns la Budrea fericit atunci. A durat ceva, dar a fost bine.

O bună parte a României pare a fi pe ciuperci halucinogene. Efectul Antenei 3 și al RTV-ului, însă, nu este unul care să stîrnească rîsul, ci mai degrabă plînsul. Și nu sînt deloc sigur că o să ajungem cu bine undeva.

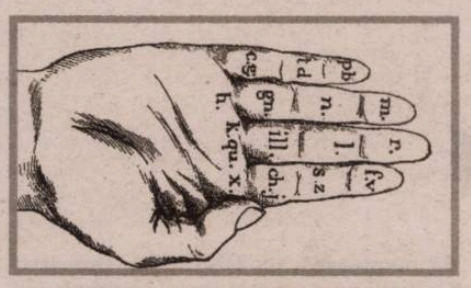

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Tottenham și Garfield

Imediat după apariția, la această rubrică, a textului meu intitulat „Menajeria de plastilină", am fost sunat de un coleg de la Facultatea de Matematică, Merdeneu Tripoli, pe care-l știu încă din studența (noastră) ceaușistă, adică de pe vremea cînd jucam baschet împreună. „Codrine", m-a abordat el abrupt, „nu sînt de acord cu imaginea copilului contemporan creionată de articolul tău, articol bazat sau nu – în fine, e treaba ta! – pe fapte reale, așa cum pretinzi de obicei. Nu cred deloc în existența făpturii sugerate de tine acolo prin intermediul micuțului Maurice Jean-Pierre Turbișor. O făptură *raw*-vegană, apărătoare a animalelor, a *persoanelor non-umane,* obsedată carevasăzică de drepturile necuvîntătoarelor etc. etc., bla-bla-bla. Resping ideea în mod fundamental, bazîndu-mă, evident, pe experiența proprie. Am, la rîndu-mi, din a doua căsătorie, un băiat la grădiniță, Claude-Emmanuel, iar viziunea lui și a tovarășilor săi asupra lumii diferă semnificativ de cea aparent închegată în grupa erouașului *de plastilină*. Mai precis, copiii postmoderni cunoscuți de mine nemijlocit se dovedesc niște carnasieri incorigibili, devoratori de *burgers* și *nuggets* (vestiții *nagiți,* dacă îți amintești maniera de traducere, la noi, a termenului, pe la începutul anilor '90, atunci cînd năstrușnicele șnițeluțe au pătruns în magazinele alimentare autohtone!). Pușcanii actuali sînt feroce, sangvinari și pantagruelici. Mai mult, au vocație de teoreticieni ai unei *new age* nutriționale apocaliptice..."

„Teoreticieni?", l-am oprit. „Ce vrei să spui? Sînt preșcolari. Ce teoretizează?" „Vai, vai, omule", a ripostat Tripoli, „te găsești în urmă cu evaluarea noilor generații de – iertată fie-mi incorectitudinea politică! – *umanoizi!* Preșcolari-preșcolari, nu-i vorbă, însă precoce, articulați în convingeri personale și la fel de vehemenți precum Jean Pierre-ul tău, numai că în sens invers! Bunăoară, cel mai bun prieten al lui Claude, un flăcăuț de cinci ani și jumătate, dar care arată de zece, Tottenham (nu-mi dau seama dacă este o poreclă ori numele lui real; eu așa l-am preluat în memorie, cu apelativul *Tottenham,* pronunțat, bineînțeles, greșit, *Totănhem,* nu *Totnăm,* cum ar fi potrivit conform standardelor englezei britanice!), și-a apostrofat recent părinții care încercau să-l convingă să accepte, la masă, *și* cîteva garnituri vegetale lîngă proteinele excesive de origine animală. E stupid ce-mi cereți, a replicat, sigur pe el, copilul. Legumele reprezintă chestii lipsite de gust, complet inutile. Să luăm iepurele! Acest rozător retardat se hrănește vegetarian și aleargă, practic, încontinuu. Logic, ar trebui să fie cea mai sănătoasă și longevivă creatură de pe pămînt. Nonsens! Are o speranță de viață absolut ridicolă. Se stinge mai rapid decît lumînarea adusă de Buni de la biserică în noaptea de Înviere. Un nefericit lipsit de perspectivă, un ratat mizerabil, un fariseu impardonabil... Bine, au țipat părinții înfricoșați de discursul extraterestru al fiului lor, și care animal ți se pare ție adecvat, alimentar vorbind?"

„Garfield", a declamat, solemn și fără pic de ezitare, băiatul. „Motanul Garfield, mîncăul leneș și răutăcios, rămîne modelul meu în viață. Ca și el, vreau să mă îndop *in aeternum. (In aeternum?* Dumnezeule mare, la cinci ani așa un vocabular?! Ce ți-e și cu postmodernitatea asta, am gîndit.) Să am burta mare și mustățile leopard care tocmai a vînat un pui de antilopă. Tot un băiețaș din grupa lor halește Mc-urile hulpav, lăsînd sosurile roșii, demonstrativ, să i se scurgă pe la colțurile gurii, asemenea sîngelui de pradă doborîtă..." „OK", l-am întrerupt iarăși speriat, „dar Claude al tău ce zice?" „Ce să zică? Ne ține – mie și soției – discursuri savante despre beneficiul E-urilor în alimentație. Ne-a explicat că prigoana împotriva aditivilor alimentari ilustrează un gest iresponsabil. Reprezintă invenția unor minți plate, limitate, confuze, care nu pricep progresul și rigorile sale. Păi, a strigat el tare la noi într-o seară, cum ar mai supraviețui miliardele de troglodiți ai Terrei fără mîncare conservată?"

„Motanul Garfield, mîncăul leneș și răutăcios, rămîne modelul meu în viață."

Merdeneu s-a oprit aici, creînd suspans. Apoi a redat, gnomic, răspunsul morbid al fiului său: „Ar ajunge canibali sumbri! Ceea ce, a precizat Claude ulterior, profund meditativ, *poate nici n-ar fi o variantă rea!* Prin urmare, prietene filolog, mai lasă-ne, te rugăm, cu *menajeriile tale de plastilină!* Avem, după cum observi, probleme mai grave la orizont!"

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

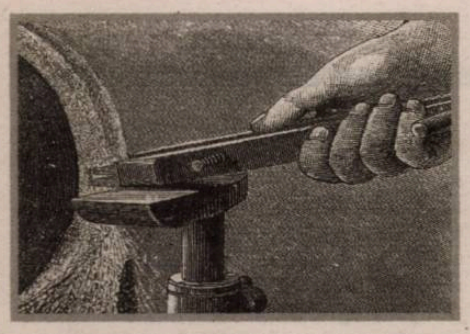

Ovidiu NAHOI

EU și UE

România: șansa europeană, amenințarea iliberală

Zilele trecute am avut marea plăcere de a discuta, la București, cu Bernard Guetta, jurnalist, editorialist, considerat unul dintre cei mai importanți comentatori de politică internațională din Franța. Și un bun cunoscător al Europei Centrale și de Est. De 27 de ani, realizează, fără întrerupere, rubrica *Géopolitique,* de luni și pînă vineri, fix la ora 8 și 17 minute, la postul public de radio France Inter.

Am asistat cu multă plăcere la „facerea" rubricilor *Géopolitique,* pe care Bernard Guetta le-a transmis în direct, luni și marți, chiar din studioul de la București al RFI. Mesajul său: România se profilează la ora actuală drept principala ancoră de speranță că Europa nu se va rupe, în mod grav, de-a lungul fostei Cortine de Fier, cu consecințe pe termen lung. Și aceasta, pentru că România nu a basculat (sau nu încă) spre un regim de tip polonez sau ungar. În plus, noua Uniune Europeană, o Uniune cu un tot mai pronunțat caracter politic, pregătită acum pe linia Paris-Berlin, nu ar trebui să dea Europei Centrale sentimentul de periferizare sau, mai rău, de abandon. Probabil că ideea fusese forjată chiar de la Paris, însă vizita la București pare să-i fi întărit editorialistului convingerea că România are de jucat în acest moment o carte importantă.

Am discutat mult cu Bernard Guetta despre posibilitatea ca România să vireze iremediabil către un regim de tip iliberal – și sînt destui care spun că asta deja s-a întîmplat. Pînă la urmă, discuția s-a încheiat pe un ton de un optimism moderat. Există cîteva elemente care, spre norocul nostru, pot menține România în afara căii iliberale.

Mai întîi de toate, șansa – da, șansa! – de a avea lideri slabi. Este adevărat că semnalele iliberale dinspre coaliția de guvernare sînt tot mai evidente. Și că, la fel de bine, dincolo, în Opoziție, PNL nu se distinge cu nimic din acest punct de vedere.

De fapt, în timp ce social-democrații aplică politici fiscale neoliberale și practică un discurs naționalist în buna tradiție a dreptei conservatoare, liberalii au migrat către un național-conservatorism, cu unele accente ce țin de linia dură de dreapta. Vezi entuziasmul cu care susțin referendumul inițiat de Coaliția pentru Familie. Vezi susținerea de către PNL a unor politici protecționiste precum prezența a 50% produse românești pe rafturile hypermarket-urilor – un fel de trumpism dîmbovițean. (Apropo, verifică cineva dacă prevederile legale sînt respectate de comercianți?) Sau reacția practic insignifiantă a corpului partidului la nominalizarea lui Marian Munteanu drept candidat al PNL pentru Primăria Capitalei, la alegerile din vara lui 2016.

Avem totuși mare noroc cu mentalitatea tranzacționistă a acestor politicieni. Departe de motivația ideologică și de fervoarea religioasă a celor din PiS, la genunchiul broaștei în materie de talent politic față de Viktor Orbán, liderii români par mai curînd niște imitații.

Ei au văzut în exacerbarea naționalismului o bună ocazie de a colecta ceva voturi, dinspre bazinul rămas „orfan" al lui Corneliu Vadim Tudor sau, mai recent, Dan Diaconescu (undeva în jurul a 20%). Dar par oricînd dispuși să-și schimbe discursul, atunci cînd interesele o cer. Ei lasă impresia că pot lua forma și culoarea mediului în care urmează să se exprime – ûna pot vorbi la Bruxelles, unde le place să treacă drept europeni, alta în saloanele elegante de la București, cu totul alta la mici și bere cu poporul.

În plus, iliberalismul de imitație românesc nu se poate baza pe o administrație eficientă, precum în Polonia sau Ungaria. Aici, măsurile asistențiale au putut avea rezultate palpabile pentru anumite categorii defavorizate (familii cu mulți copii, fermieri săraci, persoane în vîrstă). Iar rata ridicată a absorbției fondurilor europene alimentează o creștere economică sănătoasă. La noi, incompetența guvernamentală e ca o materie păstoasă, în care liderilor li se afundă picioarele atunci cînd caută un sprijin.

Cîteva cuvinte despre discursul naționalist: în statele ex-comuniste din Europa Centrală, opoziția față de regimul comunist s-a manifestat pe o puternică bază națională. Bernard Guetta rememora la București momentele vizitei în Polonia a Papei Ioan Paul al II-lea, la scurt timp după înscăunarea la Vatican, în 1979.

„Nu a fost nimic politic în atitudinea impresionantelor mase de oameni care au ieșit în stradă pentru a-l întîmpina pe primul suveran pontif originar din Polonia. Oamenii treceau pe lîngă sediile partidului comunist, dar nici nu le băgau în seamă. Pe străzi era doar Polonia", spunea editorialistul, care a fost martor la acea vizită istorică, în calitate de corespondent de presă.

Spre deosebire de Europa Centrală, „cauza națională" în România a fost confiscată de regimul lui Nicolae Ceaușescu. Din acest motiv, discursuri precum cele care se pot auzi azi la Varșovia sau Budapesta ar avea la București un aer vetust și, în orice caz, un parfum de lipsă de credibilitate. „Am mai văzut noi asta..."

Desigur, se poate spune că iliberalii, deși în puternică ofensivă, nu au cîștigat totul în România. Dar asta nu înseamnă că nu-și vor putea impune dominația, în cele din urmă, spulberînd șansa istorică a României de a juca un rol de prim rang în re-fondarea Uniunii Europene.

Periferizarea României în context european, inducerea sentimentului de abandon, despre care vorbea chiar Bernard Guetta, vor juca în favoarea iliberalilor. Și aici este marea miză a anilor ce vin.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

Publicitate

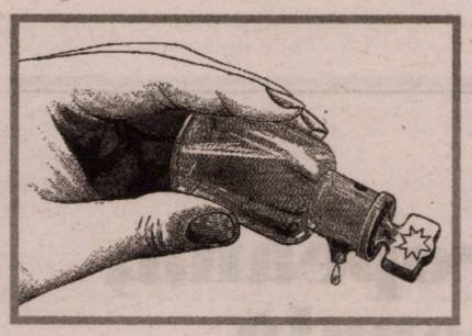

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Pisică pe orez

Multe expresii colocviale își datorează răspîndirea culturii populare urbane, apariției lor în cupletele unor spectacole de revistă cu succes la public, în titluri de filme, în mesaje publicitare, în texte din revistele umoristice, din almanahuri sau calendare. Succesul lor este însă, adesea, efemer, expresiile care nu mai sînt la modă dispărînd destul de repede din memoria colectivă.

Sintagma *pisică pe orez* a circulat destul de mult în prima jumătate a secolului al XX-lea, cînd este atestată mai ales în presă, în legătură cu un spectacol de revistă foarte cunoscut, despre care se găsesc detalii în Nicolae Dinescu, *Revista de altădată* (1973), în Aurel Storin, *Farmecul discret al teatrului de revistă* (2011), în Vera Molea, *Teatrele din grădinile de vară ale Bucureștilor de altădată* (2011) etc. Teatrul Cărăbuș s-a deschis în 2 iulie 1919 cu revista intitulată *Pisică pe orez,* ale cărei texte fuseseră scrise de Mircea Rădulescu și Constantin Solomonescu și în care Constantin Tănase interpreta cupletul „Cotoiul e pe varză, pisica-i pe orez". Deși reprezentațiile au ținut doar o lună, presa vremii cuprinde numeroase mențiuni și aluzii la spectacol: „«Ce-ai mîncat de te-ai umflat?» (...) «*Pisică pe orez!* rînjește satisfăcut coautorul revistei cu același titlu»" *(Furnica,* 25 iulie 1919); „de cînd cu *Pisica pe orez,* Solomonescu are și vreo douăzeci de ruble capital" *(Furnica,* 26 ianuarie 1920) etc. În finalul unui interviu luat lui Bacovia, I. Valerian creează un contrast între izolarea poetului autentic și popularitatea cupletelor de revistă: „Apoi brusc gramofonul porni în vîrtej o nouă placă, cupletul lui Tănase: *Pisica pe orez*. Mulțimea sări electrizată".

Citatele de mai sus arată cît de cunoscut era (cel puțin prin titlu) spectacolul de revistă, dar nu spun nimic despre sensul expresiei. O versificație umoristică din aceeași perioadă e mai interesantă, contexul indicînd că semnificația formulei e una pozitivă, de „obiect al dorinței": „În fața unei dame-n negru / Filosofie... eu visez, / Sunt om moral, rămân integru / Chiar de-i *pisică pe orez!*" *(Universul literar,* 17 august 1919).

Probabil că expresia exista deja în folclorul urban, cupletul lui Tănase punînd-o pur și simplu în circulația mai largă. Atestările și explicațiile de care dispunem sînt însă mai tîrzii: expresia este înregistrată în *Glosar regional Argeș* al lui D. Udrescu (1967), de unde a fost preluată în *Dicționarul limbii române* (DLR). După Udrescu, *a fi sau a face rost de pisică pe orez* înseamnă, în Muntenia, „a fi sau a face rost de ceva bun, gras, gustos, delicios; a fi rost de ciubuc; a se învîrti". Din păcate, sintagma nu pare să mai circule astăzi, atestările din Internet fiind extrem de puține și de ambigue. Una, totuși (și tot din Muntenia), confirmă sensul din glosar, expresia fiind plasată în punctul culminant al unei gradații ascendente, cu rol de ironizare a pretențiilor absurde: „Atunci lumea era preocupată în primul rînd de procurarea unei jumătăți de kilogram de parizer, așa că nu-i prea păsa dacă nu-știu-care umbla după *fîrlaifîș, carne fără os și pisică pe orez!*" (tgvliterara.blogspot.ro).

Din cele de mai sus sper să nu se înțeleagă că exista vreun obicei culinar care să justifice formula și să-i atribuie bietului animal de casă statut real de delicatesă. Chiar dimpotrivă, aș spune: expresia indică tocmai absurdul transformării pisicii în fel de mîncare. Este desigur vorba de un pur joc lingvistic, în care asocieri cît mai șocante ironizează răsfățul, pretențiile culinare nejustificate; *pisica pe orez* intră astfel în seria felurilor de mîncare fanteziste, imposibile, despre care am mai vorbit recent *(zăpadă friptă, mierte fierte* etc.).

Sînt și mai puține atestările celeilalte formule ironice din cupletul lui Tănase: *cotoi pe varză.* Aceasta apare totuși de cel puțin două ori în proza lui Damian Stănoiu (tot un autor din sud): „nu prea o să fie *rost de cotoi pe varză*"; „știa bine că *rost de cotoi pe varză* e întotdeauna pe la locuința celui mai mare". Al doilea exemplu (din *Ucenicii Sfîntului Antonie)* ține un efect umoristic cam îngroșat, pentru că fraza e atribuită gîndurilor unui motan înfometat.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

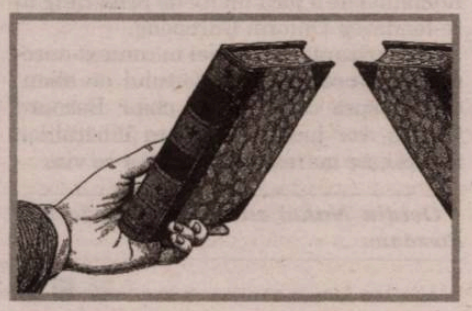

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Cum se face un manual și cum se aprobă

Citesc în presă despre situația actuală a editării de manuale școlare. Nu-i de mirare că iar se vorbește pe tema asta. Legea educației prevede explicit existența „manualelor alternative", dar guvernanților pare să nu le pese în continuare de asemenea chichițe. De altfel, proiectul atît de drag ex-ministrului Pop a fost construit el însuși pe o șmecherie legislativă. O sintagmă precum „manual unic" nu apare, precît îmi amintesc, nicăieri negru pe alb. Dacă pui însă cap la cap „Legea manualului" cu Ordonanța de Urgență prin care Editurii Didactice și Pedagogice i se dă drept de monopol, printr-un umil articol hotărît în definirea obiectului ei de activitate – editează „manualele" în loc de „manuale" –, rezultă o ecuație aritmetică de genul LM + EDP = MU. Nu mai contează nici că legea de adoptare a OUG-ului amintit nu a fost încă promulgată și nici că cei din Opoziție amenință că o vor reclama la CCR. MEN-ul are de făcut manualele pentru la toamnă și consideră deja monopolul EDP fapt împlinit. Aflăm, de pildă, din surse oficiale, că editura „agreată" are deja statut de coparticipant la procesul de aprobare a viitoarelor manuale. Cine va avea curiozitatea să intre pe site-ul CNEE (Centrul Național de Evaluare și Examinare), instituția care gestionează întreg procesul, va putea citi notițe precum: „Urmare a consultărilor dintre reprezentanții Institutului de Științe ale Educației, Centrului Național de Evaluare și Examinare și Editurii Didactice și Pedagogice, consemnate în minuta înregistrată cu numărul 531 din 31.01.2018, încheiată în data de 30.01.2018..." ș.a.m.d.

Bravul ministru care s-a luat la trîntă cu „mafia manualelor" ne-a promis sus și tare cărți școlare și mai bune, și mai ieftine cu începere din toamnă. Cum se împacă cele două promisiuni, probabil știe domnia-sa. O fi existînd pe undeva și o astfel de rețetă miraculoasă. La magazin, la salariu, la fabrică, lumea încă o caută. Bine barem c-a găsit-o educația. Deocamdată, în lipsă de cifre care să aibă la coadă un LEU, ne mulțumim cu calitatea.

Aflu, de pildă, că la actuala sesiune de evaluare a proiectelor de manuale – despre „licitație" nu mai poate fi vorba! – s-au depus 151 de „manuscrise" pentru 82 de discipline din clasele I-VI. Poate or mai veni cîteva, cu data poștei anterioară lui 19 martie, termenul ultim. 151 : 82 = 1,841463146 manuale/materie. Pînă la 1,0 al manualului unic mai avem un pic. Asta în cazul în care ofertele sînt distribuite uniform – foarte improbabil! – și majoritatea reușesc să treacă de exigențele evaluării.

Mai e o ciudățenie legată de evaluare. Înțeleg, din declarațiile citate în presă, că manualele deja existente și aprobate nu vor mai fi achiziționate de către minister. Că se duce de rîpă experiența, bună sau rea, acumulată de o serie de autori pînă în prezent, ducă-se! Sîntem în zorii unei ere noi. Sau pot fi totuși actualele manuale reaprobate?

„Cele de acum patru ani puteau fi redepuse. Nu știu dacă au fost redepuse, asta nu am de unde să știu. Dar autorii acelor manuale puteau să vină și acum să le depună, pentru evaluare, și intrau în competiție cu toate celelalte depuse acum. O dată la patru ani se face această reevaluare. Asta dacă doreau" – răspunde cu ingenuitate directorul CNEE, dl Marian Sută. Există însă două impedimente. Primul, de ordin legal: s-ar putea ca mare parte dintre acestea să nu fie încă „libere de contract", cum se spune, față de editurile care le-au publicat anterior. Al doilea, de ordin procedural, ar fi trebuit totuși să-i fie familiar dlui Sută, în calitate de coordonator al evaluării ofertelor. Primul criteriu eliminatoriu din grila de evaluare spune că „Proiectul de manual trebuie să fie depersonalizat, astfel încît să nu conțină (...) semne particulare/date (...) care pot conduce la identificarea autorilor/ofertanților". Cum să „depersonalizezi" un manual care s-a aflat în circulație patru ani, astfel încît el să devină irecognoscibil? O altă mare taină.

Dna Maria Mihaela Nistor, directoarea EDP, e mult mai radicală; „Durata de viață a unui manual este de patru ani și licitațiile pe clasa I și pe o parte din clasa a II-a s-au realizat în 2014. Prin urmare, aceste manuale s-ar considera uzate moral în septembrie 2018. Deci toate manualele din clasa I trebuie refăcute" – ar fi declarat domnia-sa, potrivit HotNews.

Trec acum la taina tainelor: procedura de evaluare. Mă uit pe site-ul CNEE, locul cel mai firesc pentru a găsi detaliile edificatoare. Găsesc aici un document cu semnături și parafe care se cheamă „Procedură privind organizarea depunerii proiectelor de manuale școlare la registratura MEN și transmiterea acestora către CNEE în vederea desfășurării procesului de evaluare". Mă întreb dacă chiar asta îi interesează pe potențialii candidați: unde e registratura și cum se trimit dosarele de la MEN la CNEE. Dezleg, temporar, misterul. „Procedura" e de fapt un rezumat al OM 5645 prin care se aprobă „Metodologia de evaluare a calității proiectelor de manuale școlare pentru învățămîntul preuniversitar pentru anul școlar 2018-2019". Că această metodologie nu e de aflat pe site-ul CNEE nu mai contează: cine caută, găsește!

Din numita metodologie rezultă că nu mai este vorba despre un concurs care să ierarhizeze cît de cît ofertele și că evaluarea se finalizează prin *admis* sau *respins.* Sînt în grila de evaluare 7 descriptori eliminatorii și 29 de descriptori cuantificabili. Mi se pare total ilogic ca un același descriptor („respectarea principiilor...") să figureze și într-o parte, și-n alta, tot așa cum consider o mare bizarerie ca respectarea programei să nu figureze drept criteriu eliminatoriu. În fine, detalii. Ca și acela că la majoritatea descriptorilor sînt alocate cîte 3 puncte, așa că orice evaluator poate „ajusta" verdictul final fără a apărea diferențe notabile față de ceilalți evaluatori.

Partea cea mai ciudată e că nu reușesc să pricep nici din procedură, nici din metodologie *ce* anume li se cere candidaților să înainteze ca „proiect". Peste tot se vorbește despre un „pdf", ca și cum asta-ar lumina enigma. Numai text? Text și imagini? Tehnoredactat? Cine e cît de cît familiarizat cu elaborarea unui manual știe bine ce drum lung e de parcurs de la manuscris (așa e numit „proiectul" în mai multe locuri, iar termenul e chiar definit în metodologie drept „varianta dactilografiată a proiectului de manual școlar") la „bun de tipar". Nu mai vorbesc despre importanța imaginilor, cu precădere pentru clasele mici, sau despre dificultățile de armonizare a textului cu imaginea la tehnoredactare. Dintr-un soi de „erată" de pe site-ul CNEE, care indică numărul de pagini dezirabil pentru „manuscrisele" diverselor tipuri de manuale și fonturile cu care acestea trebuie redactate, cu mențiunea „La toate tipurile de manuscrise se respectă formatul A4", pare să fie vorba doar despre text. Pe de altă parte, criteriul IV din fișa de evaluare cuprinde 6 descriptori privitori la „Tehnoredactare/layout". Poate să-mi explice cineva cum „dactilografiezi" o imagine? Sînt complet buimăcit. Dacă e vorba despre oferte finalizate pentru tipar, asta implică o întreagă echipă: corectură, redactare, producție sau selecție de imagini, *copyright,* design, tehnoredactare – tot ce face, de regulă, o editură pentru a transforma un „manuscris" într-o carte. Cine îi remunerează pe toți aceștia în cazul unei oferte bricolate în afara unui cadru editorial și cum? Și care mai e atunci rolul EDP-ului? De tiparniță? Inițiatorii reformei manualelor se pare că nu au înțeles din capul locului și nu au aflat nici în al doisprezecelea ceas diferența dintre „a edita" și „a tipări", dintre o editură și o tipografie. O înțelegeau înaintașii noștri Asachi și Heliade Rădulescu încă de acum două veacuri.

Calitate, deci. Nu am de unde să știu cum sînt ofertele înaintate în prezent spre publicare. Cu atîta legalitate procedurală, cu atîta transparență și rigoare în procesul de evaluare, calitatea ar fi un dar dumnezeiesc – pentru binele copiilor noștri. Unii încă mai cred că Dumnezeu ține cu românii.

Adina POPESCU

portrete din mers

Muzici și faze, back in the 90s

Curățenia de primăvară poate fi prilejul unor descoperiri neașteptate și al unor mici revelații. În cazul meu, s-a întîmplat să găsesc în boxa din pivniță cutia cu casete din adolescență și din „prima tinerețe“ (or fi existînd și a doua sau a treia tinerețe, asta nu mai știu...). O cutie mare de carton, decolorată, în care stau aliniate pe mai multe rînduri vreo sută de casete audio, nu le-a mai scos nimeni de acolo de cel puțin 10-15 ani. Pun pariu că nu se mai pot asculta și nici n-aș avea unde, obiectul arhaic numit casetofon a dispărut de mult din casa noastră și probabil din toate casele posibile. Adolescenții de astăzi, care nu concep viața fără Internet, Facebook și WhatsApp, n-ar pricepe nici că în urmă cu douăzeci de ani, ca să asculți muzică, orice muzică, nu era suficient să dai doar un click sau un *play* pe orice gadget, trebuia să-ți întrebi prietenii, cu speranță în glas – ai cumva cutare trupă? cutare album? –, sau să-ți faci un drum prin oraș și te perinzi pe la tarabele din Romană sau de la Universitate, ca să cumperi niște casete prevăzute cu o bandă magnetică (și da, muzica era acolo, înregistrată pe bandă și cîteodată se întîmpla să iei țeapă și pe bandă să nu fie înregistrat nimic, să asculți doar un fîșîit și să fluieri a pagubă), să te duci cu ele acasă, să le introduci în casetofon și, ceea ce acum mi se pare incredibil și de-a dreptul fascinant, ca să ajungi la melodia preferată, să derulezi banda. Adică să aștepți. Păi, cine mai are răbdare în zilele noastre, cine așteaptă ca să asculte o muzică? Mă uit la cele o sută de casete cu duiosie, apoi le scot una cîte una și încep să le șterg de praf. Nu mă îndur să le arunc deși au devenit inutile, mă simt *so back in the 90s* atunci cînd le privesc, toată adolescența mea e acolo; în plus, aproape de fiecare casetă mă leagă cîte o mică poveste. Îmi dau seama că relația dintre oameni și muzica pe care o ascultau era, din această perspectivă, una mai emoțională decît acum. Iată și prima mea casetă, cumpărată de la tarabă printr-a VII-a, cu o copertă încropită, trasă la xerox – *Rock Ballads,* nu lipseau „Wind of Change“ și „November Rain“. Cele mai multe erau așa – compilații, muzică piratată prin demisoluri obscure de rockeri care se apucau de afaceri cu casete, reproduceri grosolane după coperta originală a albumului de pe care lipseau piese (despre versuri nici nu putea fi vorba, te chinuiai să faci rost de ele din altă parte, ca să poți să lălăi și tu ceva cînd ascultai caseta), însă te pomeneai și cu un bonus, la final, de pe alt album sau al unei alte trupe, în funcție de starea de moment a compilatorului. Queen – *A Night at the Opera,* o casetă primită de la prietena mea cea mai bună cînd am împlinit 14 ani. Dacă mergeai la o zi onomastică și n-aveai inspirație ce cadou să iei, cumpărai o casetă, două și rezolvai problema. Colecția *Love Songs,* vreo 12 volume, orice fată de liceu care se respecta avea așa ceva, *just in case,* dacă își aducea prietenul pe-acasă atunci cînd părinții erau plecați, mai tîrziu colecția *Flower Power,* alte cinci volume. Descopăr două casete „artizanale“, astea nu sînt cumpărate, e compilația unui iubit, el a ales piesă cu piesă special pentru mine și le-a înregistrat pe bandă, a desenat chiar și o copertă de „album“, pe astea două chiar aș dori să le reascult. Apoi, o altă casetă „trasă“ de cineva, nu mai țin minte de cine, cu Cocteau Twins, din perioada în care începusem să mă trezesc la realitate și să ies din *mainstream*-ul cuminte cu *rock ballads,* să caut muzici mai stranii, necunoscute. Și-mi amintesc brusc de caseta mea „originală“, adusă de un amic din State, cu Mano Negra (toate versurile sînt acolo), pe care i-am împrumutat-o lui Sami doar pentru o seară și nici pînă în ziua de azi n-am mai văzut-o înapoi. Cum ar fi să i-o cer? Să-l sun și să-i zic: știi, cred că am o casetă pe la tine. Primele Tom Waits, ascultate în zorii zilei prin balcoane necunoscute, atunci cînd se sparg petrecerile, unii pleacă acasă, alții mai rămîn, scurg ultimele sticle. Vîsoțki, din nou, „artizanală“ – casetă ascultată în baia unui amic, tot la un chef. Amicul dormea dus într-o cameră – recunosc că pe asta am furat-o, atît de mult mi-a plăcut și atît de bine s-a potrivit cu baia aia sordidă, cu țevile mîncate de rugină și robinetul care picura, dar mai ales cu persoana cu care eram. Iată și Top 100 Radio Contact, de pe vremea cînd înregistram topuri, mă grăbeam să ajung în fiecare sîmbătă acasă ca să dau drumul la radio și *Rec* la casetă. Rockăreli de începători – Metallica, Slayer, Sepultura, bune de dat din cap și de făcut pogo în sufragerie, Micuțu i-a spart maică-mii lustra, maică-mea a vrut să-mi arunce casetele la gunoi, ce tragedie – apoi rockăreli mai „avansate“, psihedelice, de oameni deja trecuți un pic prin viață, cu introspecții. Pink Floyd – *Ummagumma,* ascultată într-o seară ploioasă de vară într-un cerdac, păsările din copaci ne priveau ciudat. *Muzică de petrecere* – înregistrări cu Maria Tănase trase în „priză directă“ după vinilurile lui taică-miu, se auzeau ca naiba, și frații Petreuș, oare ce caută ăștia pe aici? Și îmi amintesc dintr-odată că la petreceri fiecare venea cu muzica lui de acasă, cu casetele în buzunar, iar mie îmi plăcea ca tîrziu în noapte să surprind cu ceva, să bag una din asta care să trezească pe toată lumea. Da, casetele erau purtate peste tot mai ceva ca sfintele moaște, erau călătorite. Niciodată nu plecam la mare de 1 Mai fără un casetofon (în găștile din Gara de Nord care așteptau trenurile arhipline era mereu cîte unul înalt care atrăgea atenția asupra lui pentru că avea un ditamai casetofonul pe umăr care urla ceva, o muzică la max), fără rezerve de baterii și fără o plasă cu casete, alese cu grijă din sutele pe care le aveam, în noaptea plecării. Să luăm și un Nirvana? Oare avem nevoie și de un rock'n'roll pentru o zbînțuială mică pe plajă? Nu mai luam și Mano Ciao, că deja are toată Vama, peste tot numai bongo și *Welcome to Tijuana,* nu mai vrem să facem parte din trip-ul ăsta. Mai bine un Sinatra cinstit, clasic, elegant. Să stai pe dig la 2 Mai și să asculți „New York, New York“... ce vremuri, ce tihnă! Ar merge și ceva ambiental, Vangelis – *Oceanic,* dacă tot sîntem la mare. Iar cu caseta asta am o amintire stranie, tot din Vamă. Mă despărțisem de-un iubit, am luat casetofonul în miez de noapte (era al meu, nu al lui, așa că l-am lăsat pe bietul om fără muzică la mare, doar cu casetele cu care nu avea ce face, se mai ruga de ăia de pe la crîșme să i le pună) și m-am dus ceva mai încolo pe plaja pustie dinspre 2 Mai să ascult și eu o muzică în singurătate, să beau o sticlă de vin și să-mi plîng recenta suferință. Mergea de minune Vangelis-ul ăla cu marea, cu vinul, cu starea mea de spirit contemplativă – în față valuri, pe casetă valuri, ce-mi puteam dori mai mult? Și cum stăteam eu și ascultam, adîncită în contemplație și pe jumătate pilită, observ ceva foială în jur, în semiîntuneric, apoi îmi dau seama că erau vreo trei cupluri, poate și mai multe – le vedeam doar ca pe niște siluete care își dădeau frîu liber pasiunii din ce în ce mai aproape de muzica mea. Cu alte cuvinte, le adusesem coloana sonoră. Oarecum stînjenită, mi-am luat cas-ul și am plecat.

Micuțu i-a spart maică-mii lustra,
maică-mea a vrut să-mi arunce casetele la gunoi.

Închid cutia cu casete și o pun la loc pe raftul ei din pivniță, va rămîne acolo neatinsă probabil încă douăzeci de ani. Și așa cum o fană Michael din România (uite, casete cu MJ n-am avut) plîngea de sărea cămașa pe ea la moartea superstarului, în fața unei camere TV, și spunea: „S-a dus Michael și nu se va mai întoarce niciodată!“, așa zic și eu: s-au dus anii '90 cu tot kitsch-ul, marasmul, tranziția, euforia, tinerețea, cu tot cu casetele lui cu muzică, și nu se vor mai întoarce niciodată. O să vă povestesc odată și despre „caietul de cîntece“ – asta-i altă comoară neprețuită.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Făsui sau quinoa? Marea dilemă a postului Paștelui

E vreme de post. Rețete de 6,80 lei maximum. Uite, de la maică-mea Maria și bunicile mele Elisabeta, rețetele mele favorite. Așa am crescut. La așteptări. Să se umfle bobul, tărîța în om.

Bob, boaba, baclale, cochie, fava sau pasule. Un sfert de kil. Lasă-l la înmuiat juma' de zi. Apoi belește-l. Lasă-l fără coji. Bagă 4-5 cepe mărunțite, 1 căpățînă de usturoi mare, sare, piper. Bagă și roșii belite, de vrei.

Fasole făcăluită: juma' de kile de fasole uscată, 2-3 cepe, 2-3 morcovi, piper, 3-4 căței de usturoi, ulei. Ca la bob, șezi și tu, așteaptă. Nu-i mai mare bucurie alta decît să stai locului, să asculți cum se face. Nu-i grav. Nu-i grabă. Unde fugi? De stai o zi fără mâncare nu-i bai, nu-i vai. Dulce vrei? Morcov ras, băgat cu un pic de scorțișoară la călit. Eu fac și pîine. Tot de la ale mele moașe învățată. Simplu. Ou bătut, făină pic, amestecat bine. Bagi strop de lapte. O arunci în tigaie. O-ntorci. Pare clătită, dar se face repede și întărîți bobul cu ea. Pune ceapă, usturoi, nu fi zgîrcit. Ah, cum să uit de mazărea chioară? O știți? E scumpă mazărea la vedere și rău te arde la pungă acum în martie, dar de vezi mazărea, ia-o. Pune-o cu un pic de ulei, bine, proasto! Curăț-o-ntîi. Dă-i bine cu ceapă și mărar. Inund-o cu mărar. Mazărea chioară bună-i.

Mă uit acum cum la mare modă sînt lintea, quinoa. Maică-mea și bunicile ar zice așa: astea-s fast-food, ca preparare. Și-mi dau seama că sîngele meu n-a pierdut nimic. Lintea nu are nevoie să stea la înmuiat. Bagă-i apă și, de obicei, se fierbe în concentrat de legume. Bagă-i ierburi, usturoi, ghimbir, tumeric sau ceapă. La 1 ceașcă de quinoa bagi ulei de măsline, dar tot cu 2 cești de apă și concentrat merge. Nu numai că-s fast-food aceste semințe, dar parcă n-au greutate. Trebuie musai să le dai gust cu un concentrat de legume. E un conflict? Nimic! E altă lume, altă așteptare, altă răbdare. Fiecare cu mama și bunicile lui.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Dumitru Dragomir spune că Dinamo se va vinde „la valoarea unei cirezi de vaci“. Și cîinii roșii vor da lapte?

Dacă sînt vaci din alea masate pe muzică de Beethoven s-ar putea foarte bine să le poți mulge nu de lapte, ci de camembert direct de la țîță. Ce vrea să zică fostul șef de la Liga de fotbal e că Dinamo e pe ducă. Nu e total fals, dar nici perfect adevărat. Dinamo stă, paradoxal, rău și bine. Stă rău pentru că a intrat pe o pantă a mediocrității sportive sub un patron care a scăpat-o de la faliment, dar prin mijloace care sînt acum cercetate penal. A pierdut vraja pe care o avea altădată și pe care adversara istorică a păstrat-o. Dintr-un apartament de lux s-a transformat într-un culoar de trecere, un spațiu dintre două destinații în care oamenii vin și pleacă exact ca dintr-o gară. Și pe bani puțini. Managementul acestei echipe a virat-o de atîtea ori încît nu mai știi ce vrea de fapt. Dinamo a ajuns să se vîndă, după spusele patronului, pe 5 milioane de euro. OK, e un pic mai mult decît o cireadă de vaci, dar departe de standardul unei echipe cu tradiție. Și cine o cumpără? Fanii, arabii sau Sfîntul Duh, deocamdată nu e clar. Dar... Dinamo e încă Dinamo, și nu e puțin lucru. Steaua a ajuns o sumă incertă de inițiale, Craiova își mută sufletul dintr-un corp în altul, Rapid a pupat papucul politic în speranța că politicul (stați să rîd puțin...) o va ajuta dezinteresat. În plus, știți cum se zice: cînd nu mai ai unde să cobori, singura direcție e în sus. În disperare de cauză, Dinamo face acum ceea ce trebuia să facă de mult. A pus un antrenor tînăr, cu o misiune clară și nesinucigașă și cu un timp de viață pe bancă cu bătaie lungă, întrucît obiectiv în acest an nu mai există. E o șansă uriașă pentru această echipă de a se construi perfect. E posibil? Da, ar veni răspunsul de la Radio Erevan, în aceeași măsură în care Usain Bolt poate ajunge primul la sosire alergînd într-un picior printr-un cîmp de mine. Dar nu vă îngrijorați, fotbalul e cel mai bun prieten al rezervei de minuni a lumii.

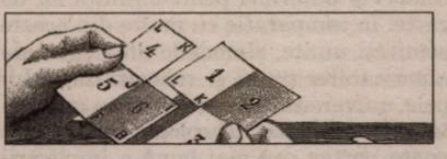

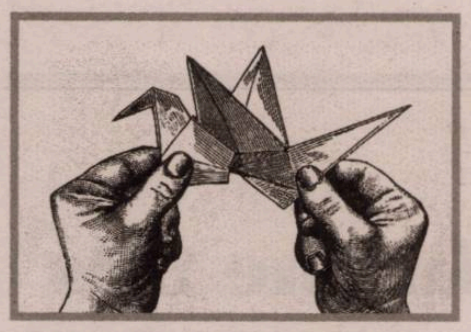

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Legile prin care „se strînge șurubul“

Cică unii parlamentari vor să schimbe sistemul de trecere la ora de vară. Adică să nu mai fie oră de vară. Să se întunece devreme, să se culce oamenii la ore sănătoase, să nu mai umble noaptea hai-hui pe străzi și prin piețe, ca bezmeticii. După ce totul s-a dat peste cap cu „revoluția fiscală“ și cu nenumăratele manevre de schimbare a legilor Justiției, acum e musai să schimbăm și orele. De ce n-am trece direct la ora Moscovei, pe modelul Crimeei? Poate că nici vară n-ar mai trebui să fie. Și în orice caz, deocamdată, nici un fel de primăvară, da?

Altă inițiativă îmbîrligată venită dinspre ministrul Justiției e aceea de a da bani deținuților care au stat în condiții improprii de detenție. Și la fel ca în cazul renunțării la ora de vară, cică și asta tot de forurile europene ar fi inspirată. Ne-am învățat să preluăm de la Europa doar aiurelile. Guvernul nu mai alocă fonduri pentru investiții și, înainte de a se gîndi să dea bani pentru îmbunătățirea condițiilor din pușcării, ceea ce ar putea fi într-un adevărat spirit european, vîntură soluția de a oferi bani deținuților de drept comun. Dacă ai făcut pușcărie pentru că ai furat, nu doar că nu ți se confiscă banii obținuți ilegal, ba chiar ți se mai dau și alți bani, de la stat. Acum se discută și despre legea împotriva defăimării. Mai rămîne să auzim și că urmează a se face săptămîna de zece zile, idee diavolească prin definiție, ca să ne lămurim cu cine avem de-a face.

Pe vremea comunismului se guverna prin decrete. În anii '80, Ceaușescu dădea decrete, nu noaptea ca hoții, ci sîmbăta. Asta pentru ca rumoarea să fie amortizată în ziua de duminică (singura zi liberă a săptămînii pe vremea aceea, pentru cine a uitat sau n-a apucat), să nu înceapă oamenii să discute la cald, a doua zi, la serviciu, efectele nemulțumitoare ale acelor legi. Fiindcă decretele erau, aproape fără excepție, de rău pentru populație. Ba era decretul privind spațiul de locuit excedentar, cînd oamenii erau înghesuiți cu forța în apartamente, ba erau proiectele privind sistematizarea satelor și orașelor, ceea ce însemna de fapt demolare și uniformizare prin desființarea unor cartiere și monumente istorice, ba era proiectul privind așa-numita *alimentație rațională,* ceea ce se traducea mai exact prin înfometare, ba era vorba de raționalizarea benzinei și de reducerea circulației mașinilor în funcție de numărul de înmatriculare, cu soț sau fără soț, și multe altele. Din anii '60 se continuau și se înrăutățeau efectele decretului prin care se interziceau avorturile. Mai erau și aberațiile de tipul înființării mercurialului din piețe care nu făcea decît să mărească specula și să perturbe și ultimele rămășițe ale unor mecanisme de piață liberă, decretul prin care oamenii care doreau să se stabilească în străinătate trebuiau să-și plătească studiile către statul român ori decretul prin care mașinile de scris trebuiau declarate și înregistrate la miliție.

Mutatis mutandis, se poate observa o înrudire între acel tip de decrete și legile aberante care se vîntură în ultima vreme. Există niște rădăcini comune ale acestui tip de legiferare, tot așa cum există și un stil al numelor, vorbirii, înfățișării și atitudinii celor care conduc astăzi, asemănător cu al acelora care conduceau înainte de 1989. Atunci, în fruntea țării se instalase un clan de origine rurală provenit din Scornicești. Acum, tot de un clan e vorba, care provine din Teleorman. Cam același soi de oameni, trecuți însă puțin, de data asta, cum spuneam, și prin Europa. Cît despre soiul legilor pe care acești indivizi le propun, el nu își are niște origini mai îndepărtate. Specificul acestui gen de legi este că scopul afișat nu e niciodată cel real. Pe vremea comunismului, lumea se întreba adeseori de ce nu sînt date și decrete bune pentru populație. Puțini înțelegeau că scopul lor real era terorizarea și supunerea oamenilor, nicidecum îmbunătățirea condițiilor de viață și „făurirea viitorului luminos“ pe care-l promiteau conducătorii. Un scop bolșevic, bine-cunoscut încă din prima zi de guvernare leninistă de după victoria revoluției din octombrie 1917 și care a fost „exportat“ în tot lagărul comunist după cel de-al Doilea Război Mondial. Teroarea instituită asupra populației avea menirea de a conserva puterea și privilegiile celor din fruntea partidului comunist și a celor din aparatul represiv. Astăzi, chiar dacă teroarea nu mai e posibilă (sperăm), scopul acestor legi stupide de care auzim întruna e tot acela de a menține niște privilegii. Dintr-un amestec de ticăloșie și incompetență rezultă asemenea inițiative legislative ca niște bețe în roate în calea dezvoltării sociale și economice, antiliberale, contrare mersului firesc al lucrurilor. Nu sînt legi care să înlesnească dezvoltarea normală, ci legi impuse, scornite nenatural și nediscutate cu cei pe care-i afectează. Cînd crește frecvența unor asemenea „invenții“ legislative, ceva nu e în regulă, înseamnă că „se strînge șurubul“, cum se spunea odată.

ready made

„Bolnavul nu se poate izola nicăeri în mod ermetic, bolnavul are dreptul sfînt de a fi căutat și îngrijit, bolnavul nu se poate suprima și societatea are suprema și cea întâi datorie să-i dea toate îngrijirile, ca să-l scape de moarte.

Izolarea trebue, însă făcută științifice și omenește, adică cultă; trebue mai întâi să cunoști ființa și firea contagiului, a modului lui de viețuire și de propagație de la individ la individ, precum și a mijloacelor de distrugere.“

Revista Intereselor Sanitare,
Anul I, No. 4 și 5, Aprilie-Mai 1913

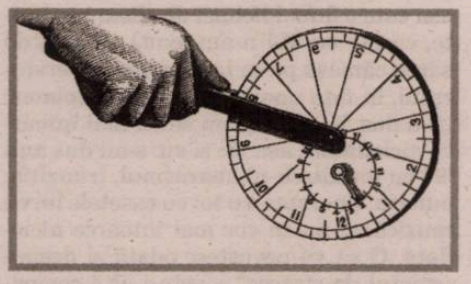

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Călătorie într-o poză de grup

După vreo zece zile de săpat, vine și anunțul pe care îl așteptam: diseară la 5, poza de grup. Asta e ca și cum prin minutul 27 arbitrul ar fluiera și meciul s-ar întrerupe pentru o ședință foto. Parcă aș vrea ca pozele să fie lăsate pentru supraviețuitorii de la sfîrșitul campaniei. De obicei, argumentul e că evenimentul trebuie să aibă loc cînd echipa e aproape completă, pentru că mulți vin mai tîrziu și pleacă mai devreme, stau cîteva săptămîni, trec repede prin toate statuetele de fildeș sau prin țigle, în funcție de specialitate, și zboară spre alte contracte. În ultimele zile de șantier, cînd nu-ți vine să crezi că ai trăit pe deal pînă a venit toamna, nu mai sînt acolo decît o mînă de arheologi de teren, pentru ceremonia de închidere.

Mai la începuturile arheologiei, Schliemann face o poză cocoțat pe Poarta Leilor de la Micene, cu Dörpfeld itindu-se printr-o bortă în zid, iar toată echipa săpăturilor din Agora ateniană (cu muncitorii în spatele arheologilor) se aranjează piramidal la baza Hephaisteionului. Vechile fotografii de grup ale meseriei arată profesori serioși, aparent mereu în paltoane vara, cu figurile uneori devastate de cea mai absurdă trufie din lume: că au ajuns celebri și puternici pentru știința lor de carte. În comparație cu multe din aceste somități uitate, zîmbetele alb-negru ale americanilor tineri și relaxați din echipele universităților protestante care au întemeiat practic arheologia biblică sînt poate partea cea mai bună a implicării SUA în Orient.

Pozele de grup făcute pe șantiere, în ultima vreme din dronă, cu toată lumea uitîndu-se în sus ca membrii unui *cargo cult,* sînt cu atît mai banale cu cît vor apărea în publicații mai serioase și cu cît la ele participă mai mulți dintre șefii mari. Dar chiar și atunci cînd oamenii sînt reduși la fețele lor, poți să vezi ceva variație. Unii se vor voioși, iar alții, tenebroși. Unii vin la poză cu chipul cel mai brăzdat, aspru, dar drept, și vreo hanță legitimatoare, vreo maramă arăbească, ceva care să-i dea de gol ca oameni încrîncenați ai deșertului. E de reflectat și la poziția în care vrei să apari în grup. Discret, în spate, ca să sublinieze că fără tine nimic nu s-ar fi urnit? În mijlocul rîndului din față, în majestate? Cu sau fără țigară? Cu dinți sau fără? Lîngă șef? Lîngă tipa cea mai mișto? Sînt alegeri care trebuie făcute cu maturitate. Poza rămîne. De obicei se fac de fapt mai multe fotografii, dintre care la sfîrșit va fi aleasă pentru distribuție/publicare cea în care cine face alegerea arată cel mai bine. În timpul acestor trei-patru poze are loc toată gimnastica spontaneității: ochelarii de soare se mută de pe ochi pe creștet și înapoi, brațele se încrucișează și descrucișează abil, zîmbetele sporesc și decad ca Imperiul Otoman, se așază pălăriile pe numeroase locuri din cap, în fine, se schimbă cîteva rînduri de expresii. Unii, bineînțeles, rămîn încremeniți în cel mai bun zîmbet al lor sau în severitatea dialectică a unui mic Ubu de șantier.

Locul unde se face poza este în sine un resort de afiliere: un amfiteatru roman, o stîncă dată cu culoare locală sau, după caz, o șură unde dormea la începuturi patriarhul studiilor arheologice regionale. Uneori se permit și elemente de stil: o mîță, un puradel, un tractor. O altă invenție coregrafică, cu îndelungată tradiție, este tipul care stă tolănit pe jos, în fața întregului grup. El e întotdeauna vesel și, dacă este permisă această judecată superficială, pare un om cu foarte puține complexe. Corpul lui funcționează ca un conector ontologic, precum linia orizontală care taie patru linii verticale și marchează încă cinci beri pe lista de lîngă frigider în dreptul numelui tău.

Există bineînțeles și poze de grup de rangul doi, de subgrup, adică doar echipa de pe un sector sau dintr-o mică secțiune a lui. Am chiar o poză minimalistă din 2005 de pe una din secțiunile din sectorul H17 de la Troia, cu doar doi muncitori turci, Mehmet și Okay. (Nu pot să nu spun că am vrut să-l învăț pe amicul Okay să măsoare distanțe cu nivela optică. L-am trimis cu mira de partea ailaltă a secțiunilor, am calculat, am notat, era la 23,40 m și apoi am început să-i spun ceva de genul: vezi tu, mă Okay, această nivelă poate fi folosită și ca să aflăm *distanța,* da, distanța dintre instrument și punctul unde stai tu ... și iată cum! La care el mi-a zis: păi, ce să mai calculăm, că sînt vreo 23 de metri jumate...) Poza mea preferată de la Troia (pe care însă nu mai reușesc s-o localizez) e făcută de Schliemann în ultimele lui campanii și arată un muncitor al cărui cap iese dintr-unul din uriașele vase de provizii descoperite acolo unde fuseseră lăsate în epoca bronzului. De fapt, ca să răspund la întrebarea care ar fi primul raport arheologic serios publicat vreodată, cred că aș putea recurge tocmai la acest criteriu, prezența fotografiei arheologice. Atunci onoarea n-ar mai fi a lui Schliemann cu marele raport din 1874 *(Trojanische Alterthümer),* ci a lui Alexander Conze, care a publicat un an mai tîrziu un raport despre săpăturile din Samotrace. Acolo apar pînă și fotografii de grup ale muncitorilor lui, care bănuiesc că trebuie să fi nedumerit teribil paltoanele academice din Viena, unde preda Conze.

Un lucru scapă totuși oricăror explicații logice. În toate pozele de grup există o persoană, una singură, care nu e pe față. Ori tocmai se uită după o cometă, ori strigă: vino repede, bă Pavele, că... *(flash!),* ori își aduce aminte de penalty-ul ratat de Timofte, ori închide ochii doar pentru o secundă... numai pentru un minuțel... Și uite-așa a venit deja vremea pentru următoarele poze de grup, una mai nostalgică decît cealaltă.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Președintele, raus!

Sîntem martorii (dez)ultrainformați ai unei vîrste ciudate a tînărului nostru stat. Tentația multora este aceea de a echivala cumva vîrstele statului român cu etapele prin care trece orice viață de om. Nu știu cît e de legitim, dar este, în orice caz, sugestiv. Am spune că statul român atinge în aceste vremuri pubertatea, cu tot alaiul bizarelor tulburări de comportament și sensibilitate asociate. Ca orice tînăr, și statul nostru trece prin dezorientarea impetuoasă a acelei siguranțe de sine „știu eu mai bine" cînd, de fapt, nu știi mai nimic. Contradicțiile și agitațiunea oricărui puber ar avea echivalentul în zbaterea care a cuprins lumea românească în ultimii doi-trei ani. Statul român este la fel de stabil și de lucid pe cît este un puber, în concluzie. Dar această analogie, repet, legitimă sau nu, se cam oprește aici. Instituțiile statului nu pot fi explicate tot timpul în acest mod. Într-un stat intervine mereu și dinamica intereselor politice de moment ale celor care, cu mai mult sau mai puțin talent, joacă pe această scenă.

În plus, mai există și ceea ce Max Weber explica undeva: un soi de concurență pentru putere între instituții. Meritul lui Weber este acela că dă acestei competiții un aer de normalitate și are dreptate. Priviți spre alte state cu mult mai mature decît noi – peste tot există lupta interinstituțională pentru putere, pentru întîietatea în decizie, pentru acoperirea unei arii cît mai largi de autoritate. În termeni general-constituționali, aceasta este dinamica firească a raportului dintre cele trei puteri ale statului. Orice aranjament politic ar exista la un moment sau altul în stat, puterea legiuitoare va clama supremația în dauna celorlalte două, puterea judecătorească va pretinde să fie decidentul definitiv și irevocabil în toate privințele și puterea executivă va încerca să se impună drept guvernare suverană cu politicile ei și numai ale ei. Idealul pe care îl știm încă din școală este că aceste puteri trebuie să fie separate (adică să nu decidă una în locul celeilalte) și egale (adică nici una să nu fie, de fapt, supremă). Dar această separare și această egalitate nu înseamnă împietrire. Separarea și egalitatea puterilor instituționalizate sînt mereu în mișcare, ca un fel de țintе vii spre care mergem zi de zi. Complexitatea raporturilor crește și mai mult dacă adăugăm și un alt imperativ: acela al conlucrării în numele eficienței și coerenței. Cum vor conlucra deținătorii de putere care trebuie să fie și separați, și egali, care nutresc natural sentimente concurențiale și care, în cele din urmă, se ocupă de același lucru, adică de bunul mers al statului? Foarte greu. Ei bine, acest „foarte greu" este exact ceea ce vedem acum că ni se întîmplă...

Am simțit nevoia acestei introduceri pentru a fi mai clară perspectiva din care scriu despre una dintre cele mai riscante evoluții instituționale la care asistăm: slăbirea puterii prezidențiale. Nu sînt naiv, așa că îmi dau seama de ce actuala majoritate parlamentară elimină președintele din deciziile de numire a celor mai înalți magistrați ai țării. Văzînd că nu au mai cîștigat prezidențialele din anul 2000 încoace, pesedeii s-au gîndit că e mai bine să extragă miza de putere din funcția la care nu mai ajung și să extindă autoritatea puterilor pe care, în mod obișnuit, le obțin prin alegeri. Tot mai puțin la președintele republicii, tot mai mult la Parlament și Guvern – aceasta este tendința. Logica grupării și regrupării electorale în cele două tururi de scrutin la orice alegeri prezidențiale ne arată că turul decisiv al prezidențialelor se desfășoară întotdeauna între un candidat PSD și un candidat anti-PSD, iar suma antipesediștilor o depășește mereu pe cea a pesediștilor. La parlamentare, însă, PSD este mereu în față, pentru că antipesediștii se risipesc între patru-cinci partide. Prin urmare, emascularea puterii prezidențiale, care va merge mai departe, căci ar fi o prostie să credem că pesedeii se vor opri la ceea ce au realizat deja, are un temei strict politic-conjunctural și nicidecum unul principial, o viziune anume în legătură cu structura instituțională a unui stat care vrea să se democratizeze tot mai mult.

Dacă admitem că așa stau lucrurile, întrebarea firească este cine și cum poate apăra funcția prezidențială. Răspunsul imediat este că președintele însuși trebuie să își apere funcția. Sînt convins că o va face prin mijloacele legale de care dispune, că va apela la Curtea Constituțională de cîte ori va fi cazul, că va încerca demersuri în Parlament, că, la nevoie, se va adresa public pentru sprijin. Însă, dincolo de asta, cred că nu doar președintele trebuie să fie cel care să atragă atenția că soluția unei republici parlamentare este cu totul nepotrivită României. Știu că un asemenea proiect s-a vînturat mult în societate, mai ales în ultimii ani ai celui de-al doilea mandat al dlui Băsescu. Tot o logică scurtă, mioapă, viscerală îi ghida și pe cei care doreau parlamentarism atunci, ca și pe cei de acum. Las la o parte că, în mare, sînt cam aceiași. Pur și simplu îi enerva persoana/stilul președintelui Băsescu și se gîndeau că cel mai bine e „să i-o tragă" luînd din puterile funcției. Dezbaterea despre natura republicii noastre m-a pasionat mereu și am urmărit atent, de-a lungul anilor, argumentele puse pe masă. Niciodată nu am putut vedea o analiză serioasă a acestui subiect, decontextualizată politic, dar legată de specificul nostru național, cu referiri la standardele democratice ale Occidentului actual și la exigențele statului de drept de astăzi.

Nu spun că legea noastră fundamentală e perfectă în această privință. Dimpotrivă. Tocmai ambiguitățile ei sînt exact speculate de cei care vor un președinte ornamental.

În ceea ce mă privește, am spus-o cu alte ocazii, sînt un adept al sistemului republican american. Ar trebui să fie mulți ca mine, pentru că văd, mai ales în retorica susținătorilor tezei „statului paralel", dese referiri la America atunci cînd vine vorba despre comisiile de anchetă parlamentară, de pildă. Sînt, deduc, destui susținători ai modului american de organizare statală. Păi, atunci, model american să fie! Un parlament cu toate puterile Congresului american nu poate exista, însă, fără un președinte cu toate puterile președintelui american. Nu poți să transplantezi un oscior dintr-un leu într-o găină; nu poți fi „ca americanii" în privința procedurilor unei comisii de anchetă parlamentară, dar „ca românii" în toate celelalte privințe. În plus, argumentul cel mai solid pentru un președinte puternic în sistemul nostru este exact argumentul celor mai sus numiți cînd vor un Parlament atotputernic: cel al votului popular. Știe toată lumea: președintele României este cel mai votat politician al țării. Nu-l poți transforma într-un fel notar al deciziilor celorlalte puteri. Propun să fim îngrijorați în fața acestei operațiuni „Președintele, *raus!*". Dacă, firește, mai avem ceva resurse de îngrijorare după ce ne îngrijorăm de atîtea altele...

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Caravana NATO

„Securitateeeee!!!"

„Apărareeee!!!"

„Democrațieee și prevenirea războaielor!!!"

Nu spre vînzare, ci spre garantare.

După ce a fost înființată pe 4 aprilie 1949, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și principiile sale aveau nevoie să fie făcute cunoscute publicului larg. Televizorul reprezenta încă un obiect exclusivist, iar principalele mijloace de informare erau ziarele și radioul, la care oricum oamenii care nu locuiau în marile orașe nu prea aveau acces. S-a găsit o soluție pentru a ajunge la cît mai mulți cetățeni. Cu rulota.

Astfel, în 1952, prima expoziție mobilă NATO formată dintr-un cort imens și dintr-o rulotă expansibilă a pornit de la sediul organizației din Paris către Italia. Succesul a fost fabulos: timp de șase luni, mai mult de un milion și jumătate de italieni din Napoli, Roma, Bologna, Milano, Genova, Florența, Veneția, Torino și Bari au făcut cunoștință cu NATO.

„Caravana Păcii", căci acesta era numele ei, a poposit apoi în Grecia, în Turcia și în toate statele membre ale Alianței, unde întîlnea mulțimi de oameni curioși să afle mai multe despre noua organizație.

Din 1960, conceptul care a căpătat între timp denumirea de „Centru Mobil de Informare" a fost revizuit. S-au cumpărat două autobuze mari, complet utilate, mult mai potrivite pentru călătoriile îndepărtate și mai pregătite să înfrunte diferite condiții de mediu. Acestea puteau fi folosite și ca săli de cinema unde rulau filme despre Alianță. E drept, nu încăpeau mai mult de 50 de persoane, dar cînd vremea o permitea filmele puteau fi proiectate pe un ecran exterior imens. Doi reprezentanți NATO din țara-gazdă erau mereu prezenți pentru a le răspunde oamenilor la întrebări. Oricum, existau postere și broșuri care explicau în detaliu, în limba țării respective, cum funcționează Alianța.

În anii '70, autobuzele NATO și-au încheiat activitatea în contextul evoluției mijloacelor de răspîndire a informației.

În unele state, totuși, poate ar avea treabă și în prezent.

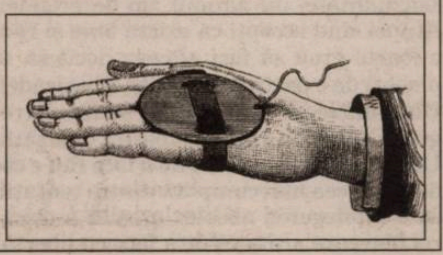

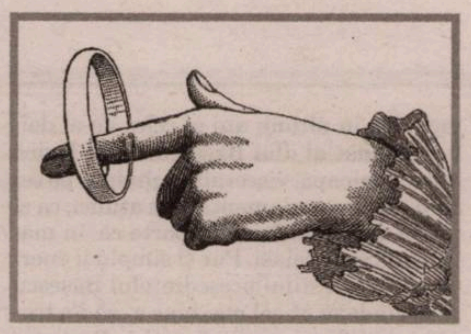

Selma IUSUF

legende urbane

Numire pe bune

„Numele tău e Selma.“ De trei ori mi-a șoptit imamul la ureche asta, să-mi intre bine în fibră și în creier. Habar n-am dacă mi-a șoptit numele cu *S* mare sau cu *s* mic, cred că nici nu-l interesa, îndeplinea un ritual fiindcă așa se cade, trebuie să botezi copilul, să-l numești, ca să treacă prin lumea asta sub un semn (și o credință) și ca să poată fi. Că rostirea e putere, cuvîntul rostit se întrupează în realitate, nu rămîne așa, șoaptă în gol. Numirea e magică, spun unii. Dacă asta e magică, atunci cuvîntul dus mai departe, cel scris, e blestem, vă zic.

Așa că am trăit pînă acum sub semnul numelui meu. Nu știu dacă eu i-am putut da vreun sens, sau el mi-a dat mie un sens, un soi de mod de a exista, selmesc. Desigur, eu și restul de milioane de alte Selme de pe lumea asta. Dacă mi se zicea Alina, s-ar fi schimbat ceva din destinul meu de pînă acum? Mă comportam mai mult ca o Alină în deplină ignoranță că există moduri de comportare ca o Selmă?

Habar nu am, oricum, atunci cînd îmi văd numele scris, am o tresărire de neplăcere. Ca și cum m-aș lăți acolo pe pagina albă goală și dez-deocheată. Citesc Selma, Alabama, și mă înfior personal. Citesc Selma Lagerlöf și tot la mine mă gîndesc. Ce prostie.

Cred că fiecare ar trebui să aibă cîte un alt nume în diversele perioade ale vieții sale. Un nume cînd ești mic de tot și mic. Un altul în adolescență și unul diferit la maturitate. La bătrînețea deplină să ți se dea un nume final, ceva cu greutate, cu rezonanță de dangăt de clopot mare în el, c-am auzit că bătrînețea trebuie să fie mai demnă. Nu știu, să te cheme Lăcrămioara sau așa ceva cînd ești mic (Aurel, dacă ești băiat), Larisa la adolescență, Lavinia la maturitate și Laura la bătrînețe. Așa-mi sună mie o evoluție a numelui – fiecare poate avea o altă viziune, desigur. Așa-mi pare că se așază mai bine numele astea pe toate persoanele pe care le schimbăm în noi de-a lungul unei vieți. Că nu ești o Selmă de la naștere la moarte, ești o sumedenie de alte persoane care cresc cumva una din cealaltă, care ajung la un moment dat atît de diferite încît născutul, copilul mic, adolescentul, maturul și bătrînul nu s-ar recunoaște unul pe celălalt într-o încăpere. Poate doar din fotografiile de familie, ce să zic.

Căci, uitați, cum ar fi ca un bebeluș să fie numit, nu știu, zic la întîmplare, Eusebiu, de pildă, și să fie nevoit să stea cu gura aia știrbă deschisă în fața linguriței de biscuiți cu mere rase? Nu-mi imaginez un asemenea Eusebiu. Sau Wotan. Să-ți numești copilul Wotan, tu, părinte aurit de mirajul mitologiilor germanice, iar lui Wotan să i se umple scutecul de să iasă conținutul zemos, gălbui-mirositor, pe spate, pîn' la ceafă?

Un pechinez numit Ursu se vrea comic, desigur, un pechinez numit Brutus e cu adevărat potrivit – ăștia mici sînt al dracului de nervoși și violenți –, dar numele Bijou îl degradează definitiv pe bietul animal și îl face din start mai antipatic. Bijou în sus, Bijou în jos, prin parc în Icoanei, iar Bijou ăla face caca și pipi cam peste tot și se repede să felorțăne pantalonii tuturor curajoșilor care se avîntă să treacă pe lîngă el. Bijou nu ne place, un Brutus ar fi fost privit cu muuult mai multă simpatie.

Așa și la oameni. Numele meu, ca multe altele, pare destul de neutru, aș vedea și o Selmă mică, dar și una la adolescență, poate și la maturitate. La bătrînețe, acolo va fi o problemă. Cred că n-o să mai corespundă, știți? O să fie ca tatuajele pe care ți le faci mai mult sau mai puțin inconștient la tinerețe și care ajung să atîrne moale pe brațe scofîlcite, pe antebrațe traversate de rîuri obosite de vene, pe gambe pergamentoase. O să fie un nume expirat, pe un trup expirat. O să mă gîndesc la asta. Să-mi găsesc numele final.

Pînă una-alta, ne purtăm numele în cîrcă, același, de la început și pînă la sfîrșit. Nu știm dacă ne face el pe noi sau noi pe el, dar pledez puternic pentru o suită de nume diferite, las deoparte diminutivele (Selmuța sună oribil și rimează nasol). O viață sub un singur semn e al dracului de nepotrivită.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Precumpăneau culorile închise: negru, maro, stofe țesute în casă, astea două erau obișnuite pentru îmbrăcămintea bărbaților: cine nu umbla în negru purta haine maro, și invers. Femeile aveau cămășile cu broderie cu negru, motive apropiate de costumul specific din Mărginimea Sibiului. Cea mai veche amintire: dealul coborînd pînă în fața casei. Dealul care a devenit într-o vreme și o temă a mea. (...) Pe la 1900-1915 aristocrația românească a început să arate mare interes pentru costumul popular, circulau atunci chiar și cărți poștale ilustrate cu familia regală îmbrăcată național, ceea ce, într-un fel, deși nu promova tocmai costumul de la țară, ci unul selectat de gustul boieresc, a pus în valoare hainele de sărbătoare din lumea satelor, sugerînd că așa ceva e frumos și are calitate. În 1937, Al. Tzigara Samurcaș putea spune, cu dreptate, că «toată țara e un muzeu». Acum, dacă privim în jur, ne dăm ușor seama ce prăpastie există între vremea de-atunci și zilele noastre, sub acest raport. Cînd au avut de ales, în general muzeele au colecționat, însă numai portul de sărbătoare, singurul care ar avea acoperire în noțiunea de artă populară. Din păcate, nu avem costumul de lucru, pentru care ar trebui o cercetare lungă, anevoioasă și nu știu cît de încununată de succes pînă la urmă, după atîtea transformări pe care le-a suferit satul. Oricît le-ai oferi, oricît le-ai explica, spunîndu-le că aceste obiecte vor fi transportate cu grijă, că ajung într-un mare muzeu, că în loc o să le dai ceva cît mai asemănător cu ceea ce le ceri, țăranii nu renunță cu nici un preț la crucile vechi din cimitir. Asta nu!“

Horia Bernea, „Ce se păstrează?“, într-un interviu realizat de Tita Chiper, *Dilema,* 1-7 octombrie 1999

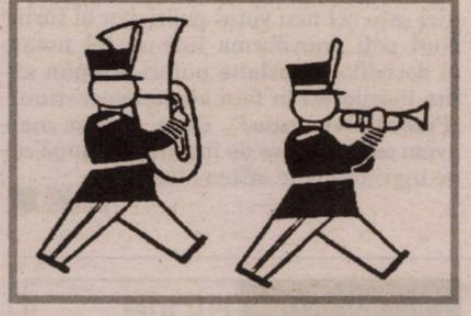

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

De ce sîntem din ce în ce mai răi?

Pentru că putem. Pentru că ne permitem. Pentru că în procesul nostru de adaptare, ca specie, în mecanismul de sofisticare a relației pe care o avem cu natura, am descoperit, în timp, uluitoarele posibilități de a nega cît se poate de convingător faptul că facem rău. Făcîndu-l, de fapt, cu bună știință. Pentru că am observat că se poate întinde coarda pînă la un „nesfîrșit“ rezonabil. Adică pînă unde dorim noi. Nici o ființă umană nu a trăit, pe pielea ei – evident, în afara propriului final, uneori îngrozitor –, un sfîrșit al speciei, al timpului, al lumii. Deși unii spun că sfîrșitul fiecăruia dintre noi e sfîrșitul lumii, și chiar dacă ei ar avea dreptate, un anumit tip de concretețe ne dă speranța că anumite lucruri pe care le facem pot să învingă timpul. E un tip de mecanică a gîndirii care ne ține spatele pentru orice. Pentru absolut orice.

Pentru că fascinația și extazul de a face rău surclasează, lejer, orice altă plăcere. Ca orice pornire, și aceea de a face rău conține în substanța sa un univers de senzualitate, un anumit tip de erotism. Atunci cînd accepți că există bine și rău, e foarte greu să faci altceva decît să te plasezi de o parte sau de alta a baricadei. Una dintre situări conține seturi de reguli. Cealaltă e o întruchipare a libertății. Unii spun că libertatea de a face rău e căderea în cea mai cumplită dintre tentații, că e înțelegerea absolut greșită a oricărei idei care are ceva de a face cu libertatea reală. Dar, cînd ajungem la definirea libertății, exact așa cum se întîmplă în cazul binelui și al răului, plonjăm în hăul căscat de această problemă și experimentăm plăcerea căderii în acest abis, uitînd sau pur și simplu neputînd să mai ajungem la locul de unde am plecat în această călătorie a definirii. Iar plăcerea de a face rău, deși pentru unii e ceva inacceptabil, iar pentru alții doar ceva aflat la îndemînă, depășește extazul oricărei alte plăceri, interzisă sau nu. Pentru că, spre deosebire de toate celelalte, aceasta pare a conține în esența sa ceva suprem. Ceva ultim. O formă de eroism care nu are nevoie de confirmare. Există, pur și simplu, dincolo de validarea oricui.

Pentru că ființa umană e, în natura ei, una competitivă. Iar răul nu poate lipsi de pe lista nesfîrșită a obiectivelor pentru care intrăm în competiție unii cu ceilalți. Iar aici, deși nu pare, lucrurile sînt infinit mai simple. Și funcționează la fel, pentru fiecare dintre obiectivele despre care am putea vorbi. Încetul cu încetul, indiferent care ne-ar fi ținta, motivul, dezideratul, toate acestea tind să se topească în corpul ideii de competiție în sine. Întrecerea – mecanismele și zonele ei de mobilizare, de plăcere, de transfigurare – cîștigă teren, poziție cu poziție, pe fiecare front. Ideea de competiție, cu toate zonele sale mai mult sau mai puțin vizibile, ocupă în final întregul orizont. Iar la adăpostul dimensiunii sale de necuprins, cresc o floră și o faună care sînt extrem de departe de a fi fost explorate pe măsura diversității lor. Cîtă vreme vorbim despre orice ecosistem de gîndire, răul e ceva care se adaptează și se înmulțește extrem de repede, tocmai pentru că se bucură de complicitatea de nestăvilit a oricărei naturi plăsmuitoare de lumi.

Pentru că, odată cu revoluția tehnologică și cu inteligența artificială, putem camufla răul din ce în ce mai bine. Pentru că ne putem exprima din ce în ce mai mai zgomotos, pe o scenă din ce în ce mai mare, într-un spectacol din ce în ce mai fastuos, în fața unui public din ce în ce mai numeros. Mijloacele pe care le avem acum la îndemînă pentru a face rău, în cel mai palpabil mod cu putință, pe o suprafață din ce în ce mai extinsă, sînt cu mult mai diverse decît erau chiar și cu cîțiva ani în urmă. Nu înseamnă deloc că revoluția tehnologică e ceva rău în sine. Ci că viteza sa de dezvoltare și cîmpurile de manifestare concretă pe care le deschide sînt tot atîtea teritorii proaspete, în care răul scapă de orice definiție și se poate adăposti extrem de ingenios în noțiunea de „necunoscut“. Sigur că această adăpostire s-a petrecut de la începutul lumii pînă azi. Diferența e că pasul pe care îl facem acum în universul inteligenței artificiale e, în modul cel mai concret, un nou început de lume.

Pentru că așa am fost, de fapt, dintotdeauna. Și, ca să ascundem urmele ororilor pe care le-am făcut în trecut, am inventat noțiuni ca „vîrstă de aur a omenirii“ sau „perioadă aurorală“. Chiar și denunțările repetate pe care le facem la adresa răului pot fi, uneori, tot atîtea tentative perverse de a-l proteja, de fapt. Nu sînt puține momentele în care spunem că exorcizăm răul, tocmai pentru a scăpa de o vină foarte vizibilă, din trecut. În realitate, e o formă de ne șterge urmele. O modalitate de a ne adăposti, la umbra timpului, de ororile pe care le-am comis. E un tip de cumpărare laică a indulgenței, un comerț contemporan, oblăduit de libera circulație de pe piața ideilor. Un mecanism absolut necesar, onest în sine, dar imposibil de dezlipit de oglinda sa.

Pentru că binele nu conține în esența sa nici nevoia, prin urmare nici capacitatea de a se reinventa. Binele e fragil prin excelență, iar puterea fragilității sale slăbește zi de zi, într-o lume în care fluiditatea e mult mai seducătoare decît orice curaj al mărturisirii unei vulnerabilități. Pentru bine, noțiunea de progres nu e una ademenitoare. Pentru rău, poate fi o adevărată sărbătoare. În acest loc al discuției, noțiunile de dreapta/stînga, tradiționalist/progresist, conservator/liberal și altele asemenea sînt doar niște tresăriri vagi, din zgomotul de fond. Mai degrabă, lucrurile ar putea fi comparate, în eventualitatea prezenței unui fel de seninătate, cu muzica. Există muzică pur și simplu, și muzică pe care se pun versuri.

Petre GURAN

Bizantinistică/bizantinologie și bizantinism

In memoriam
Nicolae Ș. Tanașoca

În literatura de specialitate, bizantinistică și bizantinologie sînt sinonime perfecte, primul provenind din limba germană, cel de-al doilea din limba franceză, desemnînd disciplina istorică și filologică dedicată studierii Imperiului Bizantin. Prima catedră de bizantinistică s-a deschis la München sub conducerea filologului Karl Krumbacher (1897), iar primii bizantiniști români sînt și ei de formație filologică în universități nemțești – Demostene Russo (n. 1869, studii la Berlin și Leipzig), Theodor Capidan (n. 1879, studii la Leipzig), Nicolae Bănescu (n. 1878, studii la München) –, justificînd astfel preeminența inițială a cuvîntului german, *Byzantinistik,* asupra celui francez în limba română.

Această coincidență care așază bizantinistica românească în reflecția unor cercetători, majoritatea de origine balcanică, cu educație germană, poate fi cheia către specificitatea bizantinisticii românești. Următoarea generație de bizantiniști, formați deja la umbra lui Nicolae Iorga, păstrează și ea un element de *pathos* identitar, fie în mod foarte discret ca la Gheorghe Brătianu, unde originile fanariote ale mamei trebuie să fi jucat un rol, fie de-a dreptul programatic ca la Victor Papacostea, unde originile balcanice au potențat un întreg concept de solidaritate balcanică, care a dus și la întemeierea unui Institut de Studii Balcanice la București și a revistei *Balcania*. Din această perspectivă, nu este deloc întîmplător și lipsit de importanță ca Nicolae Șerban Tanașoca, de la a cărui plecare din lumea aceasta comemorăm primul an, să se fi considerat „un fiu spiritual" al lui Victor Papacostea.

Bizantinistica românească a trăit succesive valuri de exaltare și respingere a Bizanțului, care vădesc nu numai o raportare subiectivă la această temă, cît mai ales o lectură identitară a Bizanțului. Studiile bio-bibliografice întreprinse de N.Ș. Tanașoca au pus în lumină resorturile profunde ale acestor mișcări intelectuale și au ridicat scrisul istoric din pretinsa obiectivitate a istoricului care înregistrează ca un aparat trecutul la conștienta și asumata subiectivitate a personalității vii a istoricului care recompune trecutul. Aceste studii, reunite în volumele *Bizanțul și românii* sau *Balcaniști și bizantinologi români*, cărora li se adaugă volumul dedicat lui Victor Papacostea*, sînt admirabile prin prospețimea și francheța unei istorii asumate. Orice istorie, în sensul de narațiune despre trecut, este produsă în conștiința și în universul de experiențe și moșteniri culturale ale autorului. Prin aceasta nu este pusă în joc cinstea istoricului, adică decizia lui interioară fermă că orice element din dosarul pe care îl studiază, ca un judecător, trebuie pus în lumină, analizat și în cele din urmă acceptat sau respins, în mod transparent, din narațiunea pe care o formulează. Subiectivitatea istoricului este cel mai bine pusă în valoare de francheța sa. Avantajul acestui demers este că cititorul din epoci succesive va avea nu numai un tablou al unui trecut produs de un om din trecut, ci și felul în care s-a compus acel tablou, adică universul de trăire și de simțire al autorului.

Din această perspectivă, bătălia pentru Bizanț care s-a dat în istoriografia românească este cel mai bun exemplu de subiectivism istoric asumat. Cu excepția lui Constantin Erbiceanu, care a reacționat în contratimp cu modele ideologice ale epocii sale, grație unui parcurs de studii care l-a dus la Atena și l-a făcut să iubească elenismul și contribuția lui la patrimoniul credinței răsăritene de care era profund atașat, bizantinistica românească s-a născut simultan cu căutarea stilului național românesc. România mică, apoi mare trăia un dublu sentiment de marginalitate în raport cu Bizanțul, acela de a se plasa cu istoria ei națională, cea legată de o statalitate și un teritoriu actual, geografic în afara granițelor Bizanțului și cronologic la finalul agonizant al acestuia. Astfel, două teme au dominat dezbaterea: contactul țărilor române (românii/vlahii populare) cu Bizanțul și transmisiunea patrimoniului cultural al acestuia către români. Cele două teme s-au reformulat din generație în generație într-o întrebare obsesivă: cum și de ce au intrat țările române în *Commonwealth*-ul bizantin? Între așa-zisa mitologizare istorică a lui Dimitrie Cantemir și demitologizarea severă întreprinsă de Alexandru Elian, a fost nevoie ca un istoric de origine aromână, Șerban Papacostea, să repună informațiile cap la cap pentru a scoate o narațiune pozitivă a acestui contact. N.Ș. Tanașoca evoca adeseori cu vădită satisfacție îndreptarea pe care o realizase istoricul Ș. Papacostea, cu care se și înrudea, exagerărilor vădite ale maestrului său în ale bizantinisticii, Alexandru Elian.

Contribuția adusă de N.Ș. Tanașoca în bizantinistica românească consta în deschiderea celui de-al treilea mare dosar istoriografic identitar: relațiile romanității balcanice cu Bizanțul și contribuția acestora la construcția identitară românească. Componenta balcanică națiunii române aduce în discuție o legătură mai consistentă, dar în același timp problematică cu Bizanțul. Consistența consta în faptul că vlahii sud-dunăreni sînt parte integrantă din Imperiul Bizantin, chiar mai mult de atît: ei sînt deopotrivă cu grecii bizantini, adică populație autohtonă din Imperiul Roman, cu statut de cetățenie, care însă a traversat cîteva secole pe sub mareea invaziilor barbare, regăsind-se în secolul al X-lea din nou într-un Imperiu Roman care nu mai vorbea latina. De aici rezultă tensiunea, care se regăsește din plin în identitatea aromânească pînă astăzi, între afirmația că sînt romani, adică ceea ce istorici de azi numesc bizantini, cu dublul titlu al romanității etnice și religioase. În viziunea lor, „parveniții", adică cei ajunși mai tîrziu și oarecum pieziș în această calitate, sînt grecii, care prin limba lor au denaturat Imperiul. Aceasta percepție este la rîndul ei reacția la atitudinea inițială a bizantinilor atunci cînd i-au redescoperit pe romanici în spatele stratului de năvălitori slavo-bulgari, o populație înstrăinată de civilizația elenizată a centrului constantinopolitan, dar descendentă din cetățeni romani. Desemnați prin etnonimul împrumutat de la slavi, aceia de vlahi, acești romanici erau în cel mai bun caz niște *mixobarbari,* adică niște romani barbarizați. Este o ironie a sorții ca grecii – definiți astfel de limba pe care o vorbesc – cuceriți de romani să-i privească de sus pe romani, după ce le-au furat numele, avînd în vedere că, pînă în secolul al XIX-lea, elenismul a purtat numele de *rhomei* (adică romani).

Această romanitate sud-dunăreană s-a adăugat în succesive valuri corpului etnic nord-dunărean. Mai mult chiar, pe măsură ce această romanitate s-a desprins de statul tot mai mic și mai grecesc care era Bizanțul tîrziu, a contribuit la trezirea unei conștiințe romanice distincte, care a dus la formarea celor două țări românești la finele Evului Mediu. Iată rostul adînc și pe deplin onorant al unei opere istorice intitulate sugestiv *Unitate romanică și diversitate balcanică,* semnată de soții Nicolae Șerban și Anca Tanașoca. Sub presiunea ingineriilor geopolitice exercitate de concertul puterilor europene în secolul al XIX-lea, romanitatea balcanică s-a divizat în două opțiuni: una pentru națiunea română (a fost alegerea strămoșilor lui N.Ș. Tanașoca), alta pentru elenismul modern. În orice caz, filonul aromânesc din bizantinistica românească a adus o contribuție esențială la adoptarea Bizanțului în cele din urmă ca patrimoniu. Lecția istorică pe care o trage chiar N.Ș. Tanașoca este expresia discretă a nostalgiei față de o lume a unității de civilizație pe care o reprezintă Bizanțul ideal. Iată cum o exprimă chiar în ultimul său text, cu valoare testamentară, intitulat *Confesiuni:* „Tot mai conștient, pe măsură ce îmbătrînesc, de forța legăturilor cu patria înaintașilor mei, Elada, sînt tot mai convins de adevărul, repetat insistent de Victor Papacostea, nașul meu de botez și părintele meu spiritual, că vocația noastră, a aromânilor, este de a promova nu fanatismul păgîn al recentelor ideologii exclusiviste, ci străvechiul ideal, creștin și european, al solidarizării tuturor popoarelor între care sîntem risipiți și de care ne simțim atașați cu toții, prin indestructibile relații umane, de o complexitate unică."

* Nicolae-Șerban Tanașoca, *Balcanlogie și politică în România secolului XX. Victor Papacostea în documente din arhivele Securității și din arhiva personală*, București, 2009.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Lazăr

În pofida unui straniu „mutism" al textelor de pînă în secolul al III-lea, după cum observa într-o frumoasă carte Alain Marchardour *(Lazare,* Bayard, 2004), creștinii din primele veacuri erau foarte atașați de episodul învierii lui Lazăr. Mărturiile din catacombele romane, dintre care cea mai veche ar data din secolul al II-lea, sînt foarte grăitoare: Lazăr, înviat de Hristos după patru zile, devenise de timpuriu un simbol al renașterii spirituale și o prefigurare a învierii de la sfîrșitul veacurilor, cînd „trîmbița" îngerului va suna la fel de puternic ca glasul lui Iisus chemîndu-și prietenul din Sheol. Dînd tonul exegezei alegorice din toate timpurile, Origen exclama: „Sînt și alți Lazări printre voi!" Iar Grigorie Teologul, într-unul dintre poeme, se ruga astfel: „Trei dintre cei morți au văzut lumina: fiica unei căpetenii / copilul văduvei / și Lazăr ieșit din mormînt pe jumătate descompus. / Fă să fiu cel de-al patrulea!" Și nici Ieronim nu aștepta altceva, „în mormîntul păcatelor", decît să fie strigat pe nume, ca în episodul evanghelic: „Ieronim, vino afară!"

Este lesne de observat că învierile rememorate de Evanghelii indică, prin succesiunea lor, o intensitate crescută, un sens din ce în ce mai înalt, o putere care se dezvăluie în relație cu situații tot mai neverosimile: copila este înviată în taină, în camera sa; fiul este redat mamei sale în drum spre locul de îngropare, iar Lazăr este readus la viață după ce zăcea deja în mormînt. Cu perspicacitatea sa hermeneutică, Augustin a sesizat că cele trei învieri ar exprima trei sensuri ale renașterii spirituale prin Hristos: eliberarea de răul consimțit, dar care nu este încă vizibil prin fapte; apoi de păcatul care devine act public, iar în cele din urmă de păcatul devenit obicei, care strînge sufletul ca într-un giulgiu și duce la descompunere lăuntrică. Astfel, prin rechemarea la viață a lui Lazăr și desfacerea trupului său din legăturile care-l țineau în mormînt, Iisus oferă o spectaculoasă parabolă a salvării din moartea păcatului și, de fapt, a redobîndirii libertății spirituale.

Sînt însă mai multe detalii care au atras atenția primilor comentatori: plînsul lui Iisus, chemarea cu „glas înalt", strigarea numelui celui care avea să fie înviat – toate dezvăluind relația dintre umanitatea și dumnezeirea lui Iisus și răspunzînd, de fapt, la întrebarea *cine este cel care îl înviază pe Lazăr?* Miracolul a fost interpretat ca o „inițiere" a ucenicilor și, prin ei, a tuturor celor care vor crede în taina lui Dumnezeu și a omului, Lazăr avînd să fie asumat pentru secole ca orizont universal al speranței, așa cum vor face cei care, în catacombe, pictau chiar deasupra mormintelor scena învierii sale sau primeau în nișele care le adăposteau trupurile statuete minuscule simbolizîndu-l pe Lazăr. Hristos, spunea Ambrozie, episcopul Milanului, „nu l-a înviat numai pe Lazăr, ci a trezit credința în toți. Iar cînd citești, duhul tău, mort fiind, reînvie odată cu acest Lazăr".

Nu trebuie să ne uimească rostul acordat episodului de Dostoievski în *Crimă și pedeapsă:* de la aparent pasagera evocare în dialogul lui Raskolnikov cu Porfiri („Credeți și în învierea lui Lazăr?") pînă la scena tulburătoare a lecturii Soniei și la finalul romanului, care lasă întredeschisă o fantă spre realitatea „nouă" a renașterii spirituale. Fascinația față de Lazăr a continuat și în forme îndepărtate de sensul pe care marea tradiție a Bisericii i l-a conferit. De pildă, la Leonid Andreev, prin al cărui Lazăr, revenit printre cei vii cu urmele încremenite ale morții, acel „dincolo de neconceput îi privea pe oameni", sau la Eugene O'Neil, în *Rîsul lui Lazăr,* unde personajul proclamă în fața lui Tiberiu: „Nu există decît viața, Cezare, viața și rîsul!" În ambele cazuri, Lazăr va fi condamnat din nou, lumea nesuportîndu-i mărturia, deși este irezistibil atrasă de misterul său. Și poate nu întîmplător Malraux, arestat în 1944, recitea din *Evanghelia după Ioan...*

De la cel în care creștinii se recunoșteau cu speranță la simbolul omului care nu se mai recunoaște în propria viață, străin și inadaptat, de la Origen la Henri Michaux, de la catacombe la Caravaggio și Van Gogh, Lazăr continuă să ne vorbească despre condiția umană, deși atunci, în Betania, a păstrat tăcerea.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător în istoria religiilor. Cea mai recentă carte publicată este* Corpul îngerilor. Fragmente dintr-o istorie a ierarhiilor cerești *(Humanitas, 2017).*

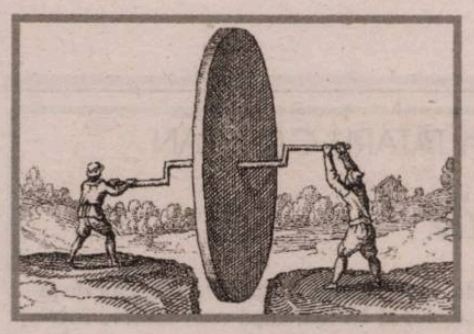

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Cine se teme de rusul cel rău

Expulzarea a zeci de diplomați ruși ca urmare a scandalului provocat de asasinarea fostului spion Serghei Skripal e fără precedent din punct de vedere al dimensiunilor și participării țărilor-gazdă. Un nivel de coordonare foarte puțin probabil și care a creat un pic de stupoare la Moscova. De altfel, reacția ambasadei ruse la București e o bună dovadă în acest sens: „Cred că este foarte probabil că decizia luată este manifestarea nebuniei politice colective, mai ales că nu există altă explicație plauzibilă".

Ceea ce rușii acreditați la București numesc nebunie colectivă e mai degrabă exasperare colectivă în fața unui gest pe cît de brutal, pe atît de sfidător. Însă nu e primul și probabil nici ultimul. Asasinarea lui Skripal e dovada că Rusia nu se teme teribil de mult de consecințele faptelor sale. Rusia se află deja sub efectul sancțiunilor internaționale provocate de invadarea și raptul teritorial al Ucrainei. Mai mulți oficiali ruși sînt vizați de legea Magnitsky adoptată de Congresul american în amintirea unui avocat rus ucis în închisoare pentru că a îndrăznit să dezvăluie corupția administrației Putin.

Rusia a reușit cu un oarecare succes să exploateze diviziunile dintre statele occidentale. Chiar și acest ultim val de expulzări a subliniat această situație după ce Slovacia s-a ferit de o decizie fermă și a anunțat că mai studiază problema. Bratislava a reușit cumva să arate infinit mai ridicol decît partenerii unguri din grupul de la Vișegrad, suspecții de serviciu în UE cînd vine vorba despre influența rusească.

Zecile de ruși trimiși acasă de prin toate colțurile planetei sînt un semnal, dar unul slab. Nu e cine știe ce secret că o parte dintre ei erau angajați ai serviciilor secrete. Vor primi alte misiuni și vor reveni în lume. În același timp, potrivit uzanțelor, Rusia va răspunde cu aceeași monedă, după care vom uita probabil de incident. Parafrazînd avertismentele care apar la finalul filmelor, vom putea constata liniștiți că „Nici un diplomat n-a fost rănit în timpul desfășurării piesei de teatru".

Discuția despre influența nefastă a Rusiei în lume trebuie purtată în fiecare stat în parte, mai ales în cele care, asemeni României, se află zona de interes geostrategic a Kremlinului. Iar aici, dincolo de gesturi formal-inutile de expulzare a vreunui secretar III al ambasadei, trebuie discutat atît despre așa-numita *soft-power,* cît și despre influența directă în economia națională.

Asistăm de cîțiva ani la o ofensivă rusească de imagine. S-a îmbogățit Bucureștiul cu tot felul de evenimente culturale aprobate la Moscova. Nu e neapărat un lucru rău, dar ar fi o naivitate să desprindem arta rusească de politică în astfel de contexte. Or, despre asasinatele politice care desfășoară în Rusia sau despre războaiele provocate sau întreținute de Kremlin nu se vorbește cu prilejul expozițiilor sau proiecțiilor susținute financiar de guvernul de la Moscova. Nu se vorbește nici despre Litvinenko, Nemțov sau Politkovskaia. Fost spion, politician și jurnalistă care au în comun faptul că au fost asasinați atunci cînd au început să deranjeze cercurile puterii de la Moscova.

Mai este, apoi, aspectul economic, poate cel mai greu de deslușit. Nimeni nu poate spune cu siguranță care este valoarea proprietăților și investițiilor rusești în România. Or, dacă trebuie căutată undeva influența rusească, nu e la nivelul unor ideologi ridicoli precum Aleksandr Dughin și alți halucinați, ci acolo unde sînt banii. Asta e discuția care nu se poartă aproape deloc, în timp ce MAE român expulzează și el un nefericit oarecare de pe la ambasada Rusiei.

În Statele Unite, din motive de siguranță națională, sînt oprite diverse achiziții ale unor companii locale de către entități provenite din țări cu o istorie de ostilitate la adresa Americicii. E vorba mai ales de companii care se ocupă cu tehnologia informatică sau, uneori, de infrastructura de transport. Nu îmi aduc aminte să se fi pus vreodată problema în felul ăsta aici. Așa se face că, pe anumite trasee din România, te însoțesc benzinăriile Gazprom sau Lukoil la fiecare 50 de kilometri. Ăsta e un criteriu foarte bun pentru măsurarea influenței rusești – număratul benzinăriilor de pe șoselele patriei.

Altul ar putea fi numărul și durata vizitelor la Moscova ale diverșilor *„influencer*-i" de prin politica românească. Ultimul dintre ei a fost Adrian Năstase, cu siguranță au mai fost și alții.

Dacă e ceva de reproșat Guvernului român e relativa sa pasivitate. Nu există o discuție serioasă despre Rusia în mediile politice românești și, mai devreme sau mai tîrziu, lucrul acesta va veni cu o notă de plată. Uneori mă gîndesc că o astfel de discuție ar produce disconfort. Pentru că ar fi una despre valori și principii, iar cercurile restrînse ale politicii de la București au alergie și la principii, și la fermitate în decizii. În cuvintele unui francez dispărut de aproape un secol: „Ce vreți, sîntem la porțile Orientului, unde e greu să luăm ceva în serios".

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

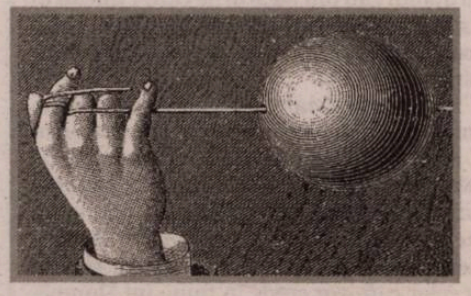

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Germania. Zidul invizibil

Odată cu preluarea efectivă a guvernării de către Marea Coaliție (CDU/CSU și SPD), scena politică din Germania pare să se așeze. Sociologii atrag însă atenția asupra unui fenomen îngrijorător: partidul extremist AfD rămîne la același nivel de încredere ca în ziua alegerilor; asta, în vreme ce era de așteptat ca, odată cu potolirea vacarmului electoral, simpatia pentru acest partid să-și piardă din intensitate. Dar cum de a ajuns AfD a treia forță politică în Germania? Și, mai ales, de ce a cîștigat atît de multe voturi mai ales în landurile fostei RDG?

Pentru estici, e un sentiment al neputinței.

În noile landuri din Est, după reunificare, încrederea în sistemul federal și în oamenii săi politici nu a atins niciodată nivelul din Vest. În landurile fostei RDG e un teren propice pentru formarea unor mișcări de contestare a *mainstream*-ului politic.

Politica de imigrație a fost puternic contestată mai ales în landurile din Est, printre altele, și pe fondul inechităților și a subdezvoltării din anumite regiuni. Discursul oficial – avem nevoie de imigranți, avem nevoie de mînă de lucru în industrie – a picat prost acolo unde fostele fabrici și uzine au dispărut de mult și unde șomajul e o realitate. Perdanții tranziției de după 1990 sînt votanții AfD de astăzi. Pe de altă parte, bazîndu-se pe scoruri relativ bune obținute anterior – printre altele, datorită entuziasmului din anii reunificării –, CDU nu a făcut mari eforturi să (re)cîștige simpatie în landurile din Est, concentrîndu-și eforturile pe zonele urbane, aglomerate și înstărite din Vest. Iar SPD nu a reușit să transmită un mesaj convingător cu privire la bunăstare și echitate socială: nici nu avea cum, doar participase la guvernarea anterioară, în Marea Coaliție, nu se putea, deci, constitui într-o alternativă.

Mult promisele „cîmpii înfloritoare" despre care a vorbit Kohl la reunificare nu se văd în landurile fostei RDG, iar egalizarea condițiilor de viață în Est și în Vest pare un obiectiv de neatins. Pentru estici, e un sentiment al neputinței. În Vest, mulți germani consideră eforturile de reducere a acestor decalaje dacă nu inutile, atunci, oricum, prea costisitoare.

Dincolo de aceste explicații care țin de sfera economicului și socialului există și o dimensiune culturală sau istorică. A explica opțiunea pentru AfD drept o derivă, drept extremism de dreapta, simplifică și falsifică situațiunea. În plus, această perspectivă nu corespunde nici pe departe percepției de sine a celor care se opun politicilor de primire a refugiaților nu doar în Germania, ci și în state precum Polonia, Cehia sau Ungaria. Oamenii din fostul bloc al țărilor socialiste se percep pe sine drept nevinovați. Și asta,

Adam Soboczynski

© wikimedia commons

explică Adam Soboczynski într-un articol din *Die Zeit,* ține de doctrina de stat asumată vreme de decenii în această parte a Europei. O doctrină care spunea, pe scurt, că Occidentul e capitalist, deci fascist, în vreme de esticii erau socialiști, prin urmare antifasciști. „Antifascismul a fost mitul fondator al Estului. RDG nu s-a considerat, în mod deliberat, programatic, drept succesoare a celui de-al Treilea Reich. Dimpotrivă, a definit nazismul ca pe o particularitate occidental-capitalistă, ca pe o specificitate pe care a plasat-o țării de dincolo de graniță. Acesta e și motivul pentru care avertismentele venite dispre liberalii de stînga («iar s-a ajuns aici!») cu privire la deriva din landurile Germaniei de Est pică atît de prost. E ca și cum i-ai explica unui nefumător înrăit care sînt pericolele consumului de nicotină."

Pe baza aceluiași mit fondator, țările din fostul bloc socialist nu se mai simt, astăzi, responsabile pentru participarea la ororile nazismului, ba chiar (vezi cazul Poloniei) adoptă legi prin care echivalează recunoașterea acestor crime cu defăimarea țării. Lagărele morții de pe teritoriul Poloniei ocupate nu sînt ale Poloniei, ci ale Germaniei naziste – spune această doctrină. „Esticii se văd astăzi drept victime ale nazismului și ale comunismului care, pe deasupra, sînt arătate cu degetul și supuse unui examen de conștiință – o triplă umilință, deci. Unii chiar nu pot accepta această situație, și atunci votează cu AfD sau cu PiS. Miturile fondatoare și victimizările sînt insidioase și, la treizeci de ani de la căderea Cortinei de Fier, se manifestă precum o psihoză", continuă Soboczynski. Dacă Germania de Est ar fi fost astăzi un stat independent, e foarte posibil ca și acolo să avem un regim asemănător cu cele din Ungaria și Polonia. Adică: un guvern bazat pe o coaliție de dreapta cu un discurs impregnat de sloganuri patriotarde și cu un program care vizează omogenitatea etnică, întărirea granițelor și suveranitatea națională. Germanii din fostele landuri au însă șansa că, prin reunificare, au revenit în centrul (politic) al Europei.

Patrimoniul digital

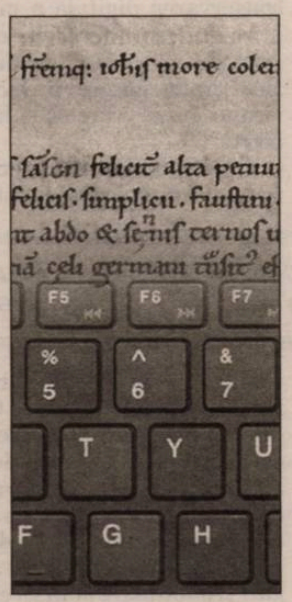

Texte și opinii de:

- Emanuel CONȚAC (conf. univ. dr. la Institutul Teologic Penticostal din București)

„Scrisoare deschisă adresată dlui George Ivașcu, ministrul Culturii și Identității Naționale“

- Cristian N. ISPIR (dr. în istorie medievală al King's College, Londra)

„Manuscrisele medievale în era digitală“

- Adrian PAPAHAGI (dr. al Universității Paris IV-Sorbonne)

„O lungă întîrziere“

- Măriuca STANCIU (șefa Serviciului de Informare Științifică al Bibliotecii Academiei Române)

„Parcurs la Biblioteca Academiei“

- Octavian GORDON (dr. în filologie al Universității București, fost director interimar al Bibliotecii Naționale a României)

„Legiuitorii să se consulte cu specialiștii“

- Răzvan CHIRUȚĂ (jurnalist și redactor-șef al săptămînalului *Newsweek România)*

„Biblioteca Digitală a României așteaptă să facă al treilea pas“

- Andrew BOBO (coordonator al proiectelor de cercetare la CSNTM)

„De ce este importantă conservarea digitală a manuscriselor“

argument

Digitalizarea și furatul calului

Mărturisesc că nu-mi imaginam amploarea, importanța și ramificațiile temei digitalizării patrimoniului, înainte să fi parcurs acest Dosar, pe care l-am alcătuit la imboldul dlui Emanuel Conțac, un vechi luptător în slujba acestei cauze.

La o primă vedere, digitalizarea poate părea, pentru scepticii tehnologiei, un capriciu informatic, un moft multimedial, o modalitate de a sublima tipăritura solidă în favoarea unui material volatil, explorabil cu *smartphone*-ul, cu calculatorul sau cu alte gadgeturi de ultimă și trecătoare generație. Ceea ce e cu totul greșit. Digitalizarea e un instrument solid de lucru, care permite accesul larg la un fond de carte rar, și consultarea unor documente fragile fără a periclita originalul. Imaginați-vă cum ar arăta, în lipsa replicilor digitale, lucrările de referință și cărțile rare, după nenumărate sesiuni de răsfoire și de răstignire pe sticla copiatoarelor. În plus, prezența simultană a copiilor digitale în mai multe locuri – orașe, țări sau continente – reprezintă, în eventualitatea unor dezastre, o șansă în plus de supraviețuire pentru memoria culturală a umanității.

În România, starea digitalizării este, cu puține excepții, proastă. O regretabilă consecvență face ca *pattern*-ul bine-cunoscut din domeniul construcțiilor de autostrăzi, al reabilitării clădirilor de patrimoniu și al altor proiecte de modernizare a infrastructurii să se aplice și în cazul digitalizării patrimoniului: dezinteresul și incompetența instituțională, amînările de tot felul, refuzul ajutorului străin, licitațiile contestate la nesfîrșit, execuția tehnică slabă și incompletă.

Întîlnim, în acest Dosar, o gamă vastă de „sugestii și reclamații“, unele mai îndreptățite ca altele. Există critici constructive, „la rece“, cu privire la lacunele legislative, legile proaste – dar temeinic aplicate, lipsa cronică de bani și de personal, prioritizarea greșită la nivelul instituțiilor – și constatări disperate, „la cald“, despre blestemul geopolitic (estul înapoiat), corupția eternă, prostia funciară, reaua-voință, somnul cel de moarte....

În tot cazul, o concluzie inevitabilă este că inițiativa, bunăvoința și disponibilitatea de a ajuta gratuit sînt privite, prin partea locului, cu suspiciune. Citind despre cazul Muzeului Olteniei, care s-a opus din răsputeri digitalizării *pro bono* a Tetraevanghelului grec din propria colecție, mi-am amintit de bancul cu olteanul călări care, contrariat de volubilitatea amabilă a unui trecător, îl repede iscoditor: „Măi, tu vrei să-mi furi calul!“ (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Emanuel CONȚAC

Scrisoare deschisă adresată dlui George Ivașcu, ministrul Culturii și Identității Naționale

Stimate domnule ministru,

Se împlinesc în curînd zece ani de cînd încerc să intermediez parteneriate între un important așezămînt cultural american (CSNTM) și instituții din România, în vederea conservării digitale a unor manuscrise importante. În acești zece ani am trimis sute de e-mailuri, faxuri și scrisori prin poșta clasică, am depus numeroase cereri, am dat nenumărate telefoane, am lansat petiții în mediul online. Tot în această perioadă am intrat în contact, prin e-mail, telefonic sau *tête-à-tête,* cu numeroși angajați ai următoarelor instituții: Biblioteca Academiei Române (BAR), Muzeul Național de Artă al României (MNAR), Muzeul Olteniei (MO), Biblioteca Națională, Biblioteca Centrală Universitară din Iași, Biblioteca Batthyaneum. Doi predecesori ai dvs. în fotoliul de ministru al Culturii – profesorii Daniel Barbu și Vlad Alexandrescu – pot da mărturie cu privire la sprijinul pe care l-am solicitat în mod direct de la minister în perioada cînd acesta a fost condus de domniile lor. Din păcate, rezultatul acestor sisifice strădanii, într-o țară „încremenită în proiect", este aproape nul, după cum voi arăta mai jos.

Dacă las deoparte Arhivele Naționale, în care se respira pe atunci un aer european, de maximă bunăvoință față de cercetători (era în mandatul istoricului Dorin Dobrincu), rămîn cu impresia indelebilă că instituțiile menționate mai sus rămîn măcinate de morbul ineficienței. La capitolul „conservarea și promovarea patrimoniului digital", instituțiile-fanion bifează mai ales nerealizări. Cauza acestei înnămoliri nu este, cum se crede adesea, lipsa banilor. De vină este cu precădere lipsa de „voință politică". Am făcut experiența stagiilor de cercetare în străinătate, în Germania, Anglia și Statele Unite, am trecut prin biblioteci mari (British Library, Biblioteca Universității din Cambridge, Biblioteca Mazarină de la Institutul Franței, Biblioteca Universității din Bologna) și nu mi-e străină linia de graniță care desparte mentalul românesc de cel occidental.

Din experiența adunată în ultimul deceniu știu că primul obstacol aflat în calea petiționarului român este lipsa de reacție a instituțiilor autohtone la cereri care îi scot pe funcționari din hibernare. Cuvîntul de ordine în multe birouri de comunicare cu publicul este „Nu se știe" sau „Nu se poate ști". Sau, în cazul în care se știe, „Nu se poate spune". Bunăoară, am aflat de curînd că Ministerul Culturii derulează un proiect de digitalizare la nivelul întregii țări, dar nici un reprezentant sau angajat al instituțiilor contactate (MNAR, BAR, MO) nu mi-a putut furniza un document oficial. La momentul redactării acestei scrisori, pe site-ul http://www.cultura.ro nu există nici o informație pe acest subiect.

Am început să pledez pentru conservarea digitală cu naivitatea celui care, după un stagiu de cercetare în Germania, se întoarce în propria-i țară crezînd că printr-o simplă cerere scrisă va despărți apele nămoloase ale birocrației autohtone și va intra pe pămîntul făgăduinței. Îmi închipuiam, în optimismul meu juvenil, că voi găsi și aici transparența și solicitudinea pe care le întîlnisem în Occident.

Cu titlu de inventar, ca mărturie și punct de referință pentru următorul deceniu, redau pe scurt cîteva episoade. În 2010 am contactat BCU Iași, condusă atunci de prof. Alexandru Călinescu, pentru a intermedia colaborarea cu CSNTM, centru american specializat în studierea manuscriselor Noului Testament. O echipă de specialiști din America se oferea să vină în România pentru a digitaliza așa-numitul „Lecționar evanghelic de la Iași" (MS 160/IV–34) deținut de BCU. Propunerea părții americane a primit următorul răspuns: „În ceea ce ne privește, nu dorim realizarea acestui parteneriat. Operațiile de digitizare se vor face de către instituția noastră, în cadrul proiectului care va conduce la constituirea Bibliotecii Digitale Naționale. BCU Iași s-a angajat să participe la acest proiect. [...] Noi sperăm că acest proiect, în ciuda dificultăților inerente, va fi dus la bun sfîrșit". Scrisoarea semnată de dl Călinescu era datată 19 mai 2010. În noiembrie 2016 am trimis din nou o scrisoare către BCU Iași, în fruntea căreia se afla pe atunci istoricul Bogdan-Petru Maleon. N-am primit nici un răspuns. Vești despre fostul director n-am mai aflat apoi decît în decembrie 2017, în contextul tragediei care a făcut înconjurul țării.

„Interacțiunea cu o replică digitală nu va furniza niciodată întreaga gamă de cunoștințe care se poate obține din contactul cu colecțiile fizice."

„Cerința pentru calitatea reproducerii și preocuparea pentru conservarea documentului original se află inevitabil în conflict."

Ghidul pentru planificarea digitalizării cărților rare și a colecțiilor de manuscrise, FIAIB (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor Bibliotecare)

Să lăsăm visul despre cele „șapte vaci grase" pe care ni l-a împărtășit recent Faraonul PSD.

Aș putea da ca exemplu de blocaj birocratic și relația cu Muzeul Olteniei, condus pe vremuri de dl Mihai Fifor. În primă fază, în aprilie 2009, MO s-a arătat interesat să realizeze digitalizarea Tetraevanghelului grec pe care îl deține. Parteneriatul cu CSNTM era în curs de realizare, dar, din motive inexplicabile, pe 29 aprilie, managerul interimar, dl Florin Ridiche, mi-a comunicat că MO suspendă acordul inițial. Am apelat atunci la medierea Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor, care a recomandat MO să dea curs solicitării părții americane (adresa 271/Patrimoniu/25.08.2009). Specialiștii din SUA au venit, au studiat manuscrisul, dar digitalizarea n-a mai avut loc. S-a motivat atunci că tetraevanghelul este în proces de restaurare. Totuși, dacă ar fi existat un dram de „voință politică", acest manuscris ar fi fost fotografiat încă din 2010, în condiții tehnice excepționale! Oare colegul dvs. de la Apărare nu este stingherit de faptul că în opt ani de zile nu s-a reușit ceea ce o echipă de experți străini ar fi putut realiza în cîteva zile, fără costuri pentru muzeu? Cîte Centenare mai trebuie să treacă peste România ca să ne trezim din somnul birocratic cel de moarte?

Nici negocierile cu MNAR n-au fost mai fructuoase. După euforia inițială, cînd dna Roxana Theodorescu și-a însușit ideea unei colaborări între CSNTM și Muzeu, a venit un neașteptat duș rece. Într-o scrisoare datată 2 martie 2010, direcțiunea MNAR invoca OUG 34/2006 pentru a-și lua cuvîntul înapoi. În 2016, dl Călin Stegerean, proaspăt (și vremelnic) manager la MNAR, îmi scria că „muzeul are între proiectele sale de conservare a patrimoniului digitizarea tuturor manuscriselor pe care le deține, precum și publicarea celor arhivate deja prin metoda digitizării". Mai recent (pe 13 februarie 2018) am primit asigurări că „digitizarea manuscriselor din colecția muzeului nostru a început cu mult timp în urmă", dar că „pînă la identificarea unui mecanism propriu de «etalare» în spațiul virtual a arhivei digitale rezultate în urma acestei activități, ea a fost și rămîne în continuare la dispoziția cercetătorilor interesați". Pe scurt, deocamdată nu se poate vorbi de o dată precisă la care va fi disponibilă online arhiva digitală a Muzeului.

În fine, probabil cea mai deconcertantă experiență rămîne cea din relația cu Biblioteca Academiei. În 2009 am informat conducerea instituției că CSNTM se oferă să fotografieze *pro bono* manuscrisele grecești biblice ale Bibliotecii. În 2 decembrie 2009, acad. Florin Filip, directorul BAR, îmi scria următoarele: „Cu privire la cererea dvs., vă informăm că vă putem furniza copii digitale ale următoarelor manuscrise: 234, 695, 932 și 1170. Prețul este de 2999 de lei. Copiile digitale sînt exclusiv pentru cercetare. Orice altă folosire va fi obiectul unui acord diferit". Am rămas stupefiat. Eu solicitam conservarea digitală a manuscriselor și afișarea lor publică într-o arhivă gestionată de specialiști străini. Conducerea BAR era de părere că, dacă tot „vin americanii", n-ar fi rău să le facem o „contraofertă"!

Vă întrebați, probabil, domnule ministru, care este scopul acestei scrisori. Am urmărit cu interes discursul pe care l-a ținut dl Liviu Dragnea la Congresul PSD din 10 martie. Frumoase vorbe – dulci ca mierea – îi picurau de pe buze, mai ales cînd anunța „asigurarea unui fond de un miliard de euro pe șapte ani pentru proiectele majore în domeniul culturii". Sună minunat, ce-ar mai fi de adăugat? „Amețitoare sumă, ce limpede te clatini!" Doar că el nu poate înlătura un fapt amar foarte evident: în ultimii zece ani, instituții-cheie din România nu au reușit să asigure conservarea digitală și promovarea online a douăzeci de manuscrise, chiar și cînd ea s-ar fi putut realiza în mod gratuit, cu ajutor extern.

Dar să lăsăm visul despre cele „șapte vaci grase" pe care ni l-a împărtășit recent Faraonul PSD. A sosit timpul ca ministerul dvs. să-și propună atingerea unor obiective clare și realiste. Ne plîngem de lipsa banilor, dar uităm că în domeniul conservării digitale se pot realiza multe lucruri bune în parteneriat cu instituții străine. Funcția pe care o dețineți vă dă posibilitatea să facilitați colaborarea instituțiilor românești cu parteneri din străinătate. Nu vom suferi nici o daună la nivelul imaginii dacă vom recurge la resurse externe pentru a ne asigura că patrimoniul nostru cultural este digitalizat, promovat și valorificat dincolo de granițele țării. Trebuie să depășim complexul de „cetate asediată". Dacă nu putem realiza noi ceea ce trebuie făcut, măcar să nu punem bețe în roate celor ce pot să ne ajute.

Cu speranța că anul Centenarului va aduce noi proiecte în domeniul conservării digitale a patrimoniului cultural al României,

Emanuel Conțac, *membru în Consiliul Științific al CSNTM, este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a Bibliei Cornilescu (EDCR). Cea mai recentă carte publicată:* Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Reforma. Studiu istorico-filologic.

Octavian GORDON

Legiuitorii să se consulte cu specialiștii

În privința dezideratului – național sau individual – al digitizării fondului documentar al României, ar fi neproductiv să continuăm seria de lamentații și nemulțumiri la adresa guvernanților și decidenților politico-administrativi, provocate, pe de-o parte, de situația precară și înapoiată în care ne aflăm de ani de zile și amplificate, pe de altă parte, de inevitabila comparație cu țările mai dezvoltate. Cei care am avut ocazia să beneficiem, în străinătate, fără prea multe piedici birocratice, de accesul la documente manuscrise, carte rară sau teze de doctorat prin intermediul variantelor digitale ne întrebăm, pe bună dreptate, de ce este atît de complicat pentru autoritățile române să declanșeze un proces amplu de digitizare pe teritoriul României, menit să faciliteze accesul la un conținut științific, literar sau artistic mai greu de vizitat cu ochiul liber, într-o bibliotecă sau într-un muzeu clasic. (Auto)răspunsul, cum spuneam, ar fi neproductiv să se materializeze într-o perpetuă lamentație, ci s-ar putea plăsmui pe sine într-o analiză serioasă a stării de fapt, transformînd întrebarea însăși, aducînd-o de la statutul de întrebare retorică (a cercetătorului frustrat) la una cu iz practic și dornică de soluții realiste. Cu alte cuvinte, pretenția și așteptarea „ca primăria să facă și să dreagă" se pot transforma – printr-un susținut act de voință – într-un sănătos (auto)îndemn la claca urbană, rod al inițiativei personale și de grup, potrivit intereselor superioare pe care pretindem că le slujim și neapărat valorificînd experiențele de pînă acum.

Am avut privilegiul să conduc Biblioteca Națională a României pentru o perioadă scurtă, dar suficientă pentru a mă confrunta direct și serios cu problemele diverse pe care le presupun digitizarea și accesul publicului la documentele digitizate. Beneficiind de sprijinul lucid al specialiștilor din Biblioteca Națională, deopotrivă cultivați și atenți la detalii (în special la cele de natură legislativă), precum și al altor persoane cu reputație din domeniu (din țară și din străinătate), am încercat – și pretind că în mare parte am reușit – să identific, alături de grupul de lucru de la Biblioteca Națională, piedicile, neputințele, nepăsările sau, dimpotrivă, interesele nelegitime în ceea ce privește digitizarea, precum și posibile soluții la evidenta criză și înapoiere în care ne aflăm. Cea mai mare parte din ele se regăsesc în proiectele de management cu care m-am prezentat la concursurile pentru ocuparea pe termen lung a postului de director general al Bibliotecii Naționale a României (aflat într-un interimat de mai bine de șapte ani) și care au fost evaluate, de fiecare dată, sub nota de trecere. Îi las pe cititori să ghicească de ce.

Prezint, mai jos, o parte din probleme, limitîndu-mă – din rațiuni care țin de spațiul editorial – la chestiunea actelor normative, dar avînd în vedere și, implicit, recomandînd lectura celor semnalate de jurnaliștii Răzvan Chiruță și Florinela Iosip, precum și a celor două inițiative de la nivelul autorităților publice: proiectul de lege al USR pentru înființarea și funcționarea Depozitului Electronic Național al Lucrărilor Științifice și proiectul de Hotărîre de Guvern pentru aprobarea indicatorilor tehnico-economici ai obiectivului de investiții „E-cultura: Biblioteca digitală a României".

Constituie un avantaj și un context extrem de propice ca procesul de digitizare să fie considerat prioritar într-un program de guvernare (în speță, vorbim de Programul de guvernare 2017-2023, în special p. 42 și p. 65). Acest lucru înseamnă nu doar asumarea unei răspunderi guvernamentale, ci și conștientizarea unei oportunități pentru diferitele instituții publice sau private pentru ca acest proces de digitizare să prindă cu adevărat contur. Dacă însă vor fi aprobate programe naționale de digitizare masivă fără corectarea, respectiv actualizarea cadrului legislativ, ne va părea rău – pentru a cîta oară? – după milioane de euro cheltuiți în zadar sau pentru a bifa niște cifre în rapoarte. În proiectul de management mai sus pomenit, la ceea ce se cheamă „analiza SWOT", desigur că am menționat, la capitolul „Opportunities", această deschidere către prioritizarea națională a digitizării în cadrul programului de guvernare (în opinia mea realizabilă, dacă ar fi gîndită responsabil, chiar și tardiv), dar nu m-am ferit să includ la „Threats" *(and I mean it!)* absența unui cadru legislativ pentru depozitul legal digital, printre altele.

Principalele trei hopuri legislative de care se lovesc instituțiile publice vizează: 1) *Legea bibliotecilor* (334/2002), care ar trebui: a) să prevadă în mod explicit, printre atribuțiile unei biblioteci, constituirea, arhivarea și accesul la colecții digitale; b) să întărească rolul metodologic și de coordonare al Bibliotecii Naționale în realizarea și administrarea Bibliotecii Digitale Naționale, nu doar în fața celorlalte biblioteci, ci și în fața muzeelor sau a altor unități publice care dețin material documentar în măsură a fi digitizat; c) să prevadă, tot sub coordonarea Bibliotecii Naționale, constituirea unui sistem prin care memoria digitală din mediul online să poată fi conservată pentru generațiile viitoare; altfel spus, pentru ca orice conținut din mediul online din momentul T1 să poată fi prezervat și accesibil ulterior într-o arhivă digitală (nu sînt sigur dacă aici nu apar ca incidente și alte legi, care țin de domeniul telecomunicațiilor sau al siguranței naționale); d) să indice cel puțin o sursă de finanțare continuă pentru buna funcționare a Bibliotecii Digitale Naționale, în afara surselor ocazionale sau dependente de finanțări ocazionale, publice sau private. 2) *Legea depozitului legal* (111/1995), care ar trebui actualizată, a) în sensul adăugării și definirii componentei digitale a patrimoniului cultural național mobil, avînd drept consecință explicită constituirea depozitului legal digital, precum și b) în sensul precizării modalității de transmitere, cu responsabilizarea producătorilor, a acestui tip de documente. 3) *Legea drepturilor de autor* (8/1996), care ar trebui a) să fie mai limpede în ceea ce privește reproducerea operei, în cadrul bibliotecilor, muzeelor etc., „fără prejudicierea autorului sau a titularilor drepturilor de utilizare" (art. 33), astfel încît Oficiul Român pentru Drepturile de Autor (ORDA) să poată autoriza fără probleme reproducerile în format digital, în cadrul bibliotecilor, bunăoară, fără ca acest lucru să necesite acordul titularului de drepturi; b) să prevadă exceptarea de sub incidența dreptului de autor pentru forma (nu și pentru conținutul) lucrărilor științifice în urma cărora sînt conferite titluri academice, astfel încît formatul digital al lucrărilor respective să poată fi transmis și accesat „la liber" în cadrul Bibliotecii Digitale Naționale, sub administrarea Bibliotecii Naționale a României, parțial în sensul celor gîndite de inițiatorii proiectului de lege mai sus menționat, respectiv în cadrul unor platforme administrate de instituții aflate în subordinea Ministerului Educației (lucrările de licență sau disertațiile, de pildă).

„Atunci cînd digitalizăm materiale rare și unice e important să păstrăm și să recreăm în cît mai mare măsură aspectul și senzația obiectului original. Trebuie surprins obiectul fizic în întregimea lui, nu numai conținutul intelectual."

Ghidul pentru planificarea digitalizării cărților rare și a colecțiilor de manuscrise, FIAIB (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor Bibliotecare)

În acest sens, nu sînt convins că proiectul de lege al USR pentru înființarea și funcționarea Depozitului Electronic Național al Lucrărilor Științifice nu reprezintă o redundanță legislativă. Dincolo de faptul că necesită mult prea serioase îmbunătățiri (și salut în acest sens atît opinia exprimată de Marius Deaconu, președintele ANOSR, cît și observațiile Consiliului Național al Rectorilor, exprimate toamna trecută), ca să nu interfereze negativ cu prevederi din legislația Educației sau din cea a Bibliotecilor, mă întreb dacă nu ar fi mai simplă modificarea celor trei legi mai sus menționate, în locul inițierii unei legi noi.

Evident, în oricare din legile mai sus menționate trebuie făcute o serie de distincții, bunăoară între documentele digitale zămislite și născute în formă digitală, trăindu-și viața apoi tot în formă digitală sau livrîndu-se publicului pe un suport material oarecare – ideea de „manuscris electronic" nefiind nicicum percepută ca un oximoron –, și documentele (plus imaginile și obiectele) care se nasc întîi în formă materială și sînt apoi transpuse, prin reproducere (fotografică, sonoră etc.), în format digital. Specialiștii vor ști să cearnă categoriile, *additis addendis* și *mutatis mutandis*. De aceea este absolut necesar ca legiuitorii să se consulte cu specialiștii, atît cu juriștii care activează în domeniile vizate, cît și cu cei care se pricep la chestiunile tehnice. Cum ar fi cei din Biblioteca Națională.

Dincolo de chestiunea actelor normative, contează, de bună seamă, cine, cînd și cum inițiază proiectul sau proiectele de digitizare, astfel încît banii publici să nu fie cheltuiți fără discernămînt, pentru o nouă porție de „varză", vorba distinsului coleg aflat la conducerea Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, dl Valentin Orga. Dar, despre aspectele administrative, în alt episod.

Octavian Gordon, *fost director interimar al Bibliotecii Naționale a României, este dr. în filologie al Universității București și lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a aceleiași Universități.*

Măriuca STANCIU

Parcurs la Biblioteca Academiei

Biblioteca Academiei Române a împlinit anul trecut 150 de ani de existență și deține inestimabile colecții de manuscrise, carte veche românească, stampe, desene, fotografii și piese numismatice. Beneficiară a depozitului legal la doar cîțiva ani după inaugurare, Biblioteca Academiei a adunat în colecțiile sale nu numai toate cărțile editate pe teritoriu românesc, dar și cea mai cuprinzătoare colecție națională de ziare și reviste.

Însă, la fel ca multe alte biblioteci, și Biblioteca Academiei se confruntă în ultimul timp cu probleme inerente epocii în care tehnologia informației schimbă radical modalitatea accesării resurselor documentare, precum și procesele de cercetare și învățare. În același timp, democratizarea accesului la informație și, implicit, la documente originale are drept corolar un aspect mai puțin dorit – pericolul ca starea de conservare a colecțiilor să fie afectată iremediabil.

Din fericire, există o modalitate capabilă să influențeze pozitiv atît accesul liber la informație, cît și protejarea colecției, și anume digitizarea integrală a acesteia sau ale celor mai importante și des consultate fonduri ale ei. Este modalitatea pe care și Biblioteca Academiei a adoptat-o – ce-i drept, cu foarte mare întîrziere, în 2001 –, cu toate că biblioteca a primit primele două scannere pentru ziare încă din 1998 în vederea realizării unei baze de metadate în care articole din presa culturală interbelică să fie catalogate și indexate, lor atașîndu-li-se imaginea articolului. Acel prim proiect, în cadrul căruia Biblioteca Academiei era partener, a fost finanțat de Fundația „Concept“, ONG dezvoltat sub egida azi hulitei Fundații pentru o Societate Deschisă, și nu s-a finalizat, articolele indexate, ca și imaginile lor, nu au fost păstrate de bibliotecă, în schimb cele două scannere le-am folosit pînă anul trecut în diferite alte proiecte.

În 2001, biblioteca a primit din partea Ministerului Culturii un scanner dedicat facsimilării electronice a documentelor vechi și fragile, dată fiind starea lor de conservare, majoritatea avînd valoare patrimonială. Scopul acestei sponsorizări a fost realizarea unei ediții facsimilate complete a manuscriselor eminesciene, donate Bibliotecii Academiei de Titu Maiorescu. Era vorba de un vechi deziderat cultural, realizabil abia acum, în zilele noastre. Ne-am dorit să exploatăm materialul scanat într-o bază de date online care să cuprindă descrierile bibliografice, împreună cu imaginile lor, ale fiecărei poezii, fragment de proză, versuri disparate, precum și ale diferitelor lor versiuni, însemnări cotidiene etc., înțelegînd să oferim cititorului interesat o variantă mai accesibilă, neîngrădită geografic, a seriei de volume facsimilate. Volumele au apărut în condiții grafice remarcabile, dar proiectul nostru nu a fost finalizat din lipsa acută de personal, deja cronică de foarte mulți ani.

Această primă experiență în derularea unui proiect de digitizare, elaborat integral în cadrul bibliotecii, ne-a învățat însă multe. Am înțeles că resursele noastre, tehnice și umane, sînt și vor rămîne mult timp limitate și de aici am tras concluzia că nu vom putea avea rezultate dacă vom porni singuri pe acest drum anevoios. Aveam nevoie de parteneri nu numai pentru a achiziționa echipamentele necesare și licențele de lucru, dar și pentru conceperea proiectelor care urmau să fie prezentate la diverse concursuri. La

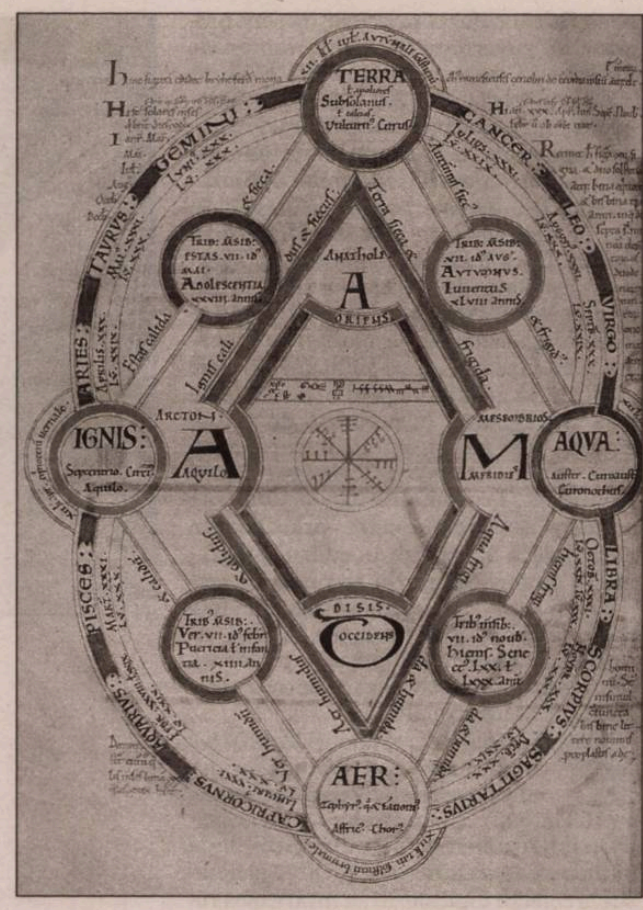

fel de benefică s-a dovedit ideea constituirii unui parteneriat bilateral care să asigure integral susținerea financiară și logistica unui proiect. Primul parteneriat de acest tip a fost încheiat, în 2008, cu arhiva Muzeului Memorial al Holocaustului din Washington. Biblioteca Academiei, mai exact Serviciul de Informare Științifică, se angaja să scaneze aproximativ un milion de pagini de ziar din presa românească cu caracter general și de extremă dreaptă, acoperind perioada 1890-1945, cu accent pe ultimii 25 de ani ai acesteia. În schimb, biblioteca primea două scannere format A2 color, pentru manuscrise, carte veche și presă, precum și alte echipamente de calcul. Imaginile scanate au fost stocate pe hard-uri de memorie externe, Biblioteca Academiei păstrîndu-și un exemplar, iar arhiva muzeului permițînd accesul liber al utilizatorilor la exemplarul primit.

„Oferiți întregii lumi acces gratuit la sursele de cercetare și, în măsura posibilităților, oferiți utilizatorilor posibilitatea de a descărca colecțiile și obiectele digitalizate.“

Ghidul pentru planificarea digitalizării cărților rare și a colecțiilor de manuscrise, FIAIB (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor Bibliotecare)

Tehnologia informației schimbă radical modalitatea accesării resurselor documentare.

Sporindu-și binemeritata notorietate, colecțiile Bibliotecii Academiei au fost considerate contribuții valoroase pentru campania de largă diseminare a patrimoniului cultural care este „Europeana“, biblioteca fiind angrenată în două proiecte cu această menire. În primul dintre ele, „The European Libraries“ (www.theeuropeanlibrary.org), desfășurat în perioada 2010-2012, Cabinetul de Stampe a fost cooptat în calitate de furnizor de conținut, scanînd și catalogînd desene și fotografii referitoare la România, rod al creației unor artiști străini care s-au stabilit sau au lucrat o perioadă mai îndelungată pe meleagurile noastre. Acestora li s-au alăturat alte două fonduri reprezentative, cel al desenelor lui Nicolae Grigorescu și cel de desen italian din secolele XVI-XIX.

Serviciul de Manuscrise – Carte Rară al bibliotecii a fost implicat, tot ca furnizor de conținut, în celălalt proiect, „Athena Plus“ (www.athenaplus.eu), desfășurat în perioada 2012-2014, furnizînd „Europenei“ o deosebită colecție de peceți provenind din fondul de documente istorice românești. Lor li s-a adăugat o parte a valoroasei colecții a Cabinetului de Numismatică. La fel ca în cazul pieselor provenite de la Cabinetul de Stampe, peceților și monedelor facsimilate electronic le-au fost adăugate respectivele descrieri bibliografice. În catalogul online al Bibliotecii Academiei se regăsesc, ca metadate, toate contribuțiile la aceste două proiecte.

În aceeași perioadă, Biblioteca Academiei, prin Serviciul de Informare Științifică, a reușit să obțină finanțarea unui proiect de concepție proprie cu care a participat, alături de partenerul său, Institutul de Tehnică de Calcul, la concursul lansat de UEFSCDI în 2011, reușind, cu norocul începătorului, să cîștige primul loc. Proiectul, intitulat „Bizantyon“ (byzantion.itc.ro), s-a desfășurat pe o perioadă mai lungă, 2011-2016, și urma să analizeze, să catalogheze și să scaneze imagini din circa 100 de manuscrise bizantine și post-bizantine, selectate din foarte bogata colecție a Cabinetului de Manuscrise – Carte Rară. Obiectivul principal al proiectului era ca, pe lîngă diseminarea de conținut, să creeze un instrument de studiu, și anume un canon virtual tematic, bazat în egală măsură pe texte și schițe din erminii, ca și pe trăsăturile comune ale reprezentărilor iconografice. Instrumentul de studiu astfel rezultat va scoate în evidență diferențele zonale, evoluția temelor de-a lungul secolelor XII-XIX și gradul de inovație artistică prin compararea fiecărei imagini cu un standard canonic minimal. Organizat într-un portal web dedicat, proiectul „Byzantion“ propune tipuri de căutare diversificate după titlul manuscrisului, titlul temei iconografice sau după respectivele canoane virtuale. Echipa care a dus la bun sfîrșit acest proiect a inclus, pe lîngă informaticieni și conducătorii de proiect, un bibliograf specializat în întocmirea înregistrărilor bibliografice ale manuscriselor, un istoric de artă care a conceput canoanele virtuale și a elaborat înregistrările bibliografice ale imaginilor, un grafician și un specialist în prelucrarea digitală a documentelor de patrimoniu.

Deși am mai încercat să obținem finanțare pentru alte proiecte de acest tip care s-ar fi bazat pe presa scanată pentru Muzeul Memorial al Holocaustului, stocată, dar accesibilă cu greu doar utilizatorilor care frecventează sălile de lectură, ca și pentru alte fonduri microfilmate de ziare, oferind astfel acces liber la documente de prim rang unor largi categorii de utilizatori, norocul nu ne-a surîs și a doua oară. Nici unul dintre cele trei proiecte înaintate spre evaluare Ministerului Culturii sau UEFSCDI nu a mai reușit să fie selectat pentru finanțare. Să fie oare de vină faptul că doar pentru „Byzantion“ am avut parte numai de evaluatori internaționali?

***Măriuca Stanciu** este șefa Serviciului de Informare Științifică al Bibliotecii Academiei Române.*

Adrian PAPAHAGI

O lungă întîrziere

Am avut ocazia, în ultimii ani, să consult toate manuscrisele medievale în grafie latină din România și să întocmesc, alături de colegii de la Centrul de Istoria Cărții și a Textelor (CODEX) de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj un *census,* care va apărea în cursul acestui an la Editura Polirom. Firește, pentru codicologi, paleografi, istorici ai cărții sau editori, nici o reproducere nu poate înlocui contactul cu manuscrisul original. Există aspecte codicologice, precum linierea paginii (mai ales dacă este executată) cu vîrf orb, filigranul, colația caietelor în absența reclamelor sau signaturilor, sau structura legăturii, care nu sînt accesibile în reproducere. Cu toate acestea, munca noastră ar fi fost mai simplă și mai rapidă dacă nu ar fi implicat deplasări repetate de sute de kilometri.

Digitalizarea patrimoniului de carte veche din bibliotecile României se impune deci ca prioritate națională. Dincolo de valorificarea colecțiilor, digitalizarea are și un rol de conservare, întrucît permite consultarea virtuală a cărții și reduce astfel uzura acesteia. Nu cred că e nevoie să pledez prea mult pentru urgența și importanța digitalizării: aș bate la uși deschise. Știu că bunăvoință există în toate bibliotecile patrimoniale din țară, că directorii și bibliotecarii cunosc datele problemei, sînt deschiși înspre nou și ar dori să profite de tot ce oferă incredibila revoluție digitală. Lipsa banilor și a unei coordonări naționale face însă ca inițiativele să fie restrînse și cel mai adesea nesistematice.

Au existat și la noi campanii de digitalizare, în special la Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia, la începutul anilor 2000, iar cele 283 de manuscrise medievale și moderne fotografiate atunci sînt disponibile pe platforma europeană ENRICH-Manuscriptorium (manuscriptorium.com). S-a procedat însă neștiințific, astfel încît adesea s-au omis forzaturile, filele de gardă sau alte file albe, iar legătura nu a fost fotografiată din toate unghiurile posibile. Informații importante se pot regăsi pe tranșa manuscrisului: la Sibiu, de pildă, armele orașului erau arse cu fierul încins pe legătura sau pe tranșa cărților.

Este esențial, deci, ca fotografierea să urmeze un protocol exact, să se facă în prezența conservatorului și preferabil sub îndrumarea unui specialist, astfel încît să nu omită nici un element al cărții manuscrise. De asemenea, reproducerea manuscrisului trebuie să urmeze norme de conservare stricte. Pericolul principal îl constituie deteriorarea sau chiar distrugerea legăturii. Marile biblioteci de patrimoniu din România au fost constant subfinanțate, astfel încît majoritatea cărților nu au fost relegate – *felix culpa!* Prezența legăturilor originale, chiar și extrem de deteriorate, este o mană cerească pentru codicologi și istoricii cărții, întrucît s-au păstrat astfel informații esențiale pentru datarea și localizarea volumelor. Majoritatea codicilor medievali occidentali (9/10 dintre aceștia se află în bibliotecile Batthyaneum, Brukenthal, BAR Cluj și București) și-au păstrat legăturile medievale sau istorice (secolele XVI-XVIII), dar acestea se află adesea într-o stare de conservare precară – integral sau parțial desprinse, fără cotor, cu scoarțele de lemn atacate de paraziți sau de piese metalice ruginite etc. – și sînt în orice caz extrem de fragile. Forțarea acestor legături la un unghi mai mare de 90° prezintă un risc de deteriorare major. Este deci interzisă scanarea manuscriselor, care impune deschiderea la 180° – singura procedură care trebuie folosită este fotografierea cărții deschise la 90°, ceea ce necesită un dispozitiv special și costisitor, precum cel din imagine, folosit la Oxford. Dată fiind precaritatea financiară în care sînt menținute bibliotecile României, nu cred că fiecare dintre ele își poate permite achiziționarea unui asemenea dispozitiv – ar trebui deci creat un consorțiu, sau cumpărat un astfel de dispozitiv direct de către Ministerul Culturii, urmînd ca acesta să fie deplasat la fiecare colecție pentru cîte o campanie de fotografiere.

Simpla fotografie rămîne mută fără o catalogare adecvată, chiar și minimală. Cercetătorul care consultă digitalizatul trebuie să primească informații despre datarea, localizarea și proveniența cărții, precum și despre cuprinsul acesteia (ceea ce presupune identificarea textelor, operație complexă mai ales în miscelanee universitare, unde coexistă multe texte, adesea neidentificate în rubrici sau formule de *titulus, incipit* și *explicit,* sau greșit atribuite). Chiar dacă unele detalii, precum decorația cărții sau tipul de scriere, sînt vizibile cu ochiul liber, contribuția specialistului rămîne esențială pentru identificarea unei școli de miniatură, a unui tip de scriere regional sau național, a unor particularități idiosincratice, regionale sau cronologice. Nu recomand deci campanii de fotografiere private de expertiza codicologică, paleografică, artistică, filologică și istorică – deși, decît nimic, e mai bine chiar și așa ceva.

În fine, fotografierea este doar primul pas. Manuscrisele sau cărțile vechi astfel digitalizate trebuie să fie accesibile pe o platformă online. Idealmente, imaginile digitale ale manuscrisului trebuie să fie însoțite de descrierea acestuia, iar cele două să comunice. De pildă, cercetătorul care dorește să consulte doar lucrarea lui Burchardus de Monte Sion, *Descriptio terrae sanctae* (ff. 156r-219r într-un manuscris miscelaneu și compozit precum Cluj, BCU, ms. 860, care numără 359 de file), trebuie să fie condus la începutul acestui text digitalizat printr-un simplu click pe link-ul din descriere, nu să se chinuie răsfoind sute de imagini – cu atît mai mult cu cît, uneori, numerele moderne de pagină sau filă sînt greșite (este frecventă omiterea cîte unei file sau dubla numerotare). În chip similar, dacă descrierea menționează o inițială decorată remarcabilă sau o miniatură, fila la care se află aceasta trebuie să fie accesibilă în digitalizat printr-un link în pagina de descriere.

De asemenea, imaginea filei trebuie să poată fi mărită, idealmente pînă la 500%, astfel încît cercetătorul care dorește să studieze doar minuscule adnotări marginale, glose interlineare, sau detalii de decorație să o poată face în condiții mai bune decît prin accesul la original. De asemenea, magnificarea trebuie să fie continuă, nu să se impună pași ficși (150%-200% etc.), iar fereastra să permită glisarea imaginii mărite în toate direcțiile, pentru consultarea detaliilor dorite. Este ideal, totodată, ca filele manuscriselor digitalizate să fie prezentate și prin miniaturi *(thumbnails),* astfel încît cercetătorul să poată avea rapid imaginea de ansamblu a manuscrisului și să poată naviga ușor. O navigare secvențială impusă (în pași, filă cu filă) e greoaie și neproductivă. Totodată, trebuie ca fiecare imagine să poarte ca nume numărul corect al filei, nu un simplu număr de imagine, întrucît în acel caz numerotarea, care cuprinde și imaginile legăturii, forzatului și filelor de gardă nu va mai corespunde cu folierea, care începe la prima filă a manuscrisului. Pe scurt, fluiditatea navigării și consultării imaginii, dar și acuratețea corespondenței dintre imagine și carte sînt esențiale în navigare. Un excelent model de urmat este platforma E-codices din Elveția, care cuprinde la momentul în care scriu 1947 de manuscrise medievale din 79 de colecții (e-codices.unifr.ch). În România nu avem mai mult de 500 de codici medievali!

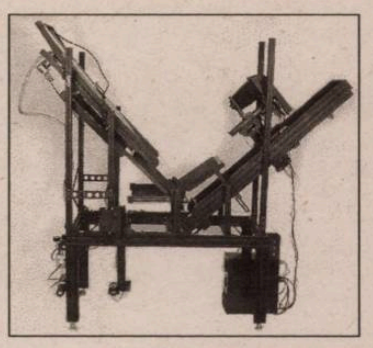

Dispozitiv pentru fotografierea manuscriselor rare folosit la Oxford

„Digitalizarea transformă accesibilitatea și utilitatea colecțiilor rare și speciale în mai mare măsură decît o face în cazul fondului de carte obișnuit al bibliotecilor. Odată accesibile, aceste colecții devin o resursă esențială.“

Ghidul pentru planificarea digitalizării cărților rare și a colecțiilor de manuscrise, FIAIB (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor Bibliotecare)

În fine, trend-ul actual în bibliotecile europene este liberalizarea accesului digital la cărțile de patrimoniu. În tot mai multe biblioteci europene în care am studiat, cercetătorii pot fotografia gratis și cel mai adesea fără restricții manuscrisele consultate. Fotografierea este gratuită și neîngrădită la Biblioteca Națională a Austriei, la Biblioteca Bodleiană din Oxford, la Biblioteca Națională a Franței (unde trebuie totuși autorizată de conservator), la Biblioteca Britanică (nu însă și pentru cele mai valoroase manuscrise), la Biblioteca Jagiellonă din Cracovia etc. Pe măsură ce regresăm înspre est (Ungaria, România), condițiile sînt tot mai restrictive: cercetătorilor nu li se permite fotografierea manuscriselor pentru uz personal, sau li se impune o taxă. Pledez pentru liberalizarea fotografierii cu mijloace proprii a cărții de patrimoniu – în fond, Bibliotecile sînt finanțate de națiune, iar patrimoniul de carte veche provine adesea din donații sau din confiscări ale unor colecții bisericești, deci bibliotecile ar trebui să se privească mai degrabă ca păstrătoare decît posesoare ale colecțiilor. În aceeași logică liberală, ar trebui ca integralitatea manuscriselor digitalizate (în format PDF) sau filele individuale (în format imagine) să poată fi descărcate în mod neîngrădit de pe siteuri, așa cum se întîmplă pe Gallica (gallica.bnf.fr) sau pe E-codices.

Repet: trend-ul merge spre liberalizare și este bine să îl urmăm. Aceasta nu poate însemna accesul oricui la cartea medievală; din rațiuni de conservare, doar cercetătorii confirmați trebuie să aibă acces la obiecte de patrimoniu. Dar accesul digital trebuie să fie cît mai liber și facil. Chiar și platforme rezervate într-o vreme doar abonaților, precum „Parker on the Web“, care digitalizase manuscrisele faimoasei biblioteci a arhiepiscopului Parker de la Corpus Christi College, Cambridge, a devenit accesibilă tuturor prin asocierea cu un finanțator bogat – Universitatea Stanford din California (parker.stanford.edu).

Există deci exemple pe care le putem emula ușor. România are de recuperat o imensă întîrziere în acest domeniu. Anul jubiliar ar fi putut să ne ofere un imbold patriotic de a digitaliza manuscrisele medievale, sau cartea veche românească, în loc să se consume în festivisme fără obiect. Trei sigle, cinci discursuri naționaliste, o paradă și o seamă de spectacole cu dansuri populare nu țin loc de patriotism; în ce mă privește, cred doar în patriotismul gesturilor concrete, de la protecția naturii pînă la valorificarea patrimoniului națiunii.

Adrian Papahagi, *dr. al Universității Paris IV-Sorbonne, este conferențiar la Facultatea de Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj și director al Centrului CODEX, dedicat studiului manuscriselor medievale.*

Răzvan CHIRUȚĂ

Biblioteca Digitală a României așteaptă să facă al treilea pas

Lumea occidentală discută tot mai serios despre momentul cînd inteligența artificială va deveni *„self aware“*, ca-n cărțile SF, și o amenințare reală, ca-n cele non-ficționale, pentru omenirea tot mai dependentă de computere și roboți. Iar pînă să fie distrusă de mașini, este preocupată și de protecția în fața hoților de date din rețelele sociale, care vor să influențeze popoarele să aleagă președinți sau să cumpere un alt aspirator.

Între timp, la marginea Uniunii Europene, România se chinuie de un deceniu să pună pe picioare o banală – în era deplinei informatizări – bibliotecă digitală națională.

■ ***Cei trei pași grei.*** Ideea unei Biblioteci Digitale a României (BDR) a apărut în 2007. Atunci a fost făcut și primul pas: Biblioteca Națională a României a realizat un studiu de fezabilitate „privind digitizarea, prezervarea digitală și accesibilitatea online a resurselor deținute de bibliotecile din România“.

Documentul a rămas timp de șapte ani doar o bucată de hîrtie – ce-i drept, probabil digitizată într-un calculator – pentru că nici un guvern nu a fost preocupat să îl și pună în practică. În 2014, cînd, potrivit planului inițial, biblioteca digitală trebuia să fie deja gata, autoritățile române abia au reușit să facă al doilea pas: au inclus proiectul în „Agenda Digitală pentru România 2020“. Doar așa se pot obține cele 10 milioane de euro fonduri europene necesare pentru finanțarea proiectului. La această sumă, statul român ar urma să contribuie cu încă un milion de euro din fonduri naționale.

Ar urma, dar nu știm cu exactitate cînd, pentru că pasul al treilea, demararea efectivă a acțiunii de digitizare a patrimoniul cultural românesc, așteaptă încă să fie făcut.

■ ***„Adunătura de pixeli“ a istoriei.*** Patrimoniul cultural românesc, fie că este vorba de tablouri, statui, „Cloșca cu puii de aur“ sau articole scrise în anii '80 în revista *Teatrul,* va fi reprodus în mediul virtual printr-un proces numit digitizare. Digitizarea înseamnă convertirea în format electronic a unui obiect care există fizic. În limbaj și mai simplu, este transpus într-o imagine, „o adunătură de pixeli“, după cum a explicat Dan Matei, fost director al Institutului de Memorie Culturală și vechi susținător al Bibliotecii Digitale a României.

Imaginile – obținute prin scanare sau fotografiere – sînt introduse într-o platformă informatică, la care publicul va ajunge prin intermediul portalului web culturalia.ro. BDR va conține atît obiectele digitizate, cît și fișele care descriu aceste obiecte.

■ ***Al doilea studiu de fezabilitate.*** Ministerul Culturii și Identității Naționale (MCIN) mi-a explicat, ca răspuns la o solicitare de presă, că „pentru depunerea proiectului Biblioteca Digitală a României a fost necesară realizarea unui studiu de fezabilitate și a unui proiect tehnic care să respecte prevederile ghidului participantului. (...) Ministerul Comunicațiilor și Societății Informaționale (responsabil de agenda digitală – *n.m.*) a publicat varianta finală a ghidului la sfîrșitul lunii martie 2017, iar MCIN a realizat studiile de specialitate necesare depunerii proiectului, astfel încît la finalul anului 2017 a fost depus spre finanțare“.

Biblioteca Digitală a României va fi coordonată de Ministerul Culturii. „Din dorința de a asigura un impact cît mai mare, MCIN a inițiat, în perioada de pregătire a proiectului, consultări cu instituțiile relevante din sector, încheind în acest sens acorduri de participare la proiect cu 29 de instituții, printre care enumerăm: 19 muzee, cinci biblioteci, Arhiva Națională de Filme, Societatea Română de Televiziune, Societatea Română de Radiodifuziune, Institutul Național al Patrimoniului“, a mai arătat Ministerul Culturii.

„Fără digitalizare, colecțiile rare și speciale rămîn obscure și inaccesibile.“

Ghidul pentru planificarea digitalizării cărților rare și a colecțiilor de manuscrise, FIAIB (Federația Internațională a Asociațiilor și Instituțiilor Bibliotecare)

■ ***Fișele elaborate și elaborarea fișelor.*** Aprobarea finanțării europene, care va avea loc cel mai probabil în următoarele luni, nu garantează că Biblioteca Digitală va fi funcțională de anul acesta. Asta deoarece vor urma complicatele proceduri de achiziții publice, pentru crearea platformei informatice pe care va funcționa BDR, dar și cele pentru angajarea personalului care să se ocupe efectiv de digitizarea patrimoniului cultural. Experiența românească ne arată că procedurile în cauză vor consuma din nou timp prețios. „Prima problemă care s-a pus deja e cum îi plătim pe cei care vor lucra la fișarea obiectelor digitizate. Eu am propus să fie plătiți în funcție de numărul de fișe completate. Dar nu se poate, trebuie cu norme, trebuie făcută comisie de angajare. O să fie complicat, mai ales că trebuie făcute aceste angajări în toată țara“, a explicat Dan Matei.

Completarea fișelor care vor însoți imaginile din Biblioteca Digitală va lua, de asemenea, mult timp, pentru că acestea trebuie să fie lucrate mai atent decît cele existente în muzeele fizice, deoarece vor fi accesibile unui public larg, nu doar muzeografilor.

■ ***Contraexemplul* Mona Lisa.** Paradoxal, munca ce trebuie depusă la fișarea obiectelor digitizate i-a speriat pe unii directori de instituții de cultură. Prima reticență a managerilor vine din faptul că dispun de personal puțin pentru activitățile obișnuite și nu pot bloca o parte din oameni pentru digitizare. Totuși, dacă finanțarea va fi aprobată, această problemă va fi rezolvată teoretic, pentru că se va angaja, temporar, personal suplimentar.

Apoi, nu doar banii sau lipsa de personal sînt obstacole pentru Biblioteca Digitală a României. Unii directori de muzee se tem că, odată ce oricine va putea vedea pe Internet exponatele din colecțiile instituțiilor pe care le conduc, numărul de vizitatori va scădea. Dar iată un contraexemplu la îndemînă: există mii de fotografii cu *Mona Lisa* pe net, dar în continuare e coadă de turiști care vor să vadă originalul.

■ ***Biblioteca Națională a României s-a supărat.*** Două dintre instituțiile culturale care nu au dorit să participe la proiectul Bibliotecii Digitale a României sînt Biblioteca Națională a României (BNaR) și Biblioteca Centrală Universitară din Cluj.

Absența celei mai importante biblioteci din România rămîne unul dintre punctele slabe ale viitoarei Biblioteci Digitale. Directorul general al BNaR, Maria Răducu, a explicat refuzul prin faptul că Ministerul Culturii nu a pus la dispoziția instituției proiectul de digitizare a resurselor culturale și nu ar fi fost transparent cu privire la realizarea Bibliotecii Digitale a României. „Pe site-ul Unității de Management a Proiectului (UMP) nu se găsește nici o informație despre proiect, în afară de contractarea unor servicii de realizare a unui studiu de fezabilitate al cărui conținut este, de asemenea, nepublic. Conform propunerii de Acord de participare transmise de UMP către BNaR, Bibliotecii Naționale i se va da în folosință, prin proiect, un robot de scanare (care ar costa 100.000 de euro – *n.m.*), echipament inadecvat pentru tipul de documente pe care biblioteca le va digitiza (documente de colecții speciale – cărți vechi și rare, românești și străine, periodice vechi românești și străine, dar și alte documente care nu intră sub incidența legii drepturilor de autor). Biblioteca Națională a transmis în 13 aprilie 2017 către UMP din cadrul Ministerului Culturii un document referitor la propunerea de Acord de participare. (...) Concluzia respectivului document este că semnarea acordului nu numai că nu aduce beneficii instituției în ceea ce privește dezvoltarea bibliotecii digitale, ci chiar poate produce perturbări grave ale activității de digitizare curente din bibliotecă“, a mai explicat Maria Răducu pentru *Suplimentul de cultură.*

Totuși, conducerea BNaR a precizat că nu exclude total o colaborare viitoare la proiectul Bibliotecii Digitale a României, mai ales că dispune pe cont propriu de echipamentele necesare și de experiență, în condițiile în care contribuie deja la alte biblioteci similare internaționale, precum Europeana. „La sfîrșitul anului 2017, un număr de 4664 de documente digitale din Biblioteca Națională erau integrate în platforma «Europeana»“, a menționat Maria Răducu.

Poziția Bibliotecii Centrale Universitare (BCU) „Lucian Blaga“ din Cluj cu privire la modul cum a fost desfășurat pînă acum proiectul Bibliotecii Digitale a României este și mai dură. „Am fost solicitați să răspundem la un chestionar despre resursa umană implicată în procesul de digitizare, despre dotări specifice, despre cantitatea de material digitizat. În adresa ce însoțea chestionarul era un paragraf tentant: «Precizăm faptul că în cadrul proiectului instituția dumneavoastră poate beneficia de personal instruit și plătit pentru realizarea procesului de digitizare (digitizare, fișare, creare de bază de date etc.), echipamente și soft necesare în procesul de digitizare». La o scurtă perioadă de la aplicarea respectivului chestionar, am fost invitați, alături de reprezentanții altor biblioteci, la o întîlnire la MCC. Dintre directorii bibliotecilor centrale universitare, numai subsemnatul, însoțit de unul dintre colegii de la digitizare, am fost prezent“, mi-a declarat Valentin Orga, directorul general al BCU Cluj.

Valentin Orga a arătat că instituția pe care o reprezentă are experiență în domeniul digitizării, dar nu are resurse umane și echipamente suficiente. „Am cerut o sumă mai mare pentru dotări și una rezonabilă care să acopere salarizarea unei echipe de 18 persoane (catalogatori, indexatori, specialiști IT, specialiști digitizare etc.), între care zece trebuiau să fie angajați pe acest proiect, cu predilecție tineri. (...) De asemenea, lucrăm cu softuri *free,* depășite etc. Nu puteam să intru în proiect, să mă angajez că fac un număr de obiecte digitale și să rămîn fără mijloace“, a susținut directorul BCU Cluj. Acesta a precizat că are nevoie de aparatură nouă, deoarece cel mai important scanner al BCU nu putea fi reparat, după 12 ani de funcționare.

Răzvan Chiruță *este jurnalist și redactor-șef al săptămînalului* Newsweek România.

Cristian N. ISPIR

Manuscrisele medievale în era digitală

În martie 2009, clădirea Arhivelor Municipale din Köln s-a prăbușit în urma unor lucrări la o nouă linie de metrou. Au fost îngropate sub moloz mii de cărți, documente originale, manuscrise medievale, fotografii, partituri celebre și multe alte piese-unicat. Puse cap la cap, acestea s-ar fi întins pe 30 de kilometri. La două zile după dezastru, cotidianul britanic *The Times* titra: „Orașul Köln s-a trezit ieri fără nici o amintire". Într-adevăr, documentele, cărțile și artefactele păstrate în arhivele și bibliotecile unui oraș, ale unei regiuni sau ale unei națiuni reprezintă forma tangibilă a unui trecut comun, a unei istorii care aparține întregii comunități. Din fericire pentru arhivele din Köln, majoritatea fondurilor afectate au fost reconstituite. Un rol determinant în operațiunea de reconstituire a documentelor l-au jucat microfilmele realizate în anii 1960. Mai nou, aceste microfilme au fost digitalizate și în prezent sînt disponibile pe site-ul Arhivei Istorice Digitale din Köln. Köln-ul și-a recăpătat memoria.

În plină epocă digitală și de globalizare academică, bibliotecile și arhivele nu pot aștepta un accident ca să-și digitalizeze colecțiile. Impulsul spre digitalizare este dat acum din nevoia de cercetare și din dorința de a le permite cititorilor conectați la Internet să descopere articolele din colecțiile biblio-documentare. Nu doresc să fac aici o apologie a digitalizării – de care oricum nu cred că este nevoie –, ci să trec în revistă cîteva dintre tipurile de proiecte de digitalizare de manuscrise medievale din afara României, începînd cu cel pe care îl cunosc direct, din interior, și care se desfășoară la British Library (BL).

Pînă de curînd, sutele de mii de manuscrise medievale din bibliotecile și arhivele europene (ca să le amintesc doar pe acestea) au lîncezit pe rafturi și în cutii, sub straturi de praf și uitare. Doar cîteva dintre ele s-au bucurat, în momente speciale, de atenția celor interesați, fie ei cercetători sau nu. Capodopere de artă europeană sau doar vehicule ale textelor clasice și medievale, cele mai multe manuscrise rămîn necunoscute pentru cei mai mulți dintre noi.

În momentul de față, asistăm la o creștere exponențială a demersurilor de digitalizare a manuscriselor medievale. Vremurile o cer, iar tehnologia o permite. British Library, a doua ca mărime din lume (după cea a Congresului American) în ce privește numărul de publicații și manuscrise, alocă proiectelor de digitalizare cea mai mare parte din bugetul pentru gestionarea colecțiilor. Anul acesta vor fi digitalizate peste 330.000 de obiecte din cele 150 de milioane pe care le deține biblioteca. Aceasta nu derulează proiecte de digitalizare apelînd doar la bugetul propriu, ci caută și finanțare externă. De pildă, 400 dintre cele mai prețioase și fascinante manuscrise realizate în Anglia și în Franța între anii 700 și 1200, manuscrise aflate acum la BL, vor fi digitalizate cu sprijinul Fundației Polonsky, finanțator extern cu care biblioteca a semnat un contract de mecenat. În cadrul aceluiași proiect, 400 de manuscrise ale Bibliotecii Naționale a Franței vor fi transpuse în format digital, iar fișierele rezultate vor conține descrierea amănunțită a fiecărui manuscris. Finanțarea externă în cadrul unei instituții publice nu este o excepție în Regatul Unit. Fundația Polonsky a finanțat proiecte de digitalizare a manuscriselor evreiești deținute de Universitățile Oxford și Cambridge, iar colecțiile digitale rezultate sînt acum disponibile pe Internet în mod gratuit. Fundația americană Mellon a finanțat digitalizarea celor 200.000 de pagini de manuscris din Biblioteca Parker a colegiului Corpus Christi din Cambridge, una dintre cele mai însemnate colecții de manuscrise din Marea Britanie.

Dacă de sprijin este nevoie, bibliotecile de stat nu vor întoarce spatele finanțatorilor privați, așa cum se întîmplă uneori în țările din Est. Dogmatismul, prejudecățile etatiste și meschinăriile naționaliste nu pot fi lăsate să primeze în problema promovării patrimoniului. Dimpotrivă, acesta din urmă are nevoie de colaborare interuniversitară, internațională, interinstituțională, în pur spirit umanist.

Digitalizare nu înseamnă doar promovare, ci și conservare. Înainte de a fi fotografiate digital, manuscrisele trec prin mîna unui conservator care poate recomanda recondiționarea volumelor deteriorate. Multe dintre manuscrisele păstrate în biblioteci au nevoie de reparații, în special ale legăturilor. Dintre cele 400 de manuscrise ale BL incluse în proiectul Fundației Polonsky, multe au avut nevoie de restaurare. Conștientă de importanța conservării, BL oferă granturi pentru salvarea fondurilor de arhivă, ca parte a unui program numit „Endangered Archives" („Arhive cu grad de risc"). În anul 2005, Thomas Șindilariu a primit un grant pentru digitalizarea și conservarea Arhivei și Bibliotecii Honterus din Brașov, ale căror documente erau literalmente mîncate de viermi.

Proiectele de digitalizare a manuscriselor medievale pot lua multe forme, în funcție de resurse și proiecte de cercetare care adesea sînt cele care propun digitalizarea colecțiilor. Unele biblioteci se mulțumesc doar cu fotografierea digitală a manuscriselor. Acestea din urmă ajung disponibile pe Internet, dar sînt însoțite de descrieri foarte succinte, preluate din cataloage vechi și depășite. Orice e mai bun decît nimic. În schimb, alte biblioteci profită de ocazie și de finanțare pentru a pune la dispoziția publicului o gamă largă de instrumente de cercetare. De pildă, proiectul Fundației Polonsky, de care mă ocup în cadrul BL, are obiective cu bătaie lungă. Biblioteca a introdus recent un instrument de vizualizare a manuscriselor care poate fi folosit de orice instituție cu fond digital de manuscrise. Se urmărește în acest fel interconectarea miilor de biblioteci digitale din toată lumea, pentru a permite căutarea standardizată în toate colecțiile disponibile. Căutarea se poate face după autor și proveniența manuscrisului. De pildă, dacă doriți să aflați cîte manuscrise ale lucrării *Consolarea Filosofiei* a lui Boețiu există în format digital, puteți căuta după numele acestuia, care este indexat într-un registru internațional (International Standard Name Identifier). Astfel, dacă o bibliotecă din România a digitalizat un manuscris cu numele de autor „Boețiu" indexat în registrul internațional, acesta va fi listat alături de manuscrise din colecții franceze, italiene, germane etc., indiferent de ortografia numelui. La fel, dacă sînteți interesat de identificarea tuturor manuscriselor digitalizate produse sau deținute de abația de la Cluny, puteți folosi un alt indice internațional de standardizare geografică pus la dispoziție de Fundația Getty.

Astfel de instrumente pot fi folosite atît de cercetători, cît și de publicul larg. Bibliotecile digitale pot deveni adevărate săli de expoziție. Un exemplu remarcabil este site-ul dedicat unui manuscris științific produs în Anglia în veacul al XI-lea, păstrat astăzi la Oxford. Site-ul se intitulează „The Calendar and the Cloister" („Calendarul și Mănăstirea", digital.library.mcgill.ca/ms-17/) și prezintă nu doar manuscrisul fotografiat în condiții excepționale, ci și informații detaliate despre contextul istoric, filologic și științific al producerii lui. Astfel, unele biblioteci rezervă un întreg site pentru un singur manuscris, prin care utilizatorul poate pătrunde în universul cultural medieval.

Există proiecte mici, există și proiecte mai mari. Un proiect de digitalizare organizat de elvețieni la nivel federal reunește toate bibliotecile cu fond manuscris. Pe site-ul Bibliotecii Virtuale de Manuscrise Elvețiene (e-codices.unifr.ch) sînt afișate 2000 de manuscrise din 79 de biblioteci și arhive federale. Aceasta este una dintre cele mai ample arhive digitale de manuscrise medievale din lume, realizată cu sprijinul Academiei Elvețiene pentru Științe Umaniste și Sociale. Manuscrisele sînt accesibile în format digital, descrierile și prezentările sînt făcute impecabil, iar utilizatorii pot adnota și comenta direct pe imaginile manuscrisului. Așa s-a născut și proiectul „Digipal" (digipal.eu) de la King's College din Londra care inventariază tipuri de scriere engleză de secol XI-XII, pornind de la peste o mie de manuscrise și documente digitalizate.

Domeniul așa-numitelor *Digital Humanities*, în care se înscriu și proiectele de digitalizare de manuscris, este nelimitat. Pentru a se menține în fruntea sau cel puțin în rîndul cercetării umaniste, este important ca un stat să facă o prioritate din digitalizarea colecțiilor deținute de biblioteci și arhive. Cataloage electronice, biblioteci digitale, instrumente de lucru pe Internet, expoziții virtuale, toate acestea ar trebui să fie pe ordinea de zi a tuturor bibliotecilor. Chiar în timp ce scriu aceste rînduri aflu că la Arhivele Naționale din Londra, unde se păstrează documente vechi de peste o mie de ani, se va deschide un bar cu muzică live, pentru a se atrage astfel mai mulți vizitatori. *Le patrimoine vaut bien une messe.*

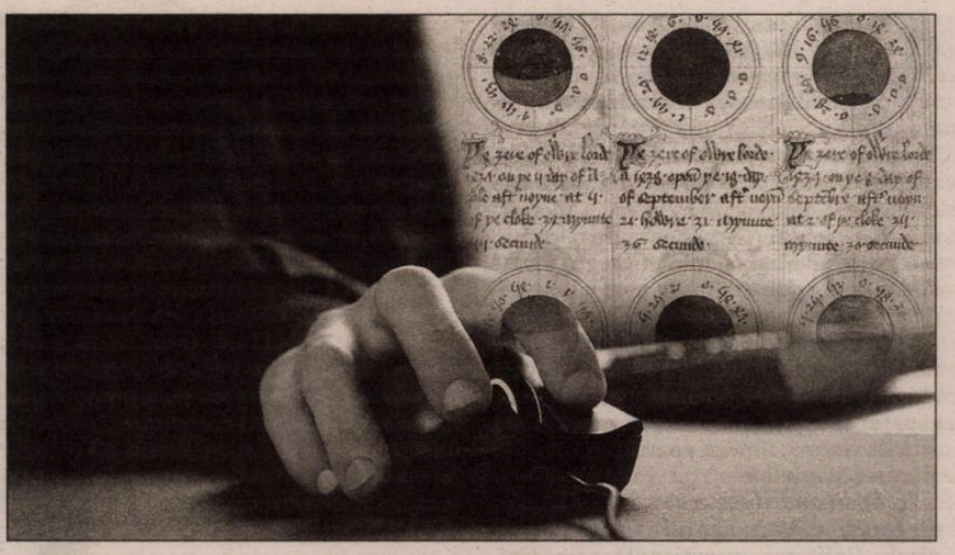

„Din cele 51 de milioane de obiecte digitalizate în cadrul bibliotecii digitale europene, România a introdus doar 154.000, adică 0,3%. Comisa Europeană recomandase digitalizarea a 800.000 de obiecte pînă la finalul anului 2015 și a unui milion pînă în anul 2020."

„Conform legislației române a dreptului de autor, autorul reproducerii fotografice a unei opere din domeniul public deține drepturile asupra reproducerii, astfel încît imaginea digitală a operei din domeniul public nu poate fi atribuită domeniului public."

DAN MATEI
(Institutul Național
al Patrimoniului)

Cristian N. Ispir, *dr. în istorie medievală al King's College London, este cercetător la British Library și asistent universitar la University College London.*

Andrew BOBO

De ce este importantă conservarea digitală a manuscriselor

Centrul pentru Studierea Manuscriselor Noului Testament (CSNTM) este o organizație mică, dar cu o misiune ambițioasă: digitalizarea tuturor manuscriselor grecești ale Noului Testament. În cursul secolului XX, comunitatea științifică a folosit mai ales microfilme în munca de studiere a manuscriselor Noului Testament. Deși calitatea imaginilor de pe microfilm era foarte slabă, o imagine era totuși mai valoroasă decît „nici o imagine". Altminteri, pentru a vedea un manuscris cercetătorii erau nevoiți să călătorească distanțe mari, cu cheltuieli pe măsură; în plus, mînuirea constantă a unui manuscris nu este lipsită de riscuri, fiindcă poate duce la deteriorarea paginilor.

În domeniul cercetării a început o nouă epocă odată cu apariția fotografiei digitale. Calitatea excepțională a imaginilor a permis atingerea unei rezoluții superioare, cu o simplă apăsare de buton. CSNTM a folosit această inovație pentru a scoate la lumină numeroase manuscrise care altădată zăceau uitate în arhive. Procedura de digitalizare mobilă pe care am pus-o la punct ne permite să luăm cu noi echipamentul în cîteva genți de voiaj, ca să putem ajunge rapid acolo unde este nevoie.

De la înființare, în 2002, echipele CSNTM au vizitat peste 40 de instituții și au fotografiat aproape 700 de manuscrise (totalizînd o jumătate de milion de pagini). Activitatea echipelor nu presupune nici un cost pentru instituțiile care dețin aceste artefacte valoroase, iar imaginile pot fi vizualizate gratuit pe siteul nostru. Documentele copiate de mînă formează o parte esențială a istorie lumii, fiindcă ilustrează grija și măiestria cu care scribii au transmis Scriptura de-a lungul vremii. Fiecare pagină este o comoară miniaturală care așteaptă să fie explorată, studiată, apreciată. În decursul expedițiilor, Centrul a scos la lumină 90 de manuscrise grecești ale NT care fuseseră necunoscute cercetătorilor. Mai cu seamă călătoria făcută la Tirana, în Albania, a dus la descoperirea cîtorva zeci de manuscrise care au stîrnit interesul presei internaționale.

Cînd ne aplecăm asupra unui manuscris, nu știm niciodată ce vom descoperi. Mai jos, cîteva exemple.

Imaginea alăturată, făcută în lumină ultravioletă, provine din Manuscrisul Gregory-Aland (GA) 0161, copiat în secolul VIII. Fila conține versete din Evanghelia după Matei, cap. 22. GA 0161 este un *palimpsest,* manuscris „răzuit a doua oară". Fiindcă pergamentul este rezistent, copiștii răzuiau uneori scrisul vechi și foloseau materialul ca suport pentru un nou text. Astfel, o filă ajunge să conțină atît un sub-text (cel scris inițial), cît și un supra-text (scris după răzuire). GA 0161 reprezintă sub-textul, care provine din secolul VIII. Pergamentul a fost folosit pentru a produce un alt manuscris, numit GA 1419, care datează din secolul al XV-lea și care cuprinde Evangheliile. Această filă este unică fiindcă, așa cum se poate vedea, a fost de fapt refolosită *de două ori* înainte de a fi legat în forma actuală. Privitorul atent observă un scris vertical, estompat (GA 0161), un scris orizontal – în partea de jos a filei – care este răsturnat, precum și un scris dreapta-stînga (2 rînduri, sus). Așadar, fila de pergament a fost folosită în trei moduri diferite în decursul a șapte secole.

Exemplul de mai sus ilustrează parcursul complicat al multor manuscrise. În plus, demonstrează și nevoia folosirii tehnologiilor de ultimă oră, precum imagistica multi-spectrală (IMS). Această nouă metodă folosește o combinație de frecvențe de lumină și algoritmi puternici pentru a scoate la iveală texte răzuite care pînă de curînd fuseseră ilizibile sau chiar trecuseră neobservate.

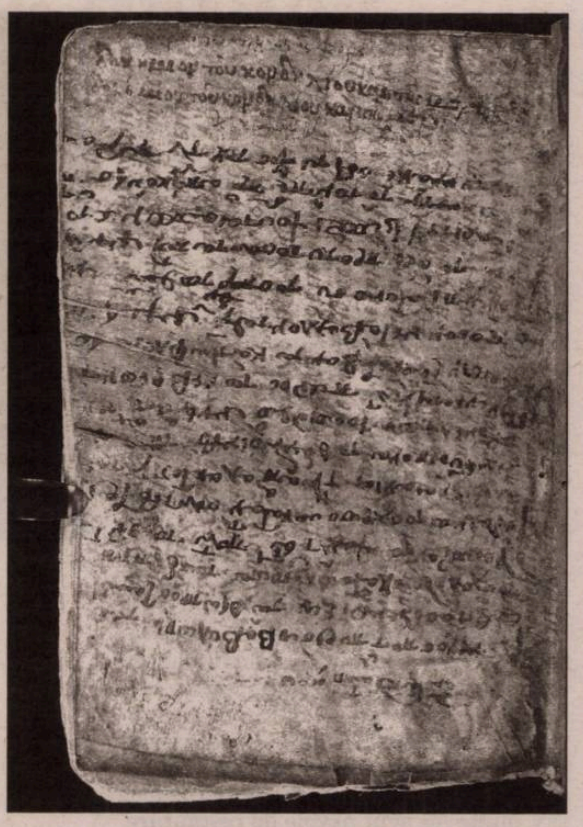

Ca și fotografierea digitală, IMS este o tehnologie revoluționară ce deschide posibilități nebănuite. Multe manuscrise au suferit distrugeri parțiale sau au fost răzuite în mod intenționat, dar IMS poate da timpul înapoi pentru a scoate la iveală textul pierdut. CSNTM a început procedura achiziționării de tehnologie IMS pentru viitoarele expediții.

Un alt aspect pe care îl observă cei care studiază manuscrisele este mărimea lor foarte variabilă. Între manuscrisele fotografiate de CSNTM la Atena, în timpul unei expediții din 2015-2016, se numără GA Lect 1530, care măsoară 37 cm înălțime și 28 cm lățime. Prin contrast, manuscrisul GA 792 (9 x 7 cm) este un adevărat pigmeu. Dacă vrem să ne facem o idee cu privire la deosebirea dintre ele, constatăm că o filă din lecționar ocupă de șaisprezece ori suprafața uneia din GA 792. Diferențele dintre cele două manuscrise se datorează scopurilor diferite pe care le-au avut în vedere proprietarii lor. Lecționarul 1530 a fost copiat pentru a fi citit cu glas tare în biserică, în timpul liturghiei, de aceea pentru scrierea lui au fost folosite caractere mari, iar textul este dispus pe două coloane. De cealaltă parte, GA 792 a fost gîndit ca ediție portabilă a Evangheliilor. Produsul rezultat este foarte potrivit pentru uz personal, fiindcă este ușor de purtat. Putem înțelege și aprecia mai bine aceste trăsături cînd avem imagini bune pe care să le putem folosi.

Un alt exemplu este GA Lect 2468, descoperit de o echipă CSNTM în timpul unui stagiu de lucru la Biblioteca Națională a Greciei. Starea manuscrisului ilustrează motivul pentru care este important să încheiem parteneriate cu instituțiile-gazdă, în vederea digitalizării de manuscrise. GA Lect 2468 nu era cunoscut specialiștilor și putea fi considerat o cauză pierdută, din cauza degradării accentuate. Acest codex medieval a avut o istorie tumultuoasă, după cum indica învelitoarea ruptă, alcătuită dintr-o placă de lemn îmbrăcată în piele. Absența copertei a dus la deteriorarea manuscrisului, drept care ultimele file erau mototolite sau rupte.

Manuscrisul intrase în contact cu apa, factor distructiv care afectează atît pergamentul, cît și textul propriu-zis. Porțiuni mari din GA Lect 2468, de la început și de la sfîrșit, sînt neclare, din cauza efectelor apei. În aceste locuri, textul este puțin vizibil sau a dispărut cu totul.

În anumite cazuri, chiar și cînd manuscrisul a fost pătruns de umezeală, textul rămîne vizibil în mare parte. Mult mai frecvent însă apa duce la ruginirea cernelii, fiindcă de regulă pergamentul era scris cu cerneală care conținea fier. Uneori petele de rugină se întind pe mai multe rînduri.

Misiunea noastră stă sub semnul urgenței fiindcă fiecare manuscris este supus unui mediu schimbător, precum și accidentelor istoriei. Fie că vorbim de factori precum apa, praful, rozătoare și insecte, sau război, există multe contexte care pot afecta sau chiar distruge tezaurul nostru cultural. În eventualitatea distrugerii sau pierderii unui manuscris, digitalizarea ne dă posibilitatea de a păstra imagini frumoase și detaliate, pe care generațiile viitoare să le poată folosi, admira și studia.

Desigur, CSNTM nu este singura organizație conștientă de necesitatea muncii de conservare. Am dezvoltat parteneriate excelente cu alte instituții internaționale. De exemplu, în vara anului 2017, CSNTM a trimis o echipă de două persoane în zona centrală a Greciei pentru a digitaliza trei manuscrise deținute de două mănăstiri mici, la Proussas și Tatarnis. Această călătorie în creierii munților a fost complet diferită de călătoria din celelalte două veri, cînd CSNTM a trimis mai bine de 40 de cercetători la Atena pentru a digitaliza cele trei sute de manuscrise deținute de Biblioteca Națională a Greciei. În cei cincisprezece ani de activitate, am lucrat în instituții precum Biblioteca Chester Beatty din Dublin, Biblioteca Medicea Laurenziana din Florența și Muzeul Literaturii din Iași. Am colaborat cu arhive guvernamentale, colecționari particulari, biblioteci universitare, muzee și mănăstiri. Sîntem interesați de noi parteneriate, mai ales în Europa Centrală și Grecia. Indiferent de mărimea instituției sau de numărul manuscriselor, sîntem bucuroși să colaborăm cu oricine, pentru a atinge scopul pe care ni l-am propus: conservarea acestor artefacte neprețuite și punerea lor la dispoziția publicului din lumea întreagă, fără nici un cost.

Misiunea noastră stă sub semnul urgenței fiindcă fiecare manuscris este supus unui mediu schimbător.

„Principala problemă a proiectului de digitalizare e, pe lîngă lipsa de personal și subfinanțarea cronică, lipsa de implicare a Ministerului Culturii."

DAN MATEI
(Institutul Național al Patrimoniului)

***Andrew Bobo** este coordonator al proiectelor de cercetare la CSNTM (Centrul pentru Studiul Manuscriselor Noutestamentare).*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Argumente unice pentru o editură unică

Luați de valul de frig și confiscați de nesfîrșitele dialoguri (inutile) despre „statul paralel“, puțini dintre români au băgat de seamă că primul pas spre monopolul de stat asupra editării manualelor în România a fost realizat: a fost votată în Parlament o ordonanță de urgență care prevede transformarea Editurii Didactice și Pedagogice în societate pe acțiuni, cu capital integral de stat și cu control de stat asupra selecției de autori și de manuale „acceptabile“. Va urma un al doilea pas, o a doua legiferare, echivalentă cu o lege a manualului: editura sus-numită va face singură selecția de autori, iar cei selectați vor face contract direct cu statul, nu cu editurile private.

Să revenim la legea privind editura ministerului, adoptată de Camera Deputaților. Iată felul în care a fost ea dezbătută în cel mai înalt for decizional, despre care nu ai voie să spui că pare semianalfabet fără să te faci vinovat de defăimare. Și totuși: argumentele pentru care se instituie editura unică a manualului unic sînt în cel mai bun caz rău intenționate și, oricum le-am privi, amuțitoare. Citez, spre ilustrare, din dezbaterile – mă rog, vorba vine – pricinuite de această lege.

Domnul Ștefan Alexandru Băișanu, deputat ALDE: „Dacă tot este vorba de economie de piață, haideți să lăsăm ca legile acestui tip de economie să funcționeze atunci cînd vindem pere, prune, șaibe, piulițe. Aici este vorba de cărți pentru toți copiii României, iar pînă în momentul de față am văzut că, din cauza unor licitații și a unor bătălii care să reușească pînă la urmă să facă un tip de carte, avem întîrzieri și, la momentul în care cartea ar trebui să fie pe banca elevului, lucrul acesta nu se întîmplă, tocmai din cauza unor contestații care curg, de la un an la altul. Consider că ministerul face un lucru bun, Guvernul face un lucru bun. Nu exagerez cînd spun că trebuie să fie un monopol, atîta vreme cît este vorba despre educația copiilor noștri. Pe de altă parte, am să spun că eu am făcut școala și aveam o fotografie pe care o colegă mi-a arătat-o mai înainte. Aveam pe toate cărțile fotografia lui Ceaușescu. Credeți-mă că eu nu l-am învățat pe Ceaușescu, ci am învățat ce scria după acea fotografie și, dacă nu mă înșel, sîntem generația care a făcut școala atunci. Dacă hulim cartea după care am învățat noi, cei care astăzi sîntem în Parlamentul României și conducem România, înseamnă că ne hulim pe noi, hulim Parlamentul și atunci ar trebui să plecăm cu toții acasă.“ Cîteva date despre domnul deputat: licențiat în filozofie, psihopedagogie specială și drept, cu diplome obținute după '90, ultima, la o facultate privată, care urmează să fie desființată. Două din cele patru cărți scrise de domnia-sa au fost publicate la Editura Didactică și Pedagogică. Este, evident, doctor în filozofie.

Domnul Mihai Tudose, deputat PSD: „Cînd statul român începe să-și asigure o infrastructură necesară bunei funcționări, în special în educație, apare un coleg care folosește sintagma «ca copiii noștri să învețe nu știu ce...», dovadă că manualele oricum nu le-au folosit la nimic. Să ne povestească că e bine să avem patru tipuri de interpretare a istoriei, șase tipuri de interpretare a, știu eu, teoremei lui Pitagora, cu 20 de tipi care se bat pe manuale, pentru ca ele să nu fie gata la 15 septembrie, indiferent, stimați colegi, cînd începe Ministerul Educației licitațiile, fiindcă întotdeauna – nu-i așa?! – trăim într-o țară liberă și există un drept de a contesta o licitație, a contesta caietul de sarcini, a contesta vremea de afară, pentru ca pe data de 15 septembrie să poată fi folosite, imperios necesare, acele caiete suport, substitute de manuale, care mai costă. (...) Plîngeți de grija editurilor? Am înțeles! Nu știu cine vă mînă în luptă, doamnă! Nu știu cine vă mînă în luptă! *Noi vrem ca banii să rămînă la stat!*“ Nu mai comentăm biografia școlară și profesională a fostului premier, fiindcă nu vrem să îl defăimăm.

Corneliu Bichinet, deputat PMP: „A vorbi despre cărți este foarte bine și foarte frumos. Nu iau în glumă această problemă. Știu ce s-a dezbătut la Comisia pentru învățămînt, din care sper să fac și eu parte vreodată, pentru că sînt profesor – de aceasta am ajuns la Comisia de mediu, se înțelege! – și acolo au fost părerile împărțite. A blama mereu Editura Didactică și Pedagogică nu este bine! A-i scoate în evidență numai calitățile, iar nu este bine! Cum am vorbit despre TVR! Toată lumea critică TVR: consumă bani, face emisiuni de nu știu ce tip, dar toți ne batem să ajungem la TVR, pentru că la alte televiziuni ajungem pe criterii nu tocmai axiologice, valorice, ci pe criterii politice. În concluzie, eu v-aș sugera, celor care aveți copii acasă, să răsfoiți manualele de pe care învață copiii dumneavoastră și îl veți înțelege pe Ion Creangă cînd vorbea despre acel cumplit meșteșug de tîmpenie. Manuale mai barbare decît în țara noastră nu există! (...) Eu predau logică, psihologie, filozofie și, vă rog să mă credeți, ca să pot preda o lecție cum se cuvine, folosesc material din zece manuale!“ Îmi pare rău pentru domnul profesor de filozofie că trebuie să citească atît! Trebuia să îi spună cineva, înainte să se apuce de această meserie, că o să aibă o bibliografie cam stufoasă.

Una peste alta: unanimitate! Rămîne să stabilim – prin lege, desigur – a cui fotografie va trebui pusă pe prima pagină a viitoarelor manuale. În rest, e simplu: reluăm „manualele după care am învățat noi“, avem grijă ca „banii să rămînă la stat“ și ca profesorii să nu citească prea mult...

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Friends și anii '90

Mă uit de-abia acum la serialul *Friends* (1994-2004, David Crane, Marta Kauffman), deși știam despre el de pe vremea cînd îl puteai vedea „oficial“ la televizor. Pe atunci nu mi se păruse destul de interesant, destul de intelectual. Replicile cam clișeistice, cu poantă obligatorie, și rîsetele din *off* mă cam descurajaseră.

Astăzi îl văd de pe alte poziții. Mai detașate, mai curînd de, să zicem, cercetător într-ale *popular culture* decît de spectator implicat și fan. Și totuși, m-am trezit migrînd și spre ultimele două postúri. Deși nici acum, dacă e să judec la rece, aplicînd criterii stricte, nu-mi place destul serialul. Însă continui să mă uit, am ajuns la sezonul 8.

De ce? În primul rînd, cred că îmi aduce aminte de tinerețe. Pînă la urmă, anii '90 sînt și anii tinereții mele, de început al maturității mele, în care mi-am format deprinderile de viață (să le spunem așa). Nu mă regăsesc suficient în anii '80, ani ai adolescenței mele, ani întunecați în ce privește atît vremurile (perioada crîncenă a comunismului din România), cît și viața mea de familie (murise tatăl meu). Nu mă regăsesc și pentru că mi se par foarte diferiți de viața de acum, găsesc puține puncte comune între ce era atunci și ce e acum, între modul de a privi realitatea și de a trăi al oamenilor de atunci față de cel al semenilor noștri de acum.

În schimb, în ce privește anii '90, lucrurile stau puțin diferit. Atunci, în România a fost începutul schimbării, cînd toate porțile păreau să se deschidă și entuziasmul nostru, de studenți în ultimii ani de facultate, părea nețărmurit. Era ca și cum am fi luat totul de la capăt, lumea se deschidea în sfîrșit, la propriu, pentru noi: nu numai că puteam simți gustul de Coca-Cola (da, știu, sună meschin, dar e simbolic) și de Big Mac (da, știu, nu e hrană sănătoasă, însă pe atunci nu asta conta), puteam păși literalmente dincolo de graniță să ne bucurăm de o lume care pînă atunci păruse doar un mit, puteam face aproape orice. Puteam să ne punem visele în aplicare, puteam construi o lume nouă – de fapt, eram lumea nouă (cel puțin așa ni se părea atunci). Ne aflam într-una din situațiile alea fabuloase despre care am mai vorbit în care nu mai ești, ca de cele mai multe ori, doar spectator al lucrurilor mărețe, tu rămînînd un pion insignifiant care-și gătește omleta de dimineață și se spală pe dinți înainte de culcare. Nu, atunci noi eram (sau măcar așa ne simțeam) cei în rolurile principale, lumea cea nouă era un contur pe care noi, tinerii de atunci, trebuia să îl umplem. Fiecare dintre noi era o piesă dintr-un *puzzle* al cărui model nu-l aveam și nici nu știam cîte piese va conține și ce va ieși, dar tocmai de asta era cu atît mai fascinant. Trăiam fiecare zi cu sufletul la gură, fie că eram la facultate, unde ne făceam singuri programa (!), fie că eram în Piața Universității, unde puteam vorbi, rîde, cînta, dar și să fim serioși și să ne arătăm credințele și dezideratele reale.

Un pion insignifiant care-și gătește omleta de dimineață și se spală pe dinți înainte de culcare.

Ce s-a ales din toate astea în zilele noastre se poate vedea cu ochiul liber. Dar să ne întoarcem la *Friends*. Constat, cel puțin în sezoanele mai de început, un alt tip de mentalități decît cele ale zilelor noastre (inclusiv în România). Felul în care bărbații priveau femeile, de pildă, astăzi ar părea ofensator. Femeile așteptau mai totul, cel puțin pe față, din partea bărbaților, care trebuiau să aibă inițiativă cu orice preț. Ele doar puneau la cale strategii, manipulau și-și scoteau în evidență părți ale corpului, în ipostaze care azi ar părea sexiste: obsesia privind sînii din serial ar fi, azi, cu siguranță criticată și considerată ca o încurajare a transformării femeii în obiect (sexual). Desigur că, pe vremea aceea, bancurile de genul ăsta erau admise. Corectitudinea politică nu-și pusese cu totul amprenta pe relațiile dintre sexe. Nu spun că e nepărat un lucru rău. În ce mă privește, însă, înclin mai curînd spre tipul de relații mai puțin sexualizate și mai umane de astăzi (deși se pierd anumite tensiuni și anumite ritualuri în favoarea femeii, cum ar fi faptul că bărbatul plătea de fiecare dată cînd o scotea în oraș etc.).

În ce privește relația femeilor cu profesia, iarăși, în comparație cu zilele noastre, cînd e de la sine înțeles, în majoritatea mediilor sociale, că femeia nu numai că lucrează, dar poate avea o carieră de succes, în *Friends* nu e chiar așa. Personajele feminine se luptă pentru a avea o slujbă de succes și, atunci cînd o au, o aleg tot într-unul din domeniile preponderent feminine: Monica gătește, e *chef*, Rachel lucrează în industria modei, iar Phoebe e maseuză. Mamele lor par a fi casnice. Singura care a are o profesie cu adevărat de succes e mama lui Chandler, care scrie romane siropoase pentru femei.

Cum spuneam la început, mă recunosc în multe din atitudinile demodate, astăzi, din serial, pe care le-am trăit eu însămi în anii '90. Mă recunosc, dar nu le regret aproape deloc, obișnuită fiind cu lumea de azi care, desigur, nelipsită fiind de tarele ei, mi se pare mai largă și mai tolerantă (măcar în unele privințe). Ceea ce nu mă împiedică să mă uit la *Friends* cu plăcere și nostalgie.

După Tîrgul de Carte de la Leipzig

Pentru că, la această ediție, România a fost țară invitată și s-a aflat în centrul atenției, i-am întrebat pe cîțiva dintre scriitorii și traducătorii participanți cum a fost, de fapt, și ce a avut special acest eveniment.

© M. Struțeanu

Gabriela ADAMEȘTEANU

Iarna a dat buzna în Leipzig, peste zilele primăverii, la fel ca aici, dar nu a oprit mulțimi imense de oameni să asalteze tramvaiul 16 care ducea la spectaculoasa construcție unde se ține, anual, Tîrgul de Carte. Am mers spre *maratonul de proză* într-o înghesuială care-mi amintea epoca Ceaușescu și am văzut spectatori veniți pe o asemenea vreme rea să ne asculte lecturile care n-au mai putut intra într-o sală plină. M-au fascinat discuțiile dintre colegii mei, inteligenți și talentați, m-am bucurat să-i întîlnesc și mi-a părut rău de cei, destul de mulți, care nu se aflau acolo. Literatura română se află într-una din perioadele ei faste, și cititorul german pare să fi înțeles acest lucru mai bine decît cititorul nostru.

Nu știu cum se decide invitarea unei țări la un tîrg de carte străină, dar unul dintre motive este existența unui număr semnificativ de cărți traduse, care să creeze imaginea unei culturi. Editori din țara organizatoare le contractează din timp, ICR acordă un ajutor financiar pentru plata traducătorilor și, în colaborare cu Ministerul Culturii, invită autorii respectivi, stabilește programul etc. Tîrgurile din Germania (Leipzig și Frankfurt) cad în responsabilitatea Ministerului Culturii și echipa rodată (Ioan Matei, Luminița Corneanu, Alexandru Popescu ș.a.) a lucrat de trei ani la acest tîrg de carte, un incontestabil succes, împreună cu o altă echipă rodată, Headsome Communication (Ioana Gruenewald și Oana Boca), cu directorul ICR Bogdan Popescu, cu Claudiu Florian și echipa lui de la ICR Berlin, și cu alți profesioniști ai evenimentelor culturale.

Ce a fost diferit la Leipzig față de alte tîrguri de carte, cu România țară invitată, la care am participat (Budapesta, Paris, Torino, Göteborg?)?

Implicarea profesionistă a părții germane. Directorul Tîrgului de la Leipzig, Oliver Zille, și Susanne Meierhenrich, director de comunicare, au venit de cîteva ori în România, avînd surpriza să vorbească de fiecare dată cu un alt ministru român al Culturii. Echipe de jurnaliști de la publicații germane importante au făcut primele interviuri cu autorii români cu aproape o lună înainte de deschiderea Tîrgului. Mi s-a spus că interesul presei germane a fost foarte mare anul acesta. Autorii au purtat discuții și au făcut interviuri nu numai la standul românesc, ci și în alte standuri ori spații culturale simbolice: Traduki, Cafe Europa, Arte Stand, Blaues Sofa (unde am avut și eu onoarea să fiu intervievată de Jörg Plath), Forum OstSudOst, Galeria Kub, Zentrum Judischer Kultur, Schauspielhus etc.

Absența inexplicabilă a înalților demnitari români și relativ slaba mediatizare a acestui succes cultural. Suporterii autorilor români au fost în schimb domnul Cord Meier-Klodt, ambasadorul Germaniei la București, și doamna Evelin Hust, directoarea Institutului Goethe.

Lavinia BRANIȘTE

Pentru mine a fost primul tîrg internațional la care am participat și a fost fabulos, am fost ca un copil care vedea pentru prima dată acadele. Reperul meu fiind Romexpo, am fost super-încîntată să descopăr halele uriașe în care s-a desfășurat Tîrgul, studiourile televiziunilor, spațiile de evenimente. În prima zi am ajuns ceva mai repede de ora 10, ora deschiderii, și am văzut lumea stînd cuminte la coadă la intrările în fiecare dintre cele patru hale amenajate. Și apoi am auzit gongul acela care anunța aproape religios deschiderea programului și le ura oamenilor bun venit. M-am întrebat la început de ce s-ar înghesui lumea la un tîrg unde nu se vînd cărți și, mai ales, nu se vînd cu reducere (am aflat că și Germania, ca alte țări europene, are o lege privind prețul fix la carte pentru toți distribuitorii simultan, așa că o editură nu poate oferi reduceri la un tîrg, de exemplu). Și am descoperit în cele patru zile de tîrg de ce: pentru evenimente și pentru întîlnirile cu scriitori. „Sărbătoarea lecturii", cuvintele astea pe care noi le folosim cu atîta ironie cînd începe haosul de la Romexpo (unde te ia cu leșin la lansări, în principal pentru că trebuie să stai în picioare), erau cît se poate de adecvate la Leipzig.

Și încă ceva mi-a plăcut, apropo de organizare: faptul că editurile erau grupate pe domenii. Adică dacă ești un student la Conservator care are nevoie de partituri, știi exact în ce zonă a Tîrgului sînt grupate toate editurile care oferă genul acesta de publicații. La noi, standurile se dau după cîți bani are expozantul: cel mai șmecher stă în mijloc.

Și prezența României mi s-a părut onorabilă, mai puțin discursul ministrului de Externe din deschidere, care a avut un iz de referat de clasa a cincea. Am fost în sală și am murit de rușine. Dar la standul României, pe lîngă întîlnirile cu publicul, m-au bucurat întîlnirile cu artiști români pe care nu-i știam, cum ar fi Gabriela Adameșteanu sau ilustratoarea Irina Dobrescu, a cărei muncă o admir mult și căreia mi-am făcut curaj să-i mărturisesc că-mi doresc ca la un moment dat să am o carte pentru copii ilustrată de ea.

Georg AESCHT

Afurisita de dialectică! După ce ne-a făcut zile fripte pe vremuri de liceu și studenție pe cînd Răposatu' își dădea cu tifla deschizînd împreună cu Toarșa an de an, în septembrie, anul universitar într-unul din orașele cu pricina și închizînd nu doar bufetele, ci blocînd tot traiul urbei pentru două-trei zile, iată că ne urmărește pînă în țara lui Hegel și – să-mi fie cu iertare – Marx, ca să ne băgăm bine-n cap cît este ea de valabilă:

O echipă cît se poate de mixtă în toate privințele, constituită din campioni ai vorbei românești, descinde la Leipzig cu ce are mai bun în cuget și-n simțiri și-n zicere, admirabila efervescență a vieții spirituale din România își găsește locul mai mult decît cuvenit în hala 4 a Tîrgului de Carte și în diverse sălașuri culturale ale orașului, dar țara de dincolo de litere îi vitregește pînă și aici. Reprezentanții ei non- (să nu zic: anti-)literari nu catadicsesc să-i onoreze pe condeieri prin prezență, ba nici prin onorarii. Onorabilă într-un fel ar fi o teamă a lor să nu-și dea cu tifla și ei. La rîndul meu însă, tare mă tem că motivul este mai degrabă unul la nivel de bufet: nu se sinchisesc. Astfel că scriitorii își asumă nu doar să reprezinte literatura și țara, dar și să explice cum de sînt ei atît de tineri de toate vîrstele și de frumoși de toate genurile (literare), aici în hala 4 și aiurea, pe cînd în țară, știm bine și stiu bine cu toții, baba se tot piaptănă.

Dar culmea dialecticii: uite că reușesc și or să tot reușească!

Dana GRIGORCEA

Prezența României în calitate de oaspete al Tîrgului de Carte de la Leipzig a fost uimitoare, cu atît mai mult cu cît politicienii români din această tristă guvernare au făcut tot ce le-a stat în putință să pună bețe în roate organizatorilor și apoi să minimalizeze importanța întregului tîrg de carte – Leipziger Buchmesse fiind cel mai vechi tîrg de carte din Europa și unul din cele mai prestigioase tîrguri din lume. A fost clar pentru toată lumea că politicienii români care s-au perindat în excursie prin Germania în perioada tîrgului n-au ținut să reprezinte pe nimeni, cu atît mai puțin pe intelectualii români. La deschiderea Tîrgului, ministrul de Externe Meleșcanu a ținut un discurs aiuritor, fără nici o legătură cu nimic, dar care a fost apoi lăudat la bufetul festiv ca o grozavă reclamă pentru nou apăruta traducere germană din Caragiale, *Humbug und Variationen* (în remarcabila traducere a Evei Ruth Wemme), căreia am avut plăcerea să-i scriu postfața. Spre lauda celor patru organizatori români, Ioana Gruenwald, Ioan Matei, Luminița Corneanu și Alexandru Popescu, România a avut poate cel mai frumos stand din istoria participării ei la tîrguri de carte, un stand spațios, luminos, cu oglinzi și cu o librărie anexată, la care vindeau cărți niște tineri frumoși și simpatici de la Alianța Civică Berlin. În centrul standului, realizat de arhitectul Attila Kim, se afla o foarte ingenioasă arenă pentru lecturi, o arenă foarte încăpătoare proiectată pe spațiu mic. Delegația română a cuprins prozatori, poeți și dramaturgi din trei generații, iar lecturile publice și dezbaterile la care au participat au fost receptate de publicul german cu bunăvoință și interes. Temele recurente au fost rolul literaturii în societate, etică și estetică și, nu în ultimul rînd, criza politică din România. Am fost încîntată să văd că ecusoanele galbene cu #rezist pe care le-am adus de la asociația noastră #rezistZürich au fost purtate de aproape toți scriitorii și traducătorii români, cît și de jurnaliști germani: ajunseseră să fie un suvenir foarte rîvnit, nemții întrebînd la librăria din tîrg de unde să-și ia ecusoane cu #rezist. Pe lîngă satisfacția de a ne fi manifestat clar opoziția față de corupție și impostură, am realizat, în discuțiile cu prietenii și colegii mei scriitori, cît de periculos este un regim corupt pentru cultură: ești permanent în pericol să fii acaparat mental de el. Cu siguranță, n-aș fi scris o poveste de dragoste ca recenta mea carte *Doamna cu cățelul magrebin* dacă aș mai fi locuit la București, și nu la Zürich.

Adela GRECEANU

Cu cîteva săptămîni înainte să înceapă Tîrgul de Carte de la Leipzig, presa germană a început să promoveze literatura română. Ziarele, posturile de radio și TV au acordat spații ample autorilor români și cărților lor. Așa că, atunci cînd s-a deschis Tîrgul, interesul pentru literatura română era deja foarte mare, standul României era mereu plin, dezbaterile cu scriitorii români și lecturile lor în alte spații din Tîrg sau din oraș au avut mereu un public numeros și extrem de atent. Iar această curiozitate a publicului german cred că a fost pe deplin răsplătită de un program din care au făcut parte scriitori precum Herta Müller, Mircea Cărtărescu, Norman Manea, Gabriela Adameșteanu, Nora Iuga, dar și autori mai tineri, care au stîrnit deja interesul unor editori germani, precum Lavinia Braniște, Florin Lăzărescu, Ioana Nicolaie, Teodor Dună. A fost impresionant în seara de sîmbătă, cînd ningea și bătea vîntul, să vezi sala de la Schauspielhaus plină la o lectură de proză românească și în public să fie și directorul Tîrgului de Carte de la Leipzig, Oliver Zille. O altă surpriză a fost prezența la deschiderea standului României a Ambasadorului Germaniei la București, E.S. dl Cord Meier-Klodt, pe care l-am văzut în stand și în ziua următoare, discutînd cu scriitorii și cu presa, dovedindu-se un veritabil ambasador al literaturii române în Germania. E foarte important acum să nu se închidă această ușă larg deschisă de Germania către literatura română și să continue colaborarea dintre edițiile germane și scriitorii români, adică, în urma participării României ca invitată de onoare la Leipzig, să vedem și alte cărți din literatura română traduse în germană.

Ioana NICOLAIE

Ernest Wichner, autor și traducător german, spunea de curînd într-un interviu dat la Leipzig că e profund indignat de lipsa susținerii politice față de scriitorii români care nu fac decît să-și reprezinte în mod charismatic țara. Găsea impardonabil, de pildă, că a lipsit de la ceremonia inițială ministrul Culturii sau că „invizibila" directoare ICR n-a dat nici un semn că ar exista. În schimb, ambasadorul german, Cord Meier-Klodt, a venit special din București ca să le fie alături scriitorilor români. La fel, aș putea completa, directorul prestigiosului tîrg, Oliver Zille, s-a aflat în public la mai multe manifestări ale autorilor români. Herta Müller a sprijinit de asemenea participarea

noastră ca țară invitată printr-un spectacol în care i-a stat alături artistei Ada Milea. Presa germană a dedicat spații ample prezenței românești, în fiecare zi au apărut știri despre autorii români, inclusiv în programele de știri TV de maximă audiență. Presa noastră cotidiană, îngropată în micimea unor decidenți total ignoranți, a lipsit complet de la acest mare eveniment de reprezentare a țării. Nu a transmis nimic, n-a avut care de reportaj, nu a informat publicul românesc despre ce se petrece la Leipzig. Noroc cu cei patru jurnaliști culturali care au fost acolo și care și-au făcut profesionist treaba. Cît despre scriitorii români, cei mai mulți chiar au vorbit pe limba universală a culturii. Au fost aplaudați, la cîteva evenimente s-au strîns sute de oameni în public, la altele s-a stat în picioare. La seara de poezie sau la maratonul de proză sălile au fost pline și entuziaste. Cum s-a putut întîmpla asta? Prin cei cîțiva oameni de la Ministerul Culturii, foarte puțini, care au dus pe umeri întreaga organizare, în ciuda miniștrilor care s-au perindat în această instituție precum piesele de Lego. Dar mai ales prin charisma autorilor invitați. În situații de felul acesta, țara li se așază brusc pe umeri și, fie că vor, fie că nu vor, trebuie să se descurce sub această greutate. Apar cuvinte uriașe precum Estul, apar taxinomii la care nu te gîndeai (balcanici, sud-europeni etc.), dar și unele vocabule mai noi, precum „corupție", „rezist" sau, cel mai investigat jurnalistic, „defăimare". Nu e simplu să te descurci, trebuie să fii clar, echivocul nu stîrnește decît suspiciune, iar jurnaliștii germani sînt cu adevărat profesioniști. Și publicul e direct, nu te menajează.

Autorii români își iau patru zile de concediu, se trezesc în miez de noapte, nimeresc uneori zboruri grozav de proaste, aleargă de la un eveniment la altul, își livrează arta și inteligența, cîteodată abia dacă au timp de un sendviș, răspund la întrebări, sînt acolo, pe baricade. Unii, precum Nora Iuga, merg zeci de ore cu trenul pentru a performa poezie. Și ce-i cu asta? Cîștigă o grămadă de bani! – minte cîte-un antenist antrenat. Doar că autorii românii nu primesc nici un ban pentru că-și reprezintă țara, deseori, ca să se descurce, dau de la ei. Or, nu știu dacă mai există vreun domeniu, astăzi, în care munca să nu fie plătită. Și nu știu dacă mai există vreo țară care să fie reprezentată internațional, la un astfel de nivel, doar dintr-un imbold patriotic.

■ Robert ȘERBAN

Am mai fost la Tîrgul de Carte de la Leipzig, am fost de două ori la neverosimilul (datorită dimensiunilor de tot felul!) Tîrg de Carte de la Frankfurt, așa că știu cum e cînd nu te bagă aproape nimeni în seamă, știu cum e să nu prea existi. Și nu să treacă nepăsători pe lîngă tine, ci să nu treacă nimeni pe lîngă tine. Iar cei care o fac, totuși, să fie de-ai tăi. Așa că acum, cînd România a fost invitată de onoare la Leipzig, cînd standul ei n-a fost meschin, ca suprafață, și nici din cot realizat, ba chiar de două mîini drepte, am văzut și eu cum e să fii în film. Să te caute cititorii și curioșii, ziarele, radiourile și televiziunile, oficialitățile, scriitori din alte țări, editori, traducători, ba chiar și de-ai tăi, mîndri că avem față și că facem față. Multe evenimente ce a avut loc acolo, la stand, dar și multe în alte locuri din Tîrg ori din oraș, peste 40 de titluri traduse în limba germană, majoritatea cu sprijinul Institului Cultural Român, tot cam atîția scriitori români invitați de către Ministerul Culturii, cam asta ar fi, într-o frază, desfășurarea acțiunii.

Am stat în Tîrg două zile, sîmbătă și duminică, iar trei seri, pe care le-am împins bine după miezul nopții, cu ochii la posturile germane de televiziune. Și am văzut cum România a fost „povestită" atît pe... teren, cît și pe „sticlă", cum s-a bucurat de un interes real.

Eu cred că prezența la Tîrgul de la Leipzig a fost un succes, și nu spun asta din perspectiva autorului (bucuros, de altfel) că i-au apărut, cu această ocazie, două cărți de poezie traduse în germană de Gerhardt Cseika, ci fiindcă literatura română a fost realmente băgată în seamă și căutată. De-ar fi la fel și pe mai departe...

■ Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Pentru mine, marea surpriză a acestei ediții de tîrg a fost atenția reală pe care publicul german a acordat-o evenimentelor de la standul României. Dat fiind că sînt obișnuit să văd un public de maximum zece persoane (dintre care opt români) la un asemenea gen de evenimente, prezența foarte numeroasă a oamenilor interesați chiar și de discuțiile mai specializate (cum ar fi traducerea lui Paul Celan în limba română sau literatura română din secolul al XIX-lea) a fost un șoc. Și nu doar în stand, ci și la discuțiile care au avut loc în spații conexe, cum au fost dialogurile dintre Norman Manea și scriitorul și editorul Michael Krüger, dintre Mircea Cărtărescu și scriitorul Navid Kermani, dintre Gabriela Adameșteanu și Jörg Plath (pe „Blaues Sofa"). Aș adăuga lecturile poeților și prozatorilor români de prin teatrele și cluburile din centrul Leipzig-ului, în fața unui public numeros care înfruntat zăpada și gerul ca să-i asculte, momentul poetic pus la cale de Herta Müller și Ada Milea sau evenimentele susținute de doi scriitori români tineri, Lavinia Braniște și Bogdan Coșa, în spațiile de discuții ale Fundației Traduki. Impresia generală a fost aceea a unei literaturi diverse, puternice, care are multe de spus și care profită din plin de această ocazie pentru a o face. Cît despre reprezentanții sectorului politic, care au ignorat evenimentul, părerea mea e că au făcut foarte bine să nu vină (de la ministrul Culturii și pînă la Ambasadorul României la Berlin): prezența lor nu ar fi făcut altceva decît să strice impresia lăsată de scriitori.

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU
și Matei MARTIN

■ ■ ■

„Un proiect de țară invitată se face pe două fronturi: extern și intern"

– interviu cu Oana GRUENWALD –

Ce înseamnă un tîrg de carte ca Leipzig-ul, la care România a fost țară invitată (cum se văd lucrurile din interior)?

Tîrgul de Carte de la Leipzig nu este nici pe departe o necunoscută pentru lumea editorială românească. Înainte de '89, legăturile erau foarte strînse, mai ales în zona cărților pentru copii și a traducerilor, importurilor de carte, co-edițiilor ș.a.m.d. În 1998, exact acum douăzeci de ani, România a fost pentru prima oară invitată de onoare la Leipzig – amintirile sînt încă destul de vii, atît pentru organizatori, dar și pentru mulți editori și scriitori români. Nu-mi amintesc să fi văzut la standul de atunci prea multe traduceri din literatura română, erau în schimb foarte mulți scriitori invitați, toți unul și unul, iar entuziasmul era general.

În acei ani, Leipziger Buchmesse se rebranduia, căutîndu-și o nouă identitate, în contextul Germaniei reunite. A optat pentru caracterul de festival al cărții (lăsînd Frankfurt-ului pe cel de business) și a cîștigat enorm. Sub motto-ul *Leipzig Liesst / Leipzig citește,* toată energia organizatorilor și a participanților este dedicată lecturii și promovării autorilor germani și străini. Sutele de evenimente organizate la tîrg, dar și în întreg orașul au reușit să aducă atît un serios profit financiar municipalității, dar mai ales să transforme tîrgul într-o scenă pe care orice autor rîvnește să urce măcar o dată.

Un asemenea proiect de „țară invitată" – indiferent de Tîrgul care lansează invitația – înseamnă în primul rînd o muncă de echipă, desfășurată pe două fronturi: extern și intern. Trebuie să fii în contact permanent cu echipa gazdelor, în cazul nostru, organizatorii lui Leipziger Buchmesse, dar în același timp trebuie să îți construiești conceptul prezenței de țară invitată împreună cu echipa de acasă. De unul singur nu ai cum să reușești, imaginea unei literaturi vii nu se obține prin listarea unor clișee și locuri comune de care nu numai noi sîntem sătui, dar și cei din afară. Eu, personal, mă simt în siguranță atunci cînd schimb idei cu cei din jur și iau parte nemijlocit la construirea unui plan.

Leipziger Buchmesse a adoptat și el moda țărilor invitate – este o rețetă infailibilă de a-ți asigura, an de an, elementul-surpriză: autori, cărți, tendințe literare, expoziții, muzică, film – o lume culturală care vine la tine acasă, pentru doar cîteva zile. Această surpriză poate fi invers proporțională cu importanța țării invitate. Dacă marile piețe de carte – franceză, anglo-saxonă, hispanică etc. – nu sînt niște *no man's land*-uri pentru iubitorii de literatură, țările mici și mai periferice pot stîrni curiozități nebănuite. Totul e să îți alcătuiești o ofertă cît mai vie și să te gîndești mereu la ce le-ar plăcea gazdelor să afle despre tine. La discuțiile cu cei de la Leipzig, am aflat că în centrul atenției sînt traducerile (care trebuie să fie, pe cît posibil, nu mai vechi de un an!), autorii tineri, dar și vedetele, firește..

Cît de greu e să faci vizibilă și vandabilă o literatură?

Am ajuns în punctul cel mai sensibil: traducerile. Ai traduceri bune, ai șanse mari să fii luat de o editură și să devii vizibil. Piața de carte germană traduce mult din limbi mai puțin cunoscute, autorii din fosta Iugoslavie, ca să dau doar un exemplu, sînt la ei acasă, între timp, în Germania. Autorii români prezintă încă un procent de risc pentru un editor german și, în astfel de cazuri, e bine să intre în funcție sistemul de *translation support* din partea țării de origine, care, din fericire, se practică și la noi. Anul trecut, la începutul verii, Centrul Național al Cărții a organizat o sesiune de sprijinire a traducerilor din literatura română, dedicată spațiului de limbă germană. Rezultatul a depășit așteptările: s-au aprobat în jur de 30 de titluri care au și apărut pînă la Leipzig 2018. Așadar, o literatură devine vizibilă într-o altă țară, cu ajutorul mai multor zîne bune: traducători foarte buni, sprijin financiar, edituri curajoase, dispuse să-și asume anume riscuri. Nu pot să mă pronunț în ceea ce privește vandabilitatea unui autor român, pe piața de carte germană. Tirajele sînt cu totul altele decît la noi, prețurile etc., așadar, cu unele excepții, autorii români nu cred că sînt foarte profitabili – cu atît mai mult trebuie să admirăm gestul fiecărui editor german de a-și asuma un asemenea proiect.

Cît de eficientă e o reprezentare de acest fel pentru literatura română?

Un proiect de țară invitată este gîndit pe principiul *win-win*. Asta în teorie – atunci cînd lucrurile merg ca pe roate, scriitorii sînt traduși, editurile străine îi promovează pe toate canalele, instituțiile responsabile din partea invitaților își fac cu mult timp înainte bugetul și planul de evenimente și așa mai departe. Există însă, de multe ori, pericolul de a reduce totul la un minimum necesar, de a bifa cîteva puncte obligatorii, și asta nu neapărat din lipsă de bani, ci pur și simplu din neimplicare, dezinteres, sau neștiință.

Ca să revin, punctual, la Leipzig 2018, din fericire, entuziasmul a existat de la început, colaborarea cu majoritatea partenerilor a decurs fără probleme majore, dificultățile au fost rezolvate din mers și acum ne aflăm în fața unui bilanț îmbucurător: datorită traducerilor apărute la timp, scriitorii români au fost în atenția presei culturale germane vreme de cîteva săptămîni, lucru mai rar întîlnit, pînă acum, ca să nu spun deloc.

Trebuie spus că pregătirile au inclus și o vizită la București a unei delegații de jurnaliști culturali din spațiul german, organizată de Asociația Editorilor din România. Articolele apărute în urma acestei vizite au fost atît de incitante, încît au creat cumva o reacție în lanț, alți jurnaliști au venit ulterior pe propria cheltuială la București și Iași, articolele au continuat să apară într-un ritm tot mai susținut. Rezultatul s-a văzut la Tîrg, publicul a umplut zilnic standul românesc, autorii au avut agenda plină, editorii germani au reușit să-și promoveze pe măsură titlurile traduse din română.

Dacă urmezi, ca organizator, pașii obligatorii pe care atîtea alte țări invitate i-au parcurs înaintea ta, rezultatul nu poate fi decît cel scontat: apariția unui număr consistent de traduceri, promovarea acestora, cîștigarea încrederii editorilor pentru ca ei să parieze în continuare pe autorii români.

Această încredere se construiește însă în timp, un rol vital avîndu-l programele de sprijinire a traducerilor din literatura română.

Dacă, de acum încolo, vor apărea în fiecare an, în spațiul de limbă germană – să zicem, riscînd – cinci titluri de beletristică și cinci de non-ficțiune traduse din limba română, înseamnă că am fost eficienți și putem să facem planuri de viitor.

***Oana Gruenwald** (Headsome Communication) a făcut parte din echipa de organizare a Tîrgului de Carte de la Leipzig.*

a consemnat
Ana Maria SANDU

■ ■ ■

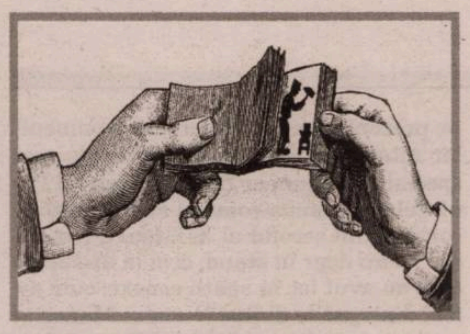

Marius CHIVU

feedbook

Singur pe front

● **Eugen Negrici, *Omul din Castranova*, protoscenariu, Editura Cartea Românească, 2017.**

Această nuvelă a lui Eugen Negrici, care are la bază povestea reală a unui soldat român luat prizonier de nemți pe frontul celui de-al Doilea Război Mondial, este cea mai surprinzătoare și mai inedită proză apărută la noi anul trecut. Prin felul în care surprinde încercarea unui om de a supraviețui frigului și foamei, rătăcit iarna în munți, aflat la capătul puterilor și însoțit de un cîine străin *(vezi și fragmentul de mai jos)*, nuvela lui Eugen Negrici se situează între clasica „Dragoste de viață“ a lui Jack London și micul roman *Un repas en hiver* (2012) al scriitorului francez Hubert Mingarelli, în care un evreu evadat dintr-un lagăr polonez își croiește drum iarna prin sălbăticie cu un comando de nemți pe urmele lui. Prin temă și abordare, este o nuvelă cumva retro, ceva ce-ar fi putut scrie un Rebreanu sau vreun prozator șaizecist, unul dintre cei talentați în perioada lor bună.

Criticul literar Eugen Negrici (n. 1941) nu se află la prima ispravă în proză. În 2015 a publicat *Sesiunea de toamnă* (Cartea Românească), un splendid jurnal de sertar, situat undeva între eseu și memorialistică, cuprinzînd notații începute în 1976, o proză de calitate care mă făcea atunci să mă întreb, mai în glumă, mai în serios: despre cine vorbim cînd vorbim despre Eugen Negrici? Acel jurnal conținea două mari relatări de vînătoare, ambele dramatice, care, alăturate acestei nuvele despre omul înfruntînd capriciile războiului și ostilitatea naturii, denotă remarcabilul talent de prozator al acestui – altfel serios și integru – critic literar.

Nuvela de față, care, cum spuneam, are la bază o poveste reală, e precedată de două texte scurte: un argument critic și un prolog confesiv. În primul text, criticul justifică deopotrivă interesul, efortul și nevoia de ficțiune inspirată de istoria noastră recentă, cu același ton cu care a discutat literatura sub comunism în termeni de „datorii“, „întîrzieri“ și „iluzii“: „De ceva vreme mă urmărește gîndul că scriitorii noștri, că noi de fapt, nu ne-am făcut datoria față de istoria prea puțin luminoasă a acestui popor și că vaste capitole ale acesteia au rămas neconsemnate sau au fost tratate superficial, stîngaci (precum în vremea romantismului) ori în spirit grețos-partinic ca mai tîrziu, după un secol Subiectele [isprăvile sau umilirile armate] au fost compromise, pe de-a-ntregul de filmele operetistice și țanțos eroice ale lui Sergiu Nicolaescu și ale altor ilustratori ai naționalismului ceaușist de operetă. Poate că tocmai ele m-au determinat să dau aspect de scenariu întîmplărilor relatate de un om simplu și lipsit de fumuri.“

Contextul vînătoresc în care Eugen Negrici a aflat – întîmplător, prin anii '80 – povestea acestui om din Dolj pe nume Victor Măceșanu (dispărut între timp) este prezentat în prolog. Pe scurt, e vorba de povestea unui soldat genist român căzut prizonier la nemți împreună cu întregul pluton și închis într-un lagăr improvizat în Levoca, în ianuarie 1945, de unde evadează și, pentru o vreme, continuă să lupte pe front, dar ca partizan în Munții Tatra, într-un grup alcătuit din francezi, italieni, slovaci, unguri și ruși. Întoarcerea acasă îi rezervă cîteva surprize, pe care n-are rost să le divulg.

Îmi place să cred că Eugen Negrici se alintă atunci cînd spune că textul lui ar fi un scenariu sau „mai bine zis, un protoscenariu“, pentru că avem în față o nuvelă în toată puterea cuvîntului. Deschiderea cu scena de pîndă și de luptă iarna, în condiții de ceață și frig, de dinaintea capturării plutonului este o bucată splendidă narativ și impecabilă stilistic, de o frumusețe, acuratețe și intensitate senzorială (mai ales acustică) pe care doar un operator de imagine foarte talentat ar putea-o reda pe ecran. În general, fraza lungă și calitatea senzorială a scrisului lui Eugen Negrici depășesc cu mult limitele unui biet scenariu alcătuit din cadre, replici și indicații. Chiar dacă nuvela este construită pe secvențe și din cadre delimitate ca atare, narațiunea aparține în totalitate prozei. Cu cît descrierile sînt mai „vizuale“, adică mai elaborate, insistînd pe geografia spațiului și pe manifestările luminii de iarnă în condiții de ceață, viscol, înnorare etc., cu atît mai mult textul se îndepărtează de scenariu și se apropie de proză. Asta ca să nu mai vorbesc de limbaj, minunat și el, jonglînd cu un lexic ușor arhaic și regional (în fond, sîntem în '45, iar soldații sînt, de fapt, țărani). Rareori mai găsești în proza de azi cuvinte precum „mozdrogan“, „țăpligă“, „dîrlog“, „joardă“, „marmită“, „hîrdău“, „balaoacheș“, „năvleg“ sau „pîrlaci“.

Nuvela lui Eugen Negrici are de toate: atmosfera decorului hibernal pe timp de război (citind, simți și frigul, simți și foamea resimțită de protagonist), grotescul condițiilor de încarcerare, suspansul evadării, al confruntării cu natura și al situațiilor de luptă (camuflaje, ambuscade, acte de sabotaj), delicatețea relației cu cîinele, umorul și absurdul de situație de la final. Faptul că este subintitulată „protoscenariu“ este un omagiu inutil pe care această împlinită nuvelă îl aduce unui posibil film. *Omul din Castranova* este o bijuterie literară de 83 de pagini.

aproape de carte

Eugen NEGRICI

Omul din Castranova

(fragment)

Calea e barată de trunchiurile putrede ale arborilor bătrîni căzuți de vînt. După ce trece printre rădăcinile unui brad căzut, omul se oprește; se uită în jur, apoi se întoarce, dă cu mîna la o parte zăpada de pe o rădăcină mai groasă și se așază. Printre rădăcinile din spate, lîngă umărul lui apare și capul cîinelui. Fără să-i dea atenție, se întinde după ceva printre rădăcini, scormonește, trage, se străduiește să smulgă. Are în pumn puțin pămînt. Îl duce la gură, încercînd să aleagă cu limba și cu dinții părțile rădăcinoase. Morfolește fără tragere de inimă, cu pauze și reluări, apoi scuipă tot ce are în gură. Stă o clipă și mai încearcă o dată să aleagă ceva din pumn. Se înecă de la prima înghițitură. Tușește puternic și scuipă, apoi aruncă și ce mai are în pumn, apucă repede cu cealaltă mînă zăpada și-o bagă în gură, privit atent de cîine...

Vîntul se izbește cînd de un versant, cînd de celălalt, cînd se oprințește să smulgă, de-a lungul văii, brad după brad. Ghemuit între două rădăcini apropiate, sprijinit de un buștean, omul ține în brațe cîinele. Și-a mai adus cîteva vreascuri, crengi, lemne pe care le-a stivuit la picioare. Dar vîntul vine de peste tot. Zăpada așezată peste noapte e spulberată de pe cetini într-un vuiet necontenit.

E dimineață și ninge cuminte. Omul iese încet la marginea unei poieni, sprijinindu-se în bîtă. După el se ivește și cîinele. Dacă nu ar fi ninsoarea, n-ar fi prea greu să știi unde e răsăritul. S-ar putea vedea departe, în jur, peste zidul pădurii, căci poiana se ridică la mijloc, ca o pîine, pînă la jumătatea brazilor. Se oprește, imitat de cîine, și scrutează îndelung cerul. Se întoarce la brazii din buza poienii, se uită cu luare aminte la coajă, le dă ocol, apoi se decide și schimbă direcția de mers. Își face cale, fără vlagă, prin zăpada care aici e troienită.

Cei doi mai au de străbătut cîțiva metri pînă la suprafața albă, netedă, ca de lac proaspăt nins. Omul se apropie, face primii doi-trei metri ușor, ca pe un pămînt înghețat. Întinde pasul, calcă mai hotărît și deodată se trezește cu zăpada la piept. Cîinele, mai ușor, trece pe lîngă el și o ia înainte. Căznindu-se din răsputeri, izbutește să-și scoată un genunchi și să încalece crusta, dar aceasta cedează din nou. Își întinde brațele deasupra zăpezii și încearcă, vîslind, alunecînd pe burtă, să se tragă afară. La nici un metru, zăpada se scufundă iarăși cu el. Cu o zvîrcolire scurtă, își regăsește poziția verticală, dar simte, înciudat, zăpada zgrunțuroasă cum se rupe sus, la crustă, la cea mai mică apăsare a pieptului. Departe, cîinele e pe cale să intre în pădure. Și dintr-odată, cu un glas nefiresc în care se amestecă un început de plîns în hohote, începe să strige:

– Cățel... Măi, cățel, stai, mă! dar strigătul i se sfîrșește într-un plîns obidit, înecat...

PUBLICITATE

Șerban AXINTE

pe de altă carte

Corpul 3D

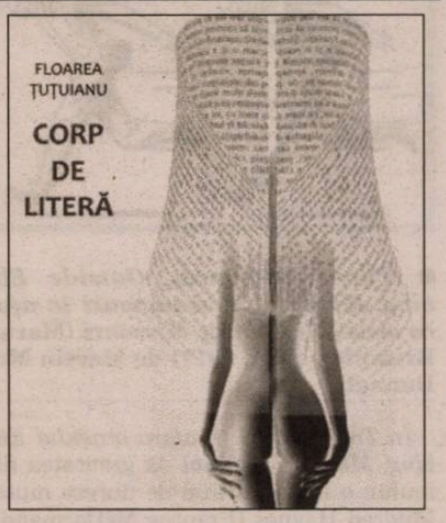

● **Floarea Țuțuianu, *Corp de literă*, Editura Brumar, 2017.**

Poemele din *Corp de literă* de Floarea Țuțuianu ar putea duce cititorul/criticul în eroare dacă el nu ar depăși nivelul epidermic al acestora și nu ar descoperi astfel frumusețea neconvențională ce imprimă forță și capacitate de seducție textelor. Poeta pare adversara oricăror forme de epatare, refuză stridențele și exagerările existente în multe dintre scrierile ce explorează paradigma senzorial-erotică. Demersul ei nu e unul ușor. Frumusețea neconvențională de care aminteam e cumva camuflată în ceva ce pare ușor accesibil, *déjà-vu*. Există mai multe situații în care poemele merg pe o direcție cunoscută, uzitată, ce este deturnată în ultimul moment. De aici, insolitarea, noutatea și prospețimea nesperată (pînă la un moment dat) a textelor.

Cu excepția primului poem, „Sînt o poetă minoră", al cărui final mi se pare ratat, volumul este unitar, cursiv, cu un concept ce devine din ce în ce mai limpede pe măsură ce se înaintează în lectură. Cartea pare scrisă dintr-un singur suflu (așa cum se mai spune în critica noastră literară), deși *Corp de literă* este de fapt o antologie. Asta nu înseamnă altceva decît că scriitoarea are nu doar un univers tematic bine definit, ci și un program estetic propriu, neteoretizat explicit. Sintagma „corp de literă" deschide cel puțin trei plaje semantice complementare: prima trimitere ar fi către acele semne grafice, tipografice, atît de familiare artei ei vizuale, a doua, către ideea de corporalitate și intimitate, în timp ce a treia are în vedere prinderea existenței în textul scris. Rezultatul acestei alăturări de cuvinte îmi creează impresia că lucrurile/înțelesurile luate separat înseamnă cu totul altceva împreună. Poeta Floarea Țuțuianu și artista vizuală cu același nume sînt interdependente. Discursul plastic nu ilustrează discursul textual, ci e consubstanțial lui.

„Nu vreau să îmbătrînesc în somn."

Vizualul și scripticul evoluează sincron, se cheamă unul pe altul în aceeași unitate, devenind același lucru, nu doar fața și reversul respectivului lucru. Mai adaug și că această unitate nu trimite la ideea de fixitate, ci e una fluidă, cu ramificații în textele poemelor precum o deltă. *Durata* face legătura între timp și corporalitatea înțeleasă ca o iluzie. Din acest motiv, două texte distanțate în carte, precum „Provizoriu" și „Nu vreau să îmbătrînesc în somn", par secvențele aceluiași poem.

Realitatea poate fi percepută doar printr-o lentilă specială care este textul. Cu alte cuvinte, *imaginea/corpul* își află adevăratele contururi și proporții doar privite prin poem. Bemolul pe care autoarea îl așază la începutul partiturii senzoriale are drept efect intensificarea acelei frumuseți neconvenționale: „Nu cred că frumusețea va mai salva lumea / Frumusețea este frivolă și trecătoare / Anulează inteligența talentul bunătatea / Pe cînd urîțenia. Nu / Urîțenia este mai profundă gravă adevărată / Are curajul să spună lucrurilor pe nume / Chiar și cuvintele incomode sună bine în gura ei / Ea e crezută pe cuvînt. Mie frumusețea / nu mi-a folosit la nimic. Mai mult m-a încurcat. / Pentru că frumusețea / Iese totdeauna la suprafață și anulează. Totul" („Frivolitate"). Anamorfozele potențează însă frumusețea și senzualitatea trupului, care, în ipostaza lui de obiect al contemplației, nu ar spune prea multe fără problematizarea continuă existentă în poemele ca atare. Nu doar singurătatea și transformarea trupului sînt prezente aici ca teme generatoare de frisoane lirice tulburătoare, ci și unele relații dintre obiecte care dau un plus de tensiune senzorial-erotică. De exemplu, relația dintre gîtul femeii și firul de telefon. O serie de formulări paradoxale în ordine logică dau lirismului consistență și putere iradiantă.

Unul dintre cele mai bune poeme din carte este „Frica". Aici temele se contopesc sau se dizolvă în cea exprimată prin titlu. Cred că fără frică nu ar fi posibilă nici autenticitatea trăirii, iar discursul confesiv ar suna ușor fals. E adevărat, frica blochează ființa, dar are capacitatea de a-i indica acesteia și alte posibilități de a fi. În general, fractura logică duce spre poezie, dar aici descifrez ceva mai mult: identitatea dintre imagine și text, „corpul de literă" probează ideea că frumusețea poate să rămînă vie și seducătoare dacă-și acceptă contrariul, tot așa cum textul nu e altceva decît un trup deschis către infinite posibilități.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Cum citesc bărbații cărțile femeilor *(coord. împreună cu Lia Faur), Polirom, 2017.*

efectul de ecou

Regeme

M-a stîrnit articolul lui Cătălin Pavel „Despre *bullshit*" din numărul recent al *Dilemei vechi*. Dedic, totuși, acest text mai degrabă lui Andrei Manolescu, și el, ca și mine, fost geolog la Prospecțiuni în „vremurile bune" de altădată.

După campania de teren de șase luni – de la începutul lui mai pînă la sfîrșitul lui octombrie – urma perioada de birou pentru geologul prospector, în care își prelucra datele de teren, executa diferite analize pe probele culese, confecționa harta geologică a perimetrului propectat și, la sfîrșit, elabora raportul, produsul final și chintesența și apoteoza lucrărilor efectuate. Se lucra, desigur, în echipe – mai mici sau mai mari – de geologi prospectori cu un șef de echipă în frunte, care coordona, conducea și controla, la prima mînă, toate ectivitățile echipei. Elaborarea raportului, cu termen de predare pe 31 martie, era partea cea mai critică a activităților. Dacă în restul perioadei de birou lumea o cam scăldea cu munca – „ei se prefac că ne plătesc, noi ne prefacem că muncim" –, în cursul lunii martie treburile deveneau serioase, toată lumea muncea febril și oarecum crispat la confecționarea raportului care trebuia să fie oglinda muncii depuse timp de un an geologic întreg (1 aprilie – 31 mai). Independent de rezultatele concrete obținute – s-a găsit minereu sau nu (în 99,...% din cazuri, nu), în fond „și rezultatul negativ este un rezultat" acceptabil în geologie –, raportul trebuia să arate cît mai bine și mai convingător în ochii șefilor. De aceea „nu se precupețea" nici un efort. Șeful de echipă avea grijă de asta.

Eu, la început de carieră în partea a doua a anilor '70, tînăr geolog stagiar și plin de entuziasm, eram responsabilul cu 1) dictarea manuscrisului de raport la dactilografă după scrisul (de obicei puțin citeț) al diverșilor colegi de echipă seniori, autori ai cîte unui capitol, și cu 2) ...regemeurile. Din cînd în cînd, șeful îmi trasa cîte o sarcină mai precisă: „Măi Șoni, mai bagă și tu acolo un regeme". Regemeurile erau niște diagrame, schițe, inserturi de texte în limbi străine, desene sau fotografii care aveau menirea de a lua ochii șefilor mai mari. Mai precis, ceva aparent savant, pe care șefii nu (prea) îl înțelegeau, dar care arăta bine în pagină, stîrnind admirația acestora, cu atît mai mare cu cît îl pricepeau mai puțin. Adică niște *bullshit*-uri. Eu, ca și alți colegi mai tineri, încă entuziaști și dornici de afirmare, vorbitori și de ceva limbi străine, spre deosebire de majoritatea colegilor mai maturi, mai frecventam și bibliotecile de specialitate (de exemplu, a Institutului Geologic de peste drum), unde dădeam de tot felul de articole, studii și materiale relevante pentru tema raportului nostru, inspirație minunată pentru regemeuri. Și treaba nu era chiar gratuită pentru că, la ora bilanțului (a evaluării rapoartelor și, implicit, a muncii depuse), șefii cei mari și secretarul de partid (dintre care cel puțin unul era același) hotărau cine merită să ia primă și cine nu. Și un raport bine împănat cu regemeuri avea șanse mai mari față de altul fără – sau mai sărac în asemenea isprăvi savante. Desigur, existau și alte criterii, extraprofesionale, de acordare a primelor. De exemplu, „ciripitorii la Secu" erau abonați la prime, dar rămînea ceva loc și pentru prime „pe bune". Și aici intervenea rolul benefic al regemeurilor din rapoarte.

Ceva aparent savant, pe care șefii nu (prea) îl înțelegeau.

A, și ce înseamnă *regeme?* Mai precis: RGM. *Rupi Gura la Mocofani!* Ceva în genul FNFVPT *(pour les connoisseurs!),* șoptit cu ocheade complice de către tovarășii hîrșiți în rele pe cînd ieșeau la o țigară pe culoarele obscure și afumate ale ministerului de resort.

Alexandru SZAKÁCS, geolog
Cluj-Napoca

Andreea VLAD

dilematograf

Fructele mîniei

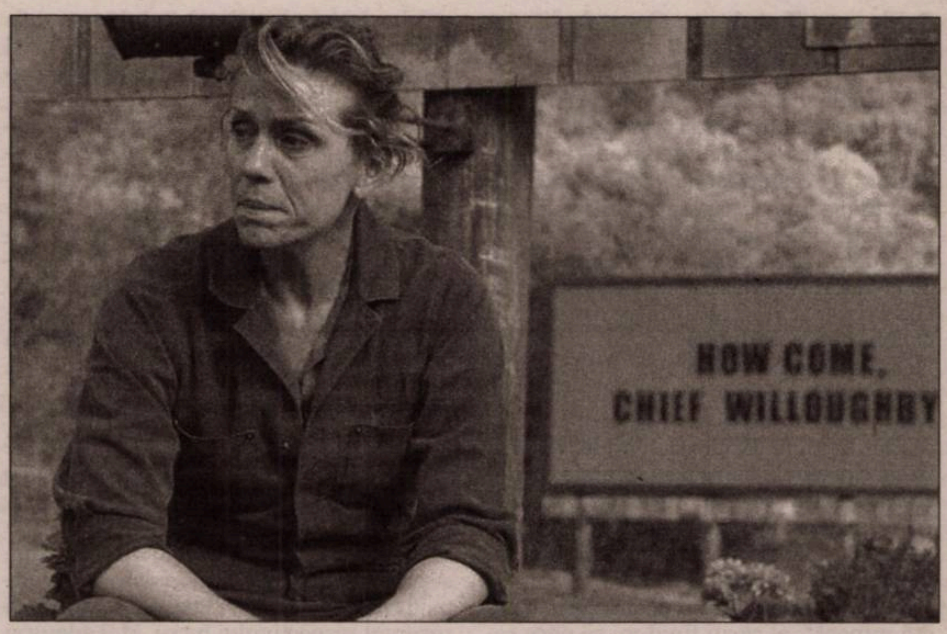

● ***Three Billboards Outside Ebbing, Missouri, Trei panouri în afara orașului Ebbing, Missouri*** **(Marea Britanie – SUA, 2017) de Martin McDonagh.**

În *Trei panouri în afara orașului Ebbing, Missouri,* spațiul dă greutatea filmului: o mamă urlînd de durere mută, Mildred Haynes (Frances McDormand), își creează din cele trei panouri publicitare pe care le închiriază perfect legal, la marginea orașului, un topos al furiei și revoltei, un sanctuar public al propriei dureri. Ea vede în cele trei panouri umplute de cuvinte puține, dar devastatoare *(raped while dying)* nu numai simbolul unei drame personale, ci și o palmă pe obrazul orășelului căruia îi aparține: nerezolvarea cazului violării și uciderii fiicei sale Angela, cu șapte luni înainte, din cauza tergiversării și indolenței poliției locale, în special, crede ea, a șerifului Willoughby. Prin urmare, înverșunarea ei centrifugă și din ce în ce mai violentă contaminează direct sau indirect întregul spațiu al Ebbing-ului (furia naște furie, punctează la un moment dat un personaj secundar). În Ebbing, această Lady Macbeth mai *soft* a dreptății vede un întreg spațiu al indiferenței semenilor ei în fața durerii aproapelui și a resemnării acestora în fața puterii arbitrare a instituțiilor statului. Foarte departe, desigur, de acea Americă a armoniei sociale și a frumuseții pe care i le atribuia Thoreau, sau în care Walt Whitman vedea *„the greatest poem"*.

Fictivul oraș Ebbing aduce cumva aminte de miticul ținut Yoknapatawpha al lui William Faulkner, întunecatul univers sudist în care personajele, americani simpli sau mai învățați, negri, albi sau metiși, sînt în veșnică luptă atît cu sine, cît și cu societatea. Mildred Haynes are acea „mîndrie a sîngelui" de care Faulkner vorbea referitor la personajele sale, iar metoda ei de luptă cu comunitatea (neîmpărtășită total nici de propria familie) vine dintr-o forță interioară atavică foarte asemănătoare acelor caractere.

Într-un mix interesant, realismul de largă amplitudine al marilor filme americane tip *Great narratives,* care decupează cu precizie întregul film, este completat de către regizorul britanic Martin McDonagh și prin insolite note stilistice, care practic reinventează filmul: satira socială, umorul negru, absurd, cu tușe grotești chiar (Mildred acceptă mai de voie, mai de nevoie o cină cu piticul cumsecade care, prin tăcere, o salvează de pușcărie – interpretat de Peter Dinclage), alternate uneori cu un lirism plin de tandrețe (monologul lui Mildred cu balerinii săi de pluș roz cînd îi întreabă dacă să continue *crucificarea,* florile pe care Mildred le așază sub panouri, ca la un alt mormînt al Angelei, sau căprioara – poate o reîncarnare a fiicei moarte? – care apare în acel spațiu aproape sacru pentru Mildred, jucăria plutind pe apă a fetelor lui Willoughby, cu puțin timp înaintea morții acestuia).

„Filmul cu panouri" nu a mizat pe regie (McDonagh nu și-a asumat riscuri, ci a mers pe formula consacrată a unei mizanscene clare, solid articulate), ci e în primul rînd un film de actorie. Sînt perfect îndreptățite Oscarurile pentru interpretare și alte numeroase premii pentru Frances McDormand și pentru Sam Rockwell în rolul durului polițist Jason, iar Woody Harrelson construiește la rîndul său un personaj puternic și atașant, în rolul lui Willoughby. Privirea-laser și ceafa rasă în stil cazon a actriței Frances McDormand îți bîntuie mult timp retina, ca și lacrimile lui Jason șiroind printre „craterele" feței sale arse. Este, de asemenea, un film de scenariu și de montaj tonal/emoțional – fidel fluxului interior al eroilor.

Regizorul Martin McDonagh, care excelează în dialoguri incisive și vii (el este și un reputat dramaturg contemporan, piesa sa *Omul-pernă* fiind montată și la noi), ocolește în final stereotipul de „mamă-eroină împotriva tuturor în teribila sagă personală a dreptății", fiindcă pe parcurs aflăm că o parte din furia universală a lui Mildred provine și dintr-o vină proprie subliminală (în urma unei certe, Angela pleacă seara pe jos în oraș, mama refuzînd să-i împrumute mașina și urîndu-i tăios să fie violată). Mai mult, punctul de cotitură al filmului nu e, ca în orice film polițist sau western clasic, aflarea și pedepsirea vinovatului, și deci satisfacția morală și reconfirmarea simțului justițiar care decurg de aici, ci acceptarea faptului că e nu doar probabil, ci mai mult decît posibil ca acesta să nu fie prins vreodată, fără a fi vina cuiva anume. În această ecuație hazardul ține loc și de justiție umană, și de justiție divină, întrebarea fiind răspunsul. Pe acest fond foarte aproape de existențialismul secolului XX, gîndul aceluiași mare cronicar al Americii profunde, Faulkner, vine parcă de la sine: „Eu cred că omul nu numai va supraviețui, ci va învinge". O miză neașteptată a „filmului cu panouri", ținînd cont că victoria pare a veni practic tocmai dinspre cei doi mari învinși ai filmului, mama îndoliată, refugiată între panourile ei, și polițistul rasist, homofob, brutal și în final concediat, *politically correct,* de către noul său șef de culoare.

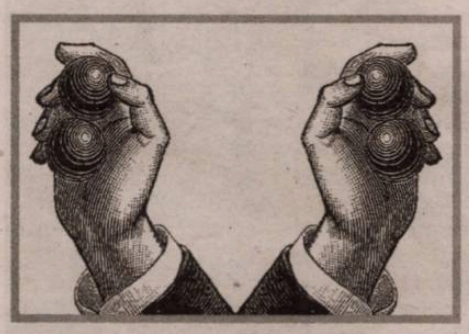

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Afro-futurism

● **Joshua Abrams & Natural Information Society,** ***Simultonality,*** **Eremite Records, 2017.**

Proiectul Natural Information Society este strădania lui Joshua Abrams de a se debarasa de reputația de mercenar al avangardei muzicale din Chicago, clădită încă din anii '90 ca basist pentru grupuri care nu s-au ridicat niciodată deasupra unui plafon autoimpus de popularitate – Tortoise, Town & Country, un anume album cu Godspeed You! Black Emperor, un anume album cu Bonnie Prince Billy. S-a implicat cu predilecție în trupe indecise între a activa în comunități jazz sau post-pop/rock – lumi care pe continentul american se intersectează mai rar. Între contribuțiile sale mai vizibile se încadrează și muzica de film – vezi coloana sonoră a documentarului, finalist la Oscarurile de anul acesta, *Abacus* (r. Steve James). Natural Information Society e însă trupa cu care a acumulat cei mai importanți lauri din postura de lider, reușind să ocupe o poziție de pe care să fie luat în vizor atît de *Rolling Stone,* cît și de *Pitchfork* (intersecția de interese ale celor două publicații e în mod tradițional redusă la un minim inevitabil).

Cu acest grup, Joshua Abrams țintește să fie menționat în aceleași enumerări cu Philip Glass ori Terry Riley, oferind totuși o găselniță care să-l distingă – elementele *world music* (în special subsahariene) se îmbină cu condimente jazz peste fundamentul minimalismului ritmic-ritualic. Rezultatul are unele în comun cu anti-rock-ul clasicilor Can, iar familiaritatea cu pomeniții înaintemergători e esențială în a prepara răbdarea și dispoziția pentru audiția albumului *Simultonality* – un material ambiental structurat în doze de cîte zece minute. O sugerează și numele proiectului – Abrams încearcă să injecteze ceva naturist într-un sortiment de experiment cu origini inginerești, artificiale. Instrumentul african guimbri e folosit în Sahara în scopuri homeopate, în practici de medicină alternativă bazate pe muzică (transe și ceremonii ghidate sonor și chimic). Aici e menit să complementeze acea „muzică a sistemelor" promovată de Terry Riley – rezultatul e o îmbinare afro-futuristă între natural și artificial care necesită, pentru efect maxim, și un aport vizual (niște efecte clasice de vizualizare dinamică din răposatul Winamp pot ajuta).

Proiectul se detașează de ce înțelegem prin „muzică ambientală" prin componenta ritmică – avem chiar două seturi de baterii, fiecare cîntînd în altă ureche, contribuind la un ritm compozit ce trebuie reconstituit de creierul ascultătorului. Muzicile ambientale au consacrat marginalizarea ritmului ca o sursă de disconfort – de aici acele siropuri văluritmelodice cu care ne-au tratat migrenele de-a lungul anilor Kitaro, Mike Oldfield și alți arhangheli New Age. Stilul reprezentat de proiectul de față ține să demonstreze opusul – că ritmica discretă, densă și persistentă poate la rîndul său contribui la masarea psihicului uman. Stilul a avut mai mult succes în a fi asimilat scenei jazz (deci mai puțin vîndut în farmacii și benzinării) – împrumutînd de acolo o bogată tradiție a studiilor privind natura ritmului. În plus, proto-muzica africană îl inspiră pe Abrams cu dovezi și motivație din folclor, sugerînd că preocuparea nu e totuși una strict inginerească (Steve Reich a mai avut această intuiție).

Proiectul Natural Information Society este convergența mai multor inițiative de avangardă muzicală care au pornit pe aceeași idee din părți diferite ale lumii și ale istoriei. Totodată contribuie și la noile tendințe de reformatare a conceptului de album – ca flux în loc de colecție de piese, în cazul de față reducînd demonstrația strict la ingrediente de esență științifică.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

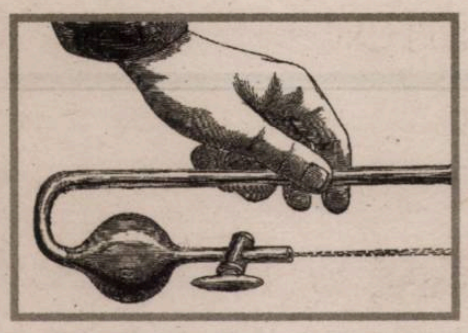

Oana STOICA

rosencrantz & co

Timp și timpuri

● Showkeys, 9-14 martie. Compania „Tompa Miklós“, Teatrul Național Tîrgu Mureș.

În microstagiunea sa anuală, Compania „Tompa Miklós“ a Teatrului Național Tîrgu Mureș a prezentat opt producții, printre care premiera *Beție*, un text de Ivan Vîrîpaev în regia lui Radu Afrim. La a patra lor colaborare, regizorul cultivă buna relație cu actorii maghiari mureșeni în care și-a găsit partenerii potriviți pentru lungile călătorii artistice în universuri care îl interesează sau care îi aparțin (precum cel din *Pasărea retro se lovește de bloc și cade pe asfaltul fierbinte)*. Spectacolele sale au o doză de intimitate care ține de faptul că, indiferent de text (piesă de teatru, adaptare după roman, scenariu personal), ele sînt rezultatul direct al imaginarului, senzorialului și mentalului afrimian. Radu Afrim este un autor de teatru în sensul de creator de universuri performative profund personale, pe care trupa de la Mureș îl înțelege bine, oferindu-i astfel un confort creativ care se transpune (și) în durata spectacolelor sale de aici (trei-patru ore).

Acest Hitler, contemporanul nostru, ridicol și agresiv, face un soi de stand-up *care îi oripilează pe unii și îi fascinează pe alții.*

Beție este unul dintre textele în care Ivan Vîrîpaev apelează la dialoguri, spre deosebire cele mai multe dintre scrierile sale, exclusiv monologate. Tema se configurează, la modul general, în jurul nevoii oamenilor de a găsi un sens propriei existențe, singurătății umane în univers și misterului divin. Scriitura este profund metaforizată, oarecum diluată și absconsă și se încheagă, mai greu decît în alte piese ale lui Vîrîpaev, abia spre final. Regizorul păstrează lungimile scenelor, ba chiar le alungește, găsește soluții profund personale pentru poveștile din text (dramaturgia e fragmentară, cu narațiuni care se întretaie) și folosește, cu efect de cezură, muzica *live*, cu ajutorul unei fascinante interprete de folclor maghiar care cîntă, acompaniată de un band, un singur cîntec popular, cu versuri și orchestrații diferite (varianta cu „Riders On The Storm“ de la The Doors este antologică). Afrim a reprezentat la propriu beția (de unde și titlul, în original el se traduce *Beți* sau *Îmbătați),* indusă sub supravegherea unui Bacchus-„faun“, ca o stare la limita dintre real și imaginar/senzorial, de semiconștiență, cînd se deschid lumi nebănuite, inaccesibile cotidianului. Se regăsesc în spectacol personajele tipice ale regizorului (bărbatul-divă, îmbrăcat aici într-o rochie de catifea neagră, cîntă la harpa care e, de fapt, un grătar de frigider – o aluzie la nimfele care manipulează realitatea), procedee (împărțirea scenografică în spațiu real și spațiu imaginar, care este aici separată în timp: primul act are o concretețe prin interioare domestice suprapuse, aglomerate, al doilea act este intens metaforic, aproape tarkovskian – un spațiu gol, oniric, cu pămînt pe jos și o vitrină în fundal din care apar, fantomatic, personajele) și preocupări specifice (în fiecare spectacol afrimian există speranța unei salvări, de unde și acele universuri imaginare vindecătoare, către care accesul este misterios și profund intim). Sînt două lucruri de observat la traseul regizorului în timp: demersul de a-și construi un univers teatral personal (care pare să-l țină prizonier uneori), recognoscibil dincolo de texte și nevoia de explorare nelimitată (de timp, spațiu sau orice altceva) a acestui univers. Este interesant de urmărit cum va evolua în timp stilistica afrimiană.

Un alt spectacol, *Frumos* de Jon Fosse, în regia lui Adi Iclezan, ridică și el problema duratei: cel puțin în montările autohtone, timpul din piesele lui Fosse – acel timp teatral care acoperă refuzul verbalizării gîndurilor și sentimentelor – este deseori reprezentat la scara 1:1. Timpul teatral nu este însă niciodată timp real, durata în teatru este jucată, intermediată de instrumente teatrale. Este aceeași situație ca în cazul „firescului“ ca stil de joc, care nu poate fi civil, ci trebuie interpretat, asumat ludic. Revenind la Fosse, aceasta este una dintre capcanele dramaturgiei sale în care spectacolul mureșean cade, fiind resimțit ca prea lung și prea monoton. Altfel, *Frumos* este un spectacol excelent jucat, în special de Orsolya Moldován, András Korpos și Miklós Levente Ördög, care au cele mai dificile partituri, în care evoluează cinematografic, cu maximă finețe a mijloacelor de interpretare.

Spectacolul lui Theodor Cristian Popescu, *Ia uite cine s-a întors,* o adaptare după romanul omonim al lui Timur Vermes, care imaginează reîntoarcerea lui Hitler în Germania anului 2011, aduce o anume concretețe a contemporanului printre tematicile spectacolelor mureșene din Showkeys. Textul studiază mecanismul prin care se produc derapajele social-politice precum ultranaționalismul, rasismul, dictatura. Premisele care i-au servit lui Hitler în ascensiunea la putere nu sînt identic reproduse în societatea actuală, dar variațiile acestora, bazate tot pe acumularea de ură etnică (în 2011, aceasta era îndreptată împotriva minorității turce din Germania, astăzi se adaugă refugiații sirieni și de alte naționalități), refac condițiile radicalizării populației și apariției unor mișcări extremiste. Premise similare, efecte similare. De altfel, în spectacol, buncărul monocolor al lui Hitler – comic și înfricoșător în acest rol, Bíró József concentrează toată atenția în spectacol, celelalte partituri actoricești fiind create pentru a-l susține – este „întors pe dos“ în efervescența coloristică a societății de consum, plină de reclame, iar discursurile lui sînt transmise la televizor (rolul media în propagarea extremismului este major, detașarea de istorie și obsesia audienței duc la promovarea „inconștientă“ de către televiziuni a unor discursuri toxice). Aici intervine o altă paradigmă: ceea ce a fost cîndva oroare este acum comedie. Acest Hitler, contemporanul nostru, ridicol și agresiv, face un soi de *stand-up* care îi oripilează pe unii și îi fascinează pe alții. Pînă la o tragedie de proporții nu e o cale așa de lungă, dar spectacolul se oprește aici, restul putînd fi dezvoltat după imaginația și rațiunea fiecărui spectator. În realitatea cotidiană, clone epigonice ale dictatorilor est-europeni au început să apară prin fostele țări comuniste, semn că situațiile istorice se pot repeta. Depinde (și) de noi dacă le permitem să aibă același deznodămînt.

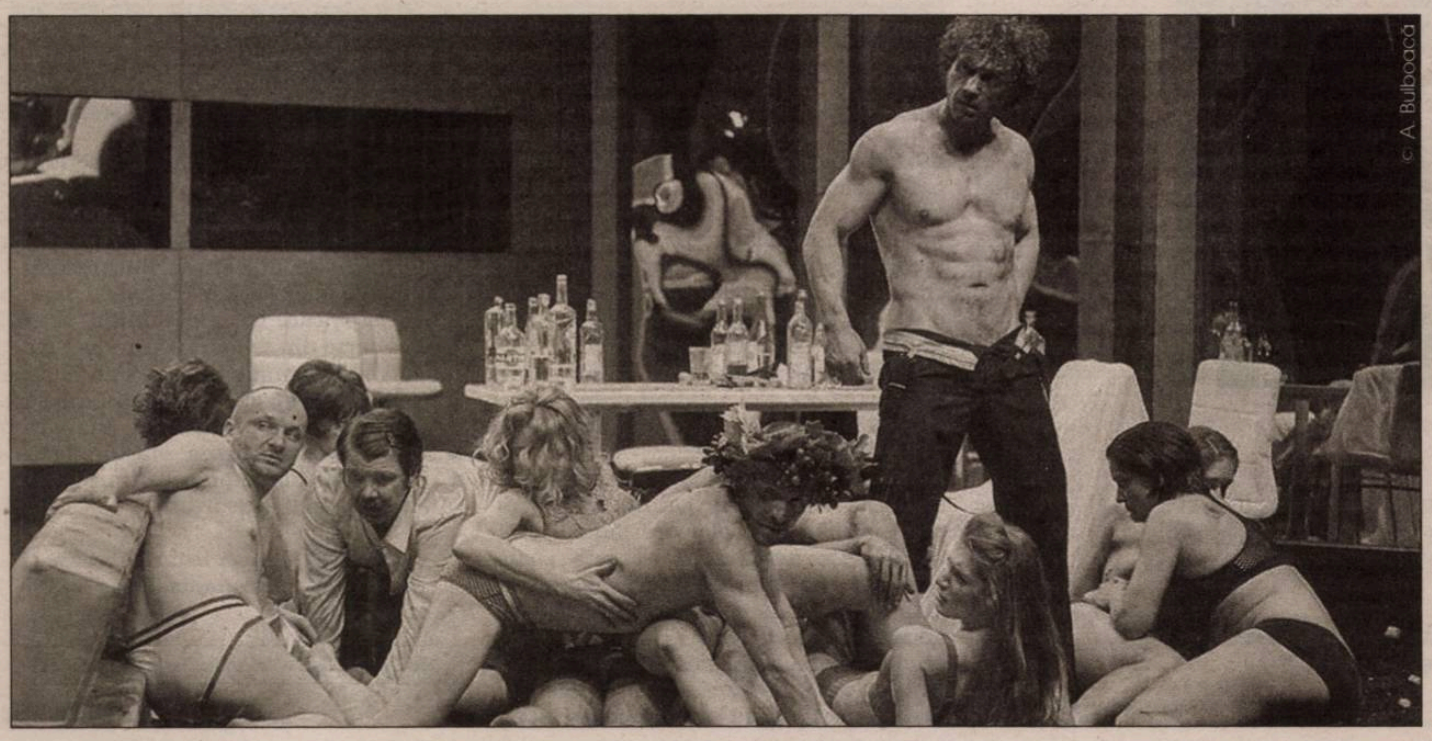

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihai BUZEA

Bucureşti, oraş ostil?

4 octombrie 1996: cu degetele bine încleştate pe mînerul valizei de lemn, mă prezint la poarta unităţii, pentru satisfacerea stagiului militar. Domnul plutonier Potîrniche, responsabil cu „acomodarea“ recruţilor, ne descoase pe fiecare. În plutonul nostru de teriști* sînt doar doi bucureşteni, filologi amîndoi (se-ntîmplă!): Gabi şi cu mine, mărunţei de statură. Potîrniche se bucură: „Limbiştii ăştia doi mici! Sînteţi bucureşteni şmecheri, da?! Lasă că vă dau eu sectoare! Ăla chelul la closete, ăla pletosul la porci! Vă scot eu şmecheria din cap!“ Zis şi făcut: toată „perioada“ (prima lună de armată) eu am spălat closetele unităţii, iar Gabi a păzit cotețele porcilor. (Paranteză: unitatea noastră, ca mai toate, creştea porci cu mîncarea ce rămînea de la cazan, iar porcii trebuiau păziţi zi şi noapte ca să nu-i fure sătenii care obişnuiau să sară peste gard. Cu nişte ani înainte, furaseră porcii cu tot cu cotețe, fusese un scandal uriaş.) Fiind totuşi milos, suflet de creştin, Potîrniche ne schimba sectoarele în fiecare săptămînă: păzeam eu suine, rîcîia Gabi fecale uscate. Am răzbit, alta era însă problema.

Potîrniche ca Potîrniche, că era plutonier de meserie, dar colegii noştri de pluton ne tratau la fel, drept „bucureşteni şmecheri“, deşi Gabi şi cu mine ne nimeriserăm, nu ştiu cum, cei mai blegi oameni pe care şi-i poate imagina cineva. Doi tocilari, doi amărîţi: şi mărunţei, şi slăbănogi, şi săraci, şi habarnişti la bătaie, şi fără rezistenţă la alcool. Totuşi, am avut neîncetat parte de această „copită a măgarului“, adică ni s-a atribuit o anume însuşire a oraşului, de care noi doi eram complet lipsiţi. „Şmecheria“ însemna de fapt „ostilitatea tipic bucureşteană“, cel puţin eu aşa o înţeleg. Ca să înţeleg mai bine (şi pentru că o admir pe Svetlana Aleksievici), am adunat cîteva răspunsuri de la prieteni, cărora le dau prenumele (urmat de localitatea de proveniență şi de actuala rezidenţă). Am o rugăminte: dacă redacţia publică acest text, îi rog pe cititori să relateze pe scurt, la comentariile online, propriile experienţe. Mulţumesc!

„Şmecheria“ însemna de fapt „ostilitatea tipic bucureşteană“.

„Am coborît din tren în Gara de Nord, în ’94, student, şi cum am ieşit din gară m-a muşcat un cîine vagabond. Din spate, gospodăreşte: mi-a sfîşiat muşchiul mare al gambei. M-am rugat de taximetriştii să mă ducă la spital, n-a vrut nici unul, pe motiv că murdăresc maşina de sînge, iar cel care m-a luat, de milă, mi-a cerut tarif triplu pînă la Spitalul Colentina. Acolo am intrat în curte, am întrebat unde-i antirabicu’, portarul mi-a făcut un semn din cap, aşa, dar n-a stricat o vorbă pe mine. Dau să traversez curtea spitalului, o haită de cîini mă aleargă de-a curmezişul, mai-mai să mă-nhaţe şi ăştia, probabil că-i stîrnise mirosul sîngelui care-mi curgea din picior. Pansat şi vaccinat, m-am dus la cămin, cu repartiţia-n mînă; acolo mi-au dat o cameră care n-avea nimic: nici uşă, nici ferestre, nici dulap, doar scheletul de metal al unui pat militar. Am plecat, am dormit la hotel, am dat şpagă zilele următoare, aproape toţi banii mei, am reuşit să obţin o cameră în alt cămin.“ (Mirel, Brăila, Bucureşti)

„Prima dată, dînd la o parte ideea de oraş ostil, dacă închid ochii şi mă gîndesc la primele senzaţii de «Bucureşti» îmi vine în minte familia Buzea, pe care invariabil o vizitam cînd veneam. Şi este o amintire foarte plăcută… acum, dacă mă gîndesc la faptul că Bucureştiul e perceput ca oraş ostil, îţi zic cîteva din amintirile care mi-au construit această imagine: era absolut de neconceput pentru mine să trec pe lîngă un om şi să nu-l salut sau să nu fiu salutat; aici, ca-n orice oraş, nu se practică asta şi mă durea să văd oameni indiferenţi; prima dată am mers cu metroul în ’83, cînd am venit în excursie, iar un tînăr din metrou mi-a zis: «Dă-te la o parte, bă ţărane, că m-ai călcat pe picior», în mod gratuit şi cu agresivitate frapantă; cînd am venit ca matur, adică la facultate, în Bucureşti erau peste tot hoţi de buzunare (mergeam mult cu autobuzul şi ieşeau clar în evidenţă); ar mai fi agresivitatea în trafic resimţită cînd am început să merg cu maşina; cartierele comuniste şi senzaţia permanentă de cenuşiu. Ca să fiu corect, pot spune că am şi opinii pozitive din acea perioadă, dar despre asta cu altă ocazie.“ (Costică, Gura Teghii, Bucureşti)

„Mihai, m-ai pus pe gînduri cu această problemă… am tot stat să mă gîndesc dacă eu am simţit Bucureştiul ostil… iar răspunsul e complicat. Am venit la 18 ani, la facultate, însă am stat la cămin, deci cu mulţi alţii ca mine. Într-adevăr, la şcoală, exista un grup separat al bucureştenilor, dar erau în minoritate. Am simţit poate un oraş ostil atunci cînd am căutat de muncă. Nu aveam cunoştinţe, nu aveam prieteni bucureşteni care să mă recomande şi, astfel, mi-a fost destul de greu prima dată. Condusul mi s-a părut o problemă dacă aveai numere de provincie: din prima primeam claxoane, chiar dacă nu greşeam cu nimic, ci poate doar mergeam mai încet. Altfel, în cîmpul muncii, pe oriunde am lucrat, colegii erau în majoritate provinciali ca mine, deci nu exista nici o animozitate. Şi trebuie să recunosc că-n afară de Amalia nu am altă prietenă din Bucureşti. Însă dacă mă iau după soţul meu, bucureştean, localnicii sînt foarte porniţi împotriva provincialilor. Au aglomerat oraşul, sînt necivilizaţi, needucaţi… şi lista poate continua. Eu sînt excepţia, desigur! Şi aici la Praga, la ceva distanţă, să vezi discuţii! Bucureştenii sînt înfumuraţi, cei din provincie sînt nişte ţărani! Incontestabil însă, provincialii au luptat mai mult pentru poziţia lor în Bucureşti şi au învăţat mai repede să se descurce pe cont propriu, nefiind lîngă părinţi. Cam atît am avut de zis.“ (Andreea, Brăila, Praga)

„Întrebare cu răspuns închis, chiar am uitat că aşa îi zice. În chineză astea sînt propoziţii cu «ma» în coadă… apăi o lume nouă poate părea ostilă, vorba celor de la The Doors: *«People are strange when you’re a stranger, faces look ugly when you’re alone»*… OK, îţi răspund, dar cred c-o să te dezamăgesc profund: eu am simţit că oraşul m-a primit cu braţele deschise. A fost dragoste din prima, mai ales că fusesem avertizată ce nasol e să trăieşti printre mitici. *Nope*. A fost extraordinar. Eu am venit după facultate, împinsă de mama, că-n Sibiu n-aveam şanse să găsesc serviciu decent fără pile *(«guanxi»,* în chineză), ai mei n-aveau aşa ceva, deci soră-mea şi cu mine am fost făcute pachet şi trimise în Bucureşti. Aici am nimerit într-una dintre primele corporaţii de la mijlocul anilor ’90, unde toţi eram cam de aceeaşi vîrstă şi eram din toate colţurile ţării. Dacă nu veneam în Bucureşti habar n-aş fi avut ce oameni faini sînt şi prin alte zone, oameni tare simpatici şi foarte deschişi. Nici urmă de ostilitate, din contra. În Sibiu am cunoscut oameni care trăiau de douăzeci de ani acolo şi erau în continuare priviţi ca olteni… în Bucureşti nu am văzut chestia asta. Şi chiar dacă eram priviţi ca olteni sau ardeleni era o chestie pur geografică, nu implica ostilitate. Bucureştiul mi-a deschis apetitul pentru oraşe mari, pline de energie, de-aia am ajuns într-un oraş cu 25 de milioane de locuitori. Oraşele mari sînt îngăduitoare cu veneticii, îi acceptă mai uşor decît oraşele mici. Părerea mea.“ (Rosana, Sibiu, Shanghai)

„Am venit în ’93. Nu am simţit ostilitate atunci. L-am simţit ostil, însă, după anii studenţiei, cînd treaba devenea serioasă. Dar nu taximetriştii sau cîinii vagabonzi m-au supărat, ci şmecheria. Iar şmecheria este mama tuturor ostilităţilor. Altfel, la Bucureşti se rîde ca nicăieri altundeva. Şi nu mă refer la rîsul prostesc, de mahala, ştii tu ce vreau să spun; altfel, Mihai, nu cred că eu sînt «martorul» ce-ţi trebuie; oraşul nu mi se părea nici aşa, nici altminteri, vorba ceea. Mă uitam la clădiri, umblam mult pe jos. Lumea îmi plăcea, mi se părea că oamenii au stil şi că se pot face şi trăi multe. Multe de-ale mele, cărţi, teatru, mu-

„Bucureştiul mi-a deschis apetitul pentru oraşe mari, pline de energie.“

zică, preocupări mari, părea că poţi duce o viaţă de intelectual, veleitar sau nu. Oraşul în sine era Capitala. Nu se putea gîndi în termeni de ostilitate, ospitalitate, facilitate, dificultate. Bucureşti însemna mai mult decît eventualele inconveniente pe care le puteai întîlni, astea făceau parte din viaţa oricărui oraş mare, nu vedeam nimic rău sau bun în aşa ceva. Îmi plăceau clădirile, aerul caselor vechi, bibliotecile particulare, plimbările lungi, reveriile… *ergo,* mărturia mea nu are valoare, fiind prea sentimentală.“ (Andrei, Focşani, Bucureşti)

* TR, adică Termen Redus. Absolvenţii de facultate făceau numai şase luni de serviciu militar.

***Mihai Buzea** este jurnalist la* Cațavencii.

PUBLICITATE

Poveștile politicienilor și oamenilor de cultură români
care au înfăptuit marele ideal național în 1918
și care au sfârșit tragic în temnițele comuniste

Un nou serial marca **„Weekend Adevărul“**
în fiecare vineri

Horia BLIDARU

Vremea Noilor Pașoptiști

Clopotul Reîntregirii bate într-o dungă în Anul Centenar, vestind primejdiile ce încolțesc România – de la șubrezenia interioară la agresivitatea externă. E timpul ieșirii din logica meschină a derizoriului politicianist. Sîntem obligați să facem din 2018 anul relansării energiilor naționale. E vremea Noilor Pașoptiști – a patrioților idealiști, competenți și onești!

Sîntem țara din UE cu cea mai mare inegalitate între bogați și săraci. Avem cei mai puțini kilometri de autostradă raportat la numărul de locuitori. Regiunile românești sînt între ultimele în clasamentul competitivității din UE, stabilit de Comisia Europeană. Iată indicatori care, alături de starea gravă din spitale și din educație, precum și de eșecurile în atragerea de investiții străine și fonduri europene, ar trebui să le dea insomnii decidenților noștri.

La 190 de ani de cînd descoperea Dinicu Golescu, în însemnările sale de călătorie, înapoierea Țării Românești față de civilizația europeană, faliile constatate își păstrează sumbra actualitate: între popor și conducători, între o parte și alta a Carpaților ori între administrația apuseană, aflată în folosul cetățeanului, și cea orientală, care-l calcă în picioare.

O sută de ani mai tîrziu, la ocuparea Capitalei, Octavian Goga scria: „Nu ne prăbușim nici de numărul dușmanului, nici de armamentul lui, boala o avem în suflet, e o epidemie înfricoșată de meningită morală".

Și totuși, la fiecare cumpănă decisivă a celor două secole precedente, românii au știut să facă efortul pînă la sacrificiu și alegerile necesare ridicării deasupra valurilor istoriei.

Ascensiunea burgheziei naționale, după eliberarea comerțului Principatelor de sub monopolul turcesc (prin Tratatul de la Adrianopol din 1829), a însemnat intrarea românilor deopotrivă în circuitul economic și cultural-ideologic european. Generația pașoptistă, formată în spiritul Sorbonei anilor 1830 și forjată în conspirațiile și acțiunile revoluționare ale anilor 1840, s-a ridicat, prin curaj, viziune și tenacitate, la înălțimea șansei istorice care s-a ivit odată cu reconfigurarea, la sfîrșitul Războiului Crimeei (1856), a raporturilor de forțe în Europa.

Îndrăzneala și iscusința politicii faptului împlinit, la 5 și 24 ianuarie, prin dubla alegere a lui Cuza, a creat premisele Independenței (1877) și ale Unirii (1918) – ani de grație în care românii au știut să iasă învingători din ciocnirile ori înlănțuirile de interese ale marilor puteri.

Nici Unirea Principatelor, nici Marea Unire nu ni le-a făcut nimeni cadou – chiar dacă sprijinul Franței lui Napoleon al III-lea, respectiv a lui Clemenceau a contat în balanța istoriei. Celor care le reproșau spiritul de imitație revoluționarilor de la '48, Nicolae Bălcescu le-a dat un răspuns ce caracterizează fiecare dintre aceste momente astrale care au configurat România modernă și unificată: „Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor".

Unul dintre primele sacrificii la temelia renașterii românești a fost al lui Bălcescu însuși, răpus la 33 de ani de tuberculoza de care se îmbolnăvise în închisorile unde a ispășit participarea, la numai 21 de ani, la conjurația republicană condusă de Dimitrie Filipescu, în 1840. Fiecare moment de bărbăție al istoriei făuririi României Mari a însemnat, apoi, grele jertfe de sînge: în Războiul de Independență au pierit 4300 de ostași, iar în Războiul de Întregire peste 300.000 de militari și cel puțin tot atîția civili.

Exilul pașoptiștilor, după înfrîngerea revoluțiilor românești, a însemnat ani de intens și eficient lobby românesc pe lîngă cancelariile apusene. Rodul acestor demersuri a fost recunoașterea aceluiași domn al Moldovei și al Țării Românești de către Conferința de la Paris a celor șapte puteri garante, la 1 aprilie 1859.

Peste mai bine de o jumătate de veac, înainte să fie consfințită la Versailles și Trianon, România Mare s-a plămădit în tranșee și a fost plebiscitată la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, prin vocea celor 1228 de delegați și a peste 100.000 de participanți. Iar eforturile prim-miniștrilor Ion I.C. Brătianu și Al. Vaida-Voevod, la Conferința de Pace de la Paris, pentru obținerea recunoașterii Marii Uniri constituie, de asemenea, un model de acțiune diplomatică extrem de actual.

„Prin succesul lui 1 Decembrie 1918, românii trebuie să înțeleagă că nici în «gena românească», nici în «psihologia poporului român», nici în geografia sau religia lui nu este înscrisă vreo fatalitate a eșecului și a înfrîngerii", se arată într-un mesaj recent al Academiei Române. „1 Decembrie 1918 este semnul explicit al faptului că pentru eșcurile de astăzi nu putem da vina decît pe noi înșine. Centenarul ne reamintește, intempestiv, că nu avem, în realitate, nici o scuză", se arată în apelul Academiei Române, care cere clasei politice românești „să fie la înălțimea misiunii sale".

Centenarul e momentul de bilanț. De privit înapoi și înainte. Vom ști să-l prefacem într-un moment de răscruce?

E momentul analizei oneste a eșecului parțial al actului de la 1918. Nu avem partea noastră de vină pentru prăbușirea de la 1940? A fost perioada interbelică o șansă irosită?

E, totodată, cazul, la 11 ani de la aderarea la Uniunea Europeană, să judecăm la rece startul european ratat. Acceptarea diagnosticului ar fi un prim pas spre ieșirea din negare. Pentru că România decidenților refuză să accepte realitatea în care se zbat majoritatea românilor: viața de zi cu zi contrazice statistica și triumfalismul macro-economic.

Nu cumva regăsim, în interbelic și azi, aceeași prăpastie între clasa politică, tot mai izolată în opulentul circuit închis al corupției și incompetenței servile, și masele populare, disprețuite și batjocorite? Cît de sănătoasă era democrația românească atunci cînd s-a prăbușit sub asaltul totalitarismelor? E o întrebare vitală azi.

România întreagă e obligată să devină urgent un imens șantier, altfel va fi deja prăbușită cînd, din păcate, ne va lovi iar periodicul val rău al istoriei.

„Viitorul nu se așteaptă așa cum aștepți un tren. Viitorul se pregătește", avertiza un scriitor francez, Georges Bernanos.

Sîntem obligați să facem din 2018 anul relansării energiilor naționale. Nu chermeze centenare, nu circ populist, nu crize care să vulnerabilizeze democrația și statul – ci munca și seriozitatea necesare vieții decente la noi acasă. E vremea Noilor Pașoptiști – a patrioților idealiști, competenți și onești!

PUBLICITATE

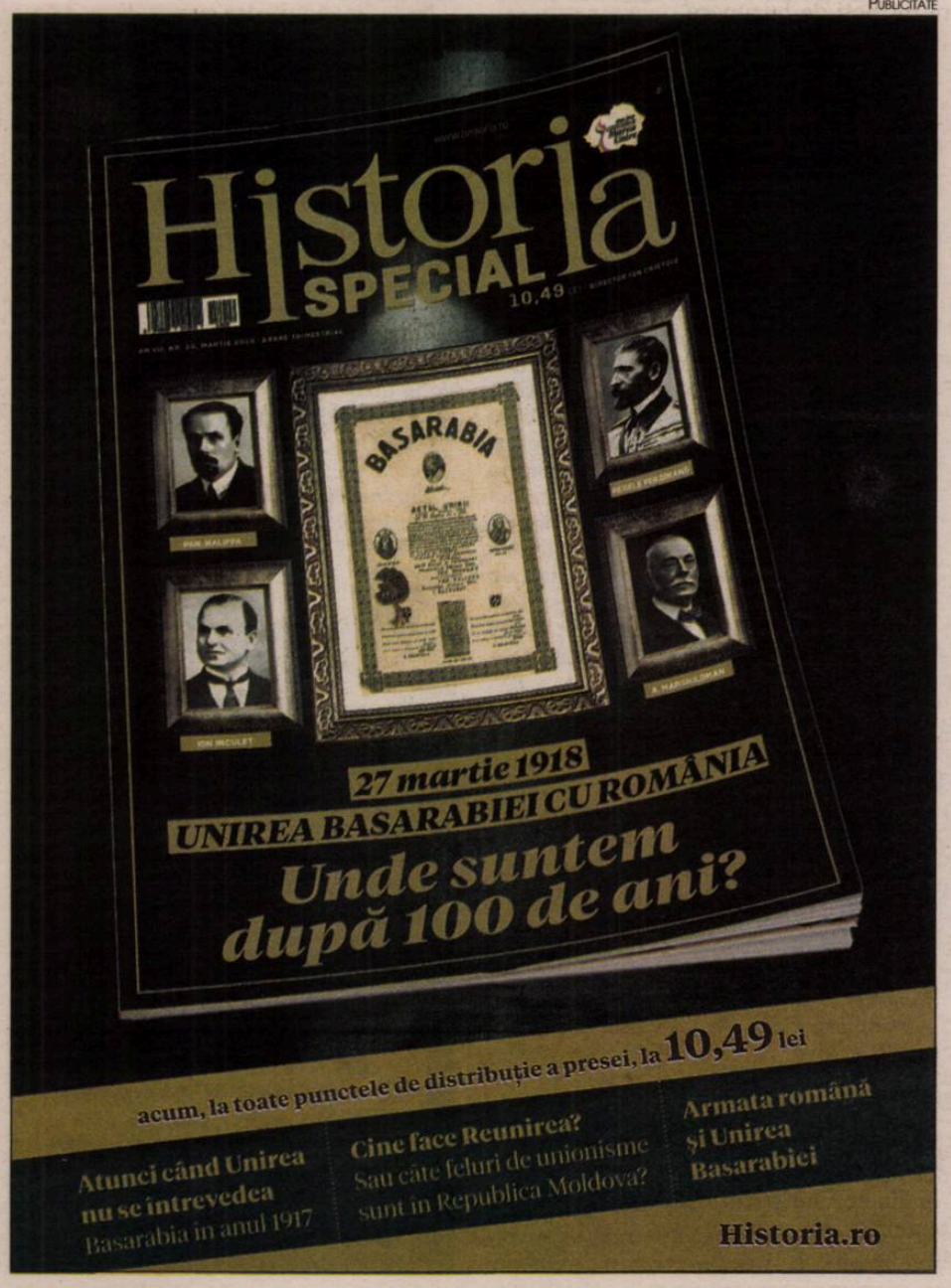

PUBLICITATE

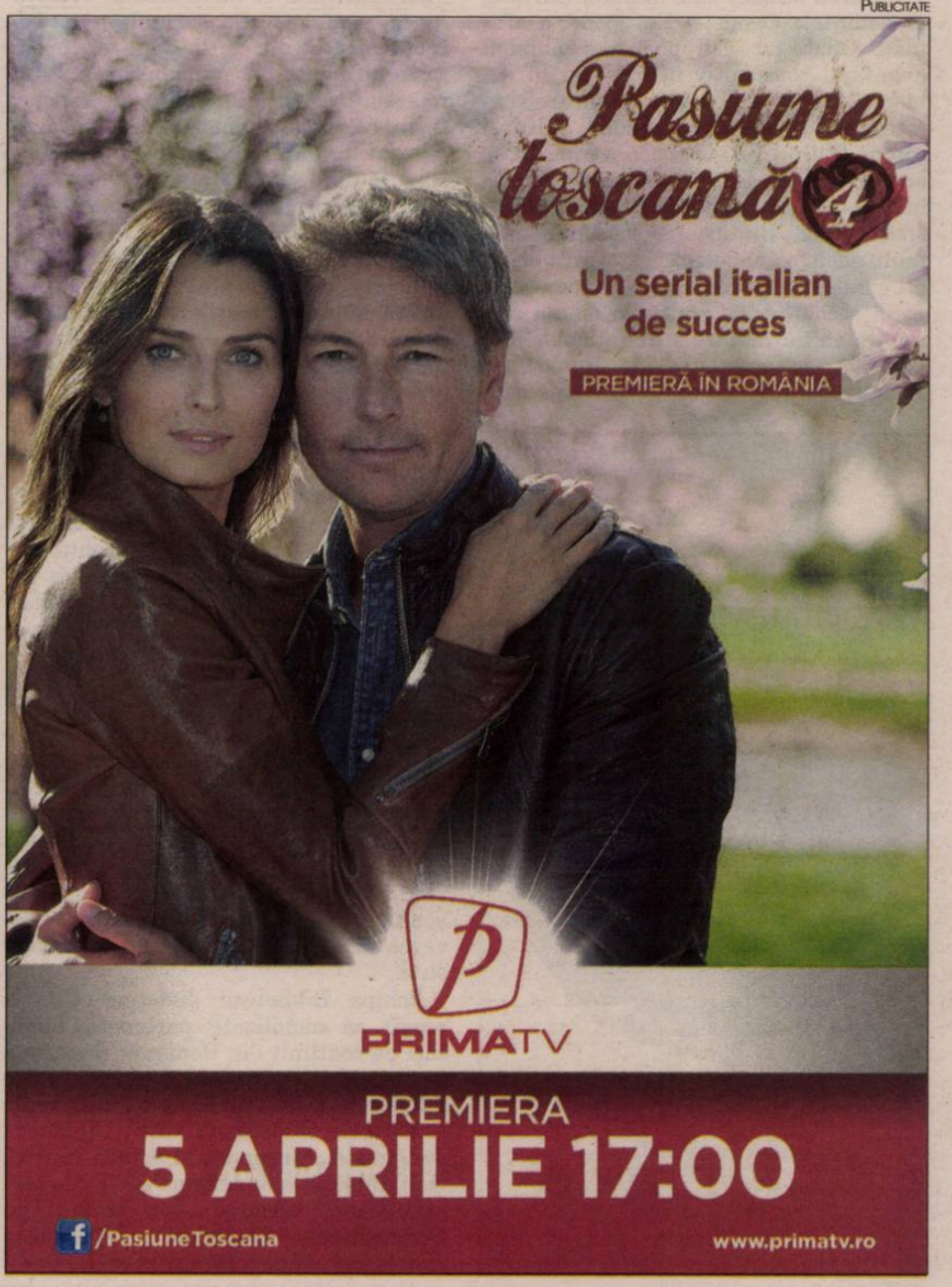

Sorina STANCA

Memoria locală la un click distanță

Digitizarea este un proces ce a devenit tot mai prezent în rîndul activităților derulate în instituțiile culturale, între care și bibliotecile, în vederea prezervării și valorificării resurselor disponibile, cu respectarea, firește, a drepturilor de autor. Urmare a dezvoltării Internetului din ultimii ani, s-a ajuns la existența unor interfețe care suportă interogări din partea a mii de utilizatori concomitent, fapt ce permite accesarea resurselor în format digital de oriunde din lume.

În ideea coordonării activităților de digitizare la nivel european și de creștere a accesului online la materialul digitizat, a fost creată, la 26 septembrie 2007, fundația European Digital Library, ce gestionează agregarea conținutului digital din instituțiile culturale ale Europei.

Un eveniment deosebit de important în procesul de promovare a digitizării și de facilitare a accesului online la conținutul digitizat a fost lansarea prototipului „Europeana", ce a avut loc la 20 noiembrie 2008. Evenimentul a avut loc la Palatul Charles de Lorraine al Bibliotecii Naționale Regale din Bruxelles, în prezența domnului José Manuel Barroso, președintele Comisiei, a doamnei Viviane Reding, comisarul pentru societatea informațională și mass-media, a doamnei Christine Albanel, ministrul Culturii din Franța, președinte în exercițiu al Consiliului miniștrilor Culturii din UE, a unor miniștri ai Culturii și Audiovizualului din statele membre și a reprezentanților unor organisme culturale europene.

Cu acea ocazie, José Manuel Barroso, președintele Comisiei Europene, a afirmat: „Odată cu «Europeana» combinăm avantajul competitiv al Europei în domeniul tehnologiilor de comunicare și al rețelelor cu bogatul patrimoniu cultural comun. Europenii vor fi acum capabili să acceseze rapid și ușor resursele incredibile ale marilor noastre colecții într-un spațiu unic. «Europeana» este mult mai mult decît o bibliotecă, este un veritabil generator de inspirație pentru europenii secolului 21, pentru a emula creativitatea inovatoare a înaintașilor precum forțele creatoare ale Renașterii. Imaginați-vă doar posibilitățile pe care le oferă studenților, iubitorilor de artă sau erudiților accesul, combinarea și căutarea comorilor culturale online ale tuturor statelor membre. Aceasta este o puternică demonstrație a faptului că în inima integrării europene se află cultura."

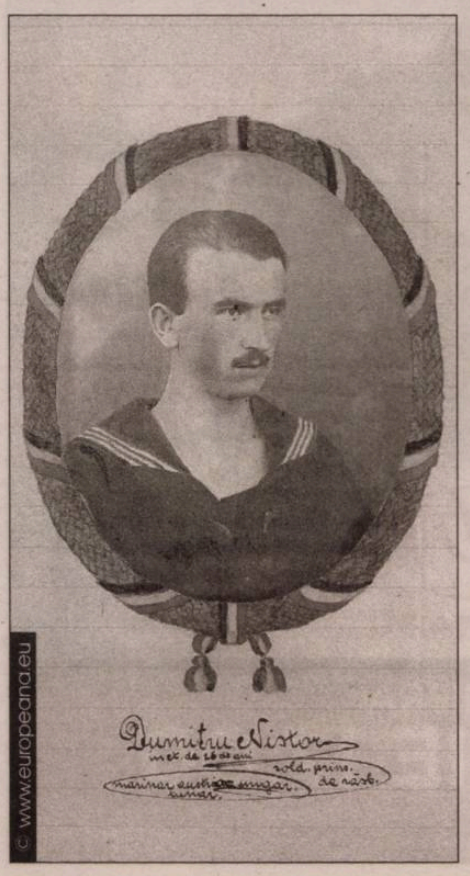

La momentul lansării, Biblioteca Digitală Europeană a oferit utilizatorilor acces la aproximativ două milioane de cărți digitale, filme, fotografii, ziare și înregistrări audio din cele mai mari colecții europene.

Un alt moment din istoria digitizării în Europa îl constituie cel din 28 august 2009, cînd a fost redactat documentul „Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: «Europeana» – etapele următoare." La momentul redactării documentului pe site-ul web „Europeana", www.europeana.eu, utilizatorii Internetului au putut accesa 4,6 milioane de cărți, hărți, fotografii, videoclipuri și ziare digitizate. Colecția „Europeana" a crescut cu mai mult decît dublu de la lansarea sa, în noiembrie 2008. La acel moment, Comisia Europeană și-a declarat obiectivul de a crește numărul lucrărilor digitizate la 10 milioane pînă în 2010. Comisia a inițiat, de asemenea, o dezbatere publică pe tema viitoarelor provocări pentru digitizarea cărților în Europa: posibilitatea ca sectorul public și cel privat să își unească forțele și necesitatea de a revizui cadrul european prea fragmentat în materie de drepturi de autor. Viviane Reding, comisarul pentru societatea informațională și mass-media, a declarat la eveniment: „Consider alarmant faptul că doar 5% din cărțile digitizate în Europa sînt disponibile prin intermediul «Europeana». Vreau să subliniez de asemenea faptul că aproape jumătate din munca digitizată din «Europeana» provine dintr-o singură țară, celelalte state membre fiind total neperformante la acest capitol."

În acest moment, martie 2018, conținutul din „Europeana" depășește 51 de milioane de documente, dintre care peste 75.000 sînt contribuția României, de zece ori mai puțin decît angajamentele asumate de țara noastră, ca membru ai Uniunii Europene.

În efortul național de aliniere la practicile europene din domeniul digitizării documentelor de bibliotecă se înscrie și participarea la proiectul european „EuropeanaLocal", finanțat de Comisia Europeană prin programul „eContentplus – Best Practice Networks" – Rețele de bune practici, coordonat la nivel național de Biblioteca Județeană „Octavian Goga", Cluj, proiect demarat în anul 2008.

Proiectul a avut ca scop promovarea și facilitarea participării la „Europeana" a cît mai multor deținători locali/regionali de conținut digital. Aceasta s-a realizat prin sprijinul oferit instituțiilor culturale în implementarea infrastructurii și standardelor „Europeana", prin încurajarea colaborării între instituții din domenii înrudite (biblioteci, muzee, arhive și alte instituții culturale) și prin promovarea digitizării la nivel local sau regional.

Echipa Bibliotecii Județene Cluj a reușit să mobilizeze partenerii furnizori de conținut din România și astfel a fost agregat conținutul digitizat în următoarele instituții: Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj, Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman", Dolj, Biblioteca Județeană „G. T. Kirileanu", Neamț, Biblioteca Județeană „Ovid Densusianu", Hunedoara, Biblioteca Județeană „Panait Istrati", Brăila, Biblioteca Județeană „V.A. Urechia", Galați, Biblioteca Județeană, Timiș, Centrul Județean pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale, Cluj, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva, și Biblioteca Județeană „Petre Dulfu", Baia Mare.

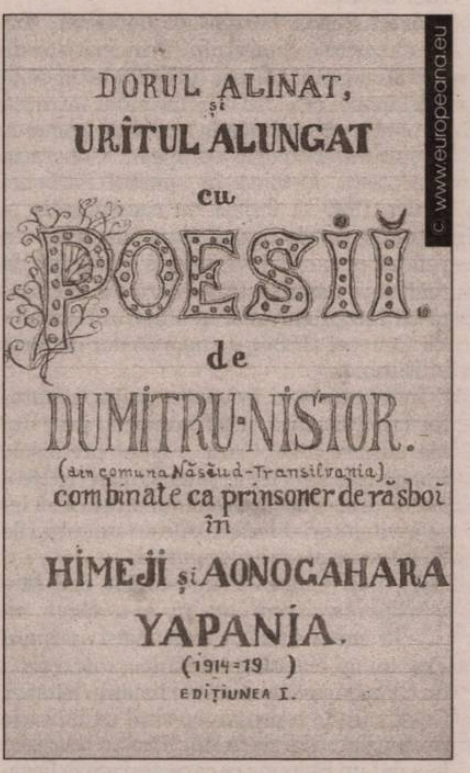

Structura colecțiilor locale cu care România se regăsește în portalul „Europeana" prin intermediul proiectului „EuropeanaLocal" cuprinde: manuscrise, cărți din colecțiile de istorie locală, monografii, periodice vechi, documente de arhivă, imagini, documente audio și documente video.

Biblioteca noastră și-a asumat un rol dificil în condițiile în care digitizarea în România s-a făcut haotic, fără a fi respectate cîteva reguli importante și fără nici un plan. În anul 2007, cînd am pornit la drum în construirea proiectului „EuropeanaLocal", în țara noastră nu exista încă o strategie bine definită pentru digitizare și nici proiecte în derulare care să se constituie în modele. Multe biblioteci au digitizat colecții în primul rînd pentru a le prezerva, iar mai apoi pentru a le putea oferi, în format digital, utilizatorilor, lucru ce necesita și existența unui soft care să permită descrierea și accesul la conținutul digitizat. În acel moment, în România nu exista un astfel de soft și nici expertiză în domeniul digitizării colecțiilor, astfel că decizia de a participa la un proiect european, în cadrul unui consorțiu, a fost una firească. La începutul proiectului au fost dificultăți datorate barierei lingvistice, mulți dintre termenii folosiți în limba engleză neavînd corespondent în limba română. Odată depășite toate obstacolele, am reușit să adunăm, la finalul proiectului, în anul 2010, peste 9000 de obiecte digitale, ce sînt disponibile în portalul „Europeana".

Publicul interesat va descoperi în „Europeana" documente din colecțiile Bibliotecii Județene „Octavian Goga" cum sînt: imagini din Clujul vechi, documente de arhivă, corespondență din fondurile personalităților culturale clujene, cărți despre județul Cluj, fotografii cu personalități culturale clujene.

Biblioteca clujeană a continuat proiectele de digitizare a colecțiilor, prin participarea în proiecte europene, dintre care voi aminti doar unul, este vorba de proiectul pan-european „Europeana 1914-1918", biblioteca, muzeul și arhiva culturală digitală a Europei. Această inițiativă unică și-a propus ca pînă în 2014, anul care marchează un secol de la izbucnirea Primului Război Mondial, să colecteze cît mai multe amintiri, în format digital, din perioada acestei tragedii ce a răvășit întreaga Europă, pentru a le face accesibile tuturor. În acest proiect au fost organizate la București și apoi la Cluj-Napoca zilele colecției „Europeana 1914-1918", în cadrul cărora au fost adunate de la persoane fizice sau instituții scrisori, fotografii, jurnale, înregistrări video sau audio, diferite obiecte și poveștile lor. În acest context amintesc, dintre documentele inedite din colecțiile speciale ale bibliotecii noastre, trei jurnale ale lui Dumitru Nistor, țăran din satul Năsăud născut în 1893, ce se regăsesc în portalul „Europeana 1914-1918". Acesta, visînd din copilărie să călătorească și să vadă țări străine, în 1912, cînd vine vremea „numărașului" (recrutării), el cere să fie primit nu în miliția ardeleană, unde erau recrutați de obicei românii, ci în marina austro-ungară. Terminînd școala de marină, după o călătorie la Viena, este îmbarcat ca „Geschütz-Vormeister" („primul îndreptător de tun") pe vasul Kaiserin Elisabeth, cu destinația Asia.

Prins de război în Marea Chinei, crucișătorul Kaiserin Elisabeth participă la cîteva bătălii navale, pentru ca, pe 2 noiembrie 1914, să se hotărască scufundarea lui. Echipajul pierde și lupta terestră, este luat prizonier de japonezi și transportat în arhipelagul nipon.

Timp de zece luni, țăranul-marinar din Năsăud va fi prizonier într-o mănăstirea budistă din Himeji, iar apoi mutat într-un lagăr, construit special pentru prizonierii germani și austrieci, la Aonogahara, nu departe de Kobe, unde va rămîne pînă la sfîrșitul anului 1919. Întors acasă, în 1920, Dumitru Nistor va trăi pînă în anii '60, continuînd opera sa de artist amator.

Aceste documente, împreună cu altele adunate în cadrul campaniilor de colectare desfășurate la nivel european, pentru pregătirea comemorării centenarului de la încheierea Primului Război Mondial, sînt disponibile pentru publicul larg în portalul „Europeana".

***Sorina Stanca** este directorul Bibliotecii Județene „Octavian Goga" din Cluj.*

„La Voce del Leone“

– interviu cu baritonul Alexandru AGHENIE –

Îmi imaginez că există o cupolă asupra destinului unui tînăr artist de operă, acest apelativ ce l-a însoțit întrega carieră pe gloriosul bariton Titta Ruffo. Mi-a plăcut să o iau înaintea norocului ce presimțeam că va veni în calea tînărului bariton ***Alexandru Aghenie,*** *nu demult, cînd cînta în corul Operei din Brașov (unde a fost descoperit de maestrul Vasile Moldoveanu, marele nostru tenor de la MET) și cînd, „cu bunăvoință“, primea roluri de... comprimari pe diferite scene ale țării. Nu o fac din exagerări sentimentale, ci pur și simplu pentru a evidenția asemănări. Impetuozitate, pasiune îmbinată cu noblețe în interpretare, știința tehnicii cîntului, dar mai ales o excepțională frumusețe timbrală a glasului (calitate esențială pentru succes), toate acestea m-au dus cu gîndul la un posibil model. Păstrînd proporțiile, ceea ce realizează astăzi Alexandru Aghenie pe scenele internaționale și (fiindcă pe la noi unele lucruri se întîmplă invers) naționale este o lovitură de teatru. A reușit să se angajeze, cu greu și nu pe măsura personalității sale artistice, în unele teatre din țară înainte de 2014. Odată cu participarea la Concursul Internațional de Canto „Eva Marton“ de la Budapesta, unde a fost încununat cu Premiul I, imediat după gala laureaților, tînărul bariton a primit nenumărate propuneri și solicitări din partea unor foruri muzicale de prestigiu, despre care am vorbit în articolul din toamna lui 2014, precum și în interviul pe care i l-am luat în primăvara lui 2015, ambele publicate în revista* Dilema veche. *Este, însă, timpul să mergem mai departe, și iată-ne vorbind despre ce s-a mai întîmplat după acest cerc de noroc ce s-a format în jurul tînărului bariton odată cu Concursul „Eva Marton“.*

Destinul dumneavoastră s-a schimbat în mod esențial după concursul de la Budapesta din 2014. Deznodămîntul poveștii Cenușăresei îl văd pe viu, în mîinile dumneavoastră. „Prințul“ a ieșit de sub mantaua cenușie a personajului ignorat, pînă acum, cu bună știință. I s-a conferit rangul pe care-l merita: debutul unei adevărate cariere pe scenele internaționale.

După concursul de la Budapesta, în următoarele zile am primit propunerea, din partea Münchner Staatstheater – Germania (Bayerisches Staatstheater in Gartnerplatz din München, supranumit „Volksoper“, socotit al doilea ca valoare artistică după Bayerische Staatsoper in München – *n.a.*) de a debuta în noua producție *Cenerentola* de Gioacchino Rossini în rolul Dandini (stagiunea 2015/2016). Bineînțeles că am acceptat, era vorba de o nouă provocare, primul meu rol rossinian, cu agilități, recitative și tot ce putea fi mai nou. Dar necunoscutul dă și senzația de dificil. Cu alte cuvinte, era cel mai nou și cel mai dificil pentru mine. Și nu a fost numai atît: am avut ocazia să lucrez cu celebra Brigitte Fassbaender, faimoasă mezzosoprană în tinerețe (cu titlul de Kammersaengerin la Bayerische Staatsoper din München – *n.a.*), astăzi o regizoare foarte apreciată, și să am alături, într-o distribuție de cel mai înalt nivel, artiști lirici ca Artur Espiritu („tenorul anului 2017“ pentru performanțele la operele din Tel Aviv și Sydney – *n.a.*), Tamara Gura (tînără mezzosoprană cu o impresionantă carieră pe scenele internaționale – *n.a.*) sau Holger Ohlman. Toate acestea se întîmplau începînd cu anul 2015, cu premiera la Cuviliestheater (socotit cel mai important teatru rococo din Germania – *n.a.*), o bijuterie plină de istorie și povești. Scenografia și costumele – de o frumusețe rară, iar concepția spectacolului, deși modernă, de un gust rafinat.

Ați primit și propuneri de a cînta cu Orchestra Națională a Ungariei (MAV Simphonic Orchestra) și cu această ocazie ați avut o nouă experiență și în domeniul cantatei: partitura baritonului din celebra Carmina Burana *de Carl Orff.*

Da, am cîntat pentru prima dată partitura baritonului (o studiasem încă de la Budapesta) din grandioasa cantată, în ianuarie 2016, alături de MAV Simphonic Orchestra. În sfîrșit, tot în urma Premiului I cîștigat, am fost invitat să cînt în noua producție *Il trovatore* de Giuseppe Verdi la Opera Maghiară de Stat din Budapesta (martie-aprilie 2016) rolul Conte di Luna. Un teatru care îți taie respirația la propriu, atît vechea operă din Budapesta – o bijuterie arhitecturală, cît și noul Teatru Erkel, imens, cu peste 2000 de locuri.

După cîte știu eu, rolul Conte di Luna l-ați îndrăgit și l-ați cîntat pe multe scene, încă de la o vîrstă foarte tînără (mult mai tînără decît cea de astăzi, cînd știu că vi s-a propus, la cei treizeci de ani pe care îi aveți, să cîntați rolurile Scarpia și Rigoletto și ați avut înțelepciunea să refuzați deocamdată, cred că propuneri de asemenea roluri pentru interpreți atît de tineri nu s-au mai făcut...). Ar fi un bun prilej, acum, de „recapitulare“.

Este un rol foarte îndrăgit și cel mai cîntat de mine pînă acum. Începutul a fost în 2014, în Italia, la Teatro Sociale din Como (un splendid teatru cu 900 de locuri și cinci niveluri, în care Teatro alla Scala din Milano a funcționat pe tot timpul anului 1944 – *n.a.*), unde am lucrat cu un regizor de film – Mateo Mazzoni – o producție mai mică lucrată efectiv la Teatro Manzoni din Monza, apoi adaptată la teatrul mare din Como. În aceeași distribuție am făcut o altă producție *Il trovatore* la Teatro Nuovo din Milano, plecînd cu ea apoi într-un mic turneu în Lombardia. Apoi, tot în Italia, la Arena del Teatro Sociale di Como, în aer liber au avut loc alte două spectacole. Revenit acasă, am fost invitat pentru același Conte di Luna la premiera de la Opera Brașov. După Italia am fost invitat în Ungaria la Miskolc, unde spectacolul *Il trovatore* a avut loc pe... patinoar! Cu 5000 de locuri. La Opera Maghiară de Stat din Budapesta am fost chemat pentru doi ani consecutiv pentru acest rol care mi-a adus atîtea satisfacții, l-am cîntat cu cele mai mari stele ale Operei de Stat din Budapesta, precum și alături de tenorii Hector Lopez și Kamen Chanev.

Ce evenimente muzicale au mai urmat după Il trovatore *din stagiunea 2015/2016 de la Budapesta*?

Noua și moderna producție *La Bohème* de Giacomo Puccini (în care am cîntat rolul Marcello), în regia lui Damiano Michieletto (în octombrie 2016), la Opera Maghiară de Stat din Budapesta, un adevărat maraton de cîte două-trei spectacole pe zi, mereu cu sala plină, cu 2200 de locuri ocupate de trei ori pe zi, într-un teatru care știe să-și vîndă „marfa“, să pună în scenă un spectacol vandabil și de bun gust, de ce nu, un teatru care știe să facă bani! În aceste vremuri în care prima scuză la orice întrebare este „nu sînt bani“. Probabil, în cele 19 spectacole s-au vîndut bilete cît se vînd într-un an la Opera Națională din București sau la oricare din teatrele de operă din România... Apoi, am fost invitat pentru rolul Renato (un alt rol iubit, o piatră de încercare pentru orice bariton) din opera *Un Ballo in Maschera* de Giuseppe Verdi, în Germania, la Staattheater din Bremerhaven, Germania, în aprilie 2017, unde am participat la o producție DVD (film). Provocarea am trecut-o cu brio, cu emoții mari pînă în ziua premierei. În primăvara aceasta a lui 2018 cînt într-o nouă variantă *La Bohème*, un nou Marcello, la Sofia, în Bulgaria, într-o distribuție strălucită, alături de Kamen Chanev, Andrada Roșu, Marta Sandu, sub bagheta magică a lui Iurie Florea.

Dar în țară? Îmi imaginez că v-au solicitat în mod excesiv după succesele pe care le obțineți pe plan internațional.

Am să încep prin a vă enumera rolurile din repertoriul meu (după ce cîțiva ani ani fost corist la Opera din Brașov, unde sînt angajat): Valentin, în *Faust* de Charles Gounod; Gianni Schicchi, în opera cu același nume de Giacomo Puccini; Silvio, în *Pagliacci* de Ruggiero Leoncavallo; Conte di Luna, în *Il trovatore* de Giuseppe Verdi; Dandini, în *La Cenerentola* de Gioacchino Rossini, și Renato, în *Un ballo in maschera* de Giuseppe Verdi.

Este ciudat că în afară de *Faust* – Valentin –, debutul meu absolut, în nici unul dintre aceste roluri nu am debutat la mine acasă la Brașov. Toate – în străinătate. Relevant sau nu, dar adevărat...

Prima dintre audiții, după întoarcerea în țară de la Concursul „Eva Marton“, a avut loc la Opera Română Craiova. Se numește *audiție informativă* (cred că, fiind obligatorii, aceste audiții sînt practic formale). Am cîntat acompaniat de soția mea, după un concurs profesionist cu Premiul I luat, foarte bine pregătit și cu propuneri de contracte în exterior. Am primit un e-mail că am trecut audiția și că voi fi contactat. Eu am multă răbdare, încă mai aștept, probabil nu i-au folosit încă pe toți ceilalți... La Opera Națională Română Iași, audiția a fost în ianuarie 2017, la fel de formală sau, mă rog, informativă... După audiție am fost felicitat prin e-mail de mai multe persoane, printre care regizorul Marco de Carlo. Aprecierile acestor oameni mă încurajează mult. De obicei, familia și prietenii sînt subiectivi, dar un străin nu te uită dacă ai deșteptat ceva în el... Cu aceste amintiri emoționante am rămas de la audiția de la Iași, și bineînțeles cu clasicul și românescul „Stai acasă, că te contactăm noi“.

La Opera Națională București am participat la audiția anunțată cu surle și trîmbițe la instaurarea eternei doamne Rancea, am cîntat Renato. Era prin octombrie 2016, venisem special de la Budapesta pentru audiție. Am cîntat și am fost chemat să mai vin o dată în fața aceleiași comisii, la cîteva zile distanță. Aveam angajament la Budapesta, la Opera Maghiară de Stat, și nu mi-a permis timpul să mă prezint încă o dată la ONB, oricum era ciudat că mai eram chemat o dată!

Un gînd care vă urmărește mereu...

...este faptul că am cunoscut multe personalități din lumea muzicală pe parcursul acestor ani, dar mereu, oriunde mă poartă destinul meu de artist, simt mîna și energia protectoare a maestrului meu, marele tenor Vasile Moldoveanu... Dacă nu era dînsul m-ați fi găsit și acum angajat în corul Operei din Brașov sau distribuit în roluri de *comprimari*, așa cum eram în anul 2012, cînd destinul a vrut să ne întîlnim!

Ar fi interesant să ne povestiți cum sînteți invitat în diverse producții muzicale din afara țării – desigur, fără auditiile informative.

Lucrurile acolo stau foarte simplu. Ți se propune fără alte complicații. După un spectacol cu *Trovatore* la Budapesta, am fost căutat pentru o producție *Un ballo in maschera*, apoi am primit detaliile audiției care era... pe bune! M-am prezentat, nu știu cîți am fost pe rol. Peste nici o săptămînă am și primit invitația de participare. O variantă de propunere și mai și: abia întors de la spectacolul cu *Un ballo in maschera* de la Sofia, Bulgaria, unde am cîntat alături de cel mai în vogă tenor bulgar, Kamen Chanev, invitația de a cînta pe acea scenă a venit de la directorul instituției, Plamen Kartalof – regizor (a regizat și la Opera Națională București cu ani în urmă). M-a tulburat de-a dreptul felul în care un artist este tratat, ca un star, ca o vedetă. Ecourile spectacolului fiind foarte bune, Kartalof a venit la pauză să mă felicite, să-mi spună că e bucuros și onorat, și că mai mult ca sigur că vom colabora din plin. Eu mă bucur de orice propunere. Am început o carieră în străinătate pe care vreau s-o împlinesc. Cînd plec îmi este dor de *acasă*. În sufletul meu aștept ca țara să-și revină și artiștii de valoare să fie onorați în folosul ei.

a consemnat Ioana DIACONESCU

Cu ochii-n 3,14

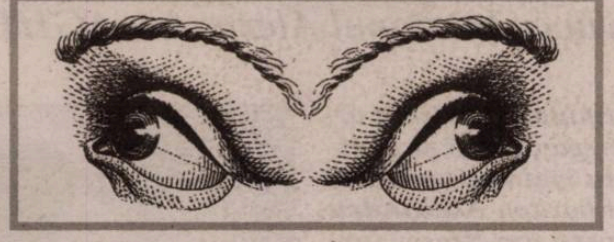

ÎN SFÎRȘIT, OMUL A AFLAT CĂ RESTABILIREA ORDINII PE HARTA EUROPEI, DUPĂ APUSUL SOARELUI, A FOST DINTOTDEAUNA UN SUVENIR AGRESIV

■ Jacques Monod, cîștigător al Premiului Nobel pentru biologie în 1965: „Moștenirea antică este distrusă. În sfîrșit, omul a aflat că este singur în imensitatea lipsită de sentimente a universului, din care el s-a ivit pur și simplu dintr-o întîmplare.“ Cît de mult a subestimat capacitatea de autoiluzionare a omului! (**M. C.**)

■ „Românii au ocupat Viena, au restabilit ordinea și apoi au plecat spre țară“ – citează o știre. Ceea ce pare un scenariu suprarealist descrie, de fapt, scurtul episod din toamna lui 1918, cînd Ioan Boeriu baron de Polichna, general român în armata austro-ungară, a contracarat, susținut politic de Iuliu Maniu, tentativa de revoluție bolșevică din Viena, în fruntea a 60.000 de soldați români. De la restabilirea ordinii la mîncatul lebedelor – o sută de ani de istorie românească. (**M. P.**)

■ „Regina Maria ne-a unit. Prin grijă, curaj și dedicare, Regina Maria a pus România Mare pe harta Europei și a lumii. În anul Centenarului Marii Uniri, îi onorăm personalitatea.“ – www.spitalulreginamaria.ro. (**R. M.**)

■ Remarc o intensă folosire a sintagmei „Noaptea, ca hoții“. Apărută ca o foarte bună lozincă în protestele generate de odioasa OUG 13, „Noaptea, ca hoții“ este acum o expresie folosită de toate taberele pentru a desființa orice gest advers petrecut după căderea serii. Țin să reamintesc că o grămadă de lucruri bune, sănătoase și cinstite se petrec noaptea, dar și că hoții fură la lumina zilei cel puțin la fel de vîrtos precum fură după apusul soarelui. Cer imperativ reabilitarea nopții în limbajul nostru public! (**S. V.**)

■ Mama mea a trebuit să fie dusă vreme de trei ani în fața unei comisii pentru a dovedi că (încă mai) are mîna dreaptă paralizată în urma unui atac cerebral, după care, sătui de atîta umilință, am dat șpagă pentru a obține definitiv gradul I de invaliditate. Țara asta e defăimată de propria ei existență. „Stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil, constant autodefăimător“, așa ar trebui să scrie în Constituție. Unde mai pui că defăimarea a fost dintotdeauna un factor de progres al României. La noi totul s-a făcut pentru a recupera onoarea pierdută. (**M. C.**)

■ Din 2017, la muzeul DDR din Berlin poate fi achiziționat un suvenir inedit: bancnota de zero euro, purtînd chipul lui Karl Marx. (**C. Ș.**)

■ De mai bine de douăzeci de ani ne-am obișnuit cu publicitatea pînă la refuz oferită de PRO TV și de toate „rudele“ sale. Postul a brevetat în România chiar și reclama la bere care curge în mijlocul unui meci de fotbal. Mă rog, putem spune că popularul post s-a învățat și ne-a învățat cu atributele unui soi de capitalism agresiv. Recent, PRO X a difuzat Masters-ul de snooker de la București, la care a participat toată floarea acestui joc, la nivel mondial. Ei bine, nu cred că a existat vreun joc, în afara celor de la începutul unui meci, la care să fi fost prinsă în direct lovitura de deschidere. Cauza au fost, bineînțeles, reclamele care se întindeau mai mult timp decît pauza dintre două jocuri. Poate că marketingul respectivului post a decis că loviturile de început ale unui joc nu merită să fie difuzate. Dar uneori, chiar și în timp ce un jucător se pregătea să lovească o bilă, brusc, pe ecran apărea un tip cu un fel de motocicletă pe cap de care era salvat, chipurile, prin nu știu ce ofertă avantajoasă de credit. Omul scăpa deci de motocicleta de pe cap cu prețul obturării pentru noi a unei faze despre care, la revenirea în direct, comentatorul tocmai exclama: „O lovitură foarte spectaculoasă“. E clar că snooker-ul, joc la fel de capitalist ca televiziunea amintită, face parte totuși dintr-o zonă ceva mai fină a capitalismului. (**A. M.**)

CE S-A ÎNTÎMPLAT ACOLO, ÎN CEL MAI PUR GRAI ROMÂNESC VORBIND, SUNĂ A FORMULĂRI STRIGĂTOARE LA CER

■ Am trecut pe la Catedrala Patriarhală din Dealul Mitropoliei și ce s-a întîmplat acolo, architectural vorbind, este pur și simplu distrugere de patrimoniu: chioșc de termopan pentru moaște, turnul clopotniței închis cu termopan și transformat în minimarket de iconițe, cort de plexiglas pentru slujbe, stîlpi de piatră vopsiți, gărdulețe de inox, pavaj decorativ în locul macadamului istoric, plus Aleea Dealul Mitropoliei închisă cu barieră și gheretă pentru jandarmi, deși e domeniu public… Preafericiții BOR, niște melteni în odăjdii. (**M. C.**)

■ În Praga, pe Podul Carol, printre toate natiile pămîntului, atîrnate de balustrade, privind romantic Vltava, nimerim lîngă doi băieți plictisiți care se uită în gol. „Hai, bă, să luăm și noi un vaporaș din ăla!“ – zice unul, în cel mai pur grai românesc. „Sau mai bine să mergem la o bere?“ – propune el, după o vreme, văzînd că prietenul său nu se înghesuie la vaporașe. Colegul analizează propunerea și zice: „Berea la ăștia e bună, dar poți să bei și zece și doar te pișii!“. Băieții pleacă cu pas agale, spre nicăieri sau în căutarea unei toalete. (**A. P.**)

■ Auzită pe stradă: „Pisica o iau să fie frumoasă, dar cîinele vreau să fie inteligent.“ Mie-mi sună a discriminare. (**C. Ș.**)

■ Rubrica „A venit poștașul“ din *Lumea misterelor* e un mic OZN: „Nici nu vă imaginați cîte scrisori își așteaptă rîndul! Dar, între noi fie vorba, ne-am uitat la tabelul acela ca pisica-n calendar. Sînteți prietenul nostru și vă mulțumim!“, „Vom încerca să reținem ceva, dar unele formulări sînt greu de înțeles: *Acum orice om poate studia și mînca semințe exemplare identice ale mașinii timpului și a căror informații și timp le manipulează și le consumă de mii de ani.* Am citat din scrisoare“. (**A. M. S.**)

■ Pe 10 martie, Jandarmeria a amendat un protestatar surdo-mut pentru scandarea de lozinci anti-PSD. Mînie surdă, durere mută, dar nu mai puțin strigătoare (la cer). (**M. P.**)

SINGURA PROBLEMĂ ESTE CĂ PRIMUL LUCRU AVEA ÎN CONTINUARE SUFLET

■ Nectome, un *start-up* american, se oferă să îți uploadeze mintea în Cloud. Singura problemă este că întreg procesul e „100% fatal“. (**C. Ș.**)

■ Dacă fumezi marijuana îți expui plămînii de trei ori mai mult decît dacă ai fuma tutun – este concluzia unui studiu condus de profesorul Matthew Springer (San Francisco School of Medicine). Bănuiesc că sănătatea este primul lucru la care se gîndesc fumătorii. De orice. (**S. G.**)

■ Liceele de astăzi, din fericire, nu mai sînt ca pe vremea noastră, cînd nu numai că nu aveam săpun la toaletă, dar nici apă caldă: de curînd am vizitat unul care avea terenuri de sport specializate, cantină și chiar capelă. (**I. P.**)

■ Iași – un anume Valerian Vasiliu a intentat proces după ce a fost sancționat contravențional (și i-a fost luat permisul de conducere). Omul a murit însă înainte ca procesul să se încheie. Dar tribunalul i-a dat cîștig de cauză și a hotărît că petentul își poate folosi în continuare permisul de conducere. Vaslui – un bărbat declarat mort în urmă cu doi ani, deși era viu, a pierdut procesul în care cerea anularea actului de deces. Nu e sigur că Justiția e oarbă. Dar unii judecători sînt, cu siguranță, nu doar orbi, ci și surzi. (**M. M.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Sultanul Cool SRL, Cer Senin Cafe SRL, Spirit De Echipă SRL, Conciliant Electric Prod SRL, Ziua Izabelei SRL, Vii Și Livezi SRL, Nașul Prietenii De Pretutindeni Și Asociații SA, Mica Valahie SRL, Accesoriiforyou SRL, Momente Rafinate SRL, Găinușa De Munte SRL, Tractează-mă.ro SRL, Pro Dac Divers SRL, Florăria Sentiment SRL, Speranța Zilei Consulting Group SRL, Carne La Nicu SRL, Graiul Comunității SRL, Satanicaxxx SRL, Fier & Hârtie SRL, MDPA Mișcarea Dreptate Pentru Animale SRL, Negru Optim SRL, Studio Amsoluții SRL, Pic Cu Pic SRL, Esența Vieții SRL, Crenguțe De Brad SRL, O Carte Un Suflet SRL-D, Orezul Latinu SRL, Sipet De Sidef SRL, Atelier Culturomie SRL, Corturi Bal SRL, Șoimul Peregrin SRL, Vechituri Și Artă SRL, Editura Detectiv Literar SRL, Noi 3 & Atât SRL, Sferic Servimpex SRL, Casa Succesului Ideal SRL. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI

6 luni 98 LEI

12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE

...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.